CICERONIS DE OFFICIIS LIBRI III.

Cato maior, vel de senectute:
Lælius, vel de amicitia:
Paradoxa Stoicorum sex:

CVM PETRI MARSI, FRANCISCI MATVRANTII, OMNIBONI, Martini Philetici, & Ascensij, in hæc omnia præstantissimis commentarijs: & aliorum doctissimorum virorum annotationibus sparsim appositis, quibus difficillima quæque Cic. loca explicantur.

MARII NIZOLII BRIXELLENSIS DEFENSIONES LOCORVM ALIquot Ciceronis contra disquisitiones Calcagnini.

CVM DVPLICI INDICE, TAM OMNIVM CAPITVM, quàm rerum adnotatione dignarum.

QVAE OMNIA PRIVS ERRORIBVS INFINITIS CORRVPTA, NVNC SVMMA cura, atque diligentia quàm accuratissime emendata eduntur.

OMNIA

VIRTVTI PARENT.

VENETIIS,
APVD IOANNEM MARIAM BONELLVM.
M. D. LXIII.

INDEX OMNIVM RERVM NOTATV DIGNARVM SECVNDVM ORDINEM ALPHABETICVM.

Tria

FINIS.

INDEX EORVM QVAE IN OFFICIIS POTISSIMVM TRACTANTVR.

QVAE IN LIBRO PRIMO.

IN SECVNDO.

IN TERTIO.

FINIS.

M. TVLLII CICERONIS OFFICIORVM

AD MARCVM FILIVM

LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM.

Ciceronem filium suo hortatur exemplo, ne simplici cuipiam studio sese addicat, sed Græca cum Latinis, & orationis virtutes cum Philosophiæ scientia coniungat. Deinde quo eum reddat attentiorem, hanc quæ de officijs est, Philosophiæ partem, duobus potissimum nominibus cõmendat, vel quod vsus eius ad omnem vitæ rationem latissime patet, vel quod hæc vna sit Philosophis omnibus inter se communis. Postremo testatur se in hac disputatione Stoicos potissimum sequi, quod hi vel optime boni finem, ad quem officia omnia referuntur, constituerint, cum Epicurus voluptate metiens summum bonum, atque Aristo, Pyrrho, & Herillus tollentes rerum delectum, officij quoque naturam subuerterint.

QVANQVAM te, Marce fili, an
nũ iam audientem Cratippum,
idq́. Athenis, abũdare oportet
præceptis, institutisq́. Philoso
phiæ, pp summam & doctoris
auctoritatem, & vrbis; quorum
alter te sciẽtia augere potest, al
tera exemplis: tñ, vt ipse ad
meam vtilitatem semper cum
Græcis Latina cõiunxi, neque id in Philosophia solũ, sed
etiam in dicẽdi exercitatione feci; idem tibi censeo faciẽ
dum; vt pars sis vtriusq; orationis facultate. quam quidẽ
ad rem nos, vt videmur, magnum attulimus adiumentum
hoibus nostris; vt non modo Græcarum literarũ rudes,
sed etiam docti aliquantum se arbitrẽtur adeptos & ad di
cendum, & ad iudicandum. quamobrem disces tu quidẽ
à principe huius ætatis philosophorum, & disces, quãdiu
voles (tãdiu autem velle debebis, quoad te quantum pfi
cias, non pœnitebit) sed tñ nostra legens, non multum à
Peripateticis dissidentia (qm̃ vtrique & Socratici, & Pla
tonici esse volumus) de rebus ipsis vtere tuo iudicio: ni
hil enim impedio: orationem aũt latinam profecto legen
dis nostris efficies pleniorẽ. nec vero hoc arroganter di
ctum existimari velim. nam philosophandi scientiã con
cedẽs multis, quod est oratoris pprium, apte, distinctè,
ornateq́. dicere, qm̃ in eo studio ętatem cõsumpsi, si id mi
hi assumo, videor id meo iure quodam modo vendicare.
quãobrem magnopere te hortor, mi Cicero, vt nõ solum
orationes meas, sed hos ẽt de philosophia libros, q iam se
illis ferè æquarũt, studiose legas. vis enim dicẽdi maior est
in illis: sed hoc quoq; colẽdum est æquabile, & tempera
tũ orationis genus. & id eo, quod nemini video Grecorũ
adhuc cõtigisse, vt idem vtroq; in gñe laboraret, sequere
turq́ & illud forense dicẽdi & hoc quietum dispũtãdi ge
nus. nisi forte Demetrius Phalereus in hoc numero hñi po
test, disputator subtilis, orator parũ vehemens, dulcis tñ,
vt Theophrasti discipulũ possis cognoscere. nos aũt q̃
tum in vtroq; profecerimus, aliorũ sit iudicium: vtrunq;
certe secuti sumus. eqdem & Platonem existimo, si genus
id forẽse dicendi tractare voluisset, grauissime, & copiosis
sime potuisse dicere; & Demosthenẽ, si illa, quę à Platone
didicerat, tenuisset, & pnunciare voluisset, ornate, splendi
deq́. facere potuisse. eodemq́. modo de Aristotele, & Iso
crate iudico: quorũ vterq; suo studio delectatus, contem
psit alterũ. sed, cum statuissem aliqd hoc t pe ad te scribe
re & multa posthac, ab eo exordiri volui maxime, quod &
ætati tuę esset aptissimum, & auctoritati meę grauissimũ.
nã, cum multa sint in philosophia & grauia, & vtilia, accu
rate, copioseq́. à philosophis disputata, latissime patere
vñr ea, quæ de officijs tradita ab illis, & pcepta sunt. nulla
enim vitæ pars, neque publicis, neq; priuatis, neq; forensi
bus, neq; domesticis in rebus, neq; si tecũ agas qd, neque si
cũ altero contrahas, vacare officio põt: in eoq́. et colẽdo
sita vitę est honestas oĩs, & in negligendo, turpitudo. atq;
hæc quidem quæstio cõis est omnium philosophorũ. qs
est enim, q nullis officij pceptis tradendis, philosophũ se
audeat dicere? sed sunt nõnullæ disciplinę, quæ ppositis
bonorũ, & malorum finibus, officium omne peruertunt:
nam q summum bonum sic instituit, vt nihil habeat cum
virtute cõiunctũ; idq́. suis cõmodis, nõ honestate meti
tur; hic si sibi ipse cõsentiat, & non interdũ naturę bonita
te vincat; fit, vt neq; amicitiã colere possit, nec iustitiam,
nec liberalitatẽ: fortis vero, dolorẽ summum malũ iudi
cãs; aut temperãs, voluptatem summũ bonum statuẽs, esse
certe nullo modo potest. quæ q̃q̃ ita sunt in promptu, vt
res disputatione nõ egeat; tñ sunt à nobis alio loco dispu
tata. hæ disciplinæ igitur, si sibi cõsentaneæ esse velint, de
officio nihil queant dicere: neque vlla officij pcepta fir
ma, stabilia, cõiuncta naturæ tradi pñt, nisi aut ab ijs, q so
lam, aut ab ijs, q maxime honestatem pp se dicant expetẽ
dã. itaque ppropria est ea pceptio Stoicorum, & Academi
corũ, & Peripateticorum: qm̃ Aristonis, Pyrrhonis, & He
rilli iampridem explosa sententia est: qui tñ haberẽt ius
suum disputãdi de officio, si rerum aliquẽ delectum reli
quissent, vt ad officij inuentionẽ aditus esset. sequemur igi
tur hoc qdem t pe, & in hac quęstione potissimũ Stoicos,
nõ vt interpretes; sed, vt solemus, è fontib. eorũ iudicio, ar
bitrioq́. nño, quantum, quoq́; modo videbit, hauriemus.

QVANQVAM te, Marce fili. In omni re
septẽ circunstantiæ reqruntur. Persona,
res, causa, locus, tẽpus, modus, & materia:
quæ maximam hñt vim, vt si qs eas negle
xerit, decorũ suum seruare nõ possit, aut
aliqd laude dignũ efficere. Vnde dicit Se
neca, refert, qd, cur, qñ, quare, vbi, & cete
ra, sine qbus facti ratio nõ constabit. Cũ
Cic. M.T.Ciceronis filius philosophiæ
operã daret, ipse locus gymnasium fere totius orbis, & oium bo
narũ artium & disciplinarum emporium eũ hortabatur, ne ipsas
Athenas scientiarũ inuentrices, cum tricesq́. dedecoraret. Inde
debebat excitari splẽdore paterni nominis, qui oibus palmã eri
puit in omni disciplina eminentissimus. Preterea philosophia ip

PETRVS MARS. Quæ in omni re circunstantiæ requirantur.

sa,

sa,quæ est ars vitæ : & perturbationũ medicina,vt q eam asperné
tur & vituperét vitæ parricidæ appellandi sint. Ipsa ét ætas id sua
debat : quæ pceptis,& institutis philosophiæ gaudere debet. Nã
qs est ingenua & honesta in familia educatus,qui turpitudine ip
sa nõ offendatur? Decet bonę indolis adolescentem parere phiq
præceptis,& rõni,sed maxime oportebat Cicer. oẽs bonas artes
amplecti,ne à tãta patris excellentia degenerare videretur,quod
postea accidit. Ingenij vis,inqt Seneca, pceptis alitur, & crescit,
nouasq́ psuasiones adijcit innatis,& deprauata corrigit. Et alibi,
Facile est teneros adhuc aĩos componere,difficulter reciduntur ui
tia,quæ nobiscũ creuerunt. Diuiditur hoc opus in procemium,&
tractatũ. In procemio ea facit,quæ à scriptoribus (vt veterũ insti
tuto sanctũ est) diligẽter custodiri,seruariq́ debẽt,captare.i.be-
neuolẽtiam,docilitatem, & attentionẽ. Docilem facit auditorẽ
summã totius rei de qua disputaturus est,pstringẽs. Dicit.n.se de
officijs scriptorũ. Beneuolentiam captat a psona Cratippi,quem
principẽ illius memoriæ philosophorũ appellat, à psona filium,
cũ filium appellat, & iudicio illius permistis vti opinionibus phi
losophantiũ. A re ipsa laudans pcepta de officijs dicens ea latissi-
me patere,cũ nulla sit vitæ pars,quæ officio vacare debeat. A per
sona sua laudans offm̃ suum sine arrogãtia. A persona aliorũ,quo
rũ opiniones confutat,Aristonis,Pyrrhonis,Herili,& Epicureo-
rũ. Inde cum suauca sit oĩs disputatio de officijs cum rõne,& offi
cium æquiuocũ sit,& propositio æquiuoca,& ambigua distinguẽ
da sint,vt cõueniat inter differentes qd sit,de quo disputatur, di-
uidit prius officiũ,inde diffinit. Et cum procemium debeat cõti-
nere capita rerũ,de quibus dicendum est, pponit se disputaturũ
de honesto,vtili,& repugnantia quæ vr̃ esse inter vtile, & hone-
stũ. Et cum hoc facit reddit auditorem attentum. Id aũt fit, cum
pollicemur nos de rebus magnis,& vtilibus dicturos, & si nume
ro exponũtur res, de quibus disputandum est, vt Cicero facit in
primo volumine disputaturus de honesto, dicit homines hẽ se-
mina quædã,& virtutis igniculos à natura datos,ex quibus cõsta
re honestũ, quod est secundũ naturam. Et diuiditur in quatuor
partes,prudẽtiam,iustitiam,fortitudinẽ,& temperantiam,q̃ sunt
magnæ,& verę virtutes,ppea q ex rõne oriuntur,qua nihil est in
hoĩe diuinius. De his ergo disputat, quas appellat fontes oĩum
offõrũ. Sed prius de officijs.i.actionibus studiosis,quæ ab ipsa pru

Imperãtibus à subiectis non timeri vtile.

dẽtia oriuntur,inde à iustitia, & fortitudine. Postremo à tempe-
rantia,vbi declarat quid sit illud decorũ,quod vbiq; seruandũ est.
Demũ propositis duobus honestis,vtrũ sit honestius. In secundo
volumine disputat de vtili, distinguens ea q̃ ad tuendam vitã per
tinẽt,probans per inductionẽ nihil humanę vitæ prodesse sine o-
pera hoĩs,dicitq́. imperãtibus nihil esse vtilius q̃ nõ timeri a sub
iectis,sed amari,cũ odio habeantur,qui alijs formidolosi sunt,&
affert tyrannorũ excpla,qui ferè oẽs interficiũtur. Inde gloriam
ex tribus cõstare dicit,si diligit multitudo,si fidẽ habet,si cũ admi-
ratione quadã honore quẽpiam dignum putat q gloriam quęrit,
qua rõne ista parantur,docet. Inde ponit primã adolescentis cõ
mẽdationem afferens nõnullorũ exempla q in prima ętate laudẽ
sibi,& gloriam cõpararunt. Inde agit de beneficẽtia,& liberitate,
& largitionibus,ædilitijs muneribus,& qua opera vti debeamus
emerẽdi fauoris,& beneuolentiæ grã. Quis potius defendendus
sit,diues an pauper. Inde de tribus exigendis,tandẽ duobus ppo
sitis vtilibus,vtrũ sit vtilius. In tertio & vltimo disputat de repu-
gnãtia non quæ est,sed quæ vr̃ esse inter vtile,& honestũ, consti-
tuitq́. formulã qua offm̃ cognoscatur. Et discurrens p quatuor
virtutes ostẽdit,nihil esse vtile,qd nõ sit honestũ. Et simul agit de
prudẽtia,& iustitia,docẽs nihil esse vtile,qd sit malitiæ coniunctũ
& iniustitiæ,ponẽs exẽpla de his,q dolo malo alios circũueniunt
& disputat de pdijs vendũdis,& mancipijs,& an vitia debeat vẽdi
tor aperire emptori,& qd pstari debeat. Quis sit vir bonus. Nec
esse vtile alicui occupare patriã,vbi Cęsarẽ taxat. Inde ponit nõ-

Vtile tẽperantiæ cõtrarium esse nequit.

nullas quæstiones Hecatonis Stoici,quẽ Panetius erudiuit,& cõ
trouersias,q̃ sunt in iure Stoicorum,& quo tpe promissa seruãda
non sint. Quæ omnis disputatio ad iustitiã,& prudentiam perti-
net,quarũ,altera semper est vtilis,alterã malitia imitatur. Inde a-
git de fortitudine,ostendens nihil esse vtile,quod fortẽ virum, &
magnũ dedeceat,& ponit exemplum Vlyssis,Reguli:& aliorũ.qui
magno animo mortẽ potius oppetere voluerunt, quã amittere
laudẽ fortitudinis & animi inuicti. Postremo disputat de tẽperan
tia docẽs nihil esse vtile,quod tẽperantię contrariũ sit,& sic dam-
nat illos,q in voluptate summum bonũ posuerunt,contra quos,
q magni nominis erãt dicit se velle vti velis & equis.i.totis viri
bus vt persuadeat,nihil esse vtile, quod nõ sit honestum. Inde im
ponens operi quasi fastigium & extremam manum, filium loqui
tur. Quanq̃ te Marce fili,sensus est : Quamuis te oporteat,& pe-
ne necessarium sit,qm̃ sine reprehensione aliter facere nõ posset,
abundare iã præceptis philosophiæ pp oĩum de te expectationẽ,
cum audias Cratippũ eminentissimum philosophũ,& sis apud A-
thenas oĩum bonarũ artium, & disciplinarũ inuentrices, & vbi
exẽpla tot clarorũ virorũ te appellant,hortantur, prouocant : tũ
puto vtile tibi esse iũgere gręca cũ latinis,& mea scripta legere :
quæ ad tuã eruditionem instituta sunt, puto inqt cum iam annũ
audiueris Cratippum,te gręcis literis eruditũ esse,& imbutũ phi
losophicis præceptis vt alia desiderare quasi nõ sit opus, cũ bibas
ad vberrimũ philosophiæ fontem,in hæc mea præcepta conduce
re tibi arbitror,cum pp philosophiam ipsam,tum pp latini elo-
quij nitorẽ. Lege igitur latina vti quæ doctus sis in vtraq; lingua
& sic his circũstantijs imponit filio,quasi necessitatẽ percipiendi
optime philosophiã,cum eo sit psectus,vt si aliter fecerit,intelli-
gat,se pter opinionẽ patris iam conceptam,& aliorũ expectatio-
nẽ facere quod turpissimũ est. Ideo filium exemplo hortatur suo
Tullius,q latini eloquij maximus auctor habetur, & q non solũ
græcorũ,sed ẽt latinorum ad suam vtilitatẽ monimẽta euoluerat,
vt eius ingenio nihil deesset oĩum capaci, quæ cœlo continẽtur.

Quãquã tãetsi cũ quibus iũgantur.

Quanq̃,tametsi,iungitur cum indicatiuo vt q̃q̃ oportet,non aũt
q̃q̃ oportet,sed dicimus cum oporteat,& quãuis oporteat. [Idq́;
Athe.] Addit circunstantiã loci,i.audias Cratippum & presertim
Athenis,vbi oẽs disciplinæ florẽt. [Oportet] Quasi,necesse est,&
debes,si ab officio discedere nõ vis,& si cupis illa reprehẽsione ca-
rere. In oratore sic scribit,oportere perfectionẽ declarare officij,
quo semper vtendũ est,& in oibus. [Præceptis] Pręceptũ & pręce
ptio idẽ sunt,& dr̃ præceptum quasi regula quædam bene viuẽdi,
& documẽtum traditum ad aliq̃ artem percipiendam. Hæc philo
sophia quæ est de moribus,duas habet partes,dogmata & pcepta:
qbus ad id,quod est dogmate cõstitutũ est,dirigimur .i. ad ipsum
finẽ : quem non vno modo philosophantes cõstituerunt. Ideo va
ria erãt dogmata,quæ (vt Seneca interpretatur lib. 15. epistolarũ)
nos decreta dicimus,vel scita,vel placita, & opus est tenere dog-
ma,inde ad illud tanq̃ ad signũ officia dirigere,quę cadũt sup. pce
ptis. Hæc dogmata Cic. instituta appellat. de qbus agit in lib. de
finib. in qbus varia affert dogmata, & opiniones de summo bo-
no. In hoc ope de dogmate agitur & pceptis. Nam cõfutatis opi
nionibus nõnullarum disciplinarũ constituit finem in virtute ex
dogmate Stoicorũ,Academicorũ,Peripateticorũ. Et alibi,vbi di-
cit,honestũ esse solũ aut summum bonũ,hęc.n.pars ad dogma p-
tinet,quod in se cõtinet finem,pcepta vero ad finẽ tendunt. Itaq;
Aristot. de moribus pcepta traditurus in 1. lib Ethices de dogma
te agit cõstituens summum bonũ in operatione aĩę per virtutem
in vita pfecta. Vtranque igitur partẽ Cic. tetigit quæ necessariæ
sunt illi, q vult in philosophia instituĩ, & ad imaginẽ perfectam
effingi. Nã si finem ignorabit,quo se dirigat,nõ habebit. In Lu-
cullo dialogo sic scribit : Duo hæc maxima sunt in philosophia
iudiciũ veri,& finis bonorũ nec sapiẽs esse potest q aut cognoscẽ-
di initiũ ignorat,aut extremũ expetendi,aut vnde proficiscatur,
aut quo perueniendum sit,nesciat,& alibi: Ratio uitæ diffinitione
summi boni cõtinetur. Instituta ẽt sunt boni mores & domesti-
cæ disciplinæ,quæ literis nõ mandantur sed obseruantur cõi opi
nione bonorũ virorũ per quandam cõsuetudinem. Vnde dr̃ philo
sophia moralis,quæ posita est in cõsuetudine. Nam assuefaciẽdo
nos studiosis actionibus,& institutis cõsequimur habitũ virtutis,
quẽ dum excolimus,felicitatem humanã consequimur,quę à no
bis nõ possidetur,sed est in actione studiosa. Omne institutũ est

Institutũ à pcepto in quo differat.

præceptũ,sed non continuo oẽ præceptum institutum, nam pñt
aliqua pcepta esse,quæ non seruantur cõi opinione, & consensu
bonorũ,& pñt etiam præcipi ea,quæ agenda nõ sunt. Sed ipsa ve
ra philosophia nihil pcipit quod agendum non sit. Sed quidã phi
losophantes,& vt verius loquar philosophastri,q peccant in con
stituendo fine bonorũ ea præcipiunt,quæ nõ sunt instituta. Insti-
tutiones vero sunt principia,& dispositiones ad aliq̃ scientiam,
vt institutiones Iustiniani, & Quintiliani,q oratorẽ à puero in-
stituit,format,& ad imaginẽ perfecti oratoris effingit. Vnde in-
stituere est erudire ẽt in alijs rebus,vt apud Iuuen. Instituitq́. ru
des melior Locusta ppinquas.i.docet eas beneficia. Instituta (vt
dicebã) sunt mores, & ea quæ ad virtutem ducunt reip. discipli-
na. Vnde apud iureconsultos est titulus de institutis antiquis .i.
moribus,& consuetudine priscorũ, qui optime, sancteq́. viuebãt
& apud Valer. plura exẽpla sunt de institutis antiquis. [Iam aud.]
circunstantia tpis. [Auctoritatem] Auctoritas sententia imitatio

Auctoritas quid.

ne digna,& æstimatio,quæ reprehensioni obnoxia nõ est quæ re
bus gestis & scientia cõparatur. Inde auctoritatẽ dicimus esse in
aliquo,qui dignus est,vt oẽs eum spectent, & imitentur ob virtu
tũ præstantiã. [Alter] Cratippus. [Potest] Te augere,ornare,cele

briorem reddere,&perfectiorē,nā ab ipsa natura inchoati bonis
artibus nos ipsi perficimus. Vnde inuentę sunt artes,& disciplinę
vt ipsam naturā adiuuarent,quæ virtutum semina nobis tribuis.
& sic filiū ad suam perfectionē hortatur. In 4.de finibus dicit:Nō
.n.sapientia genuit hominem:sed accepit à natura inchoatū,hāc
ergo intuens debet institutū illud,quasi signū absoluere. [Altera
exēplis).i.ipsa vrbs Athenaꝝ: in qua maxima exempla erāt: fue
rātq. ad bene beateq. viuendum. Vnde lib. V. de finibus ait,Hoc.
aūt tpe: & si multa in omni parte Athenaꝝ sunt in ipsis locis in
dicia summoꝝ virorum,tū ego illa moueor exedra,modo.n.fuit
Carneades:quē videre videor.Est enim nota imago.à sedeq. ipsa
tanta ingenij magnitudine orbata desiderari illam vocē puto.Er
go ipsa vrbs Athenaꝝ exemplis, quibus vel maxime abundabat
eū augere poterat,& hoc dixit Cicero,vt filius ad illoꝝ, qui illic
claruerūt,celebranturq. Imitationē sese compararet:nam optimū
quęq; eligere debemus,quē imitemur,& statuæ erigūtur vita fun
ctis:vt ceteri ad imitationē excitētur. Vnde Plinius gaudebat de
cretā fuisse statuam Spurinnæ: & filio erectam. Non modo,inqt,
defuncti memoriæ prouisum est,sed exēplo: acuens enim ad bo-
nas artes iuuentutē adolescentibus vt digni sint, modo tanta p̄-
mia cōstituta sunt.[Ad meam vtilitatē) Exemplo suo mouet filiū
vt iungat gręca cū latinis: cum id maxime cōducat:vt in ipso Ci
cerone intueri licet:& locus est ab vtili:nam in oē deliberatioo
vtilitatē proponere debemus,& sine gręca eruditione,quę de phi
losophia scripta sunt intelligi perfecte non pnt: ut aūt intellige
rēt nostri opera Ciceronis,effectū est, & plura fecisset: si per ne
fandissimū M.Antonium,& tpa illa ingrata,licuisset vt ipse polli
cetur lib.2.de Diuinat.dicēs: Adhuc hæc erant,ad reliqua acri re
dibamus animo sic parati: vt nisi quæ causa grauior obstitisset,
nullū philosophiæ locum esse putaremus,qui non latinis literis
illustratus pateret. Magnificū illud,inqt,Romanisq. hominibus
gloriosum:vt gręcis de philosophia literis nō egeant, qd̄ prose-
quar p̄fecto,si instituta perfecero. O grauē iacturā,ò ne quā ho-
minē Antonium,qui ciuibus tm̄ munus inuidisti tuis.[Ad meam
vtilitatē,qm̄ Cicero,vt Romani eloquij vbertatē sibi cōpararet,
& doctrinā ex gręcoꝝ fontibus hauriret, græca scripta euoluit:
adeo subiūgit,neque id in philosophia solū,sed ēt in exercitatio
ne dicēdi. Cic. vt eius monimēta declarant,& ipse testatur in secū
do de Diuinat. multa in actuosa philosophia scripsit. Cohortati,
inqt,sumus oēs,vt maxime potuim⁹ ad philosophiæ studiū in eo
libro,q est inscriptus Hortēsius,& qd̄ genus philosophandi mini
me arrogās:maximeq.,& cōstās & elegās arbitraremus,quatuor
Academicis libris ostēdimus. Cumq. fundamētū philosophię es
set positū in finibus bonoꝝ & maloꝝ, perpurgatus est is locus à
nobis quinq; libris,vt qd a quoque,& qd cōtra quēque philoso
phū diceretur itelligi posset. Totidē subsecuti libri. Tusculanaꝝ
disputationes res ad bene viuēdū maxime necessarias aperuere.
Primus.n.est de cōtēnenda morte. Scd̄s de tolerādo dolore. De
ęgritudine leniēda tertius. Quartus de reliqs animi perturbatio
nib. Quintus eū locū cōplexus est:q totam philosophiā maxime
illustrat. Docet.n.ad beate viuēdū,virtutem seipse esse contentā.
Quibus rebus editi tres libri p̄fecti sunt de natura deoꝝ,in qui-
bus oīs eius loci q̄stio cōtinetur, quæ vt plene esset cumulateq.
p̄fecta de Diuinat. ingressi sumus his libris scribere, qbus,ut est
in animo de fato si adiūxerimus erit abunde satisfactū toti huic
q̄stioni,atq; his libris ad numerādi sunt sex de Rep. quos tūc scri
psimus,cū gubernacula reip teneremus. Magnus locus philoso-
phię quę p prius a Platone, Aristotele, Theophrasto, Peripateti-
coruq. familia tractatus uberrime. Nā qd ego de cōsolatione di
cā,quę mihi quidē ipsi sane aliquantū medetur,ceteris itē multū
profuturā puto:sed ēt in dicēdi exercitatione.i.declamationibus
tā gręce q̄ latine. In bruto sic scribit,Cōmentabar declamitās sæ
pe cū M.Pisone,aut Q.Pōpeio,aut cū aliquo quotidie:idq. facie
bā multum ēt latine,sed gręce sępius. Ita,inqt,erā Diodoro Stoi
co,& eius artibus uarijs,atq; multis deditus. ut ab exercitationi-
bus oratoris nullus dies vacuus esset: nā cū scriberet in philoso-
phia,libros oratorios iterposuit,ipso teste,sic.n.ait, Cūq. Aristo
teles,itē Theophrastus excellētes viri, tū subtilitate, tū copia cū
philosophia dicēdi ēt pręcepta coniunxerint,nostri quoq; orato
rij in eundem libroꝝ numeꝝ referendi vnr. Ita tres erūt de Ora-
tore, quartus Brutus, quintus Orator. Hęc omnia eo spectāt,vt fi
liū hortetur,& ad sententias graues philosophiæ,& vbertatē ora
tionis,quæ duo cumulatissime & potissimō dicendi artem Cice
ro erat assecutus.[Vt sis par,) æque doctus gręce & latine ac in
facultate illius orationis q̄ oratorum propria est,& illius q̄ phi-
losophoꝝ tantūdē possis. vtraq;.n.viro ad perfectionē suspiran
ti necessaria est,vt vtraq; ēt lingua latina.s.& græca. [Quā qdem

Statua ui ta functis ob uirtutē erigūtur.

An græca & latina lingua necessaria sint

ad rem,sine arrogātia. laudat id quod Romanis opera sua p̄stite
rit,& à re ipsa personaq. sua beneuolētiā captat. [Ad quā rē,vt)
.s. latini possint esse pares in facultate vtriusq; orationis,& arte
dicēdi atq; philosophia. Nā ante Ciceronē,& Varronem philoso
phia Romę peregrinabatur,& dicēdi artē Cicero ad summū p̄du
xit. Nos attulimus,inquit,auxilium,q scripsimus in philosophia
& oēs loco graues latinos fecimus & in Rhetoricos nihil pręter
missum est,quod ad consummatū oratorē p̄tineret. Ergo nō mo
do illi,q sunt oino rudes græcaꝝ literaꝝ. sine qbus philosophia
græcis literis celebrata sciri nō poterat a latinis,habensiā cogni
tionē philosophiæ latinis,monimētis illustratæ à nobis, ut Ro-
mani græcis literis in philosophia non egeāt,sed & illis,q græce
sciūt,tm̄ non perfecte pñs intelligere locos graues à philosophis
gręcis tractatos,& iudicare de opinionibus, & hre delectum qd̄
prudētis est. Opera nostra,inqt Cicero,non parū adiuti sunt, cū
omnia latinis literis illustrata sint,& potissimū de finibus bono
rū,& malorum in qbus varias affert philosophantiū opiniones:
& nō probabile refellit.[Rudes) Ignari. Rude lignū dr̄ non expo
litū,inde ad animum transfertur,rudesq. illi dn̄r,qui adhuc ani-
mū nō expoliuere disciplinis,& doctrina rerumq. vsu. Aliquan-
tū,non dixit multum,vt vitaret arrogantiā,& ideo vtitur medio
critate.[Ad dicendū) Quantū ad artē oratoriā,in qua nihil fere
iā a Romanis desideratur,relinqt.n.nobis Rhetoricos ad Q. fra
trē iuuenili quodā ardore,scribēdiq. licētia & impunitate cōpo-
sitos,qbus diuinos illos oratorios oēm & Isocraticā, & Aristote
licā dicendi rationē cōplexos,vir ad cōem natus vtilitatē substi-
tuit. Etenim Rheturici ad Herenniū q sub Cic.nomine circūfe-
rūtur,& legūtur, Ciceronis nō sunt, quod stylus ipse ieiunus &
mācus quidā,ac remissus ordo pręceptionis plane ostendunt. Ri
uulus est ex illo fonte vberrimo deductus. Lāguida prœmia diui
nā Cic.eruditionē,& copiā nō sapiunt. Iccirco nō eloquētię prin
cipi opus pene mutū adscribatur,sed alicui,qui Ciceronē imita-
ri p̄ viribus conatus sit. Cui certe successit ad votū, sed an ille vt
p̄ Ciceroniano opere legeret optauerit nescio,hoc vnū scio Ci
ceronis nō esse,sed imitatoris,qd̄ q acri iudicio vtrosq; Rhetori
cos cōferre voluerit: facile dispiciet,sed de his alias. Attulit igit̄
Cicero auxiliū Romanis in arte dicēdi,cum dederit optima p̄ce
pta & cognitionē,vt iā non egeāt p̄ceptis gręcoꝝ,q dicēdi artifi-
ces,& scriptores fuerūt.[Et ad iudicādū) Quantū ad philosophiā,
Topica,rerūq. sciētiam,quā Cicero cōplexus erat, & eloquij ni
tore illustrauerat. Propriū oratoris est dicere. Philosophi aūt iu
dicare,q rōne quadā & formulis disputat. Opera igit̄ Ciceronis
sniās græcorū in philosophia cognoscimus,& sentētias ipsius,a-
liorumq. appositas interdū: vt qd sit melius & eligibilius in ipsis
p̄ceptis,finibusq. bonoꝝ & docti,& rudes græcaꝝ literaꝝ iudica
re possunt. Quod q a magnificū, & gloriosum Ciceroni videbat̄,
& erat,nō immerito filium ad paternæ gloriæ imitationē horta
tur & excitat,à se.n.ad hæc omnia iter erat, vel maxime patefa-
ctū. Habenda est igitur gratia Ciceroni, cū referri non possit,q
omnia latinis ingenij sui p̄pe diuini vbertate,& in arte dicēdi,&
in philosophia suppeditauit,vt ad vtriusque facultatis perfectam
cognitionē,alioꝝ opera quasi nō egeamus, ad iudicandū igitur
.i.ad philosophiam cuius proprium est recta,veraq. cum rōnē &
formulis de oi re iudicare. Plato in nono de rep. sic ait, Rationi-
bus iudicandum est,qm̄ rationes sunt instrumenta philosophi.

Rude qd dicatur.

Rhetorica ad Herenniū an Ciceronis sit

Rationes sunt philosophi instrumēta.

Petri Marsi compendiosa reformatio & enarratio quorundam locorum, & ambiguitatum in officialibus libris M. T. Ciceronis.

QVanquā te, M. Fili. Hoc quasi vestibolo Augusti huius (vt ita
dixerim) sacrarij,quo formulæ officioꝝ digeruntur,& cōpē
diū rectū,vndiq; munitum,ac fidū ita sternitur,ad humanę doci-
litatis,ac rōnis cōsummationē,q̄ virtus appellatur, ea pars actiuæ
philosophiæ,q̄ dogmatica dr̄ à græcis, decretoria vero à nr̄is,
qm̄ dogma decretum, scitum,& placitū,& summatim tractatur,
& fundamētū,cui moles omnis morum,& vitæ cū decoro agen-
dę descriptio innititur,è cuius rōne ac vi pendet omnis indicatu
ra officioꝝ,qualitas: quapp acre iudicium requirit, & natura-
lis institutionis,ac studij notitiam exposcit in primis. finem sum
mi boni dico ad quem cōis parens natura.i. Deus gloriosus, atq;
sublimis,homines produxit, subornaui, instruxit: ad hanc metā
currendum est,ad illam omnis cura respicere debet,atq; conniti.
Trimembris est hæc prosphonisis.i. allocutio Ciceronis,& præ-
fatio ad filiū. Tria siquidem ab eo contendit,vt.s. eloquentiam la
tinam,& græcā pariter sibi compararet,& non minus philosophi-
cā quam senatoriā,& forensem. Deinde vt officijs gaudeat qbus
recta iter ad virtutē,& perfectus animi status cōformatur,& illæ

ADDE

securitas, quã eũthimian appellauit Democritus, ac eatremũ esse bonũ decreuit. Demũ vt eos in sectis philosophiæ (quo lea vitæ habetur) & admoonitionibus eos ad imitãdum sibi proponat, qui virtutẽ, aut solã, aut maxime per se expetendã sanxerunt. Qualis fuit fons, & parẽs philosophiæ Socrates. Qualis Platonica, tamẽ lia & Aristotelica: Nec nõ porticales philosophi, quos Zenonem ab eorũ Duce, & fectatio appellamus. [Oportet] Necessum est, si iusta desidiæ nota volueris vacare. Oportere siquidẽ necessitatẽ importat officij, quo vtendũ est oibus. Et semper audis inqt Cratippũ eminentissimum philosophũ mitylenæum, & audis Athenis in celeberrimo.ẽ omnium bonarũ artium, & disciplinarũ emporio, quapp magna tibi necessitas profectus in philosophia, & processus imponitur. Quæ aũt ad te scribo documenta, non tã eo spectant, vt quasi rude informent in rõne vitæ, atque instituãt q̃ vt tibi eloquij latini affectant nitorẽ, parantq. dicẽdi, & eloquẽdi copiosam suppellectilẽ, & instrm, cum molta vel plurima potiosin philosophia sint, quæ nõ facile vñr posse dici latine, à me igitur instructus, atq; exculcus, æque latine, ac græce philosophabetis. [Præceptis] Documẽtis, admonitionib. exhortationibus. i. ea parte philosophiæ, quæ pceptiua dr, quam is optime tractat, q cumulum totius vitæ cõplexus est, atq; summã, ad quam veluti ad scopum. i. signũ officia. i. naturæ congruentes actiones tanq tacula, & sagittæ dirigãtur. [Et institutis] Ordinationibus, decretis, & sectis, ad q̃ refertur officia, vt ad extremũ naturæ bonũ, quod prudentiæ rõne venatur, & tandẽ statuit, atq; cõfirmat, or moueri non possit, aliter. n. statutũ non esset, atq; subnixũ: Statuere est decernere, ac iudicare, vnde cõponitur instituo, qd̃ significat instituo, ordino, sancio, vnde instituta, ordinationes, & scita dicet Cic. post paulo: Qui summũ bonũ sic instituit. i. ordinat, & ponit, & de meo instituto dicã aliqd. i. mentis pposito, & decreto. Quid inter est inqt Seneca in Epist. inter decreta philosophiæ, atq; pcepta? nisi quod illa gñalia pcepta sont hæc specialia, vtraq; rex pcipit, sed altera in totũ, particulatim altera, honestas actione, decreta pariũt, & pcepta, hoc interest inter decreta philosophiæ, atq; pcepta, quod inter elementa, & mẽbra, hæc ea illis pendẽt, illa hotũ causæ. Necessaria sunt decreta, q̃ dant animis inflexibile iudiciũ. infixi debet persuasio ad totam pertinens vitam, hoc est qd̃ decretũ voco. Qualis, hec persuasio fuerit, talia erunt, q̃ agentur, & cogitabũtur, qualia vero hæc fuerint, talis & vita erit. [Auctoritatẽ] Æstimationem Cratippi, & Athenarũ, vbi exẽpli clarissimorum virorũ in omni gñe virtutis, & laudis claruerunt. [Augere] Ornare, honestare. [Exẽplis] Varijs imaginibus, & quasi exẽplaribus ipsius disciplinarũ. Instruenda est vita exẽplis illustriorib. inqt Seneca, æque pcepta bona, si sæpe tecom sint profutura scias qua si bona exẽpla, longum iter est per præcepta, breue & efficax per exempla venientia ẽ anotis instruit exemplis ait Flacus. [Ad vtilitatem]. i. ad cõmodum, atque cõpendium, & non ad ostentationẽ gloriamq. inanem, vnde monuit Horatius, Vos exẽplaria græca. Nocturna versate manu, versate diorna. [In dicẽdi exercitatione] Meditationibus, cõmentationibus, declamationibus. [Vt par sis] Similis, paremq. habẽs vim, & efficaciam in latina oratione, græcaq. [Facultate] Potestate, quod ego vim appello, dicit Quintilianus, plerique potestatem nõnulli facultatẽ vocãt. [Vt videmur] Vt nos opinamur, sicq. esse nobis psuademus. [Adiumẽtũ] Opẽ, instrm, suppellectilẽ parauimos latinis, vt nostro beneficio eloquẽtiã exercere possint, & philosophiam, q hactenus peregrinari videbatur, sed nos eam Romanam effecimus, ac latijnore donauimus. [Rudes] Omnino expertas. [Aliquãtulũ] Aliquod auxiliũ. [Dicẽdũ] Apte orandũ, atque agendũ in oi gñe causarum, in qbus diu multumq. versati fuimos, & dicendi pcepta tradidimus & formulas, vt fine græcis dictatis munere cõsummati oratoris fungi possint Romani Ciues, & itala pubes. [Ad iudicandũ] via, & rõne philosophandũ cum elegãtia, & copia per formulas topicas, & dialecticas explosis Amafinijs, & simplicissimis Epicureis, q citra artem ac ornatẽ distinctæ orationis, atq; cõcinnæ philosophiã desidem illam, atq; humilẽ nec non probrosam, vtpote in veneris hortis natã, & ocio marcescentẽ, & seplasiarĩã tractauerũt. & mores graues, atq; seueros fregerũt, cõtaminarũtq. proposita voluptatẽ, quã escã vitiorum, vt maximã veri philosophi appellauerũt. Rationes (vt ait Plato) sunt philosophi veritatẽ indagãtis instrumẽta, qbus ad rectũ contendit iudiciũ, & ob ad ars illa, q rõnes continet logice dicta est à græcis, rõnalis vero à nostris, & dialectica. i. diligẽs ratio, via & modus differẽdi, à qua (vt inqoit Boethius) nõ pot abesse indicium, neq;. n. põt quisq diligẽter disserere, nisi iudicauerit quale sit id qd̃ in disputatione sumitur. Q̃ si id differẽdi ordinẽ diligẽtia rõnis adhibetur, non est dubiũ quin hoc iudicio ad inuentionũ varietatem sit accommodatum.

Quamobrem] Igitur inqt Cic. cum iam planum sit magnã esse vtilitatẽ græce, & latine scire, disces philosophiam græcis literis mãdatam, & vtere opinionibus & decreto philosophoru iudicio tuo, dũmodo legas scripta oĩa, & græca cum latinis coniungar. [Et disces quandiu voles, beneuolũ iacit filium, cum ait, da operã græcia literis quandiu voles, sed cũ impendere nimium studiũ in aliqua re vitera q̃ oporteat contra offm sit, corrigit Cic. pmissionẽ dicens, diu debes velle græcis literis, & philosophiæ incũbere, quousq; videbitur tibi non parum pfecisse, sed id esse adeptũ qd̃ tẽpus & ratio expostulat, & sic filiũ hortatur, vt celerrime oĩa, quorũ indiget e fontibus græcorũ hauriat, & ad paternã eloquẽtiam, reip. munera, & administrationẽ contendat, nec diutius illic immoretur & desideat, sed in oculis patriæ, & celebritate viuat, vestigijsq. paternis insistat, quod minime fecit. [Nõ pœnitebit]. i. non paru videbitur, pœnitere a penuria dr auctore Gellio in hac significatione, & ante Cic. vsus fuerat Terent. dicẽs: Me quantũ hic o pis fiat, pœnitet. i. parum vr quod a seruis fit. Tãdiu discendũ est inqt Seneca, quãdiu nescias, si pŭerbio credimus, quãdio viuas, & interrogãti Philedono quoad discipulus esse vellet, rñdit Plato, quoad meliorẽ, atq; peritiorẽ esse nõ pœnitebit, sed pœnitere in his verbis Platonis in aliã significationem, q nota est oibus accipit. [Quoad] quousq; pficias, crescas in ipsis phiæ pceptis. In ora sose sic ait, Quę quacũq; in me sunt me n. ipsum nõ pœnitet q̃ ea sint, sed appatẽt in oĩonibus nris, & Lio. lib. 1. cũ iam virtũ haud pœniteret & in 8. quippe minime pœniteret se virium suatum.

Proficias, procedas in philosophica rõne, quæ est de vita, & moribus, atq; lea vitæ merito dici põt. [Non pœnitebit] Non parũ videbitur, te ipm explorabis inquit, & nemini de te magis q̃ tibi credideris, aciẽ te iudicem tui pfectus cahibe, vt locum potæ nõ relinquas, & nomina pspicias in primis. Turpe siqdem esset spẽ de te iam cõceptam fallere, pdigere vero tẽpus, quo nil est pciosius, turpissimũ, effice igitur vt vitæ ratio sob doctore celeberrimo, & Athenis tibi cõstet. Turpissima est iactura dicit Seneca, q̃ p negligẽtiam fit, & si volueris attendere, maxima pars vitæ elabitur male agẽtibus, magna nihil agẽtibus, tota vita aliud agentibus. Quẽ mihi dabis, q aliquod precium tpi ponat, q diem æstimet, oĩa aliena sunt, tempus tm nostrum est. Quemadmodum flu dere oibus annis honestum est, ita non oibus initiũ turpis, & ridicula res est elemẽtarius senex. moenĩ parendũ est, senj vtendũ.

Nostra] Quæ nos in philosophia scriomus. [Non multũ dis. à Peripateticis] Nõ multum dissimilia à pceptis Peripateticorũ, qbus nunc dãs operã sub Cratippo, & h. d. vt ostendat se voluisse in philosophia mitari Stoicos, Peripateticos, & Academicos ea libertate, quam hic oout Academici, quorũ decretũ Cic. sectatus est, vt in omni ope Academicũ seruat decorũ, variosq. mutar q̃ coiores, cũ liber esset Academicus, & in nullius magistri uerba iurasset. Carneade quo more latius vagaret & decurreret felicissime. Nã libris de finib. bono & malo morę Academicorũ pbabilia defendẽs totus est Peripateticus, imao Peripateticorũ disciplinã ita laudat, vt alias reijcere videat, sic. n. introducit Pisonẽ decentẽ. Relinqtur hæc sola disciplina digna studiosis ingenuarum artiũ, digna eruditis, digna claris viris, digna principibus, digna regib. In Tusculanis disputationibus, & Paradoxis est totus Stoicus, temouetq. ab hoie affectus, quos, vt dictat ipsa recta rõ, probat Arist. & Academici, & dicit beatã vitam descensaram in tauro Phalaridis & tenẽs positiones Stoicorũ, & admirabiles opiniões, quæ paradoxa appellantur, interdũ nihil affirmat, sed disputat in vtraque partẽ, vt Socrates, q ita disputabat, vt nihil affirmaret, ipse refelleret alios, & nihil se scire diceret, nisi idipsum qd̃ sciret se nihil scire, ob eamq. causam ab Apolline sapiẽtissimus iudicatus est, q̃ hæc esset vna sapiẽtia non arbitrari sese scire q̃ nesciat. Et post Socratẽ Plato, à quo Academici eundẽ disputandi modũ tenuerũt, quẽ Cic. probauit & tenuit, cũ videatur esse sine arrogantia id disputãdi genus secutus est, quapp in 2. de Diu. dicit, cũ aũe pprium sit Academiæ iudiciũ suom nullum interponere, ea pbare, quæ simillimas veri videãtur conserre causas, & qd in q̃q sententiam dici possit exprimere, nulla adhibita sua auctoritate iudiciom audiẽtiom relinquere, integrũ & liberum tenebimos, hanc cõsuetudioẽm à Socrate traditã, eaq. inter nos si tibi Q. frater vi debitur, q̃ sæpissime vtemur. [Q̃m vtrique] Affert rõnem, quare hæc, quæ nunc scribit imitato Stoicos, & non multũ dissident à dogmate Peripateticorũ Ciceroni filio legẽda sint, q̃m vtriqne, in quit voluimus pbabilia sequi, & nos Academici, & nos Peripatetici, qbus nunc das operã, vtiq; inqt, eosdem doctores sectamur, & Socratis, atq; Platonis opiniones amplectimur, inter Stoicos, Peripateticos, & Academicos potius in vocabulis q̃ in re differẽtia erat. Vnde dicit Piso apud Cic. lib. 5. de finib. Stoici restant, hi quidem

quidē non vnam, aut alterā à nobis, sed totā ad se nostrā philosophiā transtulerūt, atq; vt reliq fures earū rerū, quas ceperunt signa cōmutant, sic illi vt nr̃is sententijs pro suis vterentur, noia tanq̄ rerū notas mutauerunt, ergo inqt. [Qm̄ vtriq;).i. nos Academici q probabilia seqmur, & Peripatetici, q ēt Socratem sectantur, & Platonē, Aristotelis Peripateticorū principis doctorē. [Volumus esse Socratici).i. volumus tenere opiniones ipsius Socratis, q in sola virtute summū bonū posuit, & oēs bonos beatos esse, & improbos miseros dicebat. Has opiniones Stoici, à Stoa porticu denominati, accipiēter fecere suā disciplinā, & dogma. quorū princeps fuit Zeno Polemonis Academici auditor, subtilissim᷒ disputator, q Academicā disciplinā corrigere ausus est. Nā oia quæ ad beatā vitā ptinerent in vna virtute posuit. nec qcq̄ aliud numerauit in bonis, idq. appellauit honestū, quod esset simplex quoddā, & solū, & vnū bonū, cetera vero, & si nec bona, nec mala essent, tñ alia secūdum naturā dicebat, alia naturæ contraria, & his ipsis interiecta quædā & media numerabat. Vnde dicit volum᷒ esse Socratici, & sic intelligit Cic. voluisse opiniones Stoicorū tenere, qm̄ erant pbabiles, & eas ipse in nōnullis locis tuet, & veras esse ostēdit. in Paradoxis ait: Hoc. scripsi libētius, q mihi ista paradoxa, q̄ appellant, maxime vr̃ esse Socratica, lōgeq. verissima. & alibi dicit, Socrates isto modo disputabat bene hercule narras, nam istū doctū, & sapiētem virū fuisse memoriæ traditū est, nam à rebus occultis, & ipsa natura inuolutis in qbus ante eū philosophi occupati fuerūt, constat auocauisse philosophiā. & ad vitā cōem adduxisse, vt de virtutibus, & vitijs, oīnoq. de bonis rebus & malis quæreret. cœlestia aūt vel pcul esse à naturæ cognitione cēseret, vel si maxime cognita essent, nihil tñ ad bene viuendū pferre. Ex disputationib. Socratis oēs sectæ manarūt. Socrates nihil scriptū reliqt. Sed oia, de qbus disputauit, ab eius auditoribus Platone, & Xenophōte eloquētissimis, celebrata sunt, & mandata literis. Et subiūgit. [Volumus esse Platonici).i. tenere volumus vtrique opiniones Platonis. Nā Plato Socratis discipulus pfectissimā disciplinā reliqt Academicorū, & Peripateticorū, à qbus Stoici magis verbis, q̄ sententijs dissenserūt. Nam à Platone vna & cōsentiēs (vt idē primo Academico, ad M. Varronē) duobus vocabulis philosophiæ forma instituta est, Academicorū & Peripateticorū, q rebus congruētes, nominibus differebant, qppe cū Speusippū sororis filium Plato philosophię quasi hæredē reliqsset, duos vero pstantissimus studio, se doctrina Xenocratē Chalcedoniū, & Arist. Stagiritem, q erant cū Arist. Peripatetici dicti sunt, q a disputabant inambulātes in lyceo gymnasio. Speusippus aūt & Xenocrates, q primi Platonis rōnem, auctoritatemq. suscepērāt, & post eos Palemo, & Crates, vnaq. Crator in Academia cōgregati alio Gymnasio ab Academo quondā heroe denominato (vt scribit Laertius) Academici appellati sunt, sed cōis erat ratio bonorū & malorū inter vtrosq;. Nā ois illa antiqua philosophia sensit in vna virtute positā esse beatā vitam non tñ beatissimā, nisi adiungerētur bona corporis, & fortunæ ad virtutis vsum idonea Stoici bona corporis p se assumēda esse dicebant, sed nō adiungebāt ad finem bonorū. Vnde cū nulla esset inter veteres Academicos, quos Cic. in officialibus libris imitabat, & peripateticos qbus Cicero filius operā dabat dr̃ia, dicit volumus esse Socratici, & platonici. Et sic rūdet tacitæ obiectioni, potuisset. n. dicere filius, nō sunt mihi legēda pater quæ scribis in philosophia, vt Academicus, & pbabilia defendēs in diem viuis, itaq; nūc stoicos tenes, nūc platonicos, nūc aristotelicos. Nos aūt certum dogma habemus, & disciplinam, & doctore vtor Cratippo peripatetico, ideo dicit non multū dissidētia. Adde ēt, q peripateticorū, & stoicorū, quos in his officijs Cic. potissimū seqtur, via pceptionis, & doctrinæ fere eadē est. Stoici dant pcepta de officijs, qbus hoiem ad virtutē instituunt, & felicitatē, officiumq. perfectū, quod pertinet ad finē bonorū. In officio. n. perfecto, quod ois numeros habet, & in solū sapientem cadit, finis bonorū cōsistit, & humana felicitas. Istud perfectum offm̄ appellatur à Stoicis honestū, officia vero, quæ cadunt sub præceptis media, & cōia, quasi secunda quædam honesta nominant, de qbus potest reddi certa ratio, vt sunt hæc, quæ Cic. tractat. hoc idem faciunt peripatetici, quāuis vtantur alijs noibus: Aristoteles. n. peripateticorū princeps, dicit summum bonum humanū consistere in actione virtutis in vita perfecta, actiones aūt officia sunt. offm̄. n. nil aliud q̄ conueniēs actio. & cum dicit in vita perfecta, ostendit nō in quacunque actione licet studiosa, sed in illa, quæ ab habitu virtutis proficiscitur, summū bonum consistere. Vna. n. hirundo, inqt, non facit ver, sic vna actio cum virtute non facit hoiem felicem hunc virtutis habitū, & perfectam actionem Stoici appellant honestum, ergo potius nominibus differunt, q̄ ordine, & via pceptionis. Volunt enim Stoici medijs officijs puenire ad illud honestū, quod ipsi appellāt & Peripatetici dūt studiosis actionib᷒ puenitri ad virtutē cui Stoici nomē imposuerūt, honestum, actiones vero studiosas appellāt officia. Dicit igr̄ Cicero: Poteris vti dogmate, & pceptis horū philosophorū, vt tibi videbitur, q in virtute summum bonū cōstituerūt, cuicunq; sectę adhęseris mihi placebit, & quodcunq; decretū sectaberis gratū erit, qm̄ vtriq; volumus tenere opiniones, Socratis, & Platonis, q de summo bono optime senserūt. Cauendū est tibi, inqt, ab alijs, q in fine constituendo errauerūt. ergo cū inter has tres philosophorū disciplinas nulla fere differentia sit, de ipsis opinionibus vtere iudicio tuo. i. poteris sequi id qđ tibi videbitur, modo nō discedas ab Academicis, Peripateticis, & Stoicis. In 3. lib. ita filiū alloquitur. Sic ego à te postulo, vt mihi cōcedas si potes, nihil pter id, q honestū sit, esse p se expetendū. si hoc nō licet pp Cratippū, at illud certe dabis, q honestum sit, id esse p se maxime expetendū, mihi vtrū vis satis est, & tū hoc, tū illud probabilius vr̃, nec præterea quidq̄ probabile. Clarum igitur est Ciceronem voluisse esse vniuersalē in philosophia, nec alicui sectæ addictum. sed vtrūque dogma pbasse, nec laborasse filium ad aliq̄ disciplinā ita traducere, vt alias reijceret. permisit. n. illius iudicio vti opinionibus philosophātiū, cum nulla fere inter ipsos differētia esset. [De rebus ipsis) opinionibus, & decretis philosophorū. non inqt, te addicam alicui sectæ, poteris vti iudicio tuo, & integrū, liberumq. tibi est, quod institutū sequi velis. [Vtere) vteris, & sic beneuolum reddit filiū. In vltima Tusculana sic dicit Cicero: Tu qdē tabellis obsignatis agis mecum, & testificaris, qđ dixerim aliqn̄, aut scripserim cum alijs istu modo, q legibus impositis disputāt. Nos in diē viuimus, quodcunq; nostros aīos probabilitate percussit id dicimus, itaque soli sumus liberi. [Orōnē āt latinā, nunc filium hortatur, vt sua scripta legat, qbus orationem latinā poterit vberrimam facere. locus est ab vtili. [Legēdis nostris. legendo nostra. Sic apud Liuium, his audiēdis, credēdisq; .i. audiendo & credēdo. [Pleniorem) copiosiorē vberioremq;, captat beneuolentiā à re ipsa, & persona sua. [Nec vero) vult Cicero ostēdere quare legēdo sua filius efficiet orōnē latinā pleniorē, qm̄ inqt in arte dicendi ętatē cōsumpsi meā vt iure possim mihi assumere, qđ propriū est oratoris, philosophiā, concedo multis, me aūt oratorē profiteor. Cicero. n. (auctore Fabio) cū se ad imitationē græcorū cōtulisset. vim Demosthenis, copiam Platonis, & suauitē Isocratis affinxit. Nec vero inqt, quod in vno quoque optimū fuit cōsecutus est tm̄, sed plurimas vel potius ex seipso virtutes exiulit immortalis ingenij felicissima ubertas. Non. n. (vt ait Pindarus) aquas collegit, sed viuo gurgite exūdat dono quodā prouidētiæ genitus, in quo totas uires suas eloquētiā experiretur. Platonem in primis admiratus est Cicero & acumine sniarū, summa, multipliciq. doctrina, & grāditate verborū, orationisq. sublimitate, q̄ media est inter carmen & solutā orationem.

Stoici unde dicti.

Peripatetici unde.

Virtutis habitus à Stoicis quo appelletur.

Nostra hæc pcepta, & officiales formulas, Stoico decreto in primis cōsentaneas, lr̃is à nobis mādatas, ea libertate, quā recētior nobis pbet Academia, cuius rationē differendi profitemur, & pbabilia oi disciplina citra pertinaciam, defendimus. [Non multū dissidentia) parū uel nihil potius discrepantia ab institutis Peripateticis, atque ammonitionibus, uerbis potius q̄ re. i. snia, & decreto uōr dissentire, ut in libris de finibus pbatum est. [Vtriq;) uos, q in hac qōne sequimur Stoicos, & uos Peripatetici, quorū scita habent Socratem primum auctorē, & quasi fontē, è quo riuuli ueterum Academicorū. i. Platonicæ familiæ, atque Aristotelicæ, nec nō Stoicæ defluxerunt, Stoica si qdem Paradoxa sunt Socratica, & solam uirtutem satis esse ad bene beateq. uiuendū Socrates decreuit, quod Stoici seligentes proprium dogma constituerunt. [De rebus ipsis) sentētijs, opinionibus, & placitis integrum inquit, tibi sit eligere, quod libuerit è classicis philosophis caue modo, ne ad Aristippum dilabaris, & Epicurum, quorum decretum in ganeis, lustris, atq; sinu meretricis natū est. [Legēdis nostris) Dum leguntur nostra, siue legendo nostra eleganter, & distincte descripta. [Pleniorem) Vndique copiosam, & floridā.

Arrogantet) arrogās is est, qui sibi aliqua attribuit pter veritatē & laudē, quā non meretur. Arrogās (inqt philosophus in Ethicis.) pclara, & ea quæ nō insunt, & maiora, q̄ insint, ubi fingit, dissimulatur aūt, aut inesse sibi negat, aut imminuit, ambo inqt uituperādi sunt, sed arrogās magis. [Velim) p uolo. i. nolo putent me esse arrogantē, cum mihi assumā id, quod pertinet ad bonū oratorē. [Cōcedēs). i. cū ingenue fatear, multos esse in philosophia me doctiores, sed in arte dicēdi primū locū mihi uendico. [Philosophādi sciētiā). i. ipsam philosophiā, & sciētiā rerum, nā scientia est p quā cognoscimus res per causas suas, & principia, estq. habitus demonstratiuus. [Multis) dixit non omnibus. Nam

Arrogās quis & qs dissimulator.

& Cic.egregie philoſophatus eſt, & oīt fere locos graues tracta
uit,ſed h.d.ut deuitet arrogantiã.fuit.n.apud latinos,tam in arte
dicendi,q̃ in philoſophia eminētiſſimus. Nec potuit aliq̇s in ſin-
gulis rebus, nō ſolū in oībus illius magnitudinē aſſeq. (Qđ' eſt)
Qđ' ptinet ad bonum oratorē. Apte dicere eſt ex arte,& polite,
loq datur à natura,eloq ab arte,inde eloquentia dr̄, q̃ ab eloquē
tia differi. Apte dicit is,q res ipſas,verba,& actionem accōmodat
tpi,& perſonis ſcitē. ſeruare id qđ' decet in quacunque materia,
& quocunque tpe,& apud qoos orandum ſit. Hic locus à philo-
ſophis tractatur vberrime,q de decoro præcipiunt. Apte dicere
putat Cic.eſſe quartā virtutē elocutionis lib.3 de Orat.tractans
hunc locū,dicit,nō omni cauſſæ,neque auditori,neq; pſonæ ne-
que tpi cōgruere orationis enū genus. Apte igitur dicere eſt de-
cēter,& vt circūſtantiæ poſtulāt dicere. Nam (vt inqt Fab.) nec
iocis lacrymas,vbi opus erit miſeratione,ſiccabimus. Vnde vidē
dum eſt qd dicas,&qd quoqoe loco dicendū ſit,& apte dicere nō
tm̄ debet ad elocutionē referri,ſed ēt ad inuentionem. Nā ſi ver-
ba apte diſpoſita magnum hñt momētum, multo magis res ipſæ
inueniēdæ,de qbus dicturi ſumus. Illud,inqt Fabius,diligētius di
cendū eſt cum demū apte dicere, q nō ſolum quod expediat, ſed
etiā quod deceat inſpexerit. Aliud genos dicēdi grauitas ſenato-
ria expoſcit,aliud aura popularis. Tēpus quoque ac locus egent
obſeruatione ꝓpria,nā & tempus tū triſte,tum liberū,tum angu
ſtū eſt. [Diſtincte) Vt oia in oratione loco collocētur ſuo,& di-
ſtincta ſint traſlationibus,& figuris, quæ orationē exornant: ſin
apte collocētur ſic diſtincte dicere ad diſpoſitionē refertur. [Or
nate) Ad elocutionē. Quinque ſunt partes Rhetorices,inuētio,
diſpoſitio,elocutio, ꝓnunciatio,& memoria. Tres dūtaxat Cic.
ponit, q maxime cōſiſtunt in arte, ꝓnunciatio aūt,&memoria,
in natura,ſic Plato memoriā,& celeritatē ad diſcendū naturæ tri
buit,& idē Cic.lib.5.de fin.dicit. Virtutū quaſdam natura ingene
rati,vt eſt docilitas,& memoria,quæ fere oia appellant vno inge
nij nomine,eaſq́ virtutes,q hñt ingenioſi vocatur. Et Fab.lib.8.
ſcribit: Oēm orationem cōſtare rebus,& verbis. In rebus intuē-
dā eſſe inuentionem, in verbis elocutionē,in vtraq; collocatio-
nē,quæ memoria cōplecteretur,actio cōmendaret. Ergo apte di-
cit,is q ſcit res adinuenire ſecūdum dr̄am cauſarum,perſonarū,
& locoꝝ. Diſtincte dicit,q oia bene locat in oratione, & exorna
tionibus variat,atq; diſtinguit,nā diſpoſitio docet qd quoquo lo
co collocandum ſit. non ſemp eodē modo ſit ſed,vt materia quæ
tractat,poſtulat. Ornate dicit,q verbis puris,& latinis vtitur,&
ab omni vitio remotis,& niſi accedat ornatus,perijt inuētio,& di
ſpoſitio. Nā delectatio ꝓprias habet partes in elocutione q̃uia
& in alijs ſit. Vnde Cic.inuētionem,ac diſpoſitionē prudētis hois
eſſe putat,eloquētiam vero oratoris. Eloqui.n.inqt Fab. eſt oia
quæ mēte conceperis ꝓmere atque ad audiendū proferre: ſine
quo ſemp vacua ſunt ꝓpria,& ſimilia gladio cōdito,atque intra
vaginā ſuam hærenti. Hoc itaque maxime docetur.hoc nullus oī
ſi arte aſſequi poteſt. Vnde M.Antonius,à quo mediocris orator
apud Cic.in oratorijs libris inſtituitur, ait à ſe diſertos viſos eſſe
multos,eloquētem vero neminē. Diſertos putat dicere quę opor
teat,ornate aūt dicere ꝓprium eſſe eloquētiſſimi, quæ virtus in
Cic.cumulatiſſima fuit,vt nil addi poſſet. [In eo ſtudio) Exercita
tione dicēdi,& labore. Studiū eſt vehemēs applicatio animi ad id,
quod qs diſcere,aut inuenire cupit.& ſtudiū dr̄ ēt voluntas,& cu
ra. Illa ingenij Ciceronis feliciſſima vbertas ab ineūte ætate in
dicēdi exercitatione verſata eſt,nec laboribus pepcit,aut vigilijs
& oratores,q in Aſia clari nominis erāt adijt. vt ſe ad illoꝝ ima-
ginē effingeret,quo ēt nemo ſæpius atque diutius declamauit,&
dū viueret in iudicijs regnare dictus eſt. Vnde queritur in procę-
mio de oratore,Se prima ætate in ꝑturbationem, & turbulētiſſi
mas tēpeſtates reip.incidiſſe,vt à ſtudijs quaſi abduceret. Nec ve
ro inqt,nobis cupiētibus, atq; exoptātibus fructus otij datus eſt
ad eas artes,qbus a pueris dediti fuimus celebrādas, inter noſq́.
recolēdas. [Si mihi aſſumo) Cape ſignat ſponte,vel non ſpōte ac
cipe. Sumere eſt vltro quaſi alijs nō ꝑmittentibus capere,& ſic aſ
ſumere eſt multū, ac pene nimiū ſibi tribuere. Ideo dixit ſi mihi
aſſumo,qm̄ nō ab oībus forte cōcedebatur, q in arte oratoria id
ętatis clari erāt. [Meo iure) Signat id fere ꝙ mea auctoritate,licē
tia,ac cōceſſa mihi ab oībus libertate. [Quodāmodo) Vtitur me
diocritate,vt deuitet arrogantiā. [Vēdicare) Aſſumere,& aſcribe
re mihi. Sic apud Ouid.in Faſt. Vendicāt auſonias Iunonis cura
Calēdas.i.ſuas eſſe dicit,& ſub eius tutela. Hæc oia,q̃ Cic.dicit eo
ſpectāt, vt ad eloquentiā latinā filiū hortetur,ad ſummū culmē à
patre ꝑductam,& in qua poterit multū ꝓficere,cum oia, quæ ad
ipſam ꝑndam pertinent,a ſe latinis ſuppeditata eſſent. Ideo co-
gnita eloq̄j vtilitate dicit. [Arroganter) Superbe,atq; procaciter.

Apte dicere quid ſit. — *Diſtincte dicere qd.* — *Ingenioſi qui dicātur.* — *Eloquij quid.* — *Capere quid.*

[Scientiā) Exactū iudiciū de rebus ad oēm philoſophiā ſpectanti
bus. [Apte) Opportune vt requirunt circunſtantiæ, hoc ptinet ad
inuentionē,atq; prudētiā. [Diſtincte) Ordinate,citra cōfuſionē
cū.ſ.ſuum hñt oia locū in oro̅nibus. [Ornate) Polite,latine,ele-
gāter,ꝓprie. [Aſſumo ꝓpria volūtate,ac mea ſpōte capio. [Meo
iure) Poteſtate,ac libertate mihi concedēda,immo cōceſſa. [Ven
dicare) Attribuere,arrogare,meumq́. quaſi mācipiū ꝓferri, pro
priamq́. poſſeſſionē lōgo vſu cōparatā, & in meas vōnes deſcri-
ptā. [Quāobrē ma.te.hor.) Hortari eſt dare cōſiliū ad erigēdom
aium. hortatur Cic.filiū,quē ſciebat ad ſtudia pigrū,& ideo calca
ribus egebat,& ex hortatione,vt ipſe ad Atticū ſcribit in quadam
epiſtola loquens de filio,& nepote,q erat ēt nepos Pōponij Atti
et ea filia,q̃ nupſerat Q. fratri. dicit illic,filium ſuū egere calcari
bus,nepotē vero frenis,vt de Ephoro, & Theopompo diſcipulis
ſuis iudicauit Iſocrates. [Orationes meas) Quæ hñt genus dicē-
di forēſe,& vim ad mouēdos affectus,qua philoſophoꝝ eloquen
tia vocatur. [Fere æqua).i.totidē fere ſint numero,quot orones,
& ſic oñdit Cic.ſe nō pauciora ſtylo philoſophico ſcripſiſſe, q̃ o-
ratorio. Vt in vtroq; orationis gñe,facultatē cōmēdat ſuā,& vo-
luntatē cū decoro,licet hæc quodāmodo ad illā magnitudinē, &
parē fere ornatum aſſurgant,tñ aliqua differentia eſt, & rñdet ta
citæ obiectioni, potuiſſet.n.dicere filius ad conſequendā eloquē
tiā,& vim dicendi ſatis mihi erunt orationes tuæ, libri aūt q de
philoſophia ſunt, non pñt hr̄e illum orationis nitorem, ꝓcepta
aūt ad bene viuendū dat mihi Cratippus. ideo oñdit hoc genus
dicēdi quietum colendum eſſe latino homini,vt in quacūque re,
de qua ſit dicendum,apte,& ſine reprehēſione dicere poſſit. Illis
orationibus,quæ hñt vim dicēdi. [Vis n.).i.certe & profecto. oñē
dit inter vtrunq; genus dicendi,& ſcribendi aliq̃ eſſe differentiā,
Quippe nō oportet tātā vim, & ꝯtētionē adhibere i libris de phi
loſophia,quanta eſt in orationibus,in qbus affectus varij mouē-
di ſunt,& quadā vi quędam extorquenda, & ſumma contētione
vtendū,maxime cum ventū eſt ad certamen confutationis, & cō
firmationis,vt id qđ intenditur pſuaderi poſſit. [Vis) Vehemētia
& efficacia,vt moueat auditor ad effectū,qđ Cic. habuit. de quo
Fabius: Nā q̄ docere diligētius,mouere vehemētius pōt,cui tan
ta vnq̃ iucunditas affuit,vt ipſa illa,q̃ extorquet, impetrare eum
credat,& cum tranſuerſum vi ſua iudicē ferat,tñ ille non rapi vi
deat ſed q &c. Sūma igitur vis eſſe debet in oro̅nibus, in qua re
Cic. Demoſthenē imitatus eſt, q quaſi neruis quibuſdā adeo ſua
ſcripta intendit,vt nil elimatius, vel verboꝝ grauitate, vel ſniaꝝ
pondere reperiatur. In bruto ſic ſcribit: Acrē oratorem, incen-
ſum & canoꝝ concurſus hoium foriq́. ſtrepitus deſiderat. & in
Oratore ſic ait: Erit igr̄ eloquēs,q in foro,cauſiſq́. ciuilibus ita
dicet,vt ꝓbet delectat,& flectat. Probare neceſſitatis eſt,delecta-
re ſuauitatis,flectere victoriæ. Nā id vnū ex oībus ad obtinendas
cauſas pōt plurimū. Hoc quoque quemadmodū & illud genus
forenſe,quod orationes hñt, libri philoſophorum quietū habet
dicēdi genus,quod ēt perfectus orator, vt de omni re quæcūque
ꝓponatur,apte dicere poſſit,hr̄e debet. [Æquabile:) Quaſi æqua
le,vt eſt mare quietū,quod non æſtuat. Sic genos dicendi philo-
ſophorum æquabile eſt,nec fluctuat velut inter æſtus iracūdiæ,ce
terorumq́. affectuum. Philoſophi.n. ita loquuntur,vt nunq̃ ex-
tollant orationē,nec concitent animoꝝ motus,vt faciūt orato
res in cauſis forenſibus. Orationes.n.vim hñt ad mouēdos quoſ-
cūque affectus. Ideo dicit Cic.alibi, Oēs aīoꝝ motus,quos homi
ni natura reꝝ tribuit penitus pernoſcēdos. Et Ariſt.in Rhetori-
cis docet,quō,& qbus locis quiſq; ad effectus moueatur. [Tēpe
ratū) nō ita ꝯcitatū & mouēs affectus,vt eſt genꝰ dicēdi forēſe. de
orone philoſophoꝝ ita ſcribit idē Cic. in Orato. Mollis eſt oro
philoſophoꝝ, & vmbratilis,nec ſententijs,nec verbis inſtructa po
pularibus,nec iūcta numeris,ſed ſoluta liberius, nihil iratū hēt,
nihil inuidū,nihil atrox,nihil mirabile,nihil aſtutū,caſta, verecun
da,virgo incorrupta quodammodo,itaq; ſermo potius,quā oro
dr̄. Idē de eadē orone ſic ait: Tñ hoꝝ oratio,neq; neruos,neque
aculeos oratorios,ac forēſes habet,loquitur cū doctis, quoꝝ ſe
dare aīos malūt,q̃ incitare, ſic de rebus minime turbulentis do-
cēdi cauſa loquūtur,vt in eo ipſo,ꝙ delectationē aliq̃ dicēdo au-
cupēt,plus nonnullis q̃ neceſſe ſit facere videātur. [Et id quidē)
cōparatione grecoꝝ laudat Cic.profeſſionē ſuā ſine arrogantiā,
qppe non fraudat illos proprijs ſtudijs,& inuētis,& ſe id aſſecutū
dicit,ꝙ nemini adhuc græcoꝝ,qui principes doctrinæ habeban-
tur,cōtigerat,vt.ſ.idē,& philoſophandi, & orandi munus cū lau
de exercueris. [Laboraret) Summū ſtudium,& laborē poneret,
quēadmodū ego feci,inqt Cic. Nam q̃uis aliquī in arte dicendi
ſcripſerūt, vt Ariſto, tñ labores in orandis cauſis non ſuſceperūt
vt Cic.q in iudicijs,& foro regnauit. [Illud forēſe) quod magnū

Probe, Delecto, Flecto quid ſignificēt.

eſt,

est,& arduū,hūs genus iudiciale quod difficillimū est. In quo tñ Cic.ita excelluit,vt nil aliud ĩ tota vita egisse videret.Quot reos secūdo euētu defendit?in cuius verbis & actione magna vis inerat.tāto,deniq; artificio vtebat,vt q̄ à iudicib⁹ extorqueret,impetrare videret,illos ēt liberauit,de quoꝝ morte,& pditione tam cōstitutum erat,vt Q.Ligarium,M.Marcellū, Sed Cic.artificiosa orone e snia deiectus est Cæsar. Forēse igitur genus dicēdi summæ difficultatis est,& oēm magnitudinē recipit.[Quietū genus) Disputationes philosophicas, in qbus nō est opus assurgere,aut monere iudices,auditoresq. ad effectū.Sēsus est.Hactenus nemo ex græcis inuētus est,q se in causis forēsibus exercuerit,& ēt scripserit in qeto gñe dicendi,quo phi vtūtur.[Fere)Quasi (Æquarūt) Parem hūt numeꝝ.i.q prope ascendūt ad numꝝ ipsaꝝ orationū.Libri aūt in philosophia hi fuerūt,Hortensius,Academici, De natura Deoꝝ,De diuinatione,De fato, De finibus,Tusculanæ scholæ,Cato iunior,Lælius,Cato maior,Paradoxa,De republica,De legibus, Cōsolatio : postremū aūt opus hoc pene diuinū de officijs. [Studiose,diligēter,& accurate) Vt formā dicendi possis imitari,& quasi colorē ducere.(Vis)Robur,efficacia,impetus & vehemētia in mouēdis affectibus,& victoria nō impetrāda modo,sed extorquēda,vnde Silius de Cic.Ille sup gangē,sup exauditus & indos implebit terras voce,& furialia bella, Fulmine cōpescet linguæ, nec deinde relinquet Par decus eloq̄o cuiq̄ sperare nepotū. [Enim) Certe. [Colēdum) Tractandū,exercendū, frequētandū.[Aequabile) Planū,qetum,tranqllū.[Tempatū)Sedatū,moderatū,castū,quasi virgineū,& pacatū, qm̄ ad sedādos affectus tēditur,nō ad cōmouēdos, aut inflāmandos, vt forēses nitūtur orones,quæ cū vsus exigit,coruscāt,tonāt,fulgurāt,& lēna moderātur iudicū,& coronæ,nec nō tenebras cū libuit obfundunt ,piudiciaq. iā facta subuertūt, vt aliqñ effecisse gloriat Cic. [Vtroq; in gñe)Duplici natura forēsis oronis atq; philosophicę. [Laboraret)Labores poneret,atq; industriā.[Sequeret) Tractaret,excoleret,atq; vsurparet.[Quietū)Pacatū,lene,sedatū.[Nisi for.)Occurrit obiectioni,& dicit forte,nō oino qppe orator fuit parū vehemēs,vt nō plane videretur id adeptus,qđ orator in causis forēsibus pstare debet. In hoc numero eoꝝ,q secuti sunt illud genus forēse,& hoc qetū genus dicēdi. [Demetrius Ph.)Cognominatus est a Phalero portu,siue a Phalerea tribu, Phanostrati filius fuit,& Theophrasti Peripatetici auditor,à Cassādro Macedonū principe,quā ergo Atheniēses benignā exercuit mētē Athenis pfectus impositus est,cū esset ciuis,q auctore Stra.non modo popularē nō destruxit potētiā,sed ēt melius,rectiusq. restituit:vt cū tñ inuidia valuit,& in paucos odiū,& inimicitia,vt post Cassandri obitū in Ægyptū fugere coactus sit,& eius inimici statuas plures trecētis deiectas conflauere, quodq. indignius est quasdā in loca sordida,& cloacas cōiecere.In hoc fuit stylus philosophicus oratorio permixtus robore,dicebatq. tm̄ in rep. valere eloquētiā, quātū in bellū ferrū,huius tpe,& auctore Fab.lib.j. fictas causas ad imitationē fori apud Græcos dicere institutū est,cū esset Demetrius apud Ptolemæū, multa in illo calamitoso ocio scripsit, nō ad vsum aliquē suū,quo erat orbatus,sed ille animi cult⁹ erat illi q̄si humanitatis cibus,tādē morsu aspidis perijt. In Bruto dicit,Demetrius Phalereus successit adolescēs eruditissim⁹ ille qdē hoꝝ oium,sed nō tā armis institutus,q̄ palæstra, itaq; delectabat magis Atheniēses, quā inflāmabat , pcesserat.n.in solē, & in puluerē,nō,vt e militari tabernaculo,sed è Theophrasti doctissimi hois vmbraculis. hic primus inflexit oronem, & suauis, sicut fuit videri maluit,q̄ grauis,ideo dicit in hoc loco ipm̄ fuisse oratorē parū vehemētem,qppe nō erat vehemēs, vt auditores inflāmaret,& moueret ad effectus.[Subtilis)Acutus i phia,& dialectica.[Orator).s.in forēsi gñe deliberatiuo,& demōstratiuo.[Parū ve.)q nō inflāmabat auditores,sed poti⁹ dulci orone delectabat. Vnde nō pfecte genus dicēdi forēse tractabat, in quo vehemētia opus est,& summa ptētione,vt auditor moueat.[Dulcis) Suauis in orone,vt appareret illū esse formatū vocib. Theophrasti,q suauissimus in dicēdo fuit. Theophrastus,cū Plato.audiuisset ad Aristo.se cōtulit,vir sūmę prudētiæ (vt ait Laertius) studijq. singularis,atq; eloquētissimus,vt cū prius vocaret Tirtamus, ob diuinā eloquētiā eū denominauerit Theophrastū. De quo idē Cic.scribit alibi,Quanq̄ n.& philosophi quidā ornate locuti sunt,si qdē & Theophrastus a diuinitate loquēdi nomē inuenit . Et Strab.dicit,Arist.ois discipulos suos fecisse eloquētes, Theophrastū uero eloquētissimū.[Nos añt)vt Cic.vitaret arrogātiā,ait se esse secutū vtrūq; genus dicēdi forēse.s.& qetum, sed quantū pfecerit in vtroq;,alioꝝ iudicio relinqt. Sciebat.n.se vtrūq; tractasse vberrime.[Phalereus)Atheniēsis à tribu, in qua cēsebatur denoiatus. Phalerum,inqt,Stephanus nauale Atticū,& tribus,à qua tribulis Phalereus,& Phaleris fœminei gñis.[Disputator) Venator ipsi⁹ veritatis,& expurgator,philosophico instrumento.i.rationibus, & dialecticis formulis.[Subtilis) acutus,pspicax,& via differēs. (Parū vehe.) Nō cōcitati spiritus,sed remissioris,& lāguidioris, vt delectare posset qdē iudices,sed non permouere,atq; inflāmare,q̄ ad robustū neruosum,atq; ardentē pertinet oratorem.[Dulcis) Iucūdus,suauis,lepidus,expressit qppe doctorē suum Theophrastū.[Profecerimus)Processerimus. [Secuti sumus)Studiose tractauimus,& pfessi sumus.[Equidē & Pla.)Occurrit obiectioni,potuisset.n.obijci,nōne alij id pstare valuissent vt.s.vtrunq; genus dicēdi apte tractarēt,potuisse qdem affirmat Cic. sed noluisse,& accipit varia exēpla eoꝝ.s.qui philosophiā tm̄ excoluerunt, & eoꝝ,qui dicendi artem amplexi sunt,cū vtrūque potuissent cū decoro pstare.Nā Plato varius,multiplex,copiosus,& tantæ eloquētiæ fuit : vt Iouē,si græce voluisset,Platonice locutuꝝ philosophi dicerent.De quo iis Fabi.Quis dubitet & Platu.esse præcipuū siue acumine differēdi, siue eloquendi facultate diuina quadā,& homerica,multum .n. supra prosam orationē,quā pedestrē græci vocāt,surgit,vt mihi nō hois ingenio,sed quodā Delphico videatur oraculo dei instinctus.[Grauissime) Quātū ad snias,& pōdera reꝝ,quas callebat in oi disciplina summus . [Copiosissime)q̄tū ad vbertatē oronis,& sublimitatē illā dicendi,qua Plato alijs antecelluit.[Et Demost.)Demosthenes interpretatur robur populi,ois græciæ oratores superauit.In philosophia Plat.audiuit.Hiseū vero rhetorē in arte dicēdi.[Tenuisset)Voluisset tenere,atq; defendere sua eloquentia,sed philosophiā nō curauit eloquētię studiosus.[Ornate)Et splēdide,oē splēdidū est ornatū,sed nō ecōtra,ornatus in oratione à multis hri pōt,splendor vero à paucis . Vnde vt exprimeret Demosthenis summā eloquētiā,qui Cic. quātus est,effecit,illū dicit nō modo ornate sed ēt splēdide, q̄ paucis datū est,dicere potuisse.[Eodē modo) Similiter, vt dixi de Plato.& Demost. & Arist.totū se ad philosophiam cōtulit,q̄uis libros rhetoricos ad Alexandrū, & ad Theodectē scripserit. De quo Fab.Qui Arist. quē dubito an sciētia reꝝ,an scriptoꝝ copia,an eloqndi suauitate,an inuentionū acumine , an varietate opeꝝ clariorē putē.[Isocrate) Isocrates cōdiscipulus Arist.audiuit.n.& ipse Plat.& suauissimus orator fuit, & in diuerso gñe dicēdi nitidus,& cōptus,& palæstræ,quā pugnæ (vt inqt Fab.) magis accōmodatus,ois dicēdi veneres sectatus est,inuētione facilis honesti studiosus,in cōpositione diligēs,& curiosus vsq; ad reprehensionē,cuius domus cunctæ gręciæ quasi ludus qdā patuit atq; officina dicēdi,nā auditorijs q̄ iudicijs aptior gloriā intra parietes alebat.Cui inuidēs Arist. adolescētes,& ipse docere cœpit,vt sapiētiā cū eloquētia iungeret: dicens,turpe est tacere,cū Isocrates loquatur Isocrates primus Panegyricos scripsit,& 4.& 90.ætatis anno eū librū cōposuit,q Panathenaicus inscribitur. [Suo stu. pprio.)& q̄ q̄sq; magis amabat.[Cōtēpsit alieꝝ) Aristoteles cōtēpsit laudē ex arte dicēdi,& Isocrates,qnāuis philosophiā didicisset,oratoriā facultatē cū summa laude,& æstimatione amplexus est,& excoluit. [Tractare) Exercere,excolere. [Grauissime) prudētissime,ac magno sniaꝝ pondere.[Copiosissime)Vbertate oronis maxima cū esset loquētissimus,& eloquij felicitate,quasi supra hoiem assurrexerit.[Tenuisset) pfiteri voluisset,ac frequētare. [Pronūciare) Afferre in mediū,& literis mādare decretum Plato atq; pcepta potuisset,inqt,si collibuisset elegāter disputare in philosophia,& scribere : cū summus esset orator.[Splēdide) cōcinne,distincte,floride.[Isocrate)Clarissimo sophista,& numerosa orone inclyto,cuius imaginē describēs Philostratus dicit,si rē habitu canētis apposita ori Isocratis arguit illius suadelā & leporē,quē posuit in rhetoricis formulis,& morib.Decessit mœrore cōfectus nō sustinēs audire casum Atheniēsiū ad Cheroneam. [Sed cū statuissem)Facit auditorē attentū dicēs,se id nunc scribere voluisse,q̄ esset cōueniēs adolescētię filij,& suę auctoritati,q iā peruenerat ad senectutē lōga reꝝ experiētia edoctus,quē decebat instituere adolescētes officijs,q̄ patent latius,cum nulla ætas proprijs officijs vacare debeat,& affert rōnem, quare id fecerit , qm̄ hæc pcepta de officijs aptissima erāt ętati Cic.adolescētis,q ad se licitatē humanā & suā pfectionē à patre debebat institui clarissimo viro,& in oi disciplinaꝝ gñe perito,vt vtriusq; decoꝝ seruaret. Nā ab adolescētia(vt inqt Plato)istitui hoiem oportet,vt officiosus adolescat,& his gaudeat,qbus gaudēdū est,& doleat,qb⁹ dolēdū.Format.n.disciplinis tenera ętas,vt cera manu artificis, & multū referta teneris cōsuescere,ideo scribit Hora.Quo semel est imbuta recēs seruabit odorē Testa diu.Vñ tenera ętas à libidinib⁹ arcenda est,alijsq. sceleribus,qm̄ cū ętate adolescūt, & ingenij aciem pdūt,q a iactura nulla pōt esse maior. Difficile.n.est,unà recedere,q̄ nobiscū creuerūt. [Statuissem) Cōstituissem aio &

Forēse genus dicendi cuius difficultatis sit.

Demetrij mors.

Theophrastus vnde nomē sortitus fuerit.

Demosthenes quid interpretetur.

Post hac ante hac qd significant.

& decreuissem. [Et multa posthac) Post hoc tps scribere .s. Posthac signat post hoc tempus, ante hac ante hoc tps. Scribēs igitur Cic multa ad filiū, voluit a medijs officijs incipere, qbus teneta ętas debebat institui. [Volui exordiri) Incipere, & auspicari, unde exordia. Exordiri est incipe res maiores. Vnde Silius poema suū ita auspicatur, Ordior arma. [Aetati tuæ) Adolescentiæ, q̄ medijs officijs formari debet. Ista.n. media officia, quæ dn̄r, oibus cōia sunt & cōia appellantur, & cuiq; ętati sua tribuūtur. [Aptissimū) Decēs, & conueniens, nā adolescens his officijs ad habitū virtutis instituēdus est, cum in ipso nō possit esse virtus, qa vacat pruden tia, q̄ magna rerū experientia cōparatur, sed est indoles, & quoddā virtutis signū, & sic in pueris non pōt esse vitium, qa non agūt cū consultatione, & deliberatione, sed est in ipsis quædam pbitas aut improbitas. Vnde scribit Arist. i. Eth. Iuuenē nō esse idoneū auditorē philosophiæ, iuuenē .s. ætate, & moribus, qppe senes libidinosi, & praui iuuenes sunt, & nō plus in se pensi hn̄t, q̄ iuuenes ætate, q feruore quodā sanguinis incitati, & affectu, quo illa ętas vel maxime ducitur, appetūt voluptates, & non cōtinentur rōne, quæ affectibus vincitur, debemus audire pcepta ad bene viuendū & ita viuere, vt pcipitur, qp iuuenis spernit, cum p ætatem qd philosophiæ velit, & polliceatur, expēdere non possit, atque dispicere. Præcepta igitur de officijs Cic. adolescēti, aptissima erāt, vt .s. bonus fieret. Vnde fortunati dn̄r adolescentes apti ad rerū cognitionē, qua seipsi pficiunt. Habet hoc optimū in se generosus aius (inqt Seneca) qp concitatur ad honesta. Auctoritati meæ grauissimū, dignissimum, & cōueniens grauitati meæ. Nam decebat Cic. grauē, & summæ æstimationis in rep. virū de officijs ad filiū scribere, qui rōni paternæ parere debet, qp Cic. sufficienter pstare poterat, vsu rerū edoctus. Auctoritati, dignitati maxime cu scribat ad filium, q est tanq̄ appetitus obtemperans rōni. Vnde pueris dātur pædagogi, vt illis pareant, tanq̄ rectæ rōni, quam pueri nondum hn̄t p se. [Sed cum statuissem) Hoc est secundum huius præfationis mēbrum quo Cic. hortatur ad eā philosophię partē, quæ mentē purgat, & bonum efficiens virū ad naturæ perfectionē sternit iter, & ad extremū humani ingenij bonū, affectat vir.

Fortunati adolescentes qui dicantur.

Ceteræ qppe disciplinę, q̄ q̄ liberales dn̄r .i. homine libero digne, acutū reddere pn̄t adulescentem, sed non bene moratum, qm de tali eruditione nō loquuntur liberalia studia dicit Seneca hactenus vtilia sunt, si pparent ingenium non detineant, tam diu.n. in illis immorandū est, quandiu nihil aius agere maius potest, rudimēta sunt nostra, non opera. Quare liberalia studia dicta sint uidet, quia hoie libero digna sunt. Ceterū vnum studium vere liberale est, qp liberū facit, hoc est sapientiæ sublime, forte, magnanimū, cetera pusilla, & puerilia sunt. [Statuissem) Iudicassem, cēsuissem, decreuissem. [Posthac) Deinceps. [Exordiri) Incipere, auspiciū facere. [Maxime potissimū) Ite in primis. [Aetati tuæ) Iuuenilibus annis, quos pcepta instruunt, & exēpla, his etenim humani affectus, veluti quodā ciuili edicto coercētur, & obligantur, atq; pcepta ipsa hortantur ad officia, qbus paratur virtutum maximū humanæ docilitatis bonū. Natura inqt Seneca non dat virtutē. Ars est bonum fieri: Virtus nō contingit aio, nisi instituto, & edocto, & ad summū assidua exercitatione pducto, ad hoc quidē, sed sine hoc nascimur & in optimis quoq; anteq̄ erudias, virtutis materia, nō virtus est. [Aptissimum) Cōuenientissimum, qm talibus præceptis, & institutis instituēda est. Adolescentia, & iuuenilia ingenia formāda sunt ad decoros mores. Ingenij vis, ait Seneca, pceptis alitur, & crescit, nouasq. psuasiones adijcit innatis, & deprauata corrigit. [Auctoritati) Paternæ dignitati, & senatoriæ, cōsularisq. æstimationi, in epist. ad Att. dicit: De officio magnifice explicamus alloqmur Cic. Quid.n. melius pater filio? [Grauissimū) Decentissimum, pcepta siqdem profecto à cōsummato sene maximum hn̄t pondus atque momentū, & oracula quædā existimari debēt. [Nam cū multa sint) Probatio est ppositionis. [Grauia) Quantū ad inias, & pondera rerū, circa quas philosophia versatur. [Vtilia) Cognitione .s. & vitæ humanæ ad beate viuendū. [Disputata) Subtiliter inuestigata, & mādata literis. [Latissime patere) Extendere sese ad oēs & ad oia, & hoc probat, qm nulla est vitæ pars, quæ officio vacare debeat cetera quę in philosophia scribuntur, non se ad oēs ætates extendunt aut conueniunt, vt de rebus naturalibus & diuinis, de aīa eiusq. immortalitate, officia aūt vnicuique ætati accōmodata sunt, & sic latius patent. late intelligimus ad multos, latissime ad oēs. [De officijs) Studiosis actionibus, media officia intelligit siue cōia, quæ a Stoicis neq; in bonis, neque in malis ponebantur, sed esse talia dicebant, ut de illis certa ratio reddi posset, quare facta sint, quod aūt rōne actum esset, id offm̄ appellabant. [Tradita) Mandata literis, ut posteris pdessent. [Præcepta) Ad regulam pceptionis redacta .i. præcipiendo tradita & docendo. [Nulla) .n. vitæ pars, ɔfirmatio superioris probationis. [Nulla pars) Nulla actio vitę humanę. [Neq; publicis, cū versamur in negocijs reip. & sic innuit gubernationem ciuilē. Nulla inquit est pars vitæ quæ debeat vacare officio, aut cū versamur in negocijs reipublicæ, aut priuatis, aut causas forēsib⁹ .i. extra domū, aut in rebus domesticis .i. in cura rei familiaris tuēdæ. Et sic tetigit tres partes moralis philosophiæ, in qbus homines versari debent cū officio: Politicā quę est circa gubernationē ciuilem, Oeconomicā quę est ad rem familiarem tuendā & gubernationē familiæ, ac Ethicen quę versatur circa gubernationē cuiusque hois singulatim, nam prius debet quis Ethicen noscere .i. seipsum moribus excolere, & virtutes moꝝ adipisci, & se perficere, inde gubernare familiā, postea remp. gerere. [Priuatis) Cū nō sumus in magistratu, sed priuati, & qcquid agimus, ab officio seiungi nō debet, de his oībus pcepta tradit Cic. [Si tecum agas) quid nam qsque bene institutus ipsa turpitudine offēditur & nactus latebras eam à pernatur, cum pp se fugienda sit ergo si soli sumus, & aliqd agimus, non debemus officio vacare. Ideo dicit Cato apud Ciceronē in libris de finibus: Quis aio æquo videt eum, quē impure & flagitiose putet viuere? qs nō odit sordidos, vanos, leues, futiles? quid aūt dici poterat si turpitudinē non ipsam p se fugiendam statueremus, quo minus hoies tenebras, & solitudinē nacti, nullo dedecore se abstineant, nisi eos per se turpitudo ipso deterreat? [Si cū altero cōtrahas) Si facias cū alijs cōtractus vendēdo, emendo, & si vtaris alioꝝ cōmercio de his contractibus loco suo dicetur. [Vacare officio) .i. non pōt esse sine officio. Vaco interdū significat vacuū esse, vnde dicimus vaco officio .i. sum sine officio, & sic iūgitur cum ablatiuo, accipitur ēt in aliam significationē cum iūgitur cum datiuo vt vaco literis .i. do operam & incumbo. [In eoq. excolendo) Dū excolitur oā in operatione studiosa .i. officio consistit honestas .i. ipsa virtus. [Sita) posita, nā cū officiū dimittimus, honestatē retinere nō possumus, sed labimur ad vitia, qbus nihil pōt esse inhonestius & turpius. [In negligēdo) Dū negligit, nam in parua actione, q̄ est ɔtra officiū, consistit ipsa turpitudo .i. vitiū, quo nihil pōt esse turpius, & hæc necessario subsequuntur, nā si in officio cōsistit honestas, necesse est vt neglecto officio, negligatur honestas .i. virtus, & curratur in vitiū, quod virtuti cōtrarium est. Vnde vult Aristoteles hominē esse felicem, dum virtutē exercet, cum aūt dormit q̄uis habeat virtutis habitū, nō vult esse felicem, diciq. paꝝ tunc ab alijs differre. Ideo dicet postea Cicero cū de prudētia loquetur, oēm laudē virtutis ɔsistere in actione. Igitur officiū nunq̄ est negligēdū. In vltimo de finibus sic scribit, Somnū deniq; nobis nisi re qe tē corporibus, & medicinā quādā laboris afferret, ɔtra naturā putaremus datū, aufert.n. sensus, actionēq. tollit oēm. [Grauia) pclaris sentētijs subnixa. [Vtilia) Humanę pfectioni apta, & mētis cultui. [Accurate) Pēsiculate, diligēter. [Copiose) Diffuse. [Disputata) Tractata, expurgata, declarata. [Latissime patere) ad oēm ætatē, statū, sortē, atq; fortunā se extēdere, late patere id dr̄ qd̄ multos cōplectit, latissime vero qd̄ oēs. [Tradita) Efficaciter data, inculcata, repetita, vt altius imprimerent, & quasi infixa mētib⁹ inhererēt. Tradere hoies discipulis pcepta dr̄ ait Seneca, nō tradit qd̄ fugit. [Præcepta) Mōstrata iure quodā pceptionis, ammonitionis, & exhortationis pcipere est iubere, docere, formulasq. ɔstituere, inde pceptū, & pceptio. Pars hæc actuosæ philosophiæ pceptiua dr̄, & cū decretiora ɔspirat, vtiliter, & cōuenit. [Forēsib⁹) ciuilibus, extra domū tractatis, vnde domi forisq.. [Tecū agas) qd solus cōmēteris, & te ipso utaris ad aliqd̄ honestū opus. [Cōtrahas) Negotieris emēdo, uēdēdo, nominaq. faciendo, cōtrahere est ɔtractus .i. mutuas obligationes exercere. [Vacare) carere, uacua esse. [Officio, actione ɔgruēti naturæ usibus, unde cathicō .i. conueniens, & decēs dr̄ a græcis. [Excolēdo) Dum excolitur .i. exercet, & frequētatur. [Sita) Posita, locata. [Honestas) Cōmendatio, nitor, & decor. [Turpitudo) uitupatio, pbrū, dedecus, isfamia. [Atque hæc qō) In qō officio .i. inqrere officia, & de his dare pcepta in qbus consistit honestas, est cōe oībus philosophis, nam q nulla officioꝝ pcepta tradiderunt, non sunt appellandi philosophi. Alibi dicit: Quærēdi initiū ratio attulit, q̄ perfert uirtutē cum esset ipsa ratio cōfirmata quærendo, qō aūt est appetitio cognitionis, quæstionisq. finis inuentio. [Nullis) Tradēdis præceptis, nolla tradendo pcepta de officijs .i. de actionibus quæ ad uirtutem ducunt, dixit Cic. quæstionem de officijs ad omnes philosophos pertinere, sed qa sunt nonnullæ philosophorum sectæ, q̄ cum malum finē proponant de officio, quod semper ad bonum finē tendit, pcipere non possunt, oia .n. medis quibus ad malum finē ppositum itur, mala sunt. Ideo dicit. [Sed sunt nōnullę disciplinæ) cōfutat opiniones quorundā philosophātium de summo

bono

Studia liberalia unde dicta.

bono, vt cõstituat illud extremũ, ad quod oia referantur, de quo in principio dictũ est, & imitatur Aristot. q in 1. Eth. summũ bonũ constituit, ɔfutatis quorundã opinionibus & hęc pars ad dogma ptinet vt dictum est. Refellit eos Cicero, q summum bonũ in aliqua re ponebãt, quæ honestate vacaret, & nihil hĩet cũ virtute cõiunctum. Aristippus Cyrenaicus, q Cyrenaicã philosophiã instituit, & Areta eius filia, quæ illi in schola successit in voluptate, q maxime sensum moueret, summũ bonum posuit. post eũ Epicurus. Quanq̃ de ipso alij aliter sentiũt, & plures habet assertores. Iudicabat.n. Epicurus illũ esse beatum, q hĩet virtutẽ, sed ipsam virtutẽ non satis esse ad beatã vitam, qa beatũ efficiat voluptas, ponebat Epicurus summũ bonũ in oium doloꝝ priuatione, quã stabilẽ voluptatẽ appellabat, aliã vero qua sensus hiant mouentẽ. In 2. de fin. sic ait: Cũ Epicuro aũt hoc plus negocij est, ꝙ ẽ duplici gñe voluptatis coniũctus est. & alibi, Qui igitur ɔuenit ab alia voluptate dicere naturã proficisci, in alia summũ bonũ ponere. Callippo & Dinamachus honestati voluptatẽ adiunxerunt. Diodorus carere omni molestia, cũ honestate, summũ bonũ putauit, Hieronymus indolẽtiam posuit, ambo hi Peripatetici fuerunt. Carneade Cyrenaicos Academicoꝝ optimus vt Stoicis sese opponeret, in quos positiones obnixe defendẽtes ingenium ipsius exarserat, in primis naturæ vltimũ finẽ locauit, qoẽ virtuti adiunctũ magnã auctoritatẽ habituꝝ dicebat. Stoici summũ bonũ putauere cõsentire naturę, quod esse volebãt ẽ virtute. i. honestate viuere, quod sic interpretabãtur viuere cũ intelligentia earꝝ reꝝ, q natura euenirẽt eligentes ea quæ essent secundum naturã reijciẽtẽq. cõtraria. Honestũ qd ducatur ã ɔciliatione naturę Zeno Citicus statuit finẽ esse bonoꝝ, q princeps Stoicoꝝ fuit, nã correxit (vt dictũ est) disciplinã veteꝝ Academicoꝝ, & peripateticoꝝ. Zeno primus in libro de natura hois dixit, Finem esse secundũ naturã viuere, id aũt est secundũ virtutem, ad eã qppe natura nos ducit. Similiter & Cleãtes in libro de voluptate, & Possidonius, & Hecato in libris de finib. Pyrrho Elitẽsis Plistarchi filius pter virtutẽ nihil appetendũ reliqt, negabat.n. quidq̃, aut turpe esse, aut honestũ, iustũmue, vel iniustũ, eademq. rõne in oibus quieq̃ veꝝ esse, sed lege atq; cõsuetudine cuncta hoies facere, nec vnum esse agendũ potius q̃ aliud, ɔñs ad hæc illi vita fuit, nihil.n. declinans oia sustinebat. Aristochius Zenonis auditor idẽ fere tenuit: oia qppe apud illos in dña erãt vt inter optime valere, & grauissime ægrotare, nihil interesset, q reiecti fuerũt, naturã oino relinquentes. Nã Pyrrho nihil appetendum reliqt, Arist. aũt quodcunq; occurreret, qđ cum tenerent virtutẽ ẽ medio tollebant. Dum.n. in vna virtute sic oia esse voluerũt, vt eam reꝝ se lectiune spoliarẽt, cũ ppium prudẽtiæ sit hre delectũ bonoꝝ & maloꝝ, virtutẽ ipsam cuius nomẽ vsurpabãt, sustulerunt, nã prudentia nõ habebat quod ageret, aut vbi pedẽ poneret. Ablatis oibus officijs: officia vero tollebantur oi delectu, & discrimine remoto, q̃.n. poterãt esse apud illos officia, oibus rebus exæquatis, vt inter ipsas nulla esset dña, nec dicerent vnũ esse agendum potius q̃ aliud. In 2. de Fin. loquẽs de varijs philosophoꝝ opinionibus & primis naturæ sic ait: Quæ cum Aristoni & Pyrrhoni visa sint pro nihilo, ut inter optime valere & grauissime ægrotare nihil prorsus dicerẽt interesse, recte iampridẽ contra eos desitũ est disputari. Herillus Chalced. discipulus Zenonis in scia summum bonũ posuit, cũ audiuisset ab Arist. & Theoph. vehementer esse laudatũ, hic pfecto quoddã bonum vidit, sed nec optimum, nec quo vita gubernari posset, naturã & corpus oino reliquit, aium duntaxat amplexus, qđ cũ sentiret & teneret oẽm consilij capiendi causam intẽtionemq. officij sustulit. Ergo hi tres de offõ disputare non pñt, qđ apud ipsos nullum est. cu nullã faciant dñam in rebus, quarũ aliæ sunt fm naturã, aliæ contra, & oia officia proficiscantur ã natura, & illi coniuncta sint, cum homines, duce natura, summum bonum appetant, qđ officijs cõparatur. officia coniuncta naturæ firma, & stabilia tradi non pñt nisi ab his q optimum finem proposuerunt, cum ab ipsa natura quosdã igniculos, & virtutum simulacra habeamus sunt.n. prima elementa naturę, quibus auctis virtutis quasi carmen efficitur. Ergo cum ita nati, factiq. simus ad extremũ naturæ pperandũ est. Id aũt consequemur si optimo fine pposito delectabimur officij, qbus bonoꝝ oium extremũ paratur, ad qđ natura ipsa nos creauit, aliter posito fine, q vacet honestate, oia officia puertentur. Nam q in diuitijs summũ bonum ponit, tollit amicitiã, liberalitatẽ & ipsam denique iustitiam, quę cõi vtilitati cõsulit. Qui in voluptate, tollit tẽperantiã. Qui in indolẽtia, tollit fortitudinẽ quarũ virtutũ ab ipsa natura (vt dcm̃ ẽ) principia & quasdã scintillas habemus. Arist. dicit, Sõmum bonũ ppium qd, taleq., esse diuinamus: vt auferri facile nequeat; ea vero q̃ pecunijs incũbat, uiolenta qdam est vita ipsæq. diuitię nõ sunt id, qđ q̃rimus bonum, vtiles.n. sunt & ob aliud q̃ri solẽt. Diuitiæ igitur instrũm virtutis esse debent, quo vtitur ad honestas actiones, in qbus actuosus consistit. finis ergo, q talem vtilitatem ab honesto segregat, honestatẽ retinere nõ põt, & depravat offm qđ est actio fm uirtutẽ. Nõnullæ disciplinæ, sectæ philosophoꝝ, & rõnes hñtes ppriam artẽ, & dogma, disciplina est ẽt bonus viuendi modus in rep. vnde q̃ritur alibi Cic. se incidisse in perturbationẽ ueteris disciplinæ, inde discipuli dñt imitatores. Sic apud Iuuen. in tabulam Syllæ si dicant discipuli tres. i. q sequebantur Syllam in pscribendis ciuibus. [Peruertunt) Deprauant, & non seruant offõꝝ ordinẽ, cum finẽ male constituerint. Nã qui pbat, quare oẽ offm peruertitur, & confutat primum illoꝝ opiniones, q in diuitijs summum bonum statuunt, qm̃ diuitiæ appetuntur non pp se, sed ob aliud, vt. s. familiam tueamur, amicos, propinquos, affines, at summum bonũ pp seipsum expetitur, & diuitiæ quidem sunt, q̃dam bona, sed non semp, & qui diuitijs incubat, ipsasq. amplectitur, non põt esse liberalis, aut iustus, aut amicus. [Sic) Hoc pacto cõstituit finem bonoꝝ. [Cum virtute) Nulla est coniunctio virtutis cũ diuitijs, & voluptate, immo eas spernit. [Idq.) Summũ bonũ. [Metitur) Mensurat, adæquat. statuitq. esse in diuitijs. [Cõmodis) Vtilitatib. voluptate, exclusa oino virtute. [Nõnullæ) Aliquæ. Hoc est tertium membrũ quo Cic. ostendit classicos doctores, quos in actuosa philosophia imitari debeat, & colere. [Disciplinæ) Philosophicæ institutiones, vitæ, ac modi pceptionis, & artis uitæ degendæ. disciplina dr̃ ars, eruditio, & regula, vnde actus disciplina reip. modus, & ratio pscæ ciuilitatis, disciplina militaris. Disciplina dicitur respectu discentium. Doctrina vero docentium, est tñ eadem res. Interdum, inquit Sen. si ea ciuitatis disciplina est, ut plurima p Senatum transigantur. & alibi, Pars virtutis, disciplina cõstat, pars exercitatione, & discas oportet, & qđ didicisti agendo confirmas. [Propositis) Constitutis, & terminatis, vt signis qbusdam, ad q̃ actiones dirigantur. [Finibus) Terminis. i. summis bonis, ad q̃ natura (vt ipsi dñt) respiciat, & ã quibus fugiant. [Offm peruertant) Obliquent in cõtrarium, atque detorqueant, vt id s. fit contra rerũ ordinem naturę, quod tales philosophi opinantur esse decoꝝ, & ad naturam, vt sunt aristippei, & epicurei summum bonum voluptate, ac pprijs cõmodis dirigentes, & æstimantes. [Instituit) Ordinat, ponit, decernit. [Suis cõmodis) Proprijs delectationibus, & compendijs. [Non honestate virtute: & eius actione. [Metitur) Mensurat, & æstimat, expendit, atque dirigit. i. qui decernit summum bonum esse diuitias, & iucundum ipsius sensus motum, & titillationem. [Si sibi consentiat) .i. velit esse sibi consentaneus, nec discrepare ã se ipso, & vitæ pposito, non colet illas virtutes, q̃ in cõitate cõsistunt, & alijs psunt, vt est iustitia, & liberalitas, q diuitias summum bonũ statuit, vt sibi sit cõsentaneus, nihil dabit cuiq̃. [Naturę bonitate) Quę dedit nobis virtutũ semina, & inchoauit vultq. nos recta pgere ad ipsam virtutẽ. i. ad finẽ humanũ ɔñdum. [Neque amicitiã) Quia oia amicoꝝ debent esse cõia, & q statuit finẽ in diuitijs, non erit amicus, qa vult oia pro se, & putat se esse infelicẽ, si de suo aliqd minuatur. [Neque iustitiã) Qm̃ iustitia tueri debet societatẽ coniunctionis humanæ, cui sunt adnexæ, pietas, liberalitas, benignitas, comitas. [Neque liberalitatem) Quæ versatur circa erogandas pecunias, & nunq̃ potest esse diues, cum pauca sibi relinquat. [Fortis vero) Refellit illos q ponebãt summũ bonũ in indolẽtiã, nã tolleretur fortitudo, q̃ p decoro seruãdo patitur dolores, & mortẽ. [Iudicãs) .i. is, q iudicat dolorem esse summũ malũ, & nõ dolere summũ bonũ. [Aut tẽperãs) Refellit illos, q voluptatẽ statuebant finẽ esse bonoꝝ, qppe tolleret tẽperantia, q̃ spernit uoluptates. Ille igitur nõ põt esse fortis, qui putat summu malũ eẽ dolorẽ, nec tẽperans esse põt, q putat voluptatẽ esse extremũ bonũ. [Quæ) Supradicta nõ posse illũ esse tẽperantẽ, q ita arbitratur. [In prõptu) Manifesta, & nota oibus, ut nõ sit opus de hac re subtiliter inquirere, & disputare, tñ, inquit, sunt disputata a nobis, & literis mãdata. In Lucullo Dial. ait: A me, ea q̃ in prõptu erant, dicta sunt ã Lucullo aũt recõditiora desidero. [Alio loco) i. q nq; libris dẽ fin. bon. & mal. In 1. Torquatus sectator Epicuri partes illius tuetur, q (vt dcm̃ est) in uoluptate summũ bonũ posuit. In 2. refellitur Epicuri rõ. In 3. introducit Catonẽ sedentẽ in bibliotheca Luculli, q̃ erat in Tusculano circundatũ libris Stoicoꝝ, & secũ disputantẽ de fin. bon. & mal. fm snias, & opiniones Stoicoꝝ, quos Cato pfectus Stoicus imitabatur, & illaꝝ opiniones tenebat. In 4. refellit Cic. rõnes Cat. appellatq. illius argm̃, plumbeũ pugionẽ. In 5. & vltimo introducit Pisonẽ Peripateticũ cũ Põponio Attico. L. Cic. q erat Cic. patruelis cũ Q. fratre disputãtẽ in academia, q̃ erat ppe Athenas de summo bono cõstituto, ã veteribus academicis, & peripateticis.

[Si

[Si sibi consentiat) Decreto suo congruat, seruetq. constantiam, neque vacillet, sed uiuat ad dogma, vt. s. vita opinioni rñdeat, scitoq. consentanea sit, dictum est de tali constantia, & inconstantia in libris de Fin. [Naturæ bonitate) Genuina probitate, q̃ naturã sequitur humanæ societatis conciliatricem, hoiem hoi applicantem, & cõmendantem. [Vincatur) .i. superetur praua opinio de bonis, & malis, & potius naturę obediat quã decreto. [Amicitiã) Virtutem, oia cum amico cõia hñtem & amici cõmodis consulẽtem, & laborantem. [Iustitiam) Virtutem tribuẽtem cuique, qđ illi debetur. [Liberalitatem) Virtutem lætam, dare aliqd, & non accipere. hoc. n. ut est, sic ducit honestius. [Iudicans) Decernens, statuens maximum esse malum, dolorem, & optimum indolentiam, q̃ analgisia dr̃ à græcis, hoc Hieron. Rhodij placitum fuit. [Statuens) Decernens, iudicans. [Ita) Sic, taliter. [In promptu) In aperto, ac manifesto, & quasi ad manus. Promus dr̃ q ea penaria celle penus educit. Condus q reponit. Foris est promus ait Hor. Et Plaut. in Asin. Ego sum ꝓmus, Condus procurator peni. [Disputatione) ꝑssa ꝑscrutatione, ꝓbationeq.. [Alio loco) s. libri de Finib. q dogmatici. i. decretorij dici pñt de decretis etenim varijs philosophorũ agitur, hi aũt q sunt in manibus, q̃uis mixti sint, tñ à maiori parte, præceptiui sunt, & appellantur, & idcirco post illos ponendi, & legendi, qm̃ hæc præceptio ad illa tendit capita.

Promus quis dicatur, & quis condus.

[Hę disciplinæ igitur) Inquit Cic. cum planum iam sit, non posse disputari de officijs ab his, q malum finem ꝓponunt, qđ ꝑtinet ad malitiam, & stultitiam, tales inq̃ non pñt de officijs disputare, qm̃ officia semper ad honestum statum tendunt, sequitur illos nõ posse dicere aliqd de officio, q statuunt, finem bonoꝝ aut in voluptate, aut indolentia, aut diuitijs, aut in aliqua alia re, q̃ vacet honestate. [Disciplinæ) Philosophoꝝ rões & viæ, siue doctrinæ, ac regulæ. [Cõsentaneæ) .i. si velint ea dicere, q̃ proprio decreto nõ repugnent. Is dr̃ esse sibi consentaneus, in quo nihil est repugnãs, q finem bonoꝝ voluptatem statuit, tẽperantiam laudare nõ põt, si sibi vult esse consentaneus, cũ illa voluptati sit inimica. Itaque videndũ est non solum qd qsque dicat, sed esse qd illi dicere consentaneum sit. i. conueniens rõne finis, cui consentire debet qdqd agimus, ne inepti videamũr, & impudentes, subeamusq. incõstantiæ crimen ac notam. [Neque vlla ꝓbat) Quare non pñt de officio dicere. [Firma) Quantũ ad aium, q debet esse in ꝓposito firmus, & vera opinione de summo bono perseuerare. [Stabilia) Quantũ ad exercitationem, optimũ qppe finem prudenter cõstituere debemus, inde constãter agere, & exercere officia, oiaq. media, quibus ad constitutum finẽ recte itur, hoc non poterat ꝑstare Epicurus inconstans in opinionibus, & factis. Nam q̃uis bñ viueret, laudabat tñ voluptatem. Vñ cum esset instabilis, non poterat dare ꝓcepta de officijs stabilia, nec illi, q nullam in rebus faciunt drĩam, nec vnum agendum dñt potius quam aliud, nec ille q ponit summum bonum in sola scia, qm̃ actiones corporis nõ curat, & naturam. Relinquitur ergo confutatis, & reiectis falsis opinionibus academicos, peripateticos, & stoicos, q summum bonum in uirtute ponebant, & firmi, stabilesq. erant in eorum opinionibus, & sententijs, tenentes obnixe suum dogma, cui addicti erãt, posse dare ꝓcepta de officijs firma & stabilia. In ꝫ. de Finib. sic ait: Nec satis est iudicare qd faciendũ, non faciendúmue sit, sed stare ẽt oportet in eo, qđ sit iudicatum. vnde Arist. in eth. ꝑfectæ actionis has ponit conditiones, si agens ex habitu agat, si eligat sic agere, & firmo, ac immutabili ꝓposito agat. [Coniuncta naturę) Quæ dedit nobis principia virtutis, vt nos ipsi postea bonis artibus ꝑficeremus, vñ officia debẽt seq naturam, q vult nos recta ad virtutem ꝑgere, in qua illud extremum consistit. Aliter nulla esset drĩa inter naturam hois, & ceteroꝝ aialium, quod q̃ sit absurdum, quisque à natura bñ institutus iudicare põt. Nam ea rõne, qua gerimus nobis simile in specie, habemus naturam cõem cũ reliqs aialibus, & ẽt plantis, ea rõne, qua sensus exteriores habemus, cõis est natura nobis cũ ceteris beluis, q̃ sensus hñt, tactum, gustum, visum, odoratũ, & auditum. Sed ea rõne, qua hoies sumus rõnem hñtes à natura datam, qua nihil est in nobis diuinius, distamus a belluis ergo cũ natura dederit rõnem, dedit nobis principium ad oẽs uirtutes ꝑñdas. Vñ oia officia debent esse coniũcta naturæ, ut illa duce properemus cũ rõne, & recta quidem rõne ad finem nostrum, ne aspernari illius munus, & benignitatem videamur, qđ illi faciunt, q bruta uiuunt aialia, quo in hoie hñti rõnem. i. intellectum nil põt esse turpius. Actiones illoꝝ, q malũ finem constituunt. non pñt naturæ coniungi, q̃ ab oi turpitudine abhorret, & ꝑ se nil nisi honestum, & hois pręstantia dignum, amat, sed corrupti mores deprauant naturam, nec curant honestatem, vt natura iubet. Vñ fit, ut ꝓcepta de officijs, q̃ naturæ cõi parenti conueniant, & coniuncta sint, tradere non pñt, cum ipsi ad id nitantur, & oibus medijs contendant, à quo natura uel maxime abhorret. Nihil. n. est magis naturæ coniunctum, quam uirtus, nihilq. ab ipsa alienius quam uitium. Vnde seqtur ab his solum dari ꝓcepta de officijs posse, q in uirtute summum bonũ ponunt, & ad illum ꝓperant officijs, q̃ a natura non discrepant. Virtus, inquit Sen. ſm naturam est. Vitia inimica & infesta sunt. Virtus certe oritur in nobis ex electione earũ reꝝ, q̃ sunt ſm naturam, & ad conseruationem illius tendunt, ois ars naturam ipsam adiuuat, philosophia vero est ars uitæ, & naturæ opitulatur, quæ hoiem inchoauit. [Nisi ab his) Qui solam. i. a Stoicis, q in bonis nihil ponebant, præter uirtutem, nam bona corporis & fortunæ (vt dictum est) non adiungebant ad finem bonoꝝ, sed aliqua ęstimatione digna censebant, & uirtutem satis esse ad bene, beateq. viuendum. [Solam) Qm̃ stoici nihil expetendum dicebant, præter solam uirtutem, & dicebant honestum esse solum bonum, ut ait Herat. in ꝫ. de Fin. & Chrysippus in libris de Honesto. [Aut ab his q maxime) .i. peripateticis, & academicis, q dicebant uirtutem maxime expetendã esse, & ante alia oia, sed post uirtutẽ, cui datur primus locus, bona corporis, vt hõ non sit deformis, ac bona fortunæ, vt sit diues, si vult esse plane felix, diuitias. n. dñt esse instrũa quædam ad actiones honestas, non. n. põt exercere liberalitatem ille, q est pauper & inops. Arist. snia: Is, qui est oino deformis, non est aptus ad felicitatem, & ille qui est in maximis calamitatibus, q̃uis habeat oẽs virtutes, non põt esse felix, sed bonus, quod stoici negabant, dicentes beatam uitam descensurã in oia tormenta, itaque summum robur uirtuti dabant, quam uidebantur eneruare peripatetici, cum alia q̃dam iungerent ad finem bonoꝝ, quem stoici in sola uirtute constituebat. Rigida est stoicoꝝ opinio, peripateticoꝝ aũt humanæ naturæ accõmodatior, q̃ & aium ꝑfectum hr̃e cupit, & ẽt corpus, quibus duobus hõ constat, vt in princ. disputatum est. [Maxime) .i. ante oia dicebant peripatetici uirtutẽ expetendam, & ꝓponendam oibus alijs reb. sed non posse uitam beatam esse, & beatissimam in sola uirtute, ut stoicis placebat, & cum dicerent peripatetici uirtutem expetendam maxime, relinquebatur q̃dam. i. expetenda post virtutem ad decorandã humanam felicitatẽ. Hæc fuit opinio vereꝝ academicoꝝ, & peripateticoꝝ, q rebus congruentes, nobilibus tm̃ differebant. [Itaque) Concludit Cic. dicens, hãc ꝓceptionem de officijs ꝑtinere solũ ad stoicos, peripateticos, & academicos, q in constituendo finem naturam ducẽ imitantur, à qua origo summi boni petenda est. [Est ꝓpria) Non ꝑtinet ad alias, nisi ad has tres disciplinas. [Ea ꝓceptio) Præcipere de officijs. i. actionibus studiosis in vita humana tendentibus ad honestũ finẽ. [Consentaneæ) Congruentes, & a suis scitis nõ discrepãtes, atque iudicijs. [De offõ) Decenti actione, cõsonaq. parẽti naturæ, q̃ uirtutes in hoie inchoauit, & ad illas instruxit, & subornauit. Gñosus, ait Sen. est ad virtutẽ bñ à natura cõpositus. Nulli nos uitio natura cõciliat: illa liberos integros genuit. [Præcepta) Documenta, & formulas actionũ. [Firma) Nõ vacillantia, vel metabũda .i. bñ fundata in primis naturæ cõmendationibus, & inuitamẽtis. [Stabilia) Bene radicata in iure naturali, atque decreto, qđ latissime patet, & cui nihil põt derogari, aut totũ abrogari. Quapp Arist. appellatius naturale primũ, cui cõgruere debent ciuilia iura, & instituta. Ad hoc in primũ: Sũmi ꝑñi respexerunt, & optimi principes, quoꝝ æqua moderatio, & popularitas offm̃ fuit, non regnũ, sed tale semel penitus euanuit, & argentũ nr̃m, atque auꝝ in scoriam degenerauerũt, hõq. hoi factus est ex deo lupus. [Coniuncta) Affixa, adhærẽtia, illiq. semp cõgruentia, à natura siqdem petitur agẽdi principiũ. i. officij formula, & ꝓbabilis ratio uitæ, modusq., nã q magistra utitur natura, ad illius certe leges, & summã cõponitur officijs, & destinatur. [Qui solã) .i. à stoicis, q nihil extra virtutẽ bonũ esse decreuerũt, quapp apud illos sola virtus in appetitionẽ cadebat. id. n. dr̃ appetendum, qđ est bonũ. [Propter se) Ob ꝓpriam naturam, & dotes, q̃ sunt satis ad bene, beateq. uiuendũ, explicatum est hoc decretum, & aliqua ex parte vellicatum in ꝫ. & 4. de Finib. Vera bona, inquit stoicus Seneca, illa sunt, quæ ratio dat solida, ac sempiterna, q̃ cadere nõ possunt, nec decrescere qdẽ, aut minui. Cetera opinione bona sunt, & nomen qdem hñt cõe cũ veris, proprietas aũe boni in illis non est. Itaq. cõmoda vocẽtur, & vt nr̃a lingua loqnar, producta. [Ab ijs qui max.) Veteribus Academicis. i. Platonicis, & Aristotelicis, qui tria gñа posuerũt, principatũq. virtuti adscripserunt gradusq statuere bonoꝝ, vt. s. minima dicerẽt externa, maiora corporis, maxima vero animi. i. virtutes, q̃ humanę rõnis absolutiones, & cõsummationes diffiniunt. [Ea ꝓceptio) Traditio ꝓceptoꝝ, admonitionũ, & ordinis vitę cũ decoro, & ẽ natura degẽdę. [Academicoꝝ) Platonicę familię, cui appellationẽ dedit Academia Platonis gymnasium.

Consentaneus sibi quis dicatur.

Virtus secundũ naturã est.

Quæ ad felicitatẽ requirantur.

Quæ sint vera bona

[Peri

[Peripateticorum) Sectatorum Arist. q in Lyceo docens, & inambulãs Peripateticum se appellauit. Hæ duæ sectæ noībus tñ differẽtes, re ipsa congruebant.i.de bonis malisq. idem senserunt, vt in vlt. de Fin. ostendit Cic. [Qm Aristonis) Rñdet tacitæ obiectioni, & refellit Pyrrhonem, Aristonem, & Herillum, poterat.n. obijci, Etiam Pyrrho, Aristo, & Herillus pñt præcipere de officijs, qm in virtute summum bonum constituerunt, quemadmodom Stoici, Academici, & Peripatetici. Rñdet Cic. dicens ipsos potuisse quidem de officio disputare, si reliquissent aliquẽ delectũ in rebus, & actionibus, vt esset ingressus ad offm, sed cum apud illos oia ꝓ miscua sint, & nihil agendum tanq̃ bonum dicant, aut reijciendũ tanq̃ turpe, malumq., cũ nullam in actionibus humanis dĩam ponant, & uirtutem ipsam selectione spolient qua eliguntur ea, quæ ad finem naturæ coniunctum perducunt, non pñt disputare de officijs, quæ debent esse coniuncta naturæ, quam illi omoino relinquebant, cum dicerent, nihil esse magis ſm naturam quam aliud. Vnde electionem & intelligentiam earũ rerum quæ naturæ congruerent, & earũ quæ illi contrariæ essent relinquebant, & ꝑ ꝯñs ipsam uirtutem, quæ electio est, aut non sine electione, ut dictum iam est. Cum.n. ea, quæ naturæ conueniunt eligimus.i. oia honesta, & ea fugimus, quæ naturæ contraria sunt, & infesta.i. turpes actiones & vitia, virtutem hr̃e dicimur: Qui vero virtutem selectione spoliant ipsam uirtutem, & prudentiam, sine qua non modo non pōt esse, sed ne intelligi qoidem uirtus, è medio tollunt, q̃uis vsurpant nomen virtutis, quæ nulla esse pōt. vbi nihil relinquitur expetendum, quod naturæ magis coniunctũ sit, q̃ aliud, sequeretur.n. magna vitæ confusio, vt tam turpia q̃ honesta agere, uirtus esset, hi ergo non pñt tractare offm, quod semp ad honestatem respicit, q̃ illi à turpitudine non seligebant, dicẽtes agendũ esse qdqd in mentem inciderit, & hoc modo dicebãt hominem uacare anxietatibus, cupiditatibus, timore, & alijs affectibus, & illam esse beatã uitã in qua nihil est magis expetendũ q̃ aliud. Viues, inqt Arist. apud eundem in lib. de Fin. magnifice, atq; ꝑclare, si quodcuqne visum erit ages, nunq̃ angeris, nunq̃ cupies, nunq̃ timebis. Cũ igitur talia sentiret, locũ offõ non relinqbat, qđ sequitur honestatem, & turpitudinem fugit, quippe si studiosi esse uolumus, necesse est vt turpia ab honestis discernamus, qđ Pyrrho & Aristo minime fecerunt. in vlt. de Finib. sic ait, Multæ sunt dicta ab antiqs de contẽnendis, ac despiciendis rebus humanis, hoc vnũ Aristo tenuit ꝓter uitia, atque virtutes negauit esse rem vllã, aut fugiendã, aut expetendam. Herillus cũ solã sciam, & animi ꝑfectionem amplecteretur, de officijs ptinentibus ad vitam degendã disputare non poterat, qm nil aliud agendũ in vita censebat, quã contẽplari, & philosophari, & sic causam consilij capiendi in ipsis actionibus relinquebat, & naturam q̃ vult, vt corpos curetur, & aĩus. Aliter corpus, & corporis partes frustra dedisset ipsa natura, si aĩum tm̃ curari vellet, & sic vita humana sustentari non posset, quapp illorum sñia merito explosa fuit. Et sic Cic. p hanc confutationẽ constituit summum bonum humanis in operatione studiosa, & intelligentia earũ rerum, q̃ sunt ſm naturã, & earũ, q̃ contra. Ad hunc ergo finem.i. ad ipsam virtutem, tanq̃ ad signum quoddã oia officia dirigenda sunt. Ideo dicit Sen. non disponet singula, nisi is, cui vitæ suæ ꝓposita est summa. Scire debet qd petat ille, q sagittã vult mittere, & tunc dirigere, ac moderari manu telom, errant consilia nr̃a, cum nõ hñt, quo dirigãtur, ignoranti quẽ portum petat, nullus se suus ventus est. Et alibi dicit: Proponamus oporret finẽ summi boni, ad quem nitamur, ad quem oẽ factũ nr̃m, dcm̃q. respiciat, veluti nauigantibus ad aliqđ signum dirigendus est cursus, vita sine ꝓposito uaga est. [Qm Arist.) Occurrit tacitæ obiectioni Cic. panetisq. oñdit, hos philosophos praue de principijs naturæ, ac ꝓgressu indicantes, & statuentes nõ posse ꝑceptinam hanc partẽ tractare & explicare officia, quorum initia peti à primis naturæ donis, & cõmeodationib⁹, q̃ primigenia noiauit M. Varro ab istis philosophis nullo loco numerata, & ꝓ nihilo habita. Aristo. fuit Chios, Stoici dogmatis, ferrea quadã, & ꝑfracta opinione æmulator. Nã & ꝑter uirtutẽ nihil appetendũ dixit, vt ceteri Stoici, & primus nullã esse in rebus humanis, & vsibus naturæ necessarijs dĩam asseuerauit. Hoc idẽ fecit Pyrrho Eleus scepticorum.i. cõmentãtium & de oi re dubitantiũ auctor, atq; sectarius Herillus Chalced. in soia summũ decreuit bonũ. Cato, vt Stoicus apud eundẽ in 3. de Fin. dicit: Explicatur deinceps dĩa rerum, quã si nullã esse diceremus, cõfunderetur ois uita, ut ab Aristone, cũ inter eas res, q̃ ad uitã degendã ptinerẽt, nihil oino interesset, neq; vllũ delectũ adhiberi oporteret, Et alibi, Prima illa naturæ, siue cõtraria sub iudiciũ sapiẽtis, & delectũ cadũt, estq. illa quasi subiecta materiæ sapia. Absurdi sunt & hi, q cũ scia viuere vltimũ bonorum, q nullam rerum dĩam esse dixerunt; atque ita sapiẽtẽ btm̃ fore nihil aliud alij momẽto vllo ante ponentẽ, vt qdam Academici cõstituisse dñr extremũ bonorũ & summõ munos esse sapientis, obsistere visis, assensusq. suos firme sustinere. Piso peripateticus apud eundẽ in vlt. de Fin. dicit: Sæpe ab Aris. & Theoph. mirabiliter est laudata p seipsa rerum scia. hoc vno captus Herillus sciẽtiam summũ bonũ esse defendit, nec rẽ vllam aliã per se expetendã. Multa dicta sunt ab antiqs de cõtemnendis. & despiciẽdis rebus humanis, hoc vnũ Aristo tenuit, ꝑter vitia, atque virtutes negauit rem esse vllã, aut fugiendã, aut expetendã. Iampridẽ, longo iam tp̃e. [Explosa) reiecta & exclusa. Explodo nõ tm̃ significant eijcio, sed eijcio, manibus, & qdem cũ sono pulsantibus, & æqualiter quempiam è domo, è theatro, ex aliquo ue cõcilio interiectione manuum, atq; pulsatione eijcimus. Vnde sñia dr̃ explosa, quasi pulsatione manuũ eiecta, tanq̃ ipsi illi, q huius sñiæ auctores ab ipso cœtu iniectis in eos manibus reiecti sunt. Anaxarchũ (auctore Eusebio) Pyrrho audiuit, q nec sensu nec rõne quicq̃ posse cõprehendi docens, magno risu oium explosus est. Huius opinionis auctor fuit Xenophanes, quẽ Pythagoras & Nessas audiuerũt, Nessam Metrodorus, Metrodorũ Diogenes, Diogenẽ Anaxarchus, Anaxarchum Pyrrho. Tñ, q̃uis explosa & reiecta sit. [Haberẽt ius suũ) .i. possent iure suo disputare. [Si aliquã delectũ) Si potuissent aliq̃ differentiã in rebus agẽdis, vt aliquid agendũ esset, potius q̃ aliud. Habere.n. delectum rerum est inter res ipsas, circa quas humana vita versatur ponere aliq̃ differentiã, vt aliqd agendum sit tanq̃ honestũ, aliqd vero fugiendũ tanq̃ turpe. Delectus dr̃ à deligo deligis quod idẽ est qđ seligo, & eligo, & facito differẽtiam, vnde selectio dr̃ à Cicero. Virtutẽ, inqt, in libris de finib⁹ Pyrrho, & Aristo, selectione spoliabãt. Isti igitur non ponebãt aliq̃ differẽtiã in rebus appetẽdis, aut fugiẽdis, sed res ipsas promiscuas dicebãt, cũ propriũ prudentiæ sit bonorũ, malorumq. hr̃e delectum. Acquatis aũt omnibus rebus, vt inter has nihil interfit, prudẽtia nõ habet locũ, & sic perit virtus, cuius nomẽ illi vsurpabant, in ea summũ bonum ponẽtes, quę apud ipsos nulla esse poterat, cum nulla esset rerũ selectio. Pyrrho, & Aristo, prima naturæ.i. bonam valetudinem, mẽbrorum integritatem ac sensum & similia nõ curant virtutis splendore capti, quapp explosi sunt, qm virtus inuenta fuit, nõ vt naturam desereret, sed ut illã adiuuaret ad conuersationẽ eorum, q̃ hoi. tribuit. temperantia.n. valetudinẽ tuetur. fortitudo & se & suos.

Explosa) Ignominiose reiecta, & exclusa tanq̃ è Theatro qcũque spectatoribus nõ arrisissent. Explodere est collisione manuũ ac sono, nec non sibilo effugare, cõtumelijsq. afficere. [Quitñ) q̃uis explosi sint, inquit Cic. attñ qa uirtutem ac sciam bonũ summum decreuerunt possent ꝑcepta tradere offõrum, si posuissent conuenientẽ dĩam in primis ſm naturã, siue primigenijs, à quibus oritur offm.i. actio naturæ vsibus necessaria, consentaneaq.. Cato apud eundem Cic. in 3. de Fin. dicit, Initijs ita constitutis primum est offm. Id.o. appello cathecon, vt se conseruet in naturæ statu, deinceps, ut ea teneat, q̃ ſm naturam sint, pellatq. cõtraria. Stoici ergo, nisi tenuissent hoc rerum humanarum discrimẽ, atque delectũ in eadẽ causa, essent, qua Pyrrho, & Aristo, apud quos nulla officij origo inueniri pōt. cum oia æquata sint, & prudentia officij magistra nullũ habeat locũ. Vnde dicit Cic. alibi, Quę adhuc Cato à te dicta sunt, eadẽ dicere posses, si sequerere Pyrrhonem, aut Aristonẽ, nec .n. ignoras si ijs illud honestũ non modo summum, sed ẽt (vt tu vis) solũ bonum videretur. Quæro igitur nõne tibi faciendũ idem sit nihil decenti bonũ, qđ non rectum, honestumq. sit? reliquarum rerum discrimẽ oẽ tollenti? rñdet Cato: Certe si tollerẽ, sed relinquo. Nam explicatur à uobis dĩa rerum quã si nõnullam esse diceremus, confunderetur ois uita, ut ab Aristone, neque vllũ sapiẽ munus inueniretur, cum inter eas res, q̃ ad uitam degendã pertinerent, nihil oino interesset, neque ullũ delectom adhiberi oporteret. [Suũ ius) Propriam ptãtem, & libertatem. [Disputandi) Quærendi, & uia, modoq. differendi, ac præcipiendi, cũ in uirtute summum bonũ ponant, quam tñ peruertunt, è medioq. tollunt prudentiã ois honestatis formam, & ducẽ, cum oia exequent, pariaq. faciant, nullũ denique relinquãt discrimẽ. Nam virtus aut selectio est, aut non sine selectione, quę offm dirigit, & comitatur. Rerum .i. eorum oium, q̃ nec uirtuti adnumerantur, nec vitio, vt sunt cõmoda corporis, & fortunæ, nec nõ his contraria, & fugienda, sed tales philosophi inter optime ualere grauissimeq. ægrotare nullã dicebãt esse dĩam. In 3. de Fin. dicit, Quid aut aptius, q̃ si selectio nulla sit ab his rebus, q̃ contra naturã sunt earum rerum, q̃ sint ſm naturã, tollat demũ ois ea, q, q̃ritur, laudaturq. prudẽtia. [Delectũ) Selectionẽ, atq; discrimẽ rerum assumendarum ꝓ vsu vitæ, ac reijciendarum. [Ad officij inuentionẽ) Offm nõ potest inueniri & cõstitui, nisi honesta discernantur a turpibus,

Aristonis opinio de officijs.

Officia oia ad q̃ dirigẽda sint.

Arist. qui fuerit.

Arist. opinio.

Explodere quid significet.

Delectus vnde.

ADDI.

bus,illi nullũ relinquebant ingressum ad officia, cum nis tes ita exæquarẽt,vt inter ipsas diceret nihil interesse.est.n. officiũ agere honesta,turpia vero contra officiũ. Sed cum dẽ nullam esse differentiã inter honestũ & turpe,non relinquitur ad intus ad inuẽtionem officij,habito aũt rerũ delectu statim officium inuenitur agere.s.q̃ honestũ est,& turpitudinem fugere. Plato. in dialogo de voto sic ait:Prudẽtes sunt q cunq; agẽda,dicendaq̃. cognoscũt q vtraq; ignorãt,sed non cognoscũt,vt agentes,& loquẽtes q oõ oportet.Igitur cũ illorũ ꝓpria sit pceptio de officijs. (Hoc tpe) scripturis de officijs inqt.Volo potissimũ imitari Stoicos,& maxime Panetiũ,q de officijs accuratissime scripsit, quẽ fere totum his libris Cic.hausit.(Hoc tpe)quo.s.ad te scribimus,qoẽ medijs officijs,cũ in ea ætate sis,in qua nõ potes habere perfectã prudẽtiã ad perfectũ officium,qđ in sapientem solum cadit,ꝑparare,ac ducere cupio.Segregabo,inqt,media officia,siue cõia de ipsis ad tuã institutionẽ,ceterumq̃. scribam,ut tandẽ ad perfectã, siue rectum peruenias.i.ad tuã perfectionem & felicitatem,quã Stoici in sola virtute ponebãt,cui nomẽ indidere honestum,& cũ dicit hoc tpe,ostendit Cic.nolle disciplinã Stoicoꝝ ita tenere,vt alias reijciat,cum se Academicũ profiteretur. Volo,inqt,in præsentia potissimũ imitari Stoicos,nec volo ipsorũ singula verba interpretari tanq̃ illorũ sectę addictus,& disciplinæ,sed id accipiam,quod mihi videbitur ꝓbabile,vt decet Academicum. Et vtitur pulchra trãslatione. Locos.n.graues & stoicorũ opiniones appellat fontes,ex qbus volt haurire.i.accipere id,qđ probabile videbitur. (Potissimũ)Maxime,qa non relinquit disciplinã Peripateticorũ,& Academicorũ,sed id accipit vbique,quod cõuenit materiæ, de qua scribit.In hac qõne,inquisitione officij. (Sequimur Stoicos)Scribã,inqt,de medijs officijs,q̃ a Stoicis,neq; in bonis,neq; in malis ponebãtur,sed esse dicebãt actiones,de qbus reddi posset certa ratio,vt sunt hæc officia,q̃ literis à Cicerone mãdantur.

Zenonis opinio de officijs. Nã Zeno recta facta sola in bonis ponebat,peccata in malis, officia aũt media putauit. Vnde cũ Cic. intẽdat rudes instituere,& hoĩes ea rõne qua versantur in societate ciuili, & nõ sunt prudẽtes,dat pcepta officiorũ .i. actionum,de qbus possit reddi ratio. (Nõ vt interpretes)Nõ q̃ velim,inquit,tanq̃ illorũ disciplinę addictus interpretari ad verbũ snias eorũ .i. latine exprimere quidquid illi græce scripserunt,sed hauriam è fontibus eorũ q̃ ꝓbabilia uidebuntur , vt facere in alijs operibus scribendis consueui. Cic.n. (vt supra dictũ est) noluit sibi aliq̃ certam pscribere disciplinam philosophoꝝ,sed ea oĩbus id qđ melius, & ꝓbabilius videbatur,elegit,oratorioq̃. ornatu cõpleaus excoluit.In j.de Fin. sic ait. Qđ si nos non interpretũ fungimur munere,sed tuemur ea,q̃ dicta sunt ab his,quos ꝓbamus,eisq̃. nostrũ iudiciũ, & nrm scribendi ordinem adiungimus, qd hñt cur græca anteponat his q̃ & splendide dicta sunt,neque sint conuersa de græcis?(Iudicio nostro)Iudicabo,inquit Cic.tanq̃ arbiter,nõ interpres qd ea opinionibus Stoicorũ tenendũ sit, & sic laudat se dicens futurũ so iudicem,& arbitrum Stoicorũ. Interpres ad uerbum exprimit id, qđ interpretatur,nec aliqd addit,aut minuit,hoc est offm̃ fidi interpretis.Iudex ante habet delectũ,& ea tenet, q̃ probabilia vñt, reijcitq̃. improbabilia,in quo delectu hñdo opus est iudicio, qđ

Interpres quis dicatur Arbitriũ a iudicio in quo differat et in quo iudex ab arbitrio. Cic. se iam habere latẽter gloriatur dicens se nolle fungi in hoc interpretis officio,sed iudicis,atque arbitri,qđ maius est. Arbitriom qppe iudicium est,non oẽ iudicium est arbitrium. Iudiciũ .n.rõne nititur,arbitrium ẽt voluntate pro qua ponitur aliqñ.Iudex n.de iure solũ iudicare debet,& nõ transgredi limites rõnis, & præscripta legum,arbiter aũt pro volontate sua.Arbiter n.proprie est iudex electus ex consensu partium,ut ꝑ sua voluntate diiudicare, & comprimere possit controuersias , ut postea dicet de Labeone.Qui datus fuit arbiter Nolanis, & Neapolitanis disceptantibus de finibus agrorũ.Cic.igitur non ut interpres,sed vt arbiter accipiet ea opinionibus Stoicorũ qdqd placuerit ei melius & ꝓbabilius iudicio,arbitrioq̃. suo videbitur. Arbiter, ioqt Non.dẽ iudex,q totius rei habeat facultatem, & arbitrarium dẽ snia q̃ ab arbitrio statuitur. Intentionẽ officij,actionis naturæ cõgruẽtis.(Additus)Ingressus,accessus ꝑ intelligentiam.s.earũ rerũ, quas appetit natura,& seqtur,& illarũ, quas auersatur , & quoad põt,declinat.Apud illas disciplinas nullũ hñt officia locũ,q̃ nullã p se serũt prudentiã,sed cõfusionẽ vitæ ꝓfitentur vel maximã. (Seqmur)Imitamur ea libertate,quã nobis dat Academia,nõ .n. so verba certi magri iurauimus,sed seqmur quodcunque ꝓbabile visum fuerit,viuimusq̃. in diẽ.(Qõne)Inqsitione,ac perscrutatione officiorũ,q̃ catheconta uocant græci,conuenientia, & decentia nostri.(Potissimum)Maxime,ac in primis.(Nõ ut) Inter tanq̃ latine exprimentes Stoicoꝝ decreta, & pcepta, nolo,inqt, appellari interpres operis alieni,sed auctor officiorũ,& magister

uoloq̃. meus esse,non alienus.(E fontibus).i.locis,atque sententijs rigabo , inqt meũ hunc hortulũ Stoicis aqs,& officiorũ pcepta concinnabo porticalibus institis,& seueri supcili calamistris. (Quoque modo)Quacũque via & rõne.(Arbitrio)Volũtate,ac libertate,q̃ habeo,vt Academicus. (Hauriemus) Delibabimus, assumemus , nostrumq̃. vsum faciemus,bñdicta q̃cũq; cõia sunt, & aliqua cõmutatione verborũ occupãtis fiũt honestissime . Turpe est seni, dicit Sen. aut ꝑspicienti senectutẽ ex cõmentario sapere,aliqd de suo ꝓfer, oẽs istos nonq̃ auctores, sed interpretes sub aliena vmbra latẽtes nihil existimo hẽre gñosi,nunq̃ ausos facere aliqd q̃diu didicerũt,memoria in alienis exercuerũt , aliud est.n.meminisse,aliud scire.Meminisse est rẽ cõmissam memoriæ custodire. Ac cõtra scire est & sua facere q̃q; , nec ab exẽplari pẽdere. Ego vtor via vetere,sed si ptorẽ planiorẽq̃. inuenero,hanc muniã,& q aũ nos ista mouerũt, nõ dñi nri,sed duces sunt patet *Meminisse in quo ad scire differat.* nibus veritas,nõdũ est occupata,multũ ex illa futuris relictũ est.

Francisci Maturantij Perusini interpretatio librorum de Officijs M. Tullij Ciceronis.

Satis cõstat post occisum Iuliũ Cæs. hoc à Cic.opus editum fuisse,& quo tpe. M.Brutus timore cõpulsus Athenas nauigauit,vbi à plebe auide susceptus,& decretis ornatus Theõnestum Academicũ,& Cratippum Peripateticũ audiuit , multos Romanorũ principum filios,qui philosophiæ operã dabant Athenis fuisse,interq̃. eos Cic. filium,quem pcipue laudabat Brutus, se illum admirari , inquiens seu vigilia seu somno doctũ q̃ ita generosus esset ac ita tyrãnos exosus. Cratippus ipse Mitylenæus, *Cratipp'.* fuit,auct. Plut. Sed Cic.filius sub Bruti auspicijs exercitũ ductauit,& circa Billidẽ in Epiro, C.Antoniũ supauit.& plurima strenue gessit.Fuit postea uir cõsularis , & Asiam ꝓcõsul cũ imperio tenuit,licet parẽti moribus & ingenio haud mediocriter dissimilis,adhuc scribi . Omnes aũt exordij proprietates huic pfationi ferme adesse vñr . Nam à persona sua beneuolentiam colligit , com officium suum sine arrogantia extollit, magnum dicens attulisse latinis hominibus adiumentum, & oemini adhuc græcorũ contigisse,vt idẽ forense dicendi, & quietũ disputandi genus sequeretur,docilẽ reddit,& attentũ ab vtilitate rei,q̃ latissima pateant,q̃ de officijs pcepta traduntur. Eos demum in odium rapit, q aut in voluptate & vacuitate doloris summum bonum posuẽ , aut nullum rerum delectũ relinquunt. Sed ante oia minus honestam suspicionẽ diluit,qđ fieri debere in exordijs ipse,& Quint. pcipiunt quoties incidit. Occurrere.n.poterat filius,quod mihi philosophicæ pręcepta das pater.Nõ ne ego Athenis a gręco doctore institoor,esto ẽndet pater,placet tñ ut idem qđ nos efficias & cum græcis latina coniungas,vt parẽ habeas in utraque lingua dicendi facultatẽ. Ordo est. i ñ idem tibi censeo faciẽdũ, vt par sis in vtriusque orationis facultate,vt ego &c.Quanq̃ &c.Annũ, vt ꝓfecisse iam aliqd credibile sit. (Idq̃. Athenis) Nõ in quauis ciuitate,sed Athenis,quas oium bonarũ artium inuentrices ipse uocat Cic.vbi(quod idẽ ait)ois doctrina & nata,& alta est. (Oportet)Necesse est,& rõnẽ statim subiungit.Præceptis : ad Cratippum referas.(Institutis)Ad Athenas . sunt.n.præcepta seu pceptiones ipsa disciplina,qua instruimur. Instituta vero boni mores consilio, & rõne sumpti . Apud Valerium Max.titulus est de institutis antiqs,quasi de moribus antiqs.Institutiones sunt pceptiones qbus instituuntur & docentur homines , vt Quintiliani de oratoria institutione libri.(Doctoris)Cratippi.Quẽ Peripateticorũ principẽ ætate nostra esse oẽs pdicant.(Vrbs)In qua ois ars liberalis semp maxime floruit.(Alter)Doctor.(Altera)Vrbs (Tñ)Hic aperte suppositioñẽ diluit.(Ad meam)Et hinc attentũ reddit,eandem.n.ad filium peruenturam vtilitatẽ innuit , si & ipse idem facere voluerit.(In philosophia) Cum triplex philosophia sit hic moralẽ accipe . (In philosophia) Vt eã græce solũ discerẽ, aut traderẽ,qm̃ volui ẽt latine id facere. (Dicẽdi exercitatione) Apud sophistã & rhetorẽ in declamationibus , aut in foro in veris causis. Idem : vt cum græcis latina coniungas. (Vtriusq; orationis)Græcæ & latinæ.(Quã quidẽ ad rem)Hic offm̃ suum sine arrogantia laudat . Cum latinis hoĩbus magnã attulisse utilitatẽ sibi videri dicit,q̃ philosophiã latinis literis tradidit , q̃ vsque ad eã ætatẽ latuerat,ut in Tusc. quæst. ipse ait . (Nostris) Latinis. Virg. Non eadem arboribus pendet vindemia nostris. (Vt non modo)In hoc inqt latinis hoĩbus profuit latinis literis philosophiam tradẽs , ut græcarũ literarũ ignari discere eã iam possent , qđ antea facere non poterant,cũ græce tm̃ traderetur. Qui aũt græca cognoscerent nostra cum græcis conferentes de scriptis iudicarẽt.(Discendũ)Ad ignaros.(Iudicãdũ)Ad doctos referas.

[Quam

[Quamobrem) Euacuat nunc suspicionem penitus. Et discito, inquit, à Cratippo q̃diu voles, ego minime impedio, tñ ut legas moneo, non vt rem sed vt verba tm̃ imiteris, vt copiosius latine dicas, aut scribas. In quo attentum reddit, cũ vtilitatẽ quam consecuturus est, oñdit. [A principe) Cratippo. [Quàm diu vol.) Et q̃diu velle debeat, subiungit quoad. s. tm̃ profecerit, quantum sufficere arbitratur. [Pœnitebit) Parũ videbitur. Liu. cũ iam virtũ haud pœniteret, hoc est cum non paruæ vires viderentur. Terẽt. Hic quantũ operis fiat pœnitet. [Nostra) Quæ de morali philosophia latine scripsimus. [Non multum à peri. diss.) Et hic occurrit obiectioni, potuisset. n. filius dicere, Academicus es pater, ego vero à Peripatetico instituor, rñdet parum Peripateticis Academicos dissentire, & se Stoicũ atque Academicũ in hoc opere esse velle, hoc ẽ Stoicorũ, & Academicorũ decreta sectari, Peripatetici gña bonorũ tria esse dicebant, maxima animi, secunda corporis, tertia externa. Nec multo veteres Academici secus. Socrates Ethicẽ primus inuexit, cui Plato successit, q veterẽ Academiã instituit. fuit & media quã Archesilaus induxit, & noua quam Lacydes inuenit. Arist. Platonis discipulus fuit, à quo dum adhuc superuiueret, recessit. Vñ dixisse illum tradunt, Arist. in nos recalcitrauit, non secus atque in matrem pulli geniti. Mortuo Platone cui successit, absistente Arist. Zenocrates. Non legatus Atheniensiũ Ad Philippũ profectus erat: Peripatũ in lycio elegit, illicq. vsq; ad vnctionẽ deambulans cũ discipulis philosophari solebat, atq; ideo Peripateticus uocatus est, Peripatin. n. deambulare est. Alij ppea sic appellatum asserunt, q ex ægritudine conualescentia ac deambulanti, Alexandro assistens q̃dam dissereret. Vbi vero plures esse cœperant, sedens docebat. Peripateticæ igitur sectæ princeps fuit, a quo Peripatetici fluxerunt. Qui (vt dictum est) cum Academicis idem ferme sentiebant. Socrates nihil bonũ dicebat esse nisi honestate, quẽ secuti postea sunt Stoici. Quorũ sectæ Zeno Citicus auct. fuit. Sic vero dicti sunt à porticu, q pisianacta nomine & pœcile vocata est, vbi docere Athenis est solitus, græce aũt porticus Stoa noiatur. ijdẽ prius poëtæ, deinde Xenonij appellati sunt. [Socratici) Vt solam honestatẽ bonum esse dicamus. [Platonici) Vt esse ai bona asseremus. Sed non sola. Sectã Socratis (vt diximus) & opiniones secuti Stoici, Platonici, Peripatetici, parũ ab illis quantũ ad mores & virtutes attinet dissidẽtes primus Plato non omnino id secutus qđ Socr. volebat. Qui solam virtutem bonũ esse p̃dicabat, tripartitã bonorũ diuisione excogitauit, ut essent bona ai, bona corporis, bona externa, & sic sectæ Peripateticæ uiã dedit. Arist. n. & q eum secuti sunt Platonis opinionẽ amplexi. Sic contra Stoicos argumẽtari solebant, hoiem nõ ex aio tm̃, sed ex aio simul & corpore constare, idcirco bonis corporis, & externis indigere. Immo Arist. bonum esse, inqt, philosophari, sed non egentibus. idem ait impossibile esse, aut certe non facile p̃clara ab eo agi, cui desunt facultates. Et ut aptius rẽ intelligas, nihil bonũ nisi virtutẽ Stoici dixerũt. Peripatetici vero summum bonũ eam esse. Sed non solũ voluerunt. non. n. corporis vt robur, bonã valetudinẽ velocitatem & externa, ut diuitias, nobilitatẽ excludebant. [De rebus ipsis) Hoc est de finibus. Qui diuersi fuerunt, ut docet Cic. lib. de Fin. & Tusc. lib. 5. Tui, inqt, iudicij sit eligere quã velis sectã amplecti, & q̃ dogmata sectari malis. Siue Stoicos, siue Academicos, siue Peripateticos p̃sequaris. Vnũ à te peto, vt nostra legas qđ tibi ad eloquentiã p̃derit. Nã copiosior in dicendo euades. [Legendis nostris) Gerundium est, non participiũ. Liu. lib. 2. de secundo bello Pun. His audiẽdis, credendisq. opportune maior in dies multitudo Siracusas cõfluxerat. [Nec vero) Se laudare nimiũ visus erat, q dixerat orationẽ aũt latinã efficias legendis nostris pleniorẽ, & idcirco ne arrogãs habeatur, hoc veluti ad excusationẽ subiungit. [Arroganter) Insolenter, superbe, arrogamus nobis ea assumẽtes, q̃ nostra nõ sunt, tribuimus alijs q̃ merẽtur. Cic. Nõ tm̃ mihi arrogo, quantũ tibi tribuo. Cũ oẽm, inqt, ætatẽ meam in dicendo consumpserim, nõ debeo, si dicẽdi gloriã mihi assumo, arrogãs haberi. [Philosophãdi) Confiteor. n. multos in philosophiæ doctrina me esse p̃stantiores. [Apte) p materiæ qualitate, vt grauia, graui, mediocria mediocri, humilia humili efferãtur oratione. [Distincte) Ad figuras refertur verborũ, & sniarũ, q̃ si raræ (vt ait Cic.) disponẽtur, distinctã sicuti coloribus si crebro collocabuntur obliq. reddent orationẽ. [Ornate) Hoc, ad elegãtiam, compositionem atque dignitatẽ ptinet. [Aetatẽ consumpsimus) Nam à 24. vel 27. anno incipiens Cic. semp usque ad ea tpa quibus occupata à Cæsare resp. est, in foro, iudicijsq. est versatus. Et ipse ad Q. scribens: Nullus inqt, dies est quo non dicam pro eo. In priore ætate semp apud sophistã declamauerat. Vẽdicare, assumere, & quasi appropriare se mecum esse dicere. [Quamobrẽ) Cõcludit & hortatur, ut non solum orationes suas legat, sed hos de philosophia libros, q eloquentia & ornatu non carent, & si in ipsis orationibus vis maior est vbi in aduersariũ acrius dicitur, & oia in contentione ferme posita sunt. Aequarunt: quantũ ad ornatũ attinet, non quãtum ad figuras dicendi & vehementiã. [Aequabile) Qđ vno tenore & eadẽ figura cõtextũ apparet, quã in oratione variare necesse est. Nã cum nostra argumenta confirmamus, & aduersariorũ refellimus, intentiore vtimur oratione, cũ crimen (cuius accusamur) minuimus, aut ad misericordiã concitamus leniore, ac remissiore. [Temperatũ) Mediocre, inter sublime & humile. [Et id qdẽ) Continuo declarat. [Forense) Quo in orationibus vtimur, quas in foro iudiciali recitamus, qđ uehemens, & concitatũ plerũque solet esse. [Hoc) Quietũ, quo de philosophia scribens uti soleo. Quietũ dicit qm̃ raro contingit orationẽ intendere, cũ disputetur admonẽdi gratia, non victoria de aduersario apud iudices cõparandi. Aliud aũt est in vmbris (vt si dicã) exerceri, aliud in vero certamine uersari. [Nisi forte) Noiat complures, quos nõ negat vtrunque cõseq. potuisse, si uoluisset in utroque laborare. Sed altero relicto, in vno tm̃ claruisse. dicit se aũt utrũq; esse cõsecutũ. [Forte) Hoc cũ dicat cõcedere se, Demetriũ utrunque adeptũ esse significat. fuit is Phanostrati filius, Phalereus à tribu noiatus, q Athenis phalerias dicebatur. Erat aũt post Piræũ portũ in litora p̃pinquo. Nam multitudinẽ Cecrops puetustus Atheniẽsiũ rex in 12. populos diuisit quos & tribus, & ciuitates uocãt. Theseus postea ex oibus vnã ciuitatẽ effecit. Singuli aũt populi in vna mœnia coacti sua noia retinuerunt. Auct. Str. Sed Demetrius auditor fuit Theophrasti, atque illi admodũ familiaris. Et à Cassandro viro cui ciuitas Atheniensis parebat, p̃fectus vrbi impositus, anno 10. præfuit, æreis statuis 360 honoratus quarum plures equestres erant, & in curribus, seu bigis stabant. Summo studio intra 300. dies famæ consummatæ, post Cassandri obitum paucorum odio & inimicitijs fugere in Aegyptũ coactus est, vbi ab Aspide mœnium morsus è uita migrauit. Auct. Str. & Laërt. Diogenes reliquit historias, orationes, libros de Rhetorica, sed in orationibus quidem parũ vehemẽs fuit, & cõcitatus primusq. (vt Quint. ait) inclinasse eloquentiam dicitur. Sed in medio dicendi gñe oibus à Cic. præfertur, in disputationib. de philosophia perscutus. In utroque uero gñe dulcis & suauis, qualem dicebat esse Theophrasti discipulum, cui Tyrtamo prius nomen erat. Sed Theoph. Aristo. ob diuinam elocutionẽ appellauit. Hunc præterea dicebat fræno indigere, qđ excellenti acumine ingenij cuncta facillime assequeretur. Callisthenẽ vero calcaribus, qm̃ tardus ingenio esset. Arist. discipulos oẽs ingenio, & doctrina superauit. [Nos aũt) Seipsum laudare arrogantis est, ideoq. ait utrunque me genus secutũ esse affirmo. Quãtũ vero in vtroq; p̃fecerim alijs iudicandũ relinquo. [Eqdẽ & Pl. &c.) Nõ negat fuisse apud græcos q cõseq. vtrũq; potuissent, ut Plat. & Demost. sed hũc dicit contẽpto forensi dicẽdi gñe, quieto, disputãdi de philosophia delectatũ. Illũ cõtra forense dũtaxat ampleaũ Plato Aristonis filius Atheniẽsis, a Solone genus duxit p egregio corporis habitu eum apud Aristonem argiuũ palæstricẽ exerceretur, Plato cognominatus est, cũ prius ea aui noie Aristocles vocat⁹ esset q̃nis ob orationis vbertatẽ, & mirã latitudinẽ, quidam sic appellatũ putent, siue q ampla fuerit frõte, fertur Socrates oloris pullũ vidisse per somniũ in gremio sibi plumescere. Qui cõtinuo exertis pennis, & expãsis alis in altũ euolãs suauissimos cantus ederet, postero die eũ à patre sibi cõmẽdatus esset, hic ait cygnus est quem vidi, audiuit Socr. & illo mortuo Cratillũ Heracliti discipulũ, & Hermogenẽ, eius paruuli in cunis dormiẽtis apes labellis mel inseruerũt. Singularẽ eloquij suauitatẽ eius ore emanaturã significãtes. Nã tãta fuit eius loquẽtia, vt vulgo diceretur Iouẽ si humano sermone vti vellet, nõ alia quã Platonis lingua locuturum. de quo ait Quintil. Quis dubitet Plato. esse p̃cipuũ, siue acumine disserẽdi, siue eloquẽdi facultate, diuina q̃dã & homerica, multũ. n. supra prosam orationẽ & q̃ græci pedestrẽ vocãt, surgit, vt mihi nõ hois ingenio, sed quodã delphico videatur dei oraculo istructus. [Si ge. fo. trac. vo.) Hoc est foro operã dare, & causas agere. [Grauissime) ad snias. [Copiosissime) ad ornatũ refertur. [Et Demo.) huic Demosthenis pater fuit Macheropius ob officina gladiorũ, q̃ egregiã Athenis habebat, cognominat⁹, cũ Oropi cãm egisset Callistratus, magni tũc nois orator, & ĩgẽti fuisset admirationi, eius gloriã. Adolescẽs adhuc Demosthenes adamauit, & omissis cęteris disciplinis ad id vnũ se exercuit, vt dicẽdi facultatẽ nãcisceretur p̃ceptore Isæo maxime in orãdo efficaci vsus est, fuit & Plat. auditor, magnamq. ab eo vtilitatẽ ad dicendũ suscepit. auctor Plutar. Decem vno tpe fuerunt Athenis oratores, quorum longe princeps ac pene lex orandi Demosth. fuit, vt Quintil. tradit. [Illa) philoso

Tria genera bonorum.
Aristot.
Peripatetici.
Bona ai.
Bona corporis.
Bona externa.
Diogenes
Callisth.
Plato.
Demosth.

philoſophica præcepta de moribus & rebus naturalibus, de cœ-
Ariſt.
lo & ſimilibus. [Splendide, eleganter, luculenter. [De Ariſt.) Qui
Nicomachi filius Stagirites fuit, & plurimũ eloquentia ualuit,
priusq. iudicialẽ ſcripſit orationẽ, & de arte Rhet. lib. cõpoſuit.
Sed magis philoſophię q̃ foro operã dare voluit. Dubitat Quin.
ſcientia rerũ, an ſcriptorũ copia, ac eloquendi ſuauitate, ac inuen
Iſocrat.
torũ acumine, ac varietate operũ hunc clariorẽ putet. [Iſocrate)
Hic Athen. fuit, Theodori filius ea dicto, Gorgiæ Leõtini diſci-
pulus eloquẽtiæ pater à Cic. appellatur, ex cuius ludo (vt idẽ ait)
meri oratores, vt ex equo Troiano meri principes, exierunt. ha
buit. n. pſtantiſſimos diſcipulos, inter quos Theopõpus & Epho-
rus maxime claruerunt. Quorũ habenis alter, calcaribus alter in
digere ab eo dicebatur, hunc nitidũ ac cõptum, & palæſtræ magis
q̃ pugnæ accõmodatum, oẽsq. dicendi veneres ſectatũ dicit Qu.
nec immerito, qm̃ auditorijs ſe, non iudicijs cõparauit, in inuen-
tione facilis fuit, honeſti ſtudioſus, in cõpoſi. adeo diligens, vt cu-
ra eius reprehẽdatur. [Sed cũ ſta.) hic docilẽ facit bř, quibus de re
bus dicturus ſit oſtendẽs, ſimul & attentũ reddit. Latiſſime patere
dicens, q̃ de officijs pcepta ſunt tradita. [Hoc tpe) Quo otioſus
ſum, & à forenſibus laboribus, ſenatorijsq́ muneribus liberatus.
[Multa poſthac) Quod feciſſet niſi è medio ſublatus fuiſſet. [Ex-
ordiri) Incipere à textore ſumpta eſt tranſlatio. Horat. de Hom.
Nec gemino bellũ Troianũ orditur ab ouo. [Aptiſſimum ætati
tuæ) Adoleſcens erat M. Cicero. Quæ ætas, cum lubrica ſit & fa-
cile labefactari soleat maxime indiget moralis philoſophiæ præ
ceptis. Quibus in via virtutis detinetur, à qua voluptatibus ple-
rique deliniri, q̃ dulces ſũt, cũ amaritudo virtuti pmixta ſit, faci
le diſcedunt, & pcipites in vitium ferũtur. Optima itaque à prin
cipio tradẽda pueris ſunt. qđ Quintil. placet. Quia tenacius hæ-
rent, q̃ nudis animis percipiũtur, ut ſapor, quo noua imbuas durat.
Et Virg. ait. Vſque adeo in teneris cõſueſcere multũ eſt. Sed oc-
currit quod ait Ariſt. Iuuenem idoneũ auditorẽ ciuilis diſciplinę
nequaq̃ eſſe, cum & rudis ſit earũ rerum q̃ in vita verſantur, de q-
bus tractet ciuilis diſciplina, & affectus ſequatur, vt inaniter au-
diturus ſit, cũ non cognitio ſed actio finis ſit. Soluit qõ aliq̃ partẽ
philoſophiæ. Si non oẽs, iuuenis ætati accõmodatã eſſe & in hoc
libro de cuiuſque ætatis decoro tractatur. Quid adoleſcentem,
quid virũ, quid ſenẽ deceat, põt & aliter ſolui, philoſophiæ, ut me
dicinæ duo eſſe officia, curandi, & pſeruandi. Curat medicus pñtẽ
ægritudinem, dat & pharmacum contra futuram ne accidat, mul
ti antidota ſumunt ne honeſta poſtea venena noceant. Eodẽ mo
do philoſophus à pñtibus vendicat vitijs, & à futuris cõſeruatur.
Sicq. aptiſſima eſt iuueni moralis philoſophia, vt vel pñtia abi-
gat vitia, ſi qua ſunt, uel cautos reddat, ne in illa labantur. Sed ſi
moralis philoſophiæ idoneus auditor iuuenis non eſt, qñ diſcet?
certe nunq̃. Et Plato ait: Ab ipſa adoleſcentia inſtitutos eſſe cõ-
uenire vt p quibus oportet gaudeamus & doleamus. Sed reuera
illũ intelligit Ariſ. q vitijs deditus ſit, & cupiditatibus obtẽperet.
Nã (vt idẽ ait) nihil refert ætate quis iuuenis ſit an moribus, nõ
.n. in tpe eſt defectus, ſed in diuidẽdo, & pſequendo ſingula, ſcđm
animi pturbationem. Nã talibus quidẽ, inqt, inutilis erit iſta co-
gnitio, quẽadmodum ijs q incontinẽtes ſunt. Qui vero cupidita
tes ſuas rõni ſubijciunt, ijs iſta ſcire admodũ pderit. Idẽ, bñ inſti
tutũ moribus eſſe oportet eũ, q de honeſtate, & iuſtitia, & omni
ciuili rõne auditurus ſit. Satis arbitror pbabiliter his q̃ diximus
ſolutã qõnem. Grauiſſimũ, qđ. n. magis decet ſenẽ q̃ ea tradere q̃
mores inſtruant, & hoies meliores reddãt. [Auctoritati) Æſtima
tioni, & receptæ de mea virtute, & integritate opinioni. [Nã cũ
multa &c.) Nihil latius patere in philoſophia dicit his q̃ de offi-
cijs tradũtur. Quæ cũ virtutis actionẽ ſignificent, agi qcq̃ qđ ip-
ſis vacet in vita nõ põt, oẽm ergo actionem honeſtã complectun
tur. Mira aũt eſt operis laus, p quam maxima oñditur vtilitas.
[Multa) Vt q̃ domum & familiã inſtituunt, & œconomice ſubij
ciuntur. Quæ ciuitatẽ gubernare docent, & ad Politicã ſpectant.
Vt de morte, de pturbationib⁹ & cupiditatibus, de amicitia, de ſe
nectute, de pace, de bello, de omni denique honeſto, de finibus, &
reliquis, q̃ ad moralem philoſophiam ptinent. [Grauia) Quanti
ad pondus ſniarum. [Vtilia) Qm̃ vitæ humanæ & moribus pſunt.
[Accurate) Diligenter. [Copioſe) Ornate. [A Philoſophis) Mo-
rales intellige, Pythagoras Samius primus philoſophiam, & ſe
philoſophũ appellauit. Cũ Sycione alloqueretur Leontẽ Sycio
nioꝝ tyrãnum, ſiue Filiaſioꝝ. Nullũ. n. hoiem, ſed ſolũ deum eſſe
ſapientẽ dixit. Antea ergo ſophia. i. ſapientia dicta eſt, q̃ nunc phi-
loſophia dicitur, & qui hanc pfitebantur, ſophi. i. ſapientes ſunt
appellati. auct. Laert. [Latiſſime patere) Ad plurima extendi, &
oia complecti. [Tradita) Literis & monimẽtis ac libris. [Præce-
pta) Verbis. [Nulla. n. vitæ pars &c.) Confirmat qđ dixit. eſt aũt
ſufficiens argumentatio. Conſtat. n. ppoſitione, rõne, rõnis con-
firmatione, & cõplexione. [Publicis) Politicã hic. [Priuatis) Hic
œconomicam tangit. [Forenſibus) Expreſſius id exequtur qđ pu-
blicis dixit. Nã & forenſia negotia ad Politicã, & domeſtica ad
Moralis philoſophia.
œconomicam referuntur. Moralis philoſophiæ partes tres ſunt,
politica, œconomica, ethica, ſed hanc q̃ vnum duntaxat inſtituit
multi nõ admittunt. Nullum. n. hĩ bonum qđ non ſit alijs cõe.
Nam (vt ait Ariſt.) amabile quidẽ bonum vni ſoli pulchrius, tñ &
dignius genti, ciuitatibusq́. [Si tecũ agas quid) Cum honeſtate
intelligas, & ad monoſticã referimus. [Si cum altero contrahas)
Hoc ad iuſtitiam ſpectat cõmutatiuam q̃ in vendendo, emendo,
locando, conducendo, pmutando poſita eſt. [Colẽdo) Si quiſque
facit qđ eum facere decet. [Negligendo) Si ſit pter offm̃. [Atque
hæc quidem &c.) Oẽs inquit de officio q̃runt philoſophi, hoc eſt
qđ agere debeant ſinguli ſm honeſtatẽ. [Quæſtio) Inquiſitio, de
qua oẽs q̃runt philoſophi. Et qui de actione virtutis nihil diſpu-
tant ſe philoſophos eſſe dicere non pñt, quaſi hic moralis philo
ſophiæ pars ſit potiſſima, alias qõ p dubitabili ppõne alias pro
tormentis, hic pro inqſitione, ſeu materia accipitur. Vt cũ ciuilis
qõ materia oratoris dicitur eſſe. [Cõmunis) In qua oẽs ſe exer-
cent. [Quis eſt. n.) Confirmat à contrario ſenſu, & pbat ſi nullus
philoſophus eſt q de officijs nõ diſputat, qui de illis diſputat, cer-
te philoſophus eſt. Cuius ſi eſt de moribus pcepta tradere, & illĩ
officia exprimuntur, nõ põt non de officijs tractare. [Sed ſunt nõ
nullæ) Nõnullas dicit ſectas eſſe, q̃ de officio nihil præcipere pñt,
qđ finibus puertunt, quod eiuſmodi volũt eſſe, vt honeſtati nul-
lus relinquatur locus. Ab aduerſarioꝝ pſona beneuolum facit le
ctorem, cũ eos in odium rapit, Ariſtippum aũt & Cyrenaicos, q
ab eo fluxerunt. Nec non Epicureos & Dionyſium Heracliẽſem
Cyrenaici.
intelligit. Ariſtippus primus voluptatis aſſertor Cyrenaicus fuit.
Cyrenaici, q Ariſtippi inſtituta ſeruauere duas pturbationes po
Voluptas Dolor.
ſuerunt, dolorem, & voluptatẽ, hanc leuem motũ, dolorem vero
aſperum appellantes, uoluptatẽ aũt corporis intelligebant, quã
& finem dicebant. Exiſtimabant ijdem finem à beata uita differ-
re, eſſeq. eũ particularẽ voluptatẽ. Beatam aũt uitã, ſiue felicitatẽ
voluptatẽ particularium conſtare cõnexu, qbus & pteritæ cõnu
merantur & futuræ, particularem quoque uoluptatẽ pp ſe eligẽ
dam, felicitatẽ vero non pp ſeipſam, ſed pp particulares uolupta
tes expetendã. Teſtimonio nobis eſſe finẽ fiẽdam voluptatem,
q à pueris hanc nobis natura cõciliauit, ẽt abſque iudicio rõnis,
& cum illa fruimur, nihil amplius q̃rimus, quodq́. nihil æque ac
dolorẽ naturaliter fugimus. Voluptatẽ prę̃terea bonum eſſe, ẽt ſi
à turpibus proueniat rebus, & ſi. n. fœda ſit actio, voluptatem tñ
per ſeipſam eligendam eſſe, bonumq́. exiſtimandam. In qua uo
luptate finem poſuerit Epicurus ipſe in Epiſt. ad Menœcem de-
clarauit inquiens. Cum dicamus finẽ uoluptatẽ eſſe, non luxurio
ſoꝝ voluptates, easq́. q̃ in guſtu ſunt poſitæ, ut quidã ignorantes
aut à noſtra ſnia diſſentientes, aut male accipientes arbitrantur,
ſed non dolere corpore, aioq́. tranquillũ eſſe & pturbatione va-
care dicimus. Idem Epicurus iocundam vitam non poſſe à uirtu
tibus ſeparari aſſerebat. Finis ergo Epicurei erat, in priuatione
doloris, & tranqlla, quietaq́. uita. Dionyſius ẽt ipſe finem dixit
voluptatẽ, ſed corporis, ut Cyrenaici, ad quos à Zenone diſcedẽs
ſeſe cõtulit. hic palã luſtra ingrediebatur, ceteraq́. ſub omnium
gerebat oculis, q̃ ad voluptatẽ ptinent. Sed Cic. præcipue Epicu-
reos tangit. [Diſciplinæ) Pro ſectis hic accipe. eſt aũt ſecta quæ
Secta.
rõnem aliq̃ iuxta id qđ apparet, & in promptu eſt, ſequitur, aut
ſequi videtur. auct. Laert. [Bonorum, ac malorũ.) Vt Epicuri, q
bonum dicit eſſe voluptatem, malum dolorem [Officium omne
peruertunt) Et quo peruertunt mox oſtendetur. [Nam q ſum-
Summum bonum.
mum bonum &c.) Probat quod dixit. Eſt aũt ſummum bonum
extremum illud, ac perfectum bonum ad quod cũ tandem puen-
tum fuerit, omnis appetitus conquieſcit. i. quod ſemper pp ſe
expetitur, & nunq̃ pp aliud, cuius gratia cetera ſiunt omnia, &
ad illud referuntur, ipſum aũt nuſq̃ refertur. Media per quæ ad
hoc aſcenditur, bona quidem ſunt, non tñ ſumma, qm̃ pp aliud
expetuntur, hoc ſummum bonum extremum, & ultimum dici-
tur, quia ultra id non eſt progreſſio. Primum nominatur, quia
eius gratia omnes omnia faciunt. De quo Cic. lib. de Fin. Quæra
mus, inquit, quid ſit extremum, quid vltimum bonorum. qđ o-
mnium philoſophorũ ſnia tale eſſe debet, vt ad id omnia referre
oporteat, id aũt ad aliud nuſq̃. [Inſtituit) Ordinant, ſuſcipiunt.
[Vt nihil habeat cum virtute coniunctum) Cõtra Cyrenaicos,
& Dionyſium dicere videtur, qui corporis voluptatẽ aſſerebant,
q̃ nihil habet cũ virtute, & honeſtate copulatũ, & belluarum eſt,
nõ oium, atque ex virtutũ numero, vt exprobato mulierũ cœtu
meretrix eijcitur, qđ lib. de Finib. Cic. ait. [Idq́. ſuis cõmodis)
Hue

Hoc magis cõtra Epicuros dictum, qui oĩa ad summum cõmodũ referrebant, dũ omni dolore, labore, ac pturbatione vacui esse volebãt. [Metitur] Existimat, reputat. [Nõ honestate] Quę postulat, vt ꝑ parentũ, & patrię salute pericula adeamus, vt ꝓpinquis, atq; amicis adsimus, & tantisper dũ illi opera nostra indigent, à nostris cõmodis, & quiete, discedamus, non.n. nobis tm̃ nascitur, vt Plato dicebat. Sed ortus nostri partẽ patria vẽdicat, partẽ amici. [His si sibi ipsũ cõsentiat] Hoc est si cõmodis suis omnia metiatur, & sibi ipsi velit semper satisfacere, vt Epicurus, qui tñ aliter vixit, q̃ præceperit. [Naturę bonitate] Quam veluti optimã ducem q sequitur, errare nunq̃ potest. Non .n. quicq̃ turpe docet, cuius vis est quod nõ opinio genuit, sed quędã innata vis instruit vt deos colamus, patriã, & parentes tueamur, quod obfuturũ est, defendẽdo, aut vlciscẽdo propulsemus, ætate, & dignitate antecedẽtes cultu quodam, & honore dignemur, idq. alijs faciamus, qđ fieri nobis vellemus. [Amicitiã] Omnia amicoꝝ causa (si modo honesta sunt) facere debemus. Sed q cõmodis suis metitur, singula, nunq̃ se ꝓ amici periculo offeret, nunq̃ illius causam defendẽdam suscipiet, dũ animi trãquillitate fui volet, oĩbusq. animi perturbationibus vacuus esset. [Colere,] seruare, custodiri. [Nec iustitiã] Quę pars virtutis, immo excellentissima virtutũ, & tota, ac integra virtus, vt ait Aristo. & suũ cuiq; tribuit, quod nũq̃ faciet q omnia suis cõmodis metietur. [Nec lib.] Quę pars est iustitię, & in cõferendis beneficis versatur, liberalis.n. est, dare quibus oportet, quod is nunq̃ faciet, qui suis duntaxat cõmodis studet. [Fortis vero &c.] Pergit ostendere neq; fortẽ esse posse, neq; tẽperantẽ eum, q dolorem summum malum, & voluptatẽ summũ bonũ iudicat, vt Hieronymus, & Epicurei, q cum dicerent voluptatẽ esse summũ bonum, dolorẽ volebant esse summũ malũ, sed q id agit corporis valetudinẽ quietemq. tueatur, & neq; doleat vnq̃, neq; perturbetur, is certe nunq̃ fortis habebitur, nullaq. pericula suscipiet, nullos labores perpetietur. eiusq. veluti dormientis vita erit. Tẽperans idẽ non dicetur. Nam qui põt temperans esse, q̃ à libidinibus nõ abstinet, & affectus seqtur rationi repugnãtes? cum tẽperãtia rõnis in libidinem, atq; in alios nõ rectos impetus animi firma sit, & molestia denominatio. Quę ita sint in promptu facilia, alio loco libro de finibus bonoꝝ & maloꝝ, vbi eos tm̃modo recte dicit sentire, qui aut solã virtutẽ bonũ dñt, vt Stoici, aut maximũ in eã bonũ collocãt, sed nõ solũ vt Peripatetici a qb' pari veteres Academici dissentiũt. [Hę disciplinę &c.] hoc est si cõsentire sibi velint Epicurei, & quemadmodũ disputãt ita viuere, voluptatisq. causa oĩa facere, quod pecudis est, nõ hominis: Nec minus temeraria esset rñsio Epicuri dicẽtis, oĩa se voluptatis causa facere. q̃ Xerxis Persaꝝ regis se interrogãte cur tã ingẽtes copias in græciã traijceret, sic respõderet, vt mella ex Hymetto mõte rapiam. Qđ lib. de fini. Cic. ait. Propterea aũt si sibi cõsentaneæ velint esse, dixit. qm̃ & si voluptatẽ summum bonũ esse dicebat Epicurus, q sũ eo rationalia, & irrationalia illã appetere cernebat, & dolorẽ summũ malum, quem oĩa animalia naturaliter effugiũt, Tñ idem dicebat non conuiuia, & cõmessationes, non piscium vsum, & ceterorum quæ affert pciosior mensa suauẽ vitam gignere, uerum rõnem sobriam, causasq. perscrutãtem, cur quæque vel eligenda, uel fugienda sint opinionesq. expellentẽ, ꝑ quas aĩum vt plurimum occupat tumultus, & horum oĩum initium maximumq. bonũ prudentiã esse. Eudoxus quoq; (vt ait Arist.) idẽ qđ Epicurus asserebat, summũ bonum voluptatẽ dicens esse, dolorẽ summum malum, q illa cuncta aĩalia appeterent, ab hoc declinarent. In cunctis uero esse id qđ expetitur ꝓbum, ac maxime optimum, & id optimum intelligit, in qđ ferãtur cuncta, eiusmodi vero uoluptatẽ esse, fidem aũt habuere eius sermones, pp uitæ ꝓbitatẽ, magis q̃ per seipsos, qm̃ egregie modestus uidebatur, & non ut amicus uoluptatis hoc dicere credebat, sed q re uera ita esset: Si ergo sibi consentaneæ uelint esse dixit, hoc est sibi consentire. [De officio] Qđ ut tueamur à nostris cõmodis discedamus oportet. [Neq; ulla officij pcepta &c.] Defensas retẽtasq. de officio sñias Stoicoꝝ, Academicoꝝ, Peripateticorumq. esse dicit, Nã stoici nihil bonũ dicebãt esse nisi honestũ. Academici tria bona esse uoluerũt. animi, corporis, externa, quã diuisionẽ à Platone (ut diximus) excogitatã Peripatetici susceperũt, & defenderunt. [Firma] Ad aĩum referas, q in eodem semp ꝓposito ꝑseueret, & abduci ab eo nunq̃ ualeas. [Stabilia] Idẽ est, & si põt ad exercitationẽ ipsam & actionẽ referri. [Coniuncta na.] Hoc est q̃ naturã optimũ ducem sequãtur, eiq. obtẽperent, & ut intelligas, quõ firma, & stabilia eius præcepta esse possunt, sicut Epicuri, qui cum patientiã laudet, laborem et super fugiat. Cũ fortitudinẽ probet tranquillitatem appetat. Cũ erogandũ egeno pcipiat esse, tñ ne sibi ipsi desit, timeat, & ppterea erogare non audeat. [Qui solam] Vt Stoici. [Qui maxime] Vt Peripatetici. [Propter se.] Vt sic summum bonum, quod omnia appetant, cuius gratia omnia fiant, vt a me dictum est. [Itaque] Singula singulis reddit. Nam Stoici solam honestatem, Peripatetici nõ solam, sed maxime per se dicebant expetendam, à quibus Academici veteres, vt docuimus, ferme nihil dissentiebant. Dicti autẽ sunt Academici a loco, in quo regressus Athenis Plato à longa pegrinatione cõmorabatur. Erat aũt in suburbano nemorosus, à quodam heroë Academo nomine sic appellatus, aëre minus salubri. [Qm̃ Arist.] Multæ fuerunt sectæ, sed Pyrrhonis Aristonis, & Herilli penitus repudiatæ sunt, qm̃ nullum rerum delectum reliquerunt. Aristo Chius finem esse dixit ad aliquid inter uirtutes ac vitia indifferenter viuere, nullam q̃libet modicam varietatẽ relinquendo, sed æque se in oĩbus hñdo, esse aũt sapientem pclaro histrioni similem, q siue Thersitæ, siue Agamemnonis personam fingat, vtrunque decentissimo gestu imitatur. Naturalem item, ac rõnalem locũ sustulit, dicens: Alium quidem esse supra nos, alium nihil ad nos, & solam q̃ mores instituat partẽ ad nos pertinere. Nullũ itaque delectũ, nullam rerũ differentiã relinquebat: cũ nullam qualibet modicã varietatẽ faceret, & indifferenter viuendum diceret, inter vitia virtutes, quasi æqualia atque idẽ oĩa essent. Pyrrho Heliensis negabat quicq̃ aut turpe esse, aut honestũ, iustũ ue, vel iniustum. Eadem rõne & in oĩbus quicq̃ verum esse. Ceterum lege atque consuetudine cuncta hoĩes facere. Neque.n. esse quicq̃ potius q̃ aliud pñs ad hæc illi uita erat, nihil q ppe declinabat, nihilq. deuitabat, sed oĩa sustinebat, & occurrẽtes et currus immotus excipiebat. Herillus Chalcedoniensis finem scientiam dixit, cuncta referens ad viuendum cũ scientia, ne ignorantia deijciamur. Esse aũt scientiam habitum in phantasiarũ acceptione nõ explicabilem verbis. Aliqñ nullum esse finem dicebat, sed ꝑm casus varios, & res, mutari ipsum, vt si idem æs & Alexandri fiat statua, & Socratis. Differre aũt finem, & causam quam hipotelisa uocabat. i. fini subiectũ, haneq. & q sapientes nõ sunt, suspicari illum neminem nisi solum sapientem. Quæ aũt inter virtutem & vitium sint indifferentia esse. hæc q̃ superius dixi: Laërtius Cic. lib. de Fin. 2. Quæ cum Aristoni, & Pyrrhoni oĩno visa sint pro nihilo, vt inter optime valere, & grauissime ægrotare nihil prorsus dicerent interesse, recte iampridem contra eos desitum est disputari. Dũ.n. in vna virtute sic oĩa esse noluerunt, vt eã rerum electione spoliarent, nec ei quicq̃ aut vnde oriretur darent, aut vbi niteretur, quã amplexabantur sustulerũt. Herillus aũt ad sciam oĩa reuocans, vnum quoddã bonum vidit, sed nec optimũ, nec quo uita gubernari possit, itaque hic ipse iam pridẽ est reiectus. [Explosa] Repudiata, cũ derisu eiecta. Est aũt explodere manibus quẽdã cũ sono eijcere, qualiter è domo, è theatro ex aliquo cõcilio eijcimus. [De officio] De actione virtutis. [Aliquẽ delectum] Vt non ducerẽt. Sicut Aristo æque in oĩbus uiuendum, aut quicq̃ turpe, aut honestum, iustũ vel iniustũ negatẽs. Et q̃ inter vitium & virtutem sunt indifferentia esse, ut Pyrrho, & Herillus. [Ad officij inuentionẽ] Hoc est, ut differẽtias rerũ cognoscentes qũo vtendum officio esset ꝑ eos intelligeremus. [Sequemur igitur] Conclusio est, hoc tpe scribẽtes de officijs. Potissimum ideo hoc ait, q a & Academicos & Peripateticos quoque sequitur aliqd à Stoicis dissentientes. [Qõne] Disputatione, inquisitione, materia. [Nõ ut interpretes] Vt q̃ illi dnt tm̃ transferamus, & nihil ex nobis adijciamus. [Vt solemus] In lib. nr̃is, quos de pl̃ira græcos imitãtes scribimus. [E fontib.] Eoꝝ trãslatio est. [Iudicio] Vt eligamus quæ eligenda vñr. [Arbitrio] Voluntate.

Institia. *Liberalitas.* *Temperãtia.* *Honestũ per se esse expetẽdũ.* *Pyrrhonis et Herilli dictũ* *Pyrrho negabat quicquã inueniri qđ esset honestũ, ideo fuit explosus.*

ASCEN.

QVanquam te, Marce fili,) In huius proœmij principio & beneuolum & attentum reddit filium suum Cic. beneuolum quidem, quia filium appellat, attentum vero, quia docet necessarium esse, si negligentiæ notã uitare velit, philosophiæ, incũbere, cum oĩa habeat quæ ad eam auxiliari possint. Præceptorem videlicet optimũ, quia Cratippum, locũ laudatissimum, q a Gymnasium Atheniense Tẽpus opportunum, q a iam annũ audierit. Fortunam satis vberem, cũ tam beneficium habeat partem. Rem præterea quã dicat decentissimam q a sapientiam moralem eloquentiæ adiunctam. Monet aũt vt græcis latina coniungat. Ordo est, O Marce fili quanq̃ oportet te audiẽtẽ Cratippũ philosophũ illum optimũ, annum. i. per anni spacium, & id Athenis. i. in ciuitate Atheniẽsi vbi bona docentur, & bene viuitur, abundare. i. abundantem esse præceptis. i. regulis & documentis philosophiæ pp summam auctoritatem doctoris tui videlicet Cratippi, que pro &, institutis. i. bonis moribus, & consuetudinibus viuẽdi pp auctoritatẽ vrbis. i. Athenarum. quoꝝ. s. doctoris, & vrbis alter videlicet doctor Cratippus potest augere te. i. auctiorẽ & copiosiorẽ efficere, scientia. i. in ipsa philosophia. & altera videlicet

vrbs

vrbs Atheniensis in qua gloriose multi vixerũt, potest augere te exemplis p exempla bonorum, tum virorum. Tñ ut .i. quemadmodum ipse.i.ego coniunxi semp latina sup. eloq̃a & dogmata cũ græcis ad meam vtilitatem. Neque.i. & non feci id, nõ coniunxi latina cũ græcis solum.i.solũmodo. In philosophia in studio sapientiæ, & in libris de sapia disquirentibus, sed ẽt in exercitatione dicendi, in facultate oratoria. Ita sup. ego censeo idem faciendũ sup. esse tibi.i.à te, vt sis par .i. pariformis & indifferens, atque æqualiter abundans in facultate vtriusque orationis græcæ videlicet & latinæ. Ad quã quidem.i.ad quam vtriusque orationis facultatẽ, nos attulim⁹ i.ego Cic. attuli (sed vrbane, & modeste pluraliter loquitur) vt videmur.i.ego videor, vel mihi & alijs hoibus nostris .i.latinis, magnũ adiumentum ut non modo.i. ut nõ solũ rudes.i.rudirer & vulgariter periti græcaꝝ literaꝝ, sed ẽt docti arbitrentur se adeptos, aliquantũ.i.aliqualiter multum qđ modeste dicit, &.i.ad dicendum dũ ipsi eloqui valent, & ad iudicandum de alioꝝ videlicet locutione & scientia, hoc est ad philosophiam, sine qua nemo recte iudicare põt. Quia oportet bonũ iudicẽ bñ nosse qđ philosophia docet. Quanq̃ & etsi, ut docet Valla lib. 2. seq. orationis dignitatem quandã præ se ferunt, volũtq́. quoties in princ. orationis ponuntur verbum iudicatiui modi, qñ vero secundo loco ẽt subiunctiui, hoc ergo loco magna aggressus bñ dicit, q̃q̃ oportet. Annus ab an, qđ est circũ deductus videtur. Est.n. solis circũuolutio à quouis puncto in idipm, vnde à primis mortalibus ante inuentas literas dracone caudam suam mordente significabatur, hinc Maro in Georg. In se sua p vestigia voluitur annus. Quod aũt accusatiuo ſm Seru. ad venustiorem locutionẽ ptinet, ſm Non. Marcellum ad continuationem tpis, nã quoties, inquit, per actm annos vel dies loquimur, iuges.i. continuos annos vel dies vocamus, quoties per ablm interiectionem aliqbus annis vel diebus. Sed Valla vtrunque irridet docens per actm more græco, potius q̃ latino sine cõtinuatione tpis loqui posse. Idẽ Nestor asserit. Tñ si peritissimorũ exempla intueri voluerimus, tam Seru. q̃ Marcellum recte locutum dixerimus. Raro.n. vbi cõtinuum est tps, q̃ dio seu quam dum quid fit aut factũ, aut futurũ est non aliter q̃ in accusatiuo locuti sunt; licet notam continuationis aliqñ adiecerint, sicut totos dies, & integros annos. Vnde in 6. Æn. pp continuationem tpis dicitur, Noctes atque dies patet atri ianua Ditis. Quod si intercapedo esset, diceret noctibus atque diebus. Possumus tñ tps continuatum, sicut quolibet in quo aliqd fit, in ablatiuo ponere, vt vigilaui tribus horis, & tres horas. Nos vt videmur. Nota quoque regulam puer quoties in prima persona loquitur, possumus modestiæ gratia ẽt de vno nunc singulariter, nunc pluraliter, nunc mistim loqui, in secunda de vno non nisi singulariter quantuscunque ille sit, ad uitandum tñ stomachum, & indignationem magnatum, à pronominibus ad epitheta dignitatum confugiemus. Non ergo dices, tu dixisti rex, aut episcope, sed maiestas tua, dixit rex, ita iussit paternitas tua, vt præstantia tua præses excellentissime ita præcipit &c. Dicam modestiæ, & vrbanitatis gratia, quia (vt docet Sipont.) modestius, hoc est (vt vulgo dñt) humilius loquimur de nobis in plurali, significantes nos aliorum auxilio fretos, atque adiutos, quã in singulari significantes nostra solũ auctoritate quidpiam fecisse, aut vt fiat mandasse. Hinc publica mandata pluraliter fiunt. Attende præterea non recte dici: Videtur mihi q̃ ego magnum adiumentum attuli, videtur mihi q̃ tu magnum adiumẽtum attulisti &c. sed sic videor vel videris magnum &c. Bene ergo Cic. (vt omnia) dixit Quam quidem ad rẽ nos ut videmur &c. Longinquissimus aũt fierem, si singula ad elegantiam spectãtia persequi vellẽ, cuiusmodi sunt, Pulchre dictum est in utriusque orationis facultate. Quia dicto recta regeori venuste præponitur & quia intec præpositionem, & casuale venuste aliquid ponitur, sicut quam ad rem. Quidam aũt vim exceptiuam sæpe habet, ut sit, si non ad omnia certe ad hanc rẽ, & pulchre ponitur cum ne & id qđ excludere volumus. vt, Ne deus quidẽ, facta infecta facere posset. Quãobrem dices tu quidem à principe huius ætatis &c. Cũ captione beneuolentiæ a psona filij, & Cratippi cohortatur Cic. ipm filiũ suum, vt illum quidem audiendo diligenter discat, & rem philosophicam q̃uis sectã exhauriat, sic tñ, vt orationẽ latinam è parte nis scriptis pleniorem efficiat, cũ ipse solus sapientiæ rerum eloquentiam verboꝝ adiunxisse videatur. Capit aũt beneuolentiã à persona filij, quia eius iudicio cõmittit quẽ philosophoꝝ sectari velit. A persona vero Cratippi, qa ipsum philosophorũ eius ætatis principẽ affirmat. Ordo est. Quãobrem.i. pp quam rem, quia videlicet turpe esset, & doctoris, & vrbis auctoritatẽ dedecorare, & qa nos magnũ adiumentum attulimus ijs, qui in vtriusque orationis facultate partes esse uolunt. O Marce fili tu quidem.i. certe disces à principe philosophorũ, huius.i. nostræ ætatis. Et disces quandiu voles, debebis aũt velle discere sup. quoad.i. quandiu, nõ pœnitebit.i. num parũ esse contemptibile tibi videbitur, tm̃ sup. quantum proficias, disces dico quidẽ à Cratippo. Sed tñ legens nostra sup. documenta, non dissidẽtia.i. differentia multum à Peripateticis.i. à doctrina Aristotelica, qm̃ hoc p parẽthesim dicit. Qm̃ nos volumus esse vtrique & Socratici & Platonici, hoc est imitari vtrosque, & Socraticos.i. eos qui Socr. potissimum imitati sunt, videlicet Stoicos p Zenonẽ, & Platonicos.i. Academicos q̃ Platonẽ auctorẽ, hñt, hoc est in ijs sententijs, in quibus bñ sentiunt Peripatetici eos seq uolumus, & in quibus Academici Academicos quia vtrique Socr. auct. hñt. Vñ Horat. in j. Ep. Nullius addictus iurare in verba magistri &c. Tu ergo legens nostra vtere de ipsis rebus tuo iudicio.i. ſm iudicium tuũ, nil.n. impedio. at pro sed. tu efficies legendis nostris (qđ vulgarius diceretur legẽdo nostra) hoc est p lectionem nostrorũ scriptorum, pfecto.i. reuera orationẽ latinã pleniorem .i. aliquantulũ plenam, & hoc si cõparatiuum p positiuo posuit, vel pleniorem q̃ alioꝝ & potissimum græcoꝝ scripta legendo qa de se dicit in princ. Tusc. quæst. Meũ iudicium semp fuit nostros aut inuenisse p se sapientius, q̃ græcos, aut accepta ab illis fecisse meliora, q̃ quidẽ digna statuissent, in qbus laborarent. Vero p sed non velim hoc sup. dictum meũ .s. qđ legendis nostris efficies orationẽ latinam pleniorẽ .i. magis consummatã & pfectam, existimari.i. iudicari dictum sup. esse, arroganter.i. cũ attributione laudis mihi indebitæ. Nam si ego cõcedens.i. attribuens & pmittens multis scientiam philosophandi. assumo.i. attribuo, vel (vt vulgare dñt) approprio mihi id qđ est pprium oratoris, videlicet dicere.i. eloq apte, distincte, & ornate. Qm̃ nos cõsumpsimus ætatem sup. nostrã in eo studio .i. exercitio, ego videor vendicare.i. (ut dñt) appropriare, & ut meũ asserere mihi quodãmodo meo iure, qa iustum uidetur, vt quod qsque didicerit, & in quo se exercuit id se scire fateatur. Cetera Marsus explicabit. Quãobrem Mar. &c. quia ergo Cic. sibi oratoris pprium munus iuste vendicare põt, hortatur filium ad suorũ librorũ lectionẽ tam eorũ in qbus sublime genus dicẽdi tenuit: uidelicet orationũ, q̃ põtium in qbus æquabile atque tẽperatum habet, cũ neminem græcorũ in utroque gñe satis exercitatũ uideat. Ordo est. Quamobrẽ.i. pp quam rem, qa videlicet oratoris offm mihi iuste attribuere possum. O mi Cic. ego hortor te magnopere.i. magno conatu, ut legas studiose .i. multũ diligẽter, nõ solũ orationes meas, sed ẽt hos libros de philosophia. uidelicet morali, qui .s. libri æquarunt.i. æquauerunt, hoc est æquales, seu æque magnos fere se fecerũt illis uidelicet orationibus. Enim p qa uis.i. uirtus, uel potius copia & vehemẽtia dicendi.i. eloquẽdi, siue oratorie loquẽdi, est maior in illis .s. orationibus, sed hoc .i. pñs genus orationis æquabile & tẽperatum.i. æqualiter se hñs inter sublime & tenue, est quoque.i. ẽt colendum .i. debet ẽt coli .i. exercitari. Et quidẽ.i. certe, nemini.i. non alicui. Ego non uideo id alicui græcorum contigisse.i. etiam cum difficultate datũ esse. Adhuc .i. vsque in hodiernũ diem, vt idem laboraret in vtroque gñe. sequeretur &.i. pariter, illud genus dicẽdi forense.i. iudiciale & acre. & hoc genus disputãdi quietum.i. temperatum & sedatũ Nisi for. Da Pha. põt haberi in hoc gñe existens disputator subtilis, & orator parum vehemens in gñe forensi, deliberatiuo, & demonstratiuo: tñ dulcis fuit sup. vt possis agnoscere discipulum Theophrasti illius suauissimi & diuini oratoris. Aũt pro sed iudicium aliorum sit quãtum nos profecerimus in vtroque .s. gñe dicendi, & forẽsi & philosophico, q.d. Ego de me iudicare nõ possum nec debeo. Nõ possum qdem, quia q sq. captus amore sui temere de se iudicat. Vnde est Æsopi fabula de mãtica propriũ erroꝝ in tergo posita, & aliorũ in pectore. Nec debeo, qa (vt dici solet) Laus pprio sordescit in ore. & in libello puerorũ: Nec te collaudes, nec te culpaueris ipse. Equidẽ.i. ego quidem, vel certe. ego existimo. iudico. &.i. similiter Plato. philosophorũ (vt quidã nolũt) principẽ, si voluisset tractare id genus dicẽdi forẽse.i. quo in foro iudiciali illo tpe vtebantur, quod est acre & vehemẽs, potuisse dicere grauissime quantũ ad sententias, & copiosissime q̃tõ ad verba, &.i. pariter existimamus sup. Demost. oratorẽ inter græcos præstantissimum, si tenuisset ea quæ didicerat à Plato. & voluisset pnũciare, potuisset facere illud.i. dicere ornate, splẽdideq;. Et ego iudico eodẽ mõ de Arist. & Isocrate, quorũ vterque delectatus studio contẽpsit alterũ. Aristo.n. licet Rhethoricos libros scripserit, & eloquẽdi suauitate valuerit, pcipuum tñ studiũ ad rerũ indagationem applicuit. Isocrates è cõtrario (q̃uis philosophiam didicisset) ad facultatem tñ dicendi animum appulit, potissimũ vterque ergo contẽpsit .i. paruipendit, alterum.i. alterius studiũ. Sed cum ista, hic appetit subiectũ huius operis.i. materiã

circa

Philosophia docet bene nosse

Elegãs loquẽdi modus & doctrina

circa quam tota intentio uersabitur, i. hoc est declarat de quo scri pturus est, quia de offō, quo nulla pars vitæ siquidem recta est vacare pōt. Ordo est. Sed ò fili cum id sup. ita fit ꝙ statuissem aliqd scribere ad te, hoc est in pñti tpe. Et multa posthac. i. post hoc tps sup. statuissem scribere ad te, tñ sup. ego volui exordiri. i. incipere, maxime. i. potissimum ab eo sup. opere quod esset, & . i. simul, a. ptissimum. i. conuenientissimum tuæ ætati, quia iouenis es, & ita officij imperitior. Et. i. simul, grauissimum. i. grauitatem maximā conferens meæ auctoritati, q & pater tuus sum, & dignitate multa pditus. Nam cum multa & grauia, quo ad sniam, & pondus, & vtilia quo ad cognitionem, & executionem eoꝝ sint disputata. i. discussa & disquisita à philosophis in philosophia, accurate. i. diligenter, cum summa cura, & copiose . i. abundanter, & prolixe, tñ sup. ea quæ tradita, & præcepta sunt ab illis de officijs, de proprijs & debitis operationibus, ob quas quisque factus videtur, vñr patere latissime. i. plurimi vñr de eis scripsisse. Enim, pro quia, nulla pars vitæ, sup. dicentis potest vacare. i. vacua esse, & carere offō . i. debito munere suo neque in publicis rebus (quas qui gerūt vulgo officiarij dñr) neque in priuatis rebus (quas quisque ꝑ se gerit) neque in rebus forensibus (quæ aguntur in foro) neque in rebus domesticis (quas quisque domi suæ perficit) neque (quicunque es) agas tecum. i. vitam solitariam teneas, uel tecum nullo arbitrio quid agendū sit disquiras, neque si cōtrahas. i. contractum & cōmercium facias cū altero. que, pro &, ois honestas vitæ est sita. i. constituta & locata in eo. s. offō excolendo. i. dum excolitor, hoc est in eo culte & ornate exercendo, & ois turpitudo vitæ est sita in eo. s. offō negligendo. Atque pro &, qdem. i. certe, hec qū. i. inqsitio de offō est cōis oium philosophoꝝ. i. oēs philosophi disqrunt de suo cuiusque officio. Enim, pro quia, quis est q audeat dicere se philosophum nullis pceptis officij tradendis . i. non tradēdo nulla pcepta de officio ? q. d. nullus . Aduerte Grammatice ꝙ Tullius libenter ꝑ gerūdio cum ppōne aut absolute posito quāsum ad regimē passiuo, vtitur gerundijs noibus ēt absolute positis, vt ubi vulgares dicerent, Tu efficies legendo nostram orationē latinam pleniorem, dixit supra Cic. legendis nostris. & vbi dicerent, Quis est q audeat se dicere philosophum nolla præcepta officij tradendo? dicit hic nullis officij pceptis tradendis. Sed sunt nonnullæ disciplinæ, q ppositis maloꝝ, & bonoꝝ &c. In hac parte refutat opiniones eoꝝ, q licet de officio locuti sint, non recte tñ senserunt, ponentes . s. summum bonū ad qood offm ducit in re aliqua, q honestate careret, in eis aūt refellendis, concilias opi suo gratiam, & ita ex alioꝝ psonis captat beneuolentiam. Ordo est : Sed nōnullæ. i. qdam disciplinæ. i. pceptiones disciplinis traditæ sunt, q propositis . i. constitutis finibus bonoꝝ & maloꝝ, hoc est, quæ pponentes, & constituentes fines . i. summam bonoꝝ & maloꝝ, q a . s. id non recte faciunt, peruertunt oē offm . Nam qui instituit sic summum bonum, vt nihil habeat coniunctum cū virtute. i. vt possit estimari sine virtute, vt qui ponit in voluptate, aut indolentia. i. priuatione omnis doloris, q sine virtute esse potest, & qui metitur . i. cōmensurat, id uidelicet summum bonum suis cōmodis. i. cōmoditatibus . Hoc est qui iudicat illud summū bonum, quod sibi vi vtilissimum, & non metitur id honestate . i. iuxta mensuram honestatis. i. hmōi. Si ipse consentiat sibi. i. si velit, suam sniam in ea re sequi, vt solum cōmodum suum sectetur, & si non vincatur interdū bonitate naturæ, q uidelicet dedit nobis virtutum semina, & q nos ad humanitatem cōpellit docetq. interdū amicitiæ, nec spe utilitatis propriæ concedendum esse . Fit. i. contingit tunc, vt ipse neque possit colere. i. exercere decenter amicitiam, nec iustitiam, nec liberalitatem. Aduerte aūt Grāmatice, quoties per metaphoram. i. translationem loqueris, pseuerabis in eo sicut Cic. quia inuenta & excogitata Stoicorum fontes vocat, subiungit hauriemus , quod ad aquas spectat , non excerpemus, quod ad fructus spectaret. Scies item quoque duas esse dictiones : non . n. est compositio hic, sed appositio, quia idē est quod & quo, leges quoquo vs plerique .

Voces aliquot annotatæ ex officijs M . T . Ciceronis .

COmmunis est oium philosophorum) Cō dicamus, hoc mihi cum illo cōe est, Cōe tñ omnium dicit, potius q̃ omnibus . Etiam si in eodem hoc libro scripsit . Multa. n. ciuibus inter se cōmonia, nec reciproci seruata pprietate, si modo locus mendo vacat. [Hic si sibi ipse cōsentiat.) Cōsentis sibi, q cōstat sibi, suiq. similis est. Vtrūq; recte dicimus, Cōsentit illi, & Cōsentit cū illo.

DOCT. *interp.* QVanq̃) Propositio. Latine de philosophia scribo, Estq. figura occupatio, tametsi Græcis abundes . [Sed ēt in dicendi) Circunstantia, Sæpe alias Latine scripsi de philosophia. [Quamobrem) Reiectio. [Non pæn.). i. non parum videbitur, sicut Terent. in Heaut. [Sed tñ no.) Res alij forte tradent nō infeliciter, at mea prodeerunt ad Latine dicendum. [Nec vero arrog.) Ariologia cur sua putet conducere ad locupletandam facundiam. [Vis. n. dicendi maior est in illis) Duplex est dicendi genus, tragicum & violentū in forensibus orationibus, comicum & summissum in philosophicis disputationibus. [Et id quidem nem.) Amplificat collatione Græcoꝝ, ꝙ nemo elaborarit in vtroque gñe dicendi. [Sed cū statuissem) Secūda pars ꝑfationis, cur de officijs scribat. [Nulla. n. uitæ pars.) Cōmendat ab vtilitate . [Cōis est.) Ab exemplis alioꝝ. [Sed sunt, &c.) Taxat eos qui pa... ciuiliter præceperont de officijs. [Nam qui sum. bon.) Hoc ad epicureos pertinet, q q̃. n. summum bonum in voloptate ponat epicurus, tñ non potest perpetuo voluptatem inter optima ducere. Sæpe . n. honestatem coget natura præferre, neque . n. promiscuas libidines probare poterit, itaque à natura vincitur. [Qm̃ Aristo.) Aristo, & Pyrrho , nullum delectum mediarum rerum reliquerunt , vt inter optime & pessime valere, inter inopiam & diuitias nihil dicerent interesse. Id vero alienum est à communi vita, & ciuili consuetudine . Herillus solam scientiam dicebat esse bonum.

PLACET igitur, quoniam omnis disputatio de officio futura est, ante definire, quid sit officium : quod à Panætio prætermissum esse miror . omnis enim, quæ à ratione suscipitur de aliqua re, institutio, debet à definitione proficisci; vt intelligatur, quid sit id, de quo disputetur.

PETR. MARS. PLACET igitur .) Priusq̃ de re disputare incipiat, ut uitetur omnis ambigoitas, offm prius diuidit, unde diffinit , nam propositio ambigua distinguenda est, & cum sumus in æquiuocatione, debemus diuidere uocem æquiuocā in sua significata . *Diuisio quotuplex sit.* Diuisio fit tripliciter, gñis in spēs, ut aialium, alia sunt rōnalia alia irrōnalia . Totius in partes, vt domus, aliud est tectum, aliud pauimentū, aliud paries. Vocis in signationes pprias, ut canis significat aial latrabile, sidus cœleste, canē marinū . Et cū sit diuisio noīs p signationes proprias, æquiuocationis partitio nuncupatur. Cum oratio ambigua in signationes proprias distribuitur, discretio ambiguitatis appellatur quā Græci amphibologiā dñt. vt est illud, Aio te Æacida Romanos uincere posse. Ergo cū nomen plura signant æquiuocū fit, ut inter eos, q ambigunt conueniat, qd sit id, de quo agitur distinguendū est , & offm est nomen æquiuocū, nisi aliqd addatur. Nam est offm medium & pfectum, medium positū est in pceptis, pfectum siue rectū ptinet ad finem bonoꝝ. Sed in hoc loco utitur Cic. diuisione gñis in spēs, offm . n. est tanq̃ genus, & duas habet spēs coniunctas , offm perfectū , & offm mediū. Disputaturus, inqt, sum de medio offō, siue cōi . qd tendit ad finem & cadit sub pceptis, qbus usus uitæ in ois partes conformatur. [Disputatio) Subtilis inqsitio. [Anteq̃) Incipiamus disputare, ut ois collatur ambigoitas. [Diffinire) Patefacere qd sit offm . Nam cū qrimus offm, nō possumus scire quale sit, nisi prius qd sit cognouerimus. Vñ in a lib. de Fin. confutaturus opinionē Epicuri de summo bono, diffinit uoluptatē , atque necessariā esse diuisionē, & finitionē rei ois in qrendo, dicit aūt que via quadā & rōne hr oro præscribere primū debet, uti qbosdē in formulis ea res agatur, ut inter quos disseritur cōueniat, qd sit id de quo disseratur, & in Oratore hoc pcipit dicens . Nouerit primū vim, naturā, gña uerborū, & simpliciū, & copulatoꝝ. Deinde quot modis qdq; dicatur , qua rōne ueꝝ falsum ue sit iudicetur, qd efficiatur a quoque, qd cuiq; ɔñs sit, quodq; contrariū , cūq; ambigue multa dicātur, qōo quæque eoꝝ diuidi, explanariq. oporteat. Explicāda igr est uerbis mēs nr̃a, atque inuolutæ rei notitia diffiniendo aperienda est . Siqdem diffinitio est oro, q qd sit, de quo agitur oñdit, q breuissime. Explicato gñe cuiusque rei, uidēdū est, q sint eius gñia, siue formæ, siue partes, vt in ea tribuatur ois oro. Finitio (vt inqt Fab.) est rei ppositæ ppria, & dilucida, & br cōprehensa uerbis enūciatio. [Disputatio) Proprie dialecticoꝝ est, q subtiliter cū rōne, formulisq. oia inquirunt , & tractant. Cic. ait in Orat. Quanq̃ aliud vr oro esse, aliud disputatio, nec idem loqui esse, quod dicere attñ vtrunque in disserendo est. Disputandi ratio, & loquendi dialecticorum est , Oratorum aūt dicendi, & ornandi . Plato sic scribit in Phædro : In omnibus ò puer vnicum principium his qui bene consulere volunt est in-

telligere, quid illud sit, de quo consultatur, vel omnino aberrare necesse est, plerunque vero latet q nesciant rei substãtiam, ergo inquit, ne nobis accidat qđ in alijs damnamus, qd amor ipse sit, & quam vim habeat diffõne ea consensu posita cognoscamus, & post paullo dicit: Eos q bene diuidere res nouerunt, ac diffinire dialecticos appello. Arist. in 2. hist. aial. sic scr. Causa vero q̃obrẽ antiquiores illi auctores non ad hunc venerint modum, q a quid res esset, atque substantiæ diffõnem ipsam explicare nõ solebant. sed Democr. hanc tetigit primus. Socratis vero tẽpibus vsus qdẽ diffiniendi increuit, sed indagatio rerũ naturalium desijt. Nã oẽ philosophandi studium ad vtilem virtutem, ciuilemq. vsum trãslatum est.

Cic. error

[Quod). s. diffinire qd sit offm̃, miratur Cic. Panætium Stoicum disputaturũ de officijs prætermisisse officij diffõnem. Sed (pace Cic. dixerim) Panætius cũ esset Stoicus ne à dogmate discederet iure suo, & diuisionem officij, & finitionem omisit, cum apud Stoicos nulla esset ambiguitas, de quibus officijs disputandum esset, q̃m (vt supra dictum est) ex correctione Zenonis, officia media erant inter honestum & vitium. Vnde cum dicerent se disputaturos de officijs, intelligebatur de officijs medijs, & actionibus, de quibus posset reddi certa ratio, & Zeno non virtutis vsum, vt Academici & Peripatetici, sed ipm̃ habitum virtutis p se præclarũ esse dicebat, oĩbusq. affectibus sapientem vacare volui, qđ negant Peripatetici. non igitur opus erat tanq̃ vocem ambiguã diffinire offm̃, cum apud stoicos planum esset officia, de quibus dantur præcepta, esse media, & neque in bonis, neque in malis locari. & medium offm̃ vocabant καθῆκον .i. conueniens. perfectam vero actionem & rectam κατόρθωμα, & κατόρθωσιν. Cato tenens stoicorum dogma lib. 3. de Fin. ex stoicorũ sñia ita loquitur: Sed cum quod honestum sit, id solum bonũ esse dicamus, cõsentaneum tñ est fungi offõ, cum id offm̃, nec in bonis, nec in malis ponamus. Est.n. aliquid in his rebus probabile & ita quidem, vt eius ratio reddi possit, ex quo intelligitur offm̃ medium quoddam esse, quod neque in bonis ponatur, neque in contrarijs. qđ rõne actum erat, id offm̃ appellabant Stoici. igitur non oportebat diuidere, finireq; cathicon. i. offm̃, qđ p se clarũ erat ex Stoicorum disciplina. Ergo cum dicebant se daturos pcepta de officijs, de medijs, siue cõibus sine ambiguitate aliqua intelligebatur, & ideo rem per se clarã non erat opus diffõne patefacere. [Ois.n.) Probat Cic. quare Panætius debuerit offm̃ diffinire, vt. s. tolleret oĩs ambiguitas, & intelligeretur, de quo disputandũ esset, & quid esset illud offm̃, & q̃ vis huic verbo subijceretur. [Ois institutio) Præceptio, & ppositum de aliqua re agenda. In oratore sic ait, Quicqd est igitur, de quo rõne, & via disputetur .i. ad vltimũ sui gñis formam, spẽmq. reuocandum. [A rõne) Nã scia (vt dicebat Plato) non põt esse, nisi in rõnibus. qua de causa diffõnes rerum pbabat, & has ad oĩa, de quibus disputabatur, adhibebatur. Ideo dicit à rõne, q a dialectici vtuntur. nam nihil dñt sine rõne, quorum ppria est disputatio, nã dialectici argumentis, & quasi rerũ notis dotibus vtuntur ad pbandum, & ad cõcludendũ id, qđ explanari volunt. Omnis igitur rõ q̃ via quadam & rõne hr̃, debet hr̃e initium disputationis à diffõne, vt vitetur oĩs ambiguitas.

Diffinitio ex quibus constet.

Diffõ est patefactio rerũ opertarũ, cum quid, quidq. sit, aperitur. Et oĩs bona diffinitio constat ex gñe & differentijs, vt homo est animal rõnale, & nihil carens gñe, vt differentijs, diffinitur proprie, sed ita verbis circũscribitur, vt cum alijs cõe non sit, & intelligatur quid sit id, qđ eo modo describitur. Res superiores nulla diffinitio complectitur, iccirco earũ superiora gña inueniri non possunt. Inferiores, vt sunt indiuidua, ipsæ quoque specificis differentijs carent, quocirca secluduntur & ipsæ à diffinitione. Mediæ res quæ, & hñt gña, & de alijs, vel de speciebus, vel generibus, vel indiuiduis prædicantur, sub diffinitione cadunt. Descriptione vtuntur oratores, cum patefaciunt vim, & proprietatem alicuius rei, de qua dñt. Latius.n. vagantur & pluribus verbis circunscribunt, id quod volũt intelligi. Partitio est gñis in proprios locos disputatio i vt bonorum, alia sunt in animo, alia in corpore, alia extra corpus. Genus in diffõne positum cum ceteris vnit id, quod diffinitur, differentia vero separat, & propriam facit formam.

ADDI.

ANte diffinite) Patefacere, determinare quæ vis huic verbo subiaceat. [Prætermissum) Præteritum, relictum. Ne mireris Cic. q̃m Stoicus pħs non flosculos quosdam, aut superflua sectatus suo iure prætermisit eius rei diffinitionem, quæ in Stoico decreto notissima erat, & nullam habebat ambiguitatem, cum æquiuoca non esset, sed vniuoca. καθῆκον siquidem naturæ congruentem sigñat actionẽ de qua instituebat præcepta Panætius, pfectã vero actionem κατόρθωμα Stoici appellabant, & κατόρθωσιν rectã affectionem. Adstipulatur meæ opinioni Boëthius, q differens de vtilitate, ac necessitate diffõnis dicit: Si verba aut nota omnibus extitissent, aut sigñationem sui semper tenerent, & nõ ambiguo, vel obscuro dicto audiẽtes fallerẽt, & loquẽtes sub diuersa interpretatione deciperent, vino diffõ necessaria minime crederetur. [A rõne) A formula rõnalis disciplinæ. i. logices, q̃ viam & modũ differẽdi pscribit, diuidereq. docet res, ac singulas diffinire, vt oĩs ambiguitas disputationis tollatur, & concordes inuicem sint differentes de re pposita & tractanda. [Institutio) Inceptio, q̃ô, principium. [Proficisci) Originari à declaratione rei disceptandæ. Platonẽ imitatur Cic. in Phædro sic scribẽtẽ: In oĩbus ò puer vnicũ principiũ his, q bene consulere volunt, est intelligere, qd illud sit, de quo deliberatur, vel oĩno aberrare necessum, plerosq; vero latet, qđ nesciãt rei substantiã, tanq̃ igitur sciẽtes in disceptationis principio nõ declarãt, pcedẽtes vero nec sibi, nec alijs cõsentanea loquũtur. Tibi igitur & mihi ne accidat, qđ in alijs dãnamus postq̃ nobis disputatio est, verũ amanti potius, uel non amãti in amicitiã sit eũdũ. Quid amor ipse sit, & quã vim habeat diffõne ex cõsensu posita cognoscamus. hæc Plato. Aris. lib. 2. hist. aial. & partiũ sic scr. Causa vero quãobrẽ antiquiores illi auctores non ad hũc venerunt modũ. Quòd qd res esset, atq; substãtiæ diffinitionẽ explicare haudquaq̃ solebãt. Sed Democ. hãc tetigit primus, non tñ q ad rerũ naturaliũ studiũ putauerit necessariam, sed quoad ab ipsa retraheretur. Socratis vero tpibꝰ vsus qdẽ diffiniẽdi increuit, sed indagatio rerũ naturaliũ desijt. nã oẽ philosophãdi studium ad utilem virtutem, ciuilemq. vsum translatum est.

FRAN. MAT.

PLacet igitur,) Iam finito exordio opus ipsum aggreditur, & prius aũt offm̃ diffinit, qđ fieri debere dicit quoties aliqua de re assumitur disputatio, vt itelligatur qd illud sit, de quo disceptatio est. Diffõ.n. diffinitũ exponit, si ergo offm̃ diffiniatur p aliqđ diffiniens, qd ipsum sit clarius pcipietur. Sed vt qualis sit hæc Cic qua hoc loco utitur, diffõ, facilius cõprehẽdatur, sciẽdũ multa à topicis diffõnum spẽs tradi, quas oẽs nos cũ in Rhetoricos Cic. scriberemus subiectis exẽplis explicauimus. Vna tñ ppria est philosophorũ, q̃ syntatichi & sybolis à græcis vocatur. & sic diffinitur. Diffõ est rei ppositæ ppria dilucida, & br̃ cõprehẽsa enũciatio. Constat aũt gñe, specie, dr̃ia, vel differẽtijs pprijs, q̃ sit res aperit, qualia sit, & quẽadmodũ suis mẽbris cõstare debeat. Philosophus quoque 1. Top. orõnem esse diffiniuit q est esse rei sigñationẽ, & nos orõnem cõpositã accipimus ex gñe & dr̃ia, vel ex eo qđ p modum gñis, & eo qđ per modũ dr̃iæ se habeat. q si plures fuerint partes, prima genus erit, reliquæ oẽs dr̃iæ loco. et genus diffinitio cõius debet esse. dr̃ia vero æqualis si vna tm̃ fuerit. Sin vero plures oẽs cũ diffinito simul cõuertũtur, ut si equũ finias. Equus est animal mortale, irrõnale, hinniens. Animal genus est, equus spẽs, mortale & irrõnale dr̃iæ. hinniens proprium. hæc diffõ cum diffinito congruit, cetera omnia excludit. rei.n. essentia p substantialia sigñat. Est alia diffõ q̃ descriptio proprie nominatur, non p substantialia, sed p accñtalia rei essentiam aperiens, vt homo est aial sociabile bipes. Hæc fit multis modis. Cũ aũt accñtia seu proprietas colliguntur, vt animal est quod volũtate sua moueri potest. Animalis.n. accñtia motus sunt possibilitas, voluntas, aut membra explicantur rei & enumeratio fit partium, vt domus est, q̃ constat tecto pariete, & fundamẽtis. ex hac membrorũ partitione qd sit domus intelligitur. Nam si vna ex his partibus, q̃ integrales uocantur, defuerit, domus non erit aut non membra enumerantur, sed spẽs diuiduntur, vt animal est qđ vel sensu tm̃ vel sensu & rõne utitur, duas.n. spẽs hic complectimur. Animalis irrõnalis vt leonis, bouis per solum sensum, & rationẽ hoĩes. Et sm̃ hanc partem offm̃ Cic. diffinit. [Quod a Panætio prætermissum esse miror) Hic Rhodius fuit, circa res ciuiles & philosophiam ac liberales artes maxime insignis. De officijs scripsit, quem Cic. æmulatur. Sed hoc loco rephendere vr̃ q officij diffinitionem prætermiserit, fuit aũt Academiæ sectæ eius quæ vetus vocatur. [Omnis) Ratio cur diffinire officiũ debeat; aut cur prætermissum a Panætio miretur. [Institutio) Inceptio, initium. Instituere incipere est. [A ratione) A causa aliqua rationabili. omnis.n. disputatio a ratione cur aliquid sit, qui sumi debet, & propterea diffinitione opus est quæ rationem nostram quam suscipimus disputandum clariorem efficit.

Diffinitio cõstat ex genere specie, & differẽtia. Aliud est quando plures cũ diffinitio simul conuertũtur.

ASCEN.

PLacet igitur,) Hic ostendit à quo exordiendum sit, quia de diffinitione eius, de quo agendum est, prætermissa tñ (si multiplex sit) eius distinctione ac diuisione. Ordo est. Igitur q̃m oĩs disputatio futura est de officio, placet diffinire ante .i. in principio. quid sit officium, quod ego miror esse prætermissum à Panætio Stoico philosopho, qui de officijs plurima scripsit, sed Marsus ostendit non esse mirandum, ostendit tñ cur miretur dicens: Omnis .n. institutio .i. in aliquam sñiam introductio, quæ suscipitur de aliqua ratione, id est rationabiliter, vel ex deliberatione,

aut

aut debito modo debet pficisci.i.oriri,& incipere, pgredi à diffinitione,vt intelligatur qd sit de quo disputetur.i.disquirendũ sit.

D. OCT.
iuus erpr.

PLacet igitur,)Principio definitio est concipiendo ea dialecticorum doctrina.

ARGVMENTVM.

QVoniam non est simplex officij vocabulum,neque poterat in genere definiri commodum,diuisione explicat,duplici quidem verbis sed re eadem. Facit autem & Stoicorum sententia duo genera officiorum. Alterum,quod perfectum vocant,estq; cum fine boni coniunctum neque in quenquam praterquam in sapientem competit. Alterum medium, siue inchoatum,quod per se, neque bonum sit, neque malum, sed ad vsum aliquem vita sumitur: vt recte depositum reddere, perfecti sit officij: depositum reddere imperfecti: cum recte nisi sapiens nemo reddat, reddant autem simul & Stulti. Diuus autem Ambrosius prioris generis esse putat, quæ secundùm consilia fiunt: posterioris, quæ secundùm præcepta: vt bene administrare rem,ad inchoatum officium pertineat: erogare in pauperes, ad perfectum.

OMnis de officio duplex est quęstio. Vnum genus est, quod pertinet ad finẽ bonorum: alterum, quod positum est in præceptis, quibus in omnes partes vsus vitæ confirmari possit. superioris generis huiusmodi exempla sunt: omnia ne officia perfecta sint; nunquid officium aliud alio maius sit; & quæ sunt generis eiusdem. quorum autem officiorum præcepta traduntur, ea, quanquam pertinent ad finem bonorum, tamen id minus apparet, quia magis ad institutionem vitæ communis spectare videntur. de quibus est nobis his libris explicãdum. Atque etiam alia diuisio est officij. nam & medium quoddam officium dicitur, & perfectum. perfectum autem officium, rectum (opinor) vocemus,quod Græci κατόρθωμα; hoc autem, commune,ꝙ ij καθῆκον vocant. atque ea sic definiunt, vt rectum quod sit, id perfectum officium esse definiant; medium autem officium,id esse dicant, quod cur factum sit, ratio probabilis reddi possit.

PETR. MARS.

OMNIS de officio duplex est quæstio.) Hæc est diuisio officij,quam facit ante diffinitionem.[Duplex est)Inquisitio de officio. [Vnum) Quippe offm est primum,& perfectum, in quo consistit summũ bonum. & hoc offm ad habitu iam parto ipsius virtutis proficiscitur,& non cadit nisi in sapientem.i.uirtute præditũ, & virum perfectum. De hoc officio non dantur præcepta,qm sapiens ipsum exercet.i.vir consummatæ virtutis exercet. Sed disputatur solum,an omnia officia,quæ à tali habitu virtutis proficiscuntur,sint perfecta,& an vna actio sit maior alia, & præstabilior, & in qua magis summum bonum consistat. Et fortitudo & iustitia: q̃ritur,in cuius istarum duarum vsu magis consistat summum bonum,& dicetur consistere in ipsa iustitia qm est ad cõseruationem humanæ societatis,& patet latius: Ista igitur quærere prudentia est,cuius munus est hr̃e delectum bonoꝝ,&malorum, & offm prudentis est proponere finẽ humanum,& inuenire ea,q̃ sunt ad finem,& considerare perfectionem officiorũ inter se constituere,diiudicareq. in quo officio illud extremum magis consistat.Nam quemadmodum quædam actiones quibusdam alijs actionibus præstabiliores sunt,sic finis vnus alio fine præstabilior est. Et finis est præstabilior eo, ꝙ est ad finem. & cum plures sint artes,necesse est plures esse fines,& vt sese hñt illa, quoꝝ sunt fines,ita sese hñt ipsi fines. & illud pp quod est aliud,pstabilius est eo,qd' est illius gratia.Prudentis igitur(vt dicebam)est hr̃e hunc delectũ,qd' facit Cic.in libris de Fin. in quibus disputat, in quo nam consistat finis bonoꝝ.In 3.de Fin.ex Stoicorum snia,sic ait: Bonorum,alia sunt ad illud vltimum pertinentia,alia efficientia alia vtrunque de pertinentibus,nihil est bonum præter actiones honestas, de efficientibus nihil præter amicum, sed & pertinentem,& efficientem sapientiam volunt esse.Nam quia sapiẽtia est conueniens actio est cũ illo pertinenti gñe,quod diximus,ꝙ aũt honestas actiones affert,& efficit,id efficiẽs dici põt.[Alteꝝ positio præ.) Hoc est illud officium, de quo põt reddi certa ratio cur actũ sit. Nam ea snia Stoicorum (vt dixi) quod cũ rõne agitur officium est,de hoc pcepta traduntur,qm non proficiscitur ab habitu virtutis,vt illud perfectum, sed hoc præcipere est ẽt prudentis,cuius.n.officium est finem vltimum constituere .i. summum bonum,qa bonũ & finis conuertuntur,& si summũ bonum,& finis vltimus,& qd agendũ sit imperare eiusdẽ est inuenire media, qbus ad finem perueniatur,vt sunt hęc media officia,qbus homo instituitur ad societatem ciuilẽ,quæ cõmunia sunt oibus. de quibus Cic. disputatus est, qm non sapientes,quod esset absurdum, sed rudes instituere cupit,& ad sapientiam formare. Sed hæc officia q̃q̃ videntur comparata & tradita ad institutionẽ vitæ cõis,tñ pertinent ad illum finem bonoꝝ,& humanam felicitatem.Nam his tandẽ officijs consequimur habitum virtutis, in cuius vsu (vt volunt Peripatetici) siue habitu(vt Stoici) finis bonoꝝ .i. felicitas consistit. Ideo dicit q̃q̃ pertinet ad finem bonoꝝ,tum id minus apparet,qa vñr spectare magis ad institutionem vitæ cõis, q̃ ad summũ,illud & extremum bonoꝝ. Prudentia & iustitia officijs constant inqt,Seneca,officia pceptis disponuntur. Præterea ipsum de bonis,malisq. iudicium cõfirmatur officioꝝ executione,ad quam pcepta producunt.[Vsus vitæ)Exercitatio,& modus viuendi.[In oĩs partes)Nam (vt supra patuit.)nulla est vitę pars quæ debeat vacare officio.& hæc pcepta vnicuiq; ætati ꝯueniũt, qbus instituitur, paraturq. vita hois ad perfectũ officium. quod ptinet ad finem bonoꝝ.[Conformari) .i. ad veram formam honestatis effingi.[Superioris gene.)Illius officij,quod pertinet ad finẽ bonoꝝ. Nam quærit prudens,an oĩa officia perfecta sint, vt si q̃ritur,vter magis meretur laudẽ fortitudinis,ille.s.q forti aio articularis morbi dolores,& febrium æstus, ceterosq. corporis cruciatus,an ille,q patitur dolores p salute patriæ, profecto hic magis q̃ ille,& hoc est maius officiũ fortitudinis, q̃ primũ. & sic de similibus.Sed ista iudicare prudẽtis est.[Et quæ sunt ge. eius.) .i.& q̃ sint similia inter se,& talia,cognoscere aũt perfectionẽ officiorum prudẽtis est. Vnde dicit Arist. primo Ethices: Singula bene per propriã virtutẽ efficiuntur,quæ cum ita sint,fit vt bonũ humanum sit operatio aiæ per virtutem,& si plures sint virtutes, per optimam,& perfectissimam,Iudicare aũt quæ nam sit perfectissima illius est,q vsum habet virtutis. [Quoꝝ aũt of.) qbus.s. instituitur vita cõis,& societas inter se. ordo est:Ea.s.officia,quorũ traduntur præcepta q̃q̃ pertinent. [Id) ꝙ pertineant,qm hæc officia tandem ducunt ad illum finem.[Minus app.).i.non vr̃ qm vñr comparata magis ad eruditionem vitæ cõis, q̃ ad finem bonoꝝ consequendum,sed reuera id pertinent, & tandem efficiũt. [Vitæ cõis) Qm medium officium cõe est oibus, in qbus potest versari. ideo & cõe officium dr̃ in eo aũt in quo consistit finis solum sapiens.Quãoq̃ pertinẽt ad finem,q̃uis in his medijs ẽt cõsistat finis ille,si respicere volumus ad habitũ virtutis, q talibus paratur officijs,& per cõsequens finis bonorum. sed ꝙ in se habeãt hæc officia non apparet imprudentibus, qbus officia non ad id tradita vñr,sed ad eruditionem cõem humanæ vitæ, itaq; his habitum virtutis consequimur. Vnde in Ethicis dicit philosophus: Oẽs habitus ex operationibus similibus fiunt, quapp tales, quasdam operationes reddere oportet, ipsaꝝ nanque differentias habitus ipsi sequuntur. recte igitur dr̃ iustum fieri agentem iusta, & temperantẽ temperata.Qui vero hæc non aget,nunq̃ erit bonus. Idem dicit Plato in 4.de Rep.his verbis: Iusta agere iustitiam gignit in animo,Iniusta vero iniustitiam vt salubria sanitatẽ inducũt,insalubria morbum.Signũ habitum est inqt Aristoteles,ipsa voluptas,atque dolor.[De qbus) Officijs medijs & cõibus,de qbus pcepta traduntur. [Alia diuisio est officij) Facit aliã diuisionem officij Cicero,sed idem dicit quod in superiori, licet alijs nominibus officium ipsum appellet. idẽ.n.quod pertinet ad finem bonoꝝ est perfectũ officium, & quod ponitur in pceptis est medium.[Quoddã est officium) Quod recte factum appellatur,& dr̃ a Græcis κατόρθωμα.i.rectum officiũ, perfectum officiũ dr̃ rectum,& rectum,perfectum καθῆκον.[Hoc).i.officium mediũ appellant. Officiũ debent Stoici id,quod cũ rõne fit. de quo primus Zeno Stoicorum princeps scripsit,quod dicebat esse actionẽ naturalibus apparatibus propriam. Officia,inqt Diogenes, dñr ea,quę ratio facienda suaserit,vt parentes honorare,patriam tueri,amicos parare,illisq. adesse.Officium,inqt Dona.dr̃ quasi efficiũ,ab efficiẽdo,quod vnicuiq; psonæ cõuenit,Græce dr̃ καθῆκον. ita.n.Zeno primus actionem studiosam appellauit.[Atq; ea) Officia media,& pfecta.[Ratio pbabilis) Qm quicquid cũ rõne fit, officiũ vocatur à Stoicis.& cõtra officiũ quicq d rõni repugnat.

Finis medio nobilior est.

Prudẽtia & iustitia ex q. b' cõstet.

Iustus et tẽperans quis dicatur.

Officium quid sit.

ADDI.

OMnis quæstio) Inuestigatio, perscrutatio humanæ actionis habet duas partes .i. considerationem perfecti officij, & inchoati

choati.i.imperfecti diffõnem. & sic Cic. præmittit eam diuisionẽ, quæ à Dialecticis partitio æquiuocationis appellatur. Offm̃ siquidem est æquiuocum, cum simpliciter sumitur apud latinos, & plura signãt. ergo præmittitur diffõ, vt liquidior sit ipsa diffõ, breuis tñ, vt mos est Stoicis. Hæc diuisio verbis quidem .i. notis, & appellationibus duplex est, re autem vna. offm̃ siquidem, aut est finale (ita dixerim) aut præceptis ordinatum & admonitionibus. Illud perfectum aliter appellatur rectum, habetq. omnis numeros .i. omnem perfectionem, qm̃ à natura tam constitutæ oritur, & qui tali officio fungitur, scit, eligit, & perseuerat. hæ nanque conditiones ad perfectum offm̃, siue bonum requiruntur, hoc vero .i. præceptiuum. & admonitiuum medium etiam dicitur, & cõe, hoc discrimen offiũ non faciunt res ipsæ, actionésue, sed ipsi agentes diuerso modo affectu, atque dispositi. (Vnum genus) Vna qualitas, natura, & proprietas officij. (Quod pertinet ad finem bonorum) .i. quod in se continet vltimum bonum qđ telicon à Stoicis dicebatur, finale poterat latine dici. Sed Cic. nouam, & duram Romanis auribus notam reformidans, verbum verbo non reddidit, sed pertinens ad finem interpretatus est. Cato Stoicus apud eundem in 3 de Fin. dicit: Sequitur illa diuisio, vt bonorum alia sint ad illud vltimum pertinentia. sic .n. appello, quæ telica dixi, iam hoc ipsum instituamus, vt placuit pluribus verbis dicere, quod non poterimus vno vt res intelligatur, alia efficientia, alia vtrunque. De pertinentibus nihil est bonum præter actiones honestas. De efficientibus nihil præter amicum, sed & pertinentem, & efficientem sapientiam volunt esse. Nam qa sapientia est conueniens actio, est eum illo pertinenti genere, qđ diximus. Quod autem honestas actiones affert, & efficit, id efficiens dici potest. (Alterum quod positum est in præceptis) .i. documentis, & admonitionibus quo sit viuendum, vt naturæ congruamus. & in nulla parte vitæ claudicemus. (Quibus) Præceptis ad singulos actus vitæ pertinentibus, & magnam vim habentibus ad rectam educationem, & tale momentum, quale semen in bene cultam, & fermentatam terram proiectum. Non multis pceptis opus est, ait Sen. sed efficacibus, seminis modo spargenda sunt. qđ quamuis exiguum sit, cum occupauerit idoneum locũ, vires suas explicat, & è minimo in maximos fructus diffunditur, eadem est præceptorum conditio, quæ seminum, multum efficiunt, & angusta sunt, tñ (vt dixi) idonea mẽs rapiat illa sibi, & in se trahat. (Vsus vitæ) Actus viuendi naturæ consentaneus, q̃ pro suo fulcro multa requirit, circa quæ versatur cõe offm̃, vt in suo statu conseruetur vita. (Conformari) Effingi ad veram imaginem rõnalis uitæ, atque proportionẽ Sen. dicit: Sub tua rota potuit ad meliora formari, & quidam hoc, vel illo modo se componũt, statum vitæ suæ formando. Et Pers. Acri fingendus sine fine rota. (Superioris generis) .i. officij, siue boni telici .i. ad finem bonorum pertinẽtis. (Huiusmodi) .i. talia, cum .s. quærimus quid sit vltimum bonũ, q̃ perfectum officium, & quæ conditiones ad illam perfectionem requirantur. Arist. disceptans quæstionem hanc in 2. moralium dicit: Ea quæ a virtutibus prodeunt non iuste, aut temperate aguntur, si sint iusta, aut temperata, sed si agens sic se habẽs agat. Primo quidem si sciens, Deinde si eligens pp ipsa, Tertio si firmo animo, & immutabili agat. res igitur iustæ, temperatæq. dñr cum sunt tales, quales vir iustus ageret, aut temperans. hic autẽ non est is, qui hæc agit, sed qui sic ẽt agit, vt iusti agunt, & temperantes, qui hæc non agit nunquam euasurus est bonus. Recte igitur dicitur, iustum fieri agentem iusta, & temperatum ẽr temperata. (Sit maius) Cum habeat plures numeros, & pateat latius, vt de iustitia dicet in collatione honestorum. (Et quæ sint generis eiusdem) Paris naturæ, ac qualitatis, cum sic librata sint, vt inter se non differant, qm̃ eosdem hñt nutus & momenta, & maxime apud Stoicos, qui honesta paria esse dñt, & ipsa ẽt turpia. vnde paradoxum: Parua est, vt magna culpa. (Ea) Officia, quæ posita sunt in præceptis. & ipsa bona telica .i. ad finem pertinentia. habentur quippe actiones honestæ a virtutibus profectæ, & qui perfecte illas exercet, perfecto officio fungitur. Si aũt iuuenis ætate, ac moribus, & tñ inchoatus in medio officio versari dicet, qm̃ (vt dixi) agentes discrimen faciunt officiorum .i. actionum & nõ ipsæ actiones, quæ eædem sunt, & ante habitum constitutum & post. vnde dicit Sen. Per virtutem ad virtutẽ iri. Sed .n. ait Arist. non solum ortum & incrementa, corruptione sua ex eisdem, & ab eisdem efficiuntur, sed & actus in eiusdem etiam erunt. Nam abstinendo a uoluptatibus efficimur temperati, & facti iam temperati maxime ab ipsis possumus abstinere. Idem & in fortitudine fit: etenim assuescendo, formidolosas res paruipendere, subireq. ipsas, atque pferre fortes euadimus, factiq. fortes maxime res formidolosas poterimus ferre. Signũ habituũ fit oportet ea voluptas, q̃ ipsis actionibus aduenit, & similiter dolor. Qui nãq; à corporis abstinet voluptatibus, si hoc ipso gaudet, temperans est, sin aũt moleste fert, intemperans. Rursus qui pericula subit, & gaudet, aut saltem, non dolet fortis, qui vero dolet, timidus. (Id) .s. quod pertineant, & telica sint .i. finalia (ita dixerim) & perfecta, cum perfecte .i. ex habitu, & non qualicunque actione tractabuntur. (Minus) Non ita videtur, qm̃ adolescentes talem naturam officiorum, & eorum, qui ipsis funguntur, non vident, nõ dispiciunt. Cum ob rationis, & iudicij imbecillitatem talem non habeant iudicaturam. Ad ceteros habitus habendos, ait Arist. eligere, & perseuerare non requiruntur, sed scientia tñ. Ad uirtutes aũt scire parum uel nihil est, cetera vero non parum, sed totũ possunt. (Ad institutionem) Erudirionem, instructionem, conformationem. (Spectare) Tendere, respicere, dirigi. (Vitæ cõis) Ciuilis, & cõi iure ac vinculo naturæ ipsius congregatæ, beneficijs etenim, & mutuis officijs humana vita constat, & eatenus progreditur ciuilis amicitia, & concordia, quatenus iustitia, gratitudo, & remuneratio. (De quibus) Officijs præceptione dispositis, & ad ciuilem cultum paratis, & destinatis, vt homo ciuiliter sciat, viuere, ac felicitatem tandem assequatur, quæ in ipsis consistit, & honestis vsibus. (Alia diuisio) .i. aliter possumus officia distinguere, & alias notas .i. signa, & appellationes imponere. nam pertinens ad finẽ dicetur perfectum, & positum in præceptis. mediũ, siue cõe denominabitur, & sic rebus manentibus .i. ut. & significationibus, notæ tñ mutabuntur. (Medium) Inchoatum, qđ nec virtuti adnumeratur, nec vitio, cum in his versetur, quæ media Stoici appellant, & adiaphora .i. indña, ut sunt diuitiæ, bona valetudo, integritas sensuum, denique omnia ad victum ptinentia, quorum est aliquis vsus, circa hæc versari est medijs, siue cõibus officijs fungi, qm̃ tam perfecti viri quam inchoati .i. imperfecti eligunt ea, quorum indiget vsus vitæ, & domi, forisq. necessaria tractant, reijciuntq. contraria. Ciceronianus Cato in 3. de Fin. dicit: Qm̃ non dubium est, quin in his, quæ media dicimus, sit aliquod sumendum, aliud reijciendum, quicquid ita fit aut dicitur, cõi officio continetur, ex quo intelligitur, qm̃ seipsos oẽs natura diligant, tam insipientem q̃ sapientem sumptum, quæ sm̃ naturã sint, reiecturumq. contraria, ita est quoddam cõe officium sapiẽtis, & insipientis, ex quo efficitur versari in his, quæ media dicimus. (Perfectum) .i. hñs omnis numeros, & conditiones ambiẽtes honestum actum à consummato viro tractatum. (Opinor) Vt mea fert opinio sic posse dici latine catorthoma, & sic affert vtriusque officij diffinitionem spinoso, & contracto Stoicorum decreto, & breuiloquio consentaneam. Aduerbia sunt quæ differentiam faciunt, merenturq. coronam, vt iustum in moribus prę conium. Iustus .n. ẽ dicitur, qui agit iusta & iuste, (vt dictum est) & rectus homo, qui recta agit, & recte, nec non rectum officium, quod recte factum est, per habitum .s. rectitudinis. At uero dicit philosophus, opus hominis, & studiosi hominis idem esse gñe dicimus. vt Citharœdi, studiosiq. Citharœdi. & hoc in omnibus absolute operi adiuncta perfectione, quæ est à propria virtute. Citharœdi nanque opus est pulsare Citharam, studiosi vero bene pulsare, eodemq. modo, cum hominis opum uitam quondam esse ponamus, & hanc ipsam operationem animæ, atque actus cũ ratione studiosi pfecto viri hæc ipsa sunt, cum bene, recteq. fiũt. Singula aũt bene propriam virtutem efficiunt. hæc Arist. Cato Stoicus in 3. de Fin. dicit: Qm̃ videmus esse quoddam, quod recte factum appellamus. Id aũt est perfectum officium, erit ẽt inchoatum, vt si iuste depositũ reddere in recte factis sit, in officijs ponatur depositum reddere, illo .n. addito recte fecit, rectum factum per se, aut hoc ipsum reddere in officio ponitur. (Hoc ait) Quod .s. medium, & cõe nos dicimus, ipsi Græci & Stoici philosophi, de quorum decreto, & uerborum nouatione agitur, vocant. (καθῆκον) .i. expediens atque conueniens. In officijs capiendis ait Gell. censendis, iudicandisq. catheconta .i. expeditoria, & conuenientia philosophi appellant. (Quod sit rectum) Habeat omnem rectitudinem .i. scientiam, electionem .i. rectam volũtatem ipsius agentis, & constantiam, siue firmitatẽ. Virtus, inquit Sen. & aliorum scientia est, & sui, discendum de ipsa est, vt in ipsa discatur. Actio recta non erit recta, nisi habitus animi rectus fuerit, ab hoc .n. est voluntas. (Ratio probabilis) Causa verisimilis, q̃ ad talem actionem impulerit. In 3. de Fin. dicit: Sed cum quod honestum sit, id solum bonum esse dicamus, consentaneum est tñ fungi officio, cum id offm̃, nec in bonis ponamus, nec in malis est .n. aliqd in his rebus probabile, & quidem ita, vt eius ratio reddi possit, ergo vt ẽt probabiliter acti ratio reddi possit, est aũt officium quod ita factum est, ut eius facti ratio reddi possit. Qm̃ in his rebus, quæ neque in virtutibus sunt, neque in vitijs, est tamen quiddã,

quod

Philosophi scia.

Iustus quid sit.

quod vsui possit esse, tollendũ id non est, est aũt eius gñis actio quoque quędam, & qdem talis, vt ratio postulet aliquid agere, & facere eorum. quod aũt rõne factum sit, id officium appellamus. Est igitur officium eius gñis, quod neque in bonis ponatur, neq; in contrarijs, hæc Cic. Seneca Stoicæ disciplinę addictus nihil bonum asserens præter virtutem, dicit: Non statim bonum est, si qd necessarium est, ac proijcimus, si hoc nomen pani, & polentæ damus, & ceteris sine qbus vita non ducitur. Quod bonum est, vtique necessarium est, quod aũt necessarium est, non vtique bonũ. Quoniam quędam necessaria sunt, & eadem vilissima, nemo eousq; dignitatẽ boni ignorat, vt illud ad hęc in diẽ vtilia dimittet.

FRAN. MAT.

O Mnis de officio &c.) Nũc officium diffinit, per diuisionẽ eius generum. Genera aũt Cic. pro qualitatibus more suo accipit, dicit itaq; duas eius species esse, alteram quæ finem respicit, alterã quæ in pceptis posita est. (Finem bono.) Eum quærimus qs sit bonorum finis, pp quem aliqd agimus, & ad quem aliqua nostra operatio refertur. Multi qdem fines sunt vt multi sunt actus, & artes & scientiæ. Nam (vt ait Arist.) omnis ars, oisq; doctrina, similiter autem actus & electio bonum quoddam expetere vĩr. Medicinæ finis est sanitas: Nauiculariæ nauigium: Rei militaris victoria: Oeconomicæ diuitię: Sed multi fines sub vno aliquo supremo consistunt, sicut ars frænorum faciendorum, & ceteræ quæ ad structuram equorum pertinent sub equestri consistunt, ipsa vero & omnis bellica actio sub re militari, res militaris finem habet victoriam, & eodẽ modo aliæ artes sub a e s sunt. fines vero qui magis principes, sunt omnibus in rebus finibus anteponuntur inferioribus. Sicuti victoria ceteris operationum finibus, q̃ eam pcedunt, scientiæ item ciuiles, quæ quas disciplinas in ciuitatibus esse, quales quẽque addiscere, & quousque oportet, disponit. Subsunt res militares, œconomica, rhetorica, atque aliæ scientiæ. Eadẽ lex fere quid agere qsque, à quoque abstinere debeat, cõstituit, itaque eius finis aliarum fines continet. Est aũt summum humanum bonum, ipsa tñ bonum afficiat, quod est oium agibilium supremum. & hoc felicitas est. Sed Cic. non de oium rerum supremis finibus loquitur, sed de particularibus honesti, & eoꝝ operationibus dũtaxat, cum dicit duas de officio esse qõnes, alteram quæ ad finem bonorum spectat, alteram quæ posita est in præceptis, qbus cõis vita instituitur, vt cum quęritur qd sit prudentia, qd iustitia, qd fortitudo, qd temperantia, qd vtilitas, qd honestas, ad bonorum finem qõ spectat. Cum vero quæritur qua ratione hæc, vel illa pars iustitiæ tractari debeat, qd in hac, qd in illa re fieri, qd ab hoc, qd ab illo secundũm quamuis honesti partem agi, aliud .n. iuuenem, aliud senem, aliud virum, aliud fœminam decet, aliud magistratum, aliud priuatum, Quęstio in præceptis posita est, quæ ad operationes & vitæ actiones pertinet. In nulla aũt humana re tanta certitudo est, quanta in operationibus secundũ virtutem, quæ stabiliores quam scientiæ videntur esse, vt ait Aristoteles. Nam quid agendum in quaque re sit secundum honestatem ostenduot. (Vsus vitæ) Quod hominũ exigit & postulat vita. (Cõformari) Stabilis in bona actione ɔstansq; reddi. (Omnia ne officia &c.) Vt prudẽtiæ officiũ est ratione quadam delectum hẽre bonoꝝ & malorum. Iustitiæ, suum cuiq; pro dignitate tribuere. Fortitudinis, res magnas appetere, humiles contẽnere, & labores cum vtilitatis rõne perpeti. Temperãtię, libidinẽ, atque alios non rectos impetus animi rõne moderari, & seruari in rebus oibus modum, quęritur num ij fines pfecti sint, & nũ finis iustitiæ maior sit fine prudentiæ, & tẽperantiæ, sicut est re vera. Nã plus est suũ cuiq; tribuere, q̃ bona à malis discernere, & tẽperantem in oi vitæ actione esse, quod vnum tm̃, aut certe paucis prodest, cum illud plurimis. Bonus aũt tanto maius est, quãto latius patet, oẽs qdem perfecti sunt, sed alius alio maior est & dignior. Quæritur item, num officium vtilitatis pfectum sit, & dr perfectum esse, si modo vtilitas, quam sequi studeamus, seiuncta ab honestate non fuerit. Num pudicitia Lucretiæ quæ metu famæ Sexto Tarquinio succubuit, perfecta fuerit. Et perfecta qdem fuit, nihil .n. mens peccauit, & coacta violari passa est. Eadem tñ cum se occidit nullo modo seruauit officium non .n. probabili causa fecit. qd .n. ad eam infamiam pertinebat? cum sibi conscia pudicitiæ seruatæ esset, quantum in ipsa fuit. Nunqd vt cum virtus cum virtute confertur, & vere dignior, & vtilior sit quęritur. (Quorum aũt of.) quæ, inqt, officia vitam & mores instruunt, & in præceptis posita sunt, spectant qdem ad finem bonoꝝ. Sed cum ea traduntur finis ille minus est euidens. exempli gratia, docetur quispiam, quõ alium in contrahendo vel emendo, vel vendendo decipere possit, & ne id faciat, admonet. hoc officiũ finem habet honestatem, q̃ iubet ne turpe aliqd faciamus. Sed dũ præcipimus, vltimus finis, quem dixi minus apparet, qm̃ de eo non loquimur, nec .n. omnino consideramus, sed viam potius & rationem recte agendi respicimus. Cum vero, dicitur non esse cuipiam iniuriam faciendam, non esse quenquam decipiendum, qm̃ contra honestatem sit hic finis tangitur, qa illud cum nosemus, statim consideremus oportet. Sed non idẽ accidit cum pcepta aliqua tradimus recte agẽdi, quõ aliquid fieri, vel non fieri debeat, nihil .n. de fine loquimur. Ideoq; ille minus euidens est. (Institutionem ui. c.) Qm̃ vitam hominum instituunt. Cõem aũt vitam quotidianam oium ſm rectitudinem & decoꝝ viuendi consuetudinem intelligit. (De quibus) De officijs .n. solũ modo tractat, quæ in præceptis posita sunt, & vitam instruunt qd faciendum. & non faciendum sit in omni negocio præscribenda. (His libris) De officijs, qui sunt tres. (Atque etiam &c.) Hic apte ostendit Cic. qualis hæc officij descriptio sit cum aliam eius dicit esse diuisionem. Sed quõ exoritur, quæ facile tñ soluitur, quõ vnius rei plures sunt diffinitiones, siue descriptiones per diuisionem, rñdetur res multas esse, quaꝝ vna est substantia. & plura sunt accñа, si ſm substantiam res diffinitur illa propria & vera diffinitio est, vt homo est animal rõnale mortale. Et homini accidit qualitas, ut si albus, pñe & aliæ accidere multæ, vt sit bonus, malus, robustus, imbecillis. Non est igitur vitium, si alia atque alia diuersarum qualitatum fiat diuisio, quod circa substantiam fieri non potest, ſm quam (vt diximus) vna est duntaxat diffinitio. Fit igitur duplex officij diuisio, quaꝝ vtraque duplicẽ eius complectitur qualitatem. (Perfectum aũt &c.) Id perfectũ offm̃ inquit esse quod cum honesto conuertitur. Si perfectum, ergo rectum & contra, vt stoici disputabant. Quidquid honestum id perfectum, & nihil perfectum, quod non honestum, dicentes catorthoma opus virtutis .i. rectum signat. est .n. catorthoo egregie, & cum virtute aliquid facio, & catorthosis correctio. Hoc autem cõe officium cathecon vocant. primus omnium sic appellauit Zeno Atticus, auct. Laërt. Erat aũt deprauatus locus hic, græca dictione quæ est cathecon, subducta, quæ in probatæ fidei codice à me est reperta. (Sic diffiniunt) Sic loquit, Stoici cathecon diffiniunt vt nihil rectum velint intelligi quod idem perfectũ non sit. Exempli gratia, Clam apud te quispiã pecuniam deposuit, repetenti restituis, officio fungeris recto, quod si rectum est, pfectum est. Infertur patriæ bellum, obijcis te pro eius salute periculis, hostea repellis, patriam à perturbatione liberas, fungeris item officio perfecto. Potes circũuenire, quempiam emendo, conducẽdo, locando, & aliquid huiusmodi contrahendo, non facis, rectum & perfectum tuum habetur officium, quod si tuæ vtilitatis gratia faceres, vehementissime peccares. (Medium officium) Hoc officiũ non penitus honestum & perfectum vr̃ esse, cur tñ factũ sit, ratio probabilis reddi potest. Exempli gratia: Deponit aliqs apud amicum pecunias, efficitur idẽ postea patriæ hostis, repetit pecunias, denegat amicus, cognoscit .o. obfuturum patriæ plurimum, si eas reddiderit, accusatur quod depositum non restituat, se excusat & rõnali vtitur causa, hoc ideo facio, qa inutile & damnosum fore patriæ si reddatur, intelligo. Timoleon Corinthius Timophanẽ fratrem ducẽ à Corinthis delectũ, cũ p milites mercẽnarios tyrãnidem occupasset, cuius particeps esse noluerat, interficiendũ curauit, huius offm̃ mediũ fuit: nã cur id fecisse rõnabilẽ cãm attulit, q̃ legibus patriæ paruerit, & suoꝝ ciuium libertati cõsuluerit.

ASCEN.

O Mnis de officio) Ponit diuisionem officij duplicem, quarum prior est officiorum, alterum pertinet ad finem bonorũ .i. ad speculationem, qua inquiritur quid summum sit, alterum ad præcepta, quibus præcipitur quõ officium exercebitur, & de hoc hic principaliter agetur. secunda diuisio est: Officiorum alterũ perfectum & animo rectum, de quo dubitari nõ contingit, alterum medium .i. in probabili consistens. Ordo est: Omnis quæstio .i. inquisitio de officijs est duplex, vnum genus officiorum supp. est, quod pertinet ad finem bonorum .i. ad inquisitionem de summo bono. Alterum supple est quod positum est in præceptis. Quibus sup. præceptis: Vsus vitæ .i. vsualis vita possit confirmari .i. stabiliri & approbari in omnes partes .i. ad quamlibet partem vitæ amplexandam, aut refutandam. Exempla generis superioris .i. prioris, videlicet eius, quo inquiritur quid summum bonum, sunt huiusmodi. Ne pro an, omnia officia sunt perfecta, & nunquid aliud officium sit maius alio, & sup. omnia ea quę sunt eiusdem generi .i. modi & naturæ. Autem pro sed, q̃q̃ ea officia, quorum officiorum præcepta traduntur, pertinent ad finem bonoꝝ .i. ad summum bonum (præcepta .n. præsupponunt inquisitionem de summo bono) nihil .n. rite præcipitur, quod non in summum bonum ordinetur, nec potest tale præcipere qui nescit quid summum bonum sit, tamen id, videlicet q̃ ad finem bonorum pertineant, minus .i. non apparet, vel minus q̃ de alijs, quia videntur

Oeconomica rhetorica et aliae scientiae.

Virtus vtilitatis officium sit perfectum.

Inter perfectum officium & medium.

magis ſpectare ad inſtitutionem cōis uitæ, de quibus ſup. officijs ad præcepta pertineutibus eaplicandum eſt nobis.i.mihi .ſ. Cic. in his.i.meis libris. Atque pro &, eſt ēt alia diuiſio officij . nam dī &.i ēt, quoddam offm medium i.in probabili conſiſtens . &, ſup. quoddam perfectum, de quo.ſ.dubitari non contingit. Ego autē opinor ꝙ ſuperuocemus.i.appellemus, offm perfectum, officium ſup.rectum, quod officium perfectum & rectum græci diffiniunt .i.deſcribunt, diffinitione iudicante quid nominis catorthoma.i. recta affectio, ſiue rectum officium . nam officium dicitur, quaſi efficium.i.affectio. autem pro ſed, ipſi vocant hoc.ſ.officium medium cōe.i.quaſi omnibus conueniens. Atque ipſi ſup.Græci diffiniont ea ſup.officia iam dicta .ſ. rectum & medium, vt diffiniant id officium eſſe perfectum quod ſit rectum. Autem pro ſed, ipſi dicunt, id officium eſſe medium, quod.i.de quo, cur ſit factum poteſt ratio probabilis reddi.

Officium quaſi efficium dicitur.

DOCT. *interpr.*

IN præceptis &c.) Sicut medicina dupliciter tractatur, nā aut methodicos cauſæ verborum eacutiuntur & remediorum, aut tm̄ præcepta ſanitatis, aut remedia traduntur, quod ſæpe ſolent aniculæ imperitæ cauſatum, ita de Officijs biſariam ſcribitur. Nam aut natura hominis, & finis bonorum methodicos inquiritur, aut parænéſes tm̄ traduntur, ſiue diſputatione accuratiore de natura hominis, & de bonis, vt ſunt præcepta Phocylidis, aut Theognidis, aot quæ dr̄ Catonis. Hoc modo Cic. profitetur hic ſe præcepta congeſſiſſe. [Quod Græci κατόρθωμα;] Catorthoma perfectum officium eſt, & negabant vllum factum eſſe cuiuſquam tale. Medium vero officium tribuebant mediocribus & ciuilibus viris, quare hic περὶ κατόρθωματος nihil diſputat, quæ tantum diſputando imaginamur, ſicut perfectum oratorem, aut alias ſpecies in artibus.

ARGVMENTVM.

Quæ in deligendis rebus deliberandi ratio.

TRIPLEX igitur eſt, vt Panætio uidetur, conſilij capiendi deliberatio. Nam, honeſtū ne factu ſit, an turpe, dubitant; id quod in deliberationē cadit. in quo conſiderando, ſæpe animi in contrarias ſententias diſtrahuntur. Tum autem inquirunt, aut conſultant ad vitæ cōmoditatem, iucunditatemq́, ad facultates rerum, atque copias, ad opes, ad potētiam, quibus & ſe poſſint iuuare, & ſuos, conducat id, necne, de quo deliberant: quæ deliberatio omnis in rationē vtilitatis cadit. Tertium dubitandi genus eſt, cum pugnare videtur cum honeſto id, quod videtur eſſe vtile. cum enim vtilitas ad ſe rapere, honeſtas contra reuocare ad ſe videtur; fit, vt diſtrahatur deliberando animus, afferatq́ ancipitem curam cogitandi. Hac diuiſione, cum præterire aliquid maximum vitium in diuidendo ſit, duo prætermiſſa ſunt. nec .n. ſolum, vtrum honeſtū, an turpe ſit, deliberari ſolet; ſed etiam, duobus propoſitis honeſtis, vtrum honeſtius; itemq́., duobus propoſitis vtilibus, vtrum vtilius. ita, quam ille triplicem putauit eſſe rationem, in quinque partes diſtribui debere reperitur. primū igitur eſt de honeſto, ſed dupliciter; tum pari ratione de vtili, poſt de comparatione eorum diſſerendum.

PETR. MARS.

TRIPLEX eſt igitur,) Panætius quem Cic. imitatur, triplicem putauit eſſe conſilij capiendi deliberationem. Nam prius conſultamus, an ſit honeſtū id, de qoo futura eſt deliberatio. Inde, an ſit vtile. Demum, an aliqua repugnantia ſit inter utile, & honeſtum. [Deliberatio) Prius inquirimus, inde cōſultamus, poſtea eligimus. Cūſultamos de rebus indeterminatis, & quę pn̄t aliter ſe hr̄e, conſultamus de his rebus agendis, q̄ in noſtra ſunt ptāte. Nam conſultatio verſatur in his, quę plerunque fieri pn̄t, conſultamus nou de finibus ſed de his, q̄ ad fines ipſos perducunt. omnis conſultatio eſt inquiſitio, ſed non oīs inquiſitio eſt conſultatio, q̄ppe multa inq̄rimus, de q̄bus non conſulramus, electio cū rōne eſt, atque mente, q̄a præſupponit habitum, aut bonum, aut malum, bonum.n.aut malū eligere poſſumus, eligibile illud eſt, quod in cōſultatione præferimus. oīs electio eſt conſultatio, ſed non oīs conſultatio electio eſt. Poſſumus.n. aliq̄ñ conſultare, & nō eligere, aut deliberare. [Factu.) Dū ſit, & vt ſiat. [Cadit in deliberationē).i. de quo hoies ſolent cōſultare, & deliberare. [Cōſiderando) diligenter inſpiciendo q̄d ſit honeſtum, aut turpe. [Diſtrahuntur) In diuerſas ſnias trahūtur. nam diſtrahi eſt in varias ſnias & occupationes trahi. & maxime refertur ad aium. [Contrarias) Inuicem oppoſitas. [Tum aūt inq̄runt) Hæc eſt ſecunda pars, qua quæritur, an ſit vtile id, quod eſt agendum. [Inq̄runt) ſubtiliter inueſtigant, & conſultant. [Cōmoditatem) Vtilitatē, lucra. [Iucunditatem) Oblectationē animi, vt erigere theatra, celebrare ludos, porticus ad tēpus extruere, nemora excolere, & cetera id genus. [Ad facultates reꝝ) Abundantiam, & reꝝ poſſibilitatē. Facultas eſt ea vis & potētia, qua facere, & agere poſſumus. [Copias) Reꝝ affluentiam. Copia interdum ſignificat multitudinē minorē in exercitu. Sic apud Virg. Quæ ſit me circū copia luſtro. Copiæ, totū exercitum. Vnde in aciē copias eduxit, Liuius inq̄t. & copia, ſiue copiæ ſigñat reꝝ abundantiam. [Ad potentiā) vt ſint potentes, & factioſi, ac principes in ciuitate, & vt habeant magnā clientelam, & ea uia, q̄bus ſe, & ſuos defendant, vt vult natura, illos.n.tueri debent. [Conducat) Vtile ſit. [In rationem vtilitatis) Nam hæc oīa ad vtilitatem ſpectant, & tendunt. [Cadit) Venit, & continet vtilitatem, de qua conſultatur. [In rōnē) ſupputationem, & numerum. [Tertium) Hæc eſt tertia pars, & rō dubitandi in ipſis deliberationibus. [Id, quod vr̄ eſſe utile) Vr̄ dixit, cum re uera nihil ſit utile, quod non honeſtum. & ſic oē honeſtum eſt otile, conuertuntur iſta, maxima Stoicorum ſnia, qui nil cenſebant vtile, niſi quod eſſet honeſtati coniunctum: cum aliquid prima facie apparet vtile, videtur anteponendum honeſto. Vnde oritur dubitatio in cōſiderando, deliberandoq;. [Rapere) Per vim, & quodam appetitu. Nam rapere eſt aliena per vim auferre, inde raptores. rapit ergo vtilitas, reuocat honeſtas. [Reuocare) Ad ſe retrahere, nam reuocamus rem tanq̄ noſtram. [Diſtrahatur) In diuerſas ſententias, & opiniones trahatur. [In deliberando) Poſt.ſ.inquiſitionem, & conſultationem. [Ancipitem) lubricam, dubiam, & variam. Vtilitatis enim ipſe inſpecta rapimur appetitu, reuocamur autem rōne ad ipſam honeſtatem, & ſic ambigimus quid ſequamur. Appetitus.n. rectæ rationi non pari s appetit vtile. Ratio autem honeſtum, quod eſt maxime è naturā, quæ honeſtum amat, & vtile quod vacet honeſto, ſi vtilitas ſine honeſtate dici pōt, auerſatur, & odit. [Hac diuiſione,) Reprehendit Cic. Panætium in diuiſione, quam ille fecerat in triplici deliberatione conſilij capiendi, in qua duo (vt ipſe ait) p̄termiſſa ſunt, cum maximum vitium ſit in diuiſione, aliq̄d præterire, q̄ppe non ſolum deliberamus, an aliquid honeſtum ſit, ſed duobus propoſitis honeſtis, vtrum ſit honeſtius & ſic de vtili, ne aliquid in diuiſione p̄termittatur. At certe (pace Cic. dixerim) non decebat Panætium Stoicum dare gradus in ipſo honeſto, aut vtili, cū ſententia Stoicorum, honeſtum quod eſt ſolum bonum nō creſcat. Vndē dicit Cato apud eundem in lib. de finibus: Hoc autem ipſum bonum non acceſſione, neque creſcendo, aut cum ceteris cōparando, ſed propria vi ſua, & ſentimus & appellamus bonum. & paulo poſt: Tuenda eſt hæc ſententia maxime Stoicis qui nihil aliud in bonoꝝ numero, niſi honeſtum eſſe voluerunt. & dicebant id ſolum eſſe bonum, quod eſſet honeſtom, nec (vt dias) dabant gradus, ſed dicebant, parua eſt, vt magna culpa, & oia peccata ſunt paria. Ideo non oportebat, neque decebat virum Stoicæ p̄feſſionis dare gradus in honeſto. ſed iure, an iniuria Cic. reprehenderit Panætius, ipſe viderit, & ego doctioribus deſpiciēdum, cōſiderandumq́. relinquo. [Cum præterire aliquid) Nam in diuiſione à gn̄e generaliſſimo ad ſpecies ſpecialiſſimas deſcendendū eſt, & nihil relinquēdum. Vnde à generaliſſimis ad ſpecialiſſima deſcendentem iubet Plato quieſcere. ſic .n. ſcribit in eo dialogo, qui ciuilis de regno inſcribitur. Præſtat autem per media progrediendo. ſic.n. facilius, meliusq́. Ideas inueniemus, hoc autē ad illa, quæ inquiruntur totum referre. & in Phædro ſic ait: Meminiſſe rurſus oportet non prius poſſe aliquem dicendi artem ad ſummum callere, ad perſuadendum, atque docendum, vt ratio ſuperior nobis oſtendit, q̄ veritatem earum rerum, quas dicit, vt ſcribit, cognouerit, vniuerſamq́. rem diffinire, & diffinitione poſita rurſum ſm̄ ſpecies vſque ad indiuidua diuidere nouerit. Si Panætius non fuiſſet Stoicus, vitiū profecto in hac diuiſione cōmiſiſſet, nō deſcendendo uſque ad indiuidua, quod feciſſet Plato, & Ariſt.

Conſultatio de quibus ſit.

Diſtrahi quid.

Copia q̄d.

Cic. error

A generaliſſimis ad ſpecialiſſima & diuiſionibus deſcēdēdū eſt.

Acad.eorumq. familiæ,nam dabant in his rebus gradus.Plato.n. quod in philosophia inchoatum erat,neque perfectum,progressionem quandam ad virtutem appellabat,quod nó dixissent Stoici,quod aút erat absolutum,id virtutem Plato dicebat.Stoici vero dicentes omnia peccata esse paria,eos,qui natura, doctrinaq. ad uirtutem longe processissent,nisi eam plane adepti essent, summe miseros esse dicebant,neque inter ipsorum vitam, & improbissimorum quicquam omnino interesse,vt Plato tantus ille vir primus philosophus,si perfecte sapiens non fuerit,nihilo melius q̃ quiuis improbissimus nec beatus vixerit. Sed hoc bona venia Cic.dictum sit,qui forte aliqua alia ratione mouebatur, quę me fugit,& ideo in hoc nec audaculus esse volo,nec pertinax.(Verú honestius).i.alterum de duobus honestius sit, cum duo proponátur honesta,iudicandum est vtrum illoꝝ sit honestius. (Rónem) Modum consilij capiendi. (Triplicem) Tripliciter diuidendam, nam in tres partes diuisit consilij capiendi deliberationem.(Primum igitur) Facit auditorem attentum, & docilem proponens cum enumeratione,expositione, diuisioneq. , quo ordine singula tractare intendat. sic poetæ faciunt in suis ꝓpositionibus maximis.Docilem,inquit Fabius sine dubio, & hæc ipsa præstat attentio. sed & illud si breuiter & dilucide summam rei, de qua cognoscere debet auditor,indicauerimus,qđ Hom.atq; Virg.operꝭ suoꝝ principijs faciunt,ná illius rei modus est, vt ꝓpóni similior sit q̃ expositioni,nec qúo quidq. sit actu, sed de quibus dicturus sit,orator ostendat.(De honesto,)Qđ facit in hoc j.lib.in cuius calce dicit de duobus honestis,vtrú honestius. & pari cóne de vtili agit in secundo vol. (De comparatione)Hoc facit in vlt.

ADDI. *Captus locus qui.*

Consilij)Rónis,& iudicij de aliqua re agenda. (Capiendi) Eligendi,captus locus dicebatur ad sacrificandum legitime constitutus.(Deliberatio) Consultatio,& rócinatio. (Honestú) Laudabile sua sponte,ac decoꝝ.(Factum)Fiat.(Turpe)Indecoꝝ,vituperabile.(Cadit)Venit in consultationé, disquisitionemq consilij.(Distrahuntur) Eunt in diuersum,atque oppositum.(Cómoditatem)Necessariam vtilitaté,& vsum.(Iucunditatem) Oblectationé.Tria siqdem sunt amabilia, honestú, vtile, iucundú. (Facultates) Possibilitates,domesticasq. rónes,& fortes,vnde difficultas domestica dr̄ paupertas,& inopia. (Copias) Copiosas,& numerosas diuitias.(Opes) Auxilia fortunæ,factiones,& clientelas.(Potentiam) Magna efficiendi instrm,& vires. (Conducat)In rem sit,& rónibus prosit,& calculis. (In rónem) Numeꝝ,considerationem,& supputationé,vnde rationarij libri dicti,& venire in rónem Libitinæ,est numero defunctoꝝ ascribi,

Venire i rationem Libitinæ quid sit.

& diario, siue calendario apponi, & hr̄e aliq̃ rónem cuiuspiam est illum in aliquo numero, & æstimatione, aut indicatura hr̄e. Quæ ministeria,inquit Sen.q̃uis incuenta sint in numeꝝ stipendioꝝ veniunt. (Pugnare)Contrariam vim hr̄e. (Vr̄ vtile) Præ se fert apparentem vtilitatem.cú re vera nihil sit vtile,qđ vacet honestate,& hoc ex decreto Stoicoꝝ in primis. (Rapere) Violéter appetitum trahere,qm duce natura,tendit ad honestum.Quappropter vim ifert iucúda,& pstigiatrix (ita dixerim)vtilitas.(Reuocare) Reducere tanq̃ ad proprium decus , ad qđ eum natura subornauit,& instruxit.(Distrahatur)Diuellatur,reddaturq. anceps,atq; ambiguus.(Ancipité)Dubiam,& controuersiam cogitationé, &

Cic.error

electionem.(Triplicem rónem)Viam,& modú deliberandi. Pace tua dixerim Cic.Stoicus Panętius recte diuisit,& iure suo gradus non posuit,vt Stoicum pscripserat decretum,qđ tu Cato. psonam mutuatus explicuisti,& Paradoxa rónibus locis pbasti,honestum quippe non crescit apud Stoicos,sic ét turpe, & beato nó est beatior,nec sapiente sapientior, virtutes pares sunt & uitia. suffragatur mihi(vt alios præteream breuitatis causa)tui studiosissimus,& doctrinæ non minus q̃ facundiæ admirator, & laudator. Sen.9. Epist. dicens: Non est vllum bonú maius altero,quia non est quicq̃ recto rectius,quia plano nihil est planius,nec honesto honestius quicq̃ est,q̄ si par omnium virtutú natura, tria gn̄a bonoꝝ in æquo sunt, oés viri boni pares sunt, q̄a boni sunt. & alibi: incrementum maximo nó est,nihil inuenies rectius recto, non magis q̃ verius vero, honestum quoque nullam accessioné recipit. (Distribui) Distingui,separari,diuidi. (Primú est igitur) Ponit ordinem futuræ disputationis, & docilitatem venatur, & attentionem.(De honesto)De omni gn̄e virtutis, & officioꝝ in j. vol. in quo extremo aperit vtrum honestius. In secundo de oi ratione vtilitatis,& vtrum vtilius. In 3 de repugnantia,quæ vr̄ esse inter honestum,& vtile,nec non de formula, iudicio, atque electione disputat copiose. (De comparatione) .i.adæquatione, & collatione ipsaꝝ qualitatú,quás præ se ferunt honesta, & utilia. nam re vera nullam recipiunt comparationé,vtilitas etenim nulla est,vbi non est honestas,hanc cóparationem hi faciunt,qui voluptate,ac vtilitate omnia metiuntur,dirigút,expediunt, Qui vero primas dant honestati,non conferunt, multo minus Stoici qui nullum præter honestum nouerunt bonum,omnia siquidem ex altera parte collocata vix minimi momenti instar habebunt. Non indignor,inquit Sen.q̄ post voluptatem ponitur virtus,sed q̄ omnino cum voluptate conferatur contemptrix eius, & honestis,& longissime ab illa resiliens.

FRAN. MAT.

Triplex est (vt Panætio &c.) Facta officij diuisione, & eius ostensa parte,de qua tractandum ab eo sit, totius operis diuisionem facit quinque partitam. Cum.n.offm̄ sit virtutis actio,merito cum qd agendú est,q̃ri,aut deliberari á nobis solet, honestum ne sit illud,an turpe,vtile,an inutile. Et quia utilitas cum honestate sæpe pugnat,quoties aliquid utile est, quod idem honestum non est,nascitur hinc alia, & ea perdifficilis consultatio,honestum ne sit quod utile vr̄. Quærimus item duobus ꝓpositis honestis,vtrum honestum,& duobus propositis vtilibus,vtrú vtilius,q̃ duo prætermissa á Panætio miratur Cic. & reprehédit. Arist.tria tm̄ ad capiendum consilium pertinere dicit,honestum, vtile,iucundum, & tria ad repudiandum,turpe,vtile,molestú. Vt Panætio videtur.Aliter.n.Cic.sentit & diuidit.(Consilij capiendi)Cú facere aliqd volueris.(Honestum) Quod reprehendi nó possit,vt occidere tyrannú, & patriam in libertatem vendicare. (Turpe)Vt tyránidem occupare.(Tum aút &c.)Secúda diuisionis Panætij pars,utile aliqd sit,an inutile. Subijcit aút vtilitati ét iucunditatem Cic. (Inquirunt) Per seipsos consultant cú alijs. (Cómoditatem)Est .n. aliquid cómodum,idem tm̄ minus vtile. Cómodum est multos hr̄e seruos,idé tm̄ inutile si pauciores sufficiant. (Iucunditatem) Non solum cómodi, sed delectationis ét ratio habenda est,quod nisi cum honestate cóiuncta vtilitas fuerit,repudianda erit.Iucundum est totos dies ludis,theatris, & lupanaribus impartiri,idem tn̄ nullo modo vtile aut honestú. Rhetori non satis est aliqd honestum esse persuadere, nisi idem vtile esse facile iucundum ostendat. Et ꝓpea seorsum de his præcepta dat.Non.n.si prodest tm̄,sed ét si delectat negotium suscipiendú, vulgus extimat,sed sapiens nihil iucundum esse differit, si honestum non idem sit.(Ad facultates) Quid sint facultates ipse exponit subiungens copias rerum opes,& potentiam.Nam ad hęc genus est facultas,quæ possibilitaté sign̄at in re qualibet. (Copias rerum)Omnium affluentiam.(Opes) Seruitia,clientelas,hospitia,sodalitates.(Potentiam)Imperia,magistratus.(Suos)Cognatos,propinquos,affines,amicos. (Conducat id ne ne &c. vtile sit an contra. Exempli gratia: Vtile videtur tenere primum locú in ciuitate,cum tn̄ ꝓpea sæpe in nos concitetur inuidia, & pdamus vtile. item vr̄ multos clientes, multos sodales habere, cum tn̄ sic in suspicionem affectandæ tyránidis venire possumus,ergo inutile.(In rationem vtilitatis) Vtsi vtile sit,& minime noxium suspiciamus,si contra relinquamus. (Tertium dub. &c.)Tertia est consilij capiendi deliberatio cum id quod vtile est pugnare cú honesto vr̄,pugnare quidem re vera vtile cum honesto nullo modo potest,cum vtile nihil sit,quod idem honestum non sit,& cótra. non potest ergo pugnare,sed vr̄. Neque hoc ad sapientem, qui errare non potest, aut decipi sed ad multitudinem referas. Verum hæc infra patebunt, sed ut tantisper intelligas, exemplú subijcere placuit. incolumitatem seruare vtile vr̄ pro patriæ.parentum,ac fratrum salute se periculis offerre honestum est. q ergo incolumitatis suæ seruandæ causa,patriam,cum possit nó defendit,aut parentes,aut fratres, ab honesto discedit. idq. utilitatis causa facit,cuius maiorem á se rónem habendam credit, quá publicæ salutis trahitur. itaque ab utilitate propria. qđ si idem sua utilitate contempta defensionem aggreditur, vincit honesti ratio utilitatis rónem. cum item q si patriam perdat,non solum incolumitati suæ consulere pót,sed præmia ingentia, & diuitias consequi,utile hoc uidetur,sed dissuadet honestas facere, quę omnia quamuis difficillima prius perpetienda iubet, quam hmói aliquid tentandum. hæc & alia huius generis sunt,in quibus utilitas ad se nostros animos rapit, & ab eadem honestas reuocat. (Videtur natura) Re uera non est,cum nihil utile sit,quod non honestum. (Distrahitur) Vtilitas.n. suadet,honestas dissuadet. (Ancipitem)Dubium,uel duplicem,sed si dubias res omnino (ut Cic. præcipiet)omittenda. (Hac diuisione &c.)Panætium nunc reprehendit q̄ duo prætermiserit. non tn̄ dignus omnino ꝓpea reprehensione Panætius vr̄, aut.n.exprimitur aliqd in diuisione, aut necessario subintelligitur. nó exprimitur in diuisione Panętij comparatio duarum honestorum & duorum utilium,cum tn̄ de honesto & utili tractatur,nemo est qui non intelligat esse utili aliqd magis utile,& honesto magis honestum. (Præterire aliquid)Oés.n.rei qualitates siue species & proprietates,da quibus

Honestú cótra turpe.

Inter opes & copiam, differentia.

Quare Panætius reprehenditur hic.

dicendum est, diuidendæ sunt. Duobus propositis honestis, ut si proponatur, patria ne, an parentes potius seruandi sint, cum vtrunq; liceat, erit patria potius seruanda, quia id honestius est. Cum ea omnium charitates complectatur. Item duobus propositis vtilibus, vt si delibéretur danda ne sit opera rei militari, an mercaturę iure ciuili an medicinæ. (Ita, quam) Concludit nunc Cic. Primum .n. quem ordinem seruaturus sit declarat, in quo docilem facit. Primo, inquit, libro, de honesto tractabo, & duobus propositis honestis, vtrum honestius. In secundo de vtili, & vtilium ad inuicem comparatione. In tertio de vtilis & honesti pugna.

ASCEN. TRiplex igitur est. Distinguit secundū membrum, quod prosequi vult, videlicet officium medium, quod in præceptis probabilibus consistit, ostendens sm Panætium triplicem esse consilij capiendi deliberationem, secundū se autem quintuplicem, quarum prima est, an honestum sit factum, an turpe. Secūda, si hoc & illud honestum, vtrum sit honestius. Tertia, an vtile sit, an inutile. Quarta, si duo vtilia, vtrum eorum vtilius. Quinta, si alterum honestum, alterum vtile, vtrum acceptabilius. Ordo est: Deliberatio capiendi consilij .i. de capiendo consilio circa officium est, vt videtur Panætio triplex. Nam sup. qui deliberāt, dubitant. an id quod in deliberationem cadit sit honestum factu .i. vt fiat, aut turpe. In quo considerando .i. eo cuius consideratione animi sup. considerantium, uel deliberantium distrahuntur .i. diuisi trahuntur sępe in contrarias snias. Autem pro sed, disquirunt .i. deinde aut consultant, deinde ad cōmoditatem, q; pro &, iucunditatem vitæ, hoc est an sit cōmodum & voluptuosum. Itē ad facultates rerum, atque copias, ad opes .i. diuitias, & ad potentiam, quibus ipsi possent iuuare, & se, & suos sup. amicos & necessarios. An .s. id de quo deliberāt, cōducat .i. vtile sit nec ne .i. an nō, q̄ ois deliberatio, vel q̄ deliberatio cadit omnis .i. tota, in rōnem vtilitatis, hoc est an sit vtile, an inutile, sicut perdēs in rōnem honestatis, an .s. sit honestū, an inhonestum. Tertium genus dubitandi, & p ȝñs deliberandi est, cum .i. qñ, id quod vř utile, vř pugnare .i. contendere de pstantia & eligibilitate cum honesto. Enim, p quia, cum .i. qñ, vtilitas vř rapere ad se, ita .s. q sit vtile & non honestum, & cum .i. qñ, honestas econtra .i. econtrario, vř reuocare .i. quod inique raptum est p reuocationem appropriare ad se, ita q sit honestum, sed non vtile, fit .i. contingit sup. tunc vt animus distrahatur .i. in diuersas snias trahatur deliberando, & afferat ancipitem .i. dubiam & periculosam curā cogitandi. Hæc ex Panætio, q̄ vt imperfecta reprehendit auct. dicta. Hac diuisione &c. sed Marsus aliter sentiet, vt videbis. Ordo est. Cum .i. tametsi, pmitte re aliquid in diuidendo .i. dum diuisio sit, maximum vitium, tñ sup. duo sunt prætermissa sup. in hac diuisione. Nec, pro & non, etenim non solet deliberari .i. deliberatio fieri solum, utrum sup. aliqd sit honestum, aut turpe, sed ēt propositis duobus honestis .i. postq̄ duo honesta pposita sunt, & sup. solet deliberari vtrū sup. illorum (gallice, Lequel des deulx) sit honestius .i. le plus honestu eu honorabile, q pro & item .i. consimiliter, duobus utilibus propositis sup. deliberari solet vtrū sup. sit, vtilius ita .i. hoc modo, reperit (gallice, on troue) Est .n. impsonale verbum, rōne quam ille Panætius putauit esse triplicem, debere distribui in quinque partes. Primū igitur disserendū est de honesto, sed dupliciter, q̄a disquiritur primum an sit honestum, an inhonestū deinde si duo sint honesta, vtrū honestius, cum .i. deinde, disserendum est pari .s. cōsimili rōne de vtili, an .s. sit utile an inutile, & vtrum vtilius si duo sint, & post .i. vltimo loco, disserendū .i. disquirendum est .i. oportet disquirere de cōparatione eo℞ .s. honesti & utilis, hoc est si vnum sit tm honestum, & alterum sit tantum vtile, vtrum sit acceptabilius.

DOCT. interpr. TRiplex igitur. Gña certe ad q̄ tanq̄ ad scopos diriguntur oia consilia, & facta, sunt honestum, & vtile, quæ sibi pueri proponant, vt discrimina & rerum, & factorum humanorum perspiciant,

Territus, Dū in dubio est animus paulo momento huc vel illuc impellitur.

ARGVMENTVM.

EX veteris Academiæ, & Stoicorum sententia, qui summum bonum à natura proficisci putant, & hoc ipsum esse beate viuere, secundum naturā viuere commemorant, quæ semina nobis natura inseuerit, quæque adiumenta addiderit, quibus accedente industria, ac vsu, ad felicitatem, quo referuntur omnia proficiscamur. Nam primo loco omne animantis studium tuendi sui id quod inter natura est hominum cum pecudibus cōmune, vocaturq; πρῶτα κατὰ φύσιν: id est secundum naturam primum, consequens est appetitus rerum, quæ incolumitati sunt amica, fuga earum, quæ noxia. Verum homo quoniam non solum è corpore constabat, sed etiam ex animo vt totus esset incolumis, patrocinandi vim addidit, unde disciplinæ omnes, et virtutes illæ morales proficiscuntur.

PRINCIPIO generi animantium omni est à natura tributum, vt se, vitā, corpusq. tueatur, declinetq. ea, quæ nocitura videantur; omniaque, quæ sint ad viuendum necessaria, inquirat, & paret, vt pastum, vt latibula, vt alia eiusdē generis. commune item animantium omnium est coniunctionis appetitus procreandi caussa, & cura quædam eorum, quæ procreata sunt. sed inter hominem, & beluam hoc maxime interest, q hęc tantum, quantum sensū mouetur, ad id solum, quod adest, quodq. præsens est, se accommodat, paullulum admodum sentiens pręteritum, aut futurum: homo autem, qui rationis est particeps, cōsequentia cernit, principia, & caussas rerū videt, earumq. progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, rebusq. præsentibus adiungit, atque annectit futuras; facile totius vitæ cursum videt, ad eamq. degendam præparat res necessarias. eademq. natura vi rationis hominem conciliat homini & ad orationis, & ad vitæ societatem; ingeneratq. in primis præcipuū quendam amorem in eos, qui procreati sunt; impellitq., vt hominum cœtus & celebrari inter se, & sibi obediri velit; ob easq. caussas studeat parare ea, quę suppeditent & ad cultum, & ad victum, nec sibi soli, sed coniugi, liberis, ceterisq., quos caros habeat, tueriq. debeat. quæ cura excitat etiam animos, & maiores ad rem gerendam facit. in primisq. hominis est propria, veri inquisitio, atque inuestigatio. itaque, cum sumus necessarijs negocijs, curisq. vacui, tum auemus aliquid videre, audire, ac discere; cognitionemq. rerum aut occultarum, aut admirabilium ad bene, beateq. viuendum necessaria ducimus. ex quo intelligitur, quod verum, simplex, sincerumq. sit, id esse naturæ hominis aptissimum. huic veri videndi cupiditati adiuncta est appetitio quædam principatus, vt nemini parere animus à natura bene informatus uelit, nisi præcipienti, & docenti, aut vtilitatis caussa iuste, & legitime imperanti: ex quo animi magnitudo existit, humanarumq. rerum contemptio. Nec vero illa parua vis naturæ est, rationisq:, q vnum hoc animal sentit quid sit ordo, quid sit quod deceat in factis dictisq., qui modus. itaq; eorum ipsorum, quæ aspectu sentiuntur, nullum aliud animal pulchritudinem, venustatem, cōuenientiam partium sentit. quam similitudinem natura, ratioq. ab oculis ad animum transferēs, multo etiam magis pulchritudinem, constantiam, ordinem in consilijs, factisq. cōseruandum putat; cauetq., ne quid indecore, effeminate ue faciat, tū, in oibus & opinionibus, & factis, ne quid libidinose aut faciat, aut cogitet. quibus ex rebus conflatur, & efficitur id, quod quærimus, honestum; quod ēt si nobilitatū non sit, tñ honestum sit; quodq. vere dicimus, etiamsi à nullo laudetur, laudabile esse natura. Formā quidē ipsam Marce fili, & tanq̄ faciem honesti vides. quæ si oculis cerneretur, mirabiles amores (vt ait Plato) excitaret sapientiæ.

PETRVS MARS. PRINCIPIO) Incipit tractatus in quo, vt ostēdat honestum esse sm naturam, & nos habere semina virtutis, & quosdam igniculos à natura datos, eundem ordinem sequitur, quem in libris de Finibus: licet illic de dogmate tantum agatur, hic autem de dogmate, & præceptis: illic dicit petendam esse originem summi boni ab ipsa natura, & vt facilius, & dilucidius inueniat quid naturæ hominis aptissimum

ſmū ſic, ponit principia naturæ, & ea, quæ oībus animalibus cōi
lege cōpetunt. Inde ponit dr̄iam inter beluam, quæ tm̄ ſenſu mo
uetur, & hoiem, qui habet rōnem .i. intellectum, quæ tandem effi
citur in ipſis ſtudioſis recta ratio .i. prudētia, qua homo differt ab
hoie. Vnde cum pulchrum ſit hoiem differre a beſtijs rōne, quan
to pulchrius eſt recta rōne .i. prudentia hoiem homini antecelle
re? & ſic ſcrutando paulatim naturam humanam, inueſtigat prin
cipia virtutum, ex quibus conſtat illud honeſtū, de quo erit di-
ſputandum, & oſtendit innata nobis eſſe ſemina honeſti, officio-
rumq;. Seneca ēt dicit: Inſita ſunt nobis oium artium ſemina,
magiſterq. ex occulto Deus producit ingenia, & alibi dicit: Do
ciles natura nos edidit, & rōnem dedit imperfectam, ſed quæ per
fici poſſit. In vltimo de Finibus ſic ait: Totius quæſtionis eius, quę hẽ
de finibus bonorum & malorum, cum quæritur in his quid ſit extre-
mum, & vltimum, fons reperiendus eſt, in quo ſint prima inuita-
menta naturæ, quo inuento nis ab eo quaſi capite, de ſummo bo
no, & malo diſputatio dr̄. (Principio) Primum oium natura hoc
tribuit oibus animantibus. (Omni generi animantium) Tam ra
tionalium q̄ irrationalium. (Tributum) Conceſſum liberalita-
te quadam naturæ cōis parentis. Tribuimus liberalius, quam da
mus. Vnde natura optima parēs hoc tribuit oibus animantibus.
(Tueatur) Defendat, qm̄ omne animal ſeipſum diligit, & ſe in o-
primo ſui gn̄is ſtatu conſeruare cupit, ita tribuente natura. Se ac
cipit tanq̄ genus, & poſtea diſtinguit in vitam, & corpus, vitā ne
mors interatur, quam omne animal fugit, tanq̄ vltimum quoddā
omnium terribilium. Quod experientia patet, nam vnūquodq;
animal duce natura, vitat mortem, & ſe defendit. Euolant ē nidis
auiculæ, & latebras quærunt rapi timentes, nant & mergūt ſeſe,
emergunt anaticulæ. Vituli, & boues, & cetera id genus cornib⁹
vtuntur, & calcibus. Apes, veſpæ, ceteraq. inſecta, aculeis. Aquati-
lia ēt id fugiunt. Omne denique animatum. (Corpusq.) Ne ali-
quo detrimento afficiatur, vt frigore, & alijs, quæ corpori mole-
ſtias afferunt & ſingulas ēt partibus ipſius corporis, quæ p ſe cha
ræ ſunt, q oīs ſuas partes integras hr̄e cupit. In vltimo de finibus
ait: Iure igitur grauiſſimi philoſophi initiū ſummi boni à natu
ra petiuerunt, & illū appetitum rerum à natura cōmodatarū in-
generatum putauerunt oibus, q continentur ea cōmendatione
naturæ, qua ſe ipſi diligunt. (Declinet) Vitet & fugiat. Declinare
ppriè eſt motu corporis, & geſtu aliqd vitare. (Paret) Acquirat.
(Vt paſtum) Cibū dixit, non potum, qm̄ aquis eſt ſitiutus, & aqua,
quę paſſim fluit ad potū. (Latibula) Latebras in qbus lateat decli
nans cōtrarium, & aliquod detrimentū. (Alia eiuſdem gn̄is) Quę
ſunt his ſimilia, & neceſſaria ad tuēdam vitam, quod vnūquodque
animal facit duce natura. (Cōe item) Dicit nunc cōe eſſe omni-
bus animalibus creare ſibi ſimile in ſpecie. (Coniunctionis) Co
pulationis. Nam ius naturale eſt, quod natura docuit oia anima
lia. Nam illud ius inqt Iuſtinianus, non ſolum humani gn̄is pro-
prium eſt, ſed oium animalium quæ in cœlo, quæ in mari, quæ in
terra naſcuntur, à quo deſcendunt matrimonia, liberorū procrea
tiones, educationes. (Et cura quædam eorū,) Neque enim (vt in
quit Cato) hæc inter ſe cōgruere poſſent, vt natura, & procreari
vellet, & diligi procreatos nō curaret, atque ēt in beſtijs vis natu
ræ perſpici poteſt, quarū in fœtu, & in educationē laborem cum
cernimus, naturæ ipſius vocem audimus. (Sed inter hoiem, & bel
uam) Poſuit hactenus ea, quæ oibus animalibus competunt iure
naturali. Nunc ponit diam, quæ eſt inter hominem participem
rōnis, & beluam rōnis expertem. Homo quippe mentem habet
agentem, & contemplatricem, eſtq. animal præſtabiliſſimum o-
mnium animaliū. (Senſu) Viſu, guſtatu, auditu, odoratu, & tactu.
Nam belua ſi rem videt, mouetur, & ad illā properat, & ſequitur
odorē non per ſe, ſed per accidens. Nam canis veſtigat leporē o-
dore, cum primum aſſequitur feram, dimittit odorem & non habet
rōnem, niſi quod ſenſibus exterioribus mouetur. (Adeſt) Quod
non longe abeſt, illud dr̄ adeſſe, quod paulo poſt futurum eſt, aut
quod adueniat, ſed pręſens eſt id, quod iam venit. Dicimus adeſt
Scipio, cum vt ad nos pergens. (Paulum ſentiens) Præteritum,
aut futurum, q non habet perfectam memoriam, & reminiſcen
tiam, vt homo, nec habet prudentiam, qua futura ex pteritis pro
uidemus, quæ tria faciunt hoiem antecellere beluis infinito in-
teruallo. (Homo aūt) Deſcripta beluarū natura tranſit ad naturā
hominis, vt inueniat igniculos virtutis à natura datos & qd natu
ræ humanæ conſentaneum ſit, eſſet qdem abſurdiſſimum, ſi ho-
mo diuinū animal non haberet naturam, quæ a ceteris differret.
(Rationis) Intellectus, homo differt à beſtijs rōne, quę eſt in ipſo
quiddam diuinū. (Per quam) Rationem & rectam rōnem .i. pru
dentiā, & virtutem, quæ nil aliud eſt, niſi perfecta ratio. Ratio per
fecta, inqt Seneca, proprium hominis bonum eſt, cetera illi cum

Homines natura dociles.

Declinare quid.

Rō, diuinū quoddā ī hoīe.

animalibus cōia ſunt. (Cernit pñtia) Hoc prudentiæ proprium
eſt futura ex pteritis prouidere, nam prouidentia eſt, qua futurū
aliqd vr̄. Vnde idem Cic. ſcribit in dialogo de legibus: Sic inge-
nij aciē ad bona deligenda, & reijcienda contraria, quæ virtus ex
prouidēdo eſt appellata prudentia, q d eo dici, aut cogitari pote-
rit beatus: Vnde per prudentiā .i. rectam rōnem poſſumus pñtia
cernere. (Cōſequentia) Ea quæ pſequuntur. (Cauſas rerū) .i. co-
gnoſcit cauſas rerū, & effectus cauſarū, atque res per cauſas ſuas.
(Progreſſus) Futuros exitus, quo res progrediatur, & quo tēdat.
(Quaſi anteceſſiones) Tanq̄ ea, quæ anteceſſerunt. homo prudēs
cognoſcit futura p cauſas effectrices, & ſigna tanq̄ ea, q̄ fuerūt &
hoc facit intellectus, & obſeruatio rerū quæ ſunt & accidūt in vi
ta humana. (Similitudines cōparat,) Nam prudēs cum videt ali-
qua ſigna, cognoſcit qd futurū ſit pp longam rerū experientiam,
& obſeruationem, cōparando cum alijs ſignis, q̄ præceſſerūt, poſt
quæ accidit aliqd magni. Ideo canit Lucanus aliquos cognouiſ-
ſe, & pudiſſe bellū ciuile futurū ex ſignis, quæ fuerant ēt tpe Ma
rij, quo rāti motus in remp. fuerunt, & ideo ſubiungit. (Rebusq.
pſentibus adnectit futuras) .i. futura ex pteritis prouidet, qd pro
priū eſt hois habentis rectam rōnem. (Adiungit) Cogitatione .ſ.
& quadā directione rōnis ad veritatem iudicio, & ingenij acu-
mine. plus eſt adnectere quā adiungere, adiungimus rē ſeparatā,
adnectimus coniunctā, quemadmodum pannū filo adnectimus.
(Curſum vitæ) .i. animo & prudentia, complectitur oēm vitæ cō
ſequentis ſtatū. (Videt,) Oculo .ſ. mētis .i. habilitate naturali, quā
habet & ſolertia. Habilitas eſt diſpoſitio, qua hō operatur, & ani
ma, ſecundum corporis inſtrumentū, & eſt quædam habilitas na
turæ nō induſtria noſtra cōparata, ſed innata nobis, hæc habilitas
nō reſpicit vllā aliam virtutem, pter prudentiā, & appellatur ocu
lus, anima naturalis, cui ipſa prudētia imprimitur, vt virtus ipſius
oculi, ideo prudētia opponitur ſtultitiæ, q a ſtultus non habet il-
lā habilitatem, vt ſit prudens, & hæc habilitas habet habitus bo-
nos, & malos, bonos habitus prudētia eſt, malus vero malitia dr̄,
quæ eſt pars vitij, & aſtutia, vafrities, calliditas, & malitia in ordi-
ne conuenit cū prudentia, ſed peccat in bono fine conſtituendo.
Malitioſus .n. proponit malum finem, & inuenit omnia media
mala, q̄ ſunt tendentia ad illum finem. Prudens vero bonum finē
conſtituit, & per media coniuncta honeſtati ad illum pergit. Eſt
igitur habilitas prudentia naturalis, cuius cōtrarium dr̄ malitia.
(Degendam) Suſtentandam cum rōne, vnde vitam degere eſt pru
denter, & e natura viuere. (Eademq, natura rōnis) potentia intel
lectus. Sic apparet à natura ipſa inqt Cato apud eundem in li-
bris de finibus nos impelli, vt eos quos genuerimus, amemus, &
ex hoc naſcitur, vt ēt cōis hoium inter homines naturalis ſit cō-
mendatio, vt oporteat hominem ab homine ob id ipſum quod
homo ſit non alienum videri, homo eſt animal ſociabile per na
turam, quæ hoies coniungit. Vnde congregatio hoium ciuitas
appellata eſt, quæ natura conſtat, non neceſſitate, vt vult Ariſt. in
lib. de rep. qm̄ natura ipſa vult, & iubet, vt hoies ita congregen-
tur, nam cum cetera animalia coniunctionem inter ſe habeant
naturaliter, multo magis hoies hr̄e debent, cum ſint natura apti
ad cœtus, concilia, ciuitates, & mundus ſit tanquam cōis ciuitas,
cuius ſinguli homines partes ſunt, & ciues. Vnde illud natura cō
ſequi debet, vt cōem vtilitatem noſtræ anteponamus. Igitur il-
la vox inhumana (vt inqt Cic.) & ſcelerata dr̄ eorum, qui negāt
ſe recuſare, quominus ipſis mortuis, terrarum oium deflagratio
conſequatur. (Orationis) Colloquij. Hæc ſunt ſemina iuſtitię,
quæ dat cuiq;, quod illi debetur, eſtq. e natura maxime, qm̄ ho
mo ab homine non eſt alienus. (Ingeneratq.) In ipſa generatio
ne inſerit. (In pri.) Maxime, & ante omnia. (Præcipuum) Maxi-
mum, & ſingularem. Præcipuus ſignificat præter cetera, natura
vult, vt filios pcipue amemus .i. ſupra ceteros. (In eos) erga eos,
q ex nobis nati ſunt. (Celebrari) Frequentari & coli. (Cœtus)
Congregationes hoium, quas ciuitates appellauerunt. (Obedire)
vt alter alteri obediat pro cōi vtilitate ſine aliqua diſcordia. (Ob
eas cauſas) .ſ. ſupradictas, qua vita degenda eſt, & filij procreandi
alendiq., & cœtus frequentandi. (Suppeditent) Abunde ſufficiāt.
Suppeto eſt verbum neutrū, & ſic ſuppedito eius frequentatiuū.
(Ad cur.) Ornatum corporis, & ea q̄ ad victum neceſſaria ſunt.
(Ne ſibi ſoli) qm̄ impellimur à natura. vt alibi ſcribit Cic. vt pro
deſſe velimus q̄plurimis, in primisq. docendo, rōnibusq. pruden
tiæ tradendis. Atq; vt tauris natura datum eſt, vt pro vitulis con-
tra leones ſumma vi, impetuq. cōtendant, ſic hi, q valent opibus
atq; id facere pñt, vt de Hercule ac Libero accepimus, ad ſeruan
dū genus humanum natura incitantur. Minime aūt conuenit, vt
cū ipſi inter nos neglecti, abiectiq. ſimus poſtulare, vt Deo immor
tali ſimus chari, & ab eo diligamur. Inter nos, inqt, natura cōiun
cti,

Adnecto quo ab adiungo differat.

Habilitas qd ſit.

Mundus quid ſit.

Suppeto quod verbum.

cti, consociatiq. sumus ad ciuilem cõitatem, quod ni ita se hrēt, nec iusticiæ vllus esset, nec bonitatis locus. Vnde inuehitur Plin. in mortales, q naturæ benignitate abutuntur. Cetera animãtia, inqt, in suo gñe probe degunt, congregari videmus, & stare con tra dissimilia, leonũ feritas inter se nõ dimicat. Serpentium mor su nõ petit serpens, nec maris qdem belluæ, ac pisces nisi in diuer sa gña sæuiunt, at Hercule homini plurima ea hoie sunt mala. Seneca dicit: Tota est inter feras similitudo moꝝ. [Quæ cu.) Vẽdi se & suos vt vult iustitia. [Et suscitat) Erigit, excitat pene sopitos, cum principia tm̃ à natura sint, qbus vtitur homo tanq̃ dormiẽs, & nõdum plane vim naturæ cognoscẽs, atque intelligens, sed ratio eũ excitat, & maiorem facit ad rem agẽdam, hæc sunt semina iustitiæ tributa hoĩbus à natura. Omnium honestarum rerum semina, inqt Seneca, animi gerũt quæ admonitione excitantur nõ aliter q̃ scintilla flatu leui adiuta ignẽ suũ explicat. [In primisq. hoĩs est) Nunc de prudẽtiæ seminibus atq; igniculis agit. [In pri misq.) Potissimũ & præter cetera animãtia hoc homini a natura tributũ est in ipso ortu. [Veri inqsitio,) Cic. cõfuse loqtur de prudẽtia, & sapientia, quæ est habitus pstabilissimus circa res cõtẽplandas, prudentia vero agendas, est.n. quædam in ipsis rectitudo. Hęc oĩa sapiens prospicit, sed prudens nõ statim cognoscit ea; quæ sapiẽtiæ obijciuntur, & multi fuerũt sapientes, qm̃ rerum naturalium & diuinarũ cognitionem habebant, sed non prudẽtes t qm̃ in rebus agendis nec suis cõmodis, nec alienis cõsulere sciebant. Vnde dicit Cic. alibi: Anaxagoram dicimus sapientem, qm̃ rerũ præstantissimarum cognitionem habuit, prudentẽ minime, qm̃ nec suis cõmodis, nec alienis consuluit. [Inqsitio) Proprie

Inquisitio quid.

animi est, & veri inqsitio est peculiaris ipsius hoĩs, cetera quippe animalia hoc non hñt, vt quid verum sit in rebus humanis, & ẽt naturalibus & diuinis scire aut inqrere possint. [Inquisitio) s. p se nemine extrinsecus cogente, qm̃ natura impellimur ad veritatem inqrendam. [Inuestigatio) Diligens indagatio, qm̃ inuestigare est diligenter quasi per vestigia inquirere. Innatum est hoc hoĩbus, vt veritatem inquirant, & si per se non põt illam inuenire, cõsulant prudentes, & sapientes, quoꝝ vestigijs insistentes verum indagant. [Propria) Non cõis cum reliqs animalibus. [Itaque) Igitur cum nobis à natura insitũ sit, vt veritatem inqramus, concludens Cic. probat quod dixit, nam hoĩes, cum vacui sunt alijs negocijs, discere cupiunt ea, quę ignorãt, nisi sit in ipsis natura deprauata, & ratio victa penitus ab ipso appetitu, q est sine cognitione. In 4. de Fin. sic ait: Inest in eadem explicatione naturę insatiabilis quædam in cognoscendis rebus voluptas, in qua vna confectis rebus necessarijs, vacui negocijs iucunde ac liberaliter possumus viuere principijs, inqt, à natura datis, amplitudines q̃dam bonoꝝ excitabantur, quædam profectæ à contemplatione rerũ occultarum, q erat insitus menti cognitionis amor, ea quo etiam rõnis explicandæ, differendiq. cupiditas consequabatur. [Auemus) Cupimus lib. 2. de Fin. ait: Et qm̃ eadem natura cupiditatem ingenuit homini veri inueniendi, quod facillime apparet, cum vacui curis ẽt quid in cœlo sit, scire auemus. [Discere) Discimus rẽ prius incognitam, addiscimus, cum aliqd addimus, ediscimus, cũ memoriæ mandamus. [Videre) Vt postea cognoscamus, & sciamus; qm̃ nihil potest esse in intellectu, qn prius fuerit in sensu. [Discere) Est ipsius animi, q vtitur sensu, vt discere possit, nõ n. potest aĩus id discere, quod nõ percepit sensu. [Necessarijs) Pertinẽtibus ad res necessarias humanæ vitæ degendæ. [Rerũ aut occultarũ,) Naturalium, quæ sunt immersæ penitus in materia, de qbus tractant Physici. aliquæ res sunt partim separatæ, partim nõ separatę à materia, de qbus tractat ipse Mathematicus. aliquę separatæ penitus à materia, vt est ipse deus gloriosus, & essentiæ, siue intelligẽtiæ cœlestes, de qbus est ipsa sapiẽtia. i. prima philosophia, quã græci Metaphysicẽ, nos theologiã appellamus græco tñ vocabulo. [Cognitionemq.) Sciẽtiam rerum humanaꝝ, & diuinaꝝ cũ explicatione causaꝝ earundem, & qd sit deus, quid ue aĩa, quæ rerum principia, qs ordo, qui fines, qs rector, nã scire est cognoscere res p causas suas, & cognitio antecedit scientiam, cognitio est prius p sensum, postea est cognitio principioꝝ, & oĩs scientia est cognitio, sed non oĩs cognitio est scientia, qm̃ ad plu ra sese extẽdit cognitio, & principiũ ad plura sese extendit quam causa, & causa ad plura q̃ elementum, & oĩs causa est elemẽtum, sed nõ econtra. [Aut admirabiliũ) Hoc est quantũ ad opiniones admirabiles philosophantiũ, & ea denique oĩa, quæ magna sunt, & admiranda, ac per hoc cognitione dignissima, vt sunt rõnes rerum oĩum, quæ cœli ambitu continentur, & quoꝝ humani vigor ingenij capax habetur, & talis cognitio perficit mentis aciẽ, eiusq. illius bonum, & iccirco ad perfectionẽ est necessaria, & ad beate viuendum, vt. s. nihil desit. [Ad bene beateq. viuendum) Stoici volebant oẽs bonos, beatos esse, bonos aũt intelligebant omnibus virtutibus instructos, & ornatos, beatos aũt illos q essent in bonis nullo adiũcto malo. Vnde beatitudinem dicebant cumulatã reꝝ complexionem separatis omnibus malis. dicebãtq. beatam vitam descensuram in omnia tormenta, quod negabãt Peripatetici: vt dictũ est. Vnde dicit Arist. eũ nõ esse beatum quãuis sit bonus, q incidit in calamitates. & Theophrastus negauit in sola virtute positũ esse beate viuere. Socrates lib. iiij. de Republica dicit Vir bonus sibi ipsi ad bene beateq. viuendũ sufficit, & nõ putabit durũ filio orbari, aut fratre, aut pecunia, aut rebus similibus. [Necessariam) qm̃ moralis philosophia medetur amicis, inanes solicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Cognitio philosophiæ necessaria est ad bene beateq. viuendũ, quod assequi nõ possumus, nisi ęgritudine, & morbo mẽtis vacui erimus, & insania. Philosophi appellãt morbos, omneis animi perturbationes, negãtq. stultum quenq̃ his morbis vacare, & nisi sanatus sit aius, qđ sine philosophia esse nõ põt, nullus erit finis miseriaꝝ. [Ducimus) Existimamus. [Ex quo) p hoc clarum est, inqt, hoĩes his inductos oĩa vera diligere. [Verum) Fidere. [Simplex,) purũ. [Sincerũq.) Constãs, & sine vicio & sic odimus vana, falsa, fallentia, vt fraudẽ, periuria, maliciã, iniuriam. Virtus .n. vt inqt Plato lib. 4. de rep. est sanitas qdam, & bona valetudo ipsius aiæ, malitia vero, morbus, turpitudo, & infirmitas. Et lib. 2. dicit, verum mendaciũ, si modo veꝝ dici põt, oĩs hoĩes pariter oderũt, atque dij. Et lib. 9. ait, Veritatis inspectio, quam pbeat voluptatẽ, impossibile est aliquẽ pter philosophum gustare posse. Adde ẽt quod ueritas est obiectũ ipsius intellectus, q tunc perfectus est, cũ habet scientiã, quæ est rerum verarum. Verum qppe est id, quod scitur. Itaq; bonum mẽtis est ipsa veritatis recta cognitio. [Aptissimũ) Accõmodatissimum, & cõuenientissimũ. In tertio Tuscul. dicit. Quod si tales nos natura genuisset, ut eam ipsam intueri, & pspicere eadẽ, quæ optima duce cursum uitæ pficere possemus, haud erat sane ad quod quisq̃ rõne ac doctrina conquireret. Nam paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusq. deprauatis sic restinguimus, ut nusq̃ naturæ lumen appareat, sunt. n. ingenijs nr̃is semina innata uirtutũ, q̃ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatã uitã natura pduceret. Nũc aũt, simulatq. ędití in lucẽ, & suscepti sumus, in oĩ cõtinuo prauitate, & summa opinionũ puersitate uersamur, ut pene cũ lacte nutricis errorẽ suxisse uideamus. [Huic ueri uidẽdi cupiditati) s. vidẽdi ueritatẽ, & cognoscẽdi oĩa, & singula quod hoĩ insitum est, & sic agit nũc de seminibus fortitudinis. [Appetitio principatus,) Vt primus in ciuitate sit. lib. 2. de Finib. in hãc sniam dicit: Eadem natura habet in se qddam amplũ, atque magnificũ, ad imperandũ magis, quam ad parendum accõmodatum oĩa humana nõ tolerabilia solum, sed ẽt leuia dicens. Altum quiddã excelsum nihil timens, nemini cedens semper inuictum. [Bene insor.) Institurus. s. q principia naturæ hbet, & ipsis nititur. [Nisi præcip.) Aut docẽtur, parere debemus bono præceptori tanq̃ rectæ rõni cum in nobis uiget appetitus. Vnde pueris inqt Arist. dantur pædagogi, ut efferuescente sanguine, & appetitu eos impellente ad uetita, in officio contineantur, ut ab insessore equus præceps, & indomitus. pcepta referuntur ad mores, doctrina ad sciẽtiam. Plato in. 2. de Legibus sic ait: Hic volunt originem habuisse leges, & cõstitutiones, & nominata esse pcepta legum legitima, atque iusta, & Arist. lib. v. sic ait: Lex iubet vniuscuiusq; virtutis viuere rõne, & vetat vitij cuiusq; viuere ritu. [Vtilitatis) s. nostrę qm̃ imperium est ad conseruationem aliorum & cõmodum. [Et im.) Debet sufficere honor: si aũt oĩa refert ad suam vtilitatem tyrannus est. Vnde consules dicebã tur apud Ro. eo quod olim saluti, & vtilitati consulerent. i. prouiderent. [Legitime) Iure, & vt volunt leges, quemadmodũ sunt naturales reges, ceteriq. principes, q hæreditarium principatum habent. Consules Ro. legitime imperabant, qm̃ re:p. Pop. R. illis cõmittebat. Cæsar aũt non legitime, qm̃ patriam vi oppressam tenebat. vnde Cato seuerus, & perfectus Stoicus potius voluit sibi afferre vim, quã parere illi, q non legitime imperabat. Viri pbatissimi eligendi sunt q alijs imperent. [Iuste) Nõ tyrãnice, sed vt volunt leges, & iura gentiũ. Pla. lib. 3. de Rep. dicit: Temperantiæ pcipuam esse laudem obsequi principibus. [Ex quo) Ob hoc quod dictũ est, emergit ipsa fortitudo. [Animi ma.) Fortitudo, & magnanimitas. [Exilit) Emergit apparet. [Reꝝ) Humanarũ omnium, quæ hoĩbus accidere possunt in vtranque partem, contemnit. n. magnanimus res humanas, & volubilitatẽ fortunæ, putatq. ipsas inferiores esse sua pstantia, & excellentia, quod cũ ita sit omnia spernit, & q̃cunque accidere põt, non solum tolerabilia sed etiam leuia, & nullius momenti ducit. Magnanimi hoĩs est inquit Seneca, constare sibi, & finem uitæ intrepidus expectare, nil

Discere, addiscere, ediscere in quo differant

Legis virtus.

Magnanimi proprium.

alud

aliud magnum in rebus humanis est, nisi aiut magna despiciens. (Nec vero illa parua vis naturæ rõnisq́.). i. rõnis naturalis. Nũc agit de seminibus temperãtiæ. (Rationis) Intellectus, q pulchritudinẽ ordinis, decori, & modestię metitur, & sentit, cetera.n. animalia hoc non hñt. (Hoc animal) Homo q est diuinum animal, & cui principatus inter oĩa animalia tribuitur. (Vnum) Solum. (Sẽtit) Cognoscit, sentire est sensibus cognoscere. (Quid sit or.) Vt oĩa quodam ordine agantur, & ordo opponitur temeritati, q̃ nullum seruat ordinẽ in rebus agendis. Vnde Plin. Nepos laudat Sputinam, q eo vitæ gñe quo nihil est distinctios, vteretur. Me aũt, inqt, vt certus siderum cursus, ita vita hoium disposita delectat, & senibus, inqt, placida oĩa, & ordinata conueniunt, & nullũ animal est præter hominem, quod in rebus agendis ordinẽ cognoscat, aut seruet. de ordine rerũ, & tpum opportunitate dicet suo loco diffusius. (Quid sit quod de.) Quid sit decoꝝ, cuius ignoratione, vt inqt in Oratore nõ modo in vita, sed sæpissime in poematis, & in oratione peccatur. Non.n. omnis fortuna, & non omnis honos, nõ omnis auctoritas, nõ omnis ætas. Nec vero locus, aut tempus, aut auditor oĩs eodem, aut verboꝝ gñe tractandus est, aut sententiarum, q d deceat, ergo considerandũ est, quod in re de qua agitur positũ est, & in personis, & eoꝝ q dñt, & eoꝝ q audiunt. Itaque hunc locũ longe, lateq́. patentem philosophi solent in officijs tractare, Decere est quasi aptũ esse, & consentaneum tpi & personæ, quod cũ in factis sępissime, tum in dictis valet, in vultu denique & gestu, & incessu, cõtraq́. dedecere. Nã bene institutus à natura temeritatẽ reformidat, & non audet cuiq̃ aut dicto proteruo, aut facto nocere, veretur q́ quicq̃ aut facere, aut eloqui, quod parũ virile videatur. (Quid sit mo.) Mensura in omni re atque modestia. Nã modus est quędam mẽsura, siue mediocritas in omni re. Vnde dicit Horat. est modus in rebus, sunt certi denique fines, Quos vltra citraq́. neqt consistere rectũ. (Itaque eoꝝ ipsoꝝ) Nunc tangit aliud, quod est proprium hoĩs, iudicare. s. de pulchritudine, & venustate, & eoꝝ, quæ oculis iudicantur. Igitur pp hoc, quia sentit q d sit ordo, & quid deceat. (Aspectu) Visu. (Sentiuos) Cognoscũtur, & percipiuntur sensibus exterioribus, & iudicãtur. (Pulchritudinem) Pulchritudo ꝑprie non dr̃ nisi in magno corpore. (Venustatem) Venustas mulierum est, dignitas aũt viroꝝ. venustas est ipsas gratia, quã affert pulchritudo. Vnde venustus dr̃ is, cuius forma multum habet gratiæ, inuenustus, q omni caret gratia. (Cõuenientiam par.) Cognoscit homo, si partes corporis bene inter se conueniunt, & quadrant, habentq́. ꝓportionem suam aliter esset mõstrum. (Quã simili) Intellectas cognoscẽs in ipsis corporibus hanc pulchritudinem, & venustatẽ ipsam transtulit ad animum, & posuit hanc cõuenientiam, & hoc decoꝝ seruandũ esse in dictis & factis, vt nil diceret, nilq́. fieret, quod esset turpe, & indecoꝝ. Ergo huius pulchritudinis similitudine cõspecta in ipsis formis, & corporibus, transitum est ad honestatẽ dictoꝝ, atque factoꝝ, & sic ponit analogiam. i. ꝓportionem siue rõnum collationem, quæ boni honestiq́. notitiã effecit, vt idẽ auctor est in 3. de Fin. & extremo quarto Tusculanarum qõnum, nec non Sen. 22. Epist. qui refecat viam quam humana vis ad boni cognitionem peruenit aliqñ, collatione siquidem rõnis boni notitia facta est & honestatis, vt alibi latius explanabitur. (Ratio) Intellectus humanus. (Ad animum) Ad mentẽ & mentis oculum. i. ad potẽtiam naturalem animi. (Multo) Magis quam in ipsis formis, & corporibus. (Pulchritudinẽ) Et hæc pulchritudo ad magnanimum pertinet, q magni dignus est. Magnanimitas.n. in magnitudine, sicut pulchritudo in magno corpore consistit. (Constantiã) Constans, est homo sedatus, grauis, humana oĩa premens, quem magnanimũ, & fortem virum dicimus. Talis aũt esse non potest q mœret, timet, cupit atque gestit. (Ordinem) Qui est seruandus in rebus agendis, & cõsilijs. (Indecore) Præter decoꝝ ordinem quæ duo si cõfundantur, pulchritudo ẽt, quæ ex his emergit, confundetur. Plato in Timæo sic ait. Nobis vero asserendũ est ob hanc potissimum rõnem, deum oculos genuisse, vt mẽti circuitus q in cœlo peraguntur, intuiti, in vsum redigamus nr̃æ mentis, cogitationisq́ nr̃æ discursus illi cognatos, sed perturbatos quodãmodo ad illoꝝ temperantiam, & modum reuocemus, & cum illos agnouerimus, & recta rõne secundum naturam prædiư singuloꝝ ordinem perceperimus, & conuersiones dei, q̃ sine vllo errore aguntur imitemur, adq́. eaꝝ exemplũ discursuros nr̃æ cogitationis vagos, & errantes componamus. Cognitio diei, ac noctis ab oculis orta effecit, vt dinumeratione quadã mensiũ, annorumq́. ambitus metiremur, tp̃s cognosceremus, ac vniuersæ naturæ ordinẽ scrutaremur, qbus ea rebus philosophiã adepti sumus, quo beneficio nihil vnq̃ maius mortaliũ generi datum est, deorum munere dabitur. (Effœminate) Quod

Decere quid.

Venustas quid, & quid dignitas.

sit parum virile. vitat igitur is, q plane vir ne id faciat, quod potius fœminarum est, quam viroꝝ. (Libidinose) Intemperãter, & quod nõ deceat hoĩs grauitatem, & temperantiam. (Aut cogi) qppe non modo non debemus turpia agere, sed ne cogitare quidem. & modestia est adhibẽda in cogitationibus, & factis. (Quibus ex rebus). i. principijs naturalibus, & quatuor quasi seminarijs ipsaꝝ virtutum, ex q bus emergit honestum, quod est q d q d à virtute ꝓficiscitur. Honestum quod sit perfectũ dicebant Stoici bonũ, quod oĩs à natura quæsitos habeat numeros, siq; perfecte moderatũ. Eius quatuor species tradunt, prudentiam, iustitiam, fortitudinẽ, & temperantiam, q bus honestæ actiones perficiũtur. Ratio recta, & cõsummata (inqt Seneca) felicitatẽ hoĩs implet, hæc ratio vocatur virtus, eadẽq́. honestũ est. (Cõflatur) Emergit, & efficitur, loqtur per translationẽ fabrorum, q flatu & spiritu follium, atq; ignis, ferrũ mulcent, & redigunt ad aliq̃ formam, sic ex his quatuor principijs efficitur forma ipsius honesti. (Si no.) Nõ sic. lib. 2. de finibus in hãc sententiã ait: Honestum igitur id intelligimus, quod tale est, vt detracta oĩ vtilitate sine vllis præmijs, fructibus ue, per se ipsum possit iure laudari. (Natura) Naturaliter, & suapte natura esset, si nemo ipsum laudet. (Formã qui. ip.) facit auditorẽ attentũ, forma honestatis quatuor virtutibus cõtinetur, hæc ideo dicit, vt ab vtili, & honesto suadeat hoc honestũ pp se totis viribus esse amplectendũ. (Et tanq̃ fa.) cum non plane honesti habeat faciẽ. Nã facies refertur ad corpus. Vultus ad aium, atq; voluntatẽ, vnde deducitur. Vnde dicimus irato, & mœsto voltu, & lata, aut lõga facie, q̃ est cuiusq; rei apparẽtia (Vides) aĩo cõcipis, nam virtus oculis cerni nõ põt, sed aĩo videri. (Vt ait Pla.) Oculoꝝ inqt Pla. est in nobis sensus acerrimus, q bus sapiẽtiã nõ videmus. q̃ illa ardentes amores excitaret sui si videretur? Verba Platonis hæc sunt in eo dialogo, q Phædrus de amore, & pulchro inscribitur, visus nobis acutissimus est sensuũ oĩum, q d ꝑ corpus fiunt, quo sapientia, nõ cernitur ardentes.n. excitaret amores, si q d tale ipsius simulacrũ oculis appareret, eadẽ est de ceteris amabilibus rõ. Aut vero pulchritudo sola hãc habuit sortẽ, vt maxima oĩum, & perspicua sit, & amabilis. Qui ergo nõ est mysterijs nup initiatus, aut potius deprauatus est, nõ celeriter hinc illuc ad ipsam pulchritudinẽ excitatur. Similitudinem hic quandã, quæ ab illa denominatur aspiciẽs quapp non veneratur dum aspicit, sed quadrupedis ritu voluptati deditus aggredi, & serere filios nititur, petulãterq́ congrediẽs, nec timet, nec erubescit voluptatẽ præter naturã sectari. (Sapientiæ) philosophiæ, nam istoꝝ verboꝝ amore, sapientiæ, iustitiæ, fortitudinis & tẽperantiæ, præstantissimis ingenijs hoĩes se ad philosophię studiũ contulerunt.

Facies et vult' ad quæ referantur.

PRincipio) Primum ab ipsa origine dona cõis parentis naturæ sunt hæc oĩbus aĩmantibus, vt se in suo statu conseruent, seq́. ament, & speciem generando, & educando ꝓpagent, & amore prosequãtur. Hæc sunt quę prima secundũ naturã appellant græci, prima naturæ munera, vel primigenia nostri. (Vt se tueatur). i. defendat se totum. i. aĩam, & corpus. i. vt viuat, & oẽ corporis nocumentum declinet. Taurus philosophus apud Gellium dicit: Natura oĩum rerum, quæ nos genuit, induit nobis, inoleuitq́. in ipsis statim principijs, q bus nati sumus amorẽ nostri. & caritatẽ, ita prorsus vt nihil quidq̃ esset charius, pensiusq́. nobis, quã nosmetipsi, atq; hoc esse fundamentum ratũ est cõseruandę hoium ꝑpetuitatis, si vnusquisq; nostrum simulatq́. editus in lucẽ foret, haꝝ prius reꝝ sensum, affectionemq́. caperet, quæ à veteribus philosophis prima secũdum naturã appellata sunt, vt oĩbus. s. corporis sui cõmodis gauderet, & ab incõmodis oĩbus abhorreret. (Declinet) Fugiat. (Inquirat) Diligẽter q̃rat, venetur, captet. inde inqrere vndique vestigare, ac rimari oẽ animal, dicit Epictetus philosophus, ad hoc natum est, vt quæ noxia vñr, eorum causas fugiat, atque ab his auertatur, vtilia vero, & eorum causas quęrat, atque admiretur. (Paret) Parata habeat, & necessarijs vsibus prompta. (Latibula) Cauernas, lustra, cauas, & cetera id genus loca, in q bus lateant, tutaq́. sint ab insidijs, & tpum iniurijs. (Eiusdem gñis) Naturæ, qualitatisq́. (Et cura) studiũ, ꝓcuratio, & custodia. (Sed inter ho.) Ponit peculiares naturæ dotes nobilissimo aĩali tributas, in quaꝝ cõsummatione summum bonũ actiuosi hoĩs, & inspectiui consistit. i. absolutione rõnis, quæ virtus dr̃, & honestum, ad quod veluti ad signum natus est homo duce natura, cui congruere nil est aliud q̃ secundum rõnem, & honestatem agere vitam, vitiose aũt traducere vitam cõtra naturale propositũ, atque ordinem, est illã perdere, & diuinam legẽ præuaricari, quę ad officiũ iubendo adhortatur, vetatq́. delinquere, ad hanc magistri nostroꝝ respicientes, præcepta officioꝝ effinguot, & admonitiones, vt hominem rõne instructum ad apicẽ naturæ deducant. (Sensu) Iudicio sensuũ, & maxime gustatus.

ADDI.

ftatus.(Mouetur) appetit, vt fibi bonū, atq; expediens, appetitoa
etenim caofa eſt motus in ipſis aialibus, idcirco horine dr a græ-
cis (Adeſt) Adoentat, & ꝓpe eſt. (Accommodat) Aptat, applicat.
(Paululū admodū). i. ferme nihil futuꝶ tp̄s ad mnta nō pertinet a
ait Seneca, Præteriti rara memoria eſt, nec vnq̄ reoocatur niſi re
rū preſertim occurſu. (Rationis) Mētis, intellectus, conſilij. (Par

Cōſequētia quæ.

ticeps) Sortitus particulā cœleſtis auræ. i. diuini ſpiritus. (Cōſe-
quētia) .i. futuroꝛ effectus cauſaꝶ; & conſecutiones reꝶ è ſuis
rōnibus pendentium, inde locus & argm̄ à conſequentibus & re
pugnantibus. in Topicis dicit Cic. Ea voco ꝯn̄tia, quæ rem ne-
ceſſario conſequūtur. (Cauſas) Rationes, & auctores oia mouē-
tes, & producentes. (Earum) Reꝶ. (Progreſſos) Curſus, & exitus.
(Quaſi anteceſſiones) Tanq̄ res præcedentes. i. iā factas, & p̄teri
tas. Senſus eſt, Ratio humana nō aliter in futura proſpectū inten
dit, q̄ ad p̄terita recordationem, & è eatione p̄teritorum euenta
ceꝶ prouidet. prouidentia ſiqdem ſpecies quædam diuinationis,
& habetur, & eſt. Si prudens eſt aius tuus (inqt Seneca) tribus
tp̄ibus diſpenſetur, præſentia ordina, futura prouide, præterita re
cordare. (Comparat) Adæquat beneficio rōnis, & expendit col-
lata, & iudicata à ſimilibus, de quibus idem debet eſſe iudicium.
(Adiūgit) Applicat rōnis diſcuſſā. (Adnectit) Sic copulat, vt pene
ſint inſeparabilia ac per hoc certa, & immutabilia, ob certas cau-
ſas, quas rō diſpicit. (Facile) Citra difficultatē, & prōpte, expedi-
te, plane, euidēter, & ſine ꝯtrouerſia. (Curſum) Progreſſum, ordi
nē, ſtatū vitæ non ſequētis, atq; naturam. & idcirco p̄parat res ne
ceſſarias, ne incautus ruat in incōmodū. Quæ p̄nt cōtingere aio
tuo ꝓpone (dicit Seneca, Nihil tibi ſubitum ſit, ſed totū ante cō
ſpiciens. Qui nihil de futuro p̄meditatur, in oia incautus icidit.
(Degendā) Traducendam, & ſuſtentandam. (Eademq. natura) Lex
naturalis, atque diuinū inſtitutum atque imperium, & ſic poni ſe
mina ipſius iuſtitiæ, ad quam homo in primis naſcitur. (Vt) Poté
tia, & efficacia cognitionis & intelligētiæ ipſius ciuilitatis, & cōi
cationis vitæ officiorumq́, q̄bus cenſetur vel maxime hois ad
hoiem nati facilitas, atque propenſio. Sermonē, inqt Ariſt. in Po
liticis, habet homo ſolus q ob id nobis tributus eſt, vt oſtēdamus
vtilitatē, & damnum atque ita iuſtum, & iniuſtum, hoc .n. præter
cetera aialia hoibus proprium eſt, vt boni, & mali, iuſti, & iniuſti,
aliorumq́. huiuſmodi ſenſum habeāt ſoli. Homo eſt natura ciui
le animal, & q abſque ciuitate eſt per naturā, & non per fortunā,
aut nequam eſt, aut hoie præſtātior, ex quo patet, ſociale animal
eſſe hoiem magis q̄ ois apes, & oē gregarium. Natura. n. nihil fa
cit fruſtra, vox molesti, atq; iucūdi ſignificatio ē, quapp alijs quo
que ineſt aialibus, hucuſq; ſiqdem natura in his proceſſit, vt ſen-
ſum habeāt iucūdi, atq; moleſti, & hoc inter ſe ſignificare poſſint.
(Conciliat) Amicū facit, & ad cōitatem vitæ impellit, & inuitat.
(Societatem) Cōicationem. (Vitæ) Conuerſationis, atque cō
uictus. (In generat) Inſeminat, inſerit, caritatem filiorum. (Præ
cipuum, ſingularem, ac maximum. (Cœtus) Cōuentus. (Celebra
ri) Coli, frequētari. (Obedire) viciſſim parere, & imperare ꝓ cōi
vſu, atque compendio. Societas etenim hoiem alioqui imbecil-
lum, & viribus ferarum inferiorem, armat, munit, dominumq́. fa

Suppeto quod verbum ſit.

cit ēt fortunæ. (Suppeditēt) Abūde ſufficiant. Suppeto neutrum
verbū eſt, & frequētatiuum ſuppedito. (Ad cul.) Ornatum, & ve-
ſtitū. (Ad vi.) Cibum, & potum, victus verbo, inqt Fronto, cōti-
nentur q̄ eſui, & potui, cultui quoq; corporis, quæq; ad viuendū
hoi neceſſaria ſunt, veſtem quoq; victus hr̄e vicem Labeo ait, ce
tera quoque, q̄bus viuendi, curandiq́. gratia corporis noſtri vti
mur ea appellatione ſignificātur. (Tueri) Nutrire ac fouere te-
neatur iure naturali, atq; decreto ſupremi numinis. (Cura) Stu-
diū, cogitatio, & naturalis neceſſitas. (Exuſcitat) Expergefacit ad
obedientia naturæ. (Aios) Humanas volūtates. (Maiores) fortio-
res, animoſiores, ardētiores, vt debitis nō deſint officijs, & ne cor
poris, ignauię, atq; inhumanitatis contrahāt notā, neue obſurde
ſcere uideātur ad naturæ imperiū & quaſi voces. (Ad rē ga. nego
cium prompte obeundum. Nulla laboꝶ aut periculorum habita
rōne, vnde dicit Hora. Impiger extremos currit mercator ad in-
dos, Per mare pauperiā fugiens, per ſaxa, per ignes. (In primisq́.
prudentię, ac ſapientię ſemina hęc ſunt, Humanę ſiqdem rationi
quā & mentem, & conſilium appellamus veritas quaſi tractāda
proponitur, vt appetitioni, ac voluntati bonū ſubijcitur. (In pri-
mis) maxime ac inter prima. (Propria) Peculiaris bn̄ficio mētis
vigentē vim, atq; (vt ita dixerim) ſagacitatem habentis. (Inquiſi
tio) pſcrutatio. (Inueſtigatio) Venatio q̇dam, & indagatio per ve
ſtigia ipſius naturę, q̄ ſcientiam rerum omnium in acie humani
ingenij inchoauit, & quaſi docere inſtituit, cuius viā rō ſequitur,
& ductū. (Neceſſarijs) vſibus vitæ degendæ opportunis, & quoꝶ
abſentiā vita ipſa non tolerat. (Auemus) Cupimus obiecta ſenſi
bus adæquata percipere, & illa p̄ſertim, quæ ſenſus diſciplinarum
.i. viſus, & auditus metiuntur, atq; expendunt. Oēs hoies, (vt Ari
ſtot. ait) natura ſcire deſiderant. ſignum aūt eſt ſenſuum dilectio
& illius in primis, q maxime parit ſciētiam. (Occultarū) Multi-
plici naturę velo inductarū, quas phyſici. i. venatores, interpretesq́.
naturalis poteſtatis, & decreti tractāt. (Admirabilium) Cœleſtiū,
& diuinarū. ad quarum cognitionē priſca illa philoſophia ſe ere
xit, & pro viribus adſpirauit, cui admiratio initiū dedit. Plato in
eo Dialogo, q Theetetus de ſciētia inſcribitur, dicit: Philoſophi
maxime affectio hæc eſt, quæ admiratio dr̄, neque. n. aliud præter
hoc eſt philoſophiæ principium. Et q irim Thaumātis. i. admira-
tionis filiā eſſe dixit, nō abſurda originē eius explicauit. Qui na-
turā rerum contemplat, (inqt Seneca) hoc deo p̄ſtat, ne tāta eius
opera ſine teſte ſint. ſolemus dicere ſummū bonum eſſe ſecundū
naturā viuere. Natura ad vtrūque nos genuit, & contemplationi
rerū, & actioni, curioſum nobis natura ingenū dedit, & artis ſi-
bi, ac pulchritudinis ſuæ cōſcientia ſpectatores nos tantis rerum
ſpectaculis genuit, perditura fructū ſui, ſi tam magna, tā clara, tā
ſubtiliter ducta, tā nitida, & non vno gn̄e formoſa ſolitudini o-
ſtēderet, vt ſcias illam ſpectari voluiſſe, non tm̄ aſpici, vide quē lo
cū nobis dederit. In media nos ſui parte cōſtituit & conſpectū o-
mniū nobis dedit, nec erexit tantūmodo hominem, ſed etiam ad
cōtemplationem factum, vt ab ortu ſidera in occaſum labētia ꝓ-
ſequi poſſet, & vultū ſuum circūferre, cum totum ſublime fecit il
li caput, & collo flexibili impoſuit. (Ad bene) Recte, honeſte, de-
core, qm̄ è ſtili contemplatione plurima exiſtūt quæ formēt mo
res, & inſtruāt vitam, & in primis ratus ordo, & æquabilis rerum
cœleſtiū, & totius naturæ ſolertia, æquitas, & benignitas. (Bea-
teq.) Secure, tranqlle, feliciter, cum aio nihil deſit oium capaci,
quæ cœlo cōtinentur. Beatus is dr̄, cui omne adeſt bonū. (Duci-
mus) Exiſtimamus, iudicamus. (Quod verū) Conſtans, euidens,
pſpicuum, & decoꝶ. Poſt deum (ait Seneca) veritas colenda eſt,
quæ ſola hoies deo proximos facit, de fide, & religione ſcias agi,
vbicūque de veritate tractatur. (Simplex) Fidū, apertum, citra du
plicitatem, & iniqtatem, quæ ad malitiam pertinet, & ſimulatio-
nē, quæ aliud corde egit, & aliud lingua enūciat. (Syncerum) Pu
rū, incorruptum, & nō vanum, fallax, & malignū. (Naturę hois).
Excellentiæ ipſius rōnis qua homo cēſetur in primis probus uir
mētiri non debet, prudens vero mendacium non dicere, niſi pro
cōi vtilitate, quapp Diuus Plato publicis tm̄ medicis concedit
mendacium, ſic enim in 2. de rep. ſcribit: An neſcis, quod ipſum
mendacium oēs hoies, dijq́. oderunt. & in tertio: Deis inutile eſt

Mēdaciū quādo licitum ſit.

mēdacium, hominibus aūt pro medicamento eſt vtile. Quare pu
blicis medicis eſt cōcedendum, priuatis aūt hominibus minime
attingendū. Igitur remp. adminiſtrantibus p̄cipue ſi quibus alijs
mētiri liret vel hoſtium, vel ciuium cauſa, ad cōem ciuitatis vtili
tatem, reliquis aūt mendacio abſtinendū eſt, ſi quem deprehende
ris aliū in ciuitate mentientem ea eoꝶ gn̄a, qui artifices ſunt, ha
riolū videlicet, vel morboꝶ medicum, vel lignarium fabrū, eum
punito tanq̄ rem quandā inferentem. è qua ipſius ciuitas ueluti
nauis ſubmerſio, & pnicies ſequitur. (Aptiſſime) Conuenientiſſi
mū, & in primis decoꝝ, qm̄ prudentiam atq; iuſtitiam redolet, q̄
ſorores fidæ ſunt, & ſpte iungūtur, atque cōſpirant. (Huic veri)
Sequūtur fortitudinis ſemina. (Principatus) Imperia & excellen
tiæ nulli nec homini obnoxiæ, nec fortuitæ temeritati, ac uiolen
tiæ, ſed ſemp erectæ, ac liberæ, & imperio magis natæ q̄ ſeruitio.
(Bene inſ.) Generoſus, recteq́. delineatus, inſtructus, ſubornatus
& vere magnus. (Præcipiēti) Admonenti, moreſq́. monſtrāti: &
exhortāti ad decus vitæ. (Docēti) Formulas, & p̄cepta diſciplina
rū aperienti ad ingenij cultū, & veram humanæ rōnis imaginem.
(Vtilitatis cauſa pro cōi bono) quapp ait philoſophos quo mo

Biantis ſententia.

raliū, ſentētia Biantis bene ſe hr̄e videtur, Magiſtratus verū o-
ſtendit: Ad alium ſiqdem eſt, & in ſocietate iam ipſe Magiſtratus
cōſiſtit. (Iuſte) Rite, per electionem, & nō violentam occupatio-
nem, quæ Tyrannoꝶ eſt, & non legitimoꝶ Magiſtratuum. Qui-
bus reſp. ſe tuendam cōmittit, Quibus pro cōi compendio, cōſer
uandaq́. diſciplina domi, foriſq. parendum eſt. Vnde Silius cele-
brat Fabium maximū dictatorem rigide ſancientem bellicos ri-
tus, & obediētiam, Quo tollis ad aſtra Imperij Romane caput pa
rere docebat. (Imperāti) Imperium exercenti ciuile, ſiue togatū,
& armatū vt prætoribus, cōſulibus, magiſtris eqtum, & populoꝶ
q dictatores appellabantur. In officijs capiēdis, ait Gel. cēſendis,
iudicandiſq́. ſolet quæri, an negocio tibi dato, & quicqd oino fa
ceres diffinito, contra quid facere debeas ſi eo facto videri poſſit
res euētura proſperius, æq; vtilitate eius, q id tibi negocium mā
dauit, tādem ait exēplo. P. Craſſi quæſtiuncula hæc & ſpeculatio
inducatur, q architectum aliter q̄ imperatum fuerat obtemperā
tem

tem virgis multis cecidit, corrumpi, atq; dissolui officium oē imperātis ratus, siqs ad id, quod facere iussus est, non obseqo debito, sed consilio non desiderato rńdeat. [Legitime) Secundum formā legum ciuilium, in qbus consistit publica libertas, vnde boni ciues legibus seruiūt, vt libertate fruantur. [Nec vero illa parua vis naturæ) Efficacia humani ingenij, ac mēns, cui scientia insunt tēperantiæ, modestiæ, pudorisq. [Vnū) Solum. [Sentit) Percipit cognoscit, iudicat, quā vim habeat ordo rerum, & in omni re modus. [Ordo) Cōcinna rerum collocatio, & distributio, vt confusio declinet, & leuis temeritas. [Deceat) Aptū sit, & cōcinnat psonę, loco, tpi, ceterisq. circūstantijs. [Qui sit modus) Mensura rerum oium, & ratio. vnde Horat. Est modus in rebus, sunt certi denięq; fines, Quos vltra citraq. neqt consistere rectū. Et metiri se quęq. suo modulo, ac pede verum est à modo. i. decoro, & rōne sit modestia, modice, moderatio, & modificatio ait Pōpeius. [Botū ip.) .i. corpoꝝ, imaginū, signoꝝ. [Aspectu) Visu percipiuntur, & expendūtur. [Pulchritudinē) Formositatem. [Venustatē) Gratiam, & lepore, vnde inuenustus dr̄, cui nulla inest gratia. [Conuenientiam) Cōmensurationem, & proportionem, quæ analogia dr̄ a græcis. [Ad animum) Ad animi cōformationem, & lineamenta siue fila ipsius virtutis, quibus aius concinnatur, & decoratur. [Pulchritudinē) Dignitatem, formositatē, & decus in ipsis moribus, & ordine vitæ rōni consentaneo. [Constantiam) Grauitatē congruentiam & parē totius progressus tenorem, vt inconstantiæ crimen effugiat, & moꝝ discrepantiam, verborumq;. [Ordinem) Rectum & cōcinnum vitæ modum. [Cauet) Deuitat. [Indecore) Inepte, absurde, ac temerarie. [Effœminate) Molliter, fracte, parumq. viriliter. [Opinionibus) Cogitationibus, atq; iudicijs. [Libidinose) obscœne, turpiter, cupide, intēperanter, effrenate, libido siqdē gnāle vocabulum est, & oēm complectitur cupiditatē, & voluptatem. [Quibus te.) Quatuor virtutū quasi seminarijs, & igniculis.

Libido quod vocabulum sit.

FRAN. MAT.

PRincipio &c.) Habita officij diligēti diuisione, facta etiā totius rei tractādæ partitione quandā quasi formam honestatis ante oculos ponit eius, Initia psecta natura ostendēs esse. quæ cū multa homini cū alijs animantibus cōia concesserit, hoc vno penitus differre voluit, quod eius menti rōnem dedit acrē, ingenium, celerrime multa simul agitantē, sagacemq. p hanc rōnem ad omnis honesti actionem deducti sumus, & prudenter facere, iuste, fortiter, moderate didicimus, sicuti & hoc loco, & lib. 2. de finib. doctissime colligit Cic. Merito igitur vt honesti originē patefaceret, sigillatim de eo secundū officia tractaturus altius repetit & quandā quasi faciem quod ipse ait prius efficit, vt quale id sit intelligatur, de quo futura disputatio est [Principio) A principio cū primum ceperunt esse. [Omni) Tam rōnali, q̄ rōne carēti, dicit quid sit cōe oibus animantibus prius, deinde quid intersit inter rōnale & irrationale. [Vt se &c.) Ipse declarat subdēs vitam, corpusq. tueatur, hoc est ab omni re noxia defendat. [Declinet) Euitet, effugiat. [Acqrat) Ad præsentem necessitatē. [Paret) Etiā ad futura, quod quædā animalia faciunt, vt formicæ. [Vt pa.) Cibus potus belluarum est, q̄ boium pastus. Et Virg. ait: Cū sese pastu referunt, de cygnis. sed hic loqtur de cōibus vtriq; gn̄s. [Latibula) Quibus ab imbre, frigore, vēto niuibus se defendāt, & hæc proprie ferarum dr̄, cum latebrę sint hominū. Liuius tn̄ dixit: In vepres in latebris ferarum noctem vnam delituit. Vt alia gn̄s eiusdem, quæcunque ad vsum vitę necessarium ptinent. [Cōmune aūt) Vt cōe est se vitam, corpusq. tueri omnibus animantibus, ita coniunctionis & procreandi similem sibi specīe appetitus cōis est. Cum enim naturali instinctu mortale se esse animal omne cōprehendat per successionem viuere cupit. hic aūt appetitus præcipue in homine est, q sevit arbores, quæ alteri sęculo prosint, vt Ennius dicebat. cognoscit enim filijs & posteris suis profuturas, hanc naturæ vim omnibus animātibus tributam ius naturale appellant Iureconsulti. Idq. sic diffiniut: ius naturale est, quod natura oia animalia docuit. Nam ius illud non humani gn̄is proprium est, sed omnium naturalium, quæ in terra, quæ in cœlo, mariq. nascuntur, auium quoq; cōe est. Hinc descendit maris atque fœminæ coniugatio, quam nos matrimonium appellamus, hinc liberoꝝ procreatio, hinc educatio. Videmus. n. cetera quoq; animalia, feras et bestias istius iuris peritia cēseri. [Coniunctionis, vt coeant cum eiusdem gn̄is animalibus, quod in brutis ferme promiscue fit. Et in hoibus factitatum est à principio cum in agris passim vagabantur bestiaꝝ more, quod in pœmio Rhetorices Cic. ait: Primus aūt coeundi appetitus hoies a ferino victu, ad cultiorem vitam traduxit, quod tn̄ alij multi ex poetis, cū Ouid. tradit in Fast. his versibus de Venere loquens: Illa rudis animos hoium contraxit in vnum: Et docuit iungi cū pare quęq. sua. Prima feros habitus homini detraxit ab illa: Venerunt

Pastū & latibula.

cultus multaq. cura solo. Stoicos tn̄ Cic. est secutus, q primam aiantis appetitionē fuisse dnt seipsum tuendi atque seruandi ita docēte natura, neque. n. fas erat animal ipsum vel alienū a se fieri vel oino id fieri, vel nō sibi maxime ppinquum fieri, cum igitur naturam sibi ipsi maxima cōcordia & charitate deuinxisset vt & noxia ppelleret, & quæ ad sui conseruatiā essent vtilia susciperet, voluptatem vero primā appetitionem animātibus fuisse falsum esse, & eam, siqd est, accessionem esse. [Cura quædam &c.) Vt nutriant, quod aues quadrupedes faciunt, hoies vero et vestiunt, instituūt moribus, artes edocent, non enim (vt alibi ait Cic.) conueniēs esset, vt natura procreare vellet, procreatos vero negligeret. [Sed inter hoiem &c.) Nunc qd intersit inter hoiem & belluā ostendit, bellua n. tm̄ sensu, homo et ratione mouetur, illa ad id quod adest se accōmodat, homo non psentia solum intelligit, sed & pterita meminit, & futura coniecturis mentis, ac rōne colligit. (Sensu) q rōnabilis est & nobis cū brutis cōis, sentiunt .n. bruta perinde ac nos & sensu mouentur, vt gaudij, timoris. Sed inter bona & mala sic vt nos discernerē non pn̄t, q a rōne carēt, qua & meminimus pterita, & colligimus futura, & psentia intelligimus ac disponimus. Plato atque Arist. quatuor esse aias dixerūt. Vitalē, vt in vermibus, & ceteris ferme insectis quæ mouētur dūtaxat. Sensitiualem, vt in brutis animalibus, in qbus gaudij & timoris sensus est. Intellectiuam, vt in hoie q & cogitare & iudicare pōt. Naturalem siue vegetatiuam, q̄ est in herbis & arboribꝰ nā enascūtur & crescunt. has oēs vitas in hoie esse multi scribūt, sed quod homo aliquo sensuū percipit id rōne dijudicat, quale sit, qđ bruta non faciunt. Sunt pterea tria in aio quæ rei agendæ, veritatiq. dominātur. Sensus, intellectus, appetitus. Sensus nullius rei agēdæ principium est, sed tm̄ apprehendit. Intellectus eligit sequi vel nō sequi. Appetitus vero sequitur vt viuat. [Quod adest) qđ ppe est, & iamiam futuꝝ est, vel iāiam pterit. [Præsens est) qđ cernitur, quod iam euenit. [Paulum admodū &c.) Sentiūt qdā pteritum & futuꝝ multa ex brutis, vt eq, boues, leones, cerui, canes, sed paꝝ admodum. Quanq̄ mira de canibus, & eqs scribūt historici. Cani qdem tanta memoria est vt nulli præterq̄ homini maior sit. Eq vero presagiunt pugnam, amissos lugent dominos lacrymasq. interdum desiderio fundūt auctor Plin. [Homo vero &c.) Non idem in hoie contingit, q cum sit rōnis particeps, non præsentia solum intelligit, sed futura etiam multo ante præuidet, paulatim autem ad singularum rerum initia que à natura manent, aperienda descendit, simul, & eaꝝ vim proprietatēq. ostendit. [Rationis) cuius (vt alio loco ait Cic.) prima hoi cum Deo coniūctio est. [Consequentia cernit) inter cōsequentia & causas hoc interest. q ɔsequentia antecedentibus ɔiuncta sunt, vt sol causa est diei, non. n. sol esse poterit. qn dies sint sit, & dies qn sol. causæ vero non semper, eas Arist. quatuor posuit: Efficientē, quæ est mouendi principio. Materialem ex qua aliqd fit. Formalem & specificam ex qua vnūquodq; formatur. Et finalem cuius gr̄a quodlibet efficitur. Sed efficiēs duplex est extrinseca & intrinseca. Intrinseca virtus actiua, extrinseca virtꝰ cœli, materialis est cui aliqd inest quod materia sit, vt æs statuæ, & secundū hāc ɔsideratur ex qua, in qua, circa quam. Formalis est eius, q qd debet esse ratio diffinitiua, sicut anima est formas hois igneitas forma ignis, huiusmodi aūt formalis causas ideas appellauit Plato. Finalis est, vt sanitas ambulandi, hæc aliaꝝ omnium causa est, nam ipsa efficientem monet materiam, qua mota forma inducitur. Ex his comprehendimus causas quasdam esse, quæ statutum habent effectū, vt causam efficientē. Et aliquas quæ non, vt finalem potest. n. ambulare quispiam, & id nō sanitatis gratia facere. Sed hic Cicero simpliciter loqtur, causamq. intelligit, quæ aliquē euētum præcedit, & præpostero ordine vertitur. Prius. n. causæ sunt, deinde ɔsequentia, quæ causas antecedentes sequuntur, vt ex ingi pluuia, vel continua siccitate futurā cognoscimus annonæ caritatem. [Earum rerum) Non causarum, quo incedere, quomodo progredi res debeant, hoc aūt totum ad prudentiam spectat. Exēpli causa: Si Romanos quispiam nimium ambitiosos, & diuitiaꝝ cupidos quondam vidisset, & futuros, & diuitiarum cupidos quondam vidisset, & futurum ppea dixisset vt bella ciuilia gererent, qbus prouincias prius populo Roma. subiectas, mox Romam ipsam deuastarent, is causas rerū, & earum progressus multo anteq̄ acciderent. duce animi ratione percepisset. [Antecessiones) Non solū ipsas rerum causas videt, quæ plerunque apiæ, & manifestæ sunt, vt nimia siccitas causa penuriæ, nimia aeris intēperies pestilentiæ. Sed si quis est quod ipsas causas antecedat, vt cū ex signis qbusdam & prognosticis futurā percipit aeris intemperiem, quæ pestilentiæ causa sit. Item nimias pluuias, aut siccitatē, quæ caritatis annonæ causa sint. [Similitudines cōparat) statim decla

Plato & Aristot. quatuor esse aias dixerunt.

Sensus. Intellectꝰ Appetitus

Canes. Equi.

Consequētia quid sit. Causa.

Signa boni & mali ipsis exēplis colliguntur.

declarat quõ similitudines comparat, q a rebus presentibus anne ctit, atq; adiũgit futuras, memini siccitatem nimiã fuisse, & sterilitatẽ secutã, vider accidere similẽ siccitatem, similem ẽt sterilitatem iudicat futurã. Legit pp violatos legatos sæpe gestum bellũ idẽ cum accidit haud dubie bellũ passuros violatores opinatur. [Totius vitæ) Nõ solum psentia verum ẽt futura quæ vsui sint, cõparat, cursum vitæ totius rõne cõprehendẽs. [Eadem na. &c.) Hũc iustitiã innuit, quæ pxima prudẽtiæ mihi go vr̃ esse cur statim rõne duce homo hoi cõciliatus est. [Cõciliat) Cõiungit, efficit .n. vt suos primũ, moa ciues diligat, oium postremo mortaliũ societate gaudeat. [Orationis) Vt colloquat cũ alijs, & cõmercio delectetur eiusdẽ sermonis. [Vitæ) Vt habeat cum hoie consuetudinẽ, & cum eo viuat, unde à Plat. homo, zoon politicõ, hoc est ciuile animal vocatur. [Ingenerit) Inserit aias hoium, si alios amat, multo magis suos, quos ad se nouit ptinere, quos ex se natos scit. Quoꝝ charitas maxima est, & eisdem parietibus continetur. Impellitq. &c. natura inqt, hoiem impellit ut cœtu alioꝝ gaudeat. Nam cũ sit aĩal ciuile solitudinem fugit, ciuitates libenter colit. [Et si obe. &c.) Vt sibi inuicẽ obsequatur, uelut q minor est doctrina & dignitate, is superiori obediat, & eum veneretur. [Ob eas. cau.) Quas enumerauit. [Amorẽ) .s. in procreatos, & in eos, q una uiuũ. [Suppeditẽt) Subministrent, abundanter pbeãt. [Ad cul.) Ad vestitũ & ornatũ corporis. [Ad uictũ) Cibum, & potũ. [Cæterisq.) Vt parẽtibus, fratribus, amicis. [Tueriq.) De iure naturali non solũ uenerari parentes teneamur, sed ẽt in senectute alere, & leges erãt apud maiores nostros quæ filios punirent, q parentum curã omitterent. [In primisq. &c.) Initiõ iustitiæ innuit à natura profectũ nunc ad prudentiã redit, quæ in ueri inuestigatione uersatur, & pruprium hois dicit esse aliqd inqrere, atque inuestigare, sed tunc tm̃, cum necessarijs negocijs, curisq. vacuus fuerit; & sic aperte actiuã vitam contẽplatiuæ anteponit, illi iustitia, fortitudo, & tẽperantia subijciũt, huic sola prudentia.

Ius naturæ pcipit filios debere alere parentes.

Prudẽtia

Quãuis ita inter se connexæ sint virtutes, vt vna esse absq; reliqs nõ possit, prudentiam qdam non nisi per applicationẽ ad singulas virtutes, esse virtutẽ volũt. Exuscitat: erigit, icitat. [Maiores) q̃ sua spõte essent. [Auemus) Cupimus. Idẽ lib. de finib. Et qm̃ eadẽ natura cupiditatẽ homini ingenuit veri inueniẽdi, quod facillime apparet, cum vacui curis ẽt qđ in cœlo fiat scire auemus, his initijs indocti oia vera diligimus .i. fidelia simplicia, constantia tũ vana, falsa, fallentia odimus, vt fraudem periurium malitiam iniuriam. [Videre) Animo & cõtemplatione. [Audire) Ab alio. [Discere) Ab eo q nouerit & veluti præceptor tradere possit, vel potius, vt quæ contemplamur, vel ab alijs audimus, ea nos pcepta & intellecta memoriæ cõmendemos. [Rerum) Aut occultarũ aut admirabilium. Res oẽs in quibus Rhetoricoꝝ versatur inqsitio triplex, oino sunt. Aut. n. & à materia & ab eius cõditionibus abstractæ sunt. Situ, motu, loco, vt Metaphysicæ, aut nec à materia nec ab eius cõditionibus, vt physicæ, aut a materia tm̃, non etiam à cõditionibus, vt mathematicæ, occultæ qdem sunt physicæ res & mathematicæ. Quarũ scientiam etiam lib. de Orat. Cic abditã & reconditam vocat. Res veru metaphysicæ incredibiles sunt & admirabiles, animo. n. duntaxat cõcipiuntur, cum & materia & à materiæ cõditionibus abstractæ sint, ut dictum est, vel occulta potius ad physicam & metaphysicã referas, admirabile ad mathematicas, quæ in demonstratione positæ sunt, & oculis subijciuntur: nec carent admiratione maxima, vt astronomia. Quãuis eadem scientia & occulta, & admirabilis metaphysica iure dici possit. Nam si occulta admirabilis, non tñ semper recte cõuertis, multa enim admirabilia sunt, & eadem nõ occulta. [Ad bene, beateq. viuendũ necessariam) Quid eiusmodi res occultas & admirabiles scire cõferat ad beate viuendũ his verbis ipse docuit Cicero: Nã cum in oĩbus rebus temeritas in assentiendo errorq. turpis sit, tũ in eo loco maxime, cum iudicandum est quantũ auspicijs rebusq. diuinis & religioni tribuamus. Est. n. periculum ne aut neglectis his impia fraude, aut his susceptis ciuili sopstitione obligemur. Quod ne accidat certe veri inqsitio facit, & sicut Cic. ait necessaria est, ad beate viuendũ. [Ex quo) Qm̃ hæc veri inqsitio naturalis est, & necessaria, sequitur ẽt id præcipue homini conuenire, quod verũ est, hoc est non falsum & euidẽs. [Simplex) Non simulatũ nec ambiguum, sed apertũ & vnum sincerum, purũ, vel integrũ & incorruptum. [Huic veri videndi cupiditati) Ex prudẽtia, quodãmodo fortitudinem orta innuit cum illi adiunctam dicit. Quãto. n. quisq; prudentior est & doctior, tãto magis principatũ affectat. Vnde Syllam Cæsar dicebat dictaturam deposuisse, qm̃ literas ignorasset. Est aũt fortitudo rerum magnarum appetitio, humiliũ contemptio, & laboꝝ cum vtilitatis rõne perpessio. [Appetitio) Principatus, vt in quauis actione & re principes veli

Physicæ res et mathematicæ sunt occultæ.

mus esse, oẽs aũt hoies ceteris præstare vellent & vincere q̃ vinci optarẽt. Quod si bonis artibus id agere student laudandi sunt, Si cõtra improbandi. [Parere) Vt obedire, & subesse. Multos legimꝰ philosophos tyrãnis subesse nõ potuisse. Vt Zenonem, Cleantẽ, & Anaxarchũ Abderitem quoꝝ neuter tyrannũ pati potuit, Auctor Valer. Max. [Bene informatus) Institutus, atq; instructus naturali lege quæ cõem vtilitatem oibus rebus esse anteponendam docet, ẽt priuatę vtilitati, & incolumitati. Innuit aũt appetitionẽ principatus naturaliter in hoiem cadere. Præcipiẽti, vt medico vt patri. [Docẽti) Vt magistro. [Imperãti) Vt magistratui. [Iuste) Vt nemini fiat iniuria, ne illi ipsi qdem cui imperatur. [Legitime) Secundũ leges. [Ex quo) Ex qua principatus appetitione. [Nec vero illa parua vis) Nũc modestiam tangit, quã vt ipsam manare à natura dicit, posita aũt in ordine est & modo. [Naturæ est rõnisq.) .i. naturalis rõnis. [Quid sit) Ordo, q diffinitur sic: Ordo est digestio, & cuiusq; rei in suo loco collocatio vt q maiores natu sunt aut nobiliores, digniores q. in pcedant, sequantur reliqui secundũ dignitatem, vt in re militari ordo seruatur, vt in cõuiuijs, vt in funebri põpa, in senatu. Et Romæ tres fuerũt ordines, patricius, equestris, plebeius. Patricius dignitate ante ibat. Equestris sequebatur. post quẽ plebeius erat. Ergo qd sit ordo, qd prius, qd posterius, qd cui pponi debeat. [Quid sit quod deceat) Hoc ad decoꝝ spectat, quod græci toprepõ vocant, aliud. n. senem, aliud iuuenẽ, aliud adolescentẽ decet. Et Horat. ait in arte Poetica: Ætatis cuiusq; notãdi sunt tibi mores, Mobilibusq. decor naturis dãdus & annis. Ludus pilæ puerũ decet, q dedecet senem, idemq. in multis accidit. Decoꝝ nõ seruat q apud Catonem de voluptate, apud lenonẽ de continẽtia loqtur In factis dictisq;. Cõuenit. n. tũ factis tum dictis modũ adhibere quem q trãsgreditur in vitiũ cadit. Virtus. n. in mediocritate, vt ostẽdit Arist. cõsistit. Et Horat. ait: Est modus in rebus sunt certi deniq; fines, quos vltra citraq. neqt cõsistere rectum. Decet oẽs, rebus accõmodare orationem, quæ si lõgior fuerit quã necessitas postulet, inepti habemur. Itẽ cauẽdum est ne aut dictũ proteruum sit atque insolẽs aut factum uocetur. Itaque eoꝝ &c. Concludit, & pruprium hois esse dicit ut tẽperantia & modo vocatur. Qm̃ qualia sint quæcunque cernuntur, solus intelligit, & aspectu ipso pcipit. [Sentiuntur) Percipiũtur. Sensus ad oẽs quoque ptinet & non minus oculoꝝ & gustus tactusq. q̃ auditus dr̃. [Aspectu) Oculis oium inqt rerum à natura pductarum ordinẽ pulchritudinem & cõgruentiam cernit transfertq. ad aium suum similitudinẽ, videt terram accepta semina multiplicata reddere idẽ ipse facere in referendo grã studet, formicas intuetur ęstate laborare grana cõdere vt sit hyeme, quo vescantur cõtinuo imitatur. Et sic ad aium similitudinẽ transfert, nec solũ, quæ in terra sunt, sed ẽt quæ in cœlo inuestigat: Recteq. ait Cic. nõ incolas in terra esse hoies & habitatures, sed vt superarũ rerum contemplatures, vnde & ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ ἀναθρεῖν. Et Ouid ait. Pronaq. cũ spectent animalia cetera terram Os homini sublime dedit cœlumq. videre iussit, Et erectos ad sidera tollere vultus. [Pulchritudinem) Rerũ externarum magnitudinẽ atque excellentiam, nihil. n. pulchrũ intelligimus, quod idem nõ sit excellens ac magnum, & cõtra Arist. placuit, vt q magnus esset is ẽt pulcher intelligeretur, verum aũt pulchritudo reꝝ quas cernimus in terris, primam illam & auream, vt ait Theophr. philosophiam cognitionis cupiditate incẽsam excitauit. Pulchritudinẽ vero cœli, maris terræ intelligimus venustatem singularum partium ornatũ & varietatem in suo cuiusq; gñe conuenientiam cõgruentiam & elementoꝝ fidem inter se & concordiã quamuis diuersaꝝ sint qualitatũ. [Quam simil.) Efficit inqt naturalis rõ, vt quod in rebus externis ꝯspicimus sicut in tpibus, quæ sibi inuicẽ ordine succedunt, & elementis quæ eadẽ semper fidẽ seruãt & cõstantiã. Ideo & nos in factis & dictis custodire studeamus vt nihil inordinate, nihil incõstãter aut dicamus. aut faciamus. [Cõstãtiã) Vt in bonitate pseueremus, & in his, q̃ semel probauimus si modo honesta sunt. [Indecore) Turpiter cõtra modestiam. [Effeminat) Molliter cõtra fortitudinẽ. [Libidinose) Incõtinenter libido est inordinatus appetitus rationi & honestati repugnans. [Aut cog.) Quia ne cogitare qdẽ fas est quod turpe est. Quasi & ipsa cogitatio scelus sit absq; opere. [Quibus ex reb.) concludit nunc, post singulas honesti partes attingit, & has esse inqt ex qbꝰ honestũ ꝯstat. [Quod q̃rimus) Ad qđ ois nr̃a actio dirigit. Cõflatur) Cõficiuntur. Translatio à fabris sumpta est. Quod & si nobilitatũ non sit &c. hoc est q si à nullo nobilitatur & laudatur tñ per seipsum nobile & laudabile est. [In quo magna) Vis ostenditur honesti. [Formam qdẽ &c.) Attentum reddit filium, pulchritudinẽ atque excellentiã honesti extollẽs cum dicit mirabiles excitaturũ sapientiæ amore, si oculis cerneretur, sicut animo vide tur

Valerius Max.

Ordo qd sit.

Ordines Romanorum.

Horat.

Quid sit modus.

Ouid.

Theophrastus.

tur,sed honesti partes quas minus aperte superius attigit, explicat nûc manifestius singula℞ vim proprietatemq. patefaciens. [Formam) Recte dixit est .n. furma,quæ dat esse rei, & illæ quatuor virtutes quas innuit honestû efficiunt, ad quod officia diriguntur & spectât. [Oculis cer.) Sicut corporis alicuius cernitur pulchritudo. Arist. primo Politico℞ non perinde esse ait animi pulchritudinê vt corporis cernere, quod si tã facile animi q̃ corporis pulchritudo cerneretur,dici nõ posset quâto amore virtutis aius accenderetur,& recte qdê,nam cum animus corpori præstet,quâto dignior eo est,tâto magis eluceret. Cur aût in amorê virtutis tardior animus sic ea causa est, quod vbi parum est notitiæ,quæ per sensum fit,illic tardior notitia est intellectus. Sensibiles aût res per exteriorem intelliguntur. Cum intelligibiles tantûmodo animo comprehêdatur. Vt ait Plato in libris de rep.

ASCEN. PRincipio generi. Hæc est pars executiua totius operis,q̃ diuiditur in tres libros. In quo℞ primo docet qûo officia ducâtur ab honestate,&ab ui virtutis gñe. In secundo qûo ducantur,ab vtili,quæ ad res,& honorê, & gloriam spectat acquirêdam. In tertio ponit differêtias inter honestum & vtile, & docet vtrû sic eligibius. In hac aût parte inuestigat honestum à natura ostendês honestatis semina hoibus ingenita esse,& qd hoies belluis pstent. Ordo est: Attributum est à natura principio.i.in principio oi gñi animantium.i.animam sensitiuam habentiû, vt tueatur.i.protegat se,& animam, & corpus suû & vt declinet .i. euitet.ea quæ videâtur ei nocitura.ꝑ pro & vt sup.inquirat,& paret .i.côparet,& acquirat ea sup.quæ sint necessaria ad viuendum, vt pastum quo nutriatur,vt latibula in q̃bus lateat & occultetur,vt alia eiusdem gñis. Côe aût oium animantium.i. quod in oibus animâtibus reperitur,est appetitus côiunctionis .i. coitionis seu coitus,causa ꝓcreandi.i.progignendi sibi simile. Et cura quedâ.i. custodia,& solicitudo eo℞,quæ ꝓcreata sunt. Sed hoc interest maxime.i.ꝑcipue,inter hoiem & beluam.i.pecus,seu bestiã,&quodlibet animal irrationale. Quod hæc.s.bellua.sentiês admodum.i. valde.paulû.i.modicum,præteritum aut futu℞. accômodat.i.applicat se solû ad id,quod adest i.quod præsens est,hoc tm̃.i.in tm̃, quantum.i.in quantum mouetur.i.afficitur.sensu.i.sensualitate. Homo aût q̃ est particeps rõnis.per quam rõnem cernit.i. prouidet.côsequentia.i.ea q̃ aut necessario, aut verisimiliter consequêtia.i.futura sunt,& per quã videt.i.côsiderat causas re℞,& ꝓgressus.i.productiones,& processus,seu exitus à causis dependentes, eau℞.s.re℞,&per quã non ignorat,immo cognoscit quasi antecessiones.i.principia antecedêtia & ex q̃bus sequatur, & per quã côparat similitudines.i.de similibus similiter iudicat & adiungit,ac que annectit rebus p̃sentibus sup.res futuras & videt.i.oculo mêtis inspicit facile cursum totius vitæ: & pparat res necessarias ad eã s.vitam degendam.i.vsq; ad defunctionem agendam. Et ea.na. eõ.i.amicabiliter consociat homini hoiem & hoc vi.i.vehemêtia êt virtute rationis conciliat dico &.i.pariter ad societatem rationis.i.colloqui vt simul loquantur & consultent,& ad societatem vitæ vt conuiuant. Et ipsa na. inge. quendã amorem in primis p̃cipuû in eos q̃ procreati sunt.i.genituram suam. Et impellit.i.inuestigat,& cogit cœtus.i.conuenticula & congregationes hominû ad hoc sup.vt velint celebrari.i.celebres & frequêtes esse inter se,&vt velint obedire sibi.s.mutuo,&vt sup.hô studeat.i.conetur.pare.i.acquirere.ob eas causas.i pp libero℞ educationem & cû ceteris hoibus coniunctû & societatê, ea quæ suppeditent .i. abûde efficiant ad cultum.i.ornatum,seu amictum & ad victum nec soli sibi,sed sup êt coniugi,liberis, ceterisq. quos habeat .i. hr̃e debet charos & quos debeât tueri.i.protegere & defendere. Quæ.i.cuiusmodi cura.exuscitat.i.erigit &excitat,quasi dormiêtes aios.sup.hominum & facit eos maiores.i.ampliores,& vehemêtiores ad rem. Propter coniugem.n.liberos,& amicos protegendos multi in bello animosiores reperti sunt,q̃ qui illis caruerât. In primisq. &c. docet quæ sint ea ad quæ animi hoium specialiter exigûtur,dicens ꝙ in primis ad inquisitionê, atq; inuestigationê veri.&c. Ordo est: In primis.i.ante oia inquisitio & inuestigatio veri est propria hois,q̃a soli homini competit. Itaque .i.& ita cum.i.qñ nos sumus vacui necessarijs negocijs, & curis .i.solicitudinibus quasi coe vrêtibus. Nos auemus.i.cupimus, tû .i.tunc videre,audire & dicere aliq̃d,& nos dicimus.i.iudicamus & existimamus. Cognitionem re℞ aut occulta℞, aut admirabiliû esse necessariam ad viuendum bene & beate. Ex quo.i.ex quare,q̃a.s.ex natura inuestigamur ad inquisitionê veri, intelligitur .i.intelligibile & manifestum est,id quod sit verû simplex & syncerum,esse aptissimû.i.conuenientissimum naturæ hominis. Appetitio quedâ principatus.i.potentatus & dominij,est adiûcta cupiditati vidêdi veri.i.quæ est de vero videndo.i.cognoscendo. Ita vt animus bene informatus à natura,nemini velit parere.i.obedire nisi ꝑceptenti a vt docenti,aut imperanti iuste & legitime causa vtilitas. Ex quo.i.ex qua re existit.i.apparet,& emergit magnitudo animi, côtemptio.i.vilipensio rerum humana℞.i.quæ ab huîe geri vulgariter pñt. Alij legunt contentio.i.côcertatio rerum humanarû,quod meo iudicio nõ male quadrat. Ex eo.n.quod aius huis parere retractat, nascitur magnitudo ipsius & contentio.i. côcertatio rerum humanarum.i.de rebus humanis. Nec vero illa vis i.virtus & vehemêtia naturæ & rõnis,ꝙ hoc vnum.i.solû animal s.homo sentit.i.percipit, qd sit ordo.i.quis ordo sit in rebus seruandus,qd sit quid deceat, & quis modus sit in factis & dictis, Itaq;.i.& ita nullû aliud animal sentit.i.percipit & intelligit pulchritudinê,venustatem,& cõuenientiam partium eo℞ ipso℞.i.earum ipsarû rerum quæ sentiuntur.i.percipiûtur aspectu. Quam similitudinem natura & ratio transferês ab oculis ad aium putat multo magis pulchritudinê constantiam,ordinê conseruandum, sup.esse in côsilijs & factis,& cauet ne faciat qd.i.aliquid indecore,vt pro vel effœminate.i.molliter & nõ viriliter. Tum.i.deinde vel insuper sup.cauet in oibus opinionibus,& factis,ne faciat aut cogitet,qd.i.aliquid libidinose. Ex q̃bus rebus.s.ex fuga indecori effœminati,& libidinosi facti,aut cogitari,côflatur,& efficitur id quod quærimus.s.honestum,quod quidem honestum,êt si non sit nobilitatum per venerationem hoium, tñ si honestum de se.s.& quod nos dicimus vere esse laudabile natura.i.ex natura sua êt si à nullo laudetur. O Marce fili tu quidem.i.certe vides ipsam formam & tanq̃ faciem honesti. Quæ facies.i.imago & species honesti si cerneretur oculis,citaret.i.excitaret (vt Plato ait) mirabiles amores sapientiæ, pro quam.s.honestû est quod inuenimus.

DOCT. interpr. AVemus aliquid audire) Auere pro cupere, vides & oratoribus vsurpatum.

DOCT. interpr. PRincipio) Vtilis in primis disputatio,qûo sint innata semina virtutû humanis animis. Illa semina dñr alio nomine leges naturæ, suntq. ypolipsis quædã hoc est opiniones quas ex natura sine doctore tenemus de moribus: Nemini iniuriã facere, Tueri sobolem,&cômissos nẽç fidei, Non nimio labore aut luxu naturã corrumpere,sed modum in dictis,factis,vitaq. omni côseruare. (Eademq. nã) Iustitiæ semina. Itaq; cum sumus. Prudêtiæ semina. (Huic veri Fortitudinis semina) Nec vero. (Modestiæ se.) Vt ait Plato. Ex Phædro Platonis. δεινοὺς γὰρ ἂν παρεῖχε ἔρωτας εἰ τοιοῦτον ἑαυτῆς ἐναργὲς εἴδωλον παρείχετο εἰς ὄψιν ἰόν.

ARGVMENTVM.

DE quatuor virtutibus, vnde omnia vitæ cõmunis officia manant,prudentia,iustitia,fortitudine, & temperantia de materia singulorum.

SED omne, quod honestum est,id quatuor partiû oritur ex aliqua: aut enim in perspiciêtia veri,solertiaq. versatur; aut in hominum societate tuenda,tribuêdo suû cuique, & rerum cõtractarum fide; aut in animi excelsi, atq; inuicti magnitudine,ac robore; aut in oîum,quæ fiunt,quæq. dñr,ordine, & modo, in quo inest modestia, & temperantia. quæ quatuor q̃q̃ inter se colligata,atque implicata sunt: tñ ex singulis certa officiorum gña nascuntur: velut ex ea parte,quæ primo descripta est,in qua sapientiam,& prudentiã ponimus,inest indagatio,atque inuêtio veri: eiusq. virtutis hoc munus est propriû.vt enim quisq; maxime perspicit,qd in re quaque verissimû &quiq́. sit,acutissime,& celerrime põt & videre,& explicare rõnem,is prudentissimus,& sapientissimus rite hr̃i solet.quocirca huic quasi materia,quã tractet,& in qua versetur,subiecta est veritas. reliquis aût tribus virtutibus necessitates propositæ sunt ad eas res parandas, tuendasq., quibus actio vitæ continetur; vt societas hoium, coniunctioq́. seruetur; & animi excellentia,magnitudoq́. cû in augendis opibus, vtilitatibusq́. & sibi,&suis cõparandis,tum multo magis in his ipsis despiciendis eluceat. Ordo aût, & constantia, & moderatio,

Specialis anima que sit appetitus

deratio, et ea, q̃ sunt his similia, versantur in eo gñe, ad qđ adhibẽda est actio quædam, non solũ mentis agitatio. His enim rebus, quæ tractantur in vita, modum quendã adhibentes, & ordinem, honestatem, & decus conseruabimus.

PETRVS MARS. *Honesti diuisio.*

SEd omne quod honestũ est.) Dixit generaliter de honesto, qđ conflatur ex his quatuor principijs naturalibus, nunc diuidit ipsum honestũ in quatuor partes, prudentiã, iustitiam, fortitudinem & tẽperantiã, quarũ munus, & quasi materiam quam tractẽt, & circa quã versentur, describit. [Partiũ) Quatuor uirtutũ, quę sunt fontes oium officiorum, ex his.n. oẽ honestum oritur. & incipit dicere de honesto, quod manat à prudẽtia. [Perspiciẽtia veri) Vera, & itegra cognitione. [Solertia) Est ingeniũ acumen, & naturalis prudẽtia. Vnde dicit Fabius ingenitã esse pueris agitationẽ mentis, & solertiam. [Aut in ho.so.tuen.) Hoc est munus iustitiæ, quæ est ad conseruationẽ humanæ societatis. [Tuenda) Defendenda, sustentãda opibus, & opera. [Quod suũ est cuiq;) qm̃ iustitia tribuit unicuiq; quod suũ est. [Et re cõ. fi.) Venditionũ, emptionum, promissionũ, cetecorumq. contractuum, & fides est fundamentũ iustitiæ qm̃ remota fide remouetur iustitia, hæc oia sunt de iure gentiũ, ut loco suo dicetur. [Aut in animi ex.) Hoc est munus fortitudinis. [Excelsi) Elati, & oia tanq̃ inferiora spernentis, quod est propriũ magnanimi. [Ac ro.) fortitudine, q̃ dolore, aut aliqua alia calamitate non frangitur. [Aut in oium) Quæ fiunt, hoc est munus tẽperantiæ. [Fiunt) Nã in factis & dictis seruãdus est modus, nam in oibus negocijs debet esse ordo rerũ, opportunitas tpum, & mensura verborũ. [Quæ quat.) Nunc cuiusque uirtutis quasi materiã & subiectum ponit ostẽdens ex singulis uirtutibus certa officiorũ gña oriri. lib. 5. de fini. ait, Atque hæc coniunctio confusioq. virtutũ à philosophis rõne quadam distinguitur. Nã cum ita copulatæ connexæq. sint, vt oẽs oium participes sint, nec alia ab alia possint separari, tñ ꝓpriũ suum cuiusq. munus est, vt fortitudo in laboribus, periculisq. cernatur. Tẽperantia in repellendis voluptatibus, prudẽtia in delectu bonorũ & malorũ, iustitia in suo cuiq; tribuẽdo. [Quatuor) prudẽtia, iustitia, fortitudo, & tẽperãtia. [Colligata) Cõnexa, qppe emergũt ab vno honesto. [Implicata) coniũcta, Stoici dicebãt

Stoicorũ de uirtute opinio.

virtutes, sibi inuicẽ ita esse connexas, vt q vnam habuerit omnes habeat. [Certa gña) Propria cuiusque virtutis, qm̃ dñr pertinere ad vnam potiusq̃ ad aliam. [Velut ex ea parte) Ponit officium ipsius prudentiæ, quam sequuntur consiliorũ maturitas, & intelligentia. [Indagatio) Inquisitio, qm̃ prudens versatur circa veri indagationẽ. Atque inuentionem prius inquirimus postea inuenimus. Itaque inqt Ambro. in veri inuestigatione tenendũ est illud decorũ, vt summo studio requiratur qđ verum sit non falsa pro veris dicere, nõ obscuris vera inuoluere; non superfluis, vel implexis, atque ambiguis occupare aium. [Hoc mu.) Officium, vt inquirat verum, nã prudentię, vt dictũ est, veritas obijcitur, & ẽt sapientiæ, sed diuerso modo. [Proprium) Peculiare, vt verũ inquirat, alter non erit prudentia, vt .n. probat Cic. ab effectu munus ipsius prudẽtiæ. [Perspicit) Recte videt. [Acutissime quantum ad ingenij acumen, & solertiam, oẽmq. inuentionem. [Celerrime) Quãtũ ad consiliũ, & bonam ilico cõsultationẽ, & rectã deliberationẽ. [Videre) Aio, & mentis oculo, cui imprimitur prudẽtia. [Explicare) Afferre in mediũ & exponere, atq; cognoscere, verũ per suas causas. Vnde Plin. in quadã Epistola laudat T. Aristonẽ dicẽs Nã quanta sermonibus eius fides? quanta auctoritas, q̃ pressa, & decora cũctatio? Quid. est quod non statim sciat? & tñ plerunq; hæsitat. dubitat diuersitate rõnum, quas acri, magnoq. iudicio ab origine, causisq. primis repetit. [Discernit) Expẽdit. [Rite) recte.

Veritas prudẽtiæ subiecta.

[Quocirca) Cõclusio huius partis, qua ostẽdit veritatẽ esse materiã ipsius prudẽtiæ, & sapientiæ. Veritas subijcitur prudẽtiæ in rebus agẽdis, & circa humana bona, sapientiæ aũt in rebus contemplãdis, prudentia.n. est agere recta, veraq. cum rõne, sapientiæ aũt veritatem contẽplationibus, & rõnibus inuenire. [Tractet) Exerceat & colat, tractare est manibus versare. [Reliquis aũt tribus) Iustitiæ fortitudini, & tẽperantiæ, ostendit Cic. circa quod versentur hę tres virtutes, & qđ sit munus ipsarũ, & dicit versari circa res parandas, qbus vita sustentatur hoc pertinet ad iustitiam, & ẽt tela fortunæ contemnenda, & opes, quod est viri fortis, & magni. [Propositæ sunt) Tanq̃ munus ipsarum, vt debeant ea parare, qbus vita sustentatur, & alitur. [Parandas) Acquirendas cũ labore, & diligenti opera, parare enim est cum difficultate & labore aliqđ acquirere. [Tuendas) Conseruandas, quoniam non minor est virtus parta tueri, q̃ ea inquirere, parareq., & hoc est munus

Parare quid.

temperantiæ, & parsimonię. [Actio vitæ) Exercitatio, & oĩs actus humanæ vitæ degendę, quod pertinet ad iustitiam. [Et animi ex.) Vt appareat ipsa fortitudo, cuius munus est nõ solum parare opes, & augere, vt possit exercere iustitiã, & liberalitatem, sed ẽt ipsas contẽnere, & ois humana inferiora suo aio ducere. Flagitiosi hoies inqt Cyrus apud Xenophontem lib. 5. cupiditatibus oibus se præstãt inferiores. [In au.op.) Quod pertinet ad magnificum. [Sibi & suis) Qm̃ non solum nobis nati sumus & contra oẽm est illos relinquere, q curæ nobis esse debent, maxime parẽtes, ceterosq. domesticos. [Multo magis) q̃ in ipsis opibus comparãdis, qm̃ nihil est tam angusti animi q̃ amare terrena, & à fortuna pendere, & illius bona amplecti, quæ auferri põt, & ille q est vere fortis & magnanimus, nihil vr̃ magnum, & admiratione dignum, ꝑter virtutem. [Magis) Ergo elucet magnitudo animi in despiciẽdis opibus, q̃ comparandis. Vnde laudatur Bias Prieneus q direpta ab hostibus patria, & à nõnullis bona asportantibus interrogatus, quare idem ipse non faceret, rũdit, omnia mea bona mecũ porto. Et Zeno, nũciato naufragio, cum oia sua submersa accepisset, dixit, iubet me fortuna expeditius philosophari. Et Stilbon philosophus Demetrio dixit, ois mea bona mecum sunt. [Eluceat) Appareat, & magis laudetur in opibus spernendis, q̃ comparandis, qua tñ rõne parari debeãt, postea dicetur. [Ordo aũt) nũc ponit quasi materiam ipsius temperantiæ, nam in oibus, quę agũtur in vita, vt honestas, & decorũ retineatur, adhibenda est quędã decens actio, modus, & ordo, & hæc pars ad oẽs virtutes ptinet, vt latius loco suo patebit. Ordo.n. est cõpositio rerum aptis, & accõmodatis locis. Temperantia constat ordine, & moderatione. [Cõstantia) Vacuitas perturbationum, & pseuerantia in honestis actionibus, tranqllitas.n. nil aliud est q placida, & quieta constantia, cum vultus mutatur, os distorquetur, & anhelat, tunc apparet nõ adesse constantiam, cũ celerius q̃ deceat, qs mouetur, ideo ait hæc etia versari in eo gñe, ad quod adhibenda est quædã actio, nõ solum agitatio mẽtis. Nam cum aliqd agendum cogitauerimus, decora actio adhibenda est. Et probat hoc dicens, his.n. rebus. Nam cũ adhibemus modum, & ordinem actionibus nr̃is, seruamus decorũ quod omne genus officiorũ attingit. [Et his similia) Quæ sunt eiusdẽ gñis & ad ipsam modestiam pertinent, ac tẽperantiam. [Versantur) Cõsistunt. [In eo ge.) In ea parte vitæ humanę, & gñe, modoq́ viuendi, q requirit ẽr decentem actionem. [Ad quod) Genus & modũ viuendi, & agẽdi cum decoro. [Actio) vt.s. honeste aliqd cogitemus, & opera atq; exercitatione honesta agamus, & q ipsa actio decora sit, & cõueniens, de qua suo loco præcepta tradentur. [Agitatio) Cogitatio, contemplatio, cõsideratioq. hñs modum & moderationem quandã & rõnem, siue mẽsuram. [Quæ tra. in vita). i. in oibus actionibus vitæ humanæ, & ius quæ dñr, & sunt in vita cõis. [Honestatem) Quantum ad oẽs virtutes & officia. i. cõseruabimus id, quod est secundũ virtutem. nã si adhibeatur modus, seruabitur honestas. i. ipsa virtus quæ est quædã mediocritas, plus, & minus, & si adhibeatur ordo cõseruabitur ipsum decorũ. [Et decus) Ipsum decorũ, quod ab honesto nõ potest separari, tunc enim decorum est, cum præcessit honestas.

Ordo quid sit.

COnflatur) Quasi colatur, & informatur ipm honestum, cõflare proprie est flatu follium, & ignea vi metalla liquare, ac effingere in ipsis formis, quarũ diminutiuum est formula. Trãsfertur post modũ ad multa hoc verbum, vt conflare odiũ pecunias, & cetera id genus. [Nobilitatũ) Celebratum, laudatũ. Nobilitas, inqt alibi Cic. nil aliud est q̃ cognita virtus. [Tamẽ) quãuis non laudetur vulgo. [Sit honestum) Suã retineat dignitatẽ, hoc est cõtra Epicurum, q decreuit id esse honestum, quod populari fama esset celebratum. Ita.n. dicebat, vt consuetudo loquitur, id solum dr̃ honestum, quod est populari fama gloriosum, quam prosanam opinionem confutant Cic. in 2. de Finib. ironice dicit, Philosophus nobilis honestum qđ sit, si id non est in voluptate, negat se intelligere, nisi forte illud qđ multitudinis rumore laudetur. Ego aũt hoc turpe esse sæpe iudico, & si qñ turpe non sit, tamẽ non esse non turpe, cum id à multitudine laudetur sed honestum dr̃, atq; laudabile, qa tale est vt vel si ignorarent id hoies vel si obmutuissent pulchritudine sua tamẽ esset, speciesq. laudabile. Honestũ igitur id intelligimus, qđ tale est, ut detracta omni vtilitate, sine vllis præmijs fructibúsue, p se ipsum possit iure laudari. [Vere) Firmiter ac sine dubio. [Laudabile) Dignũ laude, ac celebritate. [Natura) p se, sua spõte, ꝓpriaq. vi, dote ac potestate. [Formã) Cõcinnam, & venustam figuram virtutis ẽ quatuor naturæ principijs conflatam. [Tanq̃ fa.) quasi aspectum, qm̃ virtus non habet corpus, sed animo percipitur, & vr̃. [Mirabiles) Ardentes. [Exercitaret) Cõmoueret, accenderet, inflammaret ut ait Plato in eo.s. dialogo, qui Phædrus uel de pulchro inscribitur

ASCEN.

his

his uerbis: Oculorum est in nobis sensus acerrimus quibus sapientiã non uidemus, quam illa ardentes amores excitaret sui si uideretur. [Oritur ex aliqua quatuor partium) Qm̃ honestum est ipsa uirtus, & quicquid ab ea proficiscitur, & quatuor sunt quasi fontes omnium officiorum, quæ sunt ueluti secũda quædam honesta oĩbus hoĩbus cõia. [Perspiciẽtia) Perfecta cognitione ueritatis, q̃ humanæ docilitati, & rõni proponitur, ueluti signũ, quod indagãdo, atque inuestigando attingat, ad hoc .n. mens data est, & naturalis igniculus, q doctrinis adiutus, & longo usu ut suã explicet flammã, confletq; rectum de rebus iudicium. [Solertia) Acumine, sagacitate, diligentia, prõptitudine. sagaces, inqt Pom. dñr hoies solertis ingenij. innata est, ut ait Fabius Quintil. humanis ingenijs agitatio, & solertia. [Tuenda) Fouẽda, & conseruãda, quod iustitiæ munus est. [Quod suum) propriũ, & illi debitũ naturali decreto. societas nostra, dicit Seneca, lapidũ formationi simillima est, quæ casura, nisi inuicem obstaret, hoc ipso cõtinetur. [Excelsi) Sublimis, elati, oia humana infra se ducentis, ac per hoc minora, atque inualida. [Inuicti) Insuperabilis, cum sit fortis, & magnanimitate subnixus aius. [Robore) Vigore, vnde hoies valentes, inqt Pomp. & boni coloris robusti dñr à robore arbore, quę plures venas rubri coloris habet, nam ruber color & russus Robus olim dicebatur. [Ordine) Opportuna, & decora rerum oium dispositione, cõgruentia, constantiaq. citra confusionẽ, & fluctuationẽ. [Modo) Mẽsura, rõne, prescripto, norma, formula, vt neqd nimis. Agendũ inqt Seneca, virtus antecedat tutum erit oẽ vestigium, & uolupeas nocet nimia, in virtute nõ est verendum, neqd nimium sit, q a in ipsa est modus, non est bonũ, quod magnitudine laborat sua, ois in modo est virtus, modus aũt certa mensura est. [Modestia) Modificatio, moderatio cupiditatum oium, vt veram recipiant formam. [Tẽperantia) Cõseruatio recti iudicij de bonis, & fine bonorum, iccirco σωφροσύνη dicta est à græcis quasi cõseruatrix mẽtis, & prudentię. [Implicita) Quasi catenia reuincta, qm̃ re ipsa non separantur, data siqdem prudentia. quæ ceterarum dispositionum, & affectionũ forma est, dantur oẽs, tñ cogitatione separantur, vt apertior, & facilior via sit institutionis, & perceptionis. Quid hẽes inqt Seneca quod in philosophia suspiceres, nisi bñficiaria res esset, huius opus vnũ est de diuinis, humanisq. verum inuenire ab hac nunq̃ recedit iustitia, pietas, religio, & ois alius comitatus virtutum consertarum, & inter se cohærentiũ, hæc docuit colere diuina, humana diligere, & penes deos impiũ esse, & inter hoies consortium quod aliqñ inuiolatum mansit, anteq̃ societatẽ auaritia distraxisset, & alibi. Sciẽdũ est qd sit virtus, vna sit, an plures, separatę, an adnexę, an q vnã hẽt, & ceteras habeat, & quo inter se differãt. Arist. 6. moraliũ dicit: Ea ratio, qua qspiã disseruerit separari virtutes, hunc solui põt. Non .n. idẽ ad ois suscipiẽdas aptissimus est ingenio, quare aliã iam accepit, aliã vero nondum. Hoc .n. in naturalibus qdem virtutibus fieri põt. At in his, qbus absolute dr̃ homo, bonus fieri neqt, etenim cum prudẽtia, quæ est vna simul inerũt vniuersæ. [Certa) Quædã diffinita, & peculiaria cuiusq; virtutis. [Descripta) Designata, & delineata ea scilicet diffinitione, q̃ τύπῳ dr̃ à gręcis, & ὑποτύπωσις. Sapiẽtiã .i. exactam scientiam rerum occultarum, & sublimiũ cuius munus est affirmare aliqd, vt verum, & negare, vt falsum. [Prudentiã) Notitiã rerum humanarum, & rectam rõnem eorum, quæ tractantur in vita, quorum habet delectum, cuius officiũ est, bonũ à malo, & honestũ à turpi discernere, atque aliqd esse agendũ affirmare. [Indagatio) Venatio, inuestigatio, cuius finis est ipsa inuẽtio. [Propriũ mu.) peculiare officiũ, & opus, cum sit perfectio rõnis, cuius adæquatum obiectum est veritas. [Prospicit) exacte intelligit, & comprehendit. [Acutissime) Ingeniosissime solertissime, sagacissimeq.. [Celerrime) Prõptissime. Videre, dispicere. [Explicare) Patefacere, euoluere, declarare, vnde diffinitio dr̃ explicatio qdã rerũ inuolutarum, & ambiguarum. Prudẽs, ait Seneca, accelerat tarda, pplexa expedit, dura mollit, ardua, exæquat. [Necessitates) vrgẽtes causæ cõparandarum rerum ad victum, & cultum necessariarũ. [Propositæ) obiectæ, & destinatæ, vt earum fines, atque signa, ad quę suos dirigant actus. [Tuẽdas) Conseruãdas modo quodã, frugalitate, ac parsimonia, q̃ magnum vectigal & habetur, & est. [Actio vitæ) vsus viuendi, & naturalis necessitas. [Cõtinet) Cõseruatur, & sustẽtatur. Coniunctio, cõicatio beneficiorum, qbus humana vita cõstant, & concordia, quæ ciuilis quædã amicitia est. [Excellentia) Vigor inuictus, & aiositas, solertiaq. ois paruifaciens labores, vt hoiem forte decet, atque magnanimũ quem, vt secunda nõ extollunt, sic aduersa nõ deprimũt. [Opibus) Fortunæ subsidijs. [Despiciendis) contẽnendis, par siquidem infirmitas animi est pati non posse diuitias, & illis nõ posse carere. [Eluceat) appareat, cernatur, resplẽdeat. [Ordo) cõcinna dispositio rerum, & actionũ. [Constantia) Grauis tenor, cõgruentia, conueniẽtia citra leuitatẽ, & fluctuationẽ. [Moderano) Mẽsuratio factorum; atq; dictorum. [His si.) Modestia, tẽperantia, verecundia, decorum in omni re. [In eo ge.) Natura, & qualitate rerũ. [Actio) Decẽs motus, & gestus. Actus inqt Põpeius interdum significat motũ corporis, vt histrionum, & saltatorum, q etiam ex hoc ipso actuosi dñr. [Tractantur) Exercẽtur in toga, & armis. In 2. de Fin. ait idẽ Cic. Atque his tribus gñibus honestorum notatis quartũ seqtur, & in eadem pulchritudine, & aptũ ex illis tribus, in quo inest ordo & moderatio. Nã & temeritatem reformidat, & non audet cuiq̃ aut dicto pteruo, aut facto nocere, vereturq. quicq̃ aut facere, aut loqui, quod parũ virile videatur. [Modum) Mensuram, & rõnem. [Ordinẽ) Distinctionẽ, & opportunam proportionem. [Honestatem) Virtutis prescriptum, & veram laudem. [Decus) Ornatum vitæ decorum, & temperatam actionem, quæ κοσμιότης dicitur à Græcis.

Sagaces qui sint. *Robus olim quid.* *τύπῳ græce quid.* *Actus quid.*

Sed omne &c.) Nunc p honestum, offm̃ intelligit & oẽm actionẽ, atque operationem honestã, dicens omne honestũ, hoc est ois honesta actio ex aliqua quatuor partiũ quæ honestum ipm actionum & operationũ finem conficiunt, orit. s. prudentia, iustitia, fortitudine, temperantia, honestũ quidem ipsum cũ seorsum & per se consideratur nõ potest nisi ex omnibus partibus cõstare, honestum vero cum actio secundũ honestatem accipitur ẽt ex singulis partibus separatim elicitur. Quarũ diuersi sunt fines, vt iamiam patebit. [Aut enim &c.) Ecce quõ singulas enumerat partes, pprietatibus adiũctis, & vi expressa ex singulis honestũ hoc est offm̃ ipsum & virtutis actionem manare dicens. [In pspicientia veri &c.) Prudentiam tãgit, quæ est habitus verus cum rõne, qui in agendis versatur. Quæ sunt homini bona & mala, vt diffinit Arist. Perspicuitate veri, vt bene iudicemus & recte consulamus, prius enim & quærimus & rõne discurrimus qd sit aliqd. Deinde ad capiendum consilium tp̃is spatium addimus. Nam vt aiunt celeriter agendũ est, morose consulendum, & hoc solertia efficit, quæ bona coniectatio ab Arist. diffinitur. [Aut in hoium societate &c.) Hoc ad iustitiã spectat. Quæ duplex est, vniuersalis & particularis, vniuersalis oẽs complectitur virtutes & quicqd lege cõstitutum est. Iubet aũt lex quæ sunt viri fortis: ut nõ deserere locum in acie, nõ arma abijcere, & ea quæ sunt tẽperãtis vt non cõmittere adulterium, non flagitiũ facere, & ea quæ sunt mãsueti, vt nõ pulsare, nõ iurgia exercere. eodem nõ secundũ alias virtutes, vt prudẽtiam, nõ plus sapere q̃ oportet sapere, ne stultitiæ subeamus nomẽ, & hæc iustitia virtus est perfecta, nõ per se sed per alium. Et ppea sæpe excellentissima virtutum vr̃, & neque hesperus, neq; lucifer ita mirabilis, vt in pverbio quoque dici solet, oẽs simul virtutes iustitiæ inesse, & eam pfecta maxime virtutem, qm̃ perfectæ virtutis est vsus, & q eam habet ad alium quoque vti põt, multi .n. in se ipsis virtute vti possunt, sed in alijs non possunt, & Bias dicebat magistratus virum ostendit, qm̃ ad aliũ, & in cõi geritur particularis iustitia in parte virtutis est, & aut in distributione consistit honoris pecuniarum, uel aliorum, quæ talia sunt, vt diuidi possint inter eos, q in ciuili societate versantur, aut in cõmertijs corrigendis, vt emendo vendẽdo, conducẽdo, locãdo, & hæc cõmutatiua solet vocari, illa vero q̃ præcessit distributiua; hæc oia paucis verbis complectitur Cic. nam cum dicit in hoĩum societate tuenda, vniuersalem innuit iustitiam, cum addit tribuendo suum cuique distributiuam, cum demum subdit rerũ contractarum fide, cõmutatiuam significat. [Rerum contractarum fide) Vt stemus promissis, & quę cũ aliquo cõtraximus ea impleamus. [Aut in animi excelsi &c.) Fortitudinẽ intelligit, quæ est cõsiderata periculorum susceptio: & laborum perpessio eius partes sũt, Magnificentia, fidentia, perseuerantia, patientia, quas oẽs hic innuit. Cum dicit animi excelsi, magnificentiam intelligit. quæ est rerum magnarum, & excelsarum, cum animi ampla quadam & splẽdida propositione cogitatio, atque administratio. Cum addit atq; inuicti, patientiam significat & pseuerantiam. Quarũ altera est honestatis aut vtilitatis causa rerũ arduarum ac difficilium volũtaria ac diuturna ppessio. Altera in oratione bene cõsiderata stabilis & ppetua permansio. Cũ subdit robore fidentiã accipimus perq̃ magnis, & honestis in rebus multũ ipse aius in se fiducię cõ spe certa collocauit. [Aut in oium, quæ fiunt &c.) Quarta hic innuitur honesti forma, quæ est tẽperantia, & circa voluptates corporis existit. vt ait Arist. s. visum, auditum, gustũ, tactum. Quibus q delectantur quantũ debent nihil peccant, & circa hmõi temperãtia, atq; intemperantia existit; sicut illius gulosi q precatus est longius sibi guttur q̃ ciconiæ fieri, qm̃ tactu gaudebat, quod scri. Arist. [Ordine & mo.) Ordo est partiũ dispositio recta, vt totũ pficiãt corpus. Modus, vt neqt fiat nimis & mediocritas seruet & ab extremis discedat, quę vitiosa sunt, ordo ergo in cõpositis est.

FRAN. MAT. *Honestũ* *Prudẽtia* *Fortitudo.* *Patiẽtia.* *Ordo.* *Modus.*

& digestis rebus.modus vero in distinctis & simplicibos,ille singu la digerit & collocat suis locis pro rex & personax ac tpom qua litate,hic vnum qnoq; agit vt rectum & honestum postulat,& in ter vitium.virtutesq. discernit,proxima.n.sunt ex quo efficitur, vt fallat sæpe uitium spem uirtutis,quod ait Hor.exempli gratia largiri qbus non oportet & plusq̃ oportet,liberalitatem esse, q̃ virtus est si qspiam credit,fallitur. Nã prodigalitas est,quæ uitiũ est, & liberalitas excessus.Sicut auaritia defectus. (Modestia) p quam,ut Cic.ait alio loco,pudor honestis claram & stabilem cõ parat auctoritatem.(Temperantia.) Quã idem diffinit rõnis in libidinẽ atque alios non rectos impetus animi firmã & moderatã dominationẽ.(Quę quatuor.)nũc Cic singulas uirtutes,quas cõmemorauit,proprIa habere officia ostẽdit. Quamuis ita cõnexæ,colligatæq. inter se sint ut esse una sine reliqs nõ possint,qđ Stoici uolebãt.Socrates nullã uirtutem absq; prudẽtia esse dicebat,& recte ut lib.6.ethicorum colligit Arist.ois.n.uirtus p habitum cum rõne diffinitur,ratio aũt prudentiæ est. Sequitur ergo, cum ois virtus sit habitus cum rõne,nullam absque prudentia esse. Cũ vero dicimus virtutes ab inuicẽ separari naturales vt idẽ ait,intelligimus. Nõ.n.apti ad oẽs nascuntur & aliam habemus, aliã non habemus,hoc in virtutibus, p quas simpliciter vir bonus dr non recipitur.Et enim prudentia,quę vna est,oẽs simul existunt,sine ea esse non pñt.Quis.n.fortis esse possit aut iustus aut tẽperans,q per prudentiam qđ sit fortitudo,qđ iustitia, qđ temperantia non intelligat? (Colligata)Coniuncta origine.(Implicita)Officijs,& actione.(Officiorũ genera.) diuersæ actiones qđ ipse mox declarat,ostendẽs diuersas esse operationes virtutũ singularũ.Qoamuis natura colligatæ & implicitæ oẽs sint. (Velut ex ea parte)probat sua cuiq; parti honestatis officia esse, sed prudentiæ primũ Cuius propria actio est indagare & inuenire verũ. (Sapientiã & pru.p.)Hæc maxime differunt.Nã prudentia est habitus verus cum rõne.Qui in his agendis versatur, q̃ sunt hoi bona & mala prudentes sunt, q publicis priuatisq. rebus administrãdis sunt apti,qualem Periclem fuisse tradũt.Sapiẽtiam,si de artibus loquimur,virtutem artes intelligimus, illisq. tribuimus q excellẽtissimi sunt,vt Phidiam statuarium sapientem vocamus. Est alia sapiẽtia quæ proprias cõmoditates spernit,& hæc est sciẽtia & intellectus preciosissimarũ rerum, eui q student sapientes non prudentes vocantur,vt Anaxagoras, Tales, alijq. permulti; q propria cõmoda ignorantes,totos se eorum inuestigationi dederunt,q̃ sunt eximia,admirãda,difficilia,diuina,ex quo intelligitis non idẽ esse prudentiam,& sapientiã auctor Aristo. (Hoc munus propriũ)Prudentię.n.subiectũ est veritas,actio eã indagare.(In re quaq;)Quamcunq; intellectus noster percipit.(Acutissime)Ad solertiã refertur & sagacitatẽ,quarũ illa bene cõijcit hęc bene diiudicat celerrime & hoc ad bonam cõiectationẽ referas, q̃ licet absq; rõne cũ celeritate magna sit.(Rite)Iure recte.(Quo circa)Cõcludit quod dixit de prudẽtiæ actione verũ esse.(Reliqua aũt &c.)Ostẽdit in quo reliquæ tres virtutes à prudẽtia differãt. Nã cum illa in contẽplatione & agitatione animi dũ verum inuestigat posita sit illæ necessarias hñt operationes & totæ in actione versantur.Declarat deide quo singularũ diuersæ sint actiones iustitię fortitudinis,tẽperantiæ.(Necessitates)Necesse.n.est vt ad actionẽ dirigantur: Nec qđq̃ oino pdesset fortem esse aut iustũ vel p prudentiam fortitudinis & iustitię vim intellexisse,atque dignitatẽ,nisi illis ad cõem vtilitatem vteremur. Necessitas duplex est,absoluta,vt deus est. & trigonus. alter.n.esse non põt altera violẽta,& hęc duplex altera q̃ finem respicit sine qua recte esse aliqđ non potest,cum aliqua causa efficiẽs pcedit & effectus seqtur.vt exercitationem seqtur sanitas. põt.n. sine exercitatione sanitas esse,sed non recta & integra. Altera est sine qua oino aliqđ esse non põt,vt sine nutrimento animantis vita. hmõi est necessitas. trium virtutum, quæ sine actione esse non possunt. Nequaq simile est in artibus & virtutibus,vt ait Arist.lib.ij. Eth. Nam quæ ab arte procedunt laudem in se habẽt. quare sufficit illa ita existere. sed quæ a virtute proficiscũtur,non sat est si ipsa iuste quodãmodo se habent,& modeste agãtur. sed si agẽs ita egerit,primo si sciens. secundo eligens.& eligens pp ipsa. tertio si certo & immobili iudicio agat.Ad ceteras vero artes habẽdas nihil hoĩ requiritur præterq̃ scientia.At in virtutibus scire ipsum parũ est,aut nihil vti vero atq; exercere plurimum immo totum valet vtpote q̇ ex frequenti actione iustorum modestorumq. puenitur. Res.n.tunc iusta & modesta dr̃ qñ talis est,qualem iustus & modestus ageret. Iustus aũt modestus non qui hæc agit sed qui sic agunt vt iusti & modesti agunt.bene ergo dicitur q quis iusta agendo iustus sit & modestus,non agendo aũt nullus ut bonus sit curare uĩ.(Parandas tuendasq.)Bene hoc addit. Plus est enim tueri & difficilius q̃ parare. Nam & Ouid.ait, Nõ minor est virtus q̃ quærere parta tueri. Casus inest illic,hic erit artis opus. (Cõtinetur) Potest.n.vita esse,sed non recta nisi hæ ad eam degẽdã adhibeantur virtutes.(Vt lo.&c.) Hoc ad iustitiam spectat quę hoium societatem seruat,quæ durare non posset,si æqtas tolleretur & leges quæ iustitiæ sunt.(Et animi excellẽtia &c.) Fortitudinẽ tangit.(Tum in agẽdis) Iuste.s.& honeste (Tum multo magis &c.)Pulchrũ est magna appetere,sed multo pulchrius quæ alij cõcupiscunt aspicere. Et Euander apud Virg. ad hospitem Æneã domi accipiẽs,sic ait. Aude hospes cõtemnere opes,& te quoque dignũ Finge Deo,rebusq. veni nõ asper egenis. Idem paruo potẽtem dicit Fabriciũ. Seneca vero ait. Magni animi esse sic vti fictilibus vt argẽto. (Ordo aũt) Hoc totum ad temperantiam refertur. (Cõstantia) Firmam & moderatã dominationem animi intelligit in libidinẽ atque alios nõ rectos impetus,vt quinq; sensus si modum tñ excedant.(Actio quædam &c.) Hoc ppea dicit, qm opus est & ad aliarũ virtutum actionem mentis agitatione,cũ nulla (vt dictum est) sine prudẽtia esse possit, immo sic virtus ois in actione consistit: & sic boni & honesti hñt: qui bons & honeste agunt,vt non qui spectant olympia,sed qui certant coronantur, non potest prudens virtute præditus hẽt nisi aliam ex tribus virtutibus prudentiam applicet,vt non male senserint,q dixerint p applicationem tñ virtutem esse prudentiam, per quam quidquid agendũ est prius diligenter cõsideramus.si agere recte & laudabiliter volumus,sed cũ tribus virtutibus actione opus sit,maxima ea indiget temperantia,quæ in dictis,factis,incessu, ordine & modo posita est. (Modum) In partium singularum perfectione. (Ordinẽ) In partium apta & congrua dispositione. (Honestatẽ & decus,) Hoc est finẽ honesti implebimos.quod etiam si nõ laudetur per se laudabile est natura & laudabimur. Nulla.n.virtus est,quæ magis in cõi vita appareat. In omni.n.negocio temperãtes & modestiv vel cõtra quotidie esse cognoscimur. Ideoq. adhibenda diligentia & cauendum maxime ne quid inepte faciamus.

Tẽperantia. — *Prudẽtia quid. Sapiẽtia.* — *Necessitates* — *Ouid.qđ nõ minor est virtus tueri quã quærere.*

ASCEN.

SEd oẽ quod honestũ est. In hac parte diuidit auctor honestũ in quatuor virtutes,quæ vulgo cardinales appellantur, singulisq. earũ propriũ munus assignat, vt ex ordine patebit,q talis est.Sed oẽ id quod est honestum oritur ex aliqua quatuor partiũ.n.pro qa,aut versatur in perspiciẽtia & solertia veri, hoc est prudẽtia.Aut in socie.ho.tuen.tribuẽdoq. cuiq; quod suũ est,& in fide reũ cõtractarũ.hoc est in iustitia aut in magnitudine: ac robore animi excelsi atq; inuicti.i.difficulter vincibilis hoc est in fortitudine aut in ordine & modo oium quæ fiũt,& quæ dñr, in quo.i.in qua re.i.modestia & tẽperãtia.Quæ quatuor,q̃q̃ sunt colligata.i.condecentia.Et implicita inter se, tñ certa.i.specialia gña officiorũ nascũtur ex singulis velut ex ea parte,quæ est descripta primũ,in qua nos ponimus sapiẽtiam,& prudentiã,inest indagatio.i.inqsitio atq; inuẽtio veri,& hoc munus.s.inqrere & inuenire verũ,est proprium eius virtutis.s.prudẽtiæ & sapiẽtiæ. Enim pro q a vti.i.quemadmodũ,quisq; perspicit.i.pfecte inspicit quasi p medium rei. quid sit verissimũ in quaque.i.in qualibet re. quo pro &,q potest videre & explicare. &.i.simul. acutissime. &.i simul celerrime.i.velocissime rõnem,medium probãdæ veritatis, solet hic hẽri.i.reputari,rite.i.secundũ ritum, & cõsuetudinem debitã prudentissimus,& sapiẽtissimus. Quo circa.i.quapp,veritas est subiecta huic.i.hmõi quasi materia,quã tractet, & in qua hoc est circa quã versetur. Autem pro sed necessitates sunt propositæ .i.subiectæ. Reliqs aũt tribus sub virtutibus.s.iustitiæ fortitudinis & tẽperantiæ. Ad parãdas & tuendas.i.defendẽdas eas res q bus.i. p quas actio vitæ cõtinetur,vt societas & coniunctio hoium seruetur.s p iustitiam. Et vt magnitudo, & excellentia animi seruet .s.pes fortitudinẽ.tum.i.insuper vt sup.virtus valet,modestia & tẽperãtia eluceat in augẽdis operibus,& vtilitatibus cõparandis,sibi & suis. Tũ.i.insuper vel prerea eluceant multo magis in his .s. opibus & vtilitatibus despiciẽdis.i.contẽnendis. Autem pro sed & ordo & cõstantia,& moderatio,& ea q̇ sunt his similia versanẽ in eo gñe,ad quod quædã actio.i.corporis exercitatio & nõ solũ .i.nedũ agitatio &.i.cogitatio,exercitatio mentis est adhibenda: Enim pro qa,nos adhibẽtes rebus q̇ tractantur in uita sup.nostra quẽadmodum.i.quãdam modestiã cõseruabimus,& ordinẽ,& honestatẽ, & decus.i.ipsum decorem quod græci τὸ πρέπον vocant.

DOCT. *interpr.*

PErspicientia veri.) Hoc annotauit,q rarius est Perspiciẽtia sicut intelligentia.

DOCT. *interpr.*

SEd omne) Diuidit honestum,& singulis virtutibus propriũ munus assignat. Species honesti quatuor sunt virtutes. Iustitia suum cuique reddit. Prudentia delIberat de omnibus rebus. Fortitudo commissos nobis tuetur. Modestia naturam conseruat,ne nimis vel labor,vel luxus corrumpat.

ARG.

ARGVMENTVM.

De prudentia virtutum omnium principe, & quid in ea fugiendum, quid sequendum.

EX quatuor aũt locis, in quos honesti na
turã, vimq́. diuisimus, ptimus ille, qui in
veri cognitione cõsistit, maxime naturã
attingit humanam. oẽs.n. trahimur, &
ducimur ad cognitionis & sciẽtiæ cupi
ditatẽ, in qua excellere pulchrum puta-
mus: labi aũt, errare, nescire, & decipi, & malũ, & turpe du
cimus. In hoc gñe & naturali, & honesto duo vitia vitan
da sunt: vnũ, ne incognita pro cognitis habeamus, hisq́.
temere assentiamus: quod vitiũ effugere q volet, (oẽs au
tẽ velle debent) adhibebit ad cõsiderandas res & tẽpus, &
diligẽtiam. alterũ est vitium, quod quidã nimis magnum
studiũ, multamq́. operam in res obscuras, atq; difficiles cõ
ferunt, easdemq́. non necessarias. quibus vitijs declinatis,
quod in rebus honestis, & cognitione dignis opæ, curęq́.
ponetur, id iure laudabitur, vt in Astrologia C. Sulpiciũ
audiuimus; in geometria Sextũ Pompeium, ipsi cognoui
mus; multos in dialectica, plures in iure ciuili. quę oẽs ar
tes in veri inuestigatione versant: cuius studio à rebus a-
gẽdis abduci contra officiũ est. virtutis.n. laus oĩs in actio
ne cõsistit: à qua tñ sæpe fit intermissio, multiq́. dãtur ad
studia reditus: tum agitatio mentis, quæ nunq̃ acqescit,
potest nos in studijs cogitationis & sine opera nostra cõ
tinere. omnis autem cogitatio, motusq́. animi aut in cõsi
lijs capiendis de rebus honestis, & pertinentibus ad bene,
beateq́. viuendum, aut in studijs scientiæ, cognitionisq́.
versabitur. Ac de ptimo quidem officij fonte diximus.

PETRVS MARS.

EX quatuor aũt locis,) Posuit Cic. quatuor fontes
officioꝝ ea qbus manat illod bonestum, quod qnę
rimus, nũc accipit primũ fontem.i. ipsam pruden-
tiã, & de officijs, quæ ab ipsa oriõtur, disputat, ostẽ-
dẽs hanc partem in primis attingere naturã huma
nam, qm̃ ex snia Arist. oẽs homines natura scire de
siderant, & res occultas cognoscere. signum aũt est, dicit, sensuũ
dilectio pp se, nanque illos diligimns, & maxime oculoꝝ, non.n.
solũ vt agamus, sed ẽt nihil agere debentea vim videndi, præ alijs
eligimns, causa aũt est, q hic manifeste sensus, nos cognoscere fa
cie, & multas dr̃ias demonstrat rerũ. lib. 5. de Fin. ait, Tãtus est in
natus in nobis cognitionis amor & sciẽtię, vt nemo dubitare pos
sit, qn ad eas res boium natura nullo emolumẽto iouitata rapia-
tur. Qoid vero q ingenuis studijs, artibusq́. delectãtur, non ne vi
demus eos, nec valetudinis, nec rei familiaris hr̃e rõnem, omnia
ppeti ipsa cognitinoe, & sciẽtia captns. & cõ maximis curis, & la
boribus cõpensare eam, quã ex discendo capiãt voluptatẽ virtuti
bus, à qbus manãt officia? [Naturã) Proprietatẽ. [Vim) Pnten
tiã. [Primus ille) Prudẽtia, & sapientia. [Atringit humana na.).i.
io primis conuenit natorę hois, q natura scire desiderat, ergn ni-
bil est tam ꝓpriom hois, q̃ scire velle, & verũ videre in omni re.
[Oẽs enim) Ratio quare attingit maaime naturam hois. [Trahi
mur) Vi, & imperio ipsius naturæ, qm̃ hoc est nobis innatum vel
le. [Docimur) Spõte, certa rõne, & via allecti. [Copiditatẽ) Vehe-
mẽs desiderium cognoscendi aliqd, & sciendi. [Excellere) Excel-
lentiorẽ esse, ac prættantiorẽ alijs. [Pulchrũ) Laudabile, & glorio
sum. & sic cõtra. [Labi) Langios in errorẽ progredi. [Errare) Fal
snm pro vero sibi ꝓponere, quod imprudẽtis est. [Nescire) Non
didicisse, & causas rerum ignorare. Plat. in Theæteto sic ait. Vera
certe opinari pulchrũ est, mentiri turpe. [Decipi) Ab aliquo ver-
suto, & callido. [Malũ) Qnantum in se, qm̃ insipientia magnõ est
malum, & nescio an possit esse mains, & stultitia nihil est peius.
Ideo optimos qoisque, & à natura bene institutus ad rerũ cogni
tionem tota mẽte sese erigit, cum oẽs stulti sine dubio miserrimi
sint. Plot. scribit in vita Lysandri, Antimachõ carmen quod cõpo
suerat in laudẽ Lysandri aboleuisse, dũ Lysander de carminibus
coronã Nicerato dedisset, tuncq́. Plat. iuuenis ingenium admira

Insipientia quid.

tũ, eum mitigasse ꝑsatum, ignaris ignorantiam id malum esse, qđ
est cæcitas nõ videntibus. [Ducimus) Arbitramur, existimamus.
Si prudens esse cupis inqt Sen. in sotura ꝓspectum intende, & q̃
põt contingere aio tuo propooe, nihil tibi subitum sit, sed totũ
ante cõspicies, si prudens est aius tuus, tribus tpibus dispensetur.
Præsentia ordina, futura prouide, præterita recordare. Nam qui
nihil de præterito cogitat, perdet vitã. Qui nihil de futuro præ-
meditatur, in oĩa incautus incidit. Prudentiæ proprium est, inqt,
examinare cõsilia, & non cito facili credulitate ad falsa prolabi.
[In boc ge.) Posito munere ipsius prudẽtiæ, & vtilitate cognitio
nis, & sciẽtiæ ponit vitia, quæ vitãda sunt, vt medium ipsum cum
decoro teneatur, à quo non põt sine vitio discedi. [Naturali) qm̃
impellimor natura ipsa ad honestũ, & rerum cognitionem. [Et
ho.) Cũ laude virtutis honestom qppe est scire, turpe vero igno-
rare. [Vnũ) Hoc est primum vitiõ, quo multi laborant. Nõ enim
debemos ꝑsuadere oobis cognitionẽ rerum, quas penitus igno-
ramus, nec debem⁹ temere.i. nullo adhibito iudicio assentiri bis
quę nobis dñr, & incognita sunt. Lact. dicit, opinari te scire, q ne
scias nõ est sapientis, sed temerarij potius, ac stulti. Vnde mooen
di sunt ꝑceptorea, ne auditoꝝ teneras aures falsis opinionibos
imbuãt lucro intenti, & ipsi auditores, ne pręceptoꝝ verbis teme
re credant, q oe ignorantiam profiteantur, quidqd occurrerit ef
fundũt. Intendant igitur adolescentes ingeniũ ne stulti videanẽ,
& imprudentes. Vnde scribit alibi Cic. Nam ceteri primum ante
tenẽtur astricti, quam qd esset, optimum iudicare potuerũt, dein-
de infirmissimo tpe ætatis, aut obsecuti aio cnidam, aut vna ali-
cuius, quem primũ audiuerunt, oratione capti, de rebus incognĩ
ris iudicant, & ad quãcunque sunt disciplinam tanq̃ tempestate
delati, ad eam, tanq̃ ad saxum adhęrescant. Nam quod dñt omnia
se credere ei, quem iudicent fuisse sapientem, probarem, si idipm
rudes, & indocti iudicare potuissent. Statuere aũt qui sit sapiẽs,
vel maxime videtur esse sapiens. & in oratione pro Cluẽtio, ait.
Minus stultus est, cui nihil in mentem venit, quam ille qoi q stul
te alteri venit in mentem, comprobat. [His,) Scilicet incognitis.
[Temere) Inconsulte sine iudicio. [Assentiamur) Dicimus assen
tior, & assentio, prios dicebator tñ assentior. sed Sisenna primns
in senatu dixit assentio, quem alij secuti sunt. [Quod vi.) Docet
Cic. quo modo declinãdũ sit hoc vitiõ. [Oẽs au.) Correctio est,
oẽs inqt debent velle, qm̃ leuitas est, & temeritas assentiri in co-
gnitis, & illa pro cognitis hr̃e: Cyrus dicit apud Xenophontẽ,
ea non debet quis dicere, quæ minus certo norit. Et Sen. dicit,
De dubijs nñ diffinias, sed suspensam tene sniam, nihil in exper-
tum affirmes. [Tẽpus) Quod ipsa res iudicanda postulat, non .n.
possumus illico iudicare, nisi fuerimns plane sapiẽtes. sed spacio
tpis adhibito, & diligentia, quæ reꝝ inueniẽdarum magistra est,
sine qoa frustra tp̃s teritor. diligentia igitur & tpe opus est, vt qd
in quaque re verum sit, iudicari possit. [Alterum est vi.) Quemad
modum vituperantur stulta assentio, & ignorantia, sic carpit ni-
miũ studium in re non necessaria. Vnde vituperandi snot illi, qui
nẽm ætatem in nudis fabulis, & poetaꝝ cõmentis terunt, fucos
quosdam, & scientiæ vmbrã sectantes, non expressam imaginem,
qm̃ in poetis reqniescendũ est, cum philosophiæ præceptis, & re
bus grauibns satisfecerimos, & sic de similibos, quæ multũ obscu
ritatis, parum vero fructus in se habent. Vnde dicit Seneca, Libe-
ralia studia dñr, qoia hoie libero digna sunt, in quibus tandio im
morandum est, quandiu oihil animus agere mains potest. [Ope-
ram) excusatinnẽ & laborem, opera dicitur, quæ studijs, & men-
te, & aio exercetur. opus est, quod fit manibus. & opera est labor,
studiũ, & diligentia in aliquo opere facinodo. [De bonestis) Ha-
bentibos in se honestatẽ, & laode dignis. nam dare operã rei, q̃
vacet bonestate, contra officium est. [Quod opere).i. laboris, &
studij. [Vt in Astrologia) Affert exempla eorum, q in rebus bone
stis, & cognitione dignis id opere posuerunt, qnod iure laodatũ
est. Caius Sulpicius primus Romanoꝝ, defectus solis, & lonæ rõ
nem in vulgus efferre ausus est, q in bello macedonio Tribunus
militũ exercitum Romanorum magna animi molestia, & solici-
tudioe liberauit, pridie quam cum Perse Rege pugnaretur Pro-
ductus fuit à Paulo Aemilio coosule io concionem ad præcinen
dam eclypsim, naturalemq́. esse ostendit. & volomine postea edi
to hoios effectus rõnem explicuit. Apud græcos Tales Milesius
lunæ, solisq́ue defectum inuestigauit, post eũ Hypparcus, qui ẽt
stellis nomina imposuit. Anaxagoras primns, auctore Plutarch.
in vita Niciæ, rõnem huius defectus literis mandare ansus est,
sed primus Plato in lucem extulit, quod alij non fecerant, veriti
iudicia imperitæ multitudinis. Plato aũt pp sanctitatem moꝝ
id ausus est & effecit. In geometria, quæ naturam magnitudi-
num vniuersam, figurarumq́. explicat. Mathematica scientia 4.

Prudẽtia quid.

Assentio, & assentior dici potest.

Opera in quo ab opere differat.

habet partes. Arithmeticam, Geometriam, Musicam, & Astrolo-
giam. Arithmetica est quæ rões, affectus, affinitatesq. iter se nu-
meroꝝ docet, sub qua collocatur Musica. Nam vbi arithmeticus
numeros absolute cõsiderat, atq; seiunctos ab omni materia sen
sibili, musicus vt sonoꝝ sibi subijcit, affectusq. eius cõsiderat, sub
quo ẽt & is, q cantu demulcet aures, collocatur. Geometriæ fun
dam͂eta Pythagoras iecit, & Arithmeticã in artem disciplinamq.
redegit. Sub geometria collocatur Perspectiua, quæ cõsiderat li-
neas nõ absolute, sed visu. Nam arithmeticus & geometra puri
mathematici formas sensiles à materis penitus separãt. geome-
tria.n. cõsiderat lineas, puncta, superficies, seu planæ corpora sepa
rata oĩo à materia. Astrologia versatur circa numeros, & magni
tudines non oĩo abstractas, sed vt accõmodatas ad corpora cœ-
lestia, quæ vñr. Ea qbus patet arithmeticam, & geometriã puras
esse mathematicas, reliquas vero duas nõ puras, sed partim ma-
thematicas, partim naturales, vt Arist. in physicis asserit. Clari in
geometria fuerũt Pythagoras, Archimedes Siracusius, Anaximã
der Milesius, Euclides Megarensis, cuius scripta extãt. Plato in 7.
de rep. Mathematicas disciplinas ad ueri cognitionẽ, & demon-
strationẽ in primis dixit esse necessarias, sunt.n. in primo gradu
certitudinis Plato has esse tanq̃ gradus dixit ad superiora cogno
scẽda. his disciplinis, inqt, in omnibus animæ instrũm, perditum,
vt sic dixerim, alijsq. excæcatũ exercitijs expurgatur, & in melius
erigitur. Animaduertisti inqt Socrates apud eundem, eos q a na
tura arithmetici sũt, ad oẽs fere disciplinas acutiores apparere,
q aũt ingenio hebetiores fuerint, si in hac erudientur, ẽt si nihil
amplius vtilitatis assequantur, seipsis tñ ingeniosiores effici sole
re. quæ.n. difficiliorẽ addiscendi, cogitandiq. laborẽ, ac curam no
ferat, nõ facile ex oĩbus vllam, præter hãc, potes inuenire. ob hæc
oĩa profecto hæc disciplina omittenda non erit. Verũ optimis p-
diti naturis, in ea quãprimum erudiendi videbũtur. In dialecti-
cis primũ Plato dialecticam appellauit. Arist. vero ad formã, disci
plinamq. redegit. Multi in ea claruerũt. Leõtinus Gorgias, Chry
sippus, vnde dicebãt Athenienses, aut nullã, aut Chrysippeam dia
lecti.cẽ apud eos inueniri Carneades, Diogenes, Tota Stoicoꝝ
familia, Epicurus ipsam negleait vnde i varios errores lapsus est.
hæc.n. disciplina ad ueri, falsiq. cognitionẽ vehementer accõmo
datur, & via est ad oẽm scientiam. Vnde dicebãt Stoici, neminem
ignarũ dialectices futurum sapientẽ, facit.n. syllogismum & de-
mõstrationem, ponitq́ verũ ante oculos Vnde Arist dicit priscos
illos philosophos Melissum, Parmenidẽ, Anaxagoram, & alios la
psos esse, & errasse solæ dialectices ignoratione. & Plato in 7. de
rep. dicit, necessariũ esse dialectices cognitionẽ, & perutilem, quã
alijs disciplinis pponit monens erudiẽdos in dialecticis esse pue-
ros, vt interrogare, ac rñdere, quã doctissime cognoscant, & sciãt.
(In dialecticis) In dialectices disciplina, quæ disputãdo, refellen-
do, probãdo ad veritatem inueniendam valet plurimũ, & sine ip-
sa ad veri cognitionẽ perueniri non potest. Dialectica est scientia
recte differẽdi circa orationem quę inter rogatione, atq; rñsione,
cõstat. (In dialecticis) Ita iclinatur dialectica dialecticoꝝ, vt phy-
sica physicoꝝ, & dr̃ dialectica ipsa scientia disputandi. (Plures)
quã in supra dictis disciplinis. (Iure ciuili) Ius ciuile dr̃ quod q[ue]-
que populus sibi cõstituit, & id proprium est ciuitatis ipsius, ciui-
lem in quã dictum quasi proprium ipsius ciuitatis, & ea vna qua-
que ciuitate appellatur, vt Romanoꝝ, Atheniensium, Lacedæmo
nioꝝ. Sed ius ciuile dictũ absolute intelligitur Romanoꝝ inqt
Iust. vt poetæ Ver. apud latinos, apud græcos Homerus. Romano
iuri Romulus cõditor vrbis, auspicium dedit, q populum in xxx.
partes diuisit. quas curias appellauit, ppea quod tunc reip. curã
per sñias partium eaꝝ expediebat, & sic leges quasdã, & ipse cu-
riatas ad populũ tulit, auctore Pomp. lib. 1. dig. Tulerunt ẽt & se
quẽtes reges, quas Sex. Papyrius, q fuit regnante Priscõ Tarqui-
nio, collegit, redegitq. in ordinẽ. Inde dictum est ius Papyrianũ,
post exactos reges, cum p decẽ annos regiæ leges cessassent. De-
cẽuiri creati sunt, q a græcis leges peterent, quas in tabulas ebo-
reas scriptas posuerunt pro rostris i. in foro, vt oĩbus legere volẽ
tibus expositæ essent, quæ decẽ erant, sequenti anno duæ adiectę
sunt, & ita leges 12. tab. appellatæ. Inde fuit prudentiũ auctoritas
& dispositio in foro, quæ & ẽt ius, quod sine scripto venit, cõi no
mine ius ciuile appellatum est. Inde factę sunt legitimę actiones,
qbus inter sese hoĩes disceptarent, quas collegium pontificũ in-
terpretabatur, has actiones App. Claudius ad formam redegit, &
volumẽ quod Gn. Flauius eius scriba libertini filius subreptũ po
pulo tradidit, cui id muous adeo gratum fuit, vt Flauius Tribunus
plebis fieret, & senator, & ædilis curulis, & sic appellatum est ius
ciuile Flauianum. Post Sextum Helius actiones composuit, & po
pulo dedit vnde appellatũ est ius helianũ, inde cũ plebs à patri-
bus in montem sacrum, q supra aniẽnẽ tribus millibus passuum
ab vrbe distat, secessisset. Tribunos ad suã protectionẽ creauit &
Plebiscita constituta sunt, quæ postea, vt oĩs discordia sedaretur
lata lege hortensia pro legibus fuerunt. Inde cum necessitas cu-
rã reip. senatoribus dedisset, senatuscõsulta constituta sunt. Inde
ptores iura reddere cœperunt, & proꝝ edicta nata sunt, quæ dñr
ius honorarium, eo quod ab honore ptoris venerit. Tandem cõ
stituto principe quidqd ipse statuisset, ius fuit. Vnde dicit Iust.
quod principi placuit, legis habet vigorem. Quodcũque impera
tor p epistolam constituebat, vel cognoscens decernebat, vel pci-
piebat edicto, lex erat & hæ cõstitutiones appellabãtur, sed vt di
cebamus ciuile dictũ absolute, Romanoꝝ intelligebatur. habet
duas species Ius scriptũ, & non scriptum, Ius scriptũ est lex, Plebi
scita, senatusconsulta, principũ placita, magistratuum edicta, rñsa
prudẽtum. Iuris ciuilis scientiam plurimi, & summi viri professi
sunt. P. Papyrius, q regnante Tarquinio, vt dictũ est, regias leges
in vnũ contulit, Ap. Claudius decẽuir. Ap. Claudius, eiusdẽ ge-
neris, q centimanus appellatus est, & viam appiã strauit, & clau-
diam aq̃ induxit. Sempronius, C. Scipio Nasica, cui domus in sa-
cra via publice data est quo facilius consuli ab oĩbus posset. Q.
Motius, q Carthaginẽ legatus adijt, Ty. Corrũcanus, Sex. Æli-
lius, & eius frater, P. Helius & Attilius, q prim⁹ à populo sapiẽs
appellatus est, M. Cato, P. Mutius, Brutus, Rutilius Russus, Pa.
Virgitimus, Q. Tubero Stoicus Panæ auditor, S. Põpeius Gn. Põ
pei filius, Cæ. Antipater, q & historiã scripsit. L. Crassus frater Pu
blij Mutij, q Mutianus dictus est. Hũc Cicero dicit iurecõsulto
rũ disertissimum, Q. Mutius publij filius pontifex Max. Aqui.
Gallus auditor, Bal. Lucilius, S. Papyrius. Ci. Viuentius: S. Sulpi
cius, q in causis orandis secundum locum post Cic. obtinuit, Al-
phenus Varus. C. Aulus. Offilius, Titus Cesius, Aufidius, Tucca
Labeo, P. Cœlius, Treb. Cesellius, Q. Tubero, q Quintum Liga-
riũ accusauit defensum a Cic. oratione, qua extat, fuerunt ẽt clari
post Cic. Atteius capito, Antistius Labeo, Massurius Sabinus, qui
fuit tpe Tyberij, C. Cassius lõginus natus ex filia Tuberonis. Sa
binus imperãte Vespasiano, Pegasus q tpe Domitiani præfectus
vrbis fuit, cuius meminit Iuue. Rapta pperabat ab olla pegasus
Attonitæ positus modo villicus vrbi. An ne aliud tũc pfecti Pri-
scus Neratius, q consul fuit. (Quæ artes) Mathematicæ discipli-
næ, dialectica, & ius ciuile versantur in inqsitione veritatis. (Cu-
rus). s. veri inuestigãdi cupiditate, & studio. (Abduci) Auocari ab
actionibus, & rebus agẽdis vituperatur, & est ɔtra officiũ qm̃ laus
virtutis cõsistit in actione. Tunc.n. homo laudatur, cum studiose
aliqd agit, nõ cogitat. & sñia Arist. 1. Ethices, vt dictum est in
operatione aiæ per virtutem in vita pfecta cõsistit humana feli-
citas. Nã consociatio hoĩs vincit cognitionis studiũ, genus offi-
cioꝝ excellit, quod hoium societate tenetur & agere considera-
te plus est, q̃ cogitare prudẽter. Igitur studio cognitionis nõ de-
bemus eas actiones deserere, q ad tuendã humanam societatẽ p-
tinent, & eoꝝ conseruationẽ, qbus officium, & pietatẽ debemus.
(A rebus agẽdis) actionibus, & officijs pstandis non debemus re
linquere penitus actiones, & tm̃ cognitioni reꝝ, & contẽplatio
ni vacare, qm̃ uita humana, & cõsociatio destrueretur, & ipsa co
gnitio mãca esset, & soliuaga. Vnde Sopho. Auctor Tragœdiaꝝ,
cum pp studium rẽ familiarẽ negligere vr̃, a filijs in iudicium vo
catus est. Virtutes.n. ratio quare.i. contra officium, qm̃ laus uir-
tutis cõsistit in actione, & ea maxime actione, quæ est ad societa
tem tuendã. Vnde dicebat Arist. hoiem tunc esse felicẽ, cum ali-
quid agit cum uirtute, & in somno nõ esse magis felicem q̃ sit is
q virtutẽ nõ habet, tñ est aliqua differentia, uel potius maxima,
ille.n. q habet habitum virtutis, cum primum expergiscitur, põt
feliciter operari, Vitiosus aũt minime, sed semp miser. (Laus vir
tutis consistit in actione) Qm̃ actio est præstabilior habitu, quip
pe finis est pstabilior eo, quod est ad finem, & habitus cõparatur
pp actionem, quam non debemus omittere pp contemplationẽ,
qm̃ ad utrunque nati sumus. Dicere solemus inqt Sene. summũ
bonũ esse secundũ naturam viuere, natura ad vtrũque genuit &
contẽplationẽ rerum & actionem. Stoici dicebant in solo virtu-
tis habitu ɔsistere humanã felicitatẽ, dicentes nemine hr̃e talem
habitum, q non operetur, sed tñ si nihil ageret, nihilominus esse
felicem tm̃ robur virtuti dabant ad bene, beateq. viuendũ. Cato
apud eundẽ in tertio de finib. sic ait, sic ea quæ proficiscuntur à
uirtute susceptione prima, nõ pfectione, recta sunt iudicãda. (Ta
men) q̃uis in ipsa actione consistat, laus tñ sæpe potest inter mit
ti, & homo studiosus ad cõtẽplationẽ reuerti põt. Vnde dicit Se-
neca, Nõ semper in actis sis, sed interdum aĩo tuo requiem dato,
& requies ipsa plena sit sapiẽtiæ, studijs, & cogitationibus bonis,
nam prudens nunq̃ ocio marcet, habet autem aliquando remis-
sum

Qui in dialectica clari fuere.

Dialectica quid sit & vnde dicatur.

Qui in iure ciuili clari fuere.

Sophoclis studium.

ſum aīum,nunq̃ ſolutam.[A qua)Actinne,in qua nō ſemper eſſe
poſſumus,& officijs pſtandis. [Intermiſſio) Aliqua tpis vacatio :
nō debemus abduci à rebus agēdis pp aſſiduam cōtemplationē:
multa.n.agēda ſunt pro ſalute patrię parētum,fratrū,&alioꝝ,q-
bus iure ſocietatis humanæ officia debemus,vnde vituperātur il
li,q patria laborāte,& ſuis,à contemplatione nō diſcedunt,&ſic
cōtra pp res agendas,& vilia,ſordidaq. interdū negocia. & indi-
gna libero hoie,à ſtudio bonaꝝ artium abduci cōtra officiū eſt .
Igitur habēda eſt ratio tpis,& id quod tēpus , ratio & decoꝝ ip-
ſum poſtulat agendū . Ideo dicit ab ipſa actinne,in qua conſiſtit
laus virtutis, fieri aliqñ intermiſſionē, & dari reditū ad ſtudia,&
cōtemplationem,qm ad vtrūque nati ſumus . [Multi reditus) p
ꝯñs probat añs,poſſumus intermiſſa ſtudia ob res agēdas, & offi
cia pſtanda repetere.& ſi dantur reditus , dātur & diſceſſus, & cū
à ſtudio auocamur negocijs,& officijs impediri,agitatio mentis,
quę nobis ingenita eſt,pōt nos in ſtudijs cōtemplationis tenere.
[Agitatio)Motus,& cōtemplatio.[Quæ) Nunq̃ acquieſcit,quæ
ſemp eſt in motu,& aliqd meditatur. [Sine opera no.)Sine labo-
re.ſola.n.mentis agitatio pōt nos in cogitationibus honeſtis, &
contemplatione rerum continere,ēt ſi opera nřa ceſſat à ſtudio .
[Omnis aūt)Dat nunc præceptū Cic. docetq. circa quæ debeat
verſari mētis agitatio,in rebus.ſ.honeſtis. Nā turpia meditari cō
tra offm eſt,& ait,debemus cogitare ea, quæ pertinēt ad mores ,
& ad bonā beatamq. vitā,& ea,quæ ad ſcientiā rerum naturaliū,
& diuitiaꝝ, quæ cognitu digna ſunt, aliter diſceditur ab officio,
& ſic primo fonte.i.prudētia,& ſapientia,& eo loco,q in veri co
gnitione,atq; inueſtigatione cōſiſtit,dictū eſt.[Cōſilijs capiēdis)
Et hoc ptinet ad prudentiā,cuius munus eſt bene cōſulere,& qd
ſit agendū imperare,& rōnem officioꝝ reddere. [Et pertinētib.)
.i.ipſis officijs,& rebus quæ virtuti annexa ſunt & ptinent ad bea
tā vitam. Nō debemus igitur turpia cogitare, ſed ea in qbus, &
bona,beataq. vita cōſiſtit . Aut in ſtudijs ſcientiæ,& hoc eſt mu-
nus ſapiētiæ,quæ ſcientiā,& intellectum cōplectitur, & qua con
tēplamur cœleſtia , & eſſentias à materiis ſeparatas . ſed hæc oīa
Cic.large accipit.[Fōte)Prudētia,à qua tanq̃ à fonte manāt of-
ficia. Trāſlatio eſt a fonte,& riuulis,q ea ipſo fonte deriuantur .

ADDI.

L Ocis) capitibus,& fontibus officioꝝ i.virtutibus,& rōni
bus agendi cū decoro.[Naturā)Qualitatem.[Vim)Pro-
prietatē,ſignificationem, poteſtatē . [Maxime) In primis
ptinet ad hoiem ſubniaum rōne,quā veritatis cognitio pficit,&
prudētia nominatur,atq; ſapiētia. [Trahimur)Impellimur iuſſu
naturæ,ac inſtinctu.[Ducimur) Noſtra ſpōte mouemur,& tendi
mus.[Cognitione)Intelligētiæ,ſimpliciter,& large acceptæ,cō-
prehenſionis valet ſimpliciū, vnde ius humani ingenij ſumit ini-
tiū.[Scientiæ) pfectæ notitiæ,quæ hñr p collectionē, diſcurſum
rōcinationem, pceptionemq. cauſarū . In vltimo de finib.dicit,
Tātus eſt innatus nobis cognitionis amor,&ſciētię.[Excellere)
Præſtare ceteris,& eminere.[Pulchrū)Honeſtum,decoꝝ,glorio
ſum.[Labi)Cadere vero,mutare,incertumq. eſſe,ac ruere. vnde
in libris de finibus, errata Epicuri , & nſcitationes appellat rui-
nas.[Errare)Hallucinari,deſipere,ignorare.errat.n.q vagatur,&
à via exorbitat,falſumq. pro vero ſibi ꝓponit.error ꝓpie animi
eſt,erratio beſtiaꝝ.[Neſcire)Veras rōnes ignorare.[Decipi) cir
cūſcribi,illudi impoſturā planoꝝ,& verſutoꝝ pati. [Malū) No-
xium,dānoſum.[Turpe) Ignominioſum,probroſum,qm mentis
arguit tarditatē,& hebetudines,vitiū eſt oia credere inqt Sen.vi-
tiū eſt nihil credere. Non te moueat dicentis auctoritas, nec qs,
ſed q d dicat intēdito,quicunq; in illa mediocri lance pſiſtit; nec
obtuſum in ſe aliqd habeat,nec verſutū. [Temere) Imprudēter,
incaute,ſine iudicio ſed ſuſtineamos aſſentionē, ne citra creduli
tatē ad falſum dilabamur.[Conſiderādas) Penſitādas,iudicādas,
examinādas.De dubijs nō diffinias,ait Seneca,ſed ſuſpēſam tene
ſniam.[Tēpus)Opportunū,& neceſſarium tpis ſpaciū . [Diligē
tiā)Curā,ſtudium,ſolertiā.[Studium)Curā.[Operam) Laborē.
[Cōferunt)Collocāt,inſumūt.[Declinatis)Caute vitatis.[Ho-
neſtis)Decoris,laudabilibus. [Cognitione)Scitu,qm bonæ fru-
gis ſunt.[Operæ) Laboris,induſtriæ,vigilātiæ.[Curæ) Studij,co
gitationis,inueſtigationis.[Iure) Merito,qm talis opera decora
eſt in primis,& ratio cōſtat,formulāq. habet officij, qđ ab re ni-
hil facit,ſed in rē laborat,& ꝓbabili cauſæ innitit vbiq;,& ſemp,
nihilq. ſine rōne molit,hoc prudētia ipſa pſcribit . de C.Sulpicio
Gallo ſic loqtur apud eundē Cato ſenior in lib. de Seneꝯt. Moti
videbamus in ſtudio dimetiēdi pene cœli,atq; terræ Gallū fami-
liarē patris tui,Scipio,quoties illū lux noctu aliqd deſcribere in
greſſum,quoties nox oppreſſit cū cœpiſſet mane.Quā delectaba
tur cū defectiones ſolis,& lunæ multo nobis ante pdiceret. [Au
diuimus)Audita pcepimus.fuit.n.tpe ſecūdi belli Pun. Hic Sex.

Error quid & quid erratio.

Pompeius floruit ętate Marij,ac Syllæ, de quo ſcribit in Bruto.
Seatus pſtantiſſimū ingeniū ꝯtulerat ad ius ciuile, geometriā,&
reꝝ Stoicaꝝ ſcientiā.[Artes,diſciplinæ) Ac rōnes. [Inueſtigatio-
ne)Indagatione,venationeq. veritatis,q̄ in re ciuili ſignāt bonū
agendū,vt honeſtum,cōducens,&decoꝝ,in ipſius vero inſpectio
nibus,quaꝝ finis eſt ipſa cognitio affirmationē, & negationem .
[Cuius)veri.[Studio)cura,volūtate,cupiditati.[Abduci)remoue
ri.[Cōtra of.) Actionē naturæ congruētē,& humanis vſibus de-
bitā naturali decreto,cui rō degendæ vitæ cōtinnere debet.[Vir
tutis)Abſolutæ rōnis,& prudentiæ,q̄ lex vitæ habetur , & cuius
finis eſt decēs actio. illius etenim mētis pfectio eſt,q̄ reꝝ agenda
rum principiū dr̄ à philoſophis.[In actione) Officio,ciuili ſocie
tati,iuſtitiæq. ſeruandæ neceſſario,cognitionis etenim nulla eſt
vtilitas,ſi actio nulla ſequeretur. qppe nō vt ſciamus,ait philoſo
phus,qd ſit virtus,ſed vt boni efficiamur talia conſideramus . [A
qua)Actione.[Reditus)Opportuni regreſſus,cū neceſſarijs reb⁹
factū fuerit ſatis.Seneca ſic pcipit,Nō ſemper in actu ſis,ſed iter-
dū aīo tuo requiem dato,& requies ipſa plena ſit ſapiētię ſtudijs,
& cogitationibus bonis . Nā prudens nunq̃ ocio marcet, habet
aūt aliqñ remiſſum aīum,nunq̃ ſolutū facere docet philoſophia
non dicere,& exigit,vt ad legem ſuā qſque viuat . Maximū hoc
eſt,& officiū ſapientiæ,& iudicium,vt verbis opera concordent.
[Agitatio)Cōmētatio,diſcurſus,q ingem habet impetum,q ma-
xime in ſopito corpore demonſtratur.[Studijs) Curis inſpectio
nis,& cōtēplationis.[Sine ope.)Labore corporis.& induſtria in
euoluēdis priſcoꝝ monimentis,& variaꝝ diſciplinaꝝ formulis,
& decretis.[Cōſilijs)Sentētijs,iudicijs,electionibus . [Ad bene)
Recte,honeſte.[Beate)Feliciter,& ſufficienter,hoc prudētiæ mu
nus eſt,qđ ſeqtur ad ſcientiam,& ſapiētiā pertinet.[Fōte)Gñali
capite,loco,&virtute.Quę circa veritatis indagationē verſatur.

FRAN. MAT.

E X qua.aūt lo.)Quatuor honeſti fontes à naturali rōne ma
nare oſtendit , nunc q̄ breuiſſime attigit diffuſe atq; aper-
te exeqtur.Quid in ſingulis virtutibus vitandum,q due ſe
quendū ſit nos admonens,non.n.ſatis eſt quæ facienda ſint doce
re,niſi ēt quæ vitanda ſint præcipias, recte aūt quadam quaſi de-
guſtatione propoſita honeſtatis eius animis noſtris acquirendæ
ingeſſit cupiditatē, vt ſic accenſi iter quod ad eam capeſſendā pa
tefacit propriores,arriperemus, ſi de prudentiæ vero officijs præ
cipiens,q̄ vitanda in ea ſunt , primum deinde circa quid verſetur
oſtēdit,ſed ſi qs forte quærat cur a prudentia incepit &non à qua
uis alia potius virtute,ſic reſpōdetur.hāc maxime qđ Cic.ait hu
manā naturā attingere.in primis .n. hoīs propria veri inquiſitio
atq; inueſtigatio. Iure igitur ab ea initium factum eſt,quæ prima
hoi ingenita eſt à natura , à qua virtus nis fluit , quod tam breui
ter de ea tractat minime miꝝ videri debet,nā ad pfectū honeſtū
&naturale magis ptinet,cū ad mediū aliæ referātur,de quo i his
libris Cic.pcipit,pōt & illa rō eſſe,quod in ſingulis virtutib⁹ pru
dētia eſt,eaſq; dirigit,vt nō poſſit de illis qdq̃ dici qn de hac quo
que dicat,vt plura ſeorſum verba facere neceſſe nō fuerit.[Natu
rā)originē.[Vim)poteſtatē vel encliadyo ſit,hoc eſt naturalis vis
[Maxime naturā &c.)Hoc eſt maxime hoium naturę ꝯuenit qđ
ait ſupra.[Oēs .n. &c.) Rō eſt,cognitio aūt & ſcia differunt, illa
.n.principioꝝ eſt.hęc ꝯcluſionū q̄ à pricipijs manāt *πρώτης καὶ τῆς*
hoc eſt cognitio & mēs idē ſunt vt Ariſt.placet. nam vt cognitio
principioꝝ eſt,ita demōſtrabiliū dūtaxat mēs.i.eoꝝ qbus demrā
tio fieri pōt,eiuſmodi aūt principia ſunt. mens itaq; & cognitio
ꝯuertūtur , ſed ſcientia eſt de notis & de his quæ ſe aliter hr̄e nō
pñt.eſt.n.ſcire rem p cām cognoſcere.[Trahimur) Naturali in-
ſtinctu,ac ēt inuiti.[Ducimur)Spōte,qm ut ſequitur excellere in
cognitiōe & ſcis reꝝ pulchrū putamus &c. [Labi) Ad cognitio
nē referas,errare āt ſciam neſcire ad vtrūq;.[Decipi)ab alio .Nā
labimur & erramus p noſipſos . decipimus extrinſecus ēt veriſi-
militudine cū quod falſum eſt verū apparet. Leuius eſt labi q̄ er-
rare . Nā is errat q vera pro falſis oīno amplectitur, cum labi ſit
aliquātulū à recto declinare.[Malum)Per ſe.[Turpe) Hominū
iudicio.[In hoc gñe &c.)Duplex ſolet eſſe præcipiendi modus,
alter cū ſequenda,alter cū fugienda oſtēdimus , vtroq; vtit Cic.
Sed more diligētis agricolę q agrum prius colit & purgat,dein-
de ſemen ſpargit,vitia prius remouet,virtutem deinde inducit .
Duo dicit officijs prudētiæ vitia oppoſita eſſe. [Naturali) Qđ à
natura profectum eſt.[Honeſto)Qm ad honeſtam viuendi ratio
nem ducit.[Ne inco.pro.co.b.&c.)Dixerat ſuperius oēs .n. tra-
himur & ducimur ad cognitionis & ſcientiæ cupiditatem ad v-
trūque nunc reſpicit,& cum ait incognita ꝓ cognitis cognitio-
nē tangit,quæ eſt principiorum,cum vero ſubdit hiſq. temere aſ
ſentiamur,ſcientiā innuit,quæ eſt cōcluſionū . Nam recte cogni
tis principijs ēt concluſionibus aſſentimus iiſdem male cognitis

In quo cognitio et scientia differat.

nō poſſimus recte cōcluſionibus aſſentiri,multiq. ſibi pſuadene
ad intelligere quod ignorant qa initia res & cauſas perceperūt,
hocq quotidie in ſciētijs cognoſcitur ad quas q nō cognitis prin
cipijs & fundamētis temere accedūt,id ſe credūt ſcire qđ nequa
quam ſciūt.[Oēs aūt u.d.)Qm uirtus vt ait Hora.eſt virium fuge
re,& ſapiētia prima ſtultitia caruiſſe,oēs metiro ait uitia prudē-
tię contraria,effugere debere,& in hac ſnia eſſe,ut errare nolint,
[Tempus & di.)recte hæc iūait,neq;.n.lōgitudo tpis conſulēdo
ſatis eſt,niſi ēt diligentia affuerit neq; ſine tpis longitudine dili-
gentia multū ualet.Sapienterq. in Ethicis inqt Ariſt.nō eſſe pru
dentiā bonam coniectionem q abſque rōne &cū celeritate qua
dā ſit coniectura,ſed ad conſilium tpis ſpacium adhibendū. & ut
aiūt celeriter agendū eſſe ꝯſulendū moroſe.[Alterū q qui.&c.)
Prudentiæ officium partim alias dirigit virtutes & in gñe uitæ
practico poſita eſt,partim in contēplatione veꝝ verſatur,& theo
ricam reſpicit cū id agit ut ueritatē inqrat.hanc partē nunc tan-
git.[In res ob.)Non intelligibiles quæ non vr̄ & ſola mente cō
cipiuntur,cū ſint inuiſiblia & incorporea vt Necromātia, Geo
mantia,Ars Chymia quæ multos ſemper feſellit,& inopes fecit.
[Difficiles) q̄ vnr̄ quidem ſed difficultate ſui vix percipi pn̄t,vt ſi-
quis in auguriorum rōne perdiſcenda & diuinationis per exta,
aut ſortes nimis magnū ſtudiū conſumeret.[Eaſdemq. non ne.)
recte hoc ſubiunxit.Nam quantūuis difficiles ſint res modo vti-
les & neceſſariæ ſint,perdiſcendæ ſunt,omneq. ſtudiū ad eas cō-
prehendendas adhibendū. Sed de his intelligit hic q̄ neceſſariæ
nō ſunt & inutiles habentur vt ſophiſmatum & amphibologiaꝝ
Greci ματαιοτεχνίαν nomināt hoc eſt ſuperuacuā artis imitationē
quæ nihil neq; boni neque mali habeat,ſed vanū laborem.Quas
illius fuit q grana ciceris ex ſpacio diſtāte miſſa in acus foramē
continue & ſine fruſtratione inſerebat,q̄ cum ſpectaſſet Alexan-
der,donaſſe eum dr̄ eiuſdem leguminis modio.Quod qdem præ
mium fuit illo opere digniſſimū.auctoe Quintilianus. [Quibus
vitijs decli.)Qui nouit vitium is & virtutē nouit.Nam cōtrario
rum eadē eſt doctrina.Prudentiæ duo ſunt officia,alteꝝ quod co
gnitione veritatis alteri; quod in cōſultatione verſatur quotiea
agendū aliqd eſt vt honeſte agatur & recte duo ijs vitia oppoſita
ſunt,alteꝝ cum incognita ꝓ cognitis habemus, alteꝝ cū nimia
magnū ſtudiū rebus impedimus nō neceſſarijs, recte igitur Cic.
ex vitijs virtutes innuit.[In rebus honeſtis)Partes officioꝝ pru-
dentiæ tāgit quæ in cōſultando de rebus honeſtis verſantur.[Co
gnitione dignis)Alteꝝ reſpicit officiū quod in veri inueſtigatio
ne ꝯſiſtit.[Opere)ad res honeſtas referas,opera n.in Actione eſt,
qua p prudentiā aliæ virtutes dirigūtur.Curre ad res cognitione
dignas.[Vt in aſtro.)Hæc ſciētia & pulcherrima eſt,& vtiliſſima,
q̄uis difficilis nimiū ſit.Sæpe.n.ea pdicit Aſtro.q̄ nō neglecta hoi.
vitā tuētur,& à magnis periculis ciuitates vendicāt. Ptolemæus
quoq; inqt ſapientē Aſtronomū multa mala q̄ futura ſunt inhi-
bere,euitare q poſſe.[Galliū Sulpi.)Hoc cōſul cum M. Marcello
fuit. Tribunus vero militū ſub L.Paulo Aemilio q miſſus eſt cō-
tra perſam Macedoniæ regē lunæ defectione pturbatos & ſolli-
citos militū aios cū poſtridie prœliū cū Perſa initurī in cōcionē
ab imperatore productus oi metu liberauit eſſent,idq; naturali-
ter contingere oñdit, ex quo erecti illi & incenſi victoriā adepti
ſunt,primus Romani gñis rōnē ſolis & lunę defectus in vulgū ex
tulit,ea de re volumine cōpoſito auctor Pli.[Audiuimus) ab alijs
nō.n.Ciceronis fuit ætate. [In Geo.) Hæc oia q̄ in cœlo ſunt,in
mari,in terra metitur,q̄uis illa a metienda terra tm̄ nomen ſit.
Mercurius inchoauit,Pythagoras pfecit,quantæ ſit vtilitatis o-
ſtēdit.Quint. cū ait nec ſine cauſa ſummi viri ēt impenſam huic
ſciētiæ operam dederunt. Nam cū ſit Geometria diuiſa in nume
ros atq; formas.numeroꝝ quidem notitia nō oratori modo, ſed
cuicūq; in primis ſaltē literis erudito neceſſaria eſt. Archimedes
aūt huius peritiſſimus vnus Syracoſarum obſidionem in lōgius
traxit.[Sextū Sul.)hic ętate fuit Ciceronis,& de Geometria vo-
lumina compoſuit.[In dia. mul.) Zeno Eleates dialectice vt ait
Ariſt.inuētor fuit.Plato oium primus dialecticē hoc eſt differti-
uā noiauit:Stoici abſq; dialecticæ ſpeculatione ſapiētem in orō
ne ſine lapſu nō futuꝝ dixerunt,per eā.n.veꝝ atq; falſum proba
bileq. & qđ ambigue dicatur intelligi multæ eius ſunt partes,&
uaria officia circa orationē in interrogatione & reſpōſione con
ſiſtit,ijdē Stoici ſcientiam diffinierūt ueri falſiq. & neutrius.[In
Iure ci.)hoc ut digeſtis ſcimus de iure & iuſtitia eſt,qđ neq; totū
à naturali iure uel gentiū recedit neq; per oia ſeruit,itaque cum
aliquid addimus vel detrahimus iure coi ius proprium .i. ciuile
efficim⁹,cōſtat aut ex ſcripto aut ex nō ſcripto.Quod ex ſcripto
cōſtat ex legibus,plebiſcitis,ſenatuſcōſultis , decretis principū;
auctoritate prudētiū uenit. Oēs autem populi qui legibus aut

Hor. vir-tus eſt vi-tium fuge-re.

Ptolemæus art. aſtrologiā pdeſſe in malis fu-turis.

Gall⁹ Sul-picius fuit cōſul cum M. Mar-cello.

Digeſtis de iuſti-tia & iu-re.

moribus regūtur partim ſuo proprio,partim cōi hoīum oīum iu
re vtūtur,nam quo quiſq; populus ipſe ſibi ius cōſtituit, id ipſius
propriū ciuitatis eſt,vocaturq. ius ciuile quaſi ius propriū ciuita
tis,quod vero naturalis ratio inter oēs hoies conſtituit : id apud
oēs gentes peræq. cuſtodit. vocaturq. ius gētium quaſi quo iure
vtitur gēs hoc a naturali recedit,q a illud oibus animalibus, hoc
ſolis hoibus inter ſe cōe eſt.Veluti erga deū religio vt parētibus
& patriæ pareamus,vt vim atq; iniuriam ꝓpulſemus,nā iure hoc
euenit,vt quod quiſq; ob tutelā corporis fecerit.iure feciſſe ex-
timetur,& cū inter oēs cognationē quandā natura conſtituerit,
ꝯñs eſt hoiem homini inſidiari nefas eſſe : Manumiſſiones iuris
gētium ſunt,& tria gña hominum p hoc cœperūt eſſe liberi : &
his cōtrarium ſerui & liberti,q deſiſterūt eſſe ſerui. Ex eodē du-
cta ſunt bella,diſcretæ gētes,regna ꝯdita,diſtincta dominia,agri
termini poſiti,& ædificia collata,cōmercium,emptiones,vēditio
nes,locationes,cōductiones , obligationes inſtitutæ exceptis q-
buſdā quæ à iure ciuili introductæ ſunt.[Quæ oēs artes &c.) hę
ppea neceſſariæ ſunt,qm̄ in veri verſantur inueſtigatione.[Cu-
ius veri inueſtigādi) Hic quæri pōt ſit ne practicæ vitæ theorica
anteponēda,vel huic illa.Et ſi qs dignitatem ſequatur Theoricā
ſi vtilitatē attendit practica pferenda eſt.[Contra officiū) Quod
eſt virtutis actio , peccaret & qdem vehementiſſime q patria ab
hoſtibus obſeſſa,cui ꝓdeſſe opera ſua poſſet,contēplationi,& ve
ri inueſtigationi vacaret.[Virtutis.n.laus &c.) Ratio eius quod
dixit & ſapiēter ait Claudianus,Vile latens virtus qd n.ſubmer-
ſa tenebris,proderit occluſo vel nil ſub remige puppis,vel lyra q̄
reticet,vel q non tendit arcus. Ariſt.quoque ſinē ciuile diſcipli-
næ dicit eſſe nō cognitionem ſed actionē. Plin.in Epiſt.ad Att.
dementē affirmat inqt Euphrates philoſophus hāc eſſe philoſo-
phiæ pulcherrimā partem agere negociū publicum,cognoſcere.
iudicare ꝓmere & exercere iuſtitiā quæq. ipſi doceāt philoſophi
in vſu hr̄e.[A qua.).ſ.actione.[Fit intermiſſio ſæpe) Nō.n.ſemp
patria,parētes, amici & ceteri quos caros habemus noſtra indi-
gēt opera,licetq. aliqñ nobis eſſe vacuis, quod tempus ad verita
tē inqrendam conferre debemus , cuius cognitione nullus ſua-
uior eſt aio cibus vt Lactantius ait,debemus itaq; tunc Scipionē
imitari q non minus ocioſum ſe eſſe dicebat q cum etiam ocio
ſus ad ſtudia veri inueſtigādi.[Tum agitatio mētis) Oſtendit ēt
in medijs occupationibus poſſe nos in veri inueſtigatione verſa
ri ſola mētis agitatione q̄ fatigari non pōt , quæ nunq̄ acqeſcit.
Quod ēt verum eſt.id quis intelligit : Quis.n.eſt q non ēt valde
occupatus aio : tm̄ ſemper aliqd voluat.idē paruo momento tpis
diuerſis in locis & rebus eſt , nec vlla eſt tāta celeritas vt Cic. ait
quæ cū animi celeritate contendere poſſit.Vnde Ariſt. ἐντελέχειαν
ipſum vocauit nouo nomine, qua quandā continuatam motio-
nē & perennem vt Cic.in quart. Tuſc.interpretatus eſt. [Sine o-
pera noſtra) Sine labore nr̄o etiam ſi libros non legamus. [Ois
agitatio &c.) Concludit bř oſtendens quod ſit prudentiæ mu-
nus.[Cogitatio) Hoc ad rei apprehenſionē referas,motū ad di-
ſcurſum ipſius animi poſtq̄ per ſenſum rem aliq̄ apprehēdit.[In
conſilijs capiendis) Quę ſunt in aſſentiendo vel diſſentiēdo.eſtq.
hoc officium prudentiæ potiſſimū. Quo aliarum virtutum diri-
gunt actiones.[Studijs ſcientiæ,& cognitionis)Hoc in veri inue
ſtigatione & contēplatione cōſiſtit, vt & principia rerū percipia
mus & cōcluſiones.[De tribus &c.)De iuſtitia dicere incipit : &
in duas diuidit partes Ariſt.& ipſe bifariā diuiſit in diſtributiuā ,
& cōmutatiuam,illa ſuū cuiq; pro dignitate tribuit,hæc in com
mercijs & cōtrahendo poſita eſt.Cic.ita diffiniuit,Iuſtitia eſt ha-
bitus animi cōi vtilitate ſeruata, ſuū cuiq. tribuēs, eidē religio-
nē,pietatem,gratiā,vindicationē,obſeruantiā,veritatemq. ſubie
cit. Opera iuſtitiæ, ſiue iuſtā vocare malis ſunt oēs leges. Re-
cteq. Solō duabus rebus cōſtare ciuitatem dicebat pmio & pœ-
na,quæ duo leges imperant,& niſi iuſtitia ſit,nulla erit res publi.

Claudia-nus.

Euphra-tes philo-ſophus.

Ariſt. di-uiſit iuſti-tiā i duas partes.

ASCEN.

EX quatuor aūt &c.) In hac parte determinat de prudētia o-
ſtēdens quō ad eā allicimur,& quō duo vitia ei oppoſita vitā
da ſunt,videlicet ignorātia praua, qua incognitum pro cognito
amplectimur,& friuola reꝝ inqſitio,qua nos à bonis operationi
bus remouemur.Ordo eſt,aūt,ꝓ ſed ille prim⁹ ex quatuor locis
in quos diuiſimus naturā.i.ꝓprietatē & uim.i.potētiā honeſti, q̄
cōſiſtit in cognitione ueri,attingit maxime naturā humanā. Em
ꝓ qa nos trahimur & ducimur oēs ad cupiditatē.i. deſideriū co-
gnitionis,& ſciæ,i qua.ſ.cognitiōe & ſcia excellere nos putamus
pulchrū. Aūt ꝓ ſed,nos ducim⁹.i.eſtimam⁹ labi,& errare, neſci
re,& decipi malū.i.dānoſum,& turpe.i.inhoneſtū.Duo uitia uitā
da ſunt in hoc gñe naturali i honeſto.i.in prudētia & ſapiētia ho
neſta,quā naturaliter apetimus . unū ſup. uitium uitandū eſt,ne
habeamus.i.reputamus,incognita ꝓ cognitis, & aſſentiamur.i.
aſſenſum

assensum debemus temere.i.temeratie & incōsiderate & hsa.i.in cognitia. Quod vitiū is q volet effugere, (Oēs aūt debent velle sup.effugete,& hoc p honestam parētesim dicit) adbibebit & tēpus & diligētiam ad res cōsiderandas.i.non arbitrabitur se posse repēte & sine diligētia rem obscurā cognuscere. Alteꝵ vitiū est, ꝙ quædam cōferunt.i.impartiūtur,vel impendunt nimis magnū studiū, & nimis multā operam.i.operationē & diligentiā in res obscutas & difficiles,q; pro &,easdē nō necessarias,hoc est,quidā peccant p defectū arbitrātes se posse cognoscere res sine diligentia,& tpe debito, qdam p abundātiam tumis tpis & labotia impartiētes rebus nō necessarija. Quibus vitija de.i.euitatis id opæ & curæ qđ ponetur in rebus honestis,& dignis cognitione,laudabit iure. Vt.i.quēadmodum noa audiuimua C. Sulp. (profert aūt Caius quāuis scribatur Gaius) in astrologia & vt audiuimus Sex.Pōpeium in geometria,q.d.id tēperate & decēter fecimua. Et ipsi.i.nos cognouimus multos in dialecticis sup.versantes.i. cōsistunt in inuestigatione veri. Cuius.s.veri studio ꝯduci à rebus agendia.i.dimittere pp eiusmodi inqsitiunes res, quas agere debeas,est cōtra offm. Ois.n.laua virtutia consistit in actione. A qua tn̄ actione sit sæpe intermissio, & multi reditus.i multæ reuersiones dantur ad studia,tn̄.i.insup,agitatio.i.assidua discussio mētia,quæ nunq̄ quiescit potest cōtinere nua in studijs cogitatio tus ēt sine nr̄a opera. Autem pro sed,oīa cogitatio & motus animi versabit,aut in consilija capiēdis de rebus honestis,& ptinentibua ad viuendū bene & beate,aut in studijs sciētiæ, & cognitionis. Ac pro & nus eqdem.i.certe, dicimus.i.sermonem nr̄m finimus de primo fonte officijs,videlicet de sapientia, & prudentia.

Taxat dialecticos praecipueq; sophistas.

DOCT. *interpr.* His q. temete assentiamur) Assentimus homini,cui credimua & assentimur rebus,quas credimus, vt liquet ex hoc loco.

DOCT. *interp.* PRimus ille) Prudētia est veri cognitio. [Tempus & diligen.) Tempus.n.est artium auctor. Et sane pniciosum est prununciare de ijs,in qbus non sis diu versatus. [Omnis autem cogita.) Prudentiæ munera,de moribus deliberare,& naturam inqrere.

IVSTITIA.

DE tribus aūt reliqs,latissime patet ea ratio,qua societas hoīum inter ipsos,& vitæ quasi cōitas continetur. cuius partes duæ quæ sunt ; iustitia, in qua virtutis splendor est maximus,ex qua boni viri nominātur; & huic cōiuncta beneficentia quā eandem vel benignitatē, vel liberalitatē appellari licet. Sed iustitiæ primū munus est,vt ne cui qs noccat,nisi lacessitus iniuria ; deinde,vt cōibus pro cōibus vtatur, priuatis aūt suis. sunt aūt priuata nulla natura,sed aut veteri occupatione,vt q quondam in vacua venerūt,aut victoria,vt q bello potiti sunt ; aut lege,aut pactione, cōditione,sorte. ex quo fit,vt Ager Arpinas, Arpinatū dicat, Tusculanus Tusculanorū. similisq. est priuatarū possessionū descriptio. ex quo,qa suum cuiusq; fit eorū,quæ natura fuerant cōia ; quod cuiq; obtigit,id quisque teneat. eo si qs sibi plus appetet,violabit ius humanæ societatis. sed qm̄ (vt præclare scriptū est à Platone) Non nobis solum nati sumus,sed ortus nostri partem patria, partē parentes vendicant,partem amici; atque (vt placet Stoicis) quę in terris gignuntur,ad vsum hominum oīa creari,homines aūt hominum causa esse generatos, vt ipsi inter se alij alius prodesse possent ; in hoc naturā debemus ducē sequi,& cōes vtilitates in medium afferre,mutatione officiorum,dando accipiendo,tum artibus,tum opera,tū facultatibus deuincire hominum inter homines societatē.

PETR. MARS. DE tribus aūt reliqs,) Postq̄ de prudentia primo fōte officiorū Cic. disseruit,trāsit ad iustitiā,quæ latissime patet,& oīs virtutes cōplectitur,& vitæ humanæ ꝯsulit. & fulget īter virtutes,vt lucifer īter stellas,& sine iustitia nō intelligitur vlla virtus,& ab ipsa boni viri denominātur. Nam bonus & iustus cōuertūtur. Ergo cū iustitia pluralibus prosit, qa est ad cōseruationē humanæ societatis,pstabilior est ceteris.i. fortitudine,& tēperantia. Tres inqt virtutes supersunt,quarū iustitia latissime patet.i.ad oīa pertinet,& pluribus ꝓdest,cū sit ad conseruationē humani gn̄is,& societatē cōem tuendam,q̄ late patet. [Ea rō) .i. ipsa iustitia,q̄ est quædam rō, modusq; viuendi ad vtilitatē cōem,qm̄ iustitia,cui adiungitur liberalitas, est uinculū societatis humanæ,de qua iā disputabitur. [Qua) .s. rōne modo & uia tuēdæ societatis humanæ.i.ipsa iustitia. [Societas) Amotia cuniunctiu,& hoīum congregatio, inter ipsoa vicissim mutuis officijs,vt alter alteri opituletur,& adsit. [Et vitæ quasi cōitas) qm̄ iustitia oībus cunsulit,ac si inter ipsos nulla esset differentia,nā homo hoīem tueri debet,& fouere ob id ipm̄, quud homo est, qm̄ mūdus est cōia patria, & qdqd agimus non ad priuatum sed ad cōe bonum referendum est. Vnde vituperandi sunt illi q sibi uia vendicant,nullam humanæ societatia habentes rōnem,& iure tyranni ab oi humanitate alieni appellantur. [Iustitia) Est virtus ad aliū & duplex legitima.s.& particularis,prima sic finitur à philosopho. Iustitia est habitus electiuus circa ea uia in qbus versatur vir studiosus ad seruandas leges,cōis cōmodi causa. Altera vero sic. Iustitia est habitus electiuus circa diffinitam materiā, vt puta honures,cōtractus,& c.id genus tribuēs cuique quod suū est. Cumites iustitiæ sunt liberalitas,magnificētia,religio,pietas,gratitudo,sanctitas,obedientia,fides,& legū,mandatorumq. obseruatio,æquitas,bonitas,& veritas. Iniustitia vero legitima est habitus transgrediēdi leges,detrimenti cōis,& sui cōmodi gratia. Iniustitia particularis est habitus electiuus circa determinatā materiā sumens,quod suū non est. [Continētur.) Cōseruatur mutuis officijs. Iustitia hæc,de qua nunc,agitur in distributiuam, & cōmutatiuā diuiditur,& hæc rursus circa illa cōmercia,quæ sponte faciūt hoīes,& illa,q̄ ipsis inuitis efficiūtur. [Cuius).s. rōnis,vię, modi, & facultatis cōseruandæ humanæ societatis.i.ipsius iustitiæ,ad quā referuntur hæ virtutes, quæ sunt ad cōem societatem tuendā. [Duæ partes) Hæc rō habet duas partes iustitiā,& liberalitatem,qm̄ iustitia distributiua non pōt exerceri nisi ab eo, q liberalis fuerit,qppe si est auarus,plꝰ æquo sibi assumit, & iniustus est. Iustitia est ad alios. Et ideo dicis Arist.lib.5.Eth. Iccirco nō sinimus hoīem dominari,sed rōnem,qa sibi ipsi id facit,& est tyrānus. Ideo vir iustus q est in magistratu ais,nun sibi ipsi laborat, atq; ob id ipm̄ alienum bonū dr̄ iustitiam esse. qm̄ non in nos, sed in alios seruāda iustitia est, quā vt voluēt Stoici sequūtur æqtas,& gratitudo. [In qua virtutis splēdore est maximus) In qua plurimū retinet virtus,nā pclarissima est,oium virtutū,& neq; hesperus,neq; lucifer inqt Arist. in moribus,ita admirabile est,vt puerbio dicere cōsueuimus. Iustitia in sese virtutes ꝯtinet oīs,sed loqtur illic philosophus de iustitia legitima,q̄ est quoddā aggregatū ex oībus virtutibus,vt dictū est. Et Euripides dicit. Iustitia oa aureū hēt neque hesperus neq; lucifer adeo mirabile est. Iustitia certe virtus est pfectissima,qa perficit ceteros hoīes, & qa est vsus pfectæ virtutis,& qa eā habet,& ad se, & ad alios vti pōt pclarissima est oium virtutum,qa est perfectissimū qd, & oē perfectissimū est admirabile. Vñ snia Biātis bene se hēt vt,inqt Arist. Magistratus viꝝ ondit ad alium.n.est,& in societate iā ipse magistratus cōsistit,& difficile est ea pstare,quæ magistratus requirit. In quo iustitia seruāda est,& officiū iusti,& boni viri est bonos efficere,ꝙ difficile est. & pclarum qm̄ multiplicatur bonum,& pessimus is est q & ad ipsum,& ad alios vtitur vitio,& is optimus est, nō q ad seipsum,sed ad alios vtitur virtute. Iustitia est habitus, quo sit aliqs idoneus ad iustū per electionem,& iustitia collocat inter plus & minus,iustū vero inter damnū,& lucrū. Magistratus est custus iusti. Iustitia est vsus virtutis ad aliū. Lex est rō summa insita in natura,q̄ iubet ea,quæ faciēda sunt,ꝓhibetq. cōtraria, eadē rō cum est in hoīs mente confirmata,& cōfecta,est lex & dr̄ à legēdo,cuius ea vis est,vt recte facere iubeat,vetet delinquere,quę non tū denique inqt Cic. in legibus incipit esse lex,cū scripta est, sed tū cum orta est,orta est aūt simul cū mēte diuina, quamobrē lex vera atq; princeps,apta ad iubendū,& ad vetandum, rō est recta summi Iouis. Iureconsulti sic finiunt. Iustitia est constans,& perpetua voluntas ius suū cuique tribuens. Iuris prudētia est diuinarum humanarumq. rerum notitia iusti atque iniusti scientia. Præcepta iuris sunt hæc,honeste viuere,alterum,non lædere, ius suum vnicuique tribuere. Sen. ex opinione, & snia Stoicorū ita finit ; Iustitia est naturæ tacita conuentio in adiutorium multorum inuenta. Et alter: Iustitia est diuina lex,& vinculum societatis humanæ. Si vis inqt esse iustus deum time,& ama,amabis āt si in hoc illū imitaberis,vt velis oībus prodesse, & nulli nocere. [Ex qua boni uiri nominātur,) Nam bonus & iustus cōuertuntur,

Iustitia quid sit.

tur,& p iustum bonum intelligimus,& per bonum iustũ.[Huic) Iniustitiæ,dixi quare liberalitas cõiuncta est iustitiæ, & potest iustitia distributiua dici.[Sed iustitiæ) Prosequtur primam partem,iustitiam.s.& munus ipsius describit,& viri iusti, vt ante oĩa oe cuiqs noceat, nisi lacessitus aliqua iniuria,& prouocatus, qm̃ iure naturali oĩbus conceditur defensio,& nisi nocentes,& iniuriam inferentes opprimerentur,cõfunderetur humana societas,& cõiunctio.Ideo pp malos mores inuentæ sunt leges, vt quisque in officio contineatur,qbus melius ad cõseruationem humanę societatis excogitari potuit.Acerbissimis cladibus oĩa redundarẽt, nisi nefaria maloꝝ rabies & in optimos quosque coniuratio sanctissimis legibus vindicaretur,quę vt dixi,à malis moribus origi nem habuerunt. nam si è natura hoĩes viuerent, non esset opus tot legibus , sui igitur defensio concessa est oĩbus iure naturali, quod vetustius est iure ciuili. Iura.n.ciuilia tunc esse cœperunt, cũ & ciuitates condi,& magistratus creari, & leges scribi cœperunt.[Cõibus) Quædam naturali iure,vt inquit Mart.l.j.ff.& repetit Iust.l.ij.institutionum : cõia sunt oĩum quædam vniuersitatis,quædam nullius,pleraque vero singuloꝝ, quæ varijs ex causis cuique acquruntur,& modis,quos Cic.ponit. Naturali iure cõia sunt ista Aer,aqua ꝓfluens,& mare,& per hoc littora maris. Nemo inqt Mar. ad littus maris accedere prohibetur piscandi gr̃a. Flumina pene oĩa & portus publica sunt. Riparũ quoq; vsus est publicus,inqt Caius iure gẽtium,sicut ipsius fluminis. Vniuersitatis nõ singuloꝝ sunt theatria,stadia,fora,&c.id genus quę sunt in ciuitatibus cõia.Et Stoici dicebant oĩa esse cõia iure naturali, summa rerum diuisio inqt Paulus in duo gñ̃a diducitur.Nã aliæ sunt diuini iuris,alia humani.Diuini iuris sunt veluti res sacræ, & religiosæ,sanctæ quoq; res veluti muri,& portæ ciuitatũ, quodãmodo diuini iuris sunt.Quæ sunt humani iuris publicæ,sunt, aut priuatæ.(priuatis) his quæ sunt singuloꝝ & propria cuiusq;. Nã pleraque iam singuloꝝ sunt ex iure gentium quod nomina possessiua inuenit : vt.s.diceret,hoc est meum,hoc vero tuũ,cum oĩa essent prius de iu.na.cõia . Ius gentium omni humano gñi cõe est quod à iure naturali recessit,qa illud oĩbus animalibus, hæc solis hominibus inter se cõe est.Nam vsu exigente,& humanis exigẽtibus necessitatibus gentes humanæ quædam iura sibi cõstituerunt,bella etenim orta sunt,& captiuitates sunt secutę & seruitutes , quæ sunt iure naturali cõtrariæ . Iure.n.naturali oẽs hoĩes liberi nascebantur.philosophus lib.5.Eth.Iustum ciuile diuidit in duas partes naturale.s.atque legitimatum,& naturale inquit est quod vbique vim habet eandem : hoc appellatur à iurecõsulto ius naturale secundarium siue ius gentium,est.n consentaneum naturæ hoĩs ciuilis.In 3.de Fin.sic ait Cic.Sed quẽadmodum theatrum cum cõe sit, recte tñ dici potest eius esse eum locum, quẽ quisque occupauerit sic in vrbe,mundo ne cõi non aduersatur ius,quo minus suum cuiusque sit.[Sunt aũt) Ab ipsa natura. nihil est factum priuatum,sed oĩa cõia, & cum essent in mũdo vacua,primi illi occupare cœperunt.& sic quisq; populus suos habuit terminos,ciuesq. singuli in proprijs fundis & domibus,ea aũt,quę cõia sunt,fiunt singuloꝝ his modis qui à Cic.ponuntur. [Natura) Iure naturali.[Sed aut veteri,occupatione,) Vt fuerũt illi prisci,quos cascos appellat Ennius,qui loca cõia occupantes propria fecerunt.[In vacua) Prædia non possessa ab alijs . vacua dñr loca,quæ carent colonis. Occupare est aliquam rem retinere tanq̃ priuatam,& propriam,quæ quondam fuerit publica.Vnde dẽ Cæsar occupasse remp.[Aut victoria,) Qñ vt inqt Iustinianus,ea quæ ex hostibus capimus,iure gentium statim nostra fiũt vt etiam liberi homines in nostram seruitutem deducantur. Nã bella sunt de iure gentium, iure qppe naturali homo homini cõiunctus est,nec pugnare debet homo cum homine,sed gẽtes hoc inuenerunt humanæ [Potiti sunt) Qui habuerunt victoriam,& alienam patriam occupantes nouas colonias deduxerũt. Romani etenim clarissimi victorijs tot gentes,& nationes suo iure vtẽtes,& viuentes ad seruitutem redegerunt.[Aut lege,) Cum lata lege nouis colonis agri conceduntur publici. [Pactione) Pactio vt inqt Vlp.lib.2 ff.est duoꝝ plurium ue in idem placitum, & cõsensus . [Cõditione) Hæc dictio si conditionalis est,vt si veneris ad me,dabo tibi librũ,& si mihi quotannis 4 partem reditus ipsius fundi dederis, ager tuus esto.datur igitur aliqd alicui cõe habendum cum aliqua conditione quam si non seruauerit , agrum amittet. pactum à pactione dr̃. Inde etiam pacis nomen appellatum est inqt iuriscõsul. [Sorte) Cum prædia sorte iacta diuiduntur,& illius sunt in quem sors ceciderit,& noui coloni agros interdum sorte diuidebant , si in disceptationem res venisset, & controuersiam,vt nemo posset conqueri.[Ex quo fit) pp hoc,qa ea quæ quondam cõia erant : fiunt priuata modis supradictis,

Occupare quid sit.

Pactio quid.

factum est,ut agris noĩa possessiua imponerẽtur.[Arpinatum) Arpinates Cic.potissimũ nominauit in laudem patriæ suæ,qm̃ ipse Arpinas erat.Arpinum est inter Soram,& Aquinum porrectũ in montem clarum Cic.& Mario alumnis.Municipium fuit Romano.Cic.natus est in uilla prope Arpinum,nunc dr̃ uilla sancti dominici.[Similis &c.)Cuius est prima quæ pertinet ad res publicas in gñe,ita ẽt est de rebus singulorum.[Descriptio) Diffinitio & diuisio.[Ex quo,) Quia pp hoc concludit dicens,quod cũ ita sit,quisque contentus sit rebus suis,& eo quod sibi obtigit,aliter iustitia seruari non potest. [Suum) Proprium.[Obtigit) aliquo supradictoꝝ modoꝝ contigit , & suum factum est aliqd aut emptione.[Teneat) Possideat tanq̃ suum.[Plus eo).i.ea re quæ cõtigit.[Appetet) Tanq̃ non concessum legibus.[Violabit ius) corrumpet uim, & modu,quo hoĩes inter se uiuere debent, & inter hoĩes quoddam naturale ius intercedit . [Sed qm̃) Præcepit Cic. unumquenq; debere suum possidere,sed qa non solum nobis nati sumus,monet oĩa referenda esse ad cõem utilitatem,& oi officio aliorum aĩos demereri oportere,oĩbusque adesse,ut ipsa iustitia magis eluceat . [Præclare) Egregie. Et sapientee Plato scripsit ad Archytam Tarentinum,ut nõ sibi soli natum meminerit, sed patriæ,sed suis,ne peresigua pars ipsi relinquatur. uerba Platonis hæc sunt, Qui literas reddiderẽ tuas, narrauerũt nobis, te moleste ferre q̃ a publicis tuæ ciuitatis occupationibus te liberare non valeas,quod igitur dulcissimũ vitæ genus sit agere sua, præsertim siqs talia elegerit facienda,qualia tu oĩbus ferme manifestum est.Sed illud quoque te considerare oportet,nullũ nostrum sibi soli natum esse,sed ortus nostri partẽ sibi patriam vendicare,partem parentes,partẽ amicos. Multa insuper pro tpum diuersitate nobis accidere,qbus nostra vita occupata est, vocante igitur te patria ipsa ad rẽpublicam gubernandam , absurdum fortitan esset non parere, presertim cum simul accidat , vt aditus prauis hoĩbus relinquatur,q nul.a ipsius, quod optimum est cõoe proficiscuntur ad publica.[Non nobis).i.non ad nostram tñ utilitatem.[Vendicat) Sibi attribuit,& suam esse dicit,q̃n patrię ẽt vitam debemus pro qua sapiens nunq̃ dubitant occumbere. [Amici) qbus debemus officium.[Atque vt places Stoicis) Mundu censebant Stoici numine deorum regi,eũque esse quasi cõem urbem,& ciuitatem hoium & deorum,& vnumquenque nostrũ huius mundi esse partem,& ciuem ex quo illud natura consequi dicebant,vt cõem vtilitatem nostræ anteponamus; nec magis vituperandum esse patriæ proditorem,quam cõis vtilitatis,& salutis desertorem pp suam utilitatem aut salutem.Chrysippus Stoicus dicebat,cetera nata esse hoium causa,& deorum, eos aũt societatis,& cõitatis suæ,vt bestijs hoĩes vti ad vtilitatem suam possint sine iniuria. [Hominum causa) Ad hominum vtilitatem , & vsum.[Inter se) Vicissim mutuis officijs.[Naturam ducem) Quę vult,vt communiter,& coniuncte viuamus, & qua impellimur , ut prodesse uelimus quã plurimis . [Cões utilitates) Cato apud eundem lib. 3. de Finibus ait. Vt enim leges oĩum salutem singulorum saluti anteponunt,sic uir bonus & sapiens , & legibus parens,& ciuilis officij non ignarus,utilitati hominum,plusquã unius alicuius,aut suæ consulit,mutatione igitur officiorum dãdo,accipiendoque societas inter homines continetur . [In medium) In usum communem : Sic Virg. In medium quærebant. [Tum artibus) Sic fiebat permutatio apud antiquos,cum nondũ esset excogitatus nummus,vt artifices eorum opera cõmutarẽt, comparatione rationum,vt magis iustitia seruaretur . Nummus aũt inuentus fuit,ut subiret uicem indigentiæ & oĩa metiretur . Vnde si faber non indiget medico,fit permutatio inter eos non per artes sed per nummos.Vnde dicit Plat.lib.2 de Rep.Nummus factus est causa permutationis.opus est igitur, ne inhumani uideantur,artibus opera nostra i fauore,industria,labore, ac diuitijs demereri hoĩes,& illos nobis deuincire,quo nil põt esse laudabilius.Vnde vituperantur illi,qui tanq̃ immanes beluæ cõem societatem aspernantur,arbitrantes tm̃ sibi natos , & sic naturã ignorant,quæ nos sociabiles genuit,& laudabilius est,atque pręstabilius beneficia conferre , quam accipere . qm̃ ille qui accipit est inferior. quisque igitur ad bene de alijs merendum promptissimus esse debet, & omni auxilio alios iuuare,ut omnibus præstantior sit. Iustitia certe non seruatur, si aliquis semper accipit , paratus ipse nihil alijs conferre . [Opera) Fauore,ac labore.[Facultatibus) Diuitijs . Plato in 5. de Legib.sic ait, qui alijs bonis abundat,quæ in alios quoque transfundi possunt,si ceteros participes efficit,tanquam uir summus est honorandus , qui autem id facere uellet quidem,sed non potest,secundo loco habendus est . Inuidum uero qui sponte nihil boni ceteris conferat, uituperare debemus . [Deuincire) Obligare,& coniungere.

Arpinum ubi locorum.

Stoicorũ op. de mũdo.

Nummus quare inuentus fuerit.

Lacessitus)

ADDL.

LAcessitus) Stimulatus, irritatus, prouocatus, & iniuria affectus Iuriscon. 48. ff. dicit vim ui repellere licet, idq. ius natura comparauit. Apparet aũt & Arma armis repellere licere. Idem Cic. agens causam Milonis dicit, silent leges inter arma, nec se expectari iubent, cum ei, qui expectare velit, ante iniusta pœna luenda sit q̃ iusta repetenda. [Priuatis) Proprijs, priuata quondam singula dicebantur, vñ res priuatæ in possessionem singulorũ descriptæ, cõibus, ac publicis opponũtur, vt sacra ꝓfania. [Natura) Naturali iure, sed positiuo, & gentium decreto, qđ possessiua noĩa escogitauit. [Veteri occupatione,) Prisca inuasione vacantium rerũ .i. regionum, & agrorũ, vacua sunt, q̃ non occupantur ab aliquo, nec possidentur. [Victoria) Bellico iure, vnde Sil. agens de Sicilia dicit. Vomere verterunt primũ noua rura sicani. Pyrene misit populos, qui nomẽ ab amne, Adscitũ patrimonio terræ imposuere vacani. Mox ligurũ pubes siculo ductore nouauit, Possessis bellum mutata vocabula regnis. [Potiti sunt) Possessionem, & dñm adepti, qm̃ ius est in armis, & victoria. vñ vulgaris circunfertur sñia, Veh victis. Intolerabile quondam Romanis in Gallica victoria, & auri appensione, ut apud Sil. dictum est. [Aut lege,) Quatuor modos ponit, sed ad vnum facillime redigũtur .i. ad quoddam ꝑscriptum his seruandum, qui pacifice curãt id possidere, qđ sub certa ꝯdõne priuatim possident, qđ publice tenebatur. Sen. lib. 7. de benef. dicit. Quædam quorũdam sub certa ꝯdõne sunt, habeo in equestribus locum, non vt vendam, non vt locẽ, non ut habitẽ, sed in hoc tm̃, ut spectẽ. Aliquid non ꝓp hoc non est tuum, q̃a vendere non potes, q̃a consumere, quia mutare in deterius, aut melius non potes, tuum .n. est ẽt, quod sub lege tuum est. [Pactione,) Pacto, conuento. [Cõditione,) Certa quadam conuentione, vt .s. quotannis ad aliquod munus teneatur, possident. [Sorte) Fortuito, quodã euentu, qđ tunc est, cũ bona publica sutte distribuuntur viritim. Cæs. inquit Tranquillus agrum Campanum diuisit extra sortẽ. [Priuatarũ possessionum) Quæ a singulis ciuibus possidẽtur. [Descriptio.) Designatio, nominatio, & ꝓprij, siue priuati dñij acq̃sitio ꝑ aliquẽ illorũ modorũ. Ad reges, ait Sen, ptãs oium ꝑtinet, ad singulos ꝓprietas. Fines Atheniensium, aut campanorũ vocamus, quos deinde inter se vicini priuata terminatione distinguũt, ideoq. donare agros nostros teip possumus, quis illius esse dicantur. [Suum) Proprium. [Natura) Naturali lege, ac munere. [Obtigit,) Euenit. qđ ꝓprie de bono dr̃. nã q̃ mala sunt accidere dñr. [Violabit) Ius vinculũ continens ciuilitatẽ, & legẽ q̃buslibet possessoribus datã. [Præclare) Prudẽter, benigne, & ẽt in primis. [Nobis) Nostris vsibus, & cõmodis. [Vendicant,) Adscribit, suamq. esse dicit. [Ad vsum) Fructum, compendium, iucunditatem. [In medium) Cõem vtilitatem, in medio posita dñr illa, quæ quisque põt accipere. [Mutatione) Vicissitudine, ac reciprocatione actionũ humanis vsibus conducentium. [Dando) Sen. lib. 1 de beneficijs enarrans poeticũ figmentũ de gratijs dicit. Quid ista nos iuuat scientia? q̃d ille cõsertis manibus in se redeuntiũ chorus? ob hoc quia ordo beneficij ꝑ manũ transeũtis nihilominus ad dantẽ reuertitur, & totius spẽm perdit, si vsq̃ interruptus est pulcherrimus, si cohæserit, & vices seruauerit. Iuuenes sunt gratię, quia non debet beneficiorũ memoria senescere, virgines, q̃s incorrupta, & sincera debẽt esse beneficia, & oibus sancta. In q̃bus nihil esse alligati decet, solutis itaque tunicis vtuntur, pellucidis aũt, quia benef[illegible]a conspici volunt. [Artibus,) Alternationibus artiũ, & sciarũ. [Opa,) Labore, offõ, industria. [Facultatibus) Subsidijs fortunæ, diuitijs, copijs. [Deuincire) Obligare, cõnectere, qm̃ beneficijs cõstat ciuilis vita & cõspiratione, atq; cõcordia, quã benignitas ꝯseruat, & ęq̃litas.

FRAN. MAT.

DE tribus reliquis,) Iustitiæ, Fortitudine, Tẽperantia. [Latissime patet,) Oĩa attingit, qđ fortitudo & tẽperantia nõ faciunt, est .n. eius non solum legibus constituta. & dicta oia facta, conuentaq. custodire, sed eadem pietate & sanctitate in deos veneratione in parẽtes, vel iubet, & ne mortuos quidẽ sperni à nobis patitur. Quibus sacrificia fieri & iustitia imperat ꝑsolui fortitudo patriã putissimũ defendere admonet, tẽperãtia hoiem tm̃ ornat in quo est. [Societas hoium) Quos iustitia sociat. Nã hoiem hoi conciliat. [Vitæ cõitas) Efficit .n. vt oia pene cõmunia sint, tum conferendis in medium vtilitatibus, inuandisq. hoibus, tũ ꝑmutando, contrahendo, conducendo, locando, emendo, vendendo. [In qua virtutis &c.) Tangit distributiuam, q̃ suũ cuique ꝓ dignitate tribuit, ioreq.. Arist. hãc virtutẽ habitũ honestũ dixit esse ad aliũ, tanto aũt melior est quãto latius patet nã idem, inq̃t, tãto pulchrius & diuinius bonũ esse, quãto cõius sit. [Ex qua boni viri noiantur,) Bñ dixit noiantur, nã q in seipso bonus est, nõ recte bonus dr̃, sed is q alijs bonus est, qm̃ ut dictũ est ad alium virtus est iustitia. Trasimachus apud Plat. in lib. de

Plato in li. de rep.

rep. iccirco amplectẽdam iustitiam dicit ꝙ alijs magis prodest q̃ hñtibus. Recte ẽt Bias, inquit, magistratus virum ostendit. Cũ ad alium & in cõi magistratus geratur. [Noiantur) Laudantur aut qm̃ qui boni sunt idem iusti sunt, & hñi, & Aristides dictus est iustus ab Atheniensibus, & Nasica optimus a Senatu R. est appellatus. [Beneficentia) Iustitia q̃ in distribuendo consistit ſm dignitatem faciat necesse est. ea vero q̃ in contrahendo posita est ab oi fraude abstinere debet, sed est alia iustitiæ spẽs cum nullo rigore legis nulla necessitate coacti, & naturali tm̃ bonitate incitati, benefacimus cuipiã egenti hæc in erogando versatur. Rectissimeq. beneficentia noĩatur, quod ꝑ eã humano gñi benefacimus. [Sed iustitiæ primũ munus.) Primũ dicit iustitiæ offm̃ esse, nemini iniuriam facere. Nã iuris præcepta sunt hæc, honeste viuere, alterũ non lædere, suum cuique tribuere, nisi lacessitus vero att. Qm̃ iurgentium vim, atque iniuriam propulsare licet, & quod quisq; ob tutelam corpori facit, iure facere vr̃. Et Arist. ait, qui ab alio læsus, idem facit aduersus illum, non vr̃ iniuriam facere, sapiẽter quidem maiores nostri hoc statuerũt ne hoim augeretur ad malefaciendum improbitas, sibi iniuriam faciẽtes impuniti abirẽt, qđ si leges expectemus q̃ puniat offendentẽ multi quotidie peribunt q iniuriã nõ repellent, est ergo vis oi repellenda, sed tũc demum cũ necessitas maxima cõpellit & saluti aliter consuli non põt hæc ꝓpterea dixit, quia hunc locũ notat Lact. cũ dicit non mõ malũ pro malo non reddendum, sed ẽt bonum ꝓ malo retribuẽdum. [Deinde, ut cõibus) Vt q̃ cõia sunt, sibi non vendicet, & quę sua sunt sibi retineat, & conseruet auferriq. non sinat, eroget aũt illis in quos liberalis esse voluerit, sed naturali iure q̃dam cõia sunt oium, q̃dam publica, q̃dam vniuersitatis, q̃dam nullius, pleraque singulorũ, q̃ varijs ex causis cuique acq̃runtur, cõia naturali iure sunt hæc, aer, aqua profluẽs, mare, & per hoc litora maris, nemo igitur ad litora maris procedere ꝓhibetur. Dum tñ à villis & monumentis & ædificijs se abstineat, quia non sunt iurisgentium sicut & mare. Flumina aũt & portus publica sunt, itaq; ius piscandi omnibus est in portibus & fluminibus, est aũt litus maris q̃tũs hybernus fluctus maximus excurrit, riparũ quoque vsus publicus est, sicut ipm̃ fluminis, itaque naues ad eas applicare, funes arboribus ibi natis religare, onus aliqđ in his reponere cuilibet liberũ est sicut ꝑ ipm̃ flumẽ nauigare. Sed proprietas illorũ est, quorũ ꝑdijs adherẽt, qua de causa arbores quoq; in ijsdẽ natæ eorundẽ sunt. Litorũ quoq; vsus public[9] est iurgẽtiũ, sicut ipsius maris, & ob id cuilibet cãm ibi ponere liberũ est, in qua se recipiat sicut retia desiccare, & ex mari deducere, ꝓprietas aũt eorũ põt intelligi nullius esse, sed eiusdẽ iuris esse, cuius & mare, & ẽt quę subiacẽt mari vt terra vel arena, vniuersitatis sunt non singulorũ, veluti q̃ in ciuitatib. sunt vt theatra, stadia, & his similia, quæ sunt cõia ciuitatũ. Nullius sunt res sacræ, & religiosæ & sanctæ, qđ .n. diuini iuris est, id nullius hois est, singulorũ aũt hoim multis modis res sunt. Quarundã .n. rerũ dñium nanciscimur iure naturali, qđ appellatur iusgentium. Quarũdã iure ciuili, occupatione res nobis acq̃runtur ut feræ, bestiæ, & volucres, & pisces, & oĩa aialia, q̃ in cœlo, q̃ in terra nascuntur, simul atq̃ ab aliquo capta fuerint, iuregẽtiũ statim illius esse incipiũt. q[illegible] ante nullius est id occupãtis esse cõceditur. Ex his ꝑcipitur q̃d sint cõia, q̃d publica, q̃d priuata, q̃d itẽ sit qđ occupatione nr̃m fiat. [Sunt aũt priuata &c.) Iure naturali oĩa oibus cõia sunt, nihil est singulorum. priuatum id significat, quod ad singulorũ vtilitatem ꝑtinet. [Veteri occupatione,) A principio qñ homines quæ cõia erãt oibus sibi vendicare cœperunt, hoc autem fieri cœptũ esse ætate ænea scribunt poetæ de qua loquẽs Ouid. sic ait: Cõemq. prius ceu lumina solis & auræ, cautus humũ lõgo signauit limite mẽsor. [In uacua venerũt,) In loca à nullo possessa. Vacuũ est in quo nihil est locatũ propter philosophi nihil uacuũ esse probant, oĩa .n. aer occupat. [Victoria) Iuregẽtiũ quæ bello legitime indicto acq̃runtur propria victoris efficiũtur. Cuius victus ẽt leges accipit. Sicut ager latinus & veiẽtanus uictoria Romanorũ factus est. [Leges) q̃ aliq̃d nobis uẽdicat ꝑ usucapionẽ & ꝑscriptionẽ, Quoties bona fide rẽ emimus ab eo, q dominus nõ erat credentes dominũ esse, uel donatione, alia ue qualibet causa accepimus & mobilis q̃dã res ueteri iure uno anno, ubiq; imobilis biẽnio i Italico tm̃ solo usu capiebantur, hoc aũt cõstitutũ est, ne rerũ dominia incertarẽtur postea nouo iure cautum est, ut res q̃dẽ mobiles per triẽnium. Immobiles iter ꝑsentes personas decẽnio, inter absentes, 20. annis usucaperentur. Præscriptio est cum alienã rẽ 30. annos q[u]is possederit, eius .n. ꝓpria efficitur. Itẽ alienus fili[9] effici alicu[9] põt per adoptionem uel arrogationẽ. Quæ lege sunt inuectæ, est ãt inter eas differentia. Nam adoptio à prætore fiebat arrogatio a populo, adoptabãtur ãt cum à parẽte in cuius potestate erant, qui

Bonũ ꝓ malo reddẽdũ esse

Quæ publica.

Quæ priuata.

Quæ sacra.

qui tertia mancipatione in iure cedebant, atque ab eo, q adoptabat apud eum apud quem legis actio erat vindicabantur. arrogabantur ij, qui cum sui iuris essent in alienam se tradebāt ptātem eiusq. rei ipsi fiebant auctores, postea sublata R. P. libertate, qui sui iuris sunt pricipali rescripto hoc imperaturis auctoritate arrogari cœperunt. [Pactione) Prætor aut pacta seruabo. Cuius edicti, vt Vlp. ait, æquitas naturalis est. Quid. n. tam congruum est fidei humanæ q̃ ea quæ placuerunt seruare inter eos? pactum ipsum à pactione dr. Inde et pacti nomen appellatum est. Et est pactio duoꝶ plurium ue in idē placitū & consensus conuentionis verbum gñale est ad oīa pertinens de qbus negocij contrahendi transigendiq. causa cōsentiunt. Qui inter se agunt. Pedius dixit nullum esse contractum, nullam obligationē, q non habeat in se cōuentionē siue re, siue verbis fiat. Et stipulationem, q̃ verbis fit, nullam esse nisi consensum habeat. De pactis & cōuentionibus multa apud iurisconsultos legimus. ff. lib. 2. tit. de pac. [Cōditione) Verbis obligatio contrahitur, ex interrogatione & rñsione cum quid dari fieri ue nobis stipulamur ex qua. duæ ꝓficiscūtur actiones tam condi io si certa sit stipulatio quam stipulatio si incerta. In hac olim talibus verbis utebantur, spondes spondeo, ꝓmittis promitto fideiubes fideiubeo, dabis dabo, facies faciam: oīs stipulatio aut pure, aut in diem, aut sua conditione fit. pure, veluti 5. aureos dare spondes, idq. cōfestim peti pōt, & x. aureos spondes quoad viuā. In diem est adiectio diei, quo pecunia soluatur, veluti x. aureos cal. Martijs dare spondes, & id, quod in diem stipulamur, statim debetur. Sub conditione stipulatio fit, cum in aliquē casum differtur obligatio, vt si aliqd factum fuerit vel nō fuerit stipulatio cōmittatur, veluti si Titius consul factus fuerit. 5. aureos dare spondes, si quis ita stipuletur, si in capitolium non ascendero dare spondes, perinde erit, ac si stipulatus esset cū moreretur dari sibi, qa ex conditionali tm̄ spes est debitū iri, eamq. ipsam spem i heredē trāsmittimus, si prius q̃ cōditio exeat mors nobis contigerit loca et inseruntur stipulationi: Veluti Carthagine dare spondes. Tpa itē ptīn vel pñs q̃ statim eut infirmāt obligationes aut oīnon dīnt. Quibus de rebus aperte lib. inst. 3. tractatur. [Sorte) Quoties aliqd sorte diuisum alicui adijcitur, & acquiritur ut publicus & captus ab hostibus ager sorte ciuibus uel militibus oī diuidebatur. Itē cū cautiones hereditariæ inter heredes diuiduntur, ut Caius inqt lib. x. ff. tit. familiæ hercis. si oēs ijsdem ex partibus heredes sint, nec inter eos cōueniat apud quē potius esse debeant sortiri eos oportere. Iust. lib. 6. C. tit. cōia de Leg. sic ait. si duobus vel tribus hoibus vel pluribus sorte optio serui vel alterius rei relicta fuerit, vel si vni qdē legatario optio serui vel alterius rei relicta est, ipse aūt moriens plures sibi reliquerit heredes, dubitabatur inter veteres, si inter legatarios vel heredes legatarij fuerit certamen & alter seruū vel aliam rē eligere velit, qd sit statuendū sancimus, itaque in oibus hmōi casib⁹ rei iudicē formā esse & sortē inter altercantes adhibendā, ut quē sors ꝓtulerit, is quidē habeat eligendi ptātem, ceteris aūt extimatione ꝓstet contingentiū eis partium, lib. item x. C. l. ij. quibus & quarta pars diuisionem p sortem faciendā scribitur quoties accidit, ut circa illā quidē non conueniant, ex his oibus facile cognoscitur. Qūo p sortē aliqd nostrū fiat. [Ager Arpinas,) Qui antea cōis erat Arpinatū, & Tusculanus Tusculanoꝶ, aut occupatione, aut pactione, aut ꝯdōne, aut sorte priuatus factus est, noīauit loca Cic. sibi clarissima, ex altero .n. originem traxit, in alterius agro ꝑdia habuit. [Similis est &c.) Non solū aliqd alicuius vniuersitatis proprium est, sed et singulaꝶ ꝑsonaꝶ. [Descriptio) Diffinitio, determinatio. [Ex quo,) Ob quam cām. [Suū cuiusq; fit,) Aliqua ex rōnibus supra memoratis. [Obtigerit) Obuenerit, ad id redit qđ ait, vtatur priuatis vt suis posteaq̃ q̃ cōia erant eius priuata sunt facta. [Ex quo,) Et ppea, inquit, siqt q̃ sua non fuerint occupare tentabit ius humanæ societatis violabit, neque. n. sublata iustitia q̃ tribuit cuique qđ suum est, q non vult iniuriā fieri ꝓximo stare humana societas diu poterit qđ accidere videamus quotidie. cū quispiā tyrānidem occupat insurgens. n. multitudo cū eū pati non possit trucidat. Qm̄ quæ multis sua ipsoꝶ sunt iniuste eripit. Nec esse oino pōt humana societas, vbi ꝓ libidine oīa geruntur, & fraus atque ꝑfidia dñatur. [Sed qm̄ &c.) Vē qōni non occurrere quæ sic intendi posset, dicis cōibus. vt cōib⁹ priuatis vero vt proprius semp vtendum. Quamuis, inquit, sic dixerim nolo ita te accipere, vt quæ tua sunt in vsum duntaxat tuum conuertas nemini præterea benefacias, custodiendū. n. est, qđ est à Plat. scriptū. Ordo aūt est. Sed, in hoc debemus naturam ducē sequi, qm̄ &c. [A Plat.) Hoc in epist. ad Archytā Tarentinū scripsit Plat. Quod & Cic. ait lib. 2. de Fin. Sic aūt se natū esse hominem non sibi soli, sed patriæ, sed suis, meminisse uolebat Plat.

Vlp. Stipulatio fit in verbis tantū

Inst. 3 li. 6. co tit. de leg.

Plat. ep. ad Arch.

vt ei p exiguas partes relinqueretur, q vt ꝑciperet rōne duplici motus est. Prima à principijs naturæ pendet. Secūda ab honesta, humana natura ꝑfecta nō est, & sibi ipsa oibus in rebus sufficere non pōt, ideoq. necesse est, vt mutuis hoies inuentoe officijs, & qđ vnus efficere neqt, id alius efficiat. Sic qđ ad alioꝶ vtilitatem videamur ꝓcreati vt cōis seruetur societas, q̇ mutua caritate sublata peat necesse est, honestatis rō in specie firmata est. Cum. n. eiusdem formæ de speciei hoies sint vicissitudine offioꝶ uti eos conuenit. Sic. n. natura comparatum est, vt simile sibi simile appetat & diligat, & Hom. ait, ὡς αἰεὶ τὸν ὁμοῖον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον. [Nō nobis solū) Hi gradus iustitiæ sunt vt deū veneremur, vt patriā tueamur, vt parētes, liberos, coniugē amemus, illisq. benefaciamus, vt amicos & alios quauis necessitudine coniunctos iuuemus. [Atque (vt placet Stoicis) Stoicoꝶ dicit esse sniam cetera gñata hois causa ipm vero hoiem hois causa gñatum, nam oia qcunque ꝓducuntur ad vsum nrm producuntur, hō vt hoiem iuuet gñatur, & in sacris literis legitur, oia subiecit pedibus eius. Ouid. quoque cum ceteraꝶ reꝶ gñationem descripsisset, subiūxit. Sanctius his aial mentisq. capacius altæ deerat adhuc, & quod dñari in cetera posset. Natus hō est. Gignere & ꝓcreare q̃uis p eodē ponantur differūt tñ, nā gignere est ex alio ꝓducere, vt ex semine. Creare vero ex nihilo & hæc dei est. [Vt placet Stoicis) Repente scriptū est. [In hoc naturā ducē debemus seq,) Zeno Atticus lib. de natura hois finē esse ait cōsentaneæ sm naturā viuere, id aūt esse sm virtutē viuere ad eā qppe natura nos duci. Rursus sm virtutē viuere, idem esse qđ sm peritiam eoꝶ q̇ sm naturam accidunt viuere. Chrysippus, inquit, & partes naturę vniuersi naturæ nostræ partes esse. Ac iccirco effici consentaneæ sm naturam viuere sm propriam oiumq. naturam. Nihil eoꝶ faciēdo quæ a cōi lege ꝓhibētur, quæ est recte ratio in omnes permeās, eademq. in Ioue hæc est in principe guberoationis oium q̃ sunt existente. [Cōes vtilitates) Qm̄ naturaliter omnia sunt cōia, cōmunes ergo vtilitates hoc est quas natura omnibus uoluit esse cōes. [In medium) In cōe. Ouid. in medium quærebant. [Mutatione) Qūo in medium afferri possint docet mutandis dicens officijs fieri. [Dando) Ea quibus alius indigeat. [Accipiendo) Ea quibus tibi opus sit. [Artibus) Et liberalibus & his quibus vitæ vsus necessarius continetur, vt sunt mercatorum & opificum. [Opera) Labore corporis. [Facultatibus) Omnie complectitur facultes artis opera bona tam animi, quām corporis & externa. [Deuincire) Firmiter allegare.

Gignere est ex alio producere ex semine proprie dicitē

ASCEN.

ET ex qua viri noiantur boni;) Et beneficētia quam eandē licet appellari vel benignitatē, vel liberalitatē, est cōiūcta, huic. s. iustitiæ. Sed primū munus. i. primæ partes seu primum officiū iustitiæ est, vt ne cui. i. nemini, q. s. i. aliquis noceat, nisi lacessitus. i. ꝓuocatus iniuria, licet. n. sm iura vim ui repellere, sed Saluatoris nri cōsiliū est, orare ꝓ ꝑsequentibus nos, & benefacere et inimicis nris, dum id ad nostram, aut illoꝶ fiat salutē. Deinde officium & munus iustitiæ est, vt quis vtatur cōibus sup. rebus pro cōibus & non proprijs. autem pro sed, vt vtatur priuatis sup. rebus vt suis. i. proprijs. Autē, pro sed, nulla sup. bona sunt priuata. i. ꝓpria alicuius natura. i. per naturā, qa naturaliter oia sunt cōia, sed sup. priuata sunt, aut occupatione veteri. i. priusquā alius tenuerit, vt. i. quemadmodum sup. occupauerunt illi, q venerunt quondam in superioribus sæculis, in vacua. i. in loca a nullo possessa, aut priuata facta sunt victoria, vt. i. quemadmodū illi q potiti sunt bello aut lege aut pactione, hoc est cōtractib⁹ & mutuis cōsensibus aut cōditione. i. euētu cōditionis aut sorte. i. reꝶ diuisione p sortes. Ex quo. i. ex qua re fiat, vt ager arpinas dicatur arpinatū, & non aliorū, & vt ager tusculanus dicatur tusculanorū. Et descriptio possessionū priuatoꝶ est similis, ex eodē. n. fit, vt ager Ciceronianus dicat Ciceronis. Ex quo, ex qua re q a eorum quæ fuerant natura cōia fit suum. i. proprium cuiusq; supp. possessoris, fit vt qsq; teneat id quod cuiq; obtigit. i. sorte euenit. Et siqs appetet plus eo. i. qā id quod sibi iuste obuenerit ipse violabit ius humanæ societatis. Sed qm̄ &c. hic aggreditur beneficētiā seu liberalitatē. Ordo est. Sed qm̄ vt. i. quemadmodum scriptū est præclare à Plat. nos nō sumus nati solum nobis. i. ad vtilitatē nostram, & qm̄ prima vendicat. i. appropriat & iure vsurpat & attribuit sibi partem nri ortus i. in mundum aduentus, & amici vēdicant sup. sibi partem nostri ortus. Atque pro & qm̄ sup. ut Stoicis oia ea quæ in terris gignuntur creari ad vsum hoium at pro sed homines esse generatos causa. i. ad vtilitatem hominum, vt ipsi homines possent inter se prodesse alij alijs ideo sup. nos debemus sequi in hoc. i. in hac re, naturam ducem. Et afferre cōes vtilitates in medium mutatione. i. cōmutatione, uel mutatione officioꝶ dando. s. recipiendo, & nos debemus deuincire. i. obligare

& con

& coniungere societatem hominum inter homines. tum.i.simul artibus, tum.i. simul opera.i.operatione & diligentia, tum.i. simul facultatibus.i.opibus nostris.

DOCT. interpr. QVa societas hominum inter ipsos) Ipse pronomen proximum est naturę reciprocorū, ideoq́. hoc loco ponitur, vbi vera reciprocatio nō est, sed quiddam illi simillimū. [Vel benignitatem) Hic palam docet M. Tullius benignitatem nō significare māsuetudinem, quemadmodum vulgus putat, sed beneficētiam, ac liberalitatem. [Iustum dicit) Non tanq̄ q suum cuiq; reddit, verūetiam probum, omniq́. virtute præditum, more Hebreorū. [Occupatio) Qua rem vacuam vsurpamus primi. [Cōditione) Pro conuentione. [Ad vsum hominum omnia creari) Creari dixit, pro parari, Græcis γίνεσθαι. [Ipsi inter se alij aliis prodesse possent) Quod Græci dn̄t ἀλλήλοις, hic vertit, alij alijs.

DOCT. interpr. SEd iustitiæ primum) Iustitiæ munus est, nec corpus alterius, nec res occupare.

ARGVMENTVM.

Fides Iustitiæ fundamentum ab etymologia.

FVNDAMENTVM aūt iustitiæ est fides, id est dictorū, conuentorumq́. constantia, & veritas. ex quo, q̄q̄ hoc videbitur fortasse cuipiam durius, tamen audeamus imitari Stoicos, qui studiose exquirunt, vnde verba sint ducta credamusq́., quia fiat, quod dictum est, appellatam fidem.

PETR. MARS. FVNDAMENTVM) In quo fundatur, & ꝯsistit .i. ad cōseruationem iustitiæ potissimū requiritur fides, quæ si nō seruatur, nō redditur vnicuiq; quod suū est, iustitia.n. sine fide esse non pōt, vnde Silius Italicus appellat fidē consortē iustitiæ. dī ēt & soror eius, qm vt ait Plat. si iustitia erga deos colit, pietas vocat, si in hoies viuos, aut mortuos, vel in sepulcris erigēdis, fides dī. Lact. lib. 5 dicit, iustitia qd est, nisi pietas? pietas aūt nil aliud est q̄ dei parētis agnitio. fides, inq̄t Sen. sanctissimū humani pectoris bonū est, nulla necessitate ad fallendū cogit, nullo corrūpitur pmio. Hercules apud Sil. lib. 2. his verbis fidē alloquitur. Ante Iouē generata decus, diuumq́. hoīumq;. Qua sine non tellus pacē, nō æquora norūt, iustitiæ cōsors, tacitumq́. in pectore numē. [Conuentorū) Pactorū, cōuentionis, verbū, auct. Vlp. est gn̄ale ad oia pertinēs, de qbus negocij cōtrahendi, transigendiq́. causa cōsentiunt, q inter se agūt. [Constantia) Firma stabilitas. [Ex quo,) pp hoc, q a fides est cōstantia cōuentorū, atque dictorū. [Audeamus) Quasi rē magnā, & insolitam, & pter opinionē multorū. [Imitari Stoicos) q verborū architecti habebant. tales hoies λογοδαιδάλους appellabat Socrates, studiose.n. exq̄rebāt verborū originē, & noia rebus imponebāt, respiciētes ad illarū naturā, & vim lib. 3. de Fin. ait, Ars est .n. vitæ philosophia, de qua disserens arripere verba de foro non pōt, q̄q̄ ex oibus philosophis Stoici plurima noiauerunt. Zeno quoque eorū princeps non tam rerū fuit inuentor q̄ nouorū verborū, & Chrysippus Stoicæ pfessionis dicebat, auct. Gell. singula verba diligenter esse cōsideranda: qm oē verbū esset natura ambiguū, & ex eodē duo plura ue accipi posse. Diod. cōtra nullū esse uerbū ambiguū dicebat, nec qsq̄ ambiguū dicit, aut sentit. Ambigui uerbi natura inq̄t illa esse debuit, ut q diceret duo, vel plura diceret. Nemo aūt duo vel plura dicit, q se sentit vnū dicere. [Quanq̄ hoc) .i. hæc interpretatio vē duriuscula, & uiolēta. [Cuipiā) Alicui, q forte hāc meā interpretationē nō pbabit, sed dicet esse nimis durā, violentā, & q̄ vix cōsuetudine molliri possit, durū vocabulum dicitur quod nō est in vsu, & mollitum consuetudine. [Studiose) Diligenter, magna cura. [Vñ sunt ducta,) Vnde habeant originem, & quare ita dicatur. [Appellatam) Esse à latinis, vt fides dicatur, quia fit qd̄ dictū est.

Fides vnde dicta.

ADDI. FVndamentū) Principium & quasi solidū, stabileq́. caput, & fulcrū. [Fides,) Firma voluntas immanēs pmissionibus, atque fœderibus. [Conuentorū) Pactionum, & contractuum. [Cōstantia,) Stabilitas nunq̄ vacillans, sed semp sibi cōgruēs, & cōsentiens. [Veritas.) Certitudo, & obseruatio citra vanitatē, pfidiā, vir q ppe bonus stat promissis, nunq̄ mentitur, & veritatē ipsam, atque decorū rebus oībus anteponit. [Fides) Ait Seneca, sanctissimū humani pectoris bonū est, nulla necessitate ad fallēdum cogitur, nullo corrūpitur pmio. [Studiose) Diligenter vestigantes originem verborum. [Ducta) Originata. [Durius) .i. violentium, & sua nouitate asperū. Dura verba dn̄t noua, & vsu nō emollita, atque ob id auribus iniucūda. Alibi dicit idē Cic. beatitas & beatitudo dura noia sont, sed ꝯsuetudine molliēda. Etymologia grece, si verbū verbo reddatur veriloquiū dicetur latine, necnō originario, & nota ut Cic. placet in Top. & Fab. q originationē interpretatur. [Audeamus) psumamus quasi rē nouā ad imitationē Stoicorū q nouitate verborū dicti sunt architecti, & λογοδαίδαλοι.

Dura verba quę dicantur.

FRAN. MAT. FVndamentū &c.) Vicissitudine officiorū hoium inter se societas deuincitur, sed eiusdē societatis fermo iustitiæ ipsius p quā humana societas. [Fundamentū) Fides est, vt qcqd pmiserimus id pstemus. Vñ & fides dicta est, qd̄ fiat, & impleatur per eā qd̄ dctm conuētumq́. inter aliquos est, à quo si discesserimus, iustitia penitus destruetur, iure ergo hāc firmatā in fide dicit. [Dictorū) Vt pstes q̄ dixeris & pmiseris siue iudex, siue princeps, siue imperator fueris, vt quēadmodū dixisti & pmisisti, ita vel pmiū cōferas bñ merenti, vel de innocente pœnā sumas. Et hoc ad distributiuā iustitiam ptinet. [Cōuentorū) Hoc ad cōmotatiuā referas, vt in emptione, vēditione, locatione, cōductione, & oia alia cōuentione fidē pstes, psistendū ergo est in his q̄ diximus, & in his q̄ cū aliquo cōtraxerimus. [Vñ verba sint ducta) Id aūt per etymologiā Stoici faciebant, q̄ pprietatis ratio est ex verbi sono elicita. Sicut in hoc vocabulo, quod à fio dedocitur & dico.

ASCEN. FVndamentum autem iustitiæ est fides,) In hac parte describit fidem .i. fidelitatem dicens eam esse fundamentum iustitiæ, & nomē accepisse, eo quod per eum fiat dictum. Ordo est. Autem pro sed, fundamentū iustitiæ est fides .i. constantia & veritas dictorū & factorū. Ex quo .i. ex qua re q̄q̄ hoc videbitur fortasse cuipiam .i. alicui durius .i. aliquantulum durū, uel durius .i. ineptius quam deceat dictum, tñ audeamus imitari Stoicos, q studiose exquirunt, vnde verba .i. rerū uocabula sint ducta .i. deriuata, & credamus fidem appellatam q a fiat qd̄ dictum est, vī .n. fides dum fit dictum, & promissum, non accipitur ergo hæc pro credulitate, sed pro fidelitate, quæ tamen ex fide nascitur.

DOCT. interpr. Fundamentum aūt iustitiæ) Fides vinculum est contractuum.

ARGVMENTVM.

Duo iniustitiæ genera, vt iustitiæ, & vnde oriantur.

SED iniustitiæ duo genera sunt; vnū eorum, qui inferunt; alterum eorum, q ab ijs, quibus infertur, si possint, non propulsant iniuriam. Nam qui iniuste impetum in quēpiam facit, aut ira, aut aliqua perturbatione incitatus; is quasi manus violenter videtur afferre socio: qui aūt non defendit, nec obsistit, si potest, iniuriæ, tam est in vitio, q̄ si parentes, aut amicos, aut patriam deserat. Atque illæ quidē iniuriæ, quæ nocendi causa de industria inferuntur, sæpe à metu proficiscuntur, cum is, qui alteri nocere cogitat, timet, ne, nisi id alteri fecerit, ipse aliquo afficiatur incōmodo. maximam autem partem ad iniuriam faciendam aggrediuntur nonnulli, vt adipiscantur ea, quæ concupierunt. in quo vitio latissime patet auaritia. expetuntur aūt diuitiæ tum ad vsus vitæ necessarios, tum ad perfruēdas voluptates. in quibus aūt maior est animus, in ijs pecuniæ cupiditas spectat ad opes, & ad gratificandi facultatem: vt nuper M. Crassus negabat vllam satis magnā pecuniam esse ei, qui in rep. princeps vellet esse, qui suis fructibus exercitum alere non posset. Delectant ēt magnifici apparatus, vitæq́. cultus cum elegantia, & copia, quibus rebus effectum est, vt infinita pecuniæ cupiditas esset. Nec vero rei familiaris amplificatio, nemini nocēs, vituperāda: sed fugiēda semp iniuria. Maxime aūt addu cūtur plerique, vt eos iustitiæ capiat obliuio, cū in imperiorū, honorū, gloriæ ne cupiditatem inciderint qd̄.n. est apud Ennium, nulla sancta societas, nec fides regni est, id latius patet. Nā quicquid eiusmodi est, in quo nō possint plures

plures excellere, in eo plerunque fit tanta contentio, vt difficilimum sit, sanctam seruare societatem. declarauit id modo tempestas C. Cæsaris, qui omnia iura diuina, & humana peruertit propter eum, quem sibi ipse opinionis errore finxerat, principatum. Est autem in hoc genere molestum, quod in maximis animis, splendidissimis ingenijs plerunque existunt honoris, imperij, potentiæ, gloriæ cupiditates. quò magis cauendum est, ne quid in eo genere peccetur.

PETRVS MARS.

SED iniustitiæ duo gña sunt;) Postq̃ iustitiæ munus descripsit, docuitq. hoiem iustum dñe oia referre ad cõem vtilitatem, duo gña iniustitię ponit, q̃ à bono uiro declinanda sunt, & propulsanda est ab alio si infertur. Vñ hi q vident pauperem opprimi aliorũ potentia, & ui, & non adsunt illi, carpẽdi sunt. Et iudex oia ad æqualitatẽ redigere debet, nõ respiciẽdo ad opes, & potentiã quorundã, quare inqt Arist. Iustũ mediũ est inter dãnum, & lucrũ, quapp & cũ hoies cõtrouersiã hñt, ad iudicẽ tãq̃ cõfugiunt. Ire aũt ad iudicẽ, est ire ad ipm iustũ. Iudex.n. est iustũ aiatum.i. hõ hñs iustitiã, q̃ oia ad mediũ redigũtur, & q petũt iudicẽ, petũt mediũ.i. ipm iustũ. [Inferũt) Alijs iniuriam, & sic sunt iniusti. [Alterũ) Genus iniustitię & hoium, q iniustitiã exercent. [Nã q) Affert rõnẽ, quare vtrinque sint appellandi iniusti. [Quẽpiã) Aliquẽ.s. impetit. [Aut ira) Quæ est libido puniẽdi eũ, q videatur læsisse iniuria. [Perturbatione) Quæ est cõtra naturã, cõmotio ai, & appetitus vehemẽtior. [Quasi so.) Qm̃ hoies naturali societate coniuncti sunt, ergo q aliquẽ lædit, sociũ lædit, qđ est cõtra iustitiã, & humanitatẽ. [Qui aũt) Nunc de altero gñe iniustorũ hoium q non obsistũt iniuriæ si põt. [Iniuriæ) Quæ alicui infertur, quã ꝓhibere debet vir bonus, qm̃ is, q opprimitur, nõ est à se alienus lege, nã iniuria regit principatũ spõte agẽtis, vt vult Arist. & nemo volẽs patitur iniuriam. Vñ põt qs facere rẽ iniustã alicui, sed nõ iniuriã, si nõ spõte. Id admittit. Vñ Cyrus apud Xenophontẽ, dicit, q̃cunque p imprudentiã hoibus delicta cõmittuntur, hæc oia esse arbitror inuita. [Tã est in vino,) Tm̃ peccat, hoc est ex decreto Stoicorũ, q dicebant oia peccata esse paria, & paruã esse, vt magnã culpã. [Deserat patriã,) Nõ adsit parentibus, cũ illis fit iniuria. [Aut patriã,) Qđ ex maximũ scelus, multũ quippe debemus patriæ, q̃ uia cõplectitur, & q patriæ laboranti nõ adsunt, nõ sunt hñdi hoies, sed immanes belluæ. Cyrus apud Xenophontẽ lib. j. dicit, Nihil est iustius, q̃ propulsare iniuriam, aut pulchrius q̃ amicis succurrere Iustus vt sis, inquit Sen. non solũ nõ nocebis, sed ẽt nocentes ꝓhibebis. Nã nihil nocere non est iustitia, sed abstinentia alieni. Plato in 5. de Leg. sic ait: Qui nõ est iniurius, honorari debet, q vero nec alios id facere patitur, duplici honore dignus est. Ille.n. vni, hic vero multis hoib⁹ cõparatur, cum principibus ceterorũ iniuriã nunciet, q aut vna ẽt cũ magistratibus iniuriã quoad potest, vlciscitur, is magnus, pfectusq. in ciuitate vir, p̃conio amplissimo celebretur. [Atque illę qdem) Ponit causam, & originẽ ipsorũ generũ iniustitiæ, primum proficiscitur à metu, secũdum ab auaritia. [De industria) Dedita opera, & certo cõsilio, & hæc ꝓprie dr̃ iniuria, vt vult Arist. qm̃ agens certo cõsilio facit. [Proficiscũtur à metu,) Hñt originem à timore, & ab aliquo inferuntur, q timet, & sic vult inimicũ præuenire, vt impẽdẽs periculũ vitet. [Nisi id) Nisi prius ipse nocuerit illi, a quo videt sibi malũ impendere. [Ad maximã aũt partẽ) .i. maxima ex parte. in 4. de Fin. dicit, ad meliorẽ partẽ differunt, quasi p maiori parte, & ponit aliã causam, ex qua oritur iniuria, auaritia.s. & specie vtilitatis. [Cõcupiuerunt) Cupiditas est effrenata libido, q̃ incitata est vehemẽtius. [Latissime patet) Ad oia se extẽdit, & multis modis exercitur, quẽadmodũ multa sunt, q̃ cõcupiscuntur sic manifestũ est auaritiã, & cupiditatem rerũ esse causam huius vitij, & iniustitiæ. Auaritia est opinatio vehemens de pecunia, quasi valde expetẽda sit inhærens, & penitus insita. [Expetuntur aũt) Ponit causas, pp quas diuitiæ expetũtur, & opes cũ sunt ad vsus vitæ necessarios laudantur, ad voluptates aũt factiones, actiones & ad cetera, q̃ ab ipso medio discedũt, improbantur. [Ad vsus vitæ) Ad vitã degendã. Ad pfruendas voluptates, vt aliqs possit voluptatibus pfrui, q̃ ꝓfecto nõ sunt hois, sed bestiarũ. Voluptas dr̃ in aio res vitiosa, quã Stoici dicebãt esse sublationẽ ai sine rõne opinantis se magno bono frui. gaudiũ & lætitia sunt in aio. Voluptas ꝓprie dr̃ ea iucunditas q̃ sensum aliquem mouet. Vñ patet voluptatem indignã esse hois præstantia: est.n. nobis cõia cum bestijs, q̃ sensibus non rõne mouentur, ergo repellenda est, cũ sit iucundus quidã motus in sensu, & abijcienda penitus tanq̃ infamis meretricula è cœtu matronarũ. nã pp ipsam negligimus res honestas. fluit voluptas corporis, inqt Arist. deridens Sardanapalũ gloriantẽ se oẽs libidinũ voluptates secũ abstulisse, & prima quæque auolat, sępiusq. relinquit causas pœnitẽdi quã recordandi. [In qbus aut maior est aius). i. illi q appetunt maiora quã sit ipsa voluptas, & q sunt magnanimi, appetũt opes, vt pluribus gratificentur, colantur, & principes sint, magnificiq. habeantur, hæc oia si fiunt cũ iniuria alterius, & p̃ter pietatẽ quã patrię debemus, contra offm̃ sunt. [Spectat) Tẽdit, aspirat, ptinet ad opes, q̃ sunt ad supfluitatẽ cultus, & magnificentiæ ostẽtationẽ. [Gratificandi) Vt gratos, obnoxios, & deuinctos sibi reddere possint. [Facultatẽ) Possibilitatẽ, potentiam, & affert exemplũ M. Crassi, qui oium Romanorũ post Syllam ditissimus fuit, à quo ciuiũ damnatorũ bona emerat, & sic opibus creuerat, & ciuibus gratificabatur, & illis magnificentiã ostẽtabat, quã ideo Cic. notat, qm̃ malũ habuerat initiũ, & nõ erat sine aliorũ iniuria emptis.i. bonis pscriptorũ, alijs emere nolentibus præ pudore. Hic est Crassus ille diues, q perijt apud Parthos, quorũ sitiebat aurũ, nã nisi eguisset nunq̃ cupiditate auri, nulla iusta belli causa trãsijsset Euphratẽ, q erat terminus Romani, Parthiciq. impij. Vñ vituperantur nimiæ cupiditates, q̃ nõ sinũt hoiem esse diuitem, qm̃ crescit amor nũmi, vt inqt Satyricus poeta, quantũ ipsa pecunia crescit, & oẽs auari pauperes sunt, cũ nunq̃ expleantur, ignorantes aium hois dñe diuitẽ esse, non arcã, & parsimoniã esse magnũ vectigal. [Pecuniã) Pro patrimonio ponitur. Sen. dicit, nõ q parũ habet, sed q plus cupit paup est. In Paradoxis hunc Crassũ, q̃uis vtatur loco cõi, his verbis alloquitur: Multi ex te audiuerũt, cũ diceres, neminẽ esse diuitẽ, nisi q exercitũ alere posset suis fructibus, qđ P. R. ea tãtis vectigalibus iampridem vix põt. igitur hoc proposito nunq̃ eris diues, anteqũ tibi ex tuis possessionibus tm̃ reficiatur, vt eo tueri sex legiones, & magna eqtum, ac peditum auxilia possis. Ita fateris igitur, te non esse diuitẽ, cum tm̃ desit, vt expleas, id quod exoptas. Itaque illam paupertatem, vel potius egestatẽ, ac mendicitatem tuam nunq̃ obscure tulisti. Crassus in agris suis, auct. Plut. sestertium decẽmillia possedit: Si naturã viues, inqt Sen. nunq̃ eris pauper, si ad opiniones, nunq̃ eris diues, exiguum natura desiderat, opinio immensum. Alibi dicit: Breuissima ad diuitias p contemptũ diuitiarũ uia est. [Princeps) Primus & magnificentiæ ostentator. [Delectãt ẽt magnifici ap.) De magnificentia, & officio ipsius magnifici dicetur alibi. nam magnifici est facere magnos sumptus, opera admiranda, & apparatus hr̃e præclaros, alter decorũ non seruaret suũ. [Magnifici) Ampli, & sumptuosi, quales virũ magnificũ, & principẽ ciuitatis hr̃e decet. [Cultus) Ornatus. [Cũ eleg.) Elegans, auct. Gel. apud antiquos is dicebatur, q nimis lęto, amęnoq cultu, victuq. esset. Postea elegãs rephendi qdẽ desijt, sed laude nulla dignabatur, nisi cuius elegãtia esset moderatissima. Sic M. T. Lucio. C. inqt & Scæuolæ nõ merã elegantiam, sed multa parsimonia mixtã laudẽ dedit. Crassus, inqt, erat parcissimus elegantiũ. Scæuola parcorũ elegantissimus. [Elegãtia) Nitore, sed hæc elegantia in uitio est, nisi parsimoniæ adiungatur, qđ tales viri nõ faciunt, q magnifici, atque ostẽtatores, & esse, & videri volunt, & ideo nõ laudantur, qm̃ talis elegantia, cũ vult hr̃e copiam.i. abũdantiam oium rerũ, & affluentiã, nudo põt esse sine iniuria alterius. [Copia) Affluẽtia rerũ, & eleganti apparatu. [Infinita) Innumerabilis, & insatiabilis, ergo hæc infinita cupiditas vituperanda est, qm̃ si se vult explere, faciat alijs iniuriã. Vñ modus adhibẽdus est cupiditatibus, & ita viuendũ, ne aut sordidi videamur, aut nimium elegantes. Plato in 5. de Leg. sic ait, Diuites aũt valde, simulq. ꝓbos esse impossibile est, fieri non põt vt diuitijs aliqs simul p̃stet, & ꝓbitate, q honeste pecunijs vtitur, & iuste acqrit, neque facile diuitijs excellet vnq̃, neque p̃mitur inopia, recte itaq; sermo nr̃ asserit valde diuites bonos viros nõ esse, q si boni non sunt, felices quoq; nõ erũt. [Nec vero) Rñdet tacitæ obiectioni, potuisset.n. dici, Videris Cic. carpe magnificos apparatus, cũ inde oriatur cupiditas pecuniæ, ergo res domestica nõ est ampliãda, ne videamur esse nimis cupidi, & sic nemo p te liberalis esse poterit, aut magnificus, cũ ad opa magnifica erigẽda opes nõ suppetãt. Ideo dicit amplificationẽ rei domesticæ nõ esse vituperãdã si fit sine iniuria aliorũ. Nã virtus est illius, q rẽ familiarẽ tuetur, & gubernat parare pecunias, partas cõseruare, & ipsis vti ad cultũ vitæ, & ẽt frui. Amplificatio, augmentũ rei domesticæ, & comparatio pecuniarũ ad rem domesticam augẽdã, amplificandamq. [Nemini noc.) Quę nõ est cum alicuius iniuria, nõ debet vituperari, qm̃ boni patris familias hoc est officiũ. [Sed fug. iniur.) Qm̃ non debemus comparare

Iniuria quid requirat.

Cupiditas quid sit, & quid auaritia.

Magnifacere qd.

Elegans quis

parare nobis diuitias cum aliorum iniuria, q̃ & iuris ectio tunc sunt, cũ fiunt à sponte agente, ergo q tem domesticam cum aliorum iniuriam amplificat, iniustus est. (Maxime aũt) Ponit vnam causam qua vel maxime hoies impelluntur ad iniusticiam, cupiditate.s.bonoꝶ, & gloriæ, ad quã aliq sommo studio, & contentione anhelantes, contendentesq. iustitiæ obliuiscuntur, ut id adipiscantur, quod toto aio concupiuere. (Obliuio) Vt iustitiæ obliuiscantur & afferant alijs iniuriam. (Imperioꝶ) Vt sint imperatores, & alijs imperare possint. (Honoꝶ) Magistratuum, nã ꝑprie honores sunt magistratus. (Quod.n.est apud Ennium.) Ennius tragœdias scripsit, q̃ non extant in quibus erat hic versus: Nulla sancta societas, nec fides regni est. Hæc snia põt ad plura trãsferri. nam non solum in regno, sed ẽt in alijs magistratibus, in quibus non põt esse primus, nisi vnus, fit ab omnibus summa contentio, vt illum locum supremũ assequantur, ut fecit Cæsar. (Id la. pa.) Ad plura sese extendit q̃ ad regnum. (In quo) Est vnus Rex, qui socium hẽt non vult, & probat hoc dicens. Nam oẽ qd' est tale, vt in eo possint plures excellere, sed opus est vnũ id tenere, illud inq̃ est causa contentionis, & discordia, vt est regnum, imperium, & cetera id genus, ergo id quod dixit Ennius de regno, ad plura transferri põt, & patet latius. (Eiusmodi) Huius gnis.i.q̃cunque est dignitatis, inq̃ non pñt plures excellere. (Contentio) Conatus, & dissensio. (Sanctã) Inuiolatam.i.difficilimũ est seruare humanam societatem iuste, & sancte. (Declarauit id) Modo probat exẽplo Cæs.q rẽp.occupauerat, & ad illum gradũ ascẽdit, in quo solus esse voluit dictator.s.ꝑpetuus. (Id).s.d.difficillimum esse sanctã seruare societatem. (Modo) Paulo ante, qm̃ paucis ante annis Cæs.rẽp.occupauerat, post cuius interitum Cic.hoc opus elucubrauit. (Temeritas) Violentia, & furor. (Iura diuina, & humana peruertit) Turbauit oẽ ius, & oẽ fas, q a violauit societatem, & fidem, violauit numina, & hoies occupando remp. hoies uiolati fuerunt, qm̃ à Cæs.q erat ciuis, ad seruitutem redacti sunt, & patriam occupare humana, & diuina iura uetant, nõ.n. iustũ est ciuem exercere in suos tyrannidem, sed æquo, & pari iure viuere. Plut.scr.in vita Demetrij: Et ꝑcoldubio nihil tã egregiũ, tamq. propriũ legis quã iustitiæ opus. Mars.n.ut Timotheus inq̃ tyrãnus est, lex aũt est oium Rex, vt vult Pindarus. Atque reges, vt inquit Hom.non expugnatrices vrbium machinas æratasq. naues, sed iustitiã a Ioue sumptam exercere custodireq. decet, & discipulum optimum Iouis, non ferocissimum, aut immanẽ, sed iustissimũ regẽ uocauit. ergo si regẽ nõ decet nisi iustitiam exercere in suos multo minus decebit ciuem suis ciuibus insultare, & illos iniuriã afficere. (Propter eũ principatũ,) ꝑp primũ in rep.locũ. Sæpe dicebat Cæs. Si violandũ est ius, gratia regnãdi violandum est, & se difficilius dictitabat a primo loco ad secundũ, quã à secundo ad tertiũ posset detrudi. Itaque semp primũ locum optauit. (Opinionis errore) Qm̃ opinabatur, se eo principatu dignũ, cũ non esset. (Finxerat,) In mente sua formauerat, ergo si non fuisset imperij cupiditas, non fuisset iniustus & impius, & sic fuit iniustus in iniustitia legitima, q̃ oẽ vitiũ cõplectitur, violauit.n.leges, & q̃ legibus continetur libertatẽ. (Est aũt in hoc gñe) Dolendũ, est, inq̃t Cic.qd' vir magno aio & excellẽti doctrina ꝑditus habeat appetitũ principatus. Raro.n.eminentissima ingenia acquiescunt, nisi supremũ locum ascenderint, & sic uiolant iustitiã, & humanã societatẽ, vt fecit Cæs.cui non fuit utile tandem id qd' cõcupiuerat, & ꝑfecerat. Vnde dicebat Sophocles plurimos velle mala ob inexperientiã bonoꝶ, atque inscitiã. & philosophus in 5.Eth.dicit, Ea q̃ sunt simpliciter bona, & sibi ipsis esse bona optare oportet. In hoc gñe, in eiusmodi cupiditatibus, & opinione principatus. (Splendidissimis) Perspicacissimis, & excelsis. (Existunt) Apparẽt, insunt. (Cupiditates) Vehemẽtia desideria qd' cũ ita sit, inq̃t Cic.cauendũ est, ne iniuria ob id alij officiãtur, qd' illis vr̃ difficile, q claris ingenijs ꝑditi, ea sibi ꝑposuerũt, in q̃bus ratio, & oĩm caligine quadã nimiæ cupiditatis obducitur, talis natura, & acies ingenij corrupta est malis disciplinis, & ꝑsuasionib. Vñ dolendũ est eminẽtissima ingenia educatione mala, & ꝑsuasione corrũpi. Plato ait in 6.de rep.ingẽtia facinora, summaq. nequitia, nõ ex vili natura, sed potẽti, & corrupta gñantur, debilis quippe natura ingẽtiũ bonoꝶ, aut maloꝶ nunq̃ erit causa, hoc repetijt Plut.in vita Demetrij. (Quo magis) Tãto magis, qm̃ virtus versat̃ circa difficile. (In eo gñe) Cupiditate honoris gl'iæ imperij.

DVo gña) Formæ, spẽs naturę qualitates. (Nõ propulsant) Nõ repellũt, atq; defendũt. (Perturbatione) Cõmotione ai, ac impetu. (Quasi socio:) Cõsorti, & ad aliqd' negocium tractandũ ciuile lege pacto, conditioneq. coniuncto. Vnde societates mercatoꝶ, & publicanoꝶ. Describitur talis societas 17.li.ff.sensus, ergo Cic.est, Vt iniquũ habeatur socium circũuenire, atq; fraudare, peccatq. in ciuiles leges fraudator, meritasq́. luit pœnas. Sic, q̃cunque hoiem violat, in decretũ peccat naturę, quæ hoiem hoiem sociauit, vnusquisq, ciuitatis.i.mundi ciues esse fecit. Seneca disserẽs de beata vita dicit. Duas Resp.aio cõplectamur. Alteram magnam & vere publicam, qua dij, atque hoies cõtinentur, in quam non ad hunc angulum respicimus, aut illũ, sed terminũ ciuitatis nostrę cũ sole metimur. Alteram cui nos adscripsit cõditio nascendi, quę non ad ois pertinet hoies, sed ad certos. Quidam eodem tpe vtriq; Reip.dant operã, maiori minori ve, quidam tm̃ minori, quidam tm̃ maiori, huic maiori Reip. & in otio deseruire possumus, immo vero nescio, an in ocio melius, vt q̃ramus qd sit virtus. Nã an ars bonos viros efficiat Idem alibi dicit. Nõ.n.mihi sic cum amico cõia oia sunt, qũo cũ socio, vt pars mea nõ sit pars illius, sed quo modo patri, matriq. cões sunt liberi, quibus cum duo sint, nõ singuli singulos habent, sed singuli binos, q̃s quis me in societatẽ uocat, sciat se nihil hr̃e cõe, quia consortiũ hoc solũ inter sapientes est, inter quos & amicitia. Ceteri nõ magis amici sunt quã socij. (Ad maximã aũt partem) .s. vt plurimũ siue maxima ex parte. (Adgrediũtur).i.accedũt. In oẽone ꝑ Cluẽtio dicit, Adgredior ad crimẽ, & pro Cor. Balbo Priusq̃ adgrediar ad ius, causamq. Cornelij, & ꝑ Sextio. Adgrediar ad dicẽdũ, & nõ adgrediar ad illa maxima. (Ad perfruendas voluptates) Ad explendũ corporis libidinẽ p omnes sensus, in quaꝶ voluptatũ summa extremũ bonum Epicurei ponebãt & oẽs abdomini, gulæq. studẽtes. (Maior aius) Ambitiosior & clarior. (Spectat) Respici, tẽdit ad ciuiles honores, & principatus. (Opes) pręsidia, subsidiaq. fortunæ, amplitudinẽ, potẽtias, fauores, cliẽtelas, factiões. (Gratificãdi) Donãdi, beneficia conferendi, largiẽdi. (Facultatẽ) Potestatẽ & vim. (Pecuniam) Sortẽ, patrimoniũ, tam ẽ rebus stabilibus, quã mobilibus vnde peculiũ dictum est, quasi pusilla pecunia, vel pusillũ patrimonium.) pecuoia sacrificiũ fieri dicebat, inq̃t Pompeius, cum fruges, fructusq. offerrebantur, q a ea his rebus constat, quã nunc pecuniam dicimus. Idẽ Cic. in oẽone pro Sex.Roscio dicit: Qm̃ in alienam pecuniam tam plenam, atque ꝑclaram nullo iure inuaserit. (Princeps ꝑstans alijs & opibus eminẽs. (Cuius) Pecuniæ redditibus, & prouẽtibus. (Magnifici apparatus) Sumptuosa supellex, & splendidũ instr̃m opulentę domus, atq; concinnæ. (Cultus) ornatus. (Vitæ) Ipsius victus, vita ponit pro modo viuendi, cõditione, atque sorte. (Elegantia) Cõcinnitate, nitore mũditiæ. (Rei familiaris) domesticæ fortunæ, patrimonijq. (Imperioꝶ militarium moderationũ. (Honoꝶ) Magistratuum q̃bus vr̃ consistere ciuile uitæ extremũ. (Gloriæ) Famæ, tituloꝶ & triumphorum. (Apud Ennium) Thyeste tragœdia, ẽ qua testimoniũ citat dominus Marcel. (Nulla sancta) Carmẽ est ex tragœdia Ennij, quo demonstrauit regnum non capere duos, oẽmq. potestatem, vt ait Lucan. impatientem esse consortis. (Sãctam) inuiolata, & firma. (Fides) Veritas, constantia, integritas, stabilitas, æquitas. (Latius patet.) Ad ea oia transfertur, in q̃bus non põt esse, nisi vnus Antistes, & caput. (Sanctam) Incorruptam inuiolatam. (Temeritas) Impudentia, furor, & impius conatus. (Iura) Decreta, & ordinationes ciuiles, atque sacras. (Peruertit) Turbauit, violauit. (Opinionis errore) Praua ꝑsuasione, corrupto iudicio. (Finxerat,) Animo conceperat, & formauerat sua opinione, non consilio eoꝝ, q honorandam primã decreuerũt, & illi succẽsere, aut insultare nefas esse asseuerarunt. (Principatũ) Sũmum dignitatis locũ, atque imperiũ. (In hoc gñe) Tali natura ceꝶ, & cupiditatũ. (Maximis) Elatis, & fortibus. (Splẽdidissimis) Eminentissimis, & clarissimis naturis, & dotibus. (Honoris) Magistratus, & dignitatis. (Imperij) Moderationis exercituũ. (Potẽtiæ) Factionis, opulẽtiæ. (Gloriæ) Famæ titulorum, triumphoꝶ.

SEd iniustitiæ sunt gña;) Laudauit iustitiam, & qd' eius primum esset munus exposuit, vt sic ad eius amorẽ accenderet, nũc cõtraria ei uitia nobis aperit, singula aũt singulis opponit, & sicuti primũ dixit munus iustitiæ esse, ut ne cui q̃s noceat nisi lacessitus, ita iniuriã facere primũ esse iniustitiæ vitiũ dicit. (Qui inferũt) Sua spõte non lacessit. (Qui ab ijs, q̃bus &c.) Nõ satis est aliũ non lædere. nisi ẽt ab alio cui infertur ꝑpulses iniuriam, & cũ iustus ꝑprie sit, q innocens est non põt nõ esse nocẽs, q inferens, cuipiam iniuriam, si põt non resistit. (Si pñt,) Hoc recte addidit veluti p̃cepti asperioris temperamentum. Nam si ꝓhibere ab alio iniuriam sit ꝑpriæ salutis, detrimento aut pari periculo non potes, iusta causa vr̃ esse cur inferenti nõ resistas. Hoc aũt cõiter dictum accipimus. Quod si à patria à parentibus & liberis propulsanda iniuria fuerit ẽt cũ capitis nostri periculo aggredi rem debemus. Sed si quis fuerit qui cum non possit, non ẽt cupiat resistere, is iniustus omnino erit, aut .n. facultate resistendum est, aut si ea abfuerit condolendum læsi dãno, & quod defen

dendi

Honores quo

Adgredior pro accedo.

ADDI.

FRAN. MAT.

dendi facultas non adsit conquirendū. Solet.n.pro facto volūtas
reputari.[Nam q iniu.)Vtrunq; probat iniustum esse eum q in-
fert,& eū q cum possit non prohibet ne inferatur. [Iniuste) Nō
lacessitus.Nā lacessitus nemo se defendere ꝓhibet,& sic alij no-
cere,iure.n.naturali vim vi iniuriā propulsare licet. Ideoq. si iu-
ste quispiā impetū in alium fecerit se defendēdi gratia ab iustitia
nō discedit.[Ira)Quæ,vt Stoici dicebant est libido puniēdi eius
q læsisse vr̄ iniuria,causatur aūt accenso (vt ijdem nolebāt) circa
cor sanguine:eandem ēt cotem fortitudinis dicebāt esse. Ira igē
moueri temere intellige quēpiā cum se affectū existimat iniuria,
sed re vera non est,& tn̄ impetum in aliū facit. [Aliqua pertur.)
perturbationē Græci πάθος dn̄t hanc. Zeno irrationalē ac ꝓter
naturā animi motum diffiniuit. Siue appetitionē abundantem.
Eius quatuor sunt gn̄a; Dolor,Metus,concupiscētia,Voluptas.
Singuloꝝ generum multæ sunt species.De qbus oībus multa in
Tusculanis Cic.Arist.lib.3.Ethicoꝝ iram & concupiscentiā in-
uoluntaria dicere absurdū esse ait,& sic ꝓbat si inuoluntaria es-
sent nullū animal nec pueri volūtarie agerēt, si q̄s vero dicat ho
nesta voluntate turpia inuolūtarie agi ridiculū erit, cū vtrinsq.
vna sit causa,ꝓterea necesse est qbusdam irasci, & quædā concupi
scere vt sanitatē & doctrinam.Itē inuoluntaria dolorem afferūt,
& q̄ concupiscimus delectant,nec refert quicq̄, sint ne inuolūta
ria q̄ per cogitationem vel per irā delinquuntur, cum vtraq; fu-
gienda sint.Sed irrationales affectus nō minus humani vr̄ esse,
& oēs hoium actus ab vna sunt concupiscētia, ex quo patet quæ
ꝑ iram fiunt secūdum Arist.non esse uolūtaria sicut dicebāt Stoi
ci,sed qa difficile est perturbationibus resistere trahuntq. eædē
plerunq; hoiem ulterius ēt q̄ uelit ad iniuriā, ideo inuoluntaria
esse uōr.cum ergo Cic. ira incitatū aut aliqua ꝑturbatione ma-
nū quasi afferre socio dicit assentiri Peripateticis vr̄.[Is quasi ma
nus &c.)qcunque ille sit cui ira aut aliqua ꝑturbatione incitatis
nobis fit iniuria, ēt si nulla nobis necessitudine cōiunctus fuerit
manus afferri vr̄ socio.Qm̄ secundūm iustitiam gn̄alem atq; vni
uersalē homo hoi socius est,cum eiusdem sit speciei.Et hic est pri
mus humanę societatis gradus.Qui ergo aliquē vt supradictū est
lædit qcunq; sit,in generalē peccat iustitiam, & quasi socio ma-
nus affert.Cum oēs hoies socij inter se sint.[Qui aūt non defen
dit &c.secundum est iniustitiæ genus de quo nunc loquitur, eorū
q non propulsant iniuriā cum possunt. [Tā est in vi.) Dicet qui-
spiā maius vitiū uideri ex verbis Cic.non ꝓpulsare iniuriā q̄ in-
ferre. Cū inferens manum socio videatur afferre nō propulsans
tā sit in vitio q̄ si parentes,aut amicos aut patriā deserat,sed non
ita est reuera.Nā cum ira sit libido vlciscēdi,& ei facile occurre-
re rōne nō possimus sæpe aliqd ea impulsi facimus,quod infectū
vellemus.Vnde ait Horat.q nō moderabitur iræ infectū volet es

Horat. de ira.

se dolor qd̄ suaserit & mēs.Dū pœnas odio per vim festinat mul
to.Ira furor breuis est aium rege,q nisi paret imperat, hūc tu cō
pesce catenis.At vero q cum possit,nō repellit iniuriā id de indu
stria facere vr̄ & ꝑꝑea grauissime peccat & nō aliter in culpa est
q̄ qui patriam deserit aut parētes aut amicos quos deserere nul
lo pacto debemus etiā si pro eorum salute mori nos oporteat.
Sunt.n.in arctissimo societatis gradu,rursus oritur quæstio hic,
cum inqt,Qui non defendit nec obsistit si pōt iniuriæ &c. Nam
cum distincti sint officioꝝ gradus vt Arist.& ipse Cic. voluerunt

Gradus officiorū esse distinctos.

ēt merita conuenit esse distincta primū dijs, deinde patriæ, po-
stea parētibus, & reliqs deinceps debemus, q seruat iustitiam in
deos plus meretur q̄ q in patriam,plusq̄ q in parentes, & simili
ter vt sequitur. Eodē aūt modo q iniustus est in deos magis ab of
ficio discedit q̄ qui in patriam & idem de singulis. Ex quo sibi ip
si non consentire vr̄ Cic. cum velit maius esse officium quod in
parentes aut amicos aut patriam confertur q̄ in reliquos,& hæc
dicat tam peccare q non propulsant,cū possint iniuriam, q̄ si pa
rētes amicos patriam deserant.Quod totū sic dissoluitur,duplex
est officium iustitiæ.Alterum quo generalis hoium societas con
tinetur.Alterum qd̄ his debemus,q aut sanguine aut necessitudi
ne,aut patriæ caritate deuincti sunt.primū officiū ęquale est,quo
homo hoi ob eam causam, qua homo est naturali lege coniun-
ctus est socius,vt alias alium ꝑꝑea amare illiq. succurrere debeat
ex quo cōes esse vtilitates necesse est. Eadem lege naturæ nemi-
nem licet afficere iniuria. Vbi aūt eadem lex est & natura, idem
quoq; officiū illic sit necesse est. Nec officiorum gradus pn̄t aut
dn̄r esse distincti.Sed vbi idē officium est idem meritum esse con-
sequitur.Ergo qm̄ cōis oium societas eadem lege tenetur,& nul-
li illic officioꝝ gradus distincti sunt,idem meritum est benefacе
re cuiuis,lege naturali & parenti & contra id peccatū malefa-
cere & sic soluta quæstio est,totum.n.ad generalem iustitiam nō
particularē refertur.[Tā est in vi.) nihil minus peccat. [Atq; il.)
ostensis duobus iniustitiæ generibus,nunc de causa dicere adgre
ditur.Nihil.n.est cuius origo non habeat causam,quæ quāto ma
ior fuerit tanto vitium qd̄ cōmittetur minus erit,& contra tāto
maius vitium quanto minor causa. [De ind.) Duplex causa est,
qua ad maleficiū impellimur rōnatiua & impulsiua,de vtraq; post
dicetur. Cum consulto & volentes peccamus aut cōmodi asse-
quendi aut fugiendi incōmodi spe, grauius multo q̄ aliqua inci-
tati perturbatione vt amore ira delinquimus. Nam animi volun
tatē cū causa coniungimus & pene vllā mereri veniam videmur.
[De ind.)Dedita opera nulla animi ꝑturbatione.[A me.)Vnum
ꝑturbationis genus metus est,ut diximus,sed non est eiusmodi,
vt sine cogitatione & rōcinatione aius semꝑ ad maleficium im-
pellere possit.Nam q timet ne aduersarius sibi noceat sæpe ꝓue-
nit,& illi nocere studet metu ductus, sicq. non impulsiuus dunta-
xat est sed rōcinatiuus. Surgentibus & crescere incipientibus R.
Antiates & latini metu intulerunt bellum veriti ne idem ipsi pa-
terentur,si expectarent,vt opes illoꝝ magis,magisq. augerētur &
eadem causa & Carthaginēses sunt moti.[Maximā par.)Secun-
dam inferendæ iniuriæ causam ab auaritia potissimum ꝓficisci
dicit,q nihil est qd̄ humanam societatē magis disiungat,sicut li-
beralitas illi contraria maxime copulat.Polymnestor cupiditate
auri accensus iura hospitij violauit, & Pygmalion sororis maritū
occidit,vt ait Virg. pleni sunt poetæ,& alij scriptores huōi exē-
plis.[Expetūtur aūt &c.)qm̄ dixit ad iniuriam faciendā maxime

Naturā rebus minimus esse contentā.

auaritiæ huies impellit,ideo subiungit cur expeti diuitiæ soleāt,
& vn̄ tantus pecuniæ amor fluxerit. Stoici dicebant eoꝝ q̄ sunt
alia bona,alia mala,alia neutra bona quidē virtutes esse pruden-
tiā,iustitiā,fortitudinē,tēperantiā. Mala his opposita uitia.Neu-
tra q̄ neq; ꝓsunt neq; obsunt,ut est vita,sanitas, pulchritudo,vo
luptas,robustitas,opes,gloria,nobilitas. Nō.n.esse istt bona sed
in dr̄ia p spēm ꝓducta. sicut .n. caloris ꝓprium est calefacere &
non refrigerare,ita & boni proprium est ꝓdesse & nō nocere,nō
aūt magis ꝓsunt q̄ noceant opes,quo aūt bene vti & male possu
mus,id bonū non est, diuitijs aūt bn̄ & male vti possumus, non
sunt igitur bonū. Qd̄ si illis bn̄ vtimur,& ad vsus q̄ vitæ necessa-
rios paramus laudamur. Si ad ꝑfruendas voluptates vituꝑamur.
[In qui.au.ma.est aius &c.)Duplex est cupiditas,altera q̄ a natu-
rali rōne proficiscitur,& hæc paucis minimisq. contenta est,nec
qdq̄ nisi maxime necessariū appetit,altera q̄ nascitur ab effectib'
& parꝫ ordinato appetitu & hæc voluptates q̄rit & superflua secta
tur.Est & alia quā ai altitudo,& laudis desideriū gignit & hæc o-
pes appetit vt bn̄facere multis possit, & multos sibi amicos atq;
clientes cōparet. [In qbus aūt ma.)Est aius,q̄ ijs q diuitias expe
tūt aut ad vsus vitæ necessarios aut ad ꝑfruēdas voluptates. Neq;
tn̄ ij carēt reprehensione. Nā cū magnitudo ai duplex sit,& q̄ virt'
est ab extremis q̄ sunt excessus & defectus. Ad mediū trahitur,&
a medio discedit,hæc magnitudo de qua loqtur excessus est,& vo
catur suꝑbia,oppositū vero illi vitiū ꝑ defectum abiectio.[In ijs)
Pecuniæ cupiditas, pecunias appellat Arist.oia quoꝝ extimatio
mēsuratur oūmo.[Ad opes)Potentiā. [Gratificandi)Gratam rē
faciendi,beneficiumq. cōferendi.[Vt nu.) M.Cic.is est q vna cū
filio perit in parthis.Multæ in eo infuerūt virtutes quas vnius a-
uaritiæ sordibus obscurata cōstat fuisse.Maximas breuissimo tpe
cōparauit diuitias,trecenta dūtaxat talēta ex paterna hereditate
accepit,& priusq̄ aduersus Parthos exercitū duceret, septē mill.
& centū talentoꝝ summā coēgerat. Idē tn̄ decimā facultatū par
tē Herculi cōsecrauerat,& publicū epulū populo dederat,ac tres
minas in singula ciuiū capita cōtulerat. Quod vr̄ non reprehēdere

Cic.ī Parad. damnat Crassum.

hic Cic.dānat in paradoxis ubi non esse diuitē Crassium ostēdit.
Cum aius huis diues nō arca appellari soleat,& Claudianus ait,
semꝑ inops qcunque cupit.Sen.quoque maximam egestatē dicit
auaritiā esse.[Cuius fr.ex.non p.)Magnū oportet esse pecuniaꝝ
fructū quo exercitus alatur. Cū bellicoꝝ sumptuum nullus sit
modus,nullaq. mensura bellū nutriatur, ut Archidamus dicebat
vt diuitiaꝝ infinitā magnitudinē esse oporteat,q̄ suis fructibus il
lud efficere queant.[Delectant ma.ap.) Ostendit vn̄ pecuniæ cu-
piditas manauerit, & ꝑꝑea expeti dicit,ut ꝑ eam magnifico vta-
mur apparatu,vitæq. cultu ampliori & elegātiori. Infinita esset.
Nā quāto plura habemus: tanto plura hr̄e optamus.Et Iuu.ait,
Crescit amor nūmi quantū ipsa pecunia crescit.Et Ouid. Creue
rūt & opes & opū furiosa libido. Et cū possidrāt plurima plura
petūt,Et q̄rere vt sumāt,absumpta reqrere certāt,Atq; ipsæ vitijs
sunt alimēta vices. Sic qbus intumuit suffusa vēter abunda: Quo
plus sunt potæ,plus sitiūtur aquæ. Cic.i Parad.Nunq̄ expleri ꝑe
cupiditatis sitis.[Apparatus)Vt lectoꝝ Triclinioꝝ tabulaꝝ.[Vitæ
c.)Vt victus,vestitus.[Elegātia)Ad vtrūq; referē: est.n.elegās res
electa,maxime excellēs.[Copia) Affluētia. [Nec uero &c.)Oc-
curris

currit obiectioni. Dicis necessarijs vnumquenque contentū dře esse, ergo quicunque amplam habet rem fam. vituperari debet, imo inquit, vituperari non debet, si modo is qui possidet ab iniuria abstineat, & non perperam vtatur diuitijs, quæ vt illa vtimur bonæ sunt, vel malæ. [Maximæ aūt &c.) Dixit aliquas causas, q ad iniuriam nos impellunt. Nunc alias enumerat quibus adducimur, ut iustitiæ obliuiscamur. Hæ aūt ex cupiditate nascūtur imperiorū, honoris, gloriæ. [Iustitiæ) Qua humanæ continetur societas. [imperiorū) Vt ipsi imperent, & exercitibus præsint, qđ vt assequantur, oi rōne studēt. Et neque largitioni, neq; sceleri parcunt. [Honorū) Magistratuū, nullus erat annus apud R. quo certaminibus cōpetitorū non feriaret Martius campus. [Gloriæ) q̄ est frequēs fama cū laude, p qua oibus periculis se obijciebāt R. pro qua ēt mori non dubitabant. [Inciderint) Concupiscentia ducti non rōne, q̄ hæc non appetit, & recusari à sapientibus non optari vult. [Quod .n. est apud Ennium,) Qđ inqt de regno Ennius ait, latius patet, & in oi re contingit, inq̄ plures non pñt excellere, nā sancta societas soluit, pcipue cū in regno accidit. Vñ ait Luc. Nulla fides regni socijs, oisq. ptās Impatiens consortis erit. Pap. in Theb. Et summo dulcius vnū stare loco socijsq. comes discordia regnis. Idē paullo plus, Perijt ius fasq., bonumq., & vitæ, mortisq. pudor. Sicut oppressa a Cęs. rep. oia diuina, & humana iura violata sunt. Q. Enn. poëta Tarenti natus est, & à Latone quæstore R. translatus habitauit in mōte Auentino paruo admodū sumptu contentus, & vnus ancillæ ministerio, auct. Eus. [In quo non p.) Vt in rep. in qua plures excellere non pñt, vt q excellet maxime is amore capiatur principatus dñandi. [Temeritas) Hæc a C. Cons. opponitur, nō recta .n. rōne, sed stulta libidine dñandi ductus est Cæs. non .n. facere contra libertatē fas erat. [Diuina) Sanctitatem, pietatē. (Humana) Leges, æquum, bonum. [Opinionis errore) Nō .n. verū principatū appetebat, sed falsum, hoc est tyrānidem, verus .n principatus esse absque virtute nō potest. Tyrānia cōtra humanū, & diuinū ius fertur, opinio erga Cęs. fefellit, nā qđ malū erat, q's utile fore putabat affectauit, ab ineūte ætate, qđ Tranq. scribit tyrānidem concupiuit, vel (opinionis errore) q̄ de seipso assumpserat, opinabatur .n. se ceteris oibus pstare, & dignū esse, q ceteris pesset. [Est aūt in hoc gñe) Illud, inquit, moleste ferēdū esse, qđ hic cupiditas principatus in magnanimis & ingenio pstantissimis plerūque esse solent, ut in Cæs. extitit q & aio & ingenio fuit excellentissimus, & ppea operā dandam dicit ab ijs q eiusmodi sunt ne talibus inuoluantur cupiditatibus, q̄ humanam societatem maxime lædunt. [Ne qd peccetur) Vt putantes nos dignos principatu, qm̄ & aio & ingenio excellamus iniuriam faciamus, cum ipsi omnia penes nō esse velimus.

LICEN. Sed iniuſ.) Ponit duo iniustitiæ gña, alterū inferentiū iniuriā alterū non repellentium iniuriam ab his, quos protegere decēter possit, quos deferere nō minus vitiosum dixit, quā deserere parētes, amicos & patriam, & id secundum Stoicos q dicūt oia uitia esse paria. Ordo est, sed duo gña iniustitia unum supp. est eorum q inferunt iniuriam, alterum est eorū q si possint non propulsant iniuriam ab his qbus infertur. Nam is. q fa. imp. in quēpiam, existens incitatus aut ira, aut aliqua alia perturbatione, ut quasi afferre uiolenter socio manus. Aūt pro sed supp. qui non defendit, nec obsistit .i. obstat iniuriæ si pōt esse, tam .i. tantū in vitio, quā .i. quātū sup. esset si desereret parētes aut amicos aut patriā. Atq; pro & qdem .i. certe illæ iniuriæ quæ feruntur .i. inferuntur causa nocendi de industria .i. ex cōposito proficiscūtur .i. oriuntur sæpe à metu .i. timore. cum .i. qō is, qui cogitat noceat alteri timet nisi .i. si nō fecerit sup. iniuriā ne ipse afficiat aliquo incōmodo .i. dāno in corpore aut rebus. Aūt pro sed. non .i. quidā aggrediuntur maximā partem ad iniuriā faciendam, ut adipiscātur .i. obtineant ea q̄ concupierunt .i. cōcupiuerunt, in quo vitio auaritia patet latissime. Aūt pro sed di. ex .i. exacte petuntur, tū .i. pariter ad vsus necessarios uitæ, tū .i. pariter ad perfruendas uoluptates. Aūt pro sed ca. p. spe. ad. o. ad potētiam & ad facultatem gratificādi .i. beneficia conferendi, & rē apprime gratam, faciēdi in his qbus est maior aīus, hoc est magnanimi appetunt pecuniā non ad uoluptatem, sed ad potentiā & gloriam suā augendam. Vt .i. quēadmodum M. C. uir ille Roma. negabat nup. .i. a pluseulis tpibus ullam pecuniā esse satis magnā ei qui uellet esse princeps in rep. cuius .s. pecuniæ fructibus .i. fœnore & usura nō posset alere exercitū. Apparatus ma .i. sumptuosi, & cultus .i. ornatus, & decor uitæ. Cū ele .i. exqsita exornatione uestiū. Et cū co .i. abundantia oium rerum delectant .i. delectatione afficiunt ēt quibus rebus .i. p quas res .s. per cupiditatē dominādi, & gloriādi de sumptuoso apparatu effectū est, ut infinita cupiditas pecuniæ esset. Vero .i. sed & nec .i. nō amplificatio .i. augmētatio rei fami .i. domesticæ nemini nocens .i. q̄ fit sine iniuria alterius nō est uituperanda, sed iniuria est fugienda semper .i. qualibet re, & in omni tpe. Aūt pro sed, plerique .i. sane multi adducuntur .i. impellūtur maxime ad hæc, vt obliuio iustitiæ capiat .i. inuadat eos, cum .i. postq̄ inciderint in cupiditatem imperiorū, honorū, ve, pro vel gloriæ. enī, pro quia id sup. dictum est q apud Enn. ueterem poetam in tragędijs .s. nulla societas, nec fides regni, est sancta .i. inuiolabilis (quia vt dicit in trag. Sen. Nec regna pacem, nec ferre venus potest: vt Luc. Oisq. ptās impatiens consortis erit) patet latius .i. multum late. Nam quicqd eiusmodi .i. tale in quo non pñt plurales excellere, in eo fit plerunque .i. vt plurimū, tanta contentio .i. cōcertatio & lis, vt difficillimū fit seruare societatē sanctā .i. inuiolatam. Temeritas .i. temerarius conatus, C. Cæs. .s. peruertit oia iura diuina, & humana, pp eum principatum .s. ppetuam dictaturā atq; imperium, qđ sibi vsurpauit, quē principatum ipse finxerat .i. mēte sua formauerat sibi errore opinionis, qa opinabatur se eo dignum eum non esset, vel quia opinabatur gloriosum est remp. inuasisse, cum eo nihil turpius esset, eius ergo temeritas declarauit .i. clare monstrauit, modo .i. paullo ante hos dies, id quod .i. dictū est. Autem pro sed, molestum est in hoc gñe iniustitiæ .s. quod cupiditates honoris, imperij, potentiæ, gloriæ existunt plerunq; in maximis animis, & in splendidissimis ingenijs. Vnde vt dicit Tacitus, Cupido gloriæ sapientibus exuitur nouissima. Quo .i. pro quo magis cauendum est, vel quo sup. periculosius est, eo magis cauendum est, ne peccetur .i. ne fiat peccatum in eo genere.

DOCT. interpr. Tam est in vitio, quam si parentes.) Vulgatum est, In culpa in crimine, in causa, in mora esse. Insitatius sūt in uitio esse, p eo quod est peccare. [Expetuntur autem diuitiæ) Expetimus res egregias, aut ut egregias: Appetimus ad quæ ferimur affectu magis, quam iudicio.

DOCT. interp. Sed iniustitiæ &c.) Antithesis. Vis & fraus duo uitia pugnantia cum iustitia. [Nulla sancta so.) Lucan. Nulla fidea regni socijs, omnisq. potestas.

ARGVMENTVM.

Iniuria alia, alia leuior.

SED in omni iniustitia permultum interest; vtrum perturbatione aliqua animi, quæ plerunque breuis est, & ad tempus, an consulto, & cogitato fiat iniuria. leuiora .n. sunt ea, quæ repentino aliquo motu accidunt, quàm ea, quæ meditata, & præparata inferuntur. Ac de inferenda quidem iniuria satis dictum est.

PETR. MARS. SED in omni iniustitia) Posuit Cic. duo gña iniustitiæ. Sed potuisset oriri dubitatio, an quælibet iniuria sit eadem, & eiusdem gñis, ne aliquid relinquatur intactū. declarat hoc dicens leuiorē esse iniuriā, q̄ nō infertur de industria. [Interest;) Magna est dña in ipsis iniurijs, q̄uis similes uideātur. [Perturbatione ai,) Ira, q̄ est ebullitio sanguinis circa pcordia, & p irā agimus spōte, nō tñ cū deliberatione, & electione, ex qbus oriī iniuria. [Et ad tps,) Per aliqd spatium tpis, non semp. Vñ tēporariū theatrū dr̄, extructū ad vsum cuiusdam spatij tpis, qm̄ spectaculo absoluto destruitur. Vñ legitur apud Tranq. Cęs. extruxisse porticus ad tps. [An consulto) Electione, & qđ quis sciens, certoq̄ cōsilio iniuriam faciat. [Et cogitato) Præmissa cogitatione .i. si pmeditata fiat iniuria, est grauior, & pprie iniuria dr̄ ex sniā Arist. vt dcm̄ est, & probat hoc dicēs, leuiora sunt & veniā facile merentur, q̄ accidunt, aliquo motu repētino, nō pcedentibus cōsultatione, & electione. [Repētino) Subito cū motu, & ira, qm̄ in subitis ai motibus non habet locū deliberatio, & electio, ergo q̄ tunc fiunt, leuiora sunt, & non tā iniquo aio ferenda. [Præparata) Certo consilio, & deliberatione. Ea, inqt philosophus in 5. Ethic. quæ proficiscuntur ab ira, non iudicantur prouidentia fieri, non .n. incipit qui facit iratus, sed is, qui prouocauit ad iram.

Theatrū tēporarium quod.

ADDI. Perturbatione) Commotione citra electionē. [Ad tps,) Ad aliquod tpis spaciū, vñ tēporaria theatra dicta. [Consulto) .i. dedita opa, & ai sñia, electioneq.. Cōsulto, & cogitato aduerbia sunt, & consultationē, cogitationē, & iudicium facti signant, à qbus principijs oritur iniuria. [Leuiora) Minora, tolerabiliora.

FRAN. MAT. Sed in omni iniustitia &c.) Causæ maleficij & peccati duplex solet esse, impulsiua, & ratiocinatiua. Impulsiua est quæ sine cogita-

gitatione per quandā affectionē animi facere aliqd hortatur, vt amor, iracundia, ægritudo, violentia, & ninn nia, quibus aius ita vr̄ affectus fuisse, vt rem pspicere consilio, & cura non potuerit, & id qd' fecit, impetu quodam animi potius q̄ cogitatione fecerit. Ratiocinatiua est diligens, & cnnsiderata faciendi aliqd, & nō faciendi excogitatio. Cum aliqd certa ex causa, aut ritamus, aut sequimur. vt si amicitiæ causa aliqd faciamus. Si inimici vlciscendi, si metus, si gloriæ, si pecuniæ, si denique alicuius retinendi, augendi, adipiscendi oe cōmodi, aut contra reijciendi, diminuendi, deuitandi ue incōmodi causa. Arist. cum electione sine electione dicit, & cum electione esse, qn̄ antecessit deliberatio, sine electione vero qn̄ non antecessit deliberatio. Grauissima est, q̄ per ratiocinationem iniuria fit, hæc n. consulto agit, cū per impulsionem, q̄ peccantur, aliqua accidant pturbatiooe, cui resisti non potuit, quā pnia statim sequitur, & quemadmodū id, qd' recte fit, laudabile est, si cum vnluntate fit, ita q non recte fit non reprehensibile est, si absque vnluntate nostra fit. Vnde ait Arist. q̄ per iram siniunt non perinde hr̄ quasi ex prouidentia sint facta, non. n. incipit qui p iram facit, sed q prouocauit, & non de facto disceptatur, vt factum sit, sed de iure. Vbi aūt plus voluntatis, vel ad bonū vel malum, illi plus meriti est. [Breuius est) Vt ira, violentia. [Ad tp̄s) Discedente pturbatinne, & statim (vt dixit) pnia seqtur. [Cōsulto) Cū cogitatione, & deliberatione. [Fiat iniuria) Magis facit iniuriā, q ex electiōe peccat, q̄ q pter ppositū, sed hic p accn̄s, ille nō. ƥterea hic iniustus nō est, aut malus, qa nō pp improbitatē peccat. Cōtra ille improbus & malus, qa eligēs, & volēs, facit. hoc iō dixit, qa leuiora esse ait, q̄ p aliq̄ pturbationē peccātur, q̄ q̄ cōsulto cogitatione, & meditatione fiūt. [Motu) pturbatione.

ASCEN. SEd in oi &c.) Pnnit dr̄iā inter iniurias, ut patet in hoc ordine: Sed pmultū interest. i. dr̄ia est in nī iusticia, vtrū iniuria fiat aliqua pturbatione ai, q̄ est plerūque . i. vt plurimū breuis & ad tp̄s sup. durās, an fiat cōsulto & cogitato. i. ex deliberatione. Eŕn, p qa, ea q̄ accidūt aliquo repētino motu sunt leuinra. i. minus dānabilia, q̄ ea q̄ inferuntur meditata, & q̄ inferuntur præparata. Ac satis dictū est de iniuria inferenda. i. q infertur vel inferibilis est.

A R G V M E N T V M.

Causas recenset, vnde secundūm iniustitiæ genus oriatur.

PRAETERMITTENDAE autē defensionis, deserendiq́. officij plures solent esse causæ. nam aut inimicitias, aut laborē, aut sumptus suscipere nolunt; aut ēt negligentia, pigritia, inertia, aut suis studijs, quibusdam, ne occupationibus sic impediūtur, vt eos, quos tutari debeat, desertos esse patiantur. itaque videndum est, ne non satis sit id, qd' apud Platonem est in philosophos dictum; quod in veri inuestigatione versentur, quodq́. ea, q̄ plerique vehemēter expetunt, de quibus inter se digladiari solent, contēnant, & pro nihilo dicant, ppea iustos esse. nam dū alterum iustitiæ genus assequuntur, inferenda ne cui noceant iniuria; in alterum incidunt. discendi .n. studio impediti, quos tueri debent, deserunt. itaque eos ne ad remp. qdem accessuros putat, nisi coactos. æquius aūt erat id voluntate fieri. Nam hoc ipsum ita iustū est, quod recte fit, si est voluntarium. Sunt ēt, qui', aut studio rei familiaris tuendę, aut odio quodam hominum, suum se negocium agere dicant; ne facere cuiquam videantur iniuriam. qui, dum altero iniustitiæ genere vacant, in alterum incurrūt: deserunt. n. vitę societatem, quia nihil conferunt in eā studij, nihil operæ, nihil facultatum. Qm̄ igitur, duobus generibus iniustitiæ propositis, adiunximus caussas vtriusque generis, easq́. res ante constituimus, quibus iustitia cōtinetur; facile quod cuiusque tpis officiū sit, poterimus, nisi nosmetipsos valde amabimus, iudicare. est .n. difficilis cura rerum alienarum, q̄q̄ Terentianus ille Chremes humani nihil à se alienum putat. sed tn̄ quia magis ea pcipimus, atque sentimus, quæ nobis ipsis, aut prospera, aut aduersa eueniunt, q̄ illa, quæ ceteris, quæ quasi longo interuallo interiecto videmus; aliter de illis ac de nobis iudicamus. quocirca bene præcipiunt, qui vetant quidquā agere, quod dubites æquum sit, an iniquū. æquitas .n. lucet ipsa per se, dubitatio cogitationem significat iniurię.

PETR. MAR. PRÆTERMITTENDÆ autem defensionis,) Absoluit Cic. primum genus iniustitiæ eoꝝ, qui inferunt iniuriam. Nunc transit ad alteram partem diuisionis, & genus iniuriæ eorum, qui cū pn̄t, non propulsant iniuriam, & ponit causas, quibus plerique adducti defensionem prætermittunt, discedentes ab officio, quæ oēs improbantur, non. n. cum opus est, inimicitiæ fugiendæ sunt, labores, sumptus pro amico, & officio seruando, ne videamur sequi fortunam, non hominem, aut officium. [Prętermittendæ) Omittendæ pluribus causis, inquit mouentur, aliqui, vt alios non defendant, & deserant officium. [Officij) Actionis cum virtute, quam alicui præstare debemus volente natura. [Nā aut inimicitias) Ponit causas Cic. qm̄, inquit, nolunt subire inimicitias eoꝝ, q inferunt iniuriam, & nolunt suscipere labores, & volunt aliquid impendere, & pecunias absumere pro defensione alterius. [Laborem) Labor est functio qdam, vel animi vel corporis grauioris operis, uel muneris. [Pigritia) Ad corpus. [Inertia) Ad animum. [Studijs) Curis varijs, aut literis, aut in alijs rebus, qm̄ varia sunt hoium studia. [Occupationibus reꝝ) .s. domesticarum, in qbus obeundis occupantur. [Desertos) Derelictos & ope destitutos. [Itaque vid. est) Latenter tangit Platonem Cic. q in libris de rep. scripsit, philosophos ppea esse iustos, qa versantur in inuestigatione veri, & qd' honores, imperia, magistratu contemnunt, eoꝝ studijs, & contēplationibus intenti. dicit Cic. hoc non esse satis ad pfectam laudem iustitiæ, nam dum vnū genus iustitię assequuntur, nemini. s. faciendo iniuriam, incidūt in alteꝝ genus iniustitiæ, q a deserunt, quos ex officio tutari dn̄t. Ostendit igitur Cic. hanc esse meliorem vitam, & naturæ accōmodatiorem, versari. s. pro tpis conditione, & in negocijs, & in contemplationibus. ita. n. melius vita humana sustentatur, & alitur. [Ne nō sit satis) . i. ne sit paꝝ ad cumulatā laudem ipsius iustitiæ, quam Plato philosophis tribuit. Plato lib. 7. de rep. sic ait, hn̄s aliquos qui ciuiles honores spernāt, præter veros philosophos. In 5. & 6. his verbis celebrat philosophos: Hoiem ad q̄libet doctrinam degustandā propensiorē, ad discendū promptissimū, & inexplebiliter inhabitantē, merito philosophū nuncupabimus. & post paullo: Qoicūque ad disciplinā & cetera talia, omni desiderin flagrant, purā ipsius animæ uoluptatem expetunt, corporis aūt oblectamenta despiciunt. Tēperans itaque vir talis erit, neque pecuniæ cupidus, neque in cōmercijs difficilis, aut iniostus. & post paullo: An nō decenter hunc in modū causam philosophi defendemus dicētes, hoiem scientiæ cupidū ita natura institutū esse, vt ad id, qd' vere est, semper contendat, neqoe moras trahit io his singulis, circa q̄ versatur opinio. veritatem, inqt, amat philosophus & per ꝯn̄s so- stus est, & temperans, qm̄ veritatē ducem vita non sequuntur. [In philosophos) Pro philosophis & in philosophoꝝ laudem, ppea: iccirco, & pp id, quia versentur in studijs doctrinæ, & veritatis indagatione. [Plerique) Maior pars hominū. [Digladiari) Certare more gladiatoꝝ. [Pro nihilo dicant) Existiment nullius esse precij, & momenti, philosophi. n. bona fortunæ pro nihilo putāt, & se ipsis inferiora esse arbitrātur, nec digna ad q̄ descendatur à tāta ipsoꝝ præstantia, sed eriguut animum ad virtutem, qua nihil præclarius est, & q̄ homines deo similes, quoad fieri potest reddit. Vtinam mortales hoc bonum cognoscerēt, nullam profecto, vel saltem minimam hr̄ent cum corporibus humanis, & terrenis bonis atque caducis contagionem, sed voluptate corrupti pro illa iudicamus, summum bonum caligioe quadam obducti ignorantes, & illecebris fortunæ capti, quibus nihil est fallacius, nihilq́. quod ab hoie, qui vere homo est, & prudens debeat esse alienius, qm̄ is est beatus, cui nullum bonū, malūmq́. sit, nisi bonus malusq́. aius, honesti cultor, virtute contentus, quē non extollunt fortuita, nec frangunt, qui nullum maius bonū eo, quod sibi ipse dare pōt, nouerit, cui natura voluptas erit, voluptatum contemptio. [In alterum) Qm̄ eos non defendunt, quos debent ex officio, studio. s. cognitionis, & doctrinæ. [Quos tueri debent) Non est inhumana virtus, inqt Cic. alibi, neque immunis, neque supba, quæ ēt populos vniuersos tueri, eisq́. optime cōsulere soleat, qd' non faceret pfecto, si à caritate vulgi abhorreret. [Ad rēp.) Ad munera reip. obeunda. propterea inquit Socr. apud Platonem

Labor quid sit.

Philosophorum laudes.

nem li.i.de rep.ò Trasimache,ut modo dicebam,turpissimum vi
detur sponte quempiam ad regimen accedere, sed necessitatem
expectare debet, detrimentum aũt nullum maius põt accidere
reip.quam à pessimo regi viro. cum ipse bonus regere illam, &
gubernare recuset. Vbi dicit ẽt Socrates, quod parua anima ma-
le imperabit,bona vero omnia recte facit,& quod iniustitia præ
bet inuicem odia,pugnas,& seditiones, consensum vero, amici-
tiamq. iustum. Dicit Plato: Ciues si boni sunt,non debent spõ-
te ad remp.accedere,ne uideantur,aut precio illecti,aut pp aua-
ritiæ crimen, aut cupiditate honoris adducti, quod est hominis
ambitiosi, ex quo, inquit turpissimum vẽ, sponte sua quempiam
ad regimen accedere, hac igitur de causa inquit,neque pecunia,
neque honore ducti boni homines imperare volunt,oportet igi
tur necessitatem illis imponi,& multam,si impellendi sunt,vt ve
lint magistratum accipere, maxima vero multa est administra-
tioni malorum subijci, nisi ipsi acceperint reip. gubernaculum
ad quod accedunt tanquam ad rem necessariam,cum neque me-
lioribus,neque similibus se committere audeant. [Æquius autẽ
erat) Natura ius aliquis agit, si sua sponte agit. dupliciter aliq̃s
agit iustum,inuitus,& sponte,si inuitus facit iustum, attñ non fa
cit ius,cum agit electione,& certo consilio iustus est,& agit iu-
stum. Aequius autẽ fuisset ipsos philosophos sponte sua ad mu-
nera reip.obeunda accedere, quæ tunc optime administratur cũ
Philosophi eam gubernant, & regunt,aut cum ipsi Reges philo
sophantur,vt vult idem Plato lib.5.de rep. Cato apud Cic.lib.3.
de Fin. in hanc sententiam dicit: Cum aũt ad tuendos, conser-
uandosq. homines hominem natum esse uideamus, consenta-
neum est hunc naturæ, vt sapiens velit gerere, & administrare
remp. vnde hi,qui ingenio valent,& fugiunt reip. munera,ab of
ficio discedant, & eam sinunt perire, pro qua vsque ad mortem
certandum est. In præceps tendit resp. cum iuuenum consilijs,&
sententia regitur. [Ita) Ea conditione & pacto laudatur,vt iustũ
si est uoluntarium.i.si à uoluntate proficiscitur,& non animo co
acto. Nam ius agunt illi,qui agunt sponte,vt vult Arist.in 5.Eth.

Sola philosophia. his verbis. Iustus quis est cum ius agit electione. Ius autem agit
si solum sua sponte agit,& is dicitur iniuriam facere,qui electio-
ne nocet. [Sunt etiam) Ponit nunc alios, qui rebus suis intenti
alios deserunt. [Rei familiaris) Domesticæ augendæ,conseruan-
dæq. Aut odio quodam hominum, ut de Timone Atheniensi
legitur. In Lælio ait: qum etiam si quia asperitate ea est, & im-
manitate naturæ congestus,ut societates hominum fugiat, atq;
oderit,qualem fuisse Athenis Timonem nescio quẽ accepimus i
tñ is pati non posset,vt non acquirat aliquem, apud quem euo-
mat virus acerbitatis suæ. Qui odio hominum fugiunt huma-
nam societatem,non modo inhumani,sed teterrimæ beluę hñr,
& sunt. Natura.n.nihil solitarium amat, & homines natura ipsa
congregari sunt. [Dum vacant) .i.dum vitant alterum genus in-
iustitiæ qm nemini faciunt iniuriam. [In alt.incur.) Qm nihil fa-
ciunt ꝓ humana societate tuẽda. [Nihil studij) Volũtatis,& hoc
est quantũ ad aium. [Nihil operæ) Laboris,& diligentiæ. [Facul
tatum) Diuitiaꝝ,& auxilij,cum id possint sine ipsoꝝ detrimento
pstare,ad qd tenentur ex offõ,ẽt si maxima iactura fieret,qm hu-
mana societate nihil debet esse nobis antiquius. [Qm igitur) Fa-
cit anacephalæosin.i.conclusionẽ per repetitionẽ,seu verbum de
verbo recapitulationem, & summã eoꝝ, q̃ de iusticia dicta sunt.
posuit.n.ipsius duo gña,causasq. adiunxit, quibus hoies adducti
offm deserunt. Cum igitur inqt talia à nobis dicta sint facile po
terimus iudicare quid quoque tpe agendum sit, nisi voluerimus
nobis nimium indulgere. [Vtriusque gñis) Et illius,quo iniuria
infertur,& illius,quo non propulsatur. [Cõstituimus) .i.ante po
suimus ea,qbus iustitia continetur,& quasi materiam circa quã
versatur,& iusti viri munus. [Cuiusque tpis) Quacunque tpis
ꝯdõne quid agendũ sit ex offõ iudicare poterimus. [Quod offm
sit) Quid quoque tpe sit agendum vt iustitia seruetur. [Offm)
Quæ actio sit propria cuiusque tpis. [Nisi nos) Valde amabimus
.i.nisi uoluerimus fugere labores, & nobis ipsis solũ indulgere,
& aliena nõ curare,qđ est contra offm, & probat quare nos in-
terdum valde amamus, & fingimus labores pro negocijs alioꝝ.
[Est difficilis cura reꝝ alienaꝝ) .i. non libenter curamus aliena,
& ideo decipimur interdum,ab officioq. discedimus timentes la
borem,& curam reꝝ alienaꝝ. Sed inqt Cic. Chr.à Terent.indu-
ctus in comœdia,humani à se nihil alienum putat, nam cõis hu-
manum inter homines naturalis est cõmendatio,ut oporteat ho
minẽ ab hoie ob idipm,qđ hõ sit,non alienum videri,ut volebãt
Stoici,apud Terent. Menedemus ait ad Chremetẽ monentẽ ne
se tãtopere maceraret, Tm ne ab te tua est ocij,aliena vt cures,
ea q̃ nihil ad te pertinent. Rñdit Chr.homo sum,humani nihil à
me alienum puto. Sed inquit Cic.quamuis ita sit, & Terentius
sic statuat,& iudicet ex sententia Stoicorum,tñ aliena difficilius
curamus quam nostra. Vnde difficile est exercere iustitiam, quæ

Stoicorũ sententia

est ad alios. Propensiores.n.sumus ad res nostras,& in alienis hal
lucinãtur,& ideo non est pronum iustitiam, & curam adhibere
in rebus alienis,q̃ à nobis lege naturæ deseri nõ põt sine iniusti-
tia,quis in rebus nostris simus iusti,& neminẽ offendamus. Oẽ
hoc,quod vides inqt Seneca, quo diuina,atq; humana conclusa
sunt vnum est,mẽbra sumus corporis magni, natura nos cogna-
tos edidit,hæc nobis amorẽ indidit mutuum,& sociabiles fecit.il
la æquũ,iustumq. cõposuit,ex illius institutione miserius est no
cere quã lædi,ex illius imperio paratæ sint iuuantis manus. Isti
versus,& in pectore,& in ore sint. Homo sum,nihil humani à me
alienũ puto,habeamus in cõe,quod nati sumus. [Sed tñ) inquit
Cic. q̃q̃ oĩa humana ab hoie aliena non sunt,volente natura, tñ
magis ea sentimus,quæ nobis accidunt,quam quæ alijs,quę quo
dam quasi interuallo à nobis distare vñt. [Percipimus men.) sen

Percipere & sentire in quo differant

timus sensibus exterioribus. [Interuallo) Longo spacio. [Ac) .i.
quam de nostris .i. de rebus quæ nobis accidunt,aliter iudicium
facimus. Arist.in primo de re familiari tuenda dicit. Nemo alie-
na,vt ꝓpria similiter curat. [Quo cit.) Affert Cic.sñiam,quæ ori
tur ea his quæ dicta sunt. Neminẽ.s.debere id agere,quod dubi-
tet æquum sit an iniquum,qm ipsa dubitatio affert significatio-
nem iniuriæ. ipsa qppe æquitas lucet per se, & oibus manifesta
est,nec aliquã in se dubitationem habet. [Æquitas) Ipsa iustitia.

ADDI.

PRætermittendæ) Relinquendæ,ac dissimulandæ. Alterã po
nit iniustitiã,quæ iniuria affectis negat opem. Iustus vt sis,
ait Seneca,non solum non nocebis,sed etiam nocentes ꝓ
hibebis,nam nil nocere non est iustitia, sed alieni abstinentia.
[Officij) Actionis debitæ his q iniuria laborant,& vi premuntur.
[Sumptus) Impensas,& rei domesticæ iacturam, atque dispẽdia.
[Negligentia) Ociositate ocio digna,& somnolentia. [Pigritia)
Torpore corporis. [Inertia) Animi desidia,& ignauia [Suis stu-
dijs) Proprijs curis. [Occupationibus) Negocijs. [Impediuntur)
Implicantur,inuoluuntur,occupantur. [Tutari) Protegere,mo
re tutorum. [Desertos) Omni opere destitutos,& ob id alienis
iniurijs obnoxios. [Ne non sit satis) Ne sit manca iustitia philo-

Cic.error

sophorum,quam tribuit eis Plato in.lib.de rep. Quod Plato di-
cit in laudem philosophorum pace Cic.dixerim uerum est,& ad
cumulatam iustitiæ laudem,vel maxime sufficit. Qm suum ociũ
ueri philosophi ad humanam institutionem conferunt, & nũ mi
nus exemplo quam præceptis prosunt, & se ad veram huis ima-
ginem effingentes in medium laborant,& publicum tractant ne
gocium,atque compendium. Hanc sñiam expendens, & disce-
ptans Seneca in lib.de tranquillitate vitæ dicit: Sed quia in hac
tam insana hominũ ambitione tot,calumniatoribus in deteriua
recta torquentibus parum tuta simplicitas est,& plus futurũ sem
per est,quod obstet,quam quod succedat,a foro quidem,& publi
co recedendum est,sed habet vbi se etiam in priuato Lare exer-
ceat magnus aius,nec ut leonum impetus caueis coercetur, sic
hoium quorum maxime in se ducta actiones sunt, ita in delite
tit,vt vbicunq; ocium suum absconderit,prodesse velit singulis,
& vniuersis ingenio,nocet consilio. Nec enim in solũ Reip.pro
dest,q tuetur reos,de pace,belloq. censet,sed etiam qui iuuẽtutẽ
exhortatur,q in tanta bonorum pręceptorum inopia virtute in
struit aios,qui ad pecuniam,luxuriamq. cursu ruentes prensat,
& retrahit,& in priuato publicum negocium agit. Idem in libel-
lo de beata vita sic scribit, Maiori rep.i ocio deseruire possumus,
immo uero nescio, an in ocio melius, vt q̃ramus quid sit virtus,
vna plures ne sint. Natura,an ars,bonos viros faciat. Quid ergo
est quare tale ocium non conueniat bono viro, per qđ futura se
cula ordinet,nec apud paucos concionetur,sed apud omnes om-
nium generum homines quicunque erunt, quod si nõ inuenitur
illa resp. quã nobis fugimus incipit omnibus esse ocium necessa
rium, quia quod vnum præferri poterat ocio,nusquam est. [In
philosophos) Pro philosophoꝝ cõmendatione.i.erga illos, qui
reꝝ vestigationi dant operã, & uiribus ingenij venantur in ocio
veritatẽ,cuius ardor philosophiã accẽdit. [Ea) Ciuiles honores
impia,principatus. [Digladiari) Gladijs,ac cruoris effusione cer-
tare,more gladiatoꝝ. [Assequuntur) Attingunt, & sibi parant.
[Ad remp.) Ad curam cõis boni.s.ad magistratus. [Coactos) Ne-
cessitate compulsos. Verba Platonis hæc sunt in j.de rep. Neque
pecunia,neque honore ducti quęrunt boni uiri imperium. Siqui
dem neque aperte pecuniam,magistratus præmium accipientes,
mercenarij uocari volũt,neque clanculũ fures, neque cursus ho-
noris causa,non.n.ambitiosi sunt,oportet igitur necessitatem il
lis imponi, & pœnã, si impellendi sunt, ut uelint accipere magi-

stratus, quamobrem videtur turpe haberi, ut quis spōte ad imperandum accedat, neque expectet necessitatem. Maxima vero pœna est administrationi maloꝝ subijci, nisi ipse acceperit reip. gubernaculum, hanc vtique pœnam timentes magistratus capere probi viri vñt, siqñ capiunt, & tunc ad eos accedunt non tanq̃ ad proprium aliquod bonum, atque voluptatem, sed veluti ad rem necessariam, cum neque melioribus, neque similibus cōmittere se audeant. Quippe si bonoꝝ viroꝝ extaret ciuitas in ea, vt arbitror, non aliter declinandi imperij gratia certaretur, quam nunc magistratus comparandi causa contenditur, ibiq. pateret re vera legitimum principem non ad sua, sed subiectoꝝ cōmoda respicere. [Aequius) Iustius, & cōmendabilius. actio siquidem eatenus iusta est, & officiosa, quatenus spontanea, & ab electione profecta. Actio recta non erat, Sen. dicit, nisi recta fuerit voluntas, ab hac.n. est actio. Rursus uoluntas nō erit recta, nisi habitus animi rectus fuerit, sed violenter interpretatur Cic. Platonis sñiam. nō .n. sensit, ille quasi fidiculis, ceterisq. tormentis cogi ad rēp. agendam philosophos, sed uocandos, eligendos, & rogādos, vt in medium consulant, & hac rōne suscipientes oblatos magistratus voluntate ducuntur & rem iustissimā agunt, auaritiæ, atque ambitionis notam euitantes. [Studio) Cura reꝝ priuataꝝ. [Odio hominum) Solitaria quadā dispositione, ac declinatione ciuilis congressus, & vicissitudinis officioꝝ, nec non abdicatione quadā ipsius humanitatis. Agens de tranquillitate vitæ Sen. dicit. Nam si oēm conseruationē tollimus, & gñi humano renūciamus, viuimusq. in nos tm̃ conuersi, sequitur hanc solicitudinē omni studio carentem inopia reꝝ agendaꝝ. [Studij) Curæ. [Operæ) Laboris, & industriæ. [Facultatū) Opum, possibilitatū, fortunaꝝ. [Qm̃ igitur) Anacephalæosi .i. repetitione quadam partium, & recapitulatione hanc de iustitia simpliciter dicta & pari rōne iniustitia præceptionē concludit. [Propositis) Cōstitutis, atque descriptis. [Causas) Rōnes ad iustitiam impellentes, vt metum, auaritiam & reliqua, q̃ auctor recensuit. [Ante constituimus) Primo loco posuimus & ordinauimus de primis iustitiæ muneribus. [Cōtinetur) Cōprehenditur. [Cuiusque tpis) Conditionis, & sortis reꝝ, quę tpibus tractantur, & distōnem hñt non paruam, atque discrimē rōne tpis. Quidam, ait Sen. parce vtuntur tpe. [Quod offm̃) quæ decens actio. [Nos amabimus) .i. nobis tm̃ nos esse natos opinabimur, & desidiam, atque proprias delitias sectabimur, vt Aristippei, & Epicurei. Arist. 9 Moral. dicit, Increpant hoies eos, qui se maxime amant, & in dedecus amatores sui appellant, q sibi plus tribuunt in pecunijs, honoribus, & corporis voluptatibus, hęc.n. ipsa vulgus affectat, & ipsis vt optimis oi studio incumbit, proq. his certant, ergo iuste vituperantur, qui sic se amant, non est aut obscuꝝ vulgus eos, qui sibi ipsis talia tribuunt, sui amatores dicere consueuisse hæc philosophis. Ita viuā, inquit Sen. quasi sciēs alij me natū. Meū negocium agere non potuit melius, nam q̃ me vnū donauit oibus, & vni mihi oēs. Idem differens de beneficijs ppriæ voluptati, ac saginæ procliues Epicureos his verbis taxat. Vobis voluptas est inertis ocij facere corpusculum, & securitatē sopitis simillimā appetere, & sub depressa vmbra latitare, tenerrimisq. cogitationibus, quas tranqllitatem vocatis animi marcentis oblectare torporē, & cibis, potionibusq. intra hortoꝝ latebras corpora ignauia pallētia saginare. Nobis voluptas est dare beneficia, vel laboriosa, dum alioꝝ labores leuent, vel periculosa, dum alios periculis extrahant, vel rōnes nostras aggrauatura, dum alioꝝ necessitates, & angostias laxent. [Cura) Studiū, diligentia, & ꝓcuratio, sed circa difficile versatur & ars, & virtus, ipsaq. iustitia iccirco tm̃ laudat, qm̃ aliena curat negocia, tueturq. ciuilē societatē. [Terentianus) A Terēt. inductus in exēplum humanitatis, cōisq. virtutis, q̃ iustitia noiatur. Hanc formulā humani officij ait Sen. in Epist. br tradam. Oē hoc qd' vides, quo diuina, atque humana conclusa sunt, vnum est. Mēbra sumus corporis magni: Natura nos cognatos edidit, hæc nobis amorē indidit mutuū, & sociabiles fecit, illa æquū, iustumq. composuit, ex illius cōstitutione misertus est nocere quam lædi, ea illius imperio paratæ sunt iuuantis manus, iste versus & in pectore, & in ore sit, Homo sum, humani nihil à me alienū puto, habeamus in cōe quod nati sumus. Societas nostra & lapidum formationi simillima est, q̃ casura, nisi inuicem obstaret, hoc ipso continetur. [Humani) Ad hoiem pertinentis ea rōne, qua hō est, quicunque ille sit, & vndecunque. [Percipimus) Animo cōprehendimus. [Sentimus) Sensibus cognoscimus, qm̃ nos magis magisq. tangūt. [Interuallo) Spacio intercapedine. [Ac) Qua de rebus nostris, atque euētis. [Aequitas res iusta) Et ęqua. [Per se sua sp. pp. ui.) Et natura cū p se ferat euidētē vtilitatē, & honestatē. [Dubitatio) Ambiguitas. De dubijs nō diffinias, ait Sen. sed suspēsam tene sñiam,

Plat. sensus.

PRætermittendæ defensionibus &c.) Dixit de causis inferēdæ iniuriæ, nunc de causis deserēdæ cuiuspiam defensionis à quo ꝓpulsare iniuriam possumus dicere incipit. [Deserēdi off.) Hoc ex eo seqtur necessario, qd' ꝓcedit, q.n. non defendit quē pōt, is offm̃ deserit, hoc est à recto, & debito offō discedit. Nā hō homini, quia hō est naturaliter adesse debet, illiusq. cōmodo consulere. [Nam a. ini.) Causas nunc affert quibus adducti nonnulli iniurias non propulsent. Cum aūt dupliciter fit quispiā iniustus voluntarie, & per se, & inuoluntarie, ac per accñs, & qui p se iniustus est, uolens, sciens, & non ignorans, is veniā nō mereatur vllam, aut excusationē. Nam qui cum electione peccat iniustus est, & improbus, ut ait Arist. Dubitari de eo pōt, qui p accñs iniustus est. an excusandus semper sit ut q non resistit iniurię. Et si id facit non q a non vult, sed quia non pōt pctō caret. Nam & Cic. ait qui aūt non defendit, nec resistit si pōt iniuriæ. Quod si quis est q velit quidē, sed metu inimicitiaꝝ, aut laboris, aut sumptos, aut pigritia, aut suis studijs delectatus non suscipit defensionem, is oino in culpa est. Et Arist. ait. Nā quæcunqoe non ignorantes solum, reꝝ & p ignorantiā delinqmus, ignoscenda sunt, q̊conque vero non p ignorantiam, sed ignorantes quidē veꝝ pp perturbationem animi, nō naturalem, neque homanā, non sunt ignoscenda, si velit abesse ab iniuria quispiam, eū, q læditur, magis tñ seipm̃ abesse ab incōmodo vult, dumq. suæ quieti, & cōmoditati nimium studet, offm̃ deserit, & ius humanæ societatis lædit, qd' iubet, vt ēt cū incōmodo nostro pro homine laboremus, & neque inimicitias subire, neque sumptū facere vereamur, nec prodest q̃cq̃ velle nisi faciat cum possit. Non.n. dum vult q̃spiam iustus est, vel iniustus, sed dum facit iuste vel iniuste, qui vero negligentia iniuriæ omittit propulsationē, is tam est in uitio, q̃ si parentes, aut amicos, aut patriam deserat, qd' Cic. ait. [Inimicitias) Potentioꝝ. [Laborē) Corporis. [Sumptus) Impensam pecuniarum [Negligentia) Quæ animi est cū nō curas, & si intelligit qd ad se ꝑtineat. [Pigritiam) Hęc corporis est cum ferre labores recusat. [Inertia) Hæc est hois inepti, qui artis peritiā nō habet. [Suis stu.) Vt philosophiæ, astronomiæ & aliaꝝ reꝝ. [Quibusdā oc.) Vt rei familiaris, agriculturæ. [Itaque ui. est &c.) Et q a, inqt, multos studijs suis, aut qbusdā occupationibus delectatos deserere humanā societatē, ideo non satis esse dicm ad philosophoꝝ defensionē, q studijs suis tm̃ vacant qd' a Plat. de illis dr̃, qa nō penitus ab iniustitia vacant. Nam dū alteꝝ genus iustitiæ assequuntur, ne cui noceāt, in alteꝝ iniustitiæ genus incidunt, qd' non tueantur, quos tueri dñt. Modeste aūt de Plat. loqtur, quem semp maxime facit & oibus philosoph⁹ anteposuit. [In philosophos) Pro philosophis, erga philosophos, vt mea in te .i. pro te volūtas. [In veri inuestigatione &c.) Quod est prudentiæ offm̃. Inuestigatio aūt veri fit causa uirtutis, sine qua nihil hoꝝ fieri pōt, q̃ ad humanam societatē conseruandam ꝑtinent. [Vehemēter eap. &c.) Duæ sunt iniustitiæ species, inferre iniuriam, & non ꝓpulsare, ad hoc declinant philosophi. Dum in veri inuestigatione versantur, alterā assequuntur quia nemini nocent, sed idē, si intueri veꝝ velimus, maxime ꝓsunt. Nā cū duplex iustitia sit, mediata, & immediata, philosophi veꝝ inuestigātes, & de virtute, atque officijs scribentes, q̃ nō pñtibus tm̃, sed posteris ēt prosint, iusti quidē sunt: sed non statim, sicuti illi, q in Politicis negocijs, hoc est in gubernāda ciuitate, ferendis legibus, tribuendoq. suum cuique, versantur, ij.n. immediate iusti sunt. Illud aūt manifestū est, quantū ad humanā societatē attinet cōseruādā, practicā vtiliorē esse theoricā. Nā, q sæpe diximus, bonū tanto est melius, quanto latius patet. [Digladiari) certare gladijs, vt ꝓ diuitijs, pro magistratibus. [Pro nihilo putār) In modō cogitationi inhærent preciosissimorum ēt propria cōmoda obliuiscuntur. Quod ait Arist. [Quos tueri debent) Vt patriam amicos, parentes, fratres. [Nisi coa.) vi à rege, populo, ab optimatibus, vel aliqua maxima necessitate. hoc ipse fecit Plato, q hanc causam sibi ait nō attingēdæ reip fuisse, qd̄ populū Atheniensium ꝓpe iam desipientē senectute offendisset, eumq. nec persuadēdo, nec cogēdo regi posse vī, cum persuaderi posse diffideret cogi fas esse nō arbitrarer. Laerti⁹ quoq; scribit hāc in primis causam Platoni fuisse non attingendæ reip. qd' plebs alijs senioribus se assuefecerat. [Nam hoc ip.) q dqd facimus, aut voluntarium dr̃, aut inuoluntarium, aut electio. Et voluntarium qdem est, cuius in agente principium est sciēter regula, q̃ agit, Inuoluntarium aūt quod per vim, vel ignorantiam perpetratur. Violentū est, cuius principium extra tale existit, in quo agēs, vel patiens nihil cōfert. Veluti si ventus tulerit aliquo, aut hoies ꝑpotentes, qd̄ per ignorantiā fit, non oino inuolūtarium est, sed partim voluntariū, partim inuoluntariū. Et illud qdē volūtariū, cuius postea dolorē, pœnitudinemq. suscipimus. Nam qui

per

FRAN. MAT.

per ignorantiam quid facit, nec postea fecisse dolet, is non uolens fecit quod nesciuit. Nec rursus inuitus quod nō dolet fecisse, & is non per ignorantiam, ex quo non sponte fecerit, & uoluntarius, sed ignorans fecisse dr̄. Aliud.n.est per ignorantiam facere, aliud ignorantem esse, ut ebrius, & iratus non p ignorantiā peccant, sed ignorantes. omnis.n. vitio correptus ignorat, q̄ facere, à quibus ue abstinere oportet. Et tali errore iniusti, ac mali fiūt. Electio differt a voluntario. Illud n. pueris, & alijs animantibus cōe est. Electio est cum rōne & consultatione, & omnis quidem electio voluntarium est, sed non conuertuntur. Non.n. voluntarium consultatio antecedit, sicuti electionem. Ex quibus intelligitur quod sicut non est pctm̄, quod inuoluntarie, & per ignorantiam fit, ita non est rectum, & iustum quodcūque à nobis recte, & honeste fit, nisi ēt sponte fiat. Nam si depositum quis inuitus, & p metū reddit, neque facit neque operatur iusta, nisi p accñs, & contra si inuitus, & coactus nō reddit p accñs dicendus est iniusta facere, denique iusta facit qui volens facit. qđ' scr. Arist. lib. 5. Eth. & ppea recte ait Cic. contra Plat. dictum de Philosophis, eos ad rem non accessuros nisi coactos. Æquius fuisset si volūtate fieret, cum illud sit iustum, q̄d' rōne, hoc est cum electione fiet si voluntarium hoc est si sponte, & a volentibus, non aūt inuitis fit. [Sunt ēt) Quidam, inquit, defensionem iniuriæ, studio rei familiaris intenti, deserunt. [Tuendæ) Conseruandæ ne habeātur negligentes, hac.n. vtuntur causa. [Odio ho.) Quorū corruptos adeo mores dn̄t esse, vt sustinere illos nō possint, ppea sua se negocia agere omissa rerū reliquarū cura, vel quia natura hoc hn̄t, vt hoies oderint, vt Timon ille [illegible] à græcis cognominatus, de quo Plut. meminit in vita M. Antonij. [Vacant) Vt de philosophis est dictum. [Studij) Omnia cōplexus est, quibus opitulari cuipiam possumus. [Studij) Ad consilia referas & ai bona. [Operũ) Ad corporis bona. [Facultatū) Ad extrema. [Qm̄ igitur) De gnali dixit iustitia, atque iniustitia, cuius gn̄a, & causas ostendit. Dicturus aūt de specialis iustitiæ officij, facile dicit esse, cuius cognitis fundamentis reliqua intelligere, & qd sequi, quid ue ef fugere debeamus percipere. [Duobus gen.) Inferendæ iniuriæ, & non propulsandæ, & inferendæ quidē sponte, vel contra, nō vero repellendæ aliqua causa deterreamur. [Cuiusque tp̄is officij) Cuiusque occasionis, & opportunitatis rei sm̄ virtutē gerendi: Exempli gratia q̄ belli tp̄e, quo patria inuoluitur, vacare studijs non debemus, aut in cura rei familiaris occupari, sed illi potius opitulari. Item cū nostra opera, aut parentes aut amici vti voluerunt, nostra studia intermittamus, illisq̄ adsimus. [Nisi nosmet.) Valde amabimus, nisi nostræ quieti & cōmoditati nimium studebimus, ut nullam pati difficultatē, & oīa cū nostra vtilitate facere velimus. Qui nimium seipm̄ amat [illegible] à græcis dr̄ vitium vero [illegible]. [Est n. diff. &c.) Qm̄ quidem plerique seipsos nimium amant, difficile aliena amant. Quāuis hō homini alienus naturaliter non sit supra ostensum. [Quanq̄) Difficilis, inqt, est alienarū rerū cura. Quāuis introductus a Ter. Chr. Heautōtimorumeno, hoc est in fabula, q̄ inscribitur seipm̄ crucians, si q̄s nomen eius in latinū transferat, & Chremes Menedemū senē, q filium abire in militiam aspere se in illū gerens, coegerat, & pnia ductus seipm̄ in agello aliquid quotidie operis agens excruciabat, sæpe conspicatus miseratione motus hortari cœpit, ne sic se cruciaret. Cui Menedemus, Chreme inqt tm̄ ne ab te tua ocij est tibi, aliena ut cures ea, quæ nihil ad te attinent. Cui Chremes rn̄dit, Homo sum, nihil humani a me alienum puto. [Nihil humani) Qđ' ad hoiem pertinet. [Sed tn̄ quia magis &c.) Quamuis Chremes nihil humani alienum a se putet, tn̄ aliter de rebus nostris, q̄ de alienis iudicamus. Quia q̄ nobis eueniūt bona vel mala subito sentimus, aliena vero longa mora præcipimus. Recteq. ille ait, Proximus sum egomet mihi. Et verū illud verbum, est vulgo qđ' dicit solet: Oēs sibi malle melius, q̄ alteri. [Percipimus) Cogitatione. [Sentimus) Aliquo sensu, ut oculis. [Prospera) Quantū ad beneficia. [Aduersa) Quantū ad iniuriā [Longo interuallo) Longo spacio, q̄ nobis eueniunt immediate sentimus. Que uero alijs mediate, prius.n. illi ipsi sentiunt, qbus eueniunt, qđ' si tā cito sentirem' aliena quā nr̄a, priōptiores essemus, vel ad bn̄ficiendū, vel ad repellendam iniuriā. [Quocirca &c.) Cū, inqt aliter de nobis, aliter ad alijs iudicemus, quoties eiusmodi res accidit, de q̄ dubitem' iusta ne sit an iniusta, facere eā minime debem'.

ASCEN. PRætermittendæ) Prosequitur sm̄ genus iniustitiæ. valet Prætermittendæ defensionis ostendens vnde oriatur. Est aūt ordo. Plures.i. valde multæ causæ solent esse, defensionis prætermittendæ.i. cur defensio prætermittatur, & officij deserēdi.i. cur officium deseratur. Nam ipsi qui prætermittunt defensionem oppressorū aut deserunt offm̄, aut volunt suscipere inimicitias iniuriarum. s. aut laborem. Aut sumptus.i. expēsas, aut impediuntur negligentia, pigritia, inertia.i. ignauia quasi sine arte, aut suis.i. in proprijs studijs.i. exercitijs, ue pro vel quibusdam .i. certis occupationibus, sicut patiātur eos esse desertos quos debeāt tutari. Itaque ui. est.i. oportet videre & prospicere, ne id quod dictum est apud Plat. in.i. circa philosophos, sit non satis .i. insufficiens. s. eos esse iustos, quod.i. quia versentur inuestigatione veri .i. veritatis, q; , pro &, quod ipsi contemnant. s. aspernatur, & ducant.i. reputent. Pro nihilo: ea quæ plerique expetent, & de quibus plerique soleant digladiari i. gladijs contendere inter se, hoc est diuitias & potentiam. Nam dum philosophi assequuntur alterum genus iustitiæ, ne. s. noceant cui.i. alicui, inferenda iniuria, hoc est inferendo iniuriam, ipsi incidunt in alterū supp. vitium. s. prætermittendæ defensionis. Enim, pro quia ipsi impediti studio discendi deserunt sup. eos quos debent tueri.i. defendere. Itaque Plat. sup pro & non, non putat eos accessuros, quidem.i. certe ad remp. nisi coactos. Autem pro sed, æquius .i. iustius, & decentius erat id. s. accedere ad remp. fieri volūtate .i. voluntarie & sponte quam coacte. Nam hoc ipsum quod fit recte, iustum est, si est uoluntarium. Sunt etiam sup. aliqui, qui dicant se agere suum negocium non immiscendo. s. de rebus alterius, aut studio rei familiaris.i. domesticæ tuendæ.i. protegendæ, atque augmentandæ. Aut odio quodam hominum, quia societatem humanam fastidiunt, aut fugiunt ne uideantur facere cuiquam iniuriam, qui dum vacant.i. vacui sunt & puri altero genere iniustitiæ, quod est iniuriam inferre, incurrunt in alterum sup. iniustitiæ genus, quod est non defendere quos debeant. Enim pro quia deserunt societatem vitæ, quia nihil studij conferunt in eam, & nil operum.i. operationis & laboris, & nihil facultatum.i. opum ac diuitiarum. [Quoniam igitur.) Concludit quemlibet ex iam dictis posse iudicare, quod cuiusque tp̄is officium sit.i. quod iuste, quid ue iniuste fiat. Mones nihil agendum esse de quo dubites, iustum ne, an iniustum sit, q̄ ea dubitatio cognitionem significat iniuriæ. Ordo est, igitur qm̄ propositis duobus generibus iniustitiæ .i. postq̄ proposuimus duo genera iniustitiæ, nos adiunximus causas vtriusque generis, & nos constituimus ante.i. prius eas res quibus iustitia continetur. Nos poterimus facile iudicare, quod sit officiū cuiusque tp̄is. Nisi amab. valde nosmetipsos, sic. s. quod pp vtilitatem aut uoluptatem nostram dissimulemus quod iustum est. Possumus autem dissimulare. Enim, pro quia, cura .i. solicitudo rerum alienarum, quas iustus tenetur defendere est difficilis, q̄q̄ ille notissimus Chremes Terent.i. qui in 3. Com. Ter. loquitur. Putat nihil hu.i. ad hominem pertinentis esse alienum à se, sed tamen quia nos percipimus atque sentimus magis ea, quæ eueniunt nobis ipsis aut prospera, aut aduersa, quam illa quæ ceteris sup. eueniunt quæ. s. ceteris euenientia, nos uidemus quasi lōgo interuallo.i spatio, interiecto .i. inter nos & illa posito, ideo sup. nos iudicamus aliter de illis ac.i quam de nobis. Quocirca .i. quapropter, quia s. non recte prospicimus res alienas, & amore nostri capti faciliter in eas peccare possumus, illi qui uetāt .i. prohibent agere quicquam quod dubites .i. quis dubitet in sup. sit æquum, an iniquum præcipiunt bene.i. recte. Enim, pro quia ipsa æquitas lucet per se, autem pro sed, dubitatio. s de æquitate significat.i. denotat cognitionem.i. præsumptionem iniuriæ.

DOCT. interp. DEsertos esse) Epicuri dogma est [illegible], quo uetuit attingi resp. Id reprehendit hic M. Cicero. Est autem & apud Horatium. Nec vixit male, qui natus moriensq. fefellit. [Aut odio quodam hominum.) [illegible] taxantur.

ARGVMENTVM.

Docet officia pro circumstantijs variari, & quod officiosum erat id citra officium fieri, duobus maxime modis, si aut ab vtilitate recedatur, aut minus vtile præferatur vtiliori, quin interdum præter officium esse, nimiũ inhærere iuris apicibus.

SED incidunt sæpe tempora, cum ea, q̄ maxime videntur digna esse iusto homine, eoq., quem virum bonum dicimus, cōmutantur, fiuntq. contraria; vt, reddere depositum, etiam ne furioso p̄missum facere, quæq. pertinent ad veritatem, & ad fidem, ea negare interdum, & non seruare, fit

iustum. referri.n. decet ad ea, quæ posui in principio fundamenta iustitiæ, primum, vt ne cui noceatur; deinde, vt cōmuni vtilitati seruiatur. ea cum tempore commutantur, cōmutatur officium, vt non semper sit idē. Potest .n. accidere promissum aliquod, & conuentum, vt id effici sit inutile vel ei, cui promissum sit; vel ei, qui promiserit. nam si, vt in fabulis est, Neptunus, quod Theseo promiserat, non fecisset, Theseus filio Hippolyto non esset orbatus. ex tribus .n. optatis, vt scribitur, hoc erat tertium, quod de Hippolyti interitu iratus optauit. quo impetrato, in maximos luctus incidit. nec promissa igitur seruanda sunt ea, quæ sint ijs, quibus promiseris inutilia: nec si plus tibi noceant, quàm illi prosint, cui quidem promiseris, cōtra officium est, maius damnum anteponi minori: vt, si constitueris te cuipiam aduocatum in rem præsentē esse venturum, atque interim grauiter ægrotare filius cœperit, non sit contra officium, non facere, quod dixeris; magisq. ille, cui promissum sit, ab officio discedat, si se destitutum queratur. Iam, illis promissis non standum esse, quis non videt, quæ coactus quis metu, aut deceptus dolo promiserit? quæ quidem pleraque iure prætorio liberantur, nonnulla legibus.

PETR. MARS.

SED incidunt sæpe tpa,) Positis oibus, quæ fieri debent ab hoie iusto sine aliqua cunctatione, & a qbus fugiendū sit, nunc ea ponit, q̄ agēda sunt fm tpis ɔdōnem. Nā sæpe incidunt tpa, in qbus facere ea, q̄ vr̄ esse contra iustitiam, offm est, sed in his rebus dijudicandis, prudentia opus est, ut tpi seruiatur, & offō, atque oibus circūstantijs, de quibus in principio dictum est, & sic appellantur hæc officia à circunstantijs, q̄ sunt septem, & in oi re requiruntur. Nam multa rōne tpis, loci, personæ, modi, rei, causæ, & materiæ, sunt contra offm, si fiant, q̄ prius officia erant, ut apertius p exempla patebit. [Tpa,) Tpis ɔdōnes. [Cōmutantur) Aliter se hñt, & ita fiunt contra offm pp aliq̄ circunstantiam. Fab.lib.5.loquens de tpe sic ait, Latinoꝝ quidam satis signari putauerunt, si illud gñale tps, hoc speciale tpa vocarent, habet.n. constituta discrimina, ut in bello, & pestilētia. [Vt non reddere depositum,) Ponit exemplū, quo ostendit, quare rōne tpis officia mutātur. Simpliciter, & absolute reddere depositum, naturale iustum est, sed ob aliq̄ forte causam non reddere, offm est, vt ensem furioso. In oibus igitur oportet cōsiderare principia agendi, & circunstantias, & sic ab officio non discedetur. [Depositū reddere,) Inquit Sen. per se res expetenda est, non tn̄ semper reddā, nec quolibet loco, nec tpe. Intuebor vtilitatem eius, cui sum redditurus, & nocituꝝ illi depositū negabo, idē in beneficio faciam [Depositum) Pecuniam depositā apud amicū. [Furioso) Illi q incipit furere. Furor aūt est cæcitas mentis ad omnia. [Facere promissum,) Facere id qđ promiseris, & seruare fidem alicui datā de aliqua re, si ille interim incipiet furere. Plato in j. de Rep. sic ait, Vnusquisque diceret, si quis ab amico sanæ mentis arma acceperit, idemq. insanus repetat, non oportere ea reddi, neque iustum esse, eū qui reddat, vel rursus hoi sic affecto vera oia dicat. Non ergo hæc est vera iustitiæ diffinitio, vera dicere, ac deposita reddere. Nā hæc facere aliqñ iustū, aliqñ vero iniustum est. [Referri.n.decet) Affert rōnem, quare iustū est ea negare, q̄ ad fidem pertinent, & veritatem, qm̄, inquit, omnia referri debent ad ea, quæ de iustitia dicta sunt, vt nec ui noceatur, si aūt reddere depositum furioso, aut ensem nocet illi cui redditur iniustum est non reddere, & est offm à circunstantia. consulere.n. alterius utilitati debemus, & hr̄e rōnem tpis, personæ, & aliaꝝ circunstantiaꝝ. [Referri) Quod referantur ad ea, quæ dicta sunt, & ita agantur, vt ne cui noceatur. omnia .n. quæ aguntur ad illud iustitiæ fundamentum referenda sunt. [In principio) .s. disputationis de iustitia. [Vt cōi utilitati seruiatur.) Vt omnia fiant cōis vtilitatis causa. [Ea) .s. fundamenta iustitiæ. [Cōmutantur tpe). i. aliqua tpis ɔdōne, & circunstantia, quæ efficit, vt id, quod prius offm erat, fit contra offm. [Offm) Honesta illa actio, quæ est fm virtutem, mutatur dico, ut non semper fit idem, & ut nō semper idem agere debeamus pp circunstantias. & probat hoc dicens. potest.n. accidere. [Conuentum) Pro pacto nudo hic accipitur, sed alibi potest referri ad vtrunque. Nam conuentionis verbū, auct. Vlp. est gñale ad oia pertinens, de quibus negocij contrahēdi, transigendiq. causa consentiunt, q inter se agunt, & affert exēplum Neptuni, & Thesei, cui Neptunus pmisit se tria concensurum, q̄cunque optasset. Primū, optatum fuit, vt labyrinthi resolutis ambagibus Minotauꝝ superaret. Secundū, vt descensus daretur ad inferos. Tertium, vt Hippolytus filius ex Amazone accusatus à nouerca Phædra, qđ se de stupro interpellasset, discerperet, in quē curru p litus vectū Neptunus belluas marinas immisit, quibus t q territi Hippolytū distraxerūt, & sic Theseus pr̄ incidit i luctus. Si igr̄ Neptunus pmissum nō fecisset, ab offō minime discessisset, imò saluti vtriusq; cōsuluisset, fuissetq. offm a circūstantia. [Optatis) q̄ optauerat, & elegerat. [Hoc erat tertiū) Postremū, & vltimō. [Luctus) pp interitū filij, qm̄ luct⁹ est ægritudo ex eius q charus fuerit, interitu acerbo. Plato in 3. de Leg. monet, nō esse pcandū, conandumq., vt voluntatē nostrā cuncta sequantur, sed vt prudentiā nostrā voluntas. Itaque tā ciuitati quā singulis pcandum, studendumq., vt mentē habeant, pr̄ aliqñ siue senex, siue admodū iuuenis, cum nec honestoꝝ, nec iustoꝝ quidq̄ cognoscat sic effectus, ut Theseus ad infelicem Hippolytum id impensius imprecatur. [Nec pmissa igr̄) Concludit hanc partem daiq. gñale præceptum. [Nec si plus) Hæc est alia circūstantia qua pcipitur fidem aliqñ non seruandam. [Cōtra officium est) Aliud pceptū seruandum, cum qs aliqd promiserit, quod plus noceat promittēti, quam illi, cui pmissum est. Vnde dicit Sen. deserentē vis maior excusat. [Anteponi) Quod anteponatur. [Vt si cōstitueris) Promiseris, & cōuentionem feceris. [Aduocatū) Aduocatus gñale nomē est, & non tm̄ significat eum, q alterius causam agit, sed quicūque adest alteri in causa, officij gratia aduocatus appellatur, ēt si nihil dicat, aut agat, q tn̄ paratus sit defendere. patronus proprie est, q agit causam accusati. [Aduocatū) Fautorem, & defensorē. [In rem præsentem). i. terminos agroꝝ inspiciendos, sic intelligitur in rem pſentem, & ea inter sumitur. Nam iudex, siue arbiter dr̄ ire in rem presentem, cū accedit ad locum, de quo est cōtrouersia. In oratione pro A. Cecinna Volaterrano ait, Placuit Cecinnæ de amicoꝝ sententia constituere, quo die in rem pſentem veniretur: Liu.lib.33 dicit, Rñderi legatis vtriusq; partis placuit missuros se in Afri. q inter populum Carthaginēsem, & regem Massinissam in re præsenti disceptarent. Et lib 48. eodem anno inter populum Carthaginensem, & Regem Massinissam in re præsenti disceptatores Romani de agro fuerunt. Et Valer.lib.7. Cum Labeo in rem præsentem venisset. In rem præsentem, inquit Sen. venturus fuit, sed iter æger filius, & puerpera vxor tenet, omnia esse debent, quæ fuerūt cum promitterem, vt promittentis fidem teneam. Et alibi, in rem presentem venias oportet, primum q a homines plus oculis, quam auribus credunt. [Interim) Anteq̄ eas in rem præsentem, & locum, de quo est cōtrouersia. [Iam illis promissis) Nunc ponit ea promissa quæ nullo modo seruanda sunt. promissum est per stipulationem, quæ pficitur p præcedentem interrogationē, & subsecutam rñsionem. [Non esse standum) .i. illa promissa non esse seruanda. ille stat promissis, q promissa facit. [Metu) Timore aliquo. [Iure prætorio) Boni prætoris, semper fuit hoies pluribus modis circumuentos restituere, siue metu, siue alterius calliditate inciderint in deceptionem. Ius prætorium dr̄, quod prætores quasi ministri iuris ciuilis (erant.n. iudices, vel adiuuandi, vel supplendi, vel corrigēdi iuris ciuilis gratia) introduxerunt pp vtilitatem publicam, quod & honorariū appellatur ab honore i. magistratu. Ait prætor, inqt Vlp. lib. 4. digestoꝝ, quod metus causa gestum erit, ratū non habebo. olim ita dicebatur, quod vi metus ue causa. Vis.n. fiebat mentio, pp necessitatem impositā contrariæ volūtati. Metus est instātis periculi vel futuri causa mentis trepidatio, sed detracta est vis mētio, q a quodcunque vi atroci fit, id metu quoque fieri vr̄. Paulus ait, Vis est maioris rei impetus, q repelli non potest Vlp. ait, Si qs vi compulsus aliqd fecit, per hoc edictum restituitur. Sed vim accipimus atrocem & eā quæ aduersus bonos mores fiat, non eam, quā magistratus recte intulit. iure. s. licito, & iure honoris, quem sustinet. Pōponius scribit hoc edictum locum hr̄e, si forte mortis aut verberū terrore pecuniam alicui extorserit aliqs. Caius ait: Metū non vani hois, sed qui in hoie constantissimo cadat, ad hoc edictū ptinere dicemus. Verba alterius edicti, Quæ dolo malo facta esse dicētur, si de his rebus alia actio nō erit, & si iusta causa esse videbitur iudiciū dabo, inqt prætor. Hoc edicto dicit Vlp. ptor aduersus varios & dolosos, q alijs obfuerūt, calliditate quadā subuenit, ne vel illis malitia sua lucrosa sit, vel istis simplicitas dānosa. prætores rescindebant quæ erāt gesta metu, quæ aūt dolo promissa, & acta iam à prætore, quam à legibus

Furor qd sit.

Circunstantie ad que attineat.

Aduocat⁹ à patrono in quo differat.

bus soluebantur. [Pleraque) Maior pars. [Liberantur) Rescindũtur, restituuntur. Prætorum edicta, inquit Iustin. non modicam iuris obtinẽt auctoritatem, hoc ius honorarium solemus appellare, quia qui honores gerunt .i. magistratus, auctoritatem huic iuri dederunt. erat prætor Vrbanus, eo ꝙ in vrbe ius diceret, & Peregrinus eo ꝙ plerunque inter peregrinos ius diceret.

ADDI. SEd incidunt sæpe tpa) Interueniunt variæ tpum qualitates, ꝯdõnes & naturę. I pibus igitur officia mutari ondit, nec esse leuitatis, & stoliditatis, sed constantiæ, arrisq. iudicij mutare tpibus consilium, easq. actiones ponit Cic. q̃ simpliciter, & absolute .i. sm ꝓpriam vim, atque naturã æstimatæ officiosæ non sunt, sed fiunt à ꝯdõibus ipsas ambientibus & circunstantibus. quapp officia dñr à circunstantijs, q̃ ad imitationem Plat. in j. de rep. & Possidonij, constituit, nã scribens ad Att. de lib. Possidonij dicis. Velim cohortare Athenodo℞, vt Possidonij librũ q̃ primũ mittat, in eo.n. est de offõ sm circunstantiã. [Bonum) Fidũ, integrum. [Depositum) Fidei cõmissum, & cõmendatum ad tps. [Furioso) Insanienti, mente capto. [Veritatem) Constantem affirmationem. [Fidem) Stabilitatem ꝓmissionis, & conuentionis. [Negare) Quod refertur ad veritatẽ. [Non seruare,) Ad constantiam fidei. [Sit iustum.) Honestũ, vtile, deco℞, rõne circunstantiarum. Sen. sic pscribit, Quicqd mutatur, libertatẽ facit de integro cõsulendi, & mea fides liberat, non est turpe cũ re mutare consilium. [Referri) Reuocari, tanq̃ ad finẽ reduci, atque dirigi ad vtilitatẽ alterius, & nostrã. [Fundamẽta) Principia, & capita. [Cõi) Gñali, & ad vtrũq; ptinẽti .i. ad repetentẽ depositũ, atq; negantẽ. [Ea) Fundamẽta. [Mutatur) .i. si nocet alicui, aut cõi vtilitati nõ consulitur. [Tpe) Conditione, qualitate, sorte, ac natura tpis. [Officium) Actio, quæ fit tpe indecens, quæ prius erat decens.

FRAN. MAT. SEd incidunt sæpe tpa,) Si lucet æquitas ipsa p se, dubitatio vero cogitationẽ signat iniuriæ, ergo seruanda semp sunt, q̃ iusta vñr. Non ita inqt Cic. qm̃ sæpe incidunt tpa qbus q̃ per se iusta sunt, ad aliũ relata efficiuntur iniusta, & statim exẽpla subiungit. Tpa aũt, hic tpm casus accipimus, & rõnes, qualitates quoque seu occasiones quas græci uocant καιρούς. [Boque) Quem vere bonum dicimus, bonus & iustus conuertuntur vt supra diximus, & bonus dr̃, qui iustus hr̃. [Contraria) Nam p se, & naturaliter iusta, casu fiunt iniusta. [Vt non reddere depositum) Æquum est reddere depositum simpliciter, & per se, si vero, qui apud te pecunias deposuerat, forte hostis patriæ factus, depositũ repetat, non reddere ęquum est. Tps.n. accidit, quo receptis pecunijs, patrię nocere possit, cõparato illis exercitu. Recte Cic. deposito elegit exẽplum, in cuius fraude maximum est pc̃tm̃, vt si in maioribus rebus pmutare officia cõtingit, nullum sit dubium ẽt in minoribus pmutari. [Furioso) Furiosus est qui insanus est, & animi morbo uexatur. Ensem apud te amicus reliquit dum compos mentis esses, ad certam diem redditu℞ te illi promisisti, furore corripitur, ensem repetit, quo fratrem, aut parentem vult occidere, aut ẽt seipsum, non reddis, recte facis. mutatum.n. est tps, imò peccares si redderes. [Ad veritatẽ) In rebus, sicuti in deposito. [Fidẽ) In verbis, sicuti in ꝓmisso. [Ne cui noceatur;) Vt noceretur si furioso gladius redderetur, & cõi utilitati non seruiretur, si ei, q patriæ hostis factus est, pecunia redderetur. Negare uel mitigare transire à iusto ad id quod iniustum est. [Potest n. accidere &c.) Quoties promittimus quippiam, aut præuidere, & pscire futu℞ ex promisso damnum licet, aut non, si licet, postq̃ promissum qppiam est, aut sm honestatem irrita sit promissio, aut contra, si irrita sit, non implere iustum est, si irrita non sit, implere necesse est. Rursus si præscire potuimus sm religionem, quæ iuris naturalis pars est, seruare non cõpellimur, sm vero ius ciuile cõpellimur. id .n. conuentionem, aut nunq̃, aut perraro dissolui patitur, & vt lites tollantur, & vt in gerendo negocio cautior quisque sit sm æquum, & bonum, si neque pscari, neque prẹuideri futu℞ damnũ potuit, & ꝓmissis nõ stari iniuste non fit, & iccirco nõ esse implẽdum ꝓmissum Cic. inqt, quoties, aut ei, cui ꝓmissum est, aut ei, qui promisit, nocitu℞ cognoscitur. [Conuentum) Pacto, latius conuentionem patere dicimus, & gñalem esse. [Nam si, vt in fabulis) Exemplum est ꝓmissi cuius euentus prælciri non potuit, vt seruandum ppea non fuerit, nocuit enim .i. illi, cui promissum fuerat. Quod si seruatum non fuisset, minime nocuisset. Fabula nota est, quam Sen. in Hippol. scr. Qũo Phædra Thesei vxor marito ab inferis redeunt, falso Hippolytũ accusanit, ꝙ vim sibi voluisset inferre, cum sceleratæ illius uoluntati castissimus adolescens morẽ gerere recusasset, quare iratus Theseus cum tria sibi Neptunus qcunque peteret p Stygiam iurans paludẽ impletu℞ se ꝓmisisset, & duo iam psoluta essent. Tertiũ postulauit, ut Hippolytũ pderet. Ille dũ curru adolescens iuxta mare veheret, Phocas, marina monstra equis obiecit, quibus territi distrahi cœperunt, & Hippolytum lacerauerunt. [Ex tribus.n. optatis) Quæ duo priora fuerint non satis constat. Quidam dñt primum fuisse optatũ victoriam de Minotau℞: secundõ, victoriam de Amazonibus, alij dñt aliter, & vnum ex optatis uolũt fuisse ut latrones oppimeret q itinera Athenas ducentia obsidebant. alij reditum ab inferis malũt. Fuit Aegei filius, Neptuni nepos Theseus, cuius vitã Plutar. scripsit. [In maximus luctus incidit.) Cũ cognouit, falso accusatum filiũ, id fassa est Phędra, q̃ dolore compulsa laqueo se suspẽdit. [Nec promissa) Concludit, & non seruanda dicit ꝓmissa quę his inutilia sint, qbus promissa sint. [Nec si plus tibi &c.) Aliud tps quo seruari promissa nõ debent, si inqt plus tibi nocitu℞ est si promissa impleas, quã illi profuturum, cui promisisti, seruare non debes, qm̃ maior vtilitas minori anteponẽda est. [Vt, si constitueris te cuipiam aduocatum) Exẽplum est, qđ p se satis patet. [Aduocatum) q defendit alterum in iudicio, aut patronus dr̃ si orator est aut aduocatus, si aut ius suggerit, aut præsentiam suam commodat amico, aut procurator si præsentis causam nouit, & si tuetur vt suam. Auctor Asconius Pædianus. [In rẽ præsentem) presentem ait aduocatũ, q non ius suggerat, sed psentiam suam cõmodet, & melius sic distinguis q̃ si presentem ad rem referas grauiter, si leniter, ægrotaret contra officium esses.

ASCEN. SEd incidũt sæpe tpa, &c.) Docet officium mutari posse mutata conditione tpis, aut nostra aut eorum qbus impendẽdum est. Nihil.n. vtile faciendum, qđ plus noceat facienti quã prosit ei cui fiat. Ordo igitur talis est: Sed tpa sæpe incidunt .i. pter opinionem eueniunt, cum .i. qñ ea quę vñr maxime digna esse hoie iusto, eo .i. quem dicimus virum bonum, cõmutantantur, & fiunt contraria, ita sup. vt iustum sit interdũ nõ reddere depositum, ne ꝓ & non facere furioso promissum; q; pro &, negare, & non seruare interdum ea, quæ ptinẽt ad veritatẽ & fidẽ. Enim pro qa, deret .i. decus est referri .i. vt Galli dñs reportari ad ea fundamẽta iustitiæ, quæ ego ꝓposui in principio. Primũ, vt ne cui .i. vt nõ alicui noceat. Deinde vt seruiatur .i. vt seruitiũ fiat cõi vtilitati. Cõmuni, qñ ea sup. fundamenta commutantur tpe .i. per aliquem euentum. tpe officium commutatur ita sup. vt non semper sit idem. Potest .n. accidere .i. sic euenire aliquid promissum. Conuentum .i. pactum inter hoies ut id effici .i. quod illud efficiatur, sit inutile, vel ei cui ꝓmissum sit, vel ei q ꝓmiserit. Nã si, vt est in fabulis, Neptunus deus maris nõ fecisset Theseo qđ ꝓmiserat, ipse Theseus nõ esset orbatus Hippolyto filio suo. Enim, ꝓ qa, vt .i. queadmodũ scribitur sup. in fabulis hoc qđ Theseus iratus optauit de interitu Hippolyti erat tertiũ ex tribus optatis, q̃ illi Neptunus facere ꝓmiserat, quo .i. optato, impetrato .i. obtẽto ipse incidit in maximos luctus, igẽ nec ꝓmissa sunt seruanda his, qbus ꝓmiseris, si sint inutilia, nec si noceant plus tibi quã ꝓsint illi cui ꝓmiseris. Cuius ratio est, qa cõtra offm̃ est, maius damnũ anteponi .i. pferri minori, sup. dãno, vt si cõstitueris te esse ventu℞ in rẽ .i. in litẽ pñtẽ alicui aduocatũ, atq; filius tuus sup. cœperis interim grauiter ægrotare, nõ facere qđ dixeris .i. nõ pstare patrociniũ nõ sit contra offm̃ qđ ꝓ & ille cui ꝓmissum sit discedat magis ab offõ. Si q̃ratur .i. cõqueratur & plãgat se destitutũ sup. esse a te. Quis nõ videt iam nõ standũ esse .i. qđ non debeat stari & similiter inhærere illis ꝓmissis, q̃ qs ꝓmiserit coactus, metu aut deceptus dolo? q.d. nemo. Quæ qdẽ ꝓmissa liberãtur, pleraque .i. valde multa, iure ptorio .i. ꝙ pror æqtate motus cõstituit in casib⁹ emergẽtibus, & nõnulla, legib. sup. scriptis.

DOCT. interpr. SEd incidunt) Iustum ex circunstantijs, id vero ẽt ad summam iustitiæ legem referendum est, ne qs lædatur. Nam inferiores leges oẽs ita demũ sequendæ sunt, si cum summa illa cõsentiant. At depositum gladium si reddas furioso, summã legẽ violaueris. [Ex tribus.n. optatis) Optauerat Theseus à Neptuno, vt Minotau℞ cõficeret, ut adiret inferos, vt Hippolytus discerperet. [In rẽ pñtem) In iudiciũ, nam in ipsis finibus primũ disceptabatur.

Tres gratia datæ sunt Theseo à Neptuno.

ARGVMENTVM.

In iudicialibus officijs æquitas spectanda, non verbis inhærendum.

EXISTVNT etiam iniuriæ sæpe calũnia quadam, & nimis callida, & malitiosa iuris interpretatione. ex quo illud, Summum ius, summa iniuria, factũ est iam tritum sermone prouerbium. quo in genere etiam in republica multa peccãtur, vt ille, qui,

cum triginta dierum essent cum hoste pactæ induciæ, noctu populabatur agros, ꝙ dierum essent pactæ, non noctium induciæ. nec noster quidem probandus est, si uerū est, Q. Fabium Labeonem, seu quem alium, (nihil enim præter auditum habeo) arbitrum Nolanis, & Neapolitanis de finibus agri à Senatu datum, cum ad locum venisset, cum vtrisque separatim locutum, ne cupide quid agerent, nec appeterēt, atque vt regredi, quàm progredi mallent: id cum vtrique fecissent, aliquantum agri in medio relictum est. itaque illorum fines, sicut ipsi dixerant, terminauit: in medio relictum quod erat populo R. adiudicauit. decipere hoc quidem, non iudicare est. quocirca in omni re fugienda est talis solertia. Sunt autem quædam officia etiam aduersus eos seruanda, à quibus iniuriā acceperis. est enim vlciscendi, & puniendi modus: atque haud scio, an satis sit eum, qui lacessierit, iniuriæ suæ pœnitere, vt ipse ne quid tale post hac committat, & ceteri sint ad iniuriam tardiores.

PETR. MARS.

EXISTVNT) Emergunt, apparēt. (Calumnia) Dr̄ falsa accusatio, hic accipitur pro quadā iuris subtilitate fraudulēta, & iniqua interpretatione, cū.s. exponitur ius in eā partem ad quā non pōt recte accōmodari. (Nimis callida) Astuta callidi dn̄t illi, quoꝝ vt manus opere, sic aius vsu cōcalluit. Multi nimis rigide interpretantur iura, & magna interdū malitia vtūtur quæ est contraria prudentiæ, iustitiæ, & æquitati. (Malitiosa) subdola, & fraudulenta, quæ ad malū, & iniuriam, non ad æquitatem tendit. (Ex quo) pp hoc, qa aliqui nimis callide, & malitiose interpretāītur iura, sequentes tm̄ verba legis, & non considerātes æquitatē legis emendatricem, & ēt mentem ipsius legumlatoris. (Summū ius) Cum oīa secundum literam interpretari volumus, cū magna rigiditate, vt æquitas locum non habeat. Vnde inqt Arist. in Ethicis, cū lex sit vniuersalis. opus est interdum adhibere bonum virum, & æquum, q legem emendet, inde fiunt decreta. Lex vetat nēminē peregrinum debere mœnia ascendere tpe belli, hostis muros ascendit clam, peregrinus qdam id videns muros ascendit, hostē deiecit, vrbem liberat, accersitus capitis, lex iubet, vt securi feriatur. Vir bonus, & æquus legē corrigit, & facit decretū vt ille tunc non moriatur, q pperit salutē ciuitati. Si igitur non summū ius vim suam habuisset, summa iniuria peregrinus fuisset affectus, & sic de similibus. (Iam triginta) Vitatum. Terent. ait. Summum ius, summa malitia. Col. dicit lib. 4. Nec sane vindicandum est nobis qdqd licet. Nam summum ius antiqui summam putabant crucem. (Quo in gn̄e) Malitiosa.s. iuris interpretatione, & calliditate. (In remp.) In his, quæ pertinent ad remp. non solum in priuatis, & ponit exemplum. (Induciæ) Inducias appellamus pacem ad tps factam. Lycaon inducias inuenit, Str. ait lib. 9. memoriæ prodidit Ephorus Thraces factis erga Bœotios inducijs, noctu incursationes egisse, cum securius, & negligentius expeditionem agerent, perinde ac pace iam facta, eos vero Bœotij cū propulsassent, qrerenturq́. ꝙ inducias violassent, illi non uiolasse cūderunt, dies .n. pepigisse, noctu aūt incursasse dicentes. Vn̄ vulgatū est pūerb. Thracium cōmentum. Ab Ephoro igitur potuit Cic. hanc historiam accipere. Induciæ, auct. Aurelio Opilio, dn̄t cum hostes inter se vtrinque vltro, citroq́. alteri ad alteros impune, & sine pugna ineunt, ideo inquit ab eo factum esse nomē vr̄ quasi initus, atque introitus. (Ille) Thrax miles pugnās cum Bœotijs. (Populabatur) Deuastabat incursando. (Agros) Bœotioꝝ s. (Nec noster quidem) .i. Rom. & Italus. Q. Fabius Labeo, de quo Val. Max. loquens de vafre factis ait, Q. Fabius Labeo arbiter à Senatu finium constituendorum inter Nolanos, & Neapolitanos datus, cum in rem pn̄tem venisset, vtrosque separatim monuit. (Nihil haben præter auditum) .i. de hoc nihil legi, & nihil scio, nisi qđ audiui fuisse Labeonē, Labeones dn̄t à Labioꝝ magnitudine. (Arbitrū) Qui deberet diiudicare, de finibus agroꝝ. (Ad locū) Ad fines agroꝝ, & in rē pn̄tē. (Verisque) Nolanis, & Neapolitanis. (Ne cupide) Auide, atque auare. (Nec appeterent,) Quod ad ipsoꝝ fines non pertineret. (Regredi) Intra suos fines redire, quā progredi in alienos. (Id) Regredi intra suos fines. (Terminauit) Terminos constituit. (Ipsi) Neapolitani, & Nolani q regredientes potius, q̄ pgredientes, ne qd cupide viderentur agere, dixerunt ita dr̄e fines cōstitui, expectantes arbitriū, & æqtatem de agro, q in medio relictus erat, quem Labeo malitiosus neutris adiudicauit, sed P.R. Ceteꝝ, inquit Valer. sic circūuenti Nolani, & Neapolitani qri nihil potuerunt sm̄ ipsoꝝ demonstrationem dicta sn̄ia, improbo tn̄ præstigioꝝ gn̄e nouū ciuitati nostræ vectigal accessit. (Decipere) Nā fraus, & deceptio fuit illa, non iudicium. Vnde Labeo plecti merebatur, qm̄ vtrosque separatim callide monuerat, ut quid cupide agerent, & vt potius regrederentur, q̄ pgrederentur, q verba ad id spectabant, vt illi plus agri in medio relinquerent quē ipse nouo vaframento Romanis adiudicaret. (Talis solertia) Tale acumē, iudiciū, & malitia. (Sunt aūt quędā officia) Præcipit nūc qd agendum sit aduersus illos, qui nobis iniuriam intulerunt, & vult quod hoīes puniantur pro rōne delicti, aliter fiet iniuria, si maius supplicium irrogabitur, q̄ lex iubet. (Vlciscendi) Quantū ad priuatum hoiem. (Puniendi) Ad publicas leges. (Modus) Mēsura qdam, & ratio. nō debemus excedere modum in puniendo. Vn̄ si qs meretur cædi pugno, non debet cōfodi ense, & aliud est, violare hoiem priuatum, & aliud publicū, & p modo peccati debet esse mensura pœnæ. (Atque haud scio) Potuisset aliquis dicere, satis est eū pœnitere, q intulit iniuriam, ut clementia locū habeat, q̄ maxime principē decet, & qua Cæsar apprime claruit, loqt Cic. nescio an sit satis, sed melius est, ut auctores iniuriarum puniantur, quo ceteri ad delinquendū fiant tardiores, & ad iniuriā inferendā & sontes puniendi sunt, ut iustitia locum habeat, & ceteri metu pœnæ ab iniuria deterreantur, quantū ad iniuriā sufficit auctorē iniuriæ pœnitere, sed quantū ad exēplū alioꝝ, nō vr̄ esse satis, tn̄ nō audet Cic. prohibere clementiā. Plato lib. 9. de Leg. agēs de pœnis & supplicijs dicit, Puniti ceteris p sunt, qppe hoꝝ exēplo alij à sceleribus deterrētur, & improbis viris ciuitas ipsa mūdatur. hæc Plat. Eadē scr. Sen. differēs de clemētia ad Ner. Cato dicebat oibus, q ab offō discessissent, se duntaxat excepto facile ignoscendū esse. dicebat ēt, se grā quā ea bū factis expectaret priuari malle, quā pœnā nō dare q̄ ex malefactis sibi deberet.

FRAN. MAT.

IAm illis &c.) Dixit officia mutari tpibus, nūc dicit de his pmissis, q̄ metu, vel dolo malo facta seruare nequaq̄ tenemur. (Quę coactus qs metu) Quicūque metu aliqd pmittere coactus fuerit, implere pmissum nō tenetur. Nā prætor ait, Quod metus causa gestū erit ratum nō habebo, olim ita dicebatur, Qđ. vi metus oe causa. Vis.n. fiebat mentio pp impositam necessitatē contrariā voluntati. Metus est instantis periculi, vel futuri causa mentis trepidatio. Vis aūt est maioris rei impetus, q repelli non pōt, & vim si qs ea cōpulsus aliquid fecit atrocē accipimus, & eā q̄ aduersus bonos mores fiat, non eā, quam magistratus rcte intulit iure licito, & iure honoris quē sustinet, sed postea detracta est uis mentio. Metū vero non quēlibet timorem accipiendū Labeo ait, sed maioris mali: Casus metū accepit non vani hoīs, sed q merito in hoie constātissimo cadat. Iulianus metū pn̄tem vult intelligi, non suspicionē inferendi eius, idem & Pomp. scribit, ait .n. metum illatum accipiendum .i. si illatus est timor, sed de hac re multa legimus libro digestorum quarto, vbi ad edictum scribunt iureconsulti de eo quod metus causa gestū est. (Dolo) Malo, ait prætor q̄ dolo malo facta esse dicentur, si de his rebus alia actio fuerit, & iusta causa esse videbitur, iudicium dabo: Dolus malus fit ea calliditate, & fallacia & vt Pedius ait dolo malo pactum fit quoties circumscribēdi alterius caosa aliud agitur, aliud agi simulatur. Seru. ita diffiniuit, Machinationē quādā alterius decipiēdi causa rū aliud simulatur, & aliud agitur. Labeo aūt posse, & sine dissimulatione id agi, vt qs circūueniatur, & sine dolo malo aliud agi, & aliud simulari, sicuti faciunt, q p hmōi dissimulationē deseruiunt, & tuētur vel sua, vel aliena. Itaque sic ipse Labeo diffiniuit dolū malū esse oēm calliditatem, fallaciam machinationē ad circūueniendum, fallendum, decipiendum, alteꝝ adhibitā. Labeonis diffōnem veram esse, inqt Vlp. non fuit aūt contentus prætor dolum dicere, sed adiecit malū, qm̄ veteres ēt bonum dolum dicebant & p solertia hoc nomen accipiebant, maxime si aduersus hostem latronem oe quis machinetur. Vlysses apud Hom. nomen, & patriam ab Alcinoo rogatus sic respōdit: εἰμ' Ὀδυσσεὺς Λαερτιάδης, ὃς πᾶσι δόλοισιν ἀνθρώποισι μέλω, καί μευ κλέος οὐρανὸν ἵκει gloriatus est quod dolis inter homines præstaret. (Iure prætorio) Edictis, exceptionibus, & formulis prætoꝝ, ut supra de dolo malo penes vrbanū prætorem, q creatus primum est cū consules auocarētur bellis, neqꝫ esset q in ciuitate ius dicere posset, ois publici priuatiq́. iuris ptās fuit soli ius cōdere, vetera abrogare facultas concessa est, qdqd aūt edixisset ob ipsius honorem ios honorarium vocabatur. (Nonnulla legit) Iure ciuili Caius lib. 2. digestoꝝ, cōtra iuris inquit regulas pacta conuenta rata

Labeones qu dicantur.

non

non hīt,veluti si pupillus sine tutoris auctoritate pactus sit,ne à debitore suo peteret, tñ nec solui ei sine tutoris auctoritate põt (Existunt aũt &c.) Dicit calũnia, hoc est malitiosa & falsa iuris interpretatione sæpe iniuriã fieri,id quõ accidat,eæplis probat, signat calumnia ẽt falsam & fraudis plenã accusationẽ quoties criminis eius quispiã insimulatur à quo lõge abest,græci eã διαβάλλειν vocãt,& nimis callida interpretatio est calũniæ. (Ex quo il lud summũ ius &c.) Terentij est, q verum inq: est illud Chreme quod dici solet,Sũmum ius maxima est malitia. Terẽt.ab Hesiodo acceperat.Nõ.n.legis verbis & asperitati ob temperandũ semper est,sed æqtate interdũ,quæ mitigatio legis est, vtendũ, accidit.n.sæpe,vt q seruare p oĩa legem velit, & ab eius rigore nihil declinare is nõ ius faciat,sed iniuriã.(Qui cũ triginta &c.) Thraces cũ Bœotijs pugnabãt, factis aũt inducijs noctu incursationes egerũt. Cumq. securius,& neglıgẽtius expeditiones agitarent: perinde ac pace iã facta,eos vero Bœotij ꝓpulsassent, quererenturq. quod inducias violassent; illi nõ violasse rñderunt.dies.n. pepigisse,noctu aũt incursasse. Vnde vulgatũ est prouerb.Thracium cõmentum. auctor Ser. Inducias M.Varro duobus modis diffiniuit,dicit enim,Induciæ sunt pax castrẽsis paucoꝝ dierũ, & induciæ sunt belli feriæ: Neutra diffinitio plena, aut ꝓbata Gellio vẽ esse,& dictas idẽ arbitrabatur inducias, & eas pactũ eiusmodi esse:vt in diẽ certum nõ pugnetur,nihilq. incõmodi detur: sed ex eo die postea vti iam oĩa belli iure geruntur.Græci significãtius cessationem istã pugnæ pactitiã ἐκεχειρίαν dixerunt exẽpta vna litera sonitus vastioris,& subiũcta leuioris,quod eo tpe non pugnetur,& manus cohibeatur.Nec vẽ quidem huius rei Cic.solus auctor,patet aũt satis per se. (Si verũ est) Nullus ꝓbatus auctor tradiderat,sed tñ vulgo ferebatur,ideo ait si verũ est,& affirmare nõ audet. (Nolanis,& Neapolitanis) Finitimæ sunt vrbes, Nola & Neapolis,& Nola quidẽ non ꝓcul est a Veseuo mõte, in Cãpania vtraq; est,arbiter is est in cuius fide litigantes se ponũt,a cuius sñia non est prouocatio si ex cõpromisso ad eũ deuẽtũ est & ille,vt Pedius ait,recepisse arbitrium vr̃,q iudicis partes suscepit,finemq. litibus sñia sua se impositurũ pollicetur. (Decipere) Hoc est litẽ alienam intercipiẽdo,quod est non iudicis, sed quadruplatoris, & deceptoris, vt de Rom. populo ait Liu lib.3. cũ iudea sumptus agrũ sibi adiudicauit de quo Ardeates,& Aricini ambigebãt,suadẽte id fieri Scaptio Trib.pl,cõsulibus, & patribus inuitis, quare postea restitutus est. (Sunt aũt quædã officia) Dixit qbus adducti causis ad iniuriã faciendam hoies traherent. nũc docet,quæ officia in eos seruanda sint,à qbus læsi fuerimus. (Est.n.vlciscendi,& puniẽdi modus) Vere sunt quædã officia aduersus eos,à qbus iniuriam acceperis,seruanda,qm̃ modus est vlciscendi,& puniendi,vbicunque aũt modus est,illic offĩn sit, necesse est.Modus aũt ipsa est mẽsura,& mediocritas, in qua virtus consistit.Quidqd modo subijcitur,& virtuti subijcitur. Cõuenit non excedere modum,ne maior sit pœna delicto. (Vlciscẽdi) Vt satisfiat læso (Puniẽdi) Ne improbitas hoium augeatur,si impuniti euaserint. (Atque haud scio) Obiectioni occurrit. Dicere.n. quispiam posset,nunqd non remittenda iniuria est,si.n. q iniulerit pœnitebit? dubitare se rñdet satis ne hoc sit,& sic non sufficere innuit,siq s personã spectet læsi,satis illi est,si eũ,q læsit, pœniteat læsisse. Nam neque Socrates,neque Stoici lędentẽ puniri volunt,& clementẽ oportet esse hoiem,qua uirtute dijs ęquatur,vt ait Claud. Sis pius in primis,nã cũ vincamur in oĩ Munere sola deos æquat clemẽtia nobis. Si vero ꝑsonã lædentis qspiã respiciat,nõ satis est,si illũ pœniteat,ne impunitus,ne ꝗ ad iniuriã redeat,& ceteris exẽplo sit ad malefaciendũ. Nã,vt ait Cic. Quod exẽplo fit,id ẽt iure fieri putãt,& aliqd, atque adeo multa semp addunt de suo. Exigit itaque iustitia,vt puniantur q læserunt ad ciuilis societatis vtilitatẽ, & cõseruationẽ, Solõ aũt duabus reb' ciuitatẽ cõstare dixit, ꝓmio, & pœna, sm perfectum officium satis est,si nocentem pœniteat. Secundũ vero medium nõ satis est.

ASCEN. EXistunt ẽt &c.) Monet fugiendam esse iniuriam q̃ ex vafcamento.i.calliditate quadam malitiosa vẽ hẽre spẽm æquitatis.Ordo est.Iniurię existunt ẽt sępe,quadam calũnia & nimis callida.i.vafra,sed malitiosa interpretatione iuris.Ex quo .i.ex qua re,illud prouerbium iam tritum .i. vulgatum sermone, Summum ius,summa iniuria est, factum .i.ortum & natum, in quo gñe multa peccantur ẽt in cep.i deceptiones fiunt ẽt in publicis,non solum priuatis contractibus,ut ille .s. populus Thraciæ qui cum induciæ (quas Galli barbare treugas uocant) cenũ triginta dieꝝ essent pactæ cum hoste s. cum Bœotijs, populabatur.i.depredabatur agros,quod.i. quia induciæ dieꝝ non noctiũ essent pactæ.i.per pactum constitutæ. Nec noster quidem i.Romanus.s.Q. Fabius Labeo est probandus.i.approbandus & laudandus,si verum est, Q. Fabium Labeonem,seu.i.siue,quem.i.aliquem alium,(ostendit quare dubitet,dicẽs,enim,pro quia,ego nihil habeo sup. testimonij aut certi de ea re præter auditum .i. duntaxat audiui factum esse) datum à Senatu R. scilicet.i.collegio Senatorum Nolanis,& Neapolitanis,populis illis Italiæ, arbitrum.i.iudicem arbitrarium de finibus agri de quibus contendebant,&si verum est,cum ad locum venisset, separatim cũ vtrisque sup.populis.s.Nolanis,& Neapolitanis locutum,cũ.i. postq̃ venisset ad locum,ne agerent quid.i.aliquid cupide,& ne appeterent.i.vltra suum peterent quid.i.aliquid.Atque vt mallẽt regredi.i.à iure suo recedere,& minus hẽre quam iustum sit,quam progredi.i.vltra suum exigere. Cum fecissent vtrinque.i.ab vtraque parte.i.cum regressi essent,& à suo iure concessissent, aliquantulum agri relictum est in medio terminoꝝ.s. quos sibi petierant, & ita terminauit ipse fines illoꝝ sicut ipsi dixerant, & adiudicauit P. R. illud quod erat relictum in medio. Sed hoc.s.facere,est quidem.i.certe decipere,non iudicare. Quocirca talis solertia.s. iniuriosa & malitiosa est fugienda in omni re.Sunt aũt quædam officia seruanda,& aduersus .i. erga eos à quibus acceperis iniuriam Est.n.modus.i.moderatio & certa mensura vlciscendi,& puniendi.Atque haud.i.non scio satis.i.dubito an sit satis eum qui lacessierit.i.aliquem iniuria affecerit, pœnitere suæ iniuriæ, an sup.melius sit acrius puniri,ut.i.etiam ipse ne cõmittat posthac.i. post illud facinus quid .i. aliquid aliud tale, ut & ceteri sint tardiores ad iniuriam, & ita erit conceptio numerorum, vel sic, ut & ipse sup.fit tardior &c.

Callidita s ab officioso vitã ... [marginal note, partly illegible]

CVm hoste pactæ induciæ) Vt homo pactus dicitur,cui promissum est aliquid,ita res pacta dicitur, quæ pacto ꝓmissa est. DOCT. interp.

INiuriæ suæ pœnitere) Quem pœnitet facti,is ꝓpe non peccauit. DOCT. interpr.

ARGVMENTVM.

HActenus de ciuili iustitia,nunc de bellicis officijs. Facit autem duo belli genera,quorum vtrique communia sunt hæc,vt non nisi iustis de causis suscipiantur ne inferantur nisi rebus repetitis, nisi solenniter denunciata,vt rite gerantur, ne sæuiatur supra modum in victos: humaniter etiam qui se dedunt,recipiantur: fides hosti etiam priuatim præstetur, non modo in conuentis solẽnibus. Propria vero sunt illa,vt cũ hoc hostium genere,qui de imperio certant,humanius agamus,cum his qui vitam nostram petunt, seuerius.

ATQVE in rep. maxime conseruanda sunt iura belli. nam cum sint duo genera decertandi,vnum per disceptationẽ, alterum per vim; cumq. illud propriũ sit hominis,hoc belluarum: confugiendum est ad posterius,si vti non licet superiore. quare suscipienda quidem bella sunt ob eã caussam,vt sine iniuria in pace viuatur: parta autem victoria, conseruandi sunt ij,qui non crudeles in bello,nec immanes fuerunt: vt maiores nostri Tusculanos, Aequos, Volscos, Sabinos, Hernicos in ciuitatem etiam acceperunt: at Carthaginem, & Numantiam funditus sustulerunt: nollem,Corinthum: sed credo illos secutos opportunitatem loci maxime,ne posset aliquando ad bellum faciendum locus ipse adhortari. mea quidem sententia, paci, quæ nihil habitura sit insidiarum, semper est consulendum. In quo si mihi obtemperatum esset,si non optimã, at aliquam remp. quæ nunc nulla est,haberemus. & cum ijs,quos ui deuiceris, consulendum est: tum ijs, qui armis,positis,ad imperatorum fidem confugient, quamuis murum aries percusserit,recipiendi sunt. in quo tantopere apud nostros iustitia culta est,vt ij,qui ciuitates,aut nationes deuictas bello in fidem recepissent,earum patroni essent more maiorum. ac belli quidem æquitas sanctissime fœciali populi R. iure perscripta est: ex quo intelligi potest,nullum bellum esse iustum,nisi quod aut rebus repetitis geratur,aut denunciatum ante sit, & indictum. Pompilius imperator tenebat prouinciam,in cuius exer-

citu Catonis filius tiro militabat. Cum autem Pompilio videretur vnam dimittere legionem, Catonis quoque filium, qui in eadem legione militabat, dimisit: sed cum amore pugnandi in exercitu remansisset, Cato ad Pompilium scripsit, vt, si eum pateretur in exercitu remanere, secundo eum obligaret militiæ sacramento; quia, priore amisso, iure pugnare cū hostibus non poterat. adeo summa erat obseruatio in bello mouendo. Marci quidem Catonis senis est epistola ad M. filium, in qua scripsit se audisse eum missum factum esse à consule, cum in Macedonia bello Persico miles esset. monet igitur, vt caueat, ne prœlium ineat: negat .n. ius esse, qui miles non sit, pugnare cum hoste. Equidem illud etiam animaduerto, q͂, qui proprio nomine perduellis esset, is hostis vocaretur, lenitate verbi tristitiam rei mitigante. Hostis enim apud maiores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinū dicimus: indicant duodecim tabulæ, Aut status dies cū hoste: itemq́., aduersus hostem æterna auctoritas. quid ad hanc mansuetudinem addi potest, eum, qui cum bella geras, tam molli nomine appellari? quanquam id nomen durius effecit iam vetustas; à peregrino enim recessit, & proprie in eo, qui contra ferret arma, remansit. Cum vero de imperio decertatur, belloq́. quæritur gloria, caussas omnino subesse tamen oportet easdem, quas dixi paullo ante iustas caussas esse bellorum. sed ea bella, quibus imperij gloria proposita est, minus acerbe gerenda sunt. Vt enim cum ciuiliter contendimus, aliter, si est inimicus, aliter, si competitor; cum altero certamen honoris, & dignitatis est: cum altero capitis, & famæ: sic cum Celtiberis, cum Cimbris bellum vt cum inimicis, gerebatur, vter esset, non vter imperaret; cum Latinis, Sabinis, Samnitibus, Pœnis, Pyrrho, de imperio dimicabatur. Pœni fœdifragi, crudelis Annibal, reliqui iustiores. Pyrrhi quidē de captiuis reddendis illa præclara sententia est.

Nec mi aurum posco. nec mi precium dederitis:
Nec cauponantes bellum, sed belligerantes,
Ferro, non auro vitam cernamus vtrique.
Vos ne velit, an me regnare hera, quid ue ferat fors,
Virtute experiamur. & hoc simul accipe dictum:
Quorum virtuti belli fortuna pepercit,
Eorundem me libertati parcere certum est
Dono, ducite, doq. volentibus cum magnis dijs.

Regalis sane, & digna Aeacidarum genere sententia. Atque etiam si quid singuli, temporibus adducti, hosti promiserint, est in eo ipso fides seruanda: vt primo Punico bello Regulus captus à Pœnis, cum de captiuis commutandis Romam missus esset, iurassetq́. se rediturum, primum, vt venit, captiuos reddendos in Senatu non cēsuit: deinde, cum retineretur à propinquis, & ab amicis, ad supplicium redire maluit, quam fidem hosti datam fallere. † Secundo autem Punico bello, post Cannensem pugnā, quos decem Annibal Romam adstrictos misit iureiurando se redituros esse, nisi de redimendis ijs, qui capti erāt, impetrassent: eos omnes, Censores, quoad quisque eorū vixit, qui peierassent, in ærarijs reliquerunt: nec minus illum, qui iurisiurandi fraude culpam inuenerat: cum .n. Annibalis permissu exisset è castris, rediijt paulo post, q͂ se oblitum nescio quid diceret. Deinde egressus è castris, iureiurando se solutum putabat; & erat verbis, re non erat. Semper autem in fide quid senseris, non quid dixeris, cogitandum. Maximum autem exemplum est iustitiæ in hostem à maioribus nostris constitutum. Cum à Pyrrho perfuga Senatui est pollicitus se venenū regi daturum, & eum necaturum: Senatus, & C. Fabricius perfugam Pyrrho dedit. Ita ne hostis quidem, & potentis, & bellum vltro inferentis, cū scelere interitū approbauit. † Ac de bellicis quidem officijs satis dictum est. Meminerimus autem, & aduersus infimos iustitiam esse seruandā. est autem infima conditio, & fortuna seruorum: quibus, non male præcipiunt, qui ita iubēt vti, vt mercenarijs ad operam exigendam, & iusta præbenda. Cum autem duobus modis, id est, aut vi, aut fraude, fiat iniuria: fraus quasi vulpeculæ, vis leonis videtur: vtrunque alienissimum ab homine, sed fraus odio digna maiore. Totius autem iniustitiæ nulla capitalior est, quàm eorum, qui tum, cum maxime fallunt, id tamen agunt, vt viri boni esse videantur. De iustitia satis dictum est.

† In nonnullis exēplaribus manuscriptis & impressis, hæc nō leguntur.

PETR. MARS.

ATQVE in rep.) Præcipit nunc conseruanda esse iura belli, & officia, quæ in bello præstari debent, ponens duo genera decertandi, docens etiā quare bella suscipienda sint, & quid sit agendum parta victoria maxime. in primis, & ante omnia illi, qui sunt in magistratu, & remp. gubernant, belli iura seruare debent. Veteres Romani nunquam ad bellum prodiere, nisi prius omnia rite peregissent. Vnde summo iure seruato, bellum gerentes victoriosissimi fuerunt. Nunq̄ placuit illis fraus, neque victoria, quamuis maxima, per fraudem, q̄ non hominum est, sed vulpecularum. [Iura belli) .i. honestæ sanctiones, & iusta, præclaraq́. maiorū instituta in gerendis bellis. [Per disceptationem) Contentionem uerborum. [Per vim) Armis, cū verba non sufficiunt. Illud per disceptationem verborū. [Hoc) .s. per violentiam. Disceptare est verbis contendere. Certare autē armis. [Ad posterius) Vt ui prohibeamus iniuriam, cū verba non sufficiant. [Superiore) .i. si disceptatione uti non possumus cum hoste, opus est certare armis, & ui hostes reprimere. i. si non possumus disceptando id, quod nobis debetur obtinere, debemus agere ui. Vnde miles gloriosus apud Terent. dicit, Omnia prius experiri consilio quam armis sapiētem decet. [Ob eam causam) Ad illum finem, qui semper spectandus est in omnibus actionibus, ne locus pœnitentiæ relinquatur, non est aliquid temere agendum, ne euentus arguat nos imprudentiæ, & ne aliquando dicendum sit, hoc non putaram. Plato in 5. de Leg. sic ait, Iniurias, quæ vel difficulter, vel nullo modo sanari possunt, nō possumus aliter effugere, q̄ pugna, defensione, victoria, & nullius peccati remissione, quod absque animositate nemo potest facere. philosophus in vlt. Eth. sic ait: Negocia suscipimus, vt ociū habeamus, & bellum gerimus, vt in pace degamus. Nemo bellum gratia belli parat, esset .n. crudelis, & sanguinolētus, si pugnas, cædesq́. optaret. [Si Parta victoria) Ponit officia seruāda post victoriam erga illos, quos vicimus. [Ne immanes) Immanes dicūtur illi, in quibus nulla est bonitas, sed natura, & ingenium ferinum ab omni humanitate alienum, crudeles dicuntur à cruore, & hi sunt, qui sanguine delectantur. [Vt maiores nostri) Prisci illi Romani. affert exemplum priscorum Romanorum, qui hos populos Vrbi finitimos bello victos conseruarunt, cum non fuissent in bello nimiū crudeles, aut immanes. Omnes hi populi sunt vicini Romæ, vnde bellum cum ipsis gestum, cum finitimis geri dicebatur. [In ciuitatem etiam acceperunt) .i. non modo ipsis veniam dederunt, sed etiam ciuitatem Rom. & ius quod appellatum est ius Latij, vt .s. possent petere magistratus Romæ, & inire suffragia in comitijs. Vnde dicit Liu. Tantum fere verborum a Tusculanis factum, pacem in præsentia, nec ita multo post ciuitatem etiam impetrarunt. [At Carthaginem) Affert exemplum contrarium. Nam Romani sustulerunt funditus Carthaginem, & Numantiam pp crudelitatem, & immanitatem. Carthago erat in Africa condita à Didone æmula Romanī imperij, quam in tertio bello Punico Aemilianus Scipio deleuit, & cineres in Capitolium retulit. Idem ēt Scipio Numantiam vrbē Celtiberorū in Hispania sustulit 14. annis obsessam pp desidiam militum, qui ad luxuriam conuersi erant, quos Scipio ad disciplinam militarem redegit,

Discepto, & certo in quo differant

Immanis qui dicat.

redegit. Cũ Celtiberis gestum est bellũ à Rom. per 20. annos, qđ Cantabricũ appellatur à Cantabris populis. in quo bello Numãtia vires ostentauit suas. nã duces quosdam superauit, & 30. millia Romanoꝝ illic cæsa sunt à quatuor millibus hostiũ. [Nollem, Corinthũ) Aegre fert Cic. euersam fuisse Corinthũ ꝑꝑ bonas artes, quæ illic vigebãt, & cum nõ videretur esse iusta causa euersionis, qm̃ apud illos legati Romanoꝝ fuerãt superbi appellati à Critolao, & violati apud Corinthũ, quam iccirco Romani iusserunt euerti. Ergo vñr Romani ab officio discessisse ob hanc causam delere Corinthũ, quæ erat caput Achaiæ, & prius Ephyre dicebatur, vt latius dixi in cõmentarijs Thebaidos, posita est in Isthmo Peloponesi inter duo maria Ionium, & Aegeũ. Achaiam subegit L. Mũmius, & Corinthũ diripuit, ac solo æquauit, & Chalcidẽ, ac Thebas, qm̃ Corinthijs opem attulerãt. [Sed credo illos) Excusat Romanos, affertq. causam Cic. qua ducti Romani cẽsuerunt delendam Corinthum, qm̃ inqt, ipse locus natura munitus, & ad bellũ instaurandum opportunus ꝑꝑ duo propinqua maria, potuisset excitare aliquos ad bellicos tumultus. in oratione pro lege Agr. contra Rull. dicit, Corinthi vestigium vix relictum est. erat. n. posita in angustijs, atque faucibus Græciæ, sic vt terra claustra locoꝝ teneret, & duo maria maxime nauigationi diuersa pene coniungeret, cũ pertenui discrimine separẽtur. [Aliquos). s. Senatores, q id censuerunt, & Mũmium, cuius auspicijs Corinthus euersa est. [Opportunitatem) Cõmoditatem ad bellũ instaurandum. [Locus ipse) q erat natura munitus [Ad bellũ) Ad mouẽda arma Romanis. [Mea quidem snĩa) Docet nũc quanto studio pacem debeamus amplecti, quæ est sine fraude, & insidijs. [Mea snĩa) Vt ego sentio, & vt mea fert opinio. [Consulendũ) Prouidendum Et inqt Cic. si Romani meis monitis paruissent, Cæsar nõ occupasset remp. Semper. n. suasit Cæsaris audaciã reprimẽdam, & ab armis reuocandã, alta mente vir sapiẽtissimus ꝑui dens, quid ille moliretur. In 2. Phil. dicit, Duo tp̃a inciderũt, qbus aliquid contra Cæsarem Põpeio suaserim. Vnum, ne quinquẽne imperium Cæsari prorogaretur, alterũ ne pateretur fieri, vt absentis eius ratio hẽretur, quoꝝ si vtrumuis persuasissem, in has miserias nunq̃ incidissemus. Queritur igitur Cic. Pompeiũ nõ paruisse suo consilio & ẽt ciues, qm̃ satius fuisset iniq̃ conditionem pacis accipere, quam reip. statum penitus amittere. [In quo) In qua re, & pace cõcilianda, tollendaq. discordia. [Obtẽperatum) Si meis cõsilijs Romani paruissent de cõditione pacis. [Aliq̃ remp.) Aliquem statũ reip. quæ nunc penitus corruit. [Aliquã) Alicuius dignitatis, quamuis ẽt iniqua pacis condicione aliquid de dignitate reip. & forma esset diminutum. tñ id melius erat, quam nullam penitus reip. dignitatẽ, & formam retinere. Cic. rediẽs ex Cilicia, vbi fuerat Procõsul belli ciuilis incendia reperit, vnde vtriusq; cõcordiam suadebat, & eius snĩa semp vna fuit, pacem, quamuis iniq̃ ciuili bello sibi videri præferendam, & cõsilium Pompeij de relinquenda Italia vehementer improbauit. Cogitauerat Cic. libellũ de concordia componere, sed cũ de pace desperandum esset, destitit. itaque in 7. lib. Epist. ad Att. scribit: Iam Demetrij lib. de cõcordia tibi remisi. [Si non optima,) Si nõ integræ dignitatis, libertatisq. [Quæ nulla est) Amissa. s. dignitate, & libertate. Appian. lib. 2. belloꝝ ciuiliũ sic scribit, Cic. ñũr de cõcordia agendum cẽsebat contradicẽtibus ad oĩa consulibus. [Et cũ ijs, quos vi) Aliud ꝓceptum, vt ẽt in bello hi defendantur, q depositis armis ad Imperatorem cõfugiunt, ergo non modo post cõfecta bella, sed ẽt in ipso strepitu armoꝝ, & clangore tubarum officium seruãdum est. [Positis) Depositis armis, dãtes se Imperatori, vt illi, q in vrbibus obsidentur, & oppugnãtur admotis iam machinis, & tormẽtis bellicis ad muros deijciendos. [Aries) Erat instrũ bellicum, quo ianuæ quatiũtur & muri, de quo dixi apud Papinium, & Siliũ. [Murum) Murus est vrbium, paries domoꝝ. s. quãuis imperator cœperit oppugnare muros hostiles, tñ debet suscipere hostes, q ad illius fidem cõfugiunt, & illorum saluti consulere, ne aliqua crudelitas appareat. Plato. lib. 5. de legibus sic ait, Sed oĩum tam in peregrinos quã in ciues peccatoꝝ maximum est, quod in supplices est cõmissum. Deus. n. custos est quare nullus in supplices sceleratus impune abibit. [In quo) In qua re, & officio, quod Romani exercebãt ergo illos, q ad ipsoꝝ fidẽ confugiebant, & affert exemplum Romanoꝝ in hac re. q erga victos omne genus humanitatis, & officij exercuerunt, & illorũ patrocinium suscepere. [Iustitia culta est) Tã iuste se gesserũt i [Vt ij) Cõsules, Impatores, & duces exercitus. [Patroni) Defensores. [More maioꝝ) Veterũ Romanorũ instituto, vt. s. Patrocinũ eorũ susciperẽt, quos vicissent. Vnde Paulus Aemilius auct. Plut. nõ solum in victoria mite, & humanum se erga Macedones ꝓbuit, sed in omni reliqua vita eos tutatus est, & veluti pro domesticis, ac necessarijs habuit. in 2. de legib. dicit: Erant fere in more maioꝝ q tum vt lex valebat. [Ac belli qdẽ æqtas) Affert summã æqtatem Romanoꝝ, qua vtebantur in bello indicendo, armisq. mouendis cõtra hostes, vt ostendat Cic. bella nisi iure suscipi nõ debere, & oĩbus rite peractis quæ iustum bellum ꝓcedere debẽt. vt. s. res repetantur per Feciales, qbus negatis Romano ritu bellum indicebatur. [Belli æquitas) Iusta causa, & ritus belli indicẽdi. [Perscripta) Diligẽter, & accurate scripta. Ancus Martius nepos Numæ Põpilij ẽ filia, bellicas cæremonias instituit, vt nõ solũ gererẽtur bella, sed ẽt indicerẽtur aliquo ritu. Ius ab Aequicolis antiqua gente acceptũ descripsit, quod postea Feciales habuerũt quo res repetebãtur, & pater patratus ex ordine Fecialiũ erat dictus à patrando fœdere, & cũ Feciali legato res repetitũ ibat, officiumq. ipsius erat in sanciẽdis fœderibus. Feciales ad illatores iniuriaꝝ ibant, & bellum indicebant. Vnus Fecialium sacris vestibus ornatus repetitũ ibat, & vbi ad fines veniebat, vnde res repetebãtur, capite velato velamine laneo, audi Iupiter, dicebat, audite fines cuiuscunq; gentis sint. Numina audiãt fas, verbisq. meis fides sit. Inde postulata peragebat Iouẽ testem inuocãdo. peractoq. ritu, q est apud Liuium lib. 1. bellũ indicebat. Inde hastam ferratã, sanguineam præustã in agrum hostilẽ iaciebat, dicẽs; bellũ indico, facioq. Vnde Fecialis denominatur. Var. tñ dicit Feciales dictos à fide publica, cui præerant, & sedãdis cõtrouersijs, nec ante licebat gerere bellũ, quã Feciales issent res repetitũ, vt experirentur, an verbis posset discordia dirimi, & tolli, hoc modo à Priscis Romanis repetebantur, & bellũ indicebatur, quẽ posteri seruauerũt. Vetantibus Fecialibus nulli fas erat arma capere. Ab is initiũ belli iure, atq; religione statuebatur, postea aucto imperio cũ nimiũ hostes ab vrbe distarẽt, vt nõ facile ad illoꝝ fines iri, à Feciali iaciebatur hasta supra columnellã, quæ erat ante tẽplũ Bellonæ, & ita nõ neglecto penitus prisco ritu, bellũ indicebatur, ad quẽ Papinius alludẽs in Thebaide fingit, Bellonã intersisse hastã ex Larissa arce argiua in fines Bœotioꝝ, qbus Argiui parabãt bellum. Ita. n. canit: Prima manu rutilam de vertice Larissæo, Ostẽdit Bellona facẽ, dextraq. trabalẽ Hastam intorsit agẽs, liquido q̃ stridula cœlo Fugit, & aduersæ celso stetit aggere Dirces. [Sãctissime). i. religiosissime. [Iure feciali) Quo Feciales Pop. R. quodã vtebantur in faciẽdis, indicẽdisq. bellis. [Ex quo) Ob hoc qa ꝑscripta erat æqtas belli. [Denunciatũ) Intelligitur simpliciter sine aliqua solẽnitate. [Indictum) Solẽnitate quadã & ritu Fecialiũ in bello indicẽdo, & affert exẽplum Catonis Cẽsoris, cuius filius militabat sub Põpilio in Macedonia, vt cognoscatur quãta obseruatio erat apud antiquos & cura circa ius belli, & aduersus hostes. [Pompilius imperatore.) hæc historia implicita vẽ Plut. n. dicit filiũ Cato. militasse in Macedonia sub Paulo Æmilio, & fortitudinis laudẽ meruisse, cũ ensem quẽ amiserat, ẽ medijs hostibus recuperauit, mirãtibus cũctis animi magnitudinẽ, atque cõstantiã, Cic. dicit meruisse sub Põp. [Tiro) nouus miles. [Militiæ sacrõ) Formulã sacramẽti militari Aulus Gellius repetit ꝑscriptã à Cincio in lib. de re mil. q̃ talis est, In magistratu C. Lælij, C. filij cõs. L. Cornelij. P. filij ꝯsulis, in exercitu decẽq. millibus passuũ ꝓpe furtũ nõ facias dolo malo, solus, neq; cũ pluribus, pluris nũmo argẽteo in dies singulos, extraq. hastã, hastile, ligna, pabolũ, vtrẽ, facculam siqd vbi inueneris, sustuleris ne, qđ tuũ nõ erit, qđ pluris nũmo argenteo erit vti tu ad C. Læliũ, C. filiũ cõsulẽ. L. ne Cornelium P. filiũ consulem, siue ad quem vter eoꝝ iusserit proferes. Aut ꝓfitebere in triduo proximo qdqd inueneris, sustuleris ne dolo malo. Aut domino suo cuiũ id censebis esse, reddes, vti quod rectum factum esse voles. [Secundo sacrõ) Vt iterum iuramẽto ipsum astringeret, qm̃ erat à militia dimissus, & sic nõ poterat iure pugnare cum hoste, cum non esset miles, qm̃ dimissus fuerat cũ ea legione, quam Põpilius dimisit, cum eã alere non posset. [Adeo) Intm̃ obseruabantur cæremoniæ, & ritus bellãdi. [Obseruatio). s. legum consuetudinum & disciplinæ veteris in bello. [Catonis senis) Ad differentiam Catonis iunioris q Vticẽsis cognominatus est. [A consule) Põpilio. [Bello Persico) Qđ gerebatur cõtra Persen regẽ Macedoniæ. [Ius esse) Iure licere. [Miles) scriptus in militia, & q non dedit nomẽ, & militiæ sacrõ se non obligauit. [Equidem illud est) Probat ẽt Cic. Romanorum æqtatem, & lenitatem erga hostes. [Animaduerto) video & considero. [Proprio nomine). i. is proprie dicebatur perduellis, q apud antiquos is erat, q nunc dr̃ hostis, & perduellis ẽt is dicebatur, q per seditionem interfecisset ciuem Romanum, aut arma mouisset, & etiam is q commisisset crimen læsæ maiestatis. Vnde Cæsar auctore Tranquil. subornauit vnum qui. C. Rabirio ꝑduellionis diem diceret, quo adiutore Senatus coercuerat Seditiũ Saturninum Tribunatu, quo violato crimẽ læsæ maie-

Numantinorum fortitas.

Corinthus vbi locorum.

Feciales vnde dicantur.

maiestatis cōmittitur. Varro ait: Multa alia, aliud nunc ostendūt, aliud ante significabāt, vt hostis. nam tū eo verbo dicebant peregrinum, q suis legibus vteretur, nunc inqt eum dñt, quem tūc dicebāt perduellem. Pōpeius ait, Hostis apud antiquos peregrinus dicebatue, modo dr̄ hostis pro perduellione: Hostis est generalis & publicus, inimicus vero priuatus. Vnde dicit iurisc ōsul. Hostes sunt qbus publice bellum decernitur, Ceteri latrones sunt aut p̄dones. (Lenitate verbi) miti sign̄atione. nā dicebatur mitiore nomine hostis ille, q esset pduellis, vnde nois lenitate asperitatem rei mitigabāt. (Tristitiam) asperitatē. (Quem nunc pere.) q iure populi R. nō vteretur, & peregrinus vocatur q in ciuitate sua nō est, vel q non oriūdus ex nostra ciuitate. apud antiquos is appellabatur, q alienus esset à P. Romano. Ambrosius ait: Aduersarioa molli appellatione nominabāt, vt peregrinos vocarēt. hostes. n. antiquo ritu peregrini dicebātur. Hebręi appellabāt aduersarioa allophylos. i. alienigenas. Paulus iurecōsul. ait, Quos nos hostes appellamus, eos veteres perduelles appellabant, p eā adiectionē indicātes cum qbus bellum esset. Plu. ait, Perduelles penetrāt se in fugā. (Indicant) Testantur & declarāt hoc 12. tabulæ, verba q̄ scripta erāt in legib. 12. tabulaꝝ, in qbus cum de aduersario alicuius in causa & peregrino, q suis legibus vteretur, fieret mētio, hostis appellabatur. (Aut sta.) Iudicij causa ꝯstitutus. hoc. n. sign̄at dies status. (Cū ho.) .i. peregrino & aduersario i causa status dies dicebatur, in quo litigātes cōparare debebāt. Plau. ait, Oportet ire, dies est status, cū hoste. i. peregrino & aduersario in causa. Cincius lib. 5. de re mili. militibus scriptis diē quo adesse deberēt pręfiniens, has addidit exceptiones, Nisi haꝝ aliqua causa erit, funus familiare, feriæ vindemiales, Calēdæq., morbus sonticus, auspiciū ue, qđ sine piaculo pterire non liceat, sacrificiúmue anniuersariū, qđ recte fieri nō posset, nisi ipsius eo die ibi sit rus, hostis ue, status cōdictus ue dies cum hoste. Et p hoc ostenditur hostē significare aduersariū in causa, siue lite. Itēq. hæc erāt verba in alio loco 12. tab. (Aduersus ho.) .i. peregrinū & aduersariū. (Aeterna au.) .i. semp peregrinus possit coerceri, hoc pmittebāt leges 12. tab. (Quid ad hāc) Laudat Cic. mansuetudinē Romanoꝝ in tali appellatione. nā rei asperitatē, & tristitiam molli noie mitigabāt. (Tā molli) Miti. (Quanq̄) Id nomen. s. hostis iam accipitur in alium significationem, & non dr̄ peregrinus, sed ille q nobis arma parat, & bellum infert. (Durius) .i. q̄q̄ hæc nois significatio pp vetustatem facta est dura & quasi violenta & obsoleta, & ideo hostis transiuit in aliā significationē, & non significat peregrinū, vt quondam, sed illum q bellum molitur & infert. multa sunt noia quæ pp antiquitatem venerunt in desuetudinem supra dixit, Quanq̄ hoc videbitur cuipiam durius. i. nimis durum & inusitatum. Phauorinus philosophus vt est apud Gellium adulescēti verboꝝ veteꝝ cupidissimo dixit, Viue moribus præteritis, loquere verbis pręsentibus, & tanq̄ scopulum fugias insolitum verbum. Idem Phauorinus dixit ciuibus Romanis latine loquentibus, rem non suo vocabulo demonstrare nō minus turpe est, quā hoiem non suo noie appellare, & Cęsar monuit fugiendū esse insolitum verbum, vt scopulum in mari. consuetudo dixit Apollinaris cum domina omnium rerum, tum maxime verborum est. ergo antiquitas efficit, vt illud nomen esset durius, nam nomina mutantur ipso tempore, & consuetudine. Qualia apud Cic. inquit Fab. lib. 8. beatitas & beatitudo, quæ dura quidem sentit esse, uerum tō vsu putat posse molliri: Verba sunt Cic. in lib. de natura deorū, Aut ista siue beatitas, siue beatitudo dicenda sit, vtrunque oino durum, sed vsu mollienda nobis verba sunt. (Durius) durioris significationis, qm̄ non est amplius molle nomē sed durum, & illum significans, qui arma mouet, non aduersarium in causa, vt prius. (Cum vero de Imperio.) Proposuit duo gn̄a decertandi, vnum per disceptationem, alterum per vim. Postq̄ de primo disseruit, & iustis causis bellorum atque officijs, transit ad altēꝝ, quod fit armis & vi, ipsumq. diuidit in duas partes. Nam & pro gloria cōparanda, & imperio propagando certatur interdū aliqn̄ pro vita, cum hostem non modo eijcere, sed ēt trucidare conamur. Et hic pars præceptorum non solum ad singulos hoies, sed ēt publicam disciplinam pertinet. Et docet Cic. monetq. ēt in hoc gn̄e belli debere inesse iustas belli causas, & distinguendas esse hostium gn̄a, & ita pugnandum vt res & ratio postulat, qm̄ non cum omni gn̄e hostium eodem modo, & animo dimicandum est. (De imperio) .i. quando bellum infertur pro imperio amplihando, & gloria comparanda, quæ est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de excellenti virtute. (Oportet subesse) necesse est vt subsint & insint eadem causę, quas dixi. i. rōne quibus inducti id facimus, ut. s. sine iniuria in pace viuatur, & quod bellum indicatur per Feciales, & ante

denūcietur, & q res prius repetantur; si posset verboꝝ disceptatione res sedari, quæ propria est hois. bellue. n. vim amant, & nos nō ad bella, sed ad pacē & concordiam nati sumus. (Sed ea bella) Præcipit nunc quo aio gerenda sint ea bella, qbus gloria quæritur, non aūt euersio alioꝝ funditus. (Minus acer) Minori iracundia & acerbitate, q̄ ea bella quibus pro capite dimicatur. (Vt enim) Similitudinē accipit a singuloꝝ hoium contentionibus ciuilib⁹, in qbus non tractantur arma, & monet idē fere seruandum esse in publicis certaminibus cum hoste, vt poscit illoꝝ atrocitas, aut lenitas, quēadmodum certatur inter ciues in priuatis rebus vt res de qua cōtenditur, requirit & persona. (Ciuiliter) In priuatis negocijs ciuium. i. in ciuitate inter ipsos ciues. (Aliter) Alio aio. (Inimicus) Si est nobis aio non amico, sed odio habet. (Cōpetitor) In aliquo magistratu. i. si petit eundē magistratum, quē nos petimus (Cū altero) Competitore. (Honoris) Quantū ad magistratum q petitur. (Et di.) Gloriæ quæ ex ipso magistratu sequitur. (Cū al.) Inimico. (Capitis) Vitæ, q a inimicus cupit alterijs mortē, & famā inimico suo eripere, cuius amissio magna iactura est. melius. n. est nomē bonum q̄ diuitiæ multæ: & q nititur eripere nomē, & dignitatem, acerrimus est inimicus. quapp fama negligi nō debet, qm̄ ipsam negligere crudelitas est. Et affert Cic. exēplū illoꝝ, quibus cum de capite dimicatum est a Romanis. Plat. in 5. de rep. loquēs de disciplina militari dicit, Sordidū est spoliare cadauer, hostemq. putare mortui corpus quoties Græci contra Barbaros, vel Barbari cōtra Græcos pugnabunt, bellu gerere asseremus, & hostes esse natura, & has inimicitias bellū vocabimus. qn̄ vero Græci cū Græcis pugnabūt, dicemus eos natura qdē amicos esse, morbo aūt laborare, in hoc Græciā, & seditionibus agitari, & seditionem has inimicitias appellabimus. Nostri exercitus neminē Græcū facere seruū dñr, sed & Græcis alijs cōsulere potius, vt ipsi ab hoc caueāt. nā ita facilius ac fortius ꝯtra Barbaros insurgēt, & a se inuicē abstinebūt. (Sic) Eodē modo, pari similitudine, & gn̄e contētionis diuerso. (Celtiberis) Numātini q in Celtiberia sunt, & hūt mores efferatos & per an. 20. cum Ro. pugnarūt de capite & vita. quos tandē Scipio attriuit. Celtiberi sunt populi Hispaniæ accolētes Iberum fluuiū, q ex Celtis pplis Gallię originē habuerunt, vn̄ Luc. Profugiq. à sede vetusta Gallorum Celtæ miscētes nomē Iberis. (Cū Cim.) Populis Germanię, q magna hoium manu collecta in Italiam inimico aio se se effundebant, qbus alpes magno impetu & vesano furore trāscēdentibus Marius Arpinas occurrit, & eos fugauit, ceciditq., nā Cimbrorū cxl. m. desiderata sunt, & capta xl. m. de Cimbris Marius clarissimū reportauit triumphū. Et iura belli poterant videre cum qbus certamen est, vt cum inimicis, cum aūt Imperium quęrerent, videbantur cōpetitores, ideo non cōstituit Cic. ipsos fuisse habendos oino inimicos, aut cōpetitores; qm̄ non seruarunt iura belli, quæ seruanda sunt, cum de imperio, non aūt de vita dimicatur. Sed planum est Carthaginenses de imperio certasse cū Rom. quamuis Fœdera violauerint, & Anni. crudelior fuerit, q̄ ius belli quo imperiū quæritur, & gloria reqrebat. Sex fuerunt Fœdera, vt auctor est Polybius, inter R. & Carthaginēses scripta in æneis tabulis, & seruata in tēplo Iouis Capitolini. Primū fuit post exactos reges, Bruto & Publicola conss. Item duo alia ante primum bellum Pun. Quarto peracto primo bello Pun. quod Amilcar pater Annibalis legatus Carthaginensium cum Luctatio consule percussit. Quintum fuit post illud Luctatij. Sextum cum Asdrubale genero Amilcaris rem in Hispania gerēte, vt terminus imperij esset amnis Iberus. Saguntinis medijs inter imperia duoꝝ populoꝝ libertas seruaretur. hoc fœdus Annibal rupit & solo æquata Sagūto, Italiam inuasit, quam per tot annos summa crudelitate lacerauit. Hæc fuerunt fœdera ante secundū bel. Pun. (Crudelis Annibal,) Nā in eo erat pfidia plusq̄ Punica, inhumana crudelitas, nullus dei metus, & ingens sitis humani sanguinis. De Annibalis felicitate dixi in cōment. Silij. (Reliq. Latini, Sabini, Samnites, Pyrrhus. (Iustiores) q̄ fuerint Pœni & Annibal. qm̄ seruauerunt melius iura belli quo imperium quæritur; non. n. geri dñt tanta sæuitia & perfidia, quanta id quo de capite dimicatur, vn̄ cum Pœni essent pfidi, & crudeles, videbantur inimici, non cōpetitores, & de vita certare, non imperio. (Pyrrhi qdem) Nūc Pyrrhi humanitatem, & pclaram sn̄iam refert. Missi fuerunt legati ad Pyrrhū pro captiuis redimendis, inter quos Fabricius fuit auctore Trogo, & Fabius auct. Plus. Pyrr. 2000 remisit captiuos Rom. dicens hæc uerba, quæ Enn. postea versibus psecutus est. ex ea præda, inqt Trogus, ducentos captiuos milites gratis Romā remisit, vt cognita uirtute eius Rom. cognoscerēt ēt liberalitatem, pugnauerat. n. felici euentu cum Valerio Leuino consule. (Præclara) Digna memoratu & summis laudibus.

[Nec

(Nec mi aurũ posco,) Hæc fuerũt verba Pyrrhi ad legatos agentes cũ Pyrrho de captiuis redimẽdis. (Mi) Mihi. (Dederitis) Sic Ouid. Vitã dederitis in vndis. & alibi, trãsieritis aquas. (Nec au.) Quærẽtes pecuniam ex bello vt faciũt caupones. q vendunt vinũ, & more institorũ qd' turpe est. (Belligerãtes) Bellũ gerentes, belligero antiquũ verbũ est, quod iã obsoleuit. (Ferro) Armis. (Nõ auro) Nõ pecunia more institorũ. (Cernamus) Decernamus .i. certemus pro vita armis nõ pecunijs. Virg. Et cernere ferro, cernere inqt Nonius, signũat dimicare. Ennius in medea exule, nã te sub armis malim vitã cernere. (Vtriq;) Vos Rom. & ego. (An regnare) Qm̃ de Imperio dimicabatur nõ de vita. (Hera) Fortuna rerũ dña. (Ferat) Afferat & cupiat. i. experiamur viribus qd velit fortuna nõ pecunijs. (Sors) Casus belli & euẽtus. i. ipsa fortuna hera .i. q in omni re dñatur. (Virtute) Fortitudine & nõ pecunijs more cauponũ. Virtus, ꝓprie fortitudo dr̃ à viro. Vnde in 2. Tusc. ser. Cic. atq; vide ne cũ oẽs animi affectiones virtutes appellẽtur, nõ sit hæc propriũ oium nomẽ sed ab ea quæ ceteris antecellebat, oẽs nominatæ sint. appellata est. n. ex viro virtus, viri aũt propria est fortitudo. (Et hæc) .s. quod dicã. (Accipe) O Romane, q ad me venisti. (Belli fortuna) .i. q in bello nõ ceciderunt, volo vt liberi sint. (Fortuna) Casus & euẽtus belli. (Eorundẽ) Duæ primę vocales in vnã coalescũt syllabam & cõnectuntur p eam figurã quam græci συναλοιφὴν vel συνεκφώνησιν vocãt. vt illud Virg. voo eodemq. igni. Et Proper. Eosdẽ habuit secũ qbus est elata capillos, Eosdẽ oculos lateri vestis adulta fuit. (Certũ est) Cõstitui liberare illos qbus in bello fortuna pepcit. (Dono, ducite,) Vertit sermonẽ ad legatos Pyrrhus. (Cũ diuo,) Bonis auspicijs, q. d. dij voluerũt, vt hi in bello nõ caderent & sic vt velle esse liberos. Ergo volẽtibus dijs illos accipiatis sine pretio, & bonis auibus. Var. putauit deos magnos esse cœlũ & terrã, aliqui dixerũt esse penates, quos Dardanus ex Samothracia in Phrygiã aduexerat. Cassius. Hemina auctore Macr. dicit Samothraces deos, eosdemq. Romanorũ penates, ꝓptie dici deos magnos. Sciẽs inqt hęc noster Virg. ait: Cũ socijs natoq;. penatibus, & magnis dijs. hos vocabãt Troiani deos patrios auct. Higino. cuius opinionis Virg. fuit dicẽs, Dij patrij seruate domũ. magni dij apud Rom erãt Iupiter, Iuno, & Pallas, quos in Capitolio colebãt, p quos iurat Scipio apud Sil. lib. 10. Tarpea patet q tẽpla secundũ Incolis a cœlo sedẽ & Saturnia nõdũ Iliacis mutata malis, tuq. aspera pectus Ægide gorgoneos virgo succincta furores. (Regalis sane) laudat Cic. sniam Pyrrhi dignã eo rege, q ab Achille Æaci nepote magnanimo, & fortissimo heroe originẽ habebat. (Regale) Digna Pyrrho rege fortissimo. Regiũ dr̃ id quod est, aut fuit regis. Regale, dignũ rege. (Æacidarũ gñe) Fortissimis viris & magnanimis. Aeacus fuit pater Pelei, Peleus Achillis, Achilles Pyrrhi, q in Epiro regnauit, ad quẽ hic Pyrrhus genus suũ referebat. (Sentẽtia) Dictũ laude dignum. (Atq; ẽt siqd) Nunc pcipit seruãdam esse fidem ẽt hostibus & ea quæ tpibus adducti promisimus. Et affert exẽplum M Attilij Reguli, q captus à Xantippo Lacedæmonio, & Romã missus, cum prius iurasset se reditur ũ, aut cum eo captiui permutarẽtur. Regulus in Senatu grauissima oratione id dissuasit, dicens se nullo vsui futurũ Romanis, qm̃ venenum sibi a Pœnis datum esset quo paulo post tabefaceret, & sic Carthaginẽ ad paratum suppliciũ reuersus est, ne fides hosti data violaretur, fidem inquit Plat. in 1. de legib. perfectã iustitiam nominare possumus. De Regulo, eiusq. supplicio plura dixi apud Sil. lib. 6. & aliqua dicẽtur in 3. vol. (Singuli) Soli ciues, non solũ tota ciuitas. (Tẽporibus) Aliqua tpum cõditione, & aliqua difficultate coacti. (In eo ipso) Quod ꝓmissum est tali tpum conditione. (Pœnis) Carthaginensibus duce Xantippo Lacedæmonio, q insidias parauit, vt canit Silius. (Captiuis) Quos Regulus in Africa felici euentu pugnãs cœperat. (Cõmitandis) Vt cõmutarentur cum Regulo. dicit sniam non esse reddẽdos captiuos. (A propin.) Et maxime ab vxore Martia, quæ vnice ipm amabat. (Bellicis officijs) Quæ ad bellũ pertinẽt. (Meminerimus aũt) Postq̃ bellica officia absoluit, tam politica quam singulorũ hoium, præcipit seruandam esse iustitiam ẽt aduersus infimos & seruos, a qbus operã exigere debemus, & iusta præbere. Et hæc pcepta ad gubernationẽ rei familiaris pertinent de qua libellos œconomicos. i. de re familiari tuenda scripsit Xenophõ, quod opusculũ Cic. adolescẽs interpretatus est, & Aristo. q diuidit rem familiarem in duas partes, domũ. s & possessiones, inter quas seruũ dicit obtinere principatum. seruorũ duo genera facit, vt alij sint curatores liberaliter instituti sciẽtes literas, q negocijs pponuntur, alij opifices ad aliquod opus deputati, in quos hæc officia seruãda mouet, vt curatori plus honoris, opifici plus cibi tribuatur, & vtrisque parum vini, qm̃ potus ẽt liberi ingenij homines ad insolentiam impellit. Et tria dicit esse quæ ad seruos pertinẽt, opus, cibum, castigationẽ, & cibũ sine opere insolẽtẽ seruum facere, opus aũt & castigationem sine cibo rem esse violentã. Cibum ergo dandum censet pro rõne operis, cũ cibus sit merces serui, vtile tñ & iustum putant dominos proponere seruis speciẽ libertatis certo qdem tpe, qm̃ eo pacto libentius suscipiũt labores. Solum habitatũ, inqt Cyrus apud Xenophontem, ꝓciosa admodum possessio est, quod aũt caret hoibus, caret ẽt bonis, qbus seruo Plato in 6. de legibus loquens de seruis sic ait. est aũt recta seruorũ educatio, vt nulla ipsis contumelia inferatur, iniuriaq., multo minus, si fieri possit, quam æqualibus inferenda, liqdo. n. cognoscitur q. natura non ficte iustitiã colit, oditq. reuera iniquitatẽ, cum cauet ne illis iniuria faciat, qbus facile põt. Allocutio ois ad seruos quodãmodo imperium sit, neque iocus vllus cũ ipsis, seu fœminis, seu masculis habeatur. (Non male) Immo bene q dñt nos debere ita seruis vti, vt vtimur mercenarijs. i. mercede cõductis, & ab illis exigendam esse operã. i. laborem in aliquo opere faciẽdo, & iusta esse præbenda. i. ea q̃ iure seruis debẽtur, vt cibũ in primis, speciẽ libertatis & pecunias, vt solemus tractare mercenarios, q mercedi conducti opus faciũt, Chrysippus seruũ esse perpetuum mercenariũ, serui vt iurisconsultis placuit, in potestate dominorũ sunt, quæ potestas iuris gentiũ est, nã apud oẽs gente dominis in seruos vitæ, necisq. potestas est, & qd quid p seruum acqritur domini est, sed tpe Iustiniani nõ licebat alicui incognita causa supra modũ in suos seruos sæuire. Antonius Pius constitutionẽ fecit, vt q sine causa seruum occidisset, nõ minus puniretur, quã si seruũ occidisset alienum. Arist. lib. 8. ethices sic ait, Seruus est animatũ domini instrm̃, ad seruum igitẽ hoc ipso quo seruus est, nõ est amicitia, quo est homo. nam oi homini iustum est ad oẽm hoiem, qui cõicare secum legem pactionemq. põt. qoare & amicitiã rõne qua homo est. Plut. in Catone sentore sic ait, Quod si nolla alia rõne saltem exercende humanitatis causa nos ipsos assuescamus oportet, vt in hoc gñe mãsueti, faciles, iucũdiq. simus. (Cũ aũt hoc) Cic. solum ponit, vt faciat cõparationẽ, nam supra satis de iniuria dixit, quæ aut fraude sit aut vi. Vtraque igitur mouet abstinendũ. (Vulpeculę) Qm̃ vulpes maliciosæ sunt, & insidiantur. (Vtrũque) Fraus & violentia pertinẽt ad feras, nõ ad hoies, sed fraus est magis vituperãda. Seneca dicit fraudes & dolos imbecillũ decet hre, palam aggredere, nõ geres conflictũ nisi iodiæris. (Totius aũt) Concludit hanc partẽ de iustitia & iniustitia afferens sniam cõtra virtutis simulatores. (Totius iniustitiæ) .i. ex oi iniustitia. (Capitalior) Perniciosior & magis dignã vt vindicẽtur. Glaucus apud Plato. lib. 2. de rep. dicit, postremo iniustitia est hoiem malum bonũ apparare, quẽ Cic. imitatur. Cauendum igitur est ab his, q simulant curios, & bacchanalia viuunt, quamuis interdum difficile sit cauere. Magnas n. hẽt latebras vita hois, & virtutis simulatione vitium obuoluitur, ideo exclamat Iuuenalis in tale genus hoium, Frontis nulla fides, & talia hominum monstrã fossas nouissimas appellauit. i. κιναιδοπάθειαν, vel ἀῤῥενοπάθειαν, vt græci exprobare consueuerunt muliebria passis. Torquentur tñ huiusmodi hoies conscientia scelerũ, quo supplicio maius inueniri non põt. Simpliciter igitur viuendum est & iuste, idq. agendum, vt conscientiæ stimulis non agamur, & vt liberi simus ab oi nefaria contagione, & fraude alicui, atq, vt tandẽ reditus ad ea loca pateat, vnde mẽs oĩa accepta est. Id aũt assequemur, si iustitiã seruauerimus, quæ ois virtutes continet. In oratione ꝓ Milone dicit, Magna est vis cõsciẽtię, & magna in vtranque partem, vt neque timeant q nihil cõmiserint, & pœnam semper ante oculos versari putent, q peccarint. Et in 2. actione in Verrẽ, Nullæ sunt occultiores insidiæ, quam hæ q̃ latent in simulatione officij, aut in aliquo necessitudinis noie. Nã eũ q palã est aduersarius, facile cauẽdo vitare potes, hoc vero occultum intestinum ac domesticum malum, non modo extat, verũ etiam opprimit, antequam perspicere atque explorare potueris.

FRAN. MAT.

(Atque in rep.) Nunc de officijs præcipit, q̃ seruanda in bellis sunt. Nã & bello lædere solemus, & læsi iniuriam vlcisci nostrã, atque ab alijs propulsare. Iura aũt belli maxime conseruanda esse dicit. Qm̃ & libidine dominandi, & auaritia inducti plerique bella gerere consueuerunt. Cum non nisi repellendæ iniuriæ causa geri debeant. (In rep.) Quæ duobus tpibus constat pacis & belli, & pace qdem opes oium augentur, bello conseruantur siqs vim intulerit. (Nam cum duo &c.) Si inqt iure certamẽ sedari non põt, ad bellum confugiendum est, sed iccirco dũtaxat suscipiendũ est, vt in pace viuatur. (Per disceptationem) p contẽtionem, disceptatio aũt est certamen verborum, & opinionũ, vt cum in senatu. aut in foro contenditur, & disceptari signãt diuersa captare, & seq quod faciũt litigãtes: Iudex quoq; cognoscere dr̃ inter disceptantes. (Illud per disceptationem) Est propriũ hominis,

Disceptatio est in verbis tãtũ vt inter litigãtes.

minis, Qui rōnis est particeps, cum belluę tñ sensu ferantur à quibus bellum dici quidā scribunt. [Ad post.) Ad vim priorem, quod in verbis & rōnibus positum est. [Quare suscipiēda &c.) Cum rōnibus disceptare non licet: bella sunt gerenda, ita tñ vt sublatis iniurijs p bellū in pace viuatur, & vlterius, quā necesse est bella nō protrahantur. [Parta aūt victoria &c.) De officio loquitur, quod seruari in victos à victoribus debet, sunt.n. cōseruandi, q in gerēdo bello crudeles nō fuerūt, sed humanitate in captiuos vsi sunt, vel q satis esse duxerūt, si vicerunt à cedibus aūt quanuis fieri potuit abstinuerūt. [Immanes) Plus est imanitas q̄ crudelitas excedit.n. hoium consuetudinem, & brutoꝝ potius est. Immania aūt dr̄, qui oium caret breuitate, & inter hoies raro existit, nisi inter barbaros. [Tusculanos) Ponit exēpla veteꝝ Romanoꝝ, q hostibus pepercerunt, qm̄ in gerendo bello crudeles, aut immanes nō fuerunt: Tusculū oppidum fuit latij in Romanæ vrbis cōspectu, sup albanum aūt collem sitū: auctor Strab. Dictatore Quintio. L. Manlio Tusculano approbātibus cunctis ciuitas data est, scribit hoc Liu. lib. ab vrb. con. 3. Aequi Volsci Hernici populi sunt, fuerūt in latio Romæ appositi Sabini trans Tyberim incolebant augustū agrum. Strab. eusdem cū Samnitibus vult esse cōtra hos populos multa bella varijs tpibus gessere Romani: auctor Liuius apud quem in libris ab vrbe cōdita licet cognoscere quāta in victos vsi sint humanitate, quos, vt Sabinos, & latinos in ciuitatē receperunt. [At Carthaginē & Numan. &c.) Vterq. populus crudelissimus in Romanos fuit, ideoq. delere vtrūque voluerūt. Scipio eius nepos, q Carthaginē tributariam fecerat, eandē penitus euertit. Idē quartodecimo post hoc facinꝰ anno summū (vt Florus ait) Hispaniæ decus Numantiā sustulit, & cū se, & sua in ignes Numātini coniecissent de solo noie ciuitatis triumphauit. [Nollē co.) Achaiæ caput Corinthus fuit, & Græciæ decus inter duo maria Ionium, & Ægeū quasi spectaculo posita, vt Florus inqt. hac ante oppresserūt Romani quā in hostiū numeꝝ referrēt. Critolaus causa belli q libertate Romanis data contra eos vsus est. Legatosq. Romanos dubiū an & manu, certe orone violauit: Mūmius deleuit: Nollē inqt Corinthum sustulissēt, q s, vt Carthaginenses, & Numātini crudeles Corinthij non fuerūt, & ante fuor oppressi, quā hostes iudicati. [Sed cre.) Escusat populū R. & opportunitate loci adductū dicit vt Corinthū deleret, q̄ ciuitas si staret opportuna nimiū videbatur, & fore ad inouādum bellum, quā vero situ, & natura loci munita fuerit, & quis abūdans diuitijs oēs declarēt historici, q de ea loquuntur, sed in primis Strabo. [Mea qdem sentētia &c.) Siqs inquit qd ego sentiā, quærat, pax bello pponenda semp est, modo suspecta nō sit, vt Carthaginēsium habebatur, putabātur.n. insidiæ sub bellē. Multi aūt ad eam inclinabāt, sed senioris Catonis vicit sñia, vt bellū susciperetur, & Carthago deleretur. [In quo si mihi esset obtem.) Sui ipsius exēplo vtitur. Et si mihi obtēperatum inqt fuisset: qñ dissentire aperte Cæsar & Pōpeius cœperunt resp. nō fuisset deleta. Paulo aūt ante Cic. è Cilicia redierat, & cum oia concussa, & pturbata offendisset, de cōciliatione agebat, vt Cæsar Galliā decedēs reliquo dimisso exercitu, cū duabus legionibus apud Illyricos alterū expectaret cōsulatum, qbus indignante Pōpeio psuasi sunt beneuoli Cęsaris, alterā legionem ēt dimitti, sed aduersante Lētulo, iterumq. acclamāte Catone falli eos Pompeiū decipi, cōcordiæ finis nullus datus est, auctor Plut. [Quæ nunc nulla est) Cum oia pturbata sint, & in diuersas factiones ciuitas diuisa. Iā.n. Iulius fuerat occisus, bella ciuilia insurgebā, omniaq. ad interitū spectabāt, amissa ergo est resp. [Et cū ijs etc.) Dandū dicit veniā ijs esse, q arma deposuerūt, & se victoris fidei dediderūt ēt si pene euersis ipsorū mœnibus, vel inuiti iamiā inditionē hostiū venturi essent. [Ijs quos vi deuiceris) Si modo crudeles ipsi, & imanes in gerēdo bellū non fuerūt. [Armis po.) q obsident, & cū vidēāt se diutius tolerare obsidionē non posse, aut hostibus resistere sese hostiū impatoris fidei dedūt. [Quāuis murum aries per.) Quāuis iamiā mœnia euertēda sint. Bellicū instrm̄ aries est. Trabes duæ, cōnexis capitibus & ære munitis, qbus impactis muros demoliebātur. Et qm̄ capite feriebat, aries vocabatur. Nā id animal capite ferit vnde arietare verbū. Virg. Arietat in portas. Lucanus his aries actus disperget saxa lacertis. Eauū bellicū vocabāt prius. Epeus apud Troiā inuenit. & Troia p arietē capta est insictū quo ligneo deceptis Troianis. [In quo tāto) Adeo inqt in hac re humanos extitisse veteres Rom. vt non solū in fide recepint deuictas nationes, ac ciuitates, q̄ se illis dediderunt, sed ēt patroni earū Romæ postea semper fuerint, ut Curius, & Fabricius Sānitum, patronus dr̄, qui defendit alterū in iudicio, & q imbecillorum curam gerit, eusq. psidio est. [Ciuitates & nationes) nō sunt idem. Nam possunt multæ esse eiusdem nationis, hoc est gentis, & linguæ ciuitates. Pōpeius in clientelam Tigranē Armeniæ, & Deiotaꝝ Cappadociæ reges accepit, & oēs orietales, populos, quos subegerat. [Ac belli qdem &c.) Nullū iustum bellū esse dicit, nisi quod, aut p rebus repetitis geritur, ac non redditis, aut denunciatū, indictumq. fuerit. Primus Ancus Martius res bellicas ceremonias pdidit, & vt nō gererentur solū, sed ēt indicerētur aliquo ritu bella instituit, Ius vero qđ feciales habuerunt ab antiqua gēte æquicolis descripsit, quo res repetebatur. Legatus ad fines eoꝝ veniebat, vnde res repetebantur, q si non dabantur diebus tribus, & triginta, tot.n. solēnes erant bellum indicebat. Quibus aūt verbis vteretur cū repetens tum bellum indicēs scribit Liuius lib. 1. ab vrbe condita, idem ait fecialē hastam ferratā, aut sanguineā præustam ad eoꝝ fines ferre, qbus bellum indicebat, & nō minus tribus psentibus puberibus dicto solēni carmine in fines emittere solitū, & qm̄ clara voce iubebat, tū in repetēdo ablata tū in bello indicēdo clarigatio ea solēnitas appellabatᷓ, hanc Romanoꝝ consuetudinē, Virg. tetigit dicēs: Sic ait, & torquens iaculum dimisit in auras, principiū pugnæ socij clamore sequuntur, fecialis ergo partes erant vt publicæ fidei inter populos præesset, neque iustū fore bellū credebatur, nisi per fecialē fuisset inductū. Cum vero pugnare desitū erat fœderibus fides pacis cōstituebatur, q̄ fœdera aliqñ fidera appellata sunt ab Ennio, quod fidei faciūdæ causam introducta sunt. M. Varro testis est, q fecialē ipsum à fide, & faciēdo dictū existimat, pater patratus a. M. Valerio feciali primū proditus est Sp. Fusius bello, quod Tullius rex cū priscis Latinis gessit eo fecialis vtebatur ministro & socio in ferēdis fœderibus & à patrādo hoc est sanciendo fœdera nomen accepit, auctor Liu. lib. 1. ab vrbe cōdita. [Denūciatum) p feciales qñ ablata repetebant. [Indictum) Qñ tribus & 30. diebus res repetitæ non reddebātur, & hastam in fines eoꝝ, à qbus repetierat fecialis iecerat. [Pōpilius) Exēplum ex quo ostenditur quanta diligentia veteres Romani belli iura seruauerunt, q oē militare qdē illum posse voluerunt, & cū hoste pugnare q militiæ sacramēto obligatus non esset. Milites iurati dicebantur, quos interrogabat, examinabatq. imperator, ij per Geniū ipsius, & per Iouē iurabāt, quod mortē reip causa nō euitarēt, auctor Vegetius lib. de re mili. & qm̄ singuli iurabāt oia se pro rep. esse facturos, neq; discessuros, nisi cōpletis stipēdijs hoc est. 25. annis. hæc militia legitima, & sacramētū appellabatur, de qua Virg. aut moris Romani haud ignarus fas mihi graioꝝ sacrata resoluere iura sacramento quatuor modis soluebātur milites, vt digestis, discimus lib. 3. titu. de his, q notantur infamia. Aut.n. erat honesta missio, q̄ emeritis stipēdijs, vel ante ab Imperatore indulgebatur, aut causaria, quæ pp valetudīoē à militiæ laboribus soluebat, aut ignominiosa, & hæc qdē missio erat toties, quoties is, q mittebat, adijciebat nominatim ignominiæ causa se mittere, semper aūt adijciendū erat cur miles mitteretur, sed, & si eū exauctorasset. i. insignia militaria detraxisset inter infames erat, licet nō addidisset ignominiæ causa, se eum exauctorasse. quartū genus missionis erat, siqs euitandoꝝ muneꝝ causa militiam subijsset, & hæc missio existimationē non lædebat. Non solum aūt vnus miles dimittebatur aliqua superius dicta causa, sed ēt, q exercitui præesset, exercitui. aūt præesse dr̄, q non vnam cohortem, nec vnam alam, sed multos militū numeros, & legionē, vel legiones cum suis auxilijs sibi ab Imperatore cōmissas regit, auctor Vlpia. Sæpe legiones dimittebantur, vt sumptus reip. remitteretur, cū necessaria illa non videretur. Qua causa Pōpilius legionē dimisisse credit, dicta legio est quod milites, q in erant delecti essent. Cōtinebat a principio sex milia peditū, & qngentos eqtes. postea variatus est numerus. Contigit aūt hoc quod Cic. scri. bello quod gestū est cōtra Gallos insubres, & ligures. paulo ante bellū macedonicum. Quo. C. Pōpilius à Gallis obsessus cū fugere nullo modo posset, in collocutionē cum ducibus hostiū venit, & ita discessit, vt impedimēta relinqueret, & exercitū duceret. hic est Pōpilius, q missus legatus Antiochum Syriæ regē à quo Ptolomæus & Cleopatra Aegypti reges vexabantur, cum monuisset, vt a socij regis abstineret iniuria, & auditis mādatis consideraturum se ille qd faciendum esset, virga regem circunscripsit, iussitq. anteq̄ circulo excederet responsum dare, qua asperitate effecit, vt Antiochus bellū omitteret. Idē Viriatū uirum calliditatis acerrimæ, q ex venatore latro, ex latrone dux, atq; Imperator factus est p fraudē in Hispania oppressit. [Imperator) in isubria ꝯtra ligures, & gallos insubres. [Tiro) nouus miles. [In exercitu) Pōpili, fuit hic Catonis senioris filius corpore, natura molliore, & minus laboribꝰ sufficiēte. Qui iō id studio, & idustria ꝯsecutus est, vt nō mediocriter in re militari strenuus esset, auctor Plut. in Catonis senioris vita. [Secūdo sacramēto) erat.n. à primo solutꝰ, dimissa legione in qua militabat,

Q. L. Mālius Tusculanus.

L. Florus de bello Corinthiaco.

Bella ciuilia quō cœpta sūt

Aries bellicum instrumētū.

Vege. de re mili.

Vlpianus

C. Pōpiliꝰ à gallis obsessus.

ftabat, nec militare iure poterat, nisi iterum sacramēto obligaret. [Marci quidem Catonis & cæ.) Aliud exemplum eiusdē Catonis. Cū missus fuisset filius iterum bello Macedonico, quod gestum est contra Persen Philippi filiū, de quo victo, & in Samothracia insula cōprehenso L. Paulus Aemilius triumphauit, bello aūt Persico id egregie factū Catonis filij celebratur. Quod cū pugio ictu re- iectus ex sudore manu excidisset mœrore affectus cū familiaribus, & contubernalibus, in confertissimos hostes se cōiecit, & magna dimicatione, magnaq. vi, nudato loco inter armorum, & cadauerum, quę vtrinq; ceciderant aceruū, pugionem inuenit. Quod cū Paulus aīaduertisset, magnopere delectatus est. Cato aūt epistola laudauit. Nupsit huic adolescēti tertia Pauli Æmilij filia Scipionis posterioris soror (auctor Plutarc.) Senē dixit Catonē pp iuniorem, q vticensis cognominatus est. [A cōsule) Paulo Æmilio, cuius nondū gener erat Marcus. [Qui miles nō sit) Non.n. miles esse intelligitur, q missus factus est. [Eqdem & illud & cę.) Quāta in gerēdis bellis lenitate maiores vterentur, ipsis ostendis appellationibus. [Nā perduellem) Quod asperum nomen videbatur, hostē quod mite erat nomē vocari voluerūt. Hoc idē Varro scribit dicēs multa verba aliud nunc ostendūt, aliud ante significabāt, vt hostis. Nā tum eo verbo dicebant peregrinū, q suis legibus vteretur. Nunc dnt eum, quem tunc dicebāt perduellem. Duellū .n. significabat bellū, qđ a duabus partib⁹ de victoria contēdentib⁹ dimicatur, & inde pduellis, vel perduellio, q pertinaciter retinet bellū. [Durius effecit vetustas) .i. longi tpis vsus. [A peregrino) a peregrini significatione, nō.n. amplius peregrinū signat. [Cū vero de imp.) Dicit de bello gerēdo qn iusta mouetur causa. Nūc de suscipiēdo bello pręcipit, qn nulla pcessit iniuria, sed possit ne suscipi nulla pcedente causa qritur. Arist. 1. poli. putat, & iniustum inqt esse hoies, quos natura liberos genuit, armis subigere, & vt imperio vestro pareāt cogere. Nihil.n. magis indignū, & iniustū esse, quā ex aliorum iactura velle locupletari. Qđ, & iureconsul. vsurpare solēt, ex quo non vī suscipiendū bellum, nisi causa iusta præcesserit. Idem tn̄ Aristo. posse bellum suscipi quibusdam probat sōnibus, asserens multos esse seruiles hoies, sic natura genitos, vt dignioribus subesse debeant. Quod si aliqn recusauerint, non indignū videri eos armis cōpelli, & iustum esse, vt parere cogantur. Alia sō est, q debet dignitatem suam augere qsq; sibi virtutis cōscius principatum affectat, & ad imperandum natus esse vim, vt principatū affectat, & ad imperandum natus esse vim, vt cogere possit inferiores sibi parere, ita tn̄, vt ipse bene imperando humanę cōsulat societati, licet ergo de iperio decertare cū ijs, quos minus dignos existimes, ēt si nulla iniuria facta sit. sed hoc superius reprehendit Cic. cum dicit illud molestum vē maximis aius splendidissimisq. ingenijs plerunque existunt, honoris, imperij potentiæ, gloriæ, cupiditates. Et ppea pauendum nequid in eo gńe peccetur. Illud itaq; intelligēdum Cic. voluisse, vt q pro gloria, & imperio bellū gerere desiderant, iustam causam habeāt, vel saltem denuncient anteq̄ inferant, & a fraude abstineāt. [De imperio) sū nulla facta iniuria est, & id agitur, vt ee iciperet, & superior sit. Huiusmodi cum Romani finitimi populi bella gesserūt, vt latini, & tusci. [Gloria) Vt tn̄ laudentur, q vicerint. [Causas easdē, nullum bellum superius dicit, iustum esse, nisi quod aut rebus repetitis geritur, aut denunciatū antea sit, & indictū. [Sed ea bella) Minus dicit aspere gerēda bella, q pro gloria geruntur, nō sit, & viuat, sed vt imperet. [Vt.n. &c.) Id in bellis seruari debere, quod & in ciuitatibus custoditur, vt aliter pugnetur cum ijs qui de imperio certāt, aliter cum ijs q de vita, sicut ciuis aliter certat cū inimico, aliter cū cōpetitore, q eundem petit magistratum, cū hoc.n. de honore, cū priore de capite certamē est. Quotannis aūt cum candidati in Martium campum die comitiorum descendebāt certare inter se competitores solebāt (vt apud Liuiū, & alios Romanæ historiæ scriptores legimus.) Capitis, vitę. Simul.n. & vita priuātur victi, & fama. Credūtur.n. fuisse minus in re gerēda prudētes, aut causa pugnasse iniustiore, hoies.n. ex euētu res plerunq; indicant. [Cū Cel.) Exemplis probat qūo aliter cum certātibus de gloria, & imperio, aliter cū certātibus de vita, bella gerātur, Regio hispaniæ est celtiberia magna parte inculta, & aspera ac fluuialibus inūdationibus vasta. Cūque celtiberi ipsi quadrifariā partiti sint: Fortissimi ad orcū, ac meridiem sunt Vraci, quorū ciuitas Numantia (auctor Stra.) Cato cēsorius celtiberos robur hispaniæ, & impatiētes iugi (vt Florus ait) aliquot pliis fregit: Gracchus ille pater Gracchorum centum & .l. vrbiū euersione mulctauit. Varia præterea, & diuersis tpibus ad Cęs. vsque Augustum cū celtiberis, & alijs hispaniæ populis gesta sunt bella. [Cū Cim.) Ij Germaniæ sunt populi ad Oceanū septentrionalē habitātes iūcti Teutonis, atque Tigurinis in Italiam cū vxoribus & liberis venerūt aliqd sibi terrę dari à Senatu missis legatis petierunt. Quod cum non impetrassent vi petere constituerūt, multis Romanos affecerūt cladibus. Sed à Mario, qui septies cōsul fuit aliquot plijs penitus deleti sunt. Bellum Cimbricum. scri. App. Causæ eorum à patrijs sedibus profectionis variæ tradūtur à Stra. & alijs nōnullis. Vter esset, vter viueret. [Cum la.) Oē latiū. Manlio tuscu. duce in vltionem regum Tarquiniorum bellū Romanis intulit. Victi sunt latini a posthumo dictatore ad Regillū lacū, nec multo post cū eisdē de finibus certatum est. Cum vero incensam à Gallis vrbē semper antea æmulatione imperij infesti cōtēnerēt, & ius ciuitatis partē imperij, ac magistratum poscerēt, pari imperio, T. Mālio Torqua. & Decio Murena cōsulibus, ac ducibus superati sunt. Quo bello alter consulū se deuouit. Iterum ad arma oē latium cōcurrit cum promissum à Liuio Druso ius ciuitatis, illo mortuo à Senatu negaret, victiq. sunt diuersis plijs. De imperio itaq; ferme cū illis est certatū. [Cum Sa.) si factæ so. T. Tatio affinitatis immemores se latinis adiūxerūt. Sed Curius dētatus cōsul oēm illum tractū, quē Nar fluuius ambit, fontesq. Velini, ad mare vsq; Adriaticū igne ferroq. vastauit. [Sānitibus) Str. Sabinos, & Sānites idem vult esse, sed fallitur. Nā Samnites vicini Cāpanię sunt in Apulia. Capuæ precibus Sānitibus genti opulētæ Rom. P. bellū intulit, & ita p Fabios, ac Papyrios patres, eorūq. liberos subegit, & domuit, vt Sānitum quodā in ipso Sānio requireretur, quod Florus scri. [Pœnis) Cum qbus gesta sunt tria bella primo apud Egatas: Luctatio, & Catullo consu. finis impositus est victa Carthaginensiū classe, petētibus Carthaginensibus, pax data est. Secūdo, acie superato Hanni. à superiore Scipione. iterum pax petētibus carthaginēsibus. Sed graui imposito tributo, cōcessa est. Tertio à pōsteriore Sci. & Carthago deleta est sed anteq̄ fœdus frangerēt pœni de imperio non de vita cū illis dimicabatur [Pyrrho) Hic Epirotarum rex in Italiam à Tarentinis accersitus cōtra Ro. vario euentu bellū gessit. Erat tūc Tarentū Lacedæmoniorum opus, Calabria, & Apuliæ totiusq Lucaniæ caput. Tū magnitudine & muris, portuq. nobile, tū admirabili situ. Curius dētatus Pyrrhū vicit, & Italia expulit. [Pœni fœdi.) Quater .n. renouatū cū ro. fœdus fregerūt. Vnde & Virg ait, Quippe domū timet ambiguā Tyriosq. bilingues. & Sal. aliud in ore, aliud in corde clausum gerunt. [Crudelis Han.) q cōtra fœdus superato hibero. Saguntū sociā P. Rom. ciuitatē 8 mense cœpit, de hoc Liuius. Inhumana crudelitas, pfidia plusq̄ punica, nihil veri, nihil sacti, nullū iusiurādū, nulla religio. [Reliqui in.) vt Latini, Sabini, Sānites. [Pyrrhi qui.) Laudat Pyrri de captiuis reddēdis sententiā. Cū Valerius Leuinus consul parum prospere aduersum Pyrrhū pugnasset Elephantorum inusitata facie territis militibus. Caius Fabricius missus est ad Pyrrhū vt de captiuis redimendis ageret, captiui sine precio à Pyrrho redditi sunt. Misso Cynea legato ad Senatum Appij Claudi snia, pax petēti regi negata est. Sed Pyrrhi de captiuis respōsum, Ennius q bellum scripsit Tarētinū versibus cōplexus est qbus sic loquētem regē facit. [Nec mi aurum posco) Qđ R. offerūt pro captiuis. [Cauponantes bellū) Hoc est lucrū ex bello quærētes, vt caupones solent q vilioris emere student, q̄ maioris vendāt: Caupo, vt Paulus ait iurecōsultus lib 4. dig mercedē accipit, vt viatores manere in caupona patiat. [Hera) fors domina fortuna, q̄ in sua potestate oīa hēt, vt vulgi fert opinio. [Accipe) O Fabrici. Quorum vir. & c. illis inqt ego parco, qbus fortuna belli pepercit, hoc est, q in bello nō periere. [Dono) captiuos, vel dono hoc est gratis ducite. [Regalis sane &c.) Laudat Pyrrhi sniam, & dignā gńe Æacidarum dicit: Iuppiter Aeacū genuit, ex ægina Aesopi filia, Aeacus Peleū, Pelus Achillē, Achilles, Neoptolemū, qui, & Pyrrhus cognominatus est, & post Troianū bellum Macedoniā tenuit, ac successores reliqt reges Pyrrhidas ab eo cognominatos successit illi Piales, Qui vero medij Tharritā vsq; reges fuerūt, nō satis cōstat. Tharritæ filius fuit Alcetes: Alcetæ Arisba, vel Arinobes, huic Neoptolemus: Neoptolemo Aeacides: Aeacidæ Pyrrhus hic de quo loqtur Cic. filius fuit epirotici regni successor aucto. Plu. & Trogus. [Atq; ēt & c.) Seruandā dicit fidē certo tpe hosti datā, & exēplo vtitur M. Attilij Reguli, q primo punico bello Xantippi Lacedæmonij ducis Carthaginēsiū mercede cōducti insidijs captus est, & legatus postea Romā missus, diuersa quā hostes mādauerant cēsuit, ne pax fieret, ne cōmutatione captiuorum ipse vnus, & senex reciperet. Ad hostes ne datā fidē falleret volūtarie redijt. Nec i vltimo, seu carceris seu crucis supplicio, vt Florus ait, deformata maiestas. Immo his oīb⁹ admirabilior facta: De hoc plurimi auctores multa scribūt, vt Polybius, Appianus, Val. Max. Aurelius, Augustinus. [Singulis tpib⁹) necessitatibus tpum. [Adstrictos) De quo varie scribitur, vt apud Gelli. est. [Meminerimus ēt &c.) Dicit iustitiā virtutem

Tertia filia Pauli Aemilij nupsit filio Catonis.

Perduellis.

Hostis.

Duellum.

Peregrinus.

Iustā in omni genere belli causam esse quærendam.

Cimbri Germaniæ populi.

Sabini & Samnites sunt idem secundū Strab.

De tribus bellis punicis.

Appij Claudij snia quare non esset habenda pax cum Pyrrho.

De origine Pyrrhi Regis Epirotarum.

virtutem esse, quæ hoium societatem & quã iam quasi cõitatem, inter ipsos cõtineat. Quare ne partem aliq; hoium relinquat in tactam, de officijs iustitiæ nũc agit, quę in seruos custodienda sunt. [Est aũt infima) Declarat quod dixit, q̃ sit infima seruoŗ cõditio Aristophanes ostendit dicens τὸν δοῦλον ... [Quibus nõ male &c.) Vt operã exhibeamus, hoc est vt laborẽ proponamus, & pro eo iusta repẽdamus, vt victũ, & vestitum, faciamusq́; quod Simon Terẽtianus ait, vt iusta, & clemens seruitus sit. Quales in seruos esse debeamus, admonet Macrob. & ita cũ illis agendum, vt colãt nos potius, quã timeant, nec abunde arrogantissimũ illud manasse pro uerbiũ, Totidem nobis hostes esse, quot seruos, quã ex nr̃a culpa. Qui dũ in illos superbissimi cõtumeliosissimi, & crudelissimi sumus, hostes facimus. [Cum aũt etc.) Non esse faciendã iniuriã superius pcepit, nunc quibus modis fiat ostendit. [Vi aut fraude fieri) Et multo esse turpiorẽ quæ fraude fit. Quod rõne nõ caret. Nam vis aperta est, fraus occulta, hæc vitari, aut vi adhibita repelli põt, illam neque vitare neque repellere licet. Nã insidias effuge se difficile est. Et vt in bello plus laudis consequitur, qui aperta ui hostẽ superat, quam q fraude circũuenit. Ita in inferẽda quauis iniuria, minus turpiter agere vi, q aperta vi, quam q fraude viri. Aperta ptereà vis fortis est, fraus imbellis, & sui viribus non fidẽtis. [Fraus vulpeculæ) Hoc animal solertia duũ est, vt ait Plin. cui fraus tribuitur. Horat. cautã appellauit vulpẽ. Æsopus Phrygius fabulator semp fraudibus vtentẽ inducit, huic hoies comparanẽ viles, & subdoli. [Vis leonis) Dolis carent leones, & suspicionẽ. Nec nimis toruẽtur oculis, aspiciũ. hic modo nolũt. Nullum ani mal adeo generosum, & validũ, de quo multa Plin. Ouid. Corpo ra magnanimo satis est pstrasse leoni, pugna suũ finem, cũ iacet hostis habet. (Vtrũque) Vis & fraus, vtraq; n. iniuria afferunt o cio cõtra humanæ societatia ius. [Totius aũt in) A Platone hoc acrepit, q in libris de rep. maximã dicit esse iniustitiam, bonũ videri velle, & nõ esse. Iure hoc subiũxit, de fraude. n. locutus erat, quã maxime hmõi hoies vtuntur, q pessimi cum sint, boni videri volũt, ij sunt qous hypocritas græco vocabulo nominamus, ὑποκρίσις enim simulo est, & pprie illi significãtur apud græcos, quos, nr̃i histriones vocant, q alienam psonam assumunt. In hos inuehitur Iuuen. cũ ait, Vltra Sauromatas fugere, hinc libet, & glacia lẽ Oceanũ quoties aliqd de moribus audẽt, Qui curios simulãt, & bacchanalia viuũt. Dñs ẽt noster, cauendum ab ijs monuit, q veniunt in vestimentis ouium, interius autem sunt lupi rapaces.

Vis aperta est cor tis.

Fraus est imbellis.

Vis dicitur Leonis quia caret fraude.

Hypocrisia.

Histrio.

ASCEN.

Duo genera decertandi.

ATque in rep.) Quia ostẽdit fraudẽ solere fieri in publicis negocijs, ideo monet ne in bello fiat. ostẽdẽt ad hoc duo decertãdi gña. Ordo est, atq; pro & iura belli sunt maxime cõseruanda, eo q pniciosissima sint, si non seruent. Nã cũ duo gña certandi. i. cõtendẽdi sint, alter p disceptationem. i. contẽtionem verbor, vt in foro iudiciali, alterum per vim. i. violentiam armoŗ. &q; pro &, cum illud. s. prius quod verboŗ est sit proprium hominis. soli n. homini datus est sermo, vt eius medio concordes viuant, & quæ causa controuersiæ est, dirimatur. Hoc. s. posterius per vim sit sup. beluarum. i. brutorum, & ferarum. Confugiendum est. i. necesse est tamen confugere ad posterius. i. ad illud quod beluarum proprium est. s. ad vim si non licet vti priori. i. si per verborum contentionem ius nostrum impetrare non possumus, quod sit quoties his cum quo agitur non potest compelli ad eundem iuditem. Quare. i. qua de causa bella sunt suscipienda ob eandem causam, vt viuatur in pace sine iniuria. Autem pro sed victoria parta. i. postquam victoria est acqui sita, hi sunt conseruandi. i. non occidendi, qui non fuerunt crudeles nec immanes. i. feroces in bello, vt quemadmodũm nostri maiores. i. prisci Romani acceperunt etiam in ciuitatem. i. in cõmu nionem & societatem iuris. s. Latij: quo dignitates & honores cum Romanis Romæ petere possent: Tusculanos, Aequos, Vol scos, Sabinos, Hernicos, omnes illos populos Italiæ. At pro sed sup. Romani sustulerunt. i. euerterũt funditus. i. a fundo Carthaginem in Africa, & Numantiam in Hispania eo quod crudelissime in pop Rom fuerũt. s. Nollem Corinthum sup. euersam aut sublatam a pop. Rom. i. vellem quod nõ esset sublata vel potius sic: Si ego princeps belli fuissem, nollem Corinthũ sup sustulisse. est. n. mollis populus nõ efferus, nec immanis, & plus literis quã armis deditus. quare Cic. quidem non deleuisset Sed credo inqe aliquos ex Romanis secutos. i. persecutus esse opportunitatẽ loci. i. pp opportunitatem loci deleuisse, ne ipse locus maxime ad bellũ Romanis inferendum longinquo posset adhortari aliqñ sup Corinthios, ad faciẽdum bellum Consulendum. i. pudendũ & vt dicunt fauendum est semper quidem. i. certe mea sententia, id est vt ego sentio paci, quæ nihil. i. non aliud, quæ nõ sit habitu

Quo bella suscipienda

Quibus parcendũ victis.

Bonis aliqua de causa non cendum.

ra aliqd insidiarum. In quo. i. in qua re si obtemperatum. i. obedi tũ. vt hic dicã & morigeratũ esset mihi, nos sup. Romani haberemus aliq sup. remp. quæ nũc nulla est, ea quo. n. beneuolis parcitũ non est, oẽs vbi poterant rebellabant, poterant aũt per bella intestina quæ Cæsar cum Gallis gessit. Et cũ sup. ita sit, quod cõsulendũ est. i. opottet puidere & fauere his quos tu deuiceris. i. subuerteris, vt. i. violentia armoŗ, tum. i. multo euidentius hi q cõfugiunt ad fidem imperatoŗ, & hoc armis suis posita. i. depositis, & reiectis recipiẽdi sunt sup. in gratiã, quia aries. i. machina belli ca ad modum arieti facta percusserit murũ sup. oppidi eoŗ, hoc est licet vero simile sit quod metu se dederint. In quo. i. in qua re Iustitia est culta tpe. i. tanta diligentia apud nostros. i. apud Romanos priscos, vt q tepissent. i. accepissent in fidẽ ciuitates, aut na tiones deuictas bello, essent mos maioŗ. i. vt maiores eoŗ censuerunt, patroni. i. defensores earũ sup. ciuitatum, aut nationum. Ac pro & qdem. i. certe æquitas belli. i. q debeat seruari in bello, perscripta est sanctissime in iure feciali populi R. qđ' iua per feciales. i. fœderis & belli paratores seruabat. Ex quo. s. iure feciali põt intelligi nullũ bellũ esse iniustũ, nisi quod geratur aut rebus petitis (feciales n. res iniuste ablatas prius repetebant) quas si bo na venia impetrare nõ poterant, bellũ indicebant, & ideo dicit, aut qđ sit denunciatum & indictũ aorte sup quã geratur. Põpilius Imperator. i. princeps exercitus R. tenebat, puinciam i. regionẽ prius à R. deuictã, haud porro. i. longe à R. victam. s. Macedoniã, in cuius Põpilij exercitũ filius Catonis Censorij. s. militabat. i. militiã exercebat exilẽs Tiro. i. nouus miles. Aũt p sed, cũ videretur sup. vtile esse Põpilio dimittere vnã legionem. i. tantã partẽ exercitus, dimisit quoq; . i. et filium Catonis, q militabat eadẽ legione. s. dimissa. Sed cum filius. s. Catonis mansisset in exercitu amore pugnãdi. Cato scripsit ad Põpilium, vt si pateretur eũ manere in exercitu, obligaret. i. astringeret eũ secundo sacramẽto. i. iuramẽto militiæ, quo. s. p dimissionem erat absolutus, qa nõ poterat pugnare iure. i. iuste, & legitime cũ hoste, & hoc priore sacramento amisso. Adeo. i. inim erat summa obseruatio in bello mouẽdo, vt. s. nullus moueret, nisi iuratus. Epistola Marci Catonis qdẽ. i. certe senis. i. prioris. s. Censorij nõ Vticẽsis est. i. extat ad filiũ, in qua scripsit se audisse eũ. s. filium suũ esse factũ missum a. i. dimissum esse à Cõsule cum esset miles. i. cum militaret in Macedonia, bello psico. i. tpe belli persici. Igitur qa audiuerat eum missum factũ, monet vt caueat ne ineat plium. Negat. n. ius esse, eũ sup. pugnare cũ hoste, q non sit miles. i. sacramẽto militari astrictus. Equidẽ. i. ego qdẽ. hoc est certe aiaduerto. i. confidero et illud. s. quod is, q esset proprio noie perduellis. s. qcunque duellũ faceret. i. publicus inimicus vocaretur hostis. i. externus & peregrinus, qa tũc hoc dicebatur, alienigena aut externus. Vnde sub dit auctor, & hoc dico lenitate. i. mititate, & mollicie verbi. i. uocabuli mitigantes tristitia. i. immanitatem rei. s. hostilitatis, & ini micitiarum capitalium. Enim pro quia, is dicebatur apud maiores nostros hostis, quem nos dicimus nũc peregrinũ. Duodecim tab. i. leges xij. tabu. indicant. i. demonstrant sup quod dictum est, quia in illis inuenitur aut dies status. i. constitutus cum hoste q sup. non posset constitui cum publico inimico. s. perduelli, quem nunc hostem dicimus. Itemq. inuenitur sup. In illis æterna auctoritas aduersus. i. erga hostem. i. peregrinum non perduellem. q potest ad hanc mansuetudinem. i. appellare eum cum quo geritas bellum tam molli. i. leui noie. i. nominando. s. eum hostem. i. peregrinum, q. d. nihil qđ vetustas. i. inueterata consuetudo efficit id nomen. s. hostis, durius, recessit. n. à peregrino. i. non amplius tribuitur peregrino, & remansit proprie in eo qui contra ferret arma. Cum vero & c. Docet aliter pugnandum esse vbi certatur, vter viuat, quod vbi contenditur vter regnet. interdum n. hostes non vitam, sed imperium expetunt, vt probat exẽplo Pyrrhi regis Epirotarum, cuius liberalem sententiam ex versibus Enniania affert Cic. pro qbus fciet lector antiquitatem q in hia est, non Ciceroni ascribẽdam esse, q eos fideliter citat, sed Ennio auctori, multum. n. refert an nostra an aliorum uerba ponamus. Ponitur autem hic mi pro mihi, & derdetis pe. longa & velit ul tima longa, & uolentibus ultima breui, licet sequatur consonãs, quia liquescit more antiquo. Ordo est. Vero pro sed, cum. i. qñ decernatur de imperio. i. verũ imperet, & gloria qritur bello, tũc super oportet tñ subesse omnino easdem causas. qoas dixi paulo ante esse iustas causas bellorum, ut. s. fiant bellũ eo animo, ut in pace sine iniuria viuatur, vt prius indicẽtur, & denuncientur p feciales, hoc est, qđ aliter sine iniuria vinci non possit. Sed ea bella qbus gloria imperij est proposita. i. quasi merces, & finis cõstituta, sunt gerenda minus acerbe, quã sup. ea in qbus de uita contendimus. Eñ pro qa, vt. i. quemadmodum, cum. i. quando nos contendimus

Lex fecialis.

tendimus ciuiliter.i.in foro iudiciali cum ciuibus contendimus a ſup.alter ſi ſup.colligitator noſter eſt inimicus.i.accuſator crimi nis,& aliter ſi ſup.eſt competitor.i.eiuſdem dignitatis, aut magi ſtratus petitor,quia ſup.certameo honoris & digoitatis,de hono re & dignitate eſt cũ altero.ſ.cum competitore, & ſup.certameo capitis.i.vitæ & famæ eſt cum altero.i.cũ inimico. Bellum ge.ſic cum cel.i.Numãtinis populis hiſpaniæ,& cum cymbris populis Alemaniæ,vt cum inimicis.ſ.vter ſup.populis eſſet.i.viueret,non vter imperaret, ſed ſup.dimicabatur.i.digladiabatur cũ latinis.i. populis in antiquo latio,cũ Samnitibus, & cum Sabinis populis Italiæ,& cum Pœnis.i.punicis populis.i.carthaginenſibus, & cũ Pyrrho rege epirotaꝝ, de imperio potius ſup. quam de vita, ſed pœni.i.carthaginẽſes erant ſup. fœdifragi. fœderis fractores. Et Han.erat cru.reliqui ſup. erant iuſtiores.i.humaniores cũ huma nis, quod ad iuſtitiam pertinet.Illa præclara.ſ.notiſſima ſnia ex verſibus Ennianis,eſt quidem.i.certe Pyrrhi de reddendis capti uis.Dixit.n.Pyrrhus Romanis captiuos ſuos auro redimere vo lentibus, Nec poſco.i.requiro mi.i.mihi aurum. nec dederitis mi.i.mihi precium. Ne pro & nõ & nos non cauponantes.i.per modum cauponũ lucra quærentes,ſed belligerantes.i.vera bella gerentes,cernamus.i.decernamus vtrique vitam.i.vtri viuãt,fer ro.i.armis,non auro.i.aureis nũmis. Ne.i.an te: domina belli.ſ. fortuna, velłet viuere, vos.ſ.Rom.an me ne pro vel experiamur virtute.i.fortitudine,q̃d ſors.i.euentus belli ferat.i.afferat,& ac cipe ſimul.i.pariter hoc dictum. Certum eſt.i.decretũ eſt,me par cere libertati horundem.i.eorundem quoꝝ virtuti fortuna bel li pepercit.i.quos fortuna voluit in bello ſeruari,volens gr̃a libe rari. Ducite ergo eos ſup.dono.i.ex liberali donatione ſine pre cio,q̃ a ego do eis cũ magnis dijs volentibus ſup.eos viuere. Ad dit Cic. Sentẽtia ſup.i.hæc eſt ſane.i.valde regalis.i.ad regalẽ ma ieſtatem ſpectans, & digna gñe.i.progenie vel Pyrrho q̃ erat de gñe Aeacidaꝝ.i.eoꝝ qui deſcenderũt ab Aeaco auo paterno A chillis,cuius filius Pyrrhus appellabatur, à quo hic nomẽ origi nẽ traxerat. Atque ẽt &c.Probat exemplo Reguli fidem etiã ho ſtibus ſeruandam. Ordo eſt. Atque pro & ſinguli.i.priuati addu cti tp̃is.i.neceſſitate tp̃is promiſerunt q̃d.i.aliquid hoſti,fides eſt ſeruãda quoque.i.etiam in eo ipſo quod.ſ.promiſerint,vt.i.quẽ admodum M. Regulus captus à pœnis.i.Carthaginenſibus pri mo bellico punico,eſſet miſſus Romam de captiuis cõmutandis .i.vt captiuos pœnoꝝ cõmutaret cum captiuis Romanoꝝ inter quos ipſe erat. Qur,pro &,cum ſup.iuraſſet ſe rediturum ad pœ nos.ſ.Carthaginem: vt.i.poſtq̃ venit Romam cenſuit primum in Senatu.i.in conſilio ſenatorum captiuos ſup.pœnorum non eſſe reddendo: dixit enim ſe eſſe vetulum & parum poſſe prodeſſe reip.Rom.illorum captiuos eſſe iuuenes,& multum poſſe noce re.Deinde.i.poſt tale conſilium à ſenatu probatum, cum retine retur.i.conaretur retineri à propinquis,& amicis, maluit redire ad ſupplicium,quod grauiſſimum tulit, quam fallere.i.frangere fidem.i.ſanctam promiſſionem datam hoſti.Ac ſcilicet,id eſt qui dem.i.certe de bellicis officijs. Meminerimus autem. Docet infi mis.i.ſeruis etiam ſeruandam iuſtitiam,eosq̃. humane tractãdos inferens incidentaliter turpitudinem fraudis, & vt dñt hypocri ſis. Ordo eſt. Meminerimus.i.memores ſimus vel memores eſſe debeamus iuſtitiam eſſe ſeruãdam,&.i.etiam aduerſus.i.erga in fimos.i.infimæ conditionis homines. Autem pro ſed infima con ditio & fortuna eſt ſeruorum quibus ſup.ſeruis qui iubent ita vti vt mercenarijs ad exigendam.i.expetendam ab eis operam.i.ob ſequium & ſeruitium,& ſup.ad præbenda.i.exhibẽda iuſta.i.quæ iuſtum eſt eos præbere: qui percipiunt male, immo bene & iu ſte. Autem pro ſed cum iniuria fiat duobus modis, aut fraude, fraus eſt quaſi vulpeculæ.i.paruæ vulpis. Vis eſt quaſi leonis: & vtrũque, tam fraus quam vis.i.violentia eſt alieniſſimum ab ho mine,ſed fraus eſt digna maiore odio,p quod innuit quod peior eſt iniuſtitia,quæ fit in proximũ per fraudem, quã quæ in ſeruo p violentiam. Aũt pro ſed,nulla,ſup.pars,aut nulla iniuſtitia, to tius iuſtitiæ eſt capitalior.i.pernicioſior & dignior vt capite ple ctetur aut vt capitali odio afficiatur,quam eorum q̃ cum fallunt maxime agunt,tũ.i. tunc id vt videantur eſſe boni viri.i. qui per hypocriſim & ſimulationẽ fraudulentã decipiunt.de q̃bus Salua tor, Attendite à falſis prophetis, q̃ veniunt ad vos in veſtimentis ouiũ,intrinſecus aũt ſunt lupi rapaces.Satis dictũ eſt de iuſtitia.

Iuſtitia erga ſeruos cuſtodienda. Memineris iuſtitiæ.

DOCT. interpr.

NAtiones bello deuictas in fidẽ cepiſſem) Dedo me tuæ fidei, Do me in fidẽ tuam,& Capio te in fidem. [Cum de captiuis cõmutandis Romã miſſus eſſet) Noue dixit. Miſſus eſt de hac re, pro eo quod erat,miſſus eſt, vt ageret de captiuis cõmutandis.

DOCT. interpr.

CVm vero) Cauſarum aliæ moderationem,aliæ ſæuitiam re quirunt.

ARGVMENTVM.

De liberalitate ſecunda iuſtitiæ parte,quam tamen Ariſtoteles modeſtiæ videtur annectere. in qua tria potiſſimum ſpectanda docet Cicero: ne quid demus quod accipienti ſit nociturum, ne ve quod alijs largiamur, ab alijs per iniuriam auferamus. Secundum, vt pro facultatum modo libera litatem exerceamus. Tertium, ne demus quibus non oportet. Dandum au tem aut virtute cõmendatis: aut ijs,qui nos honeſta beneuolentia proſequũ tur, aut quibuſcum nobis aliquod ſocietatis vinculum intercedit: aut deni que qui bene de nobis meriti,quibus & cum fœnore beneficium remetiendũ. Poſtremo ſocietatis humanæ gradus à ſummo fonte repetens inter ſe compo nit,vt quantum cuique debetur,tantum præſtetur. Sed de hac parte Seneca pluribus libris diligentiſſime ſcripſit.

DEINCEPS (vt erat propoſitum) de Beneficentia,ac liberalitate dicatur.qua quidem nihil eſt naturæ hoĩs accõmo datius: ſed habet multas cautiones. vi dendum eſt enim,primum, ne obſit Be nignitas,& ijs ipſis, quibus benigne vi debitur fieri, & ceteris: deinde, ne maior benignitas ſit, quàm facultas: tum, vt pro dignitate cuique tribuatur: id enim eſt iuſtitiæ fundamentum; ad quam hæc referẽ da ſunt oĩa. nam & qui gratificantur cuipiam,quod obſit illi,cui prodeſſe velle videantur,non benefici, neque libe rales,ſed pernicioſi aſſentatores iudicandi ſunt; &,qui a lijs nocent,vt in alios liberales ſint, in eadem ſunt iniuſti tia,vt ſi in ſuam rem aliena conuertant. Sunt autem mul ti,& quidem cupidi ſplendoris,& gloriæ,qui eripiunt ab alijs,quod alij largiantur. hiq́. arbitrantur ſe beneficos in ſuos amicos viſum iri,ſi locupletent eos quacunque ratio ne. id aũt tantum abeſt ab officio, vt nihil magis officio poſſit eſſe contrarium. Videndum eſt igitur,vt ea libera litate vtamur, quæ proſit amicis, noceat nemini. Quare L.Syllæ,& C.Cæſaris pecuniarum tranſlatio à iuſtis do minis ad alienos, non debet liberalis videri. Nihil enim eſt liberale, quod non ſit idem iuſtum. Alter locus erat cautionis,ne benignitas maior eſſet,quã facultates: quod, qui benigniores volunt eſſe,quam res patitur,primum in eo peccant, quod iniurioſi ſunt in proximos: quas enim copias his & ſuppeditari æquius eſt,& relinqui,eas tranſ ferunt ad alienos. ineſt autem in tali liberalitate cupidi tas rapiendi plerunque,& auferẽdi per iniuriam,vt ad lar giendum ſuppetant copiæ. videre etiam licet, pleroſque, non tam natura liberales,quam quadam gloria ductos,vt benefici videantur,facere multa,quæ ab oſtentatione pro ficiſci magis,q̃ à voluntate,videantur. talis autem ſimula tio vanitati eſt coniunctior,quam aut liberalitati, aut ho neſtati. Tertium eſt propoſitum,vt in beneficentia dele ctus eſſet dignitatis. in quo & mores eius erunt ſpectan di,in quem beneficium conferetur,& aĩus erga nos, & cõ munitas,ac ſocietas vitę,& ad noſtras vtilitates officia an te collata. Quæ vt concurrant omnia,optabile eſt: ſi mi nus,plures cauſæ, maioresq́. ponderis plus habebunt.

PETR. MARS.

DEINCEPS (vt erat propoſitũ) Propoſuit Cic. eam rationem, qua ſocietas humana continetur, cuius partes duas eſſe dixit,iuſtitiam, & liberalita tem. Poſtq̃ de iuſtitia diſſeruit, tranſit ad liberali tatem, vt propoſuit. Liberalitas eſt mediocritas circa dandas capiendasq́. pecunias,& res quæ pe cunia æſtimantur. Et liberalis ille eſt,qui ſcit pecunias diſpone re,quibus & bene & male vtimur,bene vno modo,male duplici ter,aut exuperando,aut deficiendo, vnde oportet virum libera lem ſcire pecunijs vti. Nam in omni facultate eſt aliqua ars,quę illam diſponit. is optime,inquit philoſophus, re quauis vtitur, qui

qui eam virtutem habet, quæ ad rem illam accõmodatur & diuitijs igitur optime is vtetur, q virtutem eam habet, quæ ad pecunias attinet, hic aũt est ipse vir liberalis. Liberalis igitur dabit qbus oportet, quod oportet, tã in paruis quam in magnis, & accipiet vnde oportet, sed magis versatur circa dandas, quã accipiendas pecunias. Virtutis.n. propriũ est magis conferre beneficium, quã accipere, & q a difficilius est erogare pecunias quã accipere, & virtut est circa difficile, & non dr̃ liberalis, q acceperit, sed qui dat qbus oportet, & oẽs actiones liberalitatis debẽt esse honestatis causa, quæ est finis cuiuscunque virtutis, & ipsa liberalitas virtus est, & vere liberalis nõ capiet, vnde non oportet, qm̃ non magni æstimat pecunias, dare tñ debet pro facultate & rõne diuitiarũ, & liberalis non põt esse diues, qm̃ sibiipsi pauciora relinqt. & libẽter patitur iniuriã in rebus pecuniarijs, & vir liberalis angitur tũ non dat qñ oportet, vt ipsa lex liberalitatis dictat, & hoc magis offendit ipsam virtutẽ, quam dare cui non oportet, q a hic datur, illic minime, quod est oĩno contra liberalitatem. Simonidisq. sñia improbatur auct. Aristo q oppositum tenebat. Exuperat ꝓdigus. deficit auarus accipiendo, & non dando, ille aũt dando, & nõ accipiendo. Est igitur liberalitas virtus, & mediocritas quædã inter auaritiam & ꝓdigalitatem, & sic põt diffiniri, Liberalitas est habitus electiuus cõsistens in mediocritate circa dandas, capiẽdasq. pecunias. (Accõmodatius) Naturæ hoĩs, qm̃ homines q opibus valent, ad tuendã societatem humanam natura incitãtur, & nihil est accõmodatius homini, quã prodesse quibus oportet, & opibus, & officio alios demereri. Vnde auari pecuniosi vituperãdi sunt, cum oĩno naturam relinquant & humanitatẽ, & vñr serui atriensesa cũ pecunijs rei. Lvilissimæ seruiant, qua seruitute nihil põt esse aut excogitari miserius, & illi summis laudibus celebrãdi sunt, & quodã quasi pleno ore laudandi, q opibus ad cõseruationem humani gñis vtuntur, nec incubãt Thesauris, & infossis loculis, sed diuitijs sciũt addere lucem, & vt virtutis finẽ consequantur, opibus quasi instrõ vtuntur, tunc gestiẽtes aio cũ aliquem erigere, & fouere pñt, sed in tanta confusione tpum, & peruersis moribus ac auaritiæ æstu, & rabie, pauci admodũ inueniũtur. Cyrus apud Xenophontẽ lib. 5. dicit, pecunijs vtimini, nã in terrã iam sit corpora defodere, cum quisq; diẽ obierit. Generosi animi & magnifici est inqt Sen. iuuare, & prodesse, qui dant beneficia deos imitantur, qui repetunt fœneratores. (Sed habet mul. cau.) Qm̃ vt dictũ est oportet liberalem esse prudentẽ, vt de qbus oportet, & quod oportet, & qũo, & vnde, seruatis oĩbus circũstantijs, quas præscribit ipsa recta ratio, aliter à medio ipso descenditur, quod nõ fit sine vitio quocũque te verteris. Sen. dicit, Videbo qũ dem, cui dem, quemadmodum, quare, nihil.n. sine rõne faciundum est, nõ est aũt beneficium nisi quod rõne datur, qm̃ ratio oĩs honesti comes est. Ponit igitur Cic. cautiones, qbus vti debemus, vt veræ liberalitatis gloriam cõsequamur. Cautio dr̃, & cautela non dr̃. Cautus is est, qui oĩa prudenter agit, & timet ea quę timenda sunt, & pœnitentię locũ non relinqt, dare argentũ, inqt, philosophus, sumptus ue facere cuiuslibet est, & facile, sed cui & quantum, & qñ, & gratia cuius oportet, non cuiuslibet est, neque facile, quod quidem est ipm̃ rectum. (Videndũ est enim) Affert tres cautiones, & sic tres erũt partes. (Ne obsit) D. Ambr. ait: Pulchrũ est bene velle, & largiri, vt prosis, nõ vt noceas, nam si luxurioso ad luxurię effusionẽ, adultero ad mercedem adulterij largiẽdum putes, non est beneficentia ista, vbi nulla est beneuolẽtia, officere.n. est istud, nõ prodesse, alteri si largiaris, q conspiret aduersus patriã. (Benignitat) Pecuniarũ collatio. (Videbitur) cũ reuera non sit, qm̃ illud nocet, non prodest. (Est cet.) Qui malũ forte expectant ab illis, qbus benigne factum est, vt à Cæsare passi sunt Romani. cui de imperio cogitãti Crassus diues & quidã alij pecuniam suppeditabant, illa igitur benignitas nocuit Cęsari, qm̃ postea fuit interfectus, & ẽt Romanis. quos ille in seruitutẽ redegerat. (Deinde) Hæc est secunda cautio, qm̃ vt dixi pro facultate dandũ est, & modo diuitiarum, aliter liberalis cogetur accipere, vnde nõ oportet, & sic ab officio discedet. Nam liberalitas iudicatur ipsis facultatibus. At.n. inqt Arist. pro modo fortunaꝶ ipsa liberalitas dr̃, liberalis.n. actio non in multitudine rerũ quæ dantur, sed in habitu dantis consistit. Hic aũt pro facultatibus erogat. (Quã facul.) Quam modus diuitiarũ & patrimonij. (Tũ vt pro dignitate) Tertia cautio & proprietas liberalis, q dare debet qbus oportet, vt. s. demus vnicuique id quod meret. (Id enim) Dare. s. vnicuique pro facultatum rõne, & dignitate accipiẽtium, & meritis, est fundamentũ iustitiæ, aliter fit iniustitia, cũ mali accipiãt quod non merent, & boni viri mẽdicent tpum culpa, qbus oĩa corrupta sunt, vt nulla penitus habeatur ratio virtutis. (Iustitiæ) Propriũ est tribuere vnicuiq; quod suũ est. Vnde dicit Sen. Turpissimũ genus dandi est incõsulta donatio. Iustitia distributiua est secũdum ꝓportionem geometricã, & in qua considerãtur personæ qbus fit distributio de bonis cõibus, vnde dicit philosophus 5. Eth. q non sunt pares non hñt paria, sed hinc pugnę nascũtur & incusationes, atq; querelę, cũ impares hñt paria, id ita esse ex eo quod pro dignitate fit, cõstat, iustum.n. qđ in distributionibus est, oẽs vno ore pro dignitate quadã oportere esse dñt. (Ad quam) Iustitiã. (Hæc oia) Quæ de liberalitate præcipiuntur, q̃ est pars iustitię, & põt dici iustitia distributiua, vt dictũ est. (Nã & qui) Probatio est. (Gratificãtur). i. rem gratam faciũt alicui. Quæ accipiẽti noceat, nõ dicetur liberalitas qm̃ finis non est honestus, quẽ respicit ipsa virtus, gratificari aliqd alicui est alẽ cui est aliqd in gratiam illius facere, & in aliquẽ beneficum esse, atque donare. (Quod obsit) Noceat illi in cuius gratiam aliqd fit. (Videãtur velle) Inqt, cum in aio habeant nocere, igitur à fine talia officia iudicãda sunt. (Assentatores) qa cum videant prodesse cũ maxime nocent, & vnum dñt, & aliud corde sentiunt, & alienæ volũtati obtemperãt, vt id quod praue cupiũt assequant: vnde ab ipsis cauendũ est. De assentatoribus & adulatoribus dicetur loco suo latius. (Et q alijs nocent) Nõ ꝓbatur largitas, si qđ qs vni largitur, alteri extorqueat, si iniuste quæratur, & iuste putet dari posse. Arist. ait ꝓdigi ad capiendũ proni sunt, qa cupiunt dare, hoc aũt facere interdũ nequeũt, cũ cito facultates deficiãt: itaq; ex alienis dare coguntur, & simul q a nulla est eis honestatis cura, sine vllo discrimine, & vndiq; rapiũt, dare nanq; cupiũt, quo pacto aũt aut vnde, nihil curant, quapp nec dationes ipsoꝶ sunt liberales, non.n. sunt honestæ, aut honestatis causa, nec vt oportet efficiuntur, sed interdũ quos deceret esse pauperes eos ditãt, & his quidẽ q moderati sunt, nihil darẽt. Adulatoribus aũt multa, aut aliq̃ aliam afferentibus voluptatem. (Cupidi splendoris) splendor dr̃ per trãslationẽ, & accipitur hic ꝓ ipsa gloria, & noia celebritate & claritate, qm̃ tales volunt videri liberales & splẽdidi, & ideo largiũtur ea, quæ alijs eripuerunt, quod est cõtra iustitiã, sic faciebat Cæsar, q sine aliqua supputatione pecuniaꝶ, qdqd poterat alicunde corradere, & rapere dilargiebatur populo, vt aios largitionibus corrumperet, & postq̃ reꝶ summa potitus est multa multis eripuit, vt alijs largiretur, hoc idẽ fecerat Sylla, q bona proscriptoꝶ ad libidinẽ dilargitus est. (In suos) erga suos (Si locupletent) Diuites faciãt, locupletes proprie dñr, q multa loca hñt & possessiones. Quacunq; rõne per fas & nefas, quocũq; potuerint. (Id aũt). s. modo largiri, & alios locupletare quocũq; modo. (Tm̃ abest) tm̃ ab officio distat, qm̃ est contra iustitiã. (Officio) Actioni quæ est cũ virtute. (Videndum igr̃) Concludit Cic. docens qua liberalitate vtendũ sit. (Quare) Iccirco cũ debeamus vti ea liberalitate, q̃ nemini noceat, largitio pecuniaꝶ Syllæ & Cæsaris nõ fuit liberalis, qm̃ nocebat iustis dominis quod est cõtra præscriptum iustitiæ. De bonis ciuiũ publicatis à Sylla & Cęsare dicet in. 2. vol. (Iustis dominis) possessoribus legitimis. (Ad alios) Amicos ad quos tñ nihil hoꝶ iure pertinebat. Nihil est.n. ꝓbatio est. philosophus in 4. Ethices sic ait, Seqtur.n. dationẽ bonam talis acceptio, ea vero q̃ non talis contraria est. Alter locus. i. secũdus supra dixit ne maior benignitas sit quã facultas & hoc ptinet ad prodigum, de cuius natura dictum est. (Facultate.) Patrimoniũ, census, opes. (Proximos affines & ꝓpinquos. (Quas enim) ꝓbat, quare faciunt iniuriã proximo. (Copias) Diuitias. (Suppeditari) Dari, relinq. (Ad alienos) Nulla ꝯsanguinitate aut affinitate sibi cõiunctos, & sic iniusti sunt, qm̃ dant alienis id qđ ꝓximis suppeditatũ esset. (Rapiẽdi) Per vim. (Auferendi) Quodcũque modo & fraude. (Suppetant) Abunde sufficiãt. (Videre ẽt licet) Ponit aliud genus largitionis, quod ẽt illiberale est, largiũtur.n. qdam ad ostentationem, quæ fit gloriæ causa. Nec illa perfecta est liberalitas, inqt Ambrosius, si iactãtiæ causa, magis quã misericordia largiaris, affectus.n. imponit nomen operi, qũo à nobis ꝓficiscitur, sic æstimatur. Vnde scribit Plin. in Epist. Meminimus quanto maiori aio fructus honestatis in conscientia, quã in fama reponatur, seq.n. gloria, non appeti debet, & laudãs T. Aristonẽ dicit, Ornat hæc magnitudo ai, quæ nihil ad ostentationem, oia ad conscientiam refert, recteq. facti præmium non ex populi sermone, sed ex facto petit, perfecta igitur est liberalitas, vbi silẽtio quis tegit opus suũ, & necessitati singulorum occulte subuenit. Honeste facti præmium est fecisse, inqt Sene. Et Scipio apud Syllam dicit, Ipsa qdẽ virtus sibimet pulcherrima merces. (A voluntate) certo ai iudicio, & quod ita eligant fugendũ. (Simulatio) Ostentatio & ficta liberalitas. (Vanitati) Mẽdacio, qm̃ nõ proficiscitur à voluntate. Vanus dr̃ Simulator, & mendax atque ostẽtator, cui opponitur grauis, q nihil simulat nihilq. dissimulat, sed ita viuit, vt dicit. Vanũ igitur est largiri ad ostẽtationẽ,

non

nun ex officio aút volũtate.[Honestati)Virtuti,cuius finis hone
stas est.[Tertiũ aũt)Proposuit tria,duobus absolutis,supest ter-
tiũ vt.s.pro dignitate cuiq; tribuatur.Nunc exeqtur hanc partẽ,
& dicit spectãdos esse mores eorũ in quos benefici esse volum⁹,
vt qsq; pro meritis habeat.Vnde opus est liberalẽ prudentẽ esse,
vt habeat delectũ,& iudicet qd cuiq; tribuendum sit.& qd quisq;
mereatur,aliter discedet à Iusto. Cõsiderandum ẽt est qualis fue
rit aius erga nos,quæ cõitas,aut vitæ societas,si beneficia ab illis
fuerint in nos ante collata,si oia hæc inerunt,bene habebit,& o-
ptãdum est,sin aũt plures causæ & maiores,prævalebũt.[Spectã-
di) Diligenter considerãdi .[Et aius) Quo aio fuerit erga nos.
[Cõmunita.)An fuerit amicus,an sit ciuis,an domesticus.cõitas
vitæ dr̃ consuetudo quæ est in ciuitate omnium ciuium,societas
est paulo restrictior. [Ad nostras vtilitates)An fuerint in nos be
nefici.[Quæ om.)Vt.i.sit præditus virtute amicus,& in nos ante
beneficus ille,in quẽ volumus vti liberalitate,[Optabile) Desi-
derabile,vt oia insint,& concurrant in vnum,qm̃ officium est er
ga talem hoiem liberalitate vti.[Si minus) Si non oia in erunt,
maior pars vincere debet,vnde opus est iudicio.[Plus ponderis)
Magis debẽt nos monere,vt benefici simus & liberales in aliquẽ.

FRAN. MAT.

DEinceps vt erat propositũ &c.) Iustitiæ beneficentia,quã
eandẽ,& benignitatẽ,& liberalitatem appellari licet,cõ-
iunctã dixit esse.De officijs iustitię iam pcepit,nunc de li
beralitate pcipere incipit.Subijciũtur,aũt Iustitia,& beneficentia
Iuris naturalis parti,quæ gr̃a appellatur. In ea.n.vt Cic.ait,ami-
citiaꝝ,& officioꝝ alterius memoria, & remunerãdi voluntas cõ
tinetur.

Liberalitas.

Arist.liberalitatẽ dicit esse mediocritatẽ circa pecunias:
& laudari liberalẽ,non in rebus bellicis,neq, in his in qbus tem
perãs,nec rursus in iudicijs,sed in dãdis capiendisq. pecunijs,pe-
cunias vero appellat oĩa, quoꝝ æstimatio mẽsuratur nũmo. Idẽ

Magnificentia.

magnificẽtiam quandam virtutẽ esse ait circa pecunias existen-
tẽ,sed non ita vt liberalitatem ad oẽs res pecuniarias pertinere:
sed ad sumptuosas dũtaxat,& in his liberalitatẽ magnitudine ex
cedere,& ad aliqd esse.Nec magnificũ dici,q in paruis,aut medio
cribus pro dignitate sumptus facit,sed illum,q in magnis.Et oĩs
magnificus liberalis est. Liberalis aũt nihilo magis magnificus:
Recte aũt iustitiæ coniũcta est liberalitas, quod sicut illa virtus
est ad aliũ,vt ait Arist.ita & hæc ad alium est,cui cõfertur, vtrisq;
tñ diuersa sunt officia. Iustitia tribuit suũ cuique pro dignitate,

Beneficentia. Liberalitas.

liberalitas vnicuiq; pro indulgẽtia benefacit.[Beneficẽtia)Quã-
uis idẽ sint beneficentia,& liberalitas,vt Cic.ait,põt tñ hæc ad a-
nimũ dantis,illa ad actũ,& operationem ipsam referri.[Quæ q-
dẽ &c.) Nam hõ animal sociabile est,& ciuile,hoium causa gña-
tos,vt superius ait ex Stoicoꝝ sñia,vt alijs hoibus benefaciat, &
dãdo accipiendoq. alioꝝ sibi conciliet beneuolẽtiam, & societa
tẽ.[Sed habet cautiones multas &c.) Quas cautiones vocat Ci
cer.circũstantias alij appellãt. In omni vero actione septẽ spectã
tur,vel ex is potissime.Quis,qd,circa quos,vbi,qñ,quõ,cur.Pri-
ma agẽtem respicit: Secunda actum: Tertia obiectum: Quarta
locũ: Quinta tempus: Sexta modũ: Septima finem: Quæ oia
in liberalitate spectari pñt: Quis, largitus sit, diues an pauper;
priuatus an magistratus; rusticus an vrbanus.Quid,vtila,vel in-
utile,opportunũ,vel contra.Circa quos,egẽti,vel contra,bono,
vel malo,benemerẽti,vel non.Vbi,quo loco debuit,vel quo non
debuit,clam,aut palam. Qñ,tpe necessitatis illius,cui erogauit,
an qñ liberalitate vti in illũ opus non erat, vel qñ ille petit, aut
qñ non petit. Gratiora.n.sunt quæ vltro afferuntur his quæ pe
timus. Quõ,læto vultu,vel contra,aut magna mensura,vel con-
tra,& pro modo facultatũ,vel contra. Cur,spe plura recipiendi,
vel citra remunerationis spem.Spe laudis adipiscendæ, vel non.
[Vidẽdum est primum &c.) Prima cautio est, ne obsit benigni-
tas,& illis qbus fit & ceteris. Vtilia.n.& opportuna elargiri nos
cõuenit. Noceret adolescẽti,si qs ei pecunias largiretur,vt aleis
operã daret,& meretricibus indulgeret,& hęc re vera liberalitas
non esset,qm̃ sine rõne fieret. Liberalitas aũt virtus est in dando
& accipiẽdo cum rõne.[Et ceteris)Si alijs auferamus, & alijs lar
giamur,quod infra dicet.[Deinde ne maior, &c.) Liberalis,ait
Arist.est vehemẽter in dando excedere,ita vt sibiipsi pauciora re-
linquãtur,Nam ad se qdem ipm non respicere,liberalis est.Verũ
iuxta facultates liberalis dr̃,& nõ in multitudine datorũ, sed in
dãtis habitu consistit liberalitas,hic aũt dat secũdum facultates.
Nec quidq̃ prohibet liberaliorũ esse, q pauciora dat, si modo ei
minores sint facultates.[Tũ vt pro dignitate,&c.) Multi dãt qui
bus nõ oportet,& vt ait Arist.quos pauperes esse cõuenit,eos diui
tes faciũt,& honestis qdem hoibus nihil dãt,assentatoribus,aũt,
uot aliam quãpiam voluptatẽ afferẽtibus multa.ex quo fit,vt plu
rimi eorũ dissoluti sint,sumptus in flagitijs pne facientes. Et qa
honestatẽ non sequũtur,in vita declinãt ad voluptates. Tribuen
dũ est itaq; dignis,& cuiq;,vt meretur erogandũ. [Id est.n.&c.)
Superius dictũ est,iustitiã esse animi habitũ, quæ cõi vtilitate ser
uata suũ cuiq; secundum dignitatẽ tribuit.[Hæc res sunt) Et re-
cte,qm̃ par iustitiæ est liberalitas. iustitia.n.non solũ præcipit,ut
suũ cuique pro dignitate tribuamus,& neminẽ in cõmercijs con
trahendo,cõmutando,conducẽdo,locando,emẽdo,vendẽdo,de-
cipiamus,sed ẽt,vt nr̃a sponte ad benefaciẽdum ppensi simus,ho
minesq. quos socios nobis natura genuit,iouemus.[Nam qui
gra.&c.)Ratio cur supiores circũstantiæ spectãdæ sint,q,inqt,be
neficiũ conferunt cuipiã, quod nociturũ sit, non liberales sunt,
sed pniciosi assentatores,nocẽt.n.maxime dũ liberales videri uo
lũt, vt siqs equum ferocissimũ parum eqtando perito adolescẽti
largiatur,quo pcipitari facile põt, aut peritum gladiũ cædem fa-
cturo. Talis locuples fuit Horatianus cognomento Eutrapelus,

Eutrapelus apud Hor. lib. 1. Epist. 19.

qm̃ non liberaliter,& vrbane in psonas iocabatur,hic cuicunque
nocere volebat,Vestimẽta dabat preciosa,beatos.n.iam.Cũ pul-
chris tunicis sumet noua cõsilia, & spes, Dormiet in lucẽ,scorto
postponet honestũ Officiũ,nũmos alienos pascet,ad imũ Thrax
erit,aut olitoris aget mercede caballũ.Sunt aũt assentatores,qui
oia loquuntur ad audiẽtis voluntatem, nõ ad veritatem, auctor
Cic.in Lælio.[Et q alijs no.&c.)Tã peccat inquit q alijs aufert,
aut alijs largitur,quã peccaret si q̃ eriperet,& in rẽ suam cõuerte
ret.Supios aũt præcepit,vt cõibus vteremur,tanq̃ cõibus, priua-
tis,vt nr̃is,& quod siqs plus sibi appeteret ius humanæ societatis
violaret.Arist.& ipse multos,dicit esse q accipiunt vnde nõ opor
tet,pp erogãdi cupiditatẽ,quod deficiẽtibus cõfestim rebus face
re necessitas cõpellit,& hos de honestate nihil curare,ac sine vl-
lo respectu vndiq; cape,quõ aõr,vel vnde, nullã apud eos dr̃iam
esse,& ppea dationes eorũ liberales non videri,qm̃ honestę non
sunt. [Quacunque rõne) Etiam per iniuriam alijs factam. [Ab
officio) Ab actione virtutis,& Seneca inqt magnanimus nõ est,q
ex alieno liberalis est. [Videndũ &c.) Concludit. [Quare &c.)
Exẽplis pbat ætatis suæ principiũ,Syllam.n.nouit adolescẽs,Cæ
sari pene fuit æqualis. Vterq; bonis proscriptorũ,& eorum,q p-
bi erant,a qbus auferre tutte non poterãt,amicos suos,& satelli
tes ditauit. Sed neuter liberalitate vsus est,cũ liberalitas iustitiæ
cõiuncta sit. Iustitiã aũt ab iniuria abstineamus,& alijs quæ nr̃a
nõ sunt relinquamus iubet.Sylla tabulã illam ingentẽ proposuit
& ex ipso equestris ordinis flore,ac senatu duo millia elegit qui
mori iuberẽtur,bona proscriptorum sub hasta vendidit, & qbus
uoluit largitus est. Qui pscriptos tunc interficiebant,hũc dice-
bãt,domus interemit amplissima,illũ hortus,illũ thermę.Quin.
Aurelius,q nullis prorsus negocijs se immiscuerat, foꝝ ingres-
sus,& proscriptoꝝ noia legens,cum seipsum quoque cõperisset,
Ve mihi misero,inqt: Albana me villa persequitur,paulumq. p
cedens iugulatus est. Cæsar multa largitus est amicis ex contra
riæ factionis bonis,q̃uis admirabili moderatione, post belli ciui
lis victoriã,vsum illum tradat Suet. [Alter locus erat &c.) docet
nunc cur maior benignitas esse non debeat quã facultates patiã
tur.Qm̃ q plura quam possint largiuntur,iniuriam faciũt proxi-
mo cui adimunt,vt alienis tribuant. Exigit aũt humanæ societa-
tis rõ,vt secundum gradus erogemus,& pro amicioribus benefa-
ciamus.[His)Proximus.[Inest aũt &c.)Idẽ vt supra retulimus di
cit Arist.Qui multa largiunẽ sine discrimine,ij multa rapiãt ne-
cesse est,vt suppetat largiẽdi facultas. [Videre ẽt &c.) Dicit ple-
rosq; nõ natura liberales esse,sed gloriæ cupiditate ductos largi-
ri.Et hmõi hoium liberalitatem vanã quandam ostentationẽ es-
se Arist.excessum,vulgarẽ ventositatẽ, & inexplebilitatem appel
lat,& quot sunt hmõi quæ non in qbus oportet excedunt,sed in
qbus non oportet,& vt nõ opportet splendorem congrunt,& vt
idem ait,magnificus non habet,sed vacuus ostentator, q modũ
in sumptu nõ opportune faciẽdo excedit,& in prauis sumptibus
multa consumit,ac contra decentis in splendorẽ capeat,vt si in hi
strionibus nuptiali apparatu epulas paret,& comędoꝝ exhibeat
choꝝ,gradiens purpuratus,vt olim Megarẽses solebãt,& hęc oĩa
faciat nõ gratia honesti,sed ad ostentationem diuitiaꝝ, potãs ea
de causa hoĩes in sui administrationem conuertere. Et vbi opus
est magnis,sumptus paruos facit,vbi vero paruis magnos.[Qua-
dã gloria) Inani s.quam κενοδοξίαν vocant Gręci.[Ostentatione)
iactãtia,& inanitate.veritati,vt ait Arist.opponit ostẽtatio, & de
terior est ironia.[Magis q̃ à volũtate)recte sic ait. Na hoc ipm
iustũ est,qđ rõne sit,si est volũtariũ.Qui vero gloria ducti largiũ
tur,nõ vt psint hoc faciũt,sed vt ipsi laudẽtur. [Honestati) cõtra
quã faciũt,cũ qbus nõ oportet largiunẽ. Nec vt oportet,aut ubi
oportet qđ est contra honestatẽ,sicut ostensum est. [Tertiũ est
propositũ &c.)liberalis(vt dictum est) is est,q secũdum patrimo

nij modũ erogat,& in qbus oportet,q vero eacedit,prodigus est. vt aũt iustitia,cõi vtilitate seruata,suum cuique tribuit pro digni tate,ita liberalitas cuiq; , ut meretur,largitur secundũ facultatẽ. Dandũ est itaq; dignis,& quãtum oportet,& qñ oportet; ita tñ, vt nõ desit nobis ipsis.[Mores erũt spectãdi) Dandũ est.n.bonis, & honestis,ac uirtutis studiosis,non malis,& improbis.Respicit hoc eã iuris naturalis partẽ,quæ obseruantia noiatus, per quam huies aliqua dignitate antecedentes,cultu,& honore dignamus. [Et aius erga nos) Grata innuitus iuris naturalis pars,in qua amicitiaꝝ,& officioꝝ alterius memoria,& remunerandi uolũtas cõtinetur,tangitur & pietas,per quam sanguine cõiunctis,& patriæ beneuolis,officiũ,& diligẽs tribuitur cultus, cum dr̃ cõitas, ac societatis uitæ. [Ad nr̃as utilitates &c.) ad grãm hoc spectat. decet.n.nos memores esse beneficioꝝ alterius in nos,& in grati tudine nullum uitiũ detestabilius, & beneficium si in bonos con fertur honestum est, si in amicos laudabile, si in benemeritos de nobis necessariũ.[Quæ sic oĩa concurrant) Si hæc oĩa in uno alĩ quo,cui benefacere uelimus,forte nõ fuerint,difficile.n.est simul oĩa inueniri,ei benefaciendum est,i quo maior, aut potior horũ pars extiterit.[Maiores) Maior causa est,ut sanguine coniunctis benefacias,quàm ut alienis,& patriæ beneuolis,quam externis.

Demerendũ esse dignus quãtum oportet.

Cõitas et societas.

ASCEN. *Circũstãtia circa liberalitatẽ habẽda.*

DEinceps) Determinat de liberalitate ac beneficentia uicijsq. cõtrarijs. Ordo est,Dicatur.i.determinetur,hoc est determinatio fiat deinceps de beneficẽtia ac liberalitate, ut.i.quemadmodum erat propositum.i.institutum fieri.i. qua quidem beneficentia nihil est accõmodatius.i.conuenientius naturæ huis. Sed sup.ipsa beneficentia ac liberalitas habet multa causas.i.considerationes,& ut dñi prouisiones ut recte fiat. Enim pro quia, uidendum.i.prouidendum & cauendum est ne benignitas obsit.i.noceat,&.i.simul his quibus videbitur fieri.i.aliquid effici benigne,& ceteris.Deinde.i.secundo loco sup.videndũ & cauendum est,ne benignitas.i.liberalitas sit maior quam facultas. Tũ .i.tertio vt tribuatur.i.conferatur cuique.i.vnicuique pro dignitate.i.secundũ dignitatem & meritum ipsius.Enim pro quia id.s. secundũ dignitatem tribuere est fundamentum iustitiæ, ad quã .s.iustitiam hæc oĩa, quæ hic.s.præcipiuntur sunt referenda.i.redigenda. Nam &.i.etiam illi sup. q gratificantur.i.rem gratam cũ pomposa beneficentia faciunt cuipiam.i.alicui : ita sup.quod obsit illi cui vñr velle prodesse,non sunt iudicandi benefici, neque liberales, sed assentatores.i.adulatores perniciosi.i.valde nociui ad necẽ vsque, vt sunt q liberalitatem populi munusculis emũt. Et sup.illi q nocẽt alijs,vt sint liberales,in.i.erga alios sunt in eadem iniustitia,vt.i.quemadmodum sup.sunt,si conuertant alienã rem in suam. Autem pro sed,multi sunt equidem.i.certe, cupidi splendoris,& gloriæ,q eripiunt ab alijs.i ab vnis,quod largiãtur alijs, hi.i.hmõi sup. sunt qui arbitrantur se visum iri.i.videndos esse beneficus,in.i.erga amicos suos , qui locuplent.i.locupletes & diuites faciant eos,quacunque rõne siue iusta siue iniusta. Autem pro sed,id.i.eiusmodi factum abest tantum.i.intãtum ab officio.i.eo quod facere debeant , vt nihil possit esse magis contrarium officio. Igitur videndum est.i.obseruandum est, vt vtamur ea liberalitate,qua prosit amicis,& nemini.i.non alicui noceat. Quare.i.quamobrem translatio pecuniarum Lucij Syllæ,& Caij Cæsaris.i.quam fecerunt Sylla & Cæsar.a iustis dñis ad alienos non debet videri liberalis. Enim pro quia nihil sup.est liberale, quod non idem.i.etiam sit iustum. Alter locus cautionis.i.altera res cauenda erat. ne benignitas esset maior quam facultas.i.potentia conferentis : quod.i.quia sup.hi,qui volunt esse benigniores.i.beneficentiores quam res.i.facultas eoꝝ patitur, peccant primum in eo, quod sunt iniuriosi in proximos.i.necessarios & consanguineos. Enim pro quia transferunt ad alienos eas copias,quas æquius.i.iustius est suppeditari.i.subministrari in vita, & relinquere post mortem his.s.proximis. Autẽ pro sed,cupiditas rapiẽdi & auferendi p iniuriam est plerũque.i.vt plurimũ in tali liberalitate q̃ fit supra facultatem , vt copiæ.i.abundantes opes suppetant.i.satis sint ad largiendũ. Licet ẽt videre plerosq;.i. valde multos esse nõ iam natura.i.ea naturali inclinationa esse liberales, quã inductos.i.quam ex eo quod inducti sunt quadam gloria.i.affectione gloriæ,vti benefici videãtur,facere multa,quæ sup.facta talium vñt proficisci.i.oriri magis ab ostentatione.i.vana pöpositate,q̃ a voluntate.i.beneuolentia. Aũt pro sed,talis simulatio.i.simulata liberalitas, est cõiunctior.i.vicinior volnptati,quã aut liberalitati,aut honestati. Tertium ꝓpositum.i.quod tertio loco cauendũ dictum est,vt delectus discretio & cõsideratio dignitatis esset in beneficẽtia, fiat secundũ dignitatẽ eius cui fieret.in quo.i.in qua re,& i.ẽt mores eius in quẽ beneficium cõfertur,erũt spectãdi.i.frequẽter inspiciẽdi.& aius eius erga nos erit sup.spectãdus & cõitas,& societas vitę erit sup.spectãda,& officia collata ab eo ante.i.prius ad nr̃as vtilitates erũt sup.spectanda.quæ oĩa si concurrãt.i.in vno hoĩe reperiant optabile est sup. in illũ conferre beneficiũ.sin.i.sed si minus.i.non sup. concurrãt plures causæ & maiores ,habebunt plus.i.hi in quibus plures & maiores causę quare illis bñfaciamus reperiunt,habebunt plus.

DOCT. *interpr.*

DEinde vt erat) In beneficentia spectandum principio ne violetur iustitia. Itaque tria præcepta colligit. Primum ne beneficijs nostris lædamus vel ipsi qui accipiunt, uel alij. Alter locus,vt pro modo facultatum nostrarum largiamur. Tertium est, vt pro dignitate demus, ne quod in prouerbio est, Suem Veneri. Item Beneficium dando accepit,qui digno dedit.

ARGVMENTVM.

MOres non ad exactam illam sapientis Stoici rationem spectandos, sed eandem virtutis imaginem.

QVONIAM autem viuitur non cũ perfectis hominibus, pleneq. sapientibus, sed cum ijs,in quibus,præclare agitur,si sint simulacra virtutis : etiam hoc intelligendum puto, neminem omnino esse negligẽdum, in quo aliqua significatio virtutis appareat ; colendum aũt esse ita quẽque maxime, vt quisq; maxime virtutibus his lenioribus erit ornatus, modestia,tẽperantia,ac ipsa,de qua iã multa dicta sunt,iustitia.nã fortis aius,& magnus in hoĩe non pfecto,nec sapiẽte feruẽtior plerunq; est : illæ vero virtutes bonũ virũ vñr potius attingere. Atq; hæc in moribus considerent.

PETR. MARS.

QVONIAM aũt viuitur.)Posuit Cic.tres cautiones.Tertia erat,vt p dignitate cuiq; tribueret,& bñeius delectus dignitatis in hac parte,& vt officiũ seruaretur,dixit esse spectãdos mores eoꝝ, in quos bñficia ꝯferre volumus. Resumẽs igr̃ hanc primã partẽ ꝓpositionis,docet q sint magis colẽdi,& ponit illas virtutes,q̃ bonũ virũ attingũt & determinãs de ipsis moribus,rñdet tacitæ inqsitioni,potuisset aliqs qrere, debemus ne eos aspernari ; q nondũ perfectæ virtutis vsum hñt?Dicit Cic. non esse negligendos, qm̃ viuitur non cũ perfectis hoibus, qppe non oẽs pñt esse sapientes,& hr̃e oẽm perfectionem.Ordo est,ẽt hoc intelligendum puto,neminẽ esse negligendũ , in quo aliqua significatio virtutis appareat , qm̃ in vita cõi viuitur non cum perfectis hoibus,sed cum his q aliquem progressum fecerũt ad habitũ virtutis. [Plane) .i. oĩno & penitus perfectis.i.summã virtutis adeptis.[Non pclare agitur).i.q nondum adepti sunt cumulatã virtutem,cũ aliquo bene agitur,cũ ei nihil deest, non pclare agitur cum hoibus , q non hñt suam perfectionem. Vnde Lælius,q a Scipioni res in tota vita bene successeras & fuerat pfectus,morsq. nihil mali attulisse videbat,dicit apud eũdẽ Ciceronẽ,Cũ illo vero qs neget actũ esse pclare?nisi.n.q ille minime putabat,immortalitatẽ vellet,qd nõ est adeptus quod hoi fas esset optare?[Sed sunt simulacra)effigies & signa q̃dã .i.q non hñt expressam solidã & perfectã virtutẽ,sed q̃dã signa uirtutis,& media officia.Colẽdum aũt esse dixit in gñe,oeminẽ esse negligẽdũ in quo est aliqd signũ virtutis,nunc in specie dicit, maxime colẽdũ esse viꝝ modestum,tẽperatum,& iustum,& affert rõnẽ quare, nã fortis aius & elatus sine alijs virtutibus plerunq; quodã impetu fert. Modestia uero,tẽperãtia, atq; iustitia nõ sunt nisi i bono viro.igitur colẽdus ille est maxime.q illis uirtutib.pditus fuerit, qm̃ est uir bonus.[Colendũ)amandum,ornãdum.[Lenioribus) mitioribus,& quæ uiꝝ bonũ attingũt.nã fortis & magnanimus sine iustitia potius nocet humanæ societati,quã prosit,fertur .n. quodã impetu ad ea,quæ sibi agenda ꝓposuit.[Nã for.ani.) pbatio est. [Nõ perfecto) q non habet alias uirtutes.sed si exacte loq uolumus nõ datur una uirtus sine alijs,& nõ põt qs dici fortis,nisi habeat alias uirtutes,sed large accipiẽda sunt uerba Cic. q fortitudinẽ separat,ostẽditq. bonũ uiꝝ dici posse illum,q fortis nõ ostentat fortitudinẽ,sed domi colit alias uirtutes,& est ociosus.uiuitur inqt cũ hoibus non perfectis,qm̃ in societate humana

mana versamur, in qua perpauci hn̄t perfectionem, si aūt hoc esset, non oportere dare pcepta de medijs officijs. Nā uirtute pditi & plane sapiētes ab officio nunq̄ discederent, & in illos liberales esse possemus sine aliqua dubitatione. perfecta.n.virtus oīa meret, & illā ornare officiū est, sed qa in uita cōi talis perfectio non inuenitur, necesse igitur est cōsiderare singula, & illi plus tribuere ex officio, q eas habet virtutes, q̄ bonum viꝝ attingunt, q̄uis, vt dixi, virtutes ita cōnexę sint, vt vna sine alijs non detur, sed popularibus verbis vtendum est, cum loqmur cum illis cum qbus nō pclare agitur. [Illæ virtutes) Iustitia, modestia, & tēperantia. [Bonū viꝝ) Iustū & bonū ciuē, q in toga & vita ociosa has virtutes leniores colit, fortitudinē nō ostētās, q̄ hēt effigiē iræ, & ocio aduersaē. [In moribus) Eoꝝ.s. in quos volumus pferre beneficia.

FRAN. MAT. QVoniam aūt &c.) Spectādos dixit mores esse, quare vt intelligatur, q sint mores, q spectari debeant, dicit nos cū perfectis, & plane sapiētibus nō viuere, & satis esse, si illi, cū qbus viuimus, signa aliqua virtutis habeant. Cū itaq; pfecti, & plene sapientes nō inueniuntur, nō esse negligēdos eos in qbus aliqua sigñatio virtutis est. [Cū perfectis) qbus nihil deest. [Plene sapiētibus) q habeant oium reꝝ, & diuinaꝝ, & humanaꝝ cognitionē, q nulla perturbatione moueantur, q eodem uultu, atque aio tum in prosperis, tum aduersis sint. [Præclare agitur) hoc est q satis hēre putantur. [Simolacra) Veluti quoddam virtutis signū, non plena, & perfecta virtus, vt tm̄ à perfecta virtute differat, quantum statua hoies, & effigies à vero hoie. [Etiam hoc intelligendū &c.) ēt si nullus admoneat, & neqs credat pfectis dūtaxat erogandū. [Aliqua significatio) Adeo difficile est quenq̄ inuenire, in quo pfecta sit virtus, vt cōtenti esse debeamus, si aliqua virtutis in quopiā imago, & sigñatio fuerit. Colendum aūt esse) oēs dicit colendos, in qbus aliqua virtutis significatio est, sed illos pcipue, in qbus sunt modestia, & tēperantia, qm̄ in bonis viris sunt, vt non sit q̄s q̄ modestus, & temperans qn idem bonus sit, ex quo non pōt conferri liberalitas in quempiam modestū & tēperantem, qn ēt in bonum conferatur, non idem accidit in forti, cuius aius trahitur plerunque ad excessum vt audeat q̄ non debet. pterea quemadmodum dicit inferius, ceteræ virtutes in hoie non sic apparent, modestia, & tēperantia semper apparent. Nam in dictis, in factis, in incessu, & deniq; in oi actione, si sunt in homine, elucescunt. [Colendum) Amandum, & sic iuuandū. [Virtutibus his lenioribus) sunt qdē maxime, & pulcherrime virtutes, sed si alijs cōferas, hoc est prudentiæ, iustitiæ, fortitudini, leues. Illæ.n. iustitia presertim, & fortitudo, latissime patēt, & maxime humanā attingunt societatem, hæc singulis prosunt in qbus sunt; licet, & ad alios spectat. Nā & iustus vtitur modo, & tēperantia, in iustitia, admiuistrāda, & fortis in aggrediendis cū rōne periculis, ijsdemq. tolerādis, sed in his accedit modestia, principale munus iustitiæ, & fortitudinis. [Ac ipsa) de qua nō intelligas virtutē seniorē iustitiam. Nam particula, ac, distinguit. Est.n. maxima, & excellentissima virtutum, ex qua boni viri nominantur. & vt diximus superios, q iustus, idē bonus est, & cōtra Colendi ergo sunt iusti, qm̄ boni sunt, & studiosi virtutis, honestisq., & egregijs moribus pditi. [Nā fortis &c.) Posset qspiam dicere cur & forti hn̄faciendū adeo non est, cū fortitudo honesti pars sit? Raro inquit contingere solet, vt q fortis sit, idem ēt sapiens sit, fortitudo aūt sine sapiētia temeritas est, & sæpius nocet q̄ prosit. Homerus Achillē fortem inducit, Vlyssem vero sapiētem. Virg. fortitudinem simul, & sapientiā Aeneæ tribuit, vt plena laus esset. [Nō perfecto nec sapiente) hinc aperte cognoscitur nō posse esse uerā fortitudinē nisi in perfecto, & sapiente, hmōi.n. qcunque est, neq; timet quæ timēda non sunt, neque audet quæ audenda non sunt. Eū aūt, vt diffinit Arist. fortitudo in audendo, & metuēdo mediocritas. Sed vt ait Cic. magnus aius, & fortis in hoie non perfecto, & sapiente. [Feruentiore) qm̄ aut ira, aut cupiditate glorię cōpulsus audet, q̄ audere nō debet, & ꝯtra decorū facit. Nam cū actio nia cuiusq; tinis sit secūdū habitū, & fortitudo forti viro decoꝝ videatur. Decoris gratia vir fortis subit, atq; agit opa fortitudinis, prudēter Martialis amicū suū Marcellinū quænā vera esset fortitudo hoc epigrammate admonuit: Marcelline boni soboles sincera parētis, Horrida parrhasio, quē tegit vrsa iugo. Ille uet⁹ pro te patriusq. qd optet amic⁹ Accipe, & hęc memori pectore vota tene. Cauta sit vt virt⁹, nec te temerari⁹ ardor In medios hostes, sęuaq. tęla ferat. Bella velit, matrēq. feꝝ rōnis agētes, Tu potes, & prīç miles, & eē dec⁹. [Illę virt.) modestia, tēperātia, & iustitia.

ASCEN. QVoniam &c. Doce quomodo considerandi sint mores, & quibus plus contribuendum. Ordo est, Autem pro sed, quoniā uiuitur supple ab omnibus, non cum hominibus perfectis: q; pro &, plene.i. perfecte sapientibus, sed cum his.i. hmōi in qbus, nō agitur præclare.i. valde & præ ceteris clare, sed sunt simulacra .i. effigies & similitudines quædā virtutis, ego puto ēt hoc intelligendū esse neminem esse negligēdum, in quo aliqua significatio virtutis appareat, hoc est non solū perfectis benefaciendū est, qa tales vix reperiuntur, sed oībus his q speciem bonitatis hn̄e vīnr, & non oīno mali & perniciosi sunt. Autē pro sed, intelligo supp. quēque vel quenq̄ esse ita maxime colendū, vt.i. secundum quod quisq; erit sup. maxime ornatus his lenioribus.i. mitioribus virtutibus, videlicet modestia, tēperantia, ac ipsa iustitia, de qua iā multa dicta sunt. Nā aius fortis.i. acer & vehemēs & magnus est plerūque.i. vt plurimū in hoie non pfecto, nec sapiēte feruētior .i. valde feruēs, vel feruentior qoā in huic perfecto, vero pro sed, illæ virtutes.s. modestia, tēperantia, & iustitia vīnr attingere.i. efficere virū bonū, atq; hęc quæ dicta sunt considerētur in moribus.

DOCT. interp. SEd cum ijs, in quibus non præclare agitur, sed sunt simulacra virtutis.) Coniicio sic legendum. Sed cum his, quibus cum præclare agitur, si insunt simulacra virtutis.

DOCT. interpr. QVoniam autem viuitur.) Hinc illud est, Mores amici noueris non oderis, quia quædam amicorum vitia ferenda sunt. [Virtutibus lenioribus erit ornatus.) Qualis est apud Terent. in Adelph. Mitio.

ARGVMENTVM.

Quomodo consideranda sit beneuolentia aliorum erga nos.

DE beneuolentia autem, quam quisque habeat erga nos, primum illud est in officio, vt ei plurimum tribuamus, à quo plurimum diligimur. Sed beneuolentiam non adolescentulorum more, ardore quodam amoris, sed stabilitate potius, & constantia iudicemus.

PETR. MARS. DE beneuolentia autem,) Transit ad secundā partem, proposuit.n. spectandum esse animū erga nos & beneuolentiam eoꝝ, in quos benefici esse volumus. Ponit igitur beneuolentiæ considerādæ partes, postq̄ de moribus absoluit. [Est in officio) sm virtutem. [Sed bene) Monet Cic. quo pacto debeamus alioꝝ in nos beneuolētiam iudicare non.n. temera expendēdus est amor alioꝝ in nos vt faciunt adolescentes, in qbus nō viget prudētia, & sic delectum rerum hn̄e non pn̄t, & recte fungi officio. [Ardore quo se.) Deinde sine aliqua constantia statim se retrahūt, opus est igitur iudicio, cū plures amare videantur, qui sunt pniciosi assentatores. Si amor vetus est plurimum illi debemus, à quo maxime amamur. Iudicare aūt qualis nā sit hic amor prudentis est, q vt oportet, amat & iucūdus amicus dr̄ atque affabilis, & mediocritas amicitia, atq; affabilitas. Is aūt q exoperat, si nullius vtilitatis emolumēti sui gratia iucundus est, & oīa laudat, assentator dr̄, si lucri causa adulator appellatur. At is q deficit, & in oibus est iniucundus, vocatur cōtentiosus atq; difficilis. In Lælio ait: In amicitijs eligēdis negligentes esse absurdū est, & carpendū, nec hn̄e quasi signa quæda & notas, qbus eos qui ad amicitiā essent idonei iudicarēt. sunt igitur firmi & stabiles eligēdi, cuius gn̄is magna penuria est, & iudicare difficile est sane, nisi exptum. experiūdum aūt est in ipsa amicitia. Seneca dicit post amicitiā credendū est, ante amicitiā iudicandū. [Adolescentuloꝝ mo.) Arist in moribus de tali amicitia sic loqtur, Adolescentū vero amicitiæ cōstitutæ sunt causa voluptatis, nā viount secūdum affectus, & maxime id sequūtur, quod voluptatē in pn̄tia afferat. Verū id simul cū ætate mutai, ex quo fit vt cito fiāt amici, citoq. desistāt. nam simul cū voluptate amicitia mutatur, & voluptatis hmōi velox mutatio est. ad amores pni sunt, q ex affectu maxime oriūtur. Itaq; amāt, & cito desistūt, eodē die sępe consiliū mutātes, delectantur aūt cōsuetudine & vsu, nā hoc modo amicitia fruūtur. Beneuolus est q alicui ēt ignoto, quē audit esse bonū virū bene vult & optat, q̄uis ab alio nō ametur. amicus aūt est q amat & amator. Vnde phs dicit Amicitiā esse beneuolētiam mutuā non latētem. [Ardore amoris) Quē aliqui præ se ferre vīnr erga nos. [Stabilitate) ppetuitate amoris, & sine aliqua intermissione, & qd⁹ tales in amore pseuerēt, firmiq. sint & stabiles, nō debemus igr iudicare beneuolētiam ex quodā ardore eoꝝ, qui nos amare vīnr: qm̄ talis amor qui affectu procedit, parum durat, sed ex stabilitate atque cōstantia. Vnde opus est tpe, & experientia.

Liberalitas in homine bono est conferenda.

Quære iustitia est excellentissima omnium virtutum.

FRAN. MAT. De beneuolētia &c.) Tria dicit inueñda in eo, cui benefaciendū est, mores, aīum in nos, & merita, de moribus iam dictū est, nunc de aīo in nos dicit, paulo post de meritis. plurimum aūt illi tribuendū est, q plurimū nos diligit, aliter si fieret, cōtra decoℜ esset, & iustitiā naturalē, cuius pars est gratia, in qua amicitiæ, vt supra diximus cōsiderantur rerus ne sit amicus nobis, an simulatus, plus ne hic amet, an ille, hoc aūt cognoscere difficile nō erit, & vt distributiua iustitia plus laborāti, & merēti plus tribuit, ita bonus vir, & prudēs magis amāti, magis erogat. (Sed ben.) Qualē intelligere beneuolētiā debemus pscribit, & de ea iudicādū dicit, q stabilis fuerit, & quā similitudo moℜ, & studioℜ cōiugauerit, vt. s. in virtute radices agat nō aūt de ea, quæ inter adolescētes quotidie oritē quadā aioℜ incitatione nō electione, & iudicio, ac cito deficit, de hac amicitia loqtur Cic. in Lælio. Arist. quoq; adolescentū inqt amicitiæ voluptatis causa institutæ sūt. Nam amāt sm affectus, & maxime id sequunt, quod voluptatē in psētia afferat; veℜ id simul cū ætate mutatur. Ex quo fit, vt cito fiant amici, citoq. desuescant. Nā simul cū voluptate amicitia mutat, voluptatis aūt celeris est mutatio. ꝓpterea sunt ad amorē iuuenes, amāt, & cito desistūt; sæpe eadē die propositum mutātes.

ASCEN. De beneuolentia aūt) Docet quō consideráda sit beneuolentia alioℜ erga nos. Ordo est. Aūt, pro sed illud est ꝓprium in officio de beneuolentia, quā quisque habet erga nos, vt nos tribuamus ei plurimū, à quo nos diligimur plurimum. Sed iudicemus beneuolentiam nō quodam ardore amoris, more adolescentuloℜ, sed potius stabilitate & constantia.

DOCT. interpr. De beneuolētia) Quo ordine collocanda sint beneficia. Ac primū quidem benemeritis gra est referenda. Est aūt totus locus de gratitudine, nō nihil rhetoricis amplificatus argumētis.

ARGVMENTVM.

Benemeritis de nobis quomodo referenda gratia.

SIN erūt merita, vt nō ineunda, sed referēda sit gratia: maior quædā cura adhibenda est. nullum. n. offīm referenda gra magis necessariū est. Quod si ea, quę acceperis vtēda, maiore mensura, si modo possis, iubet reddere Hesiodus: quidnā bñficio ꝓuocati facere debemus? An nō imitari agros fertiles, q multo plus afferunt, quam acceperunt? Etenim si in eos, quos speramus nobis profuturos, nō dubitamus officia conferre: quales in eos esse debemus, q iam profuerunt? nam cum duo gña liberalitatis sint, vnum dādi beneficij, alterū reddēdi: demus, nec ne, in nr̄a potestate est; nō reddere, viro bono nō licet, si modo id facere possit sine iniuria. Acceptorū aūt beneficiorū sunt delectus hñdi. nec dubium, qn maximo cuiq; plurimum debeat. in quo tñ in primis, quo quisque aīo, studio, beneuolentia fecerit, pōderandum est. multi. n. multa faciunt temeritate quadam, sine iudicio, vel modo, in oēs, vel repentino quodā, quasi vento, impetu animi incitati. quæ beneficia æque magna nō sunt habenda, atq; ea, quæ iudicio, considerate, cōstanterq. delata sunt. Sed in collocādo beneficio, & in referenda gra, si cetera paria sunt, hoc maxime officij est, vt quisq; maxime opis indigeat, ita ei potissimum opitulari. quod contra fit à plerisque. à quo. n. plurimum sperant, etiam si ille his non eget, tñ ei potissimum inseruiūt.

PETR. MARS. SIN erunt merita,) Coniungit Cic. hanc partem, quæ erat vltima propositionis, cum superiore, qm vt proposuerat prius de communitate vitæ, atque societate dicendum erat, sed res ipsa effecit, vt ordine præpostero vteretur. Resumit igitur aliam partem, quam vltimo loco proposuit, & ad nostras vtilitates officia ante collata. Debemus inquit plurimum illis, à quibus plurimum firme & constanter diligimur, sed si aliquibus ob beneficia in nos ante collata tenemur, tunc magnam curam adhibere debemus, quoniam nullum officium magis necessarium est, q̄ referre grām, ne ingrati videamur, & turpe sit officio vinci & beneficio, qm illi q conferunt superiores sunt. vnde dicit Seneca, Quid tam laudabile, qd tam æqualiter in oium aīos receptum, quā referre benemeritis gratiā? (Ineunda) Cōciliāda nobis & paranda alicuius gratia & beneuolētia, liberalitate aliqua. Inire gratiam idē est quod conciliare sibi amorē alicuius, & beneuolentiā. (Sed referenda) Vt. s. cogamur referre gratiā, & nō pōt fieri sine ingratitudinis nota, si nō referatur gra ob beneficia in nos ante collata. Agere grās est verbis: Referre aūt re ipsa. (Nullū. n.) Probatio est, qm inqt nulla virtutis actio magis est necessaria ad cōseruationē humanæ societatis & vitæ cōis, q̄ referre gratiā. i. cōferre beneficia, vt accepisti. Tecmessa apud Sophoclem in Aiace mastigophoro: Decet inqt, viℜ illius meminisse, cuius dulce sensit. gratia. n. gratiā semper parit, vir ingratus nunq̄ erit generosus. philosophus in. 5. Ethices sic ait, Ciuitas cōseruatur cū retributio fit, et cōparatio flagitat rōnem, quamobrē & gratiaℜ tēplū in ciuitate media cōdunt, vt retributio fiat, hoc. n. grę ꝓpriū est. nā is q suscepit, subministret vicissim ei, q munus contulit, & ipse rursus incipiat cōferre oportet. (Quod si ea) Argumētatur a minori ad maius, & nititur auctoritate Hesiodi, qua ōndit necesse esse gratiam referre. Hesiodus poeta scripsit de agricultura ad Perseo fratrē, quem monuit vt si a vicino aliqd ad vsum domesticū acceperit, restituat maiore mēsura si pōt. quanto magis ei gratiam referre debemus, q non aliqd vtendum concessit ad ips, sed spōte sua in nos beneficus fuit, vt ingratis esse nobis nō liceat, nisi cū ingratitudinis nota? verba Hesiodi hæc sunt: Iubeo metiri à vicino & bene reddere eadē mēsura, & melius si possis vt indigens postea promptū inuenias. Hesiodus Ascræus fuit. Ascra erat ad Heliconē montē Bœotiæ in excelso loco ac duro sita. Loquēs Hesiodus de patre in. 2. lib. Georg. dicit, Ascrā rus miseℜ penes hic Heliconā colebat, Hyberno diℜ, triste æstu optabile nunq. (Vtēda) ad vsum domesticū. (Acceperis) à vicino aliq̄ tē ad vsum tuū. (Prouocati) Inuitati. Lacessere est cū iniuria; Prouocare est irritare sine iniuria. (An nō) Nunc argumētatur ab exēplo terræ & agroℜ, q plura reddunt colonis, quam in semente acceperūt, q. d. debemus imitari agros, q reddunt ea quæ acceperūt ab agricolis multiplicata. (Etenim si in eos) ꝓbatio est, & argumētatio ab incerto ad certū. (Quales) Quā liberales & benefici. (Nā cu) ꝓbatio est. (Dandi) Spōte nostra. i. (Reddendi) cum gratiā referimus beneficio ꝓuocati. (Demus nec ne) i. an velimus esse liberales, est nobis integrū liberumq., qm non cogimur. (vt large loquar) qm si vim naturæ inspicimus, cogimur si natura viuere volumus. (Non reddere) Non referre gratiam, qm ad id cogitur, aliter erit ingratus. Vnde dicit Seneca: Non referre beneficium, nec beneficijs gratiam, & est turpe, & apud oēs habetur. philosophus sic ait in. 9. Ethices bñficia reddēda sunt potius, quā amicis dandū sit. sicut & mutuū reddendum est potius cui debeas, quam sodali dādū. (Sine iniu.) Si possumus de nostro reddere, non aut rapiendo auferendoq. ab alijs, quod est contra officiū. Hesiodus monēs fratrē in. 1. lib. dicit: Res male parta, mala est, dānosaq. semper, ab illa Ergo caue, ne te vocāt in amore sodales, Illum adeas, q te, fac mutua munera reddas, Spōte datū capias, scelus est letale rapina. Monens ēt ipsum vt colat iustitiā dicit: Ius quoque frater ama, sine quo genus oē ferarum, Credimus alterno certatim corpore pasci. (Acceptoℜ aūt beneficioℜ) Dicit adhibēdam esse magnam curam si beneficia recepta sint. Sed q a beneficia similia nō sunt, habentq. differentiam inter se, & gradus, determinat de his dicens, habendum esse delectum ipsoℜ beneficioℜ, & prudenter singula cōsideranda, vt certo sciri possit, qd cuiq; debeatur, cōsiderandūq. monet aium illius, q dat, non ipsum munus, quod interdum ab inuito in aliqē confertur. Homini aūt ita disposito parum uel potius nihil debetur, illis aūt maxime, q certo consilio veroq; amore nos ꝓsequuntur & ornant. Beneficium (inqt Seneca) est beneuola actio tribuens gaudiū, capiensq. tribuēdo, in id, quod facit prona & spōte sua parata. Itaque nō quod fiat, aut qd detur, refert, sed qua mente, q a beneficium non in eo qd fit, aut datur cōsistit, sed in ipso dantis, aut facientis aīo. (Delectus) differentiæ an alia beneficia qbusdam alijs anteponenda sint, dum studemus referre grām pluribus, a qbus bñficio fuerimus ꝓuocati, docet igr̄ quos anteponere debeamus. (Maximo cuiq;) bñficio, & sic ostēdit in gñe maiora beneficia anteponēda esse, sed ꝓsiderandū est, q̄ sint maiora, qm liberalitas nō solum re ipsa, q̄ datur, sed ēt aīo æstimatur. Vnde pauper q dat pro rōne facultatis suæ, dr̄ ēt liberalis. (In quo) In qua gratiaℜ relatione, & cum volumus acceptis beneficijs prouocati esse liberales, & vt cognoscatur q̄ sint maxima beneficia. (Quo aio) spōte. s. an inuitus dederit q a & gaudens. (Studio) Volūtate. (Beneuolentia) cōstanti. s. & stabi

li,an vana & quodã ardore & affectu mota. [Ponderandũ) Prudẽter ꝯſiderandũ.[Multi.n.) ꝓbat quare ſit ꝯſiderandũ,qm̃ multi beneficia cõferunt,qbus tñ ob id nihil debet,qm̃ non certo cõſilio & electione,ſed quodã impetu & temeritate id faciunt.vnde cõſiderandus eſt aius dantis,non ſolum id quod datur. [Quadã temeritate)ſine conſilio & delectu pſonaꝝ.[Sine iudicio)nõ cõſiderãtes ſi bono viro ꝓſint,an malo,& in tali re potiſſimũ reqritur iudiciũ,vt dictũ eſt. Liberalis.n.deberet eſſe prudẽs,& iudicare qd cuiq; tribuendũ ſit,ſublato aũt iudicio non erit vera liberalitas,q a dabit qbus non oportet,& quod non oportet, quod eſt contra officiũ.[Vel modo) Menſura,rõne,ac ſine aliquo diſcrimine conferet in oẽs, qbus ita largientibus non multũ debetur, qm̃ idem oibus faciunt,nec hñt delectum,q maxime attingit ipſum prudentes.oẽs aũt ſine aliquo diſcrimine eodẽ modo tractare imprudẽtis eſt,necnõ adulatoris, & aſſentatoris. quo circa cauẽdũ ab illis eſt,q oẽs pari modo obſeruãt,& venerãtur. blandiũtur.n. nõ iudicant ita eſſe agendũ,ſi aũt iudicarent,delectum hẽret,quo ſublato aufertur prudentia,ſine qua non põt intelligi vlla virtus. Et ideo dicit Sen. Beneficium quod qbuſlibet datur, nulli gratũ eſt,& eodẽ aio beneficium debetur,quo datur,& nemo libẽter debet reddere quod nõ accepit,ſed expreſſit. [Repentino impetu) quadam leuitate ſine conſilio & delectu pſonæ.[Quaſi vento,)q nauim impellit modo huc,modo illuc.[Quæ beneficia) collata. ſ.modis ſupradictis,nullo adhibito iudicio. [Non ſunt habẽda) æque.i.tam magna.[Atque)Quam ſunt habenda ea,quæ ſunt iudicio.[Cõſiderate)ad illud refertur & opponitur,quod dixit temeritate quadam,& ſine modo in oẽs.[Conſtanter) Ad illud repẽtino impetu animi vt faciũt hoies leues. [Sed in collocãdo beneficio)dat generale ꝑceptũ quod in officio collocando ſeruãdũ eſt,& gratia ẽt referenda vt.ſ.his potiſſimũ referatur gratia, q̃ ope indigeant. quis alij ſimilia,aut plura contulerint,& beneficio digni ſint.[Hoc eſt)ptinet maxime ad officium.i.virtutis actionẽ [Si cetera paria)ſint.i.ſi aius erga nos fuerit gratus,& ſocietas vitæ intercelſerit,& ab eo officia in nos collata fuerint,& ſi nõ indiget ſua culpa & deſidia,& ſi meretur opem.nõnulli.n.maxime indigẽt,qbus opitulari contra officium eſt,q ppe male viuẽdo ad inopiam rediguntur,q profecto puniendi ſunt, ne alios cõtagione maculent & corrũpant & contra officium eſt illis potiſſimũ inſeruire,q non indigent,ſed à qbus plurimum ſperatur,hoc nõ eſt officiũ liberalis,q nõ ideo dat vt plura accipiat, qm̃ beneficiũ non debet fœnerari.debemus afferre opem indigẽtibus, nulla alia re inducti,niſi lege humanitatis & liberalitatis.[Opis) auxilij.i.q beneficio maxime indigeat.[Vt ſi quemadmodũ.[Ita) Sic tam [Opitulari)Opem afferre.[Inſeruiunt)beneficia conferũt, aut gratiam referunt. Seruire propter ſeruorum eſt, inſeruire ptinet etiam ad homines liberos, nam inſeruire eſt morem gerere. [Plurimum) Magnam vtilitatem. Non eſt beneficium inqt Seneca, ſed fœnus circunſpicere non vbi optime ponas, ſed vbi q̃ſtuoſiſſime habeas,vnde facillime tollas.Et alibi:Nõ eſt beneficium quod in q̃ſtum mittitur.[Hoc dabo)hoc recipiã auctio eſt.

FRAN. MAT. Sin aũt erunt merita) Honeſtũ eſt,& laudabile amicis benefacere,ſed benemerẽtibus neceſſariũ.Conuenit.n.vt a qbus accepimus liberaliter aliqd,liberaliter reddamus,& liberalius ẽt q̃ accepimus,ratio aũt illa eſt potiſſima,q relata gr̃a auget liberalitatẽ,ingratitudo remiſſiorẽ facit. Rectẽq. ait Sen. Ingratus vnus miſeris oibus nocet.[Merita) Beneficia ante in nos collata.[Ineũda)Contrahenda,cõparanda.Significat.n.inire gratiam,cõparare,cõtrahere,capeſſere,ingredi.[Referẽda)Quia ꝓuocati ſumus.[Nullum n.offiũ)Ratio eſt,ideo aũt nihil referenda gr̃a magis neceſſarium,qm̃ ad gratiã ſpectat, quæ eſt iuris naturalis pars,vt acceptoꝝ beneficioꝝ memores ſimus, & idẽ nos alteri faciamus,qđ nobis ipſe fecit.Iccirco ait.Seneca,Beneficiũ accipe,libertatem vẽdere eſt.Idem inqt,Beneficia plura recepit, q ſcit reddere.[Quo ſi ea quæ mutuo)Argumẽto probat referẽdã gratiam.Eſt aũt a minori ad maius. Si Heſiodus inqt quæ mutuo ad vſum tuũ acceperis maiore mẽſura,ſi modo poſſis,reddere iubet, qd par eſt, te facere in eos à qbus liberaliter accepiſti? certe duplicãda eſt gr̃a,vt longe maius ſit beneficiũ quod reddis, q̃ quod prius tibi erogatũ eſt:ſcribit aũt hoc Heſiodus in eo opere qđ vocatur ἔργα,καὶ ἡμέραι,in quo fratrẽ admonet,vt ſi qđ vtendũ à vicino accepit,maiore,ſi poſſit mẽſura reddat,his verbis, εὖ μὲν μετρεῖσθαι παρὰ γείτονος, εὖ δ᾽ ἀποδοῦναι, αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώϊον αἴ κε δύνηαι. [Vtẽda) Mutuo,vt reddas,mutuũ appellatũ eſt,qa ita à me tibi datur,vt ex meo tuũ fiat, & eſt in rebus quæ cõſtant numero,põdere,mẽſura,nec vt cõmodatum redditur. Mutuo dam⁹ Triticũ oleũ,vinum: Cõmodamus annulũ,veſtem: redditur idẽ gñe non ſpecie ſicut cõmodatum.[Vtenda)Iurecõſulti ſępe hoc vſurpãt participium,vt cum dñt ix cui res aliqua vtẽda datur.[Ami.&c.) Certe inqt imitari agros fertiles debemus, q (vt poetæ aiũt)magno fœnore ſemina accepta reddũt.Plin de terrę loqnẽs natura: At hæc,inqt,benigna,mitis,indulgẽs,vſuſq, mortalium ſemper ancilla quę coacta gñat,quę ſponte fundit,quos odores, quos ſapores,quos ſuccos,quos tactus, quos colores, q̃ bona fide creditũ reddi fœnus.[Etenim ſi in eos &c.)Aliud argm̃ rurſus à minori ad maius,ſi benefacimus ijs,ait,a qbus ſperamus beneficium accipere,qd facere in eos debemus a qbus iam accepim⁹? certe gratiam referre oino debemus Multi ideo dãt,vt recipiãt: Sed manifeſtã faciunt mercaturam. Nam pauca tradunt ditioribus,vt plura recipiant. Eſt aũt,vt ait Ariſt.liberalis magis dare,q̃ accipere, ſicuti virtutis eſt honeſta potius agere quam turpibus abſtinere.[Nam cũ &c.)Ratio eſt quia q dat alium ſibi obligare vr: & Seneca ait: Beneficiũ dare docere eſt reddere.Et q à nullo accepit beneficium liberũ eſt conferre alteri, vel non conferre. Quãuis,vt dictum eſt ſupra,benefacere pro aimo nulla neceſſitate coacti,ſponte nr̃a iure naturali cõpellimur.Quod ſi beneficiũ non dederimus,petere ipſi ab alijs nõ poteramus. Nam Sen.ait: Beneficium q dare neſcit,iniuſte petit.[Sine iniuria) Læditur.n. ius naturale, cuius pars gr̃a eſt in qua beneficia accepta conſiderãtur. Quod ſi reddere quidẽ volumus,ſed nõ poſſumus iniuria nõ facimus.Sufficit.n.remunerandi volũtas,ſi facultas abeſt. [Acceptoꝝ aũt beneficioꝝ) Cum nullũ officium referenda gr̃a magis neceſſariũ ſit, iure optimo maximã dicit diligentiam in rependis beneficijs adhibendã eſſe,& delectum beneficioꝝ habendũ. [Delectus)Vt diſtinguamus beneficia,quæ accepimus,& pro maioribus maiora, pro minoribus minora rependamus. [In primis quo quiſq; aio &c.)Non iniuria aium dicit conſiderandum eſſe dantis,plus.n.largiri vr qui læto aio,ac lubenti pauca largitur,q̃ qui multa triſti,& inuito. Semper enim ad illud reſpiciendũ eſt. Nam hoc ipſum iuſtum eſt quod cum rõne ſit,ſi eſt voluntariũ. [Quo animo)Bono an malo.[Studio)Ad diligentiam refertur. [Beneuolẽtia)Conſtanti,& ſtabili,an quadã leui ardore animi.

Liberalitas magis eſt in dando q. in accipiẽdo.

Seneca de beneficio dando.

ASCEN. Sin erunt) Oſtendit quo gratia referenda ſit pp beneficia in nos collata.Ordo eſt.Sin.i.ſed ſi merita erũt ſup.talia ut gratia non ſit ineunda.i.cõcilianda cum aliquo, hoc eſt de nouo incipienda,ſed referenda.i.factis & reipſa perſoluenda,tũc ſup.quædã maior cura eſt adhibenda.Nullum.n.officium eſt magis neceſſarium,gr̃a referenda.i.quam vt gratia referatur pro beneficijs acceptis. Quod ſi Heſiodus iubet reddere maiore menſura.ſ.abundantius, ea quæ tu acceperis vtenda.i.ad vſum tuum, ſi modo.i.dũmodo poſſis ſup.reddere. quid nã nos prouocati beneficio.i.quid dono,non cõmodato accepimus, & non ſolum ad vſum,ſed abuſum.i.conſumptionem rei,q.d.lõge plus. Et vtitur argumento à minore, q a minus videmur debere pro vſu rei quã pro ipſa re,& tñ Heſiodus de agricultura ad fratrem ſcribens, iubet pro vſu rei copioſius eſſe reſtituendum quam acceperis. Probat idem exemplo naturali ſumpto ab agris feracibus, ac dicit: An nõ ſup.debemus imitari agros fertiles,q afferunt multo plus quã acceperunt? q.d.maxime. Etenim.i.& certe,ſi nos nõ dubitamus cõferre officia .ſ. beneficia & obſeqa in eos quos ſperamus ꝓfuturos nobis,quales debemus eſſe in eos,q profuerunt iã?q.d. multo beneficẽtiores. Nam cũ duo ſunt gña liberalitatis, vnum dãdi beneficium,alterũ reddendi,demus nec ne.i.an demus,an nõ demus,eſt in noſtra poteſtate,ſed ſup.nõ licet.i.nõ eſt licitum bono viro nõ reddere ſup.quod acceperit,ſi modo.i.dũmodo poſſit id facere ſine iniuria. Aũt pro ſed,delectus ſunt habendi.i.diſcretiones ſunt habendæ beneficioꝝ acceptorum.i.de beneficijs acceptis. Nec dubium ſup. eſt quin plurimum debeatur cuiq; maximo.i.cuilibet valde magno,in quo.i.in qua re, tñ ponderandũ.i.æſtimandum eſt in primis.i.præcipue, & ante omnia quo animo,quo ſtudio & ſup.qua beneuolentia quiſque fecerit. Enim pro quia multi faciunt multa,quadam temeritate ſine iudicio.i. diſquiſitione rõnis,vel modo in omnes.i.erga omnes indifferenter,vel incitati repentino impetu animi, quaſi quodam vento. Quæ beneficia non ſunt habenda.i.reputanda,æque magna, atque ea quæ ſunt delata.i.collata & attributa,ſeu impenſa iudicio.i.deliberatione animi cõſiderate,& conſtanter.Sed in collocando.i.conferendo beneficio ei.ſ.à quo nihil accepiſti,& in gr̃a referenda ei &.ſ.cui debes ſi cetera ſint paria,hoc eſt maxime.i.pręcipue officij.i.ſpectat maxime ad officium, vt.i.ſecundum quod, quiſque indigeat maxime opis.i.auxilij,ita opitulari.i.opem ferre ei potiſſimum. Quod ſit à pleriſque contra.i.econtrario: inſeruiunt enim potiſſimum ei à quo plurimum ſperant,etiam ſi ille non eget his.i.huiuſmodi quæ illi conferunt.

DOCT. interpr. QVO quiſque animo.) Modus in remetiendis beneficijs.

ARGVMENTVM.

IN coniunctione vitæ quis ordo, ac primum de societate vniuersali omnium mortalium.

OPTIME aût societas hominum, coniunctioq. seruabitur, si vt quisque erit coniûctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferetur. Sed, quæ naturæ principia sint cõitatis, & societatis humanæ, repetẽdum altius vr̃. est enim primum, quod cernitur in vniuersi gñis humani societate. eius aût vinculum est ratio, & oratio, quæ docendo, discendo, cõicando, disceptando, iudicando conciliat inter se hoĩes, coniungitq. naturali quadam societate. neq; vlla re lõgius absumus à natura ferarum; in qbus inesse fortitudinẽ sæpe dicimus, vt in eqs, in leonibus, iustitiam, æquitatẽ, bonitatem non dicimus. Sunt.n. rõnis, & orationis expertes. ac latissime quidẽ patens hominibus inter ipsos, oĩbus inter oẽs societas hæc est, in qua oĩum rerum, quas ad cõem vsum hoĩum natura genuit, est seruanda cõitas, vt, quæ descripta sunt legibus, & iure ciuili, hæc ita teneãtur, vt sit constitutũ; è quibus ipsis cetera sic obseruentur, vt in Græcorum prouerbio est: Amicorum esse oĩa cõia. Omnia aût cõia hominum vñr ea, quæ sunt gñis eius, qđ ab Ennio positũ in vna re, transferri per multas potest:

Vt homo, qui erranti comiter monstrat viam,
Quasi lumen de suo lumine accendat, facit,
Vt nihilo minus ipsi luceat, cum illi accenderit.

Vna enim ex re satis præcipitur, vt quidquid sine detrimento possit cõmodari, id tribuatur vel ignoto. ex quo sunt illa cõmunia, non prohibere aquam profluentem; pati, ab igne ignem capere, siquis velit; consilium fidele deliberanti dare. quæ sunt ijs vtilia, qui accipiunt, danti nõ molesta. quare & his vtendum est, & semper aliquid ad cõem vtilitatem afferendum. Sed qm̃ copiæ paruæ singulorum sunt; eorum autem qui his egeant, infinita est multitudo: vulgaris liberalitas referenda est ad illũ Ennij finem; Nihilo minus ipsi lucet, vt facultas sit, qua in nostros simus liberales.

PETR. MARS. OPTIME aût societas) Tribus partibus absolutis .s. de moribus, beneuolentia, & acceptis beneficijs, & de ipsa cõitate & societate humana determinat, docetq., quæ officia & auxilia cuique debeantur, & ponit principium humanæ societatis, quæ se ad oẽs homines extendit, inde descendens ab illa infinitate ponit gradus ipsius societatis, dicitq. nullam esse præstabiliorem societatem, quam cum boni viri copulati sunt. Postea ponit officia, quæ qbus magis vni debentur, q̃ alteri. Præcipitq. postremo habendam esse in tali re exercitationem, vt prudenter agere possimus. [Optime) Perfecte, & dat gñale præceptum, vt in alijs partibus fecit, in eum .s. deberi plurimum benignitatis cõferri, qui est nobis cõiunctissimus. quo pacto aût hæc coniunctio intelligatur, ipse declarat per oẽs partes suas. [Sed quæ naturæ principia) vr̃ inquit ab initio repetendum quæ sit origo humanæ societatis, vt cognoscatur qđ cuique concedendum sit ex officio. [Naturæ) .i. naturalia principia ad conseruandam humani gñis societatem. [Repetendũ est altius) Quibus principijs natura coniuncti simus, vt cõiter viuamus. [Humanæ) Quæ est inter hoĩes. [Altius) Remotius .i. à naturalis quodam instituto, & non à principio propinquo patriæ, vel natalium. [Est enim primi) Hoc .s. quod quisque alteri coniunctus sit, qm̃ homo est animal sociabile per naturam, quæ nihil solitarium amat. In 1. lib. ciuili sic dicit philosophus: Homo natura ciuile animal est, & q est inciuilis pp naturam, & non pp fortunam, aut paruus est, aut melior quam homo. Natura impellimur ad vitæ cõitatem. qui aût primus instituit maximorũ bonorũ causa fuit, sicut .n. perfectum & optimum oium, animal est homo, sic & separatum a lege, & à iustitia pessimum oium. [Quod cernitur) Qm̃ cernimus coniunctionem naturalem hoium inter se. [Primũ) Principale & quod ante oia cernitur. [Eius aût) Humanæ .s. societatis, quæ ad oẽs se extendit volente natura. [Vinculum) Colligatio, & stabilitas, qm̃ nisi esset hõ, humana societas non esset sic colligata & cõnexa. [Ratio) Intellectus, quo bonũ malum ue intelligimus. [Quæ oratio) .i. sermo, q hoi a natura tribuitur. [Docendo) Ignaros. Vnde vituperantur illi, q cum possint, alios non erudiunt. [Discẽdo) Ab alijs. [Cõicando) Conferendo. [Disceptando) Contendẽdo verbis. [Iudicando) Quod sequitur ex disceptatione. [Conciliat) Coniungit, & ad beneuolentiam trahit. [Naturali societate) Qm̃ natura ita vult, vt hoies inter se coniungantur. lib. 3. de finibus ait: Itemq. formicæ, apes, ciconiæ, aliorum ẽt causa quædam faciunt, multo magis hęc coniunctio hois. Itaque natura sumus apti ad cœtus, cõcilia, ciuitates. Et paulopost dicit, Itaque ve facile est inuenire, q quod sciat ipse tradat alteri, ita non solũ ad discendum propensi sumus, verum ẽt ad docendũ. [Neque vlla re lõgius) Nulla alia res facit nos distare à bestijs longo quasi interuallo, quã ratio, & oratio .i. itellectus & sermo, q brutis aialibus natura denegantur, à qbus humana societas pficiscitur. De qua Arist. lib. 1. de rep. sic loqtur: Sermonem vero homo habet solus, vox qdem molesti atque iucundi significatio data est oĩbus animantibus, his .n. tm̃ tribuit natura, vt sensum habeant molestiæ, ac voluptatis, & hoc inter se significare possint, ac sermo iccirco datus est nobis, vt ostendamus vtilitatem & damnum, atque ita iustum & iniustum. hoc .n. præter cetera animantia homini proprium est, vt boni & mali, iusti ac iniusti sensum habeat. [A natura ferarum) Ab ipsis feris. in lib. de natura deorum ait: Iam vero domina rerum, vt vos soletis dicere eloquendi vis, q̃ est pręclara, quamq. diuina, quæ primum efficit, vt ea quæ ignoramus discere, & ea quæ scimus, alios docere possimus. Deinde hac hortamur, hac psuademus, hac consolamur afflictos, hac deducimus p territos a timore, hac gestientes cõprimimus, hac cupiditates, iracundiasque restinguimus, hęc nos iuris legum, vrbium societate deuinxit, hæc à vita immani, ac fera segregauit. Socrates dicebat, Aialia vincunt nos viribus, ve nos ea superamus eloquentia, & rõne. [Fortitudinem) Robur, vires corporis, qm̃ non est proprie fortitudo ferarum. [Aequitatem) Iustitiam, æqtas proprie est mitigatio iuris & legis, & virtutes ex rõne oriuntur, quæ in hoie diuinum quoddam donum est. in hoc à belluis distamos, quod exprimere sensa possimus. Horat. ait: Post effert ai motus interprete lingua. [Bonitatem) Quæ à iustitia procedit, & æquitate. [Sunt.n.) Probat quare bruta non dñr hre iustitiam & bonitatẽ, qm̃ non habent rõnem, ex qua illæ oriuntur. Nam sine rõne, & perfecta quidem rõne .i. prudentia, non est aliqua virtus. lib. 5. de finibus ait: Sunt autem bestiæ quædam, in quibus inest aliquod simile virtutis, vt in leonibus, in canibus, in equis, in quibus non corporũ solũ vt in suibus, sed etiam animorũ aliqua ex parte motus quosdam videmus. in homine aût summa omnis animi est, & in animo rationis, ex qua virtus est, quę rationis absolutio diffinitur. Concludit igitur Cicero, nil aliud belluis deesse ad conseruandũ inter se vinculum societatis, q̃ rationem & orationem, quæ hmõi diuino animal merito attributæ sunt, vt sancta, vitę societas, atque cõitas conseruetur. Vnde hi qoi & intellectu, & sermone alijs nocere student, tanqoam lues ac fœda cõtagio ex humana societate tollendi sunt, qm̃ donis naturæ cõis parentis in aliorũ perniciem abutuntur, quo genere hominum nihil potest fœdius & detestabilius excogitari, vt feræ vtriusquam homines dici põt, cum humanæ societati aduersentur, & noceant. Vnde Plat. in 9 de leg. sic ait: Quos insanabiles legislator esse senserit, vltimo supplicio eos afficiet, non ignorans satius fore his qui insanabiles sunt mori, quam viuere, at si vita priuantur dupliciter prodesse ceteris. nam horum exemplo ceteri à peccato deterrẽtur, & improbis hominibus ciuitas ipsa mundatur. [Ac latissime quidem patens) Hæc est inqt summa societas, quæ latissime patet ad oẽs. Nam lege naturæ ab homine quicunque ille sit, ea rõne qua habet intellectum & orationem alieni non sumus, & mũdus est tanq̃ cõis ciuitas, sed nra naturam deprauauimus, qm̃ homini ab homine omnia fere mala eueniunt. [Hæc est) Quam descripsimus, oẽs inquit sumus socij volente natura, & amici esse debemus, ergo omnia cõia. Sic volebãt Stoici, quorum princeps Zeno, ẽt vxores cões esse debere dixit. Hoc idem dicebant Cynici, quorum princeps fuit Diogenes & Plato in lib. de rep. quod Peripatetici negabant, qm̃ ita negocia publica negligerentur, & caritates, atque officium in parentes. Placet Stoicis inquit Laertius,

tius, vxores quoque cões esse oporrere apud sapiẽtes, vt quilibet illi cõgrediatur, quę sibi prior occurrit, vt ait Zeno in sua repub. Diogene itidem Cynico & Platone huius cõitatis auctoribus. oẽs enim patrum instar æqua caritate diligemus, tolleturq́. adulterij suspicio & zelutypia, eam vero remp. esse optimam, quæ sit mixta ex regno & populari dñatione, optimatumq́. potẽtia, atque optimos decretis. [Societas) Quę rõne & oratione continetur. [Latissime patens) Ad oẽs hoies se extendens. [Oibus bo.) Quicũ que illi sint, siue noti siue incogniti, qm̃ ob idipsum quod hoies sunt, volente natura illis coniungimur. [In qua societate) Cõi. [Omnium rerum) Nullis exceptis rebus quæ creatæ sunt ad vsum humanum cõiter, vt aqua, ignis, & similia, quæ natura produxit ad cõem vsum, quæ pñt cum alijs cõicari sine aliquo detrimento. [Ad cõem vsum) Vt homines cõiter his vterentur iure naturali, vt inquit Iustin. lib. 2. instit. de rerum diuisione, & habetur etiam lib. 1. digest. Cõia sunt omnia hæc, aër, & aqua profluens, & mare, & per hoc litora maris. Litus maris est quatenus hybernus fluctus maximus excurrit. Id quod diuini iuris est, nullius hominis est. Debemus etiam inqt hoc humanæ societati, vt permittamus ea possideri, quæ cuique conceduntur à legibus, & iure ciuili. [Quæ sunt descripta legibus) Quæ leges permittunt aliquem possidere vt sua. Lex est ius scriptum. Nam ius ciuile duas habet partes, scriptum, & non scriptũ, de quibus dictum est. Vt igitur Cic. ius scriptum, & nõ scriptum exprimeret, dixit legibus & iure ciuili, qm̃ singulo℞ hoium multis modis res fiunt, quarundam.n. dñm nanciscimur iure gentium, quarundam iure ciuili. [Descripta) Diffinita & assignata alijs. [Ita teneãtur) Possideantur, vt leges constituerunt. [Certa).i. quædam accipiẽtibus vtilia, & dantibus non molesta, vel onerosa. [Obseruentur) Fiãt, & ita habeantur. [Oia cõia) Pythagoras Samio℞ primus dixit amico℞ debere esse oia cõia, quod Cic. sic interpretatur, oia. s. quę sine detrimento alijs concedi pñt, & sic ostenditur nos ex rebus quas possidemus, aut iure gentium, aut ciuili non debere hoibus ignotis aliqd, nisi id quod põt ipsis permitti & concedi sine nr̃o detrimẽto, ea quæ ad cõem vsum natura produxit, nemini prohibẽda sunt, qm̃ sunt cõia oibus hoibus, vt aqua, ignis, & cetera id genus. [Omnia aũt cõia) Interpretatur Cic. quæ sunt cõia hominum, nam alia ratio est amico℞, alia cetero℞ hoium, quippe veri amici oia cõia hñt, tam priuata, quam publica. Vnde Pythagoras volebat, vt eius discipuli oibus suis rebus vterentur cõiter. Itaq; inter eos nihil erat nisi cõe. omnium aũt hominum non omnia cõia sunt, sed quædam de iure naturali, vt dictum est, & vniuersitatis, quædam sunt cõia, de quibus postea dicetur. Habent.n. homines pdia, hereditates proprias, & nonnulla alia, quæ à legibus conceduntur singulis, & à iure ciuili. Ea igitur quę oĩa sunt, non debent esse cõia incognitis hominibus, tenemur tñ ex bonis priuatis ex officio liberalitatis benefacere his, q egent, ita volente natura. oia igitur cõia sunt hominum, quæ alijs prosunt, & concedenti nõ nocent. Vnde lex est in Digestis, Quod tibi nõ nocet, & alteri pdest, dare debes. Talia, dicit Seneca, nõ homini damus, sed humanitati. Plat. in 5. de leg. sic ait, Prima ciuitas est & resp. leges, quæ optime vbi quam maxime per vniuersam ciuitatem. Priscum illud prouerbium locum habet, quo fertur amico℞ omnia esse cõia Arist. in 9. Eth. sic ait, Eodem accedunt & prouerbia, vniuersa vt anima vna, & amicorum omnia sunt cõia, & amicitia est æqualitas. [Quæ sunt eiusdem generis) Conditionis & naturæ. [Ab Ennio) Poeta de quo supra. nam hi uersus iambici sunt ex Tragœdia Ennij, hoc aõr quod Ennius in Tragœdia posuit de una re, põt ad alia multa transferri. Omnia igitur quæ sunt eiusdẽ naturæ cuius est lumen, de quo dixit Ennius, debent esse cõia oibus hominibus. Ad multa igitur transfertur hoc, quod Ennius de una re dixit. i. de lumine. [Transferri) Cõmutari in exemplũ Per multa res. [Homo q erranti) Hic est uersus Ennij. [Erranti) Dubie uaganti, & ignoranti uiam. [Comiter). i. benigne & non grauate, sed prõpte. [De suo lumine) Lucerna siue candela. [Vt nihilominus) Vt ęque bene nulla ex parte minus. Ambrosius ait aquã de aqua profluenti dare, lumen de lumine accendere, beneuolẽtia in his est oibus, tanq̃ fons aquæ reficiens sitientem, tanq̃ lumen quod & alijs luceat, nec illis desit, qui de suo lumine alija lumen accenderunt. Est aũt beneuolentia inqt, coniuncta liberalitati à qua ipsa liberalitas proficiscitur. [Qua ex re) Igitur ob ea quæ dixit Ennius. [Satis pcipit) Ipse Ennius, aut satis pcipitur, ut aliqui codices hñt. [Cuique uel). i. ẽt ignoto. [Sine detrimento) Diminutione rerum nostrarum. [Illa cõia) Volente. s. natura. [Aquam profluẽtem) Quæ fluit. i. ipsa flumina, quæ publica sunt iure gentium, & etiam portus & riparum usus. Iurisconsulti dicunt aquam profluentem, quasi procul fluentem, quoniam si esset in fundo alicuius putẽs, aut piscina, quæ nõ proflueret, aliter dicendũ esset, sed qua profluẽs de iure naturali cõis est. [Fidelę) sine fraude. [Deliberanti) Cõsultãti, & dubitanti qd agat. Vnde capiẽdi sunt illi, q alios in fraudem polliciunt, & ambigẽtes præcipitant, & q alios docere dedignantur, inhumane faciunt, qm̃ ab ipsis auferri, doctrina, quã hñt non põt, & tali opera tradẽdis prudentiæ pceptis alio℞ aios demereri pñt. Natura.n. in primis incitamur, vt prodesse velimus quamplurimis & maxime doctrina, q̃ non debet alijs inuidere bonũ, immo lætari, cum qs ad perfectionem suã institui põt, vnde bonos pceptores, & erudito℞ discipulo℞ frequentia gaudentes nemo non felices dixerit, & illi vituperandi sunt, q pue℞ aios prauis moribus imbuunt, & per deuia illos ducẽtes ingenij aciem oino deprauãt. vnde non pceptores, sed parricidæ appellãdi sunt, qm̃ necant aiam quæ ipso corpore longe pstantior est. Nemo igitur decipiendus est, sed bona fide agendum, vt hoiem bene à natura institutum decet. hæc oia sunt de iure naturali, siue gentium, quo homo cum ceteris hoibus cõicat. ideo à Iureconsultis appellatur ius naturale secundarium, qm̃ non competit oibus aialibus, sed hoibus tm̃ quos natura cõgregauit inuicem, & cõmendauit. [Quæ) Hæc quę dicta sunt, qm̃ lex ita vult vt id demus, quod alijs prodest, & nobis non nocet. [Quare) Igitur cõcludit Cicero hanc partem. [His) Supradictis, vt. s. cuiq; vel ignoto demus ea, quæ illis prosunt, nobis aũt molesta non sint. [Et semper aliqd) q. d. non solum permittere debemus, vt alij his vtantur, quæ cõia sunt, & nobis nullum afferunt detrimentum, sed tenemur aliqd ex bonis priuatis, quæ nobis descripta sunt legibus, & nostra dñr, in cõem vtilitatem afferre, hæc nomia possessioa, ut dicebam ius gentium introduxit. [Sed qm̃) Circumscribit Cicero id, quod dixit, semper. s. esse aliquid afferendum ad cõem vtilitatem, dicitq́. dandum esse pro facultatibus, vt nobis remaneat quo possimus esse liberales in nostros, q nobis coniunctiores sunt. qm̃ vt dictum est, ea quæ nostra sunt, non debemus oibus hominibus, sed quibusdam, quos ipse ponet & gradus etiam societatis, oibus aũt debentur ea quæ cõmunia sunt. [Vulgaris) Cõis ut a utimur ad oẽs. Vnde dicit Terent. quod uulgo dici solet. i. cõmuniter & passim. [Ad illum Ennij finem) Debemus inquit, vti liberalitate erga oẽs, q sunt nobis coniuncti lege naturæ, sed adhibendus est modus, vt liberales in nostros, q arctiori vinculo nobis coniuncti sunt, esse possimus, aliter esset contra officium tua alienis erogare, & pati vt sui esuriant, q bus magis debetur, quã illis. [Nihilominus vt ipsi luceat) Hic erat finis Ennij vt. s. æque bene luceat, & non fiat detrimentum danti. Ergo cõis liberalitas eatenus debet progredi, quatenus non noceat nimium rebus nostris, ex qbus tenemur esse liberales in nostros. [Vt facultas sit & remaneat in nobis possibilitas, qua simus erga nr̃os benefici. Seneca sic præcipit, summa amicitiæ est amicũ sibi æquare. Vtique consulendum est, dabo egẽti, sed vt ipse nõ egeam. Succurrã perituro, sed vt ipse non peream.

ADDI.

Homo qui erranti comiter monstrat viam) Idem Cic. in oratione pro Cornelio Balbo dicit: Comes, benigni, faciles homines esse dicuntur, vt qui erranti comiter monstrant viam. i. benigne, non grauate.

FRAN. MAT.

Optime aũt &c.) Dixit in beneficentia delectum habendũ esse dignitatis, & in eo quatuor spectandas, mores eius in quem beneficium confertur, aium erga nos, cõitatẽ, ac societatem vitæ, & ad nr̃am vtilitatem officia ante collata, de tribus iam dixit, vnum de cõitate ac societate vitæ, quod tertio loco proposuit, vltimum exequitur, & maxime coniunctissimis cõitate, ac societate vitę, maxime benefaciendũ dicit esse: Qui vero sint magis, q minus coniuncti mox declarabit. [Seruabitur) aliter si fieret, stare humana societas coniunctioq́. via posset. [Altius) Sumpto remotiore principio. [Est primum) Est prima res quam cernimus coniunctionem. s. vniuersalem, & cõicationem. [Eius) Primi. [Ratio & oratio) Vt facilius hæc intelligantur, quæ Cic. præcipit, repetendum vr̃ altius. Amicitia, vt ait Arist. ciuitates continere vr̃, & idcirco legum latores circa illam magis student, q̃ circa iustitiam. Concordia.n. simile qddam amicitiæ vr̃ esse cui maxime legum latores intendunt, vt discordiam rem inimicam expellunt. Quod si amici oẽs sint, nihil opus iustitia est, si vero iusti sint amicitia tñ illis opus est, & iustorum amicabilitas maxime esse uidetur. Nec solum res necessaria est amicitia, sed etiam honesta. Nã q amicis afficiuntur, eos laudamus, & copiam amicorum unam aliquam honestarum rẽ esse ducimus. Ex quo intelligitur ubicunque iustitia sit, illic & amicitia esse. Est aũt iustitia in oi honesta cõicatione, illic itaque, & amicitia est. Cõicatio uero duplex est, altera sermonis, altera rerum. De cõicatione re℞ abunde superius dictũ est. Triplex aũt est, Prima

Altera est cõicatio sermonis, altera rerum &c.

rerũ,quæ cum oĩbus hominibus cões sunt,vel saltem eiusdẽ geo tis.Secũda vniuersitatis alicuius: Tertia suarũ cuiusq; reℯ.prima inter oẽs,secũda inter ciues,tertia inter cõiunctos sanguine,affi nes,amicos,sed cõicatio sermonis,vt repbendi non possit,nimiã scurrilitatẽ,aut aspetam rusticitatẽ effugere debet.Nã scurrę ma gis,q̃ oportet risum mouẽt,& onerosi sunt.Magis.n.cogitãt quẽ admodũ mouere risum possint,q̃ quemadmodu honeste loquan tur,vt neminẽ offendant, q vero nec dñr ipsi aliqd iucundũ, nec dicere alios patiũtur,rudes,& agrestes vñr, hoℯ vitioℯ comitas media est. Nam q cũ moderatione iocatur comis dr̃. Rursus assentatio,& inhumanitas vitãdæ sunt, quarum illa placẽdi studio oia laudat,&nihil aduersatur,hęc neminẽ offendere volens nihil nino laudat,de nulla re loqtur,harũ media sine nomine est amicitiæ similis,sed ab ea differẽs,caret.n.affectu. Laudat quæ oportet laudare,& vt oportet,cõtraria vero repellit sine amore vel odio.Itẽ fugere oportet ostentationẽ,atq; Ironiã.Nam ostẽtator speciosa sibi adesse fingit, quæ nõ adsunt : Ironicus cõtra qui sibi adsunt,negat, vel ẽt minora facit & ostẽtationi opponitur veritas,q̃ inter vtranq; ostentationẽ.s.ac Ironiã media est . Nã verax fatetur q̃ sunt circa se.nec maiora,aut minora facit,hæc sunt quę in sermonis cõcinne maxime seruãda sunt,qbus & honestas continet & societas vitæ copulatur.[Ratio & oratio)Vno verbo λόγος à græcis dr̃.[Docendo,discẽdo)Sunt hęc verba ad aliqd.Nec enim docet quispiã cui discipulus nõ sit, nec item discit sine doctore.Vtrũque aũt rõnem postulat,&orationẽ.[Cõicando) hoc ad res agẽdas,&consilia ptinet.[Disceptãdo)De ambiguis,vt cũ aliqd in senatu pponitur,de quo diuersi diuersa sentiut.[Iudicãdo)Quæ disputata cognita & pbata fuerint.[Naturali) Ad quã societatem natura ipsa sua spõte nos trahit, neq; vlla re nihil est qd' magis hoies à brutis disiũgat,q̃ ratio,& oratio.Multa.n.pręter hæc cõia illis nobiscũ sunt,vt sensus,appetitus,procreãdi voluptas,in multis ẽt nos superãt vt robore,celeritate,iustitia vero æqtate bonitate carẽt quæ ppria sunt hoium,qui rõne vtuntur.[Vt in eqs &c.)Robustissimũ animal equus, & laboris patiẽtissimũ.Leo fortitudine oĩa vincit animalia,cuius vis summa in pectore est,vt tradit Plin. [Iustitiã) Quæ suũ cuiq; tribuit.[Æqtatẽ)Aeqtas ois iustitia est,sed non conuertit.Nã iustitia est s̃m legẽ à cuius rigore nõ discedit . Aequitas vero est secundum legis emendationẽ,quæ q a vniuersalis semper est, aliqd omittit, & id cõplectitur, quod plurimũ est . Nec ignorat defectũ nec pctũ to ea est,nec in eius latore sed in rei ipsius natura.Qñ igitur lex vniuersaliter loqtur,& accidit quod pter vniuersale,rectũ est,vt quę omisit legislator, & deficit in simpliciter loquẽdo emendetur omissum,qd' & legislator ipse si adesset vtiq; diceret,quãuis iam legẽ tulerit iunc æquũ & bonum dr̃,& q legem emẽdat ęquus, & bonus vir appellatur . auctor Arist. [Bonitatem) Hæc ad modestiam,& temperantiam põt referri,quæ sunt circa voluptates, & dolores.[Societas hæc est)Sermonis & rõnis.[In qua oium reℯ) Nũc de reℯ dicturus est cõicatione, quo eas inter se cõicare homines debeãt. Vt q̃ descripta sunt legibus,vt iure ciuili . Lex ois aut naturalis est,aut gentium,aut ciuilis,& naturalis qdẽ est qua aialia oia & rõnalia & irrationalia secundum naturã vtuntur vt q creare & ex se procreata diligere.Lex gentiũ est qua gens aliqua aut gẽtes aliquæ vtuntur vt matribus nõ misceri. Quod Scythæ,Latini, & Græci seruarũt semper . aut cõtra illos coniuncti, quod Persæ fecerũt.Ciuilis lex est,qua aliqua vtitur ciuitas sola, qm̃ vtilis ei est,alia ciuitas si vti vellet dãnosum ei esset, vt siqs legẽ ferat in ea ciuitate quę agriculturã exercere non potest,vt qcũque triticum emere & vendere voluerint,libere id faciant.neque vectigal reip.aliquod persoluant, qm̃ hoc illi ciuitati conducat,cũ se ea ipsa triticum nõ habeat. reliqs vero ciuitatibus quæ fertiles sunt,hæc lex inutilis penitus esset.Recte ergo Cic.coniũxit,& species genus proposuit . Quæ aũt cõia sunt, quæ priuata, quæ vniuersitatis superius ostendimus, auctoritate vsi lib.2.Inst. vbi de rerum diuisione agitur . [Ea quibus ipsis) Dicit quædam quæ legibus & iure ciuili priuata sunt in cõem vtilitatẽ debere afferri.[Ex qbus ipsis legibus).s.& iure ciuili. [Cetera).s.priuata.Nam de cõibus supra dixit.[In Gręcorũ prouerb.)Primas Pythagoras Samius amicorum oia dicit esse cõia,auctor Laërt.Alij Euripidem malunt . græci dñt,τὰ τῶν φίλων πάντα κοινά,sed ne forte credamus omnia cõia hoc prouerbio debere esse etiam vxores vt Stoici volebant,docet quę recte omnibus cõia esse deceat. [Transferri) In multas potest,quæ sint eiusdem gñis, ipse statim exẽplum subiungit , Comiti non se per uiam sequenti , quã ipse ignorat.Sed comiti hoc est cuius etiam ignoto homini, oẽs antẽ comites sumus illa cõitate de qua dictum est,rõnis & orationis . Qui autem viam cupiam monstrat,idem facit, quod q lumen accendit,nã & ipsi lumen remansit,nec ppeã minuitur,facemq. ex qua alteri accẽdit sibi retinet,idem est is de puteo, qui domi tuæ est,& aqs abundat haurire alios aq̃ sinas,nam oino tibi ipsi aqua remanet.[Qua ex re satis præcipitur)Concludit dicens oia quæ sine detrimento,hoc est graui damno nostro dari põt, danda esse,non solũ amicis,& notis, sed ẽt ignotis . [Ex quo eum danda sint,ẽt ignotis,quæ sine detrimento dari põt. [Aquam profluentem)per agrum tuũ: Nam quantumuis aquæ alius hauserit,tibi remanet.Vnde ait Latona apud Ouidiũ : Quid phibetis aquas? vsus cõis aquarum est : Nam Solem propriu natura,nec aera fecit,Nec tenues vndas,ad publica munera venit Quæ tñ vt detis supplex pero.[Si qs consilium quoq; petenti fidele dandũ est gratis,quod cum datur nihil illius,q dat,prudentia minuitur,immo magis magisq. augetur.[Deliberãti) cõsultanti,est aliqd agere . Quærẽti de re dubia deliberatio est,nam cũ certum est qd agas opus deliberatione non est.[His)q̃ dicimus.[Et semper &c.) Illud repetit,quod dixit superius,debere nos naturã ducem sequi, cões vtilitates in medium afferre mutatione officiorum , dando accipiendo deuincire hoium inter hoies societatem . [Sed qm̃ &c.)Dicit semper aliqd ad cõem vtilitatem afferendum id quatenus intelligi debeat,ostendit,& cum inqt dandum sit oĩbus hominibus,qa coniuncti inter se sunt oẽs rõnis,& orõnis vinculo. Videndum tñ est suppetant ne largitioni copiæ,q̃ paruæ sunt, siquis eas cum multitudine egenorum,conferat,quæ infinita est, ergo cũ impossibile sit oĩbus benefacere;ita benefaciendum est, vt tibi ipsi non desit. Nam,q sibi ipsi non relinqt,quod ad vitam sufficiat,is à liberalitate discedit,& prodigus vocatur.[Vulgaris) ipsius vulgi.[Nihilominus)q̃ alijs benefeceris . [In nostro.) Ita tn alienos liberales esse debemus,vt nostris non desit qbus potissimum largiri nos cõuenit,quia sunt in arctiori societatis gradu .

Ostẽtator quid sit,& verax. *Lex triplex.* *Semp aliquid est ad cõem vtilitatẽ afferẽdũ*

ASCEN.

Optime aũt societas) Docet quæ officia societatis impẽdẽda sunt.Ordo est : Aũt pro sed societas hominum & coniunctio seruabitur.optime,si vt.i.secundum quod quisq; erit cõiũctissimis.i.familiarissimus,& associatissim⁹, ita plurimũ benignitatis conferetur in eum . Sed vr̃ sup. mihi repetendum sup.esse altius.i.ab origine & a principio quæ sint principia cõitatis,& societatis humanæ . Enim pro quia, primum.i.principiũ & principale,est supp. dabile quod cernitur.i.vr̃ in societate humani generis . Autem pro sed,vinculum.i. glutinum & colligatio eius.s.societatis humanæ est ratio,& oratio.i.collocutio quę conciliat,& coniungit hoies inter se quadam naturali societate & hoc docendo,discendo,cõicando .s. consilia . Disceptando .i. disquirendo,& disputando de re dubia .i. iudicando de re nota . Neque & pro non,& nos non absumus .i. differimus, aut distamus vlla re lõgius a natura ferarum,quam sup. tali iusta societate . In quibus.i.feris nos dicimus sæpe fortitudinem inesse, vt in eqs,& leonibus,sed sup.non dicimus iustitiam æqtatem,& bonitatem inesse eqs leonibus & ceteris brutis . Sunt .n. expertes .i. non capaces rationis,& orationis . Ac quidem.i.certe hæc societas est patens latissime hominibus inter ipsos.s.homines,& omnibus supp.hominibus inter omnes.i.homines in qua societate cõitas omnium rerum,quas natura genuit ad cõem usum hominum est seruanda . Vt hæc quæ descripta sunt legibus & iure ciuili teneantur ita,vt.i.quemadmodum constitutum sit sup.ea seruare & unicuique priuatim cõpetere . E qbus ipsis .i. extra quæ ipsa vel præterq̃ à legibus,constituta cetera.i.alia oia obseruentur sic.i.vt sint cõia.i.quemadmodum est in prouerbio græcoℯ, Omnia amicorum esse cõia,hoc est sicut apud græcos dicuntur omnia amicorum communia,ita ubique dicantur, omnia communia,quæ non sunt legibus, aut a ciuili iure alicui specialiter concessa . Græcorum prouerb.est , τὰ τῶν φίλων πάντα κοινά . profertur autem πάντα κοινά , quia omnis diphthongus profertur ita apud græcos nos autem diceremus cœna,ita est articulus significans gallice les ton,est ẽt articulus significans gallice des φίλων .i.amicorum seu carorum,πάντα.i.omnia,κοινά .i. cõia sunt supp. Monstrat autem quæ sunt omnibus non solum amicis cõmunia, dicens , Omnia autem ea videntur esse communia hominum q̃ sunt eiusdem gñis,eiusdemq. naturæ,vt ignis,aer, lumen,aqua, terra,non hæc vel illa,sed elementũ ipsum . vt transitus præbeat salutis expensis eoℯ,q vias strauerint,aut pontes fecerint . Illud enim quod positum est ab Ennio poeta in Tragœdijs.s.in vna re põt transferri per multas sup.res.i.applicari ad multas.Verba.n. sunt,homo q monstrat comiter erranti viam facit , quasi accenderit lumen de suo lumine , vt nihilominus luceat ipsi .s. accendenti,cum.i.q̃uis accenderit illi.s.lumen petenti . Et qua re ipsa .s.Bonius satis præcipit,vt quidquid posset cõmodari.i.ad cõmodum alicui dari sine detrimento.i.damno & incommodo sup.dãtis,id

tis,id tribuatur cuiq; , vel.i.ignoto. Ex quo.i.ex qua re,si qs vult dare consilium fideli e deliberanti. Quæ sunt vtilia his q accipiūt & non molesta.i. nociua danti,illa sunt cōia & vtilia accipienti nec nociua danti,non prohibere aquam profluentem.i.non impedire fluxum aquæ, dūmodo nobis non noceat, & pati capere ignem ab igne. Quare.i.quamobrem vtendum est,&.i.ēt his sup. officijs & præceptis de eis,& afferendum sup.est.i.oportet afferre semper aliqd ad cōem vtilitatem. Sed qm copiæ.i. facultates singulorum sunt paruæ,aūt pro sed,multitudo eorum q egeant his.s.facultatibus est infinita.i.non comprehensa certo numero, ideo supple liberalitas vulgaris.i.quæ debet esse vulgo, est referenda ad illum finem Ennij,vt.s.luceat nihilominus ipsi.s. accendenti,vt facultas sit,qua simus liberales in nostros, hoc est vt nō conferamus si noceat,vel vltra vires nostras.

DOCT. interpr.

Optime autem.) Quō consideranda sit vitæ cōitas. Aperit aūt fontes societatis humanæ, & quō natura finxerit ad communicanda officia,addidit enim orationem,vt significaret nos ad societatem factos. [In qua) Quomodo sint res communicandæ. Sunt.n.primum omnia cōmunicanda, quæ citra incōmodum aut iniuriam præstari possunt,juxta prouerbiū, κοινὰ τὰ τῶν φίλων. Sunt autem humanissimi versiculi Ennij, qui doceot quæ res sine iniuria communicari possint.

Gradvs autem plures sunt societatis hominum. Vt enim ab illa discedatur infinitate, propior est eiusdem gentis,nationis,linguæ, qua maxime homines coniunguntur: interius etiam est, eiusdem esse ciuitatis. multa sunt enim ciuibus inter se cōmunia,forum,fana,porticus,viæ,leges, iura,iudicia,suffragia,consuetudines præterea,& familiaritates,multæq. cum multis res,rationesq. contractæ. Arctior vero colligatio est,societatis propinquorum: ab illa.n. immensa societate humani generis,in exiguum,angustumq. concluditur. nam cum sit hoc natura cōe omnium animantium,vt habeant libidinem procreandi; prima societas in ipso est coniugio,proxima in liberis,deinde vna domus, communia omnia. id aūt est principium vrbis,& quasi seminarium reip. Sequuntur fratrum coniunctiones, post consobrinorum, sobrinorumq.: qui cū vna domo iam capi non possint,in alias domos,tanquam in colonias,exeunt. Sequuntur cōnubia, & affinitates: ex quibus ēt plures propinqui. quæ propagatio,& soboles, origo est rerumpublicarum. sanguinis autē coniunctio, & beneuolentia deuincit caritate homines. magnum est enim,eadem habere monumenta maiorum,eisdem vti sacris, sepulcra habere cōmunia. Sed omnium societatum nulla præstantior est, nulla firmior, quàm cum viri boni moribus similes sunt familiaritate coniuncti. illud enim honestum,quod sæpe diximus,etiam si in alio cernimus, tamen nos mouet,atque illi,in quo id inesse videtur, amicos facit. Et q̄q̄ omnis virtus nos ad se allicit, facitq., vt eos diligamus,in quibus ipsa inesse uideatur: tñ iustitia, & liberalitas id maxime efficit. nihil autem est amabilius, nec copulatius, q̄ morum similitudo bonorum. in quibus.n. eadem studia sunt, eædemq. voluntate, in his fit,vt æque quisq; altero delectetur, ac seipso: efficiturq. id,quod Pythagoras vult in amicitia, vt vnus fiat ex pluribus. Magna ēt illa cōitas est, quæ cōficitur ex beneficijs vltro citroq. datis,acceptisq.. quæ mutua, & grata dum sunt,inter quos ea sunt,firma deuinciūtur societate. Sed, cum omnia ratione,animoq. lustraueris,omnium societatum nulla est gratior,nulla carior,quàm ea,quæ cum rep. est vnicuique nostrū. cari sunt parētes, cari liberi, ꝓpinqui,familiares: sed omnes omnium caritates. patria vna cōplexa est: pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus? quo est detestabilior istorū immanitas, q lacerarunt omni scelere patriā, & in ea funditus delēda occupati & sunt,& fuerunt. Sed si cōtentio quędā, & cōparatio fiat, qbus plurimum tribuendum sit officij: principes sint patria,& parētes; quorum beneficijs maxime obligati sumus: ꝓximi Liberi,totaq. domus,quę spectat in nos solos,neq; aliud vllum pōt hr̄e perfugiū: deinceps bene cōuenientes propinqui,quibus cōis ēt plerunque fortuna est. quāobrem necessaria vitæ ꝑsidia debentur ijs maxime,quos ante dixi: vita aūt,victusq. cōis,consilia,sermones,cohortationes,consolationes, interdum ēt obiurgationes in amicis vigent maxime; estq. ea iucundissima amicitia,quam similitudo morum coniugauit.

PETR. MARS.

Gradvs autem) Posita cōi hominum societate,ponit gradus ipsius,quibus declarat ipsam societatem in aliquibus arctiorem esse,vt ēt ostēdatur quid cuique debeamus, & qui quibus in liberalitate exercenda præponendi sint. [Gradus) Per quos ipsa societas ascendit descēditq.. Vnde fit vt alij sint nobis coniunctiores alijs. [Ab illa infinitate).i.omissa illa cōi societate,qua hoies coniunguntur vinculo rationis,& orationis. Hæc.n.est societas cōis hominibus. Duas resp.inquit Sen. animo complectamur: Alteram magnam & vere publicā, qua Dij atque hoies continentur, in qua non ad hunc angulum respicimus,aut illū,sed terminos ciuitatis nostræ cum sole metimur. Alterā cui nos adscripsit conditio nascendi. [Infinitate) Nā illa societas se in infinitum extendit,sunt.n.oēs hoies socij rōne intellectus & sermonis. Infinitas est quantitas q̄ caret extremis. Naturalis igitur societas hęc est,sed postea iure gentiū facti sunt gradus. ex ipso.n.bella introducta sunt,discretæ gentes,regna cōdita,dn̄ia distincta,agris termini positi, ædificia collata, cōnubia ēt,q̄ partim sunt de iure diuino, quantū ad inuētionē, partim de iure naturali,quantum ad copulam,partim de iure gentiū & ciuili,quantū ad verba & formulam,quibus matrimonia contrahūtur. [Propior) Hic est primus gradus ꝓpior, cōiunctior societas eoꝝ,q sunt eiusdem gentis,aut exteræ,aut nostratis. Gēs potest hr̄e plures nationes. nam gēs Itala Hetruscos,Vmbros,Picenos, Marsos,& reliquos,q sunt natione Italæ gentes, & sic de similibus,ideo dixit gentis & nationis. Gens est tanq̄ genus, & natio species. [Linguę) Plus.n.debemus illi qui eadem lingua vtitur.i. eodem gnē sermonis,vt Græci inter se coniunctiores sint, Itali, Afri,& sic de alijs. [Qua lingua) Nam nisi sermo inuicem intelligeretur,nunq̄ posset esse societas. Ideo dixit supra societatis vinculum esse orationem. Nullū cōmercium pōt cum hoibus,q dispari lingua vtuntur,nisi habeant interpretē. [Interius) Magis intrinsecū,& coniunctior societas. Hic est alius gradus. [Multa.n.) Probat quare est inter ciues coniunctior societas. Qm vt hr̄ lib. j.Digest. Et repetit Iustin.lib.2.Instit. Vniuersitatis sunt non singuloꝝ, q̄ in ciuitate sunt, vt theatra, stadia,& similia,si qua sunt alia cōia ciuitatum. [Foꝝ) Dr̄ à ferendo. Varro ait,quo cōferunt suas controuersias,& q̄ vendere vellent,quoque ferrent,foꝝ appellarūt. Inde dr̄ forum iudiciale,& venale. Fora igitur cōia sunt ipsis ciuibus. Hoies ciues,inquit Cyrus,apud Xenophontē, alienigenæ ꝑferendi sunt. Et qui vna sunt alti,his qui cōtubernales non sunt. Arist.sic ait, Inter ciues plurimum est amicitiæ,cōplura.n.his sunt cōia cū sint pares. [Fana) Tēpla dicta à Fano rege aboriginū,qm ipse primus ea instituit. Sacrū est,vt ait Trebat.lib.j. de religionib.quidqd est,qđ deoꝝ hr̄. Profanum dr̄ quasi procul à Fano,& a religione secretū. Profanum,inqt Trebatius dr̄,qđ ex religioso vel sacro in hoium vsum ꝓprietatemq. conuersum est, Sanctus dr̄ incorruptus,inde sanctæ leges. Delubrum est,inqt Varro, in quo ꝑter ædem sit area assumpta deū causa, & ēt locus in quo dei simulacrum dedicatum est. Sicut locum in quo figerēt candelā,candelabrū appellarunt,ita in quo deum ponerēt,nominarunt delubrum,sacræ res dn̄r,ut hr̄ lib.j.digestorum,quæ publico consensu consecratæ sunt,& nullius hois hn̄r,qm id quod diuini iuris est, nullius hominis est, inquit Iustin. & si quis auctoritate sua sacrum sibi constituerit,sacrum non est, sed profanum. Res religiosæ sunt ēt alicuius hois, sacræ uero minime. [Porticus) Quę quondā erigebantur ad inambulationes & vmbram,sed qbus vehebantur nobiles. Porticus celebriores Romæ fuerūt Corinthia

rinthia ad circum Flaminium erecta à Cn. Octauio, dicta Corin
thia pp æs Corinthium, qđ erat in columnis. dicebatur ēt porti
cus Persei, qm̄ Cn. Octauius ex bello nauali cōtra Perseum triū
phum retulit. in qua porticu erat tabula picta habens Lacedęmo
nem & Eurotam fluuium, vnde ignaui illic desidētes dicebantur
sedære ad Eurotā. Vnde postea receptum est, vt sedere ad Eurotā
esset nihil agere. Basilica Porcia, porticus Claudia, porticus Ca-
tuli, quam Catulus erexit de Manubijs Cimbricis, vbi fuerat do
mus Flacci Graccho fuerat, & aliæ permultæ ad ciuium delicias
& de ambulationes. [Viæ publicæ]. s. iter, vt volūt Iurisconsulti,
est ius eūdi, ambulandi vc, hoīes, non aūt iumentum agendi, vel
vehiculū. Actus est ius eūdi ambulandi, iumentum ēt vel uehicu
lū agēdi. Itaq; q iter habet, actum non habet, q actū habet, & iter
hēt, eoq. vti pōt ēt sine iumēto. Via est ius eūdi, & agēdi, & ambu
lādi. nam & iter & actum in se via cōtinet. [Leges] sunt aut prin-
cipis aut liberi populi, q̄ à rege condūtur, alterius cōsensum nō
reqrunt. [Iura] sunt magis generalia. Est. n. & ius gentium, & ius
ciuile. [Suffragia] qm̄ ciues cōueniunt ad danda suffragia, vt creē
tur magistratus. Suffragia sunt voces q̄ dantur in comitijs in ta-
bella ue scribūtur. inde lex tabellaria nata est, qbus vocibus & suf
fragijs qsq; suum aium aperit de aliquo eligēdo in magistratū, vt
nunc ēt fit in liberis ciuitatibus. peregrini aūt iure suffragia nō
possunt, nisi ciuitate donētur, vt apud Romanos quondā fiebat.
[Cōsuetudines] cōuersationes vt ita dicam, qm̄ consuetudo me-
lius dr̄ quam cōuersatio. Seneca tn̄ hoc vocabulo vtitur dicēs, Su
mūtur a conuersationibus mores, & in alijs locis. [Familiarita-
tes] Amicitiæ, familiaris est, q assidue nobiscum viuit, quasi sit de
eadē familia, & dr̄ amicus is cum quo est nobis cōsuetudo. [Res,
rōnesq. cōtractæ] Rōnes contrahuntur si qn̄ in creditum vel in
debitū itur, vt in mutuo. Mutui obligatio cōsistit in his rebus, q̄
pōdere, mensura ve cōstant, veluti vino, oleo, frumento, pecunia
numerata, ære, argento, auro, quæ oia ideo damus, vt accipiētiū
fiant, & qn̄que non eadē, sed alia eiusdē naturæ & qualitatis red
dātur. Vnde & mutuū appellatur, qa à me ita tibi datur, vt ex meo
tuū fiat. Contrahuntur ēt cōmodato, cōmodata res tunc proprie
intelligitur si nulla mercede accepta vel cōstituta vtenda res tibi
data est. Nā cōmodatum debet esse gratuitū. Contrahūtur cōdu
cto, locato, empto, vendito, permutato, sociato, collocato, dona-
to, & similibus contractibus secundū iuris regulas constitutis.
Vnde rationariū antiqui appellabant librū redditus & impēsaꝝ,
ppositiq. rōnibus serui cōtrahēdis negocijs, pfecti dicebātur. Dif
fert res a rōne cōtracta, quo genus a specie. Rem contractā dici-
mus, vt matrimonium, vt est societas. Ratio contracta est pactū,
quod super matrimonio vel hmōi cōtractibus fit, & ideo minor,
licet appellatione rei contractę, & pactum, & cetera quæ insunt
rōnibus contineantur. de hoc habetur in dig. de creditis lege .1.
Cōtrahere est vltro citroq. se obligare. Vnde res contractæ dn̄r
stipulationibus, & a stipulationibus obligatæ & contractus sunt
de iure gētiū, & obligationes exceptis qbusdam, quę à iure ciuili
introductæ sunt. inter ipsos ciues multi sunt cōtractus & obliga
tiones, & debita q̄ apud antiquos noia dicebantur. Vnde is mul-
ta noia hēre dicebatur, q multis debebat, & erat obæratus. de hoc
dicetur in tertio libro. [Arctior vero] astrictior hic est alius gra-
dus, q est de necessitudine. [Propinquorum] Eoꝝ q sunt nobis
propinqui. [Ab illa. n.] Probat quare est arctior colligatio. Nam
societas illa quę est cōis inter oēs hoies descendendo per gradus
constringitur in locum angustum, nam concluditur in ipsos pro
pinquos & affines. [Immēsa] infinita de qua dictum est. [Cōclu-
ditur] Constringitur. [Nam cum] Ratio quare in angustū cōclu-
ditur. [Libidinem p.] Nam oē animal appetit duce natura crea-
re sibi simile in specie. Arist. sic ait, hō natura coniugabilis est ma
gis quā ciuilis, quāto prius & necessariū magis est domus quā
ciuitas, & procreatio cōior aialibus, atque ceteroꝝ quidem ani-
malium hic qdem est terminus hoies aūt coniunguntur non so-
lūm pcreationis gratia, sed eoꝝ ēt quæ ad ipsam conferunt vitā,
officia nanque sunt diuisa. [Coniugio] Matrimonio, qm̄ ducitur
vxor vt filij procreentur, aliter ciuitas durare non posset. Coniu
gium dr̄ coniunctio viri & vxoris. [Proxima] Sequens coniun-
ctio. [Omnia cōia] Vt oia inter ipsos indiuisa sint. [Id aūt] Vir,
vxor, filij, domus, omnia cōia sunt, fundamentum ciuitatis & rei
pub. qm̄ ciuitas ut finit Arist. est multitudo domoꝝ, agro, & pecu
nijs, pro dignitate abundans ad bene viuendum. Vnde domus cū
sit pars ciuitatis, est quasi seminarium reip. & constitui debet ab
vno quoque, vt fiat vrbs. Cic. in oratione pro Sextio Trib. pl. vul
nerato a Clodianis ait, Qui igitur primi virtute, consilio præ-
stanti extiterunt, hi perspecto gn̄e humanæ docilitatis, atque in-
genij dissipatos vnum in locū congregauerunt, eosq. ex feritate
illa ad iustitiam atque mānsuetudinem trāstulerunt, tum res eōem
vtilitatem, quas publicas appellamus, tum conuenticula hoium,
quæ postea ciuitates noiauerunt, tum domicilia coniuncta, quas
vrbes dicimus, inuento & diuino & humano iure mœnibus sep-
serunt. Ciuitas igitur congregatio ciuiū est, & vrbs domoꝝ mul
tiplicatio. [Et quasi se.] Dr̄ ex quo omnia nascuntur maiore nu
mero, & quasi seminarium dixit, qm̄ non proprie dr̄ in hac re se-
minarium. de quo constituendo Col. & Plin. 17. dicit, Ex semi-
nario transferuntur plantæ in aliam terram, nam semen effodi-
tur in seminario, & plantulæ illic enatæ transferuntur, & multi-
plicantur ad vsum humanū, sic ex sobole multiplicata cōstituitur
ciuitas, & resp. q̄ vt finit Scipio apud Cic. lib. 3. de rep. est res po-
puli, populum aūt non oēm cœtum multitudinis, sed cœtū iuris
consensu & vtilitatis cōione sociatum esse determinat. Coniu-
gium igitur & propagatio sobolis est quasi seminarium reip. qa
hoc modo fit. Vn̄ hō vere politicus vxorē ducere debet, & filios
procreare, vt sint auxilio resp. & post mortē relinquat q suo lo-
co patriam tueatur. Vn̄ illi q consciscūt sibi mortē, iniuria reip.
faciunt, & vituperandi sunt, forte .n. p ipsos posset aliqn̄ patria
recuperare libertatē si esset amissa, vt de Catone dici potest, q se
Vticæ interemit cum detrimento patriæ suæ, quā ruentē cerne-
bat. lib. 3. de Fin. ait: Cum aūt ad tuendos cōseruandosq. hoīes,
hoiem natum esse uideamus, consentaneum est huic naturæ, ut
sapiens velit gerere & administrare remp. atque ut ē natura viuat
vxorem adiungere velleq. ex ea liberos pcreare, nec amores qdē
sanctos à sapiente alienos esse arbitrantur. Nam si oēs cœlibē vi
tam agerent, resp. deficeret. qđ timens, Romulus vrbis conditor
vir certe prudentissimus rapuit virgines, cum à finitimis cōiugia
denegarentur, ne primordia tantæ urbis auspicato conditæ defi-
cerent, hoium quos tunc habebat ætate cōsumpta. Vir igitur bo
nos & patriæ studiosus filios procreare & bonis moribus insti-
tuere debet, vt digni patria adolescant, & illi possint adesse, si ali
qn̄ aliqua calamitate laborauerit. [Sequuntur] Ex vna domo. s.
ita constituta, & sic declarat quo modo coniugium est quasi semi
narium. [Fratrū] Frater, inqt Nigid. est quasi fere alter. Soror, in
quit Labeo dicta est, qđ quasi seorsum nascit, separaturq. ab ea
domo in qua nata est, & in aliā familiā transgreditur. Arist. in 8.
Eth. sic ait, Grauius est sodali q̄ ciui pecuniā auferre, & fratri q̄
alienigenæ opē nō ferre, & patrē qnā quēuis aliū pulsare, crescit
aūt & iustū cū amicitia simul, qppe cū sint in eisdē æque sese ex-
tēdunt. Cōsanguinea amicitia multiplex est, pēdet aūt ois ex pa-
terna, parētes. n. diligūt natos, vt aliqd sui, nati vero parentes, ut
aliqd ex illis. Consobrini dn̄t nati ex duabus sororibus. Sobrini
dn̄r filij consobrinoꝝ. Consobrini dicti sunt, quasi consororini.
Patrueles dn̄r nati ex duobus fratribus. Qui ex fratre & sorore
pgn̄antur, Amitini dn̄r. [Capi] Contineri. [Quasi in col.] Qm̄
cum vrbs multitudinem capere nō posset, noua deducebatur co-
lonia. [Affinitates pr.] Vxoris & affinitates conciliantur coniu-
gio. Ideo dicit, ex quibus affinitatibus plures ppinq. [Quæ ppa
gano] Dilatano filioꝝ filiarumq.. Loqtur p translationem: nā
ppago dr̄ in arboribus, cū. s. & fiunt propagines, ex vna duę, tres,
quatuor ue vites, & arbusculæ sobolescunt & pullulāt. [Et sobo
les] Filij filiæ ue, vt sunt arbusculæ, q̄ ppagatione oriuntur. [Ori
go] Principium & seminarium. [Sanguinis coniunctio] Ipsi con-
sanguinei sunt inter se deuincti. [Beneuolentia & caritate] Cari
tas est intimus amor. Caritas ēt dr̄ penuria annonæ. Vnde dicit
Plin. in epist. Accessit agris meis caritas. Carꝝ dr̄ amabile, ac pcio
sum. Amor est amicitiæ nothus, ut ait Chrysippus in lib. de Amo
re. [Magnum est. n.] Ratio quare sanguinis coniunctio deuincit
caritate hoies. [Monimenta] Statuas, titulos, & cetera stēmata, vt
familiæ illæ nobilissimæ priscoꝝ Rom. quæ maioꝝ suoꝝ titulis
gaudebant. Monimēta dn̄r statuæ, libri, tituli, sepulcra, ceteraq.,
q nos alicuius rei præteritæ moneant. cum apud Romanos ali-
quis de familia efferebatur in pompa funeris, oēs maioꝝ imagi-
nes præferebantur, quas in armarijs asseruabāt, & statuæ in atris
locatæ erant, ut iuuenes maioꝝ suoꝝ virtutem ante oculos sem
per hēent, à qua degn̄are turpissimum est. [Iisdem sacris] Nam ci
ues habebant quædam sacra peculiaria, vt Fabioꝝ familia, Clau
dioꝝ, Aemilioꝝ, Cornelioꝝ, & sic de similibus, ad quæ non ibāt
nisi gentiles. Vnde Fabius Max. cum esset Dictator, & pugnaret
contra Annibalem dimisso exercitu Minutio magistro equitū,
Romam redijt sacroꝝ causa, quæ Fabioꝝ peculiaria erant, & cū
Capitolium obsideretur à Gallis, vnus ex Fabijs egressus est sa-
crorū causa. [Sepulcra cōia] Dn̄t in quæ plures pn̄t inferre mor
tuos suos. In cōe aūt sepulcrum, inquit Martian. lib. j. digestorū,
etiam inuitis ceteris licet mortuum inferre, sed in alienum con
cedente domino licet inferre. ex lib. xj. Caius ait: Monimentū
est

est quod memoriæ seruandæ gratia existat. familiaria sepulcra dñr,quæ quis sibi,familiæq. suæ constituit. Hereditaria aût,quæ quis sibi, heredibusq. suis constituit, vel quæ paterfamilias iure hereditario acquisiuit. Sepulcrum est inquit Vlp.vbi corpus mortui ossa ue hominis condita sunt.[Sed omnium societatum)Hic est alius gradus societatis, quam dicit esse ceteris præstantiorē. [Nulla) Ex omnibus societatibus. [Præstantior) Excellentior. qm̄ super honesto fundatur & virtute,& non super turpi aut vtili,& ideo ceteris. [Firmior)].i. stabilior,qm̄ amicitia,quæ est pp aliq̄ voluptatem aut vtilitatem, non est firma, sed remota causa remouetur effectus illa solum durat,quam virtus conciliat. Philosophus sic ait,Bonoꝝ amicitia similiumq. virtute perfecta est, amicitia ideo rara,& qm̄ pauci tales sunt, permanet horum amicitia,quandiu sunt boni,at virtus res permanens est. [Familiaritate)Amicitiæ consuetudine.[Illud.n.) Probatio est.[Honestū) Ipsa virtus & quidq d ab ipsa ꝓficiscitur, honestum dnt esse Stoici id,qđ possessores sui nobiles facit. [In alio) Alieno hoie,nec nobis familiaritate coniuncto. [Tñ) Quāuis in alio cernamus, nos mouet,allicitq., vt eum diligamus,in quo id honestum esse vr̄.In Læl.ait,Nihil est.n.amabilius virtute, nihil qđ magis alliciat ad diligendum,quippe cum pp virtutem & probitatem, eos ēt quos nunq̄ videmus quodāmodo diligamus. Plut.scr. in vita Periclis,Virtus eiusmodi est,vt statim rebus gestis ita afficiat homines,vt non modo admirentur opera,verum in auctores quoq; summo studio ac desiderio incendantur. honestas.n.ad se allicit, atque ad agendum statim impellit,nec imitatione ipsa spectatorem probū,sed ipso ope conspecte efficiat,vt anteponenda ceteris iudicetur.[Et q̄ q̄ ois uirtus)Ponit eas virtutes,q̇ maxime alliciunt hoies,qm̄ iustitia & liberalitas sunt ad alios. ergo is q in stitiam distributiuam exercet,& liberalitatē,amatur,quia dat vnicuique qđ suū est,& sibi pauciora relinquit,vt lex liberalitatis dictat,qua nihil est naturæ humanæ accōmodatius. [Nihil aūt est amabilius) Redit ad id quod dixit de moribus, cum.s. boni viri coniunguntur familiaritate.[Nihil amabilius,)Nihil qđ magis amorem contineat.Philosophus dicit non oē quod vis,est amabile,sed bonū.[Eadē studia) Qñ vna & eadem re delectamur, & idē est velle nolleq., studiū est vehemēs uoluntas. [Vt æque)Tā & ita.[Ac)Quā & sicut,ut tā delectetur altero quā seipso.[Id,qđ Pythagoras)Appellatus est Pythagoras qđ vera non minus Pythio loqueretur,q conciliandæ amicitię in primis studiosus fuit, & vt dictum est volebat discipulos suos oia hr̄e cōia, dicebatq. non debere quenq̄ transgredi modum aut in cibis,aut in laboribus. Venerem omni tpe grauem dicebat,& ad bonam valetudinem minime idoneum. Interrogatus qñ esset concumbendum, rñdit,cum te ipso infirmior fieri volueris.[In amicitia) Quæ ab honestate proficiscitur.[Vt vnus fiat ex pluribus) Interrogatus Arist.qd esset amicus,rñdit,Vna anima in duobus corporibus habitans.Amicitiā dixit esse æquitatē mutuæ beneuolentiæ.Theodorus aūt philosophus amicitiā e medio tollebat, quod ea neq; insipientibus adsit,neq; sapiētibus. in illis.n.sublato vsu amicitiā quoq; dicebat euenascere,sapiētes vere cū sibi ipsis sufficiāt,amicis nō indigere.[Magna ēt)Hic est alius gradus. [Vltro citroq. datis)vltro & citro dr̄ in dictis & in factis,cum aliquem alloquimur,tūc verba vltro,quasi vltra eunt,cū loquentes audimus, tūc verba citro,quasi citra veniunt.Et sic in dādis accipiēdisq. muneribus,nā cum damus tunc vltro eunt dona, cū accipimus tunc veniūe citro.[Quæ)Beneficia dum vicissim dantur, qm̄ qui semper accipere vult, non est amicus, multum ergo debemus illis q beneficio nos demerentur,& aio amico accipiunt, quæ dantur, vt nobis & ipsi debere possint,& de ipsis benemeriti simus.&cū q̄sque conatur,vt ei cui debemus plurimū,semper debeamus,optime cōitas vitæ & vera amicitia ꝯseruabitur. Vnde dicit Seneca, Pessime bñficia dāt quicunq; ingratos eligūt,in quos peritura cōferāt.Et alibi dicit, Qui noua accipere non vult,acceptis offenditur,& q festinat vtiq; reddere,non habet aīum grati hoīs,sed debitoris.[Et grata)Dixit,qm̄ si damus alicui,q non grato aio accipit,operam perdimus, & q tali aio accipit,quod cum uirtute & honestate datur,ingratus est. Magis esset animi ingenui aperte recusare,quod nonnulli fecerunt aliqñ, faciuntq., si q boni pñt inueniri,vt de Phocione Atheniensi legitur. Nam Antipater dicebat auctore Plutarcho in vita Phocionis duos Athenis sibi esse amicos,Phocionem,Demademq.,quoꝝ alteri.i.Phocioni nūquam potuisset persuadere,vt caperet. Alteꝝ.i.Demadem nunq̄ potuisset dando explere Sen.dicit,Maledictū incipit esse non munus,in quo virtus accipiētis cognoscitur.Et alibi: Nō ingratum sed iniustū est superbe datū.Et alibi:Beneficijs humana vita ꝯstat & cōcordia,nec terrore sed mutuo amore in fructum, auxiliūq. cōe constringitur.[Deuinciuntur) Tandem colligantur stabili amicitia.[Sed cum oia) Hic est alius gradus ceteris carior gratiorq., qm̄ sanctissimum nomē patriæ oia supradicta cōplectitur. [Lustraueris)Circunspexeris,& contēplatus fueris.[Rōne) Intellectu. rō est pars animi,& principatum hñs. [Animo) Contēplatione,& tota mente.[Cari sunt)Probat quare nulla est carior,& sic p gradus amplificat hanc cū patria coniunctionē.magna caritas debetur parentibus,proxima filijs,& sic de reliquis successiue,cum vero patriam amamus,oia cōplectimur, ergo maxima caritas patriæ debetur.[Omnium).s.quos amamus, nam q amat patriam,ēt alios amat,sed non econtra.[Pro qua qs bonus)Lib. 3.de Fin.ait: Ex quo fit, vt laudandus sit is,qui mortē appetat ꝓ rep.q docet cariorem esse patriam nobis quā nosmetipsos. [Oppetere)Frequentius signāt mori,nō fatali,sed illata morte,& ponitur cum actō,vt in hoc loco,& absolute ut apud Virg.contigit oppetere.[Si ei sit ꝓfuturus)Vtilitatem allaturus,aliter discedet ab offō. vō oportet vti prudentia,& cum patriæ conducit, mors fugienda non est,sed appetenda ꝓ salute patriæ,vt de Decijs legitur,q se ꝓ Romanis legionibus deuouerunt,de Codro,& filiab⁹ Erechthei.Et Curtij mors laudatur,ceterorūq. qui ꝓ patria forti aio ceciderunt.[Quo)pp qđ inqt,hi q & lacerarunt, & lacerant patriam sceleratissimi hñdi sunt, & sic Cic. patriæ studiosus inuehitur in Syllam,Catilinā,& Cæsarē,atque Octauium,q iam ad tyrānidē aspirabat,cū hæc Cic.scriberet.[Detestabilior)Execrabilior & magis vituperanda,& digna odio maiore.[Immanitas)Feritas & impietas erga patriā.[Funditus)Ab imo.[Occupati sunt).s.id vnū agūt & moliūtur.[Et sunt)Nūc tpe Octauij,Antonij,& Lepidi,q tres oia ad libidinē faciebāt, & triūuiri dicebātur,postea Octauius sublato M.Antonio,& Lepido Circeis relegato reꝝ potitus est,vt prius fecerat Cęsar sublato Pompeio.[Et fuerūt)Tpe.s.Syllæ,Marij,Catilinæ,& Cæsaris. [Sed si contētio q̄dam)Posuit Cic.hactenus oēm gradū coniunctionis & necessitudinis,vt liq̄do cognosceretur q̄bus coniunctiores sint. Nūc,inquit,si volumus facere cōparationē &cognoscere,q̄bus plurimū debeatur,& si cōtentio erit,q sit primus & ceteris ꝑponendus humanæ societatis gradus,debemus locū dare patriæ, deinde alijs, quos ipse p ordinē ponit.[Si contētio) Si in contentionē p cōparationē deueniatur,q̄bus potissimū inseruiendū sit.[Plurimū officij)Maius offm̄ & primū locū.[Princeps) Primi, qm̄ nō amare parētes,vt inqt Sen.impietas est,nō agnoscere, insania. [Quoꝝ bñficijs)Qm̄ parentes dederūt nobis esse,patria aūt conseruauit, philosophus agēs de amicitia & iusto parentū ad filios, & cōtra, sic ait,Est essendi causa pr̄ qđ maximū est & enutritionis ac educationis.Amicitia talis in excellētia cōsistit,quapp & honorātur ipsi parentes,& iustū in his est qđ efflagitat dignitas. [Maxime) Debent inqt filij parentibus adesse,&illis potius quā sibijpsis honestius est opitulari,honorē ēt vt dijs tribuere oportet. [Proximi)In secūdo loco.[Totaq. domus)Ois familia cū qua i vna domo viuimus.[Quæ spectat i nos solos)Spem hēt,nec habet aliud ꝑfugium,i.locū quo se cōferat ad opē implorandā. [Bñ cōuenientes)Nō discrepātes à nobis in aliqua re, & maxime cōcordes in moribus. cū aūt sunt bñ cōuenientes,ꝑponendi sunt ceteris amicis.[Quibus cōis est plerūque fortuna).i.status & cōditio.Vō videmus interdū,qđ pp vnū ex ciuitāte,pellitur ois familia.Illi igitur ꝓpinq., q parati sunt nobiscū oēm pati fortunā,cari nobis esse debēt. Vñ Cic.in quadam epist.ad Att. sic scribit: Quinti fratris domus primo fracta coniectu lapidum ex mea, deinde inflāmata iussu Clodij inspectante vrbe,coniectis ignibus. Et ad frēm sic scribit: Sed certe a te mihi oia semp honesta & iucunda ceciderunt,à me tibi luctus meæ calamitatis,desideriū,mœror,solitudo.Fortuna igitur Cic.cōis fuerat cū fratre.[Quamobrem)Cōcludit hanc partē,ostendens supradictis nos debere præsidia vitę. Quamobrem igitur cum hi sint necessitudinis gradus. [Necessaria pr̄sidia)Alimenta,& defensio.Præsidium est qđ in alicuius auxilium cōparatur. Pōpeius ait: Præsidium dr̄ quod pro vtilitate & salute alicuius auxilij gratia pręponitur.Subsidium qđ positū est ad subueniendū laborantibus. Vlp.ait: Præsidium est auxiliū principale. Nam subsidium dr̄ id, qđ in auxilium succedit. hic Cic.accipit p̄sidia simpliciter ꝓ q̄buscunque auxilijs.[His maxime) Potissimum ante ois alios, quibus ēt post illos debemus. [His)Parentibus,liberis,familiæ, ꝓpinqs.[Necessaria) Sine q̄bus viuere non pñt, & ea oia quæ pertinent ad uitā degendā his præbenda sunt. [Vita aūt) Postq̄ determinauit & docuit quibus potissimum debeantur præsidia uitæ,ponit ea quæ inter amicos esse debent.[Vita)Consuetudo viuendi. [Victus cōis)Ratio uiuendi.i.viuere simul ut decet amicos.[Consilia)Consiliū est scia inspiciendi quænam,&quo pacto agentes utiliter operemur,& in com-

cōmuni vita mutuis consilijs indigemus & sermonibus.[Cohor tationes) Ad bonas artes & ad aliquid agendum.Philosophus sic ait,Loca non dissoluunt amicitiam,sed operationē, quod si diuturna absentia fuerit,amicitię quoque obliuionem efficient.Vñ dictum est,Taciturnitas complures amicitias dissoluit. Aspicere amicos iucundum est,pſertim eum qui calamitatiboa prӕmitur; feriq. prӕsidium aliquod contra dolores,consolationem.n. ipse amicus & verbis & aspectu afferre potest , modo sit dexter , scit nanque mores quibus gaudet,atque dolet. His qui emēdari pōt magis ferendum est in moribus auxilium,quam in pecunijs,quā to prӕstantiores sunt,& magis amicitiӕ proprij.[Cōsolationes) In doloribus & aduersa fortuna. Consolatio est doloris diminutio.Solatium est re,consolatio verbis.Quint.ait. Cӕcitatis miserӕ solatium est hēre rem videntium . & alibi, obuiam consolationibus itis Solamen est magis poëticum,vt Virg.Solamenq. mali de collo fistula pendet . [Obiurgationes) Cuius autes,inquit,in Lӕlio,veritati clausӕ sunt,huius salus desperanda est. Obiurgationes in amicitia gratӕ sunt , q̇ aculeos hñt, dolores uero non hñt,cōpungimur.n.censorijs sermonibus,sed beneuolentiӕ delectamur sedulitate,inqt Ambr.debemus igitur amicū obiurgare, siqñ ab offō discesserit . Iurgiū ꝓprie est inter ꝓpinquos & amicos.Vñ Simō Terentianus dicit sibi nō esse satis causӕ ad obiurgandū.[Vigēt)Exercentur in primis.[Coniugauit) Coniunxit bonos viros quadam necessitudine,qm̄ vritur honesto & durat .

FRAN. MAT.

G Radus) De generali locutus est cōione, prӕcepit ēr vt in nostros liberales essemus. Nunc ostendit qui sint nobis coniunctiores . Quanto.n.quispiam coniunctior nobis est,tanto magis benefacere illi debemus.[Ab illa infinitate) Qđ .s. homines coniuncti inter se sunt rōne & oratione , q̇ coniunctio infinita pene est,qm̄ omnibus est inter oēs. [Eiusdē gentis.) Ab vno principio manat gens,vt Gallica,Italica , Grӕca. nationes in eadem gente plures sunt,ut in Italica Lucanoꝝ,Calabrorū,Latinoꝝ, Tuscoꝝ.Cōfundit hӕc auctoꝝ vsus.[Linguӕ) Plus .n.benefacere nos cōuenit Italo quam barbaro.[Qua) Lingua, sine linguӕ.n.cōicatione coniunctio nulla esse potest.[Interius) Strictius,& arctius,recte aūt sic loquitur qm̄ infinitatem dixerat. [Multӕ.n.)Ratio est qm̄ quӕ vniuersitatis sunt,ea omnibus ciuibus cōia inter se sunt.[Eorum)Vel iudiciale,vel rerum venaliū . [Fana) Templa.[Porticus)Sub quibus deambulamus . Sunt aūt cōes porticus,vt Romӕ fuerunt Liuiӕ,Pompeij,Philippi. [Viӕ) Quӕ plurimӕ sunt in ciuitatibus.Vlp.digest.lib.8.tit.de seruitutibus prӕdioꝝ rusticoꝝ : Via (inquit) ius est eundi,& agendi, & ambulandi : nam iter & actum in se via continet . Viӕ latitudo ex lege 12.tabulaꝝ in porrectum octo pedes habet,in anfractum .i.vbi flectitur,sexdecim.[Leges) Quӕ variӕ sunt & cōes omnibus inter se ciuibus. [Iura) Quӕ sunt,aut gentium, aut naturӕ, aut publica,aut priuata,& omnis lex ius est,sed non conuertitur, sub iure scripto lex est, plebiscita , senatusconsulta , principium placita,magistratuū edicta,rñsa prudentum.[Iudicia) Quӕ legibus constituuntur,& aut de rebus priuatoꝝ sunt , aut de his q̇ ad remp.spectant. Qui iudices constitui inter priuatos,& à quibus dari debeant,Digestoꝝ lib.5.discimus,tit. de iudicijs,sed publica ceteris iudicijs nihil simile hñt,publica aūt dicta sunt, quod cuiuis ex populo executio eoꝝ plerunque dabatur . Eoꝝ aūt q̇dam capitalia erant,q̇dam non capitalia . Capitalia vltimo supplicio afficiebant, vel aquӕ & ignis interdictione vel deportatione, vel metallo. Cetera si quā infamiam irrogabant cū damno pecuniario hӕc publica q̇dem erant,non tñ capitalia.Et erant publica iudicia,Lex Iulia maiestatis,Lex Iulia de adulterijs coercēdis,Lex Cornelia de sicarijs, & veneficis, Lex Pōpeia de falsis, Lex Iulia de ui publica,Lex Iulia peculatus de ambitu, repetūdaꝝ, de annona,de residuis quaꝝ aliӕ uitӕ amissionē,aliӕ alias irrogabant pœnas,sed grauissimas. Fuerunt Romӕ iudicia vniuerso populo cōia,q̇ centū viralia à centū viris sunt dicta , nā cū essent Romӕ 30.& 5.trib.q̄ curię sunt dictӕ,terni ex singulis tribubus sunt electi ad iudicandū, q centū viri appellati sunt . Et licet q̄nque amplius quā centū viri essent,tñ quo facilius noiarentur centū viri sunt dicti,auct.Pōp.[Suffragia)Sunt lapilli vel voces,vt sic dicā,q̇ ad comitia magistratuū Romӕ dicebantur, vel in tabella scribebantur,aut pūctis exprimebātur,fm Cassij Longini legē, & q̇ tabellaria est vocata,is.n.tulit vt P.R.p tabellas suffragiū ferret,C. Mario & L.Flacco coss . Suffragijs q̄sque suā de aliquo declarabat voluntatē,q in magr̄atum eligendus ꝓponeretur.Sed comitioꝝ non vnū genus est,& alia curiata vocantur, & alia centuriata.Curiata sunt,cū ex gn̄ibus oium suffragia feruntur.Cum vero ea censu & ӕtate,centuriata.[Consuetudines)Ipse declarat subdens,& familiaritates.[Multaq̄. cū multis &c.)Vt in emptione, venditione,permutatione,locatione,condictione,q̄bus in rebus contrahendis,& conferendis solennitate quadam opus est,contrahitur item affinitas cum aliquo , ex quibus rebus efficitur, vt amicitia inter ciues exoriatur. Est autem contractus mutua conuentio aliquoꝝ,vt si tu consentis es dare centū ei qui vendit tibi agrum . [Arctior vero colligatio &c.) De duobus locutus est gradibus eiusdem gentis,nationis,linguӕ, & ciuitatis . de tertio nunc loquitur, q est ꝓpinquoꝝ, inter quos cōiunctio sanguinis caritatē gignit,ptinetq. ad pietatē tutia naturalis partem,p quā sanguine coniunctis,patriӕq. beneuolis,officium,& diligens tribuitur cultus,cum aūt sanguinis cōiunctio caritate homines deuinciat,nec iustitia sine amicitia esse possit,bene faciamus propinquis fm eoꝝ merita , atque indigentia necesse est , qđ si ciuibus bñfacere debemus,cū q̄bus multa sunt cōia, quanto magis propinq̄s,quos societas sanguine nobis coniungit , benefacere par est? Ab illa immensa)Quӕ p vniuersalē iustitiam coniuncti inter se hoies sunt.[In ang.)Plerūque.n.inter paucos est,vt inter duas familias,vel tres,aut in vna duntaxat. Cū ab initio qñ hoies cœperunt esse ꝓpinqui oēs fuerint. [Nam cū sit hoc &c.)Ostendit primam coniunctionē inter duos vxorē,& virum.[Proxima) Secunda.[In lib.)Inter parentes,& liberos.[Vna do.)Vna familia. [Omnia)Cōia sunt parentibus cū filijs. [Id aūt &c.) Qm̄ ex vna familia aliӕ manant,& ex multis familijs vniuersitas constituit . [Sequūtur fr.coniun.) Probat seminarium esse reip. Qm̄ fratres sobrini,& consobrini cū vna domo capi non possint, in alias domos exeunt,& sic ciuitatis vniuersitas efficitur.[Fratrū) Qui nati sunt iisdē parentibus.[Consobrinoꝝ)Qui ex fratribus siue sororibus ꝓgñantur consobrini vocantur.Quidam eos ꝓprie putant dici q ex duabus sororibus ꝓgñantur, quasi consororinos. Eos vero q ex duobus fratribus nascuntur proprie patrueles fratres vocari.Qui vero ex fratre,& sorore,amitinos ꝓprie appellari.Sobrini vero sunt,q ex fratribus,vel sororibus, patruelib᷒, vel consobrinis,vel amitinis progñantur.[Quasi in eo)Vt q ex ciuitate Rom. ad alias ciuitates incolendas mittebantur. Sic & q ex vna domo q̇ eos capere non pōt, ꝓpinq in alias migrant . [Sequūtur cōnubia &c.)Propinquitas,q̇ ab vna manat familia,alia p affinitatē cōiungitur.Et sic hoies inter se ꝓpinqtate atque affinitate cōnexi multiplicātur,ut ciuitas efficiatur.[Plures ꝓpinq) Vltra cōsobrinos,& sobrinos.[Quӕ ꝓpagatio,& soboles)Et idē est,extēsionē.n.ut sic dicā, & amplificationē sigñat, ꝓpagare porrigere ēt atque extendere à uitibus translatū,q cum veiulӕ sunt supprimuntur terra,vt ex vna plures nascātur.Sed ꝓpago,p stirpe,tradunt primā pro uite corripi.Soboles,à sobolescēdo est appellata,hoc est crescendo.[Sāguinis aūt coniunctio)Bñfaciendū pcipue ꝓpinqs est,cum tā arcta caritate deuincti sint.Nā quēadmodū dcm̄ est,pietas,q̇ naturalis iuris pars est : sanguine coniunctis,patriӕq. beneuolis, offm̄, & diligentē cultū tribuere iubet . Qđ vero coniuncti sanguine ēt beneuolentia sint colligati maxima,ostendit apertissime,multa ipsis enumerans cōia. In oi aūt cōione amicitia est,vt dcm̄ est.Qđ si est,inter ꝓpinquos sit iustitia,necesse est . Nā sine beneuolentia esse iustitia non pōt . ergo coniunctis sanguine pcipue benefaciendū est. [Eadē monimēta) Hӕc priuatis inter se cōia sunt,sed propinquis p monimenta,sepulcra,imagines,intelligimus historias &c.hmōi. [Iisdem vti sacris)Serӕ apud maiores nr̄os,aut publicӕ erant,aut priuatӕ,publicaꝝ gn̄a fuerunt quatuor,de q̄bus multa Macr.lib.Saturn.priuatӕ erant proprie familiaꝝ,vt Claudiӕ, Aemiliӕ,Iuliӕ,quas q̄que familia ex vsu domesticӕ celebritatis obseruabat. Herculis sacrum Fabiӕ genti ꝓprium fuit,auct.Liuius,& Valerius. [Sed omnium societatum) Amicabile, vt ait Arist.triplex est bonus, honestū,iucundum,vtile. Triplex item amicitia est,prima honestatem seq̄tur.Secunda vtilitatē. Tertia voluptatē. Quӕ honestatem seq̄tur firma est,& prima ac pcipua amicitiӕ spēs, immo solida pfecta,de qua sic loq̄tur Arist.Perfecta uero est amicitia bonoꝝ viroꝝ,& inter se virtute similium. Ii nanque sibi bona similiter mutuo volunt,q a sunt boni,& p seipsos boni. Qui vero amant amicos ipsoꝝ causa,ii sunt maxime amici,p seipsos.n.se habent & non p accñs,permanet igitur talis amicitia quandiu sunt boni,virtus aūt pmanens est. Illӕ vero amicitiӕ q̇ aut vtilitatem aut iucunditatē sequuntur,verӕ & firmӕ amicitię non sunt,nam sui causa mouentur non eoꝝ quos amant, itaque facile dissoluūtur nō pmanentibus utilitate & uoluptate,eas aūt cessare aliqñ necesse est.Cic.cū multas enumerauerit societates hoium,nullā dicit ea pstātiorē,quam q̇ uiros bonos moribus similes copulat . [Nulla)Omnium societatū sic ordinato. [Prӕstātior) Excellentior.[Illud honestū)In quo virtus ois consistit,ut prudētia,iustitia,fortitudo,temperantia, p honestū q̄libet virtutē accipit Cic.

Nulla maior est societas quā cū bonis viris.

quod

quod sequentia indicant. Dicit n. cũ alijs virtutibus nos ad amandos hoies allici. Tũ vel maxime iustitia & liberalitate. (Ois virtus) Quæcũque sit, mulcæ aũt singulo℞ quatuor gñum spẽs sunt. (Ad se alliciat) Magna virtutis uis est, quæ eos amare cogit, quos nunq̃ vidimus, qm̃ eos bonos, & vtiles esse audimus. Arist. & Cic. scribunt. (Tñ iustitia &c.) ꝙ vero q iusti sunt & liberales maxime amẽtur, ratio est, q̃a iustitiam bñs ad alium quoq; vti pōt vie tute, nõ solum ad seipsum, multi.n. sło proprijs virtute vti pñt: vt rebus suis recte cõsulere, sed in his quæ ad aliũ sunt, non pñt. Et ꝓpea præclarum videri dicit Arist. illud Biantis, Magistratus virũ ostendit, ad alium enim, & in cõi magistratus geritur, ꝑꝑ hoc ipsum alienum bonum vř esse iustitia Sola ex oibus virtutibus: q̃a ad alium est, & illa agit quæ alijs conferunt. Prudentia aium instituit nostrũ: Temperantia a cupiditatibus vendicat: Fortitudo diuersa moderate ferre docet. Sola (vt dictum est) iustitia ad alium est, nõ igitur mirum si maxime allicit, efficitq́. vt eos in q̃bus est ꝑcipue diligamus. Liberalitas iustitiæ pars idem agit, alijs enim prodest. Et Arist. ait liberales maxime otom q virtute prędi ti sunt amantur, qm̃ dando prosunt. (Nihil aũt &c.) Pergit id ostendere quod instituit nullã esse firmiorem amicitiam illa, quæ est inter bonos. (Copulatius) Coniunctius. (In q̃bus &c.) Hoc idẽ, sed prolixius Cic. in Lælio. (Eædem voluntates) Nam idẽ velle & idem nolle ea demũ firma amicitia est, vt ait Salust. Dum tñ lex illa Ciceronis custodiatur, ut ab amicis honesta petam⁹, amico℞ gratia honesta faciamus rogatt. (Vnus fiat ex pluribus) Vt si forte duo, vel tres fuerint, q se mutuo diligãt, vna regi aia videantur. sed ex pluribus, hoc est ex duobus tñ, vt intellegas quod ipsa Pythagoræ verba persuadent. Sic. n. dicebat, σώματα μὲν δύο, ψυχὴ δὲ μία. Arist. quoque inq̃t pluribus amicum esse secundum perfectam amicitiam nõ dari, & multos vni vehementer placere nõ facile esse. (Magna ẽt illa &c.) Magnam dicit esse amicitiam quæ dãdis accipiendisq́. beneficijs cõflatur. Triplex est amicitia vt dictum est. In alia sunt amici pares, in alia secundũ excellentiam. Nam & sir̃ boni amici sunt, & melior deteriori. Eodẽ modo iucundi, & vtiles, æquales cõmoditatibus, aut differentes. Æquales ſm̃ æqualitatem, & in amore, & in ceteris æquare oportet, impares vero ſm̃ rationem excellentiæ decet antecedere, sed in hac amicitia quæ vtilitatis causa tñ, vel præcipue contrahitur, fiunt incusationes, & querelæ, semper. n. plus quærũt, vel minus se hr̃e existimant quam deceat, conqueranturq́. ꝙ non tot reportent quot pro sua dignitate deberent. Idem non accidit in amicitia, q̃ virtute, & morum similitudine coniuogat, quod ostendit Arist. Nam q per virtutem amici sunt, benefacere mutuo festinant, qđ est virtutis proprium, & amicitiæ. Cum aũt certatim ad hoc tendunt, nulle existunt querelæ, & iræ. & satis hñt si assequantur qđ cupiunt, vt. s. amico benefaciant, bonum. n. tm̃ appetunt. Qđ si ex dandis accipiendisq́. beneficijs amicitia nascitur, & grati sint amici, beneficijsq́. ſm̃ facultatem rñdeant amicitię huius vliua aut mediocris est, quod ait Cic. (Vltro citroq́.) ipse declarat datis, & acceptis. Vltro fit aliquid a nobis, citro ab alio, cum rñdet ei, qđ nos facimus. In factis aũt, & in dictis fonit. Quint. in cæco. In limine iuuenis sicut solet vltro, citroq́. cõmeare. Ci. multisq́. verbis vltro citroq́. habitis ille nobis consumptus est dies. (Quæ mutua &c.) h. d. qm̃ querelæ accidunt, & incusationes, dum aut non sunt mutua, hoc est non redduntur, aut non sunt grata, hoc est minora quam putant dicere, redduntur. (Sed cum omnia ratio &c.) Euidenter nullam amicitiam grauiorem, & cariorem illa esse ostendit, & colligit, quæ nobis cum rep. est Si cari, inquit, sunt nrĩ cuique patres, liberi, propinqui, amici, quanto carior patria esse debet, quæ hos oẽs complectitur, & quasi sinu suo fouet? Plus est seruare, q̃ seruari, & cõtinere, q̃ contineri. Est ergo gradus arctissimus societatis, q̃ nobis cum rep. est, ex qua (vt ait Cic.) detestabiles fuerant Sylla, Marius, Cæsar, qui eã delere voluerunt, cum per tyrannidem occuparunt. (Quis bonus) Improbus & sceleratus ciuis mori ꝓ patria nollet, sed bonus cuperet, & ultro morti sese offerret, ut apud Rom duo Decij, qui diuersis xpibus se deuouerunt, & Cortius, qui in patentem illam voraginem se coniecit, apud Athenienses Codrus, de quo Horat. Quãtum distat ab Inacho Codrus, quo patria non timidus mori narras. Moriendum pro patria est si modo ei profuturi simus. Nam q pro rep. ceciderit in perpetuũ ꝑ gloriam viuere intelliguntur, vt lib. j. instit. legitur, tit. de excusatione tuto℞ vel curato℞. (Immanitas) Non potuit aptius inuenire vocabulũ, immanes. n. vocantur, q alios hoies malignitate excedũt, ratoq́. inter hoies nisi forte inter barbaros existunt. (Omni scelere) Omnia. n. diuina & humana iura violarunt. (Sunt) Vt Antonius, Lepidus, Octauius, q eo tpe triumuiri erant, & libertatẽ penitus delere conabantur. (Sed si contẽtio) Amicitiæ & beneuolẽtiæ gradus altius repetit, de officijs dicturus liberalitatis, q̃ in coniunctos nobis aliqua cõtone seruanda sunt. Merito igitur nunc quid cuique societatis gradui tribuendũ sit, docet. Cumq́. in oi cõtone iustitia sit amicitiæ coniuncta, necesse est si seruare iustitiam volumus vt ſm̃ dignitatem tribuamus. Comparandæq́. igitur sunt inter se beneuolentiæ, & ai eo℞ facultatesq́., q̃bus bñfaciendũ est, quanto aũt q̃spiam nobis coniunctior fuerit, quantoq́. magis egebit, tanto plus accipiet, sed vt hæc facilius ꝑcipiantur, aduertẽdũ est, ois societatis, & amicitiæ veluti matrem concordiam esse. Ea q̃ est inter parentes, & filios ὁμοούσιος, hoc est substãtialis vocatur, q̃ inter fratres ταυτότης, hoc est identitatis, q̃ inter ꝓpinquos ὁμογένεια, hoc est cõsanguinitas, quæ inter amicos ὁμοιότης, hoc est similitudo, consanguinea quidem societas varia est, sed tota à parentibus pendet, parentes amant filios quasi suum quiddam sint, filij parentes, ut aliquid ab illis existẽtes. Fratres mutuo se amãt, qm̃ ab ijsdem parentibus sunt nati, & identitas ad illos idem inuicem facit. Itaque aiunt sanguinẽ eũdem, eandem stirpem se esse, & licet diuisi sint, idem tñ quodãmodo sunt, vnde frater dici putatur, ꝙ sit fere alter. Multum præterea ad fratrum amicitiam educatio, & ætas conferunt, æquales. n. æqualem amant, & familiaris sodalem, quare fraterna amicitia sodalitiæ similis vẽ, nepotes, & alij propinqui coniungũtur, qm̃ ex eodem sunt gñe, inter virum, & vxorem amicitia ſm̃ naturam existit, hõ. n. natura coniugalis magis est q̃ ciuilis, & non solum ꝓcreationis gratia coit, sed omnium eo℞ q̃ pertinent ad vitam, amicos studia copulant honesta, & mo℞ similitudo bono℞. Sunt aliæ conuentiones magis quam amicitiæ inter cõtribules, inter cõmilitones, collegas, hospites, & cõnautas, sed ut diuersæ sunt amicitiæ, ita in his variantur liberalitatis officia, & alij magis sunt coniuncti, vel minus, vt proximi, vel remoti sunt à stirpe. Et sic magis, vel minus merentur liberalitatis. Idem cõtingit in amicis, semp aũt obseruãdũ est, vt q dignior est, aut magis ꝓfuit, aut magis indiget, pl⁹ accipiat, maxima parẽtes bñficia cõtulerũt, cũ genuerint, educauerint, erudiriq́. curauerint. idẽ ẽt plus amãt, ex quo filios magis q̃ alijs ꝓpinqs, bñfacere parẽtibus cõuenit, & pmia nutricatiõis retribuere, ac maxime post deũ venerari, frẽs, ꝓpinq, & veri amici, cũ mutuo se amãt, quãto coniũctiores sibi sunt sanguine, & amore, tãto magis iuuare se debẽt. Viro & vxori cõis est vitæ, ex quo maxime sibiinuicẽ bñfacere debẽt, inter pares facile est, cui maiora vel minora debeãtur liberalitatis officia cognoscere, si illud mõ custodimus, vt cuiq; ꝓ dignitate meriti, & ꝓximitate sanguinis vel amicitiæ tribuamus, vt ex duobus propinqs plus ei debemus q ꝓpinquior est, & ex duob⁹ amicis ei, a quo diligimur magis, inter impares, & differẽtes idẽ intelligere difficile est, vt si forte cõsulteremus sapiẽti ne an ꝓpinquo plus tribuẽdũ sit. Itẽ plus ne illi debeat, q bñfacit, an sapiẽti, ꝙ si is q benefecit, iudicio bñfecit, ut ꝓdesset, nõ vt maiora reciperet, magis nos ei bñfacere cõuenit quã sapiẽti, sed si temere bñficiũ cõtulit, aut spe maioris accipiẽdi, sapiẽti magis quã ipsi bñfaciẽdũ est, idẽ accidet i similib⁹, sed cautissimos in delectu eo℞, q̃bus bñfaciẽdũ, esse nos oportet. (Cõtentio) Disceptatio cũ deliberamus, cui magis bñfaciendũ est. (Cõparatio) Cum personã ꝑsonæ conferrimus. (Patria) Qm̃ oẽs omnium caritates cõplexa est, vt supra inq̃t (Parentes) Prima est & potissima parentũ amicitiæ, à qua oẽs aliæ ꝓpinquo℞ deriuantur, vt fratrum, nepotũ, deinde gẽtilium, maxime aũt parentibus debemus, qm̃ maxime illis obligati sumus, ut est supra dictum, parentes aũt ipsos præcipue filijs benefacere conuenit: qm̃ q̃ddã ab ipsis sunt, sed cũ magis bñfaciat, q magis diligit, manifestum est magis benefacere parẽtes filijs, q̃ filios parentibus, qm̃ magis amantur quã amẽt, quod probatur ab Arist. lib. Eth. 8. his rõnibus Magis sciunt parẽtes quos genuerunt, quã ipsi q geniti sunt. Causa amoris parẽtũ in filios est, ꝙ q̃ddã suũ sunt, causa amoris filio℞ in parentes est, ꝙ ab illis sunt. Sed hãc causam amoris magis norunt parẽtes, q̃ filij, sequitur igitur, vt magis ament, q̃ amentur. Alia ratio ꝙ in oi amicitię ratio est ꝓpinquitatis vnius ad alterum, maior aũt propinquitas est generantis ad generatũ quã contra, ergo maior parentum amor est, q̃ aliorum. Gñatum ad generantem sic se hẽt, vt pars ad totum, filij, veluti pars parẽtẽ sunt, pars separabilis est à suo toto, & licet ad totũ proportionabilis sit, non tñ idem est illi quod illud sibi totum continet partẽ & non continetur ab ea, sic se hẽt generans ad generatũ, ex quo magis amat, q̃ amatur. Amicitia item, quæ fit longiore tpe maior est ea, quæ fit breuiore. amor parentũ in filios diuturnior est. quos simulatq; æditi sunt, amare incipiunt, idem aũt in filijs non contigit, Cum itaq; magis ament parentes, quam filij, magis etiã illis, quam illi sibi benefaciũt. (Tota domum) Ois familia. (Deinceps)

Amicitia triplex.

Frater dicitur qđ sit fere alter

Ordo ĩ beneficijs dandis.

Parentes magis amãt filios

ceps)Post parentes,liberos,& fratres. [Bene côuenientes)Inter se consentientes, & concordes: nam plerunque inter se dissentiunt,vbi aût concordia non est,illic nec iustitia est,& per ɔ̃ns liberalitatis ratio hri non pôt. [Côis fortuna) Tam prospera,q̃ aduersa,vel côem fortunam intellexit,anteq̃ ab vna domo discedentes in alias transeunt,tunc.n. quæ côis erat fortuna desinit esse côis,plerunque addit,qm̃ propinquorum,qui boni sunt, & inter se conuenientes,ferme semper eadem solet esse fortuna, & nulli illorum quidq̃ esse accidit separatim à reliquis.[Is maxime) Parentibus,fratribus,propinquis.[Vita)Vt vna viuant.[Victus)Vt vna conuiuant. Vnde conuiuium vocatur a côione vitæ,& rectius nostri,q̃ Græci,qui συμπόσιον appellant. [Consilia) Vt inuicem iuuent consilijs.[Sermones)Quotidianæ locutiones & côfabulationes. [Cohortationes)Cû aut languescunt,aut sunt animo abiectiore.[Consolationes)In rebus aduersis.[Obiurgationes) Cum familiariter,& modeste reprehendimus, accidunt.n.tpa,vt reprehendere amicos conueniat.[Vigent maxime)Accidit.o.pene quondie vt propinqui,& amici inter quos rerum omnium côio est tam prosperarum,q̃ aduersarum,si bene conueniunt,hæc omnia faciant quæ cômemorat Cic. [Estq. ea &c.) Quam superius omnibus amicitijs firmiorem,& præstantiorem dixit, nunc iucûdissimam esse asserit, & re vera vt ipse ait in Lælio, nihil dulcius est,q̃ habere amicum,cum quo sic omnia loquaris,vt tecum. Et Arist. inquit, Sine amicis nullus eligeret viuere,licet alia omnia bona possideret. Sed hæc illam de qua supra dictum est honorû intelligimus amicitiam,quæ ex sola nascitur honestate.

ASCEN. GRadus autem. Quia pp exiguitatem nostram non omnibus benefacere possumus, ostendit varios esse gradus in societate humana, vt pro eorum varietate diuersimode impendamus.Ordo est: Autem pro sed,plures sunt gradus societatis hoîum.Enim,pro quia,vt discedatur.i.vt nos ponamus discedendum esse ab illa infinitate,qua dictum est,omnibus debere prodesse,qd' tibi non obest,propior.i.valde coniuncta, vel côiunctior q̃ illa vniuersitate sup.societas est eiusdem gentis,nationis, & linguæ,qua homines maxime coniunguntur. Autem,pro sed, interius .i. magis intrinsecum adhoc est,esse eiusdem ciuitatis. Multa.n.sunt ciuibus côia inter se,forum tam iudiciale, q̃ venalium rerum,fana.i.ædes sacræ vt templa, porticus.i.deambulacra .i. loca in q̃bus cum essent cooperta ambulabant tuti à pluuia, & æstu solis: Viæ,leges,iura,iudicia,suffragia.i.vota,vel voces ad magistratus eligendos. Præterea.i.insuper consuetudines, & familiaritates,& multæ res .i. multa negocia,& multæ rônes.i.multa commercia contracta cum multis. Vero,pro sed,colligatio societatis propinquorum .i.quæ est inter propinquos.i.affines & consanguineos est arctior.i.adhuc strictior & connexior. Enim,pro qa concluditur.i.conclusio & coarctio fit ab illa immensa societate humani gñis,quæ est cum toto gñe humano in exiguum & angustum.i.deuenitur ad arctam collationem exiguorum.i.valde paucorum.Nam cum hoc sit côe natura animantium .i. animalium, vt habeant libidinem.i.appetitum lubricum procreandi.i. producendi sui simile. Prima.i. principalis & arctissima societas est in ipso coniugio.i.cum coniuge. Proxima est in liberis.i.prole legitima.Deinde sup.constituit vna domus,& omnia sunt sup. côia, alij tea.non hñt, Deinde vna,sed solûmodo domus, vt sit,omnia domus.i.quæ sunt in vna domo sunt côia. Autem pro sed,id.i.hre côitatem in vna familia est principium vrbis .i. ciuitatis,& seminarium reip.i.semina, quibus crescit resp. Coniunctiones fratrû .i.quæ debent esse inter fratres,sequuntur sup.coniunctiones côiugum inter se,& cum liberis,post.i.deinde,hoc est post coniunctiones fratrum sup.sunt coniunctiones consobrinorum .i. natorum ea duabus sororibus,& sobrinorum.i. ex sobrinis natarum, quæ cum nô possint iam capi.i.recipi pp multitudinem,vna .i.ab vna domo exeunt.i.migrant in alias domos,quasi in colonias .i. quo Romani quondam loca deuicta,& vastata, vt colantur, & Rom. imperio obediant,mittebant colonos natos & fidos à quibus coloniæ dicebantur.Cônubia quæ contrahuntur cum extraneis & affinitates sequuntur ex quibus ét sup.nascuntur plures propinqui. q; , pro &,q̃ soboles est origo rerumpublicarum. Autem, p sed,coniunctio sanguinis,& beneuolentia sanguinis.i.quæ est inter consanguineos,deuincit .i. colligat & connectit charitate .i. quodam casto & sancto amore,homines.Enim,pro quia,magnû est hre eadem monimenta.i.sepulcra maiorum, quod apud antiquos seruabatur obnixe, & vti ijsdem sacris.i. sacris hre sepulcra côia. Sed nulla omnium societatum est præstabilior,hoc est melior vel præstantior,nulla est & firmior,q̃ sup.cum.i.qñ viri boni & similes moribus .i. in moribus sunt coniuncti familiaritate. Enim,pro qa,illud honestum .i. virtus decora, qd' sæpe diximus .i.ostensum est, ex eo omne officium proficisci etiam cernimus in alio tñ mouet.i.afficit nos,atque facit sup. nos amicos illi, in quo id.s.honestum vr̃ inesse.Et q̃q̃ omnis uirtus,allicit nos ad se & facit,vt nos diligamus eos,in quibus ipsa.s.virtus videretur inesse tñ iustitia,qua lædimus neminem,& suum cuique damus,& liberalitas qua ét nostra decenter damus,efficit id maxime, ut .s. diligamus eos in quo fit.Aût pro sed,nihil sup.est amabilius, nec copulatius .i. magis astrictum & coniunctum & p hoc difficilius ad dissoluendum,q̃ similitudo bonorum morum.Enim pro quia fit.i. efficitur & contingit,vt in ijs in q̃bus sunt eadem studia.i.exercitia studiosa,& eædem voluntates,q̃sque delectetur æque ac.i. æqualiter altero.i.sicut seipso, q; pro &, id quod Pythagoras vuit in amicitia,efficitur,vt.s.vnus fiat ex pluribus.i.saltem ex duob', quia in q̃bus est vnû velle & vnum nolle vr̃ vnus aius, & si vnus aius vnus hô.Illa ét côitas,q̃ conficitur ex beneficijs datis vltro.i. ab eo q primû confert,& acceptis citro .i. ab eo q refert,est magna.Quæ sup.beneficia,dum sunt mutua.i.mutuo collata, & grata.i.placita & utilia,tunc sup.ij,inter quos deuinciuntur .i. conglutinantur societate firma,sed cum .i. postq̃ tu lustraueris .i. simatus sueris & inspexeris omnia rône, & animo .i. affectione, nulla oium societas est gratior,nulla carior,quam ea quæ est vnicuiq; nostrum cû rep. Parentes sunt cari,liberi sunt cari, ppinq sup.sunt cari,familiares sup.sunt cari,sed vna.i.sola patria est côplexa.i.continet in se oês caritates oium.Pro qua sup. patria quis bonus dubitet oppetere.i.obire vel subire mortem,si sit profuturus ei.s.patriæ'q.d.nullus.Oppetere mortê est petêdo terrã mordicus,hoc est ipsis dêtibus mori.Nã milites animosi ne cadentes turpê sonum emitterent terrã mordebant. Vnde Virg.Et humû semel ore momordit.hinc idê dixit j.Æneidos,O terq. quaterq. beati,Queis ante ora patrû Troiæ sub mœnibus altis Contigit oppetere.Quo.i.p quo;immanitas.i.sæua impietas,illorum.s.vilium hoium est detestabilior .i. magis detestabilis,q lacerarunt patriã oi' scelere,& sunt & fuerunt occupati in ea delêda.i.in eius deletione funditus.i.à fundo euertendo.Sicut aût a fundamêto iaciebent sulcû aratro,ita post euersionem immittebant aratrû,loquitur aût vr̃ de Octauio,Antonio,& Lælio triumuiris,Sed si fiat contêtio & comparatio sup.meritorum & dignitatum,q̃bus sit plurimû officij tribuendum,principes sint patria & parentes,quorum beneficijs nos sumus obligati maxime.i.quibus proxime obligati sumus,sunt liberi. Et Tota domus,quæ spectat in nos solos, neque potest hre ullum aliud profugiû quã ad nos. Deinceps .i. post liberos & domum nostrã sunt ppinqui .i. consanguinei & affines,q̃bus fortuna est plerunque.i.vt plurimû côis.Quãobrê, qua de causa psidia.i.sustentamêta necessaria vitæ debentur,maxime his quos dixi ante.s parentibus,liberis,familiæ, ppinqs.aût, pro sed,vita côis & victus côis,& consilia & sermones.i. collocutiones,cohortationes,consolationes,& obiurgationes.i. castigationes,interdum.s.qñ aliquid inciderit castigatione dignum, vigent maxime in amicis: q; , pro &,ea amicitia est iucundissima, quam similitudo morum coniugauit.i.côciliauit & côsolidauit. GRadus)Quo ordine gratificandû sit. Ordine aût,quê natura parit,sunt côiux,liberi,parêtes, cognati, ppinq ciues, amici, virtute adiûcti.[Qui cû vna domus,)Plat.est 6.de leg. [Greek] Ad hunc modû sæpe alias elegantissimæ figuræ ex Platone versæ sunt. [Vnus fiat ex plur.) [Greek] [Quo est detestabilior) [Greek] Rhetoricum ornamêtum obiter accersitû. Inuehitur autem in eos,q lacerarunt rêp.

DOCT. interpr.

ARGVMENTVM.

Liberalitatis officia non solum ab his gradibus societatis, sed etiam ab alijs circumstantijs spectari oportere.

SED in his omnibus officijs tribuẽdis, videndum erit,quid cuique maxime necesse sit,& quid quisque nobiscum, vel sine nobis aut possit consequi, aut non possit. itaque non ijdem erunt necessitudinum gradus,qui & temporû. sintq. officia,quæ alijs magis,quàm alijs, debeatur: vt, vicinum citius adiuueris in frugibus percipiendis,quàm aut fratrẽ, aut familiarem. àt, si lis in iudicio sit, propinquû potius, & amicum,quàm vicinum defenderis. Hæc igitur, & talia circunspicienda sunt in omni officio: & consuetudo,

exer-

exercitatioq́. capienda, vt boni ratiocinatores officiorũ esse possimus, & addendo, deducendoq́. videre, quæ reliqui summa fiat, ex quò, quantum cuique debeatur, intelligas. Sed, vt nec medici, nec imperatores, nec oratores, quamuis artis præcepta præceperint, quidquam magna laude dignum sine vsu, & exercitatione consequi possunt: sic officij conseruandi præcepta traduntur illa quidem, vt faciamus ipsi; sed rei magnitudo vsum quoque, exercitationemq́. desiderat. Atque ab ijs rebus, quæ sunt in iure societatis humanæ, quemadmodũ ducatur honestum, ex quo ortum est officium, satis fere diximus.

PETR. MARS.

SED in his omnibus officijs) Ostendit et in ipsa liberalitate vt fecit supra, cum de iustitia dissereret, officia esse à circunstantia, nam mutatur tpe, psona, re, alijsq́. circunstantijs, & dicit considerandum esse quid cuique necesse sit, & qđ quisque sine nr̃a opera conseq possit, & ei magis debemus adesse, q plus operæ & studij nostri indigebit. [Tribuendis) Cum tribuere voluerimus hæc liberalitatis officia. [Videndũ) Prudenter considerandũ. [Maxime) Potissimũ. [Ita) Hoc modo si consideretur, vt dixi. [Non erunt ijdẽ gradus) Non semper hñda erit ratio necessitudinis & propinquitatis, sed & tpis. Nam incidit sæpe tpa ut alicui magis debeamus in aliqua re, q̃ fratri, & sic erit offm̃ à circunstantia tpis. Nec psonaꝶ semper, inqt Ambr. sed plerũque causaꝶ & tempoꝶ plationes sunt, vt si frater qui nobis coniunctissimus est non indiget beneficij, in alium potius cõferendum est. & sic tpe mutantur ea, q̃ vñt fieri debere pp necessitudinem .i. coniunctionem sanguinis, affinitatem, & amicitiam. Necessitudo, vt inqt Gell. lib. 12. dr̃ ius quoddam & vinculum religiosæ cõiunctionis. In libris veteꝶ reperitur necessitudinẽ dici pro eo qđ necessum est, sed necessitas p iure offóq́. obseruantiæ, affinitatis ne infrequens, q̃q̃ qui ob hoc ipm ius affinitatis familiaritatis ne coniuncti sunt, necessarij dñr. Cæsar quidem necessitatem posuit pro necessitudine .i. iure affinitatis. Equidem (inquit) mihi videor pro nostra necessitate non labore, non opera, non industria defuisse. [Gradus) Qui descripti sunt .i. nõ debemus semper hos gradus seruare, vt dictum est, qm̃ aliqñ rõne tpis aliqui pponendi erunt, qui simpliciter nulla circunstantia vrgẽte postponẽdi essent. Arist. in 2. Eth. sic ait, Oportet ipsos agentes ea semp cõsiderare q̃ ad tps accõmodantur, quemadmodũ in medicina fit, & gubernandi ẽt arte. [Suntq́. officia) Pt sunt infima officia, q̃ magis vni quam alteri debentur rõne tpis. [Vt vicinũ) Solomon dicit Melior est vicinus in pximo, quã frater pcul habitans. Ideo inquit Ambr. plerunque amicitiæ & beneuolentiæ plus q̃sque cõmittit, quã fratris necessitudini. Et vicinitas (vt ait Ter.) pro affinitate quadam est. [Familiarẽ) Amicũ. [At si lis) .i. si pinquus litigat, & uocatur in ius, illiq́. negociũ exhibetur, ei potius debemus patrociniũ, quã amico aut vicino. [Propinquũ potius) Et sic multo magis fratrem. [Hæc igitur & talia) Conclusio est q pcepit capiendam esse exercitationem, & oĩa q̃ de liberalitate dicta sunt circũspicienda, ut qd cuique debeatur, scite dispicereq́. possimus, & habitũ uirtutis habeamus, q̃ assuetudine fit in nobis nõ natura, vt in principio disputatũ est. [Hæc) Quæ dicta sunt cautiones & circunstantiæ. [Et talia) Similia quæ esse pñt. [In oĩ officio) Cõ uolumus esse officiosi, & aliqđ offm̃ alicui pstare in beneficio collocando. [Consuetudo) Vsus & assuetudo, qua fit in nobis actuosa virtus. [Exercitatio) In ipsis officijs pstandis vt iudicare sciamus. [Vt boni) Iusti. [Rõcinatores) Calculatores ut ita dicã, mercatores, & q psunt rõnibus, faciunt suos computos, ideo sunt rõcinatores, qm̃ faciunt rõnem impensaꝶ & reditus, & sciunt cõputare, supputareq́. quantũ rõnibus addatur, quantũ debeatur cuique, & q̃sque quantum debeat. Vñ ut supradictum est, rõcinarium, dr̃ liber, q continet has rões, vt sunt nũc libri mercatoꝶ. sic faciendũ est in officijs, & loqtur p translationẽ Arithmeticæ Cic. q̃ consistit in rõnibus & calculis, ut cognoscatur qd reliquũ sit, & qd alijs q in nos beneficia contulerunt debeamus. est.n. spectandus animus dantis, non munus, & oĩa ea diligenter cõsiderands, q̃ Cic. posuit, ut sciamus constituere qd agẽdum sit in officio pstando, beneficijsq́. collocandis. Sapiens (inqt Sen.) examinabit secũ quantum acceperit, à quo, qñ, vbi, quemadmodũ. Itaque negamus quenq̃ scire gratiã referre, nisi sapientẽ, nõ magis quã beneficium dare quẽq̃ scit, nisi sapiens, hic .s. q magis gaudet dato, q̃ alius accepto. Metrodorus ait, solum sapientem scire gratiam referre. [Deducendoq́.) Numeꝶ .s. ut faciunt Arithmetici & calculatores, nam debemus considerare circunstantias, mentes, beneficia collata, prima in nos animum dantis, & postea rõcinari, & iudicare qd præstandũ sit cuique. [Quæ reliq summa fiat) Quid relinquatur, qđ alijs debeamus. Mercatores faciunt rõnẽ oium, q̃ dant & accipiunt, & faciunt summã, ut qd debeant alijs sciant, & qđ ipsis debeatur. [Reliq) De reliquo qd relinquatur in summa, qđ alijs debeamus. [Summa) .i. cumulus & quantitas rei q̃ superest, ad summam vero sigñat denique, & tandem. [Ex quo) .i. ea qua supputatione & rõcinatione. [Intelligas) Cognoscas. [Quantum cuique debeatur) Quod offm̃ cuique præstandũ sit, & q sint præponendi in beneficio collocando, qđ iudicari recte nõ põt, nisi affuerit exercitatio in ipsis actionibus. Vnde opus est lõga experientia. [Sed vt nec) Quamuis, inqt Cic. officia cognouerimus, tñ nisi ea exercuerimus, nihil ampla laude dignũ fiet, qm̃ vt sciamus quantum parentibus, fratri, amico, alienis hoibus, atque vicino debeamus, exercitatione opus est & vsu, qm̃ virtutis laus in actione consistit. Et probat hoc comparatione medicoꝶ Imperatoꝶ, & oratoꝶ, q q̃uis in eoꝶ professionibus & scientijs clarissimi sint, tñ nisi habeant exercitationẽ, paꝶ vel nihil faciũt quod ampla laude dignũ sit. Sic hi q præcepta officioꝶ callẽt, nisi ipsi eadem quæ pcipiunt faciant, laudẽ non merentur. Vnde debemus alios & opera & verbis ab officia dirigere, ne virtutis simulatores videamur. Idem auctor nostræ salutis cœpit facere & docere, & carpuntur illi q cum alijs virtutem pdicauerint, eosq́. ad tẽperantiã hortati fuerint, ipsi voluptatibus & luxuria diffluunt. Aptissima est hæc cõparatio cum oibus .s. reip. opportunis. Nam medici corpora curãt, oratores agẽda persuadent, deducũtq́. mẽtes audientiũ quo volunt, & ad quoscunq; affectus. Imperatores aũt exercitus extra rẽ gerunt, q nisi fuerint vsu edocti, q̃uis militaria pcepta didicerint, maximas calamitates interdũ & plerũq; afferunt patriæ. Sic orator q̃uis teneat artis pcepta, tñ sine exercitatione parũ faciet. Hoc idem in medio est, q potissimum exercitatione indiget. Et sic dijudicare qd cuique debeatur est q̃dã ars, q̃ indiget exercitatione & vsu, vt aliæ artes & pcepta, quę pfectionẽ non constituunt sine exercitatione. [Vsu) assuetudine. In Rhetoricis sic ait, Oratori minimũ est de arte loqui, sed multo maximũ ex arte dicere. Scire (inqt philosophus i v. Eth.) quonã modo ad sanitatem efficiendã, & cui, & qũ sint tribuenda ea quæ facillima sunt, tanta est difficultas scire, quãta est medicũ esse. Idẽ in 2. sic scribit, Cũ aũt pręsens tractatio nõ cõtemplationis sit, vt ceteræ gratia, non.n. vt sciamus qd nã sit virtus, sed vt efficiamur boni cõsideramus, nam nulla ipsius esset vtilitas de actibus quonam modo sint agendi considerãdũ est, hi nanq; sunt auctores, vt tales ipsi habitus fiant. [Sic) Pari modo adaptat comparationem. [Officij conseruandi) Vt offm̃ recte conseruetur & pstetur. [Traduntur) Scribuntur & dantur alijs, non vt solum sciamus qd sit offm̃, sed vt faciamus, cognoscere.n. officia, & illa nõ pstare, nulla est utilitas illa cognoscere, ergo offm̃ recte præstandum est, si boni esse voluerimus. [Vt faciamus) Vt nos exerceamus ipsa officia, quæ non põt recte pstari sine exercitatione, & ita faciamus ut pcipitur, non.n. laudantur hi, q verbis solũ philosophantur. ut ea aũt luxu diffluit. [Sed rei magnitudo) Istoꝶ offoꝶ dijudicatio, & difficultas in officijs pstandis. Odi hoiem, dixit Pacuu. ignaua opera, & philosophica snia. Nihil posse fieri indignius, ait Macedo philosoph⁹, auct. Gel. neque intolerabilius q̃ quod homines ignaui ac desides operti barba & pallio mores & emolumenta philosophiæ in linguæ verborumq́. artes conuerterent, & uitia facundissime accusarẽt, intercutibus ipsis uitijs madẽtes. [Vsum) Assuetudinem ut possit recte esse pfecta. [Atque ab ijs rebus,) Concludit Cic. hanc disputationem de iustitia, & liberalitate dicens satis dictũ esse de iustitia, & his quæ ad humanam societatẽ tuendam ptinent, & q̃o ab ipsis ducatur honestum, à quo oritur offm̃, qđ semper ad bonũ tendit, & non dr̃ offm̃ nisi honesta sit actio, & sic his absolutis utitur trãsitione ad danda pcepta fortitudinis, q̃ est tertia virtus i ordine. [In iure societatis humanę,) Iustitia & liberalitate, qbus humana societas cõseruat̃. [Ducat̃) Fiat, formetur, habeatq́. originẽ. [Ex quo) Honesto originẽ hẽt offm̃. [Nã est) qdqd honeste agitur. [Satis fere) Vitat arrogantiã, noluit.n. dicere ut iure suo potuisset sufficiẽter. [Diximus) Hoc aũt seruandũ est in oibus actionibus & rebus, ne arrogãtes videamur & nimiũ insolentes, & q nobis ipsis nimiũ placeamus. [Fere) Quasi sufficiẽter, vt pauca, in his q̃ ad iustitiã ptinẽt desiderentur.

FRAN. MAT.

SEd in officijs &c.) Enumerauit societatum gradus, & qbus plus officijs tribuendum esset, admonuit, nunc tpibus mutari officij rationem dicit, & non idẽ necessitudinũ gradus ac tempora, quæ accidunt postulare. Accidit.n. tempus ut his qui

minus

minos ꝓpinquus eſt, magis egeat, q̃ ille q. propinquor eſt, magis illi tribuendo eſt, q egeet magis. Item contigit vt magis amico neceſſe ſit, q̃ ꝓpinquo, anteferendus amicus eſt. Semper.n ſecũdum quod ait Ariſt. erogandũ eſt cui oportet, qñ oportet, & quantum oportet. [Quid cuiq; maxime neceſſe ſit) hoc ideo ait, qm̃ tunc demum officij rõ mutanda eſt, cum maxima illius neceſſitas nos admonet in quo mutanda eſt. Et qd q ſque &c.) Nam ſi propinquus uictum, vel magiſtratum, vel qduis aliud ſine nobis conſeq poterit, amicus aũt non poterit, amico potius ſubueniendũ eſt. [Ita non idem &c.) Neceſſitudinum gradus poſtulant, vt cõiunctioribus plus officij tribuatur, tp̃a vero, & neceſſitas ſpectari, vt quãto magis qs indiget, tãto magis ille accipiat. [Suntq. officia) Alia eſt occaſio, qua mutari ſolẽt officia, qñ accidunt tp̃a, vt tuũ officium in eadẽ re magis huic q̃ illi conueniret. Exẽplum Cicero ſubijcit, eodẽ tp̃e vicinus tuus, & propinquus, vel amicus tuus fructus ex agris colligunt ſed ꝓpinquus procul a te habitat, vterque operæ tua indiget, ſed hanc operã magis vicino q̃ ꝓpinquo præſtes, & recte facis, qm̃ vicinus, idẽ erga te facturus eſt, & quædã veluti cõio laboris mutui tibi cum illo eſſe debet, hæc aũt officij mutatio in rebus leuioribus fieri ſolet, in grauioribus non cuſtoditur. Nã ſi lis in iudicio eſt propinquo, vel amico, & uicino eodem tp̃e, & uterque opera tua egeat, magis propinquo, vel amico, q̃ vicino adeſſe te conuenit, qm̃ de fortunis propinq, vel amici agitur, q̃ tibi cum illis cões ſunt, cũ nullum damnum ſenſurus ſit propinquus, vel amicus, ſi in percipiendis fructibus nõ iuueris. [Cõſuetudo & exercitatio) vt non aberremus, ſed cõſuetudine, & exercitatione, qñ mutandum officium ſit intelligamus. [Boni ratiocinatoris) imitari dicit nos debere eos in hac re, a quibus rõnes cõficiuntur, q addũt & ſubtrahunt, vt intelligant quãtum ſit expenſi quantũ lucri, q̃tũ crediti, quãtũ debiti, ad id aõt maximũ ſtudium, & maximã adhibẽt diligentiã, ne aut decipiãt, aut decipiantur. Terẽt. quoq; ait, Nemo ita ſubducta rõne ad vitã fuit. [Sed, vt nec medici &c.) Exẽplis probat ſine exercitatione maxima mutandorum officioꝝ rõnem percipi non poſſe. [Medici) ſi cui exercitatio neceſſaria eſt maxime, certe medico neceſſaria plurimũ eſt. [Nec imperatores) hoc eſt exercitus duci, & oratori, nihil.n. præclarum facere pñt. & ſi artis præcepta teneãt ſine aſſidua exercitatione, q̃ oia præcepta ſuperat. qd' Cic. alio loco inqt. [Rei magnitudo) Vt cuiq; pro dignitate tribuamus, & officij rõnem qñ tp̃s poſtulat, cõmutemus. [Ex ijs rebus) Iuſtitia, & liberalitate, quæ illi iuncta eſt. [Honeſtum) Medium & cõmune.

ASCEN. Sed in his oĩbus) Docet officia ex circunſtãtia, quæ videlicet immergẽte caſu ſunt præcipue impendenda. Ordo eſt, Sed vid達endum.i. conſiderandum erit in his oĩbus officijs tribuendis.i. dum hæc oia tribuantur, quid cui ſit maxime neceſſarium, hoc eſt qd ſit maxime neceſſarium, aut ſimpliciter, aut ſi non ſimpliciter cui ſit, & circũſtantia, & qd qſq̃ aut non poſſit conſeq.i. impetrare nobiſcum vel ſine nobis. Itaque non ijdẽ gradus erũt neceſſitudinum.i. emergent ex neceſſitudine.ſ. ꝓpinquitatis, aut affinitatis. q & tp̃um ſup. erunt.i. emergent ea occaſione tp̃um, q ſunt officia, quæ debeantur magis alijs.i. aliqbus quam alijs.i. reliqs, vt.i. verbi gratia tu adiuueris.i. adiuuare debueris in frugibus percipiendis.i. ex agro colligendis citius vicinum, quam fratrem aut familiarem ſup. nõ vicinum. vnde prouerbium, Melior eſt vicinus in proximo, quam frater procul habitans. At.i. ſed, ſi lis.i. contentio ſit in iudicio, tu defenderis potius propinquum.i. neceſſariũ aut amicum, quam vicinum ſup. tam propinquũ que amicum. Igitur hæc talia.i. conſimilia ſunt circunſpicienda in oĩ officio, & cõſuetudo & exercitatio eſt capienda, qa conſuetudo eſt rerum magiſtra, vt nos poſſimus eſſe boni ratiocinatores.i. vt ita dicam calculatores, aut iuſti computatores ſeu cõpenſatores officioꝝ, & videre.i. conſiderare addendo & deducendo.i. abſtrahendo, quæ ſumma ſiat reliq.i. qd relinquatur quod alijs debeamus ea quõ.i. ex qua re tu intelligas.i. intelligere debeas, quantũ debeatur cuique. Sed, vt quẽadmodum, nec medici (qbus experientia ſummopere neceſſaria eſt, & ideo primo loco ponuntur) nec Imperatores.i. gubernatores exercituum, nec oratores q̃uis perceperint.i. perfectũ ceperint, & ſciuerint p̃cepta artis, poſſint aſſequi.i. obtinere & efficere qdq̃ dignum magna laude, ſine vſu & exercitatione.i. niſi cũ arte habuerint vſum & experientiã, ſic.i. eodem modo traduntur præcepta officij conſeruandi.i. de officio conſeruando, qdẽ.i. certe non ſup. vt ſciamus tñ, ſed vt ipſi.i. noſmetipſi faciamus illa. Sed magnitudo rei. qa res.ſ. obſeruatio officij eſt ardua & apprime neceſſaria, deſiderat.i. efflagitat quoque.i. ẽt uſum, qꝫ pro &, exercitationem. Atque nos diximus fere ſatis, quemadmodum.i. quõ honeſtum ducatur.i. eliciatur ab his iam.ſ. dictis rebus, quæ ſunt in iure ſocietatis humanæ.

Vt enim ab illa diſcedatur infinite) Infinitas pro immenſitas, DOCT. *interpr.* vox eſt, non admodũ frequens. [Interius ẽt eſt) Pro coniunctius, ſiue magis affine. [Poſt conſobrinoꝝ, ſobrinorumq.) Vt ꝓpellare patrueles conſobrinos, ſobrinos duaꝝ ſoroꝝ filios. [Sed oẽs omnium charitates) Rarum eſt charitates numero multitudinis. [Quo eſt deteſtabilior illorum immanitas) Pro, eoq. eſt deteſtabilior. [Principes ſint patria & parentes) Principes dicit primi loci, quemadmodum & principem vitæ dicem dicimus.

Sed in his) Circunſtantiæ ſępe mutant gradus, ordinemq. eoꝝ, DOCT. *interpr.* quibus largiendum eſt.

ARGVMENTVM.

Magnanimitas tertius officiorum fons, quæ ex rerum humanarum contemptu, & animi amplitudine quadam naſcitur, declaratur autem potiſſimum in periculis adeundis, & arduis rebus obeundis. Huic ad dexteram eſt audacia, pertinacia, immanitas, arrogantia, crudelitas, confidentia, moroſitas, ira, ſæuitia, ambitio: ad læuam timiditas, ignauia, ſtupor, & id genus vitia. Exercetur autem magnanimitas partim in rebus bellicis, magna autem in negocijs vrbanis, denique & priuata in vita: de quibus omnibus varie diſſerit Cicero.

INTELLIGENDVM eſt autem, cũ ꝓpoſita ſint gñа quatuor, è quibus honeſtas, offĩnq. manaret, ſplẽdidiſſimũ videri, qd' aĩo magno, elatoq. humanaſq. res deſpiciẽte factũ ſit. itaq; ĩ ꝓbris maxime in prõptu eſt, ſi qd tale dici põt;

Vos etenim iuuenes animum geritis muliebrem,
Illaq. virgo viri: & , ſi quid huiuſmodi:
Salmaci da ſpolia ſine ſanguine: & ſudore.

contraq. in laudibus; quæ magno animo, & fortiter, excellenterq. geſta ſunt, ea neſcio quo modo quaſi pleniore ore laudamus. hinc rhetorum campus de Marathone, Salamine, Platæis, Thermopylis, Leuctris, Stratocle: hĩc nř Cocles, hinc Decij, hinc Cn. & P. Scipiones, hinc M. Marcellus, innumerabileſq. alij: maximeq. ipſe populus R. aĩ magnitudine excellit. Declaratur aũt ſtudium bellicæ glorię, ꝙ ſtatuas quoque videmus ornatu fere militari.

FRAN. MAT. INTELLIGENDVM eſt aũt,) Propoſuit Cic. quatuor fontes nřoꝝ.i. virtutes a quibus oritur honeſtũ, prudentiã, iuſtitiã, fortitudinẽ, & temperantiã. Poſtq̃ de prudentia & iuſtitia, cui adnexa eſt liberalitas diſſeruit, & qd quoque tp̃e agendũ ſit pſcripſit, & docuit, tranſit ad fortitudinem & magnitudinẽ animi. [Intelligendũ eſt aũt,) Sed ſcire oportet inquit. [Splendidiſſimũ) Clariſſimũ & ampliſſima laude dignum. Volt Cic. in 2. Tuſ. vt dcm̃ eſt virtutis nomẽ nõ eſſe ꝓpriũ oium virtutẽ, ſed fortitudinis, a qua qd' ceteras antecellit oẽs noiatæ ſunt. Appellata inqt eſt ex viro virtus. Viri aũt ꝓpria eſt fortitudo, cuius munera duo ſunt, mortis, dolorisq. contẽptio. Vtẽdum eſt igitur his, ſi uirtutis cõpotes, vel potius ſi viri volumus eſſe, qñ a viris virtus nomẽ eſt mutuata. Plut. ait in vita Coriolani i Diſciplina militari, Romana gloria maxime floruit. Teſtimonio eſt ipſam virtutẽ vnico fortitudinis noie appellatã, idq. quo ꝓprie fortitudinẽ vocant cõe gñis eſſe vocabulũ. Ideo dicit Cic. id videri maxime claꝝ & illuſtre ꝙ forti aio factũ ſit, atq; oia humana vincẽte patiẽteq. dolorẽ. Nã fortis & magnanimos putat oia humana eſſe inferiora ſe, & ſua pſtantia, eaq. paruifacit, & ſuperat oẽs dolores, quoꝝ vim, vt volunt Stoici, opinio facit, nõ natura. Vñ laudatur Poſidonius, ad quem cũ Põpeius decedens ex Syria Rhodũ veniſſet, eumq. ſalutaſſet ægrotantẽ, dixit ſe moleſte ferre ꝙ Poſidonij diſputationẽ audire non poſſet. rñdit ille, Non cõmittã, vt dolor corporis efficiat, ut fruſtra tantus vir ad me venerit, eumq. quaſi faces ei doloris admouerentur, ſæpe dixit, Nil agis dolor, q̃uis moleſtus ſis, tñ nunq̃ te eſſe malum cõfitebor. De quo Plin. lib. 7. p̃buere & Romani proceres ẽt externa teſtimonia. Cneus Pomp. cõfecto Mithridatico bello intraturus Poſidonij ſapiẽ profeſſione clari domum, fores pcuti de more à lictore vetuit, & faſces lictorios ianuę ſubmiſit is. cui ſe oriẽs occidenſq. ſubmiſerat. Fortitudo & mediocritas circa timores & fiducias

ductas. Fortis proprie dr̃ qui circa honestam mortem & ea oia, quæ repente eueniunt, atque afferunt mortẽ, intentus est, vt sunt ea quæ in bello contingunt. Et patitur omnia fortis honestatis causa, quæ est finis virtutis, & pro dignitate, & ut ratio iubet patitur & agit, aliqua tñ timendæ sunt inquit Arist. & nõ violatur fortitudo, immo honestum est ea timere, negligere aũt turpe, vt est infamia, quam qui timet probus dr̃ & verecundus, qui vero non timet, dr̃ impudens. debemus timere pudicitiæ mulierꝝ nostrarꝝ. Timenda est inuidia & ẽ. id genus, q̃ cum negliguntur, dedecus afferunt, & ea q̃ transcendunt naturam humanam, vt fulmina, inũdationes, & similia, quæ homo spernere non potest, qm̃ plus pñt quam hois natura, vt terræ motus, tempestas. Vir fortis circa terribilia, & ea quidem maxima versatur. Nam nihil est tolerantius malorꝝ viro forti, & mors est vltimum omnium terribilium: nã aufert oẽ bonum quod est in vita, & illi magis fortes sunt, qui in subitis casibus nulla consultatione præmissa agunt præclara, q a vñr hr̃e habitum fortitudinis, & esse naturaliter fortes, & fortitudo quidem dolores sufert, & ideo laudatur. difficilius. n. est inquit Arist. dolores perpeti, q̃ voluptatibus abstinere. Mors atque vulnera forti viro molesta sunt, fert tñ pp honestatem, dolet aũt, & maxime qui omni virtute præditus est, q a maxime dignus est vita, maximisq́. bonis priuatur, fortis est tñ & multo magis, qm̃ honestatem ceteris rebus anteponit. Vnde illi sunt præstantissimi milites, qui hñt aliquod vestigiũ ipsius fortitudinis sine alijs bonis, quam si hr̃ent non tuerent in pericula. Qui timendo exuperat, & confidendo deficit, timidus dr̃. Qui non timendo exuperat, dr̃ insanus vel stupidus, si nihil omnino timet, vt motus terræ, aquarum inũdationes, fulgura & illa omnia q̃ timenda sunt, cum superent naturam humanam, vt necesse sit ipsa timere. Ille qui confidendo exuperat, audax est, & imitatur in principio fortem, sed cum ad pericula ventum est, dat terga, & fit timidus. Fortis. n. omnia humana tolerat, & confidit, qm̃ confidere est hominis bene sperantis. Timemus iure vt dixit ea quæ terribilia sunt, & cum morte quæ est in bello nihil sit terribilius, & victus versetur circa terribile ac difficile, fit ut fortitudo ꝓprie in morte sit, quæ in prœlio est, sitq́. cum maximo periculo. Fortitudo, inquit Plato, efficit ne inter pericula, & terrores à iustitię tenore deuiemus, & fortitudinem vt volunt Stoici, sequuntur constantia, atque valetudo. fortitudo, inquit Sen. contemptrix timendorꝝ est. Terribilia & sub iugum libertatem nostra mittentia despicit, ꝓuocat, frangit. Fortitudo, ut idem fuit in Rhetoricis, est considerata periculorꝝ susceptio, & laborꝝ perpessio, eius comites sunt magnanimitas, fidentia, patientia, & perseuerantia. fidentia est p quã magnis & honestis in rebus multũ ipse animus in se fiduciæ cum certa spe collocauit. Patientia est honestatis aut vtilitatis causa rerꝝ arduarꝝ ac difficilium voluntaria, & diuturna ꝑpessio, perseuerantia est in rõne bene considerata stabilis & perpetua ꝑmansio. [Elato) Forti & tanq̃ e loco edito spernenti ea, q̃ alij timent. [Humanas res) Omnia quæ accidere homini pñt, quæ tñ non transcendunt vires humanas, fortis despicit. & omnis res humanas infimas & caducas & omnia tela fortunæ paruifacit, ad oẽs euentus tolerandos erecto animo paratus. Nam magnanimitas, de qua post dicetur, est scientia & virtus, q̃ habitum facit celsiorem omnibus, q̃ contingere pñt æqualiter bonorꝝ, & malorꝝ. [Gñs quatuor) Virtus & fontes officiorum. [E quibus) Virtutibus. s. [Honestas) Actio honesta, & officium. [Manarẽt) Oriretur tanq̃ è fontibus. [Itaque) Igitur cum splendidissimum sit quod magno animo fit, vituperandi sunt illi, qui gerunt animos muliebres. [In probris) Contumelijs, & cum volumus aliquem vituperare, dicimus illum hr̃e animum muliebrem & timidum, qm̃ vt dictum est fortitudo proprie virorꝝ est, & qui eum non habet, viri non sunt, sed fœminæ, quod cum alicui potest dici, maximũ est dedecus, probrum est dedecus & contumelia. [Maxime) In primis. [In promptu) Quod cito uenit in mentem, & pro maximo probro alicui obijcitur, si quid eiusmodi dici potest. [Tale) Quale est hoc, quod Ennius cecinit in dedecus iuuenum R. qui magnitudine animi superabantur à virgine. [Vos etenim iuuenes) Carmen est Ennij, quo iuuenes Rom. ignauiæ accusabat, q à Clelia virgine, q̃ obses fuerat apud Porsenam superabãtur. Illa. n. Tyberim ad suos tranauit, vnde Romani ob id statuã illi erexerunt equestrẽ in edito loco viæ sacræ. [Muliebres) Timidos & ignauos. i. meticulosi estis, vt solent esse mulieres, qđ à uiro alienum oino esse debet. & apud Persas, auct. Herod. maxime ꝓbro dabatur audire se esse muliere ignauiorẽ. Sen. dicit, Clelia equestri insidens statuæ in sacra uia celeberrimo loco exprobrat iuuenibus nostris puluinũ ascendentibus, in ea illos vrbe sic ingredi, in qua ẽt fœminas equo donauimus. [Illaq́. virgo). i. Clelia quæ contempto Porsena & aqs ad suos natauit. [Viri). i. illa virgo est animo forti, vt debent esse viri, habet inq̃t animos dignos viro. [Et si qđ est eiusmodi) Cuiusmodi est hoc qđ sequitur, in vetustissimo lib. Sex. Pompei sic legitur, Salmacis noie nympha cœli & terræ filia fertur causa fontis Alicarnassi aquę appellandæ fuisse Salmacidis, quam qui bibisset, vitio impudicitiæ mollesceret, ob eam rem qđ is eius aditus angustatus parietibus, occasionem largitur iuuenibus petulantibus, puerorꝝ puellarũq́. violandorꝝ, quia non patet effugium. Inde Ennius, Salmaci da spolia sine sudore, & sanguine. Hæc sunt verba Pompei. Carmen est igitur Ennij, quo illorꝝ molliciem taxat & ignauiam, qui spolijs ademptæ alicui pudicitiæ gaudent, & id exercent quod ipsis notam inaus, infamiæ atque ignauiæ inurit. de hoc fonte græcũ est epigrãma.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Salmacis fons est Cariæ regionis, de quo Strab. ait lib. 14. Salmacis fons nescio quamobrem calumniatus, tanq̃ emolliens eos, q inde bibant. hominum. n. mollities videtur ab aere, vel ab aqua causam trahere, cum ea minime sint causa molliriei sed diuitiæ & victus incontinentia. Salmacis nympha dicitur rapuisse Hermaphroditum & fecisse mollem, eius aquam epotam molles effecisse. cũ talia pñt alicui merito dici, maximum est probrũ. Cũ aũt laudatur aliquis ob fortitudinẽ, ꝑclarissimũ est, & pleno ore sonandũ. & affert exempla eorꝝ, qui pugnando fortiter & ꝓ patria occumbentes Rhetorꝝ ꝑconijs celebrati sunt, possumus ẽt spolia parta sine labore Salmacia appellare, & Salmacias naias dixit Mart. ex formulis grãmatices. Sed forsitã antiqui denoiabant Salmacida à patrio casu Salmacidis, vt Salmacia a salmacis in eodẽ casu. Igitur Salmacida spolia dñr mollia, & effœminata cũ sine sudore, ac labore parta sint in quibus virtus ipsa enitescit. [Contra) Ex alia parte, cum aliquẽ laudamus ob fortitudinem. [In l.) Cum aliquem laudamus. [Elato) Humana spernente, qđ est proprium magnanimi. [Fortiter) Cõtra illud, qđ dixit in probris, gerit u aium muliebrem. [Excellenter) Contra illud sine sudore & sanguine. [Ea) Quæ, tali animo gesta sunt. nã gesta ꝓprie dñr in rebus grauioribus. [Nescio quo modo). i. modo quodã mirabili & cũ quadã admiratione. [Pleno ore) Maximis laudibus & amplo ꝑconio. Idem in 2. de Orat. sic ait, Grauissima laus eorꝝ factorꝝ hr̃, quæ suscepta vñr à viribus fortibus cum labore ac periculo ipsorꝝ, hæc hñt vberrimam copiam ad laudandum, quod & dici ornatissime pñt, & audiri facillime. [Hinc) Ex hoc, qm̃ summa est laus fortitudinis, quæ in bello se pro patria & honestate ostendat. Ex hac igitur fortitudinis laude. [Campus) Materia ingens ꝓposita ad dicendũ ipsis oratoribus est in laudem fortium virorꝝ. Plato in epitaphio sic ait, Vr̃ apud plurimas gentes ꝑclarꝝ esse in bello mori, etenim q sic è uita migrat funere honestatur & sepulcro, & siue pauper quis ita decedat, laudatione nõ caret. ex hoc intueri licet quanta illorꝝ virtus fuerit q in Marathone barbarorꝝ impetum sustinuerũt, eorumq́. superbiam domuerũt, primi sane de barbaris triumpharunt, & exẽplo reliquis ostenderunt ꝑsonarꝝ vim haud inexpugnabilẽ esse. Secundã palmam his tribuimus q ad Salamina pugnauerunt. Tertium bellum assero quod in Platæis gestum est, salutis Græciæ causam extitisse, cõe vero id iam Atheniensibus & Lacedæmonijs facinus. [De Marathone) De laudibus eorꝝ qui fortiter pugnauerunt in cãpis Marathonijs. Nam q in illa pugna occubuerunt, quotãnis laudabantur. Et extat oratio Lysiæ in laudem eorꝝ q ceciderunt ad Marathonẽ. Orator est q causas orat, vel in iudicijs vel in cõcionibus. Rhetor est q artẽ docet orãdi. Cic. hic more Grecorꝝ locutus est, q rhetorẽ pro utroque accipiunt. declamator est qui studẽs apud rhetorẽ in conuentu scholasticorꝝ fictam causam orat, ut postea in veris causis orare possit, & ex vmbra in solẽ puluerẽq́. ꝓdire. Marathõ cãpus in Attica regione denniatus à Marathone heroe, vbi Milciades dux Atheniensium Persas vicit, Artapherne & Dati ducibus Darij, cæsis hostiũ ducentis millibus peditũ, & decẽ millibus eqtũ, vt quidã volunt. Herod. aũt lib. 6. dicit apud Marathonẽ occubuisse Persarꝝ circiter 6. millia 300. Atheniensiũ vero centũ & 92. Darius rex Persarꝝ intulit bellũ Atheniensibus ægre ferens ab illis contra se Ionas adiutos esse, quos nauali ꝑlio superauerat. Itaque Athenienses non expectato auxilio Lacedæmoniorꝝ, qui socij erant & se plenilunij religione impediri dicebãt, qm̃ plena luna 4. dieb. putabant nefas esse emittere exercitũ instructis x. millibus ciuium & mille ex his q ex Platæis venerant, aduersus tot millia hostium in campis Marathonijs duce Milciade pugnauerunt, quem tanta fiducia ceperat, auct. Trogo, vt plus

esse præsidij in celeritate, quam in socijs Lacedæmonijs duceret. pugnatum est tanta virtute, vt hinc viros, inde pecudes putares. Victi Persæ in naues cõfugerũt, ex quibus multæ submersæ, multæ captæ sunt. In eo ꝑlio tanta virtus singulorũ exstitit, vt cuius laus prima esset, difficile iudiciũ videretur, & maxime Callimachi, & Cynegiri militis, & Themistoclis adolescẽtis. In quo iam indoles futuræ imperatoriæ dignitatis apparuit. Cynegirus Euphorionis filius dũ summã puppim apprehendit, abscissa manu bipẽni cecidit. (Salamine) Apud Salaminem insulam q̃ est cõtra Atticam. Xerxes Darij filius victus fuit ab Atheniensibus pugna nauali duce Themistocle. (Platæis) Platææ oppidũ Bœotiæ, vbi Pausanias & Aristides ꝓfligauerunt Mardonium Xerxis ducẽ, q veluti ex naufragio cum paucis effugit. castra referta regalis opulentiæ capta sunt. Inde primũ græcos diuiso inter se auro Persico diuitiarũ luxuria cœpit, prius.n.negligebant. Ideo Demaratus Xerxi dicit, Græcia semꝑ fuit alũna paupertatis, hospes virtutis, quã à sapia ascivit, & à seuera disciplina, hanc vsurpãs Græcia & paupertatẽ tuetur & dñatum. hanc victoriã ad Platæas sibi vẽdicabat Pausanias tripode aureo inscripto & Apollini dicato. Mardonius erat Xerxis consobrinus Gobris sororis Darij filius, ab Arimnesto Spartiata occisus est saxo adacto in caput, vt Plut. scr. in vita Aristidis. Pausanias Lacedæmonius fuit Cleombroti filius, Aristides Atheniẽsis. (Thermopylis,) Thermopylæ sunt locus angustus & fauces ad Oetam montẽ Thessaliæ, à qbus angustijs & faucibus pylaꝝ.i.portaꝝ nomẽ assumpsit. Iuxta quas sunt aquæ calidæ, vñ Thermopylæ dñr.i.thermaꝝ portæ, aquæ illæ dicatæ erant Herculi. Liu.lib.5. Dec. belli Maced sic scr. Id iugũ sicut Apẽnini dorso Italia diuiditur, ita mediam Græciã diuidit à Leucade, & mari ad Occidentẽ ad alteꝝ mare Orienti obiectũ tendit, extremos ad Orientẽ montes Oetã uocant. In cuius valle iter est non latius quã 40 passus, hæc vna via militaris est, qua traduci exercitus, si nõ ꝓhibeantur, possint. Ideo pylæ & ab alijs q calidæ aquæ in ipsis faucibus sunt Thermopylę locus appellatur. Nobilis Lacedæmonioꝝ aduersus Persas morte magis memorabili, quã pugna: sunt ibi, inqt Herod. calida lauacra, ollas vocant indigenæ, ad hos ingressus ædificatus est à Phocensibus murus metu Thessaloꝝ, suꝑ quẽ olim pylæ.i.portæ erãt, Vbi Leonidas dux Lacedæmonioꝝ Anaxandridæ filius cum 300 Lacedæmonijs castra qngentoꝝ millium Persaꝝ noctu inuasit, pugnatũ est ardenter à principio noctis vsque ad magnã partẽ diei, ad postremũ nõ victi, sed vincẽdo fatigati, inter ingentes occisorũ cateruas, (nã 20 millia barbarorũ illic ceciderũt) fortissime mortẽ oppetiere, qbus postea erecta fuerunt sepulcra cum tit. In 2. Tus. dicit: Sed qd duces & principes noiem, cũ legiones scribat Cato sæpe alacres in eũ locum ꝓfectas, vñ redituras se non arbitrarentur? pari aio Lacedæmonij in Thermopylis occiderunt, de qbus hæc Simonides scr. Dic hospes Spartæ nos te hic vidisse iacentes, Dũ sanctis patriæ legibus obseqmur. Quid ille dux Leonidas dixit? Pergite aio forti Lacedæmonij, hodie apud inferos forte cœnabimus. Sen. dicit: Leonidas cõmilitones sic allocutus est, prãdete tanq̃ apud inferos cœnaturi. Cum Lacedæmonij illas custodirent angustias, qdam hostis in colloqo dixit: Solẽ pręmultitudine iaculorũ & sagittarũ non videbitis, rñdit Dieneces Lacedæmonius, ergo sub vmbra pugnabim⁹. (Leuctris) Leuctra oppidũ Bœotiæ, vbi Epaminondas Thebanus Lacedæmonios uicit, adeoq. attriuit, vt postea imperiũ recupare nõ potuerint. De quo sic scr. Trogus lib.5. Fuit aũt incertũ, vir melior, an dux esset. Nã & imperiũ nõ sibi, sed patriæ semꝑ q̃siuit, & pecuniæ adeo contẽptor fuit, vt sumptus funeri defuerit, glorię quoque nõ cupidior quam pecuniæ, qppe recusanti oia imperia ingesta sunt, honoresq. ita gessit, vt nõ accipere ornamentum, sed dare ipsi dignitati videretur. Iam literarũ studia, iam philosophiæ doctrina tanta fuit, ut admirabile videretur, vnde tã insignis militiæ scia hoĩ inesset inter literas nato. neque ab hoc vitę ꝓposito rõ mortis dissensit. Nam vt relatus in castra semianimis vocẽ spũq. collegit, id vnũ a circunstantibus req̃siuit, nũ cadenti sibi scutũ ademisset hostis, qd' ut seruatũ audiuit, allatumq. velut laborẽ gloriæq. socium deosculatus est. iterũ q̃siuit, vtri vicissent, vt audiuit Thebanos vicisse, bene se habere rem dixit, atque ita ueluti gratulabundus patriæ, expirauit. In 2. Tuscul. scr. Cic. Num ingemuisse Epaminondã putas, cũ vna cũ sanguine uitã effluere sentiret? Imperatorẽ.n.patriã Lacedæmonijs relinquebat, quã acceperat seruientẽ, sed hoc fuit in alia pugna apud Mãtineã nõ in hac pugna Leuctrica. Stratocles Atheniensiũ dux, auct. Aeschine, pugnauit ad Chæroneã vrbẽ Bœotiæ cum Philippo rege ꝓ libertate Græciæ. Scr. lib.9. loquẽs de Chæronea dicit, vbi Philippus magno ꝓlio uictis Atheniẽsibus & Bœotijs & Corinthijs Græciã suo subiugauit imperio. Illic eorum q in pugna cecidere publicũ sepulcrũ ostendit. hoꝝ fortitudinem his verbis celebrat Trogus lib. 10. Non enĩ suæ immemores pristinæ gloriæ ceciderũt, Athenienses qppe aduersis vulneribus oẽs, loca quæ tuenda à ducibus acceperant, morientes corporibus texerunt. Verba Aeschinis hæc sunt: Terrestris vero rei, si vera fateri volumus, oẽm principatũ Thebanis cõcessit, vt nec facultatẽ Stratocles dux noster habuerit de salute militũ ex sua snia prouidendi. Plato in epitaphio sic ait, Eos laudare par est, q pro salute viuẽtium offerre se morti nõ dubitarũt. (Hinc Decij) Hactenus de græcis, nunc de nr̃is exẽpla punit. Decij se pro patria magno aio deuouerunt, lib.1. de Diu. loquens de Decio patre ait, Post triennium aũt cum cõsul esset deuouit se, & in aciẽ latinorum irrupit armatus, quo eius facto superati sunt & deleti Latini, cuius mors ita gloriosa fuit, vt eãdem cõcupisceret filius. Nam in bello Hetruico ipse ẽt se deuouit in 4. consulatu collega Fabij Maximi. Nota est historia apud Liuiũ. (Cn. & P. Scipiones) Fratres fuerũt, & in 2. bello Pun. Annibale Italiam lacerate in Hispania occiderunt. Publius in acie hasta transfixus, q fuit pater Africani maioris. Cneus in quadam turri obsessus 28. die post mortẽ fratris interfectus, ex quorum morte & Romæ & in Hispania luctus fuit. Duo fulmina belli appellãtur ab Ennio. In parad. ait, Quæ vis patrẽ Decium, quæ filiũ deuouit, ac immisit in armatas hostium copias, quid duo propugnacula belli Pun. Cn & P. Scipiones, qui Carthaginensium aduentum corporibus suis intercludendum censuerunt? (Hinc) Ex hac fortitudinis laude excelluerunt, & celebrati sunt illi qui ceciderunt ad Marathonem, Salamina, Platæas, Thermopylas, & in pugna Leuctrica, excelluerunt ẽt magnitudine animi celebratiq. sunt. (Decij,) Qm̃ magno animo & elato se morti obiecerunt, & duo fulmina belli Scipiones. (M. Marcellus) Qui occiso Viridomaro duce Insubrum apud Clastidium, tertia opima spolia Ioui Feretrio retulit, vt Romulus instituerat cæso Acrone duce Cenensiũ, secunda retulit Cornelius Cossus cæso Larte Volumnio. Collegã habebat Marcellus Scipionẽ, & cũ imprudẽs in manus Galloꝝ incidisset, oiaq. infesta vidisset, nec euadẽdi spes daretur, in medios hostes erecto aĩo irrupit, qbus inopinata audacia ꝑculsis ducẽ eoꝝ occidit, atque inde vbi spes salutis nõ fuerat, opima spolia retulit, & Mediolanũ cum collega expugnauit. Marcellus primus Romani nois Annibalẽ pluribus victorijs elatum & Italiam deuastantẽ apud Nolã fugere coegit, Syracusas vrbem Siciliæ clarissimã expugnauit. Inde in Apulia prope Canusium in quodã colle insidijs circũuentus cecidit, cuius mors Annibali maximo gaudio fuit. De morte Marcelli & vulnere Crispini collegæ qui euasit, & filio Marcello dixi abunde in cõment. Silij. Marcellus a Marte cognominatus est, q̃si martellus. (Innumerabiles alij) Romani .s. duces & clarissimi imperatores, ac fortitudinis ꝑconio digni, quoꝝ tanta copia apud Rom. fuit, ut numerari uix possent. (Maxime) Ante oẽs alios populos & nationes. Romani.n. fortitudine & magnitudine animi oẽs gẽtes superarunt, qd' exitus docuit, fortiter qppe pugnando maxima orbis partem legibus suis parere coegerunt, & Militia dicebatur ars Romana, & agere ac pati fortia, Romanoꝝ erat. in rebus aduersis animos nunq̃ demittebant, immo ipsi erigebantur, & ad decoꝝ prælandũ prõptissimi erant. Vñ Annibal cum vidisset Romanos cæsos apud Thrasymenũ seruantes adhuc in morte ferociam, & hastas tenẽtes & enses, Quas mortes, inqt, ꝑmit ois dextera ferrum, Armatusq. iacet seruãs certamina miles? Hos en, hos obitus nostræ spectate cohortes: Fronte minæ durãt, & stãt in vultibus iræ. Et vereor ne q̃ tanta creat indole tellus Magnanimos fœcunda viros, huic fata dicarint Imperium, atque ipsis deuincant cædibus orbẽ. Et Pyrrhus Leuino cõsule superato cũ stragẽ recenseret, videns Romanos aduerso vulnere & truci vultu ẽt mortuos iacere, sublatis ad cœlũ manibus dixit, se totius orbis dñm esse potuisse si tales sibi milites contigissent. & Silius alloquens Romã post pugnã ad Cãnas mœstam, & quasi desperantẽ dicit: Tuq. anxia fati Pone ꝑcor lacrymas, & adora vulnera laudes Perpetuas paritura tibi, oã ẽpe Roma Nullo maior eris, mox sic labere secundis, Ve sola cladũ tuearis noĩa fama. (Excellit) Illustrior est ceteris gentibus. (Animi magnitudine) Animo elato, humanasq. res & oia terribilia despiciente. (Declaratur aũt studium) Hoc argũ inquit, ostenditur Romanos bellica laude claruisse, qm̃ oẽs fere statuæ quæ fuerant erectæ in præmium virtutis, sunt ĩ habitu militari. Vñ apparet maxima laude dignos esse, q forti animo & magno res agunt præclaras, quia statuæ nõ eriguntur fere nisi illis q bellicam laudẽ meruerint. (Studiũ) Immensa volũtas bellicæ gloriæ, quã Romani appetebãt tanq̃ summa laude veraq. dignissimam, qm̃ virorum est fortitudo. (Orna-

ro

tu militari) Habitu, q.d. vide quã fuerit in precio gloria bellica, q̃ ex hac fortitudine & magnanimitate ꝓcedit, quod statuæ vñt in habitu militari fere oẽs, vt pauci videant meruisse statuas ob aliã virtutẽ præter fortitudinẽ. Eodem accedũt honores inqt Arist. in Eth. q cum a regibus tũ à ciuitatib⁹ sunt instituti. Togata effigie inqt Plin. lib. 34. antiqtus statuæ erigebant. placuere & nudæ, tenẽtes hastã ab epheboꝝ gymnicis exẽplarib. q̃s achilleas vocant: Græca res est nihil velare, at econtra Rom. ac militaris thoracas addere. Cęs. qdẽ dictator loricatã sibi dicari i foro suo passus est.

ADDI. THermopolis, Leuctris, Stratoq.) Stratũ fuit magna vrbs Acarnaniæ: cuius populus multa barbarorum millia fudit, fugauitq., necnon victoriæ signum erexit, de quo agens lib. 2. Thucydides dicit, Stratij trophæum statuerunt prœlij cum barbaris gesti. Dicitur auct. Steph. Stratos: & eius Stratius. Necnon Stratum, & eius Stratio vel Stratius.

FRAN. MAT. INtelligendum est aũt, &c.) Ad tertium fontẽ transit honestatis, q est fortitudo, & quẽadmodum officia ab ea deducant ostẽdit, pulcherrimum aũt videri dicit quod aio magno & q humanas res despiciat factũ sit fortitudo circa timorẽ & audaciam mediocritas est. Fortis nõ timet quæ timẽda non sunt, cũ vero q̃dã eiusmodi sint, vt ea metuere honestũ sit & turpe non metuere veluti infamiã, quam q timet verecundus hr̃, q non timet impudẽs, non circa oẽs timores ꝑ defectũ peccatur, sed circa eos dũtaxat, q excusari non pñt, eodẽ modo non oia audenda sunt forti, neq; semp, & qualibet causa obijcere se morti debet. Et proptie fortis est, q ea, quę terribilia vñt, & sunt, subit, q a decoꝝ sit ita facere, & turpe nõ facere, quiq. nõ ad oẽm mortem, sed ad honestã tñ, vt pro salute patriæ, & ad oi s quæ afferunt, interitus est, vt in bello, in quo pulchrũ est mori, quod testãtur honores à ciuitatibus, & regibus ijs q in bello mortui sunt, cõstituti. Cum singula quæ agimus ad finẽ terminẽtur. Decori gr̃a fortis subit, atq; agit fortitudinis o pa, & sic quæ oportet, & qñ, & vt conuenit, & vbi cõuenit, sustinet, metuit atq; audet. Laudabile est igitur res magnas appetere, humiles vero contemnere, in periculis nõ frangi, dolorẽ æquo aio ferre, & gr̃a honestæ laudis adipiscẽdæ, nulla cũ iussis laboris magnitudine deterreri, hoc q facit, & mirabilẽ in se amorẽ excitat multitudinis, & ops eius maxima, splendidissimaq. hñt, recte itaq; Cic. ait splendidissimũ videri, quod aio magno elatoq;, humanaiq. res despiciẽte, factũ sit. [Splẽdidissimũ) Clarissimũ, & valde honorificũ. [Animo magno) q periculis & subitis & improuisis nõ turbatur, q mortem honestã subire non veretur, q laboribus nõ frangitur. [Elato) Laudis honestæ cupiditate inflãmato, cũ & laboris magnitudinẽ & laudis amplitudinẽ sibi ꝓponit, & magis ad laudẽ accenditur quã a labore deterreẽ. [Humanasq. res despiciẽte) vt dolorẽ, inimicitias, paupertatẽ, ægritudines, mortẽ. oẽs n. humanas res vir fortis virtute inferiores ducit. Et quidqd est quod neq; ab improbitate neq; ab eo ꝓuenit. [Itaq; in probris &c.) Ex ignauiæ vituperatione splẽdidissima esse quæ magno aio, & elato fiant, ostendit. Qm̃ q imbelles sunt, & timidi, ij rephendi solent, poetarum. n. in huiꝰs ignauoꝝ dicta iactari in illo solẽt. [In ꝓbris) In iurgijs vel vituperationibus. Vnde exprobrare verbũ, quod est beneficia quæ ingrato cõtuleris, illi cõmemorare. [In prõptu) Ac si dixisset in ꝯsuetudine siqd tale dici põt, quale est quod Ennius cecinit, in iuuenũ Rom. dedecus, q a a virgine Clelia vincerẽtur. [Vos erem iuuenes &c.) Ennij versus esse minime ambigendũ. Nam Sex. Põpeius: Salmacis, inqt, Nympha cœli, & terræ filia, fertur causa fontis Halicarnassi aquæ appellãdæ fuisse Salmacidi, quã q bibisset, vitio impudicitiæ mollesceret ob eã rem, qď eius aditus angustatus parietibus, occasionẽ largit iuuenibus petulantibus, pueroꝝ puellarũq. violãdaꝝ, q a nõ paret effugiũ. Inde Ennius Salmacida spolia sine sanguine, hæc Põpeius. Ergo Ennij carmẽ est quo iuuenes arguit ignauiæ. Qui veluti spolijs hosti detractis, erepta alicui virgini gaudẽt pudicitia, & id agũt qď maxime ipsis infamiæ, maximoq. dedecori est. Sic itaq; inqt fontẽ alloquẽs ò Salmaci tu das spolia sine labore, q fortes, & bene istitutos solet nutrire aios, & sanguine, quẽ fortes viri libẽter effundunt. Salmacida spolia, vt nõ legamus rõ nos admonet, q̃ sic dici minime patit, erit igr̃ Salmaci uocãdi casus ò Salmaci tu das spolia sine labore & sanguine. [Vos em iu.) Sic Ennius accusat ignauiæ iuuenes Rom. q a Clelia virgine superarentur, q̃ obses apud Porsenã, q vrbẽ obsidebat, Tyberim ad suos fugiẽs tranauit, q̃ re statua equestris ei posita est in loco viæ sacræ celeberrimo, põt & sic fortasse legi Salmacidi spolia. f. da &c. hoc est qũ ibellis es finito penit⁹ te effęminari, & à Salmacide vinci, atq; i fontẽ deduci, cuius aqs ꝑfusus, nõ virili tñ sexu sed ẽr muliebri fit. Salmacidis, & Hermaphroditi fabulã lib. 4. fer. Oui. sed fõs est Halicarnassi, q̃ ciuitas erat Carię, à Mausolo rege ꝯdita, apud ædẽ Veneris, & Mercurij, falsa aũt opinione venereo morbo implicare eos, q ex eo biberint putatur, & hæc opinio cur diuulgata sit ratio hæc est. Non. n. qď molles, & impudici ex ea aqua fiant id põt esse, sed est vis fontis, & ꝑtãs ꝑlucida, saporq. egregius. Cũ vero ab Argiuis, & Trœzene deducta colonia, occupato loco, Caras, & Lelegas eiecisset, de colonis vnus ad eũ fontem, ꝑp bonitatẽ aquæ, q̃tus causa tabernam omnibus copijs instruxit, eamq. exercendo barbaros allectabat, q fugati, & inter se congregati latrocinia facie̤tes omnia vastabant, ita barbari pellecti in græcoꝝ consuetudinem, & suauitatem, sua voluntate reducti sunt, ergo aqua non impudico morbi uitio, sed humanitatis dulcedine mollitis ais barbaroꝝ, eam famam est adepta, auct. Victr. de Archit. Str. lib. 14. Salmacis fons nescio quamobrẽ calũniatus, tanq̃ emolliens eos q inde bibant, hoium. n. mollities vẽ ab aere, vel aqua causam trahere, cum ea minime sint causa mollitiei, sed diuitiæ, & uictus incontinẽtia. [Sine sudore) Sine certamine. [Contraq. in laudibus;) Sicut ignauos rephendimus, sic strenuos, & fortes pleno ore laudamus, enumerat aũt multa, tũ à græcis, tũ à nostris fortiter gesta, q̃ clari oratores copiosiore orone extulerũt. [Hinc rhetoꝝ cãpus &c.) Qm̃ oẽs Atheniensiũ oratores, q dicendo aliqd potuerit, pugnã Marathoniã, Salaminã, Platæaꝝ, Thermopylaꝝ, Leuctraꝝ, Stratoclisq. copiosa, & sonanti orone descripserit res magno, & elato aio gestas admirati. [De Marathone,) Darij rex Persaꝝ classem 500. nauium compurauit, eiq. Datim & Arthapharnẽ p̃fecit. Quibus peditum 200. mil. equum 10. mil. dedit, ij ad Atticam accesserunt, & copias ad Marath. campũ deduxerunt, is abest ab oppido mill. pass. circiter 10 peditum à Lacedæmonijs sociatum ciuitate auxilium. Domi uũt 10. p̃tores creauit, q exercitui p̃essent, quoꝝ vnus fuit Milciades dux belli, & auctor, egressi cum 10. mil. ciuium, & auxiliarijs Platæensibus mille, magna alacritate, ac fiducia, pugnã inferunt, & subito tot mil. hostiũ ꝓfligarunt, adeoq. perruerunt, vt Persę non castra peterent, sed victi in naues confugerent, auct. Probus Æmil. & Trogus de pugna Marath. loquitur Her. in Erato. [Salamine,) Apud hanc insulam Xersis Persaꝝ regis classis mil. & 200 nauiũ longaꝝ, quam 2. mil. onerariaꝝ sequebantur, à Themist. Atheniensium duce superata est, & vnius viri prudentia Græcia liberata, Europæq. succubuit Asia. Victoria aũt illa Marath. conferri potuit. qm̃ vt apud Marath. parua manu militũ ingẽtes Darij copiæ ꝓfligatæ sunt, sic apud Sal. paruo nauiũ numero maxima post hoium memoriã, classis deuicta, est ꝓxima Atticæ insula est Salamis sta. 70. vel 80. in longum porrecta, & ad austrũ obuersa. [Platæis) Bœotiæ vrbs fuit Platææ, apud quã Mardonius Satrapes Xerxis regis, & gener, natione Medus, & manu fortis, & consilijs plenus, a Pausania, & Aristide Lacedæmoniorũ ducib. cum 300. millib. peditũ, & 20 millib. equum, supatus cum paucis aufugit. [Thermopylis,) Ad exitũ Oetæ montis Thermopylæ sunt, & ad erũpentem Peneũ, de qbus cũ alij, tũ Herodotus multa, illic Oetæ cacumẽ attollitur, & in rupes acutas, ꝓruptas, præcipitesq. finitur, paruumq. & angustũ viatoribus, à litore Locyos petẽtibus, & e a Thessalia venientibus derelinqt transitũ, pylas. i. portas & angustias uocatũ, atq; Thermopylas, qm̃ ꝓpe sunt thermæ hoc est aquæ calidæ, Herculi cõsecratæ, has angustias Leonidas Spartanorũ rex, cũ 4. millib. armatorũ occupauit, ut Xerxi, q decies centena milia militũ ducebat transitũ negaret. Quatuor dieb. contra tot hostium copias pugnatum à paucis est, cumq. a 20. millib. hostium summũ montis cacumẽ teneri Leonidæ nũciatũ esset, socios dimisit. Soli Lacedæmonij remãsere, fuere aũt oinu sexcenti, ij castra 500. millium cũ rege suo irruperunt, p̃liũ à principio noctis in maiorẽ diei partẽ ꝑtraxerunt, & oẽs tandẽ, cũ multas cædes edidissent, non victi, sed vincendo fatigati inter ingentes stratorũ hostium cateruas occiderunt. [Leuctris) Leuctra in Bœotia sunt vicina Platæis, & Thespijs, hoc in loco ingẽti prœlio supata sunt ab Epaminõda Thebanorũ duce Lacedæmonij, & nõ solũ Thebæ ab interitu retractæ, sed vniuersa Græcia in libertatẽ vẽdicata est, ipsi aũt Lacedæmoni Græciæ principatũ quẽ adepti fuerãt, amiserũt, & recupare postea nunq̃ potuerũt. [Stratocle:) Amissa classe & exercitu Athenienses, atq; à Lacedæmonij obsessi, cũ longã famẽ tolerare nõ possent, pacẽ petierũt, q̇ sub certis ꝯdõnibus data est, ijdẽ 30. rectores reip. suæ cõstituerunt, q tyranni facti sunt, cũ ijs cõmissum est p̃lium, & deserti, suis fugiẽtibus, oẽs à Stratocle sunt capti, sed nõ multo post suis redeuntibus oẽs liberati. [Hinc Decij,) Pr̃, & filius, q ꝓ victoria & salute exercitus se deuouerũt. pr̃ consul cũ T. Manlio Torquato bello Latino. Filius Q. Fabij collega bello Gallico, auct. Liu. lib. 8. & 10. ab V. C. illic deuotionis ritũ, & verba inuenies. [Hinc Cn. & P. Scipiones,) Secũdo bello Pun. Cn. & P. Scipiones

fratres in Hispaniã missi Asdrubalẽ vicerũt, & Hispaniam suã fecerũt, multa & pclãra cõtra Carthaginẽses facinora gesserũt. Sed tristẽ tandẽ exitũ tulerunt à Magone Carthaginensiũ duce, cum toris ꝑpe exercitibus cæsi, anno 8. postq̃ in Hispaniã venerant. (Hinc M. Marcellus) Hic ducẽ gallo℞ Briomatũ singulari certamine superauit, & Syracusas, expugnauit, q̃nque cõsulatus gessit, ꝑor Annibalis exercitũ ad Nolã, vbi obsidebatur facta eruptione ꝑlio fuit, primusq́. oium, tot cladibus fessis Romanis, meliorẽ spem belli dedit. insidijs tandem Annibalis circũuentus interijt. (Ipse P. R.) Quo nullus vnq̃ bellicosior, & toleratior laboris, gloriæq́. cupidior fuit. Declaratur aũt &c. Quantum Romanis rei bellicæ studiũ fuerit. in quo præcipue animi magnitudo ostẽditur, statuis dicis declarari, q̃ apud eos ferme oẽs habitu fuerũt militari: id etiam nunc studiosis antiquitatis licet cognoscere.

ASCEN. INtelligendũ est aũt &c. Postq̃ de duobus prioribus fontib[9] offõ℞ determinauit .s. de prudentia & iustitia, incipit auctor determinare de tertio fonte.s. fortitudine & magnanimitate. Est aũt ordo. Aũt, pro sed, intelligẽdũ est.i. scire & intelligere oportet, cum.s. ita sit, qđ sint quatuor gña causa℞, ex q̃bus honestas & offĩn manaret .i. efflueret & oriretur, sint ꝑposita in diuisione.s. honesti supra posita, illud sup. videri splẽdidissimũ, qđ sciñ fit aĩo magno & elato, q; , pro &, despiciẽte.i. vilipendẽte res humanas. Itaque.i. ẽt ideo in prõptu est.i. parabile est, & facile inuẽtu maxime sũn ꝑbris .i. vituperijs & exprobrationibus põt dici tale qđ, quale.s. seq̃tur qđ ex Ennio sumptũ est Vos iuuenes geritis aios muliebres.i. effœminatos, & molles. Illaq́. virgo .i. fœmella iuuenis gerit sup. aium viri, & ita vtrique puertũt offĩn. Et si qđ sup. est eiusmodi quale.i. est hoc Salmaci &c. Ordo est: Tu das spolia Salmaci .i. illi fonti eminenti in Caria sine sanguine & sudore, hoc est tu sinis te ab illo fonte q̃ viros in semiuiros vertit, vincit sine luctamine, & ita esset datiui casus sine cremẽto, nec obstat quãtitas syllabæ vltimæ, q̃a sępe corripitur ẽt in datiuo, vt apud Stat. in Ach. Palladi littoreæ celebrabat scyros honorẽ Forte die. Fœcundior tñ & approbatior est sñia, vt sit vocatiui casus hoc ordine, O Salmacis ò tu mollis vt Salmacis nympha, tu das spolia i. sinis te spoliari sine sanguine, & sudore .i. sine reluctamine. Cõtra.i. & cõtra.i. ecõtrario sicut molles & muliebres rephẽdimus ita nos laudam[9] quasi pleno ore.i. sine fortitudine de rephẽsione formare verba nescio quo.i. qualiter sup. id contingat ea q̃ sunt gesta magno, & elato aio fortiter & excellẽter, hinc.i. ex hac re, & cãpus.i. ampla & capax materia rheto℞ .i. eo℞ q̃ declamationes ꝑpoñt. De Marathone cãpo.s. in quo Atheniẽses contra Xerxẽ fortiter pugnarũt, de Salamina insula .s. in qua ijdẽ eundẽ vicerũt. De Platæis oppido Bœotiæ vbi Pausanias & Aristides vicerũt eundẽ Xerxẽ rege Persa℞. De Thermopylis loco in angustijs Thessaliæ, vbi Lacedæmonij à Persis occisi sunt. De Leuctris oppido Bœotiæ, vbi Epaminõdas Thebanus Lacedæmonios vicit. De Stratocle illo Athenã℞ duce fortiter pugnare solito. Hic, ex hac re, q̃a magnanimi laudari cõsueuerũt, Decij sup. excellũt magnitudine ai, q̃a duo Decij pr̃ & filius diuersis ꝑlijs, & tpibus ꝑ salute exercitus & ꝑ pñs totius reip. Romano℞ se deuouerũt .i. cũ voto addixerũt morti. Hinc Co. & P. Scipiones quo℞ alter Carthaginẽ tributariã fecit, alter deleuit sup. excellũt &c. Hinc M. Marcellus, q̃ tertia opima spolia Ioui Feretrio retulit. Hinc sup. innumerabiles alij & maxime ipse P. R. Aũt, pro sed, studium bellicæ gloriæ.i. vehemẽs ai applicatio declaratur i Romanis qđ .i. q̃a nos uidemus quã.i. ẽt statuas in publico, s. egregijs uiris erectas, fere.i. q̃si ornatu militari.i. quo milites ornari solẽt & debẽt.

DOCT. interpr. SAlmacida spolia) Metaphora à Salmaci fonte, de quo Oui. Met. 4 Reliquas historias require ex Iustino. (Leuctris,) Sabellicus legit, Leuctris, Stratoq́.. Nam Stratos vrbs est, de cuius gestis rebus Thucydides lib. 2. scr. Stratocles vero dux Atheniensis ad Chæroneam, de quo Aeschines κατὰ κτησιφῶντος. Cetera nomina sunt locorum insignium, non ducum.

ARGVMENTVM.

Fortitudinem si ab honestate recedat, nomen suum amittere.

SED ea animi elatio, quæ cernitur in periculis, & laboribus, si iustitia vacat, pugnatq́. non pro salute communi, sed ꝑ suis commodis, in vitio est. non enim modo id virtutis non est, sed potius immanitatis, omnem humanitatem repellentis. itaque probe definitur à Stoicis fortitudo, cum eam virtutẽ esse dicunt propugnantem pro æquitate. quocirca nemo, qui fortitudinis gloriam cõsecutus est, insidijs, & malitia laudem est adeptus. nihil .n. honestum esse potest, quod iustitia vacat. præclarum igitur Platonis illud: Non solũ, inquit, scientia, quę est remota à iustitia, calliditas potius, quàm sapientia, est appellanda; verum etiam animus paratus ad periculum, si sua cupiditate, non vtilitate cõi impellitur, audaciæ potius nomen habeat, quam fortitudinis. Itaque viros fortes, & magnanimos, eosdem bonos, & simplices, veritatis amicos, minimeq́. fallaces esse volumus. q̃ sunt ex media laude iustitiæ. Sed illud odiosum est, ꝙ in hac elatione, & magnitudine animi facillime pertinacia, & nimia cupiditas principatus innascitur. vt .n. apud Platonem est, oẽm morem Lacedæmoniorum inflãmatum est cupiditate vincendi: sic, vt quisque animi magnitudine maxime excellit, ita maxime vult princeps omnium esse, vel potius solus esse. difficile aũt est, cum ꝓstare omnibus concupieris, seruare æquitatem, q̃ est iustitiæ ꝓpria. ex quo fit, vt neque disceptatione vinci se, nec vllo publico, ac legitimo iure patiãtur. existũtq́. in rep. plerũque largitores, & factiosi, vt opes q̃maximas consequãtur, & sint ui potius superiores, q̃ iustitia pares. sed quo difficilius, hoc pclarius. nullum .n. est tps, quod iustitia vacare debeat fortes igitur, & magnanimi sunt habendi, non qui faciunt, sed qui propulsant iniuriam. vera aũt, & sapiens animi magnitudo honestum illud, qđ maxime natura sequitur, in factis positum, non in gloria iudicat, principemq́. se esse mauult, q̃ videri. etenim qui ex errore imperitæ multitudinis pendet, hic in magnis viris nõ est hñdus. Facillime aũt ad res iniustas ipellit, vt q̃sq; est altissimo aĩo, & gloriæ cupido. q̃ locus est sane lubricus, qđ vix inuenitur, qui laboribus susceptis, periculisq́. additis, nõ quasi mercedẽ rerũ gestarũ desideret gloriam.

PETR. MARS. SED ea animi elatio,) Posita fortitudinis cõmendatione, ponit eam animi elationem, quæ in vitio est, nec põt dici vera fortitudo, sed q̃ca audacia & immanitas. Vñ opus est fortem hr̃e alias virtutes. (Animi elatio,) Magnanimitas in periculis subeũdis & laboribus. (Si vacat,) Si est sine iustitia. (Nõ ꝑ cõi salute,) Ad vtilitatẽ reip. sed ꝑ priuatis vtilitatibus, vt fecit Cæs. cui adimit fortitudinis laudẽ, q̃m nõ ad cõem utilitatẽ, sed ad suã fuit fortis & magnanimus. (In vitio est.) Nõ meretur laudẽ veræ fortitudinis, sed vitio ascribitur nõ virtuti, q̃m est contra iustitiã. Fortitudo, inq̃t Amb. est velut excelsior ceteris, sed nunq̃ incomitata virtus. (Non.n.) Probat id, qđ dixit. (Id) Pugnare ꝑ suis cõmodis, vt fecerat Cæs. (Non est virtutis) Nõ pertinet ad virtutẽ. (Immanitatis,) Feritatis & sæuitię. Nã ruit in vetitũ aius elatus, si nõ habet alias virtutes, & maxime iustitiã, & ut ostẽdat vel℞ id esse qđ dixit, affert diffõnem Stoicorum de ipsa fortitudine. ipsa .n. diffõ declarat quę illis verbo subijciatur. Ideo Arist. vt dictum est 1. Moral. dicit enitendum est aũt singula ꝑtractare, vt suapte natura percipi possint, & adhibenda est diligẽtia vt bene diffiniantur: nam magnam ad ea q̃ sequuntur afferunt opem. principium .n. plusq̃ dimidium totius esse vr̃, & eorum quæ quęruntur per ipsum fieri manifesta (Repellentis.) Reijcientis & ab omni humanitate alienę. (Itaque) Igitur cum ita sit ut animi elatio, quæ pro suis cõmodis pugnat, sit potius immanitas quã virtus. (Probe) Recte & bene. (Definitur) Præscribitur & declaratur, qđ sit proprie fortitudo, sic ẽt ab alijs philosophantibus diffinitur. (Fortitudo,) Est conseruatio stabilis iudicij in his rebus, q̃ formidulosæ vĩr subeundis & repellẽdis, & fortitudo est re℞ ꝑferenda℞ scientia, vel affectio animi in patiendo, summæ legi parens sine timore. Stoici dicebãt fortitudinẽ esse virtutẽ pugnantẽ ꝑ æquitate. Vñ nemo dicendus est fortis, q̃ malitia & insidijs gloriã adeptus vr̃. Nec põt dici fortis qui iniuste vincit, cum ipsa

forti

fortitudo pugnet ꝓ iustitia,sine qua nihil potest esse honestū , &
probat Cic.sententiam suam auctoritate Plato.q scripsit in epi-
taphio aium paratum ad pericula potius pro sua vtilitate , quam
cōi,audacē esse appellandū & non fortem.&sic innuitur ipsa ea-
uperatio,de qua dictū est.Qm̄ nulla est virtus quæ non babeat æ-
mulam & falsam sui imaginē,vt auctor est Plato in dialogo,q in
scribitur Gorgias .Audacia.n.est falsa imago fortitudinis,nā au-
dax vr̄ fortis,sed non est,& adulatores vīr oratores , cū conātur
ꝑsuadere.& sic in oībus artibus & virtutibus,q̄ sunt mediocrita-
tes inter plus & minus.vnde dicit Seneca,Eris magnanimus,si pe
ricula nō appetas vt temerarius,nec formides vt timidus. Nā ni
hil timidū facit aium,nisi reprehensibilis vitæ cōscientia.Mēsura
ergo magnanimitas est,nec timidū esse nec audacē. Arist. in ter-
tio Moraliū,potiit quinq; gn̄a hoium,qui vīr esse fortes,cū non
sint,sed hn̄t quandā falsam fortitudinis imaginē . Vere .n. fortis
spōte subit pericula,&certo cōsilio ꝑꝑ ipsam.s.honestatē pugnat
pro salute cōi . Hi,q aut metu reprehensionis , aut verberibus ,
aut voce incitati,aut ira,aut ignoratione periculorum ducti pu-
gnant,fortes noti sunt. Lege Arist. q de his rebus agit diffusius .
[Igitur)Cum talis debeat esse fortis,& talis sit fortitudinis diffi
nitio.[Præclarū illud)Sententia illa,illustris & laude digna. [Cal
liditas)Versutia. [Animus) Fortis & elatus q pericula nō curat,
omniaq. spernit.[Paratus ad periculum) q facile contēnit peri-
cula & mortē.[Audaciæ)Qm̄ audax est simulator.[Fortitudinis)
Non fortis,vt dictum est . Fortitudo sine iustitia,iniqtatis mate-
ria est,inqt Ambrosius,quo .n. validior est, eo erit promptior vt
inferiorem opprimat.[Sua cupiditate) Sui cōmodi causa. Verba
Platonis in epitaphio hæc sunt , oportet vos verborum nostroꝝ
memores siquid aliud exerceretis cum virtute exercere , scientes
absq; virtute actus oēs possessionesq. turpes esse ac malas , diui-
tiæ nanq; splendorē afferunt nullū ,eas cū ignauia possidenti, ne
que.n.sibi hic sed alteri parat,possiderq. diuitias,neq. forma cor
poris atque robur timido ac paruo,cum insunt,decorem p̄stant,
præterea scientia quęuis remota iustitia,aliaq. virtute,non sapiē
tia sed calliditas esse vr̄,quapp omni studio,diligentiaq. conten-
dit,vt nos & maiores nostros virtutis gloria superetis.Itaque cō
cludit viros fortes & magnanimos debere esse bonos & simpli-
cis veritatis amicos,quod esse non potest,nisi quis sit iustus , qm̄
à iustitia vt dictum est boni viri nominantur . [Simplicis) Putæ
non fallacis,sed sine aliqua simulatione . [Quæ) Vt aliquis sim-
plex minime fallax &bonus,ob hæc aliqui iustitiæ laudē merenē
quia boni sunt & veri.Iustus.n.nunq̄ mentitur, nunq̄ decipit, q̄
si vir fortis non habet,fortitudinis nomen & laudem non mere
tur.quæ vt diffinitur à Stoicis pugnat pro æquitate . [Sed illud
odiosum)Queritur Cic.quod in forti animo, & magno facilli-
me innascatur q̄dā ꝑtinacia & cupiditas ,vt velit esse primus , vt
de Cęsare dici poterat. cuius eminens aius nunq̄ quieuit,donec
ad summum gradum cum alioꝝ iniuria ascendit. Vnde fortis ap-
pellandus non est,qm̄ iustitia vacabat. [Odiosum) Molestum &
ægre ferendū.[Pertinacia)Est conatus animi ad rem,quā inte as
sequi nō debemus.Varro ait, In quo nō debet pertendi, & pertē
dit,pertinacia est.Fortis igitur aius & magnus sine iustitia pertē
dit adea q̄ non debet,cupitq. illicita.Plat.vt repetit Plut. in vita
Coriolani,sociā fortitudinis ꝑtinaciā appellabat.[Principatus)
Vt primō locū in ciuitate obtineat,& ꝓbat hoc auctoritate Pla-
to.qui scripsit oē institutum Lacedæmoniorum esse vt ipsi vince-
rent,sic illi qui magnitudine animi excellunt, volunt esse princi
pes,nisi à iustitia contineantur . Plato in eo dialogo qui Laches
de fortitudine inscribitur sic ait, Lacedęmonijs nil aliud curę est
in oi vita quam ita se in omnibus præparare,vt bello ceteros oēs
superent. Nā Lacedæmonij fortissimi fuerūt,dum Lycurgi leges
viguere, de quibus Cic. ait in secunda disputatione Tusculana.
Leges Lycurgi laboribus erudiunt iuuentutē venando,currēdo,
esuriendo,sitiendo,algendo,æstuando . Spartæ vero pueri ad arā
(& intellige tu lector ad aram Dianæ,ut auct.est Plut.) sic verbe
ribus accipiuntur,vt multis è visceribus sanguis exeat , nōnunq̄
ēt sic,vt cum ibi essem audiebam, ad vocem quoꝝ non modo ne
mo non exclamauit vnq̄, sed ne ingemuit quidē . & paullo post
dicit,Itaque illi qui Græciæ formam rerumpub.dederunt, corpo
ra iuuenu formari labore voluerunt,qđ Spartiatæ ēt in fœminas
transtulerunt,q̄ ceteris in vrbibus mollissimo cultu parietū vm-
bris occultantur,illi aūt voluerunt nihil horum simile esse apud
lacænas virgines,qbus magis palæstra,sol,puluis,labor, militia i
studio est quā fertilitas barbara. Lacedęmonij suos infantes fri-
gida fouebāt aqua,vt essent robustiores,& Lacenæ mulieres eun
tibus filijs ad bellū , porrigebant clypeū dicentes,aut cū hoc aut
sup hunc.i.aut redi victor cū hoc clypeo, aut sup hunc mortuus
referaris & quædam mulier cum audiuisset filium in pugna cecī
disse,dixit, Idcirco eū genueram,vt esset is qui pro patria non du
bitaret occūbere.Lacedæmonij,inquit,& Sen. Liberoꝝ expertū-
tur indolē verberibus admotis , ipsi illos patres adhortantur, ut
ictus flagelloꝝ fortiter ꝑferant,& laceros ac semianimes rogant
ꝑseuerāter vulnera p̄bere vulneribus, huius diflagellationis, sic
.n. appellat Plut.in Apophtheg.meminit Papin.in Theb.dicens,
Laudataq. verbera matri.[Oēm morem)Disciplinam,educatio
nis consuetudinem.& institutū in exercendis iuuenibus.[Inflā-
matum)Accensum ad cupiditatē victoriæ,qm̄ illa educatio in la-
boribus,docebat ipsos vincere,&pati fortiter oia q̄ accidere pn̄t.
[Difficile aūt est) Ostendit ꝙ malum oritur ex nimio appetitu
principatus,deseritur .n. iustitia,sine qua boni viri esse non pn̄t .
[Æquitatem)Æquo,pari iure uiuere cum alijs,& nemini infer-
re iniuriam,vt vult ipsa iustitia. [Concupiueris)Optaueris con-
tra rōnem. Vnde concupiscentia,quæ est de his q̄ sunt contra æq
tatem & rōnem.[Præstare alijs)Antecellere & velle primum lo-
cum hre,& primas partes in ciuitate,non seruatur æquitas,q̄ ꝓ-
pria est ipsius iustitiæ. [Ex quo) ꝑꝑ hoc quia volunt alijs p̄stare,
& principes esse inter suos ciues,nec verentur facere culpā iniu
riam,& ēt patriæ.[Vinci se) Ab illis.s.intercedentibus & contra
sentientibus.[Disceptatione)Verbis & rōnibus . [Publico) Pu-
blice instituto per ciues,& sic intelligitur ius non scriptum , qđ
vsus comprobauit. Nam diuturni mores, vt inquit Iustitia con-
sensu gentium comprobati legem imitantur,hoc ius manauit à
Lacedæmonijs,qm̄ Lacedæmonij atque Cretēses,vt auct.est Ios.
lib.2.de antiquitate Iud. non verbis , sed re atque consuetudine
suos instituebant,Athenienses aūt & ceteri pene Græci oēs,quæ
facienda essent,vel non,legibus iubebant, re aūt atque opera ad
consuetudinē bene viuendi rem ducere hoies neglexerunt.[Le-
gitimo)Quod est scriptū & mandatum legibus.Nam ius scriptū
vt dixi est lex,plebiscita,senatusconsulta,principum placita,ma-
gistratuum edicta,& rn̄sa prudentū. Et hoc ius manauit ab Athe
niensibus.Illi,inqt Cic. q talia concupiscunt , nō vinciuntur pu-
blicis moribus ciuitatis aut legibus,sed oia ad libidinē faciūt, vt
alijs p̄stent,quemadmodū fecit Cæs q oia iura diuina & humana
violauit,vt solus esset q alijs imperaret. Vn̄ ab ęquitate discessit,
quo nil ab optimo ciue debet esse alienius. Cæsar ēt anteqū reꝝ
potitus esset,leges violabat,& publicos mores & instituta Rom.
erat.n.lex & cōe institutum, vt triumphum petiturus esset extra
mœnia, & ꝙ quis consulatum petere non posset nisi p̄ns comi-
tijs interesset,Cæsar triumpho acto de Gallis qm̄ dies comitioꝝ
instabat vt vtrunque assequeretur petijt ut sibi absenti petere cō
sulatum liceret,& quod sui absentis ratio in comitijs hretur,qđ
erat contra publicum ius & legitimum,sed cum negaretur,triū-
phum omisit,ne consulatu excluderetur. In ipso ēt cōsulatu mul
ta populo gratificatus est , q̄ erant cōtra publicos mores vrbis &
leges.[Existunt) Præter ea quæ dicta sunt emergunt in ipsa rep.
factiosi & largitores,quoꝝ oē studium est, ut fauore populi supe
riores sint , vt fecit Cæs. qui ēt campum Stellatem vectigalem &
maioribus consecratum diuisit, qbus uoluit,&multis varijsq. lar
gitionibus vsus est,vt ad id quod cupiebat,aliqō ꝑueniret.[Lar-
gitores) Largitio est in malam partem ad captādos fauores,cor-
rumpendaq. suffragia,qua Cæs. sine aliqua supputatione pecu-
niaꝝ usus est.[Factiosi) Factio est diuisio ciuiū in diuersa studia .
cum aliqui in ciuitate principes fieri conantur,inter quos æmu-
latio est,qui & factiosi dn̄r,cum quisque per fas & nefas ad suam
voluntatem alios allicit,& clientelas sibi comparat. Hæc omnia
à magno aio procedunt,sed à iustitia alieno. Vnde cauendum est
ne ab illa discedatur,quod ferinū est atque immane.Scipio apud
Cic.in 3.de rep. consensum incultorum ciuiū appellat factionē .
Factio,ait Non. est malorum hominum cōsensus. [Vt opes quā
maximas)Summam potentiam & principatum . [Vi) Violentia
& cum iniuria aliorum potius, quam æquo & bono iure viuere
cum ciuibus . [Sed quo difficilius) Occurrit tacitæ obiectioni .
potuisset.n.dici,difficile est cohibere impetū ai elati & magna ap-
petentis , qui paratus est magis ad opes ꝯn̄das & principatum ,
quam ad æquitatem atque iustitiam. Ideo dicit ꝑꝑ hoc esse præ-
clarum viro forti seruare æquitatem,qm̄ est difficile , circa quod
ipsa virtus versatur. Socr. apud Plat. in dialogo qui inscribitur
Gorgias dicit,Quare feliciores certe sunt priuati pricipibus,nec
tn̄ prohibet aliquid,bonum virum principem esse , sed cū arduū
atque difficile sit in magna peccandi licentia seipm̄ cōtinere, ma
gna laude dignum est,pauci tn̄ inueniūtur. & in 1. de Leg.sic ait,
Primam & optimam dico esse victoriam,vt seipsum quis vincat
Turpissimū vero qddam & pessimum,vt à seipso vincatur . [Sed
quo)Quāto est difficilius seruare æqtatem & esse fortē, ipsamq.

fortitudinem adeptom esse. [Hoc) .i. tanto est præclarior ipsam virtutem attigisse, tandem elato aio ad iniustitiam impellente, qm virtus versatur circa difficilia, cuius radices amaræ sunt, fructus aút suauissimi, & habere habitum virtutis difficillimum est, & potissimum veræ fortitudinis, qm elatus aius vix pôt iniuria abstinere. Et Ouid. dicit virtutem tendere in ardua, & circa difficilia versari. Vñ domus virtutis fingitur in loco arduo & accessu difficili, sed quo fortunæ aspirare non liceat, cum.n. eo ventú fueris, securi erimus, & fortunæ gladios temeritatemq́. ridere poterimus, ad oia quæcunque acciderint parati. Hesiod. dicit: Quam facile innumeras vitiorum amplectimur artes, Haud pcul illa habitant, breuis est via, qua sic eundum. Est via virtutis contraria, sudor anhelus, Hanc sequitur, q se scopulosis ardua cliuis In longum prorúpit iter, riget aspera primo Ingressu, leuis est postq̃ alta cacumina tanges. Enitendum est igitur, vt virtutem assequamor, qua nil pstantios nilq́. optabilius hoi esse pôt, illa.n. similes deo oos reddit, & ad illam cœlestẽ patriam reducit, q̃ hoim finis vltimus est. Inter bonos viros, inqt Sen. ad deú amicitia est conciliante virtute. Vt igitur finem nřm consequamur, virtutes colendæ sunt. & sic viuendum, vt de pterita vita gloriari possimus, & tandẽ in deo quiescere, qd' optimo cuique contingit. Et ait Cic. Nullum esse tps qd' iustitia vacare debeat. i. nollam esse tpis conditionem & nullam partem officij, qua qs debeat à iustitia discedere, eiusq́. præscripto ẽt si oia optata consequi posset, quq tñ ab æquitate seiuncta sint, qm nihil est vtile, quod non est iustu. (Fortes igitur) Concludit docens, q sint pprie appellãdi fortes & magnanimi. [Sed ppulsant) Neque in ierẽda sed ppulsanda iniuria lex virtutis est, q .n. nõ repellit a socio iniuriam si pôt, tam est in vitio, quam ille qui infert. Non igitur in viribus corporis, inqt Ambr. & lacertis tñmodo fortitudinis gloria est, sed magis in virtute animi. Cauere magis debes, inqt Plat. ne lædas quam ne lædaris, oẽs .n. studere debent non vt boni videantur, sed vt palã & in occulto boni sint. [Vera aút) Nunc dicit qd sit proprium ipsius magnanimi prudentis. (Et sapiens) Prudens q cognoscit qd optimum sit, & est cum virtute, qm aliter diceretur q̇dam supbia & immanitas. [Illud honestum) Virtutis laudẽ. [Seqtur natura) Qm vt supradictum est, natura abhorret a turpitudine, & honestú sequitur & appetit, deditq́. semina & igniculos, quibus ad illud pueniri posset. Maiore igitur aio fructos honestatis reponitur in factis quã in gloria, aot fama popolari debemus honesta facere, non pp hoc vt laudemur, sed qa honestum est ita facere. Laus & gloria sequuntur ẽt si non apperantur. Nunc de magnanimitate dicendum est. locus .n. exposcit, vt hæc oia melius intelligãtur, & plana sint oibus. Magnanimitas uersatur circa magnos honores, ut ipsum nomen declarat. Magnanimus est is qui se putat dignum magnis honoribus cum sit studiosus, qa hoc conuenit ei rõne virtutis, cui non pñt satis digna pmia dari, q̃ maxima meretur, qui p dignitate id non facit, stolidos est, & data vna virtute moꝝ, datur prudentia, q̃ exterminat oẽm stolidicatem. Qoi paruam habet pfectionem paruaq́. meretur, & his dignom se putat, modestus est, at non magnanimus. Ille aút q est indignus, & magnis honoribus se dignum putat, exuperat, & est in vitio. exuperat aút seipsum, at nõ magnanimum, dicituŕq. græce χαῦνος, inhians & vastus latine. Pusillanimus aút deficit, qm cum habeat virtutes, non existimat se magnis honoribus dignum, & est deterior illo qui exuperat, quãuis in ipso sit virtus, & magnanimos, est vir optimus qa est optimis dignus, vt sunt honores, q deo tribuuntur. Melior maiora semp meretur, & optimus maxima. Ergo vir magnanimus ex pmio honos cognoscitur, quia oia paruipendit. Nam & nihil magnum vř, & habet supremum cuiusq; virtutis. Ideo difficile est esse magnanimum, quia difficile est asseq virtutes pp insitam voluptatem, & nullo modo fugit aliqoo timore ductus, nec facit iniuriam, nec timet infamiam iniuria l la tam conscius suæ bonitatis, & non dolet cum nõ honoratur, nec multa aggreditur, cui nihil magnum vř. honor est præmium virtutis, & bonis oibus tribuitur, vt sunt magnanimi, & ipsa magnitudo animi est tanq̃ ornamentum oium virtutum: nam ipsas efficit maiores. Magnanimus.n. ornat virtutes, pusillanimus autẽ imminuit, qui putat se indignum, cum habeat virtutes. Et magnanimus honoribus, qui magni sunt, & à studiosis hominibus offeruntur modeste lætatur, tanquam adeptus honores virtuti suæ accõmodatos vel minores, nam cumulatæ virtuti nullus honor satis dignus hři pôt, sed honores ab imperita multitudine oblatos spernit, cú illis dignus non sit, sed maioribus. imperiti.n. non iudicant, nec id faciunt rõne virtutis, & cú magnanimos in periculo versatur, vitæ non parcit suæ, & putat non esse viuendú, nisi cum gloria & decoro. Magnanimitati pusillanimitas opponitur magis quã inhiatio ad oẽs honores, quia plures sunt pusillanimi, & illud est maius malum, quod est magis cõe. est ẽt talis ipse magnanimus, inquit Arist. vt magis res pulchras & sine fructu, qoã vtiles possideat. Nam res sine fructu ostendit possessorẽ esse opulentú, & indicat quandã sufficientiam. magnanimi ẽt est inter magnos magnum se ostendere, inter humiles aút & infimæ fortunæ hoies mediocrem & affabilẽ. Tales.n. superare, magnanimo, q circa magna versari debet, indecoꝝ est, vñ vituperantur illi, q cum sint inter imperitã multitudinẽ, philosophantur, & docti volunt videri, inter doctos aút obmutescunt. Et magnanimi est aut amare, aut odisse palã, & ueritatẽ dicere, & loqui palã, & agere. Ipse.n. magnanimus contẽptor esse vř, & vera loquitur pp virtutem quam habet, quæ veritas est, & ipse nunq̃ faceret cõtra suam naturam. Nec nõ ipsius magnanimi incessus debet esse tardus, & vox grauis, & composite loq, non.n. properat is qois nihil existimat magnum, talis est ipse magnanimus. [Nõ in gloria) .i. non putat esse honestú qa laudetur ab imperita multitudine, & qa gloriosum videatur laudari ab alijs, sed q a naturaliter est honestum dum fit. plores sunt, qoi potius volunt videri boni & nõ esse, quam esse & non videri. Vir aút magnanimus & factis honestatem cupit, non ex opinione hoim & laudatione populari. [In factis) In rebus q̃ fiunt cú virtute, quã amamus & expetimus pp se, non pp gloriam & hoium existimationem. [Principẽ) Primũ .i. vult potius laudanda facere, & non laudari, quam factoꝝ (quãuis mereatur) laudationes accipere. nã in factis nõ in gloria putat esse illud honestum, ad qd' natura impellimur. Plato in 2. de rep. dicit, Non ut uideatur iustus, generosus vir iustitiam colit, si.n. quia iustus uideatur honores quispiam adipiscitur, incertum sit verum pp virtutem, iustitiam sequatur, an pp honores. Vnde dicit Plin. Gloria sequi, non appeti debet, & probat hoc Cic. dicens, Nã qui laudari vult ab imperita multitudine, nõ est hñdus magnanimus, & sapientem ex insipientium laude pendere turpissimum est. & magnanimus oia facit honestatis causa, non famæ, aut gloriæ, quã q appetunt ad res iniustas aliqñ impellũtur, & pauci sunt q gloriam tanq̃ mercedẽ reꝝ gestaꝝ non quærant, & ideo pauci sunt vere magnanimi. [Principem) Primum virtute & omni laude dignum, quam ita haberi æstimatione vulgi, qd' probat à contrario dicens, Etenim qui curat opinionem hominum, non ipsam virtutem, non est magnus. quod illud est naturæ magni viri contrarium, qui nihil curat præter veritatem & virtutem. [Pendet) Arbitratur verã gloriã virtutis consistere in opinione imperitorum hoium, q iudicare non possunt, & errore ducuntur. Vnde magnanimus spernit laudationem imperitæ multitudinis, & totus ex seipso pendet. i. in seipso ponit omnia & uirtute, quam hẽt. [In magnis viris) In numero magnoꝝ virorum, [Vt qiq;) Quãto qsque. [Altissimo aio) Forti & cupido gloriæ, quod ad magnanimum pertinet, q circa magnos honores versatur. [Qui locus est lubricus) Cum qs est altissimo aio & gloriæ cupido, hic inq̃ locus est lubricus, qm in ipso pauci consistunt vt oportet, sed labuntur, nec seruant id quod magnanimum decet, q gloriam spernit & famam vulgi, & æstimationem contentus benefecisse. Lubricus locus est in quo non possumus consistere aut ingredi, vt sunt herbæ sanguine perfusæ, marmora læuia, & lapides humore aliquo conspersi. Adolescentia etiam dř lubrica, qm q in ipsa sunt facile labuntur. & fiunt deteriores ipso magnanimo. oia, inqt Plato. lib. 6. de rep. magna lubrica sunt, & bona re ipsa difficilia. Cú tibi alludit vitæ psperitatis, inqt Sen. tunc te velox in lubrico retinebis, ac sistes, nec tibi dabis impetus liberos, sed circúspicies quo eundum sit, vel quousque. [Aditis) q pericula adiuit, vt decet magnanimum, & q passus labores est, & oia ille, quæ vir fortis & magnus præstare patiq́. debet. [Mercedem) Qm honor vt dicebam præmium est ipsius magnanimi. [Gloriã) Laudem ex opinione populi. pauci sunt q nunc gloriã spernãt, qm vř esse merces rerum gestarum, unde dicit idem Cic. in oratione pro A. Licinio, Trahimur omnes laudis studio, & optimus qsq; maxime gloria ducitur. ipsi illi philosophi etiam in illis libellis quos de contẽnenda gloria scribunt, nomen suú inscribunt, in eo ipso in quo pdicationem nobilitatemq́. despiciũs prædicari de se ac nominari volunt. Nulla.n. nanqt virtus aliã mercedem laborum periculorumq́. desiderat, præter hanc laudis & gloriæ, qua qdem detracta iudices, qd est quod in tam exiguo vitæ curriculo, & tam breui tantis nos in laboribus exerceamur?

SEd ea ai &c.) Laudari q̃ magno aio gesta sunt inqt solere. Et multa eiusmodi tum Græcorum, tum Latinorum commemorauit. Sed ne qs fortasse decipiatur, non oia quæ fortiter geruntur laudẽ mereri dicit. Et q absqoe rõne pericula, & res arduas aggrediuntur, & contra iustitiam, non pro cõmuni vtilitate,

FRAN. MAT.

litate,sed pro cõmodis proprijs pugnant,fortitudinis nomé me-
ceri noo posse. Multi aũt sunt qui eum reuera nõ sint, fortes vĩr,
vt qui per iram ceu hostiæ in percussores feruntur,vt qui per do
lorem pericula adeunt.Qui.o.per hæc agunt pugnaces sunt non
fortes,non.o.pro decoro,neque cum rõne, sed perturbatione aĩ
agunt aliquid,tñ hñt similes fortibus.Nec ẽt qui pp fiduciam sui
audent,fortes suot.Nam consuetudine vincendi fiduciam in pe-
riculis susceperũt. In quo tñ fortibus similes sunt,quod vtrique
pericula contemnunt.Sed in hoc differuot quod fortes qñ opor-
tet,vt oportet,& in quibus,quantumq́. oportet, illi vero q̃ supe
riores se fore sperant,nec sibi resisti posse.[Sed ebrij quoque tale
aliquid faciunt,cũ vero adsunt pericula fugiunt. Viri aũt fortis
est(vt ante diximur) quæ hoibus terribilia vñr,& sunt,ea subire,
q̃a decoꝝ sit ita facere,& turpe non facere.[Si iustitia vacat)Nõ
est fortis(vt ait Arist.)qui pro suis cõmodis,sed qui cõis vtilitatis
causa pericula aggreditur,& qui auri,aut domandi cupiditate ra
pitur,furenti similior est,quam forti,sic.n. & feræ vulneribus ac-
ceptis,aut impellente fama in pastores,canesq́. feruntur.Hinc il
lud est Poetæ: Sic animis iuuenum furor additus, Inde lupi,ceu
raptores atra in nebula, quos improba ventris Exegit cæcos ra
bies,catuliq́. relicti,Faucibus expectãt siccis.[Immanitatis)Hoc
est maxime turpitudinis,q̃ oino naturam excedit. Quid vero sit
immanitas,superius declaratum est. [Pro pugnantẽ ꝑ æquitate)
Stoicoꝝ diffiõne ostẽdit non esse fortem,qui pro suis cõmodis nõ
pro cõi vtilitate pericula,& res magnas, ac difficiles aggreditur.
Nam si fortitudo virtus est pro æqtate pugnans,& æqtas iustitię
coniuncta est,non põt,qui iustitia caret fortis esse.[Insidijs,& ma
litia &c.)Cõtra naturalẽ iustitiã est insidiari, aut malitia quenq̃
circũuenire,cũ aũt fortitudo esse non possit,si iustitia caret,non
esse fortem,qui insidijs,& malitia vtitur,manifeste apparet.[Præ
claꝝ &c.) Platonis vtitur auctoritate ad id comprobandum qd'
dixit.Plato.n.similitudine vtitur,vt quæ vera fortitudo sit,patefa
ciat: in lib.de rep. in quibus introducit disputantem Socratem,
inquit: Callida legum interpretatio non est iustitia, sed malitia
potius,sic q pericula ꝑ sua vtilitate nõ pro cõi subit, non est for
tis sed audax,q est i vitio,qm̃ discedit à medio,vbi sita est virtus.
Idem in Dial.q inscribitur Gorgias: Nulla,inq̃t, est virtus, q̇ æ-
mulam,& falsam non habeat sui imaginem. Nã audax fortis vĩ,
& non est,& adulator vĩ orator,a quo plurimum abest.Sed dicet
quispiam ergo pro cõmodis proprijs pugnare non licet, vt ꝑ sa-
lute, ꝑ re familiari contra fures,aut p̃dones defendenda,licet q̃-
dem,& recte sit.Sed hoc intelligitur si nulla honesta subsit causa,
& contra iustitiam non fiat, nam cũ vis ui repellitur contra iusti
tiam non fit.Item ad res bellicas refertur, q̇ nõ pro cõmodis ꝑ-
prijs,sed ꝑ cõi vtilitate suscipi debent. [Itaque)Concludit Cic.
& qui vere fortes intelligendi sint,ostendit.[Ea media laude iu-
stitia)Quia iustitiæ est non vti fraude q̇ vulpeculæ est,sed ui, quæ
est leonis. [Sed illud odiosum est) Vitium ostendit qd' in aioꝝ
elatione ac magnitudine plerunque existere solet, ut in appeti-
tione principatus pertinaces sint,& superiores oibus esse velint,
q uero hmõi sunt, ij (quemadmodũ superius dictum est) seruare
non pñt sanctam societatẽ.[Pertinacia)Vitiosa immotatio. Nã
cum in eo pertendimus,in quo pertendendũ non est,ptinaria vo
catur,auct. Var.qui aũt pertinax,is audax: q audax, arrogans: q
arrogans,supbus est.[Vt.n. apud Platonẽ est,&c.)Plato in Dial.
de Leg. oẽs, inq̃t, Lycurgi leges oẽm Lacedæmonioꝝ morẽ eo
spectare,vt vincerent.Cic.lib. 2. Tusc.quæst. Leges Lycurgi labo
ribus erudiunt iuuentutem,venando,currendo,esuriendo,sitien
do,algẽdo,æstuando, & apud Lacedæmonios quo q̃sque fortior
erat,eo dignior principatu iudicabatur,efficiebatur itaque ut cu
piditate vincẽdi oẽs inflãmarentur,sicut inq̃t Lacedæmonij, qd'
Plat.scr.oẽm mortem hñt inflãmarum cupiditate vincendi,sic vt
q̃sque &c. [Difficile aũt est,) Hoc ita esse,vt tradit, facile est co-
gnoscere. magnanimitas ꝓxima est fortitudini,non tñ idẽ. Nã
fortitudo mediocritas est in metuẽdo,& audendo, magnanimi-
tas vero circa magna versatur,qd' ea ipso noie apparet, est ergo
magnanimus,q magnis se dignũ putat,cũ sit dignus,nam si indi-
gnus esset,& se magis dignũ putaret,insipiens esset, nullus autẽ
virtute p̃ditus est insipiẽs,magnanimus talis est,nõ est igitur insi-
piens,q vero paruus est,& se paruifacit modestus est,sed nequaq̃
magnanimus. cũ in magnitudine magnanimitas cõsistat,q se ma
gnifacit eũ indignus sit tumẽs,q minoris quẽ mereatur, se existi
mat,pusillanimus vocatur, & est magnanimus magnitudine qdẽ
summus,eo aũt qd' oportet inter pusillanimũ, & tumenẽ me-
dius. oia aũt agit magnanimus rõne sua,ad quẽ,velut ad maxi-
mũ oium æternoꝝ bonũ operationes suas dirigit, maximũ vero
bonũ illud intelligitur, q̃ñ dijs tribuitur,&.i.honor oium reꝝ ꝑ-
clarissimaꝝ,& virtutis p̃mium.cũ itaque honoris gr̃a oia agat ma
gnanimus,difficile ei est æqtatẽ seruare. Nã dũ nimium honorẽ
affectat,oibus anteire studet,& sic ea sæpe agit, q̇ agẽda nõ sunt.
Quare magnanimũ bonũ oportet esse, & in vnaquaque uirtute
magnũ,& quẽadmodũ non cõuenit magnanimo cedere lacessen
ti,ita turpe illi est iniuriã facere. Denique nisi bonus sit magna-
nimus,& hoc iustus,(nam q bonus,idẽ iustus) oino ridiculus vi-
debitur,qm̃ honorẽ non meretur,q prauus est,cũ & bonis tribua
tur,& sit virtutis p̃mium.Arist.quoque difficile dixit esse vere ma
gnanimũ esse,cũ absque accumulata ꝓbitate non possit.[Aeqta
tẽ seruare)Vt nihil sine rõne faciat, ut suæ vtilitatis,aut honoris
gr̃a nemini noceat,& in oẽs,vt oportet, & decens est, æquus sit.
[Quæ est iustitiæ maxime propria.)Hoc veꝝ esse supius est ostẽ-
sum [Ex quo fit)Cũ sic se res habeat,vt difficile sit seruare æqta-
tẽ.[Disceptatione)Litigio.Disceptare.n.litigare est,quasi diuer-
sa cape. [Nec vllo publico) Aut naturæ,aut gentiũ. [Legitimo)
Qđ scriptũ est,& ciuile appellatur, vinci patiantur. Magnanimi
est(ut ait Aris.)neminẽ p̃cari,aut certe vix,obseq vero prõpte,&
erga hoies in dignitate ac diuitijs ꝯstitutos magnũ se gerere,er-
ga mediocres vero conuenientẽ. Nã illis qdem superiorem esse
arduũ est,ac gloriosum,ijs vero facile,& inter illos se amplũ ge-
rere non ingenerosum est, inter humiles vero graue &c. [Exi-
stunt &c.) Oĩs vere magnanimus bonus est,& tñ appetit hono-
ris,quantũ meretur,neq; vulgi opinionẽ seq̃tur,sed ad honestatẽ
semp respicit.Sed q magnanimi vere nõ sunt,eã excedũt, & plus
appetũt,quã oportet. Qui virtute non nitũtur,malis artibus ad
principatũ aspirãt. Largiuntur.n.& studia in se excitãt multitudi-
nis,vt ui nõ iustitia assequãtur qd' volũt. Tales fuerũt Cęs.Põp.
& añ illos Marius,Sylla,Catilina,Clodius,cõpluresq́. alij. [Lar
gitores,)q sine delectu dignis & indignis largiuntur.Cũ ciuitas in
diuersa studia ciuiũ diuisa est,aliq se principes,& primarios effice
re volũt. Inter quos æmulatio est,Factio vocatur,& Factiosi, qui
q̃maximã pñt ciuiũ multitudinẽ ad se trahere conãtur, q clientes
vocãtur,sibiq́. p fas, & nefas cõciliare. [Sed quo difficilius &c.)
Virtus semp circa difficiliora existit,vt ait Arist.quãto aũt diffici
lius est qd' cũ honestate fit,tãto p̃clarius iudicatur. [Fortes igi-
tur,&c.) Qm̃, inq̃t,nullũ tp̃s vacare iustitia debet, nõ sunt fortes
qui inferunt iniuriam,sed qui propulsant, & recte. Nam primũ
iustitiæ munus est,ut ne cui quis noceat,nisi lacessitur, hic uero,
q nõ lacessitus, sed proprie utilitatis causa nocet, contra iustitiã
facit,sine qua esse fortitudo nõ potest. [Propulsant)Vel alios de
fendendos,quos defendere debent,uel ẽt seipsos,si forte lacessiti
fuerũt. [Vera &c.) q vere fortis est,bonus sit, vt diximus necesse
est,q vero bonus,is sapiens,& nemo sapiẽs nisi bonus.Sapientes
aũt acutos circa res agẽdas esse oportet,nõ aũt dolosos,q bonus
est res veras videt,improbi iudiciũ pndet,atq; ægrotantiũ gestus
corrũpitur,ut.n.ægrotus, q̇ saluti cõtraria sunt pleruq; optat, sic
improbus,q̇ mala sunt,bona esse existimat, & cupiditatibus inse
ruit, fraudes, rapinasq́. meditatur, bonus p̃terea ꝯsria bñfactoꝝ
contẽtus, gloriã nõ admodũ q̃rit. At vero improbus oia laudis,
& gloriæ ꝯñdæ gr̃a facit. [Ex errore imperitæ multitudinis)Ex
opinione vulgi,q corrupta est,& q̄ mala sunt, bona esse iudicat:
atq; maxime rep̃hendẽdos maxime laudat.[Imperitæ)q̇ dijudica
re neq̃t,hoie aũt imperito nihil veiq; iniustius est,de eo q ea ore
pẽdet imperitæ multitudinis.Sic ait Sen.Illũ populi fauor atto-
nitũ, Fluctuq́. magis mobile vulgus aura tumidum tollit inani.
[Qui locus est sane lub.)Hoc est i quo multi facile labuntur & pec
cãt.Nã lubricus locus est i quo nequeas insistere,aut ingredi,q̇les
sunt herbę ꝓfusę sanguine,marmora, lapidesq́. humore cõspersi
terra glaciata,&c.hmõi.[Quod vix inuenitur,&c.) Ratio est cur
sit lubricus,qa difficile est quenq̃ inuenire q sola conscientia vir
tutis,& recte factoꝝ contentus sit. Nam ferme oẽs reꝝ a se ge-
starum mercedem gloriam desiderant. Et in Tusculanis ipse ait
Cicero: Honos alit artes,omnesq́. incendũtur ad studia,gloria.

Nulla est virtus absque iustitia.

Nihil est iniustius hoie imperito.

ASCEN.

SEd ea animi elatio,&c.)Docet moderamen esse seruandũ in
elatione.i.extollẽtia animi.Ordo est:Sed ea elatio,i.extollẽ
ria & erectio atq; exaltatio animi,q̄ cernitur in periculis &
laboribus si vacat.i.vacua est,& caret iustitia,q; ꝑ &,si sup. pugnat
nõ ꝑ cõi salute,sed pro suis cõmodis.i.singulari vtilitate aut cu
piditate gloriæ,est in vitio.i.vituperãda est.Enim,pro qa,id.i.talẽ
elationẽ animi hr̃e,non est nõ modo.i.non solum virtutis.i. non
solũ sit sine virtute,sed potius sup.est immanitatis repellẽtis.i.ab
ijcientis & amouẽtis à se oẽm humanitatẽ.Itaq; .i.& ideo fortitu
do diffinitur, ꝓbe.i.approbare vel approbabiliter à Stoicis,cũ .i.
qñ dñt eam esse virtutẽ pugnantẽ pro æqtate. Quocirca.i.quapp
nemo q cõsecutus est gloriã fortitudinis,est adeptus laudẽ.i. ve-
rã laudationẽ insidijs,& malitia.i.ꝑ insidias & malitiã.Enim,pro

quia,nihil quod vacat iustitia,pôt esse honestum. Igitur il.s.dcm Platonis quod sequitur est præclarũ.i.præcipue clarum qui supp. inquit, quod non solum scientia q̃ est remota à iustitia est appellanda potius calliditas quã sapientia,verũetiam aius ad periculũ si impellitur sua cupiditate non cõi vtilitate,habeat.i.hr̃e debeat potius nomen audaciæ.i.temeritatis eius,q assidue audet, quam fortitudinis.Itaque nos volumus viros fortes esse sup.magnanimos eosdem.i.& eos ẽt esse bonos.i.iustos amicos simplicis veritatis,& minime fallaces,q̃ i.cuiusmodi virtutes sunt ex media laude iustitiæ.Sed illud est odiosum.i.molestum,qđ pertinacia & nimia cupiditas principatus innascitur facillime in hac elatione & magnitudine animi.Enim,pro quia,vt.i.quemadmodum est.i.reperitur scriptum apud Plat.oẽm morẽ Lacedæmoniorũ esse inflãmatum cupiditate vincẽdi, sic ut quisque excellit maxime magnitudine animi,ita vult maxime esse princeps oium, vel potius esse solus.s.in dñio.Aũt,pro sed,difficile est cum concupiuerit,pstare oibus,seruare æquitatem,q̃ est maxime propria iustitiæ.Ex quo.i.ex qua cupiditate pstandi fit,vt neque patiantur.s.cupidi se vinci disceptatione.i.contentione verborũ, nec vllo iure publico ac legitimo.Et sup.tales existunt plerunque.i.vt plurimum largitores.i.largitiones captiosas facientes,& factiõsi.i. factiones plurimas concitantes,vt cõsequantur q̃maximas opes,& vt sint potius superiores,vi.i.p uiolentiam quã pares.i.æquales iustitia.i.p iustitiam.Sed quo.i.quãto difficilius est sup.hr̃e verã magnanimitatẽ,hoc.i.tãto pclarius est.Nullũ.n.tps est, qđ debeat uacare iustitia. Igr̃ illi sunt hñdi.i.reputandi fortes & magnanimi, non q faciunt.i.inferunt iniuriã,sed q propulsant. Aũt,pro sed,vera & sapiens magnitudo ai iudicat illud honestũ, qđ natura maxime sequitur esse positũ.i.constitutũ in factis,non in gloria, & mauult .i.magis vult esse principẽ p uirtutem.s. quam uideri p simulationem.Etenim quia certe hic q pendet.i.dependet errore multitudinis imperitæ,nõ est hñdus.i.reputandus in magnis viris.i.inter viros magnanimos. Aũt pro sed.i.sm quod quisque est animo altissimo.i.elatissimo,& sup.maxime cupido gloriæ,ita sup.impellitur facillime ad res iniustas. Qui locus.i. status est sane.i.valde lubricus, ita supp. quod vix inuenitur qui susceptis laboribus & periculis aditis.i.postquam suscepit labores & adijt pericula,nõ desideret gloriam quasi mercedem rerum gestarum.

Qui fortes dicendi sint & qui pul chrum.

DOCT. interp. QVocirca nemo,) Quocirca pro quaobrem,siue iccirco. Id annotaui,quod multi vitent hoc verbũ ceu parũ Latinum.Vitur hac voce & Iosetius aliquanto.[In hac elatione,& magnitudine animi) Elatio dicitur etiam in bonã partem.[Existuntq. in rep.) Existunt pro oriuntur, iam & an dixit. [Largitores,& factiosi,) Vt largitio in malum sonat,ita largitor, hoc sane loco. Et tũ largitur inusitata vox est. [Quod maxime natura sequitur) Sequi dr̃,qui expetit,assequi,qui obtinet.[Qui ex errore imperitæ multitudinis pendet,) Hinc,& pendet ex hac re.Horat.dixit,De te pendentis,ẽt si nonnulli lib. hñt de te iure. [Hic in magnis viris non est habendus.) Pro,in numero magnorum,Græco more,nequis hoc reprehendat alibi lectum.

DOCT. interpr. SEd ea) Fortitudo iustitiæ propugnatrix est, ergo vbi à iustitia remoueris,furor est non virtus. [Sed illud odiosum) Cognatum fortitudini uitium ambitio. [Difficile autem &c.) Prouer, χαλεπὰ τὰ καλά.

ARGVMENTVM.

Vera magnanimitas duabus in rebus potissimum sita, in contemnendis tum prosperis,tum aduersis, & in arduis rebus gerendis.

OMNINO fortis aĩus, & magnus duabus rebus maxime cernitur: quarum in vna rerũ externarum despiciẽtia ponit, cũ persuasum sit nihil hoiem,nisi quod honestum,decorumq. sit,aut admirari, aut optare, aut expetere oportere, nulliq. neq; hoi,neq; pturbationi animi, nec fortunæ succũbere.altera est res,vt cũ ita sis affectus aio, vt supra dixi, res geras magnas illas quidẽ,& maxime vtiles,sed,vt vehemẽter arduas,plenasq. laborũ,& periculorũ,tum causa vitæ,tũ multarum rerũ,quæ ad vitã pertinẽt. harum rerum duarũ splendor oĩs,& amplitudo est,addo ẽt vtilitatẽ, in posteriore: causa aũt,& ratio efficiẽs magnos viros est in priore. In eo.n.est illud,qđ excellentes aios,& humana cõtemnentes facit. Id aũt ipm cernitur in duobus,si & solũ id,quod honestũ sit,bonũ iudices; & ab oĩ aĩ perturbatione liber sis.nam & ea,q̃ eximia plerique,& pclara vñr, parua ducere,eaq. rõne stabili,firmaq. contemnere, fortis aĩ, magniq. dicendum est: & ea,q̃ vñr acerba, quæ multa,& varia in hoĩum uita,fortunaq. versantur,ita ferre,vt nihil à statu naturæ,discedas,nihil à dignitate sapientis, robusti animi est,magnæq. constantiæ: non est aũt consentaneum, qui metu non frangatur, eum frangi cupiditate; nec,qui inuictum se à labore præstiterit, vinci à voluptate. quamobrẽ & hæc vitanda sunt,& pecuniæ fugiẽda cupiditas.nihil.n.est tam angusti aĩ,tamq. parui,q̃ amare diuitias: nihil honestius,magnificentiusq., q̃ pecuniam cõtemnere,si non habeas; si habeas,ad beneficentiã, liberalitatemq. conferre. Cauenda est ẽt gloriæ cupiditas,ut supra dixi. eripit.n.libertatẽ, pro qua magnanimis viris oĩs debet esse contentio. Nec vero Imperia expetenda,ac potius non accipienda interdum, aut deponenda nõnunq̃; Vacanda aũt est oĩ aĩ perturbatione, tum cupiditate, & metu,tum ẽt ægritudinis,& uoluptate aĩ,& iracundia, ut tranquillitas aĩ adsit,& securitas,quæ afferat tum constãtiam,tum ẽt dignitatem. multi aũt & sunt, & fuerunt, q̃ eam,quam dico,tranquillitatem expetẽtes, à negocijs publicis se remouerunt, ad ociumq. perfugerunt. in his & nobilissimi philosophi,longeq principes, & quidã hoĩes seueri,& graues,nec populi, nec principũ mores ferre potuerunt. vixeruntq. nõnulli in agris,delectati re sua familiari. his idẽ propositũ fuit,qđ in regibus,vt ne quare egerent,ne cui parerẽt,libertate uterentur, cuius pprium est sic viuere,vt velis Quare cum hoc cõe sit potentiæ cupidorũ cũ ijs,quos dixi,ociosis: alteri se adipisci id posse arbitrantur,si opes magnas habeãt; alteri,si cõtenti sint & suo,& paruo in quo quidem neutrorum oĩno contẽnenda est snia: sed & facilior,& tutior, & minus alijs grauis, aut molesta vita est ociosorum: fructuosior aũt hominũ gñi,& ad claritatem,amplitudinemq aptior eorũ, qui se ad remp.& ad magnas res gerendas accõmodauerũt. quã pp & ijs forsitan concedendum sit remp.non capessentibus,qui excellenti ingenio,doctrinæ sese dediderunt; & ijs, qui aut valetudinis imbecillitate, aut aliqua grauiore caussa impediti,à rep. recesserunt,cũ eius administrandæ ptãtem alijs,laudemq. concederent. Quibus aũt talis nulla est causa,si despicere se dicãt ea, q̃ plerique admirẽtur, imperia,& magistratus,his non modo nõ laudi, verũetiã vitio dandum puto. quorũ iudicium in eo q gloriam cõtemnant,& p nihilo putent, difficile factu est non pbare: sed vñr labores,& molestias tum offensionum, tũ repulsarum,quasi quãdam ignominiam,timere,& infamiã. sunt .n. qui in rebus contrarijs parum sibi constent; voluptatem seuerissime contemnant,in dolore sint molliores; gloriam negligant, frangantur infamia: atq; ea qdẽ non satis constanter. Sed ijs,qui hñt à natura adiumenta rerũ gerendarũ, abiecta oĩ cunctatione,adipiscendi magistratus sunt,& gerenda resp est. Nec.n.aliter aut regi ciuitas,aut declarari animi magnitudo potest. Capessentibus autem remp. nihil minus, q̃ philosophis, haud scio an magis ẽt, & magnificentia, et despicientia adhibenda est rerum humanarum, quam sæpe dico, et tranquillitas animi,atque securitas: si quidem nec anxij futuri sunt, et cum grauitate, constantiaque victuri. quæ eo faciliora sunt philosophis, quo minus patent multa in eorum

vita, quæ fortuna feriat; & quo min⁹ multis rebus egẽt; & q̃a, si quid aduersi eueniat, tam grauiter cadere non pñt. Quocirca nõ sine causa maiores motus aĩorum cõcitant: maioraq́. efficienda remp. gerentibus, quam quietis. quo magis his & magnitudo animi est adhibenda, & vacuitas ab angoribus. Ad rem gerendam aũt qui accedit, caueat, ne id modo cõsideret, q̃ illa res honesta sit; sed etiam, vt habeat efficiendi facultatem. in quo ipso considerãdum est, ne aut temere desperet ꝓꝑ ignauiam, aut nimis confidat propter cupiditatem. in omnibus aũt negocijs prius, q̃ aggrediare, adhibenda est præparatio diligens.

PETR. MARS.

OMNINO fortis aĩus & magnus) Ponit nunc ea, circa q̃ ipsa fortitudo versatur & magnanimitas, & munera vtriusq;. sed Cic. de his virtutibus confuse loqtur, quę aũt fortis viri & magnanimi officia ꝓprie sint, iam dictũ est. (Oino) Certe. (Cernitur) Cognoscitur, ꝑspicitur. (Quatũ vna) Hæc est prima pars, & quasi materia circa quã versatur fortis aĩus & magn⁹, despicere. s. oia bona fortunæ, nihil admirari nisi virtuté, & victũ se ꝓbere oibus fortunæ casibus, reliq., & omni affectu atq; perturbatione vacare. (Rerũ externarũ) Res externæ sunt, quę extra corpus animumq́. sũt, vt diuitiæ, impia, magistratus, & oia deni que quæ sunt in manu fortunæ, à qua fortis aĩus & magnus non debet pẽdare. (Despicientia) Cõtemptu rerũ, sunt extra aĩum & corpus. (Cũ sic persua.) Inductũ in opinione. (Nisi quod honestũ) Virtuti conueniẽs & honeste factũ, aut vt decet. ideo ait. (Decorumq́. sit) s. decẽter actum. tunc. n. decorũ est, cum ꝓcessit honestas. Magnanimus nõ est pronus ad admirãdum, qm̃ apud ipm nihil fere magnũ est nec meminit iniuriæ, & mali illati. Non est magnanimi (inqt Arist.) meminisse ꝑfertim mala, sed potius despicere, qm̃ magnanimus abhorreret ab eo, quod naturã imminuit suã, & memoria mali est cõtra suam naturam, qa debet esse cõtemptor omnium rerum, & oia putare se longe inferiora esse. & non põt timeri aliqd quod nõ est superius. Si magnanimus timeret, maliq́. memor esset, inferior videretur. Nec de hominib⁹ loqtur ipse magnanimus, etenim neq; de alio dicit, nec cupit laudari, vt alij reprehẽdantur. Ideo dixit supra, vera animi magnitudo putat honestũ situm esse in factis, non in gloria. (Admirari) Tanq̃ magnũ. Magnanimo. n. nil magnũ & admiratione dignũ vĩ præter virtuté. (Optare) Animo. (Expetere) Cõsilio. inde pri⁹ optamus, postea cõsilio expetimus. (Nulli homini) s. despicere oés hoies, & illis non cedere ẽt si esset moriẽdum. nec debet adulari magnanimus, qm̃ oés adulatores seruiles sunt. Vnde laudat, Cyreneus Theodorus philosophus nõ ignobilis, cui cũ Lysimachus crucẽ minaretur, istis quæso, inqt, ista horribilia minitare purpuratis tuis: Theodo. quidẽ nihil refert humi, an sublime putrescat. In 2. Tusc. disputatione ait, Zeno proponatur Eleates, q perpessus oia est potius q̃ conscios delendæ tyrãnidis indicaret. De Anaxarcho Democritio cogitetur, q cum in manus Timocreõtis regis incidisset, nullũ genus supplicij deprecatus est, oeque recusauit Calanus Indus uir indoctus ac barbarus in radicibus Caucasi natus, sua uolũtate viuus cõbustus est. Vir igitur fortis & magnanimus spernit minas tyrannorũ, estq́. ad mortẽ erecto aio paratus pro honestate decoroq́. seruãdo. (Neq; ꝑturbationi) Perturbatio, ut dixi, est animi motus, quod lõgius discessit à naturæ cõstantia. Partes perturbationũ ex duobus opinatis bonis nascũtur, & duobus opinatis malis. Ex bonis libido & lætitia, quæ est ꝓsentium bonorũ, libido aũt futurorũ. Ex malis metus & ægritudo. Metus est de futuris malis, ægritudo de præsentibus. prauarũ opinionum cõturbatio & ipsarũ inter se repugnantia spoliat aĩum, morbisq́. cõtaminat. Stoici uolebãt aĩum ipsius sapiẽtis uacare nõ modo ꝑturbationibus, sed ẽt affectibus, quos Academici & Peripatetici in sapientẽ cadere dñt, ut dictat ipsa recta ratio. Affectus, inqt Sen. sunt motus animi improbabiles, subiti & cõcitati, q frequẽtes neglectiq́. fecere morbũ. Cato apud Cic. lib. 3. de Fin. sic loqtur, Perturbationes aũt nulla naturæ ui cõmouẽtur, oiaq́. ea sunt opiniones ac iudicia leuitatis, itaq; his sapiẽs semp uacabit. (Neq; for.) Casibus & telis fortunæ. Nam magnanimus oia quæ accidere põt sua ꝓstantia inferiora putat, & sic nõ succũbit aduersis. Nemo põt inqt in Parad. nõ beatissimus esse, q est totus aptus ex se, q; in q. in se uno sua ponit oia. cui autẽ spes omnis & ratio pendet a fortuna, huic nihil põt esse certi. Altum quiddã est uirtus, inqt Sen. excelsum & regale, inuictũ, infatigabile. (Altera res) Hæc est altera res circa quã versari debet ipse magnanimus, q vt ipm nomẽ declarat, circa res magnas & arduas versatur, plenasq́. difficultatis & laboris debet ẽt parare ea q̃ pertinent ad vsum vitæ. vt liberalitaté & magnificentiã cũ opus est, exercere possit. (Ita aĩo affectus) Ita dispositus vt dictũ est. Nã dixit fortitudiné esse virtuté pugnantẽ pro æquitate & verã animi magnitudiné debere arbitrari in factis, non in gloria sitã esse, & fortes esse habendos & magnanimos non q faciunt, sed q propulsant iniuriã. & nõnullas alias ꝓprietates vtriusq; posuit, q̃ oia cũ aliqui adepti sunt appetũt ea, q̃ hic Cic. ponit ꝓ decoro seruãdo. (Maxime vt) Reip. s. & patriæ. atq; cõi hoium vtilitati, qm̃ si sui cõmodi causa magna & ardua gerit, nõ est appellandus magnanimus, q oia ad cõem vtilitaté referre debet, nihil vel parum de priuato curãs, immo vitã paratus effundere ꝓ salute cõi. (Vehemẽter arduas) plenas difficultatis. Nã arduũ dĩ accessu difficile. Non aũt, inqt Arist. parua pericula subit magnanimus, nec periculorũ est cupidus, ꝓpterea q res paucas magni facit, sed subit magna, ardua, difficilia. q̃a in ipsis potest decorũ suũ seruare: Magnanimi. n. est magna obire. Ideo magnanimus magna & ardua appetit, ad q̃ nõ oia accedere potest. Alexãder dicebat nihil fortibus indomitũ nihilq́. ipsa natura munitũ timidis tutũ esse, seruile est amare diuitias, & valde regiũ insudare laboribus. Arduũ, inquit Gel. signat cũ difficile, tum molestũ quoque, & incõmodum & intractabile. Sen. dicit, Humilis est, & inertia tura secare ꝑ alia viri⁹ est, & angustus aĩus est, quẽ terrena delectãt. (Pro uitæ &c.) Sustẽtatione vitæ & vt habeat ea oia, quæ ad vitam degendam ꝑtinent. Vĩr aũt, inqt Arist. & prosperitates fortunæ magnanimitati conducere. Nobiles. n. & q in magna potẽtia sunt, vel diuites digni cẽsentur honore. In excellentia nanque constitũt, atq; oẽ bonum quod excellit magis dignum est honore, & bona externa laudantur si virtuti cõiuncta sunt, causaq́. sunt vt magnanimus honoretur, ergo ipse magnanimus honeste q̃rit, ea q̃ sunt ad vsum vitę, vt nihil ei desit, & indigẽtibus opitulari possit. (Causa mul.) q̃bus cũ honore viuitur. i. debet magnanimus oia parare, q̃ pertinẽt ad vitam degendã cum decoro. In hac vltima parte, est vtilitas, sed ea q̃ sunt in priore, vt. s. bona externa despiciantur, & alia quæ dicta sunt faciũt ipsum magnanimum. Ideo ait. (Harũ rerũ duarũ) appetere rea arduas, nihil admirari, nõ succũbere fortunæ, nõ ꝑturbari, & parare ea quæ ꝑtinent ad vsum vitæ. (Splẽdor) Laus & illa amplitudo quam debet hẽre magnanimus, habẽs summã oium virtutum. (Amplitudo) Res cũ sua laude. (In posse.) In secũda parte & re, circa quã versatur vir fortis & magnus, vt. s. res arduę gerantur multarũ causa rerũ, quæ ad vitã pertinẽt. (Causa aũt & rõ) causa huius magnanimitas, & rõ quare ita dicat, est in priore parte vt. s. nihil admiretur, nisi honestũ, & neq; fortunæ succũbat, neque ꝑturbationi. (Efficiens) Qua hoies magnanimi dñt & fiũt. (In per.) In contẽnendis rebus fortuitis & pellẽdis ꝑturbationibus. (In eo. n.) qđ positũ est in priore particula. (Excellẽtes) Superãtes oés affectus & tela fortunæ & oia humana. Nã magnanimus circa ꝓsperitaté aduersitaté q; fortunæ moderate sese habebit, neq; in rebus aduersis aĩum demittet, & neq; in ꝓsperia vehemẽter lætabitur, parui facietq́. oia q̃ hoibus accidere pñt, viuẽs sine aliqua ꝑturbatione, nullius rei nisi vt oportet, cupidus, gaudẽs virtute qua nihil est melius. (Nã & ea) ꝓbet id qđ dixit (Eximia) ꝓclara, & plena splẽdoris & laudis. (Parua ducere) Existimare esse parua, ad q̃ nõnulli inflãmati rapiunt, vt magistratus, honores, laudationes populi, diuitiæ, & ea oia, q̃ imperitis eximia vĩr. Opus magnanimi est nõ ire illuc, inqt Ari. vbi alij primas occupãt partes & ociosum esse, atq; cũctatoré, nisi vbi est magnus honor vel arduũ opus. (Acerba) Quæ offendũt, vt dolores & labores oimij, trãslatio à pomis acerbis, q̃ nocẽt cũ comedũtur, qm̃ sunt immatura esui. dolor & fœtor maxime ꝓsternunt naturã. (Multa & varia) Qm̃ varij sunt casus humani, ad quos perferẽdos fortis aĩus & magnus paratus est, certa rõne & cõsilio sine aliqua formidine. (Fortuna) Varietate vitæ, qm̃ fortuna varia est, & amica temeritati. vita cõstãs est. Fortuna aũt vitæ varietas. (A statu naturæ) A mẽtis tranquillitate & grauitate, quã natura ipsa nobis dedit, & virtutũ igniculos, vnde viuere ẽ natura, est viuere cũ virtute debet igr magnanimus oia tolerare sine aliqua ꝑturbatione & molestia, vt sapiẽtẽ decet. (Robusti animi) robustũ corpus dĩ, & fortis aĩus, sed aliqñ confundũtur. (Magnæ cõstãtiæ) Perseuerantiæ, in id quod est ẽ natura. ille dĩ constans, q in suo proposito ꝑseuerat, nec aliqua ꝑturbatione à statu mentis tranquillæ naturæq́. deducitur, ad oia toleranda paratus cũ decoro. (Non est consentaneum) Non est conueniens homi nẽ seruire affectui, q ad oia pericula paratus est. (Cupiditate) Rerum humanarum, non conuenit, inqt, ut fortis superet omnes la

bores & dolores, nihilq. timeat, & idē uincatur cupiditate & affectu, qđ est omnino contra naturā uiri fortis. Ideo dicit Sen. lib. 2 r. Epist. Munimentū imbecillitatis humanæ inexpugnabilē fortitudinē esse. Nō est q putes, inquit Posidonius, te fortunæ armis tutū esse tuis, pugna cōtra fortunā, & cōtra affectus. (Nec q in.) Et ēt hoc nō conuenit, ut is q oēs labores sustinet & subit pericula, & ipsam mortē pro honestate, uincatur a uoluptate, quā uir fortis tanq̄ meretriculā spernere debet. Plat. in r. de leg sic ait, Verū igē eum, q dolore frāgitur, an eum q uoluptate superatur deteriorem uocare oportet, eū arbitror q à uoluptate superatur, & hoiem uoluptate irretitū seipso inferiorē putant oēs, quare Iouis, & Apollinis legūlatores elaudā fortitudinem nō posuere, quę ad sinistrā quidē aduersus resistere possit, ad dextrā uero rebus secundis & lætis blādientibus succūbat, immo ad utrāque sufficientē. (Quāobrem) Cōclusio huius partis. Hæc, q̄ dicta sunt, uoluptas. s. quæ bestijs relinquēda est, cupiditas rerū caeternarū, quæ in sapiētem nō cadit, nisi ut oportet, est. n. uilis animi & abiecti amare pecunias, delectariq. terrenis. & nihil est tā contrariū forti aio & magno q̄ lucro uinci. Talis est magnanimus, inquit Arist. ut beneficia cōferat, & pudeat ipm si suscipiat, illud. n. superioris, & in referēda grā maiora cōfert beneficia. est aūt magnanimi pecunias spernere, eas alijs, operamq. suā subministrare. quo peccato. n. admiraretur, amaretq. pecunias ille, cui nihil magnū, nihil denique amandum uī? aut quod arbitraret esse bonū, nisi uirtutē? q nanq; amat pecuniā uilissimam rē amat, aio uili est ac sordido & auaro, quæ oia ab eo quem magnanimū, esse uolumus aliena sunt. (Angusti) Demissi & uilis, qm̄ rem uilem amaret. (Magnificentiusq.) Quod magis decet magnificū, q magnoa facit sumptus sine aliqua auaritia, & qm̄ in magnificētiæ mentionem incidimus, de ipsa dicendū, ne aliqua mediocritas intacta relinquatur, quāuis de magnifico aliqua dicenda sint prope finē huius uoluminis, cū de principis & honorati uiri domo dicerū, qualis. s. esse debeat, & quā iæ laxitatis. Magnificentia est dispositio & mediocritas circa sumptus pecuniarios ædificādo ædes, & alia opera magnifica, & publica magnificus est is q magna facit & decēter. differt à liberali, q a magnificus circa magna, ut ipsum nomē declarat. liberalis circa minora uersatur, & magnificus est similis scienti, qm̄ scit iudicare & cōtemplari qd deceat, & magnificētia nihil aliud est, nisi posse facere magna cū decoro. & ideo nominatur a græcis μεγαλοπρέπεια. i. magnificētia, ut uerbū uerbo reddatur, quod cum ita sit, q exuperat dr̄ ignarus decori, qm̄ non facit opus ut decet. Nam uī uelle superare magnificū faciēdo sumptus ultra q̄ oporteat, q a paruas res auspicat, & facit sumptus ꝑter decoꝝ, & cupit splēdorem ꝑter dignitatē, & oia facit ostētationis causa, & ubi oportet esse magnos sumptus exiguos facit & ecōtra, & in parua re uolt imitari magnificū, & sic apparet ipm ignorare qd deceat. Ille aūt q in impēsis faciundis modicā affert pecuniā, & semꝑ cōqueritur, deficit, & sic dr̄ pusillanimus circa decoꝝ, q a si aliqđ opus incboat, parū impendit, & in paruo perdit decoꝝ, & in magno ope faciūdo parū uult impēdere, & in parua re facit magnos sumptus, ut regat auaritiā. Ideo conuiuiū auari solet esse lautissimū, sed hi duo habitus circa magnificentiā non admodū uituperātur, qm̄ non nocēt alijs, ut auaritia, ꝓdigalitas, & sic de similibus magnificētia reqrit magnū opus, & magnitudo est ad aliqd, & respicit opus, & sumptus, & dicimus aliqd esse magnū cōparatiue cū respicimus ad aliud oppositū & minus, magnificentia magna est cōparatione liberalitatis, q a maiores facit sumptus ipse magnificus q̄ faciat liberalis, q uersat circa pecunias erogandas hoibus, & si facit aliqđ opus paruū est, & ut sese habet magnanimitas ad fortitudinē, ita magnificētia ad liberalitatē, & magnificus quidē liberalis est, at non cōtinuo liberalis est magnificus, & sic magnificētia ꝓprie ad magnanimū ptinet. Arist. ait, Sūptus magnifici magni sunt, & decētes, talia aūt & opa sunt. Sic. n. magnus erit sumptus & decens ad opus, ut sumptu quidē opus, ope uero dignus sit sumptus, uel ēt exuperet, & magnificus honestatis causa talia facit, & cū gaudio sine auaritia, potiusq. quo pulcherrimū opus faciat & decēs ꝯsiderabit, q̄ quāti cōstet. Vnde apparet magnificētiā esse magnitudinē ipsius liberalitatis, cui tribuunt minores sumptus, magnifico aūt maiores, & liberalis nō inchoabit opus publicū, sed faciet opus priuatū pulcherrimū, ut paterā ceteraq. uasa argētea, aureaq. ἀνάθημα, lapides ꝑciosos, & cetera id genus, & hęc dr̄ liberalis possr̄ sibi. Si eadē pecunia dabit magnifico eriget statuā siue aliud opus, qđ ab ipso nō possidet, ut sunt Pyramides, tēpla, porticos, strata uiaꝝ, aquæductus & similia, q̄ ad magnificū ꝑtinent, & oia quæ hñr honorabilia, epulum ēt magnifici est, & opera debent esse accōmodata ad impensas, & impensæ ad opus. & pauper quāuis non possit facere opera magnifica, tñ

potest esse magnificus qm̄ data una uirtute dantur oēs. ideo duplex esse magnificus & q habet solum habitum magnificētiæ, & q hēt opes, operaq. facit magnifica. si pauper inchoat opera magnifica, stultus est, & magnificus non dr̄ ad sua, sed cōia, & sic liberalis non ad se, q a sibi minorem partem relinqt. talis est ipse magnificus. (Eripit li.) nā glorię cupidus nō est sui iuris, sed seruit affectui, & semper anhelat, omniq. studio & cōtentione ad illā tēdit, qđ à magnanimo alienū est, q talem cupiditatem reijcit, ut liber uiuat, & sine angoribus, & oia quæ magnanimus facit, eo spectant, ut sit liber. qđ aūt sit libertas paulopost dicetur. Et prosequitur Cic. dicēs Imperia non esse expetēda, & interdum cū offeruntur non accipiēda, & accepta deponenda, ut ipsa magnitudo animi eluceat, cui nihil admirandum uī. Si aūt gloria duceretur, & magistratus optaret atq; expeteret, contra suā faceret naturā, talia n. sunt bona externa, & magnanimus nil nisi bonū internū .i. uirtutem magnifacit. (Omnis contēptio) Conatus & studium, qm̄ magnanimus debet hr̄e elatum aium, & nō seruientē cupiditatibus & affectibus, cū is sit, q oia spernere debeat, tanq̄ seipso inferiora. (Pro qua) Libertate; qm̄ nil aliud debet q̄rere magnanimus, nisi ut liber sit. (Imperia) Magistratus, & cura exercitus. (Ac depo.) Hoc est ꝯtra Cæsarem, q confecto bello Gallico noluit dimittere exercitū poscente ēt senatu, qm̄ de patria occupāda cogitabat. (Vacandum aūt est) Itē dicit magnanimū debere uacuū esse ꝑturbatione cupiditatis, metus ægritudinis, uoluptatis, iracūdiæ, ut aius sit tranquillus & securus cū cōstantia & dignitate, nam cū talia insunt, aius non est liber. ideo Stoici uoluerunt oibus his uacare sapiētem, ut plane liber esset, tū cupiditate, quæ est immodica appetitio opinati magni boni, rōne non obtēperans, tum ēt ægritudine, q̄ est opinio recēs mali, in quo demitti cōtrahiq. aium rectū esse uideatur. Vnde scri. Boet. Gaudia pelle, Pelle timorem, Spemq. fugato, Nec dolor adsit. Nubila mēs est, Vinctaq. frenis, Hæc ubi regnant. In ea parte animi q̄ est particeps rōnis, ponitur tranquillitas. i. placida qetaq. cōstātia. In altera quæ expers rōnis, ponitur motus turbidi, tū iræ tū cupiditatis cōtrarijs, rōne inimici. (Voluptate) Mala. s. & indigna libero hoie & magno. (Tranquilitas) Aius cōpositus sine æstu affectuū. tractū est à mari tranquillo, qđ æstu nō agitatur, sic aius dr̄ tranquillus, q non habet æstus ꝑturbationū. Sola uirtus est cōsentiens cum rōne & ꝑfecta constātia. in. 3. Tusc. disputationū dicit, Hęc tu igitur sapiēti censes posse accidere, ut ægritudine opprimatur. i. miseria, nam cum oēs ꝑturbatio misera est, tū carnificina est ægritudo, habet ardorē libido, leuitatē lætitia gestiēs, humilitatem metus, sed ægritudo q̄dā maiora, tabē, cruciatum, afflictationē, fœditatem lacerat, exedit aium planeq conficit, hāc nisi exuimus sic, ut abijciamus, miseria carere non possumus, atq; hoc perspicuum est tum ægritudinē existere, cum qđ ita uisum sit, ut magnū malum adesse & urgere uideatur. Vnde cū sapiens nil putat esse malum ꝑter turpitudinem, ægritudine uacabit & alijs perturbationibus, quæ libertatē eripiunt, & in oibus stultis inueniuntur. oēs. n. motus animi contra rōnem uitio dantur. Constantem inqt Cic. quendā uolumus, sedatū, grauem, humana oia prementē, illū esse, quem magnanimū, & fortē uiꝝ dicimus. Talis aūt neq; mœrens, neq; timens, neq; cupiēs, neq; gestiens esse quisq̄ pōt, eorum. n. hæc sunt, q euentus humanos superiores q̄ suos aios esse dūt. (Securitas) Quæ non angitur, non timet, oia spernit quæ accidere possunt. Est is q uacat affectibus & cupiditatibus plane securus, & q casus humanos aio suo elato toleriores putat. securus dr̄ seorsum à curis & sine ꝑturbatione animi. (Constantiam) Perseuerantiā in officio nullo affectu impediente. (Dignitatem) auctoritatē, & decoꝝ, & affert exemplum coꝝ, q ut tranquillitatem mentis haberent, & securitatem dimissis negocijs publicis ad ocium confugere, contenti re sua familiari nihil appetētes, & in primis philosophi, q bona fortunæ contēnentes & ducem naturam secuti libere in suis hortulis gymnasijsq. uiuebant, humana diuinaq. contēplātes, ut quasi dij in terris uiderētur, sed caligine infidelitatis obducti, uiā salutis quæ nondū reserata erat, inuenire non potuerūt. Vnde uicem illoꝝ dolore debemus. qđ. n. illi non effecissent, illustrassentq. tam ꝓfunda doctrina hoc nubilo infidelitatis discusso? (Ad ociū) Cessationē negocioꝝ & curę publicę. (Publicis) Gubernatione reip. (Perfugerunt) Tanq̄ in locum tutum, & non obnoxium tot fluctibus, quot surgunt in rep. unde dicit in oōne pro L. Muræna, Quod. n. fretum, quem Euripum tot motus, tot uarias hr̄e putatis agitationes, quot fluctus, quantas perturbationes. & quantos æstus habet ratio comitioꝝ? dies intermissus, aut nox interposita sæpe perturbat omnia, & totam opinionem parua nonnunquā mutat aura, sæpe ēt sine ulla aperta causa fit aliud, atq; existimabamus. (In his) In numero hoꝝ, q ad ocium perfugerunt. (Nobilissimi)

bilissimi) Notissimi, clari & multi nois. (Longe principes) valde primi inter ipsos philosophos. (Seueri) Iusti, & inimici malis moribus. Seueritas est magistra pudoris & modestiæ. (Et graues) virtute pleni in qua pseuerant. (Principū) Qui administrant remp. Nā principes dīr primi in rep. vnde dicit in 1. de orat. ad Q. Fr. Cū igitur inueheretur in causam principū consul Philippus. i. optimatium, qbus aduersabatur. (Re fam.) Domestica non quærētes magistratus, sed cōtenti eo quod habebant. (His) Hoibus, q ad ociū perfugerunt. (Propositū) Eundem finem sibi aio proposuerūt, & idem cōsilium quod reges, q volūt ideo regnare, vt nullius rei egeāt, ne cui pareāt, & libertate vtant, hoc idem ipsi sapiētes assequūtur & rectius. vnde Cato apud Cic. lib. 3. de Fin. ait, Sapiēs rectius appellatur rex quā Tarquinius, q nec se, nec suos regere potuit. Rectius magister populi quā Sylla, q trium pestiferoꝝ vitioꝝ luxoriæ, auaritiæ, crudelitatis magister fuit. Rectius diues quā Crassus, q nisi eguisset, nunq̄ Euphratē nulla belli causa trāsire voluisset. Recte solus liber, nec dñationi cuiusq̄ parēs, nec obediēs cupiditati. Recte inuictus, cuius ēt si corpus cōstringatur, aio tñ vincula inijci nulla pñt. (Libertate) Vt essent liberi in ocio, quod sequebātur. (Cuius) Libertatis. (Proprium est) Vt qs viuat, vt vult. Libertas ut uolūt Stoici, est potestas operandi, qua stulti & mali oino carent. (Libertas) Inqt in Paradoxis, est potestas uiuēdi vt uelis, & ille uiuit ut vult, q recta sequr, q gaudet officio, cui uiuēdi oia cōsiderata atque pensa est, q legibus nō pp metū paret, sed eas sequr atq; colit, quod salutares maxime esse iudicat, q nihil dicit, nihil facit nihil cogitat denique nisi libēter ac libere. Nec est ulla res quæ apud eū plus polleat, quā ipsius uolūtas atque iudiciū. Solus sapiens oia sponte facit, & nihil inuitus, nihil coactus, at oēs leues, cupidi, improbi, lasciui, sunt serui. seruiūt. n. affectibus, qua seruitute, nihil pōt esse miserius. Iurecōsulti sic finiūt, Libertas est naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, nisi qd' aut vi, aut iure prohibet. (Quare cū hoc sit) Igitur inqt Cic. cū hoc cōe sit philosophis & regibus vt. s. libertate vtātur, viuantq. vt velint. Reges arbitrant se id quod sibi ppposuerunt adipisci, si habeāt magnas opes. ociosi aūt si contēti sint re sua domestica & parua ergo finē hunc quē sibi vterq; proposuit, diuerso modo assequūtur. (Alteri) reges. (Opes magnas) Regnū opolentū, magnasq. potētias. (Alteri) Ociosi & phi si imponāt finē cupiditatibus, & re parua cōtenti sint, qm paruis & minimis natura cōtenta est. Vnde dicit Sen. Non q parū habet, sed q plus cupit pauper est. Et ille beatissimus est, & securus sui possessor, q crastinū sine solicitudine expectat, & breuissima ad diuitias p contemptū diuitiaꝝ via est. (In quo) In qua re, & tali ppposito neuter improbādus est, sed est facilior ad id pñdum & aptior vita ociosoꝝ. (Sed) Vita eorū q ad remp. accedunt, & illam regūt atq; gubernāt, est vtilior humanæ societati & clarior, nā essent q remp gererēt, & in medium labores susciperēt, maximis iacturis hoies afficerētur & ciuitates. Vnde sapiētis est administrare rēp. & oia pati pro vtilitate cōi. quapp cum hæc vita fructuosior sit, anteponēda est ocio. hoc aūt dicit pp se Cic. q in negocijs publicis curriculo honorū, oculisq. ciuium vixerat, omittens ociū, à quo vsq; ad ea tpa, in qbus turbulētissimæ tempestates in rep. exortæ sunt, & hęc in ocio scribebat abhorruit, & ambitionibus capiebatur, & in iudicijs foroq. regnare gestiebat, cū hæc scribere post necē Cæsaris, & Octauio viā ad tyrannidē affectante ad ociū confugerat, in quo philosophabatur vt aliquod monimentū ocij sui extaret. (Neutrorū) Nec ociosorū siue philosophorū nec regū. (Facilior) Qm facilius possumus philosophari q̄ regnare, & philosophi nō exponūt se tot fluctibus quos reges. (Et tutior) Securior. qm philosophi non timent gladios fortunæ, quibus reges obnoxij sunt. Vnde dicebat Xerxes illaturus bellū græciæ, traiecturus Hellespontū, auctore Herodoto, Magna negocia magnis cum periculis sunt. (Minus grauis) Qm non offenduntur hoies ocio philosophorū, nec inuident illis, sed regibus, qm maioribus inuidetur. (Fructuosior) Afferens maiorem vtilitatem cōi hominum societati. (Ad claritatem) Splendorem hominis. (Amplitudinem) Gloriam. Quapp ponit illos quibus forsitan cōceditur non capessere remp. q. s. cum sint excellenti ingenio pditi, doctrinæ contemplationiq. se tradunt, aut q valetudinarij sunt vt munera reip. obire non possint, quæ aūt talium hominū officia esse debeant dicetur. (Imbecillitate) Infirma valetudine. (Quibus aūt). s. illi q non tradiderūt se doctrinæ aut nō impediūtur mala ualetudine aut aliqua causa grauiore, & omittūt curam reip ab officio discedunt hois, qui est natura ciuilis. Vnde vituperādi sunt, & maxime si ob id patria dānum patiatur. & ait Cic. con dñi se non remp. aut eius onera fugere. (Sed impia) honores, in hoc laudādi vīr, & difficile est illorū propositū non laudare & consiliū, sed apparet ipsos fugere molestā repulsam in petendis magistratibus & cetera, quæ accidere pñt, & infamiā afferre vīr. (Despicere) Contemnere. (Plerique) Maior pars hoium. (Admirētur) Magni æstiment. (Dandum vitio) Vituperandū. comici dīt verto vitio, & idē est quod vitupero. (Iudicium) Sniam & opinionem. (Labores) q subeundi sunt, dum pro magistratu qs ambit, & alios prensat emerendoꝝ suffragioꝝ causa. (Et molestias) q̄ subeūdæ sunt in ipsa petitione magistratus, imperij, honoꝝ. (Offensionum). i. læsionum qm offenduntur ambitione, & prensatione cōpetitoꝝ. offendere in hac significatione est in aliquod incurrere atq; incidere. (Repulsaꝝ) Qm non adipiscuntur magistratū, quem petebāt affectātes alios p suffragijs. Ille fert repulsam, q non adipiscitur magistratū, quem petit. (Sunt. n.) pbat id qd' dixit, & hoc in philosophos dr̄, quos ōndit ideo ad rēp. nō accedere, qm sunt animi abiecti & demissi, & se nō adepturos qd' petūt, arbitrantur, nō quod contēnat honores, sed q timent repulsam tanq̄ ignominiā, sunt. n philosophi. s. & alij. (Paꝝ sibi cōstet) Paꝝ sint constātes à se, & quasi ipsi dissipent, quod est cōtra fortitudinē, constantiam, & magnanimitatē. (Seuerissime) Grauissime, & cōstanter in dolore q est contrarius voluptati. (Molliores) Fracto aio & molli, vt sunt fœminæ, & in hoc apparet ipsos nō esse fortes, q seuerissime voluptatibus, & fortiter doloribus resistūt, illosq. aio suo putāt inferiores. (Frāgantur) Nō possint ferre infamiā. certe timēda est infamia, vt diximus, & de noie soliciti esse debemus, sed vir fortis & magnus nō timet infamiā iniuria illatā. Vnde administrantibus rēp. subeundæ sunt offensiones p æqtate ac iustitia seruāda, & veritas potior & antiqor esse debet quocunq; hoie, & infamia ignominiaq̄. subeundæ sunt, cū iniuria inferūtur. Nullū. n. est maius theatrū ipsa cōscientia, qua freti oia despicere possumus & debemus. Vt de Fabio maximo legitur, q nō ponebat rumores ante salutē, dicebatq. nefas esse succēsere patriæ, ēt si nos offenderit. Pla. in secūdo de leg. sic ait, Iudices prudētiæ ac fortitudinis oportet esse participes. (Sed his qui hñt) Positis his qbus forte datur venia, si remp non capessunt, illos nūr affert q sine aliqua cunctatione remp gerere debent, duplici rōne ducti, qm. s. alter ciuitas regi non posset, & resp. si nemo magistratū peteret, & si qsq; munera publica & curam recusaret. Adde ēt quod magnitudo animi nō potest declarari, nisi in negocijs. nam cum qs res magnas & arduas magno aio & elato gerit, tūc magnanimus dr̄, ergo est opus talia obire, si magnanimi hēri volumus & esse. (Adiumenta à natura) q valent ingenio, prudentia, viribus corporis. (Abiecta cunctatione) Sine aliqua mora. (Gerēda) administrāda. (Neq; alter) nisi laboribus & industria eoꝝ, q cum habeant adiumenta naturæ, hoc præstare possunt. Et Plato in libris de rep. vult philosophos suos accedere ad rēpubli. ne praui imperēt, & vt ipsi in laude versentur. Bene inqt lib 4. erit reip. si ciuilis potētia cum philosophia congruerit. Idē ait lib 5. Inerudīti veritatisq. inexperti nequaq̄ ciuitatis curam sufficiēter habituri sunt. Sapientes igitur rēp. capessere debent p vtilitate cōi, qm laudabilior est eorum vita, q in negocijs publicis versantur quam ociosorum. Aut declarari magnitudo animi, qm magistratus virum ostendit & declarat, vt Bias dixit, & tunc cognoscitur magnanimus, quē philosophi in suis vmbraculis instituunt de magnanimitate præcepta tradentes, cū circa magna versatur vt decet, & non flectitur aliqua cupiditate aut ambitione, sed oia sua officia ad iustitiam dirigit. Vnde dicebat Cyrus, vt est apud Xenophontē, Opus est maximum pulchre imperare, & principē decere subditis anteire non dolo & ocio, sed prouidētia & industria, & principem decere non se bonum pstare duntaxat, veꝝ ēt pro subditis diligentiam agere, vt qoā optimi futuri sint. Et in 7. dicit, Bonus princeps est hoibus lex videns, qm satis est, q & moderetur & videat, puniatq; delinquentem. & Diocletianus imperator, vt auctor est Vopiscus dixit, Nihil esse difficilius qoā bene imperare. Philosophus in 5. Eth. sic ait. Optimus est oō q ad seipsum, sed q ad alium vtitur ipsa virtute. hoc. n. est opus difficile. (Nō potest declarari) Ostendi & poni in exercitationem, qm laus virtutis in actione consistit. Vnde debemus percipere de virtute, & ipsam exercere, vt melius declaretur. (Capessentibus uūt remp. Nunc præcipit qd facere debeant hi q capessunt rēp. oia. s. humana despicere non minus quam ipsi philosophi, q bona externa nihil curant, licet difficile sit hoiem vacare affectibus, q in honorum petitione versatur, sed quo difficilius, hoc erit pręclarius, qm uirtus ut dictum est circa difficile versatur, & oia bona difficilia sunt, vt inqt Pla. igitur q in re difficili virtutem amplectitur, laudabilior est eo q in facili, vt est philosophus, q in ocio degens vacat affectibus, cum nullis inimicitijs solicitetur nec lædatur iniuria. Ergo q remp. gerit, si etiam his vacat, laudabilior

lior est ipso philosopho, qm̄ expositus est inimicitijs, & iniurijs
p ipsa iustitia, quam tuetur & ministrat. Magistratus.n.custos iu
sti esse debet, & rem cōem pro dignitate distribuere, āc ea q̄ sunt
io boim cōmercijs ad æqualitatem redigere, ne discordiæ orian
tur, & seditiones, habeat ēt oportet æqtatem & bonitatē, q̄ ali-
qò legem emēdat peccantem ob hoc, q̄ a est gn̄alis, summū qppe
iussumma est iniuria. [Capessentibus) Accēdētibus ad curā reip.
[Nihil minus) Nulla re minus, qm̄ magis indigent magnitudine
animi, q remp. gerunt, quam phi q in ocio versantur. [Rez hu-
manaz, quæ accidere pn̄t in vita. Vnde dicit Plato lib. vltimo de
rep. Monet lex id optimū fore quā maxime in aduersis, qetē age
re, & nequaq̄ excādescere, cū nihil hmōi bonum aut malū elare
cēseri queat. Et Sen. dicit, Calamitas est virtutis occasio. [Quam)
despicientiā. [Sæpe dico) Repeto & inculco, qm̄ de ipsa dictū est
supra. Non.n. pōt qs esse magnanimus, nisi res humanas cōtēnat
.i. oia quæ hoi accidere pn̄t in vtranq; partem. [Tranquillitas) se
datio ptubationum. [Si q dē) Affert rōnem quare capessentibus
rēp. humanæ res despiciendæ sunt. [Nec auxilij) Angor est ęgritu
do premens, & dr̄ anxius plenus angustia. [Cū grauitate) Quę de
cet viz qui nunq̄ mentitur, & in virtute perseuerat. est grauitas
comes constātiæ, & q anxius est & solicitus, non pōt esse grauis
& constans. [Quæ) Tranquillitas animi, & securitas, & vita sine
angoribus, despicientia rerum, & grauitas atq; cōstantia. [Ego)
tāto facilius est philosophis seruare grauitatē, & vacare affectib9
quāto minus est in ipsis quo sit in manu fortunæ. [Quominus
multis) .i. pauciora quam in vita eorum, q remp. administrant.
Patent, sunt obnoxia & exposita telis fortunæ. qm̄ nō versantur
in his quæ sunt in manu fortunæ, vt sunt magistratus, imperia.
philosophi.n. colunt aium, quem fortuna ferire non pōt aut vin
cere. modo sit bene institutus & vere magnus. Vnde vir bonus &
sapiēs fortunæ minaci & temerariæ medium vnguem ostēdit, &
illam elato aio spernit, a qua q pendet, in magnis viris habendus
non est. Vnde dicit Sen. Neminem aduersa fortuna cōminuit, ni
si quem secunda decepit, & fortuna illis est grauis, qbus est repē-
tina, facile eam sustinere pōt, q semper expectat, & nulla re ma-
ior inuidia fortunæ fit quam æquo aio. [Tā grauiter cadere nō
possunt, qm̄ ipsis philosophis oīa sunt præmeditata, qppe multū
prodest prouisio animorum & præparatio ad minuendum dolo
rem. hæc est illa præstans & diuina sapientia, inqt in Tusculanis
disputationibus, & perceptas penitus & pertractatas res hūe hu-
manas, nihil admirari cū acciderit, nihil anteq̄ euenerit, non eue
nire posse arbitrari. Vnde Xantippe vxor Socratis semp se vidisse
illū dicebat eodem vultu exeuntē domo & reuertente, aius erat
sedatus & tranqllus, q à voluntate fingitur. Adde ēt q ipsi philo
sophi non curant bona fortunæ, quæ illa cum vult eripere pōt.
Illi aūt q remp. gerunt, possunt deijci notariq. infamia, & graui
ter cadere, cum in edito loco positi sint, & obnoxij fortunæ, quæ
mutabilis est & temeraria. Sen. dicit, Quæ multo ante prouisa
sunt, languidius incurrūt. Aufert vim præsentibus malis q futura
pspexit. Vnde post suū casum Ouid. dixit, Tu quoq; formida ni
miū sublimia semper, Propositiq. precor contrahe vela tui. Viue
sine inuidia, mollesq. inglorius annos Exige, amicitias & tibi iū
ge pares. [Quocirca.) Cōcludit per ea quæ iam dicta sunt, maio-
res motus animoz concitari in illis, q gerunt remp. Propterea
quod singulis diebus accidūt, qbus aius mouetur, & maiora sem
per efficere tentat, vnde opus est adhibere animi magnitudinē,
vt maiora semper cum decoro efficiantur, & vacuitate ab angori
bus qbus debet vacare magnanimus. [Quocirca) Igitur cū in re
bus difficilioribus versentur hi, q gerūt remp. magis agūtur quā
philosophi, q vitā ociosam degunt. [Non sine causa) Iure ac me-
rito qm̄ timent casum tela fortunæ, quæ illa in summa quæque
torquere gaudet, vt infima summis, summa infimis mutētur. [Ma
iores motus) Maiores ptubationes, cū eo loci sint vnde fortuna
volēte grauiter cadere possint. Vnde reges ceteriq. principes se-
re semp solliciti sunt, & tyrannorum vita nihil est miserius. oia
.n. timēt, cum ipsi ab oibus timeantur. [Et motus maiora efficiē-
di) Qm̄ gubernantibus remp. in cōe laborandum est, & curādum
vt magna quędam efficiantur, quod nō cogitant ociosi, qui in ma
gnis negocijs nō versantur. maiores.n. curas habent, qui nego-
cijs publicis & muneribus funguntur q̄ ociosi, illi .n. tendunt ad
maiora & ardua, ociosi aūt talia non curant, & ideo non angun-
tur. [Quietis) Ociosis & his qui ad remp. non accedūt. [Quo ma
gis) Tanto magis inquit magnitudo animi adhibenda est in his
animorum motibus & curis remp. administrantium, vt grauitas
retineatur & constātia, ne anxij videamur & inconstantes, vnde
magis debet esse magnanimus & grauis ille, qui rēp. gerit, quam
philosophus ociosus, qm̄ in maioribus difficultatibus versatur &

maiorib. stimulis perturbationum agitur, & ideo difficile est ipsū
non perturbari aio, cum telis fortunæ sit expositus, vt mens vix
possit esse sine timore, & maiora ēt molitur in dies, vnde opus
est aium esse constantem. [Ab angoribus) Animi perturbationi
bus. [Ad rem gerendam q accedit) Præcipit nunc qd illi agendū
sit, q ad remp. accedere vult, vt.s. cōsideret si idoneus est ad mune-
ra publica obeunda. In oibus.n. quæ animus, non solum qd ho-
nestum sit, sed ēt quid ipsi præstare possumus quærendū est & con
siderandum, ne forte aliqd aggrediamur quod efficere nequea-
mus. quisq; igitur vires metiri debet suas & naturā, idq. auspica
ri quod obire posse videbitur cū decoro, aliter nihil laude dignū
faciet, quāuis in re honesta versetur. honestū est capessere remp.
sed si qs ad illam gerendam ineptus est, abstinere debet. Ideo So-
lō dicebat, Tunc rege, cū prius didiceris regi. illi.n. q regere ne-
sciūt, seipsos, & alios detrahunt in cladē, & decorum non seruāt,
ad quod pauci accedunt, inqt Plat. lib. 5. de rep. & illud q cogno-
scāt rari sunt. Idem in 6. de legib. sic ait: Existimare de oibus ho
minibus id quisque debet, quod q nunq̄ seruiuit is laude dignus
esse princeps nunq̄ poterit. Ideo gloriari quemq. oportet ma-
gis, quod bene seruierit quā quod bene fuerit dominatus. pri-
mū quidem legibus, qbus q seruit, deo seruit, deinde senioribus
q honeste vixerūt. [Illa res) Quam agere vult. [Honesta cōiun-
cta virtute). i. non solū consideret honestū esse gerere remp. sed ēt
si ipse ad tale munus obeundū aptus est. [Facultatem) Potentiā
& possibilitatē efficiēdi rem ipsam honestā, & ideo id quisq; age
re debet, ad quod aptus est, & pōt cum decoro tractare. est.n. ma-
gnæ molis opus, alios regere & gubernare vt decet. [In quo ip-
so) In hac ipsa cōsideratione & accessu ad remp. [Considerandū)
Prudenter iudicādum. Qm̄ prudentia est, quæ statuit oēs medio
critates. [Aut temere) Nullo adhibito iudicio desperet se posse
perficere id, quod incepit pp ignauiam, quæ fortitudinis opponi-
tur, pp quam cedere qs non debet, aut deserere fidem metu peri
culi. vnde præparandus est aius, exercenda mens, & formāda ad
cōstantiam, vt nullis molestiis frangatur. gloriæ quoque inquit
Ambr. caueat appetētiam, quæ frequēter nocuit immoderate ex
petita, semper aut vsurpata. [Propter ignauiā) Quia fit ignauus.
Nauus dr̄ strenuus. inde operā nauare est strenue facere. ide igna
uum dicimus desidē & sine igne animi. [Aut nimia cōfidat) Ne
nimis audeat, & sic mediū tenendū est in rebus agendis, vt fortes
esse possimus. in medio.n. cōsistit virtus, & iam dictū est fortitu-
dinē mediocritatem esse inter ignauiā siue metum & audaciam.
[Cupiditatē) Alienius rei, quā sibi agendā proposuit, aut aliq̄ a-
liā rem qn̄dam. [In oibus negocijs) Obeūdis.s. & in oibus rebus
agēdis in bello, quæ ptinent ad virum fortē atq, magnanimū &
in gubernatione reip. in qua multa negocia cū decoro obeunda
sunt. [Aggrediare) Incipias. [Diligēs præparatio) Diligenter oia
necessaria pparanda sunt, vt id quod aggredimur perficere possi
mus. [Præparatio) Est apparatus rerū necessariarū. apparatus pti
net ad sumptū & magnificentiā, ideo dixit supra, Delectāt ēt ma
gnifici apparatus, vnde vituperant illi q res magnas & arduas si-
ne aliqua pparatione aggrediunt & turpiter postea desistūt relin
quētes locum pniæ, quo gn̄e hominum nihil est imprudentius.

FRAN. MAT.

O Maino &c.) Circa qd versari fortitudo, & qs esse illius
finis debeat, ostēdit, versatur aūt in discutiēdo & operan
do, despicit res externas, & quæ alij plurimū desiderāt o-
peratur ardua & honesta. Cū.n. in metuendo & audendo medio
critas sit fortitudo. Difficilia & agit & patitur vir fortis ne timi-
dus sit, ita vero o patur ne temerarius habeat, semp.n. id caueat
ne aut deficiat aut excedat p extrema, vtrūque aūt vera dicta ra-
tio. [Quarū vna &c.) Non solū patitur & o patur difficilia uir
fortis sed bona externa contēnit, vt diuitias, magistratus, non.n.
cupit animi ptubationi se esse obnoxiū, & cupiditati ipse dn̄a-
tur, nō illius imperiū patitur, quæ est vera fortitudo. Nā & Sen.
inqt, Fortior est q cupiditatē vincit, quam q hostē. est.n. difficile
seipm uincere. [Nisi qd honestū, decorumq. sit) Alterū ex altero
pēdet, nā quod decorū idem honestū, & quod honestū decorum,
aūt. i. quod est pfectum bonum & oēs à natura q̄situs numeros
habet, estq. pfecte moderatū ut dicebant Stoici. [Externę res) ut
diuitiæ, neutra sunt, qd neq; prosunt, neq; obsunt. Sicut.n. calo-
ris pprium est calefacere, nō refrigerare, ita & boni propriū est
pdesse nō nocere. Diuitiæ aūt non magis prosunt, quā nocent.
Quo uero bene uti & male possumus id bonū non est. Diuitijs
aūt bene & male uti possumus, nō sunt igitur bonū diuitiæ, eas
ergo uir fortis despicere debet. Quidqd aūt de diuitijs dicimus,
illud & de alijs externis bonis intelligi uolumus. [Admirari, aut
optare, aut expetere op.) Magna & honesta admiramus, optam9
iucunda, expetimus quæ utilia uīt. [Nulli homini &c.) Vt tyrā

no

no ēt si mortem minetur, nulli in re turpi parendum esse intelligas. Nā in re honesta nō parere vitium esset. [Perturbationi animi) Multæ sunt animi pturbationes. Nā singula quatuor genera, q̄ sunt dolor, metus, concupiscētia, voluptas, multas hñt species. [Fortunæ) Quātūuis aduersa fuerit hoc est nullo incōmodo, nulla aduersitate frangi, nō incendus, nō sterilitate agroꝝ, nō filioꝝ morte, & ceteris hmōi pturbari. [Altera res est &c.) Dixit qd despiciēdu, nunc dicit qd operandū sit. [Ita affectus &c.) Ita dispositus vt oēs externas res despiciat, nulli neq; hoi, neq; perturbationi animi, aut fortunæ succubere velit. [Res geras magnas qdem &c.) primū inqt oportet res humanas despicere, quod q faciūt interriti sunt ad res magnas & arduas aggrediendas, q diuitias nimiū amat & c. hmōi, q aut pecunias aut vitā timet amittere, is nū qui pro parentū aut patriæ salute sese periculis obijciet, recte ergo dicit res humanas primū despiciēdas, deinde nihil nisi magnū & arduū faciendū. ij .n. vere fortes dñt, q ad honestam mortē & na oia, q̄ illam afferunt, interriti sunt, nec est fortitudo, nisi circa terribilia & valde periculosa, cumq. cuiuslibet operis cū rōne suscepti honestas finis sit, sequitur fortē decori & honesti gr̄a agere debere. agit & vtilitatis cōis causa, si modo ea cū honestate cōiūcta fuerit. q cōmodis proprijs agendo cōsulit, fortis nullo modo est. [Vehemēter arduas,) Hęc est maxime difficilis, χαλεπόν Græci arduū dñt, significat aūt incōmodū, difficile, intractabile. Sal. in primis vr̄ arduū res gestas scribere. [Plenasq. laboꝝ) Vera fortitudo nō circa q̄libet rē, sed tm̄ circa terribilea & periculosas nimiū versatur, vt dictū est. [Tū vitæ) Vt ad ipsam vitā conducant, sicut bella suscipimus vt i pace viuamus. Aliaꝝ re vt liberalitatis. [Quę ad vitā pertinēt) Cum honestate degendā. [Haꝝ reꝝ duaꝝ) Siue despiciam⁹ res externas, siue arduas vehemēter, & vtile geramus. [Splēdor est addo) Pariūt.n. quādā amplitudinē, & nos iter alios pstātiores, clarioresq. efficiūt. Maxima aūt illius amplitudo est, q ea despicit quæ ceteri appetūt, & pro qbus inter se certare solēt, qd' paulopost dicturus est. In aggrediēdis vero & agēdis reb⁹ arduis, nō amplitudo solū, veꝝ ēt vtilitas est, si cōis utilitatis gratia agimus, vt facere nos oportet. [In posteriore,) In despiciēdo res externas, quas q despiciūt ij vere fortes sunt. Interriti .n. ad humanos casus sunt, cum q vitā sine honestate ducendā non esse existimēt, nō ēt pro honestate seruāda admittere dubitāt. [Id aūt ipsum) Excellētes animi & res humanas despiciētes. [Si solū, qd' honestū sit) Nullus sapiēs iucūdi aut vtilis rōnem hēt, si seorsum ab honestate fuerint, & nihil honestū est, quod idē vtile & iucundū nō sit. multa aūt vōr bona & honesta esse, q̄ re vera bona & honesta nō sunt per se, vt de diuitijs dictū est. Fortis ergo honestatis finē sibi ppōnet & honesti gratia aget, aliter vere fortis dici non poterit. [Ab oi animi pturbatione) Vt rōne oia faciat, nō irrationali motu, vt dolore, timore, ira, libidine, & ceteris eiusmodi, q-bus q vincitur, liber esse nō pōt. [Nā ea quæ &c.) Ratio est, ea cōtēnere quæ eximia vulgus & pclara existimat, vt diuitias, impia, magistratus. [Fortis animi est) qm̄ cupiditate nō frangitur, q̄ motus est irrationalis. Stabili. Virtus vt ait Arist. est habitus electiuus in mediocritate cōsistēs, quoad nos rōne terminata, & vt sapiēs terminaret rōne terminata ad naturalē instinctū refertur, nō .n. oēs natura ita instituti sunt, vt quæ recta sunt, intelligāt, sed si rō naturalis affuerit, nihil vitiosum, nihil flagitiosum cōmittet. Si cōtra abfuerit in oē turpitudinis gen⁹ labimur. Ideoq. stabili, inqt, ad rōnem referēs, q̄ est quo ad nos, firma ad id respiciēs qd' est, & vt faciēs terminate. Nā sapiens q̄ à natura sunt ea pceptis determinata discedere non cōuenit minime. [Acerba) Vt mortes filioꝝ, exilia, carceres. Cic. in Paradoxis, C. Mario inqt secūdis in rebus vnū ex summis viris visum esse, quo beatius esse mortali nihil pōt. [A statu naturæ,) Qui est in rōne firmatus. [A dignitate sapiētis) Quæ est posita in pceptis, vt non discedamus ab eo, qd' sapiēs terminauerit [Robusti animi) Ad naturalē rōnem referas. [Magnæ cōstātiæ) Ad sapientis determinationē. [Non est aūt cōsentaneum) Non esse conueniens inqt, vt q terribilium timore nō frangitur, idem cupiditatibus frangatur, & q a laboribus nō vincitur, idem voluptati succumbat, qm̄ verisimile est vt quē metus non frangit, eundem ēt cupiditates non frangāt, & quem labor non vincit, eundem voluptas non vincat. Nam q agit quod difficilius est, is quod & facilius est operatur. Difficilius aūt est mortē non timere, q̄ cupiditatibus repugnare, & graues labores patiēter ferre, q̄ à voluptatibus abstinere. [Qui metu non frangant) Reꝝ terribilium, nam fortis est, vt diximus quæ hoibus terribilia vīt, & sunt, ea subire, & oēs quamuis graues labores tolerare. [Cupiditate) Rerum externarum, vt pecuniæ, imperioꝝ, magistratuum. [Hæc vitanda, &c.) Ne cupiditatibus frangamur. [Et pecunię &c.) Pecunias intelligimus omnia, quorum æstimatio mēsuratur nūmo. [Nil tam &c.) Et ppea Sen. inqt, Pecuniæ imperare oportet nō seruire. & pecunia si vti scias, ancilla est, si nescis dn̄a. Qui amat pecunias necesse est vt timeat amittere quod lōgo tpe congessit, q timet fortis nullo pacto est. [Pecuniam cōtemnere) Maxime sunt diuitię vt Sen. inqt nō desiderare diuitias, & ille est paup q non sibi vr̄ diues. [Ad beneficentiā &c) Vt benefaciaris hoibus dignis qbus vt ait Sen. beneficiū vbi des, oēs obliges. [Cauēda &c.) Potest qspiam mereri gloriam, non tñ cupere, & hic vere fortis est, ac magnanimus. Est.n. honor virtutis præmiū non tñ appetenda gloria est, vt cupiditate eius cōtra officiū fiat. Multi philosophi de cōtemnenda gloria scripserūt. Euripi.n. lib. hoc est obnoxiū & seruum sibi hoiem reddit: non .n. ex seipso, sed ex vulgi opinione semp pēdet, & ad illius arbitriū oia facit. Duplex aūt seruitus est inter gentiū inuenta, & moribus inducta, cū quispiā ita vitijs & turpitudini se subijcit, vt veluti seruus illis pareat, de qua seruitute loqtur Cic. in Parad. ex Stoicorū opinione, q dicebant solū sapientem liberū esse, malos aūt seruos. Esse aūt libertatem potestatē operandi, qua stulti & mali omnino careāt. [Nec vero &c.) Argm̄ est à maiori ad minus, si nō sunt expetenda imperia, multo minus cetera imperia expetenda nō sunt, cum sint bona media, nihil aūt expetibile nisi qd' honestū est, & quod honestum bonū. Quo aūt bene vti, & male possumus, id bonū non est, vt superius est ostēsum. [Non accipienda) Quod multi fecerūt. [Deponenda) Quod Lycurgus fecit, q regnum, qd' obtinere poterat, cū regnaret, anteq̄ manifestum esset fratris vxorē prægnantem esse pueri esse declarauit, si mas foret. Quo nato nō vt regem, sed vt pueri tutorē se gessit, & adulto regnū tradidit, q Charilaus est vocatus. [Vacādum aūt omni &c.) Docuit qd viro forti & magnanimo faciēdum esset, nunc quō faciendū sit ostendit, & pleno fungitur pcipientis officio. Dicit aūt omni animi pturbatione carendū, vt impleri ea possint quæ tradidit: Nā vbi aliqua adest pturbatio, liber aiut esse non pōt. Si liber non est, neq; tranqllus esse pōt, neq; constantiā aut dignitatē in agēdis rebus seruare. [Tū cupiditate) Quatuor gn̄a sunt pturbationis, vt supra diximus, quoꝝ multæ sunt spēs hæc quidā recte appellant rerū humanaꝝ carnifices. Nam hoies ferme oēs vexāt, quod si q s est, q nec sperat nec metuit, is humana oia contemnit, q nec lætis effertur, nec tristibus deprimitur is oia quāuis grauia patitur, ea quo liber est, & securus, oiaq. constanter & cū dignitate operator. Cupiditatis ois perturbatio est animi motus, vel rōnis expers, vel rōnem spernans vel rōni non obediens, isq. motus aut boni aut mali opinione incitatur, fiuntq. ex eo quatuor pturbationes. Duę ex opinione boni voluptas & cupiditas. Est aūt voluptas gestiens .i. pter modū elata lætitia opinione pręsentis magni alicuius boni, rōni non obtemperās. Cupiditas vero quæ & libido vocatur, est appetitio opinati magni boni rōni nō obtemperans. Duæ reliquæ perturbationes metus ægritudo sunt ex opinione mali. Nā metus est opinio magni mali impendētis, ægritudo vero magni mali pn̄tia. his perturbationibus, ut ait Cic. in quæst. Tusc. quas in vita hoium stultitia quasi quasdā furias inijcit, atq; incitat oibus viribus, atque opibus, repugnandū est, si volumus hoc quod datū est vitæ tranqllæ placidæq. traducere. [Iracūdia) Quæ est vt Stoici diffiniunt ira inueterata, & plena odij vlciscēdi tempus obseruās, est aūt species cupiditatis. [Tranqllitas) Sūma qes nihil oino hñs perturbationis, & ad lętitiā voluptatemq. respicit. [Securitas hæc efficit) Vt nihil timeamus, & ad metū refertur & ægritudinē. [Constātiam) Ne frangamur dolore vel metu. [Dignitatē) Ne spe vel lętitia nimiū efferamur. [Multi aūt &c.) Hic cōparatio fieri vr̄ eoꝝ, qui qeti, & tranquilli in agris suis vixerūt, re familiari contēti, & omni pturbatione vacui, & eoꝝ q parandis opibus fuerunt intēti, nam sicut q in agris viuūt re familiari contēti. hoc ppea faciūt ut liberi sint, ita q opibus parādis studet id facit, ut liber sit. nullius rei idiget, q in solitudine viuit. suis contētus nulli pturbationi, aut hoi seruit, q hmōi est, liber est, eodem modo q opibus abundat potens est, q potens est nullius indiget, q nullius indiget, is nemini paret, & sic idē præstare vīr opulentia, & solitudo, vtraque.n. libertatē, tranqllitatemq. parit, ociosoꝝ aūt uitæ eoꝝ uitam præfert, q in rep. uersantur. [Multi sunt) Aetate mea. [Et fuerunt) Vt Q. Cicinnatus, q obsessi cōsulis, & exercitus liberator ab aratro uocatus ad dictaturā uenit, ac rursus fascibus depositis quos festinātius uictor reddiderat q̄ sumpserat Impator ad eosdē inuēcos & quatuor iugerū prædiolū redijt, ut Columella ait. idē institutum C. Fab. & Cur. Dētatus secuti sūt. [Nobilissimi phi) Vt Socr. Pla. [Populi) Vt Plat. de quo supra dictū est. [Principū) Vt Pythagoras, q Polycratis Samij miscētem tyrānidē fugiēs post lōgas discēdi causa susceptas peregrinationes, in Italiā uenit, & in ea plitis

regione quæ magna græcia appellata est.[Homines sc.& gra.)Sicuti Scipio maior, q cum Romano℞ principum mores ferre nõ posset Linternũ se contulit,vbi qeti se dedit.[Vt erũt in agris) vt Q.Cincinnatus.[Quod regibus)q vt nemini pareãt,aut cuiusp iã egeant auxilio,superiores studẽt esse,res quidem eadem est sed ratio diuersa.philosophi & viri graues despiciẽtia re℞,reges vero opibus & potentia libertatẽ assequuntur.[Sic viuere)vt uelis,modo recta & honesta sequaris nihil.n.velle debemus, quod non rectum honestumq. sit. [Quare cum hoc cõe sit.) Nam & ociosi & reges eundem finẽ sibi proponunt.[Alteri)Reges.[Suo & paruo)vt Curius & Fabricius,de quo Virg.paruoq. potẽtẽ Fabricium.[Omnino contemnenda)Non eñ oĩno probanda. Nã q suæ qeti consulunt vnum iustitiæ genus assequuntur q nemi-nem iniuria afficiunt,altero vacant, qm non repellunt á quibus possent & deberent iniuriam,q vero nemini parere,& nulli sub esse volũt,plerunq; insolentes efficiũtur,& æqtatem non seruãt. [Sed facilior)Nũc in quo vtraq; differat vita,& eius q ocio se dedit,& eius q̃ parandis opibus studet,manifeste declarat,alterã.n. tutiorẽ, minusq. alijs grauem, alteram fructuosiorẽ hoium gñi, & ad gloriam comparandam aptiorem dicit esse, ex quo aperte theoricam practicæ præponit. [Quæ pp &c.) Qm̃ minus grauẽ & molestam esse volunt ociosorum vitam, ideo de philosophia subiungit,& illa concedendum fortasse dicit cum excellenti ingenio sint,vt doctrinæ totos se dedant, & remp. non capessant, quod multi fecerunt,vt Plat.Ratio vero est,qa prodesse plurimũ pñt aliqd excogitando & scribendo,quod & præsentibus & posteris vtilitati futu℞ sit.Forsitan vero addidit eius qd superius cõtra Pla.& philosophos dixit minime imemor.[Et ijs)addit alios, qbus concedendum est remp.non capessere.[Valetudinis imbecillitate) vt Scipio superioris Africani filius,quẽ valetudinariũ sed doctissimũ legimus fuisse.is est q Pauli Aemi.filium adoptauit;a quo Carthago & Numãtia deletæ sunt.[Aliquæ gra.)Causa,pp seipsum certe hoc dicit Cic.q eum occupatam a Cæsare videret remp.satius duxit eam relinquere,& totum ocio se dedere, q̃ in illa versari.quod si fecisset,& sibi nocuisset,& pdesse illi minime potuisset,hoc ipse Ci. scr.in Epistolis.[Quibus aũt)si q inqt sunt, qbus nulla causa est,q n remp.capessant,si eã non attingunt, non modo non laudandi sunt sed ẽt reprehẽdendi.[Talis causa)ingenij imbecillitatis,valetudinis. [Quo℞ iu.&c.) q inqt,gloriã cõtẽnant,& imperio atque cetera oia quæ magna & pręclara a plerisque extimantur,improbare non facile est. Qui.n.hoc faciũt laude digni sunt. Cum magnanimi sit ea pro nihilo hr̃e quæ ceteri appetunt. Sed vñr res hmõi ppea non appetere q labores & molestias metuunt.In quo magnanimi non sunt habendi.Magnanimus .n. nihil timet,quod neque ab improbitate neque ab ipso prouenit.Quod si magistratum populo petat non recte iudicante sed teme.& repulsam patiatur. Qm̃ id non sua improbitate,sed populi accidere intelligit,pati æquo aio debet, qd' si assequit̃,nõ debet lætitia efferri.Cato senior repulsis tanq̃ honorib. gaudebat,vt legimus,ergo accusandi sunt multi q timore laboris & molestia℞ ociose degunt & rẽp.non attingunt.[Offensionũ)Erro℞ vt si delecti exercitus duces victores nõ reuertãtur,offendere.n.peccare est translatione ab eo sumpta,q iter ambulãdum ad lapidẽ pedem offendit.[Repulsatum) Si magistratum petant cum digni sint,& rõ vulgi suffragijs repellantur. [Ignominiam)Grauẽ notam & sugillationem,quæ nomẽ lædat, ignominiã dixerunt veteres,& iure consulti de ignominiosa scribũt missione. [Sunt.n.&c.) Pa℞ sibi consentiant,vt cũ res humanas despiciãt; vt gloriam,imperia,magistratus, labores tñ,& molestias pro cõi vtilitate pati non possint.[Voluptatem seue.) Contemnant,quod tẽperantis est.[Iudo.) Sint molliores, quod est cõtra fortitudinẽ,quæ circa difficilia consistit,difficilius aũt est dolorẽ ęquo aĩo pati,q̃ a voluptate abstinere,& minus fortes habẽtur, q voluptatem respuunt,q̃ qui dolorem perferunt. [Sed ab his q &c.)Non consonare sibi ipsi Cic.vr̃. Superius.n.non expetenda ac potius aut non accipienda interdum,aut nonnunq̃ deponenda imperia dixit,nũc vero adipiscẽdo magistratus dicit. Sed minime dissentit,aliud est magistratus adipisci,aliud imperia capetere.Nam q adipiscitur,ideo adipiscitur qa meretur, nõ aũt cupit, Qui vero expetit,sæpe malis artibus nititur.Non sunt.n.expetẽdi honores,sed si differuntur nõ sunt contẽnendi, presertim si in illis cõstituti humanæ societati vtile esse possumus. Non minus aũt peccat q operam suã reip negat cum prodesse possit q̃ q imperia & magistratus nimiũ affectat.[A natura) q ingenio valent & bona valetudine corporis sunt.[Nec aliter.n.&c.)nisi boni viri magistratus suscipiãt,regi ciuitas nõ põt,neq; fortitudo & magnanimitas declarari,q in magistratibus, & imperij pcipue eluect,ex quo sm Arist.ciuili sciẽtię honoratissimę facultates subijciuntur, vt res militaris, œconomica, Rhetorica, & ipsius fines alia℞ fines cõtinet,estq. summũ humanũ bonũ. [Capessentibus aũt remp.) Quid custodire debeant,q remp. capessunt,nunc præcipit,& non minus q̃ philosophos ipsos res humanas despicere debere ońdit. Carendum aũt oi anxietate,& cũ grauitate cõstantiaq.. Qui .n. alicui subiacent perturbationi,agere aliqd grauiter & constanter non pñt, vt supra dictum est. Monasticam aũt vitam cum politica comparare vẽ facilius esse dicens monasticis res humanas contemnere q̃ politicis. Quominus.n.multa possident eo minus re℞ humana℞ varietatem monastici timẽt.Quominus egent eo minus sunt soliciti: Contra q in rep.versatur necesse est,vt honores adipiscatur,& multa possideat,ẽt si magnopere nõ appetat,cui hęc adsunt, is timeat fortunæ instabilitatẽ necessę est,multa adeat pericula,multosq. labores sostineat.Quo℞ nihil philosophis & in solitudine viuẽtibus ɔtingere põt.[Haud scio an magis) q.d.multo magis adhibenda est.Magnificentia in contemnendo non aũt concupiscendo. [Despicientia) Vt diuitias & opes amittere nõ timeat, & ita metu careat, magistratus nõ cõcupiscat,delatos nõ recuset,mereatur,sed magno aio & integre gerat,nec gaudeat q adeptus,nec si passus repulsam fuerit, cõmoueatur.[Anxij)Spe,metu,dolore,gaudio soliciti.[Cũ grauitate)Si ois perturbatio abfuerit.[Quę oia &c.)cõtemnere res humanas,nõ sperare,nõ metuere.[Quæ fortuna feriat)cui in bona animi nullum arbitrium est.Et Bias ille,vnus ex septem, Oia inqt mea mecum porto.Et Stilbon Megarensis,Bellum nulla ex virtute spolia trahat. Sed vt Seneca inqt: Feriũt celsos fulmina mõtes.Idẽ ait,Ex celsis multo facilius casus nocet.& Lucanus,Ad alta leuatis est ruere inferius.[Multis rebus egẽt) Paucis.n.sunt cõtenti.modico vestitu,modica & plerũq; vili supellectile nullos.n.hospites nullos cliẽtes habẽt.Vnius seruuli aut ancillæ ministerio sunt cõtenti.[Quocirca)Cũ minus multa qetis habeãt q̃ q in rep.versantur,& minus multis egeant,efficitur vt animi illorum minus moueatur,minusq. multa efficiant.Qui.n.oia contẽnunt,nihil sperant aut metuunt,nihil ẽt moliũtur.Raro igitur accidit vt pturbentur,q vero remp. gerũt,multis quotidie causis aliqua pturbatione concitãtur,ex quo operã dare illos oportet, vt & magnanimi sint in re℞ humana℞ despicientia,& perturbationibus repugnent,qbus q subiacent,gerere aliqd cũ dignitate non possunt. [Ad rem gerendam &c.) Quo pacto fortis & magnanimus in rep administranda gerere se debeat nunc ostendit, & nõ solum rem gerendam priusq̃ ad illam accedat,sed ẽt qd ipse efficere possit considerare admonet. In quo qd propositum magnanimi sit præscribit,vt res magnas suscipiat,non tñ maiores q̃ efficere possit,qm̃ temerarius esset,& cũ efficere quidem possit, & vires sufficiant,non tñ ignauia efficere posse desperet, nec timeat quod timendum non est,ne pusillanimus habeatur. Tm̃ itaque sentire de se magnanimus debet circa res gerendas, quantũ pstare possit,ne aut deficiendo,aut excedendo peccet. [Quoniã illa res honesta sit)Qm̃ non sufficit hoc solum considerare,vt honesta sit, vt ad cõem vtilitatem spectet. Siue res urbana siue sit bellica,in his.n.magnanimi præcipue versantur, vel vt bene rẽp. gubernent,vel vt bello iniurias propulsent.& cõmoda patriæ augeant.[Habeat efficiẽdi &c.) Ne audeat plusq̃ possit aut minus q̃ possit.[Propter ignauiam) Vt timeat quæ timenda non sunt. [Propter cu.) Et audeat quæ audere non debeat. Põpeius victus in Pharsalia temere desperauit.poterat.n.bellum mari reparare, cũ eius classis intacta esset,& Cæsaria classe instructior & numerosior.C.Flaminius inconsulte & temere cum Annibale ad lacũ Thrasymentũ conflixit. M. quoque Varronis cupiditate pugnãdi apud Cannas ingẽs illa clades accepta est.[In omni.&c.)Consilio prius respectandum dicit ne temere aggrediamur. Sal.quoque ait antequam facias consulto & vbi consulueris mature facto opus est.Aesopus,Phrygius fabulator sic ait, τὸν φρόνιμον δεῖ [illegible].

ASCEN.

OMnino fortis aius) Docet circa quæ aius fortis versatur,& est ordo,Aius oino fortis & magnus cernitur .i. decernitur,& rõ probatur maxime.i.pcipue ex duabus rebus,qua℞ vna ponitur in despicientia .i. contemptu re℞ externa℞.i.extra nos posita℞ vt sunt diuitiæ,Cũ sit persuasum sup.animo forti & magno,hoiem nihil .i. non aliquid, non oportere .i. decere aliquid,aut admirari tanq̃ magnum, ex hoc primo aspectu,aut optare tanq̃ vtile,aut expetere tanq̃ sibi debitũ,& necessarium. Nisi illud quod sit honestum & decorum, & nulli pro non,& vlli nõ succũbere.i.superari vlli, neque perturbationi animi,neque fortunæ.Alterius res est,vt cum.i.postq̃ tu qui sup. fortem animum hr̃e uis,sis affectus animo,ita vt dixit supra geras .i.

publice

publice facias res magnas,& geras quidem.i.certe illas.s.res magnas,&.i.et maxime vtiles.s.vt.i. veluti. Arduas vehe. & plenas laborum & periculorum. Tum.i.pariter causa vitæ,tū.i.pariter causa sup.multarum rerum,quæ pertinent ad vitam. Ois splen.& am.i. magnificentia quæ est in aio forti & magno est harum duarum rerum .i. pertinet ad has duas res.s.nihil admirari,optare,& eapetere,nisi quod honestum & decorum,& nihil quod magnum maxime vtile arduum laborum,ac periculorum plenū,& ego addo, & in posteriore.s.re. vltra splendorē & amplitudinem, ēt vtilitatem, qa dixit illas qdem & maxime vtiles. Aūt pro sed causa & ratio efficiens.i.q efficit magnos viros,est in priore.i.in priori re,hoc est in despicientia rerum externarum,& in eapetitione solius honesti,& decori.Enim pro qa illud quod facit aios excellentes,& contemnētes humana.i.res humanas,est in eo.s.priore. Aūt pro sed idipsum.s.q excellentes aios & humana contēnentes facit, cernitur .i.decernitur & comprobatur in duos,&.i.pariter,hæc est primo loco,si tu iudices id solum bonum quod honestū sit,& .i. pariter hic est secundo,si tu sis liber à perturbatione animi. Nam &.i.et dicendū est fortis & magni animi sup.esse.i.pertinere ad fortem & magnum aium,ducere.i.æstimare ea quæ vīr plerisque.s.male affectantibus eximia,& præclara,cuiusmodi amplę dignitates,& magistratus,ac fortunæ strepitus, q; pro & contemnere ea rōne stabili & firma. Et ferre.i.tolerare ea quæ vīr acerba, quorum multa,& varia versantur in vita & fortuna hoium, ita.i. eo modo,vt nihil discedas a statu naturæ.i.à mentis tranquillitate, quæ cum sit naturalis extrema eaturbare non debet,& nihil discedas à dignitate sapientis.i.ab eo quod sapienti viro dignum est,& cobusti animi & magnæ cōstantiæ.i.pertinet ad robustum.i.fortem aium,& ad magnam constantiam. Aūt pro sed,non consentaneū .i.non est verisimile,& ita non est sentiendum eum aium .s. qui non frangitur.i.non possit frangi metu,frangi.i.q frāgatur cupiditate. Nec consentaneum est eum q præstiterit.i. præstanter exhibuerit se inuictum a labore,vinci voluptate. Quamobrem, & .i.ēt hæc quæ dicta sunt cupiditas & volupeas sunt fugienda sup. viro forti. Enim pro qa,nihil est tam.i.tm angusti,& parui.i. pusillanimi,q̄.i.quantum amare diuitias, & sup. nihil est honestius & magnificentius,q̄ contemnere pecuniam, si non habeas supp. eam, & conferre sup. pecuniam si habeas eam ad beneficentiā & liberalitatem.Non.n.sunt prodigendæ pecuniæ,sed honeste eapetendæ. Cupiditas gloriæ est ēt cauenda,vt diai supra. Enim pro qa ipsa cupiditas gloriæ,& ambitio eripit.i.aufert & subtrahit libertatem sup.animi pro qua sup.libertate retinenda, ois contentio, idest cōcertatio,& pugna debet esse viris magnanimis. Vero pro sed,nec imperia sup.sunt expetenda viro forti,ac.i.imo sup. imperia sunt interdū non accipienda si offerantur,ac pro sunt sup.deponenda viro forti nonnunq̄ .i. aliqn̄ ; qn̄ .s. aut minus honesta decoraq. illi sint. Accipitur aūt hic imperium pro ea potestate, quam pro tpe vir strenuus in milites, quibus imperabat exercebat,non pro rerum monarchia. Autem pro sed vacandum est .i. vacuum esse oportet omni perturbatione animi, tum .i. pariter cupiditate,& metu,tum.i.pariter ēt ægritudine,tædio, aut amaritudine,qua qd ægre fertur; & voluptate .i. illicita delectatione animi,& ita,vt tranquillitas,& securitas.i.separatio à curis adsit, quæ.s.securitas afferat non temeritatem,sed tum.i.pariter etiam dignitatem.i.condignam maiestatem. Autem pro sed multi sunt & fuerunt,q eapetentes eam,quam dico tranquillitatem remouerunt se à negocijs publicis,& perfugerunt.i.tanq̄ in locum tutiorem se receperunt ad ocium.i.ad vacationem rerum precipue publicarum. In his.i.inter hos q sic perfugerunt.i.etiam nobilissimi philosophi & longe principes.i.longe ante alios in philosophia principatum obtinentes,& qdam hoies seueri .i. frigide sequentes verum,& graues.i. multum constantes. nec potuerunt ferre.i.perpeti mores populi, nec principum : & vixerunt nonnulli in agris delectati sua re familiari. Idem propositum fuit his .i.huiusmodi viris quod regibus,vt .s. ne qua.i.non aliqua re egerent,& ne.i.vt non parerent,cui .i. alicui & vt sup. vterentur libertate,cuius .s. libertatis proprium est viuere sicut velis. Quare.i.quamobrem,cum.i.quandoquidem hoc .s. quod dicti appetunt,sit commune potentiæ cupidorum,q liberi esse, & nulla re egere volunt,cum his quos ociosos diai, alteri.s.priores iam dictorum hoc cupidi arbitrantur se posse adipisci.i.obtinere id, vt .s.libere & sine egestate uiuant,si habeant magnas opes, alteri .s. philosophi,& eorum similes arbitrantur se posse adipisci id,si sint contenti,& suo.i.sua re,& paruo.i.ea modica,in quo.i.in qua re, sententia.i.iudicium,& opinio neutrorum.i.neque cupidorum, neque contemnentium,est contemnenda .i. aspernanda, omnino.i.naturaliter,sed vita ociosorum.i.in ocio,non autem cessatione,sed priuatione duntaxat magistratuum & rerumpu. diligentium est,& .i. pariter facilior & tutior,& minus grauis, aut molesta alijs. Autem pro sed,uita sup. eorum qui se accommodauerunt,id est commodos & idoneos fecerunt ad remp. & ad magnas res gerendas est fructuosior generi hominum, & aptior ad claritatem & amplitudinem. Quapropter concedendum .i. ignoscendum,aut permittendum sit forsitan & .i. pariter his nō capessentibus.i.non acceptantibus remp.i.administrationem reipub.i.qui existentes excellenti ingenio dederunt sese doctrinæ, .i.applicuerunt se ad docendum,&.i.pariter his qui impediti aut imbecillitate valetudinis .i. quia valetudinarij sunt aut aliqua causa grauiore .i. maioris pensi, ac momenti recesserunt à rep.i. ab eius administratione,cum concederent.i. vltro permitterent alijs potestatem & laudem eius.s.reip.administrandæ. Autem pro sed,ego puto his quibus nulla talis causa sit,si ipsi supp. dicant se despicere ea quæ plerique admirentur .s. imperia & magistratus non modo non dandum sup. esse laudi,verumetiam vitio, quorum iudicium non approbare in eo q contemnant,& putant,id est reputent pro nihilo,gloriam,& difficile factu.i.vt fiat,sed sup. tales vīr timere labores vt molestias,tum .i.pariter offensionum dum gererent,tum.i.pariter repulsarum dum peterent,quasi quādam igoominiam & infamiam. Enim pro quia sunt sup. homines qui constent.i.constantes,& vniformes sibi sint parum in cōtrarijs .i. aduersis ferendis,& qui contemnant seuerissime voluptatem,ut sint meliores.i.impatientiores, & vincibiliores quam deceat in dolore,& qui negligant gloriam,& sup. frangantur infamia.i.qui fortiter contemnunt delicias carnis,& strepitum fortunæ,sed possunt pati modicum dolorem, aut modicam contumeliam æquanimiter, quales hodie conspiciuntur plures totos dies orombus in templis impatientes,& cum reddiderit pro modica offensione in familiares debacchantes, & ferè insanientes. Atque q.i.certe faciunt sup. ea quæ dicta sunt non satis constanter. Sed magistratus sunt adipiscendi, & resp. est gerenda omni cunctatione.i.mora & dubitatione abiecta his.i.ab his qui habēt à natura adiumenta rerum gerendarum.s.virtutes quas Cardinales vocant. Enim pro qoia nec ciuitas potest aliter regi,q.s.si petāt magistratus qui idonei sunt, nec magnitudo animi potest aliter declarari. Autem pro sed,& magnificentia,& despicientia rerum homanarum, & tranquillitas animi,atque securitas, quam sæpe dico sic adhibenda capessentibus.i.adire cupientibus rem, nihil.i.in nullo minus, q̄ adhibenda sit philosophis.i.philosophari volentibos,& haud.i.non scio,an etiam magis sit sup.adhibenda remp.capessentibus q̄ philosophis. Siquidem.i.quia certe,qui sup.remp.gerant futuri sunt nec anaij, si quid offensionis occurrat,victuri sunt. Cum grauitate & constantia, quæ.i.cuiusmodi ornamenta sunt eo.i.tanto faciliora philosophis, quo.i.quanto minus multa.i.pauciora negocia patent in vita eorum,quæ fortuna feriat.i.ferire,hoc est percutere possit. Et quo.i.ex quo egēt minus multis rebus,& quia non pn̄t tam grauiter cadere si quid aduersi eueniat. Quocirca.i.quapropter maiores motus animorum concitantur non sine causa gerentibus remp.& maiora sunt efficienda gerentibus remp.q̄ quietis.i.in ocio degētibus, quo.i. pro quo,vel pro quanto magnitudo animi & vacuitas.i.euacuatio ab angoribus.i.anxietatibus est magis adhibenda his.s.remp. gerentibus,quam quietis. Autem pro sed,is supp. qui accedit ad remp. gerendam caueat ne consideret modo.i.solummodo id.s. quam.i.quantum honesta sit illa res.s.administratio reip.sed etiā consideret sup. vt habeat facultatem faciendi.i.recte gerendi. In quo.i.in qua re considerandum est ipsi sup.gerere volenti,ne aut desperet temere.i.sine legitima ratione .s. propter ignauiam.i. inertiam suam, aut ne confidat nimis propter cupiditatem supp. gubernandi,qua excæcatus non videat quam ineptus sit. Autem, pro sed,diligens præparatio est adhibenda supp. tibi in omnibus negocijs.i.rebus administrandis,priusquam aggrediare.i. aggrediaris sup. earum administrationem.

Non autem consentaneum.) Pro eo quod est,non est probabile,siue pugnans,neque cohæret,&c. DOCT. interpr.

Omnino) Partitur fortitudinem in domesticam,& politicam. Domestica priuatum animum armat aduersus fortunam,de qua diait Horat. DOCT. interp.

Aequam memento rebus in arduis
Seruare mentem,non secus in bonis
Ab insolenti temperatam Lætitia

Politica tuetur societatem ciuile hominum.

[Cauenda est, &c.) Inuictum animum aduersus gloriem gerere oportet. [Multi autem & sunt) De ijs,qui se à Rep.remouerunt, περὶ τῆς ἀπάθειας,

ARGVMENTVM.

Longe fortius esse ciuilibus in rebus quam bellicis antecellere, multis argumentis docet, nonnullisq; de se.

SED cum plerique arbitrentur res bellicas maiores esse, quam vrbanas; minuẽda est hæc opinio. multi enim bella sæpe quæsiuerũt pp gloriæ cupiditatem: atq; in magnis animis, ingenijsq. id plerunque contingit, eoq. magis, si sunt ad rem militarem apti, & cupidi bellorum gerendorũ. vere aũt si volumus iudicare, multæ rex extiterunt, vrbanę maiores, clarioresq., q̃ bellicę. quamuis enim Themistocles iure laudetur, & sit eius nomen, q̃ Solonis illustrius, citeturq. Salamis clarissimæ testis victoriæ, quę anteponatur consilio Solonis, ei, quo primum constituit Ariopagitas: nõ minus præclarum hoc, q̃ illud iudicandum est. illud enim semel profuit, hoc semper pderit ciuitati. hoc cõsilio leges Atheniensiũ, hoc maiorum instituta seruantur. & Themistocles quidẽ nihil dixerit, in quo ipse Areopagũ adiuuerit: at ille adiuuit Themistoclem. est.n. bellum gestum cõsilio senatus eius, qui à Solone erat cõstitutus, licet eadem de Pausania, Lysandroq. dicere. quorũ rebus gestis q̃q̃ imperium Lacedæmoniorum dilatatum putatur: tñ ne minima quidem ex parte Lycurgi legibus, & disciplinæ conferendi sunt. quinetiã ob has ipsas caussas & paratiores habuerũt exercitus, & fortiores. Mihi qdem neque, pueris nobis, M. Scaurus, C. Mario, neque, cũ versaremur in rep. Q. Catulus Cn. Pompeio cedere videbatur. Parua.n. sunt foris arma, nisi est consilium domi. nec plus Africanus, singularis & vir, & imperator, in excidẽda Numantia reip. profuit, q̃ eodem tpe P. Nasica priuatus, cum Tyberium Gracchũ interemit, q̃q̃ hæc quidem res non solũ ex domestica est rõne: attingit etiam & bellicam, qm̃ vi, manuq. confecta est. sed tamen idipsum gestũ est cõsilio vrbano, sine exercitu. illud aũt optimum est, in quo me inuadi solere ab inuidis, & improbis audio:

Cædant arma togæ: concedat laurea linguæ.

vt enim alios omittã, nobis remp. gubernantibus non ne togæ arma cessere? neque.n. in rep. periculũ fuit grauius vnq̃, nec maius ocium. ita cõsilijs, diligentiaq. nr̃a celeriter de manibus audacissimorũ ciuium delapsa arma ipsa ceciderũt. quæ res igitur gesta est vnq̃ in bello tanta? qs triũphus conferendus? licet enim, Marce fili, apud te gloriari, ad quẽ & hereditas huius gloriæ, & factorum imitatio pertinet. mihi quidẽ certe, vir abundans bellicis laudibus, Cn. Põpeius, multis audientibus, hoc tribuit, vt diceret, frustra se tertium triũphum deportaturum fuisse, nisi meo in remp. beneficio, vbi triumpharet, esset habiturus. Sũt ergo domesticę fortitudines nõ inferiores militarib⁹: in quibus plus ẽt, q̃ in his, operæ, studijq. ponendum est. Oĩno.n. illud honestũ, quod ex aĩo excelso, magnificoq. quærimus, animi efficitur, nõ corporis viribus. Exercendum tñ est corpus, & ita afficiendũ, vt obedire consilio, rõniq. possit in exequẽdis negocijs, & in labore tolerãdo. honestũ aũt id, quod exqrimus, totum est positũ in animi cura, & cogitatione. in quo nõ minorem vtilitatẽ afferũt, q togati reip. præsunt, q̃ qui bella gerunt. itaq; eorum cõsilio sæpe aut nõ suscepta, aut confecta bella sunt, nõnunquam ẽt illata: vt M. Catonis cõsilio bellum tertiũ Punicum: in quo ẽt mortui valuit auctoritas. quare expetẽda quidẽ magis est decernẽdi ratio, q̃ decertandi fortitudo: sed cauẽdum, ne id bellandi magis fuga, q̃ vtilitatis rõne, faciamus. Bellum aũt ita suscipiatur, vt nihil aliud, nisi pax quæsita videatur. Fortis vero animi, & cõstantis est, nõ perturbari in rebus asperis, nec tumultuantem de gradu deijci, vt dr̃; sed pręsentis animi vti consilio, nec à rõne discedere. q̃q̃ hoc animi, illud ẽt ingenij magni est, pcipere cogitatione futura, & aliquãto ante constituere, qd accidere possit in vtrãque partem; & quid agendum sit, cum qd euenerit; nec cõmittere aliquid, vt aliqñ dicendum sit, nõ putaram. hęc sunt opera magni animi, & excelsi, & prudentia, consilioq fidentis. temere aũt in acie versari, & manu cũ hoste cõfligere, imane qddã, & belluarũ simile est. sed, cũ tp̃s est, necessitasq. postulat, decertãdũ manu est, & mors seruituti, turpitudiniq. anteponẽda.

PETR. MARS.

SED cum plerique) Digreditur Cic. à præceptis tradendis de ipsa fortitudine & magnanimitate, & res vrbanas & consilia eorum, qui remp. togati gubernant, bellicæ laudi & gloriæ contra multorum opinionem præponit. hæ quippe facultates, gubernatio ciuilis, & rei militaris præstantia de principatu inter se certant, & adhuc sub iudice lis est. C. tñ nonnullis rationibus & exemplis conator ostendere domesticam disciplinam, & consilia vrbana bellicis laudibus pręferenda esse, & in hoc. Cic. causam agit suam, qm̃ ipse togatos remp. sceleratorum manibus eripuit asseruitq;. Ideo Q. Catulus princeps Senatorij ordinis & auctor publici consilij, frequẽtissimo Senatu Ciceronem patrem patriæ appellauit, cui ẽt togato primum supplicatio contigit, post vrbem cõditam, vt ipse gloriatur in tertia actione in Verrem. hæc oratio dr̃ positio, qua consideramus de aliqua re pposita. constat locis ad laudẽ pertinentibus & vituperationẽ, respicitq. hos fines, honestum, vtile, iustum, ac legitimũ. talis est eiusdẽ Cic. positio in Rhet. Boni ne plus, an mali attulerit hominibus & ciuitatibus eloquentia. Theses, inqt Fabius, quę sumuntur ex rerum cõparatione, vt rusticana vita, an vrbana potior, iurisperiti an militaris uiri laus maior, miræ sunt ad exercitationẽ dicẽdi speciosæ, atq; vberes, quæ uel ad suadendi officium, uel ẽt ad iudiciorũ disceptationem iuuant plurimum. hæc thesis in causa Murænæ a Tullio tractatur uberrime. [Pleriq;) Maior pars hoium. hæc oĩa eo spectant, ut Cic. glorietur sibi togato arma cessisse, & remp. cõsilijs suis a nefarij coniuratione liberatã esse, quę hoc carmine testatus est, O fortunatã natam me consule Romam. [Res bellicas) Ea quæ fiunt in bello magis esse laudanda, quã gesta urbana & Senatoria. [Minuẽda) Confutanda. approbãdum inqt esse aliter esse ac pleriq; putant. [Multi enim) Ratio quare hæc opinio minuẽda est, qm̃ inqt multi bella quæruot nõ pp rem ipsam & honestatem, sed pp gloriam. vnde si talibus nõ esset gloria proposita nullo modo pugnarent, ostendendum est igitur ipsos posse in toga maiorẽ laudem consequi, q̃ in castris. [Gloriæ) Bellicæ, quam ducũt esse maximam, & maxime quærũt hãc gloriam fortes & magnanimi, & si opportunitatem nacti patriæ iniuriam inferunt, ut Cæsar fecit. unde Cic. uult hanc gloriã diminuere, ut alij quęrant potius gloriam urbanã quam bellicã, ne patria detrimẽto afficiatur à cupidis bellicæ gloriæ, quod sub Cęsare passa est, q in arma fureos patriã occupauit omissis causis forẽsibus Senatorijsq. muneribus, quæ ornate ac splẽdide potuisset obire. Erat.n. literatissimus, & post Cic. facile secũdus, aut forte Cic. par, si tubarũ clangor, strepitusq. armorũ à causis agẽdis eũ non auertisset. [Id) Quærere bella pp gloriæ cupiditatẽ. [Plerunque contigit) Accidit sæpius. & euenit in animis magni pclarisq. ingenij. Vnde in bello sunt ferociores. [Eoq. magis) Tãto magis id euenit illis, q magno aio prædiri sunt & ingenio. [Apti) Præstãtes robore corporis & mẽbrorũ optima ualetudine. [Cupidi) Suap. na. [Bellorũ) i. si eorum natura ad id inclinatur. [Vere aũt) Facit propositionem disputationis, & cõfutat id quod ab eo q alteram partẽ tueretur, dici posset. [Multæ res vrbanæ) Gesta cõsilio senatorum vrbanorũ. [Maiores) Maioris laudis & gloriæ quã gesta bellica. [Iudicare vere) Sine fraude & vt veritas ipsa reqrit. [Quãuis enim) Hæc est confutatio quã dixi. & facit cõparationẽ inter Themistoclẽ & Solonem, pponitq. facta & consilia Solonis. quamuis nomen Themistoclis illustrius sit pp victoriam Salaminiam de Xerxe. [Iure) Merito. [Laudetur) Ab orato

r. bus

ribus & historicis supradixit, Hinc rhetorum campus de Salamine. [Eius.) Themistoclis. [Nomen) Fama rerum gestarum & victoriæ bellicę. [Illustrius) Maioris splendoris & gloriæ. [Citetur) Vocetur in testimoniū. Trāslatio est ab his q citātur vt testes sint. Salamis insula, vbi Themistocles vicit Xerxē nauali pugna .i. quāuis testis sit huius gloriæ victoria ad Salaminē. [Quæ) Victoria. [Anteponatur) Ab oratorib. [Cōsilio Solonis, & laudibus, quas meruit cōsilijs verbalis, & prudētia in constituēdo Senatu ac legibus. [Anteponat) .s. ab oratoribus, q quotānis laudes Themistoclis, & aliorum q in bello operā patriæ nauauerant, celebrabant. Solon vnus fuit ex septē sapiētibus Execestide filius auctore Laertio, siue Euphorionis, vt Didymus grammaticus scribit, patria Salaminius: Athenis claruit regnāte Tarqnio prisco Romę, à Codro paternū genus ducebat, maternū vero à Pisistrato tyrāno, Atheniēsibus leges heroico carmine scripsit, & Areopagū cōstituit .i. senatū, & quadringētos legit senatores. [Areopagitas) Quadringētos senatores. Areopagus erat vicus Martis, in quo cōstitutus fuit senatus à Solone. collis auctore Herod. lib. 8. ę regione ad arcē Athenarum Areopagus vocabatur. [Hoc) Cōstituere Areopagitas & ipsum senatū. [Quā illud) Victoria ipsius Them. ad Salaminē. [Illud .n.) rō quare nō erat minus pclarum illud .i. victoria de barbaris ad Salaminē. [Hoc) Cōstitutio Areopagitarum & senatus pderit semp, illud vero semel. [Ciuitati) Athenis. [Hoc cōsilio) Solonis. [Leges) Quas ipse tulit. [Maiorum instituta) Mores optimi Atheniēsiu. [Et Themi. qdē) Hæc est altera rō, qua suā propositionē probat, res .s. vrbanas esse maiores bellicis. [Areopagō) Senatum constituendum. [At il.) Solon. [Adiuuit) Themi pp senatores, quos instituerat, quorum cōsilio id bellum gestum est, ergo Solon adiuuit Themi. Themistocles aūt non adiuuit Solonē, post pugnā Marathoniam de qua dictū est. Themi. monuit Athenienses illā victoriam non finem, sed causam esse maioris belli. Vnde ducētæ naues factæ sunt, cū nunciaretur Xerxem ingenti comparata classe ad Græciā occupandā, & in primis Athenas ad nauigare. consuluerunt oraculum Delphicum, qbus Pythia respōdit, vt muris ligneis se munirent. oraculum tale fuit, vt auctor est Eusebius, lib. 5. de pparatione Euangelica: Effugite extremas mūdi, & penetrate sub oras: Ne miseri tardate, feret fuga sola salutē. Nō saluū caput vllū, nō pes ue manus ne Vlla, nec in reliquo pars denīq; corpore salua. Curribus ecce furit vectus, quē Syria mittit, Mitis erit nulli, capiet ferus oīa Maurus. Non tēplis diuū parcet, nō mœnibus vrbis: Cūcta igni cōsumet. an ipsa exterrita magno Sudore aspicitis superum simulacra madere? Lignea mœnia dat Pallas, quā cōdidit vrbi. Inde optata salus felix, & palma sequetur, Si tū pugnā non expectarit equestrē. Tu vero Salamis vel cū successerit æstas, Vel cū tristis hyems, proprijs priuabere natis. Oraculū datum Lacedæmonijs tale fuit: Qui Spartam antiq colitis, vel mœnia vestra, A Persis deuicta cadēt, vel regis adēpti Herculæ mortē grauiter plāgetis amarum. qm̄ in eo bello vt dictum est, Leonidas Rex Lacedæmoniorum, q erat de gn̄e Herculis cecidit ad Thermopylas, cū illas angustias custodiret, & ideo dicit Trogus, Initio huius belli sciscitātibus oracula Delphis rn̄sum fuerat, aut regi Spartanorum, aut vrbi cadendū, & iccirco cū Leonidas ad bellū pficisceret, ita suos firmauerat, vt regē se parato ad moriēdū aīo scirent. Angustias pterea occupauerat, vt cū paucis aut maiore gloria vinceret, aut minore dāno reip. caderet, oraculū datū Atheniēsibus, cū nemo intelligeret, Them. nauiū psidiū demōstrari interpretatus, psuadet oibus patriam municipes esse nō mœnia, ciuitatēq. nō in edificijs, sed in ciuibus positā, melius itaque salutē oīuib⁹ quā vrbi cōmissuros huius sniæ ēt auctorē deū esse dicēs. Probato itaq; consilio cōiuget liberosq. cū preciosissimis rebus in insulas relicta vrbe emādat, ipsi armati naues cōscēdūt, arcem relinquētes sacerdotibus paucisq. maioribus natu, & sacra ēt pcuranda, & Themi. eligit angustias Salaminij freti, timēs ne a multitudine hostiliū nauium circunueniretur. Vnde in freto Salaminio pugnatū est, & paruo numero nauium maxima post hoium memoriā classis Persarum deuicta est. Persæ in fugā versi sunt, in qua trepidatione multæ submersæ naues, multæ captæ sunt, plures tñ non minus sæuitiam regis quam hostē timētes domū concessere. Hac victoria Themi. Imperator nobilitatus est, q ante hanc pugnam noctu surgebat per vrbem tanq lymphatus discurrens, nec capiens qetē dicebat se excitari trophæis & victoriam Miltiadis, q apud Marathonem Persas vicerat, nec erat aliqua victoria, quæ cū Marathonio trophæo posset cōparari. Themi. Neoclis filius fuit, cui ob res gestas, auctore Æmilio Probo nemo pfertur, & pauci pares putātur. [Licet eadē de Pausania Lysandroq. dicere) pausanias Lacedæmonius clarus Imperator, sed varius in oi gn̄e vitæ fuit. Nam vt virtutibus multis enituit, sic vitijs obrutus est, & denigratus. hic vt dictū est, vna cum Aristide Atheniensi vicit Mardonium apud Platæas cū ducentis millibus peditū viritim electis, & 20. equitum, & ex præda tripodem aureū Delphis posuit epigrāmate inscripto in hanc sententiam: Suo ductu barbaros apud Platæas esse deletos, eiusq. victoriæ causa Apollini donū dedisse. Post hoc plium missus est cum classe Cyprū & Hellespontū, vt inde barbarorum præsidia depelleret, quæ oia feliici euētu peregit, & Byzantiū expugnauit, sed hanc belli gloriā in glia morte deturpauit. Aristocles pater Lysandri ex psapia minime regia, ceterū ea Heraclidarum gn̄e natus esse dr̄, inquit Plutar. Lysander Lacedæmonius magis felicitate, quā virtute sibi gloriam cōparauit, in rei familiaris educatus angustia, sese patriæ, legibus obtēperantem, si qs alter, præbuit, cui honoris cupiditas & cōtentionis studium a Laconica disciplina permāsit innatū, Clarus imperator fuit, q cum Athenas p deditionem cepisset, 30. viros vrbi pposuit, & Chalybiū arci gubernatorē, inde statuā sibi præfectisq. suis erexit, quo rpe maxima animi elatione vti visus est, qm̄ ipsi Grecorum primo perinde ac deo p ciuitates aręerectæ sunt, & sacrificia instituta, eiq. ante oēs pæanes decantati, quorum vnus tale habebat initiū: Almæ græciæ imperatorē ab altissima Sparta diuinis celebremus laudibus. Ioparan Chœrilum poetā semper secū habuit, vt res à se gestas versibus celebraret, tādem cū Thebanos inuaderet, apud Hallartū oppidum Bœotię à Neochoro interfectus est. Facit igitur cōparationem inter Pausaniā Lysandrumq clarissimos impatores exercitus & reges, q rebus gestis imperiū Lacedæmoniorum dilatarūt, & Lycurgum q Lacedæmonijs leges dedit, & sic ostēdit plura Lycurgū quam illos fecisse, quāuis duce Lysandro Athenienses à Lacedæmonijs victi fuerint in bello Peloponnesiaco, quod Thucydides literis mādauit. Lysander .n. bellū confecit, quod per 26. annos durauerat inter Athenienses & Peloponnesios. vnde bellū Peloponnesiacū dictum est, & Lacedæmonij sunt in Pelopōneso, Messenij, Achæi Dores, Argiui, Elei, Arcades. hi .n. populi illā incolunt peninsulā, in cuius isthmo est Corinthus caput Achaiæ. hi populi cū Lacedęmonijs faciebāt, Athenienses ēt suos habebāt socios. [Licet dicere) Possumus afferre idē quod de Themistocle & Solone. [Rebus gestis) Præstātia bellica & victorijs. [Lacedæmonis) Lacedæmō est vrbs Pelopōnensi, quæ & Sparta dr̄, clarissima quondā & institutis & armis. [Dilatatū) Amplitatum & propagatū. Nam Lysander Athenas cepit. Pausanias Persas vicit, expugnauit Byzantiū, & Ex Cypro atq; Hellespōto deduxit barbarorum psidia. [Tamen) Quāuis imperiū fuerit p illos dilatatū. [Tamē ne minima qdem) Nō modo nō magna, sed nulla ea parte comparandi sunt gloriæ Lycurgi, quā ille meruit ob leges sanctissimas, quas Lacedæmonijs tulit. [Cōferendi) Cōparandi. Lycurgus auctore Trogo, cū fratri suo Polybitæ Spartanorum regi successisset, regnumq. sibi vēdicare potuisset, Charilao fratris filio, q posthumus fuerat cū adoleuisset, regnū restituit, ut intelligerent oēs quanto plus apud bonos pietatis iura, quā oēs opes valerent. Medio igit tpe dū infans adolescit, & ipse tanq tutor regis regnum administrat, leges nō habentibus Lacedæmonijs instituit, nō inuētione earum magis quā exemplo clarus, siqdem nihil lege in alios sanxit, cuius nō ipse primus documenta daret, populum in obseq a principum, principes ad iustitiā infimorum formauit, parsimoniam oibus psuasit, existimās laborem militiæ assidua frugalitatis cōsuetudine faciliorē fore emi singula nō pecunia, sed cōpensatione mercium iussit auri argētiq. vsum veluti materiam oium scelerū sustulit. Administrationē reip. p ordines diuisit, regibusq. potestatē bellorum, successiones, senatui custodiam legum, populo sublegēdi senatum vel creādi quos uellet potestatem permisit, fundos oium æqualiter in oēs diuisit, ut æquata patrimonia nemiē potētiorem alijs redderent, cōuiuari oēs publice iussit, ne alicui diuitiæ vel luxuriæ in occulto essent. Iuuenibus non amplius vna veste vti toto anno pmisit, nec quenq cultius quā alterum progredi, nec epulari opulentius, ne imitatio in luxuriā uerteretur. pueros impuberes nō in forum sed in agrō duci præcepit, ut primos annos nō in luxuria, sed in ope laboribus agerēt. Nihil eos somni causa substernere, & uitā sine pulmēto degere, neq; prius in vrbē redire, quā viri facti essent. statuit virgines sine dote nubere, iussit vt vxores eligerētur nō pecunia seuerius, quo matrimonia sua viri coercerēt, cum nullis frænis tenerent ipsius dotis maximū honorē nō diuitū, & potentū, sed pro gradu senum esse voluit, nec sane vsq terrarū honoratiorē locū senectus habuit. Hæc qm̄ principio solutis antea morib. dura videbant esse, auctorē eorū Apollinē Delphicū finxit, ea se ex pcepto numinis attulisse, ut cōsuescēdi tædiū, metus religionis euinceret. deniq; ut æternitatē legibus suis daret, iureiurando astrinxit ciues, nihil eos de

fuis legibus mutaturos,priusq̄ reuerteret, & se ad oraculum pfi
cisci simulauit, cõsoliturum qd addẽdum mutandũ ne in legibus
videret,sed in Cretã profectus est,ibiq. ppetuum exiliũ egit,abij
ciq. in mare ossa sua moriẽs iussit,ne relatis aliqn̄ Lacedæmonẽ
Spartiatæ iurisiurãdi religione solutos in dissoluẽdis legibus se
arbitrarent.[Qu neuã)Immo.[Ob has ipsas causas)pp discipli
nã leges,& educationẽ iuuenũ,vt pcepit Lycurgus.[Habuerõt)
Pausanias.f.& Lysander Imparores exercitus, oã reges Lacedæ
monij habebãt potestatem bellorũ,vt dictũ est.[Paratiores) In-
structiores ad pugnã,& inflãmatos cupiditate vincẽdi, nec mor
tem curabãt,vt sanctis legibus patriæ obsequerent.in Tusc.disp.
loquẽs de Lacedæmonijs ait,Fuit hæc gẽs fortis, dũ Lycurgi le-
ges vigebãt &,estote forte Spartiatæ, magnã vim habet reip. di-
sciplina [Fortiores)Promptiores ad oia pericula & labores pp bo
nã educationẽ,& leges Lycurgi q̄ talia iubebant,semp.n.se exer
cebãt varijs gymnasijs,& pueri flagellis ad arã Dianæ cædebant,
& nunq̄ exclamabãt.[Mihi qoi) Hactenus de Græcis,nũc de R.
ponit exẽpla,& cõparat M.Scaurum principẽ senatus tpe suo,&
sæpenumero auctorẽ pub.cõsilij Mario Arpinati, q bellica laude
claruit & septies consul fuit,de quo Liuius: Marius vir, cuius si
examinarẽtur cum virtutibus vitia,haud facile sit dictu,vtrũ bel-
lo melior,an pace pniciosior fuerit,adeo quã remp.armatus ser
uauit eam primo togatus omni ser lere fraudis, postremo armis
euertit.editis multis sceleribus in vlt.cõsulatu idib.Ian.decessit,
expertus oia quę optima fortuna & pessima dare homini põt.[No
bis pueris) cũ ego essem puer.Ideo ait in,pœmio de orat.Prima
ætate incidimus in ipsam disciplinæ veteris pturbationem.intel
ligẽs de bello qd' fuit inter Marium & Syllã.[M.Scaurus) q̄uis
patriciæ gẽtis patrem carbonariũ habuerit.i.q carbones in argẽ
taria officina tractabat.Vnde in parua ętate ambiguus fuit,an ip
se patrẽ imitaret,an ad honores aspiraret,sed cũ gloriam sibi elo
quentia cõparasset,ad maiorem fortunã & munera reip.obeũda
aiom applicauit.Vnde postea ɔsul factus legẽ tulit de sumptibus
& suffragijs libertinorũ. P.Decio p̄tori veste scidit,quod sibi con
suli trãseunti non assurrexit,sellam fregit,dixitq. neqs in ios ad
eũ veniret,qm̄ prætores iura debeant. postea censor factus viam
Aemiliã strauit, & pontem Miluium struxit.Hic est ille Scaurus
pater alterius Scauri,de quo dicet loco suo.de hoc Scauro Silius
lib.8.sic loqiur: His Scaurus monitor, tenero tũ Scaurus in æ-
uo,Sed iã signa dabat nascẽs in sæcula virtus.M Scaurus igr glo-
ria domestica floruit,de Liguribus.n.triũphauit.[Cum versare-
mur)In rep in muneribus reip.& senatorijs muneribus fungere
mur.[Q.Catulos) Fuit optimus senator,q templũ Iouis Capi-
tolini dedicauit, qd' incendio ɔsumptũ Sylla restituerat, & ipse
Catul.inaurauit tegulas,vt ait Plin.lib.3 cum sua ætas varia de
Catulo existimauerit, qd' tegulas æreas capitolij inaurasset pri
mus Catul auctore Plut.in Põp.magnę auctoritatis erat integri
tatis & æquitatis,tũ ciuium oium primus.Videbat aũt hic vir ciui
libus negocijs,quã rei militari aptior.[Co.Põpeio)Qui bellica
gloria claruit,& magnus à deuicta Africa cognominat⁹ est.[Pa
ua sunt arma)Parũ psunt arma extra vrbẽ,si nõ regunt optimo
senatorũ cõsilio.[Domi) In vrbe,nisi ciuitas regat optimis consi
lijs.[Nec plus Africanus) Nũc de Scipione Aemiliano clarissi-
mo Imp q Numãtiam & Carthaginẽ vrbes ferocissimas sustu-
lit,& P.Scip.Nasica loqtur,q optimus vir à senatu iudicatus est,
cũ simulacrũ matris Idææ Romã adueheret de quo Iuuen.Da te
ste Romæ iã sanctum,quã fuit hospes Numinis Idæi.[Singula-
ris vir,)Cui in priuata laude & moribus nemo poterat cõparari.
Nã oĩbus bonis artibus & virtute p̄ditus fuit, & in priuata vita
singularis,et ab omni luxu abhorrẽs. Vnde P.Sulpicio Gallo ho
mini delicato inter alia quæ oblectabat, hoc quoq; pbro dedit,
qd' tunicis vteret manus totas operiẽtibus. Nã vti manicatis tu
nicis apud antiquos indecorũ erat.Et ideo Virg has quoq; vestes
quasi fœmineas criminat,inqt Gel.Et tunicæ manicas, & hñt re
dimicula mitræ.[Et imp.)Bellica laude clarissimus & ɔsilijs mi-
litaribus,quẽadmodũ in vita priuata.Nã apud Numãtiã milita-
rẽ disciplinã correxit aliorũ impatorũ incuria luxuriãtẽ,& sic illã
vrbẽ expugnauit Filius fuit Pauli Aemilij Macedonici adoptat⁹
à filio maioris Africani valetudinario.Vñ trãslatus in familiã Sci
pionũ,Aemilianus cognominat⁹ est. Relictus fuit heres à patre
Paulo vna cũ fratre, cui à Scipione natu minore itegra heredi-
tas ɔcessa est,cum ipse in familiã Africani locupletiorẽ trãsisset.
[Exscidẽda)Euertẽda funditus.[Priuatus)Sine magr̄atu.qm̄ ɔsul
erat tũc Mut.Scæuola, q cũ in tãto vrbis discrimine ac senat⁹ ces
sare videret causa fuit vt Scipio Nasica hoc agẽdũ susciper Tib.
Grac.Trib.pl.cũ legem agrariã ferret cõtra intercessionẽ sena-
tus atq; equestris ordinis, vt neqs ex publico agro plusq̄ centum
iugera possideret in eũ sororẽ exarsit,vt M.Octauio collegæ ad-
uersarij partes defendẽti potestatẽ lege abrogaret, seq. & Grac-
chũ fratrem,& Appiũ Claudium socerũ triumuiros ad diuidẽdos
agros crearet. Vñ optimates exagitati,auctore Scipione Nasica,
ipsum occiderũt fragmẽtis subselliorũ, q inter alios illic occisos
insepultus iacuit,& postea in profluentẽ tractus est.irruens tn̄ eũ
Nasica dixit,Qui leges saluas esse cupiũt,me sequãtur. De nece
Gracchorũ dicetur to 11.volu.latius.[Interemit) Auctor fuit vt in
terimeretur,cũ in vrbe seditionẽ moueret.[Hæc res) cædes Grac-
chi.[Ratione domesticã)Cõsilio & in toga.[Attingit bellicum)
partẽ bellicæ virtutis qm̄ opus fuit manu & pedibus subselliorũ
cõficere Gracchũ,sed hoc fecerunt optimates in toga sine exerci
tu.[Cõfecta)Perfecta & absoluta.[Vi)Potẽtia,nõ solum cõsilio
sed et manu,qm̄ manibus senatorũ interfectus est Gracchus, ita
suadẽte Nasica. Primus Saturninus pede subsellij caput Tyberij
pcossit,secũdus fuit L.Rufus.[Sed tñ)q̄uis vi manuq. cõfecta fue
rit.[Vrbano)Senatu domestico. [Sine exer.) Et sic non vi fuisse
res bellica.[Illud aũt optimũ est)Dicit Cic.optimũ esse & veris-
simũ arma.i.p̄stantiam bellicam & laudem cedere togæ.i.cõsilio
senatorũ,& triumphos bellicos cedere eloquentiæ.hunc versum
Cic.cõposuit,cum Catilinæ furores repressisset,volens ostẽdere
se togatũ plura gessisse,q̄ imperatores cũ exercitu.in Hanc Cic.
sciam & iactantiam plures inuecti sunt.& maxime L. Bestia, &
L.Piso eũ reprehenderunt,quod suam in toga laudem imperato
riæ laudi perponeret.Sal.etiã hunc versiculum,quasi plenũ arro
gãtiæ & ventosum criminatus est & M.Ant.cui in.1.Phil.respon
dit [Optimũ)Egregium & summũ.[Inuadi) Reprehendi,& il-
lud.[Arma) i.res militaris,& gloria imperatoria.[Cedãt)Consi
lio rebusq. vrbanis.[Togæ).i.gloriæ togatorũ & vrbanorũ.[Lau
rea).i.triũphus bellicus,& laus imperatoria.Triumphãtes lauro
coronabantur,vnde lauream pro triũpho ponit & laude bellica.
Plinius agẽs de lauro dicit,Laurus triũphis proprie dicãtur, hac
victores Delphis coronabãtur,& triumphantes Romæ. vnius ar
borũ latina lingua nomen imponitur viris,vnius folia distinguũ
tur appellatione.Laureã n.vocamus.[Linguæ).i.oratori & elo-
quẽtiæ.maior inqt laus est eloquẽtiæ, quã imperatoris, q' gloriã
ob res egregie gestas meret Pli.in 7.sic Cic.alloquitur: Salue prĩ
me oium parens patriæ appellate, prime in toga triũphum lin-
guæq. laureã merite,& facundiæ,literarumq. latinarũ parens, at
que vt dictator Cæsar hostis quõdã tuus de te scripsit,oium triũ-
phorũ lauream adepte maiorem, quãto plus est ingenij Romani
terminos pmouisse,quã imperij.[Vt enim) pbat quare optimũ
est illud,Cedãt arma togæ,exẽplo suo,cui togato arma cõiurato-
rũ cessere. L.Catilina bis repulsam passus i petitione ɔsulatus,&
p̄latũ sibi Cic.nouũ hoiem ægre ferẽs cum Lentulo prætore, Ce
thego pluribusq. alijs cõiurauit de cæde cõsulis & senatus,incẽ-
dio vrbis & opprimẽda rep.exercitu quoq; in Etruria cõparato,
ea ɔiuratio Cic.idustria & ɔsilio extincta est,Catilina vrbe pulso,
& tãdẽ in acie occiso auspicijs Antonij cõsulis Cic.collegæ,de re
liqs cõiuratis supplicium sumptũ est. [Gubernãtibus) Rẽp. in oio
consulatu inqt Cic.Arma cõiuratorũ f.[Togę) Mihi togato, qm̄
in toga oppressi cõsilio ipsos armatos.[Grauius) Maius pericu-
lũ quam tunc,cũ nefandissimi ciues in rẽp.coniurarũt.[Maius o-
diũ)Coniuratorũ f.in patriã,oderant.n.rẽp. & ideo ipsam oppri-
mere conabãtur.[Celeriter)Intra paucos dies.[Audacissimorũ)
cõiuratorũ q audebant vltra quam liceret.[Quę res igit)Laudans
se Cic.extollitq. gesta sua in cõsulatu. [Tãta) Tã magna,quãta
fuit mea,cũ cõiuratos oppressi.[Quis triũphus)q̄ bellica laus ali
cuius imperatoris põt cũ mea laude cõferri,de asserta patria op-
pressaq. cõiuratione?[Licet.n.)Possum inqt gloriari apud te ò fi
li citra reprehẽsionẽ iactãtiæ, qm̄ tibi gesta mea narrare possum
& debeo,vt vestigijs insistas meis,& laudes meas imiteris, cũ tur
pe sit à maioribus suis degenerare,& gloriosum sit nouũ hoiem
& obscuris parẽtibus ortũ dare posteris suis initiũ nois & glorię.
vñ gloriatur Cic.maledictis Salustij rñdẽs,Ego meis maioribus
virtute mea p̄luxi,vt si prius noti nõ fuerint,a me accipiãt initiũ
memoriæ suæ. Tu tuis,vita quã turpiter egisti,magnas effudisti
tenebras,vt et si fuerint egregij ciues,certe venerint in obliuio-
ne.Sãctius est.n.me meis reb⁹ florere,quã maiorũ opinione niti,
& ita viuere vt ego sim posteris meis nobilitatis initiũ,& virtutis
exẽplũ.Nobilitas,inqt Sen.facilius crescit quã icipiat. Plato in
epitaphio parẽtũ simulacra inducit,vt sic filios sortitos alloquã
tur.gloria parẽtũ natis,est p̄clarus magnificusq; thesaurus,vt ve-
ro pecunia bonorũq. thesauro & hũc ad posteros nõ trãsmitte-
re,pprie possessionis gloriæq.inopia turpe est à viri gñositate pe
nitus alienũ.[Cn.Põp.)sũm⁹ iperator,quẽ Piso dicebat offensũ
versiculo Ci.egre ferre Ci.gloriã suę p̄poni.Ideo hoc dicit vt ostẽ
dat

dat iudicium Pōpeij de laude sua vrbana, quā meruit asserta pa-
tria. in 2. Philippica tādens M. Antonio dicit, Maxime vero con
sulatū meum Cn. Pomp. probaui. q vt me primum decedens ex
Syria vidit, cōplexus & gratulās meo beneficio patriam se visu-
rū esse dixit. [Tertium tri.) Primus triumphus de Africa fuit, te-
dijt .n. in vrbem triumphans natus quatuor & xx. annos adhuc
eques Ro. qđ nulli ante contigerat, occisis Cn. Domitio proscri
pto, & Hierica rege Numidiæ bellū molientibus. Secūdus fuit de
Hispania victo Sertorio statim inqt Pli. ad solis occasum trans-
gressus excitatis in Pyrenęo tropheis oppida octingēta septua-
ginta sex ab alpibus ad fines Hispaniæ vlterioris in ditionē reda
cta victorię suę adscripsit, & maiore aio Sertoriū domuit, belloq.
ciuili, quod oīa concutiebat externa, extincto, iterum triumpha
les currus eques Ro. induxit. Tertius post consulatū Cic. de Mi-
thridate rege Ponti, quē multis cladibus attritum ad mortem cō
pulit, & Tigrane Rege Armenioꝝ, quem ad deditionem allexit,
& de Piratis quos xl. die in mari fugauit, in cuius laudē Plu. hæc
scri. Maximū ac splendidissimum fuit, & quod Romanoꝝ nemi-
ni hactenus obtigit, qđ trinum è trina orbis parte triumphū du-
xi . primū ex Africa: Secundū ea Europa, Tertium hunc vltimū
ea Asia, quodam modo visus est ex vniuerso ambitu orbis trium
phasse. Pli. ait: Cū oram maritimam prędonibus liberasset & im
perium maris populo R. restituisset, de Asia, Pōto, Armenia, Pa-
phlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Iudæis, Albanis,
Iberia, Insula Creta, Bastarnis, & sup hæc de regibus Mithrida-
te atque Tigrana triūphauit. [Meo be) mea opera & vigilātia
erga remp. nisi patriam asseruisses meam, inqt Pompeius, nō ha
buissem vbi tertiū triumphum agerem. hoc ēt dicit Plut. in vita
Cic. [Sunt ergo) cōcludit per ea q̄ dicta sunt fortitudines dome
sticas & vrbanas nō esse inferiores militaribus. [Domesticę for.)
res gestæ in toga, non in castris. [In qbus) Ecce argm̄, quo res do
mesticas bellicis pponit, qm̄ inqt senatores & q remp. regūt gu-
bernātq. consilio, summa prudentia, & oī actione oīa agunt, q̄
actio corporis actioni pponitur, sed duces exercitus q̄uis & con
silio vtantur, tñ plerunq; corporis viribus rē agunt, in qbus for-
titudinibus domesticis & factis vrbanis. (Plus q̄ in his) Forti-
tudinibus militaribus. i. gestis bestis bellicis. [Plus operæ, maior
animi cura & studiū) qm̄ magna res est rēp. consilio regere vt de
cet. [Operæ) Laboris & curæ animi & volūtatis. [Oīnu .n.) Rō
quare in factis vrbanis plus operæ ponendū sit & studij, qm̄ laus
virtutis efficitur & cōparatur aiu, magis q̄ corporis viribus. [O-
mnino) Prorsus certe. [Illud h.) Illa fortitudinis & magnanimi-
tatis. qppe fortitudo est animi virtus nō corporis. Cyrus apud
Xenophontē lib 3. dicit, Pręlia ais, magis quā viribus corporis iu
dicātur. [Magnifico) magnanimo. magnifici pro magnanimo po
nit. [Viribus animi) Cōsilijs & prudētia, summa animi toleran-
tia, & despiciētia reꝝ humanaꝝ Laus igitur senatoria cū tota se
ac cōstet viribus animi pferenda est laudi bellicæ, q̄ sępius viribus
cōparatur. sed hoc Cic. non concedā, qppe imperatoris est consi
lio regere, & milites ita disponere, vt victoria sequatur, & si Im-
perator valet corporis viribus, & nō consilio, cū ui exercitu cor
ruet. Vnde magis cōsiliū & prudentia quā vires corporis esse de
bet in imperatore, si vtrūq; habebit, victoriosissimus erit, sed viri
bus corporis magis carere pōt Vnde dicit Herod Res cōsilio ge-
stæ, lætus plerunq; est exitus. Icirco ꝯsiderandū est altius, priusq̄
aliqd aggrediamur, ne pęnitētię locus relinquatur. & Fabius Ma
ximus nō viribus corporis, sed cōsilio Annibalē iuueniliter exul
tantē infregit, clausitq́ ppe Linternū. Sed Cic. suā cām agit, vt
dicebā, & res suas in toga extollit iactabundus aliqū vsque ad re
prehēsionē, si vlius vir tute reprehendi pōt. Magnum pfecto fuit
immo maximū remp. Romanam tunc nutantē confirmasse, & as
seruisse, vt non videatur huic laudi aliquis triumphus q̄uis de to
to orbe cōparari posse. Roma .n. à pdonib' occupata, vicisse alias
nationes parꝝ vel potius nihil pderat. Ergo plus fuit ipsam è ma
nibus perditissimoꝝ hoium eripere, quā exteras gētes & natio-
nes Rom. imperio subijcere, & laureā de innumeris gentibus re
portasse minus fuit. Patiatur igit Pōpeius, patiatur Cæsar & alij
victoriosissimi Romani principes Cic. togatum & consilio rēp.
prope ad seruitutem reductam asserentē ipsis armatis præponi,
obtrectatores & maleuoli versiculū illū Cic. criminari desinant,
qm̄ nisi togati consilium fuisset, nihil arma reip prope casuræ cō
ducebant. Immo armis ciuium, si ciues appellandi sunt ciuitatis
hostes, opprimebatur. Veꝝ consulem se Cic. pstitit. aio .n. cōsulē
esse oportet, cōsilio, fide, grauitate, vigilātia, cura, toto deniq; mu
nere consulatus, oī officio, desinat igitur Piso versiculū illum ore
foetido incessere, qđ nil aliud quam teterrimam popinā olebat,
altero ad frōtem sublato, altero ad mētū depresso supercilio pu-
trida caro pecusq;, & cōsul ex tenebricosa popina extractus, gur
ges & heluo, abdomini suo nō laudi atq; glorię natus, & q gene
rū nitore delectabatur, ac fumo. & Cic. sapiētissimo cōsuli, cuius
gloriæ vir turpissimus inuidebat, aliqn̄ popinam inhalauit. [Ta-
men) Quāuis animi virtutibus efficiatꝰ illud honestū, & prima vir
tutis laus sit in animi cura & studio, tñ debemus exercere cor-
pus, vt cū ratio iusserit & necessitas pugnare pro patria, corpus
robustū sit, & labores tolerare possit. exercitatio vires corporis
cōfirmat. cōsuetudo .n. laboꝝ, inqt Cic. alibi, perpessionē dolorū
efficit faciliorē & ipse labor quasi callū obducit dolori, sed ferre
laborē, contēnere vulnus ꝯsuetudo docet, debemus igr exercere
corpus, & nō libidinibus indulgere, quę corpus eneruāt. Vnde Si
lius canit in laudē Romanorū. Pubescit castris miles, galeaq. te
rūtur. Nondū signatæ flaua lanugine malæ. [Afficiendū) Disponē
dum, pparandum cōsilio, vt possit obire ea q̄ ratio faciēda suase-
rit buna valetudo corporis est instrm animi, quo vtitꝰ ad sua mu
nera obeūda, si corpus mala valetudine laborat, non pōt obedire
cōsilio. Adde ēt q fulcturis corporis sustentatꝰ aius. [Exequēdis)
Peragēdis. [Labore) Circa quē fortitudo versatꝰ. igitur curandū
est, vt aio prius, postea corpore valeamus, nihil naturæ desit. & cū
opus erit, vt aius & ratio vti possint corpore idoneo instro ad ne
gotia cū virtute exequēda. [Honestum aūt id) Illa actio studiosa,
quæ à forti viro & magnanimo reqritur & virtutis laus tota tri
buitur aio, nō corpori, & sic bonū ꝯsilio viribus corporis pponi-
tur. [In quo) In qua animi cura, cogitatione, atq; honesto, qđ in
ipsis positū est. [Togati) Sine armis in vrbe remp. cōsilio guber-
nāt. (Gerūt bella) Viribus corporis. s. qm̄ ois laus ꝯsilio tribuitꝰ,
nō corporis viribus. bellū gerenti laus tribuenda est maxime pp
cōsilium, sine quo nihil amplū fieri pōt. [Eorum) Togatorum q
reip psunt. [Aut nō susce pta) Aduersus aliquos, q̄uis prouocaue
rint. [Aut cōfecta) Absoluta q̄ prius initiū habuerāt, vt bellū Pu
nicū, Asiaticum, & alia, qbus tandem finis impositus est ꝯsilio se
natorū. [Suscepta) Cum insurgunt & aliq prouocant. [Aut illa.)
Spōte, nullo prouocāte. [Vt M Catonis) exēplum ponit, quo o-
stēditur bellum illatū Carthaginēsibus ex auctoritate senatoria
togati. M. Cato a senatu in Africā missus est, vt discordias inter
Masinissam regem Numidiæ & Carthaginēses sedaret, q videns
Carthaginem quāuis ad tributum ab Africano redactā, nec ino-
pē nec aliqua calamitate affectā, & armis instructā, omniq. belli
co apparatu, causam ob quam eò missus fuerat, omisit & triduo
Romā reuersus in senatu exposuit Carthaginem ob secundū bel
lū Punicum & tributum quod quotānis pendebat, nō esse factā
imbecilliorē, sed prudentiorem ad rem bellicā, & ficum pcocem
quā inde asportauerat, vniuerso senatui ostēdit, quærens qn̄ pu-
taret id pomū ex arbore lectū, oibus aūt affirmantibus recēs es-
se, fundus inqt, ex quo lectū est trium dierū nauigatione ab vrbe
distat, tā prope hostem habemus qua voce cōmotus senatus bel-
lum suscepit, quo tādem à Scipione Aemiliano deleta Carthago
est Cato inqt Plin. lib. 15.) perniciali odio Carthaginis flagrās,
nepotumq. securitatis anxius cū clamaret in omni senatu Car-
thaginē delendā, attulit quodam die pcocem ex ex prouincia fi-
cū ostendensq́ patribus, interrogo uos inqt, qn̄ hoc pomū dem
ptum putatis ex arbore. cum inter oēs recens esse cōstaret, atqui
tertiū inqt ante diem sarote decerptū, Carthaginem tā prope à
muris habemus hostē, statimq. sumptum ēst tertiū Punicum bel-
li, quo Carthago deleta est, q̄q̄ Catone anno sequenti rapto, su
per oīa quo nihil eqdem duco mirabilius tantā illam vrbem &
de terrarum orbe p centum viginti annos vrbis æmulam vnius
pomi argumēto euersam. Quod nō Trebia, non Thrasimenus,
nō Cannæ busto insignes Romani nominis pficere potuerunt,
nō castra Punica ad tertiū lapidem vallata, portæq. collinæ adeq
tans ipse Annibal, tātò propius Carthaginem pomo adiri Cato
monuit. [In quo) Bello cōficiendo. [Etiam mortui) Qm̄ anno se
quēti q̄ captum est tertium bellum Punicū, diem suū Cato obi-
uit, tñ Romani nō destiterunt ab eo quod Cato persuaserat. Id-
eo auctoritas Catonis in hoc ēt mortui valuit. Scipio tñ Nasica
in senatu suaserat nō delendam Carthaginem. Expugnata fuit à
Scipione cui extra sortē Africa puincia decreta est. [Quare) Cō
cludit p ea quæ dicta sunt magis esse expetēdum optimum consi
liū quam pugnādi fortitudinem. & sic absoluta digressione quā
fecit, ad pcepta fortitudinis & magnanimitatis redit. [Decernē-
di) Iudicādi, ꝯsulēdi, vt fecit Cato. [Quàm decertādi) Pugnādi vi
ribus corporis. [Sed cauēdū) corrigit Cic. hāc partē, & ait optādū
esse potius viuere in senatu, & cōsilio prudētiaq. reip. pspicere,
quā pdire i aciē & pugnare, & magis appetēdā esse gloriā vrbanā
quā bellicam, tanq̄ maiorem. Sed cauendū est ne id fiat pp igna-
uiā, q̄ est inimica fortitudini. [Ne id) expetere magis decernen-

di rõnem.[Fuga)Qua bellum vt timidi fugiamus. [Quam rõne
vtilitatis)Quã quod magis id vtile videatur futurũ reip.Multi.n.
remp.capessunt,& in toga viuunt,non qđ vtile id sit magis reip.
sed qa fugiunt bellicos labores pp ignauiam.ergo quidqd ratio
& vtilitas suaserint domi,militiæq. agendum est,& oia ad cõmu
dũ reip.referenda sunt. [Bellum aũt) Duo posuit decernẽdi rõ-
nem,& decertãdi fortitudinem . Aliqui vtilitate publica poscẽte
bellũ suscipere dñt,& sic Cic. præcipit,quo aio bellum suscipien
dũ sit,vt.s.nil aliud videatur quæri nisi pax . Appian.lib.4.bellorũ
ciuiliũ sic Antonium cõcionantem inducit : A prudentibus cele
riter bella cõficienda sunt,vt diutius in pace viuatur.[Ita)Eo aio
vt non videamur dissensionem quærere , & aliorũ incõmoda,sed
cõem pacem . quod nostris tpibus minime fit,quibus pax siqua
est violatur,& nil aliud quã odium, incendia,vrbiũ direptiones,
ingenuarũ ingenuorumq. stupra,cædes,luca sacra profanare,p-
ditionibus vincere,victis insultare, veneno perdere, aliorũ buna
distrahere,obesum aqualiculũ protendere, honestatis nullã hre
rõnem.Nihil est iam sanctum,nihil fidum in rebus humanis,nul
la vitæ cõitas,lex naturæ abrogata, & depressa iacet . Ruitur in
omne nefas,& voluptati,vt cito in præceps capiat,habenas remi
simus,oia libidinum gña Spinthriç oẽs effectu experiri volumus.
Nihil aliud mortale genus iam olet nisi fœdæ libidinis teterri-
mũ nidorem. hæc thura,has libationes,hæc holocausta,hos odo
res immortali deo offerimus,& bonũ esse iam vitio datur. Vnde
deus tãta contagione & fœdissima labe offensus,nos auersatur ,
& iram in filios diffidẽtiæ iam diffundit suam , quæ ad vindictam
lẽto gradu procedit , sed grauitate supplicij tarditatem vltionis
cõpensat.[Fortis vero)Ponit nũc proprietatem ipsius fortis.Am
brosius ait : Fortis viri est nõ dissimulare, cum aliqd immineat ,
sed prætendere & tanq̃ explorare de specula quadã mentis & co
gitatione prouida,rebus futuris obuiam ire, ne forte dicat post-
ea,ideo in hæc incidi, qa non arbitrabar posse euenire . [Rebus
asperis)Aduersis,qm̃ fortitudo circa res asperas & afferẽtes dolo
res versatur.[Nec tumultuantẽ)Inconstantem,minime perma-
nentẽ in primo gradu rõnis,& mentis cõstantia,prouerbium est
eũ deijci de gradu,q est inconstans , & in rõne non perstat . [De
gradu)Loqtur per translationẽ eorũ,qui loco cedunt.timore du
cti,& gradũ scalarum in quo cõsistunt,alijs cedendũ relinquũt,&
ipsi deijciũtur. Vir ego fortis de summo gradu mẽtis.i.summa cõ
stãtia & tolerantia oium laborũ deijci non debet,qm̃ nihil forti-
bus indomitũ est Vnde Alexãder,vt auctor est Curtius lib.6.ad-
hortãs iuuenes ad Petilīæ capugnationẽ dixit. Nihil tã alte na-
tura cõstituit,quo virtute nõ possit eniti, experiendo qoæ ceteri
desperauerint.& alibi dixit Curtius nihil esse tã firmum,cui pe-
riculum non sit ẽt ab inualido. [Tumultuantẽ) Timentem in ip
sis affectibus & mẽtis trepidatione.[Deijci) Deturbari de gradu
rõnis & via honestatis.[Vt dr̃) Vt est in prouerbio. Sed animi p̃-
sentis fortis & q adest,& nõ deijcitur,alienaturq. timore aliquo
& sic debemus iudicium stabili rõne firmare, & quæ iudicaueri-
mus leuia tanq̃ nihil profutura cõtemnere. [Præsentis) Constã
tis & nõ tumultuantis inter affectus & ptubationes animi. [A
rõne)A prudentia & statu sanæ mẽtis, quæ vult vt fortis oia pa-
tiatur pro decoro seruãdo. [Quanq̃ hoc)Quod dictũ est vti con
silio animi p̃ntis , nec à rõne discedere . [Animi).s.est.i.pertinet
ad aium magnum & fortem esse cõstantem,& non perturbari re
bus asperis. [Illud ẽt) Hoc quod sequitur pertinet ad ingenium
& prudẽtiam.prouidere.s.ea quæ futura sunt,ne in ea incidamus
quæ accidere nõ arbitramur. [Ingenij)Prudentiæ naturalis. Na
turales virtutes sunt ingeniũ,docilitas, & memoria, quas q ha-
bet ingeniosi dñr.[Pręcipere)Ante cape,& animo pręoccupare.
[Futura)Ea quæ futura sunt. [Cogitatione) Ingenio,& mentis
agitatione.vnde videre quod ptinet ad prudẽtiam, cuius munus
est futura ex p̃teritis p̃uidere. [Ante cõstituere)Firmo iudicio af
firmare id qđ futurũ est.& ideo Syrus Terẽtianus dixit : Illuc est
sapere,nõ quod ante pedes modo est videre,sed ẽt illa quæ futu-
ra sunt. [In vtranque partẽ)Siue hoc siue illud agatur,& quidqd
euenit,siue bonũ siue malum, prudentis est p̃uidere qd accidere
possit in vtrãq; partẽ. [Et qd agendũ) Sic in hanc vel in illã par-
tẽ.[Cũ qd euenerit)Cũ aliqd acciderit,magni ingenij est statim
rõne firma cõstituere qd agendum sit,hæc oia ptinent ad prudẽ-
tiã.[Nec cõmittere aliqd).i.in aliqua re imprudenter incidere ,
vt dicere oporteat,Non putarã.hoc vsurpabat Africanus,&loco
p̃uerbij vtebatur.dicebat.n.non ante ad pugnã descendendũ es-
se,quã cogitauerimus,qdnam euenire posset,qm̃ turpe esset ali-
cui dicere,Non putarã.vnde significatur adhibendã esse pruden-
tiã in omnibus rebus agẽdis, quæ oia disponit & qd agendũ sit ,
& quousque progrediendũ dictat , & qd omittendum, ne locus
pœnitentia relinquatur.vnde Artabanus apud Herod.lib.7.dicit,
Bene cõsultare maximũ est lucrum.Sen.dicit:Nam q prudẽs est ,
nõ dicit,nõ putaui qdem hoc fieri,qa nũ dubitat,sed spectat,nec
suspicatur,sed cauet. & alibi, Turpissima excusatio est imperato
ri dicere,nõ putaui.[Hęc sunt opera)Officia ipsius fortis, & ma-
gnanimi,q prudẽtia septus est,& consilio agit qdqd aggreditur.
[Temere aũt)Positis officijs ipsius magnanimi & prudẽtis,ponit
ea q̃ pertinent ad hoies imprudẽtes,& temere in pericula ruẽtes
more ferarũ.[Temere)Incõsulte,imprudẽter.nã vir fortis & pru
dẽs nõ debet se exponere periculis,nisi cũ opus,& vsus exposcit ,
[Cõfligere)Pugnare manu tm̃,non cõsilio.[Immane qddã) Nę
scio qd ferinũ & ab humanitate alienũ,& simile operibus ferarũ,
q̃ ruunt in arma sine aliqua electione.sic hoies q ira ducunt sunt
similes belluis,& laudẽ fortitudinis nõ merentur,qm̃ nõ eligunt
id esse agendũ ea officio,sed affectu trahũtur.[Sed cum ips) dicit
quo tpe fortis debet versari in acie.[Tẽpus)Conditio tpis & ne
cessitas,& vt circunstãtiæ præscribunt,qm̃ cum tpis ratio poscit,
nõ modo manu pugnandũ est,sed ẽt moriendum,ne aut incurra
mus seruitutẽ,aut notemur infamia,q̇ duo ab hoie magno debẽt
esse aliena ac libero.[Et mors anteponenda)Nam fortis viri . est
& magnanimi potius in acie mori,q̃ turpiter cedere,aut pati ser
uitutem præter decorũ,& subire notam turpitudinis & ignauiæ ,
vnde laudatur Paulus Aemilius,q in pugna Cannẽsi vidẽs colle-
gã Varronẽ turpiter fugientẽ,pugnando cadere voluit, ne dede-
cus subiret. Appianus sic loquentẽ inducit Luciliũ : Brutus à nul
lo captus est,nec vnq̃ à militia capiet viuus. Habes,(inqt Ambr.)
fortitudinem bellicam , in qua non mediocris honesti & decori
fama est,quod mortem seruituti præferat ac turpitudini .

FRAN. MAT.

SEd cũ plerić. &c.)qm̃ in oibus negocijs diligentem dixerat
adhibendã p̃parationẽ,& res vrbanæ consilio p̃cipue guber
nãtur, merito nũc res bellicas vrbanis nõ esse anteponẽdas
dicit,sed potius postponendas. quod rõnibus probat eorũ q con
tra sentiunt argumenta confutans,vtitur aũt loco à cõparatione,
quo vti solemus quoties dubitat de duobus vtrũ potius , aut de
pluribus vtrũ potissimũ.Est aũt cõparatio maiorũ,minorũ,pariũ,
in qbus hęc spectantur,numerus,species,vis,q̇dam ẽt ad res alias
affectio. Et numero qdẽ,plura bona paucioribus anteponũtur ,
pauciora mala malis pluribus.Diuturniora bona breuioribus lõ
ge & late p̃uagata angustijs,ea qbus plura bona p̃pagant queq̃.
plures imitentur & faciãt.Specie,quæ pp se expetuntur his ante
ponũtur q̃ expetuntur pp aliud,& innata, atq; insita , assumptis
atq; aduentitijs,integra cõtaminatis,iucũda minus iucũdis, ho-
nesta vtilibus,p̃clitia laboriosis,necessaria nõ necessarijs, p̃pria
alienis,mira vulgaribus,desiderabilia his qbus facile carere pos-
sis,p̃fecta inchoatis,tota partibus,rõne vtentia rõnis expertibus
voluntaria necessarijs,animata,inanimatis, naturalia nõ naturali
bus,artificiosa nõ artificiosis. Vis in cõparatione sic cõsideratur,
Causa efficiẽs grauior q̃ non efficiens, q̃ seipsi cõtẽta sunt me-
liora,quanq̃ alijs egẽt.q in nr̃a q̃ quæ in aliorũ potestate sunt,sta
bilia incertis, quæ eripi nõ p̃nt,his quæ eripi p̃nt. Affectione ad
res aliquas cõparatio sic fit:Principũ cõmoda maiora sunt q̃ relt
quorũ.Itẽ iucundiora quæq; à pluribus p̃bata,& ab optimo quo
que laudata paria q̃ sunt neq; elationẽ habeant neq; summissio-
nẽ,vt si cõsilio iuuare ciues & auxilio ęqua in laude ponendũ est,
pars in gloria esse debẽt & ij q consulunt & ij q defendunt , hæc
Cic.ipse in Rhetoricis.Ex qbus facile erit intelligere,vnde argu
mẽta sumantur & eorũ q bellicas res anteponunt & Cic.q con-
tra disputat.[Primũ in.)Maior pars hoium ad militiam inclinat
q̃ ad reip.administrationẽ,id aũt contigit q̃ res bellicas maiores
esse vrbanis arbitrantur,iure optimo.itaq; hanc minuit opinio-
nẽ,ne resp.deseratur,dum pleriq; cupiditate gloriæ incensi bella
quærunt. [Propter gloriæ cupiditatem) In quo ob officio disce
dunt,nã pro cõi tm̃ vtilitate,& recta causa suscipiẽda sunt bella.
[Cupidi bellorũ)Sicut multi fuere vt Marius,Sylla,Cæsar, Põpe
ius.[Vere aũt si volumus &c.)Propositio Cic. est quæ negari po
terat argumento a pari,vterq; remp.iuuit Themi. & Solon, ille
auxilio,qm̃ Xerxis classem apud Salaminẽ superauit,hic cõsilio ,
qm̃ leges tulit,plus aũt meretur q auxilio iuuat patriam , quam
q consilio,maior ergo eius q̃ Solonis gloria. Et p̃pterea bellicæ res
vrbanis anteponendæ sunt. Sed confutat hoc Cic.per locum cõ-
parationis à numero qm̃ Solonis factum semper est profuturũ:
Themist. vero semel profuit . Diuturniora aũt bona breuiori-
bus anteponenda sunt. [Citetur)In iudicium ad probandũ The
mist.quam Solonis factum illustrius,vocetur . Marcellus,citetur
exposuit p̃ laudetur . [Ei, quo primum constituit Areopagitas)
Solon Salaminius fuit vnus ex septem sapientibus , leges Athe-
niensibus dedit tanto temperamento sicut in politicis scripsit
Aristo.

Arist. vt parē apud senatum & plebē gratiam inierit, q̃ si illis uti
ꝑpetuo Athenienses voluissent imperiū scr. Q.maximus nunq̃
amisissent. Idē Areopagitarum cōsilium ↄstituit. Fuit aūt Areopa
gus Athenis saxū super quod Martis tēplum fundatū erat. in il-
lud senatores de reb.pub. Atheniensiū deliberaturi cōueniebāt:
q Areopagitæ vocabant. hos reꝝ oium speculatores ac legū cu
stodes Solō voluit esse: Auctor Plut. [Illud) Quod Themistoclea
fecit. [Hoc) Cōstituisse Areopagitas. [Hoc cōsilio) Legū.n.custo
des erāt Areopagitæ & reꝝ oium speculatores, vt dictū est. [Et
Themistocles qdem) Vi argm̄ est p quam q̃ seipsis contenta sunt
anteponēda sunt his q̃ alijs indigēt. Consiliū Areopagitaꝝ nō in
diget Themistoclis victoria. Sed Themistocles victoriā adeptus
nō fuisset, nisi cōsilio Areopagitaꝝ rei gerēdæ illi potestas cōces
sa fuisset. [Licet eadē) Lacedæmonij ambo fuerūt, Pausaniæ illu
stres, memoratur ꝓlium ad Platæas, de quo supra diximus. Lysan
dri victoria celebris est de Atheniēsibus in Pelopōneso, & de eo-
rū classe apud Egnis flumē. Neuter tñ Lycurgo legūlatori est an
teponēdus, sicut nec Themistocles Soloni. [Ob has ipsas causas
& paratiores habuerūt exercitus & fortiores) Quas cōmemora
ui.s.leges & disciplinas. [Mihi q neq; pueris nobis, M.Scaurus,
C.Mario, neq; &c.) Domesticis vtit̄ exēplis ad id quod ꝓposuit
cōprobandum.i.res bellicas nō esse vrbanis anteponēdas. Argu-
mētatur aūt a pari. Si qui auxilio iuuant patriā, & eidē consilio ꝓdes
se, pari in laude ponendū est, & ij q consulunt, & ij q adiuuāt in
gloria æqua esse debēt. M.Scau.consilio iuuit, C.Mari.opa: non
minus tñ hic q̃ ille gloriosus M Aemil.Scau.cōsul legē de sum-
ptibus libertinoꝝ tulit: Cēsor Aemiliam viā strauit: Pontē Mil
uiū fecit. Fuit aūt Senatus princeps puero Cic. prudētia & ↄsilio
ꝑstans, hic est M.Scau q cum Q.Varius Trib.Pl. legem tulisset, vt
quæreret de ijs, quorū ope, cōsilio ne, socij P.R. arma sumpsissēt,
& Q. Cepio vetus eius inimicus egisset, vt Q. Varius eum belli
cōcitati crimine adesse apud se diaisset, 72. ætatis annū natus in-
nixus nobilissimus iuuenibus ꝓcessit in forū, & accepto rñden-
di loco dixit, Q. Varius Hispanus M.Scau. principē Senatus so-
cios in arma ait cōuocasse. M Scaurus princeps Sen. negat, testis
est nemo. Veri vos Quirites cōuenit credere. Qua voce ita oium
cōmutauit aios, ut ab ipso ēt Tribuno dimitteretur. C. Marius
septies cōsul fuit, de Iugurta, Cimbris, ac Teutonis, triūphauit:
ciuilia bella cū Sylla gessit, fuit aūt magis militiæ q̃ urbanorum
rerū studiosus. [Cum uersa.in remp.) Prouectiores ætate facti.
[Q. Cat.Cn.Pomp.) Cedere videbātur. Vir vtilissimus reip.cō
silio & prudētia ꝑstans, hic in multis Cic. libris disputās introdu-
citur. Erat Pōpeio ætate par. Fuit Catuli filius, q clade Mariana
ignis haustu se hostiū ludibrio exemit ab hoc M. Lepidus pulsus
in Sardiniā fugit, ubi perijt, cū acta Syllæ rescindere conaretur.
[Parua.n.sunt foris arma) Nisi est consiliū &c. ratio est eius qđ
dixit. Quia nisi consiliū domi esset, quo susciperētur & gererent
bella, arma foris nihil prodessent. Cōsilia seipsis contēta sunt, ar
ma sine cōsilijs esse non pñt, ergo ↄsilia ꝑferenda sunt. [Nec plus
Africanus singularis & vir, & imperator in excidēda Numantia
reip. profuit quā eodem tpe) Aliud exemplū quo suam ꝓbat pro
positionē. Non magis dicens Africanum posteriorem ꝓfuisse, q
Numātiam euertit quā eodem tpe Scipio Nasica profuerit. Qui
sediciosum ciuem, & remp. labefactantem sustulit. Cū Tib.Grac
chus perniciosas leges ferret, & Trib.pl.creari vellet auctore. P.
Corn.Nasica in Capitolio a primatibus occisus est. Ictus primū
fragmētis subselliorum, & inter alios q in eadem seditione occi
si erāt insepultus in flumē proiectus est, hoc Nasica vir optimus à
senatu iudicatus est, & domi suæ Cybeles simulacrū suscepit, do
nec tēplum illi extrueretur. Fuit idem eloquētissimus, sapientis-
simus, & iuris cōsultissimus. [Priuatus cū Tib.Grac.interemit)

Imitemo-li de Ian-dibus Ci-ceronis.

Nullū gerens magistratum. [Quanq̃) Hæc quidē res non solum
ex domestica est rōne, attingit.n.& bellicam, qm ui manuq. cōfe
cta est, sed tñ idipsum gestum est cōsilio vrbano sine exercitu. oc-
currit obiectioni, & ꝓbat magis ↄsilio rem gestam à Scipione q̃
ui, licet vi vsus sit. Illud aūt optimum est in quo inuidi solere ab
inuidis & improbis me audio. [Cedāt arma togæ, ↄcedat) Aliud
exēplum quo ostendit arma, hoc est res bellicas, togæ.i.reip. ad-
ministrationi cedere. Hūc versum edidit cum Catilinā remp. ꝑ-
dere tentātem, urbe eiecit. Solebant aūt inuidi & obtrectatores
Cic. vt Sal. eū versum incessere. Idem de seipso inqt, O fortunatā
natā me consule Romā. [Laureæ) Imperatores q lauro coronan
tur. [Audacissimorū) Catilinæ & ceterorum, q coniurauerant.
[Licet enim &c.) Quia ad filiū scribit, licere sibi dicit, nec esse ui
tio tribuendū, cum id faciat, ut ad imitādum filiū accendat. [Mi-
hi qdem &c.) Arguit ab auctoritate magni Pōpeij, & spectat hic
locus affectionem ad aliq̃ rem quod fecimus, probatur a Mag.

Pomp. qđ vero ab optimo quoq; probatur, id præferēdū est. Cic.
Philippica secūda: Maxime vero cōsulatum meum Cn.Pōp. pro-
bauit, q vt me primum decedens de Syria vidit, complexus & gra
tulatus meo beneficio patriā se visurum esse dixit. [Tertiū triū-
phū) Primum de Africa triūphauit, annum agens. 24. adhuc Ro.
eques occisis Cn.Domitio ꝓscripto, & Hierica Rege Numidiæ,
secundū de Hispanis superato Sertorio: Tertiū de Mithridate re
ge Pōti & Tigrane ac piratis. Plut. cōtigisse ei scri. quod nulli pri
us, vt trinū de trina parte orbis triūphum ageret. Primū qdē ex
Africa, secūdū ex Europa: Tertiū ex Asia. [Sūt igitur &c.) Cōple
xio est superioris argumentationis. [Oino illud &c.) Argm̄ est
per locū cōparationis à specie sumptū. Quæ rōne vtūtur, rōne ca
rētibus, potiora sunt. Vrbanę res animi, bellicæ corporis viribus
gerūtur. Vires animi rōne gubernantur. Corporis vero nobis cū
bellius sunt cōes. Illę igit̄ maiores & digniores, hę sine animi viri
bus nihil ꝓsunt, obsunt plerūq; illę sine his semꝑ vtilissimę sunt.
Ex quo seqitur bellicas res vrbanis nequaq̃ esse anteponēdas. Sal
lu. in ꝑfatione historiæ Catilinariæ: Virtute animi, magisq̃ cor-
poris viribus rē militarem existere disputat, & ꝓbat Agamēnon
apud Homeꝝ non Diomedi & Aiaci, q viribus pollebāt, sed Ne
stori, q cōsilio ꝑstabat, licet destitutus viribus senectute esset, mul
tos sibi dari similes optabat, sperabatq. fore, vt breui Troia cape
retur qđ ēt Cic. in Catone maiore dicit. [Exercēdū &c.) Ad hoc
.n. corpus vtile est. vt que rō elegerit faciēda, ea corpus exequat,
& rōni semper pareat. Vnde & Sall. ait: Sed qa ois nostra vis in a-
nimo & corpore est sita, animi imperio, corporis seruitio magis
vtimur. [In exequēdis &c.) Vt vires eius seruæ, & veluti pedisse-
quę rōnis sint. [In laboris tolerādo) q rōne susceptus fuerit. [Ho
nestū aūt &c.) Si honestū inqt qđ quærimus in aio humanas res
despiciente positū est, & hoc honestū facere oia & ampla persua
det, verū est vrbanas res bellicis maiores esse, hoc exēplis probat
plus ꝓfuisse togatos reip. q̃ armatos. [Vt M.Catonis) Hic inex-
plebilis odio delēdā esse Carthaginē suadebat, & cū de alio ↄsule
rei ꝓnūciabat. Scipio Nasica seruandā ne metu ablato æmulę ve
bis luxuriari felicitas vrbis inciperet. Sed Cato nepotū securitatis
anxius, attulit quadā die in curiā præcocē ex ea prouincia ficū, o-
stēdēsq. patribus, interrogo vos (inqt) qñ hoc pomū demptū puta
tis ex arbore. Cū inter oēs recens esse cōstaret, atqui tertiū ante
diē scitoto decerptū Carthagini, tam ꝓpe a muris, habemus ho-
stem. Statimq. sumptū esse 3. Pun. bel. Quo Carthago deleta est,
quanq̃ Catone anno sequēti rapto, auctor. Plin. [Etiam mortui
valuit auctoritas) Vt Carthago deleretur, nō vt bellū susciperet.
Nā ipso viuo susceptum est. [Quare &c.) Qñ togatoꝝ consilio
bella, aut nō suscipiuntur, aut nō conficiūtur. [Decernendi) Ho-
nestū ne sit aliqd, an contra vtile, an inutile, qđ decertādi genus
fortitudo seqitur. [Sed cauendum, &c.) h.d. qm̄ multi sunt, q timo
re adducti, magis rebus vrbanis q̃ bellicis studēt, ij aūt nō fortes
sunt, sed pusillanimi. [Bellū &c.) Belli finē pacem vult esse, & bel-
la geri vt in pace viuatur. [Fortis vero animi &c.) De officijs nūc
ꝑcipere incipit, q̃ in rebus bellicis, & armis vir fortis seruare de-
bet, & quasi post digressionē ad illud redit qđ omiserat. In oibus
aūt negocijs prius q̃ aggrediare, adhibēda est ꝑparatio diligens,
vult itaq; primū viꝝ fortē ita institui, vt rebus asperis ab incepto
nō deterreatur, vt in his q̃ consilio, & rōne susceperit faciēda ad
finē vsq; perseueret; & cōtra timorē virtute, cōtra temeritatem
prudētia innitatur. [Fortis) In aggrediēdo. [Constātis) In perse-
uerādo, & vt dixi ad id redit qđ ꝑcipiabatur anteq̃ digrederetē.
[Vt dr̄) Vt in prouerbio est. C.Marius vt ait Cic. vnus in secūdis
rebus ex fortunatis hoibus, in aduersis vnus ex sūmis viris vide-
batur, tumultuātē aūt dicit pauentē, & timore agitatū. [Sed ꝑsen
tis animi vti cōsilio &c.) Vt aio nō cadas, & sic ꝑturbatione occu
peris, vt vim rōnis amittas. Vnde ꝑsentē aium constātē intelligi-
mus & Pla. ait ꝑsenti fac scias, multi.n. sunt q bene & sapiēter de
liberāt qd agēdū sit, cū vero ad rē ꝑficiendā accedūt, ais cadūt. Et
ꝑpea nō minus in gerēdo negocio ↄsilio animi vtēdū dicit, q̃ in
deliberādo. [Nec discedere à rōne) Quā ante negocij susceptio-
nē inieris, vt de Vlysse ait Virg. Oblitus ne sui est Ithacus discri-
mine tāto. [Quā qđ hoc ai) Animi inqt fortis est q̃ cōsilio & rō-
ne faciēda suscepit, in his nō ꝑturbari, sed ꝑseuerāter ꝑsistere, ma
gnę vero solertię & acuminis ingenij qdqd. accidere possit añ cō
stituere vt cū euenerit, q̃uis ēt grauissimū sit nō cōmoueas. Quæ
aūt ꝑuidemus ea minus ꝑmūt, & Aeneas apud Virg. rex sibi diffi-
cultate à Sibylla ꝓposita, oia inqt ꝑcepi atq; aio mecū ante pe-
regi. Prudētię, qua istructū ↄuenit esse forte viꝝ, tres sunt partes,
memoria, intelligētia, puidētia, si ergo q̃ futura sunt videt, & ꝑ
prudētiam quæ est temeritati opposita, deliberat, quo aio in deli
berādo vsus est, eodē ēt rem gerere debet. [Constituere) Aio pro

Annorū 24. Pōpeius ex Africa triūphum duxit.

Scipio Nasica de ficu in senatū allata per Catonē.

Præsens animus.

Fortis animus.

ponere. (In vtráque parte) Siue ꝓspera siue aduersa acciderint.
(Vt aliqñ dicendū sit nō putarā) Scipio Africanus superior dice-
re crebro solebat, Turpe esse in re militari dicere, nō putarā. &
vnū est stultitiæ genus. Quatuor aūt sunt, aut cū in mentē nō ve-
nit, cogitādū etenim diu atq; multū est aut nō, quod oportet suc
currit, aut succurrit, & nō accipitur, aut malū consiliū assumit,
cum credatur bonum esse. (Temere aūt in acie versari, & manu
cum hoste confligere, immane quiddam, & belluarū simile est.)
Scipio, non esse vnq̄ temere in aciem descendendū dicere sole-
bat. Qui hoc facit nō fortis dicendū est, sed insanus vel furiosus.
Nam cū virtus in mediocritate cōsistat, fortis nō audet nisi q̄ au-
dere oportet, & ratio audere ꝑsuadeat, ne si vel terreatur his qui
bus terreri non debet, pusillanimis, vel si magis audeat q̄ debeat
& excedat, insanus nominetur. (Sed cū tp̄s) Tunc oino conferen
da manus cū hostibus est, qñ aut bene gerendæ rei datur occasio
aut necessitas maxima ꝓposita est, vt, aut moriendū sit, aut in ser
uitutē deueniendū, quod ne accidat potius moriēdum est Recte
ait Aeneas apud Virg. Vna salus victis nullā sperare salutē, Capti
uis qdē illud eueniebat, quod in 2. bello Pun. scri. Liu. respondē-
te senatu ijs q capti à Carthaginensibus in bello fuerunt: Sero
nunc patriam desideratis, diminuti capite abalienati iure, ciuiū
serui Carthaginensium facti, precio redituri estis eo vnde igna-
uia atque nequitia abijstis. (Tempus) Occasio rei bene gerendę.
(Necessitas) Cum euadere non potes clausus ab hostibus.

ASCEN.

Res vrbanæ præcellunt bellicas.

Sed cū plerię; &c.) Ostendit res vrbanas. i. q̄ in vrbe pro salu-
te reip geruntur, in toto esse maiores q̄ quæ ab imperatori
bus in bello ac armis. Ordo est: Sed cum. i. qñquidē, pleri-
que. ĩ. valde multi arbitrātur res bellicas esse maiores. i. digmo-
res quā vrbanas. i. q̄ in vrbibus gerūtur, ideo sup. hæc opinio est
minuēda. i. restringēda. Multi. n. quęsierunt bella pp cupiditatem
gloriæ atq;, ꝓ & id ꝯtingit, plerumq;. i. vt plurimū in magnis ais.
& ingenijs & eo. i. tanto vel iccirco magis si sunt apti. i. idonei ad
rem militarem, & cupidi bellorum gerendorū. i. vt gerantur bel
la. Autem pro sed, si nos uolumus iudicare uere. multæ res vrba-
næ extiterūt maiores & clariores q̄ bellicæ. Enim pro quia quā
uis Themi. imperator Atheniensium qui Xersem deuicit laude-
tur iure. i. merito eius, & quamuis nomen eius. s. Themi. sit illu-
strius. i. nobilius & clarius, quam sup. nomen Solonis, qui vnus
ex sapientibus remp clarissime instituit, q; pro &, quāuis sup. Sa-
lamis illa insula apud quam nauali ꝓlio Xerxem superauit, citet,
. i. aduocetur testis clarissimæ victorię ipsius Themistoclis in Xer-
xem, q̄ victoria anteponatur. i. plus laudetur cōsilio Solonis, eius
. s. q constituit primum Areopagitas . i. quadringētos Senatores,
q in Areopago. i. vico martis res arduas, vt sententias criminales
tractarent, tñ sup. hoc. s. factum Solonis est iudicandum non mi-
nus ꝑclarum quam illud s. The. Enim pro qa illud. s. facinꝰ The.
. s. victoria de Xerxe ꝓfuit semel ciuitati Atheniensiū, sed hoc. s.
cōsilium Solonis proderit semper, qa leges Atheniensium, & in-
stituta. i. mores & traditiones maioꝝ eoꝝ seruantur, hoc consi-
lio. Solonis. Et qdē. i. certe The. nihil dixit in quo ipse adiuuerit
. i. adiuuare potuerit, Areopa. i. senatores in Areopago ꝯstitutos,
at. i. sed ille. s. Solon adiuuit The. Enim pro qa, bellum qđ The.
gessit, est gestum consilio senatus, eius dico senatus, q erat consti-
tutus à Solone. Licet. i. licitū est dicere, eadem quę dicta sunt de
The. de Pausania, & Lysandro Lacedæmonijs viris & optimis im
peratoribus. Quorum s. imperatorum rebus gestis, q̄q̄ imperiū
putatur dilatatum. i. extensum ipsis Lacedæmonijs, tñ ipsi oe ex
minima quidem parte i. non ĕt ex minima parte sunt conferen-
di. i. digni cōparati legibus & disciplinæ Lycurgi optimi legisla-
toris. Quinetiā. i. insuper ipsi imperatores habuerunt pp has ip-
sas causas. i. pp leges & disciplinā Lycurgi exercitus & . i. simul
paratiores ad subeūda pericula, & fortiores ad constanter pugnā
dum qdē. i. certe. Neq; M. Scau. optimus reip. toga gubernator,
sup. videbatur mihi nobis pueris. i. cū nos essemus, adhuc pueri,
cedere. i. victoriā dare in vtilitate. L. Mario optimo impatori, ne
que cū nos versaremur in rep. Q. Catul. optimus senator videbat

Quinti. Catuli lau.

P. Nasica laus.

cedere Cn. Pōp. (qui Pomp. magnus agnominatus est) optimo
imperatori adnota puer scribi Lygurgū, Gaiū, Cneū, amurcam,
& proferri Lygurgū, Gaium Gneum, amurgam. Itē in textu, hři
videbantur, qa duo singularia æquipollent uni plurali dū simul
ponuntur, non aūt diuisim, bis videbatur diximus. Addit causam
quare sic visum sit, Etenim ꝓ qa arma sunt parua. i. paruæ vtilita-
tis foris, nisi ꝯsiliū est domi. nec Africanus . s. Scipio singularis, vt
vir. i. priuatus & imperator cū præesset rebus bellicis ꝓfuit plus
reip. in. excidēda. i. destruēda Numantiæ ciuitate Hispanoꝝ, quā,
P. Scipio. s. Nasica profuit sup. reip. eodem tpe, cum interemit Ti.
Grac. dum legem agrariam factiose reuocare uellet. Quanquam
qdem. i. certe hæc res. s. occisio Tiberij Gracchi est non solū ex ra
tione domestica. i. rerum domi gerendarum. n. pro quia ipsa at-
tingit, & . i. etiam bellicam sup. rem, qm̄ ipsa est confecta ui. i. uio
lentia, & manu. i. facto, sed tñ idipsum est gestū consilio urbano.
. i. Rom. habito sine exercitu. Aūt pro sed, illud in quo ego audio
me solere inuadi. i. carpi & reꝑhendi ab inuidis & improbis, vt ab
Lucio Bestia, & Lucio Pisone, & Crispo Salustio. s. arma. i. bellicę
res cedāt. i. victoriā dent togæ. i. rebus pacis, quę in toga domi ge
runt, & laurea. i. corona imperatoꝝ laureatoꝝ, cōcedat linguæ. i.
gloriæ, quā bene dicendo & cōsultando adipiscimur, est optimū
. i. ꝓstantissimum. Enim pro qa omittam actos, uōne arma. i. belli
cæ res Catilinæ cessere? . i. cesserunt togæ? . i. rebus quas in toga
gessimus, & hoc nobis gubernātibus. i. dū nos in cōsulatu guber
naremus remp? q. d. maxime. Enim pro qa, neq; periculū fuit vnq̄
grauius. i. pniciosius in remp. neq; odiu maius. Itaque ipsa arma
delapsa de manibus audacissimoꝝ. i. maxime temerarioꝝ ciuiū
ceciderūt. i. annihilata sunt celeriter cōsilijs & diligentia nostra.
Quæ igĩ res gesta est vnq̄ tanta in bello? q. d. nulla & qs trium-
phus est cōferendus. i. comparādus, cum hac. s. re a nobis in toga
gesta? q. d. nullus. Licet enim (ne arrogāter de se dixisse putet)
ò Marce fili gloriari apud te ad quē & hereditas huius. i. meæ glo
riæ & imitatio factoꝝ ptinet. Certe Cn. Pomp. vir abūdans belli
cis laudibus, Tribuit. i. attribuit mihi quidem multis audiētibus
hoc, vt diceret se deportaturū fuisse frustra tertiū triumphū, nisi
esset habiturus in rep. meo beneficio vt triūpharet, qa si p Catili
nā & cōiuratos resp. fuisset euersa, nullus remāsisset triumphādi
locus, ergo. i. vt ex ꝑdictis patet, fortitudines domesticæ. i. quibus
vtūtur in rebus domesticis gerēdis, sunt nō inferiores. i. nō mino
ris vtilitatis & dignitatis, militaribus sup. fortitudinibus. in qui-
bus. s. fortitudinibus domesticis ponēdū est. i. ponere oportet ĕt
plus operæ. i. exercitationis & laboris & studij. i. conatus & appli
cationis animi, quā in his. s. militaribus. Enim pro qa, illud hone
stū quod nos quærimus. i. reqrimus ex aio excelso, & magnifico
efficitur oino viribus animi nō corporis, tñ corpus est exercen-
dū. i. in exercitio, & labore tenēdum, & afficiendū. i. affectionibus
tractādum & subiugandū, ita vt possit obedire in cōsilio, & tōni
in negocijs exequēdis. & in labore tolerādo. Aūt pro sed, id hone-
stū, quod exquirimus. i. illa honesta actio, quā ab aio forti experi
mus, est posita in cura & cogitatione animi. In quo. s. honesto, hi
q existētes togati præsunt reip. afferūt non minorem vtilitatem
quā sup hi q gerunt bella. Itaq; & ideo bella sunt sæpe aut nō su-
scepta vbs. i. qñ aut periculosa visa sunt, aut cōfecta. i. absoluta &
ad finē deducta: aūt pro sed, illa nonnunq̄. i. qñque: qñ. s. iustum
& vtile visum est cōsilio eoꝝ, qui. s. in togis semp gubernant. Ve
bellum 3. Pun. i. Carthaginense sup. illatum est Carthaginēsibus
cōsilio M. Catonis, i quo. s. 3 bel Pun. auctoritas ipsius Catonis,
ĕt mortui. i. postq̄ mortuus erat (mortuus aūt anno post susce-
ptum bellum) valuit, qa non dimittebatur eius auctoritate su-
sceptum, donec Carthago deleta esset. Quare. i. qua de causa ra-
tio decernendi. i. deliberandi est quidē. i. certe magis expetenda,
quā fortitudo decertandi. i. belligerandi. Sed cauendū sup. est no
nos faciamus. i. decernamus de bello, magis fuga. i. causa fugæ,
quam rōne vtilitatis, hoc est ne decernentes de bello dehortare-
mur a bello, potius timore bellandi, quam rōne vtilitatis publi
cæ. Autem pro sed, vt bellū suscipiatur, ita vt nihil aliud videat
quæsitū nisi pax. In textu habetur quęsita per ζεῦγμα, seu p regulā
venustatis, quæ est quod verbū vel adiectiuum pulchre respiciat
ad vicinius suppositum, vel substantiuū, quia ergo ly pax imme-
diate præponitur, dicit pax quæsita &c. vero pro sed, est fortis &
cōstantis animi. i pertinet ad fortē & constantem aium non ꝑtur
bari rebus asperis. i. duris & aduersis, nec. i. & non, & ut dř. i. sicut
in prouerbio est homioem sup. non deijci tumultuantem. i. vacil
lantem & inconstantem, de gradu. i. de sede tranquillitatis suæ,
sed uti consilio animi præsentis. i. semper parati & fortis nec di-
scedere à rōne, q̄q̄ hæc. s. non deijci nec deturbari de tranquilli-
tate sua est magni animi, & illud. s. quod sequitur, est etiam. i. nō
solum magni animi, sed etiam magni ingenij. s. percipere cogita
tione. i. prouidentia ex consideratione futura. i. res futuras, & cō
stituere aliqñ in utrâque partem quid possit accidere, & quid sit
agendum, cum. i. postq̄ quid. i. aliquid euenerit, nec cōmittere ali
quid sup. tale, ut dicendum sit aliqñ. s. in futuro, ego nō putaram
. i. putaueram sup. sic euenturum, hæc. i. huiusmodi sunt opera ani
mi magni & excelsi & fidentis. i. freti prudentia & consilio. Autē
sed, versari temere. i. cum temeritate in acie. i. in exercitu ad prœ
liandum instructo, & confligere. i. contendere cum hoste manu. i.
opere manuali est. quiddā immane. i. efferum & crudele & simile
belluarum, sed decertandum est manu, qñ tempus & necessitas
postulat,

postulat, & mors est anteponenda.i.præferenda seruituti & turpitudini .s. quæ est in fuga, aut quā captus pateretur in corpore. hinc Iuuen. Summū crede nefas animam præferre pudori, Et pp vitam viuendi perdere causas, quæ sunt libere & honeste viuere.

DOCT. interpr. PArum enim sunt foris arma) Pa⁊ dixit pro nō satis sunt, siue non sufficiunt, In nonnullis, pro parum, scriptum erat parua. Vide num recte legatur, Parui. [Et hereditas huius gloriæ) Hereditas hominis dicitur, qui succedit, & rei dicitur hereditas, in cuius possessionem succeditur: Vt hereditas regni Dei [Hæc sunt opera magni animi.) Quod Græcis ἔργα, hic vertit opera. Non frequentius dicimus facta, quam opera.

DOCT. interp. SEd cum plerique) Disputatio est, qua ostēdit res vrbanas maiores esse bellicis, & togatorum consilia imperatoris laudi præponit. Locus cōis: Artes pacis, & virtutes togatæ, qbus domi resp. tenentur, ac reguntur, non sunt inferiores artibus belli, seu castrensibus virtutibus. Nam & vrbana negocia prudentiam, magnitudinem animi, & præsentiam animi non minorem requirunt, quàm bella. [Bellum autem ita suscipiatur) Notetur, bella pacis causa suscipienda.

ARGVMENTVM.

Alienam esse ab officio magnanimi crudelitatem, & item temeritatem.

DE euertendis autem, diripiendisq́. vrbibus valde illud considerandum est, ne quid temere, ne quid crudeliter fiat. idq́. est viri magnanimi, rebus agitatis punire sontes, multitudinem conseruare, in omni fortuna recta, atque honesta retinere.

PETR. MARS. DE euertendis autem,) Præcipit nunc Cic. qd agendum sit viro magnanimo, cū vrbes expugnātur, diripiūturq́.. & monet ne qd temere .i. nō cognita causa & veritate fiat in quēq;, & ne qd crudeliter agatur, quod est contra naturā viri magnanimi. [De euertēdis) Solo æquādis. & opes dnr euerti, cū destruuntur. & euertere signat semper ruinam rei alicuius magnæ. vt apud Virg. Priamiq́. euertere gentem Visum est superis, &, Inclemētia diuū Has euertit opes. [Diripiēdis) pdandis & spoliādis. nā diripere vrbē est bona militibus dare in pdam. [Valde) diligēter aduertendū. [Ne qd temere,) Inconsulte & incognita causa. [Idq́. est) Hoc ptinet ad illum q magnanimus hri vult. [Rebus agitatis) Examinatis & iudicio discussis, debemus igitur res iudicare, & postea nocētes punire, & ideo nihil est temere agendū, sed causa cognita in sontes animaduertendū est. [Sōtes,) Nocentes. Nā ille q punit nocentes re agitata, & diligēter cognita nō temere agit. [Multitudinē) Populum impotentē. & sic seruat ius humanæ societatis, & iustitia, cuius propriū est oēs quoad fieri pōt conseruare. Plato in 5. de rep. sic pcipit: Non ergo Græciā cū Græci sint, destruēt, neq; domos incendent, neq; putabūt in singulis ciuitatibus oēs sibi aduersos esse, & viros, & mulieres, & pueros, sed paucos admodū inimicos, eos duntaxat q fuerint discordiæ causa, quāobrem neq; domos subruēt, sed eatenus decertabūt, quatenus q discordiæ causam dederūt in sontibus pœnas soluāt. ponamus itaq; legē hāc custodibus, vt neq; dissipēt agros, neq; igni ædes absumāt. [In oī fortuna) Tam secunda quā aduersa. & hoc decet magnanimū moderate ferre fortunā, & nec pspera efferri, nec deprimi aduersa. Vnde interrogatus Bias, qdnā esset i vita difficile, Ferre, inqt, fortiter mutationē re⁊ in deterius. Et Periāder Corinthius dicebat, Inter secūdas res esto moderatus, inter aduersas prudēs. Seneca dicit: Esto firmus in aduersis, in psperis caut⁹ & humilis, occultator virtutū, sicut alij vitio⁊. [Recta, atq; hone.) qm nec psperitas nec aduersitas nos ad iniustitiā & turpitudinē cogere dnt, sed i oī fortuna id qd rectū & honestū est seq debemus, & poti⁹ mori quā à recto atq; honesto discedere.

FRAN. MAT. DE euertendis aūt, &c.) Dixit magnanimum præparare se, & eo aio atque consilio bellū gerere quo susceperit, semper aūt pacem seluti optimum finem spectare. Nunc de eiusdem officijs loquitur post victoriam, & qualia esse conueniat præscribit, dicens, eū, cum hostilem ciuitatem ceperit, sontes quorum causa bellū suscitatum est punire debere, reliq̃ vero multitudinē quę insons est conseruare. Sed magnanimi propriū est obliuisci inimicitias, & in victos clementia vti, qd' magnitudini eius tm̄ abest, vt derogat, vt ēt splendorem afferat & gloriam. Nā de Cæs. inqt Cic. aīum vincere, iracundiam cohibere, victoriā temperare, aduersariū nobilitare ingenio, virtute pstantem, non modo extollere iacentē, sed ēt amplificare eius pristinā dignitatem, hoc q facit, nō ego eum cum summis viris cōparo, sed simillimū deo iudico: punire quos oportet iustitiæ est, cōseruare innocentes & iustitiæ & magnanimitatis. Vtrūque ergo pstabit magnanimus, vt vere magnanimus hri possit. Sed magis erit clemens quā crudelis in illos q supplicio digni sunt penitus parcere nullo pacto debet, ne eo⁊ audacia impunitate crescat & alijs ad male faciēdum exēplo sint. [De euertēdis) Solo æquādis, sicut Carthaginē Rom. 3. Pun. bel. euerterūt, Numantiam, Corinthū. [Diripiēdis) Vt nō euertantur qdem, sed tm̄ militum direptioni subijciātur, qd' Syracusæ, Alba, multæq́. aliæ à Rom. passæ sunt. [Temere) Ne forte euertant, quæ euerti nō merent. Sicuti Corinthus mereri nō videbat, vnius Critolai culpa fuit, vt legati Rom. violarētur, prius prerea oppressi sunt Corinthij quā hostes designarent. Crudeliter, vt cū in paucos debeat animaduerti in oēs aiaduertat [Reb⁹ agitatis) Examinatis & diligēter inspectis, cognitis .s. erroribus aliquo⁊ & multorū innocentia. [In oī fortuna) Tā secūda quā aduersa, & vt in illa temperamēto vtatur, neq; nimiū efferatur, & in hac demissiore aio non sit, penitusq́. succumbat.

ASCEN. DE euertendis) Describit officium imperatoris in vrbibus euertēdis ac diripiendis. Ordo est. Aūt, pro sed, illud considerandū est valde, de vrbibus euertendis .i. funditus excidendis & diripiendis .i. depopulandis, ne qd fiat temere .i. sine rōne, & ne quid fiat crudeliter .i. impie & immaniter, q; pro & .i. viri magnanimi .i. pertinet ad virum magnaninium, rebus agitatis .i. postq̃ sunt agitatæ & discussæ, punire sontes .i. nocentes & culpabiles, & cōseruare .i. non interficere multitudinem .i. turbā imbellem & innocuam, & retinere in omni fortuna, tam prospera, quam aduersa, recta .i. æqtatem, atque honesta .i. honestatem.

DOCT. interpr. DE euertendis) Describitur officium imperatoris in bello, vrbeq́. euertenda, diripiendaq́..

ARGVMENTVM.

Pericula quatenus viro forti suscipienda.

VT enim sunt, quemadmodū supra dixi, q vrbanis rebus bellicas anteponūt: sic reperias multos, qbus periculosa, & callida cōsilia q̃etis cogitationibus splēdidiora, & maiora videantur. Nunq̃ oīno piculi fuga cōmittendum est, vt imbelles, timidiq́. videamur: sed fugiendum ēt illud, ne offeramus nos periculis, sine caussa. quo nihil pōt esse stultius. quapp in adeundis periculis consuetudo imitanda medicorum est, q leuiter ægrotantes leuiter curant; grauioribus aūt morbis periculosas curationes, & ancipites adhibere cogūtur. quare in tranqillo tempestatem aduersam optare, dementis est; subuenire aūt tempestati quauis rōne, sapientis, eoq́. magis, si plus adipiscare re explicata boni, q̃ addubitata mali. Periculosę aūt rerū actiones partim ijs sunt, q eas suscipiunt; partim reip. itemq́. alij de vita, alij de gloria, & beneuolētia ciuium in discrimen vocātur. Promptiores igitur debemus esse ad nostra pericula, q̃ ad cōia, dimicareq́. paratius de honore, & gloria, q̃ de ceteris cōmodis. inuenti aūt multi sunt, qui nō modo pecuniam, sed vitam ēt profundere pro patria parati essent; ijdē gloriæ iacturam ne minimam quidem facere vellēt, ne rep. quidem postulāte: vt Callicratidas, q cum Lacedæmoniorū dux fuisset Pelopōnensiaco bello, multaq́. fecisset egregie, vertit ad extremū oīa cum cōsilio nō paruit eorū, q classem ab Arginusis remouendam, nec cū Atheniēsibus dimicandum putabāt. quibus ille rn̄dit; Lacedæmonios classe illa amissa, aliā parare posse, se fugere sine suo dedecore non posse. atq; hęc q̃dē Lacedęmonijs plaga mediocris fuit, illa pestifera, qua, cū Cleōbrotus, in

uidiam timens, temere cum Epaminonda conflixisset, Lacedæmoniorum opes corruerunt. quanto Q. Maximus melius: de quo Ennius:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem:
Non ponebat enim rumores ante salutem.
Ergo magisq́ magisq́. viri nunc gloria claret.

quod genus peccandi vitandum est etiam in rebus vrbanis. sunt enim, qui quod sentiunt, etiam si optimum sit, tamen inuidiæ metu non audent dicere.

PETR. MARS.

VT enim) Ideo inqt Cic hæc pcepta constituũtur à me de his quæ agẽda sunt in euertendis diripiẽdisq́. vrbibus, qm̃ aliqui aliter sentiũt, & putant licere vt in hostes oẽ genus crudelitatis exerceatur & hi sunt maxime q res bellicas vrbanis anteponũt, dicentes, versari in periculis, & callide cõsulere, & ea semp appetere, quę in se plurimũ negocij hñt & laboris, esse maioris glorię & amplitudinis, quã optare q̃eta & tranqlla. Vnde Cic. de his rebus determinat afferiq. opinionem suam & sniam, docens quo versandũ sit in periculis, vt decoꝝ seruet. [Reperies) Inuenies. Reperire est in aliqd non quæsitũ incidere. [Periculosa) Quæ in se multũ periculi hñt. & supra monuit nõ esse versandũ in acie temere. nec periculosa appetẽda sunt, nisi ratio tpis postulabit. [Callida con.) Plurimũ astutiæ in se hñda. [Consilia) Sententias. [Splẽdidiora) Maioris splẽdoris & famæ. [Maiora) Ampliora. [Nunq̃ oino) Determinat de tali hoium opinione, & dicit hoc esse ꝓprium magnanimi, nõ cedere pp periculũ aut timorẽ, immo cu in periculo versatur vitæ suæ non parcere. [Periculi fuga) Vt periculũ fugiamus & laborẽ. Cõmittendum. incidendũ in hoc, quod est cõtra fortitudinem & magnanimitatẽ. [Imbelles) Nõ bellicosi, & fortes, sed ignaui & timidi. at non debemus temere nos exponere periculis, verũ cum ratio poscit, & necessitas. [Qun) Offerre se periculis sine causa [Quapp) Cõcludendo pcipit exemplo medicoꝝ qd agendum sit in periculis adeũdis. nã pericula lenia lẽte adiri debent, qõi magnanimus nil nisi magnũ, arduum & plenũ laboris aggreditur. cum aũt grauissima sunt, omni conatu & totis viribus cõtendũ est, vt aut pericula superẽtur, aut vita cũ decoro amittat. sic faciũt medici, illos q leui ægrotatione tenẽtur, leuibus curant medelis, grauissimos aũt morbos & ancipites, medelis ẽt grauissimis, vt aut conualescãt, aut moriant desperata quodãmodo salute. Vnde hi q extrema necessitate laborãt, oĩa audent vltima desperatione adducti. Ideo dicit Sen. Acerrima virtus est, quã vltima necessitas extũdit [Cõsuetudo) Mos medẽdi. [In adeun.) cũ volumus adire picula & fortẽ aium magnumq́. ostẽtare. [Leuiter) .i. q leuibus ægrotationibus tenent, leuibus remedijs curãt. [Periculosas) Quæ aut curẽt, aut pdant grauiter & ad mortẽ ægrotantẽ. [Ancipites) Dubias an sanẽt, an interimãt. [Coguntur) Periculo .s. vrgẽte. [Quare) igitur. dat optimum pceptum trãslatione nautarum, q tranqllo mari si tẽpestatem appeterent demẽtes essent, sic forti viro & magno pericula nõ sunt optanda. si aũt acciderint, subeũda sunt, & tolerãda, & ipsis nullo modo cedẽdum, ẽt si vita amittẽda sit. [Quauis rõne) Quocũque modo pñt. qm̃ nautæ tempestate laborãtes, ne amittant vitã, sese explicant .i. abijciũt merces & oĩa, ne dubitãdo an esset faciũda iactura, vna cũ rebus vitæ discrimẽ subirent. re aũt explicata, & in vndis deiecta, plus adipiscit dñs nauis q̃ amittat, qm̃ adipiscitur vitã cunctis mercibus cariorẽ. si aũt dubitat, nec se vult explicare pp auaritiam, est in periculo uitæ. vnde Iuuen. laudat Catulum amicũ suum, q pressus tẽpestate se explicuit, & euasit. sic vir fortis si cũ est in periculo fugit, & dubitat amittere uitã, perdit fortitudinis laudẽ & decoꝝ. vnde potius moriendũ est quam subire dedecus, & nõ tanti debet esse uita, ut gloria honestatis & fama ueræ virtutis amittat. Ideo Hector, vt est apud Hom. & repetit. Arist. in moribus, minabat suis turpiter ex acie solẽtibus fugere, dicẽs, Quẽ procul à pugna trepidantẽ forte videbo, is canibus fiet fiet quoq; vulturis esca. [Re explicata) .i. deuoluta in mare, factaq́. iactura, qm̃ exonerata naui est aliqua spes vitæ. [Quã addubitata) .i. cum dubitatione retẽta pp auaritiam, qm̃ re non explicata nulla est spes vitæ, & plus mali seqtur qm̃ bona fortunæ contemnenda sunt pro vita conseruãda & honestate, q̃ ceteris rebus debet esse antiquior. vita spernenda est, ne laus & bonum nomen amittatur. [Periculosæ aũt) Postq̃ de periculis adeundis fecit mentionem, dicit per diuisionem qbus afferant periculum actiones, & ostendit, monetq́. nos debere promptiores esse ad nostra pericula .i. vt potius oẽ discrimen patiamur & mortem, q̃ permittere patriam aliquo periculo laborare. Nec debemus timere infamiã calumnia illatam ꝓ salute patriæ, cui oĩa debentur. vnde reprehendit illos, q ne gloriam propriã amitterent, in summum discrimen patriã adduxerunt, laudatq. Fabium Maximum, q nunq̃ rumores de se & infamiam posuit ante patriæ salutẽ, cum .s. cũctator pro dictatore appellaretur, tñ nunq̃ voluit manus cum hoste, q fortunæ incumbebat conserere, qm̃ patrię laboranti non cõducebat, sed opus erat cunctando Annibalẽ flatu secundo fortunæ vectum reprimere. [Reꝝ actiones) Res ipsæ gerendæ afferunt periculũ, & discrimen vitæ & nois. [Partim sunt) Distinguit pericula, quæ sunt in rebus agendis, & ad quos maxime pertineãt. [Qui eas suscipiunt) agũt geruntq́. vt sunt imperatores & duces exercitus, q in periculo interdum versantur. [Itemq́. alij) Facit aliam distinctionẽ, qua ostẽdit pluribus de causis vocari aliquos in discrimen. Inde docet ꝓ qua re potius dimicandũ sit. [De uita) .i. pro conseruatione vitę. [Promptiores igitur) Post distinctionem actionum, quæ sunt periculosæ his, q eas gerunt & partim reip. resumẽs priorem distinctionem precipit, ad quę pericula debeamus esse promptiores, vt .s. potius subeamus nostra pericula, q̃ sinamus remp. aliquo detrimento affici, qm̃ cõis salus & gloria propriæ saluti & gloriæ præferenda est, & vir fortis nõ debet timere pericula pro rep. immo vitam profundere, si reip. salus exposcit. [Quam ad cõia) Quam pati vt cõis patria laboret. vnde laudatur Curtius, qui se in foueam illam armatum & equitem præcipitem egit, quæ totam vrbem pestifera exhalatione inficiebat, & sic periculo suo oĩa pericula sustulit. Sic ẽt Menœceus Thebanus Creontis filius pro cẽte cõi salute e turri se præcipitauit. Infinita sunt exempla in historijs & exteris & nostris, eorum, q propriæ saluti non pepercerunt pro cõi vtilitate. [Dimicateq) Resumit nunc alteram distinctionem, & docet pro honore & gloria potius dimicandum, q̃ pro alijs fortunæ bonis. [Dimicare) Manu pugnare. [Paratus) Promptiore animo & magis parato ad dimicandum pro honore & gloria, quam pro alijs rebus & vtilitatibus, qm̃ auaritiæ indicium est pro bonis fortunæ dimicare, pro gloria aũt pugnandum est, vt oportet, & sine iniuria aliorum, qm̃ honor est præmiũ virtutis, & deo tribuitur, & victores in certaminibus Græciæ nõ auro aut argento donabantur, sed corona intexta ex folijs arborum, vt certamen esset pro gloria non pro auro. Vnde Tritãchines, vt est apud Herod. lib. 8. Artabani filius, dixit. Papæ Mardoni, in quos viros induxisti nos ad pugnandum, qui non pecuniarum certamẽ agitent, sed virtutis? & Alexander auctore Curtio lib. 4. Parmenoni dixit: Pecuniam q̃ gloriam mallem, si Parmenio essem, nunc Alexander de paupertate securus sum, & me non mercatorem memini esse, sed Regem. Nihil qdem habeo venale, sed fortunam meam vtique nunc vendo. captiuos si placet reddi, honestius dono dabimus, q̃ pcio remittemus. Victores in Olympico certamine coronabant oleastro, in Pythijs ludis, lauro, in Isthmiacis pinu, in Nemęis apio. [Cõmodis) vtilitatibus & bonis externis. qm̃ ipse magnanimus, q circa magna versatur, non curat bona fortunæ, sed nomen & gloriam, citra tñ ignominiam aliorum, qm̃ ad gloriam, honorem, & honestatem nati sumus, cum sint virtutum præmia. [Inueniri autem sunt) Nunc affert illos qui pro patria quidquid habuerunt, & etiam uitam, effundere voluissent, sed minimam partem propriæ gloriæ amittere noluissent, & nominis, etiã patria postulante, quod est contra officium. nam ratio reipu. habenda est, & illi aliqñ seruiendum, & pati, vt fama nostra diminuatur, si patriæ conducit, quæ nobis omnibus alijs rebus carior esse debet. non .n. tanti gloriam nostram facere debemus, vt patria iacturã ob id patiatur. & vera gloria est patriæ consulere. [Sed vitam) Quod est viri fortis non temere mortem pro patria. [Sed ijdem) q ita ad mortem parati erant. [Iacturam) Damnum. sed iactura proprie dr̃ in mari cum vrgente tempestate res è naui iaciuntur, vnde iactura dicta, & large accipitur pro quocunque damno. [Repub.) Vtilitate reip. ita exigente. [Vt Callicratides) Ponit exemplum Callicratidæ, qui ne suũ honorem amitteret, patriæ detrimento fuit suæ, & sic nõ fuit uere magnanimus, qm̃ affectabat honorem & gloriam cum calamitate patriæ, quod est contra officium. Pelopõnesus à Pelope filio Tantali dicta, q illic regnauit folio platani similis pp angulosos recessus, quos habet, sita est inter duo maria Ionium & Aegeum, circuitu quingentorum 63. millium passuum, locus angustus vnde procedit isthmus appellatur, duo maria tarñ hinc inde vocant. Sparta seu Lacedæmõ est in Peloponneso, & Lacedæmonij post bellum confectum contra Persas cum Atheniẽsibus per multos annos bellũ gesserunt, vnde hoc Peloponnesiacũ dictum est, huic bello Lysander de quo dixi & dicã loco suo, finem imposuit

posuit, quoniam summa felicitate Athenas cepit. Callicratides dux Lacedæmoniorum & classis post Lysandrum præfectus apud Arginusas insulas pugnaturus cum Atheniensibus, & Hermone gubernatore dicente, vt scr. Plut. quod bene est retro nauigare, cum triremes Atheniensium multo plures essent, risit, Ecquid hoc, ceterum fugere turpe est & detrimentosum Spartæ, sed si mansero aut moriar, aut vincam, quod optimum est. Cic. aliter ponit verba quæ Callicratides dixit ridens illis, qui fugam suadebant. Nauali pugna superatus, inquit Plut. in Arginusis deletus est. Callicratides, Mitylenē obsidebat, Athenienses subsidium parantes 120. nauibus Samon insulam adnauigarunt, & illic alijs coactis 150. nauibus ad hostem contenderunt. Callicratides cognito ipsorum aduentu Eteonico legato ad obsidionem relicto, cum 120. nauibus obuiam profectus est ad Arginusas, & pugnans deletus est, ac supra naues 70. Lacedæmonij amiserunt. [Egregie) Strenue & fortiter & multa cum laude, quoniam pro Spartana dignitate animos gerebat summa æquitate, fortitudine & magnanimitate excellentissimus, auct. Plut. [Vertit omnia) .i. in fine turbauit, & amisit partam gloriam, & nomen, quoniam fecerat multa egregie, & tandem nimis affectans propriam gloriam in discrimen patriam adduxit suam, quippe cum illius detrimento pugnauit, ne uideretur ignauus, cum melius esset cedere, & patriæ & temporis habere rōnem. [Consilio eorum) Plut. dicit fuisse Hermonem gubernatorem nauium. [Consilio) Sniæ. nam censebant tempori cedendum esse, nec expectādam classem Atheniensium. [Putabant) Arbitrabantur melius esse. Arginusæ sunt tres insulæ paruæ ante Asiam prope Mitylenē, & Lesbon continenti proximæ, ut auct. est Str. lib. 13. [Hæc plaga) Calamitas & vulnus quod acceperunt Lacedæmonij amissa classe, & deleto Callicratide in Arginusis. [Mediocris) Non multum detrimenti attulit. quoniam non amiserunt ob id imperium, immo superarunt tandem ipsos Athenienses post mortē Callicratidæ. Lysander dux creatus est, qui Athenas subegit. [Illa pestifera) .s. fuit plaga & calamitas, quæ Lacedæmonijs imperiū eripuit, & affert aliud exemplum Cleombroti Pausaniæ filij, qui timens inuidiam & infamiam ne .s. videretur cum hoste Epaminonda sentire differendo pugnam, temere manus conseruit, & se, & patriā in præceps dedit nam in hac pugna, quæ ad Leuctra oppidū Bœotiæ fuit, cum Epaminonda Thebanorum duce, Cleōbrotus rex Lacedæmoniorum vulneratus occubuit, & exercitus deletus est, & sic Lacedæmoniorum imperium corruit. ergo Cleombrotus ne gloriam suam amitteret, & ne detrimentū nominis pateretur, causa fuit, vt patria quæ prius imperabat, seruiret. Nam paullo post secūdo prœlio apud Mantineam idem Epaminondas ita Lacedæmonios attriuit vt imperium amiserint, in quo prœlio Epaminondas cecidit gaudens, quoniam relinquebat patriam suam imperantē, quæ prius seruiuerat. [Temere) Malo consilio & nulla spe victoriæ, sed vt infamiam declinaret & odium, quoniam prœlium differebat. vnde timuit inuidiam & temere pugnans victus est [Opes) Potentiæ & imperium, quoniam principatum Græciæ amiserunt. [Quanto melius Q. Maximus) Affert exemplum Q. Fabij Maximi, qui cum bello Pun. 2. dictator esset, Annibalem summa patientia & cūctatione fregit. Q. Fabium in inuidiam Romanorum adducere tentauit. Nam cum agros Campanos incenderet, agris Fabij pepercit. Fabius hanc inuidiam non timuit, nec temere pugnam iniuit, vt infamiam expugnaret, sed cunctando rem Romanam prope collapsam restituit, quamuis à multis damnaretur, & male audiret, quod bellum opera sua & cunctatione in Italia duceretur. Cui ob id imperium æquatum fuit cū Minutio, qui erat mag. equitū, hoc ēt magno animo æquoque tulit salutis patriæ studiosissimus, cui nunquam succensendum putauit, immo cum Minutius, à quo læsus in honore fuerat, cū Annibale pugnaret, & iamiam venturus esset in hostiles manus, Fabius e suis castris magno impetu erumpens, eū liberauit. Si igitur Fabius vere magnanimus inuidiā timuisset atque infamiam, quoniam pro dictatore cūctator ac segnis ab obtrectatoribus vocabatur, manusque conseruisset cum hoste tam fausti Martis, actū fuisset de Rom. imperio. Sic Camillus cū Ardeæ exularet, patriam captā à Gallis asseruit, & oēm ignominiā qua actus in exilium fuerat notatus magno aio pioque patriæ condonauit suæ. [Quanto melius) Fecit Fabius quā Callicr. & Cleōbr. duces Lacedæm. [Vnus hō nobis) Hi sunt versus Ennij, qui in hoc 2. bello Pun. militauit centurio in Sardinia sub Torquato, & suis annalib. bella Itala cecinit. Rudiæ vrbs Calabriæ pria Ennij fuit, de quo Sil. Miserunt Calabri, Rudiæ genuere vetustæ, Nunc Rudiæ solo memorabile nomen alūno. Ennius primū græcis literis operam dedit, & Africanū maiorē mirifice dilexit, obseruauitque, à quo multis muneribus donatus est, & nois æternitate, eiusque domum aliquando frequentauit. Cum Scipione Asiatico in Asiā profectus est, & cum Fuluio nobiliore in Ætoliam, qui poetas amauit. Primus Ennius apud latinos exametrum carmen fecit, quod longum appellare solebat. decessit post 70. annos, scripsit in oī poematū gn̄e. Sed annales magis probati fuere, quos per compita vrbis Q. Varganteius pronunciare solebat, cuius meminit Lucr. lib. j. Ennius vt noster cecinit, qui primus amœnam Detulit ex Helicone perenni flore coronam. Et Apollo apud Sil. lib. 12. sic Enn. laudat: Sacer hic & magna sororum Aonidum cura & dignus Apolline vates. Hic canet illustri primus bella Itala versu, Attolleique duces, cœlo resonare docebit: Hic latis Helicona modis, nec cedet honori Ascræo fama ue seni. Fuit & paullo post alius Ennius Tarentinus, qui primus de literis, syllabis, & metris libellum edidit. Ouid. ita cecinit, Ennius emeruit Calabris in montibus ortus, Vicinus poni Scipio magne tibi. [Vnus hō) Solus Fabius. [Cunctando) Differendo pugnam, quam Annibal fortuna tunc aspirante optabat. [Restituit rem) Imperium Rom. prope collapsum recuperauit. Nam attritæ erant opes Romanorum iam cladibus acceptis ad Ticinum, Threbiam, & Trasimenum, Lacū Perusinū, vbi Annibal Romanū exercitū profligauit, ceciditque temeritate Flaminij consulis, qui ēt illic occubuit. Sed Fabius a populo, quod nunquam ante eum diem factum fuerat, dictator creatus Annibalem tot victorijs elatum, & iuueniliter exultantem, cunctando fregit, & rem .i. imperium Romanorum restituit. [Non.n.) Ratio quare Fabius rem Romanam restituit. [Rumores) Obtrectationes eorum qui Fabium appellabant segnē, & cunctatorem pro dictatore, & quod cū Annibale sentiret. non ponebat Fabius hos rumores saluti reip. immo talem infamiam non curabat pro cōi salute, sciebat .n. solam cunctationem reip. tunc nutanti conducere. poterant .n. cōmodius & tutius Romani bellum producere, quā Annibal, qui in hostili solo properabat vt vinceret, & cūctatio Fabij satis suis currentibus obstitit, & Fabius rediens ad vrbē sacrorum causa monuit Minutiū ne manus cum hoste consereret dicens vt est apud Sil. Interea crede experto, nō fallimur, ægris Nil mouisse salus rebus. Videbat .n. vnā esse salutē tunc cū hoste tam fausti Martis, non pugnare. Et Paulus Æmilius proficiscens in castra monenti Fabio dixit: Nec me vnica fallit Cunctandi rō, qua te grassante senescens Annibal oppressum vidit cōlidere bellū. [An salutē) Reip. Rom. imo salus cōis erat illi carior & antiquior sua fama, & rumores falsos de se non curabat. Rumor est sermo dispersus in populo incerto auctore de aliqua recenti re, siue bona, siue mala, cui, vt inquit Fab. malignitas dedit initium, credulitas aūt incrementum. Fama est consensus ciuitatis velut publicū testimonium [Ergo) Idcirco, inquit, cum non posuerit rumores an salutem patriæ, & illos non curauerit, & talē infamiam neglexerit, vt vere magnanimum decebat, qui infamiam iniuria illatam non curat. Ergo post res ipsas à Fabio gestas. [Gloria viri) Fabij. [Magis claret) Splendidius est quā si pugnasset, & rumores posuisset an salutē, quoniam cunctādo rē Rom. restituit. Sil. in 7. sic canit de Fabio: Ac ni sacra seni vis impiissumque fuisset Sistere cūctando fortunā aduersa fouentem, Vltima Dardanij trāsisset nois ætas. [Quod genus peccādi) Quod .s. supra tetigimus, eorum qui sibi seruiētes & timētes inuidiā, ea cōmittunt, quæ patriæ detrimentū afferunt, quod ēt in rebus vrbanis. [Vitandū est) Nō .n. bono viro & ciui patriæ studioso timenda sunt odia, & inimicitiæ aliorum pro salute priæ, immo libere consulendū est, & id quod optimū est iudicādū, aliter magnanimitas non seruatur, quæ nihil timet præter turpitudinem. Vnde boni ciuis & magni est nihil tacere aut dissimulare ob timorem, quod patriæ conducit. Ideo laudatur Cic. qui in M. Antonium summæ tunc potentiæ virum in Senatu acerrime inuectus est, & ēt in Catilinā, nullū odium timens, modo reip. cōsuleret. [In rebus vrbanis) In his quæ in vrbe aguntur, vt in senatu dādisque suffragijs. [Optimum) Ipsi reip. & cōi utilitati. [Metu inui.) Odij, ne aliquem lædant, si id dixerint quod patriæ optimum est & magnanimus talem inuidiam non timet, nec curat, si ob id quod dixerit, perdit partē gratiæ, quoniam salutem patriæ omnibus alijs rebus præponit, & dūmodo cōe cōmodum augeatur, iacturam gratiæ suæ apud alios, quos verum dicendo lædit, non curat.

PEriculosa & callida consilia &c.) Videndū dicit ēt ne rem inconsulte faciamus, cum multi sint, qui sic periculosa & subito mentis impulsu oblata consilia quietis præferantur, vt res bellicas vrbanis anteponāt, cū consulendū tarde sit, vt ait Arist. agēdū vero celeriter, nihil .n. mature fit, nisi quod diu multumque ān faciendū cōstitueris. Calida aūt intellige incōsulta à caleo non calleo, vt Marc. exponit. Terent. in Eun. vide ne hoc sit nimis calidū. [Nunquam oinō &c.) Docet quo pacto circa pericula tum adeunda tum tolerāda se vir fortis hēre debeat. Et neque facile ac temere offerre se illis neque effugere debet. Timere pericula, quæ timenea

FRAN. MAT.

re non oportet, pusillanimi est, offerre se vltro periculis oibus, stulti. [Sed fugiendū &c.) Qđ non facile se periculis vere fortis exponat, hoc est, q nunq̄ periculum adit nisi magnifica & terribilia iudicet, vt salute patriæ, religionis defensio, iustitiæ conseruatio, sed cum hæc accidunt & periculo se vir fortis exposuerit, pse uerare eum conuenit, & ne propriæ quidē saluti parcere, maliq̄. mori q̄ à proposito discedere. [Quapp in adeundis &c.) Similitudinibus ostendit, q d circa pericula adeūda seruandū sit, & imitandos medicos dicit, qui leuibus morbis leues, grauibus periculosas curationes adhibent. Idē & vir fortis facere debet, vt q̄ terribilia videāntur & sint, ea magno & pñti aio aggrediatur, q̄ leuia & nō necessaria ea nō attingat & contēnat, ne se p modica vtilitate maximis periculis obijciat, qđ qui faciunt nō fortes & magnanimi, sed stulti hñr. [Periculosa) Quæ periculū uitæ afferant. [Ancipites) Quæ ita occidere possint naturali virtute nimiū perturbata, & debilitata, vt cōseruare. [Grauioribus) In qbus modica salutis spes sit, sæpe accidit, vt quē medicus secundis curare nō possit, eum contrarijs curet, qđ Celsus scr. eodē modo maxime periculoso tpe periculis obijcere nos debemus p vtilitate cōi, vt Horat. Cocles fecit, vt eodem tpe Mutius Scæuola, vt Curtius iuuenis, q se in illam patentē voraginē coniecit, vt Decij q se deuouerunt. [Quare in tranquillo &c.) Alia similitudo, vt tranquillo mari optare tēpestatem, ita cū ingens necessitas non cōpellit periculo se exponere dementis est, rursus vt resistere tempestati cū incubuerit sapientis est, sic occurrere periculo cū necesse est, pro parente aut patria, viri magnanimi iudicatur. [Periculosæ aūt rerū actiones) Dixit nō esse magnanimo adeūda pericula sine causa: hanc aūt, vt Ethici scribūt, magnā esse oportet, minimeq̄. vulgarē, vt digne eā suscepisse laudemur, sed aut ad ipsum magnanimū, aut ad rēp. periculū ex actione aliqua deuenio℞ est. si ad ipm, nihil p gloria recusandū est illi, q vult vitā p laude pacisci. & vt ta bñ credas emi quo tēdat honorē, magisq̄. dignitatis sine vtilitate, q̄ vtilitatis sine dignitate, rō est hōda, honor .n. vt ait Arist. maximū est externo℞ bono℞, & circa honores, ac infamiā magnanimus versatur, vt oportet, qđ si reip periculū imminet cautior circa illud esse debet, nā minus dānū vnius est q̄ totius reip. si qd aduersi accidat, quosdā rephendit Cic. q magis propriā laudem q̄ remp. conseruare voluerunt. [De vita) Propria. [Ad cōia) Ex quibus plus damni q̄ ea proprijs euenire pōt, minor iactura est vnius q̄ multo℞, aut reip. [Quā de ceteris cōmodis) Vt de diuitijs: immo potius dignitatis sine vtilitate quā vtilitatis sine dignitate rō hñda est, vt diximus, oia denique cōmoda quæcūque sint, dignitati sunt postponendæ. [Inuēti aūt multi &c.) Eos nūc reprehendit, qui gloriam & honorem proprium saluti & vtilitati patriæ anteferre voluerunt, cum tñ pro eadem non solū pecuniam, sed ēt vitam profundere parati essent. Patriæ caritati nō vita solū, sed quæ vita cariora sunt, honor & gloria posthabenda sunt. [Rep.) Postulante, sponte eos facere cōueniebat, sed ne postulante qdem rep. Fecerunt, ex quo maiore rephensione digni sunt. [Vt Callicratidas,) Hic Lacedæmonio℞ dux bello Pelopōnesiaco cōtra Athenienses multa, & pclara gessit, tandem cū ad Arginusas insulas se recepisset, & Alcibiades Atheniensium dux ad eū obsidendū classe sua tenderet, immineretq̄. amittendæ classis periculū, vt ppere inde discedere, Lacedæmonij scripserūt, sed perire maluit vna cū classe quā effugere, cū posset, dicens Lacedæmonios amissa classe reparare aliā posse, se vero amissam famā recuperare nō posse. Plutarc. aliter ac Cic. id tradit qppe q sit Hermone gubernatore suadente bonū esse retro nauigare, q multo plures Atheniensium triremes essent, Callicratidē dixisse, q hoc fugere turpe est, & dānosum Spartę, sed si mānsero aut moriar aut vincā, qđ pulcherrimū est. [Non paruit eo℞) Hermonē gubernatorē classis fuisse tradit Plut. [Egregie) Laudatur ab eodem auct. q aiut pro Spartana dignitate gereret, & esset summa æquitate, fortitudine, & magnanimitate. [Vertit) Cōmutauit, cum multa prius strenue, fortiter, & cū summa laude egisset. De hoc Callicratide multa Plut. multis in locis, & Thucydides. [Bello Pelopōnesiaco) Cuius initia & causas Thucydides scribit. [Ab Arginosis remouendā,) Ab Arginusa℞ portu. Arginusæ insulæ sunt tres, non sane magnæ, continēti proximæ & Canis Phrygiæ promontorio adiacentes, à Mitylene distant 120 stadijs, auct. Strab. [Mediocris fuit) Classem .n. reparārūt neque oino succubuerūt. [Plaga) Vulnus, dānum. [Illa pestifera,) Aliud exēplum Cleombroti, q & ipse pluris propriā fecit gloriam quā patriæ vtilitatē, eam aūt lōge grauiore dāno q̄ Callicratides effecit. [Cleōbrotus, inuidiā timens,) Pausaniæ filius, hic cū Epaminundas Thebanos dux auxiliātibus Atheniensibus Lacedæmonijs bellū intulisset, & iam Lysandrū superasset, multisq̄. cladibus illos affecisset,

Hor. Cocles. — Mut. Scæuola. — Callicratides. — Arginusa — Cleōbrotus — Epaminōdas

tametsi viribus inferiorem se videbat, tñ quia fore intelligebat, vt ciuiū in se odia excitaret, & ignominia notaretur, si pugnā cū Epaminōnda detractaret, temeritate & infeliciter pugnauit, fugiēte vsq; ad vrbis mœnia psecutus est Epaminondas, parūq̄. abfuit q n eā caperet. Cleōbrotus rex vulneratus occidit, & exercitus deletus est. Ad Leuctra Bœotiæ oppidū res pgit. Plut. Actū aūt de re Lacedęmonio℞ fuisset, nisi ab Ægypto Agesilaus q magnas res illic gerebat, reuocatus fuisset. auctor Thucydides. [Temere cū Epaminōda conflixisset) Paruis copijs aduersus ingentē exercitū, & loco inferiore ac mala male instructa acie. Sed necessitate cōpulsus est, aut .n. fugere illū oportebat, aut sic manū cōserere. [Corruerūt) Via .n. post illud tps resurgere potuerūt. [Quanto Q. Maximus) Hic q s bonus & vere magnanimus erat, ideo cōmoda reip. pprię gloriæ antepo suit, nō .n. popularis auræ & vulgi opinionis captator erat. De hoc multa Liu de 2. bello Pun. Nouā Fabius de Annibale victoriam cōmeatus est nō pugnare, hinc ei cognomē bono & reip. salutare cunctator, primo ab æmulis in dedecus impositū, deinde in gloriā versum. Per Samnium totū, p Falernos, Gauranosq. saltus sic macerauit Annibalem, vt quē frangi virtute nō poterat, mora cōminueretur. [Rumores) famā & vulgi opinionē ipse Paolo Æmilio apud Liuiū contēnendo inquit potius q̄ appetēdo gloriæ se modū excessisse. [Quod genus peccadi) Idē dicit in rebus qđ in re militari vitādū ne inuidię metu minus libere loquamur. [Inuidiæ metu) odij, id qđ pcedit pro eo ponitur, quod sequitur, inuidiā odium sequitur. [Sunt .n. &c.) Cōqueritur sępe Cic. in epistolis suis nullū esse ciuem q rectum sensum in rep deponere audeat. Et Iuuen. ait, Nec ciuis erat q libera posset verba animi proferre & vitā impendere vero. Cato senex, & itē Cato iunior, magna semper libertate vsi traduntur. Nec cuiusq̄ veriti inimicitias, modo reip. vtilitatem tuerentur. De iuniore inqt, Iustitiæ cultor rigidi seruator honesti, In cōe bonus.

Thucydides de Epaminonda — Q. Fab. Maxim.

ENim, pro quia, ut .i. veluti sunt, quemadmodū dixi supra, qui anteponunt rebus vrbanis .i. in vrbibus gerēdis bellicas sup. res .s. tu reperies multos, qbus periculosa consilia & callida .i. in pernicie alio℞ data videātur & splendidiora & maiora .i. maioris vtilitatis & pstantiæ cogitationibus .i. inuentionibus & procurationibus quietis .i. pacis & tranquillitatis, & hoc si sit genus ā nō quies, vel potius quietis .i. pacificis & tranqllis. Nunquam aūt cōmittendum .i. sustinendum est fuga .s. pp fugam periculi, ut nos videamur imbelles & timidi, ne .s. improbus & inimicis nostris, in nos animos auxerimus, sed illud ēt fugiendum est, ne offeramus .i. vltro & non prouocati obijciamus nos periculis sine causa, quo sop facto nihil potest esse stultius. Quapp cōsuetudo medico℞ est imitanda in periculis adeundis .i. aggrediēdis, qui .s. medici curant leuiter .i. facili medicamine, ægrotantes leuiter .i. facili modo, sed coguntur adhibere morbis grauioribus .i. difficilius curabilibus curationes periculosas, & ancipites .i. dubias an profuturæ sint, an nocituræ. Quare .i. quamobrem est dementis .i. pertinet ad dementem optare tempestatem aduersam .i. contrariam in tranquillo sup. mari. Autem, pro sed, est sapientis .i. pertinet ad sapientem subuenire quauis .i. quacunque rōne tempestati obortæ scilicet, q, pro &, eo .i. pro tanto est magis sup. sapientis subuenire tempestati, si tu adipiscare .i. adipiscaris & cōsequaris plus boni .i. cōmodi, re .i. mercede tua explicata .i. erecta pro certa salute, q̄ adipiscaris mali .i. incōmodi re addubitata .i. manere dubia in naui, hoc est si verisimile est, quod ea iactura p quam certa fit salus consequaris plus cōmodi, q̄ ea retentione cum dubio, tunc potius emenda est merces tua. Eodem modo t qm ex pace certa plus cōmodi est q̄ in bello ancipiti. Tunc potius seruanda est pax, sed si longe plus boni consequaris ex bello licet dubio, quam habeat in pace certa, amore illius posset bellū iustum moueri, sicut negociator quia spectat longe plus lucri ex nauigatione periculosa, quam ex quieta, tunc exurgit. Textus qdam hñt in fine mali, sed non cadit in animum quo snia stet, non .n. quis uelit adipisci malum ex re dubia, nec sensus est tunc occurrendum est periculo per iacturam qñ plus boni consequaris per iacturam, quam mali per conseruationem tuorum, sed quam boni per conseruationem sup. tuorum .i. rerum tua℞ &c. non tñ deposui. Periculosæ &c. Docet quæ actiones sint periculosæ, & quid in illis agendum. Ordo est: Autem pro sed, actiones periculosæ quæ cum periculo fiunt, sunt partim .i. pro parte his qui suscipiunt .i. operantur eas & partim .i. pro parte reip. Item eorum qui subeunt pericula, alij vocantur in discrimen .i. in periculum de vita, alij de gloria & beneuolentiæ ciuium. Igitur cum pericula .s. sunt subeunda, nos debemus esse promptiores .i. paratiores, & expeditiores ad nostra .i. propria pericula, q̄ ad cōmunia, & dimicare paratius .i. citius & expeditius de honore, & glo-
ria

ASCEN. Sētes ārī Ɛlore promendi, in fontes bo... tractandi sunt.

ria,q̃ de ceteris cõmodis. Autem, pro sed, multi sunt inuenti qui parati essent profundere.i.prodige exponere, non modo.i. nõ solum pecuniam, sed ẽt vitam pro patria.i.pro incolumitate & salute patriæ, & ijdem qui vellent vitam pro patria exponere, ne, pro ẽt non, non vellent facere ẽt minimam quidem iacturam.i. amissionem gloriæ, ne quidem hoc est non ẽs rep. postulante. Vt Callicratides qui cum fuisset dux Lacedæmoniorum in bello Peloponnesiaco, & fecisset multa egregie, vertit.i.peruertit, & destruxit, ac amisit omnia vsque ad extremum, cum non paruit consilio eorum, qui putabant classem remouendã esse ab Arginusis illis tribus paruis insulis, nec putabant dimicandum cum Atheniensibus, quibus sic putãtibus, ille.s.Callicr. rñdit Lacedæmonios posse illa classe amissa parare aliã, & se non posse fugere sine suo dedecore.i.vituperio. Atque hæc quidẽ fuit mediocris plaga Lacedæmonijs, q̃ susceperãt.s.ex superbia illius. Illa quæ sequitur fuit pestifera, qua cum Cleõb. dux Laced. timens inuidiam confixisset temere.i.inconsulte cum Epamin. imperatore Theb. opes.i. facultates, & diuitiæ Lacedæmoniorum corruerũt. quanto melius sup. fecit Q. Maximus, de quo Enn. sup. ait: Vnus hõ restituit nobis rem.s.publicam saluam, cunctando.i.moram trahendo. Enim pro quia, non ponebat rumores.i. susurros populi ante salutem, ergo gloria viri.s.Q. Maximi claret nunc & post magis. Quod genus peccandi iam.s. dictum est, vitandum ẽt in rebus vrbanis .i.in vrbibus gerendis. Sunt.n.qui non audent dicere metu.s. pp metum inuidiæ.i ne inuidiam incurrant, id quod sentiunt, etiam si sit optimum.i. præstantissimum.

DOCT. interpr. PEriculosa, & callida consilia) Vt & Græci, facinus audax θρασὺ ἔργον vocant. [Nunquam omnino periculi fuga cõmittendum) Cõmittere pro facere, sed in malam partem. [In discrimen vocantur) Qui veniunt in periculum. [De gloria vocatur in discrimen) Qui gloriæ causa periclitantur, quod vt noue dictum annotare visum est.

DOCT. interpr. PEriculosa & callida consilia) θρασὺ, sicut apud Aristoph. θρασὺ ἔργον, audax facinus. [Periculosas curationes) Vt in mimo, Nunquam periculum sine periculo vincitur. [Plus adipiscare boni.) Extat in eam sniam Augusti dictum, Aureo hamo piscari. [Promptiores igitur.) Quia publica salus priuatæ præponenda est. [Vt Callicratides.) De Callicratide Xenophon in Paralipom. lib. j. καλλικρατίδας δὲ εἶπεν, ὅτι ἡ σπάρτη οὐδὲν μὴ κάκιον οἰκεῖται αὐτοῦ ἀποθανόντος, φεύγειν δὲ αἰσχρὸν ἔφη, &c. [Cleombrotus inuidiam timens) Cur dixerit de Cleombroto, quod esset inuidiam timens, intelligi non potest, nisi ex historia, quæ extat in libro sexto, εἶδον δὲ τῷ κλεομβρότῳ οἱ μὲν φίλοι προσιόντες ἔλεγον. ὦ κλεόμβροτε, εἰ ἀφήσεις τοὺς θηβαίους ἄνευ μάχης, κινδυνεύσεις ὑπὸ τῆς πόλεως τὰ ἔσχατα παθεῖν. ἀναμνησθήσονται γάρ σου, καὶ ὅτε εἰς κυνὸς κεφαλὰς ἀφικόμενος, οὐδὲν τῆς χώρας τῶν θηβαίων ἐδῄωσας, καὶ ὅτε ὕστερον στρατεύων, ἀπεκρούσθης τῆς ἐμβολῆς, ἀγησιλάου ἀεὶ ἐμβάλλοντος διὰ τοῦ κιθαιρῶνος. εἴπερ οὖν ἢ σαυτοῦ κήδῃ, ἢ τῆς πατρίδος ἐπιθυμεῖς, ἰτέον ἐπὶ τοὺς ἄνδρας. οἱ μὲν φίλοι τοιαῦτα ἔλεγον. οἱ δ᾽ ἐναντίοι, νῦν δή, ἔφασαν, δηλώσει ὁ ἀνὴρ, εἰ τῷ ὄντι κήδεται τῶν θηβαίων, ὥσπερ λέγεται. .i.vbi Cleõbrotũ amici accedẽtes dicebãt: Si dimiseris Cleombrote Thebanos sine pugna, periculum est, ne à ciuibus extrema patiaris. Obijcient.n.quod neque hostium agrum vastaueris, cum in Cynos Cephalas ventum est, neq; postea data pugnandi copia, cum hoste conflixeris, cum Agesilaus iniquiore loco per Cithæronem toties adortus sit hostes. proinde si quam tui rõnem habes, aut patriam tueri cupis, dimicandũ est. Atque hæc amici dicebant. Aemuli vero, Nunc, dicebant, palam erit, an verum sit, eum cũ Thebanis colludere, sicut dicitur.

OMNINO, qui reip. præfuturi sunt, duo Platonis præcepta teneant; vnum, vt vtilitatem ciuium sic tueantur, vt, quidquid agunt, ad eam referant, obliti commodorum suorũ: alterum, vt totum corpus reip. curent; ne, dum partem aliquam tuentur, reliquas deserant. vt.n. tutela, sic procuratio reip. ad vtilitatem eorum, qui cõmissi sunt, non ad eorum quibus commissa, gerenda est. qui autem parti ciuium consulunt, partem negligunt, rem perniciosissimam in ciuitatem inducunt, seditionem, atque discordiã. Ex quo euenit, vt alij populares, alij studiosi optimi cuiusque videãtur, pauci vniuersorũ. hinc apud Athenienses magnæ discordiæ ortæ, in nostra rep. nõ solũ seditiones, sed pestifera ẽt bella ciuilia: quę grauis & fortis ciuis, in rep. dignus principatu, fugiet, atque oderit, tradetq́ se totum Reip. neque opes, aut potentiam consectabitur totamq́. eam sic tuebitur, vt omnibus consulat. nec vero criminibus falsis in odium aut inuidiam quenquam vocabit: omninoq́. ita iustitia, honestatiq́. adhærescet, vt, dũ eam conseruet, quamuis grauiter offendat, mortem, appetat potius, quàm deserat illa, quæ dixi.

PETR. MARS. OMNINO q reip.) Affert duo Platonis pręcepta posita ab eo in lib. de rep. q̃ tenere debẽt in primis & obseruare hi, q reip. pfuturi sunt, vt oĩa.s. referãtur ad cõem vtilitatẽ, & oẽs ita tractentur, vt pauperes & ignobiles nõ deserãtur, aliter.n. seditio in rep. oritur, & bellum ciuile. & p hoc notat quosdam Romanorum mores, q aut defensores optimatũ, vt Sylla & Pompeius, aut populares esse voluerũt, vt Gracchi, Marius, Cęsar, & sic de alijs. Vnde ea prudẽtia caruerunt, quã debet hẽre bonus ciuis, & vere politicus, vt ciuitati cõsulere possit, & id qđ magis e rep. est dispicere & iudicare, cũ factiones in rep. oriũtur, stare non põt. oriuntur aũt si vna pars curatur, altera negligit. Vnde in rep. Rom. exorta sunt bella ciuilia, seditiones intestinæ, & imperij tandẽ euersio. unde cauendũ est ipsis politicis, nec cõmittendum vt seditio possit oriri, sed oẽs ita tractandi sunt, vt ciuilis prudẽtia dictat, & vult. qm̃ prudẽtia, (vt inqt Arist in 3. de rep.) est ppria principis, & illius q reip gubernacula tenet. [Teneãt) Obseruent, faciant [Vnum) Hoc est primum pceptum. [Sic) Eo pacto, & aio. [Tueantur) Cõseruẽt ad vtilitatem totius reip. [Ad eã referant) Illius cõtatis causa oĩa faciant. ad vnum oĩa dñr referri, cum oĩa illius gratia fiunt, qm̃ ob id officiosi esse vulumus, ut felicitatẽ consequamur. [Obliti) Nõ curantes pprias utilitates, & nullam habentes rõnem priuati cõmodi, qm̃ magistratus est ad alium, non ad se, & satis debet esse honor, is aũt cui hic non sufficit, tyrannus dĩ. Plato præcipit hoc quod Cic. dicit in 1. de rep. dicens: Nullus princeps ea rõne qua est princeps imperat, quod sibi utile sit, sed qđ ei q paret, conducat, & quæcũque egerit aut dixerit, illius vtilitatem & honorẽ respicit, cui imperat, & ad illius cõmodum non ad suum oĩa refert. quemadmodum nullus medicus ea rõne qua medicus est, quærit quod utile sit medico, sed quod ipsi ægrotãti expediat. Hoc aũt non sit a nẽis principibus, qui oĩa ad suas utilitates, nihil ad cõe cõmodum referunt, rapiendo, extorquendo p fas & nefas, iustitiæ obliti & pceptorum, quæ diuini illi hoies & boni uiri posteris tenenda reliquerunt. unde tyranni iure appellantur, qui oĩa ad suum cõmodum referunt. [Alterum) hoc est alterum Plat. pceptum. [Totum corpus) Oẽs qui in rep. sunt cuiuscũque ordinis & conditionis. loquitur p translationem medicorum, q debent eo modo curare corpus, ut nullũ membrum deseratur, sic princeps oĩum cuiuscũque conditionis sit, rõnem hẽre debet, vt nemo queri possit cõmittendum nõ est, vt impotẽtes à potentioribus opprimãtur. [Curent) Vt faciunt medici, quorũ propria est curatio. [Aliquam partem) Aut optimates, aut plebẽ. [Vt.n. tutela) Probat id, quod dixit comparatione tutelæ, q non est ad vtilitatem tutoris, sed pupillorum sic administratio reip. non est ad suũ cõmodum, sed cõe. Tutela, vt loquit Iustin. est ius ac potestas in capite libero ad tuendum eum, qui pp ætatem se defendere nequit, iure ciuili data ac permissa. Tutores autem sunt, qui eam vim ac potestatem habent. Quibus testamento tutor non est datus, his ex lege 12. tabularum agnati sunt tutores, qui vocantur legitimi, agnati sunt per virilis sexus coniunctionẽ coniuncti. [Procuratio) Administratio. [Eorum) Pupillorum, qui cõmissi sunt tutelæ alicuius. [Qui autem) Nunc à cõtrario sensu præcepti superioris, ostendit qđ malum oriatur, si pars ciuium fouetur, pars negligitur. [Consulunt) Fauent quibusdam, & eorum commodis inseruiunt. [Perniciosissimum) Afferentem maximã perniciem. nam pernicies est maximum malum. [Seditionem) Seditio dr̃ a seorsum eundo, & tunc est cum populo secũ discordante res ad manũ vocatur. Discordia dicitur quasi cordium dissensio & dissimilitudo. Plato lib. 5 de rep. dicit seditionẽ esse cõtentionẽ inter finitimos, bellũ vero inter externos. [Ex quo) pp hoc quia parti ciuium consulitur, parti aũt non, ob id oritur seditio atq; discordia. [Populares) Populi amatores, vt fuerũt Gracchi, Marius, Cæsar. [Optimi cuiusq;) Optimatũ non studẽtes populo. [Studiosi) Amatores, & optimi cuiusq; cõmodis seruiẽtes. [Vniuersorum) Vt curent optimates & plebem, vt fieret in optima rep. plebs & populus differũt, quo genus à specie. Nã populi appella-

pellatione vniuersi ciues significantur, connumeratis et patricijs & senatoribus, plebis aũt appellatione sine patricijs & senatoribus ceteri ciues significant. [Hinc) Ex hoc qa erant aliq popolares, aliq optimatũ studiosi, & pauci vniuersorũ apud Atheniẽses. Nã Pericles popularis fuit, vt sibi potentiã cõtra Cymonẽ Miltiadis filium, q optimatibus studebat, cõpararet. vnde cum plebi habenas relaxasset, illius fauore remp. ad votum administrabat, quotidie aliqd' celebre spectaculũ exhibens & epulũ, & sic discordiæ erãt inter optimates, & plebẽ, ipsosq. populares. & sic alij nõ nulli fecerũt. [In nr̃a) Romana rep. ẽt non modo seditiones, discordiæ, sed ẽt ad arma ventũ est à ciuibus. Nam bellũ ciuile dr̃, cũ ciues inter se discordes arma sumũt, quo nihil põt esse dementius. Ideo Luc. dãnans bella ciuilia, & plus quã ciuilia exclamat: Quis furor, ò ciues, quæ tãta licentia ferri, Gẽtibus inuisis latiũ pbere cruorem? [Pestifera) Perniciosa reip. qm̃ tandem libertatẽ amisit. [Bella ciuilia) quæ fuerũt inter Syllã & Marium, Cæsarem & Põpeium. Cæsar fuit Marianus pp affinitatem. Nã Iulia Cæsaris amita, vxor fuerat Marij, vnde cũ Sylla Cæsarẽ adolescẽtem pdere decreuisset, ab amicis tandẽ exoratos pclamauit, Habeatis vobis Cæs. & sciatis eum futurum aliqñ exitium optimatibus, quos mecum defendistis cõtra Marianos, & Cæsari multos Marios inesse dixit. [Quæ bella ciuilia) Ille fugiet? q grauis & fortis hr̃i vult. [Grauis) In virtute pseuerans. [Principatu) Vt sic princeps in ciuitate, vitabit, & odio habebit tanq̃ rem cõi vtilitati & reip. pestiferã. [Tradet se totũ) Nihil aliud cogitabit, nisi cõmunẽ vtilitatem. [Neq; consectabitur) nõ sequetur aut optimates aut multitudinẽ, vt habeat summã in ciuitate potentiam, sed vniuersam rẽp. curabit, vt bonum virũ decet & principatu dignũ. qm̃ nullum detrimẽtum, vt inqt Socrates apud Plat. lib. 1. de rep. maius ciuitati accedere põt, quã à pessimo regi vito, cũ ipse principatũ recuset bonus, q necessitatẽ reip. expectare nõ debet, sed ad illã gerendam prõpto aio accedere, ne ruat, & ne virtus depressa iaceat. qm̃ vt inqt idem Plato lib. 8. de rep. Honoratis in vrbe diuitijs atq; diuitibus, boni atq; uirtus in primis negligunt, exercetur q. qd' in honore est, iacent ea, quæ apud quosque improbãtur. [Totam remp.) Eo modo sic defendit, ut oium ratio habeatur, nec trahet aliquẽ calumnijs in odiũ, aut optimatũ, aut multitudinis. [Nec uocabit) Nõ adducet in odiũ alicuius partis. [Inuidiã) Non debemus, inqt, aliquem calũnijs incessere, & illi odiũ & inuidiam facere, qm̃ est contra iustitiam. Iniustitia. n. causa est seditionis, odij, pugnæ. Socrates apud Platonem in 1. de rep. sic ait: Seditiones nãque ò Thrasimache iniustitia, inimicitias contentionesq. parit: iustitia vero concordiam atq; amicitiã. [Omnino) Certe, inquit, in ipsis actionibus iustitiæ adhærẽdũ est. [Eã iustitiã) Quæ iubet dari cuique qd' suũ est. [Quamuis grauiter offendat) Quamuis patiatur iacturã, aut in amicis lædendis pñ stitta aut minuẽda gr̃a, aut in rebus domesticis, nõ debemus talẽ iacturã curare p iustitia, & potius mortẽ oppetere debemus, quã à iustitia honestateq. discedere. Offendere in hac signatione est incurrere i aliqd, atq; incidere. [Illa q̃ dixi) Vt totũ corpus reip. curet, vt oibus cõsulat, ne oriantur seditiones, & discordiæ, & nequenq̃ in odiũ falsis criminibus adducat, & illa oia q̃ dicta sunt.

FRAN. MAT.

OMnino &c.) Quid in bello secuari à magnanimo conueniat admonuit, nunc qd in rep. ab eodẽ fieri debeat, ostendit. [Duo Platonis &c.) In libris de rep. Arist. quoque hoc idẽ pcipere vr̃. Vult. n. magnanimum promptiorem esse ad benefaciendum quam recipiendũ. Nã ut magni animi est dare, ita non magni recipere. oibus itaque benefacere studet, q magnanimus est. [Ciuium) Singulorũ. [Obliti pprioꝝ cõmodoꝝ) Quod est proprium magnanimi à proprijs auocati cõmodis: ut alijs prosit. [Sic tueantur) Defendant nihil oino veriti, qd' Cato faciebat. [Totum corpus) Ne nobilitate studiosi cõmoda plebis negligant, aut contra ut Gracchi fecerunt. Qui vtiles plebi perniciosas nobilitate leges tulerunt, vt Sylla q nobiliũ, Marius q plebeioꝝ vtilitati fauebat. [Vt. n. tutela) Similitudine ostendit quẽadmodũ se magnanimus hr̃e debeat. Sicut. n. tutor pupilloꝝ vtilitatis causa dari solet non sua, sic magistratus reip. præfici, vt nõ sibi, sed reip. prosit. Omniũ ergo sibi commissoꝝ gerere magnanimus parem curam debet. Tutela aũt, ut Seru. iuriscons. diffinit, ius est ac ptãs in capite libero ad tuendum eum, qui pp ętatẽ se defendere nequit iure ciuili data ac permissa. Tutores autem sunt qui eam vim ac ptãtem hñt, ex qua re ipsi nomen acceperũt. Itaque appellantur tutores quasi tuitores ac defensores. Sicuti æditui dnr̃ qui ædes tuentur. [Qui aũt) Mala ostendit quæ sequitur cum quispiam, qui curam habet reip. huic parti fauet, illam vero negligit. Nam neglecta plerunque factionem excitat, ex quo efficitur ut alij sint populares, sicut Mariani fuerũt, alij optimatum studiosi, sicuti Syllani. [Optimi cuiusque) Optimatum & senatoꝝ. [Pauci vniuersoꝝ) Vt Cato fuit, ambo Scipiones, Fabius Max. alijq. permulti. [Apud Athenienses) Cum alij populares essent, alij optimatum partibus fauerent, vt Alcibiades, q popularis erat, vt Cymõ & Milciades odio aduersarioꝝ. Quinquaginta talentis mulctatus. Cum soluere non posset, in vincula cõiectus est. Et Themist. testatur suffragijs è ciuitate eiectus Argos habitatum venit. Aristides quoque cognomento iustus, a Themistocle collabefactus, exilio decẽ annoꝝ dãnatus est. [In nr̃a rep.) Romæ ob huiõi causa bella ciuilia primo inter Mariũ & Syllã: deinde inter Cæs. & Põpeium orta sunt. [Quæ grauis &c.) Hortensius gloriari solebat, qd' bello ciuili nunq̃ interfuisset. [Nec vero criminibus &c.) Duo pcepit non esse quenq̃ in odium multitudinis & inuidiã à forti viro vocãdũ, & ita iustitię honestatiq. inseruiendũ, vt p his cõseruandis neminẽ offendere vereatur, potiusq. mori velit, q̃ eaꝝ defensionẽ deserere. [Falsis criminibus) Vt Q. Cepionẽ veterẽ M. Scauri inimicũ. Cũ Q. Vario trib. pl. egisse diximus, vt Italici belli concitati crimine M. Scaurũ adesse sibi iuberet, vt Furius Camill' à L. Apuleio trib. pl. accusatus est, q pdã Veientanã male diuisisset, vt P. Scipioni Afr. supiori, dies dicta est a Petilio Acteio trib. pl. vel vt alij malũt, Neuio, q prędã de Antiocho capta ærariũ fraudasset. [Criminib') Accusationib. [Odiũ) Latẽtes inimicitias. [Inuidiã) Aptã. [Ea) Iustitiã, & honestatẽ. [Offendat) Quicũque ille sit q offendit nõ vereat eius inimicitias subire, modo iusta & honesta ac reip. vtilia operetur.

OMnino qui remp. &c.) Docet officium eoꝝ qui remp. gerunt. Ordo est. Hi sup. qui præfuturi sunt. i. præesse uolũt reip. teneant oino duo præcepta oportet, vnũ ut tueãtur .i. ptegant & defendant sic vtilitatem ciuium, vt referãt. i. dirigãt & ordinent quidqd agunt ad eam. s. vtilitatem reip. exñtea obliti suoꝝ. i. ppꝛioꝝ cõmodoꝝ. Alteꝝ vt curent totũ corpus reip. i. totam cõitatem, ne. i. ut nõ, ut dum. i. qñ tuentur. i. defendũt aliq̃ partẽ non deserant reliquas sup. partes. Enim, pro quia, ut. i. quẽadmodum tutela. s. orphanoꝝ & pupilloꝝ est gerenda. i. debet geri ad vtilitatem eoꝝ, qui sunt cõmissi. s. pupilloꝝ, & non ad utilitatem eoꝝ qbus. s. tutela cõmissa est, hoc est tutoꝝ, sic pcuratio reip. gerẽda est ad utilitatem eorum, q cõmissi sunt videlicet oim ciuiũ & totius populi, & oia ad utilitatem eorum qbus sup. pcuratio cõmissa est, hoc est pcuratoꝝ, & gubernatoꝝ reip. Autẽ, pro sed, qui consulunt. i. prosunt, puidendo, consulendo, & fauendo parti ciuium, & sup. negligunt partẽ, inducunt in ciuitatẽ perniciosissimã rẽ, videlicet seditionem atque discordiam. Ex quo. i. ex qua re euenit ut alij. i. aliq ex gubernatoribus reip. videantur populares. i. populo & vulgo fauentes, & eius partes tuentes, alij videantur studiosi. i. fautores. Optimi cuiusque sup. viri. i. omnium bonoꝝ & pstantium viroꝝ & pauci sup. videãtur studiosi vniuersoꝝ. Hinc. i. ex hac re partialitate, magnæ discordiæ sunt orte apud Athenienses, & in nr̃a. s. Romana rep non solum seditiones sup. ortæ sunt, sed ẽt pestifera bella ciuilia. Quæ. s. bella ciuilia ciuis grauis, & fortis, & dignus principatu in rep. fugiet. i. vitabit, atque oderit, & tradet reip. totum se, neq; cõsectabitur. i. ex principatu suo impetrare conabitur opes, aut potentiã, & tuebitur. i. proteget eam s. rẽp sic ut cõsulat. i. psit, & vtilis sit oibus. Vero, p sed, nec p & nõ vocabit. i. puocabit quenq̃ in odium, aut in inuidiã criminis. i. criminationibus falsis. i. iniqs, & falso illatis, itaq; ipse adhærescet. i. adhærebit oino iustitiæ & honestati, vt dũ. i. dũmodo cõserues eã. s. rẽp. q̃uis offendat grauiter. i. offensos & iratos sibi multos cõstituat, tñ sup. oppetat. i. obeat, & sustineat potius mortẽ, quam deserat illa quæ dixi. s. iustitiam & honestatem.

ASCEN. *Duo præcepta publico administratori obseruanda.*

Mala pp fauorem subsecuta.

Magnanimi decus.

VNum vt vtilitatem) Græco more dixit, neque tamen non Latine, quanquam vsitatius est, alterum & alterum.

DOCT. *interpr.*

OMnino) Vtilissimum præceptum, ne totam remp. complectãtur ij, qui præfuturi sunt rebuspub. Nam & nostris tẽporibus dum soli plebi consulunt concionatores, euertunt respub.

DOCT. *interpr.*

A R G V M E N T V M.

De honoribus vehementer contendere, contra officium esse magnanimi.

MISERRIMA est oino ambitio, honorũq. cõtentio: de qua pclare apud eũdẽ est Platonẽ: similiter facere eos, q inter se contẽderent, vter potius rẽp. administraret, vt, si nautę certarẽt, qs eorũ potissimũ gubernaret. ideq̃ pcipit, vt eos aduersarios existi

metnus, qui arma contra ferant; non eos, qui suo iudicio tueri remp. velint: qualis fuit inter P. Africanum, & Q. Metellum sine acerbitate dissensio.

PETR. MARS.

MISERRIMA est omnino) Hactenus satis monuit, docuitq. quid agendum sit remp. capessentibus, & magnanimi esse illam administrare, & quærere honores dignitati suæ conuenientes, & ut oportet. Nunc ponit ambitionem, quæ est in vitio, & qui eam habet miser est, qm̃ seruit affectibus. honores .n. bonis viris sponte offeruntur, illos aūt ambitu aucupari & consectari turpissimum est, & qui id facit, non est sui iuris. Duæ mediocritates sunt, q̃ versantur circa pecunias, liberalitas, & magnificentia, sic duę sunt circa honores, magnanimitas, & mediocris appetitio honoris, & ut se habet liberalitas ad magnificentiam, sic mediocris appetitio honoris ad magnanimitatem. is q in honoꝝ appetitione exuperat ambitiosus vocatur; nã appetit plusq̃ oporteat, ille aūt deficit q nullos honores spernit, & dr̃ vacans honoris appetitione, vituperatur aūt, qm̃ honor præmium virtutis appetendus est, vt illi simus intenti, q̃ est res p̃clarissima & solum bonũ. ideo monet Plato in 5. de rep. bonos viros honoribus afficiendos, ut e a honore ad virtutem excitentur, vituperatur, vt dixi, vir talis, nõ cum refertur ad vulgus, sed ad ipsam rectam rõnem, cui parendum est. Ambitio est nimia honoris cupiditas, ambitus est ipse actus ambiendi. [Omnino) Certe & penitus. [Miserrima) Quæ affert miserias & seruitutẽ, qm̃ seruitur affectui, & ambitiosus est miser, & patriæ affert calamitates, dũ nimios honores ambiendo aucupatur. Phil. in lib. de prouidẽtia Dei scr. Qui mentẽ suam plurimoꝝ dñatui ac pessimoꝝ subiecit, cupidinis, timoris, doloris, stulticiæ, iniustitiæ, ambitionis, felix, atque beatus esse nullo modo poterit, ẽt si vulgo btũs appellatur. [Contentio) Contẽdere de honore assequendo. hæc contẽtio misera est, & a viro magnanimo penitus aliena, qm̃ honores non ambitu q̃rit, & oblatos interdũ spernit pro decoro seruando, & ambitiosus est in cõtinuis laboribus, & sub p̃sona Sisyphi detrudentis saxum ad montis cacumẽ, qđ statim ad ima reuoluitur. Lucr. volt ambitiosos intelligi, q petunt honores & repulsi ad ima relabuntur, & iteꝝ ad cacumẽ nituntur. i. ad honoris ambitionẽ contentionemq. assiduis laboribus torquentur, & miseria. Ideo misera est honoris ambitio. Hoc est (inqt Lucr.) aduerso nitantẽ trudere monte Saxũ, qđ tñ ẽ summo iam vertice rursum Voluitur, & plani raptim petit æquora cãpi. Qui gloriæ adeo cupidus est (inquit Phil.) vt vel à malis laudari cupiat, hunc improbum esse necesse est, q̃ppe vnũquodque suo simili gaudet. [De qua) Ambitione & contentione honoris. [Præclare) Egregie & bene. [Apud eundẽ est Platonẽ:) In 6. de rep. dicit hæc Plato. [Similiter facere) Eodẽ modo. [Vter potius) Quis eoꝝ in primis, potius dr̃ de duobus, potissimũ de pluribus, & sic vter de duobus, & q̃s de pluribus, vide elegantiam a Cic. seruatã. [Vt si) Veluti si nautæ certarent de gubernãda naui. Idẽ Plato p̃cipit & monuit, q sint hñdi hostes. Ex sñia igitur Plat. docet, q nã hostes æstimandi sint, p̃cipitq. ẽt inimicis nõ esse grauiter irascendũ. Dicit p̃terea nihil esse laudabilius placabilitate atque clemẽtia & excelsa facilitatẽ. Alex. Macedo affirmabat regiũ esse, vt à quibus male audias, in eos magis esse munificũ. [Æstimemus) Iudicemus. In Cat. ait, callidi reꝝ æstimatores, & in Legib. Sisenna oẽs adhuc scriptores, nisi q forte nondũ ediderunt, de q̃bus æstimare nõ possumus, facile superauit. [Suo iudicio) Vt ipsis vi, & putant esse melius quã sit nostrũ iudicium in aliqua re agenda in rep. nõ debemus arbitrari eos esse nobis inimicos, q aliter sentiunt, qm̃ esse põt illoꝝ sñia melior. [Qualis dissensio.) Qm̃ diuersa sentiebant in rep. Scipio & Metellus in senatu varias sñias dicẽtes, citra tñ odium Q. Metellus à deuicta Macedonia Macedonicus cognominatus est, de cuius felicitate Plin. sic scr. Quatuor filijs in rogũ est illatus, vno p̃tore, & tribus cõsularibus, & ex his duobus triũphalibus & vno cẽsorio, & q̃uis viuus cũ Africano dissenserit, tñ mortuũ ita laudauit, vt maior illi laus tribui minime potuerit, dixit .n. filijs suis vt irẽt, & funus Africani ornarẽt, dicẽs, nunq̃ videbitis funus maioris ciuis. vñ Val. in exẽplis loquẽs de moderatione ai, & de duobus Metellis Macedonico, & Numidico sic scr. Acerrime cũ Scipione Afr. Macedonicus dissenserat, eorumq. ab æmulatione virtutis p̃fecta cõtentio, ad graues testatasq. inimicitias p̃gressa fuerat. Sed cũ eũ interẽptum Scipionẽ cõclamari audiuisset, in publicũ se p̃ripuit, mœstoq. vultu & voce cõfusa, cõcurrite inqt ciues, mœnia nr̃æ vrbis euersa sunt. Scipionis .n. Africano intra sua mœnia quiescenti nefaria vis illata est. ò remp. pariter Africani morte miseram, & Macedonici tã humana tamq. ciuili moderatione felicem. eodẽ .n. tpe & quãcum amisisset principem, & qualem hr̃et recognouit. idem filios suos monuit, vt funebri eius lecto humeros subijcerẽt, atq; huic exequiaꝝ illum honorẽ vocis addiderit, non fore vt postea id officium ab illis maiori viro p̃stari posset, vbi illa tot in curia iurgia? vbi maximoꝝ ciuium & ducum togata p̃lia? nĩa nimiꝝ ista p̃cipua veneratione prosequenda deleuit moderatio Plin. inter infelicitates Metelli ẽt hanc recenset, qđ amicũ Africano nõ fuerit. Equidem, inquit, & Africani Æmilij inimicum fuisse Q. Metellum inter calamitate eius dixerim. Lælius apud eundẽ Cic. dicit, ab amicitia Q. Põpeij meo nomine se remouerat Scipio, p̃p dissensionem aũt q̃ erat in rep. alienatus est à collega nostro Metello, vtrunque tamen egit grauiter auctoritate & offensione animi non acerba. [Acerbitate) Asperitate & ira.

FRAN. MAT.

MIserrima est oĩo &c.) Hic p̃cipit qualẽ circa honores i rep. se magnanimus hr̃e debeat, & neque ambiẽdos, & neque p̃ illis cõtendendũ, & certandũ dicit. Et reuera magnanimi est honores delatos si mereatur accipere, si non mereatur respuere, nõ tñ humiliter ambiendo petere. Cũ eiusdem sit ẽt vt ait Arist. neminẽ p̃cari, aut certe vix, obseq vero prõpte. Decet ergo magnanimũ talẽ se gerere, vt honores mereatur, ẽt meliores quã p̃stari possint. Qđ si pessimo multitudinis iudicio sæpe auferantur & indignioribus tribuãtur, certare p̃pea nõ debet, sed ꝯscia virtutis suæ cõtentus esse debet. Quidqd aũt est qđ aio beneuolo retribuitur, ẽt si lõge minus sit, quam debeatur, eo cõtentus esse debet sicut Thrasibulus Atheniensis, expulsis 30. tyrãnis, & recuperata libertate, corona honoris, facta duabus virgulis oleaginis data à populo contẽtus fuit. Eam .n. amor ciuiũ nõ vis expressit nullamq. habuit inuidiã, & magnæ fuit gloriæ. Miserrimã itaque Cic. vocat ambitionem. Nam q honores nimiũ affectat, non põt nisi miser esse. Quippe q graui subiacet perturbationi, cum tranq̃llo, atque securo aio esse magnanimũ cõueniat, vt cũ grauitate & constãtia viuat, qđ supius præcepit. Concupiscentiæ subest ambitio, qua peccat, qui præter modum cupit, aut honores, aut laudẽ. Est aut in animo sicut in actu ambitus. Cum quispiam suam dilargitur pecuniam, aut populo muneribus ludisq. blanditur, aut ceteris artibus, q̃ legitimæ nõ sunt, ad publicos honores tendit. De quo Lucan. Lætalisq. ambitus vrbi Annua venali referẽs certamina cãpo. Mediocritas circa honores, vt ait Aris. sine noie est extrema. i. excessus & defectus sunt ambitio & remissio. Vitupamus .n. ambitiosum qđ plusq̃ oportet, aut vñ nõ oportet honorẽ appetit, vitupamus & remissum, q ne honeste qdẽ honores quærit, & interdũ ambitiosum ac quasi gloriæ cupidũ, cum. s. honores q̃rit quos meretur, & remissum quasi humanũ & modestũ laudamus, cũ respuit, qm̃ maiores sunt, quã ipse mereatur, laudamus. Affectãdi ergo sunt honores vt oportet, & magisq̃ vulgus affectet, & nõ magis quã oporteat. Cumq. mediũ ipsum careat noie, extrema magis. s. & minus affectare inter se certãt, ex quo facile intelligitur qualis circa honores magnanimus esse debeat. [Cõtentio) vt pro adipiscẽdis honoribus inter se cõtẽdant, quod Romæ quotãnis pene accidebat die comitiali. [Similiter facere) Non differre dicebat Plato in libris de rep. eos q de administrãda rep. contẽdunt, & eos q de naui gubernanda, cũ tẽpestas est, aut imminet, hac contẽtione sæpe efficiũtur, vt resp. in periculũ adducatur, sicuti nautaꝝ discordia nauis aliqñ periclitatur. Nihil .n. illic recte geri põt vbi præesse oẽs volũt, & nullus alteri cedere dignatur. Idemq. præcepit) In libris de rep. hæc p̃cepit Plato, & qm̃ dissentire inter se ciues solẽt de rep. Cum tñ singuli eius studiosi sint, & ad honestũ finẽ rectumq. consilia sua dirigãt, prodesseq. oĩo velint. Qui hmõi sunt aduersarij hñdi nõ sunt. Nã duplex est dissensio aioꝝ & opinionum. Qui aĩs dissentiũt hostes sunt, & plerunq; arma cõtra arma ferũt. Qui vero opinionibus, certãt aduersarij minime iudicãdi sunt. Cic. in epi. ad Cœl. nõ animi cõtẽtione, sed opinionũ dissensione ab Appio Pul. discrepare se dicit, illiq. amicum esse. Cato senior, & Scipio Nasica opinionibus dissentiebant, cũ alter delendã Carthinẽ, alter non delendã suaderet, vterq; cõsilij sui rõnes afferebat, & rẽp. iudicio suo tueri volebat. [Qualis fuit &c.) Exemplo duoꝝ potẽtissimorum, & præstantissimorum ciuium Plato sñiam comprobat Scipionis Aemiliani, & Q. Metelli Maced. qui semper in senatu opinionibus dissentiebant reip. causa. Quã vterque melius tueri conabantur. Nõ erant itaq; inimici, cum sine acerbitate, & armis disceptarẽt. Hoc, ipso teste Macedonico declaratũ est, qui mortuo Scipione, ite (inqt) filij celebrate exeqas, funebri lectulo humeros subijcit, nunq̃ ciuis maioris funus videbitis. Is est Metellus, q inter rara felicitatis humanæ exẽpla numeratur. Nã præ

Magnanimus circa honores qualis

Ambitione miserrimã esse

Comitiales dies.

ter honores amplissimos, cognomenq́. Macedoniæ à quatuor filijs illatus est rogo, vno prętore, tribus consularibus, duobus triũphalibus, vno censorio. Quæ singula quoque paucis contigere. Auc̃t. Val. Max. & Plin.

ASCEN. Miserrima &c.) Reprehendit summopere ambitionem. i. aditionem magistratuum per largitiones, aut p̃ces ab his, qui cupidi honorum non reip. sed sibi prodesse quærunt, dicitur aũt ambitio ab ambio, qđ est circũeo, stabant. n. populi in comitijs dũ magistratus innonsbantur fere in circuitu ad quos qui magistratum petebant in veste alba, vt candorẽ, & puritatem animi sui sig̃narent, accedebant supplicantes ut suffragia sibi darentur. Circunferebantur aũt tabulæ, in quibus singulorũ qui petebant noĩa erant inscripta, ad quæ qui vota sua dabant pũctum faciebant, vñ in Arte Poet. Flacc. punctum, pro suffragio ponit. Ordo est: ambitio. i. iniqua cupiditas & petitio dignitatũ & magistratuum: q; pro &, contentio. i. cõcertatio honorũ. i. de impetrãdis honoribus, est oĩno miserrima. i. vilissima. De qua. s. ambitione est p̃clare sup. scriptum apud eundem Platonem. Scriptũ aũt eo. Similiter facere q contenderent inter se vter. i. quis ipsorũ duorũ administraret potius remp. vt si nautæ certarẽt qs eorũ gubernaret potissimũ, que ꝓ &, idẽ sup. Plato p̃cepit vt æstimemus. i. iudicemus, vel estimemus. i. appreciemur, reputemus eos aduersarios. s. reip. q ferens arma contra sup. eam non eos qui velint tueri rẽp. suo iudicio. i. tuata sñiam & opinionẽ suam, qualis dissensio. i. cõtẽtio suit sine acerbitate inter P. Africanũ & Q. Met.

DOCT. interp. Honorumq́. contentionẽ) Noue dixit, cõtentionẽ honorũ, contẽtionem susceptã honorũ gratia. Nam honores vocat magr̃atus. [Similiter eos facere) Noue silr aduerbio subdidit, vt si nautæ inter se certarẽt, ꝓinde atq; vsitatius est.

DOCT. interp. Miserrima est omnino ambitio) Vt. n. iustitia, ita cũ vera fortitudine, ambitio pugnat. [P. Africanum, & Q. Metellum) Vide Valer. Max de moderatione animi. (Quæ placet Peripat.) Citat Arist. sñiam de mediocritate. Nam Arist. omnes virtutes ita definit, esse mediocritatem inter extrema vitiosa, vt inter timiditatem, & audaciam fortitudo.

ARGVMENTVM.

Ira moderari, proprium fortitudinis.

NEc vero audiendi sunt, qui grauiter irascendũ inimicis putant, idq́. magnanimi, & fortis viri esse censent. nihil n. laudabilius, nihil magno, & pręclaro viro dignius placabilitate, atque clementia. In liberis uero populis, & iuris ęquabilitate, exercenda etiam est facilitas, & altitudo animi q́ dicitur: ne, si irascamur aut intempestiue accedentibus, aut impudenter rogantibus, in morositatem inutilem, & odiosam incidamus. & tamen ita probanda est mansuetudo, atque clementia, vt adhibeatur reip. caussa, seueritas, sine qua administrari ciuitas non potest.

PETR. MARS. NEC vero) Vituperat illos, q dñt grauiter irascẽdũ esse inimicis. [Non sunt audiẽdi,) Nõ est tenendũ id qđ ipsi dñt. [id esse) Pertinere ad fortẽ virũ. [Nihil. n.) ꝓbat à natura ipsius magnanimi illos non esse audiẽdos, q sic cẽsent, qm̃ hæc à natura magnanimi oĩno aliena sunt, q iniuriæ nõ meminit, & ꝓnus est ad ignoscendum. Sunt tñ aliq, q irã ad fortitudinẽ referunt, vt Hom. q dicit, Vires iniecit ira, & aium ira cõcitauit. & Plato in 5. de rep. dicit, iracundiã inexpugnabilẽ oĩno esse & inuictã, qua p̃te aius ad oĩa inuictus, atque intrepidus moueri solet, sed fortis ob irã nõ laudatur, qm̃ affectu ducitur, de his paullo post dicetur. [Præclaro) Amplissimo & summa laude digno. (Placabilitate) Vacuitate iræ, & ꝙ sit placidus & clemẽs. [Clemẽtia) Est tẽperantia ai in p̃tãte vlciscendi, vel lenitas supioris aduersus inferiorẽ in cõstituendis pœnis, & crudelitas est atrocitas ai in exigenda pœna, vel inclinatio ai ad asperiora. [Iuris æqualitate) Vbi æquo iure viuitur, & non est aliqs tyrãnus, q iuris æquabilitatẽ violet, vt solus dñetur. (Facilitas) Comitas & lenitas. Etiam vltra placabilitatẽ, & clementiã debemus ẽt exercere facilitatẽ, & ai magnitudinem, q̃ non perturbatur, qm̃ magnus aius non curat iniurias, & libenter ignoscit. Ignoscere. n. est, quæ vides punienda nõ punire. Vnde Cæsare magnanimo, quãuis magnanimitatis laudem Cic. illi adimat, nihil erat clemẽtius. [Altitudo animi) Magnanimitas, q̃ aduersitate nõ frãgitur, nec irascatur nisi vt oportet. [Intẽpestiue) Tp̃e non apto & incõsiderate. [In mo.) . i. difficultatẽ morũ & asperitatem. morositas est difficultas in moribus. Morosus dr̃ à more, & sig̃nat eum, q nimis exacte nimisq́. ad vnguem fieri oĩa postulat, vt aliqñ ob id indignetur, & leuissima re offendatur. Vnde tranqllus dicit Cæsarẽ fuisse morosum circa curam corporis. [Et odiosam) Qm̃ morositas odio habetur, & ideo talis difficultas in moribus vitãda est, ne odio habeamur. [Inutilẽ) q̃ nullã affert vtilitatẽ, sed potius odiũ, & inuidiã; odiosa est morositas, qm̃ stomachũ alijs facit. [Et tñ ita pro.) . i. ita laudãda si cõiũcta fuerit seueritati, sine qua ciuitas nõ p̃ot regi. Tenendũ igitur est mediũ, & vt tp̃s ac rõ poscit mites & seueri esse debemus cum decoro. [Ita) Eo peccato & lege atq; cõditione, vt ẽt retineatur seueritas ꝓ dignitate reip. Nam seueritas est iustitia & castigatio vitiorũ, & magistra ordinis atque constantiæ. [Mansuetudo) Est mediocritas circa iram. Defectio est vacuitas iræ, & q nunq̃ irascitur reprehendendus est. Exuperatio dr̃ iracundia, & sic iracundus reprehenditur, qm̃ nimium irascitur. Is q pro qbus oportet, & cum oportet, & quãdiu oportet irascitur, laudatur, diciturq́, mansuetus q debet perturbatione vacare, nec affectu duci, sed ꝓ his & tanto in tp̃e irasci, vt ratio iubet, & non est vindex, sed potius clemens, & ad veniam quã ad iram propensior, irascitur tñ cum mediocritate, & nõ ducitur ira, quæ est affectus violentus, sed spectat rõnẽ, & vt ratio p̃scribit, irascitur. Is aũt q nunq̃ irascitur, in vitio est, q a nõ mouetur ad affectum, cũ oportet, vt si pater verberaretur, & ipse nõ curaret, & sic dr̃etur stolidus & insanus. Nã neque sentire aliqd, nec dolore tangi vr̃. Perferre aũt contumelias, & suos negligere inqt Arist. seruile est. Et q nõ irascitur, non vr̃ aptus ad propulsandam iniuriam & vlciscendum. Iracundus vero intolerabilis est, & fit per oĩa ipsa exuperatio, multa qppe sunt, quæ ipsam efficiunt. Et non facile inuenitur iracundus, q oĩa hæc mala in se habeat, & iracundi sunt illi, q illico ad iram prosiliunt, & magis, q̃ oportet, tñ non perseuerant qđ est in illis optimum. Alitet hẽtot in se maximum malum, si iram retinerẽt, & tales hoĩes habent summam bilem, desistunt ẽt sine vltione. Amari aũt cum difficultate placantur, & volunt vlcisci, à qbus valde cauendum est. Insensi dñr illi q nullo modo dimittunt iram, ẽt in morte, nisi vlti fuerint illos, a qbus se læsos putant, aut sciunt. [Non po. con.) Quousque & quo qs debeat irasci, sed prudentiæ oĩa subijciẽnda sunt, vt ponat modum affectibus. Prudentia. n. subit rõnem architectatricis. debemus igitur irasci, se oportet, & vt ipsa prudentia præscribit, quæ oĩum virtutũ regina est ac moderatrix. Hæc sunt ex sñia Peripateticorũ. Stoici aũt quos Cic. in his officijs imitatur, volunt mansuetum vacare ira, & ab ipso sapiente affectus remouent. vult. n. Arist. vt diat mansuetum esse illum, q irascitur vt oportet, & quandiu oportet.

FRAN. MAT. NEc vero aud. &c.) Merito hoc admonet Cic. decet. n. magnanimum non valde iniuriarum recordari, paruiq́. eas facere, non vero ea est ꝙ existimat dignitatem suam non posse cuiusq́ improbitate imminui. Nouit præterea nihil magno & præclaro hoĩe dignius q̃ clementem esse & in remittẽda iniuria leuissimum. Et Sen. inqt Iniuriarium remedium obliuionem esse. Idẽ magnarũ virũ dixit esse lædentem negligere. Sed q̃ritur an oĩno irascendũ sit forti viro. Et vulgus vt Arist. quidẽ ait, irã in fortitudinẽ refert, cũ fortes videãtur q per irã ceu bestiæ in ꝑcussores feruntur. Qm̃ & fortes iracũdi sunt, & ad pericula capessenda ai cõcitatio impetuosissima res est. Sed rñdetur ꝙ fortes honoris tm̃ gr̃a operantur, & qđ ira eos adiuuat. Sed ꝙ nõ est tunc vera fortitudo, cũ dolore, aut ira cõcitati in periculũ feruntur, nihil p̃uidentes eorũ, q̃ aggrediuntur. Sicut nec mœchi fortes hñdi sunt, q̃uis multa audeant pp libidinem. Non ergo sunt illi fortes dicẽdi qui p dolorẽ sue irã pericula adeunt, neque q quotũque modo per irã faciunt. Sed cũ p electionẽ, rõnemq́. an suscepertunt ꝓxime ad eã q̃ maxime ẽm naturam eum accedere vr̃ fortitudo, q̃ p irã fit, & hoĩes sane irascendo dolent, vlciscendo lætantur. Sed qui p hæc agunt pugnatores qdem sunt, non fortes. Non. n. cum decore, neque rõne, sed perturbatione animi id agunt. Et in hoc aliqd hñt simile fortibus. Est aũt circa iram mediocritas, mansuetudo, excessus vero iracundia. Quæ iram faciunt multa sunt, ac varia, Qui igitur ꝓ quibus oportet, & contra quos oportet irascitur, & vt oportet, & qñ, & quanto tp̃e oportet, laudatur. Et hic vtique mãsuetus est, q & qetus debet esse, & à ꝑturbatione non deferri, sed rõni inseruire, magisq́. in defectu peccare, q̃ in excessu, & nõ vindex esse, sed magis clemẽs, defectus, segnities p̃ot vocari, & rep̃hẽditur. Qui vero nõ irascũtur i qbus oportet, stupidi sunt,

Iniuriarũ remediũ esse obliuionẽ

sunt,cum neque sentire dolere,neque resistere videantur. Et cũ perferre contumelias & suos negligere seruile sit: & magis ad defectum quam ad excessum declinandũ,quia,vt ait Cic. nihil magno & pclaro hoie dignius placabilitate & clemẽtia. Et Sen ait: Flumẽ est vbi cũ prãte habitas, iracundia, & iracundiã q vincit, hostẽ sup at maximũ.[In liberis vero populis,] In quacunque dignitate & statu cõstituto,hoie magno & pclaro, pacabilitas,clemẽtia,& facilitas laudãtur.Sed in ijs pcipue exercẽdæ sunt,q in liberis populis vtũt, in qbus nõ est inter ciues principatus cũ oẽs æqualiter viuant, ijsdẽ legibus subiecti: Signãt aũt Democratiã .i.populi dñatum,vbi cõia oibus libertas est.Cum in Monarchia vnius,in Oligarchia paucoꝝ: In Aristocratia optimatũ tm̃ nutu, & volũtate oia gerantur.[Iuris æquabilitate,]Qm̃ eodẽ iure oẽs viuũt.Nec plus diuiti q̃ pauperi pmittitur.[Facilitas] Mansueta & qdam moꝝ dexteritas.[Altitudo animi]Magnitudo.n.animi maxime in remittendis iniurijs,& lenienda pœna,& ẽt exaggerẽda cognoscitur, & q placabiles sunt, eos alto aio esse vulgus dicit. Altus.n.aius semp humilia contẽnit,scitq. nihil minus crudelitate se dignum esse,ideoq. dum timet ne crudelis habeatur,plerũque ad effectũ declinat,clemẽsq. & plusq̃ oportet,efficitur. [Sed in liberis populis,] Præcipue facilẽ cũ in admittendo tũ in audiẽdo & decernẽdo esse conuenit. [Ne,si irascimur &c.] Rõ cur in liberis populis facilitate vtendũ sit. [Intẽpestiue accedentibus,] In hoc maxime morositas cognoscitur,q̃ facilitati opponitur,cũ aut irascimur ꝑter tps accedentibus,aut stulte rogãtibus. Morosus is dr̃ q nimis exacte,nimisq. ad vnguẽ fieri oia postulat,vt aliq̃ ob id indignetur,atque irascatur.Cic.de Sen. At sunt morosi, anxij,& iracundi,& difficiles senes,cui vocabulo Cic.impatientiã atque iracundiã adiungit.[Inutilẽ] Nobis.s.qm̃ in odiũ pillã incidimus.[Et tñ &c.] Diximus laudari,qui & qñ, & vbi,& in qbus oportet,irascitur. Idẽ nunc dicit Cic.ita vtendũ clementia esse,vt in rebus pub. seueritas aliqñ adhibeatur, q̃ opponitur lenitati,ne si nimiũ clemẽtes in eos q peccãt fuerimus, impunitate audaciores,& improbiores reddantur,imminuenda ergo pœna est pcantibus,sed nõ penitus remittenda,& ire leniter agendũ ne noceat lenitas. duabus .n. rebus ciuitas cõstat,pmio,& pœna,quibus sublatis,esse ciuitas nullo modo poterit, & certe sine seueritate regi ciuitas nõ potuit,aut.n.amore virtutis à pctõ abstinuẽt hoies,& ij probi sunt,aut timore pœnæ.Vñ ait Horat. Oderunt peccare boni virtutis amore. Et vnius pœna documentũ est alterius.Impunitas aũt,vt Sen.inqt,parit ausum,ausus excessum.

Placabilitas & clementia laudabilis.

Morosus quis sit.

Ciuitatem regi nõ posse sine seueritate.

ASCEN.

NEc vero sunt audiendi .i. approbandi,sup.ij q putabunt irascendũ esse grauiter inimicis,& cẽsebũt .i. iudicabũt id.s.grauiter irasci esse magnanimi,& fortis viri.Eñ, ꝑ qa nihil sup.est laudabilius,& nihil est dignius magno & pclaro viro.I.qđ magis deceat pclaꝝ viꝝ placabilitate.i. facilitate placãdi,hoc est q̃ cito irã depont,& clementia.i.mansuetudine animi vel.Quod ex verbis Saluatoris nr̃i cõprobare possum,q ad singularẽ imitationẽ sui,nos inuitãs dixit, Discite à me,qa mitis sum & humilis corde.Vero,ꝑ sed,facilitas.s.exorabilitas & lenitas,ac mititas est ẽt exercenda in populis liberis,& æqualitate iuris.s.q æquali iure æqualiter gaudẽt,& altitudo.i.pfunda tranqllitas ai, q̃ dr.i.vulgo sic appellatur,est exercenda &c.ne si irascamur.i.succenseamus accedentibus .i. ijs q accedant intempestiue.i. nõ suo tpe, aut rogantibus imprudenter, nos incidamus in morositatẽ .i.difficultatẽ morum,inutilem & odiosam.i.molestam omnibus. Et tamen mansuetudo & clementia est probanda.i. approbanda, ita ut seueritas pro causa .i. legitima adhibenda reip. sine qua.s. seueritate,ciuitas non potest administrari .i. gubernari.

ARGVMENTVM.

In animaduertendo maxime ab ira temperandum.

OMNIS aũt & aĩaduersio,& castigatio cõtumelia vacare debet, neque ad eius, qui punit aliquẽ,aut verbis castigat,sed ad reip.vtilitatẽ referri.Cauendũ est ẽt, ne maior pœna,q̃ culpa sit; &, ne ijsdẽ de causis alij plectantur,alij ne appellẽtur quidem. Prohibenda aũt maxime est ira in puniẽdo. nunq̃ .n. iratus q accedet ad pœnã, mediocritatẽ illã tenebit,q̃ est inter nimiũ,& parũ: q̃ placet Peripateticis: & recte placet,modo ne laudarẽt iracundiã,& dicerẽt,vtiliter à natura datã. illa vero oibus in rebus repudiãda est: optandumq., vt ij, qui psunt reip. legum similes sint: q̃ ad puniendum non iracundia, sed æquitate ducuntur.

PETR. MARS.

OMNIS aũt aĩaduersio,) Præcipit nũc qd agendũ sit,cũ qs punitur. nõ.n.debemus in aliquẽ aĩaduertere eo studio & aio,vt illũ contumelia afficiamus, sed vt vult iustitia,& ꝑ vtilitate reip.nõ ad nostram voluptatẽ,& cũ aliquẽ obiurgamus castigamus ue, non id agendũ est causa cõtumeliæ,sed studio corrigendi,& reducendi ad bonos mores, & offm̃,si ab eo discesserit. aĩaduersio est punitio vt lex pscribit,& est cũ qs punitur in pecunia,vel in psona,sed plerũque in psona,& dicimus aĩaduerto in te.i.punio,iure & legibus ita volentibus.[Castigatio]Fit verbis tñ.Obiurgatio est inter amicos & ppinquos,& plus est castigare q̃ obiurgare.[Cõtumelia]Iniuria,vt hr̃ lib 9.ff.ex eo dicta est,qđ non iure fiat. oẽ .n. qđ non iure fit,iniuria fieri dr̃,specialiter aũt iniuria dr̃ contumelia dicta à contẽnendo,vt est ẽt apud Sen. Est igitur cõtumelia species iniuriæ, q̃ fit cũ quis punitur quodã iudicis affectu,& magis studio notãdi infamiã,quã iuris exequendi,qm̃ iuris executio nõ habet iniuriam.Si qs de honoribus decernendis alicui passus non sit decerni, vtputa imaginẽ vel qd tale an iniuriaꝝ teneatur,q̃rit Vlp.& ait Labeo nõ teneri, q̃uis hoc cõtumeliæ causa faciat.Et sic patet contumeliã esse ad notã infamiæ. Ergo puniẽdus est aliqs nõ ad contumeliã,sed vt iura volũt citra aĩ affectũ,& hoc ad iudices ptinet,& illos q in alios aĩaduertẽdi ius hñt.Si.n.qs truncari meretur,non debet suspendi ad cõtumeliã. [Castigatio] Quæ fit verbis,nõ debet esse cõtumeliosa. [Qui punitur]Pro punit.Non.Marc.agẽs de cõtrarijs gñibus verboꝝ dicit: Punitur aliqñ ꝑ punit,vt Tullius j.Off.hæc ille.Punitio tgẽ ptinet ad aĩaduersionẽ,& sic optime docet monetq. qualiter nos gerere debemus in castigãdis erroribus, qm̃ nõ debemus aliquẽ punire,aut verbis castigare ad explendã aĩ nr̃i libidinẽ,sed ꝑ vtilitate cõi.Plat.in 8.de Leg agẽs de iudicijs sic ait: Quos insanabiles legis lator esse senserit,vltimo supplicio afficiet, nõ ignorãs melius fore his q sunt insanabiles mori,quã viuere.[Cauendum est ẽt) Aliud pceptũ quo monet puniri dẽre nocentẽ, vt meretur, & si pœna mediocri dignus est,non debet magna,& econtra. Et cũ sunt plures conscij.oẽs debent pari modo puniri,ne miseri & inopes plectãtur,potẽtes aũt & pecuniosi euadãt impune,qđ vtinã nõ vbique fieret. Latrũculi.n.suspenduntur. raptores publici, latrones potẽtes,& quadruplatores censentur & gaudent.[Plectantur]Puniantur.[Ne appellẽtur] Citentur,i.nõ modo nõ puniantur,sed ne vocentur qdẽ in ius. Appellare signãt debitũ reposcere,vñ dicimus appello te de tali noie .i. repeto tale,vel tale debitũ.[Prohibẽda aũt] Aliud pceptũ. Neminẽ.s.iratum dẽre ad pœnã mulctamq. irrogandã accedere, qm̃ mediocritatẽ retinere non poterit.Ira.n.est affectus vehementissimus, & breuis qdã furor. vñ sermo irati nõ põt continuare vnum sensum in loquẽdo,& ideo ipsius oro debet breuibus sentẽtijs,& crebris figuraꝝ mutationibus velut inter æstus iracundiæ fluctuare, & sic stylus Satyricus. Satyrus.n.motus ad affectũ discurrit,& mores notat. Vñ opꝰ est,vt eius oro fluctuet,q a est iratus,& mordet allatratq. vitia.[Nunq̃.n.]Rõ est.Ex quo inqt in 4.disp.Tusc. Illud laudat Architæ,q cũ villico factus esset iratior,quo te modo inqt accepissem,nisi iratus essem. Sen.ẽt dicit: Nihil minus quã irasci punientẽ decet.[Ad pœnã,] Ad aliquẽ puniendũ. [Inter nimiũ,& paꝝ:] Inter duo extrema de qbus dcm̃ est. Mediocritas autẽ est mãsuetudo,& mãsuetus debet irasci,vt oportet,aliter aut exuperabit,aut deficiet,qđ nõ fit sine vitio, sed potius debet se flectere ad paꝝ,q̃ ad nimiũ. [Peripateticis] Arist.& alijs quoꝝ ille princeps fuit,& voluit irã cadere in sapientẽ,vt dictat ipsa prudentia, & oẽs virtutes esse mediocritates inter nimium & paꝝ, qđ in 2. Moral. ꝑbat Arist.p inductionẽ,& inde finit uirtutem esse habitũ electiuum in mediocritate cõsistentẽ.[Modo ne laudarẽt iracundiã,]Pace Cic.dixerim Arist.Peripateticoꝝ princeps nõ laudat iracundiã,sed ꝑbat irã cũ mediocritate,vt non nimium recedat à naturæ constãtia.Immo uituperat iracundiã,q̃ fit p oẽs circumstantias,& dicit esse in exuperatione, & per paucos iracũdos inueniri,qm̃ est quasi impossibile aliquem esse,qui tot mala habeat.Multis.n.modis fit iracundia & latissime patet.Vnde id qđ est maius malum,magis opponitur mediocritati. Vñ cõcluditur Arist. nunquam laudasse iracundiam. In 3. tñ Moral. disputans de fortitudine dicit: Atqui iram etiam ad fortitudinem referũt. Fortes.n. & hi videntur,qui ira feruntur,perinde ac feræ in eos, qui ipsas vulnerarunt, quia & fortes concitantur ira, est .n. ira

res

res impetuosissima ad aggredienda pericula, quapp & Hom.di-
xit: Vires iniecit ira,& aium ira concitauit,& acuta p nares vis,
& efferbuit saoguis. Hæc.n.voiuersa iræ concitationē impetum
ue,signāre vñr. Arist.illic loquitur ſm opin.vulgarium, & imperi
toꝝ. ipse.n.sentit,& tenet non dīe aliquem dici fortem qui du-
ctus ira magnum aliquid aggreditur,qm̄,inquit,fortes aguni ob
hooestatem,sed irati minime, qm̄ si ob iram aliqui essent fortes,
bruta ēt fortitudinem hr̄e dicerentur,quod est absurdissimum. il
la.n. aliquem impetune vulnere, aut dolore perculsa & irritata,
fortes aūt hooestate ducti,non affectu. Ipsa ira subministrat bilē
fortitudini. Qui aōt pp hæc aguni,inquit Arist. pugnaces quidē
sunt,at non fortes: non.n.ob honestatem agunt, aut vt ratio p̄-
scribit,sed ob ipm̄ affectum .i. iram,aliqua tñ ea parte sunt simi-
les fortibus. Non igitur feræ sunt fortes,ppea q̄ dolore commo
tæ,ac ira ruunt io pericula,nihil prouidentes maloꝝ. nā & hoc
modo ipsi asini cum esuriunt,fortes essent. non.n.ā pabulo ver-
beribus amouentur. Et sic liquido apparet Arist.non modo non
laudare iracūdiam,sed ne iram quidem, nisi vt ipsa recta ratio p̄-
scribit. ita.n. dicit in 3.Eth. Maxime aūt ea fortitudo naturalis
esse vr̄,quæ est ob iram electione sumpta,sine qua & ipsi ēt hoies
cum irascuntur dolent,cum vlciscuntur capiunt voluptatē. Quo
distet ira ab iracūdia,inquit Sen. apparet,quo ebrius ab ebriolo.
Iratus pōt non esse iracundus. Iracundus non potest aliqñ ira-
tus non esse. In 4. Tusc. vbi est totus Stoicus Cic. Peripateticos
vehementer reprehendit dicens: An ne vero vir fortis nisi stoma
chari cœperit,non pōt vir fortis esse gladiatoꝝ id quidem,q̄q̄ in
eis ipsis videmus sæpe constantiam, colloquuntur, congrediun-
tur,q̄runtur,aliquid postulant,vt magis placati quam irati esse vi
deaotur. & paullo post dicit, Vbi sunt ergo illi,qui dn̄t iracundiā
esse vtilem,pōt vtilis esse insania,aut naturale quidq̄ esse, aut ſm
naturam,quod sit repugnante rōne. Sed hoc non est mirum in
Cic. qui vni disciplinæ addictus non erat, nec vnum dogma secta
batur,sed more Academicoꝝ aut pbabat opiniones, aut impro-
babat suffragante ad oia vbertate ingenij & eloquētia. Et io hoc
opere Stoicos potissimum sequitur, qui voluerūt sapientē ira va
care,sed mihi vr̄ truncū quendam, aut statuam marmoream nō
hoiem aiatum & varios affectus hn̄tem constituere. Sen. ēt Stoi-
cæ professionis dānat Peripateticoꝝ sniam dicens, Ira non acuit
aium ad res bellicas,nunq̄.n.virtus vitio adiuuanda est se conten
ta. Arist. dicit, Ira necessaria est,nec quidq̄ sine illa eapugnari po-
test,nisi illa impleat aium,& spm̄ accendat. Vtendum aūt est illa
nō vt duce,sed vt milite. & ira inqt est copiditas doloris reponē
di. Arist. in 2. Eth. probans oēm virtutem moꝝ circa voluptates
doloresq. versari dicit, Quapp & sunt qui diffinientes virtutes
affectuum inquiunt ipsas esse mediocritates tranquillitates ue
quasdam,sed non recte,quia simpliciter dn̄t & non addunt, vt o-
portet & cetera q̄ adduntur. [Illa) Iracundia. [Repudianda) Reij
cienda tanq̄ res noxia & minime placens, tractum ab vxore q̄ ā
viro repudiatur,qn̄ fit diuortium. Sed est dr̄ia,nam diuortium est
inter viꝝ & vxorem postq̄ coniuncti sunt,ab eo dcm̄,qđ in diuer
sas partes eunt,qui discedunt. Repudium vero spōsæ remittitur,
anteq̄ cōiungatur viro. inde dicimus repudiare,spernere,& reij-
cere. [Sint similes legibus) Qm̄ leges p æquitate puniunt,non p
iracundia. punit.n. lex sine pturbatione, & vir bonus & æquus
interdum legē emendat, & iudex est viua vox legis, & sic ptor q
reddit iura,dr̄ viua vox iuris ciuilis. Is igitur qui iustitiam admi-
nistrat,debet imitari leges,nec affectu duci,sed legibus niti,& oia
in æquiorē partē interpretari,vt bonū ptorē decet, Vñ arbiter ho
norarius dicitur is,qui omnia in æquiorem partem interptatur.

ADDI. ADeius) Qui punitur aliquem. Non. Marcellus agens de cō
trarijs generibus verborum dicit, Punitur aliquando pro
punit, ut Tullius j. Off.

FRAN. MAT. OMnis aūt &c.) Docet qualis seueritas esse debeat, & ad-
monet vt cōtumelia careat. Significat aūt contumelia aspe-
ritatem sermonis,quæ ea animi insolentia nascitur. Et
contumeliosum hoiem dicimus,q acerbe nimium,& superbe re
spondet. Terent. Quid est,si hæc contumelia non est? [Animad-
uersio) Punitio hæc pecuniariam & personalem pœnam spectat.
[Castigatio) In verbis est. Virg. Castigatq., auditq. dolos. [Con
tumelia) Nimia asperitate & acerbitate. [Neque ad eius &c.) Re
cte hoc ait. Nam si propriam respiceret vtilitatē is qui punit,mi
nus seuerus esset,q̄ oporteret,timeret .n. ne quenq̄ offenderet e
& aut inimicitias,aut laborem vitaret. Est aūt (vt ait Cic. in epist.
ad Q. fr.) non modo eius,q socijs & ciuibus,sed ēt eius,q seruis,
qui mutis pecudibus pſit, eoꝝ quibus præsit cōmodis vtilitatiq.
seruire. [Cauendū est ēt &c.) Alia cautio q̄ seruanda est in magi-
stratu,q in libera ciuitate geritur,ne maior pctō pęna sit,ne si me
reatur quispiam repetundaꝝ pœna damnari, peculatus dānetur,
aut si pecuniaria pœna,dānetur personali. In rebus.n. seruāda me
diocritas est,neque ad extrema (vt superius sæpe dcm̄ est) declinā
dum,& neque minus,neque plus quā oportet, puniendus quisq̄
aut castigandus est. [Et,ne ijsdem de caussis &c.) Vt si multi dep-
hendantur in furto,aut alio quouis scelere. Ex quibus q potētio
res sunt,aut ditiores ne citentur quidē in iudicium,minus poten
tes & pauperiores puniantur. Et illud ppea Lucani vsurpari me
rito à quopiam possit. Et tm̄ miseris irasci numina pn̄t. Aequa o-
mnibus q similiter peccarunt pœna inferri debet. Contra tñ vt

Lucan. de fortuna.

videmus plerunque fit corruptis hoium moribus, nec puniuntur
nisi q minus pn̄t,nec pecunijs abundant, qbus magratus & iudi
ces corrumpant. Quod q faciunt tm̄ abest vt puniantur, vt ne ci-
tentur quidē,& ad dicendam causam venire iubeantur,de eoꝝ.n.
pctō tacetur. Sæpe.n. iubet sicut ira & odio excedit in puniendo,
ita gratia mouetur in remittendo,hinc ait Cic. ad Q. F. Sit sum-
ma in iure dicendo seueritas,dū modo ea ne varietur gratia, sed
conseruetur æquabilis. [Plectantur) Puniantur. [Prohibēda aūt
maxime est ira in puniendo.) Ira ita aium sæpe obcæcat. ut nihil
rectum sinat intueri. Quare cum in oi quidem re & negocio ab-
esse ab ira conueniat,vt recte geratur, id pcipue in puniendo ca-
uendū est,ne opprimi nos ea sinamus. fertur Atenodorus Octa-
uij Aug pceptor monuisse illū,vt quoties ad irā cōmspirā impro-
bitate prouocaretur, priusq̄ qcq̄ faceret, aut diceret, alphabetū
recenseret. Iræ impetū cito euanescere significans. Ergo cum ab ira
ante occupetur aius,q̄ puidere rō possit, ne occupetur an̄ cōpara
re nos debemus quotidie meditari resistendū esse iracūdiæ,cūq.
ea maxime aium moueat,tū diligentissime linguam cōtinendā.
Quæ virtus Cic. nō minor vr̄,q̄ omo nō irasci. Nā illud oō est so
lū grauitatis,sed nōnonq̄ ēt latitudinis. Moderari uero aio cum
sis iratus,aut ēt tacere,& tenere in tua ptāte motum ai & dolorē,
& si non est pfectæ sapię,tñ est non mediocris ingenij,ut ait Cic.
in epist. ad Q. fr. [Mediocritatem) Virtutem. Etenim virtus vt
diffinit Arist. habitus electiuus in mediocritate consistēs, quo ad
nos rōne terminata,& ut sapiens terminaret. Mediocritas autē
duoꝝ vitioꝝ alterius ſm excessum,alterius ſm defectum, nimiū
& paꝝ vocat Cic. Circa iram mediocritas est (vt supra diximus)
mansuetudo,defectus ad quem declinat sine noīe est. Excessus ira

Virtus.

cundia dici potest. [Quæ) Mediocritas. [Placet Peripateticis) Vt

Mediocritas.

Arist. qui in libris Eth. laudandam in omnibus dicit esse medio-
critatem,& medium habitum amplectēdum,& quo pacto in sin-

Mediū in oī re seruandum.

gulis affectibus & actibus inueniri mediocritas possit, ostendit
Horat. eandē aut eā appellat & iure laudat. [Recte) Cū in ea vir-
tus consistat. Et Terent. ait id esse in uita apprime vtile, vt ne qd
nimis. Modo ne laudarent iracundiam. Quæ excessus cū sit iræ,
laudari non pōt,vitium.n. est,nemo aūt laudat uitium. Arist. lib.
4. Eth. disputans de iræ dispositioibus, Qui paꝝ,inquit,in iracū
da transgreditur,non vituperatur siue in magis siue in minus. In
terdum n. deficientes laudamus & mansuetos uocamus,& irascē
tes viriles quasi ad dn̄andum aptos. Sed quantū & qualiter,exce-
dens vituperādos sit, idē ait nō facile esse verbis ostendere, & in
singulis atq; i sensu huius rei iudiciū esse. Sed illud manifestū me
diū habitū laudabilē esse p quē irascimur, qbus oportet, & pro
qbus oportet,& vt oportet. Cum aūt dicat Arist. Mansuetudi-
nis excessum esse iracundiam, vult tñ etiam in ipso excessu me-
diocritatē esse circa,quā magis,& minus irascimur quā oportet,
excessum qdem esse acuitatem,atq; acutos,in qbus summa inest
bilis,& qui sunt ad oia,& in omni re iracundi. Amaros vero diffi

Acuti.

cile placari,& longum irasci tps qa iram occultant, eosdem esse

Amari.

plurimum molestos & sibi & amicissimis. Eos aūt acerbos dici,

Acerbi.

q pro qbus non oportet,& magis quam oportet, & longius tps

Taurus

iratensi sunt,nec placantur sine supplicio, vel pœna. Taurus quoq;

Peripateticus.

Peripateticus philosophus vt refert A. Gel. huius motus animi q
vlciscēdi causa sæuior ira dr̄, non priuationē esse vtilem censuit,
quā ἀοργησίαν græci dn̄t, sed mediocritatem quam græci μετριοπάθειαν
appellant. [Vtiliter à natura datam) Tanq̄ rem vtilem & pe-
ne necessariam vt irascamur qñ,& vbi,& quantum oportet, im-
mo iracundiā dicebant esse ingenitam homini ac persistere,& ira

Iracūdia pmanens

cundum hoiem vocari,q semper iram secum gerit,iratum,q pro

μηνιμα dicitur à Græcis.

parte excandescit. Vnde iracundia à græcis μηνιμα à permanen-
do appellatur. Stoici iram cotem fortitudinis dicebāt esse, nō tñ
iracundiam laudabant. Cicero in oibus repudiādam dicit esse tā
quā irrationalem ac præter naturam,animi motū. Idē in episto-
la ad Q. fratrem: Oēs.n.q istuc veniunt,ita de tua virtute, inte-
gritate cōmemorantur,vt in tuis summis laudibus excipiāt vnā
iracundiā;quod vitium cū in hac priuata quotidianaq. vita leuis
esse animi,atq; infirmi videatur;tū vero nihil est tam deforme,q̄
ad

ad summum imperium & acerbitatem naturæ adiungere.[Legũ similea) Quæ non ab iratis latæ sunt, sed à bonis & prudentibus viris, honestatis, & cõis vtilitatis grã, & totæ in æqtate fundatæ sunt, neq; errãt vnq̃, nec ppẽrã aut maligne aliqd statuũt, & eadẽ in oĩs, semp sunt, quas imitatur vir bonus & sapiẽs. Quidqd.n.facit semp ab oĩ ꝑturbatione ꝓcul esse studet. Cũq. duplex ira sit, altera q̃ est repẽtinus, & irrõnalis ai motus vlciscendi cã, in sapiẽtem nõ cadit, altera q̃ est p accñs, cũ peccãti irascimur, q in pctm̃ inciderit, & ꝓ ipsius vtilitate, vt fiat melior, ipm̃ punimus, atque vt aliis exẽplũ statuamus, ne peccẽt, bona est, quã ẽt in deũ cadere Lact.oñdit, in lib. quẽ edidit de ira Dei. Plut. seruo suo neq̃ hoi & cõtumaci, sed libris, disputationibusq̃. philosophiæ res imbutas hñti, tunicã detrahi ob delictũ, cædiq. loco iussit. Cumq. illic inter vapulandũ cõquereretur, diceretq. turpe esse philosopho irasci, neque ꝓcepta sua seruare, q librũ περὶ ἀοργησίας scripsisset. Tũ Plut. lẽte, & leniter: Quid aũt inqs verbero? nunc tibi irasci videor, ex vultu ne meo, an ea voce, an ex colore, an ẽt ex verbis ira correptũ intelligis? Mihi qdẽ neq; oculi opinor truces sunt, nec os turbidũ, neq; imaniter clamo, neq; in spumã ruborẽ ue ef feruesco, neq; pudẽda dico aut pœnitẽda, neq; oio trepido ira, & gestio, hæc.n.oia si ignoras, signa eẽ iraꝝ solẽt, & sic ad eũ q cædebat cõuersus: Interim, inqt, dũ ego atq; hic disputamus, hoc agito. Ex qbus verbis quales in puniẽdo vir sapiẽs esse debeat, itelli̊r.

Ira duplex.

Plutarchi dictũ contra eũ seruũ cũ esset iratus.

ASCEN. OMnis aũt &c.) Docet offm̃ eoꝝ q hñt aiaduersionẽ.i.ius puniendi in corpus alterius. Ordo est. Aũt, p sed, omnis aiaduersio .i. punitio in corpore, & castigatio .i. verboꝝ debent vacare cõtumelia.s.fieri sine contumelia.i. contẽptu opprobrioso. Neque sup. debet referri ad utilitatẽ eius, q punit aliquẽ, aut q castigat verbis, sed ad vtilitatẽ reip. Cauẽdũ est, & ne pœna sit maior quã culpa, & ne de iisdẽ causis, alij plectantur .i. luant in corpore, & alij ne qdem.i.non ẽt appellentur.i.citentur ab officio iudicis, sed derelinquantur oino impuniti, cũ alij grauiter puniantur. Aũt, pro sed, ira est maxime prohibenda.i.ꝓcul hñda in puniendo. Enim, pro quia, is q existens iratus accedit ad pœnam.i.ad punitionem, nunq̃ non vnq̃ non tenebit vnq̃ illam mediocritatem, quæ est inter nimium & paꝝ, q̃.s.mediocritas placet Peripateticis, & placet recte.i.debite, modo.i.dũmodo oe laudarent .i. si ita esset qđ non laudarent iracundiam, dicerent sup. eam datã esse, vtiliter.i.cum vtilitate nostra à natura. vero, p sed, illa.s. iracundia est repudianda in oĩbus rebus, q;, pro &, optandum est, vt ij qui præsunt reip. sint similes legum quæ leges ducuntur.i.inducuntur ad puniendum non iracundia, sed æquitate.

ARGVMENTVM.

Magnanimi est neque secundis rebus insolescere, neque deijci aduersis.

ATQVE etiam in rebus prosperis, & ad voluntatem nostram fluentibus, superbiam magnopere, fastidium, arrogantiamq́. fugiamus. nam vt aduersas res, sic secundas immoderate ferre, leuitatis est: præclaraq́. est æquabilitas in omni vita, & idem semper vultus, eademq́. frons: vt de Socrate, item de Caio quoque Lælio accepimus. Philippum quidem, Macedonum regem, rebus gestis, & gloria superatum à filio, facilitate vero, & humanitate video superiorem fuisse. itaque alter semper magnus, alter sæpe turpissimus fuit. vt recte præcipere videantur, qui monent, vt, quanto superiores sumus, tanto nos summissius geramus. Panætius quidem auditorem Africanum, & familiarem suum solitum ait dicere: vt equos, propter crebras contentiones prœliorum ferocitate exultantes, domitoribus tradere soleant, vt his facilioribus possint vti; sic homines, secundis rebus effrænatos, sibiq́. præfidentes, tanquã in gyrum rationis, & doctrinæ duci oportere, vt perspicerent rerum humanarum imbecillitatem, varietatemq́. fortunæ. Atque etiam in secũdissimis rebus maxime est vtendum consilio amicorum: hisq́. etiam maior, quam ante, tribuenda est auctoritas. iisdemq́. tpibus cauendum est, ne assentatoribus patefaciamus aures, nec adulari nos sinamus. in quo falli facile est. tales.n. nos esse putamus, vt iure laudemur: ex quo nascuntur innumerabilia peccata; cum homines, inflati opinionibus, turpiter irridentur, & in maximis versantur erroribus. Sed hæc quidem hactenus.

PETR. MARS. ATQVE etiam) Aliud præceptum. Neminem.s. debere efferri, & superbire secunda fortuna quod leuitatem quandam signat a natura magnanimi penitus alienam, qui oẽm fortunam fert moderate. [Ad nostram voluptatẽ) Vt nos optamus. [Fastidium) .i. nauseam, subsannationem, & odium alioꝝ huium, ac morositatem. [Arrogantiam) Nimiam insolentiam. [Nam vt) Ratio qua re supradicta ipsi magnanimo fugienda sunt, qm̃ sunt contra suam naturã, q̃ debet esse grauis, sedata efferri aũt aura fortunæ, & cum reflauerit deprimi, leuitatis est & inconstantiæ, atque hois ignari, qd fortuna possit. Vñ idem Cic. in orõne pro Sex. in laudẽ Cat. dicit. Atque ẽt eo negocio M. Catonis splendorem maculare voluerunt, ignari qd grauitas, qd integritas, qd magnitudo animi, qd denique virtus valeret, q̃ in tẽpestate sua quieta est, & lucet i tenebris, & pulsa loco manet tñ, atque hæret in patria, splendetq́. p sese semp, neque alienis vnq̃ sordibus obsolescit. [Leuitatis) Inconstantiæ, q̃ grauitati inimica est. & Magnanimus debet esse grauis, & moderate ferre fortunam, & totus ex se pendere, nec fluctuare inter æstus affectuũ, vt leues faciunt. [Præclara) Sũma laude digna. [Æquabilitas).i. cõstans & ꝑpetuus vitæ tenor vtrique fortunæ idoneus & decorus, vt qs nec efferatur, nec deprimatur, sed teneat æquabilitatẽ i oĩ vita. [Idem vultus) Qm̃ mutatio vultus indicat aium non esse sedatũ, & volũtatẽ ad diuersa rapi, à qua vultus fingitur, q est animi indiciũ. [Eadẽ frõs) Eadẽ hilaritas faciei, non vt nũc obducat̃ pp irã, nũ sit læta hæc oia signãt ai affectus. [De Socrate) Dictũ est. [Caio quoque Lælio) Qui habitus est sapiens. [Philippũ qdẽ) Affert exẽplũ Philippi regis Macedonũ, & Alexandri filij, dicitq. Alexãdrũ supasse patrẽ ꝑ̃stãtia bellica, & magnitudine reꝝ gestaꝝ, sed superatũ fuisse à pre facilitate atque humanitate. de quoꝝ vita & moribus sic scr. Trogus lib. 9. Alexãder filius Philippo successit & virtute & vitijs pre supior. Itaq; vincẽdi rõ vtriq; diuersa. Hic apte bella tractabat, deceptis ille gaudere hostib. hic palã fusis, prudẽtior ille cõsilio, hic aio magnificẽtior. Irã pr̃ dissimulare plerunque & uincere, hic vt exarsisset, nec dilatio vltionis, nec modus erat. vini vterq; nimis auidus, sed ebrietatis diuersa vitia, patri mos erat de cõuiuio in hostes ꝓcurrere, ꝑiculis temere se offerre: Alexãder nõ in hostẽ, sed in suos sæuiebat, q̃ubrẽ sæpe Philippũ vulneratũ ꝑ̃lia remisere, hic de amicoꝝ interfectoꝝ cõuiuio frequẽter excessit. Regnare ille cũ amicis volebat, hic in amicos regna exercebat, amari pr̃ malebat, hic metui. Literaꝝ cultus vtriq. similis, solertiæ pater maioris. patri parcẽdis victis pnicioſior aius, filio prõptior & honestior. frugalitati pater, luxuriæ filius magis deditus erat, qbus artibus orbis imperij fundamẽta pater iecit, opis totius gloriã filius cõsummauit. [Facilitate) Mãsuetudine. qm̃ facilis erat amicis sine aliqua morositate. Humanitate, benignitate sine aliqua arrogãtia. Humanitas.n. vetat supbũ esse aduersus socios, Humanitas auct. Plat. triplex est. Vna fit p salutationẽ, vt cũ nobis obuios salutamus, & manũ porrigimus. Altera, cũ qs opẽ affert calamitate laborãti. Tertia, cum hoies inter se ꝯuiuia celebrãt, & cõsuetudine gaudẽt. [Itaq; aliter) Philippus. [Semp magnus) Magna laude dignus pp felicitatẽ & humanitatẽ. [Magnus) Gñosus, humanus, laudabilis, & inclyti spiritus. [Alter sæpe turpissimus) Alexãder sæpe infamia sũma notatus pp insolẽtiã & crudelitatẽ in suos, cũ mero incaluisset. Interea, inqt Trogus, Alexãder non regio more, sed hostili odio in suos cœpit sæuire, maxime indignabat carpi se suoꝝ sermonibus, seq́. mores Philippi patris patriæ subuertisse, pp quæ crimina Parmenio quoq; dignitate regi ꝓximus, cũ Philota filio de vtroq; prius habitis qõnibus interficit. Et in cõuiuio post Alexãdriã cõditã & radicem Caucasi mõtis. s. q perpetuo iugo Asiã diuidit, orta inter ebrios reꝝ gestaꝝ à Philippo mẽtio esset, & nõnulli eũ laudibus ferrẽt, ipse cœpit se patri pferre & magnitudinẽ reꝝ suaꝝ extollere. Itaq; cum vnus è conuiuis Clytus noie ea se nea fiducia regiæ amicitiæ memoriã Philippi defenderet, laudaretq́. eius res gesta, adeo Alexãdrũ offendit, vt telo à quodã satellite rapto Clytũ in conuiuio trucidauerit, qua cæde exultãs mortuo patrociniũ Philippi laudemq́. paternæ militiæ obtrectabat. In

de pnia ductus, mortem sibi afferre voluit. Nã quatriduo inediã sustinuit, donec à toto exercitu exoratus est, ne tea vnius morte doleret, vt vniuersos perderet, quos in mediam barbariem adduaetat. Itaque Alex. sæpe fuit crudelissimus ẽt in suos pp potum aliqñ, quo nihil pôt esse turpius, & maxime in eo qui alios regit. Vñ dicit Plat. in 3. de rep. vrbis custodibus ebrietas, mollities, atque ignauia q̃ maxime hñr indecora. illis, inquit, qui rẽp. gubernant, ab ebrietate tẽperandum erit, nulli quippe minus conuenit quam custodi ebrio, nescire quo terraꝝ degat. Ridiculũ ꝑfecto est custodẽ est custode indigere. Carthaginensem, inqt, legẽ magisq̃ Lacedæmonioꝝ laudo, vt nunq̃ in castris quisq̃ vinum gustare audeat, sed toto militiæ tpe aquæ vsum comprobari. In ciuitate aũt seruis nunq̃ vini vsus cõcedendus est. Nec magr̃atus tpe quo remp. gubernant, uino vtantur, nec gubernatores, nec iudices, nec q deliberaturus in cõcilium vocatus est, nec ullo modo in die oĩi valetudinis gratia, facilius igitur debet esse is, q remp. gerit pro rõne tpis & personaꝝ. Vñ bñ illi præcipiunt, qui dñt hões tanto dr̃e esse submissiores, quanto sunt superiores. Tunc .n. magnitudo aĩ ostenditur. Plut. scribit Alexandrum adscripsisse hæc scelera furori Bacchio. pœnitebat .n. ipsum quod talia cõmisisset aliqñ, eũ quoque, inquit Thebanoꝝ sæpenumero calamitatis afflixisse dr̃. Clyti vero cædem inter vina factã, iremq. repudiatos in India Macedones, vt qui impfectam adhuc militiã detractarent, ipsiusq. gloriam abijcerent, ad liberi patris iras oĩno referre solebat. Polydamas, vt auct. est Curtius lib. 5. missus est ad occidendum Parmenionẽ ꝓditionis insimulatum, cuius latus primos Cleander hausit, inde iugulum, ceteri quoque exanimum confoderunt. Androcydes auct. Plin. lib. 14. sapia clarus ad Alex. Magnum scripsit intemperantiam illius cohibens, Vinum potaturus Rex memento te bibere sanguinem terræ. Sicuti venenum est hoĩ cicuta, ita cicutæ vinum. Quibus præceptis si ille obtemperasset, profecto amicos in temulentia non interemisset. Asclepiades super mensam dixit. prima cratera ad sitim ptinet, secunda ad hilaritatem, tertia ad voluptatem, quarta ad insaniã. [Sæpe turpissimus) Infamis. nã turpitudo in moribus dr̃. [Recte) Bene, vt sunt ipsi Stoici qui nihil admirantur pter virtutem. [Submissius) Humanius, humilius. [Superiores) In meliori fortuna, qm̃ vir magnanimus æquabiliter fert fortunam in vtráque partẽ. [Panætius quidẽ) Panætius pceptor fuit Africani minoris, Rhodius gñe qui scripsit de officijs, in qbus hæc de auditore suo Africanu Aemiliano disseruit. [Familiarẽ) Amicũ & auditorem. dicebat Africanus, hoies ꝓspera furtuna exultantes dr̃e regi cõsilio prudentum, vt eq effræni ab insessore. [Contẽtiones) Decertationes, & p̃lia strepitusq. tubaꝝ quibus affecti sunt ferociores. [Facilioribus) Magis obtemperantibus insessori. [Effrænatos) Superbientes & elatos secunda fortuna. [Præfidentes) Nimium fidentes sibi ipsis. [Tanq̃ in gyꝝ) Perstat in translatione equoꝝ, q si xno voluuntur in gyrõ, ut sint faciliores. Et ideo dicit tanq̃ in gyrum, vt .s. intelligant fortunam esse mutabilẽ, & illius temeritati non esse fidendu, sed parendũ rõni, & consilijs prudentũ, q lõga expientia edocti optime consulere pñt. [Rõnis) Intellectus Vt .s. pareant rõni, & ab illa non discedant ducti appetitu, ut faciunt eq, q voluuntur ab insessore in gyrum, ne nimiũ sint feroces. [imbecillitatẽ) Debilitatem, & mutationẽ. Vñ oportet in secundis rebus vti prudentia. In oĩ vita sic viuendum est, vt constantiam & magnanimitatẽ retineamus, & mediocritatẽ, qđ vt facilius assequamur, debemus amicoꝝ consilio uti & prudentum, cũ sumus in ꝓsperitate reꝝ, vt illoꝝ consilio ad id, qđ rectum est dirigamur, aliter appetitus voluptate corruptus & factus insolentior, minime parens rõni in vetitũ ruet. Hecuba apud Euripidem iam serua ex regina deplorans fortunæ mutationẽ dicit. hæc oĩa q̃ in mundo hñr bona nihil sunt, frustraq. rõnem humanaꝝ cõsilia, & linguæ iactantia, ille est felicissimus cui p tp̃s ætatis nihil mali contigit. [Secunda) Prosperis. qm̃ hoies in ꝓspera fortuna non sunt cõpotes sui, sed in manu fortunæ. Et ideo in secũdis rebus debemus esse moderati, dicebat Periander, & vti consilio amicoꝝ. Isocrates Demonicũ sic admonet. Fortuna indigni sunt q illa abutuntur. & Nicoclẽ sic instituit: Da libertatẽ bñ sentiẽtibus, vt habeas auctores & cõprobatores eoꝝ, de quibus ambiges, cõsidera illos q arte assentãtur & adulantur, necnõ illos qui bona mẽte obsequũtur. ne mali plus habeãt, quã boni. Idem sic hortatur Demonicũ. odio tibi sint adulatores tanq̃ deceptores. Ambo .n. iniuria illos afficiũt, q faciles aures patefaciũt. [Auctoritas) Dignitas, libertas monendi, & illoꝝ auctoritati credendũ & monitis. [Iisdem tpibus) Cum sumus in ꝓspera fortuna. [Ne assentatoribus) Pellenda est adulatio & assentatio, q̃ est vitiũ adiutrix, & non modo amico, sed ne libero quidẽ digna est. oẽs, n. adulatores sunt seruiles. Solõ dicebat, Caute singulos obserua, ne forte odiũ in corde regãt, dũ blanda & arridenti facie te alloquũtor, duplaq. illis lingua atra ex mẽte sonat. Et Cæs. Augustus pellendas esse indecoras adulationes dicebat. Assentatio, inquit Cic. alibi nemini nocere pôt, nisi ei q eã recipit, atque ea delectatur. Itaq; fit, ut is assentatoribus patefaciat aures suas maxime, q ipse sibi assentetur & se maxime ipse delectet. Multi gnathonum similes sunt, cõ sint loco, fortuna, famaq. supiores. hoꝝ est assentatio molesta, cũ ad vanitatẽ accessit auctoritas. Cato dicebat multa melius de qbusdã acerbos inimicos mereri, quã eos amicos q dulces uideãtur. illos veꝝ sæpe dicere, hos nunq̃. Adulator est is, q affert ea q̃ nõ fecit is, cui adulatur. Assentator est is, q extollit & auget ea, q̃ facta sunt. Et adulator semp loqtur emolumẽti sui eã, & ideo deterior est. Assentator .n. placere studet, adulator aũt lucrari, ut scr. Arist. lib. 4. Moral. Et q gerit morẽ ut decet, amicus est. Qui in oibus rebus aduersatur, dr̃ cõtẽtiosus. Qui magis quã debet gerit morẽ, adulator est. Amico igitur credẽdũ est, q recte monet, ab alijs aũt cauendũ. Vñ dicit Sen. Nihil tã æque delectauerit aĩum, quam amicitia fidelis. [Adulari) Passiue dixit more antiquo. nã adulo, as, quõdã dicebantur, nunc adulor est verbũ deponens. Valerius Max. lib. 2. exemploꝝ: Etiam tribunus militũ adulandus erat. & Lucr. Gannitu vocis adulant, in 2. Tusc. Pinnata cauda nostrũ adulat sanguinẽ. Plat. in 5. de leg. sic ait. Veritas ꝑfecto tum dijs, tum hoibus dux oĩum est bonoꝝ, cuius q felix beatusq. futurus est, statim ab initio particeps esse debet, vt in veritate plurimũ tpis vitam agat, fidus hic certe est, infidus aũt q spunte mentitur. [Adulatori) Quod adulemur ab alijs [In quo) In qua re .i. adulationibus facile decipimur. qm̃ inqt nobis nimiũ placemus, & arbitramur esse tales quales dicimur ab adulatoribus, vt de Domit. scr. Iuu. Quid aptius? & tñ illi Surgebãt cristæ. nihil est quod credere de se Non possit, cum laudatur dijs æqua potestas. Si cõtinẽs es, inqt Sen. adulationes euita, sitq. tibi tã triste laudari à turpibus, quã si lauderis ob turpia. lætior esto quoties displices malis, & maloꝝ de te æstimationes malas, verã laudationem tui scribe. [Ex quo) Ob hoc qa putamus non esse tales, vt iure laudemur, euenit vt hoies irrideantur, cũ se iactant, & nimiũ sibi placent pp talem de se persuasionẽ. [Inflati) elati tali ꝑsuasione. [Erroribus) .i. vanis de se opinionibus. qm̃ ea non hñt quæ hře se credunt. [Illud aũt) Postq̃ Cic. de fortis viri & magnanimi officio & eoꝝ q remp. gerunt disseruit afferens quasi per conclusionem superioris disputationis repetit ea quæ dixit, & ꝓperãs ad alia pcepta diuidit officia, quæ hoies in uita exercẽt, docetq. q sint hi, à qbus res maximæ geruntur. Inde ponit secũdos, postea tertios. Et tandem præcipit qũo res domestica forti viro augẽda sit. Dixit .n. supra fortem versari circa res ac duas, & ea q̃ pertinẽt ad vitam degendã. Hanc ergo partem ꝓpositionis nunc tractabit, cõcludens si hęc pcepta seruauerimus magnifice, grauiter, & amicabiliter vitæ humanæ nos posse uiuere.

FRAN. MAT.

Atque ẽt in rebus prosperis,) Dictum est, qũo circa honores gerere se debeat magnanimus. Sed qa non semp magistratus idẽ gerit, suntq. alia bona qbus virtus frui solet, qũo in his hře se debeat ostendit. Et admonet ne secundis nimium extollatur. Sed faciat qđ ait Horat. Sperat infestis metuit secundis. Alterã sortẽ bñ præparatũ pectus. Quia sic leuitati ascribitur ei, q secundis rebus nimium inflatur, ut ei q aduersis frangitur. Neutrũ magnanimus facere debet, ut oĩm suum tueatur: Et nulla oĩno pturbatione se occupari sinat, constansq. in oĩ negocio sit, & grauis. Supbia & arrogantia modestiæ opponũtur, & sopbia qdem alios contẽnimus superioresq. alijs esse uolumus, ẽt cũ mereamur. Arrogãtia nimiũ nobis tribuimus, & id arrogamus qđ minime adest. Supbia aũt & arrogãtia nihil intolerabilius. Quis .n. illũ ferat, q nihil se satis dignũ putat, q oibus anteire vult, q in nullũ bonus est, & vrbanus? [In oĩ) Siue in magistratu siue priuati simus, siue aduersæ res fluãt, siue ꝓsperæ. [Fastidiũ) Qm̃ oẽs fastidiũt, & contẽnunt. [Et idẽ vultus) Tã in ꝓsperis q̃ in aduersis rebus, vt neq; doleamus aduersis, neq; lætis gestiamus. Vultus est aĩ habitus & à volẽdo dr̃, quo vocabulo carẽt Græci, si Cic. credimus lib. de Leg. [Frons) Quæ, ut Cic. ait, est aĩ ianua. Vultus aũt & frons sigñant qualiter sumus affecti. Sapitus aũt nec vultũ mutat vnq̃, neque modo exporrigit frontẽ, modo corrugat, sed i eodẽ habitu semp est. [Vt de Socrate, itẽ de Cato quoq; Lælio) Socr. durissimat, ut Cic. ait, fuit pedibus, & sæpe ĩmotus ab ortu Solis, vsque ad occasum in eodẽ vestigio pmãsebat. quẽ vxor Xãtippe eodẽ quo egressus erat vultu redeũtẽ domũ semp vidisse dicebat. C. Lælius amicissimus fuit Scip. superioris, is est, q apud Cic. in lib. de Amic. introducitur. Multum in Senatu potuit, fuitq. illa tẽpestate constantissimus, & sapientissi.

Superbia

Arrogantia

Vultus.

Frons

[Phi-

Philip. et Alexander I quo differant

[Philippum) qđ inter patrem & filiũ interfuerit ea his Iustini in epitomate Trogi cognoscitur verbis. huic Alex. successit, & virtute & vitijs patre maior. Itaq; viuẽdi rõ vtrique diuersa, his aperta vi, ille artibus bella tractabat. deceptis ille gaudere hostibus, hic palã fusis, prudẽtior ille consilio, hic aio magnificẽtior: Irã pater dissimulare plerũq; & vincere, hic vbi exarsisset, nec dilatio vltionis nec modus erat, vini nimis vterq; auidus, sed ebrietatis diuersa vitia, patris mos erat de cõuiuio in hostẽ procurrere, manũ cõserere, periculis se temere offerre. Alexander non in hostẽ, sed in suos sæuiebat. ea qbus rebus verum esse cognoscitur, quod Cic. scri. facilitate & humanitate patrẽ superiorem, & alterũ semper magnũ. s. Philippum. [Alterum). s. Alexandrum sæpe turpissimũ, in conuiuio Parmenionẽ philotam: Amyntã cõsobrinum, nouercã fratresq. interfici iussit, aliosq. pmultos. [Vt recte) laudat philosophos, q sic nos admonet. Sunt q in Socratem referant. [Submissius) Humanius, & remissius. [Panætius &c.) Rhodius hic fuit quẽ in hoc opere Cic. imitatur eo pceptore Scipio Afr. superior vsus est. [Vt equos) Equi victoriam sæuiunt, & eam sæpe adepti insolentes fiunt. necesseq. est, vt domitoribus iterũ tradãtur, quo illis vti possimus. Idem in hoibus contingit. Qm̃, vt Sen. ait. Fortuna nimiũ quem fouet facit stultũ. Et ppea recte monebat Scipio in gyrum rõnis deducendos illos, q fortuna nimiũ secunda vterẽtur. Quo rerũ humanarũ prospicerent imbecillitatem. [In gyrum rõnis) Vocabulum est cõparationis. Nam in gyrum equi flectũtur, hic pro exercitatione accipiat. [Rationis & do.) Ratione & doctrina quæ est in exẽplis & doctis sapientũ posita, vt siqs admoneat quempiã non esse fidendum secũdis rebus, quæ mutari facile a fortuna possint, & Sen. ad hoc illa vtatur auctoritate: Nemo confidat nimiũ secundis. Nemo desperet meliora lapsis. Miscet hæc illis, phibetq. Clotho, stare fortunam rotat oẽ fatũ. Nemo tã diuos habuit fauentes Crastinũ vt possit sibi polliceri. Res deus nostras celeri citatas Turbine versat. [Atque ẽt in secũdissimis &c.) Magnanimũ dicit in oi fortuna modum seruare debere. Nunc id qua rõne fieri cõueniat, ostẽdit, hoc est si amicos bene suadẽtes audit non secundis tm̃ rebus sed secundissimis, & assentatores nõ admittit. Qui placẽdi studio laudent oia, & nihil aduersantur existimãtes minime se molestos quidq̃ esse, vt ait Arist. & ppea vitij causa sunt. Qui. n. ab eis laudantur cũ reprehẽsione digni sunt recte laudari se putãt perseuerantq. in vitio, qđ q a in eo laudantur virtutem esse opinãtur. [Maxime est vtendu) Tunc. n. eo pcipue indiget hoies ne insolentes fiant & accidente nimiõ fortuna sic cõfidant, vt illius mutabilitatis imemores penitus insolẽtes sint, & nihil existimẽt esse quod nocere ipsis possit. [Maior q̃ ante) Omni tpe tribuẽda est amicis auctoritas, sed illo pcipue in quo res psperæ sunt & ad nostrã voluntatẽ fluunt, intumescimus. n. sic plerunque vt nihilo oino cum rõne faciamus. Quare credendũ est amicis & illis tribuẽda auctoritas. Nã si boni sunt & veri errare nos nõ sinũt & in gyrũ rõnis deducere studẽt. [Adulari) Passiue dixit. Quæ nũc deponentia sunt verba oia apud vetustiores cõia fuerũt. Adulari compositũ est ea accedẽdo & alludẽdo vt Põpeio placet. Max. Tribunus inqt adulãdus erit.

ASCEN. *Arrogantia fugiẽda.*

A Tque, pro &, fugiamus in rebus, etiã prosperis, & fluẽtibus. i. peruenientibus per se ad nostram voluptatem, fugiamus dico summopere. i. toto conatu, superbiam, fastidiũ. i. contẽptum ex fastu, & supbia, & arrogantiã. i. attributionem indebiti honoris. Nam vt. i. sicut leuitatis est. i. ad leuitatem, & inconstantiam, ac infirmitatẽ animi ptinet ferre. i. vt dñt portare inmoderate. i. sine moderatione res aduersas, sic sup. est leuitatis ferre immoderate res sup. secundas. i. psperas, & æquabilitas. i. moderatio æqua ai est pclara in oi uita. i. gñe vitæ. Et idẽ semp vultus sup. est præclarus & eadem frons. i. iudicium ai, seu hilaris, seu tristis, qđ frons indicat sup. est pclara, vt nos accepimus. i. intelleximus de Socrate philosopho Atheniensi, & quoq; . i. ẽt de Caio quoque Lælio optimo & prudentiss. viro R. qdem. i. certe ego video Philippum regem Macedonum superatum. i. victum a filio. s. Alex. Magno rebus gestis, & gloria supp. eũ fuisse superiorem sup. filio suo facilitate & humanitate. Itaque alter. s. Philip. pater semp fuit, sup. magnus pp humanitatem, alter. s. Alexander eius filius fuit, sup. sæpe turpissimus cum. s. p ebrietatẽ sæuitiam suam, ẽt in amicos exerceret. Ita sup. vt ij videãtur recte pcipere, qui monent, vt quanto nos sumus superiores, tãto submissius. i. modestius, & vt dñt, humilius geramus noa. Panætius philosophus ille quẽ Cic. potissimum imitatur, quidem. i. certe ait Africanum s. Scip. suum auditorem & familiarem solitũ dicere, ot. i. quem admodum equites sup. Rom. soleant tradere domitoribus equos exultantes ferocitate pp crebras. i. frequenter cõtentiones præliorũ, vt possint vti his. i. equis tam domitis facilioribus. i. minus ferocibus & rebellibus, sic oportere hoies effrænatos. i. indomitos & quasi sine fræno ferocientes & præfidentes. i. omnino fidentes sibi. i. in se rebus secundis. i. prosperis, & hoc est pp res prosperas duci tanq̃ in gyrum. i. circuitum sicuti equi, qui domantur, rõnis & doctrinæ, vt perspicerent. i. perfecte inspicerent imbecillitatem. i. fragilitatem rerũ humanarũ & varietatem fortunæ. At utendum est ẽt maxime in rebus secuodissimis. i. prosperrimis, consilio amicorũ, & maior auctoritas est tribuenda his. s. amicis consulentibus in rebus lætis quam ante. Et cauendum est ijsdem temporibus. s. prosperis, ne patefaciamus. i. aperiamus aures assentatoribus. i. adulatoribus, nec sinamus nos adulari. i. adulationibus circũuenire. In quo. i. in qua re est facile falli. Nos. n. putamus nos esse tales, vt laudemur iure. i. merito ex quo. i. ex qua credulitate innumerabilia peccata nascuntur, cum hoies inflati opinionibus. i. falsis æstimationibus de se irridẽtur turpiter, à quibus se laudari putãt, & versantur in maximis erroribus. Sed hæc quidem sup. dicta sunt hactenus. i. hucusque.

DOCT. *interpr.*

A D voluotatem nostram fluentibus) *ἀφεῖναι*. Et hoc à Græcis sumpsit, sumpta metaphora ab æstu maris, aut fluminis ventisq. In nonnullis reperi scriptum ad uolupeatem, sed mendose, ni fallor, etiam si Græci dñt *πρὸς ἡδονήν*. [Nec adulari nos sinamus) Videtur passiue dixisse adulari, pro adulatione deleniri.

DOCT. *interpr.*

IN rebus prosperis) Virg. Nescia mens hominum fati, sortisq. futuræ, Et seruare modum rebus sublata secundis. Item Salust. Secundæ res etiam sapientum animos fatigant. [Quanto superiores) *μιμεῖν*. Bis vincit, q sese uincit in victoria. [Vt equos, &c.) Parabola insignis.

ARGVMENTVM.

Officia magnanimi in ocio honesto.

ILLVD. n. sic est iudicãdum, maximas geri res, & maximi animi ab ijs, qui rẽp. regant; quod eorũ administratio latissime pateat, ad plurimosq. pertineat: esse aũt magni animi, & fuisse multos, ẽt in vita ociosa, qui aut inuestigarent, aut conarentur magna quædam, seseq. suarum rerum finibus continerent; aut interiecti inter philosophos, & eos, qui rẽp. administrarent, delectarentur re sua familiari, non eã quidem oi rõne exaggerantes, neque excludentes ab eius vsu suos, potiusq. & amicis impartiẽtes, & reip. si qñ usus esset. q̃ primum bene parata sit, nulloq. turpi q̃stu, neque odioso: tum q̃ plurimis, modo dignis, se utilem pbeat: deinde, augeatur rõne, diligentia, parsimonia: nec libidini potius, luxuriæq., q̃ liberalitati, & beneficentiæ, pateat. hæc pscripta seruantẽ licet magnifice, grauiter, aioseq. uiuere, atque ẽt simpliciter, fideliter, vitæq. hoium amice.

PETR. MARS.

ILLVD) De quo supra disputatũ est. Nam dixit de tribus hoium gñibus, de his qui remp. gerunt, quorũ vitam dixit esse fructuosiorem hoium gñs, de his qui in ocio delectantur re sua familiari, & de philosophis qui in rerũ contẽplatione versantur & an res vrbanæ sint maiores bellicis. Affert igitur Cic. suam sniam & conclusionẽ supioris disputationis, & dicit illos esse locandos in primo gradu magnanimitatis, q rẽp. gerunt, & illorũ res maximas esse, qm̃ latissime patent officia q pp eorũ q reip. cõsulunt, nõ ad pprium cõmodum, sed ad cõe spectant, ideo maximã laudẽ merentur. [Latissime pateat) Ad cõem vtilitatẽ se extendat, qm̃ oibus prodest bona reip. administratio. [Esse aũt) Hi sunt secundi, q se ad philosophandũ contulerũt, & doctrina contẽti finibus rerũ suarũ, sed quia hoc non oibus pdest, sed sibi & paucis, ideo in secundo loco ponuntur, magnanimi tñ sunt, qm̃ spernũt ea q ceteri admirantur, & res contẽnunt humanas, & circa magna, cognitioneq. dignissima versantur, ut sunt res naturales, & diuinæ. Esse aũt magni ai, ẽt iudicandũ est fuisse multos magni ai & esse in uita ociosa, pter eos q uersati sunt in rep. [Inuestigarẽt) Inqrerẽt ingenio & inuenirent. [Magna q̃dã) Notitiã magnarũ rerũ, & causas earũ. [Finibus rerũ suarũ) Vt nil quærerent, nilq. appeterẽt pter res suas, philosophi. n. impo nẽtes modũ cupiditatibus, & aium diuitẽ nõ arcã hẽre cupiẽtes, intra fines

rerum suarum se continebant, bona fortunę minima ducentes. [Aut int.] hi sunt tertij, q delectantur re sua familiari nō capessentes rēp. nec philosophantes sed viuentes in agris, cū nō possent ferre principū mores. [Interiecti] Medij inter phos & rēp. gerētes. [Exaggerātes] non accumulantes rē domesticam per fas & nefas. [Oi ratione] Quocūq; modo, sed vnde oportet .i. è suis prędijs pecuniarijs & villatica pastione. Nam liberale est hr̄e diuitias, vnde oportet, vt liberalitate vti possit & magnificentia. nec debemus excludere nostros ab vsu rerum nostrarum qm̄ amicorum oia debent esse cōia, & si amicorum, multo magis propinquorum & gentiliū, & pro rep. si opus est debemus effundere pecunias sine aliqua parsimonia, hæc pcepta pertinent ad domesticam disciplinā. Quærendæ sunt diuitiæ rōne honesta, vt ex agris, nostris animalibus, citra tū iniuriā aliorum, & ex effusionibus metallorum .i. oium quæ sub terra inueniuntur. [Neque excludētes] Non remouētes ab vsu rei nostræ domesticæ. Vnde laudatur à Plut. Nicias Atheniēsis clarissimus Imperator, q cum argenti fodinam in agro suo hr̄et, & multos circa se petitores, neminē vacuum dimisit. Non minus .n. inquit Plut. his à qbus mala qspiam timeret, quā his q benemeriti sunt tribuere conuenit. Itaque pluribus hoibus Nicię facultates vtilitatem afferebāt. [Si qū vsus] .i. si necessitas exigeret. [Primum] ante oia sit comparata, vnde oportet, nō rapina furto ue aut vsuris ceterisq. modis illicitis. Plato monet nō esse cumulandas pecunias illi, q cupit esse diues, sed minuēdas cēset cupiditates, quare inqt ab inopia nunq̄ liber erit is, q nullum constituens cupiditati modū, semper diuitiarum exagitetur ardore. Et Cato Censorius dicebat. Nobis natura datā esse, vt erga hoies iustitia vtamur, in eos aūt qbus aut gratia, aut beneficio deuincti sumus ēt si rōnis vsu priuati sint, māsuetudo velut ex abundanti quodam fonte plerunq; defluat, pp quod satis monet ab vsu diuitiarum nostros minime excludendos. [Nullo] Neque turpi quæstu. Quidā vndiq; & quoduis capiētes exuperāt, vt sunt hi q actiones illiberales exercent. Lenones, fœneratores, & q magno precio parua vendūt, quorum quæstus odiosus est. Oibus his est turpis comparatio lucri, cuius gratia & qdem exigui interdū probra sustinēt. Aleatores, fures, latrones, illiberales sunt. turpi .n. versantur in q̄stu. Aleatores aūt interdum etiam cum amicis lucrantur, qbus iure humanæ societatis dare deberēt. Quæstus significat lucrum numariū ad differentiā, lucri, nā lucrū vocamus ēt in alijs rebus. [Turpi] Cū turpitudine, à qua est abhorrendū. [Odioso] Vt est vsura siue fœnus, dictū à fœtura quadā pecuniæ parientis atq; increscēis, & ideo vsura est odiosa, qm̄ est cōtra naturam. pecunia .n. nō debet parere pecuniam, natura .n. non patitur, vt res talia pariat, & pecunia vr̄ parere cum lucratur, & facit fœnus, à quo fœnerator dictus est. Vnde dicit Seneca: Quid .n. est fœnus & vsura, nisi humanæ cupiditatis extra naturam quæsita noia? Tpibus nostris (pro nefas) oēs pecuniæ pariunt, & à Christianis iam Iudæi superantur, & adeo iam fœcundus est numus, vt innumeras arcas & loculos amplos fœneratorum expleat. Naturæ parenti in omnia portenta ruentes violentiam facimus, ex re qualibet lucrum placet, nulla honestatis hr̄ ratio. Olida & marcida scorta censentur pp nūmos. Agricolæ & sancta rusticitas irridentur, boni viri paupertas Sardanapalū viuentibus ludibrio est, q̄ non debet esse indecora, nisi qbus inuitis accedit. Iusti viri ab iniqs & optimi à pessimis calcantur, & mali præter leges fasq. dn̄antur. legant igitur pditissimi hoies præcepta gentilium, postq̄ Xp̄i leges non curant, & illis legendis se iam ab oi humanitate alienos cognoscent audientq., modo cupiditatis & auaritiæ sordibus aures non obducant, diuinæ iustitiæ & humanæ uocem contra ipsorum rabiem & æstus cupiditatū inclamantis. [Modo dignis] Aliter esset contra iustitiam & liberalitatē, quæ dare debet quibus oportet. Nunc aūt cuique perditissimo & immeritissimo tribuitur. boni aūt viri, vt viuant indigni iudicantur, meretrices auro gēmisq. fulgent. [Rōne] .i. recto consilio, & arte honesta, vt excogitetur cum rōne, quo pacto augenda sit. Inde adhibeatur diligentia, vt qd̄ ratio suaserit fiat. [Parsimonia] Frugalitate q̄ est maximum vectigal. Parsimonia dr̄ ab eo quod est parum, inde parcus hō. Parsimonia, vt auct. est Gell. apud veteres R. & victus cœnarum tenuitas, non domestica solū obseruatione ac disciplina, sed publica quoque animaduersione legumq. complurium sanctionibus custodita est. [Nec pateat] Non potius seruiat libidini & intemperantiæ. [Et luxuriæ] .i. superfluitati, seu potius liberalitati, pro qua exercenda diuitiæ cōparari debent, vt benefici esse possimus in optimos quosque. [Hæc pscripta & seruantē] Cōcludit Cic. de fortitudine & magnanimitate & alijs, q̄ dicta sunt, pertinentia ad humanam vitā degendā. [Licet] inqt hoiem seruātem hæc præcepta viuere, vt decet magnificum, grauem, animosum, fortem, & sine fraude. [Simpliciter] Sine fraude. [Fideliter] Sine timore insidiarum, cum pp iustitiam oēs habeas amicos. [Et amice] Amicabiliter vitæ humanæ, & gratiose pp bonitatem & liberalitatem. aliter .n. ab omni humanitate alieni videbimur, nam, vt sæpe inculcaui, homo ab homine non debet esse alienus.

FRAN. MAT.

[Illud aūt] Postq̄ Cic. de fortis viri & magnanimi officijs & eorum qui remp. gerunt disseruit, asserens, quasi conclusionem superioris disputationis, repetit ea quæ dixit, & properans ad alia præcepta diuidit officia, q hoies in vita exercent, docetq. qui sint hi a quibus res maxime geruntur. Inde ponit secundos, postea tertios. Et tandem præcipit qūo res domestica forti viro augenda sit. Dixit .n. supra, fortem versari circa res arduas, & ea q̄ pertinent ad vitam degendam. Hanc ergo partem propositionis nunc tractabit, concludens si hæc præcepta seruauerimus magnifice grauiter & amicabiliter vitæ humanæ nos posse viuere. [Illud] De quo supra disputatum est. Nam dixit de tribus hominū gn̄ibus, de his qui remp. gerunt, quorum vitam dixit esse fructuosiorem hoium gn̄s, de his qui in ocio delectantur re sua familiari, & de philosophis q in rerum cōtemplatione versantur & an res vrbanæ sint maiores bellicis. Affert igitur Cic. suam sniam & cōclusionem superioris disputationis, & dicit illos esse locandos in primo gradu magnanimitatis, qui remp. gerunt, & illorum res maximas esse, qm̄ latissime patent officia, quippe eorum q reip. consulunt, non ad pprium cōmodum, sed ad cōe spectant, ideo maximam laudem merentur. [Latissime pateat] Ad cōem vtilitatem se extēdat qm̄ oibus prodest bona reip. administratio. [Esse aūt] hi sunt secundi, q se ad philosophandū contulerunt & doctrinā, contenti finibus rerum suarum. sed quia hoc non omnibus pdest, sed sibi & paucis, ideo in secūdo loco ponūtur, magnanimi tñ sunt, qm̄ spernunt ea quæ ceteri admirantur, & res contēnunt humanas, & circa magna cognitioneq. dignissima versantur. vt sunt res naturales & diuinæ. [Esse aūt magnanimi] Etiam iudicandū est fuisse multos magni ai & esse in vita ociosa, pter eos qui versati sunt in rep. [Inuestigarent] Inqrerent ingenio & inuenirēt. [Magna qdam] Notitiam magnarum rerum & causas earum. [Finibus rerum suarum] Vt nil quærerent, nilq. appeterent præter res suas philosophi .n. imponentes modum cupiditatibus, & animum diuitē non arcam hr̄e cupientes intra fines rerum suarum se continebāt, bona fortunæ, minima ducentes. [Aut interiecti] Hi sunt tertij, qui delectantur re sua familiari non capessentes remp. Nec philosophantes sed viuentes in agris, cum non possent ferre principum mores. [Interiecti] Medij inter philosophos & remp. gerentes. [Exaggerantes] Non accumulantes rē domesticā p fas & nefas. [Omni rōne] Quocūque modo sed vnde oportet .i. e suis pdijs pecuniarijs & villatica pastione. Nā liberalis est hr̄e diuitias, vn̄ oportet, vt liberalitate vti possit & magnificentia, nec debemus excludere nostros ab vsu rerum nostrarum, qm̄ amicorum oia debent esse cōia, & si amicorum multo magis propinquorum & gētilium, & p rep. si opus est debemus effundere pecunias sine aliqua parsimonia, hæc pcepta ptinent ad modestiā disciplinam Quærendæ sunt diuitiæ rōne honesta, vt ex agris nostris aialibus citra tñ iniuriā aliorum & ex effusionibus metallorum .i. oium quæ sub terra inueniūtur. [Neque exclud.] Non remouentes ab vsu rei nostræ domesticæ Vñ laudatur a Plut. Nicias Atheniensis clarissimus Imperator, q cum argenti fodinam in agro suo hr̄et, & multos circa se petitores, neminē vacuū dimisit. Non minus .n. inquit Plut. his à quibus mala qspiam timeret, q̄ his qui benemeriti sunt tribuere conuenit. Itaque plurimis hoibus Niciæ facultates vtilitatem afferebant. [In quo falsi sui est] Cum vera esse credimus, q̄ de nobis simulate loqtur assentator. [Ex quo nas. &c.] Accidit .n. quod Ter. ait, Ex stultis fiunt insani. [Turpiter irr.] Fiuntq. in eos quę scr. Pers. O Iane à tergo quem nulla Ciconia pinsit. Nec manus auriculas imitata est mobilis albas. Nec linguæ tm̄ sitat canis Appula quantum. [In max. er.] Nam etiam irrideri se videntes, inuidia id fieri existimant. Et sic plerunque pertinacius vitio hærent. [Illud quidem &c.] Quæ in rep. magnanimi officia sint hactenus locutus est. Nunc de officijs pcipit œconomice & monastice, quales & in re familiari & in solitudine esse debeamus. Vtraque aūt vita à magnanimo aliena penitus non est, dūmodo non soli sibi, sed cōi ēt vtilitati seruiat. [Illud qdē] Cōclusio est supius dictorum de fortitudine. illos aūt fortissimos appellandos dicit qui remp. gubernant, bonum .n. tanto melius quanto latius patet. [Esse autem &c.] Ostendit ēt illos magnanimos esse & fuisse q in solitudine positi, ēa scribūt & faciunt q̄ ad cōem oium vtilitatē spectāt, vt philosophi & q interiecti sunt inter philosophos, & rēp. gubernātes. Multos philosophos q solitudine delectātur. [Inuestigarēt] Inqrerēt. [Aut conarent] Hoc est ea tētarēt q̄ ēt supra ui

res

res essent. Horat. Neque grandia e onamur tenues. [Suarum rerum finibus) Cootenti suis rebus quas haberent, in veri inuestigatione versarentur, neque omnino perturbarentur, neque aliena appeterent. [Aut interiecti inter) Philosophos hus patresfamilias esse intelligimus qui re familiari sua delectantur, in qua amplificanda fortem animum habeant necesse est, si modo in magnanimorum numero esse volunt, & noo quauis ratione, sed honeste tm̄ & recte substantiã augeant. Bene aũt dixit inter philosophos interiectos & remp. administrantes. qm̄ propria cõmoda non penitus vt philosophi negligunt, neque rem omnino deserunt, licet .n. vt ceteri qui in ea versaotur oon atriogant. Nam ei si qñ vsus est, operam suam impartiuotur. (Omni ratione) Etiam per scelus & nefas. [Suos ppinqnos) Amicos. [Si qñ vsus) Si qñ opus est reip. eorum re familiari. [Nullo turpi quæstu) Vt sordida aliqua mercatura, non .o. honesta est mercatura, si sordida est: vt, fœneratione, furto delationibus falso: vnde lex de falsis quæ ẽt testamentaria vocatur, hæc pœnam irrogat ei qui testm̄, vel aliud instrm̄ falsum scripserit, signauerit, recitauerit, subiecerit, qui ue signum adulterinum fecerit, sculpserit, expresserit, sciens dolo malo. [Odioso) Vt delationibus aut falso. (Tum quam plurimis &c.) Vt dignis largiatur noo aũt indignis. [Ratione) Citra alterius damnum & honeste, neque supra modum vult & honeste aeqri, & honeste augeri. Multis aũt modis honeste res familiaris augetur, & qoi eam honeste augent laodari solent, ad quod consilio opus est. [Diligentia) Cura, diligeotia aũt, vt in prouerbio est: comparat diuitias. [Parsimonia) Vt quæsitis parce vtamur, vt nõ effundamus, parce uiuere laudis est. Vnde parsimonia frugalitas & modestia in victu. Parco autem cõseruo est, parcus vero ab eo dictus est, quod ei qui parcus est parum quid satis est, non ab eo quod parsit arcæ, vt Bassus inquit, aut potius quod pecunia consumi atque impẽdi arceat, vt quod partem arceat sibi .i. includat. Sed parsimonia dr̄ ẽt tpis eũ eo non abutimur nec effluere incassum sinimus. Plin. iunior in epist. magnam auunculo suo tpis parsimoniã fuisse scribit. [Nec libidini &c.) Vt voluptati satisfacias: & vbi opus non est effundas: nam libido hæc pro Venereo appetito, loxuria pro oi accipitur immoderato apparatu. [Hæc præcepta) Omnes hac clausula fortitudinis partes cõplectitur & magnanimitatis. [Magnifice) Magnanimi est magoas res aggredi. [Grauiter) Fortis est patiẽter ferre labores & in illis pseuerare. [Animose) Fidendo, nam fidentia fortitudinis pars est, per quam magnis & honestis in rebus multũ ipse aius in se fiduciæ cũ certa spe collocauit. [Simpliciter) Ne qd simulati habeat, & q̃ pmisit ea piter. & hoc i verbis. [Fideliter) In factis. [Amice) ne cui noceat.

Parsimonia. Parco Parcus

ASCEN.

Autem, pro sed, illud quod sequitur est iudicandum sr .s. res maximas & maximi animi .i. pertinentes ad maximum animum geri .i. publice fieri ab his qui regũt rẽp. quod .i. qñquidem, vel ad quod administratio eorum pateat latissime & pertineat ad plurimos. Autem, pro sed sup. iudicandum est multos esse & fuisse magni animi, ẽt in vita ociosa, qui aut inuestigarent .i. inquirerent, aut conarentur .i. molireotur quædã magna, & qui cootinerent se finibus .i. intra limites suarum rerum, aut q existentes interiecti inter philosophos, & eos qui administrarẽt remp. delectarentur sua re familiari, nõ exaggerantes .i. accumulantes, quidem .i. certe, eam .s. rem suam omni rõne .i. omni via & modo, neque excludẽtes suos .s. familiares propinquos, & necessarios ac amicos, ab vso sup. rerum suarum, impertientes .i. partẽ dantes potios .s. quam soli habeant & amicis & reip. si qñ .i. aliqñ esset vsus .i. vtilitas & opportunitas, quæ .s. res sit bene parta .i. acqsita primum, & nullo quæstu neque odioso, tum .i. insuper ipsa res sic acquisita præbeat se vtilem q̃ plurimis .i. valde multis, modo .i. dummodo dignis. deinde ipsa res augeatur rõne, diligentia, parsimonia, nec pareat .i. obtemperet & inseruiat potius libidini & luxuriæ, q̃ liberalitati & beneficentiæ, licet .i. licitum est fruentem .i. eum qui seruet hæc præscripta .i. has regulas viuendi, viuere magnifice, grauiter & animose, atque etiam simpliciter, fideliter, & amice .i. conuenienter & fauorabiliter uitæ hominum.

ARGVMENTVM.

Quartus officiorum fons, temperantia, quam Aristoteles moderationem esse putat cupiditatum, earum duntaxat, quæ circa gulæ, & inguinis voluptates versantur. Temperans, inquit, ea cupit, quæ oportet, & vt oportet, & quando portet. Huius est caput, vt cupiditas rationi pareant, sicut puer pædagogo. Indidem oritur illud decorum, quod quemadmodum à natura, ac ceteris circumstantiis ducatur, omneq; vitæ officium cohonestet, diuinitus tradit Cicero.

TEMPERANTIA.

SEQVITVR, vt de illa reliqua parte honestatis dicendum sit, in qua verecũdia, &, quasi quidam ornatus vitæ, temperantia, & modestia, omnisq. sedatio perturbationum animi, & rerũ modus cernitur. hoc loco continetur, id, quod dici Latinẽ decorum potest: Græce enim πρέπον dicitur. huius vis est ea, vt ab honesto non queat separari. nã &, quod decet. honestum est: &, quod honestum est, decet. Qualis autem differentia sit honesti, & decori, facilius intelligi, quam explanari potest. Quidquid enim est, quod deceat, id tum apparet, cum antegressa est honestas.

PETR. MARS.

SEQVITVR, vt de illa reliqua parte honestatis) Absolutis tribus partibus, transit ad quartam & ultimam, de qua disputabit vsque ad calcem voluminis. Et adiungit temperantiæ vererundiam, modestiam, ordinem, constantiam, & ornatum. Intemperantiam dicebant Stoici esse matrẽ oium pturbationũ, tẽperantiã vero oium officiorum. in fine faciet cõparationem de duobus honestis, vt pposuit. verecundia est timor dedecoris, & ad illos ptinet q cũ pturbatione viuunt, vt sunt adolescentes. nõ est aũt virtus, sed quoddã bonũ ex suppositione vt ita dicã, qa ob verecundiã adolescẽtes nõ erraot. oĩa q verecundiam habet à scelere reprimitur. qppe adolescẽs cupiditates habet infinitas, à qbus pp pudorẽ abstinet, & pbatur pudor in ipso adolescẽte, qm̄ est iudiciũ bonitatis, & tũc apparet bona indoles. Ideo dixit Ter. Erubuit, salua res est. Plato in Charmide de tẽperãtia sic scr. Tũc genæ Charmidis rubore suffusæ gratiorẽ formã ostenderunt, nã pudor eã ætatẽ decet. Arist. sic ait: Non ad q̃uis ætatẽ sed ad iuuenilẽ ptinet verecundia. censemus .n. eos qui eius ætatis sunt verecundos esse oportere, eosq. laudamus adolescentes, q verecundi sunt. Pudentes, inqt Cyrus apud Xenophontem, q̃ turpia sunt in propatulo fugiunt: Tẽperantes vero ac pudici, ẽt in obscuro. Verecundia, inqt Sen. bonũ in adolescente signũ. Ad senex aũt non ptinet verecũdia, qa illos nõ decet peccare, sed esse expertes ois pturbationis, cũ nõ sit in ipsis feruor caloris naturalis, & senẽ nõ laudamus ob pudorẽ, qa nõ decet ipm̄ id pp qd' pudore afficiat, & non radit in virum pbum, qa p re turpi oritur pudor, & ipse vir pbus ab oi turpitudine alienus est, vñ verecundia ad illũ ptinet, q est pnus ad delinquendũ & uersatur inter æstus pturbationũ, ergo verecũdia est pbitas ex suppositione, nõ p se. necesse est .n. vt vitium psupponatur, vt ita dicã, postea induratur pudor, qui illud reprimat. Virtus aũt est quoddã bonũ simpliciter & absolute & oi ætati conuenit. Erit igitur pudor qdã affectus, & sit in facie rubor, q nascitur ex ai pudore. qm̄ natura, vt volũt physici, eũ qd ei occurrit honesto pudore dignũ, imũ petẽdo penetrat sanguinẽ, quo cõmoto atque diffuso cutis tingitur, & inde nascitur rubor, & natura pudore tacta ita sanguinẽ p velamento tẽdit, vt uidemus quẽque erubescentẽ manũ sibi an faciẽ frequẽter opponere, & rubor in facie nil aliud est nisi color sanguinis, & pudor nil aliud q̃ timor iustæ rephensionis, exupatio dr̄ expauescẽtia, & q eã habet, in oibus pudore afficitur, ẽt in qbus nõ oportet. Defectio aũt dr̄ impudẽtia, & q eã habet nullo pudore afficitur, & dr̄ impudẽs, quo nihil est turpius. (Tẽperantia) Est mediocritas circa voluptates atque dolores, & pprie circa eas uoluptates, q̃ gustu pcipiuntur & tactu, vt in cibo potuq. & rebus Venereis, circa q̃ versatur intẽperãtia, q̃ est exupatio. Vñ Philoxenus auct. Arist. collũ gruis optabat, vt maiorẽ voluptatẽ in epulis sentiret, q̃ maxime sensum tactus & gustus moueret, vñ magis vituperãda est, cũ sit nobis cõis cũ belluis, q̃ tactu delectãtur & gustatu, odore ãt nõ p se, sed p accñs. vñ id qd' est causa odoris assequũtur, nõ curãt illũ amplius, vt canes q feras odore inuestigãt & aues. Sensus tactus & gustatus sunt magis materiales quã ceteri, & tactus est cõis & primus oium sensuum, qa oia aĩalia hñt tactũ, & circa voluptates ai nõ versatur tẽperãtia, aut intẽperãtia, & his q̃ visu pcipiuntur, nõ dicimur tẽperãtes aut intẽperãtes, nec his q̃ auditu. nã eos q cantu delectãtur, nõ dicimus intẽperãtes, nec his q̃ pcipiuntur olfactu. Interdũ ẽt capiuntur voluptates ex odore florum. non tñ dr̄ intẽperantia. Relinqtur ergo temperantiã & intẽperantiã versari circa ea, q̃ gustatu tactuq. pcipiuntur. Defectio no

mine caret, pôt tñ dici iosensibilitas, & q eam hêt, insensatus, cû nô mouzai sensu alicuius voluptatia, sed hoc in paucissimos cadit, & ideo talis dispositio nô habet nomen. pauci.n. sunt, q deficiât in capiendis voluptatibus, quæ nobis ingenitæ sunt, & qbus nô facile obsisti pôt. Est.n. appetitus voluptatibus insanabilis, cui bellû indicendû est. Hierocles Stoicus vir grauis diait, Voluptatis finis meretricis decretum est. Et Plato voluptatê escam malorû appellauit, quâ dicebat primâ calamitatem aîo nostro accedere, cû corpori coniungitur, deprauationê aût & dissolutionê afferre qui. cû cogitationes eum â corporis cupiditatibus separât. Idem in Charmide sic ait: Têperantê esse illû dico, q singola vt decet, agit, & qete per viâ incedit, loqtur q., atq; vt in summa dicâ trâquille facit oia, & vt breui côplectat qd' quætis, quies quçdâ esse vr & sedatio. hæc ille. Têperâtia est têperatria oium cômotionû, & â libidine auocat, ingêtiq. alacritate gestire nô sinit, & vt boneste viuamus, & a nulla voluptate subigamor, sua nobis lege pscribit. Est êt prudêtiæ côseruatrix, & â prudêtia deriuat. nâ φρόνησις Græce, Latine dr prudêtia. σωφροσύνη dr temperantia, quasi conseruatria mêtis & prudentiæ. Intêperantia vero corrûpit prudentiam & bonâ æstimationê atque iudiciom. vnde pôt recte dici omnê virtutem esse têperantiâ atque modestiâ, a cuius fine .i. honestate ipsum decoꝝ separari nô pôt, nisi libera cogitatione. Têperâtia dupliciter accipit, vno modo côiter circâ voluptates pcipiêdas sensu, alio modo ꝓprie cû.s. est mediocritas circa voluptates gustatus, & tactus, & têperâtię plures sunt species, cû plura ei' obiecta sint, vt potus, cibos, ven'. Têperâtia cibi dr abstinêtia, potus sobrietas, Veneris castitas, osculi pudicitia. Côtinêtia est affectio iouiolabilis rectæ rôois siue habitua voluptatibus iosuperabiles. Modestia interdû conuertit cû têperantia, interdû ponitur ꝓ tota virtute. qm io oî virtute modus reqritur, sed maxime i ipsa têperantia, q aduersatur voluptati, qua corrupti res honestas negligimus. Moderatio est quasi actus ipsius modestiæ & decoꝝ, accômodatur ad oês virtutes, Græce dr πρέπον.i. decês. [Quasi qdam ornatus vitæ) Nâ vt dictum est, temperantia atq; modestia sunt qdam ornatus actuosæ vitæ, iccirco talem virtutê κοσμίαν vocant Græci, & qa temperantia est conseruatrix prudentiæ, siue qua non pôt esse aliqoa virtus, ideo dicit ipsam vna cû modestia esse quendâ ornatum vitæ. Plat. io 4. de rep. sic ait. ornatus qdam est têperantia, & â voloptatibus copiditatibusq qbusdam, vt perhibent, abstinentia. [Sedatio perturbationum) Qm temperantia & modus mitigant animi perturbationes, & mentem sanant. Têperans .n. dr ille, qui est integræ mentis. Integra aût mens non perturbatur, nec æstu fluctuat affectoum, sed in oîbus se rôni subijcit, quæ vult vt in oî re modos seruetur. Stoici quos Cic. imitaê uolebant oium officioꝝ causam esse temperanciâ, scelerum uero intêperantiam, & profecto sic est. Nam uir têperans ab officio nûquam discedit, & intêperantia io oîbus nos delinquere cogit. Apud Græcoa intêperâs ἀκόλαστος dr i. incastigatus. Vnde pueri dnr intêperantes. i. incastigatio. Ideo datur ipsis pædadogus, ut sit tanquâ recta ratio, qua pueri uacât ob ætatê, & cupiditates dnr subijci rectæ rôni, qm per operationes cupiditatis asseqmur intemperantiam, quo uitio nullum pôt esse maius. qm ratio ab appetitu uicta est penitus, & ruis intêperans ad uoluptates sine aliqua repugnantia intellectus. Vnde magis uituperatur, quam incontinens, qm in ipsa incôtinentia fit aliqua pugna inter rônem & appetitû, uincit tandem appetitus, succumbitq. ratio. Têperâs vero magis laudatur quam continens, qm nullam habet perturbationem, & appetitus paret rôni siue aliqua repugnantia. In ipso aût continente non est sedata perturbatio, sed sit pugna inter appetitum & rônem. Vincitur tandem appetitus â rône. Ergo temperantia maior est, quâ sit continentia, & intemperantia est maius malû quam sit incontinentia. [Et reꝝ modus) Mensura quædam, & moderatio in oîbus rebus. Igitur têperantia sanat aios, & moderatio imponit modum & decoꝝ rebus agêdis. [Cernitur) Spectator & laudator. [Hoc loco) Hac parte honestatis, in qua oia fiunt, omniaq. dnr ordine & modo. [Decorum) Dicitur id quod conuenit & decet, de quo plura dicentur loco suo. [Huius) Decori est ea potentia & natura, vt non possit ab honesto separari. [Facilius intelligi) .i. possumus libera cogitatione intelligere differentiam, quæ inter decorum, & honestum, explanari aût nô potest, nam tunc dicitur decorum, cum est honestum, & honestû decorum [Explanari) Demonstrari re ipsa & actu. [Quidquid enim) Ratio est. [Id tum apparet) Esse decorum .s. cum præcessit honestas & virtus dicitur.n. aliquid decens cum est cum virtute.

FRAN. MAT.

SEquitur) Triû honesti partiû quæ officia sint ostêdit. de terciæ partis officijs nunc pcipere incipit. hoc est de têperâtia. Quę vt ait Arist. circa voluptates corporis & dolores mediocritas est, non tñ circa oês voluptates. Nam qui visu, auditu, olfactu, gustu delectantur, neque têperantes, neque intêperantes esse pnt. Quenq fieri pôt, vt & ij quantû dnt & plus & minus delectêtur. Circa voluptates animæ, vt in auiditate honoris & in auiditate disciplinæ, non existit têperantia, aut intêperantia. Cû vero cupiditatû aliæ côes sint, aliæ propriæ, atque appositæ. In naturalibus cupiditatibus, q côes sunt omnibus, pauci delinquunt, vt in potu & cibo. In ꝓprijs multipliciter delinquitur, cum aût gaudemus qbus non debemus, aut magis quâ debemus, aut non debemus. Sed de his explicatius inferius. Dicit aût Cic. quandâ verecundiâ, & quasi oium huic parti inesse. Sed verecûdia vt ait Arist. magis affectui quâ habitui, hoc est virtuti, similis est q diffinitur timor quidâ esse dedecoris, & ꝓpe sit perinde ac timor ille, q accidit in rebus grauibus. Erubescunt.n. verecûdantes, mortê vero timêtes pallescunt. Vtrûque circa corpus accidit. Et hoc magis affectus est quâ habitus. Non aût oî ætati conuenit verecûdia, sed iuuenili. Verecundos.n. iuuenes putant esse oportere, ꝓpea qd' cupiditatibus obnoxij, verecûdia ꝓhibentur in multis delinquere, & ex iuuenibus verecundos laudamus. Seniorem nemo laudat quod verecundus sit. Non.n. ꝓbi est verecundia. Si quidê ꝓuenit ex improbis rebus, q agendæ non sunt. Eadê verecundia licet habitus nô sit, ut dictû est mediocritas tñ est. Cuius extrema parꝝ & nimis, sine noîe sunt. Plaut. in Epidico ea circûlocutus est dicês. Plerique hoîes sunt, quos vbi nihil vsu est pudet. Vbi vero pudendû est eos deserit pudor. Cû ergo verecûdia timor sit dedecoris, & reprehêsionis, recte eâ têperantiæ inesse dicit Cic. Quæ vt dcm est, circa corporis immoderatas & inhonestas voluptates existit. [Verecûdia) Quæ cû sit timor dedecoris efficit, vt a turpitudine abstineamus, & nihil inepte, nihil scurriliter, aut dissolute dicamus, aut faciamus, & modû in actione nra seruemus. [Quasi quidâ &c.) Ornatus ex ordine ꝓficiscitur, oîbus rebus adhibitis. Verecûdus vero in primis ordinê seruat, timore.n. iustæ reprehensionis, neq d inepte agat, semper videt. [Têperantia) Quę vt Cic. diffiniuit est rônis in libidinê atq; in alios non rectos impetus aî firma & moderata dnatio. Eius partes sunt côtinentia p quâ cupiditas côsilij rône regitur. Clemêtia p quâ temere aî in odiû alicuius iniuêtionis côcitati comitate retinêtur. Modestia p quam pudor honestus clarâ, & stabilê côparat auctoritatê. Têperantia circa voluptates corporis, & dolores, vt neque gaudeamus qbus non debemus, neque doleamus magis, q oportet nisi voluptate potiamur. Nâ cû dolore cupiditas, vt ait Arist. côiuncta est. [Perturbationû aî) Vt gaudij doloris qd' têperantia facit reꝝ modus, qd' modestia efficit. [Hoc loco &c.) πρέπον Græce signat decet. τὸ πρέπον) decoꝝ hoc ita cû honesto natura côiunctû est, vt separari ab eo nô possit nisi cogitatione, sicuti â frigiditate niuis albedo, â flauo colore mellis dulcedo diuidi non potest separatim, tñ de vtraq; qualitate disputatur. Et ut melius apertiusq. intelligatur, Decoꝝ cû honesto, vt naturalis illi res côiunctû est. Quidqd aût naturale est separari ab eo nô pôt cui naturale est. Sicuti risibilitas ita naturalis est hoi, vt seiungi ab eo nequeat. Duplex vero naturale est, & hoc inest hoi â natura, vt auiditas discendi, illud sm naturæ cursum, vt vis hoiem ꝓcreâdi, vtrûque abesse ab hoie nô pôt. Et si de vtroque seorsum ab hoie disseritur, tale decoꝝ est honesto natura ipsa copulatû ex quo efficitur, vt melius cogitatione vtriusque pcipi possit dêia, quâ verbis explicari, vt Cic. ait. [Huius vis &c.) Itaque, inqt, inhæret honesto ut ab eo separari nequeat. Exêpli causa ignis vrit & lucet, vstio ac lux ab igne separari nô pôt. Qualiter aût vtrunque insit igni côcipi aîo pôt. Et sic de vtroque seorsum dici. Itê niui frigiditas inest & albedo. Frigiditas tactu cognoscitur. Albedo oculis cernitur. Separari hæc nô pnt inuicê, nec nix est qn sit frigida & alba, nec ignis qn luceat & vrat. eodê modo nihil honestû est qn deceat, & vbi honestû est illic decoꝝ sit necesse est. Semp aût honestas antecedit decoꝝ. Cû .n. honeste factû aliqd videmus statim idê pulchrû esse iudicam'. Et tale vr esse vt careat oî turpitudine. Hinc est quod pulchrû ꝓ honesto, & honestû ꝓ pulchro accipitur, & apud Græcos τὸ καλὸν vtrunque signat. [Nam &, quod decet.) Exempli causa euenienti in curiam seni iunior assurgat, hoc decoꝝ vr, idem & honestû est. Conuenit.n. nos venerari senectutê. [Et, qd' honestû &c.) Quidâ iniuriam ab eo cui infertur repellit, aut se ꝓ patriæ salute periculo obijcit. hoc honestû est idê & decoꝝ vr, qm oês laudât. côuertûtur aût hæc recte inter se honestû.s. & decoꝝ sic ꝓbatur, qꝛ â côuertibili ad suû côuertibile valet argm. Conuertibile duplex est essentiale & ꝓprium. Essentiale est diffinitionis diffû, & descriptionis descriptio, & de hoc côuertibili hic sermo nô est. Sed de eo qd' est côuertibile cum suo subiecto sm quod ꝓprietas & subiectû sequûtur se mutuo in bono argô. Decoꝝ ꝓprietas est

ad

Verecundia · *Continentia* · *Clementia* · *Modestia* · *Honestû.* · *Decorum* · *Naturale duplex.* · *Exêplum de igne.* · *Essentiale, & ꝓpriû.*

honestum, hoc vero illi subiectum qm̃ honestum ad oẽs virtutes genus est,& in oĩ virtutis parte inclusum, quod proprietas sequitur,q̃ est cõuertibilis cum eo,& sicut genus cuique parti inest,ita & ꝓprietas.(Qualis dr̃is) Potest de vtroque fm̃ duplicem quali tatem honestatis,& pulchritudinis separatim dici,diuidi tñ inui cẽm nisi sola cogitatione,vt dcm̃ est,non pñt.(Ante gressa)Nõ tpe sed cogitatione. Nam simul atque cogitare animus honestũ aliquid esse,statim illud idem decorũ esse intelligimus, qm̃ scimus non posse honestum quin idem decorum sit.Sicut nõ possumus cogitare ignem quin cum eo lucem & vrendi vim cogitemus.

ASCEN. SEquitur &c.) Incipit determinare de quarta virtute principali,sed de temperantia. Est aũt ordo. Sequitur .i. ꝓõs est vt dicendum sit de vna reliqua parte honestatis, in qua est verecundia & quasi quidam ornatus vitæ.i.temperantia & modestia. Et oĩs sedatio perturbationum animi & modus rerum cernitur .i.decernitur & despicitur hoc loco continetur.i.ad hunc locum spectat id,quod põt Latine dici decorum,dicitur.n.Græce πρέπον. Vis.i.virtus & potentia huius.s.virtutis,hoc est decori est ea .i.talis vt non queat separari ab honesto . Nam illud sup.quod decet est honestum & quod honestum est decet . Potest autem facilius intelligi.i.animo concipi quam explanari.i. verbis exprimi qualis differentia sit honesti & decori.i.inter honestum & decorum. Quidquid.n.est quod deceat id apparet,tum .i. tunc sup. decere, tum .i. quando honestas est ante gressa.i.præcessit in eo .

DOCT. interp. CVm antegressa est honestas).i.cum præcessit.Nõne dixit Cic. quod fortasse Græcus diceret προϋπάρχουσα,siue προηγησαμένη.

DOCT. interpr. TEmperantia,& modestia,)Sunt obscuri loci duo hi.Prior, quid inter honestum,& decorum intersit. Id fortasse põt ea hac similitudine intelligi. Bonus habitus corporis,seu valetudo bonum colorem gignit,malus habitus,malum colorẽ. Ita honestas parit decorum . estq. decorum,virtutis color quidã seu species.Posterior locus,gñale decorum nihil cõtra naturam facere.Nam facere cædem,prædari ea alieno, vt sunt contra naturam ita deformia & monstrosa sunt.Contra,dignitas quædam est,& pulchritudo in iustitia,in prudentia,& fortitudine,quia nihil faciunt hæc contra naturam.Speciale decorum est non modo contra naturam facere,sed illa ipsa,quæ fert natura, delectu quodam,& ordine facere,ut vacare nihil habet vitij,at si more Diogenis caces in publico,vitiosum erit. Hoc fm̃ decori genus requiritur in hac quarta virtute , quam modestiam vocamus , vt non pugnat contra naturam vestiri peregrino more , at indecorum est &c. Porro quod dicit philosophos aliter de decoro loq , atq; poetas,id ita accipias,philosophi negant decorum esse , si quid a natura dissentiat,vt in crudelitate neque dignitas,neque decorũ est. At poetæ suum quoddam decorum singulis personis tribuũt, sicut pictores monstris etiam decorum quoddam tribuunt,tametsi,si naturam spectes , in monstro nihil est decori.

ARGVMENTVM.

Duplex decorum generale,quod in omni officio sitũ est,& speciale, quod temperantiam proprie consequitur. Diuus Ambrosius generale decorum accepit,quod ex harmonia,& consensu omnium inter se virtutum existit, quasi relucet in concordia vniuersitatis, speciale , quod in vna quapiam parte relucet , potissimum tamen in temperantia .

ITAQVE non solum in hac parte honestatis,de qua hoc loco disserendũ est, sed etiam in tribus superioribus , quid deceat,apparet . nam & ratione vti, atque oratione prudenter; & agere,quod agas,considerate ; omniq. in re,quid sit veri,videre,& tueri decet : contraq. falli,errare,labi, decipi,tam dedecet,quam delirare,& mente captum esse . Et iusta omnia decora sunt; iniusta contra,vt turpia, sic indecora . Similis est ratio fortitudinis . quod .n. viriliter , animoq. magno fit,id dignum viro,& decorum videtur: quod contra, id vt turpe, sic indecorum . quare pertinet quidem ad omnem honestatem, hoc quod dicit,decorũ, & ita pertinet, vt non recondita quadam ratione cernatur,sed sit in promptu . Est enim quiddam,idq. intelligitur in omni virtute,quod deceat : quod cogitatione magis à virtute potest, quam re separari . vt enim venustas, & pulchritudo corporis secerni non potest à valetudine: sic hoc,de quo loquimur,decorum,totum quidẽ illud est cum virtute confusum,sed mente, & cogitatione distinguitur. Est autem eius descriptio duplex,nam & generale quoddam decorum intelligimus,quod in omni honestate versatur ; & aliud huic subiectum,quod pertinet ad singulas partes honestatis. Atque illud superius sic ferè definiri solet : decorum id esse,quod cõsentaneum sit hominis excellentiæ,in eo in quo natura eius à reliquis animantibus differat. Quæ autem pars subiecta generi est , eam sic definiunt,vt id decorum esse velint, quod ita naturæ consentaneum sit,vt in eo moderatio,& temperantia appareat cum specie quadam liberali . hæc ita intelligi à philosophis existimare ex eo decoro,quod Poetæ sequuntur : de quo alio loco plura dici solent. sed tum seruare illud poetas dicimus,quod deceat,cum id,quod quaque persona dignum est,& fit, & dicitur :
vt si Aeacus,aut Minos diceret,

ODERINT, dum metuant ; aut ,

NATIS sepulcrum ipse est parens ;

indecorum videretur , quod eos fuisse iustos accepimus . At,Atreo dicente,plausus excitantur: est enim digna ꝑsona oratio . sed Poetæ,quid quenque deceat,ex persona iudicabunt : nobis autem personam imposuit ipsa natura,magna cum excellentia, præstantiaq. animantium reliquorum . quocirca poetæ in magna varietate personatũ , etiam vitiosis quid conueniat, & quid deceat,videbunt . nobis autem cum à natura constantiæ,moderationis,temperantiæ,verecundiæ partes datæ sint ; cumq. eadem natura doceat non negligere,quemadmodum nos aduersus homines geramus : efficitur,vt & illud, quod ad omnem honestatem pertinet,decorum,quam late fusum sit,appareat,& hoc, quod spectatur in vnoquoque genere virtutis . Vt enim pulchritudo corporis apta compositione membrorum mouet oculos,& delectat hoc ipso,quod inter se omnes partes cum quodam lepore consentiunt: sic hoc decorum,quod elucet in vita,mouet approbationem eorum,quibus cum viuitur,ordine,& constantia,moderatione dictorum omnium,atque factorum . adhibenda est igitur quædam reuerentia aduersus homines , & optimi cuiusque,& reliquorum . nam negligere,quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est , sed etiam omnino dissoluti. Est autem quod differat in omni ratione habẽda inter iustitiam, & verecundiam . iustitiæ partes sunt , non violare homines ; verecũdiæ, non offendere : in quo maxime perspicitur vis decori . His igitur expositis, quale sit id,quod decere dicimus,intellectum puto.

PETR. MARS. ITAQVE) Cum hoc ita sit, inquit,vt decorum tunc appareat, cũ præcessit honestas, & honestas cuiusque virtutis finis sit, sequitur omnibus uirtutibus inesse hoc decorum,non solum in ipsa tẽperantia. (Hoc loco) In hac quarta parte honesti . (In tribus) Prudentia,iustitia,fortitudine,& probat hoc incipiens ab ipsa prudentia. (Nam & rõne vti) Intellectu & prudentia , quæ est in homine recta ratio , & vti rõne in omnibus rebus,prudentis est,& hominem decet,aliter videretur natura frustra ipsam dedisse . (Oratione)Sermone cum prudentia.(Considerate;)Non temere.(Quid sit veri videre)Qm̃ vt dictum est, prudentiæ obijcitur veritas & rectitudo in rebus agendis,& prudentẽ decet verũ videre nec decipi.(Et tueri)Defendere,qm̃ veritas defendenda est,& si prudens mendacium tueretur, faceret contra suam naturam,& sic efficeretur imprudẽs . Decet .n.prudentem verum inuenire,dicere,tueri, & contra facere dedecet. (Cõtra) Ex alia parte ponit ea in quibus decorũ prudẽtis non seruatur.Falli,decipi falsis opinionibus & rebus & nõ videre uerum.(Labi)Errare quadam negligentia,nam illi dñr labi,q

fine diligentia incedunt, & sic labuntur illi qui non inuestigata
veritate imprudēter errāt. [Errare) Falsum ꝓ vero seq. [Decipi)
Verbis. [Tā dedecet) Tā est indecoꝝ quā insanire. [Mēte capti)
Dñr insani, quēadmodū capti oculis, cæci. [Delirare) Est exorbi-
tare à ꝓposito, viaq. rōnis discedere, & ea dicere q̄ nullū hñt pon
dus, & ab oibus irridētur. Inde dñr delisi senes, q ridicula dñt, &
deducitur a verbo liro, & lira est eminētior pars sulci obliq. Et q
in obliqou sulcos dicit, vt sata melius ꝓoeniant & aqua corriue
tur lirare dr̄. Et sic delirus dr̄ is q à rōne aberrat, & fertur obli-
quus. Plin. lib. 18. dicit: A rōne ꝑ transuersum iterata occatio se
qoitur, vbi res poscit crate vel rastro, & iacto semine iteratio hoc
quoque vbi ꝯsuetudo patitur, crate dētata vel tabula aratro ad-
nexa, qd' lirare vocāt, vñ primū appellata delitatio est. Ideo dicit
Non. delirare est de recto recedere. Lira aūt est fossa, q̄ ad agros
tuēdos ducitur, in quā vligo terræ decurrat. Cū arāt, inqt Varro,
iacto semine boues, lirare dñr. Liras, inqt Col. rustici vocāt por-
cas, cō sic aratū est, vt inter doos latius distātes sulcos, medios cu-
mulus siccā sedē frumētis ꝑbet. [Et oia iusta) Nūc ostēdit decoꝝ
ēpm inesse iustitiæ, nā oia iusta decoꝝ hñt, iniosta aōt quēadmo-
dū turpia sont, sic ꝑter decoꝝ. [Turpia) Remota à virtute. [Simi-
lis rō) Nūc de decoro qd' est i ipsa fortitudine. [Animo magno)
Contēnenti res bumanas & ꝑicula, qm̄ vt volūt Stoici, magnani
mitas est scia q̄ habitū facit celsiorē oibos, q̄ cōtingere pñt, æqua
biliter bonoꝝ & maloꝝ. [Qd' contra) Qd' non sit vtiliter & ma-
gno aio turpe est & indecoꝝ. [Quare) Concludit ꝑ ea q̄ iam di-
cta sunt, ad oēs virtutes ꝑtinere decoꝝ, & ita ꝑtinere, ut ab ipsis
separari non possit. [Hoc) Decoꝝ de quo tractant philosophi in
officijs de decoro posito in ꝑsonis dicet postea. Retōdita occul-
ta & subtili indagatione inuestigetur, qm̄ apparet oibos & spōte
sese offert. [Est.n.qddam) Vnum nescio qd qd' mente intelligi-
tur, qd' deceat in oi virtute. [Quam re) Actu. & probat hoc ꝑ si
militudinē pulchritudinis, q̄ non pōt actu separari ab ipsa valetu
dine corporis, possumus tñ libera cogitatione intelligere aliud
esse pulchritudinē, aliud valetudinē, sed actu separari nequeūt,
qm̄ remota bonestate, remouetur ēt decoꝝ, & remoto decoro,
remooetur honestas. possumus tñ cogitare aliud esse bonestatē,
aliud decoꝝ, qd' est quasi ornamentū ipsius honestatis, vt pulchri
tudo bone valetudinis. De venustate & pulchritudine paullo post
dicetur. Nā veoustas ꝑprie mulieꝝ est, & illa gr̄a quā præ se fe-
runt in vultu, & dr̄ a Venere. Inde hoies dñr inuenusti, q gratia
carēt. Vñ apod Terentiū ꝗritur Pāphilus se esse iouenustū & in-
felicē, & quorūdā scripta dñr hr̄e venustatem.i.gratiam, vt oibus
placeant. Et Isocr. apud Græcos sectatus est oēs dicendi venerea
.i. oia lenocinia quæ scriptis gratiā cōparare pñt. Inde dr̄ attica
venus, qm̄ atticoꝝ scripta habebant gratiam. sunt nōnulli erudi-
ti tñ qui noo hñt venerem, quod ēt in ipsis formis accidit. [Secer
ni) Separari actu & re. [Sic) Eodem modo. [Confusum) Mistum
ex oi parte, sed mistum dr̄ ex parte ex parte, confusum ita immi-
stum, vt oullo modo re ipsa possit separari. [Distinguitur) Separa
tur libera cogitatione. [Est aūt) Diuidit ipsum decoꝝ, postea dif
finit. [Descriptio) Diuisio, designatio, delineatio, qm̄ duplex est
ēpm decoꝝ gñale, & particulare, qd' priori subijcitur, vt cum di-
cimus, decet honesta facere, virtutemq. exercere. inde dicimus,
decet iustum esse, fortē, magnanimum, & sic de singulis partibus
honestatis. [Atque illud superius) .i. gñale illud decoꝝ, & affert
diffinitionem eius, qd' in toto quasi corpore virtutis apparet. [Con-
sentaneum) Conueniens. vnde hi hoies q aliquid contra natu-
ram cōmittunt, decoꝝ bumanum noo seruant, & sic sunt belluę.
[Excellentiæ) Præstātiæ, qua differt à ceteris aiantibus. Igitur ni
hil agendū est, qd' hois præstantiam dedeceat. [In eo) Rōne.s.&
oratione, qbus hō differt à ceteris aialibus, ergo in sua pñstantia
hō debet seruare decoꝝ, & nihil agere qd' homini conueniens
noo sit, & est hoc decoꝝ tanquam locus cōis. Nam in oratione
locus cōis dr̄ ea pars, quæ non de aliqoo nominatim disputat,
aut agit, sed de vniuersa re, habet acrē incusationem vitioꝝ cum
amplificatione. Nōnunq̄ locus cōis continet ancipites disputa-
tiooes, in quibos de vniuerso gñe disputamus, vt de virtute. Ideo
dicit io Paradoxis, ludens conieci in cōes locus, qm̄ probans il-
las opiniooes admirabiles esse veras, incusat vitia gñaliter, & nō
nominat aliquem, sed vtitur loco cōi. [Quæ aūt pars) Illud deco
rum particulare, qd' est species illius primi decori. [Gñs) Illi de-
coro qd' est gñale. [Consentaneum) Ita conoeniat naturæ hu-
manæ. [Moderatio) Modus quidā in oibus dictis factisq., nam
debet adhiberi semꝑ moderatio actionum, & sic erit decoꝝ ꝑ sin
gulas partes honestaria. [Cū spem) Apparentia liberi hois nō ser
uilis & scurrilis. Serui oēs dñt qui affectibus seruiunt, hō igitur
ingenuus in oi re, vt seruet decoꝝ, nihil seruile facere debet, sed
oia debent sapere quandā ingenuitatē. [Liberali) Digna libero
hoie & ingenuo. philosophi accipione ꝑsonam humanā, ea rōne,
qoa ꝑsona humana est & non ficta more poetico, & dñt decoꝝ
ab ea seruari, si ab eius excellentia non degenerat, & id agat qd
virtuti conueniat & honestati, ad quam nati sumus, poetæ aūt ꝑ-
sooas ad libidinem sibi fingunt, qbus accōmodant decoꝝ. Et sic
ostendit hoc esse proprie decoꝝ, quod virtuti congruit. Inde su-
mitor à poetis largo modo, vt nunc decoꝝ dicatur seruari, cum
oratio qoalitati personæ introdoctæ accōmodatur. vnde dicit Fa
bius poetas hr̄e decoꝝ in ꝑsonis, & sic ponitur à Cic. dr̄ia inter
decoꝝ philosophicum, & poeticum, qm̄ philosophi bonis viris
tm̄ tribuunt decoꝝ, poetæ aūt tam bonis quam malis, vt tyrānus
si tyrānice & crudeliter loqtur, dicatur seruare decoꝝ, qm̄ talis
oratio personæ conuenit. Philosophus aūt dicit nihil esse decēs,
nisi quod honestati coniungitur, est .n. decoꝝ confusum cū tota
virtute, & sic differt inter vtrunque decorū. [Hæc ita) Vt finitum
est ex sñia philosophoꝝ, q dñt id esse decorū, qd naturæ cōgruit,
& habet tēperantiā & modū cum specie liberali. [Ex eo decoro)
.i. argō poetico decori. Sensos est. Decoꝝ poeticum in ꝑsonis po-
situm demonstrat hæc intelligi à philosophis. de decoro poetæ
fingunt personam, philosophus aūt vitę magister personam hois
diuini animalis considerat, cui conuenientem accōmodat actio-
nem. [Ex) Signat causam, vnde dicamus ex hoc illud intelligitur.
Alibi dicit, Magna intelligemus sæpe ex paruis. [De quo) Deco-
ro seruādo apud poetas in personis. [Alio loco) In rhetoricis &
ꝑceptis dicendi. Cic. primus apud Latinos dixit decoꝝ, ita .n. ait
in oratore, Vt in uita sic in oratione nihil est difficilius, quā qd
deceat videre. πρέπον appellant boc Græci, nos dicamus sane de-
corum, de quo præclara & multa præcipiuntur, & res est cognī-
tione dignissima, huius ignorantia, non modo in uita, sed sæpissi
me in poematis, & in oratione peccatur, semperq. in oi parte o-
rationis, ut vitæ, qd deceat considerandū est, quid in re de qua agi
tur positū est, & in ꝑsonis & eoꝝ q dīt, & eoꝝ q audiunt. itaq;
hunc locum longe lateq. patentem philosophi solent in officijs
tractare, decere est quasi aptum esse & consentaneum tpi & per-
sonæ, qd' cum in factis sæpissime, tū io doctis valet, in vultu deni
que & gestu, cōtraq. dedecere. [Sed tum seruare illud poetas dici
mus) Nunc ponit decoꝝ qd' poetæ seruaot. Nam apud ipsos in
ꝑsoois decoꝝ petitur, illud genus narrationis, qd' in ꝑsonis posi
tum est hr̄e debet festiuitatem cōfectā ex reꝝ varietate, animoꝝ
dissimilitudine, grauitate, lenitate, spe, metu, suspicione, deside-
rio dissimulatione, minima reꝝ varietate, fortunę cōmutatione,
insperato incōmodo, subita lætitia, iucundo exitu reꝝ. tunc poe
tæ seruare decoꝝ in ꝑsonis dñt, cum quæqoe ꝑsona introducta
ab ipsis id loqtur, & facit, qd' suæ ꝑsonę conuenit. si pius pie loq
tur, seruat decoꝝ, si impius impie, si tyrānus crudeliter, si matro-
na pudice, si scortū impudice loqtur decet. Et sic intelligitur de-
coꝝ in poetis, cum id dr̄, qd' ꝑsonæ loquēti consentaneū est, sed
philosophi aliter ꝯsiderāt decoꝝ, cōiunctū.s. cū virtute. [Quaq;)
Quacūq; ꝑsooa introducta. [Ut) Qm̄ vir grauis nō debet intro-
duci, vt faciat ea q̄ leuissimi bois sunt, & econtra. [Et dr̄) Et sic in
verbis qsq; fm̄ suā dignitatē & habitū qoē habet, siue booū, siue
malū, debet induci ad loquendū à poetis, vt seruetur decoꝝ, qd'
in verbis & rebos consistit atque ꝑsonis, & affert exemplū. Cic.
ex Tragœdia Accij, q̄ inscribitur Thyestes, in qua ꝑsonæ loquun
tur vt conuenit cuique. Ioppiter ea Ægina filia Æsopi rapta ex
Phliunte vrbe Pelopōnensi ad Nemeā siluā genuit Acacū, ex Eu
ropa filia Agenoris, Minoē, & Rhadamanthū, q adeo iuste vixe-
rūt, vt apud inferos iudices fingātur a poetis. Minos tulit leges
Cretēsibus, q cū foerint iusti & pij, si inducerētur à Tragicis poe
tis, vt dicerēt ea q̄ Atreus, nō seruaretur decoꝝ ꝑsonæ. [Oderint
dū metuāt) Hæc erāt verba Atrei apud Acciū in Tragœdia, q̄ ty-
rānidē sapiont. tyrāni.n. volōt timeri, & nō curāt si odio hñt. A-
treus volēs vlcisci iniuriā illatā à fratre Thyeste, cognoscebat se
ꝑturū in odiū, vñ dicebāt oderint dū metuāt. sic ēt introducūtur
alij tyrāni, nā hæc verba ad oēs ꝑtinent. idē Cic. 10 j. Phil. dicit.
Carū esse ciuem de rep. mereri, laudari, coli, diligi, gloriosum est;
metui vero & in odio esse inuidiosum, detestabile, imbecillū, ca-
ducū, qd videmus ēt in fabulis ipsis illis q oderint, dū metuāt, di
xerūt, poiciosum fuisse. Qualis, inqt Sen. illa dira uox & abomi-
nata, oderint dū metuāt, Syllā scias seculo scripiam, & C. Cæsar
hāc vocē vsurpabat. [Aut, natis sepulcro ipse est parēs) Hæc erant
verba Atrei q Thyesti fratri filios comedēdos apposuit. Atreus, &
Thyestes filij Pelopis & Hippodamiæ fuerūt, Tātaliq. nepotes,
regnauerūt Mycenis i Pelopōneso. Thyestes cū vxore fr̄is Æro-
pe ꝯcuboit, & filios ꝓcreauit, quos ei Atreus postea decoctos appo
suit. Vñ vēter pr̄is erat sepulcrū ipsis filijs. Ita igr̄ insultās fr̄i idu-
citus

citur Atreus in Tragœdijs,si aliter diceret nō seruaretur. decorū personæ,nec ēt si uir bonus,& pios ita loqueretur. Aerope soit Cretēsis,vt scribit in Oreste Euripides his verbis.Atrei filij Agamēnon,& Menelaus è cressa matre Aerope.[Parēs) Thyestes pater.(Est sepulcro natis) ipse pater est sepulchrū filiorū, quos comedit.[Excitātur plausus)In ipso theatro ū spectatoribus plauditur in laudē poetæ,q sic loquētem Atreum inducit,qm̄ illa verba conueniunt Atreo crudeli & impio.[Est.n.ratio) quare plausus excitantur, qm̄ verba sunt accōmodata psonæ. [Persona) Ipso Atreo,q loqtur,qa fuit crudelissimus,& poëtæ crudelē crudeliter loquētē fingunt,& contra aliter nō daretur plausus in theatro,cū tragœdiæ recitantur,nec seruaretur poëticū decorū. [Sed poëtæ)Inqt Cic.ipsi poetæ iudicabūt,qd quēque deceat,ex qualitate personarū quas fingūt,& illis verba attribuūt, vt decet siue bonis siue malis,cōcedatur poetis,vt in tāta varietate personarū, ēt qd malis viris cōueniat,decorumq. fit,videāt, sed nobis philosophis q virtutem amplectimur,& in ea summū bonū ponimus, natura imposuit personā cum maxima excellētia,vt in ipsa decorū cum honestate cōiunctum seruandū sit.[Quid deceat)qd conueniat cuique. [Ex persona) Qualitate psonæ inductæ. [Nobis aūt)q non fingimus,sed ea rōne qua sumus hoies,&habemus psonā impositā a natura non fictā more poetico. [Imposuit psonā dedit rōnem,& semina virtutum, psonamq. cōem oībus hoibus.[Magna excellētia,)Qm̄ hoies rōne ceteris aialibus antecellunt & pstant.[Quocirca)Ideo poetæ iudicēt,q conueniat personis,quas fingūt.[Varietate)Qm̄ variæ sunt qualitates personarū, [Etiam vitiosis)qa inducunt ēt bonos loquentes,non modo uitiosos.at nobis,inqt natura dedit igniculos oium virtutum,præscripsit tribuēs ipsam rōnem,nos debere modum seruare in omni vita,quod cum ita sit,apparet illud generale decorū esse consusum cum oībus virtutibus,& particulare cognosci in singulis officijs. [Cōstantiæ).i.roboris & firmitatis cōtra voluptates,& dolores,harū virtutū principia dedit nobis oīa, vt simus cōstantes,tēperati,verecūdi,modesti.[Non negligere)Sed considerare quēadmodum viuamus,& quales nos geramus in vita humana ne à virtute degeneremus,& principijs naturalibus,vt nihil i vita discrepet à rōne & humana præstantia,& si apparebit vtrūque decorū, cum officijs delectabimur,quæ à natura principium habent,quæ uirtutum semina dedit,à qbus officia manant,& conflatur honestum.[Vt illud)Generale decorum.[Quā late fusum) Sparsum p oēs uirtutes.[Et hoc)Decorū particulare,quod in singulis partibus honestatis cernitur.[Vt enim)Pulchritudo,cōparatione pulchritudinis in aliquo corpore ostendit,quo ipsum decorū mouet homines,vt laudent ea,quæ in omni vita fiunt cum ordine, constantia,& moderatione dictorū factorumq., sic pulchritudo corporis delectat,quia oēs partes inter se bene quadrant,& proportionem hñt.[Hoc ipso) pp hoc mouet oculos eorum qui vidēt corpus ita bene compositum, vt nihil discrepet. [Lepore) Quadam grana,lepos est dictorum & factorum gratia,& est quædam lenitas,&venustas in aliquo corpore & ēt in oratione,partes igitur corporis cōsentiunt cum lepore,cum hñt gratiam, qua respicientes mouentur. [Cōsentiunt) Conueniunt,quadrant,qm̄ bene cōpositæ sunt,& hñt gratiam,& vim mouendi. [Sic hoc decorū)Adaptat nunc similitudinem. Ambr.ait.Si qs igitur æquabilitatem vniuersæ vitæ & singularum actionum modos seruat ordinemq. & cōstantiam dictorū atq; operum,moderationemq. custodiat,in eius vita decorū illud excellit, & quasi in quodā speculo elucet.[In vita)Rebus quas agimus.[Approbationē) Laudationem &cōmodationem eorū,cum qbus viuitur prius debem⁹ cōsulere inde deliberare, postea cū electione electa perficere, & in oībus actionibus ordinem seruare atque constantiam, vt hō nō perturbetur, sed semp in optimo mentis proposito maneat, & moderationē adhibere in oībus dictis & factis decet,cum talē hoiem cernimus, mouemur vt eū laudemus, decorū seruantem suū & sic ecōtra. [Igitur) Cū ita viuendum sit,vt nihil displiceat in nobis,his q nobiscum versantur. [Reuerētia).i.ingenuus timor.cauere debemus ne aliqd turpiter & cōtumeliose dicamus, vel cū aliqua ignominia,quod q negligūt,non seruāt decorū, & famā perdunt,quo nihil pōt esse turpius, est.n.vt inqt in Lælio, fama nō mediocriter telum ad res gerendas.[Reuerentia)Quidā pudor,vt cum quadam reuerentia cum alijs versemur,vt nihil agamus,quod dedeceat corā alijs cuiuscūq; conditionis sint, ita semper est agendum,vt oēs videamur uereri, & nihil cōmittere qd' notari possit. [Aduersus) Erga hoies cuiusq; ordinis. [Optimi & cuiusque & reliquorū).i.debemus adhibere pudorē officij,& religionē erga optimos,& alios.[Et reliquorū) q nō sunt optimi sed vulgares.Ideo dicit Iuu. Maxima debet puero reuerētia,& peccaturo obsistat tibi filius īfans.debemus inqt Cic. cauere ab oi re,quæ possit reprehendi, ēt cum summus eū malis. Nam negligere aliorū æstimationem de se hois est profecto dissoluti, sed ita viuendū est,vt oēs vereamur,& sic à turpitudine abhorrebimus.Nec despiciat,inqt Ambr.qd de se vnusqsq; & maxime vir optimus sentiat,hoc.n.modo scit bonis deferre reuerentiā, nam negligere bonorū iudicia vel arrogātię vel dissolutionis est,quorū alterum superbiæ ascribitur,alterum negligentiæ.[Quid sentiat) Quā opinionem quisq; habeat si negligit officiū, & aliorū reprehensionē non timet.[Arrogātis)Superbi & q falsa quadam opinione elatus aliorū de se opinionē negligit. Isocrates Philippum sic monuit: Molitudinē spernere non oportet,nec paruifacere ab oībus approbari. [Dissoluti) q bonorum opinionē de se nō curat,nec aliquo vinculo officij ac pudoris tenetur,& licētia vtitur ad oia quæ agere vult tanq̄ ille q frontem perfricuit, & solutis rugis tanq̄ impudēs aliorū de se iudicium negligit. Plato 12. de legib. sic ait, Non oportet vnq̄ paruifacere verum probus an improbus alijs videaris, multi.n.quāuis virtutis expertes sint, q tñ probi sint, qui ue improbi, iudicant, nam prauis quoque hominibus diuina quædam coniectandi vis est, p quam multi uel pessimi recte tum opinione, tum verbis à melioribus deteriorea distinguant, quo circa vtiliter ciuitatibus præcipitur, vt bonam apud multos existimationem non paruipendant. [Est aūt quod differat) Ponit drīam quæ est inter verecundiam & iustitiam, ut aliud sit officium iusti,aliud verecundi, & sic discurrēdo per alias virtutes. Vnde illud decorum gñale diuiditur in partes, & quēadmodum in toto corpore virtutis decorum est, sic & in singulis. [In omni rōne habenda) In omni respectu, & cōsideratione officiorū vtriusque,nā alia est ratio iustitiæ alia verecundię,& sic perspicitur melius vis decori cum p partes inuestigatur. [Non violare)Est p uim alicui afferre iniuriā, quod est contra iustitiā, & iusti hois decorum,qui nec vi nec fraude iniurius esse debet. [Nō offendere) Offendere in hoc loco est facto aut dicto turpi oculos aut aures eorū,qbus cum versaris, lædere atque displicere,à qua offensione nos reprimit verecūdia,quę vt dixi est timor dedecoris & iustæ reprehēsionis.Vnde dicit Sen.verecūdia malis conatibus obstat.nō est igitur aliqd cōmittendum quod alios offendat,sed adhibēdus pudor ne turpitudine aliqua & errore aliorū oculos offendamus, offenduntur aūt boni viri turpitudine ac impudētia quorūdam,q verecundiæ nullam hñt rōnem. In quo nō uiolare, nec aliquē turpi aliquo errato offendere. [Maxime super oia alia.i.tūc maxime seruator decorum,cū neminem violamus,neminē offendimus.[Vis) Natura,& potentia Plat.in dialogo de voto sic ait,Perspicuū est & apud deū & apud hoies sanę mētis iustitiam & prudentiā præcipue honorari, prudentes autē iustiq. sunt, q sciunt quæ erga deū & hoies agere atq; dicere deceat.prudētia dr̄ sciētia eius quod optimū hr̄ & est, sine qua innumerabiles in vita cōmittunt errores. [His igr̄ exp.) Cōcludit de ipso decoro, puto inqt ob ea quæ iam dicta sunt, intellectū esse ab oībus quid sit id quod dr̄ decorum,& consentaneum cuique.

ADDI.

Hæc ita intelligi à philosophis) Sensus est decorum poeticum in personis positum arguit,& probat hæc,ut ū me diuisa, & finita sunt intelligi a philosophus, verum hoc est discrimen quoniam poetę personas fingunt ad libidinem,philosophus autem vitæ magister personam hominis excellentissimi animalis considerat, cui conuenientem accommodat actionem. [Ea) Significat causam. vnde dicimus ea hoc illud intelligitur. Alibi dicit Cic. Magna intelligemus sæpe ea paruis.

FRAN. MAT.

Itaque non solum) Qm̄ dixit decorum apparere cū antegressa honesta sint,ideo hoc infert non in temperantia solum sed in alijs tribus honesti partibus, de quibus pcepit decorū esse. Nam quidqd sapiēter,iuste,fortiter,liberaliter,magnifice fit, idē cum decoro fit. Nihil enim honestum quod non etiam decorū. Dupliciter.n.cōsideratur, & vt generale atque oībus honesti partibus infusum,&vt particulare temperantiæ adiunctū in qua pręcipue lucet. [Nam & rōne uti) Prudentiam tangit,nam q rōne, & oratione prudenter utitur sapiens est,cum oia & agit, & dicit prudenter: ratio ad agendum,oratio ad dicendū spectat.[Quod agas) Hoc ad consilium pertinet.[Quid sit) Verum proprio prudentiæ est ueri inuestigatio.[Contra)Ecōtrario tangit imprudētiā.[Falli)Ab alio.[Errare)Parte.[Labi)Ignorātia.[Decipi) Verisimilitudine.[Delirare)A recto deerrare & insanire. qd' declarat subdēs mēte esse captū. Nā is est mēte captus,cuius mentem furor occupat & insania,sicut pedibus captū dicimus, q morbo pedū laborat,& oculis captum cæcum uocamus.[Et iusta oia)dixit prudentiæ inesse decorum,nūc iustitiæ, quæ est secunda pars honesti inesse dicit.Nam si iustum decorū, si iniustum indecorū

Errare. Falli. Labi. Delirare.

mutuo

cipue cõtra libidines.[Verecũdiæ)Hæc affectus est,non est habitus,nã circa corpus contingit vt timor quod demonstratũ supra est. Cuius sedes malæ sunt.In qbus maxime cognoscitur pudor, vt Plin.ait. Natura.n.instituti sumus vt timore dedecoris erubescamus. [Cumq̃. natura doceat) Vt ita inqt natura instituti sumus, vt quẽadmodum aduersus alios nos gẽramus negligere nõ debeamus,hoc est vt rõnem habeamus moꝝ,qbus vtamur, & gestus,& operã demus, vt placeamus,seqtur & gñale decoꝝ, quod omni honesto infusum est, & speciale quod singulis partibus inest,latissime patere hoc est ad oẽs pertinere,vt studeant illud diligẽtissime seruare. [In vno quoq; gñe virtutis) Et prudẽtia,iustitia,fortitudine,temperãtia,& earum partibus quę plurimę sunt. [Vt.n.pulchritudo &c.) Similitudine quãta sit honesti via ostendit & quãtopere illud delectet,& vt inqt pulchritudine corporis delectamur qñ apte compositum cernitur,& oẽs partes venustate quadam inter se congruunt, illumq̃. qui hmõi est laudamus: si decoro delectamur,cũ quispiam illud tũ in dictis tum in factis seruat & eũ in quo est approbamus. [Cõpositione)Vt oia membra pulchra sint & apte cõnexa.[Mouet oculos) Ad intuendũ semel atque iteꝝ.[Lepore)Cõmunitate cõuenientia. [Elucet) Apparet & veluti lux quædã refulget.[Approbationẽ)Vt approbemus & laudemus.[Ordine)Vt nihil fiat temere,& pferantur potioribus,vt nõ prius agamus q̃ cõsulamus. Nam anteq̃ facias cõsulto & vbi cõsulueris mature facto opus est,inqt Sal. [Constantia) Vt nobis ipsis semp consentiamus,& in eodem pposito rei honestæ pseueremus,multi.n.sunt q sibi non consistant,& leues ac vani merito vocãtur. [Et moderatione) Vt tũ in dictis tũ in factis oibus mediocritatem seruemus, quæ virtutis sedes est. [Adhibẽda est igitur reuerẽtia) Cũ illos laudare soleamus in qbus decoꝝ est,dare operã debemus,vt nos quoq; tales simus qui pbari mereamur,quod facile assequemur, si eos cũ qbus viuim⁹ reuerebimur,tũ in dictis,tum in factis,& cauebimus ne quẽ oino offendamus.Nec optimũ quenq; tñ,sed quemlibet reuereri nõ cõuenit,tanto aũt magis hunc quã illum, quanto plus bonitatis & auctoritatis habet.[Quid quisq; sentiat) Oẽs hoies dare operã debent,vt de ipsis q̃ optime hoies sentiant. [Arrogantis)Qui nimiũ sibi assumit & alioꝝ cõtemnit iudicia quod plerũque stultitiæ est.[Omnino dissoluti) Intemperãter & immoderate viuẽtia.Qui.n.hmõi est,quid de se hoies sentiant,haud magnope curat. & Iuuen.ait,famam cõtempserat olim cuius apud moles minima est iactura cathedras,nihil cõtra virtutem & decoꝝ faciendũ est ne fama amittatur. Quæ vt Cic.ait alio loco, est telũ non mediocre ad res gerẽdas.[Est aũt &c.) Occurrit obiectioni,diceret.n.quispiam reuerẽtiam aduersus vnũquenque hoiem adhibẽdã censes,& non negligendum qd quisque de nobis sentiat: ergo iustitiæ decoꝝ est,quæ nemini docet faciendum iniuriã. Differt inqt inter iustitiam & verecundiã. Qm̃ illius est nemini nocere,huius nemini displicere.Illa iniuriam facere cauet,hæc studet ne deformitate offendat.[In omni rõne habenda &c.) In omni re quæ cum rõne suscipiẽda à nobis est.[Non violare) Manus afferẽdo,aut rapiendo.[Nõ offendere)Scurrilitate turpi gestu.hmõi.n.rebus ppne dicimur offendi,vt vitio orõnis,vitio pnũciationis,obscœnitate & turpitudine cuiuspiã,quã sub nris oculis edere audeat,ea quo nõ iustitiæ sed verecũdiæ,q modestiæ subijcit,decoꝝ esse intelligitur,in quo ne quenq̃ offendamus.

Quanta sit vis decori ex hoc patet.

ASCEN. ITaque).i.& ita quid deceat,appareat non solũ in hac parte honestatis de qua differendũ.i.disputandũ,& disquirendum est hoc loco,sed ẽt in tribus sup.partibus honestatis superioribus.i.de qbus supra determinatũ est.Nam &.i.simul vti prudenter rõne atque oratione, &.i.simul agere quod agas cõsiderate, & uidere & tueri in omni re qd sit ueri.i.veritatis, decet.i.decẽs & decorum,q; pro &,contra.i.contrario falli,errare,labi & decipi: dedecet,id est dedecens & indecorum est,tam.i.tantum, quã, id est quantum delirare,id est insanire & esse captum mente.i.futere & ratione priuari. Et omnia iusta sunt decora, & contra.i.contrario omnia iniusta,ut.i.quemadmodum sup.sunt turpia. si sup.sunt indecora. ratio fortitudinis.i.quæ est de fortitudine ad decoꝝ est similis.Enim pro quia, id sup.quod fit uiriliter & magno animo,id vr̃ dignum uiro,& decorum sup.esse, id quod contra.i.contratio sup.fit ut.i.quemadmodum sup.uidetur turpe sic indecorum,quare,id est quapropter,hoc quod dico decorum,ptinet quidem,id est certe ad omnem honestatem,& pertinet ita, id est taliter vt non cernatur quadam ratione re cõdita.i.abstrusa,& occulta,sed sit in promptu.i.manifestum Est enim quiddam .i.quædam res. & id intelligitur supple esse in omni re quod deceat,quod.i.quę res potest separari a virtute,magis ratione,idest quodam respectu,quam re,id est reali differẽtia. Enim pro q.a,vt id est quemadmodum,venustas.i.formositas & pulchritudo.i.pulchra membroꝝ cõmensuratio non põt secerni à valetudine, q.a non est sine bona valetudine,sic hoc illud totum de quo loqmur confusum sup. est qdem.i.certe cum virtute, q.a est in oi virtute, sed distinguitur à virtute mente & cogitatione.i.respectiue, & sub quadã consideratione diuersa.Est aũt &c.Describit ac diuidit ipsum decoꝝ. Ordo est: Aũt pro sed eius.s.decori descriptio est duplex. Nam nos intelligimus,&.i.ẽt quoddam gñale decorum quod versatur.i.consistit in oi honestate,& aliud supp. decorum subiectũ tanq̃ inferius,& minus cõe huic.s. decoro generaliter dicto,quod decorum speciale.s. pertinet ad singulas partes honestatis,atq; pro & illud sup.decorum superius.i.generale solet ferre.i.quasi semper & ab oibus diffiniri sic.s. decorum esse id quod sit consentaneum.i.conforme excellentiæ hois. In eo quod.i. p quod vel in quo eius.s.hominis natura differat à reliquis animãtibus.Autem pro sed sup.philosophi diffiniunt eam sup. partem, quæ pars est subiecta generi.i.generalitati,sic vt velint id esse decorum quod sit naturæ sup.hominis consentaneum.i.concors & congruum sic, vt moderatio & temperantia appareat in eo cum quadam speciei liberali.Nec possumus existimare.i.iudicare ita intelligi à philosophis ex eo decoro quod poetæ sequuntur, de quo solent dici plura alio loco,sed nos dicimus poetas seruare, cum.i.tunc illud quod deceat,cum.i.qñ id,quod dignum est quaque.i.qualibet persona.Et.i.simul fit & dr̃ apud poetas.s.vt si Aeacus,aut Minos quorum vterque dr̃ nunc iudex apud inferos,pp iustitiã quã exercuit apud Cretẽses diceret sicut Accius in Thyeste,oderint.i.concedo vel permitto,vt subditi me oderint, dũ.i. dummodo metuant. Aut parens ipse.i.pater.s.Thyestes est natis .i.filius ex se genitis sepulchro.i.in sepulchrum quia comederat eos. venustius autem dicitur sum tibi voluptati quam voluptas, domus est tibi hospitio quam hospitium, terra,cõsecrata est mihi sepulchro quam sepulchrum videretur indecorum.i.cõtra decorum personarum,eo quod accepimus.i. audiuimus eos fuisse iustos,tyrannorum aũt est metui velle cum odio, aut natos epulandos dare. At.i.sed plausus.i.acclamationes laudis plenæ excitantur. Atreo dicente.i. dum Atreus ea in Thyestem fratrem dicit,q inter se sæuissimi fuisse noscuntur,est.n. oratio digna persona.s.Atrei.Sed poetæ iudicabunt ex persona.i.ea qualitate personæ introductæ qd deceat quenque.i. vnumquenque, hoc est tunc bona dr̃ sententia,qñ personam loquentem decet, licet nõ simpliciter saltem secundum quod est affecta. Autẽ pro sed ipsa natura q.d.non poetæ,aut fictio aliqua,sed ipsa natura reꝝ parẽs imposuit nobis personam.i effigiem naturalem, & veram nõ fictitiã cum magna excellentia,& pstantia reliquorum animantiũ q.d. natura dedit oibus hominibus unam effigiem, quæ præ se fert excellentiam,& præstantiam inter omnia animantia,ita qđ ex sola facie iudicemur mites mansueti,iusti,tẽperati moderati, fortes,prudentesq. esse debere,ea aũt persona non variatur ad libitum poetaꝝ,in actibus.n.scenicis vni variæ personæ imponuntur,secũdum quod varias partes obtinet, est aũt persona effigies ficta,ga'lice vng faula visaige,repræsentãs,& similitudinem,& vocem eius,quem agit.à personando.n.dicta volunt,quod per medium eius sonet vox varia.Non licet ergo dicere.Non nobis autem,quia contrarius esset sensus,vult.n.dicere auctor, quod vnã effigiem virtutis significatiuã dedit nobis hoibus natura,& ita si decoꝝ humanum præcipere volumus iuxta personam à natura datã solum quod decens & honestum est pcipiemus,sed poetæ varias personas imponunt. Vnde subdit: Quocirca.i.quapp poetæ videbũt in magna varietate personarum, q.a singulis tam bonis quam malis personas attribuunt, qd conueniat etiam uitiosis, & quid deceat,vr̃ hoc loco deceat cum datiuo construi sicut etiã apud Terent.Nec purgaueris si dixeris, quod datiuus regitur à conueniat,q.a raro copulatur, quæ diuersos casus regũt, nisi exprimãtur casus ipsi.Aũt pro sed,cum partes.i.officia & munera, cõstantiæ,moderationis,tẽperantiæ,& verecundiæ sint data.i.cõcessa & assignata à natura cuiq;.i. cum supp.ita sit,q natura doceat nos negligere, quemadmodum geramus.i. poterimus nos aduersus.i.erga homines efficitur.i.fit vt appareat,quam.i. quantum facere.i. pariter,illud decorum, quod pertinet ad omnem honestatem.i.decorum generale,& id est pariter hoc supp.decorum speciale,quod spectatur in vnoquoque genere virtutis,sit fusum.i.diffusum & sparsum. Enim pro quia ut, id est quemadmodum pulchritudo corporis mouet.i.afficit & delectat oculos,apta compositione membrorum, hoc ipso.i. per hoc ipsum quod oẽs partes consentiunt.i.quadrant inter se cum quodam lepore, .i.cum quadam venustate,sic hoc decorum quod elucet,id est resplẽdet in vita,mouet,id est excitat approbationẽ (actiuam,scilicet

cet quā approbant)Eo℞ quibuſcūque.i.cum quibus viuitur ordine,cōſtantia,& moderatione oīum dictato℞ atq; facto℞. Igitur quædā reuerentia eſt adhibēda aduerſus.i.erga hoīes,reuerentiā dico,&.i.ſimul optimi cuiuſq;,&.i.ſimul reliquo℞.Nam negligere.i.nō animaduertere,nec curare q̄d de ſe quiſq; ſentiat nō eſt ſolū arrogantis.i.glorioſi putātis de ſe non poſſe aliud quā bonum dici,ſed ēt omnino diſſoluti.i.ad oēm voluptatem expoſiti, & nihil de honeſtate curantis.Aūt pro ſed, eſt.i.reperitur aliq̄d quod differat in omni rōne, conſideratione officio℞ habenda inter iuſtitiam,& verecūdiam. Nam,ſup.partes iuſtitiæ.i.officia iniuſtitiæ ſunt,nō violati.i.violēter inuadere hoīes,verecundiæ ſup.partes ſunt,nō offendere ſup.hoīes.i.ne leuiter quidem lędere,& offenſos nobis conſtituere.Igitur his ex poſitis.i.poſtq̄ hæc expoſita ſunt,ego puto intellectum ſup eſſe quale id quod decet,ſit.

DOCT. interp.

Etiam vitioſis quid conueniat) Vitioſos dicit improbos ſecus quam mancipium,equum,aut donum vitioſum dicimus. Ne hoc quidem admodum frequens.

ARGVMENTVM.

Decorum ſecundum naturam eſſe, & cum in omnibus partibus,tum in temperantia plurimum valere.

OFFICIVM aūt,quod ab eo ducitur, hanc primū habet viam,quæ deducit ad conuenientiam conſeruationemq́. naturæ: quā ſi ſequemur ducē, nunq̄ oberrabimus; ſequemurq́. & id,quod acutum & perſpicax natura eſt,& id,quod ad hoīum ſocietatem accōmodatum; & id, q̄d vehemens, atque forte. ſed maxima vis decori in hac ineſt parte,de qua diſputamus. neque.n ſolum corporis, q ad naturam apti ſunt,ſed multo etiam magis animi motus probandi,qui item ad naturam accommodati ſunt.

PETR. MARS.

OFFICIVM aūt,) Oſtēdit Cic.quam viā habeat officium q̄d oritur à decoro,& ad q̄d nos deducat,ad cōſeruationem.ſ.humanæ naturæ,quæ vult nos oīa facere vt decet, & eā ducem ſequi debemus, quæ ſi nō deprauaretur, varijs erroribus a teneris vnguiculis ad pfectionem nos duceret, dedit.n.virtutum oīum principia.Facere igitur id quod dedecet,contra naturā eſt, ergo ſeruare deco℞ eſt cōſeruare naturā, vtile igitur tali officio fungi. (Officiū) Actio quæ manat à decoro vniuerſali & poſtea particulari,nam gn̄ale deco℞ eſt illud quod decet.(Ad conuenientiam) Vt oīa faciamus quæ naturæ humanæ cōueniant, ea uero relinquamus quæ ſunt cōtra naturam. Ideo dixit ſupra gn̄ale deco℞ id eſſe,quod cōſentaneum ſit hoīs excellentiæ. (Quam)Naturam ſi ſequemur, nunq̄ à via rōnis & formula decori aberrabimus,natura.n.per ſe ab omni turpitudine abhorret,ergo conuenienter naturæ viuendū eſt,& ſic ab officio nō diſcedetur & via decori.(Sequemur).i.ſi ducē naturam ſequi voluerimus,ſequemur etiam prudentiam,iuſtitiam,& fortitudinē,& ſic apparet ab ipſa natura nos inſtitui ad virtutes.(Id quod acutū).i.prudentiā,quæ pſpicit veritatem in rebus agēdis,& eſt acuta & perſpicaa.hoc eſt deco℞ prudentis,vt acutus ſit & pſpicax, & verum in omni re uideat.(Natura) Naturaliter.(Et id quod ad hoīum conſociationē).i.iuſtitiam ipſam,quę eſt ad ſocietatē hominum tuendā,vt dictū eſt,& in hoc iuſti viri deco℞ elucet, ſi cuiq; tribuit quod ſuū eſt,& humanā conſociationem tuetur,& colit. Et ſic erit hoc decorū particulare. (Et id,quod vehemēs).i.ſequemur magnanimitatē & fortitudinem. (Vehemēs) Arduum & plenū difficultatis, quod ptinet ad magnanimū.offm̄ igitur quod à decoro manat, viā habet ad oēs virtutes duce natura.(Sed in hac parte)Temperātia & modo. (Maxima ſumma) q̄ in hoc magis reqritur modus & decorū cū ſit in factis & dictis,actio neq; decēti.(Diſputamus)Agimus & ſubtiliter inqrimus.(Neq;.n.) Ratio quare maxima vis decori eſt i hac parte, qm̄ inqt nō ſolū geſtus honeſti & decētes eſſe debēt,ſed ēt motus animi,q ad naturā accōmodent, q̄d efficit ipſa tēperantia,q̄ ſedat oēs perturbationes,& cōſeruat prudentiā. (Corporis motus) q debēt eſſe cū decoro,ne naturā odiſſe videamur,ſi alr̄ corpus moueret,quā debeat moueri ea naturę pſcripto.lib 5.de Fin.ait,Quēadmodum qs ambulet,ſedeat, q ductus oris,q vultus in quoq; ſit,nihil ne eſt his rebus, q̄d dignū eſſe dicamus, nō ne odio dignos multos putamus,q quodā motu aut ſtatu vīdēt naturę modū & legem cōtēpſiſſe.(Sed multo magis)Quā motus corporis naturæ cōgruētes, qm̄ aius pſtātior corpore.(Animi motus)vt amor,pietas,miſericordia,dolor,ira, & ſimilia. lib.2.de Finib.ait,Atq; vt mēbra nobis ita data ſunt vt ad quādā rōnē viuēdi data eſſe appareāt,ſic appetitio animi,quæ ὁρμὴ Græce vocat,nō ad quoduis genus vitæ, ſed quādā formā viuēdi vr̄ data.(Motus aīo℞) Appetitones q̄ debent parere rōni oe fiat intēperantia.(Item)Similiter apti ad naturam,qm̄ motus animi vehementiores ſunt contra naturam & rectam rationem.

FRAN. MAT.

Officium autem &c.)Oſtendit q̄d ſit deco℞. Nunc docet quo pacto educi ab eo officiū poſſit.Et primā eſſe decori viam dicit,quæ ad conuenientiā naturæ dicit,& cōuerſationē,quod vt intelligatur animaduertēdum eſt,Tēperantiā vt ſupradiximus mediū quoddam inter voluntatem atque dolorē eſſe,vt nec nimium delectemur,nec minimum triſtemur, oīs aūt delectatio & triſtitia,aut re℞ præſentium ſunt,aut futura℞,præſentiū vero quædā corporeæ,quædā animi & animi q̄dē honor, ſciētia,his.n.delectamur cū adepti ſumus,& cōtra non adepti triſtamur. ſed circa hæc,vt Ariſt. ait, Temperantia aut intēperantia nō apparet, non.n.intemperans eſt q parto honore modice lætatur,& q eo carēs modice triſtatur. At vero corporis delectatio & triſtitia in ſenſibus ſunt,vt viſu,auditu,olfactu,guſtu,tactu,in quibus tēperātes,aut intemperantes dicimur,ſi quantū debemus his delectamur & modū non excedimus guſtu preſertim,& tactu,vt Philoxenus q̄dam helluo, q ciconiæ guttur ſibi dari optabat, vt cum epula℞ & potus guſtu delectaretur,hoc.n. eſt belluarum nō hoīum. Nec circa prudentiam peccat q odoribus delectatur niſi quædam appetat,vt ſint irritamēta libidinis,vt precioſa & exotica vnguenta,quod noſtro tp̄e multi faciunt diximus de præſentibus rebus q̄ delectationis (ſi adſunt) triſtitiæ (ſi abſunt) cauſa eſſe ſolēt.Circa futura cōcupiſcentia eſt quā appetitū vocat Cic. Hæc duplex eſt cōis & propria. Cōis eōdem ſeq̄tur gn̄is vel ſpeciei,propria vero eſt quæ ſeq̄tur naturam indiuidui ad inuentionem eius. Et cōis q̄dem eſt cibi,& potus, hæc.n.oīa animalia cupiunt quoties indigentia adeſt ad ſpeciei ſubſtentationem.Et ppterea dixit Cic. officium decori hanc primum hēe viam,quę deducit ad cōueniētiā conſeruationemq́. naturæ,vt qn̄ ſumimus qūo,& quantum oportet,hoc eſt quantum naturali conuenit indigentiæ,naturamq́. conſeruat, quæ ſine nutrimento durare nō poſſet. In hac cōi concupiſcentia raro peccatur,quæ gn̄is ſui naturam ſeq̄tur,edere & bibere naturale eſt cuique quantum natura exigit, peccatur aūt edendo & bibendo pluſq̄ natura reqrit, & ſupra modum, γαστριμαργία à Græcis hoc vitium dr̄. Quamuis non de particulari decoro quod in temperantia, ſed de generali quod in oībus virtutibus,ſeruatur,loq̄tur Cic. nam naturam ducem ſequamur,q̄dq̄d acturi aut dicturi ſumus. Nam quod ſupra diximus Stoici hoīs finem eſſe voluerunt conſentanea ſecundū naturam viuere. Id aūt eſt ſecūdum virtutem viuere,q̄d ad eā natura nos ducit,rurſus ſecundū virtutē viuere idem eſt,q̄d ſecundū peritiam eo℞,quæ ſecundum naturam accidunt viuere. Partes.n. vniuerſæ naturæ noſtræ ſunt,ergo ſecundū naturam viuere eſt,ſecundū ſuam omniumq́. naturam, nihil eo℞ faciendo quæ a cōi lege prohibetur,quæ eſt recta ratio oēs permeans,quod vt exemplo pateat,decorum ſeruat vir fortis,cum pericula aggreditur cū rōne. Item liberalis cum dat pro facultatibus & reſpicit,vt ſibi ipſi non deſit,quod ſi & fortis temere ſe morti obijciat,& liberalis ſibiipſi non relinquat neuter naturam ſeq̄tur, neuter eam cōſeruat,à natura aūt tributum eſt oībus animantibus, vt ſe vitam corpuſq́. tueantur,homini ratio data eſt a qua oīs virtus manat, ex quo intelligitur naturam ſequendā in omni actione virtutis, quod ſi ſit deco℞ ſeruatur.ſed intemperantia ad conuenientiam naturæ nos deco℞ ducit, cū in edēdo & bibēdo non excedimus, ſed tm̄ ſumimus quantū natura poſtulat,vt pſeruetur. Idemq́. in reliqs ſenſibus intelligendū eſt. Et vt ad id reuertamur quod dicere de cōcupiſcentia inſtitueramus, ppria concupiſcentia,q̄ ſequitur naturā indiuidui,vel ad inuētionem noſtram,multis modis peccat,q̄ alius alia re delectatur,& multæ ſunt artes à cōditoribus cibo℞ inuētę,& vt varij ſunt ſapores ita gulę vitia ſunt diuerſa,& iccirco multipliciter in hoc peccat a multis. his breuiter diuerſis facilius intelligentur quę de temperantia à Cicerone pcipiunt.(Cōuenientiā)Vt tm̄ appetamus quantum naturæ cōueniat,q̄d facientes naturam conſeruabimus,bibere & edere quantū ſatis eſt cōuenit naturæ,& id cum ſic natura ipſa ſeruatur,quā veluti ducē honeſtum decorumq́. ſequitur in omni virtute & in oī honeſta actione. (Sequemurq́. & id.) Hoc eſt prudentes erimus.Nā prudentiam ineunt cum dixit,id quod acutum & pſpicax naturæ eſt.Nam natura rōne vtitur,& conſilio,ex quo nihil

Delectatio. Triſtitia.

Philoxenus.

Concupiſcētia duplex.

Guloſitas immenſa.

Naturale cuicumque alimentum datum.

temere

temere facit. [Et id quod ad hoīum iustitiam tangit) Nā si naturæ parebimus, nemini iniuriā faciemus. Natura.n.docet vt alijs non faciamus qđ nobis fieri volumus. [Et id quod vehemēs) Fortitudinē significat, quę si est cōsiderata periculorum aggressio, & consideratio rōnis est. Ratio aūt a natura manat, non pōt vir fortis aliqd considerate aggredi qn naturam ducem sequator. [Sed maxime vis &c.) Ostendit in oībus honesti partibus decorum esse, nunc præcipue in temperantia dicit esse, & recte. Nam tēperantia mediocritas est, vt attendimus circa voluptates & dolores. Ea corporis simul & animi motus oēs regit, latissime aūt cum pateat temperantia, latissime pateat decorum quod ei est annexū necesse est in dictis, in factis, in edēdo, bibendo, stādo, sedēdo, ambulando. Quanto aūt magis officia temperantiæ cernūtur quā aliaꝝ virtutum, tanto magis in ea quā in ceteris decoꝝ apparet. Iustitiæ, prudentiæ, fortitudinis, non tā crebro officia cernūtur. [Neq;.n.&c.) causam reddit quare maxima decori vis in tēperātia consistat, qm̄ non corporis tantum, sed etiam animi motus cōponat quos cum naturæ obedientes cernimus præcipue laudamus. [Ad naturā apti sunt) Hoc est naturā sequuntur, vt modoratus incessus, sermo rebus, & tpi, ac personis accōmodatus. gestus nō ineptus, & oīs corporis motus, q in sensibus est, ut uisu, auditu, gustu, olfactu, tactu. [Animi motus &c.) ne nimiū speremus aut metuamus, nimium lætamur, aut doleamus ne importune irascamur, sed rō sensibus semper imperet, & concupiscētiæ.

Fortitudo

ASCEN. OFficium aūt) Ostendit quæ sit via officij, quod de decoro manat, & quæ vtilitas. Ordo est: Aūt pro sed, officiū qđ ducitur ab eo .s. decoro, habeat primū hanc uiā, quæ deducit ad conuenientiā & conseruationē naturæ.i. ad faciendū oia quæ conueniūt naturæ, & conseruant eā, quā sup. naturā si sequemur.i. imitabimur ducē.i. ducentem nos nunq̄ aberrabimus, & nos sequemur imitando.s. naturam. Et.i. simul, id qđ acutū, & perspicax est natura.i. naturaliter, vel per naturā.i. prudentiā, &.i. simul, id qđ accōmodatum est ad consociationem hoīum.i. iustitiam, & .i. simul id quod supp. est vehemens & forte.i. fortitudinem. Sed maxima vis .i. potestas & copia decori inest in hac parte de qua disputamus.s. in tēperantia & moderatione. Neq; enim.i. qa nō solū motus corporis, q sunt apti ad naturam, sunt probandi, sed ēt & multo magis motus animi. Qui item.i. consimiliter sunt accommodati ad naturam sunt probandi ne.s. fiat intemperantia.

DOCT. interpr. OFficium autem) Sensus cōmunis iudicat, quid deceat in ijs actionibus, quæ non sunt contra naturam. Est autem modestiæ maxima uis in frænandis libidinibus.

ARGVMENTVM.

Fontem omnis esse modestiæ, vt appetitus pareat rationi: At hunc ipsum putat Ambrosius omnium officiorum primarium esse fontem.

DVPLEX est enim vis animorum, atq; naturę. Vna pars in appetitu posita est; quæ est ὁρμὴ Græce; quæ hoiem huc, & illuc rapit: altera in rōne; quæ docet, & explanat, qd faciendum, fugiendumq́. sit. ita fit, vt ratio præsit, appetitus vero obtemperet. Omnis aūt actio vacare debet temeritate, & negligētia; nec vero agere quidq̄, cuius non possit caussam probabilē reddere. hæc est.n. fere descriptio officij. Efficiendum aūt est, vt appetitus rōni obediant, eamq́. neque præcurrāt, nec p̄p pigritiam, aut ignauiam deserant; sintq́. tranqlli, atque omni perturbatione animi careāt. ex quo elucebit oīs constantia, omnisq́. moderatio. nam q appetitus longius euagantur, & tanq̄ exultantes siue cupiēdo, siue fugiendo non satis a rōne retinētur, hi sine dubio finem, & modū transeunt. relinquunt enim, & abijciunt obedientiam, nec rōni parent, cui sunt subiecti lege naturæ. à qbus non modo animi perturbātur, sed ēt corpora. Licet ora ipsa cernere iratorū, aut eorum q aut libidine aliqua, aut metu cōmoti sunt, aut voluptate nimia gestiunt: quorū oium vultus, voces, motus, statusq́. mutantur. Ex quibus illud intelligitur, (vt ad officij formā reuertamur) appetitus oēs contrahendos, sedādosq́., excitandamq́. esse animaduersionem & diligentiā, vt ne quid temere, ac fortuito, incōsiderate, negligenterq́. agamus. neque.n. ita gn̄ati à natura sumus, vt ad ludū, & iocum facti esse videamur, sed ad seueritatē potius, & ad quædā studia grauiora, atq; maiora. Ludo aūt, & ioco vti illis quidē licet, sed, sicut somno, & qetibus ceteris, tū cum grauibus, serijsq́. rebus satis fecerimus. ipsumq́. genus iocādi non profusum, nec immodestum, sed ingenuū, & facetum esse debet. vt.n. pueris non oēm licentiam ludēdi damus, sed eā, quæ ab honestatis actionibus nō sit aliena: sic in ipso ioco aliquod p̄bi ingenij lumē eluceat.

PETR. MARS. DVPLEX est enim) Probat diuidendo motus animoꝝ & vim, quare probandi sunt hi motus, q ad naturam accōmodantur, duæ sunt partes animæ, vna est expers rōnis, & dr̄ appetitus, paret tn̄ rationi.i. intellectui, nam ratio in homine est ipse intellectus. Hæc duo sunt in brutis, qm̄ non hnt rationem, nec parent rōni, quippe appetitus in homine debet obtemperare rōni, vt patri paret filius. prima ergo ratio est intellectus, & mens, altera appetitus q non est in ipsa rōne, sed est non sine rōne per obedientiam. vnde dicit Arist. lib. 4. Moral. cupiditates nō debere esse magnas, q a rōnem eijciunt. quamobrem, inquit, mediocres sint ipsæ, perpaucæ & rōni non aduersentur, oportet, atque id tale quod est obediēs, temperatum castigatumq. vocamus. Et vt viuere puerū sub pædagogi p̄ceptis oportet, sic & cupiēdi vim cupere debet, vt ratio iubet. Vnde tēperantiam cupiendi, cōcordem esse cum rōne oportet, qm̄ vtriusque propositum est honestas, atq; vir temperans oia cupit, vt oportet, & qn̄ oportet. hoc modo & ipsa ratio dictat, hæc oia Cic. erudite prosequitur, ὁρμὴ Græce. Latine dr̄ appetitio animi siue appetitus sensitiuus, & ineptus ad aliqd agendum. [Rapit) Vi trahit, appetitus n. ad diuersa nos rapit, sed debet rōne comprimi, vnde vult Arist. vt in principio dictū est, actiuosas virtutes cōsistere in appetitu, & maxime fortitudinē & temperantiam, nam cū appetitus fertur ad res venereas, & ratio eū disponit, fit continētia, & si fugimus labores aut dolores p̄p ignauiam, ratio comprimit appetitum, & ipsum dirigit ad ea quæ præstare debet cum decoro, fit fortitudo. Sunt motus inquit Ambr. in qbus est appetitus ille, q quasi quodam prorumpit impetu. [Huc & illuc) Ad varia quæ appetūtur. [In ratione) Quam Pla. posuit in cerebro tanq̄ in arce, & appetitum subter præcordia, qm̄ ratio moderatur appetitui, aliter raperetur p̄ceps. [Omnis aūt ratio) Præscribit qualis debeat esse ratio, quæ appetitū regere debet, nam si ratio est temeraria & negligēs, nec se, nec appetitum regere potest, nunc philosophus dicit in 6. Eth. prudentiam esse habitum agēdi circa humana bona vera cum rōne. [Temeritate).i. cæco impetu ne temere aliquid faciat, sed considerate & diligenter. [Hæc enim) Fere descriptio est officij, nam in principio ea Stoicoꝝ snīa ita habuit, officiū medium id esse, quod cur factum sit ratio probabilis reddi possit, ut sunt hæc officia, de quibus in hoc opere disputatur. [Fere) Quasi dixit, qm̄ hæc rōni adduntur, vt temeritate vacet, & negligentia, sed si recte volumus cōsiderare officium ipsum, temeritate ac negligentia vacare debet, aliter, nō dicemus officium. addit ēt fere, qm̄ non omne officium ita describitur, sed medium officium tm̄ siue cōe, de quo nunc agitur; perfectum aūt officium dr̄ rectum, & oēs numeros habet, vt necesse non sit de ipso, cur factum sit, rationem reddere. Ergo non ois officij eadem est descriptio, sunt enim quædā officia, quæ à circunstantia ducūtur. [Neque p̄currant) Et sic fit exuperatio. [Neq; deserāt) Et sic est defectio & parū, illud aūt nimium. Igitur medium tenēdum est, vt neqd nimis aut parū fiat. aliqui appetitus præcurrunt rōnem, & immoderata appetunt, aliqui deserunt, qm̄ ea fugiunt, quæ pro decoro seruando appetere deberent, vt sunt timidi. Ideo dicit p̄p pigritiā & ignauiam, & pigritia refertur ad corpus, ignauia uero ad animum. audaces rōnem p̄currunt, & sic de alijs quæ nimia sunt, & modum rōnis excedunt. Plato in 7. de rep. sic ait. Seditionē quādoq. horum trium appellare decet curiosamq., & variam alieni operis vsurpationē & insolentē partis cuiusdam p̄uaricationē, aduersus totam aiam rebellantis insurgentisq. ad imperandū rationi, cui seruire eā natura iubet. [Tranqlli) Sedati & moderati, vt rō iubet. [Omni perturbatione) Perturbatio tollit constātiā, inqt Ambr. Destitutio prodit ignauiam, accusat pigritiam, perturbata

turbata.n.mẽte latius se ac lõgius fundit appetitus,& tanq̃ effrænato impetu frenos rõnis noo suscipit,nec vlla sentit aurigæ moderamina,qbus possit reflecti. Vnde plerũq; noo solum aius exagitatur, & amittitur ratio sed ẽt inflãmatur vultus. [Ex quo).i. ex qua tranqllitate & vacuitate ꝑturbationis.[Elucebit)Apparebit. qm̃ in perturbatiooe animi nõ possumus retiocre constantiam & modũ,ideo cohibẽdus est appetitus,& ita afficieodus, ut rõni pareat,& sit tranqllus.[Nam qui)Probat à cõtrario.[Euagant)Longius efferuntur, & nullo moderationis retinaculo ꝯtinẽtur,qm̃ illi non parẽt.[Siue cupiẽdo,) Et sic erit nimiũ. [Siue fugiẽdo) Et sic erit parũ, & non poterũt appetitus à rõne dirigĩ ad mediocritatẽ, vt fiat moralis virtus, quæ in ipsa mediocritate cõsistit. [Relinquũt.n.) Ratio quare trãsẽunt modũ in omni re, atq; terminũ quem ponit ipsa recta ratio. [Lege naturæ) Qm̃ natura vult,vt appetitus rõni pareat.quam in cerebro quasi in arce posuit vt pcesset. Cupiditates aũt siue appetitiones subter præcordia,vt rõni parerent,irã in pectore collocauit. hæc fuit Platonis opinio,quẽ Virg.in principio suę Aeneidos imitãs finxit Aeolũ, q est ipsa ratio,sedere in celsa arce tenentẽ sceptrum & cõprimẽtẽ ventos,q subsunt.i.cupiditates quæ latius vagantur. Et vẽti si latius vagarentur,oia confunderent,ideo Aeolus eos cõprimit. philosophus in 3.Eth.agens de Temperantia sic ait. castigãdum est,& temperandum id oẽ,quod turpia concupiscit, & incrementũ suscipit magnum,atq; luxuriat. tale aũt est ipsa cupiditas maxime,atque puer,nã & pueri cupiditates hñt earum rerum, quæ voluptatẽ efficiunt.[A quibus) Appetitionibus quæ latius vagantur,nec parent rõni,sed ẽt corpora.qm̃ cum aius perturbatus est, in vultu ostẽditur,ideo videmus iratoꝝ vultus inflãmatos, timidoꝝ pallidos,& alacres,cũ voluptate aliqua gestit aius,hęc oia significant non adesse constantiam,sed aium esse cõmotum. Vnde Socrates vt dictum est,Vir grauis & constãs semper eodem vultu visus est. Ita se profert,inqt Seneca,& in faciem exit, quantoq. maior hæc est,efferoscit manifestius. Nullum est animal tã horrendũ tamq. perniciosum natura,vt nõ appareat in illo,si ira inuasit nouæ feritatis accessio. [Ora)Vultus eoꝝ qui ita concitantur. qm̃ apparet illa perturbatio. [Libidine) Vehementi appetitu alicuius rei. [Aut metu) Qm̃ pallẽt. Natura cum qd de extrinsecus cõtingentibus metuit, in altũ tota demergitur, & descendens trahit secum sanguinẽ,quo velut curru semper vchitur,hoc demerso,humor dilutior cuti remanet,& ipse pallescit. Ideo timẽtes tremunt, q̃a virtus animæ introrsum fugiẽs neruos relinquit,qbus fortitudo membrorũ tenebatur. [Gestiunt) Exultant & ꝓter decorum de aliqua voluptate lætitiam ostẽdunt. [Quorum) Hominum ita perturbatorom mutantur vultus,voces,status,& motus,in qbus decorum seruãdum est,ne in motu aut statu corporis ꝑp iram aliasq. perturbationes modum excedamus. [Ex qbus) Ex his quæ dicta sunt & hoium perturbatorum desormitate apparet cõprimendos esse appetitus,ne talis in vultu,voce,motu,statuq. corporis deformitas aio perturbato sequat.[Vt ad officij forma reuertamur)Parẽthesis est. Dixit supra,nec agere quidq̃,cuius nõ possit causam probabilem reddere,hęc.n.fere descriptio est officij, postea fecit digressionẽ, nunc reuertitur ad formã.i.proprietatem,regulã,atque conuenientiam.[Contrahẽdos)Reprimendos,à rõne sedandos, ad cõpositionem tranqllitatemq. reducẽdos.[Excitandũ) Quasi dormientem,nam cũ ratio vẽ sopita excitanda est,vt appetitui imperet, & disponat mediocritates affectui.[Animaduersiooẽ)Iudicium,& vt animaduertamus,ne qd temere,aut fortuito agai.[Temere)Incoosulte & sine rõnis præscripto.[Fortuito)Forte fortuna oullo adhibito iudicio,hæc oia sunt cõtra animaduersionem.i.iudiciũ ipsius rõnis & diligentiã. Cum.n.diligẽter animaduertimus, nihil fit temere aut fortuito.[Neque.n.)Ratio quare nihil est agendum temere & neglígẽter,qm̃ inqt ad maiora nati sumus quam imperitũ vulgus arbitretur.non.o.produxit nos parẽs natura ad ludũ, sed ad seueritatem atq; prudentiam. Vnde hi q voluptatibus tm̃ indulgẽt,& ludis iocisq;,finem humanũ noo consequuntur,& sic frustra nati sunt,quo ab hoie rõoe prædito & ad summum bonũ nato,oẽmq. perfectionẽ,nihil debet esse alienius.[Ad ludũ) Ludus est in factis,iocus in verbis. Fabius ait iocũ accipimus serio ꝯtrariũ.[Grauiora)Maioris põderis & digniora graui hoie, q in uirtute ꝑseuerat.[Maiora)Quã sit ipse ludus,q potius ad leues homines ptinet quam ad graues.[Ludo aũt,& ioco)Monet qñ ludendũ iocandumq. sit. [Vti illis quidẽ licet) Possumus uti citra reprehensionẽ & notã leuitatis animi relaxatione in uerbis & factis,tunc cũ rebus grauibus satisfecerimus,qm̃ id quod caret alterna rcqe,durabile noo est,vt canit Ouid.[Sicut somno)Eo modo debemus vti ludis,& iocis,quo vtimur somno. Nã tunc debemus somnũ capere,cũ natura defessa est,& alijs rebus satis fecerimus. Vnde bonus paterfamilias,vt ꝓcipit Arist. in eo libello, qui de re familiari tuẽda inscribitur,vltimus debet inire qetẽ, & mane primus surgere,& seruos ad illoꝝ munus excitare. Et ipse Aristo.cũ se ad qetẽ cõponeret, pilam Aeneam in manu habebat, cui suberat vas Æneũ, vt si pila ẽ manu excidisset, sonitu ad sua studia & cõtemplationes excitaretur. non.n. dormiens poterat exercere operationes studiosas, in qbus ipse summum bonũ ponebat. Hoies vero dediti voluptatibus & ventri somnoq., cum dormire non pñt, varijs illecebris somnos eliciunt,ignorãtes se tũc esse mortuos,& nihil agere posse quod hoie dignum sit. Vnde paꝝ vel nihil in vita viuut.qm̃ somnus est imago mortis,ideo viuẽtes pro mortuis habentur. Alexãder Magnus dicebat se duabus potissimũ rebus mortalitatem & imbecillitatem humanã intelligere,somno.s.& coitu, quas sola naturæ infirmitas pateret. Hoies igitur somno dediti & gulæ expergiscantur aliqñ vt se ꝑ tot annos saltẽ per aliquot horas vixisse testari possint,nec illam rẽ tanto studio consectentur & amẽt,qua vel maxime mortalitatis & fragilitatis humanæ admooemur. Excitẽtur inq̃,si ẽ natura viuere volũt,splendore nois & gloriæ,ad quam bene a natura institutus aspirare tota mẽte,oi officio & contentione debet.[Grauibus)Grauitate & virtute dignis.[Serijs)Carẽtibus ioco. nam seriũ est ioco contrariũ.[Non profu.)Non dissolutũ.[Ingenuũ) ingenuo hoie dignũ,vt nõ habeat apertã obscœnitatẽ. [Facetũ) gratia mouẽdi risum cũ decoro,vel elegans dicẽdi genus. Nam facetia est elegãs eruditio. Inde facetus q habet excultã quandam elegantiã. Fab.ait lib.6.facetũ quoque non tã circa ridicula opinior cõsistere,hanc magis excultæ cuiusdam elegantiæ appellationẽ puto.totũ id accipimus,quod est contrariũ serio. & effugere,& terrere,& ꝓmittere iocus est. Dicacitas sine dubio a dicẽdo quod est oi gñe cõe ducta.proprie tñ significat sermonẽ cum risu aliquos incessentẽ,ideo Demosthenẽ vrbanum fuisse dñt, dicacẽ negãt. Venustum est quod cum gratia quadã & Venere dicatur. Salsum in cõsuetudine pro ridiculo tm̃ accipimus.natura nõ vtique hoc est,q̃q̃ & ridicula esse oportet salsa. Nã & Cic. oẽ quod salem sumpsit,ait esse Atticoꝝ. q̃a sunt maxime ad risum compositi. Et Catullus cũ dicit,Nulla est in corpore mica salis,hoc dicit,nihil in corpore eius esse ridiculũ. Salsum igitur erit,qđ non erit insulsum,velut quoddã simplex orõnis condimentũ, qđ latẽte iudicio velut palato excitat,& à tædio defendit orõoem. Vrbanitatis dr̃ sermo præ se ferens in verbis,& arte,& vsu, proptiñ quendam gestum vrbis,& sumptam conuersatione doctoꝝ tacitã eruditionem,deniq; cui contraria sit rusticitas,& vrbanitas est virtus quędã in breue dictum,coacta & apta ad delectandos mouẽdosq. hoies in oẽm affectum, maxime idonea ad resistendum, vel ad lacessendũ,prout quęq; res aut persona desiderat,cui si breuitatis exceptionem detraxeris, oẽs virtutes orõois complexa, est. Vrbanus homo erit,cuius multa bñedicta respõsaq. erũt, & qđ in sermonibus,circulis,cõuiuijsq., itẽ in concionibus,oi deniq; loco ridicule cõmodeq. dicet,risus erunt. Meo qdem iudicio inqt,illa est vrbanitas,in qua nihil absonũ,nihil agreste,nihil incõditum,nihil peregrinũ,neq; sensu,neq; verbis,neq; ore, gestuq. possit reprehendi,vt non tam sit in singulis dictis,quã in toto colore dicẽdi. Ridiculum oẽ est,quod aperte fingitur. Cic.facetus fuit & vrbanus,de cuius faceto Tiro eius libertus siue Furius Bibaculus tres libros composuit,quos priscoꝝ incuria desideramus.[Vt.o.pueris)ꝓbat à simili,q̃a iocus nõ debet esse nisi ingenuus.[Licẽtiã)Libertas in loquendo est cũ q s non timide quod seruile est,sed ingenue ac libere,hoc est vt libeꝝ hoiem & ingenuum decet,loqtur. Licentia est in malum,qm̃ hac libertate abutitur vsq; ad temeritatẽ & procacitatem, significat aũt licentia quãdam impunitatẽ agendi qdqd velis. Ideo dicit Terent. Oẽs deteriores sumus licentia.[Lumen)Quoddã & signũ & specimẽ ꝓbi boniq. ingenij. Ludẽs igitur quandam ingenuitatem præ se ferre debet,& modestiã libero hoie dignam.[Eluceat) Appareat.

D Vplex est.n &c.)Et q̃a dixerat ꝓbari motus aiorum ad naturam accõmodatus, idcirco duplicem esse vim aioꝝ dicit,& alteram in rõne,alteram in appetitu positã esse. Stoici aĩam diuidebant in partes octo,quinque sensus,vocalem, particulam,& cogitabilem,quæ est ipsa mens,& uim generãdi, ex falsis vero asserebãt mentis accedere peruersionẽ. Et ex ea cõplures pululare perturbationes,atq; constantiæ causas. Est aũt secundũ Zenonem ipsa perturbatio irrationabilis, ac ꝓter naturã animi motus,siue appetitio abundans,quam ὁρμὴν græci uocãt. ὁρμάω.n.est impetum facio. [Huc atque illuc) Temperantia ea tantũmodo appetit,quæ indigẽtiæ sufficiunt, appetitus impetu quodã ad aliqd rapitur & vltra modũ cupit, hominẽq. statu suo dimouet.

FRAN. MAT.

Animæ diuisio.

Zeno.

dimouet,& modo huc modo illuc impellit vt ira,aut effrænata libido.[Quid faciendũ &c.)Hoc est ipsam ostẽdit virtutem,quę facienda & non facienda pscribit,& honesta quidem facienda, turpia vero fugiẽda. [Vt ratio psit) Quæ nobis ab ipsa natura insita est.Cũ appetitus vt dictum est,accedat ex falsis. [Ita fit) p animi motum rõnalem.[Omnis aũt actio.) Cum ratio pesse debeat dãda opera est,vt ois nostra actio,in quacũque virtute à rõne proficiscatur,& cõsulte suscipiatur . prudentia omni virtuti inest , ut supra diximus , sed pcipue modestiæ,quæ appetitum rõne coercet . Nam ratio & cõsilium prudentiæ sunt.[Temeritate)Ne temere aliqd suscipiamus. [Negligentia) Vt curã studiumq. adhibeamus ne tardi in delibe rãdo simus,aut deforme aliqd, & inuenustũ faciamus.[Nec vero &c.)Proprium sapientis hoc est nihil agere quod cur agat rõnem reddere,si non veram saltem pbabilem possit.[Hæc.n.est &c.) Medium offm Stoici id esse dicebant quod cur factum sit ratio probabilis reddi põt.[Efficiendum aũt est &c.)Cupiditatũ vt superius dictũ est,siue concupiscentias,appellare malis , alia cõis est quæ naturam seqtur gñis vel speciei , vt animalis & hois , alia propria quæ naturã seqtur indiuidui ẽt ad inuẽtionem nostram.Siue igitur cõis sit cupiditas, & modum excedat,siue ppria & turpis,rõni subijcienda est neqd stulte , & deformiter facere nos cõpellat.[Appetitus)qui multiplices sunt & cões qdem cibi,& potus.Item principatus. Nam hois excellẽtiæ tributum est,vt nemini parere velit aius bene informatus nisi vtilitatis causa imperãti.[Præcurrãt)Nimium concupiscendo præueniãt,vt non prius faciamus aliqd quam deliberemus. Cauere.n.debemus,ne appetitus ad se nos rapiat.[Nec pp &c.)Nimis metuẽdo & diffidendo,sensus rõnis ministri debent esse, qui cũ ab ea reguntur peccare non pñt, hoc præcipit ne pigritia q corporis est,aut ignauia quę est animi,aliqd ad quod ratio faciendũ impellit timore,vel negligẽtia amittamus , exẽpli grã potest vir fortis adipisci magistratũ bonis artibus, dat operã ut adipiscat , recte facit & laudãdus est quod siqs malis artibus , vt largitione asseqi tentaret perperã faceret, & vituperatione dignus esset . Qui vero virtute pditus est,& bonis artibus magistratum nãcisci posset,petere tñ non auderet, aut delatum nõ susciperet, hic pigritia,aut ignauia rõnem desereret,sicut illam pcurreret q indignus cũ esset,petere tñ auderet . [Tranqlli) Non sublati nimio gaudio aut spe vel metu solliciti . Tranqllitas animi æqualitas quædã est i omni fortuna moderati,cũ nihil sperat nihil metuit, aut si sperat aliqd,& id pro desiderio non accidat non tñ magnopere doleat.[Ex quo elucebit &c.) Si tranqlli erunt animi & oĩ carebũt perturbatione, cõstãtes erunt,& moderati,p constantiam aũt nec metuent nec sperabunt plusq̃ oportet , p moderationẽ uero neq; lætabunt supra modum neque dolebũt. [Euagãtur)Respicit ad id quod dixit pcurrunt. [Cupiendo) Hoc ad spẽ refert.[Fugiendo)Ad metũ.Quæ.n.metuimus ea fugimus. [Nõ satia.&c.)Ratio.n.dñari appetitibus non põt,cum eã,aut præcurrũt nimis,aut deferunt,ideoq. tranqlli debent esse animi, ut parere rõni possint. [Finem & modũ &c.) Finem dixit præcedẽdo q a præcurrunt,modũ dixit recedendo q a deferunt metu rõnem. [Abijciunt) Obedientiam faciũt . quod Virg.ait de eqs quos à feruẽti cursu retinere auriga non potest.Vt cũ carceribus sese effudere quadrigæ,Addũt se in spacia , & frustra retinacula tendẽs, Fertur eqs auriga nec audit currus habenas . [Cui sunt subiecti lege naturæ)Quæ est recta ratio imperãdi in oẽs permeans , eademq. in Ioue principe gñationis oium.Stoici dicebant lex naturæ vult,ut appetitus rõni pareat,& tm̃ appetatur quantũ natura postulat.Ea aũt paucis minimisq. cõtenta est.[A qbus non solũ animi perturbantur) Hic q̃stio exoritur, hæc oia lætari nimiũ aut tristari,metuere,aut sperare , à uiro forti & magnanimo fugiẽda sint ut in officijs fortitudinis dictũ est. Cur nunc in officijs modestiæ ponantur tñdetur. Ad oẽm honestam modestiam extẽdit in qua pcipue decoꝝ spectatur,quod cum oĩbus honesti partibus insitũ sit,in nulla põt reperiri in qua & modestia non sit, ex quo seqtur eadem uiria uitãda in modestia,quæ in fortitudine , quæ in iustitia.Omnis.n.uirtus est habitus animi in mediocritate consistens,ois appetitus qui non paret rõni est contrarius uirtuti,siue deficiat,siue excedat.Quidã non contentus suis appetit aliena.Quidã propter vtilitatis grã pericula aggreditur,uterque eadem perturbatione peccat,quæ est concupiscentia, nõ tñ utriusq; uitiũ unius uirtutis officijs euitari docet. Sed illud prius iustitiæ,hoc posterius fortitudinis.Potest & alr rũderi sperari metuere,lætari,dolere diuersa rõne considerari solere . Constantiæ uel incõstantiæ & uenustatis uel deformitatis.Si secundũ constãtiã animi uel incõstantiã ꝯsideramus,ad officia ptinebit fortitudinis,quã volũt,vt & in adeũdis & in tolerãdis piculis cõstantes simus, si secundũ venustatem vel deformitatem ne vel gestiamus lætitia vel irascamur,vt corpus ꝯtremiscãt,oculi faciesq. intumescant,ad officia spectabit modestiæ,in qua pcipue ratio decori habetur,& gestus motusq. non solum animi, sed ẽt corporis spectatur.Recte ergo in officijs modestię de perturbationibus pcipitur [Licet.n.corpora ipsa &c.)Quæ intumescũt,& deformia reddũtur. Vnde Ouid.lib.de arte amãdi puellas sic admonet : Pertinet ad faciem rabidos compescere mores . Candida pax hoĩes, trux decet ira feras.Ora tumẽt ira,nigrescũt sanguine venæ. Lumina gorgoneo sæuius igne micãt.I pcul hinc dixit,non est mihi tibia tãti. Vt vidit vultus pallas in amne suos.Vos quoq; si media speculũ spectetis in ira Cognoscet faciã vix satis vlla suam. [Libidine aliqua,ois immoderatus,& inhonestus appetitus libido vocatur,vt dominãdi & veneris exercẽdi,de quo inqt Horat. Nã simul ac veras inflarit tetra libido .[Aut metu) Quo pallescũt, & tremũt hoĩes,vt de Caco ait Virg. Tum primũ nostri Cacũ videre tremẽrẽ, Turbatumq. oculis.Et Ouid.de philomena . Atque pallentẽ trepidamq. & cũcta timentẽ.[Voluptate nimia gestiũt) vt de Thereo scri.Ouid. Vicinus exclamat mecũ mea vota feruntur.Exultatq. & vix aio sua gaudia differt Barbarus,& nunq̃ lumen,detorquet ab illa.Gestiunt aũt qui aut consecuti aliqd iam sunt,aut paulo post consecuturi sunt.[Vultus)Modo.n.læti sunt, modo tristes,modo pallidi,modo torui.[Voces)Iratoꝝ sunt,intẽsiores,timẽtiũ remissiores.[Motus)Iratoꝝ citiores,timẽtium tardiores,ẽt cum fugiunt,& pedibus timor addidit alas : vt Virg. ait. Dolentiũ & languentium sunt,cum eiulatu plerũq;.[Status) vt stare nõ possint,sicut irati,ꝯtra dolẽtes moueri loco nequeũt. [Ex qbus &c.)Concludit dicens eum ex perturbationibus non animi solũ vitia,sed corporis,quoq; nascatur deformitas,q̃ in iratis,& libidine aliqua exagitatis timentibusq. apparet. Vultus.n. vox motus,statusq. corporis mutantur,oẽs appetitus sedandi nobis sunt,vt decoꝝ seruemus,cui ois deformitas cõtraria est. [Cõtrahẽdos)Ne sinamus eos euagari & præcurrere,sed rõne sedemus,& consilio,qd est propriũ prudentiæ,quæ virtus oẽs dirigit virtutes.Sed tẽperantiam pcipue,quę est circa sensus,q rõne indigent ne peccẽt.[Ad officij formã) Ad conuenientiã & proprietatẽ officij,quod oia agit recte,& citra reprehensionẽ,& vt moderate fiant oia postulat.Cõtrahendo,per prudentiam,quæ oẽs virtutes dirigit,vt dignum est,& pcipue temperantiã.q̃ circa sensibilia versatur.Sensus aũt rõne gubernantur,cõtrahũtur,si euagari voluerint,& sedãtur concitati aliqua perturbatione eũ sint . [Animaduersionẽ)Considerationẽ & consultationẽ vt cõsilio & rõne pspiciamus,q dqd sit quod facturi sumus.[Diligentiã) Vt studiũ & idustriã adhibeamus.[Temere)Sine aiaduersione. [Fortuitu) absq; diligẽtia.[Incõsiderate)Negligẽterq . vtrũq; refertur.[Neque.n.&c.)Apte ad ioci & ludi pcepta transit Cic. Dixerat oia cũ rõne,& diligentia agẽda esse,rõnem subiecit, qm̃ natura non ad iocũ,& ludum nos genuit,sed ad seueritatẽ,& studia grauiora,& tñ licet ioco,& ludo vti . Sed ita vt modum decorumq. custodiamus.Iocus & ludus differũt,ille est in verbis,hic in facto,& iocũ qdẽ pro eo accipit dicit Quin. quod est cõtrariũ,serio . Ludus à lusu siue lusione sic distinguitur qđ ludus tum periculũ tum spẽ sibi propositam habet vt ludus arboꝝ.At vero lusus nihil præter merã voluptatem,q pila,q trocho,q tesseris ludũt,lusum potius quã ludũ exercent.Cõstat at auct. Arist.circa iocũ excessum esse, & defectũ medij,q.n.magis quã oportet risum mouent Scurrę videntur,& molesti sunt,nam risum secuti,magis cogitãt quõ illum mouere possint,quã vt honeste loquantur,ne quenq̃ offendant . Qui nec debet ipsi aliqd iucundum,nec dicere alios patiũtur,rudes & agrestes dũr.Qui vero cũ moderatione iocatur comis appellatur . Et inter scurrilitatem,atq; rusticitatẽ vrbanitas media est. Cõuenit itaq; vrbano talia dicere,atque audire,qualia modesto,& ingenuo congruũt.Sunt.n.quædã quæ dicere,& audire huiusmodi decet hoĩes,& ingenui iocus differt ab eo q est seruilis , & docti ab eo q est indocti , & q a non semp recte iocatur q dicet quæ decet ingenuum,qm̃ offendere põt audientem cũ alius alium oderit ametq. . Vrbanus ita se habebit,quasi ipsa lex in se ipso sit,& abstinebit à qbus oportebit . & qũ,& quantũ,& apud quos oportebit.[Ludo aũt & ioco)Ostendit ludo,& ioco qũ,& quatenus vtendum sit.Somno vtimur modico & ppea tm̃ vt naturæ satisfiat,nam q somno nimium indulget,sic ab Ouid.reprehenditur.Infelix tota quicunque quiescere nocte Sustinet, & sõnos præmia magna vocat. Stulte qd est somnus gelidæ nisi mortis imago?Longa quiescẽdi tpa fata dabunt. Eodẽ modo ioco & ludo ad necessitatẽ non voluptatẽ vtendum est,vt rebus seruis fatigati corpus aiumq. recreare possimus,et hilares integriq. ad laborem reuerti. Ideoq. ait Ouidius : Arcus & arma tuæ tibi sint imitandã

Ratio & cõsilium.

Appetitus multiplex.

Trãquillitas animi.

Virg. in Georg.

Cõstãtia Incõstantia venustas. Deformitas.

Libido

Gestio.

Iocus

Ludus

Lusus

Scurræ

Rudis, Agrestis, Comis

Sõnus, Ludus, ioc⁹.

imitanda Dianæ. Si nunq̃ cessas flectere mollis erit. Arist.quoq; inq̃t cessatio & iocus necessarij vñr in vita. Idem lib.Eth.vlt.studere & laborare ioci causa, stultum nimis, puerileq́. vr̃. Iocari (vero vt studeas secundũ Anacharsis sniam recte se habet. Nam cessatio quædam iocus vr̃, cumq́. fieri nequeat, vt qnis continuo laboret, cessatione opus est. [Non profusum) Ne sit scurrilitas. [Nec modestum) Vt deficiamus per nimiam rusticitatem. [Ingenuum) Qualis ingenuo cõuenit. [Vt enim pueris) Vt inq̃t non cõcedimus pueris vt omni ludo vtantur sic iocum volumus esse honestum, in quo non scurilitas aliqua, sed probi ingenij vis cognoscatur. [Oẽm licentiam) Non.n.omnis ludus liberalis est & ingenuus sicut aliaꝝ, tesseraꝝ, à quibus abstinere pueros volumus. [Sed eam quæ &c.) Vt pilæ. [Probi) Boni ingenij signũ est, cum quisq̃ facete respõdet, qua in re plurimum ipsa valuit Cic.

Omnia ludus.

ASCEN. DVplex &c.) Ostendit quare hmõi motus sunt probandi docẽs appetitum debere rõni parere. Ordo est dependẽs à superiore, ac si dicat dicit qđ motus tam animi quam corporis sunt ꝓbandi. Enim pro qa, duplex est vis aioꝝ atq; naturæ, vna pars posita est in appetitu quæ ὁρμὴ sup.dr̃ græce, ꝓfertur aũt græce ὁρμὴ, quæ.s.vis appetitus, rapit.i.violẽter trahit hominẽ huc & illuc.i.in varias partes. Altera sup.pars posita est in rõne, quæ docet & explanat qd faciendum, vt pro vel fugiendũ sit, ita vt ratio ꝑsit.i.dominet. Vero pro sed, appetitus obtẽperet .i.obediat, & annihiletur. Aũt pro sed, ois ratio debet vacare.i.vacua esse temeritate in contẽnendis periculis & ꝓuisis, negligentia in nõ prouidendis. Nec vero debet sup.agere quidq̃ cuius nõ possit reddere.i.assignare causam ꝓbabilem. Hæc.i.hmõi.n.est fere descriptio officij. Aũt pro sed, efficiẽdũ.i.oportet facere, vt appetitus obediant rõni, neq;.i.vt non ꝓcurrant eam.s.rõnem, nec deserãt.i.derelinquãt eam pp pigritia, aut ignauiam.i.inertiã, & carẽtiam industria, & vt ipsi appetitus sint tranq̃lli & careant oi ꝑturbatione animi. Ex quo ois constantia, & ois moderatio.i.tẽperãtia elucebit.i.apparebit, nã hi appetitus q euagant longius, & tanq̃ exultantes.i.extra solũ proprie tranq̃llitatis euntes, siue cupiẽdo plus.s.quã deceat, & ita peccent p abundantiam, siue fugiẽdo quod fugiendũ non est, & ita p defectum peccent, non tenẽtur satis rõne, transeunt.i.transgrediuntur, sine dubio finẽ & modũ, de qbus Horat.1.serm. Est modus in rebus, sunt certi denique fines, Quos vltra citraq́. neq̃t consistere rectũ. Enim pro qa ipsi sup.relinquũt & abijciunt obediẽtiam, nec parent.i.nõ obediunt rõni cui sup.ipsi appetitus sunt subiecti lege naturæ. A quibus.s.obediẽtibus appetitibus, non solũ animi perturbant, sed ẽt corpora. Licet.i.datur & ꝑmittit cernere.i.aspicere ipsa ora iratoꝝ, aut eoꝝ, q cõmoti sunt, aut aliqua libidine, aut metu aut q gestiũt.i.gestum pecudis ostentãt, nimia voluptate.i.pp nimiam voluptate, quoꝝ oium sic affectorum vultus, voces, motus, & status.i.dispositiones mutãtur. Ex qbus, vt reuertamur ad formã.i. ad narrationẽ de forma officij illud quod seq̃tur intelligitur, uidelicet oẽs appetitus esse contrahẽdos & sedãdos. Et animaduersionẽ.i.accuratione, & diligentiam esse excitandã, ne agamus qd .i.aliqd temere ac fortuitu, cõsiderate, & negligenter. Neq;.n.sumus generati ita à natura, vt videamur esse facti ad ludũ & ad iocũ, sed potius ad seueritatẽ, & ad quædam studia.i.exercitia grauiora atq; maiora. Aũt pro sed, licet quidẽ uti illis.s.ludo & ioco. sed sicut somno, & ceteris q̃etibus, tum.i.tũc: cum.i.qñ nos satis fecerimus rebus grauibus & serijs, ipsumq́. genus iucũdi non debet esse ꝓfusum.i.dissolutũ & immodicum, nec immodestũ, sed ingenuum.i.ingenuo hoie, hoc est nõ seruili dignum & facetũ.i. vrbanum & iucundum. Enim pro qa vt.i.quemadmodum non damus.i.concedimus & facimus pueris omnem licentiam ludendi, sed eam quæ non sit aliena ab actionibus honestatis sic aliquod lumen probi ingenij eluceat.i.appareat in ipso ioco.s.nostro.

DOCT. interpr. DVplex est enim vis) Duæ homini partes, ὁρμὴ appetitio, & λόγος iudicium de rebus.

A R G V M E N T V M.

De scurrilitate & facetia.

DVPLEX omnino est iocandi genus: Vnũ illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnũ. alterum elegans, vrbanum, ingeniosum, facetum. quo genere non modo Plautus noster, & Atticorum antiqua comœdia, sed etiam philosophorum Socraticorum libri referti sunt: multaque multorum facete dicta; vt ea, quæ à sene Catone sunt collecta, quæ vocantur ἀποφθέγματα. Facilis igitur est distinctio ingenui, & illiberalis ioci. alter est, si tempore fit, ac remisso animo, libero dignus: alter ne libero quidem, si rerum turpitudini adhibetur verborum obscœnitas.

PETR. MARS. DVPLEX omnino est.) Diuidit genus iocandi in duas partes, vt appareat à quo debeat ingenuus cauere. philosophus in 4. Eth. sic ait. Cum aũt sit & req̃es in vita, atq; in hac ipsa ioco sese recreent hoies, vr̃ & hic esse quædam æquabilis congressio, & dicẽdo & audiendo ea quę oportet, & vt oportet, differt aũt dicendo inter tales, aut audiendo tales, atq; patet & in his nimiũ & paꝝ. [Illiberale) Non libero hoie dignum, sed seruili, & scurrili. [Petulãs) Lasciuũ & scurrile & quod ab honestate discodit. [Flagitiosum) Sceleratũ, & sine aliqua consideratione & ingenio. [Obscœnũ) Turpe, obscœnũ est in verbis. [Alteꝝ) genus iocãdi, quod probatur si fiat moderate & cũ decoro. [Elegans) Ornatũ quadam elegãtia & modo dignũ hoie libero & eleganti, & elegãs opponitur illiberali. [Vrbanũ) Vrbanitas auctore Aristotele est quædã mediocritas in iocis & facetijs, cum.s.homines mutuis salibus se recreant & facetijs, in qbus nõ oportet, neq; decet quęconq; audire & dicere, sed tenere mediũ, vt decoꝝ seruetur. Qui tenet medium, dr̃ Vrbanus. Exuperant scurræ, importuni, inepti, q oino negligunt decoꝝ, magis parati ad risum mouendũ, quam quod honeste loquãtur. Qui vero neq; dicerẽt qdq̃ ridiculi, nec alios dicere paterentur, rustici duriq́. appellantur, & in ipsis cõgressionibus deficiunt. Rusticus inq̃t Aristoteles ad tales cõuersationes inutilis est, qppe cum ipse ne quidq̃ afferat salis, & cum afferũt alij, ęgre molesteq́. fert. Requies aũt & iocus in vita necessarij esse vñr. Licet hoc inq̃t videre tam in antiquis, quã in nouis comœdijs. Quibusdã.n.verboꝝ obscęnitas, quibusdam ẽt subintellectio ridiculum erat. Et cũ oẽs facetię sint de numero cõuicioꝝ latores legum apud antiquos plura ꝯuicia vetuere & facetias, Vnde ipse vrbanus sese hẽc debet in ipsis iocis, vt regula quædã & lex sibi ipsi, vt est ipsa prudentia quæ statuit omnem mediocritatẽ & formula, & sic nõ dicet ea quæ dicẽda nõ sunt, & respiciet ad ꝑsonas, quaꝝ habenda ratio est, quod scurræ negligũt, & multũ interest, inter illum q audit facetias, & q dicit & magna honestas req̃ritur in dicendo, & hæc oia suscipiunt gradus secundũ qualitatem personaꝝ & dignitatẽ. Cato.n.aut Catoni similis audiret aliqñ aliquod ridiculum, at nunq̃ ipse diceret. Cyrus apud Xenophontẽ dicit, Qui risum ꝯuiuis moliunt, neq; pp ipsorum lucrum, neq; pp audientium detrimentũ, neque ut noceant cuiq̃ prorsus vrbani & faceti iure noiantur. [Ingeniosum) nobili & ꝑstanti ingenio dignũ, quod opponitur flagitioso. [Facetũ) habens exultã quandã elegantiam nulli displicẽs, amęnũ & plenũ vrbanitatis qđ opponitur obscœno. [Quo gñe) Honesto iocãdi & facetiaꝝ. [Plautus noster) Italus poeta comicus cuius comœdiæ iocosæ sunt & facetæ. Vnde ab alijs discernebantur ob id, si qñ ambigeret an aliqua comœdia Plautina esset. [Antiqua co.) Liberi hois iocus differt à ioco seruili, vt apparet io ipsis comœdijs, in qbus inueniunt aliq ioci sine deformitate, aliq cũ turpitudine. & ꝑfecto dicẽda sunt ridicula, q̇ aliena sint, non modo à turpitudine, sed ẽt à suspicione turpitudinis. [Antiqua co.) Atticoꝝ plena erat iocis & facetijs. Vnde ẽt Attici Sales dñr, & attica Venus, & qdqd salem recipiebat Atticoꝝ erat. Pręcipui poetę comici apud græcos fuerũt Eupolis, Cratinus, & Aristophanes. [Socraticoꝝ) Eoꝝ q Socratẽ imitati sunt, vt fuerũt Plato & Xenophõ Socratis discipuli & eloquij suauitate & elegãtia ꝓpe similes. [A Catone sene) q dictus est Cẽsorinus & dicta nõnulloꝝ collegit, & literis mãdauit. Hoc idẽ fecit postea Plut. cuius apophthegmata adhuc extant, quę dñt dicta acutiorẽ sensum aliquẽ facetioremq́. ꝯtinentia. [Ingenui) Digni hoie ingenuo. [Illiberalis) Seruilis, q est cõtra ingenuũ. [Alter) ingenuus iocus [Si tpe) Cum tps exposcit. [Remisso) Relaxato à curis & læto.i. in relaxationi animi postq̃ rebus grauibus satisfactum est. [Homine) q habet humanitatem. Nam humanitas significat dexteritatem quandam beneuolentiamq́. apud oẽs homines. Ergo q non vult in humanus videri, aliqñ ad animi relaxationem iocari debet. Humanitas ẽt dr̃ eruditio institutioq́. i bonas artes, quas q sincere cupiunt, appetuntq́. (inquit Gellius) hi sunt vel maxime humanissimi. huius enim cura & disciplina & vniuersis animanti

mantibus vni homini data eſt, & iccirco humanitas appellata. [Alter) Illiberalis iocus non eſt dignus libero homine, ſi rei turpi, de qua ſermo habetur, obſcœnitas etiam verboꝝ adiungitur.

FRAN. MAT. *Petulans*

DVplex eſt iocandi &c.) Oſtendit quē iocum ſequi, quem vitare debemus. [Illiberale ſeruile) Quo q vtuntur Scurræ vrñ, de qbus ſuperius eſt dictum. [Petulās) Is eſt petolans q nimium laſciuus eſt, libidinoſus, & ad faſtidium audientiū indignationemq́. loquax, q nec mordacibus verbis, nec turpib᷒ parcit. Cic. in Saluſt. deſine bonos petulātiſſima inſectari lingua. [Flagitioſum) Pœna dignū & animaduerſione. Nā (quod Doo. placet) Flagitium more militari dr̃ res flagitione hoc eſt increpatione digna. Terent. in Eun. ah flagitium facinus. [Obſcœnū) Impudēs in verbis ab oſcis dictum. Quibus frequētiſſimus vſus fuit ſporcaꝝ libidinum. Vnde & impudētia verba appellantur obſcœna. Titinnius Oſce & Volſce fabulantur. Nā latine neſciunt, auctor Pōpeius Feſtus. [Alterum elegans) Flagitioſo opponitur, eſt.n. elegans quod reprehēſione, & vitio caret. [Vrbanum) Opponitur obſcœno. Nam nihil habet turpitudinis & ab vrbe dr̃. Ciuiū enim liberalea ſunt ioci, & ingenui magis q̃ ruſticoꝝ Vnde Iunen. ait. Salibus intra pomeria natis. [Ingenioſum) Contrariū eſt illiberabili. [Facetū) Petulanti. Nam facetus cauet ſemper ne ſit ineptus, & tpis & loci perſonarum rōnem habet, & facetus quidem dici putatur qm̄ facit verbia quod vult. Terent. in Eun. Facete, laute, lepide, & dicta, & prouerbia adagionesq́. qd᷒ ad rem agāt vocatæ facetis hominibus aſcribuntur. [Quo in genere vrbano) Eleganti faceto. Ideo aūt Plautum & veteres comicos ac Socraticos cōmemorat philoſophus, vt exempla colligere poſſimus eiuſmodi probatæ vrbanitatis. [Plautus noſter) latinus poeta. De quo Macr. ēt primo animaduerto duos qoos eloquētiſſimos antiqua ætas tulit. Comicum Plautū & oratorem Tullium, eos ambos ēt ad iocoꝝ venuſtatem ceteris præſtitiſſe. Plautus quidem ea re clarus fuit vt poſt mortem eius comœdiæ quæ incertæ ferebantur: Plautinæ tñ de iocoꝝ copia naſcerent. Horat. At nr̃i proaui plautinos, & numeros, & laudauere ſales. [Atticoꝝ antiqua comœdia) Qua pro Satyra vſi ſunt græci: Nā choros introducētes malus mores rephendebant bonos extollebāt, eā ſcripſerūt, Eupolis, Cratinus, Ariſtophanes, & alij nōnulli. De qbus Horat. in ſer. Eupolis atq; Cratinus Ariſtophanesq́. poetæ. Atq; alij quoꝝ comœdia priſca viroꝝ eſt, ſiq̄s erat dignus deſcribi, & malus, & fur qd mœchus foret, aut ſicarius aut alioq famoſus multa cū libertate notabāt. Sed antiqua dr̃ comœdia ad drīam nouæ, quā ſublata mordacitate, & eiectis choris, Apollodorus, Menāder, Epicharmus alijq́. permulti ſcriptitauerūt. [Sed etiā philoſophurum) Qoi à Socrate fluxerūt Xenophon Grilli filius, Aeſchines, Ariſtippus, Plat. Socr. ipſe nihil oino ſcripſiſſe tradit. In Platonis & Xenophōtis libris multa inueniunt urbane & facete dicta. [A ſene Catone) Hic ex facete dictis, q̃ colligit librū cōpoſuit & *apophthegmata* græco nomine appellauit, eſt aūt *apophthegma* ſnia breuis. *apophthegma* vero paucis multa cōplector. Proprie aūt rñſiones ſignificantia potiore, & acutiore iocandi parte. Nā & quod Cic. ait in lib de orat. lōge melius dixiſſe credi tur, q rñdet, q̃ is qui prior incepit. potuit.n. pmeditate venire ad dicēdum, rñdenti vero nullum fuit cogitandi ſpatium, & vt Cic. ait in epiſt. ad Cornelium, oīa qui facete acriter & breuiter locuti eſſent, ea pprio nomine dicta appellari voluerunt. Neuius aūt & cōplures alij dicteria vocauerunt. Plut. apud græcos librū edidit *apophthegmatas* qui eſt in manibus latinus iam factus. [Diſtinctio) Diſcretio drīa. [Ingenui) Qui ingenuos decet, & cū modeſtatione eſt. [Illiberalis) In quo ſcurrilitas eſt. [Alter) Qui neminē offendit, & ſeruilis nō eſt. [Tempore) Opportune nam cum opera reip. dāda eſt, eiq́. conſulendum, aut cū bellum gerendum eſt, tunc iocandū nullo pacto eſt, exigit item nuptiarum tempus iocos, qbus ſi incuria vtamur qñ de rebus publicis diſceptatur, merito inepti habeamur. [Remiſſo aio) Quieto & perturbationibus vacuo. [Alter) .ſ. ſcurrilis. Ne libero quidē .ſ. hoīe dignus eſt nā ſeruilis eſt, ſi & res turpis eſt, & obſcœnis, ac turpibus affertur verbis, pōt.n. res maxime turpis ſic verbis inuolui, vt turpis adeo nō appareat. Turpe eſſet meretricē dicere hoc q te gerere vellet fœminam nominaret, quæ quotidianis nuptijs delectatur.

Flagitiū. *Obſcœnū.* *Oſce.* *Volſce.* *Vrbanū.* *Facetum.* *Comœdia* *Apophthegma breuis eſt ſententia.*

ASCEN. DVplex oino &c.) Ponit duplex iocādi genus declaratq́. vtrūq;. Ordo eſt Oino eſt duplex genus iocandi, vnū illiberale .i. nō decēs liberos, & petulās .i. laſciuū, flagitioſum & obſcœnū. Alterum ſup. genus eſt elegās .i. venuſtum & exqſitū urbanū ingenioſum, & facetū. Quo gñe non modo .i. non ſolum Plautus noſter .i. latinus ſup. refertus eſt, & antiqua comœdia Atticoꝝ ſup. referta eſt, ſed ēt libri philoſophoꝝ Socraticoꝝ .i. Socratis doctrinā ſectantiū referti .i. repleti ſunt. Et multa ſunt multoꝝ dicta facete, vt ea quæ ſunt collecta à Catone ſene .i. priore ex liberis alioꝝ quæ dicta vocat ſup. græce. Apophthegmata .i. dicteria falſa. Igit faciliua eſt diſtinctio ioci ingenui .i. ingenuos decētis & illiberalis quo illiberales vtunt. Alter, ſup. iocus .ſ. prior hoc eſt ingenuus ſi ſit tpe .i. tēpeſtiue ac aio remiſſo .i. relaxato à curis, vel nō nimis circa ipm attento eſt dignus hoies .ſ. congruit dignitati hois. Alter .ſ. illiberalis ſi obſcœnitas verboꝝ adhibeē turpitudini rerum, ne libero quidem ſup. homine dignus eſt.

APOPHTHEGMA) Breue dictum, Latini ſcitum dixere.

DOCT. *interpr.*

ARGVMENTVM.

Et honeſti luſus modum eſſe quendam.

LVDENDI etiam eſt quidam modus retinēdus, vt ne nimis omnia profundamus, elatiq́. voluptate in aliq̄ turpitudinem dilabamur. ſuppeditant aūt & campus noſter, & ſtudia venandi honeſta exempla ludendi.

PETR. MARS.

LVDENDI etiam) Poſtq̄ dixit de ioco q eſt in verbis, docet qūo ludendū ſit, qm̄ ludus in factis eſt, cū .ſ. aliqd facimus exercitationis grā & relaxationis aioꝝ. Plat. in 4. de rep. ſic ait, pueri ſtatim à primis annis in honeſtis ludis aſſuefaciendi ſunt. Nā ſi minus decentibus aſſueſcant, nunq̄ probi viri euadere poterunt. [Modus) Menſura quædam & mediocritas, nō ſolum in iocis ſed etiam in ludis. [Profundamus) Imprudenter emittamus, & excedamus modū adhibita nimia ludendi profuſione. [Elati) Geſtiētes & exultantes nimia ludendi alacritate. [Dilabamur) pp imprudētiam & negligentiam incidamus non cōſiderantes decoꝝ. [Suppeditāt aūt) Dicit Cic. campū Martium pbuiſſe iuuenibus Rom. honeſta ludēdi exempla, & ipſa ſtudia venandi hoc idem præſtitiſſe, qm̄ in campo Martio celebrantur equiria .i. ludi ex curſibus equorū in honorem Martis, & exercitationes bellicæ ab ipſis pueris & adoleſcentibus. Vnde Marius in ſenectute auct. Plut. vt adhuc bello Parthico idoneus videret̃, cum ipſis iuuenibus in armis cāpeſtribus ſe exercebat pter decorū & irridebat̃, arma aūt campeſtria dicebārut hi ludi, q ſiebant in cāpo Martio, in qbus equi agebantur in gyrū & ſibi inuicē occurrēdo ludentes ibant, & in his ludis pueri armorū prçludia facientes, ad verū certamen ſe prçparabant. Plin. ait. Nō vt in pauimentis puerorū ue ludicris cāpeſtribus videmus breui lacinia millia paſſuū pluta ambulationis cōtinentem, ſed crebris forib᷒ inditis ad fallēdos occurſus redeundūq. in errores eoſdē. Exercitationū cāpeſtrium meminit ēt Suet. atq; Horat. dicens. Ludere q neſcit cāpeſtribus, abſtinet armis. Maximā partem ornamentorū vrbis inqt Strab. habet cāpus Martius pter locorū natiuā amœnitatē artis & ſolertiæ exornationes admittēs, cāpi.n. admirabilis magnitudo & currules pariter curſus, & alia equeſtria certamina expedita ſuppeditat, nec minus tā multis, pilā, circulū, palæſtrā exercitatione tractātibus. Dicit igitur Cicero eſſe honeſtū pueros ſt ſe exercere in his ludis campeſtribus, & iuuenes ēt in venatione, qm̄ turpitudine vacāt p ſe, ſi modus adhibeatur, vt ne qd nimis. [Suppeditāt) Subminiſtrāt, pbent. [Studia venādi) Ipſæ venationes, qbus aliqñ Plin. iunior delectabatur, afferēs ſemper ſtyllum & pugillares, & vt ſi manus vacuas, ſaltē plenas ceras reportaret, ſemper.n. alid meditabatur, & adnotabat experiebaturq́., vt ipſe ſcripſit, nō minus Mineruā quam Dianā errare in mōtibus. Plat. in 7. de Leg. agēs de ludis pueroꝝ ſic pcipit: Pueri poſt ſextū ætatis annū ad ſcientiā ſe conuertāt, & ad magiſtros equoꝝ, arcuū, teloꝝ, & fundæ deducantur. Gymnaſioꝝ, doctrinarumq́., publica ædificia i media vrbe ponātur, loca inſuper ampla, vbi iuuētus ad arcū & teloꝝ iactum inſtruatur exerceaturq́. .& poſt paulo agēs de venatione ſic ait, Sola ergo quadrupedū uenatio illa reſtat omnium optima, q̃ eqs, canibus, corporisq́. viribus agitur, tā quibuſcunq; diuina curæ eſt fortitudo, hi quadrupedes oēs curſu, vulneribus, telisq́. manu ppria venādo vincere debēt. Venatio q̇ meliores aios iuuenū facit laudator, quæ aūt cōtra, vituperatur in primis, hæc Plat. Achilles apud Papiniū pludia armoꝝ & venatus recēſens ſic ait, Quid nūc tibi plia dicam Syluāꝝ, & ſæuo uacuoa iam murmure ſaltus? Nunq̄ ille imbelles Oſſæa per auia lynces ſectari. aut timidos paſſus me cuſpide damas ſternere, ſed triſtes turbare cubilibus urſas, Fulmineosq́., ſues, & ſicubi maxima tigris, Aut ſeducta iugis fœtæ ſpelūca leænæ. & de gymnaſis ſic ait. Iam procul Oebalios in nubila condere diſcos. Et liqdam nuda

re palen,& ſpargere caſtus Ludus erat requieſq. mihi, nec maior in iſtis ſudor Apollineo quam fila ſonantia plectro Cũ quaterem, priſcoſq. virum mirarer honores.

FRAN. MAT. LVdendi et &c.) Qm̃ vt dictum eſt, iocari in verbis eſt, ludere in factis, de iocandi gñe, & modo dictũ eſt, nunc de ludo ꝑcipitur in quo hoc ſeruandum eſt non modo ſeruiles, & gladiatorios ludos vitemus, ſed vt liberales, & honeſtos comprimamus, ne ſi in illis nimiũ detineamur, ad irã fortaſſe quod ſolet frequẽter accidere, & aliquod turpe certamẽ deſcendamus. [Suppeditãt &c.) ludos oſtẽdit liberales in qbus verſari honeſte poterant. [Cãpus noſter) Martius in quo diuerſo certãdi gñe tirones exercebant & milites. Auctores Liuius, Tranqllus. Horat. Imberbis iuuenis, & adhuc cuſtode remoto Gaudet eqs canibus & aprici gramine cãpi. [Studia uenãdi) qbus mirifice delectati ſunt veteres. Honeſta.n.ſunt & veluti quoddã ad verã pugnã & hoſtilem ꝓludium Perſarum filij. vt ſcr. Xenophon in Cyri pædia ad uenationem educebantur, & hoc erat illoꝝ primum & ꝓcipuum ſtudiũ. Apud Græcos de venationib. ab Ariſtide ſcripti ſunt libri.

Campus Martius.

ASCEN. LVdẽdi &c.) Oſtendit quõ ludendum eſt, & eſt ordo. Eſt ẽt quidam modis ludendi retinendus.i.quædam moderatio in ludẽdo ſeruanda, vt.i.ver.gra.ne profundamus.i.dilapidemus & ꝓdigamus oia, & ne nos elati voluptate dilabamur in aliq̃ turpitudinem. Aũt pro ſed, & campus noſter.i. Martius & ſtudia venandi ſuppeditant.i.abunde ſubminiſtrant honeſta exempla ludendi.

ARGVMENTVM.

Animi delectatio ab honeſtis ſtudijs petenda corporis voluptas quia pecorina ſit, aut plane reijcienda, aut quam parciſſime adhibenda.

SED pertinet ad oẽm officij q̃ſtionem, ſemper in prõptu hr̃e, quantum natura hoĩs pecudibus, reliqſq. beſtijs antecedat. illæ.n.nihil ſentiũt, niſi voluptatẽ, ad eamq. feruntur omni impetu: hoĩs aũt mens diſcẽdo alitur, & cogitando ſemꝑ aliqd aut inquirit, aut agit, vidẽdiq;, & audiendi delectatione ducitur. quinetiã, ſi qs eſt paulo ad voluptates ꝓpẽſior, modo ne ſit ex pecudum gñe, (ſunt.n.quidã hoies non re, ſed nomine) ſed ſi qs eſt paulo erectior, quamuis voluptate capiat, occultat, & diſsimulat appetitũ voluptatis, ꝑꝑ verecũdiam. ex quo intelligitur, corporis voluptatem nõ ſatis eſſe dignam hoĩs præſtantia, eamq. contẽni, & reijci oportere, ſin ſit quiſpiam, q aliquid tribuat voluptati, diligenter ei tenendũ eſſe modum eius fruendæ. itaque victus, cultuſq. corporis ad valetudinẽ referantur, & ad vires, nõ ad voluptatem. Atque ẽt, ſi conſiderare volemus, q̃ ſit in natura excellentia, & dignitas; intelligemus, q̃ ſit turpe diffluere luxuria, & delicate, ac molliter viuere; quamq. honeſtum, parce, cõtinenter, ſeuere, ſobrieq;.

PETR. MARS. SED pertinet ad oẽm officij q̃ſtionem) Poſtq̃ de ludis Cic. diſſeruit, dat præceptũ quod ſeruandũ eſt, ſi in his rebus quæ ad decoꝝ pertinet officium inuenire volumus. [Semper).ſ.ante oculos hr̃e quantum natura hoĩs beſtijs antecellat, & ſic vt ipſa ꝓſtantia reqrit ſeruare decoꝝ, & cauere à voluptate, ne beluis efficiamur ſimiles, quæ rõnem non habent, ſed voluptate ducuntur, & ſic dat cautiones, quas obſeruare debemus circa voluptates, ne ipſis capiamur. [Ad oẽm q̃ſtionem) Cum quoquo modo quærimus, officiũ. [In prõptu) In mente & ante oculos. [Quantũ antecelat) Præſtãtior ſit. [Voluptatem) Iucunditatem quandã in cibo & coitu, ad quã trahuntur ab appetitu, qm̃ non hñt rõnem quæ appetitum comprimat. [Toto impetu) Omni conatu, nulla rõne obſtante, quam non habent, ſed hoies rõne præditi non debent ferri ad voluptatem toto impetu, ſed parere rõni, & in tanta humanæ naturæ præſtantiã excellentiaq. ſeruare decoꝝ. Alibi dicit in paradoxis, Illud arcte tenent, accurateq. defendũt, voluptatem eſſe ſummum bonum, quæ quidem vox pecudum vr̃ eſſe non hominum. [Hominis aũt mens) Poſita beluaꝝ natura, affert naturam hoĩs, & ea qbus humana mens paſcitur. [Diſcẽdo) qm̃ quanto magis diſcit, tanto magis ſe perficit, & nunq̃ ſatiatur, niſi oium rerum quæ ab intellectu humano ſciri poſſunt habeat notitiã, nã cupiditas ſciendi oibus innata eſt, alit lectio ingeniũ, inqt Sen. & ſtudio ſatigatum non ſine ſtudio reficit. in mentibus noſtris, inqt in j. Tuſc. diſputatione, in ea inſatiabilis cupiditas veri inuentẽdi. Hæc .n. pulchritudo in terris patriam illam, vt ait Theophraſtus, & auitã philoſophiam cognitionis cupiditate incẽſam excitauit. Magnus Alexander quãuis bellica gloria teneretur, & bellicæ laudis & imperij per totũ orbem ardore flagraret, tñ legendi cupidus erat, & Iliada Homeri quã rei familiaris viaticũ appellabat, Ariſt. interprete perdidicit, & eam ſemper cũ pugione ſub puluino, vt ſcripſit Mneſicrates tenere ſolitus erat, & ad Ariſt. ex Aſia inter ipſos armoꝝ ſtrepitus in hæc verba ſcripſit. Alexander Ariſtoteli felicitatẽ. Haud alius te recte factũ eſt, ꝙ ſpeculatiuas diſciplinas edidiſti, qua.n.in re iam nos ipſi ceteris ꝓcellemus, ſi ea qbus eruditi ſumus ſtudio cœperint eſſe oibus cõia? mallem.n.ſingulari diſciplina q̃ potentia ꝓſtare. [Alitur) Nutritur ipſa ſciẽtia. [Inquirit) Inueſtigat, contẽplatur, & aliqd agit. [Ducitur) Tenetur cupiditate audiendi aliqd, & vidẽdi, vt ſciat. [Quinetiam) inqt Cic. tñ abeſt vt voluptas digna ſit hoĩs præſtãtia, vt ẽt illi q ſunt ad voluptatem ꝓpenſi, modo ne in ipſis ratio proſtrata penitus ſit erubeſcãt dicere ſe voluptate teneri. ob qđ intelligitur voluptatẽ non conuenire hoi ingenuo, ſed repudiandam eſſe, cum rõni, humanæq. naturæ inimica ſit, qm̃ de ipſa non põt aliqs gloriari, immo ꝑꝑ turpitudinem ſe eſſe voluptati addictum diſſimulat, nec det voluptatẽ profiteri ob dedecus. Quidquam ne bonum eſt, inqt in paradoxis, quod non eum q poſſidet meliorem facit? Vt.n.eſt quiſquis maxime boni particeps, ita & laudabilis maxime. Neque eſt vllum bonum de quo non is q id habeat non poſſit gloriari. quid aũt eſt horum in voluptate? meliorem ne efficit aut laudabiliorem virum? an quiſq̃ in potiundis voluptatibus gloriando ſe & prædicatione effert? [Paulo ꝓpenſior) Magis inclinatus quam velit natura hominis non penitus corrupta. [Modo ne ſit ex pecudum gñe,) Solum ne nino ſit re ipſa brutum animal, abiecta omnino rõne, & nomine tñ homo, vt ſunt illi qui ad voluptates ruunt more pecudum, quibus nihil poteſt eſſe turpius. Vnde Epictetus philoſophus dicere ſolebat, duo eſſe vitia multo oium grauiſſima ac teterrima, intolerantiam, & incontinentiam, cum aut iniurias quæ ſunt ferendæ non toleramus neque ferimus, aut à quibus voluptatibus nos tenere debemus, non tenemus. Nomine pecoris venit omne animal, pecudes aũt ſunt animalia minuriora, vt capræ, oues, porci, & cetera id genus, ſed hæc vocabula cõfunduntur apud ſcriptores. [Sunt.n.) Probat id quod dixit de gñe pecudum. [Non re,) Non factis & rõne, ſed nomine tñ, qm̃ in omnibus actionibus pecudes viuunt. [Sed ſi quis eſt paolo erectior,) Non ita propẽſus demerſuſq. in voluptatem, quemadmodum ſunt pecudes, quas pronas in ventrem natura finxit ad corporis voluptatem. ſed ſi quis eſt paulo erectior.i.habens aliquem pudorem & non eſt omnino corruptus à voluptate, ſed vtitur aliquantulum rõne, hic inquam, non audebit ꝑꝑ pudorem profiteri ſe voluptatẽ amare, & illa capi, duciq;. [Quamuis capiatur,) Delectet. [Diſſimulat) Celat & negat ſe hr̃e voluptatis appetitum ꝑꝑ dedecus qm̃ timet reprehendi, ſi laudaret voluptatem beſtijs concedendam. Plato in eo dialogo, qui Philebus de bono hominis inſcribitur, ſic ait. Si quem voluptates maximas perſequentem aduertimus, vel ꝙ ridiculæ, vel quod obſcœnæ ſunt ipſi quidem erubeſcimus atq; celamus noctis tenebris, talia concedentes quaſi ſine diuini luminis io digna conſpectu, primum locum voluptati boues darent, & equi, bruta denique vniuerſa ex eo quod eius illecebris irretita ſunt, quibus complurimi fidem adhibentes nõ aliter q̃ augures auibus voluptates ad bene viuendum aptiſſimas arbitrantur, ferarumq. amores locupletiores teſtes afferunt, q̃ amores eorum qui in philoſophica muſa ratione vaticinantur. [Ex quo) Cum ita ſit, & propter hoc quia nemo habens aliquẽ pudorem audet palam voluptatis partes tueri. [Corporis) Dicit quoniam animi voluptates in percipiendis diſciplinis laudantur, & contemplatio maximas habet animi voluptates. [Sin ſit quiſpiam) Si eſt inquit aliquis qui velit aliqua ex parte probare voluptatem, & nõ penitus reijcere quod melius eſſet, teneat modum.i.menſuram eius voluptatis fruendæ, ne ad vetitum dilabatur. [Qui aliquid tribuat) Dicat aliqua ex parte voluptatẽ amandam, & in aliquo numero habendam. [Modum) Adhibendã eſſe moderationem, cum ipſa voluptate frui voluerit. [Fruẽdæ) Vti eſt gratia alteri9 rei frui nullius. Vnde vtimur aliqua re ob aliud, non per ſe, fruimur autem propter ſe, nõ ob aliud, qui vtitur aliqua re, ad id tendit, vt fruatur.i.vt voluptatem inde capiat. Vnde

vtimur

vtimur domo, libris, studio, industria, vt postea sequatur aliquod emolumētum, quo tanꝗ fine fruamur. fruimur aūt bonis, gloria, & sic frui est qescere, & non tendere vlterius, ac si peruenisses ad metā. Et ideo Mahaerbal, vt est apud Liuium, reprehendit Annibalem, quod sciat vincere, sed victoria vti nesciat, qa nō vlterius ire perrexit post pugnā Cannensem, sed ea victoria frui voluit, ac si iam puenisset ad finem, cuius grā ipsas alpes transcenderat. fungos est offm munus ue ago, vt fungor pretura. inde dicimus fungor vita, & defunctus morte. [Itaque) Praecipit qd circa voluptatem agendū sit. [Victus) Cibus & potus. [Cultus) Ornatus & vestitus. [Referātur ad valetudinē) Gratia bonæ valetudinis adhibeātur nō voluptatis, & ornamēta ideo debēt adhiberi, vt valeamus, non vt voluptate afficiamur. Vnde Plato improbat hoiem bis in die saturū fieri, & nunꝗ noctu solum iacere. Is cū in Siciliam nauigasset, mēsas Syracusas voluptati cōparatas dānauit, & suis scripsit se vidisse portētum in Sicilia, hoies bis in die comedētes tāta erat tēperantiæ cura apud antiquos. In 3. de rep. dicit: Syracusanā mensam multiplicemq. ferculorū apparatum nō laudabis, neque Corinthiā puellam amicā esse viris, q corpore egregie valituri sint. Et Diogenes Cynicus clamat sæpius, hoium vitam facile à deo dari, veru occultari illam quærētibus mulsum, vnguenta & his similia. Et Anacharsis Scytha dicebat, vitē tres vuas ferre, primā voluptatis, secūdam ebrietatis, tertiā mœroris. Apud Priscos Rom. mulieres vinū non bibebant. Et Romulus, vt scripsit Piso in Annalib. vocatus ad cœnam nō multum bibit, qa postridie negocium hēet. Dixerunt alij, Si istuc Romule oēs hoies faciant, vinū vilius erit. Respōdit, immo carum, si quantum quisq; volet, bibat. nanque ego bibi quantum volui. Panē & aquam, inqt Sen. natura desiderat, nemo ad hæc pauper est. Intra quæ q̄sque desiderium suū claudit, cum ipso Ioue de felicitate contendit, & magnæ diuitiæ sunt lege naturæ cōposita paupertas, & parabile est, quod natura desiderat, & nihil est tā mortiferum ingenijs quā luxuria. Plato in 3. de rep. sic ait, malæ ac turpis disciplinæ ciuitatis nullam maiorē potes coniecturam capere, quā iudicib⁹ ac medicis indigere, nō modo abiectos hoies, verum & eos q liberali disciplina educatos se esse gloriantur hoies medicis plurimū indigent ad distillationes, & spiritus interioris intumescētis impetū ob mollitiem atq; delitiam, & quē in victu supra dānauimus luxum. & in 7. de legib. sic pcipit. Omni rōne conandū est, ne pueritia in cantibus & saltationibus, noua vnꝗ audeat imitari ne ue vllus ad nouitatē pueros voluptatum blandimentis alliciat. Deliciæ difficiles morosos, iracūdos leui ex causa excitabiles iuuenū mores efficiunt, cōtra vero nimia seruitus abiectos, illiberales, & humana perosos reddit. & in epist. ad Dion. sic scribit: Sæpius detrimentū & dolorem affert voluptas, hebetudinē in aio & obliuionem, insipientiam, & petulantiam pariēs. [Atq; etiam) inqt Cic. si volumus cōsiderare quanta sit hois excellētia, intelligemus quam sit turpe & à suæ naturæ præstantia alienum luxuria diffluere, & ad voluptatem incūbere citra decoꝝ. [Excellentia) Præstantia. qm homo pp rationem & orationem longo quasi interuallo bestijs antecellit. [Dignitas) Quam natura hominibus tribuit, vt omnibus, animantibus præstet, quæ sensu tm mouentur, & ad voluptatem serūtur toto impetu. [Turpe) Desorme & incōueniens. [Diffluere) Labi & se non continere frænorōnis. diffluere est in diuersas partes fluere. [Luxuria) Nimia superfluitate in omni re, & potissimū venerea. [Delicate) nimio apparatu & delicioso. Ideo dicebat Horat. Persicos odi pues apparatus. Plato vt dicebā, mensas nimis delicatas improbauit, & ad Dionis ppinquos in hanc sniam scripsit. Quo cum venissem illa beata vita, quæ ferebat plenam Italicarū Syracusiarumq. mēsarū nullo modo mihi placuit, bis in die saturū fieri & cetera q̄ comitātur hanc vitā, in qua sapiēs nemo efficietur vnꝗ, moderatus vero multo minus. Quæ.n. natura tā mutabiliter temperari pōt? quo igitur iucunda vita potest esse, a qua absit prudētia, absit moderatio. [Molliter) Effœminate. [Parce) Frugaliter & cum parsimonia, & hoc cōtra luxuriā. [Continent) Adhibita ꝯtinētia & moderatione, & est ꝯtra delicias. [Seuere) grauiter & seueritate adhibita, qđ est ꝯtra vitā mollē. [Sobrie) sine luxu & ebrietate.

FRAN. MAT.

SEd ptinet) Hactenus Cic. pcepta dedit ad appetitus, corporis & animi coercēdos, idq. pmiscue fecit. Nunc de officijs disputat, quæ ad corporea duntaxat voluptatem coercendā ptinent, sed eā potissimum, q̄ in tactu & gestu est. Qui sensus cū brutis animalibus nobis maxime cōes sunt, nam si nimis illis indulgemus similes bellujs sumus, quæ nihil sentiūt nisi voluptaté. Arist. Seruiles bestialesq. tactū gustūq. appellat, caueamus, itaq; ne Philoxeno similes habeamur, q cum gustu gauderet lōgius sibi quā ciconiæ guttur fieri optauit qđ philosophus fer. Cūq. homines à belluarum natura rōne segregētur, cuius vt alibi ait Cic. prima est hoi cum deo societas in oi officio spectare debemus qd nos deceat, qd hominis qd belluarum proprium. [Quæstionem, disputationem.) Antecedat, superior sit excellat. [Illæ, nihil sentiūt &c.) Bestia rōne carent qbus sensus dominantur ideoq. pcipites ad voluptatem feruntur quā coercere non possunt. Nā virtus ois animi propria est. Cuius partes duæ sunt rōnalis & irrationalis; hæc in vegetatiuā & sensitiuam diuiditur. Vegetatiua oino expers rōnis est. Sensitiua oium quidem affectoum appetens est, sed cū rōni paret. Nam & errans regitur & iacens erigitur. At vero rōnalis pars in prudentiam scinditur, Scientiam, Intelligētiam, Sapientiam. Prudentia, est de his rebus quæ aliter esse pñt, in qbus consilium & electio locum hñt, electio in hoibus tm est non in deo qm oia scit & nulla ambiguitate impeditur. In bellujs qa rōne carent. Est aūt electio cū multis propositis cōmodis maximū eligitur, & ex malis multis minus malum. In omni actione dominatur prudētia, & ad actiuam vitā spectat. Quicqd enim vel priuata vel publica to re agimus excellēter & cū omni laude ad oē a prudentia, & alijs virtutibus quę illi copulatæ sunt descēdit, differt à scientia, intelligētia & sapiētia quæ de his sunt quæ aliter esse nō possunt. Sciētia de principijs oō tractat. Sed his cogitatio discurrit, vt si cognitio iā esse summum bonū. Quid sit aut vbi sit inqratur. Intelligentia principioꝝ est circa quæ versantur vt si quæratur an sit summū bonum. Sapiētia vtrunque cōplectitur & de principijs, ac de his quæ e principijs manāt iudicat ac discurrit, & hæc tres ad cōpletiuam pertinent vitā. Hæc oia Cic. paucis attingit hoc loco. Hominis aūt &c. Tangit scientiā qua mens hois perficitur. [Cogitando) Innuitur intelligentia, q̄ circa principia versatur. [Agit) Per prudentiā vt cum quærit q̄spiā an sit aliqd, primum cogitat an sit; postq̄ cognouit esse inqrit qd sit; postq̄ & esse, & qd sit cognouit, aliqd secundum illod addit qđ cogitatur. [Vidēdi) Per se. [Audiēdi) Ab alio. [Quinetiā &c.) Non solū inqt probi & bene à natura instituti, in omni actione quantum natura hois e bellujs distat spectare debent, sed eos ēt q voluptati dediti sunt, cauere conuenit, ne ita illis sint dediti vt ex gñe censeantur brutoꝝ. quæ natura prona ac veluti obedientia finxit, vt Sallustius ait. Ex quo præscribere vi voluptosis hominibus, ne in voluptatem penitus sint effusi, vt nihil aliud agant & cogitēt. Nam vt inqt Iuuenalis, Voluptatis cōmendat rarior vsus. [Paulo) Supra modū & supra quam homo esse soleat. [Modo) tantūmodo. [Sunt.n. &c.) Dixerat caueat modo ne sit in gñe pecudum hoc est brutoꝝ. Et qa occurere potuisset quispiam. Si homo est, quo in gñe pecudum potest esse? ideo subiungit esse quosdam hoies non moribus sed numine, habent.n. hois nomen & figuram. Vita aūt, & operationibus parum distant à bellujs, quales legimus fuisse multos gulæ, desidiæ, & rebus venereis penitus deditos, vt Sardanapalū de quo Trogus ait, vir muliere corruptior. [Sed si qs) Vehemens probatio est hoiem à pecudibus distare. Nam quāuis homo aliqs sobrius non sit, sobrietatem tñ laudat. Quāuis impudicus continentiam tñ laudat. Quisqs denique vitio cuipiā est deditus illi vitio contrariam virtutē pbat. In quo vim suā natura patefacit, cum cogat ea homini laudare, q̄ ipse non seqtur. [Paulo erectior) Vt non oino sit voluptatibus deditus, ad id aūt respicit quod dixerat ex pecudum gñe quæ pronæ sunt, & in terram aspiciunt. Cum homo sublimi sit ore vt cœlestia nō terrena cogitet atq; intueat, vnde & ἄνθρωπος à Græcis dr ἀπὸ τοῦ ἀναθρεῖν. Et Ouid. ait: Sanctius his animal mētisq. capacius altæ, Natus homo est. Idem: Pronaq. cū spectent animalia cetera terrā: Os homini sublime dedit cœlumq. videre Iussit, & erectus ad sidera tollere vultus. [Occultat &c.) Quāuis continēs non sit, dat tñ operam vt continēs credatur esse, idq. facit timore ignominiæ. [Propter verecundiā) Quā αἰδῶ Græci vocāt. & [illegible] diffiniūt [illegible]. [Ex quo itelligit &c.) ꝯcludit ostendens voluptatem corporis dignam libero hoie nō esse, quam tñ vehementissime libro de finibus, & in Catone maiore insectatur. [Sin sit q̄spiam &c.) Quia dixerat si qs est q sit ad voluptatem propensior, caueat modo ne sit ex pecudum gñe, ideo præcepti illius asperitatem nunc lenit, & si qs, inqt, aliqd tribuit voluptati quam non oino reijciendam censes, is tñ in ea modū teneat, & qui tenendus modus sit statim subijcit. Temperans ut etiam philosophi concedunt uoluptate frui potest. Sed triplici conditione seruata; primum ne valetudini obsit, quod accidit p [illegible]. Deinde contra honestatem voluptas sit, & cōem vtilitatem, tertio ne facultatem excedit, ut cum luxuriose nimium viuimus. Caueat ergo qui uoluptatē penitus non respuit, primū ne sit gulosus: Secūdo ne impudicus, tertio ne delicatus nimiū & mollis. [Tenendum) .i. sciat. [Modum) Mensuram ne supra mo-

Margin notes: Tactus. Gustus. Irrationalis. Vegetatiua. Sensitiua. Rōnalis. Prudētia. Scientia. Intelligētia. Sapiētia. Homo à Græcis quomodo dicatur. Verecundia.

dam voloptatis,fit. (Victus) Quantũ ad potum & cibum ne fit πολυφάγος. (Cultus) Ne nimis eleganter,& sumptuose vestiat,ne scito nimis vtatur ornatu.(Ad valetudinẽ) Ad victũ respicit. Qui nisi moderatus fuerit varios morbos generat. Et vt Cornelius scribit,prodest sano homini nullum cibi genus fugere, quo populus vtatur. Semperq. cauendũ est ne in secunda valetudine aduersę pſidia consumantur. (Ad vires) Hoc ad cultũ refertur ne fit supra facultatẽ. (Atque ẽt si considerare volumus &c.) Nihil in natura est turpitudinis,nihil quod non maxime dignũ sit, hoc q spectat,turpe esse intelligit, & pter virtutẽ ad quam natura nos ducit,deffluere,hoc est dissolui eneruariq. luxuria (Parce) singula singulis opponunt,Parce ad delicate refert. (Cõtinere) ad molliter. (Seuere) ne excedam⁹ in voluptate (Sobrie) ne deficiamus.

Modus in natura.

ASCEN. SEd pertinet &c.) Ostendit quo officium,quod a decoro manat inuenitur. Ordo aũt est. Sed pertinet ad oẽm quõnem.i. inquisitionem officij hẽre semper in promptu, quãtum natura hois antecedat pecudibus & reliq̃ bestijs. Enim pro q̃a illæ.s.pecudes & reliquę bestię nihil sentiunt nisi uoluptatem, & ferũtur .i.impelluntur ad eam.s.voluptatem toto impetu. Autem pro sed,mens hois aliter discendo. Aut inquirit semper,aut aliquid cogitando,& ducitur delectatione videndi & audiendi. Quinetiam.i.insuper si quis est propensior.i.procliuior, & pronior siue inclinatior paulo.i.modico sup. quam decet ad voluptates eaueat modo,ne sit ex gñe pecudum.i.ne fiat similis pecudis,se totum voluptatibus dedendo. Quidam enim sunt homines nõ re, q̃a non vtuntur rõne, sed nomine. Sed si quis est erectior.i.elatior & magnificentior paulo.i.modico quam alij,quãuis talis capiatur.i.irrideatur & illaqueatur,voluptate tñ supp. occultat,& dissimulat appetitum voluptatis pp verecundiam. Ex quo.i.ex qua naturali verecundia intelligitur volupẽtatẽ corporis non esse satis dignam præstantia hoie, & eam oportere cõtemni & reijci. Sin.i.sed si sit aliquis q tribuat voluptati aliqd, talis sup. sciat, modum.i.moderationem & mensuram eius.s.voluptatis fruendæ esse tuendum ei diligenter. Itaque.i.& ita victus & cultus.i. vestitus corporis referantur.i.ordinentur ad ualetudinem supp. bonam.i sanitatem,& ad vires non ad uoluptatem. Atque etiã si nos uolumus considerare,quæ excellentis & dignitas sit in natura hois,nos intelligemus quam turpe sit diffluere luxuria, & uiuere delicate ac molliter,q; pro &. sup. intelligemus quã.i.quantum honestum sup. sit uiuere parce,continenter,seuere & sobrie.

A R G V M E N T V M.

Animaduerte lector ordinem: primum ostendit quid decorum: secundũ naturam cum pecoribus communem: deinde quid secundum hominum præstãtiam: deinceps quid deceat vniuscuiusque personam, vel à natura tributã, vel casu impositam, vel iudicio assumptam.

INTELLIGENDVM est ẽt, duabus quasi nos à natura indutos esse personis: quarum vna est cõis, ex eo quod oẽs participes sumus rõnis, pſtantiæq. eius, qua antecellimus bestijs, à qua oẽ honestum, decorumq. trahitur, & ex qua ratio inueniendi officij exquiritur: Altera aũt, quæ proprie singulis est attributa. vt enim in corporibus magnæ dissimilitudines sunt: (alios enim videmus velocitate ad cursum, alios viribus ad luctandũ valere; itemq. in formis,alijs dignitatẽ inesse, in alijs venustatem) sic & in animis existunt ẽt maiores varietates. erat in L. Crasso,& in L. Philippo multus lepos,maior etiã,magisq. de industria in C.Cæsare L.filio. at ijsdem tpibus in M.Scauro, & in Marco Druso adolescente singularis seueritas,in C. Lælio multa hilaritas, in eius familiari Scipione ambitio maior,vita tristior. De Græcis aũt,dulcem,& facetũ,festiuiq. sermonis,atque in omni oratione simulatorẽ, quem εἴρωνα Græci nominauerũt,Socratem accepimus, contra, Pythagorã,& Periclem summam auctoritatẽ consecutos sine vlla hilaritate.callidum Annibalem ex Pœnorum,ex nostris ducibus Q.Maximũ accepimus facile celare, tacere,dissimulare,insidiari,præripere hostiũ consilia. In quo gñe Græci Themistoclem Atheniensem,& Pheræũ Iasonem ceteris anteponunt. In primisq. versutum, & callidũ factum Solonis: q quo & tutior vita eius esset,& plus aliquãto reip. prodesset,furere se simulauit. Sunt his alij multũ dispares,simplices,& aperti,q nihil ex occulto, nihil ex insidijs agendum putant,veritatis cultores, fraudis inimici: itemq. alij,q quiduis perpetiantur, cuiuis deseruiant,dũ quod velint,consequantur: vt Syllã,& M.Crassum videbamus. quo in gñe versutissimum,& patientissimũ Lacedæmonium Lysandrum accepimus; contraq. Callicratidam, q præfectus classis proximus post Lysandrũ fuit. Itemq. in sermonibus alium quidẽ videmus, q̃uis pꝑotens sit, efficere vt vnus de multis esse videatur. quod in Catulo,& in patre,& in filio,itemq. & in Q.Mutio Mãcino vidimus. audiui & ex maioribus natu,hoc idẽ fuisse in P.Scipione Nasica; cõtraq. patrem eius illum,q Tib.Gracchi conatus pditos vindicauit, nullam comitatẽ habuisse sermonis; ne Xenocratem quidẽ seuerissimũ philosophorum, ob eamq. rẽ ipsam magnum, clarumq. fuisse. Innumerabiles aliæ dissimilitudines sunt naturæ, morumq;, minime tñ vituperandorum. Admodum aũt tuẽda sunt sua cuique nõ vitiosa,sed tñ propria, quò facilius decorũ illud,quod quærimus, retineatur. sic.n. est faciendum,vt contra naturã vniuersam nihil cõtendamus; ea tñ conseruata,propriam naturã sequamur; vt,ẽt si sint alia grauiora,atq; meliora,tñ nos studia nr̃a naturæ regula metiamur. neq; o. attinet naturæ repugnare,nec quicq̃ sequi,quod assequi nequeas. ex quo magis emergit, quale sit decorũ illud: ideo,q̃a nihil decet inuita (vt aiũt) Minerua.i.aduersante,& repugnante natura. oĩno,si quicq̃ est decorum,nihil est pfecto magis,quã æquabilitas vniuersæ vitæ,tũ singularum actionum: quam cõseruare nõ possis,si aliorum naturam imiteris,omittas tuã. vt enim sermone eo debemus vti,q notus est nobis,ne,vt quidam, græca verba inculcãtes iure optimo irrideamur: sic in actiones,oẽmq. vitam nullam discrepantiam cõferre debemus. atq; hæc dr̃ia naturarum tantam habet vim,vt nõnunq̃ mortem sibi ipsi consciscere debeat,alius in eadem caussa non debeat. num.n. alia in caussa M.Cato fuit,alia ceteri,qui se in Africa Cæsari tradiderunt. Atqui ceteris forsitan vitio datum esset,si se interemissent, ppea q eorum vita lenior,& mores fuerant faciliores: Catoni aũt, cum incredibilem tribuisset natura grauitatem; eamq. ipse perpetua constantia roborasset; semperq. in proposito,susceptoq. consilio permansisset; moriendum potius, q̃ tyranni vultus aspiciẽdus fuit. q̃ multa passus est Vlysses in illo errore diuturno, cum & mulieribus (si Circe, & Calypso mulieres appellandæ sunt) inseruiret, & in omni sermone omnibus affabilem se esse vellet: domi vero,& iam contumelia seruorum,ancillarumq. pertulit,ut ad id aliquando quod cupiebat,perueniret. at Aiax, quo animo traditur,millies oppetere mortem, q̃ illa perpeti, maluisset. quæ contemplantes expendere oportebit, qd quisque habeat sui; eaq. moderari, nec velle experiri, q̃ se aliena deceant. id enim maxime quenque decet, quod est cuiusque suum maxime. suum igitur quisque noscat ingenium, acremq. se & vitiorum, & bonorum suorum iudicem præbeat: ne scenici plus, q̃ nos, videantur hr̃e prudentiæ. illi enim non optimas,sed sibi accõmodatissimas

mas fabulas eligunt. qui voce freti sunt, Epigonos, Medeamq́., q gestu, Menalippam, Clytæmnestram: semp Rutilius, quē ego memini, Antiopam, non sępe Aesopus Aiacem. ergo histrio hoc videbit in scena, quod non videbit sapiēs in vita? Ad quas igitur res aptissimi erimus, in ijs potissimū elaborabimus. sin aliqñ necessitas non ad ea detruserit, q̄ nostri ingenij nō erunt: ois adhibēda erit cura, meditatio, diligētia, vt ea si non decore, at quāminimū indecore facere possimus: nec tā est enitendum, vt bona, quæ nobis data sunt, sequamur, q̄ vt vitia fugiamus.

PETR. MARS.

INTELLIGENDVM est) Vt magis cernatur & eluceat uis decori, ponit duas qualitates & cōditiones siue dispositiones, qbus à natura ꝓditi sumus, vt ostēdat in vtraq; seruandū esse decoꝝ, prima psona cōis est oibus hoibus. qua.s.oēs sumua hoies rōne & oṙone ornati. In hac persona illud generale decoꝝ seruari debet, nihilq́. agendum, quod huic psonæ non conueniat. i. hois præstantiæ & excellentiæ. Altera est particularis, qm̄ qsque suas habet dispositiones, & proprias qualitates in qbus particulare decoꝝ seruandū est, nihilq́. a statu suę naturæ & qualitate, cōditione ue discedendū. (Etiam) Præterea q̄ dicta sunt, scire ēt debemus nos hr̄e quasi duas psonas. (Quasi) dixit qm̄ non dī in hoc proprie persona, sed qualitas & dispositio. (Personis) Qualitatibus & dispositionibus. Persona est qualitas, quæ hoiem ab huic distinguit, dr̄ persona a personādo a qua personati deoominatur, q tali indumento tegunt faciem. Natura igitur induit nos quasi qbusdam personis. i. dissimilitudinibus & diuersis qualitatibus, qm̄ in ipsis hoībus magna est dissimilitudo qualitatū & morum. (Indutos) Adopertos. capitia ēt velamē indumentum dr̄. Vnde Bassus ait. Illud indumentū oris. i. persona qua caput & oa tegitur & induitur. Et qa hoc est per translationem, ideo dicit quasi indutos. natura. n. qbusdam quasi personis nos induit, cum diuersas qualitates imponit. (Quaꝝ) Personatum & conditionum. (Cōmunis est) Omnibus. i. hominibus (Ea eo) ꝓp id, quia oēs habemus rōnem, & illa oēs participamus. (Qua præstantia belluis antecellimus) Ratione .s. & oratione. (A qua) Præstantia. (Trahitur decorum) Ducitur id quod decet qm̄ nihil agendum, quod hois præstantiam dedeceat, & à qua exquiritur ratio officij. qm̄ oia officia huic præstantiæ accōmodari debent, vt generale illud decorum seruetur. (Ratio) Via & modua qm̄ inquirimus qd hois excellentiam deceat, & id facimus quod illi conuenit, & hoc est officium atque decoꝝ. (Altera) psona particularis & singulis attributa. qm̄ diuersæ sunt hoium qualitates. (Vt enim) Probat à dissimilitudine corpoꝝ, & formarū, animorum varietates. (Dignitatem) Pulchritudinem virilem. (Venustatem) Pulchritudinem muliebrem, & habentem gratiā. (Maiores) Quàm sint ipsoꝝ corporum. (Erat in L. Crasso) Affert exempla ipsaꝝ varietatum, in qbus si quisque decoꝝ suum seruat, laudem meretur. seruabit aūt, si id faciet, ad quod natura aptus est, contra cuius institutionem non debemus niti. qm̄ decorum seruari non potest. erat summa grauitas, inqt in Bruto, in L. Crasso erat cum grauitate iunctus facetiarum & vrbanitatis oratorius non scurrilis lepos, Latine loquendi accurata, & sine molestia diligēs elegantia in L. Philippo summa libertas, in oṙone multæ facetiæ, satis creber in repertiēdis, solutus in explicandis sentētijs. (Lepos) Iucunditas & suauitas in oṙone cū gratia. (Magis de industria) Dedita opera affectatus. (In C. Cæsare,) hic est Cæsar orator, de quo alibi. C. Cæsar Lucij filius & superioribus & æqualibus suis oibus ꝓstitit, oratorq́. fuit minime qdē vehemēs, sed nemo vnq̄ vrbanitate, nemo lepore, nemo suauitate cōditior. (At) Sed. (Iisdem tpibus) qbus supradicti claruerūt. (In M. Scauro) Ecce dissimilitudines aioꝝ, & morum, erat inqt alibi, in Scauri oṙone sapientis hoia & recti grauitas summa, & naturalis quædam inerat auctoritas, non vt causas, sed vt testimonium dicere putares. De seueritate Scauri sic scribit Valerius M. Scaurus lumen ac decus patriæ, cū apud Athesim fluuiū impetu Cimbroꝝ Romani equites pulsi, deserto consule Catulo pauidi vrbem repeterent filio suo illius cōsternationis & fugæ participi misit, q diceret, se libentius in acie eius interfecti ossibus occursuꝝ, quam ipsum tā deformis fugæ reum visuꝝ. itaq; monebat, vt siquid verecundiæ hr̄et, conspectum patria à quo degenerauerat, vitaret, quo nūcio accepto iuuenis dolore potius mortē sibi cōsciuit. (Singularis) ꝑcipua grauitas & seueritas. M. Drusus, inquit alibi, C. filius, q in Tribunatu, C. Gracchum collegam iteꝝ tribunū interfecit, vir & oṙone grauis & auctoritate, eiq. ꝓxime adiūctus, C. Drusus frater fuit. (In C. Lælio) Alia moꝝ dissimilitudo, hilaritas est quędā significatio lætitiæ, contraria seueritati atq; tristitiæ. (Scipione) Æmiliano, q fuit Lælij amicus. (Ambitio) honoris cupiditas. (Tristior) Sine hilaritate, vt videi seuerus & plenus auctoritatis in honoribus petēdis & vitijs coercendis, fuit. n. optimus senator. (De græcis aūt) Postq̄ de Romanis exēpla posuit, trāsit ad græcos, & affert Socr. q fuit dulcis & facetus & in oi oṙone simulator. (Dulcem) Suauē in oṙone. (Facetum) habentē facetias & excultam quandā vrbanitatem & elegantiā in loquēdo. (Festiui) Iucūdi & vrbani, quem εἴρωνα. i. dissimulatorē appellabāt. Fictio est vti genus, & diuiditur in duas species, simulationē, & dissimulationē. Veritas est quædā mediocritas pertinēs ad eum, q de se vera loqtur, & q eam habet, dr̄ verus hō, seu veridicus, seu grauis, q ea sibi inesse dicit, quæ insunt, & neq; maiora neq; minora, & potius se flectere debet ad dissimulationē, si est à veritate discedendū, quam ad ostētationem, qm̄ extenuationes modestissimæ sunt, & maxime apud multitudinē. Arrogans siue ostētator ea quæ nō insunt sibi fingit, aut maiora quā insint, & sic statim est mēdax, & mendaciū est res ꝑniciosissima. Et Cic. dicit nihil esse turpius vanitate. Ostētator, inqt Cyrus apud Xenophontē, nomen mihi vr̄ esse ꝓp eos positum, q simulant se esse ditiores quā sint, & fortiores, & q pollicentur ea se facturos, quę nequeūt presertim cum manifestū sit ab his fieri accipiēdi aliqd ac lucrādi gratia. Mētitur ille q scit se dicere mendaciū, & dicit, vt noceat, Mendaciū dicimus, cū decipimus, & alios & nos ipsos, putātes dicere veꝝ, vt si diceremus mare desiccatū esse, credentes forte ex relatu alicuius ita esse. & ideo prudētis est nō dicere mēdaciū, boni aūt viri est non mentiri, & mendacium dicimus aliqñ ad vtilitatem alterius, vt faciunt medici curantes ægrotos, adhibentes. n. potiones insuaues sed salubres, vt ægrotus hauriat, suaues esse dīc & haustu faciles. Vnde dicit Plato in 3. de Rep. Mendaciū concedendū esse medicis, alijs vero minime. Vanus ille est, q mendacium dicit, siue mentitur delectationis gratia, nō vt noceat, inqt Arist. Gel. dicit, Vani dīr mendaces inidi, & leuia inaniaq. pro grauibus & veris astutissime cōponētes. Dissimulator est arrogāti siue ostētatori contrarius, qa aut negat quæ sibi insunt, aut minora facit. Arrogans si gloriæ causa aliqd sibi arrogat, nō multum vituperandus est, sed gratia lucri, qa rem vilē appetit, & dissimulator rei manifestæ ac paruæ, vilis est malitiosus. Dissimulator rei ꝑclaræ ipso malitioso laudabilior est. Ad dissimulatorea inqt Arist. dissimulātes sua, elegātiores esse vīr. nō. n. lucri causa id agunt, sed vt fugiant timiditatē & iactantiam, maxime aūt hi negant ea quæ sunt præclara, vt Socr. faciebat. Socrates. n. sectabatur opinionē de ideis, ut opinatus fuerat Pythagoras; quā opinionē Plato postea dilatauit, & Arist. labefactare conatus est, & ipse Socr. erat fons philosophiæ, quā primus inter homines collocauit de bonis malisq́. disputans, tñ dicebat se vnū duntaxat scire, q nihil sciret, & sese opposuit sophistis, q omnia se scire ꝓfitebant, & sua dissimulatione alios eludebat, & εἰρωνεία qua utebatur nil aliud erat, nisi illusio. Fab. ait lib. 9. Socr. dictus est εἴρων. i. agens imperitum, & admirator aliorum tanq̄ sapientem. Socr. apud Plat. in Theæt. sic ait. Nullam ea istis beatis & pulchris disciplinis profiteor. velim tñ mihi alias adesse, veꝝ semper nihil scire me dico, præter exiguam quandam amandi disciplinam. Trasymachus apud eundem in 1. de Rep. sic rñdet Socrati. Hæc illa solita est Socratis εἰρωνεία, verum hæc ego cognoui atque prædixi, quod tu rñdere qdem nolles, sed εἰρωνεία potius vteris, & denique oia faceres potius, quam interroganti cuiq̄ responderes. cui Socrates, quō rñdere is possit q neque sciat, neq; scire se prædicet? (Contra) Ea alia. (Periclem) Pericles Xantippi filius inqt Cic. alibi, primus adhibuit doctrinam, quæ q̄q̄ tunc nulla erat, tñ ab Anaxagora physico eruditus exercitationem mentis à reconditis abstrusisq́. rebus ad causas forenses, populares q́. facile traduxerat, huius suauitate in primis exhilaratę sunt Athenæ, huius vbertatem & copiam admiratæ eiusdem vim dicēdi terroremq́. timuerunt, de quo Eupolis scripsit, cum delectatione aculeos ēt relinquebat in animis eorum, à quibus esset auditus, de quo alter comicus ait. Tonabat fulgurabat, perturbabat oia denique. Comici, inqt Plut. dixerunt Periclem cum concionaretur, coruscationes effundere, ciere tonitrua, horrendū in lingua fulmen gerere. Agarissa mater Periclis Pisistrati filios &! tyrannidem generoso aīo expulit, leges ēt tulit, optimeq́. remp. tēperauit. visa est per quietem parere leonem, & paucis post diebus Periclem peperit, specie qdem corporis haud indecora, capite vero oblōgo, nec ceteris partibus respondēti, ex quo oēs fere

eius statuæ velabunt casside. [Callidum Annibalē) Tunc de im-
peratoribus exercituū varia ponit exempla. Annibal callidissi-
mus fuit & solertissimus in re militari, crudelis & pfidus. [Ex no
stris) Romanis. [Q. Fabiū Max.) hic est Q. Fabius Max. de quo su
pra. q Annibalē cunctando fregit, & eius dolos magna prudētia
diluluit. Vnde vidēs Annibal astus suos a Fabio deprehēdi, dixit,
& Romani suū Annibalem hñt. [Facile celare) Hę sunt partes cal
liditatis. callidi dñr astuti, & quorū mens vsu cōcalluit. Cyrus di-
cit apud Xenophontē, exercitus imperatorē oportet esse insidia
torē, dissimulatorē, dolosum, deceptorē, furem, raptorē, & omni
in re hostibus pualere. [Dissimulare) Nō ostendere qd agere uel
lēt. [Præripere cōsilia) Prouidere qd hostes consulrent, facturiq.
sint, & sic eorū consilijs obuiā ire, & nō permittere ut id exequā
tur, qd' cogitāt. Fabius cū esset dictator, præripiebat cōsilia Anni
balis, & ipm impediebat. [In quo gñe) Calliditatis. s. Themisto-
cles Atheniēsis q Neocli filius fuit, callide Persas vicit ad Salami
nē, vt dictum est, celeriter, inqt Probus Aemilius, quæ opus erāt,
reperiebat. [Themistocles) Neq; minus in rebus gerēdis prom-
ptus, quā excogitādis erat, & de instātibus, ut ait Thucydides, ve
rissime iudicabat, & de futuris clarissime cōijciebat, quo factum
est, vt breui tpe illustraretur. Et Xerses inter angustias Salaminij
freti victus est, magis cōsilio Themistoclis, quā armis græciæ qm̄
naues barbarorū pp multitudinem nō poterāt explicari. Pheræ
oppidū Thessaliæ possessum à tyrānis, quorū è numero fuit hic
Iason vir callidissimus, cuius filia fuit Thebe vxor Alexādri Phe
ręi, vt auctor est Plut. in Pelopida. Strabo agēs de Thessalia dicit,
Pheras in sublimi q̄ꝗ fastigio collocatas tyranni funditus extin
xerūt. [Versutum) Callidū & astutum, nam versuti dñr illi, quo-
rū mens celeriter vertitur. [Factū Solonis) Laertius in vita Solo
nis ita scribit. Est ipsius Solonis factū celeberrimum, cū de Sala-
mine inter Athenienses & Megarenses capitaliter dimicaretur,
multisq. cladibus acceptis capitale apud Atheniēses esse cœpisset
siqs legem de vindicandi insula ferre auderet, solicitus Solon ne
vel tacēdo parum reip. cōsuleret, vel consulēdo sibi noceret, subi
tā dementiam simulat, cuius venia nō dicturus modo prohibita,
sed facturus erat. deformis habitu, more vecordi in publicū euo-
lat, factoq. cōcursu hominum, quo magis consilū dissimularet, inso
litis sibi versibus p præconem suadere populo cœpit, quod vete-
batur, oiumq. ita aios cepit, vt aduersus Megarenses bellum ex-
tēplo decernerent, insulaq. Atheniēsium deuictis hostibus fieret.
[Quo) Vt. [Tutior) Securior. qm̄ capitale erat de eo bello geren
do verbū facere cum Megarēsibus pro insula Salamine. [Prodes-
set reip.) Atheniensium, quā ipse legibus formauerat, & pspicie-
bat Atheniēses fore huius belli victores. [Furere) Insanire, vt sua
dere posset bellū Atheniēsibus sine capitis discrimine, qd' callido
eius cōsilio effecit. ἐπιτάφιον Solonis tale fuit, Mors mea ne careat
lacrymis, linquamus amicis Mœrorē, vt celebrēt funera cū gemi
tu. [Sūt his) Supradictis q celabant cōsilia, dissimulabāt, insidia-
bant & affert dissimilitudines eoꝝ, q simplices, & apti fuerūt sine
aliqua dissimulatiōe. [Dispares) Dissimiles. [Simplices) sine frau
de, & simulatione. [Cultores) Amatores. [Itēq. alij) Alias affert
dissimilitudines eorū, q oia patiebantur, oibus inseruiebant, oēs
prensabāt, & affectabant pter decorum, ut id qd' cupiebant asse-
querent, vt fuerūt Sylla, & Crassus ex nr̄is, & Lysander Lacedæ-
monius ex græcis. Plut. de natura & moribus Syllæ sic scribit. Syl
lā in exercendis salibus natura studiosum fuisse dñt, vt ab ineūte
ætate plurima cū ignominia sodalitia cum mimis atq; ridiculis
petulanter habuerit, postea vero q̄ in reꝶ oium dominatu cōsti-
tutus est, e scena spectaculisq. impudētissimos cogens inter po-
tandū quotidianis dicacitatibus certabat. [Et M Crassum) Accu
satus fuit Crassus, auctore Plut. qd' cum Licinia Vestali incestū
cōmisisset, quæ facile iudicio liberata est. Erat huic mulieri subur
banū egregie ornatum, qd' cum exiguo pcio ad se trahere Cras
sus cptaret, humilius colere mulierē, eiq. quoad poterat, gratifi-
cari cœpit, q nō antea ceptum erga Liciniam coleum omisit, quā
te ꝯcupita potitus esset. [Lysandrum) Lysander, Callicratidi cō
paratus, inqt Plut. versutus iudicabat & callidus, q res bellicas
varijs tractans modis ipsam quoq; iustitiam utilitate amplifica-
bat, alioqui cōmodis, vt honestate vtens, & vera mendacis nō na
tura pstantiora existimans, vtriusq; precium atq; honorē necessi
tate definiebat, quiq; Herculis progeniē sine fallacijs bellum ge-
rere iudicabāt, irriderī iubebat, quo. n. leonis pellis nō attinge-
ret, insuēdam esse volpinā dicebat. [Cōtraq. Callicratidē) Calli-
cratides pfectus classis Lacedęmonioꝶ post Lysandrum, cum pe
cuniam non hrēt, ut fecerat prius Lysander, ire ad Cyrum Persa
rum regem coactus est, ad qd' ipse ineptissimus erat, q generoso
animo præditus oēm ex græcis in græcos cladem honestiorem
existimabat, quam barbaris adolari, & eoꝶ fores adire, q præter
magnā vim auri nullum bonum habebāt. Lysander prius in con
uiuio apud Cyrū adulationibus pecuniā impetrauerat, quam ad
bellū nauale optabat, sed Callicra. pro Spartana dignitate aios
gerebat. Vnde auditus à rege semel, cū iteꝶ rogasset admitti &
repulsam habuisset, discessit malēs seruata dignitate Spartana ca
rere pecunijs, quā pter decoꝶ animi sui inuicti & excelsi barbaro
regi adulari. [Itemq. in sermonibus) Affert nūc dissimilitudines,
q̄ sunt in hoium sermonibus, qbus quotidie vtimur. [Præpotēs)
Valde potēs & princeps ciuitatis. [Vnus de multis) Ex plebe, ut
fuerūt Catuli pater & filius, qui sic in cōgressionibus & sermoni
bus versabātur, vt plebeij viderērur, q̄uis potuissent vti fasto, uti
vt fuit Q. Mutius Numātinus, & Scipio Nasica, cuius pater adeo
seuerus fuerat, vt nullā comitatē sermonis habuerit, & sic appa-
ret dissimilitudo maxima iter patrē & filiū Catulus pater, vt scri
bit in oratore, summa quadā vitæ comitate, & facili natura, & in
correpta quadā integritate pditus latini sermonis fuit, filius ēt
comitatē sermonis habuit, sed inter oratores minime adnumera
tus. Catul. inqt enucleate & polite dixit. [Hoc idē) Hāc sermo-
nis comitatē. [Cōtra patrē eius) Scipio. Nasicā. s. quo auctore Ty
berius gracchus interfectus est, cū cōsul Mutius Scæuola cessare
videretur, cēsebāt. n. patres cōscripti conuocari in ædem Fidei, vt
ꝯsul rēp. armis tueret ꝑpe oppressam à Graccho trib. pl rā ꝑfu-
sis largitionibus & spe ꝓposita populo corrupto, vt palā dictaret,
interēpto senatu oia per plebem agi oportere. Scæuola ꝯsul ne-
gauit se qdq̄ vi acturū. Tunc Scipio Nasica, qm̄, inqt, consul dū iu
ris ordinē seqtur, id agit, vt cum oibus legibus Rom imperiū coe
ruat, egomet priuatus volūtati vestræ me offero ducem, & sic op
pressus est Gracchus, ob qd' Nasica magna populi inuidiā in se cō
citauit & odiū, quod vt declinaret, in Asiā a senatu oblegatus est,
& ibi vita functus. huius seueri hois & rigidi filius comis fuit in
sermonibus & vita facili. [Vindicauit) Vltus est. [Conatus perdi
tos) Audaciā detestabilē & perditione dignā, qm̄ aura populi eue
ctus rēp. cogitabat opprimere. Nullā eo affabilitatē adeo seuerus
erat & grauis. [Necnō Xenocratem) Xenocrates Agathonis fi-
lius, & Plato. auditor fuit, cui in Siciliā nauigāti comitem se præ
buit, crassioris fuit ingenij & hebetioris, quē cū Plato Arist. con
ferret, calcaribus egere dicebat, Arist. fręno, pp ingenij celeritatē
grauitate summa fuit Xenocrat. ab ipsa natura pditus. semp. n. vul
tu seuero & habitu serio pdurabat. Xenocratē adolescentē Chal
cedonium, inqt Plu. adhuc sup. Plato. philosophiæ instituta capes
sentē, cū reliqua vita nimis austeꝶ tum tristē semper in vultu gra
uitatē præ se ferentē sæpe Plato monere solebat vt gratijs sacrifi
caret, illud significās, vt quantū naturæ defectus & acerbitas de-
meret, tm̄ industria, diligētia, & gratia, comitatis elegātia cōcilia
ret. Cū Xenocrates rigidus & seuerus qddā amœnum ꝓtulisset,
ridētibus cōdiscipulis & mirātibus Plato dixit, qd miramini nō-
ne inter carduos & vrticas lilia plerūq; & rosas nasci cernitis? cū
Dionysius tyrānus diceret Platoni, caput tibi aliqs auferet, Xe-
nocrat. suū ostēdēs, nullus, inqt id prius quā illud abscindere po-
terit. paratus. n. erat ad mortē pro suo pceptore. gloriæ & famæ
cōtēptor fuit. [Ob eā rem) Grauitatem & seueritatē. [Magnū)
magnæ auctoritatis semel cum Laide meretrice dormiuit, à qua
nullis illecebris potuit corrōpi. vnde illa dixit, se nō cū hoie, sed
marmorea statua iacuisse. [Claꝶ) Alti nois & famę. [Minime vi-
tuperādoꝶ) Qm̄ ita est ipsoꝶ natura, quā seq debemus. [Admodū
aūt) inqt Cic. vt magis decoꝶ seruetur, qsq; debet amplecti suam
naturā, modo ne vitiosa sit, tūc. n. emēdanda esset. [Admodū) Val
de. [Toēda) Defendēda. [Sua) ꝓpria. i. ꝓprij mores, & id ad qd na
tura ꝓpēsa, modo vacet vitio. Nā si à natura inclinationē habe-
mus ad furta, rapinas, homicidia, nō debemus in hoc seq naturā,
sed prauitatē rōne corrigere. [Sed tm̄) solū ꝓpria & nō imitari na
turā alioꝶ sine decoro. [Quo) Vt. [Naturā vniuersam) Cōem o-
mnibus, qua. s. habemus rōnem & orōnem, & hæc est cōis natu-
ra, est ēt & propria, vt de personis dictum est. [Nihil contenda-
mus) Nil conemur efficere, quod ab hois præstantia sit alienum.
[Ea natura) Vniuersa & cōi. [Propria) Vt. s. id agamus idq. prosi
ceamur, ad quod ꝓpria natura nos inclinat, quamuis alia maio-
ra sint & pstantiora, ad quæ forte non sumus apti repugnante na
tura, vt siqs vellet philosophari, & à tali pfessione natura eius es
set aliena, debet se in his potius ad quæ aptus est exercere, quā in
philosophia, in qua decoꝶ seruare non poterit suum repugnāte
natura. [Grauiora) Maioris dignitatis & pōderis. [Meliora) Me
lioris fructus & virtutis. [Metiamur) cōsideremus, & prudēter in
dicemus, ad qd propria natura nos impellat, & sic contineamus
nos intra fines, quos ꝓpria natura pscribit. [Studia) Inclinatio-
nes, voluntates, ac dispositiones. [Neq;. n.) naturæ in j. Tuscula-
na. dispu-

na.diſputationũ dicit.Bene.n.illo Græcoꝝ prouerbio pcipitur,
Quã qſq; norit artem,in hac ſe exerceat.Et alibi dicit: Nil aliud
eſt more gigantũ pugnare cum dijs,niſi repugnare naturæ.Vnde
Hora.pcipit:Tu nihil inuita dices facies ue Minerua.&Sen.dicit
Male reſpõdent coacta ingenia,reluctãte natura irritus eſt labor.
Plat.in 4.de rep.ſic ait:Quenque ciuẽ ad vnũ id opus duntaxat
ad qđ natura eſt aptus ducere decet.& in 7.Nulla vero animæ
violenta ſtabilis eſt diſciplina, pueros non tanq̃ coactos ſeq, ſed
quaſi ludẽtes in diſciplinis enutrias,vt magis ad qđ quiſq; natu-
ra ſit aptus poſſis agnoſcere.[Neque atti.)Neq; cõuenit.[Neq;
qdq̃)i.aliqd ſequi quod non potes conſequi repugnãte natura.
[Ex quo) Ob hoc quod dictũ eſt,vt nihil fiat reluctante natura.
[Emergit)Apparet quod ſit illud decoꝝ,de quo loqmur.[Nihil
de.)Nihil põt fieri cum decoro & laude.[Et aiunt)Vt eſt in pro-
uerbio,vt nihil tentetur cõtra naturam.Adagium eſt de acri iudi
cio Mineruæ ſuffragium,& illi oppoſitum ſuccẽſuit & decreuit.
[Omnino ſi quidq̃ eſt deco.)Certe inqt ſi aliqd hoiem decet,ni
hil eſt quod eũ magis deceat quã vacuitas perturbationum,qđ
pſtat ipſa temperãtia,de qua nunc agitur;cõſeruat.n.prudẽtiã &
mẽtem,vt dictũ eſt.[Aequabilitas)Cõſentientes & minime inter
ſe diſcrepãtes actiones.æquabilitas eſt idẽ quod æqualitas,& ſic
æqualis & æquabilis.Æquabilitas vitæ dr̃,in qua nulla eſt ptur-
bationum uarietas & diſcrepãtia in tota vita,ſed ẽt in ſingulis a-
ctionibus ſeruãda eſt,vt nihil in ipſis diſcrepet,ſed oĩa fiant docẽ
te rõne.ſi volumus alienã imitari naturam,nõ poterimus æqua-
bilitatem tenere,qm̃ actiones inter ſe nõ bene cõuenient.[Quam
æquabilitatẽ non poteris ſeruare,inqt,ſi volueris a tuo ingenio,
& natura diſcedere,& imitari naturã alioꝝ & mores,& probat
hoc a ſimili.[Vt qdam)ſ.faciunt in ſermone quotidiano,q vo-
lunt Græca verba inculcare,& male pronunciant,dimittentes
proprium ſermonẽ,quo poſſumus vti oẽs cum decoro,& ita lo-
qui vt nõ irrideamur.hoc idẽ notauit poſtea Iuue.dicẽs,Cum ſit
turpe magis noſtris neſcire Latine,& oĩa Græce,& cõcumbunt
Græce,& hoc ſermone pauẽt,hoc irã effundunt,hoc gaudia.[In
actiones)Singulas.ſ.[Oẽmq.vitam)Vniuerſam vitam,nihil de-
bemus facere qđ diſcrepet.Et inqt Cic.hanc diſſimilitudinẽ na-
turaꝝ tantam hẽre vim,vt aliqñ quis mortem ſibi afferre debeat,
ne aliqd alienũ a natura ſua patiatur,& affert exemplũ M.Cato.
q ſe apud Vticã interemit,ne tyrannidẽ Cæſaris pateretur,& il-
lius nullus aſpiceret. Cic.ſecutus dogma Stoicoꝝ laudat mor-
tem Catonis ſeueri,grauis,atq; pfecti Stoici.Nã Stoici rigida di
ſciplina formati mortẽ paratam habebãt,& ea tanq̃ telo expedi-
tiſſimo aduerſus hoſtes vtebãtur.Sed ex ſñia Peripateticoꝝ vitu
perãdus eſt,timidusq.potius appellandus quã fortis,cũ ſibi mor
tẽ conſciuerit,vt aliqd incõmodum vitaret.attulit.n.damnũ pa-
triæ interficiendo ciuẽ optimum,q patriæ auxilio eſſe potuiſſet,
& illã tyranno ſeruientẽ aſſerere.Ariſt.ait mortẽ ſibi afferre ob
fugiendã paupertatem,aut amorem,aut aliqd moleſti,nõ fortis
eſt hoīs ſed potius timidi.eſt.n.hoīs mollis & ignaui laborioſa fu
gere,atq; non qa res eſt honeſta appetit mortẽ,ſed qa malum fu-
git.Vnde Martia.ẽt dicit amico ſuo:Quod magni Thraſeæ con-
ſummatiq.Catonis Dogmata ſic ſequeris,ſaluus vt eſſe velis,Pe
ctore nec nudo ſtrictos incurris in enſes,Quod feciſſe velim te
Deciane,facis.Nolo viꝝ facili redimit q ſanguine famã,Hũc vo
lo laudari q ſine morte põt.Et diuus Auguſtinus hãc mortẽ vitu
perat,& Lucretiã.[Tantã habet vim)Tm̃ põt ad decoꝝ præſtan
dum.[Nõnunq̃)Aliqñ,vrgente aliquo caſu,ſed hoc,vt dixit,non
laudatur.Cato.n.fecit iniuriã patriæ,& fuit iniuſtus.qa viꝝ opti
mũ interemit.[Nõ enim)Alia in cauſa,non plus peccauerat M.
Cato pmanens in Africa,quã ceteri Romani,ſed oẽs erant in ea
dẽ cauſa & Cæſaris hoſtes.Cato poſt victoriã Cæſaris in Theſſa
lia & fugã Põpeij,in Africam cum Scipione Põpeij ſocero naui-
gauit,vt vires attritas repararet,ſed cũ poſt mortem Põpeij,Cęſa
rẽ in Africa victorẽ cognouit,ne in illius poteſtatẽ veniret.aut
ne illius vultũ aſpiceret,apud Vticam 48.ſuæ ætatis anno conſtã
ti pectore,vt perfectũ Stoicum decebat,mortẽ ſibi conſciuit.qua
audita Cæſar vicem ſuam,& illius doluit,quod tm̃ virum amiſiſ
ſet.voluiſſet.n.Cęſar pro ſua clemẽtia Romæ ſeruare Catonem.
Vnde dixit,Inuidio morti Catonis,qm̃ ipſe gloriæ inuidit meæ.
[Atqui)Certe fuiſſent iure reprehenſi alij Romani,q illic erant,
ſi ſe interfeciſſent,qm̃ non ſeruaſſent decoꝝ,cum vita eoꝝ eſſet
facilior ſeueritate Catonis & grauitate.[Ceteris) Qui nõ habe
bant tantã grauitatem.Vnde poterant cũ decoro tradere ſe Cæ-
ſari.M.Cato nõ poterat,vt concedamus hoc Cic.ꝓpenſo in lau
dẽ Catonis magni,in primis & pclari ciuis,& in Stoicoꝝ diſcipli
na perfectiſſimi.Seneca ẽt Stoicę profeſſionis & ipſe laudat mor
tẽ Catonis dicens.Catoni ſuam felicitatem cõtigiſſe conſenſus
hoium fatebitur.Et alibi,Ille vir magnus eſt q mortem ſibi non
tm̃ imperauit,ſed inuenit.[Lenior) Non ita grauis,vt erat uita
Catonis,& mores nõ erant ita ſeueri,ſed faciliores,& cõtra de-
coꝝ feciſſent,ſi ſe interemiſſent.Lenis.n.natura & facilis id non
patitur,nec cũ decoro pręſtare poteſt.Catoni,q dictus eſt poſtea
Vticẽſis,& hic eſt Cato iunior ad drĩam Catonis ſenioris,q ſcri
pſit origenes,& vtriuſque vitã literis mandauit Plutarchus.Ca-
to ſenior Tuſculanus fuit.Romani auctore Plutarcho cum in
quo multarũ rerum vſus ac experientia eſſet,Catonem nomina
bant.Cato ſenior moriens hoc diſticho notatus eſt.Porcius hic
mordax,glaucis ſubrufus ocellis,Interiẽs Erebo ſedes nõ cõpe-
rit vllas.Ab hoc Catone iunior Cato,de quo hic agit,originẽ ha
bebat,cuius ſeriẽ literis mãdauit Gellius in noctib.Atticis.Cato
em̃ ſenior,auct.Plut.Saloniũ reliqt nepotem ſuũ,ex filio Cato-
ne defuncto.Salonius cũ eſſet impator mortẽ obiuit,eius filius
Marcus cõſularem dignitatẽ adminiſtrauit,& Catonis Vticẽſis
auus fuit.[Cõſtantis) Perſeuerãtia in ipſa virtute.In orõne pro
L.Muræna ſic Catonẽ alloqtur.Finxit ẽt te ipſa natura ad hone
ſtatẽ,grauitatem,tẽperantiam,magnitudinẽ animi,iuſtitiam,ad
omneis deniq; virtutes magnũ hoiem,& excelſum.[Quam mul
ta paſſus eſt Vlyſſes)Affert exẽplũ de externis,in qbus fuit ſum-
ma morũ diſſimilitudo.Nã Vlyſſes diſſimulãdo multa paſſus eſt,
vt id qđ cogitabat,perficeret,quod nõ feciſſet Aiax Telamonius
vir animi concitati & magni ſine aliqua ſimulatione,aut diſſimu-
latione.[Quàm multa) Plurimas calamitates ptulit forti aio.
[Diuturno errore)Qm̃ errauit p 10.an.poſt euerſum Iliũ,& mu
lieribus aliqñ ſeruiuit.[Si Circe & Calypſo) q.d.ſunt potius ap
pellandæ deæ quam mulieres,qm̃ filiæ numinis dicebãtur.Circe
fuit filia Solis,Calypſo Atlantis,q̃ inſulam Ogygiam tenuit,ad
quam diuertit Vlyſſes.Sed has pſonas Homerus finxit in laudẽ
Vlyſſis,quẽ pro ſapienti viro accepit,q q̃uis incidat in voluptatẽ
tñ ſapiẽtia ſæpius euadit,vt de Aenea & Didone finxit Virg. Vo
luit Homerus oſtẽdere qd pręſtare poſſet vir ſapiẽtiſſimus,qualẽ
ipſe appellat Vlyſſem,quẽ naufragũ in alga maris demerſum fo-
uet Nauſicaa filia Alcinoi regis Phæacũ.qm̃ ſapientia in ipſis ca
lamitatibus vnicũ eſt pſidium,& non patitur ſapientiã perire.Vñ
Ariſt.dicebat,Eruditionẽ inter pſpera eſſe ornamentũ,inter ad-
uerſa refugiũ.Et Bias filio in Ægyptũ pficiſcẽti,rogãtiq.patrẽ,
qdnã agendo maxime ſibi gratũ faceret,ſi viaticũ,inqt,ad ſene-
ctutẽ cõpares;virtutẽ nimirum intelligẽs.[Domi vero)Poſtq̃ re
uerſus eſt domũ diſſimulato habitu,nõ.n.agnoſcebatur,cũ eſſet
in habitu mẽdici.Vnde paſſus eſt cõtumelias ab ancillis & ſeruis,
eũ nõ agnoſcẽtibus,qđ nõ feciſſet Aiax.[Vt ad id qđ cupiebat)
interficere pcos Penelopes vxoris ſuæ pudiciſſimæ.Venerũt (vt
canit Homerus in Odyſſea)Ithacã Samij,Zacynthij,Dulichij no
biles viri petentes vxorẽ Pelopopen;dicentes mortuum eſſe iã
Vlyſſem,inter quos erant nonnulli Ithacenſes.procoꝝ noĩa fue
rũt,Demoptolemus,Antinous,Amphinomus,Agelaus,Elatus,
Euriades Piſandrus,Dexippus,Polybus,Damaſtorides,Theno-
rides,Eurymachus filius Polybi,Amphimedus,Eurydamas,Vlyſ
ſes domũ reuerſus oẽs pcos perdidit,auxilio Telemachi & Eu-
mæi ſubulci,& alios ſagittis,alios enſe ꝯfecit.[Quo aio) Quam
forti & excelſo ſine aliqua diſſimulatione,ita.n.illius ferebat na
tura.[Millies oppetere)Millies voluiſſet mori,quã illa pati quę
paſſus eſt Vlyſſes.[Quæ) Diuerſas naturas & diſſimilia ingenia
pſiderãtes [Expẽdere)Aio põderare,& intueri diligẽtius.Iuue-
nalis:Expẽde Annibalem.[Quid habet ſui)q̃ ſit ſua natura,& ad
qd aptus ſit,vt in eo ſeruet decoꝝ.[Eaq; moderari) Cum modo
menſuraq.tractare,ne modũ excedentes pdamus decoꝝ.Vnde
nõ modo illa quæ naturę noſtræ apta nõ ſunt,moderatione adhi
bita tractare debemus,ſed ẽt quæ noſtra ſunt,vt neqd nimis.Vt
ſiqs eſſet optimus muſicus & ad id natura aptiſſimus,tñ eſſet ni-
mius & pfuſus in cantu,modumq.excederet,profecto decoꝝ
non ſeruaret.[Aliena) accõmodata naturis alioꝝ.[Id.n.decet)
id põt cum decoro præſtare,quod naturæ ſuæ conuenit.[Quod
eſt ſuũ)Propriũ.i.tunc quiſq; ſeruat decoꝝ cum ea facit,ad quæ
natura eſt aptus.[Suũ igitur)Cũ hoc ita ſit,vt id maxime deceat
qđ eſt cuiuſq; ſuum proprium,quiſq; ingenium cognoſcat ſuum
& naturã,qua duce poſtea operetur,ſi vult ſeruare decoꝝ.Vnde
delphicũ illud epigramma monebat,vt ſe qſq; cognoſceret.So-
crates apud Plato.in eo dialogo,q primus Alcibiades de vita ho
minis inſcribit,ſic ait,ſeipſum cognoſcere prudẽtiã eſſe concedi
mus,ſi aũt nec nos ipſi cognoſceremus,nec prudẽtes eſſemus,poſ
ſumus ne noſtra ſiue bona,ſiue mala cognoſcere?& ſi noſtra igno-
rauimus,nec ea quæ noſtroꝝ ſunt intelligemus.[Acrẽ) Subtilẽ,
acutũ,atq; diligẽtẽ.[Bonorum)Quæ natura ſibi tributa ſunt,&
cognoſcat ẽt ſua vitia,& bonis quæ inſunt vtatur,reijciatq.cõtra

tia.[Ne scenici)Histriones & mimi,q versantur in scena,& agūt
fabulas subeuntes aliorum personas in decoro, q tñ sunt vilissi-
mi hoies. Plato in 7. de Leg. loqnens de histrionibus sic pcipit
Huius gratia cognoscenda sunt,ne pp ignorantiā ridiculum ali-
quod agatur,aut dicatur,cū minime oporteat.Seruis igitur & pe-
regrinis precio cōducti talia imitentur,studiū vero nullum adhi-
beatur,nec adeo liber sit ciuis, seu vir, seu mulier, q discere ipsa
cernat,sed noua semp de his appareat imitatio,atq; ad risum spe-
ctantes ludi,q comœdiæ vocabulo appellantur, rōne ac lege di-
spositi sint.& de tragœdis sic ait.Nolite credere facile,a nobis ad
mitti vt scenas in foro cōstituatis,& clamosos cōducatis histrio-
nes,q altius quā nos exclamēt,atq; ita ad liberos nostros,ad vxo
res,ad turbā oēm,de eisdē rebus,eademq. nos , sed cōtraria sæpe
cōcione mimi.insaniremus.n.& nos oino & ciuitas ois, si anteq̃
magistratus viderint,quæ composuistis , & dicenda ad populum
iudicauerint admitteremini . Nunc igitur ò viri molliū musarū
alūni,istos cātus vestros,cū nostris apud principes cōparabimus,
si quæ dñt,eadem aut meliora nostris videbūtur , chorum vobis
dabimus.[Illi.n.)Ratio quare scenici sunt prudētes vt seruent de
corum.qm eligūt fabulas non optimas,sed accōmodatas ad ipso
rum naturam.[Epigonos) Tragœdiā.Epigoni.n.tragœdia est Eu
ripidis de Thebaꝝ expugnatione,direptioneq. ,& expulsione ci
uiū,in qua re solet esse tumultus & clamor, ita inscripta pp epi-
gonos populus,q vt Strabo testatur,eiecerūt Thebanos in Til-
phossam,q est in ora Bœotiæ coegerūt fugere,& Thebæ captæ ac
direptæ sunt. Talis igitur tragœdia bona latera & magnā vocem
reqrebat,vt clamores hostium Thebanorumq. , & trepidatio in
ipsa vrbis captiuitate & direptione repræsentarētur . Tragœdiā
ēt de Medea scripsit Euripides.[Qui gestu)Freti sunt.qm in Me
nalippa & Clytēnestra tragœdijs reqrebantur gestus, vt vtraque
mulier bene referri posset . Menalippa.n.pgnans ad Metabū de-
portata est,& in vinculis peperit Bœotū filium . Vnde opus erat
hoc gestu effingere.Accius poeta Menalippā tragœdiam scripsit,
cuius est hic versiculus . Bœotū speciosa Menalippa in Dij tegia
peperit. Nā aliqui putāt delatam fuisse ad Diū.Euripides scripsit
de Clytæmnestra tragœdiā vxore Agamēnonis, quam interfecit
Orestes filius in vltionē patris,& ipsa Clytemnestra arrepta secu
ri,Agamēnonem inter epulas interfecit,qđ gestu decoro effingā
dū erat,& id pstat,is solum q gestu valet.[Rutilius)Scenicus fuit
ætate Cic.& Æsopus.[Antiopā) Tragœdiā de Antiopa filia Ny-
ctei & vxore Lyci regis Thebanoꝝ,a quo repudiata in maximis
fuit calamitatibus.Vnde Persius,Sunt quos verrucosa moret An
tiopa,ærūnis cor luctificabile fulta . Inde cū erraret p syluas , à
Ioue in satyꝝ verso,cōpressa est,& peperit Zetū & Amphionē ,
q cū adoleuissent,Lycū in matris vltionē interfecerūt,& Dircen
tauro indomito distrahendā alligarūt. Vnde demutata est in fon
tē sui nois.Dirce.n.fons est in agro Thebano . Papinius in The-
baide:Cū fluxit in subitos regina lacus.[Aiacē) Tragœdiā de Aia
ce furēte.nā superatus in iudicio & petitione armoꝝ ab Vlysse,
in furorē versus est,& acceptis loris,discurrebat p syluas, mina-
baturq. iudicibus,q arma Achillis,Vlyssi adiudicassent, & verbe
rās arbores,& aīalia iudices verberare arbitrabatur,& semp hor
rēda voce clamabat.Sed cū resciisset ea quæ p insaniā fecerat,pu-
dore affectus gladio incubuit,opus erat igitur magno clamore ,
vt furētis Aiacis clamores referri possent , qđ cō Æsopus tragi-
cus histrio,cuius luxuriosam patinā,& filiq epotas Margaritas vo
ratasq. dānauit antiquitas,nō multū voce lateribusq. valēs pstā
re nō poterat,& ideo nō sæpe Aiacē egit.[Hoc) Eligere id ad qđ
est aptus.[Histrio)q est homo vilissimus, nititur tñ seruare deco
rū, quāto magis debet niti sapiēs in tota vita cū Romani ludos
scenicos primū celebrare vellēt,auctore Liuio.ludiones ex Etru
ria euocauerint,& qa hister tusco verbo ludio vocabatur, nomen
histrionibus inditū est.Pōpeius ait histriones dictos , qm primū
ex histria venerint.[Nō videbit) q.d.multo magis videre debet,
vt id eligat,ad qđ est aptus & nil agat,qđ nō deceat.[Potissimū
maxime,qm possumus ēt elaborare in alijs.[Elaborabimus) dili
gēter labores nostros cōferemus in his rebus exercēdis, ad quas
erimus aptissimi,sed si aliqn necessitas nos ad ea impulerit, q nō
sunt nobis apta,curādū erit,quoad eius fieri poterit, vt q̃ mini-
me indecore fiāt.[Detruserit,)Vt cōpulerit ad ea,ad quæ nō eri-
mus apti.[Bona)q̃ insunt nobis natura .i.bonas dispositiones &
aptitudines ad res aliquas agēdas.[Vitia)q̃ ēt insunt naturaliter,
male.s.inclinationes,quas vitare debem⁹.& cōtra ipsas niti duce
rōne,q̃ oia emēdat cū sana est.Philosophus in 2.Eth.sic ait,Cōsi-
derare oportet & ad q̃ nos sumus ppēsiores.Nā alij ad alia sum⁹
nā faciles & pclines,atq; nosipsos ad cōtraria oportet retrahere.
lōga nāq; delinquēdo secedētes,ad ipsum tādē mediū accedemus.

INtelligendum &c.) De officijs pcepit hucusq; prudētiæ,quę
cōia oibus sunt,in quibus gñale inest decoꝝ,nunc de officijs
pcipit, quæ sua sunt cuiusq; psonæ propria, in qbus speciale
decoꝝ situ esse intelligimus , ad quod ptinet in omni actione, &
sermone deligere,quod suæ cuiusq; naturæ cōueniat,vt tñ hois;
& pprietate seruata,hoc est ne à rōne discedat,nō debet.n.a sua
specie induiduū dissentire. Et pprium hois est cum rōne agere,
& hoc gñaliter oēs decet. Sed agere rursus cum rōne sm cuiusq;
naturā particulariter singulos decet . Cū ergo consideramus qd
homini cōueniat,gñale est,cum qd huic homini,speciale est. Id-
eoq. ait duabus nos psonis indutos esse, qm considerari in hoie
debet persona speciei , hoc est qd oēs hoies generaliter deceat ,
& psona induidui,hoc est qd singulis secūdum eoꝝ naturam cō
ueniat . Nec qoidq̃ obstat quod superios cum decorū diffiniret
sic ait: Eius descriptio duplex est.Nam & gñale quoddā intelligi
mus quod in omni honestate versat , & alteꝝ huic gñi subiectū,
tūc.n.locutus est de decoro vt inest honesto vniuersali,& partib⁹
eius singulis, nūc de eodem loqtur, vt inest gñaliter hominis, &
particulariter singulis hoībus. [Duabus psonis)Duabus condi-
tionibus,& pprietatibus,altera oibus conuenit hoibus,vt ratio;
oēs.n.sunt participes rōnis , & hac re excellūt bestijs , quæ sunt
rōnis expertes. Altera propria est singuloꝝ,vt facilitas moꝝ,aut
asperitas,vrbanitas,vel rusticitas,seueritas,vel lenitas. [Præstan-
tur)Qua pstamus belluis.Virtutem aūt significat,quę ois à rōne
manat.[Ex qua ratio inueniēdi &c.)Ex rōne hois naturaliter in
genita ratio nascitur.Qua exqrimus qd honestū sit in vnaquaq;
re,aut qd deceat.Primū per intelligētiam , quæ principia inqrit
rerū,quid sit honestum,& qd sit offm,quod vbi intellectum est es
se qd sit,& vbi sit,p scientiam intelligitur,& sapiētiam,quæ sciē-
na est oium diuinaꝝ,humanarumq. reꝝ. Prudentia quoq; à na-
turali rōne manat,cui insunt electio, & cōsilium, & hoc totū ad
gñalem personam spectat,quæ in oibus consideratur hoibus ha-
bita rōne gñalis honesti & decori. [Vt enim &c.) Ostendit p si-
militudinē quæ nam sit persona specialis.Et quēadmodum inqt,
variæ sunt corpoꝝ dēiæ, pauci.n.per oia reperiūtur imagine simi
les,ita variæ sunt aioꝝ dissimilitudines. Vnde ait Ouid.Pectori-
bus mores tot sunt quot in orbe figuræ.Et Terent.Quot capita
tot sñiæ . Ex quo apparet cōem illam naturam quasi genus esse ,
particularē vero cuiusque naturā,quasi speciem.[Velocitate)ad
cursum, vt Ladam q ita sup canum pulnerē cursitauit, vt in are-
nis pēdentibus nulla indicia relinqueret vestigioꝝ . [Ad luctan-
dū)Vt Milonem Crotoniatē.[Dignitatē)Quę est virilis pulchri-
tudo magisq. ad grauitatē inclinat q̃ ab ea declinet . quales Ro-
manoꝝ multos legimus fuisse. [Venustatē) Quæ est pulchritu-
do,& elegātia oris,& corporis magis fœminis, quā viris conue-
niēs.[Erat in L.Crasso) Hic est q vna cū filio Mariana clade tru-
cidatus est orator insignis,q in libris de oratore introducit .[L.
Philippo)Hic causam senatus suscepit cōtra M.Liuiū Drusum .
Cū is perniciosa spe largitionis plebē cōcitasset,& pmissa ciuita
te socios in vrbē conuocasset,vt illis adiuuātibus agrarias frumē
tariasq. leges ferret,die vero pmulgandi,Phidippū consulem,q
ausus est cōtraire, apprehēdit faucibus Liuius , nec dimisit priua
q̃ sanguis in ora,& oculos redūdaret.[C.Cæs.)Hic est C.Cæs.iu
nior ad quē directæ fuerūt Cic.epistolæ nūc.n.non extāt, fuit fi-
lius L.Cæsaris q bello sociali feliciter contra Sānites pugnauit ,
ob cuius victoriā Romæ saga posita sunt . Perijt clade Mariana,
in penetralibus domus suæ trucidatus . [M.Scauro & M.Druso)
De vtroq; sopius vt dictū est.M.Drusus auunculus fuit Catonis
cuius domi educatus est.[C.Lælio)Is amicus fuit Scipionis supe
rioris,& libro de amicitia introducit.[Hilaritas) Hanc libro de
optimo gñe dicēdi Cic.tristitiæ opponit hia verbis : Nā vt ima
go est animi vultus,sic indices oculi,quoꝝ hilaritatis,& vicissim
tristitiæ modū res ipsæ de qbus agei temperabūt.[Ambitio)Ho
noris cupiditas,& appetitio.[Vita tristior) Seuerior,& grauior,
& ad laudē hic sumet tristis,nō ad amaritudinē . Cic.alibi index
tristis integerq;. Terēt.in And. Tristis seueritas in vultu,atq; in
verbis fides est,& tristis q dolet.Scipionē aūt superiorē Africanū
intelligit.[De Græcis Socr.) Nihil scripsit,sed in oēbus Platonis
dialogis ferme introducit facetissimus.Et qm q iocātur ad aliud
alludūt quam dicere videātur,quod est ironiæ propriū,ideo εἴρω-
να eū Græci vocauerūt.εἰρωνεία.n.dissimilitudo est, & cauilla
toria deceptio.[Cōtra &c.)Pythagoras Sami⁹ fuit philosophus,
floruit Olympiade 60.admodū seuerus: Pericles Anaxagoræ au
ditor fuit,philosophia,& eloquētia insignis, dux itē Atheniēsiū,
quoꝝ remp.annos 40.administrauit.[Callidum Annibalē) Cu-
ius virtutes ingētia vitia æquasse dicit Liuius. Nam in eo pfidia
plusq̃ Punica,nullū iusiurādū,nulla religio,nullus Deû met⁹ erat.
[Q.Maxi-

FRAN.
MAT.

Facilitas

Vrbanitas.

Lenitas.

Pruditia
origo.

Dignitas

Venustas

Hilaritas.

Tristis.

[Q. Maximum) De quo supra dictum est. [Themistoclem) Hic
Atheniensis,& Neocli filius fuit, Iasonem Pheræum. Pheræ ciui
tas Thessaliæ emporium habuerunt Pagasas, eas in sublimi quo
dam fastigio collocatas tyranni funditus exinanierunt, quorum hic
fuit Iason, quē optimū subitarum rerum cognitorem, & rerum futurarum
coniectorē fuisse scribit Thucyd. [In primisq. versutum & calli-
dum &c.) Cum de proprietate Salaminæ Solonis patriæ, inter
Athenienses, & Megarenses ferme vsque ad interitū carnis eimi
catū esset, multisq. cladibus acceptis, capitale apud Athenienses
esse cœpisset, si qs legē de vindicanda insula ferre auderet, demen
tiā simulauit, & deformis habitu vecordium more in publicum
euolauit,& insolitis sibi versibus suadere populo cœpit qđ verte
batur, oiumq. aios, ita cepit, vt bellum aduersus Megarēses exiē-
plo decerneretur, insulaq. deuictis hostibus Atheniensiū fieret.
[Quo tutior vita eius esset,) Furiosi.n. pœnę subiecti nō vīr. Qm̄
vt iurecōsulti dīt, satis suo furore vexātur. [Sūt alij) Dixit quos
dā esse versutos,& callidos, nūc de ijs loqtur, q cōtrarijs sunt mo
ribus. Qm̄ sunt simplices & apti. [Simplices,) Versuto opponitur
simplex, aptus callido. [Nihil ex occulto,) Vt faciūt versuti. [Ni
hil ex insidijs) Vt callidi. [Veritatis cultores,) Qui simplices sunt
& apti, ijdē veri. [Fraudis) q̄ est cōtraria veritati. [Itē alij) Aliquos
esse inqt, q uia æquo aio pati pñt, & cuius ēr indigno se subijce-
re uō faciat qđ volūt, ut Sylla, q cū esset nobilissimus, & Romu
q̄stor tñ Marij Arpinatis, & noui hois fieri sustinuit. Idē cū prturā
petisset & repulsam passus esset, nō dubitauit populo se subijcere
& largitione vti, donec sequenti die habitis rursus comitijs con
secutus est qđ optabat. Idē occiso Pōp. filio atque ipsius gño i eo
tumultu quē P. Sulp. cōcitaueras, supplex se subiecit exercitui, vt
cōmiseratione cōmotū contra Mariū cōcitaret. Fuit aūt inæqua
lis,& sibijpsi dissentiēs, vt Plut. scr. M. quoq; Crassus oia pperie-
batur, oibus inseruiebat, vt faceret qđ vellet. Cæs. se subiecit, vt
Cic. vlcisceretur inimicū, à quo se noiatū inter cōiuratores crede-
bat. [Quo i gūe) Eiusmodi Lysander fuit, hic magnas agebat cū
Agesilao inimicitias, quas diu ita dissimulauit, vt odisse qdē illū
videretur, post vero id egit, vt cōcitatis i Agesilaū Lacedæmonijs
in exiliū ille mitteretur. [Cōtra) Qm̄ simplex erat, & minime cal
lidus. [Itemq. in sermonibus) Nō solū ceteris in rebus, vt Sylla,
sed inuēti sunt multi, q q̄uis in dicēdo nimiū possent, ad humilē
tñ, & nimis remissum sermonē descenderēt, & veluti in ordinē se
cogerēt, vt Catuli ambo, pē filius. [Pře) Qui collega Marij bello
Cimbrico fuit, & clade Mariana ignis haustu ludibriu hostiū se
exemit. [Filio) Qui Lepido occurrit exercitū ad vrbē ducēti Syl
la defuncto, & fugere in Sardiniā cōpulit. [Vnus de multis) Vnus
ex plebe de vtroq; multa Cic. lib. de Cl. Orat. [Q. Mutio Mãci-
no) De hoc Cic. lib. de Cl. Or. Sed Q. Mutius enucleate ille qdē,
& polite, ut solebat, nequaq̄ aūt ea vi, atq; copia quā genus illud
iudicij, & magnitudo causæ postulabat. Numātinus a rebus feli-
citer apud Numātiā gestis cognominatus est. [Hoc idē) Vt q̄uis
in dicēdo ppotēs esset, tñ efficeret, vt vnus ex multis esse videret.
[P. Scipione) Illius filio q Serapiō est cognominatus, & optimus
a senatu iudicatus. de quo superius dctm est. [Comitatē) Suauita
tē & leuitatē [Xenocratē) Fuit Agathenoris filius Chalcedonius
Plat. auditor. adeo seuero ac serio habitu, & ore semp erat ut sæ
pe illi diceret Plat. Xenoc. gratijs sacra fac. Tantā illius uerbis fi
des habebatur, vt cū iniuriati nullius admitteretur testimoniū,
huic soli Athenieses remiserint iusiurandū. hic a Phirne nobili
scorto flecti cū illa iacēs nō potuit, & pcunctātibus dixisse mulie
rē ferūt, se nō à viro, sed à statua exire. [Admodū &c.) In oi actio
ne, & sermone diligēdū est qđ suæ cuiusque naturæ conueniat ui
hois, & pprietate imitationis seruata, ppriū aūt hois est cū rōne
agere, & viuere. hoc est vt à rōne uō discedat, p quā à ceteris ani
malib⁹ separatur. est.n. hois excellētia sm quā gñaliter oēs hoies
viuere decet. Sed decet ēt singulos sm naturā pprīā cū rōne viue
re, siue seuerus, siue vrbanus, siue hilaris, siue tristis sit. cū rōue di
xi, qm̄ nō pōt nec debet indiuiduū à sua specie dissentire. Nō.n. si
seuerus agere aliqd vrbane vellet, decorum seruaret. Nā cōtra natu
rā pprīā faceret, a qua q discedit ineptus est, & hoc est qđ hic p-
cipit tenēda esse q̄ ppria sunt cuique, vt decorum seruetur, ita tñ ne
cōtra vniuersam naturā fiat, hoc est illata in cōem psonā de qua
supra dixit, q̄ est ratio, & pstātia humanæ naturæ, vt cum rōne ois
humana actio fit. [Grauiora,) Seueritas grauior est q̄ vrbanitas,
& tñ si vrbana esset natura nr̄a, non debemus seq oibus in rebus
seueritatem, & seuera studia, vt philosophiæ, sed magis poetarum,
aut oratorē. [Meliora studia) Siquis natura est hilaris, & poeticis
studijs deditus, nō debet philosophorum, aut iuris ciuilia studijs hæ
rere, quæ tetrica sunt & aspera. [Regula metiamur &c.) Sumpta
est à Fabro translatio. Nā fabri regula vtuntur in faciendo ope,

Numantino (margin, beside "ex plebe de vtroq; … Mãcino")

Hois excellentia. (margin, beside "viuere decet. Sed decet ēt singulos")

quæ & amussis uocatur. [Naturæ repugnare &c.) Metiri naturā
nostrā debemus, & q̄uis vtiliora sint studia multa ea tñ amplecti
qbus idonei sumus. Vñ ait Horat. in Arte Poet. Sumite materiā
vestris, q scribitis æquā Viribus, & versate diu, qd ferre recusent,
Quid valeant humeri. [Inuita (vt aiunt) Minerua. i. aduersante,
& repugnāte natura.) Pro natura Minerua accipitur. Horat. Tu
nihil inuita dices facies ue Minerua. Qui natura grauis erit æ-
quabilitatē, hoc est cōstantiā seruabit, si ita pget viuere, vt cœpit,
& à grauitate nō discedet. Qđ si idē victus cupiditate, res sequat
amatorias sibijpsi inæqualis erit ac dissentiēs. [Oino, sic qdq̄ est
decorum, &c.) Constantiam quandam in oī vita seruandā pcipit, vt
quemadmodū semel sm naturam nostrā viuere cœpimus, ita vi
uamus. Ille aūt æqualitatē seruat, qui institutā semel cū rōne vi-
tā seruat. Verbi causa, Qui vrbanus, & comis fuerit vrbanitatē,
atque comitatem semp seruet, q seuerus seueritatē. [Æquabili-
tas &c.) Tenor vitæ, & cōstantia in oi vita, atque actione, vt iusti
fuerimus. Qui grauis esse cœperit, & multis in rebus grauē se p-
stiterit, non debet esse in aliqua re pagenda leuis. [Aliorum naturā
imiteris, &c.) Vt si seuerus natura sis, morē imiteris vrbani. [Vt
enī sermone eo debemus vti, q notus est nobis, ne, ut &c.) Per si-
militudinē ostēdit seruandā in oī vita æquabilitatē & pprijs mo
ribus vtendū, ita, inqt, natura ppria & moribus, vt sermone no-
bis noto uti debemus nō peregrino, qđ multi faciūt q græca ver
ba, q̄uō recte tenēt, inculcāt. [Inculcantes iure optimo &c.) Ma
le puuētantes. Iuuen. Oia græce, cū sit turpe magis nostris nesci
re latine. [In actiones) Tria sunt actionū gña, ciuile, domesticū,
priuatū. [In oī vita) Siue actiua, siue contēplatiua, operā dare de
bemus, ne ab añ acta victa discrepemus, in qua si graues fuimus,
ad extremū vsque vitæ grauitatē seruare debemus. [Atque hæc
dña &c.) Quantā vim habeat morum dña, illic comprehendi posse
dicit, q nōnulli mortē sibi potius consciscere debent, q̄ à natura
sua dissentiant, idq. exēplo probat Catonis, q cū in oī vita acer-
rimus fuisset libertatis defensor, & tyrānos maxime exosus es-
set, leuis habitus fuisset, si amissa libertate, & occupata à Cæsare
rep. superesse voluisset, vt rectissime fecisse iudicetur, q se occide
rit, ne ab instituto suo discederet, & qm̄ occurri poterat, Nō ne,
& alij fuere, qui libertatē cōtra Cæs. defendere voluerūt? & pari
causa arma sumpserunt? fuerūt inqt, sed longe moribus facilio-
res Catone, qbus, si se interemissent, vitio datū fuisset. Catoni lau
di tributū est, pp maximā ab ineunte ætate seruatā seueritatem.
[Ceteri, q se in Africa &c.) Reliquię Pōpeianæ ducibus Catone,
& Scip. ad Iubā cōfugerūt. Victæ deinde sese Cæsari dederūt. Cu
to bello nō interfuit, psuasit filio, & oibus, q secū erant Vticæ, vt
se Cæsari dederent, ipse seipm interfecit. [Incredibilē grauitatē)
Quā semp in oi vita ad exitū vsque seruauit. Vñ ait Lucan. de eo:
Nullosq. Catonis in actūs irrepsit, partemq. tulit sibi nata volu
ptas. [Tyrāni) Cæs. [Quā multa passus est Vlysses &c.) Cato po
tius mori voluit, & debuit, quā tyrāni vultus aspicere, vt à mori-
bus suis nō dissentiret. Cōtra Vlysses cum dolis pstaret, & nullu
seueritate vteretur, & dū erraret & postq̄ sub medici habitu do-
mū redijt, oia pati sustinuit vt qđ optabat assequeretur, hoc est vt
iniurias procorum vlcisceretur. q boua eius oia dissipauerāt, pudici
tiam vxori auferre tētauerāt, & filiū Telemachū occidere uolue
rāt. Domi cū esset, & à nullo cognosceretur, varias procorum, & an-
cillarum cōtumelias ptulit donec vltus est oēs, qđ scr. Hom. in Od.
[Diuturno) Decē annorum tot.n. errauit. [Si Circe, & Calypso mu
lieres appellandæ) Qm̄ deæ fuerūt. Altera Solis filia & Persidis,
altera Atlātis, & vnius ex Nereidibus, vel qm̄ potius mōstra erāt
q̄ mulieres, cū essent veneficæ & incātatrices, vt nō ad laudē hoc
addiderit, sed ad vituperationē. [Affabilem) Vnde, & facundus dr
à poetis. Ouid. Non formosus erat, sed erat facundus Vlysses.
[Seruorum, ancillarumq.) Qui cum procis sentiebant, & vna cū
illis Vlyssem irridebant. [Id aliqñ qđ cupiebāt,) Vt procos vlcisce
ret. [Aiax) Hic Telamonis fuit fili⁹ lōge dissimili natura, q moe
tē poti⁹ millies subire voluisset, q̄ ea ppeti q̄ Vlysses est ppessus.
[Quæ contēplantes &c.) Hāc naturarum varietatē cōtēplari opor-
tere dicit. & ita vnūquenq; qđ habeat à natura, ppriū cōsidera-
re, vt ad illud se accomodet, & sic decorum seruet, qđ minime serua
retur siqs aliena seq vellet, & sua relinquere. [Expēdere) Examī-
nare. [Quid qsq; habeat sui). i. qd cuiq; naturale sit. [Ea) q̄ secun
dū cuiusq. naturā fuerint. [Nec velle experiri) Qđ q facit ine-
ptus apparet. [Suū) Hoc est naturæ suæ ppriū. [Bonorum & malo-
rū) Bonorum vt ea sequatur, malorum vt ea fugiat. [Cū.n. naturæ suæ
bona, & vitia cognoscet, illa sectabit hæc fugiet. [Ne scenici plus
quā nos) Argm̄ est à minori ad maius. Si inqt mimi, & histriōes
eas suscipiāt comœdias, & tragœdias recitādas qbus ipsi idonei
sunt, q̄to magis nos in rōne uiuēdi ea sumere debemus studia, &
eas

Circe. (margin, beside "[Si Circe, & Calypso")

Calypso. (margin, beside "lieres appellandæ")

Facūdus. (margin, beside "à poetis. Ouid.")

Expēdere (margin, beside "[Expēdere) Examīnare")

eas res quas sustinere possimus? quod faciemus si nostra ingenia diligenter expendemus, & iurea nostras examinabimus, ut mimi faciũt. [Qui voce freti sunt &c.) Qui magna sunt voce ex bonis lateribus. [Epigonos) Tragœdia Euripidis. in Epigoni, in qua Thebarum expugnatio & direptio continetur, & qm expulsio describitur ciuium, & occisio, in qua re clamor, & tumultus esse solet, iccirco ait eam fabulam ab ijs eligi qui uoce freti sunt. Epigoni vero, ut Strabo auct. est populi fuere. qui victos Thebanos in Tilphossam, q̃ est in ora Bœotiæ, coëgerũt fugere, Thebis captis, & direptis. recitanda ergo erat magna voce, & bonis lateribus, vt hostilis clamor, & victorum Thebanorum lamentatio repræsentaretur. [Medeam) Et hæc Euripidis fabula fuit quæ extat. [Menalippam) In hac & Clytemnestra opus erat gestu, vt vtraque mulier apte posset repõtari. Menalippa Antiopes Amazonũ reginæ soror grauida ad Metabum deportata est, & Beotum in vinculis peperit. Accius poeta, Menalippam tragœdiam scripsit. eius fuit hic uersus, Menalippa in Dij regia peperit, ad hunc Dium fuisse delatum alij tradidere. [Clytemnestram) Rutilius Histrio tpib' Cic. Clytemnestram agebat, quæ virum Agamẽnonem occidit, quare ipsa postea à filio occisa est de Clytemnestra tragœdiam scripsit Euripides, Aesopus. Duos legimus insignes Histriones, quibus Cic. (vt scr. Macr.) tã familiariter est visus, vt tes, rõneq. eorum solertia sua mereior, Roscium & Æsopum. Roscius quidem L. Syllæ dictatori adeo carus fuit, ut ab illo annulo aureo donaretur. Idem tanta gratia exitit, vt mercedem diuinam ex publico mille denarios furaretur. Æsopus vero ea pari arte ducentes sextertium filio reliquit. [Antiopam) Quam in taurum connexam Iupiter cõpressit. Quocirca vir Lycus eam repudiauit, & Dircẽ superinduxit, nota fabula est. [Aiacẽ) Qui furens ob Achillis arma Vlyssi concessa seipm occidit, qua de re, Soph. Tragœdiam scripsit quam appellauit αἴαντα μαστιγοφόρον. Nam furens armẽtum cædebat, existimans se exercitũ & milites Agamẽnonis cædere, Suẽ quoque ingentẽ suspendit, Vlyssem esse eredens. Cum deinde intellexisset, q̃ per furorem egerat, gladio incubuit. [Sin aliqñ necessitas) Si casus inqt tulerit, vt ea interdũ suscipiamus, q̃ ingenij nostri non sunt diligentiã adhibere debemus vt si non decore faciamus saltem non penitus indecore fecisse videamur. [Nostri ingenij) Verbi gratia sit ineptus ad saltandum quispiã cogit necessitas eũ, vt saltet die celebri, vt in cõuiuio, operã dare debet, vt si minus decore id faciat, nõ iõ oino indecore fecisse videatur. Et si apparere artificiom non possit, nõ magna tñ ineptitudo appareat. [Nec iõ &c.) Non tñ, inquit, conandum est, vt bona sequamur, qbus caremus. [Quã vt vitia fugiamus) Quæ in nobis sunt.

ASCEN. INtelligendũ &c. Declarat varietatem aiorum & qualitates eorum. Ordo est, Intelligendum est ẽt. i. oportet intelligere nos induros esse à natura quasi duabus psonis, quarum .s. personarum vna est cõis ex eo .i. ppea qd' nos oẽs sumus participes rõnis, & eius pstantiæ, qua nos antecellimus bestijs. A qua .s. rõne oẽ honestum & decorum trahitur, & ex qua rõ officij inueniendi exqritur. Altera aũt persona .s. est quæ sit tributa ppriẽ .i. peculiariter singulis sup. hoibus. Enim. i. quia, ut. i. quemadmodũ magnæ dissimilitudines sunt i corporibus. Videmus .n. alios .i. aliquos valere ad cursum, velocitate .i. p velocitatẽ & agilitatẽ suam alios ualere ad luctãdum viribus .i. p vires suas. Item .i. consimiliter in formis uidemus dignitatẽ .i. pulchritudinem virilem inesse alijs .i. aliqbus, & venustatem .i. formositatẽ muliebrem inesse alijs, & sic varietates existunt in ais ẽt maiores. Lepos multus .i. venustas & suauitas dicendi erat in L. Crasso, & in L. Philippo maior sup. lepos, & ẽt magis de industria erat sup. i C. Cæsare oratore Lucij filio. At. i. sed singularis seueritas erat sup. ijsdem tpibus quibus superiores vixerunt in M. Scauro, & in M. Druso adolescente. Multa hilaritas erat in C. Lælio, & ambitio .i. cupiditas honorum, & uita tristior .i. seuerior erat in Scipione familiari eius. Hñt .n. inter pacia amicorum, apud R. Aũt, pro sed, nos accepimus de græcis Socratẽ fuisse sup. dulcẽ & facetũ, q; pro &, festiui .i. culti & lepidi sermonis & simulatorẽ quem græci noiarunt εἴρωνα (scribitur aũt εἴρωνα) .i. simulatorẽ in oi orone. Cõtra .i. ecõtrario accepim' sup. Pythagorã & Periclẽ philosophos illos consecutos .i. obtinuisse summã auctoritatẽ sine vlla hilaritate. Nos accepimus Annibalẽ callidũ .i. vafrũ & asturõ ex gente pœnorum .i. Carthaginensium. Et Q. M. ex nostris .i. Ro. ducibus facile celare, tacere, dissimulare, insidiari, prripere consilia hostium, in quo gñe calliditatis .s. græci anteponunt ceteris Themistoclẽ Atheniensem & Iasonẽ Pheræũ .i. Thessalũ & principẽ Argonautarum, q; p &, factũ Solonis est sup. in primis versutũ & callidũ, q .s. Solõ quo .i. ideo, vt vita eius esset tutior & pdesset aliquanto plus reip. simulauit se furere. alij sunt multum dispares .i. dissimiles his .s. callidis iam dictis existentes simplices & apti .i. nõ palliati nec recti, & inimici .i. aduersarij & psecutores fraudis. Itemq. sup. sunt alij qui seruant, cuius .i. cuicunqoe, q dqd ppetiantur .i. ad extremum vsque patiantur, dũ .i. dũmodo consequantur .i. obtineant id, qd' velint, ut .i. quales videbamus Syllã & M. Cras. Romanos, q ciuilia bella gesserunt. In quo gñe nos accepimus .i. intelleximus, Lysan. Lacedæmonium, fuisse sup. versutissimũ .i. astutissimum & patientissimũ. q; pro &, nos accepimus Callicratidẽ imperatorẽ illum exercitus Lacedæmoniorum, q fuit psectus classis pximus post Lysandrũ fuisse sup. contra .i. contrariũ in moribus. Itemq. &c. ponit diuersitatem in sermonibus. Ordo est; q; pro &, nos sup. videmus alium .i. quẽuis vnũ efficere quidẽ in sermonibus q̃uis sit ppotens, ut videatur esse vnus de multis .i. plebeius q a ut plebeius loqtur. Quod .i. quã cõitatẽ & affabilitatẽ sermonis nos vidimus, in Cat. & .i. pariter in pre & filio, q; pro &, idẽ sup. vidimus, & .i. ẽt in Q. M. Nu. Audiui & .i. ẽt ex maioribus natu .i. senioribus hoc idẽ fuisse in P. Sc. Nas. q; pro &, contra .i. econtrario patrem eius videlicet nobilẽ & pstantem virum, q vindicauit .i. vltus est pdicto conatus T. Grac. nullam .i. non vllã non habuisse vllam comitatẽ .i. affabilitatẽ & suauitatẽ sermonis. Necnõ .i. ẽt audiui sup. Xenocratẽ, quidem .i. certe seuerissimũ philosophorum nullam sup. habuisse comitatem sermonis, & ob eã ipsam rem, fuisse magnũ & clarum. Innumerabiles aliæ dissimilitudines naturæ sunt & morum minime tñ vituperãdorum. Aũt, pro sed, cuique sunt sua .i. ppria instituta, seu ingenia, seu gña morum tuenda .i. protegenda admodũ .i. valde si sint nõ vitiosa, sed tm propria, quo .i. ideo ut illud decorum qd' qrimus retineatur facilius. Faciendũ .n. est sic ut non contendamus cõtra naturã vniuersam, & tñ consequamur .i. obtineamus pprtam naturam, ea .s. natura vniuersali seruata, ita sup. vt ẽt si .i. q̃uis sint alia studia grauiora, atque meliora, tñ nos metiamur .i. cõsideremus studia nostræ naturæ, neque .o. attinet sup. ad decorum, repugnare naturæ, nec seq quidq̃ .i. aliqd qd' nequeas asseq, ex quo .i. ex qua emergit .i. apparet magis quale illud decorum sit. Ideo quia vt aiunt, nihil decet .i. decẽs est inuita Minerua, q Dea naturalis prudentiæ est, obstante .i. natura aduersante, & repugnante. Omnino si qdq̃ est decorum, psecto nihil est magis sup. decorum, quam æquabilitas .i. vniformitas vniuersæ vitæ, tum .i. pariter singularũ actionũ quã sup. æquabilitatẽ tu nõ possis seruare, si imiteris naturã aliorũ & omittas tuã. Em, p qa, vt .i. qẽadmodũ nos debemus vti eo sermone, q est notus nobis, ne nos inculcantes .i. inepte inferẽtes vt qdã sup. faciunt verba græca irrideamur optime iure, sic .i. cõsimiliter nullam .i. nõ debemus cõferre vllã discrepãtiam in actiones & oẽm uitam nostrã. Atque, pro &, hæc drĩa naturarũ habet tantã uim, vt aliqd debeat, (p .s. naturæ suæ conformitate seruanda sm Cic. qdem, sed fides catholica nos melius docuit) ipse .i. ppria manu, cõsciret .i. pcuraret sibi nõnunq̃ mortẽ, em, pro q a M. Cato Vticẽsis .s. nõ fuit in alia causa & ceteri q tradiderunt se in Africa Cæsari fuerũt sup. in alia causa, sed in eadẽ, atque .i. sed certe esset forsitã datũ vitio ceteris .s. Rom. si interemissent se, ppea qd' vita eorũ fuerat sup. lenior q̃ Catonis, & mores eorũ fuerãt faciliores. Aũt, pro sed, cũ natura tribuisset Catoni grauitatẽ incredibilẽ, & ipse Cato roborasset .i. stabiliuisset & cõfirmasset eã .s. grauitatẽ ppetuã .i. non interrupta cõstantia, & pmansisset semper in pposito & cõsilio suscepto moriundũ fuit sup. ei potius q̃ vultus tyrãni .s. Cæs. aspiciendus, q̃ .i. quantũ multa, q. d. plurima passus est Vlysses in illo diuturno, quia decẽnali errore quo per maria, ac terras destructionẽ Troiæ errabat, cũ inseruiret .i. morẽ gereret, & .i. ẽt mulieribus (si Circe & Calypso, q̃ desingũtur, sunt appellandæ mulieres) & vellet se esse affabilẽ oibus in omni sermone. Vero, pro sed, ptulit .i. ad finẽ usque sustinuit domi, & .i. ẽt contumelias seruorum & ancillarum, ut perueniret aliqñ ad id, quod cupiebat .s. interficere pcos Penelopes coniugis suæ .i. eius matrimonij est stupri peritores, at .i. sed quo .i. quali, q. d. fortissimo aio traditur Aiax maluisse .i. magis voluisse millies oppetere mortẽ q̃ ppeti illa q̃ Vlysses passus est ab alio, sive .i. quas res contẽplantes oportebit expendere .i. aio ponderare qd qsque habeat sui .i. suæ naturæ inclinationis propriæ, & moderari .i. eũ moderatione cõseruare ea .i. ppria & naturalia, nec velle experiri q̃ .i. quantõ aliena dedeceãt se. Enim, p qa id decet quẽque maxime quod est cuiusque suũ .i. proprium maxime. Igitur qsq; noscat suũ ingeniũ, & pbeat se acrẽ .i. solertẽ iudicem, & .i. simul vitiorum & bonorum suorum .s. uirtutum suarum, ne scenici .i. q in scenis agunt comœdias, aut tragœdias, videantur hr̃e plus prudentiæ quã nos. Enim, pro quia .s. scenici eligunt sibi non optimas fabulas, sed cõmodissimas sibi .i. gestibus suis, aut facundiæ naturali. Em, p q a, ij sup. q freti .i. præditi sunt voce .i. suauitate vocis & uolubilitate linguæ eligũt sup. sibi epigonos tragœdiã illã Euripidis ab Epigonis

gonis populis dictum. & Medeam eiusdem poetæ fabulam clamationibus plenam. Qui sup. prædicti aut freti sunt gestu, eligũt sup. Menalippam Tragœdiam ab Accio cõpositam & Clytemnestram Euripidis Tragœdiã. Rutilius actor ille fabularũ, quẽ ego memini, semp sup. egit aot elegit sibi Antiopã. i. fabulã de Antiopa, & Æsopus alius fabularũ actot seu at dñt lusor, non sæpe sup. egit Aiacem. i. fabulam de Aiace. Ergo histrio. i. actor & lusor, & gesticulator videbit hoc, quod. s. sibi conuenit in scena quod. i. quam rem sapiens non videbit in oita, q. d. hoc indignum est. Igitur nos ela. po. in his sop. rebus ad quas res erimos aptissimi. Sin. i. sed si necessitas detroserit. i. impulerit oos aliqñ ad ea quæ non erunt nostri ingenij, omnis cura, meditatio, & diligeotia erit adhibẽda, vt possimus ea facere si nõ decore, at. i. saltẽ minime. i. nullatenus indecore. Neque est enitendom. i. conandum tam. i. im̃ vt sequamur bona, quæ data sunt nobis, qoam ut fugiamus uitia.

DOCT. *interpr.* Aiax quo animo traditur) Hanc sermunis formam satis annotauit Valla.

ASCEN. Sic & in animis existunt) In decoro dijudicando primum natura hominis, deinde soum cuiosque ingenium spectandum est. Itaque hic varieratem ingeniorũ tractat, iusta illud, Tu nihil inoita dices, facies ue Mineruа. [In C. Lælio multa hilaritas) Vide apud Silium Ital. lib. 5. Lælij descriptionem, Cum dulcia solueret ora, Aequabat Pyliæ Nellia verba senectæ. [Et periclem) De Pericle apud Thucyd. lib. 2. Pollebat ille cũ dignitate, tum consilio, minime omoium pecunia expugnabilis. Plebem in officio liberaliter retinebat, neque vero ex eius voluntate pẽdebat, sed eam sibi parere cogebat. Nam cum bonis artibus potentiã adeptus esset, nihil erat cur assentaretur multitudini. Eamq. sæpe offendebat, ẽt cũ pro auctoritate refragaretur. Proinde siqñ temere audere eam animaduertit, metu incusso diceodo repressit. Contra stulto formidantibus aoimum restituit. Videbaturq. in specie summa rerum penes populum esse, verũ re ipsa penes vnũ Periclem erat. [De Themistocle) Ita Thucyd. lib. 1. Nã inde Cic. & hæc, & alia est mutuatus. Et qoia personarũ descriptiones apud historicos in primis obseroandæ sunt, & vel ad mores, vel ad eloquentiam multum conducunt, excerpsimus. ita. n. ait: Erat Themistocle firmissimo naturæ robore præditus, pp quod apud oẽs eximia admiratione merito fuit. Suopte. n. ingenio, quod doctrina neqoe exercuerat, neque auxerat, pñtium, & improuisarum rerum breuissima deliberatione egregios erat æstimator. Futura autem nemo voquam vel longius, vel certius prospexit. Quæ tenebat, inq. manibus habebat, explicare potis erat. Incerta vero, & obscura, dooec deprehendisset, non acqescebat. [In rerum delectu, quo facto, quo ue pterito opus esset, nullis indicijs erat oculatissimus. De quacunq; re incidisset, dicebat naturæ bonitate negligentissime meditatus. Neque quisq̃ bune ex tempurali in rebus necessarijs vsu vnq̃ uicit. [Et Pheræum Iasonem.) Iason Pheræus oon est Argonauta ille, de quo est in fabulis, vt qoidam suspicati sunt, sed fuit Thessalorum princeps proxime ante Philippum Macedonem, dictus Pheræus ab oppido Thessalorum Φέραι, vbi imperauit. Extat aũt eius elegans προσωπογραφία apud Xenophontẽ libro sexto ad qoam hic allusit Cicero, scribẽs fuisse vafrum ingenium uiri. Xenophontis aũt verba, Latine vtcunque sunt eiusmodi. Catos adeo dux est, vt cũ fallere hostẽ, aut anteuertere, aut vi adoriri instituit, haud fere frustretur. Noctu ac die iuxta paratos, ne tum qdem, cum coouiuium agitat, ociosus. Nec antea acqoiescit, quã eo, quo tendit, peruenerit, quamq. effecerit, quę ex vsu sunt Ad eundem modum & milites adsuefecit, quibus & proliae indulget, vbi facinus aliquod egregiũ fecerũt, estq. persuasum omnibus, q apud eum stipendia merent, voluptatem atque ocium labore parari. Ipse vero oium, quos noui, parcissime uoluptatibus fruitur, quare nec hæ morantur quo minus recte res gerat. [Lacedæmoniorum Lysandrum) Vide Plutarchi Lysandrum. [Xenocratẽ qdem seuerissi.) Taota is fuit seueritate, vt Plato sæpe diceret ei, θῦε ταῖς χάρισι. [Epigonos,) Ἐπίγονοι nomen fabulæ, dñr aũt Epigoni a Græcis posteri eorũ, q Polynice duce ad Thebas occubuerant. Hi duce Alcmęone postea renouarunt bellum, cuius belli meminere Diod. Siculus in 5. & Pausanias in Bœotijs. [Menalippam,) Menalippa vterum ferens, in carcerem cooiecta est. Diod. lib. 5. [Quã vt uitia fugiamus.) Horat. Virtus est vitium fugere, & sapientia prima &c.

ARGVMENTVM.

Docerum ab ijs, quæ fortuna attribuit, quæ ue nobis indicio ipsi adsciuimus.

AC duabus ijs psonis, quas supra dixi, tertia adiungitur; quã casus aliquis vel tempus imponit: quarta ẽt, quã nobismetipsis iudicio nostro accõmodamus. nam regna, imperia, nobilitates, honores, diuitiæ, opes, eaq., quæ sunt his contraria, in casu sita, tpibus gubernantur: ipsi aũt quam psonam gerere uelimus, à nostra voluntate proficiscitur. itaque se alij ad philosophiam, alij ad ius ciuile, alij ad eloquentiam applicant: ipsarumq. virtutum in alia alius mauult excellere. quorũ vero patres, aut maiores aliqua gloria pstiterunt, eorum plerique in hoc gñe laudis student excellere; vt Q. Mutius P. filius in iure ciuili, Paulli filius Africanus in re militari. quidã aũt ad eas laudes, quas à patribus acceperunt, addunt aliq̃ suam: vt hic idẽ Africanus eloquentia, cumulauit bellicam gloriam: qđ idem fecit Timotheus, Cononis filius; qui, cum belli laude nõ inferior fuisset, q̃ pater, ad eam laudem doctrinæ, & ingenij gloriam adiecit. Fit aũt interdum, vt nõ nulli, omissa imitatione maiorum, suum quoddam institutum consequãtur. maximeq. in eo plerũque elaborãt ij, q magna sibi pponũt, obscuris orti parẽtibus. Hæc igitur oĩa, cũ qrimus q̃ deceat, complecti animo, & cogitatione debemus.

PETR. MARS. AC duabus ijs psonis,) Enarratis duabus psonis, cõi. s. & singulis attributa, adiungit tertiam, qoã nobis aliqñ casus imponit, & qoartam, q̇ iudicio oostro sumitur ad id. s. agendũ & tractandum ad qđ natura inclinamur, & quot erunt sciẽtiæ, tot eront personæ. [Casus aliqs) Vt illi qui adipiscũtur magistratus, imperia, honores, diuitias, opes, & ea oĩa q sunt in manu fortunæ, quæ debent gubernari fm tpis pdõnem. aliter. n. viuendum est in magistratu quam in vita priuata. Vñ dr in pu. Honores mutant mores. Cic. accipit hic casum & fortunã indifferenter, sed si pprie loqoi volumus, casus & fortuna maxime differunt. Fortuna. n. vt inquit Arist. 2. Phys. est causa p accñs in his, q̇ p electionem alicuius gratia fiunt. casus est ex opposito distinctus ab ipsa fortuna, & est vti genus, & diuiditur in casum & fortunã. Casus est causa p accñs in his cõsistens, q̇ fiunt sine electione, & casus est in natura, fortuna vero in arte. Natura subit rõnẽ casus, & meos rõnem fortunæ, qñ agit aliquid pter suam mentẽ & ppositũ. Vñ fortuna comitatur mentẽ, q̇ est ars & principium rerũ efficiendarũ, & casus comitatur naturã, & quanto magis ars in aliquo deficit, tanto magis fortuna eã comitatur, nam cũ ars est pfectissima, vt nihil ei desit, non habet comitẽ fortunam. Vñ dicit Sen. nõ est ars, q̇ ad effectum casu venit, sed Cic. large accipit casum. Lact. dicit, fortuna est accñtium rerũ subitus atque inopinatus euentos. [Tps) Tpis conditio. [Nostro iodicio) Aliqui. n. volunt inuigilare legibus, aliq philosophiæ, & sic de alijs disciplinis & artibus, quas qsque seqtur & amat. [Nã regna) Hoc refertur ad illã tertiam psonam, quã nobis casus imponit aot tps, & declarat se Cic. ostendens qd intelligat p personã, quã nobis casus imponit aut tps. [Imperia) In exercitu. [Nobilitas) In gñe & natalibus. Nobilitas, vt vult Plato, habet qoatuor species. Qoi claris iustisq. maioribus orti sunt, hi pfecto nobiles hñr. Quorũ item parentes fuerunt principes ac potẽtes, hi nobiles sunt. Tertio loco dñr nobiles, quorũ maiores fama celebres sunt & opinione, quã ex rebus gestis & victorijs reportarunt. Qoartũ est nobilitatis genus idq. pstantissimũ, cũ qs p se animi integritate & magnitudine excellit. hic pfecto, inqt Plato, vere appellatur nobilis, cui nõ aliena, sed sua virtus ad nobilitatẽ opitulatur. Verũ nostra hac tẽpestate quintũ, qđ multo potius hř, genus accessit, cũ qs vel sordidissimus magnas sibi pessimis artibus diuitias cõparauit. Is. n. breui Codro nobilior cẽsebitur, maximęq. erit (ph corrupti seculi huius pudor) apud oẽs existimationis, aliosq. nobilissimos nõ adeo locupletes p̈ se contẽnet atq; despiciet. Felicitas ẽt, vt vult Plato, hẽt qnq; partes. Prima est bñ consulere, Scđa frui bona valetudine. 3. rebus gerẽdis fortunatũ esse. 4. apud homines gloria clarere. 5. ad ois vsus humanitatis affluere. Primũ ex eruditione multarũq. rerũ peritia, & experimẽto cõtingit: Secũdũ ex mẽbris corporis bñ valẽtibus atq; sensibus: Tertiũ si ita

gerit

getit quod intendit,vt decet sapientem & strenuum virũ, Quartũ ea opinione bonitatis, Quintũ ea affluentia rerũ vt liberales esse possimus.Cui hæc adsunt felix beatusq. hr.[Honores) Magistratus in ipsa rep.[Diuitiæ) Ad necessitatẽ. [Opes) Ad potentiam,& clientelam.nomine opum subsidia fortunæ intelligunt,& facultates. [Et ea quæ sunt his cõtraria) Vt amissio regni,imperij honoris,diuitiarũ,opum, aliter.n.decet viuere regem cum regno potitur, quã illud amisit,& aliter cum qs fungitur publicis muneribus,quã cum viuit priuatus,& aliter cũ est diues & opulẽtus,quã cum temeritate fortunæ deiectus est . qm̃ si ea aggrederetur,quæ prius faciebat,nõ seruaret decoꝝ Ergo talia debẽt gubernari tpibus.i.ſm tpis conditiones.[Sita in casu) Posita in manu fortunæ,qm̃ pñt amitti,& bona fortunæ sunt,vt dictũ est, oia quæ hñt extra animum & corpus . Vnde decoꝝ seruandum est quocunq; sese fortuna habuerit.[Ipsi aũt) Hoc refertur ad quartam psonam,quam nobis iudicio oro imponimus.[Quamq. psonam) Quã qualitatem,& cuius professionis esse velimus.[Itaque se alij) Ponit nũc exempla.[Mauult) Magis vult, ad id quisque fertur quod maxime adamauit,& id cũ decoro exercet . vnde dicit Plat.lib.3.de rep. Curat id quisq; diligẽtius quod maxime adamauit.Et pleriq; studẽt maiores imitari suos, vt fuit in familia Mutioꝝ.quæ ius ciuile quasi hereditariũ habebat. [Maiores) Vt auus,abauus,tritauus. (Præstiterint) Excelluerint in aliquo gñe laudis & gloriæ.[Pleriq;) Maior pars qm̃ non oẽs id agũt. [Student) Dant operã,curant,nitũtur alijs pstare in eo gñe laudis,quo maiores claruerũt . [Q. Mutius) De iuriscõsultis, & Q. Mut.dictũ est supra.[Paulli filius Africanus) Scipio Aemilianus Africanus minor clarissimus vir & Impator, atq; filius Paulli Aemilij bellica laude abũdantis. Vicit.n.Persen Macedonũ regẽ,filiusq. fuit illius Paulli Aemilij incliti Imperatoris & magnanimi,q pro patria suæ aiæ prodigus in pugna Cannẽsi fortissime pugnãs occubuit hunc Scipionẽ Paulli filium maioris Africani filius & valetudinarius adoptauit,& in bellica gloria patrẽ Paullũ imitatus est,& auos.[Quidam aũt) Aliqui inqt nõ contẽti laude maioꝝ suoꝝ,alias adijciur.[Vt hic idẽ Africanus) qui bellicã gloriã à patre susceptam eloquẽtia decorauit,& fere semp in manibus habuit Cyri pædiã.[Idem qđ fecit Timotheus) Nã Timotheus,vt scribit Aemilius Probus, Cononis filius Atheniensis, à patre acceptã gloriam multis auxit virtutibus,fuit.n.disertus,impiger,laboriosus,rei militaris peritus,nec minus ciuitatis regendæ.multa huius sunt pclare gesta,sed hæc maxime illustria,Olynthios,& Byzãtios bello subegit,Samũ cepit , in cuius oppugnatione supiori bello Atheniẽses 1200.talẽta ↄsumpserãt , ille sine publica impẽsa populo restituit.aduersus Cotum bella gessit,ab eoq. 1200.talẽta pdæ nomine in publicũ retulit.Cyzicũ obsidione liberauit,Corcyrã sub Atheniẽsium ditionẽ redegit,sociosq. adiũxit Epirotas,Chaones,oẽsq. Epirotici maris accolas.quo facto Lacedæmonij diutinã ↄtentionẽ omiserũt , & mari Imperiũ spõte ↄcesserũt Atheniẽsibus.qua victoria tm̃ fuit Atticis populis lætitiæ,vt tũ primũ aræ paci sint publice erectæ,eiq. deę puluinar institutũ.cuius laudis memoria Timotheo publice statua in foro posita est,quã pater ei ante eũ habuerat, sic iuxta eã posita recẽs filij veterẽ patris memoriã renouauit.Conõ Imperator clarissimus fuit,& patriæ studiosus,quo duce Atheniẽses Lacedæmõios vicerũt,& libertatẽ amissam recuperarũt,& iterũ resumendę potẽtiæ accepere.Lacedæmonij aũt finẽ potentię imposuerũt.bello em̃ Peloponesiaco ad rẽp. accessit, & ptor pedestribus militibus pfuit,& præfectus classis mari res magnas gessit,sed postea occupatis Athenis a Lysandro Lacedæmonio in Asiã profectus est.& classe ingẽti studio cõparata rediens,vt patriæ seroiẽti adesset, illamq. assereret naualı pslio apud Cnidium Lacedæmonios vicit, qua victoria non solũ Athenæ,sed et cũcta Græcia quæ sub Lacedęmonioꝝ Imperio fuerat,liberata est.Conon cũ parte nauiũ in patriã venit,muros dirutos à Lysandro vtrosq; & Piræi & Atheniẽsiũ reficiẽdos curauit,& 50.talẽta q̃ à Pharnebazo acceperat,ciuibus suis donauit. qdã alius Timotheus musicus fuit q in cõuiuio Alexandrũ ad arma excitauit Phrygio cãtu , & iteꝝ mutata modulatione ad epulas reduxit.& Sen. dicit Alexandrũ mouisse manũ ad arma Xenophãto canente . [Doctrinæ) Qm̃ doctus atq; disertus.In 3 de orat.sic scribit: Isocrates instituit bonis artibus clarissimũ viꝝ Timotheũ Cononis pstantissimi Imperatoris filium summũ ipsum Imperatorẽ hoiemq. doctissimum . [Fit aũt interdũ) Affert illos,q sunt maiores non imitatur. Institutũ,propositũ,& modum viuẽdi omissa imitatione maioꝝ [In eo) nouo vitæ instituto. (Obscuris carẽtibus) Ignobilibus.i.illi q non hñt claros natales,& humili loco nati sunt,nec hñt domestica exempla,quæ imitentur.[Magna) Aliq̃ rem magnam,& vitę institutũ graue,vt locum aliquem honestum consequantur . [Hæc igitur omnia) Concludit Cic. dicens,omnia supradicta considerare & complecti animo debemus,vt iudicare possimus,quid deceat.

FRAN. MAT.

AC duabus &c.) Duas in homine personas dixit esse, vnã cõem,alteram propriam,& cõem quidem vt hominis est cum rõne viuere.Propriam vero,vt vnusquisque cum ratione viuit.Sed ſm propriam,& suam naturam . Nunc his duabus personis duas alias addit,& alteram quidem casu imponi, alterã à nobis industria nostra assumi dicit . Tria sunt bonoꝝ gña, naturæ,industriæ,fortunæ,quæ circa hoiem considerantur.Si igitur decoꝝ in vita seruare volumus danda opera est , vt cum rõne viuamus . & in his bonis administrandis, & dirigendis rõne vtamur. duo superiores psonæ ad bona animi spectant , hæ duæ posteriores ad bona industriæ , & fortunæ referuntur . [Duabus ijs personis,) Cõi & propriæ. [Casus aliqs) Hic est q̃ ad casum tpia se accõmodat,& vt tps est,ita à nobis excitatur.[Iudicio nostro) Prout agendum iudicauerimus. [Nam regna &c.) Hæc omnia externa bona dñt, q̃ in fortuna posita sunt , qm̃ nihil certum , ac stabile hñt,sed pro arbitrio fortunæ variantur.Eadem natura vocantur à Stoicis,qm̃ neque psunt neque obsunt. [Contraria) Vt priuata vita,obscuri natales,paupertas . [Ipsi aũt) Bona externa fortuna gubernantur.Sed in his bonis,quæ animi sunt alij se aliter habent.Nam diuersi studia sequuntur . Sed tripliciter. quidã .n.maioꝝ imitatione contenti sunt. Quidam maioꝝ imitationi aliquid de suo addunt.Nõ nulli maioꝝ imitatione omissa nouã quandam viuendi rõnem ineunt. Singuli aũt ad propriam naturam officia sua referre debent. [Quam personam) Quæ seq studia velimus.[Ipsaꝝ virtutum) Quæ sunt quatuor,Prudentia,Iustitia,Fortitudo,Temperantia . Alius.n.prudẽs,alius iustus,alius temperans,apparere nititur. [Q. Mutius) De hoc in præfatione digestoꝝ fit mentio vbi agitur de origine iuris.Fuit Publij filius Pont.Max.Et ius ciuile primus constituit gñatim in lib.18.redigendo,cuius auditores fuerunt complures, sed præcipue auctoritatis. A quibus Gallus,Balbus,Lucius,Sextus,Papirius.C.Vibẽnius hic est de quo ait Cic. Q. Mut. Augur Scæuola in Lælio, qm̃ pr eius iurisconsultissimus fuerat, & ipse iuri ciuili operã date voluit.[Timotheus,) Conõ Athen. Pelopõnesiaco bello ptor pedestrib. exercitibus pfuit,& præfectus classis res magnas mari gessit,insulis oibus pfuit, in qua ptãte Pheras cepit coloniã Lacedæmonioꝝ . Multa preterea pclara gessit,q̃ Thucydides scr. Timotheus eius filius,& ipse hr illustris. Sed,vt Probus scr. à patre acceptã gloriã multis auxit virtutibus. Fuit.n.disertus,impiger, laboriosus,rei militaris peritus,neque minus ciuitatis regendæ, Olynthios,& Byzantios bello subegit,& itẽ alia multa gloriose gessit.[Fit aũt &c.) Tertiũ genus eoꝝ q omissa maioꝝ imitatione suũ quoddã institutũ secuti sunt.Quoꝝ exẽplis siqs relit,abũdare poterit.[Fit) Cõtingit nõnullis vt Demosthenes,cui' pr fuit Machæropios,Cic.& alij multi.[Obscuris orti maiorib') Vt Cato Porcius gñe Tusculanus,vt Horat.q libertino pr̃e natus monet librũ suum exiturũ,vt loquatur se maiores pẽnas nido extulisse,ut Euripides cuius mater olera vẽdebat. [Hæc igr̃ oia &c.) Cum instituere nostrã vitã velimus,prius inqrere diligenter debemus,cui studio apti simus,philosophiæ,vel legum, vel alterius cuiusuis rei,deinde an maioꝝ imitatione cõtenti simus. an eoꝝ omissa imitatione nouam viuendi rõnem diligere velimus . Sed semp illud custodire debemus vt q̃ naturæ nrę cõueniũt,suscipiamus.[Aio,& cogitatiõe) Hoc est ai cogitatione,& est endyadis.

Tria bonorum genera.

ASCEN.

AC duabus ijs &c.) Ostendit qualiter geramus alias psonas, quas aut casus, aut iudiciũ nr̃m imponit nobis . Ordo est.Ac.i.sed,tertia sup psona adiungitur his duabus personis quas supra dixi , quã sup.personã casus aliqs an tps .i.conditio tpis imponit.Quarta sup.persona adiungitur supp.et quam nos accõmodabimus nobismetipsis nostro iudicio. Nam, pro qa,regna,imperia,nobilitates,honores,diuitiæ,opes.i.facultates & potentiæ,q; pro &, ea quæ sunt contraria his eañta sita .i.posita & cõstituta in casu.i.fortuna,gubernantur tpibus .i. ſm tpa.Aut,pro sed,proficiscitur .i. oritur a nostra voluntate, quam personã,ipsi.i.nos velimus gerere,publicam,seu priuatã, & ita de alijs.Itaque.i.& ita,alij applicant se ad philosophiam , alij ad ius ciuile,alij ad eloquẽtiã,& alius mauult.i. magis vult excellere in alia.i.aliqua vna ipsaꝝ virtutum q̃ in alia. Vero pro sed,plerique quoꝝ patres,aut maiores pstiterunt.i.præstantes fuerunt in gloria student excellere .i. hoc gñe laudis eoꝝ , vt Q . Mutius filius Publij in iure ciuili.Africanus.s.Scipio filius Paulli.s. Aemilij iure militari.s.studuit excellere. Aũt,pro sed,quidam addunt ad laudes quas acceperunt à patribus aliq̃ suam .i. propriam supp.laudem,vt idem Africanus cumulauit.i.auxit bellicam gloriam eloquentia.

AN. T. quentia. Q. idē.i.quā eandē rē fecit Timotheus filius Cononis, q cū fuisset in laude belli nō inferior q̄ pr,adiecit ad eam .s. gloriā bellicā,laudē doctrinæ,& gloriā ingenij. Aūt, ꝓ sed,fit.i.contingit interdū,vt nōnulli.i.aliq cōsequantur quoddā suū.i. ꝓprium institutū .i. ꝓprios mores,& hoc imitatione maioꝝ omissa , qd' hi q exñtes orti obscuris parentibus ꝓponūt.i. cōstituūt sibi magna.i.magnas res vt laudē,honorē,& gloriā, & laborāt plerūque .i.vt plurimū maxime.i.studiosissime in eo.i.in ea re, vt non cōsequātur institutū. Igitur cum.i.qn̄ nos q̄rimus qd deceat, nos debemus complecti animo.i.considerare omnia q̄ iam dicta sunt.

ARGVMENTVM.

Constituendum genus vitæ, & institutum.

IN primis autem constituendum est, quos nos,& quales esse velim⁹,& in quo genere vitæ. quæ deliberatio est oīum difficillima. ineunte.n.adolescentia,cū inest maxima imbecillitas consilij,tunc id sibi quisque genus ætatis degendæ constituit,quod maxime adamauit: itaque ante implicatur aliquo certo gñe,cursuq. viuēdi q̄ potuit, quod optimum esset,iudicare. Nam, ꝙ Herculem Prodicus dicit, (vt est apud Xenophontē) cū primum pubesceret, quod tps à natura ad deligendum, quā quisque viam viuēdi sit ingressurus,datum est,exisse in solitudinem,atque ibi sedentem diu secum,multumq. dubitasse,cum duas cerneret vias,vnam voluptatis,alteram virtutis, vtram ingredi melius esset: hoc Herculi, Iouis satu edito, potuit fortasse contingere: nobis non item,qui imitamur, quos cuiq; visum est,atque ad eorum studia,institutaq. impellimur. plerunque aūt,parentum præceptis imbuti,ad eorum cōsuetudinem,moremq. deducimur. alij multitudinis iudicio feruntur,quæq. maiori parti pulcherrima vr̄, ea maxime exoptant. nōnulli tñ,siue felicitate quadā,siue bonitate naturę,siue parētū disciplina,rectā vitæ secuti sunt viam. Illud aūt maxime rarum genus, eorum,qui aut excellente ingenij magnitudine,aut præclara eruditione,atque doctrina,aut vtraque re ornati, spatium deliberandi habuerunt,quē potissimum vitæ cursum sequi vellent. in qua deliberatione, ad suam cuiusque naturam consilium est oē reuocandū. nam cum in oibus, quæ aguntur, ex eo modo,quo quisque natus est,vt supra dictum est,quid deceat exquirimus: tū in tota vita constituenda multo est eius rei cura maior adhibenda; ut constare in uitæ perpetuitate possimus nobismet ipsis,nec in vllo officio claudicare. Ad hanc aūt rōnem qm̄ maximam vim natura hēt, fortuna proximam; vtriusque oino ratio hn̄da est in deligendo gñe vitæ,sed naturæ magis.multo .n. & firmior est,& constantior: vt fortuna nō nunquam ipsa mortalis cū immortali natura pugnare uideatur. qui igitur ad naturæ suæ non uitiosæ genus consilium vitæ oē contulerit,is constantiam teneat: id .n. maxime decet. nisi forte se errasse intellexerit in deligendo gñe vitæ. quod si acciderit; potest aūt accidere,facienda morum,instituto rumq. mutatio est. eam mutationem, si tpa adiuuabunt facilius,cōmodiusq. faciemus: sin minus sensim erit, pedetentimq. facienda: ut amicitias,quæ minus delectent, & minus probentur,magis decere,censent sapientes,sensim dissuere,q̄ repente præcidere. cōmutato aūt gñe vitæ,omni rōne curandū est,vt id bono consilio fecisse videamur. Sed qm̄ paulo ante dictum est, imitandos esse maiores: primū illud exceptum sit,ne vitia sint imitāda: deinde,si natura nō feret,vt quędā imitari possint; vt superioris Africani filius,q hunc Paullo natum adoptauit, ꝑp infirmitatem valetudinis, non tam potuit patri similis esse, q̄ ille fuerat sui: si igitur non poterit siue caussas defensitare,siue populū concionibus tenere, siue bella gerere; illa tñ præstare debebit,quæ erunt in ipsius potestate,iustitiam,fidē,liberalitatem,modestiam,temperantiā, quo minus ab eo id,quod desit,requiratur. optima aūt hereditas à patribus traditur liberis,omniq. patrimonio ꝓstantior,gloria virtutis,rerumq. gestarum: cui dedecori esse,nefas, & vitium iudicandum est. Et qm̄ officia non eadē disparibus ætatibus tribuūtur,aliaq. sunt iuuenum, alia seniorum:aliquid ēt de hac distinctione dicendū est.

PETR. MARS. IN primis aūt) Ante omnia constituere & certo consilio deliberare oportet cuius ꝓfessionis esse velimus, & ponere nobis aliquē finem, vt ad illū oēs actiones nostrę dirigantur. Alibi dicit,q vero esse populares volūt. Sed difficillimū est adolescētibus optimū genus vitæ & finē sibi ponere, qr illa ætas prudentia vacat, q̄ finem bonum constituit, & non pñt de rebus iudicare & constituere,qd potissimū agendum sit, vnde oportet ipsos pueros & adolescentes subijci rōni .i. parere illis, q prudentiam hn̄t,& ab illis ad honestū vitæ institutum,dirigi,q rerū,hn̄t experientiam. (Et in quo gñe vitæ.) Actiua an contēplatiua,priuata,an publica,aut qd potissimū exercere velimus duce natura. (Quæ deliberatio &c.) .i. deliberare & eligere, quos & quales velimus esse,& in quo gñe vitæ difficillimum est. (Ineunte.n.) Ratio quare hæc deliberatio plurimū hēt difficultatis,dicimus proprie in eo rōnem,fœdus,societatē,bellum,viam,& similia,& initia dr̄ principia rei maioris. Vō dicimus ineunte vere, ineunte ætate,in rebus minoribus dicimus incipiente, vt incipiēte die,cōuiuio,nocte,hora,inimus gratiam, cōciliamus aūt amorē,laudē,famam,honorē. (Ineunte) In primis annis adolescentię q̄ incipit 14.anno & tunc pueri nobiles apud R.depōnentes prætextam sumebant virilē togā,& in forū deducebantur. Ideo dicit Tranq.in Aug.vt suo quēque tirocinio deduceret in foꝝ. Et Sen. dicit, Tenes memoria quod gaudiū senseris, cum prætexta posita sumpsisti virilem togā,& in foꝝ deductus es. (Maxima imbecillitas consilij,) Qm̄ non habet prudentiam,nec pōt sibi ipsi consulere qd' optimū sit, & tunc implicatur in aliquo gñe uitæ qd' placet,& postea vigente in ipso rōne damnatur,opus est cōsilio prudentū,voluptas.n.quæ ꝑp calorē in iuuenibus viget maxime, nō sinit eos qd' optimū est iudicare,sed affectu trahuntur. vnde difficile est modū seruare. Consilium,ut inqt Fab.est ratio q̄dam alte pecta, & plerunque plura perpendens & ponderans, hn̄s in se & inuentionem & iudicationem. Ingenium est habitus celer inuētor officij. (Imbecillitas) Debilitas,qm̄ ratio non est perfecta, & adolescentium ætas prona est ad peccandū ac nisi maioꝝ exēplis auctoritateq. contineatur, facile semper in deteriora ꝓlabitur, nam adolescensia libidinibus æstuat, ætas media iactatur ambitione,senectus cupiditate auaritiaq. consumitur. (Degendæ) Viuendæ & tenendæ. (Maxime) Ante oia. (Itaque) Hoc sequitur ex supradictis. (Nā,ꝙ Herculē Prodicus dicit,) Occurrit tacitæ obiectioni,potuisset.n.obijci dcm̄ est à te Cic. superiorem deliberationem oium esse difficillimam ꝑp imbecillitatem cōsilij at Hercules cum primum pubesceret,exiuit in solitudinē & cū uiā virtutis & uoluptatis cerneret, q̄uis in illa ętate esset imbecillitas consilij,tn̄ elegit viā virtutis,sic pñt & alij facere. Dicit Cic. hoc potuisse Herculi ꝯtingere nato ex Ioue,nobis aūt nō sic accidit. Vñ dicit Virg. Pauci quos æquus amauit Iuppiter,aut ardēs euexit ad æthera virtus,Dijs geniti potuere. Nā certe Prodicus,inquit,Suid. fuit ex Cea insula & vrbe Iulide physicus philosoph⁹, & sophista coætaneus Democriti Abderitæ, Protagoræq. discipulus, Athenis,vt iuuenū corruptor,cicutæ succo vitā finiuit. Fabius ait lib.8. Sed formas quoque fingimus sæpe,vt famā Virg. vt voluptatem,& virtutē,quēadmodū a Xenophonte traditur, Prodicus,vt mortē ac vitā, quas contendentes in Satyra tradit Enn. Basilius ait,hæc eadē ferè a Prodico sophista quodā in loco suorum libroꝝ de virtute ac vitio sapiētissime scripta sunt. sic.n.ait, vt narrat Socrates apud Xenophontem in cōment. lib. 2. disputans cum Aristippo,Herculem adolescentē diu secum multumq. dubi-

dubitasse, vtrā viam caperet, cū duas cerneret, vnā voluptatis, alterā virtutis. Inter ambigendū duas accessisse matronas, virtutē, & voluptatē, quaꝝ altera .i. voluptas, accuratissime ornata erat, & oēs delicias post se trahebat, respectans aliqñ eū saltu, q̄ oia ostentās, & multo ēt plura pollicēs secū trahere Herculē tētauit. Altera aspera & dura, seuereq. intuēs ecōtra hæc verba dixit. Nō polliceor aliq̄ voluptatē, nec qetē, sed laborē pericula, sudores infinitos terra mariq. tolerādos, hoꝝ pmium erit te deū fieri, hanc demū Hercules est secutus. Hesiod. dixit illū esse optimū, qui p se ipm q̄ agēda sunt, certa rōne videt & cōstituit. Secūdo aūt gradu, q̄ alioꝝ cōsilia sequeretur. Qui veru ad neutrū hoꝝ aptus esset, eū penitus inutilē esse. Idē dixit, asperā primo & pene inuiā, & sudoris cōtinui & laboꝝ plenā esse viā, q̄ ad virtutē ducit idemque monuit, ne laboribus victi ante finē desisteremus. Quāobrē nec cuiusuis est illā pp difficultatē capessere, nec capessenti facile ad cacumē euadere, sed vbi id supaueris, ex eius fastigio videre licet, vt via illa amœna sit & pulchra, vtq. expedita & facilis & lōge iucūdior q̄ altera, q̄ ad vitia ducit. altū quiddā est virtus, inqt Sen. excelsum & regale, inuictū, infatigabile. Voluptas humile, seruile, imbecillū, caducū, cuius statio & domiciliū fornices & popinę sunt. Virtutē in tēplo inuenies, in foro, in curia p muris stātem, puluerulentā, callosas hñtem manus. Voluptatē latētē sæpius, ac tenebras captantē circa balnea ac sudatoria, ac loca, ædilē metuētia, mollē & eneruē p extremas pfecto difficultates, inqt Plato, gñosa solet in altū emergere, & magis pfusa reꝝ copia, qua summa inopia bonis ingenijs nocere cōsueuit. Felix qppe est necessitas, q̄ cogit ad bonū. Pittacus dicebat, arduū esse bonū existere. & Arist. studioꝝ liberaliū amaras eē radices, fructus aūt dulces. [Vt est apud Xenophōtē) Xenophō Socratis discipulus fuit adeo eloquēs, vt musa Attica diceretur, finxit Prodicus voluptatē & virtutē apparuisse Herculi, q spreta voluptate virtutē secutus est, q̄ in ardua rēdit, & hoiem laboribus atq; angustijs exponit, magna ꝓposita mercede, gloria.s. & humana felicitate, huius fictionis meminit Xenophō in eo ope, qđ latine cōmentaria possumus appellare, siue de dictis & factis Socr. memoratu dignis inducit Socr. narrantē hæc de Hercule, qđ legerat apud Prodicū, q hæc sapienter finxerat in eo lib. quē de Hercule cōposuit. Ordo est. Prodicus dicit Herculē exisse in solitudinē, vt est apud Xenophōtē nō legerat Cic. opus Prodici, sed apud Xenophōtē ea q̄ ille inserat. Verba Socr. apud Xenophōtē hæc sunt. Nō ne sapiēs Prodicus in illo qđ de Hercule cōposuit opere, similiter disputat de virtute, quā dicit fuisse ornatā, corpus mūdicia, oculos verecūdia, effigiē aūt totā castitate, alba veste indutā. Prodici sophistę meminit Plato in Hipp. & in Proth. [Cū primū pubesceret) Cū puenisset ad pubertatē .i. cū cœpisset emittere primā lanuginē faciei. pubertas in masculis post 14. annū cōpletū, sicō initiū accipit, ex Iustiniani institutione, fœminæ post 12. annū cōpletū viri potētes sunt. Mares incipiūt pubescere, inqt Philosophus in hist. aialiū pacto anno bisseptimo, fœminis ēt p id tps exurgūt vbera, & q̄ mēstrua vocātur erupunt, & ad vsum rei venereæ maxime incitātur. [Qđ tps) In prima pubertate. [Datū) Cōcessum est vt q̄sq; viā eligat, q̄ ingrediatur .i. vitæ institutū. [Diu) Quantū ad tps. [Multū) Ad cōsiderationē, hoc idē de Scipione fingit Sil. ad quē sedentē domi sub lauro, & aio bella meditantē dicit accessisse virtutē, & voluptatē, & tandē virtutē psuasisse Scipioni, voluptatē esse spernēdā. [Hoc) Diu & multū cogitare verā viam melius esset ingredi, potuit cōtingere Herculi Iouis filio, nobis aūt minime. [Potuit fortasse,) Qm̄ hoc est fabulosum, & ideo dicit fortasse. Sed esto qđ fuerit, tñ alijs hoc nō est facile in illa ætate, q̄ non tm̄ robur is, ingenij, & cōsilij habet, vt deliberet, & eligat certa rōne. Illa .n. ætas libidinibus & affectibus obnoxia est. Herculi vero potuit cōcedi à numine, cuius filius habebatur. potuit ēt cōtingere illi eū esset rōne subnixus, & ad magna q̄dā & ardua natus, qđ alijs assequi nō est facile, voluptate .n. q̄ est maloꝝ esca facile corrumpimur. [Iouis satu edito) Nato ex semine Iouis, qm̄ filius fuit Iouis & Alcmenæ. Vñ inqt, Diuina q̄dā causa fuit, vt Hercules id vitæ institutū eligeret, nō beneficiū naturæ. [Quos cuiq; visum est,) Sine discursu rōnis, vt eligatur qs potissimū imitādus sit, qm̄ in ea ætate id qđ maxime placet, seqmur, at ille debebat imitari Iouē supremū. [Impellimur) Deducimur appetitu. [Ad eoꝝ studia,) Volūtates & exercitationes. [Instituta) Mores & vitā, quā sibi instituerūt. [Plerūq; aūt) Ponit varia studia & imitationes. [Plerūque) Sæpius. [Imbuti) Instructi. imbuere ꝓprie est dare primū saporē. Horat. Quo semel est imbuta recēs seruabit odorē Testa diu. filij imbuūtur à parētibus & bonis, & malis moribus discāt, inqt Plat. in 3. de rep. imitari, q̄ cōuenientia illis fuerint. Viriles .s. tēperatos, pios, liberos, & huiōi, reliquos q̄ natura liberis indigna sunt, omittāt, nec qđq̄ indecoꝝ assuescāt imitari, ne ex hac imitatione psimiles illis aliqñ fiāt. Nā huiōi imitatiōes, si a pueritia serperēt, lōgius ad mores naturāq. trāsferrētur. Nō igit cōcedemus, inqt, eos q nobis curæ sunt, & viros bonos esse cupim⁹, mulierē imitari siue iuuenē, siue senē, aut cōuitia in virū ingerentē, aut deū criminantē, iactabundū plurimū, ac se felicē pdicantē, aut infelicitatibus, gemitibus, eiulatibus depssam multoq. min⁹ ægrotantē, parturientē, amātem ue. [Multitudinis) Populi, & id sequitur, qđ imperita multitudo iudicat. [Maiori parti) Qm̄ pauci sunt q virtutis splēdorē agnoscāt, & ea plerīq; iudicāt pulcherrima, q̄ nō sunt. Vñ philosophia paucis iudicibus cōtēta est. [Nōnulli tñ,) Quāuis, inqt, difficile sit in ea ætate honestū vitæ institutū eligere, & nōnulli ferantur iudicio imptæ multitudinis, tñ nōnulli secuti sunt rectā viā viuēdi, aut bonitate naturæ, aut disciplina tradita à parētibus. Ad hoc agēdū multū valet natura, psuetudo ēt, & doctrina. Optima .n. dispositio naturæ multū confert, & vere fortunatus ille est, q à natura ad oēs bonas artes instituitur praua .n. dispositio nō facile amittit doctrinā, qua aīa excolitur. Vñ dicebat Arist. aspectū à cōtinēti aēre lumē accipe, aium vero à disciplinis liberalibus. Cōsuetudo reqrit bonā educationē, qm̄ multū interest sic, vel nō sic, à teneris cōsuescere, & virtus morū posita est in cōsuetudine. Certe nō parꝝ habet utilitatis cōsuetudo q̄dā & familiaritas uirtutū mētibus iuuenū aīsq. infusa, cū maxime soleāt inhærere & pene indelebilia esse, q̄ in tenera ętate discūtur, pp aioꝝ mollitē pfunde infixa. vñ Leonidas pædagogus qbusdā vitijs ibuit Alexādrū, q̄ semel affixa semp inhæserūt. Opus est igr̄ bona dispōne naturæ, optima educatione & doctrina, q̄ sine moribus nihil valet, imo est gladius in manu furiosi. [Illud aūt) Dicit Cic. Raꝝ esse genus eoꝝ hominum, q præditi magnitudine animi & ingenio atque eruditione habuerunt spatiū deliberandi. [Illud est rarum) Pauci admodum possunt reperiri. [Præclara) Optima & laudabilia. [Aut utraque re) Ingenio & doctrina. [Spatium deliberandi) Qui potuerunt deliberare & eligere genus vitæ, qđ sequerētur. [Potissimū) Maxime & in primis. [Quē cursum vitæ) Qđ genus vitæ degēdæ, & cōstituere finē ad quē tēdentes qescerēt, sed raro hoc accidit, vt idem pditus sit magnitudine ingenij, aut ornatus doctrina, & habeat spatiū deliberādi, qm̄ solet tps añ pterire q̄ id fieri cōtingat, aliqbus rñ datum est. [In qua deliberatione,) Præcipit qd agendū sit in ipsa deliberatione, vt. s. q̄sq; accōmodet cōsiliū ad suā naturā, & id genus viuēdi deligat, qđ ipm natura nō respuit. [Oē cōsilium) Ois deliberationis ratio. [Reuocandū) Accōmodandū, id liberandū est qđ natura vē appetere, q̄sque .n. id genus uitæ debet eligere, ad qđ est aptus natura. [Nam eū) Ratio quare consilium reuocandū est ad ipsam naturā. qm̄ in oibus q̄ aguntur ab ipsa natura decoꝝ q̄ritur, & eo modo, quo quis natus est. [Ex eo quo modo quisque natus est) Sm̄ suam propriam naturā. [Quid de.) Quid cōueniat coiusque naturæ & moribus natura insitis. [Quæ agūtur) In singulis actionibus. [Tum in tota uita) Si inqt in singulis actionibus naturā imitamur, vt seruetur decoꝝ, multo magis in cōstituēdo gñe vitæ debemus naturā sequi, vt uitæ institutum naturæ cōueniat. [Multo maior cura) Diligentius considerandum est, cum volumus instituere vitā, q̄ in singulis actionib. [Vt vita cōst.) Cū uolumus constituere quod genus vitæ sequamur nā si in singulis actionibus quæritur qd deceat, multo magis debemus quærere & cōsiderare qd natura uelit, & ad qd apta sit. [Cōstare) Constātiā seruare & pseuerare in institutā uita, & nunq̄ a nobisipsis in actionibus discrepare. si aūt nō eligitur genus uitæ accōmodatū ipsi naturę, opus est ad alia diuertere, & mutare propositū & institutū uitæ, & sic cōstantia nō seruabitur, sed claudicare oportet in ipsis actionibus cū natura repugnet. [In uitæ ppetuitate) in tota uita. [Claudicare) Errare, sensus est, illud genus uitæ debemus eligere, in quo duce natura seruemus decoꝝ. [Ad hāc aūt rōnem) deliberationē, inqt Cic. in deligēdo gñe vitæ debemus hēc rōnē naturæ & fortunæ, sed potissimū naturæ, quæ stabilis est, fortunā uero mutabilis & amica temeritati, ut si qs aptus ad musiceu sit, & ad illā duce natura inclinetur, tñ forte accidet ut philosophū habeat cōtubernalem, à quo ut posse philosophiam cōmode pcipere, q̄uis ad ipsam nō sit aptus, sed oblata fortuna uelit philosophari, debet potius musicē amplecti ut seruet decoꝝ qm̄ poterit mutari fortuna & amitti philosophus natura uero mutari nō potest, & sic de similibus. Si hæc duo concurrunt, fortuna & natura, optabile est & summo studio enitendum, ut utriusq; muneribus fruamur. [Ad hanc rōnem) Genus vitæ instituendum. [Fortuna) Quæ aliqñ uocat nos ad aliqđ vitæ institutum, & ut honoribus inseruiamus. Vñ dicit Sen. Sibi quisq; dat mores, ministeria casus assignat. [Habenda est ratio) Cōsideratio & respectus cum

volumus

volumus eligere genus vitæ, qđ sequamur constanter vsque ad finé. (Naturæ magis) Assignanda est rõ, qm̃ potius eam vitam eligere debemus, ad quã sumus apti natura, quam illam q̃ à fortuna offertur & proponitur. (Firmior) Stabilior, qm̃ natura non mutatur, põt tñ aliqua ex parte detorqueri, sed repetunt propeios q̃que recursus & ad ingenium vnumquodque redit suũ. Vita vero sm̃ naturam instituta stabilior est. (Constantior) Magis perseuerans vsque ad finem. (Fortuna mortalis) Quæ mutabilis est & tanq̃ res q̃dam mortalis qm̃ non durat. Ideo dixit Sil. Breuis est magni fortuna fauoris. & ipsa natura immortalis est, qppe non mutatur. (Qui igitur) Cõcludit qd agẽdum sit illi, q oẽ consiliũ ad propriam naturam accõmodauit, & id genus vitę eligit ad qđ natura ferebatur. (Non vitiosæ) Bñ dispositæ, qm̃ si natura vitiosa est, enitũ debemus vt illam emendemus rõne nec vita illa eligẽda est, quã ipsa natura vitiosa appetit. esset.n. cõtra prudentiã, sed corrigenda, vt de Socr. legitur. Nam cum Zopyrus turpia q̃dã de Socrate p physionumiã dixisset, & ob id à multis, q Socr. integritatẽ cognoscebant, derideretur. Non errat Zopyrus, dixit Socr. hmõi.n. natura essem, nisi naturã Philosophia superassem. (Is teneat constantiã) Perseueret in instituto vitæ, & sit constans vsq; ad finẽ. Constantia.n. virtus est, q̃ pseuerat quo ad bonũ est id qđ sequitur. Si aũt quodcunque fuerit siue bonũ, siue malũ imitabitur, ptinacia dicetur. qm̃ pertendit in eo, qđ vitio dandũ est. nõ debemus igitur esse ptinaces, sed constantes in instituto vitæ, vt eatenus pgrediamur, quatenus bonũ erit in instituto pmanere. Si aliter euenerit mutatio prudenter facienda. (Id.n.) Maxime decet, vt seruet constantiam, si vitæ institutũ accõmodatum est ad naturã non uitiosam. Et q̃a in deligendo gñe vitæ aliqñ erratur, corrigit id qđ conclusit dicens, Seruet cõstantiam nisi senserit se errasse in ipsa electione. qđ cũ accidit, ptinacia vti nõ debet, sed institutũ mutare, vt si nos ad ius ciuile contulimus, & in eo pficere nõ possumus aduersante natura, debemus ad alia diuertere in q̃bus possit seruari qđ deceat. (Si acciderit) Vt intelligat se errasse in vita eligẽda. (Morũ, institutorũq. mutatio est) Mutandi sunt mores, & institutũ vitæ iam cœptũ, & sic pscribit modũ seruandæ cõstantiæ in vita degẽda. (Si tpa) Cõditiones tpum ad hoc institutũ vitæ mutandũ adiuuabũt. põt.n. accidere, vt tpis cõditio & casus aliq̃s faueat nobis ad mores mutandos exẽpli gratia, philosopharis, sed inepte, dubitas ne videaris leuis mutare institutũ vitæ, accidet patriã calamitatibus vrgeri & ab hostibus vexari, sumẽda sunt arma, & vitæ institutũ mutandũ est. ad qđ agẽdũ tpis cõditio adiuuat. Das operã liberalibus disciplinis alicubi, natura id respuit, moriẽtẽ domi parẽtes & ppinqui, repetẽda est patria, & res domestica curãda, mutãdaq. vitæ institutio. tps & casus id suadẽt. Vterin aliquin valde familiariter. putãs bonum viꝝ esse si arma cõtra patriã sumpserit, ab instituto vitæ discedas, tẽpus qppe id vult. (Facilius) quãtũ ad laborẽ. (Cõmodius) Ad nostrũ cõmodũ & vsum, sed si tpis cõditio non adiuuabit. (Sensim) Paulatim q̃tũ ad aium. (Pedetentimq.) ad actionẽ. Pedetenti dr̃ quasi suspẽso pede & tẽto incedere, quasi paulatim, vt faciũt cæci, q ne offendant, pedetentim ambulãt. Proficiscitur q̃s Athenas, vt det operam Mathematicis, q̃bus postq̃ auspicium dederit, cognoscet se ineptũ, non debet ex abrupto illã disciplinã omittere, ne videatur leuis atq; imprudens, sed e pedetentim ad alias disciplinas se cõferre, si tñ conditio tpis suffragaretur, vt .s. aliqua necessitate vrgẽte in patriam redire cogatur, facilius & cõmodius vitæ institutũ poterit mutare, & pbat à simili. (Cẽsent sapientes) Iudicãt docti viri. in Lælio ait, Erũpunt sæpe vitia amicoꝝ, tũ in ipsos amicos, tũ in alienos, quoꝝ tñ ad amicos redundet infamia. tales igitur amicitiæ sunt remissiore vsu leuãdæ, & vt Catonẽ dicere audiui, Dissuendæ sunt, nisi quædã intolerabilis admodũ iniuria exarserit, vt neq; rectum neq; honestum sit, neq; fieri possit, vt non statim alienatio disiũctioq. faciẽda sit. (Magis decere,) Cõuenire virtuti & viro graui atq; cõstãti. (Cõmutatio aũt) Docet qd agẽdũ sit post cõmutationẽ vitæ. (Generis) Qualitate vitæ & instituto, in quo nõ poteramus decoꝝ seruare. (Bono cõsilio) Ne postea itẽꝝ relinquamus locũ pœnitẽtiæ. Aliq̃s ad munera reip. obeũda se cõtulit. si ad ea non est aptus, pedetentim se retrahere debet, & non statim auolare, quod est hoĩs imprudentis, & quasi furiosi. Ideo cũ modo agẽda sunt oĩa, & eo cõsilio, vt nõ videamur leues. (Sed qm̃ paullo ante) Corrigit pcẽptũ illud de parẽtũ imitatione, dicitq̃ nõ esse imitandos parentes in vitijs, sed in bonis moribus, & ẽt nõ esse imitãdos in eo à quo nostra natura abhorret qm̃ seruari nõ poterit decoꝝ. (Exceptũ) Hoc in primis excipiamus. (Deinde,) Hæc est altera exceptio. (Si natura nõ feret,) nõ patietur, & aliena penitus erit à tali imitatione. & affert exẽplũ filij Africani maioris, q pp malam valetudinem nõ potuit in rebus bellicis patrem imitari, quibus maior Africanus vel maxime claruit. Hic cum esset ualetudinarius, Scipionem filium Paulli Æmilij sibi adoptauit, qui cognominatus est Africanus minor, cuius auus p adoptionẽ maior dictus est. vñ Cato apud eundẽ loquens de Carthagine, sic Scipionem Aemilianũ alloq̃tur, Quam palmã immortales dij tibi reseruent, vt aui tui reliq̃as cõsequere .i. Africani maioris, q Carthaginẽ tributariã fecit, quã postea eius nepos p adoptionẽ filius euertit, & cineres in Capitoliũ retulit. & alibi dicit idẽ, quã fuit imbecillis P. Africani filius, is q te adoptauit, qua tenui aut nulla potius valetudine, qđ nisi ita fuisset, altꝝ ille extitisset lumẽ ciuitatis. Et in Br. dicit Cic. ipm̃ Scipionẽ accepimus non fuisse infantẽ, filius q̃dem eius is, qui minorẽ hunc Scipionẽ a Paullo adoptauit, si corpore valuisset, in primis habitus esset disertus. (Hũc Paullo natũ) Scipionẽ filiũ, Paulli Æmilij Macedonici. (Patri) Africano maiori clarissimo Impatori. (Fuerat sui:) Pub. Scipionis pr̃is sui, q consul Annibali descẽdẽti ex alpibus occurrit, & ad Ticinũ pugnauit, quẽ vulneratũ filius Scipio tunc adolescens, q postea maior Africanus appellatus est humeris i castra retulit. Hic Scipio vt dcm̃ est, vna cũ fratre Cneo in Hispania occubuit, & duo fulmina belli sunt appellati. huius P. Scipionis filius fuit Africanus maior, Cnei aũt filius fuit Scip. Nasica. Africanus igitur potuit imitari patrem suũ in laude bellica, Scip. vero filius valetudinarius imitari nõ potuit. ergo cũ natura nõ patitur, elaborandũ non est, qm̃ frustra fit & citra decoꝝ. (Si igr̃) Præcipit Cic. qd illi agendũ sit, q pp imbecillitatẽ corporis obire non põt munera grauiora, & agere causas forẽses, q̃ bona latera & beatã vocẽ req̃runt. Debet, inq̃t, hr̃e alias virtutes, & in ipsis adeo clarere, vt id qđ pstare non põt pp valetudinẽ, non multũ ab eo req̃ratur. (Defensitare,) In iudicio alios sæpe defendere, & tractare genus iudiciale, qđ maximã vim req̃rit. (Populũ cõcionibus tenere) Versari in gñe deliberatiuo, & suasorijs orationibus vti, & mouere populũ ad quoscõque affectus pro salute cõi, & sua eloquẽtia psuadere ea q̃ sunt vtilia reip. qđ est offm̃ vehemẽtis oratoris. & sic duo gña difficiliora accepit, iudiciale, & deliberatiuũ. (Id, qđ desit,) Qđ non põt pstare. (Optima aũt) Dicit qd sit optimũ, qđ relinq̃tur filijs imitãdũ a parẽtibus. Gloria, inq̃t, est reꝝ gestaꝝ & virtutis, quã filijs bñ instituti sustinere & illustrare debẽt. Vñ illi maxime vituperãdi sunt, q voluptatibus immersi à maioribus suis degñant. Interrogatus Plat. q̃ nã filijs cõparanda, & relinquẽda essent, Rñdit, ea q̃ nõ grandinẽ, nõ vim, nõ ipm̃ denique Iouẽ extimescerent. Et suis discipulis dicere solebat, Ocio labores anteponite, ni rubiginẽ splendori pstare putatis. Idẽ in epitaphio sic ait, vt dcm̃ est, Gloria parentũ est natis clarus magnificusq. thesaurus. & in 5. de Leg. sic scr. Nemo liberoꝝ gratia cumulandis pecunijs incũbat, vt ditissimos eos relinquat, neque.n. ipsis, neq; ciuitati id cõducit, filijs non auri sed pudoris multũ oportet relinquere. diuites aũt ualde simulq. pbos esse impossibile est, dico aũt diuites, vt multi existimãt, asserentes eos esse diuites, qui pauci è multis pecunias plurimas possident, quas ẽt posset malus q̃sque possidere. fieri vero nõ põt, vt diuitijs aliq̃s simul pstet, & pbitate. Cetera oĩa dicebat Hesiod. nõ magis possidentiũ sunt, quã cuiusq; vt in talario ludo huc & illuc trãseũtia. sola virtus & viuẽti & mortuo stabilis est & firma possessio. Theognis dicebat, Nõ pmutabimus cũ virtute diuitias, qm̃ virtus firma, diuitiæ vero alias alius possidet. Isocr. Nicocleũ sic admonet. Stude pulchrã gloriã potius quã magnas diuitias relinquere filijs, hæ qppe mortales sunt, illa vero imortalis, gl̃ia pecunijs nõ emit, sed ab excellẽtibus possidet ingenijs. (Cui) Gl̃iæ & splẽdori nõis pr̃ni afferre dedecus. (Et qm̃ officia) Facit trãsitionẽ & cuiq; ætati ppriũ munus assignat. (Disparibus) Diuersis. (Aliqd ẽt) Vt de alijs reb. disputatũ ẽ. (Distĩone) diuisiõe & diuersitate ętatũ.

QVos) Philosophi, uel iureconsulti. (Quales) An maioꝝ imitatione contenti, an uos genus nouũ uitæ seq uelimus. (Ineunte.n. &c.) Ratio est cur sit difficillima deliberatio uitæ deligendæ. Qm̃ ætas illa in qua genus uitæ deligendũ est, uidelicet adolescẽtia inops cõsilij est, & rõnis adhuc non satis capax. est.n. ad voluptates prona. Vñ ait Arist. lib. 1. Eth. Ex quo fit vt iuuenis nequaq̃ idoneus auditor sit ciuilis disciplinę. Rudis.n. est earꝝ reꝝ, q̃ in uita versant. Sermo aũt ex illis vel de illis est. Sequax vero adhuc effectibus exñs, inaniter audit cũ finis sit nõ cognitio, sed actio. (Ineũte) Incipiẽte. (Nã, q Herculẽ &c.) Si q̃s, inq̃t, de Hercule mihi obiecerit, qđ potuit ipse in tenera ætate meliorẽ viuẽdi rõnẽ deligere rñdeo ei hoc cõtigisse qđ Ioue natus erat. Xenophõ hãc historiã scripsit auctoritate vsus. Prodici philosophi, q de Hercule pclaꝝ opus edidit. Imperiti pdigium legunt, cũ a Prodico prodicium legere cõueniat. (Pubesceret) Primam lanuginẽ emitteret. (In solitudinẽ) In deserta loca. (Duas uias)

FRAN. MAT.

uias)Aliter dicit Xenophō quē hac in re sequtur Cic.scrib.n.duas mulieres sedēti in solitudine Herculi obseruatas esse, quarū altera formosa sed lasciua,& mollis erat. Altera anus horrida & seuera. Illa qdē voluptates,hic vero labores spopōdit,sed post labores,& pericula gloriā immortalem, & hāc qdē Hercules secutus est.[Plerūq; aūt)vt plurimū inqt instituta parentū moresq. sequimur & p oē vitæ tps seruamus. [Multitudinis iud.) Ij ambitiosi sunt,& id tantōmodo facere curāt in vita, quod placitum multitudini sit,vel qđ vulgus maxime sequr,& laudat. Maiori parti vi delicet quæ à maiore parte ꝓbantur,ea faciūt,sicuti Perusię multi iuri ciuili & pōtificio operā dant,qm̄ eas artes vulgus,probat,& ad cōparādas diuitias aptissimas putat,id ē parentū faciūt imitatione,q & ipsi legum studijs incubuere. [Felicitate) Vt tporū, qbus artes liberales & viguerūt sæpe,& ad nihilū redactæ fuerūt, sed eloquentia in primis quæ multos iacuit annos, & tpibus nostris excitata aliquantulū est benignitate principū & sæculi. Vñ ait Virg. Nati melioribus annis. [Bonitate natu.) ingenij vt Hom. Demosthenes Plato Arist.& apud nos Virg. Cic.alijq. ꝑmulti,q bonitate naturæ moti studijs suis operā dederūt,& illustres euaserūt,rari aūt sunt q bonitate naturæ ducātur ad artē aliq̄ liberalē. Nam vt Cic. ait,quartus est gradus altissimus eorū q natura boni insapientesq. gignuntur qbus à principio inest dicta rō constantiæ,quæ supra hoiem putanda deoq. tribuenda est. [Parētū disciplina)nō est eius quod supra dixit repetitio, nā de illis locutus est q parētes post mortē imitantur,nunc de ijs dicit q disciplina parētum viam aliq̄ & rōnem vitæ aggrediūtur eorū .s. q disciplinam hoc est rōnē vitæ à parētibus propositam susceptiūt vt Ascanius apud Virg. ab Aenea patre instituitur sic. Disce puer virtutē ex me verumq. laborē.[Illud rarissimū)Illud genus rarissimū esse dicit eorū,qui ineunte adolescētia,adeo excellēti ingenio,& doctrina fuerūt,vt iam tūc mature deligere potuerint,qđ vitę genus sequi vellēt.[Spacium)Nam cū excellenti essent ingenio, & doctrina diu multumq. in tenera ætate cōsiderare potuerūt,qđ institutū sequerentur.[In qua deli.&c.) Hæc præceptū gñale est. vt quorumcunq; viuendi rōnem hoies deligūt id semp respiciāt. Quid potissimū naturæ suæ cōueniat,q aliter fecerit,is nunq̄ decorū seruabit.[Nā cum in oībus &c.) Argumētatur à minori ad maius,si inqt in singulis rebus gerēdis vnusquisque naturā suam sequtur, quāto magis in vniuerso gñe vitæ deligendo hoc facere debet,q.d.multo magis ac diligētius.[Quo q sq; na.est) Ita.n.decorū seruat. Si qđ facimus,aut dicimus ad naturā accōmodamus semp. [Supradictū est) Id.s.maxime quenq; decet,qđ est cuiusq; suū maxime Tū,multo magis.[In to.ui.)Nō in qbusdā actionibus tm̄.[Cōstare,cōuenire ꝯsentire.[Claudicare)Errare. Qui sequitur naturā optimā ducem,is errare nunq̄ pōt. [Ad hāc &c.) dixit qd qsq; pro arbitrio suo facere soleat. Nūc de fortuna loquitur,hoc est de eo qđ nō spōte nostra facimus,& hoc p cōparationē ad naturā. Vtriusq; naturæ,& fortunæ vim magnā dicit esse, sed naturæ maiorē. Quāuis fortuna illi se obijciat plerūq;, instabilis.n.est,& mutat facile. Ex quo fit,vt viuēdi rō ad naturā potius referēda sit,& qdqd secundū eā delegerimus,in eo ꝑstam⁹. Nisi forte diligēdo errauerimus. Tūc.n.mutāda snia est,neq; .n. naturæ nostrę obsequēdū est,vbi vitiosa fuerit. Quinetiā vires naturæ metiri nos ꝯuenire ait,vt si eos adęquare nō possum⁹ quos imitamur,id certe efficiamus qđ possumus. In primis aūt cauēdū ꝑcipit oe à parētū virtute,& gloria degeneremus. Qua nulla hereditas,pōt esse ꝑclarior. Adolescētū quoq; & senū,sicut diuersa est natura,ita & officia dicit esse diuersa. Postremo de officijs disserit,q̄ fortunā respiciūt,sicut ab initio ꝓposuit. Nam fortuna quoq; ad naturā redigēda est,quatenus fieri pōt, cū naturæ repugnet. qđ si natura supior extiterit,ei obsequēdū,& i eo qđ semel elegeris ꝑsistēdū. Si vero natura fortunæ succubuerit,cedēdū est fortunæ,nec plus suscipiendū quā naturæ fortuna pmittat. Hæc sunt q̄ nūc Cic.ꝑcipere itēdit. [Ad hāc rōne)deligēdæ vitæ.[Mul to.n.firmior est &c.)Vtriusq; rō hñda est,sed naturæ magis. Quia cōstātior est,fortuna.n.facile mutat. Hoc verū est,& late patet. videmus.n.nullo impetu fortunę,nullo aduerso casu posse quosdā ab ea arte amoueri ad quā eos amplectendam natura deduxit,vt mercator q sæpe naufragiū fecit, ad mercaturā tñ exercendam redit,& iterū se mari cōmittit. Miles sæpe victus & vulneratus discedere à militia vllo pacto neqt. Et sic natura mortalis, cū illud relinquere nequeat qđ semel suscepit,vtra immortalis,& cū fortuna pugnat. Quā immortalē & deam finxerunt hoies. Cum tñ potius mortalis putanda sit,qm̄ a natura vincitur. [Ipsa mort.) fortuna quę cū sit immortalis,naturā suā mutat,& mortalis efficitur,qm̄ a natura superatur mortali.[Immortali na.)q hoc ipso immortalis videtur,qm̄ cum fortuna nonnunq̄ pugnat,& vincit, cum à naturali proposito aliquē dimouere fortuna non potest. Alij sic legūt. Nōnunq̄ tñ ipsa immortalis.s.fortuna,de qua Iun. ait. Nullū numē abest si sit prudentia,sed te, Nos facimus fortuna deā,cœloq. locamus. Cū mortali natura pugnare vr̄.[Qui igitur &c.) Qm̄ inquit ostendimus naturæ vim maiorem esse quam fortunæ, si fortuna superior non fuerit, & quispiam vitæ genus naturæ suæ accōmodatum delegerit, in eo perseueret & cōstans sit,nisi forte in deligendo errauerit. [Id.n.constantiam tenere.) Nisi forte se errasse intellexerit in deligendo gñe vitæ. Nā licet ad naturā nostram referre oīa debeamus in deligendo vitæ gñe si vitiosa ea fuerit,nō ei parendū est. Exempli grã si quis rē militarē amplectatur,idq. vitio naturæ q̄ cupida est, inductus faciat. Cū postea intelligit cur fecerit, debet relicta militia alijs studijs hærere q̄ vitiū ai tollāt potius quā augeāt.[Pōtāt accidere) Tps .n. ineūtis adolescētiæ nō est aptū deliberationi, cū ætas in voluptates ꝓna maxime sit, & ꝑspicere q̄ optima sunt,nequeat. [Facienda,morū institutorumq. mutatio est)Quantū ad modū viuēdi,& quantū ad ꝓpositū.[Eā igitur mutationem si tpa adiuuabūt facilius cōmodiusq. faciemus) Cōmodius fiet mutatio instituti gñis,vitæ.[Si eam tpa adiuuabunt)Vt si ad studia literarū se conferunt. Cū incipiunt in ꝑcio literæ esse magis ac magis,si rē militarē sequantur bellorū tpe. Quibus & gloriā cōparare possent, & vtilitatē,ac minime leuitatis rephendi,qm̄ bellorū tpe institutū vitæ mutāt,qđ aūt mutari soleāt mores,& fortuna, licet apud Val.Max.discere,apud quē titulus est de mutatione morū,& fortunæ. [Sensim erit pedetentimq. facienda) Paulatim ne leuitate moti videamur si id da repēte,& quasi vno impetu faciamus. [Vt amicitias q̄ minus delectent) Exēplo ostendit quō hæc mutatio facienda sit. Nam ipsa in Lęlio ꝑcipit amicitias,q̄ non placent,dissuendas esse,non frangēdas,ne si cito ab amico discedamus,errasse in deligendo videamur. [Sensim dissuere) Quam repente ꝑcidere,paulatim,vt vix sentiatur.[Pedetētim)Gradatim.[Bono cōsilio fecisse videamur) Nō leuitate ducti.[Sed qm̄ paullo aū dctū est,imitādos esse maiores: primō illud exceptū sit,ne vitia sint imitāda:)dixit sequendū esse naturā q̄ vim habet stabiliorē, si ea fortunā supauerit. Nūc dicit qd facere nos cōueniat, si fortuna superauerit naturā. Et primū minime imitandos maiores dicit, si fuerint vitiosi. Deinde cedendū esse fortunæ,si ea non fert vt maiores nros imitemur.[Vt supioris filius Africani)Qui hunc Paullo natum adoptauit pp infirmitatē valetudinis non tā potuit patri similis esse,quā ille fuerat sui. Is filium genuit valetudinariū, & adeo imbecillo corpore,vt vtilis esse gerendæ & administrādę reip.nō posset. Nō tētauit igitur qđ asseq nō poterat. Sed Pauli Aem.filiū adoptauit q eū deleuit vrbē quā tributariā anus P.R. fecerat.[Patri)Scipioni supiori.[Sui) Cnei Scip. [Si igitur &c.) Si hæc facere pp imbecillitatē non poterit,faciet saltē q̄ poterit. [In ipsius ptāte,)Quæ nulla vis fortunę adimere possit. Nā bona ai auferre hoi fortuna non pōt,q̄ sunt hæc,iustitia,fortitudo,tēperantia,modestia.[Quominus &c.)Qui.n.facit qđ pōt nō impellitur ad ea q̄ nō pōt,nemo.n.agit q̄ supra eius vires sunt. [Optima aūt &c.) ꝑcipit ne a virtute parentū nostrorū degñemus, qa nulla hereditas hac est ꝑstātior,ex quo seqtur vt eā amplecti, & imitari debeamus. [Optima hereditas) Imitādi ergo sunt parētes si quā virtutē habuerint,qm̄ est optima hrditas. [Cui dedecori esse)Illi parentū gloriæ dedecori sunt q ab ea degñant. [Et qm̄ &c.)Nūc de officijs ætatū ꝑcipit singulatim.[Distinctione) Diuersitate,dña. Vt.n.diuersæ sunt ætates ita earū diuersa officia.

ASCEN.

IN primis &c. Pulchre monet constituendū esse vnicuique genus vitæ suæ,ad qđ.s.peruenisse uelit, qđ sane difficile iudicat. Ordo est. Aūt,pro sed,constituendū est.i.oportet nos cōstituere in primis .i. ante oīa,quos & quales velimus nos esse,& in quo gñe vitæ,q̄ deliberatio est difficillima oīum. Eñ,pro qa; adolescētia ineūte.i.incipiēte, hoc est,dū hō ingreditur ex pueritia adolescētiā,cui .s. adolescētiæ maxima ibecillitas cōsilij inest; tūc q sq; cōstituit sibi id genus ætatis degēdę.i.pagēdę,qđ adamauit maxime,itaq; .i. & ita implicat aliquo certo gñe,& vsu viuēdi anteq̄ potuit iudicare qđ esset optimū. Nāq; ꝓ qa, Prodicus rhetor optimus,& Euripidis ꝑceptor dicit(vt.i.sicut est apud Xenophontē,Socr. discipulū, q pp eloquentiā musa Attica dictus est) Herculē cū.i.qm̄ pubesceret primū.i.inciperet se hēre puberē. Qđ tps.i.primæ pubertatis datū est à natura,ad deligendū.i. discernendū,quā viā viuēdi q sque ingressurus,exisse in solitudinē.i. locum desertū à populo. Atque sup.dicit ipm sedentē ibi.i.in solitudine; & dubitasse secū diu, & multū cū .i. qñquidem cerneret.i.aspiceret duas vias,vnā voluptatis,alterā virtutis. Verā.i.sic dicā quā illarū duarū melius esset ingredi,hoc.i.sic secū disqrere,potuit fortasse cōtingere Herculi edito.i.exorto, & i lucē ꝓducto satu.i.ex

semine

Marginalia: Parētū disciplina. — Adolescētia

ſemine Iouis. Nõ idem ſupp. põt contingere nobis, q imitamur ſup. eos quos cuiq; ſup. nultũ uiſum eſt, ſup. bonum eſſe imitari, & impellimur ad ſtudia & inſtituta. i. mores eoꝝ. Aũt ꝓ ſed, nos imbuti pleruncq; ꝓceptis parentum, deducimur ad conſuetudinẽ & morẽ eoꝝ. Alij ferũtur. i. trahũtur iudicio multitudinis. i. ad id qđ multis placere vr̃. q; pro &, exoptãt ea maxime, quæ vñt maiori parte pulcherrima. nõnulli. i. aliqui tñ ſiue quadã felicitate, ſiue quadã bonitate naturæ, ſiue diſciplina. i. eruditione parẽtũ ſi cuti ſunt rectã viam vitæ. Aũt pro ſed, illud genus eoꝝ, q ornatu aut magnitudine ingenij excellẽti, aut ꝓclara eruditione, atq; doctrina, aut vtraq; re. i. & ingenio & doctrina habuerũt ſpatiũ deliberãdi, quẽ curſum vitæ vellent potiſſimũ ſequi, eſt maxime raꝝ, in qua deliberatione oẽ cõſiliũ eſt reuocandũ ad naturã cuiuſq; ſuam. i. ꝓpriã. Nã cũ ſup. ita ſit, q in oibus quæ agũt nos exqrim' qđ deceat (vt dictũ eſt) ea eo modo quo qſq; eſt natus. Tũ. i. tũc euidẽtius multo maior cura rei eſt adhibẽda in tota vita cõſtituẽda. i. in cõſtitutione totius vitæ, vt poſſimus cõſtare. i. cõſtantes & cõformes eſſe nobiſmetipſis in ꝑpetuitate. i. cõtinuatione vitæ, nec ſup. poſſimus claudicare ab ipſo. Aũt pro ſed qm̃ natura hẽt maximã vim ad hãc rõnem, & fortunã proximã in magnitudine. ſ. ratio. i. cõſideratio vtriuſq; ſ. & naturæ & fortunæ eſt habenda oĩno in gñe vitæ deligendo. i. cũ delectu cõſtituẽdo, ſed magis naturæ ſup. q̃ fortunæ. Enim ꝓ q a ſup. natura eſt multo firmior & cõſtãtior q̃ fortuna, ita ſup. vt fortuna ipſa videatur nõnunq̃. i. aliqñ mortalis. i. tanq̃ mortalis, ꝓpugnare cũ natura immortali. Igiť q contulerit oẽ conſilium vitæ ad genus naturæ ſuæ nõ vitioſæ, is teneat conſtãtiã. i. ꝑſeueret in eo. Enim ꝓ q a, id decet maxime niſi intellexerit forte ſe erraſſe in gñe vitæ deligendo. i. diſquirẽdo, quod. ſ. erraſſe ſi acciderit (põt aũt accidere) tunc ſup. mutatio moꝝ & inſtitutoꝝ eſt facienda. Igitur nos faciemus eã cõmutationẽ facilius, & cõmodius, ſi tp a. i. opportunitates tꝑum adiuuabũt, ſin minus. i. ſed ſi nõ ſup. adiuuabunt ipſa cõmutatio erit faciẽda ſenſim. i. paulatim, ita qđ ſentiri põt, & pedetentim. i. quaſi per ſingulos paſſus pedẽ tenẽdo. Vt. i. quemadmodũ ſapiẽtes cẽſent. i. iudicãt decere magis diſſuere. i. diſſoluere ſenſim. i. paulatim quaſi ſingula fila diſſugendu, q̃ præcidere repente amicitias, quæ magis delectãt & minus ꝓbentur. i. approbentur. Aũt pro ſed, gñe vitæ cõmutato. i. poſtq̃ genus vitæ cõmutatũ eſt, curandum eſt oi rõne, vt videamur feciſſe id bono conſilio. Sed qm̃ dictũ eſt paulo ante maiores eſſe imitãdus, illud ſit primum exceptum ab illa generalitate, ne uitia. ſ. parentum ſint imitãda. Deinde ſi natura non ſeret. i. patietur, vt quædam poſſint imitari, vt. i. quẽadmodũ filius ſuꝑioris. i. maioris & prioris Africani, q. ſ. maior Africanus adoptauit. i. iure adoptionis ſibi filiũ cõſtituit, hũc. ſ. Africanũ minorẽ natũ. i. ꝓcreatũ Paullo. ſ. Aemilio, ſã. i. tñ nõ potuit eſſe ſimilis pr̃i pp infirmitatem valetudinis, q a raro ſanus erat, quã. i. quantũ ille. ſ. Africanus, maior eſſet ſimilis ſui ſup. patris. Si igitur nõ poterit, vt patet, ſup. ſiue defenſitare. i. aſſidue in iudicio defendere cauſas, ſiue tenere populũ cõcionibus. i. ꝑ conciones, ſiue gerere bella, debebit tñ ꝓſtara illa, q̃ erũt in ꝑtãte ipſius. ſ. iuſtitiã fidẽ, liberalitatẽ, modeſtiam, tẽperantiã, quominus. i. ne id qđ deſit reqratur ab eo. Aũt, ꝓ ſed, optima hereditas, traditur liberis à patribus, & ꝓſtantior oi patrimonio. ſ. gloria uirtutis, & reꝝ geſtaꝝ, cui. ſ. gloriæ eſſe dedecori. i. uituperio iudicandũ eſt nefas & uitium. Et qm̃ non eadem. i. diſparia officia tribuũtur ætatibus diſparibus, q; pro &, alia ſup. officia ſunt iuuenum, alia ſeniorum, dicendum eſt etiam aliquid de hac diſtinctione.

DOCT. *interpr.*

ET in quo genere uitæ) Præcepit de quarto gradu. [Herculem Prodicium. [Prodicus rhetor finxit Herculi uoluptatem, ac uirtutem apparuiſſe. Sil. in Scipione lib. 15. imitatus eſt. [Senſim diſſuere) Sic præcepit & in lib. de Amicitia.

ARGVMENTVM.

Adoleſcentiam quæ proprie deceant.

EST igitur adoleſcẽtis, maiores natu vereri, ex hiſq́. deligere optimos, & ꝓbatiſſimos, quorũ cõſilio, atque auctoritate nitatur. ineũtis. n. ętatis inſcitia, ſenũ cõſtituenda & regẽda prudẽtia eſt. maxime aũt hæc ætas à libidinibus arcẽda eſt, exercẽdaq́. in labore, patiẽtiaq́. & aĩ, & corporis, vt eorũ & in bellicis, & ciuilibus officijs vigeat induſtria. atq; etiã cũ relaxare aĩos, & dare ſe iucunditati volent, caueãt intẽperantiam, meminerint verecundiæ: qđ erit facilius, ſi eiuſmodi quoque rebus maiores natu intereſſe velint.

PETR. MARS.

EST igitur adoleſcentis,) Deſcribit nunc adoleſcentis officia. [Vereri,) Timere cũ pudore ac reuerentia. Ariſt. lib. 2. de re familiari tuẽda ſic ꝓcipit. Duplex eſt timoris ſpẽs, vna qdẽ eſt cũ pudore ac verecũdia, qua vtũtur ad parẽtes ſobrij filij, & cõpoſiti ciues ad benignos rectores. Altera vero eſt cũ inimicitia & odio, vt ſerui ad dños, & ciuiũ ad tyrãnos. Plat. in 3. de Leg. ſic ait: Metuimus ſæpenumero exiſtimationẽ, cũ formidamus, ne dicẽdo, aut faciendo aliqd minus honeſtũ mali videamus, quẽ timorẽ nos immo oẽs vt arbitror, pudorẽ appellamus. Igitur & legiſlator, & quiuis alius q ꝓdeſſe hoĩbus quoquo poſſit, hunc timorẽ maximo honore colat, noceiq́. pudorẽ, cõfidentiã vero huius contrariã, noiet impudentiã, & maximum priuatim & publice malũ hoĩbus arbitretur. [Maiores natu) Seniores, hoc in primis obſeruauerunt Lacedæmonij ex Lycurgi inſtitutis & legibus. Vñ ſcribit in Cat. maiore Lyſandrũ Laced. dicere ſolitũ, Lacedæmonẽ eſſe honeſtiſſimũ domiciliũ ſenectutis, nuſq̃. n. tm̃ tribuitur ætati, nuſq̃ eſt ſenectus honoratior. Et apud Rom. in ꝓcio erat ſenectus, & multũ erat ꝓcedere. 4. annis, vt Satyrus ſcr. Plat. in 8. de Leg. ſic pręcipit, Decet aũt iuuenẽ verberatũ a ſeniore, id ob ſenectutis reuerẽtiã patiẽter ferre ſic itaque ſanciamus. Quilibet ſeniorẽ & re & verbo colat, ac ſi 20. annis maior eſt, quaſi patrẽ, ſi vir fuerit, aut matrẽ, ſi mulier reuereatur, atque adeo oibus ſemꝑ abſtineat, q̃ in ea ætate ſunt, qua ꝓcreare, parereq́. ipm̃ potuerit, natales deos veritus. [Optimos,) Quantũ in ſeipſos. i. virtute ꝑditos. [Probatiſſimos,) Ad famã, & ſic auctoritatis plenos. [Cõſilio,) Hoc refertur ad optimos qm̃ optimi viri bene cõſulunt, cum ſint iuſtiſſimi. [Auctoritate) Hoc refertur ad ꝓbatiſſimos. qm̃ apud oẽs iam hñt magnã auctoritatem, q rebus geſtis & iuſtitia clari ſunt & ꝓbati. [Nitatur.) Firmet ſe. qm̃ adoleſcẽtia lubrica eſt & plena affectuũ, ideo facile labitur. Vñ firmãda eſt cõſilio ſenũ, in qbus ipſi affectus ſedati ſunt & cõpoſiti, & ineſt recta ratio. Nulla res, inqt Sen. magis aĩos honeſtate induit, dubioſq́. & in prauũ ꝓclines reuocat ad rectum, quã bonoꝝ viroꝝ cõuerſatio. [Ineuntis) Incipientis. [Inſcitia) Imprudentia. prudentiã qppe hr̃e nõ põt, cũ non habeat experiẽtiam reꝝ, doctrinã hr̃e poterit, q̃ in ingenio conſiſtit, ſed prudentia vſum reꝝ reqrit, & ideo adoleſcens non põt eſſe prudens, doctus aũt eſſe põt. [Conſtituẽda) Diſponẽda & formãda ad uirtutẽ. [Maxime aũt) Dat aliud ꝓceptum. Iuuen. ẽt dicit, Maxima debetur puero reuerẽtia. [Hæc ætas) Adoleſcentia, q̃ libidinibus ęſtuat. Et Diog. videns adoleſcentẽ effœminari, nõ pudet dixit, deterius quam naturã ipſam de te ipſo ſtatuere, illa. n. te viꝝ fecit, tu te cogis mulierẽ fieri. Fit ẽt, inquit Ariſt. 7. lib. de hiſt. aĩal. loquens de pubertate, ut ꝑ id tp̃s puellæ cuſtodiri pręcipue debeãt maxime. n. ad vſum rei Venereæ incitantur, cũ hæc incipiunt, & quemadmodum puellæ concũbunt libidinoſiores adoleſcunt, & mares ſiue altera parte, ſiue utraque minus cauerint, ꝓpenſiores eodẽ efficiuntur. meatus. n. laxantur, redduntq́. ad id corpus lubricũ & diſpoſitũ, & ſimul voluptatis ꝓteritæ memores, deſiderio mouentur præteritæ contrectationis. Poſt annum ter. 7. eſt mulieꝝ ꝓcreatio, ante concipiunt quidẽ, ſed impſecta & exigua pariunt. Plato in 7. de rep. ſic ait. Iuuenibus conueniunt multi maximiq́. labores. Xenophõ in 2. cõment. ſic ait, ſtudiũ & patientia bonaꝝ & honeſtaꝝ reꝝ cauſa ſunt. Epicharmus dixit, Dij oia nobis uendũt laboribus. Nihil eoꝝ q̃ bona & honeſta ſunt dij hoibus ſine labore ac ſtudio ꝓſtant. Si uelis corpore ẽt fortis eſſe, ſubijciendum eſt aio corpus, & exercendum in laboribus atque ſudoribus. [In labore,) Qđ faciebant in primis Lacedæmonij, vt labor obduceret callũ dolori. [In bellicis,) Quãtũ ad labores corporis. [Ciuilibus) Officijs ad labores aĩ. [Induſtria) Studioſus labor. [Atque ẽt) Dat præceptũ, qđ ipſis adoleſcentibus faciũdum ſit, cum laboribus defatigati animũ relaxare voluerint, & iocari, ſiue ludere. [Verecundiæ:) Pudoris q malis conatibus obſtat. Cũ Diog. vidiſſet adoleſcentulum rubore perfuſum pp pudorem dixit. Confide fili, hmõi eſt virtutis color. [Caueant intemperantiam,) Quæ omnium maloꝝ cauſa eſt, & corrumpit prudẽtiam, ſine qua non põt intelligi vlla virtus. [Eiuſmodi quoque) Quemadmodum in rebus ſerijs. [Eiuſmodi rebus) Iocis ad animi relaxationem cõparatis. Omnino, inqt Plat. in Leg. inducendi ſunt ſeniores, vt ſeſe aliqñ vino exhilarent, qm̃ exhilarati ſine moleſtia intererunt ludis iuuenum, & præſentia ſua coercebunt eoꝝ laſciuiam.

nere,seruare leges,iura describere,ea fidei suę cõmissa meminisse.Priuatũ aũt oportet æquo,& pari cũ ciuibus iure viuere,neque submissum & abiectũ,nec se efferentem : tũ in rep.ea velle,q̃ tranqlla,& honesta sint. Talẽ.n.& sentire,& bonũ ciuẽ dicere solemus.Peregrini aũt,& incolę officium est,nihil ꝑter suũ negocium agere, nihil de alio inquirere,minimeq. in aliena esse rep.curiosum. Ita fere officia reperientur,cũ q̃retur,qd deceat. & qd aptũ sit ꝑsonis,tꝑibus,ætatibus . nihil est aũt,qđ tam deceat, q̃ in oĩ re gerenda , consilioq́. capiendo seruare constantiam.

PETRVS MARS.

AC ne illud quidẽ) Nũc ꝑcipit qd agẽdum his sit, q sunt in aliquo magistratu,qd priuatis,qd ciuibus,qd peregrinis.[Magistratuũ) Eoꝝ q sunt in magistratu.[Priuatoꝝ) Sine magistratu . Magistrare,inqt Pomp.est moderari . vñ magrĩ nõ solum doctores artium,sed ẽt pagoꝝ,societatũ, vicoꝝ,collegioꝝ,& eqtum dñr. qa oẽs hi magis ceteris pñt . vñ & magistratus,q ꝑ imperia potẽtiores sunt,quã priuati. q voa duabus signationibus notatur.Nã ant ꝑsonã ipsam demrat ut cũ dicimus,Magistratus iussit,aut honorẽ,vt cum dr, Titio magratus datus est.[Est igitur) Incipit assignare officia his q sunt in magistratu.[Magistratus) Illius,q publico munere fungitur,& refert ꝑsonam totius ciuitatis.Vñ opus est seruare decoꝝ,& ita viuere, vt ciuitatis dignitas retineatur,nihilq́. facere qđ illã imminuat.[Intelligere,)Animaduertere se esse ꝑsonã publicã. [Eius ciuitatis dignitatẽ,& decus sustinere,)Cõseruare & tueri,nec mutare leges.sed illas seruare,& iura si qua sunt ciuitati necessaria describere,& hr̃e ante oculos hæc esse cõmissa eius integritati fideiq. t qm̃ magistratus est custos legum ac iustitiæ . Ad alium est,inquit Arist.in 5.Eth.& in societate iam ipse magratus cõsistit. Plato in 5.de Leg.agens de electione magistratuũ sic ꝑcipit, Oportet eos q recte magistratũ accepturi sunt,ab adolescentia ꝓbatos fuisse, tã ipsos,qua suus vsque ad ipsam electionẽ.Custos aũt legũ is eligatur,q non pauciores quã 50.annos natus sit. Sacerdos aũt ille est cõprobandus , q integer sit atque legitimus , deinde ã domo q̃maxime munda,eapers quoque cędis oiumq́. hmõi,q̃ aduersus rẽ diuinã cõmittuntur , cuius & pater materq. similiter uixerit . Quæ ad sacerdotũ creationẽ attinẽt deo cõmittenda sunt vt quõ admodũ illi placet,ita diuina fortuna cui tributũ id sortes ferãt . [Priuatũ aũt)Nunc de offõ priuati hoies.[Æquo) Iusto.[Pari) Aequali nã debet se alijs ꝑferre,nec aliqd assumere ꝑter æqtatẽ . [Neque submissum)Debet ita se gerere inter ciues,inqt,vt eius dignitas postit,teneteq. mediũ,nec se nimium efferre,ne videat insolens,nec se submittere,vt videatur contẽnendus,nec aliquos in rep.tumultus excitare, sed velle oia tranqlla,vt decet bonũ ciuem.[Abiectũ)Negligentẽ suã dignitatẽ.[Talem.n.)Qui ita cũ suis ciuibus viuit,& i rep.bonus ciuis appellatur.[Peregrini aũt,) Nunc de offõ peregrini,q in sua ciuitate non est.Hospes dr̃ amicus externus,& q est in aliena ciuitate.Incola dr̃,q in alterius regione habitat,& in aliena ciuitate atque rep.Accola dr̃,q ad locum habitat : vt,accola Fucini,accola Padi. Inquilinus dr̃,qui in aliena domo conducta habitat.[Minime curiosum).i.vitiose diligentẽ,& negociosum.Curiosus dr̃,q ea inqrit & curat,q̇ ad se nõ ptinent.Officiosus dr̃ is,q est plenus officio. Vñ vinosus,mulierosus,morosus sigñant copiã quandã incõmodicam rei super qua dr̃. Omnia n.noia sic declinata nimium ac ꝑter modũ significant,vt vinosus,famosus,& similia,sed ingeniosus,officiosus, speciosus laudantur,qm̃ declinantur ab illis in qbus non est ille modus adhibendus . quippe ingenium,offm̃,disciplina,cõsiliũ, victoria,facundia,& similia,sicut ipsæ virtutũ amplitudines nullis finibus cohibentur,sed quanto maiores,tãto laudabiliores sunt, sic illa amplitudine sua magis laudantur.Illa vero sunt in vitio,quę ab illis formantur,in qbus oportet cõtinere mediũ, qđ si trãsgreditur qs,vitium est,vt vinosus .i. nimium vino deditus,qđ est contra temperantiã,& de similibus.auct.est Gel.[Ita) Modis supradictis . [Fere) Dixit,ut vitaret arrogantiã.i.cũ qd conueniat ꝑsonis,& qd vnũquenque deceat,tunc reperitur offm̃, qđ est actio cum virtute . debemus igitur q̇rere quid cuique cõsentaneũ sit,& sic offm̃ poterit assignari.Curiosus,inqt Plaut. nemo est q nõ sit maleuolus.[Tꝑis)Qm̃ non cuique tꝑi oia conueniunt, & hæc tꝑis circunstantia consideranda est,& ẽt aliæ quæ ad offm̃ inueniendũ maxime cõducunt.sunt.n.vt dcm̃ est,q̇dam officia a circunstantijs . Vñ opus est cõsiderare ꝑsonas & ætates, si volumus inuenire offm̃. [Nihil est aũt) Dat gñale ꝑceptũ de ipso decoro. Nihil est, inqt, qđ magis hoiem deceat, quam in oi vita seruare constãtiam .i. animi stabilitatem.hanc constantiã hr̃e nõ pñt hi, qui affectibus seruiunt. [Constantiã) Non mutare ꝓpositũ vitæ & institutum,& non agere dissimilia, q̇ inconstantiã indicant .

FRAN. MAT.

AC ne illud qdẽ &c.) In his oĩbus de qbus dicturus est,fortuna consideratur.Nã priuatũ esse,&magratum ꝯdõnes sunt, q̇ spectant ad fortunã , ꝑcipit aũt prius qualis esse magratus debeat.[Personã ciuitatis) Nã magratus publica est ꝑsona,& rẽp. repñtat cuius ipse princeps est.Et q magistratũ lędit,reus est lęsæ maiestatis.[Leges)Nõ sinere eas tolli,aut violari.[Iura describere,)Legẽ aliq̃ ferre ꝓ vtilitate reip.si opus fuerit,& necessitas postularit.[Priuatũ aũt &c.)Ad priuati transit officia.Is aũt est priuatus,q nullum gerit magratũ.[Aequo)ne plus cõmodi accipiat quã ceteri ciues,nec plus incõmodi.[Pari) Vt nec excedat ceteros,nec illis cõcedat.[Submissũ aio)Habitu,vt ad oia vilia repellatur.[Peregrini)De officio ꝑcipit peregrini,q in alienã cõmeat ciuitatẽ sui negocij gratia.[Incolæ)q aliũde,venit ad habitãdũ , & incolẽdã ciuitatẽ.[Suũ)ꝓpriũ.[Ita fere &c.) Concludit Cic. dicẽs,si qs hoc modo officia seruabit,qd sit decoꝝ intelliget . Et qd cuiq; ꝑsonæ,tꝑi,& ætati cõueniat.[Personis,) Priuatis,peregrinis,ciuibus.[Tꝑibus,)Pacis,belli,noctis,diei,ludoꝝ, cõuiuij. [Ætatibus.)Senibus,adolescẽtib. [Nihil est aũt &c.) Vere inqt officia reperiẽtur,qa nihil est qđ tã deceat, q̃ seruare in oi re cõstãtiã,hoc est q̃ nõ discedere ab eo qđ fieri debet sm̃ decoꝝ ꝑsonæ,ętatũ tꝑis.Nã cõstãtiã hic accipit ꝓ stabilitate quadã,& obseruatione in reb⁹ eũ eas sic agimus,vt agi eas cõuenit,& nõ discedimus ab officio nostro,sed illud tuemur,ꝓ ꝑsona quã sustinemus.

Quid deceat potissimum

ASCEN.

AC ne illud quidem) Describit diuersitaꝝ personaꝝ.i.qualitatum,ꝯdõnumq́. officia,magistratuum .s. & priuatoꝝ ciuiũ, & peregrinoꝝ . Ordo est . At,pro &,ne illud quidẽ qđ dicturus sum,est alienum.i.impertinens ad præsens opus.s. dicere de officijs magistratuum.i.magistratuũ gerentium, quos vulgo officiarios vocant,de officijs ciuium priuataꝝ,de officijs peregrinoꝝ.i. externoꝝ.Igitur primũ munus.i.offm̃, seu opus faciendũ, magistratus.i.eius qui magistrati gerit,intelligere se gerere ꝑsonã ciuitatis,& se dr̃e sustinere.i.conseruare dignitatẽ, & decus eius .s. ciuitatis,seruare.i.cõseruare leges,describere iura, & meminisse .i.memorẽ esse & cõsiderare ea .s. leges, iura & cetera iam dicta, esse cõmissa suæ fidei.Aũt,ꝓ sed,oportet priuatũ sup. ciuẽ.i.sine magratu viuentẽ viuere æquo.i.æquali & pari iure,cũ ciuibus .i. cõciuibus suis,eañtem neque submissum .i. suppeditatũ & abiectũ,nec afferentẽ.i.extollẽtẽ sese,tũ.i. insup velle eã in rep. q̇ sint tranqlla & honesta.Enĩ,ꝓ qa nos solemus sentire, & dicere talẽ esse bonũ ciuẽ.Aũt,pro sed,offm̃ peregrini.i.inquilini, & incolæ .i.inhabitantis ciuitatẽ non suam,est nihil agere ꝑter suum negocium,& nihil inqrere de alieno sup. negocio, & esse minime curiosum in aliena rep.Itaque.i.& ita officia reperientur vere,cũ.i. qñ q̇retur qd deceat, & qd aptũ sit ꝑsonis,tꝑibus,& ętatibus.Aũt pro sed,nihil est quod tam.i.tm̃ deceat,quam.i.quantum seruare constantiam,in omni re gerenda,& in omni consilio capiendo .

ARGVMENTVM.

Decorum à cultu motuq; corporis.

SED qm̃ decorum illud in omnibus factis,&dictis,in corporis denique motu, & statu cernitur, idq́. positũ est ĩ tribus rebus,formositate,ordine, ornatu ad actionem apto ; (difficilius ad eloquendum , sed satis erit intelligi) in his autẽ tribus continetur cura ẽt illa,vt probemur ab ijs, cũ quibus,& apud quos viuam⁹: his quoq; de reb⁹ pauca dicant.

PETR. MARS.

SED qm̃ decoꝝ illud) Dixit hactenus de decoro qđ in factis positum est , iam dicet de decoro,qđ in dictis motuq́. corporis consistit.[Idq́.) Decoꝝ. [Formositate,)Pulchritudine de qua præcipiet,& ẽt ordine. [Ornatu ad actionem apto ;) Qm̃ non oẽs actiones eundem ornatum requirunt. quippe in concionibus eo ornatu debemus vti,quem locus poscit,aliter eũ in cubiculo studemus,cũ sacris operamur.Igitur ipse ornatus debet accõmodari ad actionẽ, & qa quodãmodo impossibile est

perscribere quo ornatu in singulis actionibus vti debeamus, cũ hoc sit prudentiæ relinquendũ, quaq; re & qd deceat cognosci. ideo dicit difficilius ad eloquẽdũ, sed satis erit intelligi. oia.n. agẽda sunt secundũ'n tpis conditionem. [Difficilius ad eloquendũ) .i. pbentibus difficultatem exprimẽdi singula quæ his tribus continentur, & finẽ non habent, pariq. aptãtur loco, & personis. difficile est inqt hoc decoꝝ positũ in his tribus rebus explicare oratione, & dijudicare qñ est, & præscribere, quale in singulis rebus esse debeat, sed satis erit, qd intelligatur in his tribus positũ esse, de qbus præcepta dabit. Arist. in 2. Eth. sic ait: Actiones & ea quę prosunt, nullam hñt stabilitatẽ quemadmodũ neq; salubria ipsa atq; cũ talis sit sermo vniuersalis, multo minus is sermo certitudinis hẽt, q de singulis est, nam neq; sub artem, neq; sub pceptionẽ vllam cadunt, sed oportet ipsos agentes ea semper cõsiderare, quæ ad tpa accõmodantur. [In his tribus) Formositate, ordine, ornatu. (Vt pbemur) Laudemur. qm nihil est agendum qđ eos offendat, qbus cũ viuimus, vt ostẽdere pudẽda, & eas partes quas natura occultauit, & sic Cic. describit cõpositionẽ corporis humani, vt ostendat hoiem debere esse verecondũ volente natura, quæ partes corporis ita disposuit. [His quoq;) Quẽadmodum dictum est, & dicenda erunt de qbusdam, dicamus inqt ẽt aliqua de his, quæ ptinent ad verecundiam, & qbus hoies mouentur, vt aliquẽ laudẽt, aut vituperẽt, & his absolutis de pulchritudine disputabit.

FRAN. MAT. SEd qm decoꝝ &c.) Dixit de decoro gñali, & particulari, ẽm naturã & aium. Nunc de corporis decoro pcipue incipit, & in tribus rebus positũ esse dicit, formositate, ordine, ornatu. [Decoꝝ illud &c.) Qđ gñale est, & latissime patet. [Motu) Gestu incessu in qbus nõ minima pars decori cõsistit, si gestus, & incessus ois motus corporis fuerint moderati. [Statu cernitur) Stare est nõ moueri corpore, siue sedeas, siue rectus cõsistas. Differt aũt quo sedeas, aut stes. Semp aũt cauendũ est ne inepte qppiã à nobis fiat. [Idq. positũ est &c.) Motus. s. status corporis [Formositate) Pulchritudine, quã in oi actione seruem⁹. (Ordine) Vt qdqd faciamus, ordine vtamur. [Ornatu ad actionem apto; (difficilius ad eloquendũ, sed satis erit intelligi) Ad actionem, quis suus cuiusque actionis ordo est, & ornatus. Nã aliũ ordinẽ, atq; ornatũ, cõuiuiũ exigit, aliũ curia, aliũ foꝝ, aliũ priuata actio. Secundũ actionẽ igr, vel lętã, vel tristẽ, vel publicã, vel priuatã adhiberi à nobis ordo, & ornatus debẽt. Quæ si qs ex primi vellet, qualia oino esse debeãt, nõ facile esset, intelligere aũt hoc facile p se qsque poterit. [In his aũt &c.) Cũ alia vti debemus diligẽtia, in his tribus, tũ pcipue hac, vt nos laudẽt ij, cũ qbus, & apud quos viuim⁹, aliter domi, aliter i rep. aliter foris, & militiæ viuẽdũ est, aliter cũ amicis, aliter cũ alienis. [Cũ qbus) .i. assidue viuimus, vt cũ domesticis, ac familiarib. [Apud quos) Vt apud ciues, collegas, pricipẽ. cũ qbus nobis qdẽ vsus est, non tñ assiduus. Aliud aũt alijs placet.

ASCEN. SEd qm) Describit decoꝝ qđ cõsistit in dictis & motu corporis. Ordo est. Sed qm illud decoꝝ cernitur. i. cõspicitur in oibus factis & dictis, denique i motu & statu corpis, q; p &, qm id positũ est in tribus rebus, in formositate, ordine, & ornatu apto ad actionẽ, ipm sup. decoꝝ erit difficilius ad eloquendũ. i. vt eloquẽter exprimatur, sed erit satis facile intelligi. i. vt intelligatur. aũt, p sed, cura ẽt illa vt pbemur ab his, cũ qbus & apud quos viuamus, cõtinet in his trib⁹, pauca dicãtur, quoq; .i. ẽt de his reb⁹.

ARGVMENTVM.

Quasdam corporu partes indecore ostendi, res item quasdam inhonesta vel fieri palam, vel aperte nominari.

PRINCIPIO, corporis nostri magnã natura ipsa vr̃ habuisse rõnem: quę formam nostram, reliquamq. figurã, in qua esset species honesta, eam posuit in prõptu; quæ autem partes corporis, ad naturæ necessitatem datę, aspectum essent deformem habituræ, atque turpem, eas cõtexit, atque abdidit. hanc naturæ tam diligentem fabricam imitata est hominum verecundia. quæ .n. natura occultauit, eadem oẽs, qui sana mente sunt, remouent ab oculis, ipsiq. necessitati, dant operam, vt quamocculrissime pareant: quarumq. partium corporis vsus sunt necessarij, eas neque partes, neque earum vsus suis noĩbus appellant: quodq. facere non turpe est, modo occulte, id dicere obscœnum est: itaque nec actio rerum illarum aperta, petulantia vacat, nec oratio obscœnitate. Nec vero audiendi sunt Cynici, aut si qui fuerunt Stoici pene Cynici, qui reprehendunt, & irrident, ꝙ ea, quæ turpia re non sunt, verbis flagitiosa dicamus; illa autem, quæ turpia sunt, nominibus appellemus suis. latrocinari, fraudare, adulterari, re turpe est, sed dicitur non obscœne: liberis dare operam, re honestum est, nomine obscœnum: pluraq. in eam sñiam ab eisdem contra verecundiam disputantur. nos aũt naturã sequamur, & ab omni, quod abhorret ab ipsa oculorum, auriumq. comprobatione, fugiamus. status, incessus, sessio, accubatio, vultus, oculi, manuum motus teneant illud decorum. Quibus in rebus duo sunt maxime fugienda, ne quid effœminatũ, aut molle; aut nequid durũ, aut rusticũ sit. nec vero histrionibus, oratoribusq. concedendũ est, vt ijs hæc apta sint, nobis dissoluta. Scenicorũ quidem mos tantã habet vetere disciplina verecundiã, vt in scena sine subligaculo pdeat nemo. verẽtur enim, ne, si quo casu euenerit, vt corporis partes qdã apiantur, aspiciantur nõ decore. nostro quidẽ more cũ parentibus puberes filij cũ soceris gdẽ gñi non lauãtur. retinẽda est igitur huius generis verecũdia, pſertim natura ipsa magistra, & duce.

PETR. MARS. PRINCIPIO,) Ponit humani corporis cõpositionẽ, vt ostẽdat hñdã esse curã pudoris duce natura, & oẽm actionẽ naturę accõmodari oportere. aliter.n. decoꝝ nõ seruatur. [Principio,) Primũ oim habuisse rõnẽ, considerationẽ, & respectũ cõpositionis fabricæq. normã q pudori consuleret. qm ars ois naturã ipsam quoad põt imitator. formã, inqt Non. integritatẽ speciei esse voluit Cic. figurã. i. qualitatẽ ipsius formæ q signat cuiusque rei faciẽ. [In prõptu) In apto, vt ab oibus cernerentur. [Honesta) Sine turpitudine aliqua, q posset spectari ad necessitatẽ. qm partes illas obscœnas mentulã, anũ, vuluã, opus est seruire necessitatibus naturalibus. [Abdidit) Occultauit, abdere est in intimis occultare. [Deformẽ) Turpẽ & inhonestũ. [Hanc fabricã) Diligẽtẽ compõnẽ, qm ipsa natura subit rõnẽ architecturæ [Verecundia) Pudor, vt vitet & tegat, qđ turpe est duce natura. [Quæ.n.) pbat quo verecundia imitata est fabricã naturæ. [Qui sana mẽte) Qui nõ sunt furiosi. sanitas ai dicit cũ eius iudicia, opinionesq. cõcordãt, atq; ai virtus est, quã tẽperãtiã dñt esse, alij obtẽperantẽ tẽperãtiæ pceptis. Insania dr̃ morbus ai Sapia vero est sanitas mentis. Eos, inqt alibi, sanos intelligi necesse est quoꝝ mẽs moto quasi morbo pturbata nullo sit, q cõtra affecti sunt, insanos appellare necesse est. [Remouẽt ab oculis) Nõ patiũtur ab alijs cerni, cu habeãt turpẽ aspectũ. [Dãtq. operã) Vt pareãt. Studẽt parere necessitari ipsius naturæ occulte, vt meiere, onus egerere vẽtris nõ propalã, sed occulte p verecũdiã. Plin. agẽs de vrina, dicit. Hesiod. iuxta obstãtia reddi suadet, ne deũ aliquẽ nudatio offendat. [Quarũq. partiũ) .i. illi q sunt sanæ mẽtis, nõ appellãt pprijs noib⁹ illas ptes, quaꝝ vsus naturæ sunt necessarij. [Neq; vsus) Qm pudor est dicere, futui, & similia. [Suis noib⁹) Aptis sine aliquo pudore, qđ nõ fit ab illis, q ẽ natura viuũt. ptextatis, inqt Põp. nefas erat obscęno verbo vti, ideo q. ptextatũ appellabãt sermonẽ, q nihil obscęnitatis hẽet. [Obscœnũ) Turpe & cõtra hois dignitatẽ & pudorẽ. [Id) Qđ cũ occulte fit, nõ est turpe, necessitas.n naturæ hoc requirit. sed si in apto fieret turpissimũ esset. [Itaq;) Cõcludit hãc prędicẽs aptã actionẽ dignã esse rephẽsione, & ẽ verboꝝ obscœnitatẽ. petolãs dr̃ inuerecũdus, lasciuos, libidinosus, & q licẽtius oia facit. Vñ Paris apud Ouid. Quoq; magis possem verbis petulãtibus vti, Nõ semel ebrietas est simulata mihi petulãtia, inqt Non. dicta est à petẽdo. Cic. 4. de rep. Itaq; à petẽdo petulãtia, à pcãdo, vel poscẽdo pcacitas noiata est [Obscœnitas) turpitudo, si aliqs pfiteat & pdicet se turpia cõmisisse. vñ virtus apud Xenoph. sic voluptatẽ taxat: Cũ imortalis sis, à dijs qdẽ piecta es, à bonis vero hoibus ignominia affecta. Nunq̃ qđ auditu dulcissimũ est, tuam audisti laudẽ, nec qđ suauissimũ visu, tuũ opus vidisti Plato in 4. de rep. sic ait, Apparet itaq; ò Adimãte quale cuiusq; fuerit pueri lis educationis initiũ, talia fore ẽt q sequtur. [Nec vero) reprobat opinionẽ Cynicoꝝ & sñiam, q oio verecũdiæ inimica ẽ. Cynica

secta

secta dicta est auct. Laertio in vita Antisthenis à gymnasio, quod
Cynosarges appellabatur. Diogenes sinopensis fuit priceps Cy-
nicorum, sed Antisthenes vr̃ fuisse princeps Stoicæ virilis sectæ. Cy
nicus dr̃ caninus, qm̃ Cynici erant mordaces ut canes & allatra
tores vitiorum. Diogenes Cynicus dicebat vxores cões esse opor-
tere, nil esse iniquum docẽs exemplo quippiam accipere, aut ali-
quod gustare animal, ne iniustum quidem esse humanis vesci car
nibus, idq. ex aliarum gentium consuetudinibus liquere, atq, hæc
recta rõne in oĩbus & p omnia esse dicens. & rogatus quidnam
faciens canis vocaretur, rñdit, Quia dantibus aliqd blandior, in
eos vero q non dant adlatro, malos aũt mordeo. Prandenti Dio
geni in platea circunstantes dicebant, Canis, canis. At ille, Vos,
inquit, canes estis, qui prandentẽ circunsteteristis. Lactant. lib. 3. sic
scr. Nam quid loquar de Cynicis, quibus in ppatulo coire cum
coniugibus mos fuit? qd mirum si a canibus, quorum naturam imita
bantur, vocabulum nomenq. traxerunt? (Stoici pene Cynici)
Qm̃ erant rigidi contẽnentes oia veteres Stoici, & à Cynicis ni-
hil fere differebant. (Reprehendunt) Alios philosophos, qui hñt
curã honestatis in ipsis actionibus. (Flagitiosa) Obscœna & tur-
pia, qñ dñr cum quadã obscœnitate verborum. (Latrocinari) Obsi-
dere vias & obsidentes opprimere. (Fraudare) Fraude decipere,
ac cõmittere adulteriũ. Adulterium, ait Pap. 48. digestorum, in nu-
ptã cõmittitur, pp partum ex altero conceptum noie composi-
to. Stuprum vero in virginẽ, atque viduã. (Dr̃ nõ obscœne) Ne-
mo reprehendit hæc verba tanq̃ turpia, dicebant Cynici, cũ rem
turpem detestabilemq. significent. (Liberis dare operam) Inire
vxorem liberorum procreandorum causa. (Re ipsa) Actu. (Noĩe) Cõ
dr̃. (Nos aũt) Dat optimũ præceptũ ostendens qd circa talia sit
agendum, vt. s. oia fugiamus, q̇ cum vñr ab alijs non laudantur, &
cum audiuntur, turpitudinem hñt i. cauere debemus ne turpia fa
cere videamur, nec, ta loq debem⁹ q̇ aures aliorum offendãt. (Nos)
Qui spernimus sectã Cynicã, & Stoicos ueteres pene Cynicos.
(Naturam) Quæ nobis imposuit verecũdiam, & corpus ita dis-
posuit, vt summam honestatis rõnẽ videatur habuisse. (Oculorum)
Quantũ ad factum ipsum qd᷑ vr̃. (Aurium) Ad verba obscœna. s.
vitare debemus ea q aut visu, aut auditu pñt vituperari, vt dũ sta
mus, sedemus, ingredimur, accubamus, seruetur decorum. sunt. n.
motus corporis naturæ congruentes. sunt ẽt contra naturam, à
quibus cauendũ est, ne munus naturæ odisse videamur. (Teneãt
illud decorum) Ne. s. aliquid faciant, quod oculos aliorum offendat.
Tpibus nostris hoc solum perdidit homines, & impuri ea Cyni
corum dogmate, imitantur, vt nullam habeant verecundię rõnẽ,
& pudenda ostendunt, & in malis gloriantur. Vnum superest, vt
palam scortentur, & ritu ferarum quo viuunt, in foro turpiter cõ
misceantur, quod profecto erit, vt videre videor adeo impuden-
tiæ habenas monstrosi concubitus artifices remiserunt. Vir, inqt
philosophus, vxorem actu venereo cognoscat plurima cum mo-
destia & pudore. Quibus in rebus ponit ea quæ vitanda sunt, in
his rebus quas dixit. (Effœminatum) Muliebre. (Aut molle) Pa-
rum virile, mollis cum refertur ad animum vituperatur, cum ve
ro ad res inanimatas, laudatur, vt molle opus. i. elegans & bene
elaboratum cum summa laude opificis. Virg. in 6. Excudent alij
spirantia mollius æra. i. perfectius & elegantius Mollis homo dr̃
parum virilis. Effœminatum igitur erit quantum ad actionem,
molle ad animum. (Durum) Asperum, ineptum. (Rusticum) Parum
elegans, & minime expolitum. (Nec vero histrionibus) Inquit
Cic. ẽt histrionibus & oratoribus non conceduntur gestus inde
cori. quod cum ita sit, multo minus conceduntur alijs, vt hæc q̃
pertinent ad motum corporis. (Sint apta) Accõmodentur & il-
lis conueniant, hoc inquit Cic. concedendum non est, qm̃ quem
admodum nobis gestus decori non conueniunt, & impudentes,
sic ẽt ipsis histrionibus & oratoribus. (Nobis) Qui non sumus
actores & scenici. (Dissoluta) Lasciua, inepta, minimeq. conue-
nientia. (Scenicorum quidem mos) Probat quare impudentia &
gestus indecori ẽt scenici non conceduntur, vt nobis multo mi-
nus concedi ostendat, affert ergo morem prodeundi in scenam
apud antiquos, quo maxima verecundiæ cura ostenditur. (Sceni
corum) Eorum qui versantur in scenis, & theatris, vt pugiles, & histrio
nes, mimi, palæstritæ, athletæ. (Subligaculo) Subligaculũ erat in-
dumentũ ab vmbilico vsque ad genua, quo pudenda tegebãtur.
dr̃ ẽt subligar. Iouen. Et subligar Acc. ab Olympicis laudis origi-
nem habuit, auct. Thuc. qm̃ athletæ & pugiles illic certantes pri
mũ subligaculo vsi sunt. (Veteris disciplinæ) Antiquæ institutio-
nis & prisci ritus. (Non decore) Cum turpitudine, ut offendant
oculos spectatorum, & sic explodãtur. (Nostro more) Rom. qm̃ nu
dare corpora Rom. a græcis acceperũt, qui in gymnasijs pueros
exercebãt, ut essent ad bellicos labores & tumultus promptiores.
(Gymnasia) Vt auct. est Plato lib. 5. de rep. in quibus nudi exerce
rentur, principio à Cretensibus, deinde à Lacedæmonijs cœpta
sunt fieri. Thucid. lib. 1. sic scr. Primi Lacedæmonij corpora nuda-
uerunt certaturi ppalam se exuentes, oleoq. vnxerũt, cum olim
ẽt in Olympico certamine athletæ subligacula circũ uerenda ha
bentes pugnarent. Romani aũt instituerunt, vt filij non lauaren-
tur in pubertate cũ parẽtibus, nec gñi cum soceris. Enn. dicebat,
flagitij principium esse nudare inter ciues corpora, q vt sint sicut
fieri posse uideo, pudici, soliciti tñ & anxij sunt, & eo magis qd᷑
se ipsi cõtineant & coerceant. Plut. in vita Cat. senioris dicit: Gños
cum soceris balneum ingredi vitio dabant, qm̃ membrorum nuda-
tionem inspectantibus illis cum decoro fieri non posse iudica-
rent. Postea cum à græcis Rom. nudare corpora didicissent, ipsi
græcos, vt id cũ vxoribus vsurparent in balneis docuerunt. Apud
Laced. maximam pudoris curam habebant viri & vxores, nõ. n.
cõmiscebantur nisi noctu amoto lumine, ut auct. est Plut. In hac
nostra tpum confusione (proh pudor) non solum teste lucerna,
sed ẽt admotis arbitris miscentur, & filij qui nascuntur, nil aliud
sapiunt quam impudentiam. Cato senior pñte filio non aliter
verborum turpitudine abstinuit, quam si virgo Vestalis affuisset, &
cum eo nunq̃ lauit, & ideo optimus adoleuit tam sancta discipli
na institutus, ante patrẽ mortuus est, cuius mortẽ deplorat apud
Cic. quo inqt, nemo melior natus est, gener fuit Paulli Aemilij,
filiam qppe illius noie Tertiã, duxit vxorem. Plato in 6. de Leg.
dicit corpora esse nudanda qtũ honestus patitur pudor, duo in-
quit idem in 1. de Leg. uictoriam parant, aduersus hostes quidem
animositas, aduersus aũt amicos turpis infamię timor, quapp in
quit, & maxime debemus confidere, & maxime timere. Plin. vol.
36. sic ait: Pudor Rom. nois sæpe res pditas seruauit in pl̃ijs. Fi-
lij puberes post 14. annum, impuberes aũt lauabantur, qm̃ nõ co
gnoscebant quid esset turpitudo. debemus igitur retinere vere-
cundiam in his rebus, nec imitandi sunt Cynici verecundiæ ini-
mici, maxime cum ipsa natura ita uelit, cui omnia officia coniuo
cta esse debent. nihil. n. decet, qd᷑ est contra naturam. Vnde dicit
Sen. Virtus fm naturam est. Vitia inimica & infesta sunt. pube-
res igitur. i. adulti, & malitiæ iam capaces.

PRincipio corporis nostri &c.) De decoro præcepturus in **FRAN. MAT.**
tribus partibus, seruando quas pposuit, naturæ exemplum
adducit & quẽadmodum, inqt, natura ipsa, sic corpora nr̃a
formauit, vt ordinem hñt, atque ordinatum. Ita nos in dictis,
& factis, atque oi actione nr̃a in motu, & statu corporis conari
debemus, ut formositatẽ, ordinem, & ornatũ seruemus. (Princi-
pio) Ab initio dum humanũ corpus natura condidit. (Formam
nostrã) Oris, oculorum, narium, aurium in qbus qnque sunt sensus
rerum interpretes, ac nuncij in arce mirifice facti, & locati, vt alibi
ait Cic. (In prõptu) In apto. (Quæ partes) Videlicet pudendæ.
(Ad necessitatẽ) Ad eijcienda supflua. (Aspectus) A qbus, hoies
aspiciendis abhorrerent. (Hãc naturæ &c.) Qd᷑ natura admonet
id secuti hoies sunt. Quæ obscœna sunt, natura occultauit eadẽ,
& q sana mente sunt occultant, & si noiare oportet, proprijs no
minibus abstinent, & circũ loquũtur. (Fabricam) Opificium, idẽ
lib. 2. de Nat. Deorum: Illa potius explicetur, inqt, incredibilis fa-
brica naturæ. (Qui sana sunt mente) Insani. n. vt verecundia ca-
rent, sic q̇ naturæ occultauit facile aperiũt. (Ipsiq. necessitati) Vt
ineundi, & egerẽdi qd᷑ vt fiat necesse est. (Quarumq. partiũ &c.)
Ad ea verecudi sunt, qui sanę mẽtis sunt, ut partes corporis, qua-
rum necessarij vsus sunt, ne suis appellent noib⁹. (Nec vero &c.)
Cõtra Cynicos, & Stoicos pene Cynicos inuehitur. Antisthenes
Athen. prior Stoicam sectã inchoauit. Dicti aũt sunt Cynici vel
à Gymnasio qd᷑ Cynosarges appellabatur, vbi Antistheoes disse
rebat vel ἀπὸ τοῦ κυνὸς, hoc est a cane, seu qa mordaces erant Cy-
nici, seu qa oia in propatulo faciebant. Nam Diogenes Cynicus
q Antistheoẽ secutus est oia ante oim oculos facere solebat, ede
bat, coibat, excernebat in apto atque hmõi se tuebatur conclu-
siunculis. Si prãdere nihil mali est neque in foro prãdere malum
est. Non est aũt malũ prãdere. Nec in foro qdẽ prandere malũ
est. Cumq. añ ora oium iugiter operaretur, ut liceret, aiebat pfri
cato ventre a fame cõquiescere. (Stoici pene Cynici) Vt Aristip
pus q fuit assertor voluptatis, & Zeno oẽsq. pene Stoici, quibus
placuit suo quamq. rẽ noie appellare. Sic. n. differebãt nihil esse
obscœnũ nihil turpe dcm̃. Nã si qd᷑ est in obscęnitate flagitiũ, id
aut in re esse aut in verbo, nihil esse tertium. In re nõ esse, multo
minus in verbis. Si. n. qd᷑ verbo signãt, id turpe non est, verbũ qd᷑
signat turpe esse nõ põt, auct. Cic. lib. Ep. 9. epist. ad Pætũ, vbi hæc
aptius intelligũtur à Stoicis, disputata. (Re) Operatione, vt egere
re, metere, rẽ hr̃e cõ vxore, re. n. turpia non sunt. (Illa aũt q sunt
turpia re) Vt latrocinari &c. q̇ sequũtur. Turpia. n. factu sunt. (Li

Natura occulta, aut q̃ obscœna sunt

Nihil esse obscœnũ aut turpe dictũ sm Stoicos.

beris dare operā) Exemplū est eo℞ q̄ re turpia non sunt, & noie obscœna putantur, vt futuere, qd' nomē, qm̄ obscœnū iudicamus nō vsurpamus, sed ꝓ eo liberis operā dare dicimus.i.gignere filios. [Abhorret) Abominatur. [Aurium) Audiendo. [Oculo℞) Videndo. [Status &c.) De statu, & motu corporis & pcipit, & omni eius habitu, & qd in his seruandū sit, videlicet ne qd effœminatū, aut molle, rursus ne qd du℞, aut rusticū, siue in statu, siue in motu faciamus, hæ aūt partes nēs sunt vel status, vel motus. [Stat⁹) Cū stamus pedibus innixi. [Incessus) Modo velox cū opus nō sit vti. [Sessio) Qui ita sedent, vt mentre genua contingant, aut nimiū apertis, & diuaricatis sunt cruribus, deformiter, sedent. [Accubatio) Cū mensæ accubimus. maxima aūt rō hñda est ne deformiter accubemus ne cubito, aut vtraq; manu mēsæ inhereamus qd' rustici faciūt. [Vultus) Tpi accōmodatus, ne simus vultu tristi in lætitia, & cōtra læto in mœrore, aut ne os torqueamus, aut frōtē corrugemus, aut cōtractis simus supcilijs. [Oculi) Mouere oculos nimia celeritate incōstantiā signat. [Manuum motus) Quas importune qdā iactant in eū cum quo loquūtur relucunt ad faciē suā in quo leuitas cognoscitur. [Effœminatū) Vt incedendo fœminis similes nō simus. Quæ (vt Plaut. ait) gradu ambulāt testudineo. [Molle) Quantū ad cultū corporis. [Du℞) Ne passu lōgiore incedant. [Nec vero histrionibus, oratoribusq́. conc. est) Argm̄ est à minori ad maius, si in motu corporis, vt se exerceant minus, & oratoribus cōceditur, idē facere q honeste volunt viuere, & debēt, ꝓhiberi nō debent. histriones aūt, & oratores maxime qdem circa gestū corporis se exercent, ne inepti sint in agendo, & oratores, qdē multa de actione corporis pcipiunt, vt Cic. & Quint. Hæc q̄ ptinēt ad motū & statū corporis. [Dissoluta) Nullo adhibito modo, nulla honesta rōne seruata. [Scenico℞ quidē) Rursus arguit à minori ad maius, Scenici, inqt, actores tātā hñt rōnē honestatis, vt sine subligaculo in scenā nō ꝓdeāt, nedum se iactāt huc atq; illuc pudēda forte videātur. Subligaculū vt Marc. ait, est quo pudēdæ partes corporis tegūtur, dcm̄ qd̄ subtus ligēt. Idē vocatur & subligar. Iuu. & subligar Acci. [Nr̄o qdem more) Rom. dicit morē fuisse, vt in thermis pubescentes filij cū prībus, & gn̄i cū soceris, non lauarentur, ne partes pudēdas aperirent ꝑsonæ, quas inter se præcipue habere rōnem honestatis cōuenit.

Vult⁹ tpi accōmodatur.

Subligaculum. Subligar

ASCEN. PRincipio &c.) Describit ergo offm̄ ex formositate, vñ verecūdia nascit. Est ordo. Principio.i.añ oīa ipsa natura vr̄ habuisse magnā rōnem & cōsiderationē nr̄i corporis.i. de nr̄o corpore formādo, q̄.s.natura posuit in prōptu.i.apto, ꝓpatulo, & ꝑspicuo, eā nostrā formā.i.effigiē, & reliq̄ figurā, in qua esset spēs inspectio, aut imago q̄dā honesta, hoc est mēbra honesta oculis inuētū o pia, obiecit. Aūt, ꝓ sed, ipsa natura conteait, & abdidit eas, sup. partes corporis, q̄ partes corporis eañtes, datę ad necessitatē naturę, vt sunt mēbra pudēda, essent habituræ aspectū atque formā.i.formationē, deformē.i. obscœnā, verecūdia hoim imitata est hāc fabricā.i.fabricationē naturæ tā diligentē. Em̄, ꝓ qa, oēs q sunt sana mēte remouent ab oculis ea, q̄ natura occultauit, & dant operā vt.s.ea q̄ natura occultauit, pareant.i.obediāt ipsi, necessitate naturæ, vt coire, & excremēta eijcere q̄ occultissime.i.valde occulte. q; , pro &, neque appellāt suis.i. ꝓprijs noib⁹ eas partes corporis, neque eo℞ vsus. Qua℞ partium vsus sunt necessarij. q; , ꝓ &.i.obscœnū dicere qd' nō est turpe facere, modo .i.dūmodo occulte sup. fiat. itsque.i.& ita nec actio illa℞ re℞ apta.i.si fiat apte vacat.i.vacua, & immunis est petulantia. Nec obscœnitas orōnis taliū re℞, vacat petulātia. Vero, pro sed, nec Cynici sup. philosophi dicti Cynici.i.canini turpitudine vitæ & mordaci oblatratione. aut si q.i.aliq Stoici fuerunt pene.i.quasi Cynici sunt audiendi.i.approbādi q reprehendūt & irridēt, qd' nos dicam es flagitiosa verbis, q̄ nō sunt turpia re. Aūt, ꝓ sed, q a supp. nos appellamus suis.i.ꝓprijs noib⁹ illa q̄ sunt turpia sup. re. Latrocinari, fraudare, adulterari est turpe, sed dr̄ nō obscœne. Dare operā liberis.s.gn̄ndis est honestum re, obscœnū nomine. q; , ꝓ &, pluta disputantur ab eisdem.s. Cynicis in eam sniam cōtra verecundiam, qua.s. contendunt quod turpe nō est palā, & fieri & noiari posse. Nec vero concedendū est ab histrionibus.i.actorib⁹ fabula℞ & mimis. q; , pro &, oratoribus, ut hæc.i.hmōi motus, & gestuv corporis sit apta.i.cōposita his.s.histrionibus & oratorib. & dissoluta nobis. quidē.i.certe, mos scenico℞.i.agentiū fabulas habet tantā verecūdiā ueteris disciplinæ, vt nemo ꝓdeat.i. ꝓgrediat in scena, sine subligaculo.i.femorali, quo pudēda ligabāme. em̄, ꝓ qa, ipsi scenici verent.i.reformidāt ne si euenerit, vt q̄dam partes corporis pudēdæ sint, apiant.i.nudētur, quo.i. aliquo caso ipsæ aspiciātur nō decore. qdē.i.certe (ponit iñ qdē sæpe quasi ad ornatū sine signationis necessitate) filij puberes nō lauātur nr̄o more.i.iuxta morem Rom. cum parētibus in balneis.s.quidem.i. certe, gn̄i.i.mariti filia℞ nō lauātur cum soceris suis.i. cū prībus vxorū suarū. igitur verecundia huius.s.hmōi gn̄is est retinēda.i. obseruanda præsertim ipsa natura sup. eañte magistra & duce.

ARGVMENTVM.

Quæ forma virum quæ fœminam deceat, & quatenus vtrique colenda, quis item gestus, qui motus decorus.

CVM aūt pulchritudinis duo gn̄a sint, quorū in altero venustas sit, in altero dignitas: venustatē muliebrē ducere debemus, dignitatē virilē. Ergo & à forma remoueatur oīs viro non dignus ornatus, & huic simile vitiū in gestu, motuq́. caueatur. nā & palæstrici motus sæpe sunt odiosiores: & histrionū nōnulli gestus ineptijs nō vacāt: & in vtroque gn̄e, q̄ sunt recta, & simplicia, laudātur. Formæ aūt dignitas coloris bonitate tuēda est, color exercitationibus corporis. Adhibēda est ꝑterea mūditia nō odiosa, neq; exquisita nimis, tm̄ q̄ fugiat agrestē, & inhumanā negligentiā. Eadē rō est habēda vestitus: in quo, sicut in plerisque rebus, mediocritas optima est. Cauendū est aūt, ne aut tarditatibus vtamur igressu mollioribus, vt ferculis similes pōparū esse videamur: aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates. Quę cū fiūt, anhelitus mouētur, vult⁹ mutant, ora torquent: ex qbus magna signatio fit, nō adesse cōstātiam. Sed multo ēt magis elaborādū est, ne aī motus à natura recedāt: qd' assequemur, si cauebimus, ne in perturbationes, atq; exanimationes incidamus, & si attentos aīos ad decori cōseruationē tenebimus. Motus aūt aīorū duplices sunt, alteri cogitationis, alteri appetitus. Cogitatio in vero exquirēdo maxime versat: Appetitus impellit ad agendū. Curandū est igitur, ut cogitatione ad res quā optimas utamur, appetitū rōni obedietem ꝑbeamus.

PETR. MARS. CVM aūt pulchritudinis) Tria ꝓposuit, ea qbus deco℞ illud ꝯstat, formositatem, ordinē & ornatū. Postq̄ de verecūdia disseruit, resumit primā partē, & de ipsa pcipit faciēs duo gn̄a pulchritudinis. [Venustas) vt dicat est ille decor & gratia in mulieribus, q̄ inducit hoies ad amādū. [Dignitas) est pulchritudo hois, venustas mulieris, & venustas accipit in hoie tanq̄ cōdimentū dignitatis, & deco℞ viri est honestas, & dr̄ ēt decora dignitas.i.honoris decor, atq; maiestas virilis formæ. [Ducere) existimare. dignitas est hois pulchritudo, & id, ob qd̄ inducimur, vt eū reuereamur. Venustas est forma muliebris cū grā. [Ois ornatus) Ois expolitio cutis, & fucus quo mulieres vtunt, & calamistro vt sint venustiores, hęc oia debēt esse aliena à viro. Vñ dicit Ouid. Sint ꝓcul à nobis iuuenes, vti fœmina cōpti. Fine coli modico forma virilis amat. [Nō dignus viro) q viro nō cōuenit, sed mulieri. qm̄, vt ait Fabius, mollis ornatu, & expolitio cutis virū nō ornat sed eius mētē indicat. vñ Thales phs dicebat, nō cōponere faciē, sed bona℞ artiū studijs aium excolere ꝑclarū est. Et Iuuen. ꝓbro dedit Othoni, qd̄ curaret cutē. Seneca dixit. Nō est ornamētū virile cōcinnitas. [Et huic nō digno).s. ornatu.i.nō solū debemus effugere mollē ornatū sed ēt gestū & motū corporis indeco℞ & pa℞ virilē. [Nā & palæstrici motus) ꝓbat ea gestib. & motib⁹ indecoris histrionū, q̄ sit turpe hoiem molliter & pa℞ viriliter vti gesto & motu. [Palæstrici) qb⁹ vtūtur palæstritæ.i. luctatores, q nudi & oleo quodā ꝑfusi luctabant, vñ Papinius appellauit vnctā palē.i.palæstrā oleo ꝑfusam, cū.n.in 5. Theb. loqtur de varijs exercitationib. Tydei dicit, Sed corde labores Ante alios erat vncta pales. gest⁹ est actio q̄dā, & quasi ꝓnūciatio corporis, gestio est administratio & actio, sed pa℞ est in vsu. [Odiosiores) mouētes tædiū, & fastidiū spectatoribus, cum sint nimiū molles & affectati, histriones dr̄ ludiones, & hi q recitant comœdias & tragœdias, & ꝑsonas alio℞ referūt. [Nō vacant ineptijs) Nō probantur a spectatoribus tanq̄ molles & inepti.i.non conuenientes ꝑsonis, quas sustinent. [In vtroque gn̄e) In palæstricis motibus

bus & gestu histrionũ.[Recta)Cũ decuro.(Simplicia)Pura vt de cet sine aliqua admistione affectatæ molliciei. [Formæ aũt dignitas) pcipit quo conseruanda sit formæ dignitas.[Tuenda) Seruãda.(Culoris)Natiui.s.non fucati & medicaminibus comparati. [Præterea)Vltra hæc quæ dicta sunt.[Munditia)Ornatus qdam decorus.(Nõ odiosa)q non facit alijs fastidiũ. Mundus est ornatus muliebris.apud antiquos ẽt neutro gñe proferebatur. Vñ Lucilius: Legauit qdam vxori mundũ oẽ penumq;.[Neq; exqsita) nimis affectata & accurata.[Tñ) Solũmodo efficiat ne videatur agrestis & negligẽs.[Agrestẽ)Rusticanam.(Inhumanã) Ab hoie alienã.qñ sua negligẽtia turpem esse,& squalidum,reprehenditur.(Eadẽ ratio)Nũc pcipit de vestitu.i.eadẽ consideratio,quæ.s. hẽ ad tuẽdã dignitatem,& colorẽ in vestitu mediocritatemq. seruare debemus,quæ in oibus rebus laudat.[Plerisq;)maiori parte rerũ est laudabilis.[Cauendũ est aũt)Nunc dat pcepta & cautiones de ipso incessu.[Mollioribus) Effœminatis & parũ virilib. Qualis debeat esse incessus magnanimi viri,dictũ est supra ea sententia Arist. (Põpaɋ ferculis) Põpa dr̃ à πέμπω verbu Græcu qđ est mitto Latine ferculũ est illud quod cõtinet id quod mittit,& dr̃ à ferendo.vnde fercula dñr illa quæ in triumphis præferuntur & solẽnitatibus sacrorum,in qbus vasa circũferuntur molliter & quadam segnitie.non.n.in illis properatur. Signũ Herculis anie triũphantem vehebatur,& in põpa ludorum Circensium exuuię numinũ,ac simulacra ferebantur ad puluinar. Põpa est spectaculũ in rebus prosperis & ẽt aduersis.vt in triumpho & funere,qua si qdam solẽnis apparatus & ostentatio. Spectaculũ est illud qđ spectatur,& ipsa ẽt spectatio.[Similes ferculis)His quæ molliter & segniter circunferũtur in põpis,non debemus vti nimia tarditate & molli,nec nimia celeritate,sed tenere mediũ,ne aut molles,aut incõstãtes,& anheli,anaiq. videamur.[Quæ)celeritates. nam homo grauis debet hr̃e tardũ incessum,vt videatur constãs. nõ.n.properat ille,inqt Arist.cui nil magnũ vr̃. [Sed multo etiã magis)quoniã cum mouetur aius, mouetur & vultus qui aium indicat. Motus animi duplices sunt. Natura duce bonũ apppetimus,fugimusq. contrarium.cum appetimus constanter & prudẽter voluntatẽ habemus,quæ in solo sapiente natura cadit: Libido q̃ icitata est vehemẽtius in stultis inuenit.Et natura duce mala declinamus,quæ declinatio si cum rõne fit, cautio appellatur, quæ aũt non sine rõne & cum examinatione humili atq; fracta, nominatur metus,q est à ratione auersa cautio. [Quod assequamur,)Vt animi motus nõ recedat à natura. exanimatio est metus subsequẽs,& quasi comes pauoris. (Ad decori cõseruationẽ) qm nõ decet hoiem pturbari,sed rõne vti,& putare oia humana esse inferiora,& nihil dicere qđ sit contra naturã. (Motus aũt aioꝝ)Diuidit motus animoꝝ in duas partes,appetitũ, & cogitationẽ.Cogitare igit̃ honesta debemus,& appetere,ut decoꝝ seruetur. (Ad res opt.) Cõiunctas virtuti atq; cogitatione dignas, & appetitus obediat rõni.i.vt id appetat,qđ est fm naturã.Plato in 4.de rep sic ait. Temperantẽ aliquem appellamus, cũ in eo id, quod præsidet,& ad id,quod subest in sniam eandem conueniunt rõne.s.imperare decere,neque ab illa desciscendum esse. fortem illum vocamus in quo iracundiæ vigor ita institutus est,vt in medijs voluptatibus,& odoribus in snia sua persistat,non aliter esse de terribili & non terribili iudicãdum,quã ratio ipsa dictauerit.

Pulchritudo.

FRAN. MAT.

CVm aũt pulchritudinis duo gña sint,quoꝝ &c.)Fortunatos à natura,institutosq. dixit esse nos ad decus,vt nec dicere,nec facere turpia,debeamus. Nunc p diuisionẽ quid sit pulchritudo diffinit.Dicit.n.eius duo esse gña,alteꝝ dignitatẽ, alteꝝ venustatẽ vocari,& illã quidem viroꝝ,hanc fœminaꝝ esse. [Ergo & à forma &c.)Vt vir ornatum muliebrem non accipiat, & contra. Vnde Ouid.ait. Sint procul à nobis iuuenes,vt fœmina compti,Fine coli modico forma virilis amat. Et Iuuen.in homines sui tpis effœminatos inuehitur dicens. Accipient te paullatim q longa domi redimicula sumunt Frõtibus,& toto posuere monilia collo. Atque bonã teneræ placant abdomine porcæ. [Huic recto)Ornatus.(In gestu motuq. caueatur)Vt virilis gestus sit nõ muliebris. [Nam & palæstrici &c.) Athletaꝝ qui se in lucta exercebant.Sunt aũt cõcitatiores.Palæstra ipsa est luctatio, quam Athenienses adinuenerunt.Iuuenes vncti oleo luctabant. Vnde ait Virg. Exercent patrias oleo labente palæstras. (Et histrionũ,gestus &c.) Qui,& ipsi modum non seruant,aut.n. sunt concitatiores,vt in adolescentibus,& seruis,aut morosiores,vt in matronis.[Recte)Vt res postulat.(Simplicia)Non affectata, sed naturam ducem sequentia. (Formæ aũt dignitas) Præcipit quo seruari formæ dignitas possit,& dandam esse operam dicit,vt bonus color sit,bonum aũt colorem fieri exercitationibus corporis q̃ si moderatæ sunt bonum nobis comparant colorem, vt ait

Palæstra

Exercitatio corporum.

Arist.in Eth. Moderata exercitatio parit bonam digestionẽ, digestio bonum colorẽ,ex ocio seqtur pallor. Corn.Celsus primam corporis curationẽ exercitationẽ dicit esse,q̃ semp antecedere cibũ debet in eo q minus laborauit,& bñ cõcessit amplius,in eo q fatigatus est,& minus cõcessit,remissius. Cõmode vero,vt idem ait exercẽt. Clara lectio,arma,pila,cursus,ambitio,exercitationis plerunque finis debet esse sudor,aut certe lassitudo,q̃ citra fatigationẽ sit,idq. ipm modo minus,modo magis faciendum est. [Nõ odiosa)qualis est in fœminis q̃ dum se comunt annus pterit,vt ait Terent. (Exqsita)Elegãs. (Agrestẽ)Vt nõ sit sordidus & incultus semp impexis capillis,quales rusticoꝝ videmus. [Eadẽ ratio est hñda vestitus :) Ne sit nimiũ exqsitus,aut nimiũ neglectus.[Cauendũ aũt &c.)De formalitate nunc pcipit q̃ in incessu seruãda est in quo illud tuendũ est,ne aut tardi nimiũ in incedendo simus,aut nimiũ festinemus.(Ingressu)In ambulatione.(Põpaꝝ ferculis)Ferculũ est quo in supplicationibus,& sacroꝝ põpa simulacra deoꝝ,& ipsa feruntur sacra.Cæs.dictatore ampliora, vt ait Tranq. humano fastigio decerni sibi passus est sedẽ aureã in curia,& p tribunali. Thensam,& Ferculũ Circensi põpa. Romulus(vt scr.Liu.)spolia ducis hostium cæsi suspensa fabricato ad id apte ferculo,gerens in Capitoliũ ascendit. Falluntur q fercula p cibarijs accipiunt,& cũ Iuuen.ait? Quis fercula septẽ secreto cœnauit auus,intellexit tñ apparata escaꝝ quantũ septẽ imponitur ferculis. Nã p instro quodã capitur ferculum in quo positi decocti cibi portantur ad mensam. Idem lancẽ dixit. Aspice quã lato distendat pectore Lancẽ quæ fertur duo squilla,& qbus vndique septa asparagis qua despiciat conuiuia cauda: Quæ uenit excelsi manibus sublata ministri. Qui fercula hmõi gerũt,tũ in põpa sacroꝝ,tũ in cõuiuijs,tarde nimium,& libratis incedunt gressibus. [Aut in festinationibus) Ideo cauendũ est, ne nimiũ festinemus qa nimia celeritate deformitas i nobis excitatur.[Anhelitus)Ex quo facies mutatur qđ subdit.[Nõ adesse constantiã) Ex anhelitus,& vultus mutatione leuitatis cuiusdã signa pcipiuntur. [Sed multo ẽt magis &c.)Si in motu corporis seruare dignitatẽ debemus quãtu magis in motu ai, certe multo magis, qm si corporis motus deformis fuerit intuentiũ oculos,tñ offendet. At vero ai motus incõstans,ad multa impellet,& varia peccata. Cũ.n.oẽs in vitia pclines sint nisi ai motus rõne gubernantur,sæpissime peccabũt. (A natura)A lege naturali,q̃ est certa rõ,ille à natura recedit,q aliqd sine rõne facit,q appetitũ sequit. [Perturbationes) Metus,lætitiæ,gaudij,tristitiæ.(Exanimationes)Nimias pturbationes,q̃ exanimãt,& pene enecant hoiem.[Ad decori cõseruationẽ)Vt ai nři à decoro nunq̃ discedant, qđ oibus in rebus seruandũ est. (Motus aũt &c.) Supius duplicẽ dixit esse vim aioꝝ, atque naturæ,& alterã qdẽ in appetitu positã,alterã in rõne. nõ idẽ repetit nũc,sed de motu,& effectu loqtur duplici, quẽuis illa ai hr̃e vr̃,aut.n. ai nři mouẽtur cogitatione,aut agere volũt,siue ergo cogitamus,si appetimus aliqd semp operã dare debemus,vt aius nẽ rõni pareat. Quod si fecerimus nunq̃ aberrabimus. Nam vbi rõni aius nõ paruerit,in multa declinabimus peccata. [Cogitatio &c.) Vt veꝝ semp q̃ramus qđ cũ inuenerimus ad id impelli debemus. In sacris lr̃is vera theologia discimus vires aiæ,& partes esse intellectũ volũtatẽ memoriã. Primo.n.apphẽdimus,deinde apphensa reminiscitur,ea deinde volumus & appetimus. Cũ .n.intelligimus aliqd vel viuere bonũ vel apparẽs,illud cõtinuo volumus. Omnes aut natura bonũ appetunt,siue illud bonũ,siue apparẽs bonum sit. Deus ad appetitum boni hominem creauit, sed in hoc labor est, ut vera bona semper cogitemus, & non, ẽt apparentia. [Curandum &c.) Danda opera,inquit est,ut ad res quam optimas intellectum, & cogitationem nostrã dirigamus. [Appetitus &c.) Cum optime cogitauerimus appetitus rationi subijcere debemus,ut ea quasi dux,& auriga qdã sit ad ea bona.

Ferculũ. Lucius de Romulo.

Natura.

Ex theologia diuina prodantur.

ASCEN.

CVm aũt &c.) Distinguit duo gña pulchritudinis virilis .s. & muliebris,vt vtriusq; decoꝝ explicet. Ordo est. Aũt pro sed,cum duo gña pulchritudinis sint, in quoꝝ altero venustas sit.in altero dignitas nos debemus ducere.i.reputare venustatẽ muliebrẽ sup.esse dignitatẽ virilẽ. Ergo uis ornatus nõ dignus viro remoueatur à forma viri,& vitiũ simile huic qđ .s. est in ornatu vitioso,caueatur in gestu & motu sup.viri. Nã & motus palæstrici.i.palæstritarum,hoc est eoꝝq in palæstris currẽdo, luctãdo,& saltãdo se exercẽt,sunt interdũ odiosiores.i.aliquantulũ molesti,& tædiũ mouentes. Et nonnulli.i.qdam gestus histrionũ non vacant ineptijs,attñ ea quę sunt in recta & simplicia sine nimia curiositate decẽter facta laudãtur vtroque gñe,tã palæstrico,quã histrionico. Aũt p sed,dignitas.i.maiestas,& reuerẽtia,ac honestas formę est tuẽda.i.protegenda,& cõseruãda bonitate coloris.i.p bonum colorẽ color sup.tuendus & cõseruãdus est exer

citationibus corporis. Preterea.i.insop múdicia, nõ odiosa.i.fasti diũ patiẽs neq; nimis exqsita. Que ,p &, quæ sup. fugiat agrestẽ.i. rusticanã & inhumanã.i.ferinã, negligentia est adbibenda sup. ad formã. Eadẽ ratio.i.cõsideratio vestitus est habẽda in quo.s.vestitu medioctitas est optima sicut in plerisq. rebus. Aũt pro sed, cauẽdũ est, ne vtamur tarditatibus.i.lentitudinibus mollioribus.i. aliquãtulũ mollibus & lasciuis ingressu.i.dũ ingredimur, vt nos videamur similes esse ferculis põpa℞.i.donis comestibilibus, q̃ ferũtur lẽto incessu, & moroso gestu in põpis nuptial℞ magnal℞, & in epulo funebri interdũ. Aut sup. cauẽdũ est, ne suscipiamus nimias celebritates in festinationibus.i.dũ festinamus. Quæ.s.celeres festinationes, cũ.i.qñ fiunt, tũc sup. anhelitus mouẽtur.i.crebro eactitãtur, vultus.i.dispositiones faciei mutãtur, ora turquentur.i.rectũ & obliqmtatẽ contrahũt, ex q bus.s. corporis dispositionibus magna sigñatio fit cõstantiam nõ adesse.i.quod cõstãtia nõ adest cui talia insunt. Sed elaborãdum est ẽt multo magis, ne motus.i.affectationes animi recedãt a natura.i.naturali tranqllitate Quod.i.quã rem, nos assequemur.i.obtinebimus, si cauebimus ne incidamus in pturbationes atq; exanimationes.i. vehemẽtes cõmotiones ex metu subsequẽte, q pauorẽ ɔcomitat, & sic tenebim⁹ aĩos attẽtos ad ɔseruatioẽ decori.i.honestatis decẽtis. Aũt ,p sed, motus aio℞ sunt duplices, alteri sup. cogitationis, alteri appetit⁹. Cogitatio versat.i. ɔsist & exercitat maxime i exquirẽdo vero.i i exqsitione veri seu veritatis impellit ad agẽdũ: Igitur curandũ est, sup. nobis vt vtamur cogitatione ad optimas res, & sup. vt pbeamus appetitum parentem.i.obedientem rõni.

A R G V M E N T V M.

Duplex orationis genus, & rhetoricum, & quotidianum.

ET qm̃ magna vis orationis est, eadẽq. duplex, altera cõtentionis, altera sermonis: Contẽtio disceptationibus tribuatur iudiciorũ, concionũ, senatus; sermo in circulis, disputationibus, cõgressionibus familiariũ versetur. psequatur ẽt conuiuia. Contẽtionis pcepta rhetorũ sunt nulla sermonis. q̃q̃ haud scio, an possint hæc quoq; esse. sed discẽtiũ studijs inueniũtur magistri, huic aũt q studeãt, sunt nulli. rhetorũ turba referta oĩa. q̃q̃ q̃ verborum, sñiarumq. pcepta sunt, eadem ad sermonẽ ptinebunt. sed cũ oronis indicẽ uocẽ habeamus; in voce aũt duo sequamur, vt clara sit, vt suauis: vtrũq; oĩno à natura petendũ est; verum alterũ exercitatio augebit, alterũ imitatio psse loquentiũ, & leniter. qd' fuit in Catulis, vt eos exquisito iudicio putares vti literarũ? q̃q̃ erãt literati: sed & alij. hi aũt optime vti lingua latina putabantur. sonus erat dulcis; literę neque expssæ, neque oppssæ; ne aut obscurum esset, aut nimis putidũ Sine cõtentione vox, nec languẽs, nec canora. vberior oro L. Crassi, nec minus faceta: sed bñ loquẽdi de Catulis opinio nõ minor. Sale vero cõdit⁹ & facetijs Cæsar, Catuli pris fr vicit oẽs; vt in ipso illo forẽsi gñe dicẽdi contẽtiones aliorum sermone vinceret. In oĩbus igr his elaborandũ est, si in oĩbus, qd' deceat, exqrimus.

PETR. MARS.

ET qm̃ magna vis) Nunc pcipit de orone & sermone, quo vti debemus, vt decet. [Vis) natura & potẽtia. (Eadẽq.) Vis.s. diuidit orationẽ in duas partes, cõtentioẽ, & sermonẽ, ut ostendat aliqñ vtendũ esse cõtentione, aliqñ sermone. Nã in cõcionibus in senatu, in iudicijs, vocis contentione vti debemus.i. voce sonora, alta, & ad mouendos auditores accõmudata, de qua rhetores pcipiunt. nam fm subiectam materiam debemus intendere vocem remittere. Contẽtio est oro acris ad confirmandũ aut cõfutandũ apta: tunc.n. debemus uti cõtentione vocis & vires eloq effundere, vt id pbemus, qd' intendimus. Vñ dicit in orat. pro Q. Lig. & qua maxima potero voce cõtendã sic, vt audiat P R Amplificatio est ea pars oronis, q̃ mouet auditores ad affectus, qua qui scit uti, vehemens est orator. Contẽtio igitur pmittenda est oratoribus in gñe iudiciali, deliberatiuo, & demonstratiuo. (Disceptationibus) Cõtentionibus & cõtrouersijs orato℞. [Iudicio℞) Causa℞ in gñe iudiciali. Cõcionũ, in gñe demõstratiuo ad populũ, cũ q s laudatur, aut uituperatur. (Senatus) Causa℞, quas tractant in senatu in gñe deliberatiuo. (Sermo) Qui est demissus, & serpit humi, est.n. oro quotidianæ locutioni accõmodata, q̃ debet adhiberi in cõgressionibus.i.cõfabulationibus amico℞ & cõuiuijs. Rhetores pcipiũt de cõtentione, & qua actione vtẽdũ sit, quo aũt debemus vti sermone nõ præcipiunt. potuissent tñ & de sermone pcipere, vt eo.s. fm tpis ɔdõnẽ utamur, & ut decet cũ illis loquamur, q bus cũ congredimur. (In circulis,) Corona hoium confabulantium de aliqua re honesta. [Congressionibus) Collocutionibus amico℞ inter se. (Contẽtionis pcepta) Præcipiunt rhetores quo & qñ debeamus vti cõtentione, sed nõ pcipiunt quo vtamur sermone. Hæc quoq; pcepta sermonis quẽadmodũ cõtẽtionis. Dñt rhetores, quot sint partes oronis, qbus vtimur in causis forensibus suasorijs & demõstratiuis. Sunt.n. tres partes, magnitudo, mollitudo, & firmitudo, & dñt qd' debemus contẽtione vti, de sermone quotidiano nihil dñt. (Discentiũ) Eo℞ q discẽdi artẽ pcipere cupiunt. [Huic) Sermoni, qm̃ esset res quasi infinita pseq pcepta de sermone quotidiano, sed hoc ipsi prudẽtiæ, q̃ videt id qd' decet, & modũ oib⁹ rebus imponit, relinquendũ est, vt.s. qsque utatur eo sermone, q cõueniat rei, de qua sermo hẽ psonis audientibus tpi, & loquenti, ceterisq. circunstãtijs. hoc ideo inqt Cic. accidit, qm̃ fuerunt & sunt, q pcepta eloquentiæ pcipere uoluerunt à magr̃is, sed nõ inuenti sunt q vellẽt discere quo sermone quotidiano vti debeãt. ita.n. pcepta sermonis humanæ uitæ plurimũ cõducerent ad bonos viros formãdos. Multa.n. dñr, q̃ alijs nocent, & sunt cõtra naturam boni viri: Vñ dicebat Cleobolus, linguam hr̃e laudabilẽ pprium esse virtutis. Et Anacharsis Scyra interrogatus, qd nã esset in hoibus bonũ ac malũ rñdit, linguã. lingua.n. bñ & male vtimur. Vñ considerandũ est antequ loquamur, qm̃ verbum emissum reuocari nõ põt, & necat vt gladius. Eo igitur sermone utamur, q nemini noceat, & aptus sit tpi, rei & personæ. Zeno dicebat, philosopho dignũ minime esse id verbũ, qd' non fuisset prius mẽte & cogitatione intinctũ. (Verbo℞, sñiarumq.) Hæc præcipiunt rhetores, quo.s. oro debeat ornari, & distingui verbis & sentẽtijs, hæc pñt ẽt ptinere ad sermonẽ. in quo nõ debẽt esse verba rusticana, & sñias hr̃e debet tpi & psonæ aptas. Ergo ex pceptis rheto℞ i arte dicẽdi possumus elicere sermonis rõnẽ, & ita loq, vt decet, & circunstãtiæ reqrũt. (Sed cũ oronis) Præcipit nũc qualis debet esse vox. [Clara sit, vt suauis:) Et iõ Enn. laudans Cethegũ dicit eũ esse ore suaui loquentẽ. nã q vocẽ habet rigidã potius latrare, quã loq vr̃. (Indicẽ) Nunciã. qm̃ voce sensus exprimimus & motus animi. [Vtrunque) Vt clara sit & suauis. natura.n. ad hoc plurimum confert, postea industria. [Alte℞) Vt clara sit, assequemur si nos exercebimus in loquendo, legendo, pnunciando. hoc modo sit vox clara & sonora. antiq habebant Phonascos.i. vocis magistros, & vtebãtur cibis voci accõmodatis. Et Demosthenes adhibita exercitatione vocis defectũ emendauit demissis in os aliqõ lapillis. [Exercitatio) Potissimũ in declamationibus. & Fabi⁹ monet exercendã esse uocẽ quotidiana declamatione. [Alte℞) Vt sit suauis assequemur, si illos imitabimur q psse.i.submisse loquũtur leniter & cõuenienter quotidiano sermoni. pressum inqt Non. sobrile. Cic. in Hort. quis te aut est, aut sint vnq̃ in partiendis rebus diffiniendis, & explicãdis pssior? Nil aliud, nisi suauitas vocis, & claritas. hoc aũt erant adepti exercitatione & imitatione. (In Catulis) Pr̃e & filio, de q bus dcm̃ est. (Exqsito) Accurato & optimo iudicio de lingua Lat. videbãtur, inqt, optime iudicare de literis, cũ ita loquerentur, & cõmendabantur suauitate uocis, cũ non essent admodum eruditi. (Quanq̃ erãt literati) .i. callebãt grãmaticẽ & sciam recte loquẽdi. In rhet. ser. idẽ Cic. studiũ est ai assidua & vehemens ad aliq̃ rẽ applicata magna cũ volũtate occupatio, vt philosophiæ, poeticæ, geometriæ litera℞. [Sed & alij). s. literati, tñ non putabantur vti exqsito iudicio literarum, cũ non hr̃ent illam suauitatẽ. Literati dñr literarũ scia instructi. Suet. agens de grãmaticis dicit. Appellatio grãmaticorum Græca consuetudine inoaluit, sed initio literati uocabãtur. Corn. Nepos literatos appellari vulgo eos ait, qui aliqd scirẽt possint aut dicere, aut facere. Sunt q literarũ à literatore distinguant, vt Græci grãmaticum à grãmatista, & illum quidẽ absolute, hunc mediocriter doctũ existimãt, est.n. literator non pfectus grãmaticus, sed literis imbutus. (Hi aũt) Catuli pater & filius. (Optime vti ligua latina) Latine loq & elegãtiã linguæ optime tenere. [Neq; expr.) qa nõ adeo exprimebãt lr̃as vt asperũ sonũ redderẽt, neq; opprimebãt intra labia, vt difficile esset intelligere.

re,& sic turpis redderetur oratiu.tenebāt igitur mediū. [Ne aut obscura) si literas oppssisset, aut putidū,nō gratū,sed mouēs fasti diū si literas nimiū expressissent.[Sine contētione)Conatu & vehemēti cōcitatione.[Nec languēs,)Remissa & debilis,nec nimis canora.[Vberior orō) ūo inqt L.Crassi erat copiosior orone Catulorū,sed nō minor opinio erat de Catul. qđ bñ loquerētur quā de Crasso,q suo tpe summus orator fuit.Hic est ille L.Crass. q in oratoris lib. disputat de arte dicēdi, & pfectū oratorē instituit.M.vero Antonius mediocrē.[Bene loquēdi)Quod bene vterētur lingua latina.[Sale)facetijs & ioco.Plin. ait lib. 31. animi quoq; solatia sales appellantur,oisq. vitæ lepos, & summa hilaritas,laborumq. reqes non alio magis vocabulu constat. honoribus ēt,militieq. interponi salarijs,inde dictus.[Cōditus,)Ornatus & sapidus.[Cæsar,)q disputat in ora.lib. de quo supra Cæsar L.filius. [In ipso illo) Gñe iudiciali,& causis q in foro agebant. [Sermone) Oratione sua sine cōtētione,quæ multū salis & leporis habebat,eratq. tanq̄ sermo quotidianus, hæc adeo placebat populo,vt ipsius Cæsaris sermo superaret.[Cōtētiones alij) .i. orationes acres,& ad cōfirmandū confutandumq. cōparatas.non.n. vtebatur Cæsar in causis forēsibus contentione.sed sermone,qm̄ videbatur cōfabulari non orare causas quæ dicendi contentionē reqrunt.[In oibus igitur) Cōcludit hanc partem de uoce docēs qđ sit agendum,si volumus seruare decorum. [Si) Postq̄ in omni re quærimus ipsum decorum.[In omnibus,)Elaborādum est.

FRAN. MAT.

ET qm̄ &c.) De formositate nunc præcepta dat quæ in vi ctis cōtinetur Dixit .n. superius in dictis, & factis decorū seruare solere.Duplicē aūt ostendit vim orationis esse,& alteram contentionem alteram sermonem vocari, contentio in Rhet.ad Heren.sic diffinitur,Cōtentio est oratio acris ad confirmandum,& ad confutādum accōmodata. Sermo vero sic,Sermo est oratio remissa,& finitima quotidianæ locutioni. [Magna vis orōnis)Quanta vis sit orōnis ostendit Cic.lib. de natura Deorū. Quā rerū dominam Academici vocabant, sine orōne esse nihil posse nulla pcepta bene viuendi traderētur. [Disceptationibus) certaminibus,litibus.[Iudiciorū)In foro.[Contentionū) In cāpo Martio apud populum.[Senatus) In curia, & duo tangit gña causarū,iudiciale quod fori est,& deliberatiuum qđ est senatus. [In circulis)In corona & cœtu amicorū,vbi contētione opus nō est.[Disputatiōibus,)q̄ solent esse remissiores.[Congressionibus) qn̄ amicus cū amico congreditur,est.n.cōgredi familiariter aggredi,& colloqui.[Persequatur ēt conuiuia)Qm̄ in conuiuijs sermone vtimur. [Rhetorum) q de arte Rhet.præcepta dant,vt Cic.& Quint.q de contentione præcipiunt.[Quanq̄ haud &c.) Quanq̄, inqr, dubito possint ne sermonis ēt esse quæ præcepta de contentione traduntur,vt eadē ad sermonem quoque accommodentur.[Sed discentium studijs inueniuntur &c.) q.d. in omni re non modo in sermonis præceptis inueniuntur magistri, si qs ei studere vellet.[Rhetorum &c.)q præcepta tradunt de cōtētione,cum sermonis nullus tradat qm̄ nemo est q velit in sermone institui,oēs.n.ferme sibi persuadēt se bene sermone vti.[Quāquam &c.) Dixi nullos studere sermoni,& ppea de eo præcepta nulla separatim dari,quamuis inqt quæ præcepta dantur verborum,& sniarū Rhetoribus,eadem ad sermonem pertinent, præcipiunt.n.qbus verbis vtendum sit in figuris verborū, & sniarum, & attenuata figura est,quæ demissa est vsque ad vsitatissimā pueri sermonis consuetudinē,vt ait Cic. [Sed cum orōnis &c.) Qm̄ sermo sine voce esse non pōt, ideo de voce præcipit qualis esse debeat,indicem orōnis cum ait quasi vocem descripsit, quæ index est orōnis, & earum quæ in aio sunt passionum nota, vt ait Arist.de figura vocis multa Rhetores præcipiunt vt is q sicut apud Herēnium,& ea qdem in tris diuiditur partes, magnitudinem,firmitudinē,mollitudinem.[Clara) non rauca,qđ cōsequemur,si sedata,& depressa vtemur.Si interualla faciemus,rauca autem efficitur cum vno spiritu continēter multa dnt.[Suauis)Cū nō contēdimus,sed suauiter,& vrbane pronunciamus.[Vtrunq; &c.)Vtrunq; inqt,& vt clara,& vt suauis voa sit à natura petendum est,ea.n.claritatem,& suauitatē vocis præbet.Sed augeri possunt,& claritas qdē exercitatione,suauitas imitatione. qūo hoc comparari possit,Cic. & Quint. ostendūt. [Presse loquētium) hoc est q ita exprimunt syllabas,& dictiones,vt nulla linguæ pplexione obscurētur.[Et leniter) Sedata,& pressa voce, non aūt continuata,& acri nimium, Quod tñ nonnunq̄ faciendum est. Inest orōni lepos,& suauitas quædam, cum leniter, hoc est non festine nimiū,& acriter uerba proferuntur.[Qđ fuit in Catulis) Hāc suauitatem pronunciationis in Catulis fuisse dicit eosdem aut exqsito nimis literarum iudicio vsus non esse, Cic. inqt lib. de Cl.Orat.ad Brutum.Fuit igitur in Catulo.sermo latinus,quę laus dicendi nō mediocris ab oratorib. plerisq; neglecta est. Nā de sono vocis & suauitate appellandarum literarum. Qm̄ filium cognouisti,noli expectare quid dicam. [Catulis,) Patre & filio. Verum filius nū fuit in oratorū numero. Sed non deerat ei cū in snia dicenda prudens,tum elegans quoddam orationis genus. Sed,& alij.s.erant literati. [Vti lingua Latina &c.)Optime.n. pnunciabant,& suauissime.[Sonus)Claritas ipsa vocis. [Eapssæ,) Sunt nōnulli quod notat ēt Quint.qui dum cauent ne literas inculcent,nimis literas ipsas exprimunt,tardioresq. sunt, & ea pnunciatio putidum quiddam habet. [Oppressæ,) Semiplene, vt non plene intelligantur; quod pueri faciunt,& balbi.[Obscurū) Si oppressæ pronunciaret.[Putidū)Si literæ nimis exprimerent. [Sine contentione)Sine acri clamore,& intēsione,qua vtendum est in litigationibus.[Languēs)Remissa nimium.[Canora) Nimium intēsa.[Vberior oratio L.Crassi,&c.)Hic lib.de Cl.Orat. introducitur.de quo libro ad Brutū sic scribitur. Crasso nihil statuo fieri potuisse perfectius,erat summa grauitas,erat cū grauitate iunctus facetiarū, & vrbanitas orationis non scurrilis lepos. [Bene loquendi)Latine,& proprie Nā proprietas latinæ linguę magis in Catulis,q̄ in Crasso probabantur.[Sale vero conditus, & facetijs Cæs.)Nō Iulium intelligas,sed Cæsarem cognomēto iuniorē,de quo supra diximus.Quint.lib.de Orat.de facetijs disputabat.De hoc Cic.lib.de Cl.Orat.C.Iulius L.filius & superioribus, & æqualibus suis oibus præstitit, oratorq. fore minime ille quidē vehemens,sed nemo vnq̄ vrbanitate,nemo lepore, nemo suauitate cōditior.Sūt eius aliquot orones,ex qbus,sicut ex eiusdē tragœdijs,lenitas eius sine neruis perspici pōt.[Catuli patris) qa fuit & Catul.filius vt diximus [In ipso illo &c.)Adeo facetijs excelluit vt aliorū cūtentiones,hoc est graues & vehemētes orationes,sermone hoc est leni & remissa oratione vicerit. [In oibus igitur his) Cōcludit & oia cognoscenda dicit, quæ superius dixit,de orationis dissimilitudine, vt decorū quid sit pcipiamus.

ASCEN.

ET qm̄ &c.) Descripturus decorū sermonis ostendit duplicē esse orationis vim,& in qbus vtraque fuerit. Ordo est. Et qm̄ magna via est orationis,q; pro &,ea.s.vis orationis est duplex,altera sup.est cōtentionis.i.cōtrouersiæ & litis, altera sermonis.i.familiaris collocutionis. Cōtentio,tribuatur disceptationibus cōcionum.i.orationū ad moltitudinem aliq̄ diligēter attentā,& senatus.i.orationum ad senatū.Sermo.i.familiaris & humilis collocutio versēt in circulis.i.coronis,in circuitu stātiū,dum confabulātur in disputationibus, in cōgressionibus familiariū.i.in familiarium collocutionibus in cōgressu,& psequatur.s.sermo ēt conuiuia.i.vtantur ēt in cōuiuijs familiari sermone. Multa sunt pcepta Rhetorū.i.oratoriam artē docentium contētionis.i.de contētione,& nulla sup sunt apud eos pcepta sermonis,q̄q̄ haud.i.non scio, an hæc quoque.i.ēt præcepta de sermone faciendo pnt esse.Sed magistri inueniuntur studijs.i.ad studiū discentium.i.eorū q discendi artem percipere volunt. Alij legunt dicētium.i.dicendi,hoc est ornate loqui volentium. Aūt pro sed, nulli sunt q studeant.i.diligentiam & operam impendere velint huic.s.familiari sermoni. Oia.s.loca referta.i.repletā sunt, Rhetorum.i.artem dicendi & cōtentionis docentium, q̄q̄ eadem præcepta, quæ sunt verborū & sententiarū pertinebunt ad sermonē. Sed cū nos habeamus vocem indicem.i.nunciam & significatricē orationis.i.rōnis dicendi. Aūt pro sed,cum sup.sequamur duo in voce s.vt sit clara.i.sonora,& non impedita,& sup.vt sit suauis vtrū est petendum à natura.i.debet hēre principium à natura. Verū.i.sed exercitatio augebit alterū.s.claritudinem,& imitatio loquētium presse,& leniter sup augebit alterum.i.suauitatē vocis. Nihil aliud s.quā imitatio bene loquentiū fuit in Catulis,patre s.& filio,q suauiter locuti sunt,vt.i.pp quod putares eos vti exqsito iudicio literarū.i.scientiarū Rhetoricarū,q̄q̄.i.tametsi erant literati vt illi,sed nō tam suaues, qa non sunt leniter & presse loquētes iudicati vt Catuli. Aūt pro sed,hi.s.Catuli putabantur optime vti lingua latina,sonus sup.eorū erat dulcis,literæ.i.pronūciationes singularū literarū neq; erāt sup. eapressæ.i.nimis sonoræ,quasi cū stridore emissæ,neq; oppressæ.i.quasi suffocatæ,vt nō recte perciperētur,ne.s.genus discendi esset obscurum p oppressionē aut putidum.i.fastidiosum nimis quasi putēs sicut res fœtida dū exprimitur,& mouetur,magis putet quā oppressa (nescio an dixerit auctor putidū nimis.i.hiatum excitās, quod si alibi lectū esset facile dixerim)vt vox sup.eorū erat, nec languēs.i.oppssæ & trepida plata,nec canora est siue stridula.sine contētione.i. conatu vehemēti. Oratio L.Crassi, erat sup.vberior.i.abundantior,nec minus faceta quā sup.Catulorum,sed opinio.i.æstimatio bene loquēdi nō minor erat de Catulis. Vero pro sed,Cæs.orator.s.pater Catuli fratris existens cōditus sale.i.vrbanitate & facetus,

facetus,vicit.i.ſoperauit oẽs, ita ſup.vt vinceret ſermone.ſ.quotidiano & ſamiliari cõtentiones.i.conatus alioꝝ.ſ.oratoꝝ dicendi .i.orãdi in illo ipſo gñe ſorenſi,in quo edocti & erudit erant.Igr̃ elaborandum eſt iu oibus his,ſi exqrimus in oibus quod decet.

DOCT. interpr. SErmo in circulis) Laudata in Ennij carmine apud Gel.lib.12. cap. 4.

ARGVMENTVM.

Sermo familiaris quemadmodum moderandus.

SIT igitur hic ſermo, in quo Socratici maxime excellunt,lenis, minimeq. ꝑtinax: inſit in eo lepos: nec vero,tanq̃ in poſſeſſionẽ ſuã venerit, excludat alios; ſed cum reliqs in rebus, tum in ſermone cõi , viciſſitudini nonnunq̃ vtendũ putet.ac videat in primis , qbus de rebus loquatur : ſi ſerijs,ſeueritatẽ adhibeat ; ſi iocoſis,leporem. in primis ꝓuideat, ne ſermo vitium aliquod indicet ineſſe moribus . quod maxime tũ ſolet euenire, cum ſtudioſe de abſentibus,detrahendi cauſſa,aut perridiculũ,aut ſeuere,maledice,cõtumelioſeq. dr̃ . Habentur aũt plerunque ſermones aut de domeſticis negocijs,aut de rep.aut de artiũ ſtudijs, & doctrina. dãda igitur opera eſt,vt,ẽt ſi aberrare ad alia cœperit,ad hæc reuocetur oratio : ſed vtcunque aderunt res,neque.n.ijſdem de rebus,nec in omni tpe , nec ſimiliter delectamur . Animaduertendum eſt ẽt, quatenus ſermo delectationem habeat,&,vt incipiẽdi ratio fuerit, ita ſit deſinendi modus . Sed qm̃ in omni vita rectiſſime ꝑcipitur,vt perturbationes fugiamus.i.motus animi nimios, rõni non obtemperantes: ſic eiuſmodi motibus ſermo debet vacare ; ne aut ira exiſtat,aut cupiditas aliqua,aut pigritia,aut ignauia,aut qd tale appareat. Maximeq. curandũ eſt, vt eos,qbus cum ſermonem cõferimus,& vereri,& diligere videamur. Obiurgationes ẽt nonnunq̃ incidunt neceſſariæ : in qbus vtendum eſt fortaſſe & vocis cõtentione maiore,& verborũ grauitate acriore id agendũ ẽt, vt ne ea facere videamur irati,ſed,vt ad vrendũ, & ſecandũ medici, ſic nos ad hoc genus caſtigandi raro , inuitiq. veniamus,nec vnq̃ , niſi neceſſario,ſi nulla reperietur alia medicina : ſed tamẽ ira procul abſit, cum qua nihil recte fieri,nihil cõſiderare poteſt.magna aũt parte clementi caſtigatione licet vti,grauitate tamen adiuncta,vt ſeueritas adhibeatur,& cõtumelia repellatur . Atque ẽt illud ipm, quod acerbitatis habet obiurgatio,ſignificandum eſt,ipſius cauſſa,q obiurgetur,ſuſceptum eſſe. Rectum eſt aũt, etiã in illis contentionibus,quę cum inimiciſſimis fiunt , etiã ſi nobis indigna audiamus,tamen grauitatẽ retinere, iracũdiam repellere.quæ.n.cum aliqua ꝑturbatione fiũt , ea nec cõſtanter fieri poſſunt,nec ab ijs,q adſunt, approbari. Deforme ẽt eſt de ſeipſo prædicare,falſa preſertim , & cum irriſione audiẽtium : imitari militem glorioſum.

PETR. MARS. SIT igitur) Præcipit nũc de ſermone quo vtimur quotidie,& ſic ꝑtẽ omiſſam à rhetoribus de ſermone atque philoſophis Cic. exqritur vt bonum virũ cumulate poſſit effingere.[Socratici) Academici veteres,q à Socr.originem habuerunt,in diſputationibus maxima verecũdia vtebantur. Sermo ipſoꝝ non erat ꝑtinax,& ipſe Socr. in diſputationibus imperitũ agebat,eratq. ſuauis in ſermone & facetus. Socr.apud Plat. ſic Gorgiam alloqtur: Si ergo tu es eoꝝ nomero es,ex quorum ego ſum,libẽter abs te quærerem ſin minus dimitterem, quod ſi quęras quoꝝ ego ex numero,ſim ẽdebo ex his q libenter redarguũtur,ſi qd non vere dicant,libenter ẽt redarguunt, ſi qd ab alio nõ vere dicatur, & qoibus non minus gratũ eſt reprehendi,quã reprehendere.[Lenis) Suauis.[Minimeq. ꝑtinaa,)Cõcedat alijs id,qood eſt cõcedendum.[Lepos) Quædã ſuauitas & feſtiuitas eũ gratia.[Nec vero)Non debemus,inqt,ſolum nos loqui cũ ſumus in cõgreſſionibus amicoꝝ,ſed viciſſim ne alios excludere videamur,viciſſitudinẽ.i.alternationem,non iniq̃.i.iuſta eſſe iudicet, cõcedendaq; . [Si ſerijs,) De rebus grauibus & ioco cõtrarijs. Si loqmur de re iocoſa, debemus adhibere leporem.i. quandã ſuauitatem & feſtiuitatẽ ſermoni . ſi de re ſeria,grauitas adhibẽda eſt,aliter nõ ſeruatur decoꝝ.[Indicet)Oſtendat,& patefaciat. Indicare dñr illi proprie q conſcios alicuius ſceleris accuſant,& dñr indices poſtea, indicare largo modo ſumit ad multa,quæ tñ occulta ſunt.[Vitiũ ineſſe moribus) Nam illi q nimia auide loquũtur de libidine oſtẽdunt ſe eſſe libidinoſos,q abſentibus detrahũt,oſtendũt liuorem & malum aium. Vnde dicit Herod.lib.7.detractionẽ eſſe rem importuniſſimã,in qua duo ſunt, q iniuriam faciunt,& cui iniuria fit.Qui.n.detrahit iniurius eſt, q non ꝑſentem accuſat . Item q huic credit,iniurius eſt, q prius credit,q̃ rem compertam habeat . Et illi cui abſenti detrahit, ob id iniuria fit,quod ab altero inſimulatur vt malus,ab altero talis putatur.Ita igitur loq debemus , vt ꝑ verba cognoſci non poſſit nobis ineſſe aliqd vitij . [Studioſe) Magno ſtudio & cura . [Aut perridiculũ)Per iocum,& deriſiue . Ridiculum dr̃ dictum qď riſum mouet.Ridiculus dr̃ irriſione dignus, & q in turpibus rebus ridet,auctore Põpeio.[Seuere)Grauitate adhibita.qm̃ magnanimi eſt aut amare,aut odiſſe palam,& non detrahere abſentibus . [Habentur aũt)Ponit res diuerſas,de qbus ſermo hr̃,præcipitq. orationem reuocandã eſſe ad ea de qbus loqui cœperamus,ſi ſacta fuerit aliqua digreſſio.qm̃ ad propoſitum redire decet . [De domeſticis negocijs)De re familiari aut de rep. aut de bonaꝝ artiũ ſtudijs & doctrina.[Aberrare)Digredi ad alias res . [Ad hæc) De qbus erat inſtitutus ſermo. [Sed vtcũq; aderunt res).i.quocunque & qualeſcunque res erat de qbus loquimur curandũ eſt, ne modum excedamus,qa tunc ſermo erit odioſus,ideirco ne id accidat cauendũ eſt.[Quatenus)quouſque,quatinus vero ſignat q.a.Iuuen. Quatinus æra domi nõ ſunt.[Habeat delectationem) .i.iaceat audiẽtibus,nam ſi eſt odioſus.i.ſi mouet faſtidium,finem imponere debemus . eatenus igitur debet ſermo ꝓgredi,quatenus delectat .[Ratio fuerit).i.quẽadmodum conſiderandum eſt anteq̃ incipiamus loq,ne aures alioꝝ offendamus, & vt opportune hat initiũ ſic in definiẽdo fieri debet,ne modũ tranſeamus . tenendum igitur eſt medium,& tpi ſeruiendum, qď maxime decet.[Ratio) Cõſideratio,modus,menſura quædam opportuna . [Sed qm̃ in omni vita) Nũc dicit ſermonẽ debere vacuũ eſſe perturbationis & ipſe declarat qd ſit ꝑturbatio. In ſermone igr̃ nullã perturbationem indicemus. [In omni vita) In oi ſtatu vitæ,vt tranqlle viuaſ. [Motibus)Perturbationibus animi,ſermo debet eſſe vacuus. [Ne exiſtat) Appareat, qm̃ excãdeſcere in ſermone vitio vertit.Ira inqt Ariſt.eſt cupiditas doloris reponẽdi,& concitatio animi vt finit Seneca,ad vltionẽ iudicio volũtatis ꝓgenitis. idem Cic.in Tuſc. diſputationibus ex Stoicorum ſnia dicit , irã eſſe libidinẽ puniendi eius,q videatur læſiſſe iniuria, & excandeſcentiam eſſe iram naſcentem,& exiſtentẽ,qm̃ ſe illico oſtendit. [Cupiditas)Volũtas contra rõnem, nam cupiditas eſt effrænata appetẽtia.[Pigritia proprie eſt metus ꝓñtis laboris.[Ignauia)opponitur fortitudini.[Aut tale quod)Aliqua ſimilis perturbatio . [Vereri)hr̃e in honorem,& eos diligere,ne videamur aut adulatores,aut maledici.[Obiurgationes ẽt)Nunc præcipit qua moderatione amici obiurgãdi ſint.Et ſic oſtendet, quo ad amicũ caſtigandũ venire debeamus.[Vocis contentionẽ)Clamore vt irati videamur.[Acriore)Acerbiore atq; vehemẽtiore . & ſic ponit modũ in his rebus,quẽ probat comparatione chirurgoꝝ, q vulnera ſecant,& adurunt inuiti,ſi nõ eſt aliud remediũ . [Sed,vt ad vrendum,)Quemadmodum chirurgi inuiti quodãmodo ſecant, & vrunt vulnus,vt q patitur,ſanetur,non ſtudio ſecandi aut vrendi,ſic amicũ caſtigare debemus,non ſtudio caſtigãdi, ſed corrigẽdi,reducendiq. ad officium.[Nulla medicina,)Nullũ aliud remedium . Perſtat in tranſlatione medicoꝝ , q tandem cum nullum aliud remediũ põt adhiberi,vrunt & ſecant vlcera . Ita debemus cõtẽtione vocis caſtigare amicos,ſi alius modus nõ ſupereſt.[Sed tñ)Quãuis neceſſario ad caſtigationes veniamus,tñ nulla ſit ira, quæ qa eſt breuis furor,nihil recte poterit facere, qm̃ contraria eſt rõni quæ modum ſeruat in omni re . [Conſiderare) Qm̃ iratus inconſiderate agit eum docatur affectu.[Clementi)Indulgẽti,miti,cum aliqua grauitate ſine contumelia . [Adiuncta grauitate)Ne clemens & lenis caſtigatio contẽptui ſit,grauitas adhibenda

benda est.(Illud ipm)Id quod vr̃ acerbum ei,q obiurgatus debemus ostendere susceptum esse a nobis ipsius q obiurgatur causa nõ studio obiurgandi.(Rectum est aũt) Præcipit nunc qũo sit cũ inimicis cõtendendum.(Rectum est)Decet.(Inimicissimis)Qui nos capitali odio prosequũtur.(Nobis indigna) Quãuis in nos cõtumeliosi fuerint, & conuicia indigna effuderint, tñ debemus retinere grauitatẽ,& non moueri ad iracundiam & excandescẽciam. Vnde Antisthenes cũ audiuisset aliqñ Platonem sibi maledicerat,dixit: Regium est male audire,cum benefeceris. Si magnanimus fueris,inqt Sen. nunq̃ iudicabis tibi contumeliam fieri. De inimico dices,Non nocuit mihi,sed aĩum nocendi habuit, & cum illum in potestate tua videris,vindictam putabis, vindicare potuisse,quod est magnum vindictæ genus.(Grauitatem) Cõstanciam.vt non moueamur ad affectum.(Deforme ẽt)Turpe & plenum ludibrij.(Prædicare) Palam dicere & iactare sese in ipso quotidiano sermone.(Militẽ gloriosum)Thrasonẽ Terẽtianũ, q iactat se,& à gnatonibus irridetur. sic ẽt Miles apud Plautũ.

FRAN. MAT.

IN quo Socratici) Socrates,ironia vtebat, quẽ secuti sunt q ab eo fluxerũt. Ironia ꝟo maxima facetiaꝝ pars est cũ aliud dicimus aliud signĩamus.(Pertinax)Vt cedat cõtradicẽtibus, & ita cedat vt eos sensim ad id adducat,qđ nitiť approbare, ptinacia vitiũ est nõ mediocre.(Nec vero tanq̃)Nec semp inqt loq velit,& nunq̃ alias loquẽdi concedat locũ,qđ multi faciũt quos merito irridere solemus.(In possessionẽ suam)Vnde extrudi nõ possit.(Vicissitudine)Vt dicas ipse, & alios vicissim dicere pmittat.(Ac videat &c.)De materia sermonis nũc loqtur,duplicẽ esse dicit seria,& iocos,& aliter de serijs,aliter de iocosis rebus dicẽdũ ad quæ ẽt gestus,& vox ↄfirmanda est,vnde ait Horat. Tristia mœstũ vultũ verba deceat. ratũ plena minaꝝ ludentẽ lasciua Seueꝝ seria dictu.(Si serijs)Qualis materia est talia esse verba ↄuenit.(In primis prouideat,&c.)Cauẽdum est ne sermo ñi vitium aliqđ nr̃m indicet.Nã qualis vita est,& cõsuetudo,talis oro esse plerũque solet.& Plut.ait actionis vmbrã orationẽ esse.Cic.ipse Salust sic taxat. Neq;.n.q tam illato sermone vtiť vita honestior est.(Quod maxime)Vitiũ animi, & improbitatẽ tuni pcipue manifestari dicit cũ absentibus à nobis detrahiť.(Studiose) Nõ casu quodã,sed de industria.Nã non quærimus tñ occasionẽ detrahẽdi cuipiam absenti,sed ipsi vltro assumimus.(Aut perridiculis) Causa deridẽdi,non ẽt detrahendi.(Seuere)Acerbe.(Maledice) Maleuole.(Cõtumeliose)Cũ iniuria.(Habẽtur aũt pleriq; &c.) Prosequtur ostẽdere qđ si illud in quo sermo versať.(Domesticis negocijs,) Hoc est re familiari,seruis,supplectile,& ceteris eiusmodi,& hoc ad œconomicã spectat, quæ rẽ familiarẽ gubernare docet.(De rep.)Hoc in politica versať quę remp administrare ostẽdit.(De artiũ studijs)Monostice officium tãgit,quæ solitudine delectať & ad philosophos spectat, & sic paucis verbis tres philosophiæ moralis partes cõplectitur.(Danda opa est &c.) q̃nquidẽ sermo de his rebus hr̃i solet, si qñ aberrauerit p digressionem ad eas tñ statim reuocandus est. Accidit aũt vt sæpe fiat digressio, q̃ est vt diffinit.Quintil.alicuius rei extra causam vel ad causam tñ ptinentis facta narratio, & delectationis aut similitudinis causa fit. nonnunq̃ ẽt amplificationis.sed hoc oratoꝝ magis est.(Sed vtcũque &c.) In quacũque re de qua loqmur obseruare illud debemus vt quousq; delectet sermo noster ꝓgrediamur, & vt nõ sine rõne incipimus,ita cum rõne finiamur,modumq. adhibeamꝰ.(Quatenus quousque)Nã cognoscere possumus quousq; sermo noster delectabit,neque id erit difficile,tũ ex vultu,tum ea gestu auditoꝝ,sed qũo &c. Quẽadmodum inqt in motu animi tranqlitas seruãda est,ita in sermone,nunq̃.n.ita loq debemus, vt aliq̃ in sermone pturbationem incidamus, quod q facit à decoro discedit.(Ira existat)Quę est vlciscẽdi cupiditas & aĩum quasi obcęcat,cognoscitur aũt asperitate & atrocitate verboꝝ.(Cupiditas) Bonoꝝ,ludis,gloriæ,quæ pcipue sermone cognosciť.(Pigritia) Quæ ad metum ptinet.nã metu laboris,aut alterius cuiuslibet rei pigri reddimur,& est corporis pigritia ignauia animi.(Maxime &c.)Hoc ẽt oratori seruandũ dicit Quint.vt talis sit sermo,vt auditores vereri videamur, nam eum licẽtior fuerit nullã auditoꝝ rõnem hr̃e videmur.(Vereri)Vt de re turpi apud parentes & pceptores loqui nõ audeamus.(Diligẽte) Si affectu careat sermo vt ira.(Obiurgationes &c.)Qm̃ illud occurrebat si sermo motibus vacare debet,ergo nunq̃ irasci ↄuenit,conuenit qdẽ inqt. Sed cũ necessario obiurgãdus a nobis qspiã est vt filius seruus,tunc.n.& vocis acrimõia & grauiore ac seueriore orone vtẽdũ est. Triplex est amicitia bonitatis,vtilitatis, iucũditatis, aut.n.est inter bonos amicitia,& hęc est pcipua,in qua cũ sint amici pares,pares affectꝰ paria obseqa nullę interueniũt accusaciones,nulla discessio exoriť nisi alter amicus à virtute discedat,& offm̃ deserat, tũc.n.iustã causam dabit amico expostulãdi.aut amicitia est bonitatis,& vtilitatis simul,& rõnem habet excellentiæ,qa inter impares quos oportet fm rõnem excellentijs concedere,& in hac fiũt obiurgationes quoties filij parẽtibus illa non tribuunt quæ oportet, minor seniori nõ assurgit,viro vxor non obseqtur, subditus magistratui nõ paret. Desiderat.n.amicitia quandam proportionem retributionis,sicuti & iustitia cõmutatiua.Quod si hoc seruatur nullę interueniũt accusationes,frequẽtes vero accidũt in amicicia quæ est vtilitatis causa suscepta, & delectationis. eũ aut dare definit amicus,aut delectare.qbus de rebus multa scrib.Arist.lib. 6.Eth.ex quo intelligitur necessario vt ẽt Cic ait,obiurgationes incidere. est aũt obiurgatio familiaris reprehẽsio,& iurata causa suscepta sicut pater obiurgat filiũ,præceptor discipulũ.(Ne ea facere videamur irati,)Sed illoꝝ quos obiurgamus causa. Duplex ira est,& qua cupiditate vindictæ accẽdimur, & qua culpã castigãdi gratia,& corrigẽdi succensemus. & hæc posterior ira vtilis est,atq; ẽt in deum cadit,vt docet Lactãtius lib.de ira dei.(Sed vt ad vrendũ,medici,)Pulcherrima similitudo,sic inqt irascimur cũ obiurgamus vtilitatis eoꝝ quos obiurgamus causa, sicut medici vlcera,vomicas, & apostemata inuiti adurũt & siccãt ignito ferro,nõ crudelitate ducti,sed ægrotãtiũ vtilitate.(Vrendi) Ignito ferro.(Siccandũ tum reciduat.(Raro)Tũc tm̃ cum amici vtilitas maxime impellit.(Alia medicina) Medicus cũ vulnus immedicabile est,tũc demũ illud recidit ferro.vt ait Ouid.Sed immedicabile vulnus ense recidẽdũ est,ne pars sincera trahatur.(Magna aũt par.&c.)Ita obiurgãdũ dicit esse,& vt veritas seruetur,& eiꝰq obiurgatur deterior aĩus nõ reddatur,si asperior fuerit obiurgatio. Debet itaq; lenis esse,& demẽs vt amicus q accusatur nõ inimicus videatur,vt si incõtinentẽ obiurges, cuius parẽtes laudem cõtinẽtiæ adepti sint. Tuoꝝ dices ꝓbitas,& integritas,quos admiratus olim summe mouet, vt te cũ loqui audeã liberius, & te in bonã partem acceptuꝝ confido,cum natura pditus sis humanissima,& sic paulatim ad reprehẽsionẽ descẽdis.(Magna parte)Ideo dixit qa opus est nonnunq̃ contentione.(Grauitate adiuncta) ne videaris penitus ira carere,nã minus obiurgans proficies.(Seueritas)Quãtũ ad veritatem,quæ reticẽda obiurgãti nõ est.(Cõtumelia) Quæ est aspera nimiũ, & odiosa reprehẽsio à clemẽtia penitus discedẽs.(Atque illud ipsum) Dicemus.n.nõ possum nõ indignari vehemẽter dolere,tibiq̃ succensere,cũ in hac vel in illa re te peccare animaduerto.(Rectum est ẽt) Dixit quem modũ in obiurgatione seruare deberemꝰ,qua in amicos,& beneuolos vteremur,nunc pcipit qualis contra inimicos sermo noster esse debeat.(Nobis indigna) Audiamus q̃ ipsi in nos dñt inimicissimi. (Grauitatẽ)Ne irati videamur respondere, & temere cõmoueri sicut ipsi in nos cõmoti vñt.(Quæ n.&c.)Ratio est.Quia pturbati recte aliqd facere aut dicere nõ possumus,& ab ijs qui psentes essent,reprehẽderemur,cũ semper dãda opera sit ne cui displiceamus.(Deforme est ẽt)Inhonestũ inquit est de ipso prędicare,hoc est se,& sua nimiũ laudare. Nã sordescit laus in pprio ore,vt Sen. inquit. Quod si vera de se pdicare vitium est quãto maius vitium illoꝝ putari debet,qui falsa pdicãt. Veritas virtus est cuius excessus iactãtia est. Cuius tria sunt gñ a. Vnum illoꝝ qui vel natura, vel vitio naturæ,vel cõsuetudine mendaces sunt,& mẽdacio delectantur. Alteꝝ eoꝝ qui [illegible], hoc est inanis gloriæ cupidi sępe mentiũtur. Tertium eoꝝ q gratia quęstus hoc faciũt vt mercatores. Qui in primo gñe sunt vani dñr. Qui in secundo gloriosi. Qui vero in tertio assentatores. licet tñ seipm laudare tribus tpibus apud eos qbus noti non sumus,vt Æneas apud Virg.sum pius Æneas.apud ingratũ; nam vt Ouid.inqt,est aliqua ingrato meritũ exprobrare voluptas.apud eos,qbus bonam spem de nobis polliceri volumus,cũ in periculo positi sunt. Quẽadmodũ medici in ægrotos faciunt qbus experientiam artis præcipuam hr̃e se affirmant. Hic illi admonentur q gloriosi sunt,& vani, qm̃ nimium se laudãt,uel falsa de se prædicãt.(Militẽ gloriosum) thrasonem,q apud Terentiũ introducitur in Eunucho,ei aũt ridiculus nimiũ sermo tribuitur:Nam multa,& uana de seipso pdicat.

Materia sermonis. — *Pigritia Ignauia* — *Vereri* — *Amicitia triplex.* — *Seueritas Contumelia* — *Quid sit deforme homini.* — *Vanagloriosi Assentatores.*

ASCEN.

SIt igitus &c.)Docet qualis sit sermo & qũo sit utendũ. Ordo est. Igitur q.a.s.in oibus decorum seruandum est. hic.i.hmõi sermo familiaris(in quo Socratici.i.Socratis imitatores maxime uigent) sit lenis.i.non asper,& minime pertinax.i. inflexibilis ab opinione, ut nihil alijs concedat, uel nimis pertinaci & continuato spiritu prolatus,lepos.i. uenustas & urbanitas quædam dicendi insit in eo.Vero pro sed,nec sup.sermo noster excludat alios.i.priuet alios facultate loquendi, tanq̃ uenerit in possessionẽ suã. Vnde excludere.s.quẽlibet possumus, sed putet sup. qui loquetur utendum esse,nonnunquam.i.interdum uicissitudine cum.s.ita sit,quod in reliqs rebus,tum.i.maxime in sermone

ne cõi,loquenti.f.& rñdenti. natura in concionibus & prædicationibus medius fermo eſt,q a vnus tm̃ loquitur. At.i.fed videat .i.cõſideret in primis.i.primum olim de qbus rebus loquatur. ſi ſup.de ſerijs.i.ſerioſis adhibeat ſup.ſermoni ſuo ſeueritatẽ,ſi ſup. de iocoſis loqtur adhibeat.i.leporẽ.i.facetias & ſales,& ꝓuidtat .i.ꝓſpiciat in primis,ne ſermo indicet.i.deooret aliquod uitium ineſſe moribus.Quod.ſ.iudicare vitiũ eſſe in moribus ſolet euenire maxime tũ.i.tunc,cum.i.qñ dr̃ ſtudioſe.i.diligẽter de abſentibus cauſa detrahẽdi,aut per ridiculũ aut ſeuere, aut maledice, aut cõtumelioſe.i.vituperoſe.i.quouis modo defamando. Autẽ pro ſed,ſermones hñt plerunq; aut de negocijs domeſticis, aut de rep.aut de ſtudijs ex doctrina artium. igitur opera dãda eſt.i. diligẽtia adhibenda,vt ſi oro.i.ſermo ineptus inceperit aberrare ad alia ſup.negocia vt ad delectationes,detractiones aut laſciuiã reuocetur ad hæc.ſ.iam dicta. Sed animaduertendũ eſt ẽt qoatenus.i.vſq; ad quã menſuram ſermo habeat.i.hr̃e debeat delectationem & vt modus deſinendi.i.finiẽdi ſit ita.i.qualis,vt.i. qualis ratio incipiendi fuerit,vtcunque.i.qualitercunq; res aderũt quas dicit. Enim pro qa,neque delectamur ſemper de iiſdẽ rebus,nec ſimiliter nec in oĩ tpe.ſed qm̃ rectiſſime præcipit,vt fugiamus in oĩ vita perturbationes.i.nimios motus animi non obtẽperaotes rõni,ſic ſermo debet vacare eiuſmodi motibus,ne aut ira exultat aut cupiditas aliqua,aut pigritia,aut ignauia, aut qd.i.aliqd tale appareat.Que pro & curandũ eſt maxime, vt videamur vereri .i. reuereri & diligere eos,qbuſcum.i.cum qbus cõferemus ſermonem.i.colloquemur,obiurgationes.i.correptiones incidunt nõnunq̃.i.aliqñ ẽt neceſſariæ.in qbus.ſ.obiurgationibus & increpationibus vtendum eſt fortaſſe maiore cõtentione uocis, & acriore grauitate verbo℞. Id.ſ.officium obiurgãdi eſt ẽt agendum ita ſup.vt ne.i.nõ videamur irati agere ea.ſ.verba.Sed vt.i.quẽadmodũ nos ſup.venimus raro & inuiti ad vrendũ & ſecandũ.ſ.mẽbra inſana & cõtagioſa,aut hoies incorrigibiles & ꝑnicioſos,ita veniemus inuiti raroq. ad hoc genus caſtigãdi,nec vnq̃ ſup. veniemus ad hoc,niſi neceſſario ſit.ſ.nulla alia medicina.i.emẽdatio vitæ reperietur.Sed tñ ira ſup.vehemẽs & quæ rõnem ꝑturbet,abſit ꝓcul ab obiurgatione.ſ cũ qua ſ.ira nihil põt fieri recte,& nihil cõſiderate. aũt pro ſed licet.i.licitũ eſt vti ꝓ magna parte.i.vt in pluribus,caſtigatione clemẽti.i.miti,tñ grauitate adiũcta.i. ſic vt grauitas ſit adiũcta,vt.ſ.ſeueritas adhibeat & cõtumelia.i. opprobrioſa vituperatio repellatur. Atq; ꝓ ſed,illud ipſum acerbitatis qd caſtigatio habet ſup.anneaã ſignificandũ eſt.i.ſignificandũ eſt ſuſceptũ eſſe cauſa .i. ꝓ vtilitate & cõmodo ipſius qui obiurgetur Rectum.i.deco℞ & honeſtum eſt ẽt in illis contentionibus,q̃ ſiunt cum inimiciſſimis ẽt ſi.i.audiamus indigna nobis.i.vituperia turpiſſima,tñ retinere grauitatẽ, & repellere iracundiã Enim pro qa,ea quæ ſiunt cũ aliqua perturbatione, neq; põt fieri ꝯſtanter,nec approbari ab his q ad ſunt, deforme eſt ẽt ꝑdicare de ſe preſertim falſa.i.per arrogãtiam & vanã iactãtiã ac tribuere ſibi immeritas laudes & imitari militẽ glorioſum apud Plautũ & Terẽtium,q ſe inaniter laudat cũ irriſione audientiũ.

In ſerijs ſeueritas, in iocis lepos ſeruãdus.

De obiurgationibus neceſſarijs.

DOCT. interp. QVatenus ſermo delectationem habeat.) Quatenus pro inquantum,& quemadmodum.

DOCT. interp. OBiurgationes,&c.)Plautus in Trinummo, Næ amicũ caſtigare ob meritam noxiam immane eſt facinus, verum in ætate neceſſarium. (Ira abſit,cum qua,&c.) Virgil. Furor itaque mentem Præcipitant.

ARGVMENTVM.

In ædificijs extruendis qui modus.

ET qm̃ omnia perſeqmur,volumus quidem certe; dicendum,eſt ẽt qualem hominis honorati,& principis domũ placeat eſſe. cuius finis eſt vſus: ad quam accõmodanda eſt ædificãdi deſcriptio: & tñ adhibenda dignitatis, cõmoditatiſq. diligẽtia. Cn.Octauio,q primus ex illa familia conſul factus eſt,honori fuiſſe accepimus, ꝙ præclarã ædificaſſet in palatio,& plenã dignitatis domum: quæ cũ vulgò viſeretur, ſuffragata dño nouo homini, ad Conſulatũ putabatur. hanc Scaurus demolitus,acceſſionẽ adiunxit ædibus. itaq; ille in ſuam domũ Conſulatum primus intulit: hic ſummi,& clariſſimi viri filius,in domũ multiplicatam nõ repulſam ſolum retulit,ſed ignominiam, & calamitatẽ.ornanda eſt.n.dignitas domo,nõ ex domo dignitas tota quærẽda; nec domo dñs,ſed dño domus honeſtanda eſt. Et,vt in ceteris habenda ratio nõ ſui ſolum, ſed ẽt aliorum,ſic in domo clari hoĩs,in quam & hoſpites multi recipiendi,& admittenda hoĩum cuiuſque generis multitudo, adhibẽda eſt cura laxitatis: aliter ampla domus dedecori domino ſæpe fit,ſi eſt in ea ſolitudo,& maxime,ſi aliqñ alio dño ſolita eſt frequẽtari. Odioſum eſt enim,cũ à prætereuntibus dr̃; O domus Anci, q̃ diſpari dño dominaris.quod idem his tꝑibus in multis licet dicere.cauendum eſt ẽt,preſertim ſi ipſe ædifices,ne extra modũ ſumptu,& magnificentia ꝓdeas. quo in gñe multum mali ẽt in exemplo eſt. ſtudioſe.n.plerique,preſertim in hac parte,facta principũ imitantur: vt L.Luculli,ſummi viri,virtutem quis? q̃ multi villarum magnificẽtiam imitati ſunt.quarum quidem certe eſt adhibendus modus,ad mediocritatẽ reuocandus: eademq. mediocritas ad cõem vſum, cultumq. vitæ referenda eſt. Sed hæc hactenus.

PETR. MARS. ET qm̃ oia perſeqmur)Nũc de domo magnifici uiri determinat. Ariſto. loquẽs de magnifico ait,Ad magnificũ aũt pertinet & domũ à ſe extructam, vt diuitẽs decet,hr̃e.eſt.n.quoddã & hęc ornamẽtũ. (Volumus certe)Oia perſequi & de oĩbus dicere, quæ ad virũ inſtituendum ornandumq. pertinẽt. (Qoalẽ)Cuiuſmodi,cuius laxitatis; cuius impẽſæ.(Honorati)q fungitur ſiue functus eſt honoribus publicis. (Principijs) Primi inter ciues.(Cuius).ſ. domus finis eſt vſus qm̃ ideo fit dumus,vt ea vtamur.Ergo laxitas domus accõmodanda eſt dignitati ipſius domini,vt ea vti poſſit cum decoro, & habitare magnifice. (Ad quẽ) Vſum.(Deſcriptio,)Deſignatio domus ædificãdæ,vt vſui ſufficiat,cuius cauſa ædificatur, & pro rõne dignitatis ædificandum eſt.qm̃ decet principem virum, & magnificũ hr̃e domũ magnificam,& plenã dignitatis.(Cõmoditatis) Vt cõmode habitemus & cũ dignitate.debet.n.domus eſſe vtilis & pulchra. (Cn. Octauio) Affert exemplũ Octauij,cui domus plena dignitatis ſuffragata eſt.Suet.ait io vita Aug.Primus ex familia Octauio℞ magiſtratum populi ſuffragio cœpit C.Rufus.is quæſtorius, Cneum & C.procreauit.à qbus duplex Octauio℞ defluxit familia conditione diuerſa.Si quidem Cneus & deinceps ab eo reliqui oẽs functi ſunt honoribus ſummis. At Caius eiusq poſteri,ſeu fortuna,ſeu voluntate in equeſtri ordine cõſtiterũt vſq; ad Auguſti patrem.In ix.Phil.dicit Cn.Octauij clari & magni viri,q primus in eam familiã,quæ poſtea viris fortiſſimis floruit attulit cõſulatũ. ſtatuam videmus in roſtris.nemo.n.nouitati inuidebat nemo virtutẽ nõ honorabat.Hic miſſus ad nepotẽ regis Antiochi,quo cũ Romani bellũ geſſerãt,vt claſſem hr̃e & elephantos alere ꝓhiberet,Laodiceæ gymnaſio a quodam Leptine interfectus eſt. reddita fuit ei ſtatua pro vita,quæ multos per annos familiã eius honeſtaret.Plin.ait: Nõ prætẽribo Cn. Octauiũ ob vnum verbum, quo Regẽ Antiochũ dilatu℞ ſe reſponſum dicentem, virga quã tenebat ſolũ circunſcripſit,& priusq̃ egredereтur circulo illo,reſponſum dare coegit. In qua legatione interfecto ſenatus ſtatuã poni iuſſit quã honoratiſſimo loco in roſtris. (Ex illa familia) Octauio℞. (Fuiſſe honore)Attuliſſe honorẽ dignitatemq. Octauio,qm̃ in eam familiã primus conſulatũ attulit,q a ædificauerat clarã domũ & dignitatis plenã,vt videretur dominus mereri honores ſummos,& ampliorẽ fortunã. (Suffragata) Fuiſſe auxilio & tuliſſe ſuffragia ad cõſulatũ cõſequendum.(Nouo hoi) Noui hoies dñr,quorum maiores non fuerũt in magiſtratu.Plut.ait in vita Cat. ſenioris,Romani eos q gñis gloria carẽtes à ſeipſis initiũ caperẽt,noĩe ſui nouos hoies appellabant. (Hãc Scaurus demolitus)Ponit exẽplum M.Scauri,q domũ amplã & nimiæ laxitudinis ædificauit, odioſam alijs & ſibi ad dignitatẽ tuendã minime ſuffragãtem. (Hãc)Domũ Cn.Octauij.(Demolitus)Cũ ſolo æquaſſet ædes ampliauit ſuas.(Ædibus) Suis.ſ.qm̃ diruta domo quæ fuerat Cn.Octauij ſuam multiplicauit,cuius nimia laxitati populus offenſus eſt.hãc igitur domũ ſolo æquatã adiecit ædibꝰ ſuis,in quas tetulit & repulſam & ignominiã. M.Scaurus M.Scauri principis ſenatus,& Stoici filius victricũ habuit Syllã,qm̃ Me-

cella

tella mater post mortē Scauri patris, Syllæ nupsit,ædilitatē summa magnificētia gessit, adeo vt suas opes pene consumpserit magnū quę ęs alienū ɔflauerit. In ptura,puinciam Sardiniā obtinuit in qua nō satis abstinenter se gessit. Romā ad petendum cōsulatū rediit. Sardis de eo querētibus repetūdaꝝ postulatus est.patronos habuit,P.Clodium,M.Callidium,M.Marcellum,M.Tulliū Ciceronē,M.Messalam,Nigrū,& Q.Hortensium. Ipse quoq; vt auctor est Pædianus Asconius, pro se dixit cū magno squallore & lacrymis,tandē absolutus est.postea Q. Seruilius Cepio ob legationis Asiaticæ inuidiā,eum repetūdaꝝ fecit reū. Inde à Varo trib.pl. pditionis accusatus est,dicēte Scauꝝ vocasse socios ad arma,qppe bellū Italicum paulo ante exortū fuerat, quod sociale dictū est,qm̄ socij à Romanis defecerāt,cū ciuitas,vt Drusus trib. pl. pmiserāt,illis non daret. Scaurus à viatore accersitus,duos & 70. annos natus innixus nobilissimis iuuenibus in foꝝ pcessit, & accepto rñdendi loco dixit, Q.Varus Hispanus M. Scaurum principē senatorē,socios ad arma dicit ɔuocasse. M.Scaurus princeps senator negat.testis nemo est.vtri vos credere cōuenit? qua voce ita oīum cōmutauit aīus,vt ab ipso ēt tribuno dimitteret. Hæc refert Pædianus Asconius. Val.Max.aliter narrat. Scaurus igitur retulit ignominiā in domum quā multiplicauerat. Et ait Cic.dignitas hois ornanda est domo magnifica.Sed hęc dignitas nō tota ex domo quærēda est,sed à seipso,vt.s.habeat virtutes,aliter ipsa domus magnificā,dño dedecori erit,& ipse dñs debet ornare domū.Si continētiæ studes,inqt Seneca, habita nō amœne, sed salubriter,nec dñm esse velis notū à domo, sed domū à dño. [Itaque ille) Cn.Octauius. [Hic)Scaurus filius Scauri principis senatus,qm̄ Scaurus ille adeo summus erat,ut ne sibi qdem cōparari posset.[Multiplicatā) Quam multiplicauerat demolitus domū Octauij. [Nō solum repulsam) qm̄ rediens ex Sardinia in petitione cōsulatus repulsam habuit,& infamia notatus est,repetūdarumq. postulatus. Vnde in summa interdū calamitate fuit. Nā aduersa valetudine laborās processit in foꝝ,& cū lacrymis rñdit obiectis criminibus.[Dignitas)Hominis debet ornari domo magnifica,quæ est quoddā ornamentū.[Nō tota)qm̄ alia esse debēt quæ dignitatē afferunt.[Et,vt in ceteris)Sensus est, quēadmodū in oibus alijs rebus,qd nobis agēdum sit cōsiderare debemus nō solū pp nos,verum ēt & alios,sic in ædificāda domo principis cōsiderandum est hospites in ipsam admittēdos esse,& sic oportere amplā esse,non tm̄ vt dño proprio seruiat,sed & alijs q recipiēdi sunt.[In ceteris)Alijs rebus,quas nō solum ad oīam,sed ēt ad alioꝝ vtilitatē referimus.[Clari)Sūmi & principis.[Hospites) Amici externi. [Multitudo cuiusq; gñis)Vt tūc erant cliētes,& varia hoium gña q domos principū ingrediuntur. [Laxitatis) Amplitudinis.debet inqt tenere mediū,nam si modū excesseris,& nimia laxitate luxurians diffundetur,dño afferet dedecus potiusq̄ dignitatē.[Solitudo).i.adeo ampla,vt nō possit tota habitari,tūc illa solitudo dedecori dño erit.[Frequētari)Coli familię frequētia,frequēs locus dr̄,in quo multi sunt,& frequētatur,& frequēs senatus,in quo sunt multi senatores. [Odiosum est) Infame & quod affert odiū & fastidium,cum pōt dici à pręteuntibus, ò domus qua disparem dñm habes, quod nunc Romæ passim dici potest. Videmus.n.in oibus clarissimoꝝ quondam ciuium & illius amplissimæ ciuitatis facile principū,monstra hoium habitare,& à meretricū schulis frequentari, qbus cum Romana disciplina vigebat,& mores nōdum luxuria corrupti,& illi 48.magistri vicoꝝ vrbana vitia excuterent,vilissimus fornix dabatur,& vix dignæ cēsebantur,vt in submœnio habitarēt,pannosæ sordidæ,neglectæ,nunc aūt serico & auro vndique pellucētes magnifice habitāt. clientelam hñt,& disciplinam,vt tanta ars nō pereat. Vnde dolendū est,quod plus inguinibus olidi scorti & edacis tribuatur,quā virtuti,& quod fœdissim a lupa corporis ornatu non solum æquetur reginis,sed antecellat.[His tpibus)In hac calamitate & confusione nroꝝ tpum,qbus domus proscriptoꝝ à Sylla ab indignissimis & immeritissimis hoibus habitantur,vt merito dici posset,ò domus antiquæ q̄ dispari dño dñamini. [Cauendū est etiam)Aliud pceptum & cautio in ipsa domo ædificāda. [Ne prodeas)Extra mēsuram, debet is qui ædificat tenere medium,& pro modo diuitiaꝝ impendere,atq; ut oportet decetq;. [Sumptu)Impensis.[Quo in gñe)Cum.s.quis nimio sumptu aliquod opus extruit, alios suo exemplo irritat ad talem ædificādi luxum.[In hac parte)Ædificijs superbe & luxuriose ædificandis. & probat hoc exēplo Luculli,cuius virtutum pauci imitati sunt, magnificentiā vero in ædificandis villis permulti. [Facta principū)Ea quæ principes ciuitatis faciunt. Tubero Stoicus Lucullū togatum Xerxem appellabat pp villam in sinu Baiano & aquā marinā immissam effosso monte. & Var.in 3.de re rust.lib.dicit.

Nunc contra villam vrbanā quam maximam ac politissimā habeāt,dant,operā,ac cum Metelli & Luculli villis pessimo publico ædificatis certāt.[Luculli virtutē qs).s.imitatus est,q.d. ppauci.[At quā multi).s.imitati sunt eū in ædificijs & cōuiuijs. Villa est domus in agro. Vicus dr̄ qm̄ sunt plures domus vna post aliā. Vicinitas dr̄ ppinquitas vicinoꝝ. [Quarum) Villaꝝ ædificandaꝝ mensura est adhibenda. Vnde apud antiquos erat lex censoria, ne villa fundum desideraret,& ne plus verrerent quam ararent, & ideo nimiā ædificandi luxuriam notauit Horat. in Carm. dicēs: Iam pauca aratro iugera molles relinquent regiæ. qm̄ oēs campi ædificijs ad luxum & delicias comparatis occupabantur.

ET qm̄ &c.)De decoro superius dixit seruādo in dictis,& in factis.Nūc igitur à pposito non discedit. Nā cum dixerit cuiusmodi decoꝝ in dictis seruari conueniat,nūc quo modo in factis seruari debeat pcipit,ædificiū .n. opus est, in quo cōsideratur dignitas psonæ,facultas,& operis qualitas.dignas psonæ,nā idē sumptus ciui magnus erit,principi vero paruus est. facultas,vt & operi cōueniat,& domino,qualitas operis,qr aliud ædificiū priuati hois,aliud principis esse debet. [Volumus) qdē, qa & si nō oia persequmur,volumus tñ. [Vsus) Vt ea vtamur,ergo talē domum ædificare debemus,quæ nobis,& vsui nostro satis sit [Et tñ &c.) Qm̄ dixerat ad vsum accōmodandam ædificationē. ideo ne qs credat semper eiusmodi esse debere,vt sufficiat familiæ, posset .n. fieri vt princeps ciuitatis careret liberis,ideo addit ēt dignitatis rōnem habēdā esse.[Dignitatis) Vt si parua familia fuerit,& magna dignitas, magna pdignitate non pro rōne vsus ædificeт domus.[Cneo Octauio) Exēplo Cnei Octauij noui hominis,hoc est cuius maiores magistratum nunq̄ gesserāt, ostēdit ex dignitate psonæ ædificādam domū,qm̄ semper pdest. Cn. Octauius homo fuit nouus.cū aūt domū in palatio ędificasset egregiā,delectatus ea populus,& simul ea tali opere magnanimū iudicās,Octauiū in ɔsulatus petitione suffragatus illi est. Eādē domū Scaurus emit,& vt ampliorē faceret demolitus est, & qm̄ tē supra facultatē tentauit nō modo dignitatē vt putabat assecutus nō est,vtꝝ ēt repulsam est passus,cū postea cōsulatū peteret.[Accessione) Incremētū,vt magnifica magis esset. [Cōsulatū prim⁹) qm̄ egregiā domū,sed cū mediocritate seruata extruxit [Sūmi viri) M.Scauri,de quo supra est dictū.[Multiplicatā)Auctā.[Calamitatē)Hic Scaurus,seuerus videri volebat,sed illo prætextu ingētia vitia occultabat. Missus ad Iugurthā legatus(auctore Crispo) vt regnū inter illū,& Adherbalē diuideret, corruptus ab illo pecunia est,& ppea a senatu dānatus,& pecunia mulctat⁹ est.[Ornanda est.n.&c.)Egregia sñia,vt cū dignus sis,domo vtaris te digna. Indignus vero nō debet ex magnifica domo totā dignitatē suā quærere.[Et,vt in ceteris)Vt inqt in ceteris rebus nō nostrā tm̄ vtilitatē respicere debemus,sed ēt alioꝝ ita ēt in ædificāda domo,rōnē hr̄e nos oportet eoꝝ,quos recepturi sumus,vt liberaliter à nobis recipiānt.[Alioꝝ)q cari nobis sunt,& esse debent. [Cuiusque modi) Tā nobilium q̄ ignobilium, tā summoꝝ q̄ infimoꝝ.[Cura laxitatis)qd .n. amplitudo domus pdesset,nisi multitudo adesset? solitudine deformaretur,si nō frequentaretur. laxitatis legit Marcellus.hoc est vt laxa amplaq. sit. [His tpibus) Post bella ciuilia. Quo tpe multi nefarij,& scelerati principum, & optimoꝝ viroꝝ ædes a Iulio concessas tenebant. [Ne extra modū &c.)Hoc ad facultatem spectat,tria.n.diximus considerāda,personæ dignitatē,facultatem,& operis qualitatē. [In exemplo)Est,qm̄ ēt qui nimis possunt,magnifice ædificare volūt,& hac in re ēt principibus viris æquari. [L. Luculli) Fuit is Romanus princeps magnificētissimus,& in eo vt in hoie Romano multæ literæ fuit itē imperator excellētissimus, & Mithridatis vires fregit,magnificētissimas ædes,& villas extruxit,in amicis recipiendis splēdidissimus,loca habuit constituta p qualitate hoium, & sumptu,& magnificētia ciboꝝ,cumq. apud eum Pompeius,& Cicero dixissent cœnare se velle,imperauit architriclino vt in Apolline cœnā pararet,quo cum eodem die accessissent,pro trecentis paratā cœnā inuenerūt.habitabat ædes in qbus eodem tpe hyemem habebat,& æstatem,ita cōstituta erāt,& ad frigus, & ad calorē,& cum quidam dixisset Lucullo, hiemem domi habes, rñdit se grues imitatum esse,quę pro tpis qualitate loca mutant.

ET qm̄ &c.) Decet decorum domus & familię. Ordo est, Et qm̄ persequimur (uolumus quidem certe sup.persequi & forte non persequimur) oia,dicendum est etiam qualem placeat esse domum hois honorati,& principis .i. œconomi boni,cuius .s. domus,finis sup.intentus,est usus,ad quam descriptio .i. ratio & forma ædificandi, est accommodanda .i. commode applicanda, Et tamen i.pter commoditatem usus diligentia dignitatis,& commoditatis est adhibenda. Nos accepimus fuisse Cne. (protertus

FRAN. MAT.

ASCEN.

fertur Cneo Octauio, q factus est primus consul in ea familia .s. Octauiorum, non ergo loqtur de Octauio Augusto.) honori .i. ad honorē & gloriā; quod ædificasset in palatio domum pclaram, & plenā dignitatis, q domus cū viseretur .i. visum iretur vulgo .i. à vulgo, putabatur esse suffragata .i. patrocinata & auxiliata domino .s. Cneo Octauio nouo hoi .i. cuius familia nemo adhuc ante eū magistratum gesserat ad consulatū. Scaurus .s. Marci Scauri principis senatus, domolitus .i. postq̄ diruit & solo æquauit hanc .s. pclaram domum, adiunxit accessionē .i. incrementum in suam domū. Hic .s. Scaurus existēs filius summi & clarissimi viri .s. Marci Scauri retulit in domū, multiplicatā .s. titulis & honoribus nō solum repulsam .i. reiectionem, sed ēt ignominiam & calamitatē cuius differētiæ causam innuit Cic. fuisse constructionem & destructionē præclaræ domus. Enim pro qa dignitas est ornanda domo .i. per domū, & non est tota quærēda ea domo, nec dominus est sup. honestādus domo .i. per domū suam, sed domus est honestāda domino. Et vt .i. quemadmodū ratio non solum sua .s. rerū suarum aut vtilitatis suæ, sed ēt aliorum est habenda in ceteris sup. rebus, sic .i. cōsimiliter in domo clari .i. egregij hois in quam sup. domū & multi hospites .i. mutuo beneficio deuincti recipiēdi sunt, sup. nō gratia pecuniæ, sed hospitalitis, & in quā sup. multitudo cuiusq; gnis hoium ad mittenda, adhibenda est cura laxi .i. amplitudinis & capacitatis. Enim pro qa domus ampla fit sæpe aliter .i. hmōi cura domino suo dedecori, ad dedecus, si .s. solitudo .i. vastitas est ea, & maxime si solita est frequētari aliqn alio domino .n. pro qa odiosum .i. molestū est, cum dr à prætereūtibus: O domus antiqua, q̄ dispari domina dominaris .i. gubernaris, & in dominio teneris, quod qdem licet his tpibus dicere in multis supp. domibus. Cauendum est ēt presertim .i. præcipue si ipse .i. tu ædifices, prodeas .i. progrediaris sumptu & magnificentia extra modū. in quo gne est multum mali .i. incōmodi, ēt in exemplo .i. imitatione exempli aliorum. Etenim, pro qa plerique imitantur studiose .i. diligenter presertim in hac parte .i. edificādo facta principum. vt .i. verbi gratia qs sup. imitatus est virtutē L. Luculli summi viri? q.d. nullus aut rarissimus quisq;, at quā .i. quantum multi imitati sunt magnificentiā villarum .s. L. Luculli, q.d. plurimi, quarum .s. villarum, hoc est domorum priuatarum ruri aut in agro, ad recipiendas fruges & colonos earum constructarum, qdem .i. certe, modus est adhibēdus .i. finis & mensura constituēda, & reuocandus est .s. modus ad mediocritatē, & eadem mediocritas est referenda ad oēm vsum & cultum vitæ. Sed hæc sup dicta sint hactenus .i. huc usque.

DOCT. interpr. IN domum multiplicatam.) Multiplicatā dixit pro auctam. Nam quod proximarum ędium solum fuit, edibus adiunxerat. (Scaurus) Et vt in ceteris est habenda ratio, non sua solū, sed aliorum. Opinor pro Sua, legendum Sui. Et ratio reciproci pronominis seruabitur, si subaudias, habenda homini. (Aliter domus ampla dedecori domino sæpe fit) Plane aliter vsurpauit p alioqui. (Ne extra modum prodeas) i. ne modum excedas.

DOCT. interp. ET quoniam) Modus præscribitur in ædificando. Xenophon in Oeconomicu damnat οἰκοδομεῖν.

ARGVMENTVM.

Tria omni in vita seruanda.

IN omni aūt actione suscipiēda, tria sunt tenēda: primū, vt appetitus rōni pareat, quo nihil est ad officia cōseruanda accōmodatius; deinde, vt animaduertatur, quāta illa res sit, quā efficere velimus; neu minor, neue maior cura, & opa suscipiatur, q̄ caussa postulet: tertiū est, vt caueamus, vt ea, q̄ pertinēt ad liberalē speciē, & dignitatē, moderata sint. Modus aūt est optimus, decus ipm tenere, de quo ante diximus, nec pgredi lōgius. horū aūt trium præstantissimum est, appetitum obtēperare rōni.

PETR. MARS. IN omni aūt actione) Tria Cic. ponit, quæ in omni vita seruanda sunt. primum est, vt appetitus pareat rōni, nam si appetitus euagabitur lōgius, offm seruari nō poterit, quod semp ad bonū tendit. Secundū est, vt cōsideretur quod agendum sit, & ea cura adhibeatur, quā res ipsa efficiēda requirit. Tertiū est, vt oia cum mēsura fiant, ēt quæ laudabilia sunt, ne si modū excesserint, rephendantur. (Pareat) Obediat, & id appetat, qđ ratio suaserit. (Ad officia) Vt aliqd fiat cū virtutis laude.

(Animaduertat) Consideret diligēter, ne aut nimis aut parū id curemus qđ agendū est, sed vt ipsa res postulat. (Opa) labor, causa, res ipsa quā agimus, & causa quā tractamus. (Ad liberalē) .i. ea q laudāda sunt, & quādam apparētiam libero hoie dignā præ se ferūt. (Moderata) Modo quodā & mensura tractāda, multo magis igitur moderāda sunt, & vitanda, quæ nullam hnt speciem .i. apparētiam libero hoie dignam. Et ait Cic. optimus est modus in omni re atque mensura, vt seruetur decorum, nam cum facimus id quod decet, tenemus modū. Horat. in 1. vol. epist. sic canit: Insani sapiens nomē ferat, æquus iniqui, Vltra quā satis est virtutē si petat ipsam. & in 1. Serm. dicit. Est modus in rebus, sunt certi denique fines, Quos vltra citraq. neq̄t cōsistere rectū. (Modus aūt) hoc refertur ad illud secundum præceptum, vt .s. consideretur quāta sit res, quam volumus efficere. (Ipsum decus) seq id qđ decet, & eatenus progredi in aliqua re, quatenus laudatur. (Longius) Quam deceat, & sic erit modus, hoc refertur ad tertium, vt .s. oia moderanda sint, & ait, quatenus modus optimus sit, tamen horum trium præstantissimum est appetitum parere rationi, quoniam nisi ratio dominabitur, nil quod deceat fieri poterit.

FRAN. MAT. IN omni act.) De ornatu nūc præcipit ad actionem oēm accōmodata, vel retinēda dicit esse. (Quo nihil &c.) Seqtur .n. ex hac cōtinētia & modestia. (Quāta illa &c.) vel magna vel parua vel mediocris. (Vt neque &c.) Ratio est cur talis aiaduersio haberi debeat. (Tertiū est &c.) Decorum hoc loco significat, quod ita consentaneum est naturæ, vt in eo modestia appareat, & tēperantia cum specie quadā liberali, & id pcipue in modo cōsistit. (Liberalē speciem) Hoc est decorum. (Moderata) Ne extra modum resistat, aut vltra procedat. (Modus aūt &c.) Docet qs modus tenendus sit, vt .s. decorum seruetur, & gnale quod est consentaneum hominis excellentiæ, in quo natura hominis à reliquis differt animalibus, & speciale, quod ita consentaneum naturæ sit vt in eo moderatio, & temperātia appareat cum specie quadam liberali.

Vt seruetur decorum modus datur.

ASCEN. IN omni aūt &c.) Ostendit tria in omni actione esse obseruāda. Ordo est. Aūt pro sed, tria sunt tenenda in omni act. suscipienda .i. quā suscipere velimus. primum sup. tenendū esse, vt appetitus pareat .i. obtēperet rōni, quo .i. qua re nihil est accōmodatius .i. cōducibilius ad cōseruanda officia. deinde sup. tenendū est, vt animaduertatur .i. consideretur quāta sit illa res, quā velimus efficere, neu .i. ne ue, hoc est vel ne suscipiatur minor cura & opera q̄ causa postulet. Tertium .s. tenendū est vt sup. caueamus .i. caute pspiciamus, vt .i. qualiter ea quæ ptinent ad speciem & dignitatē liberalem .i. liberis hoibus dignam, sint moderanda. Aūt pro sed, optimus modus .i. optima moderatio est tenere ipm decus, de quo diximus ante, nec progredi longius. Autē pro sed, præstantissimum horum trium est, appetitum obtemperare rōni.

ARGVMENTVM.

Decorum à loco, ac tempore.

DEINCEPS de ordine rerū, & tpum opportunitate dicendū est. hæc aūt sciētia cōtinet eam, quā Græci εὐταξίαν nomināt, nō hanc, quā interpretamur modestiā: quo in verbo modus inest. sed illa est εὐταξία, in qua intelligitur ordinis cōseruatio. itaq;, vt eādem nos modestiā appellemus, sic definit à Stoicis, vt modestia sit sciētia earum rerū, quę agētur, aut dicent, loco suo collocādarum. Itaq; vr eadem vis ordinis, & collocationis fore. nā & ordinē sic definiūt, cōpositionem rerū aptis, & accōmodatis locis: locū aūt actionis, opportunitatē tpis esse dnt. tempus aūt actionis opportunū, Græce εὐκαιρία, latine appellatur occasio. Sic fit, vt modestia hæc, quā interpretamur ita, vt dixi, sciētia sit opportunitatis idoneorum ad agendum tpm. Sed pōt esse eadem Prudētiæ definitio: de qua principio diximus, Hoc aūt loco de Moderatione, & Temperantia, & alijs similibus virtutibus quærimus. itaque, quæ erant prudētiæ ppria, loco suo dicta sunt: quæ aūt harum virtutum, de qbus iandudū loqmur, quæ ptinent ad verecundiā, & ad eorū approbationem, qbus cū viuimus, nunc dicēda sunt.

Deinceps

PETR. MARS.

DEINCEPS de ordine rer͛,) Supra Cic. ꝓposuit ipm decor͛ tribus rebus cõtineri. formositate, ornatu. ordine, duabus partibus absolutis, ad ordinẽ trãsit, & tpum opportunitatẽ, vt nil quod ad decorũ ipsum pertineat, explicandũ relinquatur. Vtitur igitur transitione, & docilẽ facit auditorẽ & attentũ. [Hoc aũt scientia continet eam, quã Græce εὐταξίαν nominãt,) εὐταξία dr̃ bona dispositio & ordo. vult Cic. ordinis cõseruationẽ & modestiam idem esse. [Non hãc) .s. continet, quã nos appellamus modestiã à modo .i. mensura quę singulis rebus adhibẽda est. [In quo verbo) Modestiæ .s. inest modus qdã seruandus in oi re, & sic modestia est quoddã ornamentũ in ipsis actionib. [Ordinis conseruatio) Vt sit bonus ordo in rebus agẽdis, nam εὐταξία dr̃ bona ordinatio, sed inqt Cic. ex ipsa diffinitione Stoicor͛ adducor, vt eandẽ εὐταξίαν Latine appellẽ modestiam [Loco suo) Tpe opportuno. [Eadem vis) Natura & ꝓprietas, vt idẽ sic ordo rer͛ collocatio, quod ex ipsa diffinitione ꝓbat. Nam ordo est cõpositio rer͛ aptis locis & accõmodatis, & locus signãt tpis opportunitatẽ. [Actionis) Operationis, hoc dixit ad differẽtiã loci, q est sedes argumẽti, & in quo illud latet, & ex quo ducitur & locus est vltima superficies corporis ambientis locatum, vt finit Arist. in physicis, hic accipitur locus pro agendi opportunitate. [Locũ actionis) Aptũ ad aliqd agendum. qm̃ sunt & alij loci sedes argumẽtor͛, hos locos Boethius in topicis maximas ꝓpositiones appellat. & Fab. ait lib. 5. locos appello sedes argumẽtor͛. [Tempus actionis) Aptum ad agẽdum, & opportunum dr̃ occasio, inde dicimus, nactus occasionem .i. tps opportunum. in Rhet. loquens de tpe sic ait, Occasio est pars tpis habens in se alicuius rei idoneã faciendi aut nõ faciendi opportunitatem. [Sic fit) Ex hor͛ verborum diffinitione hoc seqtur. [Quam interpretamur) quã Latine dico appellandam esse modestiam, cum Græce dicat εὐταξία. [Idoneor͛) Quæ idonea sint ad agendum, & sic vno verbo modestiæ Cic. complectitur ordinem, locum, & tps. [Eadem definitio) Qm̃ prudentiæ est locum, ordinem, & tps eligere, & hic delectum. [Itaque) Modestia, & moderatio est quędam ministra ipsius prudentiæ, & hæc officia in qbus modus reqritur, pertinet ad tẽperantiam, quæ est conseruatrix prudẽtiæ. moderatio igitur cõseruat prudentiam, & id facit in singulis actionibus, q dr̃. prudẽtia iubet, corrupta aũt moderatione nihil valet. Itaque eadem fere sunt officia prudẽtiæ & modestiæ, quæ ipsam cõseruãt. [Et alijs similibus) Quæ ad hanc partem pertinent. qm̃ temperantiã sequuntur ordinis constantia & ornatu. [Quæ erant prudentię) Quæ pertinebant ad prudentiã, quam sequuntur cõsiliorũ maturitas & intelligẽtia. hæc pars moderationis & ordinis ad tẽperantiam pertinet, licet nulla virtus possit esse sine prudẽtia, & q illam habet oẽs habeat necesse est, sed singularũ mediocritatũ officia distincta sunt. [Iandudum) Ab initio huius disputationis. [Quæ aũt harum virtutũ) .i. ea quæ pertinẽt ad has virtutes, quæ temperantiam sequuntur. [De qbus) Virtutibus paulo ante, cœpi disputare. [Approbationẽ) Laudationem & cõmendationẽ eor͛ cum qbus viuimus, & nihil a nobis fiat, quod illos offendat.

FRAN. MAT.

HAec aũt scientia &c.) ornatus q ad quamcunq; pertinet actionẽ in duobus cõsistit numero & loco. [εὐταξίαν) hoc est rectum ordinẽ. εὖ signãt bene τάξις ordino. Sciendũ est dupliciter modestiam intelligi. Nam qñ in dictis & in factis modus seruatur, modestia est, & item qñ vnumquodque suo tpe facimus & loco, vt cum iocamur in conuiuio, in senatu grauiter loqmur vtranque modestiam εὐταξίαν Græci vocant, ut generalẽ, & specialẽ. [Modus inest) Et hæc generalis modestia est ad oia gñaliter pertinens. [In qua intelligitur &c.) Hæc particularis est [Rer͛, loco suo collocandum) Si qs triplicem dicat esse pietatẽ, in deos, patriã, parentes, hic ordinem seruabit, & rerum collocationem. Si qs vero primo parẽtes nominet, hic ordinem seruabit collocationẽ minime, & hoc ad numerum spectat. Eodem modo de loco dicimus, qm̃ si magister conuiuij digniorem in secundo loco discũbere iuberet nõ seruaret εὐταξίαν. Agesilaus interrogatus cur postremo loco sederet ludos spectãs, ò adolescẽs inqt nõ mihi locus, sed ego loco dignitatẽ addo. [Nam &c.) Probat eũdẽ esse ordinem, & collocationem hoc est accõmodationem rerum aptis locis. [Aptis) Quantũ ad ordinem. [Accõmodatis) Quãtũ ad tps. [Locum aũt &c.) Per quosdam definitionem gradus, & quasi de primo ad vltimũ ostendit idem esse ordinem rerum collocandorum, & tpis opportunitatem quam εὐκαιρίαν Græci nominant, qm̃ ordo est accommodatio rerum in suis locis. Locus aũt est opportunitas tpis. Tps vero occasio, rei bene gerendæ ex supradictis conclusionibus veram elicit diffinitionẽ modestiæ de qua loqtur. [Modestia hæc) Quæ constat εὐταξία καὶ εὐκαιρία. Hoc est opportunitate loci & tpis. [Sed põt eadem) Quæ inqt diffinitio modestiæ, secundum εὐταξίαν καὶ εὐκαιρίαν. Eadem põt, & prudẽtiæ esse. Nam prudentis est tpis & loci hr̃e rõnem, quod q nescit imprudens hr̃ qm̃ nescit. Qui vero nõ seruat ineptus dr̃, siue immoderatus. Apti .n. hois est cum oibus cõiter viuere, neminem in viuendi consuetudine offendere, honestis studere, potius quã iucundis; bonis magis placere quam vulgo, se oibus accommodare notis & ignotis, nobilibus, & ignobilibus & hæc virtus est proprie quã εὐταξίαν καὶ εὐκαιρίαν vocãt Gręci, & aut in ordine, & collocatione est, aut in tpe; qui ea seruat opportunus dr̃, siue hæc in dictis siue in factis obseruet. Qui in dictis hanc scientiã seruabit comis. Qui in factis facilis. Qui causa quæstus, cõtra eã dicet aut faciet assentator dr̃. Qui causa delectationis ridiculus, q aberrabit in factis, idq. naturaliter faciet φιλόνεικος, hoc est litigiosus, q vero nõ naturaliter, sed simulate δύσκολος .i. durus & morosus. [Ad eor͛ &c.) Hoc est apti hoĩs proprium cum oibus ita viuere, vt quæ dicit aut facit non displiceant sed probentur.

Modestia

Pietas

Temporis opportunitas.

Litigiosus.

ASCEN.

DEinceps &c.) Postq̃ de formositate & ornatu quæ decorum concernunt, determinauit, prosequitur de ordine rerum. Est aũt ordo verbor͛. Dicendum est deinceps .i. post de ordine rerum, & opportunitate tpum. Autem pro sed, hæc scientia continet eam quam Græci nominant εὐταξίαν .i. bonam dispositionem & seriem. Non hanc quam interpretamur modestiã, in quo verbo .i. in qua modestia inest modus, sed illa est εὐταξία in qua intelligitur conseruatio ordinis. Itaque vt nos appellamus eandem modestiam, quæ .s. diffinitur a Stoicis sic, vt modestia sit scientia earum rerum, quæ agentur aut dicentur collocandarum suo loco. Itaque .i. ita vẽ fore eadem .i. natura & proprietas ordinis & collocationis. Nam diffiniunt, & .i. ẽt ordinẽ, cõpositionem .i. quod sit compositio rerum, & hic locis aptis & accõmodatis, legitur .n. compositione, ut sic diffiniunt cõpositione .i. p compositionem, sed pllat legere compositionem. Aũt pro sed, ipsi Stoici .s. dñt locum esse opportunitatẽ, actionis, qua .s. qd agitur, vbi opportunum est. Aũt pro sed, opportunum tempus actionis appellatur Græce εὐκαιρία, latine sup. appellatur occasio. Sic .i. ex hor͛ verbor͛ diffinitione fit .i. hæc sequitur, vt hæc modestia, quã interpretamur .i. quam latine diximus modestiã esse appellandam, sic ita, vt dixi scientia opportunitatis tpum idoneor͛ ad agẽdum. Sed eadem definitio põt esse definitio prudentiæ, de qua diximus in principio. Aũt pro sed, nos quærimus hoc loco de moderatione, temperãtia, & de alijs similibus virtutibus. Itaque ea quæ erãt propria prudentiæ, sunt dicta suo loco. Aũt pro sed ea sup. quæ .s. sunt harũ virtutum, de quibus loqmur iandudũ .i. iam & paulo prius, vt pote quæ ptinent ad verecundiam, & ad ꝓbationem eor͛, quibus cum .i. cum qbus viuimus, dicenda sunt.

DOCT. interpr.

DEinceps de ordine) Qño circunstantiæ varient officia. Obiurget Thersites Agamẽnonem, seditiosum est. faciet idem Nestor, videbitur è Rep. fieri. εὐταξία est ordinis obseruatio, εὐκαιρία, tpis obseruatio. [Et harum simili.) Est sane prudẽtia cum modestia cognata, sed modestiam hactenus vocamus, quatenus gest[us] ipsos, & tanq̃ illã actionẽ, καὶ ὑπόκρισιν gubernat.

ARGVMENTVM.

Quid quo loco, ac tempore deceat, dedeceatq;.

TALIS est igr̃ ordo actionũ adhibendus, vt quẽadmodũ in orõne constanti, sic in vita oia sint apta, & inter se cõuenientia. turpe est .n. valdeq. vitiosum, in re seuera cõuiuio dignũ, aut delicatũ aliquẽ inferre sermonẽ bene Pericles, cum hr̃et collegam in ꝑtura Sophoclẽ, hiq. de cõi officio conuenissent; & casu formosus puer ꝑteriret; dixissetq. Sophocles, ò puerũ pulchrũ, Pericle: at .n. Pericles, prætorẽ, Sophocle, decet nõ solum manus, sed ẽt oculos abstinentes hr̃e. atq; hoc idem Sophocles, si in athletarũ, opprobatione dixisset, iusta rephensione caruisset. tãta vis est & loci, & tpis, vt, si qs, cũ caussam sit acturus, in itinere, aut in ambulatione secũ ipse meditetr̃, aut si qd aliqd attentius cogitet; nõ reprehẽdatur: at, hoc idẽ si in cõuiuio faciat, inhumanus videatur, inscitia tpis. Sed ea, quæ multum

ab humanitate diſcrepāt, vt ſi qs in foro cantet, aut ſi qua
eſt alia magna puerſitas, facile apparent, nec magnopere
admonitionem, & pcepta deſiderant: quæ aūt parua vñr
eſſe delicta, neq; à multis intelligi pñt, ab ijs eſt diligētius
declinādum. vt in fidibus, aut in tibijs, quāuis paulum di
ſcrepent, tñ id à ſciente animaduerti ſolet. ſic viuendum
eſt in vita, ne forte qd diſcrepet; vel multo ēt magis, quo
maior, & melior actionum, q̄ ſonorum, concētus eſt. ita-
que, vt in fidibus muſicorū aures vel minima ſentiunt: ſic
nos, ſi acres, ac diligētes iudices eſſe volumus, animaduer
ſoresq́. vitiorum, magna intelligimus ſæpe ex paruis. ex
oculorū obtutu, ſuperciliorum aut remiſſione, aut cōtra-
ctione, ex mœſtitia, ex hilaritate, ex riſu, ex locutione, ex
reticētia, ex contentione vocis, ex ſubmiſſione, ex ceteris
ſimilibus facile iudicabimus, qd apte eorum fiat, qd ab of
ficio, naturaq́. diſcrepet. quo in gñe non eſt incōmodum,
quale quodq́. eorum ſit, ex alijs iudicare; vt, ſi qd dede-
ceat in illis, vitemus & ipſi. fit.n. neſcio quo modo, vt ma
gis in alijs cernamus, q̄ in nobiſmet ipſis, ſi qd delinquit.
itaque facillime corrigūtur in diſcēdo, quorum vitia imi
tantur emēdandi cauſſa magiſtri. nec vero alienum eſt, ad
eligēda, quæ dubitationem afferunt, adhibere doctos ho
mines, vel ēt vſu peritos, &, qd his de vnoquoq; gñe offi-
cij placeat, exqrere. maior.n. pars eo fere deferri ſolet, quo
à natura ipſa deducitur. in qbus videndum eſt, nō modo,
quid quiſque loquatur, ſed ēt, quid quiſque ſentiat, atque
etiam, qua de cauſſa quiſque ſentiat. vt enim pictores, &
ij, q ſigna fabricant: & vero etiam poētæ ſuum quiſque
opus à vulgo cōſiderari vult; vt, ſi qd reprehenſum ſit à
pluribus, id corrigatur; hiq́. & ſecum, & cū alijs, qd in eo
pcām ſit, exquirunt: ſic aliorum iudicio permulta nobis
& faciēda, & non facienda, & mutāda, & corrigēda ſunt.
quæ vero more aguntur, & inſtitutis ciuilibus, de ijs nihil
eſt pręcipiendum. illa.n. ipſa præcepta ſunt: nec quenq̄
hoc errore duci oportet, vt, ſi qd Socrates, aut Ariſtippus
cōtra morem, conſuetudinemq́. ciuilē fecerint, locuti ue
ſint, idē ſibi arbitrentur licere. magnis illi, & diuinis bonis
hanc licentiā aſſequebantur. Cynicorum vero ratio tota
eſt eijcienda: eſt.n. inimica verecundiæ, ſine qua nihil re
ctū eſſe poteſt, nihil honeſtum. Eos aūt, quorum vita p-
ſpecta in rebus honeſtis, atque magnis eſt, de rep. ſentien
tes, ac bene meritos, aut merentes, aliquo honore, aut im-
perio affectos, obſeruare, & colere debemus; tribuere ēt
multum ſenectuti; Cedere ijs, qui magiſtratum habebūt;
hre delectum ciuis, & peregrini, in ipſo quoque peregri-
no, priuatim ne, an publice venerint. ad ſummam (ne a-
gam de ſingulis) cōmunem totius generis hominum cō
ciliationē, & conſociationē colere, tueri, ſeruare debemus.

PETR. MARS.

TALIS igitur ordo) Præcipit nunc qualem ordinē tenere debeamus in ſingulis actionibus, de quo ita diſputat vt locū, perſonam, aliaſq́. circunſtātias includat, quæ in omni re, vt ſeruetur decoꝝ, conſiderādæ ſunt. Obſeruatio.n. circunſtātiarum eſt illa, q̄ cōſtituit offm, qm̄ poteſt reddi ratio quare factum ſit. (Cōſtanti) Perſeuerāti in optimo ordine & nihil ab arte diſcrepāti. hæc eſt laus oratoris, vt oia in oratione bene cōueniant, & quadrent. ſic laudat ordo, cum oēs actiones inter ſe cōueniunt, & ſuo tpe ſiūt. [In vita) In actionibus vitę. (Apta) Vt apta ſint, qm̄ ordo eſt compoſitio reꝝ in aptis locis. apta igr̄.i. accomodata & conuenientia. (Turpe eſt.n.) Probat ab affectu quare adhibēdus ordo ſit, qm̄ dedeceat, ſi nō hr̄ ratio loci, tpis, & pſonæ. ſic à re cōtraria ſumens argm̄, oſtēdit id laudari, qđ tpe apto ſit. [Seuera) Graui. (Delicatū) Delicijs aptum, & molle. [Bene Pericles) q collegā ſuū reprehendit Sophoclem, qm̄ ille non habuerat rōnem loci, tpis, atque perſonæ, quā ſuſtinebat erat.n. prætor. Sophocles tragicus poeta fuit. Tragœdiā (auct. Fabio) primus Æſchylus in lucē protulit, ſublimis & grauis, & grādiloquus ſæpe vſq; ad vitiū. Sed lōge clarius illuſtrauerunt hoc opus Sophocles, atq; Euripides, quoꝝ in diſpari dicēdi via vter quidē ſit poeta melior inter plurimos quęritur. [In prætura) Qm̄ erant prætores q reddebant iura. Collega dr̄ ſocius in magiſtratu. [De cōi officio).i. pro & gr̄a obeundi cōe munus. [Cōueniſſent) Simul eſſent, vt de cōi officio loquerētur, & iura redderēt. Hoc narrat ēt Plut. in vita Periclis. Et Val. dicit. Pericles cum in ptura Sophoclem collegam hr̄et, ac in publico officio vna diſtrictus pueri ingenui ptereuntis formam impēſioribus verbis laudaſſet, intemperātiam eius increpitās dixit, prætoris nō ſolum manus à pecuniæ lucro, ſed ēt oculos à libidinoſo aſpectu cōtinentes eſſe debere. Locus ipſe igitur datus pio ri, & magiſtratus nō ſeruabat decoꝝ laudādo formoſum puerū. At hoc idē, ecce qd facit locus, & pſona. nam ſi alibi illud dixiſſet, iuſta reprehēſione caruiſſet. [Athletarū) Eorum q in gymnaſijs ſe exercent ἀθλεῖν græce, latine ſignificat certo & contendo. Inde Athletæ dr̄r in gñe certatores, in ſpecie aūt erunt pugiles, palæſtritæ curſores, & ſimiles. & ἄθλον dr̄ prœlium certaminis, quo verbo vtitur Theocritus. [Approbatiōne) Vbi approbātur Athletę pulchri, lacertoſi, & hñtes membra apta ad certamē atq; victoriā. [Tanta vis eſt loci) Tantum pōt locus, & aliæ circunſtātiæ ad approbationē alicuius rei, vituperationemq;. [Cauſam acturus) Oraturus cauſam alicuius aut ſuā. [Meditetur) Intra ſe cogitet. [Ad hoc idē) Meditari & attentius cogitare. [Inhumanus) Ab humanitate alienus ac ruſticus qm̄ ignorat qd poſtulet locus, & tēpus. [Sed ea quæ) Nō opus, inqt Cic. de his pcipere & monere, quæ manifeſta delicta ſunt, & ab oibus facile cognoſcūtur, ſed de his quæ parua vñr, & cum ignoſci ab oibus nequeant, facile trahunt hoies in errorem ſpecie quadam recti. vnde diligēter ſingula cōſideranda ſunt & id vitādum quod in alijs turpe eſt ac indecoꝝ, & doctos conſulere debemus, quoꝝ conſilio ad virtutem ac decoꝝ dirigamur. [Diſcrepāt) Aliena ſunt. [Ab humanitate) Ab his moribus, quos hō bene inſtitutos hr̄e debet: ab humanitate igitur à diſciplina viuēdi, hominum data eſt. [Cātet in foro) Quod dedecet, & ab eruditione, boniſq́. moribus alienū eſt. [Magna puerſitas) Prauitas in moribus, q̄ ſua magnitudine oibus ſe oſtēdit. [Nec magnopere) Non multū eſt opus monere, qm̄ patet talia declināda eſſe pp apertam turpitudinē. [Neque à multis) Ab imperita multitudine. Et affert exēplum muſices. Nā cum in fidibus & tibijs aliqua diſcrepantia eſt, non cognoſcitur, niſi ab eo q muſicen callet, ſic actiones aliqd in ſe prauitatis habētes, non cognoſcuntur, niſi à prudentibus, quoꝝ conſilio vita adoleſcentū formanda eſt & regēda. [Paululū diſcrepēt) Diſcordent. nā diſcrepare proprie eſt diuerſo modo crepare.i. ſonare, & crepitū facere inde ad multa trāſfertur. A ſciēte, perito in muſicis. [Animaduerti) Obſeruari, cognoſci, diſcerni, notari. in 4. act. in C. Ver. dicit intellectū eſt, animaduerſum, qđ enarrās Aſconius Pędianus dicit. Intelligitur aliqd argumētis. Animaduertitur ſenſibus, pſertim aio vtentibus. ego plus eſt animaduerſum quā intellectum. [Sic viuēdū) Itaq; inqt viuendum eſt, vt vita non diſcrepet, ſed oia inuicem cōgruant, & ordo ſeruetur ac modus, vt fiat ille actionū cōcentus, q eſt maxime è natura, & vita cōſtās in officio pſeueret. [Sic) Vt ſit in numeris muſicis, & motibus inter ſe nō diſcrepātibus. [Vel multo magis) Quā in fidibus & tibijs maior cura adhibēda eſt in actionibus vitæ, quā in ipſis numeris. [Quo) quāto maior eſt contētus actionum.i. conuenientia, vt nullo modo à rōne diſcrepēt, ſed loco, tpi, & perſonæ, conueniāt. [Maior) quantū ad ſe. [Melior) Ad noſtrum cōmodum & dedecus. [Concentus) Cōuenientia. perſtat in trāſlatione ſonoꝝ, melior inqt eſt, & præſtātior conuenientia ipſaꝝ actionum, quam ſonorū & ideo maior cura eſt adhibēda, vt nulla in ipſis diſcrepātia ſit. [Vel minima) Etiam minimas diſcrepantias qm̄ callent artem. Vel ēt minimos errores. [Acres) Acuti, vehemētes, attenti. [Vitioꝝ) Eorū quæ ſiunt cum vitio & præter decorum. [Magna ex par.) Ex paruo ſigno magna cognoſcimus. vultus.n. obtutus oculoꝝ, & alia ſigna indicat eſſe moribus nōnulla, quæ latent & incognita ſunt, in qbus ſignis & geſtibus aliqd ſit, qđ dedecet. Vnde in ſingulis cauēdū eſt, & multo magis ne aios peccet, q p ſigna extrinſeca ſe aperit. Obtutu, aſpectu in aliquē defixo. [Remiſſione) Dilatatione, aut cū cōtrahūtur ſupercilia, aut deprimūtur, aut attollunt & hoc eſt ꝯtrahere & remittere. [Hilaritate) lætitia. [Cōtētione) Eleuatione.i. cū vocē attollimus. Cū oia inqt ſupradicta viderimus cognoſcemus, ſi experientiā habebimus qd apte fiat & cū decoro. [Quid a natura) .i. à rōne naturæ diſſentiat. nam

reſpicere,

respicere,ridere & similia eo mõ facere oportet, vt à natura nõ
recedat.Risus nõ semp vituperat. Risus,inqt Cic.alibi, sedẽ hẽt
in aliqua deformitate ac turpitudine,q cũ in alijs demõstrant, ve
banitas,cũ in ipm dicẽtẽ recidũt,stultitia uocatur.[Quo in gñe)
eoꝝ.i.q vituperant,cũ oõ apte fiũt,à naturaq. recedũt.[Nõ est in
cõmodũ)Immo utile est iudicare in alijs quale sit unũquodq; su
pradictoꝝ,ut nos cauere possim⁹,si aliqd pter decoꝝ fieri cogno
scimus. Nã magis deprehẽdimus errores alioꝝ,quã nostros.Vñ
magistri eũ discipulos reprehẽdere uolũt,eos imitant,ut discipu
li uidẽdo cognoscat,quã dedeceat id,ĩ quo reprehẽdũtur.Quapp
Anacharsis Scytha iterrogatus,quo pacto q. Sabstemius fieret,rñ
dit; si ebriosoꝝ motus sibi añ oculos ponat.Et Plato ebrijs & ira
tis pcipere,ↄsulereq. solebat,vti in speculo vultus ĩspicerẽt suos,
vt visa deformitate,vitia fugerẽt.Et Lacedæmonij seruũ ebriũ in
cõspectũ filioꝝ adducebãt,vt in ipso turpitudioẽ ebrietatis inspi
cerẽt & ea abstinerẽt.[In alijs)Qm̃ vnusqsq; sibi placet,ideo suos
errores nõ facile iudicat.Pauci.n.in seipsos descẽdũt,diligẽtius in
spiciẽtes aliena peccata quã sua. Vñ dicit Seneca, Aliena vitia in
oculis habemus,à tergo nr̃a sunt.[In discẽdo)Dũ discitur.[Quo
rũ).i.discipuli quoꝝ vitia magistri repsentãt causa emẽdãdi, visa
deformitate vitij qđ illi imitãtur,ad irrisionẽ facillime corrigun
tur,cũ vitia plane discernãt.[Emẽdãdi causa)vt discipuli emẽdẽt.
[Nec vero alienũ est)Mouet cõsulẽdos esse,viros vsu peritos, ne
locus pœnitẽtiæ relinquat. Nã si ↄsilio prudẽtũ voluerimus vti,
nunq̃ errabim⁹,& mediocritas ipsa retinebit,quã ipse prudẽs dif
finit & statuit.Philosophus in 4.Eth.sic ait,atq; cũ magnis de reb.
deliberare volumus,sumimus alios ad ↄsiliũ,diffidẽtes nobisipsis
tanq̃ nõ sufficiẽtib⁹ ad discernẽdũ.[Nõ est alienũ) Immo ↄducit,
vt singula & minima errata cognoscãtur.[Quę afferũt dubitatio
nẽ)De qb⁹ dubitat,an ĩ offõ sint.[Doctos)Doctrina pstãtes.[Vel
vsu)Experiẽtia reꝝ.[Exqrere)Diligẽter pcõtari qd illis videat a-
gẽdũ,& qd fugiẽdũ tanq̃ turpe.[De vnoquoq; gñe officij)Oibus
actionibus,q officiosæ debẽt esse & cũ virtute ac modo.[Maior.n.
pars)Rõ quare debem⁹ vti ↄsilio prudẽtũ.qm̃ maior pars boĩum
seqtur inclinationes naturales. Vñ opus est vt prudẽtiores ↄsula
mus,ne sequẽtes aliqñ id,ad qđ nã inclinamur,erremus. aliq tñ
sunt,q naturæ inclinationes nõ sequunt. ideo dixit maior pars.
pauci.n.hñt talẽ prudẽtiã,& mẽtis robur,vt naturã emẽdent. Vir
prudẽs nõ defert aliqñ ad id,ad qđ à natura deducitur, q interdũ
vitiosa est & corrupta,quã si sequeremur, discederemus ab offõ,
qđ forte nõ cognosceꝰ,cũ ad id,iclinationes naturales habeam⁹,
& nihil põt esse offm̃,qđ à bona natura discrepat. Vñ Diogenes
sinẽ statuebat rõni rite obtẽperare in eis eligẽdis, q̃ sm̃ naturam
sunt.Chrysippus itelligit cõem & ppriã humanitatis naturã cui
cõgruere oporteat. Cleanthes cõem tm̃ naturã suscipit, quã seq
oporteat,cũ ppria interdũ vitiosa sit & corrupta.Cõsulere igr̃ de
bemus doctos viros,& vsu peritos,ne erremus.[In qbus) Rebus
dubijs de qbus doctos ↄsulimus.[Quid sentiat)qd habeat in aĩo.
multi.n.dñt aliqd esse sic agẽdũ,tñ aĩo nõ ita sentiũt. Ideo cõside
rãdũ est qd qsq; nõ modo loquatur,sed ẽt sentiat,ne adulationi-
bus & assentationibus ad prauas actiones deducant.[De qua cau
sa)Qm̃ si de astrologia vult tibi iurisperitus consulere,errabis cũ
eo,qppe astrologiã is nõ callet,& sic de similibus. Vnde oportet
de aliqua re illos cõsulere,q iudicare pñt,& sciunt,& pbat cõpa
ratione artificiũ nos debere alioꝝ iudicio multa facere,& male-
facta emendare.Apud græcos dicebatur,Quã qsq; norit artem in
hac se exerceat.Et ẽt in illos puerbiũ erat qui qđ ignorarent.in
dicabant: Supra crepidã iudicare nolito.[Vti qui signa fabricãt)
Vt sculptores,statuarij. signa dñr opera expressa & sculpta,vt sta
tuæ,vasa ἀνάγλυφα,& alia signa q extãt,tabulæ solũ pictæ sunt si-
ne aliqua expressione formaꝝ,à signo dr̃ sigillum per diminutio
nem. Idẽ in 3.de orat.ipsa necessitas fabricata est. & Nonius af
fert hunc Ciceronis locũ,vt hi qui signa fabricãt.[Veri poe.)Qui
poeticã ipsam optime callent.[A vulgo)Vt faciebat Apelles,au-
ctore Plin.qui tabulas pictas transeũtibus pponebat,ipse post ta
bulas latens intelligebat,q vitia reprehenderentur à singulis, ut
postea emendaret.Sutor accedens opus notauit,qđ crepida pau-
ciores ansas hr̃et.quod vitiũ Apelles emendauit. Et Silius Itali-
cus poëta insignis iudicia auditoꝝ sæpenumero recitationibus
expertus est. [Secum) Intra se & loquendo cũ alijs,sic in ipsis a-
ctionibus agendũ est, ut alioꝝ iudicio vitia corrigantur. [Quæ
uero more agũtur)De his non est præcipiendũ inquit Cic. quæ
in ipsis ciuitatibus instituta sunt. qm̃ patet oĩbus obseruanda es
se,nec aliquis contra publicum morem ciuitatis audere debet,
& in hoc non debemus uiros claros imitari,qui diuina quadam
scientia hoc cõsequebantur,ut cõtra morem ciuitatis loqui pos-
sent.Instituta.n.urbiũ obseruari debent. Vnde dicit Seneca: Nõ
cõturbabit sapiens publicos mores,nec pplm in se nouitate vitę
cõuertet.[More)cõsuetudine.[Ciuilibus)Alicuius ciuitatis.[Il
la ipsa)Instituta & mores sunt quædã pcepta q ab oĩbus obserua
ri debẽt,ergo de his nõ opus est pcipe. Accusauit Melitus Socratẽ
Sophronisci filiũ,qđ iura violaret dicẽs,Quos ex maioꝝ institu
to suscepit ciuitas deos esse nõ existimãs,alia noua dæmonia in-
ducẽs,ↄtra ius lẽ & fas iuuenes corrũpit.Dãnatus igr̃ fuit Socr.
qđ nouã religionẽ induceret cõtra vetus ciuitatis Athenaꝝ insti-
tutũ.Cato cẽsorius,auct.Plut.Socratẽ loquacẽ & violẽtũ hoĩem
appellabat,q cũ in patria sua plus posse affectaret,q̃ leges paterẽ
tur,priscos mores & veteres ↄsuetudines antiquare,ciuesq. suos
ad cõtrarias priscis institutis opiniones traducere molitus est.Sed
crimina Socrati obiecta à duobus eius discipulis Plat. in apolo-
gia,& Xenophõte quatuor illis voluminib.de dictis & factis So-
cratis memoratu dignis penitus diluũtur. Aristippus Socratis di
scipulus Cyrenaicus primus Socraticoꝝ mercedẽ doctrinæ ex-
egit,& q̃stu philosophatus est & voluptati patronũ se pfitetur ↄtra
morẽ veterẽ.posuit.n.summũ bonũ in voluptate, q maxime sen-
sum moueret,& à suo pceptore Socr.desciuit,q i virtute summũ
bonũ statuerat.Cũ obijceret ĩ Aristippo,qđ Laidẽ meretricẽ hr̃et,
rñdit,hoc melius est,q̃ vt illa me habeat.[Cõtra morẽ) Cõsuetu
dinẽ.qm̃ Socrates nouã religionẽ introducebat contra mores &
instituta ciuitatis,& Aristippus voluptati oĩa tribuebat,& q̃stui,
philosophiã hr̃e cœpit,& eius domũ meretrices frequentabant.
[Diuinis bonis)Sũma doctrina quæ est diuinũ quoddã bonũ. In
terrogatus Aristippus qd interesset inter doctũ & indoctũ,rñdit.
Mitte vtrũque ad loca ignota & cognosces.[Cynicoꝝ ratio) re
fellit rõnem Cynicoꝝ & vitæ institutũ,q volebãt,vt oĩa fierẽt ad
libidinẽ.i.secundum appetitũ,& nullam verecũdiæ habebãt rõ-
nem,qua neglecta & remota nil quod hoĩs præstantiã deceat fie
ri põt,nec põt aliqd esse honestum,qđ vacet pudore.Apollodo-
rus tñ in moralib.dicit Cynicã sectã esse validã,& celerẽ ad virtu
tẽ viam,hãc sectam Stoici volũt sapiẽtes amplecti à qbus Cic.dis
sentit,agẽs verecundiæ partes,sine qua nihil cũ laude virtutis &
honestatis fieri poterit.Quid loquar inqt Lactãtius,de Cynicis,
qbus in ppatulo coire cũ coniugibus mos fuit? qd mirũ si a ca-
nibus,quo cũ vitam imitãtur, ẽt vocabulũ nomenq. traxerunt.
[Eos aũt)Supradicta inqt sine cõsultatione obseruare debemus
& illos colere q pbatissimi sunt,& sic pcipit qb⁹ adhęrere debea
mus ipsoꝝ cõsilio niti.[Perspecta)Cognita pp res gestas cũ vir-
tute.[Magnis)quas ipsi gesserũt vt magnanimi.[Bene sentiẽtes)
Bonã hñtes mentẽ ergarem p.nõ affectãtes tyrannidẽ & seditio
nes,ab illis fugere debemus,q nõ lędẽt cõi libertati & vtilitati.
Ac benemeritos,q pro rep.multa fecerũt,imperiũ auxere,& be-
nemeriti sunt.[Aut merẽtes)In pñtia aliqd pro rep.faciẽtes.[A-
liquo hon.)Magistratu.Aut aliquo alio insigni. [Aut impio)Vt
illi q præsunt exercitui,militiæ & vrbibus. Obseruare est quadã
admiratione aliquẽ virtute pditũ venerari,Colere est plusq̃ ob-
seruare,hoc.n.est tm̃ ad hoies,colere ẽt ad deos,ergo obseruam⁹
vt hoiem,colimus vt deũ siue diuũ hoiem,vt Lacones dicere cõ-
sueuerũt cum aliquẽ summis laudibus celebrare volebãt. [Mul-
tũ tribuere) Magnã hr̃e rõnem senectutis.i.ipsos senes valde ob
seruare debemus,& venerari. Habere delectũ,facere dr̃iam inter
ciuẽ & peregrinum,& vnicuiq; quod illi debetur tribuere.[In ip
so quoq; per.) Debemus.s.hr̃e delectum, priuatim ne causa sua
an publica venerit.[An pub.)an noie principũ & alicuius rei.mis
sus sit,vt sunt oratores,q publicam psonam referũt.Vnde maior
illis debet honor,q̃ his peregrinis q sua causa venerũt, & in alie
na ciuitate peregrinãtur.[Ad summã)Cõcludit Cic.nos debere
cõem humani gñis consociationẽ colere & tueri,& sic apparebit
iustitia,quæ est ad cõseruationem gñis humani.[Ad summã) De
nique, tãdem, ne de singulis disputẽ qm̃ nimis pduceretur oro.
[Ne agã) Ne disputẽ.[Cõsociationem)Vt hoies inter se ineant
societates duce natura curãdum est. qm̃ hõ est animal sociabile,
& societas in mutuis officijs colenda est, vt vltro citroq. collatis
bñficijs humana societas cõseruet.[Colere)Amare.[Tueri) De
fendere & ↄseruare,si iusti esse volum⁹ & de humana nã bñmeriti.

Talis est igr̃ &c.)Vt in orone ordo seruat,& id custodit ne
simus ppposteri,ita fieri in vita debet, qdqd agimus semper
dãda opera est,vt ordo seruet.[Constãti)Quæ nõ puertit
ordinẽ,sed vt pposuit ita exqritur. [Turpe.n.)Exẽplo ostendit,
quo contra hãc scientiam sæpe peccat,res aũt per se patet. Peri-
cles optimus fuit & philosophus & orator,summus ẽt Athenien
siũ dux,quoꝝ rẽp.annos 40.gubernauit.auctor Trogus.Sopho-
cles poeta fuit Atheniensis diuinus,vt Cic. scribit lib. de Diuin.
[In ptura) Prætores erant,& castra aduersus Lacedæmonios po
suerant.[Athletarũ)Viroꝝ certatoꝝ ad quos spectandos cũ cer-

FRAN.
MAT.
Athleta.

tant stadio multi adolescentes confluunt, athleta græcum est, latine dici pōt certator, pugil. [Tanta est vis loci) Erant.n.tunc in castris, & bellū gerebant. [Vt siqs &c.) Qui ambulans cogitabundus secum loqtur solet reprehendi, sed causam acturus nō reprehenditur, idē si in ɔuiuio qs facit maxima reprehēsione nō caret. [Sed ea quæ multū) alia inqt vitia, & peccata, q̄ cōtra ordinē, locū, & tpis opportunitatē cōmittuntur, manifesta sunt, quoꝝ exēplū subijciat, quāuis nihil de ipsis p̄cipiendum dicat. Alia peccata sunt, de qbus diligēter inuestigandum censet. Manifesta.n.facile vitari pñt, obscura nō ita, & sæpe accidit, vt parua videātur, q̄ magna sunt. [Ab humanitate) A rōne, quæ ꝓpria est hoīa, vt decoꝝ seruet in eo, qđ est cōsentaneū naturæ nostræ. [Vt siqs &c.) hoc p se manifestum est, nō seruare decoꝝ, eos q in foro cantant, aut mingūt, qđ Cynici faciebāt. [Et p̄cepta &c.) quia nota p se sunt [Diligētius) qm̄ parua sunt, & nō facile multitudine discernuntur. [Vt.n.in fidibus &c.) Quēadmodum in paruis delictis, q̄ non facile discernūtur adhibenda diligētia sit. Similitudine ostēdit, vt inquit Citharœdus, cū carmen cœperit, si nō nihil manus oberrauerit facile à peritis auribus vitiū percipitur. Ita nostrū vitiū facile à doctis cōprehēditur, si à decoro aliqd discesserimus. [In fidibus) Citharæ genus fides est, dicta q tm̄ inter se chordæ eius

Fides. *Fidicula.* *Tibia.*

quātū inter hoīes fides cōcordent, cuius diminutiuū fidicula est. auctor Pōpeius. [Tibijs) Quaꝝ (auctore Varrone) multæ fuerūt apud veteres species, serranæ, Phrygiæ, pares, impares. [Paullū discrepēt) oberrēt, & dissonēt. [A sciēte) a peritissimo artis, nō aūt a quouis. [Multo ēt magis &c.) Argm̄ est a minori ad maius, si in fidib. diligētē operā damus ne vel minimū erremus, multo id diligētius in vita facere debemus. [Quo) Quāto. [Itaq; vt &c.) Similitudo est ab eodem sumpta artificio, vt inqt, diligētes aures, vel minimos errores in fidibus cōprehendūt, sic nos, si diligēter animaduertere voluerimus, & parua vitia cōprehēdemus, & ex paruis magna colligemus. [Ex oculoꝝ obtutu) Declarat quō vitia magna esse intelligemus, q̄ tñ parua vñr. [Obtutu) Est obtutus, cū fi

Obtutus.

xis & immotis oculis aliqd spectamus. hoc paruū vitiū vr. s. aliqd fixis nos oculis intueri, sed tñ magnum intelligitur. Nā ex eo obtutu magnū aliqd, & grāde facinus cogitare intelligimur. Cogitabūdi, & irati hoc facere solēt. Nā Virg. ait, Diua solo fixos oculos auersa tenebāt. Idē: Hæret obtutu defixus in vno. [Superciliorū) Irā supercilia cōtrahūtur, lenitate, & aīqete remittūtur. [Remissione) Cū sumus tranqlli. [Cōtractione) cū sumus ꝑturbati, & ea remissione ergo placabilitatē & lenitatē, ex cōtractione itē colligimus, vel superbiā. Supercilia infra frōtē posita sunt, sic di-

Supercilia.

cta q sint superciliū, qđ est extremū genæ superioris, ut scribit Plin. lib. 2. his anouimus, & negamus. ꝓ fastu, & superbia posuit Iuuen. Si cum magnis virtutibus afferς grāde supcilium. [Mœstitia) q̄ nimij doloris signum est. Nā à mœrore dr̄, q est ægritudo

Mœstitia. *Mœrore.*

p̄mēs. [Hilaritate) q̄ est signum nimij, & immoderati gaudij, cum gestimus [Ex risu) q est stultitiæ signum. Nā ut Catulus ait, Risu inepto nihil ineptius. [Locutione) Loquacitate, quæ audacē nimiū, & petulātē signat. Et nimium qdē loq stultitiæ ascribitur ut nimium reticere timiditati aut rusticitati. semp seruāda est mediocritas. Qui sunt, & futiles, & importuni locutores, quiq́. nullo reꝝ pōdere mixti uerbis humidis, & lapsantibus defluunt, eoꝝ orōnē bene existimatum est, ut ait Gellius, in ore nasci, nō in pectore, in qđ vitium multis in iocis inuectus est Cic. qđ effugere q uolet, Gellium legat. q lib. 1. Noctium Atticaꝝ in uanos hoīes & loquaces multa dicit. [Reticētia) Cic. indisertā dicit se malle prudētiā, q̄ stultā loquacitatē. Si alter utrum eligēdum sit, reticētia āt nimia timiditatē uel imperitiā signat. [Cōtētione) qua iracundia cōprehēdit. [Submissione) Ex qua lenitas māsuetudo, aut humilitas colligitur. [Ex ceteris) Gestibus. [A nā) humana rōne. [Nō est icōmodum &c.) hæc Cic. ait diligēter in alijs aduertēda esse, ut q̄ in alijs nō ꝓbamus, ea nō faciamus & ɔtra, qm̄ ita à natura cōparatū est, ut facilius, q̄ in alijs uitia sunt cernamus, q̄ q̄ in nobis. Vñ ait Persius, Vt nemo i sese tētat descēdere nemo Sed p̄cedēti spectaī māntica tergo. Et Catulus: Suus cuiq; attribut⁹ est error, sed nō videmus mānticā, q̄ ī tergo est. [Itaq. &c.) cū magister vitiū qđ est discipulo est, corrigere vult, illud ī alio esse fingit vt vitiū suū ī alio vidēs discipul⁹ erubescat & ab illo abstineat. Lacedæmonij temulētos seruos ī filioꝝ ɔspectū ꝓducebāt, vt vidētes q̄ p ebrietatē turpia fierēt, eā euitarēt. [Nec vero alienū &c.) Nūc admonet si q̄ sūt de qb. dubitem⁹ vt doctos viros vsu pitos iterrogare debeam⁹, & qđ illi suaserint, facere, hoc si egerim⁹ nunq̄ errabimus, exēpli grā, dubitam⁹ non deceat ne matronā saltare ī ɔuiuio, & nuptijs, Salust. ɔsulim⁹, q Sēpronā dicit saltasse elegāti⁹ q̄ deceret ꝓbā, ex quo ītelligim⁹ licere matronę saltare ī ɔuiuio & nuptijs, sed nō nimis elegāter, & artificiose. [Doctos) p se q sciūt, & multaꝝ reꝝ cognitionē hñt, quā lectione sunt assecuti, ēt si nō exercuerūt. Nā vsu periti nō solum sciūt, sed ēt exercuerunt rē. [Maior.n.pars eoꝝ &c.) rō est cur facere id debeam⁹, vt doctos, & vsupitos ɔsulamus, quoties aliqd id accidit, de quo dubitem⁹, qm̄ maior pars hoīum eo deferri solet quo naturalis īstinctus deducit, ergo periculū est ne in errorē incidamus, si orō appetitui satis fecerimus, & ppea cōsulere doctos, & vsupitos nō conuenit. [A natura ipsa) Quā debemus seq, si vitiosa nō sit vt supra est dictū, nec accipias naturā illā gñalem in qua gñale decoꝝ spectaī, sed particularē, in quā speciale decoꝝ cernitur, illā.n.priorē tanquā ducem seq semp debem⁹, qm̄ ad virtutē ducit, hæc posterior plerūq; corrigēda est, qm̄ vitiosa est. [In qbus &c.) Admonet ne ab ijs, quos cōsulimus, decipi nos sinamus, multi.n.aliud loquuntur, aliud sentiūt, & sępe ea dñt, q̄ placitura arbitrātur. exēpli grā, aliqs ita delectaī venatione, vt rei familiaris obliuiscatur, cōsulit aliquē recte ne faciat, q venationē sequatur, & nemini oino faciat iniuriā, q cōsulitur hoc, aut ꝓbat, aut improbat, q cōsiliū petit nō debet cōtentus esse, sed cur hoc, vel illud sentiat quærere. [Quid qsq; loquatur) Multi.n.qđ verū nō est, sed qđ placiturū putāt loquuntur, & ij perniciosi assentatores sunt. [Quid sentiāt) i aio. [Vt.n.&c.) Similitudo est optima qua ostēdit plurima nos non

Similitudo.

nrō sed alioꝝ iudicio facere debere. [Ij q signa fabricātur) Pictores, sculptores, statuarij. [Veri poetę) Non aūt mali & inepti. Qui dū iudicia oium formidāt, ponere poemata sua pēsitanda in ꝓpatulo nō audēt. [Ijq́. pictores) Sculptores, poetæ. [Quæ vero more &c.) Dixit de his q docti, & piti hoīs sunt agēda iudicio. Nūc de his dicit q̄ more ciuili, & institutis agēda sunt, de qbus nihil esse p̄cipiendū dixit, qm̄ mores, & instituta ciuilia ipsa p̄cepta sunt, de p̄ceptis aūt p̄cepta dare supfluū est. [Nec quenq̄) Occurrit obiectioni, diceret.n.qspiā dicis agendū, vt ciuilis mos, & instituta p̄cipiunt in his q̄ ad ciuilitatem spectāt. Quid dices, si philosophi aliqd cōtra senserint, & aliṫ egerint, vt Socrates, & Aristippus, alia inqt ratio est philosophoꝝ, q sunt summi viri, alia ciuiū. Socrates accusat⁹ est ab Anyto Lycone & Melito, q deos nō existimaret, quos ex īstituto ciuitas Atheniēsis suscepisset, & noua dæmonia induceret, cōtra ius, & fas iuuenes corrūperet, iura violaret. Aristippus auditor Socr. gñe Cyrenaic⁹ assertor voluptatis fuit. [More & institutis) His duobus ɔstat gubernatio reip. Vnde est ad Heren. Quę res ad vsum ciuilē moribus, & legib⁹ ɔstitutę sūt. [Magnis) Rō est cur liceret Socrati, & Aristippo facere aliqđ cōtra morē & īstituta ciuilia, qm̄ hoc eoꝝ eximiæ virtuti tribuebatur. Socrates subiecta cruribus arūdine cū pueris aliqū ludebat. [Cynicoꝝ) Multis in rebus philosophoꝝ p̄cepta seq debemus. Sed Cynicoꝝ rōnes de qbus supra diximus, penitus reijcere. Sūt eñ verecūdiæ hostes cū oia apte dicere, & facere in publico suaderēt. [Eos aūt) Ad ordinē hoc spectat vt primo qdē benemeritorū, vel benemerentiū, deinde senectutis, & magr̄atus, postremo ciuis & magr̄atus rōnem habeamus, vt suū cuiq; tribuam⁹. Sic aūt supioribus cōnectitur, dixerat.n.sic agēdū, vt ab ijs ꝓbaremur cū qbus viuimus. Viuimus aūt cū benemerētibus de rep. senib⁹, magistratibus, ciuilibus, pegrinis. [Perspecta) cognita, & reprobata. [Benemeritos) q iuuarunt remp. [Benemerētes) q iuuant. [Aliquo honore &c.) Aliquo magr̄atu, aut exercitus p̄fectura. [Obseruare) venerari, colere, aut frequētare, aut amare. [Tribuere ēt &c.) Hoc veteres Rom. factitasse certū est. Nam quod Val. Max. scrib. senectuti iuuētus ita cumulatū, & circūspectum honorem reddebat, tanq̄ maiores natu adolescētum cōes partes essent. Et senatus iuuenē aliquē ex patrib. ɔscriptis, aut ꝓpinquū aut patriū amicū ad curiā dedocebāt, affixiq́. valuis expectabāt, donec reducendi ēt officio fungerētur. [Habere delectū &c.) Aliud.n.officiū ciui aliud peregrinos tribuiī, & peregrino ciuis anteferēdus est. Quod aūt ad peregrinum pertinet, illud animaduertendū est priuatim ne an publice venerit, qm̄ si publice venit etiam ciui est anteponendus. [Ad summam) Vt summatim & bṙ dicam, & post

Ad summam.

speciem genus ponit. [Cōciliationem) Societatem, & cōcordiā. [Colere) Amare. [Tueri) Defendere. [Seruare) quos defenderis.

ASCEN.

TAlis est igṙ &c.) Describit ordinē actionū cū decoro dicēs. Igṙ q̄ s. de ordine loquēdum est, ordo actionū adhibēdus .i. q adhiberi debet est talis. vt quēadmodum oia sunt apta inter se, & cōuenientia in orōne constātis, sic & in vita. Enim pro q̄, turpe est, & valde vitiosum, inferre sermonē dignū conuiuio, aut aliquē delicatum sermonē in re seuera. Pericles cum hṙet Sophoclē collegā .i. consociū in officio. s. p̄tura. & hic. s. Sophocles, & Pericles ɔuenissent, de cōi officio sup. tractādo, & formosus puer p̄teriret casu .i. à casu, & Sophocles dixisset, Pericles (vocatiuus est) O pueꝝ pulchrum bene sup. dixit. At.n. Pericles, ò Sophocle decet prætorem hṙe non solum manus abstinentes à rapina, sed etiam

etiam oculos à cōcupiscētia,videlicet , aitq. si Sophocles dixisset
hoc idē.s.ò puerum pulchrū in approbatione athletarū.i. iuuenū
se exercitātiū in lucta , ipse caruisset iusta reprehensione qa tunc
visus esset cōmēdasse pulchritudinē membrorum pp idoneitatē
ad certamen,quā tunc pp libidinem approbasse putabatur. Tāta
vis est & loci,& tpis,vt si qs cū sit acturus causam, ipse meditetur
secū in itinere,aut in ambulatiōe,aut si cogitet, qd.i.aliqd aliud,
nō reprehendatur,at.i.sed si faciat hoc idē.i.si meditetur secū, aut
cogitet attētius,ipse videatur inhumanus.i.bestialis & cōuenien
di,qd hoium est,nescius,inscitia.i.pp inscitiā tpis.sed ea quæ di-
screpāt multū ab humanitate,vt si qs cantet in foro, aut si qua .i.
aliqua magna puersitas.s.officij est sup.in eo,apparēt.i.eminēt fa
cile,nec desiderāt magnopere.i. multū necessario admonitionē ,
& pcepta.Aūt pro sed ea quæ vdr esse parua delicta.neq;.i.& quæ
non pnt intelligi à multis,ab his.i.hmōi est declinandum,ēt dili-
gētius.i.aliquantulū diligēter,vt.i.sicut in fidibus.i.chordis musi-
cis,aut in tibijs, quāuis discrepent paulū .i. modicum,tū id solet
aiaduerti.i.reprehendi & notari a sciente.i.perito artis,sic .i. eo-
dē modo viuendum est ne forte qd.i.aliqd discrepet in vita vel ēt
multo magis,tāto sup.quo.i.quāto concētus.i.cōcordia & ɔfor-
mitas actionū,est maior & melior q̄ sonorū.Itaq; vt.i.quēadmo
dū aures musicorū sentiūt.i.pcipiunt fidibus.i.in fidibus hoc est
chordis vel.i.ēt minima.i.minimas discrepantias , sic nos si volu-
mus esse acres ac diligētes iudices & aiaduersores.i.punitores,&
vindices vitioꝝ,intelligimus sępe magna ex paruis verbi grā nos
iudicamus facile ex obtutu oculoꝝ,ex remissione.i. extensione,
aut ɔtractione superciliorꝫ, ex mœstitia,ex hilaritate,ex risu, ex
locutione,ex reticētia,ex ɔtētione.i.eleuatione vocis,ex summis
sione.i.suppressione vocis,& ceteris similibus qd eoꝝ fiat aperte,
& qd discrepet ab offō & natura. In quo gńe eorꝫ.s.q̄ vituperant,
nō est incōmodum iudicare ex alijs quale sit qdq̄.i.qdlibet eorꝫ ,
vt si qd deceat in illos,ipsi.i.ēt nos vitemus. Enim p qa,sit.i. ɔtin-
git nescio quo modo nos cernamus melius i alijs quā nosmetip-
sis siqd delinqtur . Itaq; hi sup.s.discipuli quoꝝ vitia magistri .i.
pceptores moꝝ imitantur.s.simulant causa emendādi.i. vt emen
dēt eos,corrigūtur facillime. Verbi gratia,si discipulus inepte lo-
quitur,& pceptor idem faciat,ad reprehēsionē illius discipulus fa
cile corrigitur,qa qd' in se nō vidit dedecere , in pceptore videt .
nec vero est alienū.i.impertinēs,& abhorrēs ab officio adhibere
hoies doctos,vel ēt vsu peritos ad eligēda, hoc est ad eligendū in
ter ea quæ afferūt dubitationem,& exqrere qd placeat his.s.do-
ctis & peritis de vno quoq; gńe officij . Enim pro qa,maior pars
.s.hoium solet referri eo.i.ad id faciendū,quod.i.ad quod deduci
tur ab ipsa natura.In qbus sup.rebus videndū est,non modo.i.nō
solum qd qsque loquatur, sed ēt quid quisque sentiat. Enim pro
qa vt.i.quemadmodū pictores,& hi q fabricant signa.i.effigies in
ære aut alio metallo,& ēt veri poetæ volunt suū opus considera
ri à vulgo.i.à multitudine,vt si qd sit reprehensum à pluribus, id
corrigatur,q; pro &, hi.s.artifices & poetæ exquirunt secum.i.in
ter se,& cum alijs quid in eo,quod s.fecerunt sit pctm̄.i.erratū,sic
pmulta.i.valde multa sunt faciēda,& permulta sunt nō facienda,
& immutāda & corrigēda nobis iudicio.i.ad iudiciū alioꝝ. vero
pro sed,nihil est pcipiendum de his quæ agūtur : more.i.cōsuetu
dine.Enim pro qa,illa ipsa quæ agūtur.s.more, sunt pcepta : nec
oportet quenq̄ duci hoc errore,vt si Socr.aut Aristippus fecerint
qd,contra morē & consuetudinem ciuilē,ne pro vel, locuti sint,
arbitretur idē licere.i.licitū esse sibi. Illi.s.philosophi maximi cō
sequebātur hanc licentiā.i.licentiosam & nō regularem auctori
tatē noua moliendi,magnis & diuinis & bonis.s.doctrina & eru
ditione plusq̄ humana. Vero pro sed,ratio Cynicoꝝ,quæ est cō-
tra naturalem verecūdiam est tota eijcienda.i.explodēda . Enim
pro qa ipsa est inimica verecūdiæ,sine qua nihil pōt esse rectum,
nihil honestum. Autem pro sed,nos debemus obseruare,& cole-
re eos,quoꝝ vita est pfecta.i.clare cognita in rebus honestis at-
que magnis sentiētes bene,aut benemeritos,aut merentes bene
de rep.& affectos aliquo honore & impio. Nos debemus ēt tri-
buere multū senectuti,& cedere.i.locū dare his,q habebūt magi
stratū,hre delectum.i.discrimē & discretionem ciuis & peregri-
ni.i.externi,& hre delectū quoq;.i.ēt in ipso peregrino : ne pro,
an venerit priuatim,an publice.i.an propria auctoritate fretus,
an honore fuit gēs.Ad summam.i.vt summatim dicam,ne de sin-
gulis agā,nos debemus colere, tueri,& seruare conciliationē &
consociationem hominum cōmunem totius generis humani .

DOCT. interpr. INhumanus videatur inscitia temporis .) Frequentius insci-
tia dicitur eius , qui insciens est . Hic noue ad rem refertur ,
pro ignoratione . (Animaduersores vitiorum) Qui obser-
uant vitia . Noue dicit .

FIt enim nescio quomodo .) Catul. Sed non videmus,manti- **DOCT. interp.**
cæ quid in tergo est .

ARGVMENTVM.

Quæ artes, & qui quæstus sordidi, qui contra liberales .

IAM , de artificijs,& q̄stibus,q liberales
hn̄di, q sordidi sint hæc fere accepim⁹.
Primū improbant ij q̄stus, qui in odia
hoīum incurrunt ; vt portitorū, & fœ-
neratorū illiberales aūt,& sordidi q̄ sive
mercenariorū,oīum,quorum opæ, non
quorū artes emunt.est.n.in illis ipsa merces auctoramētū
seruitutis.Sordidi ēt putandi,q mercātur à mercatorib⁹,
quod statim vēdant.nihil.n. pficiunt,nisi admodum mē
tiant.Nec vero quidq̄ est turpius vanitate.opificesq. oēs
in sordida arte versantur. nec vero quidq̄ ingenuum pōt
hre officina ; minimeq. artes hæ probādæ,quæ ministræ
sunt voluptatum ; cetarij,lanij,coqui,fartores,piscatores,
vt ait Terētius: adde his,si placet,vnguētarios,saltatores,
totumq. ludū talarium. Quibus aūt artibus,aut prudētia
maior inest,aut nō mediocris vtilitas quęritur,vt medici
na,vt architectura,vt doctrina rerū honestarum ; hę sunt
ijs,quorū ordini conueniunt,honestæ.Mercatura aūt,si te
nuis est,sordida putāda est ; sin magna, & copiosa,multa
vndiq; apportis,multis sine vanitate impatiēs,nō est ad-
modū vitupanda:atq; ēt,si satiata quæstu, vel cōtenta po
tius,vt sępe ex alto in portū,sic ex ipso portu se in agros,
possessionesq. contulerit , vr̄ iure optimo posse laudari .
Oīum aūt rerum,ex quibus aliqd exqritur, nihil est agri
cultura melius,nil vberius,nil dulcius, nil libero homine
dignius . de qua qm̄ in Catone Maiore satis multa dixi-
mus,illhinc assumes , quæ ad hunc locum pertinebunt .

IAM, de artificijs,) Vtitur Cic.trāsitione,& captat **PETR. MARS.**
attētionem pponēs se dictuꝝ de artificijs & q̄sti-
bus,q sunt liberales, quiq; sordidi & idigni hoīe
libero. (Quæstibus) Lucris & artificio lucrandi .
(Artificijs) .i.rōnibus & qualitatibus artiū. (Libe
rales) Digni libero hoīe & ingenuo. (Sordidi) Il
liberales & auari. (Hoc accepimus) Intelleximus hoc esse dictū
à maiorib⁹ fere dicit,vt vtatur mediocritate,forte plura accepe-
rat,sed nō erat opus oia recensere. (Qui in odia incurrunt) Qm̄
odio hr̄ vsura cū sit contra naturā , vt dictū est,qm̄ nummus nummū
parit. Plat.in 5.de leg.sic pcipit : Nemini liceat fœnerari, & si qa
in fœnus accepit,ne vsurā,nec sortē reddat. Non oportet quenq̄
in nr̄a ciuitate illiberali q̄stui incūbere, neq; mechanicū & infa-
me lucrū sectari, quod mores gńosos inqnat,neq; existimare vl-
lo pacto vilibus ex rebus & turpibus pecunias cumulandas . (Vt
portitoꝝ) Portitores dr̄ q portus custodiūt,exiguntq. vectigal
& portoria.portus vt est in libris digestoꝝ,appellatus est ɔclusus
locus,quo importātur merces & inde exportātur,eaq. nihilomi
nus statio est ɔclusa & munita,inde angiportū dicimus. (Illibe-
rales) Indigni hoīe libero. (Sordidi q̄stus) Dr̄ illi,in qbus cōpa-
rādia necesse est,vt manus sordeāt,& hoc ēt refertur ad aium.sor
didiq. dr̄ auari,q parati sunt ad mētiendū,vt aliqd lucrent. In-
de sordes dici pn̄t parua lucra,cū alterius iniuria q̄sita & extorta.
Cic.in Epist. Sordes tuas nouimus in puincia.i.minima furta &
extorsiones factas puincialib.pp auaritiā. (Mercenarioꝝ oium)
Plat.in 2. de rep.distinguēs hoium gńa dicit: Ministri in vrbe q in
genio nō valēt,nec vtiles sunt ad ɔsiliū, & valēt viribus corporis
ad tolerādos labores , quas vires ad aliqd' opus peragendū ven-
dūt,quod preciū mercedē appellāt,mercenarij rite appellant. In-
stitores vero dr̄ ministri emptionū,vēditionumq. in foro. Ciui
tatē vero peragrātes mercatores appellant. Hæc Plat. Iust.aūt di
cit institores illos vocari,q negociationib. pponūt. Vlp.ait lib. 14.
digest.de institoria actione. Institor appellatus ea eo,qd' negocio,
gerēdo instat nec multū facit tabernæ,sit ppositus,aut cuilibet alij

negociationi. quicūq; igitur negocio ꝓpositus fit institor appel-
latur. Labeo ait, Eos ēt institores dicēdos placuit, q̄bus sellarij
vel lintearij dāt vestem circunferendā & distrahendā, quos vulgo
circinatores appellamus, sed moliones qs ꝓprie institores appel
let? Lydi auctore Herod. lib. 1. primi aureū argenteumq. numū
percusserunt, & primi cauponearū institorumq. fuere. (Quoꝶ) Merce
narioꝶ. (Operę) Labore corporis, cū non valeāt ingenio & cōsi
lio. (Nō artes) Ingenia, q̄m tales nō valent ingenio & cōsilio, id-
eo ipsoꝶ labores emunt. Ars est principiū reꝶ efficiēdaꝶ, merce-
narij opas suas vēdunt, nō artes. (Est em) Ratio qa quęstus mer-
cenarioꝶ non cōueniunt libero homini, q̄m sunt seruiles, mer-
cede.n. cōducuntur, vt aliqd' opus faciāt, & alicui in opa pstanda
seruiāt, nō decet igitur liberum hoīem esse mercenariū, q̄m ver-
satur in actu seruili. (Ipsa merces) Precium qd' accipiūt pro sua
opa, quam vēdunt. (Auctoramētum) .i. obligatio quędā & prę-
mium seruitutis. auctorare est aliqoē obligare, aut sacro, aut pmio:
& auctoratus dr̄ aliquo modo obligatus, & obnoxius. Horat. in
serm. Auctoratus eas, an turpi clausus in arca. inde exauctoratus
dr̄ obligatione solutus. Liu. vol. 5. secūdi bel. Pun. Volonū exer-
citus, velut exauctoratus morte ducis à signis discessit. Fab. in mi
lite Mariano: Exauctoratas armis manus agresti labori subegit:
Auctorari ꝓprie dīr conducti & obligari non simpliciter, sed ad
mortē quoque si casus ferat. Plin. 14. ait: Vites inter sublimes, vt
vindemiator auctoratus rogū ac tumulum excipiat. & idem 36.
agēs de Theatris Curionis dicit ipm auctoratum populū R. cir-
cunferēs. Merces igr̄ est quidam nexus seruitutis, q̄m ad operam
prȩstandā mercenariū obligat, & seruū facit ad tēpus, serui aūt in
potestate dñoꝶ sunt; quę potestas iuris gētium est, nā apud oēs
gentes dñs in seruos vitę necisq. si causa fuerit, necādi potestas
est, & quicqd per seruum acqritur, dño acqritur. Serui ex eo ap-
pellati inqt Iustinianus, q imperatores iubēt captiuos vendere,
ac p hoc seruare, nec occidere soliti, q ēt mancipia dīr eo quod
ab hostibus manu capiātur. Seruitiū primi inuenere Lacedæmo
nij. Serui aūt nascūtur aut fiunt. Nascuntur ex ancillis nr̄is, fiunt
aūt ex iure gentium .i. ex captiuitate, seruitus est cōstitutio iuris
gentiū, qua qs dño alieno contra naturā subijcitur, fiunt ēt ser-
ui de iure ciuili, cum hō liber maior 20. annis ad participandum
ꝑciū se esse venundari passus est. Philippus rex, inqt Seneca, ho
minē venalis aiæ crebris auctoramentis accēdebat. Et alibi, Ad fi
nē operis magno auctoramēto labor peruenit. Et alibi, Nullum
sine auctoramēto malum est, auaritia pecuniā promittit. Et ali-
bi, Auctoramēta sunt seruitutū aurum & argentū. Merces igit in
ipsis mercenarijs est auctoramentū seruitutis. q̄m mercenarij ad
tēpus seruiunt, vt auctoramētū consequātur .i. mercedē seruitu
tis. ꝑinum quęstus igitur mercenarioꝶ, cum sint seruiles hoīe
libero indigni sunt Chrysippus dicebat seruū esse perpetuū mer
cenariū. (Sordidi) Ignominiosi. (Qui mercātur) Emūt & hi sunt
institores de qbus dictū est. (Nihil ꝓficiunt) Nihil lucrantur, nisi
mentiātur se magno ꝓcio emisse, & plus æquo laudēt, id quod vē
dunt. Mali viri est mētiri, imprudentis mendaciū dicere. Vnde in
stitores turpissimi sunt, qa mentiuntur, nihil est.n. turpius vani-
tate .i. mēdacio. (Opifices) Qui faciūt aliquod opus vt fabri, suto
res, & similes. (Sordida) Ignominiosa, & indigna libero hoīe. (In
genuū) Ingenuo hoīe dignū, Ingenuitas, vt inqt Arist. est virtus
ꝑtis, non pōt inqt aliqoid fieri in officina, qd' deceat ingenuum
hoīem & liberū. (Officina) Est vbi opa fiunt. Taberna vbi res ipsę
vendūtur. (Quę sunt ministræ voluptatū) Quę seruiunt volupta
ti ipsius corporis, q̄ vituperatur, & indigna est hoīs præstātia. (Ce
tarij) Sunt q vendut pisces. Cetarij dicit Nonius, genus est pisca
toꝶ, qd' maiores pisces capit, dictū ab eo quod Cete in mari ma
iora sunt piscium gña. (Lanij) Qui vendūt carnes; à laniādo, q̄m
laniāt animalia. (Fartores) Dīr illi q faciunt farcimina, vt sunt
lucanicæ, & cetera, quæ sunt farta .i. repleta aliqbus cōdimentis;
vt ouis, caseo, & similibus. (Vt ait Ter.) In comœdia quę inscribi
tur Eun. (Vnguentarios) Qui vendunt vnguenta ad delicias &
luxum. Vnguentarij quondā à loco seplasiarij dicebātur. Pædia-
nus dicit: Platea est Capuæ, quæ Seplasia appellatur, in qua vn-
guētarij negociari sunt soliti. (Saltatores) Docent alios saltare.
(Ludū talarium) Artē ludendi cū talis. Plin. in 4. Eth sic ait, Alea-
tores, fures, & latrones illiberales sunt, turpi.n. serfanē in lucro:
oia nanque causa quęstus agunt, & sustinent probra. fures vt lu-
crent periculis maximis se exponunt, aleatores ab amicis lucran
tur, quibus aliqd oporteret dare. (Quibus aūt artibus) Nunc de
artibus honestis dat ꝓcepta, quæ plus ingenij hñt quam laboris.
(Maior prudentia) Quā in supradictis, quoniam in illis reqritur
plus laboris ipsius corporis, in his plus prudentiæ, & qbus inest
maior vtilitas. Seruiles admodum artes sunt, in qbus plurimum
conteritur corpus, ut remigatio. Admodū ignobiles in qbus mi-
nimum reqritur uirturis & ingenij, ut fossiones agroꝶ, uinea-
rumq. Illæ aūt artes in qbus plus est prudentiæ quā laboris, aut
magna utilitas, citra tñ iniuriam alioꝶ honestæ sunt, sed tñ non
oibus conueniūt. (Nō mediocris) Magna. (Vt medicina) q̄ mul-
tū ingenij & cōtēplationis reqrit, & ēt exercitationis. (Archite-
ctura) Architectus is dr̄, q præest ædificijs faciūdis, & illa designat,
ingeniumq. exercet & prudentiā, quæ inter uirtutes moꝶ, subit
rōnē architecturæ. Plato in dialogo de regno sic ait: Nullus archi
tectus manuū ministerio utitur, sed utentibus ꝓsidet. (Doctrina
reꝶ honestaꝶ) Quam possumus cū laude exercere, & alios in li-
beralibus disciplinis instituere. Nō est igitur dedecus, ut qdā cala
mistrati multi, & vnguētis obliti putēt alios erudire, immo glorio
sum, & hoc beneficiū ita magnū est ut maius ꝯferri nō possit, quo
rū ordini conueniunt, qa nō decet principē in sua ciuitate mede
ri, aut esse architectū, aut publice iuuenes erudire, sed qsq; eas ar
tes debet exercere, quæ suo ordini dignitatiq. ꝯueniunt, q̄uis .n.
artes ipsæ honestæ sint tñ non oibus conueniunt, & maxime ipsa
rum exercitationes, habitus.n. bonaꝶ artiū ornant aīum habētis
(Hæ artes sunt illis honestæ) Quoꝶ ordini conueniunt, ordines
sunt in rep. vt ordo senatorius, equestris, & ordo accipitur ꝓ ipsis
hoībus aliqñ, q sunt illius ꝯdōnis. Vnde in hoc ordine inquit ali
bi .i. in senatu & gratiosus apud oēs ordines .i. apud oium ordinū
hoīes. Ordines hi erāt, Senatus, Equites, Tribuni ærarij, scribæ, in
genui, libertini, opifices, serui. (Honestę) .i. cū laude pñt exerceri,
q̄m nō sunt sordidæ & illiberales, q ppe in ipsis plus est prudentię
& ingenij, quā laboris & virtū corporis. (Mercatura aūt) Nūc de
terminat de ipsa mercatura, q̄ non admodū vituperatur, si magna
est, & copiosa sine mendacio & debet tandē canere receptui, &
quæstu satiata quiescere, ne insatiabilis auaritia potius videatur
quā mercatura. & quēadmodū ex mari se in portū recipit, sic ex
ipso portu debet se ꝯferre ad agros & quiescere. (Tenuis) Pauca
rum merciū. (Sordida) Ignominiosa & indigna hoīe libero. (Ma
gna) Copiosaꝶ mercium & reꝶ. (Vndique) Ex oi loco, q̄m mer-
catores negociatoresq. vndiq; vagantur. (Impertiens) Cōicans,
tribuēs multis, ipsas merces .i. vendēs sine mendacio, vt non deci-
piātur emptores. (Quęstu) Lucro iā facto. (Satiata) Quantū ad
appetitū, nam contentus cum rōne dr̄, ergo illa mercatura, quæ
aliqñ finē cupiditatibus imponit, & quęstu contenta iā parto, nō
vituperātur, q̄m adhibet cupiditati rōnis moderationem. (Ex al-
to) mari. (In agros possessionesq.) Sub possessione cadūt agri, cā
pus est planities terræ ampla & grādis. Inde spatiosæ plateæ cāpi
nomen hñt. Ager signat vrbi circuniectum territorium & locū,
quē colimus sine arādo, siue conserendo. Ager q seritur, aruum
noiatur, & ager includit flumina, lacūs & cetera oia. (Contule-
rit) lucris ad agros emēdos colendosq., vt domesticos alere pos
sit. (Oium aūt raꝶ) Laudat Cic. agriculturā, quæ apud antiquos
in magno honore erat, & ille celebatur maximus, q bonus miles,
bonusq. agricola dici poterat, & inde cognomina, Cicerones, Pi
sones, Lētuli, Fabij, & alia eiusdē gñis. (Vberius) Copiosius. (Dul
cius) Iocūdius & quod magis libero hoī cōueniat. Est.n sine frau
de, & cōem parentem colere regium est. Nunc boni agricolæ ex
quorum sudore viuitur, ab effœminatis hoībus irridentur, quo-
rum manus callosæ optimis illis tpibus in honore erant. & sena
tores arabāt. Vnde parens terra vomere laureato proscissa & ex-
culta exuberabat optimis filijs alimenta ꝓberet. Plinius agēs de
cultu terræ dicit: Tellus parens appellatur, coliq. dr̄ & ipsa hono
re hinc assumpto. (In Catone Maiore) In libello de senectute,
vbi inducit Catonē censoriū de agricultura & voluptate agrico-
laꝶ loquentem.: q̄m ipse Cato ortus in Tusc. municipio priusq̄
honoribus inseruire cœpisset, versatus est in Sabinia, vbi prædiū
à patre relictum habebat. Venio inqt ad voluptates agricolaꝶ, q
bus ego incredibiliter delector, quæ nec vlla impediūtur senectu
te, & mihi ad sapientis vitam proxime vñr accedere. Habent.n. ra
tionem cum terra, quę nunq̄ recusat imperium, nec vnq̄ sine vsu
ra reddit quod accepit, sed alias minore, plerunque maiore cum
fœnore. Quanq̄ non modo fructus qdem me, sed ēt ipsius terræ
vis ac natura delectat. Plato sic præcipit in 5. de Leg. Quę pp o-
portere dicimus nō esse in ciuitate multum quæstum in mecha-
nicis operibus, cauponationibusq., & fœnore, nec ea pecunia-
rijs turpiter, sed ab his quæ agricultura offert & præbet, atq; hoc
ita vt quæstus nō cogat ea negligere, quoꝶ causa parantur pecu-
niæ, hæc vero oia & corpus sunt, quæ absq; gymnastica, & alia di
sciplina nullius precij vnq̄ erunt, quare pecuniarum cura, ut sæ-
pius iam dictum est, vltimum honoris teneat locum, qppe cum
tria sint in qbus hoīes studium ponunt, vltimum ac tertium est si
recte habeatur pecuniæ studium, mediū corporis, animi primū.

FRAN. MAT.

IAm de artificijs &c.) De or line hucusq; tractauit Cic. cuius duæ erāt partes ἀταξία, & εὐταξία, & illa loci, hęc tpis, eaꝝ aūt actiones, siue qd fiat, siue qd dicatur, ita se hñt, vt quædam sint plane apta, ordine, & tpe, quædā plane inepta, quædā obscure apta, & quædā subobscure inepta. hoc est quædā semp apta, quędā semp inepta, quędā partim apta, quędā partim inepta. Plane apta sunt, quæ suo loco & tpe aguntur. Plane inepta, quæ cōtra. Subobscura vero quę nō tam rōne loci q̄ tpis apta sunt, vel inepta, vel quæ nō sunt p se tā inepta q̄ iudicio spectātium. Nūc de his ꝑcipit Cic. quæ semp inepta sunt quocūque loco & tpe agantur. Distinguit aūt inter artifices & artes, & qd sit nō honestū lucrū docet. (Improbanť) Ergo effici non pōt vt aliquo loco, aut tpe apti sint. (Vt portitoꝝ) *Portitor.* Qui traijciūt hoies ab vna ripa ad altā, de naui ad litus, vel de litore ad nauim. Virg. portitor ille Charō. Cic. loquēs de his, quæ sub eadē rōne cadunt, in Rhetoricis, q̄ dialectici correlariua appellāt: vt locare, & cōducere: Si inqt, Atheniensibus nō est turpe locare portoriū, nec Hermacreōti conducere, atq turpe est locare Atheniēsibus portoriū, igitur & Hermacreōti cōducere turpe est. portitores portus cōducunt. (Fœneratoꝝ) *Fœnerari* Manifestum est quocunq; loco, & quocūque tpe turpe esse fœnerari, & apud maiores nr̄os leges fœnebres fuerūt ad fœnus coercēdum, & vt Cato ait, fur dupli ꝯdemnabatur, fœnerator quadrupli, ex quo extimare licet quāto peiorem ciuē existimarēt fœneratorem q̄ furem. *Catonis responsū* Idē Cato interrogatus aliqñ à quodā de re familiari, rñdit, bene pascere, primū, tum ille, qd secundū? bene vestire. & qm̄ nō vt volebat rñdebat, ait ille: qd fœnerari? tum Cato, qd hoiem occidere? (Mercenarioꝝ &c.) Oēs q mercede conducūtur, & operā suam vendūt, mercenarij vocātur, græce μίσθιοι dñr. (Opera) Vt baiuloꝝ, fossoꝝ, & similiū. (Est enim &c.) Ratio cur illiberales, & sordidi q̄stus sint. (Mercenarioꝝ oium) Quia ipsa merces quā damus, eos nobis emit ad tēpus, & est auctoramētum, hoc est obligatio, quia auctoritate cōsuetudinis oium sunt *Autorare* obligati operā suam exhibere, & cogi pñt, auctorati dñr milites *Autorat⁹* q tenentur dare operā imperatori, in cuius verba iurarūt. aucto*Autoramentum.*rare est obligare, & subijcere. Auctoratus obligatus est, & subiectus. Auctoramētum est obligatio, & nexus, & sic hoc loco accipitur. (Sordidi ēt &c.) Recte hoc ait, nā viliori precio emunt quod mox vēdant cariori, & hoc facere, non tm̄ sordidum, sed ēt nefas est. In ijs vero, q in longinqs emunt regionibus, quod in alijs locis vēdunt carius, nō reprehenditur. (Nihil.n.&c.) Ratio, qm̄ nihil lucrātur, nisi mentiātur, diceret in longinqua regione emisse se, & caro ꝑcio, & iurant plerūque, ꝑterea iurant singulis se ei vilius vendere q̄ ceteris, & nihil oino cum ipsis lucrari, sed quanti *Opifices* cōstiterit res, tanti vēdere. (Opificesq. &c.) Sūmatim dicit opifices oēs in sordida arte versari. Sunt aūt opifices, q opus aliquod ma*Officina*nuale efficiūt. Officina locus in quo opifices artem suā exercēt. *Taberna* Taberna vero vbi venales res suas hñt. (Minimeq. &c.) Si opifices sunt improbandi qm̄ eoꝝ quæstus sordidus, & ars illiberalis, quāto magis artes improbādæ sunt, quæ instra suggerunt volu*Cetarij.*ptatis? est a minori ad maius argm̄. (Cetarij) Qui maiores pisces capiūt cetarij vocantur, dict q cete in mari maiora sunt piscium *Cete* gñа. Virg. Immania cete. Varro aduertis cetarios cū videre volūt in mari turmas ascēdere in malum alte, vt penitus p aquas aspiciāt pisces, auctor Marcellus. Cetariæq. vtuaria sunt maioꝝ piscιū, & loca vicina mari, vbi salsamēta fiunt, quod apud Plin. licet *Lanij* cognoscere. (Lanij) Qui carnes vendūt à laniando sic dicti. quo*Fartores*rū officina laniena vocatur. (Fartores) Qui faciūt, hoc est implēt *Lucanica* tenuissima intestina animaliū, vt suis, ij. sunt q lucanicā vendunt. Quę sic dicta est, quod Romani milites id genus farciminis à Lucanis didicerunt. (Piscatores) Qui capiūt, & vendunt recentē piscē: siue maris, siue fluminis, cum cetarij tantū magnos, & salsos vendāt ex muria. (Vt ait Terent.) In Eun. Vnde hic locus sumptus est. (Vnguētarios) Qui vnguenta vendūt. quoꝝ multa gña enumerat. Plin. lib. naturalis hist. 13. Idē auctor materiam luxus maxime supuacui vnguēta esse dicit, q a odorē q gerit, ipse nō sentit. P. Licinius Crassus, & C. Iulius Cæsar censores edixerunt, ne qs venderet vnguēta exotica. (Saltatores) Qui docēt saltare, & *Ludus talarius.* motū pedū rhythmis accōmodare. (Ludū ta.) Hoc est oēs ludos in qbus talis vtimur. (Quibus aūt artibus &c.) Quæ honestę artes sint, & liberales, ostēdit. (Medicina) quā veteres auctore Plinio deorū putauerunt inuētum, primoq;, vt scrib. Celsus, medēdi sciētia sapientiæ pars habebať, vt & morborū curatio, & rerū *Architectura.* naturæ cōtemplatio, sub ijsdē auctoribus nata sit. (Architectura) quæ scientia pluribus disciplinis, & varijs eruditionibus ornata est, nasciturq. ex fabricata ratiocinatione. Architecti aūt q sine literis cōtenderunt, vt manibus essent exercitati nō potuerunt efficere, vt hñrent pro laboribus auctoritatē, Auctore Vitruuius. Architectura ars est, q̇ docet ædificare Architectus structuris præest ædificiorū, τέκτων faber est. (Quorū or. &c.) Nō.n. oibus conueniūt medicina, & architectura, hñt.n. nescio qd liberale, & ideo neutra cōuenirent principi. (Mercatura &c.) *Mercatura* De his nunc ꝑcipit quæ partim apta sunt, partim inepta, vt mercatura, q̇ sordida est, si de rebus paruis est, qualē eorū videmus, q emunt quod vendāt eodē die carius. (Copiosa) Abundās rerū venalium multitudine. Vndiq; ex diuersis regionibus, nō vt statim vēdat. (Sine va.) absq; mēdacio. vanus.n. mendacē significat q emūt, vt statim reuēdant, crebro mentiātur necesse est, qđ supra ait. (Nō admodū vit.) Sic ait, qm̄ & si meretur laudē, non tñ caret oino reprehēsione, cum ad eā auaritiæ causa exercendā se ꝯferāt, & cupiditate diuitiarū, satiari aūt mercator nunq̄ pōt, vnde & multis se obijcit periculis p mare pau ꝑiem fugiēs, p saxa, p ignes. (Atq; ēt) quasi admonet nō semp in exercēda mercatura persistēdum, sed ab ea discedendū, cum lucri multū cōsecuti fuerimus, vt cōtenti esse possimus, tūc.n. sicut ex alto mari in portū venitur, sic ex portu in agros & ꝑdia deueniēdū est, vt illic qđ superest vitæ traducatur, & agricul*Agricultura.*turā exerceat mercator, qua nihil iucundius, nihil vtilius est oibus rebus, quas exercemus, Col. rē rusticā sine dubitatione ꝑximā, & quasi cōsanguineā sapientiæ, dicit esse, cuius laudes q scire cupit Pliniū legat, Columellam, Varronem, & Catonē, & ipsum Ciceronē in Catone maiore. (Melius) Quātū ad vtilitatē. (Vberius) Quātū ad copiā. (Dulcius) Quantū ad delectationē, quam quisq; ex ea capit. (Libero hoie dignius) Quantū ad honestatē.

ASCEN.

IAm de artificijs. Docet qd decori seruādū de artificijs, & quæstibus. Ordo est: Iā, continuatiuū est, vt sit, vt iam de artificijs & q̄stibus loquamur, nos accepimus. i. intelleximus à maioribus nostris fere hoc de artificijs, & q̄stibus. i. modis acquirendi, & lucrādi, q. s. quæstus sint habēdi, liberales. i. lib. digni, & q sordidi. Primum hi quæstus improbantur, q incurrant in odia hoium, vt portitorum. i. eoꝝ q portoria recipiūt. i. transportandi & transuehendi mercedem, q vulgo magistri portuum vocantur, vt fœneratoꝝ. i. vsurariorum, aūt pro sed, quæstus illiberales & sordidi sup. sunt quæstus oium mercenariorum, quorum operæ. i. operationes & labores emuntur, & quoꝝ artes non emuntur. Enim ꝑ qa, autoramentū. i. præmiū seruitutis. i. auctoritate quadam cōstitutū ipsis pro ipsa seruitute est ipsa merces in illis. illi ēt putantur sordidi, q mercantur. i. emunt a mercatoribus. s. institores id qđ vendāt statim. Enim ꝑ qa tales nihil proficiunt nisi mentiantur admodū. i. valde, vero pro sed, nec qdq̄ est turpius vanitate. i. mendacitate praua. Sic.n. vanum Virg in 2. accepisse vr̄, vbi dicit, Nec si miserum fortuna Sinonem Finxit, vanum ēt mēdacemq. improba finget. q; ꝑ &, oēs opifices, q aliquod opus faciunt, versantur in arte sordida. nec vero officina. i. locus vbi opus mechanicon fit Galli operatorium vocant, pōt hre quidq̄ ingenuum. i. ingenuo dignum. q; pro &, artes, quæ sunt ministræ uoluptatū, sunt minime. i. nequaq̄ probandæ, quas sup. artes exercent. Cetarij. i. q pisces salsos vendunt: Lanij, q carnes laniāt, & vendūt: Coqui, q obsonia coquūt: Fartores q farcimina cōdunt, piscatores, Vt Terent. ait in Eun. s. adde his si placet vnguētarios. i. q vnguēta vendūt ad delicias corporis, saltatores oēs q gestu corporis victū aucupantur. & totū ludū talariū, hoc est q talis aut taxillis fit. i. oēs q aut ludūt aut ꝯueniunt eo vbi luditur talis aut aleis, aut eiusmodi q in solo casu cōsistūt, aūt ꝑ sed, hæ sup. artes q bus artibus aut inest maior. i. aliquātulū magna prudētia, aut vtilitas nō mediocris. i. excellēs q̄ritur, vt. i. acq̄ritur, vt. i. cuiusmodi sup. sunt medicina, practica. s. architectura, vt. i. qualis sup. ēt est doctrina rerū honestaꝝ. i. exercitium docēdi res honestas. Hæ artes sunt honestæ, his quoꝝ ordini. i. statui & offō cōueniūt, aūt pro sed mercatura est putāda. i. iudicāda sordida, si est tenuis. i. paruaꝝ, & uilium reꝝ, sin. i. sed si sup. ipsa est magna & copiosa apportans. i. aduehēs & afferēs vndiq;. i. ex oi parte magna. i. res magnas, & impartiens. s. cōicans multis sup. merces sine vanitate. i. sine mendacio & fraude, non est vituperāda admodū. i. valde. Atq; pro & ipsa sup. vr̄ posse ēt. i. insuper laudari optimo iure. i. iustissime si sit satiata quæstu. i. re acq sita, hoc est lucro, vel potius si sit cōtenta q̄stu, ita quod mercator non ostendat se nimis ad lucra intentum, quasi insatiabilē non cessantem, vt. s. cōtulerit. i. ꝑduxerint & receperit se sæpe in portū, ex alto. i. in ꝑfundo. s. mari, quod in medio altius & ꝑfundus est, idem.n. sibi volunt, & altū, & profundum, nam altum dr̄ à fundo leuatum; & profundum ꝑcul à fundo. & sic superficies medij maris est alta & profunda, sicut & coelum. Qñ aūt altum per se hoc est siue addito, ponitur ꝑ mari pro fundo, accipitur sicut hic, & in principio primi Aenei. Multū ille & terris iactatus & alto. vult ergo dicere qđ mercator nō maneat semp in mari alto, sed conferat se sæpe in portū, & ex ipso per

agros & possessiones. Aũt ꝓ sed, nihil oium re.i.negocioꝝ, & exercitioꝝ, ex qbus aliqd eaqritur .i. exigitur, aut petit est melius agricultura, nihil vberius.i.fructuosius, nihil dulcius.i.delectabilius & sup. nil dignius hoie libero.i.qđ à libero hoie fiat, de qua .s. agricultura q̃ nos diximus satis multa in Cat.maiore.i.in lib. de Sen.tu sup. O fili assumes.i.accipies illinc.i.ex illo lib.sup.ea q̃ pertinebunt.i.pertinere videbuntur ad hunc .i. præsentem locũ.

DOCT. interpr. QVI mercantur, quod statim vendant.) Ij sunt προπῶλαι.

ARGVMENTVM.

De duobus honestis vtrum honestius.

SED ab ijs partibus, quæ sunt honestatis, quẽadmodum officia ducerent, satis expositũ vr̃. Eorum aũt ipsorum, q̃ honesta sunt, põt incidere sæpe contẽtio, & cõparatio, de duobus honestis vtrum honestius: q̃ locus à Panętio est ꝑtermissus. nã cum oĩs honestas manet à partibus quatuor, quarũ vna sit cognitionis, altera cõitatis, tertia magnanimitatis, quarta moderationis: hæ in deligẽdo officio sępe inter se cõparentur, necesse est. placet igr̃, aptiora esse naturæ ea officia, quæ ex cõitate, q̃ ea, quæ ex cognitione ducãtur: idq́. hoc argumẽto confirmari põt, ꝙ. si contigerit ea vita sapiẽti, vt oium rerum affluẽtibus copijs diteтur; q̃uis ea, quæ cognitione digna sunt, summo ocio secũ ipse cõsideret, & cõtempletur, tñ, si solitudo tanta sit, vt hoĩem videre nõ possit, excedat è vita. princepsq́. oĩum virtutum est illa sapiẽtia, quam σοφίαν Græci vocãt. prudentiam.n. quã Gręci φρόνησιν dñt, aliam quandã intelligimus, q̃ est rerũ expetendarum, fugiẽdarumq́. sciẽtia: illa aũt sapientia, quã principem dixi, rerũ, est diuinarum, atq; humanarũ scientia: in qua cõtinetur deorum, & hoĩum cõitas, & societas inter ipsos. ea si maxima est, vt est certe; necesse est, quod à cõitate ducatur offm̃, id esse maximũ. etenim cognitio, cõtemplatioq́. naturę mãca quodam modo, atque inchoata sit, si nulla actio rerum consequatur. ea vero actio in hoĩum cõmodis tuẽdis maxime cernitur. ꝑtinet igiť ad societatẽ gñis humani. ergo hæc cognitioni anteponẽda est atq; id optimus quisq; re ipsa ostẽdit, & iudicat. q̃ est.n. tam cupidus in perspiciẽda, cognoscendaq́. rerũ natura, vt, si ei tractanti, cõtemplantiq́. res cognitione dignissimas subito sit allatũ periculũ, discrimenq́. patrię, cui subuenire, opitulariq́. possit, nõ illa oĩa relinqua, atq; abijciat, ẽt si dinumerare se stellas, aut metiri mũdi magnitudinẽ posse arbitreť? atq; hoc idẽ in parẽtis, in amici re, aut periculo fecerit. Quibus rebus intelligitur, studijs, officijsq́. scientiæ ꝑponenda esse officia iustitiæ: quæ pertinent ad hoĩum vtilitatẽ: quã nihil omni debet esse antiquius. Atq; illi, quorũ studia, vitaq́. oĩs in rerũ cognitione versata est, tñ ab augendis hoium vtilitatibus, & cõmodis nõ recesserunt. nã & erudierunt multos, quo meliores ciues, vtilioresq́. rebus suis publicis essent; vt Thebanum Epaminondã, Lysis Pythagoreus, Syracusiũ Dionẽ, Plato, multiq́. multos: nosq́. ipsi, quidq̃d ad remp. attulim⁹, (si modo aliq̃d attulimus) à doctoribus, atq; doctrina instructi ad eã, & ornati accessimus: neq; solũ viui, atq; ꝑsentes studiosos discẽdi erudiũt, atq; docẽt, sed hoc idem ẽt post mortẽ monimẽtis literarũ assequũtur. nec.n. locus vllus ꝑtermissus est ab ijs, q̃ ad leges, q̃ ad mores, q̃ ad disciplinã reip. ꝑtineret, vt ociũ suum ad nẽm negocium cõtulisse videatur. ita illi ipsi doctrinæ studijs, & sapiẽtię dediti, ad hoĩum vtilitatẽ suam sapientiam, prudentiã, intelligẽtiamq́. potissimũ cõnferũt. Ob eam ẽt caussam eloq̃ copiose, modo prudẽter, melius est, q̃ vel acutissime sine eloquẽtia cogitare: ꝙ cogitatio in se ipsa vertitur; eloquentia vero cõplectitur eos, q̃bus cum cõitate iuncti sumus. atq;, vt apũ examina nõ fingendorum fauorũ caussa congregãtur, sed, cum cõgregabilia natura sint, fingũt fauos: sic hoĩes, ac multo ẽt magis, natura congregati, adhibent agẽdi, cogitandiq́. solertiã. itaque, nisi ea virtus, quæ constat ex hoĩbus tuendis. i. ex societate generis humani, attingat rerũ cognitionem; solivaga cognitio, & ieiuna videatur: itemq́. magnitudo animi, remota cõitate, cõiunctioneq́. humana, feritas sit quædã, & immanitas. ita fit, vt vincat cognitionis studium cõsociatio hoĩum, atq; cõitas, nec verum est, quod dr̃ à quibusdam, ꝑꝑ necessitatem vitæ, ꝙ ea, quæ natura desideraret, cõsequi sine alijs, atque efficere nõ possemus, iccirco istam esse cum hoĩbus cõitatẽ, & societatem: quod, si oĩa nobis, quæ ad victum, cultumq́. ꝑtinent, quasi virgula diuina (vt aiũt) suppeditarẽtur, tũ optimo quisq; ingenio, negocijs oĩbus omissis, totũ se in cognitione, & sciẽtia collocaret. nõ est ita. nã & solitudinẽ fugeret: & sociũ studij quęreret: tũ docere, tũ discere vellet, tũ audire, tũ dicere. ergo, omne offm̃, quod ad cõiunctionem hoĩum, & ad societatẽ tuendã valet, anteponendũ est illi officio, qđ cognitione, & sciã continet.

PETR. MARS. SED ab ijs partibus,) Hactenus de honesto partibusq́. eius & officijs, inde manantibus sufficiẽter disputauit, superest, vt proposuit de cõparatione honestoꝝ inter se differere, vt duobus propositis honestis, vtrũ sit honestius cognoscatur, quod Panætius prætermisit. Sed ille tanq̃ Stoicus non est carpendus, qm̃ honesta & vitia apud Stoicos nõ suscipiunt gradus. Stoici.n. vt dictum est, existimabãt peccata esse paria, vt ait Chrysippus in 4. nat. quæst. & Perseus, & Zeno. Heraclides vero Tarsensis Antipatri Tarsensis necessarius, atque Athenodorus impa ria peccata dixerunt. Placebat Stoicis nullum medium esse inter virtutẽ & vicium. Peripateticis & Academicis contra inter virtutes & vitia progressionẽ ad virtutes statuentibus. Vtitur Cic. trãsitione repetens ea quæ dicta sunt, & proponens qđ dicturus sit, attentionem captat. (Partibus honestatis) Quatuor virtutibus principalibus, in quas honesti natura diuiditur, a q̃bus virtutib⁹ officia ducũtur. (Satis expositũ) Videor satis exposuisse, inquit, quẽadmodum officia ducãtur à singulis partibus. (Comparatio) Vt cõparentur inter ea quæ honesta sunt, vt vtrũ sit honestius, appareat. & vtrũ potius agendum sit tanq̃ honestius & laudabilius. Hunc locũ Panætius prætermisit, qm̃ putauit ex disciplina Stoicoꝝ nõ oportere facere cõparationem inter duo honesta, vtrũ esset honestius. qm̃ ipsi non dabãt gradus in honesto, & nolebant vt vno honesto aliq̃d honestius inueniretur. (Nam cum) Ratio quare põt incidere talis cõtentio & cõparatio. (Vna sit cognitionis) Et hæc est prudẽtia, quę in veri cognitione versatur. (Altera cõitatis) Hæc est iustitia, quæ est ad cõem societatem tuendam. (Magnanimitatis) De qua habuimus verba & ẽt fortitudinem. (Moderationis) Tẽperantiæ, de qua postremo loco disputatum est. Hæ partes honestatis cũ volumus deligere offm̃, & vtrũ tanq̃ honestius agendũ sit, necesse est vt actiones studiose inuicẽ comparẽtur, vt videatur quæ sit potior, & honestior, alijsq́. ꝑponenda. (Placet er.) Facit cõparationẽ inter prudentiã siue reꝝ occultaꝝ cõtemplationẽ & ipsam iustitiã, dicitq́. vtiliora esse humanę societati officia q̃ manãt a iustitia, quã ea quę a cognitione reꝝ, qm̃ illa sunt magis cõia, & bonum tãto est melius, quãto cõius. (Placet) Ita statuo & iudico iustitiã magis cõducere hoĩbus, quã reꝝ cognitionẽ, quod probat argũ sumpto a natura, quæ nil soli tariũ amat. (A cõitate) .i. iustitia quę virtus est ad aliũ, dans cuiq; qđ illi debetur. (Aptiora) Magis conuenire atque vtiliora esse. (Naturæ) Humanæ cui oĩa officia cõiungi debẽt. (Id) Ita esse vt dixi, põt probari hoc argũ, quod a natura sumitur. (Argumẽto) .i. signo quo naturæ humanæ vis arguitur. i. declaratur, & demonstratur. Argũ est ratio probationem præstans, vt in hoc loco.

Argũ etiam dr̃ omnis ad scribendum distincta materia.[Et vita) In eo gñe vitæ sapiens versetur, vt diterur oibus rebus. [Cognitione digna) Vt Deum gloriosum, & substantias à materia separatas penitus, cœlum ipsum, & ea oĩa quę sunt cognitione dignissima, ptinentq. ad scientiam naturalẽ, mathematicas disciplinas, & ea quæ ad bene beateq. viuendũ. [Excedet è vita) Morietur. qm̃ hõ est natura congregabilis princepsq. oium virtutum. philosophia prima sui diuisione diuiditur in duas partes, actiuam, & contẽplatiuam: actiua habet Ethicam, Oeconomicã, & Politicã: contẽplatiua vero Physicã, scientias Mathematicas, Metaphysicã. Quinque sunt habitus animi intellectiui, Ars quæ est principiũ rerum efficiendarũ, Intellectus, q est principiorũ, Scientia quę est cõclusionum, Sapientia, quæ est de substãtijs a materia separatis, & sciẽtiam & intellectum cõplectitur, Prudentia, quę est principium rerũ agendarũ. nã habitus est agendi circa humana bona, vera rectaq. cum rõne. Triplex est mens. Vna principium rerũ efficiendarũ, in qua collocantur oẽs artes mechanicæ. Alia est principium rerũ agẽdarũ, in qua collocatur prudentia cũ tota suppellectili sua, vt est bona cõsultatio, sagacitas, & snia iudiciumq. Cui cõtraria est malitia cum suis cõitantibus .i. calliditate, versutia, vaframẽto, & similibus. Alia est mens principium contẽplandi, quæ est p̃stabilissima, & habet iij. habitus, intellectũ. scientiam, & sapiẽtiam: quæ dr̃ prima philosophia. Sapientia est primus & p̃stabilissimus habitus. Secũdus est prudentia. & qui rerũ naturam cõtemplãtur & Deum, præstabilissimi quantũ ad seipsos sunt, & diuinã naturam quodãmodo attingentes diuini hoies habendi sunt. obiectum. n. sapientiæ est ipse deus. Sed iustitia qua cõitas humani gñis cõseruatur, hoibus vtilior est. ergo officia quę à iustitia emanãt sunt anteponenda officijs cõtemplationis & cognitionis rerũ naturalium diuinarumq; . Nam bonum vt diat tanto est laudabilius, quanto cõius, vt est ipsa iustitia. [Princeps) Præstantissima oium rõne obiecti, quod est nobilissimũ. Deus. s. gloriosus, sapientia, quæ & theologia dr̃, à Græcis σοφία appellatur, & σοφοὶ sapiẽtes. Vnde philosophi studiosi sapiẽtię. quod nomẽ Pythagoras inuenit. Nã interrogatus à Leõte, an esset sophus, rñdit se nõ esse sophum, sed philosophum. Argũ Cic. est à perfectione sapientiæ, quæ mãca esset & inchoata si nihil ageret, cum ad agendũ, & ɔtemplandũ, natus sit homo, vt quasi mortalis qdã Deus. [Prudẽtia. n.) Ponit differentiã quæ est inter sapientiã & prudẽtiã. [Quę est) Habitus agẽdi circa humana bona recta cum rõne, & sapiẽtia versatur circa diuina & sempiterna, prudẽtia vero circa humana, vt discernat quæ sint agẽda vt vtilia, & nõ agẽda vt contraria. [Expetendarũ) Quæ bonæ sunt & expetibiles. Expetimus cum rõne, qđ est munus prudẽtiæ, appetitus sine rõne, & ptinet ad appetitũ expertẽ rõnis, cui tñ subijcit, & parere debet lege naturę. Appetere ẽt est aduentare, vt iam ætas appetebat. [Illa aũt) Vult Cic. sapientiã esse principem oium virtutum & ad oĩa sesa extendere. qm̃ est scientia oium rerum, & diuinarum & humanarum, & cõia est & vniuersalis, & q est sapiens, est prudens, vt largo modo loquar, sed non ois prudens est sapiens, qm̃ prudentia versatur circa humana solum, sapientia aũt circa humana & diuina. Et ideo dicit Seneca, sapientia est nosse diuina & humana, & horum causas. Vnde cum sit cõis, necesse est officium esse maximum, quod ab ipsa ducitur, quæ maxima est & princeps oium, & cum cõtemplatio rerum naturalium nõ sit perfecta sine aliqua rerum actione, qm̃ homo ad res duas natus est, agendum. s. & contemplandũ, & si cognitio naturæ vult esse perfecta, necesse est vt aliquid agat. actio aũt tunc maxime laudatur, cum est pro vtilitate cõi, & pro hoium societate tuenda, non pro proprio cõmodo. quod cum ita sit, actio talis cognitioni rerum anteponitur. qm̃ vitę humananę vtilior est & accõmodatior. cognitio aũt rerum naturaliũ paucis prodest, qm̃ non oẽs pñt pñari. Ergo actio quę est ad humanam societatem tuendam atque vtilitatem anteponenda est cognitioni, quę imperfecta est cum non agit aliquid. Vult igitur Cic. sapientem oĩa complecti, contemplationes. s. & actiones, & id esse maximum officium quod facit sapiens, cum agit & exercet iustitiam & libertatem pro vtilitate cõi. Loquitur tñ cõfuse. qm̃ aliud obijcitur sapientię, aliud prudentię, vt copiose scribit Arist. lib. 6. moralium. Cic. more potius oratorio quam phĩco sapientiam accipit oibus cõem, cum possint aliqui esse sapientes vt fuerunt oẽs philosophi ante Socra. prudentes aũt non qm̃ humana non curabant. vnde philosophus in 6. Eth. sic ait. quapropter & Anaxagoram & Thaletem & similes sapientes qdem, at non prudentes inquiunt esse, cum vident ipsos propria commoda ignorare, & superflua, omittenda difficilia cognitu, diuinaq. scire ipsos, sed inutilia dñt, quia non quęrunt bona humana, prudentia vero circa humana versatur, & in quibus habet cõsultatio locũ. Socr. primus è cœlo in terram phĩam deuocauit, & de malis bonisq. disputare cœpit. cœlestia aũt parum humanis cõmodis conferre dicebat. Vnde fons phorum habitus est, qui ẽt dicebat auct. Arist. oẽs virtutes esse cũ prudentia. quod non probat ipse Arist. sed dicit oẽs virtutes esse cũ prudentia, & sic voluit corrigere verba Socra. Stoici quos Cic. imitatur, sapientẽ appellabãt virum perfectum, q cum aliqd agit circa res humanas, agit vt prudens, cum vero contẽplantur, vt sapiens. [Scientia diuinarum) qm̃ sapientia cognoscit causas rerũ humanarũ & diuinarũ. ergo vtriusque cõis est. [in qua) Scia diuinarum humanarumq. rerum. [Deorum, & hoium cõitas,) Quæ cõis rebus humanis & diuinis, & sic sapiens cũ sit perfectus, intelligitur hr̃e prudentiam, cui obijcitur rectitudo in rebus agendis. [Cõmunitas) .i. participatio rerum oium, & societarum hoium cum ipsis numinibus, qbus humana pietas debetur, & honor. [Deorum) Qm̃ de dijs tractat vt more gentiliũ loquar, & de societate quæ est inter ipsos, cũ re vera nõ sit nisi vnus Deus, q est causa effectria & summum bonum, & hoies sunt ipsi effectus, & inter effectum & effectricẽ causam est aliqua cõitas, & hoies debent Deo pietatem tanq̃ rectori & oium opifici. contẽplatur ipse naturalis phs & diuinus naturam cuiusq; rei, & cognoscit res p causas suas. phs in 6. Eth. sic ait, Sapiẽtia est intellectus & vt caput hñs scientiam rerum earum, quæ summis afficiũtur honoribus. Plato in dialogo de phĩa dicit, phi officium esse, nosse diuina, & gubernare humana. hoc ad actiuam, illud ad contemplatiuam phĩam pertinet, & in theage disputans de sapientia dicit, ipsam esse duplicem, absolutam. s. & conditionalem. illa est de his quæ sciri pñt, hæc aũt excellentiã quandam sigñat. Arist. idem dicit his verbis: In artibus sapientiã his tribuimus q in ipsis sunt exactissimi, & per sapientiam nihil aliud intelligimus, quam ipsius artis virtutem. At quosdam ẽt esse sapientes oĩno non aliqua ex parte, nec aliqd aliud quam sapientes arbitramur. [Ea) Scientia diuinarũ rerũ & humanarũ. i. ipsa sapientia. [Vt est) .s. maxima. qm̃ de maximis rebus tractat. si maxima inqt, ipsa sapientia, officium quod à iustitia ducetur, erit maximum, sed maxima est, ergo maximum erit officium. [A cõi) .i. iustitia tuente ac fouente cõem vtilitatem ciuilemq. concordiam sapiẽs ex Stoicorum snia est vir perfectus, & oĩa intelligit bene, recteq. agit oĩa. [Etenim) Ratio quare officium tale maxime est, quod sapiens præstat pro vtilitate cõi. [Contemplatioq.) ipsa sapientia cum solum cõtemplatur, & nihil agit, quod humanæ societati conducat, est quasi manca & mutilata. qm̃ deest illi vnum membrum, actio. s. qm̃ ad vtrunque nati sumus. ergo vt sit perfecta, debet aliqd agere, quod maxime vtile sit. hoc aũt est exercere iustitiam, & humanam societatem tueri. [Mãca) Quasi careat membro aliquo. nam q careat aliqua parte corporis, dr̃ mãcus, & potissimũ manu dextra. Vnde Iuuenalis, tanq̃ Mancus, & extinctæ corpus non vtile dextræ. Mancus, inqt iurisperitus, xx. digest. dr̃ qui imbecillitate dextræ ualidius vtitur sinistra. Mancus aũt quasi manu carens, ac per hoc debilis & imminutus. [Atque inch.) .i. imperfecta qm̃ requirit actionem. [Si nulla actio rerũ) Si nihil agat in rebus humanis & vita actuosa & solũmodo contẽpletur, manca & imperfecta est. [Ea actio) Quam p̃stare debet ipsa sapiẽtia. i. id quod ipse sapiens agere debet, vt sit perfectũ offm̃, quod in solo cadit sapiẽte. [Maxime cernitur) Cognoscitur & laudatur actio cõueniens ipsi sapiẽtiæ. [Cõmodis tuendis) vtilitate hoium tuenda, vt ꝓpulsare iniurias, oibus adesse. Hęc actio ptinet ad iustitiã, cui annexæ sunt æqtas, liberalitas, magnificentia, & gratitudo, & sic actio iustitiæ q̃ hoium cõmoda tuetur, humanæ societati vtilior est, quã cõtẽplatio, quæ paucis ꝓdest, actio vero multis tribuẽdo cuiq; quod suũ est, & de suo alijs impartiẽs. [Igitur) Cum hoium cõmoda tueatur ad societatem humani generis pertinet, qđ cũ ita sit, vt probatum est, cognitioni anteponitur, tanq̃ vtilior & vniuersalior. [Atque id) Actionem. s. qua societas humana fouetur, cognitioni anteponendã esse. [Optimus quisque) Bene à natura institutus, ondit id esse verũ, & ita iudicat cũ id faciat, quod natura iubet, vt. s. cõem vtilitatem cognitioni anteponat. [Qui est. n.) Probat q̃uo id optimus quisq; iudicat. [Aut metiri) Hoc est quantũ ad scientias mathematicas quæ veræ dñr, quæ & Geometriam corporum magnitudines metitur. [Dinumerare) Hoc ptinet ad Arithmeticam q̃ circa numeros versatur. Astrologia dicit de rõne siderum, hæ scientiæ sunt in primo gradu certitudinis. & Plato in lib. de rep. vult, vt discantur. qm̃ sunt firmissimi gradus ad alta cognitu difficilia. Quis inqt Cic. hæ sciẽtiæ præstantissimæ sint. tñ nemo esset ita occupatus in ipsis, ẽt si posset mensurare totũ mundum, & numerare stellas, vt suam cõtemplationem nõ relinqueret, si acciperet patriã calamitatibus laborare. qm̃ illius saluti studere debemus, [Atq; hoc idem) Vt. s.

relinquat contemplationẽ,& adsit paréti aut amico.[Re) Negocio.(Quibus rebus) affert côclusionem,quæ ex supradictis sequitur.[Rebus)Argumẽtis,antedictis exẽplis.[Officia) Actiones q manant a iustitia.Qua hoium vtilitate nihil debet esse hoi,si vere homo dici voluerit.[Antiquius).i.carius & iucundius.[Atq; illi)Cicero sumens argm̃ ab auctoritate præstantissimoꝝ phoꝝ, oñdit quo hi ét q cognitioni & contemplanooi rerum naturalium operá dederunt,ab vtilitate hoium & cômodis non recessere,docẽdo.s.alios,quo in rep.essent iustiores. & probat exemplo Platonis & Lysiæ. [In cognitione reꝝ) In contemplatione reꝝ oium. nam in ipsa vita cootemplatiua vtilitates hoium curauerunt,& sic ab actione quæ hoium cômodis consulit, non recesserunt.[Quo)Vt.[Meliores)Iustiores. [Thebanum Epaminódã) de quo eiusq; doctrina dictum est. hoc addetur,quod scribit Aemilius Probus dicẽs,Eruditus est Epaminódas sic,vt nemo Thebanus magis.Nã & citharizare & cantare ad chordaꝝ sonum doctus est à Dionysio,q non minore fuit in musicis gloria, quã Damon,aut Lampus quoꝝ peruulgata sunt noia. Cantare tibijs ab Olympiodoro,saltare à Calliphrooe. At phiæ pceptorẽ habuit Lysiã Tarentinũ Pythagoreum,cui qdem sic fuit deditus,vt adolescẽs tristem ac seueꝝ senem oibus ęqualibus suis in familiaritate antepo suerit,nec prius eũ à se dimiserit,quã in doctrinis tãto antecessit côdiscipulos,vt facile intelligi posset,pari modo superatuꝝ oẽs in ceteris artibus.[Pythagoreus)q Pythagoricũ dogma sectabatur.Nã Pythagoras fugiens patriã suam Samum à tyrãno occupatam in Italiam nauigauit,& in illa ora Italiæ,q quõdam magna Græcia dicebatur circa Heracleam,Crotonẽ,& Metapootũ phatus est,à quo Italica phia principium habuit.[Syracusium Dionẽ)Dion frater fuit Aristomaches vaoris Dionysij tyranni,à quo maxima hooor Dioni exhibebaẽ.Dionysius eodem tpe duas habuit vxores,Dorida Locrẽsem,& Aristomachẽ Syracusiam.Plato in Siciliã nauigãs suis doctrinis Dionem adiuuit, q tum iuuenis oẽs Platonis discipulos ingenio & industria superans,ad obeunda ẽt virtutis præcepta solertissimus & acutissimus fuit,pulsus a Dionysio Athenis in Academia versatus est.Inde socijs côparatis in Siciliã nauigans,patriam suã Syracusas asseruit,qua liberata tandẽ insidijs Calippi socij sui,Proserpinalium die obtrũcatus est domi,& soror & vxor in carcerem coniectæ. Vxor illic peperit infantẽ cum Dion Corintho solueret,vt in Siciliã transmitteret,lunæ defectus fuit.Dion bonũ dixit esse ostẽtum,qm̃ tenebræ volẽtibus aliqd occulte facere opportunæ sunt & sic aios aliorum consternatos erexit. has rõnes a Platone didicerat. Dion igitur eruditus à Platone patriam liberauit,& bonus vir fuit.Epaminondas ẽt moriens patriam imperantem reliquit quam Lacedæmonijs seruientẽ acceperat & semel respondens Meneclidæ,quæ Epaminondam insectabatur,dicebatq. illũ imitari Agamẽnonem,dixit, quod aũt me Agamemnonem putas ęmulari,falleris.Nanque ille cũ vniuersa Gręcia x. annis vnã cepit vrbẽ,ego ꝯtra vna vrbe nostra totam Gręciam Lacedęmonijs fugatis liberaui. Multi alij philosophi multos erudiuere claros viros.Aristoteles erudiuit Alexandrũ, Panętius Scipionẽ clarissimũ imperatorẽ virumq. singularem. [Nosq. ipsi) oñe de seipso loqtur Cic.[Quidqd attulimus) qdqd fecimus, pro rep. quã è manibus coniuratoꝝ eripuimus.[Si modo deuitat arrogãtiã.[A doctoribus,)pceptoribus & monimentis doctoꝝ viroꝝ q in reꝝ cognitione versati sunt,& alios erudiuere. qm̃,monimenta reliquerunt,qbus alios semper erudient. Vnde scriptoribus multum debemus,q & viuentes & posteros erudiunt. In j. de natura deorum ait,& cũ minime videbamur, tunc maxime philosophabamur.quod & orõnes declarant,refertę philosophoꝝ sententijs & doctissimorum hoium familiaritate, qbus semper domus nostra floruit.Et principes illi Diodorus,Philo, Antiochus, Posidonius,a qbus instituti sumus.[Doctrina instructi)In oratore ait,Ego aũt & me sępe noua videri dicere intelligo, cũ peruetera dicã,sed inaudita plerisq.,& fateor me oratorẽ si modo sum, aut qcunq; sum,nõ ex Rhetoꝝ officinis,sed ex Academiæ spatijs extitisse. Illa.n.sunt curricula multiplicũ variorumq. sermonũ, in qbus Platonis primum impressa vestigia sunt. [Ad eam rẽp.) gubernandã.doctrina inqt summoꝝ philosophorum me instruxit ad has actiones ꝓ rep.& ipse Cicero dũ gubernacula reip.teneret,sex libros de rep.composuit,& Cyri Pædiam,quam totam triuerat in illo ꝯsulatu exercuit.[Instructi).i.instrumentis philosophicis rõnibus videlicet muniti,& armati.instrumenta dñr cuilibet arti necessaria. Rõnes ait Plato sunt instrumenta philosophi,alibi dicitur de fundo instructo & instrumẽto legato.[Monimentis) libris & pceptis, quæ ad bene beateq. uiuendũ scripta reliquere,vt posteritatem erudirent. [Nec enim) Probat quo etiã post mortem alios erudiunt. [Ab his philosophia) q in rerũ cognitione versati sunt.[Ad leges) qm̃ scripserunt de legibus,de moribus,de rep.& nihil ptermiserunt,quod humanę vitæ ꝓfuturum esset.Scripserunt ẽt de natura animalium,de vegetabilibus, & plãtis,de arte dicendi.Vnde dicit in lib.de Fin. Oium fere ciuitatũ non Græciæ solum,sed ẽt Barbariæ mores instituta, disciplinas,ab Arist.cognoscimus.Scripsit Arist.Mores 158. ciuitatũ,de gubernatione reip.de Regia gubernatione lib.vnũ,de legib.quatuor,de diuitijs & opulentia vnũ, de precatione & voto librum vnum,ad leges Plat.libros tres,ad remp.Platonis libros duos,& multa alia scripsit,quæ lõgum esset recensere,qbus monimentis posteritas eruditur.sic põt de Plat.dici. nam hi duo in primis clarueruut,quoꝝ memoriæ multum debemus: qm̃ in medium laborarũt. [Ad disciplina) Ad optimũ modum & gubernationẽ reip. [Vt ocium suũ) Contemplationem cognitionẽ rerum in ocio. qm̃ in vita ociosa versabãtur,remoti a negocijs publicis. [Ad nostrũ negocium)Vt in ocio eoꝝ viuẽtes nos agere,ac negocia publica regere docerent. qm̃ ipsi ociosi alios erudiunt ad agẽdum, præcipiunt.n.tã in domesticis quam publicis negocijs, quod agẽdũ sit ea officio.[Ita)Hoc modo in ocio viuẽtes & scribẽtes.[Ad hoium vtilitatem)Vt oibus prosint ea, quæ in ocio scripserunt. [Ob eam ẽt causam)Affert aliam sniam,vt ostendat côem vtilitatem ꝑponendam esse & præponit eloquentiã philosophiæ. qm̃ pluribus ꝓdest modo sit coniuncta prudentiæ.[Ob eã causam) q maior vtilitas ꝑponenda est.[Eloqui copiose)Habere copiosam & vberem eloquentiã,qua alios defendamus. [Modo prudẽter) Aliter loquacitas inepta videretur & cũ vitio. [Melius)Præstabilius & utilius,quã acutissime contẽplari sine eloquentia. qa contẽplatio perspicax philosophoꝝ.[In seipsa uertit).i.illi ꝓdest,q cogitatione aliqd côtemplatur,& côminiscitur,sed non se extẽdit ad alios eloquentia aut pluribus ꝓdest,& illis q nobis familiaritate côiuncti sunt.audiũt.n.eloquentẽ,& ipsi eloquẽtes fiũt. [Côitate).i.naturali côciliatione ac ciuilitate.qm̃ hõ hoi coniũctus est natura & cômodatus.[Atq; ut apũ examina) Probat côparatione apum hoies natura sociabiles debere esse solertes ad humanã congregationem, & hoiem ab hoie non debere alienũ esse.Apes non congregãtur ob hoc,ut fingãt fauos & côponant, sed cũ sint congregabiles duce natura fingũt fauos,quoꝝ côpositio non est causa,ut congregent,sed natura,sic est in hominibus. [Côgregabilia)Apta ad congregationẽ suapte natura. [Fingũt) Côponunt & formãt. [Ac multo ẽt magis) Quã sint apes. hæc est snia Arist.q in 1.de rep.dicit: Ex quo patet hoiem esse animal sociabile,& qdem magis quã apes, & omne animal gregarium. Vnde concludet oẽm ciuitatem natura côstare,cum hõ natura ciuile animal sit.Ibi ẽt dicit hoiem solitarium,aut deũ esse aut bestiã.hoc dixit,ut se Platoni opponeret,q in 2.de rep. ciuitatẽ nõ natura,sed necessitate côstare dixerat.Socrates.n.ab eo inductus inqt,Necessitas ciuitatem condidit, nam alter alteri auxiliatur, cum singuli nequaq̃ sibi ipsis sufficiãt. Ex quo fit inqt ut multorũ indigentes,socios auxiliatoresq. côplurimos in unum deducẽtes,huic ipsi unitati nomen imponãt ciuitatis. Sed maximã indigẽtiam dicit futuram ꝑp uiuendi facultatẽ, & cibi côparationem,secundã habitationis,tertiã uestitus & similiũ. Arist.dicit.Ille q est inciuilis ꝑp naturam quã habet malam, & non ꝑp fortunã,quod.s.è ciuitate pulsus sit,aut prauus est, aut melior quã hõ .i.Deus.[Natura côgregabilia)Cum sint côsociati & côiuncti duce natura,debẽt adhibere diligentiã, ut societatem côgregationemq. humanã tueantur,& amẽt, & sic ostendit humanæ côgregationis naturã esse causam,non aliam remp.natura.n.produxit hoiem,ut esset animal sociabile,Vnde humanã societatem fugiẽtes odio hoium, vt de Timone Atheniensi dr̃, feram naturã hñt,& ab omni humanitate penitus alienã.[Agendi) aliqd inter ipsos postq̃ duce natura congregati sunt.[Solertiam) Diligẽtiã, ut côgregatio seruetur mutuis officijs.[Itaque nisi ea uirtus)Côcludit dicens.nisi iustitia cũ rerum contemplatione côiuncta sit, non multũ prodest ipsa cognitio. [Ea uirtus) Iustitia quæ est ad hoium societatem tuendã. [Cognitionem rerum) Contemplatione & illius officia,q in ueri inuestigatione uersatur. [Nisi attingat)Nisi illi côiungatur.[Soliuaga)Solitaria. [Et iciuna)Parum utilis gñi humano. [Itemq. magnitudo animi) Dicit nunc pari modo fortitudinem & magnanimitatẽ remota iustitia, esse quandã feritatem,& immanitatem non uirtutẽ,ut ostendat iustitiam oibus præferendam esse.Et Aristides qui ob summam ęquitatẽ iustus cognominatus est,dixit, eum qdem beatũ existimãt, q eam uitam uiuat,quæ cũctis sęculis eadem ac immortalis futura sit, ꝑp summam uero potentiam non possunt non timere. at iustitia causa est cur amẽt homines,honorent,colant. [Côitate)

Iustitia

iustitia.i.nisi fortitudo pugnet pro æquitate & utilitate cōi, erit quædam feritas, quæ est inhumana crudelitas & impetus ferarum, & sic immanitas aliena ab oi humanitate. (Ita sit) Affert conclusionem, q̇ sequitur ex prædictis, q̄m nulla virtus laudatur, nisi exerceatur pro æquitate & cōi societate tuenda. (Ita fit) Concluditur. (Consociatio) Virtus q̇ ptinet ad hoium consociationem tuendam, & cōmodum, qđ facit ipsa iustitia. (Vincat) Superet, pstabiliorq. sit. (Nec verū est) Dissentit in hoc a suo Platone Cic. qui dixit in 2. de rep. necessitatem esse causam humanæ congregationis & ciuitatis, & sequitur Arist. q huius congregationis cām dixit esse naturam. (A quibusdam) Et maxime a Plat. (Sine alijs) Aliorum ope. (Desideraret) Requireret ad vitam degēdam. (Ideirco) Ob id, & hac de causa. (Si oia nobis) Facit argm, quo Plat. opinionem aliorumq. refellit. sumitur hæc ratio a natura, q̇ solitudinē fugit, & optat coetum, concilia, ciuitatem, q̇ essent sine humano suppeditata labore quasi diuinitus è coelo demissa. Quærit igitur Cic. an hō daret se totum cognitioni & contēplationi, si nihil ei deesset, qđ ad vitam degendā ptineret, dicit qđ non, immo fugeret solitudinem, & socium studij sui quæreret. ita.n. vult natura, q̇, vt dixi, nihil solitarium amat. (Ad uictū) Cibū. sed victus verbo, vt est in libris digestorum continentur q̇ esui potui, cultuiq. corporis, & ea q̇ ad viuendū hoi necessaria sunt. Vestē quoq; victus hīre vicem Labeo ait. (Cultumq.) Ornatū & vestitum. Cultus est qdquid adhiberi pōt ad curam corporis præter cibū. (Suppeditarentur,) Subministrarētur e coelo sine aliquo nostro labore. (Quasi &c.) Munere dei, hoc erat puerbium apud antiquos, vt virgula diuina dari dicerentur, q̇ non expetebantur, sed videbantur uenire è coelo, vt quondā maioribus nris māna dabatur a deo, & eius erat saporis, quē qsque optabat. vt si nunc illud hīremus, nō esset opus, vt gulosi & māducones condiui fictile & coců vilissimum quodāmodo mācipium tanti emerent, nec plus gula sæuiens q̇ reliqua oia constaret, sed deliciosi & abdomini seruientes opibus, p fas & nefas cōparatis, hanc virgulam diuinā sibi fecerunt, sed vtinam in tanto luxu & rerum affluentia aliq̄ honestatis curam hīrent, nec voluptatem elegissent, q̄ toto animo fouerēt, amarēt, & illius patrocinium susciperēt, q̇ vix digna est, vt à vilissimo Lenone mocida panis frustra accipiat. (Vt aiunt) Prouerbialis est sniа de fatali virga, & ui occulta ipsius caducei atq; sceptri. (Nō ita est) Rñdet Cic. ad id, quod ipse per interrogationē ppoluit, non collocaret se, inquit, in sola contemplatione sed fugeret, solitudinem & socium quæreret. (Socium) Participē studij sui, & quocum suas contemplationes cōicare posset. (Ergo) Cōcludit officia iustitiæ anteponenda esse officijs cōtemplationis & scientiæ. (Continetur) Constat ex contemplatione naturæ.

FRAN. MAT.

Sed ab ijs partibus,) In operis diuisione consilij capiendi triplicem rōnem esse dixit Cic. videlicet cum quæritur, honestū ne sit aliqd an turpe, vtile an inutile, & cū vtilitas pugnare vř cum honesto deinde cū q̄rimus duobus ppositis honestis vtrū sit honestius, duobus vtilibus vtrū vtilius, nā cō accidit forte tpis vt duo sint minus honesta, qđ minus turpe est, eligendum est, sicut ex duobus malis, qđ est minus malum eligere debemus, hactenus de officijs honesti pcepit, nunc de cōparatione differētie duorum honestorum, vt cum duo honesta proposita fuerint, vtrū honestius sit consideremus, & id deligamus, ad quod probandū exēplis vtitur, primum aūt quatuor honesti partes cōparat inter se, anteponendum dicens qđ cōius est, & ad hoim vtilitatem magis ptinet, (Cognitionis) Prudentia. (Cōitatis) Iustitia. (Magnanimitatis) Fortitudo. (Moderationis) Prudentia. (Hæ in deligendo &c.) Quia aliqñ incidit qō vtrum sit eligenda prudētia magis q̄ iustitia, postulant.n. tpa, vt maior rō iustitiæ habeatur q̄ prudentiæ, & ferme nunq̄ contra sit, nam iustitia maior est, & magis vtilis, ac necessaria, qđ supra sæpe est ostensum, q a sine prudētia esse aliqñ ciuitas pōt, cum summa pax fuerit, sine iustitia nunq̄, qua sublata humani gōis societas intereat necesse est. (Cōitate,) Iustitia. (Cognitione) Prudentia. (Idq. argō &c.) Officia q̇ ducuntur ex iustitia anteferenda his esse q̇ ex prudentia nascūtur, hoc inqt argō pbari pōt, qđ siqs sapiēs, & in rerum contēplatione positus, oibus rebus afflueret, sed in solitudine manens hoiem non videret, hic pfecto viuere nō posset, apparet itaque cōionis officia maiora esse q̄ cognitionis. (Sapienti) Qui in rerum oium humanarum, & diuinarum cōtēplatione versatur. (Excedet è vita) Pro excederet. Arist. quoque ait, sine amicis.n. nullus eligeret uiuere, licet cuncta possideret alia bona. (Princepsq. &c.) Et tū, inquit, sapia, quā Græci σοφίαν vocant, est oium virtutum princeps, q̄m virtutes oēs ab ea manant, qđ si ita est, oibus anteponēda est, & neqs forte decipiat ostendit, nō esse idē sapia, & prudentia, qđ p vtriusque descriptionē intelligitur. (Quæ est rerum &c.) Arist. quoq; prudentiā diffinit

Sapiētia. Sapiētia. Prudētia.

habitum verum cū rōne, q in his agendis versatur, q̇ sunt hoi bona, & mala, & prudentis est bene consulere posse circa illa, q̇ si bona, & vtilia sunt nō particulariter, puta qualia ad sanitatē, vel robur sed vř ad totius uitæ statū bñ dirigendū, & illi sunt prudentes q publicis priuatisq. rebus administrandis sunt apti. Sapia vero est scia, & intellectus preciosissimorum, nam & sapiētes sunt, q eximia admiranda, & difficilia, ac diuina sciunt, & ui melius res intelligatur, cū duæ sint hoies partes, rōnalis, & irrōnalis, & irrōnalis sit vegetatiua, & sensibilis, & altera prius à rōne, altera aliqñ rōni rebellis, aliqñ illi parens videlicet sensus. Rōnalis duplex est, videlicet consultiua & scientifica, consultiua ipsa est prudentia in qua consilium sunt, & electio q̇ non sunt in brutis. Nā solus hō eligit duobus ppositis, qđ est honestius, & ex duobus cōmodis qđ est cōmodius. at vero prudentia scia est, q̇ cognitis principijs discurrit. Intelligentia tota est principiorum, sapia vtrunque cōplectitur. Nā & de his tractat, q̇ à principijs manant, & in his q̇ principia sunt discurrit, recte ergo, vt prudentiam diffinit, q̇ est de his, q̇ aliter esse pnt, & sapiam, quæ est de his quæ aliter esse non pnt. (Deorum & hoim cōitas,) Per sapiam.n. ondītur, qđ hoi cum Deo cōe sit, qd vero cōe sit, alibi his uerbis Cic. ostendit. Animal hoc .s. hō acutum, sagax memor, multiplex plenum consilij, & rōnis est adeo, solus.n. particeps est rōnis, cui' cetera aialia expertia sūt, quæ cum adulta perfecta est, sapia appellatur. Nā soli hoi, & deo est prima, est igitur cum Deo societas hoi rō, & cōio. De cōione Deorum & hoium, hic idē auctor nōnulla dicit lib. de Nat. Deo. 2. Vel sic accipiamus, per sapiam Deos inter se, & hoies inter hoies sociari. (Offm, id esse maximū) Qñquidem cōitas inter Deos, & hoies efficitur sapia, ergo illud offm quod à cōitate deriuatur maximum est, & anteponēdum, offm aūt iustitiæ eiusmodi est, ergo maximum est, & anteponendū. Illud vero negari non pōt bonū tanto esse maius ac melius quanto latius patet. (Etenim &c.) q̇ præcepta uiuendi tradunt phi ad cōitatem aliquid conferūt: nā pceptis suis uitijs prosunt, & posteris. Sed siquis tm in ueri inuestigatione uersatur. non ēt scribat hic qđ honestū est, sed attingit & inchoatum relinqt. Nō.n. satis est scire qd faciendū sit, nisi alijs quoque ondas, nā uirtutis laus ois in actione cōsistit. (Ea si maxima &c.) In cōparatione duorum honestorum considerandū est vtrū honestius sit. Quod nunc facit Cic. dicens iustitiā anteponēdam esse prudentiæ, quia eius est cōio, q̇ a sapia manat, & q̄m prudentia nihil esset nisi eam actio aliqua sequeretur, ois aūt actio, maxime in hoium cōmodis tuendis cernitur. Est aūt argm a primo ad ultimum, Oēs uirtutes manant a sapia, in qua continetur Deorum, & hoim cōitas, atque societas. Omnis uirtus manca est, si rōne careat. ois actio dirigenda est ad hoium cōmoda tuenda, & hoc iustitia facit, ex qoo principē aliarum virtutum eā esse cognoscitur. (Atque id optimus quisque &c.) Facile, inqt, oim suā natura oñdit, nā vt qsque optimus est, ita cōem tuetur utilitatem. Fac, inqt, optimum aliquē in contēplandis naturæ rebus occupatum, fac idem nūciari periculū imminere patriæ, & ut subueniat opus esse, & statim contēplatione rerum, & veritatis inuestigatione relicta, ad defendendā patriā accedet. Ex quo apparet studijs inquirendi ueri anteponēda esse studia, & officia cōitatis. (D numerare stellas qđ maxime difficile est, qđ tm quidā tradūt fecisse Hipparcū. (Metiri mundi magnitudinē &c.) Qui mundus est infinitus, sed unico similis, & est is q constat ex Sole, & Luna, & terra, & oibus stellis, oibusq. elementis, idē orbis uocatur. (Atq; hoc idē) Non solū in tuēda pria talē se pstabit optimus qsque, vt studia relinquat cognitionis, sed ēt parentibus, & amicis si illi subueniendū fuerit. (Antiquus) Carius, antiquū ueteres p nobili uetusto, & caro, posuerunt. (Atq; illi &c.) Oñdit phos nō penitus ab hac vtilitate exclusos esse, q a multos erudiunt, & bonos ac vtiles ciues esse faciunt philosophiæ pceptis, duobus modis pdesse pnt phi scribēdo, & dicēdo. (Meliores, vtilioresq.) Siue in politica, siue in œconomica. (Lysis Pythagoreus,) Oñdit exēplo quō phi hoies instituerint. & principes pfecerint, q eorum pceptis meliores facti suas resp. optime gubernarūt. princeps aūt cū erudit vniuersa ciuitas instituitur, quales .n. princeps sunt tales reliq solēt esse ciues, vt ait Cic. Lysis Pythagoreus fuit phs, & orator, q Thebanū Epaminondā instituit, & sic instituit, vt optimus ciuis, & imperator ille euaserit pstantissimus, & Græciæ princeps Cic. snia. Nā eo viuo Græciæ imparōs Thebani, q an eū & post eū sp seruierūt. (Plato,) erudiuit. (Syracusiū Dionē,) Hic fuit Hipparini filios Syracusanus nobili gñe natus. Cū Plato Tarentū venisset, idq. in Sicilia fama nūciasset, Dionys tyrānus negare id Dioni adolescēti nō potuit, qn Plat. arcesseret, cū Dion eius audiēdi cupiditate flagraret, adeo aūt admirat' est Plat. atq; adamauit, vt se totū ei traderet. Neq; uero minus Plat. delectatus est Dione. (Nosq. ipsi)

Rōnalis duplex. Hō solus rōnis particeps. Iustitia. Oīs virt' à sapia. Mundus infinitus.

ri.& non & sup.doctores illi,non solum viui,atque pñtes.i. non solum dum viunt atque in pñtia sunt, erudiūt atque docent stu diosos dicēdi,sed assequuntur.i efficiunt hoc idē monimentis .i. p monimēta lraꝝ.i.pscripta q̄ in memoriā sui relinquunt ēt post mortē. Nec enim.i.qa nō ullus locus nō est ptermissus ab his .s. phis,q.s.locus ptinet ad leges q ptinet ad mores, & q ptinet ad disciplinā reip.qua discatur gubernatio reip.(Textus fere hñt p tinēt,qa plura singularia æqpollent plurali)ita sup.ipsi phi videā tur ptulisse.i.applicasse,suū ociū.i. vacationē à publico munere, vt phiæ studeant ad nrm negociū.i. ad erudiendos nos qcunque in negocio sumus.Et sup.ita illi ipsi dediti.i.addicti,& operā dā tes doctrinæ & studijs sapiæ,conferūt potissimū.i. pcipue suā pru dentiam & intelligentiā ad vtilitatē hoium,eloq .i. differere, & ex arte loq,copiose.i.abūdāter & prōpte,(modo.i.dūmodo sup. fiat prudenter)est ēt ob eā cām.i.pter vtilitatem hoium melius.i. pstantius,q̄ cogitare.i.disqrere,& scrutari res,vel.i. ēt acutissime eloquentia.i.artificiosa facundia qđ.i.qa ipsa cogitatio vertitur in se.i.ad vtilitatē cogitantis reducitur,eloquentia uero cōplecti tur eos qbus cū.i.cū qbus sumus coniuncti cōitate.i.in vna rep. aut ciuitate.Atque p &,vt.i.quēadmodū examina apū.i.cōgrega tiones simul euolantiū æque in forma racemi aut botri ex arbo re nōnunq̄ cōdependēt,nō cōgregātur cā fauoꝝ cōgregandoꝝ.i. ad cōgregādus fauos,sed cū.i.qm ita est, qđ sint cōgregabilia na tura.i.p naturā & naturalē inclinationē fingūt.i.cōponūt & cō struunt fauos,sic ac ēt multo magis hoies cōgregati natura.i.pter naturā,adhibēt.i.adiungūt solertiā augēdi & congregandi. itaq; .i.& ita nisi ea virtus q̄ cōitat.i.cōficitur ex hoibus tuēdis.i.ex ptectione hoium.i.ex societate gñis humani attingat cognitionē reꝝ,ipsa cognitio videatur soliuaga.i.sola uagans sine comite,vt cuius societas nulli ptic.& ieiuna i.sterilis & arida.Itaq; .i. similiter magnitudo ai sic q̄dā feritas & imanitas , remota cōitate & societate humana.i.si cōitas & societas humana remoueatur ab ea.ita.i.&hoc mō fit,vt consociatio atque cōitas hoium vincat.i. supet in pstantia studium cognitionis . Nec,sup.illud qđ dr a qbusdam.i.ceteris auctoribus,vt a Plat. videlicet illā cōitatē & societatē cum hoibus esse pp necessitatē vitæ,iccirco qđ.i. qa non non possemus conseq .i. obtinere, atque efficere sine alijs.i. sine aliorū auxilio,ea q̄ natura desideraret. Quod si oia q̄ pertenēt ad victū,& cultū.i.amictū suppeditarentur.i.administrarētur nobis, quasi virgula diuina .i. p virgulā diuinā,hoc est sine labore & industria,vt aiunt.i.in pueruerbio est,tū .i.tūc qsque optimo ingenio .i.qlibet hñs bonū ingenium collocaret.i. occuparet se tm̄ in cognitione & scia,& hoc oibus negocijs omissis,sed sup. nō est ita .i.licet oia suppeditarentur nobis quasi virga diuina,non tñ sprēta societate soli cognitioni insisteret,optimo qsque ingenioso. nā ipse sup.fugeret &.i.pariter solitudinē .i. nollet semp esse solus . &.i.pariter qreret socium studij.i.cū quo se exerceat,tū.i.pariter vellet,discere à doctore videlicet tū .i. pariter docere minus doctū.s.& vellet,tū.i.pariter audire alijs.s.discētibus, & tū.i. pariter dicere.Ergo o ē offm̄,qđ valet ad coniunctionē,& ad societatem hoium tuendam.i.protegendā,est interponendum illi officio,qđ continetur cognitione & scientia, & hoc potissimū in vtilitate .

DOCT. interp. CVm omnis honestas manet a partibus quatuor) Manet dixit pro proficiscitur,pro quo Horat.dixit,defluat : Multaq. merces vnde potest tibi defluat æquo ab Ioue.[Con sociatio hominum) Pro coniunctione.

DOCT. interpr. SEd ab ijs partibus,)Collatio virtutum.Porro præferuntur eę, quibus cōmunis societas hominum inter ipsos conseruatur . Est itaque iustitia in fastigio virtutum.

ARGVMENTVM.

Iustitia ne,an temperantiæ potior.

ILLVD forsitan quærendū sit,nū hæc cōitas,quæ maxime est apta naturæ, sit ēt moderationi, modestiæq. semper anteponenda. non placet. sunt .n. quædā partim ita fœda, partim ita flagitiosa , vt ea ne conseruandæ quidem patriæ caussa sapiens facturus sit . ea Posidonius collegit pmulta,sed ita tetra q̄dam,ita obscœna,vt dictu quoque videātur turpia . Hæc igitur non suscipiet quisq̄ reip. caussa, ne resp.quidem p se suscipi volet . sed hæc cōmodius se res habet,q,non pōt accidere tps,vt intersit reip. quidq̄ illorum facere sapientē . quare hoc quidem effectū sit in officijs deligendis,hæ genus officiorum excellere,qđ teneatur hoium societate.etenim cognitionē,prudētiamq. sequetur considerata actio. ita sit,vt,cōsiderate agere,pluris sit,q̄ cogitare prudenter . Atque hæc quidē hactenus. patefactus est.n.locus ipse,vt non sit difficile,in exqrēdo offō, qđ cuique sit pponendū, videre . in ipsa aūt cōitate sunt gradus officiorū,ex quibus,q cuique pstet , intelligi possit ; vt prima dijs immortalibus, secūda patriæ, tertia parentibus,deinceps gradatim reliqua reliqs debeantur . Quibus ex rebus br̄ disputatis intelligi pōt , nō solum id hoīe solere disputare,honestū,ne an turpe sit; sed ēt,duobus ppositis honestis,vtrū honestius. Hic locus à Panætio est,vt supra dixi,ptermissus . sed ad reliqua pgamus .

PETR. MARS. ILLVD forsitan quærēdū sit) Nūc Cic. remouēs dubitationē, q̄ aliqñ posset oriri, pcipit , statuitq. non sp officia iustitiæ anteponēda esse modestiæ & verecūdiæ,vt si pponeret alicui,vt cū matre coiret,aut patriā interficeret,aut aliā aliq̄ turpitudinē maximā cōmitteret,aliter patria cōburet, siue aliqua calamitate resp. afficiet,nullo pacto cū matre ocūbēdū est ēt si pria ruitura esset,& cōis vtilitas pitura & sic de similibus i qb9 debemus magis hre rōnē verecūdiæ,quā iustitię,& cōis vtilitatis. qm verecūdia maxime docet hoīs pstātiā,nec debet sapiēs facere aliqd ɔtra verecūdiā,ēt si casus aliqs & cōis vtilitas posceret, verecūdia.n.oi cōmodo antiqor nobis esse debet. [Hæc cōitas) Iustitia q̄ est ad cōem hoium societatē tuēdā. [Apta naturæ)quæ naturæ ɔuenit.natura.n.ita vult,vt hoies cōiungātur, vt cōitas itet ipsos seruet.[Sit ēt)Quemadmodū diximus,anteponēdā esse officijs ɔtēplationis aliaꝝ virtutū,quæri posset,inqt,& dubitari,an studio huius cōitatis tuēdę debeamus modestiā relinquere.dictū est supra,qd sit modestia,qd moderatio,qd verecundia. [Nō placet)Vt iustitia anteponat modestiæ.[Sūt.n.)Rō quare Cic.ita statuit,& sentit . qm sunt aliqua ita turpia,vt nullo modo cōmittēda sint,ēt si cū ipsis patriam ruentem liberare qs posset . qm sunt ɔtra modestiā & verecundiā. [Fœda) Turpia. [Flagitiosa)Scelere ac flagitio plena. [Tetra)Obscura,& p hoc fœda,turpia,crudelia [Cōseruādæ patriæ causa)ēt si tali re cōmissa patriā liberare posset.Arist.lib. 3.Eth sic ait : Sunt aūt quædā ad quæ forsitan nō licet quēq̄ esse cōpulsum,sed potius oportet summa ppessum tormēta,mortē obire. [Posidonius)q fuit discipulus Panætij. [Ea)q̄ sunt ita turpia & flagitiosa. [Collegit) Coadunauit & posuit in suis cōmētarijs.Posidonius.n.locū de repugnātia vtilis & honesti ptermissum à Panætio pceptore suo tractauit breuiter in quibusdā cōmentarijs,vt idem Cic.scribit in 3.lib.in qbus ea posuit, quæ cū videātur vtilia,repugnāt honestati,modestię,ac verecundiæ. [Obscœna)Fœda. [Vt dictu)Non modo factu cum dñr turpia sunt,ne dum cum fierent. hoc inqt nullo modo facturus est sapiens,ēt pro salute patriæ . adde ēt qđ resp. bene instituta moribus & legibus non vult, vt pro se vir sapiens & perfectæ virtutis turpia cōmittat. [Sed hæc res) .i.pñs disputatio & viuendi formula habet se melius qua hi opinabant, q nō nihil addubitabāt, intersit reip.expediat ciuitati p turpitudinē , ac flagitiū suoꝝ ciuiū ɔseruari,sed potius cū honestate deleri. Isocr.in Panegyrico sic scribit.vt bonis,honestisq. viris eligibilius est honeste mori , quā turpiter viuere,sic claris,& excellētibus ciuitatibus vtile est ex holum memoria tolli potius,quā seruire.hæc Isocr.sensus ergo Cic.est,gaudēdū & gratulādū nobis esse,qm res ita se hēt , vt sapiēs nō cogat facere turpia p cōi salute. [Cōmodius) meli9 & decētius. [Tps)Aliqua tpis ɔditio. [Boꝝ)q̄ turpia sunt,& a Posidonio colligunt. [Quare hoc)ɔcludit Cic.hanc disputationē de duobus honestis vtrū honestius,& officia iustitiæ pponit, cū pluribus prosint,& ait pluris esse ɔsiderate agere,quā cogitare prudēter.In orone p Sextio ait,Bū sentire de rep. prudētiæ est, facere fortitudinis,facere vero & sentire pfectæ cumulatæq. virtutis . [Hoc sit effectū)ɔclusum argumētis & exēplis antedictis . [Hominū societate)q̄ manāt à iustitia,q̄ est ad humana cōmoda tuenda. [Etenim)certe cognitionē seq debet actio,ne sit māca,& inchoata ipsa ɔtēplatio. [Pluris sit)maioris vtilitatis quā ɔtēplari, sed hæc inqt de his rebus dicta sint.iā ad alia, quæ restāt , trāseamus. [Patefactus est.n.)repetit paucis Cic.oia quæ in hoc primo volumine

volumine disputata sunt & parat se ad secūdū, in quo de vtili agetur. [Patefactus] Aptus est, & de ipso satis disputatū. [Locus] Sedes officiorum. i. iā finē huic disputationi faciā, qm̄ de honesto à quo ducunt officia, satis dcm̄ est, vt iā oia officia discerni possint, & qd sit honestius, si qn̄ faciēda erit cōparatio, iudicari, & q̄ qbus rōne tpm anteponēda sint. [In exqrēdo offō] Tū q̄rimus qd sit magis offm̄. i. qd magis virtuti cōueniat, tpi, psonæ, alijsq. circūstātijs: & sic apparebit qd oibus alijs pponendū sit. [In ipsa āt] Sed, inqt Cic. hoc restat adijciēdū, vt cognoscant gradus, seruēturq. in actionibus q̄ ad cōem vtilitatē ptinēt, quas actiones diximus ptēplationi pferēdas. Si igr̄ omissa rerum cognitione debemus aliq̄ vtilitatē afferre, & alicui laborāti adesse, debem⁹ seruare gradus humanæ societatis, quos Cic. suo loco posuit, & illi prius opitulari, cui plus debemus. [Cōitate] Actionib⁹ iustitiæ, q̄ sunt ad cōitatē tuēdā. [Sunt gradus off.] Qm̄ aliqd offm̄ vni potius quā alteri aliqn̄ pstādū est, ēt si eodē tpe à vobis exigeret, qm̄ hi qb⁹ officia debeni, hn̄t inter se gradus, de qb. dcm̄ est. [Sūt gradus] Qm̄ nō oia officia, q̄ à cōitate manāt, parta sunt, sed alia maiora, alia minora. [Ex qb.] Gradib. offōrum. [Quid pstet] pstabilius sit, & à nobis potius agēdū, tanq̄ honestius & vtili⁹. [Præstet cuiq;] Antecellat alijs. [Vt prima] Ecce gradus offōrum. Prima officia debemus deo, ide p gradus hæc officia alijs debētur. [Gradati] p gradus affinitatis, cōsanguinitatis, & amicitiæ, de qb. dcm̄ est. [Ex qb. reb.] cōparatiōe honestorum & gradib. offōrum, q̄ manāt à iustitia. [Hic luc⁹] De cōparatione honestorum inter se & de ipsis gradib. sed Panæt. vt sæpe inculcaui, iure hoc ptermisit, qm̄ Stoici nō dabāt gradus i honesto & vitio. [Ad reliqua] Ad scđam partē ppōnis, de vtili .s. pgamus.

FRAN. MAT.

Illud forsitā &c.) Nunc dicit q̄ri posse, sint oe semp officia tēperātiæ officijs iustitiæ postponēda, & accidere dicit tpa, vt ea q̄ ad modestiam, & tēperantiam spectant, potiora sint officijs iustitiæ, vt priæ conseruatio, q̄ nisi comitē habuerit, tēperātia spernenda est, nec ipsa patria fœdū aliqd, & flagitiosum, p salute sua fieri vellet, vt si cuipiā psideretur vt seruare patriā posse, si cū mr̄e coiret hmōi aūt turpia, q̄ accidere posset, Posidonius collegit. cur ipse colligere noluerit, cām affert. Forsitan ondit officia iustitiæ, anteponēda esse officijs prudētiæ, & fortitudinis, reliqua erat tēperātia, quā cōpararet, qđ nūc facit. [Maxime apta nā] Nā sine ea humanū genus esse nō posset. [Ita flagitiosa] Vt incestū, adulteriū cū matre, parricidiū cōmittere. [Posidonius] q, & ipse de officijs scripsit. [Sed in hoc cō. &c.] Sed res ita est, vt nunq̄ accidere possit vt his seruari patria à sapiēte possit. & cōmode actū est, qđ redigi ad hāc necessitatē nō possumus. [Quare hoc &c.] pcludit qn̄quidē inqt officia iustitię cognitioni anteponēda sunt. Hęc āt fortitudinē comitātur, & a tēperātia ēt aliena nō sunt, sequitur, vt officia, q̄ cōitatē seruēt, sint oibus officijs cuiuslibet honesti anteponēda. [Etenim cognitionē &c.] magis pfirmat pclusionē suam hoc mō: Quidqd psupponit aliqd, dignius est eo qđ psupponit, psiderate agere psupponit prudēter cogitare, ergo plus est psiderate agere, quā prudēter cogitare. nā si qs prudēter cogitat, idem psiderate agit. Sed ptra, q cōsiderate agit, prudenter cogitauit, ergo offm̄ iustitiæ anteponendū est officijs prudētię, eodē modo, & reliqs. [Patefactus est locus.] Cōclusio est libri. [In ipsa aūt &c.] recte inqt, vt nō sit difficile videre &c. Quia in ipsa cōitate gradus sunt officiorum, non satis fuit intelligere officia iustitiæ aliarum virtutum officijs præferenda esse, nisi ēt admoneremur, in ipsis iustitiæ officijs, alia alijs anteponi debere. [Quibus ex rebus] Hoc est quod etiam in principio prætermissum a Panætio reprehēdit.

Officia iustitiæ.

Atlas naturæ.

ASCEN.

Illud forsitā qrēdū sit) In hac vlt. huius j. parte disquirit Cic. an iustitia verecūdię, modestiæq; pponēda sit. Ordo est: Forsitan illud quærēdū, num. i. nunqd cōitas. i. iusta cōicatio & cōseruatio inter hoies, q̄ maxime apta est naturæ, sit semp anteponēda. i. pferēda ēt moderationi, que p &, modestiæ, hoc est tēperātię. Rńdet auctor dicēs: Nō placet sup. vt semp anteponat. n. p qa q̄dā sunt ita fœda. i. obscœna & turpia, & partim. i. p parte, aut q̄dā ita flagitiosa. i. flagitijs plena, vt sapiēs ne qdē. i. nō ēt, nō sit facturus ea, ēt causa pseruādæ patriæ sup. Posidonius collegit ea .i. eiusmodi, q̄ fieri nō debēt p patria, pmulta. i. valde multa, sed sup. collegit q̄dā ita tetra .i. abominabilia, & ita obscœna, vt videant turpia, quoq; .i. ēt, dictu. i. ad dicēdū, vel vt dicant. Igr̄, qsq; nō suscipiet hæc. i. hmōi sup. faciēda causa reip. ne, p & nō resp. quidē nō volet hæc suscipi. i. q hæc suscipiātur p se. Sed hæc res habet se cōmodius. i. cōmode sit, q tps nō pōt accidere. i. non sit dabile, vt intersit reip. sapientē facere qdq̄ illorum. s. turpium, & flagitiosorum, hoc resp. nō est vnq̄ ppessa, vt expediat p ea qdq̄ turpe fieri. Qre .i. qua de cā, hoc sit effectū. i. pclusum & explicatū obtētū i officijs deligēdis. i. i delectu hn̄dis, hoc .s. genus offōrum excellere, qđ teneat societate hoim. i. qđ psistit in iustitia. etenim. i. q a certe actio psiderata. i. cū psideratione facta sequat. s. debeat seq cognitionē, q; p &, prudētiā, ne. s. cognitio sola sit māca & inchoata. ita. i. & sic fit, vt agere psiderate sit pluris. i. maioris dignitatis, & pstātiæ quam cogitare prudēter. Atq; hæc qdē sup. dicta & disputata sunt hactenus. i. vsq; ad hūc locū. enim, p q a locus est patefactus. s. manifestatus, ita sop. vt nō sit difficile in exqrēdo offm̄. i dū offm̄ exqrit, videre qd sit cuiq; pponēdū. Aūt, p sed, grad⁹ offōrum sunt i ipsa cōitate. i. iusta pueršatione hoim, ex qb⁹. s. gradib. possit intelligi, qd pstet. i. pferēdū sit cuiq;, ut prima. i. primę ptes offōrum debeant dijs imortalib. scđa. i. scđæ ptes debeant priæ, tertia. i. tertiæ ptes debeant parētib. & reliq̄. i. seq. ptes debeant deinceps. i. suo ordine, gradati. i. p grad⁹ reliqs sup. hoib. Ex qb. reb. disputatis hr̄ pt itelligi, hoies solere dubitare, nō solū id qđ seqt v3, ne p an, sup. illud qđ faciāt sit honestū, an turpe, sed ēt dubitare sop. duob. hōestis ppositis. i. postq̄ duo honesta pposita sūt verū. i. qđ illorum duorum sit honesti⁹. Hic loc⁹. s. disqsitiōis iter a. honesta ē ptermissus, vt dicit (inqt auct.) à Panę. illo q de of. plur. scr. sed pgam⁹. i. pcedam⁹ ad reliqua sup. explicāda. i. ad ea q̄ de of. dicēda restāt, & ita pcludit 1. lib.

DOCT. *interpr.*

Illud forsitan) Societas ita seruetur, ut verecundia tn̄, seu modestia non uioletur. [Patefactus &c.) Epilogus. Summæ autē sunt virtutes, quæ societatem communem conseruant.

M. TVLLII CICERONIS OFFICIORVM
AD MARCVM FILIVM LIBER II.

ARGVMENTVM.

Superiore libro duas proposita initio diuisionis partes absoluit, quid honestum, quid contra: & in honestis, vtrum honestius. In hoc de alteris duabus promittit, quid vtile, quid inutile: tum inter vtilia vtrum vtilius, aut quid vtilissimum. Deinde inconstantiæ reprehēsionem deprecatur quod à ciuili vita, quam sæpe prætulerit, nunc ad otium studiorum se conuerterit, tum cur ad philosophiam potius, quam aliud studiorum genus. Postremo, cur Academicus de officijs præcipiat, rationem reddit.

QVEMADMODVM officia ducerentur ab honestate, Marce fili, atque ab oī gñe virtutis, satis explicatum arbitror libro superiore. sequitur, vt hęc officiorum gña persequar, quæ pertinēt ad vitæ cultum, & ad earum rerum, quibus vtuntur hoīes, facultatem, ad opes, ad copias. vtilibus qd vtilius, quid vtile, quid inutile; tum, ex in quo tum queri dixi, aut quid maxime vtile. de quibus dicere aggrediar, si pauca prius de instituto, ac de iudicio meo dixero. q̄q̄ .n. libri nostri complures non modo ad legendi, sed ēt ad scribendi studium excitauerint: tn̄ interdum vereor, ne quibusdam bonis viris philosophiæ nomen sit inuisum, mirenturq. in ea tm̄ me operæ, & tpis ponere. Ego aūt, quandiu resp. per eos regebatur, quibus se ipsa cōmiserat, omnes meas curas, cogitationesq. in eam conferebā: Cum aūt dominatu vnius oīa tenerentur; neque esset vsquā consilio, aut auctoritati locus; socios denique tuēdæ reip. summos viros amisissem; nec me angoribus dedi, q-

bus

bus essem confectus, nisi his restitissem; nec rursum indi gnis hoie docto voluptatibus. atque vtinã resp. stetisset, quo cœperat, statu, nec in hoies non tã cõmutandarum re rum, q̃ euertendarũ cupidos incidisset. primũ .n. vt stãte rep. facere solebamus, in agendo plus, q̃ in scribendo, ope ræ poneremus: deinde ipsis scriptis non ea, q̃ nunc, sed actiones nr̃as mandaremus, ut sæpe fecimus. cũ aũt resp. in qua oĩs mea cura, cogitatio, opera poni solebat, nulla es set oĩno; illæ. s. lr̃æ conticuerunt, forenses, & senatoriæ. nihil aũt agere cum aĩus non posset, in ijs studijs ab initio versatus ætatis; existimaui honestissime molestias depo ni posse, si me ab philosophiam retulissem. Cui cum mul tum adolescens, discendi caussa, tp̃is tribuissem; postea q̃ honoribus inseruire cœpi, meq. totum reip. tradidi, tm̃ erat philosophiæ loci, quantum superfuerat amicorũ, & reip. tp̃is. id aũt oẽ consumebatur in legendo: scribendi ocium non erat maximis igitur in malis hoc tm̃ boni as secuti uidemur, vt ea lr̃is mandaremus, q̃ nec satis erãt no ta nr̃is, & erant cognitione dignissima. quid est .n. p Deos, optabilius sapĩa? quid præstantius? quid hoĩ melius? quid hoĩe dignius? hanc qui expetunt igitur, philosophi noiantur: nec quidquam aliud est philosophia, si interpretari uelis, q̃ studium sapĩæ. Sapĩa aũt est, vt à veteribus philosophis definitum est, rerum diuinarum, & humanarum, caussarumq., quibus hæ res continentur, scĩa, cuius studium qui vituperat, haud sane intelligo, quidnam sit, quod laudandum putet. nam siue oblectatio q̃ritur aĩ, re quiesq. curarum; quæ conferri cum eorum studijs põt, q̃ semp aliquid acquirunt, quod spectet, & ualeat ad bene, beateq. uiuendum: siue ratio constantiæ, virtutisq. q̃ritur; aut hæc ars est, aut nulla oĩno, per quam eas assequamur. nullam vero dicere maximarum rerũ artem esse, cũ minimarum sine arte nulla sit, hoĩum est parum considerate loquentium, atque in maximis rebus errãtium: si aũt est aliqua disciplina virtutis; vbi ea q̃retur, cum ab hoc discendi gñe discesseris? Sed hæc cum ad philosophiam cohortamur, accuratius solent disputari: qđ alio quidem libro fecimus. hoc aũt tantũ nobis declarãdum fuit, cur, orbati reip. muneribus, ad hoc nos studium potissimum contulissemus occurritur aũt nobis, & quidem à doctis, & eruditis, quærentibus, satis ne constãter facere videamur, qui, cũ pcipi nihil posse dicamus, tñ & alijs de rebus disserere soleamus, & hoc ipso tpe præcepta officij persequamur. Quibus vellẽ satis cognita esset nr̃a snĩa. non .n. sumus ij, quorum vagetur aĩus errore, nec habeat vnq̃, qđ sequitur. Quæ .n. ista esset mens, vel q̃ uita potius, non solum disputandi, sed ẽt uiuendi rõne sublata? nos aũt, ut ceteri, qui alia certa, alia incerta esse dñt, sic, ab his dissentientes, alia probabilia, contra alia improbabilia esse dicimus. quid est ergo, quod me impediat ea, q̃ mihi probabilia, videantur, sequi; quæ contra, improbare; atque affirmandi arrogantiam uitare, fugere temeritatem, q̃ à sapĩa dissidet plurimum? contra aũt oĩa disputatur à nostris, quod hoc ipsum pbabile elucere non posit, nisi ex vtra que parte causarum esset facta contentio. sed hæc explanata sunt in Academicis nostris satis, vt arbitror, diligenter. Tibi aũt, mi Cicero, q̃q̃ ĩ antiquissima, nobilissimaq. philosophia Cratippo auctore uersaris, ijs simillimo, qui ista præclara pepererunt; tamen hęc nostra, finitima vestris, ignota esse nolui. sed iam ad instituta pergamus.

PETR. MARS.

QVEMADM[illegible] officia ducerentur,) Postq̃ de honesto & oi gñe virtutis disputatum est, & satis præcipit quid quoquo tpe honestatis causa agere debeamus, vertit Cic. trãsitione, & proponit captans attentionẽ quid sit dicturus in hoc 2. volumine, & quo ordine. Inde interponit aliqua, qbus docet, quare cœperit philosophari, cũ prius in senatu & causis forensibus versaretur. Et sic damnat tpa sua, & Cæsaris iam interfecti pretitam tyrannidẽ, optatq. libertatem vir prudentissimus & salotis reip. studiosus. Inde laudat phiam tanq̃ aĩ medicinam, & remedium vnicũ ad pellendas perturbationes & molestias, quibus Cic. plane fuisset confectus occupata à Cæs. rep. nisi ad phiã diuertisset. Et sic trahit Cæs. in odiũ & inuidiã, atque alios ad phiam vocat. Inde dicit qđ genus phandi maxime probet, Academicoꝝ .s. qui in vtranque partẽ disputabant, vt veritas magis elucesceret. Inde aggreditur tractatũ ibi, quinque rõnibus ppositis. (Officia) Actiones honestæ. (Ab honestate) Ab illo honesto qđ in 4. partes diuisimus. (Ab oi gñe virtutis) Quĩ illis 4. principalibus aliæ adnexæ sunt, vt Iustitiæ liberalitas, & magnificẽtia: Fortitudini, magnanimitas & cõstantia: Tẽperãtiæ, ordo, modestia, ornatus, verecũdia, decoꝝ. & moderatio, dictũ est igitur quẽadmodum à singulis docatur offm̃ .i. actio cũ virtute. (Explicatã) Expositũ, & narratũ. (Vt psequar,) Explicẽ & pscribã officia, q̃ ptinent ad utilitatẽ, & honores & gloriã cõparãdã. (Ad vitæ cultũ,) Ad ornamẽtũ vitę. (Facultatẽ,) Potẽtiã & possibilitatẽ. nã facultas dr̃, qua aliqd facere possumus à faciendo dicta. vñ dr̃ facultas diuitiaꝝ, facultas militãdi. (Facultatẽ,) Vt habeam' facultatẽ eaꝝ reꝝ, q̃bus hoies ẽtũtur in uita. (Copias.) Reꝝ affluentias. (Ad opes,) Diuitias, potẽtiã, clientelã. (In quo) In hac parte q̃ ptinet ad cultũ uitæ, opes, & copias. (Dixi) In princ. huius opu, vbi dixit, hoies solere cõsultare, utile sit necne, qđ facturi sumus. (Tũ) Præterea ex duobus vtilibus verũ vtilius. (De quibus) Officijs q̃ pertinent ad cultũ vitæ reꝝ, facultates, opes, & copias. (Aggrediar) Incipiã. (Si pauca prius de instituto,) Proposito & snĩa mea ac ẽt iudicio, quare iudicauerim ita mihi esse phandũ. Cum, inq̃t, prius dixero, quare hoc uitæ institutũ sequar, & totũ me phiæ dederim, de officijs q̃ ptinent ad vtilitatẽ dicere incipiã. (Quanq̃ .n.) Ratio quare vult prius dicere pauca de instituto, q̃m video nõnullis phiæ nomen esse inuisum, vnde opus est reddere rõnẽ, quare hoc instituerim. Quãuis, inq̃t Cic. lib. nr̃i, quos de phia edidimus, nõnullos excitauerint, non modo ad legendũ, sed ẽt ad scribendum in phia, tñ vereor & subdubito, aliqbus nomen phiæ inuisum esse, ideo mihi opus est docere, cur hoc genus phandi his præsertim tpibus consectet. (Libri nostri cõplores) Vt Academica, de Fin. Tusc. disputationes, de Diuin. de Fato, de Nat. Deo. Parad. Cato maior, Lælius, & alia si qua sunt opuscula. (Complures) Vt Hortensiũ, & Brutũ, q libellum de virtute ad Cic. scripsit, & pondere reꝝ in phia, auct. Fab. & nonnulli alij ad æmulationẽ Cic. qui post Varronem huic rei optimum auspicium dedit, in phia legerunt, & scripserunt eodẽ tpe. postea secuti sunt alij. (Excitauerint) Quasi dormientes & non curantes phiam. (Tñ) Quãmuis alios excitauerim bonis viris .i. simplicibus & viuentibus more maioꝝ & instituto, non ex phicis præceptis. Tales hoies Cic. appellat bonos, & optimos, vt alibi dicetur latius. (Id ea) Phia. (Tm̃ operæ,) Laboris & studij. (Ego aũt,) Affert rõnes Cic. quare genus forense dicendi & reip. munera omiserit, damnans tpa, q̃bus nulla resp. erat, q̃m bellũ ciuile tunc sæuiebat, & fluctuabat resp. qppe Octauius ad tyrannidẽ aspirabat, q tunc cũ Antonio cœperat dissentire. quod igitur tãtũ operæ & studij in phia ponat, tpi ascribit in quo munera publica non licebat obire. q̃m ad alioꝝ libidinem resp. regebatur, & prius à Cæs. quo viuo Cic. quærens ociũ phatus est. Hoc aũt opus scripsit post mortẽ Cæsaris. Excusat igitur se, quod studia phiæ negocijs publicis præponat, cum supra disputauerit cõem vtilitatem cognitionum studijs præponendã esse, & õndit non certo iudicio aut odio reip. sed tpis cõditione se adductũ diuertisse ad ocium & phiam, omisso foro in quo regnauerat. (Per eos) Et optimates & bonos viros, q per suffragia cõsules eligebãtur, & alij magĩratus q remp. consilio & opera regebãt, ac gubernabãt. (Se ipsa) Q̃m elegabãtur suffragijs ciuiũ hi, q remp. regerẽt. Postea Cæs. eam occupauit, cum prius esset libera. (Oẽs meas curas,) captat beneuolẽtiã à psona sua Cic. ostenditq. se fuisse studiosum reip. quandiu potuerit; & nihil curasse nisi vtilitatẽ illius, nihilq. aliud cogitasse, quã vt illi pdesset oĩ cura, studio, opera. & sic Cæs. inuidiam facit. (Cum aũt dñatu &c.) Tyrãnide Cæs. q diuina & humana iura violauit, nec cõsilia & auctoritas Senatoꝝ valebãt sub Cęs. ad cuius libidinẽ oĩa administra

Aistrabantur.[Vsq̄) [illegible] oco.[Socios)q̄ erāt mihi socij ad
defendendā rēp.& partes optimatū,q̄bus Cæs.aduersatus est,fo-
uens Marianos & plebē.Socij fuerāt Pōp.iam obtrūcatus in Æ-
gypto,Cato Vtic. Milo,Lēt. & nōnulli alij.Sed Pōp.& Cato fue
rāt pcipui defensores reip. [Sūmos viros) Claros & magnæ au-
ctoritatis & nois,q̄ vna mecū cōem libertatē defendebāt . Et sic
sē ea auges,vt ostēdat pstātiss. viris & principib. ciuitatis iam ex
tinctis,q̄ libertati studebāt se nō potuisse aliud facere,quā philo
sophari.[Angoribus)Angor est ægritudo pmens,non dedi,inq̄t,
me dolori & angori,sed phiæ,q̄ meo dolori mederetur . Quib⁹,
angoribus.[Cōfectus)Victus,pstratus atq; cōsumptus. [His re-
stitissem;).i.nisi his rōnibus phiæ subniaus q̄ ai solicitudinib.me
dei,repugnassem angorib⁹. [Indigois hoie docto)Qm̄ voluptas
docto viro repudiāda est,vt meretricula infamis . [Atque otinā)
Optat Cic.libertatē & pristinū statū reip. vt in eā oēs suas curas
cōferret,& ońdit se magis negocio,quā ocio delectari . Sed tpa
ad ociū ipm inuitabāt,q̄ prius in summa celebritate & ciuiū ocu
lis,cū summa laude vixerat statu quo cœpat.[In hoies) In ptātē
Octauij,Antonij,& Lepidi.Post necē Cæs.tyrāni,q̄ nō solū Cæs.
mortē vlcisci,sed ēt statū reip.iam respirātis euertere cogitabāt,
q̄ iam pristinā libertatē redijsse videbat. cuius spoliū inter se triū
uiri diuiserūt,& tādē Octauio Cæs.seruire coacta est.& vita Cic.
furori Antoniano cōcessa, quo nil potuit eo tpe Sol vidisse iodi
gnius.Primū.n.ponit Cic.ea q̄ faciebat stāte rep.i.nō occupata ā
Cæs.[In agēdo)In causis forēsibus,senatorijsq. munerib.[Opę)
Laboris & studij.[Ipsis scriptis)Monimētis literaꝶ,scribebā,in-
quit,sed nō in philosophia,verū actiones.[Nū ea q̄ ounc)pcepta
phiæ.[Actiones nr̃as)Oro̅nes io foro,& in Senatu . [Nulla eēt)
Vnius tyrānide teneretur,& pijsset. [Illæ.f.lr̃æ cōticuerūt,foren
ses,)Declarat se,qd itellexerit,cū dixit actiones nr̃as. [Forēses,)
Actiones in gn̄e iudiciali.i.oro̅nes,quas habebā in foro,& Cic.i
iudicijs regnare dictus est.[Senatoriæ) Oro̅nes quas habebā in
senatu in gn̄e deliberatiuo , & demōstratiuo, cū in senatu sniam
dicerē.[Cōticuerūt)Tacuerūt,&illas amplius nō exercui,sed cū
meus aius q̄ escere nō posset,diuerti ad phiam . [Agere cum aius
nō posset,)Cū aius meus nō posset q̄escere & segnis esse pp exer
citationē ab ineūte ætate,& iā nihil agere posset in eloquentia,
qm̄ nō erat amplius in senatu & foro locus liber dicere volēti.
cū Cæs. reꝶ potiretur.Sen.lib.4.de beneficijs,Auersus,inq̄t Deus ā
mūdo aliud agit : aut, q̄ maxima Epicuro felicitas vr̄, nihil agit .
[In ijs studijs)Lr̃aꝶ ex quo p ætatē licuit,nā nemo diutius & stu
diosius se exercuit,nemo diutius declamauit molestias q̄bus affi
ciebar rep.amissa . [Nihil agere) Sumitur aliq̄n pūerbialiter, &
frustra laborare signat,vn̄ illud vulgo dictū , pstat ociosūm esse ,
quā nihil agere.[Honestissime)Cū laude maxima,qm̄ honestius
fuit hoc modo , quā morte reponere molestias , ut fecerat Cato
apud Vticā,aut voluptatibus q̄ hoi docto nō cōueniāt,ergo cōfu
giendū erat ad philosophiā,cū aliud effugiū non daretur.[Retu
lissem.)Redijssem ad philosophiæ studiū tanq̄ ad pfugiū tutū. nā
refert se q̄s ad locū subsidij,vt domū me referam , & philosophiā
tanq̄ ad ai medicinam & expultricē pturbationū . [Ab phiam) q̄
meo aio angorib⁹ ppe cōfecto mederet,& illi adesset.[Cui) Phi
losophiæ in adolescētia Cic.operā dederat sub pceptoribus . Vn̄
dicit in j.de Nat.Deo.Nos aūt nec subito cœpimus philosopha-
ri,nec mediocrē ā primo tpe ætatis in eo studio operā curamq.
cōsumpsimus , & cū minime videbamur,tū maxime philosopha-
bamur. qd̄ & oro̅nes declarāt refertæ philosophoꝶ sentētijs,&
doctissimoꝶ hoim familiaritates,q̄bus semp domus nr̃a floruit,
& principes illi Diodorus,Philo,Antiochus,Posidonius,ā q̄bus
instituti sumus.[Honoribus inseruire) Dare operā vt in rep.ho-
nores assequerer & magistratus. [Reip.) Muneribus & negocijs
reip.obeūdis curādisq. toto aio,oi cura,oi offō . [Tm̄ erat phiæ
loci,)Tm̄ philosophiæ vacabā , quantū patiebātur negocia reip.
& amicoꝶ,quos defendebā . tps scribēdi io philosophia nō daba
tur,sed tm̄ legēdi.[Amicoꝶ)quos i iudicio defendebā. [Et reip.)
Negocioꝶ reip. & muneꝶ q̄ curabā. [Id) Tpia qd̄ supfuerat ne
gocijs curādia reip.& amicoꝶ ociū , tps alijs negocijs vacuū qm̄
occupatus erā in illis negocijs & impeditus. [Maximis igitur in
malis) in calamitate reip. quā nullō bono ciui maius malū acci-
dere pōt . qm̄ phia complectitur oia,cuius studiosi esse debemus .
[Hoc tm̄ boni)Hanc vtilitatem in ruina reip.Ea pcepta philoso-
phiæ,q̄ añ Varronē & Cic.Romæ pegrinabatur, nec Latini ser-
monis splēdorē acceperat,nec se efferre nr̃is sermonib. audebat,
cui Cic.quasi ciuitatē dedit . philosophia nō satis erat nota Ro-
manis,& Græce legebat . Varro cœpit eā illustrare lr̃is Latinis .
postea Cic.summū attulit nitorē.[Nr̃is)Romanis. [Cognitiōe)
Vt cognoscerent tanq̄ vtilia. [Quid est.n.) Ratio quare erat co-
gnitione dignissima.Laudat Cic.sapiam & philosophiam, ut ip-
sius vtilitatē ostendat,& nomē philosophiæ interptatur,qd̄ Py-
thagoras inuenit,vt dcm̄ est.[Sapia?) Quæ diuioaꝶ humanarūq.
reꝶ,tum initioꝶ,causarumq. , cuiusque rei cognitionem habet.
[Quid pstantius?)Qd̄ sapiæ anteponendū sit. [Melius?) Vtilius.
[Hoie dignius?)Qd̄ magis hoi conueniat,quā sapia q̄ est diuina
rum humanarumq̄ reꝶ scia.[Hanc)Sapiam q̄ cupiunt,&cū rōne
appetūt. [Philosophi) Studiosi sapiæ qm̄ philosophia dr̄ studium
sapiæ.[Sapia aūt est,) Affert diffōnē sapiæ,cui & humana & diui-
na tribuuntur.[Quibus hæ res cōtinentur.)Nā sapiens est,&pri
mi philosophi cōsiderare effectricē cām .i. ipm Deū, q̄ oia creat,
oia cōtinet,oia nutu suo gubernat, & cognoscit sapiēs cās oium
reꝶ.Vn̄ dicit Virg.Felix q̄ potuit reꝶ cognoscere cās.[Scia)Sci-
re est rē p cām cognoscere.Tūc.n.inq̄t Arist.in pœ. phys.vnāquā
que rē scire putamus,cū cās primas,principiaq. prima,& vsq; ad
elr̃nia cognoscimus.(Cuius)Qm̄ vitupare phiam,est tanq̄ parri-
cidiū.In ea.n.est id,qd̄ molestias pellit,& ad bn̄ beateq. uiuendū
virtutē satis esse ducet. [Haud sane)pfecto nō intelligo, qd pu-
tet laudandū, cū vitupet philosophiā hoc maxime dr̄ in Horten
siū,q̄ philosophiā,& philosophantes uituperauerat. vn̄ Cic.eam
laudauit & defendit eo lib.q̄ est inscriptus Hortēsius,q̄ nūc desi-
deratur.[Nā siue)Rō quare nihil est laudandū pter philosophiā,
q̄ rō a fine quē nobis pponimus,sumitur.Nā si pposuerimus no
bis oblectationē q̄rere & inuenire, nullo medio illam attingere
possumus melius & cōmodius,quā studijs philosophiæ, & nulla
oblectatio huic pōt cōparari. [Oblectatio) Aliqua res in qua nr̄
aius se oblectet & req̄escat.[Reqes)Aliqua relaxatio curaꝶ,q̄b⁹
humanā vita plerūque vexat.[Quæ)Oblectatiu & reqes curaꝶ.
[Cōferri) Cōparari cū studijs phoꝶ, qm̄ ipsoꝶ ɔtēplatione hn̄t
innumeras ai voluptates.Phs in a.Eth.sic ait : Phia mirabiles iū
puritate tū firmitate voluptates hēt.[Eoꝶ).f.[Semp) Quotidie.
[Aeq̄runt)Discēdo & contēplando ea, q̄ ptinent ad bn̄ beateq.
viuendū.[Spectet)Pertineat . [Et valeat) Possit & efficiat beatā
vitā [Ad bn̄)Cū virtute . [Et beateq.) Vt nihil uita plus appetat
cōtenta suis finibus. ille viuit beate, q̄ contētus uirtute nullis re
bus indiget,paratus ad vtrāque fortunā,imponēs finē cupiditati
bus,q̄bo si ducit,& aduersam fortunā timet,beatā vitā agere nō
pōt.Vn̄ Stoici dixerūt,virtutē satis esse ad bn̄ beateq. viuendū.vt
ait Zeno & Chrysip.in lib.de viri.& Herat.in a.de bonis.Panæt.
tn̄ quis esset Stoicus , & Posid. eius discipulus minime sufficere
dixerōt,veꝶ opus esse bona valetudine,& affluentia reꝶ . hæc ēt
fuit opinio Peripateticoꝶ,& Academicoꝶ , vt supra dictum est .
Cic. tn̄ secutus in vlt.Tusc. nititur probare virtutē satis esse ad
bene beateq. viuēdum. de studioꝶ voluptate ita scr.Fab.lib.s.Est
aliqs,ac nescio an maximus,ēt ea secretis studijs fructus,ac tū pu
ra voluptas literaꝶ,cū ab actu.i.opera recesserūt,& contēplatio-
ne sui fruuntur . Lectio,inq̄t Sen. ingeniū alit,& studio fatigatū
non sine studio tn̄ reficit . [Siue ratio constātiæ,) Siue ēt q̄ratur
aliqua ars ɔstātiæ & virtutis,nō pōt inueniri,nisi in philosophia.
Si ponimus,inq̄t,summum bonū in virtute,nō possumus cogno
scere qd sit illa virtus & illud bonū extremū,nisi per philosophiā
q̄ est ars virtutis & summi boni , & nulla est alia virtutis ars quā
philosophia.[Aut hæc)Philosophia est ars,qua ɔstātiā & virtutē
ɔsequimur,qm̄ philosophia est ars & magistra vitæ.[Ars)Vt finit
Cleāthes auct.Fab.lib.s.est ptās viā.i.ordinē efficiēs . Ars,inquit
Fab ɔstat ex pceptionibus ɔsentientibus & coexercitatis ad finē
vtilē vitæ.[Aut nulla).f.est ars,si nū est philosophia.[Eas constan
tiā &virtutē.i.ipsam fortitudiōē quam sequitur ɔstantia.Et forti
tudo pprie dr̄ virtus. Et sic Cic. duo posuit sibi inuicē ɔtraria, ai
relaxationē,& fortitudinē,vt ońdat,& ai voluptatē quam epicu-
rei q̄rebāt,& ēt corporis,nec nō fortitudinē,ɔstātiā, ɔtra oēs vo
luptates atq; dolores solā philosophiā ɔferre.Vn̄ si finē nr̄m con
sequi volumus,huic nos curādos sanādosq. tradamus, cū sit ars
vitæ,& optima cōtra pturbationes medicina.[Nullā vero dice-
re)Cōfutat opinionē eoꝶ,qui dicebat & maxime Hortēsius, cō
stātiæ & virtutis nō esse aliq̄ artē,nec philosophiā esse artem. Et
hoc argō vtit̄ dicēs,si minimæ res nō pnt esse sine arte,multo mi
nus res maximæ,vt sunt sæpe virtutes,q̄bus nihil est maius, nihil
melius,nihil detuq;pōt esse diuinius,nā hoies beatos efficiūt.Vn̄
dicit Sen.Nihil est virtute pstantius,nihil pulchrius, & bonū est
&optabile qdqd ex huius gerit impio.[Paꝶ ɔsiderate) imprudē
ter ad hoies,inq̄t,imprudētes ptinet dicere,virtutis nullā esse ar
tē,cū minime res nō possint esse sine arte,vt ars fabrilis,ars mutā
di,texēdi,&similiū . [In maximus)qm̄ inq̄t sūt rudes,&nō cogno
scūt res maximas esse nō posse sine arte vn̄ error ipsoꝶ maximus
est,qm̄ errāt re maxima,&q̄ paret.[Aliqua disciplina)ars qua vir
tutē cōseq̄mur si,inq̄t,cōcedūt esse aliq̄ artē virtutis & disciplinā
vnde

vō moralis dr̄ qm̄ virtus amore.i.à ꝯsuetudine dr̄.Et philoſophia
ꝑſcribit officia media,qb.ad habitū virtutis poeoit,&docet virtu
tē eſſe quādā mediocritatē.(Cohortamur) Aliós.ſ.vt velint philo
ſophari . nunc ſatis eſt hæc dixiſſe, inquit, & docuiſſe cur ad hoc
ſcribendi ſtudium me cōmiſerim.(Accuratius) Maiori cura,quā
in hoc loco fecerim . (Quod) Accuratius diſputare de laudibus
philoſophiæ . (Alio quidē libro) In Hort.lib.2 de Diu.ſtatim in
princ.ait,Cohortari ſumus,vt maxime potuimus ad philoſophię
ſtudium eo lib qui eſt inſcriptus Hortenſius.& lib.j.de Fin.Quā
quam philoſophiæ ēt uituperatoribus ſatis rñſum eſt eo lib.quo
à nobis philoſophia defenſa & collaudata eſt,cum eſſet accuſata
& uituperata ab Hortenſio. hic liber non extat.(Hoc &c.)Pñti
(Diſputati) In qua non agitur de laudibus philoſophiæ.Sed oſtē
dendum eſt quare in illa tm̄ operæ hoc tpe poſuerim . (Orbati)
Priuati. tranſlatio ab orbis .i. parentibus,q filijs priuati ſunt, &
hæc orbitas ad multa transfertur,ut orbatis rep. domo , amicis,
& ſimilibus.(Muneribus)Officijs & negocijs rep. obeundis, qm̄
Cæſar reꝝ potitus omnia faciebat.(Potiſſimum) Maxime omiſ
ſis pene omnino alijs ſtudijs.(Occurritur aūt nobis,) Nōnulli re
prehendebant Cic.quod daret præcepta de officijs, cū eſſet Aca-
demicus,diceretq. nihil certo ſciri aut percipi poſſe . rñdet Cic.
aperitq. ſuam ſniam & opinionem , oſtendens quid ſequatur in
Academicis , & quid dānet , ſummq. decretum in philoſophandi
rōne tandem coſtituit.(Occurritur) Nōnulli mihi præcipienti
de officijs obſtant,& aduerſantur,dicentes me eſſe inconſtātem.
(Doctis)Doctrina plenis.(Eruditis) Eloquentibus,nam erudi-
tus dr̄ ille qui ſuam doctrinam affert ornate . vnde multi ſunt do
cti,non tñ eruditi.(Quærentibus) Interrogantibus me,an mihi
ipſi conſtē,immo dñt,me mihi repugnare, cum dicam ex dogma
te Academicoꝝ nihil certo ſciri poſſe,& nunc ſcribam ꝑcepta de
officijs tanq̄ certa,& q̄ ſequi iuuenes debeant tanq̄ iter ad uirtu
tem certiſſimū conſtans is dr̄ qui ſibi nō repugnat,ſed eſt ſemper
conſentaneū,inconſtans vero qui pugnantia &dicit & agit.(Cū
ꝑcipi nihil poſſe dicamus,) In 4. noſtris lib.Acad.in qbus Cic.ge
nus philoſophandi Academicoꝝ minime arrogās , maximeq.&
conſtans,& elegans ꝓbauit.Academici dicebant nihil certo ſciri
poſſe,& veritatem in ꝓfundo eſſe demerſam. Vnde nihil affirma
bant,ſed diſputabāt in utrāque partē , nullam certā ſniam inter-
ponētes.Hæc opinio & mos diſputandi à Soc manauit.In lib.de
Diu.ait , Cum aūt ꝓprium ſit Academiæ iudicium ſuū nullū in-
terponere,ea ꝓbare,q̄ ſimilia veri uideantur , conferre cauſas &
qd in quāque ſniam dici poſſit expromere, nulla adhibita ſua au
ctoritate,iudicium audientium relinquere integrū ac liberū.Te
nebimus hanc conſuetudinē à Soc.traditam. Fuit triplex magni
nois Academia.Vetus,media,& noua.Vetus à Plat.& ab eius di-
ſcipulis Speuſippo & Xenocr.inſtituta fuit,& Academici veteres
multa affirmabant,multaq. negabāt,inter quos & peripateticos
in opinionibus nulla dñia erat . Media fuit quam Arceſilas inue-
xit,q aſſerebat nihil eſſe affirmandū,cū nihil cōprehēdi poſſit, &
in vtrāque partē rōnes æquabilium ſint virīū, ſenſus quoque fal-
laces eſſe,rōnemq. nullā firmā fieri . Tertiā cōſtituit Carneades,
q Arceſilæ morē in diſputādo ſecutus eſt . nam ad vtranque par-
tē ita dicebat,vt oia q̄ ab alijs aſſerebantur refelleret,incōprehē-
ſibilitatē Arceſilæ nō ꝓbauit.non.n.eſſe poſſibile dicebat hoiem
in oibus,ita ſe tenere,ut nihil affirmet,eſſeq. non paruam dñiam
inter incertum & incomprehenſibile, & cuncta qdem incōprehē
ſibilia eſſe,ſed non incerta.Carneades morem pugnandi Arceſi-
læ renouauit oibus contradicens, & huc atque illuc non affirmā
do,nec negādo , volubilitate orationis oia diſtrahens, tanq̄ tor-
rena contradicentes obruebat , ita ceteros ui argōꝝ ſeducebat ,
ipſe vero ſeipm̄,quod in Arceſila nō erat,intelligebat . Arceſilas,
inquit Euſeb.Crantorē Platonicum,Diodorū & Pyrrhonem in
ſubſidijs habuit , & Crantor qdē credibilem eius fecit orōnem ,
Diod.vero ſophiſticam,Pyrrho aūt mutabilem cū fecit & tranſ-
fugam & oino nihil.Vñ dicebatur de ipſo,qd' ex interioribus eſ
ſet Plato,ex poſterioribus Pyrrho,ex medijs Diod. Platonicam
eloquentiā fœdauit, & modo hoc, modo illud dicens, hinc illo,
& illinc huc,tanq̄ nihil ſciens uoluebatur, ſcire tñ multa eloquē
tiæ vmbra videbatur,nec vnq̄ fuit in eo, vt vnū & idē bis diceret,
nec putabat ingenioſi eſſe uiri in eiſdē ꝑmanere.Cauillator igit
ſommus vocabatur . Arceſilas,inqt, in Pyrrhonis ſnia remanſit .
Veꝝ.n.& falſum & veriſimile,vt ille inſtruxit,nihil eſſe qd' ꝑcipi
poſſit & ſciri,qm̄ noui Acad.hoc vnū tenebāt,nihil eſſe qd' ꝑcipi
poſſet. hoc ēt dicebat Socr. Vnde ab Apolline ſapientiſſimus iu
dicatus eſt.(Differere)Diſputare,de alijs rebus tanq̄ poſſent ꝑci
pi & intelligi.(Et hoc &c.)Nunc cum ſcribimus de officijs.(Per
ſequamur) Tradamus,&literis mandemus ꝑcepta de officijs,quę

tradere is non debet,ſi ſibi conſt[illegible]gat aliqd poſſe per-
cipi & ſciri,q non pōt ſcire aliqui[illegible]cium, ſi nihil certo ſci
ri poteſt,& officia debent eſſe certa , & circūſtantijs circūſcripta,
coniunctaq. naturæ.Non poteſt igitur Academicus nouus dice-
re,hoc eſt officium,quia eſt honeſtum,cum vt ipſe volt, ſciri non
poſſit an aliqd ſit honeſtū.Huius opinionis fuit Pyrrho Elienſis
de quo ſupra,q dicebat nihil eſſe turpe aut honeſtū, & nihil eſſe
certū,ſed veritatē in ꝓfundo demerſam. Et Carneades acerrim'
Academicus nihil certo ſciri poſſe affirmabat, & Stoicis q ꝑtina
citer oia affirmabāt,ſeruātes ſuas poſitiones,q̄ Paradoxa appellā
tur,ſeſe oppoſuit.In Stoicos.n.ingeniū Carneadis exarſerat. hic
eſt Carneades q nouam Academiā [illegible]ſuit , in vtranque partē
diſputator acerrimus & copioſiſſi[illegible]ribit lib.j.de Nat.Deo.
q aūt admirantur nos hāc potiſſim[illegible]ciplinam ſecutos . his 4.
Acad. lib. ſatis rñſum vr̄, nec vero deſertaꝝ derelictarumq. reꝝ
patrociniū ſuſcepimus,nō .n. hoium interitu ſniæ quoque occi-
dunt,ſed lucem auctoris fortaſſe deſiderāt, ut nec in philoſophia
rō cōtra oia diſſerēdi, nullamq. rē apte iudicandi ꝓfecta à Socr.
repetita ab Arceſila,cōfirmata a Carneade vſque ad noſtrā viguit
ætatem.Quartā Academiā,auct.Euſ.Philo,& Charmides intro-
duxerūt,qntā Antiochus.(Quibus uellē ſa.co.eſſet nr̄a ſnia.)Re
ſpondet Cic.his q ſe improbabāt. qd' cū videretur ſeq Academi-
cos & eoꝝ diſputādi morē & genus philoſophandi, tanq̄ minus
arrogās.nihil.n.affirmabāt,tñ nūc diſputet in philoſophia,& ali-
quit affirmet, & tradat ꝑcepta de officijs certa , cū nihil certi aut
ſciri aut ꝑcipi poſſit,ut ipſi dñt Academici . Ait Cic.nō ſum is q
teneā nihil eſſe,qd' ſeq debeamus, & oia eſſe incerta vt aliq Aca
demici uoluerunt,ſed ſequor ea q̄ mihi ꝓbābilia vñr,nec arrogā
ter,aliqd affirmo,nec imprudēter & temere alijs aſſentior, qd' eſ
ſet cōtra prudētiā,in qua duo vitia vitanda ſunt,vnū ne incogni-
ta ꝓ cognitis habeamus,hiſq. temere aſſentiamur , alteꝝ ne ni-
mis magnā operā ponamus in rebus nō multū neceſſarijs. Dixit
ſupra Cic.nō fuiſſe ad dictū alicui ſecto, nec ꝑſcripſiſſe ſibi aliqd'
dogma,qd' ſequeretur,& illius limites nō egrederet,ſed uoluiſſe
ea ſeq,q̄ ſibi ꝓbabilia uidebātur.Vñ interdum vr̄ eſſe Stoicus, in
terdum Peripateticus,interdū Academicus. diſputationib' Aca-
demicoꝝ in primis delectabatur , qm̄ uberrimus dicendi fons ad
vtrāque partē ſubminiſtrabat copiā.(Nō.n.) ſumus hi,non ſecta
mur nouos Academicos,q dñt nihil eſſe qd' ſciri poſſit. hoc aſſe-
uerabat Carneades cōtra Stoicos.(Errore)Qm̄ dñt nihil eſſe cer
tū,nihil veꝝ. (Vagetur)Vagus ſit & erret,cū non habeat aliquid
certi qd ſequatur.(Quæ.n.) Ratio,quare aliqd certi hr̄e debea-
mus,quod ſequamur.nā vita eſſet confuſa ſublata rōne viuēdi .i.
ꝑceptis & officijs ad bene beateq. viuēdū cōparatis.(Iſta mēs)no
ſtra.ſ.quę nunq̄ acquieſcit quouſq; verū inuenerit,vnde niſi mēs
veꝝ quæreret,& falſum,nulla eſſet,aut fruſtra eſſet data,qm̄ mē-
ti quæ eſt principiū reꝝ agendaꝝ propoſita eſt veritas , quā tra-
ctet & ingrat,& ſic menti quæ eſt principium cōtemplandi,obij-
citur veritas,q̄ emergit ex rebus.nā verſatur circa ea quoꝝ prin-
cipia vera ſunt & certa,nihil ergo valeret mēs , ſi nihil certo ſciri
poſſet,& ſi nihil hr̄et quod tanq̄ veꝝ ſequeretur.(Quæ vita)Cō
fuſa.ſ.qm̄ hoc modo tolleretur ois ratio viuendi,& in eodē verſa
remur errore,quo Pyrrho,q nihil certū dicebat & nil falſum.Vñ
ita viuebat,vt offm̄ in eius vita inueniri nō poſſet . Iccirco eū dr̄
à nouis Academicis nihil eſſe veꝝ,nulla erit prudētia, nulla iuſti
tia,nullū honeſtum,& ſic nullū offm̄.Vnde ſequitur vita tenebris
obducta & cōfuſa,quod eſt oino abſurdum,non ſolum diſputādi,
qm̄ diſputando veritas inueniri nō poſſet,ſi tñ ipſa certa diſputā
di & via tolleretur.(Ratione viuēdi)Prudentia & officijs . (Nos
aūt)Dicit nūc Cic.qd ipſe teneat,& qd ceteri.(Vt ce.) Philoſo-
phantes. (Qui alia certa)Et hi ſunt Stoici & peripatetici . (Alia
incerta)Vt ſunt Academici,q oia incerta eſſe dicebant.quēadmo
dum,inqt,ceteri philoſophātes putāt alia eſſe certa,alia incerta ,
ſic nos dicimus ab ipſis philoſophis diſſentientes, alia eſſe ꝓbabi
lia,alia vero improbabilia.(Sic)Pari modo.(Ab his)Philoſophis
ſupradictis Stoicis,Peripateticis &Academicis.(Alia ꝓba.)Cic.
ꝓbabilia vult ſeq,nec plane imitari Academicos,q nihil affirmāt
nec alios q ꝑtinaciter & cū aſſeueratiōe affirmāt,&maxime Stoi
ci q ſuas poſitiones ꝑtinaciſſime ſeruabāt,& ſic tenebit mediū à
ceteris philoſophis diſſētiēs,vt nouū dogma ſuis Latinis iſtitue
re videat,& ſectā ꝑſcribere.(Quæ ꝯtra)q̄ improbabilia videant,ea
īprobare.(Vitātē).i.qd ꝓhibet oitātē arrogātiā, affirmādi aliqua
.i.certa eſſe,fugere temeritatē.i.imprudētiā. qm̄ temere aliqd af
firmare temerarij hois eſt,nō ſapientis. Academici nihil affirma-
bāt,ꝓbabile aliqd eſſe dicentes,& nunq̄ ſuū iudicium interponē
tes.(Diſſidet) Alia eſt maxime,qm̄ ſapiēs nil debet affirmare te-
mere.(Cōtra oia) In Academicis libris ait, Nobis aūt primū ēt

ſiquid

siqd percipi possit [...] suetudo assentiēdi periculosa esse vī & lubrica. quam [...] causam vitiosam esse constet, assentiri quidquam, aut verum esse, aut falsum aut cognitum: sustinenda est potius ois assentio, ne pręcipitet, si temere processerit. [Contra aūt oia disputantur à nostris,).i. Academicis quos Cic. imitabatur disputando in vtrāque partē, vt fecit in lib. de Diu. de Fin. nulla certa snia allata, Academici disputabāt cōtra oia, & ꝓ oibus. Idē Cic. in Acad. ait. Restat illud qđ dnt veri inueniēdi cā cōtra oia dici oportere, & ꝓ oibus .i. de ōi re disputare in vtrāq; partē. [Hoc ipm ꝓbabile) Qđ ipsi Academici dōt. nā nihil affirmāt, sed aliqd ꝓbabile dnt esse. [Elucere) Apparere, & claꝝ fieri. [Contētio) Disputatio in vtrāque partē. [Causaꝝ) Rōnū, quas affert vtraq; pars. [Sed h[...] opiniones & dogmata Academicorū. [In Academicis nris) [...] 4. q Academici inscribūtur, & extāt sed nō integri. lib. 2. de Diu. ait. & qđ genus philosophādi minime arrogās, maximeq. & cōstās & elegās, arbitraremur. 4. Acad. lib. ostēdimus. [Tibi aūt, mi Cicero) Cic. vertit sermonē ad filiū, quē hortat, vt hæc sua scripta legat, q̄uis Cratippo peripatetico vtatur ꝑceptore. [Philosophia) .s. Peripatetica, cuius priceps fuit Arist. [Ijs simillimo,) Laudat Cratippū, vt filiū ad studia excitet, cū talē ꝑceptorē nactus sit. [Iis) q ista pepererūt philosophis, qui harꝝ sectaꝝ auctores fuerūt. Plato fuit princeps Academicorum, Arist. Peripateticoꝝ, Zeno Stoicoꝝ, Diog. Cynicoꝝ, & Pyth. Samius Pythagoreoꝝ. [Qui istas) Has sectas & dogmata philosophiæ, dicit Cratippū illis similē, q auctores principes fuerunt sectaꝝ. [Ista ꝑclara) Hoc dogma Peripateticoꝝ, & hāc philosophiā Peripateticā. [Ijs) Arist. & alijs q hāc sectā Peripateticā nobilitarūt. [Hæc nra) Opiniones & ꝑcepta Stoicoꝝ & officia, q nūc scribo, imitatus Stoicos. Zeno princeps Stoicoꝝ primus de offō disputauit. [Finitima vris,) Qm̄ nō multū discrepāt à Peripateticis, in princ. opis dixit, Hæc nra nō multū dissidētia à Peripateticis, vt apud dissidentiā, q est inter Peripateticos & Stoicos. [Ad instituta ꝑgamus) .s. ea q dicere instituimus ad disputationē de vtili.

FRAN. MAT.

QVēadmodū &c.) Hic est lib. 2. in quo cōtinetur secunda cōsultatio, vtile aliqd sit an inutile: & duobus ꝓpositis vtilibus, vtrū sit vtilius, qđ se facturꝝ in totius opis diuisione pollicitus est, vtitur trāsitione, bř .n. q dicta sunt repetit, & dicenda ꝓponit. prima cōsultatio ad bona ai spectabat, hæc tota ptinet ad facultates & opes. Docilis & attētus redditur auditor, bř.n. ꝓmittit se de utilitatis officijs disputaturꝝ. [Ab oī gn̄e vitæ tis,) Quatuor aūt sunt, vt supra est ōnsum. [Vtūtur) Quos ad vitæ vsus necessarios cōparāt. [Ad opes) q ptinēt ad magnificentiā, & vitæ splēdorē. [Copias) Oium reꝝ affluētiā. [In quo) Pro i quare. [Si pauca) Hoc est ad bñuolētiā ptinēr colligēdā, nā bñuolos auditores habemus, si q minus honesta, q obijciātur diluimus. obijci.n. Cic. poterat qđ omissa reip. gubernatione, se totū philosophiæ dedisset, cū ꝑsertim dixerit supius rebus oibus rēp. anteponendā, & ad eā redeundū semp q dqd aliaꝝ reꝝ gereretur, & virtutis oēm laudē in actione ꝯsistere. Cū ergo ociū anteponere negocio videatur, reꝑhendi pōt, ideoq. occurrit. [Instituro) Cur de philosophia scribere instituerim. [Iudicin) Vt hoc melius, quā illud esse iudicauerim. [Libri nri &c.) Multos iam ñ Cic. philosophiæ lib. scripseras, vt Tusc. qōnes, de Rep. de Nat. Deo. Parad. de Fin. de Sen. de Amic. [Excitauerint) Vt, & mea legerēt nōnulli, & nōnulli aliqd scriberēt. [Tñ interdū &c.) q a ociosi sunt q philosophię operā dāt, abstinēt .n. à reip. administratione, iō bonis viris inutilis philosophia vř, eamq. vituperāt, qb⁹ Cic. in ꝓœm. de fin. bon. & mal. rndit, & in eo lib. q ab eo eruditus est, cōtra philosophiæ vituperatores, i quo philosophia defensa & collaudata est, cū esset accusata, & vitupata ab Hortēsio. [Ego aūt &c.) Suā intendit rōnē cur à reip. abstineat administratione. Dicit.n. cū libera esset resp. & ab ijs qbus se ipsa tradiderat gubernaretur, oēm meā curā in ea posui, & locaui, sed postq̄ in vnius ptārē redacta est, & vnius teneri dnatu incepit, nā aut voluptatibus, aut lāgoribus dederē, studia philosophiæ, quā à pueritia adamaueram, toto aio cōplexus sum. In quo beneuolū facit auditorē, qualis in rēp. fuerit ondēs, dū licuit. qbus seipsa cōmiserat. q a dū libera esset resp. ciuib⁹ suis, quos idoneos, & virtute ꝑditos cognoscebat, magistratus suos cōmittebat. [Cū aūt &c.) Hæc Cic. purgatio i gn̄e est deliberatiuo. Nā Cic. cōsultatio ea fuit, dřet ne philosophiæ se dedere, an lāgoribus, vel voluptatibus adēpta rep. qua stāte suā illi operā, & industriā nunq̄ negasset. Est ergo argm̄ à necessitate, qđ remp. deseruerit, in qua versari iam nō poterat, q ppe q̄ amplius nō erat, & philosophiā cōplexus sit, ne aut voluptati se dederet, aut à lāguore occuparet. hoc aūt ita esse ab anteacta vita colligit ꝑ attributū ꝑsonæ, in quo sacta cōtinenē. [Vnius) Cæsaris. [Dnatu) Tyrānide. [Cōsilio) Quo vtebātur Senatores in danda snia. [Socios) Qui partim in bello ciuili perierunt, partim in exiliū pulsi sunt, adēptis bonis q possidebāt. [Angoribus) Doloribus. Augor est ai, vel corporis eruciatus ἀπὸ τοῦ ἄγχειν .i. a strāgulatione dictus. Vñ, & fauciū dolor, Angina vocatur, auct. Pōp. [Cōfectus) Cōsumptus. [Indignis hoie) Vt aucupijs, venationibus, & cōuiuijs, & ceteris hmōi, q voluptates huic indignæ sunt, cuius i alijs rebus grauioribus versari mens debet & pōt. [Atque vtinā) Bonū viꝝ se ostēdit, cū dicit se nunq̄ rēp. desertuꝝ fuisse, si in pristino statu ꝑmāsisset. [Nō tam cōmutādaꝝ reꝝ, q̄ &c.) Non.n. tā cupidi erāt cōmutare statum reip. quā eā funditus euertere, vt M. Antonius, q cōsul cū esset sub libertatis simulatione libertatē sustulit, huius aūt rei initiū fecit, cū Cæs. corpus in foꝝ delatū laudauit, & ad eius cædē vlciscendā populū accēdit. [Quo cœperat, statu,) Anteq̄ Cæs. & Pōp. dissentirent, vel post occisum Iuliū, qñ incœpit libertas respicere. [In agēdo) Causas i iudiciali foro, & i dicēda in Senatu snia. [Ipsis scriptis) Qñ scriberemus. [Forēses) Quibus in foro vti solebā, aut defendens, aut accusans quēpiā, & ad iudiciale genus spectat. [Senatorie) Cū in Senatu sniam dicebā. Idē in princ. qōnum Tusc. Cū defensionum laboribus senatorijq. muneribus, aut oino, aut magna ex parte essem aliqñ liberatus. [Nihil aūt &c.) Qñq dē ocio marcescere nō poterā, qm̄ semp in negocio prius esse consueuerā. [Consilium fuit) Vt neque langoribus me occupari sinerē, neque uoluptatibus me dederē, me ad philosophiā retuli, rē ꝑstantissimā, cui ab adolescētia operā dederā, quāq. quantū licuerat nunq̄ penitus omiserā. [Ijs studijs) Philosophiæ. [Maximis igitur &c.) Arguit ab vtili, qm̄ is nō solū sibi ꝓfuturus est, sed et alijs pñtibus, & posteris, ea mādās lrīs, q antea paꝝ nota erāt. Nā ante Cic. Græce, & à Græcis ꝑceptoribus philosophia tradebat. [Quid est.n. &c.) Probat esse vtile philosophiæ ꝑcepta tradere, ut eā Latini teneant, qm̄ nihil ea melius est. [Dignius) Quantū ad honestatē, nā sapia dijs nos coniungit, qđ supiore lib. docuimus. Sapia ab Arist. lib. 6. Eth. tribui dř in artibus illis, q excellentissimi sunt, vt Phidiā lapidariū, Polycletū statuarium sapientes dicimus, hoc aūt nō proprie, cū vere sapiens, & ꝓprie is sit q oia scit, & sapia sit exactissima sciaꝝ, q sic diffinitur, sapia, & scia, & intellectus preciosissimoꝝ natura, nec idem est quod ciuilis scia, & prudētia, q diffinitur, habitus verus, cum rōne, qui in his agendis uersatur, q sunt hoi bona, & mala, hæc proprias attendit cōmoditates, quas negligit plerūque q vere sapiens est. prudentia itē est in his in q bus consilium locum habet. [Cum sapia) I m̄ difficilia, admirabilia, & diuina quædam inuestiget. Cum aūt dixit Cic. reꝝ humanaꝝ philosophiæ partē signauit, quæ physice historia à Græcis: à Latinis naturalis historia dř. Cum diuinaꝝ, inquit metaphysicen innuit, quam sup naturalem nos uocamus, nam de diuinis loquitur. hanc ex Græcis veteribus maxime attigit Plato. [Causaꝝ quæ &c.) Cū subdidit id, ostendere voluit qđ ait Arist. lib. 6. Eth. oportere sapientē, nō solum q à principijs manant scire, verumetiā circa principia veritatem tenere, hoc est primas, & vltimas causas, mediasq. cognoscere. est aūt σοφία, hoc est substantialis, & perfecta diffō. [Nec quidq̄ aliquid) Arguit à nota uidelicet ab etymologia. [Philosophi) amatores sapiæ, primus Pythagoras philosophiā appellauit, seq. philosophū dixit, cū Sycione alloqueretur Leōtē Sycioniorum tyrannum siue phliasioꝝ. Nullum.n. hoiem, sed solum Deū esse sapientē dicebat, antea σοφία .i. sapiētia vocabatur, & philosophi σοφοί. [Sapientia aūt) Arguit nunc diffinitione vetum esse qđ dixit de sapiētia. [Cuius studiū &c.) Arguit à delectabili. [Cōtātiæ) Et fortitudini inseruire velimus. [Aut hæc ars) Ab vtraq; parte cōcludit, aut inqt sapiētia ars est, ꝑ quā uirtutē asseqmur, aut nulla est. Dicere nullā oino esse artē, ꝑ quam virtutē asseqmur, stultū est, cū minimaꝝ reꝝ artes sunt, ex quo seqtur maioꝝ reꝝ artes esse. qđ si ita est, hæc est ꝑfecta sapientia, ꝑ quā virtutē assequimur. [Si aūt est aliqua disciplina virtutis: &c.) Argumentationē nunc concludit, & postq̄ inqt negari nō pōt esse aliq̄ artem, ꝑ quā ad virtutem iter est, ea certe est philosophia. Ex quo seqtur nō esse consiliū nostrum improbandū, quod eam amplexati sumus hoc tpe, ut & nobis ꝓsimus & posteris. Vbi ea quæretur cū ab hoc discēdi gn̄e discesseris q.d. nūq̄. [Sed hæc cum ad philosophiā cohortamur accuratius solent disputari &c.) Sed hæc inqt tūc cōmodius dnt à nobis, cū ad philosophiam perdiscendam homines cohortamur. Qđ in multis locis fecit Cic. ut in Tusc. quæstionibus. [Alio quidem libro fecimus) Hoc aūt tpe tm̄ nobis declarandum fuit, cur orbati reip. muneribus ad hoc nos studium potissimū contulissemus. In quo philosophiam defendit, ad quā amplectendā cohortatus est Romanos ciues. [Occurritur aūt nobis & qdem à doctis &c.) Beneuolentiā etiā hic colligit à ꝑsona auditoris, cū diluit, qđ obijciebatur, nimirū .s. leuitatis, ꝙ cum Academicæ

Cōtra philosophiæ vituperatores scripsit Cic. li. de Fin.

Augor. Angina.

M. Ant. libertatem R. sustulit.

Sapiētia.

Prudētia

Primus Pythagoras philosophiā appellauit.

Academia fuit triplex.

demicæ esset sectæ, q̃ nihil affirmabat, & uis ꝓbabilia sequeretur. Cic. tñ certa offõꝝ pcepta traderet, & stabiliret. merito igiẽ hoc purgat. Academia triplex fuit. Vetus, cuius extitit princeps Plat. Media quã Archesilaus. noua quam Lacides inuexit. Academici, vt ait Cic. lib. de Fin. 2. nihil affirmabãt, & quasi desperata cognitione certi id seq volebant, quodcũque verisimile videretur. Stoicis dicentibus Academicos nihil suscipere, nec agere fidẽter posse, quia apud eos nihil certũ esset, nec finẽ hñẽs ꝓpositum quo tenderent, si incertũ sit qd sequantur. Et in suis Academ. rñdit, & in alijs locis, dicens laudãdã sectã suã esse, q̃ nihil sequeretur, nisi qd' ꝓbabile maxime esset. idẽ facit hoc loco oñdens se, si non certa sequtur, qm̃ nihil putet certum esse, ꝓbabilia tñ sequi. Multa aũt dicebant Academici ꝓbabilia esse, q̃ q̃q̃ non perciperentur, tñ quia visum quendam hñent insignẽ, & illustrẽ, his sapientis uita regeretur. Socr. & eum secuti Academici sciam sustulerant, q̃ non disputantis sed diuinantis est, voluerunt sũt in phia solam esse opinionem, q̃ illic est, vñ abest scia. Id. n. opinatur qisq; qd' nescit. Veritas sciri nõ põt, qm̃ scia certi est, opinatio incerti. Volebant igitur Academici nõ esse alicuius rei sciam, & probabilia nos sequi non certa, sed tñ dari de probabilibus pcepta posse, nihil. n. obstat dicere hoc probabile est ita fieri dñe, & contra nõ vñ ita fieri dñe. quod hoc loco Cic. ait. (Occurritur) Obijcitur, cum nihil affirmet Cic. ex instituto sectæ suæ. Quid? offõꝝ præcepta tradis, quæ aut certa sunt, aut incerta. Si certa sunt contra sectam tuam facis. Si incerta, vana sunt. Cic. huic obiectioni rñdet qd' oratorie facit, ne quid relinquat intactũ à doctis, vt Stoicæ sectæ, & Peripateticæ hoibus. (Nihil pcipi &c.) Qm̃ nullius rei scia est, vt Academici, vt nihil habeamus, quo nostras opiniones intendamus. Qm̃, & sentimus aliquid, & sequimur, sed non ut certũ, vel vt probabile. Certum aliter se hñe non põt, probabile vero põt aliter se hñe, & põt esse, uel non esse. Cum aduerterent Academici res naturales, adeo esse obscuras, tum hoc, tum illud sequebantur, semperq. cõtra disputabant. Quod genus Socr. inuexit, vt veritas melius elucesceret, si contradiceretur. (Non mõ dis.) Quia si nihil hñemus quod sequeremur, nec hñemus qd disputaremus. Nam nisi aliquid psupponatur, esse disputatio nõ potest. (Viuendi) Quia nullo ꝓposito fine quẽ sequerentur, nec viuendi vllam hñent rõnem, cum omnis actio vitæ ad suum finem dirigẽda sit. (Nos aũt &c.) Vt intelligatur, inqt, quid sequemur quẽadmodum ceteri phi alia dñt certa esse, alia incerta, sic nos alia probabilia, alia non ꝓbabilia dicimus, & quemadmodum ijdem q̃ certa sunt sequuntur, ita nos q̃ probabilia vñr sequi solemus. (Nos) Academici. (Ceteri) Stoici, Peripatetici. (Ab his dissentientes) Et sciam tollentes opinationem relinquentes. (Quid est igitur &c.) q. d. nihil est, qd' me impediat agere aliquid fidenter, & suscipere videlicet ꝓbabilia. (Arrogantiam vitare &c.) Quia arrogantis est aliquid ita affirmare ut dicas aliter se hñe non posse, quod Stoici, & Peripatetici faciebant. (Temeritatem) Quæ est contraria sapiæ, & inimica consilio. (Contra aũt &c.) Rõnem afferet quare nihil affirmaretur Academicis & contra, semper diceretur quidqd ꝓponeretur, & hoc ait ab illis, ideo factitari solitũ, vt melius veritas inueniretur Hoc idẽ lib. de Fin. scripsit, & Plat. primum instituisse, vt contra rñderetur, quo res melius pciperentur. (Hoc ipsum probabile) Quod sequimur. (Causaꝝ) Quæ afferuntur ad ꝓbandum probabile esse, vel non esse. (Cõtentio) Certamen probando, & refellendo. (In Academicis) 4. lib. Acad. scr.

Temeritas est cõtraria sapientia.

Cic. sectã secutus est Academicorum.

Cic. quibus sectam suam defendit. (Tibi aũt &c.) Quod ad te mi fili pertinent, volui hæc pcepta mea tibi non esse ignota. Nã Peripateticus cum sis, à Peripateticis nõ multũ dissident. Dixit aũt superius. Sed in nostra legens non multum a Peripateticis dissidentia, qm̃ vtrique Socratici, & Platonici esse volumus, de rebus ipsis vtere iudicio tuo. (Antiquissima) Quę principẽ habuit Arist. manauit aũt a Plat. & non nihil ab illius sectæ institutis discessit. (Ijs) Vt Arist. & Theophr. (Vestris) Peripateticis.

ASCEN.

Quemadmodum) Disquisitum est in primo quid honestũ, & quid inhonestum, & de duobus honestis vtrum honestius, nunc disquiretur qd vtile, & quid inutile, & de duobus vtilibus, vtrum vtilius. Ordo est: O Marce fili, ergo arbitror satis explicatum sup. esse in libro superiore. i. qui hunc præcedit, quemadmodum. i. qño officia ducerẽtur. i. duci dñent ab honestate atque ab oi gñe virtutis. Sequitur. i. ꝯñs est, vt ego persequar. i. ꝯñr explicem hęc gña offõꝝ, quæ pertinent ad cultum vitæ, & ad facultatem eaꝝ reꝝ, quibus hoies vtuntur videlicet ad opes & copias. i. potentias diuitiasq. In quo. i. in qua prosecutione dixit quæsi, tum. i. pariter quid vtile, quid inutile, tum. i. pariter quid vtilius ex vtilibus sup. duobus, aut quid maxime vtile de vtilibꝰ pluribus. de quibus s. rebus ego aggrediar dicere, si ego dixero prius pauca de instituto. i. intentione ac proposito, ac de iudicio meo. Enim, pro quia, q̃q̃ libri nostri excitauerint cõplures. i. valde multos, vt Hortensium, & Brutum, vel libri nostri cõplures. i. qui multi sunt, excitauerint te non modo. i. non tm̃ ad studium. i. diligens exercitium legendi, sed ẽt ad studium scribendi: cum ego uereor. i. formido interdum, vt nomen phiæ sit inuisum. i. odiosum quibusdã bonis viris, q;, pro &, mirentur me ponere tm̃ operæ. i. operationis & exercitationis, & tpis in ea. s. phia. Autẽ, pro sed, quamdiu resp. regebatur per eos, quibus ipsa se cõmiserat sup. regẽdam, hoc est per eos, q remp. cum eius utilitate regebant. s. per Pompeium ac Cat. quibus resp. se cõmiserat, quia eos rectores sui per publicam electionem constituerat, ego conferebam oẽs curas & cogitationes meas in eam. i. in eius vtilitatẽ & debitam administrationem, aũt pro sed, cum oia tenerentur. i. occuparent dñatu. i. tyrannide de vnius. s. Iulij Cæs. neq; locus esset consilio, aut auctoritati. Denique. i. ut tandem explicẽ cum suppamisissem summos viros sup. exñtes socios reip. tuendæ. i. intuenda rep. ego nec dedi me angoribus. i. doloribus animi ex re iniqua, quam videmus, quibus essem confectus. i. consumptus, nisi restitissem his. i. nisi auertissem cogitationes meas à malis, qbus angebar, nec ego dedi me rursum. i. econtrario uoluptatibus indignis hoie docto, atque vti, resp. stetisset. i. stare mansisset sup. in eo statu, quo statu cœperat. i. incœperat, nec. i. & nõ incidisset in homines cupidos non tam cõmutandaꝝ reꝝ. i. ut nouam formã induant, quam euertendaꝝ. i. ut funditus destruantur. Enim, pro quia, nos poneremus primum. i. primo loco, ut solebamus facere plus operæ. i. laboris & diligentiæ, in agendo, quam in scribendo. i. plus ageremus quam scriberemus, qd agendũ, deinde mãdaremus ipsis scriptis. i. scriberemus, non ea, q nunc sup. scribimus. i. phicas res, sed oras actiones, vt sæpe fecimus. Aũt, pro sed, cum resp. in qua ois cura & cogitatio, & opera mea solebant poni, esset oino nulla. i. prodita, & euersa. Illæ. s. literæ forẽses. i. quas tractabant in foro, & senatoriæ. i. quas tractabant in senatu, conticuerunt. Aũt, pro sed, cum aius non posset agere nihil. i. cum non posset oino cessare aius, dico uel ego versatus ab initio ætatis in studijs. i. exercitijs literaꝝ, ego existimaui. i. iudicaui molestias. s. ai posse deponi honestissime, si ego retulissem me ad phiam, cui. s. phiæ, cum ego ex his adolescens tribuissem multum tpis causa discendi. i. ut discerem eam. postquam ego cœpi inseruire. i. operam dare honoribus. i. magistratibus gerendis, q;, pro &, postq̃ tradidi reip. me totum, tm̃ loci erat phiæ. i. tm̃ vacare, & intendere poteram phiæ, quantum tpis superfuerat amicorum & reipub. i. in quo non cogebar operam dare amicis & reip. autem, p sed, id. s. tempus, quod superfuerat, consumebatur in legendo, ocium scribendi non erat, igitur nos uidemus assecuti hoc, tm̃ boni in maximis malis, vt nos mandaremus literis ea, quæ nec erãt satis nota nostris. i. Latinis, & erãt dignissima cognitione. i. ut cognoscerentur. Enĩ, pro quia, per Deos. i. vt Deoꝝ testimoniũ citẽ, quid est optabilius sapientia. i. quam ipsa sapia? q. d. nihil, quid pstantius? quid melius. i. conducibilius homini? quid dignius hoie sup. quam sapientia? q. d. nihil. Igitur (continuatiuum hic tñ vim habet) Ij sup. q expetunt hanc. s. sapientiam, nominantur phi, nec phia (si interpretari velis) est quidq̃ aliud quam studium sapientię, aũt pro sed, sapientia (vt a. sicuti diffiniunt. i. eius diffinitio facta est à veteribus phis) est scientia rerum diuinarum & humanarum, & causarum, q bus hę res. s. diuinæ & humanæ continentur cuius i. phiæ supp. ia qui vituperat studium, nescio quid nam sit, quod putet laudandum, nam siua oblectatio animi quæritur, q;, pro &, requies curarum. i. à curis, quæ. s. requies & remissio à curis põt simul conferri. i. simul tribui cum studijs eorum, qui acquirunt, semper aliqd. s. uirtutis & scientiaꝝ, quod spectet & valeat ad uiuendum bene & beate. Est aũt hoc modo sensus quod in phia sit requies curarum non cõmoda, sed quæ secum patiatur studium acquirendi. Marsus tñ exponens conferri. i. comparari cum studijs phorum intelligit, quasi sit cum interrogatione legendum sic, quæ oblectatio & requies põt conferri cum eorum studijs q & c. q. d. nulla, sed meo iudicio melius procederet legẽdo vt quæ, relatiue accipiatur, & sic limitatio reqrit, si incępimus cõstruere, vnde seqtur altera pars locutionis, Siue ratio constãtiæ & uirtutis quęritur. Aut hæc res. s. philosophia est, aut nulla oino est, per quam assequimur eas. s. delectationem, & requiem, & rõnem constantiæ & virtutis. Dicere nullam esse artem maximaꝝ reꝝ. i. de maximis rebus, cuiusmodi sunt diuinæ & humanæ, publice quidem est hominũ loquentium parum cõsiderate, atq; errantium in maximis rebus, cum. i. qm̃ ita est quod ulla minimaꝝ sup. rerum, i. ẽt minima res sit sine arte nulla, autem pro sed, si all qua est disciplina uirtutis, ubi quæretur ea, cum. i. postq̃ discesse-

Probabilia secuti sunt Academici nõ certa.

tis ab hoc gñe discendi, hoc est à p̄hia, q d. nusq̄. Sed hæc solent disputari accuratius.i.cum maiore cura & attentione. Cum.i.qñ nos cohortamur.i.admonemus aliquem ad p̄hiam sup.discendá quod nos fecimus quidem alio lib. Autem, pro sed, declarandum fuit.i.oportuit declarari nobis.i. ad nos, tm̄.i. solum modo hoc spe.i.in p̄ntia, cur.i.quare non orbati.i. priuati quasi re cara muneribus.i.administrationibus reip. contulissemus nos potissimū ad hoc studium. Aūt, pro sed, occurritur.i. obuiatur, & objicitur nobis, & quidem à doctis & eruditis sup.viris quærentibus, ne ꝑ en, nos videamur sup.nobis facere satis constanter.i.cū satis magna constantia, nos dico, qui cum sup.ita sit, hoc est q̄uis dicam°, nihil posse percipi.i. nihil certo posse sciri s̄m Academicoꝝ sectam, quam in Academicis sequitur, tñ, & .i. simul soleamus discere.i.disquirere & disputare de alijs rebus. Et.i.simul persequamur hoc ipso tpe præcepta officij.i.de offō. Quibus.f.si objicientibus & occurrentibus mihi ego vellem sup. vt nostra s̄nia.i. iudicium & mens esset satis cognita. Em̄, pro q.a nos non sumus hi.i.hmōi aut tales, quoꝝ aīus vagetur errore, nec habeat vnq̄ qd' sequatur.i.secure sequi audeat. Em̄, pro quia, q̄.i. qualis esset ista.i.contemptibilis mens.i.opinio, vel potius q̄ vita sublata.i.elim adducta rōne.i.rata habitione, & constanti affectione non solum disputandi, sed ēt viuendi, q.d. abiectissima quidem esset. Autem, ꝑ sed, vt i.quemadmodum ceteri sup.p̄hi dnt, qui dīt alia.i.aliquas res esse certas.i.necessarias, & alia.i.aliquas alias res esse incertas.i.dubias, sic nos dissentientes ab his dicimus, contra.i.ecōtrario alia esse non certa, sed probabilia, & alia non incerta, sed improbabilia.i.non probabilia. Ergo (cum.f.s̄nia aliqua esset ꝑbabilis, licet non oīno certa) quid est quod impediat me sequi ea, quę videantur probabilia? q. d. nihil. & sup.quid est qd' impediat improbare, q contra.i. quæ contrario vōr improbabilia? & quid est quod impediat me vitantē arrogantiam affirmādi, fugere temeritatem, q̄ desidet.i.abhorret plurimum a sapia? q.d.nihil. Autem pro sed (licet.f. nihil sol de affirmetur) disputatur à nostris.i. ab Academicis quos seq. solemus, cōtra oīa & probabilia, & improbabilia, quod q8 hoc ipsum probabile.i.qd' tandem concedimus ꝑbabile non possit elucere.i.euidens esse nisi contentio.i.cōtrouersia, disceptatio, aut disputatio causaꝝ esset facta ex vtraq; parte, tam affirmatiua.f.quam negatiua. Sed hæc explanata sunt in Acad. nostris diligenter, ut arbitror. Aūt, pro sed. q̄q̄ ò mi Cic. tu versatis in antiquissima & nobilissima p̄hia, Cratippo p̄hio illo, ac præceptore tuo simillimo, his.f.p̄his Academicis, q pepererūt.i.studio & labore nobis inuenerunt, & excogitauerunt, atq; acquisierunt ista præclara.f.dogmata eānte sup.auctore, tñ ego noluI hæc nostra.i. Stoica dogmata, quæ nunc tractamus extrema fini tima.f. confirma & conformia vestris.i. Academicis, esse ignota, immo volui nota esse tibi. Sed pergamus.i.perficiamus iter n̄rm, nunc ad instituta.i.ad ea, quæ de officijs instituerámus dicere.

DOCT. interpr.

QVemadmodum) Pro quo pacto, secus positū est, quā cum dicimus, quēadmodum diues est, ita potēs. [Ducerentur) Venustius ducitur alicunde, qd' inde proficiscitur. [Sequitur) Tritius est, superest, restat, reliquum est ꝯñs est, ut de officio dicamus. Minus aūt usitatum est, seqtur, in eodem sensu. [Maxime utile) Cic. sē uitasse superlatiuum huius nominis, utilissimum, si ue utillimum. [Nec me angoribus dedi) dat se uoluptatibus, aut dolori, q non repugnat, sed sese pmittit. [Ad p̄hiam reuulissem) Vt aliquo se confert, q proficiscitur, ita se refert, qui reddit, & repetit quod ante reliquerat. [Multum adolescens) Nouitate uenusta nomini substantiuo addi solet aduerbium epitaseos, admodū adolescēs, admodum puer, aut puella. Ne parū sis leno, nimiū mater es. Sed hoc loco multū referēdum est ad genitiuum tpis, interiectis in medio dictionibus nōnullis. [Amicoꝝ, & reip. tpis) Noue dixit tps amicorum, & Reip. pro tpe, quod amicorum, & reip. negocijs impendebatur. [Requies curaꝝ) Vt animi requies dr̄, ita & curarum requiem dixit, cum à curis quiescit. Quasi dicas, ociū mentis, & ocium studiorum, cum à studijs cessatur. [Aliquid acq rit. [Acqrere non est simpliciter aliqd nancisci, sed adiugere potius his, quæ iam parta sunt. [Nos sūt ut ceteri) Ordo sermonis perturbatior est, & obscurus amphibologia. Sic ordinari potest: Nos dissentientes ab his, nempe Stoicis, qui alia dnt esse certa, alia incerta, sicut & ceteri Academici dissentiunt, dicimus alia probabilia, alia improbabilia. Et mox contra posuit, pro e contrario, siue cursus. [Quod me impediat) Vetat me loqui, vsitate dicimus, obstat mihi loqui, non ausim dicere. Cum aūt impedire nihil aliud sit, quam impedimento esse, noue dixit Cic. impediat me sequi. Mollius, & tritius est impedit quo minus sequar. [Causarum esset facta cōtentio) Contentionē dixit, pro cōparatione, siue collatione. Sic num.48.lib.2. Sed si rei in cōtentionē veniet.

QVemadmodum officia) Elenchos, Argm̄ libri. [Quanq̄.n.libri nostri complures) Cur philosophetur exponit, & occasionem quæ ad p̄handum detulit. [Quid est.n. per deos, optabilius sap.) Exposita occasione, subijcit laudes p̄hiæ. Est.n.p̄hia cū naturæ peruestigatio, tum ciuile de moribus iudicium, & disciplina quædam, qua ad humanitatem, seu ad ciuiles mores animā aduenit. [Occurritur &c.) Occupatio cur tradat certa præcepta. cum tñ Academicus hēi velit, qui nulla de re pronunciant. Est aūt hæc longa disputatio, quam in his scholijs explicare non possumus: Duæ fuerunt sectæ, quæ non solebant ꝓnunciare, Pyrrhonij, & Academici. Pyrrhonij dicebant omnia ita incerta esse, nec magis ꝓbabile, oriri solē, quam non oriri cum illucescit. Proinde hi prorsus explosi sunt. At Academici reliquerūt tñ discrimen hoc, vt q̄dam dicerent similiora veri, q̄ q̄ suspenderent iudicium. Vide Gel.lib.11.c.5. & Cic.in Acad. Quæst vbi ait: Non sum sapiens, & meas cogitationes sic dirigo, non ad illam paruulam cynosurā, Qua fidunt duce nocturna Phœnices in alto, vt ait Aratus, eoq. directius gubernant, quod eam tenent, Quæ cursu interiore breui conuertitur orbe, sed ad Helicen, & clarissimos Septentriones.i.rōnes has, latiore specie, nō ad tenue elimatas.

ARGVMENTVM.

Vtilitatem non tam hic accipi, quam vulgus pecuniario lucro metitur, et commoditate vndecunque parta: sed eam, quæ cum honesto sit coniuncta, et ad vitæ societatem pertineat.

QVINQVE igitur rationibus ꝓpositis officij persequendi, quarum duæ ad decus, honestatemq́. pertinent, duæ ad cōmoda vitæ, copias, opes, facultates, quinta ad eligendi iudicium, siqñ ea, q dixi, pugnare inter se viderentur; honestatis pars ꝑfecta est, quā quidē tibi cupio esse notissimā. hoc aūt de quo nunc agimus, idip̄m est, qd' vtile appellatur. in quo verbo lapsa consuetudo deflexit de via, sensimq́. eo deducta est, vt ab honestatē vtilitate secerneret, & cōstitueret honestū esse aliqd', qd' vtile non esset; & vtile, quod non honestum. qua nulla pernicies maior hominum vitæ potuit afferri. Summa quidem auctoritatę philosophi seuere sane, atque honeste hæc tria gn̄a, confusa, cogitatione distinguunt. quidquid .n. iustum sit, id vtile ēt esse censent; itemq́., qd' honestum idem esse iustum. ex quo efficitur, vt, quidqd honestum sit, idē sit utile. qd' qui parū prospiciunt, hi sępe versutos hoies, & callidos admirantes, eorum malitiam, sapiam iudicant. quorum error eripiendus est: oīsq́. opinio ad eam spem traducenda, vt honestis consilijs, iustisq́. factis, non fraude, & malitia, se intelligant ea, quæ velint, consequi posse.

PETR. MARS.

QVINQVE rōnibus propositis) Aggreditur rē iam Cic. & repetit ea, quæ proposuit ut ad id qd' restat pergere possit, & docet quibus rebus gloria paratur. & qūo alioꝝ aīos & beneuolentiam demereri possumus, detestaturq́. tyrānos q resp. labefactant. Inde docet quid sit agendum remp. gubernantibus. & postremo loco aperit, qūo comparatio fit de duobus vtilibus, vt fecit de honesto. [Honestatem) Nam prius quæritur an sit honestum. Inde de duobus honestis vtrum honestius. & sic quinque sunt rōnes. [Ad cōmoda) Ad cōmoditates vitæ degendæ. [Duæ) Qm̄ q̄rimus, an sit utile. Inde vtrum vtilius, & sic erunt quinq; rōnes vtilitatis. [Quinta) Rō est de repugnantia vtilis, & honesti, non q̄ est, sed q esse vr̄. [Eligendi iudiciū) Vt sciat qs iudicare, siqñ utilitas cū honeste pugnare uidebitur, qd magis agendū sit. [Ea) Vtilitas & honestas. Vñ cū vtilitas ad se rapit. & honestas retrahit, debemus adhibere iudiciū, & id, qd' est honestius seq. [Honestatis pars) qm̄ in supiori vol. disputauit de officijs, q̄ manāt à singulis partibus honestatis, inde de duob' honestis vtrū honestius. [Quā) Partē honestatis. [Hoc aūt) Hæc pe de qua i hoc vol. disputabimus, tēdit ad vtilitatē. [In quo verbo) Vtilitatis.f. accusat Ci. illos, q vtile ab hōesto segregarūt, & honestū ab vtili. nā q̄dq̄d est honestū est vtile, & q̄dq̄d vtile honestū. i-

perita,inqt, multitudo vtile ab honesto separat, & dicit vtile est augere rem domesticã quocunq; modo. Cic.eam vtilitatẽ intelligit,quæ cũ honestate coniũcta est,cum re uera nullũ sit vtile, qđ non sit honestũ.(Consuetudo) Hominũ segregantiũ vtile ab honesto.(Lapsa)cadẽs per errorem.(De uia)De rõne recta veræ vtilitatis adneaæ virtuti.(Sensim)Paulatim.(Eo)In eã opinionẽ deducta est.(Secerneret)Separaret cũ esset cõiunctũ cum honesto,(Cõstitueret)iudicaret aliqđ esse vtile,quod nõ honestũ & ecõtra.(Qua &c.)Hoium & opinione.(Pernicies) Magnũ malum. Pernicies dr̃ à perñecando.(Hoium vitæ) Societatis humanæ, q̃ vtile psectaretur omissa honestate. (Summa qdem auctoritate) pbat iustum,honestum & vtile coniũcta esse,ea sñia Platonicoꝝ, Peripateticoꝝ,& Stoicoꝝ, q vtile ab honesto nullo modo posse separari dicebãt,& ecõtra.(Seuere)Grauiter.(Honeste)Cũ summa laude virtutis.(Tria gña)Iustum,vtile,& honestũ.(Cõfusa) In vnum cõmista.(Cogitatione)Nõ re & actu.qm̃ honestum ab vtili non põt separari,nisi libera cogitatione,vt supra de honesto & decoro dictũ est.(Ex quo)Ea qbus propositionibus & opinionibus phantium.(Efficitur,)Concluditur.(Quod) Quas rõnes recte phantium & conclusionem.(Paꝝ prospiciunt,) Paꝝ aduertunt,& considerant.(Hi)Qui talia non aduertunt,nec bene discernunt.(Versutos)Astutos. Versuti dnr illi quoꝝ mens celeriter vertitur.(Admirantes,)Tanq̃ essent sapientes.(Sapiam) Prudentiam. sed ipse prudens honestum finem sibi proponit,& media quibus ad illum tẽdit honesta sunt,nec aliquid putat esse vtile,quod vacet honestate. Malitiosus aũt callidus & versutus proponunt finem,sed malum,qui non hñt rõnem honestatis, dũmodo aliquod vtile assequantur,& malitiosus inuenit oia media,qbus finem sibi ppositum consequitur. vnde imperiti ipsos malitiosos appellant prudentes,cũ malitia,q̃ cum uitio coniungitur, longe differt à prudentia,q̃ semper cũ honestate coniuncta est.cõtraria igitur est malitia ipsi prudentiæ.vnde malitiosi non laudãdi,sed vituperandi sunt. qm̃ non nituntur honestate,sine qua nihil põt esse vtile. Phs in 6.Eth.sic ait: Si igitur propositum sit honestum,ratio q̃ ad illud pergit laudabilis est,si improbum,versutia dr̃. honestum finem vir bonus videt,prauitas aũt peruertit,facitq.,vt circa principia reꝝ agẽdaꝝ hõ fallatur. quare patet,prudentẽ neminẽ esse posse,nisi sit bonus.(Quoꝝ)Hoium paꝝ prospicientium ipsam veritatem.(Error)Falsa opinio remouẽda est,(Omnisq. opinio) Hoium ad id deducẽda,vt putet nihil esse vtile,qđ non sit honestũ.(Ad eam spẽ)Formam. & dat Cic.optimũ pceptũ.(Honestis)Nõ malitiosis & fraudulentis.(Fraude,)q̃ est contra iustitiã.(Et malitia,)Qđ est cõtra honestatẽ & prudẽtiã,

FRAN. MAT.

Q Vinque igitur)Rursus trãsitione vtitur. bñ.n.q dixit superiore lib.enumerat,& dicenda pponit finito pœmio.(Prosequendi) Implendi,vt cognosceremus q̃ seq in vita officia deberemus.(Duæ)Honestũ sit an turpe aliqd. (Duæ ad cõmoda &c.) Cum q̃ritur vtrum vtile aliquid sit,an inutile, qđ in hoc lib.disputatur.(Quinta &c.) Cum duobus honestis ppositis,eligitur honestius,& duobus utilibus quod est vtilius. (Pugnare) Cum vtrunque honestũ sit duobus propositis,alteꝝ tñ altero honestius appareat,qđ superius exẽplis patuit. (In quo uerbo &c.) Hoium,inqt,peruersitate accidisse,vt q̃ iuncta natura. & rõne sunt,inuicem separentur.esse.n vtile sine honesto non põt, neque,hoc sine illo.Sic.n.vtilitati inhærere debet honestas, vt ipsi honestati decoꝝ,qđ supra ostendimus.hoium tñ indoctoꝝ aberrantium a rõne peruersitate factum est, vt aliqd vtile esse credatur qđ idem non sit honestũ,cum scindi nullo pacto valeant nisi diuersas qualitates cogitatione separes, vt si in niue seorsum albedinem,& frigiditatem consideres.Quæ sic inuicẽ cõnexa sunt in hac substantia niuis,ut secerni nõ queant.(In quo verbo)Vtilitatis.(Lapsa)Declinans.(De vta)A recta rõne q̃ exigit ut vtilitati semp honestas inhæreat,segregariq. ab ea non possit. (Quanulla &c.)Recte & vere hoc ait. hoies.n.nõ veꝝ bonum, sed apparens plerunque sequuntur,& cũ ita affecta sit humana natura, vt bonũ semp appetat in discernendo bono sæpe decipitur. Nã non veꝝ bonum,sed apparens tanq̃ bonum sequitur.(Sũma auctoritate)Summæ auctoritatis.(Hæc tria gña,)Honestũ,vtile,& honesti cũ honestate,vtilisq. cum vtilitate,contentionẽ. (Confusa)Cõmista inter se,& cõnexa.(Cogitatiõe &c.)Possumus .n. cogitatione vtile ab honesto separare, aliter nõ, & mentem qdẽ vno in subiecto qđ mistum est ea vtili,& honesto,qualitatẽ vtilitatis,& qualitatem honestatis,seorsum consideramus,perinde ac in igne calorem,& splendorem, cum tñ inuicem in ipso igne separari hæc non possint. Vtile est agriculturam exercere,vt inde necessaria ad uitam percipias: idem,& honestũ. Nã honesta res est agricolatio & ab omnibus laudatur. hac in re separari ab vtili honestas non potest,& tñ de vtilitate ratio hri posse vr̃ cogitatione,& de honestate seorsum, cum cogitas si fundum tuũ bene colueris,non defuturꝫ tibi,& tuis uictum,& rursum cũ videas neminitε factuꝝ iniuriam,si in agris tuis vixeris.Nam Virg.de vita rusticoꝝ inquit: Et nescia fallere vita. (Quidquid &c.) Probat quod honestum est,id esse vtile,est aũt argm̃ a primo ad vltimum. Quidqd iustum est,idem ẽt vtile est.Sed quidqd est honestum idẽest & iustum,ergo quod vtile est idem est honestum. Alteꝝ ergo ab altero pendere apparet. (Ex quo efficitur) Concludit hanc argumenti rõnem quam à primo ad vltimum vocaret dialectici, ab euentu Arist. appellat, quasi aliud ab alio veniat, à primo ad vltimum vero dr̃,quia medium extremoꝝ naturam sapit,ea iusto vtile,ex utili honestum.Sequitur ergo,nihil vtile põt esse,qn idem sit honestum. (Efficitur) Colligitur,concluditur. Conclusio.n.est effectus syllogismi,& pfectio,vel ppõnis approbatio,vt Seuerinus ait.(Quod qui paꝝ,&c.) Hoc, inquit,ita se hr̃e,ut quidqd vtile est,idem honestum sit,indocti hoies non pcipiunt,& ppea decipiuntur: rei .n. non honestæ nomen honesti tribuunt.Nam malitiam alicuius calliditatem,& astutiã vel potius fraudem admirati,sapiam vocant. Hoc accidere quotidie videmus,vt qui rem minus honestã callide egerit laudetur ab imperita multitudine,& prudens appelletur. Ille.n.non initia reꝝ, causas,& progressus contemplatur,sed euentum duntaxat, sapiẽtiam hoc loco pro prudentia accipimus. distinguitur.n.ab Arist. q prudentia est habitus verus cum rõne, qui in his agendis uersatur quæ sunt hoi bona & mala.& prudentis finis est bene agere,impossibileq. est prudentem esse quempiam,nisi sit bonus. Astutia subest prudentiæ,& eiusmodi est, vt ad subiectam intentionem agat,& quod intendit ad effectum perducat. Quod si rectũ sit illud ad quod intendimus,laudabilis,si turpe dolus malus nominatur.Sapia est scia,& intellectus pciosissimoꝝ natura,hæc circa eximia quædam,& admiranda,& difficilia, ac diuina versatur, cum prudentia circa humana versetur,& circa illa in quibus cõsultatio locum habet. Nam præcipuum,& maximum munus prudentis est,bene consulere,q̃uis ẽt artificibus,sapientia tribui soleat,qui excellentissimi sunt. Veluti Phidiam lapidarium sapientem,& Polycletum statuarium appellamus,nihil aliud quam artis peritiam intelligentes. de qua re iam multa, & non semel dicta sunt.Falluntur itaque imperiti qui versutos quosdam,& callidos hoies,improba agentes sapientes nominant. Ratio vero cur fallãtur hæc est,quam dicit Ouid.Nam mala sunt uicina bonis errore sub illo,Pro uitio virtus crimina sæpe tulit.Astutia vtitur prudens in re bona,eadẽ vtitur dolosus hõ in re mala, & hoc modo quod malum est bonum vr̃, ideo semp diligentissime res dispicienda est. (Admirantes) Tanq̃ prudentes viros, cum non sint.Nam vocandi sunt callidi,malitiosi,subdoli. (Quorum error &c.) Hmõi, inquit hoies, qui ita falluntur liberandi sunt de errore,admonendiq. vt honestis rõnibus ad id pergant quod intendunt. Nam si ratio qua aliquid facere vis, honesta est, & id, quod postea facis honestum est,si vero mala, non potest quod efficitur,bonum esse.Comparare optas prædia pulcherrima,& fructuosissima,non tibi eoꝝ dñs circũueniendus est,sed iustũ pcium psoluendũ est. Recte ergo consulendũ,recteq. faciendũ est, ut & cogitatio ipsa,& actio absit à scelere.(Spem,)Decorem,pulchritudinẽ,honestatẽ. Virg. Neque.n.specie fama ue mouetur. (Honestis consilijs,&c.)Bono vtitur ordine. Nã & Sal.ait: Anteq̃ facias,consulto,& ubi consulueris mature facto opus est. (Non fr.)Singula singulis opponuntur,fraus cõsilio,malitia vero factis.

A primo ad vltimum ab euentu.

Dolus malus.

ASCEN.

Q Vinque aut &c.) Hæc est pars executiua huius secundi: in qua Cic.disputat de ijs quæ pertinent ad vtilitatem,& ad uitam degendam.i.perfecte agendam. Ordo est. Autem,pro sed, quinque rõnibus officij prosequendi propositis.i. inter quinque rõnes de offõ prosequendo.i.peragẽdo continue ppositas, quaꝝ duæ sup.rõnes pertinent ad decus & honestatem,uidelicet an sit decoꝝ & honestum,an indecoꝝ,& inhonestum,& sup.duæ pertinent ad cõmoda uitæ,videlicet ad copias .i. abundantias reꝝ, ad opes.i.diuitias terraꝝ,ad facultates.s.potẽtiaꝝ,hoc est,an sit vtile & cõmodum,an sit inutile & incõmodum. Et quaꝝ sup.quinta pertinet ad iudicium eligendi.i. an honestum sit præeligẽdum vtili,an econtrario,si qñ.s.aliqñ ea quæ dixi.i. honestum & vtile viderentur pugnare.i.contraria esse inter se, pars honestatis est perfecta (inter illas .s. quinque rõnes propositas) quam ego cupio esse notissimam tibi, eo quod iam satis determinatum de ea sit in j. lib. Autem,pro sed,hoc de quo nunc agimus,est idipsum quod appellatur vtile.In quo verbo .i. in quo vocabulo .i. in appellando vtili,consuetudo.s.loquentium lapsa .i. errans deflexit de via.i.de recta rõne.q; pro &,ipsa.s.consuetudo est deducta sen

Vtile non potest ab honesto separari.

sim.i paulatim eò.i. ad id,ut secerneret.i. separaret & diuideret, vtile ab honesto,& pro .i. constitueret aliquid honestum,qd' nó esset vtile,& vtile sup.aliquod qd' non esset honestũ. Qua.s.consuetudine nulla pnicies,nullum nocumentũ(quasi pnecans.i.pfecte necans dr pnicies)maior potuit afferri uitæ hoim,quidẽ .i. certe phi summa auctoritate.i. q summã hñt auctoritatem distinguunt seuere sane,atque honeste hæc tria gña.s.iustum, honestũ, & utile,cogitatione confusa.i.rõne & respectu, non re ipsa, (qa eadẽ res est iusta,honesta,& vtilis,sed sub alia quodãmodo rõne. Vñ subdit auct.)Eñ,pro qa,ipsi phi censent quidquid sit iustum, id esse & utile. q; , pro &,item.i.similiter id, quod sit honestũ esse ẽt iustum.Ex quo.i.ex quo dicto concesso à phis efficitur.i.sequitur,infertur cum effectu (ne dum apparent)quod sup.quidqd sit honestum,id sit vtile,qd'.i. quam conclusionẽ quæ pspiciunt.i.vident parũ.i.non satis clare His.i.tales,admirantes.i.imitatione & admiratione dignos putantes sæpe hoies versutos,astutos ,& callidos,iudicant malitiam eoꝝ.i.versutam calliditatem esse sup.sapientiam.Quoꝝ error est eripiendus.i.ex eoꝝ pectoribus euellẽdus. q; , pro &,ois opinio est traducenda ad eam speciem, ut intelligant se posse consequi.i.obtinere ea,q̃ velint honestis consilijs & iustis factis,non fraude,q̃ inhonesta est,& malitia q̃ iniusta.

DOCT. *interpr.* Constitueret honestum)Constitueret dixit pro poneret.[Ad eam spẽm traducẽda) Traducere dixit,p,in diuersam partem ducere,siue transferre,qd' verbũ in hoc qdem sensu est vsitatius.

ARGVMENTVM.

Quæ quæque ex re cõmoda,aut incõmoda capiantur,quæ Græci εὐχρηστήματα & δυσχρηστήματα nominant. Colligitq; quidquid est fere in vita cõmodi,aut incommodi,id homini ab homine nasci.

Quæ ergo ad vitam hominum tuendã pertinent,partim sunt inanimata,vt aurum,argentum,vt ea, quæ gignuntur è terra,vt alia eiusdem gñis,partim aĩata, quæ hñt suos impetus, & rerum appetitus. eorum aũt alia rõnis expertia sunt, alia rõne vtentia. expertes rõnis sunt equi,boues,reliquę pecudes, apes, quarum opera efficitur aliquid ad hoĩum vsum,atque vitam. Rõne aũt vtentium duo gña ponuntur: vnum deorum,alterum hoĩum. deos placatos pietas efficiet,& sanctitas. proxime aũt,& secundum deos,homines hoĩbus maxime vtiles esse pñt. Earumq. item rerum,quæ noceant,& obsint, eadem diuisio est. sed quia deos nocere non putant; his exceptis, hoĩes hoĩbus plurimum obesse,vel prodesse arbitrantur.ea.n. ipsa,quę inanimata diximus, pleraque sunt hoĩum effecta operis: q̃ nec hr̃emus,nisi manus,& ars accessissent; nec his sine hominum administratione vteremur. neque.n. valetudinis curatio,neque nauigatio,neque agricultura,neque frugum,fructuumq. reliquorum perceptio, & conseruatio, sine opera hominum,vlla esse potuisset. Iam vero & earũ rerum,quibus abundaremus,exportatio. & earum, quibus egeremus,inuectio certe nulla esset, nisi his muneribus homines fugerentur. Eademq. rõne nec lapides exciderentur è terra ad vsum nostrum necessarij, nec ferrũ, aurum,æs,argentum effoderentur penitus abditum, sine hoĩum labore,& manu. Tecta vero,quibus & frigorũ vis pelleretur,& calorum molestiæ sedarentur, vnde aut initio gñi humano dari potuissent, aut postea subuenire, si aut vi tempestatis,aut terræ motu, aut vetustate cecidissent,nisi cõis vita ab hoĩbus harum rerum auxilia petere didicisset; Adde ductus aquarum,deriuationes fluminũ, agrorum irrigationes, moles oppositas fluctibus, portus manu factos: quæ non sine hominum opere habere possemus. Ex quibus omnibus,multisq. alijs perspicuũ est, qui fructus,quæq. vtilitates ex rebus ijs,quæ sunt inaĩatę, percipiantur,eas nos nullo modo sine hoĩum manu, atq; opera capere potuisse. Qui denique ex bestijs fructus, aut quæ cõmoditas,nisi hoĩes adiuuarent,percipi posset? nam & qui principes inueniendi fuerunt quem ex quaq; bellua vsum hr̃e possemus, hoĩes certe fuerunt: nec hoc t pe sine hoĩum opera aut pascere eas,aut domare,aut tueri,aut tempestiuos fructus ex his capere possemus: ab eisdemq. & ea,quæ nocent, interficiuntur,&, quæ vsui pñt esse,capiuntur. Quid enumerẽ artium multitudinẽ, sine quibus vita omnino nulla esse potuisset? quis.n. ægris subuenisset? q̃ esset oblectatio valentium,qui victus, aut cultus,nisi tam multæ nobis artes ministrarent? quibus rebus exculta hoĩum vita tm̃ distat à victu, & cultu bestiarum. Vrbes vero sine hoĩum cœtu non potuissent nec ædificari,nec frequentari: ex quo leges,moresq. constituti,tum iuris æqua descriptio,certaq. viuendi disciplina,p quas bene,beateq. viuitur. quas res & mansuetudo aĩorũ consecuta,& verecundia est: effectumq. est, vt esset vita munitior, atque vt dando, & accipiendo, permutandisq. facultatibus, & cõmodis nulla re egeremus. Longiores hoc loco sumus,q̃ necesse est. quis est .n. cui non perspicua sint illa,quæ pluribus verbis à Panætio cõmemorantur,neminem neque ducem in bello, nec principem magnas res, & salutares sine hoĩum studijs gerere potuisse? cõmemoratur ab eo Themistocles,Pericles,Cyrus, Agesilaus, Alexander: quos negat sine adiumentis hoĩm tantas res efficere potuisse. vtitur in re non dubia testibus non necessarijs. Atque vt magnas utilitates adipiscimur conspiratione hoĩum,atque consensu: sic nulla tam detestabilis pestis est,quæ non hoĩ ab hoĩe nascatur. est Dicæarchi liber de interitu hoĩum,p ripatetici magni,& copiosi: qui,collectis ceteris caussis, eluuionis, pestilentiæ, vastitatis, belluarum ẽt repentinæ multitudinis, quarum impetu docet quædam hoĩum gña esse consumpta, deinde comparat, quanto plures deleti sint hoĩes hoĩum impetu i.bellis,aut seditionibus,q̃ oĩ reliqua calamitate. Cũ igitur hic locus nihil habeat dubitationis,quin hoĩes plurimum hoĩbus & prosint,& obsint; proprium hoc statuto esse uirtutis,conciliare sibi aĩos hoĩum,& ad vsus suos adiungere. itaque, quæ in rebus inanimis, quæq. in vsu, & tractatione belluarum fiunt vtiliter ad hoĩum vitam, artibus ea tribuuntur operosis: hoĩum aũt studia,ad amplificationem nostrarum rerum prompta,ac parata, virorum præstantium sapientia, & virtute excitantur. etenĩ virtus fere omnis in tribus rebus vertitur. quarũ vna est in perspiciendo,quid in quaque re verum,sincerumq. sit, qd consentaneum cuique, quid cõsequens, ex quo quęq. gignantur,quæ cuiusque rei sit caussa. alterum, cohibere motus animi turbatos, quos Græci πάθη noĩant; appetitiones,quas illi ὁρμὰς,obedientes efficere rõni. tertium, ijs quibus, cum congregamur, vti moderate, & scienter, quorum studijs ea,quæ natura desiderat expleta, cumulataq. habeamus: per eos denique siquid importetur nobis incõmodi,propulsemus: vlciscamurq. eos,qui nocere nobis conati sunt; tantaq. pœna afficiamus, quantum æquitas,humanitasq. patitur. Quibus aũt rõnibus hanc facultatem assequi possimus,vt hominum studia complectamur,eaq. teneamus; dicemus, neque ita multo post. sed pauca ante dicenda sunt. Magnam vim esse in fortuna in vtranque partem, vel ad secundas res, vel aduersas, quis ignorat? nam &,cum prospero flatu eius vtimur,ad

optatos

optatos exitus prouehimur: &,cum reflauit,affligimur. hæc igitur ipsa fortuna ceteros casus rariores habet; primum ab inanimis procellas, tẽpestates naufragia, ruinas, incendia; deinde,à bestijs ictus,morsus,impetus, hæc igitur,vt dixi,rariora. at vere interitus exercituum, vt pxime trium,sæpe multorum; clades imperatorũ, vt nuper summi, ac singularis viri; inuidiæ pterea multitudinis; atq; ob eas bene meritorũ sæpe ciuiũ expulsiones,calamitates,fugę. rursusq́. secundæ res,honores,imperia, victoriæ,q̃q̃ fortuita sunt, tñ sine hoı̃um operibus, & studijs neutrã in partẽ effici possunt. hoc igitur cognito,dicẽdũ est,quonã modo hoı̃um studia ad vtilitates nr̃as allicere, atq; excitare possim⁹.q̃ si lõgior fuerit oɼ̃o,cũ magnitudine vtilitatis cõparetur: ita fortasse ẽt breuior videbitur.

PETR. MARS.

QVÆ ergo ad vitam) Distinguit ea q̃ humanæ vitæ vtilia sunt, vt oñdat nihil esse utilius hoi, quã hoies sibi officijs deuincire. Nihil.n.est qđ hoi ꝓdesse possit sine hoium opera. & bõ hoi ꝓdesse, & obesse põt. [Eiusdẽ gñis,) Similia. [Suos impetus,) Qm̃ singula aiata ꝓprios hñt impetus, & appetitus. [Boꝝ alia) Facit subdiuisionẽ. diuidit.n.ipsa aiata. [Es ꝑsia rõnis) Sine rõne & intellectu,vt sunt bruta. [Rõne vtentia.) Vt hoies & deus. [Rõne aũt) Diuidit ea,q̃ rõne vtũtur,vt sunt dij (more gentiliũ loquor) & hoies. [Deos placatos) Docet qũo dij redduntur hoibus propitij. [Pietas) Reuerentia,quã Deo debemus,pr̃iæ,& parẽtibus. pietas, vt volut Stoici est scia diuini cultus,& pietas est plusq̃ offm̃,& iustitia aduersus Deũ.iõ dicit Lact. Pietas est Dei parẽtis agnitio. [Placatos) Propitios nobis. [Sanctitas) Moꝝ integritas,quã hr̃e debemus,si Deũ ꝓpitiũ hr̃e cupimus. Vis Deos ꝓpitiari,inqt Sen.bonus esto. Sanctus dr̃ incorruptus.inde sanctæ leges. Plato in Phil.sic ait: Vir iustus pius & probus Deo est amicus. & in Minoe dicit: Deus vehementer indignatur quoties quispiam hoiem illi similem improbat,aut ꝓbat dissimilem, Deo aũt similis est vir bonus. neque lapides,ligna,& aues atque serpẽtes sacros existimes,hoies vero nequaq̃. Immo sacratissimum oium est vir bonus,profanissimum contra vir malus. & scribens de uoto sic ait: Neque eiusmodi est dei natura,vt ducatur muneribus,vt improbus fœnerator. aium,inquit, respicit deus vtrũ iustus,sanctusq́. sit. prudentes iustiq́. sunt,inqt Plato,qui sciunt quæ erga deum & hoies agere,atque dicere deceat. [Et secundũ) Post deos,qui placantur pietate & morũ integritate. secundũ sigñat ẽt iuxta siue prope. Virg.in Georg. Et plena secundũ Flumina. [Maxime) In primis. [Earumq́. reꝝ) Similis est diuisio eaꝝ reꝝ quæ noceant, & obsint,nisi quia dij non putãtur alicui nocere,sed aliquem puniunt,vt iustitia locũ habeat. ergo dijs exceptis,nihil est qđ magis homini obesse possit, quam hõ. [Non putant) Phil & maxime Stoici,qui negabant deum irasci. immo volebant sapientẽ non irasci & Epicurei dicebant deum humana non curare. [Ea.n.ipsa) Rõ quare hoies plurimum pñt obesse,& prodesse hoibus. qm̃ cetera oia inaiata fere sunt effecta hoium opera, quæ non hr̃emus, nisi fuissent opera humana. [Pleraque) Maior pars eoꝝ. [Operis) Laboribus & industria. [Quæ inaiata) Apta uitæ humanæ degendæ. [Ars) Qua inflrã sunt apta vsui. [Neque.n.) Ratio quare his vti non possemus, sine hoium administratione. [Curatio) Non potuisset exerceri medicina sine hoie. [Frugum) Fruges est qđq̃d ex fructu terræ in alimoniam vertimus. [Frugum) Quantum ad ea q̃ percipiuntur ex terra. Fructus sunt ẽt arboꝝ. [Iam vero) Ponit ea quæ fieri nõ possent sine hoie,& eius opera. [Exportatio) Ad alias gentes. [Quibus abũdaremus,) Hinc.n.mercatura,& negociatio habuit originem,vt inqt Thucyd.& Aristo ab abundantia reꝝ aliquaꝝ, aliquarumq́. indigentia,quę cum alibi essent,exportabant ea,qbus abundabant,& faciebant permutationem. adde ẽt quod numus fuit inuẽtus causa permutationis,vt loquit Plato in lib. de rep.& vt subiret vicem indigentiæ. qm̃ oia metitur numus,auct. est Arist.5.Moral. fiebat apud antiquos permutatio reꝝ,& q nõ indigebat aliqua re,vt illam permutaret,numo sibi eam comparabat. [Inuectio) Nam mercatores aduehunt ea,quoꝝ usu egemus,& ea exportant qbus abundamus. [Muneribus) Officijs inuehendi & exportandi,& probat per inductionem talia nõ posse hoibus prodesse,nisi opera hois. [Nec lapides exciderẽtur) Hæc omnia fuerunt excogitata & inuenta ab hominibus. Lydi primi aureum argenteumq́. numum percusserũt,auctore Herod.lib.1, Lapidicinas auctore Plin.lib.7. Cadmus inuenit Thebis, Archicophrasius in Phœnicia. Thrason inuenit muros. turres inuenere Cyclopes,vt vult Arist.vt Theophrastus Phœnices. Ferrum in Creta inuenere Idæi dactyli. Argentũ inuenit Erichthonius Atheniẽsis. Auri metalla & ꝯflaturã Cadmus phœnix ad Pangęum mõtem. Plumbũ ex Cassiteride insula primus asportauit Midacritus. fabricã ferream inuenere Cyclopes. figlinas Chorœbus Atheniẽsis, ærariam fabricã Chalybes,vt alij Cyclopes. Aes iuenit Cyniras rex in Cypro. Lucretius q carmine phiam celebrauit, dicit metalla fuisse inuẽta cõbustis siluis causa venationis, vnde feruẽtibus venis scribit manasse aurũ liquefactũ & cetera metalla in ꝯcauitates terrę. Manabat,inqt,venis feruẽtibus in loca terræ. Cõcaua conueniẽs argẽti riuus & auri. In hoc quoq; dissentio,inqt Seneca,sapiẽtes fuisse,q ferri metalla,& æris inuenerũt, cũ incendio siluaꝝ adusta tellus in summo venas iacẽtes liquefactas fudisset: Aeris irẽ & plũbi. ad opinionẽ hãc alludẽs Virg.in Georg.dixit: Atq; auro plurima fluxit. Vt cũq; sit,opa hois effectũ est,vt talium rerũ habeamus vsum. Acu facere vestes Phryges inuenere, inde Phrygiones appellati sunt. aurũ intexere in eadẽ Asia inuenit Attalus rex. vnde nomẽ Attalicis. [Ad vsum nr̃m) ad extruẽdas domos & colũnas. [Penitus abditu) Occulta in visceribus terræ,in quæ hoies penetrãt metalla effossuri. [Vis) Vehemẽtia. [Initio) Cũ in vnũ cœpunt cõuenire & ædificare domos, & cũ creati sunt hoies in initio. [Postea) Quã in vnũ hoies cõuenere, qũo ista potuissent hoium necessitati subuenire,sine opera hois? nam si cadit domus,nõ põt sine opera hois reffici restituiq;. [Vt) Impetu. [Vita cõis) Hoium societas & cõitas. [Deriuationes) Ad irrigãdos agros,vt sint fertiliores,aut cũ flumina deducimus in riuos ad aliquẽ vsum. [Moles) Saxa magna qbus portus includit,vt obstẽt fluctibus Sic Virg. Quid memorẽ portus,Lucrinoq́. addita claustra Iulia, qua põto lõge sonat vnda refuso? qm̃ illic Iulius Cæs.ingẽtes moles saxoꝝ posuit. [Ex qbus oib⁹) Affert cõclusionem,quæ seqtur ex supradictis: nã inductio est,cũ ex plurib⁹ particularibus cõcluditur vnũ vniuersale. patet igi ex singulis supradictis nihil posse vitæ humanæ vtile esse sine opera hois. [Perspicuũ) Clarum & ostẽsum ꝑ inductionẽ. [Qui denlq; de bestijs) Dixit hactenus de inanimatis, quoꝝ nullus est vsus sine opa hois,nunc agit de rebus animatis,ostẽdens ipsas ẽt nõ ꝓdesse humanæ vitæ sine hoibus. [Principea) Primi & auctores,q inuenerũt quem fructũ ex quaq; bellua cape posset genus humanũ. [Tempestiuos) Cũ tpe cõgruo. [Vsui) Afferre aliquẽ vtilitatẽ hoibus. [Quid enumerẽ) Nunc de artibus loqtur,sine qbus viui nõ posset.& ꝓbat hoc dicens,qđ.n.ægritudini mederet? nã artes inuẽtæ sunt,vt naturã adiuuarent. [Ægritudini) Ægrotationi. [Quæ oblectatio) qđ oblectaret ipsos q bona valetudine fruuntur,si artes non cõparassent tot gñа oblectamentoꝝ & deliciaꝝ? [Victus) Quantũ ad cibum. [Aut cultus) Quo ad alios corporis ornatus. [Ministrarẽtur) Ab hoibus exculta,ornata, & formata ad dignitatẽ hoie dignam. nã artes effecerũt,vt à cultu & victu bestiaꝝ desisteremus. [Tantũ destitit) Remouit se vsq; adeo, nã nisi essent artes in victu bestias imitaremur & in cultu corporis. nã vt nati essemus,quẽadmodũ bestiæ,nudi viueremus. [Vrbes dñt) qm̃ aratro designabant ab vrbo. nã vrbum, ut est in libris digestorum de verboꝝ significatione, dr̃ aratri curuatura, & vrbare est aratro diffinire. oppidum dr̃ ab ope, quod eius rei causa mœnia cõstituta sunt. [Sine cœtu) Cõuentu. cœtus dr̃ à coeundo. [Frequẽtari) A multitudine habitari, vrbs frequens dr̃ quæ habet frequẽtiam ciuium,& quæ est populosa. [Ex quo) ꝑꝑ hoc q̃a vrbes cõditæ & cœtu hoium sunt frequẽtatæ. [Latæ sunt leges) Et mores ciuitatũ,& ius æquum. [Mores) Cõsuetudines ad bene viuendũ & instituta. [Æqua descriptio iuris) Scriptũ est ius æquum tribuẽs vnicuiq; quod suũ est. hæc descriptio inuẽta est ad cœtus hominum cõseruandos. dixi supra esse ius scriptũ & non scriptũ, & vnde vtrunq; originẽ habuerit. [Certa) diffinita, firma, stabilis, vera, & indubitata disciplina, modus, & regula viuẽdi in ciuitate. [Per quas) Leges,mores,disciplinã. [Bene) Sine vitio. [Et beate) Sine cupiditate reꝝ alienaꝝ. beate qs viuit,q est cõtentus re quã habet. bene viuit q vacat vitijs. vtrunque p̃stant mores & leges, [Quas res) Leges,mores,iuris descriptionẽ,& disciplinã viuẽdi. [Mãsuetudo) qm̃ hoies timentes legẽ,& ius, fiunt mãsueti deponẽtes feritatem,& ingeniũ agreste. [Cõsecuta) Subsecuta. [Verecũdia) Hoc refertur ad certã disciplinam.i.optimũ viuendi modũ in rep.cum pudore, q obstat ciui ne aliqđ faciat contra disciplinã & instituta ciuitatis. Leges faciunt hoies mitiores. Nisi.n. leges timerent,hoies intestinis seditionib⁹, inuicẽ se trucidarẽt. [Munitior) Tutior, securior. Leges.n.sũt fundamẽta ciuitatũ,&

generis humani præsidium, & tegimen quibus hoīes astricti abstinent iniuria.[Dando & accipiendo) .i.beneficijs vltro citroq. collatis.Res ēt permutabātur apud antiquos.[Facultatibus)Rebus.[Cōmodis)Vtilitatibus. [Longiores)Nimis prolixi in hac parte . qm̄ hoc clarꝫ est nihil prodesse hoī sine hoīs opera. [Quis est .n.) Ratio quare prolixa nimis de re quæ in promptu est orō sit suscepta. [Perspicua)Clara & manifesta.[Cōmemorantur) In officijs cum de hac parte loqtur . [Principem domi)In ciuitate. [Magnas res)Claras & gloriosas,& hoc pertinet ad ducem belli.[Salutares)Vtiles reip.& hoc pertinet ad principē .i. optimatē & primum inter ciues,qui libertati cōi studet & consulit . qđ tū sine opera hoium facere non pōt. [Sine studijs)Beneuolentia & voluntate hoium . studium est plus quam voluntas,siue vehemēs voluntas. Themist.& Pericles, Athenienses fuerunt. Themist.clarus Imperator & Pericles domi militiæq. Cyrus, auct. Xenoph. natus est ex patre Cambyse rege Persarꝫ,& matre Mandane filia Astyagis regis Medorꝫ.Fuit igitur Cyrus rex Persarꝫ, ad quos regnum Medorꝫ transtulit,qui annis 300.regnauerant.Crœsum regem ditissimum Babylonijs opem ferentem cœpit. Asiaq., & Oriente subactis Scythas bello tētauit,vbi captus a regina Scytharum, q̄ Tomyris dicebatur, occisus est,cum regnasset 30. annis, cuius sepulcro tale scriptum fuit epigrāma,auct.Plut.in vita Alexandri Magni.Quisquis es mortalium, & vndecunque aduenis, aduenturꝫ .n.te scio,Cyrus sum.qui persis imperium quæsiui.hoc igitur humi paullulum,quo meum corpus obtegitur,mihi ne inuideas . Imperium terminauit Cyri ad orientem rubrū mare,ad septentrionem Pontus Euxinus . ad occidentem Cyprus & Aegyptus ad meridiem Aethiopia Agesilaus Lacedæmonius Archidami filius post mortem Agidis fratris sui,rex constitutus est pp eximiam eius virtutem . inde in Asiam contra Artaxerxem regē Persarum profectus est,& Tisaphernem,qui tum inter præfectos regia principatum tenebat,vicit . inde cum ipsum regem adoriri decreuisset, à Lacedæmonijs reuocatus est, qui Atheniensibus & Bœotijs bellum indixerant. Rediens ergo Athenienses & Bœotios magno prœlio vicit.Breui statura corporis Agesilaos fuit,& altero pede claudus, sed animi virtute præditus . decessit rediens ex Aegypto in portu qui Menelai vocabatur , inter Cyrenas & Aegyptum,sed corpus eius Spartam relatum est . Agesilaus auct. Plutaro oculis oium versari gloriabatur. putans videlicet obscœnis actionibus tenebras conuenire, honestæ aūt vitæ lucem maiori esse ornamento . Laudatus est Agesilaus cum à ceteris scriptoribus,tum eximie a Socratico Xenophonte. eo.n.vsus est familiarissime. [Alexander)Filius Philippi regis Macedonum,qui tota fere Asia subacta Babylone decessit. [Res tantas) Tā claras & inclyti nois. [Vtitur testibus) Hoc erat prouerbium,quo vtebantur in foro iudiciali,vbi testes producuntur. inde transfertur ad alia . Plato ad Dionem sic scripsit,Memento necessariam esse ad res agendas hominum beneuolentiam . austeritas vero solitudinē amicorꝫ patit.[Cōspiratione)Cōcordia & vnanimitate. cōiuratio est semp in perniciem alterius.cōspiratio est hoim cōsensus.[Magnas vtilitates)dignitates,cōmoda,opes. [Nulla pestis) Calamitas & incōmodum . [Bil Dicæarchi) Dicæarchus Siculus ex Messana vrbe, Arist.auditor,clarus in phīa fuit, q multa scripsit,& inter alia librum de interitu hoium,in quo hæc collegit q̄ scripsit Cic.[Est liber)Extat adhuc,inquit Cic.in quo agit de interitu hoim & causis , quibus intereunt,& tpe quo interierunt. [Magni)Clari & alti nois in phīa Peripatetica.[Ceteris causis) Quibus hoies interierunt.[Eluuionis)Eluuio,vt Non. interpretatur,est corruptus & morbidus tractus : Alluuio,vt inqt Isid.est lateris incrementum.[Vastitatis) Cum aliqua lues & cœli intemperies oia deuastat.vastitas dr̄ exinanitio,& desolatio. Accius dixit : Hanc vrbem ferro vastam dabit.[Belluarꝫ repētinæ multitudines)Quę aliqñ loca vastarūt.Plin.ex auctoritate Var.scr.lib.7. oppidū in Hispania suffossum à cuniculis, a talpis in Thessalia,à ranis ciuitatē in Gallia pulsam esse,à locustis in Africa,Amyclas in Cāpania deletas fuisse à serpentibus.Et Strab.scr.apud Baleares insulas domos subrutas fuisse cuniculis subterraneis,& arbores,incolasq. tandē fuisse coactos implorare opē Rom.cōtra cuniculos.[Hic locus)Hæc pars,qua dr̄,hoiem multum ꝑdesse,aut nocere hoibus.[Statuo)Iudico,& ꝓ certo affirmo,in primis hoc ad virtutē ptinere,vt aios hoium sibi deuinciat,& officijs,demereatur amātes sui. [Ad vsus suos)Ad sua cōmoda augēda,& opes, & cliētelas. [Itaque q in rebus inanimis) Alia inqt Cic. q̄ vtilia sunt vitæ humanæ ex inaiatis & vsu belluarꝫ attribuēda sunt artibus.Deuinciri aūt & demereri hoim volūtates ad cōmoda augēda,& dignitatē prudētis hois est, & vere sapiētis, qui hoie instro nobilissimo scit vti ad suas opes augēdas, tuēdasq.. [Inanimis) Inanimatis , de quibus dixit. [Vsu belluarum) Qm̄ ars reddit nobis beluas cicures,& aptas vsui humano,& tractari pñt . vt eq domiti,boues apti ad arandū,& alia huius gñis.[Ad hoim vitam degendam iuuandamq. tribuuntur.[Artibus ea tribuūtur operosis)Circa ꝓpriū opus laboriosis,& materiem,quam tractant suis formulis,vt sūt artes opificū,domitores belluarꝫ,vt sint ad vsum hoium vt vtilitātē.[Hoim aūt studia,)Volūtates ad dignitatē hominis augēdā,& opes.[Amplificationē)Augmentū nræ dignitatis & cōmodi.[Excitantur.)Cōmouentur & alliciūtur,vt velint auctas esse opes,& dignitatem viri sapientia præstātis & virtute qm̄ virtus studia hoim ad se allicit,& hoc virtutis est propriū munus,qua ēt impellimur , vt eos quos nunq̄ vidimus diligamus . [Etenim virtus)Ponit tres virtutis ꝓprietates. Prima est ut hō q habitū virtutis aut hēt,aut medijs officijs ꝯseq vult,res & causas rerꝫ ꝯtēpletur,& à qua causa est quæq; res,& qd cuiq; accōmodetur,& qd antecedēti sit ꝯsequēs,qd repugnet,& verꝫ videre in oibus rebus,& sic dicit prudens sapiēsq. , qa in oi re qd sit veri videt,& qd seqndū fugiendum ue sit. Secūda cohibere affectus, & appetitū ita disponere,vt rōni pareat,& vti modo tali in oi re & sic erit tēperans,moderatus,& sibi constans. Tertia versari in hominum societate cum moderatione & prudētia,vt eorum studia nobis prōpta reddamus,vt ipsis vti possimus ad dignitatem nostrā augendam,ꝓpulsandamq. , si qua infertur iniuria,hæc in primis sunt virtutis munera.[Etenim)Certe,ꝑfecto . [Fere vertit) versatur circa tria . fere dixit,qm̄ & circa aliqua alia versari pōt , sed maiora virtutis munera circa hęc versantur.[Quarum re)circa q̄ virtus moralis versat̄.[Perspiciēdo,)cognoscēdo,dignoscendoq. verꝫ in oi re.[Sincerumq.)sine fraude . [Quid ꝯsentaneū) qd cuiq; cōueniat decorumq. sit.[Quid consequens) qd sequat̄ ex aliqua re. qm̄ prudēs consequentia cernit,videt causas,& earꝫ progressos nō ignorat,tanq̄ ea q̄ antecesserūt . [Ex quo) ex qua re oia gignātur,& quæ sit causa gñationis,quod pertinet ad naturalem phīam,& cognoscere causas oium rerꝫ . qm̄ oēs res a suis causis depēdent.vnde ait ipse in 1.de diuinatione : Atque vt in seminibus vis inest rerꝫ,q̄ ex his ꝓgignunt̄, sic in causis ꝯditæ sunt res futuræ.& Sen.in Trag.q̄ œdipus iscribit̄ dixit,Quæ nexa suis occurrūt causis sed difficile est causas rerꝫ cognoscere . sūmi phī hoc est munus,q oia scit.Scire aūt est res p causas suas cognoscere.[Alterꝫ)hæc est secūda ꝓprietas virtutis.[Motus ai turbatos,) ꝑturbationes ai,de qb. dcm̄ est.[Quos)Motus turbatos. [πάθη) accusatiuus pluralis.i.morbos ai & passiones siue ꝑturbationes . [ὁρμὰς] ὁρμὴ Græce, Latine signat appetitū sensitiuū & impetū aliquē ad agēdū. Appetitus est ipsa sedes,appetitio vere est actio. [Tertiū,)Hæc est tertia ꝓprietas & munus virtutis.[Congregamur)Cōsuetudinē habemus & vitæ cōmerciū.[Moderate)cū moderatiōe & tēperātia,vt nihil sit in nobis,qđ eos offendat & à beneuolētia iā inita possit alienare . p̄cepit supra qd sit agēdū in ipsis ꝯgressionib.vt seruet̄ decorꝫ.debemus.n.adhibere ordinē,constātiā,moderationēq. oium dictorū atq; factorꝫ , si ab illis ꝓbari volum⁹,& digni auxilio iudicari cū qbus viuimus.[Sciēter)Prudēter.[Quorꝫ)Hoim,cū qbus congregamur.[Studijs) Volūtatibus,fauore,opa.[Expleta,)ꝑfecta.[Cumulateq.) Vt nil penit⁹ desit,& oia subministrent nobis necessaria studijs eorꝫ.[Deniq;)ad summā tādē.[Per eos)hoies.i.vt eorꝫ,opa ꝓpulsemus incōmoda [Importet)Inferat̄ ab alijs.[Vlciscamurq. eos,) De his vindictā sumamus & pœnas,q nocuerūt,vt patit̄ æqtas & humanitas. qm̄ nō debemus excedere modū,æqtatē,& humanitatē in vlciscēdo, ne videamur iniq & immanes.de hoc supra ēt p̄ceptū dedit.[Hāc facultatē) Vt hoc facere possimus,qđ dcm̄ est studijs hoium.[Studia)Volūtates,beneuolētiā,operamq. paratā ad nrām dignitatē tuēdā augēdamq.[Teneam⁹).i.habeamus & cōseruemus ad nostrū cōmodū,& tutelā.paulo post inqt,hoc dicā,& facit digressionē,qua absoluta reuertitur ad narrationem , & id quod pollicet̄ ibi,hoc cognito dicendum est,quo nam modo hoium studia ad vtilitates nostras allicere possimus.[Magnam vim esse in fortuna)Rñdet prius Cic.tacitæ obiectioni.potuisset.n.dici; Ergo cōciliare sibi hoies,& nocere,consisteret solum in hominibus non in fortuna,quæ in omni re dominatur. Dicit Cic. fortunam hēre magnam uim,ut prosit & obsit,sed ubi est uirtus,non potest fortuna aspirare . & sine opera hoium fortuna parum uel nihil potest,qđ probat per inductionem.vnde si tela fortunæ vitare uolumus,hoium studia complecti & tenere debemus . & sic inermis fortuna redditur ad nocēdum,q̄uis multa nobis fortuito accidere possint.grauiora.n.beneuolentia hoium & studio uitari possunt.[Secūdas)ꝓsperas.[Nam & cum) Rō quare magnum momentū est in fortuna ad aliqua cōsequēda sut amittēda [Exitus) finē quē optabamus.[Prospero flatu) Trāslatio à nauigantibus,

qui

q cum ꝓspero vento nauigãt ad optatum portũ perueniũt.[Reflauit)Vertit flatus cõtrarios,patimur calamitates.[Hæc ipsa fortuna)De qua loqmur.[Ceteros casus)Alia incõmoda, quæ pñt hoibus accidere à fortuna,sunt rara sine opera hoium.[Primum ab inanimis) Ponit Cic.ea quæ ab ipsis inanimatis accidũt hoibus operãte fortuna. Inde subiũgit ea quæ bestijs. sed hæc quæ à fortuna sine hoium opera proueniũt,rara sunt.at interitus exercituũ fieri nõ põt a fortuna sine opera hoium.ergo multo maiora sunt,hoi ab hoie mala,quã illa quæ eueniũt a fortuna. Igitur hoium aĩos beniuolẽtia nobis deuincire debemus,vt fortunæ gladios cõtẽnere possimus.fortuna vim hẽt in reb. inanimatis.[Procellas)Maris tẽpestates,&c.eiusdẽ gñis.procellæ dñr vndæ procũbẽtes,& insilientes. ꝓcellere significat ꝓcumbere, cuius oppositum est recellere.[Deinde à bestijs)Nũc de animatis rõne carẽtibus.[Ictus)ꝑcussiones,vt equoꝝ,muloꝝ.[Morsus) serpẽtũ,leonũ,tigrũ,& similiũ.[Rariora)Raro accidunt.[At vero interitus)mala q eueniũt à fortuna,opera tñ hoium hæc sunt grauiora. [Ea proxime)Paucis añ annis,post quas clades alias in exercitũ nõ accepimus.[Triũ)Exercitus Põpeij magni in Thessalia : Petrei & Afranij in Hispania,& filioꝝ Põpeij.[Vt nuper summi viri)Põpeij magni,q victus in Pharsalica acie fugit in Aegyptũ. & ibi iussu Ptolemæi interfectus est.[Sũmi) Omni gñe laudis ꝓstantissimi.[Singularis)Cui nemo poterat cõparari.[Præterea)Vltra hęc q dicta sunt.[Inuidia)odio populi & imperitæ multitudinis. [Benemeritoꝝ)Eoꝝ q de patria benemeriti sunt,vt ipsi Ciceroni accidit,Scipioni, Themistocli & alijs,quoꝝ infinitus est numerus.[Ob eas)Inuidias.[Calamitates)qbus afficiũtur in vincula cõiectũ & carcerẽ,aut fugiẽdo.Expulsio fit vi,fuga vero spõte. [Rursus)Nũc affert cõtraria supradictis,q tñ fieri nõ pñt sine opa hominũ.[Rursus)Cõtra ex alia parte.[Honores)Magr̃atos. [Secũdæ)ꝓsperæ.[Imperia)exercituũ.[Fortuita)q̃q̃ sunt in manu fortunæ.[Neutrã in partẽ).i.non posset fortuna cõferre honores & similia,nec posset eripere sine opera hominũ.Nihil est (inqt Cicero in orõne ꝓ L.Murena) incertius vulgo,nihil obscurius voluntate hoium,nihil fallacius rõne tota comitioꝝ. Fortuna igit́ neq; ꝓdesse,neq; nocere posset sine hoie.[Hoc igr̃)Cũ hoc inqt Cic.sit nobis exploratũ,pauca posse nobis mala euenire sine opa hoim,vt tuti esse possimur,cõciliemus nobis hoies,& coꝝ studia cõplectamur,qbus aũt rebus effici possit,iam docebo. Et sic post digressionẽ reddit ad id,quod instituerat.[Quomodo)qbus artibus,qua industria,& virtute.[Allicere)Adducere blãditijs. [Excitare) Mouere studia,volũtates,& beneuolentiam.[Quæ oro) ꝓceptio de his rebus quas dicã vtiles ad studia hoium,excitanda. [Ita)Si facta fuerit comparatio cum vtilitate,videbitur breuior. qm̃ plus inerit vtilitatis,quam verboꝝ,& sic a re ipsa captat beneuolentiam,& attentionem vtilitatis,magnitudine proposita.

FRAN. MAT. Qvę ergo &c.) Tractaturus de vtili Cic.q ad hominũ cõmoda pertineãt altius inqrit,& hominũ breuiter tãgit originem quæ a Deo vt Stoici dicebãt & nostrates asserũt plũs hominũ cã, sunt gñata.Ea verũ aut inanimata sunt,vt aurum,argẽto, aut animata.Et animatoꝝ quidẽ alia sont rõnalia,vt dij hoies, alia rõne carẽtia,vt bruta oia,quæ impetu quodã sibi naturali ad id mouẽtur qđ appetũt.[Aurũ argentũ.)Que in terræ nascũtur visceribus.[Ea q gignũtur,&c.)q vitã hñt vegetabilẽ vi plantæ,herbæ.[Partim animata &c.)Sẽsibilia intelligit animalia,q suos hñt appetitus,suamq. inchoationem,magis.n.ad hanc rem quã ad illã mouent.[Reliquæ pecudes)Ergo equus,& bos pecudes vocãtur,ex quo intelligimus oia quadrupedia pecudes dici.[Quo efficit aliquid)Mel cera.[Duo gña)Mortale & immortale. Deos placatos &c.qm̃ de hoium cõmodis loqtur.occurrebat fortasse. Quid Deos inter hominũ cõmoda connumeras Cicero? Quia inquit placati,& ꝓpitij facti sacris per pietatẽ, & sanctitatem plurimũ hoi prosunt.Pietas vt ipse diffinit Cic.lib.1.de Nat. Deo.est iustitia aduersus Deos.Qñ hoies id ideo exhibent quod debẽt, vt honorem.Sanctitas vero scientia est colendoꝝ Deorum,quæ docet quid exhibere debeamus.ergo sanctitas intrans,pietas exeqtur.[Secundũ)post.[Earumq. item &c.)Quæ diuisio inqt est eorum quæ prosunt,eadem est eorum quæ nocent,nihil.n ferme est qđ prosit,qn idem obesse possit,vt pecuniæ, quæ si illis vtaris prosunt,si abutaris nocent.[Sed q a deos &c.)nõ nocent qdem Dei eusq sua sponte Sed irascuntur,& puniunt ab hominibus lacessiti,qđ & Stoici dicebant cõtra sentiẽtib.Epicureis.Qui nõ curare mortalia Deos nec honore ꝑtibus asserebant. Quod is versibus Lucretius cõplexus est Ipsa qdẽ per se diuom natura necesse est, Immortali æuo summa cum pace fruatur Remota a nostris coniunctaq. longe.Nam priuata dolore oi priuata periclis,Ipsa suis opibus pollens, nihil indigna nostris: Non bene pro me ritis capitur tangitur ira.[Ea.n. ipsa &c.) Probat hoies plurimũ obesse posse. Qm̃ plurimum pñt prodesse,cum ea bis q inanimata sunt meliora faciant quã natura ipsa fecerint, immo nisi hois accideret industria, & manus, multa q terra gignit, paꝝ prodessent. Exempli causa lanæ nisi ab hoie excolerentur modicus esset vsus,idem de lino,& alijs multi dici potest.[Neque,n.&c.)Exem plis probat quædam arte curari.[Curatio ualetudinis)Quod est medici,& eius pręcipue qui Chirurgus vocatur,qm̃ manu curat. [Nauigatio)Hoc ad artes mechanicas spectat. [Iã vero &c.) De vtilitate artium loquitur Cic.quæ mechanicæ vocantur, sed nauigatione præcipue q ideo necessaria rẽ esse vsui hoim. Quod cũ alijs locis alia nascantur,nisi de loco in locum trãsferantur,ij indigeant apud quos non nascuntur. [Exportatio) Ex.o.exportamus quibus abundamus,ea cõuehimus quibus indigemos. [His muneribus)Exportandi,& inuehendi dandi alijs,& ab illis accipiendi. [Eadẽ rõne) Nisi.s.opera hois,& labor adesset. [Ad vsum nostrũ necessarij,)Ad muniendas ciuitates,& ad ædificandas domos.[Tecta vero)Quæ,& hois industria sunt, & cum forte collapsa fuerint resarciuntur. Laterarias ac domum constituerunt primi Eurialus,& Hiperbius fratres. Athenis antea specus erant pro domibus. Taxius Cœli filius luteum ædificium inuenit exẽplo sumpto ab hirundinum nidis,auct.Plin. [Subueniri) Si eccidissent vt ea resarciri necesse esset,quod hoium sit industria. [Vi tempestatis)Quæ tanta interdum exoritur ut firmissimas concutiat,& ruere faciat,quod nõ multo tpe uidimus.[Terræ motu,). Qui totas vrbes interdum concusit,& euertit.[Vetustate)Quæ nia consumit: vt,Quantum æui mutare valet longæua vetustas.[Cõis vita)Societas quæ hoiem hoi conciliat,efficitq., vt homo hoiem iuuet.[Adde ductos aquaꝝ) Qui maxime utiles ciuitatibus sunt,in quibus est aquaꝝ penuria,quas per meatus subterraneos manu opere factos ex lõginquo sæpe deducũt. Ancus Martius primus aquam Martiam in vrbẽ ducere auspicatus est, postea Q. Martius rex in prætura,rursusq. restituit M.Agrippa. oritur in vltimis montibus Pelignoꝝ,transit Marsos,& Fucinum lacum,mox in specu mersa in Tyburtino sese aperit.Virginem itẽ aquam Agrippina adduxit ab Octauij lapidis diuerticulo. Duo M. P. Prænestina via. Iuxta est Herculaneus riuus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Fuerunt,& alij complures aquæ ductus Romæ,de quibus oibus Iulius Frontinus scripsit.[Deriuationes fluminum) Desiccationes,& deductiones ab vno loco in aliũ.Agrippa Tyberim deriuauit,ante.n.per velabrum currebat. Vnde velabrum dictum quod velis transirẽt.Hinc ait Horat. Seu cursum mutauit iniquũ frugibus aut amnis doctus iter melius.[Irrigationes,)Que sunt deductis à fluuio riuulis,& plurimum fœcundant agros.[Moles oppositas fluctibus,) Ne in regiones inundaret, quales sunt iuxta Venetias.In quibus conseruandis, & reficiẽdis tñ quot annis Veneti consumunt pecuniaꝝ, quales fuerunt moles,quibus C.Iulius Cæs.mare exclusit, quo ante immissum erat Lucrino lacui.de quibus ait Virg. Quid memorem portus Lucrinoq. addita claustra: Atque indignatũ magnis stridoribus æquor,Iulia ponto lõge sonat vnda refuso.[Portus manu)Qualis est Anconitanus,qui κώθωνες Græce uocantur.Ex quibus oibus multisq. alijs perspicuum est.[Qui fructus &c.) Colligit vtilitatem,quæ ex rebus inanimatis percipitur, quæ tñ nihil prodessent,nisi hois labor,& industria accideret. [Ex bestijs fructus,)Ex bobus,equis,nisi domarentur ab hoibus. [Hoies certe fuerunt: &c.) Bouem,& aratrum Buziges Atheniensis inuenit, vt alij dĩt Triptolemus.Sunt qui Osyrim malint,quo rehi Bellerophon primus excogitauit,frænos,& strata equorum Pelethronius,pugnare ex equo Thessali qui centauri sunt appellati. [Quæ nocent,)Vt serpentes leones.[Vsui)Sunt,ut aues,lepores,& qdquid ad escam venamur.Quæ bona sunt,meliora hois opera efficiunt. quæ vero mala,tolluntur. feræ quæ nocent, homini et serpentes,occiduntur,quæ sunt ad vsum,capiuntur,vt lepores.Sunt qdam quæ prosunt,& nocent,vt apri,& vrsi.Venatione aũt opus est ad eas feras capiendas q prosunt, & eas occidendas q nocent. Venatio in tria diuiditur.Ferinam,aucupiũ piscatoriam,& quæque suis instrũs vtitur.Nam ferina retibus,pedicis,laqueis, arcu, iaculo,venabulo,& ceteris hmõi exercetur. Aucupium ijsdem ferme omnibus,sed ad hoc auibus vtitur venaticis, vt accipitre, & falcone.Piscatoria retibus vtitur,hamis,fuscinis. oẽ genus ciborum, sapoꝝ, obsonioꝝ his tribus gñibus continetur,quæ tangit Cic.cum dicit,Et quæ vsui possunt esse,capiuntur.[Quid enume rem &c.) De quibusdam artibus mechanicis dicit,de quibus implicite diximus,magnos aũt est artiũ numerus, quæ vitę hominũ necessarię sunt. [Quis.n.ægris subuenisset?) Medicinam tangit.[Quæ esset oblectatio &c.) Nisi essent artes ludoꝝ quibus homi nes

Chirurg.

Aqua Martia primus à Quinto rege, deinde à M. Agrippa.

Aqua Virginea.

Cothoni. portus manufactus

Venatio

Pecus.

Pietas.

Sãctitas.

Lucr. de natura Deo

net oblectarentur,theatricæ,& spectatoriæ, qbus aius defatiga-
tus reficitur.[Qui victus,)Nisi agricultura,q̇ victū subministrat,
venatio.[Cultus,)Tangit lanificiū,ars texēdi,suendi, torquēdi,
exercetur manu aut pectine,cylindro,fuso,radio,colo,& ceteris
hmôi.In materia lanæ,lini, serici,piloꝝ ad vsum vestimentoꝝ,&
operimentoꝝ q̇ ptinent ad cultū hīm vel ad aliqd operiendū or
nandumq̇..[Vrbes vero)Ad tectonicā spectāt,q̇ ars est ædificādi.
[Ex quo leges,)Nisi ars fuisset tectonica nunq̄ ædificatę domus,
& ciuitates fuissent,& nisi in vna mœnia hoies cōuenissent,ne le
ges qdē excogitatæ essent. Leges.n.vtilitatis causa latæ sunt, vt
humana societas cōseruaretur,si ęquabile ius esset,& si suū cuiqꝫ
tribueretur,recteq̇. dixit Solon duabus rebus remp. cōtineri pœ
na & pmio,qbus sublatis humana societas interiret.Sunt aūt le-
ges scriptæ,mox in ↄsuetudine nō in scripto positus. Nā vt Vlp.
ait,Inueterata cōsuetudo p lege nō immerito custoditur,& hoc
est ius,quod dr̄ moribus ↄstitutū.[Iuris æqua descriptio,)Differt
ius à lege,qm iura,vt Vlp.ait,nō in singulas psonas, sed gñaliter
cōstituuntur,cū lex particularia pleraque sit.[Certaq̇.&c.)Expo
sitio est eius qđ pcessit.Quid.n.aliud ius est quā certa viuēdi disci
plina & regula?[Quas res &c.)Ex eo qđ in eandē ciuitatē cōue
nerunt hoies, & vna viuere cœperunt vtiqua eisdē legibus factū
est,vt māsuefacti sint,cū prius feri essent,& agrestes seorsum viuē
tes,& in pmiscuos,vt belluæ,ruerēt concubitus, à qua turpitudi
ne verecundia sunt retracti,cū in turba huiom fuerunt. Vnde ēt
matrimonij leges natæ sunt. [Vita munitior,)Tutior defensa so
cietate,& legibus. Nā antea q plus viribus valebat,is p arbitrio
oia faciebat,postea lenitus societate aius, vita munitior cœpit es-
se. [Vt dādo) Ex māsuetudine illa secutū est,vt hoies mutuo sibi
inseruirent,dādo ea qbus alij indigerent,& rursus ab illis accipiē
do qbus indigeremus,quare hoium inter ipsos maxime societas
deuincitur. [Permutandisq̇. facultatibus,)Vt ille mihi vinū quo
egeo,& ego ei triticū tradā.Vetustissimū emptionis,& venditio-
nis genus pmutatio fuit.Et qm accidebat,vt aliqs,aut nulla re in
digeret,aut nō illa qua alius abūdaret,& nō semp fieri poterat p
mutatio,ppterea veluti ad subsidiū cōmutādaꝝ reꝝ nūmus percussus
est,vt ait Arist.& ob hoc nūmus vocatus est,qđ nō a natura,sed à
lege q̇ νόμος dr̄,introductus.[Lōgiores)Sed qd,inqt,facio qđ in
alio repræhendo? vt in Panætio, q lōgius nimiū fuit in re p se cla-
ra,& pspicua.Panętiū occasionē nactus carpit.[Ducę bello)Hoc
ad artē militarē spectat,qua sine militibus esse non pōt.[Princi-
pē domi)Hoc ad politicā ptinet.[Themistocles,) Qui fuit Neo
cli filius Atheniensis multa,& pclara gessit, & Athenienses ab in-
cursu barbaroꝝ liberauit.[Pericles,)Qui & ipse Atheniensis pa
triā ab impetu Lacæd.seruauit.[Cyrus,)q Medoꝝ rex fuit à To
miri regina Scythaꝝ est occisus,de quo multa Iust.in epi.Trog.
[Agesilaos,)Hic Laced.fuit pcipue a Xenophōta laudatus,multę
.n. & mirabiles eius fuere virtutes,rēp.nō modo tutat᷑ est,sed au
xit,multa bella gessit.A Ptol.in Aegyptū accitus est. [Alexāder)
quos negat sine adiumētis hoim tātas res efficere potuisse.) q to
tā domuit Asiā,& cognominatus est magnus. [Vti in re nō du-
bia) Testibus nō necessarijs.Si res dubia nō est, qd testibus vti ne
cesse est.[Atque vt magnas vtilitates adipiscimur) Cetera indu-
stria,& labore huium vt supra ostēsum est maiora hūc Hoies ve-
ro q hoibus nocēt,meliores fieri pnt ingenuis artibus,& liberali
bus. Cū itaqꝫ eiusmodi sint hoies,inqt,vt mali plurimū nocere,
boni si fuerint pdesse plurimū possint,dāda opa est,vt hoies hoi-
bus quātū fieri poterit cōciliemus.Et sicut p hoias inaiata melio
ra reddunt,ita p phiā .i. studiū sapiæ hoies meliores efficiuntur.
[Cōspiratione hoium,atqꝫ cōsensu:sic nulla tā detestabilis pestis
est,q̇ nō hoi ab hoie nascat.)Consensu,est cōspiratio bonoꝝ,vel
maloꝝ cōsensus. Cic in orone p Lig. fratrū dixit cōspirationē.
Cōiuratio semp in malā partē sumit.[Dicæarchi liber de interitu
hoim,)Peripatetici,)Hic phs fuit Peripateticus nobilis,& pstās,
q nullū nino esse aium dixit.[Magni)Scia.[Copiosi) Eloquētia.
[Eluuionis)Inūdationis,& diluuij. Eluuio pprie dr̄ cū terra ois
obruit,vel vallis ab eluēdo, aqs cōstat nōnullas ciuitates demer-
sas esse.[Pestilentiæ)Qua totæ sæpe ciuitates absumūtur,vt The
bæ.[Vastitatis)q̇ accidit incēdio,aut tēpestate,aut bello. Nā Lu-
can.ait: At nūc semirutis &c.[Belluaꝝ ēt &c.)Vt muriū, vel ser-
pētū qbus incūbētibus derelictas & vacuas redditas legimus re-
giones. Eus.lib.de tpib.tantā ait aliqn̄ locustaꝝ multitudinē fuis
se,vt hora vna fertilissimos agros vastaret,ætate parētū nroꝝ tā-
ta vis muriū fuit in Apulia,vt oia absumerēt in agris.[Cōparat)
Exitiū qđ ab his rebus pfectū est,cū exitio qđ hoibus p hoies p
uenerit. [Bellis,) Incipiamus ab vrbe Roma, inueniemus bella
Rom. infinitos hoies esse deletos,vix posset explicari quā multi
in bellis q̇ gesta sunt a diuersis nationibus,& regionibus iam pe

Cōspiratio, in quo differat à cōiuratio ne.

rierint.[Seditionibus,)Intestinis ciuitatū discordijs,qbus sępe ci
uitates euacuant.Magnæ & multæ resp.vt Athenæ,Lacedæmon,
Thebæ bellis & seditionib.deletę sunt.[Cū igr̄)Sētim ad id discē
dit qđ isēdit,vt de vtili loquat.Et cū inqt maxima vtilitas hoi ab
hoia pficiscat & cōtra dāna plurima,& grauissima, dāda opa est,
vt hoiem ad bñficiēdū nō ad nocēdū instituamus,qđ nō mechan-
icis artib.fieri poterit,sed liberalib.[Propriū &c.) Hoc est,solā
iudico virtutē esse p quā hō institui possit vt hoi psit.optimo aūt
ordine vtit Cic. Nā cū ostēdert qbus ex rebus cōmoda habeant,
nūc docet q̇ sint ea p q̇ illa possimus cōseq, postremo quō cōser-
uare possimus apit.[Itaque,q̇ &c.) Ergo,inqt,à rebus inaiata q̇
puenit vtilitas ea p hoim artes hre,q̇ opoſæ,& mechanicæ voca-
tur.Nā his artibus mediātibus vtilia sunt inaiata, vt p tectonicā
habemus ędificia,p sutoriā calceos.Sed vtilitas q̇ prouenit ab ho-
minibus,nō nisi p ipsos hoies hri pōt,q sapiētes sint. [Inaiatis)
Vt in arte tectonica q̇ vtit tignis cemētis latere calce sabulo & ce-
teris.[Tractatione belluaꝝ)i.d.pp agriculturā q̇ docet domare
equos,& tauros.Opoſis,mechanicis,q manu exercent,palꝫ āt ad
aium ptinēt.[Sapia,& virtute)Virtus ex sapiā nascit eāq̇. sequit.
Est aūt sapia,scia,& intellectus pciosissimoꝝ natura.scia in theo
ricā diuidit & practicā. Theorica in veri inuestigatione versatur.
Practica in actione.illa physicā attingit,& metaphysicā,hæc agit
in politica,& œconomica,& in his q̇ morals phia pcipit.[Etenī
&c.) Hoiem meliorē reddi tribus rebus dicit in qbus ois virtus
versat. Tāgit aūt phiā naturalē,moralē,& qd sm eā agere nos cō
ueniat.Nā aut inqsitione veri meliores efficiuntur hoies, qđ ad
physicā,& theoricā spectat,aut scia de moribus q̇ docet aibus do
minari pturbationibus,aut recte operādo quod est practicæ, sed
theoricæ,ethicæ,& practices quasi apices quosdā,& tm̄ q necessa
ria sunt attingit.[In pspiciēdo)Hoc theorica facit q̇ inqrit veri-
tatē cuiusqꝫ rei in contēplādo tm̄ versat.[Sincerumq̇.) Puꝝ,sim
plex,sine ambiguitate,ne sit malitia nō prudētia.[Cōsentaneū)
Phia naturalis pmū q̇rit qd veꝝ sit,deinde diligēter considerat
qd cuiqꝫ rei cōueniat.Quid ex vnaquaqꝫ re cōsequat. æstiuo tpi
calor cōuenit & siccitas,hiemi,frigus,& humiditas. [Cōsequēs)
Cū alteꝝ ex altero cōsequt,hoc est cū alteꝝ ex altero efficit,po-
sito aūt ↄñti intelligitur ēt añs,vt si sol est,dies est. Necessario se
quitur fames ex nimia siccitate, & ex nimijs pluuijs sterilitas seq-
tur,ex hoc caritas,amor.[Causa)Cognitio reꝝ inuestigatur per
causas,& effectus.Causaꝝ duo sunt gña intrinseca,& extrinseca.
Intrinseca necessario efficit id qđ sibi subiectū est, vt ignis cui ar-
dere necessario subiectū est.Nā si ignis est urit. At q ignis est er-
go necessario vrit.intrinsecā cām necessario semp effectus sequi-
tur,vt ardere qđ intrinsecū est ignis.Sic itaqꝫ intrinsecū ignē se-
quitur causa qđ se habet ut semper necessarij effectus sequantur
causam.At uero extrinseca causa est q̇ nō necessario producit ef-
fectū,vt virtus cœli,& solis q̇ accedit ad gñationē,sed nō necessa-
rio.Nā adiuuat gñationē vbi semē fuerit.Pr̄ filij efficiēs causa,est
nā.n.pōt esse filius sine pre, & q̄uis sit causa naturalis sine qua fi-
lius nasci nō pōt,tñ nō necesse est, vt pr̄ gñet, quāuis habet vim
gñandi. Est igitur pater causa filij non necessaria has causas dili-
genter cōsiderat phs.Ex quo vt aere spisso nubes ex nubibus plu-
uiæ generātur,vt collisio nubium causa est tonitruum,& fulgurū.
[Alterum,cohibere &c.)Hoc ptinet ad moralem phiam. Cōpri
mere aūt motus ai ad modestiam pcipue spectat. de ai perturba-
tionibus,multa à nobis priore lib.dicta sunt. [Appetitiones) q̇
sunt qnqꝫ sensuū,visus,odoratus gustus,tactus,auditus. Obediē-
tes.hoc pprium est viri boni,& cōstantis officium,vt rō imperet,
appetitus pareāt.Nā quod ait historicus,ai imperio corporis ser
uitio magis vtimur. [Tertium,iis &c.) Hoc ad moralem phiam
spectat & practicā.Duo aūt tangit iustitiæ officia,alterum est p-
mia.benemerētibus cōferre,alteꝝ male merētis supplicio affice-
re.[Moderate)Et scitēter bene hoc addidit,qa sine prudētia iusti-
tia esse nō posset,nisi cognosceremus qd & quātū cuiqꝫ tribuere
mus quātomq̇. a quoqꝫ peteremus.Ille vtitur moderate hoibus
q ex his tm̄ vtilitatis capit quantū necesse est. Ille scitēter q capē
dit cuiusqꝫ vires & ingenium.[Quoꝝ studijs &c.)Quoꝝ fauore &
auxilio.[Expleta) Quātū ad sufficiētiā,efficit .n. iustitia vt vnus-
quisqꝫ alteri tribuat,sed ita tribuat, ne sibi ipsi desit.[Cumula-
taq̇.)Vt ēt sup sit vltra necessitatē.[Per eos)nō solū petere debe
mus ab hoibus vt nobis sedēt nocere nobis bene faciāt nō signat
Et qdqd incōmodi infert p eosdē ppulsemus.[Vlciscamurq̇.) li-
cet.n.vim vi repellere.Nec.n.iferēda iniuria est nisi lacessitus fue
ris,vt priore lib. dcm est Aequitas,ut nō plus pœnarū reddamus
quā iniuria accepimus,est.n.ut sup. dixit vlciscēdi modus nō tñ
ita clemētes esse nos ↄuenit ut nimia remissione vtamur,& ad in
iuriā alacriores hoies,& prōptiores faciam᷑ ad humanitatē,tu po
tius

Propriam hois ē hoi prodesse.

Pater est efficiēs cā filij non aūt necessaria.

Aequitas aequalis esse debet

tius q̃ ad crudelitatem declinandum est. [Qgibus aũt rõnibus) Qñquidem inquit ex his quæ dicta sunt cognosci potest, hoies in primis, & prodesse hoibus, & nocere posse: eosq́. ppea nobis cõ trahendos rem qñ ab his, & multum cõmodi, & plurimum incõmodi percipere possumus, pcipiendum, & ostendendum qũo eos conciliare possimus. Et sic Cic. non tñ quid faciendũ sit, nos monet, sed ẽt qũo faciendum. In quo verum pcipientis seruat offm. Quædam tñ dicit, ante quam quod se dicturum promittit, aggrediatur. (Ante) q̃ ad hæc præcepta conciliandoꝶ hoium descendamus. [Magnam vim) nõ sine rõne maximam vim fortunam hr̃e, Cic. ostendit ad res secũdas, & aduersas, vt ostendat qũo hoies resistere possint fortunæ, si inter se cõciliati fuerint. & vt pcipiatur facili, quod ait Cic. res creatas supius ita dixit, vt alias inanimatas, alias inanimatas diceret, vtrasq́. aũt arte vtiliores fieri & hominũ industria. Ars vero est quidã habitus cum rõne factiuus. Aduertendũ vero est q̃ quæ sunt, & ab hoie fiunt, contingẽtia sunt, & pñt esse ac non esse. Quod cũ fortuna a casu cõueniat, & in his dicit plurimũ ualere fortunam. Cui quę raro eueniũt magis subiecta sunt, q̃ quæ sæpius eueniũt quia. s. in his quæ sępius eueniũt vis humana plurimũ valet. Cuius rei, ratio hęc esse vr̃, quia Architectura, Nauigatio, Medicina, & ceteræ eiusmodi circa materialia versantur, quæ sunt artis. Nã hæ artes procellis, tẽpestatibus, & alijs eiusmodi casibus medent, quæ rarius contingere dicit. At vero interitus exercituũ, clades imperatoꝶ, & quę id gñis frequẽter eueniunt, nõ sunt aliena à cõsilio, atq; à prudentia, & itẽ à dolo vel temeritate hoium. Prudentia est habitus cum rõne actiuus. Actio differt à factione, q̃ est artis hoc modo, q̃a factionis finis est aliud ab ipsa, vnde bonũ facientis nõ est in ipso faciente, sed in facto. quod factũ fortunæ penitus subiacet. Quare cũ ars sit habitus cũ rõne factiuus, minus in ea circa hois bona vel mala versatur. At vero actionis finis nõ semper est aliud ab ipsis, sed ipsius actio bona finis est. Cũ igitur prudẽtia sit habitus cum rõne factus, seqtur prudentiam circa hois bona versari, sicut dolus vel dementitas circa mala. Recte igr̃ dicit Cic. ea quæ raro cõtingunt fortunæ magis subiecta esse, qbus ars mederi põt à casibus. At vero quæ frequẽter eueniunt non pñt esse ab hoie aliena. Cuius cõsilio, & opa aguntur, quæ nõ sunt oino fortunæ potestati subiecta. [Magnam vim) Dicturus erat qbus rõnibus hoium studia occuparẽtur. Sed occurrit vt cõe faceret de ui Fortunæ, quo intelligeremus non oẽm facultatem cõparandę vtilitatis in supradictis virtutis partibus positã esse, sed magnã partẽ fortunã sibi vẽdicare. [Ceteros &c.) Cum oĩa cõmoda & incõmoda hoibus per homines cõtingant, ea rarius accidere constat, in qbus hõ facultatẽ nõ habet, ut pcellas, tẽpestates, & c p ea, quæ licet & ipsa sint fortuita, tñ ab hoie ministrantur, sicut expulsiones ciuiũ, interitus exercituũ. hæc hoium opera administrant, & fortunæ uiribus. Dignitates pterea, honores, impia tametsi fortuita sunt, tñ sine hominũ studijs effici non pñt. [Prospero flatu) Trãslatio sumpta à vẽtis secundis qbus cum vtimur, pspere nauigamus. [Ad exitus optatos) Vt nautę in portũ vehunt. [Restitit) Nauẽ repulerit, pstat in trãslatione. [Ceteros casus) Videlicet q fortunæ subiecti sunt, & causa est, q̃a ea quæ sunt, & ab hoie fiunt, cõtingẽtia sunt esse, & nõ esse raro eueniũt. Ea q̃a hñt cũ casu similitudinẽ, ideo fortunæ subiecta sunt. [Procellas) In his oibus. medẽtur mechanicæ artes, pcellis qdem architectura, & tẽpestatibus medeẽ, quãuis tẽpestas subiecta põt esse nauigationi. [Ruinas) qbus ædificatio succurrit. [Morsus) His medicina medetur, & venatio. [Rario ra sunt) q̃a subiecta sunt fortunæ, & ab ea veniũt, sunt. n. cõtingẽtia esse, & nõ esse. & ideo fortunæ sunt, cui nihil magis cõuenit q̃ qđ est incertũ. [At vere interitus &c.) Hæc frequẽtius eueniunt, ideoq́. hoium potestati attribuũtur magna ex parte, eoꝶ. n. cõsilio gerũt, licet & fortunæ vires accedãt. [Triũ) Exercitus Põpei Mag. in Thessalia, Petrei & Affranij in Hispania: Reliqarum Põpetanaꝶ in Lybia. [Sæpe multoꝶ) Vt apud Trebiã, apud Cãnas, apud lacũ Trasimenũ. [Multoꝶ imp.) Qui ociosi sunt, vt Flaminij apud lacũ Trasimenũ, Pauli apud Cannas. Cn. & P. Scipio. in Hispania, Niciæ, Epaminõdæ. Demosth. [Sũmi, ac singularis, viri) Põpeij magni. [Inuidiæ) q̃a vulgus ignobile facile mouet inuidia, vt modo his, modo illis faueat. [Ob eas) inuidias. s. populares multa accidũt mala. [Benemeritoꝶ exp.) vt Fur. Camillus expulsus est multitudinis iuidia, cũ de rep bñmeritus esset. [Calamitates) Vt Themistoclis Alcibiadis. [Fugæ) ẽt spõtaneæ, vt Scipionis superioris, q Linternũ pcessit, cũ videret ingratã patriã [Fortuita) Qm aliqua ex parte fortunę subiacẽt. [Neutrã in partẽ) vt aut psint, aut obsint. [Hoc igr̃ cognito) q̃a q̃ subiecta sunt oino fortunæ raro eueniũt, & nõ tam indigẽt opa hoium, sicut ea q̃ cõsilio geguntẽ. At vero ea in qbus vis humana plurimũ põt sæpius eueniũt, siue prospera, siue aduersa, ex quo opera dãda est, vt hoium studia nobis cõciliemus. [Quæ si lõgior) Si lõgior oro videbitur, cum vtilitate longitudo cõpensabitur, & tum breuior videbitur.

Quæ frequenter eueniunt non possunt esse ab hoie aliena.

ASCEN.

QVæ ergo ad vitã) In hac parte diuidit auctor ea, quæ pertinent ad vitã degendã. Ordo est: Ergo (est particula cõtinuata, vel q̃a dicere constituimus de ijs, quæ ad vitã humanam vtilia sunt) ea sup. quæ pertinent ad vitã hoium tuendam. i. ptegendã ab egestate & incomodo. s. sunt partim. i. p parte inanimata. i. vita carẽtia, vt auꝶ, argentum, ea quæ gignũtur e terra, & alia eiusdẽ gñis. i. similia, & partim. i. pro parte animata, animata. s. sensitiua quæ hñt suos. i. proprios impetus & appetitus rerum. Aũt pro sed eoꝶ. s. animatoꝶ alia sunt expertia. i. nullam hñtia partẽ rõnis, alia sup. sunt vtentia rõne expertes rõnis, aut sunt equi, bouis, & reliquæ pecudes. i. humana effigie carẽtes, vt apes qualꝶ opere. i. auxilio. [Aut legamus, qualꝶ opera. i. operatione) efficitur alıqđ ad vsum & vitam hoium. Aũt pro sed duo gña ponuntur vtentiũ. i. eoꝶ quæ vtuntur rõne, vnum Deoꝶ, alteꝶ hoium. Pietas. i. religio & sanctitas. s. vitæ efficiet eos placatos ne. s. noceant. Aũt pro sed, hoies pñs esse maxime utiles, hoies proxime, & sm Deos. i. secundo loco à Deis, q; , pro &, eadem diuisio est earum rerum quæ noceant, & prosint. Sed q̃a sup qdam pħi non putant. i. non arbitrantur Deos nocere. i. quod dij noceant, arbitrantur hoies obesse plurimũ, uel prodesse hoibus, his. s. dijs exceptis. i. nihil loquẽdo de dijs, siue noceant, siue non. Enim pro q̃a ea ipsa, q̃ nos. dicimus inaiata sunt, pleraq;. i. fere oia effecta operis. i. p operas hoc est operationes hoium. quæ. i. quas res nec. i. non ẽt hr̃emus, nisi manus. i. exercitiũ manuale, & ars. i. idustria accessissent. i. abiectæ essent, nec eteremur his. i. hmõi sine administratione hoim. Enim pro q̃a, neq; vlla curatio ualetudinis. i. sanitatis, neq; nauigatio, neq; agricultura, neq; pceptio frugũ ex agro. s. q; , pro &, aliorum fructuũ, vtpote ex arboribus, & neq; sup. vlla cõseruatio frugũ & fructuũ potuisset esse sine opera. i. operatione & adminiculatione hoium. Iã vero. i. in super exportatio eaꝶ reꝶ, qbus abũdaremus, & inuectio eaꝶ reꝶ, qbus egeremus, nulla esset nisi homines fungerẽtur his muneribus. i. obirẽt hæc ministeria. Et eadẽ rõne, nec lapides necessarij ad vsum nrũm excidereñt è terra, nec ferrum, aurũ, argẽtum, existẽtia abdita. i. abscõdita, & obtrusa, penitus. i. oino effoderentur, è terra, sine labore & manu hoium. Vero pro sed unde tecta domoꝶ. s. qbus & . i. simul vis frigoꝶ pelleretur, & molestiæ caloꝶ sedarentur. i. mitigarẽtur, potuissent aut dari initio. i. ab initio humano gñi, aut subuenire, postea. s. quam data erant, si ipsa. s. tecta cecidissent, vi. i. violentia tempestatis, aut terræ motu aut vetustate, nisi cõis vita didicisset petere ab hoibus auxilia haꝶ reꝶ? q. d. à nullo. adde ad dictas vtilitates. s. quæ hoi ab hoie eueniunt, ductus aquaꝶ q fiunt p canales, arcus, & deriuationes fluminum, qbus inter montes aliqñ via facta est, aut potius deriuationes ex alueis in agro, vt sit expositum, seqtur adde irrigationes agroꝶ, moles. i. magnitudines aggeꝶ oppositas fluctibus, portus manu factos, quæ. s. oia nos non possemus hr̃e sine opera hoium. Ex qbus oibus & multis alijs est perspicuũ. i. euidẽs nos nullo modo potuisse capere. i. percipere sine manu & opera hoium sup. eos fructus, q fructus percipiũtur ex his rebus q̃ sunt inanimata & eas sup. vtilitates quæ vtilitates percipiuntur ex his rebus quæ sunt inanimatæ. Deniq;. i. finaliter vt vno verbo dicatur, quæ qualitas fructus, aut quæ cõmoditas posset pcipi ex belluis, nisi hoies adiuuarẽt? q. d. nullus & nulla. Nam pro q̃a, & bĩ sup. q fuerunt principes. i. primi auctores inueniendi. i. inuestigãdi, quem vsum. i. quam vtilitatem possemus hr̃e ex quaque bellua. i. bestia fuerunt certe hoies. nec possemus hoc tpe quo. s. inuentum est quis usus ex belluis sit sine opera hoium, aut pascere equos, aut domare, aut tueri, aut capere fructus tempestiuos ex his. q; , pro & . i. pariter ea quæ nocent interficiuntur ab eisdem. s. hoibus, & . i. pariter ea. s. animalia quæ possunt esse vsui. i. utilitati, capiuntur. quid. i. ad quid enumerem multitudinem artium, sine quibus vita nulla oino esse potuisset? q. d. id frustra faciam, cum notum sit. Enim pro quia. quid subuenisset ægritudini? quę oblectatio ualentium. s. sanorum esset? qui victus, aut cultus sup. esset, nisi tam multæ artes ministrarentur? q. d. nihil & nulla aut nullus, quibus rebus uita hoium exculta distitit tñ à victu & cultu bestiarum. Vero pro sed vrbes non potuissent, nec ædificari nec frequentari sine cœtu. i. conuentione, & congregatione hominum, ex quo. i. cœtu hoium, vel ex quo. s. post quam re. s. vrbiũ ædificationem & frequentationem, leges sup. sunt constitutæ & mores sunt cõstituti, rum. i. insuper æqua descriptio iuris est sup. constituta & certa disciplina viuendi, per quas. i. leges descriptionem iuris, & disciplinam viuendi viuitur bene & beate, quas res, & . i. pariter mansuetudo omnium est consecuta. i. statim post.

&

& quasi simul secuta est,&.i.pariter verecundia, q;, pro &, effe-
ctum.i.peroentum est ad hoc,vt vita.s.nostra esset munitior.i.tu-
tior,atq; vt nulla.i.non vlla nō egeremus vlla re dando & accipiē
do.i.permutua cōmercia & facultatibus & cōmodis ꝑmutandis
.i.cōmutationem & mutuam collocationem facultatum & cō-
modoꝝ. Nos sumus hoc loco (qui.s.manifestus est) longiores
quā necesse est.Enim pro qa q s est cui illa quæ cōmemorantur à
Panætio pħo Stoico,quę pluribus verbis nō sint ꝑspicua.i.clara,
& euidētia? videlicet nemioē,neq; ducē potuisse gerere sine stu-
dijs hoium res magnas & salutares,bello.i.in bello,neq; princi-
pē.i.primum patrē domi.i.in ciuitate sua?q.d.nullus. Themisto-
cles dux ille Atheniensiū cōmemoratur.i.ostenditur nō potuisse
gerere,q̄ gessit sine studijs hoium.Et Pericles alius dux Atheniē-
siū, & Cyrus rex ille Persaꝝ, & Agesilaus Lacedæmonioꝝ ille
rex & Alexāder Magnus.s.Macedonū rex cōmemoratur ab eo,
quos oēs.s.negat potuisse efficere tātas res quas.s.effecerūt sine
adiumētis.i.adiutorijs hoium,& ita ipse Panætius vtitur in re nō
dubiā.i.manifesta testibus nō necessarijs.i.superfluis.Atq; vt.i.quē-
admodū adipiscimur.i.acqrimus magnas vtilitates,cōspiratione,
atq; consensu hoium,sic nulla pestis est tā detestabilis.i.nulla in-
iuria aut cōtumelia tā fœda,quæ nō nascatur.i.oriatur hoi ab ho
mine. Liber Dicæarchi illius pħi magni & copiosi Peripatetici
est.i.extat de interitu hoium,q .s. liber collectis ceteris causis .s.
eluuionis.s.corrupti tractus seu regionis,pestilētię,vastitatis.i.de
vastationis terraꝝ,multitudinis ēt repētinæ belluaꝝ,quoꝝ om-
nium impetu docet quædā gnā hoium esse cōsumpta,deinde cō-
parat quāto plures hoies deleti sunt impetu.i.ex inuasione ho-
minū.i.bellis sup.bellicis cū hostibus,aut seditionibus.i.in testa-
mētia, & domesticis factionibus ac ciuilibus bellis. q̄ oi reliqua
calamitate.i.destructione,sicut calamitas est culmoꝝ seu calamo
rū,segetū videlicet ea fulminis impetu ꝓsternato. Igitur cū hic
locus.s.ꝑsens disputatio,nihil habebat dubitationis, qn hoies &
ꝓsint, & obsint plurimū hoibus,ego statuo propriū esse virtutis
hoc.s.cōciliare sibi aios hoium,& adiūgere ad suos vsus.Itaq;.i.&
ita ea sup.quæ fiūt vtiliter ad vitā hoium in rebus inanimis.i. in-
animatis,q;, pro &,ea q̄ fiunt vtiliter in vsu,& in tractatione be
luaꝝ tribuūtur.i.conferūtur nobis actibus operosis.i.p artificio-
sas operationes,aūt ꝓ sed studia hoium prōpta & parata ad am-
plificationē nostraꝝ reꝝ,excitantur sapiētia & virtute ꝑstantiū
viroꝝ.Etenim.i.qa certe ois virtus vertitur.i.consistit,v versatur
fere in tribus rebus qoaꝝ vna est.i.consistit,in ꝑspiciendo qd sit
in quaque.i.qualibet re,veꝝ, sincerū.i.solidū & integrum, non
fractum,nec diminutum,& sup. qd sup. sit conientaneum cuiq;,
qd consequens,ex quo.i.ex qua re,quæque.i.qualibet res gignā-
tur,si sit causa cuiusque rei.Alteꝝ.i.altera hoc est secunda res seu
ꝓprietas virtutis est,cohibere.i.cōprimere,motus turbatos.i.tur
bulētas cōmotiones animi,quos græce noiant pathe (profertur,
aūt græce πάθη).i.passiones,q;, pro &,efficere appetitiones.i.af-
fectiones,quas illi.i.græci sup.nomināt ὁρμὰς,obediētes rationi.
Tertiū.i.tertia res,aut tertia ꝓprietas virtutis,& sapientiæ supp.
est,vti moderate & sciēter,his qbus cōgregamur.i.associamus,&
q̄bus cum viuimus,& quorum studijs.i.exercitus & operis, nos
habemus ea q̄ natura desiderat expleta i.consummata,& cumula
ta.i.aucta.Deniq; ut sup.propulsemos.i.procul à nobis pellamus
per eos.s.qbus congregamur,siquid incōmodi importetur nobis
vt ulciscamur per eos.s q conati sunt nocere nobis, & ut afficia-
mus eos tāta pœna,quāta sup.pœna,aut lege, quantū sup. pœnæ
æqtas & humanitas patitur.Aūt pro sed,nos dicemus io sequēti
bus.s.qbus rōnibus.i.vijs & medijs,nos possumus assequi.i.obti-
nere hāc facultatem,vt cōplectamur studia hoium, & teneamus
ea.Neq; ista sunt,dicenda multo.i.lōge post,sea pauca sup.quędā
sunt dicēda ante.i.prius.s.q̄ illa dicamus. Quis ignorat magnam
vim.i.potentiā esse in fortuna,in vtranq; partē,vel.i.siue ad res se
cūdas,vel.i.siue ad res ad res aduersas?q.d.nemo.Nam pro qa.cū
.i.qn nos vtimur ꝓspero flatu eius.s.fortunæ,nos ꝓuehimur.i.ꝓ-
ducimur ad exitus optatos & cū.i.qn ipsa sup fortuna reflauit .i.
retraxit flatum hoc est fauorē suū.nos affligimur.Igitur hæc ipsa
fortuna habet ceteros casus rariores.i.cetera incōmoda,quæ nō
ab hoie fiunt,& ita rariora sunt.Primū.i.in primo loco hēt ipsa.s.
fortuna ab inanimis.i.ab inaiatis rebus ꝓcellas i.eleuationes a-
quarū vētosarum,tēpestates,naufragia,ruinas.s.domorū lapsus,
& incēdia.Deinde hēt à bestijs ictus.i.verberationes, vt pedū aut
dētiū vt aprūꝝ,morsus,& impet⁹, vt tauroꝝ.Vero ꝓ sed,hęc sup.
sunt vt dixi rariora,at vero.i.certe interitus exercituū,vt triū ꝓ-
xime.i.dudū & ꝓximis diebus interēptorum.s.Pōpeij magni, A-
franij,& filiorum Pōpeij,& vt sup.sæpe factæ clades.i.cædes mul
torum imperatorū,& nuper summi, ac singularis viri sup.interi-
tus.s.Pōpeij magni.Præterea inuidiæ multitudinis,atq; ob.s. ꝓp
eas.s.inuidas,expulsiones sępe ciuiū meritorum bene sup.de rep.
calamitates,& fugæ ciuiū,q;, pro &,rursus.i.ecōtrario res secun
dæ.i.prosperæ,honores,imperia,victoriæ,q̄q̄ sunt fortuita, tamē
neutram.i.non alteram,non pñt effici in alteram partē, aut pro-
speram,aut aduersam sine operis, (sic.n. potius legendum puto
quam operibus.eo quod p operas fiant opera) & studijs hoium.
Igitur hoc cognito.i.postq̄ hoc cognitum est,dicendum est, quo
nam modo.i.quō nos possumus allicere, atque excitare studia
hoium ad utilitates nostras. Quæ oratio.i.sermo, & disputatio
aut locutio,& præceptio si fuerit longior.i. prolixior,cōparetur
.i conferatur cum magnitudine vtilitatis,quæ .s. ex ea sequetur.

DOCT. interpr.

PRincipes inueniēdi fuerunt)Principes dixit primus,sed no
ue addidit gerundiū inueniēdi,sentiens primos inuētores.
[Conspiratione hoium)Conspirationem vsurpauit in bo-
nam partem.[Nulla tā detestabilis)Videbatur posci,vt, sed qm
quæ non resoluitur in,vt,ea nō subiecit,quæ,pro,vt ea. [Artibus
tribuuntur operosis) Operosis dictum vr,ab opera,non ab ope-
re.Operosum dr,quod multo opere, multoq. negocio constat.
Hic operosas dixit,quod operis,non animi viribus exerceantur.
[Quibuscū congregamur)Congregamur dictum est pro,consue
tudinem habemus,& iccirco addidit,cum qbus,vt dicimus,mecū
habet cōsuetudinem.[Siqd importetur) Nobis.[Importet incō
modū) Noue dixit,pro inferatur.[Cū reflauit) Reflare fortunā
dixit,cū est aduersa,quemadmodum resistit,q ea aduerso obstat,
& repugnat,qui ex aduerso pugnat.hoc græci dicunt ἀντιπνεῖν.

DOCT. interpr.

QVæ ergo ad vitā) Quia hoc libro de vtilitate ꝑcipitur. ideo
res,quæ sunt vsui ad uitā,primum diuiduntur. [Hoies hoi-
bus,&c.)Homo hoi deus.Itē hō homini lupus.Vnde paulo post
(Cum igitur,&c.) Ibi adnotandum,vtilitas ex honestate nascit.
Nam homines ut prosint,honestate adiunguntur,& inuitantur.

ARGVMENTVM.

Quibus rebus commoueantur homines, vt quempiam magistratu dignū putent, atq; parere velint.

QVAECVNQVE igitur hoīes homini
tribuūt ad eum augēdum, atq; honestā
dū; aut beneuolētiæ gr̄a faciunt, cū ali
qua de caussa quēpiam diligunt; aut ho
noris,si cuius virtutē suspiciūt,& si quē
dignā fortuna quāamplissima putant;
aut cui fidē habēt, & bene de rebus suis cōsulere arbitran
tur; aut cuius metuunt; aut cōtra,à qbus aliqd expectāt,
vt cū reges, populares ue hoīes largitiones aliquas propo
nūt; aut,postremo pretio,aut mercede ducuntur.quę sor
didissima quidē est ratio,& inqnatissima & ijs,q ea tenen
tur,& illis,q ad eā confugere conant.male.n.se res habet,
cū quod virtute effici debet,id tentat pecunia.sed qm̄ nō
nunq̄ hoc subsidiū necessarium est, quēadmodum sit vtē
dum,eo,dicemus, si prius ijs de rebus, quæ virtuti ꝓpio-
res sunt,dixerimus. Atque ēt subijciunt se hoīes imperio
alterius,& potestati pluribus de caussis. ducūtur.n.aut be
neuolētia,aut beneficiorum magnitudine, aut dignitatis
ꝑstantia,aut spe sibi id vtile futurū; aut metu, ne vi pare
re cogant; aut spe largitionis ꝓmissionisq. capti; aut po
stremo,vt sæpe in nr̄a rep. videmus,mercede conducti.

PETRVS MARS.

QVAECVNQVE igitur) Pauca locut⁹ de for
tuna,resumit id quod omiserat,& docet qbus
rōnibus hōium studia deuincire possimus. Po
nit igr̄ causas sex, qbus hoies adducti aliquos
ornāt & extollūt.[Augendū) Diuitijs.[Hone-
standū) Honoribus ornādum. [Beneuolentiæ
gr̄a) Quia aliquē beneuolentia prosequuntur.
[Aut gr̄a honoris) Reuerētiæ. (Suspiciūt) Admirant,& ideo fa-
uēt.Suspicio cōponitur à sursum,& spicio,quod apud antiquos si
gnificat uideo, nūc nō utimur nisi in cōpositione,inde suspicere
sign̄at uenerari. qm̄ cum aliquē ueneramur sursum aspicimus,eū
respiciētes & admirātes.[Fidem hn̄t) i.credūt illius prudētiæ,ac
iustitiæ.

iustitiæ. [Fortuna quam amplissima) Magnis diuitijs, honoribus, & statu fortunæ amplissimu. [Consulere) Prouidere & pficere. [Opes) Potētiam nimiam. [Metuunt) Et ideo fauent ad dignitatem pndam. [Aut contra) Contraria rōne ducti fauent aliquibus, aliquid boni ab ipsis expectantes, cum illi dignitatem assecuti fuerint. [Vt cū reges) Ponit exempla. Reges dñr illi qui regnant. Reges ēt dñr diuites, qui exhibent alijs conuiuia, & multos hñt clientes. tales à Martiale & Iuuenale appellantur reges, & Phormio Terētianus parasitus dicit neminem posse satis gratiam hře regi: Magnum, inquit, est ire ad cœnam paratā & sumptuosam. & Iuuen. Optima siluaꝝ interea pelagiq. sorbabit Rex hoꝝ. Homines igitur hñtes clientelam, & cœnam exhibentes vt clientum aliorumq. fauore id quod cupiunt assequantur. Reges appellat Cic. [Populares) Qui fauorē populi aucupantur, & populo placere studens. [Largitiones) Ad corrumpendos alios accipiētium. etenim q largitur, ad suam voluntatem alios traducere nititur. [Aut, postremo) Hæc est vltima causa. [Postremo) Denique. [Precio) Pecunia, emptione, lucro, mercede. i. aliqua remuneratione. [Aut mercede) Oium aliaꝝ reꝝ precium refertur ad pecuniā, merces vero ad alias res, quas pro mercede accipiunt, vt alicui faueant, & eius dignitatē auctam esse velint. [Quæ ratio) quod aliqs aucupetur fauorē alicuius precio, & q aliqui precio ducantē, vt aliquem ornēt. [Ratio) Modus, ars, via. [Sordidissima) Plena sordiū. [Inqnatissima) Valde cōtaminata & infamis. [Qui tenentur ea) q ducuni pecunia aut mercede, vt alicui faueāt. [Et illis) q mercede alios corrumpunt, & fauorē precio aucupantur, & ad hanc corruptionē confugiunt, cum id bonis artibus quærēdū esset. vnde apud antiquos nonnulli ambitus dānabantur, qm prehensantes alios, suffragia corrumpebāt. [Male. n.) Ratio qua re ille modus aucupādi fauoris vtrisque sit turpis, & maxime his q ambiunt & mercede alios corrūpunt. [Male res se habet) Hoc inique cōparatum est, & indicat aliquem esse indignū, cui faueat aliqs, nisi pecunia corruptus. virtute id quærendum est non pecunia, qm virtus quouis honore digna censetur, & virtuti non pōt dari prēmium dignum. vnde diuini honores illi tribuuntur. [Sed qm nonnunq̄) Nunc corrigit id quod dicit de mercede, pceptaq̄. dabit quo debemus vti subsidio mercedis, cum sit aliqñ necessarium. [Eo) Subsidio. [Propiores) Coniunctiores ipsi virtuti, quā sit largitio, merces & pmium. [Atque etiam) Causis supradictis hoies adducti aliquos ornant, & augent. & nō solum, inquit, id faciunt, sed ēt se alterius imperio pluribus causis ducti subijciunt. Ponit igitur causas qbus hoies mori aliquoꝝ imperio subijci nō recusans, & hæc pars cum illis superioribus causis cōiungitur, cetera interposita sunt ad probandū turpissimam esse ambitionem & aucupationē fauoris cum pecunia, & sic erit hęc septima causa & ratio. [Et potestati) Vt faciant quidqd ille voluerit. [Ducūtur enim) Affert causas qbus hoies mouentur, vt alterius potestati pareant, & sic ostendit hoies his rōnibus se alterius imperio subijcere, qbus ducti aliquē augent, & honestant, vt supra dixit. [Aut beneuolētia) qa aliquem amant. [Beneficioꝝ) quæ ab illo collata sunt in eos, q se illius impio subijciunt. [Aut pstantia) Aut qa præstant alijs, atq; antecellunt dignitate. [Vt sæpe in nřa rep.) & hic Cic. notat corruptam disciplinam reip & suffragia iā venalia.

FRAN. MAT.

QVæcūque igitur &c.) Quod pollicitus erat, nūc implere incipit Cic. & causas primum cōmemorat qbus adducti hoies aliquē colunt, & obseruant, sunt aūt hæc causæ impulsiua & ratiocinatiua. Et impulsiua quidem est p quam aliqd sine cogitatione aliqua facere cogimur ab aliqua animi pturbationis incitati, rōcinatiua vero, cū diligens, & considerata pcedit cogitatio faciēdi & non faciendi aliqd. [Augendū) Amplificandū quantū ad diuitias ptinet, & cōmoda. [Honestandū) Ad honores refertur. [Beneuolentiæ gřa) Hæc est causa impulsiua, q a per quā dā animi affectionem obseruamus eum, quē diligimus, siue sit ille amicus, siue cognatus, & ppinquus. [Si cuius vir &c.) Hoc quoque ad causam impulsiuā pertinet, qa virtus accendit nos, & impellit, vt eū in quo esse audimus sine cogitatione subito amem etiam si nunq̄ viderimus. [Dignū putant) pp virtutem, qa prædi tus est. Recte aūt dicit hoies eos venerari q aliquo honore funguntur, si modo uirtutem hñt, quia eos qui virtute carēt, licet in dignitate cōstituti sint, odiose solemus, & inuiti uenerari. Cōtigit aūt quottidie, ut multi uirtutis insignia, sine uirtute consequātur. [Dignū) Vt putetur dignus amplissimo gradu, in quo est collocatus non aūt indignus. [Aut cui fidem hñt) Hoc ad causam ratiocinatiuā spectat, cum ei fidē habemus, quem in rebus nřis experti sumus, qbus alias bene cōsuluerit, ut discipuli in pceptoribus, cliētes in patronis. [Aut cuius metuūt) ad impulsiuā causam spectat, cui subijciuntur oēs animi pturbationes, multę democratiæ cū principis cuiuspiam potētiā formidant, ne ab eo inuadant & opprimātur, et se quibusdā conditionibus adiungunt. [Aut cōtra) A qbus aliqd cōmodi se consecuturos putant. [Aut cum reges) Vt Attalus, Ptole. [Populares) Populi fauorē, & illud a quęrētes vt Cæsar, Marius, vt spurius Melius, si ad cōciliandū sibi fauorē multitudinis frumēta viritim distribuebat, & largiebat. [Precio) Mercede, vt cū cuipiā fauemus, & adsumus, certam mercedē cū eo pacti, & hoc ad cām impulsiuā refertur. Differūt preciū, & merces. Illud. n. datur benemerenti de nobis, & interdū spōte nřa liberaliter conferi. At vero merces ob laborē tribuitur, & a merendo dř. [Quæ sordidissima &c.) Sordidissima rō est & his qui dant, & his q accipiunt mercedē, & precio inducuni, vt aliqbus faueant, quo magřatus consequi possint. [Tenentur ea) .s. rōne in obseruatione alicuius mercede adducti. [Male .n. res se hēt) non bñ hēt res, cū id qđ virtute, & bonis artibus cōparari debet, largitionibus, & pmijs assequi studemus. Hoc aūt refertur & ad eos q ea rōne tenentur, & ad eos q ad eam rōnem confugere conantur. Differunt tamen ij ab illis. Nam ij fauorem largitionibus consequi volunt, cum in alia rōne consequi possint, qa virtute non carent, illi vero oī virtute destituti, nullū sibi in pecunia prę sidium hñt qua fauorem sibi multitudinis concilient, & sunt deteriori conditione quam priores. [Male res) Bene sese haberet, ut ait Sal. si qbus artibus imperium comparatur, his retineretur, bonis artibus ferme semper comparatur. [Nam bonum) Integrū, liberalem se ostendit q comparare vult, postq̄ adeptus est, vt retineat, malis artibus vtitur. [Id tentatur pecunia) Vt Romani faciebant, q largitionibus magřatus comparabant. Qui nō nisi virtute pditis, & virtutis intuitu deferri debuissent. Et multi apud Romanos ambitus accusabantur, q non recta via, & per virturem sed p malas artes imperia, & dignitates adipiscebātur. [Sed qm) qm inqt necessaria est sæpe pecunia, nec sine ea gubernari posset resp. nisi facultas affluerit, de ea paulo post dicemus, cum pauca prius de virtute dixerimus. Recte hoc inqt dixerat male rem hře cū quod virtute effici debet pecunia teneatur. [Subsidiū) Pecuniæ. [Necessariū) Vt tpe belli quo arma contra hostes parari possint. Quæ virtuti ppiores sunt ut de beneficentia, fide, caritate, & beneuolentia, ac ceteris eiusmodi. [Atque ēt &c.) Quibus de causis hoies impelluntē, vt quempiā obseruent, & colant ijsdem impelluntur, vt alicui pareant. Nam colere, & obseruare aliquem nihil aliud est, quā se illi subijcere. [Impio) Si magistratū gerit. [Pstāti) ēt si priuatus fueritis cuius potestati nos subijcimus. [Beneficiorum &c.) Oēs causas repetit superius positas, quod facit vt eas ad id applicet pceptum quod sequitur, nil aptius esse ad opes tuēdas, & amplificandas, q̄ diligi, & nihil deterius quā timeri. [Dignitatis pstantia) Ad id referi quod dicit, aut honores si cuius virtutē suscipiunt. [Aut spe) Ad id spectat quod ait a qbus aliqd expectant. [Aut metu) Ad id qđ dixit opes metuunt. [Ne ui parere &c.) Nam necessariū voluntarium faciunt qđ est sapientis, cum spōte faciunt, quod si recusarent, facere cogerētur. [Aut spe &c.) ad id respicit quod ait, aut cum res &c. [Aut postremo &c.) ad id spectat aut postremo precio & mercede ducti. In nostra rep. Romæ, vbi largitionibus inducti, cuipiam ēt indignissimo fauebāt.

Multi insignia virtutis sine virtute sunt cōsecuti.

Qui non habet virtutē, in fauore et pecunia spē habent.

Qua causa impellimur ad colēdum aliquē et obseruandum.

ASCEN.

QVæcunque igitur hoies.) Ostendit quo hoies moueantē ad aliquem honestandum. Ordo est: Igitur quæcunque hoies tribuunt hoī, faciunt ad eum augēdum in diuitijs & dignitatibus, atq; ad eū honestandū. i. honoribus afficiendum, aut gřa beneuolentiæ, cū. i. qñ diligunt quempiā. i. aliquē de aliqua causa. i. pp aliq̄ causam, aut honoris, si suspiciūt. i. fauorabiliter aspiciūt, virtute cuius. i. alicuius & si putant. i. aliquē dignū fortuna quā amplissima. i. valde magna, hoc est maximis diuitijs, & honoribus, aut cum. i. qñ hñt fidem. i. confidunt in eis, & arbitrātur bene consulere de rebus suis, si tales. s. ad honores pmoueātur, aut cuius opes. i. potētias, & diuitias metuūt, aut cōtra. i. econtrario à qbus expectāt aliqd, videlicet sibi, aut amicis suis aliqd, vt. i. quēadmodū cum reges. i. summi principes, aut hoies populares. i. populares fauoris captatores pponūt aliquas largitiones. i. aliqua munera captādi gřa per ambitionē. Aut postremo cū sup. hoies ducuntur. s. ad honestandū aliquem precio aut mercede, q̄ .s. vltima ratio est sordidissima, & inqnatissima. i. maxime contagiosa, & . i. simul his, q tenentur. i. captanē, & retinentur ea. s. rōne precij & mercedis. & . i. simul ijs q conantur cōfugere ad eam. i. q ponunt spē & defensionem suam in ea. Enim pro quia, res se habet male. i. indecenter fit cum. i. qñ id quod debet effici virtute. i. per uirturem, tentatur supp. effici pecunia. i. per pecuniam. Sed quando hoc subsidium. s. pecuniarum est nonnunquam, id est aliquando necessarium, nos dicemus quemadmodum utendum sit eo, si dixerimus prius de his rebus, quæ sunt propiores. i. affinio-

Quō et quādo pecunia vtēdum.

tes,& viciniores virtuti. Atque, pro &, hoies ſubijciunt ēt ſe imperio,& poteſtati alterius,pluribus de cauſis.i.pp plures cauſas. Enim,pro q̃a,ipſi ſup.ducuntur.i.inducuntur ad hoc beneuolentia,aut magnitudine beneficiorum,aut præſtãtia dignitatis,aut ſpe .i.q̃a ſperant id ſup.eſſe futurum vtile ſibi,aut metu,ne cogantur parere.i.obtemperare , & obedire, ſeu obſequi vi.i.per vim : aut capti.i.irretiti,& impliciti ſpe largitionis,'ſup. recipiẽdæ : q; pro &,ſpe pmiſſionis,aut poſtremo.i.vltimo luco cõducti mercede ; vt.i.queadmodum nos videmus ſup.fieri in rep.nr̃a.i.Romana .

DOCT. interpr. AVt ſpe ſibi id vtile futurum) Noue nomini addidit verbum . quis enim audit ita loqui,venio huc ſpe,te mecum iturum ad cœnam? Mollius tamen eſt,cum additur,ducitur ſpe,ductus ſpe. Nam ſpes eſt,pro ſpero,ſatis vſitatum eſt .

DOCT. interp. SVbijciunt ſe homines imperio.) In imperijs q̃uo homines ad iungendi . Primum beneuolentia emerendum eſſe amorem .

ARGVMENTVM.

Vtiliſſimum ijs,qui cum imperio ſunt,ab omnibus amari,metui tum turpe,tum minime tutum .

RERVM aũt oĩum nec aptius eſt quidq̃ ad opes tuendas, ac tenendas, q̃ diligi ; nec alienius,q̃ timeri. præclare Ennius:

Quem metuunt , oderunt :
Quem quiſque odit , peryſſe expetit .

multorũ aũt odijs nullas opes poſſe obſiſtere,ſi antea fuit ignotum,nuper eſt cognitũ . nec vero huius tyrãni ſolum, quem armis oppreſſa ptulit ciuitas , interitus declarat,quãtum odium hoĩum valet ad peſtẽ ; ſed reliquorum ſimiles exitus tyrannorum ; quorũ haud fere quiſq̃ interitum ſimilem effugit . malus enim cuſtos diuturnitatis metus: contraq́. beneuolentia fidelis eſt,vel ad perpetuitatem . Sed ijs, qui ui oppreſſos imperio coërcent,ſit ſane adhibenda ſæuitia,vt heris in famulos,ſi aliter teneri non poſſunt . qui vero in libera ciuitate ita ſe inſtruunt,vt metuantur ; his nihil eſſe poteſt dementius. quamuis enim demerſæ ſint leges alicuius opibus, quãuis tremefacta libertas : emergunt tñ hæc aliq̃n aut iudicijs tacitis,aut occultis de honore ſuffragijs. acriores aũt morſus ſunt intermiſſæ libertatis,q̃ retentæ . Quod igitur latiſſime patet,neque ad incolumitatem ſolum,ſed ẽt ad opes,& potentiam valet plurimum,id amplectamur,vt metus abſit,caritas retineatur. ita facillime,quæ volumus,& priuatis in rebus,& in rep.conſequemur. etenim,q ſe metui volent,à quibus metuuntur,eoſdem metuant ipſi,neceſſe eſt . quid enim cenſemus ſuperiorem illũm Dionyſium,quo cruciatu timoris angi ſolitũ,q cultros metuens tonſorios,candente carbone ſibi adurebat capillum ? qd Alexandrum Pheræum,quo aĩo vixiſſe arbitramur ? qui, vt ſcriptum legimus,cum vxorem Theben admodũ diligeret,tñ,ad eam ex epulis in cubiculum veniens,barbarũ, & eum quidem, vt ſcriptum eſt,compunctũ notis Threicijs,diſtricto gladio iubebat anteire: pręmittebatq́. de ſtipatoribus ſuis,q perſcrutarentur arculas muliebres,& ne quod in veſtimentis occultaretur telum , exquirerent . ò miſerũ,qui fideliorem & barbarum, & ſtigmatiam putaret,q̃ coniugem. nec eum fefellit opinio : ab ea eſt.n.ipſe pp pellicatus ſuſpicionem interfectus . Nec vero vlla vis imperij tanta eſt,quæ,premente metu, poſſit eſſe diuturna. teſtis eſt Phalaris : cuius eſt præter ceteros nobilitata crudelitas : q non ex inſidijs interijt, vt is,quem modo dixi,Alexander ; nõ à paucis, vt hic noſter ; ſed in quẽ vniuerſa Agrigentinorũ multitudo impetum fecit. qd Macedones ? nõ ne Demetriũ reliquerunt, vniuerſiq́. ſe ad Pyrrum contulerunt ? qd Lacedæmonios iniuſte imperãtes? non ne repente oẽs fere ſocij deſeruerunt , ſpectatoresq́. ſe ocioſos pbuerunt Leuctricæ calamitatis ? Externa libentius in tali re,q̃ domeſtica recordor . veruntñ, quandiu imperium populi R.beneficijs tenebatur,nõ iniurijs, bella aut pro ſocijs,aut de imperio gerebãtur; exitus erãt bellorum aut mites,aut neceſſarij . regum,populorum,nationum portus erat,& refugium,ſenatus . noſtri aũt magiſtratus, imperatoresq́. ex vna hac re maximam laudẽ capere ſtudebant,ſi prouincias,ſi ſocios æquitate,& fide defendiſſent . itaq; illud patrocinium orbis terræ verius , q̃ imperium poterat nominari. ſenſim hanc conſuetudinẽ, & diſciplinã iam antea minuebamus,poſt vero Syllæ victoriam penitus amiſimus.deſitum eſt.n.videri quidq̃ in ſocios iniquum,cum extitiſſet ẽt in ciues tãta crudelitas. Ergo in illo ſecuta eſt honeſtam cauſſam non honeſta victoria. Eſt.n.auſus dicere, haſta poſita, cum bona in foro venderet,& bonorum virorum,& locupletum,& certe ciuium,prędam ſuam ſe vendere. Secutus eſt,q in cauſſa impia,victoria ẽt fœdiore,non ſolum ſingulorum ciuiũ bona publicaret,ſed vniuerſas quoq; prouincias,regionesq́. vno calamitatis iure cõprehenderet.itaq; vexatis, & perditis ceteris nationibus,ad exẽplum amiſſi imperij portari in triũpho Maſſiliam vidimus,& ex ea vrbe triũphari, ſine qua nunq̃ noſtri Imperatores ex Tranſalpinis bellis triũpharunt. Multa præterea cõmemorarem nefaria in ſocios,ſi hoc vno ſol quidq̃ vidiſſet indignius. iure igit̃ plectimur. niſi.n.multorũ impunita ſcelera tuliſſemus,nunq̃ ad vnũ tanta perueniſſet licentia : à quo quidem rei familiaris ad paucos, cupiditatum ad multos improbos venit hereditas. nec vero vnq̃ bellorum ciuilium ſemẽ,& cauſſa deerit,dum hoies perditi haſtam illam cruentam & meminerint,& ſperabunt : quam P. Sylla cũ vibraſſet dictatore,ppinquo ſuo,idẽ ſexto & trigeſimo anno poſt à ſceleratiore haſta eadẽ non receſſit.alter aũt,qui in illa dictatura ſcriba fuerat,in hac fuit q̃ſtor vrbanus. ex quo debet intelligi,talibus præmijs propoſitis,nunq̃ defutura bella ciuilia.itaq; parietes vrbis modo ſtant,& manent,ijq́. ipſi iam extrema ſcelera metuentes ; rem vero publicã penitus amiſimus.atq; in has clades incidimus (redeũdũ eſt.n. ad propoſitũ) dum metui,q̃ cari eſſe,& diligi,maluimus. quæ ſi populo R. iniuſte imperanti accidere potuerunt : qd debent putare ſinguli ? quod cũ perſpicuum ſit,beneuolẽtiæ vim eſſe magnã,metus imbecillem: ſeq̃tur,vt diſſeramus,q̃bus rebus poſſimus facillime eam,quam volumus,adipiſci cũ honore,& fide caritatẽ ſed ea non pariter oẽs agemus. nam ad cuiuſque vitã inſtituendam accõmodãdum eſt,à multis ne opus ſit, an ſatis ſit à paucis diligi. certũ igitur hoc ſit,id quod & primũ, & maxime neceſſarium,familiaritates hṙe fidas amãtium nos amicorum,& nr̃a mirantium.hæc.n.eſt vna res prorſus, vt non differat multũ inter ſummos , & mediocres viros : eaq́. ea vtriſq; propemodum cõparanda. honore,& gloria,& beneuolentia ciuium fortaſſe non æque oẽs egent : ſed tñ ſicui hæc ſuppetunt,adiuuant aliquantum tum ad cetera,tũ ad amicitias cõparandas ſed de amicitia libro dictum eſt , q inſcribitur Lælius . nunc dicamus de gloria q̃q̃ ea quoque de re duo ſunt noſtri libri. ſed attingamus,quandoquidẽ ea in rebus maioribus adminiſtrandis adiuuat plurimũ.

RERVM

PETR. MARS.

RERVM aut oium) Nunc resumit primam causam, qua hoies ducti alicui parent, quæ est beneuolētia, qua Cic. dicit nihil esse vtilius ad res tuēdas, nihilq. peius & imbecillius q̃ timeri & non amari, quod probat exemplo tyrānoꝝ qui cū velint timeri non amantur, & sic nō durant. qm̄ oē violentum pōt esse durabile, beneuolentia aut cum sit voluntaria, est optima custos perpetuitatis. paranda igitur est ptās non alia rōne, quam beneuolentia hoium, & sic erit durabilis. qm̄ talis beneuolentia proficiscitor à voluntate illoꝝ. hanc igitur viā quærēdi imperij & augendæ ptātis Cic. præponit omnibus alijs, & vnicam esse dicit, quam amplecti debeamus. [Aptius) Accōmodatius. (Ad tuendas opes) Ad defendendā potentiā, & amplissimam fortunā .i. principatum & ptātem erga alios. [Preclare) Cū summa laude, & bn̄. [Quē metuunt) Hic est versus ex Ennij Tragœdia. [Oderunt) Hoies, inquit, odio hn̄t, quem metuunt. & qsque cupit illum perire, quem odio habet, hoc igitur malū sequitur ex odio. Regibus, inquit Sen. certior est ea mansuetudine securitas, quia frequēs vindicta paucoꝝ odium reprimit, oium irritat, & regia crudelitas auget inimicoꝝ numeꝝ tollendo. [Multoꝝ aut odijs) Confirmat id, quod de odio proposuit, & ēt sniam Ennij exemplo Cæs. quem coniurati interfecerunt, cum ipm odio hrent. Nactus igitur oppurtunitatem Cic. Cæs. iam interfecto insultat, sed non satis cōstanter. nam ipm viuū & dominantē ab oibus virtutibus aliqñ laudauit. sed tūc Cic. tpi seruiendū duxerat. [Opes) Nullā potentiā, amplissimum principatū, & fortunæ summū gradū. [Nuper) pximis annis in cæde Cęs. q reꝝ potiebatur cū odio bonoꝝ. (Huius tyrāni) Cæs. q voluit esse tyrānus in libera ciuitate & patria sua, & qđ detestabilius est, oppressus est Cæs. a cōiuratis in curia Pōpeiana, tribus & 20. vulneribus cōfossus. (Armis) Bello & vi superato Pōpeio, & alijs q rēp. defendebāt. (Ciuitas) Roma quā ipse armis, nō beneuolētia ciuiū occupauit. [Pertulit) Passa est dominantē & tyranū. (Declarat) Ostendit ipsa cędes & mors Cæsaris. (Ad pestē) Ad perniciē & excidium illius, q odio habet. (Similes exitus) q a oēs fere tyranni interficiūtur. Plato in Alcib. de voto sic ait: Certe ego tutū non esse, aut quæ offerūtur temere accipere, aut optare, si ob ea qs sit incōmoda subiturus, vel vitā pnitus amissurꝰ multos aut referre possemus, q cō tyrannidē affectassent, insidijs circumuenti, perijsse. Vnde Iuuen. pclare dixit: Ad generū Cereris sine cæde & vulnere pauci, descēdūt reges, & sicca morte tyrāni. [Haud fere q̄sq̄) Quasi nemo effugit talē finem vitæ. (Malus.n.) Rō quare non pōt durare tyranni qm̄ timētur, & metus non est custos diuturnitatis, immo q timetur non pōt diu durare. Timor qppē nescit diuturnitatis custodiā, sed beneuolētia cum sit voluntaria, est fidelis custos ad perpetuitatē. Potentia, inqt Sen. quæ multoꝝ malo exercetur, diu stare non pōt. Plut. in vita Arati Sicyonij dicit. Sed vera ac stabilis beneuolētia ciuium, optima principis custodia est. cū.n. multitudo ac potētes assueti sunt, vt nō ducere, sed duci timeant, multis ad videndū oculis, multis ad audiendū auribus vtitur. Et Aratus Philippo dixit. Latrones saxa incolunt & rupes, & pcipites se tutanē. Regi aut nihil fide & beneuolētia firmius, nec munitius esse pōt. Agamemnon, vt auct est Plut. in Nicia, dicebat, Vitæ nostræ pfidem turbā fortiti sumus, multitudiniq. procuIdubio seruire cogimur. Antigonus pater Demetrij dicebat beneuolentiā sibi semp visam optimū regni fundamentū, verissimumq. psidiū. Et Cyrus apud Xenophōtē dicit, Necesse est q a multis timetur, is multos sibi faciat inimicos, qn vero oibus simul infestus est, is oibus concordiam inijcit. Sil. dicit, Et quantū terrent tm̄ metuētia regna. & Cyrus moriēs dixit filios: Non est aureū hoc sceptrū quod regnū seruet, sed amici multi sceptrum sunt regibus verissimū, maximeq. securꝫ. [Malus custos) Nō bn̄ custodit, & ꝯseruat metus, sed interficit, & perdit illū quē timet. [Cōtraq. beneuolētia fidelis est,) Et æterna, cū sit volūtaria. (Vel .s. ēt. [Ad perpetuitatē) Qm̄ quæ amantur, ppetua sunt, non solū diuturna. (Sed ijs quos oppressos) Cōcedit Cic. his q alios vi oppressos tenēt, vt adhibeant sæuitiā si aliter eos cōtinere non pnt. Inde Cæs. latēter tāgit, q in libera ciuitate timeri voluit, in qua honores susceperat & gradus dignitatis, & sic demēs fuit, qm̄ nesciuit imponere modū cupiditati, quæ illū ad interitū perduxit. Roma .n. bellua erat multoꝝ capitū, nec poterat ui oino opprimi, vt nō aliqn̄ resurgeret, & acriter morderet tremefacta libertas. Imprudēs igr̄ fuit Cæs. & oēs tyrāni, quoꝝ vita nihil pōt esse miserius. [Coercēt) cōtinēt illos quos vi oppresserūt. (Sit sane) cōcedat vt sęuiāt in subditos, si aliter eos cōtinere nō pnt. [Vt beris) Vt dominis in seruos. Dominus .n. pōt sæuire in seruos, & hēt in ipsos vitę necisq. potestatē, si causa merit occidēdi, vt dictū est.

Tpe Iustiniani, vt supra ēt dixi, nō licebat alicui domino scognita cā supra modū in suos seruos sæuire. Et D. Pius Antonius constitutionē fecit, vt q sine causa seruū suū occiderit, nō minus puniatur q̃ q seruū occiderit alienū. [Si aliter) Alia via, rōne nō potuerūt coerceri. [Qui vero) hic est locus in quo Cæs. imprudētiā tāgit. [In libera ciuitate) vt erat Roma, anteq Cæs. eam occuparet. [Se instruūt) Armant & pparāt, vt fecit Cæs. q in libera ciuitate ita se instruxit, vt timeretur, nō amaretur, vñ demēs fuit non cōsiderās rei euētū. [Nil dementius) Plus est quā si dixisse tales dementissimi sunt. (Quaois.n.) Rō quare tales nullā hn̄t prudētiā, qm̄ dāt pœnas tandē, vt Cæsari accidit (Demersæ sint) Loqtur p trāslationē natātiū, q demergūtur, postea emergūt. Leges opprimutur potētia nōnulloꝝ, sed postea emergūt. Sensus est, q̄uis leges videātur oppressæ & libertas operibus, quorūdā, tn̄ emergūt & apparent aliqñ tacitis iudicijs, nā de his q in libera ciuitate volūt timeri, male iudicāt, & cū suffragiū bonoꝝ ad honores petūt, nō assequūtur id qđ cupiūt. (Opibus) Potētia alicuius. [Tremefacta) Cōcussa. [Emergūt) Apparēt, & redeūt in pristinū statum. [Hæc) Leges & libertas q̄ legibus continetur, nā cū leges nō seruātur pp alicuius potētiā, libertas amissa est. [Tacitis iudicijs) hominū q male de eo iudicāt, q leges oppressit, quāuis nō audeant palā reprehendere. [De honore) Quē ille cupit, tn̄ ciues nō suffragātur, & tacitis suffragijs repugnant. [Acriores aut) Sed inqt Cic. ciues magis accēduntur ad vltionem pp libertatem intermissam, quam prius ad illam retinendam, anteq̄ amitteretur, qm̄ experti sunt, quid sit carere libertate. [Acriores) Vehementiores & duriores, nam intermissa libertas mordet acriter illum, q se oppressit vt accidit Cæs. [Quā retentæ) quā si retinuerint ciues, & nunq̄ amiserint. [Quod igitur) Cōcludens dat pceptum nihil esse vtilius, q̄ nō timeri. [Pater latissime) Ad oia se extendit, qm̄ beneuolentia prodest ad oia. [Ad incolumitatem) Vt simus incolumes & tuti, nō timentes impetum alioꝝ in nos & insidias. [Id amplectamur) Id sequamur tota mēte. (Caritas) amor mutuus, & pius seruet. [Ita facillime) Ponit ea q̄ cōsequi facile possimus si amamur, & totū oppositū si timemur, nā q volunt timeri necesse est vt & ipsi eos timeāt, à qbus timētur. [Ita) si aberit metus, & retinebitur religiosus amor. [Priuatis rebus) Domesticis & re familiari augēda. (Et in rep.) .s. assequemur honores publicos & magr̄atus alioꝝ suffragijs, & oium cōsensu. (Etenim) Ońdit a cōtrario quantū in se præsidij habeat beneuolentia. qm̄ qui timetur necesse est, vt timeat. [Quid n censemus) pbat id quod dixit p exēpla tyrānoꝝ, qui eos timebant, a qbus timebantur. (Quid cēsemus) iudicamus, putamus, & existimamus. [Superiorē) ad differētiā alterius Dionysij Syracusanoꝝ tyrānni. huiusce tormēti quā lōga fabula, inqt Val. q duo de 40. annoꝝ dominationē in huc modū peregit, submotis amicis in eoꝝ locum ferocissimoꝝ gentium hoies, & a famulis locupletum electos prævalidos, seruos, qbus latera sua cōmitteret, substituit. Tonsorum quoq; metu tondere filias suas edocuit, quaꝝ ipsarum postq̄ adultæ ætati appropinquabant, manibus ferrum nō ausus cōmittere, instituit vt candentium iuglandiū aut nucum putaminibus non compiā manibus, barbam sibi & capillos adurerent. Nec securiorem se maritum egit q̄ patrem, duarum.n. eodem tpe Aristomaches Syracusanæ, & Locrensis Doridis matrimonijs alligatus, neutrius vnq̄ nisi excussæ complexum petijt, atque cubicularem lectum perinde quasi castra lata fossa cinxit, in quem se ligneo ponte recipiebat, cum forem cubiculi extrinsecus à custodibus opertā, interiore claustro ipse dilıgēter obserasset. Cic. in vlt. Tusc. de hoc Dionysio ita loqtor. Duo de 40. annos tyrānus Syracusanorum fuit Dionysius, cū xx. annos natus dn̄atum occupauisset. & paulo post, Quinetiam ne tonsori collum cōmitteret, tondere filias suas edocuit, ita sordidū. atq; ancillari artificio regiæ virgines, vt tonstriculæ tondebant barbam & capillum patris, & tn̄ ab his ipsis ferrū remouit, instituitq. vt cādētibus iuglandium putaminibus barbā & capillū adurerēt. [Cultros tōsurios,) nouacula tōsorū. (Candenti) Accenso carbone, aut putaminibus iuglandiū .i. corticibus nucum, quæ & iuglandes dn̄r. Nuces dn̄r oē pomum auct. Macr. quod foris duro tegitur, & intus habet quod esui est. [Adurebat) Qđ ministeriū filiæ exercebāt. Plato in Epist. ad amicos Dionis & ppinquus sic scribit: Carebat Dionysius amicis, fidisq. hoibus quo nullum maius argm̄ uel improbitatis si desint, uel probitatis si adsint. Et in 9 de rep. agens de tyrannorum miseria, sic ait: Tyrannicus aius metu solicitatur, & perpetuo pauore terretur. [Quid Alexādrum Pheræum,) De hoc Alexādro ita ser. idē Val. Hoc rege infelicior Alexander, cuius præcordia hinc amor, hinc metus conserūt. nam cū infinito ardore cōiugis Thebes teneret, ad eamq. ex epulis in cubiculū veniens barbaꝝ stri-

cto gladio iubebat anteire, nec prius se idē lecto cōmittebat, q̄ à stipatoribus diligēter esses scrutatus, suppliciū irato deo℞ numine cōpositum nec libidini, nec timori posse impare, cuius timoe eadē & causa & finis fuit. Alexandrū Thebe pellicatus ira mota interemit. [Pheræū) Pheræ oppidū est Thessaliæ vexatū nōnullorū tyrānide, inter quos hic fuit Alexāder gener Iasonis Pheræi tyrāni, q Pheræus cognominat. [Quo aio) Quo cruciatu duo℞ affectuū timoris & amoris. [Legimus scriptū) Vt historiæ testantur. [Ex epulis) Post cœnā. [Thebē) hæc Thebe vt auctor est Plutar. in vita Pelopidæ, filia fuit Iasonis Pheræi alterius tyrāni, de quo supra. [Barbarū) Ex Thracia hoiem ferocissimū. [Compūctū) Signatū. i. barbar℞ q in Thracia fuerat stigmate notatus, ergo plus fidebat seruo stigmatiæ quā vxori, licet illā arderet. [Notis Threicijs) qm̄ apud Thracas, vt auctor est Herod. lib. 5. pūctas esse frōtes nobile iudicabatur, nō esse notatas punctis ignobile. [Districto) Nudato. [De stipatoribus) Satellitib⁹, quos habebat ad late℞ custodiā. [Perscrutarenī) Diligēter inqrerēt. Stipare est cōdēsare, inde dn̄r stipatores q aliquē circunstāt causa officij aut defensionis. Scrutari minutissima quæq; inqrere. [O misc℞) Exclamat Cic. in miserā tyranni vitā. [στιγματίαν) Notis punctū στίγμα signat notam & punctū inde στιγματίζω noto & signo, στιγματίας, auctore Nonio, veteres dici voluerōt notis punctos. Strab. lib. 4. agēs de apibus sic ait: Illyrico℞ quoq; more ac Thracū stigmatiæ. [Nec eū fefellit opinio) Recte opinabatur & isidias timebat vxoris, qm̄ ab ea est interfectus. [Pellicatus) Quod hr̄et pellices & cōcubinas. pelles vxoris dr̄ nō viri, a pellēdo, qm̄ vxorē a viro pellit. cum qs nō habet vxorem, dr̄ hr̄e concubinam non pellicē, qm̄ pellex refertur ad vxorem, quā à viro pellit. Vnde Iuno suas pellices magno psequebatur odio, vt est in fabulis, qm̄ a se Iouē alienabāt. Pellicatus dr̄ cōcubitus pellicis, vt adulteriū concubitus adultero℞. [Est interfectus) De quo Ouid. in Ibin, Iuq; tuo thalamo ritu iugolere Pherei, Qui datus est lęto ꝯiugis ense suę. & Dion. Syraculius auctore Plut. in vita Artaxerxis, Pheræum q mēses 10 regnasset in Thessalis, deinde esset interfectus, tragicu tyrānum appellabat in celerē fmutabilitatē cauillatus. Nece huius tyrāni lege apud Plut. in Pelopida. [Nec vero vlla vis) Dicit Cic. nullā esse tam firmā potentiam, quā metus nō possit labefactare, nā si is q imperat, timet, durabilis nō est, & pbat hoc ēt exēplo Phalaridis, q fuit tyrānus Agrigētinus & sęuitia plenus. [Nobilitata) Narrata, celebrata, & inuulgata, qm̄ fuit crudelissimus. [Præter ceteros). i. supra oēs alios tyrānos. Zeno Eleates summ⁹ phs & ad excitādos iuuenum aios promptissimus, auctore Val. Max. lib. 3. patriā deserens suā Agrigentum se cōtulit, quod Phalaris sæuissima tyrānide vexabat, ibi cū esset & Phalarim in sua sęuitia pseuerare videret nobilissimos adolescētes ad restituēdam patriæ libertatē inflāmauit. id eū Phalaris intellexisset, cōuocato in fo℞ populo Zenonē torqueri iussit, vt sui cōsilij conscios proderet, qd̄ nō fecit, immo fideles ipsi Phalaridi suspectos reddidit, & obijciēs Agrigentinis ignauiā & timiditatem, effecit, vt subito mētis impulsu cōcitati, Phalarin lapidibus obruerēt. Valer. hoc tribuit phiæ, quā his verbis laudat: Est & illa vehemēs & constās animi militia literis pollens, venerabiliū doctrinæ sacro℞ antistes phia, quæ vbi pectore recepta est boium, inhonesto atq; inutili affectu depulso, totū in solidæ virtutis munimento confirmat, potētiusq. metu ac dolore facit, Incipiam aūt, inqt, à Zenone Eleate, q eum esset in despiciēda re℞ natura maximæ prudentiæ, inq; excitādis ad vigorē iuuenum ais promptissimus, pceptorū fidem exēplo virtutis suæ publicauit. [Vt hic noster) Cæs. quē pauci cōiurati interfecerūt. [Quid Macedones &c.) Demetrius, vt (scribit Plut. in vita Pyrrhi.) Antigoni filius, q post mortē Alexādri Magni, magnam Orientis partē tenuit, interfecto Alexandro Cassandri filio p insidias, partē Macedoniæ occupauit. & cū superbe imperaret, & bellū cū Pyrrho gereret, ab eo, corrupto ipsius Demetrij exercitu, ipsoq. in fugam acto, Macedoniæ regno spoliatus est. [Quid? Laced.) Nūc affert exēplū Lacedæmonio℞ q iniuste imperātes à socijs dimissi sunt & à Thebanis victi fuesūt Leuctrica pugna, de qua supra dictū est. [Oēs fere socij) Qui Lacedæmonijs prius fauerāt, alienati fuerūt a Lacedæmonijs oratione Epaminōdæ ducis Thebani, nā ante pugnā Leuctricā cū oino socio℞ cōuenissent legati corā frequētissimo legationum cōuentu, sic Lacedæmonio℞ tyrānidē accusauit, vt nō minus illa orōne opes eorū concusserit, q̄ Leuctrica pugna. Tūc. n. inqt Æmilius Probus, pfecit, quod post apparuit, vt auxilio sociorū Lacedæmonij priuarent. Post pugnā Leuctricā Lacedæmonij nunq̄ respirarūt, nec pristinū impium recuperarūt, immo Epaminōdas Spartā oppugnatū venit post victoriā Leuctricam ratus facilē expugnationē, qm̄ Lacedæmonij deserti erāt à socijs, & oppidū sine

muris: sed compos voti esse non potuit pp virtutem & prudentiam Agesilai, quem Lacedæmonij ex Asia reuocauerant parantē bellum Artaxerxi. Talē se in eo descrimine imperatorem pbuit Agesilaus vt eo tpe omnibus explōratum fuerit nisi ille fuisset, Spartam futurā non fuisse. [Repente) Statim alienati orōne Epaminondæ, quod pter spem Lacedæmonio℞ fuit. [Spectatores) Spectarūt sedētes & ociosi illam stragem, & nullum auxiliū attulerūt, q̄uis essent socij Lacedæmonio℞ in bello. [Leuctricæ calamitatis?) Stragijs & cladis, quā acceperunt Lacedæmonij ad Leuctra oppidum Bœotiæ Cleōbroto duce, q illic vulneratus occubuit. Rex alter Agesilaus ac si rei malū euētum diuinasset, ad illū pugnam proficisci noluit, q̄uis nōnulli vt cōcēderet, suaserint. [Externa libentius) Exēpla crudelitatis, q̄ fuerūt apud externos hoies. i. extra Italiā. Et laudat imperiū Romanū & priscū imperādi morē, vt magis accuset & insectetur Syllā & Cæsarē, q crudelitatē summā in ciues nationesq. exercuerāt, & dum metui q̄ amari studuerūt, optimā impandi & viuēdi disciplinā sustulere. [Intali re,) crudelitate, & his q voluerunt timeri & iniuste imperare. [Quam domestica) Nostra Romana. [Recordor) Repeto, inqt, memoria libētius exēpla extero℞ hoium q̄ nostro℞. [Veruntn̄) quādiu laudat Cic. priscos Romanos, q nō iniurijs, sed bn̄ficijs populos & nationes ad parēdū alliciebāt, atq; ad amicitiā qm̄ senatus Ro. videbatur esse patrociniū totius orbis, adeo ab ipsius iustitia & æqtas colebat. Inde cū irrepsit crudelitas & tyrānis, exciterūt bella ciuilia & resp. in maximas incidit calamitates, du illi q eam occupauerāt, timeri quā amari maluerūt. [Bn̄ficijs) ꝯferēdo bn̄ficia in socios, q beneuolētia ducti libēter Romano imperio parebāt. [Iniurijs) crudelitate, & oi alio gn̄e iniuria℞. i. cū imperiū ꝯtinebatur beneuolētia subdito℞, nō ui & cō eo℞ iniuria, nec interrei aliqua vis & crudelitas. [Pro socijs) p defensione sociorum Romani nois quos ab alio℞ iniurijs defendebant. [Aut de imp.) Vt impetiū Romanū ppagaretur. [Exitus) Fines. [Aut mites) Qm̄ nō sæuiebāt in victos, vt de Paulo Aemilio superius dictū est, & de alijs dici posset, q patrociniū suscipiebant eorum, quos vicissent more maio℞. [Aut necessarij.) Qm̄ tm̄ sæuiebāt in ipsos victos, quantū erat necesse. Eatenus, inqt sęuiebāt in victos, quatenus necessitas reqrebat. [Regnū) Nā electi è regno, vt cū aliqua incōmoda patiebātur, confugiebant ad senatū Romanū, & illius opē implorabāt, & imperatores Romani magnā se adipisci laudē arbitrabantur, si eū magna æqtate socios defendissent. [Portus) Receptaculū quoddam & refugium, vt est portus ipsis nautis tēpestate vexatis. [Nostri magr̄atus) q præerat puincijs, vt pcōsules, ptores, quęstores [Impetatores) q habebāt exercitū in puincijs, vt illas defenderēt. [Æqtate) Iustitia & fide erga socios & puincias sibi cōmissas seruata. [Prouincias) q̄ ipsis erāt cōmissæ, vt eas summa æqtate & fide regerēt. Prouinciæ dictæ sunt à pcul vincēdo vel à porro. [Patrociniū orbis) defensio, qm̄ plus exercebat auxiliū erga subditos, q̄ imperiū. Patroni vt auctor est Plut. in vita Romuli, dicti sunt defensores a Patrono quodam, q cū Euandro venerat, & plebis studiosus & auxiliator fuerat. [Sensim) paulatim, & sic tāgit Syllā, q disciplinam reip. cœpit labefactare, postea secutus est Cęsar. [Hāc cōsuetudinem) Modū imperādi & defendorū sociorum. [Disciplinā) Optimū viuēdi morem seip. [In antea) Multis ante annis, sed post victoriā Syllæ de Mario & Marianis, hāc disciplinā regēdæ reip. oino amisimus. [Desitum est. n.) Rō quare penitus à miserant pristinā cōsuetudinē imperādi. [Desitū) cessatū, à desino desitum. Putatum est nō esse iniquū sæuire in socios, postq̄ licuit tantā crudelitatē exercere in ciues. [In socios) Romani nois. [Tāta crudelitas) Sylla recuperata rep. & oppressis Marianis pulcherrimā victoriā crudelitate maximā inqnauit 8000. pedito℞ i via publica trucidauit, tabulā pscriptionis posuit, vrbē ac totā Italiā cædibus repleuit. Plut. ait, Syllа cōcionem hn̄te in æde Bellonæ, 7000. Romanorum extra templū trūcata sunt, & excitato senatu ad gemitus illorū, Hoc inqt Sylla, agamus partes cōscripti, pauculi. n. sunt seditiosi, quos puniri, iussi Sylla partes 80. pscripsit vno interiecto die, 200. ait ac alios adiecit deinde, tertio nō pauciores rursus adiūxit, dixitq. se de nouo pscripturū, eos, quorū rūe esset oblitus, & q pscriptū excepisset, salutiq. ꝯsuluisset, mortē proposuit, non patrē, non filiū, nō ppinquos excepit. Duo interfectori alicuius pscripti talēta præmium præposuit, seu dominum seruos, seu patrē filius interemisset. Appia. scribit Sylla 40. senatores, quites 1600. ad mortem condemnasse. hic. n. ꝯqnit primus Romanorum inuentus est, q morte mulctaret, qm̄ ante Syllam ciues Romani non poterant puniri morte. descripsit & præmia interfectoribus, inde alios senatores interfici iussit, qdā suspensi ante pedes Syllæ proiecti sunt, expulsiones ēt aliorum, & alijs bonorum collationes

factæ,

factæ, cũ ab Vrbe fugientes quærerẽt, & hinc inde cũcta flagellantes discurrerẽt, quoscunq; eis inuenissent neci traderẽt. Plurimæ insuper Italorũ cædes, exilia, & bonorũ publicationes fiebãt, in eos q aut Carbonis aut Norbani aut Marij aut eorũ prætorum mãdatis paruissent. Iudicia p oẽm Italiam crudeliter exercebãt; accusationesq. piorum, militiæq. multiplices fiebãt, vel in pecuniarum exactionibus, vel alijs ministerijs, vel nimo ɔsilij alicuius in Syllã cõmissi, in delictorũ numero hospitalitatis, amicitiæ, & collationes sel dãtis vel recipiẽtis ponebãtur, si q s. prõpetitudinis alicuius aut cõtubernij in itinere deprehensus fuisset, quæ oia ẽt circa diuites asperius agebantur. Cũ vero in singulos delationes defecissent, ad ciuitates se Sylla cõuertit, easq. vicissim puniens, aliarũ arces demoliri iubebat, quarũdã mœnia solo æquabat, aut publicã mulctã illis imponebat, aut grauioribus tributis illas affligebat, & ea his q sub eo militauerãt, in colonias distribuit, velut arces quasdã p Italiam habiturus ciuiũ agros domosq. inter eos partitus est. Per 400. annos nõ fuerat Romæ dictator, cũ Syllã dictaturã inuasit, q consules à patribus eligi pmisit, ne eius dictatura peoitus videret tyrannis. ɔsules fuerãt M. Silius & Corn. Dolobella, ipse more regũ dictator supra eos residebat. Secures quatuor & 20. ante eũ pręferebãtur, vt priscis ẽt regib⁹ mos fuit, custodes corpori suo addidit, tandẽ sua spõte dictaturã deposuit pter oium opinionem, redditurus rõnem reip. administratæ, si patres exigerẽt. nil noui timuit, q 100. & plura hoium millia bello ɔfecisset, tot domesticos hostes occidisset, senatores 90. ɔsules 5. supra 10. equestris ordinis ad 2500. alios deinde expulisset, quorũ nõnullis facultates ademerat, quosdã vero insepultos pieceratg. Dictaturã prius, vt est in lib. veterũ digest. nõ erat fas vltra 6. mensem retinere. [Honestã caussam] Nã dicebat Sylla se remp. defendere, & optimates cõtra Marianos. Causa igr pugnæ cũ Marianis erat honesta, sed victoria fuit inhonesta & plena crudelitatis, qm̃ multos interfici iussit, bona ciuiũ publicauit, & sub hasta vẽdidit. [Est. n.] Ratio quare fuit in honesta victoria. [Est ausus] Nõ erubuit hic dicere, post victoriã de Mario. [Hasta posita] Vẽdere sub hasta est publice vẽdere, cuius Sylla inuẽtor fuit, cũ bona ciuiũ R. vẽderet. Inde cœptũ est dici vẽdere sub hasta. i. publice vendere, & captiui q sub hasta transuersa emittebant sub iugũ mitti. dicebãtur. Ponebatur igr in foro hasta, q̃ indicabat bona esse publica & venalia. Hastæ, inqt Põpeius, ea subijci mos erat q publice vẽdebantur, qa signũ præcipuũ est hasta, nã & Carthaginenses cũ bellũ vellent hastã miserũt. [Se vẽdere suã prædã] Ac si fuisset sua pda capta ab hostibus, nõ à ciuibus. Hæc, inqt, nõ erat sua pda qm̃ erãt bona ciuiũ, non hostiũ. [Et certe ciuiu] Certe inqt ciues illi erãt siue boni siue mali, quorũ bona vẽdebat tanq̃ suã prędã, quod illi nõ licebat. [Ciuiũ] Romanorũ. [Secutus est] Nã nũc Cęs. tãgit, q post Syllã occupata rep. dictator ppetuus esse voluit, dicebatq. Syllã nescisse literas, qa deposuerit dictaturã. [In caussa impia] qm̃ non habebat causam honestã in armis ciuilibus, vt Sylla q dicebat se defendere partes optimatũ. Impia erat causa Cæs. qm̃ erat cõtra patriã, cui pietatẽ debemus. [Fœdiore] q̃ fuerit victoria Syllæ q pro rep. pugnabat, Cęsar aũt vt eã occuparet. [Fœdiore] Magis turpi, & crudeli. Fœdũ est id quod habet in se multũ turpitudinis & crudelitatis. [Nõ solũ pub.] Proscriberet, & vẽderet, vt fecit Sylla. [Prouincias] Quę Romano subditę erãt impio. [Vno gñe cal.] qm̃ oẽs puincias & nationes voluntati suæ parere coegit. Itaq; Cęsar plus nocuit q̃ Sylla, ille. n. bona quorũdã publicauit, Cæsar aũt oẽs prouincias & nationes ut sibi parerẽt coegit. Calamitas igitur quã Cæsar intulit cõis fuit oĩbus, ergo magis dãda vitio qm̃ pluribus nocuit, quã victoria Syllæ. publicare ppe est ad publicũ priuata redigere. [Itaq; veaatis] Crudeliter agitatis. affert vnũ exẽplum crudelitatis Cęsareæ: qua nullũ maius potuisse scelus inueniri dicit. [Et pditæ] Destructis & oppressis. Vexare, vt inqt Gellius, factũ est ab eo qd' est vehere, in quo est iam vis quædã alieni arbitrij. nõ. n. sui potẽs est, q vehitur, q fertur & raptatur, atq; huc atq; illuc distrahit, is vexari proprie dr̃ sicut taxare pressius crebriusq. est quã tãgere, & quassare grauius violẽtiusq. est quã quatere. Vexare, inqt Asconius Pædianus ingẽtis calamitatis usum signat. [Nationibus] Et in primis Gallis, & Hispanis, vbi expugnauit filios Põpeij. [Amissi im.] Romani. hoc fuit signũ impium Rom. esse amissum, cũ Cæsar de Massilia triũphauit. [Massiliã]. i. formã & imaginẽ Massiliæ urbis, pferebant. n. in triumpho imagines puinciarũ & deuictarũ vrbiũ. Massilia, vrbs Galliæ ɔdita fuit à Phocẽsibus ppe ostia Rhodani amnis. Massilieses amici fuerũt P. R. & Roma capta & Gallis Senonibus cũ capitolium obsiderẽt, aurum & argentũ publicũ & priuatum contulerunt ad explẽdum pondus Gallis, a qbus redemptam pacẽ cognouerant, ob quod meritum, ut ait Trogus & imunitas illis decreta, & locus spectaculorũ in senatu datus, & fœdus æquo iure percussum. Cũ Massilia clauderet portas Cæs. ab eo expugnata est & direpta, & de qua cõfectis bellis ciuilibus & vexatis, & attritis, & extrema calamitatẽ affectis Cæs. triũphũ egit, qd Cic. dicit fuisse maximũ scelus & signũ amissi Romani imperij, cũ de Massilia iã amica Romano nomini triũpharet, sine cuius auxilio & trãsalpinis gẽtib⁹ Romani imperatores nunq̃ triũphare potuerũt. [Trãsalpinis] q̃ gesserũt trãs alpes in Hispanis & Gallis. [Præterea] Vltro hoc scelus multa q̃ Cæsar crudeliter exercuit in socios cõmemorare possem. [Nefaria] crudelia, & sacrilega, nefariũ inqt Asconius Pædianus dr̃ id qd sacra polluit, farre pio solita celebrari, ergo nefarij sacrilegi sunt. Nefandũ dr̃ nõ fandum. [In] aduersus socios. [Si hoc vno] q. d. cũ crescere debeat oratio, nec ego possim aliqd maius scelus cõmemorare, nõ afferã in mediũ alia nefaria, q̃ Cæsar cõmisit in socios Romani nois. [Plectimur] Merito punimur, qm̃ obstare debuimus Cęsari priusq̃ iã inualesceret, & sic rẽp. nõ amisissemus. [Nisi. n.] reddit rõnẽ, quare iure plectebãtur, qm̃ nõ animaduertunt in Cæsarem, cũ ad Tyrãnidẽ apertis indicijs tẽderet. [Scelera] q̃ in rep. cõmiserũt Cæsar. n. largitionibus vtebat, & populo studebat, & in ɔsulatu legẽ tulit agrariã & agrũ cãpanũ & cãpũ stellatẽ relictũ vectigalẽ P. Rom. diuisit, deditq. qbus voluit. Ista inqt Cic. scelera nõ erãt ferenda, sed cõprimenda Cæsarea audacia, & sic nõ incidissemus in tãtas calamitates. [Ad vnũ] Ad Cæsarẽ. [A quo] Vno Cæsare. [Hæreditas rei familiaris] Cæsar nouissimo testamẽto tres instituit hæredes. L. Pisonẽ socerũ, nepotes C. Octauiũ ex dodrante, & L. Pinariũ & Q. Pediũ ex quadrante, reliquos in ima cæra: C. Octauiũ ẽt in familiã nomenq. adoptauit, populo hortos circa Tyberim publice viritim 300. sestertios legauit. [Rei familiaris] domesticæ. [Cupiditatis] Qm̃ oẽs improbi cupiẽt id, quod Cæs. & ad spẽ imperij post mortẽ Cæsaris, tres in primis erecti sunt: M. Antonius, Octauius & Lepidus. Ergo inqt Cic. nunq̃ deerũt bella ciuilia, cuius dux igitur Cęsar, q & ipse & pessimo exẽplo reip. obfuit. [Semẽ] Origo & quoddã seminariũ & causa quare bellũ ciuile appetat, à viris sceleratis, & rapina gaudentibus. [Perditi] scelerati & pditione digni p p pessimos mores. [Hastã illã] bonorũ venditionẽ factam tpe Syllæ sub hasta. [Cruentam] Plenam crudelitatis & impietatis, qm̃ proscribebantur ciues interficiebãtur, & venditio bonorũ publice fiebat. [Et sperabũt] Vt. s. bona aliena cõsequãtur, vt fuit tpe Syllæ & Cæsaris, & pbat hoc exẽplo duorũ P. Syllæ & Cornelij scribæ, q vtranq; dictaturam fouerunt & rapinarũ vtriusq; fuerũt finus. in 8. Phil. dicit hasta Cæsaris. P. C. multis improbis & spem affert & audaciã, viderunt. n. ea mendicis fieri repente diuites. Itaq; hastam semper cupiũt videre hi, q nostris bonis imminent qbus oia pollicetur Antonius. [Quã P. Sylla] q erat ppinquos & gẽtilis, L. Syllæ dictatoris, & apud illũ magnæ auctoritatis fuit. Extat oro Cic. in defensionẽ P. Syllæ q accusabaẽ à Torquato, q in patriã cõiurasset. ita. n. dicit in orone p P. Sylla duæ cõiurationes abs te Torquate cõstituũtur, vna q̃ Lepido & Volcatio cõsulibus facta esse dr̃. altera q̃ me cõsule. harũ in vtraq; Syllã dicis fuisse. deinde Syllã excusans Cic. sic ait. At vero illa graui L. Syllæ victoria turbulẽtaq., qs P. Sylla mitior? multorũ hic vitã à L. Sylla deprecatus est, quã multi summi hoies & ornatissimi & nostri & equestris ordinis, quorũ p salute se hic obligauit, sed illic Cic. cãm L. Syllæ defendẽs vt eũ liberaret mirẽ aium ipsius ostẽdere nitebaẽ seruiẽs tpi. In hoc loco veritatẽ dicit accusatq. ipsius rapinã & hastã illam sanguinariã, quã vibrabat, cũ suus ppinquus L. Sylla esset dictator. Inde adhæsit Cæsari, & rapinis operã dedit, vt fecerat. Nã vt inqt Suetonius, Cæs. priusq̃ hæreditatẽ iniret, venit in suspicionẽ, qd cũ M. Crasso cõsulari, P. Sylla & L. Antonio cõiurasset, vt principio anni senatum adorirenẽ, & trucidatis quos vellẽt dictaturã Crassus inuaderet, ipse ab eo magister equitũ diceretẽ, & Syllæ & Antonio ɔsulatus restitueret. [Quã hastã]. i. vẽditionẽ bonorũ. [Vibrasset]. mouisset. i. cũ illorũ bonorũ fuisset finus & particeps. [Dictatore ppinquo suo] Cũ esset Dictator L. Sylla eius ppinquus ac gẽtilis qm̃ erat ex domo Cornelia. Idẽ P. Sylla q hastam illã vibrauit, i. illam vẽditionẽ sub hasta exercuit tpe Syllæ ppinqui sui. [Sexto & trigesimo] qm̃ 90. anni intercesserũt inter dictaturã Syllæ, & Cæsaris. [Nõ recessit] q. d. secutus est, & ipsam vibrauit tpe Cæsaris, cui adhæserat assuetus rapinis Syllanis & proscriptionibus. [A sceleratiore hasta] A Cæsare, q scelerator fuit q̃ Sylla in occupandã rep. & publicatiõe bonorũ. qppe nullã habebat cam honestam, sed impiam & victoriam fœdiorẽ. P. igr Sylla nõ recessit ab rapinis sceleratoribus q̃ fuerint venditiones bonorũ tpe Syllæ. Huius P. Syllæ meminit ipse Cæsar in cõmenta. [Alter autẽ] nunc affert Cornelium, q in dictatura Syllæ scriba fuerat, tempo-

te vero Cæſ.fuit q̃ſtor vrbanus. [In illa dictatura) Syllæ.ſ.ſcriba fuerat: Cornelius fuit ſcriba Syllæ. Lepidus in orone, quæ ex hiſtoria Saluſt.hr̄, ait, Sed q̃a non aliter ſalui ſatiſq́. tuti impio erimus, niſi Vectius Picens & Cornelius ſcriba bene parata ꝓdegerint, niſi approbaueritis oēt ꝓſcriptionem noxiorū ob diuitias, cruciatus virorū illuſtrium, vaſtatam vrbē fuga, & cędibus bona ciuiū miſerorū quaſi Cimbricā prędam venū aut dono datā Scriba nunc dr̄ ſecretarius. Cornelius erat ſcriba q̃ſtoribus, & ſcribæ ærarij magnā auctoritatem habebāt, & multū lucrabātur, & maxime in his publicationibus bonorū, quorū magnā partem cōpilabāt, & ſic ēt quæſtores. In hac dictatura Cæſ.fuit q̃ſtor vrbanus. Quæſtores pecuniæ p̄erant, dicti ab eo q̄ inq̄rendæ ꝯſeruandęq́. pecuniæ cauſa creati erant, quæſtores ēt erant in prouincijs. ſed q̃ſtor vrbanus erat maioris dignitatis. Quæſtor nunc dr̄ Theſaurarius, & q̃ſtor vrbanus nunc dr̄ theſaurarius maior. Et ſcriba quæſtorius erat ille q̄ ſcribebat, tenebatq́. rōnes, quos nunc theſaurarij ēt hn̄t. Alij quæſtores à populo cōſtituebantur, q̄ capitalibus rebus p̄eſſent & hi appellabātur quæſtores parricidij. Erat igitur Cornelius q̃ſtor vrbanus, in cuius manus ois pecunia deueniebat, & erat tanq̄ ſinus Cęſarianarū rapinarū, & auctus erat, q̄m cū prius eſſet ſcriba q̃ſtorius, nunc erat quæſtor vrbanus. [Ex quo) pp hoc inqt Cic. nunq̄ deerunt bella ciuilia, cū talia præmia bellū ciuile fouentibus parētur. Dolet Cic. eundē in Syllana dictatura fuiſſe ſcribā, & in Cæſariana q̃ſtorem vrbanū, quaſi receptaculum oium rapinarū. Vnde talibus p̄mijs ceteri adducti ciuilia. bella fouebāt, & tandiu mœnia vrbis quaſſabūt, quoad ſolo ęquata iaceāt. proſpiciens Cic. nepotibus & lūga rerū exemplorumq́. experientia doctus vrbis Romæ ruinā timebat, quam ꝓpe caſurā cernebat, q̄m diſcordia demēs ad nil aliud huiꝰ vrbesq́. deducit, niſi ad miſeriā atq; ruinam. Vnde Mycipſa apud Saluſt. ita Iugurthā alloqtur. Equidē ego vobis regnū trado firmum, ſi boni eritis; ſin mali imbecillū, nam cōcordia paruę res creſcūt, diſcordia maximæ dilabūtur. [Talibus p̄mijs) Cum talia ſint p̄mia propoſita rapinæ.ſ.bona proſcriptorū, ſubhaſtationes, q̃ſtura vrbana. [Itaque) Igitur inqt cū bella ciuilia à perditiſſimis hoibus appetantur pp præmia ꝓpoſita. [Vrbis) Romæ. vrbē dicit non ciuitatem, q̄m orbata erat bonis ciuibus, vt iam nō videretur eſſe ciuitas ſed urbis. [Parietes) Domorū ſunt. Muri aūt vrbis & publici. [Modo ſtāt) Nondū ceciderunt. [Stāt) Erecti ſunt. [Extrema ſcelera) Vltimā ruinam. Inqt Cic. pp bella ciuilia ꝓſcriptiones, atq; exilia ciues defecerūt, remanent ſolū parietes, q̄ ēt timent ruinam, quæ erit vltimū ſcelus, q̄m nil iam ſupereſt de rep. Romana, niſi parietes, q̄ iam metuūt incendio abſumi ſolo ue æquari. [Rē vero publicam) Cōem vtilitatem & ſtatū reip. [Penitus) Oino, q̄m reip. & ſenatus nullū extabat veſtigiū pp bella ciuilia & tyrannidē. [In has clades) Mala & calamitates vnde digreſſa eſt, eo ſe refert Ciceronis oratio, dixit.n.ſupra ad opes tuēdas nihil eſſe aptius, q̄ diligi, nec alienius quā timeri, ideo hic p parentheſin dicit redeūdum eſt ad ꝓpoſitum, ꝓpoſitum aūt erat nihil eſſe alienius q̄ timeri. incidimus igitur, inqt in has clades, dū maluimus timeri quā diligi.i. dum Sylla & Cæſar beneuolentiā ciuium non curarūt, modo tyrānidem aſſequerētur, ſi voluiſſēt ſtuduiſſentq́. amari reſp. floreret, quā pp illorū regnandi cupiditatē & triūuirorū, q̄ nunc ēt id moliunt, Octauius, Antonius, & Lepidus, oino amiſimus. [Ad propoſitū) Ad id quod ꝓpoſuimus. [Quæ res) Clades & calamitates facit argm̄ à maiori. Si populus inqt Romanus tāto imperio ſubnixus iniuſte imperās talia paſſus eſt, multo magis & facilius ſinguli male imperātes patientur, q̄m non pn̄t reſiſtere potentijs aliorū & odijs. [Singuli) Qui non tm̄ potētiæ hn̄t vt pop. R. vix minima parte conferri poſſint. [Singuli) Tyranni, & iniuſte imperantes. [Putatur) Cogitare & expectare debent, inqt multo magis tales metuere calamitates, cum tāto imperio ſubnixi nō ſint, & facilius poſſint opprimi à ſubditis, ſi non amantur. quiſque beneuolentiam hoium ſibi conciliet, ſi permanere in ſua fortuna cupit, q̄m omne violentum nō eſt durabile, quod multis exemplis Cic. oſtendit, ad id tendens vt alios à tyrānide deterreat, propoſitis malis & exitu tyrannorū, vt ab vtili ſuadeat cōem vtilitatem tuendam eſſe, & beneuolentiam hoium complectendam. [Perſpicuum) Clarum pp exempla & exitus iam à latos. [Magnam vim) Multum poſſe ad tuendas opes & dignitatē. [Imbecillem) Debilem, q̄m parum durat id quod timet. [Sequitur) Conueniens eſt poſtq̄ beneuolentia tm̄ habet in ſe momentum & præſidium, de ipſa diſſerere & docere, quibus rebus ipſam conſequi & retinere poſſimus. [Facillime) Sine difficultate. [Caritatē) Beneuolentiam & amorem, & vt cari alijs ſimus. [Cū honore) Virtutis laude. q̄m non debemus quacunque rōne hanc beneuolentiā conſectari, ſed cū honore & fide.i. conſtantia, dicā inquit, quibus rebus paratur caritas hoium cum honore & fide. Hoc ſupra Cic. polliticus eſt dicēs. Quibus aūt rebus hāc facultatē aſſequi poſſimus, vt hoim ſtudia cōplectamur, eaq́. teneamus, dicā, neq; iſta multo poſt inde fecit digreſſionē loquēs de fortuna, tyrānis & populis iniuſte imperātibus vſq; ad hāc partē, qua id qd̄ tunc propoſuit, & omiſit exeqtur. [Sed ea) Beneuolētia & caritate hoium, q̄m non oēs egent pari numero amicorū. Carum dr̄ amabile ac precioſum inde caritas, amor & precioſitas. [Nā ad cuiuſq; vitā) Probat quare nō pariter oēs egemus beneuolentia & caritate aliorū. ſed ſm̄ vitæ inſtitutū. [Inſtitutā) inchoatam. [A multis ne opus ſit) Illi q̄ ſunt in magr̄atu à pluribus opus eſt vt diligātur q̄ priuati, & maiorē numerū amicorū habeāt cauſa officij, & vt ipſis ornent. & ſic diſcurrēdo per varia inſtituta vitæ, illi q̄ exercēt artes operoſas & mechanicas, pn̄t eas tractare ſine multorū beneuolētia, illi q̄ tendūt ad imperia honore, magis egēt ciuiū beneuolētia, vt id qđ cupiūt aſſequātur & id qd̄ adepti fuerint, retinere poſſit. [Certū igr̄ hoc ſit) hoc eſt primū de beneuolētia p̄ceptum. Senſus eſt, hoc ſit certiſſimū & exploratiſſimū, nihil vtilius nobis eſſe, quā hr̄e familiaritates eorum q̄ nos amēt. Si certū hoc ita teneatur inqt, & in primis ſit certū, & indubitatū nihil eſſe beneuolētia vtilius. [Familiaritates) Mutuas ꝯſuetudines & amicitiā. [Neceſſarium) Ad opes & dignitatē tuendā, maxime ante oīa neceſſarium in vita humana. Et miraneium noſtra .i. noſtras virtutes, quæ ſunt bona animi, & amici nō pn̄t. [Hæc enim) Ratio quare neceſſarium eſt hr̄e amicos. Prorſus, oino & penitus, facit hoc amor, vt nō multū differat inter ſummos viros & mediocres cū beneuolētia coniūcti ſunt. [Summus) .i. nobiliſſimos & altiſſimos. [Mediocres) .i. humilioris fortunæ viros, quos amor hic æquat, q̄ & natalibus & cēſu antecellūt honore .i. ęſtimatione, admiratiōe, gl̄ia.i. bono noie, celebriq́. fama [Eaq́.) caritas. [Vtriſq;) Sūmis viris & mediocrib. [Propemodū) Quaſi honore, quātum ad famā & laudem virtutis, quæ alios ad ſe allicit. [Et gloria) pp merita rerū geſtarū. [Beneuolentia) Vt ciues nobis beneuoli ſint. [Fortaſſe nō æque) Oēs egent, q̄m non oēs ſequūtur idē inſtitutum vitæ, ſed alij priuatā & ocioſam, alij vero publicā & in negocijs vitā agunt, q̄ magis indignēt q̄ priuati, ocio & cognitioni rerū ſtudētes honore, & gloria, & beneuolētia ciuiū. Ideo inqt fortaſſe nō æque.i. pariter, & ſimiliter egēt honore, gloria, & beneuolētia, & q̄uis nō oēs æque egeāt, tā ſi q̄s hæc tria habebit, maximū adiumētū ad amicitias tuēdas habebit, q̄m nihil eſt, qđ magis ad ſe alliciat quā virtutis & gloria rerū geſtarū, qua moti eos ēt quos nunq̄ vidimus, ſummo pe diligimus. [Hæc ſuppetūt) Si cui adſunt, & abūdat. [Ad cetera) Ad multa alia, q̄ dāt hoi auctoritatē, & multis ꝓſunt. [Ad amicitias) q̄m honoratum virū & glorioſum oēs amāt, & ipſius amicitiā appetunt. [Noſtri libri) Quos deſideramus tpum ſuperiorū incuria. [Attingamus) paucis deguſtemus. [Q̄nquidem) Q̄n. [Ea) Gloria. [Adiuuat plurimum) Maximū eſt adiumentum ad res maiores adminiſtrandas.

Mnium aūt &c.) Probauit Cic. plurimum hoies, & prodeſſe, & obeſſe poſſe, ꝓpea conciliandos eſſe, vt nobis faueant, & ad honores adipiſcēdos ſuis ſtudijs adſint. Inter cauſas aūt quas docuit exiſtere ſolere, vt hoies augeamus, & honeſtemus; hāc eſſe principalem dicit, vt ſtudeamus diligi ab hoibus. q̄a, vt nihil aptius eſt ad conſeruandas diuitias & honores, q̄ diligi, ita nihil peius eſt, quā metui. q̄m eius ſtudium in nos ppetuū eſſe non pōt, quem metu aſtrictū tenemus, cū nihil violentū diuturnū. nihil ergo ad res conſeruandas amore melius eſſe exēplis probat, & primum Ennij auctoritate. [Oium rerum) ex oibus rebus. [Tenēda) Vt prius adipiſcaris. [Tuēdas) Vt adeptus eū fueris conſerues, quod multo laudabilius eſt. Nam Ouid. ait. Nō minor eſt virtus quā quærere parta tueri. [Caſus ineſt illis, hic erit artis opus. [Quā metuunt &c.) Timor ſine odio eſſe nō pōt. [Quem q̄ſque &c.) Bona eſt argumentatio ab euentu, vt Ariſtoteles, & Rhetorici vocāt, vt noſtrates dialectici à primo ad vltimū, ex metu odiū ſeqtur, ex odio cupiditas perdendi. [Multorū aūt &c.) q̄ ſtudia hoium metu difficile ſit tenere, ꝓbat exēplo Iulij Cæſaris. Et ſi antea inqt ignotū fuit q̄ periculoſum ſit timeri, & nullas opes, & potētiā odijs multitudinis reſiſtere poſſe, paulo ante cæde Iulij cognitum eſt, qui q̄m metu addictos ſibi tenebat ciues Romanos multū in ſe odij cōcitauit, & tutus eſſe nō potuit. [Nec vero &c.) Nec hoc inquit Cæſaris tm̄ mores declarat, ſed multorū tyrannorum quorum non diſſimilis exitus fuit. [Reliquorū) Vt Alexandri, & Dionyſij, Phalaridis, Hippiæ. [Quorum haud fere &c.) q̄a pauci admodū tyrāni cędē effugere potuerūt. [Malus) Argm̄ eſt à contrario, oppoſitorū.n. eadem eſt doctrina. Si metus obeſt, beneuolentia prodeſt. [Vel ad perpetuitatem) etiam perpetuitatem, ne dicam ad longum tempus. [Sed ip̄s &c.)

FRAN. MAT.

Argumentatio ab euentu.

populi

populi,inq̄t,q̄ sub regibus vixerunt,& tyrānis; ac timere soliti sunt; fit ita ut metu teneātur à tyrānis,at uero ciuitates,q̄ i liber tate uixerūt,nullo eiusmodi metu teneri possent, oā gustata semel libertatis dulcedine,ut seruirēt,adduci nullo mō possēt.[Sit sa.)Cōcedētis est.[Si aliter)Nā,si sine metu teneri possent,& cru delitate melius esset.Sed si aliter teneri nō possent,fit ita,ut metu teneātur,& sæuitia coerceātur.[Qui uero)Sed eos q io libera ciuitate nati sunt,siq̄s uoluerit ui opprimere,is se sciat amētē esse.[Demersæ leges)Vt uim hr̄e nō possint,quod ad unius libidinē oīa fiāt.[Tremefacta lib.)pterrefacti hoīes,q prius libere uiuebant.[Emergūt)Est emergere ab aliqua difficultate resurgere, uel ad aliq̄d cū difficultate puenire.Iuuen.Haud facile emergūt quoꝝ uirtutibus obstat,Res angusta domi.[Iudicijs tacitis) tacita hoīum uolūtate,& suía,q iudicant aliq̄d fieri debere,sed occulte,ut da Cęsare quē opprimi facile posse iudicabāt q oderāt,si in eius necē Brutus ꝯsentiret.Qm̄ & odisset tyrānos,& ab illo Bruto originē duceret,à quo sunt exacti reges . Vñ & Bruti prioris statuæ,& ipsius tribunali inscripta clā reperta sunt in hūc modū, Brute munera accipis,Brute mortu⁹ es,vtinā Brute uiueres, quā indignā sortitus es Brute prolem,neq; ab illo ꝓfecto es genitus. [Aut occultis suffragijs)vt in tabellā.Nā si videbāt quēpiam principatū affectare,occultis suffragijs ei obsistebāt.Lacedæmonij suffragia lapillis dabāt.Romani lata lege Cassij,q̄ tabellaria vocata est,pūctis in tabella suffragia ferebāt.Vnde pūctus accipitur ꝓ fauore.Hor.Oē tulit punctū,q miscuit vtile dulci. [Acriores &c.) q amittunt libertatē grauius eius admonētur quā q retinēt, plus vitātur q libertatē desiderant intermissam,q̄ q retiuuerūt,periclitantē illi q dē studēt recuperare,& iniuriam grauius vlciscūtur,hi vero propulsant iniuriā tm̄. Maiore iracundia vlciscimur iniuriā acceptā,quā ꝓpulsamus . Recte ergo Cic.acriores morsus dicit esse intermissæ,q̄ retentæ libertatis.Exempli causa P.R. in Cæs. exarsit adeo,vt occideret,qm̄ libertatē sustulerat.idem ēt in Syllam exarsit . Sed qm̄ libertatem retinuit,non ad id odij erupit,vt eum occideret,q̄a libertatem,sicut Cæsar nō penitus sustulerat. [Intermissæ)Cu suppressis legibus libertas erepta est . [Retētæ) Cum aliq̄s opprimere voluerit.[Quod igitur &c.)Qm̄ ergo beneuolētia est,quæ facit,vt diligamur,eam amplectamur , vt p eā hoīum studia nobis cōciliare possimus;& opes,atq; honores adipisci.Cōcludit metum fugiēdum , beneuolentiam cōplectendā . [Incolumitatē)ad salutē,vt sao⁹ sis.[Etenim &c.)argumētationē instituit,qua probat non esse metu tenendos populos,qm̄ q se timeri vult,eos metuat necesse est,à q̄bus timetur . Metus .n. sine odio esse non pōt , ex odio pernicies seq̄tur , q̄a quem metuunt hoīes,eum perijsse expetunt.Ille vero qui se timeri volt,q̄etus esse nuo q̄ pōt.Nam sic secum agit : Illi me timēt,ideo me oderūt, ex quo seq̄tur quod ait Luc.Dum quisq; timet q̄bus ipse timori est.[Quid.n.cēsemus &c.)Exēplis propositionē suam cōfirmat,q̄ à simili sumitur.Dionysius tyrānus Syracusanus ad eo suspectos oēs habebat,vt nō nisi à filiabus tonderi vellet.Cūq. eas ēt timeret iā grādes.putaminibus nucū accēsis barbā adurebat. Fuit hic (vt Cornelius Nepos scribit)nullius rei præter quā imperij, cupidus,& ob eius causam crudelissimus,at filius oī vitio inquinatissimus,& ob eius iogentia vitia pulsus Sicilia,in Pelopōnesum fugit,& Corinthi ludū aperuit,& pueros docuit,ad tātā redactus est inopiā . De quo ait Ouid. Ille Syracusia modo formidatus in vrbe, Vix humili durā reppulit arte famē. [Qui Alex.Phen.)hic tyrānus fuit cū eius regnū Pelopidas Thebanoꝝ rex inuasisset , & repulsus ab Alexādro cū exercitu fugeret,forte cadēte equo i fouea,captus est & in vincula cōiectus.Sed hūc Epaminōdas postea recuperauit bello persequēs Alex.cū vero in carcere esset, & multi virtute viri moti salutatū quotidie irēt, & multa ille cōtra tyrānū dissereret,indixit Alexandrū neq̄s ad carcerem iret, vx or Alexādri cupiditate vidēdi Pelopidæ accēsa à marito petijt, vt illū alloq̄ sibi ptās daret.Cumq̄. ad carcerē venisset : Pelopidas regina cognita:O miserā (inq̄t) mulierē,q̄ tyrāno adeo crudeli cōiūcta es,multisq̄. verbis mulieris aīum ad mariti pnıciē cōpulit. Facile aūt fuit suadere,q̄a tyrānus eā nō fideliter amabat. Discessit illa,& fratres suos quos tyrannus turpiter amabat, cōsilio eis cōicato ad occidēdū tyrānū cōpulit. Iussit eos in cubiculo delitescere,p fenestrā scalaꝝ gradib⁹ receptis,& lana inuolutis ne exaudiri possent,quo tpe ille se q̄eti daret,qđ ēt factū est.Fratres vero q̄a adolescentes erāt,id facinus cōmittere non audebāt. Tū illa nisi tyrānū occiditis rē ei indicabo . Venere ergo illi ad lectū, tres aūt erant,vxor caput cepit,vnus ex fratribus pedes , tertius caput abscidit,& ita qđ timebat Alexāder euitare nō potuit.Pheræ ciuitas Thessaliæ Pelagiscoꝝ cāpoꝝ terminus ad Magnesiā. Emporium habent Pegasas.Strab. [Scriptum) Apud historicos : Plut. in uita Pelopidæ prolixe hanc refert historiā . [Ex epulis) q̄bus incalescit Venus.Nā sine Cerere,& Baccho friget Venus . [Cōpunctum notis Thracijs).i.notis more Thracio.Nam notę frōti inustæ malū & fugitiuū seruom significabāt.Dicimus seruū inscripta frōte,sicuti ēt Martialis . [Stipatoribus) Satellitibus,q Alexāder corpus stipare,hoc est cingere ad custodiā cōsueuerāt . [Arculas &c.)Scriniola,ab arca diminutiuū [Stigmaticū)Notis inustū, στίγμα Græce nota, pūctura, στίζω pūgo.[Nec eū fefellit opinio &c.) Quod timuerat id accidit.Nā eū occidit à duobus adiuta fratribus,quos noctu inuolutos lana p gradus scalaꝝ ne sentirētur admisit.[Pellicatus)q̄a fratribus abutebat̄,& hac indignatione p̄cipue ꝯcitata est Thebe ad mariti pniciē.[Nec vero &c.) Nō est iteratio eius quod dixit,sed argm̄ intēdit. Nō eoꝝ modo q liberā ciuitatē diu seruitio presserūt opes diu non posse multorū odijs obsistere,sed nec ipsos reges,q a maioribus suis regnum acceperūt,si se ad crudelitatē ꝯuerterint,diu in statu, ac imperio manere posse. [Testis est Phal.) q regnū Agrigētinæ ciuitatis à maioribus suis accepit. Fuit hic eruditissimus quod eius indicāt ep̄læ, sed admodū crudelis.quod scrib.ēt Lucianus Græcus orator . Perillus faber Atheniēsis æneū tauꝝ ad cruciādos hoīes excogitatū cum ad hūc attulisset, primus ipse coactus est nouū cruciatū experiri.Lapidibus ab Agrigētinis obrutus est,historia hoc habet quā scrib.Vale titulo de fortitudine. Zeno Eleates phs p̄stātissimus Agrigentū miserabili seruitute obrutū petijt,sperauas se a tyrāno Phalari vesanæ mētis feritatē diripi posse. Cumq̄. nihil ꝓficeret, Agrigētinos adolescētes cupiditate liberādæ patriæ inflāmauit.Cuius rei cū iudiciū ad tyrannū manasset, cōuocato io foꝝ populo torquere eum vario cruciatus gn̄e cœpit.subinde quęrēs quos nā consilij participes hr̄et,at ille neq; eoꝝ quēpiam nominauit,sed ꝓximum quēque , ac fidissimum tyrāno suspectū reddidit.Increpitāsq. Agrigētinis ignauiā,ac timiditatē, effecit, vt subito mētis impulsu Phalarim lapidibus prosternerēt. Agrigētū Siciliæ ciuitas,& emporiū quondā,meridiem respicit,& Africā.Non ꝓcul abest a lilybeo ; apud hāc lacus miræ naturæ. Nam quæ nequaq̄ natabilia sunt illic nullo pacto demergi pōt. [Præter ceteros)Fuit.n.oium crudelissimus.[Hicoster)Iulius q̄a paucis trucidatus est.[Quid Macedones &c.)Is Demetrius Antigoni filius fuit,q Alexandrū fratrem p insidias interfecit, & regnū Macedonū occupauit. Cumq̄. Asiā occupare bello statuisset : à Ptolomæo,& Seleuco, ac Lysimacho fratribus in Europā reuocatus est, his se adiūxerat Pyrrhus rex Epiri . Qui corrupto Demetrij exercitij,& ipso in fugā acto,Macedoniæ regnū arripuit . hic est Pyrrhus,q postea in Italiā traiecit a Tarētinis accersitus. Auctor Iustinus.[Quid Lacedæmōes &c.)Lacedæmonij relictis Lycurgi legibus crudeles sunt facti, & iniuste populis sibi subditis,ac socijs ciuitatibus impare cœperūt.Cumq̄. Græciā inuaderēt,& eis Epaminōdas magno cum exercitu occurreret, ad Leuctras vicū Bœotiæ pugnatū est . Socij Lacedæmonioꝝ io media pugna se cōtinuerūt,quasi nō ad pugnādum,sed ad spectaculū venissent,& sic victi sunt,& Græcia seruitute Lacedæmonioꝝ Epaminōdæ opera,liberata.[Leuctricæ calamitatis) Quæ ingēs fuit. [Externa &c.) Cū de crudelitate loquor,libētius externis inq̄t exēplis vtor quā domesticis . Quāuis magna diminutio facta est imperij Rom.postq̄ ab illa ꝓbatissima maioꝝ disciplina labi Romanus Senatus cœpit,& à beneficijs ac humanitate qua in subditos,& socios vtebat̄,ad iniurias descēdere.[Beneficijs) Amore,& caritate nō vi,& crudelitate. Semper.n.populus R.victis populis parcebat.illisq̄. benefaciebat,& quoad id fecit eius impium stabile fuit.Et Virg.inq̄t : Hæ tibi erūt artes,pacisq̄. imponere modū,parcere subiectis,& debellare supbos.[Pro socijs)Pro sociorū defensione,si q eos inuadebāt. [Impio)Vt cōtra Carthaginēses,& Pyrrhū.[Aut mites) q̄a victos ꝯseruabāt. [Necessarij) q̄a sontes puniebāt,quos impunitos dimittere vtile nō erat,& ꝓpea supplicio afficere cogebant,ne damnū si alr̄ facerēt, sequeretur . [Regū)Oēs reges,& populi vexati ad Senatū veluti ad portū,& refugiū ꝯfugiebāt.[Nostri aūt &c.)Studebāt pro ꝯsules, prætoresq̄. q ad gubernādas ꝓuincias omittebant eam laudē reportare, vt dicerēt cōmissos sibi populos integre & bene gubernasse . Impatores ēt q ad defendēdas ꝓuincias mitti solebāt,eandē laudē reportare conabant.[Patrociniū) Patroni.n. erāt verius eoꝝ quos vicissent quā dn̄i,solebāt,q vicerāt aliq̄ ciuitatē eius patroni Romæ fieri,vt Marcelli Siculoꝝ.[Sēsim)Cœpit hæc ꝯsuetudo paulatim minui. [Desitū est.n.) Reddit causam quare post Syllæ victoriā disciplinā recte tractādi,& gubernādi socios amiserit populus R.q̄a postq̄ tā crudelis in suos fuit Syllæ,& Romani ciues inter se tāta crudelitate vsi sunt,visum est licēter posse i alios crudelitatē exerceri,& reuera q in suos impius & inhuman⁹ est,q̄uo

Demersæ dicuntur leges quādo ad nutū vnius oīa fiunt.

ab alienis abstinebitur. [Ergo in illo &c.) Honesta causa fuit Syllæ belli gerẽdi contra Mariũ, Cinnam, ac Sertoriũ, seditiosos, pestiferosq. ciues, sed victoria inhonesta fuit. qđ Cic. declarat. Cũ .n. ꝑ patria arma sumpsisset, postq̃ vicit, in eos grassatus est, q nullã patriæ iniuriã fecerunt, sed tm̃modo, qm̃ amicicia, aut sanguine, aut alia quauis necessitudine hostibus cõiuncti erant. Sal. quoq; de Sylla sic ait: Nã Sylla recepta armis rep. bonis initijs malos euẽtus habuit. In delictoꝝ numero, hospitalites, & amicitiæ, & collocationes vel dãtis, vel recipiẽtis ponebãtur, vel si qs prõpitudinis aut cõtubernij in itinere deprehẽsus fuisset. quæ ois circa diuites asperius ẽt exigebantur, & q a vi alioꝝ bona in suã potestatẽ conuerterat, nõ solum ad singulos Sylla, sed ẽt ad ciuitates se cõuertit, quas varijs rõnibus puniuit. auctor Appianus. [Honestã causam) q a pro optimatibus, & patria defendenda, arma sumpsit cõtra improbos ciues. [Non honesta victoria) q a sæuijt ɔtra innocẽtes. [Est.n. ausus) Cum bona ciuium Romanoꝝ venderet, ausus est dicere se sua vendere, q a vi alioꝝ bona in suam potestatẽ conuerterat. [Hasta posita) Hastæ subijciebant ea quæ publice vendebant, q a signum præcipuum est hasta. Nam Carthaginẽses dũ bellum vellent, hastam Romam miserũt, & Romani fortes viros hasta donarunt. auctor Põpeius. [Secutus est qui &c.) Cæsarẽ aperte sigillat. Sylla inq t causam honestã habuit, sed turpẽ victoriã, hic vero .s. Cæsar causam habuit fœdam, & victoriam fœdiorẽ. [Non solum singuloꝝ) Sicut Sylla, & declarat quo fœdior victoria fuerit. [Vno calamitatis gñe) Pari .n. calamitate, & ciues, & ꝓuincias vexauit. [Itaq; vexat) Cũ vexasset ceteras nationes, & ꝑdidisset, ad exẽplũ amissum esse R. imperiũ, & in ꝑtẽtem suã redactũ ondere voluit. Nã Massiliam depictam in triũpho portari voluit. cũ legibus cautũ esset ne de socijs & amicis ciuitatibus imperator Rom. triũphare posset. Massilia ciuitas est Narbonensis Galliæ ad ostiũ amnis Rhodani sita, de qua plura Str. Phocẽses cõdiderũt tpibus Tarquinij regis, ij Tiberia ostio inuecti, amicitiã tunc cũ R. iunxerũt, quam oi tpe illæsam, inuiolatamq̃ seruarũt. [Vexans) Afflictis. [Euersis) ad nihilũ redactis. [Ad exẽplũ amissi imperij) Nã cũ cõtra legẽ fieret, & de amica ciuitate, & socia triũphis retur, signũ erat amissum esse imperiũ. [Sine qua) Semper .n. qbuscunq; rebus potuit Rom. iouit imperiũ. [Iure igr̃ &c.) Iure inq t patimur hæc mala, & punimur, & rõnẽ subiungit. [Multoꝝ) vt Syllæ, Marij, Cinnæ & alioꝝ, q socios, & subditos vexarũt, cũ ꝓuincijs præessent, vt Verres, Antonius, Dolabella. [A quo qdẽ) Hereditas bonoꝝ Cæs. ad paucos venit, q a paucos bonoꝝ suoꝝ reliquit heredes, Octauium, & ceteros, quos Tranq. enumerat. [Ad multos) Qui cupidi fuerunt, vt Cæs. & sua illis quoꝝ erant bona eripuerunt. [Nec vero vnq̃ &c.) Dicit nunq̃ bella ciuilia defutura, donec meminerint hoies illius hastæ sub qua primus Sylla bona vendidit Rom. ciuium, & innocentiũ, & trucidatoꝝ. ideoq. cruentam hastam dicit. [Et sperabũt) Vt aliena consequãtur bona. Quod duoꝝ exemplo probat, L. Syllæ, & Cornelij scribæ, qui vtramque fouerunt dictaturam, & cædium rapinarumq. vtriusque socij fuere. Cic. Phil 8. Hasta Cæsaris Patres Conscripti multis improbis, & spem affert, & audaciã. videtur .n. ex mendicis fieri repente diuites. Itaque hastam semꝑ cupiuor videre, ij q nostris bonis immĩnẽt, quibus oia pollicetur Antonius. [Quã P. Sylla) Atqui propinquũ hunc, & gentilem L. Syllæ dictatoris Cic. laudat accusatum qđ cũ Cæs. coniurasset. Defendit .n. orõne que hr̃, dicens: At vero in illa graui L. Syllæ victoria turbulentaq. Quis P. Sylla mitior? multoꝝ hic vitam ã L. Sylla deprecatus est &c. Sed vt defendens sic laudat Cic. & tpi seruitus, hic vera dicit, & rapinas accusat, hastamq̃ cruentam quam vibrabat, cũ L. Sylla propinquus suus dictator esset. Sed adhæsit postea Cæs. & vt egerat prius, rapinis operam dedit. Tranq. auct. est Cæs. priusq̃ ædilitatem iniret, cum M. Crasso consulari, P. Sylla, & L. Antonio coniurasse, vt principio anni Senatum adorirentur, & trucidans quos vellent, Dictaturam Crassus inuaderet, ipse ab eo magister equitum diceretur, & Syllæ, & Antonio cõsulatus restituerentur. [Vibrasset) Mouisset hastam, hoc est bonoꝝ venditionẽ, quia particeps fuit. [Dictatore propinquo suo,) Sylla 35 anno post. nam 36. anni fluxerunt, ex quo Sylla mortuus erat. [A sceleratiore hasta non recessit) Quia secutus est Cæs. cuius hasta fuit sceleratior quam Syllæ, & profecto lõge quam Sylla sceleratior fuit Cæs. Qui nullam habuit honestam causam gerendi bella ciuilia, & bona ciuium sub hasta vendendi, ac oia diuina, & humana violandi. [Alter qui) Cornelium intelligit q in dictatura Syllæ scriba fuerat. tpe vero Cæs. quæstor Vrbanus. [In illa dictatura Syllæ) In hac Cæs. dictatura meminit huius Cornelij Sal. i orat. Lepidi, quæ ex historijs Salustianis hr̃ his verbis: Sed quia nõ aliter salui satis, atque tuti imperio erimus nisi Vectius Picens, &

Massilienses tẽpore Tarquinij regis iũxerunt amicitiã cũ Romanis, quam semꝑ seruarũt.

Cornelius scriba bene parata ꝓdegerint &c. [Quæstor vrbanus) Qui publicas colligebat pecunias, vt is qui nũc thesaurarius dr̃. P. Syllæ in cõment. meminit ipse Cæs. [Ex quo &c.) Cum res ita habeat. [Propositis præmijs) Nullũ .n. scelus adeo ingens est qđ non aggrediantur hoies, si pmiom illis propositum fuerit. [Itaq; parietes &c.) Ergo ad id iam redacti sumus, vt tm̃modo integra mœnia vrbis aspiciamus. Nã ois libertas, oĩs dignitas P. R. sublata est. [Extrema scelera &c.) Quia metuunt ne incendio, aut alia quauis magna vi corruant. [In has clades) Vt ceteris amissis vix mœnia maneant. [Redeundum ad propositum) Veꝝ esse qđ supra diximus, metu diu imperium teneri nõ posse. [Quæ si P. R.) Argũ est ã maiori. Si pop. inquit R. cuius iam late pateat imperium, stare non potuit metu, quid sperare pñt singuli se metu durare posse? imperium quidem R. tm̃ fuit, vt nullum ei conferri magnitudine poterit, quod ergo tanto imperio accidit id multo facilius alijs accidere posse credendum est, si metui potius, q̃ amari voluerunt. [Quod cum perspicuũ sit &c.) Probauit Cic. hoim studia melius, & facilius caritate comparari posse quam metu, nunc docet quõ hanc ipsam caritatem consequi possimus. nõ .n. satis est, quod sæpe diximus quid agendum sit ostendere, nisi etiã quo modo agendum sit patefacias. [Perspicuum) Apertum, & manifestum ex his quæ supra diximus. [Vim magnam) Ad studia hominum allicienda, ad incolumitatem, & perpetuitatem. [Imbecillẽ) Cum eoꝝ qui metu dñantur, potentia esse diuturna nõ possit. [Cum honore) Vt hoĩes nos colãt, & obseruent. [Fide) Vt nobis credant, & fidẽ adhibeant, vt nobis confidant. [Sed ea non pariter &c.) Anteq̃ præcepta tradat qbus hanc beneuolentiam, & ꝑcaritatẽ parare possimus, id ꝓmonet, vt intelligamus non oẽs pari beneuolentia, & caritate egere, & oẽs quidẽ eas desiderare, sed alios plus, alios minus, vt principes magis indigent, q̃ priuati, cũ vtriq; indigeant amore & caritate. [Pariter) Quantũ ad magnitudinẽ, nam eõ oẽs indigeant, alijs plus, alijs minus, opus est. [A multis) Vt pricipi opus est ã multis diligi, priuato ã paucis. [Certum hoc sit &c.) Hoc, inqt, indubitatũ est, (siue paucis, siue multis amicis egeamus) dandã esse operã, vt fidos habeamos amicos, nos ament, & oĩa mirentur, vt .s. nos colant, & obseruent, qđ faciunt, q alicuius res, & bona ꝑsertim admirantur. [Hæc vna res est) Caritas, & beneuolentia, & vt fidos amicos habeamus, tam priuati, q̃ principes operam dare debent, licet illi plures hr̃e amicos studere debeant, ij pauciores, vtrique tñ similiter fidos hr̃e studeant. [Honore) Vt honoretur. [Gloria) Vt ex studio ciuium cõsequatur magr̃atus & honores, qbus recte administratis gloria sequitur. [Nõ oẽs æque egẽt) q a si qs rẽp. administrat, & magr̃atum gerit ei plus honoris, & gloriæ debetur, q̃ ijs q priuati sunt, licet pstantes viri, & cari multitudini. [Ad cetera) Vt ad auctoritatem, qm̃ quãto maior gloria alicuius fuerit, tanto maior eius erit auctoritas. Hæc supperunt honor, & gloria. [Ad amicitias cõparandas) Oẽs .n. illis amici studẽt fieri, quoꝝ gloria excitata est nõ mediocris. [Sed de amicitia &c.) Qm̃ sequebatur, vt de amicitia diceret, quã cõparandã oibus esse dixit, ideo de ea nolle nũc differere inqt, qm̃ vno libello q Lælius inscribitur, de Amic. tractauit. Lælius aũt inscribitur de noie disputantis Lælij. Duo libri, q nõ extant. [Sed attingamus) Quamuis duos libros de ea scripserimus.

Nullũ imperiũ metu durare posse ex C. Cæsaris.

R Eꝝ oium) Ondit nil vtilius q̃ amari. Ordo est: Aũt ꝓ sed, nec quidq̃ omnium reꝝ .i. inter oẽs res, est aptius ad tuendas .i. ꝓtegendas & tenendas opes quam diligi, nec alienius q̃ timeri .i. formidari. Ennius poeta ille Larinoꝝ antiquissimus præclare sup. dixit sup hoies oderunt eum, quem metuũt, & quisque expetit .i. concupiscit eum sup. quem odit .i. odio ꝑsequitur, perijsse .i. non esse. Aũt pro sed, cognitum est nuper .i. superioribus annis, si sup. forte fuit ignotum .i. ignoratum antea, nullas opes posse obsistere .i. obstare odijs multoꝝ. Vero, pro sed, nec solum interitus .i. mors huius tyrãni i. C. Cæs. quẽ ciuitas .s. Roma ꝑtulit .i. vsque ad mortẽ eius passa est, exñs oppressa armis ipsius Cæs. declarat quantum odium hoium valet ad pestem .i. ad mortẽ subitã, sed sup ẽt similes exitus reliquoꝝ tyrannoꝝ sup. declarãt illud, quoꝝ .s. tyrãnoꝝ haud quisq̃ .i. nullus fere effugit .i. euitauit per fugam similem interitũ, qualem .s. Cæs. passus est. quia vt dicit Iuuen. Ad gñum ceteris &c. vide Mat. Enim, pro q a, metus .i. formidatio passiua, est malus custos diuturnitatis .i. lõgæ durationis, q;, pro &, cõtra .i. cõtrario bñuolentia est sup. custos diuturnitatis, vel .i. ẽt sup. vsque ad ꝑpetuitatẽ. Sed sæuitia .i. rigida dominatio est adhibenda sane his, q ui coercent .i. subiectos tenent oppssos imperio .i. q subiugati, & capti sunt, vt .i. verbi gr̃a sæuitia sup. adhibẽda est heris .i. dñis priuatis in .i. aduersus seruos, si sup. serui nõ pñt teneri aliter .s. quã ꝑ rigorẽ sæuitiæ. vero ꝓ sed, nihil põt esse demẽtius .i. insanius, & cõtra bonã mentẽ his q instruũt

ASCEN.

se ita

se ita in ciuitate libera, vt metuatur. Enim pro q a, quis leges sint demersæ.i.oppressæ sublatæ operibus.i.potêtijs alicuius, quis libertas sit tremefacta.i.tremore côfecta, tñ hæc.s. dicta, hoc est leges & libertas, emergût.i.iteꝝ apparêt, & côspiciuntur in vigore aliqñ, aut tacitis iudicijs qbus oppressores tacite ꝯdênantur à populo in aio obmurmurâte, aut occultis suffragijs.i. electionibus fauorabilibus de honore.s. illi adimêdo, & alij dâdo. Morsus n. libertatis intermissę.i.ad tps sublatæ, & itercepte, hoc est quos hûc amatores libertatis, sunt acriores.i.vehemêtiores quâ sup. libertatis retêtæ.i.quâ habeât, q libertatê retinent, q a caritas rei magis in dissensione, quâ possessione apparet. Igr amplectamur id, qđ latissime patet, neq. solû.i.nô solû valet ad incolumitatê.i.bonâ valetudinê, sed valet êt plurimû ad opes & potentiâ, hoc est faciamus.s. vt metus absit, & sup. vt caritas.s. qua ceteris cari sumus retineatur, & nos côsequemur.i.impetrabimus ita .i. hoc modo, facillime ea q uolumus, & i priuatis.i. suis cuiusq; rebus, & i rep. Etenim ij sup. q volêt se metui, necesse est, vt ipsi metuât eosdê à qbus metuunt. Enim pro q a, qd cêsemus.i.iudicamus, aut putamus superiorê.i.priorê (duo.n. fuerût) illum.i.notissimum Dionysiû tyrânum.s. quo cruciatu timoris.i.quem passus est in aio ex timore solitû sup. esse, angi.i.angustari & opprimi, q metuens cultros tôsorios.i.qbus tonsores tondendo capillos vtuntur. Illis.n. tpibus erat supercilio breuior coma, barbam aût nec græci adhuc radunt, ideo dicit, q metuens cultros nô rasorios, sed tôsorios adurebat.i.adurêdo abbreuiabat sibi capillos.i.capitis pilos carbone cãdenti.i.incêso. Quid sup. cêsemus Alexâdrû Pheræum.i.tyrânû Pheraꝝ ciuitatis in Thessalia, quo aio arbitramur sup. eû vixisse. q.s. tyrannus, vt legimus scriptum cum.i.quâuis diligeret admodum.i.valde multû Theben vxorem sup. suam, tñ ipse veniens ad eam ex epulis .i. post epulationê in cubiculô, iubebat barbarû .i. quêdam satellitê externum & barbarum non græcum, & eum.i. eundê, vt scriptum est, côpunctum.i.notû notis.i.pûctis Thracijs .i.more gentis Thraciæ, anteire.i.præcedere gladio districto.i.cû ense euaginato, q;, pro &, pmittebat de suis stipatoribus.s. satellibus, & custodibus corporis sui, q pscrutarent arculas muliebres, & exqrerent.i.rimarentur, & inuestigarent, ne qd.i.aliqd telû .i. aliqs mucro aut culter, q de longe inuadi possit occultaretur, ue stimêtis.s. coniugis suæ. O miserum sup. hoiem qui putaret & barbarû & stigmaticû.i.stigmate, & puncto insignitum, ac notatum fideliorê esse quam coniugê. Nec opinio fefellit.i.tenuit in errore eû.n. pro quia ipse.s. Alexander Pheræus est interfectus ab ea .s. coniuge sua, pp suspicionem pellicatus.i.quia suspicabatur habere pellicê.i.adulterâ, à qua de pprio thalamo pelleretur. Vero pro sed, nec ulla uis imperij est tâta, quæ possit esse diuturna metu premente.i.dû metus premit. Phalaris tyrânus Agrigêtinorû testis est, cuius crudelitas est nobilitata.i.notificata pter ceteros, q nô interijt ex insidijs, ut hic Alexâder quê dixi modo.i. paulo ante interijt ex insidijs uidelicet uxoris, & q nô interijt à paucis sup. interfectus, ut hic noster, uidelicet C. Iulius Cęsar, sed in quê tota multitudo, Agrigentinoꝝ fecit impetum. Quid Macedones sup. fecerût? nône reliquerût Demetriû regem.s. suum tyrânizantê & vniuersi côtulerût se ad Pyrrhû? q.d. maxime. Quid Lacedæmonij imperantes iniuste? Est aût modus interrogâdi per qd, nec plena est côstructio, sed pôt suppleri dicêdo sup. ps sti sunt, aut qd aliud, nône oês fere socij.i.cû eis fœderati deseruerût repête sup. eos? nisi dicamus qd sup. vis dicâ, nône oês fere socij deseruerunt repête Lacedæmones imperâtes iniuste? & pbuerût.s. socijs se ociosos.i.nô bellâtes cum Lacedæmonijs spectatores calamitatis Leuctricæ .i. quâ Lacedæmonij acceperût apud Leuctrâ oppidû Bœotię. Ergo recordor.i.memoro libêtius in tali re.s. tyrânica extra sup. exêpla, aut res extra siue externas, quâ domestica, veꝝ tñ quâdiu imperiû tenebatur p beneficijs.i. p beneficia, nô iniurijs .i.non p iniurias & bella gerebâtur, aut p socijs, aut de imperio, & exitus belloꝝ erât aut mites, aut necessarij, q a non nisi inuiti queadmodû victum occiderât. Senatus sup. Romanus erat portus, & refugium regû, populoꝝ, & nationû. Aût p sed magistratus .i.ij q in magistratu erât, q;, pro &, Imperatores nostri studebât cape maximâ laudê ex hac vna re, si videlicet defendissent puincias & socios, æqtate, & fide. Itaq; i. & ita, illud.s. Romanû imperiû, poterat nominari verius patrociniû.i.côe auxilium orbis .i. totius mundi q imperium, quia magis studebant patrocinari, q imperare. Nos minuebamus sensim.i.paulatim iam antea .i. ante hanc tempestatem hanc consuetudinem & disciplinam, uero p sed, nos amisimus sup. eam penitus post victoriam Syllæ. Enim pro quia, quidq.i.quodcunque genus contumeliæ, aut iniuriæ desitum est.i.desijt videri iniquum, in .i. aduersus socios, tum .i. qñquidem tacita crudelitas quantum Sylla exercuit extitisset êt

in ciues. Ergo victoria nô honesta .i. inhonesta, secuta est in illo .s. Sylla causam honestam, quia pro honesta causa susceperat bellû, sed inhonesta vsus est victoria. Est.n. ausus dicere se vendere pdam suam, cum venderet bona, &.i. simul bonoꝝ viroꝝ, & simul locupletum, & certe ciuium .s. Romanorum, & hoc hasta posita .i. erecta in foro per modû venditionis prædarum, quæ sub hasta vendebantur. Secutus est.s. Cæs q in causa impia, q a côtra remp. & in victoria esset fœdiore, in qua boni viri & reip. defensores trucidati sunt, nô solû publicaret bona singuloꝝ ciuiû, sed côprehenderet vno gñe calamitatis.i.dominatione tyrânica &, libertatis ablatione, vniuersas puincias & regiones. Itaq;, i. & ita nos vidimus ad exêplum amici imperij Massiliâ ciuitatem illâ Galliæ fere antiquissimâ in ea regione, quam prouinciâ adhuc vocant, & ita accipit côtinens pro consentit, aut dicamus Massiliâ.i. imaginê eius vrbis portari in triumpho, & hic exteris.i. non côfœderatis nationibus vexatis.i.primû vehementer molestatis, & pditis deinde.s. Et nos vidimus triûphari.i.triûphos duci, ex ea vrbê .s. Mas. sine qua.i. sine cuius auxilio, nostri.i. Rom. Imp. nunq triûpharût ex bellis Transalpinis.i.trans & vltra alpes gestis. Præterea.i.pter hæc dicta, cômemorarê multa nefaria.i.fari indigna in socios.s. facta, si Sol vidisset qdq indignius hoc vno, qđ.s. de tali ciuitate tâ fida à Romano Imperio triuphatû est, igitur q a.s. talia pmisimus nos plectimur iure.i.merito. Enim pro q a, nisi tulissemus .i. ppessi essemus & tolerassemus scelera multoꝝ impunita tâta licêtia.s. talia faciendi, nunq peruenisset ad vnû.s. C. Cæsarê. A quo vno.s. C. Cæs. hereditas qdê rei familiaris.i.domesticæ venit ad paucos.s. Luciû Pis. C. Oct. Luciû Pin. & Q. Pediû, quos Cæsar principales heredes instituit, & hereditas cupiditatû venit ad multos improbos. Nec vero semê, & causa belloꝝ ciuiliû deerit vnq, dum.i. qñ hoies perditi meminerint .i. recordabûtur, & sperabût, sup. posse côstituere illâ hastam cruentâ, quam Publius Sylla cû vibrasset.i.mouisset quatiendo dum eâ in toto statueret dictatori suo ppinquo.i. Cæsari q de Syllę pgenie erat, idê.s. dictator Cæsar nô recessit ab hasta sceleratione.i.iniquiore post .s. illâ vibrationê. 6. & 30. anno.i. spatio 36. annoꝝ. Aût pro sed, alter.s. Cornelius, q fuerat scriba in illa dictatura.s. Syllæ fuit quæstor vrbanus in hac.s. dictatura Cæsaris. Ex quo debet itelligi bella ciuilia nunq defutura, talibus pmijs.s. bonoꝝ, & diuitiaꝝ, ppositis.s. côstitutis aut pmissis victoribus. Itaq; .i. ita parietes vrbis stât modo & manêt, q.d. nihil derelictû esse incolumê in tota rep. pter parietes vrbis, q;, pro &, ij ipsi.s. parietes iã sup. sunt metuêtes extrema scelera eoꝝ .s. q in patriam suam sæuituri êt muros vrbis emolientur & diruent. Veꝝ pro sed, nos amisimus penitus têp atq; incidimus in has calamitates, dum maluimus.i. magis voluimus metui, quâ cari esse & dilgi. Enim pro q a, redeundum est ad propositum, hoc per parenthesim infert Cic. q d. postq diu vagati sumus, redeûdum est ad propositû. Quę calamitates si potuerunt accidere P. R. imperanti iniuste, qd debent singuli putare? hoc est si totus populus pp iniquum imperiû in calamitates incidit, verisimile est vnumquodq; iniq; imperare conantê in maiores casuꝝ esse. Quod cum sit perspicuû.i. euidens vim beneuolentiæ esse magnâ, & metus sup. vim esse imbecillê, seqtur.i. ρñs est, vt differamus.i. discutiamus qbus rebus.i. p quas possimus adipisci facillime cû honore & fide eâ caritatem.i. dilectionê quâ volumus, sed nô egemus oês pariter.i. côsimiliter &, æqualiter, ea.s. caritate.i. non expedit æqualiter nobis oibus, vtq; plurimis cari simus. Nâ accômodandû est.i. cômode adhibêdû est, ad vitâ cuiusq; institutâ.i. inchoatam, ne pro an, an opus sit sup. ipm diligi a multis an satis ipsum diligi à paucis. Igitur hoc sit certû, & id qdê primû & maxime necessariû nos hre fidas familiaritates amicorum amâtiû nos, & mirantiû.i. imitari dignantiû nostra sup. facta. Hęc .n. res est prorsus vna, vt nô differat multû inter summos mediocres viros, & est côparâda.i. æqualiter acqrêda propemodû.i. quasi vtrisq;.i. summis & mediocrib. viris. Nô oês egêt fortasse æque .i. æqualiter honore, & gloria, & beneuolêtia ciuiû, sed tñ si hic.s. honor, gloria, & beneuolêtia ciuium suppetût.i. satis abûde sunt cui.s. alicui, adiuuat (impersonaliter dicit) .i. prodest cû ad cetera.i. cû veꝝ sit, quo ad ceteris res, tum.i. potissimû veꝝ est quo ad amicitias côparandas.i. conquirendas. Sed alio lib. dictum est de amicitia, q inscribitur .i. (quod imperite dr) intitulatur Lælius. Dicamus nunc.i. in hoc libro de gloria, qq duo quoque libri nostri sunt de hac re.i. gloria, sed ij libri perierunt temporum incuria, sed attingamus.i. modicum dicamus de gloria, qñquidem .i. quoniam ea.s. gloria adiuuat plurimum in administrâdis rebus.

DOCT. interpr.

VEl ad perpetuitatem.) Cum perpetuum fere accipiatur pro continuo, hic perpetuitatem usurpasse uŕ pro æternitate. [Compunctum notis.) Côpunctum dixit, undique notatû. Vnde

vñr theologi dixiſſe cōpunctionem.[Deſitum eſt.n.videri) ꝑ deſijt.[Ex bellis Trāſalpinis triūph.)Triūphamus hoſtem,quem in Triūphū ducimus,& triūphamus ea his,vnde triūphū referimus.

DOCT. *interpr.* REꝛum aūt oium)Rhetoricus locus.Propoſitio. Rō ex nā affectuū petita.(Sed his q mi op.)Seneca: Ferrū tuet principē,melius fides.[Quid.n.cēſemus ſuperiorē illū Dionyſium)exēplis ꝓbat obfuiſſe crudelitatē multis,ſuntq. hic aliquot venuſtiſſimæ narrationes. [Quā P. Scylla cum vibraſſet) Hic P. Scylla eſt,pro quo extat Ciceronis oro,& cuius in Cæſaris bello ciuili mētio ſit . Scriba Cornelius fuit,cuius fit mentio in Lepidi orone,q̄ extat inter Saluſtianas. [Certum igitur)Epilogus. Itē amicitia eſt opus & priuatis hominibus , & tenentibus reſp.

ARGVMENTVM.

Tribus maxime adduci multitudinem , vt honore dignum aliquem ducat : Beneuolentia,Fide,& Admiratione .

SVMMA igitur,& perfecta gloria cōſtat ex tribus his:ſi diligit multitudo: ſi fidē hēt : ſi cū admiratione quadā honore nos dignos putat.hæc aūt ſi eſt ſimpliciter,breuiterq. dicendum,quibus rebus pariuntur à ſingulis, eiſdem fere à multitudine.ſed eſt alius quoq; quidā aditus ad multitudinē,vt in vniuerſorum animos tanq̄ influere poſſimus .

PETR. MARS. SVMMA igitur & pfecta gloria)Ponit Cic.tria ex qbus pfecta gloria conſtat,de qbus diſputabit. [Si hēt fidē)Credit,& auctoritate ducitur & bonitate. [Hæc aūt)Diligi à multitudine, qđ fides habeat , & qđ qs dignus honore putet.[Si eſt) Simpliciter breuiterq. dicendū,parēthesis,ſi volumus inqt ſimpliciter,& breuiter dicere.[Simpliciter)Pure & ſine ambage verboꝶ,qbus rebus,qua via,qua rōne ſupradicta cōparātur . [A ſingulis & a multitudine)Jjſdē inqt rebus & à multitudine & à ſingulis beneuolētiā nobis cōparamus,tn eſt aliqua dña cū.ſ.volumus à multitudine videri fideles,& hēre ea quæ alios ad amorē alliciūt,aliter in aios multitudinis influēdū eſt,quā ſinguloꝶ hoim [Pariūtur)Cōparātur.[Aditus)Ingreſſus ad cōparandā beneuolētiā multitudinis.[Tanq̄ influere) Trāſlatio eſt,q a quemadmodū influit aqua,ſic verba debēt influere.i.ingredi in aios auditorū,& difficile eſt mouere multitudinem,qñ nim iiſdem rōnibus oēs mouentur. Vñ opus eſt varia atq; diuerſa incolcare vt oēs ad affectū moueamus.ideo dicit alium eſſe aditum ad multitudinē .

FRAN. MAT. SVmma igr &c.)Dāda eſt ergo opa,vt hęc tria adſint quo verā gloriā cōſeq poſſimus. Quæ sic a Cic.diffinit : Gloria eſt frequēs de aliquo fama cū laude.[Simpliciter)ſine diuiſiōe . [Breuiter)ſine circuitione.[Hæc) Tria inqt q̄ dixit qbꝰ reb.cōparant a ſingulis iiſdē à multis.[Sed eſt aliꝰ &c.)Eſt aliud,inqt,quo poſſimus hoim beneuolētiā cōparare,vt populū ludis delectare.

ASCEN. SVmma igr & pfecta gloria) Oſtēdit pfectā gloriā ea tribus cōſtare.Ordo aūt eſt:Igitur qa.ſ.de gloria dicere cōſtitui,videlicet ſumma & pfecta gloria conſtat ea his tribus,ſi multitudo diligit ſup.nos,ſi hēt fidē nobis,& ſi putat nos dignos honore,cū quadā admiratione. Aūt ꝑ ſed(ſi dicēdum eſt ſimpliciter & breuiter de rebus,hoc eſt ſi licet paucis dicere) hæc.ſ.tria dicta pariūtur.i. acqrūtur eiſdē fere rebus à multitudine,qbus rebus pariūtur a ſingulis,ſed eſt quoq;.i.ēt qdā alius aditus .i. acceſſus ad multitudinē,vt poſſimus tanq̄ influere.i.abūde & leniter illabi in aios vniuerſoꝶ,ita vt vniuerſi nos admirentur & diligant .

DOCT. *interpr.* SVmma igitur & pfecta gloria.) Docet populare fauore quæ res emereantur,& qđ illo opus eſt iis,q reſp.tenent . Hæc aūt ſunt q̄ emereantur eū,beneuolētia,iuſtitiæ ac pendētiæ famę, admiratio inſigniū virtutum,atque hæc ordine ſuo explicat .

ARGVMENTVM.

Quæ res hominis multitudinis beneuolentiam concilient .

AC primū de illis tribus,quæ ante dixi, beneuolētia pcepta videamus,quæ qdē beneficijs capit maxime: ſecūdo aūt loco beneficā volūtate beneuolentia mouetur, ēt ſi res forte nō ſuppetit.vehemēter aūt amor multitudinis cōmouetur ipſa fama,& opinione liberalitatis, beneficētiæ,iuſtitiæ, fidei, oiumq. earum virtutum , quæ ptinent ad manſuetudinem morum,ac facilitatē. Etenim illud ipſum,quod decorū,honeſtumq. diximus, quia per ſe nobis placet,aiosq. oium natura,& ſpecie ſua cōmouet, maximeq. quaſi perlucet ex iis,quas cōmemoraui,virtutibus,iccirco illos,in qbus eas virtutes eſſe remur , à natura ipſa diligere cogimur. Atque hæ qdem ſunt cauſſæ diligendi grauiſſimæ: pn̄t.n.præterea nō nullæ eſſe leuiores.

PETR. MARS. AC primum.) Nūc reſumit primā partem illarum triū,ex qbus conſtat gloria,& qbus rebus beneuolentia multitudinis cōparatur docet.[Illis tribus) ſi diligit multitudo,ſi fidem habet,& ſi honore dignos putet.[Præcepta beneuolentiæ dicamus quibus rebus beneuolentia multitudinis cōparetur.[Quæ)Beneuolentia.[Capitur)Cōparatur. [Beneficijs) Cōferēdo beneficia in alios,& exercēdo liberalitatē & magnificentiā.[Secūdo loco) .ſ. nō poſſumus,inqt,beneficia conferre & illis alioꝶ beneuolentiā demereri,niſi habeamus beneficā uolūtatē, ut intelligat multitudo nō deeſſe nobis aium liberalem,ſed facultatem,qua liberalitate poſſemus vti.[Benefica voluntate)Qm̄ nō ſolū ſpectatur res ipſa quæ datur,ſed ēt volūtas vt ſupra dictū eſt ex ſnia Ariſtotelis,cū de liberalitate dicebatur.[Etiam ſi res) Quā dare vellemus & facultas donādi.[Nō ſuppetit)Nō adeſt nobis,vt benefici & liberales eſſe poſſimus.Itaq; dicit Sen.non qđ fiat,aut quod detur refert,ſed qua mēte qa beneficiū nō in eo quod fit aut datur cōſiſtit,ſed in ipſo dātis aut facientis aio . [Vehementer aūt) ponit ea qbus amor multitudinis maxime cōmouetur,liberalitatem,iuſtitiā,& fidē.[Fama)Liberalitatis ſi fama eſt aliquē eſſe liberalē,& hoies ita opinātur eſſe iuſtū beneficum & fidum. [Beneficētia)Quæ non tm̄ in pecunijs vt liberalitas, ſed ēt in alijs rebus conſiſtit.pħs in 4.Eth agens de liberalitate ſic ait, Liberales hoies maxime amantur,proſunt n.at id in dando conſiſtit . [Fidei)Quod nō decipiat aliquem,& ſit iuſtus,deniq; manſuetus,& facilis,iſta,inq̄,ad ſe multitudinem alliciunt.[At enim)Rō quare multitudo mouetur virtutibus ſupradictis, qm̄ ipſum decorū, & honeſtum ſua pulchritudine mouet aios hoium, & illud decorum maxime manat à iuſtitia,fide,liberalitate,& manſuetudine, & facilitate,hæ quippe virtutes bonum virum attingunt . Vnde ēn j. dicit colendū eſſe quēq; maxime,vt quiſqꝫ his virtutibus lenioribus erit ornatus,modeſtia,temperantia,& iuſtitia,qm̄ fortis aius in hoie non perfecto,nec ſapiente feruentior plerunque eſt.has igitur virtutes leniores magis amat multitudo, & in primis liberalitatē,quæ ſola Cæſarem ad perpetuam dictaturam pduxit,largitionibus conciliata ſibi multitudine. [Remur) Arbitramur.[Grauiſſime)efficaciſſime & maioꝛ pōderis atq; momēti [Præterea)inſup & vltra cās pdictas q̄ ſūt grauiſſime.[Leniores) Non tātī ponderis,vt ſi aliqđ fecerimus qđ multitudini placeat.

FRAN. MAT. AC primum)De ſingulis dicit quō caritatem,& beneuolētiam cōparare poſſumus,& primo oſtendit quō beneuolentia cōparatur. Amicitia multis cauſis appetēda eſt. primō qa virtus,vel cū virtute. Nā Ariſt.ait: Amicitia eſt virtus quædam,vel cum virtute.ois virtus eſt habitus electiuus,ergo amicitia eligēda,& appetenda eſt cū ſit virtus. Eſt ēt res ſumme neceſſaria in vita ; & priuatim,& publice . ſine amicis.n. nullus eligeret viuere,ēt ſi poſſideret cuncta alia bona. Diuites q oium reru abūdantia affluunt ſi ſine amicis eſſent,nihil illis prodeſſent diuitiæ, cum non hēent quibus benefacerent.ois fortuna ſiue ſecūda ſiue aduerſa amicis indiget, potētes ſine amicis cuſtodiri ſeruari non poſſent,cū quanto plura illis ſint tāto magis piculo ſubiaceant. Miſerā fortunā nemo eſt q dubitet amicos deſiderare. Nā in paupertate poſiti calamitatibꝰ vnicū putāt in amicis eſſe refugiū, oi ætati ꝯuenit,ſenibus,adultis,iuuenib.Senibꝰ vt auxilio ſint,& eorum adiuuēt imbecillitatē,adultis vt ad recta pducāt ſtudia, iuuenibus,ut ab erroribus ꝓhibeāt.publice,utilis eſt amicitia, nā bonū ciuile cōſeruat.uñ ait Hiſtoricus Cōcordia paruæ res creſcūt diſcordia maxime dilabūtur.hinc ēt legū latores magis circa cōcordiā ſtudēt quā circa iuſtitiā,q̄ neceſſaria nō eſſet , ſi oēs amici eſſent.hoc dixi,ut cognoſcatis Ciceronē non ſine rōne de amicitia dicere.[Beneficijs maxime.)beneuolētia,& amor in tres ſpecies diuiditur,ſicut ēt cauſę amoris tres ſunt.vna cauſa eſt ſimplex bonū,ſed triplex bonum eſt,bonū utile,bonum delectabile , bonū honeſtum . Amicitia pp utilitatem & pp delectationem , &

Cōcordia paruæ res creſcunt, maxime diſcordia dilabunt

propter

propter virtutẽ appetitur, sed postrema caosa optima est. Amicitia pp vtilitatem non est pp se, sed pp aliud, eodem modo & pp delectationem, quamuis sit pp se magis, nam vtile non est finis amicitiæ; sed aliud quo ad finem peruenit, quia pp vtilitatem appetitur amicitia, eodem modo pp delectationem. Nam cum vtilitas siue delectatio discesserit, statim amicitia dissoluitur, cum id tollitur cuius caosa amicitia contracta est, ergo quæ pp delectationem siue vtilitatem amicitia conflata est, suis causis dissolutis, statim, & ipsa dissoluitur, at vero pp virtutem, non ita contingit. Nam virtus stabilis est, & firma, ac nunq̃ discedit, igitur amicitia pp virtutem conflata, semper manet. [Beneficijs) Q̃m beneficia, & vtilitates sunt pp quas ad amicitiam peruenitur. [Benefica voluntate) Sed hoc magis appropinquat virtuti, cũ aliquem amamus, ei aliqd benefacere studemus; ẽt si faculeas non sit, tñ hæc voluntas meretur, vt ab eo diligamur, qui à nobis nullum beneficium accepit, quia voluntas benefica est accipienda pro beneficijs. Nam aliquis põt benefacere alicui ẽt inuitus. satius.n. est vt velit benefacere ẽt si non possit, q̃ quis benefaciat inuitus, quia voluntas iudicatur, non beneficium. [Si res forte nõ sopp.) Vt beneficium facere possimus, cum adsit uoluntas benefaciendi. [Vehementer aũt amor multitudinis cõmoouetur &c.) Dixit beneuolentia non æqualiter oẽs indigere, ideo docet nunc qũo principes possint beneuoleotiam, & caritatem multitudinis comparare. [Ipsa fama, & opinione &c.) Etiam si non ita esset, tñ opinio satis valet ad beneuoleotiam cõparandam. [Liberalitatis, beneficentiæ, &c.) Differunt liberalitatis, & beneficentia. Nam liberalitas ad aium pertinet: Beneficentia vero ad rem ipsam. Nam qui natura beneficus est, liberalis dr̃, at vero q non natura solum, sed re ipsa, beneficus vocatur. [Iustitiæ, fidei,) Bene vtraq; coniunxit, nam fides est iustitiæ fundamentum. vbi.n. fides non fuerit, ibi iustitia esse non poterit. [Omniumq̃. eax) Vt modestia, tẽperãtia, continẽtia, abstinentia. Nam bis virtutibus magis allicitur ad amandum aliquẽ, quam vel prudentia, vel fortitudine. Nam cum prudẽs est, aliqñ est superbus, & q fortis est, aliqñ est arrogans. Ac vero quem abstinentem, fidelemq̃. videmus, & iustum, facere nõ possumus qn eum semper diligamus. [Illud ipsum &c.) Maxime decorum perspicitur in virtute, quæ modestia dr̃, & diuiditur in modestiam, abstinentiam, temperantiã, & continentiã. [Natura sua) Sui ipsius ẽt si ab alio non honestetur. [Specie) Pulchritudine, in quo.n. has uirtutes videmus non possumos eum nõ amare. [Ex bis quas cõmemoraoi virtutibus) Iustitia, fide, temperãtia, facilitate. [Præterea) Pręter has causas, vt delectabile bonum, cum aliquem diligimus quod voloptati nobis fit. [Iccirco illos &c.) Natura ipsa inquit nos impellit, vt eus diligamus in quibos hæ virtutes fuerint quæ magis apparent. videlicet modestia, & temperanetia, & continentia.

Liberalitas & beneficẽtia & quo differant.

Decorum in virtute maxime cõspicitur.

AC primum.) Ostendit qũo beneuolentia à moltitudine cõparetur. Ordo est: Ac videamos primõ de illis trib. quæ dixĩ ante.s. de ptinentibus ad gloriæ acquisitionem, p̃cepta beneuolentiæ.i. quibus beneuolẽtia acquiratur, quæ qdẽ beneuolentia capitur.i. acquiritur maaime.i. pẽrpue beneficijs .i. per beneficia, aut maximis beneficijs, qd̃ noo placebit filom oĩo nis consideranti. Aũt pro sed, beneuolentia mouetur secundo loco benefica voluntate.i. per ostensionẽ volũtatis beneficæ.i. bene facere volentis, ẽt si.i. tametsi res.i. facultas benefaciendi non suppetit. Aũt pro sed, amor multitudinis mouetur.i. excitatur vehemẽter ipsa fama, & opinione liberalitatis, beneficẽtiæ, iustitiæ, fidei, q; , pro &, oium eax virtutũ, quæ pertinent ad mansuetudinẽ & facilitatem.i. lenitatẽ morum. Etenim.i. certe quia illod ipsom quod dicimus in primo.s. libro decoꝶ & honestum placet nobis per se.i. ẽt sine alterius virtutis accessione, & commouet.i. afficit sua natura & specie aĩos omnium, q; pro &, perlucet aut pellocet hoc est transparet & præeminet, maxime ex his virtutibos, qoas cõmemoraui. Iccirco cogimor diligere illos, in qbus remur.i. arbitramur, & opinamur eas virtutes esse. atque hæc, quæ dicta sunt grauissimæ.i. potissimæ caosæ diligendi, dico graoissimæ. Enim pro quia nonnullæ.i. aliquæ leuiores causæ.i. diligendi possunt esse præterea.i. insuper & præter ea quæ dicta sunt.

DOCT. interp.

CApitor beneficijs) Mirum cur non vitarit amphibologiã nam capitur beneficijs, qui dicitur, & delectatur beneficijs hic sentit beneuolentiam adipisci nos benefaciendo. [Amor multitudinis commouetur.) Commouetur pro excitatur, in bonam partem.

DOCT. interpr.

AC primum, &c.) De beneuolentia tractat, innuẽs amorem amore emi. [Quamobrem intelligentiæ, &c.) Occupatio cur virtutes, quæ tamen natura uidentur cohærere, diuellat à sese.

A R G V M E N T V M.

Quibus rebus efficiatur, vt nobis habeatur fides.

FIDES aũt vt habeatur, duabus rebus effici potest; si existimabimur adepti coniunctã cum iustitia prudentiam. nã & ijs fidem habemus, quos plus intelligere, q̃ nos, arbitramur; quosq̃. & futura prospicere credimus, & cũ res agatur, in discrimenq̃. ventũ sit, expedire rem, & cõsilium ex tpe capere posse: (hanc.n. oẽs existimant vtilem, veramq̃. prudentia) iustis aũt, & fidis hoĩbus.i bonis, ita fides hr̃, vt nulla sit in his fraudis, iniuriæq̃. suspicio: itaque his salutẽ nostram, his fortunas, his liberos rectissime cõmitti arbitramur. harũ igitur duarum ad fidem faciẽdam iustitia plus pollet, qppe cum ea sine prudẽtia satis habeat auctoritatis, prudẽtia sine iustitia nihil valeat ad faciendã fidẽ. Quo.n. qs versutior, & callidior est, hoc inuisior, & suspectior, detracta opinione pbĩtatis. quãobrem intelligentię iustitia cõiuncta, quantũ volet habebit ad faciendã fidem viriũ: iustitia sine prudẽtia multum poterit: sine iustitia nihil valebit prudẽtia. sed ne qs sit admiratus, cur, cũ inter oẽs philosophos cõstet, à meq̃. ipso sæpe disputatum sit, q vnam hr̃et, oẽs hr̃e virtutes; nunc ita seiungã, quasi possit quisq̃, qui non idẽ prudens, sit, iustus esse. alia est illa, cũ veritas ipsa limat̃ in disputatione, subtilitas; Alia cũ ad opinionem cõem oĩs accõmodatur oratio. quamobrẽ, vt vulgus, ita nos hoc loco loquimur, vt alios fortes, alios bonos viros, alios prudẽtes dicam⁹. popularibus.n. verbis est agendũ, & vsitatis, cũ loqmur de opinione populari. idq̃. eodẽ modo fecit Panęti⁹. sed ad ppositũ reuertamur.

PETR. MARS.

FIDES aũt) Nunc de secunda parte.i. fide dat p̃cepta, & docet qd sit agendum, vt nobis fides habeatur, vt.s. iustitiam babeamos & prudentiã. [Si eaistimabimur) Hoies exiltimabunt nos hr̃e prudentiam coniunctam cũ ipsa iustitia. [Nam & ijs fidem habemus) Probat id quod dixit per tres effectus ipsius prudentiæ, cuius munos est, intelligere, futura pspicere, & bene cõsulere cum oportet. [In discrimen) Periculum & ipse prudens scit in mediom, & ex tpe consulere, quod sit agendũ. [Ex tpe).i. statim & celeriter, quod signum est consummatæ prudẽtiæ. vnde eatemporalis oratio quasi subitaria. [Hãc) Quæ intelligit, futura prospicit, rem expedit, & cõsilium capit. [Iustitia etiam hr̃ fides) Quia putentur esse sine fraude & boni viri: qm̃ à iustitia boni viri denominãtor. [Fraudis doli) Deceptionis. [Iniuriæ) Quæ violẽtiam habet, & est cõtra iustitiam. nam iniuria gñaliter dr̃ esse, quod non fit iure. [Itaque) pp hoc qoia nulla est in ipsis sospicio fraudis & iniuriæ. [His) Bonis viris. [Fortunas) Dioitias, & opes, quæ sunt bona fortunæ. [Harum igitur) Comparat iustitiam, & prudẽtiam inter se, & dicit iustitiam plus valere quam prudentiam, ad faciendam fidem.i. ut alicui fides habeatur. [Pollet) Valet. [Quo enim) Rõ quare iustitia plus valeat [Qoo) Quanto. [Versutior) Astutior. Versoti dñr illi quorũ mẽtes celeriter vertuntur, callidi sunt qui hñt rerum experientiam. [Hoc) Tanto. [Detracta) Dempta opinione bonitatis & iostitiæ. [Qoamobrẽ) Concludit Cic. hanc partem. [Intelligentiæ) Prudentiæ. [Sed neq s sit admiratus) Excusat se Cic. cum ad multitudinẽ loquatur, quod virtotes natura connexas & copulatas adeo, vt superari nõ possint, seiungat. Nam data vna virtute, dantur oẽs, sed apud imperitam moltitudinem aliter loquendum est, oc rõ personaꝶ habeatur, quæ non intelligant exacte ipsas virtutes qoas separari posse arbitrant̃. [Illa subtilitas) Disputatio subtilis & acuta, vt decet philosophõ. [Limatur) Expolitur ab ipsis philosophis, & inqritur veritas. [Opinionem cõem) Multitudinis. [Vt vulgus) Vt multitudo opinatur, & sentit. [Popularibos) Acceptis ab opinione vulgi & popoli, nõ ea disciplina phoꝶ.i. vulgaris, & nõ excultis, atq; pprijs. [Opinione pop.) de re q̃ cadit in vulgi opinio

pinionē . qm̄ imperita multitudo opinatur aliquē esse posse prudentē,& non iustum,& sic de similibus.[Eodem modo) idē Panætius,quē ego sequor,ita disiūxit, secutus opinionē uulgarē . qm̄ oro est accūmodanda multitudini . Arist.in 6.Eth.loquens de cōneaione virtutum sic ait: Patet igitur ex dictis fieri non posse,vt sine prudētia sit homo proprie bunus,& absq; mor̄ virtute prudens.& post paulo dicit:Etenim cum Prudentia simul erunt oēs.

FRAN. MAT.

Fldes aūt &c.) Dixit de amicitia,nunc dicit de fide,quæ vnū fuit ex tribus,videlicet si diligit multitudo,si fidē habet.Docet ergo qūo fides quæri possit,& ostēdit qūo in ea magna tō consistit,vt hoium studia,consequi possimus . [Coniunctā cū iustitia &c.)Cur hoc dicat ipse Cic.rōnem subiūgit.nō.n.pōt iustitia siue prudētia ciues in concordia cōtinere;neq; oino esse,nā que Stoici dicebāt,nulla uirtus esse pōt absq; prudētia.Arist.quoque lib.6.Eth.cū prudētia dicit oēs uirtutes simul existere,& sine ea esse nō posse. Ad hoc aūt,ut ciuitatū status cōseruetur, utilior est amicitia quā iustitia,quod supra diximus.[Nā & ijs &c.)Multū his tribuitur q prudentes hñt,hinc ēt traditur regnū originē habuisse.Nanq; scr.Hero.Cum hoies ita uiuerent sine lege & sine rectore,ut oia pro libidine sua facerent, fuit in Media regione quidā noie Diocesis,q magna iustitiæ,& prudētiæ opinionem de se fecerat & hoies q ita iure ante victores erāt,si uiribus superiores fuissent,ad hūc venire cœperūt , & q iniuriam acceperant ab hoc petebat,vt ius inter se diceret , hic vero primo qdē verbis amicis placabat,& arguebat,quo pacto ille illi iniuriā intulisset, & qa hoies participes rōnis sunt,intelligebat ille q læsaret, se nō recte fecisse,& ita postea abstinebat,cū post aliquot annos ad hūc hoies venirēt,cœpit hic maiorē auctoritatē hře.Vbi aūt vidit hominū studia se adeptū,cœpit grauitate vti ; se raro populo ostendere,domiq. se cōtinebat,& si qs eum alloqui voluisset, primo facile ingredi pmittebat,deinde quasi labor grauior esset,recusabat, donec ad id puenit qđ cupiebat,vt rex eligeretur. & hic primus fuisse rex traditur in toto orbe terraꝝ.[Futura pspicere)Prudētiæ tres sunt partes,intelligētia,Memoria,Prouidētia . prima est reꝝ præsentiū ; altera præteritaꝝ ; tertia futuraꝝ. Cum ergo dixit futura pspicere intellexit prouidētiā.[Expedire rē) Per intelligentiā quæ psentia intelligit,& cognoscit , & consiliū pro tpis necessitate capit . Vr aūt prudentis esse,vt ait Arist. bene consulere posse circa illa quæ sibi bona,& vtilia sunt , nō particulariter ; puta qualia ad sanitatē,vel robur,vel vniuersaliter ad totius vitæ statū bene dirigendū , & prudentes illos dicimus q illa q̄ sibi , ab alijs mala sunt, & vtilia pspicere valent, & ij sunt q publicis priuatisq. rebus administrādis sunt apti.[Hāc) quæ pōt subito reb. periclitātibus subuenire . [Verā prudētia) Quæ cōstat ex tribus partibus superius dictis.Est.n.alia prudētia nō vera quæ falso prudētia uocatur,tū malitia , vel calliditas potius vocāda sit . Dr & astutia,quæ potentia quædā eiusmodi est, vt ad subiectā intētionē agat,& ad effectū perducat . Quod si id ad qđ intendimus rectū sit,laudabilis est,sin improbū tūc est dolus.Prudētia ipsa non est astutia,sed nō est sine hmōi astutia.[Iustis aūt & fidis &c.)vnō cū reliquo semper coniunctū est.Nam sicut sine fundamento stare paries non potest,ita iustitia sine fide, quæ iustitiæ fundamentum est.[Id est)Bonis ā iustitia boni viri noiantur,vt lib.2.dialec. [Fraudis suspicio)Non solum fraude carent iusti hoies, sed fraudis suspicione.[Itaque)Ergo qa nihil mali ab ijs expectamus sequitur vt illis oia nostra cōmittamus.[Horum igitur &c.)Cū iustitia,inqt,& prudentia ad id valeant plurimum,vt hoies se,& sua oia nobis cōmittant ; tū si inter se comparentur iustitia,& prudētia,anteponenda iustitia est . Nam si alterutrum eligendum sit, præponet populus principē iustum sine prudentia,quam prudentem sine iustitia, prudentiam aūt vulgarem intelligimus quā dixi astutiam vocari,non aūt illam veram . quod statim declarabit Cicero.[Ad fidem faciendam)Ad approbandum hoiem,& commendandum,vt ei nos,& nostra credamus . Quantumlibet aūtē sit prudens aliquis,nihil & credimus nisi iustus fuerit. [Haꝝ duarum)Iustitiæ,& prudētiæ.[Quippe cum ea &c.) Satis per se sine prudētia virium habet iustitia,sed prudētia sine iustitia nihil omnino valet,immo sine iustitia habet suspitionē malitiæ, & versutia,vel potius calliditas noiatur.[Quo.n.&c.)Vere inq̄ prudētia sine iustitia nihil valet ad faciēdā fidem,qm̄ quanto quispiam callidior est,& astutior,tāto illum odisse solemus magis. [Detracta opinione)Adēpta opinione probitatis,probitas conuenit cū iustitia,qa probitas,ad fidē spectat,is.n.est probus qa vitijs se prohibet.[Quamobrē &c.)Cum vtrunq; per se parꝝ sit , alterum alterius indiget auxilio.[Intelligētiæ)Prudentiæ. ā parte totū intellexit,intelligentia prudentiæ pars est.[Sed ne qs &c.)Quia dubitatio incidere poterat qūo separari ā iustitia prudentia posset , cum oēs philosophi consentiant oēs virtutes connexas ita inter se esse,vt altera separari ab altera non possit,ideo occurrit,& ne quis inquit existimet oblitum me esse eoꝝ quæ a phis disputantur,nullam virtutem aliq̄ solam hře posse,quin alias habeat; cū inter se connexæ sint,velim inquit oēs intelligant me nō ea philosophoꝝ loqui sniā, sed ex hoium opinione, qui alium dñt esse fortem,alium prudentem,alium iustum &c.[Inter oēs philosophos) Siue Stoici sint,siue Peripatetici,siue Academici,oēs enim idem dñt inter se oēs virtutes connexas esse & recte . Nam iustitia sine prudentia esse non potest, & nos paulo ante ostendimus (auctore Arist.) cum prudentia oēs virtutes simul existere . [A me ipso &c.)Vt in Tuscul.quæst.[Quamobrem) Ergo,qa multum interest vtrum secundum philosophos loquamur,an secundum vulgi opinionem.[Fortes)Vt Leonidas apud Græcos,& Othriades,apud Romanos Decij. [Bonos)vt Aristides,Cato.[Prudentes)Vt Pericles,Lælius . [Popularibus &c.) Quia cum loquimur de vulgi opinione , qđ existimat singulos singulas virtutes hře posse,ēt popularibus,& vulgaribus verbis vtendum est.[Idq. &c.)Nec nos soli sumus.Sed ante nos hoc idem Panętius fecit.

Diocesis.

Prouidentia est de futuris.

Iustitia sine prudētia habet vires satis.

Probus est qui à vitijs se prohibet.

Virtutes oēs inter se esse cōnexas certum est.

ASCEN.

Fldes aūt) Ordo est : Autem pro sed,pōt effici.i.euenire vt fides habeatur duabus rebus.i.p duas res.s.e aistimabimur .i.iudicabimur adepti sup.esse.i.acquisiuisse prudentiam cōiunctam cum iustitia.Nā nos hs.fidem.i.credemus his quos arbitramur intelligere plus q̄ nos,q; pro &,quos (sunt.n.duæ dictiones quosque) nos credemus prospicere i.puidere futura,& quos sup.cum res agatur.i.tractetur,q; pro &,ventum sit in discrimē.i.periculū ac dubium.Nos credimus posse expedire.i.extra pericula & impedimenta ponere rē,& posse capere consilium ex tpe ; etenim pro quia oēs existimant, hanc esse vtilem & veram prudētiam.Autem pro sed,fides hř hominibus iustis,& fidis.i.bonis, ita vt nulla suspicio fraudis,& iniuriæ sit in his . Itaque.i.ita nos arbitramur nostram salutem.i.vitæ incolumitatem, & fortunas .i.diuitias,& liberos.i.legitimam prolem nostram posse cōmitti his.i.horum protectioni . Rectissime igitur iustitia pollet.i.euidenter valet plus harum duarum.i.inter has duas virtutes,iustitiam.s.& prudentiam ad faciendam fidem . quippe.i.vt pote , qa cum.s.ita sit , quod ea.s.iustitia habeat satis auctoritatis.i.fidei & credulitatis sine prudentia : tū sup prudentia nihil valet ad faciēdam fidem sine iustitia Enim pro quia,quo.i.quanto quis.i.aliqs sup.est versutior, & callidior . hoc.i.tāto sup.est inuisior & suspectior.i.magis inuisos & suspectus opinione pbitatis detracta.i. ablata . Quāobrem iustitia coniuncta intelligentiæ habebit tm̄ sup.virium ad faciendā fidem,quantum sup.virium hře volet. Iustitia poterit multū sine prudentia,sed sup.prudētia nihil valebit sine iustitia, Sed neqs sit admiratus cur.i.quāobrem ego seiungā .i.separē nunc.s.has virtutes iustitiam & prudētiam.ita quasi qs q̄ possit esse iustus, q non idem.i.ēt sit prudens : cum constet.i.manifestū sit inter oēs philosophos.q; pro &,cum disputatū sit sæpe à me,eum qui hřet sup.vnam virtutem hře oēs virtutes, rñdit dicens : Alia est illa subtilitas cum ipsa veritas limatur.i.expolitur in disputatione , alia cum ois oratio accōmodatur ad opinionē cōem . Quamobrem nos loquimur hic,ita vt vulgus sup. loquitur,vt.s.dicamus alios viros sup.esse fortes,alios bonos.s.iustos , alios prudētes.Enim pro qa, agendum est.i.disserendū est verbis popularibus.i.vulgarib.de opinione populari.& Panętius phs fecit id eodē modo,vt.s.nos facimus . Sed reuertamur ad ppositū .

DOCT. interp.

CApere consilium) Dicitur non qui consulit alium,sed qui ipse repetit consilium .

ARGVMENTVM.

Quæ res multitudinis admirationem moueat : quæ contra contemptū .

ERAT igr̄ ex tribus,quę ad gloriā ptinerēt,hoc tertiū, vt cū admiratione hominum, honore ab his digni iudicaremur. Admirant̄ igitur cōiter illi quidē oia,quæ magna,& pter opinionem suā animaduerterūt ; separatim aūt in singulis,si pspiciūt nec opinata quædā bona : itaq; eos viros suspiciūt, maximeq. efferūt laudibus,in qbus existimant se excellētes quasdā & singulares virtutes pspicere;despiciūt aūt eos,& contēnunt,in qbus nihil virtutis, nihil aĩ , nihil neruorū putant. non.n.oēs eos contemnunt,de quibus

bus male existimāt.nā quos improbos,maledicos,fraudu
lētos putant,& ad faciendā iniuriam instructos,eos haud
cōtemnunt qdem,sed de ijs male existimant. quamobrē,
vt ante dixi,cōtemnuntur ij,q nec sibi, nec alteri ꝓsunt,
vt dr̄,in quibus nullus labor,nulla īdustria,nulla cura est:
admiratione quadā vero afficiuntur ij, q anteire ceteros
virtute putantur,& cum oī carere dedecore, tum vero ijs
vitijs,qbus alij nō facile pn̄t obsistere.nam & voluptates,
blandissimæ dn̄æ,sæpe maiores partes animi à virtute de
torquēt: &,dolorum cum admouent faces, ꝑter modum
pleriq; exterrētur: vita,mors,diuitię,paupertas oēs hoīes
vehementissime ꝑmouent.quę q in vtranque partē excel
so aīo,magnoq́. despiciūt; cumq́. aliqua his ampla,& ho
nesta res obiecta est,totos ad se cōuertit,& rapit, tum qs
nō admiretur splendorem,pulchritudinemq́. virtutis? er
go & hæc animi despiciētia admirabilitatem magnam fa
cit: & maxime iustitia,ex qua vna virtute viri boni appel
lantur,mirifica quędam res multitudini vr̄: nec iniuria:
nemo.n.iustus esse pōt,qui mortem,q dolorem, qui exi-
lium,q egestatem timet,aut q ea,quæ his sunt contraria,
æqtati anteponit.maximeq́. admirantur eū, qui pecunia
nō mouetur: quod in quo viro perspectū sit,hunc dignū
spectatu arbitrātur. itaq; illa tria,quæ proposita sunt ad
gloriam,oīa iustitia conficit; & beneuolentiā,ꝙ prodesse
vult plurimis; & ob eādem caussam fidem, & admiratio
nem,ꝙ eas res spernit,& negligit,ad quas pleriq; inflāma
ti auiditate rapiūtur. Ac,mea quidē sententia,oīs ratio, &
institutio vitæ adiumēta hoīum desiderat,in primisq́. vt
habeas,quibuscū possis familiares conferre sermones:qd'
est difficile, nisi speciē præ te boni viri feras. ergo ēt soli
tario hoī,atq; in agro viam agēti opinio iustitiæ necessa-
ria est,eoq́. ēt magis,ꝙ si eā non habebunt,iniusti habebū
tur; & nullis ꝑsidijs septi,multis afficiētur iniurijs. Atq;
ijs ēt,qui vendunt,emūt,conducunt,locāt, contrahēdisq́.
negocijs implicātur,iustitia ad rem gerēdā necessaria est.
cuius tāta vis est,vt nec illi quidem,q maleficio,& scelere
pascūtur,possint sine vlla particula iustitię viuere.nam q
eorū cuipiam, q vnà latrocinantur, furatur aliqd, aut clā
eripit, is sibi ne in latrocinio quidē relinqt locū. ille aūt,
q archipirata dr̄,nisi æquabiliter prædā dispertiat,aut oc
cidetur à socijs,aut relinquetur.quin ēt leges latronū esse
dn̄r,quibus pareāt,quas obseruēt. itaq; ꝑꝑ æquabilem ꝑ-
dę partitionē & Bargulus Illyricus latro,de quo est apud
Theopōpum,magnas opes habuit; & multo maiores Vi
riatus Lusitanus: cui qdem ēt exercitus nr̄i,imperatoresq́.
cesserunt: quē C.Lælius,is,q sapiens vsurpatur, ꝑtor fre
git,& cōminuit; ferocitatemq́. eius ita repressit,vt facile
bellum reliqs traderet. Cum igr̄ tanta vis iustitię sit,vt ea
etiā latronum opes firmet, atq; augeat; quantā eius vim
inter leges,& iudicia,& instituta reip.fore putamus? Mi-
hi quidem nō apud Medos solū,vt ait Herodotus, sed ēt
apud maiores nr̄os fruendæ iustitiæ causa vn̄r olim bene
morati reges cōstituti.nā,cum premeretur initio multitu
do ab ijs,q maiores opes habebāt, ad vnum aliquē confu
giebāt virtute ꝑstantem; q,cum ꝓhiberet iniuria tenuio
res,æqtate cōstituenda,summos cū infimis pari iure reti-
nebat. eademq́. constituendarum legū fuit caussa, quæ re
gum. ius.n.semper q́situm est æquabile,neq;.n.aliter esset
ius.id si ab vno iusto,& bono viro cōsequebantur,eo erāt
cōtenti.cum id minus cōtingeret,leges sunt inuentæ,quę
cum oībus semper vna,atq; eadē voce loquerentur. Ergo
hoc quidē perspicuum est, eos ad imperādum deligi soli
tos,quorū de iustitia magna esset opinio multitudinis.ad
iūcto vero hoc,vt ijdem ēt prudentes hr̄entur,nihil erat,
qd' hoīes his auctoribus nō posse consequi se arbitraren
tur. Omni igitur rōne colenda,& retinenda iustitia est,tū
ipsa ꝑꝑ sese, (nam aliter iustitia nō esset) tum ꝑꝑ ampli
ficationē honoris,& gloriæ. Sed vt pecuniæ quærēdæ nō
solū ratio est,sed ēt collocandæ, quæ perpetuos sumptus
suppeditet,nec solū necessarios,sed ēt liberales: sic gloria
& quærenda,& collocanda rōne est. q̄q̄ præclare Socra-
tes hāc viam ad gloriam proximā,& quasi compendiariā
dicebat esse,si quis ageret,vt,qualis hr̄i vellet, talis esset.
Quòd si q simulatione,& inani ostētatione, ficto nō mo
do sermone,sed ēt vultu stabilem se gloriam cōsequi pos
se rentur,vehementer errāt. vera gloria radices agit,atq;
etiam ꝓpagatur. ficta oīa celeriter tanq̄ flosculi decidūt;
nec simulatum pōt quisq̄ esse diuturnum. testes sunt ꝑ-
multi in vtrāque partem: sed,breuitatis caussa,familia eri
mus cōtenti vna. Tib.enim Gracchus,P.filius,tādiu lau-
dabitur,dum memoria rerum Romanarum manebit: at
eius filij nec viui probabātur à bonis, & mortui numerū
obtinent iure cæsorū. Qui igr̄ adipisci verā iustitiæ glo-
riā volet,iustitiæ fungatur officijs.ea quæ essent, dictū est
superiore libro. Sed,vt facillime,q̄les sumus, tales esse vi-
deamur; etsi in eo ipso vis maxima est,vt simus, ij, q hr̄i
velimus: tn̄ quędam ꝑcepta danda sunt. Nam si qs ab in-
eunte ætate habet caussam celebritatis,& noīs,aut à patre
acceptā,quod tibi,mi Cicero,arbitror contigisse,aut ali-
quo casu,atq; fortuna; in hūc oculi oīum conijciuntur,at
que in eo,qd agat,quēadmodum viuat,inqritur; &,tanq̄
in clarissima luce versēt,ita nullum obscurum pōt nec di
ctū eius esse,nec factum. quorum aūt prima ætas,ꝑꝑ hu-
militatē,& obscuritatem in hoīum ignoratione versāt,hi
simul ac iuuenes esse cœperūt,magna spectare, & ad ea re
ctis studijs debēt cōtendere. quod eo firmiore aīo faciēt,
quia non modo nō inuidetur illi ætati,verum ēt fauetur.

PETRVS MARS.

ERAT igitur.) reuertitur Cic. ad propositū & exe
quitur tertiam partem propositionis. (Tertiū.n.
erat) Si ipsa multitudo putat nos honore dignos.
(Admirantur cōiter) Ponit cōiter ea quæ hoies ad
mirātur,& qbus causis rōnibusq́. adducti aliquos
honores dignos putant. (Cōiter) Gn̄aliter & cōi
quodam cōsensu. (Præter opi.) q́ non ita magna esse opinabatur,
(Separatim) In singulis hoibus non cōiter. (Quędam bona) Vir
tutes quas inesse non arbitrabantur. (Suspiciūt) Admirātur. (Sin
gulares) Summas; qbus nulla pōt cōparari. (Despiciunt) Negli-
gunt & spernūt,atq; nullius momenti illos esse putant,q nullam
in se virtutem hr̄e vōr. (Despiciunt) Male de his q existimāt, &
ad id refertur suspiciūt. (Contēnunt) Nihil curāt,nec efferūt lau
dibus. (Animi) Fortitudinis & magnanimitatis. (Neruorū) Ro-
boris & pensi in rebus agendis,sed quędam mollicies,hoies.n.vi
les contēnunt despiciūturq́.,sed non oēs contēnuntur de qb9 ma
le existimatur,immo timentur.cū sint improbi,fraudulēti,male-
dici,& instructi.i.parati.& armati ad inferendam iniuriam. (Im-
probos) Insatiabiles,& malos.qm̄ nimis hr̄e cupiunt cum aliorū
iniuria. (Vt dr̄) Prouerbialis snīa est in hoies penitus inutiles.
(Industria) Est studiosus labor. (Admiratione quadam.i.eos mul
titudo admiratur,q putantur superare alios virtute,& uacant de
decore,& voluptatibus seuerissime obsistunt, & sic temperantes
sunt,& q non franguntur doloribus; & sic sunt fortes. (Anteire)
antecellere,ꝑstare. (Detorquent) Amouent,abducunt.qm̄ ꝑꝑ vo
luptates negligimus res honestas. Et Plato voluptatem escā ma-
lorum appellauit. qm̄ ea,vt Cic. interpretatur,homines capiun
tur, vt hamo pisces, & voluptas animi lumen extinguit, & im-

pedit consilium rõni inimica, & à virtute suis blãditijs mentem
detorquet. Verba Plat. in Timæo hæc sunt: Animam ipsam cum
mortali corpore clauserũt, totumq. corpus aiæ quasi vehiculum
subdidere, atq; in eo aliam aię speciem mortalẽ fecerunt, q graui
bus necessarijq. pturbationibus afficeretur, quaꝝ prima esset vo
luptas, esca maxima mali, dolorq;, inde fuga impedimẽtumq. bo
noꝝ. Idem Cic. in 1. de legib. sic ait: Imitatrix boni voluptas, ma
loꝝ aũt mater oium, cuius blanditijs corrupti, quæ natura bonæ
sunt, q a dulcedine hac & scabie scatẽt, non satis cernũtur. Arist.
in 2. Eth. sic ait: Difficilius est, vt Heraclito placet, voluptati repu
gnare, qoã iræ. & alibi: In vniuersis cauendũ est maxime à volu
ptate, nõ. n. incorrupti iudicamus pro illa. & in 6. dicit: Voluptas
iudiciũ de fine corrũpit. [Maiores partes aiæ) Rõnem ipsam cui
voluptas est inimica, & oculos mentis pstringens, intellectum à
sua sede detorquet. vnde voluptati nõ facile obsisti põt. [Et, dolo
rũ) Faces, ardẽtes dolores, q sunt graues motus in corpore sensi
bus inimici. [Pleriq;] Maior pars hoium. [Præter modũ) Vltra
modũ, ita vt fortitudo deseratur, quę est perpessio doloꝝ & labo
rũ. [Quæ supradicta) Quæ hoies permouent, cũ terribilia videã
tur & aliæ quæ valde optãtur. [In vtranque partẽ) Vt. s. despiciãt
voluptatẽ, paruifaciant dolores, forti aio & magno, & cum opus
est, vitæ suæ nõ parcant, mortẽ non timeant, nõ multum amẽt di
uitias, paupertate nõ frangantur. [Excelso) Humana despiciẽte.
[Magno) Magna & ardua appetẽte. [In vtrãque partem) Non ti
meant aliqd immodice, nec cupiãt, sed despiciant magno aio do
lores, vitã, mortem, paupertatẽ, & similia. [Ampla) Magna quan-
tũ ad virtutem. [Honesta) Ad id quod ex virtute sequitur. i. plena
honoris & dignitatis. [Obiecta) Ex posita ante oculos. [Et rapit)
Trahit. [Tũ) Cum aliqs speciis oibus alijs rebus, & terribilibus
& blãdis ad rem honestã se conuertit. [Splendorẽ) Quo ad famã.
[Pulchritudinẽ) Quantum ad essentiã ipsius virtutis. i. qs nõ ad-
miraretur tales hoies tm̃ splendorem & pulchritudinẽ virtutis:
[Ergo & hęc animi despiciẽtia) Concludit fortitudinẽ & magna
nimitatem mouere multitudinis admirationem, qm̃ vñr magna
quædam & supra hoies facere. & hoc est quod supra dixi admirã
tur oia quæ magna & pter suam opinionem animaduerterũt, &
sic apparet verã gloriam, & perfectam ex oibus virtutibus cõlla-
re. [Despicentia) Hic aius elatus qui oia humana despicit, & seip
so lõge inferiora putat. [Admirabilitatẽ) Facit vt multitudo ad-
miretur. [Et maxime) In primis iustitia mouet admirationem.
[Mirifica) Admiratione digna, & miris laudibus efferẽda. [Nec
iniuria). i. merito, & pbat hoc dicens. [Nemo. n. iustus) qm̃ iusti
hois est non timere mortẽ pro patria, dolorem, exilium, egesta-
tẽ, sic econtra vir iustus nõ debet præponere iustitiæ. [His cõtra
ria) Vitã voluptatem esse in patria, diuitias, & similia, quæ bona
summa imperitis vñr, qui voluptatem sequũtur tanq̃ bonum, &
dolorẽ & alia incõmoda fugiunt tanq̃ malum. [Non moueri pe-
cunia) Qui est liberalis, nõ curat pecunias, quæ sunt bona fortu
næ, & expeti debent non pp se, sed ob aliud, & nihil est tã angu-
sti animi quã amare diuitias, vt facit auarus q vilissimæ rei ser-
uit. [Spectatu) Honore, & quod ab oibus spectetur. [Itaque illa
tria) Cõcludit iustitiam oia conficere quæ ad gloriam ꝯñdam p-
tinent, qm̃ iustitia continet in se oẽs virtutes. [Tria) diligi a mul
titudine, quod fides habeatur, & quod honore digni putemur ab
his q nr̃a admirantur. [Conficit) Prestat sola iustitia. [Et bẽneuo
lentiam). s. conficit, declarat qũo iustitia conficit illa tria, quod
prodesse vult, hoc est munus iustitiæ, pluribus velle pdesse, & ob
hoc q a vult prodesse, beneuolentiam cõparæt. [Ob eandem cau-
sam) Qui vult prodesse plurimis. [Fidem cõficit) Quia illi tanq̃
iusto fidem adhibent. [Et admirationẽ). s. conficit ipsa iustitia, ob
hoc quod seqtur. s. quod eas res spernit, diuitias, honores, impia,
vitã, mortem, ad quę nõnulli rapiuntur magna auiditate Hoiem
ergo talia despicientẽ, & magno aio & elato maiora quędã appe
tentem oẽs admirantur, & gloriosum putãt, vnde opus est hẽc iu
stitiam vt diligamur, & fides habeatur, debemus esse fortes & ma
gnanimi, ut admiratione digni videamur & honore, & sic gl'iam
ꝯsequamur, & quæ ex his tribus cõstat, ut Cic. pposuit. [Ac mea
qdem snia) Dixit hactenus ad gloriam cõparandam opus esse iu
stitia, nũc persequtur dicens oẽm rõnem & institutionem uitæ hu
manæ desiderare auxilia hoium, quæ assequi nõ possumus, nisi si
mus iusti. Alij ẽt quoꝝ pfessiones describit, iustitiam hr̃e debẽt
& suas leges seruare, aliter vitæ cõmercium non seruabũt. ergo
oibus iustitia est necessaria, quod Cic. exẽplis ostẽdit. [Mea snia)
Vt ego sentio & mihi vr̃. [Omnis ratio) Omnis modus, & uia
viuendi. [Institutio) Omne genus uitæ, quod instituimus. i. desi
deramus adiumenta hominum in quocunque gñe uitæ, & quo-
modocunque uitã instituerimus. qm̃ natura nihil amat solitariũ

[In primis) Maxime & añ oia. [Familiares sermones) Cũ qbus
possis loq familiariter, & res ipsas cõicare. [Quod) Hr̃e cum q-
bus familiariter loquamur, nisi bonus vir habearis. [Speciem) ap
parentiã boni viri ostendas. [Ergo) Hoc seqtur ex premissis, cum
. s. ois institutio vitæ desideret & adiumẽta hoim. [Solitario) O-
cioso & q in solitudine cogitationi reꝝ vacat, & q in agro viuit.
[Opinio iusti) Quod habeat iustus. [Eo magis) . s. tãto magis est
necessaria. qm̃ nisi erũt iusti, videbũtur euecti in odiũ humanæ so
cietatis, & fugere hoim cõmercia, tanq̃ ab humanitate alieni, &
iustitia est ad cõitatem humanam, societatemq. tuendã. opus est
igitur iustitiæ opinione ipsi solitario, ne videatur iniquus, & hu-
manæ societati infensus. [Iniusti) Iniqui & mali viri, & cũ nullum
habeant psidiũ viuentes in solitudine, multas patiẽtur iniurias,
nisi habebũtur boni viri. [Septi) Muniti nullo hoim psidio & ad
iumẽto. qm̃ contẽnentur ab alijs & ludibrio erũt, iniurijsq. affi
ciẽtur. [Atque his ẽt) Ponit infimas hoim ꝯdõnes, vt ad maiores
ascendãt. [Qui vendũt) qbus opus est iustitia, quæ in societate
hoim versatur. [Cõtrahendis) Vltro citroq. obligãdis. contrahe
re est vltro citroq. se obligare, & cõtractus varij sunt in vita hu-
mana. [Pascũtur) Nutriũtur, vt sunt latrones, q vtuntur quodã si
mulacro iustitiæ distributiuæ. Distribuũt. n. æqualiter inter se id
qđ lucrati sunt. [Nã q eoꝝ) Declarat qua re ẽt latrones sine ali-
qua parte iustitiæ esse nõ pñt. [Furatur) p fraudẽ. [Eripit) p vim,
nõ poterit esse tutus inter latrones. [Ne in latrocinio, nõ modo
in alijs negocijs. ergo opus est iustitia, vt nõ decipiat socios Pla
in 1. de rep sic ait, An cẽtes ciuitatẽ aliq̃ vel exercitum seu latro-
nes siue fures uel quemuis cœtum hoim iniuste aliqd una aggre
dientium perficere posse quidq̃, si iniuria inuicem se affecerint?
seditiones nanq; iniustitia cõtentionesq. parit, iustitia uero cõcor
diam & amicitiam. [Archipirata) Princeps piratarum . i. eorum
q in mari latrocinantur. [Leges) qbus inter se latrones utuntur.
[Illyricus) Ex Illyria, quæ ab Illyrico filio Polyphemi denomi-
nata est. [Apud Theopompũ) qui ex Chio insula fuit discipulus
Isocratis, & historicus, cõdiscipulus fuit Ephori, quẽ calcarib. ege
re dicebat, Theopõpum uero fræno. Quin. loquens de Thucydi
de & Hero. dicit, Theopõpus his proximus in historia prædictis
minor, ita oratori magis similis, ut qui anteq̃ est ad hoc opus so-
licitatus, diu fuerit orator. scripsit Theopõpus epitomẽ historia-
rũ Herodoti duobus uoluminibus. Scripsit pterea res Philippi,
93. lib. scripsit ẽt res Græcoꝝ incipiẽs à fine historiæ Thucydides
& Xenophõtis. [Magnas opes) ingentẽ potentiã. [Viriatus Lusi
tanus) Plin. de uiris illust. ita scribit, Viriatus gñe Lusitanus, ob
paupertatẽ primo mercenarius, deinde alacritate uector, audacia
latro, ad postremũ dux bellũ aduersus Roma. sumpsit. eoꝝ Impe
ratorẽ Claudiũ Mamianũ. deinde C. Nigidiũ oppressit pacẽ a P.
R. maluit integer petere, q̃ uictus, & post ea bellum renouauit.
Cepio cũ aliter uincere non posset, duos satellites pecunia cor-
rupit, q Viriatum uiuo dpositũ peremerunt. quæ uictoria, quia
empta erat, non est pbata à Senatu. Causa Viriatini belli fuit
Serg. Galba, ut ait Sue. in uita Galbæ Imperatoris. Serg. Galba
uir cõsularis ipum suoꝝ eloquentissimus fuit, quem tradũt Hi-
spaniã ex pcura obtinentẽ, 30. Lusitanoꝝ millibus perfidia truci
datis causam belli excitisse. huius Galbæ Cic. meminit lib. 1. de
oratore. Alij tradunt Viriatũ occupasse totam Lusitaniam. & M.
Vectiliũ Imperatorem Romanum ingenti clade affectum fuisse.
deinde C. Plautiũ, postea Q. Fabium maximum æqs conditioni-
bus cum eo fœdus percussisse. Varij igr̃ sunt annales. nã Cic. alios
secutus Læliũ in prætura dicit fregisse Viriatum & in Bruto ait:
In bellica laude Viriati bello egregiũ fuisse Læliũ reppert. [Cef
serũt) Victi ab eo sunt, & fugati magna clade accepta. Lælius sa-
piẽs appellatus est, qm̃ legem agrariam omisit, pp quam Tyb. &
C. Gracchi postea interfecti fuerũt. De hoc paulo post latius dice
tur. [Vsurpatur) ooiatur. usurpare in hac significatione est frequen
ter uti. [Comminuit) opes attriuit, ut facile ab alijs uinci posset.
[Facile) exigui negocij, tñ nõ potuit uinci a Cepione nisi fraude
& pecunia, qua satellites corrupti ipm uiuo marcẽtẽ interemerũt.
[Cũ igitur) argm̃ a minori. Si igitur inqt in latrones multum
ualet iustitia, qd putandum est inter ciues? sed hæc latronũ iusti-
tia, per quandam similitudinem dr̃, alius certe est uir bonus, &
alius ciuis bonus. latro est uir malus, & tñ æquabiliter prædã in-
ter socios diuidit, in illa ciuitate. i. cœtu latronum dr̃ bonus ci-
uis. Vnde philosophus in 5. Eth dicit: Non est. n. idem fortasse
uirum esse bonum, & ciuem bonũ. [Opes) Potentiam. [Inter le
ges remp.) Legibus bene institutã. [Mihi q) Amplificat Cic. has
iustitiæ laudes, & dicit iõ creatos fuisse reges, ut iustitia seruarẽt.
[Apud Me.) Medi auct. Hero. lib. 7. prius uocabant Arij. inde à Me
dea Medi dicti sunt, siue à Medio filio Medeę & Iasonis, ut aliq
scribunt.

ſcribunt. Medi ſunt cõfines Parthis Herodotus ſcriptor hiſtoriarũ de quo Fabius. Dulcis & cãdidus & effuſus Herodotus, Thucydides breuis, & ſemp ſibi inſtãs, concitatis affectibus Herodotus remiſſis, melior Thucydides cõcionibus. Herodotus vero ſermonibus, Thucydides vi, Herodotus voluptate. ſcribit hoc Her. lib. j his verbis: Fuit apud Medos vir ſapiens noie Deioces, q pp ſuã ciuilitatẽ apud Medos extitit rex. Huic Medi id pſtiterũt. [Apud maiores nros &c.) q in principio reges habuerunt. [Fruẽdæ) Vt ſup. poſſent iuſtitia frui rege gubernãte, q ſit iuſtus & bene moratus. qm alter ſit tyrãnus. Tranſgreſſio. n. regni tyrãnis eſt. [Bene morati) ſit iuſti & bonis ornati moribus, vt bonũ paſtorẽ decet. Vnde Homerus paſtorem populoꝝ appellat Agamẽnonem; qm rex debet regere populos, vt paſtor oues. Et Trogus dicit, in principio reges fuiſſe creatos pp virtutẽ, & moderationem inter bonos ſpectatã, & arbitria pricipũ pro legibus fuiſſe, cũ populi nullis legibus tenerentur. Phs in 8. Eth. ſic ait, Nõ eſt rex, niſi ſit ex ſe ſufficiẽs, & bonis oib. antecellat. talis aũt nulli⁹ indiget rei. nõ ergo ſuas ipſe, ſed eoꝝ q reguntur vtilitates cõſiderat. q nanq; ita lis nõ eſt, ſorte potius eſt princeps q̃ rex. Tyrãnis aũt eſt contraria regno, ſuum nanq; bonũ ſequitur ipſe Tyrãnus. [Nam cũ) Rõ quare fuerunt creati reges bene morati, vt. ſ. plebs non premeret à potẽtibus, & ob hoc poſtea inuẽtæ fuerũt leges, ut oia quadam æqtate agerentur. Tũc. n. dr̃ ius, cũ vnuſquiſq; hẽt qd ſuũ eſt. [Inopa) impotẽs populus & plebs. [Premeret) Vexaretur à potẽtib. [Tenuiores) humilioris ↄdõnis, fortia. [Æquitate) Conſtituẽdo æquitatẽ, quæ oia ad id quod iuſtum eſt reducit, & facit vt æquo iure viuatur. [Pari) æquo, inter ſummos & infimos nulla dr̃ia ſit. [Neq; alij) Niſi eſſet æquabile. [Id ius cũ) Id inuenire iuſtum qd̃ oẽs æquo iure cõtineret. [Oibus) Summis viris & mediocribus plebe & optimatibus. Nã leges ſunt vniuerſales, & nõ debẽt corrumpi. [Vna voce) Qm leges volunt oẽs ęquabiliter ius ſeruare. Ergo hoc qui. affert Cic. concluſionẽ. [Deligi) Eligi vt imperent, & alios regãt. [Magna opinio) Vt de Numa Põpilio legitur, qui vocatus fuit in regnu Rom. cum magna ipſius fama eſſet & opinio iuſtitiæ. [Adiuncto hoc) Nã opus eſt regem eſſe iuſtũ & prudentẽ, alioqn neq; ſibi neq; ſuo regno ↄſuleret, neq; ſaluri pſpiceret, qd' prudẽtię munus eſt, qd̃ cum ita ſit, iuſtitia colenda eſt & retinenda pp ſeipſam. qm illud eſt ſummũ bonũ, qd' pp ſe non ob aliud expetitur. Addito ẽt, qd' ipſa iuſtitia affert nois claritatem, nam ab ea viri boni noiantur, ergo pp ſeipſam expetẽda eſt optimũ eſt hoiem eſſe iuſtum, & pp id qd' ex ea cõſequimur honorẽ. ſ. & gloriã. [His aucto.) Taliũ hoim auctoritate moti. [Auctoribus). i. ducibus, ſuaſoribus, moderatoribus pp ſe. qa iuſtitia pp ſeipſam expetenda eſt, cũ ſit res optima. [Aliter) Si nõ expeteretur pp ſe, ſed ob aliud qm virtus expetitur pp ſe, qa in ipſa cõſiſtit ſummũ bonũ. cuius cauſa ois expetuntur. nõ eſſet igr̃ iuſtitia & virtus, niſi pp ſe experetur. [Sed vt pecuniæ quærendæ) nũc dat pcepta p cõparationẽ pecuniaꝝ, qua rõne gloria quærẽda & collocãda ſit. qm cũ ſumus eã adepti, nõ debemus in vna re effundere, ſed peritũ patremfamilias imitari, q rem auget certa rõne, & ſic diſpenſat vt ad oia ſuppetat. [Ratio) Ars, modus, & via. qua pecuniam inqrimus. [Collocandæ) Ponẽdæ in aliqua re vtili, & rõne. qm parum prodeſt quærere & inuenire pecunias, & poſtea ipſas male collocares. Suppeditet. Subminiſtret ppetuos ſumpt⁹ pecuniarios. [Sic gloria) adaptat ſimilitudinẽ. [Eſt collocãda) ponẽda in re ſtabili. i. in vera ſimpliciq virtute, non in aliqua ſimulatione pbitatis. [Rõne). i. vero modo, arte, rectoq. cõſilio, & nõ fictione, diſpenſanda cum rõne. i gloria, veris rõnibus & nõ ſimulatione debemus quærere, vt veros luminis ſui fruct⁹ ſuppeditet. [Proximã) ppinquã & breuẽ. [Et quaſi cõpendiariam) Qua cito quaſi quodã cõpendio ad gloriã peruenitur. cõpendium in tali ſignificatione dr̃ breue iter. [Talis eſſet aio). ſ. qualis vult extra videri ab alijs. qm ſimulatio nõ põt hr̃e veram gloriam, quippe parum durat, & vera gloria iacit radices, & durat durante. ſ. virtute hois, quæ gloriam affert. [Stabilem) Duraturam, ſed non durãt, at vera gloria emittit radices, & propagatur. qm non eſt cõparata ſimulatione, ſed vera virtute. [Agit radices) Extẽdit & propagat, vt arbor hñt radices. [Propagatur) Diffunditur vt arbores quæ ppagãtur. [Ficta) Gloria nata ex ſimulatione & fictione bonitatis perit, vt floſculi arboꝝ. [Floſculi) Flores, qui cito decidũt & moriũtur. Plato ad Dionem ſic ſcripſit, Cenſeo eſſe iuſtũ, vt q re vera boni ſunt viri & talia faciunt verã gloriam conſequãtur. itaq; conſtare oibus debet, tales nos eſſe, quales videri volumus, preſertim cum deo iuuante perfacile ſit futuꝝ. [Simulatum) Qd̃ cũ ſimulatione fit, nõ vera virtute. [In vtranq; partẽ). ſ. ſunt teſtes illi q ita vixerunt, vt videri volebãt, & ſic gloriam verã ſunt adepti, illi etiam qui non recta via, ſed quadam ſimulatione quæ fuerunt minime duraturam. habemus, inquit, exempla vtrorũq. pmulta, ſed ſatis erit ea vna familia ſumere, vt intelligatur gloriam eſſe appetendam, qrendam & collocandã non ſimulatione, ſed vera virtute. [Vna familia) Gracchoꝝ ſ. quæ Romæ nobiliſſima fuit. [Tib. Gracchus) Augur fuit, vir prudentiſſimus, reip. ſtudioſus & bonis artibus gloriam quęrens, prætor Gallos domuit, & in ſecundo conſulatu Sardiniam, ex qua tm captiuoꝝ numeꝝ duxit, vt cum venditio longa eſſet, & emptores non inuenirentur, prouerbium natum ſit, tardi venales. quod prouerbium ſignificat rem nunq̃ peruenire ad finem. Vnde cum venditio alicuius rei nimis longa erat, dicebatur, Sardi venales. Hic Tib. Gracchus cum eſſet cẽſor, libertinos qui ruſticas tribus occupauerat, in quatuor vrbanas diſtinxit, vnde maximam ſibi gloriam cõparauit. componebat. n. ſeditiones in rep. non excitabat, vnde ſemper laudatus eſt. huius filij T. & C. Gracchi fauentes populo, leges agrarias tentarunt, & ſic fauere populo ſimulantes gloriam qrebant, ſed ambo interfecti ſunt. [Eius filij) Tiberius & Caius. [Nec probabantur) Non habebantur in numero bonoꝝ viroꝝ, & poſt mortem habiti ſunt in numero eoꝝ, qui iure interficiuntur. Et Scipio Aemilianus Gracchoꝝ affinis interrogatus in ſenatu cũ in vrbem rediſſet à Cepione, quid ſibi de Gracchis videretur, rñdit, vñt mihi iure cæſi. & verſum Homeri protulit, quo Pallas Ioui de Aegiſto interfecto rñdit, Sic pereat quicunque hæc agit. De T. Graccho boꝝ pr̃e q ſummam gloriam adeptus eſt, ſcr. Plut. T. Gracchus, cui q̃q̃ duobus conſulatibus, duobuſque triumphis, & inſuper cenſuræ gloria inſigni, multo plus tñ ex virtutibus eius q̃ ex magiſtratibus atque honoribus aderat dignitatis. Itaque Corneliã Africani maioris filiam, licet aduerſarius in rep. eſſet hr̃e meruit. Filia Corneliæ poſtea nupſit Scipioni Aemiliano. [Iure cæſoꝝ) Boꝝ q iure cæſi ſunt, qm remp. ſeditionibus euertebant. [Sed vt facillime) Cic. aliqua pcepta daturus eſt, vt facillime videamur eſſe tales quales ſumus, & ſic inſtituit pceptionem, qua adoleſcentum ai ad veram gloriã ppatantur. [Etſi) q̃q̃. [Vt ſi ſimus hi) Tales quales hr̃i volumus, tñ vt videamur poſſumus aſſeq pceptis. [Vt ſimus) Vt natura ſit ita diſpoſita, vt oſtẽdere alijs volumus. [Eſt maxima vis). i. oia in eo cõſiſtunt, vt tales ſimus, quales hr̃i volumus, vt Socr. dicebat. [Nam ſi quis) Affert rationẽ quare ſunt dãda præcepta, vt vnuſqſque ſeruet decoꝝ in ea fortuna, quã nactus eſt. [Ab ea ineũte ætate) Primis annis, q a habuit claros natales, & maiores ſuos virtute pditos, quoꝝ ſama ſuſtinenda eſt & augẽda. [Celebritatis) Dignitatis, & qd̃ ab oibus celebretur, vt ſit in ore hoim pp claros natales & ſtẽma maioꝝ. [Nois) Famæ & gloriæ pp ſuos maiores. [A pr̃e) Quam à patre acceperunt. [Quã tibi mi Cicero) Vertit ſermonẽ ad filiũ, vt eũ excitet ad decorũ præſtandũ, ne. ſ à tanto pr̃e & tantæ celebritatis & nois degñaret. [Arbitror) Dicit ut deuitet arrogantiã. ipſe Cic. filius habebat iam nois celebritatem pp patrem. qm in ore hoium erat cum eſſet ſummi viri filius. Vnde ſuſtinebat magnam expectationẽ imitandæ induſtriæ paternæ. [Aut aliquo caſu) Vel ſi qs natus humili loco deueniret ad opes & dignitates auxilio fortunæ, aut ſi aliquo caſu aliqd acciderit, pp qd̃ ſit in ore hoim, & celebretur. [Conijciuntur) Vertuntur in talẽ iuuenẽ, & expectant vt magnũ aliqd ſuis maioribus dignũ faciat, & ↄdõne fortunæ quã habet. [Clariſſima luce) Qm nihil põt facere qd̃ ſit celatum, & oẽs eum intuentur vt uideant, an ſeruet decorũ. [Obſcurum) Q̃ lateat. [Quorum aũt) Præcipit nunc qd faciundũ ſit adoleſcentibus, q obſcuris parentibus orti ſunt. [Humilitatem) Q ͦia humili & obſcuro loco nati ſunt, non hñtes altum ſtemma maiorũ & claros natales. [In hoim ignoratione) Qui nõ cognoſcuntur, nec hñt aliq̃ nois celebritatem. [Iuuenes) Cũ primũ ad ætatẽ iuuenilẽ peruenerũt, ad magna q̃dam intendere aium debent. [Magna ſpectare) Appetere res magnas, ut nois claritatem aſſequantur, & ſint in ore hoim. [Contẽdere) Oi conatu, tota denique mente properare bonis artibus, non malitia & iniqtate. [Studijs) Volũtate honeſta, rectis curis, & rõnibus. [Eo) Ideo, & ob id. [Firmiore) Cõſtantiore, qm illi ætati nõ inuidetur. [Illi ætati) Iuuenili, cuius honeſto ſtudio fauere oẽs debẽt, ut emergãt. qm, vt inquit Iuuen. Non facile emergunt quorũ uirtutibus obſtat Res anguſta domi. & Fabius monet tyrocinium nõ eſſe deferendum in ſenectute, creſcente metu quotidie, ſed fructum ſtudiorũ uiridẽ ac dulcem promi oportere, dum & veniæ ſpes eſt, & audere non dedecet, atq; iuueniliter dicta pro indole accipiũtur.

FRANC. MATVRANT.

ERat igitur &c.) Qm ſatis viſum eſt ijs, qui dñt virtutes ſeparari non poſſe, nec iuſtitiam ſine prudentia exiſtere ualere, ad propoſitum reuertamur, & oſtendamus quo modo hoium ſtudia conciliare poſſimus. [Vt cum admiratione &c.) Virtutes q̃dã excellentes,

cellentes, & minime vulgares faciunt nos hoibus admirandos, quibus ipsi carent. Qui virtutibus abundant, pauca mirantur, qa pauca sunt, q̃ sibi desunt, q caret virtutibus magnis, eas in alijs cũ videt, admiratur. ex his rebus, quæ pposuit, reliquum erat vt multitudo nos honore dignos putaret. hoc autem nulla ex re magis quã ea virtute conseq possumus, sola & admirationẽ facit, & honore uos dignos videri. Colendæ ergo sunt virtutes oẽs, vt admiratione digni simus, & honore digni iudicemur, sed iustitia in primis q̃ latius patet, cui magnã laudem Cic. tribuit. [Præter opinionem) Vt si qs fortiter aliqd agat, qđ eum acturũ non credebant, sunt inopinata bona cõtra opinionem nostrã q̃ adesse alicui nõ opinabamur. [Suspiciunt) Venerãtur. [Efferunt) Extollunt. [Excellentes quasdã & singulares) Vnũ est alterius expositio, qđ excelleos est, singulare est. [Virtutes) Vt iustitiæ Aristidis apud græcos, apud latinos Catonis, fortitudinis Leonidæ apud illos, apud nos Deciorũ. Constantia, & fide illi Socr. extollunt, nos M. Regulũ. [Despiciunt) Contẽnunt à contrario, & hoc gñale est. [Nihil virtutis,) Alterũ ad fortitudinẽ ai spectat, alterũ vero ad corpus. [Neruorũ) Robori, vñ eneruos illos dicimus q debiles, & infirmi viribus sunt. [Non. n.) Ostẽdit nõ esse supfluũ qđ dixit despiciunt, & contẽnunt p drĩam vtriusque verbi, nã despicimus sui ẽ, qm̃ nou honoramus, sed tñ non contẽnimus q a cauemus ne furetur, est ergo despicere nõ honorare, contẽnere vero nõ curare.

Iustitia in primis inter virtutes est colenda.

[Nã quos &c.) Rõ. n. cur despiciant aliquos quos non contẽnũt, q a illos de qbus male opinantur despiciũt, sed non contẽnũt, qa obseruant ne noceant eũ possint, & odio hñt, quos cõtemnimus eos odio habem⁹, & timemus. [Improbus) iniustos [Maleficos) nocere & malefacere aptos. [Fraudulentos) Malitiosos, & operã dãtes semper, vt aliquẽ circũueniant. [Quamobrẽ, vt ante dixi, &c.) Cõcludit Cic. differentiã oñdens inter eos q contẽnuntur, & metuũtur dicit. n. qõ nõ metuimus seqtur, vt eos contẽnamus q nullius sunt vtilitatis, & nec sibi psunt nec alijs. [Nec sibi, nec alteri,) Est puerbialiter dictum, q đ nihil hoies sunt. [Vt dr̃) Vt in puerbio est. [Nullus labor.) qa imbecilles sunt, & inertes. [Industria) qa negligentes. [Cura) qa de nulla re sunt solicitti. [Admirationẽ &c.) Græce dicit αὐτῳμάζονται, admiratiõe afficiũtur, hoc est admirationẽ aliorum merentur, qm̃ eos admiratione prosequũtur. [Anteire). i. ceteris virtute præstare, & qũo virtute præstent, infra declarat. [Tum vero ijs &c.) Admirantur non illos solũ quæ virtute præstant, sed illos q ea facile contemnunt, quę alij aut nimiũ cupiunt aut nimiũ timent, nam q ea cõtemnunt & nihil faciunt, q̃ ceteri cupiunt, aut metuunt, ij magnopere laudãdi sunt, q̃ aũt sint illa, declarat. [Nã & voluptates,) Voluptas & dolor duo sunt, quorũ alterũ pleriq; cõcupiscunt, alterũ refugiũt, oẽs. n. q facile capiuntur voluptate, facile dolore ẽt deterrentur, uoluptatem vero non eam intelligit Cic. quam oẽs capetunt s̃m vitam, hoc est s̃m operationem, cum qlibet circa illa operatur quę maxime amat, vt musicus auditu, circa sonũ dulcem disciplinarũ studio dediti, intellectu, circa pspicientiam rerũ, & sic de singulis, sed ẽt accipere vẽ voluptatẽ quæ pcipitur ea satietate rei, quę appetitur. voluptates aũt corporis pbat in Ethicis Arist. voluptates nõ esse simpliciter, sed ijs tm̃ qui male dispositi sunt, quẽadmodũ nec ægrotãtibus salubria, aut dulcia, aut amara, nec ẽt alba q̃ apparẽt lippis. Idẽ tõ dicit posse specie differre voluptates, vt aliæ sint ea rebus honestis, aliæ ex turpibus. [Dominæ) Nã veluti dominæ hoiem sibi subijciunt. [Maiorẽ partẽ) rõnem quæ ai maior pars est, q siqs est, quem nõ vicerint, eũ admiramur & magni faciẽdũ iudicamus. Vt Agesilaũ, q Megabathẽ Spithridatis forma pstãtẽ, se adeuntẽ repulit, desistẽtẽ postea cũ accessisset, dicẽtibus amicis, Tu qdem in causa es q te a pulchri illius osculo auertisti: Nõ oportet, tuqt illũ nobis persuadere, nã velle mihi videor rebus eiusmodi imperare, magis q̃ præpotentẽ hostium vrbem capere, melius est. n. suã libertatẽ tueri q̃ alijs auferre. [Faces) stimuli dolorũ, vt Zeno Eleates de quo supradiximus, nullo cruciatu adduci potuit, vt pticipes cõsilij noiaret, q in tyrãnum coniurauerãt. [Vita) q̃ ab oibus cõcupiscitur, quã paruifacere nõ mediocris habetur virtus laudatur Paulus Æmi. q in Cannẽsi clade sic loqtur: Amplius acta qd superest vita nisi cæde oñdere plebi Paulũ scire mori? sic. n. apud Siliũ inducitur. [Mors) Quã oẽs timẽt, est. n. maximũ terribilium, q eã contemnit vere fortis est. sicut Agis vltimus Lacedæmoniorũ rex, q condẽnatus ab ephoris, vni ex ministris flẽti, Desine, inqt, etenim sic iniuste, & iniq; pereo, sum me interficiẽtibus melior, & vltra ceruicẽ laqueo tradidit. Socrates ẽt lætus, & alacris venenũ bibit. Attilius noster vitæ fidẽ præposuit. [Diuitiæ) quæ ab oibus expetũtur. Anaxamenes Analchamenea Taleori filius maximã meretur laudẽ, qm̃ quærẽti quo nã pacto regnũ qs optime seruaret, si inqt, non magnifecerit lucrum. Idẽ quærenti cur non à Mesenijs munera accepisset: Qm̃ si accepissem, inqt, cũ legibus pacẽ agere neqssem. qd nr̃ ille Curius? q̃ pclare. Samnitibus aurũ afferentibus rñdit. Ite & renunciate ciuitatibus vestris Rom. nolle aurũ, sed aurũ hñtibus imperare. [Paupertas) Quæ timetur, quam P. R. in maximo honore semper habuit, nec fuit vlla resp. in qua tãdiu tantus honos paupertati habitus fuerit. [Quæ q in vtranque partẽ). s. cupiditatis, & metus, vt nec voluptates, nec diuitias, nec vitam cupiant, & contra, nec dolores, nec paupertatẽ, nec mortẽ metuunt, ergo vt non cupias illa, nec cõtra hæc metuas. [Cumq. alia &c.) Et hæc, inqt, in vtrãque partẽ despiciũt cũ aliqua res honesta pposita est, cuius amore capiuntur, q̃ dicta sunt despicientes, sicuti Curius aurũ Sãnitũ contẽpsit amore patriæ seruadæ, & fidei, quã patriæ dederat. Idẽ fecit Fabricius q patriæ causa, Pyrrhũ contẽpsit, cũ polliceretur i regni partẽ accepturũ, si seq se vellet. hæc aũt quantũ ad voluptates & diuitias, quantũ vero ad vitã, Scęuola vitã non magnifecit, cũ Porsenæ castra ingressus aberrasset, & illum ferire volẽs scribã peussisset, nã manũ in ignẽ coniecit, mouitq. regẽ, vt vitã sibi concederet. Mortẽ multi contẽpserunt, vt Decij. [Despicientia) Hic despectus. [Et maxime iustitia.) Nã q iustus est, hæc oia contẽnit. [Viri boni) Viri. n. boni dñt, qui non sibi sed alijs bñfaciũt, qđ est iustitiæ proprium, cui coniunctæ sunt bñficentia & liberalitas. Iustitia oibus pdest, præter ei q̃ ei qui iustus est, solũ n. laborem habet, curã, & solicitudinẽ, hac aũt vna virtute facile oia supradicta contẽnuntur. [Mortem) Quã multi nõ timuerũt, quos admiramur. [Dolorẽ) Vt Scæuola, q potuit exurere manum. [Exilium) Vt Camillus, q missus iniuste est in exilium. [Egestatem) Quã non timuerunt Curius, & Fabricius. [Nemo. n. iustus &c.) Sicuti iustus nõ fuit Attilius Imperator Rom. q pugnans cũ Viriato, de quo post dicetur, cũ gloriose mori posset, potius in illi⁹ ditionẽ venire voluit, & illi seruire. [His sunt cõtraria,) Vt vitã, voluptates, diuitias. [Qui pecunia nõ mouetur:) Quã contẽnere magna est difficultas, sicuti Curi⁹ nõ est motus pecunia. [Perspectũ). i. cognitũ. [Dignũ spectatu). i. dignũ quẽ oẽs admirentur, & suspiciãt, nã q̃ admiramur, & veneramur, ea spectamus. vñ cõspicuũ spectatumq. dicimus. [Itaque illa tria) Ex quo seqtur q tria illa q pposuerat esse necessaria ad studia hoim cõparãda in hac vita, virtute cõtineantur. [Quòd pdesse vult plurimis; &c.) Arist. ait alienũ bonũ videri esse iustitiã, qa sola oim virtutum ad aliũ est agit n. illa q̃ alijs utilia sunt. [Spernit & negligit) Plus est negligere q̃ spernere. Spernere est non magnifacere: Negligere vero oino nihil facere. [Ea vt) Voluptates diuitias &c. [Ac mea quidẽ &c.) Necessariã oñdit iustitiã esse hoibus inter hoies, vt p eã diligantur, & fide, atque admiratione digni habeãtur, nũc eandẽ necessariã esse dicit ad adiumenta in oi vita rõne cõparãda. Cũq. ratio vitę triplex sit, atque institutio, politica, ęconomica, monostica, de duabus nemini dubiũ est, ipsa iustitia egere ad hoim adiumẽta cõparãda, de monostica dubitare qspiã fortasse posset, quare de hac primũ disputat, q̃ q̃uis solitudinẽ amet, non põt tñ humano carere subsidio, qđ sine iustitia parari nõ põt, ex quo seqtur solitario hoi necessariã esse iustitiæ opinionẽ. De reliqs duabus vitæ rõnibus deinde dicet, qbus iustitia opus esse oñdet. [In primis) q a hõ est aial ciuile, & sociabile. [Qđ est difficile &c.) Nisi hãc hoibus opinionẽ feceris, vt te virũ bonũ existiment, difficile erit hoim adiumẽta cõparare. [Præ te feras) Ostẽdas vt ẽt si vere bonus nõ sis, operã tñ des, vt bonus habearis. [Ergo solitario) Incipit à monostica q̃ non vẽ hoim adiumenta postulare, cũ solitaria sit. [Eoq. magis). s. necessaria est iustitiæ opinio, qa si opinionẽ iustitiæ cõsecuti nõ fuerimus, ẽt si iusti simus, iniusti tñ habemur, sed tñ alterũ sine altero esse non põt, non. o qs iustus esse potest sine iustitiæ opinione, vñ Plat. introducens Thrasymachum quendã q dicit iustitiã oino esse inutilẽ et q iustus est, asserit satius esse iustum videri ẽt si non sit q̃ iustum esse, immo in cõparatione vtriusque dicit melius esse videri iustum q̃ esse, & nõ opinione teneri. Sed Socr. multis rõnibus Thrasymachũ fateri cogit, neminẽ videri posse iustũ, qui iniustus sit. [Iniurijs) Qui si putabuntur iniusti esse, prõptiores hoies ad illis nocendũ reddẽtur. Solemus. n. illos odisse q iniusti hñt, & obesse si possumus. [Atq; ijs ẽt, &c.) Ostẽdit monosticã indigere iustitia vel saltẽ opinione iustitiæ. nunc ostẽdit qũo œconomica iustitiã desiderat. sine qua adiumẽta hoim esse non pñt. [Qui vendũt &c.) Hæc oia ad œconomicã ptinẽt. Iustitia duplex est, distributiua q̃ gñalis est. & sic diffinitur: iustitia est ius suũ vnicuique tribuẽs ex dignitate, cõmutatiua ad cõmercia pertinet, videlicet ad emendũ, vendendũ, locandũ, &c. q̃ ppria sunt rei familiaris emũt, vendunt. Sub eadẽ rõne cadunt, & a dialecticis correlatiua dñr hæc, emptor, venditor, cõductor, locator. [Contrahendis negocijs) Faciendis cõtra

Voluptates aliæ sunt ex rebus honestis, aliæ ex turpibus.

M. Attilius vitæ fidẽ præposuit.

ctibus

ctibus, quales in cōmercijs fieri solent cum emptoe & venditoe contrahunt aliquid, & inter se precio vel aliqua ꝯdōne conueniunt. [Cuius tanta vis est &c.) A minori ad maius vim iustitiæ maximā ostendit esse, & sic debent q in ciuitatibus viuere volūt. illud certū est piratas absque iustitia esse non posse, & sceleratos, igitur & hoc sic concedere oportet. [Maleficio & scelere) Vt fures, ꝑdones, piratæ, & ceteri hmōi. [Sine particula iustitiæ) Dissiparetur statim latronū societas, nisi aliqua iustitiæ particula inter ipsos esset, & si vnus ꝗcunque capiuntur, sibi vēdicare vellet, ac nō, & alijs impartiretur. [Nam q rō est) Quia si qs inter ꝑdones alicui ex ꝑdonibus aliqd eripit, is statim punitur, aut eijcitur, pel liturq. à societate, nec in latrocinītu locū hre amplius pōt. [Archipirata) Piratarꝫ princeps, piratę maritimi sunt ꝑdones, q ergo piratarꝫ princeps iniustus fuerit, & nō æqualiter ꝑdam diuiserit: is aut occidetur, aut relinquetur, ex quo intelligitur oībus necessariam iniustitiam esse. [Quinetiā &c.) Hre, inqt, quasdā inter se leges piratæ dñr. quarꝫ vna est, vt ea ꝑda duplo maiorē partem capiat archipirata, reliqs æqua fiat diuisio. [Bargulus &c.) Is (auct. Theopōpo) Qm iustitiā distributiuā inter latrones seruauit, magnas opes adeptus est. Theopōpus discipulus fuit Soc. quē ille dicebat calcaribus indigere, sicut Ephorꝫ fræno, fuit tragicus poeta & orator clarus, cuius ēt Gel. meminit. [Viriatus Lusitanus:) Hic post euersam à Scip. Æmil. Carthaginē ex pastore venator, ex venatore latro, mox vasti quoque exercitus dux factus, vniuersam Lusitaniā occupauit, M. Vetilium præturē fuso eius exercitu cepit, post quē C. Plaut. nihilo felicius rē gessit, tmq. terrorē is hostis intulit, vt aduersus eū cōsulari opus esset, & duce, & exercitu Lælius ꝑtor vrbanus ita eius vires attriuit, ac diminuit, vt facile postea vinceretur à ꝓditoribus, tñ consilio Seruilij Cepionis interēptus est, ab exercitu eius multū imploratus, ac nobilissime tumulatus vir duxq. maximos, q annos 14. quibus, cum Rom. bellum gessit, sæpius vicit, quā vinceretur. [Sapiens vsurpatur,) De quo Cic. lib. de Am. Te alio quodāmodo sapientē dñt, non sicut vulgus, sed sicut sapiētes appellant, qualem neminē nemini in reliqua Gręcia. [Cū igitur tanta vis &c.) Cōcludit argm̄ qđ esse diximus a minori ad maius. [Inter leges,) Quæ cōes sunt, & in æqtate positæ. [Iudicia) Quæ sm leges fiunt. [Constitura) Bñ ordinata. [Nihil qdē &c.) Probat nūc politice necessariā esse iustitiā, siue monarchia, siue aristocratia, siue democratia fuerit. Dicit. n. iustitiam ab initio humanā societatē cōseruasse, & reges iustitiæ causa à principio creatos fuisse, deinde leges cōstitutas, sed regibus hoies, quoad iusti fuerint, cōtentos fuisse. postq̄ vero iniusti illi esse cœperunt, latas esse leges, q̄ stabiles, & firmæ semꝑ manerent, & sic ostandit politicā vitā esse nō posse absque iustitia, quicūque eā administrauerit, siue rex, siue resp. siue populus. [Herodotus) Qui vt supra diximus primū regē scr. apud Medos creatū Diocesem ꝑꝑ iustitiā & prudentiā. Iustin. quoque ait: Principio rerꝫ, gentium, nationumq. imperiū penes reges erat, quos ad fastigiū huius maiestatis non ambitio popularis, sed spectata inter bonos ꝓbitas ꝓurhebat, arbitria principū ꝑ legibus erāt. [Maiores nros fruēdæ iustitiæ) Vt Numa Pōp. q opinione virtutis vltro à Rom. accersitus est Curibus paruis. [Nā, cū ꝑmeret initio multitudo ab ijs &c.) Tangit qđ scr. Herod. [Aequitate cōstituēda &c.) Inter eos q lites, & cōtrouersias inter se agebāt. [Eadēq. cōstituēdarꝫ) Causa fuit cōstituendorꝫ regū, eadē fuit ꝯstituēdarꝫ legū, qa donec hoies iusti fuere, his contenti hoies māsere, at vero vbi illi a iustitia declinauere, leges constituerūt, q̄ mutari non pñt. [Ius. n. semꝑ q̄situm est æquabile) Ex æquo, & bono cōstans, qđ oēs diues inter se hñt, vt ne plus cōmodi, aut incōmodi suscipiunt, & hoc faciūt leges, vt boni videlicet ꝑmio, mali pœna afficiantur. [Id si minus cōtingeret) q a mutabiles sunt hoies, & a virtute, ac offō sæpe declināt. [Leges sunt inuētæ) q̄ stabiles essent, & q̄ nullū discrimē ꝑsonarꝫ facerent, oībus tā nobilibus q̄ ignobilibus tā summis q̄ infimis. [Adiuncto vetu hoc ijdē &c.) Sed si ad iustitiā prudētia accessissēt, tā ij patebāt idonei, ꝑ quos populi oia cōsequerētur. [Oi igitur rōne colenda & retinēda &c.) Concludit ēt si nulla nra sequeretur vtilitas, nā si ꝓpriā vtilitatē iust' respiceret, desineret iustus esse, sibi. n. cōsuleret, nō aūt alius, & io nō tribueret cuiq; ius suū ea dignitate. [Tū ꝑꝑ amplificationē) Honoris videlicet, vt nos diligāt hoies, vt nobis fidem habeāt, ot nos admirētur. [Sed vt pecunia &c.) Qōni vī occurrere. Nā cū superius dixerit ad gloriā spectare, vt nos diligāt hoies, fidē habeāt, admirētur, & ea oia ꝑ iustitiæ opinionē cōparari. Dicere qspiam posset ad ea parāda satis esse iustitiæ simulationē, qđ discutit Socratis primū auctoritate, q dicebat breuē viā esse ad gloriam, si hoies tales essent, quales videri vellent, deinde Gracchorꝫ, qui aliquādiu ꝓbitatē simularunt. à qua cū magnas adepti essent opes, statim declinauerunt, ex quo secutum est, vt implere propositum suū nequerint retinendæ gloriæ, nā ambo fuerunt occisi. vtitur similitudine, & sicut, inqt, pecunia non solū qrenda est, sed ēt ad vsus necessarios cōseruanda, sic gloria bonis artibus cōparanda est, & bonis artibus retinēda. Naque, inqt historicus, bñ res hrēt si qbus artibus paratur imperiū, ijsdē retineretur. Nā multi primo qdē simulāt ꝓbitatē, ut ea tria assequātur, q̄ supradicta sunt, sed vbi honores adepti sunt, ad ingenij redeūt prauitatē. Nō satis est ergo bonis artibus honores q̄rere, nisi ēt bonis artibus retineas, & sic eos monet q simulāt iustitiā, vt cōparent gloriā, qa eā ēt si adepti fuerint, diu retinere nō poterūt, nisi cū iustitia, & prudentia eā retinere voluerint. pecuniā difficilius est cōseruare q̄ parere, eodē modo, & gloriam. Nihil ergo ꝓdest dissimulatio, & si qd ꝓdest, ad tps ꝓdest, eaq. detecta ois ante collecta gloria effunditur. [Collocandæ,) Quid. n. ꝓdesset parare pecuniā nisi partam cōseruare scires? [Cōpendiariam) σύντομον, hoc est breuem, nulla. n. breuior est ad gloriā via, q̄ si talis sis, qualis videri vis, oēs. n. boni videri volunt. sed ita fit, vt ēt sint boni, & cito eo pacto gloriā cōsequētur. [Stabilē se gloriā) Pōt qspiā gloriā, hoc modo cōsequi, sed minime duraturā. [Radices agit,) Porrigit radices, & stabilis firmaq. efficitur. [Propagatur) Extēditur & quotidie augrē. [Tanq̄ flosculi) ꝑsistit in trāslatione ab agris. Nā flos (vt ait Plautus) Repēte ortus, repēte occidit. [Testes sunt ꝑmulti in vtranque &c.) Et eorꝫ q gloriā semel partā nunq̄ amiserūt, qa bonis artibus peperere, & eisdē retinuere, & eorꝫ q statim amisere, qm ꝓbitatē ad tps simulauerūt. [T. enim Gracchus,) Ille senior illorū duorꝫ pr̄ q occisi sunt, princeps fuit ciuitatis & bonis artibus gloriā adeptus est, atque ēt cōseruauit. At vero filij, qa falsis, & simulatis artibus gloriā & auctoritatē peperere, statim ꝑiere. [Filij) Tib. & Caius Gracchi. [Qui igit) Cōcludit &c. [Iustitiæ) Veræ, de qua dcm̄ est lib. j. [Sed, vt facillime,) Dixerat Cic. ex Socr. snia cōpendiariam viā ad gloriā videri, si talis qsque sit, qualis videri vult. Nūc, inqt, q̄uis in hoc Socr. dicto vis magna sit, tñ q̄dā ꝑcepta dāda esse, vt gloriā assequamur, occurrebat qdē non satis esse qđ Socr. dixerat, quasi posset q bonus esset, nō videri bonus, sic aūt instare posset aduersarius, Sicut multi mali nonnunq̄ vñr boni & iusti, ita & diuerso iusti nōnunq̄ vōr mali. Illud ꝓbabile est: videlicet, ꝗ multi mali nōnunq̄ vñr boni. hoc vero falsum. non. n. sicut sub ꝑtextu boni occultatur malus, ita sub ꝑtextu mali occultatur bonus, nā malus simulat, & ideo semꝑ malus, ēt cū aliqd bñfacere vr̄, qa nō amore virtutis impulsus id agit. Nā quēadmodū Cic. ait in Acad. q voluptate quasi mercede aliqua ad officiū impellitur, ea nō est virtus, sed falsarꝫ imitatio, simulatioq. virtutis. Nā qđ de voluptate dixit, ad honores, ad opes, ad q̄stum, ad oia denique transferri pōt, quorꝫ grā potius q̄ virtutis hoies ad aliqd cū virtute coniunctū efficere vñr. Sed aiaduertendū, ꝗ eorꝫ q gloriā q̄runt duo gña sunt, vnū eorꝫ, q præsidiū hre in virtute parentū, maiorumq. suorꝫ, alterꝫ eorꝫ q virtute sua nitūtur. Illi qdem faciliorē viā hñt ad gloriam, hi vero difficiliorem, sed quāto difficiliorē, tāto laudabiliorē. Fortuna, vt Seruius Tullus, q serua natus rex Rom. est factus. vt Darius, q initu equi rex constitutus est. Quis hoc, & ad casum referri pōt. [Etsi in eo ipso &c.) Vt quales sumus, tales ēt videamur. [Causam celebritatis &c.) Vt nomē eius celebre, & illustre. [Sicut tibi arbitror ꝯtigisse) q a me pre tuo cām habet hois non mediocris. [Aliquo casu aut &c.) Fortuna est q̄ proficiscitur ex proposito hois, vt si proficisci in forꝫ volens aliud assequor, q̄ esset opinio mea. exempli causa: Quidā accedit ad tumulū pris sacrificaturus, iuenit illic thesaurꝫ absconditū: Casus nullā partē habet cum proposito hois, vt si in ambulantē de tecto decidat regula. Casu Scipio maior assecutus est gloriam, cū casu electus est Imperator contra Hispanos. vt Agathocles, q cū esset obscuro gñe natus patre figulo, tyrānus eoa sit Syracusanus. [Aut fortuna) Quia fortuna secūda vsus impiū magnū adeptus fuerit, & gloriā, vt Marius Ventidius. [In hunc oculi &c.) .i. hunc admirantur. [Atque in eū &c.) q claro gñe nati sunt, & summo loco debēt diligētes esse ne qd peccent. Nā nihil dñr, aut faciunt, qđ non obseruetur, nulla eorꝫ actio latere pōt. Et Claud. ad Hon. dicebat Theodosij Cæsarijs filium: Hoc te ꝑcipue crebro sermone monebo, Vt te totius medio telluris in orbē Viuere cognoscas, cunctis tua gentibus esse Facta palā: nec posse dari regalibus vsq̄ Secretum vitijs: nam lux altissima fati, Occultum nil esse sinit, latebrasq. ꝑ oēs Intrat, & obstrusos explorat fama recessus. [Quorꝫ aūt ætas &c.) Illi qui claro gñe nati sunt, facile gloriā comparāt, si maiorꝫ sequantur vestigia. At vero infimo loco nati non ita. Nam necesse est, vt sua ipsorꝫ virtute viam sibi ad gloriam faciant. ergo statim ab ipsa iuuētute incipe debēt honesta studia sectari. [Qđ eo firmiore &c.) Hoc, inqs

Iustitiam maxime in ciuitatib. valere.

Leges iusti & aequi.

Leges stabiles sunt sine discrimine personarum.

Imperiū conseruat artib. quibus acquiritur, ait Salust.

habebunt

habebunt commoditatis, q multos inuenient fautores. Iuueni .n. ad virtutem aspiranti quocunque gñe natus sit, oẽs fauent. Argumentum est à facilitate. Nam in prouectiore ætate difficile est gloriam comparare, homini nouo in pueritia contra facile est.

ASCEN.

Erat igitur) Ordo est: Igitur hoc erat tertiũ ex tribus quę ptinẽt ad gloriã, vt nos iudicaremur digni honore cũ admiratione hoium ab his. s. hoibus. Igitur (vt. i. ostẽdat q̃uo admirationẽ hoim consequamur.) Illi. s. hoies admirantur cõiter qdẽ, oia sup. ille quæ animaduerterunt. i. cõsiderauerunt sup. esse magna pter opinionem suam. Aũt pro sed, admirãtur sup. separatim. i. seorsum & singulariter si pspiciunt. i. perfecte vidẽt quædã bona, nec. i. ẽt non opinata. Itaq; ipsi susp. i. cũ beneuolẽtia & reuerẽtia quasi sursum. i. sursum aspiciũt (cuius cõtrarium est despicere) q; , pro &, efferũt. i. extollũt maximis laudibus eos viros, in qbus existimãt se perspicere quasdã excellẽtes & singulares virtutes. Aũt pro sed, ipsi despiciũt & pro. i. cõtẽnũt eos in qbus putãt nihil virtutis, nihil ai & nihil neruoꝝ. i. viriũ sup. esse, nõ. n. cõtẽnunt. i. vilipendũt oẽs eos, de qbus existimant male. i. hñt opinionẽ de iniqtate. nam haud. i. non contẽnunt q dem. i. certe eos, sed existimant male de his, quos putant improbos, maledicos, & fraudulẽtos, & instructos ad faciẽdam iniuriã. Quamobrẽ (vt dixi ante) hi contẽnuntur q nec prosunt sibi nec alteri, vt dr, in qbus nullus est labor, nulla industria, nulla cura. Hi aũt afficiũtur quadã admiratione, q putãtur anteire. i. superare ceteros virtute & q cum, si ita sit qd putantur carere oi dedecore. i. turpitudine vitæ, tũ vero. i. pcipue putãt carere his vitijs, q bus alij non põt facile. i. faciliter, obsistere. i. obstare, hoc est q sunt immunes ab his vitijs, qbus plurimi subiacẽt, & à qbus fere vincuntur. nã & voluptates existẽtes dominæ. s. aioꝝ blãdissimæ. i. maxime blandiẽtes & titillãtes detorquẽt sæpe maiores partes aiæ à virtute, & plerique. i. plurimi exterrẽtur pter. i. supra modũ, qñ faces. i. ardores doloꝝ admouẽtur. s. applicatur eis, vita, mors, diuitiæ, paupertas, pmouent. i. concitãt & afficiunt vehemẽtissime oẽs hoies. Quæ. i. quas res q despiciunt magno & excelso aio, q; , pro &, quos sup. cum. i. qñ aliqua res ampla & honesta obiecta est his, quæ & conuertit eos totos ad se, & rapit, tum. i. tunc q s non admiretur splẽdorẽ & pulchritudinẽ virtutis, ergo & . i. ẽt hæc despicientia ai. i. hæc elatio, qua aius res prædictas. s. vitam, mortem &c. despicit, facit magnã admirabilitatem, & maxime. i. præcipue iustitia ex qua vna. i. sola virtute appellãtur boni viri, vt multitudini quędam res mirifica, nec iniuria. i. & non cum iniuria, aut immerito. nemo. n. põt esse iustus, q timet mortem, dolorem, exilium, egestatem, & q anteponit æqtati contraria, his. s. vitam indolentiã, patriæ possessionem, & diuitiaꝝ copiam, q; , pro & sup. hoies admirantur maxime eũ, q non mouetur pecunia, qd. s. non moueri pecunia in quo viro sit perspectũ. i. clare visum, hũc arbitrãtur dignũ spectatu. i. vt spectetur & admiretur. Ita iustitia conficit. i. simul facit & exhibet oia illa tria, quæ pposita sunt ad gloriam, &. i. pariter beneuolentiam quod. i. q a vult prodesse plurimis, & hẽt ob eandem causam fidem & admirationẽ, quod. i. q a spernit & negligit eas res ad quas pleriq; rapiũtur existentes inflãmati. i. incensi, auiditate. i. cupiditate & auaritia. ac pro & ois ratio & institutio vitæ desiderat, mea quidem snia. i. quantum ego sentio, adiumẽta. i. auxilia hoim, q; , pro &, desiderat i primis, vt habeas sup. hoies quibuscum. s. cum qbus possis conferre sermones familiares, qd est difficile, nisi feras pte te. i. nisi certis quibusdã signis ac iudicijs ostentes speciem boni viri. Ergo opinio iustitiæ. i. opinari quod iustus sit, est necessaria hoi, &. i. ẽt solitario atq; agenti vitam in agro, q; , pro &, eo. i. tanto magis quod si sup. in agro viuentes non habebunt eam. s. opinionẽ iustitiæ, ipsi habebũtur. i. reputabũtur iniusti, & ipsi nullis. i. nõ vllis nõ septi. i. circũdati & muniti vllis psidijs. i. ptectionibus, & custodijs afficientur multis iniurijs. Atq; pro & iustitia est necessaria ad rem gerendam etiã his, q vendunt, emunt, conducunt res alienas, locant suas. q; , pro &, q sup. implicantur. i. occupantur negocijs contrahendis. i. ptractu negocioꝝ, cuius videlicet iustitiæ est tanta vis, vt nec illis qui dẽ qui pascunt maleficio & scelere, vt raptores & vsurarij, possint viuere si nulla particula iustitiæ. i. nisi saltem aliq̃ particulam iustitiæ hñt. nam is, q furatur aliqd cuipiam. i. alicui eoꝝ, q latrocinantur. i. latrocinia exercent vna. i. simul, ne. i. non ẽt reliqt sibi quendã locum in latrocinio. i. reijcitur ab alijs, vt nõ possit cũ eis amplius latrocinari. Aũt p sed, ille qui dr archipirata. i. princeps pirataꝝ, hoc est latronum maris, q naues deprædantur nisi dispertiat. i. diuidat prædam. i. rapinam æquabiliter. i. iusta & æqua proportione, aut occidetur à socijs, aut relinqnetur. quinetiam. i. insuper dñr esse leges ẽt latronum quibus sup. legibus ipsi pareãt, & quas sup. leges ipsi obseruent. Itaque & Bargulus archipirata ille latro Illyricus. i. de Illyria, de quo est sup. mentio, aut scriptum apud Theopompum habuit magnas opes pp partitionem. i. diuisionem prædæ æquabilẽ. i. æquabiliter factam. Et Viriatus Lusitanus. i. ille latro ex Lusitania habuit sup. diuitias maiores multo q̃ Bargulus, cui. s. Viriato exercitus & imperatores nostri cesserunt, quẽ C. Lælius is qui vsurpatur sapiens. i. qui vsurpauit nomen sapientis, Prætor. i. cum esset prætor, fregit, & cõminuit, & repssit ita ferocitatẽ eius, vt traderet reliqs bellum facile. Igitũ cũ tanta vis iustitiæ sit, vt ea firmet. i. stabilitet atque augeat opes ẽt latronũ, quãtã putamus fore. i. futurã esse eius vim inter leges & iudicia & instituta. i. mores & obseruãtias reip. q dẽ. i. certe bñ morati. i. bonos mores hñtes vñr mihi constituti olim reges nõ solu apud Medos (vt ait Herod.) sed ẽt apud maiores nros. i. priscos Rom. causa fruendæ iustitiæ. i. vt p eos possit frui iustitia. nã cũ. i. qñ multitudo inops. i. paupercula, & auxilio egena pmeret. i. opprimeretur ab his q habebãt maiores opes confugiebãt ad aliquem. i. ad quemuis vnum pstantẽ virtute, qui cum. i. qñ prohiberet. i. defenderet tenuiores. i. pauperiores retinebat pari iure summos cum infimis, æquitate constituenda. i. constituendo æqtatem, q; , pro &, eadẽ causa fuit constituendaꝝ legũ. i. cur leges constituerentur, q sup. fuit regum sup. constituendoꝝ. i. cur reges constituerentur. Etenim pro q a, ius est q̃situ semp æquabile, neq; esset alterius, nisi. s. esset æquabile & si consequebantur id. s. ius æquabile ab vno viro iusto & bono, ipsi erant contenti eo, cũ. i. qũ id. s. æquabile ius minus. i. non contingeret, leges sunt inuẽtæ q loquerentur cum oibus, vna atque eadẽ voce. Ergo hoc quidẽ est pspicuum. i. valde euidens eos solitos deligi ad imperandum. quoꝝ esset magna opinio multitudinis. i. multitudine, de iustitia. i. quos cõis populus opinabatur esse iustos. Vero, p sed, hoc adiuncto vt ijdem. s. iusti hrentur. i. reputarentur ẽt prudentes, nihil erat qd hoies non arbitrarentur se posse cõsequi his. i. hmõi, auctoribus. i. per hmõi auctores qui & iusti & sapientes essent. Oi igitur. concludit iustitiam summopere esse colendam. Ordo est: Igitur cum. s. tantã vim habeat iustitia, est colenda & retinenda oi rõne tum. i. pariter ipsa. s. iustitia pp se. i. pp bonitatem ppriã. nam aliter nisi esset pp se colenda, non esset iustitia, cum. i. pariter pp amplificationem honoris & gloriæ, quæ amplificat in qbus est, honorem & gloriam, sed vt. i. quemadmodũ ratio. i. consideratio non est solum pecuniæ q̃rendæ. i. acquirendæ, hoc est de pecunia acquirenda, sed ẽt sup. ratio pecuniæ, collocandæ. i. administrandæ & expendẽdæ, q̃. s. pecunia suppeditet. i. sufficiat & subministret sumptus ppetuos. i. indeficientes, nec solum. i. non tñ necessarios sup. sumptus. i. expendendos ex necessitate, sed ẽt liberales. i. ex liberalitate expendendos, sic gloria est q̃renda & collocanda rõne, vt. s. nũ desit q̃q̃. i. tametsi, Socr. dicebat pclare hanc viam esse pximam, & quasi cõpendiariam. i. breuissimam ad gloriã, si q s ageret id, vt esset talis qualis vellet haberi. i. reputari, qd si qui. i. aliq rentur. i. opinantur se posse cõseq. i. obtinere stabilẽ gloriam simulatione, & ostẽtatione inani, & nõ modo. i. nõ solũ sermone ficto. i. simulãter & fraudulẽter cõposito, sed ẽt vultu, ipsi sup. errãt vehemẽter. Vera gloria agit. i. facit & gñat radices. i. firmitatẽ cui adhæreat, atque ẽt propagatur. i. extẽditur p excrementa quasi pullulat, vt arbor firmiter radicata, oia ficta decidũt. i. deorsum cadunt celeriter tanq̃ flosculi. i. imminuti flores arborũ, nec qdq̃ simulatũ põt esse diuturnũ. Permulti. i. valde multi testes sunt in vtranque partẽ. i. pbandã vtranque partẽ, hoc est tam verã gloriam esse diuturnã, q̃ simulatã transitoriam, sed nos erimus contenti vna familia. i. pbare id in vna familia causa breuitatis. Enim, pro q a Tyb. Gracchus filius Publij. s. Gracchi laudabitur tam diu dum. i. q̃diu memoria rerum Rom. i. quas Romani gesserunt manebit, filij eius. i. Tyberius & Caius seditiosi, nec pbantur. i. approbãtur viui. i. dũ adhuc viuebãt, & mortui. i. iam dũ mortui sunt, obtinent numẽ. i. famam cęsoꝝ. i. interfectoꝝ & occisoꝝ iure, iuste. s. pp seditiones & maleficia. Igitur ij sup. qui volunt adipisci. i. acqrere veram gloriam iustitiæ. i. de iustitia sua, fungantur officijs. i. faciant officia iustitiæ, & dictum est in lib. superiore, q̃ essent ea. s. officia iustitiæ, sed ut videamur facillime esse tales quales sumus, & si. i. licet maxima vis est in eo ipso, ut simus hi. i. tales, qui. i. quales uelimus hri, tñ quædam pcepta sunt danda. Nã si q s habet causam celebritatis & nois. i. cur celebris & clari nois sit ab ætate ineunte. i. incipiente, hoc est à teneris annis, & quasi à cunabulis. i. veluti acceptam à patre (quod. i. quam causam celebritatis, mi Cic. ego arbitror contigisse tibi pp claritatẽ. s. pris) aut aliquo casu, atque fortuna sup. aliqua, oculi oium cõijciunt in hũc, atque inqritur in eo qd agat, quẽadmodũ. i. qualiter viuat, & tanq̃. i. pinde ac si versetur in luce clarissima, ita nullũ eius, nec dictum, nec factum põt esse obscuꝝ. Autem, pro sed,

hi

Voluptas animę vires à virtute detorquet.

Iustus nil timere potest.

Quis cum eis familiarẽ habere põt.

Leges Latronũ

hi quoq; prima ætas versatur in ignoratione hoium pp humilitatem & obscuritatem,simul ac.i.statim postq̃ cœperunt esse iuuenes,debent spectare.i.cõtendere in magna.i. ad res magnas pagẽdas,& debent contendere ad ea.s.magna rectis.i. firmis & nõ declinantibus in obliquũ,studijs.i.conatibus.Qd.i.quã rẽ ipsi faciẽt aio eo .i. p tanto firmiore,qa non modo i. nõ solũ nõ inuidetur .i.nullus inuidet illi ætati.s.iuuenili,verũ ẽt fauet.i. plerīq; fauẽt.

DOCT. interpr. ANimi despicientia) Noue dixit despiciẽtiã, p magnitudine, qua infra nos posita cõtẽnimus. ac mox magis noue dixit. [Admirabilitatẽ facit) Pro eo qđ est vsitatius, Reddit hoiem vehemẽter admirabilẽ. [Nec illi qdẽ) sunt q dubitent, satis ne Latinũ sit vti,nec,si sequatur,qdem. Hic tñ ita est locutus Cic.atque alijs quoq; locis,neq; casu ei hic fuisse casum,velut lib. 3. sea locis fere. Itẽ de Amic. duobus locis. Rursus de senect. [Lælius is, q sapiẽs vsurpatur) Noue dixit, p eo qđ erat,cui vsus tribuit cognomẽ sapiẽtis. [Cum phiberet iniuria) Pro eo qđ erat,defenderet ab iniuria. [Nã aliter iustitia nõ esset) aliter noue posuit, p alioqui,qũ o vsurpatur,& alias.Nã secus ad hunc modũ nõ ausim vsurpare. [Sed et collocandæ) Collocatẽ opera, collocatæ horæ,collocatur beneficium,collocatur & pecunia q̃ insumitur, aut impẽditur,sed id magis fit nouũ in orone absoluta. Mollius est cũ dicimus,collocauit in nugis,collocauit i ingratũ, male collocatũ bñficium. [Tandiu laudabitur,dũ &c.) Videbatur quãdiu magis cõsulti ad tãdiu.Et tñ hoc negligens subiecit dum. [In hominũ ignoratione versatur) Noue dixit,pro hoĩbus est ignota.

DOCT. interp. ERat igitur ea tribus) Admiratio insignis virtutis,qualis erat admiratio continentiæ Scipionis, cum restituit virginẽ optima forma captam sponso intactam,apud Liu. lib.6. Dec. 3. [Ac mea qdem snia) Epilogus longior,continet aũt [illegible] iustitiæ. [Viriatus Lusitan'] Vide Flori Epitomẽ. [Sed vt pecuniæ) Antea de parãda existimatione,hic de tuẽda pcipit Conseruabitur aũt, si esse virtute pditi,q̃ videri malimus. Nã simulatio virtutis non est diuturna. Sunt autem hæc ad verbum versa ex Xenophonte.

ARGVMENTVM.

Adolescentes quibus rebus populo primum commendantur.

PRIMA igitur est adolescenti cõmendatio ad gloriã, si qua ex bellicis rebus cõparari põt: in qua multi apud maiores nostros extiterũt semp.n. fere bella gerebãtur.tua aũt ætas incidit in id bellũ,cuius altera pars sceleris nimium habuit,altera felicitatis parum quo tñ in bello,cũ te Pompeius alæ alteri præfecisset,magnã laudẽ & à summo viro,& ab exercitu cõsequebare,equitando,iaculãdo,oĩa militari labore tolerãdo.atq; ea qdem tua laus pariter cum rep.cecidit.mihi aũt hæc oĩo suscepta non de te est,sed de gñe toto. quamobrem ad ea quæ restant,pergamus. Vt igitur in reliquis rebus multo maiora sunt opera animi, quã corporis:sic eæ res,quas psequimur ingenio,ac rõne,gratiores sunt,q̃ illæ,quas viribus.Prima igitur cõmendatio proficiscitur à modestia tũ pietate in parẽtes,tum in suos beneuolentia. Facillime aũt in optimam partem cognoscuntur adolescentes,qui se ad claros,& sapientes viros,bene cõsulentes reip.contulerunt. quibuscum si frequentes sunt,opinionẽ afferũt populo,eorum fore se similes, quos sibi ipsi delegerunt ad imitandum. P. Rutilij adolescentiam ad opinionẽ & innocentiæ,& iuris scientię P.Mutij cõmendauit domus.nam L.quidem Crassus,cum esset admodum adolescens,nõ aliunde mutuatus est, sed sibi ipsi peperit maximã laudem ex illa accusatione nobili,& gloriosa. & qua ætate qui exercentur,laude affici solent; vt Demosthene accipimus: ea ætate L. Crassus ostendit,id se in foro optime iam præmeditatum facere, quod ẽt tũ poterat domi cũ laude meditari.sed cum duplex sit ratio orationis,quarum in altera sit sermo,in altera contentio: non est id dubium, quin contentio orationis plurimum possit, & maiorem vim habeat ad gloriam: ea est enim, quam eloquentiam dicimus. sed tñ difficile dictu est,quãtopere conciliet animos hoium comitas affabilitasq́. sermonis. extant epistolæ & Philippi ad Alexandrum, & Antipatri ad Cassandrum, & Antigoni ad Philippum, trium prudentissimorum,(sic.n.accepimus) quibus præcipiunt,vt oratione benigna multitudinis aĩos ad beneuolentiam alliciant,militesq́. ,blande appellando,sermone deleniant. Quæ aũt in multitudine,cum contentione hr̃ oratio,ea sæpe vniuersam excitat gloriam. magna est .n. admiratio copiose,sapienterq́. dicentis: quẽ qui audiũt, intelligere ẽt,& sapere plus,q̃ ceteros arbitrantur. si vero inest in oratione mixta modestiæ grauitas,nil admirabilius fieri potest,eoq́. magis, si ea sunt in adolescente. sed cum sint plurima caussarum gñа, quæ eloquentiam desiderant; multiq́. in nostra rep. adolescentes & apud iudices,& apud senatum dicendo laudem assecuti sint: maxima admiratio est in iudicijs: quorum ratio duplex est. nam ex accusatione, & defensione constat: quarum etsi laudabilior est defensio, tñ ẽt accusatio probata persæpe est. dixi paullo ante de Crasso: idẽ fecit adolescens M. Antonius: ẽt P.Sulpicij eloquentiã accusatio illustrauit, cum,seditiosum,& inutilẽ ciuem C. Norbonũ in iudiciũ vocauit. sed hoc quidẽ non est sæpe faciendum, nec vnq̃ nisi aut reip. caussa,vt duo Luculli; aut patrocinij,vt nos pro Siculis,pro Sardis: pro M.Albutio Iulius Cæsar. in accusando ẽt M.Aquilio L.Fusij cognita industria est.semel igitur non sæpe certe.sin erit,cui faciendũ si sæpius; reip.tribuat hoc muneris; cuius inimicos vlcisci sæpe,nõ est reprehendendum: modus tñ adsit.duri.n.hoĩs,vel potius vix hoĩs vĩ,periculum capitis inferre multis. id.n.cũ periculosum ipsi est,tum ẽt sordidum ad famam, cõmittere,vt accusator nominere. quod cõtigit M.Bruto,summo genere nato,illius filio,qui iuris ciuilis in primis peritus fuit.Atque ẽt hoc præceptum officij diligenter tenendum est,ne quem vnq̃ innocentem in iudicium capitis arcessas. id.n.sine scelere fieri nullo pacto põt. nã qd est tam inhumanum,q̃ eloquentiam à natura ad salutem hoium,& ad conseruationem datam, ad bonorum pestẽ, perniciemq́. conuertere? Nec tñ, vt hoc fugiendum est, ita habendum est religioni contrarium, nocentem aliqñ, & nefarium, impiumq́. defendere. vult hoc multitudo, patitur consuetudo,fert ẽt humanitas. iudicis est, semp in caussis verum sequi; patroni, nõnunq̃ verisimile, ẽt si minus sit verum,defendere: quod scribere, psertim cum de philosophia scriberem,non auderem,nisi idem placeret grauissimo Stoicorum Panætio. Maxime aũt & gloria pariter,& gratia defensionibus,eoq́. maior,si quando accidit,vt ei subueniatur, qui potentis alicuius opibus circumueniri,vrgerique videatur; vt nos & sæpe alias,& adolescentes contra L.Syllæ dominantis opes pro Sex. Roscio Amerino fecimus: quæ vt scis,extat oratio.

PETRVS MARS. PRIMA igitur) Postq̃ ostendit talia præcepta esse necessaria, incipit præcipere qd iuuenis agere debeat,vt gloriam consequi possit, & ostẽdit gloriã oriri ex præstantia bellica,aut ex his virtutibus,q̃ in toga coluntur, vt dicetur per singulas partes. [Ad gloriam) pãdam. (Si qua) Cõmẽdatio & laus rei bene gestæ põt ab ipso adolescente comparari. (In qua) Cõmendatione, & laude

honori fuit & gloriæ.[De Crasso)qui admodũ adolescẽs,C.Carbonẽ accusauit.[M.Antonius)Orator q disputat apud Cic.i lib. de Or.auus fuit M. Antonij Triũuiri,quem Antoniũ oratorem Syllanas partes secutũ C.Marius necauit.[P.Sulpicij) Sulpicius C.Norbanum,q postea cũ Mario Iuniore cõsul fuit, accusauit, q seditiosus esset ciuis,& partibus optimatũ aduersaretur, quas Sylla contra Marianos obnixe fouebat.Dicebatur,C.Norbanũ bellũ aduersus Syllã instaurare,& ideo à Sulpicio accusatus est,q̃ accusatio famã eloquẽtiæ Sulpicio adolescẽn fecit. Sed hic accusare alios in 5.in Ver.actione scribit: Oẽs q alteꝝ,Iudices,nullis impulsi inimicitijs,nulla priuatim læsi iniuria,nullo pmio adducto in iudiciũ reip.causa vocãt, ꝓuidere debẽt non qd oneris in p̃ñtia tollant,sed ẽt quantum in oẽm vitam negocij suscipere conẽtur,legem.n.sibi inducũt innocẽtiæ,continẽtiæ,virtutumq. omnium,q ab altero rõnem vitæ reposcũt.(Reip.caussa)Pro vtilitate reip.[Vt duo Luculli)M.Lucullus & L.fratres.Lucullus auctore Plut.adolescẽs eum priuatus nullũ adhuc magistratũ gessisset,Seruilio auguri,q patrem accusauerat de peculatu, diẽ dixit. Visa est ea res clarissima Romanis & oium laudata cõsensu Id.n. accusandi studiũ, vel sine priuata occasione haud ignobile videbatur, qnimmo plurima delectatione eos mirari laudareq. iuuenes cõsueuerunt,quos scelestis ac flagitiosis hoibus ceu feris generosos catulos accerrime cernerẽt incũbentes in eo iudicio orta ꝯtẽtione eũ vulnerati qdam,quidã iussent occisi, euasit tñ accusationẽ Seruilius. Hæc igr̃ accusatio reip.causa fuit qm̃ accusauerũt Seruiliũ de peculatu.i.de furto publico. Lex Iulia de peculatu eos punit,q pecuniã vel remp.vel sacrã vel religiosam iurari fuerint.(Patrocinio)Cũ Cliẽtes nr̃os læsos defendimus.& Cic. patronus fuit Siculoꝝ cõtra Verrem, q p̃tor Siciliam expilauerat,in quẽ extãt Cic actiones.(Pro Sardis) Orationes Cic. pro Sardis cliẽtibus suis nõ extant, vnde huius patrocinij causa ignoratur.(Iulius)Cæs.orator L. filius de quo supra,q fuit frater Catuli.(Industria)Studiosus labor,L.Fufij venit in iucẽ, cũ Manliũ accusauit.(Semel igr̃) p̃cipit Cic. ꝯcludẽs raro accusandũ esse ipsis adolescẽtibus,tñ cum aliqñ fit,reip.tribuẽdum,nõ priuatæ vtilitati.[Sin erit)Si erit aliqs,cui necesse sit accusare,reip.causa accuset.[Hoc muneris)Offm̃ & laborẽ accusandi.(Cuius reip.)Debemus aiaduertere in illos,q reip.aduersant,quę oia ꝯtinet,& cuius debemus esse studiosi.[Tñ)quãuis oporteat accusare.tñ adhibeat quãdã mẽsura in accusando,ne aio ferino videamur esse,hõ eñ ab hoie nõ est alienus, vnde carpẽdi sunt maxime q studio accusandi tenent, & scelera fingũt vt animi efferatã libidioem expleãt,& iugulo alterius intẽti humanitatẽ deserũt,quo nihil põt excogitari demẽtius,nihil turpius, nihil denîq; libero hoie indignius.[Duri)Inexorabilis,feri.[Vel potius vix hois) Qm̃ deposuit humanitatẽ & nõ est hõ nisi nomine tñ,q alios in capitis discrimẽ adducit.[Id)In ferre periculũ capitis.i.vitæ.vnde capital, siue capitale crimẽ,quod pœna capitis luitur.(Periculosum ipsi) qm̃ parat sibi inimicos,& bonũ nomen si qd' habebat amittit,cũ accusator dici põt, qm̃ nati sumus vt ꝓdesse velimus quamplurimis,& ad humanã societatẽ tuendã,fouendamq. omni ope & auxilio.[Sordidũ) Turpe & obscœnũ.(Cõmittere) Efficere & peccare in hoc,vt possit accusator appellari. (Quod) Vt accusator nominaretur.[M.Bruto)Idẽ Cic.in Bruto scribẽs ad Brutum dicit: Ijsdẽ t̃pibus M.Brut.in quo magnũ fuit Brute vulnus gẽi vestro,q cũ tanto nomine esset,patremq. optimũ virum habuisset, & iuris peritissimũ,accusationes factitauerit, vt Athenis Lycurgus.Is magistratus nõ petiuit,sed fuit accusator vehemẽs & molestus,vt facile cerneres naturale quoddã stirpis bonũ degenerauisse vitio deprauatæ volũtatis. in 2.de Or.sic ait: In omni or̃one Crassus vel apud centũuiros cõtra Scæuolã, vel cõtra accusatorẽ Brutum. Fab.lib.13 sic scribit: Mutos aũt nasci & egere oi rõne latius fuisset,q̃ prouidẽtiæ munera in mutuã perniciẽ conuertere.(In primis)Inter primos.[Atq; ẽt hoc)Dat gñale p̃ceptũ,innocẽtem nunq̃ esse adducendũ in discrimen capitis,qm̃ id nunq̃ põt fieri sine scelere.(Arcessas) Accuses capitalis criminis. Arcessere aliquẽ,inqt Diomedes,accusare signat,& ab arceo nascitur,etenim aliũ accusare a maleficijs arcere est.(Nec tñ)Sẽsus est nemo innocẽs accusandus est. Nec est ꝯtra religionẽ defendere aliqñ hoiem nefariũ. hoc à Panætio accepit, q dicebat licere patrono ẽt nocentem defendere. & Cic.in hoc agit causam suã, q aliqñ defendit in iudicio nocẽtes.[Vt hoc) Neminẽ innocẽtẽ in iudicio capitis arcessere.(Religioni)Religio est metus dei, & scientia diuini cultus.Religio (vt ait Sulp.) dicta est quæ pp sanctitatem aliq̃ remota ac seposita à nobis sit,quasi à relinquendo dicta. Religiosi, inquit Macr. sunt qui facienda & vitanda discernũt.(Religioni)Sacro officio.[Nefarium)Sceleratũ.[Imperium erga patriam & ẽt religionem. [Aliqñ) Dicit non semper qm̃ id esset cõtra offm̃.Nam mali patrocinio confisi ad nocendũ irritarentur.Cũ Phocion Atheniẽsis vir probissimus reprehẽderetur, q hoiem improbum iudicio defendisset: At nemo bonus, rñdit, tali patrocinio indiget.[Multitudo)Populus q pp imperitiam, quid oino velit iustitia ignorat.(Consuetudo) Qm̃ tales defendere alij consueuerunt.(Humanitas)Qua ducimur ad hoiem cõseruandũ.Vñ Cæsaris clementia in delinquẽtes, atq; humanitas semper laudabitur,de quo Cic.in or̃one ꝓ M. Marcello : Nulla est tãta vis tãta copia,q nõ ferro ac viribus debilitari frãgiq. possit,vel aium vincere,victoriam tẽperare, iracundiam cohibere, aduersariũ nobilitate,ingenio,virtute p̃stãtẽ nõ modo extollere iacentẽ,sed ẽt amplificare eius pristinã dignitatẽ,hæc q facit non ego eũ summis viris cõparo,sed simillimũ deo iudico. Et pro Q. Ligario,Nihil est.n.tã populare q̃ bonitas. Nulla de virtutibus tuis plurimis,nec gratior,nec admirabilior misericordia est, homines.n.ad deos nulla re ꝓpius accedũt,q̃ salutẽ hoib' dãdo. [Iudicis est porit iudicis offm̃ in causis & patroni,qui eãm cliẽtẽ defendit.Socrates apud Pla.in apo.sic ait.Nõ.n.ad hoc sedet iudex, vt p gr̃am cõcedat,sed vt iudicet fm leges,atq; id iureiurãdo ꝓmisit non p gr̃am cuicunq; libuerit condonare.(Est iudicis)ptinet ad iudicẽ.(Patroni est tue.verisimile) qd' eũ videat esse cõtra offm̃ Cic.excusat se auctoritate Panætij Stoici,q hoc in suis officijs ꝓbat.(De p̃hia)q̃ veꝝ q̃rit,& iustitiã oibus anteponit, estq. magistra vitæ & expultrix vitioꝝ.Veritas,inqt Arist.1. Mor. oibus rebus anteponẽda est.(Maxime aũt) Dicit Cic.tũc maximã gloriã parari defensoribus,cũ aliquẽ oppressum à potentioribus defendunt,quos nõ timent pro veritate,& humanitate oraturi, vt ipse fecit ꝓ Rosc.cõtra Syllã & Chrysogonum hoiem nefandissimũ Sext.Ros.pater huius Roscij Amer.fuit diues & gr̃a & hospitijs huium nobilissimoꝝ florens, ad balneas Palatinas Romæ rediẽs à cœna occiditur. L. Cornelius Chrysogonus manceps hois nobilissimi factus est. Tria prædia Capitoni data sunt. Titus Ro.noie Chrysogoni in reliquas oẽs fortunas impetũ fecit, tandẽ eum huc Sext.Ros.filiũ ẽ medio tollere nõ possent,qm̃ Romã confugerat,& magna diligẽtia vita eius custodiebatur apud Cæciliã nepotis filiã,quæ ipsum domo eiectũ, fugiẽtẽ minas inimicorũq. tela recepit,q patrem necasset accusauerunt,quẽ Cic. or̃one q̃ ad huc extat defendit natus septẽ & 20 ann. L. Sylla Fœlici & Metello Pio Coss.[Adolescẽtes)Cũ essem adolescẽs.[Dominãns) Tyrãnice imperãns.(Opes)Summã potentiã.dominari ꝓprie est tyrãnice imperare. Fabius lib.xij.sic scribit : Neque erit perfectus Orator,nisi qui honeste dicere & sciet,& audebit.

PRima est igitur &c.) Dixit de his adolescentibus, q claro gñe,& q obscuro nati sunt,& qũo differant.Nunc ostẽdit qbus artibus cõsequi gloriã possint,& duas esse dicit rerũ bellicaꝝ & literaꝝ.(Multi) Vt Scipiones, Marius, & innumeri, de qbus historici scribunt.(Tua aũt ętas) Tibi fili difficilior p rẽ militarẽ aditus est ad gloriã.Nam hoc t̃pe natus es quo nõ iusta nec cõtra externos hostes,sed impia,& à ciuibus cõtra ciues gesta sunt bella.(Altera)Cæsaris.(Altera)Põpeij.[Quo tanta &c.) in hoc bello,inqt,q̃uis ciuile fuerit non modicam gloriã comparasti.[Alæ)Equium turmæ.Virg.Dũ trepidant alæ.Vnde alaris equites,ob hoc alæ dictæ sunt q a his pedites claudũtur alaꝝ iure, vndiq; .n.in lateribus exercitus eqtes disponebãt.[A summo viro) Põpeio.(Eqtando)Bene equitãdo inter æquales.(Iaculãdo) Hæ artes oẽs adolescentũ sunt fortiũ. [Tolerãdo)vt vigilias,inediã lõga itinera.[Pariter cũ rep.)q a victo Põpeio resp.occidit,& tua laus vna,nõ.n.habuisti postea vbi tuã virtutẽ exerceres.[Mihi ãt &c.)Qd' de virtute dixi noli existimes me ideo dixisse vt te laudarẽ,sed vt iuuẽtutis officia declararẽ.[Vt igr̃) Nũc trãsit ad aliã partẽ,videlicet qũo gloria cõparatur nõ viribus corporis,sed ingenij,vt studijs literaꝝ,p̃hiæ,iuris ciuilis.Nã q in his p̃stãtes sũt, magnã gloriã cõsequuntur.(Rõnem)Per p̃hiam cuius præceptis adolescentes bene viuendi rõnem discunt sectari. (Prima igitur cõmendatio)Prima laus adolescentis est,si moderatus fuerit, & temperãs,qualis adolescens Terẽtianus,de quo scriptum est: Sic vita erat,facile oẽs perferre,ac pati,Cũ qbus erat cunque vna ijs sese dedere: Eoꝝ obsequi studijs,aduersus nemini,Nunq̃ præponens se alijs,ita facillime Sine inuidia inuenias laudem, & amicos pares. Vnde seqtur cõmendatio probi serui sapienter vitam instituit.(Pietate in parẽtes)Vt eos veneratione ꝓsequantur, ut obsequentes sint,vt p̃mia nutricationis retribuãt.[In suos)quos caros h̃re debẽt.[Facillime aũt &c.) talis habetur quisq; quales ij sunt cum qbus versatur,& assiduam cõsuetudinem habet,nam veluti cõtagiosi morbi sibi adhærentes malæ societates inficiunt vnaq. conspecta liuorem ducit ab vna. Cic. à patre ad Scæuolam

FRAN. MAT.

Tales sumus quales sunt illi cum quib' versamur.

lam virum ea ætate pſtātiſſimū deductus fuerat,ut quoad puſſet, & liceret à ſenis latere nunq̄ diſcederet. Laudamus adoleſcētes, qui probos hærerent hoībus,contra nos improbamus, qui hære tent pa℞ honeſtis. [P.Rutilij) Hic quia domū P. Mutij Scæuolæ frequentabat iuriſconſulti pſtantiſſimi,nō illius auguris, de quo Cic.hanc opinionem de ſe eaercitauit, & innocens ſicut Mutius erat, & iuris periti ſſimus hītetur. Fuit is Rutilius orator cuius meminit Cic.lib.de Cl. Or. ad Bt. fuit conſul,& imperator tpe belli ſocialis.[Nā L.q dem Craſſus,)Quia dixerat eſſe nōnullo a qui pſidea in virtutibus maio℞ ſuo℞ hñt, alios q ſua ipſo℞ virtu te nituntur,ideo ſubiungit exēplum L. Craſſ. q non opinionem eloquentiæ fecit q cum aliquo oratore eloquentiſſimo cōſuetu dinem habuiſſet,ſed ſua ipſius virtute,cum Carbonem accuſauit repetunda℞ ex Aſia,hic eſt L.Craſſus qui inducitur lib. de Orat. [Non aliunde) A parētibus, aut conſuetudinē alicuius magni & eloquentiſſimi viri.[Ex illa accuſatione)Qñ accuſauit Cn.Carbonē repetunda℞ ea Aſia. [Aetate)Adoleſcentia. [Vt de Demoſthene accepimus:)Hic Demoſthenes pře natus eſt Macheropio ab officina gladio℞,quā egregiam Athenis habebat cognomina to,cū Oropi cauſam egiſſet Calliſtratus magni uūc nois orator, & ingēti fuiſſet admirationi,eius gloriā adoleſcens adhuc Dem. tunc amauit,& omiſſis ceteris diſciplinis ad id vnum ſe exercuit, vt dicendi facultatem nanciſceretur. Dem.priuatus parente cū eſ ſet adoleſcens crebro in iodiciū vocabatur, quare cum ei opus eſſet ſe defendere, exerceri cœpit io agendo, & eloquentiſſimus euaſit,maximamq. gloriā adhuc adoleſcēs adeptus eſt.[Ea ętate L.Craſſus)Eam laudē adoleſcens conſecutus eſt in foro. L. Cr. quam domi ſi ſe exercuiſſet conſecutus quoque eſſet.[Domi)qa ſi ſe exercoiſſet domi,& in loco priuato, laudatus fuiſſer.[Sēius eſt)Oſtendit in foro ſe id bñ agere,qđ ſi oñdiſſet domi,laudē me ruiſſet. Solebat adoleſcentes declamare, hoc eſt in fictis cauſis do mi,& in vmbra exerceri prius quā in ve℞ certameo prodirēt, & veras agerent cauſas,ergo Craſſ.adoleſcēs in foro egit pmeditatus,ſed cū ſumma laude,qđ ſi domi egiſſet,exercendi, & pparādi ingenij gratia vt declamantes ſolebāt,laudē adeptus eſſet.eſt aūt argm̄ à minori, ſi fuiſſet laudatus id agens domi, q s adoleſcens erat,quanto maiorem laudem merebatur in foro? [Sed cum duplex)Quia operibus corporis, & ai,gloriam cōparari poſſe dixe rat,& corporis quidem operibus res bellicas primum,ai aūt vim dicendi ineſſe diaerat,ideo nūc duo gña dicendi eſſe docet. Vnū

Comitas. in quo affabilitas eſt,& comitas,& ſermo vocatur. Alte℞ in quo grauitas,& contentio nominatur. Vtrunqoe oſtendit plurimum p ſe poſſe, ſed vtrunque coniunctū mi℞ in modum ad cōparandā gloriam valere.[Sed cū duplex)Oſtenderat vim dicendi multū valere ad cōparandā gloriam,& L.Craſſum adoleſcentē ea ac cuſatione Carbonis magnā gloriā adeptū fuiſſe,iden de vi dicēdi

Contētio. loqtur q̄ duplex eſt,ſermo,cui ineſt affabilitas,& comitas. [Con tentio)Quæ habet grauitatē,& aſperitatem quandā.[Sermo)In quo eſt affabilitas,eſt aūt affabilis,qui ſe comē,& benignum pbet cunctis. Nā ſermo eſt oro quotidianæ ſinitima locutioni. [Con tentio)In qua uis eſt maxima,& vehementia, & ſermone quidē inter familiares utimur. Contentione apud iudices, in ſenatu,in cōtentionibus ad populū. In foro cum vel accuſamus,vel defendimus: In ſenatu cū ſuademus,vel diſſuademus. In cōtentionib⁹ cum populū concitamus,vel deterremus, & hæc eſt vera eloquen tia,qa illū eloquentē vocamus,q ſiue in foro cām agit,ſiue in ſenatu ſniam dicit,ſiue ad populū oronem habet,oia copioſe,grauiter,& ornate facit. [Sed tō difficile dictu eſt,quantopere &c.) q̄ uis plurimū valeat contētio,tū dicit uix pōt exprimi,quantū & affabilitas valeat ad hoim ſtudia nobis concilianda.[Extant epiſtolæ &c.)Probat nūc auctoritate Philippi, Antipatri, & Antigo ni hanc affabilitatē plurimū valere in conciliandis hoim ais. Nā Philippus Macedonū rex filium Aleaandrū ſæpe epiſtolis ſuis ad monuit,vt ſe militibus affabilē pberet. Idem fecit Antipater ad Caſſandrū filium. Antigonus ad Philippū filiū.[Antipatri)Mortuo Aleaandro vnus ex Macedoniæ principibus Antipater fuit, & filius eius Caſſander,is cum militaret ſub Alexandro miſit ad eū epiſtolā pr̄,iu qua admonebat,vt ſi veller multitudini carus eſ ſe,comē,& affabilē ſe pberet.[Sic.n.accepimus) Qoia ſic ſcripſerūt clariſſimi hiſtorici. [Quæ aūt &c.)Ve℞ eſt illā affabilitatem, amabilē,& gratū hoiem reddere,ſed contētio,& grauitas,hoiem reddit honorificentiorē,& magnificentiorē.[Vniuerſam excitat gloriā)Videlicet apud oēs,& plebem,& eq̄tes,& ſenatores.[Magna eſt.n. &c.) Nā cū aliquē videmus ceteris orone pſtare,hunc

Grauitas & comitas admiratione quadā,ſimul & bñuolentia proſequimur. [Intelligere) Non.n.arbitrantur poſſe ſic oroare,& grauiter dicere,niſi et prudēs ſit,& intelligat.[Si vero &c.)Si vtrunque cōiunctū fuerit grauitas, & comitas, infinitū eſt quantū valeat ad alliciendos aios hoium,&.i.qđ probare intēdit hoc modo,duo ſunt dicendi gña,vnum in quo affabilitas eſt, alte℞ in quo grauitas cooſiſtit. Vnū qd: ſi ſeorſum cōſideres mi℞ eſt in gloria cōparanda. At vero ſi vtrūque coniunctā fuerit,mira q̄dā vtroq; gloria excitatur. qm̄ cū in quo cernitur oēs ſumma quadā admiratione pſequun tur,& colūt,atque obſeruant. [Mixta modeſtiæ &c.) p modeſtiā affabilitatē accipito,grauitatē,contentionē. [Eoq̄. magis &c.) qa cū feruentiores ſoleāt eſſe adoleſcētes, ſi in ipſis modeſtia elu cet,cū grauitate plurimū cōmonēt admirationis.[Sed cū ſint plu rima &c.)Proſeqtur oñdere,qūo p vim dicēdi gloriā aſſeqmur, & cū,inqt,ſint multa cauſa℞ gña, pcipue acqritur gloria iudicia li,cū in foro aliqs,aut accuſatur,aut defendit.[Gña)Cauſa℞,de mōſtratiuū,deliberatiuū,iudiciale, ſed iudiciale eſt potiſſimū ad gloriā cōparādā.[Apud iudices,)In foro vbi accuſat & defendit. [Apud ſenatū)In curia vbi ſuadetur,uel diſſuadetur aliqd.[Maxima eſt &c.) Plus admirationis excitat adoleſcens in iudicijs,q accuſatio,vel defenſio plus habet difficultatis,& grauiore, ac vehemētiore indiget orone,huc accedit, q magnupe delectat mul titudo,& admiratur,cū videt intrepide cōtra potētes,aut ſeditio ſos,alijsq. formidabiles dici.[Duplex rō)accuſatio,vel defenſio. [Accuſatio pbata &c.)Sicut adoleſcēs Craſſ.accuſatione Carbonis laudatus eſt. At vero Sulpicius C. Norbani,quo℞ vterque & potēs erat & ſeditioſus. [Antonios) Cōtra frēs Cœlios, p qbus dicebat Curio,auct.ipſe Cic.lib.de Or. [Etiā P.Sulpicij eluquentiā accuſatio)De hoc Cic. Antoniū loq introducit ſic de Sulp. Vidi ſtatim indolē,& admiratus ſum, nec diutius ſiui tps amittere. nā dū adhortatus ſum,vt ludū ſibi putaret fo℞,& anno poſt accu ſauit Norbanū ſeditioſum ciuē defendēte me.[Sed hoc qdē &c.) Licet accuſatio magnā gloriā,& laudē paret,tū nō eſt ſæpe accuſandū,ne nomē accuſatoris turpe,& inuidioſum imponat adoleſcēti,niſi.[Reip.cauſſa)Quotieſcūq; reip. pderit accuſari aliquē, id facere turpe nō eſt.[Vt duo Luculli)Qui ſeditioſos accuſarūt ciues reip.cauſa. Intelligit aūt L.Lucullū,& M.Lucullū filiū,illū acutū,hūc priuati,publiciq. iuriſperitū fuiſſe ſcr.lib.de Cl.Orat. Cic.L.Lucull⁹ cū adhuc adoleſcēs nollū geſſiſſet magiſtratū, Ser uilius augurē à quo pr̄ fuerat accuſatus,peculatus accuſauit,laudatusq. pp ea mirifice eſt,& accuſatio oē & iudiciū euaſit, Seru. auct. Plut.[Aut patrocinij,)Hoc eſt vt eos defendas,quo℞ patro nus ſis,q te patronū ſuū delegerint,ſicut Cic.Siculi,& Sardi delegerūt, p Siculis dixit cōtra Ver. Patronus eſt q aliquē defendit ī iudiciu,is q defendit,Cliēs vocatur,vñ patrocinio defenſio.[Defendēdo)qa dū accuſat Verrē, Siculos defendit, & ipſe in Diuin. ſic ait: Quo in negocio tñ illam me res iudices cōſolatur,q hęc q̄ vr̄ eſſe accuſatio mea non potius accuſatio q̄ defenſio eſt exiſtimanda. Defendo.n.multos mortales multas ciuitates pouinciam Siciliā totam. [Pro M.Albutio &c.)Quē reū repetūda℞ accuſauit Iul.Cæſ.i.filius de quo eſt añ dcm̄.[L.Fuſij)Hic Maniliū accu ſauit maieſtatis,& laudē eximiā eſt adeptus.[Semel igr̄ &c.).ſ.ac cuſandū ex accuſatione ſemel,aut certe nō ſæpe q̄rēda gloria eſt ex accuſatione.[Tribuat)Qđ ſi inqt ſępius accuſandū eſt,tribua tur reip.hoc eſt fiat cā reip.[Modus tñ adſit).i.mēſura,& finis, vt nō q̄rere videamur leues accuſandi occaſiones.[Duri.n.&c.)ſiqs in accuſando verſari diutius voluerit,crudelitatis famā nō effugiet. M.Bt.cū multos accuſaret infamiæ dabat,& ipſe publicus ac cuſator appellabat.& certe humanitatis obliuiſci vr̄, q vitā hoīs ſæpe inuadit.[M.Bruto,)De hoc Cic.lib.de Cl.Orat. ad Brut. Iſ dē tpibus M.Brutus,in quo magnū fuit Brute vulnos gñi veſtro, q cū tāto ē noie eſſet,patrēq. optimū vi℞ habuiſſet & iuriſperitiſſimū,accuſationē factitauerit,vt Athenis Lycurgus.is magiſtratus nō petiuit,ſed fuit accuſator vehemēs, & moleſtus, vt facile cerneres naturale quoddā ſtirpis bonū degenerauiſſe vitio deprauatę volūtatis.[Atq; ēt hoc &c.)Hoc inqt pceptū diligēter cuſtodiēdū eſt,ne aliquē innocentē hoiem accuſemus,qđ fieri ſolet ſimulate,maleuolētia,& largitione nobis ab aliquo facta.[Nam qd &c.)Sine ſcelere inqt fieri nō pōt ſi innocētē accuſas,& q hoc facit offm̄ eloquētiæ puertit,quā natura ad bonū dedit,nō malū, qđ ſi ad malū data eſſet,nō mater eſſet oā q̄ rē tā egregiā ad malū dedit,ſed nouerca,vt ait Quin.[Ad bono℞ &c.)Cic.in Rhet. diſputat eloquētiā vtilē eſſe,nec itelligi poſſe verā eloquentiā ſine ſapiētia.[Nā)Sæpius obeſt q̄ pſit,& reuera ſi malo viro adiūcta fuerit publicis priuatisq. reb. pnicioſius nil erit.bonū virū oportet oratorē eſſe qualē diffiniuit Cato.[Nec tñ &c.) ſcia hæc eſt. Scelus eſt accuſare inocētē, ſed ecōuerſo nocētē aliqñ defendere ſcelus nō eſt,& hoc qdē tolerabile eſt,illud vero nunq̄. nō ſemp valet argm̄,ecōtrario,cum eadē rō oppuſitorū ſit, & nō ſequitur qa ſcelus eſt accuſare innocētem,ſcelus eſſe nocentē defendere,

quoniam

qm̄ illud nunq̄,hoc aliq̄n permittitur. [Vt hoc fugiendū).s.accu
sare innocentē.[Religioni)Timor,& religio sibijnuicem cedūt,
nam metus pro religioni,hęc ꝑ meto accipitur,vt apud Terent.
Nihil dicere religio fuit. &, Liuium consulē creare religiosum
fuit,hoc est metuendū lib.3.ab V.C.[Nocentem)Quia delique-
rit in hoiem.[Impium,& nefarium)Cuius scelus ad Deus & reli

Impius
Nefarius

gionem ptineat.Nā impius est contra parentes, contra patriam,
contra Deos. Nefarius,cuius tm̄, & tam graue scelus sit,vt ei a-
qua,& igni interdicatur,& ne ad far quidem admittatur.hoc est,
ad sacrificia q̄ sine mola non fiebant.Mola aūt erat far tostū sale
aspersum,sic dicta,ꝙ ea victima,& cultri aspergerētur.[Vult hæc
multitudo) Sæpe.n.populus nocentibus fauet, quod aliquod ab
his beneficiom acceperit. Hoeat. qui sororē occiderat,& dignus
erat morte beneficio populi supplicio ereptus fuit. [Consuetu-
do) Consueuerunt.n.multi hoc facere C. Norbanus pniciosus
ciuis,à M.Antonio oratore defensus est. Milo à Cic. [Humani-
tas)Si amicus fuerit,& benefecerit vt Milo Cic.[Iudicis est &c.)
Rō cur liceat aliq̄n nocentem defendere,qm̄ aliud est offm̄ iudi-
cis,aliud est patroni.illius est veꝝ sequi, quantū licet et cogno-
scere,huius vero non semper veꝝ, sed nonnunq̄ verisimile, & sic
mendacium dicere. nā cōsentiunt morales pħi dici posse menda
cium,si modo ex illo aliquid mali vitari possit, vt bellum, cædes
hois,& hmōi nostra fides,nunq̄ vult nos mendacio vti, ēt si vni-
uersis terraꝝ orbis seruari possit. & permittendū potius,ot per-
eat quam mendacium dicatur.[Patroni,nōnunq̄ verisimile,)Li-
cet patrono verisimile dicere,& si ꝑsuaserit,illud iudex non vt ve
risimile,sed vt veꝝ sequetur. (Qđ scribere,&c.)Cum pħi sit veꝝ
quærere,contra pħoꝝ professionem vr̄ esse qđ dicit Cic.de pħia
scribens aliq̄n licere falsum dicere,rñdet, & ōndit se auctoritatē
magni pħi secutum,qui idem fecit, nam idem ei vr̄ licere patro-
no aliq̄n qđ non veꝝ,sed verisimile sit,defendere. [Stoicoꝝ) Ex
quo magis sibi licere ostendit, si id Stoicus fecit non Epicureus:

Stoicorū dogmata fuerūt seuerissima.

nam Stoicoꝝ dogmata fuerunt seuerissima. [Maxime aūt &c.)
Dixi accusatione gloriam sibi adolescentes parare,sed multo ma
iorem parabunt defensione. ꝑsertim si imbecilliorem contra po
tentissimom defenderint, & eum qui formidabilis sit: nā id glo
riam,& amorem multitudinis excitat adolescenti, iudicatur.n.
forti,& libero esse aio,&maxime probitatis studiosus.[Circūue
niri)Opprimi.[Vt nos &c.)Suo ipsius exemplo vtitur. accusatus
est S. Ros.Am. quod patrem occidisset subornatis accusatoribus
à Syllæ propinquo C.Chrysogono, vt damnat bona inuaderet,
Cic.contra Chrysogonum defendit magno aio, moltū io tpa &
Syllam licet occulte inuectus anno ętatis 27.auct.Eus.lib.de rep.
Cor.nepos dicit causam S.Ros.egisse Cic 3.& 20.ætatis anno do
mināte Sylla. Fenest.6.& 20.Gel.7.& 20.dixisse affirmat,fuit aūe
prima quam in iudicio egerit,& adhuc extat,licet incōpleta. ve-
ritus Cic.ne Syllam offendisset,Athenis contendit, & se pħiæ to
tum dedidit. Audiuit Antiochom Aschalonitam pħm excellen-
tem, Romamq̄. inde post triēnium regressus est. Ameria vrbs est
Italiæ in Vmbria, sic ab Amerio heroe conditore vocata.

ASCEN. PRima igitur) Ostendit offm̄ adolescentis ad gloriam cōpa
randam,& est ordo: Igitur prima cōmendatio ad gloriam
sup.acqrendam est adolescenti ex bellicis rebus,si qua .i. si
aliqua sup.gloria pōt comparari.i.acqri ex rebus bellicis, in qua
.s.gloria reꝝ bellicaꝝ multi extiterunt apud maiores nostros .i.
priscos Rom.enim,pro quia bella gerebantur sup.apud illos fe-
re semp. Aūt,pro sed,ò Marce fili sup.tua ætas incidit in id bellū,
cuius.s.belli altera pars s.Cæsariana,habuit nimium sceleris, al-
tera.s.Pompeiana habuit sup.parum felicitatis, in quo tn̄ bello
cum Pōpeius.i.Magnus ꝑfecisset te alteri alę.i.alteri ordini eqtū
in morē alaꝝ ꝑ corpus exercitus volitantiū,tu cōsequebare.i. cō
sequebaris magnā laudē,& .i.pariter a summo viro .s. Pōpeio, &
ab exercitu,& hoc eqtando,iaculādo, & tolerādo oīa labore mi
litari,atque qdem.i.certe ea tua laus cecidit.i.perijt cū rep.q.d.si
resp.mansisset incolumis,gloria tua quoque incolumis esset,aūt
pro sed,hæc oratio.i.disputatio,est suscepta mihi.i.a me nō de te
sup.solo,sed toto gn̄e.s. adolescentuloꝝ,q̄obrem ꝑgamos ad di-
cendum sup.ea q̄ restant. Igitur vt.i.quēadmodum opera ai sunt
in aliquis rebus multo maiora, q̄ opera corporis, sic hæ res quas
ꝑsequimor.i.quas obtinere volumus ingenio, ac rōne, sunt gra-
tiores illis quas sup.ꝑsequimur viribus. Igitur prima cōmenda-
tio.s.ad gloriam ꝑficiscitur.i.oritur à modestia .s. modi obserua-
tione in oībus rebus,tum.i.deinde sup.oritur à pietate.i.pia cul-
tura,in.i.erga parentes,& beneuolentia in.i.erga suos.s.familia-
res & necessarios. Adolescentes cognoscūtur facillime,& in opti
mam partē,q contulerunt se ad claros & sapientes & bn̄ cōsulē-
tes viros,qbus sup.viris si sup.adolescentes sunt frequētes .i. mul
tum familiares,ipsi afferunt populo opinionē .i. faciūt populum
opinari se.s.adolescentes fore.i.futuros esse similes eoꝝ .s. viroꝝ
sapientum. (& hoc in moribus,vnde giō vsus est) quos sup.viros
ipsi delegerunt.i.de alijs elegerunt sibi ad imitandum. domus P.
Mutij Scæuolæ.s.cōmēdauit adolescentiam P.Rutilij ad opinio-
nem.i.existimationem,& .i.pariter innocentiæ,& .i.pariter scien-
tiæ iuris .i. ad opinandū de eo qđ futurus esset innocens & iuris
peritus,vt Mutius Scæuola. Nā quidē.i.certe,L.Crassus cū esset
admodum.i.valde adolescens,non mutuatus est.i.nō accepit mu-
tuo aliunde.i.ab aliquo alio,sed ipse peperit.i.acqsiuit sibi maxi-
mam laudem ex illa nobili & gloriosa accusatione .s.C.Carbo-
nis,ex qua ætate iuuenili.i.ij sup.qui exercentur.s.accusando,so-
lent affici laudibus,vt.i.quemadmodū nos accepimus de Demo-
sthene,qđ.s.sic laudibus affectus sit L.Crassus,ostēdit. Ea ætate.i.
cum esset eius ætatis.s.iuuenilis se facere iam optime in foro, id
præmeditatum quod poterat,ēt tum .i. tali ætate meditari domi
suæ sup.cum laude.Sed cum rō orationis sit duplex, in quaꝝ alte
ra sit sermo.i.familiaris allocutio,& in quaꝝ sup.altera sit cōten
tio.i.iuridica concertatio,id nō est dubium, qn cōtentio habeat
maiorem vim ad gloriam orōnis.i.de orōne ꝑāda,enim,pro qa,
ea s.contentio est,quam dicimus eloquentiam.Sed tn̄ difficile di
ctu.i.vt dicatur vel ad dicendum est,quantopere.i. quantum vehe
menter comitas.i.suauitas,q;, pro &, affabilitas sermonis conci
liet.i.sibi beneuolos & amicos faciat aios hoium. Epistolæ extāt
.i.adhuc in reꝝ natura sunt,q̄ .s. sunt Philippi regis Macedonum
ad Alexandrū.i.Magnum filium eius,& Antipatri vnius ex prin-
cipibus Alexandri ad Cassandrū filium eius,& Antigoni alterius
principis,& Alexandri successoris,ad Philippū filium eius.s.Anti
goni,trium prudentissimoꝝ sup.viroꝝ (accepimus.n.sic.i.audiui
mus prudentissimos fuisse) qbus.s.epistolis ꝑcipiunt .i. mandant
filijs suis,vt alliciant aios multitudinis ad beneuolentiam orōne
benigna.i.comi & affabili,& deleniant .i. mitigent & mulceant
milites appellando sup.eos sermone blando. Aūt, pro sed,orō q̄
hr̄ in multitudine cum contentione .i. disceptatione, ea excitat
sæpe vniuersam.i.totam gloriam.Enim pro quia,magna est glo-
ria dicentis copiose & sapienter,quem .s. dicentem hi q audiunt
arbitrantur sæpe,&.i.pariter intelligere, & ēt sapere plusq̄ cete-
ros. Vero,pro sed,si grauitas mixta .i. cōmixta modestiæ inest in
orōne,nil potest fieri admirabilius.i. quod magis admirentur au
ditores. Eoq̄. .i. pro tanto magis sup.admirantur ea si sint in ado
lescente.Sed cum plurima sint gn̄a causarum,q̄ desiderāt eloquē-
tiam, & cum sup. multi adolescentes assecuti sint laudē dicendo
.i.eloquendo in nostra rep. & .i. pariter apud Senatum, maxima
etiam admiratio est in iudicijs, quoꝝ iudicioꝝ duplex est ratio.
Nam.s.ratio iudicioꝝ constat & accusatione & defensione,qua-
rum.s.duarum rōnum,& si.i.q̄q̄ defensio est laudabilior, tn̄ accu-
satio est ēt per se .i. valde sæpe probata. Ego dixi paullo ante de
Crasso quod.s.accusando laudem assecutus sit. M.Antonius ora
tor.s.adolescens.i.cum adhuc esset adolescens,fecit idem.i. accu-
sando laudem meruit. Accusatio ēt illustrauit eloquentiam P.
Sulpicij,cum.i.qn̄ vocauit in iudicium C.Norbanom ciuem sedi
tiosum & inutilem.Sed quidem.i. certe hoc.i.accusare non est fa
ciendum sæpe,nec vnq̄ sup.faciendum est,nisi aut causa reip.vt .i.
quemadmodum duo Luculli sup.fecerunt,aut patrocinio .i. im-
pendendo patrocinium amicis,vt.i.quemadmodom nos sup.feci
mus pro Siculis,& pro Sardis.i.pro omnibus de Sicilia & Sardi-
nia,& vt sup.Iulius.s.Cæsar orator sup. fecit pro M.Albutio. In-
dustria.i.studiosa exercitatio L. Fusij est cognita etiā in accusan-
do Manlio. igitur semel sup.i. id faciendum est aut certe (si sup.
plusquam semel tm̄)non sæpe sup.faciendum est. sin.i.sed,si aliq a
sup.erit cui faciendum sit sæpius,tribuat hoc muneris.i.hoc offi-
cium,& hunc laborem reip. cuius.s.reip.non est reprehendendū
vlcisci sępe inimicos,tamen modus.i.moderatio adsit. Videtur.n.
sup.esse duri hominis,vel potius vix hominis,immo ferarum in-
ferre multis periculum capitis,committere.i.pati,vt nominetur
accusator.i. periculosum,tum.i.pariter ipsi. s. accusatori,tum .i.
insuper sordidum ad famam. Quod .i. quæ res contigit M.Bru-
to nato summo genere, & filio illius, qui fuit peritus in primis
.i. inter primos iuris ciuilis, atque hoc præceptum officij quod
sequitur est tenendum etiam diligenter, ne accersas .i. accites
ad voces vnquam,quem .i. aliquem innocentem in iudicio capi-
tis .i. vbi est periculum vitæ. id .n. nullo pacto potest fieri sine
scelere. Nā quid est tam inhumanū,quam conuertere ad pestem
& perniciem bonoꝝ sup.viroꝝ eloquentiam datam a natura ad
salutem hominum & ad conseruationem? Nec pro & non,& tn̄
hoc non est habendum .i. reputandum contrarium religione:
ita .i. intantum,vt .i. quantum est fugiendum, scilicet defendere

aliquando nocentem & impium nefarium. Multitudo.s.populi vt hæc consuetudo patitur, hæc & ēt humanitate .i. humana clementia fert.i.patitur, aut vt dñt importat, hæc est iudicia.i. ad iudicem pertinet sequi semper vera in causis patroni est.i. ad patronum, hoc est defensorem ptinet nōnunq̃ defendere verisimile, et si sit non vera.i.non omni vera. Quod sup. præceptum aut dictū ego non auderē scribere, pſertim cum scriberem de phi.a (quę veri seuera amatrix est) nisi idē placeret Panætio grauissimo Stoicorum. Aūt, pro sed, & gratia.i.beneuolentia & gloria, patitur.i.acquiritur maxime defensoribus, & eo.i.pro tanto maior, si accidit qñ.i.aliqñ ut subueniatur ei qui vr̃ circunuenire.i.opprimi & deludi, q; . pro &, vrgeri opibus alicuius potentis, vt.i.quemadmodum nos & alias.i. alio tpe sæpe & adolescentes.i. cum essemus adolescentes fecimus contra opes L. Syllæ dominantis pro Sex. Ros. Am. quæ oratio.t qua id fecimus, extat vt scis.

DOCT. interpr. PRima igitur) Studia adolescentum, quæ existimationem augent rei militaris. (Tum pietate) Adnotatur pietas erga bene meritos. (Si frequentes sunt) Consuetudo cum bonis viris.

ARGVMENTVM.

Duplex liberalitatis genus, & quatenus ad conciliandam multitudinem adhibendum.

SED, expositis adolescentium officijs, quæ valeant ad gloriam adipiscendā, deinde de beneficentia, ac liberalitate dicendum est. cuius est ratio duplex. Nam aut opera benigne fit indigentibus, aut pecunia. facilior est hęc posterior, locupleti presertim: sed illa lautior, ac splendidior, & viro forti, claroq; dignior. q̃q̃ .n. in vtroq; inest gratificandi liberalis voluntas: tamen altera ex arca, altera ex virtute depromitur. Largitioq;, q̃ fit ex re familiari, fontem ipsum benignitatis exhaurit: ita benignitate benignitas tollitur: qua quò ĩ plures vsus sit, eo minus in multos vti possis. At, qui opera .i. virtute, & industria benefici, & liberales erunt, primū quo pluribus profuerint, eo plures ad benigne faciendum adiutores habebunt: deinde, consuetudine beneficentię paratiores erunt, & tanquam exercitatiores ad bene de multis promerendum. præclare in epistola quadam Alexandrum filium Philippus accusat, quod largitione beneuolentiam Macedonum consectetur. Quid te, (malum) inquit, rationis in istam spem induxit, vt eos tibi fideles putares fore, quos pecunia corrupisses? an tu id agis, vt Macedones nō te regem suum, sed ministrum, & pbitorem putent? quo quid sordidus regi? Melius etiam, quod largitionem corruptelam dixit esse. Fit .n. deterior, qui accepit, atque ad idem semper expectandum paratior. hoc ille filio: sed præceptum putemus omnibus. Quamobrem id quidem non est dubium, quin illa benignitas, quæ constat ex opera, & industria, & honestior sit, & latius pateat, & possit prodesse pluribus. Non nunquam tamen est largiendum: nec hoc benignitatis genus omnino repudiandum est & sæpe idoneis hominibus indigentibus de re familiari impertiendum, sed diligenter, atque moderate. multi .n. patrimonia effuderunt inconsulte largiendo. quid autem est stultius, quam, quod libēter facias, curare, vt id diutius facere non possis? atque etiam sequuntur largitionem rapinæ. cum .n. dando egere cœperunt, alienis bonis manus afferre coguntur. Ita, cum, beneuolentiæ comparandæ caussa benefici esse velint, non tanta studia assequuntur eorum, quibus dederunt, quanta odia eorum, quibus ademerunt. quamobrem nec ita claudenda est res familiaris, vt eam benignitas aperire non possit; nec ita reseranda, vt pateat omnibus: modus adhibeatur, isq; referatur ad facultates. Omnino meminisse debemus id, q̃ à nostris hominibus sæpissime vsurpatum, iamq;. in prouerbij consuetudinem venit, Largitionem fundum non hr̃e. Etenim quis potest esse modus, cum & idem, qui consueuerunt, & illud idem alij desiderent? Omnino duo sunt genera largorum, quorum alteri prodigi, alteri liberales: prodigi, qui epulis, & viscerationibus, & gladiatorum muneribus, ludorum, venationumq;. apparatu pecunias profundunt in eas res, quarum memoriam aut breuē, aut nullam sint relicturi omnino: liberales aūt, qui suis facultatibus aut captos à prædonibus redimunt, aut æs alienū suscipiunt amicorum causa, aut in filiarū collocatione adiuuant, aut opitulantur vel in re quærēda, vel augenda. itaque miror, quid in mentem venerit Theophrasto in eo libro, quē de diuitijs scripsit: in quo multa præclare, illud absurde. est .n. multus in laudanda magnificentia, & apparatione popularium munerum: taliumq; sumptuum facultatem, fructum diuitiarum putat. mihi aūt ille fructus liberalitatis, cuius exempla pauca posui, multo & maior vr̃, & certior. Quāto Aristoteles grauius, & verius nos reprehendit, qui has effusiones pecuniarum non admiremur, quæ fiunt ad multitudinem deliniendam. at ij, q̃ ab hostibus obsidentur, si emere aquę sextarium mina cogerentur, hoc primo auditu incredibile nobis videri, oẽsq;. mirari: sed, cū attenderimus, veniam necessitati dare: in his immanibus iacturis, infinitisq;. sumptibus nihil nos magnopere mirari; cum pſertim neque necessitati subueniatur, nec dignitas augeatur; ipsaq; illa delenitio multitudinis ad breue ips exiguūq;. duratura sit, eaq;. à leuissimo quoque aio, in quo tñ ipso vna cum satietate memoria quoque moriatur voluptatis. Bene ēt colligitur, hæc pueris, & mulierculis, & seruis, & seruorum simillimis liberis esse grata; graui vero hoĩ, & ea, quæ fiunt, iudicio certo ponderanti, probari poss. nullo modo. q̃q̃ intelligo, in nostra ciuitate inueterasse iam bonis tpibus, vt splendor ædilitatum ab optimis viris postuletur. itaque P. Crassus cum cognomine diues, tum copijs, functus est ædilitio maxime munere. & paullo post L. Crassus cum oim hoĩm moderatissimo Q. Mutio magnificentissima ædilitate functus est. deinde C. Claudius, Appij filius: multi post, Luculli, Hortensius, Silanus. oẽs aūt P. Lentulus, me consule, vicit superiores. hunc est Scaurus imitatus. Magnificentissima vero nostri Pompeij munera secundo consulatu: in quibus oĩbus, quid mihi placeat, vides. vitanda tñ est suspicio auaritiæ. Nā Mamerco, hoĩ ditissimo, prætermissio ædilitatis Consulatus, repulsam attulit. quarẽ, &, si postulatur à populo, bonis viris si nō desiderantibus, at tñ approbantibus, faciendum est, modo pro facultatibus; nos ipsi vt fecimus: &, si qñ aliqua res maior, aut vtilior populari largitione acquiritur; vt Oresti nuper prandia in semitis decumæ noĩe magno honori fuerunt. ne Marco quidem Seio vitio datum est, quod in caritate annonæ asse modium populo dedit. magna .n. se, & inueterata inuidia, nec turpi iactura, qñ erat ædilis, nec maxima, liberauit. sed honori summo nuper nostro Miloni fuit, quod gladiatoribus empti reip. causa, q̃ salute nostra continebatur, oẽs P. Clodij conatus, furoresq; cōpressit. Caussa igitur largitionis est, si aut necesse est, aut vtile.

vtile,in his aũt ipsis mediocritatis regula optima est. L. quidem Philippus Q. Fabij filius magno vir ingenio, in primisq. clarus,gloriari solebat, se sine vllo munere adeptum esse omnia, quæ haberentur amplissima. Dicebat idem Cotta Curio. Nobis quoque licet in hoc quodam modo gloriari. nam pro amplitudine honorum,quos cũ ctis suffragijs adepti sumus nostro quidem anno, qđ contigit eorum nemini,quos modo nominaui, sane exiguus sumptus ædilitatis fuit. Atque ẽt illæ immensæ meliores,muri,naualia,portus, aquarum ductus, omniaq́., q ad vsum reip. pertinent. quanquam .n. quod pñs tanquã in manu datur,iucundius est: tñ hæc in posterum gratiora, theatra,porticus,noua templa. Verecundius reprehendo pp Pompeium: sed doctissimi non probant,vt & hic ipse Panætius,quem multum in his libris secutus sum, non interpretatus; & Phalereus Demetrius,qui Periclẽ principem Græciæ,vituperabat,ꝙ tantam pecuniam in pclara illa Propylea coniecit. Sed de hoc genere toto in his libris,quos de rep. scripsi,diligenter est disputatum. Tota igitur ratio talium largitionum genere vitiosa est,temporibus necessaria,& tum ipsa & ad facultates accommodanda,& mediocritate moderanda est.

PETR. MARS.

Sed,expositis) Postq̃ exposuit ea qbus gloria,adolescẽtibus paratur, exequitur id quod supra ꝓposuerat. nã loquens de largitionibus dixit, male res se habet,cũ id qđ virtute effici debet,tentatur pecunia.Sed qm̃ nõnunq̃ dicebat hoc subsidiũ necessariũ est,quemadmodũ sit vtẽdũ eo,dicemus,si prius de his rebus q̃ virtuti ꝓpiorea sunt dixerimus.quã partem postq̃ Cic.absoluit,quę virtuti ꝓpior est,vtitur trãsitione disputaturus de liberalitate atq; beneficẽtia,probatq́. pluris esse opera & studio alijs adesse quã pecunia,& sic vtilius & laudabilius industria magis quã pecunia beneuolentiã cõparare & gloriã, atq; alios alios demereri. Et qm̃ beneficia aut ad singulos aut ad vniuersos ptinent,prius dicit de his quæ ad singulos spectant,inde de his,q̃ ad vniuersos & ad rẽp.ibi,Sed qm̃ de eo gñe.(Cuius) Beneficentiæ,qua beneuolentiã quærimus & gloriã. (Ratio) Modus dup. qm̃ duobus modis benefici esse possumus.(Ratio).i.natura qualitas & ꝓprietas. (Nam aut opera) Probat quare est duplex rõ, & sic ponit duplicẽ modũ ipsius beneficentię.(Opera) Labore & industria,vt cũ aliquẽ oppressum gratuito defendimus, aut docemus,consulimusq́. cuspiã quod illi maxime expediat.(Facilior) Qm̃ diues facile põt indigentibus subuenire. (Sed illa) Quæ fit opa & ingenio.(Lautior) Maioris famę,copiosior, laudabilior, & magnificentior. Lautus dr̃ sumptuosus & opulentus. Iuuen. de Regulo, qui se lautum atque beatum Exiguis tabulis ac gẽma fecerat vda.(Splẽdidior) Maioris splẽdoris & gloriæ.(Quidquam.n.)Ratio qua re est dignior claro viro. (In vtroque) In opera p̃standa atque pecunijs.(Altera) Quæ fit pecunia, ꝓcedit ex arca. (Altera) q̃ fit studio & opera ꝓcedit à virtute. ergo quanto virtus p̃stabilior est pecunia,tanto p̃stabiliora sunt officia,q̃ à virtute ꝓficiscuntur,officijs,q̃ à pecunia manant.(Largitio q̃ fit) Ab effectu vtriusque ostendit liberalitatem,q̃ à virtute ꝓficiscitur,esse præstabiliorem pecuniaria largitione.(Exhaurit) Fontem,qm̃ largiendo pecuniæ absumuntur, & dum benigni largitionibus esse volumus, ipsa benignitas tollitur, qm̃ pecunijs consumptis, tali benignitate erga alios vti non possumus,cuius contrariũ est in virtute.(Fontem) Ipsas pecunias,q̃ sunt fons qdam, à quo manant riuuli.i.actus liberales. (Tollitur:) Consumitur. (Qua benign.) In dandis pecunijs.(Quò) Quãto.(Eo minus) Multo minus. qm̃ consumptis pecunijs,non põt actus liberales exercere. (At,q opera) Probat à contrario effectu duplici.s.ex causa virtutis beneficentiam p̃stabiliorem esse quantũ ad alios, & ẽt ad se. (Primum) Ponit primam causam quo ad alios. (Quo) Quanto, (Eo) Tanto. (Adiutores habebũt:) Qm̃ hi qui ab alio adiuti sunt virtute,doctrina,consilijs,& similibus,pñt & ipsi iam edocti alios adiuuare vnde carpendi sunt hi,q musas vendunt,quas ipsi ab alijs gratuito acceperunt,qm̃ hõ hoi prodesse debet maxime officijs & prudentiæ pceptis tradendis, vt Cic facit, & oẽs phantes studiose factitarunt,relinquentes posteris pręcepta ad bene beateq́. viuendum,quibus alij bene instituti alijs prodesse pñt. (Deinde) Ponit alteram partem quantum ad se qm̃ ipsa consuetudine liberalitatis hoies cupiunt alios opera sua & studio demereri. (Ad bene de multis ꝓmerendum) Promereor interdũ signat beneficia confero. Virg.lib.4 Ego te q̃ plurima fando Enumerare vales,nunq̃ regina negabo Promeritam.i.te dedisse & in nos contulisse beneficia,q̃ potes enumerare. Promereri aliqñ est idẽ qđ mereri & demereri,vt in hoc loco. Vñ dicimus,de multis bñ ꝓmereor.i.in multos beneficia confero,& bene meritus sum de rep.in quã beneficia & operam meã cõtuli. ideo dicit Cic.ad bñ promerendũ de multis.i.vt in multos talia officia cõferant. (Præclare) Confirmat id quod dixit auctoritate & snia Philippi regis Mac.qui filium Alex.reprehendit,qđ largitionibus arbitraretur Macedones reddere sibi fideliores.(Præclare) Bene & prudẽter. (Consectetur) Parare studeat,& aucupari. (Quid te malũ) Hæc erant verba Philippi.i. q̃ mala mens & rõ hoc tibi persuasit, & q̃ imprudentia? Malum aliqñ est aduerb. interpositæ indignationis.Gell.Quæ,malum,ratio ista est? & Plin. Quæ malum ista dementia? Terent.quid hoc malum infelicitatis? (Id agis,) Ad hoc deuenis,id acquiris.(Præbitorem) Diribitorẽ.i.diuisorẽ & distributorẽ à diribendo. inde diribitorium, de quo in reformatione latius. (Quo qđ sordidius regi?) .s. esse dixit.i.turpe & indecorũ. (Melius ẽt).s. dixit qm̃ largitionẽ dixit esse corruptelam,qp̃ vt superiori volumine dcm̃ est,largitio accipitur in malã partem ad aurã.s.popularẽ captandam & hoies corrumpendos.(Fit n.) Deterior,ꝓbat quare largitio melius dicatur corruptela. (Ille) Philip p̃cipit hoc filio,sed ꝓdest oibus.(Quamobrẽ) Cõcludit Cic. per ea q̃ iam dicta sunt,benignitatem & beneficentiam q̃ industria constat,honestiorẽ esse,& latius patere. qm̃ ad plures se extẽdit, qđ manifestissimũ est. (Honestior) Plus honoris afferẽs & laudis. (Et latius pateat,) Ad plures se extendat,& pluribus prosit. (Nõnunq̃ tñ) q̃uis,inquit Cic.illa sit laudabilior, tñ & hac liberalitate pecuniaria cum opus est, vti debemus seruatis oĩbus circunstantijs,q̃ superiore lib.dictæ sunt,cum de ipsa liberalitate agebatur.(Hoc benignitatis genus) Liberalitas pecuniaꝶ. (Idoneis) Qm̃ dandũ est qbus oportet,& quantũ oportet,& non quibusuis,& quãtũuis. (Sed diligenter,) Ponit modũ,ne largitione facta temere & nulla habita rõne rei familiaris patrimonia effundantur.donandũ igitur est pro rõne facultatũ. (Impertiendũ,) Dandũ. (Multi.n.) Probat ab effectu quare si diligenter & moderate largiendum & Arist.dicit in 4.Moral. liberalẽ oportere esse similẽ scienti,vt latius loco suo dcm̃ est. (Effuderunt) Temere di largiti sunt,& patrimonia consumpserunt.(Inconsulte) Imprudenter,nec ꝓ rõne facultatum.(Quid aũt est stultius) q. d. nihil, immo prudentis est,q stulto opponitur curare vt id,qđ libenter facit,diutius facere possit.(Atque ẽt) Ponit aliud malum,qđ sequitur ipsam largitionẽ.Illi.n q patrimonia effuderunt,rapinis animum intendunt,qđ est contra iustitiam, & sic maius odiũ sibi parãt rapiendo,quã gratiã largiendo,quo nihil põt esse dementius.(Studia) Voluntates,beneuolentia. (Quãobrẽ) Dat optimũ p̃ceptũ, quo tali largitione vtendũ sit,hoies.s.non dr̃e auaros esse nec ꝓdigos,sed largiẽdũ esse ꝓ facultatibus.(Benignitas) Liberalitas. (Reseranda,) Aperienda,vt oẽs possint illam accipere,qm̃ esset ꝓdigalitas.(Modus) Mẽsura,mediocritas sm̃ facultates .i. diuitias & patrimonium.Largitionẽ Cic reprobat oino,asserens ꝓuerb. antiquoꝶ,q dicebant Largitionẽ nõ hr̃e fundum i. finem & modum,qm̃ hi q accipere consueuerunt,id semp desiderant, & illud idem alij, vñ fit ꝓcessus in infinitũ, quousque oia exhausta sint. (Modus adhibeat,isq́.) Fiet ꝓ rõne diuitiaꝶ.(Vsurpatum) Sæpe dcm̃. (Nostris hoibus) Romanis remp.gerentibus. (Fundum) Finem.(Etenim qs põt) Declarat qđ intelligatur hic ꝑ fundũ,fundus.n.est ima pars alicuius rei,q̃ aliqđ continet, & fundum dicimus finem. Vñ Sen. dicit,Sera parsimonia est in fundo lib.i.epist. ita scr.Nã vt visum est maioribus nostris. Sera parsimonia est in fundo.non.n.tm̃ minimum in imo,sed pessimum remanet, modus,mensura,finis. (Illud idem) Largiri aliqui non cõsueuerunt, ẽt desiderent vti largitione ad captãdos fauores.(Oino duo sunt gña) Ponit duo gña eoꝶ q alijs largiuntur, ꝓdigos,q improbantur,& liberales q iusta laude digni sunt. (Prodigi) Declarat qui sint ꝓdigi. (Epulis) Epulũ ꝓprie est publicũ cõuiuium,qđ in ꝓpatulo frequentibus ciuibus exhibetur in magnificentiæ ostẽtationem. Epulæ sunt cibi in nr̃m vsum comparati Dapes sunt in sacrificijs. Lucullus epulũ sæpe p̃bebat,& Crassus bellicũ epulum populo dedit,& tres minas in singula ciuiũ capita. (Viscerationibus) Visceratio est cũ carnes crudæ dantur populo & noie visceratonis veniunt res cõparatæ ad mensam,sed tñ incoctæ. In ferijs Latinis dabantur carnes in Albano Latinis tm̃. Vnde Cic.in

orat.pro Pl.volens oñdere paucitatem Latinoꝝ dixit, Quibus
è municipijs vix iam qui carnem Latinis petant inueniuntur. Vi-
sceratio dicta est à viscere.i.carne. nam viscus est quidquid latet
sub cute.[Gladiatoꝝ)Gladiatores exhibebãtur in theatro,& in-
ter se digladiabantur ad spectantium oblectationem, quoꝝ ma-
gister lanista dicebatur. gladiatores,vt auct.est Str.Rauennæ edu
cabantur optime & cõmode.Hæc quæ prodigo tribuit Cic. Arist.
in 4.Moral.magnifici munus esse dicit his verbis. Ad magnificen
tiam pertinent ea,q̃ pro rep.liberaliter fiunt, vt si aliquo in loco
ludos splendide facere oportere putant,aut pfecturas subire na-
uium,aut ẽt epulum publicum exhibere.[Profundunt) Prodiga
liter absumunt. Lact.lib 6.dicit, Ludoꝝ celebrationes deoꝝ fe-
sta sunt,si quidẽ ob natales eoꝝ, vel temploꝝ nouoꝝ dedicatio-
nes constituti sunt, & primitus quidem venationes, q̃ vocantur
munera,Saturno attributæ sunt.[Liberales aũt,)Declarat,q sint
liberales,& qđ sit eoꝝ ufficiũ.[Æs alienũ)Si obęratis amicis sub-
ueniunt,& pecuniam quam ipsi debent,creditoribus soluunt, &
hoc est dissoluere æs alienum.[Collocatione) Cum amici filias
maritant,nam collocare filiam maritare est.[Opitulantur) Opẽ
afferunt ad q̃rendam rem familiarẽ,aut augendã.[Itaque miror)
Miratur Cic.Theophrastum laudasse id,qđ ipse ad prodigũ pti-
nere dixit,laudatq. Arist.q talia reprehendit.[De diuitijs) Theo
phrastus Arist.discipulus vnum librum de diuitijs scripsit, in quo
disputat fructum & vsum diuitiaꝝ esse magnificentiam , & ea in
quibus magnificentia spectetur.[Præclare,)Optime & laudabi-
liter dixit.[Illud absurde) .s.dixit.i.male,rõni minime consonũ.
hæc duo opponuntur absurdum,& id,quod est consonum rõni ,
oẽ necessarium est consonum rõni,at non econtra. Impossibile
collocatur sub absurdo,sub consono rõni collocatur necessariũ.
Absurdum est cum malus vir laudat iustitiam , at non impossibi-
le.Oẽ impossibile absurdum est,sed non oẽ absurdum est impos-
sibile. Ideo Arist.dicit j. phys. si absurdum decet appellare id,qđ
esse non põt . Cic.accipit absurdum largo modo .i. minime rõni
congruũ quod probat dicens.[Est.n.multus)Copiosus,& multa
verba in hoc consumit. dictũ est supra qd sit magnificentia.[Mu
neꝝ)Spectaculoꝝ quæ populo exhibentur ad oblectationẽ.Mu-
nus absolute sigñat id,quod gladiatores exercent,postea cũ addi
tione pro alijs actionibus accipitur, vt munus, orandi, legendi.
Cic.accipit hic munera ꝑ omni appatatu spectaculoꝝ, q̃ populo
exhibebantur,q̃ munera,vt Cic.vr̃,prodigi sunt non liberalis.cõ
fundit Cic.liberalitatem & magnificentiam,sed propriũ vtriusq;
munus loco suo dem̃ est.[Facultatem) Potentiam . [Quẽ potui)
Vt redimere captiuos,æs alienum dissoluere, & similia quæ ad li
beralitatem ptinere dixit.[Grauius)Prudentius,& maiori sniaꝝ
pondere.[Effusiones)Profusas largitiones . [Deliniendam.) Ad
captandum populi fauorem,quod bonum ciuem non decet. [Ac
ij,qui ab hostibus obsidentur,) Inqt Arist. admirantur oẽs pecu-
niaꝝ effusiones,& probant,sed si hi qui obsidentur tpibus addu-
cti plus æquo pro vita tuenda,agendaq. impendunt,oẽs mirãtur.
& impossibile vr̃,& tanq̃ rem prodigam vituperant,cum tñ illud
permittatur pp necessitatem . quod cum ita sit mirantur tñ, &
damnant,sed probant & inanes iacturas & sumptus infinitos,qđ
est absurdissimum,& contra prudentiã,accusare.s.eos qui obsessi
sextarium aquæ mina emunt,quod concedendum est,at non vi-
tuperare eos,qui in re non necessaria effundunt pecunias.Incon
ueniens est igitur illud damnare & hoc laudare.[Hoc)Emere se-
xtarium aquæ mina Rhemnius Fanius in opusculo de ponderi-
bus & mensuris dicit, Ex quo sextari numen fecisse priores Cre
diderim,quod eos capiat sex congius vnus. Accipe ꝑterea paruo
quam noie Grai Minam vocitant,minam sed eam dicere poetæ.
Centum hæ sunt drachmæ,quod si decerpseris illis quatuor,effi-
ciens hanc nostram denique libram.[Videri,)Videretur.[Mira-
ri,)Pro mirarentur . [Sed,cum attenderimus,) Cognouerint,&
intellexerint .i. quamuis cognouerint dari veniam necessitati .
[Iacturis,)Damnis & pecuniaꝝ effusionibus . iactura proprie est
damnum,quod fit in mari, sed accipitur pro quocunque dãno &
bonoꝝ effusione.[Immanibus)Magnis. [Infinitisq.) Immensis
non magnopere mirari, ꝑ non valde miramur, cum non subue-
niatur necessitati. [Dignitas) Hois laus,& virtus . [Delenitio)
Conciliatio fauoris popularis. [Exiguumq.) Qđ minus est quã
breue.[Quoque anno)Quocunque anno leuissimo. Suet.4. quoq;
anno dixit.[in quo tñ ipso)In quibus sumptibus,& populi dele
nitione.[Satietate)Fastidio.[Liberis)Natis ex ingenuis paren-
tibus, qui pp abiectum aium & leuitatem seruis simillimi sunt
grauibus aut viris & nihil sine rõne agentibus non placet.[Cer-
so)Firmo,stabili,vero,indubitato.[Quanq̃ itelligo,)Dixit Cic.
talia non placere grauibus viris,& in se pensi aliquid hñtibus,vt

notet Romanoꝝ instituta & disciplinam,qui ab optimis viris in
ædilitate spectacula & sumptus inanes postulabãt. [Inueterasse)
Assuetudine venisse in vsum.[Bonis tpibus)Quibus resp.bñ ge-
rebatur.[Splẽdor ædilitatis)Maximus apparatus, & splẽdida spe
ctacula ædiliũ. Duo erãt ordines ædiliũ,auct.Plut.in vita Marij.
vnus in quo ipsi ædiles in iure dicendo sellis, curuos pedes hñti-
bus vtebãtur,inde ędiles curules dicti.& erãt maioris dignitatis,
& hic magistratus dicebatur maior ædilitas.Inde Marius eodem
auctore maiorẽ ædilitatẽ petijt . Alij ædiles vocabantur popula-
res,q bus publicæ & priuatæ ædes curæ erãt,& tales ædiles exhibe
bãt populo ludos,venationes,sternebãt vias,construebant aquæ
ductus,& similia.ædiles vt bẽ in libris digest. præerant ædibus,in
qbus oia serta sua plebs deferebat . ꝑponebant & ædiles curules
edictũ de qbusdã causis,vñ est in libris digest. tit.de ædilitio edi-
cto,de quo dicetur in seq. vol. Sylla dictator voluit,vt nõ liceret
aliquem prius esse ꝑtorem quã q̃storẽ,nec prius consulẽ quã ꝑto
rẽ.Petebatur prius ædilitas,inde q̃stura, postea ꝑtura, & post illã
cõsulatus.[Itaq; P.Crassus) Ponit noia ditissimoꝝ viroꝝ & ciui
tatis fere principũ,q ingẽtes pecunias in ædilitate ꝑdegerunt.
[Itaque)ppter q̃ exigebatur splẽdor ædilitatis ẽt ab his q opti-
mi viri habebãtur,Crassus diuitijs potẽs munere ædilitio splẽdi-
de functus est.primus Crassus cognominat' diues decorat, auct.
Plin.Crassus 100. talenta ex paterna hereditate accepit, priusq̃
in Parthos ꝑficisceretur septẽ milliũ & cẽtũ talẽtoꝝ summã co-
egit,cum ẽt facultatũ suaꝝ decimã partẽ Herculi consecrasset,&
publicũ epulũ dedisset populo, ac tres minas in singula ciuiũ ca-
pita cõtulisset.L.Crassus orator primus,Romani noia peregrini
marmoris colũnas habuit Hymettias, nec plures sex, aut lõgio-
res 12.pedũ,quẽ M.Brutus in iurgijs ob id Venerẽ palatinã appel
lauit.In domo q̃ L.Crassi oratoris fuerat,M.Scaurus habitauit .
in palatio erat hæc domus.[Copijs,) Facultatib. [Maxime)Splẽ
didissimo,sine aliqua supputatione pecuniaꝝ. [L. Crassus) Ora-
tor,de quo dcm̃ est collega L.Crassi in ędilitate,erat Mutius Scę
uola moderatissimus.[Magnificẽtissima)Magnos sumptus in ę-
dilitate fecit.[Luculli,)Duo Luculli frẽs quoꝝ alter dicebatur M.
Lucullus,alius L.q,vt auct.est Plut.erga frẽm beneuolentiã sum
mã oñdit.nã cũ maior natu esset, solus tñ nullũ in rep. magr̃atũ
inire voluit,veꝝ legitimã fratris moratus ætatẽ,vt eius quoq; cõ
lega posset,tantã sibi hac humanitate apud populũ gratiã cõcilia
uit,vt ẽt absẽs vna cũ fratre ędilis declaratus esset. Lucullus Ro
manoꝝ ferme ditissimus,æstimatis bonis,vt auct.est Diod lib.5.
decimã partẽ Herculi dedit,epulũ ꝑbẽs quotidie ac multa ꝑfun-
dẽs. [Silanus)Seruiliã Catonis Vtic.sororẽ vxorẽ habuit.[P.Lẽ
tulus,) Cic.amicus,& cuius ꝑcipua opa ab exilio reuocatus est ,
ad quẽ extãt ipsius epist.Cic.redijt ab exilio 16.mẽse post fugam
cũ summa gratulatione totius Italiæ, Lentulo & Philippo coss.
[Me ꝯsule) Cũ ego essem ꝯsul,inqt Cic. [Scaurus imitatus) M.
Scaurus vt supra dcm̃ est Scauri filius principis Senatus priuign'
Syllæ fuit,& i sua ædilitate ꝑimoniũ fere ꝯsumpsit, de quo Plin.
lib.36.docebimus insaniã Caij & Neronis Impatoꝝ victã opib.
M.Scauri,cuius nescio an ędilitas maxime ꝓstrauerit mores ciui
les,maiusq. sit Syllæ malũ tãta priuigni potẽna,quam ꝓscriptio
tot milliu. hic fecit in ædilitate sua opus maximũ oim,q vnq̃ fue
re humana manu facta,nõ tparia mora,veꝝ æternitatis destina-
tione. Theatrũ hoc fuit i quo posuit tria millia signoꝝ æneoꝝ.i.
statuas ex ære,cuius theatri cauea cepit 800.millia hoim,cũ am-
phiteatrũ Põpeij 40.tm̃ capes.[Magnificẽtissima)Maximarũ im-
pẽsaꝝ. Põpeius ꝯsul Crasso ꝯtra Parthos ꝓfecto, theatrũ Romæ
erexit,gymnasia varij gñis,sed i eius ꝯsecratione,vt scr.Plut. mu
sicũ certamẽ exhibuit.venationes ꝑterea qb' 50.leones cæsi,ele-
phãtos deinde, horrẽdũ dirũq. spectaculũ. Ex his itеꝝ in admira
tionẽ populi atq; bñuolẽtiã ductus magnã in se cõflauit inuidiã,
qđ veterib.amicis militiã ꝓuinciasq. decernẽs,ipse ꝑ amœna Ita
liæ loca cũ vxore Iulia genio indulgeret.[Quid mihi placeat,vi-
des.)q.d ò Marce fili talia mihi nõ placẽt, sed ꝑte nun dixit pp
Põp.quẽ viuũ amauerat,& mortui memoriã colebat.[Tñ) Quã
uis,inqt,talia nõ ꝓbẽ,tñ suspicio auaritiæ vitãda est,q põt alicui
obesse in maioris honoris petitione,& ꝓbat hoc exẽplo Mamer
ci,q cũ voluisset esse ædilis,ꝑbuit auaritiæ suspicionẽ, quare i pe
titione ꝯsulatus repulsam habuit.[Quare etsi postulat) ꝯcludẽs
ꝑcipis qd in tali re agẽdũ sit petẽte populo.[Si postulat)Mun'&
splẽdor ædilitatis.[Bonis viris) Dat cautionẽ,faciendũ .s. esse id
qđ à populo petit,si boni viri approbant,qbus stomachũ facere
nõ debet bonus ciuis,dũ populũ largitionibus & muneribus de-
lenire & captare studet.Et ꝑ hoc Cæs.notat,q inuitis patribus lę
gẽ agrariã suscitauit,& varijs largitionibus populũ sibi deuinxit,
& magnificẽtissimo munere ædilitatis.[Pro facultatib.) ꝓ rõne
diuitia-

diuitiarum, illi.n. qui vltra quam res domestica patitur, impendunt, carpendi sunt, qm æs alienum contrahere coguntur. Vñ Plin. ædilitatem Scauri notat his verbis. E ligno C.Curio funebri munere patris cum opibus apparatuq. superare Scaurum niteretur. vñ.n. illi victricus Sylla & Metella mr proscriptionũ sectrix. Vñ M.Scaurus toties princeps ciuitatis & Marianis sodalitijs rapinarum prouincialium sinus? & Cæs. post ædilitatem triginta & octingenta talenta debebat creditoribus. Cæs. inqt Plin. primus in ędilitate munere patris funebri oi apparatu arenæ argento vsus est. C.Antonius ludos scena argentea fecit, item L.Muræna. [Nos ipsi vt fecimus] In nostra ædilitate, inqt Cic. non scr. Plut. quid fecerit Cic. in sua ædilitate, de qua paulo post dicetur. [Et si qn] Aliud pceptum primum fuit si postulatur à populo, & non improbatur à bonis. Alterum est si acquiritur ex ipsa largitione res maior vtiliorq., & ponit exemplũ Orestis ciuis, q vt gratiã populi mireret, prandia in semitis populo exhibebat, simulans se id agere eo aio, vt Herculi bonorum suorum decimã persolueret, qm opes illorum augeri putabantur q decimam Herculi dedissent. Diod. lib. 5. sic scr. Potitius & Pinarius inter aborigines præstantiores Herculem honorifice exceperunt, q ut gratiam referret. dixit eos q sibi vita functo & inter deos relato decimam bonorum dicarent, feliciter victuros, quod & euenisse vsque ad hoc tpa constat. Multi .n. Romanorum non solũ mediocri censu, sed q ditissimi sunt habiti, decimas Herculi vouerũt, posteaq. fortunatiores facti bona sua ad 4. talentorum millia Herculi sacrarunt. Lucullus Romanorum ferme ditissimus æstimatis bonis decimam partem Herculi dedit. M.Crassus, vt dictum est et decimam partẽ bonorum Herculi cõsecrauit. Sylla, vt auct. est Plut. ex vniuersis fortunis Herculi decimam partẽ sacrificans sumptuosissima exhibuit populo cõuiuia, in qbus tanta pdigalitate vsus est, vt plurima oia gñis cõdiměta deijcerentur in fluuium, & quadragenarium, ac supra uinũ potaretur. [Nup] Non multo antea. [Noie decimę] Hoc ptextu vt diceret se soluere decimã partem bonorum Herculi, & sic in vijs dabat populo prandia in honorẽ Herculis. hoc tñ simulabat, vt captaret populi fauorẽ. [Ne vi. da. est] Non fuit rephensus .i. Seius non fuit ob id accusatus tanq̃ captaret auram popularẽ. [In caritate] Penuria frumenti populo rem gratã fecit, qm exiguo pcio dabat modiũ annonæ. asses fuerunt ærei, ac vnius libræ, vnde as dicebatur numus liberalis. inde dupondius ex duabus libris. & sestertius duarum librarum & semis. [Magna. n. se.] Rõ quare nõ fuit illi vitio datũ. sensus est, M.Seius q ob auaritiã iamptidem a populo habebatur odio, ea se infamia liberauit, hoc suo dãno, qđ vitupe rari nõ pôt. Igr vt honori nro cõsulamus, interdũ largiendum est, ipsa largitione modũ non excedente. [Nec turpi] Nõ uitupe rabili, qm decebat ædilẽ talia facere. [Sed ho. sum.] h.d. in gratiã Milonis, q Clodiũ Cic. capitalẽ inimicũ in silua Aricina interfecit, emptis ad eã conficiendã gladiatoribus, quorum duos nominat Ascon. Pæd. Eridanũ & Buriam, q cũ Clodianis manus cõserere cœperũt. Milo ut Cic. Clodiano furore liberaret, gladiatores in sua ædilitate cõparauit. [Causa reip.] Pro rep. defendenda. [Quę salute nra continebatur] Laudat se Cic. & ondit Milonẽ nõ errasse in opprimẽdo Clodio pro salute ipsius Cic. qui Clodio cui turbulẽtissimo aduersabat. Clodius, auct. Plut. Cic. ab exilio reuocatũ armata manu occidere uoluit, & in domũ impetu facto, redẽptoribus fugatis lapides & colũnas disiecit. Tandẽ inualescente in dies Clodij in Cic. furore. Clodius præturam petijt ad oia perturbanda. tandẽ à Milone interfectus est. Nec abfuit suspicio, inquit Plut. Cic. eius cædis, auctorem suasoremq. fuisse. erat Clodius vir cum nobili gñe ortus, cum diuitijs eloquẽtiaq. præclarus, nulli aũt vulgarissimorum ad fastidium vsque hominũ superbia & procacitate secundus. Plin. Milonem notat dicens: Itaque & ipsum Milonẽ sestertia & septingenta millia æris alieni debuisse inter prodigia humani animi duco. [Causa igitur] Concludit ostendens qua causa ducti largitione uti debemus, cũ .s. aut necesse est aut utile, & in vtroque mediocritas seruãda est. [In his aũt ipsis] Largitionibus, q̃ fiunt aut necessitatis, aut utilitatis causa. [L. qdẽ Philippus] Dãnauit supra tales largitiones, q bus hoies ad maiorẽ dignitatẽ cupiũt puenire. Nũc affert. L.Philippũ & Cottã Curionẽ, q gloriabãtur se cõsulatũ adeptos sine munere ædilitatis, ut ondat hãc esse laudabiliorẽ viã ad amplissimos honores, qm id qđ virtute parari debet, turpe est si pecunia & populari ambitione paratur, & h.d. vt se et laudet, q ad cõsolatũ hõ nouus peruenit, q̃uis exiguos sumptus in sua ædilitate fecisset. [Clarus] Multi nois, qm fuit eloquens & magno ingenio pditus. [Idem] Quod L.Philippus, & Cotta Curio. [Quodãmodo] h.d. vt dempter arrogãtiã, & ut simul ostendat se aliquos sumpt' ĩ sua ædilitate fecisse, sed p amplitudine honorum quos adept' est oibus suffragantibus, nulli quodãmodo fuerunt, & sic ondit se nouum hoiem non largitionibus, sed ppria virtute anno suo .i. cum primũ petere licuit, post pturam peruenisse ad cõsulatum. Vñ Plin. ait in 7. consulatus tm operibus electus, & nomen Cic. & splendor cõsulẽ fecit Ciceronẽ filium imperãte Augusto. Ideo dicit Sen. Cic. filiũ quæ res consulẽ fecit, nisi pater? [Amplitudine honorum] Consulatu, q erat honor per se amplus. [Nostro qdem anno] statim post pturam. tunc. n. licebat petere cõsulatũ, gloriatur Cic. se finita ptura creatum fuisse consulem, quod nõ cõtigerat illis, quos supra noiauit, q̃uis non essent noui hoies, vt erat ipse Cic. q de sui consulatus electione in orone pro lege Agraria apud Quirites ɔtra P.Rullum tribunum plebis ita scribit, Neq; me tmmodo consulem. quod est ipsum per sese amplissimũ, sed ita fecistis, quõ pauci nobiles in hac ciuitate facti sunt, noui ante nemo. Nam profecto, si recordari volueritis de nouis hoibus, reperietis eos q sine repulsa ɔsules facti sunt, diuturno labore, atque aliqua occasione cõsules esse factos, cũ multis annis post petissent, quã pretores fuissent, aliquãto serius quã per ætatem, ac p legẽ liceret, q aũt anno suo petierint sine repulsa nõ esse factos, me esse vnum ex oibus nouis hoibus, de qbus meminisse possumus, q consulatum petierim cum primum licitum sit, consul factus sum cum primũ petierim, vt vester honor ad mei tpis diem petitus, non ad alienæ petitionis occasionẽ interceptus, nec diuturnis pcibus efflagitatus, sed dignitate impetratus esse videatur. Est illud amplissimũ, qđ paulo ante cõmemoraui Quirites, qđ hoc honore primũ me ex nouis hoibus multis post habitis affecistis, qđ prima petitione, qđ anno meo, sed tñ magnificẽtius atque ornatius esse illo nihil pôt, qđ meis comitijs nõ tabellã, indicẽ libertatis, sed vocẽ vnam præ vobis indicem vestrũ erga me voluntatum ac studiorum tulistis. Itaq; me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illi vestri concursus, neq; singulæ voces præconum, sed vna voce vniuersos P.R. cõsulẽ declarauit. Ideo in hoc loco dicit, quos cũctis suffragijs adepti sumus. [Anno nro] Post pturam cum primum petere licuit consulatum, erat .n. pfinitum tps, quo petere licebat, dixi. n. supra Sylla dictatorem voluisse, ut non liceret petere consulatum, nisi post pturam, & tunc annus suus dicebatur ab eo q in toga candida magistratũ petebat. Noui hoies ante Cic. assequi non potuerunt cõsulatũ anno suo, sed opus fuit expectare. Vnde in eadẽ orone Cic. ait: cum Marius à spe cõsulatus lõge abesset, & septimũ annũ post pturam iaceret. Ideo in hoc gloriaĩ Cic. qm primus ex nouis hoibus anno suo amplissimos honores adeptus est. Et in Orat. p Mil dicit, P.Clodius cũ statuisset oĩ scelere in ptura vexare rẽp. videretq in tractata esse comitia anno superiore, vt nõ multos menses pturã gerere posset, q non honoris gradum expectaret, vt ceteri, sed vt & L.Paulũ collegã effugeret singulari virtute eiuś. annũ integrũ ad dilacerandũ rẽp. quæreret, subito reliqt annum suũ, seq. in annũ proximum trãstulit. Prius petebatur qstura, inde ædilitas. postea ptura, demũ consulatus. Censores erãt, & an cõsulatũ & post In Bruto sic ait Itaq; cũ iã pene euanuisset Hortẽsius, & ego anno meo, sexto aũt post illũ consulẽ cõsul factus essem, reuocare se ad industriã cœpit. [Quod cõtigit eorum, nemini] Vt. s. anno suo cũctis suffragijs adipisceret. Exigua sum. ædi. fuit, Cic. cũ esset in plurimis causis versatus, & in patrocinio Sicilięsi maxime in certamen venisset, designatus est ædilis, vt ipse dicit in Bruto, cũ designato cõsule Hortẽsio & vt ipse testis est in orone pro L. Muræna, tris ludos in sua ædilitate fecit, quam ludi fuerint, in ultima actione in Verrẽ aperit dicẽs, Post qsturã sum designatus ædilis, habeo rõnem qd a P.R. acceperim, mihi ludos sanctissimos maxima cũ cęremonia Cereri, Libero, Liberæq. faciẽdos, mihi Florã matrem populi plebisq. Romanę Ludorum celebritate placãdã, mihi Ludos antiqssimos, q primi Romani sunt noiati, maxima cũ dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæ esset faciẽdos, mihi sacrarum ædiũ pcuratinnẽ, mihi totã vrbem tuẽdã esse cõmissam, ob earum rerum laborẽ & solicitudinẽ, fructus illos datos, antiquiorẽ in Senatu sniæ dicendæ locum, togam, ptextam, sellam curulem, ius imaginis ad memoriã posteritatemq. pducendã. His ludis maxime populus delectabatur, & q nõnullis ad amplissimos honores cõsequẽdus suffragati sunt. Vñ in orone p Muræna ambitus accusato rñdens S.Sulpicio ait, Non esse mirandum in petitione consulatus ludorum magnificẽtiam L.Murenæ apud populum profuisse. delectant, inqt, hoies, mihi crede, ludi, et illos qui dissimulant non solum eos q fatentur. quod ego in mea petitione sensi. Nã nos quoq; habuimus scenam cõpetitricẽ. qđ si ego qui treis ludos ædilis feceram, tñ Antonij ludis cõmouebar, tibi, q casu nullos feceras, nihil huius istam ipsam quã irrides argẽteã scenã aduersatam putas? Noli ludorum huius elegantiã & scenæ

magnificentiam valde contẽnere, quæ huic admodũ profuerunt. Odit, inqt, P.R. priuatam luxuriam, & publicam magnificentiã diligit. D. Aug. in 2 de Ciu. Dei. Cic. his ludis sese efferentem sic taxat: Vir grauis & phĩaster Tullius clamat in auribus ciuitatis inter cetera sui magistratus officia sibi Floram matrem ludorũ celebritate placandã, q ludi tanto deuotius, quanto turpius celebrari solent. Atque ẽt nunc dicit quæ impẽsæ magis laudabiles sint in ipsa rep. [Muri,) Sunt vrbiũ, parietes aũt domorũ. [Naualia,) sunt loca in qbus sunt naues, & conseruãtur anteq̃ in æquam deducũtur. [Iucundius) Quã sint ædificia publica magis inqt, gaudet populus epulo, visceratione, ludis in illa sunt præstantiora, qm̃ sunt diuturniora & maioris famæ. [Hæc) Naualia, portus, & alia ędificia ad vsum cõem. noua tẽpla Pompeius Victoriæ erexit cuius gradus vice theatri fuerũt, vt auctor est Gellius, & hæc Põpeiana curia dicta est. [Propter Põpeiũ:) q in secundo consulatu vt dictũ est, Gymnasia, Theatrumq́. erexit. cuius dimẽsionem ex Theatro, quo erat Mitylenis attulit. Verecundius, inqt, talia reprehẽdo, ne videar insectari Põpeium amicum meum, q in his sine aliqua supputatione pecuniarũ ꝓfusus fuit. [Principẽ) Primũ inter Græcos nois celebritate ac fama eloquij. [Præclara illa Propylæa) Vestibula tẽpli Mineruæ apud Athenas προπύλαιον Gręcę, Latine dr̃ vestibulũ Plutarchus ait in vita Periclis: At arcis vestibula qnquẽnio ædificata sunt Mnesicle architecto, fortuna aũt admirabilis quę circa eã fabricam euenit, indicauit nunq̃ defuturam eã, sed adiumẽto operi semper futurã. Nanq; vnus e a fabris diligẽtissimus cũ ea alto decidisset, & medici de salute tã desperassent, dea p quietem Pericli oñdit remedium, & sic ille liberatus est, & salubri Palladi in arce positum est signum, qd̃ Phidias effinxit. Cum aũt Thucydides diceret Periclẽ ædificando nimias pecunias effundere, Pericles populũ in cõcione rogauit, nunqd videretur nimiũ impẽdisse, quo ãnuente, nimiũ. sint igitur hęc nõ vobis, inqt, impẽsa, sed mihi, & in ipsis donis meum tm̃ nomẽ inscribã. Hoc dicente Pericle siue admirati eius ai magnitudinem, siue de operũ gloria certarent, Athenięses reclamarunt iubentes vt publice sumptus faceret, nec vlli parceret impẽsæ. de Phalereo Demetrio dcm̃ iã est. [Præclara) Sũmis nois & celebritatis. [Proiecit) Effudit. [Sed de hoc gñe toto) De publicis ædificijs, muneribus, ludis, & similibus. [Libris de rep.) Quos in suo ꝯsulatu elucubrauit sex fuerũt, qnq; desiderãtur, sextũ habemus, q inscribitur de somnio Scipionis. [Tota igr̃) Cõcludit tales largitiones toto gñe vitiosas esse, sed aliqua tpa incidere q bus necessariæ sunt, cũ .s. fugimus auaritiæ suspicionem, cum necessitati subuenitur, & tandẽ cum ipsa largitio non oino ad malum finem tendit. [Tota rõ) .i. ois modus, natura, & vis gñe gñali qualitate ac ꝓprietate. [Tpibus) Tpm conditione potest esse non vitiosa, sed laudabilis, & sic vti largitione interdum erit offm̃ a circumstantia. [Accõmodanda) Pro ratione facultatum facienda, & moderanda.

ADDI. VT Macedones non te Regem suum sed ministrum, & diribitorem putent. i. diuisorem, & distributorem pecuniarũ a diribendo. Vnde diribitorũ dicebatur locus, in quo exercitus recensebatur, numerabaturq́. stipendium militibus. Plin. 16. agens de magnitudine arborũ dicit, Memoria nostra fuit in porticibus septorũ a M. Agrippa relicta æque miraculi causa, q̃ diribitorio superfuerat. Tranq. dicit Claudium Cæs. mansisse duabus noctibus in diribitorio cum militibus. Idem Cic. in orat. qua gratias agit de reditu suo Senatui sic scr. Qñ illa dignitate tot rogatores, diribitores, custodesq́. vidistis? A Græcis ταμίας dñr. est aũt ταμίας quæstor, custos penariæ cellæ, dispensatorq́. thesauri, & ταμεῖον dr̃ Latine promptuarium vbi pecuniæ asseruantur. Demosth. in 2. Olynthiaca dicit. Philippum dñm fuisse dicendorũ & non dicendorũ, simulq́. ducem exercitus, & regem & ταμίαν. Isocr. in Trapezitico sic scr. Custodiuntur sub Tamijs, & in Aeginetico, Electus ipse summus magistratos me Scribam delegit, & pecuniarũ ταμίαν constituit. In Busiride sic celebrat Aegyptios: Domini constituti sunt imbrium, quorum alijs Iupiter est Tamias.

FRAN. MAT. SEd. expositis &c.) Dicit de adolescentum officijs, nunc dicit de beneficentia, & liberalitate, qua nõ adolescentes, sed oẽs ois ætatis vt conuenit. plurimum aũt conferunt ad gloriam parandam. [Cuius est ratio duplex) Tribus modis iuuare hoies possumus, oratione, opera, & pecunia, de oratione qũo ea ꝓdesse possimus dcm̃ est. Nũc qũo opera & pecunia iuuare possimus præcipit, & operam pecuniæ præponit. ratio aũt: Qm̃ quãto magis pecuniam exhibet quispiam, tanto minus ipse habet. At vero in opera idem non contingit: non. n. minuitur, & si frequentissime præstatur, immo crescit. Nã cõsuetudine bñfaciendi augetur ẽt benefaciendi voluntas, operã volũt ad beneficentiã referri pecuniã ad liberalitatẽ, vt illa sit, cũ labore corporis iuuamus, hæc

Ea q̃ auctoritate fiũt, sunt speciosa.

cum oĩmarium cõferimus psidium. [Hęc posterior) .s. rõ ꝯferẽdę pecuniæ. [Sed illa) .s. opera. [In vtroq; gñe &c.) Vtraq; rõ, & pecuniæ, & opæ volũtatẽ præ se fert bñfaciendi, sed pecunia extrinsecus, opa intrinsecus, videlicet a seipsa, ab ingenio, cõsilio, viribus corporis, & ai. [Largitio) q̃ fit a rõne, probat anteponendã esse liberalitatẽ q̃ ab onere ꝓficiscitur. [Fõtẽ &c.) qa quãto plura largiris, tãto minꝰ habet, & sic liberalitas liberalitatẽ exhaurit. [At q &c.) Nõ idẽ ijs accidit, q operã impartiuntur hoibus, & virtute alios iuuat, atque industria. [Primũ quo plures &c.) Non quẽ admodũ q pecuniã largitur impotens sit ad largiendũ, ita q operam pstat, impotens bit, immo crescit opa, & recte quidẽ, qa a virtute ai ꝓcedit. ea aũt q̃ a virtute gignuntur perpetua sunt, & cõtra, illa liberalitas, q̃ fit per pecunias, liberalitatẽ extinguit. At vero hæc q̃ opera fit, auget. qm̃ quãto pluribus ꝓfueris, tãto plures adiutores habebis ad benigne faciẽdũ. [Eo plures) Eos ipsos adiutores ad bñficiẽdũ habebũt, quos opa iuuabũt. Nã illos obligabũt sibi, & eorũ opera vtent in bñfaciẽdo alijs, qñ opus fuerit. [Deinde, ꝯsuetudine &c.) q suã operã alijs pstãt, ipsa ꝯsuetudine ptõptiores fieri vñr. [Ad bñ) De multis ꝓmerẽdũ. [Præclare) Auctoritate ꝓbat, quod rõne ꝓbauit. est ergo locus ab auctoritate. [Qd̕ te malũ) Verba, sunt epistolæ. interiectio aũt est. Vtit hmõi sermone Cic. in Ver. & M. Antoniũ. frequẽtissime faciũt idẽ Comici. [Ministrũ) Vt ad manus tuas respiciant, siqd veluti minister porrigas. [Quid sordidius &c.) Nihil turpius regi quã ministrũ esse, & veluti dispẽsatorẽ pecuniarũ. [Melius ẽr qd̕ &c.) .s. Philippus dicit, cũ illã Alexãdri largitionẽ in milites nõ largitionẽ, sed corruptelã appellauit, cũ, inqt, quos pecunia corrupisset. [Fit .n. &c.) Rõ est, qa quãto magis recipit, tãto plura cõcupiscit. [Quã obrẽ &c.) Ex his q̃ dixit cõcludit qd̃ infert. Cũ duo sunt gña liberalitatis & alterũ pecunia fiat, alterũ opa, & hoc dãdo minuatur, illud augeatur, seqtur nõ esse dubiũ, qn illa benignitas pferenda sit, q̃ opa cõstat. [Nõ nunq̃ &c.) Oñdit nõ esse fugiẽdũ id genus liberalitatis qd̃ pecunia fit, & si benignitas operæ illi pferiur, sed adhibẽdũ dicit esse modũ, ne faciamus qd̕ multi, q dũ incõsulte largiti sunt, ẽt pr̃imonia cõsumpserunt. Nihil aũt stultius est (vt ipse ait) quã facere sic ut diu facere nõ possis. Aliq̃s libenter largitur sed sic largit̃, vt nõ relinquat sibi ad largiendu, quęre cõuertit ad rapinas, & sic rapinæ largitionẽ ꝯsequũtur. [Idoneis) Aptis ad reddendã vtilitatẽ hoibus indigẽtibus. Carpit hũc locũ Lact. qm̃ nõ sit reqrendũ in bñfaciẽdo vtrũ is sit idoneus ẽt ipse bñfacere cui bñfaciẽdũ est, ẽt ipse Cic. supiore lib. ait, liberalitatẽ exercẽdã nõ eo aio, vt recipiat, sed cũ agat de vtili, qd̕ ab hoibus pcipit̃, cuius gra cõparamus nobis hoies. voluit Cic. cõtra institutũ suũ dicere, & vult vt bonis idoneis bñfaciamꝰ, q gratiã referre possint, & indigẽtibus, q̃s aliter offm̃ nr̃m gratũ non accideret, & nobis vtile nõ esset, cũ is cui tribueretur, nõ cuperet [De re familiari) de diuitijs, & facultatibus nr̃is. [Diligẽter) Vt diligẽter inspicias, sit ne idoneus ad referendã gratiã is, cui impartiris. [Moderate) Ne plus largiaris q̃ facultates tuæ pmittãt, & vt tibi liceat, vt priore lib. dicit. [Quid sũt stultius) Modus adhibẽdus est, qm̃ q natura liberalis est, si semp voluerit liberalis esse, ꝓdigus efficiet, & sic effundẽs sua nõ erit diu liberalis, cũ ois ꝯsumpserit. [Atq; ẽt sequõtur &c.) Nõnulli n assueti largitionibus, vbi bona sua largiendo ꝯsumpserint, aliena rapiũt, vt in largiẽdo pseuerẽt, ergo ne id necessitatis incurramꝰ, moderate & ꝯsiderate largiẽdũ est, & vidẽdũ cui largiaris, cui, qñ, q̃tũ. [Ita, cũ, bñuolẽtiæ &c.) Hoc illis deinde ꝯtingit qd̃ dũ amicos largiẽdo parare q̃rũt, acqrũt inimicos rapiẽdo, & ita ꝓdigalitatẽ detestat̃, oñdẽs qd icõmodi ex ea sequat̃ iis, q supra q̃ decet largiunt̃. [Volũt. n.) Bñuolẽtiæ cã bñfici esse, hicq́. est illorũ finis, sed nõ mõ ad illũ finẽ nõ pueniũt, sed in odia multorũ hoim incidũt. [Quãobrẽ) Ex quo seqtur, inqt, liberalitatẽ mediũ locũ tenere oportere, sicut ceteras virtutes, cuius extrema sunt vitiosa, vnũ qdẽ p excessum, qd̕ est ꝓdigalitas. alterũ vero p defectũ, qd̕ est auaritiã. [Nec ita cl.) Ne sit p defectũ auaritia. [Nec ita referãdæ,) Ne p excessum sit ꝓdigalitas. [Modꝰ) Mẽsura & facultatẽ tuã metiaris. [Oino &c.) Hoc nobis semp i memoria esse debet qd̃ in ꝓuerbio est. s. largitionẽ fundũ non hr̃e, qd̕ ipse declarat, nã, & illi q accipe cõsueuerũt, cape volũt, & alij ẽt excitãtur ad accipiendũ, ergo nunq̃ fundus erit, nisi modum ei imposuerit ille q largit̃. [Desiderẽt) Illorũ exẽplo excitari, q accipere cõsueuerunt. [Oino &c.) Hic Cic. oñdit qd sit vera liberalitas, & q̃ ei contraria vitia, ois (vt diximus) virtus in mediocritate posita est, & si in vtranque partẽ inclinauerit siue ad defectũ, siue ad excessum, vitiũ esse incipit. Nunc igitur loqtur de vitijs, q̃ sunt circa liberalitatem, & primũ de vitio excessus, videlicet de ꝓdigalitate, qñ largimur, vbi non conuenit, & qbus non conuenit, & plusquam conuenit. Deinde de vitio per defectum, qñ nec

vbi

vbi,nec qñ,nec quantum conuenit largimur, Auaritia hæc dr̃,& oino cõtracia est liberalitati, cum prodigalitas non nihil habeat similitudinis cum liberalitate,qa ſicut liberalis largitur,ita & ꝓdigus,ſed differunt,quia hic erogat cui debet,vbi, qñ, & quantũ debet,hic cõtra facit. [Prodigi,) Qui magnas, & ingentes pecunias profuodunt in res minime neceſſarias.Vñ prodigi vocaotur qđ porro à ſe agant bona,Græci eos ἀσώτους noiant.[Viſceratio nibus)Videlicet oon q̃ deoꝝ immortalium honors cõueniunt. Dij.n.moderata q̃runt,non aũt ſuperflua. Viſceratio dr̃ quæ fiẽ p hoſtias dijs immolatio,ois victima poſtq̃ dijs immolata fuerit viſceratio dr̃ . ergo prodigi eſſe pñt oon ſolum io conuiuijs, ſed ẽt in ſacris deoꝝ , cum victimas ſuperfluas immolant, q̃ potius dijs inuiſæ ſuot,quam gratæ. In Albano Latinis viſceratio dabatur. de qua re plura Diooyſius Alic.Viſcus eſt qdqd ſubeſt cuti.Virg. Et viſcera oudant.ergo conuiuia profuſiſſima, accipio viſceratio nes.[Gladiaroꝝ muneribus)Rom.principes conducebant,quos in ludis funebribus exhibebant,vt defunctis eoꝝ ſanguine parẽtarent,multũ aũt effundebant pecuniaꝝ in gladiatoribus conducendis.Cic.io epiſ.diſſuadet Curioni ne ludos edat gladiatorios in pẽis honorẽ,multis rõnibus,quaꝝ illa eſt præcipua,quod ſunt copiaꝝ,noo virtutis. [Ludoꝝ veoationumq. apparatu pecunias profuoduot &c.)Ludi diuerſi gñis io theatro celebrabantur,curules,gymoici,ſcenici.Veoationes quoque crebræ fiebaut ab ædilibus ꝑſertim.Quales aũt eſſent ſi quis ignorat,legat Suet. Papinij ſiluas,& Mart.epigrãmata,apud quem libellus vnus dicatus eſt ſpectaculis. [Captos a ꝑdooibus redimunt) Vt Fab. Max. ſua prædia vendidit,vt captos a pœnis redimeret. [Aut æs alienũ ſuſcipiunt amicoꝝ cauſa)Hoc eſt,debitũ faciunt,& pro aliquo amico ſe debitores cooſtituunt.Dr̃ æs alienum,quod nos alijs debemus,æs ořm,quod alij nobis debent.[Collocatiooe) Adiuuant, dotis partem erogando , qđ eſt ſummum meritũ puellas inopea dote donare,vt nubere poſſint. Cæcilius Quintil. præceptorem ſuum iuuit io collocatiooe filiæ,de qua ee epiſt.extat.[Opitulãtur) Cũ mutuo dant pecunias amico , earumq. longt ꝑis libeꝝ vſum concedunt,vt ad mercatueam eaercendã.[In re q̃reoda,vel augenda) Qui nõ habet is q̃rit,auget vero q habet. [Itaque mieor,&c.) Diait q̃ vera eſſet liberalitas,& ꝓdigi nõ liberalis magnificos ludos ædere,ideo occurrit ij qui Theophraſti dcm̃ obijcere poterant,quod refellit Ariſt.auctoritate, Theophr. in lib. quẽ de diuitijs compoſuit,Largitionem popularem laudat, & ludoꝝ apparatum,ac magnificentiam diuitiarum fructum eſſe exiſtimat. Ariſt.eius ꝑceptor maxime improbat.[Eſt.n.multus &c.) Plurimũ in eo immoratur,vt magnificentiã laudet.[Popularium munerum)Viſcerationũ,venationum,ludoꝝ theatralium , q̃ oia grata ſunt populo,& eios fauorem cõparãt.[Mihi aũt ille fructus &c.) ſuã dicit ſniam, Theophraſti refellẽs opinionẽ.[Pauca exẽpla) vt redimere captiuos à ꝑdooibus,æs alieoũ ſuſcipere cã &c.[Quanto Ariſtoteles &c.)Auctoritate vtitue Ariſt. poſtq̃ rõne vſus eſt. Nõnullos reprehẽdendos eſſe dicit Ariſt. immo maiorẽ hoium partẽ,cũ videant ꝓfundi pecunias io hmõi res ſuperfluas & minime neceſſarias,nõ admirantur eoꝝ q faciuor ſtultitiã,& inſaniã. At vero ſi q̃s in neceſſitate poſitus ſexrariũ frumẽti mina coemerit,admiratur,nec aduertit neceſſitati pecuniã eſſe.illũ tñ multo magis admirari conuenit , q nulla neceſſitate coactus grandẽ pecuniã effundit.[Non admiremur).ſ.repcehendeutes. [Oẽs mirari)Pro mirarentur,tanq̃ incredibile eſſet quenq̃ hoc facere potuiſſet.[At hi &c.)Nos admiramur quæ miranda non ſunt,q vt videlicet aliq̃s in maxima oeceſſitate poſitus magno emat pretio, id quod ad vitã pertinet.ſed hoc mirandũ non eſt,ſicuti cum Annibal obſideret Caſſilinũ,fuit q murem emerit ſexcẽtis denarijs, & eo vitam ſuſtentauit,q vero vendidit,mortuus eſt. [Sed cũ attenderit).ſ.dicit Aeiſt. dari ueniam neceſſitati &c. [Mina) Drachmis ceotũ.[Cũ attenderint)Viderint,intellexerint.[Dare) ꝓdarent.[Cũ preſertim)Pręcipue cũ hac profuſione pecuniarum, oeq; neceſſitati ſuccurratur,neq; dignitas amplificetur.Nã ſi alteꝝ hoꝝ fieret fieret,tolerandũ eſſet.Sed cum neutrũ fiat, admirari certe oẽs debemus, cũ pecunias in res non neceſſarias profundunt.[Ipſaq. illa delectatio &c.)Si multitudo ad lõgum tpꝰ demulceretur , minus hmõi ſumptus reprehendendi eſſent , ſed modico tpe demulcetur tantiſper.ſ.dum fruitur ludis, uel rebus erogatis. At vero cũ ſatiata fuerit,deſinit fauere illi q fuit cauſa delectationis.[Eaq. à leuiſſimo quoq; aio &c.).ſ. fit a leuiſſimis hoibus.Vulgus.n.tñ lergitionibus,& ludis delinitur,non principes viri,& virtute ꝑditi , qui nolunt cuipiam obligati eſſe. [In quo tñ ipſo,&c.)Finita ſarietata ludorum,eorum quoq; memoria finitur.obliuiſcũtur.n.ſatiati cum fuerunt quãrũlibet magni ludi fuerint & impenſæ.[Bene ẽr &c.) Etiã illud bene colligitur ab Ariſt. quod eiuſmodi ludi & magnificentiæ pueros potius , & mulierculas delectant , quam graues hoies, & recto iudicio ea q̃ ſiunt ponderantes.[Poodeɾaor)Examinant.[Certo)Stabili & firmo iudicio.[Quanq̃ intelligo,&c.) Occurrit tacitæ obiectioni, poſſet.n.q̃ſpiam dicere,reprehendis,q magnos ſumptus faciũt in ludis,oõne ciues ꝓſtantiſſimi Aediles fuerunt, qui ludos magoificentiſſimos celebrarunt? rñdet hoc eos feciſſe ne auari hrẽntur, & illa ſuſpicio auaritiæ eis noceret, vt multis nocuit,ſe aũt mediocritatem ꝓbare.[Splẽdor)Maaimus.n.in ædilitatibus apparatce videbatur ſplẽdoe,cũ io ludis celebrãdis.& venationibus ꝓfuſiſſimi ſumptus fierent.[P.Craſſus) Hic cognomẽto diues vocatẽ eſt,cuius vitã ſce. Plut.is eſt q dicebat nullã pecuniã ſatis magnã videri,cuius fructibus ali exercitus nõ poſſet. [Tũ copijs) q anõ ſolũ cognomioe diuea erat,ſed ẽt re ipſa. [Ædilitio maxime muoere)io quo maximos ſumptus fecit : Ludis,& venationibus celebrãdis.[L.Craſſus)Is ea eadẽ qua Publius fuit familia,& ædilitatẽ geſſit,cũ Q. Mutio Scæuola illius filio q augur fuit, de quo eſt in Lælio.Quãuis hic Mut.modeſtiſſimus eſſet,tñ, & ipſe ꝓfuſiſſimo in ædilitate vſus eſt ſumptu.Leonũ ſimul pugnã magnam plurimi Romæ princeps dedit Scæuola Publij filius io curuli ędilitate.Plin Sed L.Craſſus orator fuit,& primus Romaoi oois colũnas habuit,peregrioi marmoris hymettias domi, nec plures ſex, aut lõgiores 12. pedũ, quẽ M. Brutus in iurgijs Palatinã Venerẽ appellauit.in huius poſtea domo q̃ erat in palatio,M.Scauros habitauit.[Deinde C.Claudius,Appij filius).ſ.Pub. & ij magnificẽtiſſime ædilitatẽ geſſerũt.[Luculli,) L.& Marcus ditiſſimi, & liberaliſſimi.nã M.Luculli liberalitas ꝑcipue laudatur.Hortenſius oratur & cõſularis.Sylanus hic de quo Sal.in Catil.Seruiliã Catoois Vtic. ſororẽ vxorẽ habuit. [P.Leotulus,)Hic eſt q cognomento dictus eſt Spinther,ad quẽ ſunt Cic. epiſt. primus Apollinaribus ludis carbaſina vela in theatrũ induait. auct.Plio. huius ꝑcipue opa Cic.ab exilio eſt reſtitutꝰ.[Scaurus)Hic fuit M.Scaurus Scauri filius,q princeps Senatus fuit. Vitricũ habuit Syllã.ędilitatẽ ſumma magnificẽtia geſſit, adeo,vt in eius ipẽſas opes ſuas abſumpſerit,magnumq. æs alieuum cõtraaerit auct.Ped.de quo Plio.lib.36.Docebimus inſaniã Caij,& Neronis Impatoꝝ victã priuatis opibus M.Scauri,coius neſcio an ædilitas maxime proſtrauerit mores ciuiles &c. [Magnificẽtiſſima) Co.Põp.Magnus cõſul iteꝝ vna cũ Craſſo magoificẽtiſſimos ludos fecit.Qñ theatrũ a ſe factũ dedicauit,eahibuit in circo leooũ iubatoꝝ 315. primus ẽt oium io eodẽ arcu elephantoꝝ pugnã dedit. Auct.Plin.& Aſcon.Cic.in orat.contra Piſ.de ludis,quos ſecũdo cõſulatu vna cũ Craſſo cõſul ædidit Põp.ſic ait, Inſtant nũc appararſſimi poſt hoiñ memoriã ludi. ẽt Plut.in eius vita multa de actis Põpeij in a.conſ.ſer.[In qbus oibus).ſ.ſumptibus oõ qđ ſupradicti fecerũt hoc ppea accuſandi ſunt,cũ neceſſe eſſet eos ſic facere. Aliter.n. placere populo oõ poterãt. Ex quo nec ipſi gloriam cõſequi potuiſſent,& honores ſine hoim ſtudijs,& aliqđ fortaſſe detrimẽtũ reſp.paſſa eſt. [Qoid placeat) q a mihi hoc fieri oon placeret,nec cuiq̃ viro graui placere debet. Nã ad veeã liberalitatẽ oõ ptinet niſi vitãda eſt & ſuſpicio auaritiæ , q̃ multis nocuit in petitione magiſtratuũ,qa cũ delata eſſet ad eos ædilitas, & pp impẽſam, q̃ facienda erat neglexiſſent,odium populi cõtraxere, & repulſam poſtea in cõſulatus petitione ſunt paſſi.[Vitanda &c.)Queadmodũ docuit Cic. ꝓdigalitatẽ fugiendã,ita vitandã docet auaritiã,imo multo magis,nam vt ſupra dcm̃ eſt,vitiũ,quod fit p exceſſum abeſt a virtute magis quã vitiũ,quod fit p defectum , ergo vitãda auaritiæ ſuſpicio,& ſeruãda mediocritas.[Nam Mamerco &c.) Eaemplo vtitur Mameeci Rom.ciuis,& nobilis & diuitijs ad quẽ cum ædilitas delata eſſet,& eã recuſaſſet,in ſuſpicionẽ venit auaritiæ, oe ſumptũ ædilis in ludis celebrãdis facere cogeretur. hæc aũt ſuſpicio ei poſtea nocuit plurimũ,nã io petitione conſulatus repulſam paſſus eſt. [Quare,&,ſi poſtulatur &c.) Si populus defert ædilitatẽ cuipiã,& eiuſmodi ſumptus reqſierit,faciendi ſunt ꝓ facultate,nõ aut ſupra modũ & facultatẽ.[Si nõ deſiderãtibꝰ,) Etiã ſi nõ deſiderẽt boni viri ædilitatẽ, approbare tñ debẽt delatã à populo,& ludos facere nõ inuiti ſi a populo poſtulãtur. [Nos ipſi)Ea Sicilia redieos Cic.vbi q̃ſtor fuerat,factus eſt ædilis,& cũ io Verrẽ dixit ædilis erat.[Et,ſi qó aliqua res maior,&c.) Duabꝰ rõnibꝰ ſumptus faciẽdus eſt,ſi a populo poſtulabitur,& ſi eo ſumptu aliqua res maior vel publice,vel priuatim,cõparabitur.credebantur augeri illoꝝ diuitiæ,q decimã Herculi obtuliſſent. Dio. lib.6.Potitius,inqt,& Pinarius, inter aborigines ꝓſtãtiores Herculẽ honorifice exceperũt,q vt gratiã referret,diait eos,q ſibi vita functo,& inter deos relato, ſuoꝝ boooꝝ decimã cõſecrarent, feliciter victuros,qđ eueniſſe vſq; ad hoc tps cõſtat. Multi.n.Romanoꝝ nõ ſolũ mediocri ceoſu,ſed q habiti ſunt ditiſſimi, deci-

Ludi pueros et mulierculas delectant potiusquã graues homines,ait Arist.

Sylanus habuit Seruliã Cat.Vtic. sororem

Cic.cũ aedilis esset habuit orationes cõtra Verrem

mas Herculi vouerât, posteaq. fortunatiores facti bona sua ad 4. talentorum millia Herculi sacrarunt. Lucullus Rom. ferme dicitis nus æstimatis bonis decimã partẽ Herculi dedit. M. Crassi et decimam partẽ Herculi consecrauit. Sylla itẽ auct. Plut. ex vniuersis fortunis decimã Herculi dicauit. [Vt Orestis) Exẽplo vtitur, Orestes nõ dubitauit decimã rerum oim quas possidebat in prædijs, & ĩ ppatulo dare, vt oibus liceret interesse. erat hic fœnerator & inuisus populo, vt fœneratores solẽt esse, sed hæc cũ fecisset, laudari cœpit, & plurimũ est honoris adeptus, & ea gra fecit, vt bona sua, & diuitijs augerent. qppe q nollet augeri fortunas hoim, q suorum bonorum decimã sacraret Herculi. [In semitis) In oib' vrbis vicis.

M. Seius ĩ ipe penuria modiũ frumẽti P.R. vẽdidit.

[Nec qdẽ &c.) Nec reprehẽsus est M. Seius. imo laudatus mirifice, qd' tũ caritate annonæ ciuitas laboraret, modũ frumẽti populo vẽdidit. [Asse) Vilissimo pcio, ea q̃ signant numerum p his et ponũtur q pondus denotãs, nã assis & libella signat 12. vnciarum, & denariũ paruumq. nũmum. Seius itaque cũ posset lõge maiore pcio vẽdere, vẽdidit minimo, vt opinionẽ de auaricia sua excitarã tolleret fortasse. [In caritate) Penuria à careo, & Terẽt. ait, Annona cara est in marello, nã charitas p beneuolentia & amore, p h, scribitur, & ab eo descẽdit qd' est χάρις, hoc est gra. [Inuidia) Odio. [Nec turpi) Qm erat ædilis. & licere ei videbat hac largitione vti, qd' si ædilis nõ fuisset ĩ suspicionẽ venire poterat affectatæ tyrãnidis. [Nec maxima,) Nõ.n. fuit tanta largitio, vt bona sua oia absumeret. [Sed bonori &c.) Exẽplo oñe vtit Milonis, quo ostendit licere vti principib' viris largitione, qũ ea vtilis est reip. vt largitio, & sumptus Milonis vtiles fuerũt, cũ oẽs emit gladiatores, vt opis Clodij insisteret. Clodius.n. opas oẽs cõduxerat.i. operarios hoies q operã suã mercede locãt, & quanto maiores sunt, & ditiores in vrbib', tãto hmõi hoibus magis abũdant, magna erat operarum turba Romæ. has oẽs cõduxerat Clodius, q bus ad euertẽdã vtebat rẽp. vt qdqd vellet cõtra leges & iustitiã obtineret, his minabat Clodius, cui vt resisteret Milo gladiatores oẽs emit, & hic sumptus Miloni gloriæ fuit, qm improbitati restitit ciuis perniciosissimi. [Emptis a lanistis) nã Lanistæ ei ãt, q gladiatores nutricbãt, & instituebãt ad certamina, vt locarẽt ijs, q ludos edebãt funebres in suorum honorẽ q defuncti erãt, oẽs a lanistis Milo gladiatores emit. Dicti aũt sunt lanistæ a laniãdo, qd' eos alerẽt, q se laniarẽt inuicẽ. vel qd' laniare gladiatores docerẽt. [Quæ).s. reip. [Salute nra) Mei Cic. Clodius inimicissimus erat qd' eũ vexare, vt voluisset rẽp. nõ sinebat, & illius cupiditati, & furori solus repugnabat, & ppea egit Clod. oactus cõsules amicos & similis sibi sceleribus, vt Cic. in exiliũ mitteret. cumq. magno fauore, cõsensuq nõ solũ Rom. oium, sed totius Italiæ restitutus pñæ fuisset, eũ tñ insectari Clod. nunq̃ destitit, vt opprimeret, quo extracto, & resp. in piculũ adducebatur nõ mediocre. Milo ergo cõtra pdictos Clodij furores, gladiatores oẽs pduxit, vt scr. Ped. causa reip. cuius salus cũ Cic. salute cõiuncta erat. [Causa igr &c.) cõcludit nũc dicẽs duabus rõnibus laudari largitionẽ posse. Si aut necessaria fuerit, aut vtilis. [In his ipsis) Qñ necesse est vel vtile largiri, seruãda est mediocritas, ne vltra facultatẽ largiamur. [L. qdẽ Philippus) Vere, inqt, seruãda mediocritas est, q̃ nõ semp est necessaria, & qd ita sit pbat, q a Philipp' Fabij filius gloriari solebat, qd sine largitione oia q̃ maxima sunt in rep. adeptus esset. [Cotta Curio) Fuit hic Cotta orator cõpar P. Sulpicij, q est in Dialogis de Orat. Cũ decretus illi esset triũphus mortuus est añ diẽ triumphi, eũ cicatrix vulneris eius, qd añ plures annos accepat, rescissa esset, fuerũt tres Cottæ, hic, & eius fr, ac L. Cotta, q lege sua iudicia inter tres ordines cõcitauit, sed hic oratorẽ intelligit, vt opinor, fuit.n. clarissimus, & oibus functus est in rep. magratib'. Curio, & ipse eadẽ fuit tẽpestate, orator celebris, & Senator. de quo Cic. lib. de cl. or. erãt tñ q bus videret illius ætatis tertius Curio, q a splẽdidioribus fortasse verbis vtebat, & q a Latine nõ pñr loquebat [Nobis quoq;) Ego quoq; gloriari hic possum, vt, illi nã si honores, inqt, cõsidrẽt, q mihi à P.R delati sunt, multo erũt maiores quã sumptus ædilitatis meæ. Nã taetsi magna fuit illa largitio, tñ minima erit in cõparatione bonorum, quos adeptus sum in rep. [Cũctis suffragijs) Nullo cõtradicẽte. [Nro qdẽ anno) Post pturã, tũc.n. cõsulatũ licebat petere. Nã pfinitũ erat tps quo licebat petere cõsulatũ. ante pturã nõ licebat. sic Sylla dictator statuit post pturã suus cuiusq; petẽtis cõsulatũ annus dicebat, vt anno suo ꝯsulatũ ꝯsequerẽtur, sed expectare necesse fuit. & in orone cõtra P. Rul. ipse ait Cic. Cũ Marius à spe cõsulatus lõge abesset, & septimũ annũ post pturã iaceret. [Exiguus sumptus) Quos fecerit sumptus docet ipse in orone p L. Mur. & vlt. act. in Verr. [Atq; illæ impẽsæ) .s. quã hæ de q bus mẽtionẽ fecimus, & sine dubio meliores sunt, cũ ad vtilitatẽ, & ornamentũ fiat reip. [Muri) q muniunt ciuitatẽ. Demosth. pprio, & priuato sumptu muros Athenienses instaurauit. [Naualia,) Vbi fabricãtur & seruantur naues, Græci νεώρια appellãt. [Portus,) Manufacti quos Græci λιμένας vocant, vt Othẽsis portus, quẽ Agrippa instaurauit. differunt portus, & naualia, nã in portu tutæ cõsistũt naues à tẽpestate, in naualibus fiunt, & cõstruũtur. [Aquarum ductus,) Quos plurimos idẽ Agrippa extruxit. Aq legia dñr aquarum ductus ab aqua colligẽda. Græce ὑδραγωγεῖα. [Quanq̃ &c.) hæc qdẽ inqt q̃ nominauimus s. muri &c. in posterum gratiora sunt cõtra ea q pñtia sunt, sed ea q̃ pñtia sunt magis delectãt. Ordo est. Tñ hæc in posterum gratiora sunt videlicet muri &c. [In posterum) Apud posteros q adiuuus durant. [Iucundius est) Negari oino non põt qd pñs gloria non sit iucundior, quẽadmodum qd in manu datur, iucundius est quod promittitur. [Theatra) Qd ptinet ad officia theatri, primus Põp. mansurum theatrũ extruxit, cum antea ad tps extrueretur, formam eius apud Mitylenẽ aio concepit, cũ illinc rediisset, extruxit, sed lõge pulchrius & magnificẽtius. incusatus est a patribus secundo cõsulatu suo, de hoc plures sunt auctores. [Porticus) q̃ multæ & magnificæ Romæ fuerũt, hoc, inqt, reprehenderẽ aptius nisi vererer Põp. detrahere, q primus mansurum extruxit theatrũ. [Noua) Magna, admirãda, non aũt impfecta, vt Virg. Pollio & ipse noua carmina. [Sed doctissimi) Nõ tum ego q improbẽ, sed viri doctissimi. s. phi q de his rebus scripsere, ut Panætius. Quẽ in his libris pcipue sequor. [Nõ interpretaturus) Nõ verbũ de verbo trãstuli, qd interpretes faciũt, sed q̃ placuerũt accepi. [Et Phalere' Demetrius) Dicit huius sniæ fuisse Demetriũ Phalereũ phm & principẽ Atheniẽsem, fuit.n. auditor Theophrasti. Rephẽdit aũt Periclẽ principẽ Atheniensem, q cũ negociũ suscepisset ædificãdi tẽpli Palladis, qd in arce fuit Athenarum, Propylęa illius templi fecit tãta magnificentia, vt nec pecuniæ qdẽ sufficerẽt, quas ad totius tẽpli cõsummationẽ acceperat, q̃ aũt nos vestibula appellamus, Gręci προπύλαια noiant, πύλαι, portam signat, πρὸ, ante, huius rei meminit Valer. & Thuc. cum Alcibiades ad vitricũ (nã priuignus Periclis fuit) venisset, & tristẽ ac modestum offendisset, interrogauit, qd ita affectus esset. Rñdit senex, ne mihi molestus sis, non.n. res ista ad te ptinet. Tũ ille iterum, qd ita mœstus sis peto. Tandẽ enarrauit senex qd esset quod eũ solicitũ redderet. Cum iñ in adolescẽte audaciæ videret, tunc puer, ergo rõnem inire nescis, qua hunc mœrorẽ deponas? Age, inqt, cũ rõnem reddere non possis pecuniarum quas in ædificandis Propylæis cunsumpsisti, causam inuenias, qua rõnem reddere non cogaris, admonitus cõsilio pueri, Pericles liberatus est, nã haud multo post inter Lacedæmonios, & Athenienses bellũ latenter excitauit, vt ciues ab hac cura ad aliã grauiorẽ traduceret. [De hoc gñe) Quod ptinet ad magnificentiam ædificiorum, cur probanda non sit in his libris disputauimus, inqt, quos de rep. scripsimus, ij aũt nõ extãt. [Tota igr &c.) Cõcludit, & dicit oẽm hmõi largitionẽ uitiosam esse, sed tpe, hoc est casu tpis excusari, qñ eam aliquid maius aut vtilius consequitur. [Genere) In vniuersum. [Tum ipsa &c.) q̃ q̃ necessaria aliqñ est, tamen habenda semper ratio est facultatis.

Nauale.

ASCEN.

Sed, expositis,) Docet qua liberalitate capiãda sit multitudinis beneuolentia. Ordo est. Sed expositis officijs. i. postq̃ exposita sunt officia adolescentũ, q̃ valeãt ad gloriam adipiscẽdam. i. acqrendam, dicendum est deinde .i. pñt de beneficentia ac liberalitate, cuius est duplex ratio. Nam aut opera. i. operatio & obsequium laboris fit bñ indigẽtibus. i. ijs qui indigent ea, aut pecunia fit. s. indigentibus, hæc posterior. i. q̃ est in pecunia, est facilior presertim locupleti. s. diuiti, sed illa. i. prior q̃ est in operis exhibitione, est lautior. i. ad lautum, hoc est clarum & mũdum magis spectans, ac pro &. i. splendidior & dignior viro forti & claro. eñ pro q a, q̃ q̃ voluntas liberalis gratificandi. i. gratum faciẽdi est in vtroque. i. in utriusque officij exhibitione, tñ altera, videlicet pecunia depromitur. i. capitur ex arca, altera uidelicet opera depromitur ea virtute. s. aut corporis, aut aĩ industria. q; , pro &, largitio q̃ fit ea re familiari. i. ea pecunia aut supellectilis, exhaurit .i. desiccat & extinguit ipm fontem benignitatis. i. exhibitionis beneficij, hoc ea exhaurit pecunias, q bus exhaustis nõ amplius largiri possumus. Et ita benignitas tollit benignitate. i. cogitur diffinire largitio pecuniæ p eius largitionẽ, qua. s. benignitate, quo .i. quãto plures vsus sis, eo. i. tãto possis, vti, in. i. erga minus multos .i. pauciores. At. i. sed, ij sup. q erunt benefici, & liberales opera .i. virtute, & industria, & primũ quo. i. quãto pluribus pfuerunt eo .i. tãto plures habebunt adiutores ad faciendũ benigne. Deinde erũt paratiores bñficentiæ. i. ad bñficiendũ, consuetudine. i. ex ipsa assuefactione, & erũt tanq̃ exercitatiores ad pmerendũ bñ de multis. Philippus accusat pclare Alexandrum filium suum quadã epistola, q sectetur largitione. i per largitionẽ beneuolentiã Macedonũ, inquit.n. sup. Philippus ad Alexandrum qd' malũ ratio-

nis

nis.i.quæ mala rõ,vel potius legamus quod , vt malũ sit interiectio,& ordo sit:Malũ.i.cum mala gr̃a tua dicã qd rõnis inducit tu in istã spẽ,vt putares eos fore.i.futuros esse fideles tibi, quos corrupisses pecunia,ãn tu agis id , vt Macedones nõ putent te regẽ suũ,sed ministrũ & pbitorem, hoc est largitorẽ? quod.i.quæ res est sordidũ.i.turpe regi . Melius ẽt sup. est quod dixit largitionẽ esse corruptelã.Enim pro q̃a,is q accipit fit deterior.i.minus valẽs,atq; paratior ad expectãdũ semper idem.i.largitionẽ . Ille .s. Philippus sup.scripsit hoc filio,sed putemus pceptũ sup.esse oib⁹. Quamobrẽ.i.qua de causa,qdẽ .i. certe id nõ est dubium, qn illa benignitas q̃ cõstat ex ope & industria sit,&.i.pariter honestior & qđ sup.pateat latius,& qđ possit pdesse pluribus, tñ largiẽdũ est nõnunq̃ i.aliqñ nec hoc genus benignitatis,qđ i.fit p largitionem,est repudiandũ oĩno, & impartiendũ se.i.oportet impartiri hoc est partẽ facere sæpe de re familiari hoibus idoneis indigẽtibus,sed diligẽter sup.impartiendũ est,atq; moderate .i. cũ modo & mẽsura.Enim pro q̃a,multi effuderũt.i.dilapidauerũt patrimonia sup.sua largiẽdo inconsulte.Aũt pro sed qd est stultius quam curari,vt nõ possis facere diutius,id qđ facias libẽter? q. d. nihil tale aũt qd est nisi immoderata largitio? Atq; rapinæ sequuntur ẽt largitionem.n.pro q̃a,largitores sup.prodigi,cum.i.postq̃ cœperũt egere.i.egestatem hr̃e,dando .i. per nimiam largitionem, ipsi sup. cogũtur afferre manus alienis bonis.i.rapere aut furari aliena.Ita.i.& sic.cũ.i.qñ ipsi velint esse benefici causa beneuolentiæ cõparandæ.i.vt cõparent.i.acq̃rant beneuolentiam , ipsi non assequuntur.i.acq̃runt tanta studia .i. vota,& fauores eo⁊,q̃bus dederunt,quanta odio ipsi assequuntur eo⁊, q̃bus ademerunt .i. abstulerũt sup.bona sua.Quãobrẽ nec res familiaris claudẽda est ita,vt benignitas nõ possit aperire eã,nec est reserenda.i.aperienda ita,vt pateat omnibus.Modus.i.quedã moderatio adhibeatur, q;, pro &, is.s.modus referat̃ ad facultates.Nos debemus meminisse oĩno id quod vsurpatũ .i. assumptum est sæpissime a nostris hoibus,q;, pro &,qđ sup.venit iam in consuetudinem pu̍erbij; Largitionem non hr̃e fundũ.i.stabilimentũ Etenim .i. nã certe, q̃s modus põt esse sup. in largitione cum & ij,q consueuerũt, & alij.i q non cõsueuerũt,desiderent illud.i.largiri? q.d nullus. Oĩno &c. Ponit discretionẽ inter largum & pdigũ. Ordo est: Duo gñā sunt oĩno largo⁊.i.eo⁊ q largi sunt,quo⁊ alteri .i. vni sunt pdigi,alteri.i.reliq sunt liberales.Prodigi sup.sunt q pfundũt.i. procul a se fundũt.i.immoderate cõsumũt & expendunt pecunias suas in eas res,qua⁊ aut nullã oĩno memoriã relicturi sunt , aut breuẽ,vtpote epulis & visceratonibus.i.conuiuijs populo datis & muneribus gladiato⁊.i.q̃a gladiatores populo pro quodã munere exhibẽt,q;, pro &, apparatu.i.põpa ludo⁊.vtpote scenico⁊ aut Circensiũ aut similium,q̃bus populus delectatur. Aũt p sed, liberales sup.sunt,q aut redimũt suis.i.proprijs facultatibus.i.diuitijs captos à pdonibus,aut suscipiunt.i.ad se capiunt æs alienũ .i.debitũ alio⁊ soluẽdo illud pro eis causa amico⁊,aut adiuuant .s.amicos & egenos,in collocatione filiarũ.s.cũ viro,dãdo.s.dotẽ, aut partẽ eius.Aut opitulantur.i.quauis opem ferunt , uel in quærẽda .i. acq̃renda,re vel in augenda. Itaq; .i. & ita ego miror qd venerit Theophrasto in mẽtem.i.qd cogitauit, aut dicere voluit in eo libro quẽ edidit de diuitijs,in quo.s.libro sup. dicit multa, pclare,illud absurdũ sup.dicit.Etenim ipse mul.s. copiosus, & plixus sup.est in laudãda magnificẽtia & appetitione munerũ popularium.i.quæ populo exhibeãtur,q;, pro &, putat facultatem taliũ sumptuum.i.potestatẽ faciẽdi tales sumptus esse fructum diuitiarum. Aũt pro sed ille fructus liberalitatis, cuius pauca exẽpla posui,vẽ mihi multo maior & certior.Quanto grauius & verius, q.d.multo aut infinito grauius & verius, Arist. reprehẽdit nos,q nõ admiremur has effusiones pecuniarum,quæ sunt ad delenienda.i.mulcendã,& palpandã ad captandã multitudinem. At pro sed,deprehendi.s.videri nobis incredibile, & nos oẽs mirari si hi q obsidentur ab hostibus,cogerentur emere sextarium.i.uas capiẽs tres amphoras,& sex modios aquæ mina .i.grandiuscula pecunia. Sed sup.reprehẽdit quod cum.i.quamuis sup.oẽs attenderint.i.cognouerint veniã dari.i.quod venia dari debeat necessitati,qua coguntur aquam tanti emere,tñ sup eos nihil mirari magnopere.i.uehementer in his immanibus .i. usque ad terrorem magnis iacturis .i. damnis,& profusionibus, q;, pro &, infinitis sumptibus præsertim cum.s.in talibus sumptibus,q fiunt in ludis, & visceratonibus , nec subueniat.i.succurratur (impersonaliter dicit)necessitati,nec dignitas augeatur.aduerte lector , hic ordo mihi præstantior visus est quam exponendo, videri pro videretur,& mirari pro miraretur. præterea non vẽ constare constructio legendo nos magnopere mirari, cum verbo attẽderint , sed pergo,q; pro &,cũ sup. illa ipsa delenitio multitudinis sit ad breue,& exiguum tp̃s, q; pro &,cum sup.ea sit,ab quoque leuissimo aio.i.ab omni aio leui & subtili.i.quo tñ ipso.s.facto leui memoria voluptatis moriatur, quoq;.i.ẽt vna.i.pariter cum ipsa societate. Colligitur.i.cõcluditur ẽt bene hęc esse grata pueris & mulierculis,& seruis & liberis hoibus quantum ad cõditionem status,sed simillimis seruo⁊.s.aio & moribus.Vero pro sed,colligit sup.hæc nullo modo posse pbari.i.probanda videri hoi graui & põderanti certo iudicio ea quæ fiũt.Quanq̃ intelligo in nr̃a. Persequitur de ædilitijs muneribus.Ordo est: q̃q̃ sup.cẽteo tales largitiones esse leuium hoium tñ sup.intelligo.Vel construatur cũ sequentibus vt subaudiatur tñ ibi in q̃bus oĩbus,&c.vt sit,tũ vides quod placeat mihi in oĩbus, q̃q̃ intelligo,inueterasse.i.inueteratam cõsuetudinem esse in nr̃a.i.Romana ciuitate,iã bonis.i.magnis tpibus,vt splendor.i.celebritas sumptuosa ædilitatũ.i.ædilitijs muneribus,& quæ ædiles potissimũ curules exhibebant,postuletur.i.exigatur,& expectetur ab optimis viris. Itaq; ita Pub. Crassus diues cũ cognomine,tũ copijs, hoc est cum euidẽs sit, q diues sup.fuit cognomine,tñ.i.tunc sup.multo euidẽtius est, qđ sup.fuit diues copijs.i.rebus ipsis,functus est munere ædilicio maximo.i.maxime sumptuoso . Et L.Crassus functus est paulo post ædilitate magnificẽtissime, cum Q. Mutio collega.s.suo existẽte moderatissimo oium hoium. Deinde C.Claudius filius Appij, & multi Luculli post. Itẽ Hortensius,& Sylanus sup.functi sunt maximo ędilitio munere. Aũt pro sed, P. Lent.vicit.i.supauit in sumptu me cõsule.i.cum ego essem consul oẽs superiores. Scaurus ẽt imitatus est hũc vero pro sed, munera nr̃i Pompeij.s.magni sup. fuerũt magnificentissima in secũdo consulatu.s.eius in q̃bus oĩbus q̃q̃.s.intelligo à magnis viris exhibita,tñ sup.ò Marce fili tu vides qd placeat mihi,tñ.i.tametsi pdigalitas vituperanda est tñ suspicio auaritiæ est vitãda.i.non sic euitabimus prodigalitatem. vt videamur auari.nã prætermissio ædilitatis.i.muneris ædilitij attulit Mamerco hoi ditissimo repulsam cõsulatus.i.fecit eũ repelli a ↄsulatu, quẽ petebat quare.i.quãobrem & si sup. ædilitiũ munus postulatur a populo,faciendũ est viris bonis,si nõ desideramus attñ approbãtibus,modo.i.dũmodo sup.fiat pro facultatibus.i.fm facultates , vt.i.sicut nosipsi fecimus,& si qñ.i.aliqñ aliqua res maior aut vtilior acq̃ritur largitione populari.i.p largitionẽ,quæ fit populo, vt.i.quẽadmodum prãdia in semitis.i.quæ sunt in semitis nomine.i.ptextu decumæ.i.tanq̃ decimæ Herculi psoluãtur,fuerũt nuper.i.paulo ante, Oresti ciui Rom.magno honori.i.ad magnũ honorẽ . Ne quidem.i.non ẽt datũ est vitio M.Seio.i.M.Seius nõ vituperatus est,quod in caritate annonæ.i. cũ annona esset multũ cara,& esset penuria frumẽti dedit populo modiũ.s.frumenti asse.i.pcio vnius assis.i numi æris liberalis. enim pro q̃a,ipse liberauit se magna.i.a magna, & inueterata inuidia,nec turpi iactura.i.nõ p turpe damnũ. qñ.i.qñquidem erat ædilis.i.qm̃ decebat eum,nec turpe hoc erat cum esset ædilis,qđ priuato forte dedecori fuisset.nec maxima sup. iactura.i.& nõ p maximã iacturam,hoc est,neque turpẽ , neque sane magnam fecit iacturã , & tñ liberauit se magna inuidia populi cum inuisus erat.sed fuit oĩo Miloni nuper summo honori,quod compressit oẽs conatus,& furores P.Clodij,& hoc gladiatoribus emptis,& sup.populo in arena exhibitis causa reip.quæ cõtinebatur.i.quæ tũc consistebat in sup. nr̃a salute.i.saluatione mei.s. Ciceronis . Causa igitur.cõcludit ostendens,quæ largitio cõducat.Ordo est: Igitur causa largitionis est, sed aut necesse est,aut vtile est supp. largiri.aũt pro sed, regula mediocritatis est optima in his ipsis.s. rebus. Quidẽ.i.certe L.Philippus filius Q. Fabij,exñs vir magno ingenio,& in primis.i.inter primos clarus solebat gloriari se adeptũ esse.i.obtinuisse oĩa, quæ hñtur amplissima.i.oẽs dignitates amplissimas sine vllo munere.i.sine exhibitione vllius muneris. Cotta cu.dicebat idẽ quod.s.L.Philip. licet quoq;.i.ẽt bonis gloriari quodãmodo in hoc.i.in hac eadẽ re. Nam pro amplitudine hono⁊, quos adepti sumus,cũctis suffragijs.i.votis oium sane,exiguus.i.valde paruus sumptus.i.expẽsa ædilitatis fuit quidẽ .i.certe nr̃o anno quod.i.quæ res contigit nemini eo⁊ quos nõ iam modo paulo ante. Atque pro &,illæ impensæ quæ sequũtur sunt meliores , quam sup.largitiones.s.muri.i.quibus fiunt muri ciuitatis,naualia.i.loca in q̃bus fiunt naues,portus,ductus aquarum,q; pro &,omnia quæ pertinent ad vsum reip.q̃q̃ id quod datur præsens tanq̃ in manu est iucundius.i.delectabilius : tamen hæc.s.naualia portus &c.sunt gratiora.i.magis vtilia in posterũ .i.ad futurum tempus, ut ad gloriam propagandam . Ergo reprehendo verecundius.i.parcius & modestius theatra.i.spectaculorũ ædificia,porticus.i.in quibus quis portari possit subtecto,ambulacra & noua templa propter Pompeium.i.quia Pompeius earum rerum studiosus fuit , sed doctissimi supple philosophi non probant

probans sup. talium extructionẽ, vt. i. quemadmodum, & ipse Panætius, quem ego multũ secutus sum in his libris, & Phalereus Demetrius q vituperabat Periclem principẽ Græciæ, quod. i. q a proiecit tantã pecuniam in illa p̃clara. i. notissima. s. tẽpli Mineruæ propylæa. i. vestibula, hoc est ad cõstruenda ea, non interpretatus sup. est nobis hoc loco, sed disputatũ est diligenter, de hoc toto gñe in ijs libris quos scripsi de rep. Igitur tota ratio taliũ largitionum est vitiosa gñe. i. in gñali, existens sup. necessaria tpib⁹. i. q̃ opportunum: tñ ipsa. s. ratio largitionum necessaria tpibus est accõmodanda. i. proportionanda ad facultates, & est moderanda mediocritate, ita quod immodica non sit. Tota igitur concludit ostendens qua causa ducti largitione vti debemus, cum. s. aut necesse est, aut vtile. & in vtroque mediocritas seruanda est.

DOCT. *interpr.* Benigne fit indigentib.) Bene fit q bus præstatur beneficiũ, pro quo Cic. noue dixit, benigne fit, impsonaliter. [Gratificãdi) Gratificandi dixit qđ Græci οὐ χαρίζεσθαι nõ ad grãm aliqd faciendi, sed p̃standi beneficium. [Quæ te, malum, inqt, rõ.) Malũ hic vel aduerbiũ est, vel si malis, interiectio indignãtis. Hoc nõ intelligens sciolus quispiã, ita locum hũc in plerisq; codicib⁹ deprauarat: Quod te malũ, inqt, rõnis. [Sed diligẽter, atq; moderate) Diligẽter hic vsurpat, nõ illo volgari more, sed vt idẽ valet quod cũ delectu. [Vt his igratis esse nõ liceat) docẽt illud grãmatici, hoc genus sermonis trifariã efferri, nõ licet esse ingratos, nõ licet esse ingrati. Primũ elegantissimũ est, postremũ durissimum.

DOCT. *interp.* Sed expositis) Docet quõ debemus vti liberalitate ad capiã dum multitudinis beneuolentiam, quõ beneficentia adiungantur voluntates hoium, & primum docet quatenus deceat largiri. [Præclare in epistola) Auget exemplis præclarũ Philippi præceptum. [Sed diligenter, atque moderate) Iuxta prouerbium, οὔτι πάντα πᾶσιν. [Largitionem fundum non habere) Prouerbium. [Oino duo, &c.) Prodigalitas damnatur. [Quanq̃ intelligo) Quomodo Romæ laudem meruerit prodigalitas.

ARGVMENTVM.

Priuata liberalitas in quos, & quatenus exercenda.

In illo aũt altero genere largiẽdi, quod à liberalitate proficiscitur, non vno modo in disparibus caussis affecti esse debemus. alia caussa est eius, qui calamitate premitur; & eius, qui res meliores q̃rit, nullis suis rebus aduersis. propẽsior benignitas esse debebit in calamitosos: nisi forte erunt digni calamitate. in ijs tñ, qui se adiuuari volent, nõ vt ne affligantur, sed vt ad altiorem gradum ascendant, restricti oĩno nullo modo esse debemus, sed in deligendis idoneis iudicium, & diligentiam adhibere. nam pręclare Ennius:

Benefacta male locata, malefacta arbitror.

quod aũt tributum est bono viro, & grato, in eo cum ex ipso fructus est, tum ẽt ex ceteris. temeritate. n. remota, gratissima est liberalitas; eosq. eã studiosius pleriq; laudãt ꝙ summi cuiusque bonitas cõe perfugium est oĩum. Danda igr̃ opera est, vt hos beneficijs quãplurimis afficiamus, quorũ liberis, posterisq. p̃datur memoria, vt his ingratis esse non liceat. oẽs. n immemorem beneficij oderunt, eamq. iniuriam in deterrẽda liberalitate sibi ẽt fieri, eumq;, q faciat cõem hostem tenuiorum putãt. Atq; hæc benignitas ẽt reip. vtilis est, redimi è seruitute captos, locupletari tenuiores: quod qdẽm vulgo solitũ fieri ab ordine nr̃o, in or̃one Crassi scriptũ copiose videmus. hanc ergo consuetudinẽ benignitatis largitioni munerũ longe antepono. hæc est grauium hoĩum, atq; magnorum, illa quasi assentatorũ populi, multitudinis leuitatẽ voluptate quasi titillãtium. Conuenit aũt tum in dãdo munificũ esse, tũ in exigendo non acerbũ; in omniq. re cõtrahenda vẽdendo, emendo, cõducendo, locãdo, vicinitatibus, & cõfinijs ęquũ, & facilẽ, multa multis de iure suo cõcedentẽ; à litibus vero, quantũ liceat, & nescio an paulo plus ẽt, q̃ liceat, abhorrentẽ. est, n. nõ modo liberale, paulũ nõ nunq̃ de suo iure decedere, sed interdũ ẽt fructuosum. Habẽda aũt est rõ rei familiaris; quã qdẽm dilabi sinere, flagitiosum est; sed ita, vt liberalitatis, auaritiæq. absit suspicio. posse. n. liberalitate vti, nõ spoliãtẽ se patrimonio, nimirũ est pecuniæ fructus maximus. Recte ẽt à Theophrasto est laudata hospitalitas. est. n. vt mihi qdẽ vr̃, valde decorũ, patere domos hoium illustriũ illustribus hospitibus: idq. ẽt reip. est ornamẽto, hoẽs externos hoc liberalitatis gñe in vrbe nostra nõ egere. est aũt ẽt vehemẽter vtile ijs, q honeste posse multa volunt, p hospites apud externos populos valere opibus, & gr̃a. Theophrastus qdẽ scribit Cimonem Athenis ẽt in suos curiales Laciadas hospitalẽ fuisse: ita. n. instituisse, & villicis imperauisse, vt oĩa prębẽretur, quicunque Laciades in villam suam diuertisset.

PETR. MARS. In illo aũt) Postq̃ de largitione quæ à p̃digalitate p̃ficiscitur disseruit, trãsit ad aliud genus, qđ à liberalitate manat, docetq. quõ tali liberalitate vtẽdũ sit. Supra dixit duo gña esse largoꝝ, quoꝝ alteri p̃diga, alteri liberales dicãtur. Postq̃ de p̃digis dixit dicit de liberalib⁹, q vt dicebat suis facultatibus, aut captos a p̃donibus redimũt, aut æs alienũ suscipiunt. [Affecti) Dispositi in causis dissimilibus. [Alia causa est) Docet quõ affecti esse debemus, cũ alia causa sit eius q in calamitate versatur, & eius q adiuuari cupit, cũ ad summos tẽdat honores sine aliqua aduersitate, & docet nos debere p̃pensiores esse in calamitosos, nisi fuerint calamitate digni. [Res meliores) Maiores dignitates & opes. [Benignitas) Liberalitas magnificentia. [In his tõ) Quantis inqt in illos p̃pensiores esse debemus, tñ nullo modo deserendi sunt, q altiorẽ dignitatis gradũ ascendere cupiunt. [Sed in diligẽdis idoneis) p̃cipit deligẽter iudicandũ esse an alij q fauorẽ cupiunt, digni sint qm̃ aliter esset contra prudentiã. qđ p̃bat Ennij s̃nia. [Male locata) Collocata indignis & minime idoneis. hic est versus Ennij ex tragœdia. & Publius poeta Mimoꝝ dixit: Beneficiũ dando accepit q digno dedit. [Quod aũt) Ponit nũc contrariũ. [In eo) Quod bono viro tributũ est. [In ipso) Bono viro. [Ex ceteris) q laudãt liberalitatẽ, quæ prudẽter fit. & liberalitas ab oĩbus laudatur remota imprudẽtia. qm̃ dando est, vt oportet. [Dãda igitur opera est) p̃cipit qbus beneficijs alios afficere debeamus, vt memoria remaneat apud posteros, & illis nõ liceat esse ingratis. [Prodatur) p̃pagetur, diffundãtur, vt aliquos vi oppressos defendere, docere, p̃dia donare merẽtibus, ad honores euehere, & similia quoꝝ memoria trãhit ad posteros, & sine odio alioꝝ ingrati esse nõ p̃nt. [Non liceat esse ingratis) Sic loqmur, mihi licet esse bono, tibi licet esse diserto. [Deterrẽda) amouẽda & impediẽda, cũ vtatur ingratitudine. Ita dicimus deterrui te a scribẽdo. i. effeci vt nõ scriberes. dr terreo à liberalitate, efficio vt q s nõ sit liberalis q ergo immemor beneficij, deterret liberalitatẽ. [Hostẽ) Inimicum. qm̃ est ingratus & illiberalis. [Tenuiorũ) Paupeꝝ, q indigent aliorum liberalitate. Atque hæc benignitas ostendit hãc liberalitatem vsui esse reip. cum redimũtur captiui, & pauperes locupletãtur. [Ab ordine nostro) Ab auguribus, qm̃ Cic. erat ex ordine auguꝝ Cicero post Crassi interitum augur creatus in Ciliciam proconsul missus est, q eam prouinciam armis & iustitia seruauit. Collegium auguꝝ erat in maxima veneratione apud antiquos. [Vulgo). i. passim, & cateruatim. [Crassi) in cuius locũ Cic. subrogatus fuit. [Hanc ergo consuetudinem) concludens p̃ponit hanc liberalitatem largitionibus, & muneribus eoꝝ, quos prodigos appellauit. [Muneꝝ) Spectaculoꝝ ad captandã multitudinem. [Grauium) Prudentum. hæc, inqt a grauibus hoibus solet exerceri, illa aũt à leuissimis, q auram popularem captant. [Illa) Argitio, q̃ fit ad captãdos populi fauores. [Titillantium) Monentiũ. Titillare est illas partes corporis tangere, quæ tactæ mouent quandam voluptatẽ, vt tangere sub alis. ergo q largitione vtuntur quasi titillãt voluptatem multitudinis, qm̃ deleniunt ipsam, oblectant, & capiunt tali largitione ac munere. [Conuenit aũt) Nunc præcipit, & dando & exigendo quid agendum sit, & conueniat. [Non acerbum) Non aspeꝝ & nimis molestũ. [Re contrahenda) In oi contactu. [Confinijs) Hoc confinium dr. [De suo iure) De eo quod iure ad se pertinet. [Decidere). i. resecare, amputare, remittere. [Abhorrentem) Alienum à litigijs

litigijs quoad fieri pōt, & potius est aliq̄d de suo concedendum,
quā litigandum.[Habenda aūt est ratio) Ne aliqui pcepto Cice
ronis ducti a litibus abhorrēdo rem suam cōsumi & labi sinerēt,
monet habēdā esse curam rei familiaris, nec permittendum ut
male dilabatur, qd' maxime dedecet.[Flagitiosum) Malū, scele-
ratū, & pertinens ad ignauum hoiem. [Sed vt liberalitatis) Mo-
net ita esse habendam rōnem rei familiaris, vt nō videamur illi-
berales aut auari.[Posse.n.) Ratio quare suspicio auaritiæ pellē-
da est. qm̄ ille est pecuniæ fructus, cū q̄s moderate vtit̄ liberalita
te, vt se patrimonio non spoliet.[Recte ēt) Laudat sniam Theo-
phrasti, q̄ hospitalitatē laudauit, quæ est quædā dispositio & libe
ralitas erga hospites. i. amicos externos. [A Theophrasto) q de
diuitijs lib. vnū scripsit, in quo laudauit hospitalitatē.[Valde de-
corū) Pulchrū & gloriosum [Illustriū) Clarorū virorū, & principū
ciuitatis.[Illustribus) Claris amicis externis. Hanc sniam Lactā
tius reprobat, sed ipse loq̄tur vt christianus. Cic. aūt vt gentilis
phs, & ideo nulla reprehēsione caret.[Honeste) cū laude virtutis.
[Cimonē) Cimon filius fuit Miltiadis. & Hegesipyles filiæ Olo
ri Regis Thraciæ. Miltiades 50. talētis dānatus in vinculis perijt,
Cimone & sorore Elpinica superstitibus. Cimon spolijs bellicis
locupletatus agrorū sepes amouit, vt oēs ad fructus legēdos acce
dere possent. ex tribu Laciadarū fuit Miltiades in quos summā
hospitalitatē Cimon exercuit. Parabatur, inquit Plut. in vita Ci
monis, ingens domi cōuiuium, eo pauperes quicūque vellēt libe
re cōuenientes, educationem inde p ocium sibi vēdicabant, vt re
bus tm̄ vrbanis intenderēt. Cete⁊ Arist. non id oībus Atheniēsi-
bus datū esse, sed ex Laciadis curialibus suis cuilibet licuisse ac-
cedere tradit. Comitabātur prerea Cimonem quidā familiares e
his pulchra veste indutis mandatū erat, vt siq̄s grandior natu soc
dide ob inopiā indutus cū Cimone forte loqueret, vestem cū eo
pmutarēt. Visum est hoc magnificētiæ genus plurimū in se maie
statis hr̄e, & nummos ēt illi copiose ferebāt, vt si quē in foro idigna
pressū egestate cōspicerēt, quā pxime accedētes pecunias illi clā
in manib. deponerēt.[Curiales) Eiusdē curiæ. formam eiusdē Ro
mulus hoc modo instituit. diuisa oī multitudine trifariā singulis
partib. duces singulos pfecit, Tribusq̄. eas appellauit. diuisit rur
sus ipsas trib. in denas eq̄les partes, vocauitq̄. eas curias, illisq̄. ēt
duces singulos pfecit duces tribuū Tribunos, curiarū vero Curio
nes noīauit. Inde curiales & tribules. Pōponius aūt lib. 1. digest.
de origine iuris dicit Romul⁹ in 30. partes diuisisse ppl̄um, quas
curias appellauit, ppea quod tūc reip. curā p snias partiū earū ex
pediebat, vt dcm̄ est in 1. vol. Curiales inq̄t Pompeius dn̄e eiusdē
curiæ, & tribules eiusdem tribus, & municipes eiusdem munici-
pij, curialis latine dr̄, *φράτορες* Græce, & tribulis *φυλέτης*, curia La-
tine, *φρατρία* græce, Tribus vero *φυλή*. [Villicis) Villarū custodibus,
[Diuertisset) Ad hospitandum deflexisset, iusq̄. hospitij peteret.

FRAN. MAT.

IN illo aūt gn̄e) Cic. de liberalitate præcipiens, duo primum
gn̄a esset dixit, quorū alterū in opera positum esset, alterū in
pecunia. Alterū aūt alteri in cōparatione præposuit. Inde dif-
ferentiā fecit inter veram liberalitatē, & eā quæ prodigalitas me
retur appellari. Nūc postq̄ dixit de pdigalitate & nō vera libera-
litate, de liberalitate recta, & vera pcepta dat, & primū qd cui in
ea sint anteponēdum. Nā quāto magis indiget, tāto citius ei quā
alij est benefaciēdum. Item magis in hac q̄ in illa re iuuare debe
mus [A liberalitate) Non.n. oīs largitio a liberalitate pficiscit,
cū multæ largitiones à pdigalitate pficiscātur.[In disparib. cau-
sis) Dissimilibus & ipse declarat.[Affecti) Dispositi, sed ei q̄ ma-
gis idiget, magis erogare. [Alia causa est eius &c.) Multū interest
benefacias indigēti an ei q velit res suas augere, cū tn̄ non indi-
geat, in eū.n. liberales esse debemus q indiget, & inopia premit.
[Calamitate) Videlicet si summa est inopia, & nec se nec suos su
stentare pōt.[Meliores) Cū bonas hn̄t, ergo non indigētiæ cau-
sa.[Nullis suis reb. ad &c.) Oībus suis rebus ex voto succedētib.
[Propēsior) Nunc dicit qd agendū sit, & ppensiorē, hoc est procli
uiorē benignitatē esse debere in calamitosos, q̄ in eos q sua au-
gere quærūt.[Nisi forte &c.) Sicuti gulosi, eluones, aleatores, &
ceteri eiusmodi. Quia sua culpa ad paupertatē & miseriā redigū
tur, nō casu aliquo, & fortuna, & hmōi hoibus nō est subuenien
dū.[In his tn̄ &c.) qa dixerat indigētes pponendos esse ijs, q nō
indigēt q̄dem, sed res suas augere volūt non dixerim tn̄ inq̄t ijs
nō subueniendum. Nā & ipsis subueniendū est, sed in cōparatio-
ne hos illis postponēdos esse.[Ne affligantē) Sicut affligūtur, q in
calamitate sunt, qua premuntur. [Restricti) Auari & illiberales.
[Sed vt altiorē &c.) Vt opes suas & dignitatē augeāt opib. nr̄is,
& fauore oro.[Sed idoneis) Quotiescunq; erogare voluerimus,
prima cōsultatio inq̄t sit, vt ijs erogemus q magis indigēt, secun-
da, vt gratis, & q memores sunt, nā si ingratis benefacias, multa
mala sequūtur. Nam & negligētiores fiūt liberales ad benefacien
dū, cum illos ingratos viderint, q̄bus benefecerint, & sic q indi-
gēt, multa pferunt incōmoda. liberales cū beneficium suū male
locauerūt, metuunt ne rursus male locēt, ergo idonei ad hn̄dam
gratiā, & benefici, memores, deligēdi sunt, q̄bus benefacias. [Ido
neis) Ad hn̄dam gratiā, & referēdam si opus fuerit.[Iudiciū) siue,
ne idonei an cōtra sint, ne boni an mali sint, ne digni q accipiant
beneficium nrm, an indigni. [Nam pclare &c.) rōnem suā Ennij
auctoritate cōfirmat.[Benefacta male &c.) Quō si benefacta sūt,
malefacta esse pōt? benefacta sunt, qa qui donat liberalitate uti
tur, & benefacit. male aūt facta sunt, si male locata fuerunt: qm̄
multiplex malum seq̄tur, quod Cic. ipse docet. [Tū ex ipso &c.)
Duplex fructus seq̄tur si grato viro tribuitur, primū ex eo cui be
ne fit, deinde ex ceteris. Nā cum liberalis hō viderit gratum esse
cui benefecerit, accēditur, vt alijs quoq; benefaciat.[Remota te-
meritate) Videlicet ne temere oībus, & sine discrimine benefa-
cias, qa q id facit iudicio caret, atq; diligētia. [Aut temeri. &c.)
Ne supra facultatē largiaris.[Quòd summi cuiusq; &c.) nā cum
summus q̄spiā & princeps, bonus fuerit, & diligētia ac iudicio bn̄
ficia distribuat, is recte cōe oībus esse indicat pfugiū. [Dāda igit̄
&c.) ea i idoneos pferēda sunt bn̄ficia, quorū ad liberos eorū me-
moria trāsire possit, vt & ipsi memores sint & sic Cic. implet ppo
sitū suū. nā cū pcipiat de vtilitate cōparanda, docet quō eā atleq
nō solū ab eo cui bn̄fit, sed à liberis eius possumus. [Vt ijs &c.) si
magna fuerūt beneficia. ingrati esse nō pn̄t, vt si à piculo captiuis,
à piculo seruitutis liberauimus, si in collocatione filię iuuerim⁹.
[Oēs.n. Persæ) vt Xenophō scri. in puniēdis peccatis seuerissimi,
nullū maiore supplicio quā ingratitudinē vindicare sunt soliti,
qm̄ ingratitudinē (vt ipsi dicebāt) impudētia, impudentiā cetera
oia vitia cōsectātur. [Eamq̄ sibi &c.) iniuriā ab ingrato nō solū
ei fieri existimāt, q beneficiū dederit; sed oībus q putant liberalē
ad benefaciēdū ppea segniorē restrictioremq̄. fore. Vñ & Sen.
ait, Ingratus vnus idē petētibus multis nocet. [Deterrēda libera
litate sibi ēt fieri eumq̄. &c.) D minuēda, atq; eadē ẽxas deterret
e arguis aliq̄d, hoc est auferre. Detrahet Iuuen. & Ho laude: egre
gij Cæsaris, & tuas culpa deterrere ingenij, legitur, & deterrēda,
hoc est depellēda, dicimus deterrui te a literis, hoc est effeci ne lī
teras sequereris.[Tenuiorū) Pauperū. [Atq; hoc &c.) Nūc dicit
qd cui sit anteponēdū, oñdens qd pluribus vtile est illud potius
faciēdū, quā qd' vtile paucioribus, sicut redimere captiuos, quod
(vt diximus) Q. Maximus fecit.[Tenuiores) q bene meriti sint
de rep. & nō culpa sua sed vel aduersante, fortuna in calamitatē in
ciderint, vel emergere à paupertate mīte viuēdo nō potuerit. [Qd'
q̄dam vulgo &c.) Et hoc factū esse sæpius a senatu in oōne Cras
si legimus: Dicit.n. Crassum oōnem habuisse qua oñdebat sena
tū, miseris, & calamitosis subuenire solitum, sicut legimus apud
Val. Max. senatū subuenisse Attilio Regulo, q cū ad imperij exi-
tū venisset, peteretq̄., vt in patriā redire liceret, causam afferens
qa villicus suum agrum deseruisset, & ppea nō posset filiabus do
tē cōparare. Quare senatus re cognita, & villicum conduxit, & fi-
liabus dotē pbuit.[A nostro ordine) nō collegio augurū intelli-
gas, sed nostro ordine, hoc est senatorio ordine, qa Crassus augur
fuit, & in eius demortui locū Cic. cooptatus fuerit, cum pconsul
esset in Cilicia. Neq;.n. legitur collegiū augurū hoc factitare soli
tum, & augurū non ordinem, sed collegium dicimus, cōtra, sena-
torū ordinē vocamus.[Hāc ꝯsuetudinē) Redimēdi captiuos, &
locupletādi tenuiores.[Largitioni) Magnificētiæ ludorū, viscera
tionū &c.[Hæc est &c.). s. ꝯsuetudo redimēdi captiuos &c.) Gra-
uiū) Sapientū grauē.n. sapientē cū auctoritate dicimus, & Virg.
oratorē designans inq̄t, Tum pietate grauem &c.[illa) Largitio
munerum. [Assentatorum) Et per ꝯñs leuium, nam leuissimorū
est assentari, hoc est ad alterius sensum loq & aliq̄d facere. [Ti-
tillantiū) Lenocinantiū. nam titillationes sunt q̄ fiunt blandien-
di causa, posita sub alis manu, vel in lateribus. Qñ ēt quispiam læ
titia pcepta, & alacritate perfunditur, tunc dr̄ titillatio. Dicit ita
que ꝯ q magnificentia munerum vtūtur, uñr quodammodo ais
hoium muneribus suis lenocinari, & blandiri, ut sic in eorum be
neuolentiam irrepant.[Conuenit aūt tum in dando &c.[Tāgit
aliam speciem liberalitatis, quæ in cōmercijs consistit, hoc est in
uendēdo, emendo, conducendo, locādo, est.n. & in his rebus libe-
ralitas quædā si nimis curiosi esse nō voluerimus, & cōnibus no-
stris nō vsq; adeo intēti erimus, ut aliq̄d potius de nostro remit-
tamus, quam de alieno accipiamus. Quod pceptum Cic. optimū
est, & sanctissimū, nec à nostræ religionis abhorret pceptis. Non
solū ergo inq̄t in erogando liberales debemus esse, sed in exigen
do, videlicet si de eo quod est nostrū nō nihil cōcesserimus. [Nō
acerbū) Nō asperum, sed mitem, & leuem in concedendo aliq̄d
quod

Negligentiores sūt liberales pp ingratos.

Nō temere beneficiū est cōferendū.

Titillatio nec fiunt blandiendi causa.

Nō solum ęgrotis liberales esse debemus, sed etiam benemerētē.

quod iure possis tibi iudicare. (Et cõfinijs) Seruãda est hæc benignitas non solũ inter ciues, sed ẽt inter vicinos populos, & cõfines. (In ciu.) Ad domos ptinet, vt si contendas cũ vicino de pariete, de stillicidijs, de lumine. (Cõfinijs) Ad agros referas, vt si lis incidat de termino. (A litib. vero &c.) Quod ad lites inqt ptinet, oportebit grauẽ viꝝ penitus ab illis alienũ esse, & ẽt potius aliq̃ iniuriam pati q̃ litẽ subire. (Quantũ licet) Nõ iniuria accepta. (Plusq̃ licet) ẽt accepta iniuria. (Est.n. nõ modo &c.) A litib. abhorrere nõ solum liberalis est, sed ẽt fructum, & vtilitatẽ quærentis. Nã vtile sæpe est aliqd de suo iure remittere, qa cum vidẽt aduersarij te de iure tuo cedere. i. de eo qđ tuum iudicari posset, pudore quodã, & ipsi perfusi tibi cedũt, & ita quod vi obtinere non potes, illi sponte concedunt, ꝑterea reliqui, q te id facere vident, ꝓpinq̃ tibi postea semp sunt. (Habẽda &c.) Semper Cic. liberalitatẽ à prodigalitate atq; auaritia seiũgit, vt videlicet medium teneat, qa ergo dixerat decedendũ de iure suo ẽt plusq̃ licet, videlicet cũ iniuria, noli inqt existimari, intolerabilẽ a me iniuriã intelligi, qa si insignis nimiũ iniuria esset, vt videlicet de tuo nimis cederes, id nõ esset liberalitatis, sed animi abiecti, & remissi, cum res familiaris tale detrimentũ pateretur. (Posse.n. &c.) Ille maximus fructus est inqt posse vti liberalitate in amicos sine rei familiaris dãno, præcipere ergo vř, vt de eo quod nobis semp est liberales simus. (Recte ẽt à Theophrasto) De liberalitate ꝑcipit hospitalitatis, & vnĩ auctoritate Theophrasti hospitalitas liberalitatis spẽm ꝯtinet, esse.n. ipsa sine liberalitate non põt. est aũt hospes q, & ciues & peregrinos libẽter ac benigne excipit hãc hospitalitatẽ in primis laudauit Theophrastus. (Patere domos illustriũ) Dignis. s. non aũt indignis, vt nr̃a tempestate patẽt, & plerũque nefarijs, & sceleratis. (Idq̃. resp.) Sit ex alia ciuitate veniẽtes domi tuæ suscipit. Illi.n. veti hospites sunt, & Rom. hospites dicebãt quos ex alijs ciuitatibus veniẽtes domi suæ suscipiebãt, & inuicẽ ab illis suscipiebãtur, qñ in eoꝝ patriã proficiscebãtur. Cic. hospitem suũ dicit fuisse Deiotaꝝ q ab illo susciperetur cũ in Bithyniã ꝓficisceretur, & inuicem illũ Romæ domi suæ susciperet.

Deiotar' hospes Ciceronis.

(Est ẽt ve. vti &c.) Non solũ laudabile est multos hr̃e hospites, sed vtile est ẽt, nam q opes magnas sibi cõparare studẽt, si multos hr̃t hospites, eoꝝ fauore id facile consequi pñt. (Honeste) Non p vim, multi.n. hospitalibus abutuntur, qbus freti fiunt insolentiores. (Cimonẽ &c.) Cimõ hic Atheniensis ditissimus fuit. Dei aũt recte apud hũc diuitias collocauerant. Nã villas suas peregrinis oibus patere voluit, sed in primis curiales suos Laciadas hospitio suscipi iussit, & hoc est q ex eadẽ curia essent. Curia aũt erat pars populi, Nã in 30. curiales populum R. ẽt Romulus diuisit. Lacia vna fuit trib. Atheniẽsis ex qua fuit Miltiades, & Cimon eius filius, auct. Plut. (Curiales) q ea eadem essent curia, hoc est parte ppli, illis. s. q essent cõtribules, quos δήμοτας græci uocant.

ASCEN. IN illo aũt &c.) Prosequitur alteꝝ genus largoꝝ, quod ad liberales pertinet. Et est ordo. Aũt pro sed, nos nõ debemus esse affecti vno modo. i. vniformiter in disparibus causis, in illo altero gñe largiendi quod proficiscitur à liberalitate. Alia causa est eius. i. in eum q premitur calamitate, & sup. alia est eius, q quærit res meliores nullis rebus suis existentibus aduersis. Benignitas ꝓpensior. i. copiosior, & plura propẽdens debebit esse in. i. erga calamitosos, nisi forte erũt digni calamitate, tñ nos nullo modo debemus esse restricti. i. parci, & tenaces in his q volent adiuuari, nõ vt ne. i. non affligant. sed vt ascẽdant altiorem gradũ. sed sup. debemus adhibere iudicium & diligẽtiam in deligendis idoneis. i. in delectu idoneoꝝ. nam Ennius poeta ille antiqs præclare sup. dixit, ego arbitror benefacta locata male. i. apud indignos esse male facta. Aũt pro sed, quod tributũ est bono viro & grato, fructus. i. cõmodum, & vtilitas est tum. i. pariter in eo, ipso tum. i. pariter e a ceteris sup. rebus. Enim pro qa, liberalitas est gratissima remota temeritate. i. si nulla adsit temeritas, q; pro &, pleriq; laudant eã. s. liberalitatẽ eo studiosius q̃ bonitas. i. beneficẽtia cuiusq; summi. i. ois excellentis viri, & perfugium cõe oium. i. ad quod uẽs perfugere possint. igitur opera danda est. i. diligentia adhibenda, ut afficiamus quamplurimos. i. valde multos his beneficijs, quorum memoria prodatur. i. porro detur, hoc est manifestetur liberis & posteris, ita vt non liceat his esse ingratis. Oẽs oderunt immemores beneficij, q; pro &, putauit eam iniuriã fieri sibi ẽt in deterrenda. i. abigenda liberalitate. i. putant ad odiũ sibi fieri dũ liberalitatem deterrẽt. Que pro &, putant eũ hostẽ esse cõem tenuiorum. i. pauperiorum q̃. s. ceteri sint. Atq; hæc benignitas. s. captos redimi a seruitute, & ẽt locupletari tenuiores. i. pauperiores, est vtilis ẽt reip. quod quidem solitum fieri in nr̃o ordine uidemus scriptum copiose in orone Crassi. Ego antepono. i. præfero ego largitioni munerum, hanc consuetudinem benignitatis. Hæc. s. benignitas est, grauium atq; magnorum hoim. s. largitio munerum est assentatoꝝ populi, quasi titillãtiũ. i. molliter tangentium ac palpantium lenitatem & uoluptatem multitudinis. Aũt pro sed, conuenit. i. cõueniens est tum. i. pariter esse munificũ in dando, tum. i. pariter nõ sup. esse acerbum in exigendo, q; pro &, cõuenit sup. esse æquum. i. æqtatis amatorem, facilẽ. i. exorabilẽ, & cito facientem & concedentem multis multa de suo iure, in oĩ re contrahenda. i. vendendo, emendo, cõducendo, locando, in vicinitatibus & confinijs, & sup. conuenit ẽt sup. esse abhorrentem. i. alienum a litibus, quantum liceat, & nescio an ẽt paulo plus quam liceat. i. q̃ licere uideatur, (certum .n. est quod non plus quam liceat, aut simpliciter aut pro tunc) enim pro qa, decidere. i. delabi nonnunq̃. i. aliqñ paulum de suo iure, est non modo. i. non solum liberale, sed ẽt fructuosum interdum. Aũt ꝓ sed, ratio. i. consideratio rei familiaris. i. domesticæ est habenda. i. hr̃i debet, quam. s. rem familiarem, quidem. i. certe sinere. i. permittere dilabi. i. decidere & in nihilũ ruere, est flagitiosum, sed ita sup. hñda est ratio rei familiaris, ut suspicio illiberalitatis, & auaritię absit. Enim ꝓ qa, maximus fructus pecuniæ est nimiꝝ. i. haud dubie nõ spoliantẽ. i. priuantẽ se patrimonio sup. suo posse vti liberalitate. Hospitalitas. i. gratuita & benigna in hospitiũ susceptio, est ẽt laudata recte à Theophrasto. Est.n. valde decoꝝ ut uř (inqt Cicero) mihi domos illustrium. i. claroꝝ hoim patere. i. apertas esse ad recipiendũ hospitiũ hospites illustres, q;, ꝑ &, idẽ reip. ornamento. i. ad decus & ornamentum hoies externos nõ egere in nostra urbe hoc gñe liberalitatis. Est ẽt uehementer vtile his qui uolunt multa posse honeste, ualere opibus, & gratia apud externos populos, per hospites. i. per eos quos receperant hospitiũ. Theophrastus scribit Cimonem uirum illum spolis bellicis locupletatũ fuisse hospitalẽ Athenis, ẽt. i. erga Laciades curiales. i. cõtribules suos. Dicit.n. instituisse. i. ordinasse & imperasse uillicis. i. villaꝝ suaꝝ ꝓcuratoribus, vt oia præberentur sup. ei quicunque Laciades diuertisset à publica. s. uia in suam uillam.

DOCT. interpr. IN illo aũt) Liberalitatis pars, gratificari largiendo. (In exigendo non acerbum) Impudentia est flagitare officium.

ARGVMENTVM.

In altera beneficentiæ genere, quod operis constat multum valere iuris prudentiam, longe plurimum eloquentiam.

QVAE aũt opera, non largitione, beneficia datur; hæc tum in vniuersam remp. tum in singulos ciues conferuntur. nam in iure canere, cõsilio iuuare, atque hoc scientiæ gñe prodesse quamplurimis, vehementer & ad opes augendas ptinet, & ad gratiã. itaque cum multa ꝓclara maiorum, tum quã optime cõstituti iuris ciuilis summo semp ĩ honore fuit cognitio, atq; interpretatio: quã quidem ante hãc confusionẽ tꝑum in possessione sua principes retinuerũt: nunc, vt honores, vt oẽs dignitatis gradus, sic huius sciẽtiæ splẽdor deletus est: idq̃. eo indignius, q eo tꝑe hoc cõtigit, cum is esset, qui oẽs superiores, quibus honore par esset, sciẽtia facile vicisset. hæc igitur opera grata multis, & ad beneficijs obstringendos hoĩes accõmodata. Atque huic arti finitima est dicẽdi grauiter facultas, & gratior, & ornatior. qđ.n. eloquentia laudabilius, & ꝓstabilius, vel admiratione audientiũ, vel spe indigentium, vel eorum, qui defensi sunt, grã? huic quoq; ergo à maioribus nr̃is est in tota dignitate principatus datus. diserti igitur hoĩs, & facile laborantis, quodq̃. in patrijs est moribus, multorum caussas & nõ grauate, sed gratuito defendentis, beneficia & patrocinia late patẽt. Admonebat me res, vt hoc quoq; loco intermissionem eloquẽtiæ, ne dicam interitũ, deplorarem, nisi vererer, ne de meipso aliqđ viderer queri. sed tñ videmus, quibus extinctis oratoribus, q̃ in paucis spes, quàm in paucioribus facultas, quam in multis sit audacia. cum autem omnes non possint, ne multi quidẽ, aut iurisperiti

risperiti esse,aut diserti; licet tñ opera ꝓdesse multis,beneficia petẽtem,cõmendantem iudicibus,& magr̃atibus, vigilantẽ pro re alterius,eos ipsos,q aut consulũt,aut defendũt,rogantem: quod q faciunt, plurimum grã æ consequũtur,latissimeq́. eorũ manat industria. Iã,illud nõ sunt admonẽdi,(est.n.in promptu)vt animaduertant,cũ alios iuuare velint,ne quos offendãt.sępe.n.aut eos lędũt,quos nõ debent; aut eos,quos nõ expedit: si imprudẽtes,negligẽtiæ est; si sciẽtes,temeritatis. Vtẽdum ẽt est excusatione aduersus eos,quos ĩuitus offendas,quacũq; possis, q̃re id,qđ feceris,necesse fuerit,nec aliter facere potueris;ceterisq́. o pis,& officijs erit,qđ violatum est,compensandũ.

PETR. MARS.

QVÆ aũt opera,) Supra posuit duplicem rõnem liberalitatis. quaꝝ altera in pecunia cõsistit,altera in opera atque industria. Postq̃ & de liberalitate pecuniaria disseruit,transit ad alterã,quæ opera fit.Et est duplex. qm̃ interdum confertur in vniuersam remp. interdũ in singulos,& ostendit prodesse alicui in iure ciuili accõmodatissimum esse ad hoies beneficijs astringẽdos,inde ponit eloquentiã, quæ est grauior & ornatior.[Opera)Labore & industria. (iniuria cauere)Vitare incõmoda & deceptiones in iure litibusq;,multi.n.ius amiserũt suũ ignorãtia iuris,aut procuratoꝝ, caufidicorum inscitia. [Cauere).i.defendere alios legũ auxilio, & interpretatione ꝓuidere. In pfatione Topicoꝝ dicit,Etenim cum tu mihi, meisq. multa sæpe cauisses.[Opes augẽdas) Potentiã,& auctoritatem grãmq́. multitudinis,cui hæc opera pstatur.[Gratiam) Beneuolentiam. iurisconsultus,inquit,fauens alijs in causa maximam consequitur auctoritatẽ & gratiosus apud ois efficitur,qbus opera sua ꝓdest, & cognitio iuris ciuilis in summo honore semper fuit & ẽt interpretatio.[Qũã)Cognitionem & interpretationem iuris.[Ante hanc cõfusionem) tpum. dãnat Cæs.tyrãnidem & bella ciuilia, qbus sæuientibus iura oppressa erant & oia confusa.[Principes) Primi in ciuitate,vt familia Aquilioꝝ,Mutioꝝ,quoꝝ tanq̃ hereditarium erat ius ciuile,& alioꝝ quos supra nominaui,q ciuitatis principes erãt, & iuris ciuilis scientiam tanq̃ possessionem à maioribus relictam habebant, quæ oibus erepta fuit pp tyrannidem & iutia oppressionem. Et sic Cic.deplorat calamitatem suorũ tpum,& ius ciuile amissum esset dolet,idq́. eo indignius fert, quod talia acciderunt tpe Cæsaris,qui omni scientia vigebat, & ius ciuile videbatur diligere. Suet.ait. Ius ciuile ad certum modum redigere statuit,atque immensa diffusaq́. legum copia,optima quæq; & necessaria in paucissimo conferre libros. (Eo indignius)Maiore animi indignitate ferendũ. [Cum is esset) Cæsar dictatoe.[Sciẽtia)Omni gñe doctrinæ.[Hæc igitur opera) Concludit de opera iuris ciuilis,& trãsit ad eloquẽtiam,quã laudibus effert & merito.[Grauior)Maioris dignitatis quantũ ad pondus ceteꝝ scientiaꝝ.Oratoris vis est,& offm̃,posse de omni re quęcunque ꝓposita sit,apte & copiose dicere. [Gratiue) q̃ sit ius ciuile. [Ornatioe)Maioris ornamẽti & dignitatis.[Admiratione audiẽtium qm̃ eloquentẽ & prudentem oẽs admirantur.Vnde Iuuen. de Demosthene ait quẽ mirabantur Athenæ Torrentẽ, & pleni moderantem fræna theatri.Et,Ciceronem orantem oẽs suspiciebant.[Indigentium) Eoꝝ qui indigent patrocinio eloquẽtis,ut in iudicio defendãtur.[Gratia)Beneuolentia eoꝝ q defensi sunt & patronũ magna gratia prosequũtur. [Huic quoq;) Quemadmodũ iuri ciuili. [In tota) In omni parte dignitatis. [In patrijs est morib.) Romanis institutis, qm̃ apud antiquos patroni agebãt causam clientis opera gratuita,& Cic.ex patrocinijs,auctore Plut.mercedẽ non accepit. Minerua a Siculis ingẽtia magnificaq́. vltro delata cõstantissime renuit, eo dũtaxat contentus, ut ædilitatẽ suam transmissione frumẽtaria, nec illa quidẽ gratuita adiuuarẽt.[Diserti).i.eloquẽtia.Disertus est ille q dicit ea quę oportet. Fab.lib.8.sic scr. M.Antonius ait à se disertos visos esse multos,eloquẽtem aũt neminem.disertus satis putat dicere quę oporteat,ornate aũt dicere propriũ esse eloquentissimi.Ideo Cicero diserti dixit,qm̃ non loqtur de eloquentissimo,sed mediocri oratore,& patrono causaꝝ diserto.[Facile laborantis) q faci le suscipit laborea pro alijs in iudicio defendẽdis. [Nõ grauate) Nõ moleste aut pp pecuniam,sed gratuito is dr̃ aliquid grauate facere,q moleste aio & quasi inuito facit. Plin.in prin.17.volumnis sic scrib. Crescit apud me certe tractatu ipso admiratio antiquitatis,quantoq́. maior copia herbaꝝ dicenda restat,tanto magis adorare priscoꝝ in inueniendo curam,in tradẽdo benignitatẽ subit.[Admonebat me res)De qua loquos & status psens. Ne de sua fortuna Cicero queri videret,noluit itermissionẽ eloquẽtiæ deplorare,sed vtitur occupatione.Cũ.n.dicit se nolle deplorare.maxime deplorat,& tpa damnat sua. (Hoe quoque loco) quemedmodũ feci de iure ciuili.[Ne dicam interiũ)Noluit dicere Cicero eloquẽtiã perijsse,sed fuisse intermissam. (Quibus) quã clarissimis oratoribus,vt prius fuerat L. Crassus. M. Antonius, Cæsar. L. filius,Hortẽsius,Cotta,& nõnulli alij, q in foro claruerãt.Hortẽsius in actione pene superabat Ciceronẽ,& adolescẽs magis dicẽdo floruit,quẽ senex.De quo Cic.in Bruto.Hortẽsius à Crasso cõsule & Scæuola vsq; ad Paulum & Marcellũ cõsules floruit. Nos,inquit,in eodẽ cursu fuimus à Sylla dictatore vsq; ad eosdẽ fere cõsules.Sic.Q. Hortẽsij vox extincta suo fato est,nostra publico.Nos aũt,Brute inquit qm̃ post Hortensij clarissimi oratoris mortẽ orbæ eloquentiæ quasi tutores relicti sumus,domi teneamus eã septam liberali custodia,& hos ignotos atq; imprudentes procos repudiemus,tueamurq́. vt adultã virginem caste,& ab armatoꝝ impetu,quãtũ possumus,ꝓhibeamus. [In paucis)Qm̃ pauci superauit oratores,& hi q erant non habebant facultatẽ.i.potentiã dicẽdi,qm̃ extinctus erat senatus,deleta iudicia,& causæ forẽses conticuerant.& hoc Cicero pp se dicit,q prius in foro regnauerat.& eius vocis tota vrbs Theatrum fuerat,nunc aũt fugiebat conspectũ sceleratoꝝ,qbus oia redundabãt. Vnde miror illũ in tantis malis hoc opus tam breui tpe elucubrare potuisse. qm̃ scripsit post necem Cæsaris,sed beatissima ingenij vbertas,& phicum pectus oia superabat.[Spes)Pauci inqt sunt,de qbus sperare liceat futuros claros oratores. [Facultas)Potentia orandi causas.[Audacia)Multi inqt audent hoc genus dicendi tractare,sed id quod audent pstare vt decet, non pñt superaret ipse Cicero eloquentiæ fons; qui tñ cessabat culpa tẽporum,qbus oia turbata erant confusa.[Cum aũt oẽs)Dixit supra hoies prodesse posse iure ciuili & eloquentia.sed q non oẽs pñt callere ius ciuile aut esse diserti dicit nũc Cicero tales hoies posse ẽt prodesse opera,cum.s.beneficia pro alijs petunt, cõmendant iudicibus reos,& vigilant pro re alterius,& rogãt eos q defendunt aut consulunt,vt sint in causa diligentes & sic cũ ipsi nõ possint eoꝝ causas agere,orant alios vt eis adsint. & sic offõ bonoꝝ viroꝝ funguntur. [Ne multi qdem) Qm̃ paucis datum est, vt optime ius calleãt & diserti sint.[Opera)Labore & industria. [Licet tñ prodesse)Ordo est licet hoc.i.hoiem petentem beneficia cõmendantem iudicibus aliquem, vigilantem & rogantem alios,licet inq̃ talem hoiem ita faciẽtem opera sua prodesse multis.[Licet petentem prodesse) Ille põt alijs prodesse q beneficia pro ipsis petit,& cõmendat iudicibus causam reoꝝ. [Latissime manat)Ad multos iuuandos extenditur eoꝝ industria, qua gratiam alioꝝ demerentur & aĩos.[At illud, Vtitur occupatio ẽ monens neminem esse lædendum,dum alicui ꝓdesse cupimus. [Nõ expedit)Non est vtile. Si imprudentes lædunt,negligentiæ ascribendũ est,si scientes temeritati,quæ est inimica prudentiæ. [Ceteris operis)Quibusdam laboribus & quadam industria compensare id quod alium lædit, si in aliqua re inuiti aliquem offendimus,debemus alia opera & officio id quod violatum est compẽsare,& cum quem offendimus aliquo beneficio reconciliare.

FRAN. MAT.

QVæ aũt)Iteratio fortasse hic nonnullis vr̃ esse superioris præcepti,nã operæ laudat officia de qua multa dixi superius,sed nõ est iteratio.Superius.n.dixit liberalitatẽ quæ fit opera,liberalitati anteponenda quæ fit pecunia,nũc aũt de ipsius operæ officijs pcipit, videlicet quales in opera exhibẽda esse debeamus,& dicit ita operã in remp.& oẽs ciues conferendam, vt pecuniã,præcipit ergo quo pstanda sit opera. [Hæc tum &c.) & publice & priuate liberales esse possumus pstanda opera.[Nã in iure cauere)Possumus augere opes gloriamq́. nr̃am in pstanda opera;quæ maxime consistit in scia iuris ciuilis.[Iuuare) cliẽtes,& amicos.[Itaq; cum pp) Ex quo sequitur,vt cum multa pclara maioꝝ instituta fuerint,quæ sine dubio laudãda sunt, illud magna laude dignum fuerit,vt in summo honore cognitio esset iuris ciuilis,& interpretatio.][Cõstituta) .s.fuere,sicut apud Val. Max.legitur tit. de instit.antiq. vt illud,ꝙ mulieres vno contentæ viro corona pudicitiæ donarentur, ꝙ vini vsus fœminis esset ignotus,& magnus honor senectuti exhiberet.[Cognitio,atq; interpretatio) Alteꝝ sine altero,paꝝ vtile est,multiq́. sunt q sciam hñt maximam iuris ciuilis,quæ tñ ipsi intelligunt alijs exponere nesciunt.Non.n.tm̃ optandum est,vt sciamus,sed vt exprimere ẽt sensa possimus. [Quam) qdem cum inqt optima rep.vsi simus,principes ciuitatis iure ciuili plurimum valebant,nunc confusis oibus, postq̃ bellis ciuilibus perturbari cœpit respublica,

ars

ars iuris ciuilis ad viles redacta est, & sic eius splẽdor, vt ceterarũ bonarũ artiũ extinctus. [Principes) Viri principes, vt Scæuola, vt Crassus. [Nũc &c.) tpibus nr̃is. [Ideo indignius &c.) Extinctã esse iuris ciuilis, vt aliarũ rerũ sciẽtiam, eo molestius ferendũ est, q̃ illo oĩa tenente, & occupante contigit, q scientia erat eminẽtissimus, & superiores oẽs antecibat: Cæsarem significat, q te uera oium bonarũ artium cognitione ceteros sui tpis superauit. & vt ait Quint. si tm̃ foro quantum bellis vacasset, primũ in dicẽdo locum tenuisset, vt secundũ tenere iudicatur. Nã secundus post Cic. hr̃. [Hac scientia) Iuris ciuilis. [Hæc igitur) Cõcludit. [Atque huic) Proximã iuri ciuili eloquẽtiam, dicit, vtilitate, & recte. nã iuris ciuilis peritus sine eloquẽtia haud multum valet. [Grauior) qm̃ in magnis causis & forẽsibus, & senatorijs versatur. Eloquentiam aũt intelligit, quam supra cõtentionem appellauit. Est enim alia quæ in sermone versatur. [Gratior) Nam audiẽtes mirifice delectat. [Quid. n.) Ratio est. Cic. vbiq; rebus oĩbus antepo nit eloquẽtiam, quantũ attinet ad rerũ publicarũ gubernationẽ hic aũt tres maximos eloquẽtiæ fructus ostẽdit, videlicet admirationẽ, in quam adducit audientes. [Spe indigentiũ) Qui causam suã sperant ab oratore ẽt contra potẽtissimos, & improbissimos posse defendi, & gratiam magnã parit defensio, q a is quẽ defendimus excitatur ad amorem oĩm, nobis debet, & semper referre gratiã studet. [Huic quoq; &c.) In omni dignitate quantacũque esset defendẽda, principatus est datus eloquẽtiæ. Cic. lib. de Or. dicit, semp̃ excelluisse eos q̃bus inerat vis dicendi maior. [Disertis igitur &c.) Hoc est eloquẽtis, & boni, huius diserti hois, & bonis moribus instituti, beneficia, ac patrocinia dicit plurimos iuuare, & vtilissima reip. esse, si modo laborẽ non subterfugiat: & gratuito, non aũt spe quæstus defensiones suscipiat. [Diserti) eloquẽtis. ex p̃prie disertus q ornatu verborũ, & copia valet. Eloquẽs etiam q rebus, & sententijs pollet. & esse nisi vir bonus non põt. Antonius apud Cic. dicebat se multos vidisse disertos, eloquentẽ nullum. [In patrijs moribus) In moribus patriæ nr̃æ, sic. n. maiores nr̃i facere constituerũt: gratis s. & non grauate defendere. [Admonebat &c.) Sicut deplorauit iuris ciuilis interitum, ita me hic locus admonebat, vt eloquẽtiæ facta mentione, eius quoque interitũ lugerem. sed ideo p̃termitto ne mea tm̃ causa nõ ẽt aliorũ facta hæc deploratio videatur. [Res ipsæ) Eloquẽtiæ mentio. [De meipso) q agere causas nunc nõ possum, sicuti ante, occupata & p̃turbata rep. solebã. [Quibus extinctis oratoribus) q illa tẽpestate innumerabiles pene fuere. De multis ipse loqtur Cic. lib. de cl. or. ad Brutũ. [Facultas) Vis dicẽdi. [Audacia) qa multi videri volũt oratores cum nõ sint, & maiora audent suis viribus. [Cum aũt oẽs &c.) vt̃ nunc obiectioni occurrere, posset. n. quispiam dicere, non oẽs iuris peritos, & oratores esse posse, & illis facultatibus alios iuuare, & p̃pea dicit multis alijs modis operã p̃stare licere, ex quo ostẽdit quam q̃liber non iuris consultus, & orator p̃stare põt. [Ne multi quidem) Paucorũ. n. est iuris ciuilis sciẽtiam adipisci. [Aut diserti) Oratores q multo rariores contingũt. [Licet tm̃ &c.) Enumerat q̃bus modis, ij q non sunt iurecõsulti, aut oratores, operã suam p̃stare possint hoĩbus, illosq. iuuare. [Beneficia &c.) Vt aliqd beneficij pro alio petamus ab illis q nobis amici sunt, & cõferre beneficium pñt, idq. nr̃is precibus moti facere nõ grauantur. [Cõmendantem iudicibus, & magistratibus) Vt amici nr̃i causam, & negocia magistratibus, vel iudicibus cõmendemus, si nobis amici fuerunt. & hoc quotidie fieri solet, cõ dicimus cõmendo tibi hunc, qui est dignus cõmendatione mea, & qm̃ multa eius nõ vulgaria sint in me officia, & qm̃ virtute præditus est, aut innocens est, &c. [Vigilantem) Curantẽ diligenter alterius negocia. [Cõsulunt) Quantum ad iurisconsultos, quorũ est proprie cõsulere. [Defendunt) Quantum ad oratores. [Latissime manat) Maxime diffunditur. [Iam illud &c.) Superius admonuit ne cui faciamus iniuriam. Ideo nunc non vñr inquit admonendi hoĩes, vt animaduertant ne dũ alios iuuare volũt, alios offendãt. solet. n. accidere, & frequẽter, sed non sunt alicuius cõmoda ex alterius incõmodis quærenda, quod dõt p̃hi. [Est. n. in prõptu) Oĩbus notum est, oẽs sciunt. [Animaduertant) Qui opera p̃stant, sed si fieri non põt, quin alium offendas si aliũ iuuare vis, qd agendum erit? hęc adhibenda cautio erit, vt cõsideretis an maior sit iniuria, an beneficiũ, si iniuria maior est, abstinere debes, si beneficiũ maius est, illum iuuare debes, quẽ defendendũ semel suscepisti, postea excusare te, q̃ inuitus feceris, & rõnẽ subijcere, cur feceris, qa videbas iniuriam multo maiorẽ beneficio, & te sperabã (dicet) æquo aĩo laturũ, cũ te virum bonũ nossem. [Sæpe. n.) ostẽdit cuiusmodi iniuriæ efficaces sint, ne velim⁹ alios iuuare, videlicet cũ iniuria est cõtra alicuius honestatẽ, aut cõtra vtilitatẽ. [Non exp.) Nõ vtile est. vt si lædes benemeritũ de

Gratiam magnam parit defensio.

Multos disertos eloquẽte vero neminem.

Beneficiũ in rep. est etiam prænomen.

rep. aut priuatũ tuos alios ad benemerendũ de rep. reddis, negligẽtiores, ẽt si priuatæ fuerint vtilitates. nã semp̃ vtilitas maior est, & q ad plures p̃tinet, anteponẽda est ei quæ ad pauciores, si peregrinũ læderes, vt ciuẽ iuuares, tolerabile esset, at vero si amicũ peregrinũ iuuãdo, ciuẽ lęderes, nõ ęsset tolerabile. [Nõ debet) cõtra honestatẽ, vt si cõtra famã sit boni viri. [Si imprudẽtes &c.), nõ ois ignorãtia nos excusat, sed qñ id qđ ignoramus eiusmodi est, vt scire nõ possimus, aut vllo humano ingenio cõprehẽdere, tũc excusandi sumus. qñ vero id qđ ignoramus scire potuimus, tũc excusationẽ nõ meremur. [Imprudẽtes) qđ animaduertere noluerimus, & est dedita opa aliquẽ lædere. [Vtẽdũ est ẽt &c.) dicit excusatione vtẽdu esse ut ostẽdamus minorẽ iniuriã fuisse, q̃ bñficiũ alteri collatũ, & q̃ sine iniuria cuiusq̃ voluisses amicũ beneficio afficere, & q̃ necesse fuit, & q̃ fretus ipsius bonitate æquo aĩo laturũ putasti. [Ceteriq. operis &c.) Si in hoc inqt offendimus, ceteris in reb. p̃desse curauimus, & qđ aut honestati, aut vtilitati detractũ erit resarciẽdo cõpensabimus, exẽpli gratia, Dixisti cõtra aliquẽ pro cliente tuo, cuius causam existimasti meliorem, sic te excusabis, erã patronus, ad me confugit, nõ potui recusare, feci tñ inuitus tua causa, nec tñ existimaui tam iniquo aĩo, te laturum, cum sis bonus vir, & scias turpe esse cliẽti nõ adesse. Idẽ faciã contra aliũ in re tua, si casus acciderit, vt mea opera vti velis.

Imprudens dicitur quando potuit scire & fuit negligens.

ASCEN.

Quæ aũt opera) Prosequitur alterũ genus liberalitatis, qđ opera. i. operatione & labore cõfertẽtis impẽditur. Ordo est. Aũt pro sed beneficia quæ dantur opera. i. per operã & laborẽ nõ largitione. i. donatione hæc conferuntur. tũ. i. partim in vniuersam rem tũ. i. partim in singulos ciues. Nã cauere, i. p̃sp cere & cautionẽ facere in iure, iuuare consilio, atq; prodesse hoc gñe sciẽ, pertinet vehementer quamplurimis. i. valde multis. i. & pariter ad opes augendas, & . i. pariter ad gratiam. i. beneuolentiã sup. augendam. Itaq. cum multa præclara maiorũ sup fuerũt, tum. i. multo magis cognitio, atq; interpretatio iuris ciuilis quãoptimo. i. valde bene cõstituti sint semp̃ in summo honore. Quam qdẽ interpretationem & cognitionem iuris, principes. i. primores ciuitatis retinuerũt in sua possessione añ hãc cõfusionem tpum, quam Cæsar induxit. Nunc. i. quemadmodum honores sup. deleti sunt vt ois gradus dignitatis deletus, sic splendor huius sciæ est deletus. Idq. . i. id sup. contingit indignius. i. qa hoc contingit eo tpe, cum is. s. Cæsar esset q vicisset facile scientia. i. per scientiam oẽs superiores, quibus esset par. i. æqualis honore. Igitur hæc opera quæ. s. præstantur in iure ciuile sunt supp. grata. i. vtilia & cõmoda multis, & accõmodata ad astringendos hoĩes beneficijs. i. per beneficia. atque facultas dicendi grauior, & gratior, & ornatior est finitima huic arti. s. iuris ciuilis. Quid. n. laudabilius & præstabilius, uel admiratione audientium uel spe indigentium, vel gr̃a eorum qui defensi sunt? q. d. nihil. ergo principatus est quoque. i. ẽt datus arti à maioribus nostris in tota dignitate. Igitur beneficia & patrocinia hoĩs diserti & laborantis facile. i. faciliter, q; pro &, defendentis causas multorum & non grauate, sed gratuito. Quod. i. quæ res est in moribus patrijs. i. inter mores patriæ patent late. i. faciunt defensorem late patere. res. i. cõmoditas & opportunitas negocij admonebat me, vt ego deplorarem, quoque. i. ẽt hoc loco intermissionem ne dicã interitũ eloquentiæ, ne. i. si non vererer queri. i. conqueri aliquid dr me ipso, sed tñ (quamuis conqueri non placeat) nos videmus q̃bus oratoribus extinctis, q. d. maximis, in quã paucis sit spes. & in quam. i. quanto paucioribus sit facultas, & in quam. i. quantum multis sit audacia. Aũt pro sed, cum. i. quamuis nõ oẽs immo ne multi qdem possint esse aut iurisperiti, aut diserti, tñ licet. i. licitum est, cõmendatem. i. eum qui cõmendauit iudicibus uur magistratibus sup. aliquem petentem beneficia. i. eum q requirit beneficia, & uigilantem. i. eum q vigilauerit, pro re. i. vtilitate alterius aut rogantem. i. eum q rogat eosipsos. s. iurisconsultos & causidicos, q hoc consulunt aut defendunt, prodesse multis opera. i per operam suam, quod. i. quam rem hi sup q faciunt, consequuntur. i. acqrunt plurimum gratiæ, & eorum industria manant. i. diffunditur, & . diuulgatur latissime. (Ne q̃s pp multos accusatiuos adhuc ordinem non intelligat, sciat cõmendantem, vigilantem, & rogantem regi a parte ante a verbo prodesse in rõne suppositi, sed beneficia regi ab accusatiuo petentem. & eum ab accusatiuo cõmendantem. Item eos ipsos ab accusatiuo rogantem q regitur, vt dixi à verbo p̃desse.) At. s. sed sup. lectores nõ sunt admonendi illud. i. non debent admoneri illud. n. pro quia sup. ipsum est in promptu, vt ipsi animaduertant. i. attendãt, ne. i. vt non offendant. i. lædant quos. i. aliquos, cum uelint iuuare alios. Enim pro quia, qui sup. id non animaduertunt, lædunt sæpe eos, quos non debent, sup. lædere; aut eos quos non expedit,

sup.lædere,si sup.sic lædit. Imprudētes.i.nesciētes,est negligētiæ .i.ad negligētiam spectat,si scıētes sup.lædunt,temeritati.i.ad temeritatē spectat, vtendū est.i.oportet aut decet vti ēt excusatione aduersus eos,quos tu offendas muitus quæcōq; sup.via & rōne possis,ostēdendo.s.quare id qd feceris,fuerit necesse sup facere: nec.i.quod nō potueris facere aliter. Et id quod violatū.i.læsum aut corruptū est,est compēsandum.i.reponendum,satisfaciēdum,aut instaurandum certis operis.i.operationibus & officijs.

DOCT. interpr. LAtissime manat) Dicit Cicero,sicut latissime patet,latissime spargitur.

DOCT. interpr. QVæ autem opera.) Pars liberalitatis opera gratificari & docendo,ibi,Quid enim eloquentia laudabilius? [Admonebat me res,&c) Deplorat reip.calamitatem.

ARGVMENTVM.

Operam apud tenues & bonos rectius,quam apud locupletes collocari: nulli tamen nisi iusta in re præstandam esse.

SED cum in hoībus iuuandis aut mores spectari,aut fortuna soleat; dictu quidem est procliue itaque vulgo loquuntur,se in beneficijs collocādis mores hominum,nō fortunam sequi: honesta oratio est: sed qs est tandem, qui inopi, & optimi viri caussæ nō anteponat in opera danda gratiā fortunati,& potentis? à quo.n expeditior,& celerior remuneratio fore vr.in eum fere est voluntas nostra propēsior. sed animaduertendū est diligentius,quæ natura rerum sit. nimirum.n inops ille,si bonus est vir,ēt si referre gratiam nō potest,hrē certe potest. Cōmode aūt,quicunque dixit: pecuniam q habeat,non redd disse; & q reddiderit,non hre: gratiam aūt &,qui reddiderit,hre; &,q habeat,retulisse. At q se locupletes,honoratos, & beatos putāt, hi ne obligari quidem beneficio volunt: qn ēt beneficium se dedisse arbitrantur, cū ipsi, quamuis aliquod magnū acceperint: atq; ēt à se aut postulari,aut expectari aliqd suspicantur: patrocinio vero se vsos,aut cliētes appellari,mortis instar putāt. at vero ille tenuis,cum quidquid factū sit,sese spectatū,non fortunam,putans,nō modo illi,q est meritus,sed ēt illis,à qbus expectat, (eget.n. multis) gratū se videri studet. neq; vero verbis auget suū munus,si quo forte fungitur,sed ēt extenuat. Vidēdumq. illud itē,qp,si opulentum,fortunatumq. defenderis, in illo vno,aut forte in liberis eius manet grā,sin aūt inopem, probum tñ,& modestum,oēs non improbi humiles,quæ magna in populo multitudo est,p̄sidium sibi paratum dicent. quamobrem melius apud bonos, q̄ apud fortunatos,beneficium collocari puto. danda oino opera est, vt omni gn̄i satisfacere posimus. sed, si res in contentionē veniet,nimirum Themistocles est auctor adhibendus q, cum consuleretur verū bono viro pauperi, an minus probato diuiti filiam collocaret; ego,inquit,malo virum,qui pecunia egeat,q̄ pecuniam,quæ viro.sed corrupti mores, deprauatiq. sunt admiratione diuitiarum. quarū magnitudo qd vnumquenque nr̄m pertinet? illum fortasse adiuuat,q habet: ne id quidem semper: sed fac iuuare: potentior sane sit,honestior vero quō? qp si etiam bonus erit vir; ne impediant diuitiæ, quo minus iuuetur; modo ne adiuuent, sitq omne iudicium,non q̄ locuples, sed qualis quisque sit. Extremum aūt pręceptum in beneficijs,operaq. danda est,ne quid contra æquitatem contendas,ne qd per iniuriam.fundamentum.n. perpetuæ cōmendationis, & famę est iustitia: sine qua nihil pōt esse laudabile.

PETRVS MARS. SED cū in hoībus iuuandis) Dixit hactenus iuuandos esse hoies aut pecunia aut opa, monet nūc potius iuuādos esse bonos viros inopes, quā fortunatos & potētes,qm̄ sequi debemus virtutem,nō fortunā & diuitias. [Dictu est procliue) Oēs hoc facile dnt,sed non ita facile fit. [Vulgo) Vbique. [Nō fortunā) Diuitias & potentias alioꝝ,cum volūt bñficia in aliquē collocare. [Honesta) Plena honoris & laudis. [Gratiā) Beneuolētiā illius q est diues & potēs. [Fere) Quasi volūtas oium ad id,est inclinatior. [Sed aiaduertēdū est diligētius) Qm̄ nostra volūtas ppēsior est ad iuuādos potētes,monet Cic.cōsiderādū esse q sit natura reꝝ & pprietas. & ondit potius esse iuuādū bonum viꝝ, & inopē,q semper habebit grām,si referre nō poterit,& diuites obligari beneficio nolūt.inde docet maiorē nos cōseq grām si inopē probū viꝝ,potius quam si diuitem iuuerimus. [Nimiꝝ) certe declarat hanc reꝝ naturā. agere grās est verbo. hre grām est aio, cū memores beneficij sumus referre aūt est facto & re ipsa. ergo si bonus nō pōt grām referre.i.par beneficium reddere,certe gratiā hre pōt.i.esse memor bñficij accepti. [Cōmode) Apte, affert quandam sniam, quæ circunferebatur incerto auctore. ideo ait qcunq; dixit. In orone pro Planco rñdens Cassij accusatori ait, Quanq dissimilis est pecuniæ debitio & grę. Nam q pecuniā dissoluit,statim nō hēt id quod reddidit,q aūt debet, æs retinet alienū,grām aūt & q refert hēt,& q habet in eo ipso q habet,refert, Neq; ego nūc Planco desinā debere,si hoc soluero, nec minus ei redderē volūtate ipsa,si hoc molestiæ non accidisset. Et in orone, qua senatui de reditu suo grās agit,dicit, At q in offō persoluēdo dissimilis rō pecuniæ debitæ est,ppea qp pecuniā q retinet, nō dissoluit,q reddidit non hēt, grām & q retulit habet, & q habet dissoluit. hoc ēt scribit Gellius. [Qui reddiderit) Reddere grām siue referre est idē, quod reddere beneficium, hre aūt est gratificandi voluntatem inuicē hre. Referre,inqt Sen.est vltro quod debeas afferre.non dicimus grām reddidit,reddunt.n & q reposcuntur, & q inuiti. & alibi,plus debetur beneficij quā pecuniæ creditori, qm̄ de beneficio plus soluēdū est & nihilominus relata gratia ēt cohæremus,debeo.n cū reddidi rursus incipere. [At q se locupletes) Ponit nūc oppositū de locupletibus,q nolūt beneficio obligari. [Beatos) Felices & nullius rei indigētes. [Æque) Tantūdē. [Postulari) Ab eo q confert beneficiū. [Patrocinio vero) Ecce aliud quo oñdit ipsos nolle obligari bñficio [Patrocinio) Defensione alicuius in causa sua i.si fuerūt cliētes & si sunt alicuius patrocinio, putāt id esse morti simile, potius,inqt,vellēt mori, quā videri cliētes,q a colendo dnr,qm̄ colunt patronū [Tenuis) pauper & bonus vir. [Sese spectatū) Habitā esse rōnem suæ virtutis, nō fortunæ. & qp ille q beneficiū cōtulit, spectauit virtutē ipsius pauperis,nō bona fortunæ. [Nō fortunā) Diuitias,vt postea retributionē accipiat,& çque beneficiū a fortunato reddatur. Seneca sic ait, Nō est beneficiū quod fortunā spectat [Illi q est meritus) qui in se bñficia cōtulit sed ēt alijs locupletibus,vt ēt ab illis accipere aliquid possit [Eget.n multis) Hoc dicitur p parēthesin, & est rō quare inops cū multis indigeat,studet ēt alijs videre gratus [Si quo forte fungitur).i.si ipse inops aliqd facit p eo,q de se benemeritus est,dicit parū id esse & se maiora illi debere, vt parem gratiā referre possit,& sic semp munus suū extenuat. [Munus).i. offm [Videndumq illud) Affert aliud quo ostendit potius habēdā esse rōnem,vt gratiam consequamur. & ideo dicit diligētius aiaduertendum quæ sit natura reꝝ [Gratia).i.beneuola obligatio. [Humiles) Pauperes quoꝝ est magna multitudo. [Præsidiū) auxiliū suæ paupertatis si defendimus diuitē,ipse solus nobis debet,& forte filij,sed si inopē & bonū viꝝ,oēs pauperes amabunt, expectantes & ipsi aliqd subsidiū. ergo melius est in pauperē quā in diuitē bñficiū collocare. [Melius) Vtilius & honestius. [In contentionē) disceptationē,cuius potius rō hūda sit. [Themistocles) auctore Plut. ex his q filiā vxorē petebāt,frugi ad modestū anteposuit locupleti divitē,se viꝝ pecunijs indigētē magis quā sine viro pecunias qrere. Cic. aliter hoc narrat. [Sed corrupti mores) deplorat Cic.statū suoꝝ tpum in qbus mores corrupti erant, & versi in luxū pp diuitias. Vn̄ exclamauit Iuue. Nūc patimur lōge pacis mala,sæuior armis Luxoria incubuit, victūq. vlciscitur orbē. Et,vincant diuitiæ. Silius ēt dicit Diuitijs probrosus honor. Asia deuicta,inqt Plin. primū luxuriam misit in Italiā L. Scipio transtulit in triūpho argenti cęlati pondo millia quadringēta,& vasoꝝ aureoꝝ pondo cc. millia. eadem Asia domita multo etiā grauius afflixit mores,inutiliorq. victoria illa hereditas. Attalo rege mortuo fuit erudita ciuitas, amare ēt non solum admirari opulentiā externam. immenso & Achaicæ victoriæ momēto ad impellendos mores hinc aliqui veterum vt Caius Marius post

victoriam

victoriã Cimbricã cãtharis potasse Liberi patris exẽplo tradit,il
le arator Arpinas manipularis imparor.[Quid ptinet)q.d.nihil.
qm pſũ sumus,& bona fortunę admirari nõ debemus,sed mores:
& si diuitiæ adiuuãt hoies,tñ p se nõ efficiũt,vt sint honestiores.
[Ne id quidẽ semp) qm multi pp diuitias interficiuntur,aliq pa
tiuntur incõmoda. Vnde scr.Plut.in vita Syllę,nõnullus pecunia
rum gr̃a obtroncatos fuisse ,pscriptosq;. Q.Aur.inqt, Nullos se
negocijs implicãs for̃ ingressus nomina proscriptor̃ legebat,in
ter quos cũ se inuenisset. Væ mihi misero,dixit, Albana me villa
persequitur,& statim iugolatus est. Diuitiæ,inqt Posidonius,sunt
causa maior̃,non qa ipsæ faciunt aliqd,sed facturos irritant pħa
in 1.Eth.sic ait: Compluribus hoibus ex ipsis bonis accidunt de
trimẽta.ism.n.qdem ob diuitias perie tũt. Plat.io 12.de legib.sic
ait: Aurũ atq; argentũ & priuatim,& in tẽplis, inuidiosa posses-
sio est.[Sed fac iuuare)esto qđ iuuet.[Honestior vero quo).s.erit
q.d.nõ erit. [Honestior) Dignior laude virtutis . pp diuitias qm
nõ laudamus hoiem ob diuitias sed ob virtutes,q̃ sunt bona ani
mi,& amitti non pñt.diuitiæ igitur quãuis faciant hoies potẽtio
res,tñ honestiores nõ faciunt.[Quod si ẽt) qa dixit iuuandũ esse
potius inopẽ,monet nunc iuuãdum esse ẽt diuitem, si est vir bo-
nus.sed hoc nõ debet fieri pp diuitias,sed pp bonitatem,ideo di
cit.[Modo).i.solũ modo vt adiuuent ipsæ diuitiæ , & causa sint
vt ille iouetur.[Quominus)Vt nõ iuuetur.[Iudicium)Illius qui
iudicat aliqñ iuuandum esse opera.[Sed qualis) Quã bonus sit.
q̃litas est illa p quã q̃les esse dicimus,boni s.aut mali.[Extremũ)
Vltimũ in beneficijs collocandis & opera pstanda.[Contendas)
Coneris efficere ↄtra iustitiam, à qua ois cõmendatio proficisci
tur,& qua remota nihil honeste & cũ laude fieri põt.etenim iusti
tia causa est,vt hõ perpetuam cõmendationẽ assequatur & famã.

FRAN. MAT.

SEd cum in hoibus &c.) Ostendit nunc cui sit benefaciendũ,
postq̃ docuit qd agendum est quãtum ad operã attinet.Et q
beneficium inqt pstant,duo sibi pponere dñt, quæ ad psona
pertinẽt cui benefaciunt,aut indigẽtiam,aut dignitatẽ.sed nemi
ni dubiũ magis inopi,q̃ potenti benefaciẽdum esse,cum tñ con-
tra fiat,vt ipse ait . Qui tñ potenti benefacere malueri, q̃ inopi,
nõ liberalis est,sed mercator potius , qm maius expectat benefi-
cium.At vero q inopi benefacit,sine vlla spe recipiẽdi, vere libe-
ralis hr̃ . sed tñ quibus benefacit aduertere debet,vt gratis viris .
facile ergo inqt est dicere cui potius benefacere debeamus . oẽs
enim dñt non spectãdam personã,sed psonæ indigẽtiam,sed pau
ci sunt q hoc faciant, nã pars maior beneficia sua pstat pro digni
tate hois.[Sed cum in hoibus)Cum benefacere cogitas duo tibi
pponis,quę ptinent ad personã,aut fortunã,aut mores.q mores
cõsiderat vere liberalis est,q aũt fortunam,is mercator potius di
cẽdus est q̃ liberalis,qm recipere plora expectat.[Mores)Nũ bo
nus sit & dignus beneficio.[Fortuna)Nunqd potẽs sit & opulẽ-
tus.[Dictu quidẽ procliue)Vtrũ melius sit,mores an fortunã spe
ctare,oẽs quidem sciũt, nemo.n.est q nõ dicat quod negari non
põt,videlicet mores magis spectãdos esse, pauci tñ sunt q hoc fa
ciãt.[Procliue dictu)Facile vt Terent.Nil facilius dictu. [Hone
sta oratio)vt dicãt mores spectãdos esse in collocãdis beneficijs,
cum tñ diuitẽ potius,& potẽtem adiuuent,q̃ inopẽ,& imbecillẽ,
verumq. est quod Mar.scr. Semp eris pauper si pauper es Æmi
liane: Ditor opes nullis nũc nisi diuitibus.[Tandẽ) Semp aliqd
difficile signat hæc particula . [Nõ anteponont) q.d.nullus est q
cũ benefacere volt gratiã diuitis,& potẽtis,pauperis, & imbecil
lis causæ nõ anteponat.[A quo.n.&c.) Ratio est eius quod dixit
faciũt hoc,vt benefaciãt potius diuiti,& potẽti.qa citius accipe
pñt remunerationem.[Propẽsior)Inclinatior. [Sed animaduer
tendũ &c.)Probare vult Cic.inopi potius,& pbo viro,q̃ diuiti,
& potẽti esse benefaciẽdum,nã supra dixit facile dictu esse in col
locãdis bñficijs mores hois spectari debere,nõ fortunã,paucosq.
id facere Fallũtur ergo inqt hoies,qm potius inopi,& pbo viro,
q̃ diuiti,& fortunato beneficiũ prestãdum est,pbat aũt hoc à par
te iuris naturalis,videlicet à gr̃a,quę sic diffinit:Gr̃a est in qua a-
micitiar̃,& officior̃ alterius,memoria & remunerãdi volũtas cõti
netur,hæc gr̃a inopi,& pbi viro inesse vr̃,diuiti vero,atq; potẽti
minime.Nã inops & pbus semp est gratus,siue referat gratiã si-
ue nõ,qa eum nõ referat qa non põt,vult tñ referre,& sic aio ob
ligatus est,qa gratus est,hoc ipso aũt q gratus est, vr̃ gratiam re-
ferre,cõtra diues non vult esse obligatus,immo vult sibi debeas,
q à te aliqd accipere dignatus sit.quare potius inopi benefaciẽ-
dũ est,& pbo uiro q̃ diuiti,& potẽti.assumptũ verum est,sed hoc
negari põt, q uir inops sit gratus magis q̃ diues, & ppea probat
hoc modo: inops uir est gratus,nam semper uult,nunq̃ aũt põt
esse non gratus,q uult esse gratus semper. memur est uir pbus,
ergo gratus . quod aũt sit ita, probat auctoritate cuiusdam poe-

Inops & probus semper est gratus.

tæ,quæ talis est:Qui pecuniã hẽt,non reddit,& q reddit non ha-
bet Non idẽ dicebat poeta ille,qcunque esset, accidere in pecu-
nia, quod illa gr̃a, nam q pecuniam ab aliquo accepit mutuam ,
eam habet,donec reddit,cũ vero reddiderit,amplius non habet ,
qa reddidit.contra accidit in gratia,nam & ille q reddit gratiam,
hoc est q beneficium pro accepto beneficio reddit, adhuc debet,
qa & si ipse ẽt gr̃am retulerit,tñ retinet illius benefici memoriã,
& ille q non refert qdam gr̃am,sed tñ habet,qa non põt referre
& vellet si posset,hoc ipse q memor est,retulisse vr̃ . Cõtigit hoc
in paupere,sed probo,vt gr̃am habeat,& hñdo referat,ergo sem-
per refert gr̃am qa gratus,& qa gr̃am habet,hr̃e aũt gratiam aio
est.Qui igitur cũ non possit referre gratiã, hoc est beneficiũ pro
beneficio reddere,hẽt tñ gratiam,hoc ipso vr̃ gratiã referre. vel-
let.n.si posset,ergo inopi & pbo potius q̃ diuiti & potẽti benefa
ciẽdum est,qa inops semp est gratus,at vero diues nunq̃ , nec cũ
accipit qa nõ vult esse obligatus,nec postea.vsus est Cic.hoc en-
thymemate in oratione p Cn.Plancio paulũ mutatis verbis,sic:
Nam q pecuniã dissoluit statim non habet id qđ reddidit , q aũt
hẽt,æs retinet alienũ,gratiam aũt,& q refert habet,& q habet in
eo ipso est qđ habet refert.Neq; ego nũc Plancio desinã debere,
si hoc soluero,nec minus ei redderẽ volũtate ipsa,si hoc nõ acci-
disset . In qbus verbis debitionẽ gratiæ & pecuniæ confert Cic.
quã ostndit inter se oppositam,nam q pecuniam dissoluit , statim
nõ habet,q vero nõ reddit, habet, at vero gratiã & q refert hẽt ,
eo ipsu q habet , hoc est memor est. de quo Antonius Iulianus
apud Gellium lib.noctium Attic.8. disputat,cap.4. [At qui loco-
pletes &c.)Ostendit diuitem nõ esse eiusmodi,vel habeat gratiã
vel referat ; & sic ingratum est,ppeaq. ei minime benefaciendũ,
cum paruifaciat beneficium,vel qa non indiget,vel qa dedigna-
tur beneficium accipere . Vnum aũt ex reliquo sequitur.Ideo.n.
dedignatur,qa non volt,q si acceperit adhuc non debet, & dedi-
gnatur,Qm veluti mercedis loco sibi dari existimat,non aũt be-
neficij . & ideo semper est ingratus.[Ne obligari &c.) Non vo-
lunt obligari,qa non indigent & beatos se putant . Quod si be-
neficium ab inferiore acceperunt,existimant non se obligari il-
li,a quo beneficiũ acceperunt,immo eum q dederit sibi obligari
q ipsi accipere dignati sint . Sic.n.insolentis & superbi loqui so-
lent:Volo hic mihi debeat,q eius beneficium vel operã accipere
dignatus sum . [Atque) Putãt præterea aliqd accipientes id sibi
ppea dari,vt aliqd sibi reddant . Et dñt , hic qui mihi hoc præsti-
tit,aliqd,a me vult,ppea hoc fecit.[Aeque)Aequaliter.[Postula
ri)In psenti.[Expectari)In futuro.[Patrocinio &c.)Adeo inso-
lentes sunt diuites, vt si qs patronus eorum causam defenderit ,
dedignentur postea ipsi confiteri,se eius patrocinio vsos,& nõ ali
ter a noie clientis abhorreant quam à morte.Nolunt.n.clientes
uocari.Patronus & Cliens correlatiua sunt magna ergo.ingrati
tudo ostenditur diuitũ.[Vt vero ille tenuis)Diues quia se hono
ratũ putat & beatũ,ideo sibi beneficiũ conferri ea istimat. At con
tra pauper semp debet,& eum q benefecit ductum bonitate sua,
& paupertate credit,nec aliq̃ spem habuisse remunerationis.[Se
se spe)Suspsius habitam rõnem non fortunæ . contrariũ accidit
in diuite.[Nõ modo &c.)id agit pauper,vt nõ solũ illi a quo ac-
cepit gratus videatur,sed alijs à qbus accipere sperat beneficiũ ,
ita secum sic cogitat;si me videant in hunc qui benefacit,gratũ,
hoies,mouebũtur & ipsi,vt benefaciãt. nam sperabunt vt in ipsos
quoque gratus sim.[Expectat)Accipere.[Eget multis) Quia nõ
sufficit ei ab vno accipere.[Neq; vero verbis &c.) Et si forte in-
quit pauper aliquid p eo egerit,q de se benemeritus sit , nõ facit
vt diuites solent. Nam qdqd fecit extenuat, & multo minus se
egisse dicit,q̃ ille meretur,nec posse se illi vnq̃ p tãtis beneficijs
satisfacere.[Si quo forte fungitur)Vt si mittatur ad locũ aliq̃ lõ
ginquũ,vt illic nostra obeat negocia . [Videndũ &c.) Est alia rõ
cur potius inopi & probo,quã diuiti minus probato benefacien
dũ sit,quia si opulento benefeceris viro,& fortunato,grana ma-
net in vno illo,aut forte in filijs eius. At vero si inopẽ defenderis,
oẽs eiusdem sortis,& ↄdõnis hoies tibi debent, quia sperant oẽs
quod vni fecisti,te multis factur̃.[Quamobrem)Concludit & di
cit supradictis causis colligi melius esse inopi,& probo,q̃ opulẽ-
to benefacere.[Danda oino opera est)qa probauit optimis rõni
bus in conferẽdis beneficijs spectãdos esse hoim mores, potiusq̃
fortunã,& potius inopi,& probo viro,q̃ diuiti.& fortunato be-
nefaciendũ esse,sequebatur necessario quodãmodo ista cõclusio
ergo nunq̃ diuiti benefaciendũ est . satisfaciendũ qdẽ oibus est .
sed si cõparatio fiat vtri potius benefaciẽdũ sit,diligẽdus est pbus
& inops,idq. auctoritate pbat Themistoclis,q cũ a quodam cõ-
suleretur filiam suam daret ne diuiti & minus pbo,an pauperi &
probu,rñdit se malle uir̃ sine pecunia,quam pecuniã sine uiro .

Probo viro inopi potius q̃ diuiti est benefaciendum.

Idem

idem & nos intueri debemus. [Vt oĩ gñi] Tam diuitũ quã paupe rũ. [In cõtẽtionẽ] Cõparationẽ, nã cõtendere cõparare est. [Sed corrupti &c.] Sed vnde hoc vitiũ manauit, cur in benefaciendo tñ fortunam, non aũt bonũ viꝝ respiciamus? causa est q̃ magnitudinẽ diuitiaꝝ illius admiramur, sed stulte. nihil .n. inde nobis vtilitatis est, illum ipsum adiuuant nõ nos, cũ ergo magnitudo diuitiaꝝ adiuuet illũ non nos, quę causa est cur nñ ꝓbo potius q̃ diuiti benefaciamus? aliqua rõ esset, si illius diuitiæ nobis aliqd ꝓdessent; sed nñ adiuuãt, fac tñ ita esse vt adiuuent, non tñ honestatẽ adiuuant, veꝝ est quod potentiores faciunt hoĩes. Sed nõ dixerim, interdicendũ esse hoĩbus vt non benefaciant diuitibus, sed ita tñ si peobi fuerint, vt videlicet non sint causa diuitiæ, cur benefacias diuiti, si .n. rõnem diuitiaꝝ potius habebis hoim, beneficium suum nunq̃ bene locatum erit. [Corrupti] Eoꝝ q̃ benefaciũt. [Deprauati] Corruptus est penitus depꝛauatus ea aliqua parte, vt libet corruptus dr̃ totus mẽdosus, depꝛauatus in aliqua parte nõ sincerus. [Admiratione diuitiaꝝ] qm̃ in tãta admiratione diuitiæ sunt, vt nullius rei rõ præter quã ipsaꝝ habeat. [Quarũ magnitudo &c.] Magnitudo hæc diuitiaꝝ tm̃ adiuuat eos qui possidẽt, sed mores bene instituti, atq; cõpositi in hoc iuuare pñt q̃ grati sunt, & si rẽ non afferunt, aium tñ oblectant. [Quid ptinet] q.d. nihil nobis vtilitatis afferunt. [Illũ fortasse &c.] adiuuat inq̃ diuitiæ illum q̃ habet nec tñ semper, nam multi ẽt inoocen tes ob diuitias periere. & Iuuen. ait: Congesta pecunia multos strangulat. cũ Sylla tabulam ꝓscriptionis in foro posuisset, qdã Aurelius vir bonus, & q̃ neutram factionem secutus fuerat, cum in forum descendisset, & legeret proscriptoꝝ nomina, seipsum legis, & exclamans, Albanum (inquit) me meum perdit, paulum aũt à tabula cũ abijsset, occisus est. [Fac iuuare] Esto inq̃ iuuẽt diuitiæ potentiorem, faciũt non meliorẽ, sunt .n. adminicula quędã non ad honestatem, sed ad voluptatẽ, & diuites multo plures malos quã ꝓbos inuenies, & moderatos. [Etsi ẽt bonus uir &c.] dicit beneficiũ nostrum non oĩno negandum diuitibus, si modo boni erũt; & si modo opera nostra egeãt, diuitiæ nõ obstẽt, quo minus opera nostra pstetur si indiguerit uir bonus diues nostra opera. [Bonus vir] Nõ solũ diues, sed ẽt bonus. [Quo minus iuuetur] .s. à nobis .i. ne diuitiæ causa sint cur iuuetur. Quia sequeretur nos iuuare noluisse nisi diuitiæ fuissent. [Modo ne adiuuẽt] Modo non habeatur tm̃ diuitiarum rõ, & ꝓꝑ eas tm̃ benefiat diuiti. [Sitq̃. oẽ &c.] Expositio est eius quod dixit modo ne adiuuent. mos est ijs q̃ scribunt, vt cum aliqd obscurius dixerint; aliquod, quod illud exponat, statim subiungant. [Sed qualis &c.] Videlicet bonus an malus. [Extremũ aũt præceptum] Hoc est ultimum præceptum quod seruandum est in oĩ liberalitate, ut à iustitia non discedamus, cui liberalitas, & beneficentia (ut superiore libro ostensum est) coniunctæ sunt, nec põt esse uere beneficus, & liberalis; q̃ idem iustus non sit. [Fundamentum &c.] qdquid facimus nisi eum iustitia coniunctũ fuerit, laudari non põt.

Quare diuitibus potius quã pauperibus bonis largimur.

ASCEN.

SEd cum in hominibus) Sancte docet virum bonũ locupleti præferendum. Ordo est. Sed cum aut amores sup. soleat spectari .i. attendi, aut fortuna .i. reꝝ possessio soleat spectari in hoĩbus, est quidem procliue .i. prõptum & facile (sicut in ꝓcliui facilis est descensus) dictu .i. vt dicatur vel ad dicendũ itaque .s. & ita loquũtur vulgo .i. vulgares ita loquuntur videlicet sese sequi in beneficijs collocandis mores hoium, non fortunam Oratio .i. prꝑpositio aut sñia illa est honesta, sed q̃s tandem .i. post multam indagationem, rñdeatur, quis est q̃ non anteponat in opera .i. seruitio & obseqo corporali dando .i. pstando gratiam fortunati & potentis, causæ inopis viri, & .i. sed, si optimi? q.d nemo, cum tñ quemlibet cõtra facere deceat. Enim pro q̃a, nostra voluntas est Irre .i. quasi semper ꝓpensior .i. inclinatior ad benefaciẽdũ a quo remuneratio fortunæ vĩ expeditior & celerior. Sed animaduertẽdum est diligentius .i. valde diligẽter quæ .i. qualis sit natura reꝝ. Enim pro q̃a, ille inops si est bonus vir, nimiꝝ .i. haud dubie ẽt si non põt referre gratiam .i. rebus compensare, põt certe .s. saltem hr̃e .i. in aĩo, hoc est voluntatem referẽdi, quod vulgo dr̃ scire gratiam. Aũt pro sed, cõmode .i. conuenienter sup. dixit, quicunque dixit .i. quicunq; is fuerit, q̃ dixit eum qui habeat pecuniam sup. quam accepit non reddidisse sup. eam. & q̃ reddiderit pecuniam non sup. eam. Aũt pro sed, sup dixit & .i. simul eum qui reddiderit grãm hr̃e gratiam, & eum q̃ habeat grãm retulisse gratiam. quia hr̃e gratiam est quodãmodo referre. At .i. sed ij q̃ se putant locupletes, & honoratos, beatos ne qdem .i. non volunt saltem obligari beneficio .i. ad beneficium referendum q̃ ẽt arbitrantur se dedisse beneficium cum ipsi quãuis acceperint aliqd magnum suspicantur. æque .i. æqualiter ẽt aliqd magnum, aut postulari, aut expectari a se. Vero pro sed, putant .i. reputant instar mortis .i. tam acerbum vt mors est, se vsus sup. esse patrocinio .i. defensione in iudicio aut appellari cliẽtes quoꝝ est defendi a patronis. At vero ille tenuis .i. pauper q̃ grãm habet, cum aliqd .s. beneficij sit factũ, videlicet sibi putat sese .s. semetipsum spectatũ .i. respectum ad personã suum habitum nõ fortunã .i. diuitias suas, quas nullas hẽt: Et studet .i. conatur se videri gratũ, modo .i. non solũ illi q̃ est meritus .s. q̃ iam beneficium cõtulit, sed ẽt illis à q̃bus expectat supp. beneficium. Enim pro q̃a, ipse eget multis .i. multoꝝ auxilio. Neque .n. auget verbis suũ munus .i. officiũ si fungitur forte, quo aliquo, sed extenuat .i. imminuit ipsum sup. verbis, q; , pro &, videndũ sup est illud idẽ, quod si defenderis opulẽtum .i. plenũ opibus, & fortunatũ gr̃a manet in illo vno solo, aut in liberis .i. filijs eius. Sin aũt .i. sed si sup. defenderis inopem tñ probum & modestum, oẽs humiles .i. modicæ conditionis & fortunæ (quæ multitudo est magna in populo) non improbi .i. si sint nõ improbi, vident ꝓsidium paratũ sibi .i. cõsimilem defensionem, & cõsimile beneficiũ expectare pñt. Quamobrem ergo (inq̃t Cic.) puto beneficium collocari melius apud bonos quã apud fortunatos. Opera .i. diligẽtia est danda .i. adhibenda oĩno, vt possimus satisfacere oĩ gñi, sed si res veniret in cõtentionem .i. controuersiam & litem. Themistocles nimirũ est adhibendus auctor, q̃ cum cõsuleretur .i. cũ ad consilium peteretur vtrum collocaret .i. impẽderet filiam uiro bono pauperi, an viro minus ꝓbato diuiti, inq̃t, ego malo .i. magis volo virum q̃ egeat pecunia quã pecuniam quæ sup. egeat viro. (Improbus .n. vir q̃ à virtute dr̃ censendus nõ est.) Sed mores sunt corrupti & deprauati admiratione diuitiaꝝ, quaꝝ magnitudo qd pertinet ad vnũquemq; nr̃m? q.d. nihil. fortasse ipsa magnitudo diuitiaꝝ iuuat illum q̃ habet sup. eã, ne id qdem .i. sed nec illud semꝑ sup facit .i. non tñ semper iuuat. Sed fac .i. cõcedas iuuare .i. qđ semper iuuet sup. q̃ eam habet, sit sane potẽtior. Vero ꝓ sed, qũo sup. erit ꝑ eam honestior? q.d. nullo. Quod si erit ẽt bonus vir .s. q̃ diues, ne diuitiæ impediãt quo minus .i. vt non uel vt minus iuuetur, modo .i. dũmodo ne .s. diuitiæ adiuuent eũ, & oẽ iudicium .i. oĩs consideratio sit non quam .i. quantũ locuples sit quisque, sed qualis. Aũt pro sed, extremum .i. ꝑpetuum præceptũ in beneficijs sup. dãdis, & opera dãda est ne cõtendas .i. certes aut facias pro iniuria. Enim pro q̃a, iustitia sine qua nihil põt esse laudabile, est fundamentũ perpetuæ cõmendationis & famæ. Nõ ergo sic paupi benefaciendũ est, vt fiat iniuria diuiti nec ecõuerso.

DOCT. interp.

GRatiam autem & qui reddiderit) In locum huic affinem argutatur Aul. Gel. lib. 1. cap. 4. Is ibi citatur ex oratione M. Tullij pro Plancio. [Gratum se videri studet] Vetusto more dixit, cum vsitatius sit, qui gratus videri studet.

DOCT. interpr.

SEd cum in hominibus) Docet quibus sit gratificandum. [Commode autem, quicunque dixit, &c.] Extat & pro Plãcio. Gellius videtur præter rem calumniari hanc sententiã.

ARGVMENTVM.

Liberalitas in vniuersam multitudinem modice exercenda, exactiones, non nisi in iusta necessitudine.

SED qm̃ de eo gñe beneficiorum dictũ est, quæ ad singulos spectant: deinceps de ijs, quæ ad vniuersos, quæq́. ad remp. pertinent, disputandum est. Eorum aũt ipsorũ partim eiusmodi sunt, vt ad vniuersos ciues ptineant, partim singulos vt attingãt; quę sunt ẽt grauiora danda est opera oĩno, si possit, vtriusque, nec minus, vt ẽt singulis cõsulatur; sed ita, vt ea res aut prosit, aut certe ne obsit reip. C. Gracchi frumẽtaria magna largitio fuit; exhauriebat igr̃ ærariũ: modica M. Octauij, & reip. tolerabilis, & plebi necessaria; ergo & ciuibus, & reip. salutaris. In primis aũt videndum erit ei, q̃ remp. administrabit, vt suum quisque teneat, neque de bonis priuatorum publice diminutio fiat. perniciose enim Philippus in tribunatu, cum legem agrariã ferret; quam tamen antiquari facile passus est, & in eo vehementer se moderatum præbuit: sed cum in agẽdo multa populariter, tum illud male; non esse in ciuitate duo millia hoĩum, qui rem haberent. capitalis oratio, & ad æqua-

tionem bonorũ pertinens; qua peste quæ pōt esse maior? hanc.n.ob caussam maxime,vt sua tuerentur,resp.ciuitatesq́. cōstitutæ sunt.nam etsi duce natura congregabātur hoĩes; tñ,spe custodiæ rerum suarũ,vrbium ꝑsidia quærebant. Danda ēt opera est,ne, quod apud maiores nostros sæpe fiebat,ꝑꝑ ærarij tenuitatē, assiduitatemq́. bellorũ, tributũ,sit conferendũ: idq́. ne eueniat, multo ante erit ꝓuidēdũ.sin qua necessitas huius muneris alicui reip.obuenerit: (malo enim alteri,q̃ nostræ ominari: neq; tñ de nostra,sed de oĩ rep.disputo) danda erit opera, vt oēs intelligant,si salui esse velint,necessitati esse parendum. Atque ēt oēs,qui remp.gubernabunt,consulere debebunt,vt earũ rerum copia sit,quæ sunt necessariæ. quarum qualis comparatio fieri soleat,& debeat,non est necesse disputare. est enim in promptu. tamen locus attingendus fuit.

PETR. MARS.

SED qm̃ de eo gñe) Postq̃ disseruit de beneficijs q̃ in singulos cōferũtur a singulis,ad illa transit q̃ ad vniuersos & rēp.ꝑtinent,ad rēp.cũ.s.ex publico aliquid cōiter,aut viritim distribuitur, vt cũ ex publico frumentũ datur,aut agri reip.vectigales diuidũtur.[Eoꝝ aũt ipso.)Sub diuidit hāc partē, & dicit illoꝝ beneficioꝝ aliqua ꝑtinere ad vniuersos,cũ.s.resp. aliqd facit,quod oĩbus cōe est,vt pōtes,fora,strata viaꝝ,& cetera id genus,aliqua ad singulos,vt cũ annona,aut pecunia populo diuiditur, siue aliqd aliud datur,qđ ad vnumquēq; ꝑtinet.Ista inq̃.sunt gratiora illis quæ ꝑtinēt ad vniuersos,qm̃ ex his maiorē singuli capiũt voluptatē qppe consulitur eoꝝ necessitati. dātur a principe vniuersis mille nũmi,singulis dāt duo,q sunt gratiores,qm̃ singuli hñt.ideo dicit Cicero,q̃ sunt ēt gratiora [At vniuersos)Cũ beneficia in vniuersos cōferuntur.[Singulos)Cũ viritim aliqd distribuitur.[Danda est opera oĩno)Pręcipitur Cic.Si fieri pōt vniuersis & singulis consulendum,vt.s.oĩum singulorumq. rō habeatur & hoc ad eos q remp gerunt,pertinet.[Cōsulatur)Prouideatur.[Sed ita)Docet quō hoc sit agendum,vt.s.rō reip.habeatur,& caueamus ne profusa largitio ex publico noceat reip.& ærario.[Vt ea res)Ipsum cōsulere,& ꝓuidere .i. ipsa largitio frumētaria aut pecuniaria,& ponit exēplum. C. Helij & P. Gracchi, quoꝝ nimia largitio ærarium exhauriebat. non.n.habebant. rōnē reip. sed plebis. Et contra ponit exemplum M.Octauij cuius largitio tolerabilis fuit,habebat.n.reip.rōnem,& singuloꝝ. Vnde salutē attulit ciuibus, q acceperunt, & reip. quæ oĩbus consulere debet,cuius salus in salute ciuium consistit,qm̃ sunt membra,q̄bus ꝑditis,vt ipse ēt perdatur necesse est,quod accidit exhausto ærario,& ciuibus fame inopiaq́. laborantibus. Vnde decet principē esse opulentum,vt huic malo aliq̃. occurrere possit, nec debet pecunijs parcere ꝓ salute suorum. qm̃ vt dictum est magistratus est ad alium,non ad se. Rex has virtutes hr̃e debet, prudentiam, fortitudinē,iustitiam,seueritatem, grauitatem,magnanimitatē, largitatē, beneficentiā, liberalitatē, hæ certe sunt regiæ laudes.[Frumētaria.)Ex frumēto publico plebi diuidũdo.[Modica) Adhibita moderatione,& iccirco ciuibus fame laborātibus,& reip. quæ ciuiũ salute cōtinetur,salutaris fuit. [In primus aũt)Dat aliud ꝑceptũ rēp. gerentibus,vt.s.q́sq; suũ possideat, & ne fiat alicui iniuria in bonis suis,q̃ iuste possidet.[Publice) ꝓ impēsis publicis.i.nō debet is q remp. administrat diminuere res ciuis priuati,& eas absumere in impēsis quæ ex publico fieri debēt,debet, verbi gr̃a princeps dare subditis suis mille tritici modios, hanc vim annonæ non debet priuato ciui & opulento eripere,vt alijs tribuat.qm̃ hoc est contra iustitiam.[Perniciose.n.)notat L.Philippum,q populo studuit cōtra optimates,& in suo tribunatu legē agrariā ferre voluit,& diffiniebat quot agri iugera cuiq; possidere liceret,quingenta.s.hoc aũt eo spectabat, vt bona locupletũ cum pauperibus cōæquarentur,& sic nō potuisset quisq, hr̃e qđ suũ erat. Vnde Philippus bona ciuiũ priuatorum ad æqualitatē redigere cupiēs,vt magis populũ excitaret, & optimatibus inuidiā faceret,dixit,nō esse duo millia hoium Romæ,q rem hr̃ent.i. patrimoniũ,& aliq̃ ꝓꝑōnem censua,vt oñderet diuitias esse apud paucos principes ciuitatis, ceterā vero multitudinē vel maxime egere.[Legē agrariam)Quæ modũ agris possidēdis imponebat.[Antiquari) Abrogari & cessare,nā antiquare legem est delere, & vt inqt Pōpeius in morē pristinũ reducere. derogatur legi cũ pars detrahitur,abrogatur vero cũ prorsus tollitur.[In eo) Qđ passus est legē antiquari.[In agendo)In ipsa actione, qua legem suā ferebat.i.cum hret orōnem pro lege agraria. [Populariter) in populi fauorē.[Capitalis)pniciosa & detestabilis.[Ad æquationē bonorum)Vt oēs idē hr̃ent in bonis,qm̃ nolebat aliquem posse supra quingenta iugera possidere,vt ea quę super essent ex tanta agroꝝ copia plebi diuiderentur, ut tandem non esset ferę aliquod discrimen inter principes & plebeios,quo nihil pōt esse pniciosius,cum non liceat vnicuiq; quod suũ est possidere,& desides bona aliorum inuadāt.[Hanc.n.ob cām) rō quare non posset esse maior pestis,& illa orō capitalis erat.[Maxime)Potissimum qm̃ non solum,vt bona custodirentur,cōgregati sunt,licet hæc fuerit maxima causa,homo .n. est aĩal congregabile natura.[Respublica)Cōes vtilitates,& congregationes ciuium,vrbesq́.[Duce natura)Qm̃ homo appetit societatem naturaliter. [Spe custodiæ)Sperātes res suas hoc modo posse tuto custodiri, vnde munita sunt oppida & latæ leges.[Danda ēt opera est) Aliud ꝑceptum de tributis exigendis.[Aerarij tenuitatem) Qm̃ vrgentibus bellis opus erat tributa exigere,cum in ærario publico nō essent pecuniæ.[Tributum)A contributione dr̃,vel ex eo vt inquit iuriscōsultus,quod a multis tribuatur.[Idque) Cōferre tributum,quod nostris tp̃ibus quotidie fit nullo bello,nulla necessitate,nulla religione vigente,sed auaritia & luxuria. nemo patriam ꝑꝑ se diligit,non bonis cōsulitur,non posteritati & glorię ꝓspicitur,sed abdomini & gulæ.[Prouidendum)Diligenter pcauendũ,ne sit opus exigere a ciuibus tributum.[Huius muneris) tributi cōferendi.[Ominari) Significare hoc aliqñ futurum necessitate.omen est in ore,cum .s. aliqd dicimus, quod bonũ aut malũ significet ominari est aliqd futuꝝ voce significare.quod tñ non ideo dr̃,q a certe futurum sciatur,sed vt esse quoddam præsagium.Vnde Annibal,vt est apud Silium, videns Imilcen vxorem lacrymantē de suo in Italiam aduentu, qm̃ pericula timebat, & viro dixit, Ominibus parce & lacrymis fidissima coniux .i. noli mihi aliq̃ infelicitatem ominari. In j de Diuin.ait: Neque solũ deorum voces Pythagorei obseruauerunt,sed ēt hoium, quæ vocant oĩa,quæ maiores nostri,qa valere censebant, iccirco oĩbus rebus agendis,quod bonũ faustum fœlix fortunatum esset, præfabantur,rebusq́. diuinis quę publice fierent,vt fauerent linguis imperabatur. Inq. ferijs imperandis,vt litibus & iurgijs abstinerēt.Quid sit fauere linguis interpretatur Seneca his verbis,quoties mentio sacroꝝ literaꝝ interuenerit,fauere lingua. hoc verbũ non vt pleriq; existimant a fauore trahitur,sed imperatur silentium,vt rite peragi possit sacrum nulla mala voce obstrepēte. Ostenta dñr,quia ostendunt. Portenta quia portendunt.i. significant. Monstra qa monstrant. prodigia qa prædicunt & teni futurum significant [Si salui)Si nolunt peruenire in hostium potestatē,necesse est,vt bella gerantur pro tuenda libertate. [Atque ēt) aliud ꝑceptum, quod interpretatione nō indiget. debet ꝓspicere is q remp. gerit, vt.s.sit copia eaꝝ rerum sine q̄bus viui non pōt, vt sunt annona, vinum,aialia, pecuniæ & c.quæ hoium vsui & defensioni necessaria sunt,vt sine penuria & iniuria in pace viuat.

FRAN. MAT.

SEd qm̃ & c.) bifariā superius diuisit liberalitatis officia. alia .n. in opera alia in pecunia posita quę dixit eroganda,vtraq; vero modo publica,modo priuata,& publica q̄dē sunt, quæ ad vniuersos.priuata,quę ad singulos pertinent.De priuatis iā dixit.nũc de beneficijs præcipere incipit,quæ ad vniuersos spectāt.[Eorum aũt ipsoꝝ) Hoc est ex beneficijs quæ ad vniuersos pertinent.[Vt ad vniuersos & c.)Quod beneficiũ pertinet ad vniuersos idem ꝑtinet ad singulos.Nec contrarium videatur cuipiā,qđ cum de his beneficijs se dictyrũ polliceatur quæ ad vniuersos ꝑtinet,nunc dicat quædā ad vniuersos ꝑtinere,& singulos attingere.Quod.n sit ad cōmodum vniuersitatis de eo singuli participāt Sunt.n.quædā beneficia quæ pertinent ad vniuersos,et si qs ærariũ ditauerit,hoc beneficiũ vtile est ad singulos,pertinere nō vr̃. quia singuli pecunias,illas non attingunt. Lex aũt agraria & frumentaria,& ad vniuersos pertinent,& ad singulos. Nam vniuersi, & singuli separatim cōmoditatem sentiunt. nihil pōt fieri in remp.quod idē ad singulos non pertineat, vt si qs faciat muros, portus,naualia,publica sunt,& tñ continent priuatam vtilitatē. ergo ait partim hmōi esse publica beneficia,vt pertineant ad vniuersos, vt ditare ærarium augere vrbē muris, quæ ad vniuersos magis quam ad singulos pertinere vñt, nihil .n. singulis in manus datur,sicuti cũ frumentum viritim diuiditur.[Danda opera oĩno & c.)Nunc dicit vtrum beneficiũ anteponēdum sit.Illud ne quod cũ vniuersale sit; non extēditur ad singulos,an illud qđ,& vniuersale est,& ad singulos porrigit,vt vtrunq; cōiunctũ sit fieri possit.laudabilius dicit esse videlicet bñficiũ qđ ad vniuersos, & singulos pertinet,sed tñ quod in singulos sit anteponendum est.

Lex agraria et frumentaria

[Sed

(Sed ita fiat &c.) Ita faciendũ, vt aut prosit aut nõ obsit reip. & qđ dixit exẽplo declarat. (C. Gracchi &c.) C. Gracchus Tiberij frater eoq́. eloquentior, Trib. pl. perniciosas aliquas leges tulit, inter quas frumẽtariam, vt semissibus & trientibus frumentũ plebi daretur. Tribunatu acto, cũ Auentinum armata multitudine occupasset, à L. Opimio cõsule ex S.C. vocato ad arma populo pulsus interẽptusq́. est, & cum eo Fuluius Flaccus eiusdẽ socius. M. Octauius Caij collega aduersam partẽ videlicet Senatus volũtatẽ defendens, & ipse largitione visus est sed modica, & quã ærariũ sustinere posset. (M. Octauij) Et hic legẽ tulit frumentariam, nõ vt Caius tulerat, vt viritim diuideretur, sed vt paruulo precio daretur. (Necessaria) q a magna erat annonæ caritas. (Salutaris) nã tumultuabatur plebs negata oino largitione quam promiserat Gracchus. (In primis) Vt inqt, volo ita operam nostram ꝓdesse vobis ne reip. obsit, sic volo reip. prodesse ne vobis obsit. Duę aũt

Duæ partes sunt liberalis.

sunt proprietates liberalis, altera ut semper libenter eroget, secũda vt inuitus accipiat. Sed tñ duo tpa præscribuntur tam erogandi quam ẽt accipiendi, q̃q̃ semper eroget liberos. Tamen ꝓscribitur ne tunc eroget, cum id quod erogat alijs incõmodo est. Item q̃q̃ non libenter accipit, tñ tunc accipere debet, cum necessitas postulat. Sunt ergo duæ proprietates liberalis, dare, sed ita ne cui noceat, non accipere, nisi necessitas compulerit. (Neq; de bonis &c.) Hoc est ne causa benefaciendi reip priuatis noceãt: sed vt erogent reip. quod alijs non noceat. (Publice) pp publicã vtilitatem. (Perniciose n. Philippus in tribunatu &c.) Exemplũ est Philippi qui perniciose fecit tunc, cum legem agrariam tulit, quæ diffiniebat quot agri iugera quisque possidere posset, quingenta videlicet. quod eo tendebat, vt locupletum bona pauperibus cõicarentur, ex quo si constitutus esset, non potuisset quisq; quod suum erat possidere, & oino sine maxima perturbatione fieri non poterat. Qui n. diu agros possederant, illos inuiti relinquebant, & bellum ciuile suscitari videbatur. Ergo perniciose fecit L. Philippus, q legem agrariam tulit. cum n. publice prodesse

Antiquari lex dicitur cum in pristinũ reducitur.

uellet, priuatim multis nocebat, cum illis possessiones extorqueret, q eas multo tpe possederant. (Antiquari) Abrogari. Antiquari nunc lex dr̃ qñ in pristinum redigitur, quia reditur ad id quod prius erat. (Male) Non populariter tm̃, sed ẽt male. (Multa). s. egit, quia dum concionaretur, & populum ad legem ferendam hortaretur. Non est ferendum (inqt) Quirites, vt quæ cõia esse deberent, ea à paucis possideantur. & subdidit: Non sunt in ciuitate duo millia hoium qui diuitias, & opes possideant. Cũ oẽs diuitiæ pop R. diuisæ sunt inter duo millia hoium, magna malignitas inquit est, & nullo pacto sustinenda: (Rem haberẽt) .i. diuitias, non sunt nisi duo millia hominum q diuites sint, reliq pauperes sunt. (Capitalis oratio) Perniciosa, & quæ capitis periculum induceret. (Ad æquationem bonoꝝ pertinens &c.) Quid enim sibi uoluit Philippus cum dixit, nõ sunt in ciuitate &c. nisi vt diuitibus bona auferrẽtur, & uiritim diuiderentur? sicq́. æquarent. quod fieri nõ poterat, nã vt ait Florus, reduci plebs in agrũ vnde poterat, sine possidentium euersione? Qui ipsi pars populi erãt, q relictas sibi à maioribus sedes ætate quasi iure hereditario possidebãt. (Nã & si duce natura cõgregabantur hoies &c.)

Natura hoies in vnum cõueniunt.

Natura hoies in vnum cõueniunt. Nam hõ est animal ciuile, delectatur societate & cõsuetudine alioꝝ hoium. (Spe custodiæ rerũ suaꝝ &c.) Vt suæ res custodirentur. (Danda ẽt opera est) Ne quod apud maiores nr̃os sæpe fiebat &c. Nunc transit ad id quõ videlicet liberalis accipiat, nunq̃ inquit liberalis accipiat, nisi cũ necessitas cogit. Est n. propriũ liberalis vt libentius eroget quã accipiat, sed in præscriptum est tempus, videlicet cum necesse fuerit. (Ærarij tenuitatem, assiduitatem bellorum triburum &c.) Cum id exhaustum fuerit, tunc n. imminentibus bellis tributa imperare cogebant. (Prouidendum) Vt nõ expectemus ingruentẽ necessitatem, ut aliunde pecuniã parare non possimus nisi tributũ imperauerimus. Multo n. ante ꝓuidere debemus ut pecuniæ adsint, & cõmeatus, arma, & alia necessaria. Tributũ dictum quod à multis tribuitur, vt ait Iurecõsultus. (Sin qua necessitas &c.) Sed qñ contigerit ut tributũ imperandum sit, ostendendum est id nõ uoluptate, sed necessitate fieri, ut cũ intellexerint necessitate ducta remp. id postulare æquo aĩo pendant, cũ sciant aliunde hs pecunias nõ potuisse, & aliter suam suorumq́ conseruare

Ominari Augurari.

non potuisse. (Malo. n. &c.) Parenthesis. (Ominari) Omẽ facere. (Alteri reip.) Augurari est proprie uerbis. (Oẽs) Quibus tributũ imperatur. (Atq; oẽs qui rem &c.) Admonet eos q præsunt rebus publicis, dẽt operam, ut reꝝ necessariaꝝ in ciuitate copia sit, sunt aũt necessaria quibus. Ciuitas carere non potest, uinum, triticũ oleum &c. sine quibus uita esse non potest. (Qui sit qualis &c.) q̃ sunt necessaria omnes sciunt, & quibus rebus ciuitates indigeãt: ideo de illis differere opus non est. (Cõparatio) Acqsitio, comparare. n. acqrere est, legitur & apparatio. (In pr̃ptu) Manifestum, & apertum. Xenophon (vt Cicero ait in epistola ad Atticum) quẽadmodũ (dicebat) optimi pastoris est optimum gregẽ reddere, ita optimi principis est ciues suos quam opulentissimos facere.

ASCEN.

Sed qm̃ de eo &c.) Docet beneficia quæ ad vniuersos pertinent. Ordo est, Sed qm̃ dictum est de eo gñe beneficiorũ, quæ spectant ad singulos .i. ad vnumquenq; seorsum, disputandũ est deinceps de his quæ ꝑtinent ad vniuersos, & quæ pertinent ad remp. Aut pro sed partim eoꝝ ipsoꝝ .i. ea ipsa pro parte sunt eiusmodi, vt ꝑtineant ad vniuersos ciues, partim .i. pro parte sunt eiusmodi, vt attingant singulos, quæ. s. singulos attingẽtia sunt gratiora. Opera est danda oino si possit sup. dari vtrisq; nec .i. & nõ minus .i. tantundẽ, vt consulatur .i. ꝓuideatur, & auxiliẽt ẽt singulis, sed ita supp. consulatur singulis, vt ea res aut ꝓsit, aut certe nõ obsit reip. Largitio frumẽtaria .i. in frumẽto ciuibus distribuẽdo Caij Helij & Publij Gracchi .i. quã illi fecerũt fuit magna igitur .i. & ideo ipsa exhauriebat .i. euacuabat ærariũ .i. thesaurũ reip. Largitio sup frumentaria M Octa. fuit sup. modica & tolerabilis reip. & necessaria Plebi. Ergo .i. & ideo sup fuit salutaris & ciuibus & reip. Autẽ pro sed videndum .i. cõsiderandum erit ĩn primis .i. ꝓcipue ei q administrabit remp. vt qsq; teneat suum, neq; fiat diminutio publice .i. Cõtra de bonis priuatoꝝ. Enim ꝓ qa Philippus. s. Lucius ꝑniciose sup. egit, cum ferret in tribunatu sup. suo legem agrariã .i. agris æqua portione populo condiuidẽdis, quam tñ. s. legem agrariam passus est facile antiquari .i. aboleri, & in desuetudinem abire, & sup præbuit .i. exhibuit se in eo .i. in ea re vehementer moderatum. sed cum sup. dixisset in agẽdo .i. cum ageret multa populariter .i. in fauorem populi tum .i. ẽt vel tunc dixit illud male, videlicet, nõ esse in ciuitate. s. Romana duo millia hoium, qui hñt rem .i. diuitias. Oro sup. talis est capitalis .i. ad periculum & perniciẽ capitis spectans, pertinẽs. s. ad æquationẽ .i. æquales possessionem bonoꝝ, qua peste .i. pnicie, quę sup. pœna pot esse maior? q d. nulla. Enim pro qa, resp. & ciuitates sunt constitutæ maxime ob hanc causam, vt sup. singuli tuerentur sua .i. propria bona. Nam etsi .i. q̃q̃ hoies congregabantur natura duce .i. cum sub lege naturæ viuerent, tñ ipsi quærebant præsidia .i. munitiones urbium spe custodiæ suarum rerum. Danda est ẽt opera, ne tributum .i. pecunia per singulas tribus, sit conferẽdum pp tenuitatem .i. modicitatem ærarij .i. fisci seu thesauri publici & pp assiduitatem belli. Quid .i. quæ res fiebat sæpe apud maiores nostros, q; pro &, videndum erit multo ante ne idem eueniat, sin .i. sed n qua .i. aliqua necessitas huius muneris .i. talia tributi obuenerit .i. ex insperato venerit reip. (dico si qua. enim ꝓ quia ego malo ominari .i. omen infaustum protendere alteri .i. reip quam nostræ. Neque. n. disputo tantum de nostra, sed omni rep.) tunc sup. danda est opera vt omnes intelligant parendum .s. obtemperandum esse necessitati, si velint esse salui. Atque etiã oẽs qui gubernabunt remp debebunt consulere .i. prospicere, ut sit copia earum rerum, quæ sunt necessariæ, quarum supp. rerum necessariarum qualis apparatio soleat fieri, & debeat fieri nõ est necesse disputare. Enim pro quia est in promptu .i. manifestum locus fuit tantum attingendus vt. s. vniuersalis sit præceptio.

DOCT. interpr.

Qui rem haberent.) Dicit absolute, pro diuitem esse, secus autem cum dicimus, rem habet cum illo.

DOCT. interpr.

Sed qm̃) De publicis agit largitionibus, quæ perniciosæ sũt reb. pub. (Helij) Alias. Sp. Melij, & C. Gracchi. M. Octauius Gracchi aduersarius fuit.

ARGVMENTVM.

Ad gratiam multitudinis comparandam maxime valere abstinentiam, contraq; ex inuasione alieni summam exsistere perniciem.

Caput aũt est in oĩ ꝓcuratione negocij, & muneris publici, vt auaritię pellatur ẽt minima suspicio. vtinam, inqt C. Põtius Sãnis, ad illa tpa fortuna me seruasset, & tũc essem natus, qñ Romani dona accipere cœpissent: nõ essem passus diutius eos imperare. ne illi qdẽ multa sæcula expectãda fuerũt modo. n. hoc malum in hãc remp. inuasit: itaq; facile patior tũc potius Põtium fuisse, si quidem in illo tm̃ fuit roboris. nõ dum centum, & decẽ anni sunt, cum de pe

cunijs repetundis à Lucio Pisone lata est lex, nulla antea cũ fuisset. at vero postea tot leges, & ꝓximæ quęq; duriores; tot rei dãnati; tm̃ Italicum bellũ ꝓp iudiciorum metũ excitatum; tãta, sublatis legibus, & iudicijs, expilatio, direptioq́. sociorũ; vt imbecillitate aliorum, non nr̃a virtute, valeamus. Laudat Africanũ Panætius, ꝙ fuerit abstinẽs. qdni laudet? sed in illo alia maiora: laus. n abstinẽtię non hoĩs est solum, sed ẽt tpum illorum. Omni Macedonũ gaza, quæ fuit maxima, potitus est Paullus: tm̃ in ærariũ pecuniæ inuexit, vt vnius imperatoris ṕda finem attulerit tributorum. at hic nihil in domum suã intulit ṗter memoriã nominis sempiternã. Imitatus patrẽ Africanus, nihilo locupletior Carthagine euersa. Quid, q eius collega in cẽsura fuit, L. Mũmius? nunq̃d copiosior, cũ copiosissima vrbẽ funditus sustulisset? Italiã ornare, q̃ domum suã, maluit. q̃q̃, Italia ornata, domus ipsa mihi vr̃ ornatior. Nullum igiẽ vitium tetrius, (vt eò, vnde egressa est, referat se oratio) q̃ auaritia, ṕsertim in principibus, & rẽp. gubernantibus. hr̃e. n quæstui remp. nõ modo turpe est, sed sceleratum ẽt, & nefariũ. itaq; quod Apollo Pythius oraculo edidit, Spartã nulla re alia, nisi auaritia, esse, perituram, id vr̃ non solum Lacedæmonijs, sed & oĩbus opulẽtis populis ṕdixisse. Nulla aũt reconciliare facilius beneuolẽtiam multitudinis pñt ij, q reip. præsunt, q̃ abstinentia, & continentia. q vero populares esse volunt ob eamq́. caussam aut agrariam rẽ tentant, vt possessores suis sedibus pellãtur, aut pecunias creditas debitoribus cõdonãdas putant; labefactãt fundamenta reip. concordiã primum, quæ esse non põt, cum alijs adimuntur, alijs condonãtur pecuniæ; deinde æqtatem, quæ tollitur oĩs, si hr̃e suum cuiq; non licet. id. n. est proprium, vt supra dixi, ciuitatis, atq; vrbis, vt sit libera, & nõ solicita suæ rei cuiusque custodia. Atq; in hac pernicie rei p. ne illã quidem cõsequuntur, quã putant, gratiam. nam cui res erepta est, est inimicus; cui data est, ẽt dissimulat se accipere voluisse; & maxime in pecunijs creditis occultat suum gaudiũ, ne videatur nõ fuisse soluendo. at vero ille, q accipit iniuriã, & meminit, & præsefert dolorẽ suum. Nec si plures sunt ij, qbus improbe datum est, q̃ illi, qbus iniuste ademptũ est, iccirco plus ẽt valent. nõ. n. numero hæc iudicant, sed põdere. quam aũt habet æqtatem, vt agrum multis annis, aut ẽt sæculis ante possessum, q nullum habuit, habeat, q aũt habuit, amittat? at ꝓp hoc iniuriæ genus Lacedæmonij Lysandrũ Ephorum expulerunt, Agin regem, quod nunq̃ antea apud eos acciderat, necauerunt. ex eoq́ tpe tãtæ discordiæ secutæ sunt, vt & tyrãni existerent, & optimates exterminarẽtur, & præclarissime cõstituta resp. dilaberetur. nec vero solum ipsa cecidit, sed ẽt reliq̃ Gręciam euertit cõtagionibus malorum, quæ à Lacedæmonijs ꝓfectæ manarunt latius. Quid nr̃os Gracchos Tib. Gracchi, summi viri filios, Africani nepotes? nõne agrariæ contentiones ꝑdiderunt? At vero Aratus Sicyonius iure laudatur, q. cum eius ciuitas qnquaginta annos à tyrannis teneretur; ꝓfectus Argis Sicyonẽ, clandestino introitu vrbe est potitus; cumq́. tyrannũ Nicoclẽ improuiso oppressisset sexcẽtos exules, q fuerãt eius ciuitatis locupletissimi, restituit: rẽq́ pub. aduẽtu suo liberauit. sed, cũ magnã animaduerteret in bonis, & possessionibus difficultatẽ, ꝙ & eos, quos & ipse restituerat, quorũ bona alij possederãt, egere iniqssimũ arbitrabaẽ; & qnquaginta annorũ possessione mouere, nõ nimis æquũ putabat; ꝓpterea ꝙ tam lõgo spatio multa hereditatibus, multa emptionibus, multa dotibus tenebanẽ sine iniuria. iudicauit, neq; illis adimi, neq; his nõ satisfieri quorũ illa fuerãt, oportere. cũ igitur statuisset opus esse ad eã rẽ constituendã pecunia, Alexãdriã se ꝓficisci velle dixit, rẽq́. integrã ad reditũ suũ iussit esse: isq́. celeriter ad Ptolemæũ, suũ hospitẽ, venit, q tum regnabat alter post Alexãdriam cõditã: cui cũ exposuisset, patriã se liberare velle, caussamq́. docuisset; à rege opulẽto vir summus facile impetrauit, vt grandi pecunia ad iuuareẽ: quã cum Sicyonẽ attulisset, adhibuit sibi in cõsilium qndecim principes, cũ qbus caussas cognouit & eorũ, q aliena detinebãt, & eorum, q sua amiserãt; ṕfecitq́. æstimãdia possessionibus, ꝑsuaderẽt alijs, & vti vt pecuniã accipere mallẽt, & possessionibus cederẽt; alijs, vt cõmodius putarẽt numerari sibi quod tãti esset. q̃ suum recupare. ita perfectũ est, vt oẽs, cõstituta concordia, sine querela discederẽt. O virũ magnum, dignũq́;, q in nr̃a rep. natus esset. sic par est agere cũ ciuibus, nõ, vt bis iã vidimus, hastã in foro ponere, & bona ciuium voci subijcere ṕconis. At ille Græcus, id qđ fuit sapiẽtis, & ṗstãtis viri, oĩbus consulendũ putauit; eaq́. est summa rõ, & sapiẽtia summi ciuis, cõmoda ciuiũ defendere, nõ diuellere, atq; oẽs æqtate eadẽ continere. habitẽt gratis in alieno qd ita? vt, cum ego emerim, ædificarim, tuear, impendã, tu me inuito fruare meo? qd est aliud, nisi alijs sua eripere, alijs dare aliena? Tabulæ vero nouæ qd hñt argumenti, nisi vt emas mea pecunia fundũ, & cum tu habeas, ego nõ habeam pecuniã? quamobrẽ, ne sit ęs alienum, qđ reip. noceat, ꝓuidendum est: quod multis rõnibus caueri põt, si hoc nõ fuerit, vt locupletes suum perdãt, debitores lucrenẽ alienum. nec. n. vlla res vehemẽtius remp cõtinet, q̃ fides; quæ esse nulla põt, nisi erit necessaria solutio rerũ creditarum. nunq̃. n. vehementius actum est, q̃ me Cõsule, ne solueretur: armis, & castris tẽtata res est ab oĩ gñe hoĩum, & ordine. quibus ita restiti, vt hoc tm̃ malum de rep tolleretur. nunq̃ nec maius æs alienum fuit; nec melius, nec facilius dissolutum est. Fraudandi. n. spe sublata, soluendi necessitas cõsecuta est at vero hic noster victor, nunc qdem victus, quæ cogitarat, ea perfecit, cum eius iã nihil interesset. tanta in eo peccãdi libido fuit, vt hoc ipsum eum delectaret, peccare, ẽt si caussa nõ esset. Ab hoc igitur gñe largitionis, vt alijs detur, alijs auferatur, aberũt ij, q remp. tuebuntur; in primisq́. operã dabunt, vt iuris & iudiciorum ęqtate suum quisq; teneat; & neq; tenuiores ꝓp imbecillitatem circumueniantur, neque locupletibus ad sua vel tenenda, vel recuperanda obsit inuidia: ṗterea quibuscunq; rebus vel belli, vel domi poterunt, rẽp. augeant imperio, agris, vectigalibus. hæc magnorum hominum sunt: hæc apud maiores nr̃os factitata; hęc gñra officiorum qui persequuntur, cum summa vtilitate reip. magnã ipsi adipiscentur & gratiam, & gloriam. In his autẽ vtilitatum ṗceptis Antipater Tyrius Stoicus, q Athenis nuper est mortuus, duo præcepta censet esse à Panætio prætermissa, valetudinis curationem, & Pecuniæ. quas res à summo philosopho præteritas arbitror, ꝙ essent faciles: sunt certe vtiles. Sed valetudo sustentatur notitia sui corporis, & obseruatione earum rerum, quæ res aut prodesse soleant, aut obesse; & continentia in victu omni, atque cultu, corporis tuendi caussa, & prætermittendis

dis voluptatibus; postremo arte eorum, quorum ad sciẽtiam hæc ptinent. Res aũt familiaris quęri debet ijs reb⁹, à qbus abest turpitudo; conseruari aũt diligentia, & parsimonia; ijsdem etiam rebus augeri. has res cõmodissime Xenophon Socraticus persecutus est in eo libro, qui Oeconomicus inscribitur. quem nos, ista fere ætate cum essemus, qua es tu nunc, è græco in latinum conuertimus.

PETR. MARS.

CAPVT aũt est) Dat præceptum illis, qui in publicis negocijs versantur, vt auaritiæ vel minimã suspicionem fugiant & manus habeant abstinentes, ne bona publica diripiant aliosq. spoliẽt. Caput in primis seruandum in omni negocio publico. (Muneris) Officij quod ad remp. pertinet, vt sunt magistratus extra vrbem & in vrbe & omni alia re quæ publica est. (C.Pontius) Dux Sãnitum fuit q magnum auri põdus M.Curio, q tunc consul contra ipsos pugnabat miserũt, quod ille renuit dicens, Nõ aurum hr̃e præclarum sibi videri, sed eis qui hñt aurum imperare. Et ideo Pontius Samnis optabat se tunc fuisse natum, cũ Romani cœpissent dona capere qm̃ illa ciuitas vinci non pot, cuius ciues non corrumpuntur muneribus. ideo Philippus oia castella expugnari posse dicebat, in quæ asellus onustus auro posset ascẽdere. (Næ). i. certe profecto. (Modo). i. nõ multo ante. (Hoc malũ) auaritia, & corruptio pecuniaria. (Tũc) Illis tpibus potius quam illis. (Tm̃ roboris) Potẽtiæ & animi, vt speraret se Rom. de imperio deturbare posse, si munera cœpissent accipere. (Pecunijs repetũdis) L. Piso frugi trib. pl primus legẽ tulit de pecunijs repetũdis Censorio & Manilio consulibus. repetundarũ causa ita se habebat, auctore Asco. Pediano, vt si cõuictus reus fuisset atq; dãnatus pecuniam reddebat æstimata lite, hoc est in preciũ redactis oium furtis, quam summã pecuniæ pscriptis eius bonis sectores curabãt. Sector dr̃ æstimator redemptorq. bonoꝵ dãnati atq; proscripti, q spem sectatur lucri, siue idẽ secutus spem æstimationis suæ, bona oia sctione vendit, sed semel infert pecuniã vel ærario vel socijs. Illi igitur q in prouincijs furta cõmiserant, & pecuniam cõtra æquitatem extorserant, finito magistratu accusabãtur repetundaꝵ a prouincialibus quos spoliauerãt. Vnde Afr. Marium Priscũ repetundaꝵ accusarũt, & Cato Syllã ex Asia redeũtem repetundaꝵ postulauit, qd̃ ex amicoꝵ sociorumq. regno magnã contra legem pecuniæ vim congregasset. (Postea) Post legẽ Pisonis. (Tot leges) Quæ erant ad coercẽdam auaritiam & furta quæ fiebãt, & rapinas. (Duriores) Et seueriores asperiores priorib⁹ inualescẽte auaritia, & rapinis. (Proximæ) Succedẽtes alijs quæ pcesserant, non ita duræ, qm̃ in dies auaritia sæuiebat & peculatus. Proximus inqt iurisperitus, est quẽ nemo antecedit, supremus quem nemo seqtur. Accilius Glabrio legẽ tulit de pecunijs repetũdis seuerissimã. (Damnati) Cõuicti in iudicio, & dãnati ad restitutionem pecuniaꝵ. Reus is est, q accusatus venit in iudiciũ. damnatus aũt, q in iudicio cõuictus est. Vnde possumus aliquẽ reum facere, sed nõ dãnare, vt Cæsar q Cornelium Dolabellã reum fecit repetũdaꝵ, sed nõ dãnauit, qm̃ ille in iudicio fuit absolutus. (Tm̃ Italicum bellũ) pp iudicioꝵ metũ, Senatus auctore Liu. cũ potentiam equestris ordinis in iudicijs exercẽdis ferre nollet, omni vi vti cœpit, vt ad se iudicia trãsferrentur, sustinẽte causam eius Liuio Druso trib. pl. q vt vires sibi cõpararet, perniciosa spe largitionis, plebẽ cõcitauit, & vt maioribus viribus auctoritatẽ Senatus tueretur, socios & Italicos populos spe ciuitatis R. solicitauit, hisq. adiuuãtibus p vim legibus agrarijs, frumẽtarijsq. latis, legẽ quoq; iudicialẽ tulit. vt æqua parte iudicia penes Senatũ, & equestrẽ ordinẽ essent. cũ deinde ciuitas pmissa socijs dari nõ posset, irati Italici populi à Romanis defecerũt, Picẽtes, Vestini, Marsi, Peligni, Marrucini, Lucani, Sãnites, & bellũ cognominatũ est Italicũ & sociale. Liuius Drusus in odiũ Senatus cũ venisset, ob ea quæ Italicis populis pmiserat, uelut auctor socialis belli, incertũ a quo domi occisus est. hic L. Drusus Catonis Vticẽsis auũculus fuit, vir & sapiẽtia pstãs, & eloquẽtia, q suo tpe princeps Senatus erat. Tib. Gracchus auct. Asconio Pediano legẽ iudiciariã tulerat, vt eqtes R. iudicarẽt, & iudicarunt p annos 30 sine infamia. Post victor Sylla leges tulit, vt Senatorius ordo iudicaret. Postea Aurelius Cotta sanciuit, vt Senatores eqtes R. & tribuni ærarij simul iudicarent. Et hoc fuit anteq̃ Cic. Verrẽ accusaret. Postea Põpeius in 2. cõsulatu pmulgauit, vt iudices æque ex illis trib. iudicarẽt. In 3. lib. epist. ad Att. loquẽs de Cęlio scribit, Senatoꝵ vrna copiose absoluit, equitum adęquauit, Tribuni ærarij condẽnarũt. Cæs. vt scribit Tranquillus, iudicia redegit ad duo gña iudicũ equestris ordinis & Senatorij Tribunos ærarios, qd̃ erat tertiũ sustulit. (Tm̃) Tã magnũ cũ populis Italiæ & socijs. (Propter metu iudicioꝵ) Qm̃ Senatores timebãt eqtes apud quos iudicia erãt, qm̃ equester ordo tunc iudicabat. Iudicium dr̃ res quæ certamẽ litemq. determinat. præiudiciũ vero res quæ statuta cum fuerit, affert iudicaturis exẽplum. Vnde dicit Fab. in 5. perq. fere oia præiudicia quæ de Cluẽtio videbãtur facta, subuertit. (Excitatum) Cõmotum dum hoies iudicia timerẽt, quæ nõ timentur nisi ab his q errãt. (Expilatio) Qm̃ q. in prouincias mittebãtur illas expilabãt, & diripiebãt bona socioꝵ. Expilare dñr, qd aliqd passim subripiunt. Cõpilare q vbiq; rapiũt. Africanum, Scipionẽ Æmilianum, cuius abstinentiã Panætius pceptor eius laudauit. (Quid ni laudetis) cur nõ est laudãdus inqt? q.d. nõ solũ ob hoc meruit laudẽ, sed ob alias virtutes maiores, qm̃ laus abstinẽtiæ, tunc nõ erat hoium sed tẽpoꝵ, qbus oẽs habebant manus abstinẽtes, cum in negocijs publicis versabãtur, qd̃ pbat exẽplis. (In illo) Africano. (Alia maiora) s. fuerunt, quã sit abstinẽtia. Fuit. n. Africanus vir & imperator omniumq. bonaꝵ artium magister, ergo in ipso erãt maiora quã sit abstinẽtia, quæ potuissent a Panætio laudari. (Laus enim) Rõ quare dixit ironice, qd ni laudetur, qm̃ laus abstinentiæ, non solum pertinet ad personam Africani, sed ẽt tpa illa, in qbus hoies erãt abstinentes. (Huius) Africani quem tanq̃ abstinentẽ laudat. (Tpum illoꝵ) Qm̃ tunc non irrepserat tanta auaritia, & habendi cupiditas. Abstinentiam Africani sic laudat Val. Max. Exultat animus maximoꝵ virorum memoriã percurrens. Scipio Aemilianus post duos inclytos consulatus totidemq. suæ pcipue gloriæ triumphos 7. seruis sequentibus officio legationis functus est, & puto Carthaginis & Numãtiæ spolijs cõparare plures potuerat, nisi operum suorum ad se laudẽ, manubias ad patriam redundare maluisset. Itaq; cum p socios & exteras gentes iter faceret, non mancipia eius sed victoriæ numerabãtur. Nec quãtum auri & argenti, sed quãtum amplitudinis põdus secum ferret, æstimabatur. (Omnis Macedonum gaza) Exẽplis abstinẽtissimoꝵ Imperatoꝵ pbat laudẽ abstinẽtiæ non solum hnis, sed ẽt tpum fuisse. Paulus Aemilius filius fuit Pauli consulis, q in pugna Cannensi occubuit, missus in Macedoniã Persen regem vicit, captumq. Romã in triumphum duxit, quo amplissimo vrbẽ & Capitolium inuectus est. & Macedonicus cognominatus agẽs annum quadragesimum. Tres dies in Triumpho cõsumpti sunt, tm̃ signoꝵ, armoꝵ, auri, atq; argẽti inuexit. Filij regis pibant, & ipse rex fusca veste miserandum indutus. De põpa huius triumphi lege Plut. in uita Pauli Aemilij. Censum talenta quotãnis Paullus iussit Macedones P. Rom. pendere. (Omnis gaza) Oĩ regia priuataq. supellectili & pecunia, qm̃ Persæ pecuniam gaza appellant, & Paullus capto rege oĩa in suum arbitrium habuit. (Finẽ tri.) Per hoc oñditur ingens pecunia. Plut. ait. Tm̃ auri argentiq. in ærarium Aemilius inuexit, ut nullum tributum persolui à ciuibus opus fuerit usque ad Hirtij & Pansæ consulatum, q circa primum Antonij & Octauij bellum cõsules fuerunt. Plin. ait: Intulit & Aemilius Paullus Perse rege Macedonico deuicto pdam põdo trium millium à quo tpe P. R. tributum pẽdere desijt. Appian. scr. Paullum Aemilium clam venisse Romã, & celeriter in Macedoniam redisse, ac delecti impunitatem promisisse Macedonibus, allato quodcunque hñt argento & auro. qbus assentientibus milites ad oppida destinatos, & oẽm pecuniam ad foꝵ delatam, & reliqua bona passim direpta. sic Paullus, inqt App. 70 spoliauit vrbes. (Nihil in domũ suam intulit) Laudata est, inqt Plut. magnitudo ai in Paullo Aemilio ac liberalitas, quod multũ auri multumq. argenti ex regia gaza coactum, ne aspicere qdem voluit, sed quęstoribus negociũ dedit, vt in publicum referrẽt, libros duntaxat regios filijs literaꝵ studiosis deligere pmisit. (Memoriã nobis) laudem & gloriã. (Imitatus patrem Afr.) Scipio Aemilianus Pauli Macedonici filius. hic Scipio minor Africanus cognominatus est filius Pauli fuit ex Papyria vxore, & Fabius ẽt eius frater q à Fabio Max. quinquies cõsule adoptatus est. Aemilia filia Pauli Aemilij nupserat Africano maiori, & pp hanc affinitatẽ Scipio adoptatus fuit à filio superioris Africani. Plut. ait patrimonium vix 38. miliũ reliqsse tradunt Paulum Aemiliũ, in hoc ambo sibi filios heredes instituit, à Scipione tñ, q erat minor natu, integra hereditas fratri cõcessa est, cum in familiã Africani locupletiorẽ trãsisset. Tales mores vitaq. Pauli Aemilij fuisse dñr. (Nihil loc.) .i. euersa Carthagine in 3. bello punico, & oi gaza in ærarium relata ipse Scipio nõ est factus locupletior, qm̃ in domum suam nihil illius prædæ inuexit, quo ditior esset. Scipio. n. abstinẽtissimus fuit. de quo Plin. libras 32. argẽti Africanus sequens heredi reliquit. Idemq. cũ de pœnis triũphares 4. millia 270. pondo transtulit.

lit,hoc argentũ tota Carthago habuit illa terrarũ æmula,qđ nũc
in mensarũ est apparatu. Victa inqt Numantia & deleta, idẽ Afri
canus in triũpho militibus 17000. põdo dedit. O viros Impera-
tore illo dignos,qbus hoc satis fuit. [In cẽsura) Censura, vt inqt
Plut.in vita Cat.Censorij oium magistratuũ facile princeps erat
& vniuersæ reip.supremũ & perfectissimũ locum habebat & plu
rimũ imperij potestatisq;. qm̃ de nuptijs,liberorũ procreatione,
de oratione viuendi,conuiuijsq̃. diligẽter inqrebat,nulla deniq;
institutio est de qua nõ inqreret,iudicaretq;. Censores duo erãt,
vnus patricius, alter vero plebeius, quibus licebat eos è Senatu
mouere,& equũ illis ignominiæ causa adimere,q flagitiose,ac in
temperãter vixissent ac viuerent, ẽt sacrorũ impensas curabãt &
officia distinguebãt,condebantq̃. lustrũ, deniq; censores oia ma
lefacta corrigebãt. Vnde exclamauit Iuuen. O pceres censore o-
pus est,an haruspice nobis? Africanus hic de quo nũc agitur,fuit
collega L.Mũmij in censura. L.Mõmius vicit Achaiam,& Corin
thũ opulẽtissimam vrbẽ deleuit,& Achaicus cognominatus est,
post euersam Carthaginẽ secutum est bellũ Achaicum ob legatos
Rom.ab Achæis nõ bene acceptos,q Corinthum missi erant, vt
hæ ciuitates quæ sub ditione Philippi fuerãt ab Achaico cõcilio
secernerẽtur. cum Achæis Q. Cæcilius Merellos ptor ad Ther-
mopylas pugnauit, qbus victis Critolaus eorũ dux veneno se p-
emit,in cuius locũ Dacris suffectus in Isthmo à L.Mũmio cõsu-
le victus est, q omni potitus Achaia Corinthũ ex decreto patrũ
funditus sustulit,qa illic Romanorũ legati violati fuerãt. L.Mũ-
mius,auctore Liuio,omni pda abstinuit. Nihil.n.ex his opibus,
necnõ ornamentis,quæ pdines. Corinthus habuit,in domũ inue
xit suã.de quo Plin. L.Mũmius deuicta Achaia repleuit vrbẽ,ipse
excessit nõ relicturus filiæ dotẽ Corinthia æra ab hoib' celebrã
tur,qbus ante argentũ ac pene ante aurum preciũ erat,& Corin
thium æs casus miscuit. Vnde dicit Eutropius, Eodem tpe,tunc
toto orbe oium vrbium longe opulentissimã Mũmius deuicit,
in qua infinitum aurũ,æs,ferrum in cõflagratione cõmistum est,
vnde nouum fluxit metali genus,ad cuius misturę similitudinem
vsque hodie æs Corinthium & vasa dñr. Ideo Plin scripserat ex
illa antiqua gloria Corinthiũ maxime laudatur, hoc casus mi-
scuit Corintho cũ caperetur incensa, miraq̃. circa hoc multorũ
affectatio fuit, qppe cum tradatur nõ alia de causa Verrem quẽ
Cic.dãnauerat,proscriptum esse ab Antonio. quã quod Corin-
thijs se ei cessurũ negasset. L.Mũmius victor sancto Fidio semipa
tri deo Sabinorũ donũ fecit,vnde hoc epigrãma in quodam mar-
more literis antiqs scriptũ apud Reate vidẽ. De decuma victos
tibi L.Mũmius donum moribus antiqs pro vsura hoc dare sese
visum aio suo pfecit,tua pace togãs,te cogendi, dissoluẽdi, tu vt
facilia faxis,pficias. Decumã vt faciat veræ rõnis, proq̃. hoc atq;
alienis donis,des cũcta merenti. [Copiosissimi) Vrbẽ Corinthu
caput Achaiæ in faucibus Isthmi. [Nunqd copiosior).s.fuit post
euersam Corinthũ? q.d.non. [Videtur ornatior gloria).s.rei be
ne gestæ,& fama,abstinẽtiæ,quam L. Mũmius habuit q pręda Co
rinthia & signis,inde aduectis Italiã ornauit. [Nullũ igitur vitiũ)
Cõclodit nullum vitiũ esse fœdi' auaritia. [Tetrius) Fœdius,tur
pius. [Vnde egressa est) qm̃ mouere cœperat vt auaritiæ suspicio
ẽt minima pelleret.postea fecit digressionẽ de C.Pontio Samnite
alijsq;,quorũ abstinentiã laudauit. [Referat se oro) Vt ad id re-
deã,quod de auaritia dicere cœperã. [Presertim) Maxime in his
q principatũ hñt,& remp.gerũt. [Quæstui) Ad quæstũ & lucrũ.s.
velle lucrari in administratione reip.quodã magistratus est ad a-
liũ,nõ ad se,& ille q remp.regit oia ad cõem vtilitatẽ,nõ ad pri-
uatum cõmodum referre debet,& pbat foiam suam oraculo A-
pollinis,q ruinã Lacedæmonijs pdixit pp auaritiam. Oraculum
Apollinis Pythij erat i toto orbe celeberrimũ, & minime fallax
putabatur. In medio tẽplo erat foramẽ vnde spiritus exibat, sup
quod tripodẽ ponebat Pythia vates,& sup illum ascẽdẽs diuina
bat, Phemonoe Apollinis filia prima diuinatrix fuit in tẽplo Del
phico. Delphi oppidũ in Parnasso mõte Phocidis, Parnassus dr̃ es
se vmbilicus totius orbis,vt Reate vmbilicus Italiæ. [Sparta) Vr-
bẽ caput Laconicæ regionis in Pelopõneso. Plut.in Cleomene
dicit antiqua deorũ oracula in memoriã reuocabant iubẽtia aua
ritiam tanq̃ rerũ oium perniciosissimam cauere. Idẽ agens de La
conicis institutis & Parsimonia inqt,Qui ad Lacedæmonios pri
mũ inuexerũt pecunias dãnati vitam cum morte cõmutare coa-
cti sunt. Nã Alcamene & Theopõpo regibus oraculũ datũ erat,
fore vt Sparta periret ob auaritiã. [Qui vero se populares) Eos
notat q multitudinẽ largitionibus capiãt,& remp. euertunt,qm̃
de bonis priuatorũ fit publice diminutio,cũ.s.possessores pellunt
& alij ditantur,& ponit exemplum Lacedæmoniorũ Graccho-
rumq;, qui pp leges agrarias. & contentiones perierunt. [Po-
pulares) Volũt populo multitudiniq̃. placere. [Rem agrariã) p-
molgationẽ legum de agris plebi diuidendis. [Cõdonãdas) Hoc
est cõtra iustitiam,si denegatur alicui,quod suũ est. De hac re pau
lopost dicetur, nã promulgabantur aliqñ leges nouarũ tabularũ
in grãm obæratorũ & multitudinis,vt pecuniæ creditæ debitori-
bus donarẽtur. [Labefactãt) Euertunt, qm̃ concordia & iustitia
sunt fundamẽta reip. [Id) Retinere qđ suũ est, ob hanc cãm inqt
ciuitates & leges cõstitutæ sunt, vt qsq; suum possidere posset.
[Nõ solicita) anxia & inqeta pp metum tyrãnorũ,& eorũ q bona
cupiũt alijs eripere. [Atque) In hac parte. Dicit populares labe
factare fundamẽta reip. cui oia debemus, qppe oium caritatem
cõplectitur nunc vt magis populares à tali largitione deterreat,
dicit ipsos nõ consequi gloriã quam putant,sed potius odiũ, qm̃
hi q bona amiserunt,ipsum capitali odio psequuntur, q auctor
fuit vt eriperẽtur,& ipsum possidentẽ,& sic emergũt inimicitiæ,
homicidia,discordiæ,factiones,& oia deniq; mala,quæ rẽp.cõsti-
tutã labefactant. [Etiã dissimulat).i.ẽt si negat se voluisse accipe
re.i.quis dicat se inuitũ accepisse,tñ inimicum habet illũ, cuius
bona prius fuerũt. [In pecunijs creditis).s.pmulgatur lex noua-
rum tabularũ,qbus fit,vt debitoribus pecuniæ creditæ condonen
tur. [Gaudiũ) Quod habet qa nõ tenetur soluere creditam pecu
niã. [Nõ fuisse soluẽdo) Ne videatur nõ potuisse aliter æs alienũ
dissoluere,qđ contraxerat. ille nõ est soluendo,q non põt solue
re,verbum est iuris. Idẽ dicit in Philippicis, Tu soluẽdo nõ eras.
[At) ille cui bona erepta sunt. meminit iniuriæ,& in vultu dolo
rẽ ostẽdit suum,& irã sine aliqua dissimulatione, & paratus est ut
vlciscatur. [Nec) si plures. Rñdet tacitæ obiectioni. potuisset ali-
quis dicere,si plures sunt hi q iniuste acceperunt his,qbus adem
ptum est,plus ualent,qm̃ pauciores non pñt vlcisci multorũ iniu
riam. dicit Cic.hæc non iudicari numero,sed põdere,qm̃ unus,cui
aliqd ademptum est,plus põt ad ultionem,quam oẽs illi q acce-
perunt. quod exitus probat tyrannorũ, quod & Cæsar sua nece
xapertus est. Vnde dicit Salustius, Regibus boni quã mali suspe
ctiores sunt,semperq̃. his aliena virtus formidolosa est. [Hæc)
plus valere & maioris esse momẽti. [Numero) qa sint plura. [Põ
dere) Quantum vnumquodq; possit, qm̃ unus plus ponderis in
se habebit ad vlciscendum,quã oẽs alij ad defendendum. [Quam
ẽt habet æquitatem) Dicit supra populares è medio tollere con
cordiã,& æqtatem. quod concordia tollatur,iam probauit,nunc
ostendit quõ æquitas tollitur. [Seculis) Multis annis seculum si-
gnificat spatium centum annorum. [Propter hoc iniurię genus)
qa volebãt agros diuidere,& liberare obæratos. [Lacedæmonij)
ponit exempla eorũ q tãdem corruerunt,cum studerent nimium
populo placere,& legem agrariam nouasq̃. tabulas promulga-
re,cum aliorũ detrimento & iniuria. [Agis & Cleomenes) Aucto
re Plut. populum studiose fouentes, cum rẽp. iuste pulchreq̃. ex
multo tpe intermissam suscepissent,optimatibus aduersari cœpe-
runt,quod illi diuitiarum,qbus assueuerant abundantiam relin
quere nollent. Agis fuit sextus ab Agesilao, cuius filius fuit Ar-
chidamus, Archidami filius Agis & Eudamidas natu minor, qui
mortuo patre regnauit,huius filius fuit Archidamus,ex quo na-
tus est alius Eudamidas,cuius filius fuit hic Agis,de quo nunc a-
gitur q in delicijs à matre Agesistrata & auia Archidamia opulẽ
tissimis mulierib. educatus,priusq̃ ad vigesimũ puenisset annũ,
oẽm voluptatẽ,cultumq̃. corporis cũ formosissimus esset, negle
xit,accusans Laconicã disciplinã corruptã & lautiores epulas,di
cebatq̃. se nolle esse regẽ,si pristinam disciplinã,& mores auitos
in patriã reuocare non posset. Huius labis & veluti morbi princi
pium accepisse Lacedæmoniorũ resp.vr̃,ex quo primum soluta p
ipsos Atheniensium potestate, auro & argento sese ac domos ex
pleuerunt. Cum pater ex lege Lycurgi hereditatẽ filio relinque
re cogeretur. Epitades uir iniquus,cum esset Ephorus & filio ira
tus,legẽ tulit, vt liceret domum hereditatemq̃. suã cuicunq; li-
buisset relinquere. Et pp hoc soluta est bene viuendi disciplina.
Vnde potẽtes in ciuitate propinquos ex hereditate deturbabãt,
oẽsq̃. diuitias ad se rapiebant,& inopia ciuitatem inuasit, & ser
uitus secuta est odiũ,atq; inuidia aduersus potẽtes & diuites ex-
orta. Rex Agis rem optimã,qualis ipse erat,meditatus est, vt oẽs
ad æqualitatem redigeret,& vrbem hoibus repleret. Cui iuuenes
puenerunt studiose cum illo ad uirtutem sese expediẽtes. Senio
res q in tali uixerant labe, nõ secus quam serui ad dñm,sic ad Ly
curgum.i.ad Lycurgi leges reduci timebãt,& ob id Agin regem
accusabant,qui adhuc adolescens erat,cuius ambitionem Lysan
der cognomẽto Lydius, Mãdroclidas,& Agesilaus fouebant,irri
tabantq;. Agesilaus Regis auũculus erat,quem facundum,uerũ,
mollẽ,& pecuniæ cupidũ filius incitabãt Hippomedõ. Agesilaus
enim æs alienũ cõtraxerat,quo sperabat facile solui,mutato ciui
tatis

tatis statu. Oés fere diuitiæ Spartanoꝝ erant penes mulieres. Agis effecit, vt Lysander Ephorus crearetur, q statim cõtra seniores legé tulit, vt debitoribus oé debitum penitus dimitteretur, agroꝝ diuisio fieret. Super hac res Agis cõcionem habuit, dicés se velle primum oium proprias facultates in mediũ ponere non certe paruas ob agroꝝ multitudinem, quos partim ad colẽdum, partim ad pascenda pecora idoneos hrẽt, insuper talẽta sexcenta signati argenti. idem quoq; matrem atq; auiam, amicos pterea, & domesticos oés, quos dilectissimos esse oium Spartanoꝝ cõsta ret, facere paratos esse. His auditis obstupefacta multitudo, adolescẽtis Regis magnitudinem admirabatur. Agis & Cleõbrotus coacta multitudine amicoꝝ Ephoros è sellis deturbãt, alijs in eorũ locum suffectis, è quoꝝ numero fuit Agesilaus. Inde ad eos soluendos, q in carcere erant, ire perrexerunt, quapp aduersarios terruere. Postea tabulas in qbus nomina debitoꝝ erant, oés in foꝝ, quod Clarium vocabatur, cõportari iusserũt. hisq in vnum coactis ignis iniectus est, quod creditores molestissime tulerunt. Agesilaus quasi insultãs se clarius lumẽ aut ignẽ puriorem nunq̃ vidisse iactabat. Tandẽ a coniuratis reuocato Leonida, & in regnũ restituto Agis in asylum se receperat. Denique cũ a balneo rediret, Amphares ephoros eum p vestem capiens dixit, ad ephoros adduco te rõnem eoꝝ quæ gessisti dicturum. Demochares viribus pstans, veste circa eius collũ obuoluta, eum reluctantẽ trahebat, & sic in carcerẽ coniectus est. Cũ ephori accessissent, iusserunt ministris ipm damnatum ad locũ trahi, in quo dãnati strãgulabãtur. Agis plorante lictore caput laqueo nectendũ prætabuit, & tali supplicio vitã finiuit. (Ephoꝝ) Prius apud Lacedæmonios auctore Plut. in vita Cleomenis duo regnabãt Reges, iusq. dicebãt, qui quosdam seniores ad cõsultandum adhibebãt. Inde reges implicati bello cũ diu abessent, nec iuri dicũdo vacare possent, quosdã ex amicoꝝ numero elegerũt, q domi apud ciues Regũ vicem gerentes ephori sunt appellati, & habebantur ministri Regũ. Inde paulatim oẽm ad se traxerunt potẽtiam, & p se proprium magistratũ ephoriam ꝯstituerunt. Primus Asteropus fuit q maxime ephoꝝ potẽtiam auxit. Lysander ergo cũ esset ephorus, vt dictũ est, expulsus fuit à Spartiatis pp leges, quas tulerat, & Agis rex necatus. Theopompus Spartanoꝝ Rex auctore Val. Max. ephoros primus instituit, ita futuros regiæ maiestati oppositos, quẽadmodum Romę cõsulari imperio trib. pl. obiecti sunt, cui cũ dixisset vxor illum id egisse, vt filijs minorẽ potestatem relinqueret, relinq̃ dixit, sed diuturniorem. (Agin regẽ) Reges Lacedęmonij ex Heraclidaꝝ gñe creabantur, q in Pelopõnesum reuocati, auctore Plut. in vita Lysandri Dorienfibus se immiscuerãt. Amplissimum & illustre hoc genus Spartę floruit, sed nõ vnicuiq; illoꝝ regalis fastigij cõtacta erat successio duabus tm̃ ea familijs reges eligebãtur, quas Euẽtidas & Agidas appellabãt. Æmilius Probus in vita Agesilai scribit morem fuisse a maioribus Lacedęmonijs traditũ, vt duos semp hrẽnt reges nomine potius quã imperio ea duabus familijs, Procli & Eurysthenis, q principes ex pgenie Herculis Spartæ reges fuerũt, Lysander decreuit regiã dignitatem duabus è familijs traducens oibus Heraclidis cõem reddere, cũ patre ipsius Aristolycus ex psapia minime regia ortus esset, sed ea Heraclidaꝝ gñe .i. ea his q ducebant genus ab Hercule. (Quod nunq̃ antea acciderat) h. d. et Plut. his verbis: Cleõbrotus Rex Lacedæmonioꝝ in Leuctris vulneratus occubuit. Lacedæmonioꝝ .n. Regi ne in pugna qdẽ obuij hostes temere manus afferre cõsueuerunt, sed potius retrocedere regiã maiestatẽ venerãtes. Itaq; cum p multa aduersus Græcos Lacedæmonij bella gessissent, vnũ duntaxat Cleõbrotũ ante Philippi tpa in Leuctris vulneratũ occubuisse memoriæ pditum est. Sed Spartæ qdẽ primũ Agin ea his q regnauerũt ab ephoris interfectũ fuisse cõstat. λεώς Græce dr̃ ppls, aut psectus Latine. (Vt tyrãni existerẽt) emergerẽt, qm̃ post mortẽ Leonidę de quo dictũ est, Cleomenes filius successit, q Agis consiliũ probans, quamuis Leonidæ patris sui ille inimicus fuerit, ephoris interfectis 80. ciues pscriptos in exilium misit. Hunc Cleomenẽ Aratus Sicyonius de quo paulo post dr̃, tyrannũ appellabat, cuius ingenium in oẽs tyrãnos exarserat. Vnde cũ Democratem Lacedæmoniũ exulẽ interrogasset, qualis nã esset adolescẽs, Cleomenes rñdit, Arate si qd aduersus Lacedæmonios molitis pperandum censeo, anteq̃ pullus hic p ætatẽ aculeo vti possit. Superatus Cleomenes ab Antigono Macedonũ rege, magno plio in Ægyptũ ꝯfugit ad Ptol. quo mortuo & filio eius regnante cũ 13. socijs in custodia detẽtus egrediẽs sibi mortem cõsciuit. Idẽ socij fecerunt. Antigonus Spartã occupauit. & sic optime ꝯstituta resp. corruit, & oraculũ Delphicũ veꝝ fuit. Prędixerat .n. vt dictũ est Pythius Apollo, Spartã nulla alia re quã auaritia perituram. (Optimates) principes ciuitatis & boni viri eijcerentur, qd' fecit Cleomenes. Exterminare est e xtra terminos mittere .i. in exiliũ. (Constituta) Legibus Lycurgi. (Cõtagionibus) Malis exẽplis. cõtagio est morbus q tactu cõtrahitur, inde per translationẽ dr̃ aliquod malum exemplum, quod alios in errorẽ inducit, vt malũ exẽplum Lacedæmonioꝝ in rep. administrãda totã Græciam contaminat, qm̃ simili labe respub. infectæ sunt. (Quæ) Cõtagiones & mala exẽpla ad rẽp. euertendã. (Manarũt latius) ppagatæ sunt p oẽm Græciã, & ẽt ad nos venerũt. inqt Cic. qm̃ a Græcis nři acceperunt exẽpla promulgãdæ legis Agrariæ, & nouaꝝ tabulaꝝ, & in primis Gracchi populares. (Quid nr̃as Gracchos) Posuit hactenus exẽpla Græcoꝝ, nũc de Romanis loqtur Gracchus, q pp leges Agrarias perierũt, quorum pater fuit Tiberius Gracchus vir optimus & clarus, q moriẽs ex Cornelia filia maioris Africani 12. filios reliqt, q oẽs diẽ obierunt suum pter vnam puellã, quæ nupsit Africano minori, & Tiberium, & C. Gracchos, de qbus nunc agitur. Tiberius auctore Plut. vultu, aspectu, & motu corporis mitis & placidus erat, Caius aũt vehemẽs & ingẽtis spiritus, cuius sermo erat terribilis & ad indagationẽ prõptus, Tiberij vero dulcis & ad miserationem aptior orõ dilucida & plane elaborata, Caij vero efficax & redũdãs. Tiberius anteibat Caiũ ætate nouẽ annis. creatus Trib. pl legẽ agrariã tulit, cuius ferẽdæ talis fuit, auctore Plut. Romani quã tu vicini agri hostibus adimebãt, partim vẽnõdare partim in publicũ redigere, ac egenis ciuibus p modica pensione vẽdũ tradere consueuerũt, sed cũ diuites eas pẽsiones augere cepissent, pauperesq. excludere, lata lex est, quæ supra quingẽta agri iugera ciuẽ R. hr̃e phibebat. At ea res paucos annos cõtra locupletes ipsis tenuioribus auxilio fuit. Nã primo subornatis ad cõcludendũ psonis, fraus legi fiebat, deinde apte iã ipsi diuites occupare agros cœperũt. Ita igitur hoibus exagitatis, neq; militiæ dare oõa, neque filios educare curat erat, eoq. pcessura videbatur res, vt breui exhausta liberoꝝ multitudine seruis ac barbaris, p quos diuites agros colebãt tota Italia cõpleretur. Huic malo C. Læl. Scipionis amicus occurrere primus voluit, sed aduersante locupletũ factione, veritus tumultũ atq; discordiã ab incepto destitit, vnde sapiẽs postea est appellatus. Tiberius cũ primũ trib. pl. creatus est, rã actionẽ suscepit auctoribus Diophane Mitylenæo rhetore, & Blosio Cumano Antipatri Tarsensis discipulo. cõsuluit prius & Crassum Põtificẽ Max. & Mu. Scæuolam iurisꝯsultũ, & Appiũ Claudiũ soceꝝ iubebat sua lege Tiberius possessores agrũ dimittere, egenisq. tradere. Inde aduersante Octauio collega suo aliã tulit vehemẽtiorẽ. vt agri, q contra legẽ possessi erãt dimitterent nulla mẽtione precij facta Et cũ Octauiũ ab intercessione dimouere nõ posses, edictũ pposuit, quo prohibuit oẽs vrbanos magistratus qdq̃ agere, potiusq̃ de lege agraria ad populũ referretur. ærario aut sigilla impressit, & p quæstores qdq̃ depromi aut importari vetuit, pœna proposita siquis contra fecisset, quare cõterriti magistratus, singuli ppria officia dimiserunt. Ob hoc edictũ locupletes oẽs vestẽ mutarũt & mœsti ac sordidati forũ circuibãt, & clã pcussoribus cõparatis necẽ Tiberio parabant. Tãdẽ Octauio p suffragia tribuũ priuato tribunitia potestate Tib. legẽ tulit, tres viri ad agros diuidẽdos creãtur. Tiberius ipse legis lator Appius Clau. socer, & C. Grac. frater, nõ tunc pñs qm̃ apud Numantiã sub Scipione affini suo militabat. Attalus rex Pergami Populum R. heredẽ reliquerat. Tiberius statim ad populũ tulit, vt regia pecunia ciuibus R. qbus agri dabantur pro cultura assignaretur. De oppidis aut quæ Attali regis fuissent, nihil ad Senatum, sed P. R. pertinere dixit. Et cũ concionaretur, tangens suum caput, ut sibi periculũ imminere significaret, inimici tanq̃ regem diadema petere, Senatui iudicarunt. Nasica eum cõsulẽ Mucium cessare vidisset; patres .n. cõscripti in æde Fidei publice conuocati, erãt, cẽsentes vt consul rẽp. armis defenderet, q negauit quidq̃ vi se esse actuꝝ, inqt, qm̃ consul dum iuris ordinem sequitur, id agit vt cum oibus legibus R. imperium corruat, q leges saluas esse cupiunt me sequantur, & sic pedibus subsellioꝝ Tiberius interfectus est, & in Tiberim vnco tractus. C. Grac. eius frater quæstor in Sardiniã cum Oreste cõsule nauigauit. Inde Romã rediẽs trib. pl. creatus est. duas leges tulit, quaꝝ altera iubebat, vt q ex magistratu p populũ motus esset, facultatẽ alterius magistratus ineũdi nõ hrẽt, Altera, vt si qs in magistratu constitutus ciuẽ R. sine iudicio necasset, in eum populi animaduersio foret. Altera M. Octauius notabatur, altera in Põpilium, q prætor amicos Tib. in exiliũ eiecerat, iudicium parabatur. Sed Põpilius statim fuga sibi cõsuluit. Tulit postea nõnullas leges de suffragijs socioꝝ pares Italos & ciues R. cõstituẽs de iudicibus diligendis. nã cum soli antea Senatores iudicarẽt, ob idq. a plebe timerẽtur 30. ex equestri ordine iudices adiecit, parẽ Senatorius numeꝝ statuens. hæc lea

potentiam Senatus magna ex parte fregit itē trib.pleb.C.Grae
chus leges tulit,colonias Tarentū atq; Capuā mittendis,& Lati
no ciuitate donādos decernens. Tandē optimatibus eā agitatis,
& in eius necē conspirantibus fugiens Gracchus Opimium cō-
sulē & armatos,ad pōtē Sublicium venit.duo eius amici Licinius
& Pōp.illum pcedere iubentes,non prius aliquem transire pmi-
serunt,quam ipsi pugnando sint occisi.Grac.in sacrum deorū ne-
mus se pripiens a Polycrate seruo est interfectus, q postea sibi
mortem consciuit.Caput Grac.Septumuleius qdam abstulit,qui
prius illud absciderat.Nam principio pugnæ pmissum erat, vt q
C.& Fuluij capita referret,tātundē auri ea publico acciperet. Re
latum est igr̄ a Septumuleio trāsfixum. pilo.stateræ postea impo
situm librarū decē & septē ac dimidiæ pondus traxit, nā detracto
cerebro plumbum infuderat.(Summi viri Tib.Gracchi,) q Coe
neliā duait vxorē.Ideo Tiberius & C.nepotes erāt maioris Afri
cani.(Non ne pdiderunt)q.d.pdiderunt,duxeruntq. ad mortem
leges agrariæ,quas ferebāt cum summa cōtētione in grām popu
liq.fauorē. Nōne interrogatiue positum,semp includit affirma
tionē,dicimus,nōne diai tibi?q.d.dixi.Num vero includit nega-
tionē.vt Num diai tibi? q.d.nō diai. & num fletu ingemuit nro?
(At vero Aratus)Si posuit hactenus eos,quos agrariæ cōtentio-
nes pdiderunt, nunc ponit Aratum Sicyonium summo pconio
dignum,q exortas cōtētiones aliorū culpa prudētissime compo-
suit,cū patriā suam Sicyonē asseruisset.Sicyon vrbs Achaiæ intra
Isthmū Pelopōnesi antiqssima,olearū pūctu,& picturis clara, A-
rati patria fuit,plures mutationes rerū ppessa successiue insurgē-
tium tyrānorū Non prius ea ea se cōtagione & turbatione rece
pit,quā Cleone interfecto,Timoclidā & Cliniam claros & opu
lētos in ciuitate viros delectos, summæ rerū Sicyonij pfecerunt.
Sed cum resp.certū iam aliquem statum obtinere videretur, Ti-
moclidas vita functus est.Paulo post Abātidas Bascæ filius subla-
to Clinia tyrānidem inuasit, Cliniæq. amicis ac domesticis par-
tim electis,partim interēptis filium Aratū 7.annos natū perdere
cupiebat.Sed puer pauidus fugiēt,casu quodā inscius domū mu-
lieris intrauit, quæ Abātidæ soror Periphanto Cliniæ fratri nu-
pta erat.Solia vocabatur mulier,quę noctu eū Argos vrbē emisit,
putās ad se diuinitus puerū delatū. Inde Argis apud hospites pa-
ternos educatus est, & cū robustum corpus hrēt, sese in palæstra
gymnasijsq.ceteris exercuit.Clinias,& Aristo dialecticus Abāti
dā tyrannu in foro trucidarunt.Inde Nicocles interēpto postea
Abātide patre,q in filij locū successerat,tyrānum se fecit,cū Ara-
tus plurimū nominis hrēt,Sicyonij exules ad eū se couerterunt.
Inde Aratus coacta exulū & quorundā aliorū manu Sicyonē no
ctu scalis ingred i,& incēsa tyrāni domo,ipse Nicocles p cunicu
los euasit,exules reuocati sunt in ciuitatē, tum q à Nicocle nu-
mero 8u.tū q a superioribus tyrānis nō pauciores 50. electi è ci
uitate fuerāt.Cumq. inops plurimū redijssent, possessiones suas
repetebāt,villasq. ac domos adeūtes,in magnā difficultatē & ani
mi sollicitudinē adduxerūt Aratū cernentē seditionibus ciuita-
tē agitari.His rebus anatus optimū cōsilium excogitās,rerū sum
mā ad Achæos detulit,atq; ita Sicyonios Achæis cōiungēs vnum
corpus effecit 15.talētis dono à Ptolemæo rege acceptis, statuit
suorū necessitati psulere,ea qppe ciuibus suis ad redimēdos capti
uos,siue ad aliā necessitatē agētibus diuisit.Instātibus vero exuli
bus,vt sua sibi bona redderētur, possessoresq. deturbare volenti
bus,cū sanari id malū nulla rōne posset,& exitiū ciuitati instare
videretur,pspexit vnā tm̄ rem in Ptol.liberalitate sitā esse.Igitur
in Ægyptu nauigās a rege opulētissimo precibus impetrauit,ut
dissolutionē debitorū ad cōponendas ciuium discordias numero
sa pecunia leuaret. Ptolemæo Aratus valde familiariter vtebat,
quē signis & tabulis è Græcia missis sibi deuinxerat. Nā cum in
eiusmodi rebus Aratus nō parum iudicij hrēt, & quotidie aliqd
opus summorū artificū in primisq. Pāphili & Melāthij studiose
conqrens ad regē mittebat 50.tal.ab eo accepit ad cōponendum
statū ciuitatis,quorū 40.secum asportāt in Pelopōnesum redijt,
reliqua missa sunt.Fuit igitur magnū,& laude dignum tantā pe-
cuniæ vim ciuibus parare suis,cuius exigua parte alij Imparorea
& principes ciuitatū accepta a regibus, suā sibi patriam turpiter
seruire coegerūt.Maius ēr quod his pecunijs sublatis simultatib⁹
inter paupes & locupletes recōciliata pax est,populo aūt vniuer
so salus cū securitate parata.Admirabilis pfecto illius in tātis o-
perib tnqr Plut.tārisq honorib⁹ modestia fuit. Honores Arato
publice decreti fuerūt,& ab exulib.priuatim erecta statua.Eius ci
uitas Sicyō vrba Achaię itra Isthmū,vbi dr̄ pictura inuēta.(Profe
ctus)discedēs ab Argis,vbi fuerat educat⁹ apud amicos paternos.
Argi nō multū distabant à Sicyone.(Clādestino) Nocturno,qm̄
noctu ingressus est vrbē cum exulibus, & tyrāni Nicoclis domū
incendit,& pātriam asseruit suā p 50.annos à tyrānis vexatā.(Me
thodeū)Plut.dicit fuisse Nicoclē,forte Methodeus Nicocles ap
pellabat,aut Plut.secutus est alios annales.(Improuiso)repēte.i.
clādestina inuasione,ac impetu oppressisset. Plut.dicit tyrānū eua
sisse noctu p cuniculos.(In bonis)Rebus amissis prius,cū mitte-
rētur in exiliū.(Qd' & eos)Hæc erat difficultas.(Restituerat)re,
uocauerat ab exilio.(Egere) inopes esse amissis bonis,q̇ ab alijs
possidebātur.(Et 50.annorū)Hęc erat altera difficultas.quātū ad
eos q iā per qnquaginta annos bona donata a tyrānis possede-
rāt,pulsis iustis dominis.Mutare igitur has possessiones arbitra-
batur iustū nō esse.(Propterea qd')Rō quare nō videbatur iustū.
Iudicauit ergo has possessiones nō esse adimēdas possessoribus,
& satisfaciēdū esse illis quorū prius fuerāt.(Hereditatibus)Reli-
cto iure hereditatis,& multa vēdita,& tradita dotis noie. (Illis)
q possidebāt.(His)Quorū fuerāt prius possessiones. (Cū statuis
set),p certo habuisset,& plane cerneret,iudicassetq;. sic alibi,di-
cit,statuere aūt q sit sapiēs.Hoc maxime vr̄ esse sapientis. (Ale-
xādriā)q̇ est vrbs Ægypti. (Hospitē) Amicū. qm̄ eo familiariter
vtebatur Aratus. (Alter) Secūdus postq̄ condita fuit Alexādria.
(Docuisset)Aperuisset cām,quare illuc nauigasset,qm̄ non pote
rat suos ciues cōponere sine pecunijs.(Vir summus) Summæ au-
ctoritatis & laudis.(Gradi) Numerosa,qm̄ Ptolemæus erat opu
lētissim⁹ a quo accepit s 50.tal. (Principes)primos ciuitatis.(Co
gnouit) Iudicauit,& pscrutatus est. inde cognitio dr̄ iudicium,si-
ue iudicatio.(Præfecit) pposuit,& elegit quosdā,q agris æstimā
dis præessent. æstimare est pcium imponere. (Cederet) habēdas
alijs pmitterēt.(Quod tanti esset) .i. accipere pecunias, quæ tm̄
valerent,quātū possessiones ab alijs occupatæ. (Suū) Possessiōes
quas amiserāt.(O virū magnum) Laudat Cic.prudētiā Arati, mo
destiamq., & studiū erga patriam & ciues,detestaturq. Syllam &
Cæsarē tyrānos,q bona ciuium sub hasta venire iusserūt voce p-
conis.(Magnū)Magni nois & auctoritatis,ac dignū,q Romæ na
tus esset.(Sic est par)Decet.(Bis)tpe Syllæ & Cæsaris.(Hastā po
nere)Vendere bona ciuiū sub hasta voce pconis. Vnde Mar.Ven
deret excultos colles cū præco facetus. (At ille Græcus) Aratus
Sicyonius putauit oibus consulendū esse,quod fuit oīm pruden
tis viri & sapiētis.(Eaq. est)Ponit nūc qd deceat sapientiā sum-
mi ciuis,oēs.s.eodem iure cōtinere,& bona ciuiū defendere.(Ra
tio).i.ars prudēter iusteq. viuēdi.(Sūma) psecta prudētia seruire
cōmodis reip.& ciuiū.(Diuellere)Diripere distrahere atq; dissi
pare.Plato in epistola ad Dionis amicos sic scribit:Si vero q pcla
rissima sibi patriæq. affectāt nihil vnq̄ nisi rectū pulchrumq. pōt
accidere.(Eadē æqtate)Pari iustitia vt nō pualeant aliq potētes,
& inopes deprimātur,& cauēdum est ne diuitijs affluētes in alie
na bona possessionesq. inuadāt,& ne alij è suis locis bonisq. pel
lātur,quod est cōtra iustitiā.Vñ dicit Cic.faciēs de hac re contē-
tionē,& ppositionē,habitatur gratis.(In al.)In re nō sua.(Quid
ita?)Cur iqrit à se Cic.cur in alieno gratis habitatur.qm̄.s.eripiū
tur bona aliqbus,quamuis in ipsis cōparandis multū impende-
rint,& alijs dātur,q inuito priore domino bonis fruūtur, & gra
tis in alio habitāt.(Tuear)Defendā.(Fruare meo)Vtaris & volu
ptatē Capias ex reb. meis.(Quid est aliud?)q d.nil aliud est, quā
id qd' dixi,vt qs emat,& alius fruatur rebus emptis aliena pecu-
nia.(Tabulæ vero nouæ)Nūc de creditoribus debitoribusq. in
telligit,q æs alienū soluere nolūt,in quorū grām tabulæ in foro
ponebātur,& leges qbus volebāt, statuebātq. eiiam auctores, vt
æs alienū debitoribus donaretur qd' reip pniciosissimū est.Tabu
læ nouæ dicebātur,qm̄ vel Senatus decreto,vel imperatoris edi-
cto decernebatur,ne alienū æs à debitoribus exigi posset. Id fie-
bat in plebis subsidiū,quæ potentiorū fœnore ita interdū oppri-
mebatur,vt soluere nō posset.Lex nouarū tabularū erat nominū,
.i.debitorū q̇ in tabulis scribebātur abolitio & expūctio. quapp
expunctum nomē,deletum sign̄at debitum.Vnde Plaut in Cistel
laria: Quod restat volo psoluere, vt expungatur nomen, neqd
debeā. Cum igitur tales pponuntur tabulæ, qd signant nisi vt
ex pecunia credita qs emat fundum? & creditor pecuniam non
habeat? debitor aūt habeat fundum aliena pecunia emptum:qd
est contra oēm æqtatem.Seneca dicit: Nisi forte existimas tenui
& fabuloso sermone & agilibus argumentis phiberi posse rem
pniciosam beneficiorū nouas tabulas.(Quid argumēti) qd sniæ.
(Demonstrationis)Proprietatis,significationis. Argm̄ in hoc lo-
co sniam significat,ab arguo quod idē est qd' demonstro,sic apud
Ouid.Qui latus argueret,corneus arcus erat.(Quamobrem) cō
cludit Cic.qd agendum sit.(Ne sit æs alienum) Ne sint debito-
res,q reip.noceant.(Potest caueri)Vitari pōt multis modi ne.s.
æs alienum noceat reip. nisi erit illud, ut creditores suam pecu-
niam perdant,& debitores aliena lucrentur, quod maxime no-
ceat

tear,reip.pp dissensiones quæ violata fide oriuntur, fides aũt vio
latur,cum pecunia credita non soluitur,& sic uiulator iustitia,cu
ius fundamentum est fides.[Si hoc nõ fuerit)Potest inqt caueri,
nisi tabulæ nouæ pponantur,qbus pecuniæ donantur debitorib.
[Vt locupletes) Huc est quantũ ad legẽ agrariã, qua lucupletib⁹
agri adimuntur,& dantur egenis.[Debitores lucrentur) Hoc p
tinet ad nouas tabulas,q̃ pponebãtur in gratiã debitorꝶ.Ergo,in
quit,si hoc non fuerit,alia via puideri põt,vt æs alienũ dissolua-
tur.[Nunq̃ vehementius actũ est) Prima Cic.cura & cõmẽdatio
in consulatu fuit legis agrariç dissuasio.Inde furores Catilinç &
aliorꝶ coniuratorꝶ oppressis,q pp magnitudinem æris alieni bel
lum ciuile optauerant,& tribunos legis auctores in senatu gra-
uissima orõne adeo fregit,vt loq amplius nõ auderent. Oẽs ob-
ærati Catilinæ fauebãt,& cũ plerique postularent,vt Catil. belli
præmia pponeret, auct. Sal.ille nouas tabulas,pscriptiones lo-
cupletũ,magistratus,sacerdotia,rapinas,alia denique aliaq̃ bellũ
atque libido victorꝶ desiderat, pollicebatur. Adde ẽt qd ipse C.
Antonius Cic.collega pp magnitudinem æris alieni, nõ inuitus
de cõiuratione audiebat.huic malo Cic.industria occursum est.
[Vehementius)Maiori conatu cum ego essem consul [Armis &
castris)h.d pp Catilinam & alios coniuratos,q æs alienũ confla
uerant,& arma sumpserant contra remp.& Cic.consulẽ & opti-
mates trucidare parabant. [Ab oĩ gñe hoium,)Et ordi senatorio
qm ex ordine senatorio,vt scr.Sal.& equestri,& nõnulli nobiles
ex municipijs cũ Catil.erant ea plebe.[Vt hoc malum)Ne.s.pe-
cunia credita solueretur.[Nec maius)Aes aliæ. nunq̃ fuerũt tot
obæratis.His amicis socijsq. confisus Catilina,inqt Sal. simulq.
qd æs alienũ p oẽs terras ingens erat. [Fraudandi.n.) Rõ quare
facile & bñ dissolutũ fuit æs alienum. [Sublata,) Ammota fraude,
qm oppsso Catilina nõ potuerũt obtinere,vt æs alienũ ɔdonare-
tur.[Spe)Apparentia fraudãdi creditores. qm nulla spes fraudis
relicta erat cũ Cic.consul summa prudẽtia reip. gubernacula te-
neret.[Vt vero hic noster victor)Cæs. taxat,& qoi agros populo
diuisit,vectigales reip.& largitionibus alijsq. rebus pter æqtatẽ,
sibi plebẽ deuinxit,vt ad id qd cupiebat perueniret p fas & nefas.
[Hic nr victor)Cæs.q remp.occupauit.[Nunc victus)Ex stoma-
cho loqtur in Cæs q cum voluisset esse victor postea fuit victus,
& à coniuratis oppssus.[Quæ cogitarat) Cũ.s.ad imperium ten-
deret.vñ dicit in quadã epist.ad Att. Cæs.in consulatu cõfirmasse
regnũ,de quo ædilis cogitarat.[Perfecit) Executus est cumulatis
sime.[Cũ eius iam nihil interesset).i.cũ ad ipm iam nihil ptine-
ret,& nõ ageret gra populari,qm potiebatur iam rerũ.Cũ igitur
nullã vtilitatẽ ex largitionibus expectaret qm habebat id quod
optauerat,tñ hic largitionibus vsus est. Sensus est: Alij q nouas
tabulas pposuerunt,fauorem captabant,& ob id supremũ locum
q̃rebant,aspirabantq. ad principatum fauore populi. Cæs. vero
cũ iam esset imperator,& nihil eius interesset,qm ad optata pue
nerat,tñ ea pfecit,q̃ prius cogitarat,cũ ad principatũ quẽ aĩo sibi
effinxerat,oi via pperates. Adde ẽt qd Cæs.in coniuratione Ca
tilinæ noiatus fuit,& sic Cæs.malũ aium notat qui peccandi libi
dine tenebatur. Nã cũ nullam vtilitatẽ caperet,aut expectaret ex
his largitionibus,tñ ut peccaret,dilargiebat. Suet.in hac re Cæs.
laudat,nec Cic adstipulatur,ait.n.in Cæs.de pecunijs mutuis dis-
iecta nouarꝶ tabularꝶ expectatione, q̃ crebro mouebatur, decre-
uit tandẽ ut debitores creditoribus satis facerent p æstimationẽ
possessionũ, quanti qsque ante ciuile bellũ cõparauisset deducta
summa æris alieni,si qd vsuræ noie numeratum,aut perscriptum
fuisset,qua ɔdõne quarta pars pene debiti deperibat.[Libido)Ef
frenata voluntas. Etiam si non esset causa peccandi,qm iam rerꝶ
potiebatur,& non egebat auræ popularis,vt illa euectus ad sum-
mũ gradum ascẽderet. [Ab hoc igitur) Concludit Cic.fugiendũ
esse à talis largitionibus, q̃ sunt contra æqtatem. [Tuebuntur)
Defendent,gubernabunt,regentq. pcipit Cic. qd agendũ in tali
re sit,his q reip psunt qm seruata iudiciorꝶ æqtate,suumq. q sque
possidere debet. [Circumueniantur) Decipiantur à potẽtioribus,
& q ipsi diuites possint sua defendere, & amissa recuperare, nec
ipsis noceat inuidia q sunt diuites.[Obsit) Impediat,qm solem⁹
inuidere potẽtioribus.[Vectigalibus)Redditibus,pub.vectigalia
intelliguntur ex qbus vectigal fiscus capit,quale est vectigal por
tus,vel cex venaliũ rẽ & salinarꝶ & metallorꝶ. [Hæc gña offõrꝶ)
De qbus disputatũ est.[Persequũtur)Qui studiose amplectũtur,
& diligẽter exercẽt.[Cũ vtilitate reip.)Qd est valde optandũ cu
randumq. vt oĩa ad illius vtilitatem referantur.[Gratiam)Bene
uolẽtiã.[In his aũe) Ponit ea q̃ Antipater phs putabat esse à Pa
nætio pteruissa,q̃ ad vtilitatẽ ptinent, de qua in hoc vol. dispu-
tatũ est. Antipater fuit ex Tyro Phœnicia,stoicæ disciplinæ ad-
dictus,qui post Panætium de officijs scripsit, & quædam necessa-

ria omisisse Panætium dixit,quæ Cic. pstringit, cum sint in prõ-
ptu.[Cẽset)Iudicat & putat.[Curationẽ)Quo debeamus curare
valetudinẽ & pecuniã,quæ duo circa vtilitatem versantur.[Præ-
teritas)Omissas à Panætio certo consilio,qm essent faciles & in
prõptu.oẽs.n.hæc sciunt.[Sunt vtiles)Pertinẽt ad hãc disputatio
nem,quã in manibus habemus de vtili. [Sed valetudo) Dat Cic.
pcepta de his quæ à Panætio ptermissa sunt sanẽ facilia. [Noti-
tia sui corporis)Vt vnusq sq; sciat suã naturã & dispositionẽ natu
ralẽ,& qd illi prosit,obsitq;,vt cauere possit obseruatione, & no
tatione,aĩaduersioneq. [Et cõtinentia)qm incontinẽs diu viuere
non põt,cum oibus vtatur sine ulquo discrimine.[Tuẽdi)Con-
seruãdi in prospera ualetudine.[Et ptermittendis voluptatibus)
prætermittẽdo voluptates,quæ sunt esca malorꝶ,& uirile corpus
eneruãt. Vnde Plin.in epist.laudat Spurinã,q hẽret uiuidum cor-
pus & ualidum,pspicuamq. oculorum aciem pp continentiam,
quæ auctore Laertio, Socratẽ à peste tutum reddidit Athenis, q̃
totã urbem infecerat. [Parsimonia) Vt finit Seneca,est sciẽtia ui
tãdi supuacuos sumptus,aut ars re familiari moderate utẽdi.[Ar
te)Borũ medicina & medicorũ pceptis. [Res aũt familiaris) Trã
sit ad alterã partem,docens qũo res familiaris quærẽda sit. [Tur
pitudo).i.honesto lucro quærenda est res domestica,& augenda.
[Has res) q bus est quærẽda res familiaris & augenda.[Xenophõ
Socraticus)Discipulus Socratis.[Oeconomicus) de re familiari
tuẽda [Cõmodissime) i.aptissime ac eruditissime.Socr.apud Xe
nophontẽ in œconomico dicit, œconomiã esse scientiã augẽdæ
domus,cuius applicatione uis possessio continetur,q̃ utiles fru-
ctus parit his verbis,possessionem qd cuiq; vtile sit appello.Hæc
Cic.interpretatio non extat,nec extabat tpe Quintil.Arist.ẽt,
vt dictum est,composuit lib. œconomicos in qbus pçcipit qũo
patersfamilias debet gubernare suam domum, & quçrere atque
augere rem domesticam. sic etiam facit Xenophon.

NÆ illi quidẽ multa secula expectanda fuerunt. Sensus est: **ADDI.**
Certe multa secula expectanda Pontio fuerunt, qm in ur-
bem Romã,& mores principum sero auaritia immigrauit.[Mo-
do enĩ).i.non multo ante auaritia urbem inuasit, atq; corrupit.

CAput aũt &c.) Sed in vniuersa reip. administratione hoc **FRAN. MAT.**
pceptũ primum est, & maximũ, vt vitẽt principes auari-
tiæ suspicionẽ,qa nihil surdidius principibus auaritia,&
recte hoc pcipit, nã cũ de liberalitate loquatur, vitium unde illi
maxime contrarium. Quid n.tã cõtrariũ liberalitati q̃ auaritia?
[Vtinã,inqt C.Pontius &c.) Hic est ille Pontius Herẽnius dux
Sãnitum q ad furcas caudinas sub iugũ misit exercitum R.& Mi
nutium,atque A.Pisonem duces eius.Fertur hic,M.Curio q con
sul cõtra Sãnites pugnabat,magnũ auri pondus misisse, qd Cu-
rius respuit dicẽs, Non aurꝶ hre pclarꝶ sibi uideri,sed eis q hñtẽ
imperare. Iccirco Põtius Samnis optauit se tunc nasci,cũ Rom.
aurꝶ acciperent. hũc excitauit ab inferis Enn.& sic loq fecit,cum
de rep.Rom.loqueretur, & videret viros longe dissimiles factos
illis quorꝶ ipse tẽpestate fuerat: Vtinam illis tpibus seruatus es-
sem,q bus populus R.munera accipere cœpisset,statim.n.effecis-
sem,ut illum imperium rueret. hæc aũt dicens ostendit nullum
peius vitium in ijs q gubernant,auaritia. Iugurthã quoq; dixisse
traditur: O urbẽ venalem,& cito perituram,si emptorẽ inueneris.
[Næ illi quidẽ &c.) Ducẽti anni satis erant.Quadringẽtesimo.n.
anno ab vrbe cõdita mortuus est Põtius. Cic.tpe annus agebatur
sexcentesimus,seculũ aũt est centum annorꝶ spatium, igr duo tñ
secula expectanda fuerunt. [Ne illi q dem) Nõ erat,inqt,diu ex-
pectandũ,& ducenti ppe anni fluxere ab illo tpe, qñ oia corru-
pta sunt. [Modo.n.hoc malum) .i. paullo ante. [Malũ) Auaritia,
& studium munera accipiendi. [Inuasit) Tanq̃ hostis. Iuuen. Sæ-
uior armis luxuria incubuit.[Tñ fuit sob.)Placet ante hæc tpa
Pontiũ fuisse,si.n.nunc esset,facile nos vinceret,tũ donis,tũ for-
titudine.[Nondũ centum &c.)Antea nõ fuisse auaros magĩatus
Rom. ex eo probat,q lex repetundarꝶ lata non fuerat,q̃ auaritiæ
causa lata postea est. repetundarꝶ accusatur aliquis,q cũ esset ma
gistratus puincialibus,aut vi,aut dolo eripuerit pecunias,aut va
sa pciosa,vestem,frumentum,nauigia.Et cũ repetundarꝶ dicimus
aliquem accusari,intelligimus pecuniarꝶ,quo noie ois continen
tur,quibus diuitiæ consistunt. L. Piso frugi cõtra repetundarꝶ cri
men,vt scrib.Ascon.primus tulit legem,ut q accepta pecunia,vel
iniquẽ sniam protulisset,vel impeditus p largitionẽ,æquã nõ tu-
lisset,aliud ue iniuste fecisset,dãnaretur. Tulit legem hanc Piso
Cẽsorino,& Mãlio Coss.Antea qõnes nullæ erãt,cãs egit idẽ Pi
so,& annales scripsit satis exiliter.auct.Cic.lib.de Cl.Or.[At ve-
ro postea &c.)Post hãc legẽ latã aucta sunt hoim vitia,& aliç du
riores sunt latæ,vt peculatus. M.Attilius Clabrio,legẽ & ipse tu
lit de pecunijs repetũdis,sed multo seueriorẽ,in qua ne cõpeten-

darij

darij quidem fiot.[Tot rei)Qui dānati sunt,vt Verres.[Tm̄ Itali cum bellum pp iudicioꝝ metū)Italicum,quod,& sociale vocatū est,exortū dicit.q n.rapinaꝝ cōscij erant,iudicia metuebant,ne qōnes,repetundaꝝ contra se exercerentur.& cum penes equites essent iudicia,non aliam ob cām nisi eoꝝ metu ea ad se transferre senatus conatus est.Res aūt ita habet, C.Gracchus Tiberij frē trib.pl.aliquas leges tulit,inter quas, frumētariam tulit ut semisse,& triente frumentum plebi daretur Alterā legē agrariā,quam frē ius tulerat,ne quis ex publico agro plusq̄ decem iugera possideret. Tertiam,q̄ equestrem ordinem cū senatu consentiente cōiungeret,300.senatores erāt,6.equites,vt 300.senatorib.admiscerentur.i.ut equester ordo bis tm̄ vtriū in senatu hrēt, & sic equester ordo quidquid volebat in rep. statuebat, & iudicia penes eū erant indignante senatu,& timente ne contra se iudicarent, metus aūt proficiscebatur ex ɔscia mali,norant .n. quas fecissent in magr̄atibus rapinas.Cum ergo senatus potentiam equestris ordinis in iudicijs exercendis ferre nollet,vectigalia tm̄ interceperat,suoq́. iure remp.peculabatur. Metellum & Rutilium virum summæ innocentiæ exilio dānauerat,omniq́. ui niti cœpit,ut ad se iudicia transferētur . Seruilius Cepio equitū partes asserebat. M.Liu.Drusus,cām senatus sustinebat,vterque trib. pl. erat, sed Drusus ut uires sibi acqreret pniciosa spe largitionis plebē concitaoerat.Idem ve maioribus viribus senatus cām susceptā tueretur,socios & Italicos populos spe ciuitatis R.solicitauerat.hisq. adiuuantibus,p vim leges frumentariam,agrariamq́ tulit,& iudicialem , ut æqua parte iudicia penes senatū & equestrē ordinē essent,cum deinde promissa socijs ciuitas p̄stari non posset , irati Italici defectionē cœperūt agitare , & bellū ingens multiplex ac periculosum excitatū est. Liu.Drusus ēt Senatui inuisus factus, velut socialis belli auctor,incertū à quo domi occisus est.Gladius sutoris eius femori infixus cōpertus est,vides ergo qūo metu iudicioꝝ dū ab eqtibus ad se ea transferre vellēt senatores, tm̄ bellum excitatū est,quod ait Cic.[Direptio so.) ꝑpositi .n. puincija prætores ꝓconsules socios spoliabant. vn̄ & Iuuen.ait, Inde Dolabella,atque hinc Ant.Illinc sacrilegus verres referebant puppibus altis Occulta spolia,& plures de pace triumphos . [Legib') Scriptis.[Iudicijs)Qn̄ hn̄t sm̄ leges.[Imbecillitate al.) Si populi viribus suis possent nos inuadere,non uiuere oi sub imperio nro & nos non virtute,imperamus,sed viribus , quas si populi hr̄ent, quibus ab iniurijs oīs se vendicarent,nunq̄ nobis parerēt.antea virtute parebant cū in illos,& nos æq eramus,nunc vero inuiti, cū eos expilemus. [Laudat &c.) Ondit qūo à maioꝝ parsimonia,& frugalitate Rom.multum discesserunt. Et Panæt.inqt,laudat Africanum q abstinens fuerit, sed laus illa fuit illi cōis cum multis cum oēs fere illo tpe continentes essent. Panæt. Africani superioris ꝑceptor fuit,quem oī virtute insignē esse p̄dicabat, sed in primis abstinentia.[Sed in il.alia ma.) Ve liberalitas,pudicitia, imperatoria maiestas,virtus bellica.[Sed ēt ipm illoꝝ &c.) Tpa .n.ipsa eiusmodi erant ve tunc oēs bn̄ viuerent . ipa, & derogant multū virtuti,& adiuuant . Nā qualia ipsa sunt,tales hoies solēt esse,si fuerint pacifica,& hoīes pacifici sunt,si bellis plena,& hoies sunt bellicosi,& Virg.ait,Nati melioribus annis. [Oi Mac. &c.) Laudat abstinentiā & continentiā Pauli Aem. q cum de Perse Macedonū rege triumphasset,& tm̄ auri atque argenti aliorūq́. reꝝ ꝑciosaꝝ ex Macedonia aduexisset,ut ærarium impleretur,& finis tributis imponeretur,nihil in domū suā tulit . ergo illi ueteres impatores non solū a socioꝝ bonis,sed ēt hostiū abstinebāt. [Gaza)Oībus opibus,Persicū est vocabulum, sic Persæ ærariū vocant fuit hoc noīe ingens & munita ciuitas Palæstinæ,in qoā Cābyses cū armis Aegyptū peteret,belli opes,& pecuniam intulit . [Finē trib.) Antea tributū impabatur,vt stipendia militibus tribuerentur,post deuictū Persen tm̄ auri & argenti illatū est in ærarium,vt ex publico stipendiū militibus daretur,non aūt tributum imperraretur.[Imitatus patrē Africanus) Posterior.s.q Numantiā deleuit,& Carthaginē sustulit,patrē imitatus est.s.Paullū Aemil. cuius naturalis fuit, sed trāsiuit in familiam Scipionū adoptatus a P.Scipione valetudinario maioris Scip.filio, q ꝓcreare filios nō poterat.[Qd qui &c.) L.Mūmius bellum gessit cōtra Achaicos,vrbē opulentissimā, & munitissimā Pelopōnesi Corinthū euertit, Achaiæ caput,& Græciæ decus. Quantas illinc opes aduexerit Mūmius,Florus declarat his verbis : Quid signoꝝ, qd vestium ? quid ue tabulaꝝ raptum incensum,atque proiectū est ? quantas opes,& abstulerint & cremauerint,hinc scias, q quidqd Corinthij æris toto orbe laudatur,incendio supfuisse cōpertum', nam & æris notā ꝑciosiorem ipsa opulentissimæ vrbis fecit iniuria,qa incendio permixtis plurimis statuis,atque simulacris,æris auri argentiq́.ɔ venæ in cōe fluxerunt . [Quāq. &c.)Nō pōt esse Italia ornata,qn cuiusque Itali ornatior domus sit,cū Italoꝝ patris & domicilium sit Italia.[Nullū igitur &c.)Cōcludit nuc dicens,nullū vitium fœdius esse auaritia gubernantibus remp.turpe contra uirtutē.[Sceleratū)Contra ius humanū. [Nefarium) Contra ius diuinū. [Itaque qd' &c.) Rōnem suā auctoritate Apollinis confirmat,qua nulla maior,nisi Iouis . Cū Lycurgus leges Spartiatis dedisset, Apollinē sciscitatus est,q̄diu Lacedæmonioꝝ imperiū duratuꝝ esset.Rn̄dit,illud ꝑpetuo duraturꝝ,nisi auaritia penderet,hoc tn̄ sum,inqt Cic.non Lacedæmonijs tm̄,sed oibus rebuspub.darū arbitror.Apud Rom.q̄diu paupertati & parsimoniæ honos habitus fuit,incolume fuit imperium,postq̄ vero auaritia,& luxuria inuaserūt,corruit resp.[Nulla aūt re &c.)Bniuolentiā populi nulla re facilius cōparari posse dicit q̄ abstinentia,& cōtinentia,hæ virtutes cōtrariæ oino sunt auaritiæ,& non nihil inter se hn̄t drīæ. Abstinentia.n. est a rebus alienis,cōtinētia a suis.verbi causa licet vti rebus tuis. sed tn̄ si moderate vteris cōtinens es. Abstinens vero si nō attingeris res alienas , ēt si id fieri p te possit impune. Tales illi reges Lacedæmonij fuerunt,vt Agesilaus,q abstinentes,& cōtinentes erāt. Nā in bello ijsdē cibarijs qb' gregarij milites vtebātur,ijsdē sagis,nec victus, aut cultu corporis vtebātur sumptuosiore,nulla deniq; in re ipsi militibus superiores videbātur.Erat hęc continētia,licebat.n.illis cū reges essent formosioribꝰ armis,& sumptuosiore cultu,ac victu vti. Erāt & abstinētes,nā victis hostibus spolia sibi nō assumebāt,sed inter milites diuidebat,p̄dā in ærariū referebāt,nihil ipsi attingebant, & solā gloriā reportare cōtenti erāt.[Qui vero populares) Nūc ꝑcipit nō esse eā publice largitionē faciendā, ex qua discordia sequatur in ciuitate,aut ɔtra iustitiā fiat,cuius ꝓprium est, vt ex dignitate oibus ꝓsit, obliti nemini est aūt id quod ꝑcepit superius, nō esse liberalitate vtendū cū incōmodo cuiusq̄,vt alijs ꝓsis,alijs nocēas,non tn̄ est repetitio,nā qd' supius ꝓposuit,nunc tractat, & ondit exēplo,qualis sit illa largitio,q̄ cū alicuiꝰ fit incōmodo . Illam aūt dicit esse laudabilē,q̄ oibus in vniuersum utilis est.[Populares)q volūt populo grati esse.[Agrariā rē) Videlicet legē,vt ager q aliqn̄ publicus fuerat , & à nobilibus occupatus possidebatur,rursus publicus fieret,& viritim diuideretur, qd' sine perturbatione resp.fieri nō poterat.[Creditos) Multi fuerūt q lege tulerūt de nexis,vt apud Liu.legitur,vt q a creditoribus tenebant, eū soluendo nō essent,dimitterētur & liberarētur, qd' sine dāno creditoꝝ fieri & detrimēto nō poterat , vt nouæ fierēt tabulæ & vetera debita abolerētur,qd' post dicetur.[Cōcordiā n.&c.) Rōnā ita diffinitur : Iustitia est virtus vnicuique ius suū tribuens ex dignitate,sed cū ea q̄ auferuntur alijs,alijs donantur,iustitia esse nō pōt vbi vero ea non est,discordia sit necesse est.[Aequitas) Vt æquo iure oēs viuant, nec plus cōmodi habeat hic q̄ ille , aut plus incōmodi suscipiat.[Id.n.&c.)Eā,inqt, ob cām supra dixit conditas ciuitates,vt secure sua qsque possideat, licet natura oēs i vnū agregare voluerit,q̄ fecit hoiem aial sociabile. [Suæ rei) Proprie cuiusque rei.[Atque in hac pnicie)Cū ergo discordia sequat tales largitiones,sæpe accidit, vt illas vrentes dū se concilia turos sibi populi fauorē sperant, in odia incidant capitalia. [Nā cui res &c.)Rō primo qdem inimicū illū hn̄t,cui abstulerint res suas,deinde q nec ēt amicitiā eoꝝ cōparāt,qbus dāt. aliqs .n. cui pecunia credita cōdonatur,dissimulat se accipe velle, timens ne adeo paup existimetur,vt satisfacere nō possit. dissimulat ergo se accipere nolle,quasi inuitus accepit. [Dissimulāt &c.) ꝑpea nō debēt ijs,q bn̄ faciunt.[Nō sust.sol.)Ne iō pauperes existimentur, vt satisfacere creditoribus non potuerint.[At vero ille &c.)Cui auferē id qd' suū erat,vt agri,vt pecuniæ creditæ.[Præ se fert)Ostēdit dolorē suū,nec efficere pōt,qn vlciscatur cu possit. [Nec si plures,&c.)qa illud occurrebat,qd illud refert , si auferā ingētes pecunias,deinde cōferant multis?nōne plures erut, q mihi fauebūt,q̄ q aduersi sint ? nō.nā si ēt plures sunt , non tn̄ potentiores hn̄di,qm̄ ad amicitias cōparādas , nō est considerandus numerus hoim,sed pōdus & æstimatio.[Quā aūt &c.)Redit ad rē,& ondit nō agi qd' intēdunt,sed discordiā inuehi in ciuitatē ab ijs, q hāc largitionē faciūt.nunc ondit cōtra æqtatē facere,nō.n.æqtas esse pōt in agri diuisione,vt his auferatur,q multis annis possiderūt, cū ꝑsertim ꝑscriptione ipsa possit agrum suum dicere,qm̄ diutissime possedit.[Atque pp hoc.)Qd' probauit rōnibus,nunc exēplis ostēdit,videlicet eiusmodi leges agrarias,& de addictis nō esse ferendas,qm̄ sit cōtra æqtatē . est aūt primo exēplū Lysandri, deinde Agidis. Historia hoc hēt,Cū Agis Lacedæmonioꝝ rex esset,Lysander Ephorus cū eo sentiebat,vt videlicet primū credita pecunia multitudini donaret , deinde vt agri viritim diuiderent: & sic,erāt duæ leges,fœnebris, & agraria , & ēt ciuitas in eū statū redigeret,i quo fuerat à Lycurgo ɔstituta.Cū hæc ageret Lysander

Gregarij milites.

Lex de nexis.

der stati pulsus est cū duob⁹ regibus Cleōbroto & Agide, Leonida tn regnū reuocato, Cleōbrotum q metu reuocati Leonidæ in Neptuni templum cōfugerat cōplexum aras filiæ suæ Cleanidi Leonidas eōdonauit. Agin vero q ad tēplū Calchææ Palladis qđ erat ea ære cōfugerat, rediēs ex Balneo ꝓditum ab Ampbereo & Demochare, in vincula coniectū. vt mos est latronum, strangulauerūt. hęc ergo mala dicit cōtigisse Lacedęmonijs pp has leges latas à Lysandro. Ephori aūt magistratus erat apud Lacedæmonios, penes quos summū imperium erat, vt ait Probus. ij ēt regibus pręerant. nā eos si cōtra leges pscriptas fecissent puniebāt. hi dicti, qm̄ puiderent ne qd resp detrimēti caperet ἐπισκοπεῖν. n. respicere, & obseruare est, vnde ἐπίσκοπος præses, pfectus, episcopus. (Expulerūt) Leonida reuocato. (Qđ nunq̄ acciderat, necauerūt) Nihil scelestius Spartani ædidisse credūtur, cū ipsi hostes manus regib. in ferre vererentur. Et tn tot bellis quæ Lacedæmonij gesserunt vnū tm̄ modo regē eoꝝ Cleōbrotū a Macedonibus ad Leuctras hasta ictum occisum constat Messenij ēt Theopompum ab Aristomene occisum fuisse dn̄t, sed res in dubium trahitur, Agin vero primū cōstat ab Ephoris Lacedæmonioꝝ occisum fuisse. (Cōstituta) legib⁹ Lycurgi. (Nec solū ipsa accidit &c.) corrupta rep. Lacedæmoniorum ēt reliqua Græcia eius imitatione corrupta est (Cōtagionibus) q a quædam quasi contagio in reliq̄ gręciam diffusa est. (Quid nr̄os Gracchos &c.) dixit de externis, nūc trāsit ad Rom. (Africani nepotes?) filij Corneliæ filiæ Scip. ex T. Sempronio Grac. q ambo agrarijs legib. & frumētarijs ac iudiciarijs latis perierūt. alter à Scip. Nasica, alter à L. Opimio cos. seruata occisus. (At vero Aratus) Cōtrarijs nūc vtitur exēplis, eoꝝ vz q æqualitate euersa reip. in optimū statū reuocauerūt, vt Aratus Sicyonius. hic magnæ fuit auctoritatis & ppea ab Argiuis accitus, vt eoꝝ rēp. cōponeret. Dū abesset, patriā suā tyranni occupauerūt. Quare & si in summo honore erat Argiuis, tn̄ aīus eius conquiescere nō poterat. capta igitur occasione auxilio Argiuoꝝ, clā nocte pfectus, patriā ingressus est, & Metocolē tyrānū in vincola cōiecit, cōplures in exiliū missos reuocauit, huius vitā Plut. scripsit, quæ hī Sicyon ciuitas fuit Achaiæ ægialos prius, & Mechona appellabatur, in tumulto posita Cereri dicato lōge à mari stadijs 20 vt alij dn̄t 12. Sicyonię terræ atq; Corinthiæ termin⁹ est Nemea fluuius auctor Strabo. (Argis) ubi principatū tenebat (Exules) A tyrānis in exiliū missi. (In bonis) Et possessionibus q a alij exulū bona possessiones occupauerūt. & si eas exulibus reuocatis restituere voluissent, id sine tumultu & seditione fieri nō poterat, cū diu possedissent, vt relinquere eas nō vellēt. (Hereditatibus) trāsierāt multa in heredes, in dotē vēdita fuerāt, & mutauerāt possessores. (Cū igr̄ &c.) optimū excogitādi cōsiliū. vidit. n. pecunia opus esse, possessiones ergo ęstimabat, pciū quaꝝ illis dabat q tenere nolebāt. Illis vero q tenere volebāt eas relinquebat, & preciū illis dabat qbus fuerūt ablatæ. (Alter post &c.) Nā hic Alexādro successit, q Alexādriā cōdidit. Dict⁹ aūt Ptolomęus Lagi. (O viꝝ &c.) Laudat mire Aratū, q ciues Sicyonios in cōcordia sine querela cōstituit. (Bis vidimus) Primū a Sylla, iteꝝ à C. Iulio Cæ. (At ille græcus) .s. Aratus. (Summa) Rō. (In æqtate) Id qđ est maximū iustitiæ munus vt suū cuiq; tribuatur cōi vtilitate seruata. (Habitēt gratis) hic nūc quasi alq̄uē ex his inducit loquētē quoꝝ bona venūdata essent, verbi causa, si ab inferis excitaret Pōpeius. & diceret, O M. Antoni habitas gratis domi meæ. Iusta ne cā est vt gratis habites in alieno? (Tabulæ vero nouæ) .s. de mutuis pecunijs, vt debitoribus cōdonarētur. quod erat iniquissimū, vt mutuis alicuius pecunijs alius fundū emeret, & illū possideret. is vero q pecunias dedisse mutuas suas pecunias nō hr̄et, ergo nouæ tabulæ vel noua iura vel nouę leges & cōstitutiōes ut debita remittanē, & illud accidat vt aliq̄s pecunijs alterius fundū emat, q cū nūc sic illi⁹ cuius fuit pecunia, qua emptus est, ab alio tn̄ possideaē, & ille q pecunias mutuas dedit, suas pecunias nō habeat, si sic statuaē vt nō reddanē, hāꝝ nouaꝝ tabulaꝝ expectatione Cęs. defecit vt ī eius vita Trāq. scribit. Decreuit aūt vt debitores creditorib. satisfacerēt p ęstimatione possessionū, qui q̄sq; añ ciuile bellū cōparauisset, deducto à sūma ęris alienū, siqd usuræ noie numeratum aut præscriptū fuisset. Qua ɔdōne quarta pars pene crediti deperibat. (Tabulæ vero nouæ) Ergo dicebantur tabulæ nouæ qñ vel senatus decreto, vel imperatoris edicto decernebatur vt æs alienū à debitorib⁹ exigi posset. Qđ in plebis subsidium fieri solebat, cū obrupta erat fœnore potentioꝝ, vt soluēdo nullo mō esset, cū tales ꝓponebantur tabulæ qbus debita abolerenē. Quid aliud statuebat nisi vt pecunia credita, quis emeret fundū? Creditor vero nō hr̄et pecuniā? qđ est ɔtra oēm æqtatē. Sen. nisi forte existimas Lecij & fabuloso sermone & agilibus argumētis ꝓhiberi posse rē pniciosissimā bn̄ficioꝝ nouas tabulas.

(Quid hn̄t argomēti,) Quid snīæ habeāt, q d aliud cōtineāt: nā materia cuiusq; rei argm̄ dr̄. (Quāobre) Qñquidē iniquū, hoc est ꝓuidere debet, q rēp. gubernat ne sit æs alienū. (Si non fuerit vt &c.) Si nō accidet qđ in nouis tabulis solet accidere vt creditores suā pdant pecuniā, debitores retineant, & ea q̄ coemerint possideāt. (Multis rōnibus) Vt lege sumptuaria. (Nec. n. &c.) Rō est supius dicti, nā vbi fides seruatur, resp. labefactari nō pōt, q a fides est iustitiæ fundamentū, esse aūt sine iustitia resp. nō pōt. (Nisi erit necessaria &c.) Nisi ita instituerettur resp. vt soluere creditoribus necessariū putetur. Quod adeo seruarūt illi prisci vt lex esset qđ scr. Gel. q̄ cauebat, vt si q̄s moreretur, & añ debita nō psolueret, cadauer eius creditoribus diuideretur, qđ vt idē ait accidit nunq̄, hoc. n. timore cauebant oēs ne plura mutuo sumerent quā possent persoluere. (Nunq̄ est vehemētius actū &c.) Nullo tpe maius æs alienū fuit in ciuitate q̄ cōsule Cic. & hæc potissimū causa cōiurationē illā Catilinæ suscitauit. Nam cū inuadere rēp. Catilina tētaret, multos inuenit socios, q ære alieno astricti viā q̄rebant, qua soluere nō cogerentur. Cic. cōiurationē illā sua sapia detexit, nec tm̄ à seruitute patriā, sed à multis vitijs liberauit. Effecit. n. vt putarēt necesse esse creditorib⁹ soluere q a aliter durare ciuitas nō posset Decreuit ut hæc iō seruaretur, q debitores creditoribus satisfacere possent, vt ex fructibus quos debitores pcipiebant, tres partes creditoribus darentur, vnā vero debitores ipsi retinerent, quo viuere possent. (Armis, & castris) Quia cōparato exercitu Catilina bellū intulit priæ. (Ab oī gn̄e hoim) Quia illa in cōiuratione fuere eqtes patricij senatores. Item ex municipijs ex ꝓuincijs & oīs gn̄is hoies. (Melius) Sine diminutione. (Facilius) Sine dissensione. (At hic nr̄ victor) Licet nō nominet, plane tn̄ Cæs. intelligitur. hic apparet Cęs. coniurationis Catil. fuisse conscium, qđ q de Cic. nō latuit, q̄uis nunq̄ induci potuerit, vt eū nuiaret. Quinimmo cū senatu egressurus esset Cæs. eqtes ibi parati erant, vt eū occiderent. Quē Cic. cōplexus est ne offenderent videbatur. n. magnā fore dissentionē, si tātus vir occideretur, fuisse aūt noiatum in Catil. cōiuratione, Trāq. auct. est. (Tunc) Cū a me Catilinæ cōiuratio detecta est victus est, nā nō potuit pficere qđ volebat. (Quæ cogitarat,) Vt cū princeps fact⁹ esset, plebi faueret, & debita remitteret. (Ea pfecit,) Postq̄ tyrānus est factus, vt debitores nō soluerēt creditorib. (Cū ei⁹ iā &c.) Qm̄ cum reꝝ potitus esset æris alieni timore solutus erat, nihil ergo eius intererat sicut prius soluerēt ne debitores an nō, cū ergo remisit quartā partē æris aliā libidine fecit peccādi. (Ab hoc igr̄) ɔcludit p numerationem q̄ dicta sunt prius. (Hic nr̄ victor,) Cæs. taxat, & cū stomacho loquitur dicēs, nūc victus oppssus à cōiuratis. (Hoc igr̄ gn̄e largitionis) Vt alijs auferas, alijs des. (Iuris & iudicioꝝ) Bono vtiē ordine, qm̄ ex iure iudicia sequūtur. nā sm̄ ius iudicamus. (Et neq; tenuiores &c.) Dua vitia tāgit, qbus retinēdū esse dicet, vt neq; tenuiores offendātur, neq; diuites ob iuidiā suis priuētur, sępe. n. accedit vt tenuiores pp imbecillitatē suā amittāt Diuites vero multoꝝ odiū in se excitētur, qbus diuitijs spoliētur. Præterea &c. nō solū ꝓuidere dn̄t q rēp. gubernant, ne ea lædat, sed eā augere, & locupletare studere debēt. (Vel belli, vel domi) In bello, & in pace. (Vectigalibus) Vectigalia sunt fructus, & ꝓuētus ex vectura ꝓprie reꝝ. quis ꝓ oī fructu accipiātur. Nā & agri vectigales sunt ꝓ qb⁹ pēditur aliqd, ijdē & emphyteotici vocanē. Est aūt emphyteoticus siue vectigalis ager q alteri est infertus, ita ut eius sint fructus, ꝓprietas vero eius q inseruit certa pēsione seruata. (Hæc gn̄a offoꝝ &c.) Fructū nūc ondit quē assecuturi sunt, q supius dicta officia seruauerūt. Nā & vtiles erūt reip. & ipsi gloriā & vna hoim bn̄uolētiā nāciscerentē. (In his aūt &c.) In diuisione utilitatis duo Antipater phs Stoicus ptermissa esse, inqt a Panætio de valetudinis curatione, & pecuniæ ɔseruatione, quoꝝ vtrūq; ad utilitatē spectat. nā sine bona valetudine utiles esse reip. nō poterimus, & acqrere pecuniā nō satis est, nisi eā ɔseruare didiceris. Cic. excusat Panætiū, & nō ppea ptermisisse ait, qđ ignoraret, sed qđ facile esset ea itelligere, ut supfluū videretē pcipe. Antipater aūt natione Tyrius secta Stoic⁹ floruit Athenis, & post cædē Iulij mortuus est, meminit huius ēt Str. & Cic. in alijs locis. (Sed valetudo) Siq̄s tn̄ de his rebus pcepta hr̄e voluerit, hæc sūt, vt q̄sq; corporis sui notitiā hēat, hoc est vt cognoscat, q̄ corpis sui sit dispō, affectus, & cōplexio siue melācholica, siue colerica, siue sāguinea, hoꝝ. n. triū habituū aliqua singula hn̄t corpa, interdū cōplexionis mixtæ sunt, alia aūt alijs cōplexiōib⁹ nocēt aut ꝓsunt. (Cōtinētia) Quantū ad victū. Nā siq̄s hoc seruaret vt parce viueret, & modū in cibo, ac potu custodiret, raro in aliq̄ grauē ægritudinē incideret, & si icideret facile curari possit. (Cultu corporis, &c.) Vt vestib⁹ vtatur potius vtilib. q̄ pulchris. (Voluptatib⁹) Libidinib. & Venere. Con⁹āt oeq; min⁹ ɔcupiscēd⁹

cū

est,neque nimis pertimescendus.Ratus,corpus excitat,frequens soluit,vt ait Cels. Qui lib.j. de medicina docet, quemadmodum sanos agere conueniat cap. j. Idem lib.3. de abstinentia præcipit & de cibis potionibus ve,quæ sunt, aut valentis, aut mediæ, aut imbecillę materię.(Arte).s.medicinæ.(Res aūt familiaris)Hī de pecuniæ conseruatione præcepta tradidit, primo aūt dicit bonestis artibus q̄rendam. qđ Thucyd.est pceptum apud græcos [illegible] [illegible] [illegible]. (Diligentia) Labore,& industria,vt semp adsit.(Parsimonia)Vt moderate paratis vtere.(Eisdem &c.) Quibus rebus conseruatur res familiaris eisdem augetur,conseruatur diligentia,si laborem tuum, & industriam adhibeas parsimonia,si non effundas ijsdē & augetur.(Has res &c.)Si qs,inqt,quæ ad hanc rē ptinent latius perdiscere voluerit legat œconomicum Xenoph.Is phs fuit & orator celebris,ac dux exercitus. Multa scripsit inter q̄ [illegible] [illegible],scripsit præterea [illegible],hoc est librum de re familiari,quē adolescēs Cic.trāstulit.Fuit Xenophō Plat.i eloquētia æmulus,Soc.discipulus,quos duos Soc.suauitatis & amęnitatis lumina appellat Gel.

ASCEN. Caput aūt est. Hic sæuissimam reip.pestē auaritiam exagitare studet.Ordo est.Aūt,pro sed,caput.i.principalis pars in oī procuratione publici negocij & muneris est, vt suspicio auaritiæ ēt minimæ pellatur.i.ejciatur pectoribus hoim. C. Pōtius Samnis, Inquit,vtinā fortuna seruasset me ad illa tpa, & vtinam ego essem tūe natus,qñ Romani cœpissent accipe dona,ego non passus essem eos imperare diutius.quidē.i.certe multa secula ne.i.non fuerunt illi.s.Pōtio Samniti expectanda eīn,p quia hoc malum.s.accipere dona in pniciem reip.inuasit modo in hanc rēp. Itaque.i.& ita ego facile patior Pontium fuisse potius, tūc sup.qm nunc,quidē.i. certe sit tm roboris fuit in illo,vt sup. imperiū auferre posset,nondū sunt centū & decē anni, cū lex est à L.Pisone de pecunijs.s.ablatis repetūdis,cū nulla sup. talis fuisset antea, qđ signum est casum nō euenisse, vt quis repetundarum postularetur. At vero postea tot leges sup.latæ sunt, & quæque p ximæ.i.proximis tpibus latæ sup.sunt duriores.i.austeriores superioribus,tot sup.sunt rei.i.accusati,tot damnati.i.cōuicti. Tm i.tam magnum Italicū.i.sociale inter Italos pp metum iudicioꝝ excitatum. Tāta expilatio.s.spoliatio.q; pro &,direptio socioꝝ sup. est legib' iudicijs sublatis.i.postq̄ leges & iudicia sublata sunt,vt nos valeamus imbecillitate.i.potentia & paupertate alioꝝ non virtute nostra. Panætius phs ille Stoicus laudat Africanum,videlicet Scipionē qđ fuerat abstinens.s à rebus alienis qd ni.i.cur nō laudetur,sed alia maiora,sup.bona ai fuerunt in illo.s.Africano.eīn, pro q̄,laus abstinentiæ nō est solū hoīs sup. vnius,videlicet Africani,sed ēt illoꝝ tpm. Paullus.s.Aemilius potitus est omni gaza .i.thesauro & diuitijs Macedonū illoꝝ populoꝝ,quoꝝ Alex. Magnus rex fuit, q̄ gaza fuit maxima, & ipse inuexit tm pecuniæ in ærarium.i.publicum gazophylacium,vt pdæ vnius imperatoris.s. Paulli attulerit finem tributoꝝ. At.i.sed hic.s.imperator Paullus nihil intulit in suā domum pter sempiternam memoriam nois sui. Africanus.s.Scipio Aemilianus Macedonici filius imitatus patrem.s.Aemilium nihil in nullo sup.fuit locupletior Carthagine euersa,qd sup.dicam de eo q fuit in cēsura eius collega, videlicet L.Mūmius? Nunquid copiosior sup. fuit .i. reꝝ abundantior,cū .i.postq̄ sustulisset.i.secū pene abstulisset vrbē copiosissimā,videlicet Corinthū? q.d.minime quia maluit ornare Italiam q̄ domū suam. q̄q̄ Italia ornata.i.postq̄ Italia.i.sua cuiusque patria ornata est,domus ipsi vr̄ mihi ornatior. Igitur ut oīo referat se eo vñ egressa est.i.ad detestationem auaritiæ,nullū vitium est tetrius.i. durius & execrabilius q̄ auaritia, p̄sertim in principibus & gubernantibus remp.eīn,pro qa,hr̄e qstui.i.ad q̄stum & lucrum priuatum remp.non modo.i.non solū est turpe,sed ēt sceleratum & nefarium. Itaque.i.& ita Apollo Pythius in templo Delphico vē prædixisse non solū Lacedæmonijs, sed & oībus opulentis populis id,qđ addidit oraculo videlicet Spartam opulentissimā illam Laconicæ regionis vrbē,nulla alia re esse perituram, nisi auaritia. Aūt, p sed,hi qui p̄sunt reip.nulla pōt re conciliare.i. impetrare facilius bniuolentiā multitudinis, q̄ abstinentia à rebus externis & cōtinentia, affectionū internoꝝ, qui vero volunt se populares sup.esse aut videri, & tentāt.i.conātur introducere ob eā causam .s.vt populares sint,aut rē agrariam,vt possessores expellātur suis sedibus,aut putant pecunias creditas debitoribus ɔdonādas sup. eis labefactāt.i.diuellūt,labefaciunt fundamenta iustitiæ.nā tollunt primū concordiā,q̄ non pōt esse cum pecuniæ adimuntur .i. auferūtur alijs,& cōdonantur alijs,deinde sup. tollunt æqtatē, q̄ tollitur nis.i.tota si non licet cuique hr̄e suum, id .n. est propriū ciuitatis atque vrbis(vt dixit supra)vt ipsa sit libera,& nō solicita sine cuiusque rei custodia. Atq; ipsi ne illā qdē gloriā,quā putāt sup.consequi ɔsequuntur in hac pnicie reip. Nā ille cui res erepta p talem ɔdonationē est sup.inimicus eoꝝ & is sup. cui.s.res aliena data est,dissimulat.i.non vult fateri ēt se voluisse accipere talem ɔdonationē,& occultat suū gaudium maxime.i.pcipue in rebus creditis,ne videatur fuisse nō soluendo.i.impos soluendi. at uero.i.sed pcipue is q accipit iniuriā & meminit,& p̄ se fert .i. manifestis indicijs ondit dolorē suū. Nec si plures sunt hi qbus datū est improbe,q̄ illi qbus ademptū est iniuste,ipsi valent ēt idcirco plus.enim,p qa hoc.i.hmōi.i.plus valere nō iudicatur numero.i.multitudine,sed pōdere.i.virtute q ex pondere reꝝ uenalium dephenditur.aūt,pro sed,q̄ aeqtatē habet sup.id, qđ seqtur. videlicet, vt his q nullum habuit agrū habeat agrū possessum añ .i.prius multis annis,aut ēt seculis,aūt, p sed, is q habuit sup. cū amittat sup.eū,q.d.nullam,qa licet ager carens possessore occupāti cōcedatur,non tn diu possessionis vigor iusto possessori,at.i. scilicet Lacedæmonij,ciues Lacedæmonij ciuitatis Spartanæ expulerūt pp hoc.i.tale genus iniuriæ Lysandrū Ephoꝝ principem suū,& necauerūt Agin regē suū, qđ nunq̄ antea acciderat apud eos,ex quo eo.i.tali tpe tantæ discordiæ secutæ sunt, vt tyrāni existerēt.i.eminerēt quasi extarēt & emergerēt,& optimates sup. vrbes exterminarentur.i.extra terminos suos pellerētur & resp.cōstituta pclarissime dilaberet. Nec vero ipsa.s.resp.cecidit sola, sed euertit ēt reliq̄ Græciā cōtagionibus.i. infectionibus quasi cōtactu maloꝝ,q̄.s maloꝝ contagiones pfectæ.i.ortæ & descēdentes a Lacedæmonijs manarūt.i.diffusæ sunt latius. Quid nr̄os Gracchos &c. dixit de externis nunc trāsit ad Rom. Africani nepotes.i. filij Corneliæ filiæ Scip.ex Tib. Sempronio Grac. q ambo agrarijs legibus & frumētarijs ac iudiciarijs latis pierūt, alter à Scip. Nasica,alter à L.Opimio cos.occisus.qd sup. dicā nōne cōtētiones agrariæ.i.de agris ɔdēdis pdiderūt.i. in seditionib' interemerūt Gracchos nr̄os.i.Rom.filios Tib.Gracchi,summi.i.excellētissimi viri,& nepotes Africani? q.d.manifestissime. At vero Aratus Sicyonius.i. Sicyone vrbe Achaiæ laudat iure,q̄ cū eius ciuitatis teneretur a tyrānis 50.annos.i. p spatiū 50.annoꝝ,pfectus.i.vbi discesserat Argis ab ea ciuitate Argiuoꝝ Sicyonē ad ciuitatē suā, potitus est vrbe clādestino.i.secreto & latēte introitu. Cumq; oppressisset improuiso.i.qa improuisus esset Methodeū tyrānū,restituit.i.in pprias possessiones statuit 600. exules,q fuerāt locupletissimi ei' ciuitatis,& liberauit suo aduētu rēp. Sed cū aīaduerteret magnā difficultatē in bonis & possessionibus,qd.i.qa arbitrabat iniq̄ssimū,eos quos ipse restituerat,& quoꝝ bona alij possederāt,egere. Etiā qa putabat nō minus æquū mouere possessiones 50.annoꝝ,quas.s.sub tyrāno possederāt. ppea qđ multa detinebantur tā longo spatio.s.50.annoꝝ hereditatibus.i. per successionem hereditariam,multa emptionibus.i.per emptiones,multa dotibus quas cum vxoribus acceperant,iudicauit oportere sine iniuria,neque sup.derēta adimi illis q sic detinebant, neq; nō .i.& ēt satis fieri his quoꝝ illa fuerant. Cū igitur statuisset opus esse pecunia ad eā rē dixit se velle pficisci Alexandriā,& iussit rē esse integrā.i.indiscussam vsq; sup.ad suū reditū. Et is venit celeriter ad suū hospitē Ptol.q regnabat tum.i. tunc secundus post Alexandriam ɔdit[illegible]. Cui cū exposuisset.s.declarasset se velle liberare patriam & docuisset causam,vir summus.i.p̄stantissimus impetrauit facile ab opulento.i.pdiuite rege,vt adiuuaretur grandi pecunia,quā cū attulisset Sicyonē adhibuit sibi in consiliū,15. principes.i.optimates ciuitatis cū qbus causas cognouit,& eoꝝ q detinebant aliena,& eoꝝ q amiserāt sua,& pfecit sup.illos 15.viros, æstimādis.i.appciandis possessionibus, & ut persuaderent alijs .i. qbus eoꝝ, ut mallent accipere pecuniam & cederent .i. abirent possessionibus, & vt persuaderent alijs ut putarent cōmodius illud sup.qđ esset tāti.i.tāti valoris numerari.i. in numerata pecunia restitui sibi q̄ recuperare suū,qđ.s.per exiliū amiserāt. Ita perfectū est vt oēs discederent sine q̄rela,& hoc concordia cōstituta. O virū magnū & dignū,qui natus esset in rep.nostra.i.Romana q̄ summa erat. Par .i. æquum est agere cum ciuibus,sic.i.sicut ipse egit & non ponere hastam in foro .i.vendere bona ciuiū sub hasta more direptoꝝ ab hostibus in bello vt vidimus bis sup. poneret.s.tpe Syllæ & Cæsaris,& non est par,vt vidimus bona ciuium subiacere voci pconis.i.ea publice vendētis. At ille græcus.s. Aratus putauit id,quod fuit sapientis & p̄stantis viri, videlicet cōsulendū.i.prospiciendum & benefaciendum oībus sup. ciuibus. Et ea est summa rō .i. ɔsideratio & sapiētia summi ciuis defendere cōmoda ciuiū,diuellere.i.pessundare atq; cōtinere oēs vna æqtate. Habitat gratis.i.sine mercede locationis in alieno. Quid.i.cur ita sup.fit,vt cū ego emerim,ædificauerim tuear.s.ab icēdio & ruina ipēdā.s.necessaria,tu fruare meo.i.re mea inuito me,qd aliud ē eripere alijs sua,& dare alijs aliena? q.d.nihil. Vero p sed tabulæ

nouæ

nouæ.i.quales ſunt,quæ nũc annales, aut quinquẽnales conceduntur,quibus inuitis creditoribus differtur ſolutio, qd argumẽti .ſ. ſnię aut approbationis hñt? hoc eſt quid ſibi volunt niſi vt emas mea pecunia fundũ,& habeas cum tu,ego non habeam pecuniã, q.d. nihil aliud. Quãobrem prouidendum eſt ne ſit æs alienũ.i.debitũ qđ noceat reip. qđ põt caueri multis rõnibus,ſi .ſ. nõ fuerit ſup.ita vt locupletes pdãt ſua,& vt debitores lucrentur alienũ. Nec.n.vlla res ꝯtinet vehemẽtius rẽp. q̃ fides,quæ nulla eſſe põt, niſi ſolutio eoꝝ creditoꝝ erit neceſſaria. Nunq̃ .n. actũ eſt vehementius,ne ſolueretur q̃ me cõſule.i.cũ eſſem cõſul. nã res eſt tũc tẽtata.ſ.à Catilina armis & caſtris. Ab oi gñe & ordine hoim q̃bus ego reſtiti ſic,vt hoc tñ.i.tã magnũ malũ tolleretur de rep. nunq̃ fuit nec maius æs alienũ .i. maius debitũ,nec diſſolutũ eſt facilius. tñ pro qa ſpe fraudãdi ſublata,neceſſitas ſoluẽdi cõſecuta eſt. At vero hic nũc victor.ſ.Cæſar nunc qdẽ victus.i.occiſus pfecit ea,quæ cogitaret,cũ nihil iã intereſſet eius.i.cũ iã nullũ diſcrimẽ hẽet. tãta libido.i.mala volũtas peccãdi fuit in eo,ut hoc ipm peccare delectaret eũ,ẽt ſi cauſa nõ eſſet cur .ſ. in aliquẽ peccaret. Igitur hi q tuebuntur rẽ.aberũt.i.alieni erũt ab hoc genere largitionis,vt detur alijs,& auferatur alijs. & dabũt in primis operã,vt q̃q; teneat ſuũ æq̃tate iuris,& iudicioꝝ, & vt ſup. neq; tenuiores .i. pauperiores circũueniantur.i.defraudentur pp imbecillitatẽ,neq; inuidia obſit locupletibus ad tuẽda vel recuperãda ſua. Præterea ſup.operã dabũt,vt augeãt rẽp. q̃buſcunque rebus vel belli vel domi.i.pacis videlicet imperio agris vectigalibus.i.redditibus publicis. Hæc.i.hmõi officia sũt magnoꝝ hoim, hæc ſunt factitata.i.frequẽter facta apud maiores noſtros. Ipſi pſequũtur.i.ad finẽ vſq; ſequũtur,& obſeruant. Hæc gñã officiorũ adipiſcẽtur cũ ſumma vtilitate reip.magnã & gratiã,& gloriam. Aũt pro ſed, Antipater Tyrius.i.de Tyro Stoicus.i.de ſecta Stoicoꝝ cenſet.i.iudicat duo p̃cepta eſſe prætermiſſa in his p̃ceptis vtilitatũ à Panætio,videlicet curã,& rõnem valetudinis.i.incolumitatis,& pecuniæ,quas res ego arbitror p̃teritas.i.prætermiſſas à ſũmo phõ,videlicet Panætio,qđ eſſent faciles, ſunt ſupp. tñ certe vtiles. Sed valetudo ſuſtẽtatur notitia ſui corporis.& obſeruatione eaꝝ reꝝ,quæ res ſoleant,aut prodeſſe aut obeſſe,& continentia.i.ſobrietate & parcitate in victu,atque in cultu,cauſa tuẽdi.i.ptegendi corporis,& in p̃termittẽdis voluptatibus. qa vt dicit in epiſt. Flac. Nocet empta dolore voluptas. Poſtremo arte eorum ad quoꝝ ſciam hæc pertinent,videlicet medicorum. Aũt p ſed res familiaris debet quæri.i.accumulari his rebus,qbus turpitudo abeſt.i.cum honeſtate. Aũt pro ſed,debet ſup. conſeruari diligentia & parſimonia,& augeri ẽt iiſdem rebus. Xenophõ Socraticus.i.Socraticus ſectator,perſecutus eſt deſcripſit cõmodiſſime has res in libro,q inſcribitur.i. cuius titulus eſt œconomicus .i. de œconomia.i.re familiari tuẽda, quem librum nos cũ eſſemus fere iſta ætate,qua tu nunc es,conuertimus è græco in latinum.

DOCT. *interp.* NVlla antea cum fuiſſet.) Annotãda eſt nouitas cõpoſitionis,nam ſimplicius erat,cum nulla antea fuiſſet. [Expilatio,direptioq́. ſocioꝝ.) Hoc annotaui,quod qdã putant expilandi verbum non poſſe referri ad perſonã, ſed duntaxat ad rem. Expilatur ærarium,hic videmus & ſocios expilari. [Quid q̃ eum,&c.) Quid,ſeparãdũ eſt à reliquo ſermone,hẽt.n. nihil aliud,q̃ vehementiã orõnis,& excitat auditorẽ. [Hẽre quæſtui.) Dixit quẽadmodum dicimus hẽre riſui,hẽre ludibrio. Quod tñ non itidem liceret in ceteris oibus. [Opinatores exterminarẽtur) Exterminare dixit in exiliũ abigere. Quo verbo ſecus vtuntur Theologi [In Sicyonem attuliſſet.) Si Sicyon hic eſt vrbs,mirum eſt additam præpoſitionem more Græcoꝝ. [Ita perfectum eſt.) Perfectum eſt,ſimpliciter vſus eſt,perfectum eſt,& mox. [Cõcordia conſtituta) Dixit pro facta,ſiue inita,ſiue conſtabilita. Nã alias conſtitutã dñr, quæ decernuntur, aut præſcribuntur. [Ad ſua vel tenenda,vel recuperanda obſit inuidia.) Noue dixit, obſit ad hanc rem,quemadmodum dicimus,conducit ad id.

DOCT. *interp.* CAput aũt eſt.) Auaritia vacare debent,qui muneribus publicis funguntur. Eſtq́. antitheſis,commemorat.n. continentiam principum. [Lacedæmonij Lyſandrum,&c.) Agin legem,&c.) Vide Plutarchum in horum vita. At vero Aratus Sicyonius iure laudatur) Extat & huius vita in Plutarcho. Eſtq́. epigramma in eum compoſitum, quod ad cõmendandum lectoribus memoriam virtutis huius viri libuit adſcribere.

Βουλαὶ μὲν καὶ ἄεθλα καὶ ἁ περὶ Ἑλλάδος ἀλκὰ
  Τοῦ δ' [illegible]
Ἀμεῖς δ' [illegible] τυχόντος,
  Στάσαμεν ἀντ' ἀρετᾶς ἠδὲ δικαιοσύνας,
Σωτῆρσιν [illegible]
  Δαίμονι σῷ, [illegible] εὐνομίαν.

Id eſt,

Herculeas quamuis æquent tua facta columnas,
  Dum patriam ſeruas inclyte Arate tuam:
Nos tamen hanc ſtatuam pro libertate recepta
  Virtutis teſtem fecimus eſſe tuæ.
Communis tibi cum dijs ſeruatoribus eſto
  Hic honor,in patriam nam pia iura refers.

[Tabulæ nouæ) Condonatio debitorum.

ARGVMENTVM.

Quartum genus deliberationis,inter vtilia,vtrum vtilius, aut quid vtiliſſimum.

SED vtilitatum comparatio(qm̃ hic locus erat quartus à Panætio p̃termiſſus) ſæpe eſt neceſſaria nam & corporis cõmoda cum externis,& externa cum corporis,& ipſa inter ſe corporis,& externa cum externis comparari ſolent. Cũ externis,corporis hoc modo comparantur; valere vt malis,q̃ diues eſſe: cum corporis externa, hoc modo; diues eſſe potius,q̃ maximis corporis viribus. Ipſa inter ſe corporis ſic: bona valetudo voluptati anteponatur, vires celeritati: externorum aũt, vt gloria diuitijs, vectigalia vrbana ruſticis: ex quo gñe comparationis illud eſt Catonis ſenis: à quo cum q̃reretur, quid maxime in re familiari expediret,reſpondit,bene paſcere; quid ſecundũ, ſatis bene paſcere; quid tertium, bene veſtire; quid quartum, arare: &,cum ille,qui q̃ſiuerat,dixiſſet; quid fœnerari? tũ Cato,quid hoiem,inquit,occidere? ex quo,& multis alijs intelligi debet,vtilitatum comparatione ſolere fieri, rectéq́. hoc adiunctum eſſe quartum exquirendorum officiorum genus. ſed toto hoc de genere,de q̃renda,de collocanda pecunia,ẽt de vtenda cõmodius à quibuſdã optimis viris ad medium Ianum ſedentibus,q̃ ab vllis philoſophis vlla in ſchola diſputatur. ſunt tamen ea cognoſcẽda. pertinent.n. ad vtilitatem,de qua hoc libro diſputatũ eſt. reliqua deinceps perſequemur.

PETR. MARS. SED vtilitatum comparatio) Poſtq̃ abunde Cic. diſſeruit de vtili,vt propoſuit, tam de cõparatione vtiliũ inter ſe dicet,vt pars ppoſitionis abſoluatur,quam Panætius p̃termiſit. [Erat quartus) qm̃ prius videndum erat de honeſto,inde duobus ppoſitis honeſtis vtrũ honeſtius,qđ in 1. vol. fecit,poſtea tertio loco de vtili,inde quarto de duobus vtilib' vtrũ vtilius. [Nam &c.) Docet quõ ſit hæc comparatio,& ponit exẽpla. [Corporis cõmoda) Bona,valetudo,vires pulchritudo, celeritas in pedibus,clara & beata vox,& ipſius explanata impreſſio. [Cũ externis,) Bonis fortunæ,q̃ ſunt extra corpus & aium, vt diuitiæ,magiſtratus,& ſimilia. [Hoc modo) Inq̃t,bona corporis cõparantur cum externis,& ponit exemplum, & externa cumparãtur cum bonis corporis,& ipſa bona corporis inter ſe comparantur. [Externoꝝ aũt) Eſt inter ſe comparatio, vt gloria diuitijs anteponatur,reditus vrbani ruſticis.) [Vectigalia vrbana) Reditus ex aliqua re,q̃ ſit in vrbe. [Ruſticis:) Vectigalibus quæ ex re ruſtica percipiuntur. [Ex quo gñe comparationis) Affert reſũ Catonis Cenſorij,quo ille vſus eſt,cũ ab eo quiſpiam q̃reret, quod maxime vtile eſſet in re familiari. [Catonis ſenis:) Ad dr̃iam Catonis iunioris,qui Vticenſis cognominatus eſt. Cato ſenior oim bonaꝝ artium magr̃ fuit,rei ruſticæ ſtudioſus, de qua ẽt ſcripſit, & clariſſimum vitæ exẽplum p̃buit nepotibus ſuis. [Quid maxime in re familiari expediret,) Valde vtilis eſſet, & quis eſſet certiſſimus q̃ſtus. [Bene paſcere;) Facere pecuariam,& hẽre aialia q̃ non ſint oneri fundo. In 4. loco poſuit arationem, qm̃ req̃rit impenſam. & ſic oſtendit q̃ſtum ex cultura agroꝝ,pecuarijs,& ruſtica paſtione p̃ponendum eſſe ceteris,cũ ſit tutius & extra iniuriã alioꝝ. hunc quæſtum Rom. diu coluerunt. Colebant.n.agros, & inde ad militiam eligebantur,factitabant pecuariã. inde cognomina necnõ peculium,& pecunia dicta,& ipſa denique Italia ab

iaulis

itulis.i.vitulis prisca lingua. Ille igr̃ bene pascit,q pecuariã facit, & villaticã pastionẽ curat.(Et cũ ille diceret) Nõ oẽ vtile est fœnerari,rñdit Cato,idẽ esse qđ occidere hoiem,vt oñderet rẽ domesticã nõ esse augẽdã illicito & inhonesto lucro,sed pprijs reditibus agroꝶ & aialiũ. Dictũ est supra,quare fœneratio hr̃ odio, cũ sit ꝯtra naturã.Quid.n.est fœnus,inqt Sen.& vsura,nisi humanæ cupiditatis extra natura q̃sita noia? In principio de re Rust, scr. Cato,maiores nri sic habuere, & ita in legibus posuere furẽ dupli cõdẽnari,fœneratorẽ quadrupli.(Bene vitire).i. bonas hr̃e vites & vineas.qđ verbũ Catoni ꝯuenit,q nepotibus pspiciẽs de sõtue impẽsæ cauit in primis.Nã primũ & fm quæstũ dixit esse in pastionibus,in vineis tertiũ,in agris aratis quartũ, qm̃ hi maiori colũtur impẽdio,q̃ vineæ aut pascua.Et sic maxime pbabatur à Catone is q̃stus,q q̃ minimo impẽdio cõstaret. Quæstuosissimã Cat.iudicauit vitẽ proxime hortos riguos, nec id falso si sub oppido sint,& prata,q̃ antiqui parata dicebãt.(Quid hoiem occidere?)q.d.Idẽ est fœnerari & hoiem occidere.(Ex quo) pp hoc. pbat sñiam suã auctoritate Catonis.(Et multis alijs)quę ad hoc pbãdũ dici possent.(Quartũ)Hãc quartã disputationẽ de vtilibus verũ vtilius,vt oĩm pfecte exq̃sitũ inueniat.(Sed toto hoc de gñe)Vult Cic. numularios lõga experiẽtia edoctos lõge melius de hac re disputare posse q̃ possint phi in suis scholis, q nõ bñe vsum reꝶ. phi pñt percipere non esse fœnerandũ, bñ quærẽdã esse pecuniã,& bene locãdã,sed ipsi oia cõtẽnẽtes talia nõ sunt expti. At illi experti sunt,qd sit fœnerari,& qd afferat incõmodi, quo qs pecunia debeat vti.& ideo lõge melius de re tali disputare, & pcipere pñt.Vñ Scipio,Annibal,Pyrrhus,Alexãder,Põpeius, Cæsar melius de re militari differere potuissent, quam hi q de ea rescripserũt, & in acie versati nõ sunt. Ideo Annibal deridis Phormionẽ eorã se de re militari disputãtẽ,cũ nunq̃ acies vidisset. Idẽ de agricultura dicit Col. lib. j. alloquẽs Syluinũ ad quẽ scri. hoc igr̃ Syluine,inqt,priusq̃ cũ agricolatione cõtrahas, aduocato in cõsiliũ,nec tñ sic mẽte dispositus,velut summã totius rei sentẽtijs eoꝶ cõsecuturus qppe eiusmodi scriptoꝶ monumẽta magis instruũt,q̃ faciũt artificẽ,& experiẽtia dominaẽ in artibus, neq; est vlla disciplina,in qua nõ peccãdo discatur. neq; ilastim q scõpos agricolationis erit,his plectis sõnibus,nisi & obire eas voluerit, & p facultates potetit.Plat.in 3.de rep.dicit,Nõ iuuenẽ,sed senẽ potius bonũ iudicẽ esse cõuenit,& q sero qualis sit iniuria,didicerit,nec cõsuetã sibi aut inhærentẽ,veꝶ alienam & in alijs longo tpe pceperit,qualeq. à natura malũ sit,sapiẽtia non experientia soleat cognoscere.(Cõmodius)Melius,& aptius q̃ à phis. (Ad mediũ Ianum).i.ad mensam fœneratoꝶ,q̃ argentariã faciebant in medio Iano.(Optimis viris).i.simplicissimis, & phici decreti oino ignaris. vide in reformatione diffusios.(Quam à phis)qm̃ hæc magis requnt experientiã reꝶ q̃ disciplinam.(Tñ)Quamuis ita sit,vt magis in vsu posita sint,tñ cognoscenda sunt ex præceptis phorum,qm̃ sunt vtilia, inde adhibendus est vsus.(Reliqua)Vltimam partem primæ propositionis,quæ est de repugnantia vtilis & honesti,& iudicio quo eligimus id quod præstat. & vtitur Cic. transitionem captans attentionem,qm̃ se persecuturũ pollicetur,quæ dicenda restant.(Deinceps)Posthac,& iam postquam de omnibus alijs rebus disputatum est.

ADDI. A Quo cũ q̃reretur,qd maxime in re familiari expediret,rñdit,bñ pascere;) Col.principio 7.libri scripturus. de pecuaria,siue pastione dicit,Itaque sicut veteres Rom.præceperũt,ipse quoque censeo tã pecoꝶ q̃ agroꝶ cultũ pnoscere.Nam in rusticatione vel antiqssima est rõ pascẽdi,eademq. q̃stuosissima, & ne apud nros quidem colonos alia res superior,vt M.Cato credidit, q consulenti, quã partẽ rei rusticæ exercendo celeriter locupletari posset,rñdit,si bñ pasceret: Rursusq. interrogantis quid deinde faciendo satis vberes fructus percepturus esset: Affirmauit si mediocriter pasceret. Ceteꝶ de tã sapienti viro piget dicere,qđ eũ quidã auctores memorant.Quid oã q̃renti cuidam tertiũ in agricolatione q̃stuosum esset? asseuerasse, si quis vel male pasceret. Cum plerũm maius dispendium sequatur inertem,& sæuum pastorem,q̃ prudentem,diligentemq. compendium.Vñ secundo tñ censo dubium non est,quin mediocrem negligentiam dñi fructus pecoris exuperet. Hæc Colum. (In re familiari) Domestica ratione,ac rustica,quæ habet agroꝶ,& vineaꝶ cultus, nec non ruralem pastionem,atque villaticam.Græci peritiam hanc œconomiam appellant, & nola domus possessionem intelligunt oẽm. (Maxime expediret,)Quæstuosissimũ esset.(Bñ pascere;) Prudẽter,& diligenter pecuariã facere, solertisq. pastoris offõ fungi. (Satis bñ pascere;).i.mediocrẽ prudentiã adhibere,ac diligentiã. tãtus q ppe est pecuariæ fructus, vt vel hallucinantẽ, & oscitãtem pastorẽ locupletet.(Quid tertiũ,bñ vitire;).i.prudenter & diligẽter vites pãgere,atque colere. Qm̃ in rõne agricolationis primũ habet sertale vinea locũ.vinea,inqt Cato,prima est si vino multo est.(Vitire)Et vitiscere prisca verba sunt,& latina.Colum.lib.3. agens de ppagatione dicit,nec in summa radice vitiscat.(A quibusdam optimis viris) .i. phicaꝶ rõnum penitus ignaris, sed vsu edoctis,quo sit collocanda pecunia,& vbi sit q̃stuosissima.Epicureos dialecticaꝶ rõnum expertes, ac p hoc in differendo simplices,optimos viros appellat alibi Cic.& ipm̃ Epicoꝶ optimum.i. simplicissimum, & nulla via, nullisq. formulis differentẽ, atque scribentem.(Ad medium Ianum).i.ad mensas numulartoꝶ & argentarioꝶ,qui in Iano medio faciebant argentariam.est aũt Ianus fornicatum,& peruium ædificium. Vnde transitio quæque peruia dr̃ Ianus,inde Ianua,& Ianiculus. Ianũ medium Cic.appellas ad d̃tam,qm̃ multi erant in foro Iani.Vnde Ouid.Cũ tot sint Iani,& Horat Hæc Ianus summ⁹ ab imo Perdocet.Iam medij meminit idem Cic.10 6. Phil. & Damasippus apud Horat. dicens, postquam omnis res mea Ianum Ad medium fracta est.

FRAN. MAT. S Ed vtilitatum cõparatio) Illud nũc attingit, qđ a Panætio pteritum diait.Duobus ppositis vtilibus,verũ sit vtilius, fecit idẽ supra in cõparatione honesti.Quæ aũt vtilia sunt, aut ai,aut corporis sunt,aut externa,ita aũt diffiniuit Cic. bona corporis bona ai anteponenda esse,corporis vero bona externis anteferenda,qa p ai bonis cõseruandis corpus cum oibus bonis eius est contẽnendum,& p cõseruãdo corpore oia externa sunt abijcienda,quod non dissentit à religione nra.(Quartus locus) Primus locus fuit honestũ aut turpe. Secũdus,duobus ppositis honestis,verum honestius. Tertius vtile,an cõtra. Quartus vero est,de quo nũc agitur,duobus ppositis vtilibus verũ vtilius. (Nã & corporis.&c.)De ai cõmodis nõ loqtur,qa cũ de honesto disputauit affatim dixit: Et minime dubiũ est bona ai corporis bonis anteponẽda esse. primũ quidẽ bona corporis cũ bonis externis cõparantur inter se,u.g. verum melius sit bñ valere,an formosum esse. (Externa) Cũ cõmodis corporis. Exempli gr̃a,Verum melius bñ valere,an diuitẽ esse.Sed ipse Cic singulis sua exempla subijcit.(Vires celeritati:)Bona sunt corporis vires & celeritas, vires sunt eius q robore valet & lacertis. Celeritas eius q fuga pellat,vis fortis nõ fugit. Celeritas incidi potuisset,quã fortis,& Virg.ait,Pedibus timor addidit alas. (Ex quo gñe) Videlicet cũ externa bona inter se cõparãtur.(Illud Cato)illũ superiorẽ intelligit,q scripsit de Originib.& de re Rust.ac de alijs rebus multis, cuius pnepos fuit Cato Vtic.(Bñ pascere;)Bñ nutrire,& bruta, & hoies,vt.s.labori sufficerent.qđ idẽ tradit lib.de re Rust.(Satis bõ &c.) Mediocriter.s pascere, si videlicet prsfamilias satis diues nõ fuerit.(Quid fœnerari?)Cũ ille q̃sisset,qđ fœnerari est vtile i re familiari,rñdit Cato,qd hoiem occidere? q̃rẽs qd esset hoiem occidere,ex quo significauit nihil crudelius nullũ aut tetrius scelus esse quã vsurã facere. (Sed toto &c.) Dicit hãc vtilitatũ cõparationẽ,& disputationem vniuersam melius cognosci experientia,q̃ scia, & hoc est qđ dicit melius disputari ab optimis qbusdã viris ad Ianum medium sedẽtibus, q naturali quadã prudẽtia vtũtur q̃ à phis.(Ad mediũ Ianum)Mercatores intelligit,& prsfamilias sanes,q ad mediũ Ianum sedere solẽt,& de vtilitatibus,atque hmõi rebus cũ vicinis suis,& amicis colloq possumus.Hemicyclus accipere,hoc est locũ Iani pximũ semirotundũ, in quẽ patresfamilias cõueniebãt,& fabulãbãtur.Cic.in Læl. Tũ memini domi in hemicyclio sedentẽ,hemi,semis,& cyclos,circulus. Alij hemicyclũ magis sedẽ intelligunt. est aũt puerbialiter dictũ,& ab ijs tractũ q inter familiares aliquid de re transfabulãtur, quoꝶ mos est i medio ipsius Iani sedere,aut certe minutiores intelligit phos, q ad ingressum tñmodo phiæ venerũt, ad secretiorẽ vero ipsius sciam non peruenerunt,melius tñ superior intellectus. (Sunt tñ ea &c.) Quamuis ab imperitis tradantur, cognoscenda tñ sunt, & rationem statim subiungit. quia pertinent ad vtilitatem &c.

Bona ai sunt bis corporis antepo nenda.

Cic. sibi fere sua subijcit exempla.

Hemicyclus.

ASCEN. S Ed vtilitatum) Sicut ad finem primi,ita in fine huius ponit cõparationẽ duoꝶ vtilium inter se di. sed cõparatio vtilitatum (qm̃ hic locus erat quartus pretermissus à Panætio) est sępe necessaria. Nam & cõmoda corporis solent comparari cũ externis,& externa sup.cõmoda cum corporis sup cõmodis & ipsa sup.cõmoda corporis solẽt cõparari inter se alia.s.cũ alijs cõmodis corporis,& externa cũ externis.Corporis sup.cõmoda cõparantur cum externis,hoc modo,vt malis .i. magis velis valere .i. sanus & incolumis esse q̃ diues esse.Externa sup cõmoda cõparãtur corporis sup.cõmodis,hoc modo .s. vt malis poti⁹ esse diuer, q̃ maximis viribus corporis.Ipsa sup.cõmoda corporis cõparanẽ sic inter se,vt bona valetudo anteponatẽ voluptati,& vires sup. anteponanẽ celeritati.i.pnicitati & agilitati. Aũt,p sed,externoꝶ sup.cõmoda cõparãtur sic,vt gloria sup.anteponatur sup diuitijs & ve-

& vectigalia vrbana .i. quæ recipiuntur à rebus vrbanis, quæ tutiores & honestiores sunt, anteponātur sup. rusticis. Ex quo gñe comparationis est illud Catonis senis, à quo cum quæreretur, quid maxime expediret in re familiari, rñdit bene pascere. Quid secundū sup. expediret, rñdit, Satis bene pascere. Quid tertium.i. tertio loco expediret sup. interrogatus rñdit, bene vestire. Quid quartum sup. expediret rñdit, arare. & cum ille qui quæsierat dixisset, Quid fœnerari sup. censes expedire? tū Cato inquit, Quid occidere hominem sup. expedire censes? Ex quo & multis alijs debet intelligi comparationes vtilitatū solere fieri, & hoc quartum genus officiorum exquirendorum esse adiunctum recte. Sed cōmodius disputatur de hoc toto genere. s. de quærēda & de collocanda pecunia, & ēt de vtenda à quibusdam optimis viris sedētibus ad medium Ianuæ .i. in hemicyclo, in quo seniores rerum experti & periti considere solent (nisi forte dicat ad medium Ianuæ, quod Flaccus ad mediū Ianum) disputatur dico cōmodius ab illis, q̃ ab vllis philosophis in vlla schola. Enim, pro quia, ipsa pertineni ad vtilitatem, de qua disputatum est hoc libro, nos psequemur deinceps videlicet in 3. lib. reliqua.i. quæ restant.

DOCT. interp. VAlere vt malis, q̃ diues esse) Valere dixit absolute, pro bene valere. Et attende compositionem, valere et malis, quasi carmen sit, non prosa oratio. [Ad medium Ianuæ sedentibus,) Non dubito quin meo iudicio subscripturæ sint eruditoꝝ centuriæ. Si quidē omnino legendū arbitror, ad medium Ianum, vt intelligamus eā fori partem, in qua cōsistebant fœneratores, & in qua versabantur, quibus cum illis res erat. Damasippus apud Horat. lib. Serm. 2. Sat. 3. ex negociatore factus phs Stoicus, ita loquitur: Postq̃ oīs res mea Ianum Ad medium fracta est, aliena negocia curo Excussus proprijs. Quē locū sic explicat Porph. Quia oēs ad Ianum in basilica stabant fœneratores. Acron ita, Iani statuæ tres erant, ad vnam illarū solent conuenire creditores, & fœneratores, alij ad reddendum, alij ad locandum fœnus. Hæc Acrō, quā suspicor de suo adfinxisse cōmentum de tribus statuis, è quibus Christophorus Landinus facit tria templa. Probabilius est medium Ianum vocari, q̄ in medio foro basilicam hñet. Erat.n. olim aliud fœneratoꝝ genus, q̄ in foro versabantur, numeraturi ꝓtinus si quis quid pñte pecunia mercaretur. Friuolū est aūt, q̄ Lād. medium Ianum exponit mediam mercaturā. De his vtrijs sensit M. Tullius, qui Romæ in foro ad medium Ianū sedebāt, de bene collocanda pecunia disputantes. Verba Cic. sic hñt: Sed toto hoc de gñe, de quærenda, de collocanda pecunia, ēt de vtenda, cōmodius à quibusdā optimis viris ad medium Ianū sedentibus, q̃ ab vllis phis vlla in schola disputatur. Hæc Tullius: & paullo ante facta est de fœnerando mentio. qđ licet improbet Cato, tñ hinc colligit Cic. & olim vtilitatū comparationes fieri solere. Porro q̄ ad medium Ianuæ, de hemicyclis interpretantur, hoc adserere maluerunt, q̃ nihil dicere. Primum n. hemicycla nō sunt ad medium Ianuæ, sed circa Ianuā potius, nec q̄ illic desidēt, magis disputant de bō collocanda pecunia, q̃ de rebus quibuslibet alijs ac plerūque de nugis. Iam in scriptura facillimus fuit lapsus Ad medium Ianū, fortassis notola superposita, ū, erat obscurior. Ea sublata, Ianu nihil sigñabat, itaque scriba fecit Ianuæ. Aut aliquis semidoctus, qui non legerat Horat. eoq̃. non intelligens qđ esset medius Ianus, vertit in mediū Ianuæ. Nec id miror accidisse vel scribæ, vel erudituli cuiuspiam, & audaculi vitio, magis miror in opere tam celebri, tam vtili, quod oīum manibus terebatur. qđ quotidie prælegebatur in scholis, quod ad verbum ediscebatur, tam insigne mendum hactenus à nemine fuisse animaduersum, qđ equidem sciam. Sed vtinam pauciora monstra laterent, ac fallerent in optimis auctoribus. In hoc pulcherrimo facinore libēs exhorter eruditos vt sese mutua opera iuuent, nec inter se cōtentionibus amarulentis digladiantes, nec publicis studijs, si quid feliciter animaduerterint, inuidentes, quemadmodum hoc nunc damus, daturi plura si vires animo respondeant.

M. TVLLII CICERONIS

OFFICIORVM

AD MARCVM FILIVM

LIBER III.

PVBLIVM Scipionem, Marce fili, eum, qui primus Africanus appellatus est, dicere solitū, scripsit Cato, qui fuit fere eius æqualis, nunq̃ se minus ociosum esse, q̃ cum ociosus; nec minus solū, q̃ cum solus esset: magnifica vero vox, & magno viro, & sapiente digna; quæ declarat, illum & in ocio de negocijs cogitare, & in solitudine secum loqui solitum; vt neque cessaret vnq̃, & interdum colloquio alterius non egeret. ita duæ res, quæ languorem afferunt ceteris, illum acuebant, ocium, & solitudo. vellem, & nobis hoc idem vere dicere liceret: sed, si minus imitatione tantam ingenij præstantiam consequi possumus, voluntate certe proxime accedimus. nam &, à rep. forensibusq̃. negocijs armis impijs, viq̃. prohibiti, ociū persequimur: &, ob eam caussam vrbe relicta, rura peragrantes, sæpe soli sumus. sed nec ocium hoc cum Africani ocio, nec hæc solitudo cum illa cōparanda est: ille. n. requiescens à reip. pulcherrimis muneribus, ocium sibi sumebat aliqñ, & à cœtu hoīum frequentiaq̃. interdum tanq̃ in portum, se in solitudinem recipiebat. nostrum aūt ocium negocij inopia, nec requiescēdi studio, constitutum est. extincto .n. senatu, deletisq̃. iudicijs, quid est, quod dignum nobis aut in curia, aut in foro agere possimus? ita, qui in maxima celebritate, atque in oculis ciuium quondā viximus, nunc fugiētes conspectū sceleratorum, quibus oīa redundant, abdimus nos, quantum licet, & sæpe soli sumus. sed qa sic ab hoībus doctis accepimus, non solum ex malis eligere minima oportere, sed ēt excerpere ex his ipsis, si quid inesset boni; ppea & ocio fruor, nō illo quidē, quo debeat is, qui quondā pepe risset ocium ciuitati; nec eam solitudinē languere patior, quam mihi affert necessitas, non voluntas. q̃q̃ Africanus maiorē laudē vel meo iudicio assequebatur: nulla tñ eius ingenij monimenta mandata litteris, nullum opus ocij, nullum solitudinis munus extat. ex quo intelligi debet, illū mentis agitatione, inuestigationeq̃. earum rerū, quas cogitando consequebatur, nec ociosum, nec solum vnq̃ fuisse. nos aūt, qui non tm̄ roboris habemus, vt cogitatione tacita à solitudine abstrahamur, ad hanc scribēdi operam oē studium curamq̃. cōuertimus. itaque plura breui tpe euersa, q̃ multis annis stante rep. scripsimus. Sed cum tota philosophia, mi Cicero, frugifera, & fructuosa, nec vlla pars eius inculta, ac deserta sit; tñ nullus feracior in ea locus est, nec vberior, q̃ de officijs; à quibus constanter, honesteq̃. viuendi præcepta ducuntur. quare, q̃q̃ à Cratippo nostro, principe huius memoriæ philosophorum, hæc

hæc te assidue audire,atque accipere confido: tamen cõducere arbitror,talibus aures tuas vocibus vndique circũsonare,nec eas si fieri possit, quidquam aliud audire. qđ eum omnibus est faciendum,qui vitam honestam ingredi cogitant: tum haud scio,an nemini potius,q̃ tibi. sustinesq́.n. non paruam expectationem imitãdæ industriæ nostræ,magnam honorum,nonnullam fortasse nõis. suscepisti onus præterea graue & Athenarum,& Cratippi: ad quos cum tanquam ad mercaturam bonarum artium sis profectus,inanem redire turpissimum est,dedecorantẽ & vrbis auctoritatem,& magistri. quare,quantum cõniti animo potes,quantum labore contendere; (si discendi labor est potius, quàm voluptas) tñ fac vt efficias; ne ue committas,vt cũ omnis suppeditata sint à nobis,tibi defuisse videare. Sed hæc hactenus: multa.n. sæpe ad te co hortandi gratia scripsimus. nunc ad reliquam partem propositæ diuisionis reuertamur.

PETR MARS.

PVBLIVM Scipionẽ) Duobus voluminib. quorũ interpretatio ad calcẽ deducta est, vt subiecta materia requirebat,dissimiles præfationes præposuit Cic.& secunda pfatione docuit,cur se ad scribendum in phia contulerit, hoc idem in hac pfatione facit,sed alio modo. Vnde in tres partes diuiditur. In prima volẽs docere, cur se ad scribendũ talia conuerterit eo tpe, ponit se id fecisse pp ocium cum Senatus esset extinctus, iudicia essent deleta,& nihil esset agendũ cũ sua laude, aut in curia, aut in foro, & adducit ocium Africani maioris pclari & summi viri, cuius ingenij pstantiam ostendit se imitari voluisse & ociũ. In 2 parte,q̇ incipit ibi,Sed nec ociũ hoc,cõparat ocium suũ cũ ocio Scipionis, & oñdit inter vtrunque multum interesse,qm̃ Africani ociũ voluntarium erat Cic. aũt necessarium,qm̃ eo tpe scelerati rerũ potiebantur,& Octauius ad Tyrãnidem aspirabat. Et sic dãnat tpa sua vir optimus & salutis patriæ studiosus, & maxime notat M. Ant.q iugulo Cic.intentũ gladium habebat suorũ scelerũ ꝯscius, & bonorũ oium inimicus. & docet Cic.se plura breui tpe scripsisse,iam rep.occupata q̃ antea multis annis. Cum.n.Cæs.rerũ potitus esset,in pdijs suis Cic.se continebat,cedens vrbi,foro, senatorijsq́ muneribus & raro ad vrbem se cõferebat,nisi Cęs.salutãdi gratia,aut orandi ꝓ alicuius salute,vt pro M.Marc.pro Q. Ligario,pro Rege Deiotaro,quos apud Cæs.defendit,illis vehemẽter iratũ. oẽ tpi disputando & scribendo conferebat vir ad cõem natus vtilitatem. conabatur.n.prodesse Romanis suis eo modo quo poterat,cum dñatu volũs oia tenerentur,& nullum reip. vestigium extaret. In 3.parte,q̇ incipit ibi, Sed cũ tota phia. extollens ipsam phiam & maxime eam partẽ,q est de officijs,filiũ suũ ad illam hortatur,monetq́. vt expectationẽ de se & spem iam cõceptam non fallat. Inde aggreditur tractatũ ibi, Panætius igitue. Et disputat in hoc vol.vt in princ.dictum est,de repugnantia q̃ vr esse inter vtile & honestũ pscribitq́. formulam qua iudicari possit,quid sit agendũ,ne ab offõ discedatur. (Publium Scipionẽ) P. Scipio q primũ Africanus cognominatus est a deuicto Annibale,& Carthagine ad tributum redacta,filius fuit,vt dictum est P. Scipionis,q rediens è Massilia, quo transmiserat per orã Liguſticam Annibali ex alpibus descendenti occurrit, & ad Ticinum uictus fuit,hoc tñq̃ Africanus Iouis filius ex Põponia habitus est, & in bello contra Annibalem fortunatissimus fuit, & optimus Senator & in bello,qđ contra Antiochum Asiæ regem P.R. gessit. fratri suo L. Scipioni consuli legatus ꝓficisci voluit, postea apud Linternũ vita functus est omissis reip. muneribus, pp aliquorũ simulrates,vt diffusius in cõmentarijs Silij dictum est. (Primum) Ad drãm Africani minoris, q fuit nepos prioris per adoptionẽ (Scripsit Cato,) In princ.suarũ Originũ,vbi dicit clarorũ virorũ non minus ocij,quam negocij rõnem extare oportere. Auctor est Cic.in orat. pro Pl.Origines Catonis desideramus, si est Cato ille Censorius, qui 2. bello Pun. q̃stor Scipionis in Sicilia fuit,quem in senatu accusauit,quod pub.pecuniam ꝓdigeret, & ptor erat in castris apud Metaurũ,cum Asdrubal à Claudio Ner. & Liu.Salinatore cõsulibus interfectus fuit. In senectute scripsit historias quarũ erant 7.lib. Primus continebat regnum P.R. Secũdus & tertius,vnde quæque Italica ciuitas orta sit, ob q̃ rem oẽs appellauit Origines. In 4.erat primum bellum Pun. In 5. scdm. In alijs duobus reliqua bella ꝓsecutus est vsq; ad pturam Sergij Galbæq Lusitanos diripuit. (Fere eius æqualis,) Quasi eiusdem ætatis. Et ideo Catoni credẽdũ erat,qm̃ hæc viderat, audiueratq́. (Nunq̃ se minus ociosum) Qm̃ exercebat ingenium, & tacita cogitatione ab ocio & solitudine abstrahebatur,& nunq̃ erat ociosus,ẽt si à negocijs reip.domesticisq́. cessaret. qm̃ semp de negocijs cogitabat. (Quàm cũ ociosus;) Cum cessaret à munerib⁹ reip.& ociosus esset .s. in studijs literarũ versaretur. nam ociosus ẽt dr̃,qui cognitioni rerũ dat operam,vnde phorũ vita dr̃ ociosa; qm̃ cessat a muneribus publicis, & in contẽplatione rerũ versat; (Nec minus solum,) Qm̃ euoluebat monimenta antiquorum,& phorũ præcepta legens cum illis loquebatur, & ẽt secũ, vt tacita cogitatione ita abstraheretur à solitudine,vt nullo modo posset esse solus. (Magnifica vero vox,) Laudat vocẽ Africani, qua dicebat se nunq̃ minus ociosum,quam cũ esset ociosus. (Magnifica) Magnifico & claro viro digna. (Magno viro,) Alti nõis,summæ prudentiæ. (Quæ declarat,) Oñdit. Interpretatur,Cic.verba ipsius Scipionis. (In ocio) Cum a muneribus publicis cessaret,cogitabat de negocijs. (In solitudine) Cũ esset solus & remotus à frequentia hoim (Secum) Tacita agitatione,& mentis cogitatione,qua res cognitione dignissimas consequebatur. (Vt neque cessaret vnq̃,) Vt semp esset in negocijs cessare signãt ociosum esse, ignauũ,atque fetiatũ. vñ Horat. dicit, Neq̃ & cessator Dauus. (Et interdũ) Cũ esset solus,qa secũ loquebatur,mẽtisq́. agitatione,q̇ nunq̃ acqescit,& solertia vtebatur, non egebat colloquio alterius.qa secũ & cũ libris mortuisq́. loquebatur,& sic nõ erat solus. (Lãguorẽ) Torporẽ & inertiam. (Acuebãt) Excitabãt & ad negocia contẽplationemq́. irritabãt. (Vellẽ, & nobis hoc idẽ) h.d.vt deuitet arrogantiã, pponitq́. ingenio suo pstantiã ingenij Scipionis,qđ nunq̃ acquiescens iđ roboris habebat, vt aliũ à solitudine abstraheret cũ esset solus. (Hoc idẽ) Quod de se dicebat Africanus. (Sed si minus) Si nõ possum,inqt,eminẽs ingenium Scipionis imitari,uoluntate tñ proxime accedo. qm̃ persequor ociũ,vt ille faciebat. Nã in quadã epist. scr. eum se in agrũ Arpinatẽ contulisset, In hac solitudine careo oim colloquio,cuq. maxime in siluã me abstrusi densam & asperã, nõ exeo vsque ad vesperã nihil est mihi amicitius solitudine, in ea mihi oĩs sermo est cum literis. (Si minus) Si non consequor imitando tantã ingenij pstantiam. (Nã &, à rep.) Probat quare voluntate proxime accedit. (A rep.) A senatu,& reip.administratione. (Forensibusq́. negocijs) Causis iudicialibus,q̇ in foro agebãtur, & sic dãnat bella ciuilia & eorũ auctores. (Armis impijs) Octauij aspirãtis ad tyrãnidẽ,Antonij & Lepidi triũuirorũ. Armis,inqt,ciuilibus prohibeor à senatorijs,forẽsibusq́. negocijs,qm̃ illa arma erãt ad pniciẽ bonorũ & priæ,cui pietatẽ debemus. ideo appellat arma impia,qm̃ impiũ est patriã lacerare & opprimere. (Violẽtia) Et sic M Antonij violentiã taxat,qui Cic.vsque ad necẽ insectatus est. (Persequmur:) Studiose & libẽter ociũ amplectimur,postq̃ i rep. nullus est locus. (Ob eã caussam) Quia ꝓhibitꝰ sum a rep.& causis forensibus in qbus versabat. (Rura peragrantes) Ingredientes rura,& siluas,solitudinẽq́., potissimũ in suo Arpinati & Formiano, nã eũ in his locis versaretur,frequẽtibus literis hortabatur optimates,vt Octauiũ adolescentẽ a M. Antonio seiũgerẽt,& scribẽs ad Atticũ hæc verba inseruit: Nos hic phamur,qđ.n. aliud nobis reliquũ est? & de offõ magnifice explicamus,alloqmur Cic.filiu, qua de re.n potius pater filio? (Sed nec ociũ hoc) Hæc est secũda pars,qua oñdit ociũ suũ & cãm ipsius multũ differre ab ocio Scipionis. (Ille enim) Rõ quare ociũ suũ nõ est cũ illo cõparandũ, qm̃.L.Scipio sumebat sibi ociũ colligẽdi sui causa spõte cessans à muneribus publicis. Cic.aũt necessitas afferebat ociũ,qm̃ impijs armis & vi a rep ꝓhibitus erat. (Pulcherrimis muneribus) Honestissima reip. administratione & officijs qbus nihil est pulchrius, illis.n.publ.saluti cũ summa honestate,& virtutis laude ꝯsulitur. (Pulcherrimis) Qm̃ nihil est pulchrius,nihil laudabilius,q̃ diligẽter prudẽterq́. munera reip.obire. (Sumebat) Arbitrio suo nulla cogẽte necessitas. (Tanq̃ in portũ,) Ac si ex tẽpestate maris naui gasset in portũ & locũ qetis. sunt.n.in rep.tẽpestates,motus varij,& occupationũ negociorũq́. agmina,q̇ Scipio interdũ fugiẽs in villis ai relaxãdi gr̃a honestũ sumebat ociũ,& tanq̃ i tuto portu sic in solitudine qescebat (Nostrũ aũt ociũ) Ponit differentiã vtriusq; ocij. (Negocij inopia,) Qm̃ extincto senatu & rep. pene euersa nullũ Ciceroni negociũ in ea relictũ erat. non.n.licebat cõi saluti cõsulere,& in causis versari. (Senatu,) Apud quẽ de summa rerũ ꝯsultabatur,& in gñe deliberatiuo causæ agebãtur ꝓ salute cõi. (Deletisq́. iudicijs,) Causis forẽsibus.sublata inqt oĩ dignitate seueritas,& iudicijs,in qbus mea vigebat industria,nil mihi agẽdũ cũ laude relictũ erat. (Aut in curia,) In senatu. Curia lo

cus

eus erat, vbi publicas curas gerebãt.[Aut i foro)In causis iudicia
libus, q̃ in foro agebãtur.[Dignũ nobis)Auctoritate nr̃a & digni
tate.[Ita, q in maxima)A fortunę mutatione affectũ mouet, & ne
farios in odium trahit & inuidiã, quale est Virgilianũ illud, Toc
quõdã populis terrisq. superbũ Regnatorẽ Asiæ. [Celebritate,)
frequẽtia & laude.[Sceleratorũ,) Octauij, Lepidi, Antonij, q capi
tali odio Ciceronẽ ꝑsequebãt, & nõ solũ de his intelligit, sed de
oĩb' oĩa plena erãt, & ad votũ cũcta succedebãt.[Quantũ licet,)
quatenꝰ ꝑmittitur a negocijs domesticis.[Sed q̃a sic de hoĩbꝰ)au
ctoritate doctorũ mirorũ ꝓbat, quare in tãtis malis debebat frui
ocio, & id efficere qđ in ocio fieri põt, q̃m ex ipsis malis excerpe
re debemus, si qđ inest boni. In malis q̃ Cic. patiebatur hoc bonũ
inerat, q̃m in ocio qđ necessitate ꝯstitutũ erat, & susceptũ, pote-
rat aliqd cõminisci & scribere dignũ laude, & ꝯtẽplari rec cogni
cione dignissimas. [Fruor ocio) Id efficio qđ in ocio fieri debet,
vt docti hoĩes monẽt. [Qui peperisset ociũ ciuitati) Q̃m liberaue
rat Romam à fauoribus Catilinæ & ocium Rom. ciuib. pepererat,
qui ꝑ id t̃pis ꝓp varsariam coniurationẽ cõsternati erãt. [Lãgue
re)In desidia esse atque pigritia.[Nõ voluitas) Vt accidebat Afri
cano, q aliq̃n spõte sua in solitudinẽ se recipiebat.[Quanq̃ Afri-
canus)In hoc Cic. ꝓponit ocium suũ ocio Scipionis ꝓp effectũ,
& cõem vtilitatem, q̃m Scipio nihil in ocio scripsit, qđ ad bñ bea
teq. viuendum posteris ꝓdesset, & humano gñi. Cic. aũt clarissi-
ma optimaq. ocij sui monimenta reliqt. dicit tñ Africanum cõ-
secutum fuisse ex ocio maiorem laudẽ, ne videatur se illi ꝓferre,
qui princeps Senatus sui t̃pis fuit, & cui posteritas parem inueni
re vix potuisset.[Maiorem)Quã ego consequar. [Vel ẽt iudicio
meo)h.d. vt vitet arrogantiam, & ꝑ insinuationem fructũ ocij sui
Africani ocio ꝓponat. [Tñ) q̃uis assecutus fuerit maiorẽ laudẽ,
tñ nihil scripsit quod illius ocij, & clarissimi ingenij monimentũ
esset.[Nullum munus) Nullũ opus, quod in solitudine compo-
suerit. [Ex quo) ꝓp hoc q̃a non reliquit monimentum aliqđ &
opus in ocio elaboratum.[Intelligi debet)Ex his quę dicta sunt
Cic. concludit, Scipionẽ nunq̃ fuisse ociosum, aut solum ꝓp mẽ-
tis agitationem, q̃ hoĩbus innata est, & rerũ inuestigationẽ, quas
cogitando ꝯsequebatur. cũ igitur nullum opus reliquerit, intel-
ligendum est ipm in ocio contẽplationi rerũ fuisse intentũ.[Inue
stigatione) Inq̃sitione & contẽplatione dcm̃ est hoc verbũ à ve-
stigijs, tanq̃ signis indicijsq., q̃bus ad noticiã ꝑuenimus. Vñ inue
stigare plerunque est q̃rendo inuenire. Idem in orat. ꝓ Q. Lig.
q̃m diligentia inimici inuestigatũ est, quod latebat Et Ter. Nihil
tam difficile est, quin q̃rendo inuestigari possit.[Nos aũt) Ponit
cãm Cic. deuitãs arrogantiã, quare operã in ocio cõsumpsit scri-
bẽdo, q̃m non tam firmũ solidumq. ingeniũ habebat.[Vt cogita-
tione tacita). i. ꝯtẽplatione humanarũ diuinarumq. rerũ distrahe
ret à solitudine nunq̃ erat solus, & in ocio nunq̃ ociosus. [Non
tm̃ roboris)Vigoris, ingenij, qđ tãto ponderi rerũ sufficiat, q̃ sunt
remotissimæ. Sunt. n. separatæ à materia penitus, & nõ obijciun-
tur sensibus exterioribus. Vñ D. Hieron. dicit, Grãdes materias
parua ingenia nõ sufferũt. Sed certe ingeniũ Cic. tãti erat robo-
ris, vt ad oẽs materias aptissimũ esset, & nihil tã arduũ esse pote-
rat, qđ illa eminẽtissimi ingenij felicitas nõ facile superaret, si ꝑ
nefandissimũ Antoniũ licuisset oẽ genus pħiæ, vt aĩo ꝓposuerat
latinis literis celebrare.[A solitudine)Vt nõ videamur esse soli,
& colloqo alterius nõ egere, quod ꝓclarissimi ingenij opus est, &
qđ Africano cõtingebat.[Ad hãc scribẽdi operã)industriã & labo
rẽ.[Oẽ studiũ)Voluntatẽ.[Curamq.)Diligentiã.[Itaque) q̃a in
ocio cõaerti aium ad scribendũ. [Euersa) A Cesa. s. & nouissime
ab Augusto Antonio.[Breui t̃pe &c.)Fuit in potestate Cęs.[Stã
te rep.)Vigẽte & florẽte, cum. s. ꝑ eos regebatur, q̃bus seipsã cõ-
miserat. postea cũ dominatu vnius oĩa tenerentur, Cic. ad pħiam
diuertit, & in ea scripsit. stare sigñat erectũ esse, vt stãt aræ, & stat
resp. Inde ꝑ cõtrarium dr̃ euersa, cũ ab aliquo tyrãno occupatur
[Sed cũ tota pħia,)Hæc est tertia pars, qua pħiam laudat, & ad eã
hortatur filiũ q Athenis erat, pħiæq. operã dabat ꝓceptore Cra-
tippo.[Frugifera)A frugibus, q̃ sunt q̃dq̃d ex fructu terræ in ali-
moniã vertimus.[Fructuosa)à fructibus, q̃ ẽt arborũ sunt.[Incul-
ta, ac deserta)Perstat in translatione agrorũ frugiferorũ quorũ nul
la pars ꝓp vtilitatem inculta est. sic est pħia & maxime moralis,
q̃ ad bñ beatæq. viuendũ magistra est, atque certissimũ iter. & ip
sa naturalis pħia ꝓdest morali, q̃m physicus cognoscens se esse
compositum ex quatuor principijs contrarijs, vt necesse sit aliq̃n
ipm cõpositum ex defatigatione elementorũ in sua principia re-
solui, & oĩno interiturũ esse erit fortior, nec mortẽ timebit, cum
oĩno sciat se moriturũ, erit magnanimus, liberalis, cũ sciat se tã-
dem diuitias relictarũ, & nihil habiturũ præter famam noĩs sem
piternã si virtuti operã dedit, & iustitiã coluit.[Tũ nullus)Lau-
dat moralẽ pħiam & officia, quæ vnicuique ætati accõmodãtur,
& vitæ cõis institutionem spectant, & ẽt ad finem bonorũ, vt fi-
lium attentum reddat, & ad perlegendum hoc opus promptiorem
magnitudine vtilitatis proposita, & captat beneuolentiã à re ip
sa quam scribit.[Feracior)Fructuosior.[Vberior)Copiosior, q̃m
latissime patet.[Ducuntur)Sumuntur, accipiuntur.[Constãtes)
Q̃m ille, q vult esse & hr̃i officiosus, debet esse cõstans in suo ꝓpo
sito & ab offõ nunq̃ discedere, & nunq̃ in offõ claudicari.[Hone
ste)Cũ laude virtutis. q̃m offm̃ semper ad bonum tendit, & ille q
honeste vult viuere, necesse est, vt fungatur officijs, & is q seruit
affectibus non põt esse constans aut honestus, ideo cõplecti debe
mus officia ab ipsis nunq̃ discedere, vt constanter, & honeste viua
mus.[Quare q̃q̃ à Cratippo) Concludit Cic. ex his q̃ dicit mul
tum cõducere filio talia audire, q̃m talis ætas debet formari & di
rigi ad constantiã & honestatem ipsis officijs, q̃q̃ hoc audiri pote
rat à Cratippo.[Hoc)Vt des operã pħiæ morali & officijs, a q̃bꝰ
constãter & honeste viuẽdi ꝓcepta ducuntur.[Accipe)Intellige-
re.[Cõducere arbitror,)Puto esse vtile, vt ad virtutem constitua
ris & formeris. [Talibus aures tuas vocibus) .s. esse vtilius ipsis
officijs. Vñ pueri hæc ꝓcepta ediscere debent à teneris vnguicu-
lis, vt eorũ tenera ætas ad verã honestamq. imaginẽ effingatur, &
optimã doctrinã imbibant, cetera vero respuere q̃ ad luxũ & tur
pitudinẽ ducunt. Illa. n. infirma ætas & prudentiæ ex pars satis ꝑ
se aliorũ libidinibus obnoxia est, vt multo magis fræno, quã cal-
caribus opus sit. Ideo ex eorũ manibus lasciui poetæ excutiendi
sunt, & tenera mẽs optimis ꝓceptis monimẽtisq. historiarũ im-
buẽda, maiestateq. heroici carminis attollẽda est, vt inde ai ma-
gnitudinẽ liberorũ erga parẽtes obseruantiã, in deũ pietatẽ, in a-
lios offm̃ ediscant.[Quod cũ oĩbus) Hoc, inq̃t, oĩbus faciendum
est, vt. s. officijs delectentur, & cognoscãt. his nihil esse in vita a-
ctiua vtilius, q volũt honeste viuere, tñ ò fili maxime faciendũ ti
bi q habes exẽpla domestica, & me patrẽ imitari debẽt, & meis ve
stigijs insistere in doctrina ꝯsequẽda & honoribus, quos ego no-
uus hõ oĩbus suffragijs adeptus sum, & Athenas ꝓfectus ex Gym
nasiũ totius orbis, & bonarũ disciplinarũ quasi emporiũ, ꝓceptorẽ
ꝓterea eminentissimũ habes, vt sine doctrina & moribus redire
huc nõ possis, nisi cũ maximo dedecore, & sic his circunstantijs fi
lio necessitatẽ imponit, vt in vtroque ꝓficiat. [Industriæ) Studij
& laboris.[Honorũ)Quos Cic. erat adeptus, fuerat. n. ædilis, quę
stor, ꝓtor, augur, ꝯsul anno q̃dẽ suo creatus, quod ante eũ hoĩ no
uo nõ contigerat.[Nois)Famæ & gloriæ, q̃m ipsius nomẽ plusq̃
Rom. imperiũ ꝓmouebatur. maxima igr̃ expectatio erat de filio,
vt p̃ris studiũ, honores, & famã imitarẽ, & nomen de se relinque
ret ad imitationẽ p̃ris clari & summi viri. degñare. n. à virtutibus
maiorũ, & spem parentũ iam cõceptã fallere, turpissimũ est, flagi-
tiosum, & sceleratũ.[Suscepisti onus ꝓterea) Addit circũstãtiã lo
ci & ꝑsonæ. i. Cratippi q princeps erat illius ætatis pħorũ. [Præ-
terea) Vltra hæc q̃ dicta sunt, & à te spectantur.[Ad mercaturam
bonarũ artium)Q̃m Athenæ erant Gymnasium oĩum bonorũ ar-
tium & tanq̃ mercatus & emporiũ. Et loq̃tur ꝑ translationẽ, iõ
dicit tanq̃, q̃m mercatura dr̃ a mercando, inde mercatus dr̃ vbi
res vendũtur, & mercatura est ipsa emptio. [Inanẽ)Vacuũ, sine li
teris & moribus. i. sine bonis artibus quantũ Athenæ fuerũt iouẽ
trices.[Turpissimũ) Infame. [Dedecorantẽ)Deturpantẽ Athenas
& Cratippũ.[Quare, quantũ cõniti)ꝯcludit exhortans filium ad
studia & decorũ ꝓstandũ, monetq. ut nõ fugiat labores, sed oĩa
summæ voluptati ascribat, ne videat sibi defuisse, cũ oĩa à p̃re ha
buerit, q̃ illũ ad ꝑfectionẽ facile possent ducere.[Cõniti aĩo)To
ta mẽte & aĩ viribus niti.[Contendere)Conari cũ labore, q. d.
aĩo & corpore tibi enitendũ est.[Si discẽndi labor est) q. d. volu-
ptas est nõ labor, q̃m virtute nihil est ꝓstabilius, nihil dulcius, &
varias habes voluptates cognitio rerũ & contẽplatio.[Tm̃ fac vt
efficias;)Vt tm̃ assequaris, & facias quantũ potes oĩ conatu, & la
bore aĩ, & corporis. Ordo est, fac vt tm̃ efficias quãtũ potes cõni-
ti aĩo, & labore cõtendere, q. d. nullũ remittas t̃ps, & effice quãtũ
potes oĩ contẽtione. i. ꝑseuerantia & conatu. [Ne ve cõmittas,)
Nõ incidas in hoc erratũ, cõmissa inq̃t Ascon. Ped. dñr q̃ contra
testatoris volũtatẽ facta, aut nõ facta ab herede mulcta aliqua pę
naq. plectunt.[Suppeditata)Subministrata ea oĩa, q̃ ad te instituẽ
dum & exercitandũ ꝑtinebãt, & quorũ vsu ad studiũ indigebas tuũ
. i. oĩa à me habuisti, q̃ à p̃re dari pñt, & debent. Caue igitur ne vi
dearis tibi defuisse, qđ turpe est & flagitiosum. [Sed hæc hacte-
nus:)Dixisse sufficiat, & talia iã missa faciamus. [Cohortãdi) Ad
bonas artes & studia, Cato ille Cẽsorius, auct. Plut. filiũ suũ lr̃as,
legesq. edocuit, ad militiæq. labores essinxit, p̃re aũt illo tanq̃
virginibus Vestalib. oĩ verborũ turpitudine penitus abstinuit, vt
vera imago Catonis essingeret. Arist. in 8. Eth. sic ait, Cũ liberi ex

parentibus tribuont, quæ genitoribus tribuenda sunt, parentes aūt filijs, quæ natis tribui debent, stabilis talium & bona sic amicitia. & alibi, Pater dat filio vitam, nutrit, & erudit. Plato in Tege sic ait: Non noui profecto cui rei maiorem diligentiam, quis quam mentem habet, adhibere debeat, quam vt filium optimum reddat. (Propositæ diuisionis) Q̃m propositū in principio se disputaturum de comparatione & repugnantia vtilis & honesti.

FRAN. MAT. Publium Scipionem) Præfatur Cic. & in hac pfatione & beneuolētiā atque attentionē à psona colligit auditoris, suū laudans offm sine arrogantia & incōmoda quibus afficitur enumerans. Facit ptērea attentū à rebus ipsis. Nā cum oēs pħiæ partes fructuosas dicat esse nullam ea q̃m in officijs tradendis versatur dicit esse feraciorem atque vberiorem. Trahit à persona beneuolentiā, ondens optimū esse de eo spem atque expectatione. hortatur vt nihil tpis incassum elabi sinat. Et facile fore ondit vt pficiat, cum oia suppetant necessaria primo ocium sibi tributū dicit frustra noluisse contetere, idq. exēplo Africani facere q dicere solebat nunq se minus ociosum esse, quā cū ociosus esset, nec minus solū quā cū solus esset. Materia hᵘ 3. libri cōparatio est vtilis & honesti. Nā 1. libro pollicitus est de honesto prius dictus, deinde de honesto inter se cōparatione. Itē de utili, & duo vtilium contētione. Vltimo vero de vtilis & honesti pugna qd nunc facit. (Publium Scipionē) Qui Carthaginē tributariam fecit, & vir fuit continētia & rei militaris peritia oium primus. (Primū) Natura & Aemilius Scip. Africanus appellatur cit. (Cato, ille senior) Scripsit aūt hoc lib. de orig. de quo sic apud Cic. ipse ait: Septimus originum liber mihi est in manibus. (Aequalis) i. æquæuus. (Minus ociosum) Mēte. s. & cogitatione, pclara voa fuit Fra. Petrarchæ q cū libros euoluerēt, & rudis qda supueniens interrogasset, qd ita solus esset: rndit, nūc solus esse incipio posq. s. venisti, qd s me à libris abstraxisti. Cogitabat aūt Scipio cū ocio sus esset à laboribus. s. req escēs corporis q̃ erāt reip. vtilia. (Nec minus solū,) Nō cogitatione eos adesse videbat, cū quibus aliqd qd ad rēp. ptineret tractaturus erat. (Magnifica &c.) Laudat hāc Scip. vocē. (Quæ declarat) Dem sapiena Scipionis declarat, in ocio nō fuisse ociosum neque in solitudine solū. Nā cō in ocio esset de negocijs cogitabat, & sic solus nō erat, q a socios cū quibᵘ colloqueretur sibi videbatur. Vt neque cessaret, qa et si nihil rei gerebat tñ cogitabat. (Hæ duę res) Ociū & solitudo. (Acuebant) Ingeniosiorē faciebant. (Vellē &c.) Vellē, inqt, vt ego quoq; hoc dicere possem me. s. non minus ociosum quā cū sum ociosus, nec minus solū quam cū sum solus. Sed non possum tm ingenij pstantiam côteq aliquid tñ in ocio ago. (Voluntate) Quia & si nō possum vellem tñ. (Nam &c.) Incōmoda sua pfert & ondit se non voluntate, sed necessitate ocium psequi. (A rep.) A Senatu. (Forēsibus negocijs) Defensionibus amicoꝝ, idē in princ. dixit Tusc. Cū defensionū laboribus, Senatorijsq. muneribus, aut oino, aut magna ex parte essem aliqñ liberatus. (Armis impijs) Iulij primo, deinde & Octauij & M. Antonij, nā hunc libꝛ tunc scripsit, cum Oct. & Ant. bella gererent cōtra Br. & Cass. (Vt) Hoim pditoꝝ. (Rura) Vt Tusc. Pompeianum vbi pdia habuit Cic. (Sed &c.) do ctrinā ostendit inter suū & Africani ocium. Nā illius voluntariū fuit, Cic. vero necessarium. (Ille. n. &c.) Nō habemus qd in rep. & foro agamus, ideo in ocio esse cogimur. At vero Scip non idē contingebat. Qui ocium aliqñ sibi assumebat, vt conquiesceret. (Extincto. n. Senatu) Mojus Senatoribus maiori ex parte in ci uilibus bellis. (In curia,) Vbi sniam dicebat. (In foro) Vbi causas defendebat. (Abdimus) Occultamur & in solitudinē recipimus. (Sed qa &e) ergo postq̃ sublatis negocijs ociū mihi relictū erat: ad scribendū me cōtuli ut docto & sniam sequerer, q dic nō solū minima ex malis seligere oportere, sed et siqd malis inesset boni id accipere. Malū qdem est qd oportet, vt in ocio viuā. Qui i reip. administratione versari solebam, sed minima elegi ne videlicet ociū frustra consumerē nec solū minima, sed bonu aliqd ex bus malis excerpsi: nam me ad scribendū cōtuli, ex quo & viui & posteri nō mediocrē vtilitatē sunt cōsecuturi. (Sed nō eo &c.) Nō eo fruor ocio quo frui dēre auctor pacis & rēp. pseruauit. Non pōt ptterire quo se laudet & illud cōmemoret egregium facinus quo Catilinæ sopiuit coniurationē, & patriā ab interitu liberauit. (Lāguere) Torpescere ac frustra cōsumi. (Nō volūtas.) Mallē stāte rep. in eius versari administratione. (Quanq̃ Africanus) Meritū suū extenuat & maiorē laudē ex illo ocio assecutū Afric. dicit se tñ aliqd assecutū qd Africano nō cōugit. Q̃m ille nihil lris mandauit. Cic. vero ipse monimēta relictui us sit ingenij, cū aliqd scribat qd & pōtibus & posteris psit. (Maiorē laudē) Plus .n. laudis habet inuestigare aliqd & inuestigādo agere qd faciebat Africanus, quā inuestigata ab alijs & cogitata literis mādare,

quod Cic. agebat. Quemādmodū facta verbis anteponēda sunt, Ita laus q ex rebus cōparatur laude anteponitur q ea scriptis colligitur. (Ex quo.) Quis nihil literis mādauerit. (Nos āt) Se deprimit plurimō cū Scipionis ocio suū cōparat. (Tm roboris) Quātum Scip. habuit. (Tacita solit.) Nō scribētis vt ille faciebat. (Abstrabamur) Amouemur. (Itaque pl. &c.) Occupata rep. sublatis forēsibus, & Senatorijs muneribus inuitus ad scribendū se contulit Cic. & plura scripsit breui tpe de pħia pserrim euersa rep. suc .n cū esset familiaribus negocijs, & Senatorijs impeditus, scribere nō poterat, itaque ędidit. Tusc. q̃nes de off. de fin. de nat. De. de senect. de amic. & alia opera complura. (Tota pħia,) Facit attentū ab vtilitate vt diximus. Cōmendat. n. pcipue hāc pħiæ partem q ad officia ptinet. (Tota pħia) q tripartita est, diuiditur .n. in physicam, ethicam, logicam, & ethica et ipsa trifariam scindit. in monosticam, politicam, œconomicam. (Frugifera, & fructuosa,) Frugifera vsufructuosa cognitu, vt illa ethice, hæc physice intelligatur qd sequentia indicant inculta rōne, vtuēdi, deserta studio sciendi. (Inculta, ac deserta) Multi sa. n. fuere q & physicē & ethicē coluerunt. (I n nul. &c.) quis tā oālis pħia, q moralis celebretur in &c. (Feracior) Trāslatio est ab agris. (Cōstātes &c.) Et vēꝝ est, nam si offm est cōgruus actus vniuscuiusque psonę secundum pcepta offoꝝ latissime patere. (Quare, q̃ &c.) Hic idē facit qd' in opis exordio fecerat hortatur. n. vt sua legat, q̃ à Cratippo principe pħoꝝ eius ætatis eruditur. (Atque accipe) Nō. n. satis est audire n. iset acceptas & memoriæ cōmendes. (Quod cū oibus &c.) Hæc, inqt, vt talia præcepta audire & pdiscere semp velit, oēs facere debent q ad eā ætatē peruenerunt vt aliq honestam vitam ingredi possint, sicuti Xenophon scribit, adolescenti Herculi duas mulieres obuiam in solitudine factas esse, voluptatem & virtutem, Herculē relicta voluptate virtuti hæsisse. (Tum haud scio an &c.) Hic metū quodāmodo inijcere vt filio, ne si nō rñderit virtuti & claritati parentis oibus merito sit de rifui, & reuera q ea pstantibus parentibus hat hoc multo magis quā ceteros operam date conueniit, vt illis similimi euadant, quod si degñauerint oibus sunt contempui. (Sustines. n. &c.) Oēs. n. spectant, vt similis mihi euadas. (Nois) Famæ. (Suscepisti) Alia ratio quod negocium suscepisti literaꝝ Athenis, vt oīs profecerris magnum dedecus sis incursurus. Cum nec tibi idoneus præceptor, nec locus vbi erudiaris aptissimus defuerit. (Quare, quātū &c.) Ergo quantum & aio & corpore eniti potes tm et efficias. (Si discendi &c.) Quia non est labur, sed voluptas potius, nam q sequitur doctrinam amore doctrinæ non lucri, incredibilem sentitit voluptatem. (Omnia suppeditata sint) Arguit a facili.

P Vblium Scipionem) Huius in 3. librum pfationis est ordo. ASCEN. O Marce fili Cato scripsit Publium Scipionē cum q appellatus est primū. i. ante oēs alios Africanus à deuicta s. Africæ ciuitate Carthagine, hoc est Scipionem maiorē solitū dicere. Scripsit inq. Cato q fuit fere æqualis eius videlicet Scipionis eū solitum dicere, se nunq̃ esse minus ocissum i. cessantem quam cū esset ociosus. i. extra administratione reip. Nec se esse minus solum quam cū esset solus, q a tunc cū literis aut aio suo versabat cum extra turbā esset. Vero. i. certe illa sup. vox est magnifica & digna magno & sapiēte viro, q declarat illū cogitare in ocio de negocijs, & solitū loq secū in solitudine. i. cū solus esset, ve neq; cessaret voq, & interdū nō egeret colloqo alterius. Itaque q res q asserunt ceteris languorē. s. ocium & solitudo acuebant illū. Vellē vt sup. liceret & i. et nobis dicere hoc vere. Sed si minus. i. nō possumus consreq imitatione. i. imitādo tantā pstantiam ingenij, certe nos accedimus proxime voluntate. Nā nos prohibiti à rep. & negotijs forensibus. i. q egimus stante rep. in foro iudiciali phibiti dico impijs, quia tyrannicis armis & vi. i. violentia psequimur. s. sectamur, et ea eo lucri faciamus ocium, & oes relicta vrbe peragrantes rura ob eā causam, q a phibiti sumus & ocium psequimur, sumus fere. i. quā sæp solt. Sed ne hoc. i. meum ocium est sup cōparandum cū ocio Africani, nec hæc solitudo est cōparāda cū illa. i. cum illius solitudine. Ille. n. requiescens a pulcherrimis muneribus reip. sumebat. i. sua sponte cupiebat aliqñ ocium, & recipiebat se interdū à cœtu & frequentia hoim, in solitudinem tanq̃ in portū. i. locū quietis & securitatis. Nostrum aūt ociū cōstitutum est inopia. i. penuria & carentia negocij quia. s. resp pjt nec. i. & non studio. i. desiderio quiescendi, q. d. nollē quiescere si resp. regeret. Enim, pro q a, quidem qd agere possumus? aut in curia, aut in foro dignū nobis, extincto Senatu s. postq̃ Senatus eatinctus & p Cæs. oppissus est? & iudicijs deletis? q. d. nihil. Ita nos q uixerimus quondā in maxima celebritate atque in oculis ciuiū, nūc fugientes conspectū sceleratoꝝ, quibus oia redundāt. i. nimis plena sunt abdimus. i. occultamus nos quantū licet, & sumus

mus sæpe soli. Sed q̃a nos accepimus.i.audiuimus & didicimus, sic à doctis hoibus, videlicet oportere nõ solũ eligere electione .s.coacta.i.minus fugere ex malis.i.inter mala minima.i.ea q̃ minima sunt, sed ẽt excerpere ex his ipsis .s. malis, sup. aliqd boni si qd boni inesset. Propterea ego fruor.i.iucũde utor, & .i. ẽt ocio, quidem .i. certe non vllo quo is debeat sup. frui, q̃ peperisset q̃m ciuitati ocium .i. tranq̃llitatẽ, sicut ipse Cic. de victo Catil. Nec ego patior eam solitudinẽ, quã necessitas nõ voluntas affert mihi. Languere.i.ignauum & inertem esse, q̃d Afric. assequebatur, vel.i.ẽt meo iudicio maiorem.i.valde manem, tñ nulla monimẽta.i.testimonia eius ingenij sup. extant mandata literis.i.scripta, & nullum opus eius, & nullum munus solitudinis eius extat. Ex quo debet intelligi illum, nec ociosum, nec solũ fuisse vnq̃ agitatione.i.pp agitationem mentis, & inuestigatione.i.pp inuestigationem earum rerum, quas consequebatur cogitando. Nos aũt, qui non habemus tm̃ roboris, vt abstrahatur tacita cogitatione.

DOCT. interpr. PVblium Scipionem &c.) Orditur a χρείᾳ, & poterit hic locus esse exemplum τῆς χρειῶν tractandarũ. (Magnifica vero vox) Laudat χρείαν. (Sed si minus) Accommodat ad suum institutum.

ARGVMENTVM.

Reprehensus Panætius, quod tria genera pollicitus, tertium non exoluerit. Ab alijs item notatus, quod eam partem homo Stoicus induxerit, in qua decertetur cum honestate pugnare vtilitas, atque à Cicerone defensus.

PANAETIVS igitur, qui sine controuersia de officijs accuratissime disputauit, quemq. nos, correctione quadã adhibita, potissimũ secuti sumus; tribus generibus propositis, in quibus deliberare homines, & cõsultare de officio solerent; vno, cum dubitarent, honestũ ne id esset, de quo ageretur, an turpe; altero, vtile ne esset, an inutile; tertio, si id, quod speciem haberet honesti, pugnaret cum eo, quod vtile videretur, quo modo ea discerni oporteret; de duobus generibus primis tribus libris explicauit: de tertio aũt genere deinceps se scripsit dicturum; nec exoluit, quod promiserat. quod eo magis miror, quia scriptũ à discipulo eius Posidonio est, triginta annos vixisse Panætium postq̃ illos libros edidisset. quem locum miror à Posidonio brẽ esse tractatum in quibusdam cõmẽtarijs, presertim cum scribat, nullum esse locum in tota philosophia tam necessarium. minime vero assentior ijs, q̃ negant eum locum à Panætio prætermissum, sed consulto relictum, nec omnino scribendum fuisse; quia nunquam posset vtilitas cum honestate pugnare. de quo alterũ potest hr̃e dubõnem, adhibendum ne fuerit hoc genus, qđ in diuisione Panætij tertium est, an plane omittendum: alterum dubitari non põt, quin à Panætio susceptum sit, sed derelictum. nam, qui è diuisione tripartita duas partes absoluerit, huic necesse est restare tertiam. Præterea, in extremo libro tertio de hac parte pollicetur se deinceps esse dicturum. accedit eodem testis locuplex Posidonius; qui ẽt scribit in quadam epistola, P. Rutilium Rufum dicere solere, qui Panætium audiuerat; vt nemo pictor esset inuentus, qui Veneris eam partem, quam Apelles inchoatam reliquisset, absolueret, (oris.n. pulchritudo reliqui corporis imitandi spẽm auferebat) sic ea, q̃ Panætius prætermisisset, & non perfecisset, pp eorum, q̃ fecisset, præstantiam neminem esse persecutum. q̃obrem de iudicio Panætij dubitari non potest. recte ne aũt hãc tertiam partem ad exquirendum officium adiunxerit, an secus, de eo fortasse dubitari potest. nam siue honestũ solum bonum est, vt ẽ ita Stoicis placet; siue, quod honestũ est, id ita summum bonum est, quemadmodum Peripateticis nostris vr̃, vt omnia ex altera parte collocata, vix minimi momenti instar habeant: dubitandum nõ est, quin nunq̃ possit vtilitas cum honestate contendere. itaque accepimus, Socratem solitũ execrari eos, qui primũ hæc, natura coherentia, opinione distraxissent. cui quidẽ ita sunt Stoici assensi, vt ẽt, quidquid honestum esset, id vtile esse censerent: nec vtile quidq̃, quod non honestum. q̃ si is esset Panætius, qui virtutem ppea tolendam diceret, q̃ ea efficiens vtilitatis esset; vt, ij qui res expetendas, vel voluptate, vel indolentia metiuntur: liceret ei dicere, honestatem aliq̃ñ cum vtilitate pugnare. sed, cum sit is, qui id solum bonum iudicet, quod honestum sit; quæ autẽ huic repugnent specie quadam vtilitatis, eorum neque accessione meliorem vitam fieri, nec discessione peiorem: non vr̃ hmõi debuisse deliberationem introducere; in qua, quod vtile videretur, cum eo, quod honestum est, cõpararetur. etenim, quod summum bonum à Stoicis dr̃, conuenienter naturæ viuere, id habet hanc, vt opinor, sñiam, naturam cum virtute congruere semper; cetera aũt, quæ secundum naturam essent, ita legere, si ea uirtuti non repugnarent. quod cũ ita sit, putant quidam hanc comparationem recte non esse introductã, nec oĩno de eo genere quidq̃ præcipiendũ fuisse. Atque illud quidem honestũ, quod proprie, vereq. dicitur, id in sapiẽtibus est solis, neque à virtute diuelli vnq̃ põt: in ijs aũt in quibus sapientia perfecta non est, ipsum illud quidem perfectũ honestum nullo modo esse põt, similitudines honesti esse pñt. Hæc igitur oĩa officia, de quibus his libris disputamus, media Stoici appellant; & ea cõia sunt, & late patent: q̃ & ingenij bonitate multi assequũtur, & progressione discendi. Illud aũt, quod rectum ijdem appellant, perfectũ, atque absolutum est, &, vt ijdem dñt, oẽs numeros habet, nec, præter sapientẽ, cadere in quenq̃ põt. cum aũt aliqd actum est, in quo media officia comparantur, id cumulate vr̃ esse perfectum: ppea q̃ vulgus, quid absit à pfecto, fere non ex toto intelligit; q̃tũs aũt intelligit, nihil putat prætermissum. quod aũt in poematibus, & in picturis vsu venit, in alijsq. compluribus, vt delectentur imperiti, laudentq. ea, quæ laudanda non sint; ob eam, credo, cãm, q̃ insit in his aliquid probi, quod capiat ignaros, qui quidẽ, quid in vna quaque re vitij sit, nequeant iudicare. itaque, cum sint docti à peritis, desistunt facile à sñia, hæc igitur officia, de quibus his libris disserimus, quasi secunda q̃dã honesta dñt esse, non sapientum modo propria, sed cum oĩ hoĩm genere cõia: itaque ij oẽs, in quibus est virtutis indoles, cõmouentur. Nec vero, cum duo Decij, aut duo Scipiones fortes viri cõmemorantur, aut cum Fabricius aut Aristides iustus noĩatur, aut ab illis fortitudinis, aut ab his iustitiæ, tanq̃ à sapientibus, petitur exemplum. nemo.n. horum sic sapiens est, ut sapientem intelligi hic volumus: nec ij, qui sapientes habiti sunt, & noĩati, M. Cato, & C. Lælius, sapientes fuerunt; nec illi quidem septem; sed ex mediorum officiorum frequentia similitudinem quandã gerebant, spẽmq. sapientũ. quocirca nec id, quod vere honestum est, fas est cum vtilis repugnantia cõparari: nec id, quod cõiter appellamus honestum, quodq. colitur ab ijs, qui bonos se viros hr̃i volunt, cum emolumẽtis vnq̃ est comparandum. tamq. id honestum, quod in nostrã intelligentiam cadit, tuẽdum, cõseruandumq. est nobis, q̃ id, quod proprie dr̃, vereq. est honestum, sapientibus. alter.n. teneri non põt, si qua ad virtutem est facta pro-

parentibus tribuunt, quæ genitoribus tribuenda sunt, parentes aūt filijs, quæ natis tribui debent, stabilis talium & bona sic amicitia. & alibi, Pater dat filio vitam, nutrit, & erudit. Plato in Tege sic ait: Non noui profecto cui rei maiorem diligentiam, quis quis mentem habet, adhibere debeat, quam vt filium optimum reddat. [Propositæ diuisionis) Qm̄ proposuit in principio se disputaturum de comparatione & repugnantia vtilis & honesti.

FRAN. MAT. PVblium Scipionem) Præfatur Cic. & in hac pfatione & beneuolētiā atque attentionē à psona colligit auditoris, suū laudans offm̄ sine arrogantia & incōmoda quibus afficitur enumerans. Facit ꝑterea attentū a rebus ipsis. Nā cum oēs phīæ partes fructuosas dicat esse nullam ea q̄ in officijs tradendis versatur dicit esse feraciorem atque vberiorem. Trahit à persona beneuolentiā, ōndens optimū esse de eo spem atque expectationē. hortatur vt nihil tpis incassum elabi sinat. Et facile fore ōndit se pficiat, cum oīa suppetant necessaria primo ocium sibi tributū dicit frustra noluisse conterere, idq. exēplo Africani facere q dicere solebat nunq̄ se minus ociosum esse, quā cū ociosus esset, nec minus solū quā cū solus esset. Materia h⁹ 3. libri cōparatio est vtilis & honesti. Nā 1. libro pollicitus est de honesto prius dictuꝝ, deinde de honestoꝝ inter se cōparatione. Itē de utili, & duoꝝ vtilium contētione. Vltimo vero de vtilis & honesti pugna qd᷑ nūc facit. [Publium Scipionē) Qui Carthaginē tributariam fecit, & vir fuit continētia & rei militaris peritia oīum primus. [Primū) Natura & Aemilius Scip. Africanus appellatus est. [Cato, ille senior) Scripsit aūt hoc lib. de orig. de quo sic apud Cic. ipse ait: Septimus originum liber mihi est in manibus. [Aequalis) .i. æquæuus. [Minus ociosum) Mēte. s. & cogitatione, pclara vox fuit Fra. Petrarchæ q cū libros euolueret, & rudis qdā superueniens interrogasset, qd ita solus esset: rñdit, nūc solus esse incipio postq̄ .s. venisti, qd. s me à libris abstraxisti. Cogitabat aūt Scipio cū ocio sus esset a laboribus. s. requiescēs corporis q̄ erāt reip. vtilia. [Nec minus solū,) Nā cogitatione eos adesse videbat, cū quibus aliqd qd ad rēp. ptineret tractaturus erat. [Magnifica &c.) Laudat hāc Scip. vocē. [Quæ declarat) Dcm̄ sapiens Scipionis declarat, in ocio nō fuisse ociosum neque in solitudine solū. Nā cū in ocio esset de negocijs cogitabat, & sic solus nō erat, qa socios cū quib⁹ colloqueretur ꝓ̄rē videbatur. Vt neque cessaret, qa ēt si nihil reꝶ gerebat tñ cogitabat. [Hæ duę res) Ociū & solitudo. [Acuebant) Ingeniosiorē faciebant. [Vellē &c.) Vellē, inqt, vt ego quoq; sic dicere possem me. s. non minus ociosum quā cū sum ociosus, nec minus solū quam cū sum solus. Sed non possum tm̄ ingenij pstantiam cōseq. aliquid tñ in ocio ago. [Voluntate) Quia & si nō possum vellem tñ. [Nam &c.) Incōmoda sua ꝓfert & ōndit se non voluntate, sed necessitate ocium psequi. [A rep.) A Senatu. [Forēsibus negocijs) Defensionibus amicoꝶ, idē in princ. dixit Tusc. Cū defensionū laboribus, Senatorijsq. muneribus, aut oino, aut magna ex parte essem aliqū liberatus. [Armis impijs) Iulij prius, deinde & Octauij & M. Antonij, nā hunc librū tunc scripsit, cum Oct. & Ant. bella gererent cōtra Br. & Cass. [Vt) Hoim pditoꝶ. [Rura) Vt Tusc. Pompeianum sibi pdia habuit Cic. [Sed &c.) do ctrinā ostendit inter suū & Africani ocium. Nā illius volūtariū fuit, Cic. vero necessarium. [Ille. n. &c.) Nū habemus qd in rep. & foro agamus, ideo in ocio esse cogimur. At vero Scip non idē contingebat. Qui ocium aliqū sibi assumebat, vt conquiesceret. [Extincto. n. Senatu) Mortuis Senatoribus maiori ex parte in ciuilibus bellis. [In curia,) Vbi sniam dicebat. [In foro) Vbi causas defendebat. [Abdimus) Occultamus & in solitudinē recipimus. [Sed qa &c.) ergo postq̄ sublatis negocijs ociū mihi relictū erat: ad scribendū me cōtuli ut doctoꝶ sniam sequerer, q dñt nō solū minima ex malis seligere oportere, sed ēt siqd malis inest boni id accipere. Malū qdem est qd᷑ oportet, vt in ocio viuā. Qui i reip. administratione versari solebant, sed minima elegi ne videlicet ociū frustra consumerē nec solū minima, sed bonu aliqd᷑ ex his malis excerpsi: nam me ad scribendū cōtuli, ea quo & ciui & posteri nō mediocrē utilitatē sunt cōsecuturi. [Sed nō eo &c.) Nō eo fruor ocio quo frui dēet auctor pacis & q rēp. ꝯseruauit. Non pōt prætire quin se laudet & illud cōmemoret egregium facinus quo Catilinæ sopiuit coniurationē, & patriā ab interitu liberauit. [Languere) Torpescere ac frustra cōsumi. [Nō solūtas.) Malē stāte rep. in eius versari administratione. [Quanq̄ Africanus) Meritū suū extenuat & maiorē laudē ex illo ocio assecutū Afric. dicit se tñ aliqd assecutuꝶ qd᷑ Africano nō cōtigit. Qm̄ ille nihil litis mandauit. Cic. vero ipse monimēta relicturus sit ingenij, cū aliqd scribat qd᷑ & pñtibus & posteris ꝓsit. [Maiorē laudē) Plus .n. laudis habet inuestigare aliqd & inuestigādo agere qd᷑ faciebat Africanus, quā inuestigata ab alijs & cogitata literis mādare,

quod Cic. agebat. Quemadmodū facta verbis anteponēda sunt, Ita laus q̄ ex rebus cōparatur laude anteponitur q̄ ex scriptis colligitur. [Ex quo.) q̄uis nihil literis mādauerit. [Nos āt) Se deprimit plurimū cū Scipionis ocio suū cōparat. [Tm̄ roboris) Quātum Scip. habuit. [Tacita solit.) Nō scribētis vt ille faciebat. [Abstrahamur) Amoueamur. [Itaque pl. &c.) Occupata rep. sublatis forēsibus, & Senatorijs muneribus inuitus ad scribendū se contulit Cic. & plura scripsit breui tpe de phīa pſertim euersa rep. tūc .n. cū esset familiaribus negocijs, & Senatorijs impeditus, scribere nō poterat, itaque ædidit. Tusc. q̄ōnes de off. de fin. de nat. De. de senect. de amic. & alia opera complura. [Tota phīa,) Facit attentū ab vtilitate vt diximus. Cōmendat. n. pcipue hāc phīæ partem q̄ ad officia ptinet. [Tota phīa) q̄ tripartita est, diuiditur .n. in physicam, ethicam, logicam, & ethica ēt ipsa trifariam scindit. in monosticam, politicam, œconomicam. [Frugifera, & fructuosa,) Frugifera vsufructuosa cognitu, vt illa ethice, hæc physice intelligatur qd᷑ sequentia indicant inculta rōne, viuēdi, deserta studio sciendi. [Inculta, ac deserta) Multi. n. fuere q & physicē & ethicē coluerunt. [Ā ñ nul. &c.) q̄uis tā nālis phīa, q̄ moralis celebretur tñ &c. [Feracior) Trāslatio est ab agris. [Cōstāter &c.) Et veꝶ est, nam si offm̄ est cōgruus actus vniuscuiusque psonę sequitur ꝑcepta offōꝶ latissime patere. [Quare, q̄q̄ &c.) Hic idē facit qd᷑ in opis exordio fecerat. hortatur. n. vt sua legat, q̄q̄ à Cratippo principe phoꝶ eius ætatis erudiatur. [Atque accipe) Nō. n. satis est audire nisi ēt accipias & memoriæ cōmendes. [Quod eū oibus &c.) Hæc, inqt, vt talia præcepta audire & perdiscere semp velit, oēs facere debent q ad eā ætatē peruenerunt vt aliq honestam vitam ingredi possint, sicuti Xenophon scribit, adolescenti Herculi duas mulieres obuiam in solitudine factas esse, voluptatem & virtutem, Herculē relicta voluptate virtuti hæsisse. [Tum haud scio an &c.) Hic metū quodāmodo inijcere vī filio, ne si nō rñderit virtuti & claritati parentis oibus merito sit derisui, & re vera q ex pstantibus parentibus nati sunt hoc multo magis quā ceteros operam dare conuenit, vt illis simillimi euadant, quod si degñauerint oibus sunt contemptui. [Sustines. n. &c.) Oēs. n. spectant, vt similis mihi euadas. [Nois) Famæ. [Suscepisti) Alia ratio quod negocium suscepisti literaꝶ Athenis, vt nisi profeceris magnum dedecus sis incursurus. Cum nec tibi idoneus præceptor, nec locus vbi erudiaris aptissimus defuerit. [Quare, quātū &c.) Ergo quantum & aio & corpore eniti potes tm̄ ēt efficias. [Si discendi &c.) Quia non est labor, sed voluptas potius, nam q sequitur doctrināam amore doctrinæ non lucri, ij incredibilem sentiūt voluptatem. [Omnia suppeditata sint) Arguit a facili.

ASCEN. PVblium Scipionem) Huius in 3. librum pfationis est ordo. O Marce fili Cato scripsit Publium Scipionē eum q appellatus est primū. i. ante oēs alios Africanus à deuicta s. Africæ ciuitate Carthagine, hoc est Scipionem maiorē solitū dicere. Scripsit inq̄ Cato q fuit fere æqualis eius videlicet Scipionis eū solitum dicere, se nunq̄ esse minus ociosum. i. cessantem quam cū esset ociosus. i. extra administrationē reip. Nec se esse minus solum quam cū esset solus, qa tunc cū literis aut aio suo versabat cum extra turbā esset. Vero. i. certe illa sup. vox est magnifica & digna magno & sapiēte viro, q̄ declarat illū cogitare in ocio de negocijs, & solitū loq secū in solitudine. i. cū solus esset, vt neq; cessaret vnq̄, & interdū nō egeret colloqo alterius. Itaque q̄ res q̄ afferunt ceteris languorē. s. ocium & solitudo acuebant illū. Vellē vt sup. liceret &. i. ēt nobis dicere hoc vere. Sed si minus. i. nō possumus conseq imitanune. i. imitādo tantā pstantiam ingenij, certe nos accedimus proxime voluntate. Nā nos prohibiti a rep. & negocijs forensibus. i. q̄ egimus stante rep. in foro iudiciali, prohibiti dico impijs, quia tyrannicis armis & ui. i. violentia psequimur. i. sectamur, vt ex eo lucrū faciamus ocium, & nos relicta vrbe peragrantes rura ob eā causam, qa ꝓhibiti sumus & ocium psequimur, sumus fere. i. quasi semp soli. Sed ne hoc. i. meum ocium est sup cōparandum cū ocio Africani, nec hæc solitudo est cōparāda cū illa. i. cum illius solitudine. Ille. n. requiescens a pulcherrimis muneribus reip. sumebat. i. sua sponte cupiebat aliqn̄ ocium, & recipiebat se interdū à cœtu & frequentia hoīm, in solitudinem tanq̄ in portū. i. locū quietis & securitatis. Nostrum aūt ociū cōstitutum est inopia. i. penuria & carentia negocij quia. s. resp pijt nec. i. & non studio. i. desiderio quiescendi, q. d. nollē quiescere si resp. vigeret. Enim, pro qa, qoidem qd agere possumus? aut in curia, aut in foro dignū nobis, extincto Senatu. i. postq̄ Senatus extinctus & p Cæs. oppssus est? & iudicijs deletis? q. d. nihil. Ita nos q uixerimus quondā in maxima celebritate atque in oculis ciuiū, nūc fugientes conspectū sceleratoꝶ. quibus oīa redundāt. i. nimis plena sunt abdimus. i. occultamus nos quantū licet, & sumus

mus sæpe soli. Sed q̄a nos accepimus.i.audiuimus & didicimus, sic à doctis hoībus, videlicet oportere nō solū eligere electione .s.coacta.i.minus fugere ex malis.i.inter mala minima i.ea q̄ minima sunt, sed ēt excerpere ex his ipsis .s. malis, sup. aliq̄d boni si q̄d boni inesset. Propterea ego fruor.i.iucūde utor, & .s. ēt ocio, quidem .i. certe non vllo quo is debeat sup. frui, q̄ peperisset q̄m ciuitati ocium .i. tranquillitatē, sicut ipse Cic. de victo Catil. Nec ego patior eam solitudinē, quā necessitas nō voluntas affert mihi. Languere.i.ignauum & inertem esse, q̄d Afric. assequebatur, vel.i.ēt meo iudicio maiorem.i.valde inanem, tñ nulla monimēta.i.testimonia eius ingenij sup. extant mandata literis.i.scripta, & nullum opus eius, & nullum munus solitudinis eius extat. Ex quo debet intelligi illum, nec ociosum, nec solū fuisse vnq̄ agitatione.i.pp agitationem mentis, & inuestigatione.i.pp inuestigationem earum rerum, quas consequebatur cogitando. Nos aūt, qui non habemus tm̄ roboris, vt abstrahatur tacita cogitatione.

DOCT. interpr. PVblium Scipionem &c.) Orditur a χρείᾳ, & poterit hic locus esse exemplum τῶν χρειῶν tractandarum.(Magnifica vero vox) Laudat χρείαν.(Sed si minus) Accommodat ad suum institutum.

ARGVMENTVM.

Reprehensus Panætius, quod tria genera pollicitus, tertium non exoluerit. Ab alijs item notatus, quod eam partem homo Stoicus induxerit, in qua diceretur cum honestate pugnare vtilitas, atque à Cicerone defensus.

PANAETIVS igitur, qui sine controuersia de officijs accuratissime disputauit, quemq́. nos, correctione quadā adhibita, potissimū secuti sumus; tribus generibus propositis, in quibus deliberare homines, & cōsultare de officio solerent; vno, cum dubitarent, honestū ne id esset, de quo ageretur, an turpe; altero, vtile ne esset, an inutile; tertio, si id, quod speciem haberet honesti, pugnaret cum eo, quod vtile videretur, quo modo ea discerni oporteret; de duobus generibus primis tribus libris explicauit: de tertio aūt genere deinceps se scripsit dicturum; nec exoluit, quod promiserat. quod eo magis miror, quia scriptū à discipulo eius Posidonio est, triginta annos vixisse Panætium postq̄ illos libros edidisset. quem locum miror à Posidonio br̄ esse tractatum in quibusdam cōmētarijs, presertim cum scribat, nullum esse locum in tota philosophia tam necessarium. minime vero assentior ijs, q̄ negant eum locum à Panætio prætermissum, sed consulto relictum, nec omnino scribendum fuisse; quia nunquam posset vtilitas cum honestate pugnare. de quo alterū potest hr̄e dubitationē, adhibendum ne fuerit hoc genus, q̄d in diuisione Panætij tertium est, an plane omittendum: alterum dubitari non pōt, quin à Panætio susceptum sit, sed derelictum. nam, qui è diuisione tripartita duas partes absoluerit, huic necesse est restare tertiam. Præterea, in extremo libro tertio de hac parte pollicetur se deinceps esse dicturum. accedit eodem testis locuplex Posidonius; qui ēt scribit in quadam epistola, P. Rutilium Rufum dicere solere, qui Panætium audiuerat; vt nemo pictor esset inuentus, qui Veneris eam partem, quam Apelles inchoatam reliquisset, absolueret, (oris.n. pulchritudo reliqui corporis imitandi spem auferebat) sic ea, q̄ Panætius prætermisisset, & non perfecisset, pp eorum, q̄ fecisset, præstantiam neminem esse persecutum. q̄obrem de iudicio Panætij dubitari non potest. recte ne aūt hanc tertiam partem ad exquirendum officium adiunxerit, an secus, de eo fortasse dubitari potest. nam siue honestū solum bonum est, vt ita Stoicis placet; siue, quod honestū est, id ita summum bonum est, quemadmodum Peripateticis nostris vr̄, vt omnia ex altera parte collocata, vix minimi momenti instar habeant: dubitandum nō est, quin nunq̄ possit vtilitas cum honestate contendere. itaque accepimus, Socratem solitū execrari eos, qui primū hæc, natura cohærentia, opinione distraxissent. cui quidē ita sunt Stoici assensi, vt ēt, quidquid honestum esset, id vtile esse censerent: nec vtile quidq̄, quod non honestum. q̄ si is esset Panætius, qui virtutem ppea colendam diceret, q̄ ea efficiens vtilitatis esset; vt, ij qui res expetendas, vel voluptate, vel indolentia metiuntur: liceret ei dicere, honestatem aliqñ cum vtilitate pugnare. sed, cum sit is, qui id solum bonum iudicet, quod honestum sit; quæ autē huic repugnent specie quadam vtilitatis, eorum neque accessione meliorem vitam fieri, nec discessione peiorem: non vr̄ hmōi debuisse deliberationem introducere; in qua, quod vtile videretur, cum eo, quod honestum est, cōpareretur. etenim, quod summum bonum à Stoicis dr̄, conuenienter naturæ viuere, id habet hanc, vt opinor, sniām, naturam cum virtute congruere semper; cetera aūt, quæ secundum naturam essent, ita legere, si ea uirtuti non repugnarent. quod cū ita sit, putant quidam hanc comparationem recte non esse introductā, nec oīno de eo genere quidq̄ præcipiendū fuisse. Atque illud quidem honestū, quod proprie, vereq. dicitur, id in sapiētibus est solis, neque à virtute diuelli vnq̄ pōt: in ijs aūt in quibus sapientia perfecta non est, ipsum illud quidem perfectū honestum nullo modo esse pōt, similitudines honesti esse pn̄t. Hæc igitur oīa officia, de quibus his libris disputamus, media Stoici appellant; & ea cōia sunt, & late patent: q̄ & ingenij bonitate multi assequūtur, & progressione discendi. Illud aūt, quod rectum ijdem appellant, perfectū, atque absolutum est, &, vt ijdem dn̄t, oēs numeros habet, nec, præter sapientē, cadere in quenq̄ pōt. cum aūt aliq̄d actum est, in quo media officia comparantur, id cumulate vr̄ esse perfectum: ppea q̄ vulgus, quid absit à pfecto, fere non ex toto intelligit; qtūs aūt intelligit, nihil putat prætermissum. quod aūt in poematibus, & in picturis vsu venit, in alijsq́. compluribus, vt delectentur imperiti, laudentq́. ea, quæ laudanda non sint; ob eam, credo, cām, q̄ insit in his aliquid probi, quod capiat ignaros, qui quidē, quid in vna quaque re vitij sit, nequeant iudicare. itaque, cum sint docti à peritis, desistunt facile à snīa. hæc igitur officia, de quibus his libris disserimus, quasi secunda q̄dā honesta dn̄t esse, non sapientum modo propria, sed cum oī hoīm genere cōia: itaque ij oēs, in quibus est virtutis indoles, cōmouentur. Nec vero, cum duo Decij, aut duo Scipiones fortes viri cōmemorantur, aut cum Fabricius aut Aristides iustus noīatur, aut ab illis fortitudinis, aut ab his iustitiæ, tanq̄ à sapientibus, petitur exemplum. nemo.n. horum sic sapiens est, vt sapientem intelligi hic volumus: nec ij, qui sapientes habiti sunt, & noīati, M. Cato, & C. Lælius, sapientes fuerunt; nec illi quidem septem; sed ex mediorum officiorum frequentia similitudinem quandā gerebant, spēmq́. sapientū. quocirca nec id, quod vere honestum est, fas est cum vtilis repugnantia cōparari: nec id, quod cōiter appellamus honestum, quodq. colitur ab ijs, qui bonos se viros hr̄i volunt, cum emolumētis vnq̄ est comparandum. tamq́. id honestum, quod in nostram intelligentiam cadit, tuēdum, cōseruandumq́. est nobis, q̄ id, quod proprie dr̄, vereq́. est honestum, sapientibus. alter.n. teneri non pōt, si qua ad virtutem est facta pro-

mis studiose insectari Panętiũ & vrgere.[Cõparetur).i.aliq̃ similitudinẽ hr̃e dicatur. Illam siqdem cõparationẽ admittũt,quæ rõne accidẽtiũ.i.qualitatis & quãtitatis aliq̃ similitudinem hr̃e vñr [Etenim,qđ summũ bonũ)Interpretatur Cic. summũ bonum, qđ Stoici cõstituebãt,qua interpretatione oñdit hãc cõparationẽ nõ recte à Panætio introductã.[Vt opinor,)Vt puto.vtit mediocritate,& nõ vult affirmare hãc esse sniam summi boni,quod Stoici ꝯstituebãt ꝯgruẽter naturæ viuere.nã vt supra dictũ est,Zeno primus in lib.de natura hois,dixit finẽ esse sm naturã viuere, id aũt est,inqt Laertius,sm virtutẽ viuere,ad eã qppe nã nos ducit.[Cõgruere)Cõuenire & nunq̃ discrepare a virtute. [Cetera aũt) Bona fortunæ & corporis,quoꝝ honesto vsu natura idiget, aliter vita sustẽtari nõ põt,sed ita eligẽda sunt,vt virtuti nõ repugnẽt. Ergo apud Stoicos,si eoꝝ finẽ recte sequi volũt, vtilitas nõ põt cũ honestate pugnare,qm̃ spernere debẽt,& ꝓ nihilo ducere ea,q̃ virtuti repugnẽt.[Secũdũ naturã) Accõmodata naturæ,& q̃bus natura ipsa sustẽtatur,& alitur.[Quod cũ ita sit,)Ex supradictis infert conclusionẽ.[De eo gñe) Repugnãtia & cõparatione vtilis & honesti.[Atq; illud qđ dĩ honestũ)ꝓbat Cic.nec pfectũ honestũ,qđ i solos sapiẽtes cadit,nec sm honestũ qđ est cõe,quodq̃ offm̃ mediũ dr̃,cũ vtili cõparari posse, vt multo magis oñdat hãc partẽ a Panætio non recte introductã,qm̃ eius ꝓfessio aliter sentire debet de honesto,& vtili & ipsoꝝ repugnãtia prius affert ꝑfectũ offm̃,inde mediũ siue cõe,& sic ponit doctrinã vtriusq̃. officij,ut ꝯcludat talẽ cõparationẽ nõ recte introduci a Stoico,cũ ea ẽt Peripatetico nõ esset cõsentanea.[Sapientibus)Perfectis hoibus,q hñt habitum uirtutis,& offm̃ perfectum exercẽt. qđ a uirtute diuelli non põt,qm̃ habet nẽm perfectionẽ.[Sapientia pfecta non est,)Nõ pfecta uirtus,sed aliqua ad uirtutẽ,sapientiamq̃, ꝓgressio,& cum in ipsis non sit pfecta sapientia,et perfectum honestum esse non põt,sed similitudo quædam honesti,ut est ipsum offm̃ medium.[Similitudines)Vt sunt media officia de qbus certa ratio reddi põt.[Hæc enim) Oia,probat ex diffinitione Stoicoꝝ similitudines honesti esse in hoie non perfecto,qm̃ uersatur in medijs officijs,quæ sunt secunda honesta.[Cõia sunt,) Oibus hoibus,tam perfectis,quam imperfectis.[Late patẽt:) Ad plures se extendunt, & oibus cõia sunt,& ab oibus exerceri põt, perfecta uero officia a solis sapientibus,de medijs officijs potest reddi ratio.[Omne numeros)Oẽm perfectionem, cum aũt aliquid dicit Cic. imperitã multitudinem non recte de ipsis officijs iudicare,qm̃ putant media officia esse pfecta,ut hi qui picturã laudant, cum oino ignorent eam artẽ, & erratum dignoscere nequeant. [Comparãtur)Fit comparatio mediocriũ officioꝝ inter se.[Id) In quo media officia comparãtur. [Propterea quod) Affert rõnem quare id accidat. [Quid absit à perfecto) Quãtũ ei desit ad perfectionem, qđ imperiti cumulate perfectũ opinantur. [Non ex toto)Non oino & penitus.[Qtũs) Inquantũ intelligit.i. sm opinionem suam & intelligentiam putat esse perfectum. [Qđ) Iudicare aliqd esse perfectum cũ non sit.[Viu)Cõsuetudine.[In his)Quæ laudant.[Aliqd ꝓbi) Probe facti & cũ perfectione artis.[Quod capiat) Delectet,sic apud Mart. Te fortasse magis capiet de virgine porca. [Cum sint docti) Admoniti a sapientibus ipsi imperiti,& edocti desistunt a scia, & aliter esse ac ipsi opinabantur,intelligunt.[Itaque) Quapp,inqt,oẽs qui non hñt habitum,sed quoddam signũ ipsius virtutis, cõmouentur cum vident aliquod medium honestum,& laudant ipsum tanq̃ perfectũ, qm̃ ipsi non hñt vsum perfectæ virtutis,& non sunt sapientes vt possint iudicare an illud sit pfectum,quẽadmodum ignari male iudicant de poematibus & picturis. Tunc.n. offm̃ dr̃ esse perfectum, cum agens agit sciens,eligens,& perseuerans.hæ tres ꝯdões ad officij perfectionem requirũtur. Malus hõ rem iustã agit interdum,vt dcm̃ est,sed non iuste,& ideo non fungitur offõ perfecto, sed medio siue cõi. itaque vna eademq̃. actio respectu agentium dr̃ perfectum offm̃, & medium, pfectiones aũt offõꝝ sapiẽtes tm̃ cognoscunt.[His) .i. officijs, medijs,& quasi secundis honestis. [Cõmouentur) .i. afficiuntur.i. laudant,& amant,qm̃ suo simili gaudent,& eatenus iudicant,qtũs intelligunt.[Indoles)Signum virtutis,non perfecta virtus & sapia,vt possint bene iudicare, sed hñt quoddam medium honestum.i. aliq̃ progressionem ad virtutem. Iudicare aũt quid in quacunque re pfectum sit,prudentię est atque sapiæ. hoies igitur imperfecti de pfectione officij iudicare non pñt,qtũs aũt intelligunt,& iudicant media officia,putãt esse pfecta. Vnde multitudinis iudicio multi putantur sapientes qui non sunt,sed in medijs versantur officijs, & quandã similitudinẽ gerũt vere sapientis,& adumbratã imaginem, nõ solidã & expressam. Vñr.n. esse sapientes,cũ non sint.[Nec vero,)Affert quosdã, qui & fortes & sapientes habiti sunt, & ostendit illos non fuisse, aut perfecte fortes,aut plane sapientes, sed versatos fuisse in medijs officijs. Duo Decij,pater & filius, qui magno aĩo se pro totis legionibus deuouerunt. [Duo Scipiones) Publius, & Cneus fratres.q in Hispania occubuerunt in 2.bello Pun.[Fabricius) Romanus iustus fuit,& cõtra Pyrrhum pugnauit,vt dcm̃ est,& dicetur loco suo. Pyrrhus certior factus à Fabricio de veneno, quod medicus parabat,dixit, Ille est Fabricius q difficilius ab honestate,quã sol a cursu suo auerti põt.[Aristides) Atheniensis Lysimachi filius fuit & eximiæ iustitiæ,sbci ꝓcurator designatus non ętatis suæ solum magistratus, sed & superiores multa, q̃ ad remp. pertinebant,in rem suã vertisse ostendit. In primisq̃. Themistoclem,qui tametsi sapiens vir,paꝝ tñ continentes manus habuisse iudicatur. Aristides,inquit Plut. cũ ois virtutis,tũ maxime æquitatis & iustitiæ apud populum periculum fecisset,q̃ ad summã semper vtilitatem ac fructum referuntur, ex quibus Aristides q̃q̃ vir inops & plebeius,regium tñ in primis ac diuinissimum iusti.s.cognomen adeptus est.[Aut ab illis)Decijs & Scipionibus.[Aut ab his)Fabricio & Aristide.[Sic sapiens) Sic perfectus in oi virtute. [Vt sapientem) Perfectissimum.s.qualem Stoici cõstituebant & volebant. [Nec ij,q sapientes) Nunc oñdit illos nõ fuisse plane sapientes,qui habiti sunt & apud nros & apud Græcos. [C.Lælius,)Scipionis amicus. io Lælio ait, Vnum te sapientẽ appellãt,& existimant. attribuebatur hoc modo M.Catoni. Scimus L. Acilium apud pr̃es nostros appellatum fuisse sapientem,sed vterque alio quodã modo. Cato,qa multaꝝ reꝝ vsum habebat,multaq̃. eius & in Senatu & in foro,vel prouisa prudenter, vel acta constanter,vel rñsa acute ferebantur,ꝓpterea quasi cognomen iam habebat in senectute sapientis. Te aut alio quodam modo dñt nõ solum natura & moribus,verũetiam studio & doctrina esse sapientem,nec sicut vulgus, sed vt eruditi solent appellare sapientem, qualem in reliqua Græcia neminẽ. Nam qui septẽ appellantur, eos q ista subtilius q̃runt,in numero sapientum non hñt,hanc esse in te sapiam existimant, vt oia tua in te posita esse ducas, humanosq̃, casus virtute inferiores putes.[M.Cato,)Censorius.s. [Nec illi qdem)Septem sapientes habiti sunt,auct. Laertio, Thales,Solon,Periander,Cleobolus,Chilon,Bias,Pittacus, his adnumerant plerique Anacharsin Scythã, Mysonem Chinm,Pherecydẽ Syꝝ,Epimenidemq̃. Cretensem, addunt aliq & Pysistratum tyrannum.[Frequentia) Multitudine,qm̃ medijs officijs puenitur tandẽ ad pfectum. [Similitudinem) Videbantur,inquit sapientes,sed non erant,vt vere sapientes intelligunt. [Quocirca)Concludit Cic. ex supradictis,nec pfectum honestũ, nec medium dr̃e comparari cum vtilis repugnantia.[Cõparari) Adęquari,& hr̃e similitudinẽ asseuerant, cum diuersam habeãt vim & naturam.[Cõiter)Quod est oibus cõe, & medium quoddam honestum,qm̃ constat ex medijs officijs.[Quod)Cõe honestum & medium,qm̃ illi boni volunt videri,in medijs officijs versantur.[Emolumentis)Vtilitatibus,qm̃ non essent boni viri,si potius vtilitates,quam honesta sectarentur, quibus rõnibus vrgetur Panæt. qui cũ esset Stoicus,hanc partem introduxit. [Tamq̃. id honestum) Affert rõnem quare cõe honestũ non debet cõparari cum emolumentis,qm̃ .s. hi qui versantur in medijs officijs,ut ad pfecta tandẽ perueniant, & ꝓgressionem iam factã ad virtutem retineant, non aliter ipm̃ mediũ honestũ debent tueri, quam pfecte sapientes,illud pfectũ honestũ tuentur, & colunt. [In nr̃am intelligentiam) Qm̃ non sumus sapiẽtes,& intelligimus media q̃dam honesta,nõ pfectum.i. medium honestũ,de quo nos intelligimus.[Quam id,)Est cõseruandũ sapientibus id qđ vere est honestum.[Aliter.n.)Rõ,qm̃ si a medijs officijs disceditur,ꝓgressio quæ facta est ad ipm̃ virtutis habitum ꝯdum,teneri non põt,sed ad vitium fit ingressio. Vñ in medijs officijs pseuerandum est, vt ad perfecta perueniatur, quæ nõ aliunde quam à virtutibus habitu ꝓficiscuntur Ordo est. Aliter teneri non põt progressio,si qua facta est ad uirtutẽ. progredimur ad uirtutẽ medijs officijs, qbus relictis ad vitium regredimur. ergo totis viribus enitendũ est, vt ꝓgressio ad virtutẽ nõ deseratur, quod oibus qui boni volũt hr̃i faciendum est.[Sed hæc)Sup. dictum sit. De his qui hñt boni,qm̃ medijs funguntur officijs,q.d. apud illos qui officijs fungũtur,& ob id boni existimantur,nõ est repugnantia vtilis & honesti, sed apud illos q oia dñt expetenda pp utilitatem,& summum bonũ in diuitijs posuerunt,ideo dicit.[Qui aũt oia metiuntur) Mensurant & dñt expetenda pp vtilitatem. Oia quæ faciunt,& appetũt non pp honestatẽ,sed pp diuitias.[Cõmodis)Vtilitatibus.[Præponderari) .i. existimari,dirigi,iudicari ꝑpõderari ꝓprie est antæponi in pondere,ac iudicatura,siue existimatione. dicimus ẽt absolute hoc ꝑponderat. Sen. lib 6. de benef. Vbi in cõparatione beneficij ꝑpõderauit iniuriã boni uiri & officiosi, oia quæ faciunt, &

appetunt honestate non vtilitate ponderare debent, & cogitaré quam sit honestum, non quantú afferat vtilitatis id, qđ facere volunt & appetunt. Illi aút q nondú media officia ingressi sunt, oia vtilitatibus metiuntur, & sic apud ipsos vtilitas cum honestate, quam non curant pugnare pót, apud officiosos non pót, nec debet. [Boni viri) Qui versantur i medijs officijs. [Itaque) Quapp. interpretatur Cic. verba & mentē Panætij, eumq. excusat. [Hoc ip. sen. quod di.) Hanc sniam habuisse, id qđ duxit Panætius homines. s. solere dubitare, sed non oportere, qm̃ honestum cú vtili pugnare non pót. [Solere modo) Solúmodo solere sed nō oportere, qm̃ non debet quis dubitare de hoc, nisi ab offō sit oino alienus. quod cum ita sit Panætius non est reprehendendus, immo laudandus, qm̃ intellexerit non oportere, vt suam decebat ꝓfessionem, & profecto si hãc partem absoluisset, nisi aliud vt opinor fecisset, nisi eos refellere, qui in tali comparatione dubitare solerent, cum non oporteat. & hæc pars certe admodum necessaria erat, sed quare omiserit incertum est, & ipse viderit. Vñ Posidonius bene dicebat nullum esse locum in pħia tam necessarium, hoīes. n. hac parte intellecta, magno liberantur errore, cum. s. cognouerint honestum cú vtili pugnare non posse, & in hac cóparatione dubitandum non esse nec talē cóparationem fieri dře, & sic snix Rutilij accedendum est, qui reddidit rõnem, quare alij post Panætium hanc partē ab illo relictam nō sunt ꝓsecuti. [Pluris) Maioris ꝓcij & momenti. [Sed hæc) Vtile & honestum. [Cōparare). i. conferre & qualitatum dr̄iam præponere, aut postponere: Nã comparatiuú addit positiuo, magis, vt honestius, magis honestum. [Quid er. est) Quærit à se qd sit illud, quod talem addubitationem afferr, & soluit dicens tunc oriri talem dubõnem, cú exploratú non habemus quale illud sit de quo consideratur, qm̃ si esset certum cuiusmodi esset, nullam hr̄et dubõnem, sed pateret, aut esse honestum, aut inhonestú, circúſtantiæ. n. tpm & ꝓsonaꝝ sunt causa huius dubõnis, qm̃ id, quod vř per se turpe nō est rõne tpis aut personæ. Interficere. n. hoīem turpe est, sed interficere tyrãnum est honestum. [Addubõnem). i. ambiguitatem. alibi dicitur solebat addubitare Panæt. Addubitare proprie est ad aliquid siue in aliqua parte ambigere. vnde Liu. dicit, De legatis paullulum addubitatum est. [Considerandum) Examinãdum & iudicandú. [Quale sit) Honestú an turpe. [Sæpe. n.) Rō quare oritur dubō, cum ignoratur quale id sit, de quo deliberamus, & afferre ancipitem curã cogitandi. [Tpe) ꝯdõne tpis, & sic circunstantia facit, vt id non sit turpe, quod erat, & id non honestum, quod ꝑ se erat honestum. [Plerunque) Fere semp. [Inueniatur) Aliqua. s. circunstantia tpis aut personæ, & ponit exemplú de nece Cæs. [Quod pa. la.) Quod ad plura se extendat, & ad multa possit transferri. nam vno hoc exēplo, alia possumus intelligere. [Familiarē) Amicum, qm̃ Br. non modo amicus, sed ēt filius Cæs. habebatur. Nam dř Cæs. cócubuisse cum Seruilia matre Bruti & sorore Catonis. Vnde Cæs. cultu filij Brutú apud se habebat, & eum maxime ornabat. Cú vulneribus appeteretur à coniuratis, & vidisset Brutú stricto pugione in se irruentē, Græce dixit, καὶ σὺ τέκνον. i. & tu fili. & sic oi spe iam euadendi deposita, caput toga obuoluit, & ad imos pedes deduxit, vt honeste caderet. [Nam ig.). i. an scelerat⁹ hñdus est, q. d. non est reus sceleris tyrãnicida, immo dignus laude. [Populo R.) Qui laudauit necem Cæs. & percussoribus ꝓmia decreuit. [Præclaris) Summa laude dignis. [Illud) Cædē Cæs. tyrãni. [Pulcherrimú) Maxima laude virtutis dignú, & Athenienses Harmodio & Aristogitoni tyrãnicidis statuas erexerunt. [Vtilitas) Publica, quæ secuta est ea morte tyrãni. [Vicit igitur) Dicet aliquis, inqt Cic. Vtilitas in tali re vicit honestatē, immo rñdet, vtilitas secuta est honestatem, qm̃ oē honestum est utile. [Honestatem) Quod familiaris occidit amicú, non fuit turpe, inqt, amicum occidere, sed honestum & vtile, qm̃ erat tyrãnus, cuius cæder vtilis est oibus, & laude honestatis ornata, quippe talis lues è medio tollenda est, ne alijs noceat. Qui igitur hoc malú ex hoīm societate remouet, summa laude dignus est. Nec erat Cæs. bonorú amicus, cum esset tyrãnus, sed potius inimicus. Vnde à Bruto reip. oppssæ studioso potuit cú laude interfici. Plato i 9. de rep. sic ait, Libertatē & amicitiam verã natura nunq̃ tyrannica gustat.

FRAN. MAT.

PAnætius igitur) Repetit quod in principio operis dixit, & Panætium rep̄hendit, qui cú triplicem fecisset officij diuisionē, tertiã partē reliquit penitus intactam. Cósulto aút hoc fecisse, q̃a grauior esset materia quã ipse tractare valeret, ipsius cóprobat dictis, & Posidonij, ac Rutilij Rufi auctoritate, nã triplicē capiendi cósilij deliberatonē Panæt. esse dixit: Primam cú quæritur honestú ne sit aliqd an turpe. Secundã vtile an inutile. Tertiã, cú vtilitas pugnare vř cum honestate. hanc tertiã partē intactam reliquit: de qua dictuꝝ tñ se pollicitus erat. Reprehendit aút Panætium Cic. quod duo prætermiserit, qm̃ non solú quæritur qd honestú, sed duobus propositis honestis, vtrú honestius, nec solú qd vtile, sed ex duobus vtilibus vtrú vtilius. Qnã ille triplicē fecit diuisionē, Cic. fecit qnquepartitã. nunc eundē reprehendit, qđ cú tria ꝓposuerit, duo tm̃ executus sit, tertiú oino reliqrit. [Sine cõtrouersia) Nullo dissentiēte. [Correctione) De qua est dcm̃. [Consultare) Cú ad consultationem hō peruenerit qd sibi agendú sit. [De tertio gñe) Videlicet cú honestú & utilē pugnare iter se vřit. [Posidonio &c.) Hic Apolloniates fuit, alius quoq; hoc noīe hř, Cn. Pópeio & Cic. familiaris, Alexandrinus. [Cómentarijs) Nam cómentaria quędam scripsit de officijs in q̃bus de hac tertia parte a Panætio ꝑtermissa nonnulla dixit, & tamen miror inqt Cic. hunc locú breuiter à Posidonio ēt tractatum, cú idē dicat esse nullú in tota pħia tã necessariú. [Minime ue. &c.) illis rñdet q consulto Panætiú reliqsse dicebant tertiam partem quod nō uideretur necessaria, & rõnē afferebãt. Quia nihil pōt esse honestú quod nō sit utile & cótra, ergo superfluum esse ꝑcepta dare de eo qđ esse non pōt. refellit hoc Cic. dicet, quo eius opinionis Panætius fuit, cum tria mēbra ꝓposuerit, & in hoc 3. libro de hoc tertio mēbro se scriptuꝝ dixerit, nihil hoꝝ fecisset, si hæc eius snia fuisset, ergo seqtur magnitudine rei deterritum id qđ tradere erat necessariú eum reliqsse. [Cósulto) Dedita opera, & ex industria. [Quia nunq̃ &c.) Hæc erat Panætiú defendentium rō. (De quo &c.) Nō negamus inqt hoe in dubitanonē uenire posse, uidelicet utrú honestú utili pugnare possit, illud tñ manifestú est tertium mēbrum posuisse Panætiú. [Omittendú) Cú multi & Peripatetici & Stoici dñt, nihil vtile qđ idem honestú nō sit. [Alteꝝ) Qđ in diuisione Panæt. hoc tertio membrú nō posuerit. [Accedit eo. &c.) Vtitur Posidonij auctoritate, q fuit Panætij discipulus, & i quadã epist. scripsit accepisse se a quodã Rutilio Rufo auditore Panætij, cótigisse Panætio in hoc tertio mēbro qđ Apelli q adeo mira arte caput, & os Veneris effinxit, vt nemo inuētus sit, q reliquú corpus ꝑficere auderet, qm̃ se illi parti rñsuꝝ nō putaret, eodē modo q̃ reliqsset Panætius pp eoꝝ q̃ ꝑfecerat ꝓstantiã neminē cóplere ausum. P. Rutiliō Rufum hic est, q vna cú Metello ab eqtibus R cú ad eos lege C. Gracchi iudicia, trãslata essent, qm̃ repugnabat dãnatus est exilio: Vir (vt ait Liuius) summæ innocētiæ exulauit Smyrnæ. cumq. ad eú literæ reuocationis in patriã allatæ fuissent, & ludos spectaret nō prius explicuit quã ludi sunt finiti, & cú redire posset, contēpsit, auct Valer. Max. meminit Liu. Cic. lib de Cl. Orat. Fuit orator & in quodã tristi ac seuero gñe dicendi versatus est, multa ꝑclara de iure doctus & Græcis līis eruditus Panætij auditor ꝓpe ꝑfectus in Stoicis. [Apelles) Hic, vt Plin. scribit superauit oēs prius genitos futurosq̃, postea eo usque Olympiade 112. in pictura ꝓuect⁹, vt plura solus ꝓpe quã ceteris oēs contulerit voluminibus ēt editis, q̃ doctrinã eam cótinent. Ephesius fuit, pinxit Venerē exeuntem è mari, quã D. Augustus dicauit in delubro pr̄is Cæsaris, inchoauit aliã Cois, de qua hic Cic. superaturus illã suã priorē inuidit mors pacta parte, nec q succederet opi ad ꝓscripta lineamēta inuentus est. Plin. de Apelle plura lib. 35. [Quamobrē &c.) Concludit, & q̃nquidē ita diuisit Panæt. de ei⁹ iudicio dubitari nō pōt. [Quin) . s. voluerit tertiã partē exeq, deinde executus non sit pōt tñ dubitari, nunquid tertia illa pars de pugna vtilis & honesti oino ꝓponenda fuerit. [De iudicio) Quia iudicat tria mēbra esse. [Nã siue &c.) Quod dubitari possit, faciēda ne sit cóparatio vtilis, & honesti, ꝓbat, siue, inqt, solú bonú in virtute ponimus qđ Stoici sentiút, siue nō solú bonú, sed summú bonú in virtute collocam⁹, qđ Peripateticis vř, non vř hæc qō incidere posse, nam siue solú bonum sit virtutis, siue summum, nihil potest esse honestum quod idē non sit utile, nã qđ ab honesto seiunctú est, id utile esse nullo pacto pōt. [Vt oia &c.) nã corporis bona Peripatetici, & externa cómoda appellabãt & adminicula q̃dã ad uirtutē. Nã ut ait Arist. impossibile est aut certe nō facile, ꝑclara ab eo agi, cui desunt facultates. [In altera parte) Tanq̃ in bilãce. [Cohærētia) Cōiúcta naturaliter. Socrates eos execrabatur q primē hæc duo, utile, & honestú naturaliter cōiúcta diuisissent. Fuit aút imperitú uulgus qđ prius existimauit esse aliqd honestú quod nō esset utile. [Opinione) Qm̃ re ipsa separari nequeút. [Stoici) q ab eo fluxerunt. [Quidqd honestú) Vt ꝯuertãtur inter se utile & honestú. Si honestú vtile, si utile honestú. [Quod si is esset &c.) Si inqt nō ex eoꝝ numero esset Panætius q honestatē summum bonú uolunt esse, sed ex eoꝝ numero q ad uoluptatem oīa referunt, ut Epicurei, & Eudoxus, fortasse liceret ei ita statuere, ut aliqñ utilitas cú honestate pugnaret, cum vero Stoicus fuerit, nō licet. & ita arguit posuisse illud tertium mēbrum non necessariú, sed cú posuerit exequi debuisse dicit, & sine uitio ꝑtermittere non potuisse. [Efficiētur)

Quando vtilitas cú honestate repugnet.

vt)Et ppea colend.m & amplectendã virtutem, quia causa esset
nobis vtilitatis,non aũt pp seipsam , nam pp seipsam nullo alio
respectu colenda est virtus vt Stoici volebãt.[Vel indolentia)qa
indigẽt,& ideo alioꝝ amicitiam reqrunt,& ij sunt qui non vere
amant,nec.n.ad ipsos quod amant sed ad sua ipsoꝝ cõmoda oia
referunt,vt Cic.dicit in Lælio . (Voluptate) Vt absit ois dolor.
[Indigentia)Vt adsint oia cõmoda.[Sed cum sit &c.) Concludit
nũc dicens,sed cum Panætius ex eoꝝ numero fuerit,q honestum
ceteris reb. anteponũt,vt si cetera bona accesserint , vita beatior
nõ fiat,nec si decesserint miserior,nõ debuit bene tertiã partẽ in
officijs ponere.[Sed cũ is sit).i.talis qualis est pfectus Stoicus , q
solũ bonũ indicat quod honestũ est. [Specie quadã)Non re vera,
qm̃ est apparẽs vtilitas,nõ re vera.[Etenim &c.)Rõ est eius quod
dicit.Stoici summum bonum (inquit) dñt esse viuere ẽm naturã
ẽm aũt naturam viuere,est cũ virtute viuere.Natura.n.nihil tur-
pe docet,sed ad virtutẽ ducit.vultq. vt rõ præcedat,sensus veluti
pedissequi subsequantur,ergo nihil facere possumus nos, qđ nõ
sit cũ virtute cõiunctũ.Superflua itaq; Panætij fuit deliberatio il
la tertia de honesti,& vtilis cõparatione,Zeno Creticus lib.de nã
hois,finẽ ait cõsentaneæ ẽm naturam viuere.Id aũt est ẽm virtu-
tẽ viuere,ad ea qppe natura nos ducit. Similiter & Cleãthes in
lib.de voluptate,& Posidonius,& Hecato in lib.de fin.Rursus ẽm
virtutẽ viuere idem est quod ẽm peritiam eoꝝ quæ ẽm naturam
accidũt viuere,vt Chrysippus in j de fin.ait,partes.n. naturæ vni-
uersi sunt naturæ nr̃æ.iccirco finis efficitor cõsentaneẽ ẽm natu-
ram viuere, ẽm suam oiumq. naturam,nihil eoꝝ faciendo quæ à
cõi lege prohibentur, quæ est recta rõ in oẽs permeãs eademq.
in Ioue hæc est in principe gubernationis oium q sunt existente.
[Ita legere)p eligere.[Si ea virtuti &c.) Nã ducit ad voluptatẽ ,
ea cõplectenda est,si à virtute seiuncta non est. Et Diog. dicit,fi-
nẽ hois esse rõni rite obtẽperare,in eis diligendis quæ ẽm natu-
ram sunt. Naturam Chrysip. eam dicebat esse , cui consentanee
oporteat viuere,& cõem intelligebat,& pprie humanitatis.Cleã
thes cõem tm̃modo naturam suscipiebat,quã seq oporteret , nõ
ẽt particularem,virtutemq. affectionem esse consentiẽtem,& ip-
sam pp seipsam esse virtutẽ non ob metũ aliquẽ aut spẽ , aut ali-
quid eoꝝ quæ sunt exterius,inq. ipsa constitutã esse beatã vitã .
[Quod cũ sit).i.ꝯcludit cũ sommum bonum sit viuere ẽm natu-
ram,& viuere ẽm naturam sit cũ virtute congruere , seqtur non
posse aliqđ vtile qđ appetat hõ sine virtute,nec aliqđ eligendum
qđ virtuti repugnet,male ergo Panætius tertiũ mẽbrum posuit .
[Atq; illud qdẽ honeste &c.)Disputauit cõtra Panætiũ , & oñdit
in eaq rendis officijs nõ fuisse adiũgendum 3.mẽbrum,qñ.s. vtile
cum honesto pugnet,siue Stoicos sequamur siue Peripateticos .
Quoꝝ ille solum bonum dñt virtutẽ,ij vero summũ,sed nõ solũ.
quod si ẽm eos q recte phantur , nihil est honestum quod idem
non sit vtile,& contra,illa tertia consultatio Panætij oĩno super
flua est.Sed qm̃ non semper loqmur ẽm vera sapientes, sed aliqñ
ẽm eos,qui cõiter sapientes hñr,accidere põt plerunque illud ter
tium membrum,præterea in principio huius operis cũ officia p
diuisionem diffiniret dicit duo gña esse,vnum rectum, κατόρθωμα
Græci vocant,alterum Meson quod cõe dici potest, illud sapien
tis esse,hoc vero vulgi,cui satis est si medium inspiciat officium .
quod cur factum sit rõ probabilis reddi potest.Et sic accidere po-
test illa consultatio,quam gratia vulgi ẽt phs sine reprehensione
tractare potest.[Id in sapientibus est solis)Quales fuerunt Stoi-
ci; nam ita ipsi honestum diffiniunt perfectum bonum,quod oẽs
à natura quæsitos numeros habeat,sitq. perfecte moderatũ.Dñt
præterea ꝙ honestum sit id solum esse bonum, & honestum bo-
nũ esse æquale,ac tantundem valere.nam qa bonum est, honestũ
est,est aũt honestum,bonũ ergo est.Putãt ijdem oia bona esse pa
ria,bonumq. oẽ summopere esse appetendum. id neq, augmen-
tum suscipere,neq; detrimentũ,eoꝝ aũt qui sunt,alia aũt bona
esse,alia mala,alia neutra,bona virtutis esse prudẽtiã,iustitiã, for
titudinẽ,tẽperantiã,& c.id genus,mala vero his ꝯtraria vitia,im-
prudẽtiã,iniustitiã & c.neutra vero quæ neq; ꝓsunt,neq; obsunt,
vt est vita,sanitas,pulchritudo,voluptas,robustitas,opes,gloria ,
nobilitas,& q his opposita sunt,mors,ęgritudo,dolor,turpitudo,
infirmitas,inopia,obscuritas,atq; ignobilitas,& his similia.Non
.n.sita bona,sed indifferẽtia per ipẽm deducta,sicut .n. caloris ꝓ-
priũ est calefacere,nõ refrigerare,ita & boni ꝓpriũ ꝓdesse est, &
nõ nocere,nõ ãt magis ꝓsunt quã noceãt opes atq; sanitas . quo
aũt bñ vti,& male possumus,id bonũ nõ est,diuitijs aũt & sanita
te bñ & male vti possumus,nõ est igr̃ bonum opulẽtia & sanitas.
[In his aũt &c.) In illis q medium offm̃ sequuntur, medium fit,
offm̃ est siue cõe,quod cur factum rõ ꝓbabilis reddi põt. [Vt vee
bi causa.)Cur nõ tenuis honorestvt tẽp.administrẽ,administran
do bene de ea merear.Cur studes parãdis diuitijs? vt liberalis es-
se possim in ꝓpinquos,in amicos,in indigentes,& ideo cõe offm̃
est,quia reddi rõ probabilis põt cur aliquid fiat . sapia ergo pfe-
cta est in paucis,aut fortasse nullis,sed hæc effigies sapiæ est i mul
tis,de qua loquitur Cic.[Bonitate ingenij)Ac si diceret hæc me-
dia officia,tum bonitate naturæ,tum studio, & doctrina compa-
rantur,& duos tangit hoim gradus quos ponit Hesiodus.Vnum
eoꝝ q tanta sunt naturæ bonitate,vt oia p seipsos intelligant.Al
teꝝ eoꝝ qui cũ ipsi per se nõ intelligunt,ab alijs instituti,& erudi
ri qrunt. sunt aũt aliqui quibus ab initio diuina cõstansq. mens
est,q supra hoiem putanda,deo attribuenda est.Bonitate ergo in
genij ẽt sine doctrina.Et vt ijdẽ dñt &c.oẽm pfectionẽ & absolu
tionẽ,vt Socr.ἀπαντὸς νοῦς ἀρυθμοῖς κατιλδῶν.Et constare suis nu
meris dicat res,hoc est suis partibus & pfectione.[Illud aũt &c.)
Perfectum hoc offm̃,de quo loqtur in solum cadit sapientẽ.Indo
cti apprehendunt q cõiter nota sunt,q a interius videre non pñt .
non .n. ipsi reꝝ principia vident,& superficiem reꝝ tm̃ cernunt .
[Cum sũe &c.)Offm̃ quod rectum est in solum sapientem cade-
re põt , at vero medium ẽt in imperitos, qnbus etiam pfectũ vi;
qm̃ quæ faciunt quantum absit à perfecto offõ non intelligunt ,
& quousque intelligunt nihil existimant relictum esse . exempli
causa : sunt duo liberales,vterq; largitur,sed hic plus,hic minos,
hic plus indigenti,ille nõ adeo indigenti,vterque putat offm̃ suũ
pfectum . Et qtũs ipse intelligit,nihil in eo offõ arbitratur pter-
missum,sed neuter tñ pfecto offõ vsus est , qm̃ quid illud esset nõ
intellexit , nam neque hunc plus indigenti dare pa꜃ conuenie-
bat,neque hunc minus indigenti multũ erogare . Ordo est : Vsu
uenit in officijs medijs qđ in poematibus &c. [Qđ aũt in &c.)
Similitudine oñdit qũo vulgus laudat ẽt imperfectum offm̃ , qđ
in eo aliquid pfectionis est. ita,inqr, vulgus laudat q pfecta non
sunt,& perfecta existimat , quemadmodum qui nõ plane doctus
poema laudat in quo aliqđ bonũ sit,nec aduertit qđ in eo vitij
fuerit,idem ẽt in pictura accidit.[Ob eam,credo,&c.)Ratio cur
hoc faciant,qa quæ extrinsecus sunt apprehẽdunt dũtaxat.[Hæc
igitur officia &c.) Dicit recta officia tm̃ sapientibus conuenire c
cõia vero ẽt indoctis patere,q hoc noĩe sapientis indigni cũ sint,
hñi tñ sapientes pñt,sed vt & superiora & sequentia melius pci-
piantur,notandum est,duo esse humanoꝝ actuum principia,vnũ
finem,principia quæ ad finem tendunt,sunt intellectus,& appeti
tus,intellectus duæ sunt partes,speculatione,& actio, speculatio
nis obiectum est veritas,ad quam per doctrinã peruenitur,actio
nis vero obiectum opus.Nam actio ad aliquod opus tanq̃ ad fi-
nem tendit,& ad illud p artem peruenit,ergo sicut speculationis
veritas,ita actionis opus obiectum est . ad veritatẽ per doctrinã c
ad opus per artẽ peruenitur.Appetitus vero duplex est rõnalis,&
irrõnalis. Rõnalis est electio,& executio,hæc sũt oia ad bonum
tendunt,videlicet ad finem suum.vñ recte Arist.dicit : omnis ars
oisq. doctrina similiter aũt actus,& electio bonum quoddam ap
petere vñr : idem ait: bonum est quod oia naturaliter appetunt.
Ex quibus comprehenditur,qũo sapientis,& vulgi offm̃ discerna
tur . Nam offm̃ cuius principium est intellectus & speculatiuus ,
& actiuus est sapiẽtis proprium,sed illud offm̃ ad qđ per electio-
nem peruenitur,dr̃ cõe offm̃ oium,illud offm̃ rectum, siue perfe-
ctum immediate sapiens implet. At vero cõe oium offm̃ non im
mediate,sed per electionẽ,qm̃ primo est necessario electio, post-
quam .n. elegeris ad illud offm̃ necessario peruenitur,vnde offm̃
medium diffinierunt Stoici. Quod cur factum sit ratio probabi-
lis reddi potest. Zeno ipse Stoicoꝝ princeps offm̃ esse dicit actio
nem quandam naturalibus appetitibus propriam , eoꝝ aũt quæ
ẽm appetitum geruntur,alia quidẽ esse officia , alia præter offm̃,
ea vero officia intelligenda,q ratio facienda suaserit parentes ho
norare,fratresq. ac patriam tueri , amicos parare , illisq. adesse,
præter offm̃ sunt quæ rõ fugienda suggesserit,vt est parentes,ne-
gligere,fratrum omittere curam & cetera hmõi,quæ aũt rõ fieri
neque vetat,neque iubet,ea neque offm̃ sunt,neque prẽter offm̃,
vt est festucam tollere,tenere stylum vitreum & c.id genus, ea q-
bus intelligitur q sunt officia,de qbus pcipit Cic. [Hæc sgĩ &c.)
Illa prima sunt sapientum tm̃ , ad quem vt dictum est immediate
peruenitur. Nam qui specolando cognoscunt,& operando,habi
tum hñt rei honestæ , ij sine medio ad ipsum honestũ statim ten-
dunt. non idem contingit in cõi offõ, nam aliquo medio vtũtur
hoies,vt ad illud ꝑueniant.[Indoles) Signatio specimenq. . Cic.
pro Cęl.Qui iudices hoc robore al,atque hac indole virtutis,&
continentiæ fuit?[Cõmouentur) Natura.n.ducuntur,& rõne,
vt eligant q meliora vñr.& ea sequantur [Nec vero)Vt intelligi
dr̃a possit,& perfecti officij & hmõi siue cõis exempla ponit, cũ
inquit, Scipiones fortes dñr , & Fabricius atque Aristides iusti.

Stoicus solum iudicat bonũ quod sit honestũ.

Perfectũ officiũ in solum cadit sapientem.

Officium cuius principiũ est intellectus differt ab officio medio.

Indoles specimen est futuræ probitatis.

Eaempla tox non tanq̄ sapientum, sed tanq̄ cōium virox ponū-
tur, non.n.ipsi immediate rectum illud, & honestum sequebātur,
q̄uis sequerentur, sed mediate a Decijs, à Scipionibus noo tanq̄
à sapientibus eaemplum sumitur fortitudinis, non.n.fuerūt vere
perfecteq. sapientes, q̄uis fortes viri habiti sint, nec ab ipsis tanq̄
a sapieotibus eaempla q̄runtur. Ducti iñ sunt ad cōe offm̄ amore
patriæ, in quo putarūt ipsi se pleno, & perfecte functos offō. [De-
cij] Ij pro salute exercitus, & victoria se deuouerunt, alter bello
Gallico, alter bello Latino. [Duo Scip.) Cn. & Pub. fratres q in
Hispania periere, cum corporibus suis aduentū Carthaginēsium
intercluderent. [Fabricius) Nec à Fabricio exēplum iustitiæ aut
ab Aristide tanq̄ a sapientibus petitur, sed tanq̄ ab ijs quos vul-
gus appellant sapientes cum plene perfecteq. sapientes non fue
rint. Fabricius tanta iustitia fuit, vt cum Pyrrhi regis medicus ad
eum venisset, & p̄mium posceret, vt veneno Pyrrhū necaret, sm̄
aliquos vinctum remiserit, sm̄ alios aspernatus sit, & Pyrrhū ad-
monuerit, vt diligenter caueret, q̄bus corpus suū cōmitteret. qa
nisi sibi cauisset cito periturus esset. Magna fuit iustitia Fabricij
q maluit hostē viuere, quā turpiter, & p insidias vincere. [Aristi-
des) hic adeo iustus fuit, vt cū Themistocles in populo Atheniēsi
dixisset optimū se consilium inuenisse, sed illud occulandū esse,
quo principatū totius Græciæ Athenienses obtinerent, rñderint
Athenienses, si id exeq vellet qd' aio conceperat, oportere cum
Aristide cōicare, & si is laudasset tūc exequeretur. Id ex populi vo
luntate fecit Themistocles, erat aūt consilium eiusmodi, vt clas-
sem Lacedæmoniox cōburerēt, quo facto ipsi totius Grçciç prin
cipes essent, qd' consilium cū Aristidi aperuisset, rñdit consiliū q-
dem Themistoclis vtile videri, sed turpe & inhonestū esse, tūc A-
thenienses subclamarunt nō esse faciendū. Maluit ergo Aristides
iustitiam seruare, quā totius Græciæ principatum obtinere. [Ne
mo .n. &c.) Vere inq̄ nō petuntur ab his supradictis eaēpla tanq̄
à sapientibus qa nemo eox fuit sapiens, vt à doctis intelligitur,
& vt accipit Arist. q dixit sapientes illos esse q vidēt eximia q̄dā,
& admiranda & difficilia, & diuina, & sapiam esse intellectū p̄cio
sissimox natura, quā alij diffinierunt diuioax humanarumq. rex
scientiam. [M.Cat.) De quo lib.de Sen.nomen habebat sapiētis.
[C.Lælius) Hic oīm apud R. habitus est sapiētissimus, de quo in
Læl. hanc in te sapiam esse eaistimant, & oēs te sapientem & ap-
pellant, & existimāt. Fuit Scipionis superioris amicus, ēt Orator
illustris, quē Cic.laudat in lib.de Cl.Or. [Illi septē Thales Mil.)
Pittacus Mitylenaeus, Chilō Lacedæmooius, Bias Priene', Cleo
bulus Lyndius, Periander Corinthius, Solon Salaminius, quidā
Ionici adolescētes auct. Callimacho a piscatoribus Milesijs iactū
retis emerūt. Capto deinde & educto aureo tripode, orta ɔtētio,
nō añ sedata est quā Delphos a Milesijs missum, rñsumq. est a d'ro
illius esse d're, qui oēs sapia eaecederet. Datur ergo Thaleti. Tha
lesq. illū alij dat, & rursus alius alij, donec ad Solonē ventū est, q
deū primū esse sapia afferens, illum Delphos misit. Sed q̄uis ij se-
ptem habiti sint à Græcis sapientes, non tñ re vera fuere sapien-
tes. [Sed ex me.&c.) Quia frequenter medijs vtebantur officijs q̄
nō sunt perfecta, ideo spēm & imaginē præ se ferebāt sapientū,
cū tñ nō essent sapientes, media officia, alia minora sunt, alia ma
iora, vt supra est in p̄ceptis oñsum. [Quo circa &c.) ɔcludit nūc,
& qñ quidē inqt duo gña offōx esse oñdimus, quox alterx per se
ctū est, idq. sapientis tñ, alterx medium, sic cōe quod oium est ho
minum, & tā hoc quā illud honesti sinem hře, adeo vt vtile in cō
paratione honesti minimū momenti habeat, siue in sola virtute
cōsistat sm̄ Stoicos, siue p̄cipue in virtute, sed non sola sm̄ Peripa
teticos, & sic seqtur vtile cū honesto pugnare non posse. Ex quo
efficitur tertium illud membrū a Panætio p̄termissum nō fuisse
necessarium. [Vere ho.) Videlicet illud pfectū quod absolutū est,
& oēs suos numeros habet. [Id qd' &c.) Mediū honestū sm̄ opa,
q cur egerimus rō probabilis reddi pōt. Ad hoc honestū naturali
ter inclinamur, illud prius solis sapiētibus attribuitur, q rari aōt
nulli sunt. [Bonos ui.) Non aōt sapientes, q bonus idē iustus. Nā
bonū & iustum, vt supra dcm̄ est, conuertuntur cū emolumentis,
cū vtilitatibus. [In nřam intelligeotiā) Videlicet in cōem Arist.
cōem sensum appellat, est aūt potētia aiæ q̄ discernit sensibilia di
uerso sensuū in vno & eodē. Eaēpli gr̄a, in lacte vnū, & idē est,
& tñ duo discernuntur, dulcedo & albedo. Quæ duox sensuom
sunt oculox & gustus, qualis aūt est sensus imaginatius ad aim,
talis est virt' æstimatiua ad memoratiuā. Sicut.n.imaginatio sen
sibiles formas retinet, quas sensus cōis apphendit, ita memorati-
ua thesaurus est, q sensibilium formas cōseruat, quas virtus æsti-
matiua apphendit. Sic.o.ipse Cic.lib.de Leg. Brenim cōis intelli-
gentia nobis res notas efficit, easq. ais nřis inchoat, ea q̄ sunt vt
honesta in virtute ponantur, in vitijs ɔtraria, ea vero in opinio-
ne posita, existimare non in natura dementis est. Quanta vis est
naturalis rōnis, vt ea nos ipellat ad honesta & à vitijs deterreat.
Recte ergo dicit Cic. hoim cōem intelligentiam ais nřis res no
tas facere, & ea in his inchoare.i.principia dare rex ais nřis, vt ho
nesta in virtute ponatur, in vitijs ɔtraria, qd est aūt qd' nos faciat
res honestas in virtute ponere? nihil p̄fecto nisi naturalis rō. iō
recte subiungit, eaq. non in natura existimare &c. [Progressio)
Accessio. [Aliter.n.teneri &c.) Nisi adhibeamus diligentiam in
medio offō conseruando semp, & in ai actione, nihil p̄dest rece-
pisse illud exercere, nam illi dñr, & hñr sapientes opinione mul-
titudinis, qui in oī actione seruāt hoc offm̄, vt nunq̄ à virtute de
clinent, & ideo subiungit. [Cōseruatione off.) Ab ijs q in eodē
sunt tenore semp recte agendi, & nunq̄ ab honesto discedunt, qd
quid agunt. [Aestimantur bo.) Non aūt sapientes, hoc est q vir-
tutem sibi p̄ponūt in oibus actionibus. [Qui aūt &c.) Probauit
hactenus rōnibus supfluum fuisse membrū à Panætio additū de
pugna vtilis, & honesti. Nunc oōdere incipit q̄uo talis qō inci-
pere pōt, non sapientibus, sed illis qui in virtute solū aut summū
bonū non statuunt, sed in vtilitate, vulgus.n.oia ad suā refert vti-
litatē, & pp ea ei hæc accidere pōt consultatio. [Qui aūt oia) Illi
inqt hanc hāc consultationē sit ne vnq̄ vtile anteponendū hone
sto. Qui qdqd faciunt vtilitatis suæ gr̄a faciunt. [Itaque exist.)
Hac rōne, inqt, dictū Panæt. existimo. Qm̄ vsus est hoc verbo sole
re non aūt oportere, sciebat.n. hanc conclusionem non d're fieri,
[Etenī &c.) Si turpe est cōparare vtile cū honesto, quāto turpius
est existimare aliqd vtile esse, qd' honesto p̄ferendum sit? & est à
minori ad maius cōparatio. [Quid ergo est &c.) Quærit & sibi
rñdet Cic. paulatimq. ad id descendit vt oñdat hāc cōsultationē
incidere posse. [Credo si qō &c.) Rñdet & rōnem affert suæ inter
rogationis. [Quale sit) Non aūt qd sit non de substātia q̄ritur, sed
de qualitate. substantia rei p̄positæ, eadē est nōnunq̄, at vero qua
litas diuersa. Nā occidere hoiem substantia est, qualitas pōt esse
diuersa, qa alia atque alia de causa hō occiditur, si occiditur iniu-
ste scelus est, & cōtra offm̄, si iuste honestū est, nec sit cōtra offm̄.
[Sæpe.n.tpe) Tp̄a plerunque incidunt, vt j.lib.disputatum est, q-
bus id qd' p se turpe est honestū sit. [Exempli gr̄a) Reddere depo
situ semp honestū est. At siqs apud te gladiū deposuerit, & furio-
sus factus reposcat, nō facis cōtra honestū si nō reddis, nā si redde
res, aliqd mali facere posset. [Latius) Qd' possit multis rebus ac
cōmodari. [Quod pōt ma.&c.) Si p se cōsideres quantū scelus sit
occidere nō modo hoiem, sed ēt familiarem hoiem hoc est ami-
cū, tā ingens scelus esse inuenies, vt vix maius eaeogitari possit,
accidere tñ pōt tp̄s vt non p scelere habeatur, sed pro offō. [Nū
se scelere) M.Brutus nunqd ab offō discessit cum occidit Cæsarē
adeo familiarē, vt ab illo heres esset ex parte constitutus, & re ve
ra filius erat. Nā Seruiliam matrē Bruti & Catonis sororē adul-
terare solebat Cæsar, Brutum vero cultu filij habebat apud se, &
p̄cipue ornabat. Quē cū inter coniuratos irruentē in se pugione
stricto vidisset, dixit καὶ σὺ τέκνον, hoc est & tu fili. [Populo qui.)
Rñdet Cic nescio qd alijs populis videatur. P.R. certe noo vř sce
lus occidere tyrānū. [Ea oibus) .i. ea oibus quæ qs p̄clare facere
pōt. [Vicit ergo &c.) Hic qō incidere vř nunqoid honestū vtili,
an vtile honesto anteponatur, vř turpe hoiem familiarē occide-
re, vř & vtile, qa tyrāno occiso recuperatur libertas, ergo hic quasi
incidit qō, sed eā soluit, non ita, inqt, est: nam occidere tyrānnum
noo vtile solum est, sed honestū. ergo nihil honestū qd' non vtile
& cōtra. [Vicit) Diceret aliqs qd' vtilitas uicit honestatē, q̄ nole-
bat vt amicus amicū occideret. [Immo &c.) Nō est ita, inqt Cic.
qa vtile qdē fuit tyrānū occidere, sed patriam seruitute liberare,
honestū est. Quid.o. honesti' esse pōt, quā eū de medio tollere. q
iura oia diuina & hūana occupauerit, & p libidine sua oia faciat?

Nunquā vtile est anteponē dū honesto.

Occidere tyrannū est honestum.

IGitur, vt.s. propositum aggrediar, Panætius q sine controuer
sia.i.oium iudicio disputatur accuratissime.i. cō summa cura
& diligentia de officijs, quēque.i. quē non secuti sumus potis
simū, & hoc quadam correctione adhibita, explicauit tribus gñi-
bus p̄positis.i.cum tria gña essent p̄posita, in qbos hoies solent
deliberare & cōsultare de offō vno sup.gñe proposito cū dubita
rent, ne p an id de quo ageretur esset honestū, an turpe. Altero
sup.gñe p̄posito cum dubitarent, an id de quo ageretur esset vti
le, an inutile, & tertio sup.gñe p̄posito cū dubitarent, si id quod
hřet spēm honesti pugnaret cū eo, qd' videretur vtile. Qūo opor
teret ea discerni eaplicauit, inq̄ Panætius, de duobus generibus,
tribus libris. Autem, pro sed, scripsit se dicturum deinceps de ter-
tio genere, nec exoluit.i.effecit quod promiserat. Quod ego mi-
ror magis eo.s. p̄pea, quia scriptum est à Posidonio discipulo ei'
Panætium vixisse 30. annis, postquam edidisset eos libros .i. tres
dictos de officio, quem locum, scilicet de repugnantia vtilis,

FRAN. MAT.

&

& honesti ego miror esse contractum hr̃ à Posidonio in quibusdam cõmentarijs, presertim cũ scribat nullum esse locum in tota phĩa tam necessariũ. Vero pro sed, ego minime .i. nequaq̃ assentior his q negant eum locũ esse pĩermissum à Panætio, nec relictum cõsulto .i. deliberato consilio, nec fuisse oino scribendũ, ideo .s. q a vtilitas nunq̃ posset pugnare .i. dissentire cum honestate. De quo alteꝝ .i. altera pars põt hr̃e dubitationem, videlicet oe ꝑ nn, hoc genus quod fuit tertiũ in diuisione Panætij, fuit adhibendũ: an plane .i. oino omittendũ. Alterum .i. altera pars non põt dubitari, qn sit susceptũ à Panætio sed derelictũ sup. ab eo, nã necesse est tertiam partẽ restare huic, q absoluerit duas partes a diuisione tripartita .i. postq̃ ꝓposuit diuisionem tripartitã. Propterea ipse pollicetur in extremo lib. 3 .i. in extrema parte libri 3. vel in lib. 3. qui extremus est se dictuꝝ esse deinceps .i. ꝑñr, de hac parte. Posidonius testis locuples .i. plenus auctoritatis accedit .i. adijcitur ad hoc .i. insuper q scribit ẽt in quadã epistola, P. Rutiliũ Rufum solere dicere, eũ dico, q audierat Panæ. vt .i. quẽadmodũ nemo esset inuẽtus pictor, q absolueret eam partẽ Veneris .i. simulacri ipsius Veneris, quã .s. partem Apelles optimus ille pictor reliquisset inchoatam .n. pro quia pulchritudo oris auferebat spẽ imitandi reliq corporis, sic sup. dicebat, neminẽ esse persecutũ .i. perfecisse ea quæ Panætius p̃termisisset pp præstantiam eoꝝ quæ fecisset. Quaobrem non põt dubitari de iudicio Panætij, aũt ꝑ sed dubitari põt fortasse de eo, ne ꝑ an adiunxerit recte hanc tertiã partẽ ad exquirendum offm̃, an secus .i. aliter, hoc est non recte, sed praue. Nã siue solũ honestũ est bonũ, vt placet Stoicis, siue id qđ honestũ est, id sup. non solũ sed summũ bonũ est, quẽadmodũ vr̃ nr̃is Peripateticis, vt oia (.s. voluptatis & vtilitatis bona) collocata ex altera parte via habeãt instar .i. magnitudinẽ, ac põdus minimi momẽti, non est dubitandum qn vtilitas nunq̃ possit contendere cũ honestate. Itaq; accepimus Socratẽ solitum execrari eos, q detraxissent .i. violenter segregassent primũ hæc .s. honestum & vtile cohærentia natura .i. per naturã, cui qdem videlicet Socrati Stoici assensi sunt .i. assensum præbuerunt, ita vt censerent qdq d esset honestum id esse vtile, nec qdq̃ esse vtile quod non sup. esset honestum. Quod si Panætius esset is q diceret virtutem colendã esse ppea q ea esset efficiens vtilitatis, vt hi q metiuntur res expetendas, vel voluptate, vel indigẽtia, licet ei dicere, honestatẽ pugnare aliqñ cum vtilitate. Sed cũ sit is q iudicet id solum bonum, quod honestũ sit, quę aũt repugnent huic .s. honesto quadã specie vtilitatis .i. q a vr̃ vtilis & non honesta, & vitã fieri neq; meliorẽ accessione .i. aduẽtu aut adiectione eoꝝ, nec peiorem discessione eoꝝ, ipse non vr̃ debuisse intro ducere hmõi deliberationem in qua cõparetur id, quod videretur vtile eo quod honestũ. Etenim viuere cõuenienter naturæ, qđ dr̃ à Stoicis summum bonum, id hẽt, opinor hanc sñiam congruere semper cum virtute. Aũt ꝑ sed legere ita cetera sup. bona quæ essent ſm naturam .i. accõmodata naturæ, si ea nõ repugnarẽt virtuti. Quod cum ita sit, qdam putãt hanc cõparationem non esse recte introductam, nec qdq̃ oino, de eo gñe fuisse præcipiendum. Atq; qdem .i. certe illud honestũ, quod dr̃ pp se & vere in solis sapientibus, neque põt diuelli .i. separari vnq̃ à virtute. Aũt pro sed, illud ipsum honestum perfectũ .i. nullo modo põt esse in his, in quibus sapientia perfecta nõ est, vel sapientia non est adhuc perfecta. Igitur Stoici appellant hæc oia officia de quibus disputamus his libris media sup. officia, & ea sunt cõia, & patent late, q; , & .i. ẽt multi assequuntur bonitate ingenij, & progressione discendi. aũt pro sed illud offm̃ quod ijdem videlicet Stoici appellant rectum .i. perfectum atque absolutum, & vt ijdem dñr habet oẽs numeros, nec põt cadere in quẽquam præter sapientem. Aũt pro sed, cum aliquid actum est ni comparantur mala officia id vr̃ esse perfectum cumulate, ppea quod vulgus non intelligit fere ex toto quid absit à perfecto. Autem ꝑ sed vulgus sup. nihil putat prætermissum sup. eatenus quatenus intelligit. Aũt pro sed, illud sup. quod vsu venit .i. contingit in poematibus & in picturis, q; , pro &, in alijs compluribus .i. val de multis rebus, vt imperiti delectentur & laudent es quæ laudãda non sint, credo ob eam causam, quod aliquid probi .i. probandi, hoc est honesti & pulchri insit in his .s. poematibus & picturis, quod capiat .i. afficiat delectationes ignaros, q qdem ignari nequeant iudicare, quod vitij sit in vnaquaque re. Itaque .i. & ita cum .i. postq̃ sint docti à peritis desistunt facile a sñia .i. cito derelinquunt opinionem suam erroneam. Igitur sup. Stoici dñt hęc officia de quibus disserimus .i. disputamus & disquirimus his libris, esse quasi secunda honesta sed cõia cum oĩ gñe hoium itaque .i. & ita oẽs hi in quibus, indoles .i. naturalis inclinatio uirtutis .i. ad virtutem cõmouentur .i. afficiuntur. Nec vero cum duo Decij .s. pater & filius, qui se pro rep. deuouerunt, aut duo Scipiones Africani .s. maior & minor cõmemorantur fortes viri, aut cũ Fabricius Rom. ille, aut Aristidea Atheniensis nominatur iustus, petitur exemplum aut fortitudinis ab illis .s. & Scipionibus, aut iustitiæ ab his .s. Fabricio & Aristide, tanq̃ à sapiente .s. perfectissimo. Nemo .n. horum est sic sapiens, vt uolumus hic sapientem intelligi, nec hi qui habiti sunt & nominati sapientes, videlicet M. Cato, & C. Lælius fuerunt sapientes. Nec illi qdem septem .s. græciæ sapientes sup. sic fuerunt sapientes, vt volumus hic sapientem intelligi, sed ipsi tenebant quandam similitudinem, & spẽm sapientum ex frequentia mediorum officioꝝ. Quocirca .i. quapp nec fas est id, quod vere honestum est comparari cum repugnantia vtilis .i. eius quod vtile est, nec id quod appellamus cõiter honestum & quod colitur ab his qui volunt se hr̃i .i. existimari bonos viros comparandum est vnq̃ cum emolumentis .i. vtilitatibus. Tam quam (noli legere tanq̃, sunt aũt duæ dictiones) .i. & tam .i. in tantum tuendum & conseruandum est nobis id honestũ, quod cadit in nostram intelligentiam, quam .i. quantum quod proprie dr̃, & vere est honestum tuendum & conseruandum est sapientibus. Aliter .n. non põt teneri, si qua progressio .i. promotio, & augmentatio facta ad virtutem. Sed hoc qdem sup. dictum est de his qui existimantur .i. iudicantur boni conseruatione officiorum. Aũt pro sed qui metiuntur .i. mensurant oia emolumentis & commodis .i. ſm vtilitatem & lucra, neque uolunt ea .s. emolumenta & commoda præponderari .i. maioris & ponderis reputari honestate .i. pp honestatem, hi solent comparare in deliberando .i. dum deliberant honestum cum eo, quod putant vtile; boni viri non solent sup. sic comparare. Itaq; existimo Panætium, cum dixerit hoies solere dubitare in hac comparatione .s. utilis & honesti, sensisse hoc ipsum quod dixerit, videlicet hoies sup. solere modo .i. tm̃ modo, non ẽt oportere .s. dubitare. Etenim turpissimum est, non modo .i. non solum putare .i. existimare pluris .i. maiore precio, quod videatur vtile, quam quod honestum, uel potius lege, quod, vt sit illud, quod videatur utile quam illud qđ uideatur honestum, sed ẽt comparare, hoc .s. honestum & vtile inter se (comparatio .n. arguit quandam similitudinem) & dubitare in his, utrum .s. præferendum. Ergo si nulla est comparatio qd est illud quod soleant afferre ad dubitationem, & quod uideatur considerandum, vt in re dubia, videlicet credo si quando .i. aliqñ accidit dubitatio qualis sit illud, de quo consideratur, an .s. honestum, an turpe. Fit .n. sæpe tpe i. longitudine tpis, vt id quod soleat haberi plerunque turpe inueniatur non esse turpe, vel esse non turpe. Exempli causa ponatur aliquid quod pateat latius, Quod põt esse maius scelus quam occidere non modo hoiem, sed ẽt familiarem? q. d nullum. Num .i. nunquid igitur siquis occidit tyrannum quamuis familiarem, obstrinxit .i. illaqueauit se scelere? q. d. minime. Quidem .i. certe id non uidetur P. Rom. s. quod is sit obstrictus sit scelere, qui .s. popolus existimat .i. iudicat illud supp. factum esse pulcherrimum ex omnibus præclaris factis, & hoc dicit ob necem Cæs. Igitur vtilitas uicit honestatem, hoc est aliquis dicet, si honestum iudicetur illud factum, quia utile, utilitas uicit honestatem. Immo vero dicit Cic. honestas secuta est vtilitatem .i quia tam vtile fuit, putatur etiam honestum fuisse.

EA efficiẽs est vtilitatis) Cupiens uoluptatũ, & similia, satis in vsu sunt, hoc ut minus vsitatũ annotare uisum est. [Cõuenienter naturæ uiuit) Verbi casum addidit aduerbio. Id tñ apud Græcos usitatius est, quã apud Latinos. [Progressiõe discẽdi) ꝑgressionẽ dixit ꝓfectũ. Rursus paulo post, Si qua ad uirtutẽ facta est ꝑgressio. Ingressus initiũ est ꝑgressio profectus. [Aliter .n. teneri nõ põt) Aliter rursum propemodũ posuit pro alioqui. DOCT. interpr.

PAnætius igitur) Distributio cõtinet argm̃ 3. lib. Nam hic præcipitur, qd sequendũ sit, si vtilitas cũ honestate pugnet. [Recte oe aũt hanc) Ociosa disputatio est, cũ Stoici ne vtile quidẽ quidq̃, quod nõ idem sit honestũ dicant, cur Panętius dixerit vtilitatẽ pugnare cũ honestate Cic. rñdet primũ hic non de pfecto officio, sed de medijs disputari, & tñ ne in medijs quidem officijs esse vtilitatẽ iudicandam, si ab honesto dissideat, posse aũt quæri à mediocribus sæpe, an quod vr̃ vtile, sit re vera vtile. [In qbus sapientia pfecta nõ est) Et sapientẽ illum suum Stoici, & [illegible] imaginatione tm̃ concipiũt, sicut Rhetores perfectum oratorẽ fingunt. [Illud aũt officium) Quod rectum .i. κατόρθωμα. DOCT. interpr.

ARGVMENTVM.

Formula præscripta, ne quando nõ falsa vtilitatis species ab honestate abducat, vt Iustitiam vel solum, vel maximum bonum statuamus, in iustitiã malorum maximum, nihilq; ad priuatum commodum, sed ad communem societatem referantur omnia.

ITAQVE,

ITAQVE, vt ſine vllo errore dijudica
re poſſimus,ſi qñ cum illo,quod hone-
ſtum intelligitur,pugnare id videbitur,
quod appellamus vtile; formula quędã
conſtituenda eſt : quam ſi ſequemur in
cõparatione rerum,ab officio nunq̃ re-
cedemus. erit aũt hæc formula Stoicorum rõni diſcipli-
næq́. maxime cõſentanea, quam quidẽ in his libris ꝑpea
ſequimur,ꝗ,q̃q̃ à veteribus Academicis, & Peripateticis
nr̃is,q quondam ijdem erãt,qui Academici,quæ honeſta
ſunt,anteponuntur ijs,quæ vr̃ vtilia,tñ ſplendidius hæc
ab eis diſſeruntur,quibus,quidqd.honeſtum eſt,idẽ vtile
vr̃,nec vtile quidq̃, quod non honeſtum,q̃ ab ijs,quibus
eſt honeſtum aliquod nõ vtile,aut vtile non honeſtũ. no
bis aũt noſtra Academia magnã licentiam dat,vt, quod-
cũque maxime probabile occurrat, id nr̃o iure liceat de-
fendere.ſed redeo ad formulã. Detrahere igitur aliqd al
teri, & hoĩem hoĩs incõmodo ſuum augere cõmodum,
magis eſt cõtra naturam,q̃ mors,q̃ paupertas,q̃ dolor, q̃
cetera, quæ pñt aut corpori accidere,aut rebus externis.
nã principio tollit conuictum humanum, & ſocietatẽ. ſi
enim ſic erimus affecti,vt ꝑꝑ ſuum quiſque emolumentũ
ſpoliet,aut violet alterum : diſrumpi neceſſe eſt eam,quę
maxime eſt ſecundum naturam,humani gñis ſocietatem.
vt,vnumquodque membrum ſenſum hunc hr̃et,vt poſſe
putaret ſe valere, ſi proximi mẽbri valetudinem ad ſe tra
duxiſſet,debilitari,&interire totũ corpus neceſſe eſſet.ſic
ſi vnuſqſq; nr̃m rapiat ad ſe cõmoda aliorũ, detrahatq́;,
quod cuiq; poſſit,emolumenti ſui gr̃a; ſocietas hoĩum,
& cõitasq́. euertatur neceſſe eſt.nã,ſibi vt quiſque malit,
quod ad vſum vitæ pertineat,q̃ alteri acquirere, conceſ-
ſum eſt nõ repugnante natura.illud quidẽ natura non pa
titur,vt aliorum ſpolijs nr̃as facultates,copias,opes augea
mus.neq; vero hoc ſolũ natura.i.iure gentium,ſed & legi
bus populorum,quibus in ſingulis ciuitatibus reſp.conti
nẽtur,eodem modo conſtitutum eſt,non liceat ſui cõmo
di cauſſa nocere alteri. hoc.n.ſpectant leges, hoc volunt
incolumẽ eſſe ciuium coniunctionem:quã qui dirimunt,
eos morte,exilio,vinculis,dãno coercent.atq; hoc multo
magis exigit ipſa naturæ ratio,quæ eſt lex diuina, & hu-
mana : cui parere q velit, (oẽs aũt parebunt, qui ſecundũ
naturã volent viuere) nunq̃ cõmittet, vt alienũ appetat,
& id, quod alteri detraxerit, ſibi aſſumat. etenim multo
magis eſt ſecundam naturã celſitas animi, & magnitudo,
itemq́ comitas,iuſtitia,liberalitas,q̃ voluptas,q̃ vita,q̃ di
uitiæ.quæ quidem cõtemnere,& pro nihilo ducere, cõpã
rantẽ cum vtilitate cõi,magni animi,& excelſi eſt.detra-
here aũt alteri ſui cõmodi cauſſa, magis eſt contra natu-
ram,q̃ mors,q̃ dolor,q̃ cetera gñis eiuſdem : itemq́. ma-
gis eſt ſecundum naturam,pro oĩbus gentibus,ſi fieri poſ
ſit,cõſeruandis,aut iuuãdis maximos labores,moleſtiasq́.
ſuſcipere,imitantem Herculem illum,quem hoĩum fama
beneficiorum memor,in cõcilio cœleſtium collocauit,q̃
viuere in ſolitudinẽ non modo ſine vllis moleſtijs, ſed ẽt
in maximis voluptatibus,abũdantem oĩbus copijs,vt ex-
cellas ẽt pulchritudine,& viribus.quocirca optimo quiſ-
que,ſplẽdidiſſimoq́. ingenio lõge illam vitã huic antepo
nit.ex quo efficitur,hoĩem naturæ obedientem,hoĩ noce
re nõ poſſe. Deinde,qui alterũ violat, vt ipſe aliquid cõ-
modi cõſequatur; aut nihil ſe exiſtimat contra naturã fa
cere ; aut magis fugiendã cenſet mortem,paupertatẽ,do-
lorẽ,amiſſionem ẽt liberorum,propinquorũ,amicorum,
q̃ facere cuiq̃ iniuriam.ſi nihil exiſtimat contra naturam
fieri hoĩbus violandis : quid cum eo diſſeras,qui oĩno ho
minem ex hoĩe tollat? ſin fugiendum id quidẽ cenſet,ſed
& multo illa peiora,mortẽ,paupertatem,dolorẽ: errat in
eo, ꝗ vllum aut corporis, aut fortunæ vitiũ, animi vitijs
grauius exiſtimat. Ergo vnũ debet eſſe oĩbus propoſitũ,
vt eadẽ ſit vtilitas vniuſcuiuſq; & vniuerſorum:quã ſi ad
ſe quiſq; rapiat,diſſoluetur oĩs humana conſociatio, atq;
ſi ẽt hoc natura præſcribit,vt hõ hoĩ,quicunque ſit,ob eã
ipſam cauſſam tñ,quod is hõ ſit,conſultum velit, neceſſe
eſt,ſecundum eandẽ naturam oĩum vtilitatem eſſe cõem;
quod ſi ita eſt,vna continemur oẽs,& eadem lege naturę.
Idq́. ipſum,ſi ita eſt,certe violare alterum lege naturę ꝓ-
hibemur. verum aũt primum : verum igitur & extremũ.
Nam illud quidem abſurdum eſt,quod quidam dñt, pa-
renti ſe,aut fratri nihil detracturos cõmodi ſui cauſſa,ſed
aliam rõnem eſſe ciuium reliquorum.hi ſibi nihil iuris,&
nullam ſocietatem cõis vtilitatis cauſſa ſtatuunt eſſe cum
ciuibus : quæ ſnĩa oẽm ſocietatem diſtrahit ciuitatis. qui
aũt ciuium rõnem dñt eſſe habendam,externorũ negant;
hi dirimunt cõem humani generis ſocietatem : qua ſubla
ta,beneficia,liberalitas,bonitas,iuſtitia funditus tollitur.
quæ qui tollunt, ẽt aduerſus deos immortales impij iudi
candi ſunt. ab ijs.n.conſtitutam inter hoĩes ſocietatem
euertunt : cuius ſocietatis arctiſſimum vinculum eſt, ma
gis arbitrari eſſe contra naturam, hoĩem homini detrahe
re ſui cõmodi cauſſa,q̃ omnia incõmoda ſubire vel exter
na, vel corporis, vel ẽt ipſius animi, quæ vacent iuſtitia,
hæc.n.virtus oĩum eſt domina,& regina virtutum. Forſi
tan quiſpiam dixerit : non ne igitur ſapiens, ſi fame ipſe
cõficiatur,abſtulerit cibum alteri hoĩ ad nullam rem vti-
li? Minime vero.non.n.mihi eſt vita mea vtilior,q̃ animi
talis affectio,neminem vt violem cõmodi mei gr̃a. Quid?
ſi Phalarim crudelẽ tyrannum & immanẽ, vir bonus, ne
ipſe frigore cõficiatur,veſtitu ſpoliare poſſi,nõ ne faciat?
hæc ad iudicãdum ſunt facillima. nam ſi quid ab hoĩe ad
nullã partem vtili vtilitatis tuę cauſſa detraxeris,inhuma
ne feceris,cõtraq́. naturæ legem.ſin aũt is tu ſis,qui multã
vtilitatem reip.atq; hoĩum ſocietati,ſi in vita remaneas,
afferre poſſis; ſi quid ob eam cauſſam alteri detraxeris,
nõ ſit reprehendendum. ſin aũt id non ſit eiuſmodi ; ſuũ
cuiq; incõmodum ferendum eſt potius, q̃ de alterius cõ
modis detrahendũ. Non igitur magis eſt contra naturam
morbus,aut egeſtas,aut qd hmõi,q̃ detractio,aut appeti-
tio alieni. Sed cõis vtilitatis derelictio cõtra naturam eſt:
eſt.n.iniuſta: itaque lex ipſa naturæ,quæ vtilitatem homi
num conſeruat,& continet,decernit profecto, vt ab hoĩe
inerti,atq; inutili ad ſapientẽ,bonum,fortemq́. virũ tranſ
ferant res ad viuendũ neceſſariæ ; q ſi occiderit, multum
de cõi vtilitate detraxerit: modo hoc ita faciat, vt ne,ipſe
de ſe bene exiſtimãs, ſeq́. diligens, hanc cauſſã habeat ad
iniuriã. itaq; ſemper officio fungatur,vtilitati conſulens
hoĩum,& ei,quã ſepæ cõmemoro,humanæ ſocietati.nam
quod ad Phalarim attinet,ꝑfacile iudiciũ eſt. nulla eſt.n.
ſocietas nobis cũ tyrannis,ſed potius ſumma diſtractio :
neq; eſt contra naturã ſpoliare eum,ſi poſſis,quẽ honeſtũ
eſt necare.atque hoc oẽ genus peſtiferum,atque impium,
ex hoĩum cõitate exterminandum eſt. etenim, vt mẽbra
quædam

quædam amputantur, si & ipsa sanguine; & tanq̃ spiritu carere cœperunt, & nocent reliq̃s paribus corporis: sic ista in figura hoīs feritas, & immanitas belluæ à cōi tanq̃ humanitate corporis segreganda est. huius generis q̃ōnes sunt oēs eæ, in quibus ex t̃pe officium exq̃ritur. Eiusmodi igitur credo res Panætium p̃secuturum fuisse, nisi aliquis casus, aut occupatio cōsilium eius p̃uenisset. ad quas ipsas consultationes ex superioribus libris satis multa p̃cepta sunt, quibus perspici possit, quid sit p̃p turpitudinem fugiendum; quid sit id, quod iccirco fugiendum nō sit, quia oīno turpe non est. Sed q̃ñ operi inchoato, ꝓpe tñ absoluto, tanq̃ fastigium imponimus, vt giometræ solent non oīa docere, sed postulare, vt quædam sibi concedantur, quo facilius, quæ velint, explicent: sic ego à te postulo, mi Cicero, vt mihi concedas, si potes, nihil p̃ter id, quod honestum sit, esse p̃p se expetendum. sin hoc non licet p̃p Cratippum: at illud certe dabis, quod honestum sit, id esse maxime p̃p se expetendum. mihi vtrumuis satis est; & tum hoc, tum illud probabilius v̄r, nec præterea quidq̃ probabile. Ac primum Panætius in hoc loco defendendus est, q̄ nō vtilia cum honestis pugnare dixerit aliq̃ñ posse, (neq;.n.ei fas erat) sed ea, quæ vīr vtilia. nihil vero vtile, quod non idem honestum; nec honestum, quod non idem vtile sit; sæpe testatur, negatq́. vllam pestē maiorem vitam hoīum inuasisse, q̃ eorum opinionē, q̄ ista distraxerint. itaque, non, vt aliq̃ñ anteponeremus vtilia honestis, sed vt ea sine errore dijudicaremus, si q̃ñ incidissent, induxit eam quæ videretur esse, non quæ esset, repugnantiam. hāc igitur partem relictam explebimus, nullis adminiculis, sed, vt d̄r, Marte nostro. neque.n. quidq̃ de hac parte post Panætium explicatum est, quod mihi probaretur, de ijs quæ in manus nostras venerunt.

PETR. MARS.

ITAQVE, vt sine vllo errore) Allatis rōnibus supradictis regulam quandam constituit Cicero, vt sine errore iudicari possit, si q̃ñ vtile cum honesto pugnare videbitur. [Formula) Regula; modus quidam, & norma, quæ sit consentanea disciplinę Stoicoꝝ, qui dñt nihil esse vtile, quod non sit honestum. [Disciplinæ) Sectæ, & dogmati Stoicū. [Consentanea) Conueniens, accōmodata, & affert rōnem quare. [Quam) Formulam.i. regulam inuestigandi officij.s. actionis honestæ, ac per hoc laudabilis. [Qui) Peripatetici. dictū est in 1. vol. nullam fuisse d̄riam inter veteres Academicos & Peripateticos in opinionibus tam moꝝ, q̃ etiam rerum naturalium, sed solis nominibus fuisse separatos. [Veteribus) Quoꝝ auctor fuit Plato. & veteribus dicit q̃ñ fuit postea media Academia, & noua, varięq. opiniones. [Tamen) Ab eis Stoicis. [Splendidius) Maiore laude. [Qoā ab his) Peripateticis & Academicis, qui vtilia ab honestis separabant & expetenda esse dicebant, sed cōparatione virtutis nullius pene momenti esse dicebant. Stoici vero asseuerabant nihilo omnino esse vtile, quod non esset honestum. [Nobis aūt) Profitetur Cic. se Academicum. Academici.n nihil affirmabāt, sed disputabant in vtranque partē, & id iure suo defendebant, quodcūque occurreret probabile, & ēt ab alijs diceretur, q non essent eiusdē disciplinæ. Vnde Ciceroni Academico magna dabatur licentia, vt sequeretur formulam consentaneā disciplinæ Stoicoꝝ, quia probabilior videbatur, & id quod in alijs probabile v̄r, Academicus iure suo potest tueri & disputatione defendere. Hanc formulam Cic. sequi nō potuisset, si se Peripateticū professus esset, q̃ñ fuisset contra suum dogma. Certæ.n. erant alioꝝ disciplinæ, & diffinitæ opiniones. Academici vero de omni re disputabant in vtranque partem, & nullas positiones seruabant, sed id quod in quoq; videbatur probabile, sequebātur, nihil affirmātes. [Quodcūque) Omne quod v̄r maxime probabile, ex quocūque decreto. [Nostro iure) Libertate ab oībus concessa nobis, q̃ñ hic est mos Academicoꝝ, ut probabilia sequantur, & nihil ipsi affirmēt. Idque orationis genus auctore Laertio traditum a Platone per interrogationem ac r̄sionem ex vmbra in certamen, ac puluerē primus eduxit Lacides Alexandri filius Cyreneus nouæ Academiæ princeps Arcesilæq. successor. Lacidi successit Carneades, q. nouā Academiā illustrauit Carneadi Clitomachus, in quo Academica p̄hia desijt. Aristoteli successit Theophrastus, in quo atq; Clitomacho & Chrysippo, vt colligit Laertius, Ionica p̄hia desijt. Lacides, vt inq̄t Eusebius, putauit ab hoibus nihil penitus cōprehendi posse. [Sed redeo) q̄a fecit digressionem, redit ad formulam, quam vult constituere. [Detrahere igitur) Hæc est formula, quam Cic. instituit, & ea ponit quæ sunt fugienda, cū sint contra naturā, à qua huius disputationis & formulæ sumitur fundamentum, q̃ñ videndum est e natura.i. s̄m virtutem, quæ honestatem oībus alijs rebus anteponit. Est inquit contra naturam eripere, quòd suum non est, & augere suas vtilitates cum incōmodo aliorum. Ergo si naturam ducem seq̃ volumus, ab eo debemus abhorrere, quod est contra naturam, & sic fungemur offō, & nunq̃ errabimus. [Mors) Quæ est vltimum oīum terribilium, & aufert oē bonum quod est in vita, & impedit perfectionem naturæ, & eius opus dissoluit. [Dolor) q est motus in corpore contrarius sensibus. [Paupertas) Cum s. p̃p inopiam natura sustentari non pōt. Cic. dicit paupertatem esse contra naturam respiciens ad imperitam multitudinem, & ad media officia nondum ingressam, q̃ iudicat paupertatem esse summū malum, nō intelligēs dotes virtutis, & putans paupertatē esse contra naturā, ad hanc multitudinem instituendam hæc orō suscepta est, vt exploratum habeat, & p̃suasum honestatē debere præponi vtilitatibus, & nihil esse magis contra naturam, quam aliena eripere. Sed ꝓfecto paupertas non est indecora, nisi his quibus inuitis accedit, & aius debet esse diues, non arca. Honesta, inq̄t Epicurus, res est læta paupertas, q̃ vt inq̄t Seneca, instātibus desiderijs satisfacere contenta est. contra naturam est non hr̄e virtutes, ad quas natura nos creauit, & principia dedit, sed nunc parenti naturæ, tanq̃ nouercæ, eoꝝ interpretatione sis affertur, q lautiores quam fuerint quondam septem viri Epulonum & Aesopi patinam affectātes, & cœnas Saliares, Persicosq. apparatus, q̄ppe melius palato quam corde sapiunt. Isthmi edones sacris operati, nouo argumentorum gn̄e cō eludunt, & magna voce contendunt, palatum condito pulmēto & succeis replere, Niliacū pulsionem, Gaditanamq. puellam tremulo clune prurientem, crissantemq́ hr̄e, & mensas ex vltima Mauritania aduectas, & indicijs dentibus effulctas, & exotica ostratiaq. vnguenta s̄m naturam esse, quod tñ abest. vt verum sit, vt his naturæ, quæ hoīum ad honestatem creat & frugalitatem, nil possit esse magis contrarium. Non bene intelligunt helluones vim naturæ, quæ paucis contenta est. Vnde dum aqualiculo student, bestijs persimiles efficiuntur, & famam & virtutis laudē amittunt, quorū voces eo loco habendæ sunt, vt Demetrius p̄hs dicere solebat, quo ventre redditi crepitus. Quid.n. inquit mea refert sursum isti, an deorsum ferantur? [Nā principio) ꝓbat quare est id, quod dixit cōtra naturam. [Principio).i. ante oīa. [Conuictum) Vitam cōem & humanam societatem q̃ñ si ita fit, hoīes simul viuere non p̄nt. [Si enim) Rō quare destruitur humanus cōuictus & societas. [Affecti) Dispositi & tali aio, ut bona aliorum eripere velimus, ut nostra cōmoda augeantur. [Secundum naturam) Q̃ñ homo est sociabilis naturaliter, & ab hoie non alienus. [Vt si vnumquodque) Probat & confirmat per similitudinē disrumpi humanā societatem, si alter spolietur & uioletur. [Húc sen.) Si ita sentiret & opinaretur. [Debilitari) In aliqua parte. [Et interire) Oīno dissolui. [Cōmoda) Vtilitates. [Cōitas) Victus cōis. [Nam sibi) Hoc conceditur, ut nobis potius acquiramus ea, quorum usu natura indiget, sed non cōceditur ex bonis alterius dumos nostros locupletare. [Non repugnante natura) Modo iuste acquiramus, quod uult natura, aliter contra naturā est, ut ipse Cic. docet. [Spolijs) Rapinis & calamitatibus aliorū. [Natura) Dispositione naturali. [Iure gentium) Quod est oi humano gn̄i cōe, appellaturq́. Naturale ius ac primum, & tandem diuinum. [Legibus populorum) Iure ciuili. [Quibus) Legibus q̃ñ unaquæq. resp. suas habet leges & ius ciuile. ergo nec iure gentium, nec ciuili licet alteri nocere suę utilitatis causa, sed quāuis non essent leges, tñ natura humana hoc requirit, ut hoi homo non noceat, q̃ñ homo ab hoie non est alienus, & homo hominis causa est gn̄atus, ut alter alteri prosit. [Hoc enim) Ratio est, hoc inquit uolunt leges, ut uictus cōis conseruetur, & ut q̄sque suum habeat, & seruetur societas inter homines, ut uult natura. [Incolumen) Conseruatam. [Quid dirimunt) Qui uiolant, aut furto, aut homicidio, leges puniunt eos, ut merentur. nam aliqui ultimo supplicio afficiuntur, aliqui aguntur in exilium, aliqui pœna pecuniaria mulctantur, & in uinculis detinentur, ut rō

delicti

delicti poscit.[Dãno)Pœna pecuniaria &ablatione bonoꝝ.nam
dānum est io rebus,malum aūt io persona & fama. Ideo dicit So
sias Terent. Quid facies illi q dederit dānum,aot malum ? [Atq;
hoc)Vt humana societas seruet incolomis.[Multo magis) Quā
ipsæ leges.[Ratio oaturæ) Quæ oil aliud est nisi lex diuina & hu
mana cui magis q̃ legibus parendū est, & illi obediunt q volunt
è natura viuere,ratio.i.norma & pscriptum. [Quæ est lex) Quæ
cōplectitur legem diuinā & humanam.[Nunq̃ cōmittet)Nunq̃
incidet in hūc errorem.[Assumas)Accipias & ascribas quod tibi
iure nō debetur. [Celsitas animi) Aius excelsus qm̄ hab virtutū
semina habemus à natura. [Cōitas) Cōitas.i.officioꝝ vicissitu-
do, & cōis fauor atque caritas iustitia,quæ vna cum liberalitate
est ad cōem vtilitatem tuendam,& declarat se,nam dicit,cōitas i
quę.s.cōitas constat ex his duabus iustitia & liberalitate atq; ma
gnificentia,quibus cōitas humana seruatur.[Quàm voluptas) q̃
animi lumen extinguit & est cootra naturam, qm̄ impedit illius
perfectionē &opus,cum sit esca maloꝝ. [Quàm vita)qm̄ natura
vult, vt magnanimus cum versatur in periculo , vitæ non parcat
suæ, & pro cōi salute mori bonus vir noo recusabit uolēte natu-
ra,quæ hoies ad iustitiam,fortitudinem, ceterasq. virtutes crea-
uit . [Quandiu) Qm̄ natura vult vt oēs diuitias exponamus pro
vtilitate cōi,& magis amat iustitiam & liberalitatem,quam diui
tias,qoas qui cōtemnit magnanimus est. [Quæ)Voluptatem,vi
tam,diuitias.[Cootēnere)Spernere tanq̃ ioferiora hois præstan
tia,& celsitudioe animi,q debet esse iouictus.[Et pro nihilo du-
cere,cōparante)Existimare illum esse oullius momēti & precij ,
q comparat voluptates,& diuitias cum vtilitate cōi. [Compara
tem)Illum q comparat supradicta cum cōi vtilitate.i.qoi compa
rando præponit voluptatē,vitam, & diuitias cōi hoium vtilitati
.i.iustitiæ, liberalitati, & magnificentiæ, quæ sunt ad cōe cōmo-
dum,& q parcit vitæ,cum opus esset illam pro patria effundere ,
& fugit labores deditus voluptati,& amat diuitias,noo potest es
se iostos aut liberalis, & sic humanæ societati erit inutilis . Non
igitur debet qs ea quę vtilia sunt anteponere cōi vtilitati,qm̄ est
contra rōnem naturę,& in hoc volumine agitur de cōparatione
vtilis & honesti,& pluris facienda est cōitas quam vita,quam di-
uitiæ. [Qoam mors) qm̄ naturæ ratio vult, vt homo potios mo
riatur pro cōi salute,quā quod detrahat alijs aliq̃d suæ vtilitatis
causa,quod est alienum ab oi humanitate, & id natura noo pati
tur.[Gōis eiusdem) Similia incōmoda,quod nocere vĩr . [Quā
dolor) qm̄ natura vult,vt dolores perpetiamur pro cōi vtilitate.
[Herculē illum) q.d.illom Herculē magnum & summa laude di
gnum. & sic emphasim habet.nā emphasis altiorem pbet intelle-
ctū,quam quem verba p se ipsa declarāt,vt, Tu oe ille Æoeas? Et
apud Papinium,quē scire oesastum,Illū,sed taceo, prohibet tran
quilla senectus . [Beneficioꝝ memor) In lib.de Nat. Deor.ait:
Vtilitatū magnitudioe cōstituti sunt hi dij, q vtilitates quasq; gi
gnebāt . Suscepit aūt vita hoium,cōsuetudoq. cōis,ut beneficijs,
excellētes viros in cœlum fama ac volūtate tollereot. Hinc Her
cules,hinc Castor,quoꝝ.n.remanerēt animi atq; ęternitate frue
rētur,dij rite habiti sunt,cū & optimi esseot & æterni . [Conci-
lio) Cœtu deoꝝ.sensus est,pstat pati oēs labores,& molestias p
cōi utilitate,quam uiuere in solitudioe & affluere diuitijs,&hre
pulchritudinē. Hercules q s in opprimendis monstris pro vtilita
te cōi laborauerai,hoium fama in cœlum collocatus est.[Quo-
circa)Cōcludit Cic.ex supradictis uitā cum negocijs & laborib⁹
pro cōi vtilitate vmbratili & ociosæ anteponēdā esse.[Optimo)
A natura bene instituto.[Splēdidissimo) Clarissimo & a natura
quodā splendore donatus ingenij,& cognoscit qd natura reqrit
& quātum hō hoi debet rōoe humanitatis & iure naturali.Vnde
q paret naturæ ooo pōt sustinere ut hoi noceat,qm̄ est cōtra oa-
turā.[Illam vitā)Negociosam & laboriosam.[Huic) Vmbratili
ociosæ & affluenti voluptatibus,& bonis corporis & fortuoæ.
[Ex quo efficit) pp hoc quod dictum est,concluditur hoiem hoi
nō nocere q paret naturæ. [Deinde q alteꝝ uiolat) Ponit duo,q̃
qs existimare pōt cui alicui oocet,quæ Cic.refellit, ut imperitia
ostendat,hoiem hoi nullo modo debere nocere. [Aut nihil exi-
stimat)Hoc est unum pōt arbitrari inqt se nihil facere contra na
turā,cum hoiem uiolat.[Aut magis)Hoc est alteꝝ,qm̄ putat ma
gis fugiēdam esse paupertatem,& reliqua incōmoda, quā facere
iniuriam.[Si nihil existimat)Resumit primū.[Qoid differas) qd
disputare possis ? q.d.non est cum eo differendum , cum sit oino
rudis & nomine tm̄ homo, qm̄ ab homine aufert humanitatem.
[Hominem)Humanitatem ipsam,& ipsum hominem separat ab
homine,quod est contra naturam,qm̄ homo ab homine,non est
alieous.[Io uiolandis hominibus) Cum homines oiolat . cum
tali igitur uiro disputandum non est, quoniam ignorat naturā ,
& est ona bestia, cum ab homine humanitatem tollat . [Sin fu-
giendum) Resumit alteꝝ quod non est ita vituperabile, qm̄ pu-
tat ille q ita opinatur fugiendam esse iniuriā , sed peius esse pati
dolorē,mortem,& paupertatem.i.si putat nō esse aliquē violan-
dum,& censet illa esse multo peiora,in eo,inqt,errat, qm̄ putat,
paupertatē & dolorē peiora esse ai vitio, qm̄ talis ai affectio fu-
giēda est magis,quā paupertas,quā dolor,& deniq; ipsa mors.[Vl
lū corporis)Vt dolor & similia corporis incōmoda. [Aut fortu-
næ)Vt paupertas,& ea quæ à fortuna hoi accidūt.[Animi vitijs)
sceleribus,qm̄ peius est esse sceleratū quā pauperem.dū.n.quis in
vitio est,hr infelicissimus.Vñ vitio aiæ nihil est fœdios, nihil te-
trius,nihilq. magis fogiēdū.[Iniuria)Est vitiū aiæ,dolor est vitiū
corporis,& quanto aios est præstantior corpore,tanto vitium ai
est grauius vitio corporis.[Ergo vnum)Cum ita sit,inqt,oēs de-
beot sibi voum pponere.& hoc est optimum præceptū. [Oibus)
q ducem naturam seq voluot.[Propositum) In mente cōstitutū,
& decretū.vnde propositum dr signum,finis,iotētio,summa vitā
sine pposito vaga est,ait Sen. [Vniuscuiusq;) Singuloꝝ.i.vtilitas
vniuscuiusq; noo minus,quam oīa debet esse cara nobis,& vt o-
mnium & singuloꝝ eadem sit vtilitas,& vt oibus & singulis cōsu
latur.[Eadem sit).i.æque cara cōis vtilitas,vt propria siue priua-
ta. [Quā) Vtilitatem cuiusque & vniuersoꝝ siqs ad se rapiet, di-
strahetur humana societas,q est maxime è natura . [Atque si ēt)
pbat Cic.oium vtilitatem esse cōem, & facit rōcinationem sum
ptam a disciplina Stoicoꝝ,qua demōstrat nos prohiberi lege na
turæ,violare hoiem,qm̄ vt volunt Stoici,homo ob id ipsum, qd
homo est,non est alienus ab hoie.[Præscribit)Præcipit & diffi-
nit,mouet,atq; constituit.[Ob eam causam) Ob id ipsom quod
homo est,non ob aliq̃ aliam causam. [Cōsultum velit).i. natura
hoc præcipit,vt hoi quicuoque sit,consulatur. [Necesse est) Qm̄
hoc sequitur ex illo,si aña est veꝝ,& ɔñs erit veꝝ. si homo hoi cō-
sulere debet,oportet oīa esse cōia . quod si veꝝ est,homo non de
bet violari ab hoie,ita præscribente natura. Añs est veꝝ,ergo &
ɔñs,quod Cic.probat.[Quo si ita est) Vt oīs vtilitas cōis sit, oēs
cootinemur vna lege oaturæ. [Id ipsum) Si cootinemur oēs tali
lege.[Primum)Añs naturam.s.velle oībus esse cōem.[Extremū)
ɔñs,qm̄ si natura vult vt oībus consulatur,necesse est oiom utili-
tates esse cōes,et si oēs continemur vna & eadem lege naturæ,ne
cesse est vt violare hoiem à natura prohibeamur. [Nam illud q-
dem)Probatio est añtis seu primi,vt ipse dixit . Et coofutat illo-
rum opinionem,dicentium aliam esse rōnem fratrum , propio-
quorum,& aliam esse ciuium,aliam externorum,qm̄ hæc opinio
distrahit humanam societatem , si uoo oium rō habebitur , & si
hoc non tenetur hoiem ab hoie,quicunque sit , ooo esse alienū .
& sic probatur primum & per ɔñs extremum . Lact. lib. 6. dicit,
Ergo pro immaoibus belluis habendi sunt,qui hoibus oocent ,
q contra ius humanitatis,& fas oē spoliant, cruciant, occidunt ,
exterminant . ob hanc oecessitudioem germanitatis docet nos
Deus mala ounq̃ facere,booum aūt semper. Deus.n.qm̄ plus est,
aial oos voluit esse sociabile . Itaq; in alijs hoibus nos ipsos cogi
tare debemus . non meremur io periculo liberari, si noo succur-
rimus,non meremur auxilia,si negamus.[Absurdum)Non con-
ueniens rōni.[Aliam rōnem)Esse ciuium,non idem debere ser-
uari aduersus reliquos,quam sniam Cic.refellit,oōdeos inter ip
sos ciues esse societatem ciuilem,& quoddam ius naturale inter
cedere.[Aliam reliquoꝝ)Exteroꝝ hoium. dñt aliam esse rōnē
ciuium,aliam reliquoꝝ . [Hi) q talia dōr & refellit primam par-
tem de ciuibus,postea secundam de reliqs hoibus . [Nihil iuris)
o blatioois nullum ius quod natura ipsa præscribit, & vinculum
ciuilis societatis.i.statuunt & putant nullum sibi esse ius oatura
le cū ciuibus,&oullam societatem.[Cōis vtilitatis)Gratia.i.pu-
tāt cioem à cioe alienū esse & nullam esse inter ipsos societatē
pp cōem vtilitatem,qood falsum est,& absurdū . destrueretur .n.
ciuilis societas & concordia.[Qoi aūt) Hæc est altera pars qua
illorum sniam refellit,qui dicebant habendam esse rōnem ciuiū,
sed reliquoꝝ oullam . Nam si sic esset,destrueretur cōis societas
gñis humani,qua sublata virtutes ēt tollentur,quæ sunt ad con-
seruationē gñis humani,maxime iustitia, & liberalitas . [Qoę)
supradicta & societas gñis humani,& virtutes . [Etiam aduersus
deos)Qm̄ non modo offendunt humanam societatem , sed etiā
deum; q hanc societatem inter hoies constituit, cuius societatis
vinculum arctissimum est,si putamus,& persuasum habemus con
tra naturam esse hoi nocere,& oullo modo alicui q̃dq̃ detrahen
dum sui cōmodi causa,sed potius oia incōmoda subeunda.& bo
norum & corporis ipsius etiam , & animi ioiuste . Profecto nisi
ita statuerimos,vinculum societatis humanæ dissoluetur.[Arctis
simum vinculū)Vt arcte & bene coniuncta teneatur, si arbitra-
bimur

bimus esse cōtra naturam hoī nocere.[Vel externa)Vt paupertatē, amissionem filioꝶ, & alia incōmoda in bonis externis. [Vel corporis)Vt si gladio qs,aut verberibus in corpore lædat, & aliā incōmoditatem patiatur in bonis corporis.[Vel ēt ipsius animi) Quod plus est qm̄ bona animi debēt esse cariora.i.virtutes & bonū nomen. In bonis animi patitur qs incōmoda iniuste, cum ab aliquo vituperatur,& intēperans dr̄,aut iniustus,aut timidus,aut fur,aut sacrilegus,& sic de similibus, melius est & magis cōsentaneū naturæ,pati incōmoda,quæ sint iniusta in bonis fortunę corporis & ēt animi,quam violare humanā societatem.[Quæ vacēt iustitia) Quæ incōmoda iniusta sint, & iustitiā accepit tanq̄ reginam oium virtutum, vt ostēdat multo magis esse cōtra naturam violare hoīem,& detrahere aliqd alicui, quam oia incōmoda pati ēt iniuste,qm̄ præstabilius est pati quā inferre iniuriam. [Hæc enim) Ratio quare est cōtra naturam detrahere aliqd alicui, qm̄ .s.est cōtra iustitiam, quæ est regina virtutum & oēs complectit; & est virtus vniuique suū distribuens. Si aūt alicui suum detrahitur . violatur iustitia,& p ɔñs oēs virtutes. [Hæc.n.virtus) Iustitia,quæ aliaꝶ virtutū domina est, & sine ipsa nihil valent,& laudem nō merentur.oportet.n.liberalem esse iustum,& sic fortē,si vere fortis vult dici,qm̄ fortitudo est virtus quæ pugnat pro iustitia,& sic de alijs virtutibus,quæ ad iustitiā rediguntur.[Forsitan quispiā dixerit) Neminē iniuria esse afficiendum cōclusit, & hoc oibus propositum esse debere,vt eadē sit vtilitas oium & singulorū.[Hoc igitur)Cōclusio,videndum est diligēter,an iniuria sit id quod agitur, qm̄ aliqñ id quod simpliciter in se iniuriam habet, quibusdā circunstantijs iniuria vacat. Affert igitur vnum aliud, quod qs dicere potuisset,an sapiēs extrema fame laborās debeat cibum eripere hoi inutili,& dicit quod non Postea de tyrāno aliter statuit,qm̄ nulla est nobis cum tyrānis societas, quos nō modo spoliare,sed ēt necare honestū est. Et h.d.vt magis probet necem Cæs.& laudet Brutum & alios,q illum è medio tollendum curauerunt.[Sapiens)vir perfectæ uirtutis.[Nō est.n.)ratio quare non debet auferri cibus à sapiente, hoi ad nullam rem vtili, qm̄.s.melius est mori, quam uiolare aliquem sui cōmodi causa. [Quam animi talis affectio).i.talis dispositio pluris debet esse apud nos quā vita. [Nemini ē,vt uio.) Hæc est affectio & dispositio,q̇ debet esse carior uita.[Quid ? si Phalarē) Affert nunc aliud exēplum de tyrāno,& sic ostēditur vnum & idē rōne personæ, & aliaꝶ circūstantiaꝶ uacare iniuria.[Immanē)Ferini animi & ab omni humanitate alieni. Vnde interficere tyrānum idem est qđ interficere ferā. [O eam causam) Vt in uita remaneas, ut possis humanæ societati pdesse. [Sin aūt) Id non sit eiusmodi.i.si non ideo vule in vita remanere, vt vtilitatē reip. & humanæ societati afferat.[Nō igitur)Cōcludit ea his quæ dicta sunt,magis esse cōtra naturā appetere aliena quam pati incōmoda, qm̄ iustitia causa est,ut cōi vtilitati consulatur. Lex naturæ vult,ut ab hoie inutili ad sapientē & bonum uirum vtilemq. transferantur res ad viuendū necessariæ.[Fortem)Aptū ad subeunda pericula pro vtilitate cōi.[Qui si occiderit).i.si ipse vir sapiēs bonꝰ fortisq̄ morietur cōi utilitati detrimentū affert, unde vir prudens & fortis non debet sibi mortem afferre, qm̄ nocet reip. & cōi utilitati.
[Modo hoc ita faciat) Dat cautionem. Sensus est res necessariæ ab hoie inerti ad bonum uirum transferri debent,dūmodo ipse uir bonus & fortis id faciat pro vtilitate cōi, qm̄ si nimium sibi placeret,putaretq. se solum uita dignū, & ob id alijs afferret iniuriam aliquid auferēdo,quo ipse uiuat,cōtra iustitiam est.Ideo, inqt, semper fungatur officio consulens cōi cōmodo.i.ab actione cū virtute nō recedat,& quidqd agit,referat ad cōem utilitatē & societatē humani gñis tuendam.[Hanc causam)q a nimiū sibi placet non debet igitur cum detrahit aliqd alicui id facere causa iniuriæ,sed ut cōi utilitati cōsulat.[Semper) In omni actione & cū aliqd alicui detrahit.[Fugatur officio)Nō discedat ab actione quæ est fm uirtutē, & cum aliqd aufert,non id ideo facit, q a nimium sibi placet,sed quia cōis utilitas ita exposcit. [Nam q ad Phalarim)Nūc de tyrannis determinat,illud,inqt,quod de tyrāno dixi,facile iudicatur. pōt.n. uir sapiens spoliare tyrānum sine reprehensione,qm̄ nulla amicitia,nulla deniq; coniunctio nobis est cū tyrannis,q inter hoies numerandi non sunt, cum ab omni humanitate sint alieni.[Distractio) Dissociatio,qm̄ sunt immanes & ponēdi extra humanā societatē. [Atq; hoc genus) Dicit Cic.tyrānos è medio penitus tollēdos esse,tanq̄ hostes humanæ societatis.Et utitur loco cōi,q dr̄ ea pars orōnis, quæ non de aliquo noiatim disputat,& agit,sed de uniuersa re,ut hic Cic. facit de oibus tyrānis,qm̄ de uniuerso gñe disputat. [Hoc genus) Tyrānoꝶ.s. [Pestiferū) Perniciosum humanæ societati. [Impium) qđ nullam habet erga deū pietatem,nec deū timet nec leges,sed oia violat regnandi causa,læsa religione diuina,ēt ægre se habēt, nec coli pñt,vt inqt Eurip.[Exterminandum) Eijciendum extra humanam societatē,à qua sunt alieni. Interrogatus Thales Milesius,qd in vita difficile ac pene incredibile vidisset.Rñdit tyrannum senē. Vnde Diog.cum ab eo tyrānus q̄reret,ex quo ære melius esset statuā fundere, rñdit quo Harmodius & Aristogitō fusi sunt. hi duo fuerunt tyrannicidæ,vt dictum est quibus Athenienses ob id statuas erexerunt,quas Praxiteles ex ære fecit. Hos auctore Plin.à Xerxe Persaꝶ rege captos, victa Persi de Atheniensibus remisit Alexander Mac. [Etenim,vt mēbra) Probat à simili tyrānos oino exterminādos,ne mala cōtagione humanā societatē maculent.[Et tanq̄ spū).i.sensu,qm̄ deficiente sanguine in aliquo mēbro,illic non remanet spūs,eius ipsæ arteriæ sunt receptacula,su p quas locātur venæ.i.riuuli sanguinis,præterq̄ in dorso in quo magna arteria,q̇ trachea dr̄ est posita su p uenā. Arteria est conceptaculum spūs naturalis mixti, confusiq. cū sanguine,in quo plus spūs est,minus uero sanguinis. Vena est conceptaculum sanguinis mixti confusiq. cū spiritu naturali,in quo plus sanguinis est,minus spūs, arefactis venis & arterijs vitiatis torpescit ea pars corporis,& nō habet sensum,& caret spiritu. [Tanq̄ spiritu) Dixit,qm̄ mēbra non proprie spirant, sed vi r esse in ipsis tanq̄ spūs quidam arteria, quæ tendit ad pulmonem & accipiēdi reddendiq. spūs officio fungitur. Pulmones sunt tanq̄ folles & cor amplectuntur. Vena affert spm̄ nutritiuū,qm̄ sanguis est nutrimētum corporis. Neruus affert spm̄ sensitiuum,nerui magni sunt causa motus totius corporis,hñt ēt sensum. Vbicunque est vena,ibi est neruus & arteria.Hoc corporis uitium,quod Cic.tāgit,tres habet spēs,quæ sunt secundū magis & minus,gangrænā, astachilum,& esthiomenū.Gangręna dr̄ qñ membrum aptum est vt putrefiat.Astachilus qñ est putrefactum,sed non habet oēs gradus putrefactionis.Esthiomenus dr̄,qñ habet oēs gradus putrefactionis,tunc membrum ita affectum destituitur a natura,& nullum habet sensum,sed caro fit nigra,& nerui adusti carentes spū, vnde opus est eam partē amputare, ne serpat uitium p totū corpus,qm̄ pars illa putrefacta partes proximas contagione corrūpit.vnde dicit Ouid.Ne pars sincera trahatur. Ita tyrānus è medio tollendus est,ne malo exēplo alios inficiat, q naturam ducē sequuntur,quā tyrānus oino reliqt & est tanq̄ membrū putrefactum.[Ista feritas) Natura efferata. Feritas est plus quā uitiū,& cadit in hoiem ex rōne qua oēm humanitatē deposuit, & iam est fera,& noie tantū hō Feritati opponitur heroica uirtus,q̇ humanam naturā transcendit,& aliqd in se diuinitatis habet,ut dr̄,inquit Arist.in 7.Moral.loquens de feritate, de quibusdam efferatis gentibus circa Pontum alios crudis, alios humanis carnibus delectari,alios tradere natos inuicē,vt in cōuiuijs comedāt.Præterea inqt coitus masculoꝶ feritas est,mala cōsuetudo. Illos ergo q malignitate alios superant, hac infami appellatione notabat antiqui.Et contra cū aliquem admirabantur,heroem & diuū appellabāt,vt Lacones dicere consueuerūt. [In figura) Hois,qm̄ tyranni nil hñt hois, nisi figuram, aius autem est ferinus & ingenium: [Belluæ) Tyranni,q iam est bellua in figura hois. [A cōi humanitate corporis) Ex hoium cōitate & cōmercio, qm̄ hoies iure humanitatis,& lege naturæ sunt tanq̄ vnum corpus, à quo tyranni pp feritatem & aium immanem segregandi sunt,ne corpus illud cōis humanitatis inficiant.s.ne malo exemplo noceant humanæ societati.Et pfecto tyranni fere nunq̄,nisi morte violēta decedunt. [Tanq̄ humanitate) Qm̄ non sumus pprie vnum corpus oēs,sed tanq̄ corpus humanitatis quo oēs hoies continētur. Ideo dixit tanq̄ humanitate.[Huius gñis sunt qōnes,ita solet quæri inter hoies,cum quæritur offm̄ ex tpe, dixit supra homines solere dubitare,cum.s.incertum est,quale id sit,de quo cōsideratur,qm̄ aliqñ tpe fit,vt id quod plerunque vr̄ turpe, inueniatur non esse contra offm̄, & posuit exemplum de nece Cæs. Postea subiunxit alias qōnes,an.s.debeat auferri cibus alteri, & an debeat spoliari tyrannus, & ipse perscripsit, quod pertineret ad offm̄,& qd contra.In his qōnibus ex tpe quæritur, quid sit agendum, cum aliqua sit dubitatio. Et hoc pacto, inquit Cic. executurus erat Panætius illam tertiam partem omissam.Posuisset.n.qōnes,& postea quid esset agendum ex offō docuisset. Sed hi q bene perceperunt libros superiores in qbus agitur de oī genere honesti,& de vtili,poterunt ex tpe iudicare quid agendum sit,cum aliqua dubitatio,orietur,quoniam sciunt quid sit honestum,& quid vtile.Vnde opus est superiora præcepta tenaci memoria complecti,ut ab offō nunq̄ discedamus,ad tales .n. qōnes & consultationes.si qñ acciderint præcepta habemus,ut studiosus errare non possit.[Huius generis)Similes. [Ex tempore) .i. ex circunstantia temporis & ratione. [Omnes quæstiones)

Omnis inq̄sitio de aliqua re an sit offm̄ rōne tp̄is,& aliaꝝ circunstantiaꝝ.[Ea tpe)tp̄is rōne & qualitate,siue ex circunstātia tp̄is.[Offm̄) Actio honesta.[Res eiusmodi)Similes q̄ones.[Consiliū) Mentē & propositum persequēdi.[Ad quas)Cōsultationes,cum quæritur & dubitatur, an sit contra offm̄ spoliare tyrannum,hoi ad nullā rem vtili eripere cibum & similia , quæ pūt esse officia à circunstantia,vt sciant hoies,inquit,cōsultare & eligere,cū hmōi q̄ones inciderint , data sunt præcepta in superioribus voluminibus,q̄bus perspicitur quid sit offm̄. [Perspici)Recte videri & iudicari quid sit honestum,& per se & rōne circunstantiaꝝ,& quid sit turpe. [Quia oino non est turpe) q̄m rōne circunstantiaꝝ sic nō turpe id,quod simpliciter turpe erat,& contra offm̄. [Sed q̄m operi inchoato) Cic. impositurus huic operi extremā manum , exēplo geometriæ petit a filio,vt sibi hoc cōcedat sine aliqua ꝓbatione quo facilius id quod vult ostēdat . Nihil præter honestū pp se expetendū,vt volunt Stoici,quos Cic.seq̄tur in his officijs aut honestū maxime expetendū,vt volunt Peripatetici.Hoc aūt posito & concesso,certū est vtilis & honesti non posse repugnantiam esse,q̄m honestum aut solum est expetendū , aut maxime.i. ante oia alia,vt in secūdo loco relinquātur bona corporis & fortunæ.Inde laudat Panætium.Postea dicit se hanc partē expleturū proprio ingenio,sine alioꝝ adminiculis. Demum ipsa ꝑcepta aggreditur.[Operi)Huic quod in manibus hr̄ de cōibus.[Tanq̄ fastigium) Sūmitatem . Fastigium est ædifici summū, inde dicimus fastigium domus.i.culmen & summitatem, & fastigia muroꝝ,& scrobium ēt dr̄ fastigia . Virg.in Georg. Forsitan & scrobibus q̄ sint fastigia quæris.i.profunditates . Et summa fastigia teste dr̄ a Iuuenale.i.summæ dignitates & honores . Et q̄m fastigium proprie summitas ædificioꝝ est,non aūt libroꝝ & talium opero, ideo dixit tanq̄ fastigium.i.summam partem & finem, ut domi imponitur fastigium . [Geometra) Qui versatur circa mensuras , cū vult facere demōstrationem,petit ut sibi cōcedatur linea vna, qua concessa facit demōstrationem in oibus figuris,q̄m linea cōcessa & varijs modis protracta uarias figuras facit,& demōstrat . Quinq; sunt petitiones geometræ,ut auctor est Euclides.a quolibet puncto in quodlibet punctū rectam lineam ducere, atq; lineā diffinitam in cōtinuum rectumq́ quantumlibet protrahere. Super centrū quodlibet,quantūlibet occupando spatium,circulū designare.Oēs rectos angulos sibi inuicē esse æquales.Si recta linea sup duas rectas lineas ceciderit, atque anguli ex una parte duobus angulis rectis minores fuerint , illas duas lineas in eandē partem protractas ꝓculdubio coniunctū iri.Item,duas lineas rectas supficiem nō includere.Ista sunt tanq̄ fundamēta & principia Geometriæ.Vnde q negat punctū & lineam,negat principia huius artis,& sic cū eo non pōt disputari.& q negat motum, non pōt disputare de rebus naturalibus.Vnde dixit Arist. Cōtra negātes principia nō est disputandū.Principia.n.cuiusq; disciplinæ cōcedi debent,q̄bus ꝯcessis pōt disputari & fieri demōstratio. cōcessa linea ipsi Geometræ facit varias demonstrationes, q̄ sunt in primo gradu certitudinis,q̄m vn̄r,& non p̄nt aliter esse,ut est circulus,semicirculus,triāgulus,& sic de reliq̄s.[Oia ducere)Disputādo demonstrare,sed petere ut aliqua cōcedantur, quæ sunt principia Geometriæ,q̄bus postea fiat demōstratio. Sic Cic.non docet aliqua rōne solum honestū pp se expetendum , q̄m hic nō agitur de dogmate solū,ut in libris de Finib.sed petit ut hoc concedatur,quo concesso facile id quod restat explicari demonstrariq̄. pōt . Demonstratio proprie est Mathematici . Persuasio aūt Oratoris.Vnde dicit Arist.in Morib. petendam esse demōstrationem à Mathematico,& persuasionē ab Oratore.[Explicēt) Demōstrent , & protrahendo lineā concessam faciant demōstrationes.Plat.in 6.de Rep.sic ait,Arbitror te non latere, eos qui circa Geometriā,Arithmeticam,& cetera gn̄a eiusdem versantur,supponere quidē par & impar,& figuras,ac tres species anguloꝝ, & hoꝝ similia in argumētationibus singulis,& his positis tanq̄ cuilibet manifestis,rōnem de his nullā exigendam putar , atq; hinc incipiētes ad alia iam descendūt,& ad illud tandē perueniunt,qd̄ quærebāt. Sen.in libello de liberalibus studijs dicit : Mathematicus vsu quodā & exercitatione ꝓcedit,sed ut procedat,cōcedēda illi quædā principia sunt.Non est aūt ars sui iuris,cui precarium fundamentū est.[Si potes)Dicit q̄m Cic. filius peripateticæ disciplinæ tūc studebat,& Peripatetici dicebant honestū maxime expetēdum . uirtutem satis esse ad bene beateq́. uiuendū dixit Zeno Stoicoꝝ princeps,ut dictum est,dicebant Stoici,quod honestū sit id solum esse bonum,ut Hecato in 1.de bonis ait, & Chrysippus in libris de Honesto,id autem esse uirtutem & solum honestū propter se expetendum in quo finem humanū constituunt . Arist. aūt finem humanū esse dixit,uirtutis usum in uita ꝑfecta.

Felicitatem q̄ppe dicit esse plenitudinē bonoꝝ ai,corporis,& fortunæ,virtutē ad beatā vitā non sufficere,q̄m bonis corporis & externis indigeret.De his rebus dcm̄ est vt arbitror , sufficienter in j. vol. Thales dicebat illū esse felicē, q corpore valeret, fortuna locuples esset,aioq́. nō ignauus aut imperitus.[Propter Cratippū)q erat Peripateticus & nō dicebat solū honestū esse pp se expetendū,sed maxime expetēdū.[Dabis)Cōcedes,q̄m ex s̄nia Peripateticoꝝ est.[Maxime)aū oia,q̄m alia restāt expetēda post virtutē ex opinione Peripateticoꝝ,& veteꝝ Academicoꝝ, quæ opinio magis cōsentanea est naturæ,quā opinio Stoicoꝝ , qui rapti splēdore virtutis nihil ꝑter illam pp se dixerunt expetendū. [Mihi)q sum Academicus,& ꝓbabilia sequor.[Vtrumuis) Aut hoc postremū aut primū . Et hic Cic.oñdit se nō fuisse addictū vni sectę,sed ꝓbabilia seq voluisse more Academicoꝝ,q̄bus Academia magnā dabat licētiam,& ideo in suis operibus Cic. nūc Stoicus vr̄,nunc Peripateticus,& in principio operis dixit,Sed tn̄ nr̄a legēs non multū a Peripateticis dissidentia,q̄m vtrique & Socratici & Platonici esse volumus.[Tū hoc).i.honestū maxime expetendū.[Tum illud)Nihil ꝑter honestum esse pp se expetendum & sic Cic.probat opinionē Stoicoꝝ & Peripateticoꝝ , alias reijcit tanq̄ minime ꝓbabiles.[Quidq̄)Aliq̄d quod ab alijs ph̄is dr̄, quoꝝ aliqui dicebant voluptatem pp se expetendam,aliqui diuitias,aliqui sciam,aliqui nihil expetendū, sed quodcunq; occurreret quæ opiniones improbātur.[Ac primum Panætius) Panætij s̄niam defendit,quam supra q̄busdam rōnibus vigebat, oñdens ipsam ab alijs minime ꝓbari.[Neque enim)Affert rōnem quare non licebat Panætio Stoico dicere,vtilia com honestis aliq̄n pugnare posse,q̄m fuisset contra illius professionē. Sed ea quæ vn̄r, non tn̄ sunt , sed vn̄r esse vtilia imperitæ multitudini . Nihil .n. apud peritos est vtile, quod non idem sit honestum . [Vn̄r) Aliq̄ speciem vtilitatis præ se ferunt, ea quæ vn̄t vtilia & non sunt,cū honesto interdum pugnare possunt,vere vtilia non p̄nt. [Testatur)Dicit Panætius in suis Officijs.[Pestem)Damnum & calamitatem.[In vitam inuasisse)Dicimus inuado vitam & in vitam. inuado tua bona; & in tua bona,& incumbere saluti, & ad salutē . [Itaque) Affertq. rōnem quare Panætius eam partem induxit , vt possemus .s. dijudicare sine errore , si q̄n dubitatio incidisset . [Induxit eam repugnantiam)Quæ uideretur esse uti,& hone.nō quæ esset,q̄m vtile si vere vtile est,non pōt cum honesto pugnare [Hanc partem)Quam Panætius reliq̄t.[Marte nostro).i. ꝓprio ingenio & industria , com aliq̄d facimus sine auxilio dicimur facere Marte nostro,vt dr̄,prouerbialis s̄nia est in eos,q proprijs viribus citra alienam opem,peragunt aliq̄d. [Quod mihi probaret) Quod placeret, q̄m hunc locum bene reactauerunt Posidonius & Athenodorus.[In manus nostras) Quoniam scripta Posidonij & Athenodori de repugnantia vtilis & honesti , habuit ex bibliotheca Caulonis. Nam Cic.cum hæc cōponeret,scripsit ad Caulonem,vt sibi mitteret Athenodorum & Posidonium,quoꝝ opera non probauit,itaque suo Marte hanc partem absoluit .

FRAN. MAT.

Itaque &c.)q̄nquidem occidit,vt quod turpe est per se euētu tp̄is honestum fiat,& contra, certa regula est ꝑscribenda quā si seq voluerimus,nunq̄ errabimus.[Appellamus vtile)Non est sed appellat . [Formula) Regula,modus,& norma, q̇ docebit q̄d seq debemus,ea aūt infra ponet.[Stoicoꝝ)q bonum ponunt in sola virtute.[Quā q̄dē his &c.)Academicus fuit Cic & modo hos,modo illos ex institutione sectę,secutus est, nūc se Stoicus i hac re secutū dicit,& iure hoc facit,nam euidentius ꝑcipiunt q̄d faciēdum sit,cum dn̄t solum honestum bonum esse : Peripatetici vero in vtilitate ēt bonū posuerunt . [A veteribus Academicis) Socrates primus summū & solū bonum virtutē esse dixit,cui Plato successit q veterē Academiam instituit,fuit .n. & media quam Archesilaus induxit,& noua quā Lacydes inuenit.Plato non oino secutus quod Socr.voluerat,q solam virtutem bonum esse ꝑdicauerat,primus tripartitam bonoꝝ diuisionē excogitauit,vt essent bona ai,bona corporis,bona externa.& sic sectæ Peripateticæ,cuius princeps fuit Arist.viam dedit,is.n.& q eum secuti sunt, Platonis opinionē amplexi sunt,vt lib.j. diximus.Ea hia intelligitur idē sensisse Peripateticos & Academicos in his quæ ad mores attinēt.[Ab his)Stoicis.[Splēdidius)Meli⁹ & euidēti⁹. [Quā ab eis,&c.).s.Peripateticis q dicebant aliq̄d esse honestum quod idē vtile nō esset,& contra . quis Peripatetici nullā vellent inter vtile & honestum cōparationem fieri.[Nobis aūt &c.)Vt id q̄d ꝓbabile fuerit,maxime sequamur.multis rōnibus contradicitur secto Academicæ ēt à Lactantio.[Sed re.&c.)q a dixerat formulam & regulam ꝓponendam,ac statuendam esse quam q sequeretur in officijs deligendis errare nunq̄ posset . Ad hanc se redire nūc dicit,vt eam nobis exponat,hæc aūt est regula,quotiescunq;

aliquid

aliqd cōsoltamus qood ad vtilitatem ptinere videatur diligenter inspicimus nunqd id vtile sit quod quærimus an illud sit inutile, si vtile erit túc illud cōparare poterimus, si alijs nocebit ab eo declinabimus, nec vlla tāta vtilitas sit quā nobis ascisecre velimus cū alterius incōmodo, immo oia potius qoáuis difficillima tolerāda sunt q̃ cuipiam fiat iniuria. Deniq; alteri nō faciamus, quod nobis nollemus fieri. [Detrahere alteri) Instituit argumentationē, cuius est ꝓpositio nō oportere alterius incōmodo suū cōmodū augere, detrahere aūt sicut prædia, pecunias. [Quā mort) Hæc cōtra naturam nō est immo naturalis. Nam oia orta occidūt, vt ait historicus, sed rapere cōtra naturam est, quæ hoiem hoi conciliat, & ad orationia & ad vitæ societatē, vt lib. i. ait Cic. [Paupertas) Et hæc contra naturam nō est quæ nudum hoiem producit. [Quā dolor) Quē tolerare oportet, qn potius ad dolores, & labores, quā ad gaudia, & ocium natura nos genuit. [Rebus externis) Oia dicit bona & corporis & externa postponenda esse cōi hoium vtilitati. [Nā principio, &c.) Ratio est ꝓpositionis institutæ videlicet nihil esse peius quā incōmodo alterius suū cōmodū augere. [Conuictū humanum) Videlicet iustitiā distributiuā, quæ sic diffinitur à Cicerone, iustitia est virtus cōi vtilitate seruata, suū cuiq; tribuēs fm dignitatem. De cōmutatiua iustitia quō violetur si quisque studeat p alterius incōmodum suum augere, paulo post dicet. [Si.n. sic affecti) Est cōfirmatio rōnis. [Affecti) Dispositi & animati. [Spoliet) Ad res refertur. [Violet) Ad personā. [Disrumpi &c.) Hoc idē in principio i. lib. dictū est. [Secundū naturam) Hic oritur q̃tio, si natura ducit nos ad cōem vtilitatē seruandā in qua humani gñis societas cōsistit. quod est q plerosque videmus ꝯtra rōnem facere, q̃ nobis data est a natura, & paucos esse, q hanc cōem vtilitatem seruēt. Natura quidem oēs ducit, vt velint cōem vtilitatem q̃ maxime seruari, iudicio erramus q a oimiū nos amamus, quod si ita faceremus, vt natura suadet, nihil humani vnq̃ a nobis alienū putaremus, neq; a naturali lege discederemus quæ est recta ratio imperādi, atq; prohibendi quā legem siqs ignorat, is est iniustus, siue scripta est vspiam, siue non. Nā insita est aīs oium naturaliter vel esse debet. Esse aūt fm naturā humani gñis societatem facile probatur. Nihil est magis fm naturam humani gñis q̃ iustitia. Quia iustitia est recta ratio, & lex est recta ratio, cū nobis à deo data est ratio data est & recta ratio. quod si recta ratio data est, ergo ēt lex quę est recta ratio in iubēdo iusta, & ꝓhibendo iniusta, nihil aūt stultius est q̃ intelligi nos ad iustitiam nō esse natos, & nihil aliud est iustitia, q̃ societas humani gñis, qm̃ per iustitiam copulat, & p iniustitiam disrumpitur. [Vt si vnū &c.) Exornatio est argumentationis, est aūt pulchra similitudo qua ostēditur quō societas humani gñis diuelleretur, ac dissiparetur, si vnusqsque sua cōmoda augeret quocūq; modo quemadmodum inqt in corpore humano, si membra quæ cōia sunt corpori, & alia aliud ministeriumq. hñt inter se dissentirēt, & valere posse existimarēt, si vicini mebri ad se valetudinē traherēt, vt. s. vicino membro vim suā eriperēt, & ad se traherent: quo ipsa violētiora essent, totū corpus interiret, sic humana societas tota deleretur, si vnusqsque ad se trahens vtilitatē alios ꝓprijs cōmodis priuaret. [Hāc sen.) Hāc opinionē. [Valetudinē) Et vim & potestatē. [Nā sibi vt &c.) Antipophora est, nō.n. negamus inquit Cic. si alterutrum necesse sit, aut vitæ alterius, aut nīæ cōsulere, potius nīæ consulendum esse q̃ alterius, dum id nō fiat contra naturā, exēpli causa, cibus ꝓpositus est duobus mihi & alteri in obsidione, vel alia quauis necessitate, quē si sumpsero vitā ꝓducā, si socio reliquero moriar, Si cibus cōis est mihi cō socio possum sumere quātum ad me peruenit, si illius tm̄ contra oſſm est si totū sumpsero & potius mori debeo. [Acqrere) Non auferre nō rapere. Nam acqrere est honeste aliqd comparari. [Neque vero) Non solum inqt natura hoc nobis proposuit, vt ab alienis abstineremus, sed ēt leges quæ sunt singulaꝝ ciuitatum, & constant pœna & præmio. Nam oēs leges siue iubeant, siue vetent: pœnā male merentibus premiū benemerentibus proponūt. Multifariam res dē, est.n. naturale quod natura oia animalia docuit ex quo descendit maris & fœminæ coniugatio, liberoꝝ pro creatio. Nec humani gñis solum est, sed oium animalium quæ in cœlo, quæ in terra, quæ in mari nascuntur. Est iusgentiū quod æque apud oēs populos custoditur, ex hoc iure introducti sunt oēs cōtractus, vt emptio, vēditio, locatio, societas. mutuū est ius ciuile qđ quisq; populus sibi ꝯstituit, & ꝓpriō eius ciuitatis est, à quo constitutū est. ius scriptum cōplectitur leges, plebiscita, senatuscōsulta, principū placita, magistratuū edicta. Est ius priuatum, ius publicū, ius militare. Duas hic species iuris tangit, gentiū & ciuile. [Hoc spectāt leges) Hoc uolūt, hoc imperāt. [Ipsa naturæ rō) lex, ut Cic. ipse lib. de leg. diffinit est rō nālis quæ iubet q̃ faciēda sunt, prohibetq. contraria, oēs leges, quæ ab hac pendent ꝯstitutæ sunt cōtra eos q aliqua rōne humanam violant societatem. [Atq; hoc) Qđ leges efficiūt. [Lex diuina & humana) Recte hoc qdē. [Nam qbus data est rō, data est recta rō, ergo & lex. sed hæc rō unde profecta? certe à deo Nam rō est prima com deo hoi societas. [Nunq̃ cōmittant) Nunq̃ faciunt contra formulā superi⁹ positā, quam nūc repetit. [Etenim multo. magis &c.) ꝓbat detrahere alteri sui cōmodi augēdi causa, magis esse cōtra naturam, quā mors est &c. Ex quo oñdit quāta vis sit naturalis rōnis à qua docemur oia cōtemnere, vt hæc cōis vtilitas seruetur, & tanq̃ vilia sint, vt voluptatem, vitā &c. [Secūdum naturam) qm̃ natura docet nos, vt hæc oia faciamos vtq; ea cōseruemus quæ sequūtur vero contēnamus. [Voluptas) Quę pecudū est, magisq̃ hoium. [Vita) Quę ꝓ libertate pro pīæ caritate effundēda est, & natura nos ꝓduxit nō vt viueremus tm̄, sed ut honeste viueremus. [Quā diuitiæ) Quæ sunt bona naturæ fm Stoicos, & sæpius obsunt, q̃ ꝓsint, nec merētur. [Aliq̃ lao.) Nisi ad liberalitate cōferātur. [Quę contēnere &c.) Hoc idē sæpe superius dctm̄ est. [Cōparātē &c.) qm̄ hæc oia pro vtilitate cōi contemnenda sunt, & qui facit vere fortis, & magnanimus iudicatur. [Detrahere aūt) De altero poti⁹ mori debemus, q̃ cuipiam iniuriam facere, & alterius incōmodo nostrum cōmodum augere. [Magis est contra naturam) Nam ad bonum natura nos genuit, mortem aūt oibus proposuit, & dolore &c. hmōi. [Itaque magis &c.) Contra naturā est ad alicuius iniuriam moueri, è diuerso fm naturam est oibus benefacere benemerentibus. [Contrarioꝝ eadem est rō) Si facere iniuriam est contra naturam, ergo benefacere est fm naturam Et sicut contra naturam adeo est turpe est, vt moriendum potius sit, ita ēt fm naturam est benefacere hoibus, adeo, ut mors ipsa recusanda nō sit dūmodo benefacere possimus. [Imitātem Herculē) More Herculis viuentem. Quem dñt terras, & maria à monstris liberasse, vñ ait Lucanus: Terras mōstris æquorq. leuantē Magnanimū Alcidē. Qui ob hāc cām in deoꝝ numeꝝ receptus est. [In ꝯcilio) In cœtu deoꝝ. [Quo circa) Ex quo efficitur. [Illā vitā) plenam laboꝝ dū studeat humano gñi benefacere. [Ex quo effici) Ex his ꝯcluditur. Siqs naturæ obedire voluerit hunc nullo modo alijs hoibus nocere posse. [Deinde q alteꝝ &c.) Vtitur Dilēmate. Ille q quærit suū cōmodū ex alterius cōmodo, ex duobus alteꝝ existimat, aut.n. putat se ꝯtra naturā nō facere, aut mortē, paupertatē &c. magis fugiēda cēset q̃ cuipiā inferre iniuria. [Si nihil &c.) si cum alterius incōmodo suum quærit cōmodum. Quia nō putat se facere ꝯtra naturā, de eo nihil est opus dicere. Quia vult id qđ verisimile est. Nā si hoies quēadmodū natura, ita ēt iudicio humani, vt ait Terēt. nihil a se alienū putarēt, bene res hret. Sed iudiciū errat, & id impugnat qđ natura suadet, vult.n. vt ab iniuria abstineamus, & oibus prodesse velimus. Iudicium nrum cupiditate aliqua ductum, vt ab offō discedat, & cum iniuria alicuius aliq̃ vtilitatem assequamur, ergo nō est vitium naturæ, sed hoīs, si existimat multum q dē esse iniuriam facere, peius aūt esse mori liberos amittere &c. [Si nihil) Si existimat illa grauiora esse dāna, & maiora q̃ facere cuipiā iniuriam. [Quod vllū &c.) in hoc errat q existimat vitia corporis, aut fortunæ maiora esse vitijs ai. Quemadmodum aīus est pstantior corpore ita eo vitia deteriora sunt vitijs corporis, ideoq. magis fugiēda. Sed amittere diuitias, liberos, ꝓpinquos &c. eiusmodi bona sunt vitia corporis, facere aūt hoi iniuriam est vitium ai. ergo hoc turpius illo, & ꝓpterea magis fugiēdū. [Corporis) Vt dolor, mors. [Fortunæ) Vt paupertas amissio liberoꝝ. [Animi vitijs) q̃ in iustitia auaritia &c. [Ergo) ꝯcludit. [Eadē vtilitas) Videlicet q̃ mea vtilitas sit, sic & illius. [Atque si hoc &c.) oñdit superius naturale esse vt hō hoi ꝓdesse velit, qđ si est oium vtilitas debet esse cōis. Argm̄ hoc probabile est & a loco sumitur Rhetorico q est ꝓbabile. Quod ex eo sit ꝓbatur licet aliter esse possit, vt si mater est diligit filiū hoc ꝓbabile est, licet aliter hrē possit cum aliquæ matres repertæ sint q̃ filios nō dilexerunt, sicut Medea quæ occidit, & Pōtia de qua est apud Iuuenalem, si homo est hoi prodesse vult ergo oium hoium cōis vtilitas debet esse, nec debemus & alioꝝ incōmodis nostra cōmoda quærere. [Præscribit) Admonet & hoc quantū pertinet ad illā gñalem societatem qua oēs hoies hoibus deuincti sunt. Qui vtilitatis gratia consulunt alteri uolunt, non natura ducūtur, neq; amore vero. In hoiem vt ēt alibi egregie ostendit Cic. quod si ita est, quod oium vtilitas cōis est naturaliter pergit aūt ostēdere à primo ad vltimum hoiem hoi esse coniunctum vt consultum homini velit homo. [Lege natura) Vt quod tibi feceris alijs facies. Quod tibi non feceris alijs non facias, vt honeste viuas alterum non lædas, suum cuiq; tribuas, hanc legem naturæ videtūt pħi. Est.n. vnum ius quo deuincta est hoium societas. Quo cōstat vna quæqua

Natura nos ducit vt velimus cōe vtilitatem.

Omnis lex aut iubet aut vetat

Naturale esse, vt homo homini prosit.

quæq́, lex quæ est recta rõ imperãdi atque ꝓhibendi, eam aũt ab opinione nõ a natura esse existimare demẽtis est. [Idq́. ipm &c.) Videlicet quod oẽs eadẽ continemur lege naturæ, vt nihil humani a nobis demũ putemus. [Lege naturæ) Quã q violat iniustus est, siue ea est scripta uspiã, siue nusq̃. [Veꝝ aut) Primũ ꝙ oẽs vna eademq́. lege naturæ continemur. [Esttemũ) Videlicet ꝙ alteꝝ violare ꝓhibemur vt lege naturæ, si veꝝ añs, igitur & ꝯñs. Veꝝ est aũt añs, ergo & ꝯñs. [Nam illud qdem) Postq rõnem suam cõfirmauit Cic. nũc aduersarioꝝ dicta refellit. Qnidã. n. dicebãt se q. dem cõiteri illud iustom esse, nihil patri, fratri, propinqs detrahere sui cõmodi grã at vero alioꝝ ciuium aliã esse rõnem, q. s. aliqd alijs ciuibus proprij cõmodi causa detrahere liceat, sed hoc refellit Cic. dicẽs si parẽti & fratri detrahendũ non est, & aliqd ciuibus cõmodi sui causa detrahere licet, seqtur societatẽ humanã & ciuiũ concordiã dissolui. [Nihil iuris) Quod cõtrec oĩbus cõsuluit. [Qui ait &c.) Hæc peius est supiori peccato, nã plures lædit, nam q parẽtibus & fratribus abstinẽt, ciues reliquos lædunt et paucis male ꝯsulũt, q vero parcũt ciuibus externis nõ lædũt vniuersos. [Qua sublata) Genus post spẽm ponit, beneficẽtia. n. liberalitas, bonitas, spẽs sunt iustitiæ, qđ docet Arist. ẽt lib. de vir. dicẽs iustitiæ comites esse liberalitatẽ benignitatẽ, pietatẽ, gratiã, legitimam cõitatem vendicationẽ, ergo penitus iustitia interiret, si externoꝝ rõ non hẽretur, & ꝯtra deos heret cũ qbus prima hoĩ rõnis est societas. Nam cũ data est hoĩ ratio data est & recta rõ quæ deuincit hoium inter se societatẽ & lex est imperãdi & prohibẽdi, q vero cõtra hanc legẽ facit, contra deos facit cum qbus hoĩ ratio est cõis. Facit & contra pietatẽ quæ est iustitiæ pars: ex quo sequitur veꝝ esse quod Cic. scribit sublata humani gñis societatis liberalitate, beneficẽtiam, bonitatẽ, iustitiam funditus tolli. [Qua) Hoc ẽt liberalitatẽ &c. [Ab ijs. n. &c.) Ratio cur impij in deos iudicãdi sunt. [Magis arbitrari) vere humani gñis societatẽ euertũt cuius est arctissimũ vinculũ, hoc qđ seqtur videlicet &c. [Quam oĩa &c.) Nihil oĩno prætermittit reꝝ expetendaꝝ. [Externa) Quæ pp aliud sunt expetẽda, vt honores, diuitiæ. [Vel corporis) Vt bona valetudo, agilitas, robur pulchritudo, & hęc bona pp se & pp aliud expetẽda sunt, qdam dñt bona corporis petendũ pp voluptatẽ vt Epicurei. Sed ij facile redarguuntur. [Animi) Hæc pp se expetẽda sunt. [Quæ) Cõmoda. [Vacent) Vacua sint quæ sine iustitia, ideo dixit vacent, q a his bonis aliqs vti põt sine iustitia. Et aliqs vtitur calliditate ac versutia ad decipiẽdũ hoies. [Regina virtutũ) Alibi. Cic. nõ. n. in spem simulationis sicut cetere virtutes iustitia colitur cũ qua amicitiã & remunerationẽ tolli necesse est, qbus sublatis perturbatio seqtur magis q̃ ꝯfusio, atq; haud scio an sublata aduersus deos pietate, & fides, & societas humani gñis, & vna oium excellẽtissima virtus iustitia tollat: hæc vna virtus dña est & regina oium virtutum. [Fortitan) Hoc idem tñ dñt theologi, si duo sint quorum alter hoium vtilitati ꝓdesse põt, alter vero nõ potest. Et q prodesse potest cibo careat Qui vero inutilis est eo nõ indigeat. Quæritur nunqd ei qui vtilis esse põt, liceat inutili cibũ auferre ne ipse fame moriat. Rñdetur, vnu modo licere, alio non licet. n. si non ideo cibũ abstolisti, vt tu uiueres & ille moreretur, sed vt uiuendo multis prodesse posses, At uero si non p pea facis, ut humano gñi prosis, sed tñ vt uiuas non licet, est. n. cõtra iustitiam. [Quispiam dixerit) Hoc est quęri potest. [Minime uero) Rñsio est. [Non. n. &c.) Non solum inqt & externa & corporis bona cõtemnenda sunt. Sed ipsa quoq; uita pro nihilo habenda est potiusq̃ hæc humana societas uiolẽt, qua hoies inter se naturaliter cõiuncti sunt. [Affectio) Videlicet ut neminẽ uiolẽ. [Quid? si Phalarim) Ponit aliud exẽplũ, fac ita esse, ut ex una parte Phalaris crudelissimos tyrãnus statuatur, ex altera parte uir bonus & sapiẽs, & hic quidẽ Phalaris bene sit uestitus sapiẽs uero pene nudus ut frigore ꝯficiatur, quæritur utrũ sapiẽs ꝓprijs illũ orstibus spoliare possit, ut uitæ suæ cõsulat. ad quod rñdet Cic. [Cõficiatur) Pereat. [Hæc ad iudicãdũ) Rñdet Cic. hęc q̃ mihi ꝓponis ad iudicandũ facillima. [Nam siqd ab homine &c.) si pro uita tui ipsios hoc tantũmodo faceres a iniuste faceres. At uero si non pro uita tua, sed pro cõi oium utilitate faceres, æqssimum esset. [Sin aũt is tu sis &c.) At si eiusmodi sis ut si uiuas multis prodesse possis, & ob hanc causam uitæ illius tuam ꝓponas non mereris reprehẽsionem, uidendum tñ est ne nos ipsos decipiamus. [Ob eam causam) Vt utilis multis sis. [Sin aũt nõ id sit) Videlicet si ea causa nõ sit ut uita tua multis ꝓsit, & p pea uitæ inutilis hois anteponẽda sit. [Non igitur &c.) Nũc ꝯcludit ita, Nullũ malũ sic fugiẽdum esse, q̃ aliorum cõmodis detrahere, nisi cõis oium utilitas iuuetur. Natura uult hoium societati cõsuli. Si ergo id agitur, ut q utilis sit multis præferatur ei qui inutilis est, non fit cõtra naturam; cum ea uelit, ut cõi hoium societati ꝯsulatur. [Cõtra naturã) Repetit ea quę in oĩbus argumẽtis supra posuit. [Seqtur nõ magis esse contra na.) Morbũ egestatẽ q̃ alteri detrahere. [Sed cõis utilitatis) aiaduertendũ est ꝙ illa nõ dr̃ detractio cõmodi alieni quouiscunq;, id agitur, ut qui multis ꝓdesse põt superuiuat, imo contra cõsulit utilitati hominũ non est igitur cõtra naturam, imo fm naturam. [Itaq; lex ipsa naturæ) Et ob hãc causam cõceditur ut ab hoie ignauo, & inutili ad hoiem prudentem & utilem trãsferantur res necessariæ ad uiuendũ, ut ille potius moriatur q nullius precij est, q̃ is qui multis prodesse põt. [Modo hoc ita &c.) Modo ne sub prætextu huius caosæ ꝙ multis ꝓdesse uelit aliud cogitet, intendat, uidelicet sibiipsi tñ, prodesse. nã hic facit iniuriã ei cui aufert. [Seleq. diligens) vt sit. s. [Greek] rω. [Itaq; &c.) si ante oculos habuerit cõem utilitatẽ, & hoium inter ipsos societate, nunq̃ errabit. [Nam qđ ad Phalarim &c.) Secundã absoluit dubitationẽ q̃ ꝓposuerat & oñdit honestum esse tyrãnũ occidere, qa nulla cũ ciuibus societate cõiunctus sit paullo ante dixit nullũ esse malus scelus q̃ hominẽ familiarẽ occidere, si hoc ita est seqtur tyrãnũ cui nulla est cũ ciuibus societas occidere honestũ esse. non vr̃ facere cõtra naturã q incõmodum affert viro crudeli, & ab oĩ prorsus humanitate alieno, desistit. n. homo esse deposita humanitate. Ergo de Phalari iudicare facile est, & tyrãnis reliqs. [Neque est cõtra naturã) à minori a maius arguit licet interficere tyrãnũ, licet & multo magis spoliare, nã plus est necare q̃ spoliare, si nõ est cõtra naturã necare tyrãnũ nõ est cõtra naturã ẽt spoliare. [Est tñ vt &c.) pulchra similitudo queadmodũ aliqua mẽbra si corrupta fuerint recidẽda sunt, ne totũ corpus corrũpat, eodẽ modo hmõi hoies q iam hoies esse desiterũt sunt excidẽdi ne reliquos hoies vitiẽt Ouid. sed & immedicabile vulnus ense recidẽdu est, ne pars syncera trahatur. [Spiritu care.) Si mortua fuerint & putrefacta. [In ista figura &c.) qa nihil hẽt hois nisi figurã, hẽt qdẽ hoĩs speciẽ, re ipsa vero fera est. [A cõi) Humanitate, oẽs hoies sunt quasi vnũ corpus cuius pleni atq; pfecti singuli hoies mẽbra sunt. [Huius gñis &c.) Hmõi qõnes videlicet quæ incidũt an sint detrahendũ alicui ꝙ suum est, & in meliores transferendũ, sunt qõnes quę ex tpe incidunt permotatione. s. tpis, scelus est hoiem occidere, sed idem si tyrãnus fiat sine scelere occiditur. [Superioribus libris) Vt in primo vbi disputauit cõmutari nõ sine tpe fundamenta iustitiæ quæ sunt ne cui qs noceat, & vt cõi oium vtilitati inseruiamus Cõmutantur aũt tpe, vt non idem semper sit, offm, vt nõ reddere depositum, nec furioso facere promissum. Itẽ ꝙ licet maius offm anteponere minori. hæc oia in j. lib. exposita sunt. [Consultationes) Videlicet turpe sit nec ne id de quo cõsulitur. [Eiusmodi res) Quæ cum honestæ sint tpe turpes efficiuntur. [Sed quia operi &c.) pcepta daturus Cic. quod seruandum sit quoties vtile cum honesto vr̃ pugnare petit a filio, vt aliqd sibi cõcedat, qđ concedi oporteat, sicut & Geometris, aliqd probaturis quædam cõceduntur. [Fastigium) Summitatem extremam manum. [Geometræ) Sunt qnq; q̃ Geometræ volunt sibi concedi, primum vt à quolibet puncto ad quẽlibet punctum linea perducatur, fm ut linea recta finita super circulũ coniunctum alteri lineæ vsq; in infinitũ pducat. Tertiũ vt oẽs anguli sibi inuicẽ sint æquales. Quartũ vt pũctus ponat or sup. circulos quãtũlibet spaciũ occupando circũagãtur. Quintũ vt linea recta, q̃ occiderit super duas lineas rectas ab altera parte discõuenientes, ab altera cõueniẽter, si illæ duæ lineę trahantur, cõiugantur, nisi hæc cõcedantur Geometris ꝓbare cetera q̃ uolunt non possunt. [Propter se expetẽdũ) cetera oia pp aliud expetenda sunt siue bona sint corporis, siue externa. Solũ hone. pp se expetendum est, quod consistit in bonis ai quæ sunt uirtutes, vt iustitia. [Mihi vtrũnis &c.) Et bona corporis atq; externa in bonis ponebat qm adminicula essent ad hone. consequendũ, ergo inqt, si concedere non potes ho. esse solũ bonũ, vt Stoici uolunt cõcede idem hone. esse summum bonũ, & non solũ atq; non pp se tñ expetendum, ut instituta secte & pceptoris sequaris. [Vtrumuis) vel solũ honestum pp se expetendũ vel maxime honestum &c. [Probabile) nõ dicit verũ sed probabile, Academicus. n. fuit Academici vero nihil affirmabãt, & qđ ꝓbabile esset sequebatur, & hic ipsum ꝓbabile negabãt percipi posse, ut alio loco vides ne fateri aliqd esse. Sed idẽ percipi ac cõprehẽdi sicut est posse nego. [Ac primũ &c.) Panætiũ defendit ꝙ dixerit ea q̃ utilia sunt eũ honestate nunq̃ pugnare. caute. n. locutus est, ꝙ ait videri pugnare vtile cũ honesto nõ re vero pugnare, qđ ei dicere fat nõ erat. [Negatq́.) multis in locis Panætius asserit pestẽ oium maximam in uita hoium fuisse, cum vtile ab ho. distinctũ diuisumq́. est. [Itaq; &c.) & ob hac cãm pugnam induxit Panætius vtilis & honesti, nõ ꝙ esse possit re uera, sed ꝙ videri possit. [Hanc igitur partẽ) Industriam suã laudare vr̃ Cic. ꝙ rem

à Panætio

Lex est recta rõ.

Cõtra deos fieret si nõ haberetur rõ verum externorum.

Diuitiæ pp se & pp aliud expetuntur.

à Panætio penitus omissam tractauerit,inq̃ nullius adminiculo,
sui ipsius ingenio tm̃ vsus sit.[Marte no.) puerbialiter sic dici so
let,cum aliquid nullo adiuuãte viribus tm̃ nostris fecimus.[Post
Panætium) Qui hoc tertium membrum proposuit tanium.

ASCEN. Itaque,vt possimus dijudicare sine ollo errore,si qñ.i. aliqñ,
id quod appellamus utile,oidebitur pugnare cũ illo quod in
telligimus hoostũ,quædam formula.i.regula est cõstituẽda,
quam si sequemur in comparatione rerum, nunq̃ recedemus ab
offõ. Aũt pro sed,hæc formula erit maxime consentanea rõni,&
disciplinæ Stoicoꝝ quos seqmur in his libris,id est sup. q̃q̃ à ue-
teribus Academicis & Peripateticis nostris, q erant quõdam ijdẽ
q Academici,&q anteponunt ea quæ hooesta,his quę vñr utilia,
tñ,& hæc sup.bene differuntur,splendidius ab eis.s.Stoicis, qbus
qdqd ur̃ honestum,idem ui uule,nec qdq̃ utile sup.vr̃ quod non
honestum,quam ab his.s.Academicis & Peripateticis,qbus est ali
quid honestum noo utile,aut utile non bonestum. Aũt pro sed,
nr̃a Academia.i. in qua versari sumus,dat nobis magnam licen-
tiam,ut quodcunq; maxime ꝓbabile occurrat,liceat nobis id de
fendere nostro iure. Academici.n. cum nihil affirmarent, sed in
utranq; partem de quolibet disputareot,suo iure quidquid ꝓba-
bile videbatur,probabant, quod Stoicam sectam profitenti nõ li
cebat. Sed redeo (inquit Cic.) ad formulam.s.promissam de hac
materia. Detrahere,describit formulam qua officium cognosci-
tur,vbi controuersia est inter booestum & vtile dicens: Igitur de
trahere.i.auferre aliqd alteri & hoiem augere suum cõmodom
incõmodo.i.damno alterius.s.hominis est magis cootra naturã
.i.magis repugnans & fugiẽdum humanæ naturæ,quã mors,qoã
paupertas,quam dolor,quam cetera quę pñt accidere,aut corpo
ri,aut rebus externis. Nam sup.id facere tollit principio.i.in pri
mis conuictum bumanum,& societatem sup.humanam. Si enim
erimus affecti sic,vt quisque spoliet aut violet alieꝝ pp suũ emo
lumentum.i.proprium cõmodum, necesse est eam societatẽ bu-
mani gñis,quę maxime est ſm naturam humani gñis disrumpi.i.
violenter dissolui. Vt.i quemadmodum si vnum quodcunq; mẽ-
brum bret hunc seosum.i ita seotiret, vt putaret se posse valere,
si traduxisset ad se valetudioem proximi mẽbri, necesse esset to-
tum corpus debilitari, & interire, sic si vnusquisque nr̃m capiat
ad se cõmoda alioꝝ, & detrahat cuique quod possit gr̃a sui emo
lumenti.i.lucri & cõmodi,necesse est,vt sup.societas & cõitas ho
minum, euertatur. Nam concessum est.i.licitum & permissum
est,natura oon repugnante,vt quisque malit accipere sibi, quam
alteri quod pertineat ad vsum vitæ,quidem.i.certe natura nõ pa
titur illud videlicet,vt augeamus nr̃as facultates, copias, & opes
spolijs alioꝝ. Neq; vero est hoc solum cõstitutum natura.i.iure
naturali & iuregentium,sed ẽt legibus populoꝝ,videlicet singu-
laꝝ ciuitatum,quibus.s.legibus resp.continentur in singulis ciui
tatibus, coostitutum inq̃ est eodem modo, vt non liceret causa
sui.i.proprij cõmodi licere alteri. Enim pro quia,leges spectant
.i.prætendunt hoc & leges volunt boc videlicet coniunctionem
ciuium esse incolumem.i.integram & illæsam,quam sup cooiun
ctionem,qui dirimunt.i.dissoluunt eos coercent, videlicet leges
morte,exilijs,vinculis,damno.s.reꝝ. Atque pro &,ratio naturę q̃
est lex diuina & humana exigit, multu magis boc cui.s.legi diui
næ & humanæ,q velit parere.i.obtemperare(oẽs aũt qui volunt
viuere ſm naturam parebunt sup.ei.) quam cõmittet.i.pauẽter,
vt appetat alienũ & assumat sibi,quod detraxerit alteri. Etenim
celsitas,& magnitudo animi,itemq. cõitas,iustitia liberalitas est
multo magis secundũ naturam, quam uolupras, quam uita, quã
diuitiæ. Quæ.i.quas res.s.voluptatem,vitam, & diuitias quidẽ.i.
certe contemnere,& comparentem.i.eum qui comparat ea cum
vtilitate cõi ducere pro nihilo.i.nihil impendere in comparatio
ne,videlicet cõis vtilitatis est, & excelsi animi. Autem pro sed,
detrahere alteri caosa sui cõmodi est magis cõtra naturam.i.ma
gis execratur ab eo qoi secundũ naturam uiuit, quam mors,quã
dolor, & quam cetera eiusdem gñis. Itaque.i.& similiter magis
est ſm naturam imitantem.i.eum qui imitari uelit illum.i.nobi-
lissimum Herculem,quã fama hoium memor beneficioꝝ collo-
cauit in cõcilio.i.coetu cœlestium suscipere maximos labores &
molestias,pro cõseruandis,atq; iuuandis oibus gentibus si posset
fieri quã viuere in solitudioe, non modo.i.noo solum sine ullis
molestijs,sed ẽt in maximis voluptatibus abundantem oibus co
pijs,ita sup. ut tu excellas ẽt pulchritudine,& uiribus. Quo circa
quisqoe optimo & splendidissimo ingenio.i. hñs optimum &
splendidissimum ingenium anteponit illam uitam.s.priorem la-
bores tales suscipientem huic.s.uoluptuosæ. Ex quo efficitur.i.
infertur conclusio,videlicet hoiem obedientem naturæ nõ posse
nocere homini. Deinde q uiolat alterum,vt ipse consequatur ali
quid cõmodi,aut qui existimat se nihil facere contra naturã,aut
qui censet mortẽ magis fugiendam,aut paupertatem, dolorem,
amissionem ẽt liberoꝝ,propinquoꝝ,& amicoꝝ,quam facere cui
piam iniuriam,etsi existimas nihil fieri contra naturam in hoib⁹
violandis,quid disseras.i.dispures cum eo,qoi tollat.i.auferat oi-
no hoiem.i.rõnem ex hoie,q.d.frustra. Sin.i.sed si censet id quidẽ
videlicet violare hoies esse fugiendum,& illa.i.mortem,pauper-
tatem,& dolorem esse multo peiora, errat in eo quod existimat
.i.iudicat vllum vitium,aut corporis, aut fortunæ esse grauius vi
tijs animæ. Ergo vnum debet esse propositum oibus,vt eadem sit
vtilitas,& .i.simul vniuscuiosque,&.i.simul vniuersoꝝ,quam.s.vti
litatem si quisque rapiat ad se,omnis consociatio humana dissol
uetur. Atque si natura præscribit.i. quasi pro lege fert, vt hõ velit
consultum.i.bene esse homini,quicunque sit,tm̃.i.ob eam ipsam
causam quod is homo sit, necesse ſm eandem naturam vtilitatẽ
oium esse cõem. Quod si ita est,nos continemur oẽs vna in eadẽ
lege naturæ. Et si idipsum ita est certe oos probibemor lege na-
turæ violare alteꝝ. Autem,pro sed,verum sup. est primum.i.añs
.i.quod eadem lege continemur,igitur verum sup.est,& .i. ẽt su-
premom.i.ꝯñs.s.quod lege naturæ prohibemur alterum violare.
Quispiam forte dixerit.i. obiecerit, non ne igitur sapieos si ipse
conficiatur.i.pereat fame.i. inedia abstulerit sup. iuste alteri boi
ad nullam rem vtili.i.penitus inutili cibum? rñdet,minime. ve-
ro si sop. illo oblato cibo etiam conficiatur,quid sup. dices si vir
bonus possit spoliare vestitu Phalarim crudelem & immanẽ ty-
ranoum Agrigentinum.s. nonne spoliet eum, ne ipse vir bonus
conficiatur frigore? rñdet hæc sunt facillima ad iudicandũ. Nam
si detraxeris causa tuæ vtilitatis,quid.i.aliqd ab homine ad nul-
lam partem vtili,tu feceris inique & contra legem naturæ. Sinau
tem.i. sed si tu sis is.i.talis qui possis afferre reip. atque societati
hoium multam vtilitatem,si remaneas in vita,si tu detraxeris ob
eam causam alteri,non sit reprehendendum. Sinautem.i.sed si id
non sit eiusmodi,vt.s.reip.vtilitas afferatur,cuique est suum incõ
modum potius inferendum.i.portandum ac tolerandum, quam
subtrahendum de commodis alterius. igitur morbus, aut ege-
stas,aut quid.i.aliquid hmõi non est magis contra naturã, quam
detractio,atque appetitio alieni, sed derelictio cõis utilitatis est
contra naturã,est.n.iniusta. Itaque.i.& ita ipsa lex naturæ quæ cõ
seruat & cõtinet vtilitatẽ hoium,decernit.i. præscribit profecto
.i.reuera,vt res necessarię ad viuendum transferantur ab hoie in
erti.i.sine arte & industria,& inutili ad viꝝ bonũ & fortem, que
.i.bonus fortisq. vir si occiderit.i. casu mortuus fuerit (ab ob &
cado non à cædo) ipse detraxerit.i.morte sua immutauerit mol
tum de vtilitate cõi.modo.i.dũmodo ipse faciat hoc.i.transferat
ad se victũ alterius ita, vt ne ipse bene existimans.i.iudicans sup.
de se,& diligens sese.i.semetipsum habeant hanc causam ad iniu
riam.i.vsurper sibi iniuste. Itaque fungatur semper offõ consu-
lens.i.qcunq; consuluerit & profecerit vtilitati hoium & ei socie
tati humanæ,quam ipse.i.ego cõmemoro.i.nuoc prædico. Nam
perfacile est iudiciom eius sup.quod attinet ad Phalarim.i.ad quẽ
uis tyrannũ. Enim pro quia nulla societas est oobis cum tyran
nis,sed potius summa distractio.i.dissociatio,neq; est cõtra natu
ram spoliare eum.s.tyrannum si possis,quem honestum est neca
re,(io odiũ Cæ.Ci. vbiq. in tyrãnos excandescit) atque oẽ hoc
pestiferum atque impium genus.s.tyrannorum est exterminan-
dum.i.extra terminos eijciendum ex cõitate hoium. Etenim ut
.i.quemadmodum quædam membra amputantur,si & ipsa cœpe
runt carere sanguine & spiritu.s.vitali,& nocent reliqs partibus
corporis,sic ista execrabilis feritas & immanitas belluæ in figu-
ra hois,quam.s.tyranni exercent, qui nihil hois præter figuram
hñt,segreganda est tanq̃ cõi humanitate corporis. Quęstiones in
quibus offm̃ exquiritur ex parte.i.de repente sunt huius generis.
Igitur ego credo Panætium persecuturum fuisse eiusmodi res,
nisi alius casus aut occupatio sup.alia peremisset.i.dissipasset cõ-
silium.i.propositom eius,ad quas ipsas coosultationes multa ꝓ-
cepta sunt ex superioribus libris,quibus possit perspici.i.clare vi
deri,quid sit fugiendum pp turpitudinem, & quid sit id qđ non
sit fugiendum idcirco quia non est oino turpe. Sed qm̃ nos impo
nimus operi inchoato.i.incepto,tm̃ proprie.i. quasi absoluto.i.
consummato,tanq̃ fastigium.i.veluti quoddam culmen & sum-
mum eius vt Geometræ solent non oia docere, sed postulare vt
quædam concedantur.i. pro probatis habeantur, licet probata
non sunt,quo.i.ideo,ut explicent facilius,ea quæ uelint. Sic mi
Cic.ego postulo à te ut mihi coocedas,si potes,nihil esse expetẽ
dum pp se præter id,quod sit honestum. Sin.i.sed si hoc.s. conce-
dere non licet pp Cratippum.i.dogma Peripateticoꝝ, qđ Cra-
tippus profitetur,at certe dabis.i.cõcedes mihi illud id.s.esse ma-

xime expetēdum pp ſe,quod ſit honeſtum . Verumuis.ſ.ſiue hoc,
ſiue illud cōcedas,vtrunq; eſt ſatis mihi,& tum hoc.i.pariter hoc,
tum illud.i.pariter illud vẽ probabilios, videlicet ſm diuerſas rō
nes,oec qdq̃ præterea.i.illis negatis qdq̃ ſup.vẽ probabile. Ac Pa
nætius eſt primum defendendus in hoc lib.quod non dixerit oti
lia poſſe aliqñ pugnare cum honeſtis,neq; id erat ei fas.ſ. Stoicā
ſectam profitenti,ſed quod dixerim ea quæ vñr stilia pugnare eū
honeſtis. oero pro ſed,ipſe teſtatur ſæpe nihil stile quod oon idē
.ſ.ēt honeſtum ſup. ſit,oec boneſtum quod non idem utile ſit , &
negat villam peſtem maiorem inuaſiſſe.i.incurſum feciſſe in uitā
hoium,quam opinionem illoꝝ,q diſtraxerint .i. in dioerſas par-
tes traxerint iſta.ſ.vtile & honeſtum. Itaq; induxit eam tepugnā
tiam , non quæ eſſet,ſed quæ videretur eſſe,non vt anteponere-
mur aliqñ vtilia honeſtis,ſed vt dijudicaremus ſine errore,ſi inci-
diſſent.i.concurriſſent qō.i.aliqñ.Igitur nos explebimus hāc par
tem relictam.ſ.a Panætio,explebimus inq̃ nullius adminiculis .i.
adiutorijs,ſed vt dr̃ nr̃o marte.i.robore & viribos ingenij nr̃i.Ne
que.n. qdq̃ eſt explicatum de bac parte poſt Panætiū , nihil dico
qđ ꝑbaretur .i. ꝑbabile ſidereẽ de bis q̃ senerūt in nr̃as manus .

DOCT. interpr. R Eſpublicæ continentur.) Cōtinentor dixit pro ꝯſtant,nā
alitee cōtinetue,qood comprehenditur,aut inclusum eſt.
[Ex quo efficitur) Efficit dixit,pro colligitur argumētis .
[Humana ꝯſociatio.)Cōſociādi verbo fortaſſe timuiſſemos vti,
ni Cicero viurpaſſet.[Violare alteꝝ)Grecoꝝ more vſorpauit vio
lādi verbum, non ꝑ vim inferre, ſed pro iniuriā facere pter ius:
Græci dōt ἀδικεῖν, & ὑβρίζειν ooo ſolū vim,ſed ēt iniuriam, aoc con
tumeliam vocant.[Conſiliom eius peremiſſet) Noue vſus eſt vee
bo perimendi,niſi forte mendū ſubeſt,& legendum eſt ꝑueniſſet.

DOCT. interp. D Etrahere igitur)Formula qua officium cognoſcitur.Sum
na vtilitas hoium eſt conſeruatio ſocietatis humanæ .
Proinde cenſendum eſt inutile eſſe, quidquid lædit ſocie
tatem,aut iniuſtitia lædit ſocietatem,ergo nulla ea ea poteſt col
ligi vtilitas . Et primum de ioſtitia dicit,poſtea de vtilitatibus pu
gnantibus cum reliquis virtutibus . [Neque vero hoc ſolum na-
tura.i.iure gentium) Ius gentium eſt ratio , & communis ſenſus
homioum , leges populorum ſuum cuiuſque ciuitatis ius eſt.

A R G V M E N T V M.

Ne qua nos commoditas quantauis cum ſumma etiam impunitate coniuncta permoueat, vt vel tantillum ab honeſto recedamus , ſi quo nihil non perniciosius .

CVM igitur aliqua ſpecies vtilitatis ob-
iecta eſt,cōmoueri neceſſe eſt . ſed ſi,cū
aīum attenderis , turpitudinem videas
adiunctam ei rei,quæ ſpeciem vtilitatis
attulerit : tunc vtilitas non requirenda
eſt ; ſed intelligendum , vbi turpitudo
ſit,ibi vtilitatem eſſe nō poſſe. ꝙ ſi nihil eſt tam cōtra na
turam,q̃ turpitudo ;(recta enim,&cōuenientia,& conſtā
tia natura deſiderat, aſpernaturq́. contraria) nihilq́. tam
ſecundū naturam,q̃ vtilitas : certe in eadem re vtili turpi
tudo eſſe nō poteſt itemq́; , ſi ad honeſtatem nati ſumus,
eaq́. aut ſola expetenda eſt,(vt Zenoni eſt viſum) aut cer
te omni pōdere grauior eſt hñda,q̃ reliqua oīa,quod Ari
ſtoteli placet: neceſſe eſt,quod honeſtum ſit,id eſſe aut ſo
lum,aut ſummū bonum ; quod aūt bonum,id certe vtile;
itaque,quidqd honeſtum,id vtile. quare error hoium nō
proborum cum aliqd,quod vtile viſum eſt,arripuit,id cō
tinuo ſecernit ab honeſto . hinc ſicæ , hinc venena, hinc
falſa teſtamēta naſcuntur,hinc furta,peculatus, expilatiō
nes,direptionesq́. ſociorum,& ciuium, hinc opum nimia
rum potentiæ nō ferendæ : poſtremo ēt in liberis ciuita
tibus exiſtunt regnandi cupiditates : quibus nihil nec te-
trius , nec fœdius excogitari pōt . emolumenta.n.rerum
fallacibus iudicijs vident : pœnam,non dico legum, quas
ſæpe perrūpunt,ſed ipſius turpitudinis , quæ acerbiſſima
eſt,nō vident . quamobrem hoc quidem deliberantiū gē
nus pellatur è medio,(eſt.n.totum ſceleratū , & impium)
qui deliberāt,vtrum id ſequātur, quod honeſtum eſſe vi-
deāt,an ſe ſcientes ſcelere contaminent.in ipſa.n.dubita-
tione facinus ineſt,ēt ſi ad id non peruenerint. ergo ea de
liberanda oīno non ſunt,in qbus eſt turpis ipſa delibera-
tio. Atque ēt in omni deliberatione,celandi,& occultādi
ſpes,opinioq́. remouēda eſt. ſatis n.nobis (ſi modo in phi
loſophia aliqd profecimus) perſuaſum eſſe debet , ſi oēs
Deos,hoieſq. celare poſſimus, nihil tñ auare, nihil iniu-
ſte,nihil libidinoſe,nihil incōtinenter eſſe faciendū. hinc
ille Gyges inducitur à Platone : qui, cū terra diſceſſiſſet
magnis quibuſdā imbribus, in illum hiatū deſcendit , æ-
neumq́. equū (vt ferunt fabulæ) animaduertit,cuius in la
teribus fores eſſent : qbus apertis , hoīs mortui vidit cor-
pus magnitudine inuſitata,annulumq́. aureum in digito:
quē vt detraxit,ipſe induit.erat aūt regius paſtor.tū in cō
ciliū paſtorum ſe recepit : ibi cum palam eius annuli ad
palmā cōuerterat,à nullo videbatur,ipſe aūt oīa videbat :
idē rurſus videbatur,cum in lucē annulū inuerterat. Itaq;
hac opportunitate annuli vſus,reginæ ſtuprū intulit;eaq́.
adiutrice regē dominum interemit,ſuſtulitq́. quos obſta
re arbitrabatur: nec in his qſq̃ eum facinoribus potuit vi
dere , ſic repēte annuli beneficio rex ortus eſt Lydiæ.hūc
igitur ipſum annulū ſi habeat ſapiēs,nihil plus ſibi licere
putet peccare,q̃ ſi non hr̃et . honeſta.n.bonis viris, nō oc
culta quærūtur. Atq; hoc loco philoſophi quidā,minime
mali illi quidē,ſed non ſatis acuti,fictam,& cōmentitiam
fabulam dñt prolatam à Platone. quaſi vero ille aut factū
id eſſe,aut fieri potuiſſe defendat. hæc eſt vis huius annu-
li,& huius exēpli; ſi nemo ſciturus,nemo ne ſuſpicaturus
quidē ſit,cum aliqd diuitiarum,potentiæ,dñationis, libi
dinis cauſſa feceris, ſi id dijs, hoībusq́. futurum ſit ſemp
ignotum,ſis ne facturus.negāt id fieri poſſe. q̃q̃ non pōt
id quidē : ſed quæro,quod negāt poſſe,id ſi poſſet,quid-
nā facerent ? vrgent ruſtice ſane ; negant.n.poſſe,& in eo
perſtant : hoc verbum qd valeat,non vident.cum.n.quæ
rimus,ſi poſſint celare,qd facturi ſint ; nō quærimus,poſ
ſint ne celare,ſed tanq̃ tormenta quædā adhibemus,vt,ſi
rñderint,ſe impunitate ꝓpoſita,facturos,quod expediat,
facinoroſos ſe eſſe fateantur ; ſi negent,oīa turpia per ſe-
ipſa fugienda eſſe cōcedant. ſed iam ad ꝓpoſitum reuer-
tamur. Incidunt ſæpe multæ cauſſæ,quę conturbant aīos
vtilitatis ſpecie,nō,cum hoc deliberetur, relinquenda ne
ſit honeſtas pp vtilitatis magnitudinem , (nam id quidē
improbum eſt) ſed illud,poſſit ne id , quod vtile videat̃,
fieri nō turpiter. Cum Collatino Tarqnio collegæ Bru-
tus imperium abrogabat,poterat videri facere id iniuſte:
fuerat.n.in regibus expellēdis ſocius Bruti,& cōſiliorum
etiā adiutor.cum aūt conſilium hoc principes cepiſſent ,
cognationē Superbi,nomenq́. Tarqniorum,& memoriā
regni eſſe tollendā ; quod erat vtile patriæ conſulere ; id
erat ita honeſtū,vt ēt ipſi Collatino placere deberet.itaq;
vtilitas valuit pp honeſtatē: ſine qua nec vtilitas quidē eſ
ſe potuiſſet . at in eo rege,q vrbem condidit,nō ita . ſpēs
enim vtilitatis aīum impulit eius: cui cum viſum eſſet vti
lius,ſolum ſe,q̃ cum altero regnare,fratrē interemit. Omi
ſit hic & pietatē,& humanitatem,vt id,quod utile videba
tur,neq; erat,aſſequi poſſet. & tñ muri cauſſam oppoſuit
ſpeciem honeſtatis , nec probabilem, nec ſatis idoneam .
peccauit igitur,pace vel Quirini, vel Romuli dixerim .

PETR. MARS.

CVm igitur) Volens Cic. ostendere vtilitatem nō posse cōiungi nisi cū honesto, nec posse in re quæ vere vtilis est esse turpitudinē, discurrit p quatuor virtutes, docēs nihil esse vtile, qđ sit virtutibus contrariū, sed prius de his quæ vīr utilia maliciosis, cū sint contra iustitiam, quæ semper est vtilis, & prudentiā quam vult imitari malicia. Docet igitur qđ sit agēdum cū aliqua species vtilitatis nobis pponitur. (Obiecta) Posita añ oculos, necesse est vt cōmoueatur aius illa vtilitate. (Cō aium atten deris) Diligēter ɔsideraueris. (Spēm) Apparētiā vtilitatis, cū re vera nō sit aliqd vtile, qđ non est honestū. (Tunc) Cū apparet turpitudo in re, quæ vtilis videbatur, tūc illa nō est vtilitas. (Quod si) ōndit veram vtilitatē cum turpitudine cōiungi non posse, qm̄ nihil est tā contra naturam qōā turpitudo, & nil tam sm̄ naturam quā vtilitas. ergo simul duo contraria esse non pñt, & hoc primū argm̄ sumitur a natura. (Recta enim) Rō quare turpitudo est cōtra naturā. (Recta) Ea quæ recta sunt. (Conuenietia) Cōsentanea excellētiæ humanæ. (Cōstantia) pseuerantia in bonū, & nihil est tā constans quā ipsa virtus. (Cōtraria) Ea quæ nō sunt recta, nec cōueniunt naturæ humanæ, vt est turpitudo, nec sibijpsis constāt vt sua vitia. (Quam vtilitas) Qm̄ natura vtile desiderat p cōseruatione sui, qđ vacet turpitudine. (Itemq.) Alia rō & argm̄ sumptū ū Stoicoꝶ Peripateticorumq. disciplina. Si ad honestatē, inqt, nati sumus, vt oēs fatentur & dñt, nos esse natos ad honestū, & qđ est honestū id esse aut solum, aut maximū bonum, & quod est bonum vtile, sequitur oē honestum esse vtile, & sm̄ naturam, quæ honestatē amat, & vtilitatem. (Eaq.) Honestas, qm̄ Zeno dicebat solum honestū esse pp se expetendum. (Oi pondere grauior) Maxime expetēda & oibus alijs præponenda, qm̄ Arist. snia oia alia bona ex altera parte collocata, vix minimum momenti instar habebūt cōparatione virtutis. (Reliqua oia) Bona corporis & fortunæ. (Aut solū) Vt placet Stoicis. (Aut summū) Vt Peripateticis .i. oibus alijs bonis pponendum. (Quare error hoium) Hoies, inquit, errore ducti id arripiūt, qđ vtile vř, & ab honesto separāt, qđ est cōtra naturā & nefariū. ex hoc.n. q a ducuntur vtilitate nulla habita rōne honestatis, fiūt homicidę, fures, & alijs sceleribus inquinati, vt vtilitatē consequātur, quam ab honesto cōtra legē naturę secernūt. nihil.n. ut rō naturę pscribit, utile est, qđ non sit honestū. (Non proboꝶ) Maloꝶ hoium. (Quod uisum est) Quod habet speciem utilitatis, tñ non iudicat ipse error maloꝶ hoium ibi esse turpitudinem, quod est cōtra prudentiā & iustitiā, de quibus nunc agitur. (Arripuit) Celeriter rapuit sine consideratione. (Secernit) Seiungit ab honesto, & putat esse utile id, qđ non est honestū. (Hinc) Ex hoc errore, q a utile ab honesto secernitur, & putatur aliqd esse utile qđ uacet honestate. (Sicæ) gladij insidiosi .i. ipse sicarij & homicidæ. Sicarij appellātur à sica, quæ significat ferrū uel cultrum. Lex Cornelia de sicarijs, inqt: Iustinia. homicidas ultore ferro psequebatur, uel eos qui hoies occidendi causa cū telo ambulant. Sica proprie est culter, q sub uestibus portatur ad insidias. Vnde in Paradoxis inuehens in Clodiū dicit: Nō appellatur inimicus, q cū telo fuerit ante Senatum̄ tua sica deprehensa est. Et in orone quæ scribitur de Aruspicum rñsis: Tum est illa in tēplo Castoris scelerata ac pene deleta sica deprehensa. (Venena) qbus aliq e medio tolluntur. (Falsa testamēta) Qđ est contra honestatē & iustitiam. Vnde Iuuen. notat M. Regulum, q dictādo signādoq. alijs falsa testamēta dictitabatur Signator falso, q se lautū atq; beatū exiguis tabulis ac gēma fecerat vda. Lex Cornelia lata fuit de falsis, quæ & testamentaria dr̄, & pœnam irrogat & qui testm̄ uel instrm̄ aliud falsum scripserit, signauerit, recitauerit, sculpserit, expresserit, sciens dolo malo, eiusq. legis pœna in seruos ultimum supplicium est, quod & in lege de sicarijs & ueneficijs seruatur, inqt Iustinia. in liberos uero deportatio. Testm̄ dr̄, ut uult Iustinia. quasi testatio mentis. (Furta) Rerum priuatarum furtum est, contrectatio rei, uel et̄ usus eius possessionisue qđ lege naturali prohibitum est admittere. (Hinc) ex tali tamq. praua opinione. (Peculatum) Furta publica. Peculatus est furtū publicū, & peculator q facit furtū pecuniæ publicæ. & dr̄ peculatus a pecore, sicut & pecunia, furtū uel a furuo .i. nigro dictum est, quod clam & obscure fit, & plerunq; noctu. uel à fraude, uel à ferēdo .i. auferēdo. ut inqt Iustinia. (Explicationes) dñt ab expilo. pp hoc inqt. q a utile ab honesto secernitur, hi q sunt in magistratu expilant socios Romani nois, & eorum bona diripiunt ciuiumq. Rom. (Non ferēdæ) Qm̄ pp nimias opes aliqui tyrannice uiuunt, & alioꝶ inopiæ insultant unde fit, ut ab alijs tolerari non possint. Apud antiquos erant ob id leges censoriæ. Et Licinius Stolō legem tulit, ne liceret ciui ultra quingenta iugera possidere, q sua lege postea damnatus fuit, qm̄ substituta alij persona plus possidebat, & lex censuria erat, ne ulla fundum desideraret .i. ne hr̄et maiores domos quam agros. Sed tpe Manij Curij perniciosus habebatur ciuis, cui septem iugera non essent satis. (Hæc men.) Vt ait Plin. post exactos reges plebi assignata est. Voconius legē tulit auctore Pædiano Asconio, Ne qs census, hoc est pecuniosus heredē relinqueret filium. hæ aūt leges eo spectabāt, vt nimiæ opes nō affectarentur, nec quærerentur p fas & nefas. Prisci certe Romani pauperes domi & diuites in rep. esse voluerunt, & pclarum arbitrabantur non hr̄e aurum sed aurum hñtibus imperare. (Cupiditates regnādi) Et hoc accidit pp illū errorem, q a putāt id esse vtile, quod nō est honestum, & sic sūgit tyrānos, quoꝶ vita nihil pōt excogitari miserius. (Quibus) Cupiditatibus. Plato dicebat principatū siue regnum in quinq; partes distingui. Nam aliqs principatus legitimus est, vt cū magistratus à ciuibus electi, vt volūt leges imperant, vt erāt consules Romani, ceteriq. magistratus, q ciuium suffragijs creabātur. Aliqois est naturalis, vt mares lege naturæ imperēt fœminis vbiq;. Aliqs sm̄ consuetudinē, vt pædagogi & magistri imperēt pueris, qm̄ ita fert cōsuetudo. Aliqs est sm̄ genus, vt reges q regnant per successionē. Aliquis est violentus, cū aliqui imperant ciuibus vi ad parēdū coactis, vt sunt tyrāni. (Tertius) Crudelius. (Fœdius) Turpius & flagitiosius. (Emolumēta.n.) Ratio quare illis cupiditatibus nihil est fœdius .i. falso iudicant illā esse vtilitatem & præmia reꝶ, & nō vident pœnam, quæ eos cōscientia sceleꝶ vexabit, & nō vident turpitudinem quā incurrunt tali cupiditate regnādi. (Perrūpunt) Violenter rumpūt & contemnunt, qm̄ contra leges fasq. dnantur, & leges ipsas in ciuitatibus opprimunt, oia ad libidinem administrantes, sed sceleris cōscientia torquentur, qm̄ nemo nocens iudicio suo absoluitur. (Turpitudinis) Vitij quo nihil pōt esse turpius, quandiu.n. hō est in aliqua turpitudine, tandiu nō modo infelix, sed infelicissimus est. Vitium qppe per se satis est ad miserā vitam faciendam. Magna est profecto vis conscientiæ in vtranq; partem, & pœna turpitudinis oi supplicio acerbior est. (Quāobrem) Concludēs Cic. præcipoit q d sit agendum, vt hoc .s. genus deliberandi è medio tollatur. (Deliberantiū) Eorum q deliberant, & dñt aliq d esse vtile, quod nō sit honestum. (E medio) E cōi hoium societate, & recedāt a nobis, q statuimus nihil esse vtile, qđ vacet honestate. (Sceleratum) q a nocet hoium societati. (Impium) q a offendit deum, cui pietatē debemus. (Qui deliberāt) Dubitando consultant. (Verum id sequantur) Hæc est deliberatio è medio tollēda. deliberant.n. aliq, vtrom id solum assequātur, quod est honestum, an vtile qđ uacet honestate. (Ipsa) dubitatio, inqt, non modo res ipsa cū sit, nō est sine scelere. (Sciētes) q a sciunt non esse honestum, quod cupiunt, tñ talia vtilitate ducti se scelere cōtaminant .i. inficiunt, & deformāt vitio. (Dubitatione) Dum deliberant an scientes inquinent se scelere. (Si ad id) Qđ ipsi cupiunt, & de quo deliberant, hoc est christianę phiæ in primis cōsentaneū & legi diuinæ, quæ pscribit, vt ille q volun tate peccat, iā sit in vitio, quam si opera id qd cogitarat, effecisset, ergo ɔcludit ea nō esse deliberanda in qbus nō modo ipsa actio sed et̄ deliberatio turpis est .i. affert infamiam. (Atque et̄) pcepit remouēdam esse oino speciē occultandi, cum aliqd deliberamus, qm̄ turpitudo ipsa pp se fugienda est. Vnde Sophocles dixit hoc, nihil occulte, qm̄ cuncta tuens & cuncta audiens oia reuelabit dies. (Opinio) Quod opinemur id quod facturi sumus posse occultari. (Satis.n.) Nobis, ratio quare talis spes & opinio fugienda est bono viro, & phō cui nihil est cum turpitudine agendum, etiam si Deus videre nō posset. (Hinc) Ex hoc, q a vir bonus nil male facere debet. Nam Plat. in 2. de rep. exēplum hoc de Gyge induxit, vt ostēderet quæ esset dīa inter hoiem iustum & iniustū. Iustus.n. etiam si posset occulte peccare, non peccat. Iniustus aūt nactus opportunitatem peccat, & cum non potest, aium tñ habet peccandi. Plato dicit, Progenitorem Gygis Lydi pastorem regis Lydiæ fuisse, & imbre vehementissimo scissam esse terrā, & in eo loco in quo animalia pascebantur hiatum patuisse, & ipm descēdisse in specū, & inuenisse equum æneum concauū, & intus cadauer hois maioris humana forma hñtis aureum annulum, quem detraxit, & ad pastores se recepit, q cum annuli latiorem partā, in qua gēma includitur circa digitū verteret eamq. intra manū reflecteret, his q aderant, statim inuisibilis erat, & cū illam ad suū locū reduceret, videbatur, quā uim annuli intelligens curauit, ut ab his mitteretur nuncius ad Regem, ad quem añs illius vxorē stuprauit, & cum ea regi parauit insidias, & illo sublato regnum occupauit. (Inducit a Plat.) In 2. de rep. (Gyges) Vt auct. est Herod. lib. 1. Dascili filius Satelles fuit Cādauli regis Lydoꝶ, & regnauit Gyges in Lydia duodequadraginta annos, & primus barbaroꝶ munera apud Delphos posuit. Secūdus Midas rex Phrygiæ Cādaulus ut inqt Trogus uxorē pulcherrimā habuit, quā so

dali suo nudam ondit, quo facto & amicũ adulteriũ vxoris solici
tauit, & hostē sibi fecit, & vxorē veluti tradito alteri amore a se
alienauit. Nā breui post tpe cædes Candauli nuptiarũ præmium
fuit, & vxor mariti sanguine dotata, regnũ & se pariter adultero
tradidit. Ad hūc Gygē allusit Plato, quē dicit intulisse stuprũ regi
næ. Fingit. n. qd de Gyge scripsit, vt ondere iusti viri naturam.
(Discessisset) Hiatũ fecisset pp imbres & motũ terræ. (Fores) val
uæ siue ingressus. (Inusitata) Qm̃ erat cadauer illud maius huma
na forma, vt scribit Plat. (Induit) Posuit i digitũ. (Regius pastor)
vn⁹ ex pastorib. Cādauli regis Lydiæ, cui nomē dedit Lydius, A-
tis filius. Lydis cōfines sunt Iones & Phryges aurorā versus. (Cō
cilιũ) Cōgregationē, qm̃, vt inqt Plato, pastores singulis mēsibus
aduocabāt conciliũ, & nuncios ad regē mittebant. (Palā) .i. bra-
cteam insertā siue gēmam. Plin. 33. agēs de annulis dicit: Alij bra
cteas inserũt leuiore materia. pala dr̃ massa, siue bractea nūc vul-
go solũ annulorũ appellatur. vocatur Græcis funda annulus, an-
nulũ gēma, & gēmæ locus prouerbiũ Priscũ est auct. Suida, Gygis
annulus, in versutos atq; malignos. Gyges ait pastor inuenit ca-
dauer hūs annulũ, cuius nā erat, vt sm̃ conuersionē sphēdones vi
deretur, aut nō videretur, q annulũ gestasset. Dicebatur ēt Gygia
Sphēdone. Pala est illa planities annuli & latior pars i qua gēma
inseritur, & ēt sine lapide, sunt tñ aliq æquales vndiq; non hñtes
palam. (Ad palmā) Ad interiorem partē manus, qm̃ pala debet
esse extra, vt patet. (In lucē) vt pala nō esset cōuersa ad palmā sed
extra. (Opportunitate) Occasione & vi annuli. (Hunc ipsum an
nullũ) ɔcludit Cic. sapientē non peccaturũ ēt si clam id agere pos
set. qm̃ vir bonus honesta nō occulta quærit, scit. n. turpitudinē p
se fugiendā esse. (Nō occulta) Nō quærit vt occultet, sed vt hone
ste agat. (Atq; hoc loco) Deridet C. quosdā phos, q dicebant hāc
rem de Gyge fuisse fictam a Plat. Certũ est inqt hoc neq; fuisse,
neq; fieri potuisse, & interpretatur qd voluerit Plato per illũ an
nulũ intelligere. (Hoc lo.) In hac parte, in qua loqtur de fabula
Gygis. (Cōmenticiam fictā) A cōminiscor, vnde cōmētum, fictio
& inuentio. Ter. Atq; ipsis cōmentũ placet. (Nō satis acuti) Qm̃
non pspiciunt qd signet talis annulus, aut quare Plato rē illam
cōmentus fuerit. (Hæc est vis annuli) Hoc signat, & ad hoc spe-
ctat fabula illa de annulo. (Quid) Aliqd. i. si nemo posset suspica
ri te aliqd facturum turpiter & iniuste, tñ non est faciendũ. (Cau
sa diuitiarũ) Vt sunt rapinæ, furta, expilationes & similia. (Poten
tiæ) Vt plus possit in ciuitate quā oporteat & hoc est tyrānicum
(Dominationis) Dominari pprie ad tyrānos ptinet, & quoties
qs in iuste imperat, dr̃ dominari. Ideo dixit supra, Cōtra Syllę do
minātis opes. (Libidinis) Luxuriæ ac alicuius turpitudinis, qđ
est cōtra verecundiā & tēperātiā. (Sit ne facturus) q. d. vir bonus
& sapiēs non est facturus. Peregrinus phs cognomento Proteus
auctore Gellio dicebat, Virũ sapientem non peccaturum esse, ēt
si peccasse eum dij, atq; hoies ignoraturi forent. non n. pœnę aut
infamię metu, non esse pctm̃ putat, sed iusti honestiq. studio & of
ficio. si qui tñ non essent tali uel ingenio uel disciplina prædíti,
uti se sua sponte facile á peccando tenerent eos oēs tunc pecca-
re procliuius existimabat, cum latere posse id pctm̃ putarent, im-
punitatemq. ex ea latebra sperarent. At si sciant, inquit, hoies ni
hil nium rerum diutius posse celari, suppressius, prudētiusq. pec
cabitur. Propterea uersus istos Sophoclis in ore hñdos dicebat,
Hic nihil occulte, qm̃ cuncta tuens, & cuncta audiens, oia reuela
bit dies. Et alius poeta dicit, ueritatem esse filiam tpis. Pythago
reum fuit præceptum, Te ipm uerere in primis. Nec cũ alijs nec
solus turpe quid feceris, iustitiam re ac uerbo cole. (Negant) .s. il
li phi. (Id posse fieri) Vt id dijs atque hoibus futurũ sit incogni-
tum. (Quanq̃ pōt id fieri quidem) .s. ut aliquid fiat, quod ab hoi-
bus ignoretur. (Sed quęro) Inquit. Cic. si possent occultare id qđ
ipsi negant occultari posse, qd nam facerent? (Vrgent) Instant ip
si phi, qui Platonem derident. (Rustice) Ineruditε ineleganter,
& inepte, ut decet rusticum. (Negant) Posse. s. fieri ut occultet,
& in hoc perstant nō posse. s. fieri, ut sit occultum. (Hoc uer. pos-
se) .s. non considerant, qd hoc uerbum significet, & hęc interroga
tio cum quærimus si possint celare. (Sed tanq̃ tormenta) Stimu-
los quibus cogamus eos rñdere. quid de hac re sentiāt. sensus est,
tali interrogatione ad id hos phos ueluti quibusdam tormentis
adduco, ut cogantur fateri se esse facinorosos si dixerint aliqd se
facturos, quod uacet honestate, si clam fieri possit, si aũt negaue-
rint se facturos ēt si hominibus incognitum semper sit futurũ, ut
fateantur turpitudinem pp se fugiendam esse. (Tormenta &c.)
Cum in corpore torquetur quis necesse est, ut tormētis coactus
fateatur. (Interrogationes igitur & ratio.) Quibus disputantes
coguntur aliquid affirmare, aut negare sunt tanquā tormenta, &
ideo dicit tanq̃ qm̃ in his rebus non dicuntur proprie tormēta,

sed per translationem. (Proposita impunitate) .i. qđ impune pos
sint facere, id quod vtile vř. (Quod expediat) Vtile ipsis videatur,
quod tñ vacet honestate. (Facinorosos) Malos viros, qa non fu-
giũt turpitudinem pp se, sed metu infamiæ. (Si negēt) Se esse fa-
cturos aliqd inhonestum ēt si celare possent. (Per se ipsa) Nō pp
metũ aliquē infamiæ, si. n. turpitudo nō esset fugienda p se, hoies
nacti latebras oia turpia cōmitterēt. Et q a vsus est Cic. digressio-
ne, dicit iā redeundum esse ad propositum. Proposuerat aũt in oi
deliberatione remouendam esse spēm occultādi, & vtilitatem nō
esse reqrendam, vbi est turpitudo. (Ad ppositu) Ad ppositā dispu
tationem de repugnātia vtilis & honesti. (Incidũt sæpe causæ)
dicit Cic. incidere sæpe causas, quæ nos in ancipitē deliberatio-
nem trahunt, cũ. s. deliberatur an id, qđ vtile vř possit fieri nō tur
piter. & ponit exēpla, vt ondat nihil esse vtile, qđ maliciæ coniũ
ctum sit & iniustitiæ. (Turbant) Ancipites agũt. (Specie) Apparē
tia. (Nō turpiter) Vt non offendatur honestas, dum fit id, quod
spēm vtilitatis hēt. (Cum Collatino) Ponit exēplum Bruti &
Collatini, & ondit id quod vtile vř, posse fieri honeste pp circum
stantias. post exactos reges auctore Liuio comitijs centuriatis a
prefecto vrbis ex cōmentarijs Seruij Sulpicij duo consules creati
sunt, Brutus, & Collatinus, cuius nomen, qm̃ ex familia Tarqui
niorũ erat, inuisum Romanis fuit, dicebant. n. pulso Tarqnio Su-
perbo penes Collatinũ imperium esse nescire. Tarquinios priua
tos viuere, nō placere, nomen periculosum libertati esse. Brutus
Collatini collega plebē tali suspicione solicitam ad cōcionē vo-
cauit, quod cũ iusiurandũ populi recitasset, q decreuerat vt ne-
mo ex Tarquinijs Romæ regnaret, nec volebat aliqd esse in ve-
be, vnde periculum libertati esset, dixit inuitũ se dicere bois cām
nec dcm iussē, ni caritas resp. vinceret, nō credere P. R. solidā li-
bertatem recuperatā esse, regium nomen non solũ in ciuitate,
sed ēt in imperio esse. Id obstare libertati, hunc tu inqt tua volũ-
tate L. Tarqnij remoue metum. Meminimos, fatemur, eiecisti re
ges, absolue beneficiũ tuum, aufer hinc regiũ nomen, res tuas ti-
bi non solũ reddunt ciues tui auctore me, sed si qd deest mirifice
augebunt, amicus abi, & exonera ciuitatē vano forsan metu. Ita
psuasum est ais cum gente Tarquinia hinc regnum abiturũ. Col-
latinus abdicauit se cōsulatu, rebusq. suis oibus Lauiniũ trāsla-
tis vrbe cessit. Brutus ex Senatuscōsulto ad populũ tulit, vt oēs
Tarqniæ gētes exules essent. Collatinus à Collatia oppido quō
dam ppe Romā dictus est, maritus Lucretiæ, quā noctu superbi
filius violauit in oppido Collatia absente Collatino. nā cu alijs
erat in obsidione Ardeæ vrbis. (Abrogabat imperiũ) Auferebat
cōsulatũ derogamus in partē, abrogamus in totũ. (Iniuste) cōtra
iustitiam & honestatē, qm̃ Collatinus fuerat socius in expellēdis
Tarquinijs. (Principes) Optimates & primi in ciuitate, qm̃ vole
bāt, vt oēs Tarqnij essent exules. (Superbi) Tarquinij superbi,
quē expulerāt. hic fuit vltimus rex Romanorũ. (Regni) Qđ nul-
la esset regũ memoria in vrbe, & qđ nomen Tarquinιorũ & regũ
penitus tolleretur. Hoc erat vtile patriæ & ideo honestũ a circum
stātia fuit, abrogare imperium Collatino. id. n. fiebat a Bruto p
salute patrię, aliter nō fuisset honestum. causa igř faciebat, vt ipsa
res honesta esset, & sic erat honestum a circūstātia causæ, q̃ est vna
ex septē quæ faciũt offm̃. (Propter honestatē) Qm̃ cōsulere pŕiæ
vtile erat & honestũ, sine quo nō potuisset dici vtile. (At in eo re
ge) Nũc ponit contrariũ exēplũ de Romulo, q Remum fratrē in
terfici iussit, ut solus regnaret. Vulgatior fama est, inqt Liuius, lu
dibrio fratris Remũ transisse muros, inde ab irato Romulo, cum
verbis ēt increpitās adiecisset, sic deinde quicunq; alius trāsiliet
mœnia mea interfectũ irt. Celer centurio iussu Romuli Remũ
interemit. Lucanus, Fraterno primi maduerũt sanguine muri. (In
eo rege) Romulo, q vrbē cōdidit, & a suo noie denominauit Ro-
mā. (Nō ita) .i. nō valuit vtilitas pp honestatē, sed Romulus spe
cie vtilitatis ductus nulla habita rone honestatis, fratrē interemi
iussit. (Species enim) Rō quare nō valuit vtilitas pp honestatē.
(Species) Apparētia vtilitatis. illud. n. nō erat vere vtile, qm̃ vaca-
bat honestate. (Pepulit) cōmouit, percussit, impulit. nā pello idē
est qđ percutio & ferio. lib. 1. de Diuin. ait, vt pellātur ai vehemē-
tius sæpe, & cura, & timore. & in 2. ait: Num igř, cũ aut muros
Babylonis, aut Homeri faciē cogito, imago illorũ aliqua me pel-
lit? (Hic) Romulus impius & inhumanus fuit interficiēdo fratrē.
(Pietatē) Religionē, misericordiā. (Humanitatē) qa fratrem in-
teremit, vt solus regnaret, quod vtile videbař illi, cũ nō esset, qa
nō erat honestum. Pōponius ait lib. 1. dige. siqs uiolauerit muros
capite puniatur, sicuti hi q transcendũt scalis admotis, vel aliqua
qualiber rōne. Nam ciues Romanos aliũde quā per portas egre
di nō licet, cũ illud hostile & abominandum sit. Nā & frater Ro
muli Remus occisus tradit ob id, quod muros trāscēdere volue-
rit.

tis.[Muri causam) Qm edixerat, vt nemo sua mœnia transiliret. hic murus videbatur facere hãc rem honestã, & cãm occidẽdi Remũ.cãm.i.rõnẽ. Videbatur.n.honestũ esse illũ necare, q in suũ cõtẽptũ muros trãscenderat, & hãc cãm afferebat, sed idonea non erat, vt illã eadem posset facere honestã. Et sic oñditur circunstãtiam debere esse idoneã, qua mouemur, vt aliqd quod vr̃ utile, fiat sine offensione honestatis, &ẽt mouemur hoc a natura insitũ esse, vt honestũ anteponatur vtili, qm nemo audet rem ipsam inhonesti defendere, sed conãtur, oẽs afferre causam, quare sit honesta, vt Romulus, q q̃uis vtilitatis tñ causa, vt solus regnares fratrem interemit, tñ opponebat sceleri suo cãm muri, & se ideo fecisse dicebat, qm mœnia trãsilierat. hæc causa nõ erat idonea, nec Romulus hoc ꝑtextu potuit turpitudinẽ excusare suã, q̃uis id cogitauerit. (Pace) bona venia ipsi' Romuli dixerim, inqt Cic. [Vel Quirini) Varro ait, Mars dr̃ ab eo q maribus in bella præest, aut qd̃ a Sabinis acceptus, ibi est Mamers. Quirinus à qritib. Quirinalis collis inqt Põpeius dictus est, q a in eũ cõmigrauere Sabini à Curibus veniẽtes, & Romani a Quirino Quirites dñr: Romulus dictus est Quirinus. Qniris lingua Sabina dicebat hasta. Vñ Ouid. Hastati cura Quirini. Romulus dictus est Quirinus post mortẽ, cũ Iulio Proculo apparuisset. [Vel R.) Quocũq; noie voIueris appellari dicã ipm peccasse. Romulus dict' est a rumine.i. mãma lupę, q̃ lac infantibus ꝑbuit. Vñ scribit Varro lib.2. de re rustica, subrumi agni dñr sub mãma. rumis.n. quõdã mãma dicebat.

FRAN. MAT.

CVm igr̃ &c.) Prima regula eiusmodi est, quoties iciderit, vt ex altera parte honestũ esse videat, ex altera vero vtile; videdũ est an ꝯtra honestatẽ facias, si vtile illud secut' fuerit hoc est ounqd aliqua insit turpitudo, simul atq; turpitudinẽ inesse videris, tũc statim itelliges nõ vtile, euidẽtissimis aũt rõnibus ꝑbat, ubi turpitudo sit, illic nullã utilitatẽ cõsistere. [Species ut) Loqtur sapiẽter & caute. nõ.n. dixit aliqua utilitas, sed species vtilitatis, q a nõ est uera utilitas. [Cõmoueri) si põt nõ cõmoueri aius.n.g. incidis in magnũ numerũ pecuniaꝝ, scis eas uicini tui esse, cõmouet aius tuus utilitatis causa nec fieri põt quin utile uideatur, si illas pecunias in tua ꝑtãte retinueris. Sed cũ diligẽter aduerteris turpitudinẽ inesse, (turpe.n.est, imo nõ licet aliena occupare,) tũc deniq; intelligis, qd̃ utile uidebatur, & aium cõmouebat, utile nõ esse. [Quod si nihil est tã cõtra &c.) Id ita esse, ut scribit Cic. uel ex eo intelligi, qd̃ quãuis turpis aliqs sit, noie tñ turpitudinis appellari grauissime fert, vt adulter dolet adulter uocari, & fur indignat, siqs eũ furẽ dixerit, nã qppe turpitudini repugnat. Est.n. cõis intelligẽtia data nobis à deo quã alij cõem sensum appellãt, q̃ res notas nobis efficit, easq. in aĩs nr̃is ichoat ita, ut honesta in uirtute ponãtur, in uitijs ꝯtraria ea in opinione posita existimare nõ in natura demẽtis est. [Certe eadẽ in re) Hoc cõcesso qd̃ infirmari nõ põt, uidelicet nihil magis s̃m naturã esse quã utilitatẽ, nihil magis cõtra naturã, quã turpitudinẽ, sequet turpitudinẽ & utilitatẽ una esse nõ posse. Quod ergo turpe id utile nullo mõ est. [Itemq. &c.) Alia rõ, qd̃ ad honestatẽ nati sum'. Nã cõis intelligẽtia res notas efficit, & admonet, ut honesta i uirtute, in uitijs turpia ponamus. Zeno hois finẽ dixit esse cõsentanee s̃m naturã uiuere. Id aũt est s̃m uirtutẽ uiuere ad eã qppe natura nos duci. [Qd̃ si est necesse) Est aũt solũ bonũ honestatẽ existimare, aut maxime bonu. (Zenoni) is Citticus cognominatus est, M. Nassei fili' ex Cypri græca ciuitate. Fuit aũt princeps Stoicoꝝ. hũc Atheniẽses honorifico decreto uiuẽtẽ adhuc ornarũt, nã duabus columnis, & corona aurea donarũt. Athenas anno ætatis 12. accessit. mortuus est nonagesimo octauo. uel ut alij dñt, 72. auctor Laertius. [Aristoteli) is Peripateticoꝝ princeps fuit. [Qd̃ bonũ &c.) Cõplexio argumẽti & cõclusio. [Quare error &c.) Quoties aliqs arripuerit qd̃ utile esse uideat, & ab honesto separauerit, improbi hois more agit. [Visum sit) qm re uera utile non est. [Hinc sicæ) Ex hac hoium improboꝝ opinione, q utile ab honesto separãt, mala oia nasci oñdit. Sica gladius breuis est, q sub ueste latet. Cic. in Paradoxis, Sica tua in foro deprehẽsa est. Vñ sicarij, q hoies occidẽdi cãm cum telo ambulabãt, qbus lege Cornelia de sicarijs, mors pœna statuta est. [Venena) Quæ ꝑpinant cupiditate vtilitatis causa, vt.s. eius bonis fruatur, quod multi faciũt. Nero venenũ Britãnico ꝑpinari iussit, vt ipso illo mortuo, secure imparet. [Falsa testamẽta) vnde à Cornelio lex data est de falsis, q̃ & testamẽtaria vocat, pœnam irrogãs ei q testũ, vel aliud instrũm falsum scripserit, signauerit, recitauerit, subiecerit, qui ue signum adulterinũ fecerit, sculpserit, expresserit, sciẽs dolo malo, eiusq. legis pœna in seruos vt vltimũ suppliciũ est. in liberos uero deportatio in insulã. [Furta) Inter furtũ, peculatũ, & sacrilegiũ, hoc est iterest, furtũ est rei priuatę, peculatus reip. sacrilegiũ rei sacræ. [Peculatus) Reꝝ publicaꝝ. Iulius Cæs. de peculatu lege sanxit in eos, q remp. vel religiosam, vel sacrã furati sunt, vel furãtibus ministeriũ ꝑbuerũt, vel q furto subducta sciẽtes suscepeẽnt, quos vel capitali aiaduersione, vel deportationis pœna puniri iussit. Põpeius Festus peculatũ, furtũ publicũ dicit esse, & a pecore dictum opinat sicut pecuniã, eo quod antiq Rom. nihil pter pecora habebãt. Vnde peculari & depeculari verba, & peculatore depeculatore. [Expilationes) Rapinæ a singulis. [Direptiones) Ab vniuersis, expilamus singulos, diripimus vrbes. [Hinc) Ex his expilationibus & direptionibus multi sic opes augebãt, vt illæ serẽ dę nõ essent, qm ad tyrãnidẽ intẽdebãt. [Regnãdi cupiditates) dũ em vtile existimãt aliqd esse qd' nõ sit honestũ, opes accumulãt, & regnãdi trahunt cupiditate, sicut Iulius fecit, q semꝑ illud Euripidis i ore habebat, de quo post dicet. Perseuerat.n sibi vtile esse arripe imperiũ, ẽt si honestũ minime esset. [Fallacib' iudicijs) Nõ aut naturali lege, de qua sæpe dictũ prius. [Quas perrũpunt) Recte Solõ leges Araneaꝝ retib' cõparabat, in quas si minores muscæ incidesint, retinẽt, maiores vero ꝑfringũt. Eodẽ modo potẽtiores, leges contẽnunt, imbecilliores illis sunt obnoxij.

Solon leges cõparabat retibus aranearum.

[Pœna turpi) q a q peccãt, ẽt si nullo supplicio afficiãtur, tñ ꝯscia ipsa torquẽtur. qua pœna nulla est grauior. Iuuen. Exẽplo quodcũq; malo cõmittitur ipsi, Displicet auctori, prima est hæc vltio, qd̃ se Iudice nemo nocẽs absoluit, improba q̃uis Gr̃a fallacis ꝑtoris vicerit vrnã. Idẽ, Cur tñ hos tu Euasisse putes, quos diri ꝯscia facti Mens hẽt attonitos & surdo verbere cædit, Occultũ quatiẽte aio tortore flagellũ? Pœna aũt vehemẽs, ac multo sæuior illis, Quas & Ceditius grauis inuenit, & Rhadamãthus, Nocte dieq. suũ gestare in pectore testẽ. [Hoc genus) Deliberationũ. qd' in ꝑbo viro icidere nõ negauit, sed pellẽdũ dicit hoc gen', vt deliberẽt hoies vtrũ sit deligendũ an qd' vtile vr̃, cum tñ nõ sit, an quod honestũ. [Sciẽtes) Quoꝝ maius est scelus. si sciẽtes turpe esse, tñ faciũt spẽ vtilitatis ꝯcipiẽtes. [In ipsa.n.&c.) Si dubitare scelus est, quanto magis facere? Vñ ait lib.1. Quocirca bene ꝑcipiũt q vetãt quidq̃ agere qd' dubitẽt æquũ sit an iniqnũ. Aequitas.n. lucet ipsa per se: Dubitatio aũt cogitationẽ signat iniuriæ. Triplex est s̃m Theologos cogitatio, plena, semiplena, & interpretatiua, plena est cũ cogitamus rẽ & ꝑficimus. Semiplena cũ cogitamus qdẽ, sed non ꝑficimus, & hæc mala est, ac vitio & scelere nõ caret. Interpretatiua discutit turpe ne sit aliqd an ꝯtra, & hęc nõ trahit ominem in appetitũ aliquẽ, sed detinet in ꝯsultatione, vt rẽ qualis sit intelligat, & ꝑpea bona est cogitatio. [Atq; ẽt in oi &c.) rõnibus suis cõfirmatis, ꝯtrarias impugnat Cic. occurrebat.n. illud, Quid si aliqd emolumẽti separatũ ab honesto arripe possumus, ita vt nemo oino intelligat ounqd id facere debemus, ridere nõ esse faciendũ, ẽt si deos & hoies latere debeamus. [Hinc ille Gyges) Fabula ꝑ se hic patet, ob hanc causam aũt refertur, vt demõstretur nullo pacto decere sapiẽtẽ trahi ad scelus spe celãdi, & occultãdi. hãc fabulã Plat. lib.2. περὶ τῆς πολιτείας scripsit. Gyges, is Lydus fuit pastor regis Candaulis, vel sodalis, à quo Candaules est occisus. de quo apud Iust lib.1. [Inducit) fingit Nonius Mar. [Discessisset) diuisa & apta esset. [Planũ) Planitiẽ & supficiẽ. [In lo.) vt nõ esse cõuersus in palã. [Reginæ) Quã formosissimã huic Gygi sodali suo Cãdaules oñderat nudã. Scribit hãc hist. Herod multis uerbis. [Nec in his &c.) hęc nia occulta fuere, sed nõ ꝑpea facere licuit. [Hũc igr̃ redit ad pr.) & si sapiẽs inqt talẽ hẽret anulũ, nihilo magis existimares sibi licere peccare quã si nõ hẽret, q a qd' ab honestate dissẽtit, nullo modo fieri licet. [Honesta.n.&c.) Plat. li.2. περὶ τῆς πολιτείας, Thrasymachũ vel iniustũ fateri nõ videri sapiẽtẽ aut iustũ, sed esse. Sermo aũt Socr. tribuit. Illic fabula de Gyge recitat, quã nõ penitus cõmẽtus est Plat. plura.n. ex historia sũpsit. [Atq, hoc loco phi &c.) Sũt inqt phi qdã nõ mali, sed haud satis acuti, q hãc fabulã à Platone esse cõfictã dñt, quasi Plato aut vera esse aut fieri potuisse defendat. Subijciũt ꝑpterea, si fabulã fingebat exẽpli causa Plato, hr̃ saltẽ de rebus fingere debuisset, q̃ fieri pñt: hoc qd' finxit de Gyge fieri nullo modo potuit, aut posset. Quã opinionẽ rephẽdit Cic. dicẽs nõ satis eos itelligere quã vim habeat hæc fictio. Nã si fieri posset, quærit nunqd sapiẽs ea esset facturus, q̃ dij hoiesq. ignoratẽt. Qd' si ꝯcesserint se sic facturos qd̃ utile esset, sceleratos esse se ꝯfitebunt. Si vero negẽt se facturos ẽt qd̃ deos hoiesq. lateat, ostẽdẽt turpia q̃ sunt ꝑ se ẽt sine aliquo alio respectu fugiẽda esse. [Minime mali) Nõ sunt quidẽ improbi qd' censeãt aliqd turpe faciendũ, sed nõ ualde docti, q non intelligãt, quã uim habeat hæc snia, si fieri potuisset. [Sed h.u.) Sed hãc uim fabulam habet, & ꝑpea ficta est à Plat. ut quæratur nunquid uir sapiẽs diuitias, potẽtiam, imperia, & alia eiusmodi arripere possit, & si id possit facere dijs hoibusq. ignaris, non aũt ꝑpterea introducta est, ut uera esse, aut fieri omnino potuisse disputetur, sed exempli gratia. Sæpe aũt aliquid fingit, utut per illud ali-

Nihil magis secundũ naturã quam utilitatẽ.

cuius rei veritas eliciat. [Qu tanq̃ pôt id qdem) Fieri vt aliqd sit
ignotũ semp,sed hoibus,dijs.n.ignotũ aliqd esse non pôt. Nam
Deus ait καρδιογνώστης.i.scrutator cordiũ.Interrogat Diog.uun-
qd facere possint hoies ignaris dijs,rñdit, nec cogitare quidem.
[Sed quæro) pposito,& nõ pcesso,vt dñt dialectici,si fieri posset.
[Rustice) Recte ait rustice.est.n.rusticoꝝ ptinacia & imperitoꝝ:
q sępe rixãtur de lana caprina.hoiem (vt ait phs) oportet esse ve
banũ,neq; assentatorẽ,neq; rusticũ. vrbanus est q facere aliqd di
cit,sed nõ insulse.Nã ridicula dicere & insulsa,neq; vrbani est,nu
que sapiẽtis. Assentatio cũ fiat alicuius qstus gra,semper uitiosa
est,& vrbanitati cõtraria.Rusticitas ab omni loco aliena est,nũ-
quã consentit, ideoq. rustice ait.i.obstinate rusticoꝝ more. [In
eo pstant) Videlicet fieri nõ posse. [Hoc verbũ &c.) Nõ intelli-
gũt quã vim habeat hoc verbũ posse.s.& nõ posse. [Sed tanq̃ tor
mẽta &c.) Sed tanq̃ tormẽtis quibusdã ipsos vrgemus, vt rñdeãt
qd facerẽt,si fieri possit.Quod si impunitate pposita, dixerint se
qđ vtile sit facturos,seipsus esse sceleratos ostẽdunt, si ꝯtra rñde
rint,se ẽt sic nõ facturos ostendũt quod turpe est, p se esse fugien
dũ.[Expediat) Cõducat,vtile sit. [Par sa) Vt virtus est expetenda
p se,ita turpitudo q̃ est virtuti cõtraria,p sa est fugienda. [Sed ad
&c.) Post digressionẽ factam dum cõfictam a Plat.recitat fabulã,
ad id redit quod omiserat vt ostẽdat,possit ne icidere dubitatio,
vt vtilitas cũ honestate cnq̃ pugnare videatur. [Specie) Nõ aũt
vera vtilitate. [Improbũ est) Quia nulla tãta vtilitas videri de-
bet,q̃ nos ab honestate possit fringere. [Id) Deliberare an relin-
quẽda sit honestas. [Cũ Collatino) Exẽplum est,quo ostenditur
quo vtilitas pugnare cum honestate pôt, vt aliquid vtile videat,
quod idẽ honestum non sit. Nota est historia quã Liu.scribit lib.
i ab vrb.ꝯd. Quo Collatinus Lucretiæ maritus,q fuit ex Tarqui
nioꝝ pgenie,Egenie filius,& Bruto adiutor in exigẽdis regibus,
cũ esset ꝯsul vna cum Bruto pp nomen Tarquinium,qđ ciuitati in
uisum erat,abdicare se ꝯsulatu & in exiliũ ire iussus est. Erat vtile
hũc expelli,vt ciuitas metu liberaretur seruitutis. Turpe videba
tur nũ solũ magratu priuare,sed ẽt patria bene meretẽ de ea ci-
uẽ.sed patriæ caritas anteferẽda fuit,& honestũ ẽt ipsi Collatino
videri debuit potius patria carere,quã eandẽ in assiduo metu te-
nere. [Cũ &c.) Cũ populo placuisset vtoẽ Tarquinioꝝ nomen pa
tria pelleret [Itaq; &c.) Qm̃ honestũ erat,ideo vtila erat,& vtile
nõ fuisset nisi honestũ fuisset. [In eo rege &c.) Brutus cũ Collati
nũ collegã pelleret vtilitatẽ ob honestatẽ secutus ast. At vero Ro
mulus vrbis cõditor in occidẽdo Remo fratre vtilitatis dũtaxat
rõnem habuit,vtilius.n.ei visum est solũ regnare, quã cum socio
fratre. [Et tñ muri &c.) Causam honestã quærere voluit. edixe-
rat Romulus neqs noua mœnia transiliret. quoꝝ angustias Re-
mus irridẽs ludibrio fratris trãsiliuit. Quare iratus Romulus eũ
interfecit. Verbis quoq; increpitãs ac dicẽs: Sic deinde eat q̃cũq;
mœnia mea transiliat. Varie tñ causa mortis Remi ab historicis
tradit. [Pace vel Quir.&c.) Iã in numeꝝ deoꝝ receptus fuarat,&
Quirinus vocabat, ideo sic dixit ne numinis læderet maiestatẽ.

ASCEN.

CVm igr̃) Docet nihil esse vtile,qđ proficiscit ab iniustitia
& malitia. Ordo est. Igr̃ cũ aliqua spẽs vtilitatis est obie-
cta, necesse est nos cõmoueri.i.affici ad eã.s.hñdam sed si
cũ attẽderis.i.applicueris aium,tu videas turpitudinẽ adiunctã ei
rei,q̃ attulerit spẽm vtilitatis,tũc vtilitas nõ est reqrẽda,sed intel
ligẽdũ sup.est ibi vtilitatẽ nõ posse esse,vbi sit turpitudo. Qđ ni-
hil est tã.s. tñ ꝯtra naturã,quam.i.quantũ turpitudo. nã.o.deside
rat recta cõuenientia & ꝯstãtia,et si nihil est tã fm naturam quã vti
litas, certe turpitudo nõ pôt esse in eadẽ ra vtili.i.quæ est vtilis.
Itemq si nos nati sumus ad honestatẽ,& ea.s.honestas est, aut so
la expetẽda vt uisum est Zenoni principi Stoicoꝝ,aut certe si ea,
est hñda oi põdere.i.fm oẽ genus mẽsuræ grauior quam reliqua
oia.s.expetenda,qđ placet Arist.necesse est id qđ honestũ sit esse
solũ bonũ aut summum bonũ. Aũt pro sed,qđ bonum sup.sit id
certe vtile sup.est,aut necesse est esse, ita quidqd honestũ sup. est
id vtile sup.est. Quare.i.quãobrẽ error hoium nõ pboꝝ cũ arri-
puit aliqd qđ visum est vtile, secernit.i.seorsum ꝯsiderat ꝯtinuo
id ab honesto.i ꝯsiderat sub rõne vtilitatis & nõ habita rõne ho-
nestatis. Hinc.i.ex hac ꝯsideratione nascunt sicæ.i.mucrones,qb⁹
sicarij vtuntur,qui hoies latrocinando interimunt,hinc uenena,
hinc falsa testamenta nascuntur, hinc furta.s.reꝝ priuataꝝ, hinc
pe.i.surreptiones publicæ pecunię,hinc expilationes.i. pdatiões
& direptiones sociorũ & ciuium nascuntur, hinc potentiæ opum
nimiaꝝ non ferẽdę.i.nõ tolerãde sup. nascuntur,postremo cupi-
ditates regnãdi existunt,ẽt in liberis ciuitatibus,hinc.i.ex hac fal
sa opinione,qbus sup.cupiditatibus nihil,nec tetrius.i. execrabi
lius pp turpitudinẽ.nec fœdius pôt excogitari, ipsi.s.sic regnare
cupientes vident fallacibus iudicijs.i.erroneis opinionib.emolu

menta rerum.i.cõmoda apparentia,non vident pœnã nõ dico le-
gũ,quas sæpe perrumpunt.i.sicut feræ,aut magni pisces retia,aut
muscæ maiores telas araneaꝝ violenter rumpendo pertransede,
sed dico qđ non vident pœnã ipsius turpitudinis,quæ.s.pœna est
acerbissima. Quãobrem hoc qdem genus deliberãtium pellatur
è medio (est.n.totũ sceleratum & impium) eoꝝ videlicet q deli
berant,vtrũ assequantur id,qđ videant esse honestũ, an ipsi scien
tes contaminent se scelere. Enim pro qa facinus.i.quoddã genus
iniq; facti est in ipsa dubitatione si etiã non puenerit ad id. (Vn-
de Iuuen. Nã scelus intra tacitũ q cogitat vllum, Facti crimen ha
bet.) Ergo ea nõ sunt oino deliberanda in qbus ipsa deliberatio
est turpis. Atque ẽt spes & opinio celãdi & occultãdi est remouẽ
da in oi deliberatione. Debet.n.psuasum esse satis nobis,si mo-
do pfecimus aliqd in phia,si.i.tametsi possumus celare oẽs deos
& hoies.i.facere clam dijs & hoibus,tñ nihil faciendũ esse auare,
nihil iniuste,nihil libidinose,nihil incõtinanter. Hinc.i.ex hac rõ
ne inducitur ille.i.notissimus Gyges à Plat.q cum terra discessis
set.i.exhausta esset qbusdam magnis imbribus,q cum cauaret,de
scendit in illũ hiatum.i.aperturã & voraginem,& aiaduertit.i.an
notauit (vt dñt fabulæ) equum æneũ.i.ex ære factũ in cuius late
ribus essent fores.i.foramina & introitus,qbus.s.foribus aptis vi
dit corpus hois mortui,magnitudine inusitata,& vidit annulũ in
digito illius corporis,quẽ vt.i.postq̃ ipse detraxit induit. Aũt, p
sed ipse erat pastor regius.i.regis ipsius,tñ.i.deinde postq̃ annulũ
induerat,recipit se in conciliũ.i.congregationẽ pastoꝝ, vbi cũ.s.
postq̃ conuerterat palã.i. latã circũferentiã annuli ad palmam à
nullo videbatur,ipse aũt videbat oia Idem.s.pastor Gyges videba
tur rursus cũ inuerterat annulũ in locũ. Itaq; ipse vsus hac opor-
tunitate annuli,intulit stuprũ reginæ,& interemit ea.s. opportu
nitate adiutrice.i.adiuuãte regẽ dominum suũ,sustulit.i. interem-
mit,aut de medio amouit,quos arbitrabatur obstare,nec q̃sq̃ po
tuit eũ videre in his facinoribus.i.turpibus factis, & ortus est sic
repẽte.i.ex insperato & improuiso rex Lydiæ bñficio annuli. Igr̃
si sapiẽs habeat hũc ipsum annulũ,ipse nihil.i.in nullo plus putet
licere sibi peccare,quã si non hñet: Enim, p qa,honesta nõ occul
ta petũtur bonis.i.a bonis viris. Atq; qdam phi minime qdẽ illi
mali.i.nequaq̃ mali,sed nõ satis acuti dñt hoc loco fabulã fictam
& cõmẽtitiam ꝓlatam a Platone,quasi vero ille defendat aut id
factũ esse aut potuisse fieri,hæc est vis huius annuli,& huius exẽ-
pli,si nemo sciturus,nemo ne sit qdẽ.i.saltẽ suspicatur⁹,cũ tu fece
ris aliqd causa diuitiaꝝ,potentiæ,dominationis,libidinis,si id tu
turum sit ignotum semper dijs & hoibus,ne.i.an sis facturus,ipsi
negant id posse fieri.s.quod dij ignorant,quanq̃ id quidem.s. qđ
hoies ignorent,pôt fieri. Sed quæro quid nam facerent si id pos-
set sup.fieri,quod negat posse.ipsi vrgent.i.vrgenter obstant sane
rustice. Negant.n posse sup.fieri,vt dij ignorent,& pstant.i. per-
seuerant in hoc tñso.s. & non vident quid ualeat hoc verbum.
Cũ.n.quærimus qd facturi sint,si possint celare,nõ quærimus,ne
pro an possit celare,sed adhibemus tanq̃ quædam tormenta s.cõ
fitendi, vt si rñderint se facturos quadam impunitate proposita
id qđ expediat.i.ipsis vtile videatur, & vt fatẽtur se esse facinoro
sos per talem voluntatem,& si negant sup se facturos ẽt proposi
ta impunitate,vt concedant oia turpia esse fugienda. Sed reuerta
mur iam ad ꝓpositum. multæ causæ incidunt,vt sæpe,quę contur
bant aios specie vtilitatis,nõ cum hoc deliberetur,ne pro an ho-
nestas sit relinquenda pp magnitudinem vtilitatis,nam id quidẽ
improbũ est,sed cum sup. illud deliberetur,ne pro an,id quod vr
vtile,possit fieri nõ turpiter. Cum.i.qñ Brutus collega.s. eiusdẽ
officij abrogabat.i.penitus auferebat imperium consulatus Col
latino Tarquinio,ipse poterat videri facere id iniuste, fuerat.n.
.s.Collatinus maritus Lucretiæ socius Bruti in expellẽdis regi-
bus,& adiutor ẽt consiliorum. Aũt ꝓ sed,cũ principes.i. primo
res ciuitatis cepissent hoc cõsiliũ.s.cognationem Superbi.i. Tar-
quinij & nomẽ Tarquinioꝝ; & memoriam regni esse tollendã,
id quod erat vtile consulere patrię,erat tã honestum, vt deberet
placere ẽt ipsi Collatino. itaque.i. & ita vtilitas valuit pp hone
statem,sine qua,nec vtilitas qdem potuisset esse. At.i.sed non ita
sup. factum est in eo rege q condidit vrbem, videlicet Romulo,
q fratrem Remum interemit. Enim, pro qa,species vtilitatis.s.vt
solus regnaret,pepulit.s.recta rõne,aut impulit ad tam dirũ faci-
nus aium eius,cui cum esset visum vtilius sup.esse se regnare so-
lum,quam cum altero,interemit fratrem. Hic.s.Romulus Quiri
nus aut Romulus omisit hic.i.in hoc facto pietatẽ & humanitatẽ
vt posset asseq id,quod videbatur vtile,neq; .i. & non erat. Et tñ
ipse Romulus opposuit.s.turpitudinẽ ipsius facti causam muri.s.
à fratre transgressi,spẽm.i.quę habuit spẽm honestatis, nec pro-
uerbialem,nec satis idoneam.i.efficacem ad purgandum facinus.

Peccauit igitur dixerim pace vel Quirini, uel Romuli.i. sine dicam eum Quirinum siue Romulum, ipse (quod cum pace eius dico, quia fertur in numerum deorum receptus) peccauit.

DOCT. interpr. Deos hoiesq. celare possumus) Celamus eos aliqd, qbus clã esse volumus, qđ agimus. [Minime mali illi qdẽ) Peculiare est Ciceroni, ad hũc modũ cõiũgere, qdẽ & illi. Qđ vt apud hũc frequens est, ita haud scio, an apud quenq̃ vetustiorũ reperiatur.

DOCT. interp. Quare error, &c.) Rhetorice amplificat, errorẽ hoium taxans. [Atque ẽt in omni delib.) Exaggerat, honesta propter se, non propter famam, deligenda, turpia autem vitanda propter sese, vel si ignominia, aut pœna nulla sequeretur. [Gyges inducitur à Platone) Apud Plat. 2. πολιτειῶν.

ARGVMENTVM.

Proprijs commodis quatenus cuique inseruire permissum.

Nec tñ nostræ nobis vtilitates omittendæ sunt, alijsq. tradẽdæ, cum his ipsi egeamus: sed suæ cuiq; vtilitati, qđ sine alterius iniuria fiat, seruiendũ est. scite Chrysippus, vt multa; q stadiũ, inqt, currit, eniti, & cõtẽdere debet, q̃ maxime possit, vt vĩcat; supplãtare eũ, q cũ certet, aut manu depellere nullo mõ debet. sic ĩ vita sibi quẽq; petere, qđ ptineat ad vsum, nõ iniquũ est; alteri surripe, ius nõ est.

PETR. MARS. Nec tñ) Quãuis, inqt, vtilitas sine honestate spernẽda sit, tñ nřæ vtilitates nõ sunt spernẽdæ tradendæq. alijs, sed ꝯsulẽdũ est ꝑpriæ vtilitati, mõ fiat sine alterius iniuria. Quisq; igr̃ eã vtilitatẽ coniunctã honestati, q̃ ad se ptinet, amplecti debet, & põt cũ laude, qm̃ natura hoc nõ exigit, vt nřas utilitates tradamus alijs, cũ nobis necessariæ sint. [Suæ) ꝑpriæ utilitati. [Scite) Prudẽter & bñ. [Vt multa) Scite. s. dicit, hæc est una ex sententijs Chrysippi Stoici, quas bř enũciabat. & hæ sñiæ dñr Apophthegmata. Hãc sñiam Chrysippi affert ad ꝓbãdũ id, qđ dixit. [Stadiũ) dř spatiũ, in quo hoies ab brabiũ currunt, & octo stadia faciũt mille passus. [Currit stadiũ) Dicimus curro stadiũ, & in stadio, & p stadiũ. [Cõtẽdere) Valde conari. [Supplãtare) Plãtis calcare & pedibus implicare simul currẽtẽ. [Qui cũ) Cũ quo certet cursu. [Manu depellere) Deijcere, eũ manu, vt fecit Idas Parthenopæo apud Papiniũ i Thebaide. nã Idas ꝑeũtẽ Parthenopæũ arrepta coma resupinũ traxit, & sic prior iuit ad palmã. [Sic) Hoc modo & pari rõne. [Nõ est ius) Nõ licet, qm̃ non est honestum.

FRAN. MAT. Nec tñ nřæ &c.) Tacitæ occurrit obiectioni, posset.n. quispiã dicere, nunqd nõ debemus vtilitates nřas retinere? Si his egemus, debemus inqt, & suę quenq; vtilitatis rõnẽ hře par est, modo hoc sine alicuius fiat incõmodo. Redit aũt ad formulã superiorẽ, ne uidelicet cũ alioꝝ iniuria vtilitati nřę studeamus. [Scite Chrysippus &c.) Hic phs Solensis siue Tarsensis fuit, adeo i dialectica insignis, vt pleriq; dicerẽt, si apud deos vsus esset dialecticę nõ futurã alia quã Chrysippeam. Similitudinibus utebatur quo res de qbus differebat melius innotescerẽt, is dicebat, Sũt duo vel plures q cursu de victoria certãt vnusquisq; eoꝝ niti debet, ut uincat, nõ tñ alios cursores supplantare debet, aut manu depellere. Est aũt supplantare pedem pedi superponere, ut Marcello placet, q vtitur hoc loco teste, Gręce dñr ὑποσκελίζειν.

ASCEN. Nec tñ nostrę vtilitates sunt omittendę nobis, & tradẽdę alijs, cũ ipsi.i. nos egeamus his, sed seruiendum est cuiq; supple.i. ꝑprię vtilitati. quod.i. quæ res fiat sine iniuria. Chrysippus Stoicus ille magnus scite.i. docte inquit, ut multa sup. alia, q currit stadium.i. in stadio, debet eniti.i. totis viribus laborare & contendere quam maxime possit, vt uincat, sed nullo modo debet supplantare.i. plantis calcare eum, qui cum.i. cum quo certet, aut depellere manu. Sic non est iniquum quemq. petere sibi in vita, quod ptineat ad vsum, ius nõ est diripere alieni.

ARGVMENTVM.

Formula in amicitijs, vt semper honestati cedat beneuolẽtia amici, sid. s præstetur, etiam maximis incõmodis propositis. Cõibus in rebus tantum commoditati amicorum tribuatur, quantum religio, & honestatis ratio patitur. caterũ ne quæ res turpis aut petatur ab amico, aut præstetur petente.

Maxime aũt perturbant officia in amicitijs: qbus & nõ tribuere, qđ recte possis, & tribuere, qđ nõ sit æquũ, cõtra offm̃ est. sed huius gñis totius breue, & nõ difficile ꝓceptum est. quæ.n. vřt vtilia, honores, diuitiæ, voluptates, & cetera gñis eiusdẽ, hæc amicitiæ nunq̃ anteponẽda sunt. at neq; cõtra remp. nec cõtra iusiurãdum, ac fidẽ, amici sui caussa vir bonus faciet; ne si iudex qdẽ erit de ipso amico. Ponit.n. psonã amici, cũ induit iudicis. tm̃ dabit amicitię, vt verã amici caussam esse malit; vt perorãdæ litis tp̃s quoad p leges liceat, accõmodet. cum vero iurato dicẽda sñia sit, meminerit Deũ se adhibere testem. i. vt ego arbitror, mẽtem suã, qua nihil hoĩ dedit ipse Deus diuinius. itaq; ꝓclarum à maioribus accepimus morem rogãdi iudicis, si eũ teneremus. Quae salua fide facere possit, hæc rogatio ad ea ptinet, quæ paulo ante dixi honesta amico à iudice posse cõcedi. nam si oĩa facienda sint, q̃ amici velint, nõ amicitiæ tales, sed cõiurationes putandæ sunt. loquor aũt de cõibus amicitijs. nã in sapientibus viris atq; perfectis nihil põt esse tale. Damonẽ, & Pythiã, Pythagoreos, ferũt hoc aĩo inter se fuisse, vt cũ eorum alteri Dionysius tyrãnus diem necis destinauisset, & is, q morti addictus esset, paucos sibi dies cõmendandorum suorũ caussa postulauisset, vas factus sit alter eius sistẽdi; vt si ille nõ reuertisset ad diẽ, moriendũ esset sibi ipsi q cũ ad diẽ se recepisset, admiratus eorũ fidem tyrãnus, petiuit, vt se in amicitiã tertium adscriberent. Cũ igitur id, qđ vtile vř in amicitia, cum eo, qđ honestum est, cõparatur: iaceat vtilitatis spẽs, valeat honestas, cum aũt in amicitia, quæ honesta non sunt, postulabuntur: religio, & fides anteponant amicitiæ. & sic habebitur is, quem exquirimus, delectus officij.

PETRVS MARS. Maxime aũt) Nunc docet, quo in ipsis amicitijs officia ꝓbentur. [Perturbant) Peruertũtur & nõ iure fiunt, qm̃ interdũ causa est ipsa amicitia, vt ab officio discedat, & præscribit quæ amicitijs postponẽda, & quæ ante ponẽda sint, vt cũ ambigitur qd agendum sit pp circunstantias, facile iudicari possit, qd sit ex officio. [Nõ tribuere) Nõ facere id qđ fieri debet amicoꝝ causa, & id facere quod fieri nõ debet cõtra offm̃ est, & laude honestatis caret. [Recte) Honeste & sine aliqua reprehensione qm̃ est honestũ. [Sed huius gñis totius qbus). s. officijs debeamus vt in amicitijs, & huius partis facilis est ꝓceptio. facile inqt põt præcipi in hac parte, qd sit agendũ ex officio. [Quæ.n.) hoc est ꝓceptum, hoies. s. nõ debere amicitijs ea ꝓponere, quę vřt vtilia, sed pluris amicitiã facere quã oẽs vtilitates & voluptates. [Gñis eiusdẽ) Similia. debem⁹ voluptates, & oĩa cõmoda postponere amicitiæ, & vt amicis inseruiamus. hæc oĩa q̃q̃ nobis grata, relinquẽda sunt. [At neque) Nũc ecõtra docet qd agendũ non sit amicoꝝ causa. Hæc igr̃ prima lex, inqt in Lælio, in amicitia sanciatur, vt ab amicis honesta petamus, amicoꝝ causa honesta faciamus. Vñ vituperatur Blosius Cumanus Tyberij Gracchi familiaris, q, vt scribit Plut. ad ꝯsules deductus, cũ de rebus gestis interrogaret se Tyberij iussu cũcta fecisse rñdit. Ad hæc Nasica, qd si te Capitoliũ incẽdere Tyberius iussisset? nunqd id quoq; fecisses? nunq̃ iussisset hoc, inqt, sed si iussisset, paruissem. [Cõtra rẽp.) nõ est aliqd agẽdũ ꝯtra rẽp. amici causa. Vnde dicit Martianus, vt est in lib. dig. Minime maiores lugẽdũ putauerũt, cũ q ad pr̃iã delendã & parẽtes & liberos interficiẽdos venerit, qn si filius patrẽ, aut pater filiũ occidisset sine scelere ẽt pr̃mio afficiẽdũ oẽs cõstituerũt. Nec est uiolãda fides aut iusiurãdũ amicoꝝ causa. [Iudex de ipso amico) .i. si erit iudex i causa amici. Arist. ait j. Moral. q̃q̃ hæc qõ peraardua est ob amicos, sed p defensione veritatis ẽt ꝑpria impugnare oportet ꝓsertim phos. Nã cũ ambo sint amici piũ est ueritatẽ in honore ꝓferre. [Ponit) Deponit tunc cũ est iudex. [Induit) Cũ suscipit psonã iudicis, iã nõ est amicus, sed iudex. [Tm̃ dabit) Tribuet amicos, vt velit ipsius caussam esse ma-

gis uerã, quã sit causa aduersarij. hoc malũ solũ tribuendũ est amicitiæ, ab ipso iudice. [Perorãdæ] Litis defendẽdæ & exponẽdi iuris orõne aut ipsius amici aut patroni. [Perorãdæ] .i. explicandæ usq; ad finẽ. peroratio est postrema orõnis pars, in qua mouẽt affectus. [Quo ad] Inquãtũ leges iudicioꝶ pmittũt. Nã pcedebant horę ad clepsydrã orãtibus in causa aut sua aut alterius. [Iurato] Qm iurãt iudices se iuste iudicaturos, ad qđ tenerent sua pfessione, ẽt si nõ iurarẽt. [Iurato iudici] q iurat se recte iudicaturũ, qđ cũ facit, adhibet deũ testẽ. i. mẽtem suã, ut uult Cic. delibatã ẽ mẽte diuina. In Catone ait est. n. aius cœlestis ex altissimo domicilio depressus, & quasi demersus in terrã locũ diuinæ naturæ, ęternitatisq. cõtrariũ. [Mẽtem suã] ↄsciam. qm mens nr̃a diuina est, Sen. dicit, De fide & religione scias agi ubicũq; de ueritate tractatur, uã etsi iureiurãdo Deus inuocatus, & nõ inuocãti testis est, nõ tñ transiẽs ueritatem, ne iustitiæ trãseas legẽ. [Itaq;] Affert ad hoc pbandũ morẽ rogãdi iudicis, quo antiq utebant, ut. s. pro amico & alijs ea faceret, q̃ salua fide facere posset, qm debet iudex id qđ ueꝶ est iudicare, si aliter faceret, uiolaret fidẽ, quam debet deo, quẽ iurãdo inuocauit. [Pręclaꝶ] Laudabilẽ, si eum morẽ nũc teneremus, qm non peterent à iudice nisi honesta, & q̃ salua fide posset facere. hic erat mos rogãdi iudicis, ut ea faceret iudex, quę posset nõ uiolata fide. [Quæ] Paulo ante dixi, ut. s. iudex malit causam amici esse uerã, & ut cõmodet quoad p leges liceat ips perorãdæ litis. hæc igr̃ rogatio antiquoꝶ ad ista ptinet, quæ à iudice salua fide p̃stari pñt. [Honeste] Salua fide posse cõcedi amico, ea q̃ honesta sunt. [Sed cõiurationes] Quæ semp sunt in malã partẽ, & in alterius pniciẽ, & pfecta amicitia nõ cadit nisi in bonos uiros & inter se uirtute similes, boni aũt uiri nil cupiũt, nisi qđ est honestũ, & taliũ amicitia pmanet, quãdiu sunt boni. Virt9, ut ait Arist. res pmanẽs est, & bonoꝶ amicitia est sine querela, mali uero stabilitatẽ non hñt, neq;. n. sibiipsi similes pseuerãt, & paruo tpe sunt amici gaudẽtes mutua prauitate. [Loquor aũt] Docet Cic. de qbus amicitijs loquat cõ bus. s. nõ de illis q̃ sunt inter sapiẽtes, qm tales nõ facerẽt pro amico iniusta neq; peterẽt. [Cõibus] Nõ pfectis, sed eoꝶ q uersant in cõibus officijs. [Sapiẽtibus] pfecta uirtute pditis. [Nihil tale] Nõ petitur ab amico, ut aliqđ fac at cõtra honestatẽ, & non pñt dici cõiurationes, amicitiæ sapientũ si inter ipsos oia faciẽda sunt amici causa, qm talis amic9 nõ petit nisi honesta, nec alius plane sapiẽs p̃staret amico nisi honesta. Et ponit exẽplũ Damonis & Pythiæ Pythagoreoꝶ. Quatuor fuerunt amicorũ paria, monimẽtis Græcorũ Latinorumq. celebrata Pylades & Orestes, Theseus & Pirithous, Scipio & Lęlius, Damõ & Pythias, de qbus nũc agr̃. [Pythagoreos] Disciplinæ Pythagoricæ sectatores. Nã Pythagoras, ut dictũ est, ad cõnectẽdas amicitias plurimũ ualuit, & volebat oia esse amicorũ cõia. Arist. valde pbat amicitiã, dicẽs illã esse quandã virtutẽ uel cum virtute, & rẽ apprime in vita hoium necessariã. Sine amicis. n. nullus eligeret viuere, licet cũcta bona possidere. nã & locupletes & in dignitate ac summa potẽtia cõstituti plurimũ amicis indigere vñr qd. o. pdesset talis psperitas si beneficij cõferendi auferatur facultas? qđ maxime fit, cõmendaturq. in amico, vel quõ custodirent seruarẽtq. sine amicis, cũ quãto plura illa sint, tanto magis periculo subiaceãt. In paupertate quoq; ac reliqs calamitatib. vnicõ putãt in amicis esse refugiũ. [Hoc aio] Tali amicitiæ vinculo astricti, qm erant sapiẽtes. [Dionysius] Syracusanoꝶ tyrannus. [Addictus] Destinatus & dãnatus ad mortẽ, & addicere ẽt est vẽdere p licitationẽ, inde addicti apud antiquos dicebant, q Prætoris pnunciatione, ac iussu, cũ soluẽdo non essent creditoribus vẽdebantur. In oratione pro Rab. Posthumo ait: Ecqs est ea tanto populo q bona C. Rabirij Posthumi numo sestertio sibi addici velit? & tua Posthume numo sestertio à me addicunt. & Titulus est in digestis de addictione in diẽ. [Cõmendandoꝶ suoꝶ causa] Vt iret domũ & res suas ordinaret, domesticosq. fidei alicuius cõmendaret. Huius historiæ meminit Val. lib. 4. Cõmendare inqt iurisperitus nil aliud est, quã deponere. [Vas] Spõsor. n. cõstituit se vadẽ pro reditu alterius. Vas dr̃ spõsor datus in re capitali. Dr̃ aũt vas, qm cum spõdet, causa est vt alter vadat, pro quo, se vadẽ constituit. Varro ait vas est appellatus q pro altero vadimoniũ pmittebat. ↄsuetudo erat, cũ reus parũ esset idoneus inceptis rebus, vt pro se alteꝶ daret, à quo caueri postea lege cœptum est, ab his q prædia venderẽt vades ne darẽt, ab eo scribi cœptũ in lege aucupioꝶ vadẽ ne poscerẽt, nec dabitur. Obses est q traditur imperio alterius ea ↄditione, vt si dator obsidis a fide recedat, recipiẽtis ius sit in corpus & vitã obsidis. [Eius sistẽdi] Quod die cõstituta eũ restitueret, & qđ is q discedebat se iudicio sisteret. hoc uerbo vtunt iurecõsulti. Vlp. lib. dig. de eo p quẽ factũ erit. quominus qs iudicio sistat, æqssimum putauit prætor dolũ eius coercere, q impedit aliquẽ iudicio sisti, & is, dolo malo facit q aliquẽ detinet, ne iudicio sistat. [Ad diẽ] Qua pmiserat se redituꝶ. [Cũ igr̃] Cõcludit Cicero docens qđ amico agendũ sit, cũ aliqua species vtilitatis objicitur. [Quod vr̃] Quod vere nõ est. vtile. n. ab honesto nõ separatur. [Iaceat] Deseratur, succũbat, qm honestas ceteris rebus pponenda est & sic veꝶ vtile cõsequemur. Merito inqt Arist. ii moraliũ, vr̃ studiosus esse q oibus præfert honestatẽ quum ẽt in rebus agendis, quandoq. amicum præfert sibi. [Religio] Metus dei, & ius diuinũ. [Fides] .i. mentis integritas. [Et fides] Quam nõ debemus violare amici causa inhonesta petentis, violata. n. fide violatur iustitia, q̃ in se cõtinet oẽs virtutes. Et sic religio & fides anteponẽtur amicitiæ. [Habebit delectus officij] poterimus offm dignũ laude inuenire qđ semper ad bonũ tendit, debemus hr̃e delectũ, si volumus esse prudentes, cum offm exquirimus & honesta certo cõsilio eligere, aspernariq. contraria.

Maxime aũt pturbãtur) Cic. amicitiæ officia semp in angustũ redigit. Gell. lib. i. cap. 3. quærit ex maioꝶ dictis phoꝶ, sit ne delinquendũ pro vtilitatibus amicorum. [Quæ. n. cõit &c.] Tria sunt gña expetendoꝶ. Primum, quod pp se tm. Secundũ quod pp aliud. Tertiũ quod pp se & pp aliud expetitur. Quæ pp se expetẽda sunt, oibus rebus anteponẽda sunt; q a in honestate firmata sunt, vt religio, pietas, grã, obseruãtia, fides, iustitia, fortitudo, prudẽtia. Quæ pp aliud expetũtur, sunt bona externa, vt diuitiæ & cetera eiusmodi pp se, & pp aliud sunt, sicut amicitia hæc ergo dignior est his bonis externis, q̃ expetuntur pp aliud. Sed quẽadmodũ dignior est his, ita vtilior his, q̃ pp se expetũtur, illa qdẽ pp amicitiam contẽnere debes, at vero q̃ pp se expetũtur, sunt anteponẽda amicitiæ. & hoc est, quod Cic. sentire vr̃. [Nec si iudex qdẽ erit &c.] qđ videlicet res iudicandæ p̃sit, & vel ↄdẽnare, vel absoluere amicũ possit, absoluere ↄtra honestatẽ nõ debet. [Ponit &c.] trãslatio est a mimis sumpta, q mõ hãc modo illã psonã induũt, vt serui si seruũ acturi sunt, domini &c. [Vt verã amici &c.] hoc solũ p amico facere debet, vt optet, veram eius esse cãm, & non falsam, & p̃stare illi oẽs cõmoditates tpis, & aliaꝶ reꝶ excogitare, item si possit aliquod adiumentum cõni quod ergo re efficere non põt, uoto faciat, hoc est optat saltẽ amici causam, iustiorẽ esse. [Et perorandæ &c.] Det operã quãtum per leges liceat, differat ips dicendi & pnunciandi sniam, q a si lex esset, ut ante trigesimũ diem pronũciare iudiciũ cogeretur, amici causa differre tps nõ debet. [Cum uero iurato] Sed cũ aliqs iuratus inqt sit. Iurati. n erant iudices apud R. in plerisq. causis; meminerit inqt ne pro amico ↄtra iusiurãdũ faciat, immo sciat se deum ante oculos hr̃e, sic. n nunq̃ errabit. Cambyses rex postquã cognouit ex Magis vnũ iniuste iudicasse, detrahi illi pellẽ iussit, & eã ante tribunal sterni, vt ceteris iudicibus exẽplo esset, ne iniq; iudicarent. [Mentẽ] hoc est qđ vulgo intelligitur tãtã esse naturæ bonitatẽ, vt nihil turpe faciam9. qđ nobis ipsis nõ displiceat. [Itaq; p̃claꝶ &c.] Tpibus Cic. hic mos à patrib. acceptus seruabat, vt iudicẽ reus sic rogaret, vt sibi faueret, Rogo dicebat mihi faueas, si ea sequor q̃ salua fide facere possis. [Nã si &c.] Si hoc aio inqt fuerimus, vt qdqd amicus uelit faciam9, tã nõ erit amicitia q̃ honesta est, sed ↄiuratio potius, q̃ inhonesta esse solet, & pniciosa. [De cõ.] nõ aũt de pfectis, q̃ sunt in solis sapiẽtibus. q a cõiter accidere põt, ut ab amico q̃cunq; sint petamus & rogati faciamus. nihil tale in sapiẽtibus accidit, nã sapiens honesta tm petit ab amico, & non nisi honesta facit rogatus. [Damonẽ &c.] Diarrat Cic nõ debere amicũ amici causa, aliqd contra honestũ facere. sed qđ honestũ est amici causa, utilitati anteponendũ est. Nã si honestas perierit, vt p amico moriamur, recusare nõ debemus. oia. n amicitiæ sunt postponẽda, ut diuitię, honores, & q a videbat id fieri nõ posse, exẽplo pbat duoꝶ amãtissimoꝶ, quoꝶ alter p altero mori nõ recusauit. Et is, q pro altero piculũ mortis subijt, noluit utilitatẽ anteponere honestati, sed sicut pmiserat ad mortẽ ppe certã redijt. Narrat hãc rẽ ẽt Val. Max. tit. de amic; Damõ & Pythias Pythagorei fuere, & Pythagorę discipuli, a quo q̃ de amicitia didicere, ea vsq; ad mortẽ seruauere. Cũ. n. alter i suspicionẽ uenisset regi Dionysio, mortis dãnatus est. Et cũ supplicij dies instaret, petijt iñ sibi tpis spatiũ ↄcedi, vt sufficeret pfectioni ad cõponẽdas domi res suas, & interea socius vas pro eo fieret; donec rediret. Gauisus est tyrãnus à Damone hoc peti vt ea pireetur, esset ne tãta in hoibus amicitia. Redijt Damõ ad certũ diẽ, ut erat pollicitus, cũ nullus redituꝶ arbitraret. Quare motus tyrãnus nõ modo suppliciũ remisit, sed rogauit, vt se tertiũ i amicitiã reciperent. Potuit ergo Damõ vtilitatis rõnem hr̃e, videlicet uitę, sed voluit ipsi uitæ honestatẽ anteponere. scri. hist. hãc Cic. lib. 5. Tusc. [Destinasset] cõstituisset. [Cõmẽdãdorũ] ut amicis suos cõmẽdaret. [Vas f.] Varro inqs, uas est, q p altero uadimoniũ pmittit,

FRAN. MAT.

Amic9 p amico facere debet nihil contra honestum.

tit, vt sit quē fideiussorē vocant, & vadimoniū ipsa fideiussio. Alij volūt vadē proprie esse, q sponsor est alterius in capitis periculo, siue idē supplicij subiturus sit siue pecuniā soluturus, hoc & Festus sentit, q ait vas est spōsor in re capitali. Liu. de valerone loquēs, capitis reo vades dare placuit. Idē paullo post, Tot vadibus accusator vadatus est reū. (Quis sistēdi) Est sistere repræsentare, & psentiam corporis exhibere. dcm ab eo q non tm cōparere qs debet, nisi & manserit, vñ de iudicio sisti hoc est desistēdo aliqd in iudicio. Liu. in vincula conijci vetāt, sisti reū pecuniaq. nisi sistāt, populo pmitti placere pnunciant. (Cū igitur qd vtile &c.) Illi vtile videbatur non redire, sed erat cōtra honestatem. Ideoq. spēm illā vtilitatis contēpsit. (Cum aūt in amicitia &c.) Si amicus turpe aliqd ab amico petierit, honestas est anponēda. (Religio) iusiurandum, vt seruemus datam fidem, sicut Damon fecit. (Religio & fides) Vt pro amico contra religionē, & fidem non faciamus. (Delectus officij) Quia si hæc supradicta seruabimus, & honestatē habebimus ante oculo, quoties accidet aliqd in quo vtilitas cū honestate pugnare videatur, deligere sciemus verū officiū.

ASCEN. Officia aūt perturbantur maxime in amicitijs, qbus non tribuere qd possis recte; & tribuere, quod non sit æquū, est contra offm. Sed breue, & non difficile pceptum est, & totius hoius gñis. Enim pro qa, honores, diuitiæ, voluptates, & cetera eiusdē gñis, quæ vñr vtilia, hæc nunq anteponēda sunt amicitiæ. At. i. sed vir bonus, neq; faciet causa sui amici cōtra rēp. neq; contra iusiurandū, ac fidem, nec si erit iudex faciat de ipso amico cōtra rēp. &c. Enim pro qa, vir bonus sup. ponit. i. depoñit personā amici cum induit sup. personā iudicis, ipse dabit amicitiæ tm, vt uelit cām amici esse verā, & ut accōmodet tps perorādæ. i. peragendæ, quoad. i. quantū vel quousq; liceat p leges. Vero p sed, eo snia sit dicenda. i. proferēda ipsi iorato. i. iuramēto attricto, meminerit se adhibere deū testē. i. (vt arbitror) mentem suā. i. cōscietiā quæ diuina creditur, qua ipse deus nihil dedit hoi diuinius. Itaq; nos accepimus à maioribus morē rogādi iudicis. i. quo iudex ab amicis rogabatur, pclarū. i. laudabilē, si nos teneremos rū rogādi videlicet ea q possit facere salua fide, hæc rogatio ptinet ad ea quæ dixi paullo ante honeste. s. posse cōcedi amico a iudice Nā si oia facienda sint quæ amici velint, tales nō sunt putādæ. i. extimādæ amicitiæ sed cōiurationes. Loquor aūt de amicitijs cōmunibus, nā nihil tale. s. amicitiæ inhonestæ aut iniquæ pōt esse in sapiētibus & pfectis viris. Ferūt. s. historiæ Damonē & Pythiā Pythagoreos fuisse inter se hoc aio, qui cū Dionysius tyrānus. s. Syracusanus destinasset. i. statuisset alteri eorū diem necis. i. occisionis, quo deberet necari, & is q addictus esset morti, postulasset sibi paucos dies. s. dilationis causa suorū cōmendandorū. i. causa suarū rerū disponendarū, & amicis cōmendandorū, alter. s. eorū factus est uas. i. retētus & spōsor, quo spōderet alteri vadere licebat, factus est inq uas. i. sponsor eius sistendi. i. psentandi ad statutum diem, sic sup. ut si ille non reuertisset moriendū esset sibi ipsi, q. s. morti addictus, cō recepisset se. i. redisset ad diem. s. statutum, tyrānus. s. Dionysius admiratus fidem. i. fidelem amicitiam eorū, petiuit, scriberent se tertium in amicitiam. Cum igitur id quod uř utile in amicitia cōparatur eo cum quod honestum est iaceat. i. relinquatur, ut contēpta specie utilitatis, & honestas valeat. i. sit in precio. Cum aūt ea quæ non sunt honesta postulabuntur in amicitia, tunc religio & fides anteponatur amicitiæ, & sic is delectus. s. ea disquisitio officij, quem. s. delectum quærimus, habebitur.

DOCT. interpr. Hoc animo inter se fuisse.) Vt dicimos, n ouimus inter nos amant inter se. i. alter alterum. Ita hic pictum est, hoc animo fuisse inter se, pro vtrunque in alterum.

DOCT. interp. Ponit enim personam amici,) Similitudo, vt in iudicijs tandiu amici causam tueatur, dum p leges licet, & ita in alijs rebus ea præstet quæ fas est.

ARGVMENTVM.

In publicis consultationibus semper honestum falsa vtilitate potius habendum, neque consilium videri vtile oportere, quod cum honesto pugnet. Atque huius rei vtranque in partem exempla.

SED vtilitatis specie in rep. sæpissime peccatur, vt in Corinthi disturbatione nři. durius ēt Atheniēses, q sciuerūt, vt Aeginetis, qa classe valebant, pollices præciderentur. hoc visum est vtile, nimis. n. imminebat, pp propinquitatem Aegina Piræo. sed nihil, qđ crudele, vtile. est. n. hoīum naturæ, quam sequi debemus, maxime inimica crudelitas. male ēt qui peregrinos vrbibus vti prohibent, eosq. exterminant, vt Petronius apud patres nostros, Papius nuper. nam esse pro ciue, qui ciuis non sit, rectum est non licere; quam tulerunt legem sapientissimi consules Crassus & Scæuola: vsu vero vrbis prohibere peregrinos, sane inhumanum est. Illa præclara, in quibus publicæ vtilitatis species præ honestate contemnitur. plena exemplorum est nostra resp. cum sæpe alias, tū maxime bello Punico secundo; quæ, Canensi calamitate accepta, maiores aīos habuit, q vnquam rebus secundis, nulla timoris significatio, nulla mentio pacis. tanta vis est honesti, vt speciem vtilitatis obscuret. Athenienses cum Persarum impetum nullo modo possent sustinere, statuerentq., vt, vrbe relicta, coniugibus, & liberis Trœzene depositis, naues conscenderent, libertatemq. Græciæ classe defenderent Cyrsilum quendam suadentem, vt in vrbe manerent, Xerxemq. reciperent, lapidibus obruerūt. Atqui ille sequi vtilitatē videbatur, sed ea nulla erat repugnante honestate. Themistocles post victoriā eius belli, qđ cū Persis fuit, dixit in cōcione, se hr̄e consiliū reip. salutare, sed id sciri opus non esse: postulauit, vt aliquē populus daret, qui cū cōicaret. datus est Aristides. Huic ille classem Lacedæmoniorum, q subducta esset ad Gytheum, clā incēdi posse: quo facto frangi Lacedæmoniorū opes necesse esset. qđ Aristides cum audiuisset, in concionē magna expectatione venit, dixitq. putile esse cōsiliū, qđ Themistocles afferet, sed minime honestū. Itaq; Athenienses, qđ honestū non esset, id ne vtile quidē putarunt, totamq. eam rē, quā ne audierāt quidē, auctore Aristide repudiauerunt. Melius hi, quā nos, qui Piratas immunes, socios vectigales habemus. Maneat ergo, qđ turpe sit, id nunq esse vtile, ne tum quidē, cum id, quod vtile esse putes, adipiscare. hoc. n. ipsum vtile putare, qđ turpe sit, calamitosum est.

PETR. MARS. SED vtilitatis specie.) Nūc docet qōo vtilitatis imagine in rep. peccat, ořditq. nil crudele esse vtile, qm crudelitas est inimica nāę. Crudelitas ē atrocitas ai in exigēdis pœnis, siue inclinatio ai ad asperiora. Crudelitas inqt Sen. minime humanū malū est, indignūq. tā miti aio, ferina illa rabies est sanguine gaudere. ac vulnerib. & abiecto hoie in siluestre aial trāsire. (In rep.) Reb' ptinētib. ad rēp. (Disturbatione) Euersione. Rom. euerterūt Corinthū duce Mūmio nō qa iusta erat cā euersionis, sed qa videbat id vtile & securū Rom. impio pp sitū vrbis i faucib' Isthmi. (Nři) Rumani q vtilis spēm honestati ptulerunt. (Durius) Crudelius. vñ Val. inter exēpla crudelitatis hoc refert dicēs. Cōsimili gñe æmolationis instincta ciuitas Athen. Aeginēsiū iuuētuti pollices abscidit, vt classe potēs populus in certamē maritimarū viriū sm descēdere neqret. (Sciuerūt) Iudicauerūt & decreuerūt. inde plebiscita. Sil. ait, Solē ꝯcedere nocti Sciscāt imbelles. (Vt Aeginetis) Incolis Aeginæ insulæ, q est ꝯtra Atticā, & aliqñ maris tenuit impiū bellū gessere Athen. cū Æginetis, auct. Thuc. tandē se dediderūt deiectis muris, traditis nauib. imposito in posterū tributo. (Pollices) Ob hoc ne possent vti remis, qđ qa crudele fuit, neq; vtile, neq; honestū esse potuit. sed Rom. videbatur vtile, Corinthū caput Achaiæ funditus delere pp loci ad res nouas idoneū, & Athen. videbat vtile Aeginetis pollices pcidere, qm Aegina ppinqua erat Piræo portui Athenarū Hermione in Peloponeso piscatorū statio erat, à qua sinus Hermionicus dic̄', in quo est Aegina insula. Piræus est port' Athen. Plin. ait, ab Isthmo 5 a. mil. pass Piræus & Phalera portos duorū mil. pass. muro recedēti Athenis iūctū. (Propinqtatē) Qm Aegina distat à Pyręo 12 millib pass' añ vocata Oenone. Nomē accepit ab Aegina, vt inqt Diod. filia Æsopi rapta à Ioue ex Phliūte vrbe Peloponēsi ad Nemeā siluā, peperitq. ea Ioue Aeacō, q in Aegina regnauit pr̄ Pelei, Telamonis, & Phoci. (Quam) Nām debemus sequi ducē ad officium inueniendum, oē. n. quod est contra naturam, est contra

tra offin,& malũ agere,non est naturale,sed cõtra naturam.[Ex-
terminãt)Expellũt,vt faciebãt Lacedæmonij auctore Thucydi-
de,q non pmittebant,vt peregrini eo℞ vrbẽ incolerẽt, qđ erat
inhumanũ,& ab hoie q est natura ciuilis & cõgregabilis alienũ.
Adde ẽt q Lacedæmonij filios filiasue aliqua corporis parte debi
les & mõstrosos exponebãt,quasi Spartano indignos stẽmate, &
Lacedæmonijs patẽtibus fortissimis viris.[Crassus & Scæuola,)
ho℞ Consulũ legem dãnauit Asconius Pædianus dicẽs,Legẽ Li
ciniã & Mutiã de ciuibus regẽdis video ꝯstare inter oẽs,quã duo
cõsules oium quos vidimus sapiẽtissimi tulissent,nõ modo inuti
lẽ sed pniciosam reip.fuisse. Hãc legẽ de regendis in sua ciuitate
socijs in ꝯsulatu eo℞ tulerũt,cũ summa cupiditate ciuitatis Ro-
manæ Itali tenerẽtur,& ob id magna pars eo℞ ꝓ ciuibus Roma-
nis se gererẽt.Necessaria lex visa est,vt in suæ quisq; ciuitatis ius
redigeret.Vr℞ ea lege ita alienati sunt ai principũ Italo℞, vt ea
vel maxima cã belli Italici,qđ post triẽniũ exortũ est,fuerit. [Pu
blicæ) Pertinẽtis ad vniuersam rẽp. Laudat robur ai Romano℞
inuictũ & minime malis succũbẽs,q post cladẽ acceptã ad Canas
vicõ Apuliæ maiorea aios habuerũt. Annibal cũ Rom.ad Ticinũ
& Trebiã P.Scipione & Grac. Coss. fudisset,fugassetq́. . inde ad
Thrasimenũ Lacũ Perusinõ, vbi Flaminius cõsul temeritatis &
demẽtiæ suæ pœnas luit,tãdẽ post Fabij dictaturã ad Canas Apu
liæ in ripis,Aufidi Paullo Aemilio & M.T.Varrone Coss. maxi-
ma clade Rom. affecit,quã Paullus cõsul morte sua funestiorem
Rom.nomini reddidit. duo millia dec.equites cæsi dñr,& tãta ci
uiũ sociorumq́. pars,in his ambo cõsulũ quæstores,L. Acilius &
L.Furius Bibaculus,& 21. de tribunis militũ, cõsulares qdam &
ædilitij,inter quos Cn.Seruilius & C.Minutios Numãnos,q ma
gister equitũ priore anno fuerat 80. ṗterea senatores,Varro con
sul,cũ 50.eqtibus Venusiã se ex fuga recepit. post hãc cladem de
fecerũt ad Annibalẽ Romano℞ socij q ad eã diem in officio fideq́.
ꝑmanserant,iã tãta calamitate accepta & in tãto re℞ turbine de
R. imperio desperãtes fortuna Pœnis incũbente, Attellani,Ca-
latini,Hirpini,Apulo℞ pars,Sãnites ṗter Pennos,Brutij oẽs,Lu-
cani,Surrẽtini,& Græcoꝝ ois fere ora q̃ quõdã magna Græcia di
cebat,nũc est magna solitudo,Tarẽtini,Metapõtini,Crotonien-
ses,Locriq́., & Cisalpini oẽs Galli.Nec tñ inqt Liu.hæ clades,de
fectionesq́. socio℞ mouerũt,vt pacis vnq̃ mẽtio apud Rom. fie-
ret,neq; ante Cõsulis Romã aduẽtũ,neq; postq̃ is redijt, renoua
uitq́. memoriã acceptæ cladis,quo in tpe adeo magno aio ciui-
tas fuit,vt cõsuli Varroni ex tãta clade,cuius ipse maxima cã fuis
set redeunti,& obuiã itũ frequẽter ab oĩbus ordinibus sit, & gra
tiæ factæ,q de rep.nõ desperasset,q si Carthaginẽsiũ ductor fuis
set,nihil recusandũ supplicij foret. obtulerunt insuper Romani
ai robore submixi dictaturã Varroni.Igitur Rom.in tãtis calami
tatibus nihil de dignitate Romana remittendũ duxerunt,& habi
ta honesti rõne paci ineũdæ cũ barbaris nullã inuẽtionẽ fecerũt.
Nõ.n.decebãt Rom. q stẽma suum & originẽ ad Martẽ referũt,
& quo℞ ars militia erat,aduersis frangi,& ṗter deco℞ parẽ pete
re,q̃uis videretne esse publica vtilitas,sed nõ erat, qm relinque-
batur honestas.Solebãt.n.pacis ꝯdões dare alijs,nõ accipere.Vñ
dicit Plin.lib. pen. Pudor Romani nois sæpe res ꝑditas seruauit
in ꝑlijs.[Præ honestate)Respectu honestatis in cõparatione, ita
dicimus,hæc nulla sunt præ illis i.cõparatione illo℞. [Secundis)
ꝓsperis,& ad volnptatẽ nostrã fluẽtibus. [Tãta vis) Potẽtia,qm
erat honesto Romanis,nec decebat eo℞ magnanimitatẽ atq; ṗ-
stantiã bellicã inire pacẽ cũ barbaris quacunq; ꝯdõne, ã qbus cõ
tra ius fœderis tãta iniuria & cladibus fuerãt affecti, q̃uis pax il
la potuisset ẽ rep.videri,& ex vsu totius Italiæ tot cladibus attri
tæ,tot delectibus exhaustæ.[Athenienses) Iã Atheniensiũ in re si-
mili ponit exẽplũ,q præ honestate & decoro Attici nois id quod
Cyrsilus suadebat repudiarũt,q̃uis vtile videret,imminẽte certe
cibus Græcis tãto hoste,cuius multitudini flumina ad potum nõ
sufficiebãt.Magno igr aio bellum suscipiẽtes,& se ꝯtra barbaras
ꝓ antiq dignitate erigẽtes,victores fuerũt.Post pugnã Maratho
niã,de qua dcm̃ est,Athenienses ducẽtas naues fabricauerũt,& ad-
ueniẽte Xerxe oraculõ Delphicũ cõsulentes habuerũt sortes, vt
muris ligneis salutẽ tuerẽtur.Et sic auctore Them. cõiuges libe-
rosq́. cũ ṗciosissimis rebus in abditis insulis emãdsiũt, ipsiq́ ac
mari naues cõscẽderũt,& angustias Salaminij freti vna cũ socijs,
ne circũueniri possent occuparũt.[Vrbe) Athenis.[Trœzene) q̃
est vrbs Peloponẽsi in sinu Argolico sacra quõdã Neptuno,vt in
quit Str.& ideo Posidonia dicta est,stad.15.ã mari eminebat,vrbs
eo tpe insignis,denominata est a Trœzene filio Pelopis,hic edu
catus fuit Theseꝰ,& ideo Theseia Trœzẽ dr ã Papinio,Trœzeni
Pytheus auus maternus Thesei i regno successit.Et ob id Ouid.
Heroid.Trœzena appellat Pytheia regna. [Cyrsilũ) Cic. aliter
quam alij hanc narrat historiam. Nã cũ Mardonius Xerxis dux
Athenas venisset desertas ã ciuibus, q naues ꝯscenderãt, & apud
Salamina de summa re℞ consultabant,& de liberis, coniugibus,
ceterisq́. fortunis emandandis Trœzenẽ,ipsas cœpit Athenas,&
Murichidẽ Hellespontiũ Salaminẽ misit,cũ mãdatis postulatisq́.
ad Athen.q illuc cõfugerãt,cũ mandata exposuisset Murichides,
Lycidas Athen.Senator in concione suasit,vt mandata acciperẽt
Athenienses,ac ferrent ad populum.Vnde oium consensu lapidi
bus obrutus est.Mulieres q̃ adhuc apud Salaminẽ erant id audiẽ-
tes vxorem Lycidæ & filios eadẽ pœna mulctarunt.[In vrbe) A-
thenis.Sed ea nõ erat vtilitas,qm nõ decebat gl̃osos & tãti nois
Græciæ oim bona℞ artiũ inuentricis alũnos,& q de oi gñe virtu
tum ṗcepta dederãt & dabant, Xerxẽ barba℞ in vrbẽ disciplina℞
sedẽ & emporiũ recipe.Sic Appius Cæcus dissuasit Romanis gra
uissima orõne Pyrrhũ recipere. [Themistocles) Ponit exemplũ
de Themist.q rẽ minime honestã excogitauerat,ideo Athen. vir
tutis cultores eã renuerunt.Plut.ait in vita Aristidis. post victo-
riã Platæensem Them.populo dixit se id excogitasse, qđ si exeq
posset,magnã vtilitatẽ vrbi afferret, populus Aristidi negociũ de
dit,vt de hac re cũ Themist.cõsultaret,& si ẽ rep. videretur, ꝓba-
ret.Cogitaui.inqt Themist.nauale Græco℞ incẽdere, quo Athe
nienses totius Græciæ poterũt facile esse principes.Aristides con-
cione aduocata dixit,Them. ꝯsilio nihil esse cõmodius,sed nihil
iniustius.[Qui cũ)Cũ quo.[Lacedæmoniox.)Qui sunt in Pelo
põneso,& socij fuerãt Atheniensiũ in bello cõtra barbaros.[Ad
Gytheũ,)Nauale Laced.nobile,vt inqt Str.Intra 240.stad.ædifi-
catũ,& hñs nauiũ stationẽ manu effossam.Plut.ait in vita Them.
Xerxe abeuntem Pagasas hyemandi gratia Græco℞ classis sub-
ducta est,dato Themistocli Aristide,dixit Themist. se excogitas-
se Græco℞ classem incẽdere. Gytheum ait Liu.agens de Maced.
bello,re℞ maritimaꝝ oim Lacedæmonijs receptaculũ. [Melius
hi,quã nos,)Laudat iustitiã Athen.q socios Laced ceterosq́. nul
lo modo violandos censuerũt,notatq́. Rom.q piratis impunita-
tem & imonitatẽ cõcessere,cũ debuissent eos intio grauissimoq́.
supplicio afficere,& socios confederatosq́. habebant vectigales.
.i.tributarios. hoc,inqt,vrr iniustum, vt socij nři pendãt tributũ,
& piratæ sint immunes. Romani nunq̃ æquis fœderibus societa
tẽ inibant,sed tributũ nolebãt tanq̃ superiores. vñ in j. bel. Pun.
Regulus Romã missus vt pmutatio fieret,& pax æquo fœdere,di
xit in Senatu id dissuadens,cũ esset cõtra mores auitos & deco℞,
hæc q̃ verbibus prosecutus est Sil. Nec vero placeat nisi q̃ de more
parentũ Pax erit. Inde subiungit: Sed mihi sit Stygios añ intra-
uisse penates, Talia quã videã ferientes pacta Latinos. Põpeius
Magnus piratas maria & terras infestãtes felici successu vicit, &
cõ Athenas trãsmisisset nõnullis ad illius veniã fidemq́. coniugiẽ
tibus impunitatẽ concessit,& cũ esset ad 20.millia, eos p oppida
colonis exhausta collocauit,vt facilitate victus eos mitiores red
deret. Itaque ciuitates q̇dam Ciliciæ quosdã admiserũt,& Dime
vrbs Achæo℞ in Peloponeso,ut meminerunt Str.& Plut. culto-
ribus vacua & agro℞ vbertate fœcunda piratis concessa est. hoc
nõnulli improbarunt,auct.Plut.in vita Pomp.hoc ẽt Cic. notat,
quã uia latenter pp Pompeium,quem viuum amauerat, & mor
cuũ apte nolebat insectari,ut ẽt supra fecit.cũ de theatris & por-
ticibus loqueretur Lucan.An melius fient piratæ Magne coloni?
[Socios)Rom.nois & fœdere nobis ꝯiũctos.[Vectigales)Soluẽ-
tes tributõ.Vectigalis dr,q vectigal soluit & tributũ,& sic ager ve
ctigalis.Vñ accusatur Cæs.qđ agrũ Cãpanũ ad subsidia reip.vecti
galẽ relictũ diuiserit. Immunes dñr illi,q nõ sunt vectigales,nec
ad aliqđ onus obligant,ergo indignũ erat latrones esse imunes,
& socios vectigales.Munus,inqt,iurecõsultus,vno modu dr onꝰ,
qđ cũ remittitur,vacatione militiæ numerisq́. pstat,inde immu-
nitas appellatur. [Maneat ergo,) Hoc certũ sit,& ꝯstitutũ,inqt,
nihil esse vtile qđ non sit honestũ,aliter putare calamitosum est,
& malum, cum sit contra boni viri deco℞ & dignitatẽ, & is qui
hoc errore ducitur,calamitosus est,& non felix,etiam si id quod
cupit adipisceretur. amittit.n.virtutem, quæ nulla vtilitate, si si-
ne honestate vtilitas dici potest,rependitur.

S Ed vtilitatis specie &c.) Dicit in rep.vtilitatis specie sæpe peccari.Quod Rom.& Atheniensium exemplo ostẽdit.Romani Corinthum euerterunt ducti opportunitate loci,ne posset aliqñ ad bellum faciendum locus ille adhortari.Quod ait Cic.lib.4.vbi differit de iure belli.Athenienses cũ bellum gererẽt cũ Laced.Aeginetis illo℞ socijs,qđ classe valerent, & peritissimi nauigãdi pollices amputauerũt,ne remos impellere possent,hoc crudele nimis & cõtra honestatẽ. Aegina fuit Epidauriæ terræ locus,& hꝰ cõtinentis ẽ regione insula hinc Aeacos & eius posteri originẽ traxerũt,tenuit aliqñ maris imperiũ. de principatu cum

FRAN.
MAT.

Athe-

Atheniensi populo ad Salaminē nauali ꝑlio contendit. ambitus insulæ 80. stad. esse traditur, distat ab Attica & Megerica ora, ac Peloponeso 100. fere stad. Primo Æginæ a Phydone argentum signari cœptum est, Str. (Piræo) Athenarum portus, & emporium Piræus fuit. (Nihil crudele vtile) Vtilitas consentit naturæ, cui crudelitas inimica est, ergo vtile & crudele contraria sunt. (Male ēt qui &c.) Vt argumentationem suam corroboret Cic. eos improbat qui ab humanitate abhorrent. & eos probat, qui ab ea non discedunt. Duas proponit leges, quarum altera ab humanitate aliena est, quam improbat, altera humanitati consentiens, quam laudat. prima lex quam Peneus & Papius apud patres nostros tulere, fuit Romanis cum Lacedæmonijs cōis. Nam Lycurgus legem tulit, peregrinum ne admitteto, ne videlicet mores vrbis alienigenarum cōmercio corrumperentur. Romani, nescio qua causa inducti (non.n. traditur) tulerunt & ipsi hanc legem, ne peregrini admitterentur. Altera lex quam Crassus, & Scæuola tulere, videlicet ne se pro ciue hēret, qui ciuis non esset, hæc honesta erat, sed illa contra naturam. Qui.n. ab honesto discedit cōtra naturam facit. Illa igitur lex admittenda non est, quæ contra naturam esse probatur. (Qui ciuis non sit) Hanc legē tulerunt Licinius Crassus orator, & Scæuola iuriscōsultus & orator, de quo sit Cic. eloquentissimorum omnium iurisconsultissimus, & iuriscōsultorum eloquentissimus. ij legem tulere de redigundis in suam quenqua ciuitatem. Cum.n. summa cupiditata ciuitatis Rom. Italici tenerentur, hæc lex necessaria visa est. Nam multi se quasi pro ciuib⁹ Rom. gerebant, qua lata Latini principes adeo irati sunt, ut hæc lex causa fuerit cur bellum triennio inter Latinos, & Romanos gereretur, huius legis meminit Cic in orat. pro L. Cornelio, & eam Muciam vocat Asc. Ped. legem Liciniam & Muciam, de ciuibus regundis video constare inter omnes, quam duo Cos. oium quos vidimus sapientissimi tulissent non modo inutilem, sed perniciosissimam resp. fuisse. (Illa præclara,) Sæpe R. P. vtilitatis speciem pro honestate, & priuatim & publice contempsit, vt bello Tarentino quod gestum est contra Pyrrhum Epirotarum regem: priuatim vt Fabr. quem cum Pyrrhus participem regni sui facere polliceretur, si secum proficisci in Epirum vellet, neglexit publice, cum ille Cyneam legatum misisset qui ciues Rom. corrumperet, nullum ex omnibus inuenit, qui corrumpi se permiserit. Idē maxime apparuit post Canensem cladem. Nullus.n. repertus est qui vel vnum verbum de pace fecerit. (Athenienses) Exēplo vtitur Atheniēsium, quo idem probat videlicet speciem vtilitatis ꝑ honestate debere contemni. Cum fama esset a Xerxe rege Persarum Græciam maxima classe inuadi, miserunt Athenienses, q oraculum sciscitarētur quo tueri se a Xerxe possent. Rñsum est eos posse esse incolumes, si salutem suam ligneis equis cōmitterent. Cumq. in concilio alij alia sentirent, solus Themist. intellexit videlicet classem parandam esse quanta maxima parari posset, equos .n. ligneos naues intellexit, & his regi occurrendum esse. Ceteris hæc probantibus vnus Cyrsilus contradixit, vrbem .n. non esse relinquendam cēsuit, quam si tueri non possent regi tradendam, eiq. quibuscunque ꝓdonibus parendum, hac snia audita adeo irati sunt Athenienses, vt illum lapidibus obruerint. (Trœzene) Peloponnesi ciuitas fuit Trœzen, auct. Str. agri Pilei sacra Posidoni. i. Neptuno à quo & Posidonia olim est appellata, à mari 15. abest stadijs vrbs insignis, portum habet noie Mentum. in hoc regnauit Pytheus, Pelopis filius, vnde ait Ouid. Pytheia Trœzen. (Themistocles &c.) Aliud exēplum Themistocles deuicto rege Xerxe, & in scapha piscatoria fugere compulso, hēre se consilium dixit Atheniensi populo, quod esset vtilissimum, sed id impleri non posse, nisi esset quam occultissimum. Athenienses responderunt vt illud cum Aristide cōicaret, & si ab eo probaretur implendum esse. Aristides audito consilio vtilissimum esse nō negauit, sed turpe. Quo audito succlamauit populus, non est faciendum, consilium aūt erat, ut classis Lacedæmoniorum, quæ erat ad Gytheum combureretur. Quod cum factum esset non erat dubium, quin Athenienses potirentur Græciæ. Gytheum aūt Spartanorum fuit nauale nobile, intra 240. stadia, & ædificatum habuit tantum stationem manu effossam, iuxta fluuius fuit Eurotas auctor Str. (Magna expectatione) Nam ab omnibus expectabatur. (Quam ne &c.) Ignorabant re, & tñ repudiauerūt. (Melius &c.) Contraria iuxta se posita melius cognoscuntur, dixit Athenienses contempta vtilitate rōnem habuisse honestatis, Romanos dicit contra piratas amicos hēre voluisse, qui oēm maritimam orā infestarant. (Pompeius) Captos piratas ad 20. millia in colonias misit, & immunes esse voluit, cum Romani socios & amicos populos voluerint esse tributarios. Ideoq. apud Lucanum Pōpeio hoc Cæs. obiecit: An melius fient piratæ ò magne coloni. (Vectigales). i. qui vectigalia persoluunt, vectigal.n. est quicquid penditur, vnde ager vectigalis vocatur pro quo aliquid quotānis ei cuius est proprietas, persoluitur. (Maneat ergo,) Concludit, quoties, inquit, id, quod vtilitatis speciem habet cum honesto pugnare vĕ, omnino contemnatur. (Ne tum) Quidem, ne ēt si adipisceris id qđ videbatur, & postea cognosces repugnare honestati, tenere velis, sed ꝯtēnito. (Hoc.n. ipm) Etiā si nulla alia re peccares, vbi existimas vtile qđ est turpe, nō parua est calamitas, & dānum.

ASCEN. SEd sæpissime peccatur in temp. specie vtilitatis, vt nostri .i. Romani sup. peccauerunt in distributione .i. euersione Corinthi, illius ciuitatis opulentissimæ, quę videbatur vtilis R. imperio, sed tñ non erat honesta, quia ij Athenienses ēt durius sup. egerunt, qui sciuerunt, vt pollices præciderentur .i. amputarētur Aeginetis .i. incolis Aeginæ insulæ, qui valebant classe .i. nauibus dirigendis, & remis impellendis. hoc est visum Atheniensib⁹. vtile, enim, pro quia, Aegina insula, s. imminebat nimis Piręo illi portus Atheniensium ꝑꝑ propinquitatem, sed nihil utile sup. est quod crudele. Crudelitas.n. est maxime inimica naturæ hoium quam .s. naturam nos debemus sequi. Male sup. agunt ēt, qui prohibent peregrinos vti vrbibus, & extermināt eos, ut Peneus sup. fecit apud patres nostros .i. priscos Rom. & Papius nuper .i. a paucis annis fecit sup. Nam rectum .i. iustum & æquum est nō liceat sup. qui non sit ciuis esse .i. hēri pro ciue, quam legem sapientissimi consules Crassus & Scæuola tulerunt. Vero, pro sed, prohibere peregrinos vsu vrbis est sane .i. valde in humanum. Illa ꝑclara, eandem rem ꝓsequitur dicens, illa sup. sunt præclara sup. facta, in quibus spēs publicæ utilitatis .i. pertinentis ad vniuersam remp. contēnitur prę honestate nostra .i. Rom. resp. est plena exemplorum sup. talium, cum alias .i. alio tpe, sæpe .i. cum ita sit ꝙ sæpe alias, cū maxime .i. tum potissimum, verum est quod secūdo bello Punico .i. contra Pœnos & potissimum contra Carthaginenses gesto, quæ resp. calamitate .i. clade ciuium per modum calamorum à grandine prostratorum Canensi .i. quæ fiebat apud Canas, acceperat .i. postq̄ .i. Canensem calamitatem acceperat, habuit maiores aios, q̄ vnq̄ rebus secundis .i. prosperis, nulla sigñatio timoris fuit sup. in ea, nulla mentio pacis, tanta vis .i. potētia est honesti, vt obscuret speciem vtilitatis. Athenienses cū nullo modo possent sustinere impetum Persarum, quos Xerxes instruxerat, & statuerent, vt conscenderent naues, & hoc vrbe s. Athenis relicta, & coniugibus & liberis eorum depositis .i. sub fide in custodiam datis Trœzene, in ea ciuitate Peloponnensi, ipsi obruerunt lapidibus Cyrsilum quendā suadentem vt manerent in vrbe & reciperent Xerxem principē inimicorum, atque, vel potius atqui .i. sed tñ illa videbatur sequi vtilitatem, sed ea nulla erat, honestate repugnante .i. quia honestas repugnabat. Themistocles dux Athen. post victoriam eius belli qđ fuit cum Persis, dixit in concione se hēre consilium salutare reip. sed nō esse opus id sci. postulauit, vt populus daret aliquē q cum .i. cū quo cōicaret sup. consilium, Aristides vir ille sapiens est datus ille .s. Themistocles dixit sup. huic s. Aristidi classem Lacedæmoniorum, quæ esset subducta ad Gytheum illud nauale Lacedæmoniorum posse incendi clā, quo facto necesse esset opes Lacedæmoniorum frangi. Quod cum audiuisset Aristides venit in concionem magna expectatione sup populi, dixitq. consilium quod Themist. afferret esse perutile, sed minime honestum. Itaque .i. & ita Athenienses putauerūt, id ne vtile quidē, qđ non esset honestum, & repudiauerunt totam illam rē, quam rē ne audiuerāt quidem Aristide auctore .i. repudiationē approbante, melius sup. fecerunt hi q̄ nos q habemus piratas deuictos .s. à Pōpeio, & in colonias diuisos, immunes .i. liberos ab oi onere & socios vectigales .i. pēdētes vectigalia quasi tributarios. Manaat ergo .i. certū sit & firmū id qđ turpe sit, nunq̄ esse vtile, nec tūc qdē non ēt tunc, cū tu adipiscare .i. adipiscaris, id qđ putas esse vtile. Enim, pro qa, calamitosum est putare hoc ipsum esse vtile, quod turpe sit.

DOCT. interpr. EOsq. exterminant) Rursus exterminant dixit, pro ē finibus suis eijciunt, quod Latini interpretes fere vsurpāt ꝑ perdūt. Libertatemq. Græciæ classe defenderent) Historia recensetur à Demosth. περὶ στεφάνου, τὸν Ἀθηναίων τοῖς [illegible] (Melius hi, quam nos,) Pōpeius diuisit piratas in Colonias. Cæs. Campanorum agrū diuisit militib⁹.

DOCT. interpr.

ARGVMENTVM.

In contractionibus communibus, quæ formula honesti, & vtilis. Fingit autem speciem quandam iureconsultorum more, deinde duos Stoicos diuersa sentientes, quorum alter ad Stoicam rationem omnia refert, alter & hominum consuetudine, & iure ciuili moderatur.

SED incidunt, vt supra dixi, sæpe caussæ, cum repugnare vtilitas honestati videatur: vt animaduertendum sit repugnet, ne plane, an possit cum honestate coniungi. eius gñis hæ sunt qõnes. si, exempli gratia, vir bonus Alexandria Rhodum, magnum frumenti numerũ aduexerit in Rhodiorum inopia, & fame, summaq. annonæ caritate; si idẽ sciat cõplures mercatores ab Alexandria soluisse, nauesq. in cursu frumento onustas petentes Rhodum viderit; dicturus oe sit id Rhodijs, an silentio suum q̃ plurimo venditurus. sapientem, & bonum virum fingimus: de eius deliberatione, & consultatione q̃rimus: qui celaturus Rhodios non sit, si id turpe iudicet; sed dubitet, an turpe nõ sit. In hmõi caussis aliud Diogeni Babylonio videri solet, magno, & graui Stoico; aliud Antipatro discipulo eius, hoĩ acutissimo: Antipatro, oĩa patefaciẽda, vt ne qd oĩno, quod venditor norit, emptor ignoret; Diogeni, vẽditorem, qtũs iure ciuili cõstitutum sit, dicere vitia oportere, cetera sine insidijs agere, & qm̃ vendat, velle q̃ optime vendere. aduexi, exposui; vendo meum non pluris, q̃ ceteri; fortasse ẽt minoris, cũ maior est copia: cui fit iniuria? Exoritur Antipatri ratio ex altera parte. Quid agis? tute, cum hoĩbus consulere debeas, & seruire humanæ societati; eaq. lege natus sis, & ea habeas principia naturæ, quibus parere, & q̃ semper sequi debeas; vt vtilitas tua, cõis vtilitas sit; vicissim, & æque cõis vtilitas, tua sit: celabis hoĩes, quid ijs adsit & cõmoditatis, & copiæ? Respondebit Diogenes fortasse sic. Aliud celare, aliud est tacere. neque ego nunc te celo, si tibi non dico q̃ natura deorum sit, quis sit finis bonorum: q̃ tibi plus ꝓdessent cognita, q̃ tritici vtilitas: sed non, quidqd tibi audire vtile est, id mihi dicere necesse est. Immo vero, inquit ille, necesse est: si quidem inter hoĩes natura meministi coniunctam societatẽ. Memini, inquit ille: sed nũ ista societas talis est, vt nihil suũ cuiusque sit? quod si ita est, ne vẽdendũ quidem quidq̃ est, sed donandũ. Vides in hac tota disceptatione non illud dici: q̃uis hoc turpe sit, tñ, qm̃ expedit, faciã; sed ita expedire, vt turpe non sit: ex altera aũt parte, ea re, quia turpe sit, non esse faciendum. Vendat ædes vir bonus pp aliqua vitia, quæ ipse norit, ceteri ignorent: pestilentes sint, & habeantur salubres ignoretur, in oĩbus cubilibus apparere serpentes: male materiatæ, ruinosæ: sed hoc præter dñm nemo sciat: quæro, si hoc emptoribus venditor non dixerit, ædesq vendiderit pluris multo, q̃ se venditurum putarit; nũ id iuste, an improbe fecerit? ille vero, inquit Antipater, improbe facit. qd .n. est aliud, erranti viam non monstrare, quod Athenis execrationibus publicis sancitum est, si hoc non est, emptorem pati ruere, & per errorem in maximam fraudem incurrere? plus ẽt est, q̃ viam non monstrare. nam est, sciẽtem in errorem alterum inducere, Diogenes contra: Nũ te emere coegit, qui ne hortatus quidem est? ille, qd nõ placebat, proscripsit: tu, quod placebat, emisti. ꝙ si, qui proscribunt villam bonam, (vt ipsi asserunt) beneq. ædificatam, non existimantur fefellisse, ẽt si illa nec bona est, nec ædificata rõne: multo minus, qui domũ nõ laudarũt. vbi .n. iudicium emptoris est, ibi fraus venditoris quæ põt esse? sin aũt dictum non oẽ præstandum est; quod dictũ non est, id præstandũ putas? quid vero est stultius, quàm venditorem eius rei, quam vendat, vitia narrare? quid aũt tam absurdum, quàm, si domini iussu ita præco prædicet, domum pestilentem vendo? Sic ergo in quibusdã caussis dubijs, ex altera parte defenditur honestas; ex altera ita de vtilitate dr̃, vt id, quod vtile videatur, nõ modo facere honestum sit, sed ẽt, non facere, turpe. hæc est illa, quæ videtur vtilium fieri cum honestis sæpe dissensio.

PETR. MARS.

SED incidunt, sæpe caussæ,) Cic. id quod supra ꝓposuit aiaduertendum, despiciendumq., docet, cũ vtilitas cũ honesto videatur pugnare, pugnet nec ne, & sic innuit considerandas esse circũstantias tpm, locoꝝ personaꝝ. vt plane cognoscatur, quid ex officio sit, quid contra offm̃. (Plane) Oĩno. (Eius gñis) Similes & hmõi, cum quærimus an aliquid honestum sit, & deceat, an econtra. Et ponit qõnem sumptam ex dogmate Stoicoꝝ, quoꝝ alteri seueritatem eoꝝ, qui sancte ac pure hanc sectam pepererunt imitati sunt, alteri vero talem rigiditatem minime secuti, & sanctitatem, aliter ꝓfiati sunt, q̃uis Stoicũ dogma profiterentur. (Alexandria) Est vrbs Aegypti ad mare, Rhodos est insula etiamnũ clara, & religiosa. (Sapiẽtem) Perfectum & qui sciat iudicare qd sit offm̃, qualẽ antiq. Stoici volebãt. Diogenes imitabatur recentiores Stoicos, qui non nihil a veteribus dissentiebant. Antipater aũt veteꝝ Stoicũ agebat, & partes priscoꝝ tuebatur. (In hmõi caussis) Posset oriri addubitatio, an aliquid sit oĩo turpe, & ideo affert iudicium Diogenis Stoici & Antipatri eius discipuli. Quinque fuerunt Diogenes, auct. Laertio, primus Apolloniates physicus: secundus Sicyonius: tertius Sinopeus, Cynicus cognominatus: quartus hic, de quo nunc agit ex Seleucia, appellatus aũt Babylonius ob vicinitatem: quintus Tarsensis, qui de qõnibus poeticis scripsit. Antipater Tyrius fuit. (Qtũs) Inquantum. (Iure ciuili constitutũ sit,) Quo cauetur vt venditor dicat vitia rei, quam vendit, aliter reticentiæ pœna constituta erat. de hoc paullo post dicetur latius. (Sine insidijs) Fraude & crimine. (Cetera) Oĩa alia posse celare extra crimen insidiarum (Aduexi) Hęc sunt verba venditoris. (Exposui) Ad vẽdendũ. (Exoritur) Opponitur rõni ipsius Diogenis rõ. (Antipatri) Qui vult bonũ viꝝ lege naturæ iubente cõi vtilitati consulere dẽe, & ad hunc finem oẽs actiones dirigere, qd si faciet nihil celabit, nihilq. tacebit, qd ex vsu alioꝝ sit, quibus consulere debeat. ꝓinde, ideo Antipatri rõ laudabilior est, qm̃ ad conseruationẽ humanæ societatis spectat. (Principia naturæ) Quæ vult vt nihil putemus esse nobis vtile, qd alijs noceat, aliter violabitur ius humanæ societatis. (Vicissim) Mutuo. i. debem͂ putare volẽte nã cõem vtilitatẽ esse nr̃am, qd cũ fit nihil celatur, sed hr̃ rõ honestatis, q ceteris rebus bono viro debet esse antiquior. Et affert qd Diog. rñdere potuisset, & dicit aliud esse celare, aliud tacere, celare si quidem est ꝓprie dissimulando decipe, atque impostura facere. (Finis bonoꝝ) Sũmum bonũ, ad qd oĩa referũt. (Plus ꝓdessent) Ad ꝑfectionem & ad bñ beateq. viuendũ. (Siqdem inter hoĩes) Verba Antipatri. i. scis inter hoĩes esse societatẽ nãlem. (Inquit ille:) Diogenes, i. (Vides in hac) Verba sunt Cic. sensus est & ordo. In hac disceptatione non dr̃ a Diog. venditor vẽdet id, qd vult magno ꝓcio, q̃uis talis venditio turpis sit, sed dr̃ ita esse vtile, vt turpitudinẽ non habeat, & hoc est quantũ ad Diog. q dicit talem vẽditionem non esse turpẽ, qm̃ non pluris quã ceteri suum vendit. (Ex altera parte) i. ab Antipatro ostẽditur id nõ esse agendũ, qd sit turpe, & sic Cic. ex tali disceptatione præceptũ elicit. (Ita expedire,) Ita esse vtile. (Ea re) pp id quia turpe est, nisi emptor nouerit ea q venditor. (Vendat ædes vir bonus) Ponit aliud exẽplũ & disceptationẽ ex domo venali. (Et habeãtur) Putentur ab alijs esse salubres, cũ sint pestilẽtes. (Male materiatæ,) Compositæ ex mala materia, vt cęmento, lignis, & tabulis tpe non opportuno cæsis, & sectis, & sic redditi corruptioni obnoxijs, malis lapidibus, male iactis fundamentis, vt ob id ædes casuræ sint. Materies ꝓprie est, ex qua ꝑficiũtur opera, & ędificia, vt lapides, ligna, & cetera id genus. Mã est q suscipit formã aialẽ, vt mã corporis aiam eius formã suscipientis. (Pluris multo,) Maiore ꝓcio, quam si ipsaꝝ ædium vitia dixisset. (Execrationibus) Detestationibus, qm̃ piaculũ erat apud Athen. nõ mõstrare viam erranti. carmen erat apud ipsos qd in publicis cãtabatur sacris, pronũciabaturq. eos esse impios & execrabiles, q viam non monstrarent. (Sancitum) Firmatũ & constitutũ, q. d. id qd de via dr̃ latius patet, & hoc peius est, quã non mõstrare viã. (Nam est) Rõ qm̃ sciens alium ducit in errorem & fraude, qd flagitiosum est. (Scientem) Hoĩem de industria certo consilio, & malitia alium deducẽtẽ in fraudem.

dem.[Proscripsit)Vendere se velle ostẽdit. nam proscribere aliq̃ rem est illam venalẽ exponere, cũ inscriptione, quemadmodum in tabula proscriptionis ponebantur nomina proscriptorũ. Vñ dicit Plaut. in Trin. ædes venales hasce inscribit literis. hoc ẽt fit nr̃o tpe, scribitur.n. in Ianua, hæc domus est venalis, aut locãda. proscribere, inqt iuris peritus 14. digestorũ, sic accipimus claris literis, vt de plano recte legi possint ante tabernam .s. vel eum locum in quo negociatio exercetur. Si, inqt Diog. aliquis villã proscribens addat hæc verba, bonam villam & cũ rõne ędificatam, tñ re uera non sit, non decipit emptorem, q põt considerare & dispicere, an recte sit ædificata. Ergo si venditor non tenetur pstare id, qđ dixit, multo minus id, qđ non dixit. Iura uolunt, et venditor non teneatur ad ea de qbus emptor iudicare põt, sed si quod est vitium latens, & illud reticuerit, præstare debet, & emptor potest eum iure cogere, et aut restituta pecunia vẽditor rẽ recipiat, aut tanti vendat quanti emptor emisset, si vitium illud sciuisset. iure igitur ciuili Diog. nititur. Antipater aũt lege naturæ, & boni viri decreto & ↄscia, facit n. vir bonus id, qđ ex vsu aliorũ sit, nec q̃rit exceptiones iuris & legũ diuerticula [Rõne) .i. nõ bñ recteq̃ ædificatã, vt exposcit rõ ædificandi, & architectura. Villa n. non recte ædificata nõ solũ cõmodo vsui nocet, sed ẽt põt esse ob id insalubris, si ianuæ, valuæ & fenestræ noxios ventos exciperẽt. Vñ in j. lib. de re rust. Varro loquens de fundo pestilẽti dicit, hęc vitia emendari solent dñi scia. Permagni interest vt bñ positæ sint villæ, quantæ sint, quo spectẽt porticibus, ostijs ac fenestris. An non ille Hippocrates medicus in magna pestilentia non vnum agrũ, sed multa oppida scia seruauit? Et idem Varro dicit se cum esset Corcyræ, & exercitus classis & oẽs domus repletæ essent ægrotis & funeribus immisso nouis fenestris aqlone, & obstructis pestilentibus, ianuaq. pmutata, ceteraq. eius gñis diligentia comites suos ac familiam incolumes reduxisse [Quo loc.)Qua rõne villa ædificari debeat, docet idẽ Varro, & Col.[Iudiciũ emptoris) Qm̃ oĩa illa q̃ põt emptor iudicare, non tenetur pstare venditor, vt dcm̃ est, & aufert aliud qđ ex supradictis seqtur. [Sin aũt dictũ non oẽ) Si, inqt, vt dcm̃ est non debet venditor oĩa pstare, q̃ dixit laudando rẽ venalẽ, multo minus id, qđ nõ dixit. exempli gr̃a, dicit venditor vendo bonã bonum, equũ, & similia non tenetur ad hæc pstanda ẽt si mala sint, si de ipsorũ vitio potuit emptor iudicare. Dictum, inqt Vlp. accipimus, qđ verbo tenus pnunciatum est nudoq. sermone finitur. [Absurdũ) Minime consentaneũ prudẽtiæ venditoris. [Prædicet) Palã dicat, & clamet, pco.n. rebus vendendis adhibebatur. vñ Mart. Venderet excultos colles cũ pco facetus. [Sic ergo) Docet Cic. ex his q̃ dicta sunt, in qbusdã dubijs causis ex altera parte honestatẽ defendi, vt faciebat Antipater, ex altera vt à Diogene ita dici de vtilitate, vt si illa relinquatur, turpitudini ascribẽdum sit, qm̃ dicebat Diogenes, nihil esse stultius quam venditorem narrare vitia .i. defectus rei quam vendit.

FRAN. MAT.

SEd incidunt, vt &c.) Dixit peccare vehementer illum cuius aius dubitat pponere ne debeat honestati qđ vtile videatur. Sed qa accidere põt, vt aliquid videatur vtile, & minime ab honesto remotum, concedi dicit tandiu deliberare q̃diu cognitũ fuerit, non esse aut esse in ea vtilitate turpitudinem, sed vbi turpitudo inesse cognita fuerit, oĩs cõsultatio subito amoueri debet, ponit aũt exemplum cuiusmodi sit aliqd vtile in quo q̃ri possit: Sit ne cum eo vtilitas coniuncta an contra sorte ita accidere posset, vt Rhodi magna esset annonæ penuria, Alexandriæ vero copia pmagna Mercator qdã vir haud improbus fromento nauem onerat, vt Rhodũ conueheret. Idem faciunt & alij mercatores. Sed ipse prior soluit & Rhodũ applicat, nesciunt Rhodij paullo post magnã frumenti copiã affuturã, & iccirco carius ab illo vno mercatore emunt, q vir bonus cũ sciat naues alias paullo post affuturas frumẽto onustas, q̃ritur, reticere ne debeat an patefacere. Qđ dubitari põt, & q̃ri an qd vtile sit ille videlicet reticere, sit ne ẽt honestum. Diuersæ fuerunt opiniones, & contrariæ duorũ phorũ quos veluti inter se disputãtes Cic. inducit. [Incidũt.) De manifesta turpitudine dubitãdũ nõ est, q̃n sit penitus respuẽda. de qua ẽt cogitare scelus est, sed cũ vtilitas cũ honestate iũcta esse vr̃ dubitari põt. [An possit) An id qđ est honestũ, possit cũ vtilitate coniungi. [Alexãdria) q̃ est principalis Aegypti ciuitas ab Alexãdro ædificata. [Numerũ) Quantitatẽ. [Idẽ) Mercator vir bonus q frumentũ adduxit dicturus &c. antq̃ frumentũ Rhodijs vẽdat. [Sapientẽ &c.) Nõ q̃rimus, inquit, qd vulgus faceret. Nã dubiũ non est vulgus seq. vtilitatẽ, sed q̃rimus qd vir bonus & sapiens in tali re facturus sit. [Sed dubitet,) Sit ne huic vtilitati honestas coniuncta an cõtra. [Diogeni Babilonio) Fuit hic phs Stoicus ex Seleucia, sed Babylonius est appellatus ob vicinitatẽ, auct. Laert. [Antipatro) Opinio Antipatri fuit, vt mercator ille vir bonus patefaceret Rhodijs plures naues frumento onustas affuturas, emptor & vẽditor noĩa sunt ad aliqd. Nõ põt esse emptor, qn sit venditor, ob eã rẽ, quidqd nouit emptor, nosse debet, & vẽditor, nouit hic vẽditor magnã vim frumẽti affuturã, id & emptores Rhodij scire debuerũt. [Diogeni,) Is ius ciuile seqtur, vult. n. aliã esse rõnem phi, aliã eorũ q in rep. æquo iure viuũt. Nã iure ciuili cauetur, vt si aliqd vendatur, & vitium rei nõ apiatur, vẽditio illa irrita sit, & redhibitio fiat, vitia tñ non oĩa sunt apienda pter ea q̃ emptor cognoscere põt nisi stultus fuerit, vt verbi cã, si vendã equũ cæcũ, vitiũ illud iudicare non teneor, qm̃ emptor ipse plane cognoscere põt. [Qtũs) Quousque inquantũ, quia vitia q̃ emptor nulla rõne cognoscere põt vẽditor apire debet, reliqua vero q̃ cognosci põt facere põt. [Cetera) q̃ legibus excepta nõ sunt, & qm̃. I. vr̃ Diogeni. Aduexi, verba sunt qbus venditor frumenti vti potuisset, aduexi .s. frumentũ ergo pmiũ pro labore posco, & pro periculo. [Exposui;) Vt venderẽ. [Meũ) Frumentũ. [Pluris,) Precij s. [Fortasse ẽt minoris) .s. quã emptũ fuerit, vbi lucrũ & dãnum simul esse pñt, tunc lucrũ illud nullum est. Qui Alexandria velut frumentũ exponit se periculo. Magna itẽ erat inopia cũ portu nauẽ soluit. Quid si interim mercatores aliunde venissent minoris quã emi, vendidissem, ergo periculũ fuit cũ dãno. [Exoritur &c.) Validiorẽ Antipatri argumẽtatio. Diogenis. n. à iure ciuili sumitur, hꝰ vero à iure nã. Nãlis rõ id postulat, vt cõi hoim cõsulamus vtilitati. Nec põt hri bonus vir, & legẽ naturæ seruare, q tacet qđ aperiẽdũ est. Nã ab offõ boni viri penitꝰ discedit, si qđ sæpe dcm̃ est, sicut nã, ita ẽt iudicio hoĩes nihil humani à se alienũ putarẽt, nihil cõtra humanã fieret societatẽ, & nulli inferretur iniuria. [Humanæ societati;) Prima societas est oĩm hoim inter se, de qua nũc loquitur. [Principia naturę,) Cõem uidelicet intelligentiã. [Vt vtilitas &c.) Vt nihil tibi utile sit, & qđ sit utile ceteris, id tibi ẽt utile ducas. [Aliud est celare &c.) Fateor, inqt, celare utile esse sine honestate. [Aliud celare, aliud est tacere) Non.n. si taceo celo. Si nõ dixero finẽ bonorũ & malorũ, q̃ sit nã cœli &c. q̃ occulta sunt uulgo, nunqd te celo? minime. Etsi hæc tibi utiliora essent quã apire uim magnã frumẽti affuturã, & est argm̃ à minori ad maius. Si licet tacere ea q̃ maiorẽ utilitatẽ afferunt, licet ẽt tacere q̃ minorẽ. Maior ppõ nota est, & à nullo negabitur, minor impugnari posset, quã confirmat. Maior utilitas est scire q's finis malorum &c. qa nulli uitium cõmitto, ergo tacere ea q̃ minora sunt, nullum erit uitium. [Qđ tibi utile &c.) Nimis magnũ & difficilẽ laborẽ susciperet, qui oĩa hoĩ dicere uellet quæ ei essent utilia, & ideo recte refert. [Si qdem meministi) Rñdit Antipater nũquid oblitus es qđ naturalis rõ pscribit uidelicet coniunctos esse homines nãli societate? ut nihil proprium uelimus qđ nõ alijs cõicemus. Nã qbus data est rõ, ijsdẽ data est & recta rõ, quæ est lex phibendi & imperandi. hac rõne lex inter se hoĩes coniuncti sunt, ut nihil sit cuiusq̃ propriũ quod non sit alijs cõe. [Memini,) Videlicet esse societatem naturalẽ. Sed dic mihi nunqd ista societas qua hoĩes inter se coniuncti sunt eiusmodi est, ut nemo aliqd pprium possidere possit, quod si ita est &c. Argm̃ est à ↄtri absurdo. Si nihil suum cuiusque est, sequitur hoc absurdum ut donandũ sit. Ex quo probat aliqd suum cuiusque esse, & utitur dilẽmate. Aut, inqt, aliquid pprium cuiusque est, aut non est utrũ cõplexus fueris negari põt. Si aliquid suũ cuiusque esse negaueris, seq̃tur qđ nihil uendere licet, sed donare. Nã si oĩa sunt mihi cũ alijs cõia sequitur nihil uendi posse. Cõtra si aliquid cuiusque ppriũ est, aliquid uendi põt. [Vides in hac tota) Ex hac disputatione infert Cic. quod uterque phs nihil uult utile esse, quod idem honestum non sit. Nec ab eo discedit, qđ ueluti fundamentũ huius ppõnis dispensant, nihil esse utile quod idem honestũ non sit. [Non illud dici:) Vterque.n. illud respuendũ fatetur, qđ utile ur̃, si honestũ non sit. [Ex altera aõt) Ex Diogenis snia disputatur, & colligitur non esse turpe, & iccirco utile uideri. ex Antipatri uero ex re quod turpe sit non esse faciendum. Antipater dicit nõ esse reticendũ, quià sit turpe reticere. Diogenes uero uult reticeri posse, quia non sit turpe, & hoc modo eodẽ uterque finẽ respicit. [Vendat ædes) Aliud exẽplum est. Si q's ædes uendiderit uitiosas quarũ uitia nullus norit pter ipm̃ dñm uenditorem, quæritur nunqd uitia tacere debeat, quo pluris, & facilius ædes uẽdat, an potius indicare. [Pestilẽtes) Nõ salubres, est nõnullarũ ædiũ q̃dã infelicitas. Nã eas Incolẽtibus morbos inducũt. [Habeãtur) Oẽs existiment eas salubres esse. [Male materiatæ,) Hoc est mala mãa constructæ, uidelicet calce resolubili, lapide fragili, lignis putridis, & nõ sua luna cæsis. [Ruinosę:) Vnũ ex reliqs sequit. Nam si male materiatæ sunt, ruinosæ sunt. [Ille uero,) Snia Antipatri, improbe facere q hoc faciat. [Quid.n. est aliud, erranti uiam nõ mõstrare;) qa hoc plus est uiã erranti nõ ondere q̃ uitia emptori

Quę sit prima hominũ societas.

Maior utilitas est scire quis sit finis malorũ, quã bonorum.

non

nõ aperire,& pati ipm ruere in vitia, q̃ visum hoc sit vitiosum nõ ostẽdere viã erranti,ea hoc comphenditur,qđ publicis execrationibus punitur apud Athen.& ꝓbat Antipater hoc mõ,quoꝝ criminũ eadẽ est pœna,eadẽ quoq; crimina sunt æqualia, sed sacrilegij,& eius q erráti viã nõ mõstrauit, apud Athen. pœna est eadẽ, ergo nõ mõstrare viã erráti, & sacrilegiũ cõmittere idẽ est scel⁹, sed execrationib.publicis punit̃ q nõ mõstrauerit viã erráti Athenis,sicut execrationib.puniũtur sacrilegi,ergo &c. Vides maiores nr̃os vidisse naturę legẽ cũ tã detestabile Athen.fuerit nõ mõstrare viã errãti,vt eadẽ pœna puniret̃ qua puniũtur sacrilegi.[Execrationibus publicis) Athenis erãt olympiadæ sacerdotes Iouis olympici .ij publice execrabãtur eos quos res pub. ob aliqđ scelus execrãdos duceret vt sacrilegos. legimus Alcib.in eius vita qđ domi suæ mysteria frequẽtaret, & q̃ occulta esse debebãt, sacrilegij fuisse dãnatũ,& publice execratũ.Deinde,reuocatũ i patriã resacratũ fuisse, & apud Plut. discere licet execrationis illius ritũ. [Hoc) De quo loquor,imo est plus, qa plus patit̃ detrimẽti emptor quã viator,q nõ mõstrauerit viã errãti nocet illi qdẽ.Sed is multo plus q vitia nõ iudicauerit emptori, dãno.n.sæpe afficit quã maximo.[Sciẽtẽ)Eũ q scit vitia rei quã vẽdit.[Diogenes cõtra:)Rõnib.Antipri Diogenes occurrit. (Ille,qđ)q vẽdidit ædes morbosas &c.[Proscripsit.)Venale ꝓposuit.Nã ꝓscribere est in publico aliqd ꝓponere,vñ ꝓscripti dicebãtur,quoꝝ noia i publico ꝓponebant vt oibus liceret eos impune occidere.[Quòd si,q ꝓscribũt &c.)Argm̃ est à minori ad maius. Si qs ꝓtitet̃ se villam bonã vẽdere & dicat,hãc villã ꝓ scribo bñ ædificatã ac instructã, & aliqs emit eã,ac ruinosam repit,nunqd nõ cogit̃ ille redhibere villã? nõ cogitur si licet vẽditori laudare rẽ suã supra veritatẽ q̃to magis licet vẽdere,si nihil de re dicit.Nihil ille laudauit. Sed tm̃mõ venales ædes exposuit.[Quòd si,)Si q laudãt nõ laudanda cũ ꝓscribũt vt vẽdant nõ fefellisse creduntur, multo illi minus fallere putãdi sunt q nihil oio laudãt,nihil dñt [Vbi.n.iudiciũ &c.) Nã cũ liberũ est emptori iudicare de re quã emere velit, dici non põt à vẽditore falli,ꝓpono,inqt,vẽditor tibi rẽ meã venalẽ,videto nũ tibi placeat.Si bonã cẽses accipito.Si cõtra,relinqto .[Sin aũt dcm̃ &c.) Nõ oẽ qđ dixeris ꝓstare debes,ergo qđ nõ dixeris multo minus.Sæpe accidit,idq̃. iure ciuili cautũ est,vt oia q̃ dicimus & ꝓmittimus ꝓstare nõ debeamus,& vt lib.j.ait põt accidere ꝓmissum aliqđ,& cõuentũ esse tale vt effici sit inutile, vel ei cui ꝓmissum sit,vel ei q ꝓmiserit.Itẽ si plus tibi noceat quã ei cui ꝓmiseris standũ ꝓmissis non est. exẽplum ipsi ponit Cic. eodẽ lib. [Dñi iussu)Rẽ ante oculos ponit vt rõnẽ suã euidẽtius cõfirmet. [Sic ergo &c.)Nũc ꝯcludit eiusmodi res icidere posse,vt dispntet̃ nũqd id qđ vtile esse videat̃,sit ẽt honestũ. Ita qdẽ disputat̃ in superioribus qõnibus, vt fateri vitiũ nõ videat̃ honestũ, sed ẽt ipm nõ fateri videat̃ turpe esse.[Ex altera pte) Ex vtraq; pte ita disputat̃ hoc loco.Antipater disputat cęlare vitia mãcipij nõ esse honestũ.Est aũt mãcipiũ nõ solũ seruos,sed qđqd manu capi põt. Vñ mãcipari hoc est qđ meũ est in aliũ trãsferri.Cõtra Diogenes cęlare hæc oia emptori sic dicit esse honestũ,vt nõ si cęlaueris turpe sit. [Nõ mõ facere:) Videlicet nõ cęlare,sicuti volebat Diog.

ASCEN. SEd incidũt,vt supra dixi,sæpe caussæ,cũ.i.in q bus,repugnare vtilitas honestati videatur,vt aiaduertẽdũ sit.i.cõsiderare oporteat,ne.i.an sup. illud vtile repugnet plane cũ honestate,an possit ꝯiũgi cũ honestate. Huius.i.eiusmodi gñis sunt hæ qõnes, si exẽpli gr̃a vir bonus ꝓfectus ab Alexãdria Rhodũ aduexerit magnũ numeꝝ frumẽti inopia Rhodioꝝ & fame,& summa caritate annonæ,si idem sciat cõplures mercatores soluisse.s. naues Alexãdria,& viderit naues onustas frumẽto petẽtes Rhodũ i cursu.i.in nauigatione,ne.i.an sit dicturus Rhodijs id.s.cõplures naues aduẽtare,an vẽditurus est sup.suũ frumentũ q̃ plurimũ.i.valde care,nos fingimus.i.ꝓsupponimus eũ viꝝ sapientẽ, & bonũ, & q̃rimus de deliberatione, & ꝯsultatione eius q nõ sit celaturus Rhodios,si iudicet id turpe,sed dubitẽt an sit nõ turpe. Aliud solet videri in his causis Diogeni Babylonio Stoico magno & graui,aliud solet videri Antipatro discipulo eius hoi acutissimo. Antipatro sup.vñt oia patefaciẽda,vt ne qd oio emptor ignoret,qđ vẽditor norit.i.nouerit. Diogeni sup.vr̃,vẽditorẽ oportere dicere vitia eatenus sup qtũs ꝯstitutũ sit a iure ciuili, & agere cetera sine insidijs,& qm̃ vẽdat sup.dicere velle vẽdere q̃ optime.i.carissime dicendo.s.aduexi sup.has merces ex alienis oris, exposui sup. ꝓciũ eaꝝ,ego vẽdo meũ nõ pluris quã ceteri,& fortasse ẽt minoris.i.minori ꝓcio,cũ maior est copia,cui sit iniuria? q d nulli.Rõ Antip.dicẽtis oia esse reuelãda exoritur ex altera parte. Dicit.n. sic: Quid agis tute.i.tuipse cũ debeas cõsulere hoibus,& seruire societati humanæ , & cũ sis natus ea lege , vt habeas ea principia naturæ,qbus debeas parere,& q̃ debeas seq semp. Vt tua vtilitas sit cõis vtilitas.i.redũdet in cõem vtilitatẽ,&vt ea vtilitas cõis sit vicissim.i.ecõuerso tua,celabis tũ hoies,qđ vtilitatis & copiæ adsit.i. ꝓponatur,aut aduehatur venale his,q.d. nõ decet te id facere . Diogenes rñdebit fortasse sic,aliud est celare.i.occultare,aliud tacere,neque ego celo nunc te,si nõ dico tibi q̃ sit nã deoꝝ,& qs sit finis bonoꝝ,q̃ bona cognita.i.si cognoscerẽtur, ꝓdessent tibi plus q̃ vtilitas tritici.Sed nõ est mihi necesse dicere id tibi, qdquid vtile est tibi audire. Ille.s.Antipater,inqt,immo vero necesse est qdẽ.i.certe si meministi societatẽ esse cõiunctã nã.i. ꝑ nãm inter hoies.Ille.i.Diogenes,inqt,ego memini sup.societatẽ esse, sed nũ.i.nũqd illa societas est talis,vt nihil sit cuiq; suũ .i. ꝓpriũ , qđ si est ita,nec vẽdẽdũ qdẽ est qcq̃ sed donãdũ.Vides(inqt Cic.) in hac tota disputatione non illud dici,q̃uis hoc sit turpe,tñ ego faciã,qm̃ expedit.i.vtile est & expediẽs ꝑ te.Sed ita expedire vt nõ sit turpe,aũt,pro sed,tu vides sup.ex altera parte nõ esse faciẽdũ ea re.i.ea de cã,qa sit turpe.Vẽdat.s.ponamus qđ vir bonus vẽdat ædes.i.domũ suã ꝑꝑ aliqua vitia,q̃ vitia ipse vẽditor norit,& ceteri.s.emptores ignorẽt,vtpote si sint pestilẽtes, & habeãtur .i. reputent̃ salubres,& ignoret̃ serpẽtes apparere in oibus cubilib. & sint ipsæ ædes male materiatæ.i.ex fragili mã factæ,& ruinosæ .i.ad ruinã tẽdẽtes,sed nemo sciat hæc ꝓter dñm.i.nunqd ipse dñs fecerit id iuste an improbe.i.q̃ro si vẽditor nõ dixerit hoc emptoribus,& vẽdituꝝ ædes multo pluris,quã putarit.i.putauerit se vẽdituꝝ nũ.i.nunqd id iuste an improbe Antipr̃,inqt,vero .i. certe, & ꝓ vero ille facit improbe. Quid est.n.aliud nõ mõstrare viã errãti? qđ.s.nõ mõstrare viã sancitũ est.i.firmatũ,& ꝯstitutũ Athenis publicis execrationibus,si nõ est hoc.s.pati emptorẽ ruere & incurrere ꝑ errorẽ.i.ignorationẽ in fraudẽ.i. reꝝ minutionẽ maximã,imo dicit plus ẽẽ est quã nõ mõstrare viã . Nã est sciẽtẽ.i.eũ q sciẽs,& ex cõposito facit inducere alteꝝ in errorẽ.Diogenes e-cõtra.i.ecõtrario sup.dicebat,nũ.i.nunqd coegit emere,q ne hortatus qdẽ est? q.d.minime. Ille.s.vẽditor ꝓscripsit.i.venale inscripsit,qđ nõ placebat,tu emisti,qđ placebat.Qđ si illi q ꝓscribũt.i. venalẽ indicãt villã.i.domũ in agro,bonã & bñ ædificatã nõ existimãtur(à iure.s.eo qđ qlibet eã inspicere põt)fefellisse.i.fraudẽ fecisse.Etiã si nec bona est,nec ædificata rõne,i decẽter vt tõ exigatur. Igr̃ si illi nõ existimãtur fefellisse, multominus fefellerunt sup.q nõ laudarũt.i.laudauerũt.Quę.n.fraus vẽditoris põt ẽẽ ibi, vbi est iudiciũ emptoris,q d.nulla.Sin aũt,i.sed si nõ oẽ dcm̃ in cõtractu.s.est ꝓstandũ.i.exhibẽdũ in facto putat tõ ꝓstandũ sup.esse qđ nõ est dcm̃.Vero, ꝓ sed, qd stultius est quã venditorẽ narrare vitia eius rei quã vẽdat. Quid aũt tã absurdum,quã si ꝓco ꝓdicet .i.venalẽ publicet iussu dñi .i. possessoris domũ sic ergo vẽdo domum pestilentẽ? q.d.nihil.Si ergo honestas defenditur .i. ꝓtegit̃ in quibusdam causis dubijs ex altera parte,& si dr̃ ex altera parte de vtilitate,ita vt id quod videatur vtile,sit non modo honestum facere,sed etiam turpe non facere,hæc est illa dissensio vtilium.

ARGVMENTVM.

Superiori altercationi philosophorum suam interponit sententiam, omnino viro bono neque simulandum esse quicquam, neque dissimulandum sui commodi caussa,etiam si mos,legesq; ciuiles quædam reticeri non vetent.

QVAE dijudicanda sunt: non enim, vt quæreremus,exposuimus, sed vt explicaremus. non igitur vr̃ nec frumẽtarius ille Rhodius, nec hic ædium venditor celare emptores debuisse neque.n.id est celare, quidquid reticeas: sed cum , qđ tu scias id ignorare emolumenti tui caussa velis eos,quorum intersit id scire. hoc aũt celandi genus quale sit, & cuius hois,quis non videt? certe non aperti,non simplicis est,non ingenui,non iusti,non viri boni; sed versuti poti⁹,obscuri,astuti,fallacis,malitiosi,callidi,veteratoris,vafri. hæc tot,& alia plura non ne inutile est vitiorum subire nomina? ꝙ si vituperandi sunt, qui reticuerunt: quid de ijs existimandum est,qui orationis vanitatem adhibuerunt? C. Canius eques R. homo nec infacetus,& satis litteratus,cum se Syracusas ociandi caussa, non negociandi (vt ipse dicere solebat) contulisset , dictitabat se hortulos aliquos velle emere,quò inuitare amicos,& vbi se ob-

lectare

Pœna eorũ qui erranti non monstrãt uiam.

lectare sine interpellatoribus posset. qp cum percrebuisset, Pythius ei quidam, qui argentariam faceret Syracusis, dixit, venales quidem se hortos non habere. sed licere vti Canio, si vellet, vt suis: & simul ad cenam inuitauit in posterum diem. cum ille promisisset, tum Pythius, vt argētarius, qui esset apud omnes ordines gratiosus, piscatores ad se conuocauit, & ab his petiuit, vt ante suos hortulos postera die piscarentur; dixitq́., quid eos facere vellet. Ad cenam tpe venit Canius, opipare paratum erat conuiuium. cymbarum ante oculos multitudo. pro se quisque, quod ceperat, afferebat. ante pedes Pythij pisces abijciebantur. tum Canius, quæso, inquit, quid est ò Pythi; tantum ne piscium? tantum ne cymbarum? & ille, quid mirum? inquit: hoc loco est, Syracusis quidquid est piscium: hic aquatio: hac vlla isti carere non possunt. incensus Canius cupiditate, cōtendit à Pythio, vt venderet. grauate ille primo. quid multa? impetrat: emit homo cupidus, & locuples tanti, quanti Pythius voluit, & emit instructos: nomina facit: negocium conficit. inuitat Canius postridie familiares suos: venit ipse mature: scalmū nullum videt: quærit ex proximo vicino, num feriæ quędam piscatorum essent, qp eos nullos videret. nullæ, quod sciam, inquit ille: sed hic piscari nulli solent: itaque heri mirabar quid accidisset. stomachari Canius: sed quid faceret? non dū.n. Aquillius, collega, & familiaris meus, ptulerat de dolo malo formulas. in quibus ipsis, cum ex eo q̄reretur, quid esset dolus malus; rńdebat, cum esset aliud simulatum, aliud actum. hoc quidem sane luculenter, vt ab hoīe perito definiendi. ergo, & Pythius, & oēs aliud agentes, aliud simulantes, perfidi, improbi, malitioli sunt. nullum igitur factum eorum potest vtile esse cum sit tot vitijs inquinatum. qp si Aquilliana definitio vera est; ex oī vita simulatio, dissimulatioq́. tollenda est. ita nec, vt emat melior, nec, vt vendat, quidq̄ simulabit, aut dissimulabit vir bonus. atque iste dolus malus ēt legibus erat vindicatus; vt tutela XII tabulis, & circūscriptio adolescētium lege Plectoria, &, sine lege, iudicijs, in quibus, EX FIDE BONA, additur. reliquorum aūt iudiciorū hæc verba maxime excellūt, in arbitrio rei vxorię, MELIVS, AEQVIVS: in fiducia, VT INTER BONOS BENE AGIER: quid ergo? aut in eo, quod melius, æquius est, pōt vlla pars inesse fraudis? aut, cum dr̄, inter bonos bn̄ agier, quidq̄ agi dolose, aut malitiose pōt? dolus aūt malus simulatione, & dissimulatione, vt ait Aquillius, cōtinetur. tollendum est igitur in rebus cōtrahendis oē mēdacium, non licitatorē venditor, nec, qui contra se liceatur, emptor opponet: vterque, si ad eloquēdū venerit, nō plus, q̄ semel, eloquetur. Q. quidē Scæuola, P. filius, cum postulasset, vt sibi fundus, cuius emptor erat, semel indicaretur, idq́. vēditor ita fecisset, dixit se pluris ęstimare, addidit centū millia. nemo est, qui hoc viri boni fuisse neget: sapiētis negant: vt si minoris, q̄ potuisset, vēdidisset. hæc igitur est illa pnicies, qp alios bonos, alios sapiētes existimant: ex quo Ennius: Nequidq̄ sapere sapientē, qui ipsi sibi pdesse nequiret. vere id quidē, si, quid esset pdesse, mihi cū Ennio cōueniret. Hecatonē qdem Rhodiū; discipulū Panætij, video in his libris, quos de officijs scripsit Q. Tuberoni, dicere, sapientis esse, nihil cōtra mores, leges, instituta facientem, hr̄e rōnem rei familiaris. neq;.n. solū nobis diuites esse volumus, sed liberis, ppinqs, amicis, maximeq́. reip. singulorū.n. facultates, & copiæ, diuitiæ sunt ciuitatis. huic Scæuolæ factū, de quo paulo ante dixi, placere nullo modo pōt. etenim oīno se negat facturum compendij sui caussa, quod non liceat. huic nec laus maxima tribuenda est, nec gr̄a. sed siue & simulatio, & dissimulatio dolus malus est; perpaucæ res sunt, in qbus dolus iste malus nō versetur: siue vir bonus est is, qui prodest quibus pōt, nocet nemini; recte iustum virum bonum nō facile reperiemus. nunq̄ igitur est vtile peccare, quia semper est turpe. & quia semper est honestū, virum bonum esse, semper est vtile. Ac de iure quidē pdiorum sancitum est apud nos iure ciuili, vt in his vendēdis vitia ēēt dicerentur, q̄ nota essent venditori. nā, cum ex duodecim tabulis satis esset cautū, ea pstari, quæ essent lingua nūcupata; quę q inficiatus esset, dupli pœnā subiret: à iurecōsultis ēt reticentiæ pœna est cōstituta. quidquid enim est in pdio vitij, id statuerūt, si venditor sciret, nisi noīatim dictum esset, pstari oportere. vt, cum in arce augurium augures acturi essent, iussissentq́. T. Claudium Cētimalum, qui ædes in Cœlio mōte habebat, demoliri eas, quorū altitudo officeret auspicijs: Claudius proscripsit, insulā, vendidit: emit P. Calpurnius Lanatius huic ab auguribus illud idē denunciatū est. itaq; Calpurnius, cū demolitus esset, cognouissetq́. Claudiū ædes postea proscripsisse, q̄ esset ab augurib. demoliri iussus, ad arbitrū illū adegit: QVID sibi de ea re facere oportet ex fide bona. M. Cato sn̄iam dixit, huius nr̄i Catonis pater. vt n. ceteri, ex patribus, sic hic, q illud lumē progenuit, ex filio est nominādus. is igitur iudex ita pnunciauit, cū in venundādo rem eā scisset, & nō pronūciasset, emptori dānum præstari oportere. igitur ad fidē bonā statuit ptinere, notū esse emptori vitiū, qđ nosset venditor qp si recte iudicauit; nō recte frumentarius ille, nō recte ædiū pestilentiū venditor tacuit. sed hmōi reticentiæ iure ciuili oēs cōprehendi non pn̄t; quæ aūt pn̄t, diligenter tenētur. M. Marius Gratidianus ppinquus nr̄, C. Sergio Oratæ vendiderat ædes eas, quas ab eo dē ipse paucis ante annis emerat. hæ Sergio seruiebāt: sed hoc in mācipio Marius nō dixerat adducta res in iudiciū est. Oratam Crassus, Gratidianū defendebat Antonius. ius Crassus vrgebat; qđ vitium vēditor nō dixisset, sciēs, id oportere pstari: æqtatem Antonius; qm̄ id vitiū ignotū Sergio non fuisset, q illas ædes vendidisset, nihil fuisse necesse dici; nec eū esse deceptum, q id, quod emerat, quo iure esset teneret. quorsum hæc? vt illud intelligas, nō placuisse maioribus nostris astus. sed aliter leges, aliter philosophi tollūt astutias: leges, quatenus manu tenere res pn̄t: philosophi, quatenus rōne, & intelligentia, ratio igitur hoc postulat, ne qd insidiose, ne quid simulate, ne qd fallaciter. Sunt ne igitur insidiæ, tēdere plagas, ēt si excitaturus non sis, nec agitaturus? ipsæ n. feræ nullo insequente sæpe incidunt. sic, tu cum ædes proscribas, tabulā tanq̄ plagam ponas, domū pp vitia vendas, in eam aliqs incurrat imprudens: hoc q̄q̄ video pp deprauationem consuetudinis neq; more turpe hr̄i; neque aut lege sanciri, aut iure ciuili; naturæ tn̄ lege sancitum est. societas enim est, (quo & si sæpe dictum est, dicendum tn̄ est sæpius) latissime quidem quæ pateat, hoīum inter hoīes; interior eorum, qui eiusdem gentis sunt; proprior eorū, q eiusdē ciuitatis. itaq; maiores aliud ius gentium, aliud ius ciuile esse voluerunt. quod n. ciuile, non idem cōtinuo gētium; quod aūt gētium, idem ciuile esse debet. sed nos veri iuris, germanæq. iustitiæ solidam, & expressam effigiē

nullam

nullam tenemus : vmbra,& imaginibus vtimur : easq́. ip
sas vtinã sequeremur. feruntur.n.ex optimis naturæ prin
cipijs,& veritatis exẽplis.nam quãti verba illa? VTI NE
PROPTER TE, FIDEM'VE TVAM CAPTVS,
FRAVDATVS'VE SIM. q̃ illa aurea? VT INTER
BONOS BENE AGIER OPORTET, ET SI-
NE FRAVDATIONE. sed q sint boni,& qd sit be-
ne agier,magna q̃stio est. Q. quidẽ Scæuola Pont. Max.
summã vim esse dicebat in oĩbus ijs arbitrijs,in qbus ad-
deretur,ex fide bona: fideiq́. bonę nomẽ existimabat ma
nare latissime,idq́. versari in tutelis,societatibus,fiducijs,
mãdatis,rebus emptis,vẽditis,conductis,locatis : qbus vi
tæ societas continetur : in his magni esse iudicis statuere,
pͤsertim cum in plerisq́, essent iudicia cõtraria,qd quen-
que cuiq; pͤstare oporteret. Quocirca astutiæ tollẽdæ sũt,
eaq́. malitia,q̃ vult illa quidẽ videri se esse prudentiã, sed
abest ab ea,distatq́. plurimũ. prudentia est.n.locata in de
lectu bonorũ,& malorũ ; malitia,si oĩa, quæ turpia sunt,
mala sunt,mala bonis anteponit. Nec vero in pͣdijs solum
ius ciuile ductũ à natura malitiã,fraudemq́. vindicat: sed
& in mãcipiorum vẽditione, venditorũ fraus oĩs excludi
tur.qui.n.scire debuit de sanitate,de fuga,de furtis, pͤstat
edicto ædilium. heredũ alia caussa est. Ex quo intelligit̃,
qm̃ iuris natura fons sit,hoc secũdum naturã esse,neminẽ
id agere,vt ex alterius pͣdetur inscitia. nec vlla pñicies vi
tæ maior inueniri põt,q̃ in malitia simulatio intelligẽtię.
ex quo illa innumerabilia nascũtur : vt vtilia cũ honestis
pugnare videãtur. quotus.n.quisq; reperietur,q,impuni
tate,& ignoratione oĩum proposita, abstinere possit iniu
ria? periclitemur,si placet, in ijs qdem exẽplis, in quibus
peccari vulgus hoium fortasse nõ putat. neq;.n.de sica-
rijs,veneficis,testamẽtarijs,furibus,peculatoribus hoc lo-
co differendũ est ; q non verbis sunt,& disputatione phi
losophorũ,sed vinculis,& carcere castigãdi: sed hæc cõsi
deremus,quæ faciũt ij,qui hñt boni. L.Minutij Basilij, lo
cupletis hoĩs,falsum testm̃ quidã è Græcia Romã attule
runt. quod quo facilius obtinerẽt, scripserunt heredes se
cũ M.Crassum, & Q.Hortẽsium,hoĩes eiusdem ciuitatis
potẽtissimos. qui,cum illud falsum esse suspicarẽtur,sibi
aũt nullius essent cõscij culpæ, alieni facinoris munuscu-
lũ non repudiauerunt. qd ergo? satin' hoc est,vt nõ deli
quisse videãtur? Mihi quidem non vr̃. q̃q̃ alterum ama
ui viuũ,alterum nõ odi mortuum.sed cũ Basilius M.Saty
riũ,sororis filium,nomẽ suum ferre voluisset, eumq́. fecis-
set heredẽ ; hunc dico patronũ agri Piceni, & Sabini : (ò
turpẽ notam tp̄um illorum) nõ erat æquum principes ci
uitatis rem hr̃e,ad Satyrium nihil pͥter nomẽ peruenire.
etenim si is,q non defendit iniuriam,neq; ꝓpulsat à suis,
cum põt,iniuste facit, vt in primo libro disserui : qualis
hñdus est is,q non modo nõ repellit, sed ẽt adiuuat iniu
riam? mihi qdem ẽt veræ hereditates nõ honestæ vñr, si
sint malitiosis blãditijs officiorum,nõ veritate,sed simu-
latione quæsitæ. Atqui in talibus rebus aliud vtile inter-
dũ,aliud honestum videri solet : falso : nã eadem vtilita-
tis,quæ honestatis,est regula.q hoc nõ pręuiderit,ab hoc
nulla fraus aberit, nullũ facinus.sic.n.cogitant ; est istud
quidẽ honestum,verũ hoc expedit; res à natura copulatas
audebit errore diuellere.q fons est fraudum,maleficiorũ,
scelerum oĩum. itaq; si vir bonus habeat hanc vim, vt, si
digitis cõcrepuerit, possit in locupletium testamenta no
men eius irrepere,hac vi nõ vtatur,ne si exploratum qui
dem habeat,id omnino neminem vnquam suspicaturum.
at si dares hanc vim M.Crasso,vt digitorum percussione
heres posset scriptus esse, qui re vera non esset heres ; in
foro,mihi crede,saltaret. hõ aũt iustus,& is, quẽ sentimus
virum bonum,nihil cuiquam,quod in se transferat,detra
het. hoc qui admiratur,is se,qui sit vir bonus,nescire fate
tur. At vero,si quis voluerit animi sui complicatam no-
tionem euoluere,iam se ipse doceat,cum virum bonũ es-
se,qui prosit,quibus possit ; noceat nemini,nisi lacessitus
iniuria. quid ergo? hic non noceat, qui quodam quasi ve
neno perficiat,vt veros heredes moueat,in eorum locum
ipse succedat? non ergo faciat,dixerit quis,quod vtile sit,
quodq́. expediat? immo intelligat, nihil nec expedire,
nec vtile esse, quod sit iniustum. hoc qui non didicerit,
bonus vir esse non poterit Fimbriam consularem,audie-
bam de patre nostro puer, iudicem M. Luctatio Pythiæ
fuisse,equiti R. sane honesto,cum is sponsionem fecisset,
NI bonus vir esset : itaque ei dixisse Fimbriam, se illam
rem nunquam iudicaturum,ne aut spoliaret fama proba-
tum hoiem,si contra iudicasset; aut statuisse videretur vi
rum bonum aliquem esse, cum ea res innumerabilibus of
ficijs,& laudibus contineretur. huic igitur viro bono,quẽ
Fimbria ẽt,non modo Socrates,nouerat,nullo modo vi-
deri põt quidquam esse vtile,quod non honestũ sit. itaq;
talis vir non modo facere, sed nec cogitare quidem quid
quam audebit,quod non audeat prædicare. hæc nõ ne est
turpe dubitare philósophos, quæ ne rustici quidem dubi
tent? à quibus natum est id,quod iam tritum est vetusta-
te ꝓuerbium. cum.n fidem alicuius,bonitatemq́. laudãt,
dignum esse dĩt,qui cum in tenebris mices. hoc quã ha-
bet vim,nisi illam,nihil expedire, quod non deceat, ẽt si
id possis nullo refellente, obtinere? vides ne igitur hoc
prouerbio, neque Gygi illi posse veniã dari, neque huic,
quem paulo ante fingebam digitorum percussione here-
ditates oĩum posse ad sese conuertere? vt enim,quod tur
pe est,id quamuis occultetur, tamẽ honestum fieri nullo
modo potest : sic,quod honestum non est, id vtile vt sit,
effici non potest,aduersante ẽt,& repugnante natura. At
enim,cum ꝑmagna pͣmia sunt,est caussa peccandi. C.Ma
rius,cum à spe Consulatus longe abesset,& septimum an
num post præturã iaceret, neque petiturus vnquam Con
sulatum videretur,Q.Metellum,cuius legatus erat,sum-
mum virum,& ciuem,cum ab eo imperatore suo Romã
missus esset,apud populum R. criminatus est,bellum il-
lum ducere ; si se consulem fecissent, breui tp̄e aut viuũ,
aut mortuum Iugurtham se in ptãtem populi R. reda-
cturum. itaque factus est ille quidem consul,sed à fide, iu
stitiaq́. discessit,qui optimum,& grauissimum ciuem,cu
ius legatus,& à quo missus esset, in inuidiam falso crimi-
ne adduxerit. ne noster quidem Gratidianus officio bo-
ni viri functus est tum,cum prætor esset,collegiumq́. pre
torium tribuni plebis adhibuissent,vt res numaria de cõ
sẽnia constitueretur. iactabatur.n. tp̄ibus illis numus, sic,
vt nemo posset scire,quid haberet. conscripserunt cõiter
edictum cum pœna,atque iudicio,cõstitueruntq́., vt oẽs
simul in Rostra post meridiem descenderent. & cęteri q-
dem alius alio : Marius à subsellijs in Rostra recta: idq́.,
quod cõiter compositum fuerat,solus edixit. & ea res (si
quæris) ei magno honori fuit : oĩbus vicis statuæ factæ
sunt : ad eas tus, & cerei. quid multa? nemo vnquã mul
titudini fuit carior. hęc sunt,q̃ conturbant hoies in deli-
beratione

beratione nonnunquam, cum id, in quo violatur æquitas, non hr̃ ita magnum; illud autem, quod ex eo paritur, p magnum vr̃: vt Mario, præripere collegis, & tribunis plebis popularem gratiam, non ita turpe; consulem ob eam rem fieri, quod sibi tunc proposuerat, valde vtile videbatur. sed omnium vna regula est, quam cupio tibi esse notissimam: aut illud, quod vtile vr̃, turpe ne sit: aut, si turpe est, ne videatur esse utile. qd igitur? possumus ne aut illum Marium virum bonum iudicare, aut hunc? Explica, atque excute intelligentiam tuam, vt videas, quæ sit in ea species, forma, & notio viri boni. Cadit ergo in virum bonum mentiri emolumenti sui caussa, criminari, præripere, fallere? nihil profecto minus. est ergo vlla res tanti, aut cõmodum vllum tam expetendum, vt viri boni & splendorem, & nomẽ amittas? Quid est, quod afferre tñ vtilitas ista, quæ dr̃, possit, quantã auferre, si boni viri nomen eripuerit, fidem, iustitiamq́. detraxerit? Quid.n. interest, vtrum ex hoie se conuertat quis in belluam, an in hoĩs figura immanitatem gerat bellua? Quid, qui omnia recta, & honesta negligunt, dummodo potentiam consequantur; non ne idem faciunt, quod is, qui ẽt socerũ hr̃e voluit eum, cuius ipse audacia potens esset? vtile ei videbatur plurimum posse alterius inuidia: id q̃ iniustum in patriam, q̃ inutile, q̃ turpe esset, nõ videbat. ipse aũt socer Græcos versus Euripidis de Phœnissis habebat: quos dicã, vt potero; icõdite fortasse, sed tñ vt res possit itelligi:

Nam si violandum est ius, regnandi gratia
Violandum est: alijs rebus pietatem colas.

capitales Ethe ocles, vel potius Euripides, qui id vnũ solum, quod oĩum sceleratissimum fuerat, exceperit. Quid igitur minuta colligimus, hereditates, mercaturas, venditiones fraudulentas? ecce tibi, qui rex populi R. dñsq́. omnium gentium esse concupierit, idq́. perfecerit. hãc cupiditatem si quis honestam esse dicit, amẽs est: probat.n. legum, & libertatis interitum, earumq́. oppresionem tetram, & detestabilem, gloriolam putat. qui aũt fatetur honestum non esse in ea ciuitate, quæ libera fuit, quæq́. esse debeat, regnare, sed ei, q id facere possit, esse vtile; qua hunc obiurgatione, aut quo potius conuicio à tanto errore coner auertere? potest.n. dij immortales, cuiquã esse vtile fœdissimum, & teterrimũ parricidium patriæ, quãuis, eo qui se obstrinxerit, ab oppressis ciuibus parens nominetur? honestate igitur dirigenda vtilitas est, & quidẽ sic, vt hæc duo verba inter se discrepare, sed tñ vnum sonare videantur. Nunc ab eo ad vulgi opinionem. Quæ maior vtilitas, quam regnãdi, esse possit? nihil contra inutilius, ei, qui id iniuste consecutus sit, inuenio, cum ad veritatem cœpi reuocare rõnem. possunt .n. cuiquam esse vtiles angores, solicitudines, diurni & nocturni metus, vita insidiarum periculorumq́. plenissima?

Multi iniqui, atque infideles regno, pauci boni sunt,

inquit Accius: at cui regno? quod à Tantalo, & Pelope proditum iure obtinebatur. nam quãto plures ei regi putas, qui cum exercitu populi R. populum ipsum Romanum oppressisset, ciuitatemq́. non modo liberam, sed ẽt gentibus imperantem seruire sibi coegisset? hunc tu quas conscientiæ labes in animo censes habuisse? quæ vulnera? cuius aũt vita ipsi potest utilis esse, cum eius vitæ ea conditio sit, vt, qui illam eripuerit, in maxima gratia futurus sit, & gloria? Quod si hæc vtilia non sunt, quæ maxime vĩr, quia plena sunt dedecoris, ac turpitudinis: satis persuasum esse debet, nihil esse utile, quod nõ honestum sit. q̃q̃ id quidem cum sæpe aliàs, tum Pyrrhi bello à C. Fabricio consule iterum, & à senatu nostro iudicatum est. cum.n. rex Pyrrhus populo R. bellum vltro intulisse; cumq́. de imperio certamen esset cum rege generoso, ac potẽte; perfuga ab eo venit in castra Fabricij, eiq́. est pollicitus, si præmium ei proposuisset, se, vt clam venisset, sic clam in Pyrrhi castra rediturum, & eum veneno necaturum. hunc Fabricius reducendum curauit ad Pyrrhum: idq́. eius factum à senatu laudatum est. atqui, si speciem vtilitatis, opinionemq́. quærimus; magnum illud bellum perfuga vnus, & grauem aduersarium imperij sustulisset: sed magnum dedecus, & flagitium, qui cum laudis certamen fuisset, eum non virtute, sed scelere superatum. Vtrũ igitur vtilius vel à Fabricio, qui talis in hac vrbe, qualis Aristides Athenis, fuit; vel senatui nostro, qui nunquam vtilitatem à dignitate seiunxit, armis cum hoste certare, an venenis? si gloriæ caussa imperium expetendum est: scelus absit, in quo non potest esse gloria. sin ipsæ opes expetuntur quoquo modo: non poterunt esse vtiles cũ infamia. non igitur utilis illa L. Philippi, Q. filij, sententia: quas ciuitates L. Sylla, pecunia accepta, ex S. C. liberauisset, vt eæ rursus vectigales essent, neque ijs pecuniã, quam pro libertate dederant, redderemus. est ei senatus assensus. turpe imperio: piratarum.n. melior fides, q̃ senatus. at aucta vectigalia: vtile igitur. quousque audebunt dicere quidquam vtile, quod non honestum? potest autem vlli imperio, quod gloria debet fultum esse, & beneuolentia sociorum, vtile esse odium, & infamia? ego ẽt cum Catone meo sæpe dissensi. nimis .n. mihi videbatur præfracte ærarium, vectigaliaq́. defendere, omnia publicanis negare, multa socijs; cum in hos benefici esse deberemus, cum illis sic agere, vt cum colonis nostris soleremus; eoq́. magis, q̃ illa ordinum coniunctio ad salutem reip. pertinebat. male etiam Curio, cum caussam transpadanorum æquam esse dicebat; semper autem addebat, Vincat vtilitas. potius diceret, non esse æquam, quia non esset vtilis reip. quàm, cum æquam esse diceret, non esse vtilem fateretur.

PETRVS MARS.

QV.Æ) Honesta & vtilia. [Nõ.n.] Ratio quare ab ipso dijudicandi sunt, qm̃ non ideo attulit superiorem disputationẽ, vt quæreret qd in tali re agẽdũ esset, sed vt explicaret .i. rẽ dubiam & inuolutã dissolueret, & s̃niam afferret suã. Explicat igr̃ dicẽs. [Nõ igitur vr̃] Et in hac parte Cic. agẽs optimũ Stoicum id cõstituit, qd' antiquũ dogma Stoicoꝝ, & prisca illius disciplinæ sanctitas exposcit, & lex naturę à qua ius ciuile pẽdet. [Frumẽtarius] Dr̃ is q exercet mercaturã frumentariã, frumẽtator aũt q aliunde q̃rit frumentũ quoquo modo conuehendũ. vñ frumẽtatores dñr in castris. Neq; .n. vt cõfutet Cic. rõnem Diogenis declarat, qd sit celare, nõ ex verbi sign̄ĩone, sed eo qd' in bonũ viꝝ non cadit. [Celare] Inqt est utile alios ignorare, qd' illis expediat. [Reticeas] Vt scio quot sunt stellæ, & reticeo, nõ dicor celare, aut si taceo aliq̃ rẽ quã non oportet aliquẽ scire, sed si alicuius interesset scire & nõ dicerẽ, tunc celarẽ. [Quoꝝ interest id scire] .i. si velim eos ignorare, q̃bus vtile est id scire, qd' quis celat suæ vtilitatis cã, hoc genus celãdi ad malos viros ptinet, q nõ viuunt è lege naturæ, q pscribit, vt cõi vtilitati seruiat, & vt hõ ab hoie alienus nõ sit. [Nõ apti] Sed dolosi. apti dñr, q nõ simulant, aut dissimulant. [Nõ simplicis] Hois q à fraude sit alienus. [Nõ ingenui] Liberi hoĩs. ingenui dñr q naliter fraudẽ oderũt. qd' q nõ est seruile, sed ad hoiem ingenuũ ptinet, nñ ingenue fcm̃ dr̃. Ingenuus, vt sinit Iustin. est, q statim ut natus est, liber est, siue ex duobus ingenuis editos sit, siue duobus libertinis, siue ex altero libertino, & altero ingenuo. Libertini sunt q ex iusta seruitute sunt manumissi. Manumissio aũt est datio libertatis. Nam q̃ diu

quis io seruitute est, manui & ptāti subijcitur, & manumissus liberatus est. ptāte, q̄ res á iure gentiū sumpsit originem. [Versuti) maligni. versuti dn̄r illi quoꝝ mētes crebro ad malitiā vertūtur. (Obscuri) oō xperti, sed dissimulatori. [Veteratoris) deceptoris & callidi. veteratoris auctore Pōpeio callidi dcti sunt, á multarū rerū gerendarū vetustate. [Vafri) Astuti. vñ vafritas. hęc vocabula idem fere signāt, & ad malitiā referuntur. [Nonne inutile est?) q. d. inutile est, qm̄ multo peius est bonū nomen amittere, quam maximas diuitias. nihil. n. est miserius, quam qd̄ qs merito possit vitiosus appellari. [Quod si vit. sunt) Argm̄ a minori ad maiꝰ, si igitur vituperandi sunt qui retinent vitia cū vendūt, multo magis illi qui multa mētiuntur, vt pluris vendant. & affert exēplum Pythij Syracusij: qui Canium decepit. [Vanitate verb.). i. mendacio. nam vanitas dicitus mendaciū. [Causa ociandi) Vt illic animum relaxaret, & ocio frueretur. [Non negociandi) Nō vt negociaretur. qm̄ equites erant publicani. & io scr. io orat. ꝓ Rab. Posth Fuit pater huius C. Curius princeps ordinis equestris, fortissimus & maximus publicanus [Syracusas) Vrbē Siciliæ clarissimam ad mare versus Pelopōnesum. Corinthij duce Archia Syracusas cōdiderūt, quæ auctore Strab. ad tantas diuitias & opes peruenere, vt in ꝓuerbio dissemiaretur, cum de locupletib. & sumptuosis incidisset sermo, illis ne decimā quidem Syracusanorum adesse. adiuuabatur hæc ciuitas agroꝝ felicitate & cōmoditate portuū. Vnde pp has dotes Silius celebrat Syracusas his versibꝰ: Sed decus Aetnæis haud vllum pulchrius oris, Quam q̄ Sisyphio fundauit numē ab Isthmo, Et magis ante alias Ephyreis gaudet alumnis. Ante Syracusas est Ortygia parua insula, q̄ ponte iungebat Syracusis, his fontem Arethusam, ex quo ferunt ꝑ subterraneos cuniculos emergere Alpheū fluuium Elidis. Claris viris cēsentur Syracusæ, & in primis Theocrito, quē Virg. imitatus est i Buc. [Dictabat) crebro dicebat. [Interpellatorib.) Impedientibꝰ ipsius ociū. Interpellatores dn̄t hi, q̄ interuenientes molestiā afferunt, & interpellare est mediam alterius orōnem interrūpere. [Percrebuisset) Diuulgatū esset apud oēs. [Argentariā fac.) Qui erat argentarius, siue numularius, aut trapezita. Vnde dicit Vlp. lib. 2. digest. prætor ait argentariæ mensæ exercitores, rōnes, quæ ad se pertinent edere debent, adiecto die & cōsule. Huius edicti ratio æquissima est, inquit. nam cū singuloꝝ rōnes argentarij cōficiant, &c. Numularios quoq; non esse iniquū rōnes edere Pōponius scribit, & quia numularij sicut & argentarij rōnes conficiunt, q̄a accipiunt pecuniam, & erogant per partes, quarum probatio scriptura codicibusq; eoꝝ maxime cōtinetur. Caius ait officium argentarioꝝ atq; ministerium publicam hēr cām, & hæc principalis eorū opera est, vt ēt actus sui diligēter rōnem ꝯficiāt. facere argentariā est pecuniariā artem exercere, & inde lucrari ac viuere. [Apud oēs ordines) Hoies cuiusq; ordinis pp eius artem, ob quam apud oēs in summā grām venerat, gratiosus dicit, qui apud alios gratia valet. [Quid eos facere vellet). i. dixit quid essent facturi, vt. s. vnusquisq; offerret quod cepisset. [Tempore) Hora qua illi cœnam ꝯdixerat. Condicere est denūciare. inde diximus condixit tibi cœnā. Et Liu. condixit pater Patratus. [Opipare) Laute & sumptuose ab ope & paro as. [Pro se quisq;). i. iuxta suas, vel ad suas vires. i. ꝑ virib. & studiosa. [Tm̄ ne piscium) . s. est hic & tot cymbę. i. nauiculæ piscatoriæ. [Hoc loco). i. pisces qui hn̄t apud Syracusas sunt hic. [Aquatio). i. hinc oēs aquam sumunt. [Contendit) Petit summo studio, inde dicimus audeo á te hoc contendere. [Grauate) Non libenter simulabat se grauiter ferre hortoꝝ venditionē, vt pluris venderet. nam vendidit tanti quāti voluit. [Instructos) Cū oī instrō & apparatu. Vnde est rub. in lib. 33. dig. de fundo instr. & instrō legato, vbi disputatur, quid contineatur sub fundo instructo, & instro alicui per legatū relicto. Emerat Canius hortos instructos, ergo piscatores illi erant sui, si Pythij fuissent, vt ipse arbitrabatur, qm̄ ut inquit Scæuola, cum maritima prædia instructa venduntur, ēt Piscatores qui solebant in ministerio venditoris esse, vendi ione ꝯtinetur, & si in agro venationes sint, q legatur instructus alicui siue venditur, venationes quoq; , & vestigatores & canes & cetera, q̄ ad venationem sunt necessaria instrō ꝯtinentur, maxime si ager ex hoc prouentum habuerit. Et instructis hortis filio legatis, magē argētum muliebre filiæ legauerat, q̄sitū est, an hoc argumētū instrō ꝯtineretur. Rn̄dit Pomp. id argentum muliebre, quod ex in hortis habuerit, vt ibi esset instructios ad filium pertinere. Vlp. dicit, Instrā fundi esse ea, qua fructus q̄rendi, colligendi, cōseruandiq; gratia parata sunt. Instrō piscatorio Atil. ait contineri nauiculas, quæ capiendoꝝ piscū cā comparatæ sunt, & Verrius ait ēt piscatores contineri. Igitur cum Canius emisset hortos instructos, vbi erat piscatio, & tot Cymbas piscatorū viderat, oia se emisse credebat.

Sed dolo malo fuit deceptꝰ, de quo paulopost dicetur. [Facit nomina). i. cōstituit precium, & facit se debitorem. Nā aliqn̄ nomē significat debitum. Vnde dicimus, hēo multa noia, & uolo exigere noia. i. debita. Vnde dicit idē io epistolis, de Atelliano nomine scripsi ad Philotimū, ne appellaret Messalam. sed noia facturi; inquit Seneca, diligēter patrimonium & vasa debitoris requirimus. Et alibi. Quidam volunt oia secū fieri. Ascon. Ped. sic ait, Tituli debitorum noia dn̄r, præsertim in his debitis, in quibus hominū nomina scripta sunt, quibus pecunię cōmendatæ sunt. ergo noia dicuntur debita vel debitores. [Cōficit negocia). i. ipsam emptionem ꝯstituens se debitorem. dicimus cōfice de re mea & rē meā. [Mature) Festine & cito. [Scalmū) nauiculam. sed scalmus ꝓprie, significat locum nauiculæ, in quo remus ponitur & intitur. [Feriæ piscatoꝝ). i. festus dies, io quo piscatorib. non liceret piscari. Feriæ dictæ sunt á feriendis victimis, & significabant apud antiquos dies festos, io q̄bus hoies erant feriati. i. nihil agebant. Erāt feriæ publicæ, & priuatæ. Publicarum quatuor erāt gn̄a auctore, Macrob. Aut. n. statiuæ erant, aut ꝯceptiuæ, & imperatiuæ, aut nūdinæ. Statiuæ uniuersi populi cōes certis & cōstitutis dieb. ac mēsibus, & in fastis statis obseruationib. aonotatæ. Cōceptiuæ, quæ quotannis magr̄ibus, vel sacerdotibus concipiuntur in dies certos, vel ēt incertos. Imperatiuæ quas consules vel prætores ꝓ arbitrio ptāris indicunt. Nundinæ erant paganoꝝ. i. rusticoꝝ, qui conueniebant negocijs proprijs vel mercibus prouisum. & ideo scr. Plin. Rusticæ trib. vrbem nūdinis reuisitabant, & ob id comitia nundinis haberi nō licebat, ne plebs rustica auocaret. Rutilius scr. Romanos instituisse nundinas, ut octo q̄dem dieb. in agris rustici opus facerent, nono aūt die intermisso rure ad mercatum legesq; accipiendas Romā venirent. Vnde ēt, mos tractus, vt leges Trinundino die ꝓmulgarentur. Erant ēt ferię peculiares familiarum. Erāt prætereā singuloꝝ vt natales. Erant ēt funerum, quas appellabāt denicales, in quibus hois mortui cā familia purgabatur, & claudebantur nono die, habebantq;. voti instaurationem, quo die in honorem clari viri defuncti ludos funebres celebrabant. Ideo Virg descripturus ludos funebres celebratos ab Aenea in honorē pr̄ia canit in quinto, Nona dies aderat. Et Papinius in Thebaide de ludi in honorē Archemori, Roscida iam nouies cęlo dimiserat astra Lucifer: & sic uterq; poeta instaurationem exequiarū in nono die intellexit. Spōsalia vero septimo die instaurati oē voti habebāt. Quædā licebat agere ferijs publicis, q̄ ferijs familiæ vtebatur. Ideo scribit Cato in libello de re rust. Mulis, Equis, Asinis ferię nullæ sunt, nisi in familia. Nos iquit cōlum. lib. 11. apud pontifices legimus, ferijs tm̄ denicalibus mulos iungere nō licere, ceteris licere. Sciens igitur Canius nō esse ferias publicas, cū nō videret piscatores, q̄siuit, an essēt aliquę ferię piscatoꝝ. [Stomacbari) Stomachabat & idignabatur, Pythium sibi imposuisse. Sed nō poterat cōtra ipm agere, qm̄ nōdum Aquilius ꝓtulerat exceptiones de dolo malo, q̄bus succurrit illis, qui aliorū calliditate decipiunt Et tūc cōperit actio de dolo malo, cum aliud remediū non inuenitur. vt lib 4 digest de dolo malo vbi p̄tor pollicetur iudiciū de his q̄ dolo malo facta esse dn̄r. Seruius. Iureconsultus ita finit. dolū malū machinationē quādam alterius decipiēdi cā, cum aliud simulatur, & aliud agitur. Labeo ita finit. Dolum malū esse oēm calliditatem, fallaciam, machinationē, ad circūueniendum, fallendū, decipiendū alium exhibitū. Adiecit prætor inq̄t Vlp. dolum malū, qm̄ veteres ēt bonū dolū dicebant, & ꝓ solertia hoc nomē accipiebant, maxime si aduersus hostē latronem oe q̄s machinetur. Non poterat igit subueniri Canio decepto, qm̄ nondum ꝯstitutæ erant formulæ . i. regulę & actiones de dolo malo. C. Aquilius eques Rom. fuit clarꝰ sciā iuris ciuilis cū esset p̄tor, & collegā Cice. hēret formolas de dolo malo cōposuit Cic. p̄tor fuit Lepido & Volcatio cōs. [Familiaris amicus. [Luculente) Apte & clare, qm̄ sciebat diffinire. Ergo, inq̄t, q̄dq̄d dolo malo fit nō p̄t esse vtile q̄a nō est honestum dat ēt a p̄tor actio de dolo malo. Vñ dicit Vlp quod vēditor vt commodet dicit sic hn̄dū est, quasi neq; ꝓmissum sit si vero decipiēdi emptorē cā dcm̄ est, æq; sic hn̄dū est, vt nō nascat aduersus dcm̄, ꝓmissum ne actio sed de dolo actio det. Sed hāc actionē nō hēbat tūc Canius aduersus Pythiū dolosum, qm̄ nōdū facta erat expressa mētio de dolo malo, & formulæ ꝯstitutæ á iurecōsultis, tn̄ leges hāc fraudē ꝓhibebāt, licet nō exprimerēt hoc nomen doli mali. Nā lege 12. tab. inuentū est remediū tutelæ, ne pupillus sine tutore obligari possit, ne dolo malo circūueniat, vt. ff. de tutelis, & ēt cogunt tutores reddere rōnē tutelæ, ne dolo malo aliq̄d fecerint, qd̄ pupillo obsit ex eadē lege 12. tab. inq̄t Iust. libertoꝝ & libertaꝝ tutela ad patronos ptinet. [Circūscriptio adolescētū) q̄a minor 25. annis læsus in aliquo ꝯtractu pōt petere restitutio-

nem

nem in integrum, quia tali ætati iura subueniūt, ne dolo decipia
tur, vt hř lege prima, & lage ait prætor .ff. de minoribus. Lecto-
rius primus hanc legem tulit, qua dolus malus in primis vindica
batur, licet, non exprimeretur dolus malus. Ait prætor quod cū
minore 25. annis gestū esse dicetur, gestum sic accipimus quali-
tercunque siue sit contractus, siue quid aliud contingat. proinde
si emit aliquid, siue vendidit, si societatem iniuit, si mutuā pecu-
niam accepit, & captus est, ei succurretur. Vlp. ait, hoc edictū p̃tor
æquitatem nālem secutus p̄posuit, quo tutelam minoꝝ suscepit.
Nam cū inter oēs constet fragile esse, & infirmū huiōi ætatis cō
silium, & multis captionibus suppositum, multorumq̃. insidijs ex
positum, auxilium eis p̃tor hoc edicto pollicitus est, & aduersus
captiones opitulationē. Dicit p̃tor, quod gestū esse dicetur cum
adolescentibus, vtique q̃ res erit aiaduersa. Et ideo, inq̄t Vlp. ho-
die vsque in hanc ætatē adolescentes curatoꝝ auxilio reguntur,
nec ante rei suæ administratio eis cōmitti debebit, q̃uis bñ rem
suā gerentibus. (Et sine lege) Omittamus leges, inq̄t Cic. q̄bus
dolus malus vindicatur, ēt ipsa iudicia, in q̄bus non q̄ritur q̄d sit
agendum, & conueniat ex p̄scripto legum & rōne, sed ex bona fi
de excludunt hunc dolū, q non habet locū vbi ea bona fide agit.
Contractus alij bonæ fidei dñr, alij stricti iuris. Vñ si dolus inter-
uenit in contractu bonæ fidei, id ipso iure nullus est cōtractus, &
sic non est necesse abrogari p̄ sniam. si vero interuenit in contra-
ctibus stricti iuris, poterit se tueri re⁹ doli exceptione, vt hř in .l.
si q̄s. ff. de verb. obl. Et dubitatur an actio rei vxoriæ numerāda es
set inter actiones bonæ fidei, an stricti iuris, & constitutū tādem
fuit vt contineretur inter actiones bonæ fidei, vt Instit. de act. &
.l.j.C. De rei vx. act. (Licitatorem) Augentē p̃cium, vt emptor de
cipiatur, quod fit t̄pibus nostris. Licitari & liceri est aliq̄d emere
augendo p̃cium. Inde, licitatio & licitatores, q̄ p̃cium augent, in-
de auctio dicta (Venditor) Aliq̄ñ licitatorem inducit, vt p̃ciū au-
geat, & p̄uocet alios auctione quod est contra iustitiam, & mali
tiam pertinet, & emptor non debet aliquē opponere. (Cōtra se
liceatur) .i. qui minus p̃cium polliceatur ad hoc venditor sit ca-
ptus, nec vendat tanti, quanti res valet, cū videat p̃ciū ab alijs nō
augeri, sed potius imminui. (Liceatur,) Certet de p̃cio & minus
polliceatur in fraudē venditoris, & ideo, inquit Cic. nō faciat p̃-
cium rei, nisi semel emptor. s. & venditor. (Ad eloquendum) Ad
ea p̃imendum p̃cium. (Non plus, q̃ semel, eloquetur.) Non im-
ponat p̃cium nisi semel, ne fiat fraus per licitationē, & affert exē
plum Scæuolæ, q vt boni viri officio fungeretur, pluris æstimauit
fundū, q̃ venditor æstimasset. (Itaque au. præ.) Hoc fuit offm̄ bo-
ni viri, & nemo negat, inq̄t Cic. sed dř ipsum non fuisse sapientē,
q̄m potuisset minoris emere, quod Cic. negat. Vera.n. sapīa & pru
dentia semp̄ cum honestate coniungitur, nō fuisset igitur appel-
landus prudens Scæuola, sed malitiosus & callidus, si aliter fecis-
set. (Semel indicaretur) .i. vnica taxatione æstimaretur. Indicare
est demōstrare qualitatem rei, ac p̃cium ponere. vnde Plaut. Tua
merx est, tua est indicatio, fac precium, & affert Cic. sniam Ennij,
quam dicit esse veram, sed nō eo modo quo imperita multitudo
putat. Nō.n. pōt aliquis prodesse sibi, nisi cum virtute, cum nihil
sit vtile, q̄d vacet honestate. Frustra igitur is sapit qui sibi nescit
prodesse. i. q ea facit, quibus nomē boni viri amittit, & vere sapiā
tis, ꝯsciamq̃. offendit suam, & sic plus amittit, quam lucretur, vir
tutem. s. quæ nullo alio emolumento pōt compensari. Vnde At-
talus Stoicus dicebat, Malitia ipsa maximam partem veneni sui
bibit, illud aūt venenum quod serpentes in alienam perniciē po
suerunt, sine sua continentia non est huic simile, hoc hñtibus pes
simum est. Et Sen. dicit, Innocentem quisque se dicit respiciēs te-
stes, non ꝯsciam. Ennius aūt aliter putabat, q̄m non sequebatur
hanc sanctitatem Stoicoꝝ, & ꝯsciæ integritatem, & ideo dicit
Cic. Vere id quidē si Enn. considerasset, vt ego q̄d sit prodesse, q̄m
sibi nocet non p̄dest, qui alios decipit, & malitiosus dř, non pru-
dens. malitia.n. cū vitio coniungitur. & sic illa snia duplicem sen
sum hře pōt, apud illos qui de his rebus diuersa sentiunt, ut fuit
superior disputatio inter Diogenem & Antipatrum. Inde sniam
Hecatonis Stoicæ sanctitati minime consentaneam taxat, q cen
set sapientis esse oīa facere, quæ leges non prohibent ad rem do
mesticam augendam. cum multa sint non prohibita legibus & in
stitutis, quæ si fiant, sunt contra offm̄. & id, quod bonum viꝝ de-
cet, qui ē nā viuēs nō leges respicit rm̄, sed ius naturæ, & ꝯsciam.
Scæuola potuisset emere fundū quanti vendebatur, & leges non
cogebant augere p̃cium, sed offm̄ boni viri, qui rōi utilitati cōsu
lere debet, numos addere venditoris æstimationi suasit. Sequeba
tur igitur Hecato id, quod Diogenes, & ideo nō poterat illi pla-
cere factum Scæuolæ, q putat non esse boni viri rem domesticā
augere ꝯscia repugnante. (Hecatonem) Qui fuit Stoicæ profes-
sionis, sed non est secutus illam sanctitatē veteꝝ Stoicoꝝ. Ordo
est. Video Hecatonē differentem in libris quos scripsit Q. Tube
roni. (Esse sapientis) Pertinere ad prudentem viꝝ, nihil facere cō
tra leges & instituta, augereq̃. rem domesticam quacunque rō-
ne. quam leges & instituta ciuitatū non prohibent. (Neque .n.)
Hæc rō Hecatonis, q̄m oportet comparare diuitias, vt consula-
mus illis, q̄bus teneremur ex offō, & potissimum reip. q̄ omniū
caritates cōplectitur. (Huic) Hecatoni. s. non pōt placere id, q̄d
fecit Scæuola, qui noluit augere rem domesticā, q̃uis potuisset,
saluis legibus & institutis. (Etenim oino) Rō quare non pōt pla
cere id factum Hecatoni, qui negabat se factuꝝ aliq̄d suæ vtilita
tis causa, q̄d nō liceret p̄ leges & instituta ciuitatis. Scæuolæ aūt
licebat emere quanti vēdebatur, sed noluit, vt boni viri offō fun-
geretur, q non facit aliquid, aut vitat p̄p leges, sed p̄p virtutē &
nām, quam ducem sequitur ab oi turpitudine ac dolo abhorren-
tem. (Compendij) Vtilitatis & Tranq. scr. Claudium inchoasse
emissarium Fucini lacus, magis spe gloriæ, q̃ compendij. (Huic)
Hecatoni, qui ita censuit discedens à prisca Stoicoꝝ integritate,
non est laudandus, inquit, nec gratiam meretur. (Gratia) .i. bene
uola obligatio. (Sed siue) Dolus malus, inquit, siue consistat in si
mulatione, cum .s. simulamus ea quæ non sunt, siue in dissimula-
tione, cum reticemus ea q̃ dicenda essent, vt aliquis decipiatur,
pauca sunt in quibus non versetur ipse dolus. & ideo boni per-
pauci sunt, q̄m is bonus est, qui nemini nocet, & prodest quibus
pōt. Si volumus, inquit, vere iudicare, pauci sunt q hoc dolo non
teneantur si dolus vt finit Aquilius in simulatione cōsistit, & si is
est dicendus vir bonus, qui nemini nocet. Sed quo difficilius, hoc
p̃clarius. Nihil.n. prohibet aliquem esse bonum si esse voluerit.
(Dolus iste malus) Inquit Vlp. fit ea calliditate & fallacia, & vt
ait Pedius, dolo malo pactum fit, quoties circunscribendi alicu-
ius causa aliud agitur, & aliud agi simulatur. (Nunq̃ igitur) Con
cludit Cic. p̄ctm̄ nunq̃ esse vtile p̄p turpitudinem & bonitatem,
esse vtilem p̄p honestatem. (Ac de iure quidem prædioꝝ) Affert
sanctiones priscoꝝ in rebus vendēdis, vt dolus excluderetur, sed
legūlatores postea sanxerunt, vt non teneretur quis de vitio pa-
renti, ēt si rem ipsam laudauerit. exempli gratia, si domum bene
recteq̃ ædificatam se vendere dixerit venditor, vel mancipiū for-
mosum cum desorme esset, sed de occultis tenetur, vt supra dictū
est. hæc hñr .ff. de pactis inter empt. & vendit. l. Ea q̃ cōmendādi.
(De iure) .i. ꝯdōne proprietate, nec non modo & rōne legitima
vendendi & emendi. (Nuncupata) Noiata & promissa, sic ēt nun
cupata pecunia dř, & vota quæ consules, atque prætores in p̄uin
ciam p̄fecturi vouebant p̄ñibus militibus, & in tab. scribebātur.
(Sancitum) Constitutum, & sanctione firmatum, vt venditor ape
riret vitia prædioꝝ, quæ ipse sciret. Leges 12 tab. volebant, vt ea
p̃starentur, q̃ venditor dixisset, cum venderet. Sed iureconsulti cō
stituerunt pœnam, si aliquis venditor vitium aliquod reticuerit.
(Statuerunt) Iudicauerunt. (Præstari) Satisfieri. (Vt eum) Ponit
exemplum, quo oñdit reticentiam fuisse vindicatam snia M. Ca
tonis. (In arce) Quæ erat in colle Tarpeio prope templum Io-
uis Capitolini. Miꝝ est quantum augurijs prisci illi hoies crede
rent, vt rem nullam paullo grauiorem inciperēt, nisi augurijs de
cœlo obseruatis. Hinc ēt Romulus, cum, fratre in augurijs captā
dis felicior visus esset, nomen vrbi imposuit, & fratri p̄latus est.
Quod qui perspicacius perpenderit, quam futile ac leue sit aiad-
uertet. At mihi ēt conuentiones illę proceꝝ Persaꝝ, qui magis
tyrannis ē medio sublatis de regno contendebant, augurijs persi
miles mihi fuisse videantur. Cuius.n. equus mane primus ad O-
rientem Solem iniret, eū regē oium consensu salutandū ac crean
dum esse. Quod eū Equiso versutus accepisset, dño regnū, sibiq̃.
libertatem cōperauit. Quid.n. stultius, quam tanti rem ponderis
tā leui cōmittere casui? Mihi q̄dem nihil dementius fieri potuis
se vř. Etsi Cic. in lib. de Diu. hanc sciam penitus videatur tollere,
cum tā leui momento insistat. Nā vt ait Arist. ait, De rebus for-
tuitis nulla pōt hři certa scia. Sed iam ad cōtextum reuertamur.
Augures habebant sedem in curia veteri, vbi inaugurari consue-
uerant, & ēt in arce p̄p eminentiam, poterant.n. obseruare aues,
& tēplum lituo designatū. Et ideo domos Claudij in Cœlio mō-
te ē regione ad arcē nocebat auspicijs p̄p altitudinē. Vñ Amphia
raus & Melāpus, vt canit Papin. capturi auguria montē consce
derunt, ne aliqua officeret, altitudo. Et ibant augures ex curia ad
arcem p̄ sacrā viam. & ideo dicit Varro. Sacra via dř, quod p̄ eā
ab arce ad augures sacra quot mensibus ferebantur. Erat.n. via sa
cra a curia veteri versus amphitheatrū vsque ad arcem Capitoli
nam. Curia vetus erat in Carinis prope ædem S. Petri ad Vincu
la. (Officeret) Noceret. (Insulam) Aedes vta circundatas, nam in
via in vrbe dř domus, quam via ambit. Vñ est apud Tranq. Cæs.

egisse censum per dōus insularū.[Proscripsisse) Scripsisse ædea venales in tabula,quæ ędibus affigebatur.[Arbitrum illum adegit) .i.dare coegit disceptatorem. Adigere,inquit Pompeius,est dare cogere. (Claudium arbitrum) Qui arbitraretur .s.ex bona fide, & iudicaret quidquid oporteret ipsi Claudium dare,facere,atq; pstare ipsi Calpurnio. his verbis vtebātur iurisconsulti. Vñ hr in lib.Digest.de verb.sig. quod facere oportere hanc sigñonem hēt, vt abstineat quis ab eo facto,quo contra cōuentionem fieret. & Iust.lib.4 instit.loquens de actionib.dicit. Actio est ius psequēdi in iudicio,quod sibi debetur. Actiones aliquæ sunt in personā, p quas intendit ei dare facere oportere.Dare oportet,inquit,cum datio est in obligatione facere,cum factum continetur in obligatione,vt si promisisti scribere, quod pditur actione ea stipulatu oportere ait iurisperitus nō ad facultatem iudicis pertinet, q pōt pluris vel minoris condēnare,sed ad veritatem refertur,faciēdi verbo reddendi eum ēt continetur verbū facere oēm oino faciendi causam complectitur,dandi,soluendi,numerandi,iudicandi,ambulandi.[M Marius)Ponit aliud exemplum,quo ostendit reticentiam fuisse apud antiquos iudicio uindicatā. Asc.Pæd.dicit fuerat Cratidianus arcta necessitudine Cic.coniunctus. [Hæ seruiebant)Seruitutes aut personarū sunt,aut vsus & vsus fructuarū,vt seruitutes rusticorū prædiorū & vrbanorū. Prædiorū vrbanorū seruitutes sunt hæ,quæ ædificijs inhærent,& vt vicinus onera vicini sustineat, vt in pariete eius liceat vicino tignū mittere, aut stillicidium vel flumē recipiat quis in ædes suas,vel in cloaca, vel in area,vel non recipiat,& ne altius tollat qs ædes suas, ne luminibus vicini officiat. Seruitutes rusticorū prædiorū sunt aquæ haustus,pecoris ad aquam appulsus,& ius pascendi, calcis coquēdæ,arenæ fodiendæ.ideo seruitutes pdiorū appellantur,inqt Iust. qm̄ sine prædijs constitui non pñt. Nemo.n.potest seruitutem acquirere vrbani vel rustici prædij, nisi q habet pdium,nec quisquā debet nisi qui prædium habet.Omnia ædificia vrbana prædia appellantur,ēt si in villa ædificata sunt.Vsusfructus est ius alienis rebus vtendi,fruendi salua rerū substantia. De his seruitutibus hr̄ lib.8.Dig & lib.2.inst.Et ideo Marius vocatus fuit in iudiciū,qm̄ reticuerat seruitutem ædium,quas vendiderat. (In mancipio).i. ædium venditione Mancipium alicuius id esse dr̄, quod illius est pleno iure. Plaut.in Pseud.hanc mancipio nemo tibi dabit. (Vrgebat ius)Instabat vt ius seruaretur,& locum hēet.[Præstari)Satisfieri,hoc volebat ius.(Aequitatem).i.naturale ius.[Quo iure esset).i.qua ɔdōne, ac proprietate. oēs res ait Boethius quæ abalienari pñt.i.quæ à nr̄o ad alterius transire dñium pñt, mancipia dicta sunt.[Qūr)Inquantū pñt eas tenere & videre, phibent .n.leges astutias apparentes. Phi aūt ɔscia nituntur,& rōne contra quas nihil agendum censent. Lex id prohibet & punit,qđ in se continet manifestam fraudē.Si cum bonis viris viueretur,non esset opus tot legibus,quæ ex malis moribus ortæ sunt.Ratio dictat bonis viris nihil esse agendum,qđ alijs noceat. Leges prohibent,ne fiat,& si fit manuq. teneri,pōt,punit.ergo,inquit,cū phi tollant astutias rōne, & rō dictet nil esse agendum insidiose, qui vult e nā viuere,& rōnis perscriptū seruare, nihil faciet, qđ ipse intelliget dolū in se hr̄e & insidias.[Sunt ne igitur)Quærit Cic. an sint insidię tendere plagas.i.retia,q̄uis non exagitet feras is q tendit,vt ondat insidias esse proscribere domum hñtem in se aliqd vitij, q̄uis ipse venditor vanitate verborū non alliciat emptores,qui p se pñt in fraudem labi,si emerint rē,quā vident venalē. Plagæ sunt retia,quibus feræ capiuntur in siluis.Virg.Retia rara plagæ.Et Plin.in epist dicit,Sedebam ad retia.(Excitaturus) Clamore.s.& canibus,vt feræ impellantur ad retia.[Feræ) Quæ sunt in siluis,vt cerui,apri,& id genus.[Sic tu)Adaptat similitudinem & ostēdit illum insidiari,qui pscribit ædes,q̄uis vanitate verborū nō vtatur.[Tabulam) In qua scribebatur aliquid esse venale,sed q̄q̄,inquit Cic.leges ista nō phibent,tñ nā uetat,quæ vult vt cōi vtilitati consulatur,& q̄ est fons iuris,qm̄ nihil pōt esse iustū, aut legitimum,qđ sit contra nām,de qua satis vt arbitror,dictum est in superioribus voluminibus,& de societate hoium, quæ late patet & latissime.[More)Consuetudine iam deprauata. (Sancitt) Constitui & firmari,hoc .s. non esse agendum,tñ lex nālis vetat. [Societas.n.)Ratio quare sancitum est iure nāli,dcm̄ est in j. vol. [Aliud ius gentium)Dña est inter ius gentium,& ciuile.Nā instituta ciuitatis dñr,illius ius ciuile.Sed iura quæ æque apud oēs gētes custodiuntur,vt pura venditiones,emptiones, & fere oēs ɔtractus,q non in vna ciuitate tm̄ sunt,sed apud oēs, dñr de iure gentium. Si volumus inqt Cic.naturam sequi humanam societatē complecti debemus,& arbitrari ius gentium esse ēt ciuile, cum mūdus sit cōis patria & quasi ciuitas,cuius singuli hoies qcunq; illi sint,ciues hñdi sunt.Sed amisimus inqt expressam imaginem iustitiæ,& eximus in vetitum,nullam hñtes rōnem naturæ, quæ hoiem ad vsum hois creauit,non ad pnitiem, dolos, & insidias. [Expressam)Apparentē & extantē. [Eas ipsas)Vmbrā & imagines. habemus,inquit,exēpla maiorū,q̄ si sequeremur, non erraremus, & affert verba qbus antiqui vtebantur è nā viuentes, & recte pteq. vtinam sequeremur illas imagines,q̄ dñr a nā.[Ferūt enim) Ratio quare vellet hoies illam sequi vmbrā & imagines, qm̄ à nā ducuntur & veritate.[Naturæ & veritatis) .i.nālis veritatis.& iustitiæ.(Nam quanti)Quanta æstimatione digna & laude.[Captus)Dolo.s.malo circumuentus,& fraude deceptus.[Ex fide bona).i.contractibus bonæ fidei, in quibus vir bonus cognoscitur,& ponit noia cōtractuū siue actionū bonæ fidei,qbus si dolus malus initiū dedit,ipso iure nullus est cōtractus.[Latissime) Ad oia se extēdere, qm̄ est fundamentū iustitiæ,& versatur in his cōtractibus,quos Cic.ponit.& iurecōsulti.[Mādatis)Vlp.lib.17. Dig.ait,obligatio mādati,cōsensu ɔtrahentiū ɔsistit,iō p nunciū quoque,uel p epistolā mādatū suscipi pōt.Mandatū nisi gratuitū nullum est. nā originē ex offō atque amicitia trahit. Contrariū porro est offō merces.Interueniente.n.pecunia res ad locationē & ɔductionē potius aespicit.Mādati actio tunc cōpetit,cū cœpit interesse eius q mandauit, ceterū si nihil interest, cessat mandati actio,& eaten' cōpetit,qtūr interest,ut puta: Mādaui tibi ut fundū emeres,si interest mea,emi tenebis.In his ergo mādatis op' est agere ex fide bona,ut id qđ mādatur,fiat sine fraude.Amandare aūt est filiū vel aliū aliquē in aliq̄ regionē uel salutis vel educationis cā mittere.Vñ in orone p Ros.Am.dicit, Amādatus fuerat hic à pre in agrū.Virg.metu necessitate alienatus ceciniit,Mādarant alendū Threicio regi.[In his)ɔtractibus bonæ fidei.[Statuere)Iudicare qd q̄sque alicui debeat ex fide bona,cū sint aliqū iudicia opposita.Ergo iudex ɔsiderare debet,an dolus malus dederit cōtractus originē,& nō tm̄ iura,sed fidē,æquitatē,& boni viri offm̄ respicere,qm̄ summū ius aliqñ summa est iniuria.Et iō prætor pponebat exceptiones & edicta, qbus succurrebatur aliqua calliditate oppssis. Et iō inqt, Ois malitia tollēda est,de qua suo loco dcm̄ est,& ēt de prudētia. [Delectū) Vt sciat iudicare qd sit bonū,qd ue malū,& bonū seq. Malitia vero cōtrariū facit,ip .n. uitio adhæret.[Ductū a nā)Qm̄ ius nāle, qđ est primū dedit originē iuri ciuili,& tūc ius est optimū, cū sequitur pscriptū naturæ. Ius.n.nil aliud est nisi moralis phia, quæ naturā sequitur, & a qua petit originē summi boni. Et Cic.intelligamus semina honesti à natura.Ois.n.virtus est sm̄ naturam.Ius igitur ciuile naturā imitatur,cum vult,ut nemo decipiatur. (Sed mancipiorū).i.seruorū, qui ita appellantur,eo qđ ab hostibus manu capiebantur. Vlpi.ut hr̄ lib.21 ff.de ædilitio edicto.Dicunt ædiles qui mancipia uendunt,certiores faciāt emptores,quid morbi uitique cuiq; sit, q fugitiuus,erro ue sit,noxa ue solutus nō sit, eademq. oia cū ea mancipia uenduntur,palā ac recte pronunciando. Causa h' edicti pponēdi fuit,ut occurreretur fallacijs uēdentiū,& emptorib' succurreretur,qcūq; decepti a uēditoribus fuerint, dūmodo sciamus venditorē,ēt si ignorauerit ea quæ ædiles pstari iubent,tñ teneri debere. Nec est hoc iniquū,potuit .n. ea nota hr̄e venditor, neq;.n.interest emptoris cur fallatur,an ignorātia venditoris an calliditate.Si intelligatur vitiū morbusq. mancipij,vt plerunq; signis qbusdam demōstrari solēt vitia,pōt dici dcm̄ cessare,hoc .n. tm̄ inuiendū est,ne emptor decipiatur. Morbū sic finit Sabinus, habitū cuiusq; corporis cōtra naturā,q vsum eius ad id facit deteriorē,cuius causa nā nobis eius corporis sanitatē dedit.Hoc edictū pponebāt ædiles curules,vñ dicit Iustinia.lib.j.institutio.Proponebant aūt ēt ædiles edcm̄ est qbusdā causis,qđ iuris honorarij portio est.[Sanitate)An sit sanus & integer,an morbosus.[De fuga)An sit fugitiuus,& erro,& an sit fur.Fugitiuus,vt finit Offilius, est, q extra domini domū fugæ causa, quo se a dño celaret mālit. Cælius aūt fugitiuū esse ait eum, q ea mēte discedat,ne ad dñm redeat,tametsi mutato cōsilio ad eū reuertatur. Nemo .n.tali peccato,inqt,pœnitētia sua nocēs esse desinit.Cassius scribit fugitiuū esse,q certo pposito dñm relinquat.[Præstat)Satis facit ita iubētibus ædilibus curulibus.[Heredū est alia causa)qm̄ heredes nō tenentur pstare. Is.n.q heres relinquitur,non pōt scire naturā seruorū,& ideo is tenetur,q potuit scire & debuit.Cū igit inqt Cic.nā sit fons & origo iuris ciuilis,quo fraudes phibent, si naturā ducem seq volumus,neminē decipiamus. Iuris peritus de verborū significatione dicit,iure naturæ æquum est,neminem cū alterius detrimēto,& iniuria fieri locupletiorē. [Nec ulla maior) Hinc inqt nascuntur mala deceptiones,cū malitiosus arbitratur se oia intelligere,& putat aliqd esse utile,quod non sit honestum,hoc non putaret ipse prudens,& is qui oia recte intelligit,& scit hr̄e delectum bonorū & malorū. Ergo nulla est maior

pernicies

pernicies vitæ humanæ, quam simulare intelligentiã, q̃ nulla est vbi regnat malitia. contraria prudentiæ, q̃ honestum a turpitudine separat, & nil putat esse vtile, qđ non sit honestũ, & sic nulla repugnantia esse põt inter honestũ, & vtile. Et hæc pars disputationis ad prudentiã & iustitiam ptinet. Malitia vult imitari prudentiã, sed ab ea distat plurimũ. (Quotus.n. q̃sque) Rõ quare inde oriatur talis pnicies, qm̃, inqt, malitiosus non abstinet iniuria, si id põt occulte facere & impune: rõ est, q̃a putat id esse vtile, qđ non est. Prudens aũt id non cõmitteret, sed q̃a pauci sunt prudentes, pauci reperiuntur, q fungãtur offõ. (Quotus q̃sque) .i. quot reperiuntur? q. d. pauci. (Periclitemur) Experiamur. inde periculũ facere. Videamus, inqt, de his, q habeãtur boni viri, & inueniemus eos ẽt ab offõ discessisse. (Vulgus) Imperita multitudo, q̃ nescit iudicare qd ex offõ fiat, qd contra offm̃. (Neque de sic.) Non loquor, inqt, de manifestis sceleribus, sed de his q̃ latent in simulatione officij & intelligentiæ, aperta scelera non sunt castiganda & cohibenda rõnibus phicis, sed pœna cõstituta à legib⁹. Lex Cornelia de Sicarijs est q̃ homicidas vltore ferro psequitur, vel eos q hoĩs occidendi causa cũ telo ambulant Sicarij appellãtur à Sica. (Testamẽtarijs) His q falsa testamẽta scripserint. Est ẽt lex Cornelia de falsarijs, q̃ & testamẽtaria dr̃, & pœnã irrogat ei, qui testm̃ vel aliud instrm̃ falsum scripserit, signauerit, recitauerit, subiecerit, qui ue signũ adulterinũ fecerit, sculpserit, expresserit, sciens dolo malo, eiusq̃. legis pœna in seruos est vltimũ supplicium, qđ & in lege de Sicarijs & veneficijs seruatur, in liberos vero deportatio. (Peculatoribus) His q remp. furati fuerint. Lex Iulia de peculatu eos punit, q pecuniã vel rẽp. vel sacram, vel religiosam furati fuerint. Sed si q̃dem ipsi iudices tpe administrationis publicã pecuniam subtraxerint, capitali aĩaduersione puniũtur, non solum ipsi, sed ẽt hi q ministerium eis ad hoc exhibuerunt, vel q subtractam ab his scienter susceperũt, alij vero qui in hanc legẽ inciderint, pœnæ deportationis subijciuntur. (Fatigandi) Fatigare in hoc loco ẽ cohibere siue cõprimere, auct. est Nonius. (Hñi) Cum reuera non sint boni, & ponit exẽplum, qđ per se clarũ est. (Q. Hortensium) .s. qui fuit eloquentissimus, & Cic. amicus. (Nomen suum) Qm̃ reliquerat ipsum heredem, & vt vocaretur M. Basilius. (Principes) inter primos ciuitatis Crassum .s. & Hortẽsium. (Sic .o. cog.) Ille, inquit, qui sic cogitat & dicit, hoc est honestum, sed hoc vtile, segregat res nã coniunctas, hone stũ .s. ab vtili, & hinc emergunt oĩa scelera. hoc hi faciunt, q malitiam hñt non prudentiam. (Vir bonus) Fugit turpitudinẽ & iniuriam: non, q̃a timet infamiam si fecerit, sed q̃a putat vitiũ pp se fugiendũ & virtutem pp se amandã, colendamq̃. (Cõcrepuerit) Crepitũ fecerit .i. minimo actu turpi & indecoro possit heres scribi, ẽt si actus ille ignoraretur ab oĩbus hoĩbus. (Hanc vim) .i. facultatem, & ptãtem, siue efficaciam. (Irrepere) .i. latẽter ire ad tabulas testamenti. (Exploratum) Si certum habeat, qm̃ nisi esset hoc persuasum, turpitudinem pp se fugiendam esse, hoĩes latebras nacti oĩa cõmitterent, à quibus natura ipsa cõis parens abhorret. (Saltaret) Non solum faceret crepitum digitis, sed ẽt vel maxime ineptiret pp innatam auaritiam, & sic taxat cupiditatẽ Crassi. (Complicatam) Inuolutam quadam ignorantia, solus.n. prudens hoc cognoscit, & statuit illum esse bonum virũ, q prosit quibus possit. (Sentimus) Aio tm̃ cognoscimus, cum non facile inueniatur. (Cõplicatam) .i. inuolutam, ambiguam, incertã, perplexã. (De patre nr̃o) Ita dicimus audiui à patre, ex patre, & de patre. (Honesto) virtute pdito, & laude digno. (Cum is) Lutatius. (Sponsionẽ fecisset) Deposuisset pecuniã, asseuerans se esse bonum virũ, & sponsionem faciens ni ita iudicaretur, sed Fimbria noluit iudicare, ne si aliter iudicasset, notaret infamia virũ honestum, & si esse bonum virũ iudicaret, videretur constituere aliquẽ esse bonum, q multa debet hr̃e, vt hoc noĩe dignus sit. sponsio ait iuris peritus appellatur oĩs stipulatio, promissioq̃. (Contra) quam ille spondens affirmerabat. (Statuisse) Pro certo habuisse, iudicasse. supra dixit, Sed cũ statuisset opus esse pecunia. & in Academicis, statuere aũt q sit sapiens, hoc maxime vr̃ esse sapientis. (Cum ea res) Esse virũ bonum. multis.n. officijs hæc perfectio paratur, & rebus laudabilibus, quod, vt in j. lib. dcm̃ est, ex s̃nia Aristotelis, vna hirundo non facit ver. nec possumus statuere aliquẽ esse bonum, q̃a ipsum vidimus aliqñ offõ fungi. (Non erat) Intelligentia .s. qm̃ vix põt inueniri quemadmodum perfectus orator. (Socrates) Hunc bonum virum sentiebat. & dicebat posse inueniri. & esse q nihil mali faceret, ẽt si sciret omneis ignoraturos, sed talem inuenire difficile est. (Prædicare) Palam dicere sine pudore. turpe, inquit est, de his rebus dubitare phos, de quibus rustici non dubitant, à quibus hoc prouerbium originem habuit, quo oñditur cum bono viro vbique bene agi. (Qui cum) .i. cum quo ẽt noctu amotis luminibus & arbitris possumus ludere manibus, nã micare est manus mouere & digitos, quos explicando numerũ petimus. Bonus vir ẽt si manus videre non põt, tñ dicet quos digitos explicuerit. Inde tractum est dimicare. (Mices) Lupas digitis, nunc dr̃ morra. Micare inqt Nonius est sortiri digitis. Varro dixit, Micandum est cõ Græco, vtrum ego illius numerũ, an ille meum sequatur. (Vim) .i. significationem. (Hoc quam hẽt vim) Interpretatus Cic. vetus hoc prouerbium, Nihil expedire. i. nihil esse vtile, qđ non decet. Et sic cõcluditur nil esse agendũ, quod iustitia vacet, sed spectandum esse õsciam, non testes. Sed quotus q̃sq; hoc facit? vtinam ipsis legibus aperta via nõ fieret, qm̃ inqt turpe nulla occultatione fieri põt honestum, & qđ vacat honestate non põt esse vtile, ita volẽte natura, q̃ amat honestũ, auersaturq̃. turpitudinẽ. in 12. Phil. dicit, Nihil est magis vituperandũ, quam id facere, qđ non licet. Licere id dicimus, qđ legibus, qđ more maiorũ institutisq̃. õceditur, neq; quod q̃sque põt id ei licet, nec si nõ obstatur ppea ẽt permittitur. Quintil. in mil. Mar. sic ait, Viro forti & innocẽti nihil facere conuenit, qđ negandũ sit. (At enim) Ponit id qđ dicere posset aliqs, tũc .s. peccandũ esse cum magna pmia proponuntur, & cõfutat hoc dicẽs nullo pmio discedendũ esse ab offõ. & ponit exẽplum Marij, q vt consulatũ tandẽ adipisceretur, fidẽ violauit & iustitiã. hæc diffusius scribũtur a Salustio in Iugurthina historia. (Post præturã) qm̃ vt dcm̃ est, à ptura licebat petere consulatum, & ille dicebatur annus suus. Metellus collegã habuit Syllanum. (Neq; petiturus) immo Salustius scribit Mariũ rogasse missionẽ à Metello cõsulatum petendi gr̃a, & Metellum monuisse Marium ne tã praua conciperet, neu super fortunam aĩum gereret. (Apud populum) Salust. dicit Marium criminatum fuisse Metellum apud negociatores, quorũ magna multitudo Vticæ erat, etsi dimidia pars exercitus sibi pmitteretur, paucis diebus Iugurthã in catenis habiturũ, ab imperatore cõsulto bellum trahi. (Ducere) ptrahere captiũ dulcedine imperij. (Nec nr̃) Ponit aliud exẽplum, quo oñditur malitia quadam violatam fuisse æqtatem, hæc .n. disputatio, vt dixi, est de his quæ ptinet ad iustitiam & prudentiam. Vtilitas q̃ppe iustitiam peruertit, & malitia prudentiam. Ideo dixi supra nullam esse maiorẽ perniciem vitæ humanæ, simulatione intelligẽtiæ in malitia. (Res numaria) Vt numis certũ preciũ imponeretur, qm̃ nunc augebantur, nunc minuebantur, quod oĩo tpe fit de numis aureis. (Iactabatur) Fluctuabat, & incertam habebat æstimationem atq; iudicaturam, nunc pluris, nunc minoris valebat, & sic nemo poterat scire qd hr̃et. (Edictum) Quo erat constituta res numaria, proposita pœna siqs contra fecisset. (In rostra) forũ. (A subsellijs) Loco in quo conuenerãt acturi de re numaria adhibiti à tribunis quorum erant subsellia. Asc. Pæd. scribit subsellia esse Tribunorum, Triumuirorum, Quæstorum. Tribunalia Prætorũ & maiorũ cõsulũ. (Edixit) Enumerauit, atq; proposuit. (Paritur) Acqritur. (Collegis) Socijs in magr̃atu. (Sed omnium) Ponit Cic. optimam regulam ad seruandum offm̃. qm̃ vbi est turpitudo, non põt esse vtilitas, quæ nunq̃ est nisi cum honestate. Ergo Marius vituperandus est & Gratidianus. Nulla quippe apparens vtilitas tanti est, vt boni viri nomen amittatur. Virtus.n. oĩa superat. (Quid est quod?) q. d. nihil. (Quid.n. interest) nihil differre vr̃ si quis conuertatur in belluam, ac si quis in forma hoĩs mores belluę teneret belluarum propriũ est violenter diripere. (Quid qui oĩa &c.) Vterque Marius, de quibus dictum est vnum scelus cõmisit, & alter q̃dem suum imperatorẽ criminatus est, alter collegas decepit. Sed illi sunt pessimi & pniciosissimi, qui oĩa cõmittunt scelera, modo potentiam consequantur vt Põpeius, nam hoc loco Põpeium tangit, qui cum videret Cęsarem audacem esse, cũ illo affinitatem iunxit, vt apud illum oĩs inuidia esset, apud se aũt ipsum potestas. (Is qui socerum) Põpeium taxat, q Iuliam Cęsaris filiã duxit vxorem, vt Cęsaris audacia subnixus, multa ad libidinem facere posset. (Ipse aũt socer.) Nunc Cęs. cupiditatem regnandi detestatur, qm̃ iustitiam violauit, fidem, & oẽ fas. (De Phœnissis) Tragœdia Euripidis, quę inscribitur Phœnissę, à choro Phœnissarũ q̃ è Tyro profectę Thebas õcesserunt vt Delphico Appollini dona sacrarẽt, & affinitatẽ inter Syros & Thebanos ob Cadmũ conditorẽ repeterent, iã Thebæ obsidebantur ab Argiuis in grãm Polynicis, qui data fide publica vrbẽ intrauit, vt cũ Etheocle corã matre de regno disceptaret, vt canit Euripides. Oedipus Laij regis Thebani fili⁹ ex matre Iocasta, quã ignorãs vxorẽ duxerat, q̃ tunc suscepit filios, Etheoclem, Polynicem, Antigonem, & Ismenem, cum rescisset Iocastã esse matrẽ, & Laium patrem à se apud Phocida interfectũ, oculos sibi eruit, & in tenebris vitã trahẽs regnũ filijs reliqt, vt alternis annis regnarẽt. Etheocles maior natu regnare cœpit. Polyni

tes ad Adrastum Argiuorum regem exulatum abijt, cuius filiam duxit vxorē. Finito anno Etheocles sceptrū fratri negauit, & disputans cū matre Iocasta de utili & honesto, adeo tyrannidem cordi esse sibi dicit, ut superis dijs & inferis imperare exoptet, iungant inquiens equi curribus, & campi curribus impleantur, nō.n. relinquam Polynici tyrannidē, & addidit hæc verba, q versibus prosecutus est Euripides. Missus est ab Adrasto Tydeus, qui ēt Adrasti gener erat ut regnum reposceret. Etheocles iure gentium violato 50. viros lectos in insidijs posuit, ut Tydeum redeuntē trucidarent, quos ille confecit oēs relicto Mæone cædis nuncio, ob id Adrastus cōparato exercitu, Thebanos bello inuasit, malo sidere & auibus, qui victus via opera equi euasit. Alij duces in ꝑlio ceciderant. Amphiaraus haustus à terra, Tydeus vulneratus a Menalippo, Hippomedō in Ismeno submersus, Parthenopæus manu Dryātis cōfectus, Capaneus ictus fulmine, Polynices & Etheocles cōgressi mutuis vulneribus occubuerunt. Hoc bellū cecinit Papin. in Theb. [Incōdite) Inconcinne. inconditū dr̄ qd' non est ordine cōpositum. [Capitalis) Perniciosus & sceleratus. dānat Cic. hanc sniam Etheoclis, vel potius Euripidis, q fecerit hanc exceptionem. Violandū.s.esse ius grā regnandi. Hoc.n. exēplo & snia Euripidis alij ad hoc scelus irritati sunt, ut ipse Cæs. Sed Euripides uituperandus nō est, qm̄ seruabat decorum personæ, quā tractabat, non qd' ipse censeret uiolandum esse ius & pietatem pp regnū. [Ecce tibi) Non opus est inqt minuta colligere, uideamus quid fecerit Cæs. qui oēm honestatem reliqt, & patriam perdidit suam & ciues. ut sic insectatur Cæs. ut alios a tyrānide deterreat. [Ecce tibi) Ex stomacho loqtur. Sic & Plin. in epist. Ecce tibi Ragulus. [Amens) Expers prudentiæ, qm̄ ignorat quid sit honestū, qd utile, & si illud factum Cæs. laodat, necesse est, ut laodet interitum legum & oppssionem, qd' est oino nefandum. [Potest.n.) Ratio quare non est utile. [Teterrimum) Crudele. [Parens nominetur) Quia dictus est pr̄ patriæ, cum parricida appellari dēret. [Honestate igitur) Cōcludit hanc disputationē, dicens utilitatē æstimandā esse honestate, & pro cōperto hn̄dum nihil esse utile, qd' non sit honestum, ut hæc duo utile.s. & honestū idē signēnt, si boni uiri & prudentes esse uolumus, duo uerba utile, & honestum discrepare.i. aliqd discrepantiam noie ipso uideantur hr̄e, sed re idem esse, cum nihil sit utile quod non sit honestum. hoc est contra Etheoclem q matri dicit apud Euripidem idē esse nomē apud oēs hoies honesti & utilis, uerum non idem hr̄i, sed esse in opinione situm, nam inqt, quibusdā non ur̄ esse utile & honestū regnare, mihi aūt honestum ur̄ & utile, sed hæc ratio conuenit tyranno, qui propriam utilitatē curat, nullam iustitiæ & honestatis hn̄s rōnem. [Nunc abeo) Transeo, inqt, ad opinionem populi q dicit nullam esse maiorem utilitatē, quā regnare, & hanc ꝯfutat Cic. qm̄ ipse dn̄atus multas habet solicitudines & metum, quod probat uita tyrannorum, quibus pauci sunt fideles, immo nulli hæc argumenta sumuntur ea Euripidis Phœnissis, in quibus Iocasta ꝓponit Etheocli filio incōmoda, qbus tyrāni & plus æquo cupidi afficiuntur. Et affert carmē Accij, q in tragœdia, q̄ inscribebatur Thyestes, dixit paucos esse bonos regno, sed multos iniquos & infideles, si hoc, inqt, potuit contingere Thyesti, qui paternū auitumq. regnum tenebat, qd debent putare tyranni, q iniuste dn̄antur, & liberas ciuitates occupant? ut fecit Cæs. cuius exitus docuit paucos esse fideles regnare uolētibus. Accius scriptor tragœdiarum fuit, de quo Fab. lib. 10. tragœdiæ scriptores Accius, atq; Pacuuius, clarissimi claritate sniarum, uerborumq. pondere, auctoritate personarum, cæterum nitor & summa in excolendis operibus manus magis uideri potest tpibus quam ipsis defuisse. Virium tn̄ Accio plus tribuitur. Pacuuium uideri doctiorem, qui esse docti affectant uolunt. [Multi iniqui) Hoc est carmen Accij. [At cui regno) q.d. si regno qd' iure obtinebatur, pauci boni sunt, quid iniuste imperātibus accidere debet? [Et Pelope) Qm̄ Atreus & Thyestes, ut dictū est filij fuerunt Pelopis & Hippodamiæ, & Pelops fuit filius Tantali. [Proditum) Hereditario iure relictū, qm̄ erāt nepotes Tantali Iouis filij. [Ei regi) Cæs. quem inuidiose regem appellat. nomen quippe regium abominatum erat apud Rom. & execrabile. [In maxima gloria) h. d. in laudem Bruti & ceterorum tyrannicidarum. [Quanq̄ id quidem) Hoc inquit quod diximus persuasum esse dr̄e, ueteres Rom. sic esse iudicauerunt, & ponit exemplum Pyrrhi atque Fabricij, q utilitatis speciem sine honestate repudiant. Cum Fabricius, auct. Plut. consulatum misset, ueniens quidam ad eum in castra, epistolam à medico Pyrrhi scriptam Fabricio reddidit, in qua pollicebatur se Pyrrhum ueneno necaturum, si sibi præmium daretur. Fabricius hominis consilium detestatus, statim Pyrrhum literis monuit, ut insidias medici cauere: Literæ huiusmōi fuerunt. C. Fabritius & Q. Aemilius consules Pyrrho Regi salutem. Neque amicorum neque hostium fortunatus æstimator esse uideris, cognosces.n. cū epist. hanc ad te transmissam perlegeris, te bonis quidem ac iustis uiris bellum inferre, malis uero atque iniustis confidere. Hæc aūt non tui gratia nota facimus tibi, sed ne mors tua nobis calūniam afferat, quasi uirtute nequiremus te superare, dolo contendisse. Cic. aliter narrat. Sen. lib. 24. epist. dicit. Fabricius medico Pyrrhi ꝓmittente uenenum se regi daturum, monuit Pyrrhum caueret insidias. [Vltro) Sponte nulla Rom. lacessitus iniuria, nam uenit ut dictum est in auxilium Tarentinorum, ergo cum ultro bellum intulisset, uidebantur Rom. hr̄e iustam causam tollendi è medio Pyrrhum quocunque modo, sed semper apud ipsos ualuit honestas. Adde etiam qd' de imperio & gloria dimicabatur, non de uita, ut in j. uol. patuit, ubi Cic ꝑcepit qd agendum sit, cū de imperio certatur. [Qui cū) cū quo Romani de laude certabāt, & sic cōcluditur a Cic. nihil esse gloriosum, nihil utile cū infamia. & sic dānat L. Philippū, q specie utilitatis ductus ea cēsuit, q̄ nullā habebāt honestatē. [Quoquo modo) Quacunq, rōne ꝑ fas & nefas. [Vectigales) Vt iterum essent tributariæ. quia L. Sylla eas liberauisset ea volūtate Senatus, cū soluissent pecuniā ꝓ utilitate reip. [Ad aucta uectigalia) potuisset aliqs hoc dicere, Aucti sunt ob id publici redditus ergo utile, r̄ndet Cic. nihil esse utile qd̄ in se turpitudinē habeat. Ad ꝓ sed aucta. dr̄ ponitur loco t. prisco more. [Fultū) Subnixū, firmatum & stabilitum, nemo n. pōt esse felix aliena infelicitate. de his rebus dcm̄ est satis loco suo. [Ego ēt) Nō audet reprehēdere Catonē, q publicam utilitatē enixissime defendebat, sed dicit se ab eo dissensisse aliqn̄, cum aliqua remittenda sint publicanis interdum, ut æqtas locum habeat. Redemptores.n. uectigaliū, ut erāt apud antiquos eqtes Romani faciunt interdum iacturā, nisi aliqd remittatur, quod tn̄ ab illis iure exigi posset. Cic. maxime fouit publicanos, qm̄ ipse erat ex ordine equestri, & eqtes erant publicani, ut dcm̄ est. [Præfracte) Obstinate, & nulla habita rōne æqtatis. Meminit huius rei Cic. in 5. epist. ad Att. Præfractum dr̄ durum & inflexibile. [Vectigalia) Publicos redditus. [Publicanis) Qui uectigalia redimunt, de publicanis & uectigalibus dcm̄ est. [Ordinum) Equitum.s. qui negocia publica tractabant.

ADDL.

IN arbitrio, arbitrario iudicio ipsius dotis. In primis ait Boethius, in iudicio vxoriæ rei vberrimus causarum tractatus est. Deos.n. licet matrimonio constāte in bonis viris sit, est tn̄ in vxoris iure, & post diuortiū, veluti res vxoria repeti pōt. Quæ qdē dos his ꝯdōnibus dari solebat, ut si inter virum & vxorem diuortium contigisset, quod melius æquiusq; esset apud virum remaneret, reliquum dotis restitueretur vxori.i. ut quod ea dote iudicatū fuisset, melius æqus esse apud virum manere, id vir sibi retineret. Quod vero nō esset melius æqus apud virum manere vxor post diuortiū reciperet. In quo iudicio nō tā bonis, nā spectari solet, verumetiam cōparatio bonorum fit, ut non tam quod æquum, sed melius æquiusq. id sequendum sit. Quæ oia ex ꝑcedentibus causis inuestigari solēt. Nam si viri culpa diuortium factum est, melius, æquiusq. est nihil apud virum manere. Si mulieris est culpa, æquius melius est sextans retineri. [In fiducia) fiduciaria mancipatione, alia ue re, quæ fidē reqrit, sincerosq. mores. Boethius ait: Fiduciā accepit cuicunq; res aliqua mancipatur, ut eam mancipanti remancipet, velut siqs tpe dubio timens, potentiori amico fundum mancipet, ut ei cum tps quod suspectum est, præterierit, reddat, hæc mancipatio fiduciaria noiatur, idcirco quod restituendi fides interponitur. [Vt fundus semel indicaretur.i. vnica tm̄ taxatione æstimaret, taxareturq.. Plin. lib. 55. indicato sex aureis debearis smaragdo. Plaut. in Persa: Tua merx est, tua indicatio est, fac preciū. indicare est demōstrare rē eiusq. vim, vnde dicimus te iudicabo.i. quāti sis ostendā. Nimis.n. mihi videbatur ꝑfracte ærarium defendere. idem in 2. lib. epist. ad Att. sic scribit, Vnus est, q curet constantia magis, & integritate (ut mihi vē) quam consilio, & ingenio Cato. Qui miseros Publicanos, quos habuit amātissimos sui, tertium iam mēsem vexat. Neque his a Senatum responsum dari patitur. Ita nos cogimur reliqs de rebus nihil decernere, anteq̄ Publicanis responsum sit. Hæc Cic. Hi Publicani publicis vectigalibus male redemptis iacturam faciebāt, quare pp æqtatem Senatus efflagitabant, ut.s. remitteretur aliqd, qd' Cato negabat, ærario.i. publico cōpendio prospiciēs, quod nimia durum erat, præfractum, & obstinatum, & à iure naturæ penitus alienū.

FRAN. MAT.

DIiudicāda sunt) Nō vult Cic. hæc indiscussa relinquere. [Non.n.&c.) Non hanc inqt induxi disputationem, ut interrogarem, qd faciendū esset, & alios consulerē, sed ut ipse iudicarem, & statuerem qd faciendum esset. [Neq;.n.&c.) declarat qd sit celare, reticere.i. suæ utilitatis causa, qd alterius scire interesset, debes nō aperire. [Quale) Honestū, an turpe, [Cuius

lus hominis)Probi,an cõtra.[Certe ego)Ego,inquit,dicere volo,cuius hois sit,non.n. aperti est &c. [Sed versuti &c.) Versutus & obscurus opponuntur aperto,fallax simplici,callidus iusto, veterator ingenuo. q̃uis hæc vocabula inter se aliq̃ habeãt drĩam, ea tñ modica est.Versutus,callidus,vafer,idem pene sunt. Est aũt Versutus,cuius crebro mens ad malitiam vertitur, vt ait Festus: Obscurus,q perplexa vtitur oõne, & mentis suæ rõnem cognosci non vult.[Astuti)Vrbanioris,& callidioris, ab ἄστυ,qđ signat oppidum,in quo qui versantur assidue, cauti atq; acuti esse vñr. vnde astus.i.astutia.[Fallacis)Qui fallit,& fidem nõ seruat. [Malitiosi)Proprie malitia est fallax nocẽdi ratio. [Callidi)Ingeniosioris. callere.n.est astute intelligere. & callidus intelligitur lõgo vsu. [Veteratoris) Veteratores callidi sunt dicti ĩ multa rerũ gerendaꝝ uetustate. auct.Pomp.[Vafri)Quidã vafrum,vt Marc. callidum dñt signare,& quasi valde vafrum,ac vrbanum. Quod si vituperandi sunt illi qui tacent,quanto magis vituperandi, q rex suas ẽt plurimum laudant? q. d. multo magis.[C.Canius)Exemplum satis facetum, quo oñditur, sapientem & bonum viꝝ non debere sequi id, quod sub vtilitatis specie maximam in se turpitudinem habet.[Ociandi)Vt caueret ab omni perturbatione,ut nemo eum interpellaret.[Sine interpellatoribus)Sine ijs qui impedirent.Nam interpellator is est qui dicẽti facientiq. aliqd impedimento est.[Qui argentariam faceret)Qui publicas & priuatas conficeret rõnes: ij.n.proprie erant argentarij,vt Digestis discimus. Modo.n.ijdem sunt,qui & trapezitæ, quos mensarios & nũmularios vocamus.Vlp.lib.2.dig.prætor,ait, exercitores Argẽtariæ mensæ rõnes q̃ ad se pertinent edere debent adiecto die & consule,huius edicti rõ,inquit,æqssima est. Nam cum singuloꝝ rõnes argentarij conficiant &c.Caius ita ait: Argentarioꝝ offm atque ministerium publicam habet causam.[Gratiosus),Gratus omnibus,summoꝝ,mediocrium,infimoꝝ,ciuium, & externoꝝ. [Quid eos facere vellet) Vt.s.ante suos pedes captos pisces pijcerent.[Opipare)Abũdanter,copiose,ab ope & paro.vñ opipaꝝ apparatum dicit Pomp.Fest.magnaꝝ opum apparatum. [Pro se quisque)Pro viribus qsque suis.Virg.Pro se quisque viri &c.[Et Syracusis)Quicqd est piscium Syracusis hic capitur. [Hic aquatio)Hic aquatũ oẽs veniunt & bruta potũ huc cõpellunt.[Instructos)Videlicet cũ supellectile & oĩ instrõ atque apparatu.ff.rub. est de fundo instructo,& instrõ leg.[Noia facit) Quibus cõtinebantur venditio & emptio videlicet,ego Pythius uendo hortulos meos tãto pcio Canio,facit ergo noia,constituit pcium,& facit se debitorẽ.[Non.n.) ẽt debitum signat,vñ noia exigere, hoc est debita.Sen.Quidam volũt noia secum fieri.[Negociũ)Ipsam venditionem & contractũ.[Scalmũ)Græce σκαλμὸς,est aũt lignũ illud nauis cui alligatur remus.[Stomachari) Indignari,quod sic deceptũ cõspiceret.[Sed qd faceret)Nondũ Aqllius de dolo malo formulã tulerat.Formula pprie iuris regula appellatur.qd sit dolus malus Cic.declarat ex snia C.Aquillij collegę sui in pcura. fuit hic eques R.& scia iuris insignis. pcuram ipse,& Cic.gessere, Coss.M.Lepido,& L.Volcatio. Quoties aũt dolus malus intercedit in vẽditione,locatione,emptione, ꝯductione, quidqd actũ est,irritum fit.De dolo malo loquuntur iurisc.lib.2. & 3.dig.tit. de edendo,& quod metus causa gestum erit dolo,ait pror, pactũ se non seruatuꝝ. Dolus malus fit ea calliditate & fallacia, vt ait Pedius: dolo malo pactum quoties circũscribendi alterius causa aliud agitur,aliud agi simulatur. Item, q̃ dolo malo facta esse dicentur,si de rebus alia actio fuerit,& nulla causa esse videbitur,iudicium dabo.Dolum malum Seru. qdem ita diffiniuit, Machinationẽ quandã alterius decipiẽdi causa,cũ aliud simulatur,& aliud agitur. Labeo aũt posse & sine simulatione id agi,vt qs circũueniatur & sine dolo malo aliud agi,aliud simulari.Sicuti faciunt q p hmõi simulationẽ deseruiunt,& tuẽtur vel sua vel aliena. Itaq; ipse sic diffiniuit dolũ malũ oẽm calliditatẽ,fallaciã,machinationẽ ad circũueniendum,fallendũ,decipiendũ alteꝝ adhibitam. Labeonis diffõ vera est. Non fuit contẽtus pror dolũ dicere,sed adiecit malũ,qm veteres ẽt dolũ bonũ dicebãt,& p solertia hoc nomen accipiebãt,maxime si aduersus hostẽ,latronem ne qs machinetur.[Aliud actũ & aliud simulatũ) Sicuti Pythius simulauerat illic solere hoiem piscari,cũ minime verum esset.[Perito)Diffiniendi.Fuit peritissimus Aqllius Gallus,cuius auctoritatibus,multis in locis,sed pcipue in Top.vtitur Cic.[Ergo &c.) Ex hac Aqllij diffõne seqtur illa ꝯclõ,qđ oẽs aliud agentes & aliud simulãtes sunt pfidi &c.[Perfidi)Qui fidẽ nõ seruãt.[Impij)Contra ius diuinũ.[Improbi)Auari insatiabiles. [Malitiosi) Callidi, astuti, versuti. [Nullũ igr̃ eoꝝ) Diceret qspiã qd ad rẽ si pfidi sunt improbi & malitiosi? nõ hoc agitur boni ne sint an mali, sed agitur nunqd vtile sit an non,dicis.n. nihil vtile esse qđ nõ sit honestũ, qđ dicas hos esse pfidus ad id tñ ptinet, qđ fidẽ non seruãt, sed nõ sciunt idẽ nõ fuisse vtile qđ non honestũ, ideo statim subdit: Quæro ea te nunqd vitiũ sit an nõ. Nemo.n.est tã audax & improbus reꝝ æstimator,q nesciat vitiũ nõ esse vtile, imo inutile. Sed improbitas,malitia,pfidia,sunt vitia,ergo vbi hęc fuerint,ibi vtilitas esse nõ põt eoꝝ pfidoꝝ &c.[Coinqnatũ) .i. maculatum. [Quod si Aqlliana) Ergo si recte Aqllius diffiniuit dolũ malum esse &c. seqtur oẽm simulationem & dissimulationẽ ex bonoꝝ vita tollenda esse.[Simulatio)Simulamus id,qđ nõ est. Dissimulamus id,qđ est. Simulare est vt si qs malus simulat se bonũ esse. Dissimulare est,vt si qs inimicus tuus sit,& tegat odiũ in te,clausumq. gerat in pectore.[Atq; iste dolus)Si qs,inqt,diligenter inspexerit vindicatũ fuisse dolũ malũ multo ante Aqllianã, repiet formulam,vt tutela 12. tab. [Et circumscriptio adolescentium lege Latoria) 12.tab.remedium inuentum est,ne pupillus circũueniri possit,qa datus est ei tutor sine dolo obligari nõ põt,& tutores cogũtur reddere rõnem tutelæ,ne ipsi dolo malo aliqd fecerint,& aliqd quod pupillo obsit,vt digestis hr̃ de tutelis.Eadẽ lege 12.tab.libertoꝝ & libertaꝝ tutela ad patronos ptinet.[Circũscriptio adolescẽtum)qa minor,25.annis lęsus in aliquo ꝯtractu põt petere restitutionẽ in integrũ,& tali ætati iura subueniũt ne decipiatur,vt lege prima & .l. ait pror .ff. de minoribus. Tutelã Vlp. sic diffiniunt ex Seruij auctoritate. Tutela est vt Seruio placet ius ac ptãs in capite libero ad tuẽdũ eum q pp ætatem se defendere neqt,iure ciuili data ac pmissa & legibus 12.tab.defensa erat hæc tutela,videlicet,vt tutor dolo malo pupilli bona i se nõ trãsferret. Tutores sunt q eam vim potestatẽ hñt, & tutores appellãtur quasi tuitures ac defensores.[Circũscriptione)Circumuentione,ac deceptione.[Lege lactoria)Clodius cũ adolescẽtes in ꝯtractibus lactari.i.circũueniri solerẽt,lactoribus pœnã.i. deceptoribus adiecit lege,q̃ lactoria appellata est. lacto.n.decipio, induco. Terent.adolescẽtes lactas.ẽt Marcel. interpretat̃ verbũ. [Vindicata erat).i.defensa,nã ei erat pposita pœna.Nã in tutela addebatur cõtra dolũ malũ,pupillũ ne decipio uel aliqd eiusmodi,decipere est dolo circũuenire.inter pupillũ & adolescẽntẽ hoc interest,qđ pupillus nondũ venit ad adultã ætatẽ,adolescẽs puenit,soleot tñ ẽt adolescentes falli,ideo Clodius legẽ tulit lactoriã. [Et sine lege) ẽt in iudicijs dolus malus erat uindicatus siue lege,qa dicebatur in iudicis iudicato ex bona fide. & prores ex bona fide sine lege iudicabãt.Cumq. ex bona fide iudicari diceretur,& si nõ exprimeretur dolus malus;tñ his verbis ꝯtra dolũ malũ dicebat.[Reliquoꝝ iudicioꝝ &c.)Hæc uerba ex fide bona excellũt ẽt in alijs iudicijs.[Rei uxoriæ)Fuerat antea rei uxoriæ actio una ex bonę fidei iudicijs in exactione dotis.Nã cũ dos exigebat quæ iudicabãt nõ legibus iudicabant,sed ex fide bona, postea oẽ ius qđ res uxoria antea habebat trãslatũ est in actionẽ ex stipulatu,q̃ actio stricto iure uallata est,& nõ ex bona fide descẽdit,ut in stitutionibus,& codice discimus. Actio ergo de amoris rebus merito cõperit ꝯtra uxorẽ in rebus post repudiũ ab uxore. ablatis. hoc actio hẽt psecutionẽ quoad maritus res suas recuperauit.Dicit ergo in hac actione cũ agitur de rebus ab uxore post repudiũ ablatis addi solere prout melius & æqus tibi uidebitur. Nã si illa abstulerit bona q̃ ppria uiri fuerint melius & æqus vr̃ ea uiro restitui.At uero si uxoris res illæ erũt tametsi eas ante repudiũ possederit uir,tñ post diuortiũ melius & æqus est,ut sint vxoris. [In fiducia)Fiducia dr̃ tutoris fiduciarij,differt aũt inter tutorẽ legitimũ & tutorẽ fiduciariũ.Verbi causa pupilli emãcipati,cuius pr̃ q eũ emãcipauit tutor est legitimus,Fiduciarius est, mortuo patre.Exẽplũ eiusmodi est, Titius filius hẽt Seiũ & Meuiũ. Meuiũ Titius pr̃ emãcipauit.Tutor eius est legitimus;qa emãcipatus à patre põt esse in tutela patris,& debet,nisi aliter pr̃ voluerit. Post mortẽ Titij patris,Seius alter filius & frater Meuij tutor eius efficitur,& vt pr̃ legitimus erat,qa legitima tutela filij pr̃ est tutor, sic mortuo patre huic tutelę succedit Seius,& hic dr̃ tutor fiduciarius,in hac fiducia addi solebat,iter bonos bñ agier oportet,videlicet,si bonus tutor es bene ẽcegeris.[Quid ergo)Cõcludit Cic. qđ ante legẽ Aqliã uindicatus erat legibus hic dolus malus.[Põt esse in eo &c.)In arbitrio rei vxoriæ addit melius & æquus;quod cũ dr̃ nulla esse fraus põt.Id.n.volũt hæc verba,ut q̃ fuerint uxoris eiusdẽ sint,q̃ uiri,uiro reddant̃: Et qm posset dicere maritus: Si uxoris fuerint ante matrimoniũ,meæ tñ post matrimoniũ factæ sunt,melius tñ est & æqus,ut post diuortium q̃ uxoris fuerũt uxori reddantur,cũ psertim hæc diuortij uerba sint,res tuas tibi habeto,mea mihi reddito.Itẽ,res tuas tibi agitu. [Dolose)In tutelis fiduciarijs, cũ dr̃ inter bonos bene agier, oĩs tollit̃ dolus & malitia.[Nõ lic.&c.)Liceor & licitor,vñ sunt participia licitans & licitaturus eiusdẽ sunt signõnis,signat.n.pciũ deferre i actione

Simulare & dissimulare ĩ quo differant.

facienda. hoc est in venditione, q̄ publice fit. Vō pollicitor cōpositum, non multū a priuatiua sign̄one dissidens. Est.n.polliceri vltro pmittere. Itaque q licentur aut licitantur vltro p se emēda pcium alius alio maius pollicentur, vt sibi potiusq̄ alij venalia addicantur. Nā tali modo vēdere adijcere est. Vlp. Si res eius vēdiderit & existat q plus liceatur, an in integrū pp lucrū restituendum sit. & quotidie ptores restituunt, vt rursum admittatur licitatio. Caius. Licitatio vectigalium q̄ calorem licitantis vltra modū solitæ ɔdōnis influit, ita demū admittēda est si fideiussores idoneos, & cautionē is qui licitationē vicerit offerre paratus sit, ad ɔducēdum vectigal inuitus nemo cōpellitur, & iō impleto tpe ɔdōnis licitatores alloquendi sunt, licitatores vectigalium ad iterandū ɔdōnem anteq̄ supiori ɔdōni satisfaciant admittendi non sunt. solebant sæpe, & emptores subijcere q minus pollicerentur, vt ipsi minoris emerent, & venditores subijcere q plus pollicerentur, vt maioris vēderent ei q vere emere vellet, vñ ait Paul.iurecōs. Si vēditor simulauerit meliorē allatam ɔdōnē, cum minoris, vel ēt tantidē alij venderet, vtrique emptori insolidō erit obligatꝰ. Sed si emptor alium nō idoneū subiecit ei cui fundus addictus est, nō video, inqt, quemadmodū priori sit emptus, cū alia ɔdō & nā subsecuta est. Sed si neuter subiecit emptorē, maiori āt pcio addictū est & pdium q soluēdo nō est, abitō est à priore emptione, qa ea intelligitur maior quā venditor cōprobauit cm licuit nō adijcere. Ex qbus verbis intelligitur in licitatione, & vēditione solitos fraudibus vti huies, cum ut dcm̄ est, & vēditor subijceret licitatorē q simulabat emere velle & pcium deferebat, & emptor subijciebat q fingeret emere se velle, & minus pollicebatur, vt ipse q vere emere vellet, minore pcio emeret. (Nō lic.) qn̄ aliqd vēdit in auctione, aliqs circūstantiū dicit hoc pdiū licetur à me cētū, pco indicat licitationē factā alta voce, & qrit sit ne aliqs, q plus offerat. (Vēditor.) Cuius res venales sunt, hic licitatorē apponit reb. suis, quo maioris vēdere possit, o.g. vēdo vestē, subijcio falsum licitatorē, q simulat se emere velle, & pciū defert, hæc licitatio a me ipso fit, q vēdo, & hæc est maioris pcij q̄ vestis vēdi possit aut debeat, & hoc ego facio vt pluris vendā. (Emptor) Vt venditur non debet apponere licitationē maiorē q̄ quāti vēdi possit, ita nec emptor debet apponere minorē q̄ emere velit. verbi cā ego q volo emere equū, licitationē faciā 20 & apponā aliū q licitationē faciat 16. aut 15. vt ille cꝰ equus est cogat vēdere mihi q plus polliceor, & maiorē feci licitationē. (Vterq; si ad lo.) Si vēditor & emptor inter se loquūtur de emptione & vēdit. nō plus q̄ semel eloquātur, hoc est simpliciter dicāt ai sniam. (Eloquat) Recte ait eloquat. Eloq.n.est simplr̄ indicare ai sniam, & patefacere qđ occultū est. Virg. Eloquar an sileā. Si vterq; ergo.s. emptor, & vēditor ad colloquiū venerint, & hic dicat simplr̄ quāti vendere velit, & hic quāti emere, nec hic addat aliqd, nec hic demat. Nō petat hic. C. cū res valeat lx. nec hic polliceat. l. cū res valeat lx. Qđ si fieret, à nobis oia recte fierēt, & mala multa desinerēt. (Q. qdem Scæu.) Exēplo vtit Scæu ad boni viri ofm̄ in emēdo, & vēdēdo oñdēdū. Q. Sc. pdium emere volens, petit à vēditore, vt sibi semel diceret, quāti pdiū vēderet, cūq. ille ēndixisset tāti, pluris se æstimare Sc. dixit, & pcio qđ ille petierat. c. millia addidit. Si ergo Q. Sc. pcium addidit, qd egisset si vēdidisset pdiū Scæuola? certe nunq̄ plus quā ɔueniret postulasset, aut vitia mācipij occultasset. (Vt si. fun. &c.) .i. vno verbo absque vllis ambagibus pciū patefieret. (Pluris est.) Qnā vēditor dixisset, minoris æstimas, inqt, quā quāti valet, ego itaque pcio à te postulato. c. millia æris addo. (Nemo est q hoc &c.) Nemo, inqt, negat Scæuolā viꝝ bonū fuisse qui hoc egit. prudentē aūt extitisse nullus affirmat, quasi aliud sit esse bonū virū, aliud prudentē, falluntur tn̄, nā nemo prudēs nisi bonus, quod ēt Arist. dicit. (Vt si mi. &c.) Negāt prudentē fuisse quemadmodum negarent si propriū fondū minoris vendidisset, quam dr̄et. (Hæc .n. &c.) Hinc, inquit, illa pestis humanæ societatis nata est, qđ sapientē à bono deserunt & separāt, cum nā bonū & sapientē coniunxerit. (Ex quo En) Id ita esse, Enn. pbat auctoritate. Qui ait in tragœdia: Neqoidq̄ &c. Solent .n. sapientes rebus diuinis & admirabilibus studere, & suaꝝ reꝝ curam omittere, ac proprioꝝ cōmodoꝝ obliuisci. Quod ēt Arist. scribit hoc fecisse multi traduntur, q crediti sunt sapientes, vt Anaxagoras, Thales. (Vere id qd.) Placeret, inqt, mihi hęc snia si qd esset, pdesse mihi cū Ennio conueniret. Aliud.n. ipse putat esse, aliud ego, ipse existimat posse vtile esse qđ non honestū, ego cōtra sentio. (Hecatonē quidē Rhodium) qđ instituit Cic. id probare pgit, nihil vtile quod idē honestū non sit, nec posset vtile esse, quod occultū aliquid habuerit, & si prodesse possit ei q non indicauerit: Heca. Rhodius & si Stoicæ sectæ, non tn̄ Stoicæ sanctitatis cēset licere, vt nr̄æ vtilitati cōsulamus, modo cōtra leges, cōtra instituta ciuitatis, & mores nō faciamus, sed aliud ciuile ius sentit, aliud vir bonus pstare debet. Nā ēt si iure ciuili dolus nō cauetur, naturæ tn̄ iure cauet, & ab hoc iure vir bonus discedere nō debet. Sniam ergo ponit Hecatonis, quā mox refellit. (Q. Tub.) Fuit is R. ciuis, & quidē præstantissimus sectæ Stoicæ qui à Cic. introducitur lib. de Nat. de. (Hr̄e rat. rei &c.) Sapiētis est hr̄e rōnem rei familiaris modo nō fiat contra mores &c. Ex quo sm̄ Heca. errauit Scæuola, q poterat augere rem familiarē, nec contra mores, leges, aut instituta faciebat. Sed infirmat hanc sniam Cic. (Neqoe.n. solū &c.) Rō est Hecatonis cur hæc fieri vellet, qa &c. (Etenim oino) Ratio cur displiceat: Hecato.n. cēset posse vtilitati ppriæ ɔsuli, modo nō fiat qđ non licet. Sed aliud, inqt, est licere, aliud decere, multa.n. licet quę tn̄ nō decent. Regibus oia licent, sed tn̄ non decent. Vñ magis ille bñ rñdit regi, legē nō inuenio q̄ sororē pmittat fratri vxorē ducere, sed legē inuenio, q̄ vult oia regibus licere. (Cōpendij &c.) Nolo id facias causa vtilitatis qđ nō licet, sed si licet facito, hoc est qđ lege phibetur, ne facito, sed si legibus licet, mō tibi id vtile sit facito. Nec valde curaueris honestū ne sit an turpe. Nā si legibus licet id ēt honestū est, sed multū interest, inquit Cic. inter id, qđ leges pmittunt, & qđ phīa præcipit, compēdiū p vtilitate, dispendiū p damno frequentissima verba apud Plin. (Nec gr̄a ir.) Quia non sponte facit q leges sequitur, & quidqd ille permiserit facit, nec considerat honestū ne sit an contra, si leges scelus pmitterent id faceret, gratia ergo ei hñda non est. & sicut ijs ignoscere debemus, q non sponte nocent, ita nihil debemus ijs q inuiti psunt. Recte igitur gratia non est hñda ijs, q coacti honestum sequūtur nō sponte. (Sed si. &c.) Ex quo sequitur vt paucæ admodū res sint in quibus non sit dolus malus. Vñ difficile est inuenire viꝝ bonū, in quo nihil duplex sit, nihil simulatū &c. (Simulatio &c.) Simulamus res fictas & falsas. Terē. Simulat futuras nuptias. dissimulamus veras. Virg. dissimulamus ēt &c. (Ac de iu. qoi. præ.) Ad rōnes suas confirmandas leges de iure pdioꝝ affert, q̄ iubent, si quid in prædijs vitij fuerit id venditorē iudicare dr̄e, & sic redhibitionē fieri, si aliter factum ab eo fuerit. (Iure præ.) Quod ptinet ad vēdēda pdia. (Vitia) Vt si aquā timerent, si solum frigidius esset, aut sterilius. (Nota ei. vend.) Et quæ emptor nisi indicarentur intelligere non posset. (Nam cū ex 12. tab.) Cautū erat lege 12. tab. vt indicare vēditor teneretur, si emptor de vitijs q̄sisset mancipij. verbi cā, qrebat emptor, hoc modo, hæc pdia timent aquas? venditor dicere tenebatur, non qrenti reticere poterat, iure ciuili vero cautum est, vt non modo qrēti emptori, sed non qrenti vltro vitia mancipij indicet venditor. (Nūcupata) Pronūciata qrente emptore. (Præstari) Indēnem fieri, est aūt verbum iuris, præsto tibi hoc. i. te indēnē huius rei facio. (Pœnam duplicē) Vt si tacendo damnū 20. intulisset, pstare tenere tur 40. (Reticentiæ) Nō modo si qratur, sed ēt si non qratur. (Vt.n. in arce &c.) Ad id spectat hoc exēplum, vt intelligatur teneri venditorē indēnem pstare emptorē si vitiū tacuerit. Cū augures in arce auguria caperent, & ædes Claudij Cētimali, q̄ a regione erāt pspectū impedirent, qm̄ in loco altissimo & ipsæ ædificatæ erāt, eas ut demoliretur Claudius iusserunt, qđ vbi ille agnouit, statim ædes uenales fecit. P. Calpurnius emit. paullo post idem ei iussum est, vt. s. ædes demoliatur, quare Calpurnius Claudium in ius vocat, psidet iudicio Cato, q iudicat indēnem Calpurnium à Claudio pstari dr̄e. Auguriū aūt in arce captari solebat. Augur q capturus erat tabernaculū in arce ponebat quatuor i aere spacia designabat, videlicet in orientē, qđ anticā, in occidentē, qđ posticā, in meridiē, qđ sinistrā in septentrionē, quod dextrā vocabat, hoc cū fecisset aio concipiebat, vñ mitti sibi aues vellet, q̄ si propitiæ & felices apparebant, intelligebat placere dijs fieri qđ aio cōcepisset. (In arce) In Capitolio. (In mōte Cœ.) In suburbanæ regionis parte princeps fuit hic mons à Cœlio Vibeno Tusco duce nobili sic dictus, q cū manu sua dr̄ Romulo venisse auxilio cōtra Latinoꝝ regē. Varro P. dicit hunc regē auxilio venisse Romulo contra Sabinos & domiciliū in hoc mōte habuisse. (Proscripsit) Venalē fecit, & publicauit. (Insulā) Domū, Insulę dictæ pprię q̄ nō distinguūtur cōibus parietibus cū vicinis circū, cinctuq̄ publico aut priuato cinguntur, à similitudine eaꝝ terraꝝ q̄ fluminibus aut mari imminēt, dictæ q sunt in salo. i. in mari. Pomp. Fest. (Arbitrū il. ad.) .i. ad arbitrū illum. i. Claudiū egit, arbiter aūt fuit Cato, M. Catonis Vtic. pr̄, Catonis illius cēsorij nepos, vt oñdit Gel. (Vt.n. ceteri) Ceteri, inqt, nomē accipiunt a patribus illustrioribus, sed Catonis pr̄ ab ipso Catone nomē accepit. ex altero filio Cat. censorij. qui cognominatus est Sabinus, nati sunt L. Cato, & M. Cat. Is M. Cato trib. pl. fuit, & pturā petēs mortuꝰ est, ex eoq̄. natꝰ est M. Cato ptor, is q se Vticæ occidit. (Cō i vē.) hęc fuit Cat. snia, vt Calpurnius indēnis esset. (Ad fidē bonā) q̄ maxime

Nullā legē inuenri, quæ permittat sororē fratri nubere posse.

Venditor ēt nō q̄rēti emptori tenetur vitia indicare.

me reqritur in ɔtractibus.Nã Triphonius ait:Bona fides q̃ maxi
me in ɔtractibus exigitur,æqtatẽ summã desiderat. [Ergo &c.)
Concludit.[Quod si)Re oĩa bñ colligit,de qbus supra ait,oñdés
neminẽ eoꝝ recte fecisse q̃ ꝓpriæ vtilitatis grã ea reticuerunt, q̃
nota emptori esse par erat.[Frumẽtarius)q tacuit mercatores a-
lios paulo post affuturos.[Sed hmõi ret.)]Latissime patẽt hæ reti
cẽtiæ,& ꝓpterea dici de singulis non põt,vnũ tñ aut aliud exẽplũ ꝓ-
positum sufficere debet ad oĩa cognoscẽda, & cũ dr̃ vitiũ in ꝑdijs
tacẽdũ nõ esse,intelligitur & in alijs qbuscunq; rebus.[Tenent)
seruant.[M.Marius &c.)Aliud exẽplũ est,ex quo cognoscit̃ q̃ iniquũ
cẽsuerint veteres taceri à vẽditore si qd vitij esset i mãcipio.
Sergius qdẽ Orata ædes vẽdiderat M.Mario Cratidiano,&ita vẽ
diderat,vt ipsi Sergio magna ex parte seruiret,post aliqd̃ ipa Cra
tidianus easdẽ ædes reuẽdit Sergio.Sergius oblitus eas ædes sibi
seruire,maioris emit ꝓcij,postea vero cũ recordatus esset ædes si
bi seruire,nec debuisse tãto precio emere, Cratidianũ in iudiciũ
vocauit.Res acta est ĩ duobus ꝓstantissimus illius ætatis oratori
bus Antonio &Crasso,hic iure nitebat,qd̃ ita in lege scriptũ es-
set,si qd in mãcipio vitij sit id emptori indicãdũ. Ant.vero æqtatẽ
defendebat q̃ videlicet Orata scire poterat ędes sibi obnoxias es
se,& ideo nõ fuisse opus vt vẽditor indicaret. Sergius Orata co-
gnominatus est, q̃ ei pisces, q auratæ vocãtur clarissimi fuerint.
hic est Sergius Orata,q primus balneas pensiles habuit, primus
ostrearia in baiano locauit, primus optimũ saporẽ ostreis lucri-
nis adiudicauit,auct. Plin & Macr. [Propinquus nr̃) Fuit is ex
municipio Arpinati sicut Cic.[Seruiebãt) siue Angiportus esset,
siue stillicidiũ in areã vicini caderet ita seruiles erãt,vt ei seruirẽt
post aliquos annus cũ redimeret ædes, oblitus sibi seruire maio-
ris emit quã emisset,si seruitutis illius recordatus esset.De serui-
tutibus ꝑsonaꝝ rusticoꝝ & vrbanoꝝ ꝑdioꝝ loquũtur Iurecõsul-
ti in lib.8.dig.& lib.2.institutionũ.[Ius) Cõtra Cratidianũ,vide
licet iure cautũ esse vt vitiũ aperiatur.&hoc Crassus defendebat.
[Æqtatẽ &c.)Inter ius,&æqtatẽ interest,q̃ ius scriptũ est,æqtas
nõ est scripta.Sunt idẽ bonũ,& æquũ,quod iustũ,vt ais Arist. lib.
5. Eth. Sed bonũ,& æquum nõ est iustum,quod est ẽm legem,sed
qd̃ est ẽm emendationẽ legis, causa vero huius est, quod oĩs lex
vl̃is est. De qbusdam aũs dici vl̃r,recte non põt, lex.n.cõplectitur
quod plurimũ est non ignorans defectũ &nihilominus recta est.
Nã peccatum non est in lege, neq; in legis latore sed in nã rei.
Cũ ergo lex vl̃r loquitur & accidat quod ꝑter vl̃e est, tunc rectũ
est. vt quæ omisit legislator,& defecit in loquendo,emenderue
omissum. Quod & legislator diceret si adesset,licet in legẽ tule-
ris. Dicebat Anto. Naturale est vt vnusquisq; sciat qd̃ possidet,
possiderat aũt Sergius anteq̃ ædes Cratidiano venderet,scire igi
tur poterat,si scire poterat,nõ debebat, aut tenebatur indicare.
[Teneret) Sciret. [Quorsum hæc) Quæret fortasse aliqs quem
ad finẽ hoc exẽplum proposuerim, dicam &c. [Non pla. &c.) Si
nõ placuit nomẽ astuti multo minus res ipsa placuit, est argm̃ à
minori ad maius. quod vehemẽs esset solus.[Astutos) Callidos,
versutos.[Sed aliter)Aduertendũ est inqt quod aliter lege caue-
tur, aliter a ꝑhis præcipitur. Nam lege satis est id seruari quod
in lege scriptũ est. At vero ẽt si nihil scriptum sit, tñ naturam du
cẽ sequendam ꝑhi censent. Vt quod nobis fieri displicet, id alijs
facere nolimus,hæc lex naturæ est,quã qui ignorat iniustus est.
Insita aũt est a natura aĩs nr̃is.[Leges qtũs manu &c.)Quo,dicet
qspiam leges astutias tollunt? Quatenus manutenere pñt. In-
dicant.n.vitia aperte,& in rebus quę quasi manuteneri pñt,& cer
ta experientia,q. d. leges tollũt apertas astutias,& quæ quasi ma
nutenentur. ꝑhi vero ẽt eas res, quæcunq; excogitari pñt, vel
hoc inqt idcirco q̃ leges non prohibent tacere uitium quod em-
ptor tacere possit. At contra ꝑhi ẽt si vitium notum esse possit
emptori,tñ tacere nolunt, ab eo q vendit quantum qdem perti-
net ad rõnem,& intelligentiam. Rõne,& intelligentia id teneri
põt,quod non est contra naturalem rõnem. Quod aũs tacere vi
tium in mancipio sit contra naturalem rõnem ꝓbatur. Vnus-
quisque si seipsum consulat,nolet vitiũ taceri quod sit in manci-
pio,ẽt si notum esse possit. Ratio & intelligentia idem sunt. Nã
cum data est hoĩ a deo,ratio data est & recta ratio, si recta ratio
data est,& intelligentia data est,vel cõis sensus,q nobis res notas
efficit,& in aĩs nostris collocat,efficitq. ut in virtute honestum.
vitia in turpitudine ponamus, ergo qtũs manutenere possint.i.

Leges q̃-rũt nõ so-lũ quod li-ceat sed fieri de-beat.

qtũs possint possideri,& vendicari. nam lex vult vt tacere possit
vitium,quod emptori notum esse possit.[Rõne &intelligentia)
ẽt si lege non præscribatur, non quærunt ꝑhi quid fieri possit,
sed quid fieri debeat. leges tantummodo quærunt quid liceat,&
quid possit fieri; sed ꝑhi quid deceat an debeat,ergo rõne, & in
telligentia, non aũt manu,& potestate, vt omne quod mihi li-
ceat possim. [Sunt ne igitur &c.) Vt Cratidiani certe fuerunt,
cũ vendidit ædes.nã oblitum illũ putauit seruitutes ędiũ suaꝝ vti
tur aũt similitudine q̃ huic loco cõgruit. Venator cũ laqueos po
nit feræ,ẽt si illã non agitauerit vt in laqueos ruat, insidias tñ fe
cit, fera.n.cũ iniecta in laqueos inciderit, recte venatoris insidijs
capta dr̃.eodẽ modo cũ Cratidianus ædes vẽdidit nõ impulit Ser
giũ in insidias,sed tacuit,& nõ monuit vt caueret ab insidijs, insi
diose ergo fecit.[Sũt ne)Quæro ex ijs q negãt insidias esse. [Ex
citaturus)Iacẽtem & latentẽ in cubiculis.[Agitaturus) Excitatã
impulsurus.[Sic tu &c.)Tabulæ ꝓscriptionis mãcipij,hoc est rei
venalis sunt sanẽ recta. [Hoc q̃q̃ video) q̃q̃ nõ video more aut
iure ciuili cautũ esse,video tñ iure naturali cautũ esse lex.n.illa q̃
scripta non est,sed aĩs nr̃is insita,neminẽ errare ꝑmittit, nisi q se
decipere voluerit.[Hoc).s.tacere vitiũ qd̃ emptori iudicandum
est.[More) ẽm morẽ alicuius ciuitatis.Mos aũt nõ scripto cõti-
net,sed cõsuetudine.Nã vt ait Vlp.De qbus causis scriptis legib⁹
nõ vtimur,id custodiri oportet,qd̃ moribus,& cõsuetudine intro
ductũ est. Inueterata aũt consuetudo pro lege custodit̃,& hoc est
ius quod dr̃ moribus cõstitutũ,& nõ scriptum. Nã diuturni mo-
res cõsensu vtentiũ cõprobati legẽ imitantes,vt in lib.1.discimus
institutionũ tit.de iust.& iure.lex scripta est, & aut iubet,aut ve-
tat,aut ꝑmittit,& hæc gñalis põt esse. cũ ius ciuile sit particula-
re,quod vna quæq; ciuitas sibi cõstituit.[Lege na.)Quæ est recta
ratio hoĩ a deo data.[Societas.n.est &c.)Hac lege naturæ,quã di
xit,oẽs tenẽtur, est.n.oĩbus inter oẽs cõis quã seruare pñt hoĩes
si à naturali rõne non recedũt.&ratio facit,vt hoĩes cõi quadam
necessitudine inter se cõiuncti sint. à qua si discesserint statim in
iusti esse incipiũt. [Interior eo.&c.) Cõis rõ oẽs hoĩes societate
quadã coniungit,est.n.inter oẽs hoĩes, redigitur aũt in angustũ i
maior est inter ciues q̃ inter peregrinos,maior inter ꝓpinquos
q̃ inter ciues.[Eiusdẽ gentis) Maior.n.inter duos Italos quæ in-
ter Gallũ & Italũ,arctior est inter duos ciues, vt duos Perusinos

Cõis ratio oẽs homines societate cõiungit.

quã inter Perusinum,& Florentinũ,decipere externũ turpe est,
ꝓpter cõem societatem,qua hoĩes oẽs inter se coniuncti sunt, at ue
ro ciuem decipere, multo est detestabilius,cũ quo arctior est so-
cietas. [Itaque maiores nr̃i) qm̃ alia societas minus arcta, alia
plus,ideo inuentum est ius ciuile, & ius gẽtium, verunq; Caius
siculo de iustitia &iure ita distinxit,Ius ciuile est,quod vnusqisq;
populus sibi cõstituit,quasi ꝓprium suę ciuitatis.Quod aũt ratio
naturalis cõstituit,id æque custoditur apud oẽs, sed hoc ius gen-
tium appellãt,q̃ eo iure gentes oẽs vtantur. [Quod aũt gentiũ)
Non conuertuntur,si ius ciuile est nõ ius gentium est,sed si ius gẽ
tium est,ius ciuile est.Magis aũt seruandum est ius gentium, qm̃
magis est ẽm naturalem rõnem,& plura complectitur. [Sed nos
veri iuris &c.) Maiores quidem ita statuerunt,sed nos mali facti
sumus adeo vt vix imaginem quandã, & effigiem iuris retinea-
mus. Nã si vel vmbram solam iuris sequeremur nunq̃ sic errare-
mus.[Sed nos)Maiores quidem nr̃i sic statuerũt,sed nos &c.[Ve
ri iuris &c.)Vlp.de iustitia,& iure sic diffinit: Ius ex snĩa Celsi à
iustitia est appellatũ, & est ars boni & æqui cuius merito nos qs
sacerdotes appellat,iustitiam nãque colimus æqui & iniqui noti
tiam ꝓfitemur,æquum ab iniquo separãtes,licitum ab illicito di
scernẽtes,bonis non tm̃ metu pœnaꝝ, sed ẽt præmioꝝ spe affice-
re cupientes. verã non simulatam ꝑhiam affectantes.[Solidam)
Stabilẽ,expressam.[Vmbra & ima.)Vtimur. Translatio est à pi-
ctoribus,q ex re uera imaginem ducũt. [Vt sequeremur) Imagi-
nẽ & effigiem,qm̃ melius faceremus.[Nã quam &c.) q.d.magni
fieri dñt hæc uerba quæ sequũtur,sed iam contẽni cœperũt. [Ne
ꝓpter te &c.) Cum clieus patronum, pupillus tutorẽ rogabat, his
verbis vtebãtur,à quibus inquit nos recessimus. [Sed q fint &c.)
qa dixit inter bonos bene agier oportet,q̃stio exoritur,q nã sint
boni viri,& qd sit bene agi.Quæstio inter iuris consultos exorit̃.
[Sũmam vim &c.) Quoties.n.ex cõpromisso,ad arbitri snĩam de
currebat, semꝑ addebatur ex fide bona videlicet, vt ex bona fide
iudicaret. & arbitros itelligimus illos viros bonos esse,in qbus
esse dolus nullus põt. [Fideiq. bonæ nomẽ) Arbitroꝝ iudicioꝝ,
& actionũ duo sunt gña. Alteꝝ dr̃ bonæ fidei,alteꝝ stricti iuris,fi-
dei bonæ dr̃ ex vẽdito,locato,& ceteris, quæ hic enumerat & a-
lijs pluribus.&fidei qdem bonæ iudicia dñr.i.exuberãtis in qbus
magis regit bona fides q̃ regitur.Nã bona fides quæ exigit in cõ
tractib.vt ait Triphonius,æqtatẽ summã desiderat,estq. dubium
vtrũ ea existimemus ad merũ ius gẽtium ꝑtinere,an cum ꝓceptis
ciuilibus,& ꝓtoris conuenire.stricti iuris actio dr̃ ex stipulatu, in
qua bona fides magis regitur q̃ regit,q a non possumus à scripto
discedere.[Idẽ in tutelis) qd sit tutela supius dictũ est.[Societati
bus)Societas est cõe ius oĩum reꝝ vel vnius alicuius rei tm̃. [Fi-
ducijs)Fiducia dr̃ magis q̃ tutela fratris maioris emancipati à pa
tre post patris mortem: nam ut ait Vlp.si pater filium,vel filiam,
vel nepotem, vel neptẽ vel deinceps impuberes quos in potesta-

te habeat mácipet, vicẽ legitimi tutoris sustinet, quo defuncto, vt
inqt Modestinus, si liberi pfectæ ætatis eaistüt, fiduciarij totores
fratris vel sororis efficiũtur. [Mandatis) Quidqd p inter nunciũ
trãsigitur, siue illud gratuitũ sit, siue nõ, ſm iuriscõsultos dr mãda
tũ. Paulus titulo mãdati, dicit, mandatũ nullum esse, nisi gratui-
tũ, & originẽ eius ab officio trahi. vbi pecunia fuerit contrariũ es
se officio. Nã interueniente mercede res nõ ad mandatũ, vel offi
ciũ trahitur, sed ad cõductionem, vel locationẽ. Is q exeqtur mã
datũ nõ debet excedere fines mãdati. Mandatũ aũt nõ suscipere
liberũ est, suscepto aũt consumandũ, aut quãprimũ renũciandum
est: vt p semetipsum aut aliũ eãdem rẽ mandator eaequat. [Reb⁹
emptis) Emptio & vẽditio ptrahit simul atq; de precio puenit, ẽt
si nõdũ sit numerata pecunia. [Cõductis) Locatis. Conductio est
rei ad vsum alicuius acceptæ cũ diffinitione mercedis, locatio ue
ro ẽ cõtra q̃ ad vsum alicuius data est mercede cõstituta. [Quib⁹)
Oĩbus rebus, nã hæc oĩa in vita versant, & sic hæ actiones bonę fi
dei essẽt, dirimi humana societas nõ posset, sed qa hę actiones bo
næ fidei nõ sunt, dirimit quotidie humana societas. [In his ma-
gni &c.) s. dicebat Scæuola. [Quidquẽq. cuiq; &c.) In his. n. iudi
cijs ẽt illud ptinet, si qd inuicẽ actor reo, reus actori pstare debet.

*Vitium a
vẽditore
esse indi-
candum.*

Verbi causa si qs mãcipium vitiosum emit in dicto vitio dimidio
minoris q̃ æstimet, & actor reo, & reus actori. vel vẽditor empto
ri, & emptor venditori pstare tenetur. mãcipium ęstimatur L. ego
emi. 25. minus q̃ æstimetur. sed vitiosum est, & à vẽditore vitium
inductũ est, ergo qa emi mãcipium illud dimidio minoris pstare
teneor vẽditori. At vero vẽditor qa non dixit vitiũ, tenetur & ip
se mihi pstare, & hoc modo cõtrouersia oritur qd queq; pstare
oportet. vtrũque. n. pstare oportet. Emptorẽ qa minoris emit q̃
æstimat. Venditorẽ vero qa vitium nõ dixit. [Quo circa &c.) Si
astutia tollit, in hmõi difficultates nõ incurritur, vt opus sit iudi-
ci statuere quod quẽque pstare oporteat. [Quæ vult videri) Cũ
lõge sit malitia à prudẽtia, immo ẽt cõtraria. quod Cic. ea vtriusque
que declarat diffinitione. [Malitia) Quæ est fallax rõ nocẽdi, hæc
tñ vult se prudẽtiam videri. Nam q malitiosus est, vult prudẽs uo
cari, & cũ malitiose facit credi vult prudẽter facere. q̃ alienũ sit à
nã nrã vitiũ vel hinc cognosci põt, qa ẽt si illud placet, displicet
tñ vitij noĩe appellari. & q callidi sunt, volũt vocari prudentes.
[Quia prudẽtia &c.) Vis & pprietas prudẽtiæ est discernere bo-
nũ a malo. [Malitia) Cũ prudẽtia habeat bonoꝝ, & maloꝝ dele-
ctũ, bona deligat, mala aũt contẽnat, & abijciat, cõtra facit mali-
tia, quæ malũ qdem eligit, sed sub spẽ boni. [Sed oĩa quæ &c.) qa
malitia est in dolo & fraude, vt & verbis & re ipsa aliquẽ decipiat
dolus & fraus mala sunt, qa turpia. malitia igr mala est & turpis.
Prudẽtia (vt diffinit Arist.) est habitus uerus cum rõne, q in his
agẽdis uersatur, quæ sunt hoĩ bona, & mala, prudẽtis aũt est bene
cõsulere posse circa illa quæ sibi bona & vtilia sunt nõ particula
riter, puta qualia ad sanitatẽ, uel robur, sed vl'r ad totius uitæ sta-
tũ bene dirigẽdum. est aũt quædam potẽtia quã astutiam uocant,
hæc hmõi est, ut ad subiectã intentionem agere possit, & ad effe-
ctũ perducere. si itaq; id quod intẽdimus rectũ sit, laudabilis est, si
aũt improbum, tunc est dolus. quapp prudentes astutos, & non
dolosos dicimus, impossibile aũt est prudentẽ esse quempiã, nisi
sit bonus. [Nec uero &c.) Nõ solum in pdijs dicit cautũ esse, ut
uitia nõ reticeantur, sed ẽt in mancipijs. i. seruis. [Mãcipioꝝ) Sec
uoꝝ, hoc loco ut si uitiũ in seruo fuerit, quod vẽditor reticuerit,
pstare teneatur. [Qui. n. scire &c.) Hæc est fraus, oam q seruũ uen
dit, si uitium nõ dixerit quod in seruo esse cognoscere debet, Ae
diles cogunt pstare quod ille tacuerit. Sũt ædiles quos græci ἀγο-
ρανόμους uocãt: q legem fori cõseruant, psunt. n. rebus emendis, &
uẽdendis, & puniunt q rem uitiosam uẽdiderit. [Heredũ est &c.)
Qui scire potuit pstat ædicta ædiliũ, uidelicet dñs mancipij, q mã
cipium diu possedit. [Heredũ alia rõ est) Heredes. n. plerunq; mã
cipij uitia ignorãt, uerbi causa, aliqs 10. annos possedit mãcipiũ
eom ẽ uita discessurus sit, heredi istituto mãcipium reliqt. heres
si uẽdit mancipium nõ tenetur uitium dicere, qa scire nõ potest,
at uero lõgi tpis dñs tenetur. quia non ignorat, si paterfamilias
uendidisset alicui seruum uitiosum, nec aperuisset uitia mortuo

*Ius est re
cta ratio*

illo, nõ obligatur heres ad satisfaciendum, cum emptor mortuo
uẽditor uitium cognouisset, & cõquestus esset heres nõ tenetur
præstare. [Ex quo) Iure ædilium. [Iuris nam fons) Ius est recta
rõ. sed recta rõ naturalis est & prima nobis cũ deo societas, cũ à
deo nobis data sit rõ, data est & recta rõ, igitur & ius, qđ est re-
cta ratio, datũ est. [Inscitia) Ignorãtia qa ille ignorat uitiũ. [Nec
ulla pnicies &c.) Nullam dicit pestem esse periculosiorem q̃ eũ
malitia sibi licere existimant ut id qđ sciunt, se nescire simulent.
nesciebam inquiunt, ideo nõ dixi si scissem, non igitur pstare de-
beo. Simulatio ergo intelligentiæ si simules te nescire uitia cum
scias, & dolose taceas ut lucreris, & tanquam prudẽs existimeris
ergo simulatio intelligẽtiæ si simulas te nõ intelligere. [Ex quo
&c.) Nulla inqt alia rõne effectũ est, vt vtilitas cũ honestate pu-
gnare videat, nisi q hoĩes q̃ intelligũt, se nõ intelligere simulant.
[Quotus. n. q sq;) Si hoc pcedit, vt ignorãtia nõ puniat, qs inue-
niet q ab inferẽda iniuria abstineat. [Quotus) q. d. nullus. [Peri-
clitemur &c.) Quod ita sit, pbemus exẽplis in qbus hoĩes putãt
se nõ peccare, cũ peccẽt, nã de his q manifeste dãnantur, nulla dis-
sensio est, cũ pœna sit atrox sumẽda & graui supplicio afficiant, de
his loquemur q̃ pp cõsuetudinẽ hoĩbus licere vñr, vt cũ ea cõmi
serint hoĩes, tñ se peccasse nõ existimẽt. [Veneficijs) q veneno ne
cãt hoĩes, aut incãtationibus eoꝝ mẽtes puertũt. lege Cornelia
Venefici capite dãnabant, q artibus odiosis tã venenis q̃ susurria
magicis hoĩes occiderint, vel mala medicamẽta publice vendide-
rint. [Nõ est disc.) qa manifesta sunt peccata qb⁹ atrox pœna p-
posita est. [Sed hæc psideremus &c.) Superiora q faciũt plane hñr
mali & scelerati, sed hæc q̃ sequitur qa agũt, boni credũtur, & po
nit exẽplũ qđ & Val. vsurpauit lib. 5. cap. de test. Athenis Basilius
qdã testm̃ pdidit, & Satyriũ quendã heredẽ instituit. Quidã ad
vlteriũ testm̃ facere, in quo se heredes institutos scripserunt, vt
aũt hoc testm̃ validius esset, noĩbus duoꝝ principũ in rep. cõfir-
marũt Crassi, & Hortẽsij, q psensere se coheredes esse, q̃uis boni
viri habebãtur, & suspicabãtur falsum esse testm̃, peccarint aũt,
nec ne Cic. ipse dicit. [Quod cũ il. fal.) Dicebãt. n. ẽt si illi falsum
testm̃ cõdidere, qd. ad nos? nullius culpæ sumus cõscij. [Nõ re-
pudiauerũt) qa passi sunt se coheredes esse. [Quid ergo) Quęrit
Cic. nunqd satis illis fuerit dicere q nullius culpę sibi essent pscij
[Mihi &c.) Cic. qd sibi videat dicit. [Quã q̃ &c.) Dicã inqt libe-
re qđ sentio, q̃ q̃ utrunq; amaui Hortẽsiũ uiuũ, Cras. ẽt mortuum
Cic. n. cũ Cras. simultates fuere. & ferme illud est Arist. Plat. impu
gnãtis cũ ait Quanq̃ hęc qõ p ardua sit ob amicos, q Ideas itro-
duxerũt, sed p defensione ueritatis ẽt ppria impugnare oportet,
pertim psos. Nã cũ ambo sint amici, piũ est ueritatẽ in honore
pferre. [Sed cũ &c.) Nõ hoc dico q illos oderim, utrunq;. n. ama
ui, sed nõ uĩ mihi honestũ, cũ Basilius uellet sororis filiũ nomen
hr̃e, ut ad alios bona, ad hũc tñmodo nomẽ puenitet. [Hũc &c.)
p exclamationẽ & interpositionẽ legẽdũ est, declarat aũt qs fue-
rit M. Satyrius, q uidelicet patron⁹ fuerit agri Piceni. nã cũ ager
Picenus C. Flacco uiritim diuideret, huic Satyrius obstitit, licet
uilis & pene ignobilis. & patronus fuit Picẽtinoꝝ, & resp. contra
Flaccũ hoc patrono usa est agri Piceni & Sabini. Illũ. n. resp. dele-
git q obsisteret Flacco. [Nil pter nomẽ) Cõditor testamẽti quẽ
facit heredẽ suũ vniuersalẽ, eũdẽ uult uomẽ suũ ferre, ut. s. in oĩ
cõtractu sit & obligatione. Nã noĩs & rei appellatio, ut ait Vlp.
de uerboꝝ signĩone ad oẽm contractũ & obligationẽ ptinet. Võ
eum dico magnã me pecuniã hr̃e in noĩbus, significo in debitori
bus q mihi obligati sunt. Cũ ergo hic Basilius heredem instituis
set Satyriũ sororis filiũ, & nomẽ suum ferre uoluisset, id uoluit
ut in oĩ contractu & obligatione teneretur, qa ẽt hoc iure caue
tur. Nõ ergo æquũ erat, ut ad hunc Satyriũ nihil pter nomen p-
ueniret. [Etenim si is) Argomẽtatione confirmat argõ à mino-
ri ad maius, nã si is reprehẽdẽdus est q nõ defendit iniuriã, cũ põt
q̃to magis q nõ mõ nõ defendit, sed adiuuat ut fiat: sicuti Cras. &
Hortẽsius. [Defen. &c.) Notãda cõstructio, defendo iniuriã. i. ab
iniuria, sicut dicim⁹ legibus uindicatus est dolus, & defensum est
malefactũ. i. defensum est à malefacto. & Marcellus inqt uindica-
te malefactũ est defendere, hoc est a malefacto defendere. [Mihi
q.) Dicit q dqd cũ alieno incõmodo fiat, id utile iudicari nõ debe
re, sicut in Cras. & Hortẽsio. Nũc dicit q ẽt si qs uere heres scripti⁹
fuerit, idq. blãditijs & muneribus obtinuerit, nõ tñ esse pbandũ
cõtra heredipetas, in quos multa dicit Iuuen. Solebãt. n. diuites
orbi munerib. capiari. Võ est: Tollere dulcẽ Cogitat heredẽ cari
turus turture magno, Mullorumq. iubis & captatore macello.
[Mihi ue.) Nõ loquor de adulterinis testamẽtis, sed ẽt de ueris,
nec possum pbare q heredes siũt munusculis & blãditijs. [Offõꝝ)
q a nõ sunt uera sed simulata officia, qa simulãt bñuolẽtia facere
cũ tñ soa ipsoꝝ utilitate faciũt. offm̃ ita est laudabile, si fuerit uo
lũtariũ. Maximũ. n. est uinculũ amoris qđ ab amicitia ductũ est,
qđ si nõ amicoꝝ eoꝝ fidẽ, quos amam⁹, sed rõnẽ utilitatis habue
rim⁹, nõ amicitia erat, sed mercatura qdã, pterea agri & pecudes
isto mõ diligunt, q ex his fructus pcipiat. Nõ sũt ergo officia sed
simulationes offõꝝ, cũ qs seni orbo & diuiti blãdit, ut ab illo he
res instituatur. [Atq; &c.) In eiusmodi exẽplis q̃ proposuit, inci-
dere solet dubitatio, si ne utile ab honesto seiunctũ. Vĩ. n. utile
munusculis & blãditijs senes captare, sed nõ est honestũ. Nã oĩb.
malitia est mala, si mala ergo minime utilis. qdqd ergo ab hone
sto discedit, id nequaq̃ utile est. [Aliud utile) Cũ tñ nõ sit alteꝝ
ab altero alienũ. [Falso) qa q̃uis videat utile ab honesto separatũ
nõ tñ ita est. [Nã eadẽ &c.) qdqd ab honesto discedit uitiosum
est

est,vitiũ oẽ est malũ,oẽ malũ est inutile, nihil igr̃ põt esse honestũ qn vtile.(Prouiderit h.)Hoc est,eãdẽ esse regulã honestatis q̃ vtilitatis.(Prouiderit)Aiaduerterit.(Ab hoc)q hãc regulã nõ aduertit.(Sic.n.cog. est) Ponit regulã eius,nõ sibi hãc regulã ꝓponit,cogitabat hoc qdẽ honestũ esse,illud vtile,qd igr̃ refert honestũ ne sit nõ curo,mõ id ꝯseq possim,q sic cogitauerit. Is oẽ facinus admittet.(Cogitãs est).i.cogitat,participiũ iũctũ oibus tpibus verbi substãtiui,sigñat illa ipa,sic cogitãs sum,ꝓ cogito,cogitãs erã,cogitãs sui,&sic de ceteris.(Expediti)Vtile est,&sic spẽ vtilitatis decipit.(Natura cop.) qa natura copulauit honestũ cũ vtili,& vtile cũ honesto.(Fraudũ)In verbis.(Maleficioꝝ)in re.(Sceleꝝ)In vtroq; sunt scelera.(Itaq; si vir) Ergo qa naturaliter ꝯiũcta sunt honestũ,& vtile,& ita ꝑsuasum est bono viro si hãc facultatẽ habuerit vt digito ꝑ crepitu possit oẽs hereditates cõsequi, tñnq̃ tñ ꝑter honestũ facere volet.(Digitos cõ.) Est dicẽdi mod⁹ q quasi in ꝓuerbiũ venit.Cũ ostẽdimus aliquẽ sine labore aliqd efficere posse,si hęc facultas esset,nõ tñ faceremus ꝯtra honestatẽ. Crepit⁹ digitoꝝ fit sine labore aliquo.(Irrepere) Latẽter ingredi. (Ne si eep. &c.) Diceret aliqs hoc nõ faceret ne videlicet in hoim voces icurreret,& ignominia afficeret,rñdet, vir bonus id nõ faciet,ẽt si sciet id neminẽ scituꝝ vel suspicatuꝝ. (At si daret &c.)Hinc cognoscitur quãta sit dña inter viꝝ bonũ & auaꝝ,q si posset falso ascribi heres in foro, quotidie hac facultate vteret. (Saltaret &c.)ẽt in foro.hoc est subiret oẽm turpitudinẽ ꝑ lucro inhonesto,ergo in foro,tametsi id turpe videretr̃.(Quẽ sen.) diffinitio boni vel iusti. (Ho.ãt &c.) Sed alio mõ se hẽt is iustus quẽ sentim⁹ bonũ viꝝ.Cũ deliberari solet aliqd,deliberari trib. modis solet,videlicet æquũ an iniquũ sit,iustũ an iniustũ, & de eodẽ & alio deliberat,ergo primũ verũ aliqd euitãdũ sit an nõ,& argõ qdẽ ꝯtrario eũ dicimus,Si diuitiæ sunt quærẽdæ, paupertas est fugiẽda tñ.ã deliberatio cadit in cõparationẽ, qa diuitiæ cõparãtur cũ paupertate,de eodẽ & alio bipartitũ est,vt si quæratur qd interſit inter tyrãnũ & regẽ,inter amicũ & assentatorẽ. Deinde ẽt si q̃ratur q̃ maior vis sit duaꝝ reꝝ videlicet vtrum pluris sit iuris ciuilis scia,an eloquẽtia,hic Cic.arguit in cõparatione de eodẽ & alio & dicit q d interſit iter viꝝ vere bonũ,& simulate bonũ. Nã vir uere bonus nunq̃ vellet alienũ rapere. At vero simulat⁹ ꝯtra faceret vt differre inter tyrãnũ & regẽ, qa tyrãnus vi dominat, Rex aũt volũtariis regnat,& inter amicũ & assentatorẽ. Amicus .n.vera dicit,assentator q̃ cui dicit placere videat. Similiter inter vere bonũ & simulate bonũ differt, qa vere bonus nunq̃ vellet qđ cuipiã noceret, sed simulate bon⁹ faceret qdqd vim cõmodo suo possett.(Hoc q ad.) Admiratione ductus q nõ credit, necesse est vt fateat se nescire qs sit vir bonus. Quæ.n.admiramur ea nõ credimus.(At ve. &c.) Est locus à diffinitione. qs est vir bonus? Qui nemini nocet & oibus ꝓdest.Si vir bonus est qs oib⁹ ꝓdest, & nemini nocet,ergo q sibijpsi ꝓdest,dũ alijs nocet,vir bonus esse nõ põt,cũ ab eo discedat,qđ est boni viri ꝓpriũ. (Cõplicatã) trãslatio sumpta à vestib.Cõplicatã rõnẽ,quasi inuolutã errore, seu ignorantia,q explicatur cũ excitatur ad reꝝ ꝑspicientiam vt intelligat qs sit vir bonus. hæc aũt rõ est quã lib. de legib. cõem intelligẽtiã,Cic.dixit,q res notas nobis efficit, & in aĩs nr̃is inchoat vt honesta in virtute ponamus,in vitijs turpia. (Quid et. hic.)vir bonus est,q sui cõmodi cã nemini nocet, q̃ro nunqd illi q hereditates alienas blãditijs & munerib. captãt noceãt, an cõtra,& nocẽt qdẽ, nõ aliter q̃ si veneficio aliquo interficerẽt heredes veros,vt ipsi heredes essent.qd interest verũ eneces veros heredes,an eos muneribus & blãditijs summoueas? q veneno enecat,q̃rit,vt alio submoto ipse succedat, idẽ facit q muneribus aliũ submouet.(Nõ ig.fa.&c.)obiectionẽ sub ipsi facit,ergo dicet aliqs nõ licebit facere qđ vtile sit,nõ licebit,inqt, nisi idẽ honestũ fuerit. Nec aliqd vtile existimari debet qđ ab honesto fuerit separatũ.(Fimbriã) Exẽplũ ponit,non oẽs q vulgo viri boni dñr, recte ẽt re ipsa viros bonos esse. Luctatius in lite sponsionẽ fecit apud Fimbriam iudicẽ se probatuꝝ esse se virum bonũ. Cumq. iã lis apud eum cõtestaretur,Fimbria hoc iudiciũ admittere noluit,qa multa & magna nimis reqrerentur ad hoc vt aliqs sit vir bonus,ergo nõ solum pħi,sed & Fimbria sensit nõ facile inueniri virum bonum posse.(Sponsionẽ)Cũ deposuisset ꝑcium, ꝑ iudicaret bonus vir,cũ promisisset facta sponsione se hoc ꝓbatuꝝ. (De patre meo)De M.T. Cic.(Itaq; dix.) Sed cũ ad iudiciũ venisset,nõ admisit Fimbria,dicit.n.nunq̃ ego de hac re iudicarem nunqd vir bonus sis an nõ. Nã si negarẽ te virum bonum esse,tibi facerẽ iniuriã. At vero si bonũ virũ esse dixero,vereor ne mentiar. multa.n. sunt q in viro bono reqruntur,& ita iudiciũ pronũciare noluit.(Statuisse)diffinisse,determinasse.(Ea res)esse bonũ virũ.(Innumerabilibus of.)Offm est actio virtutis.(Qđ cur) factum sit, nõ probabilis reddi potest, quis aũt est qui oĩa cum

Multa sũt quæ in viro bono requiruntur.

rõne faciat?(Hinc igr̃ &c.) nõ solũ pħi viderũt excellẽtiã viri boni,sed ẽt Fimbria,& mediocris vir eius R.(Prædicare) qdqd fecerit vir bonus,id ipm ẽt laudare audet,& est illud qđ dicit, ꝑ nunq̃ vir bonus ab offõ discedat, sed qdqd facit offm est, c⁹ ꝓbabilis rõ reddi põt,ergo cũ aliqd faciat,laudari ẽt illud põt. bonũ ꝑdicari põt,malũ nõ põt.Vñ ait in Paradoxis an quisq̃ se de voluptate efferet.(Hoc nõ tur.&c.)Ciuẽ R.ostẽdit vim & ꝓprietatẽ boni viri cognouisse,idẽ ẽt rusticos nosse dicit apud quos ꝓuerbiũ est,qđ maxime ad viꝝ bonũ ꝑtinet.(Dubitare) Videlicet virũ bonũ nihil vnq̃ vtile putare,qđ nõ sit honestũ.(Tritũ)Frequẽti cõsuetudine.trãslatio sumpta à vestibus.(Qui cũ)Cũ quo.(Mices) Digitis sortiaris,& ludas. Micare est digitis sortiri,& ludere.(Refellere)ꝓhibẽte.(Vides)Hoc ꝓuerbio, qđ est rusticoꝝ nõ concedi cuiq̃ vt peccet ẽt si id clam oibus facere possit. (Huic) M. Craſ. (Ve.n.&c.)Sicut turpitudo ẽt si occultari põt,tñ honesta nõ est, sic vtile esse non põt qđ turpe fuerit. Repugnat.n.natura vt qđ turpe sit,idẽ vtile ẽt sit.(At cum per ma.&c.) qđ est,Dicere.n. quispiam posset,ẽt si nihil vtile putandũ est quod idẽ honestum non sit, tñ accidere põt vt tanta sit vtilitas quæ ꝑponi possit honesto admodũ paruo,ꝑ si accidat vt maxima sit vtilitas, honestas parua,ꝑponenda est vtilitas,& exẽplo ꝓbat.(At) .s.dicet aliqs. (C. Marius)Hic cũ legatus esset Metelli q postea Numidicus cognominatus est,cupiditate consulatus missionẽ impetrauit ab imperatore,& cũ Romã venisset habita cõcione statim Metellũ imperatorẽ suum accusauit,illum de industria dicens bellum cõtra Iugurthã trahere.Iugurthã vel viuum vel mortuũ se illis traditurũ pollicens,si ipse imperator mitteretur. tñ effecit & mouit hac oratione populũ,vt sequentibus comitijs consul crearetur,& in eã ꝓuinciã mitteretur cũ imperio. quẽ Metellus propemodũ iã debellauerat. Cõtra honestatẽ fecit Marius,qd maior ei fuit vtilitatis spẽs, videlicet vt cõsul crearetur & ꝑmia victoriæ Metello eriperet.(Iaceret)cõtineret.(Fide)quã seruare debuit imperatori suo.(Iustitia)Distributiua debuisset.n.colere & obseruare imperatorẽ suũ nõ criminari. Nã iustitia distributiua vult vt suum cuiq; tribuamus.(Nec vr̃ qdẽ &c.)Cratidianus quoq; vt fauorẽ populi cõpararet quem maximi faciebat,ab honestate discessit. (Prætor)Erat ꝑtor Cratidianus Trib.plebis ad collegiũ ꝑtorum venerãt,vt ædicto suo rẽ nũmariã cõstituerent,q̃ maxime perturbata erat,auditis Trib.pl. inter se collocuti sunt,& cõiter ędictũ cõposuerunt.quo rẽ nũmariã statuerunt. Itaq; cum surrexisset alij nõ prius Cratidianus surrexit a subsellijs q̃ alij abissent,credebãt illi Cratidianũ remãsisse.vt videlicet iurisdictionẽ petẽtibus ministraret,sed Cratidianus à subsellijs surgẽs recta ad rostra accessit,q̃ cũ ascẽdisset, solus ædictũ illud ꝓmulgauit qđ cõiter factũ fuerat,ex quo solus ipse tñ fauorem populi consecutus est, vt sequenti anno consul creatus sit,ergo ille ꝑripuit gratiam quæ sibi cum collegis cõis erat. (Iactabatur nũmus) Hoc est nũmi ꝑciũ variabatur,vt uel pluris vel paucioris existimaretur.quod in aureolis,& alijs pecunijs sæpe ætate nr̃a in diuersis Italiæ ciuitatib⁹ factitatũ est,h.d. Cic.Ro. accidisse ut nemo sciret qd possideret siqs habuisset 10.millia nũmum scire nõ poterat quantum hẽret nũmum,cum modo pluris,modo minoris nũmus existimaretur. Ideo dicit nũmariam illis tpibus fuisse ꝑturbatam.(Iactabatur) Variatio accidebat,ut ꝑcium uariaretur nũmi.(Pœna atq; iud.) .i.pœna iudicij,cõstituta est pœna in eos q contra eũ iudicium facerẽt.(Thui).s.accessum est.(Ceteri).s.accessi sunt.(Tunc)Cum collegas decepit.(Sed oium &c.)Post exẽpla duoꝝ Rom.qb⁹ ostendit hoies sæpe decipi ut relicta honestate turpitudini hæreãt, cũ aliq̃ utilitas maior honestate obiecta est.Nũc regulã ponit,q̃ dicit si hoies uoluerint offm implere in ꝯsultãdo hoc seruent ut quoties aliqd ꝓpositum fuerit qđ utile uideatur,iuqrant nunqd sit honestũ,qđ si honestũ fuerit utile putẽt,si ꝯtra inutile.(Quid igr̃) Ostẽdit neq; Mariũ illum q fuit septies ꝯsul, neq; Marium Cratidianũ uiꝝ bonum fuisse,qa utercq; fecit,quod illis utile uidebat,& tñ turpe fuit utilitatis spẽ ducti sunt. (Explica) Exerce ut Marcellus interpretatur,sed melius est si exponas euolue. Nã supra ait,si qs uoluerit animi sui rõnem cõplicatã euoluere.(Species)Cũ itelligẽtiã tuã excitaueris uidebis nullã in his spẽm fuisse boni uiri.(Cadit)Ergo intẽdit argm̃ & sibi ipse rñdet. Sic aũt argumẽtatur,q mẽtitur,uir bonus esse nõ põt,ij mentiti sunt, nõ igr̃ uiri boni esse potuerũt. Mẽtiri ad utrunq; spectat Mariũ, & aliũ Mariũ Cratidianũ.(Criminari) Ad Caiũ Mariũ spectat.(Præripere & fallere)Ad Cratidianũ.(Est ergo ulla res tãti)Cai⁹ Marius & Cratidianus uiri boni nõ fuere.nã mẽtiti sunt. mẽtiri aũt, & fallere remotissima sunt à uiro bono,nõ igitur uiri boni sunt. Sed q̃ nam utilitas tãta esse põt qua cũ hoc noiet uiri boni cõparari possit,non igitur utile,fuit qđ utilitatis spẽm afferebat.(Est ergo)q.d.nulla est tãta utilitas.(Quid est qđ)q.d.nihil. (Quid.n.

Micare est digitis ludere.

Si aliquis bellnarũ mores tenuerit, esto bellua.

intereſt)Nihil mihi differre vĩ ſiqs conuertat in belluã,ac ſiqs in forma hoĩs mores belluæ teneret.belluaꝝ ꝓpriũ eſt violẽter diri pere.(Quid q oĩa &c.)Vterq; Marius de qbus dictũ eſt vnũ ſcelus cõmiſit,& alter qdẽ ſuũ impatorẽ criminatus eſt,alter collegas decepit.Sed illi ſunt peſſimi & pniciosiſſimi, q oĩa cõmittũt ſcelera modo potẽtiã ꝯſequant, vt Põpeius, nã hoc loco Põpeiũ tãgit,q cũ videret Cæſ.audacẽ eẽ,cũ illo affinitatẽ iũxit vt apud illũ oĩs inuidia eſſe,apud ſe aũt ipm ptãs.(Is) Põpeius.(Soceꝝ) Cæſ.(Cuius audacia)Nã potẽtia Põpei populus imputabat Cęſ. dicebat.n.niſi Cæſ.eſſet hoc Põpeius nõ faceret. (Vtile ei videba tur)Spẽ vtilitatis deceptus eſt Põpeius,vidit qđ vtile erat videlicet opes augere,ſed nõ vidit quã eſſet inhoneſtũ id alterius inuidia facere.(Ipſe aũt &c.)Sed ipſe ſocer nihil min⁹ peccauit q grę cos verſus de phœniſſis Euripidis ſp ĩ ore habebat videlicet εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρή, τυραννίδος πέρι κάλλιστον ἀδικεῖν τἄλλα δ' εὐσεβεῖν χρεών.Sũt ĩ Euripidis tragœdia de Etheocle & Poly.q ĩſcribit phœ niſſæ,primas.n.illic partes hẽt chorus mulieꝝ phœniſſaꝝ. adhuc eſt in manibus tragœdia.(Dicã) Latine.(Vt potero)vitat arrogã tiã,&tñ ita traduxit vt meli⁹ verti nõ poſſint.(Incõdite) Inorna te.(Capitalis &c.)Deteſtat hoc verſus Cic.& Etheoclẽ q hoc ꝑtentu viſus eſt ad matrẽ,cũ illa hortaret vt fratrẽ in regnõ reſtitue ret.(Capitalis)Pœna capitis dignus.(Id vnũ)videlicet regnũ,nã cetera excepit in qbus colẽdã pietatẽ dicit.(Quid igr̃ &c.)qa dixit Cęſ.ſpẽ vtilitatis ductũ regnũ affectaſſe,ideo dicit opus nõ eẽ cetera minora q̃ vtilia vĩr cõmemorare,cũ inuẽti ſint q in libera ciuitate regnũ affectare auſi ſint,&nõ ſolũ affectauerint ſed ẽt oc cupauerint.(Minuta) Regni cõparatione.(Hãc cupiditatẽ) ꝓbat nõ eſſe appetẽdũ regnũ ã partib. honeſti a iure ſcripto, & a iure nãli.i pietate,& ã ꝯñri abſurdo,primo aũt vtiẽ dilẽmate. Regnũ in libera ciuitate appetere aut turpe eſſe dicis aut honeſtũ,ſi honeſtũ dicis ſtoltus es. q s.n.dicat libertatẽ patriæ tollere honeſtũ eſſe? qđ ſi turpe eſſe dicis,& tñ vtile videamus, nunqd vere ſit ut qđ turpe eſſe ꝯcedis,vtile eſſe poſſit,&ita ꝓbat qđ turpe eſt vtile eſſe nõ poſſe. (Legũ) ꝯtra ius ſcriptũ. (Libertatis) ꝯtra pietatẽ. (Libertatis in.)eſt ꝯtra pietatẽ Eſt aũt pietas ꝑ quã ſanguine ꝯiũ ctis & priæ bñuolis offm̃ & diligẽs tribui cultus.q patriã opprimit is ꝯtra pietatẽ facit. Qđ aũt fatei ſi dicas,nõ eſſe honeſtũ regnũ appetere i libera ciuitate,ſed tñ vtile eſſe et q facere põt.q̃ di gna ſatis in te rephẽſio iueniri põt.(Obiurgatiõe)Hęc iter amicos eſt & familiaris rephẽſio,at vero ꝯuiciũ ꝯtra hoſtes & nõ caret maledictis (Põt.n.&c.)A ꝯñri ꝓbat abſurdo hoc modo, ſi vti le eſt regnare,vtilis & priæ itéritus,ſed hoc ꝯſeqtur abſurdũ.(Fœ diſſimũ) Turpiſſimũ,& obſcœniſſimũ.(Teterrimũ) Crudele,& infandũ.(Parẽs no.) qa dictus eſt pr̃ patriæ cũ poti⁹ parricida ap pellari dñer.(Honeſtate igr̃)Ergo qs hoc abſurdũ ſequebat,ſi ho neſtũ eſt regnare,ẽt parricidiũ honeſtũ eſſe.i.priæ interitus,ergo. vtilitas dirigẽda eſt honeſtate,vt vbi honeſtas ſit,illic eaſſimem⁹ vtilitatẽ eſſe. Et qdẽ ſic &c.verbis qdẽ vtilitas & honeſtas diſcrepãt,re aũt minime.Nã alius ſermo eſt vtilitas,& aliud honeſtas. Sẽſus idẽ eſt & eſſe debet. Nã ſi honeſtũ vtile,& ſi vtile honeſtũ. (Nũc ab eo &c.)Non vtile eſt regnare,ex nã ꝓbat ipſius regni ſi nocet regnare nõ eſt bonũ,nocet aũt,bonũ igr̃ eſſe nõ põt.ꝑterea ſi regnũ fideles amicos nõ habet nõ eſt vtile, infideles aũt ſemp hẽt,nõ igr̃ vtile,ꝑterea ſi regnũ curas & ſollicitudines affert,vtile nõ eſt,affert aũt nõ igr̃ vtile.Arguit ergo ã ꝯtrario,ꝓdeſſe & noce re ꝯtraria sũt,ſi bonũ eſt regnũ ꝓdeſt,ſi malũ,nocet igr̃ malũ.(At cui re.) Inſẽdit argm̃ hoc mõ,ſi hæc mala iſunt regnis legitimis, q̃to magis iſunt regnis iniuſte partis? Sũt aũt regnis legitimis,er go multo magis iniuſte partis. Qđ aũt iſunt hæc mala regnis le gitimis ꝓbat ea auctoritate Accij poetæ,q cũ loqueret de Atreo

Prodeſſe & nocere ſunt op poſita.

& Thyeſte q reges erãt legitimi:Nã Pelops ex Tãtalo, Atreus & Thyeſtes ex Pelope regnũ acceperant,eos tñ mala expertoa dicit,& eoꝝ vitã iſidiaꝝ pleoã,ergo multo maiora mala iſunt regnis iniu ſte pris.(Prodituũ)ꝑ ſucceſſionẽ datũ q̃ſi porro datũ.(Nã q̃to p.) ſi iſidos es ꝑiunt amicos q legitime regnãt q̃to magis q ꝑ vim re gnũ adipiſcunt? ſicut Cæſ.(Quas la.cõ.) ſm̃ illud iuuen. Exẽplo qdcunq; malo &c.(Cuius aũt &c.)Quõ põt illi⁹ vitã vtilẽ exiſti mare,quã q abſtulerit magnã laudẽ & gloriã ſit ꝯſecutus,ſicut de Cęſ poterat ne illi⁹ vita vtilis videri,cũ q eũ occidiſſet magnã glo riã & laudẽ eſſet ꝯſecututus,ſicuti Brutus aſſecuturus eſt. Qđ ſi hęc vtilia nõ ſunt.Nũc ꝯcludit Cic.ꝑ argm̃ a maiori ad min⁹: Si inqt hęc q̃ prima apud hoĩes putanẽ videlicet opes regna nõ eſſe vtilia ꝓbauim⁹, qs turpia,ergo multo minus vtilia ꝓbari dẽnt q̃ minoris ſũt ꝓcij.(Quę maxime vĩr)vt opes & regna.(Quanq̃ id &c.)Auctoritate ꝯbimat qđ dicit Fabricij & ſenatus, qa nõ ſolũ pĥi hoc ſentiũt,ſed moribus & diſciplina quadã viuẽdi ſenſit Fa bricius,ſenſit ẽt P.R.(Quaq̃)Dicit de pĥis.(Id) Videlicet id utile quod nõ ſit honeſtum.(Iterum)Quia primum ã Fabricio,ite

tũ ã ſenatu iudicatũ eſt.(Cũ.n.&c.)Varie hãc hiſt. veteres tradidere.Valer.n.Antias vt ſcr.Gell.ſic ait,Cum Pyrrhus in terrã Ita liam duxiſſet exercitũ,& bis cõtra R. ꝓſpere pugnaſſet, ꝓfectus eſt ad C.Fabricium & Æmilium tunc conſules populi R. & duces exercitus,qdam Ambraciẽſis noĩe Thymocares,q dixit ſe filium apud Pyrrhũ hr̃e q pocula miſceret & ſi conueniret eũ eis, poſſe facile regẽ veneno necari,ad q̃primũ Coſs. ſenatui ſignĩandum putarunt,ſenatus aũt legatos ad regẽ Pyrrhũ mittendos de creuit,q ſignĩarent noĩe populi R.vt ſaluti ſuæ conſuleret, eũ familiarem inimicũ hr̃et,nec illum regi noĩauerunt legati. Claudius vero Quadrigatius nõ thymocarẽ fuiſſe, ſed cyneã medicũ. q Pyrrhũ ſe necaturũ pollicebatur cõſulibus. nec legatos ſenatũ ad Pyrrhum miſiſſe,ſed conſules epiſt.ſcripſiſſe ad Pyrrhũ, qua il li qđ dicimus ſignĩficauerunt & in fine lr̃aꝝ q̃ adhuc extant poſuerunt,tu niſi caues,iacebis. (Vltro) Nõ ſine cauſa hoc addidit,nã quia nulla iniuria accepta bellũ vltro intulerat, cã iuſta videbat, vt Pyrrhũ Fabricius quacunque poſſet rõne opprimeret.(Cũ re ge gñoſo)Hæc oĩa vim magnã hñt q vltro bellũ intulerat,& qđ de impio certabat, videlicet imparet ipſe an R. P. & qđ gñoſus erat,vt q̃cũque rõne eſſet ꝑdendus. (Atq;ſi ſpẽm &c.) Si reſpicimus,inqt,vtilitatẽ magna erat,labor pene nullus.(Sed magnum dedecus)Vtilitas qdẽ magna erat,ſed nõ minus dedecus ſequeba tur,Si veneno necabat ille cũ quo certamẽ erat de impio R. virtute parto nõ ſcelere.(Vtrũ igitur vtilius)Rõnibus probat recte feciſſe Fabricium q ꝯdõnẽ illã reſpuit, & ſenatũ q Fabriciũ com mẽdauit,qđ ꝑ argm̃ oñdit ã repugnãtibus.Si,inqt Fabricius,hoc ſcelus admiſiſſet,vtile non fuiſſet,qa bellũ ꝓ gloria gerebat, cui ſcelus repugnat.Fuiſſet & cõtra famam,vtilitati.n.repugnat infa mia. Gloriæ ſemꝑ appetens fuit populus R. quã hoc pacto viſus eſſet ꝯtẽpſiſſe Fabricius.Qualis Ariſtides q optima viuendi rõne id Athenis conſecutus eſt,vt iuſtus cognominaretur. (Quoquo modo)Per fas ẽt ꝑ nefas.(Nõ igitur)Alio exẽplo ꝓbat non eſſe vtile qđ nõ honeſtũ,ſumitur aũt ex cõtrario in quo ſenatus vtili tatẽ honeſtati antepoſuit.Sed ex eo ꝓbat vituperãdũ eſſe. Nã &

Per fas & nefas quomodo

L.Philippus & ſenatus ſenſit cõtra id qđ Fabricius & ſenatus ꝓbauerat. (L.Sylla &c.) Sylla cũ bellum gereret in Aſia ciuitates q̃ oppſſæ fuerant ã Mithridate & in ſeruitutẽ redactæ,cũ belli iu re in ptãtẽ veniſſent P.R.ẽt ſeruire debebãt P.R.ſed pactę fuerãt cũ Sylla vt i libertate manerẽt,certa pecuniæ quãtitate ꝑſoluta, & ſuo iure ſuiſq; legibus viuerent. Cõceſſum eſt hoc ã Sylla ex volũtate ſenatus vt .ſ. pecuniã darẽt,& liberæ poſtea eſſent ac L. Philippus poſt mortẽ Syllæ aliquot annos retulit i ſenatu de his ciuitatib.& ſuaſit vt his vectigal imponerẽt.Nec tñ idẽ pecuniã ã Sylla iuſſu P.R.ſñ acceptã reddẽdã cẽſuit.Cui ſñiæ ſenatus eſt aſ ſenſus,ſed hoc vehemẽter improbat Cic. Nã ſi faltẽ illa pecunia reddita fuiſſet,quã ſoluerãt vt liberæ eſſẽt min⁹ turpe viſum eẽt. (Pirataꝝ melior)qa piratæ ſi pecuniã ꝓ captiuoꝝ redẽptione ac cepint eos dimittũt, Romani fidẽ nõ ſeruarũt, qa vectigales eſſe voluerũt eas ciuitates quas liberas eẽ voluerãt,nec pecuniã faltẽ reddiderũt,quã ille dederãt,vt liberæ eſſent,ergo ꝯtra veritatẽ fa ctũ oñdit,q̃ ps eſt iuris nãlis in qua fides ꝯtinet (At aucta vecti ga lia)Occurrit obiectiõni diceret.n. aliqs cũ coactæ ſunt ciuitates illæ ſoluere vectigalia ñ redditis pecunijs ꝓ libertate datis, aucta ſunt vectigalia. (Põt ãt &c.)Argm̃ eſt ã ꝯtrarijs,ꝯtraria ſũt bñuo lẽtia & odiũ.Si bñuolẽtia vtilis eſt ergo odiũ inutile.Impiũ P.R. debet eſſe fulctũ bñuolẽtia ſocioꝝ,incurrit ãẽ in odiũ ſi pecuniã nõ reddiderit ciuitatib. ꝓ libertate datã,& ab his vectigalia exigat,igr̃ nõ eſt utile.Itẽ arguit a repugnãtib⁹,repugnãt fama & ifamia,ſi fama ẽ vtilis,iſamia inutilis. Cũ P.R.ſtudere debeat glo riæ & famæ q̃ vtilia sũt vectigalia exigẽdo & nõ reſtituẽdo pecu niã ꝓ libertate datã iſamiã corrit, iſamia ãt inutilis eſt ex quo ſe quit qđ fecit P.R.inutile fuiſſe,qa ꝯtra gloriã & famã fuit.(Ego ẽt cũ Cat.meo)Nũc arguit ab auctoritate oñdẽs auctoritatẽ Ca tonis ſequẽdã nõ fuiſſe,& Cat. ob hãc cãm ſe reſtitiſſe,dicit cũ il le ſeuere nimis defenderet uectigalia & ꝯtẽpta honeſtate utilita tẽ nimiũ ſequeret. (Præfracte) Aſpere & ſeuere trãſlatio ã locis aſpis ſũpta. (Oĩa publ.&c.) Publicani ſunt q publica ꝯducũt & redimũt uectigalia,ij ſępe aliq̃ remiſſionẽ ſibi fieri ã ſenatu poſtu lãt.Cato ſp illis obſiſtebat,legim⁹ apud Suet.i uita Iulij.Publica nos remiſſionẽ petẽtes iij.mercedẽ pte ab eo releuatos. M.uero Cat.iterpellãtẽ extrahi curia ꝑ lictorẽ duciq;.i carcerẽ iuſsũ.(Mi ta ſo.)Qñ & ipſi ſocij aliq̃ tributoꝝ petebãt remiſſionẽ ſiue penu ria ꝑmerent,ſiue bello uaſtati erãt agri,ſiue q̃uis alia neceſſitas opꝑſſiſſet.(Cũ ĩ hos)Socios.(Cũ il.)Publicãis.(Sic ag.&c.)Xenop. ĩ Cyri pędia,queadmodũ,iqt,bon⁹ paſtor vult optimũ gregẽ hr̃e, ut lanã ſuccidat,& lac mulgeat,ñ ãt ſãguinẽ & pellẽ detrahat.Ita priceps uelle debet pplm̃ hr̃e opulẽtiſſimũ ut ab eo utilitas ꝑcipi poſſit.(Ordinũ) Publicanoꝝ ſc.n.appellãt publicanoꝝ ordinẽ.

(Mala

[Mala ẽt &c.)Cum ciuitates Trãſpadanæ hoc eſt Venetia,& Gallia Ciſalpina peterẽt,vt liberæ eſſent,queãdmodũ data certa pecunia cũ Sylla bellũ gereret Mithridaticũ,aliquot ĩ Aſia ciuitate libertate donatæ fuerãt,aut ſi pecunia quã dederãt reddere: Curio dicebat æquũ eſſe qđ poſtularẽt,ſed addebat, vincat utilitas. qđ Cic.rephẽdit.[Potius &c.)Poti⁹ dicere debuiſſet ſi potuiſſet nõ eſſe æquã,q̃ a nõ erat vtilis Rom. populo,q̃ dicere ſicut dixit.

ASCEN. QVæ vĩ fieri cum honeſtis,quæ ſunt diiudicãda.i.p iudiciũ diſcernẽda,nõ.n.expoſuimus.i.in medium attulimus, ut quæreremus,ſed vt explicaremus.i.decideremus. Igĩ non videretur, nec ille frumẽtarius.i.frumẽti,puiſor,Rhodius.i.q dictus eſt Rhodũ ab Alex.frumẽtum aduehere, nec hic vẽditor ædiũ debuiſſe celare emptores. Neq;.n.eſt celare quidq̃d reticeas,ſed ſup. celare eſt,cũ q̃d tu ſcias,velis cauſa tui emolumẽti.i.ſingularis lucri eos quoꝝ intereſt ſcire,ignorare id,hoc aũt genus celãdi q̃ le ſit,& cuius hoĩs q̃s non videt? q.d.q̃libet videt,& q̃ ſit turpe,& hoĩs iniuſti. Certe nõ eſt hoĩs aperti,nõ eſt hoĩs ſimplicis.i.integri ſine fraude,nõ eſt hoĩs ingenui.i.vt ingenuũ decet viuentis.Nõ eſt viri iuſti nõ eſt viri boni,ſed potius eſt verſuti,obſcuri fallacis, malitioſi,callidi,& veteratoris.i.in fraudibus inueterati. Nonne inutile eſt ſubire hęc tot & alia plura nomina vitioꝝ? q.d. maxime.[Qđ ſi vituperãdi ſunt &c.)Oſtẽdit qđ inſtituerat dicẽs,q̃ ſi vituperãdi ſunt q reticuerũt,qd exiſtimandũ eſt de his q adhibuerũt vanitatẽ?.i.fallaciã mẽdacium orõnis? q.d.multo maxime vituperãdi ſunt.Caius Cãnius eques Romanus,& hõ nec infacetos & ſatis literatus cũ contuliſſet ſe Syracuſas.i.ad eã ciuitatẽ Siciliæ.cauſa ociãdi,& nõ negociãdi,vt ipſe ſolebat dicere, dictitabat.i.frequẽter dicebat ſe velle emere hortulos aliquos, quo.i.ad quos poſſet inuitare amicos,vt ibi.i.in q̃bus poſſet oblectare ſe ſine interpellatoribus.i.moleſtatoribus & arbitris, qđ cũ percrebuiſſet.i.diuulgatũ eſſet,quidã Pythius q faceret argẽtariã,ſup. rẽ.i.q nummularius,aut trapezita,aut cãpſor,q bancarius vulgo dr̃, eſſet Syracuſis,dixit ei.ſ.Cãnio ſe q̃dem hr̃e hortos nõ venales,ſed Cannio licere ei vti b vellet,vt ſuis.i. ,pprijs, & ſimul inuitauit Canniũ ad cœnã in poſteꝝ diem,cũ ille.ſ.Cãnius ,pmiſiſſet.ſ.ſe affuturũ. Tum.i.tũc Pythius.ſ.vt pote argẽtarius q eſſet gratioſus.i.acceptus apud oẽs ordines.i.ſtatus hoĩum cõuocauit ad ſe piſcatores & petiuit ab his, vt piſcarent poſtera die ante ſuos hortulos. Edixit qd vellet eos facere.Cãnius venit ad cœnã tpe.ſ.cõſtituto cõuiuiũ erat paratũ oppipare.i.ſicut opulẽti parare ſolẽt. Multitudo Cymbaꝝ.i.ſcaphaꝝ,hoc eſt paruaꝝ nauiũ, q̃bus piſcatores vtũtur,erat ante oculos,quiſq; ſup. piſcatoꝝ afferebat ,p ſe.i.ante ſe qd cœperat.ſ.prius,piſces abijciebant,ante pedes Pythij,tãquã eoꝝ dñs,tũ Cannius inq̃t,O Pythi q̃ſo.i.rogo te dic q̃d ſup. hoc tm̃ ne piſciũ, tm̃ ne Cymbaꝝ ſup.cõſuetum eſt eſſe in cõſpectu hortoꝝ tuoꝝ? & ille.ſ.Pythius inq̃t, qd mirũ ſup.eſt ſi tm̃ eſt piſcium,quidq̃d piſcium eſt Syracuſis,eſt hoc loco.ſ.extra muros ciuitatis,hinc ẽt aquãtio.i.hinc oẽs aquã ſumunt. Iſti piſcatores uni Syracuſani nõ pñt carere hac villa.Cãnius incenſus cupiditate cõtendit à Pythio,vt vẽderet. Ille ſup.id fecit primo grauate.i.ſimulabat ſe egre id facere.Quid multa? Cãnius impetrat vt ſup. ille vendat,& hõ cupidus, & locuples.ſ.Cãnius emit.ſ.hortos & villã tanti,quãti Pythius voluit, emit.ſ.hortos inſtructos.i.cũ omni apparatu.Et fecit nomina.i.obligauit ſe & debita conſcripſit &cõficit.i.abſoluit negocium.i.cõtractum emptionis.Cãnius inuitat poſtera die ſuos familiares.ipſe venit mature.i.paulo ante tẽpus cœnæ,& nullũ ſcalmum.i.minimam quidem partem ſcaphæ videt,hoc eſt nihil piſcatoꝝ aut cymbaꝝ videt,quærit ex ,p ximo vicino,num.i.nunq̃d eſſent quædam feriæ.i.uacationes piſcatoꝝ,q̃ eos nullos uideret.Aduerte lector,feriæ dictæ ſunt à feriẽdis.i.mactãdis hoſtijs quo tpe ceſſabãt ab opere manuali. Vnde feriæ ,pceſſione illa accipi cœperũt quo circa in eccleſia quoties à diuino ope ceſſare licet ferias appellat, & ita cõtrario reſpectu quas gẽtiles ferias.i.feſtos dies vocabãt, eccleſia profeſtos uocat.Ille.ſ.uicinus inq̃t nullæ ſup.ſunt piſcatoribus feriæ,quod ſciã,ſed nulli ſolẽt hic piſcari, itaq; ego mirabar inq̃t uicinus qd accidiſſet heri.Cãnius ſtomachari.i.ſtomachabatur.Sed qd faceret ſup.illo tpe,Aq̃lius collega & familiaris meus,nõdum protulerat.i.promulgauerat formulas.i.regulas &leges de dolo malo, in q̃bus ipſis ſup.formulis,cum ego quærerem ex eo qd eſſet dolus malus, rñdebat cum eſſet aliud ſimulatum,aliud actum. hoc ſup.diffinitũ eſt,ſane.i.ualde luculẽte.i.clare,&dilucide ut.i.tanq̃ ab hoĩe perito diffiniendi. Ergo & Pythius & oẽs agentes aliud & ſimulantes aliud ſunt perfidi,improbi,& malitioſi.Igitur nullum factum eoꝝ poteſt eſſe utile cum ſit inquinatum tot uitijs. Quod ſi diffinitio Aq̃liana.i.quam Aquilius de dolo malo dedit eſt uera,ſimulatio q̃ eſt facti,quod factum non eſt,& diſſimulatio quæ eſt non facti,quod factum eſt,tollenda eſt ex oĩ vita. Itaq vir bonus,nec ſimulabit aut diſſimulabit,nec vt emat,nec vt vendat melius.i.cõmodius ſibi, atq; iſte dolus malus erat vindicatus.i.punitus ẽt legibus,vt.i.queãdmodum tutela ſup. doloſa vindicata eſt 12.tab.i.lege 12.tab Et circũſcriptio.i. fraudulẽta cõtẽtio &deceptio adoleſcẽtũ vindicata eſt lege Lætoria.i.quæ poſt 12. tab.lata eſt. Et ſine lege ẽt vindicatus eſt dolus malus iudicijs in q̃bus agitur ex bona fide.i.æq̃tate conſcientiæ. Aũt pro ſed, hæc verba reliquoꝝ iudicioꝝ, excellunt maxime.i.ſunt pcipue in vſu &approbata videlicet bene agier.i.agi more antiquo(quæ in 12. tab.obſeruabat,& quẽ comici nobis referũt) in arbitrio rei vxoriæ & in fiducia,vt inter bonos.i.q̃n fides vtrinq; hr̃,eſt ſup.meli⁹ & æquũ.Quid ergo inq̃t Cic.in eo qđ eſt melius æquius põt vlla pars fraudis ineſſe, aut cum dr̃ bene agier inter bonos, põt q̃dq̃ agi doloſe aut malitioſe? q.d.minime. Aũt pro ſed,dolus malus cõtinetur ſimulatione & diſſimulatione, vt Aq̃lius inq̃t. Igĩ oẽ mendaciũ eſt tollendũ in rebus contrahendis.i.in cõtractibus rerum. Vẽditor non opponet licitatorẽ.i.auctorẽ precij, vt emptor decipiatur. Nec emptor opponet ſup.aliquẽ q liceat.i. appreciet cõtra.i.cõtrariũ in minuendo preciũ rei. Vterq;.ſ.tã venditor quã emptor, ſi venerit ad eloquendũ.i.ad expreſſe ,pnunciandum precium,preciſe non eloquẽtur plus quã ſemel.i.dicat vno verbo vẽditor quãti velit hr̃e,& emptor quãto dare.Quintus quidẽ Scęuola filius Publij eum poſtulaſſet,vt fundus cuius emptor erat,iudicaretur.i.appreciaretur ſemel, & vẽditor feciſſet id ita.i.ſemel (hoc eſt, vt dicũt vno verbo)ipſe Scæuola dixit, ſe exiſtimare.ſ. fundum pluris,& addit centũ milia nummoꝝ.Nemo eſt qui neget hoc fuiſſe boni viri ſed negant ſup.plurimi fuiſſe ſapiẽtis.i.ad ſapientẽ pertinuiſſe,vt.i.tanq̃ ſapiẽs emiſſet ſic minoris quã.i.quã ſi potuiſſet. Igitur hæc.i.illa pnicies quã exiſtimãt.i.iudicãt alios bonos,alios ſapiẽtes.i.non eoſdẽ bonos quos ſapiẽtes, nec ſapiẽtes quos bonos, ex quo En.poeta ſup.dixit ſapiẽtem nec quidq̃ aut nihil ſapere,q ipſe neq̃ret ,pdeſſe ſibi quidem.i.certe ſup.Ennius dixit id vere, ſi cõueniret mihi cũ Ennio.i.ſi eodẽ modo diffiniremus qd ſit prodeſſe. Ego video Hecatonẽ Rhodiũ diſcipulũ Panætij differentẽ ĩ his libris,quos ſcripſit de officijs ad Q. Tub. ſapientis eſſe.i.ad ſapiẽtem ptinere, ipſum facientẽ nihil contra mores,leges, & inſtituta, hr̃e rõnem rei familiaris,neq;.n.voluimus eſſe diuites ſolũ nobis,ſed liberis, ,ppinquis,amicis & maxime reip.Enim ,p quia,facultates & copię ſingulorũ ſunt diuitiæ ciuitatis.i.cõſtantis ciuiũ Factum Scæ.de quo dixi paulo ante,q.ſ. plus honeſtatis quã rei rõnẽ hr̃et, nullo modo põt placere huic.ſ.Hecat.dicenti rẽ accumulandã eſſe ſapienti.Et.n.ſup.Scæ.poti⁹. quam Hecat.negat oino ſe facturũ ex ſui cõpendij.i.lucri.quod non liceat ẽt ſup ſi leges nõ vetent.ſed nec laus,nec gr̃a maxima eſt retribuenda huic.ſ.Hecat.dicenti ſolũmodo cõtra mores leges & inſtituta nõ eſſe faciendũ.Sed ſiue & ſimulatio & diſſimulatio eſt dolus malus ppaucæ res ſunt q̃bus.i.in q̃bus ille dolus nõ verſetur: ſiue vir bon⁹ eſt is ,pdeſt,q̃bus põt,& nemini nocet, nos nõ reperimus facile bonũ viꝝ,iuſtũ,rectẽ.i.ad vnguẽ: vel ex oĩ parte. Igĩ nunq̃ eſt vtile peccare q̃a ſemp eſt turpe, & q̃a ſemper eſt honeſtũ virum bonũ eſſe,ſemp eſt vtile. At ſancitũ eſt.i.lege diffinitum de iure pdioꝝ apud nos iure ciuili,vt ẽt vitia dicerentur in his vendẽdis.q.ſ.vitia eſſent nota vẽditori. Nã cũ ſatis eſſet ex 12.tab.i.ſecũdum leges 12.tab.ea pſtari.i.exhiberi, q̃ eẽt nũcupata lingua,ex expſſione vocabuli,q̃.ſ.nũcupata q eſſet inficiatus.i.facere negaſſet,ſubiret.i.cogeretur ſubire à iurecõſultis duplicẽ pœnã,cõſtituta eſt pœna ẽt reticentię.i.q̃n q̃s reticeret quidq̃d vitij eſt oĩ pdio. Iſti ſtatuerunt id,ſi vẽditor.ſ.niſi ẽt dictũ noiatim.i.exprimẽdo.ſ.vitia eſſet per noĩa eorum, oportere ſup. quod ſcitũ eſſet,& non dictũ pręſtari Vt cũ augures eſſent acturi auguriũ in arce.ſ.in Capitolio,& iuſſiſſent Tit.Claudiũ Cẽtimalum,ſic denoiatum,q habebat ędes in Cælio monte iuxta videlicet arcẽ:eas demoliri.i.diruere,quatũ.ſ.ædium altitudo officeret i.noceret auſpicijs. Claudius.ſ.Centimalus ,pſcripſit inſulã.i.domũ in vrbe vndiq; ſtratas viarũ aut plateas hñtem,ſicut inſula circundatur mari,inſcripſit ergo venalẽ domũ illã,quã demoliri debebat & vẽdidit.P.Calpurnius Lanarius emit ſup.eam. Illud idẽ ſ.domũ oportere demoliri denũciatum eſt huic.ſ. Calpurnio emptori ab augurib. Itaq; Calpurnius cũ demolitus eſſet, & cognouiſſet Claudiũ ,pſcripſiſſe ędes poſtea quã eẽt iuſſus ab augurib. demoliri ſup.eas adegit.i.attraxit & appulit illũ.ſ.Claudiũ ad arbitrũ.i.egit cũ ad arbitrũ,q ſup.diceret ex fide bona.i.ſecundum rectã cõſcientiã ſuam q̃dq̃d oporteret dare aut ſup facere ſibi.i. quidquid dandum aut faciendum eſſet ſecũdum arbitrium boni viri.M.Cato dixit ſniam.Cato dico pater noſtri Catonis. Enim pro quia vt.i.queãdmodũ ceteri ſup.ſunt noiandi ex patrib⁹ ſup.

ſuis,

ſuis,ſic hic.ſ.Cato pater nr̃i Cato.nominandus.i.denominandus eſt ex filio,q progenuit illud lumẽ.i.illũ ſplendorem quo domus Catonũ fulget. Igitur is.ſ.pater nr̃i Catonis iudex.ſ.arbitrarius cõſtitutus pronunciauit ita cum.i.qñquidem Claudius ſup.ſciſſet eã rem.ſ.ꝙ domus eſſet demoliẽda in venundando.i.cum eam venũdaret, & nõ pronunciaſſet.i.ſignificaſſet oportere damnum pſtari emptori,igitur ipſe ſtatuit ptinere ad bonam fidem vitium quod noſſet.i.nouiſſet venditor eſſe notũ emptori quod.i.quam rẽ ſi M.Cato.ſ.recte dijudicauit frumentarius ille videlicet Rhodius de quo ſupra dictũ eſt,& venditor ædiũ peſtilentiũ non recte tacuit. Sed non oẽs hmõi reticentiæ.ſ.eoꝝ quæ dici debeant pñt cõprehendi iure ciuili,hæ aũt tenentur diligẽter,quæ pñt ſup.cõprehẽdi. M.Marius Gratidianus ppinquus noſter vendiderat C. Sergio Oratę eas ędes,quas ipſe emerat ab eodẽ paucis annis ante,hæ ædes ſeruiebãt.i.erant ſubiectæ, & ſeruitutẽ debebant ipſi Sergio emptori,& prius vẽditori,ſed Marius nõ dixerat in cõtractu.ſ.vẽditionis hæc.i.has ædes in mãcipio.i.ſeruitutem debere. res eſt adducta in iudiciũ.Craſſus defendebat Oratam,Antonius Gratidianũ: Craſſus vrgebat.i.vrgẽter allegabat ius ꝙ venditor nõ dixiſſet vitium ſciẽs id oportere æqtatem, præſtari Antonius ſup.dicebat,qm̃ id vitium nõ fuiſſet ignotũ Sergio.ſ.emptori,q.ſ. prius vendidiſſet illas ædes nihil fuiſſe neceſſe dici nec eum q temere.i.recte ſciret, quo iure eſſet id qđ emerat eſſe deceptum.

Quorſum hæc.i.ad qd hæc adducimus? Rñſio vt tu intelligas aſtus.i.aſtutias & preuentiones nõ placuiſſe maioribus nr̃is.Sed leges tollũt aliter aſtutias,& phi aliter. Leges ſup tollũt eatenus.i.eo vſq; quatenus.i.quouſq; pñt tenere manu.i.manifeſte pbare eas factas eſſe,phi ſup.tollont eas eatenus, quatenus pñt tenere eas rõne & intelligentia. ratio igitur poſtulat hoc,ne qd ſup.fiat inſidioſe,ne qd ſimulate,ne qd fallaciter.Igitur ſunt ne inſidiæ tendere plagas.i.retia,ẽt ſi.i.quamuis nõ ſis excitaturus ſup. feras luſtris & latibulis ſuis, nec agitaturus.i.excitaturus vbi excitæ fuerint? q.d.ꝙ ſic. Enim pro qa ipſæ feræ ſæpe incidũt in plagas.ſ.aut laqueos nullo inſequẽte. Sic tu cum proſcribas ædes ponas tabulã in qua proſcribuntur,tanq̃ plagas,& vendas domũ pp vitia,aliquis incurrat imprudẽs in eam.ſ.domum vitioſam q̃q̃ ego video pp deprauationem cõſuetudinis neq; hoc hri turpe more.i.ſm morem,neque ſanciri.i.vetari aut lege,aut iure ciuili, tñ ſancitũ eſt lege naturæ. Eſt.n.ſocietas (quod etſi.i.q̃q̃ dictum eſt ſæpe,tñ dicendũ eſt ſæpius) quæ quidem pateat.i.extẽdat ſe latiſſime eſt ſup.inter oẽs hoies interior.ſ.arctior & cõſtrictior(ſicut circulus interior, minor eſt quã exterior) quæ ſup. eſt eoꝝ q ſunt eiuſdẽ gentis propior.i.adhuc arctior eoꝝ qui ſunt eiuſdẽ ciuitatis. Itaque.i.& ita hoc eſt pp hanc rõnem,maiores.i.priſci Rom.voluerũt aliud eſſe ius gẽtium,aliud eſſe ius ciuile. Quod.n.ſup.eſt ius ciuile,nõ eſt continuo.i.ideo ius gẽtium. Quod aũt gentiũ ſup. ius eſt,id debet eſſe ciuile.Sed nos nullam.i.nõ vllam,non tenemus vllã ſolidam.i.integram & inuiolatã & expreſſam effigiẽ veri iuris & germanæ.i.fidelis iuſtitiæ,ſed nos vtimur vmbra & imaginibus ſup.veri iuris, vtinã ſequeremur.i.obſeruaremus ſaltem eas ipſas.ſ.vmbrã & imagines veri iuris.Enim pro qa,ipſæ ferũtur.i.extrahũtur ex optimis exẽplis naturæ,& veritatis. Nã quanti.i.quanta æſtimatione digna ſup.ſunt illa verba,vti ne.i.& non ſim captus.i.deceptus, ve pro vel fraudatus pp te. Ve pro vel, fidem tuam? q̃.i.quantum aurea.i.pulchra & precioſa ſup. ſunt illa verba,oportet inter bonos bene agi, & ſine fraudatione? Sed magna quæſtio.i.dubitatio eſt,qui ſint boni, & quid ſit bene agi. Quintus quidẽ Scæuola pontifex maximus dicebat, ſummã vim eſſe in oibus his arbitris,in qbus ageretur ex bona fide. Et exiſtimabat nomẽ bonæ fidei manare.i.diffundi & extendi latiſſime, & id verſari in tutelis,ſocietatibus,fiducijs,mandatis, rebus emptis,venditis,cõductis,locatis,qbus ſocietas vitę continetur,eſſe magis iudicijs ſtatuere. In his pſertim cum iudicia eſſent in pleriſque cõtraria,qd quemq̃. oportere pſtare cuiq;. Quocirca tollẽdę ſunt aſtutiæ.& ea malitia quæ quidẽ vult ſe videri eſſe prudentiã. ſed abeſt & diſtat plurimũ ab ea.ſ.prudentia. Enim pro qa,prudẽtia eſt locata.i.cõſtituta in delectu.i.diſcretione bonoꝝ, & malorum.malitia anteponit bonis mala,ſi oia, quæ turpia ſunt, mala ſunt (qa malitia turpia ſectatur)nec vero ius ciuile ductũ à natura vẽdicat (alij legunt vendicãt) ſolum in his prædijs malitiam & fraudem,ſed ois fraus excluditur in venditione mancipioꝝ.i.ſeruoꝝ venditoꝝ.Enim pro qa,is qui debuit ſcire.i.hre cognitionẽ de ſanitate,pſtat.i.ſatisfacit edicto.i.ſm edictum Aediliũ,de fuga & de furtis,videlicet is q educauit mancipia. Alia eſt cauſa heredũ qui nõ tenentur pſtare,ex quo intelligitur,qm̃ natura ſit fons iuris, & hoc eſſe ſm naturam.ſ.neminem agere vt pderur.i.prædã habeat inſcitia alterius. nec põt inueniri vlla maior pernicies vitæ,quã ſit mutatio intelligentiæ in malitia. Ex quo.i.ex qua re, naſcũtur illa innumerabilia ſup.exẽpla,vt.ſ.qbus utilia videãtur pugnare cũ honeſtis quotus.n.quiſque reperitur? q.d.rariſſimus q poſſit abſtinere iniuria.i.ſe tenere ne faciat iniuriam ppoſita impunitate & ignoratione oium.i.certo ſcire oẽs ignoraturos & neminẽ punituꝝ. Neque.n.diſſerẽdum eſt hoc loco de ſicarijs .i.qui ſica.i.pugione & mucrone graſſantur, de veneficijs.i.q ueneno interficiũt,& teſtamentarijs.i.qui teſtamẽta indebite auferũt,de furibus.ſ.reꝝ priuataꝝ, & de peculatoribus.ſ.reꝝ publicarũ,qui.ſ.malefici nõ ſunt fatigandi verbis & diſputatione phoꝝ, ſed vinculis & carcere. Sed cõſideremus hoc loco hæc quæ hi qui hñr.i.reputantur boni viri faciunt.quidã attulerũt è Græcia Romã falſum.i.à ſe excogitatum & falſo ſignatum teſtm̃ L.Minutij Baſilij hois locupletis, quod ſup.teſtm̃ quo facilius obtinerent, ſcripſerũt ſe cum heredes M.Craſſum, & Q. Hortenſium hoies potẽtiſſimos eiuſdem ciuitatis.ſ.Romæ, q cum ſuſpicarentur illum.ſ.teſtm̃ falſum eſſe,aũt pro ſed, nullius culpæ conſcij ſibi eſſent,nõ repudiauerunt munuſculum.i.participium alieni facinoris.i.turpis facti. Quid ergo ſatius.i.ſatis ne eſt hoc, ut non uideãtur deliquiſſe? Quidem.i.certe non vr̃ mihi ſup.ſatis eſſe, q̃q̃ ego amaui alteꝝ.ſ.M.Craſſum uiuum,& nõ odi alteꝝ.ſ Hortenſium mortuũ.i.poſtq̃ mortuus eſt.Sed cũ Baſilius ille diues ſit in Græcia moriẽs, voluiſſet ſere.i.pronunciare & inſtituere M.Satyriũ filium ſororis ſuũ nomen.i.ex ſolido aſſe heredẽ, ita ꝙ in oibus eius pſonam ageret,& feciſſet eum heredem,hunc dico patronũ .i.poſſeſſorẽ & dñm agri Piceni,& Sabini. O turpem notã tẽpoꝝ .i.locoꝝ. Non erat æquũ.i.iuſtum: principes.i.primates ciuitatis,hre rem.i.opes ciuis,& nihil peruenire ad Satyrium pter nomen. Etenim ſi is q non defendit neq; propulſat iniuriam à ſuis, cum põt,facit iniuſte,vt ego diſſerui in primo libro.ſ.huius operis qualis habẽdus.i.reputandus eſt is,q non modo nõ propellit, ſed ẽt adiuuat iniuriam? Quidem.i.certe,ẽt ueræ hereditates vñt mihi nõ moleſtæ,ſi ſint acqſitæ malitioſis blanditijs,& nõ veritate,ſed ſimulatione officioꝝ. Atqui.i.ſed certe, in talibus rebus ſolet videri falſum interdum,aliud utile,aliud honeſtũ. Nam eadẽ eſt utilitas quæ eſt regula honeſtatis,q non præuiderit hoc,nulla fraus & nullum facinus aberit,hoc.i.a tali. Eſt.n.cogitans ſic. Illud quidẽ eſt honeſtum. Verũ.i.ſed hoc expedit.i.hoc caſu mihi utile eſt, & audebit diuellere errore.i.p errorem res copulatas à natura,q fons eſt.i.quæ diuiſio.i.ſeparatio eſt fons & origo oium fraudum, maleficioꝝ,& ſceleꝝ. Itaque ſi uir bonus habeat hanc uim.i.poteſtatem ut ſi concrepuerit.i.crepitum & ſonitũ fecerit digitis, poſſit in teſtamẽta locupletum irrepere nomẽ eius non utatur.i.nolit tñ uti hac ui.i.potentia. Nec ſi.i.non ẽt quãuis habeat quidem exploratum.i.oino perſpectum,oino neminem ſuſpicatuꝝ unq̃ id. At ſi dares M.Craſſo hanc uim,ut poſſet p ſcriptus eſſe heres,q reuera non eſſet pcuſſione digitoꝝ (crede mihi) ipſe ſaltaret.i.exultaret & geſtiret præ gaudio in foro. Homo aũt iuſtus,& is ſup.uir bonus quẽ bonum uirũ ſentimus,nihil detraheret cuiq̃ quod trãſferat in ſe. Is q admirat̃ hoc.i.ꝙ uir bonus hoc faciat,fatet̃ ſe neſcire qs ſit uir bonus, At uero ſi qs uoluerit euoluere notionẽ.i.cognitionem animi ſui.i.ↄſciæ ſuæ cõplicatã.i.inuolutam affectionibus uarijs, iam ipſe docebit ſe eũ eſſe bonum uirum, q proſit qbus poſſit,& noceat nemini niſi laceſſitus iniuria(hoc illis uiſum,pfectio aũt euangelica progreditur.) Quid ergo ſup.dicemus,nocet oe hic q perficiat, quaſi quodã uenenũ.ſ.blanditiaꝝ,ut moueat.i.ſubmoueat à teſtamẽto ueros heredes,& q ſuccedat in locum eoꝝ. Quis.i.aliqs dixerit.i.dicere poſſit. Et ergo ſup.talis nõ faciat,quod ſit utile,& quod expediat (immo dicit Cic.) intelligat nihil nec expedire,nec utile eſſe,quod ſit iniuſtum,q non didicerit hoc nõ poterit eſſe bonus uir. [Fimbriã &c.) Eandem rẽ perſeqtur uſque adeo dilucide,ut cẽties tractum cœpit laboris pœnituerit, ſed qa hactenus auriculas ſubmiſi uergã. Ego audiebã de patre nr̃o,Fimbriam conſularẽ.ſ.uirum fuiſſe M. Luctatio Pythiæ eqti Romano,ſane.i.ualde honeſto.i.honoratione digno, & ſummo loco nato ac uirtutibꝰ prædito p iudicẽ.i.loco iudicis deſumptũ. Cum is.ſ.Luctatius feciſſet ſpõſionem.i.depoſuiſſet aliqd quod amiſſurus eſſet,ni.i.niſi eſſet uir bonus. Itaq; audiebã Fimbriam dixiſſe ſe nunq̃ iudicatuꝝ illã rem an.ſ.uir bonus eſſet,ne aut ſpoliaret hoiem probatũ fama ſup.ſua,ſi iudicaſſet cõtra.i.non eſſe bonũ uirum, aut ne uideret̃ ſtatuiſſe aliquẽ eſſe uirum bonũ, cum ea res.ſ.bonum uirũ eſſe cõtineretur innumerabilibus officijs,& laudibus. Igit̃ nullo modo uideri põt huic uiro bono,quem ẽt Fimbria.non modo.i. nedũ Socrates nouerat quidq̃ eſſe utile,quod non ſit honeſtum. Itaq; talis uir non modo.i.non ſolũ,nun audebit facere qdq̃,ſed nec cogitare quidem qđ non audeat pdicare.i.publice fateri. Nõ

ne,

ne hoc est turpe, videlicet pħos dubitare ea quæ ne rustici quidē dubitēt? A qbus.s.natū est prouerbium, quod iam tritū est vetustate. Cum.n.rustici laudēt fidem & bonitatē alicuius,dñt: eum esse dignum.q cum.i.cum quo mices.i.micandi ludū exerceas in tenebris. Micare aūt est leuatis aut depressis ab vtroq; ludentiū digitis diuinare,pares ne an impares sint,ab vtroq; leuati, quod in tenebris sciri non pōt, nisi plena fide sit,q eum ludat,vt vere dicat quod leuarit. Quā vim.i.virtutē aut significātiam habet hoc .s.prouerbiū nisi illam nihil expedire.i.vtile esse quod nō deceat etiam.i.quāuis possis obtinere id nullo refellēte. Vides ne igitur hoc pūerbio, neq; veniā posse dari illi Gygi,de quo prius dictū est,q beneficio annuli inuisibilis effectus regē interemit Lydoꝶ? Nec huic quē ego fingebā paulo ante posse ꝯuertere.i.ad se trahere hereditates oīum ꝑcussione digitoꝶ. Enim,pro q̄a,vt.i.quēadmodū id quod turpe est,q̄uis occultetur, tñ nullo modo pōt fieri honestū. sic effici non pōt,vt id qd' non est honestū sit utile, aduersante ēt natura & repugnāte. At eñ.i.sed certe dicet aliqs: cū.i.qñ præmia sunt permagna.i.valde magna est causa peccandi. Caius Marius cū lōge abesset à spe ꝯsulatus,& iaceret.i.neglect⁹ & humilis esset septimū annū post pręturā,neq; videret penitus vnq̄ ꝯsulatū,criminatus est.i.accusauit Q. Metellū summū virū, & ciuē, cuius erat legatus cū esset missus ab eo suo imꝑatore R. criminatus est inq̄ eu apud pop.R.ducere.i.quod duceret.i. ꝑtraheret illū bellum,addēs sup.si Ro. fecissent ꝯsulē se breui tp̄e redactuꝶ in potestatē P.R.Iugurthā Regem Numidaꝶ aut viuum aut mortuū. Itaq; ille qdē.s.Marius est factus cōsul,sed discessit à fide & iustitia,q adduxerit falso crimine.i.falsa criminatiōe optimū & grauissimū ciuē videlicet Metellū,cuius legatus, & à quo missus esset in inuidiā. Nec qdē nr̄ Gratidianos est functus officio boni viri tūc,cū esset p̄tor,& Trib.pl.adhibuissent collegiū.i.consortium p̄toꝶ,vt res nomaria.i.pecuniaria cōstitueret,de cōi consensu. Enim pro q̄a, numus iactabat.i.incerti valoris habebat illis tp̄ibus,sic vt nemo posset scire qd hr̄et. Conscripserūt.s.p̄tores & tribuni cōiter.i.consensu cōi edictum.i.mādatum publicū cū pœna & iudicio.i.q̄ sine alio iudicio exigeretur à trāsgressoribus,& cōstituerunt, vt oēs simul descenderēt in rostra.i.locum vbi publicabātur edicta.i.munita rostris nauiū Antiatium. Et ceteri quidē sup. abierunt alius alio.i.in alium quēuis locū.i.in diuersa loca abierūt ceteri. Marius sup. p̄fectus est recta sup.uia à subselliꝭ i.sedibus in q̄bus ꝯsulēres sedebāt in rostra.i.loca unde edicta publicabant,vt dixi, & edixit solus id qd' fuerat cōpositū cōiter. & si quęris an sup.ea res fuit ei magno honori.i.ad magnū honorē: Statuæ sup. factæ sunt ei in oibus vicis,& ad eas statuas .s. sup.apponebant thus & cerei q̄bus deoꝶ imagines honorabātur. Quid multa sup.dicam? Nemo fuit vnq̄ carior multitudini. Hæc.i.hmōi adēptiones honoꝶ sunt,q̄ cōturbant nōnunq̄ hoies in deliberatione,cū id in quo violatur æqtas non videatur ita.i. valde magnū. Illud aūt qd' patitur.i.acqritur ex eo.s.facto videat ꝑmagnū.i.valde magnū,vt .i. quēadmodū videbat Mario non ita .s.nō valde turpe p̄ripere collegis & tribunis pl.popularē gr̄am, & fieri ob eā rē consulē,qd' ꝓposuerat sibi,tunc videbatur valde vtile. Sed vna regula est oium,quā sup.regulam ego cupio esse notissimā tibi,aut ne illud qd' vr̄ vtile sit turpe,aut si turpe est,ne.i. qd' nō videatur vtile. Quid igitur? sup.dicam. Possumus ne aut illū Marium,q Metellum accusauit iudicare viꝶ bonum,aut hunc .s.Gratidianum,q collegis imposuit? q.d.minime. Explica atque excute intelligentiā tuā,vt videas q̄ species,notio,& forma boni viri sit in ea. Ergo si tales viros bonos dicamus mētiri,criminari p̄ripere,fallere causa sui emolumenti.i.singularis cōmodi & lucri cadit in viꝶ bonum. Rn̄sio. Profecto.i.reuera nihil minus sup.cadit in eum quā mentiri &c. Est ergo vlla res tanti,aut vllū cōmodū tā expetendum vt amittas & splendorem & nomen boni viri? Quid est qd' ista q̄ dr̄ vtilitas possit afferre tm̄.i. tam magnū sup. cōmodum,quantū auferre sup.pōt,aut quantū auferet si eripuerit nomē boni viri,& sic detraxerit fidē & iustitiā? q.d.nihil. Eñ, ꝑ quia,qd interest,vtrum q̄s conuertat se ex hoiem belluam, an gerat in figura hois immanitatē belluæ? q. d. nihil. Qui, modus interrogandi dum confidenter loq̄mur. At si dicas qd dicemus? hi q negligunt oia recta & honesta,dūmodo cōsequantur potentiā,nō ne faciunt id quod is.s.Pōp.fecit? qui ēt socerꝶ hr̄e uoluit eum,cuius audacia ipse potens esset uidelicet Cæs. Enim, ꝑ q̄a, vtile videbatur Pōpeio posse plurimum inuidia.i.p inuidiam alterius,& non videbat,quam.i.quantū iniustū,quam inutile, & quā turpe esset id in cōtra patriā,ipse aūt socer.s.Cæsar habebat semper in ore uersus græcos Euripidis poetæ de Phœnissis .i. sumpt⁹ de tragœdia Euripidis quæ Phœnissæ dicebantur,quos .s. uersus ego dicam .s. latine vt potero fortasse incondite,sed tñ ita sup. vt tes possit intelligi. Nam si ius est violandū,est gratia regnādi,colas pietatem in aliis rebus. Etheocles in cuius persona hoc apud Eurip.dr̄, aut potius Euripides q hoc dicere fecerat, est capitalis .i.capitaliter peccans q exceperit id solum qd' fuerat sceleratissimum oim.s.caussa regnandi ius & pietatē violari licere. Quid igr̄ colligimus minuta? hereditates,mercaturas,& venditiones fraudulentas? q. d. non opus est. Nā ecce tibi sup. paratus est Cæs.q cum cupierit esse rex P. R. & dñs oium gentium, & qui pfecerit id. Si quis dicit hanc cupiditatem .s. regnandi esse honestam,ipse est a mens.i.penitus sine mente & rōne. Enim,pro quia, sup.talis probat.i.approbat interitū legum & libertatis & putat tetrā, & detestabilem opp̄ssionem eaꝶ esse gloriosam. Autem,pro sed, q fatetur non esse honestum regnare in ea ciuitate, q̄ fuit & q̄ esse debeat libera,sed vtile esse ei qd' possit facere id,qua obiurgatione,aut potius quo conuicio conet auertere hunc .i. ita sæmentē à tanto errore? Enim,pro q̄a,ò dii immortales,pōt fœdissimum & teterrimum parricidium patriæ esse vtile cuiq̄? q̄uia qui obstruxerit.i.irritauerit se eo,noietur ab opp̄ssis ciuibus patēs? q.d. nequaq̄ Igitur vtilitas est dirigenda honestate.i.p honestatē. Et quidem.i.certe sic,vt hęc duo verba videantur discrepare inter se, sed tñ sonare vnum.i.vnam & eandē rem. Nunc abeo. Ordo est. Ego abeo.i.transeo nunc ad opinionē vulgi, q̄ vtilitas possit esse maior quam sup.vtilitas,aut ptās regnandi,q.d.nulla. Contra.i. econtrario,ego nihil inuenio inutilius ei qui cōsecutus sit id iniuste sup. quam regnare, cū ego cœpi reuocare rōnem ad veritatem. Enim, ꝑ q̄a,quæro sup.an angores.i.angustiæ mentis & solitudines,& metus diurni & nocturni,& vita plenissima insidiaꝶ & periculoꝶ p̄nt esse vtiles cuiq̄? q.d.minime. Accius poeta antiquius inquit, Multi sunt iniqui atque infideles regno. At.i.sed, cui regno,quod ꝑditum.i.hereditario iure relictum à Tātalo & Pelope eius filio obtinebatur. Nā quāto plures sup.subiectos ei regi,q opp̄ssisset exercitum P.R.& ipm̄ P.R.& qui cogisset ciuitatē non modo liberā,sed ēt imperantē gētibus seruire sibi, q. d. infinito plures regebat Cęs.quā Tantali successor. Et tñ dixit eū nō bonū esse regno. Quas labes ꝯsciæ, & q̄ vulnera censes hunc habuisse in aio? Aūt, ꝑ sed,cuius vtilitatis pōt ipsa uita esse? cum ea sit conditio eius vitæ, vt q eripuerit illū sit futurus in maxima gr̄a & gloria,qd' si hæc.s.regna non sunt vtilia, quæ maxime vr̄ sup.vtilia esse,q̄ sunt plena dedecoris,ac turpitudinis, debet esse ꝑsuasum satis nihil esse vtile,qd' nō sit honestū. Quanq̄ id qdē cū sæpe alias.i.alio tp̄e,tū bello Pyrrhi iudicatū est a Caio Fabricio consule iteꝶ.i.secundū, & à senatu nr̄o.i R. Cum.n.rex Pyrrhus intulisset vltro .i. non lacessitus populo R. bellum,cumq. certamen esset cum rege gn̄oso (erat.n.Pyrrhus de gn̄e Aeacidaꝶ) & potenti.s.Pyrrho de imperio, perfuga venit ab eo in castra Fabricii & pollicitus est ei, si ꝓposuisset ei præmium vt clā venisset,sic se redituꝶ in castra Pyrrhi,& necaturꝶ eum veneno. Fabricius curauit hunc reducendum ad Pyrrhū, & id eius factū laudatū est a senatu. At q.i.& tñ certe,si nos q̄rimus spēm & opinionem vtilitatis,ille vnus perfuga sustulisset illud magnum bellum,& grauē aduersarium imperii,sed magnū dedecus & flagitiū fuisset. eum q cum.i.cum quo certamē laudis .i. de imperio fuisset,nō supatū sup.fuisse virtute,sed scelere. Igr̄ verū fuit vtilius, vel Fabricio q fuit talis in hac.i.nr̄a.s.vrbe R. qualis Aristides fuit Athenis, q vt supra dictū est consilium turpe Themistoclis dissipauit, vel senatui nr̄o, qui nunq̄ seiunxit vtilitatem à dignitate. verū dico vtilius fuit,an certare cū hoste armis aut veneno? q.d.haud dubie armis. Sin.i.sed si imperiū est expetendū cā glorię,absit scelus i quo nō pōt eē gloria. Sin.i.sed si ipsæ opes expetūtur,ipsę nō debebūt esse,quoquo.i.quocūque mō vtiles cū infamia. Igr̄ illa sn̄ia L.Philippi filii Q. fuit vtilis,videlicet vt hæ ciuitates quas ciuitates L. Sylla liberauisset pecunia accepta ex S. C. essent rursus vectigales.i.tributariæ,& vectigal penderent P.R.& neque redderemus his pecuniam,quā dederint ꝑ libertate. Senatus est assensus ei .i. sn̄iæ qd sup.est turpe imperio. Enim,pro q̄a,fides pirataꝶ.i.latronū maris est melior quā senatus,à q̄bus.n.pecuniam semel acceperint liberos dimittūt. At.i.sed (dicit forte) vectigalia sup.sunt aucta.i.redditus & ꝓuētus annuales sunt sic aucti fisco. Igr̄ utile sup.fuit. Ad qd' Cic Quousq; tandē audebunt dicere quidq̄ vtile quod nō honestum. Aūt pro sed, an sup.odium infamia pōt esse vtile illi imperio, qd' debet esse fulctū.i.sustentatum gloria (contra infamiā) & beneuolētiam socioꝶ (cōtra odium) q.d.minime. Ego dissensi sępe ēt cum Catone meo. videbat.n.mihi defendere nimis p̄facte.i.attente sicut rei alicui præfracti solent. Aerariū.i. thesauꝶ publicum & vectigalia,& negare oia publicanis.i.vectigalium redemptoribus.i.ne forte adhuc dubites iis,qui eum dñt publicos prouentus certa summa ultra quam quidqd receperūt,

eorum est,& circa quorum si qd defuerunt restituunt. Cato ergo nolebat quidq; eis cõcedit,sed fecit p ministros reip.prouẽtus colligere.& videbatur negare,aut negare.i.negabat multa socijs cũ deberemus esse benefici in.i.erga hos videlicet socios, & cũ solere-mus agere cũ illis.s.socijs vt cum colonis nris. Et eo magis quo illa coniunctio ordinum s eqtum pertinebat ad salutẽ reip. Male ẽt Curio cõ dicebat causam Transpadanorum.i.Trans Padũ habitantiũ esse ęquã addebat aut semp,vincat vtilitas,potius dicere sup.causam eorum nõ esse æquam.i.iustam, qa non erat vtilis reip. quam cum diceret sup eam esse vtilem, fateretur non esse æquã.

DOCT. interpr. O Rationis vanitatẽ) Vanitatem dixit,vt pugnet cũ veritate,cũ vulgo putemus vanitatẽ esse lactantiã,fortassis ob id,qđ fere mentiãtur multa gloriosuli.[Argentariã facere) Vt dr̃ quæstũ facere,q negociatur,ita argentariã facere dixit Cic.[Nomina facit) Nomina facit,q se debitorẽ constituit,vnde & bonæ fidei debitores,bona nomina dñr.[Semel indicaret) Indicare dixit æstimare. Id aonotandũ putauimus,quod in oibus, quos viderim,libris,cõperimus deprauatũ,iudicaret.[Vt ẽt si minoris) Vt hic habet significationẽ exẽpli,cõfert.n.factũ cũ facto. Qui pluris emit,cũ licuisset minoris emere, vir bonus est iudicatus,at nõ sapiẽs. Perinde esset si minoris vẽdidisset,qđ potuisset pluris vẽdere. Hoc admonere visum est,qđ hunc locũ cõpererim in multis exẽplaribus vitiatum.nec à cõmentariorum scriptoribus aliqd lucis adduci.[Proscribit insulã) Proscribitur hõ,q dãnatur hoc gñe dãnationis. Proscribitur domus aut alia res quæ venalis scripto proponitur. Et insulã vocat domõ vndique semotã ab alijs ędib⁹, quales fere sunt magnatũ.[Societas est.n.) Subinde occurrit apud Cicer.ẽt.n.ponatur tertio loco p̃sertim cũ adest uerbõ, est. [Interior eorum) Interiorẽ dixit coniunctiorẽ. vnde & intimi cõiuncti dñr,q arctissima necessitudine cupulati sunt. [Testamẽtarijs) Qui supponũt testamẽta,aut alioqui fraude inuadũt.[Vinculis,& carcere castigãdi) In nõnullis exẽplaribus pro castigandi habebat fatigãdi. [Ab hoc nulla fraus aberit) Reciprocauit loquẽdi formam. Nã dicimus,nõ abest a suspitione furti hic dixit, ab hoc nulla fraus aberit.[Perficiat vt veros heredes) Rursus pficiat dixit,pro efficiat,siue faciat.[Nõ ita magnũ) Ac mox,nõ ita turpe.Ita tñ hẽt epitasin,nihil aũt illi tñder, qđ genus est cũ dicimus,ita sum hoiem expertus vt denuo nolim expiri.[Quid? q oia recta,&c.) qd,separandũ est à sequẽti sermone, qđ expgesfacit lectorẽ,vt ante mõstrauimus.[Nã si violandũ est) Duo senarij sunt, tãersi Cic.nõ seruat in his legẽ,quã Græci Tragici seruãt. Porro in secũdo versu aut verbũ,Est,elidẽdũ est,aut,In,p̃positio,vt cõstet metri rõ.[Multi iniqui,atq; infideles) Trochaicus est tetram.catalect.nisi quod quæ posliemæ dictiones in oibus, quæ uiderim, exẽplaribus erant trãspositæ,buni sunt,pro sont boni. [In maxima gr̃a) In p̃cio esse vsitatissimũ est,in honore esse,itidẽ,in gr̃a,& gloria esse,nõ perinde vsitatũ,eoq. annotauimus,ne qs ita vereatur loqui,cũ Cicer.habeamus auctorem.[Si p̃mium ei proposuisset) Videbatur hic sermo magis requirere pronomẽ reciprocũ,si præmium sibi proposuisset, sed vitasse vr̃ amphibologiam. Nos in huiusmodi locis fere solemus uti ipsi. [Præfracte defendere) Cic.præfractos vocat,qui à sententia non possunt abduci,quos, ni fallor,Græci vocant [illegible]. Præfracte,pertinaciter. Hoc annotaui,qđ eruditi quidã contẽderint has uoces nõ esse Latinas.

DOCT. interpr. Q Vod Athenis in exer.) obserua exẽplum Athenienſiũ,q exe crati sulti sunt eos,q errãti viam nõ monstrarent.[Nequicquã sapere) Adnotauit illud Græcũ, μισῶ σοφιστήν,ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός.[Sergio Oratæ uẽdiderat,&c.) Requre hoc ex 1.de Orat.[Digitorum pcussione) Prouerbium.i.leui momento.[Quicũ in tenebris mices) Micare digitis, ludi genus est. Cic. de Diuin. [Nam si uiolandum) Euripideum carmen a Cæsare usurpatum.

> εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρή, τυραννίδος πέρι
> κάλλιστον ἀδικεῖν, τ᾽ ἄλλα δ᾽ εὐσεβεῖν χρεών.

ARGVMENTVM.

Formulas aliquot,& rogatiunculas colligit non inamœnas,in quibus videtur aliud hortari vtilitas,aliud honestas.

PLENVS est sextus liber de officijs Hecatonis talium qõnum; Sit ne boni viri,in maxima caritate annonę familiã nõ alere.in vtranq; partẽ disputat; sed tñ ad extremũ vtilitate putat offm̃ dirigi magis, q̃ humanitate. Quærit, si in mari iactura faciẽda sit,eq ne p̃ciosi potius iacturã faciat, an seruuli vilis.hic alio res familiaris, alio ducit humanitas.Si tabulã de naufragio stultus arripuerit, extorquebit ne eã sapiẽs,si potuerit?negat;qa sit iniuriũ.Quid dñs nauis?eripiet ne suũ?minime,nõ plus,q̃ si nauigãtem in alto eijcere de naui velit,qa sua nõ sit.quoad.n. pueñrũ sit eò, quò sumpta nauis est,nõ dñi est nauis, sed nauigantium. Quid,si vna tabula sint duo naufragi, hiq; sint sapientes; sibi ne vterq; rapiat,an alter cedat alteri?Cedat vero, sed ei,cuius magis intersit vel sua,vel reip.causa viuere. quid, si hæc paria in vtroq; ? nullũ erit certamẽ,sed,quasi forte, aut in micãdo victus,alteri cedet alter.Quid,si pr̃ fana expilet,cuniculos agat ad ærariũ,indicet ne id magr̃atibus filius? nefas id qdem est: qn ẽt defendat pr̃em,si arguat. non igit̃ patria p̃stat oibus officijs? imo vero: sed ipsi patriæ conducit,pios hr̃e ciues in parentes.Quid,si tyrannidem occupare,si p̃riam p̃dere conabitur pater, silebit ne filius? imo vero obsecrabit pr̃em,ne id faciat: si nihil p̃ficiet,accusabit,minabitur ẽt: ad extremũ, si ad pernició patriæ res spectabit,patriæ salutẽ anteponet saluti patris. Quærit ẽt,si sapiens adulterinos numos accipiet imprudens p̃ bonis,cum id rescierit, soluturus ne sit eos, si cui debeat p̃ bonis. Diogenes ait, Antipr̃ negat: cui potius assentior. q vinũ fugiens vendat sciens,debeat ne dicere? nõ necesse putat Diogenes, Antipr̃ viri boni existimat. hæc sunt quasi cõtrouersiæ in iure stoicorũ. in mancipio vendendo,dicenda ne vitia? nõ ea,quæ nisi dixeris,redhibeat mancipiũ iure ciuili;sed hæc mẽdacẽ esse,aleatorem, furacẽ,ebriosum:alteri dicẽda vñr, alteri non dicenda. si quis aurum vendẽs,orichalcum se putat vendere, indicet ne ei vir bonus aurũ illud esse,an emat denario qđ sit millenarium? Perspicuũ iam est,& quid mihi videatur,& q̃ sit inter eos philosophos,quos noiaui,cõtrouersia. pacta, & p̃missa semper ne seruãda sint,quæ nec vi,nec dolo malo(vt p̃tores solent dicere)facta sint? Si qs medicamẽtum cuipiam dederit ad aq̃ intercutẽ,pepigeritq;, ne illo medicamento vnq̃ postea vteretur;si eo medicamento sanus factus fuerit,& annis aliquot post inciderit in eũdẽ morbum,nec ab eo,q cum pepigerat,impetret,vt itẽ eo liceat vti quid faciendũ sit,cũ sit is inhumanus, qui non concedat,vti,nec ei quidq̃ fiat iniurię? vitę,& saluti consulendum est. Quid,si quis sapiẽs rogatus sit ab eo, qui eum heredem faciat,cum ei testamento sestertium millies relinquatur,vt ante quàm hereditatem adeat,luce palã in foro saltet,idq;, se facturum p̃miserit,q alıter eum heredem scripturus ille non esset: faciat,quod promiserat ille, nec ne? promisisse nollẽ, & id arbitror fuisse grauitatis: sed qm̃ promisit,si saltare in foro turpe ducet,honestius mẽtietur,si ex hereditate nihil ceperit: nisi forte eam pecuniam in reip. magnum aliquod tp̃s contulerit,vt, vel saltare eum,cum patriæ consulturus sit,turpe non sit.Ac ne illa quidem promissa seruanda sunt, quæ non sunt ijs ipsis vtilia,quibus illa promiseris. Sol Phaethonti filio (vt redeamus ad fabulas) facturũ se esse dixit,quidqd optasset: optauit,vt in currũ patris tolleretur; sublatus est insanus: ante quã constitit,ictu fulminis deflagrauit. quãto melius fuerat in hoc p̃missum patris non esse seruatũ? Quid, qđ Theseus exegit p̃missum à Neptuno? cui cũ tres optiones Neptunus dedisset, optauit interitum Hippolyti filij sui,cũ is patri suspectus esset de nouerca; quo optato ĩpetrato, Theseus in maximis fuit luctibus. Quid Agamẽnon? cũ deuouisset Dianæ,qđ in suo regno pul-

cherrimum

cherrimum natum esset illo anno, immolauit Iphigeniã, qua nihil erat eo quidem anno natum pulchrius. Promissum potius non faciendum, q̃ tam tetrum facinus admittendum fuit. Ergo & promissa non faciẽnda nonnunq̃. Neque semper deposita reddenda sunt. Si gladium quis apud te sanæ mentis deposuerit, repetat insaniens: reddere, pcc̃m sit: non reddere, offm̃. Quid, si is, qui apud te pecuniam deposuerit, bellum inferat patriæ, reddes ne depositum? non, credo: facies.n cõtra remp. quæ debet esse carissima. Sic multa, quæ natura honesta vñr esse, tpibus fiũt non honesta. facere promissa, stare cõuentis, reddere deposita, cõmutata vtilitate fiunt nõ honesta. Ac de ijs, quidẽ, quę vñr esse vtilitatis contra iustitiam simulatione prudẽtiæ, satis, arbitror, dictũ. Sed qm̃ à quatuor fontibus honestatis primo libro officia duximus, in eisdem versabimur, cũ docebimus, ea, quæ vñr esse vtilia, neq; sunt, q̃ virtutis inimica. Ac de prudẽtia quidem, quã vult imitari malitia; itemq́. de Iustitia, quæ semper est vtilis, disputatum est.

PETRVS MARS.

CARITATE) penuria. [Magis quam humanitate) Et sic ab officio discedebant, qm̃ officium non est nisi sit honestum ergo officium non potest dirigi vtilitate, quæ ab honestate seiuncta sit. [Quę est) Hæc erat quæstio Hecatonis quæ per se clara est. [Hic) In hac quæstione, qm̃ res familiaris hortatur retinere equum multi precij, & humanitas seruulum quãuis vilem. [Si tabulam) Alia quæstio. Tabulam, cui insidens euadit ad littus. [Quod dñs nauis) Alia quęstio, an dñs nauis debeat, aut iure possit eripere tabulam? & dicit quod non, qm̃ nauis tũc est nauigantium & vectoꝝ. [Quo) Ad locum, quo vt perueniremus nauem conduximus, & sumpsimus. [Quid si vna) Alia quæstio. [Sed ei) .s. cedat cuius vita vtilis est magis reip. [Si autem in vtroque paria sunt) Alter alteri cedat, ac si iacta sorte victus esset aut pugnãdo. [Quid si pater) Alia quæstio ipsius Hecatonis. [Cuniculos) Subterraneos meatus, vt furetur pecuniã ex ærario. [Arguatur) Reprehendatur & accusetur id fecisse. Igitur inq̃t Cic. si ita fecerit filius, patria non pponetur oibus alijs rebus. [Præstabit) Erit pstantior & carior oibus officijs, quæ alijs debemus [Immo vero) .s. oibus præstabit, inquit, qm̃ vtile est patriæ hr̃e filios pios in parentes. [Quid si) Alia quæstio. [Prodere) Decipere. unde proditores. oppugnare, inquit Asconius Pædianus inimici & hostis est. prodere grauius, cũ ad eos q amici esse debeant, referatur. [Quærit ẽr) Alia quæstio. [Adulterinos) Nõ veros & bonos, quod nostro tpe vulgo fit, & quotus quisque est, qui dubitet adulterinos nummos soluere. [Ait) Affirmat Diogenes ipm̃ solutuꝝ extra reprehensionem, quod negabat Antipater secutus sanctitatẽ Stoicoꝝ, & præscriptum boni viri, quem sentimus tm̃. [Qui vinũ fu.) Alia quæstio. vinum fugiens dr̃, quod non conseruat bonitatem, quam præ se fert, sed cum mutatur putrescit. vnde fugere est quasi putrefieri. & literæ dñt fugere, cum corrumpuntur. ergo q tale vinum vendit, dicere debet illud esse fugiens. Sunt quædam vina, quæ nõ durant, & si quis illa tanq̃ duratura emeret, faceret iacturam. [In iure) Opinione & sñia, quæ est Stoicis ius quoddã & sancta lex. [Redhibeatur) Opus sit recipere mancipium venditum. Vlp. ait, Redhibere est facere, vt rursus habeat vẽditor, quod habuerat. & qa reddendo id faciebat, iccirco redhibitio est appellata, quasi redditio, cum redditur ab emptore mancipium vẽditori. & à iure cõsultis ponuntur morbi & causæ, qbus mancipium redhibeatur. [Sed hic) In hac parte & re, Diogeni placet, vt nõ dicantur vitia. Antipatro aũt vt dicantur. [Aleatorem) q ludo aleę teneatur. [Si qs auꝝ) Alia quæstio. [Orichalcum) Est æs montanum hñs aliq̃ similitudinem auri in colore, materna lingua dr̃, ottone. [Ne ui) de hoc supra dictũ est, quod ui metus ue causa, & de dolo, qm̃ prætores dolo promissa, aut ui, rata non habebant. Ponit igr̃ exemplum de eo quod promissum est nec ui, nec dolo. [Ad aq̃ intercutem) Ad morbum hydropisim. [Pepigerit) Pactus fuerit. [Eundem morbum) Hydropisim. [Qui eum) .i. cũ quo pactum fecerat. [Vitæ & saluti) Statuit Cic. & iudicat non esse standũ tali promisso, sed uitæ consulendum, vtendumq́. medicamẽto etiam nõ permittente medico, q cum id perneget, ab humanitate discedit. [Quid si qs sapiens) Alia quæstio. [Promisisse nollẽ) Rñdet Cicero propositæ qõni dicens sapientis uiri & grauis fuisse non promittere, sed quia promisit, laudabilius erit in hoc mẽtiri. nihil. s. ex hereditate arripere nisi forte pecuniã illa hereditate relictam collaturus aliqñ sit, in vtilitatem reip. [Grauitatis) Cõstantiæ & virtutis. [Si ducei) Existimabit esse turpe, & pter decorũ viri sapientis saltare in foro. [Honestius) Maiore laude, si nihil capiet ex hereditate, qm̃ oñdit antiquiorem esse sibi virtutẽ, & decoꝝ oibus alijs rebus. [Magnum aliquod tps) .i. in aliq̃ difficultatem & necessitatem reip. cui adesse debemus, & qdqd pro illa facimus, decet. [Tempos) .i. opportunitatem tpis, & vsum. [Ac ne illa qdem) Nunc de promissis non seruandis disputat, de quibus dcm̃ est in j. vol. & ponit exemplum de Sole & Phaetonte, Neptuno & Theseo, Agamẽnone & Iphigenia filia, quam immolauit. Aliqui dñt Agamẽnonem cum græcoꝝ classis Aulide conuenisset, importunitatem interemisse capream pascentem & Dianæ sacram. Numen ob id iratum placari sanguine Agamẽnonis filiæ poposcisse. Vlyssemq́. simulantẽ Achilli desponsatam à Clytæmnestra matre virginem accepisse, & ante aras victatam statuisse. Achillẽ ceterosq́. q sacrificio præerant puellam regi Scythaꝝ clam emandasse, & sic Tauricæ Dianæ tẽplo præfuisse. Fabulę dñt ceruam fuisse suppositam p virgine à Diana. [Tam tetrum) Crudele & horrendũ. [Ergo concludit oñdens hæc esse officia à circũstantia, vt suo loco dcm̃ est. [Quid si) Alia qõ, qua offm̃ & circunstantia ostenditur. [Tpibus) ꝯdõne tpum. [Cõmutata vtilitate) qm̃ si sit promissum, non est vtile illi, cui promissum est, & qa vtilitati consulendum est, mutata vtilitate mutatur offm̃. hæc plana sunt, & in j. lib. tractata vberius. [Ac de his quidem) Postq̃ disseruit, de his quæ pertinet ad prudentiam & iustitiam. Cic. captans attentionem transit ad reliqua quæ pertinet ad fortitudinem & temperantiam. de qbus vsq; ad finem disputat, oñdens nihil esse vtile quod fortem viꝝ dedeceat & temperatum, confutans Epicureorum opiniones statuentium finem bonorum in voluptate, & firma exploratáq. corporis valetudine. [Simulatione) .i. malitia quadam, quæ prudentiam vẽ imitari, cum ab ea differt plurimum. [In eisdem) Fontibus, è qbus officia ducuntur, & manant.

FRAN. MAT.

PLenus est, &c.) Nunc dicit qũo multa eiusmodi ponantur ab Hecatone Rhodio per modum qõnis, quæ vtilia vñr, nec tñ honesta; & ipse disputat quid in eiusmodi qõnibus faciendum sit. [Sit ne boni viri. &c.) Prima qõ si inquit maxima annonæ caritas ingruerit, quæritur an pater familias q seruos habeat & ancillas, possit & debeat tantam familiam in tanta penuria alere, an illos famæ perire sinat, vt suæ consulat vtilitati. in vtrãq; inquit partem disputat Hecato, sed offm̃ magis ad vtilitatem dirigit, q̃ ad honestatem & humanitatem. [Officium dirigi) videlicet vtilitati magis consulendum q̃ honestati, honestum est alere seruos, sed tñ salutis suæ rõnem hr̃e vtile est. [Humanitate) humanum.n. est familiam alere. [Quærit si in naui.) Alia qõ, quidam mercator seruos & equos vehit, exoritur tempestas, iactura facienda est, nisi perire oẽs cum naui maline, sunt serui viles & inutiles, sunt & equi preciosissimi, quærit vtrum facere debeat dñs nauis, nunquid viles seruos in mare abijciat, an equos preciosos, rñdit hoc in loco, alio ducit res familiaris, alio vero humanitas. [Humanitas) Nam humanitas ad hæc trahit vt equos preciosos perire malimus, q̃ seruos, vtilitas vero vt potius seruos, q̃ equos abijciamus. [Si tabulam) Alia qõ, fracta naui, cum naufragio oẽs perirent, forte accidit, vt ex vectoribus alter stultus, alter sapiens sit, stultus fragmentum nauis ceperat, & fragmento illo euadere tentabat, sapiens poterat auferre tabulam illam. quæritur nunqd facere debeat. Nam honestius vr̃ vt sapiens potius viuat q̃ stultus, & tñ dicit iniuriam esse hoc facere. [Quid dñs nauis) Et probat, dic mihi (inquit) tu quæris nunquid sapiens fragmentum illud debeat arripere stulto, sed dic mihi dñs nauis debet ne extorquere, quia suum est, nam quia nauis sua est, ẽt pars sua esse debet, ergo sibi iure id vendicare posse vr̃. Negat, & rõnem affert, quid inquit aliud esse tabulam de manu extorquere, q̃ ipsum incolumen deijcere, & præcipitare? Illud non esset faciendum, igitur neq; hoc. [Quoad.n.) Non iusta causa, est nec eũ de naui deijcere debet, nam cum nauem conduco, mea ẽt dr̃, donec ad locum destinatum deuenero. verbi causa: Venetijs Anconem nauigaturus nauem conduco, illa nauis non dr̃ dñi esse donec ad destinatum locum deuenero. [Quid si in vna tab.) Dixit de tabula quam stultus ceperat, nunqd ei sapiens posset extorquere, nunc dicit se vterq; sapiẽs fuerit nunqd alter alteri possit eripere, & alteꝝ alteri reddere debere, affirmat q vtilior fuerit & quem magis intersit viuere. [Paria) Videlicet, quod tam intersit huius, quã illius viuere vel sua vel reip. causa. Cuniculus est foramen sub terra occultum aut ab aiali, quod est simile lepori, appellati, quod sub terra fossæ latere est solitum, aut à cuneoꝝ similitudine,

Cunicul⁹ est subterraneum foramen.

tudine, q oẽm materiam intrant findẽtes. Pomp. [Quid si pr̃] Alia q̃ō, si pr̃ sacrilegus esset, & deoꝝ tẽpla spoliaret & cuniculos ageret in ærariũ, vt Thesauros inde sibi iperet, nunqd filius hoc sacrilegiũ indicare debeat. [Qui aũt defendat] Nõ modo non indicet, sed ẽt defendat, si possit, neque obest patriæ vt to vis, immo ꝓdest si filij in parentes pij fuerunt. [Quid si tyrãnidem] Alia q̃ō quid faciet filius, si pr̃iam prodere hostibus pr̃ voluerit, aut tyrãnidem in ea occupare, & qd sit facturus ex offõ ondit. [Quærit ẽt] Alia q̃ō, si sapiens inqr falsos nummos acciperet imprudens ab alio, pōt ne id creditoribus suis illos sciens dare? huius q̃ōnis duas punis contrarias opiniones. [Adulterinos] Falsos, sicuti & pueros nõ legitimos adulterinos dicimus. [Qui venenum] Alia q̃ō est, qui vendit quoddam genus coloris quod cito euanescat, nec durat, & is q vendit hoc, scit. s. colorẽ illum euanescere. Quæritur nunqd emptori dicere debeas, hic color euanescit. Venenum colorẽ hic accipe, vt apud Virg. nec Assyrio fucãtur lana veneno. Alij vinum fugiẽs legunt, hoc est nõ diu duratuꝝ, & mutatuꝝ colorem & saporem. [Fugiẽs] Euanescit. [Redhibeatur] Verbum est iuris. Cum rem vitiosam vendideris, cuius vitium tacitũ est, tunc redhibẽda est. i. retro hñda, hoc verbo veteres iurecõsulti vsi sunt. [Si qs aurum] Est qdam q vendit aurum purum, sed existimat se orichalcum vendere. Quæritur nunqd emptor si sapiẽs fuerit vt pl̃ri putant cognoscens debeat admonere venditorem non esse orichalcũ. [Perspicuum] Debeat inqt aurum esse aperire. Quia disputatũ est nihil esse vtile quod non honestũ. Et ꝓpea nihil alteri faciendum quod tibi fieri nõ velis. [Inter pl̃os] Diogenem & Antipatrum. [Pacta & promissa] Ait p̃tos facta seruabo. Idem ait, quod metus causa gestum erit, ratum non habebo. Fiebat mentio ẽt vis ꝓp necessitatẽ impositam contraria voluntati. Est aũt vis maioris rei impetus, q repelli non pōt. Metus aũt instantis vel periculi futuri causa mentis trepidatio. Item prætor ait: Quæ dolo malo facta esse dicentur, si de ijs rebus alia actio fuerit & iusta causa esse videbitur, iudicium dabo. vt dige. lib. 4 discimus: Titulis quod metus causa gestum erit, & dolo malo. Edicere vero magistratuum est verbum iubentium vt p̃tores & consules solebant. [Siquis] Pactum ponit quod censet non esse seruãdum, est qdam hydropicus, huic medicus dat salubrem medicinã hoc pacto, vt hac medicina nunq̃ postea vtatur. Ille accepta medicina statim liberatus est. post aliqnot annos in eundem morbũ incidit. Quæritur nunqd pactum seruare debeat. Si à medico illo obtinere nõ poterit, vt rursus hanc medicinã accipiat, non vẽ honestum. Aq̃ intercutem siue subtercutem Latini vocant, græci hydropisim. Vim morbi exprimit Hora. his verbibus: Crescit indulgẽs sibi dirus hydrops, Nec sitim pellit nisi causa morbi Fugerit venis, & aquosus albo Corpore languor. Medici & Plin. atq; Celsus tres hydropiseos tradũt species. Cato vt scribit Festus hydropicũ veternosum appellauit. veternosus, inqt Cato, q̃ plurimũ bibit tam maxime sitit. [Quid sit sapiẽs] Alia q̃ō. Quærit Hecato sit sapiẽs heres institutos fuerit hac ꝯdõne, vt non prius hereditatẽ adeat quam in foro oĩbus videntibus saltauerit, nunqd si ꝓmiserit, seruare ꝓmissum debeat. [Promisisse nollem] Rñdet Cic. sapiẽtis erat non ꝓmittere rem ineptam, & malle, qm̃ ꝓmisit mendacem esse q̃ stultum, & potius, amittere hereditatẽ non seruando quod ꝓmiserit, q̃ saltare & hereditatem adire. [Nisi for.] Hoc excipit si resp. vtilitatem asseq posset, vt videlicet ex ea magnitudine pecuniæ ciuitas aliquã diu cõtra hostes tueri se posset. [At ne illa] Repetit qđ in principio posuit, videlicet, q̃ ꝓmisseris semper seruãda non esse, & exẽpla ponit qualia. s. ꝓmissa sunt quæ nõ seruari vtile sit & ei q promisit & ei cui ꝓmissum est, & cõtra seruare inutile. [Sol Phaetõti] Quod Phœbus filio promisit, faciendũ non fuit, nocituꝝ erat accipienti, ergo honestius fuerat mẽtiri, fabula nota est quã multis versibus scribit Ouid. [Ictu fulminis] qa Iuppiter metuens terris & cœlo filiũ fulmine percussit, q in Eridanum cecidit. [Quid Theseus] Hoc exẽplũ ẽt lib. 1. posuit. [Exegit] Petijt veloci rem sibi debitã. Ille. n. tria ꝓmiserat quæcunq; peteret. [Quid Agamẽnon] Aliud exẽplum cũ nullus Agamẽnoni nasceretur filius, & creandæ prolis facultas negata esset, vouit Dianæ se immolaturuꝝ primogenitum, nata est Iphigenia filia pulcherrima. Quid facere debuit postq̃ promisit? promissis stare non debuit. [Teterum] Impiũ, crudele. [Neque] Semper deposita reddenda sunt, non est reddendum depositum qñ aliqd mali secuturum est. Exemplum Cic. ponit. [Quid si is] Aliud exẽplum. [Temporibus] Casu & accidentia tp̃is. [Stare conuentis] Pactum est duorum vel plurium in idem placitum & consensus, promissum est quod aliquis alieni ẽt sub iuramento promittit, conuentionis verbum, vt ait Vlp. generale est ad oĩa pertinens, de qbus negocij contrahendi causa transigendiq. consentiunt, q inter se agunt. Nam sicut conuenire dĩr, qui ex diuersis locis in vnum locum colliguntur, & veniunt, ita q ex diuersis animi motibus in vnum consentiunt. i. in vnam sñiam decurrunt. Adeo aũt est conuentionis nomen gñale vt eleganter dicat Pedius nullũ esse contractum, nullam obligationem, quæ non habeat in se cõuẽtionem, siue re siue verbis fiat. Nam stipulatio quæ verbis fit si non habet consensum, nulla est. Idem est cõuentum, quod pactũ, vel conuentio. [Sed qm̃] Multis validissimisq. rõnibus ostendit Cic. nihil vtile esse, quod turpe sit, & nihil oĩno vtile posse esse, quod idem honestum non sit. Nunc idem à partibus honesti ostẽdere nititur, docet aũt, conuerti vtile, & honestum, & quidqd cõtra virtutem fit, cõtra honestum ẽt fieri. Cuius partes enumerat. Quidqd fit contra prudentiam, cõtra iustitiam, fortitudinem, tẽperantiam, cõtra honestum fit, quod si honestũ, & vtile conuertũtur, quidqd contra virtutem fit, esse vtile nullo modo pōt. De duabus aũt partibus iam dixit & ostendit malitiam & calliditatẽ esse, quæ virtutem ad se trahit, & falsa specie prudentiam imitari vult. Sed aliud est calliditas, aliud prudẽtia, illa. n. fallax est imitatio prudẽtię. Idem inqt de iustitia. Quidqd. n. iustum est, vtile est: quidqd iniustum, inutile. Seqtur vt ostendat quæ fiunt cõtra fortitudinẽ & temperantiam, nullo modo vtilia esse posse. [A q̃tuor fontib.] s. prudẽtia, iustitia, fortitudine, temperantia. [Quę imitari vult] qa malitia cum sit vitiũ, vult prudẽtia videri. [Quæ semp est vtilis] Ea. n. hoĩm societas inter se conseruatur, qua sublata, humana societas nulla esset, immo ne ciuitates quidem durarẽt.

ASCEN.

Sextos liber Hecatonis discipuli Panætij Stoici de officijs, est plenus talium q̃õnum, videlicet ne. i. an sit boni viri. i. pertineat ad bonum virum non alere familiam in maxima caritate. i. penuria annonæ. i. victualium, & disputat in vtranque partem, sed tñ ad extremum putat officium dirigi vtilitate, magis quam humanitate. Quærit si in mari facienda est iactura, an faciat potius iacturam equi preciosi, an vilis serui, hic. i. in hoc casu res familiaris ducit alio. i. ad alium videlicet ad saluationem equi, & humanitas ducit alio videlicet ad saluationẽ serui, quia hõis. Si stultus arripuerit tabulam de naufragio, an sapiens extorquebit. i. violẽter auferet eam à manibus stulti si potuerit, negat. s. Hecato, quia sit iniustum. Quid dñs nauis, est sup. eripiet ne suum? Rñdet, minime, non plusq̃ si velit eijcere è naui nauigantem in alto. s. mari, quia. s. nauis non sit sua, quoad. i. vsq; quo peruentum sit eo, quo nauis est sumpta, nauis non est dñi sed nauigantium. Quid si in vna tabula sint duo naufragi æque sapiẽtes, rapiat ne vterque sibi, an alter cedat alteri? cedat vero. i. pro vera alter alteri, sed ei sup. cedat, cuius magis interfit, vel sua reip. causa viuere. Quid sup. fiat si hæc sup. sint paria. i. æqualia in vtroque? Rñdet, nullum erit certamen, sed alter cedat, alteri, quasi victus in sorte, aut in dimicando. forte melius legas haud. i. non in dimicando. Quid sup. dicatur si pater expilet. i. spoliet fana. i. templa, & sit sacrilegus, & agat cuniculos. i. subterraneos meatus, quales faciunt lepores, cuniculi, in ærarium. i. quibus perueniat ad ærarium, indicet ne filios magistratibus? Quidem. i. certe. i. nefas. s. filium reuelare sacrilegium patris, quin etiam defendat. i. defendere debeat patrem, si arguatur. i. accusetur sacrilegij. Igitur patria non præstabit. i. non erit præstantior omnibus officijs, immo uero, sed conducit. i. vtile est ipsi patriæ hre ciues pios in parẽtes. Quid si pater occupabit tyrannidem, si conabitur ꝓdere patriam? Silebit. n. filius, imo vero obsecrabit patrem, ne id faciat. Si nihil proficiet, accusabit & minabitur etiã ad extremum, si res spectabit. i. tendet ad perniciem. i. destructionem patrię, ipse anteponet salutem patriæ, saluti patria. Quærit ẽt Hecato. s. si sapiẽs imprudens. i. nesciẽs quid fecerit, accipiet nomos adulterinos. i. falsos, & non iustæ materiæ pro bonis, cum ipse rescierit. i. postea perceperit falsos esse. i. an sit soluturus eos pro bonis, sicuti debeat. Diogenes ait sup. qđ sic, Antipater negat, cui. s. Antipatro ego (inquit Cic.) potius assentior. Qui sciens uendat uinum fugiens. i. non conseruans bonitatem suam, aut in uase cõtineri nequiens, q n obuertatur, ne. i. an debeat dicere. Diogenes putat nõ necesse esse sup. dicere. Antipater existimat. i. iudicat sup. esse boni uiri sup. dicere. Hæ. i. hmõi sunt, quasi controuersiæ. i. quęstiones ad vtranque partem disputabiles in iure Stoicoꝝ, ne. i. an uitia sup. sint dicenda in uendendo mancipio. Rñsio. Non nisi ea, quæ nisi dixeris mancipium redhibeatur redhiberi à uenditore cogatur iure ciuili. Sed hic. i. in hac re vñr alteri. s. Stoicoꝝ supp. hæc uitia. s. mendacem esse, aleatorem. i. lusorem aleis, furacem & ebriosum esse dicenda. i. oportere dici, & vñr alteri non dicenda. Si quis uendens aurum putat se uendere orichalcum. i. metallum simile auro in colore, ne. i. an sit bonus emptor, scilicet indicet ei illud esse aurum, cum emat denario, quod sit mille denarium

narium siue denariorum. Perspicuum est iam & qd videatur mihi,& quæ sit controuersia inter eos phos,quos noiaui,ne.i.an pacta & promissa sint semper seruanda,quæ facta sint nec vi,nec dolo malo,vt prætores solent sup. præscribere. Si quis dederit cuipiam medicamentum ad aq̃ intercutem.i.hydropisim,& pepigerit.i.in pacto habuerit ne vnq̃ vteretur postea illo medicamēto, si sanus factus fuerit illo medicameoto, & inciderit aliquot annis post.i.postea in eundem morbũ,nec impetret ab eo,q eum.i.cum quo pepigerat.i.tale pactum fecerat, vt licet item .i. iterum vti eo. qd sit faciendum,cum is sit inhumanus, q non concedat vti,nec quidq̃ iniuriæ fiat ei si sup.vtatur.Rñsio.Consulendum.i.auxiliandum,quasi consilio est vitæ & saluti. Quid si q̃s sapiens sit rogatus ab eo q heredem faciat cum sestertium milles.i.mille sestertium siue sestertiorum (sed consuetius dñt perite millies sestertium) relinquatur ei ea testõ,vt anteq̃ adeat hereditatem saltet luce,vel potius luci.i.tpe lucis palam.i.in conspectu oium in foro & promiserit se id facturum,quod.i. quia ille aliter non esset scripturus,cum heredem faciat,illi quod promiserat nec ne.i.an non,dicit Cic.ego nollem promisisse,& ego arbitror id fuisse grauitatis,qm̃ promiserit saltare,in foro,quod turpe ducet, mentietur,honestius si nihil eaceperit ea hereditate, quam si eeperit, nisi forte contulerit eam pecuniam in aliquod magnum tps.i.magnam opportunitatem,vt pote tpe egestatis reip. vt vel .i. ēt non sit turpe eum saltare,cum sit consulturus ēt patrię.At ne illa qdem promissa seruanda sunt,quæ non sunt vtilia his ipsis, q̃bus promiseris illa. Sol (vt redeamus ad fabulas) dixit se facturũ esse filio Phaetonti qdq̃d optasset, & optauit filius, vt tolleretur in currum patris,sublatus.i.sursus latus est, atq; ipse insanus anteq̃ constitit in curru.s.deflagrauit.i.totus exarsit ictu fulminis,quanto melius? q. d. multo melius fuerat promissum patris non esse seruatũ in hoc. Quid quod Theseus eaegit promissum à Neptuno,cui cum Neptunus dedisset tres optiones, optauit interitum Hippolyti filij sui,cui patri,cũ is.s.filius Hippolytus cum esset suspectus de nouerca.s.Phædra,quæ primum fuerat Hippolyto desponsata,& ita amans cum plusq̃ patrem interpellauit eum de stupro,quod recusantem falso crimine apud patrem detulit, quo .s. interitu optato,& impetrato Theseus fuit in maximis luctibus. Qnid Agamẽnon sup.fecit sapientius,cum deuonisset Dianæ qđ natũ esset illo anno pulcherrimũ in suo regno,immolauit Iphigeniam.s.filiam suam,qna nihil illo anno pulchrius natum erat. Promissum sup.erat potius non faciendum quam tam tetrum .s. dictum & immane facinus admittendum. Ergo & promissa sunt sup.nonnunq̃.i.aliqñ non facienda. Neque dep.i.sub fide in custodiam data,sunt semper reddenda. Si q̃s sanæ mentis existens deposuerit apud te gladium,& ipse insaniens repetat, pctm̃ sit reddere,& offm̃ non reddere. Quid si is q deposuerit apud te pecuniam inferat pťiæ bellum? reddes ne depositum? credo inqt Cic. quod non. Em pro quia,tu facies si reddideris contra remp. quæ debet esse carissima. Sic multa quę vñr esse honesta natura.i.p naturam,fiunt tpibus.i.per diuersitatem tpis non honesta, vt pote facere promissa,stare conuentis,reddere deposita,vtilitate cõmutata.i.ablata faciendo,& addita negando fiunt honesta si sup.feceris. at.i.sed ego arbitror satis dctm̃ quidem.i.certe de his quæ vñr esse vtilitatis contra iustitiam, simulatione .i. per simulationem prudentiæ. Sed qm̃ diximus j. lib.officia à quatuor fontibus honestatis,quæ virtutes Cardinales appellantur,nos versabimur in eisdem,cum docebimus ea quæ vñr esse vtilia, neque sint, cum sint virtutis inimica. Ac de prudentia quidem, quæ malitiam vult imitari,itemq́. de iustitia quæ est semper vtilis,est disputatũ.

DOCT. interpr. STare cõuentis.) Pro seruare pacta. Inusitatius, quod dixit Vergilius, Manete dictis, apud Græcos molitus est [Greek word illegible].

DE FORTITVDINE.

RELIQVAE sunt duæ partes honestatis: quarum altera in aĩ excellẽtis magnitudine,& præstantia cernitur; altera in conformatione, & moderatione continentiæ,& tẽperantiæ. Vtile videbatur Vlyssi, (vt q̃dam poetæ Tragici prodiderunt: nam apud Homerum optimũ auctorem, talis de Vlysse nulla suspicio est) sed insimulant eum tragœdiæ simulatione insaniæ militiam subterfugere voluisse. non honestũ consilium. at vtile (vt aliquis fortasse dixerit) regnare,& Ithacæ viuere ociose cum parentibus, cũ vxore, vxore,cum filio. vllum tu decus in quotidianis periculis, & laboribus cũ tranquillitate hac cõferendum putas? ego vero istam contẽnendam,& abijciendam; qm̃, quæ honesta nõ sit,ne vtilem q̃dem esse arbitror. quid .n. auditurũ putas fuisse Vlyssem,si in illa simulatione pseuerasset? q, cũ maximas res gesserit in bello,tñ hæc audiuit ab Aiace:

Cuius ipse princeps iurisiurandi fuit,
Quod omnes scitis, solus neglexit fidem:
Furere assimulauit. ne coiret, institit.
Quòd ni Palamedis perspicax prudentia
Istius percepset malitiosam audaciam.
Fide sacratæ ius perpetuo falleret.

illi vero nõ modo cum hostibus,verum ēt cum fluctibus, id quod fecit, dimicare melius fuit, q̃ deserere consentiẽtem Græciam ad bellum barbaris inferendum. sed dimittamus & fabulas,& externa: ad rem factaq́. veniamus. M. Attilius Regulus cum Consul iterum in Africa ex insidijs captus esset,duce Xantippo Lacedæmonio, imperatore aũt patre Annibalis Amilcare, iuratus missus est ad senatum,vt nisi redditi essent Pœnis captiui nobiles quidam,rediret ipse Carthaginem.is,cum Romam venisset, vtilitatis speciem videbat: sed eam,vt res declarat,falsam iudicauit: quæ erat talis,manere in patria, esse domi suæ cũ vxore,cum liberis; quam calamitatem accepisset in bello,cõem fortunæ bellicæ iudicante tenere consularis dignitatis gradũ. q̃s hæc neget esse vtilia? quid censes? magnitudo animi,& fortitudo negat. an locupletiores quęris auctores? harum.n.est virtutum proprium nil extimescere,oĩa humana despicere,nihil, quod hoĩ accidere possit,intolerandum putare. Itaque quid fecit? in senatũ venit: mãdata exposuit: sñiam ne diceret,recusauit: q̃ diu iureiurando hostium teneretur,non esse se senatorem.atque illud ēt: (ò stultum hoĩem dixerit quispiam,& repugnantem vtilitati suæ) reddi captiuos,negauit esse vtile: illos.n.adolescentes,& bonos duces,se iam confectum senectute. Cuius cũ valuisset auctoritas,captiui retẽti sunt, ipse Carthaginem redijt: neque eum caritas patriæ retinuit,nec suorũ.neq; vero tum ignorabat, se ad crudelissimum hostẽ,& ad exquisita supplicia proficisci: sed iusiurandum cõseruandum putabat.itaq; tum,cum vigilando necabatř, erat in meliori caussa, q̃ si domi senex,captiuus, periurus,& consularis remansisset.at stulte, q non modo nõ censuerit captiuos remittendos, verum ēt dissuaserit. quo modo stulte? ēt ne,si reip.cõducebat? põt aũt,quod inutile reip.sit,id cuiq̃ ciui vtile esse? peruertũt hoĩes ea, quæ sunt fundamẽta naturę,cum vtilitatẽ ab honestate seiungunt. oẽs.n.expetimus vtilitatem,ad eamq́. rapimur; nec facere aliter vllo modo possumus: nam q̃s est,qui vtilia fugiat? aut q̃s potius,q ea non studiosissime persequatur? Sed quia nusq̃ possumus,nisi in laude,decore,honestate,vtilia reperire,ppea illa prima,& summa habemus. vtilitatis nomẽ non tam splendidum,q̃ necessarium ducimus. Quid est igiť,dixerit q̃s,in iureiurando? num iratũ timemus Iouem? at hoc quidem cõe est oĩum philosophorum,nõ eorum modo,qui deum nihil hr̃e ipsum negocij dñt,& nihil exhibere alteri: sed eorum ẽt,q deum semper agere aliq̃d,& moliri volunt, vnq̃ nec irasci deũ, nec nocere. quid autẽ iratus Iupiter plus nocere potuis-

set, quam nocuit sibi ipse Regulus? nulla igitur vis fuit
religionis, quæ tantā vtilitatem peruerteret. An, ne turpi-
ter facere? primum minima de malis. num igitur tm̄ ma-
li turpitudo ista habebit, quantum ille cruciatus? deinde
illud ēt apud Accium, Fregisti ne fidem? neque dedi, ne-
que do infideli cuiq̄. q̄q̄ ab impio dr̄, luculente tn̄ dr̄. Ad
dunt ēt: quemadmodum nos dicamus, videri quædā vti
lia, quæ nō sint; sic se dicere, videri quædam honesta, quę
non sint: vt hoc ipsum vr̄ honestum, conseruandi iusiu-
randi caussa ad cruciatum reuertisse, sed fit non honestū,
quia, quod per vim hostium esset actum, ratum esse nō de
buit. Addunt ēt, quidquid valde vtile sit, id fieri honestū,
etiam si antea non videretur. hæc ferè contra Regulū. sed
prima videamus. Non fuit Iupiter metuendus, ne iratus
noceret, quia neque irasci solet, neque nocere. hæc quidē
ratio non magis contra Regulum, q̄ contra oē iusiuran-
dum valet. sed in iureiurando, non qui metus, sed quę vis
sit, debet intelligi. est.n. iusiurandum affirmatio religio-
sa. quod aūt affirmate, quasi deo teste, promiseris, id tenē
dum est. iam.n. non ad iram deorum, quæ nulla est, sed ad
iustitiam, & ad fidem pertinet. nam præclare Ennius, O
Fides alma, apta pinnis, & iusiurandum Iouis. qui igitur
iusiurandum violat, is fidem violat, quam in Capitolio vi-
cinam Iouis Opt. Max. vt in Catonis oratione est, maio-
res nr̄i esse voluerunt. At.n. ne iratus quidē Iupiter plus
Regulo nocuisset, q̄ sibi nocuit ipse Regulus. certe, si ni
hil malum esset, nisi dolere. id aūt non modo non summū
malum, sed nec malum quidem esse, maxima auctoritate
philosophi affirmant. quorum quidem testem nō medio
crem, sed haud scio an grauissimum, Regulum nolite q̄-
so vituperare. quem.n. locupletiorem quærimus, q̄ princi
pem reip. qui, qui retinendi officij caussa, cruciatu subiret
voluntarium? Nam, quod aiunt, minima de malis. i. vt tur
piter potius, q̄ calamitose: an est vllum maius turpitudi-
ne? quæ si in deformitate corporis habeat aliquid offen-
sionis, quanta illa deprauatio, & fœditas turpificati animi
debet videri? itaque, neruosius qui ista disserunt, solum au
dent malum dicere id, quod turpe sit: qui aūt remissius,
hi tn̄ non dubitant summum malum dicere. nam illud q-
dem, Neq; dedi, neq; do fidem infideli cuiq̄, iccirco re
cte à poëta dr̄, quia cum tractaretur Atreus, personæ ser-
uiendum fuit, sed si hinc sibi sumunt, nullam esse fidem,
quæ infideli data sit: videant ne quæratur latebra periu-
rio. Est aūt ius ēt bellicum, fidesq. iusiurandi sæpe hosti
seruanda. quod enim ita iuratum est, & mens conciperet
fieri oportere, id seruandum est: quod aliter, id si nō fece
ris, nullum periurium est: vt, si p̄donibus pactum pro ca-
pite precium non attuleris, nulla fraus est, ne si iuratus q-
dem id non feceris. nam pirata non est ex perduelliū nu-
mero de finitus, sed cōis hostis oium. cum hoc nec fides
esse debet, nec iusiurandum cōe. non.n falsum iurare, pe-
ierare est: sed, quod ex animi tui snia iuraueris, sicut ver
bis concipitur, more nostro, id non facere, periurium est.
scite enim Euripides:

Iuraui lingua, mentem iniuratam gero.

Regulus vero nō debuit conditiones pactionesq. belli-
cas, & hostiles pturbare periurio: cum iusto.n. & legiti-
mo hoste res gerebatur, aduersus quē & totum ius feciale,
& multa sunt iura cōia. quod ni ita esset, nunq̄ claros vi-
ros senatus vinctos hostibus dedisset. At vero T. Vetu-
rius, & Sp. Postumius, cum iterum consules essent, q̄a, cum
male pugnatum apud Caudium esset, legionibus nostris
subiugum missis, pacem cum Samnitibus fecerant, dediti
sunt his: iniussu.n. populi, senatusq; fecerāt. eodemq. tpe
T. Numitius, Q. Aemilius, qui tum tribuni pl. erant, q̄ eo
rum auctoritate pax erat facta, dediti sunt, vt pax Sāniti-
bus repudiaretur. atque huius deditionis ipse Postumius,
qui dedebatur, suasor, & auctor fuit quod idem multis an
nis post C. Mancinus: qui, vt Numantinis, quibuscum si-
ne senatus auctoritate fœdus fecerat, dederetur, rogatio-
nem suasit eam, quam L. Furius, & Sext. Attilius ex S. C.
ferebāt: qua accepta, est hostibus deditus. Honestius hic,
q̄ Q. Pompeius: quo, cum in eadem caussa esset, deprecā
te, accepta lex non est. hic ea, quæ videbatur vtilitas, plus
valuit, q̄ honestas: apud superiores vtilitatis species fal-
sa, ab honestatis auctoritate superata est. At nō debuit ra
tum esse, quod erat actum per vim. Quasi vero forti viro
vis possit adhiberi. Cur igitur ad senatu proficiscebatur,
cum p̄sertim de captiuis dissuasurus esset quod maximū
in eo est, id reprehenditis. non.n. suo iudicio stetit, sed su
scepit caussam, vt esset iudicium senatus: cui nisi ipse au-
ctor fuisset, captiui profecto Pœnis redditi, essent, ita in-
columis in patria Regulus restitisset. Quod q̄a patrię nō
vtile putauit, iccirco honestum sibi & sentire illa, & pati
credidit. Nam q̄ aiunt, quod valde vtile sit, id fieri hone-
stum: immo vero esse, nō fieri. est.n. nihil vtile, quod idē
non honestum: nec, quia vtile, honestum est; sed q̄a ho-
nestum, vtile. quare ex multis mirabilibus exēplis, haud fa
cile q̄s dixerit hoc exēplo aut laudabilius, aut p̄stantius.
sed ex tota hac laude Reguli, vnum illud est admiratio-
ne dignū, q̄ captiuos retinendo censuerit. nam q̄ rediit,
nobis nunc mirabile vr̄, illis quidem tpibus aliter facere
non potuit. itaq; ista laus non est hoīs, sed tpum. nullū.n.
vinculum ad astringendam fidem iureiurādo maiores ar
ctius esse voluerunt. id indicant leges in duodecim tabu-
lis, indicant sacra, indicant fœdera, q̄bus ēt cum hoste de-
uincitur fides; indicant nationes, animaduersiones censo
rum, qui nulla de re diligentius, q̄ de iniuriando, iudica-
bant. L. Manlio A. filio, cum dictator fuisset, M. Pompo-
nius tribunus pl. diem dixit, quod is paucos sibi dies ad
dictaturam gerendam addidisset. criminabatur ēt, q̄ Ti
tum filium, qui Torquatus postea est appellatus, ab hoī-
bus relegasset, & ruri habitare iussisset. quod cum audi-
uisset adolescēs filius, negocium exhiberi patri; accurris-
se Romam, & prima luce Pomponij domum venisse dr̄,
cui cum esset nunciatum, q̄ illum iratum allaturum ad se
aliquid contra patrem arbitraretur, surrexit è lectulo, re-
motisq. arbitris, ad se adolescentem iussit venire. at ille,
vt ingressus est, confestim gladium distrinxit, iurauitq. se
illum statim interfecturum, nisi iusiurādum sibi dedisset,
se patrem missum esse facturum. iurauit hoc terrore coa-
ctus Pōponius: rem ad populū detulit: docuit, cur sibi à
caussa desistere necesse esset: Manlium missum fecit: tm̄
tpibus illis iusiurandum valebat. atque hic T. Manlius is
est, qui ad Anienem Gallo, quē ab eo prouocatus occide
rat, torque detracto, cognomē inuenit: cuius tertio Cōsu
latu Latini ad Veserim fusi, & fugati? magnus vir in pri-
mis: & q̄ nup indulgēs in patrē, idē acerbus, & seuerus in
filiū. Sed vt laudandus Regulus in conseruando iureiurā
do, sic decē illi, quos post Cānēsem pugnā iuratos ad se-
natum

natum misit Annibal, in castra rediturus ea, quorum erát potiti Pœni, nisi de redimendis captiuis impetrauissent, si nó redierunt, vituperandi. de quibus non oés vno modo. ná Polybius, bonus auctor in primis, scribit ex decé nobilissimis, q tum erant missi, noué reuertisse à senatu re non impetrata; vnú ex decem, q paulo post, q̃ egressus erat é castris, redisset, quasi aliqd esset oblitus, Romę remásisse. Reditu. n. in castra, liberatum se esse iureiuràdo interpretabatur: nó recte; fraus. n. distringit, non dissoluit periurium. fuit igitur stulta calliditas, peruerse imitata prudentiam. itaque decreuit senatus, vt ille veterator, & callidus vinctus ad Annibalé duceretur. Sed illud maximum. octo hoíum millia tenebat Annibal, non quos in acie cepisset, aut q periculo mortis diffugissent, sed q relicti in castris fuissent à Paullo, & Varrone cósulibus. eos senatus non censuit redimendos, cû id parua pecunia fieri potuisset: vt esset insitum militibus nřis aut vincere, aut emori. qua quidem re audita, fractum aîum Annibalis scripsit idem, q senatus, populusq. R. rebus afflictis tam excelso aîo fuisset. Sic honestatis comparatione ea, quæ vnř vtilia, vincuntur. Atilius aût ille, qui græce scripsit historiam, plures ait fuisse, qui in castra reuertissent, eadem fraude, vt iureiurando liberarentur; eosq. à censoribus oîbus ignominijs notatos. Sit iam huius loci finis: perspicuum est. n. quæ timido animo, humili, demisso, fractoq. fiát, quale fuisset Reguli factum, si aut de captiuis, quod ipsi opus esse videret, non quod reip. censuisset aut, domi remanere voluisset; non esse vtilia, qa sint flagitiosa, fœda, & turpia.

PETRVS MARS.

R ELIQVAE sunt duę partes) Fortitudo. s. & temperátia, sed prius agit de fortitudine. Et ponit eaé plum Vlyssis, quem ostendit non potuisse viri fortis & magni decoŧ seruare, si dum remásisset vitans bellicos labores, quâuis id vtile potuisset videri. (Conformatione) Representatione imaginis téperantiæ. Is alicui virtuti se cósurmat, qui & vultu, & cultu corporis officiu illius se accómodat. hæc consuematio maxime pertinet ad téperantiam, quæ motus ét corporis naturę congruétes reqrit. in primo dictum est. (Ithacæ) Quæ erat patria sua, cuius desideriu dicebat apud Homerú se teneri in hæc uerba. Ithaca uium clarissima occasum versut, aspera quidem, sed optima, iuuétutis altrix, qua ego nihil vnq̃ amœnius vidi. (Ociose) Sine laboribus bellicis. (Cû paren.) Laerte & Autolia matre. (Vxore) Penelope. (Filio) Telemacho. (An vllû tu decus) Sensus est, nulla tranqllitas & vita ociosa pôt confecti cum decore & laude, quâ meretur qs ea laboribus & periculis aditis pro decoro seruando. tranqllitas. n. quæ honesta nó est, nó potest esse vtilis. (Ac Aiace) Filiu Telamonis superatu ab Vlysse in iudicio armuŧ. (Cuius ipse princeps) Hæc erát verba Aiacis in Tragœdia, iudiciû armoŧ inscripta Pacuoio, qbus exprobrabat Vlyssi, quod militiá subterfugerit simulatione insanię. (Quod ni Palamedis) Vlysses ne iret ad bellû, furoré simulauit. sed Palamedis perspicaci ingeniu simulatio illa detecta est. Ná cum araret, & salé sereret, vt furés videretur, Palamedes obiecit aratro Telemachû, & sic timés filiu se aperuit. (Id qđ fecit) qm̃ errauit p maria & varios labores ppessus est, ut canit Hom. in Odyssea. (Ius). i. sacrá obligationem. (Sacrata) Tactu sacroŧ sancita. (Barbaris) Phrygibus. (Nostrâ) Romanam, & affert exéplum Reguli q ad suppliciû redire maluit, quá aliqd de constátia & fide remittere. (Cósulis iterû) In secundu cósulatu in quo collegá habuit, L. Manliû. bis cósul fuit Attilius Regulus de secúdo ꝯsulatu, nota est hist. apud T. Liuium & Polybiû. Ex insidijs, Xátippus Lacedæmonius merce de cóductus à Carthaginésibus, & militaris rei peritissimus callide exercitû instruxerat, elephátosq. in hostes immiserat. Vnde pugna tû est quádiu dubia Marte. Sed Xátippus simulata fuga Romanus ad insidias traxit, & Regulus captus est, & Romá missus, vt aut pacé suaderet noie Pœnoŧ, aut captiuoŧ pmutationé. suasit ne fieret pmutatio, additû ét sibi venenû datum ad tps, quo paulatim tabescéti corpore facta permutatione extingueretur. (Vxore) Martia. (Cum liberis) Duobus filijs, quoŧ alter, ut est apud Siliû, Seranus uocabat, alter Regulus. (Quid esset) Rńdet Cic. ea illa nô esse utilia, qm̃ sunt ꝯtra magnanimitatem & fortitudiné, de qbus nunc agitur ut dcm̃ est. (Nam locupletiores) An inqt q̇ris maiores auctores ipsa magnitudine aí, & fortitudine, quæ negát talia nó esse utilia, q a sibi repugnent? q. d. hæ uirtutes ońdûc illam spém utilitatis esse falsam. (Mandata) Carthaginésiû de pace & pmutatione captiuoŧ. (Sniam ne diceret) Qm̃ negabat fas esse captiuu sedere inter ꝯsulares & liberos ciues, ac dicere sententiam. (Atque illud ét) Affert id quod potuisset aliqs dicere cõtra Regulû. (Cum uigilando necabatur) Tenebatur Regulus in tenebris & repéte ardoribus solis obijciebat, cogebaturq. respicere ad solé insutis sursum ac deorsum palpebris. cû somno diu ꝓhibitus decessit. Armariû ex tabulis ligneis Pœni excogitauerát suppositis ét acutis lignis, dispositis stimulis per latera armarij, quo clauserunt Regulû, ita ut nec iacere, nec adherere posset nisi fixus stimulis. Vnde dicit Seneca loqués de supplicio Reguli: Figunt cuté clauis, & quocunq; fatigatum corpus inclinauit, uulneri incûbit, & in perpetuam uigiliam suspensa sunt lumina. (At stulte) Affert aliud, quod qs contra Regulû potuisset afferre fundaméta naturæ. i. rónes, ac principia bene recteq. uiuédi, qm̃ honestum est fm natura. n. & nihil est utile quod non sit honestum, quod qui non tenent, & utile ab honesto separant, peruertút fundaméta naturæ. Vnde Socrates illos execrari solebat, q hæc duo coniuncta natura opinione praua distraxissent. (Rapimur) Vi & imperio naturæ, sed nos corrupti ueŧ utile non dispicimus auaritiæ nubilo aut alterius affectus caligine obducti, æstuq. cupiditatum inflámati, ideo dicit utilia non posse reperire, nisi in laude decore, & honestate. (Et hæc sunt) Prima, & summa inqt, utilitas necessitati naturæ subuenit. illa uero afferût splendorem nois & gloriam pp honestatem qppe laudamur. (Illa) Laudem decoré, & honestatem qbus datur primus & summus locus. utilitas aût expetitur pp necessitatem, ergo præstabiliora magis appetenda sunt, & ceteris ꝑponenda. (Quid est igitur) Affert ea q̇ potuissent dici contra Regulum, quod uoluerit iusiurandû uiolare, ne Iouẽ inuocatum ońderet. Et has rónes Cic. confutabit, ostendetq. Regulum offô boni magniq. uiri functum esse. (Nihil hře negocij) & hi fuerunt Epicurei. Epicurus. n. dicebat, quod beatum æternumq. est, idipsum nec hře quidq̃ negocij, nec exhibere alteri. ita neq; ira, neque gřa teneri, quod quæ talia essent, imbecilla essent oia. & negabat Epicurus in deo esse gřam. (Sed eoŧ) Peripateticoŧ. s. Stoicoŧ, & Academicoŧ. (An ne igitur) Proponit id quod pro Regulo dici potuisset, & introducit rńdentem, & asserentem turpitudinem ipsam esse minimum malum, quod postea Cic. refellit. (Minima de malis). s. est ipsa turpitudo, quæ in se minus habet mali, quam ille cruciatus. (Apud Acciû) In Tragœdia in qua Atreus q fratrem deceperat Thyesté, hæc verba dixit. se. s. nec fregisse fidem, nec dedisse, qm̃ voce tm̃ non méte iurauerat. (Impio) Alienu ab ui pietate, & dei cultu, cui pietaté debemus, & crudelissimo in fratrem. (Luculente) Clare & bene. (Addunt ét) Hæc sunt alia quæ afferebantur contra Regulum. (Sed prima videamus) Refellit Cic. ea quæ contra Regulum dicta sunt, resumens primum de iureiurando, quod interpretatur vt osńdat nullo modo uiolandû esse. (Apta pinnis) Côiuncta summitatibus & fastigijs Capitolinis. aptare apud antiquos sigńabat contíngere. inde apud Virg. Cœlû stellis ardentibus aptû. Pinna sigńat acutû inde muroŧ summitates, & fastigia pinnæ, & p diminutioné pinnacula, quæ dût à Gręcis πτερύγια. (Iusiurandû) Iouis. (In Capitolio) Fidé in Capitolio primus ꝯsecrauit Attilius Calatinus, inde M. Æmilius Scaurus. (Sed nec qdé) Hæc fuit opinio Stoicoŧ statuentium nihil esse numerádum in malis ꝑter vitia, de his rebus abunde dcm̃ est supra. Stoici dicebant doloré non esse malum, & beatam vitam descensuram in oia tormenta. Igitur Regulus in illo dolore, nihil mali habebat, qa non discedebat ab offô & virtutis ꝑscripto. (Phi) Stoici. s. (Nam q aiunt) refellit aliud de turpitudine, quá illi dicebant minimam de malis, & sic concludebát potius uiuendum esse cû turpitudine, quam cum calamitate, qđ est contra ꝑscriptum naturæ, quæ honestum amat, & turpitudini aduersatur, & addit. & oñ dit Cic. nullum malum esse maius turpitudine & vitio. turpitudo. n. maxime refertur ad mores. inde turpis dř infamis. (Quæ) Turpitudo si alios offendit cum est in corpore quáto magis in aío. (Itaq;, neruosi⁹) Et ideo inqt Cic. Stoici q summá vim dabant virtuti, nec illá eneruabant, vt Peripatetici & Academici dicebant id solû esse malû, quod esset turpe. Peripatetici aût dicebant vitiû esse summû malû, & sic relinquebatur esse alia mala ꝑter turpitudiné, vt sunt dolores, cruciat⁹, & cetera id genus, q̇ Stoici mala esse negabant, qm̃ turpitudine vacarent.

ducuntur & fœdera sanciuntur. [Iniā cōia) Obligantia vtrunq;
hostē ad id pstandum, quod pmittitur. [Auctor) Princeps, & qua-
si caput. Auctor is dr, ē cuius snia decernitur aliqd. [Rogationē)
decretum, legē. [Deprecante) Precibus contendente, ne hostibus
dederetur. De, ppositio, inqt Gellius, est anceps. In vno eodemq.
verbi diuersitatem significationis capit, aliqn n. deprecor signat
detestor, execror, vel depello, & abominor. Contra aūt valet cū
Cic. dicit, vitam à Sylla deprecatus est. Et nullæ sunt virgines, q
mea à vobis deprecentur. Deprecari aliqn idem est qd' excusare,
atq; defendere. [Suscepit causam) Patronū se constituit publici
negocij. [Quasi vero forti viro vis possit afferri.) Sensus est suā
cōnem ita confirmant, tanq vis aliqua possit adhiberi viro forti,
qd' est absurdissimum. Aius qppe viri fortis cogi nō pōt, sed mor
tem pponit in decoris promissis. Apud eundem in 3. de Fin. Cato
Stoicus ita loqtur, Sapiens recte vocatur inuictus, cuius ēt si cor-
pus constringatur, aiu tū iniici vincula nulla pōt. Indicant leges
in 12. tabulis. Lex in 12. tab. eodē Cic. auctore in 2. de legibus
hæc erat: Periurij pœna diuina exitiū. humana dedecus. [Indi-
cāt) Sacratæ, leges sacratæ fuerūt plebeiæ, ac tribunitiæ, vt auctor
est Asc. Pæd. Idem Cic. in orōne pro Cornelio agens de plebe,
ac tribunis dicit. Tanta in illis virtus fuit, vt anno 16. post reges
exactos pp nimiam dominationem potentium secederent. Le-
gesq. sacratas sibi restituerent, & montē trans Anienē æternæ me
moriæ consecrarent. Idem in 3. de legib. inqnit: Sunt certa ver-
ba legū, neq; ita prisca, vt in veteribus his, sacratisq. legibus. Pō-
peius vero sic scribit: Sacratæ leges dicebantur, in qbus sancitū
erat, vt si qs aduersus eas fecisset sacer alicui deorū esset cum fami
lia, pecuniaq.. Liu. lib. 2. primæ decadis agens de reconciliatio-
ne plebis opera Mēnij Agrippæ dicit. Agi de concordia cœptū,
concessumq. in cōdōnes, vt plebi sui magistratus essent sacrosan-
cti, qbus auxilij latio aduersus consules esset, neue cui patrū ca-
pere eum magr̄atum, liceret, ibi sacrata lex lata. Vel a Græcis, vt
pleraq. oia, hoc quoq, mutuati sunt Roman. Atheniensiū .n. le-
ges, quarū auctor pcipuus ac clarissimus fuit Solon, bipartitæ fue
rūt. Nam aliæ res sacras, oēmq. ceremoniarū cultum complecte-
bantur, quarū ἀνευρετὴς fuisse dr Orpheus, harumq. legum tabulę.
quæ p curiæ foribus affixę erant κύρβεις vocabantur, alteræ, res
oēs publicas, ac ciuilium controuersiarū varietates continebant,
quæ qnotidie aut abrogabantur, aut cōmutabantur nouis legi-
bus pro tpum cōdōne latis, quarum tabulæ ἄξονες appellabantur.
Illæ triangulæ, hæ qndratæ erant. Vt nō iniuria leges sacratas di
cere eas possimus, quas Græci ἱερὰς ἀξονας vocitāt, & κύρβεις in
cisa pponunt. Constat .n. ius decem tabularū e Græcis, hoc est So
lonis legibus emanasse, quas Decē viri, legum creādarū decē tabu
lis explicauerunt populoq. R. pposuerunt, vt locupletissimus te
stis est Liuius, q subtilissime hac de re agit, quem ēt consulendū esse
censeo. Sed ne malus sit τὸ πάρεργον τοῦ ἔργου, iam ad reliquum orō
nis contextum reuerti tps est. [Indicant notationes) Gel. lib. 7.
sic scribit. Iusiurandum apud Romanos inuiolate sancteq. habi-
tum, seruatumq est. Id & moribus, legibusq. multis ostenditur.
Censores periuros oium notarum, & damnis, & ignominijs affi
cerunt, quoniam quod se facturos dictitauerunt, non fecissent.

FRANMAT.

Continentiæ & temperantiæ) Hūt hic similitudinem quā
dam, materia cōueniunt, forma dissentiunt. Conueniunt
materia, qa in ijsdem rebus versatur vtraq;, differunt for
ma. Quia tēperantia est virtus: Continētia vero non est virtus,
Nondum .n. habitum fecit. Nam ois virtus habitus est, Continē-
tia non est habitus, igr̄ non est virtus. Continens abstinet qdem
sub ægre, nec satis firmus est contra cupiditates. At vero tempe-
rans, qa diu abstinuit, & lōga consuetudine habitū fecit, facile cu
piditates vitat, eodē modo incōtinentes, & intēperans, incōtinēs
inuitus est, & quasi captiuus cupiditate trahitur, nec dū vitij, vida
licet intēperantiæ habitū fecit. Vnde Medea apud Ouid. inqt: Vi
deo meliora, pboq., deteriora sequor. Et hoc non sine ai sui re-
prehēsione facit, rō siqdem principia tenet, sed vincitur à cupidi-
tate. At vero intēperans peruertens rerū naturam, malum bonū
iudicat, & cōtra bonū malū. Ex quo seqtur vt cupiditatibus cedat
intēperans, eas eligens Incontinēs vero non eligens; qa intelli
git nō esse bonū. ex quo cōprehenditur medias esse affectiones
inter vitiū, & virtutē nondū stabilitas, modo ad bonū, modo ad
malū. [Cōformatione) Cōuenientia. Quæ .n. conformantur ea
cōueniūt, siue duo sint, siue plura. [Vtile videbatur Vlyssi) Exēplis
pbat quæ cōtra virtutē fiunt inutilia esse. Hom. nihil tale de Vlys
se scripsit. poetæ tragici scripserūt Vlyssem vna cū alijs ad excī-
diū Troianū simulatione stultitiæ venire noluisse. illi qdē hoc
vtile videbatur, sed nō ita erat, nā cōtra magnitudinē ai erat & ex
cellentiā, quę magnā appetere debet. [Insimulāt) Falso accusant,

[Insanię) Simulasse eū dōt insaniam vt militiā subterfugeret. Nā
agrū arabat Vlysses & salē seminabat. agro subacto iūctis diuersi
gnis aialibus asino & boue. Sed Palamedes vt experiret vera ne es
set insania, Telemachū infantē Vlyssis filiū accepit, & aratro ob
iecit. Vlysses arans cū ad filiū venisset aratrū sustulit. Tūc vero
cognita est simulata stultitia. Sed Palamedes pœnas dedit. [Ocio
sa) In pace. [Cū parēte) Laerte & Autolia matre. [Vxore) Pene-
lope. [Filio) Telemacho. [Vllū tu decus) Dic mihi ò Tulli, nun-
qd pōt esse tāta gloria, vt sit cū hac vtilitate cōparāda? [Conferē
dū putas?) q.d. minime. [Quid .n. auditū putas) Argō vtit à mi-
nori ad maius, si, inqt, Vlysses inuenit vituperationes & obtrecta
tores postq ad bellū profectus est, & magnas res gessit, qd si non
iuisset? nunqd non in magna oium infamia fuisset? fuisset sane.
Quæro ergo nunqd infamia vtilis sit minime, nō igr̄ a militia de
sistere vtile fuit Vlyssi, qa cōtra honestatē erat, hoc est cōtra glo
riā. [Hæc audiuit ab Aiace:) Quæ sequūtur. Est aūt Ennij aut alte
rius veteris poetæ locus. [Iusiurādi) Cōspirationis factæ contra
Troianos vt exercitū ducerēt ad Troiā, nec nisi euerso illo disce
derēt. [Illi vero) Suā Cic. exprimit sniam. [Fide sacrata) Vnde &
genus militiæ sacrm dr. Virg Fas mihi Graiorū sacrata resoluere
iura Fluctibus. Nā cū euerso Ilio rediret in patriā naufragiū pas
sus est. [Sed dimittamus) Ad historiā trāsit, ostendēs quō Attilius
magnitudine animi mori maluerit, quā fidē & iusiurādū fallere.
[Ad rē nrām) Nō externā, sed domesticā. [Factā) Nō fabulosam.
[M. Attilius) Nota historia est quā Liu. scr. Val. Max. alijq. pmul
ti. [Patre Annibalis) De quo est apud Liu. in prin. de 2. bel. Pun.
[Vtilitatis speciē) Apparētem, nō veram vtilitatē. [Vt res decl.) Id
eīn qd' fecit Attilius ostēdit ipm nō verā esse vtilitatē iudicasse.
[Quā calamitatē &c.) Et qa in bello calamitatē accepat, eā for-
tunæ attribuit, qa ēt si bono cōsilio vsus fuerat, in bello tū aduer-
sam sibi fortunā fuisse dicit. Et est quasi rñsio tacitæ qōni. qa hoc
dedecori sibi futurū videbat, quod victus esset, nō .n. sibi, sed fortu
nę attribuendū esse. [Cōem) Quia Mars belli cōis est. [Quis hęc
neget &c.) Quæris qs hæc neget vtilia esse. rñdeo tibi, magnitu-
do animi & fortitudo negat fidei iusiurādum quā fallere vtile nō
est, qd' si has virtutes seruare volueris, hæ oēs vtilitates tibi con
tēnendæ sunt, & minime vtilitatis putādæ. [Nā locupletiore q-
ris auctores?) Si quæris inqt auctores q hoc afferāt, q maior pōt
esse auctoritas q virtutis? qd' si ipsa virtus hæc negat vtilia: erit
ne aliqs q virtuti repugnare audeat? [Harū &c.) Vt aūt intelligas
quātæ auctoritatis hæ sunt virtutes intellige qd earū pprium sit.
[Nihil pertimescere) Est quasi diffinitio. Quid .n. est aliud magnitu
do animi quā nihil pertimescere, & humana oia despicere? nihil qd
accidere hoi possit intollerabile existimare. [Mādata) Quæ ei mā
dauerāt Carthaginēses. [Quādiu .n &c.) Ratio cur dicere sniam
recusaret, qa donec captiuus esset Senatorē se esse nō posse dice
bat, sed tandē a principe Senatus coactus sniam cōtra seipm di-
xit. [Nec vero ignorabat) Et tātæ magnitudinis animi fuit, atq;
fortitudinis, vt cū se sciret ad certū suppliciū redire. & ad crude-
lissimos hostes, tū fidē fallere noluerit. [Exqsita supplicia) de q-
bus Aul Gel. scribit. [Vigilandu) Erectis palpebris in doliū con-
iectus, cui interiore parte acutissimi infixi erāt claui. [At stulte)
.s. fecit, dicet aliqs. [Oēs .n.) Natura oēs non solum quid vtile sit
expetimus, sed ad id maxime rapimur, verū intelligere id vtilia la
bor est maximus. [Sed qa) Præfatur quodāmodo ea ppositurus
quæ Regulo obijciūtur. deinde confutaturus. Dicit ergo certū es
se natura nos trahi ad vtilitatē, sed ista vtilitas esse nunq pōt sine
laude, sine dedecore, & sine honestate, cum igitur aliqd vtile vide
bitur qd' turpe sit, tūc intelligamus non vtile esse, hæc nā primū
pponenda sunt, nunqd illud quod spēm vtilitatis babeat, sit lau-
dabile, sit decēs & honestū. cum vero horū aliqd abesse percipie-
mus, tum demū inutile esse intelligamus. [Illa prima) Laudē de-
cus & honestū. [Vtilitatis nomē) Vtilitas oia in bonis corporis
& externis cōsistit in rebus aiatis, & inanimatis, quas terra pdu-
cit, q ad vsum nrūm reqruntur, magis necessaria sunt quā splendi
da; vt tectū, cibus, potus, vestitus, recte ergo dicit virtutis nomen
nō tam splendidū quam necessariū. [Quid est igr̄) Videamus in-
quit aduersarius qd obesse potuerit Attilio iusiurandū violare,
cū nō solū Epicureorū, sed oium phorū snia fuerit deos nihil hr̄e
negocij, & nō irasci, qd' si ita est ergo nihil est qd ab ijs timeamus
[Quid aūt) Esto irascatur deus, qd plus pœnæ afferre potuit Atti
lio, quā sibi ipse attulit? [Sibi ipse) Seruādo iusiurandum. [Nulla
igr̄) Ergo nulla fuit tāta religio quæ vtilitatem tantā voluerit cō
temnere. [Vtilitatē) Ne in tātas pœnas incurreret. [An, nā turpi-
ter fauere) Nunqd ius hac religione iusiurādū fuit, ne faceret, a-
lijs turpiter. [Primū minima) Hi præcipiunt oēs duobus ppositis
malis minus eligendū malū, malū erat iusiurandū fallere, sed

Seruādū iusiurandum.

redire peius fuit. recte ergo Attilius fecisset si remansisset. [Deinde illud et apud Accium) Accius poeta tragicus de Atreo, & Thyeste tragœdiã scripsit, in qua introduxit Thyestẽ de fratre conquerẽtẽ, & Atreum videntem. [Neq; dedi) Ego nõ fregi fidem, inquit Atreus, qa non dedi. nam qa infidelis mihi fuisti, vxorẽ meam violasti, ideo tibi fidem non dedi, neq; cuiq̃ infideli do fidem. hoc idẽ dicere potuit Attilius, qa Pœni infidi fuerũt, & ꝯtra fœdera P.R. bellũ intulerunt, ergo illis fides seruãda non est, hoc voce tm̃ & verbo promisi, & iuraui non mente & aio, qm̃ quæ promissa sunt malis, & lædentibus noa, ꝑlanda nõ sunt. [Addunt) dñt quod vtilissimum fit. i. honestum videri, et si prius honestum non videbat. [Addunt quemadmodum) Sicut dicitis, inquiũt, quædam utilia cum nõ sint, ita sunt quædam honesta cum nõ sint. [Vos) Stoici, Peripatetici, & Academici. [Hoc ipsum) Quod babet spẽm honestatis, sed tñ honestum nõ est, & addunt rõnem, quia quod ꝑ vim hostiũ actum sit, ratum esse nõ debet, qa in iureiurando adactus erat Regulus se redituꝝ nisi permutatio captiuoꝝ fieret, ideo q̃uis honestum videretur redire ad supplicium, tñ non est honestũ: nec. n. quæ ꝑ vim fiunt rata esse debẽt. Regulus non spõte, sed coactus iurauit, ideo et nõ redire honestum erat. [Sed prima) Nunc singula cõfutare incipit Cic. vt ostendat eiusmodi rõnes esse ꝓpter sui inanes & vim nullam hr̃e. Primum aũt refellit quod illi prius dixerunt nõ debuisse Regulum ad certũ supplicium redire, quia violati iusiurãdi metus nullus erat, cum Iupiter ne irascatur, nec noceat, nemo erit q iusiurandum seruet, seq̃tur ergo absurdum quod iusiurãdum penitus tollatur, si non est seruandum, ideo qđ neq; Iupiter noceat, neque irascat. [Sed in iureiurãdo) Alia ratio cur et si non irascatur neq; noceat Iupiter tñ iusiurandũ ratũ esse debeat, qa non cõsideratur metus, sed uis quæ in iureiurãdo posita sit, & argm̃ sumitur à diffinitione. Diffinit. n. qd sit iusiurandũ, ea cuius diffinitione vis eius intelligitur, qua intellecta intelligimus iusiurandũ seruari debere. [Quæ vis) Quæ ꝓprietas. [Quod ante affir.) Qui iurat se aliqd factuꝝ deum testem facit, quod si promissum nõ implet, deum fallit. [Apta pinnis) ... fidẽ dicit & iusiurandũ Iouis digna esse suauitatib' temploꝝ, vt eoꝝ simulacra in excelso loco temploꝝ collocari debeat, & ita in Capitolio iuxta Iouis simulacrũ fidei, & iusiurãdi statuæ erãt apta vero, iuncta. apere prisca lingua signãbat iũgere. Virg. cœlũ stellis ardentibus aptũ. Attilius Calatinus primus omnium fidẽ in Capitolio cõsecrauit. mox Aemilius Scaurus. [At enim) Alij rñdet obiectioni quam faciebant qui cõtra Regulum dicebant, quod et si Iupiter irascitur & nocet, nõ potuit plus Regulo nocere quã sibi ipse nocuit. [Certe si nihil) Fateor inq̃t Ci. nõ potuit plus nocere si nihil aliud malũ est nisi dolere. At uero nõ modo hoc urꝝ est quod dolere sit malũ, immo ab oĩbus pħis euidentissimis rõnibus ostenditur nullum malũ dolorem esse qđ Cic. in Tusc. quæst. pluribus probat rõnibus. [Nam quida.) Ad aliam rõnem transit eoꝝ qui contra Regulum dñt, quod uidelicet minima sunt eligenda, & primo interpretatur quid illi sentiunt in hoc exemplo, uidelicet turpitudinẽ esse minus malum quam calamitatem, extremis inq̃t supplicijs affici calamitas est, at uero iusiurandũ fallere turpitudo est, ipsi qdem dñt minus malum eligendũ, inde turpitudo est, hinc uero calamitas, fateor minima mala esse eligenda, sed nõ concedo calamitatẽ minus malũ esse turpitudine, imo uero tanta pniciẽs, nullum tm̃ exitium cogitari põt quod sit turpidine maius. Turpitudo. n. oĩbus malis est anteponẽda. [Quæ si in def.) Est argm̃ de minori ad maius, si deformitas corporis intuẽtes maxime offendit, quãto magis turpitudo animi si videri posset offenderet? q. d. multo magis, & tanto magis quãto aĩus nobilior est corpore. [Itaq; ner.) Ab auctoritate cõfirmat. pħoꝝ, inq̃t, alij dñt turpitudinem esse solum malũ, alij summũ malum, q solum malum turpitudinem dñt robustiores sunt. at uero q dñt summum malum, recte dñt, sed et alia mala cõcedunt, & ij quidem Stoici sunt, illi uero Academici, uel Peripatetici. [Nam illud quidem) rõnem illam contra Regulũ cõfutat, quæ erat ex Accij auctoritate. is Accius Atreũ induxit dicẽtẽ fratri suo, q conquerebatur qđ datã fidẽ nõ seruasset. neq; dedi neq; do fidẽ cuiq̃ infideli, ut. s. qđ infideli ꝓmissum est, id ꝓ nõ promisso habeatur, huic rõni rñdet Cic. & dicit poetã seruasse ꝑsonæ decoꝝ, non quod sñia illa probanda sit. [Infideli cuiq̃) Tu infidelis fuisti mihi, cũ vxorem meam uitiasti. [Sed si hæc si. &c.) Sed si hoc sibi sumere uelint, ut infideli nõ sit seruãda fides, caueãt ne occasionẽ periurio dent. Dicent. n. iuraui nec seruaui, qa eum decipere volui, à quo deceptus sum. magna occasio erit piculi si hoc cõcederetur, ideo nõ est admittendũ. [Est aũt et ius bellicum) Argũ quod à legibus sumitur, probat Cic. fidem et hostibus seruandã esse, nã nisi ita esset nunq̃ ius feciale à P.R. scriptũ esset. nã quę scribũtur ideo scribũtur, vt seruentur, scriptũ est aũt ius feciale, ideo seruãdũ. [Ius h.) de quo Liu. li. j. ab urbe cõ. si raptę res fuerant, non indicebatur bellũ nisi prius perfeciales repetitæ fuissent, & non redditæ. [Quod. n.) Ita sm̃ opinionem loquitur pħoꝝ, sed Academicoꝝ, Peripateticoꝝ pręcipue, si ita inq̃t iurabis, vt tu iureiurando mente destines id faciendũ quod iuras, & postea nõ facias, periurium erit. At vero si ita iuraueris vt mente aliter sentias, sed aliqua honesta rõne ita iuraueris, ita tñ vt aliter mente sentias, & aliter verbis iures, periurium nõ est. hoc aũt religioni nrę non ꝯsonat, nã si qs captiua esset ab ijs, q sunt hostes fidei nræ, nõ satis esset quod aliud diceret, aliud mẽte conciperet. nã si hostes deum vraꝝ cõpellerent negare, neq; verbis negare debet. [Conciperet) Destinaret, cõcipere est mente destinare. [Vt si præ.) Ponit exẽplum eius quod aliter iuramentũ promissum est, aliter mẽte conceptum. si in ꝑdones, & piratas incideris, & ipsis te iuratũ dimiseriris, fore cum pretio redempturus redeas; si cõtra iusiurandum feceris nõ erit periurium, qa metu coactus iurasti. [Nam pirata) Rõnem reddit eius quod dixit obijci. n poterat, tu tibi ꝯtradicis Cic. paulo. n. ante dixisti iusiurandũ et hosti seruandum esse, rñder, seruandum qdem est, sed cum iusto hoste, non aũt cum pirata, q non tm̃ P.R. sed cõis hostis oium est. [Perduellium,) ꝑduelles antiq vocabant quos nunc hostes dicimus, hostis dicebatur quẽ nunc peregrinũ vocamus, ideo aũt hoc verbo vsi sunt, vt rei asperitatẽ vocabuli lenitate minuerũt, sed postea consuetudo temporis vt hostis acciperet pro ꝑduelle, & ideo Cic. ꝑduellẽ posuit vt morẽ & ꝯsuetudinẽ antiq̃ osnderet, perduelliones sunt vnius populi hostes aut alterius, ꝯu qbus seruandum est ius, piratæ oium sunt cões hostes. [Nõ. n. falsum &c.) qa vt intelligas qd sit peierare ondit à diffinitione. iurare falsum, nõ est peierare, sed est tũc cũ id quod iuraueris, mẽte et facere destinaueris. [Moro nro) apud Liu. lib. 1. ab vrbe con. legitur quo iusiurãdũ a veteribus in fœderibus ꝯciperetur. [Regulus vero) Alia rõ est si ꝑdonibus iurasti, alia si legitimus hostibus, aut Regulus. [Cũ iusto) Hoc est legitimo. Cũ. s. sm̃ ius bellũ hosti indictu fuerit. [Et legitimo) Declarat qđ dixerat iusto. [Qđ nisi ita esset) Rõnẽ suã exẽplis exornat Cic. Nã si ius feciale seruãdũ non esset, nunq̃ Senatus cẽsuisset clarissimos viros hostibus dedẽdos, T. Veturiũ bello quod cũ Sãnitibus gestũ est, vt apud Liu. legitur lib. 8. ab vrbe ꝯdita. T. Veturius, & Sp. Postumius ꝯsules ad furculas Caudinas cõpulsi in angustias ab hostibus, quoꝝ erat dux Pontius, & circũ̃ uenti coacti sunt armis relictis, cũ singulis vestimentis sub iugũ ire; & pacẽ facere. [Iteꝝ) Secũdo cõsulatu, ergo nihil illis ꝓfuit dignitas. [Eodem tpe) Erat ij quoq nõiat eodem tpe trib. pl. & eoꝝ auctoritate T. Veturius, Sp. Postumius pacẽ fecerant iniusso P. R. Vñ dediti sunt hostibus vna cũ Coss. primo recusarũt se dedi, & violari non posse dixerũt, qđ tribuni essent, & sacro sancti. Tu Postumius q suaserat vt vna cũ collega ipse dederet iussu dixerat sñiam, hos inquit dedẽdos cẽseo, vt P. R. religione soluat; de his aũt sacrosanctis, videritis cũ a magistratu abierint, qd faciẽdũ sit. Tribuni vero cũ viderent fore vt deposito magistratu dederẽtur, maluerunt vna cũ Coss. dedi, quã exitũ magĩatus expectare, & ita dediti sunt Sãnites aũt recipere noluerũt, & sic incolumes sunt dimissi. [Qđ idẽ) C. Mancinus, Cons. cõtra Numantinos fuit, & coactus necessitate fœdus cũ illis fecit. Sed & ipse P. R. iussus deditus est hostibus. rogationis aũt q̃ lata est, vt dederet, ipsa suasor fuit. [Honestius hic &c.) Q. Põp. aliquot ante Mancinũ annis ꝯsul in Hispania ꝯtra Celtiberos, & Numãtinos victus iniussu P. R. fœdus fecit. Infirmior factus debilitate corporis, cũ Senat' fœdus illud nõ laudaret, Rogatio lata est, vt dederet. hac deditionẽ ipse deprecatus est, causam in infirmitatẽ reijciẽs. mouit aũt Pop. ad cõmiserationẽ, ita vt rogatio illa exploderet. Dicit ergo honestius fecisse C. Mãcinũ, T. Veturiũ & Sp. Postumiũ, q rogationẽ ꝯtra se latam suaserũt, quã hic dissuasit. illi. n. honestatis rõnẽ habuerũt, hic vero vtilitatis spẽm secutus est. [Deprecãte) Depellẽte. [At nõ de.) aliã aduersarioꝝ refellit rõnẽ, videlicet nõ esse stãdũ ꝓmissis, quę metu facta sunt. Rñdet Cic. sic loquuns quasi forti viro vis posset afferri, cũ nulla vis afferri possit. [Cur igr̃ ad Senatũ) Alia rõ. si hoc aiũ erat Regul', vt suaderet nõ esse reddẽdos captiuos, & nõ redditis i vrbe nõ maneret, cur Romã ꝓfectus est? nõne labori supersedẽdũ fuit? hęc rõ satis virtũ hr̃e vr. rñdet Cic. nõ aduertis te id i Regulo rephẽdere, qđ est maxime laudãdũ. [Nõ. n. suo iud.) si inq̃t iudicio suo cõtẽtus fuisset, videlicet satis' esse captiuos nõ reddi, qđ & plures erãt. & robusti, cũ ipse vn' & senex eẽt, & id Senatui nõ ꝓposuisset, vehemẽter errasset & ab offõ discessisset, qđ nõ dixisset Sen. id qđ vtile videbat reip. [Sẽtire) Eã sñiam hr̃e vt captiui nõ redderent. [Nã qđ aiũt) Ei rñdit rõni, qua dicebant, vtile si maxime vtile efficiatur, et honestũ effici, & dicit, uos dicitis

citis quædam maxime vtilia fieri honesta, ego non dico fieri, sed esse. Si maxime vtilia sunt, non efficiuntur honesta, sed sunt vere honesta. Sic aũt r̃ndit Cic. quemadmodum uos dicitis quædam videri honesta q̃ non sunt, videlicet qñ id quod turpe vr̃, & maxime vtile efficitur, honestum esse incipit, si hoc loco turpe vr̃ contra iusiurandum facere, attñ quia vtile nõ erat, efficitur honestũ, quod maxime vtile est, non efficitur honestum, sed nã sua est honestum. dum fundamentũ illud stabile, & firmum permanere debeat, videlicet, nihil utile qđ non honestum, & nihil honestum quod non vtile. (Vtile) quis turpe videatur. (Nec qa vtile &c.) Nec quia vtile honestum, immo q̃a honestum est, ideo vtile, nã vtilitas non est causa honestatis, sed honestas est causa vtilitatis, quod semel honestũ non est, nunq̃ maximæ utilitatis accessione põt fieri honestũ, & qđ est honestum dr̃ esse honestũ, nec fieri utilitate. Et qđ est honestum, semp est vtile, sed ex eo qđ putatur vtile non tñ est honestũ. (Quare) Qñ ostendimus nihil valere qđ obijciuntur Regulo. (Id dicant) Probat attribuendum tpibus q̃ iusiurandum seruauerit Regulus & ad hostes redierit. (Sacratæ) Latæ in monte sacro cum creati tribuni, legibus illis cautũ erat de iureiurando seruãdo, q in mõte sacro in plebeios & patricios latæ sunt. (Fœdera) Quæ fiebant iure feciali. (Notationes) Punitiones, & animaduersiones cẽsoriæ. (L. Manlio) Narrat hoc Liu. lib. 7. ab V. C. Qũo, videlicet L. Manlio, M. Põp. diem dixerit q̃ ad p̃finitũ tpˢ dictaturæ dies aliquot addidisset, & filium rure teneret. (Torquatus app.) à Torque Gallo detracto apud Anienẽ fluuiũ bello Gallico Dictatore T. Q. Pœno. Quod idẽ Liu. eod. lib. scr. (Negociũ exhi pr̃i) Molestiã heri pr̃i, vt græci dñt, πράγματα παρέχειν. (Remotis ar.) Is dr̃ arbiter q̃ iudicandi sẽ ptãtem hẽt. (Atq; hic is est) Et, vt inqt, scitis q̃s fuerit hic Mãlius. fuit ille q̃ postea Torquatus cognominatus est (Cuius ter. con.) Tertiũ ꝯsul creatus apud Viserim Cãpaniæ montẽ Latinos fudit, & filiũ suũ iussit occidi, qđ ꝯtra mãdatũ suũ pugnasset, licet victor redijsset ex pugna. qđ Liu. scr. in princ. 8. libri ab V. C. (Sed ut laud. &c.) Res p se patet. scr. hoc Liu. lib. 3. de 2. bello Pun. (Sed il. ma.) Magnanimitate laodat P. R. qui octo millia redimere noluit cum paruo posset, vt ostẽderet, aut vincendũ aut moriendum esse militibꝰ. Ex quo valde territus est Annibal cum videret tm̃ esse animi Rom. victis & afflictis, vt nollẽt redimere captiuos. (Scribit) Idẽ Polybius. (Sic hon.) Nũc ꝯcludit. (Attilius) Ad id redit qđ omiserat de decẽ ab Annibale missis. (Eadẽ fraode) Qua vnũ tm̃ visum scribit Polyb. (Sit iam) Concludit hic Cic. ostendens qđ vtile maxime videatur, non esse faciendũ, si contra fortitudinem sit. (Flagitiosa) Laudabili opponit flagitiosũ, fœdũ decoro, turpe honesto.

ASCEN. RELIQUÆ &c.) Determinat de reliq̃s duabus virtutib. s. fortitudine & tẽperantia. Et primo de fortitudine dicens. Reliquæ sunt. i. restãt duæ partes honestatis, quarũ altera s. fortitudo cernitur in magnitudine & p̃stantia ai excellentis. Altera. s. temperantia in confirmatione & moderatione continẽtiæ, & temperantiæ. Vtile videbatur Vlyssi (quidẽ. i. certe) vt poetæ Tragici tradiderunt, nam apud Hom. optimum auctorẽ, nulla talis suspicio est de Vlysse, sed tragœdiæ insimulant. i. insimulanter culpant eum, sic voluisse simulatione insaniæ. i. quia insimulabat se insanum subterfugere militiam, ne. s. iret in bellum Troianum, quod cõsiliũ eius nõ sup. fuit honestũ, at vtile sup. erat vt aliq̃s dixerit fortasse regnare, & viuere in ocio Ithacę. i. in Ithaca regione cũ parentibus, cũ vxore, & cũ filio. An tu. Dicit aduersarius putas vllum decus. i. ornamentũ gloriæ in quotidianis periculis & laboribus esse conferendũ cũ hac tranq̃llitate. R̃nsio. Ego vero. i. certe arbitror istã tranq̃llitatẽ contẽnendã & abijciendã, qm̃ ego arbitror eã sup. q̃ non sit honesta, ne vtilem quidẽ esse. Quid .n. putas Vlyssem fuisse auditum, si p̃seuerasset in ipsa simulatione? q̃ cũ gesserit in bello maximas res, tñ audiuit hæc ab Aiace f tragœdia. s. sic dicente, ipse, qđ oẽs scitis solus neglexit fidẽ iusiurãdi, cuius ipse fuit princeps. i. institutor, & assimulauit sup. se furere, ne iret eo. s. Troiam, quo instituit sup. ire. Qđ nisi p̃spicax prudẽtia Palamedis pcepisset malitiosam audaciã illius. s. Vlyssis, ipse falleret ppetuo ius, sacrata. i. sacro iurisiurandi stabilita fide, quã dederat. Vero p sed (inqt Cic.) melius fuit illi, id qđ fecit, videlicet dimicare nõ modo. i. nõ tm̃ cũ hostibus, verũetiã cũ fluctibus, quã deserere Græciã ꝯsentientẽ ad inferendũ barbaris. s. Troianis bellũ. Sed dimittamus & fabolas & externa, & veniamus ad rẽ factã & nr̃am. i. Rom. M. Attilius Regulus cũ ꝯsul iterũ. i. scđm, hoc est secũdo loco captus esset in Africa ex insidijs & hoc Xantippo Lacedæmonio exñte duce, aũt, pro sed, Amilcare pr̃e Annibalis exñte imperatore, ipse iuratus. i. iuẽo affectꝰ missus est ad senatũ. s. R. vt nisi q̃dam nobiles captiui essent redditi Pœnis i. Carthaginẽsibus, ipse Regulus rediret Carthaginẽ. Is cũ venisset Romã uidebat speciem vtilitatis, sed iudicauit ut res. i. euentus declarat, eã falsam, q̃. s. spẽs erat talis. Manere in p̃tria, esse domi suæ cũ vxore, cum liberis, & iudicare calamitatẽ quã accepisset in bello esse cõem fortunæ bellicæ, & tenere gradũ dignitatis cõsularis. q̃s neget hæc esse vtilia? Quid. i. qualis, censes. i. putas, magnitudo animi & fortitudo negat hæc esse vtilia? q. d. nimirũ maxima. Nã si q̃ris locupletiores auctores. Propriũ harũ virtutũ est nil extimescere, despicere oĩa humana, nihil putare intolerãdũ, qđ possit accidere hoi. Itaque qd fecit sup. Regulus? venit in senatũ, exposuit mandata. s. Carthaginensium, & recusauit ne ipse diceret sniam, vtpote in ꝓprio facto, & sup dixit se non esse senatorẽ quandiu teneretur iureiurando hostium. Atque ẽt negauit illud ẽt. s. captiuos reddi esse vtile. Vñ quispiam. i. forte aliq̃s dixerit, O stultum hoiem & repugnantẽ suæ vtilitati. Negauit aũt ideo, cm̃ pro q̃a, dixit sup. illos esse adolescentes & bonos duces, se ꝯfectũ iam senectute. Cuiꝰ. s. Reguli auctoritas cũ valuisset, captiui sunt retẽti & ipse redit Carthaginẽ, neq; caritas p̃triæ retinuit eũ, nec caritas suorũ. Neque vero ignorabat tñ se proficisci ad crudelissimũ hostem, & ad exq̃sita supplicia, sed putabat iusiurandũ ꝯseruãdũ. Itaque tum. i. nunc eũ nec necabatur, vigilando erat in meliori causa, q̃ si mansisset domi senex, captiuus periurus, & ꝯsularis. At stulte (sup. dices fecerit) q non modo non censuerit captiuos remittẽdos, verumetiã dissuaserit. R̃ndet Cic. Qũo stulte egerit, ẽt ne stulte sup. agebat, si ꝯducebat reip. Potest aut id, qđ sit inutile reip. esse utile cui quã ciui? q. d. minime hoies puertunt ca q̃ sunt fundamẽta naturæ, cũ. i. qñ seiungunt. s. separant vtilitatẽ ab honestate. Nos. n. oẽs expetimus vtilitatẽ & rapimur ad eã, nec possumus vllo modo aliter facere. Nã q̃s est q̃ fugiat vtilia? q. d. nemo, aut potius, q̃s est, q̃ nõ ꝓsequatur ea. s. utilia studiosissime. i. diligentissime? q d ẽt nemo, sed quia nunq̃ possumus reperire vtilia, nisi in laude, decore, & honestate, ppea nos habemus. i. reputamus illa iam dicta. s. laudẽ, decus, & honestatem prima & summa, & ducimus nomen utilitatis non tam splendidum. i. clarũ & gloriosum q̃ necessarium. Quis dixeris. qd igitur est in iureiurãdo nũ. i. nunquid timemus Iouẽ iratum, si sup. peierauerimus? At. i. sed hoc. s. deum irasci periorũ, est cõe oium p̃hoꝝ, non modo eoꝝ. s. Epicureoꝝ, qui dñt deum nihil negocij hr̃e, & nihil exhibere alteri. i. non curare mortalia, sed ẽt eoꝝ. s. peripateticorum, Stoicoꝝ, & Academicoꝝ, qui volunt deum agere, & moliri semper aliquid, & nunq̃ nec irasci, nec nocere. Quid aũt Iuppiter iratus potuisset plus nocere, q̃ ipse Regulus nocuit sibi? Igitur nihil nulla fuit uis religionis, q̃ puerteret tantã utilitatẽ. s. saluare vitã & tormenta vitare. R̃nsio p Regulo. An ne faceret turpiter, primũ minima. i. q̃ sunt minima de malis. Obiectio Num igẽ ista turpitudo habebit tm̃ mali quãtũ ille cruciatus? Deinde ẽt illud Acc. sup. purgaret Regulũ, q̃renti. n. Fregisti ne fidem r̃nsum est, neque dedi, neque docui q̃ infideli sup. fidẽ. Qđ q̃q̃ dr̃ ab impio rege. s. Atreo tñ dẽ luculenter. i. gloriose & laudabiliter. Adduũt ẽt quemadmodũ nos dicamus q̃dã videri utilia, q̃ non sint, vt hoc ipm videatur honestũ. s. reuertisse ad cruciatũ causa iosiurãdi conseruãdi, sed sit nõ honestũ, q̃a q̃d esset factum p uim hostium nõ debuit esse ratũ. Adduũt ẽt q̃dq̃d valde vtile sit id fieri honestũ, & si nõ videretur antea sup. honestũ, hæc fere dñt sup. cõtra Regulũ. Sed videamus. i. discutiamus prima. s. obiecta, Iupiter inquit, nõ fuit metuẽdus, ne iratus noceret, q̃a neq; irasci solet, neq; nocere. hęc qdẽ iõ nõ magis ꝯtra Regulũ, q̃ ꝯtra oẽ iusiurãdũ valet. sed debet intelligi, nõ q̃ metus, sed q̃ uis. i. virtus & ptãs sit in iureiurãdo, est. n. iosiurãdũ affirmatio religiosa. qđ aũt p miseris affirmatiue quasi deo teste, id tenẽdũ est. Iã. n. nõ ptinet ad irã deorũ q̃ nulla est, sed ad iustitiã & fidẽ nã Ennius p̃clare sup. dixit. O fides alma, apta. i. coniũcta pẽnis. i. alis ad volandũ ad cœlestia, & iusiurãdũ Iouis. i. ad Iouẽ ptinẽs, igit q̃ violat iusiurãdũ, is uiolat fidẽ, quã in Capitolio uicinã Iouis Opt. Max. ut est in orõne Catonis, maiores nr̃i esse uoluerũt. At. n. alia obiectio uc iratus qdẽ Iupiter nocuisset plus Regulo, q̃ ipse Regis innocuit sibi. Certe sup. sibi nocuisset plurimũ, si nihil malũ esset nisi dolere. Aũt, pro sed, p̃hi maxima auctoritate affirmãt id. s. dolere nõ mõ nõ summũ malũ, sed malũ qdẽ esse sup. culpæ tm̃ pœnæ, qđ simplẽ malũ nõ est. Quoꝝ sup. p̃hoꝝ quidẽ. i. certe nõ mediocrẽ, sed haud scio an grauissimum testẽ. s. Regulum nolite q̃so uitupeeare. Quẽ. n. q̃rimus locupletiorem quam principẽ reip. qui causa officij retinendi subierit voluntariũ, immo ipse voluntarius cruciatũ. i. grauissimũ tormentum. Nã q̃ aiunt sup. turpiter agere esse minima de malis hi sup. sunt digni, ut sentire dicãtur, aut agãt potius turpiter quã calamitose, an est vllũ malũ maius turpitudine? q. d. nõ. q̃. s. turpitudo si habet aliq̃d offensionis in deformitate corporis, quãta illa deprauatio & fœditas ai turpificati debet uideri. Itaq; q̃ differunt

differunt.i.disq̃runt illa neruosius.i.fortius, & magis ad rē videt
dicere,solū id quod turpe sit esse malum.Aūt,pro sed,q̃ remissius
sup.dixerunt,hi tñ non dubitant dicere id,qđ turpe sit summum
malum Nā illud qdem neque dedi,neque docui q̃ infideli fidē,dr̄
iccirco à poeta,quia cū Atreus vir pfidus.s.tractaretur fuit seruiē
dum psonæ,sed sumūt sibi hic.i.hoc loco aut potius hinc nullam
esse fidē,q̄ data sit infideli,videant,ne latebra.i.palliatio, aut sub-
terfugiū q̄ratur piurio.Aūt,pro sed,ius bellicum & fides iusiurā-
di est seruāda sæpe hosti.Quod.n.iuratū est sic sup.vt mēs cōcipe-
ret oportere fieri,id obseruandū est,qđ aliter sup.iuratū est,si id
nō fecerit,nullū est periuriū, vt si nō attuleris pdonibus pciū pa-
ctum p capite,nulla est fraus,ne si.i. et si iuratus quidē nō feceris
id. Nā Pirata nō ea numero pduelliū.i.hostium,cū quibus est iu
stum pliū inter duas partes,sed est cōis hostis oīum,& fides.i.fi-
delitas,aut pmissi obseruatio,nec iusiurandum est cōe cū hoc.i.
cum tali hoste.s pirata.Non.n.iurare falsum est peierare(qđ vul
gares dñt periurare)sed qđ tu iuraueris ex snia ai tui id non face
re,sicut concipitur verbis more nr̄o .i. fm intentionem oīam est
periurium.Euripides.n.scite.i.perite sup.dixit,ego iuraui lingua
& gero mentem iniuratā nō obligatā iuro. Vero,pro sed,Regu
lus non debuit pturbare periurio pdōnes & pactiones bellicas,
& hostiles.Eñ,pro q̃a,res gerebatur cū iusto,& legitimo hoste.
aduersus quē sup.hostē legitimum,& totum ius feciale, & multa
alia iura sunt cōia.Quod ni.i.nisi ita esset,senatus nunq̄ dedisset
hostibus claros viros vinctos.i.ligatos.At vero .i. sed iō T.Vetu-
rius,& Sp.Postumius cum essent iterū consules,quia cū male pu-
gnatum esset apud Caudium oppidu Sānitum, fecerāt pacem cū
Sānitibus,& hoc legionibus.i. militibus p legionē distinctis mis
sis sub iugum.i.subiugatis ipsi consules sunt dediti.i.ad voluptatē
dati,bts.i.Sānitibus,vt facerent de his qdq̄d vellent. Enim,p q̃a,
ipsi fecerant iniussu.i.sine iussu po.& se. sup.R. qđ T.Numitius,
& Q. Aemilius qcum erant trib.pl.dediti sunt eodem tpe. Qđ .i.
quia pax erat facta eorū auctoritate, et pax Samnitum repudiate
tur.Atque ipse Postumius,q̃ debebatur,fuit suasor,& auctor hu-
ius deditionis,qđ idem .s. factum C. Mancinus fecit sup. multis
annis post,qui vt dederetur Numātinis qbuscum.i. cum qbus
fecerat fœdus sine auctoritate Senatus , suasit eam rogationem
quam L. Furius,& Sex. Attilius,ex S. C. ferebant,qua rogatione
.i.propōne proposita populo,aīe approbare vellet accepta.i. ap
probata deditus est hostibus. Hic sup.egit honestius quā Q. Pō-
peius quo deprecante .i. excusante, & pcante ne fieret cū esset in
eadem causa lex non est accepta.Hic.i.in hoc facto Pōpeij ea quę
videbat vtilitas,valuit plusq̄ honestas . Falsa species vtilitatis est
superata apud superiores.i.prius dictos , ab auctoritate honesta-
tis. At.i.sed illud nō debuit esse ratum(vt obiectum erat)qđ erat
a ctum p vim.i.violentiam quasi vis possit adhiberi non forti ui-
ro . Igitur dicet aduersarius cur pficiscebatur ad senatū pserum
cum esset dissuasurus de captiuis . Rñdet Cic. Vos reprehenditis
in eo,quod maximum.i.laudabilissimum est in eo . Non.n.stetit
suo iudicio,sed suscepit causam.i.occasionem, vt esset iudiciū se-
natus,cui nisi ipse fuisset auctor,captiui essent pfecto redditi Pœ
nis.i.punicis,hoc est Carthag hostibus.Ita Regulus restituisset in-
columis in patria,qđ quia putauit inutile patriæ , iccirco credi-
dit,honestum sibi,& sentire,& pati illa.Nam qđ ipsi aiunt,id qđ
sit valde vtile fieri honestum . immo vero sup dicendum est,id es-
se,non fieri honestum. Enim, pro q̃a,nihil est vtile qđ idem non
sup.sit honestum,nec ideo honestum est quia vtile , sed ideo vtile
est,quia honestum. Quare haud facile quis dixerit ex multis mi-
rabilibus exemplis,aut laudabilius, aut præstantius hoc exēplo .
Sed ex tota hac laude Reguli, est illud vnum dignū admiratione,
quod censuerit captiuos retinendos . Nā non sē nobis quod mi
rabile rediit,quia non potuit aliter facere;quidem.i.certe illis tē
poribus. Itaque & ita illa laus non hoīs,sed tpm quibus.s tam iu
stus erat senatus, vt si consul voluisset non potuisset contra iusiu
randum fecisse . Maiores ēt nullum vinculum voluerunt esse ar-
ctius ad astringendam fidem iureiurando,id indicant leges in 12,
tab.id indicant sacra.i.cerimonialia,id fœdera indicant leges qui
bus.s.fœderibus fides deuincitur ēt cum hoste. Notationes & ani
maduersiones.i.punitiones Censorū,indicant ēt id , qui de nulla
re diligentius indicabant quam de iureiurando. M. Pomponius
trib.pl.dixit diem L.Mālio filio Auli cum fuisset dictātor. Quod
.i.quia is.s.Manlius addidisset sibipsi sup. paucos dies ad dictatu-
ram gerendam, & criminabatur ēt quod relegasset ab hoībus &
iussisset habitare ruri .i. in agro, Titum filium,qui appellatus est
postea Torquatus,quod.i. quam rem cum filius adolescens audi
uisset,videlicet negocium exhiberi patri , dr̄ accurrisse Romā &
venisse prima luce domum Pomponij.Cui.s.Pomponio,cū esset
nunciatum,quod arbitraretur illum iratum, allaturū aliquod ad
se contra patrem surrexit è lectulo.Et remotis arbitris iussit ado
lescentem venire ad se. At.i.sed,ille.s.adolescens, vt.i.postq̄ ingres
sus est,distrinxit.i.euaginauit confestim .i. cum festinatione gla-
dium,& iurauit,sup. se interfectū statim illum .s. Pomponium,
nisi dedisset sibi iusiurandum se missum factū.i.dimissum esse pa
trem. Pomponius coactus hoc terrore iurauit, & detulit rem ad
populum,docuitq́. cur sup. necesse esset sibi desistere à causa , &
missum fecit Manlium. Tm̄ valebat illis tpis iusiurandum (accla
matio est.) Atque hic T.Manlius est is,qui inuenit cognomen.s.
Torquati,Torque galli quē pvocatus ab eo occiderat ad Anie-
nē fluuium detracto . Cuius tertio consulatu latini fusi & fugati
sunt ad Viserim,qui sup.fuit magnus in primis vir,& qui nup in
dulgens.i.pius in patrem sup.fuit idē acerbus & seuerus sup.fuit
in filium. Sed vt Regulus sup.fuit laudandus in iureiurando con
seruādo,sic decē illi quos iuratos .i. astrictus iuro Annibal misit
ad senatū post pugnā Canensem in qua plurimi Rom. fusi sunt,
iuratos dico redituros.i.qđ essent redituri in ea castra quorū erāt
captiui,nisi impetrauissent de redimendis captiuis. illi dico sunt
vituperādi si nō redierūt,de qbus nō oēs vno mō sup. scripserūt.
Nam Polyb.auct.in primis bonus,scribit ex decē nobilissimis,q̃
tunc erāt missi nouē reuertisse re nō impetrata à senatu , & vnū
ex decē remāsisse Romæ, q̃ paulo postq̄ egressus erat è castris ho
stiū.s.redisset,quasi al.q̄d esset oblitus.Eñ.pro q̃a, interpretabatur
se esse liberatū iureiurando reditu.i. p reditu in castra, interpreta-
batur(dicit)nō recte. Eñ, p q̃a,fraus distringit i.arctius stringit,
& non dissoluit periuriū.Fuit igr̄ stulta calliditas imitata,prudē-
tiam puerse. Itaque senatus decreuit,ut ille ueterator & callidus
duceretur vinctus ad Annibalē,sed illud maximū sup. erat,Anni-
bal tenebat octo milia hoīm non quos cœpit in acie , aut q̃ fu-
gissent periculo mortis, sed q̃ fuissent relicti in castris à Paullo,
& Varrone coss.Senatus non censuit eos.s.huiꝰ numero octies
mille,cū id potuisset fieri parua pecunia,ut insitū esset nr̄is mili-
tibus,aut vincere,aut emori.Qua qdē re audita idē.s Polyb. scri
psit aium Annibalis fractū,quod S P.Q. R. fuisset tā excelso aio
rebus afflictis.Si ea quæ vīr utilia dñr comparatione honestatis,
Autem,pro sed,Attilius q̃ scripsit Græce historiam ait,plures fuis
se q̃ reuertissent in castra eadem fraude, ut liberarentur iureiu-
rando,& eos notatos esse a cēsoribus oībus ignominijs . Sit iam
finis huius loci,perspicuū est.n.ea q̄ fiant aio timido, humili, de-
misso,& fracto,quale fuisset factum Reguli,si censuisset de capti
uis quod uideretur esse opus.i.utile sibi, aut si uoluisset remane-
se domi,non esse utilia quia sunt flagitiosa, & fœda, & turpia.

DE TEMPERANTIA.

RESTAT quarta pars,q̄ decore, mode
ratione,modestia,continentia,temperā
tia continetur pōt igitur quidq̄ esse vti
le , quod sit huic talium virtutū choro
contrariū ? atqui ab Aristippo Cyre-
naici , atque Anniceriį philosophi no-
minati, oē bonum in voluptate posuerūt ; virtutemq́. cē
suerunt ob eam rē esse laudandā,q̄ efficiens esset uolupta
tis. quibus obsoletis,floret Epicurus, eiusdem fere adiu-
tor,auctorq́. sniæ. cum his velis,equisq́.(vt dr̄)si honesta
tem tueri,ac retinere,snia est,decertandum est. nam si nō
modo utilitas,sed vita oīs beata corporis firma constitu-
tione,eiusq́. constitutionis spe explorata, vt à Metrodo-
ro scriptum est,continetur : certe hæc utilitas,& quidem
summa(sic.n.censent)cum honestate pugnabit . nam vbi
primum prudentiæ locus dabitur ? an,vt cōquirat vndi-
que suauitates ? q̄ miser virtutis famulatus seruientis vo-
luptati ? qđ aūt munus prudentiæ ? An legere intelligēt
voluptates? fac nihil isto esse iucūdius: quid cogitari pōt
turpius ? iam,qui dolorē summū malum dicat, apud eum
quem habet locū fortitudo,q̄ est dolorū,laborumq́ con-
tēptio ? q̄uis n.multis in locis dicat Epicurus,sicut hic di
cit,satis fortiter de dolore : tñ nō id spectandū est.qđ di
cat,sed qđ consentaneū sit ei dicere, qui bona voluptate

termi-

terminauerit,mala dolore : vt si illū audiam de continentia,& tēperantia : dicit ille quidē multa multis locis : sed aqua heret,vt aiunt : nam quo modo pōt tēperantiā laudare is,qui ponat summū bonū in voluptate ? est .n.tēperantia libidinū inimica,libidines aūt consectatrices voluptatis. Atque in his tñ tribus gñibus, quoquo modo pōt, non incallide tergiuersantur. Prudentiam introducunt, sciam suppeditantem voluptates,depellentē dolores. Fortitudinem quoque aliquo modo expediunt,cum tradunt rōnem neglīgēdæ mortis,perpetiendiq. doloris. Etiā tēperantiam inducūt non facillime illi quidē, sed tñ quoquo modo pōt : dñt.n.voluptatis magnitudinem doloris detractione fieri. Iustitia vacillat,vel iacet potius, oēsq. eæ virtutes,q̄ in cōitate cernuntur,& in societate gñis humani.neque.n.bonitas,nec liberalitas,nec comitas esse potest,non plus,q̄ amicitia,si hæc non per se expetatur, sed ad voluptatem,vtilitatē ne referantur. Cōferamus igitur in pauca. nā vt vtilitatē nullam esse docuimus,q̄ honestati esset contraria : sic oēm voluptatem dicimus honestati esse contrariam.quo magis reprehendendos Calliphonē, & Dinomachum iudico, qui se dirempturos controuersiam putauerūt,si cum honestate voluptatem, tanq̄ cum hoīe pecudem copulauissent. non recipit istam coniunctionem honestas,aspernatur,repellit. nec vero finis bonorum,& malorum,qui simplex esse debet, ex dissimilibus rebus misceri,& tēperari pōt. Sed de hoc hactenus : magna n.res,alio loco ploribus verbis disputata. nunc ad propositum. Quēadmodum igitur,si qñ ea,quæ videretur vtilitas,honestati repugnaret,dijudicāda res,satis est supra disputatum. sin aūt speciem vtilitatis etiam voluptas habere dicatur,nulla pōt esse ei cum honestate coniunctio. nam vt tribuamus aliquid voluptati ; condimēti fortasse non nihil,vtilitatis certe nihil habebit.

PETRVS MARS. RESTAT quarta pars,) Postq̄ de iustitia & prudētia,deq. fortitudine disseruit,trāsit ad ea qua ptinēt ad tēperātiā quartā ptē honesti,ondēs,nihil eē vtile,qd' tēperātiæ repugnet.Et sic refellit illos q i voluptate summu boou statuerūt,q nō est vtilis, quia no eu honesta.De decore & alijs mediocritatibus dcm̄ est supra. (Cyrenaici) qm̄ Aristippus Cyrenaicus vt dcm̄ est, a quo Cyrenaicū dogma in voluptate summū booū posuit, h' imitator & ipse Cyrenaicus Anniceris phs,auct.Str. fuit,a quo Anniceri phi, hos postea imitatus est Epicurus,quoꝝ opinionē Cic.refellit. Anniceris,ut inqt Str.Cyrenaicā sectā & emēdauit,& Annicerā cōstruit.[Quib')Cyrenaicis & Annicerijs.[Obsoletus]Reiectis,& cū iam venerint in desuetudinē,nā obsoletū dr id,qd' iam obsueuit,& venit in desuetudinē.cōponit obsoletū ab ob & soleo. in Rhet.ait,hoc vero a plerisq; eoꝝ desertū obsoleuisse eo tpe,quo multo vehemētius erat retinēdu & studiosius adaugēdū. obsolescere pprie est amittere nitorē,cū nō exerceat.[Floret)hr i pcio eius opinio & suos hēt sectatores.[Cū his)Cyrenaicis & Epicuro.[Velis eqsq.).i.oi conatu & terra,marīq., vt eoꝝ opinio refellat,pverb.est quoties volum' oōdere vltimū conatū.[Vt dr)Vt est in pver.[Nā si)Rō quare decertādū est cū his oi conatu,vt.s. error tollat ē medio,& id ↄstituat,& teneat,qd' est ē nā.Si,inqt, summū bonū ponet in optima corpis ualetudine,vt voluit Metr. nō dabit locus prudētiæ,q si iō ab his introducit, vt eligat uoluptates,qd pōt esse turpius quā pudicā matronā meretrici seruire? Metrodorus hic Epicureus Athen.fuit,& 7.annos an̄ Epicuꝝ vita functus est,auct.Laer.in 2.de fin.sic ait.Ipse.n.Metrodorus pene alter Epicurus bm̄ esse describit his fere verbis, cū corpus bñ ↄstitutū sit,& sit exploratū ita futuꝝ.[Spe explorata)Certa.i.qd' qs exploratū habeat se habituꝝ firmā corporis ↄstitutionē sine aliquo dolore.[Hæc utilitas)Quā ipsi dōt esse in explorata valetudine corporis,& sic relinquunt aium & prudentiā,q debet hēre delectū booꝝ & maloꝝ.[Nā vbi)Rō quare talis vtilitas cū honestate pugnabit.[Vbi dabit locus) In qua re se exercebit prudētia, an vt inqrat suauitates corporis ? q.d.apud istos nullū habet locū prudentia, quā conseruat Temperātia.Illi aūt q in voluptate summū boum statuūt,destruunt tēperantiam,& p ↄñs prudētiam. Sed esto inqt nihil esse iucūdius tali opinione,tñ nihil esse turpius,& cū turpitudine nō stat honestū. ergo nec id quod vere est vtile.& sic relinqtur nihil esse vtile,q sit tēperantiæ & prudētiæ cōtrarium.& apud illos inqt,q ponunt summū malū in dolore,nulla est fortitudo, quæ oīa terribilia contēnit pp honestatē. Epicurus, vt latius disputauit Cic.in lib de Fin.multa dicebat de tolerando dolore,sed cū poneret summū booū in voluptate, audiēdus nō erat,qm̄ absorda dicebat,itaq; phs non est ex solis verbis spectādus. [Cōsentaneum) Cōueniens. [Aqua hæret).i.ea q̄ dicit Epicurus absurda sunt,& veꝝ cursum non hñt,quēadmodū aqua cū hæret,nō fluit recto fluxu. pverbium est in illos q absurda dñt & minime cōuenientia, sed aliena à recto rōnis discursu. [Vt aiunt)Vt dr̄ in pverbio,qm̄ non cōuenit ponere summū bonū in voluptate,& laudare tēperantiam,quæ aduersat voluptatibus,& ponere summū bonū in indolētia,& laudare fortitudinē. Ista igitur nō sunt cōsentanea.[Atq; in his tñ tribus gñibus)Circa tres virtutes,inqt,callide disponāt, & vñt eas aliquo modo amplecti,allatis qbusdā rōnibus,prudentiā.s.fortitudinē & temperātiā,sed iustitiā oīno ē medio tollūt,& p ↄñs liberalitatē,& ea oia quæ ad cōitatem iuēdam ptinent,ergo remota iustitia,remouet ois virtus,quæ ad iustitiā refertur,cū sit ad conseruationē humanæ societatis.[Tribus gñibus)Prudētia,fortitudine,& tēperātia. [Tergiuersantur)Fugiūt iustā reprehensionē, & alios fallūt verbis,qbus virtutes ipsas vōt afferre,tueri,& expedire.nā tergiuersari est fallere,& dicta mutare,& quasi tergū vertere. [Suppeditantē)Subministrātem corpori ipsas voluptates, & hoc esse dñt munus prudētiæ.[Expediūt)Expedire vñt,& calūnia liberare,atque dedecore & illi minus assignare suū, dicētes fortitudinē esse rōnē & modū,qbus dolorem qs patitur,& negligit mortem cū voluptate, vt ipsi dñt. [Vacillat) Notat, nec pōt consistere aut esse apud ipsos,cū oia referāt ad ppriam voluptatē,nō ad cōem quod est cōtra iustitiā.[Eę virtutes)Liberalitas,magnificētia,cōitas,affabilitas. [Neq; n.) rō quare iacēt hæ virtutes, qm̄ uirtus expeti debet pp se,nō ob aliud,& ipsi dñt expetēdas esse pp uoluptatē. [Hæc)Ex uirtutes & mediocritas,q̄ pp se expetunt,alr nō essent uirtutes,de his rebus dictū est satis loco suo,& ↄcludens Cic. docet oēm voluptatē esse cōtrariā honestati,& rephendit Calliphonē & Dinomachū,q ut in principio dictū est,honestati voluptatē adiunxerūt,arbitrātes hoc modo se dirimere cōtrouersiā phoꝝ de summo bono. Errauerūt inqt,qm̄ honestati adiunxerūt uoluptatē,quā honestas auersatur,& odit. Vnde dicit Seneca : Nō indignor,q post uoluptatē ponit uirtus, sed qd' omnio cū voluptate cōferatur contēptrix eius & hostis,& lōgissime ab illa resiliens. Et finis bonoꝝ,inqt Cic.nō pōt ↄstitui ex dissimilibus, sed ex re simplici,ad quā oia referatur. Lactātius sic taxat Aristippū. Nec satis fuit ita uiuere,sed docere ēt libidines cœpit,ac mores suos de lupanari ad scholā trāstulit, differēs uoluptatē corporis esse summū bonū,quæ doctrina execrabilis & pudenda,nō in corde phi. sed in sinu meretricia est nata.[Alio loco)In libris de finibus,ubi de uario phoꝝ decreto disputauit,disputauimus inqt, quēadmodū iudicari debeat & cognosci, si qū utilitas honestati repugnabit,& uoluptas ēt si hēt aliq̄ apparentiam utilitatis,tō cū honestate cōiungi non pōt,& uoluptas inquit aliqd condimenti & saporis hēe potest,utilitatis aūt nihil habebit,cum non sit honesta. ergo uoluptas corporis nunq̄ utilis, quia nunq̄ honesta. Et sic nihil erit utile,quod temperantiæ,de qua agitur,repugnabit.

ADDI. VElis equisq.) Prisca in eādem forma adagia hæc sunt. Manibus pedibusq;. Nauibus atq; quadrigis oibus neruis uelis eqsq.. Remis uelisq;. Idem Cic.in 4.epist. ad Att. dicat,Sic ego,q in isto hoīe colēdo tam diu indutmini,te mehercule sæpe excitāse cursu quadrigā tarditatem tunc eqs tum uelis. Sed aqua heret substitit,remanetq. ambigua. In 2.Epist.ad Att.dicit,In hac causa mihi aqua heret. Prisca sunt pverbia. In eodē hæsitas luto. Aqua heret. In uado heremus. In eos quoꝝ snia perplexa est, & inextricabilis.i.ueri expers cursus & rōnis. Dicunt.n.uoluptatis magnitudinem doloris detractione fieri,qm̄ Epicurei asserebant maximā esse uoluptatem nihil dolere, quod præstat tēperantia,prætermittendo uoluptates eas,quas dolor sequitur. In 2.de fin.ait Cic. Negat Epicurus accedere quidq̄ posse ad uoluptatem nihil dolentis. Vnde dixit Enn. Nimium boni est,cui nihil est mali. Condimenti.i.saporis,& delectationis,qm̄ demulcet sensus,cum sit quoddam quasi pulmentarium. sensus est. talis uoluptas est nobis, cum omnium animantium genere cōmunis , & iccirco non est proprium hominis bonum , habet quidem condimentum

dimentum & suauitatem, sed solidam & veram nõ habet vtilitatem quæ citra honestatem esse non potest. Proprium autem hominis bonum in mentis, & ratione absolutione consistit.

FRAN. MAT.

REstat quarta &c.) Nõ idem signat hæc, moderatio.n. basis est ipsius virtutis. ex ꝯtinẽtia gignit moderatio quæ modũ adhibet dictis & factis Cũ vero in dictis & factis moderati fuerimus, tũc decus illud ꝯseqtur quod dr̃ temperantia, recte ergo hæc cõiũxit, de qbus superius est à nobis dcm̃ (Choro) recte chorũ appellat qa cõnexæ & sociatæ sunt quasi catenæ qdã. (Atq ab Aristippo &c.) Cõtra eos disputat q dñt oĩa voluptatis cã faciẽda esse. ordo est vsq; ad eũ locũ: At decertãdũ est æqs, & qsq; si snia est honestõ tenere cum his q ab Aristippo Cyrenaici dñr. Cyrenaici vero sunt pħi, q ab Aristippo fluxere. Fuit aũt Aristippus Cyrenaicos. Quod oppidũ erat inter Ægyptum & Libyã. Fuit Aristippus assertor voluptatis, & Socratis auditor. Ste. lib. vltimo. Aristippus Socraticus Cyrenaicam pħiam instituit, & Areta, filia eius in schola successit, & Aristippus filius q matri successit & Metrodidactus cognominatus est, & Anniceris q Cyrenaicam sectam vr̃ emẽdasse, & Anniceriã ab eo deriuasse. Cyrenaici & Epicurei oĩa trahebãt ad cõmodũ suũ, vt intelligamus in quo ij differẽt. Anniceeij ab ijs in ceteris qdẽ rebus nõ dissentiebãt. Relinquebãt aũt amicitiã in vita & grãm, honoremq. aduersus parẽtes, & ꝓ pr̃ia ꝑclaꝝ aliqd facimus. Cũ Cyrenaici & Epicurei dicerẽt nec patriæ qdẽ causa aliqd faciẽdũ esse nec parẽtũ quod à voluptate alienũ esset, summum bonum in voluptate summũ malũ in dolore ponebant, & oĩa ad vtilitatem suam referebant. Cõtra quos Cic Nam quę voluptate inqt quasi mercede aliqua ad offm̃ impellit, ea nun est virtus, sed fallaa imitatio simulatio quę virtutis. Nã nisi illa voluptas esset, non sequeremur virtutẽ sed pp virtutem sequitur voluptas. ea virtute enim, maximam voluptatẽ capimus, sed illi non excludebant amicitiam, de qbus Cic. ait. Est ẽt, inquit, ipsi earum amoris nomẽ, vnde amicitia nominata est, quam si ad cõmoda nostra referimus ea non est amicitia, sed mercatura vtilitatis. Esto.n. agri coluntur, & pecora q ex his fructus ꝑcipitur. (Obsoletis) Antiquatis, sublatis. (Velis & eqs) Prouerbialiter dcm̃. (Nam si non modo &c.) Causam ostẽdit quæ potissimum voluptatem efficiat, est aũt ea bona ualetudo. Nam quia oĩa ad uoluptatem referunt, nihil vtilius vr̃ esse valetudine, sed si hoc inqt Cic. sequi voluerimus, vt vita beata in valetudine consistat, nullo modo sequi virtutem possumus, hocq. ita esse euidentissimis probat rõnibus. (Eiusdẽ cõstitutionis sp.) Metrodorus.n. dixit non solũ in corpore bene composito beatã vitam consistere, sed ẽt in spe bene constituendi corporis, quia ẽt si corpus non bene cõpositum sit, & tñ bene componendi spes sit, nihilominus vitam beatam esse uolunt. Metrodorus aũt is discipulus fuit Epicuri, & Atheniẽsis fuit, & alius eiusdẽ sectæ Stratonicẽsis. (Certe hæc vtilitas) Si hoc beatitudinis fundamentum est. s. corpus bene constitutõ esse, si cum virtute sentiret, dissentit aũt: ideo falsum est. (Nã vbi primum prudẽtiæ) Incipit argumentari ꝯtra sniam illam Metrodori ꝓgrediens per oẽs virtutes, & eiusmodi fundamentũ ab oibus uirtutibus alienũ esse, oñdit, videlicet à prudẽtia &c. nõ igr̃ probandum est fundamentum illud sed potius vituperandum. Dabitur. s. huic fundamẽto qḋ beatitudinis esse dñt. (Suauitates) Ad firmandas corporis cõstitutiones hoc vr̃ prodesse, vt vndiq; conqrat quæ voluptati ꝯsentiant, at vero suauitas & iucũditas voluptati consentiũt, ergo suauitas vndiq; ꝯquiratur, quod si est, qũo cum prudẽtia poterit hr̃e cõmercium? q. d. nullum hr̃e poterit. q vndiq; suauitates & iucunditates quærit, voluptati seruit, qua seruitute nihil esse põt ignominiosius, si pp voluptatẽ virtutẽ seqtur Epicureus, ergo voluptati seruit. Sed vbi uoluptas fuerit illic q esse virtus põt? probat aũt primo per spẽm. prudentia est virtus, q virtutẽ quærunt pp voluptatem, faciunt contra prudentiã, & qa pars seqtur suum genus, faciunt gñaliter cõtra virtutem. (An legere vt intelligãt &c.) Cur inquit quotidie legunt pħi studijs litterarum dedit? Nunquid ut intelligant, quid sit voluptas? Prudens .n. in veri inuestigatione uersatur, nihil certe esset turpius quam ideo legere, ut uoluptate compararet. (Iam qui dolorem &c.) Probauit prius à gñe, deinde à specie, Methrodori fundamentum, uerum non esse, nunc ostẽdit nullũ posse hr̃e cum fortitudine cõmercium. Fortitudo .n. consistit in aggressione periculoꝝ pro patria, pro parentibus, amicis &c. Qui aũt summum bonum in uoluptate ponunt, necessario summum malum in dolore constituunt. Si fortitudo consistit in arduis rebus appetendis, arduæ aũt res sine labore, & ꝯñr sine dolore effici non pñt, intelligitur nullum hr̃e posse fortitudinem cum uoluptate cõmercium. (Quæ est dolorum &c.) Probat à diffinitione non posse locum hr̃e fortitudinem apud eos, qui voluptatem dñt esse summum bonum. (Quamuis.n. multis locis) Tacitę occurrit obiectioni, quia dicere posset aliqs, ò Cic. vide quid dicas, non .n. ita est vt disputas, qḋ dolorem summum malum putent illi pħi, nam multa disputat de dolore Epicurus ostendens nullum tñ dolorem esse dr̃e, vt vir sapiens ab offõ desistat. Rñdet Cic. q̃uis multa disputent de dolore, tñ non considerandum est, quid dicant, sed qd conuenire videatur, nam q bona voluptate terminauerint, mala dolore terminent ꝯsetaneum est. sic aũt de dolore disputat Epicurus: Quouis dolor aut paruus est, aut mediocris, aut intẽsus, si paruus est, contẽnendus est, si mediocris, facile tolerãdus, si vero intensus, breuis, ergo ois dolor contemnendus est. dicebat ppea languorem quantumlibet magnus sit, diminui posse cogitatione uoluptatis, ut qui in eculeo positus sit, si voluptatem aliq̃ aio conceperit quam vel habuerit, vel hr̃e sperat, dolorem non sentire, sed vellẽ, inqt, Epicuꝝ ipsum prius periculũ facere. (In aqua heret) Prouerbialiter dcm̃, hoc est nihil fundamenti habet. (Atque in his tribus) Dicit Epicureos de prudentia, fortitudine, atque modestia probabiliter dicere aliquid, de iustitia aũt nihil esse quod differere possint, nam ab eo prorsus alienum est eoꝝ dogma, quod ad voluptatem oia refertur. q.n. sua ipsius cõmoda tm̃modo respicit, iustitia nullo modo seruare põt. (Tergiuersantur) Disputant. Tergiuersari est dubitare & dubitando tps conterere. Sed hoc loco tergiuersari est fallere, & dcm̃ mutare. Plaut in Amp. Versipellẽ se fecit qñ lubet: sic interpretatur Marcellus, & citat hũc locum. (Prudentiã &c.) Recte inquiũt beatitudinẽ in voluptate ponimus, nam id prudẽtia requirit. Et probant ad diffõne. Diffiniunt.n prudentiam esse sciam suppeditantem uoluptates, & depellentem dolores, quod si est, sine dubio contitendũ est beatam vitam in voluptate positã esse. (Fortitudinẽ quoque &c.) Aliquo modo expediunt. i. explicant fortitudinẽ, ne uideatur esse aliena à dogmate suo si verum est fortitudinem esse rõnem negligendæ mortis & perpetiẽdi doloris, seqtur veꝝ esse qḋ brũs sit qui voluptatis rõnẽ habet. (Tẽperantiam &c.) Sed uescio, inqt, qũo hoc fieri possit, vt qui in voluptate summum bonum ponit, ostendere rõnem possit, cur uoluptas non sit inimica modestiæ. Nam voluptas & modestia contraria vñr, quod cum ita sit, fieri q põt, vt qui in voluptate beatã vitam ponit, modestiæ rõnem hr̃e possit? ppea Cic. ait non facillime illi qdem disputant, sed quoquo modo pñt. (Dñt.n. doloris &c.) Hæc ergo est modestia siue temperantia, si magnitudine, voluptatis minuitur dolor, nunquid in hoc vr̃ esse temperantia? nõ facile apparet quod magnitudine voluptatis minuatur dolor. Si dolor minuitur temperantia, si respicit ad maiorẽ uoluptatẽ, voluptas est quæ tristitiam depellit, sed hæc uoluptas sequitur ex cõtinentia quantoq. maior fuerit uoluptas tanto minor tristitia, tanta poterit esse uoluptas ut nulla tristitia remaneat & hoc modo probat, Continentia siue tẽperantia est abstinere a rebus Venereis, cibo, potu, somno, & ceteris eiusmodi quæ uoluptatẽ afferunt, sed quanto quis diutius abstinuerit à rebus Venereis, tanto is deinde appetentius cupit, & maiori voluptate afficitur. Eodem modo quia cibo & potu abstinuerit, postea auidius capit, & pari rõne q diutius vigilauerit somnũ postea suauiorẽ capiet, hoc est ergo qḋ debent Epicurei, non sine dolore abstinere nos à rebus Venereis, & ceteris eiusmodi. nam & continẽtia tristitiam affert. deinde cum ijs à quibus abstinueris, postea uti cœpis maiorẽ sentis voluptatẽ, q̃ maxima erit doloris diminutio. hanc igr̃ rõnem adducunt cum dñt aliquem hr̃e congruentiã cum tẽperantia voluptatem, magnitudine voluptatis afferentes dolorẽ minui. (Iustitia vacill.) De iustitia, inquit, nihil disputãt. Nã apud eos notat iustitia, & qa parꝝ dixisse uidebatur uacillat, subtinnat, iacet. (Cõferamus igitur in pauca) Satis ꝓbauit ab oĩ virtute dissentire eũ, q summum bonum in mediocritate ponit. quare nunc ꝯcludit, & quæ tã multis uerbis disseruit, paucis complectitur. (Calliphonem &c.) Ij pħi quasi disceptatores esse voluerunt controuersiarum, quæ inter Epicureos erant, & pħos ceteros ut Stoicos, Peripateticos, Academicos, dicebant.n. honestati coniunctã esse uoluptatem, h. d. Cic. non inepte differere, si modo explicent, de qua voluptate sentiant. Nã si de aoimi loquũtur uoluptate illis assentitur, si de uoluptate corporis repugnat. uoluptas.o. corporis uitiosa est nõ simplex, sed ꝑ accñs, uoluptas ai nunq̃ uitiosa est, ut pħi uolunt, nihil est.n. aliud q̃ rõnis operatio. (Directuros) Determinaturos. (Ex rebus dissimilib.) Honestate & uoluptate, q̃ contraria sunt, finis bonoꝝ debet esse unus, & simplex. (Alio loco) Lib. de Fi. bon. & mal. (Nã ut tribuamus) Vt oino alieni uideamur à uoluptate, dicimus uoluptatẽ nihil hr̃e utilitatis, sed aliqd habere ꝯdimẽti, cibus optime cõditus facit iucũditatẽ, eodẽ mõ si honestati uoluptas accesserit, iucundior erit.

Restat)

ASCEN. REstat) Prosequitur de Temperantia dicens, Restat quarta pars virtutum principalium quæ continetur .i. perficitur decore, moderatione, modestia, continentia, temperantia. Igitur nunquid, sup. potest quidq̃ esse vtile qđ sit contrarium huic choro talium virtutum? q.d. minime. Atqui sed tñ phi nominati ab Aristippo Cyrenaici, atque Anicerij posuerunt oẽ bonum in voluptate, & censuerunt virtutem esse laudandam ob eã rem, q esset efficiens voluptatis. Quibus .s. phis obsoletis .i. reiectis floret Epicurus adiutor & auctor .i. assertor fere eiusdẽ sniæ. Decertandum est cum his .s. phis velis & equis .i. oi celeritate, & velox & equox, dr .i. in prouerbio est, nisi forte sit æquis .i. æquatis velis, quæ, vt Hom di. nauis maxime impellitur certandũ est, inq̃, snia .i. si volumus tueri ac retinere honestatẽ oi, nam non modo vtilitas, sed vita beata hois continetur firma cõstitutione corporis, eiusq. constitutionis spe explorata, vt scriptum est à Metrodoro, certe hæc utilitas & quidem summa (censet .n. sic) .i. qđ sit summa, pugnabit cum honestate. Nam vbi .i. in qua re dabitur primum locum prudentiæ, an vt sup. ipsa prudentia coinquinat .i. simul inquinat vndique suauitates, q̃ .i. quantum miset sup. est famulatus seruiẽtis voluptati. Aũt, pro sed, quod munus erit, aut dabitur prudẽtiæ, an intelligerue legere .i. eligere voluptates? fac .i. concede nihil esse iucundius illo, quid põt cogitari turpius ipso? q.d. nihil, nam qui dicat dolorem summum malum, quem locum habet apud eum fortitudo? q d. nullum. fortitudo dico quæ est contemptio .i. vilipensio dolox & malox, q̃uis n. Epicurus dicat in multis locis, sicut hic dicit satis fortiter de dolore, tñ non spectandum est id quid dicat, sed quid consentaneum .i. ceteris dictis ꝯforme sit, ei dicere q terminauerit bona .i. constituerit summum bonum in voluptate, & terminauerit mala .i. summum malum constituerit in dolore, vt si audiam illum de continentia & temperantia: Ille quidem dicit multa multis locis. Sed aqua heret, vt dñt illi in prouerbio est. Aqua aũt di hærere, qõ crassa est, & non profluit, sic & assertio herere dr quæ non approbatur. Nã quo potest is laudare Temperantiam qui ponat summum bonũ in voluptate? Est .n. Temperantia inimica libidinum: libidines aũt sunt coosectatrices .i. imitatrices, & comites perpetuæ voluptatis. Atque ipsi tergiuersantur .i. subterfugiunt non incallide .i. satis callide tñ in his tribus gñibus, prudentia, fortitudine, & tẽperantia. Ipsi introducunt .i. asserunt prudentiam esse scientiam suppeditantem .i. supprimentem voluptates & depellentem dolores. Et expediunt quoquo .i. quouis alio modo, cum tradunt sup. esse rationem negligendæ mortis & perpetiendi doloris. Illi ẽt inducunt temperantiam, non quidem facillime, sed quoquo modo pñt. Dñt .n. sup. temperantiam fieri magnitudine voluptatis & detractione doloris. Iustitia vacillat sup. apud eos, vel iacet .i. reijcitur potius, & oẽs hæ virtutes quæ cernuntur in cõitate, & in societate gñis humani, neq; .n. bonitas, nec liberalitas, nec comites esse potest, non plusq̃ amicitia. Si hæc non expetantur per se .i. referantur ad voluptatem vel vtilitatem. Conferamus igitur in pauca .i. paucis verbis quod volumus, absoluamus. Nam .i. quẽadmodum docuimus nullam esse vtilitatem, quæ esset contraria honestati. sic dicimus oẽm voluptatem esse contrariam honestati. Quo .i. pro quo ego iudico Calliphonem & Dinomachum phos .i. magis reprehendendos, qui putauerunt se dirempturos, aut potius dirempturos controuersiam, si copulauissent voluptatẽ cum honestate tanq̃ pecudem cum homine. honestas non recipit immo aspernatur, & repellit istam coniunctionem. Nec vero finis bonox & malox qui debet esse simplex, potest misceri & tẽperari ex rebus dissimilibus. Sed hactenus, sup. satis dictum sit de hoc. Enim, pro quia est sup. magna res disputata alio loco pluribus verbis. Nunc sup. redeamus ad propositum. Igitur quemadmodum, si qñ ea quæ videretur vtilitas, repugnat honestati dijudicanda fieret, satis disputatum est supra. Sin autem .i. sed si ẽt voluptas dicatur hr̃e ẽt spẽm vtilitatis, nulla coniunctio põt esse ei cum honestate. Nam vt tribuamus aliq̃d voluptati, habebit fortasse nõ nihil ꝯdimenti .i. delectationis, sed certe nihil vtilitatis.

DOCT. interpr. ET Ithacæ viuere ociose) Opinor Ithacam hic vsurpari ꝓ vrbe eius insulæ, alioqui mix non addidisse præpositionẽ, neque .n. permitteret hic sibi Cic. quod permisit Virg. Deuenere locos lætus &c. [Cuius ipse princeps] Sex senarij sunt, quos oportet in exemplaribus distinguere. Cuius, hic non efficit nisi vnicam syllabam, quemadmodũ apud Terent. eius, deos, monosyllaba sunt vbique. sic iustus, simili contractione sit dissyl. Et percepset legendum, pro percepisset. [O fides alma) Trochaicus est tetram. catal. Aptam dixit vndique concinnatam, vt Virg. Stellis ardentibus aptum. Cum quid ita contextum est gemmis, aut similibus, vt inter se contingant, nam ab ἅπτομαι, latina vox dicta videtur. [Iniussu .n. populi] Iussu tuo, iniussu tuo iussus feci iniussus fecisti. [Fœdus fecerat] Inire fœdus, ictum fœdus pactum fœdus, ferire fœdus, percussum fœdus, vsitatiora sunt, q̃uam facere fœdus, & ob id annotare visum est.

DOCT. interpr. O Fides alma) Et ex hoc patet, Fidem coluerunt, atque inter deos habuerũt Romani. [Atqui ab Aristippo) Aristippus Cyrenaicus fuit, unde nomen sectæ fuit. Et Anniceri dicti sunt ab Anniceré Cyrenaico.

PERORATIO OPERIS.

HABES à patre munus, Marce fili, mea quidem sententia magnum: sed perinde erit, vt acceperis. q̃q̃ tibi hi tres libri inter Cratippi cõmentarios, tanquã hospites erunt recipiendi. sed vt si ipse venissem Athenas; quod quidem esset factum, nisi me de medio cursu clara voce patria reuocasset; aliquando me quoque audires; sic, qm̃ his voluminibus ad te profecta vox mea est, tribues his tp̃is, quantum poteris; poteris autem, quantum voles. cum vero intellexero, te hoc scientiæ genere gaudere; tum & præsens tecum propediem, vt spero, &, dum aberis, absens loquar. Vale igitur, mi Cicero; tibiq persuade, te mihi quidem esse carissimum, sed multo fore cariorem, si talibus monimentis, præceptisq. lætabere.

PETRVS MARS. IMPONENS Cicero huic operi quasi fastigiũ & extremam manum, vertit sermonem ad filium captans à re ipsa beneuolentiam, & etiã à se, monens filium vt his præceptis & monimentis gaudeat, quæ ad ipsius eruditionem instituta sunt. [Sed perinde] Sic & tanti precij. [Vt] Sicut acceperis, nam si illud magni facies, magnũ erit, nam res tanti sunt, quãti æstimantur. Habes reuerendus præsul a Marso seruo munus multis vigilijs & sudoribus elucubratum, quod iuuenibus, & litterarum arcana ingressis profuturum arbitror. Sed ꝑinde erit apud te & alios, qui id quidq̃d est auspicio tuo lecturi sunt vt accepis, & nomen auctoritatemq. dederis, quod si mihi vt spero lectione tua & grato aĩo contigerit, ad maiora excitabor, ad quæ actũ me aĩo aspirare scias. Effice igitur quæso, vt prima hæc fœtura patris animum non reprimat, sed nominis & æternitatis ardore flagrãtem & ad altiora currentem admoris calcaribus impellat. Vale.

ADDI. COmmentarios) .i. libellos, & phicas cõmentationes e Peripatetico decreto tanq̃ hospites peregrini & Romana lingua scripti, & ad Stoicox imitationem elucubrati Academico tñ more, ac libertate. [Hoc sciẽ gñr) Morali institutione, ac bene, recteq. viuendi formulis, & institutis. [Monimentis,) Libris meã tibi memoriam subinde referentibus, & rõnem vitæ complexis: Qua parte phiæ nil posset excogitari vtilius, atque honestius.

FRAN. MAT. HAbes à patre) Peroratio est totius operis quod sua quidem sententia maximum esse munus dicit, vt magnam ex eo vtilitatem capere possit filius, si attente legere voluerit.

ASCEN. HAbes a patre) Perorat ostendens opus cõpletum. Ordo aũt est. O Marce fili tu habes à pr̃e munus quidem .i. certe mea snia .i. sm iudicium meum magnum, sed erit perinde ita magnũ, vt acceperis, q̃q̃ hi tres libri erunt recipiendi inter cõmentarios Cratippi, tanq̃ hospites, sed vt .i. quemadmodum si ego venissem Athenas, quod q̃dem esset factũ .i. qđ fecissem nisi pñia .i. negociũ patriæ reuocasset me de medio cursu clara voce tu audires quoq; .i. ẽt me aliqñ. Sic qm̃ mea vox est profecta à te his .i. in his voluminibus, tribue his tm̃ tp̃is quantum poteris, poteris aũt sup. tribuere quantum voles. Cum vero intellexero te gaudere hoc genere sciẽ, tum .i. tunc ego loquar tecum ꝓpediem .i. statim, ut spero, ex ñs pñs & abñs dum .i. qñ aberis. Igitur Cic. vale, q; , pro &, persuade tibi, te quidem .i. certe esse carissimum mihi, sed fore .i. futurũ esse multo cariorem, si lætabere .i. lætaberis & lætum te ostenderis, talibus monimẽtis .i. libris cũ te admonẽtibus. Aut lege monimẽtis, q; ꝓ &, talibus sup. ꝑceptis .i. institutionibus officij.

Habes quoque mi Stephane exemplationes nostras quãtum monuisti familiares, quas si tibi tuisq. gratas ac iucũdas intellexero, ad meliora maioraq. impuleris. Vale & tu virox optime.

M. TVLLII CICERONIS
LAELIVS, VEL DE AMICITIA,
AD T. POMPONIVM ATTICVM.

Dialogi personæ,

FANNIVS, SCAEVOLA, LAELIVS.

Q. MVCIVS augur multa nar
rare de C. Lælio, socero suo,
memoriter, & iucũde solebat,
nec dubitare illum in omni ser
mone appellare sapientẽ. ego
autem à patre ita eram dedu-
ctus ad Scæuolam, sumpta viri
li toga; vt, quoad possẽ, & mihi
liceret, à senis latere nunq̃ dis-
cederem. itaque multa ab eo prudenter disputata, multa
breuiter, & cõmode dicta, memoriæ mandabam; fieriq.
studebam eius prudentia doctior. quo mortuo, me ad põ
tificem Scæuolam contuli: quem vnum nostræ ciuitatis
& ingenio, & iustitia præstantissimum audeo dicere. sed
de hoc alias. nunc redeo ad augurem. cum sæpe multa
narraret, tum memini domi in hemicyclo sedentem, vt
solebat, cũ & ego essem vna, & pauci admodum familia-
res, in eum sermonem illum incidere, qui tũ fere erat mul
tis in ore. meministi .n. profecto, vt opinor, Attice, & eo
magis, ꝙ P. Sulpicio vtebare multum, cum is tribunus pl.
capitali odio à Q. Pompeio, qui tum erat consul, disside
ret, quicum coniunctissime, & amantissime vixerat, quan
ta hominum esset vel admiratio, vel querela. itaque tum
Scæuola, cum in eam ipsam mentionem incidisset, expo-
suit nobis sermonem Lælij de amicitia, habitum ab illo
secum, & cum altero genero, C. Fannio, M. filio, paucis
diebus post mortem Africani. cuius disputationis sniãs
memoriæ mandaui: quas in hoc libro exposui meo arbi-
tratu. quasi .n. ipsos introduxi loquentes; ne, inquam, &
inquit, sæpius interponeretur. atque id eo feci, vt tanquã
à præsentibus coram haberi sermo videretur. cum.n. sæ-
pe mecum ageres, Attice, vt de amicitia scriberem aliqd;
digna mihi res tum omnium cognitione, tum nostra fa-
miliaritate visa est: itaque feci non inuitus, vt prodessem
multis tuo rogatu. sed, vt in Catone maiore, qui est scri-
ptus ad te de senectute, Catonem induxi senẽ disputan-
tem; quia nulla videbatur aptior persona, quæ de illa æ-
tate loqueretur, quam eius, qui & diutissime senex fuisset,
& in ipsa senectute præ ceteris floruisset: sic, cum accepis
semus à patribus, maxime memorabilẽ C. Lælij, & P. Sci
pionis familiaritatẽ fuisse; idonea mihi Lælij persona vi
sa est, quæ de amicitia ea ipsa dissereret, quæ disputata ab
eo meminisset magister meus Scæuola. genus aũt hoc ser
monem positum in hoĩum veterum auctoritate, & eorũ
illustrium, plus nescio quo pacto vr̃ hr̃e grauitatis. itaq;
ipse mea legens sic afficior interdum, vt Catonẽ, non me,
loqui existimem. sed, vt tum ad senem senex de senectu
te, sic in hoc libro ad amicũ amicissimus de amicitia scri
psi. tum est Cato locutus, quo erat nemo fere senior tẽpi-
bus illis, nemo prudentior: nunc Lælius, & sapiẽs, (sic.n.
est habitus) & amicitiæ gloria excellẽs, de amicitia loqui
tur. tu velim à me aĩum parumper auertas, Lælium loqui
ip̃m putes. C. Fannius, & Q. Mucius ad socerum veniunt
post mortem Africani ab ijs sermo oritur; rñdet Lęlius:
cuius tota disputatio est de amicitia: quam legens tu ip-
se cognosces. FAN. Sunt ista vera, Læli. nec.n. melior
vir fuit Africano quisq̃, nec clarior. sed existimare debes,
oĩum oculos in te esse coniectos. vnum te sapientę & ap
pellant, & existimant. tribuebatur hoc modo M. Catoni.
scimus L. Acilium apud patres nr̃os appellatum esse sa-
pientem: sed vterque alio quodã modo: Acilius, q̃a pru
dens esse in iure ciuili putabatur: Cato, q̃a multarum re
rũ vsum habebat, multaq. eius & in senatu, & in foro vel
prouisa prudenter, vel acta constanter, vel rñsa acute fere
bantur, ꝓpea quasi cognomen iam habebat in senectute
sapientis. te aũt alio quodã modo, dñt, non solum natura,
& moribus, verum ẽt studio, & doctrina esse sapientẽ; nec
sicut vulgus, sed vt eruditi solent appellare sapientẽ; qua
lem in reliqua Græcia neminem. nam, qui septem appel
lãtur, eos, qui ista subtilius quærunt, in numero sapiẽtum
non hñt. Athenis vnum accepimus, & eũ quidem ẽt Apol
linis oraculo sapientissimum iudicatum hanc esse in te sa
pientiam existimant, vt oĩa tua in te posita esse ducas, hu
manosq. casus virtute inferiores putes. itaque ex me quę
runt, credo ex hoc item Scæuola, quonam pacto mortem
Africani feras, eoq. magis, ꝙ his proximis nonis, cum in
hortos D. Bruti auguris cõmentandi caussa, vt assolet, ve
nissemus, tu nõ affuisti, q̃ diligentissime semper illum diẽ
& illud munus solitus esses obire. SCAE. Quærunt qui-
dem, C. Læli, multi, vt est à Fannio dictum: sed ego id re
spondeo, quod animaduerti, te dolorem, quem acceperis
cum summi viri, tum amantissimi morte, ferre moderate,
nec potuisse non cõmoueri, nec fuisse id humanitatis tuę:
ꝙ aũt his nonis in collegio nr̃o non affuisses, valetudinẽ
caussam, non mœstitiam fuisse. LAEL. Recte tu quidẽ,
Scæuola, & vere. nec.n. ab isto officio, quod semper usur
paui cum valerem, abduci incõmodo meo debui: nec vl
lo casu arbitror hoc constanti hoĩ posse contingere, vt vl
la intermissio fiat officij. Tu aũt, Fanni, ꝙ mihi tm̃ tribui
dicis, quantum ego nec agnosco, nec postulo, facis amice.
sed, vt mihi videris, nõ recte iudicas de Catone. aut.n. ne-
mo, quod quidẽ magis credo, aut, si quisq̃, ille sapiẽs fuit.
quo modo enim (vt alia omittam) mortem filij tulit? me
mineram Paullum, videram Caium: sed hi nec cõparan-
tur Catoni, maximo, & spectato viro. quamobrem caue
Catoni anteponas ne istum quidem ip̃m, quem Apollo,
vt ais, sapiẽtissimum iudicauit: huius.n. facta, illius dicta
laudãtur. De me aũt, (vt iam cum vtroq; loquar) sic habe
tote.

tote. Ego si Scipionis desiderio mē moueri negem, q̃ id
recte faciam, viderint sapientes: sed certe mentiar. mo-
ueor .n. tali amico orbatus, qualis, vt arbitror, nemo vnq̃
erit, &, vt confirmare possum, nemo certe fuit. sed non e-
geo medicina: me ipse consolor, & maxime illo solatio,
ꝙ eo errore careo, quo, amicorum decessu, plerique angi
solent. nihil .n. mali accidisse Scipioni puto. mihi acci
dit, si quid accidit. suis aũt incōmodis grauiter angi, non
amicum, sed seipsum amantis est. Cum illo vero quis ne-
get actum esse præclare? nisi .n. quod ille minime puta-
bat, immortalitatem optare vellet: quid non est adeptus,
quod homini fas esset optare? qui summam spem ciuiũ,
quam de eo iam puero habuerant, continuo adolescens
incredibili virtute superauit: qui consulatum petijt nũ-
quam, factus est consul bis, primum ante tp̄s, iterum sibi
suo tpe, reip. pene sero: qui, duabus vrbibus euersis, ini-
micissimis huic imperio, non modo præsentia, verum ēt
futura bella deleuit. quid dicam de moribus facillimis?
de pietate in matrē, liberalitate in sorores, benignitate in
suos, iustitia in oēs? hæc nota sunt vobis. q̃ aũt ciuitati
carus fuerit, mœrore funeris indicatum est. Quid igitur
hunc paucorum annorum accessio iuuare potuisset? se-
nectus .n. quamuis non sit grauis. vt memini Catonem
anno ante, quàm mortuus est, mecum, & cum Scipione
disserere, tamen aufert eā viriditatem, in qua ēt nunc erat
Scipio. quamobrem vita quidē talis fuit vel fortuna, vel
gloria, ut nihil posset accedere: moriendi aũt sensum ce-
leritas abstulit. quo de genere mortis difficile dictu est:
quid hoīes suspicentur, uidetis. hoc tamen vere licet dice
re, P. Scipioni ex multis diebus, quos ī vita celeberrimos,
lætissimosq́. viderit, illum diem clarissimum fuisse, cum,
senatu dimisso, domum reductus ad vesperam est à patri
bus cōscriptis, à populo R. socijs, & Latinis, pridie q̃ ex-
cessit è vita: vt ex tā alto dignitatis gradu ad superos vi
deatur potius, q̃ ad inferos peruenisse. neq; .n. assentior ijs,
qui hæc nuꝑ disserere cœperunt, cũ corporibus simul aīos
interire, atq; oīa morte deleri. plus apud me antiquorum
auctoritas valet, vel nostrorũ maiorum, qui mortuis tā re
ligiosa iura tribuerunt: qđ non fecissent ꝑfecto, si nihil
ad eos ptinere arbitrarētur; vel eorũ qui in hac terra fue
runt, magnamq́. Græciā, q̃ nunc quidē deleta est, tũc flo-
rebat, institutis, & pceptis suis erudierunt; vel eius, q̃ A-
pollinis oraculo sapientissimus est iudicatus. q̃ non tum
hoc, tum illud, vt in plerisque, sed idē dicebat semꝑ, aīos
hoīm esse diuinos, ijsq́., cum è corpore excessissent, redi-
tum ad cælũ patere, optimoq́., & iustissimo cuiq; expe
ditissimum. qđ idē Scipioni videbatur: qui, idem quasi
ꝓsagiret, ꝑpaucis ante mortem diebus, cum & Philus, &
Manilius adessent, & alij plures, tuq́. ēt, Scæuola, mecũ ve
nisses, triduũ disseruit de rep. cuius disputationis fuit ex-
tremum fere de immortalitate aīorum: quæ se in quiete
ꝑ visum ex Africano audisse dicebat. Id si ita est, ut opti
mi cuiusque aīus in morte facillime euolet tanq̃ è custo-
dia, vinculisq́. corporis: cui censemus cursum ad deos fa
ciliorē fuisse, q̃ Scipioni? quocirca mœrere hoc eius euen
tu, vereor, ne inuidi magis, q̃ amici sit. Sin aũt illa veriora,
vt idem interitus sit aīorum, & corporum, nec vllus sensus
maneat: vt nihil boni est in morte, sic certe nihil mali. sen
su .n. amisso, fit idem, quasi natus non esset oīno: quem tñ
esse natum, & nos gaudemus, & hæc ciuitas, dum erit, læ-
tabitur. Quāobrem cum illo quidem, vt supra dixi, actũ
optime est, mecum aũt incōmodius, quem fuit æquius, vt
prius introieram in vitam, sic prius exire de vita, sed tñ re
cordatione nostræ amicitiæ sic fruor, ut beate vixisse vi-
dear, quia cum Scipione vixerim. quocum mihi coniun-
cta cura de rep. & de priuata fuit: quocum domus fuit, &
militia cōis, &, id, in quo est omnis vis amicitiæ, volunta-
tum, studiorum, sñiarum summa consensio. itaque non
tam ista me sapiæ, quam modo Fannius cōmemorauit, fa
ma delectat, falsa presertim; q̃, ꝙ amicitiæ nostræ memo
riam spero sempiternam fore: idq́. mihi eo magis est cor
di, ꝙ ex omnibus sæculis vix tria, aut quatuor noīantur
paria amicorum. quo in genere sperare videor Scipionis
amicitiam, & Lælij notam posteritati fore. FAN. Istud
quidem, Læli, ita necesse est, sed. qm̃ amicitiæ mentionem
fecisti, & sumus ociosi, pergratum mihi feceris, spero item
Scæuolæ, si, quemadmodum soles de ceteris rebus, cũ ex
te quæruntur, sic de amicitia disputabis, quid sentias, qua
lem existimes, quæ præcepta des. SCAE. Mihi vero per-
gratum hoc erit. atque id ipsum cum tecum agere cona-
rer, Fannius anteuertit. quamobrem vtrique nostrũ gra-
tum admodum feceris. LAEL. Ego vero non grauarer,
si mihi ipse confiderem. nam & præclara visa res est: &
sumus, vt dixit Fannius, ociosi. sed quis ego sum? aut q́
in me est facultas? doctorũ est ista consuetudo, eaq́. Græ
corum, vt ijs proponatur de quo disputent q̃uis subito.
magnum opus est, egetq́. exercitatione non parua. q̃ob-
rem, q̃ disputari de amicitia possunt, ab eis, cēseo, petatis,
qui ista profitentur. ego vos hortari tm̃ possum, vt ami-
citiam oībus rebus humanis anteponatis. nihil est .n. tam
naturæ aptum, tā conueniens ad res vel secundas, vel ad-
uersas. Sed hoc primũ sentio, nisi in bonis amicitiā esse
non posse. neque id ad viuum reseco, vt illi, qui hæc subti
lius disserunt, fortasse vere, sed ad cōem vtilitatem parũ.
negant .n. quenq̃ virum bonum esse, nisi sapientem. sit ita
sane: sed eam sapiam interpretantur, quam adhuc morta
lis nemo est consecutus. nos aũt ea, quæ sunt in vsu, vitaq́.
cōi, non ea, quæ finguntur, aut optātur, sperare debemus.
Nunq̃ ego dicam C. Fabricium, M. Curium, T. Corun-
canium, quos sapientes nostri maiores iudicabant, ad isto
rum normam fuisse sapientes. quare sibi habeant sapiæ
nomen, & inuidiosum, & obscurum; concedantq́. vt hi
boni viri fuerint. Ne id quidem facient: negabunt id, nisi
sapienti, posse concedi. agamus igitur pingui Minerua,
vt aiunt. Qui ita se gerunt, ita viuunt, vt eorum probetur
fides, integritas, æquitas, liberalitas; nec sit in eis vlla cupi
ditas, vel libido, vel audacia; sintq́. magna constantia, vt
hi fuerunt, quos modo noīaui: hos viros bonos, ut habiti
sunt, sic ēt appellandos putemus; qui sequuntur, quantũ
hoīes pñt, naturam, optimam recte viuendi ducem. sic .n.
mihi perspicere videor, ita natos esse nos, vt inter oēs es-
set societas quædam, maior aũt, vt quisque proxime acce
deret. itaque ciues potiores sunt, quam peregrini, & pro-
pinqui q̃ alieni. cũ his .n. amicitiam natura ipsa peperit;
sed ea non satis habet firmitatis. nanque hoc ꝓstat amici
tia propinquitati, ꝙ ex propinquitate beneuolentia tolli
pōt, ex amicitia aũt non pōt. sublata .n. beneuolētia, ami
citiæ nomen tollitur, propinquitatis manet. quanta aũt
vis amicitiæ sit, ex hoc intelligi maxime potest, ꝙ ex infi
nita societate generis humani, quam conciliauit ipsa na-
tura, ita contracta res est, & adducta in angustum, vt om-
nis caritas, aut inter duos, aut inter paucos iungeretur.

Est

Est aũt amicitia nihil aliud, nisi omnium diuinarum, humanarumq́ rerum cum beneuolentia, & caritate summa consensio. qua quidem haud scio an, excepta sapiã, quidquam melius hoĩ sit à diis immortalibus datum. diuitias alij proponunt, bonam alij valetudinem, alij potentiam, alij honores, multi ẽt voluptates. belluarum hoc quidem extremum est; illa aũt superiora caduca, & incerta, posita non tam in nostris consilijs, q̃ in fortunæ temeritate. qui aũt in virtute summum bonum ponunt, præclare illi quidem, sed hæc ipsa virtus amicitiam gignit, & cõtinet: nec sine virtute amicitia esse vllo pacto potest. iam, virtutem ex consuetudine vitæ, sermonisq́. nostri interpretemur; nec metiamur eam, vt quidam indocti, verborum magnificentia; virosq́. bonos eos, qui hñr, numeremus, Paullos, Catones, Gallos, Scipiones, Philos. his cõis vita contenta est. Eos aũt omittamus, qui oĩno nusquam reperiantur. tales igitur inter viros amicitia tantas opportunitates habet, quantas vix queo dicere. Principio, quis potest esse vita vitalis, vt ait Ennius, qui non in amici mutua beneuolentia cõquiescat? quid dulcius, q̃ habere, quocum omnia audeas sic loqui, vt tecum? quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi hẽs, qui illis æque, ac tu ipse, gauderet? aduersas vero ferre difficile esset sine eo, qui illas grauius ẽt, q̃ tu, ferret. denique ceteræ res, quæ expetuntur, opportunæ sunt singulæ rebus fere singulis; diuitiæ, vt vtare; opes, vt colare; honores, vt laudere; uoluptates, vt gaudeas; valetudo, vt dolore careas, & muneribus fungare corporis: amicitia plurimas res continet; quoquò te verteris, præsto est; nullo loco excluditur; nunq̃ intempestiua, nunq̃ molesta est: itaque non aqua, nõ igni, (vt aiunt) pluribus locis vtimur, q̃ amicitia. neque ego nunc de vulgari, aut de mediocri, quæ tñ ipsa delectat, & prodest, sed de vera, & perfecta loquor; qualis eorum, qui pauci noĩantur, fuit. nam & secundas res splendidiores facit amicitia, & aduersas partiens cõicansq. leuiores. cumq́. plurimas, & maximas cõmoditates amicitia contineat, tum illa nimirum præstat oĩbus, q̃ bona spe prælucet in posterum: nec debilitari animos, aut cadere patitur. verum .n. amicum qui intuetur; tanquam exemplar aliquod intuetur sui. quocirca & absentes adsunt, & egẽtes abundant, & imbecilles valent, &, quod difficilius dictu est, mortui viuunt: tantus eos honos, memoria, desiderium prosequitur amicorum. ex quo illorum beata mors vr̃, horum vita laudabilis. q̃ si exemeris ex natura rerum beneuolentiæ coniunctionem: nec domus vlla, nec vrbs stare poterit; nec agri quidem cultus permanebit. Id si minus intelligitur; quanta vis amicitiæ, concordiæq́. sit, ex dissensionibus, atque ex discordijs percipi potest q̃.n. domus tam stabilis, quæ tam firma ciuitas est, quę non odijs, atque dissidijs funditus possit euerti? ex quo, quantum boni sit in amicitia, iudicari põt. Agrigentinũ quidem, doctum quendam virum, carminibus græcis vaticinatum ferunt; quæ in rerum natura, totoq́. mundo constarent, quæq́. mouerentur, ea contrahere amicitiam, dissipare discordiam. atque hoc quidem oẽs mortales, & intelligunt, & re probant. itaque, si qñ aliquod officium extitit amici in periculis aut adeũdis, aut cõicandis, quis est, qui id non maximis efferat laudibus? qui clamores tota cauea nuper in hospitis, & amici mei, M. Pacuuij in noua fabula? cum ignorante rege, vter eorum esset Orestes, Pylades Orestem se esse diceret, vt pro illo necaretur; Orestes aũt, ita vt erat, Orestem se esse perseueraret? stantes aũt plaudebant in re ficta: quid arbitramur in vera fuisse facturos? facile indicabat ipsa natura vim suam; cum homines, quod facere ipsi non possent, id recte fieri in altero iudicarent. Hactenus mihi videor, de amicitia quod sentirem potissime dixisse. si qua præterea sunt, (credo aũt esse multa) ab iis, si videbitur, qui ista disputant, quæritote. FAN. Nos aũt à te potius. quanquam ẽt ab istis sæpe quæsiui, & audiui, non inuitus equidem: sed aliud quoddam expetimus filum orationis tuæ. SCAE. Tum magis id diceres Fanni, si nuper in hortis Scipionis, cum est de rep. disputatum est, affuisse. qualis tum patronus iustitiæ fuit contra accuratam orationem Phili? FAN. Facile id quidem fuit, iustitiam, iustissimo viro, defendere. SCAE. Quid amicitiam? non ne facile ei erit, qui ob eam, summa fide, constantia, iustitiaq́. seruatam, maximã gloriam ceperit? LAEL. Vim hoc quidem est afferre. quid .n. refert, qua me ratione cogatis? cogitis certe. studijs .n. generorum, presertim in re bona, cum difficile est, tum ne æquum quidem obsistere. Sæpissime igitur mihi de amicitia cogitanti, maxime illud considerandum videri solet, num pp imbecillitatem, atque inopiam desideranda sit amicitia, vt in dandis, recipiendisq́. meritis, qđ quisque minus p se posset, id acciperet ab alio, vicissimq́. redderet; an esset hoc quidem proprium amicitiæ, sed antiquior, & pulchrior, & magis à natura ipsa profecta alia caussa esset. amor .n. ex quo amicitia est nominata, princeps est ad beneuolentiam coniungendam. nam vtilitates quidem etiam ab iis percipiuntur sæpe, qui simulatione amicitiæ coluntur, & obseruantur tpis caussa. in amicitia aũt nihil fictum, nihil simulatum; &, quidquid in ea est, id & verũ, & voluntarium est. quapp à natura mihi vr̃ potius, quàm ab indigentia, orta amicitia, applicatione magis animi cum quodam sensu amanti, quàm cogitatione, quantũ illa vtilitatis esset habitura. quod quidem quale sit, ẽt in bestijs quibusdam aĩaduerti põt, quæ ex se natos ita amant ad quoddam tps, & ab eis ita amantur, ut facile earum appareat sensus. Quod in hoĩe multo est euidentius: primum ex ea caritate, quæ est inter natos, & parentes, quæ dirimi nisi detestabili scelere non potest: deinde, cum similis sensus extitit amoris, si aliquem nacti sumus, cuius cum moribus, & natura congruamus; q̃ in eo quasi lumen aliquod probitatis, & virtutis pspicere videamur. nihil est .n. amabilius virtute; nihil, quod magis alliciat hoĩes ad diligendum: quippe cum pp virtutem, & probitatem eos ẽt, quos nunquam vidimus, quodam modo diligamus. quis est, qui C. Fabricij, M. Curij cum caritate aliqua, & beneuolentia memoriam nõ vsurpet, quos nunquam viderit? quis aũt est, qui Tarquiniũ Superbum, qui Sp. Cassium, Sp. Melium non oderit? cum duobus ducibus de imperio in Italia decertatum est, Pyrrho, & Annibale. ab altero pp probitatem eius non alienos aĩos habemus: alterum, pp crudelitatem eius, semp hæc ciuitas oderit. q̃ si tanta vis probitatis est, vt eã vel in eis, quos nunquam vidimus, vel, quod maius est, in hoste ẽt diligamus: quid mirum, si animi hoĩum moueantur, cum eorum, quibuscum vsu coniuncti esse possunt, virtutem, & bonitatem perspicere videantur? quanquam confirmatur amor & beneficio accepto, & studio perspecto, & consuetudine adiuncta. quibus rebus ad illum primum motum animi, & amoris adhibitis, admirabilis q̃dã

exardescit beneuolentiæ magnitudo. quam si qui putant ab imbecillitate proficisci, vt sit per quam quisque assequatur quod desideret: humilem sane relinquunt, & minime generosum (vt ita dicã) ortum amicitiæ; quam ex inopia, atque indigentia natam volunt. quod si ita esset; vt quisque minimum in se esse arbitraretur, ita ad amicitiam esset aptissimus. quod longe secus. vt.n.quisque sibi plurimum confidit, & vt quisque maxime virtute, & sapiã sic munitus est, vt nullo egeat, suaq. oĩa ĩ seipso posita iudicet; ita in amicitijs expetendis, colendisq. maxime excellit. quid enim? Africanus erat indigẽs mei? Minime hercule. at ne ego quidem illius. sed ego admiratione quadã virtutis eius, ille vicissim opinione fortasse nonnulla, quam de meis moribus habebat, me dilexit. auxit beneuolentiam cõsuetudo. sed q̃q̃ vtilitates multæ, & magnæ cõsecutæ sunt, nõ sunt tñ ab earum spe caussa diligendi ꝓfectæ. vt .n. benefici, liberalesq. sumus, nõ vt exigamus gratiã, (neque.n. beneficiũ fœneramur) sed natura ꝓpensi ad liberalitatem sumus: sic amicitiã, nõ spe mercedis adducti, sed q eius oĩs fructus in ipso amore inest, expetendã putamus. Ab ijs vero qui pecudũ ritu ad voluptatẽ oĩa referunt, longe dissentimus: nec mirũ: nihil .n. altũ, nihil magnificũ, nec diuinũ suspicere pñt, q oẽs suas cogitationes abiecerũt in rem tã humilem, tamq cõtemptã. q̃obrem hos quidem ab hoc sermone remoueamus: ipsi aut intelligamus, à natura gigni sensum diligendi, & beneuolentiæ caritatem, facta signĩone ꝓbitatis: quã qui appetiuerũt, applicãt sese, & propius admouent, ut & usu eius, quẽ diligere cęperũt, fruãtur, & moribus; sintq. pares in amore, & æquales, ꝓpensioresq ad bene merẽdũ, q̃ ad reposcendum; atque hæc inter eos sit honesta certatio. sic & vtilitates ex amicitia maxime capiẽtur: & erit eius ortus à natura, q̃ ab imbecillitate, grauior, & uerior. nam si utilitas amicitias cõglutinaret, eadem cõmutata dissolueret: sed, quia natura mutari non põt, iccirco veræ amicitiæ sempiternæ sunt. Ortum quidem amicitiæ videtis nisi quid adhuc forte vultis. FAN. Tu vero perge, Læli. pro hoc .n. qui minor est natu, meo iure rñdeo. SCAE. Recte tu quidem. quamobrem audiamus.

PETRVS MARS.

Q. Mucius augur) Futuræ tractationi de amicitia cõmodissimũ patefacit ꝑfatio hæc aditũ. Siqdẽ recitendis eo disputationib. q prius amãtissime vixerãt, & sanctissime ad explicãdas tãtæ uirtutis dotes, pellẽdasq. velis & eqs ẽ cõr vita discordiã & inimicitiẽ, qbus priuatæ res ac publicæ labefactantur, & corruunt nõ minus utiliter quã apte descẽditur. Nec nõ tõnẽ, & viã disputationis apiens, eo aios ꝯciliat, quos dociles, & ingeniosua parẽs nã creauit, & ad disciplinã ꝓpte ꝯtendẽtes. Iꝫ res cognitione dignissima suis formulis exponẽda ꝓponat & in ꝑsonis decorũ seruetur, qd auctoritatẽ vel maximã orõni cõciliat, & gratiã. [Q. Mucius] Mos fuit auct. Asc. Pæd. cũ aliquo ciuis R. ondẽdus esset, ut signaret aut ꝑnoie suo, aut noie, aut cognomine, aut tribu, aut magratu. [Augur] Munere augurãdi honestatus. de augurũ corpe siue collegio dcm est, ut opinor satis in Diuin. diceturq in Leg. [Memoriter] Recordãter ita dixeri ꝑmpte, ac tenaci memoria, q beniuolũ oñdit aim & gratũ. [Iucũde] delectabiliter. i. cũ caritate, iucunditate, lætitiaq.. [In oi sermone] Quacũque tractatione, colloqoq., & sic innuebat Læl. habuisse ꝯsummatã eruditionẽ in oi gñe rerũ & artiũ, siue disciplinarũ. [Sapientẽ] Perfecta cognitione ꝑditũ. [Deductus] In disciplinam datus. [Ita] Tali forte ꝯdõneq., ut ꝑ ueib. adhæreret ꝯsummatissimo moderatori Scæuolæ, mõ id sp liceret, ne. s. importunitate offenderet occupatione uaria districtus senex. [Sũpta uirili toga] Deposita ꝑtexta post 14. annũ. Tenet memoria, toge Sen. qd gaudium senseris cum ꝑtexta posita sumpsisti uirilẽ togã, & in forum deductus es. [Disputata] Disserẽdo tractata & declarata in ciuili, iure põtificioq.. [Breuiter] Sentẽtiose & cõpendiose. [Cõmode] apte utiliterq., cũ ꝓuerbiales essent sñiæ, vitæq. vsibus cõducentes ĩprimis, qualia sei unt apophthegmata Sapiẽtũ. [Studebã] studiose curabã. [Prũdẽtia] Cognitione, ac experiẽtia rerũ humanarũ, & ciuilis iuris. [Põtificẽ] Sũmũ eo t̃pe ac religione sacerdotẽ. [Ingenio] Naturali acumine atq; prudẽtia. [Iustitia] Bonitate, & æquitate. [Hemicyclo] Loco semirotũdo ꝑpe ianuã in quo senes cõmode de reb. priuatis rõcinabãtur, & publicis poscẽte vsu, cõsulti rñdebãt in iure, qd Scęuolarũ familia vel maxime ꝓfitebatur. In Bruto dicit Cic. Ego aũt iuris ciuilis studio multũ operã dabã Q. Scæuolæ, P. F. q q̃q nemini se ad docẽdũ dabat, tñ cõsulẽtibus rñdẽdo studiosos audiẽdi docebat. hæc Tullius. hũc cõsulẽdi morẽ tetigit Flaccus his versibus ad Augustũ Cæsarẽ, Romę dulce diu fuit, & solẽne reclusa Mane domo vigilare, Clienti ꝓmere iura, Cautos noibus rectis expẽdere nummos, Maiores audire, minores discere, ꝑ quę Crescere res posset, minui dãnosa libido. [Fere erat in ore] i. vniuersum repetebat, nihilq. aliud ferme in tota vrbe loquebãtur ciues. ita dicimus hoc fere sit quasi plerique oẽs id faciũt. [Eo] Tãto magis potes meminisse, qm frequẽs erat tibi vius & cõsuetudo cũ altero eorũ, de qbus erat cõis sermo. lege hist. apud Liu. lib. 77. & App. 1. bel. ciuil. [Capitali odio] ꝑnicioso, & acerbitate ai molestissimo. [Dissideret] Dissentiret, discordaret. [Qui cũ] Cũ quo Põpeio. [Cõiũctissime] Familiarissime. [Amãtissime] Amore ardẽtissimo, & feruẽtissimo. i. mutua caritate maximaq.. [Admiratio] Tanq̃ de re maxima & admiratione dignissima. [Querela] Expostulatio, qm talis magistratuũ discordia rõnibus publicis nocet maxime. vñ dicit cõmode Flaccus, Quidqd delirant reges, plectũtur Achiui. Arist. 8. Mor. dicit: Ciuitates ẽt amicitia cõtineri & legislatores circa hãc magis, quã circa iustitiã studẽt. cõcordia namq; simile qd amicitię vr esse, hãc aũt maxime affectãt. Seditionẽ vero, vt inimicã pellũt in primis. [Mẽtionẽ] Recordationẽ qua iter aperiret aptissime ad explicandas amicitiæ dotes & cõcordiæ cõmoda opportunitatesq. oẽs. [Mortẽ] Repẽtinũ casum Africani minoris. [Sñias] Documẽta, & formulas. [Exposui] Enarraui. [Arbitratu meo iudicio & volũtate] i. eo modo q mihi visus est cõmodissimus. [Ipsos] Læliũ & duos gños. [Quasi] Tanq̃ ipsi loquãtur, & nõ ego, cuius ꝑsona in hoc dialogo muta est, κωφὸν πρόσωπον Græci appellãt. [Ne Inq̃ & Inqs] i. ne dico, & dixit crebro incurrerẽt, qd accidisset, si ve Scæu exposuisse narrare voluissem. Plat. in Theeteto sic scribentẽ Cic. imitat̃. Hic liber nõ ita cõpositus est quasi Scæ. mihi referat, et reuera intulit, sed quasi cũ illis pñs disputet, cũ qbus disputasse mihi narrauit. ne igi molestũ esset sermq, & inqe, sępius interponeret his vitatis Scæ. ipm vna cũ illis disputantẽ induxi. [A põtibus] i. ab his q adesse viderẽtur, & corã. i. ꝑsenetaliter ita dixerim disputare. corã respicit qoasdã ꝑsonas. Virg. Corã quem q̃ritis ad sum. &, Nati corã me cernere lethũ Fecisti. Coram laudat, inquit Don. Terent. interpres, q apud alios aliquem laudat. & corã ad certas ꝑsonas refertur. palam gñaliter ad oẽs. [Ageres] Tractares. [Peteres familiaritate] Arctissima amicitia. [Non inuitus] Volẽti aio, & prõpto. [Floruisset] Claritatẽ habuisset, & quasi apicẽ senectutis, auctoritatẽ cõsequutus esset. [Accepissemus] cõpertũ est historicis monimẽtis hremus. [A patribus] A maioribus natu q illos nouerunt. [Memorabilẽ] Recordatione dignissimã, coniunctionem aiorũ, & consiliorũ oium. [Idonea] Decora & apta. [Dissereret] Disputaret, atq; statueret. [Disputata] Enucleata, & enodata. [Genus hoc sermonũ] i. dialogus grauitate ꝑsonarũ honestatus, & decoratus, & sic ꝓpositũ suũ atq; institutũ laudãs Cic. attẽtos reddit lectores, & tractationi parat auctoritatẽ. [Auctoritate] Excellẽtia, & æstimatione. [Illustriũ] Clarorũ, nobilissimorumq.. [Nescio quo pacto] Occulta quadã via & rõne. [Grauitatis] Pensi, dignitatis, & efficaciæ ad ꝑsuadẽdũ. [Afficior] moueor, & disponor, perinde ac aliena scripta legerẽ, q̃uis mea sint. [Prudẽtior] Experiẽtia rerũ instructior, & doctior. [Habitus] æstimatus, & notatus. [Gloria] Fama, & noie. [Excellẽs] Eximius, ꝑstãsq. ceteris in eo gñe laudis. [Auertas] Amoueas à Scæ. & Lęlio. admoneas quẽ cõmode induxi loquẽtẽ, vt disputationi cõpararet auctoritas. [Cognosces] Intelliges, ꝑcipies. [Sũt ista vera] q̃ de Africano memoras. vt eius casus grauiter ferẽdus esse amicis videat. [Melior] Iustior, & benignior in toga, & laudabili ciuilitate. [Clarior] Illustrior armorũ cauta solertia, & ai magnitudine in rebus magnificis, atq; arduis. [Existimare] Putare, arbitrariq. nõ posse occultũ esse qd agis, & oẽs veluti recte viuẽdi normã cõtẽplari prudẽtiã tuã, & inde casus aduersos prudẽter ferre, moderateq ediscãt, exẽpla siqdẽ celerius, & efficacius erudiũt quã ꝑcepta, quorũ iter lõgius est & sinuosius. [Cõiũctos] immissos, directos.

[Vnū solū.[Sapiētē)In oī gñe disciplinaꝝ & eeꝝ peritissimum.
[Appellāt)Noiant.[Existimāt)Aio iudicāt.[Hoc) Esse sapientē.
[Modo)Paullo ante.[Aciliū)Hic primus à ppło sapiēs appellat⁹
est,vt hr̄ in principio Digestoꝝ.[Patres)Maiores.[Alio mō)Di-
uersis respectib.[Prudēs)Eruditus,& cautus.[Vsum)Experiētiā,
vt dcm̄ est in Catone maiori ex Plutarchi snīa.[In Senatu)In pu
blicis ꝯsultationibus q̇ prudētiā vel maximā reqrūt, & hæc lōgo
reꝝ vsu cōparat.[In foro)In iudicijs q̇ in foro exercebant.[Pro
uisa)p̄cognita,& ꝑspecta in publicis negocijs,& suasionibus.Pru
dētia a pmouēdo dicta est,& idē est qđ ante videre,futuraq. ex p̄-
teritis cognoscere.[Acta)Tractata & dicta i iudicijs grauiter,aio
se,ꝑfracte.[Acute)Ingeniose & salse.collegit ēt Cato Censorius
multa a multis facete dicta,q̇ celeritatē ingenij arguūt & q̇ si dex-
teritatē quādā.[Ferebātur)Vulgabātur.[Quasi cognomē) E re
ipsa ducta appellationē,& noua sapiæ accessione cognominabat,
siqdē Cato sapiēs,et tali cognomēto distinguerer a ceteris & ho
nestaretur.[Alio modo)Diuersa rōne atq; respectu.[Natura)In
genio & dotib⁹ natura ingenitis.virtutes etenim naturales dn̄t,
q̇ suapte natura ingenerātur,vt docilitas,& memoria,q̇ eno inge
nij noie appellātur.[Et mo.) Graui seueraq. vita, quē natura in-
choauit.[Studio)Cura industria.[Doctrina) Exculta eruditiōe,
& ꝯsummata humanaꝝ diuinarūq. reꝝ Sapiā,& pceptione cau-
saꝝ.[Vulgus)Imperita multitudo.[Eruditi)recto iudicio,& ve-
ro p̄diti.nā statuere q sit sapiēs,eē munus esse vel maxime sapien
tis,& magnū est laudari à laudato viro.i.vera laude digno.[Qui
ista quærut subtilius) .i. Stoici eū sapiētē solū appellāt q oēs nu-
meros hēt.i. pfectionē & cōsummationē virtutū oium.[Voū)
solū Socratē.[Oraculo)Sorte,atq; rn̄so,est aūt oraculū snīa diui
na ore humano enūciata.[Hāc Sap.)Tale prudētissimæ mētis iu
diciū,& reꝝ humanaꝝ cognitione,ob quā cūm sapiēs fuerit ap-
pellatus Lælius, lege apud Plutarchū in Tyberio Graccho.[Ve
oia tua bona) .i. et nil aliud bonū iudices pter cumulatas ai do-
tes,& ipsi rōnis pfectiones,& absolutiones.hęc fuit Stoicoꝝ snīa
Peripatetici vero & veteres Academici tria gn̄a bonoꝝ posuerūt,
fortunæ.s.corporis,& ai.[In te)In pfectione ai tui.[Ducas) Pu-
tes,existimes.[Humanos casus)Quæcunq; infortunia,iactu ras,
dāna.[Virtute) Ai robore,ac magnitudine,quā vera ꝯfirmat sa-
piētia.[Inferiores) Minoꝝ viriū,vt virtutē quassare nō possint,
& frangere.ꝑfracta siqdē virtus nulli fortunæ succumbit.[Quo
pacto)Qua sorte ai.i.fortine aio & æquo,an fracto,molli & ini-
quo.[Eo) Tāto magis quærunt.[Proximis nonis).i. die stato ad
cōueniēdū & ꝯsultādū de re ad collegiū auguꝝ spectāte.ꝓximæ
nonæ dn̄t post quas aliæ non fuerūt,vt ꝓximæ literæ post quas
alias nō recipimus.Idem Cic.in j.de Diuin. sic scr. In Persis augu
rātur,& diuināt Magi,q cōgregantur in fano cōmentādi causa,
atq; inter sese loquēdi,qđ ēt vos facere nonis solebatis.[Cōmē
tādi)Cōsultandi,colloquēdi,tractandi qđ ad sciam augurādi ptī
neret,ac publicos vsus.[Illū diē) Illius diei ꝯuentionē,& augura
lē cœtū.[Illud mu.)Offm̄ religionis debitū,& reip.[Obire) Fre-
quētare,celebrare.obire dcm̄ diē est adesse,atq; se sistere.i. repræ
sentare,& cōparere,& obire munus est pficere id quod exigit of
ficiū.[Sūmi)Excellentissimi in quocunq; laudis gn̄e.[Amantissi
mi)Amicissimi.[Moderate) Prudēter,æquanimiter,seruato,de-
coro viri grauis,& nā sapiētiaq. instructi & subnixi.[Cōmouert)
ꝯturbari.[Humanitatis)Pietatis,benignitatis, & nāæ demū facil
limæ,atq; humanissimæ.nō est certe humanū pectus, qđ huma-
ni casus nō tangūt.vnde Antonius de Marco plorāte suū educa-
torē viri defunctū dixit,pmitte illi,et hō sit,neque.n.est p̄hia vel
imperium tollit affectos. Humanitas dr̄ à Græcis φιλανθρωπία.i.
inqt Gellius erga hoies amor,& signāt dexteritatē quandā, be-
neuolentiamq erga oēs hoies prōptam.[Collegio no.)Augura
li cœtu.[Valetudinē)Corporis languorē.[Mœstitiā) Ægritudi-
nē de casu amici cōceptā.[Recte)Laudabiliter,decēter.[Officio)
Augurali cōmentatione,& tractatione.[Vsurpaui) Frequētaui.
obire studui.vsurpatio est frequēs vsus apud oratores atq, p̄hos.
[Cū ea.)Integra essem valetudine,inde valētes robusti.[Abduce)
auellt,amoueri.[Meo) Ad me tm̄ ptinente,qm̄ publica priuatis
potiora sunt.[Vllo c.)Aliquo infortunio q̇uis grauissimo.[Cō-
stanti)Sibi ipsi ꝯsentaneo graui & forti.[Officij) Honestæ actio
nis debitæ publicis maxime negocijs,& rebus diuinis.habebant
qppe tūc augures Iouis interpretes,& intermissio ꝓprij mune-
ris in publica cōmoda peccabat.[Sapiæ.)Tāta sapiæ p̄conia da-
ri.[Nec ag.)In me nō video.[Nec p.) Nō efflagito ne arrogās
videar,& vētosus.[Amice)Beneuole.[Quo) Qua ꝯstātia & mo-
deratione ai.[Paulū) Africani minoris patrē,q suoꝝ filioꝝ mor-
tē æqssimo aio tulit.[Gallū)Hic.C. Gallus appellatus est vir cer
te clarissimus,cuius meminit in Bruto,his verbis Galba C. Galli

et filium flens cōmendabat, cuius orbitas & fletus mire miserabi
lis fuit pp recentem memoriam clarissimi patris.[Spectato) Ad
mirabili,& vndique approbato.[Istum ipm̄)Atheniensem Socra
tem.[Facta)Egregia facinora domi militiæq. re, inquit p̄hatus
est Cato, Socr. aūt verbis,illud longe maius est, & finis actuosæ
p̄hiæ non est cognitio,sed actio. Arist.j. Moral. dicit: Scire quid
agendū sit paꝝ vel nihil est,cetera vero nō paꝝ,sed totum pn̄t, q
vero hæc non agit nunq̄ erit bonus.Veꝝ plerique non agunt,ad
sermones aūt ꝯfugientes p̄hari se putant, & ægrotos imitantur,
audientes qdem medicos,sed illis non obtēperantes. vt igitur il
lis corpus non bene se habebit, si sic curantur, pari rōne his aius
plane si ita p̄hantur.[Et euenta)Felices factoꝝ,& actionum ex-
itus,siue fines euentus dr̄,& euentum.[Habetote) Percipite,co-
gnoscite.[Desiderio) Absētia, morte,amissione, vn̄ desiderati in
pfiio dn̄t mortui.[Moueri)Turbari,affligi dolore.[Recte) Lau-
dabiliter,q.d.rectum non esset,& oino contra offm̄.[Sapientes)
Virtutū iudices & vitæ magr̄i.[Viderint)Iudicet.[Moueor)Affi
cior.[Orbatus) Priuatus & destitutus.[Medicina)Remedio,&
aliena leuatione,consolatione.[Eo errore)Falsa opinione,qua
hi laborant, q morī esse malū & miseꝝ opinantur, cū re uera in
morte nullū sit malum,sed bonū potius,& ipsa mors inter mune
ra naturæ ponēda est. cogita, inqt Sen. in consolatione ad Mar-
tiā,defunctū malis non affici,mors oim doloꝝ,& solutio est & fi
nis hæc ille ut p̄hs. qđ de ꝓboꝝ & improboꝝ morte sentiendū
sit sacræ p̄scribunt lr̄æ,qbus tota mente inherendū est. illa certe
misera mori est,quā praua vita p̄cessit,& bn̄ viuere,beneq. mori
se inuicē sequūtur.[Decessu)Digressu,& interitu quo locus mu-
tatur.[Angi) Cruciari.[Plerique)Multitudo imperita.[Puto)
Existimo. & sic ōndit verā cognitionē reꝝ pellere ægritudinem,
quā opinio p̄ntis mali,& parit,& auget.[Scipm̄) Propriū cōmo
dum,qđ est cōtra veræ amicitiæ formulas.[Actū)Præclare)Opti
me illi rē successisse,& cumulatum esse Scipionis decus.[Immor
talitatem)Perpetuitatē corporis & vitæ,qđ hoi mortali sperare
fas non est.Sen.scribens de breuit.uitæ ad Paul.dicit: Nā nulli se
necessitatis suæ grām facturā esse testata est.[Incredibile)Excel-
lentissima,quapp. M. Cato in Senatu de illo dixit,reliquos quē
in Africa militarent vmbras militare,Scipionē vigore. P. Scipio,
inqt Liu.cū ædilitatē peteret cōsul a populo dictus, qm̄ p annos
fieri cōsulem minime licebat,cū maximo certamine suffragantis
legis,& repugnantibus aliquantulū patribus legibus solutus, &
consul creatus est.Deinde cum vitio ducum bellum Numantinū
nō sine publico pudore produceretur delatus est ultro Scipioni
Africano à S.P.Q.R. consulatus,quem cū ille cape ob legē q̇ ve-
tabat quenq̄ intra decē annus iteꝝ ꝯsulē fieri licere minime vel-
let,sic ut potiri ꝯsulatu legib⁹ solutus est.[Ante tp̄s)Aū annos à
lege p̄scriptos. lex hæc Annaria vocabatur,qua finiebantur anni
magistratus capiendi,auct. Sex.Pōpeio.[Suo)Legitimo & oppor-
tuno,qm̄ ætatiam non repugnabat.[Sero)Tarde pp ignominiā
belli Numantini.[Vrbibus)Carthagine ac Numātia.[Deleuit)
Sustulit,extinxit.[Facillimis)Benignissimis,& humanissimis,in
toga,& ciuilibus officijs,atque domesticis.[Pietate)Obseruātia,
caritate,atque reuerentia erga Papiriam matrē a p̄re repudiatā,
erat inqt Plut.Aemilio Paullo vxor Papiria,quā post longū con
iugij tp̄s repudiat,licet pulcherrimā sobolē ea ea suscepisset. hæc
n. gloriosissimum Scip.& maximū pepererat.post diuortium Pa
piriæ aliam duxit vxorem,ex qua cū duos filios suscepisset,eos q
dem domi habuit,alios vero duos priores maximis & clarissimis
domibus p adoptionē inseruit,quoꝝ maior à Fabio Max.qnqes
cōsule,minor à Scipione Afr.adoptatus est,è filiabus vero alterā
M.Catonis filius,alterā Helius Tubero uxorem accepit.[Boni-
tate)Benignitate,atque humanitate.[Iustitia)Officio cuiq; de-
bito rōne humanitatis & ciuilitatis, in qua æquo & pari iure vi-
uendū est,& cuique dandū qđ illi debetur. Iustitiæ munus est ne
mini nocere, & qūs pōt oibus ꝓdesse. his duobus pedibus hæc
virtus graditur,na in aliquo claudicet offō.[Carus) Amabilis &
gratiosus.[Mœrore fun.) Funebri lamētatione atque mœstitia.
Valer.4.exēploꝝ agens de ai moderatione dicit, Metellus Mace
donicus cū interemptū Scipionē ꝓclamari audisset in publicum
se ꝓripuit,mœstoq. vultu & voce confusa,concurrite,cōcurrite,
inqt,ciues,mœnia vrbis nostræ euersa sunt.Scipioni.n.Africano
intra sua mœnia quiescēti nefaria vis illata est.Idē filios suos mo
nuit,vt funebri eius lecto humeros subijcerent, atque huic exe-
quiaꝝ illum honorē vocis adiecit,non fore vt postea id offm̄ ab
illis maiori viro p̄stari posset.[Accessio) Additamentū,adiūctio.
[Iuuare)Augere,q d.nihil. summa etenim felicitas est, in ipsa fe
licitate mori.Alibi dicit idem Cic.sed profecto mors tum æqssi-
mo aio appetitur, cū sua se laudibus ita occidens consolari pōt,

nemo

nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfecto functus est
munere. [Grauis) Molesta & onerosa. [Vno anno) M. Cato an-
nos 85. natus excessit è vita. [Viriditatem) Vigens robur ætatis,
& florem. [Vita) Sors, & ꝯdõ uitæ. [Fortuna) Felicitate atque co
pia earũ reꝝ q̃ fortunæ putantur. [Gloria) Splendore nois, & ꝑco
nio bellicæ laudis. [Accedere) Aduenire, qm̃ cumolata erãt in ip-
so cuiusque vitæ officia. [Sensum) Perceptionẽ, dolorẽ, morsum.
[Celeritas) Repentinus interitus. Seditiones, inquit Liuius, à
tribunis excitatæ, quibus cum P. Scipio Africanus aduersaretur,
fortisq́. ac validus pridie domum se recepisset, mortuus in cubi-
culo inuentus est, tãquam venenum et dedisset Sempronia vxor,
hinc maxime quod soror esset Gracchorum, cũ quibus si multas
Africano fuerat. de morte tñ eius nulla qõ acta. [Gñe) Nã & qua
litate. [Difficile dictu est) Non facile causa explicatur, & modus
repentinæ mortis Africani, fuit siquidem aut nãlis, aut violenta,
socrus Corneliæ, ac vxoris fraude insidijsq́., vt cõis fuit suspicio.
[Videtis) Percipitis, intelligitis vulgatã esse opinionẽ talem de
hoc mortis gñe. [Celeberrimos) Honestissimos, & gloriosissi-
mos. [Lætissimos) Festiuissimos, & iucundissimos. [Clarissimũ)
Honorificentissimum. [Senatu) Cœtu & ꝯsenso Senatorio. [A
patribus conscriptis honestis viris & claris) .i. à nouis Senatori-
bus conscripti dicebãtur, inqt Pompeius, qui ex equestri ordine
patribus ascribebantur, vt numerus Senatoꝝ expleretur. memi-
nit huius appellationis, atque distõnis Liuius. [Ad vespeꝝ) Ad se
ram diei horam. [A socijs) ꝯfederatis. [A Latinis) Iure Latij do-
natis, & Romanæ ciuitatis priuilegio gaudentibus. diai de iure
Latij, & Romana ciuitate in cõmentarijs uffõꝝ. [Dignitatis gra-
do) Honoris & gloriæ fastigio. [Neque assentior) Refellit Epicu
reos qui humanos aĩos cũ corpore extingui putauerũt, hi ꝑhoꝝ
appellationem non merentur, digniq́. ꝑbris vel maximis. [Oia)
.i. animos & corpora in nihilũ redigi. [Auctoritas) Grauis snĩa.
[Religiosa iura) Veneranda priuilegia, vt. s. vltimæ voluntates re
ligiose seruentur; & iusta ꝑ dignitate defunctoꝝ fiant, existiman
tes gaudere his manes, & si non præstentur offendi. hos aũt erat
aĩos immortales arbitrari, nec oia deleri morte, sed separationẽ
quandã fieri atque discessum. [Nihil pertinere) Eos non tãgere
.i. esse nullos post mortẽ, sed illos viuere arbitrati sunt, & his iuri
bus seruatis lætari, & turbari neglectis. [Vel eoꝝ) Pythagoreoꝝ
q magnam Græciam exornarunt, aĩas immortales affirmarunt,
quis in modo μετεμψύχωσιν & errauerint. [Institutis) Decretis, q̃
δόγματα Græci appellant, & actoosæ ꝑhię fundamenta sunt, vt la
te dcm̃ est in lib. de Fin. agitur de oim disciplinaꝝ sectis & placi-
tis. [Præceptis) Documentis & formulis vitæ, ingeniuq́. necessa-
rijs, & ad ipsa decreta tẽdentibus, ut declaratũ est in princ. offõꝝ.
[Erudierunt) Expoliuerunt, & exornarunt. [Vel eius) Socratis q
nihil fere affirmabat, & se vnum tñ scire, qđ nihil sciret, asseuera
bat, tñ de aiæ immortalitate firma fuit illius snĩa. [Tum hoc, tũ
illud) Nũc affirmando, nũc negando ꝓut illi erãt, cũ qbus dispu-
tabat. [In plerisque) In multis. [Diuinos) Immortales. [Patere)
Apertũ esse. [Expeditissimũ) Facillimum. [Præsagiret) ꝓuideret,
diuinaret. sagire est acute sentire, & ꝑsagire ante sentire & ꝓno-
scere, inde sagæ anus, & sagaces. dcm̃ est de his in Diuin. [De im
mortalitate aĩoꝝ) q̃ fere. i. quasi dixit, qm̃ prius de cœlestibus tẽ-
plis differit, nec non circulis, & solari anno magno, & demũ aiæ
demrãt immortalitatẽ, vt patet in 6. de rep. q de somno Scip. in-
scribitur, ad imitationẽ Plat. q in 10. de re ciuili tractat idem, vt
iacta a se ciuilitatis fundamenta confirmet, & ꝑmia iustitiæ rata
esse, non in pñti solum vita, sed ẽt futura sanciat, & oppositum de
iniustitia vt iustos confirmet, iniquos deterreat. [Per uis.) No-
cturnã imaginationẽ aui sui p adoptionẽ Afr. maiores. [E cust.)
Carcere. [Faciliorẽ) Expeditiorẽ. [Mœrere) Dolore angi, crucia-
ri. [Euentu) Fortunato exitu, & successu. [Inuidi) Ægre ferentis
talẽ euentum, & finem. [Sin aũt il. ve.) .i. si aĩa cum corpore extin
guitur, vt nullum bonum in morte est, sic ẽt nullum malũ. hoc ãt
est ex hallucinantis Epicuri snĩa. [Ista) .i. si auctoritas & snĩa Epi
cureoꝝ est magis vera. [Sensus) Perceptio, cognitio. [Actũ op.) i.
ille felicitatem est adeptus maximã. [Incõmodius) Dãnosius, &
infelicius. mors, inqt Afric. detrimentum mihi est nõ illi, q in tuto
suas collocauit fortunas, & in summa felicitate defunctus vita
est. [Aequius) Iustius. [Sic fr.) Delector. [Beate) Feliciter. [Cura)
Studiũ. [Priuata) Domestica, & ꝓpria. [Domus) Domestica, & vr
bana ꝯsuetudo. [Militia) Bellica industria. [Ois vis) Proprietas,
& signũ. [Voluntatũ) Rectaꝝ appetitionũ, voluntas etenim, re-
ctus dr̃ appetitus. [Studioꝝ) Curaꝝ & exercitationum. [Sniaꝝ)
Opinionum & iudicioꝝ. [Summa consensio) Maxima conue-
nientia, concentus, cõcordia. [Fama) Gloria, & noie. [Est cordi)
Placet & oblectat, qm̃ oẽ ꝑclaꝝ est caꝝ. [Seculis) Tpm spatijs &
curriculis, est aũt proprie seculum centum annoꝝ spatiũ. [Tria)
Vt Orestes, & Pylades, Theseus, & Pirithous, Damõ, & Pythias,
additur ẽt quartum par Tydeus, & Polynices. de quibus Papin.
in j. Theb. Siquidem hanc perhibent post vulnera iunctis Esse fi
dem, quanta fortitum extrema ꝓtertuo Thesea Pirithoo, vel insa
nem mẽtis Orestem Opposito rapidam Pylade vitasse Megęrã.
[Quo gñe) Qualitate amoris & coniunctionis raræ & admirabi
lis. [Ociosi) Nõ distenti publicis negocijs. [Quid sentiat, Quid
esse amicitiã diffinias. [Qualem æstimes) Cuius naturæ ac ꝓprie
tatis esse iudices, quo t. s. eius spẽs, & an inter oẽs, an inter bonos
tantum sit, & natura ne ac virtus, an vtilitas seu voluptas cõciliet
amicitiam, & vñ sit eius origo, q̃ sit in amicitia opportunitas, quę
oblectatio, q s vsus. hæc oia spectãt ad qualitatẽ, prius res substan
tia siue essentia diffinitione aperit. deinde qualitas & accidentia,
quorũ vis est in esse substãtiæ. Diffinitio, inqt Boethius, explicat
id qđ diffinit nõ quoquo mõ. i. nõ i eo qd quale, vel quãtũ, nõ in
quolibet aliorũ ꝑdicamẽtorũ, sed qd sit .i. eiꝰ qd diffinit substãtiã
mõstrat, cui adnexa est diffinitio, q̃ per Etymologiã & ꝓprietatẽ
atq; qualitatẽ, & q̃dã accidẽtia, vel appẽdices, vim rei, nãm, & ꝑtatẽ
aperit. [Quæ ꝑcepta) ꝑscripta, & regulas q bus amicitia ꝯciliaſ, &
ꝯseruaſ & sic tria declarãda ꝓponũtur, diffinitio videlicet amici-
tiæ, qualitas eius & nã, necnõ seruãdæ leges ne vacillet, aut clau-
dicet amicitia. [Anteuertit) ꝑuenit. [Nõ grauarer) molestiæ one
ri & labori nõ ascriberẽ. [Si mihi) Mei ingenij viribus. [Cõfide-
rẽ) Idoneũ robur esse crederẽ ad id ꝑstãdõ qđ efflagitatis. [Sed
qs) Extenuat suas vires Lelius, vt arrogãtiã deuitet, ac notet so-
phistas, q ad nẽm qõnem se rñsuros extẽporaria dictione ꝓfite-
bãtur, vt dcm̃ est in 2. de Fin. [Facultas) Efficiẽdi possibilitas, & a-
ptitudo his instructa instrũs, q̃ ad talẽ tãtamq́ rẽ necessaria sunt.
Phi aũt instrũ sunt rõnes rerum, verborũ elegantia, & orõnis cõ
cinnitas. erãt aũt sophistæ quõdã, & nũc sunt, q ostentationi &
q̃stui hñt ꝑhiam. i. viuendi & sciẽdi parẽtẽ & auctorẽ. [Doctorũ)
magistrorũ & docẽdi munus ꝓfitẽtiũ lucri gratia. Sapiẽs dicit Se
neca nil aliud est quã humani gñis Pædagogus. [Græcorũ) .i. ven
tosorum hoium lingua ꝑhantium, & mercedibus inhiantiũ. [Vt
his ponat) Vt aliqua qõ explicanda intẽdatur. eorum inqt idem
Cic. in 2. de Fin. erat iste mos, q tunc sophistæ nominabantur.
quorũ è numero primus est ausus Leontinus Gorgias in conuẽ
tu poscere qõnem, idem ue dicere, qua de re quis uellet audire au
dax negociũ, dicerem impudẽs, nisi hoc institutum postea trans-
latum ad ꝑhos nostros esset. [Quamuis subito) Ex ipali explica
tione, ac facundia. [Magnũ opus) Arduum negociũ. [Exercita-
tione) Experientia & lõgo usu, vt id in oibus ad votum possit suc
cedere. duo siqdem in primis necessaria sunt, cõsummata doctri-
na, & experientia. [Cẽseo) Iudico, statuo. [Ista profitentur) Taliũ
rerũ faciunt professionem. i. q se doctores, & peritos in his iactãt
& publice ꝓfitentur. i. palã pollicentur & repromittunt. [Vt an
teponatis) .i. vt illi principatũ inter bona externa detis. hẽt siqui
dẽ vim efficiẽdi amicos. vnde apud Scythas olim, vt auctor est Lu
cianus, maximas opes hẽre is putabatur, q amicum vnum & duos
hẽret. [Aptum) Cõueniens & consentaneũ humanæ sorti, q̃ hoies
cõiũxit & ꝯgregauit. [Conueniẽs) Accõmodatum, & ꝯducens.
Arist. in 8. Mor. agens de amicitia dicit, Res est summe necessaria
in vita. nemo .n. hñs cetera oia bona sine amicis expeteret viue-
re, nõ solum aũt necessarium est, sed & honestum. Laudamus .n.
eos q amant amicos, & eosdẽ viros bonos atq; amicos putãt. [Se
cundas) Prosperas, & ad vota nr̃a correntes. [Aduersas) ꝯtrarias
& infelices. In paupertate, inqt Arist. ceterisq́. calamitatibus vni-
cum esse ꝯfugium amici putantur. [Sed hoc primum sentio) Hæc
est, inqt, mea snĩa de amicitia vera, quod non possit esse nisi inter
bonos. i. virtute ꝑditos. Tria sunt amabilia dicit ꝑhs, honestum,
vtile, voluptas, & trea amicitiæ spẽs. illa proprie dr̃ & est amici-
tia quam virtus conciliat. cetera p quandam similitudinem hñt
appellationem. [Neque id) Esse. s. bonos, & amicitiã inter tales.
[Reseco ad viuũ) Translatio à purgantibus vngues, & ad viuum
resecantibus. est sensus, non ita subtiliter, scrupulose, & anxie de
bonis viris sentio, vt Stoici, sed eũ intelligo viꝝ bonũ, quẽ nouit
vita cõis & æstimatio. [Fortasse vere) Qm̃ opinio Stoicoꝝ vera
est si de bonitate heroica intelligatur, q̃ humanam superat facul
tatẽ, & quãdã diuinitatis particulã attingit. vñ viros Semideoꝝ
dr̃, cui nõ humanũ opponitur vitiũ, sed feritas ipsa & immanitas,
vt in 7. Moral. scr. Arist. ois humana virtus põt tandẽ heroica fie-
ri. has ꝯsummatas ai dotes viro sapiẽti ꝓponebãt Stoici. quapp
diuersis respectibus ꝑclare ꝑhati sunt veteres Academici & Peri
patetici ab infimo gradu ad summum tendentes, & ipsi Stoici, q
sua castra in vertice dignitatis, & sapiæ locauerunt, arduũ certe
opus, attñ gñosissimi spũs vires nõ superat. vñ dixit Virg. Sed re-

nocare gradus, superasq. euadere ad auras Hoc opus, hic labor
est, pauci quos æquus amauit Iupiter, aut ardens euexit ad æthe-
ra virtus: Dijs geniti potuere. (Paℝ) Modicum.i. quasi minime
idoneum cõi vtilitati. [Nisi sapientem) Consummatissimum ho
minem.i.oẽs numeros hñtem. Sit ita: esto inquit, & concedatur
solum sapientem esse bonum. modo eam intelligant sapiam, quę
cõiter spectatur in hoĩbus. Sed ipsi Stoici ad sapiam heroicam
suspirant. [Interpretantur) Declarant, & nouerunt. [In vsu) Cõ-
suetudine. [Vitaq. cõi) Modo viuendi vsitato, & moribus. [Fin-
gunt) Ingenio formant, cum re nõ subsistant. ea.n. fingimus,
qbus ingenio formam damus, vt vitæ in oĩ gñe virtutis, & laudis
consummatissimũ, qui tñ inuenitur, veluti est Ciceronianus ora
tor, & sapiens Stoicoℝ. [Aut optantur) Animo tñ concipiũtur,
sed cõparari optata, & desiderata nequeunt, qm talia excedũt cõe
votum, quod sua spõte ad bonum qdem fertur, sed illud minime
adsequitur, cum aut fictum est, aut infinitum, aut denique remo-
tissimum. [Spectare) Respicere, cõsiderare, expẽdere. [Ad normã)
Regulam Stoicoℝ, perpendiculum, & æqlibrium, siue mẽsuram,
iudicium, æstimationem. [Inuidiosum) Difficile, desperabile, ac p
hoc inuidiam & odiũ faciens his, q voce illud vsurpãt. [Obscuℝ)
Non obuium cõi vitæ, ac iudicio. [Neque faciunt) Qm ptinaces
sunt Stoici, & sui capitis obniæ oppositionem seruantes. [Pin-
gui Minerua) Vsitato more disputadi, & vt ita dicerem crassa do
ctrina, παχυλῶς dicunt Græci. caℝ igitur fuerit, inqt Arist. atque
satis de talibus dicentes παχυλῶς & τύπῳ.i. crassa Minerua, & lar-
ga quadam rõni docendi, & describendi. Boethius in Top. agens
de diffõnibus his, quæ non proprie hic appellantur dicit: Hæc vo
catur Græce τύπος, q iccirco inter diffõnes ponitur, qm id quod
quolibet modo aliquid designat eius, quod designatur, etsi nõ p
prie, tñ aliquo modo vr̃ esse diffõ. [Vt aiunt) puerbialis inia est,
quæ sic enunciatur. Crassa pingui, & crassiore musa. [Probetur)
Laudetur & cõmendetur. [Fides) Dictoℝ & cõmentoℝ veritas,
& sic ponit mediocritates, q bonum vitæ efficiunt, & celebrant,
[Integritas) Vitæ sinceritas, & puritas nemini nocens, & quibus
põt prospiciens. [Aequalitas) Parilitas ciuilitatis. is æqualitate
censetur, q nemini se pponens pari & æquo iure viuit cum ciuib.
[Liberalitas) Facilitas ad opem ferendam indigentibus. [Vlla cu
piditas) Immoderatus appetitus.i. qui habet temperãtiam, & mo
deratas appetitiones. [Vel libido) Venereus ardor, œstrusq. immo
dicus circa inanes voluptates. [Vel audacia) Præceps aius ad iniu
riam, & inconsultus impetus [Constantia) Grauis tenor vitæ, cõ
tra leuitatẽ & impudentiam. [Habiti) æstimati & iudicati. [As-
sequuntur) Attingunt vita & moribus, ducem nãm.i. q maxime
viuunt ẽ natura a cuius præscripto non disceditur sine scelere.
[Quantum pñt) Quantum humana patitur fragilitas, q naturæ
vocibus non semp obtemperat. [Optimum ducẽ) Præstantissimã
normam, qm summum hois actuosi bonum est congruenter nãæ
viuere.i. quid nã desideret nouisse, ac illi semp conuenire, his re-
pudiatis cupiditatibus, q nec naturales sunt, nec necessariæ. [Bñ)
Frugaliter honesteq. quod maxime pspicitur in hoĩm natura cõ
gregatoℝ conuictu, & officioℝ cõicatione. [Natura) Inquit hoiem
hoi conciliauit, & cõmendauit, qui seruant hoc naturæ institutũ,
& pro viribus corroborant naturã sequuntur ducẽ, & ad summã
tendunt humanitatis cõmendationem. [Sic.n. mihi) declarat qđ
dixit de natura. Sensus est, Naturam ducẽ sectantur, cũ oẽs hoies
amicos nobis dicimus, q amicitia gradus habet, & ex infinitate
quadam in angustum concluditur, qm amicitia maxime paucissi
mos complectitur, hæc eo tendunt vt amicitiam esse naturalẽ m
pateat, & non fœneraticiam, aut voluptariam vt monstruosi qui
dam opinati sunt. [Si.n.) Certe. [Perspicere) Cognoscere, atque
intelligere. [Ita) Tali cõditione, ac sorte, vt hõ ab hoie non sit alie-
nus. hoc natura ipsa ondit, q vt in necessarijs non deficit, sic non
redundat in superfluis. ceteris aialibus aptauit tñ vocem, qua qđ
iuuaret, aut noceret signaretur. hoi vero dedit orõnem, qua iu-
sta & iniusta exprimi possent, qm esset congregabilis, & citra iu-
stitiam non durat cõciliatio, pari siqdẽ passu incedunt æquitas &
amicitia. Igitur ex his naturæ attributionibus pspicitur hõ ma-
gis cõgregatus, quam cetera aialia, q gregatim viuunt. vnde illud
apud Arist. j. Polit. Homo solitarius aut supra hoiem, aut infra. si
ue hõ solitarius aut deus, aut fera. [Societas qdam) Gñalis cõiun
ctio, & larga qdam amicitia, in qua hõ hoi quicũque ille sit ea de
bet, q natura in mediũ pduxit, & qcunque accipienti prosunt, &
danti nõ nocent. [Maior) Restrictior & maioris caritatis, atque
curæ. [Proxime) Magis ppinque, atque familiariter. [Accederet)
Propinquaret lingua, gente, natione, pãtria, domo, affinitate, san-
guine, cognatione, agnationeq. [Potiores) Priores, cariores, cõ
iunctiores. [Propinq) Affines, aut sanguine iuncti. [Alieni) Sepa-
rati, atque disiuncti. [Cũ his) Propinquis. [Amicitię) Propinqta-
tis vnionẽ, & gñis caritatẽ, quã dissimilitudo moℝ & studioℝ dis
rũpit aliqñ. [Hoc pstat) Hac re supat, & antecellit. [Tolli) Auferri,
& separi. [Nomẽ amicitiæ) Qm ab amore & bñuolẽtia tale dcm
est nomẽ. [Quanta uis) Efficacia, pprietas, nã & quasi difficultas.
[Infinitate) Diffusa extẽsione, atq; gñali nexu, & nãli copulatio-
ne. infinitas dr̃ qoãtitas, q caret extremis. [Quã societatẽ) Et cõ-
iunctionẽ. [Cõciliauit) cõiũxit, mutuumq. indidit amorẽ. [Cõtra
cta) Restricta. [Angustũ) Breuissimũ spatiũ ac numeℝ. [Ois cari-
tas) Amor summus. Arist. 9. Moral. dicit: Excellentia qdã esse vult
ipsius amicitiæ. hæc aũt est ad vnũ & vehemẽter, igitur amare ad
paucos erit, & q fama celebrãtur iter duos fuisse dot, q vero mul
tos amicos hñt, & oĩbus sese familiariter offerũt, hi nemini sunt
amici nisi ciuiliter, sed vera amicitia nõ est ad multos, raℝ est ãr,
paucos inuenire tales. [Est aũt) Diffõne apit vim amicitiæ, quam
Arist. dixit esse bñuolẽtiã mutuã nõ latentẽ. [Diuinaℝ) Spectãtiũ
ad numẽ & religionẽ, q hoies copulat in primis, cũ sit eoℝ ppria
virtus. [Humanaℝ) Pertinentiũ ad ciuiles cœtus, & iustos cõgres
sus, nec nõ bellica studia, & publicas curas. [Cõ bñuolẽtia) Appli
catione ai, & dilectione. beneuolentia inqt Arist. amicitiæ prin-
cipiũ est. [Caritate) Perfecto amore. [Sũma cõsensio) Maxima cõ
cordia & cõcẽtus, vt. s. idẽ velle sit ac nolle circa res diuinas & hu-
manas. [Qua amicitia) Cuius qualitates ac dotes iam explicat
Lælius, & hæc diffõ qualitatiua ita dicerẽ nominatur, & scdm hẽt
in diffõnibus locum. [Sapia) Suma pfectione aioℝ, & bono maxi
mo. [Melius) Vtilius & honestius. [Alij auari) Et pprijs cõmo-
dis intenti. [Bonã valetudinẽ) Corporis robur & integritatem,
vñ Delacũ carmẽ celebrabatur in primis auct. Arist. Optima siva
leas res est qđ quilibet optat: Summe est iucundũ, si re potiaris
armata. [Potentiã) Summas opes, principatus, clientelas. [Hono-
res) Ciuiles magistratus, titulos, & triumphos. [Multi) Imperitũ
vulgus, & seruilis turba. [Voluptatẽ) Corporis delectationem &
sensus hiatus, & quasi titillatio. [Extremum) Vltimũ.i. voluptas,
est proprium bonũ bestiaℝ, aliud qppe non nouerunt, cũ rõne ca
reant, in qua summũ hois locatur bonum. vulgus, inqt phs man
cipij simile vr̃ esse pecoℝ vitam diligendo, habet aũt rõnem qđ
cõplures eoℝ q sunt in ptãtibus constituti Sardanapalum viuunt.
[Illa superiora) Diuitiæ, bona valetudo, opes, & honores. [Cadu
ca) Momentanea, fluxa, mutabilia. [Incerta) Dubia, fortuita, qm
in nr̃o arbitrio non locantur, sed temerario casu. honor, inquit
Arist. fere ciuilis vitæ finis est. vr̃ aũt ab eo differe qđ qrimus bo
nũ. nã in his potius q honorant, quã q honorantur consistit, sum
mum aũt bonum proprium quid taleq. esse vaticinamur, vt aufer
ri facile nequeat. Ea vero q pecunijs intẽdũt, violenta quędam est
vita, ipsæq. diuitiæ non sunt id qđ quærimus bonum. vtiles.n.
sunt, & ob aliud qri solẽt. [Cõsilijs) Iudicijs, volũtatibus, rõnib',
arbitrijs. [Temeritate) Temerario quodã impetu & inconsulta
mutatione, atque furibunda actione, & casu. [In virtute) cõsum-
matione rõnis, & absolutione, qualẽ senserunt veteres Academi
ci.i. Platonici atque Aristotelici, necnõ Stoica familia q maximũ
robur virtuti attribuit. [Gignit) Parit. [Cõtinet) cõseruat. Amici-
tia est spẽs qdã iustitiæ tribuens amico, qđ illi debetur & naturę,
q hoiem hoi cõciliauit & cõmendauit. post hæc inqt Arist. pñs est
de amicitia peractare. est.n. qdam virtus, aut cũ virtute. [Ea con
suetudine vitæ) Vsitato modo viuendi, q mediocritate quadã cir
cũscriptus est & moderatus. [Sermonis nri) Orõnis qua vim vir
tutis exprimimus, nõ resecantes oia ad viuũ, vt faciunt Stoici, cũ
virtutẽ intelligẽtes quã non nouit vita cõis, vñ Torquatus Epi-
curi sectator apud eundem Cic. in j. de Fin. dicit: Multaq. hoc me
lius nos vtriusque, quã Stoici. illi.n. negant bonum quidq̃ esse,
nisi nescio quã illam vmbrã, quã appellant honestum, non tã so-
lido quã splendido noie. [Interpretemur) Declaremus, & intelli
gamus. [Nec metiamur) Nõ æstimemus, dirigamus, & mensurẽ-
mus. [Vt quidã indocti) Nõ plane pspicientes nãm actuosæ vir-
tutis, q inter duo extrema collocatur, & mediocritas qdam affe-
ctuum dr̃. Stoici aũt heroicam quandã & cõsummatissimam intel
ligebant, q raro vel potius nunq in hoie reperitur. [Verboℝ ma
gnificentia) Splẽdidis appellationibus, ac tumidis uocibus. [No-
meremus) Recenseamus. [Qui hñt) Reperiũtur, & virtute viuũt
atque cẽsentur. [Eos aũt).i. bonos opinione Stoica & fatuã. [Ta
les) Bonos, iustos, moderatos. [Opportunitates) Cõmoditates,
& vsus. [Principio) Primõ oim. [Vitalis) Spirãs, & respirãs. Lucr.
lib. 2. Vitali vt possint cõsentire vndique sensu. & itẽ, Vitalis aër
nodoso corpore soluit. [Vita) Viuifico spũ, q.d. sine amico nõ est
dulcis vita, sed aspera, & fera. Amicitia, inqt Aris. maxime necessa
ria est i vita. Nemo.n. hñs cetera oia bona, sine amicis expeteret
viuere. nã & locupletes, & i pricipatu, ptãteq. cõstituti, plimis ami
cis

cis indigere vñr. In paupertate quoque ceterisq. calamitatibus vnicum esse confugium amici putantur. {Mutua beneuolentia) Reciproco amore. {Quiescat) Simul respiret et refocilletur, & curas ponat, ac p hoc oblectetur & ai qete fruatur amicoꝶ ꝯuictu. {Audeas) Tuto possis citra delationis suspicionem, & proditionis. {Fructus) Iucunda vtilitas & fruitio. {Grauius) Molestius. {Quæ expetuntur) Optantur tanq̃ bonæ, & vtiles. & sic a cõiori opportunitate, ac cõmodo ceteris bonis externis pponit amicitiam. bonũ siquidem eo melius est, quo cõius. {Opportunæ) Vtiles, aptæ, idoneæ. {Diuitiæ) Vis pecuniaꝶ vsibus vitæ necessarijs deseruientium, ad hoc.n.cõparatus est numerus. {Opes) Potẽtię, facultates, possibilitates. vnde gloriatur Cic.se Ros. Am. defendisse contra opes Syllæ dñantis. & opes ingenij, atque fortunæ dñr, q̃cunque auxilia & possibilitates vtriusque, vt est eloquij efficacia, & cetera id genus cõmoda, quibus & nos iuuare possumus, & nostros. {Vt colare) Onereris, frequenteris. i. vt habeas clientelas, & præcedentes & subsequentes ordinũ comites. {Honores) Magr̃atus, dignitates, quę pmia virtutum putãtur. honorẽ, inquit Arist. sectantur hoies, vt se bonos esse credant, & cõmendabiles. itaque à prudentibus, & apud eos q ipsos cognoscunt, & ob virtutem honoribus affici q̃runt. ꝯstat igitur ſm hos ipsos honore pstantiorem esse virtutẽ. {Vt laudere) Laudationem & pmiũ virtutis consequaris pro dignitate, quæ (vt inquit Arist. agẽs de magnifico viro) inter externa ducitur bona. Maximum vero id assiuerint oẽs quod dijs ipsis tribuimus, & qđ maxime homines q sunt in dignitate affectant, quodq. dari pmium ob res pulcherrimas solet, talis aũt est ipse honor. hoc .n. bonoꝶ maximum externoꝶ. {Voluptates) Corporis delectationes expetũtur, vt gaudium pariant, & lætitiam. Epicureus Torquatus lib.j.de Fin.dicit. Animi aũt voluptates & dolores nasci fatemur è corporis voluptatibus atque doloribus. {Valetudo) Bona corporis habitudo, sensuumq. integritas, vt dolor absit, & corpus ad imperia rationis obeunda paratum sit nullo dolore impediente. {Muneribus cor.) His officijs q̃ ad corpus. i. naturæ, ac rõnis instĩm pertinent. quapp in officijs præcipit idem Cic. exercendum esse corpus, & ita afficiendũ ut obedire consilio rõniq. possit, in exequẽdis negocijs, & in labore tolerando. {Contiuet) Cõprehendit pstat. {Præsto) Pñs & adiutrix in oibus quæ bona hñr, & oẽm habet in vitæ vsibus locum, verus quippe amicus vbique utilis est, oppositum est in adulatoribus & assentatoribus, qui ſcħn amicitię nomen tñu merentur. {Intempestiua) Importuna. {Molesta) Odiosa, imprudens, temeraria, qm̃ vera amicitia grata semp est, opportuna, & ꝓuida. Iucunda est, inqt Arist. pñtia amicorum in vtraque fortuna, nã leuantur ipsi dolentes cõdolentibus ipsis amicis, consolationẽ amicus & aspectu & verbis, modo sit dexter afferre põt, scit nanque mores quibus gaudet atque dolet. In ꝓsperis rebus pñtia amicorũ & voluptatem affert oi in tpe. Maxime aũt vocandi sunt tunc amici cũ parua suscepta molestia, multum ꝓdesse põt. {Vt aiunt) Prouerbialis snia est de re in primis necessaria vsibus vitæ, qualia sunt elementa & maxime aqua & ignis. {Vulgari) Cõi, & fusa latius, ac p hoc imperfecta. {Mediocri) Remissa, & non intensa. {Noiantur) Celebrãtur ut Theseus Pyrithous, Orestes Pylades, Damon & Pythias. {Secundas) Prosperas, felices. {Splẽdores) Illustriores. {Partiens) Diuidens. {Cõmunicans) Participians. {Leuiores) Tolerabiliores. {Bona spe) Opinione & expectatione magni vsus, & futuri subsidij qđ mentem fouet ac nutrit. {Prælucet) Ante lucet. i. clara tendit in futurum & opem amico repromittit. {Debilitari) Languere, imminui. {Cadere) Prosterni, conculcari, & interire, qm̃ vera amicitia debitum amico fulcrum omittit. Nunq̃ mihi crede, ait Sen. pars ex illis quos amauimus licet ipsos casus abstulerit apud nos manet. {Exemplar) Imaginẽ & similitudinem. {Adsunt) Memoriæ bñficio pñtes esse vñr, loca inqt Arist. non dissoluunt amicitiam sed actionẽ, qđ si diuturna fuerit absñtia, amicitiæ quoque vr̃ obliuionem efficere. vñ dcm̃ est, taciturnitas complures dissoluit amicitias. Nihil est tam proprium amicoꝶ quã simul viuere. Nã gentes vtilitatẽ affectant. {Abundant) Diuitijs affluunt ope amicorum. {Imbecilli) Debiles & valetudinarij. {Valent) Robur capiunt amicoꝶ subsidio, cura, studijs. {Viuunt) Celebrantur amicoꝶ elegijs, titulis, monumentis. {Honos) Quodcunque honestamentũ, & cultus in decus, & vita defunctoꝶ, vt viuere uideantur. {Memoria) Grata & iucũda recordatio, de amico uita defuncto frequenter loquere, dicit Sen. & memoriã eius quantũ potes celebres, q̃ ad te sæpius reuertetur, si erit sine acerbitate uentura, obliuisci suoꝶ & meminisse parcissime inhumani ai est. {Desiderium) Cupiditas, amor, & voluntas. {Beata) Felix cũ tantis fulciatur fupstitum donis, exornetur. {Laudabilis) Honesta & amicitię præconio insignis, cum igitur inquit pħs amicitia magis in amãdo consistat, & laudentur q amant amicos, uirtus amicoꝶ vr̃ esse amare, quare in qbus hoc sit pro dignitate instabiles sunt amici. {Exemeris) Segregaueris. {Natura reꝶ) Qualitate ac ꝓprietate reꝶ omnium, quas amor cõnectit, oia siquidẽ appetunt esse, ac in ipso quoad fieri põt conseruari, quapp Hesiod. in Theog. inter prima e Chao. i. materia in formã ꝓducta ponit Amorẽ. {Couiũctionem) Amicabilem cõnexionẽ, atque concordiã. Ciuitates dicit Pħs amicitia contineri, & legũ latores circa hanc magis quã circa iustitiam studere, concordia nanque simile qđ amicitiæ esse vr̃. hanc aũt maxime affectant, seditionẽ aũt ut inimicã in primis pellunt. {Agri cultus) Concinnatio & mangonizatio, q̃ sit arãdo & fodiendo agros, q discordibus colonis obducuntur situ & squalore, victuq. fraudantur mortales. {Quantauis) Vtilis efficacia, & fructuosa proprietas à suo contrario pcipi põt, concordia, inquit Sal. paruæ res crescunt, discordia vel maxima dilabuntur. {Odijs) Inimicitijs. {Discordijs) Dissensionibus. {Quanto boni) Fructus, & emolumenti, qđ confirmatur snia poetæ Agrigentini Empedoclis, q reꝶ naturam versibus celebrauit, principiaq. supposuit quatuor, terram, aq̃, aerẽ, ignem, & amicitiam, qua fœdere quodam iungerentur, & discordiam, qua disparentur. vnde dicit Horat. Quid velit & possit reꝶ concordia discors, Empedocles, an Stertinij deliret acumẽ. {Ferunt vaticinatum) Versibus enunciasse, ac cecinisse, cum esset vates. i. poeta, & diuinus. i. poetico furore afflatus. {Constarent) Coagmentata essent & composita, & p hoc statum hrent firmum, & grauem. {Quæq. mouerentur) .i. naturalia quæque, qm̃ natura, vt ait pħs est principium motus, & quietis, & idem est corpus mobile, & naturale. {Contrahere) Cõiungere, cõnectere. {Dissipere) disgregare, ac resoluere. Amicitia igitur est, quæ oia contrahit, & discordia q̃ separat & destruit. {Et intelligunt) Aio cognoscunt, & iudicant. {Et re) .i. actu, opera, & exemplo, siue experientia. {Probãt) ꝯfirmant, & laudant. {Aliqđ officiũ) Honestus actus, & fauor eiusque auxilium in re difficili & aspera, q̃ in primis explorat amicitiam. {Expetit) Aperuit, eminoꝶ in casu amici, atque infortunio. {Adeundis) Subeundis aio prompto, & fida caritate. {Cõicandus) Partic pandis, & simul tolerandis. & ponit exẽplum ex Oreste Pacuuij, qui fuit Brundusinus Ennij poetæ nepos ex filia. {Tota cauea) Theatrali consensu. Cauea est vacuitas ipsius theatri. {Hospitia) Hospitio meo utentis, cum huc peregrinus accedit. {Amici) Amore mihi cõiuncti. {Noua fabola) inaudita Romanis auribus. Tragœdia iccirco nouitas ipsa maiorẽ peperit admirationem. {Cũ ignorante rege) Thoãte ambigente, qui cum Iphigenia Orestis sorore templo Tauricæ Dianæ pẽrat, cum illuc nauigaret cũ Pylade Orestes, quos & templo & libationibus honestarunt Scythæ, qm̃ arctissimo amicitiæ vinculo tenebantur, & censebantur, quod in primis admirabantur & ornabant Scythæ. Toxaris apud Luc. in Dial. de Amic. sic loquitur, Nauigans Orestes cum amico, & naui ad rupẽ fracta cõprehensus, & sacrificio pparatus uincula solens opa Iphigenię Thoantẽ regem interfecit, & multos Scythas, & tandẽ enauigãtes Iphigeniam, & Dianæ simulacrum asportarunt. Hæc ille. {Necaretur) Tauricæ Dianę mactaretur, vt nefarius ritus templi requirebat. {Perseueraret) Perseuerando affirmaret. {Stantes) Assurgẽtes ipsi spectatores, & admirantes. {Plaudebant) Plausum dabãt, & cõmendabant. {In re ficta) Cõmentitia, sed in exemplum uirtutis posita. {In vera) Vero exẽplo pfectissimæ amicitiæ. {Ipsa natura) Naturalis ꝯdõ & bonitas. {Vim suam) Proprietatem, & generosum institutum. hoc si quidem ferme innatum est vt meliora ꝓbentur, & gñosiora. {Recte) Honeste, & plausibiliter. {Hactenus) Hucusque. {Potissime) Maxime & in primis. {Præterea) Vltra hæc & residua. {Disputãs) Subtiliter tractant, & ꝓfitẽtur pħi, videlicet q̃stui pħiam hõres, & ostẽtationi. {Aliud filum orõnis) .i. Romanum quendã doctũ, & rhetoricam cõcinnitatem, nõ spinosum dicendi genus, nõ interrogatiunculas quasdã & his ꝯformes ꝯclusiones, & non inuolucra & laqueos, quibus dialectici vtũtur. {Qualis Patronus) Elegans, acutus, assertor, & defensor iustitiæ ad imitationẽ Socr. qui apud Plat. in j. de rep. ꝯtra sophisticã orationem Thrasymachi disputat. {Accuratam sag.) Cautam, acutã, Philus ciuis R. id egit apud Cic. quod apud Plat. Thrasymachus. Vñ Sen. dicit in epist. pħiæ deditus, admiratur tanta contra iustitiam potuisse dici apud Cic. {Sũma fide) Integritate & veritate. {Constantia) Grauitate, perpetuo tenore, pseuerantia. {Iustitia) Bonitate, æquitate. {Afferre vim) Ad talem explicationẽ cogere. {Qua rõne) via & modo. {Studijs) Curis, notis, desiderijs. {Bona) Honesta & vtili. {Aequum) Iustum. {Obsistere) Repugnare. {Sæpissime igr̃) Agit iam de causa siue origine ipsius amicitiæ, de qua ait Arist. 8. Moral. controuersia est non mediocris. Quidam.n.si-

militudinẽ quandã esse potuerũt, & siles esse amicos. vñ simile ad simile pergere inquit, & monedulã ad monedulã & similia. Quidam cõtra figulos inter se oẽs tales inquiũt esse, & his ipsius altius naturalius ue perquirũt. Euripides quidẽ inquens, Cũ est sicca tellus ipsa certe tũ hymbrẽ amat, Cõ tingit æthera hymber, tũ cœlũ tumet, Affectat vt telluris in sinus cadat. Heraclitus aũt ꝯtrariũ dicẽs esse ꝑducẽs, & ex differẽtibus pulcherrimũ concentũ oriri & ꝑ discordiã oia fieri, sed his cõtraria plures alij sentiunt & Empedocles q sile appetere simile dicebat. hæc Arist. Plato in eo dialogo q Lysias de amicitia inscribit dicit: Sapientũ scripta legi, q̃bus affirmãt simile simili necessario semp amicũ esse, atque hæc est eoꝵ snia, q de natura & vniuerso tractarũt. Accepi quoque ab aliquo sile sili contrariũ esse, & bonos bonis inimicissimos, q Hesiodi testimonio vtunt dicentis, figulũ inuidere figulo, cãtorẽ vero cãtori, & medicum medico, dissimilitudinẽ vero amicitia cõtrahere & inopẽ diuiti amicũ necessitate fieri, & vnũquodq; appetere non sile sed cõtrarium, vt aridũ humiditatẽ, frigidũ caliditatẽ, & cõtrarium cõtrario alimẽta præbere, sile aũt sili nõ vesci. [Maxime in pri.) Et ante oĩa. [Propter imbecillitatẽ) Debilitatẽ aliq̃ & impotẽtiam. [Inopiã pauptatem) Epicureoꝵ fuit hæc opinio, quã sic taxat Cotta in 1. de nat. Deor. Nihil est virtute amabilius, quã q adeptus est vbicũque erit gentiũ à nobis diliget. vos aũt qd mali datis cũ imbecillitatẽ, gratificationẽ, & beneuolentiã ponitis? vt. n. omittã vim & naturã deoꝵ, ne hoies qdem censetis nisi imbecilli essent beneficos & benignos esse. [Meritis) Debitis pmijs, & iustis officijs, quæ qs meretur ob ea quæ pstitit inuestigãdum, inqt Cic. est vtilitas ne gignat amicitiã, an ipsa nã quæ mutuũ indidit amorẽ, & hoiem hoi fecit amicũ. [Hoc) Accipere ac reddere. [Antiqor) Nobilior, gñosior, præstãtior. [Profecta) Orta. [Causa) Origo, & naturalis res, quę amicitiæ causa est, Amor videlicet q nõ respicit vtilitatẽ, sed sua natura fruitur, & illã gratis exercet natura docẽte. [Amor) Gratuita caritas. vexat idẽ Cic. de nat. Deor. Epicureos his verbis: Nulla est caritas naturalis inter bonos. Caꝵ ipm verbũ est amoris, ex quo amicitiæ nomẽ est ductũ, quã si ad fructum nrm referemus, nõ ad illius cõmoda quẽ diligimus, non erit ista amicitia, sed mercatura quędã vtilitatũ suaꝵ. Prata, & arua, & pecudũ greges diligunt isto modo, quod fructus ex eis capiũtur, hoium caritas & amicitia gratuita est. [Princeps) Auctor & prima causa beneuolẽtiæ, & veræ amicitiæ, quæ nullã admittit simulationẽ. in amicitia vero vtili locũ habet simulatio amplissimũ. [Simulatione amicitiæ) Ficto amore, ac subdola frõte, obseqoq;. [Colũtur) Frequẽtantur. [Obseruãtur) Honorãtur ad tps. [Causa tpis) Gr̃a ꝯdõnis & fortunæ, cuius aura vehũtur multi, & ob id honore afficiunt. obseruatio q ppa ad honorẽ refertur. vnde Virg. dicit Ægyptũ obseruare regẽ. Hæ sunt amicitiæ, inqt Sen. quas tẽperarias vulgus appellat. [Fictũ) Subdolũ. [Simulatũ) Inuoluntariũ. [Veꝵ) Simplex, fidũ, nõ fictũ. [Voluntarium) Nõ simulatũ, aut coactũ. [A natura) A naturę instituto, atq; gratuito amore. [Indigẽtia) Impotẽtia, & inopia. [Applicatione ai) Accõmodatione, agglutinatione, quã parit nã, & silitudo. [Cũ sensu amãdi) Delectabili ꝑceptione ipsius amoris, q per se nos oblectat, & ad vtilitatẽ nõ anhelat, sed se ipso cõtẽtus inesse amicitia vr inqt Arist. nã ei quod genuit ad id qđ est ortũ ab eo, nõ in oibus hoibus solum, sed in pluribus ẽt aialibus & his inter se se quæ sunt eiusdẽ gñis, & hoibus maxime, quapp amatores hoium laudamus cernere ẽt q spiam põt & in ipsis erroribus familiarẽ oẽm hoiem hoi atq; amicũ esse. [Cogitatiõe) Cõsideratione, rõcinatione, supputatione. [Quod) Amare duce natura, fruiq. ipso amore citra spem, aut notũ alicuius cõpendij. [Quale) Cuius ꝓprietatis, & qualitatis. [Ita) Sic & ea cura studioq;. [Ad quoddã) Certũ & à natura pñitum. [Appareat sensus) Innotescat naturalis amor, & amãdi oblectatio, & quasi iudicium qualecũque põt in bestijs dici, quæ modo viuẽdi sensus ostẽdũt suos. i. qd ipsæ sentiãt, aperiunt quãuis eloqui nequeãt. [Euidẽtius) Manifestius. [Dirimi) Separari, abrũpi. [Detestabili scelere) Nefandissimo crimine, ac impia in primis culpa. [Deinde) Hoc est aliud ex hoie iudicium, cũ. s. silitudo virtutis amorẽ exci tat gratuitũ. [Extitit) Apparuit. [Similis sensus amoris) Eadẽ dilectio, quã parit silitudo virtutis, & studioꝵ, curatumq;. i. reciprocus quidã amor, & par affectus nulla vtilitate excitatus, sed moꝵ cõgruentia, & cõcentu. vnde Horat. Lolliũ sic admonet, Cõsentire suis studijs q crediderit te, Fautor vtroq; tuũ laudabit pollice ludũ. Gr̃a sic fratrũ geminoꝵ Amphionis, atq; Zethi dissiluit, donec suspecta seuero, Cõticuit lyra, fraternis cessisse putatur Moribus Amphiõ. [Similis sensus) Eadẽ ꝑceptio idemq̃. amor atq; indiciũ circa eadẽ, & in ijsdẽ sensus ꝓprie corporis dr̃, trãsfertur & ad animum, q nõ modo sensus dr̃, sed & fons sensuũ. vnde ai sensus, & sensa. i. sniæ, atque iudicia. [Congruamus) Conueniamus, & concinnamus. [Lumen aliquod) Signum, indicium, splendorẽ. [Probitatis) Bonitatis, moderationis. [Virtutis) Alicuius perfectionis & excellentiæ in quocunque gñe consentaneo naturæ ac rõni. [Amabilius) Amore dignius, quanto Stoici melius, inquit idem in 1. de Nat. De. qui a vobis rephenduntur. censent aũt sapientes sapientibus ẽt ignotis esse amicos. Nihil. n. est virtute amabilius, quã qui adeptus erit, diligetur. [Alliciat) inuitet, attrahat. [Virtutem) Excellentiam aliq̃. [Probitatem) Bonitatẽ, iustitiam, æquitatem. [Quodãmodo) Aliquo gñe beneuolẽtiæ, q ẽt ad ignotos se extendit. eos aũt dicit Arist. q hoc modo volũt bona beneuolos dñt si non idẽ & ab illo fiat. Mutuã namque beneuolentiã esse, inquiunt amicitiam. Ad adiungendũ est non latentem, sunt. n. complures his beneuoli, quos non viderunt potant aũt studiosos esse. Aliqua caritate, amore. [Memoriã) Recordationẽ. [Vsurpet) Frequenter repetat ob illoꝵ ꝓbitatem, & moderationem domi, forisq.. [Supbũ) Tyrãnico fastu tumentẽ ac Romanæ libertatis capitalem hostem, & ob id è regni solio iure deturbatus. Sp. Cassius ꝯsularis, ait Liu. regni crimine dãnatus est, necatusq. cum fame P. R. laboraret Sp. Melius eques R. frumentũ populo sua impensa largitus est, & ob id facto cõciliata sibi plebe regnũ affectans à C. Seruilio Hala magro eqtũ iusso Q. Cincinnati Dict. occisus est. [De imperio) De principatu vter. i. imperaret Romanus ne an Epirota, vel Pœnus, diu siquidem Rom. imperij æmola fuit Carthago, tandem dedit manus, & iugum passa est, vñ Sil. Patiturq. seua Oenotria iura Carthago. [Ab altero) Pyrrho rege in primis gl̃oso, q iura belli de imperio gesti seruauit religiosissime. [Probitatem) Bonitatẽ, gñositatem, & magnificentiã Aeacidaꝵ gñe dignissimam. [Nõ alienos) Nõ hostiles, sed potius amicos. [Crudelitatem) Feꝵ aium & ꝑfidissimum. [Moueantur) Afficiantur, & nã duce ꝯcipiant amorem, quem beneficia confirmãt, his. n. humana vita ꝯstat, cum vicissim ꝯferuntur. [Studio) Cura, voluntate, fauore. [Consuetudine) Vsu, ꝯuersatione. [Primum motum) Affectũ virtute citatum. [Exardescit) Accẽditur caritatis æstus & nãis quasi scintilla vso & veluti vento adiuta flammam explicat beneuolentiæ atque diffundit. [Ab imbecillitate) Debilitate ac impotẽtia, vt Epicurei opinati sunt. [Proficisci) Originari è contrarijs, inqt Arist. maxime vr̃ ea fieri amicitia, q ob vtilitatem ꝯtrahitur. Nam fit amicus paup diuiti, ac indoctus scienti, cuius. n. quis indiget, id affectans aliud affert pro ipso. [Humilem) abiectũ, degñem. & quasi ꝓbrosum. [Gñosum) Nobilem, & in primis nãlem. [Ortũ) Originẽ, cãm, principium. Nã, inqt Læl. vera & gñosa mr̃ est ipsius amicitiæ, q hoiem hoi & ꝯciliauit, & cõmendauit, & q vero humanitatis noie censentur, hoies amãt vt oportet & decet. Quisq;, inqt Plato in Dial. de amic. desiderat aliũ, aut amat, ob id desiderat atque amat, qđ ꝓpinquus illi est, vel ẽm aiam, aut mores, aut formã, quare & vos si amici estis inuicem natura quodãmodo ꝓpinq estis. Accepi olim a quodã, inopẽ diuiti amicũ necessitate fieri, & imbecillũ auxilij gr̃a forti, & medico similiter ægrotantẽ, ignorantẽ quoque peritũ desiderare, atque diligere. [Inopia) Impotẽtia, debilitate, imbecillitate. [Indigẽtia) Necessitate aliqua. cuius abñtiam natura nõ tolerat. [Vt) Sicut & quãtũ siue qtũs. [Ita) Tm̃, & eatenus. [Secus) aliter. est aũt ꝯtrouersia, inqt Arist. de ipso felice si indigeat amicis necne. Nõ est. n. inquiunt ipsis beatis & ex se sufficientibus opus amicis, insunt. n. ipsis oia bona, cũ igitur ex se sint sufficiẽtes, nullius indigent rei. Amicum aũt dñt, cũ sit alter sese, ea afferre amico, q ipse p se amicus ꝯsequi neqt. Vñ & hanc sniam afferunt ex Electra. i. Euripidis, & sunt verba Orestis ad Menelaõ, Fortuna cum bona est, amicis cur opus? Ab absurdo simile est vniuersa bona tribuẽtes felici amicos ipsi nõ tribuere, qđ externoꝵ bonoꝵ maximũ. Qđ si ad amicũ ꝯferre potiusq̃ accipe bñficia ptinet, idq̃. cernit magis in amicis quã aliénis vir studiosus his id. gebit ꝓlecto, q dona bñficiaq̃. sint accepturi. solitario difficilis est vita, nõ est. n. facile p se ipm agere sp, cõ alijs vero, atq; ad alios facile, studio sua ea qua studiosus est, gaudet his actibus q a virtute ꝓficiscunt. Amicus ex his est q felici expetibilia sunt. At qđ est expetibile ad sit ipsi oportet, vel egẽs erit in hac parte, opus est igitur ei q felix futurus sit, studiosis amicis, hæc Arist. tãgit Plato qõnẽ hanc his verbis: Nõ ne bonus qtũs bonus, eatenus sibi sufficiens est: Talis nullius indiget, ergo nihil expetit, & p ꝯñs nihil amat, q nõ amat nõ est amicus. hæc Plato, cuius sophisticã rõnẽ missam in pñtia faciamus, est etenim vulgaris opinio, quã vtęq magẽ sic refellit Arist. An qa vulgus eos amicos esse putat, q vtiles sunt? talium igr̃ nõ indiget ipse btũs, qppe cum ipsi bona oia adsint. Nec ẽt eoꝵq ob voluptatẽ amãtur, aut ꝓpterã. Nã cũ sit ipsius vita iucunda, idpentitiæ nõ indiget voluptatis, atque cũ taliũm amicoꝵ nõ indi-

graſ

ſeat,vt vulgo amicoꝝ nõ indigere,hoc aũt non eſt veꝝ.[Sibi cõſulit)Suis opibus ſubnixus eſt,& a ſe pẽdet.[Virtute)Abſolutione ipſius naturæ ac cõſtit.[Sapia) Cõſummata notitia humanaꝝ reꝝ,& diuinaꝝ.[Munitus) Inſtructus,ſeptus,vallatus,vt ictibus fortunæ non pateat.[In ſe)Sua ptãte,pfectione,atque arbitrio.[Colendis)Fouendis,religioſeq. ſeruandis.[Quod).i.quo.[Cõſuetudo)Vſus,conuerſatio.[Cauſæ) Rõnes amorẽ excitantes,q̃ à nã extiterunt,non ab vtilitatibus.[Profectæ)Originatæ,quod pbat exẽplo veræ liberalitatis munere ſuo & quidẽ gratuito gaudentis.[Bñfici)Munifici.[Exigamus gram)Efflagitemus obligationẽ,& remunerationem.hoc ait Sen.magni animi & boni proprium eſt,non fructũ bñficioꝝ ſeq , ſed ipſa bñficium cõmodum ſpectat,cui pſtatur,non nr̃m,alioq nobis illud damus . Ad dandũ bñficium nõ cõducitur cogitatio auara,nec ſordida,ſed humana,liberalis,cupiens dare,ẽt cũ dederit,& augere nouis ac recẽtibus vetera . [Neque fœn.) Non mittimus in q̃ſtũ,& auctionem ritu fœneratoꝝ,q̃bus numos parit numus, vñ fœnus dcm̃ à fœturã .ſ. creſcentis pecuniæ.[Fructus)Vtilitas,& p̃mium.[In ipſo amore) Senſu,& oblectatione dilectionis hæc,ſiq̃dẽ eſt virtus amici amare.ſ.fruiq. actu ipſo amoris.Cũ igitur,inqt Ariſt.amicitia magis in amando conſiſtat,& laudeotur q amãt amicos virtus amicoꝝ rẽ eſſe amare,quare in q̃bus hoc fit,p dignitate hi ſtabiles ſunt amici,& amicitia taliũ ſtabilis eſt,praui aũt ſtabilitatem nõ hñt.[Ab his) Ariſtippeis & Epicureis quoꝝ ſummum bonũ eſt ea voluptas,q̃ cõis eſt hoi cum belluis , de quoꝝ decreto dcm̃ eſt in lib. de bonũꝝ atque maloꝝ finib.[Ritu)More brutoꝝ aialium,q̃ ad voluptatẽ toto impetu feruntur.[Referunt) Dirigunt vt ad extremũ bonũ.[Altum)Sublime,gñoſum, & hois excellentia dignũ.[Magnificum)Splendidum,illuſtre.[Diuinũ) Præſtantiſſimũ,honorificũ,& qđ aial diuinæ auræ particeps deceret in primis. [Suſpicere)Meditari,aioq. ɔcipere,cũ non maiora in hoie habeant, q̃ in belluis. igitur q de eximia nã humiliter & abiecte ſentit audiendus nõ eſt,cũ non ſit vera æſtimatio reꝝ & iudicatura.In oibus talibus ait Ariſt.in 10.Moral.id eſſe tale ɔſtat,qđ ſtudioſo vr̃ qđ ſi hoc recte dr̃, & virtus atq; vir bonus hoc ipſo quo talis eſt oim eſt menſura.[Cogitationes)Curas,ɔſilia,ſtudia,conatus ad probroſiſſimũ finem.i.decretũ ita dixerim pecudũ,& oſidi fornicis. Alto quiddã eſt virtus,inqt Sen.excelſum,& regale,inuictũ, infatigabile . voluptas vero humile,ſeruile,imbecillum,caducũ,cuiꝰ ſtatio fornices & popinæ ſunt.[Abiecerunt)Dimiſerunt,& proſtrauerunt Cũ ad maxima quæque & ſublimia natus nõ ſit,vt in lib.de Fin.dcm̃ eſt,felicitas, inqt Ariſt. nõ in voluptate corporis, nec in ludo,ioco ue ɔſiſtit,etenim abſurdũ foret humanũ finẽ iocum eſſe.Iocari vero,vt ſtudeas,vt ſenſit Anacarſis recte ſe habet, Iocus.n.quieti ſimilis eſt,non eſt igitur ipſa reqes finis, fit .n. gr̃a opationis.At vero felix vita in virtute ɔſiſtit. hæc aũt vita ſtudioſa eſt,& in ſeruis conſiſtit,nõ in iocis. frui p̃terea quiuis,& ipſum mancipiũ voluptatibus corporis nõ minus quã optimus vir põt. At felicitatem nemo mancipio tribuet,niſi & vitã tribuerit ſtudioſam,felicitas.n.in talibus viuendi modis nõ conſiſtit,ſed in actionibus à virtute pfectis.[Humilẽ)Demiſſam,abiectã & oibus viantibus cõem.[Contẽptam)Vilẽ, pbroſam & hois p̃ſtãtia indignã.Nõ eſt miꝝ,dicit Phs ſi eaq̃ pbo viro moleſta ſunt,alicui videantur eſſe iocũda. Multæ nãque corruptelæ depranationesq̃ huiuſmodi ſunt,iucunda vero nõ ſunt,ſed his & ita diſpoſitis . eas igr̃ voluptates q̃ ſunt ſine ɔtrouerſia turpes,ɔſtat nõ eſſe dicendũ voluptates eſſe,niſi corruptis.Sen.lib.4.de benef.voluptarios tantũ phos dicit vobis voluptas eſt inertis ocij facere corpuſculũ,& ſecuritatẽ ſopitis ſimillimã appetere , & ſub depiſſa vmbra latitãre, tenerrimisq. cogitationibus quas tranq̃llitatẽ vocatis,ai marcẽtis, oblectare torporẽ , & cibis potionibusq. intra hortoꝝ latebras corpora ignauia pallentia ſaginare. Nobis voluptas eſt dare beneficia vel laborioſa,dũ alioꝝ labores leuent,vel periculoſa dũ alios periculis extrahãs,vel rõnes nr̃as aggrauaturã, dũ alioꝝ neceſſitates & anguſtias laxent. [Senſum) Affectionẽ,& delectationẽ.[Nã ſiquidẽ indidit nobis mutuũ amorẽ) Et ſociabiles fecit,hoiem nudũ & infirmũ,inqt Sen.ſocietas muniit.[Applicant) Adiungũt,ſiuntq. amici. [Vſu)ɔſuetudine . [Ad benemerendũ) ɔferendũ beneficium,potius quã recipiendũ,qd mea intereſt,inquit Sen.an recipiã bñficia ?ẽt cum recepe danda ſunt, q bñficiũ vt reciperet dedit,nõ dedit,ɔtraria bñficio iniuria eſt, ſicut iniuria p ſe vitãda eſt,ſic bñficium dare p ſe expetendũ,honeſtum ob nullam aliam cãm quam qꝛ honeſtũ,ſic colitur.[Honeſta)Laudabilis,ɔtentio in dandis beneficijs potiusq̃ reposcendis. Qui ob virtute ſunt amici,dicit Ariſt.in 8. Moral. pꝛopter ſuas ad bñficia ſibi mutuo ɔferenda , atque cũ ad hoc certatim pperent nullæ pfus inter ipſos accuſationes fiant , & q in bñficijs ɔferẽdis exuperat, cũ id aſſequatur,qđ cubit,nõ incuſabit amicũ.[A nat.)Nã lib.decreto,& lege.[Imbecillitate) Impotẽtia,neceſſitate,inopia,vt Epicurei decreuerunt. [Grauior)Honeſtior,gñoſior.[Verior)Certior,& ipſi naturæ accõmodatior huic vni rei nõ poſuimus legẽ, inqt Sen.tanq̃ ſatis natura cauiſſet,quo nulla lex amare parẽtes, indulgere liberis iubet,quẽadmodũ nemo in amorẽ ſui cohortãdus eſt.Ita ne ad hoc qdẽ ut honeſtũ p ſe expetat,placet.n. ſuapte natura.[Cõglutinaret)ɔiungeret,adnecteret, copularet . Si aũt , inqt Plato,malum cauſa eſſet,vt alteꝝ alterius eſſet amicũ,ſublato malo nihil amicũ eſſet . Nã remota cauſa,euenit ut eius remanere non põt vtilitas,inquit,ſummus Phs 10 Ethicis, non pmanet,ſed alias alia fit. Dimoto igitur eo pp qđ erant amici,diſſoluitur & amicitia,utpote q̃ ob illud erat. [Natura)Naturale inſtitutum,& voluntas q nos ad amorem honeſtoꝝ inchoauit,inſtruxit,ſubornauit , ut lex humana non reqratur ad id decernendũ , atque iubendũ. bonoꝝ amicitia dicit Ariſt. ſimiliumq. uirtute pfecta eſt,& catenus pmanet,qũ boni ſunt. At uirtus res permanens eſt. [Sẽpiternæ) Perpetuæ,nunq̃ vacillantes,aut claudicantes in p̃ſtando offõ.[Ortũ)Fontẽ ipm̃.i.naturã. & ſenſum atq; affectionẽ amoris ad oẽ amabile, atq; honeſtũ , qđ eſt ẽ nã cui humana ſtudia ɔgruere dñt,& ɔcinere ex impio naturæ , inqt Sen. paratæ ſunt iuuãtis manus.[Meo iure) libertate ɔceſſa ob ætatẽ.

OMNI BONI.

OPuſculũ hoc de Amicitia in duas ɔſueui partes ẽ lectoribus conſuetũ eſt. videlicet in pœmium, & tractatũ, pœmium exordioꝝ more docilẽ,& attentũ reddit auditorem,vt in ſeq.oſtendemus tractatus uero regulam amicitiæ continet.Amicitia eſt duoꝝ, vel plurium mutua beneuolentia inter ſe congregata.Introducitur hic Lælius iam grãdior natu loquẽs de amicitia,& eius p̃cepta aliqua tradẽs ſuis gñis Fannio, & Scæuolæ,q interrogãt ipm̃ Lælium,quare P.Sulpicius,& Pompeius, quoꝝ alter Trib.plebis,alter vero conſul fuit.In his magſtatibus ſuam priſtinã amicitiam in inimicitiam non mediocrẽ conuerſa ſunt, qua ex re totus populus admirabatur tum nouitate rei, tũ vero dãno quod ɔſequebatur populus ex iſtoꝝ duoꝝ diſcordia . Rñdet aũt Lælius gñis hanc non fuiſſe bonã amicitiam, & ſic amicitiæ regulas ingreditur,quam quidẽ Lælius ſuperius in Cat. iuuenis erat,nũc aũt grãdis natu duas filias viris ſuperiorib.locauit. Titulꝰ opis erit tali:Lælius,vel de amicitia more Plato.i.ſcribitur pſona loquẽs,& materia q̃ tractãda ſit.[Mutius)Ea Mutio sã ſamilia fuit Scæuola . [In oi ſermone) In quocunq; colloqo Læliũ ſocerũ ſapiẽtẽ appellat.[Sumpta virili toga) pueri R. uſq; ad 14.annũ p̃textã ferebãt.deinde conuocatis amicis & propinqꝛ ſumebant togã,q̃ & alios exigebat mores.i.viriles . [Quoad poſſem)Quãtũ ad negocia,cũ.n.alijs nõ erã occupatus negocijs, me ad ſeni cõferebã.[Liceret)Quãtũ ad neceſſitatẽ,& honeſtũ . nõ.n.honeſtũ erat vt tpe dormiẽdi ad illũ pficiſceretur. [A ſenis latere) Denotat modũ eũdi,& notabile tradidit adoleſcẽtibus , ut ſenũ cõſuetudinẽ cõſequãtur à q̃bus diſciplinas capere põt . [Diſputata) Cũ arte & rõne dicta,tractũ eſt à pſecutione arborũ,& oleum [Breuiter,& cõmode) Sunt hic aliqua p̃cepta de amicitia bñ,& apte tradita.[Studebã) Aium meũ ad illa p̃cepta Scæuolæ ſumma cũ voluptate applicabã. [Me ad põtificẽ) Ad alium Scæ.q princeps Sacerdotij erat.[Induſtria).i. laboribus honeſtis excitãdo ab indolgẽdo ſiue ab vtẽdo dicta . nã vir ille q ad aliqd peragendũ ardẽs eſt . vt Virg.inſtãr ardẽtes Tyrij ſicut ecõtra frigere dicimus ignauos. Terẽt. nimiꝝ hic hoies frigent. [In hemicyclo) Hemicyclus cathedra in modũ medij circuli appellatur , nã dr̃ ſemis.[Meminiſti Attice) Qm̃ tecũ Sulp. familiaritatẽ habuit.[Trib.pl.)Aduocatus dr̃ aũt Trib.qa populus primo in trea erat partes diuiſus.Primo fuerũt Tribuni tres deinde.9. [In ore oi)Totus populus loquebatur de iſtoꝝ inimicitia,q fuerũt amicitia cõiũctiſſimi,nunc aũt capitali odio diſcordes ſunt. [Cõiunctiſſime)Quãtũ ad bona externa.[Amãtiſſime) Quãtũ ad aium vt inqt Sal.idẽ velle idẽ nolle.[Quaſi) Vẽ.n. ſe inuicẽ alloq. Triplex ſtylus eſt ἀπαγγελτικός .i. narratiuus, qm̃ narratur de aliqua re,alter eſt δραματικός.i.factiuus,q eſt comœdiaꝝ,& tragœdiaꝝ; tertius eſt μικτός.i.mixtus,vt Aen. Virg. ſtylus mixtus eſt,q a fiũt mixti Dialogi.ne inq̃,& inqt,vt hæc ineptitudo vitetur, ne interponerẽtur hæc duo vocabula ſæpenumero introduxi loquentes iſtos,q̃bus illorũ frequẽtiã vocabulorũ vitamus. [De amicitia) docilẽ facit auditorẽ,qm̃ de qua re ſit dicturus,vel tractaturꝰ ſtatim oñdit.[Cognitione oium)ex hoc libello oẽs amicitiæ p̃cepta diſcere põt . [Vt pdeſſem multis) Attẽtione auditorẽ pmouet, rẽ q̃ ad eos ipſos auditores ptinet cõmemoratus eſt auctor.[Sed in ea)parte ſimilitudinẽ quẽadmodũ Cato locutus eſt in ſenectute ſic Lælius in amicitia ſermonẽ habebit.[Aptior pſona)nõ ſolũ ætate ſed ẽt prudẽtia,fuit.n.Cato ſapiẽtiſſimꝰ ſenex ,

ideo bñ de Sen.disputauit,sic Læl.amicitiã captus de ea parte dis
putauit.[Floruisset).s.moribus,& cognitione multarũ rerũ adeo,
vt ab oĩbus sapiẽtiss.appellaret.[Memorabilem) De qua sere oẽs
sermocinationẽ habebãt,fuerũt.n.Scip. & Læl. vnũ par amicorũ,
sciẽdũ tñ qđ est Scip.maior socuũ noĩe Læl.hebuit, & de istis nõ
intelligit hic,alius fuit Læl. minor q minoris familiaritatẽ Scip.
habuit,ergo duos Læl. maiorẽ,& minorẽ habemus, sicut & Scip.
[Scæuola)Gener Læl.q ab ipso Læl.de amic.pceperat, Tul.cõme
morauit.[Genus ãt hoc sermonẽ)Oñdit hũc sermonẽ fuisse i cõ
suetudine nõ mediocriter apud maiores,vt Plat. q in suis opibus
ꝯtinue dialogos fecit,introducit pceptorẽ suũ sp alijs ploqis rñ-
dentẽ.[Et eorũ illustriũ) Nõ hic erat sermonis ꝯsuetudo in aucto
ritate solũ veterũ,sed & sapiẽtissimorũ,& illustrium.[Nescio quo
pacto) Modus sic dicẽdi,ac si dicat esse si nõ appareat rõ,q̃a tñ gra
uitas sp auctoritati maiorũ nõ parua adhibita fuit. [Sic afficior)
Sic aio disponor,vt me nõ putẽ,sed Cat.in senect.loq existimẽ,&
sic accidit in amicitia affectio iũgitur cũ affectibus ai, vt affectio te
mœrore vel lætitia. [Ad senẽ senex) Ego Cic.senex ad Att.senẽ.
[Amicissimus) Ac si dicat ego amicissimus loquor ad te amicum
meũ.[A me aim)Remoueas vel aim tuũ à me.[Post mortẽ Afri-
cani) minoris . Nã hic plebi sauẽs auxiliũ legi agrariæ tradebat,
qua ex re nobiles eũ domi pimerunt,cuius morte tãto afficiebat
mœrore,vt domi totus mœstus ꝯtineret. [Tu ipse cognosces) Sẽ
sus,ò Attice legẽs hæc amicitiæ pcepta cognosces teipm .s. verũ
esse amicũ,& in te hoc repies . nã in Attici vita legi,amicitijs At
ticus sp delectatus est . Vñ ꝯtinue in amicorũ negocijs versabat .
[Sũt) .i.hic amicitię tractatus incipit,q Grece Λαίλιος nũcupat,
subaudiẽdũ aũt est,vt hic pcesserit mõ sermo istorũ gnorũ cũ soce
ro Læl.ò Læl.quare tãto pe doles de morte Africani,nã te lacry-
mis afficis tanq̃ vna mulier,qbus rñdit, nõ ne debeo tã n viri cau
sa mœrore affici q totius ciuitatis splẽdor,& magnificentia fuit ?
[Nec.n.melior) Virtutẽ. [Clarior) Ad factorũ gloriã [Sapientẽ):
Humanarũ diuinarũ rerũ doctissimũ,& iõ oẽs mirãtur te more mu
liebris casum amici deplorare.[Tribuebat hoc mõ M.Catoni)sa
piens appellatus in senect.Cat.[Modo) .i.paulo sõ in lib.de sen.
nõ aũt dẽ. hoc mõ apud Cic. triplici mõ hoc nomẽ sapiẽtẽ positũ
esse inuenimus.Sapiẽs aliqñ dr q sciam alic' optime tenet,vt fuit
Luc.Att.in iure ciu.alio.n.mõ sapiẽs est pp longã ætatẽ rerũ mul
tarũ cognitionẽ adeptus,vt Cat. terti' modus sapiæ reperitur q est
circa pcepta bñ viuẽdi,&cognitionẽ virtutis,sicut phiæ moralis.
& hæc sapia Læl.fuit,q̃ alios modos sapiæ supat.[Vterque) Alio
mõ Cat.in cognitione multarũ rerũ Att.in ciu. iure habiti sunt sa
piẽtes.[In senatu,) Vbi exercet genus deliberatiuũ.[In foro) In
quo genus iudiciale tractat,iõ maximus orator dictus.[Prouisa)
Quæ ꝓuideat in senatu ꝓponebat.[Vel acta)Recitat quantũ ad
forũ in quo accusabat,& defendebat.Nã multas persecutiones pas
sus est Galba,imo,vt ait Plin.sexagies accusatus fuit,& absolutus
fuit sp.[Cõstanter,vel rñsa ferebãtur,) Nã ibi ꝓponebat,deinde
obiectis rñdebat.[Acute)ingenij subtilitatẽ demrãt q̃ solis i rñsis
cognoscitur,si.o. aliqs ꝓponit illud excogitando qđ dicturus est,
sed in rñsis sine pmeditatione rñdetur.[Cognomen) More Virg.
& et Cic.cognomẽ ꝓ agnomine ponit, qđ deinde in cognomi-
ne p tpis successionẽ vertitur,vt fuit vnus ex Cic.familia q in na
so porrũ in modũ ciceris habuit, qđ fuit primo agnomẽ, deinde
longitudinẽ in cognomen est versum. [Nã) Ingenij subtilitatis.
[Moribus) Bonorũ ꝯsuetudine.[Studio) Bonarũ artiũ,& discipli-
narũ.[Doctrina) Phiæ moralis, & vitæ gubernãdæ rõnẽ in se ꝯti
nebat,in qua re differt sua sapia à Cat. & Attilij sapia.[Nec sicut
vulgaria)Qui p duo uerba vnũ putat esse sapientẽ, ut si aliqs est
bõ indutus,q loquax sit à vulgo sapiẽs dr. [Eruditi) q doctũ bo-
norũ disciplinarũ sapientẽ appellant.[In reliqua Græcia) In tota
Italia q̃ pp plures græcos,q in ea habitarũt magna quondã Græ-
cia dicta est, ac si dicat in tota Italia nõ inuenitur alius sapiẽtior
te. sed nõ vr dicere de uera Græcia qa subiũgit, septẽ sapiẽtes qui
Græciæ sapiẽtes appellati sunt.Nã Fann.obiectioni occurrit,qs-
piã.n.diceret,tu dicis qđ Læl.est sapiẽtior ceteris,q i reliqua Græ
cia inueniunt,cui rñdet qđ et illos Læl.pterit.qm ipsi i aliqua ar
te sapiẽtes appellati sunt,vt puta Solõ in legib.sed Læl.oia i se p-
ceperat,q̃ s viro docto perpi pñt, & nõ solũ virtutẽ habebat, sed
et eã in bonis reip.exercebat. septẽ fuerũt isti,Solõ Athen. Chi-
lon Laced.Periander Corinth. Pittacus Mityl. Cleobolus Lyd.
Thales Miles. Bias Prien.Athenes vnũ accepim',Cherophõ Soc.
discipulus ab oraculo reuersus rñdit sapiẽtissimũ hoiem Soc.iu-
dicatũ esse ab Apolline,q tñ nõ fuit sapiẽtior te, ut diximus i alijs
septẽ hic pcepta virtutis sciebat,sed Læl.ad exercitationẽ ea affe-
rebat,verũ est qđ sapiẽtissim' fuit Soc.q philã i terris duxisse ferẽ,
nã si priores phi solũ stellarũ & cœli cognitionẽ habebãt,Soc.ãt
de morib.disputare cœpit.[Ducas) .i.existimas ꝓpria esse.[In te)
.i.virtus q est in aio tuo posita existimẽ,qđ oia bona cõtineat,vel
supat.s.externa,& corporis bonorũ gña tria sunt,externa, corpo
ris,& ai.bona ai ꝓprie bona solẽt appellari,quæ L. corde fixa ge
rebat.[Credo ea).s.multi ex me, & ex Scæu.ut credo q̃runt quo
pacto tolleres mortẽ amici tui Scip. [Eoq. magis,) Tãto magis
q̃rebat,qm his diebus nõ fuisti in hortis. [D.Bruti) Clariss. viri
ad cogitandũ qđ nã esset faciendũ.mos aũt fuit,ut clariss. viri ci-
uitatis gubernatores se in hortos,siue in domos alic' ꝯferrẽt vbi
excogitabãt qđ dẽrẽt facere i senatu vel de legib.faciẽdis, vel de
pace,ad hoc vt pmeditatione muniti melius scirẽt in senatu rñ-
dere,& ꝓponere vbi illi tales appellabant.[Cõmẽtãdi).i.excogi-
tãdi,cõmiscũe frequẽtatiuũ facit,cõmentor nõ signat et fingo.
[Solitus esses obire) Assuet' es audire illũ diẽ,& ptertre oẽm co
gitãdi.[Obire) ꝑcere,alias muri.[Diligẽtissime) Ac si dicat non
solũ illuc adhibas,sed oĩ cũ diligẽtia,qđ faciẽdũ erat , pficiebas .
qua ex re oim admiratio nascit.[Id eñ deo,qđ aiaduerti) ꝯsidera-
ui hoc rñdere interrogãtibus de te qđ mortem,amici moderate
ferres.sic.n.tibi rñdebã.[Tõ amantissimi morte) Moderate ferre
dicimus aliqd qñ motus ai tẽperamus,vt puta tristitiã. [Nõ melli
tiã).s ad mœrorẽ ꝯtra Stoicã opinionẽ, Stoici in qua Cato sole-
bat dicere,hõ sapiẽs nõ debet cõmoueri.[Nec fuisse id humani-
tatis)Nõ pmouisse ad tuã humanitatẽ,ut more Cat.ad dolorem
amici nõ cõmoueferis,qua in te Peripateticã imitat opinionẽ,q̃
fuit ut illi dolẽdũ esset,q̃'ũ oportebat.[Valetudinẽ) Aduersã fuis
se cãm pp quã nõ affuit in collegio superioribus nonis. Valetudo
meson est uocabulũ qđ indiget sp epitheto. [Recte) Rñdet Læl.
Scæ.qm,vt inqt ille, pp ualetudinẽ me domi tenui, nec abduci ab
isto officio debui incõmodo meo,neq; alio meo incõmodo remo-
ueri ab hoc officio,in quo sp versatus sũ reip fuit eũ recte valerem.
[Vsurpaui) In frequentẽ vsum duxi. vsurpare apud iurispitos est
aliena occupare sed oratores in frequẽtẽ vsum ducere, usurpare
esse dñt.[Nec ullo casu) Nõ ulla aduersante ꝯtingere põt hoĩ sa-
piẽti,ut sibi fiat intermissio rei faciẽdæ.[Cõstãti hoi) in suo ꝓpo
sito pseuerãti.ꝯstãs est q secũ stat,& alijs non credit otiosis, alio
mõ ꝯstãs est q in ꝓposito pdurat, ut Læl. q ꝓponebat se cõsilio
reip.esse paratũ,iõ in eo pseuerare intelligebat.[Intermissio) a-
lia dimissio,& tardatio rei faciẽdæ.[Inter) p spatiũ tpis dimitte-
re,omittere aũt in totũ relinquere nocamus.[Tu aũt Fanni,) In
quo dicit se nõ dñi Cat.cõferri.[Quòd mihi tm tribuis) I tãtã vir-
tutis existimationẽ mihi dari,dicis quantã ego nõ agnosco esse i
me.[Tm tribui)Ciceronianus modus est, magnũ tibi tribuo .s.
magnã existimationẽ de te habeo.[Nec postulo) .s.vocari sic sa-
pientissimus.[Facis &c.) More amicorũ q affirmãt res esse in suis
amicis q̃ nõ sunt, sed quas illis inesse vellẽt, iõ amãtes cæci sunt,
ergo iudicia cæca tradũt,qđ magis credo.s. qđ nunq̃ fuit aliqs sa
piẽs,intelligit.n.qđ aliqs nõ fuit sapiẽs q oẽs scias,artes,& disci-
plinas in se habuerit, & hoc verũ, sed si aliqs fuerit sapia dignus,
Cat.fuit.[Paullum) Aemilium,q pdidit duos filios paruos, & tñ
nõ fortiter tulit casum sicut Cato.[Catõ) q clarissimus uir filio
rũ mortẽ sustinuit moleste,nõ fortiter,vt Cato.[Illis' dicta) Socr.
docebat.n.Socr.virtutẽ,sed Cat pcepta illius virtutis in rep. exer
cebat in bello,in pace,& in alijs rebus,igr Socr. nõ anteponatur
Cat.[Sic habetote) .i. sic credite qđ abñtia Scip. me ad mœrorẽ
cõmouet. [Desiderio) .s.abñtia. [Viderint sapiẽtes) Et Stoici,&
Peripatetici viderint quo cõmoueor quantũ oportet,& nõ plus.
[Vt arbitror,) Bõ locutus est de tpe futuro, qm futura nobis nõ
sunt cognita,ideo inqt ut arbitror. [Vt cõfirmare) qa est de pñti;
cuius cognitionẽ nõ habemus. [Solatio) Hoc solatiũ,& cõsola-
tio doloris diminutio dr, ponit aũt amicum illum non esse ami-
citia dignũ q dolet amici desiderio, non pp amicitiam,sed pp in
cõmoda sua.[Plerique angi solent,) Boni amici angustijs amico-
rum dolorẽ hre consueuerũt , quo qdem dolore ego careo . qm
Scip.non malũ adeptus est,sed uirtutis suæ pmia. [Si qd accidit)
.s.mali pp mortem Scip.non sibi sed mihi accidit,quia iudicio e-
ius,atque iucundissima careo cõsuetudine.[Amãtis est) .i.inter-
est amantis seipm non amicũ aliquem cruciare suis incõmodita
tibus,q angitur incõmodis quæ sibi euenerunt nõ amicũ amat,
sed seipsum quæ res Græce φιλαυτία vocatur.i.priuata amicitia;
uerbi gratia,uxor dolet absentia mariti, nõ pp maritum, sed pp
suam solitudinem.[Cum illo) Actum præclare,tractatum est etiã
præclare cũ ipso,in funere.n.Scip. præclara fuit pompa, & ut in-
quit inferius ferme tota ciuitas eius fuit in lacrymis.[Actum) .i.
tractatum ꝓspere,dicimus fortuna bene agit mecum i.fauẽs mi-
hi est,als dicimus.[Actum esse pclare &c.) q.d.omnia præclare,&
summa cum gloria in uita sua fecit.[Nisi.) Solebant antiqui in
ꝯsolatione mortuorũ defunctis templa,& statuas attribuere,q̃ im

mortalis

mortalia deificatio nūcupatur. Scip. aūt existimās hāc esse morta
litatē nunq̄ tēpla sibi fieri pmisit vt alij fecerūt imperatores. ordo
est. n. nisi. n. subaudi nō vellet optare immortalitatē, vt tēplorum,
sed virtutis; qđ minime putabat. s. hanc templo℞ conseruationē
esse immortalē, quod fas esset optare, & dignitatis gloriā & virtu
tē. [Sum). s. q̄ indoles appellatur. Indoles est futurę virtutis demō
stratio, cuius bonū tota ciuitas summa cū voluptate aspectabat.
[Adolescēs) Continue superauit, nō solum spē virtutis executus
est, sed ēt eam transiuit. [Primū ante tp̄s) Ante a 5. an. more aui ad
optiui cōsul creatus est, q̄ res accidere solebat ciuitati Romæ pp
virtutē alicuius, & pericula ingruētia hoc modo ꝯtra legē crea-
re aliquē consulē anic tp̄s. [Suo tpe) .i. ꝯuenieti sibi, hoc est cū iā
esset adeptus annos ꝯsulati dignitate aptos digne iteℝ ꝯsul crea
tus est, & quasi tarde, qm̄ Carthago ciuitas Africæ, & Numantia
Hispanię ciuitas R. P. grauissimis bellis debellabāt, sed Scipio eas
funditus deleuit, & bel. pun. s. fin. imposuit. [Liberalitate in foro
res) q hereditatē Aemilianā, q̄ sibi venerat à patre Paullo in do-
tes foro℞ dispartiuit. [Io suos) Et ꝓpinquos, tota ciuitas exeqjs
Scipio. graui mœrore, & lacrymis afficiebatur. funus, & honor dr̄
alias, alias exequæ dicit Terent. Interea ꝓcedit funus. i. pōpa, & so
lēnitas funeris. [Quāuis non sit grauis) Hoc dicit Cic. ne videaē
sibi ꝯtradicere ea q̄ dixit in Cat. ꝙ senectus nō esset grauis, sed iu
cunda. [Ante, q̄ mortu⁹ est). s. Scipio sed vr̄ mortuus. s. Cato. [Tū
viriditatem) Oi dignitate & virtute ꝑdita. [Gloria) Re℞ magnaℝ
talis fuit, vt gūolis Scip. facinoribus nihil addi posset. [Moriendi
sensum celeritas) Antiphora sibimet oblectās Læl. quod subito
casu Scipio spirauit de qua re multæ sunt opiniones. Plato dicit
ꝙ q morbo incurabili captus est, cuius angustias maiores in dies
habiturus sit qđ ille merito optare pōt necē. [Clarissimū) Splen
dore, & virtute lucēs fuit ille dies in quo dimisso senatu ab oibus
domū reductus est. [Reductus) Foris domū reducimus, ex domo
foras deducimus. [Socijs) q erant consūcti ad bella gerenda cum
P. R. & latinis seniores socij R. & ceteri latini. Scip. de senatu do
mū reduxerunt, nā in senatu ea q̄ fecerat in bellis dū fuit impera
tor ipsis senatoribus cōmemorauerat sequēti nocte interfectus
fuit. [Ad inf.) Vbi iniq suis sceleribus dāt pœnas. [Neq; assentior)
is ponit quandā disputationē ad ostendendū qđ aia est imortalis.
[Assentior) Et assentio inuenitur. i. opinionē, & sniam epicureo℞
nō laudo [Auctoritas antiquo℞) Locus est ab auctoritate nō so
lū vete℞ Græco℞, sed ēt Rom. quæ qdem auctoritas maio℞ pluri
mū apud doctos viguit, adeo vt cū Pythagorei dicere solerent, ip
se dixit, sine noie Pythagorā intelligebant. Est. n. auctoritas snia
imitatione digna quam hoies ꝯsequūtur lōgo virtutis experimē
to. [Religiosa) Sacrata, & culta. ꝓprie religio est cultus diuinus.
[Ad eos). i. ad eo℞ aios ptinere putassent, hæc religiosa mortuis
maiores nō tradidissent ad eos, q. d. illud qđ in Catone diximus,
non est ille q digito monstrari pōt, vt inqt Pithagoras. Corpora
quidē sunt duo, aius aūt vnus. [Magnamq. Græciā) Ab auctorita
te pho℞, qui habitauerūt in Italia argūtabat, pp quos in Cala
bria philosophantes illam Italiæ partē magnam appellauerunt
Græciā, à qua deinde studia remota sunt, quo℞ princeps fuit Py
thagoras fugiens è Samo insula pp tyrannos. [Erudierunt illos)
Italicos rusticos & indoctos fecerūt eruditos, qm̄ vt inquit Liu.
carus erat litera℞ vsus in Italia. [Vel cum) Locus erat a testibus.
Laudat Socr. q semper tenuit vt aius esset immortalis. fuit aūt,
vt diximus iudicatus ab Apollinis oraculo sapiētissimus, vt Che
rephon discipulus retulit. [Qui nō tum.) Plato. n. vt sæpe nume
ro dictū est, semper Socr. ꝑceptorem introducit suis operibus ad
loquendum, q multis rebus multa cōtraria disputat argumenta,
vt ꝑ contrarietates illo℞ veritatē melius cimetur, hoc modo di-
cebāt collocutores, Iustitia est virtutis pars optima, illa. n. conser
uat ciuitates, & hoies præclaros efficit, rūdebat contra Socr. pp
veritatis magnitudinē modo est cōtrarium, nam multi pp iusti-
tiæ obseruationem ꝑsecutiones multas patiūtur, in animi aūt di
sputatione nunq̄ istas exigebat cōtrarietates, vt modo immorta
lē modo mortalē esse diceret; sed semp immortalem aium esse
aiebat. [Tū illud) vt mortalis foret, vt in alijs facere ꝯsueuit. [Re
ditū in cœlum) Vt dictū est putabat Plat. qđ aiæ prios essent for-
matæ in cœlo ante corpo℞ creationem, deinde in morte reuerte
bātur in cœlū. ideo qa opa Plat. cū fide Christiana cōueniunt, B.
Aug. in lib. de ciu. Dei. Plat. opa legēda esse affirmabat. [Iustissi-
mo) Quātū ad gubernationē magratuum. [Qui quasi) Cic. fecit
vnū lib. de rep. inscriptū, q in 7. lib. diuidebat, sed malo℞ negligē
tia penes nos nō inuētus est: sed solū fragmentū q est libellus de
Scip. insomnio qđ restat, quē lib. Macr. cōmētatus est. in quo lib.
introducebant multi disputātes & in fine illi⁹ voluminis de rep.
q est libellus de Scip. somnio, disputatur de aia, nā Scipio maior

apparet nepoti suo Scip. isti cui imperat vt oia ꝑicula ꝓ rep sub-
eat, & caueat se à domesticis. [Præsagiret) Paulo ante mortem
suā disputabat de aiæ imortalitate, quasi ꝑdiuinaret cito ab hac
vita discedere. [Philus & Māli⁹) Isti duo & alij ī libris de rep erāt
collocutores. [Vtq. Scæ.) hic Scæ. cū socero Læl. itersuit disputa
tioni. [Quæ in) q oia de immortalitate dicebat se audiuisse ab
Afr. maiore in somno. [Quocirca) Dilēmatō format quo vtroq;
mō capit aduersariū. dilēmaton est duplicis ꝯclusionis argūt, alte
ea qua℞ absoluta, ab altera capit aduersarius hoc mō, aut aius est
mortalis aut imortalis, si mortalis est dolere nō debeo qa Scip.
aius virtutis ꝑmia ꝯsecutus est, vt vult deus q est ipsa iustitia. si āt
est imortalis, nullū ergo pati mœrorē, afficere me nō debeo mę
rore. [Inuidi) Inuidia est dolor alienæ felicitatis, ergo de Scip. ꝓ
spero euētu dolerē. [Sinaūt) Secūda pars est dilēmati. [Nihil bo
ni) si virtutis ꝑmiū nō ꝯseqtur & sic ēt nihil mali adipiscitur qa
aius moritur. [Nos gaudemus) pp amicitiā nr̄am & ꝯcludit hāc
particulā. [Mecū incōmodius) Morte Scip. mecū male est actum
nā ei⁹ iucūdissima ꝯsuetudinis fructu careo. [Interiore) Læl. erat
maior natu. [Sic) s. fructū recordationis de amicitia nr̄a capio.
[De re℞ & de priuata) Et de ꝓpria re nobis cōis cura erat. [Vo-
lūtatū) Idē velle & idē nolle qđ erat Scip. & Læl. quare dicit Plu.
qđ plures amicos hr̄e nō possumus, qm̄ uoluptatibus obtēpera-
re nō possumus, alter. n. te inuitaret ad funus, alter ad nuptias, al
ter hr̄et inuidiā qđ magis amares aliū, & sic nasceretur discordia.
[Ista fa. sapiæ) q̄ est in vobis, vt velitis me sapiētē appellare, q̄ res
falsa est eo qđ nō sum sapiēs. [Spero memoriā amicitiæ sempiter
nā) Cic. loqtur, q. d. pp scripturā meā memoria isti⁹ amicitiæ po
steritati tradēt. [Ex sæculis) Sæculū est anno℞ centū spatiū. [Qua
tuor) Thes. & Pirithous, alius Damō & Pythias, Pylades & Ore-
stes. [Quo in gn̄e) Inter amico℞ paria, Scip. & Læl. dinumerātur,
deinde inuitat Læl. q regulas amicitiæ sibi exponat. [Mētionem
amicitiæ & sumus otiosi) Duo hō cōiūxit, videlicet honestas re-
gulas amicitiæ, secūdo tp̄s, & vnū sine alio male stare oportet, ut
res sit honesta, & tp̄s reqritur ad eā exponēdā. [Soles de ceteris)
si q̄ratur ad te de aliqua. tēpora de ciuitatis gubernatiōe oia sub-
tiliter quodāmodo disputas, sic de amicitia facias oro. [Quid) s.
tria interrogat. opinioē quā de amicitia teneat qualē ea existi-
met, & illius ꝑcepta tradat. [Quæ existimes) vel vtile vel inutile.
[Mihi erit gratū) Fānij oro mihi assentit modo hāc rē cū Læl. tra
ctare, vt ait conabar. [Fānius anteuertit) ꝑuenit, anteuertere est
ꝑoccupare, & ꝑuenire. [Ego vero grauarer) Primo excusat se qđ
ad tāta peractāda imbecillis est. [Nā & ꝑclara res est) Quare nega
se nō pōt ea ꝑcepta tradere, bonus. n. vir rē honestā tractare nō re
cusabit. [Docto℞ est ista cōsuetudo) Excusatio Læl. est duplex, pri
mo qđ ipse facultatē disputādi hanc rē non habet, secundo qa im
præmeditatus erat. hæc. o. cōsuetudo disputādi, & rūdendi proble
matibus, & oronibus extēporatis fuit apud doctissimos uiros,
presertim græcos, q oēm sciētiā tenere ꝓfitebātur. Gorgias Leō
tinus de quacunque re sibi ꝓposita impræmeditate rūdebat. Ista
quā vultis esse in me fuit ꝯsuetudo peritissimo℞ hoium. [Quāuis)
ꝓ quantūuis subito ꝓposito sibi disputentur. [Ego) Vel istā exer
citationem, ut ad alios ꝓfiteantur q ista disputare profitentur, tn̄
sic paulatim regulas amicitiæ ingreditur, præhortatur. n. ut amici
tiam oibus rebus anteponant. [Oibus reb.) Dicit quispiam ergo
virtuti amicitia anteponenda est, cui rūdet quod non est res hu
mana uirtus, sed diuina amicitia uirtutis pars est, ideo dixit. [Re
bus humanis). s. diuitijs & statui. [Neq; id ad uiuū illi, reseco) tra
ctū est a medicis q curant uulnus vsq; ad uiuum Ideo iste inquit
nolo loq de Stoica bonitate usq; ad uiuū, qui subtilius differūt,
Stoici hāc afferunt & tenent & extremā opinionem vt bonus sit
ille cui aliqs defectus nō est. [Fortasse vere). s. differūt, neq; affir-
mat, neq; negat opinionē illo℞. [Ad cōem vtil.) Pat℞. n. dixerunt
hāc bonitatem cōem vtilitatē, v. g. Titiū relinquo heredem meū
si est bonus vir. & bonus vir s̄m Stoicos nō reperitur, ergo hęc di
sputatio humanæ naturæ nō fauet, ferunt. n. non esse cōparatiua,
neq; superlatiua hoc modo, iste bonus est, alius nō est melior, & si
melior est, primus nō est bonus. [Sed eam sapiam) Sapientia dr̄ à
Stoico, quæ oium re℞ & diuina℞, humanarumq. cognitionē te
ner, q̄ sapientiā nemo sequi pōt. [Nos aūt) Ego Lælius sapientiā
largo modo capio, quæ est in cōi vsu & exercitatione hoium, ut
si aliqs habeat quandam virtuti cognitionem sapiens appellat.
[Finguntur) A Stoicis quantū ad impossibilia, fingunt. n. hoiem
esse bonum, qui oēs virtutes continet, & nemo inuenitur. [Opta
tur) Optare est rē absentem desiderare, ergo appetunt scientias,
& oēs res, quas nemo mortalis optare aut sperare debet. [C. Fa-
bri.) Hi omnes fuerunt clarissimi uiri, quos s̄m Stoicos sapien-
tes non appellarunt, quia theologiæ cognitionem non habue-
runt

Sapia à Stoico dicitur quæ oium re℞ diuina℞ humanarumq; cognitionē tenet.

rũt.(Sibi)Habeant sapiẽ nomen,& bonitatis.f.isti Stoici sibi ha-
beãt.(Inuidiosum) pp tot doctrinas oium rerũ hoies sibi tuuã-
eẽrãt,nec id quidẽ faciene, nõ.n.Stoici cõcedẽt istos fuisse bonos
viros.(Quare negabũt,id nisi sapiẽti posse cõcedi.Sapientiã oium
diuinaꝝ,humanarumq́.reꝝ cõplexionẽ dicent nulli posse ꝯcedi
nisi sapiẽti,ergo hæc sapia Stoica nõ est in istis viris,qua ex re sa-
piẽtia more suo non appellatur.(Agamus igr pingui Minerua)
Crasso ingenio,rudi quodãmodo nos appellabimus sapientes,q
(vt aiũt)integritatẽ & bonitatẽ in se cõtinent.(Pingui Miner-
ua) Crasso ingenio nõ subtili,more Stoico.Minerua ingenium
dr̃.aliat Pallas appellatur,q́ est ingenioꝝ dea.(Fides)A fio & di-
co venit.(Integritas)Nõ aliqua corruptiõe maculata.(Aequitas)
In oibus iustitia.(Liberalitas)Quæ ꝯsistit in dãdo & accipiendo
pecunias & potissimũ in dãdo.(Libido)Immoderatos appetit⁹.
(Cõstantia)In virtutis ꝓposito ꝑseuerãtia.(Qui assequũtur) na
turã optimã bene viuẽdi docem,natura in corpore humano aim
et adidit,cui adhiboic quinque ministros.f.sensus corporis, q igr̃
hoc sensos.f.odoratus,tactus,& ceteros gubernat cũ rõne,ille na
turã sequi dr̃,nõ.n.appetit oĩa,sed sensus illius rõne adhibita,dn
cẽdi sunt in exercitationẽ.Sic.n.distinguit amicitiã, est.n quædã
amicitia à natura data,quædã à virtute nata, & hæc excellentior
est oibus rebus humanis.(Perspicere videor) Modeste loqtur.nõ
eñ inqt ꝑspicio vt effugiat arrogãtiam.(Maior) Hoc est natura
lis amicitia quanto est ꝓpinquor sanguine siue natione,tanto est
maior.(Potiores) Eligibiliores,hoc modo,pone hũs,quẽ paupi
tradere intẽdis,duos æq́ h paupiate depressos iuenis,vnũ peregri
nũ,alteꝝ ciuẽ,ille panis potius dãdos est ciui,q́ peregrino.(Nan
que hoc pstat amicitia ꝓpinquitati) Amicitia virtute ꝯtracta exce
dit amicitiã naturalẽ,in hoc qd' illa ꝓpinqtatis amicitia firmita
dinẽ ī se nõ habet quẽadmodũ virtutis amicitia.(Præstat)verbũ
est cõparatiuum iūgitur cũ datiuo,actõ,& ablatiuo; vt magnum
pstat Achillẽ.(Beneuolẽtia sublata) Remota beneuolẽtia auferẽ
amicitia,q́ est duoꝝ,aut plurũ motua beneuolentia.amor.n.põt
esse solus vt aliq́s erga aliũ amorem gerat,& ipsa cui gerit amor
ignorat amorẽ.(Ita ꝯtracta res est) Ex amicitia naturali q́ est ot
amemus hoies,ꝯtrahit q dem mutuus amor & restinguit ex oib⁹
hoibus, vt p virtutem inducimur ad amãdum aliquẽ cui bene ue
limus gr̃a sui,non aũt nr̃i.(In angustum)Adducta illa gñali ami-
citia,& naturali ita in angustiam ducitur vt vnũ solum amemus.
(Caritas)Gr̃a,amor quæ græce χάρις dr̃ & deberet scribi cũ aspi
ratione,sed vsus cõuertit nos in errorẽ.(Dum ergo) Cum ideo
amicitiã cõtrahimus, q in fidem nobis amicitiã humanitatemq́.
non tenent.(Cum beneuolẽtia) Assensio igitur dissimulatiua nõ
est amicitia,q̃a non fit cũ beneuolentia & amore.(Diuitias ꝑpo-
nũt)auiditate diuitiaꝝ pleriq; relinquũt amicos.(In nr̃is ꝯsilijs)
Virtus ipsa regitur ẽm cõsilium & mentem nr̃am, sed diuitiæ in
manibus fortunæ sunt collatæ.(Sũmum bonum) Sũmum bonũ
est illud p quod oia fiunt,vt puta scribere librum,studere & lege
re,hæc oia bella & bona sunt.sed q̃a hoc solum pp virtutẽ fiunt;
virtus summum est bonum, ergo vltima res quæ cetera ad bonũ
suum finem ducit,summum bonũ appellatur.(Præclare illi q-
dem) Optime putãt summum bonum esse virtutem.(Sed hæc ip
sa virtus) Quæ est summum bonum appellat amicitiam,gñat,&
nutrit.hac.n.in particula demonstratur virtus esse genitrix &
nutrix amicitiæ.(Cõtinet) Quantum ad notrimentum.(Iã uir
tutem ex cõsuetodine) Virtus est habitus quidã bonitatis ea lõ
ga consuetudine contractus.i.practica quædã ea bonoꝝ moꝝ &
doctrinæ exercitatione habita.(Sermonis nr̃i) More.n.Rom.ap
pellamus virtutem habitum quandã bonitatis & lõga consuetu
dine inuẽtum. Stoici aũt virtutem appellãt,quæ oia in se cõpre-
hendit q́ in solo deo est.(Nec eã metiamur)Nec mẽsuremus vir
tutẽ quemadmodum Stoici,q dicti sunt ἀπὸ τῆς στοᾶς.i.porticu in
qua disputare cõsueuerant.(Docti) Mora boni viri,nõ noiat ali
quẽ,sed derisiue inqt,vt faciunt isti docti Stoici q verboꝝ magni
ficentia uirtutem oium bonoꝝ congregationem vocant.(Pau-
los).i.viros bonos & siles Paulis & Catoni.Cato est dictus catos
.i.acutus.(Cõis vita) Sapientia cõis & vulgaris sõit in his viris.
(Bos omittamus) Relinquamus Stoicos ẽm opinionem quoꝝ
nemo talis sapiens inuenitur.(Inter tales viros) Inter illos Pau-
los & Catones.(Tãtas opportunitas)Cõmoditates,opportuni
tas ex ob & portus cõponitur,nõ.n.uenit ab oportet q̃a oportet
primã corripit,& opportunitas p geminũ.p.scribitur.(Quis põt
esse vita vitalis) qs põt uiuere nisi cum aliquo amicitiã habeat?
arduũ est dicere ea quæ sentis, vt puta de aliqua re facienda ꝯtra
remp.si aliũ non facere a certiorem.(In prosperis)De secũdis re-
bus tãtas lætitias non haberemus.nisi amicus esset, q illis lætet
æque ac tu gaudẽs.(Deniq; ceteræ res)oñdit plures cõmoditates
esse in amicicia respectu aliaꝝ reꝝ ceteꝝ.n.res referuntur singulę
singulis.(Diuitiæ)q́ dixit p regulã ꝓbat p exemplũ, vt puta diui
næ sunt ad fruendũ,fere inqt,qm ẽt diuitiæ pfit hr̃e plures cõmo
ditates vltra fruitionẽ illaꝝ.(Opes)vt colare,ꝑcolaris honore&
tis p p opes q́ ad magnificẽtiã sunt sicut hr̃e plures famulos, mul
tos equos,magnanimas ædes.(Quoquo te verteris) Quocunq;
vadis tecũ est ipsa amicitia v.g.si Ferrariæ te ꝯtines amicus Vero
næ tibi succurrit,si Rom.ꝓficisceris; sp ille p literas,& auxilia te
cũ erit,nullo loco excludit,neq; in exercitu,neq; in senatu deest
amicitia.Nõ aqua,nõ igni,oia elemẽta necessaria sunt hoi,sed a-
qua & ignis magis exercẽtur ad vitã hoiᵹ,q́ alia duo.sic inqt nõ
tã vtimur illis duob.elemẽtis ita necessarijs q́ ipsa amicitia.(Pat
tiẽs & cõicans)Amicus bonus de amici calamitate certior factus
aã qdẽ calamitatẽ æque ac amicus patitur,& ideo oẽm tristiciam
reddit faciliorẽ.(Tum illa nimis)Demõstrat miraculosam ami-
citiæ cõmoditatẽ.(Bona spe plucet &c.)stacta est silr̃itudo ab ali
quo ꝑferẽte cereũ, q sequẽtibus post lucẽ affert, sic amicus, post
lucẽ bonæ spei suo amico in posteꝝ,de quo magnã sperat vtilita
tẽ.(Tanq̃ exẽplar)Amicus est q suũ amicum aspicit veꝝ, hoc est
nois similitudinẽ soi aspicit.i.alteꝝ similẽ sibi intuetur.(Viuũt
mortui) q́ res difficilis est ad credẽdũ demr̃atur hoc qd' amicitia
miraculosa sit.(Viuũt mortui)Amici p memoriã,& honorẽ,quẽ
hñt de ipsis mortuis amici viuẽtes,eos defunctos viuere dicim⁹.
(Honos)q remãsit in corde amicoꝝ viuẽtiũ.(Memoria)Recor-
datio illoꝝ.(Qd si exemeris)Ex natura hac l particulari vim ami
citiæ tractat & ea demr̃atur p argumẽta sumpta à ꝯtrarijs.hac
oẽs dignitates excellit si.n.amicitia è ciuitatibus tolleret oẽs ad
terrã corruerẽt.(Exemeris)Remoueris,ab eximo venit.(Nec a-
gri)Si humor nõ hr̃et ꝯcordiã cũ calore sec⁹ terra nõ ꝓduceret
suos.(Agrigẽtinũ ferũt) Dñt fuisse Empedoclẽ poetã ex Agrigen
to ciuitate Siciliæ,q ferebat suis carminibus oẽs res,& totũ mun
dõ ꝯstare ex amicitia.Agrigẽtinũ gẽtile nomẽ,nõ noiat q̃s fuerit.
(Vaticinatũ)q optimus vates tanq̃ oracula sua cecinit carmina,
q́ veritatẽ habebãt sicut oracula Apollinis ferũt scriptores.(Quę
in natura cõstarẽt) Si elemẽta cõcordiã inter se nõ hr̃ent chaos
fieret.(Mũdo) Et tota machina & oĩa cœli elemẽtã amicitiã inter
se cõtinẽt.(Dissipare)Vertũtur,oia p discordiã.(Et reprobãt) re
probare dicimus qñ aliq̃s laudat ꝑceptũ aliqd' & illud nõ imita-
tur.reprobare dr̃,vt Ioue.& de virtute locoti clunẽ agitat,sic oẽs
laudãt cõcordiã tñ illa nõ imitãtur,ergo.n.reprobare dñe.(Ita-
que)Reprehẽdit illos q laudãt offm bonę amicitię sicut in subeũ
dis p amico piculis,& tñ illa nõ obseruãt.(Offm) Beneficiũ,vel
qd' fieri dẽt.(Aut cõsecãdis)vna cũ amico aliq́d mala adire.(Effe
rat) q.d. qlibet talem amicum,laudibus extollit, si tñ ille facere
nolit.(Qui clamores)More suo post regulã subijcit exẽplũ.(Ca
uea)Locus est sedẽtiũ ad spectãdũ,q græce theatrum appellatur.
(Pacuuij) Pacuuius fuit poeta amicissimus Lælij, q tragœdiã de
Oreste & Pylade ꝓnũciari fecit,q́ ad nos venit.(Cũ ignorãte re
ge) Orestes cupiẽs a se furias remouere ex morte matris conce-
ptas cõsuluit oraculũ,cui rñdit, vt ad tẽplum Dianæ in Tauricã
regionẽ ꝓficisceretur, quo suum direxit gradum Thoas aũt tũc
illius loci,more suo decimõ hospitem q erat Orestes mactare vo
lebat,interrogãs.n.q̃s esset Orestes, Pylades se cõtinuo esset Ore
stem affirmabat: Orestes aũt sẽ Orestem, vt erat, dicere non sine
bat.(In re ficta)In hac fabula oẽs in signũ laudis ꝑcutiebãt adin
uicẽ manus,qd cẽsem⁹ eos in re vera facturos.ipsa natura ex qua
oritur amicitia demr̃abat potẽtiã amicitiæ.(Hactenos)Imponit
finẽ huic particulæ,in qua demr̃abat potẽtiã amicitiæ esse iudicã
dã vtilẽ & necessariã.(Ab his)De ꝑceptoribus & pñis amicitię di
sputatoribus cetera quærenda sunt.(A te potius)Subaudi quæri-
mus ab illo quãsitore tractũ.(Aliud quoddã filu) Tracta est simi
litudo à muliere,ac si dicat hæc sunt Lælij,sume vnũ filum.i.vna fi-
lata.Ideo a te aliã flationem orõne expectamus,quã ex re trãsi-
tionem facit more Cic.(Tn magis) Sic inqt Scæ. ò Fãni magis
bonæ amicitiæ regulã à Lælio expeteres si audiuisses disputatio
nem ipsius nup an mortem Scip.q́ fuit de rep.(Qualis tũ patro-
nus) Cic.in Epist ad Att.testatur Plat. imitatũ fuisse in lib. de re
pub.Plaut. vt dicimus introducebat aliquos cõtradicentes iocari
de aliqua re,quã illius veritas melius peteret.Hic Cic.introducit
Philũ cõtradicentem Læl.q iustitia iniqua est pp quã hoies plu
rimas tolerãt calamitates.Læl.accurate defendit iustitiã. Qualis
patronus,acris fuit defensor.Alias patronus est dñs liberti.(Cõ-
tra accuratã)Ingeniosa cogitatã.vñ de ꝑcio victi pendet victoria
(Iustissimo viro,defendere)tractãt fabrilia fabri,& qd' medicoꝝ
est ꝓmittũt medici,ac si dicat Læl.vir iustissim⁹ iustitiã defendit
(Quid amicitia) Attẽtos facit auditores,oñdit.n.Scæ. optimum
esse disputatorẽ amicitiæ Læl.de qua tractaturus est ipse Lælius.

*Oia ele-
mēta ne-
cessaria
sunt hoi.*

Quid

[Quid.n.refert qua tōnc cogatis?) Ac si dicat nihil refert siue manibus siue pedibus siue alio mō cogitis me de hac re disputationē suscipere. [Studijs gnōꝝ) pp voluptates vestras, qa estis mei gnī cogitis me disputare potissimū qa res est honesta. [Ne æq̄) nobis est difficile obstare & tutū nō est. [Sæpissime) Incipit disputationē vñ sit orta hæc amicitia. cuius origo ſm multos imbecillitate & paupertate ꝓfecta. pleriq; asserūt ꝙ amicos acqrimus, vt nobis inseruiāt, vel vt illis iseruiamus, q̄ qdē opinio falsa est. [Minus p se) Qđ non p se facere pōt ab amico accipere & econuerso amico indigēti subuenire. pp hoc amicitiā alias ortam inuētā esse volūt. [An esset hoc ꝓpriū qdē) Non ꝓpriū ipsius amicitiæ. [Antiqor).i.nobilior est causa pp q̄ muēta est amicitia. [Amor).s.alicui bene velle & illa mihi beneuolētiam hr̄e facit amicitiā. [Nā vtilitas) Reddit rōnē qua ea re ista mutua bñficia q̄ fiunt nō sunt principia amicitię, qa multi inseruiūt timori simulatiōe aliqua. [Simulatione coluntur) Venerant, vt puta subditi sæpenumero venerant tyrānos nō amore, sed simulatione amicitiæ. [Et obseruātur) T pōt ꝯdōnem ut diximus erga tyrānos. [Nihil fictū) quātū ad verba. [Nihil simulatū) Qnātū ad aium refertur. [Verū) Ad illud fictū retulit. [Voluntariu) Ad simulatū refertur. [Implicatione ai) Ea copulatione quadā ai a nā data oritur amicitia. [Cū sensu) Hæc ai copulatio nasci̅ ea cognitione quadā amādi. [Quod qdē quale sit) Qualis sit illa res videlicet qđ est nā ꝓficiscitur, nō āt ex inopia, ea bestijs pcipi pōt, q̄ educāt filios suos Colūbus.n.suos pullos educat cū tāto amore, qđ multas patitur incōmoditates adeo ut ipse fame potius moritur q̄ incōmoditate aliqua poterit dimittere. [Ad quoddā ips) Quousq; p se nutrire pōt a parētib. nutriunt. [Detestabilis scelere) Quasi occurrat cuidā obiectioni qđ inueniūtur multi q non amāt parētes; & ecōuerso. Cui inqt Læl. sunt aliq scelerati & mōstra qdā humanę naturæ. [Similis sensus) Egredit hāc particulā in qua oñdit virtutē esse firmamētū amicitiæ. [Similis sensus).i.similis cognitio amoris, natura.n.vult & cogit qđ si ames aliquē & bñ velis alicui, alter cogit amare pariter. Igr̄ si amicū quendā nactus fuerim q sit mecū mutua beneuolētia coniūctus cuius mores & nā atq; virtu meis cōgruant virtutibus, vinculū huius amicitiæ inter vos erit, nulla vi ab amore nr̄o disiūgi possumus. [Probitatē) Vt virtutis splēdorem in eo pspicere videamur, ꝓbitas est vitioꝝ fugatio. virtus qdē est habitus instituēdi aium. [Ille.n.splēdorē habet) hęc dum ꝯtinet. [C.Fab.) q optimus, vt sibi ꝯiūctus foret. amamus.n. istos, quos nunq̄ vidimus pp virtutē, neminē quidē odio hr̄e possumus, sed si odiu inciderit nō pp virtutē laudat. [Memoriā) vsurpet, in frequētē.n.visum dicat mētionē illoꝝ. [Tarquinium superbū) Vltimum regem Rom. alter fuit Tarquinius Priscus appellatus. [Sp.Cass.) Qui imperiū R. adipisci voluerūt. Spurius pp frumēti largitionem tyrannū se fieri putabat vnusqsq; habet eos odio. igitur p tyrānum demōstratur, virtus est firmamentū amicitiæ, q a amamus ēt hostes virtutibus pditos. [Pyrrho) Epirotaꝝ rege Epirotæ dicti sunt ab epiro regione. Pyrrhus virtute pditus captiuos Rom. cū libertate tradidit spreto precio, dicensq. non sanguine hoium sed armis, & scientia militari decertādum esse. [Annibale) Cuius fraudes & scelera Liu. cōplecti nō posset. Inter cetera sua flagitia, fluuiū quendā p cadauera Romanoꝝ trāsiuit. [Nō alienos aios) Voluit dicere licet nō amemus Pyrrhum pp probitatē suam qa hostis fuit imperio Rom. sed dicit noo tñ odio habemus ipm. [Alteꝝ) Annibalem. [In hoste) Vt in Pyrrho mouent ad bene velle alicui viuēti, cum bene volumus mortuis pp probitatē illoꝝ enī.s. viuētium virtute prospicere possumus, si diligimus defunctos tātos magis viuentes diligere debemus, quaꝝ amicitiaꝝ nancisci possumus & eaꝝ probitatem videmus. [Studio pspecto & cōsuetudo) Illud est beneficiū gratum, qđ fit summa cū voluptate & hilaritate quadam, pserim illi cui amicitia cōiunctus sis. [Studio pspecto) Ingenti voluptate visa, qđ tibi libēs inseruiuit. [Cū qbus) Cui beneficio coniūcta est amicitia cōsuetudo. [Quibus rebus).s.virtute ꝓbitate & beneficioꝝ collatione ad primū amoris motū adiūctus, q est a natura ꝓfectus, vt diximus tunc quædam flāma amicitiæ exoritur. [Per quā).s.magnitudinē beneuolētiæ assequi putant ab amicis, quod desiderat vnusquisq;, ideo volunt esse ortā ex imbecillitate. [Humilē sane) Relinquit humilē ortum amicitiæ & minime gerendum, ne ita dicā. [Relinquunt).s.illi q amicitiam affirmant esse natam ex imbecillitate.s.ea sint amicitia nata est ex īfirma mr̄e, sed melius est qđ sit nata ex gn̄osa parente.s.natura. [Quisq; &c.) Minimū in se esse arbitraretur quāto magis indulgentissimā & minimam in se rē esse putaret, tanto magis apte amicitiam consequi posset. sed est aliter, nā q ꝯfidit in se multū in diuitijs, & virtute hac amicitia capescēdā ceteros excedit. [Plurimum) Plurimū ad minimum refertur. [In se posita) Diuitias, sapiam & virtutē. [Opinione nōnulla) Modeste loqtur, nō.n.dicit meamq. virtutē admirabatur. Sed inqt de morib' meis fortasse opinionē habuit. Arguit ergo per exēplum sui & Afri. amicitiam ex indigentia non oriri. [Sed q̄q̄) Rñdet cuidam tacitæ obiectioni q̄ fieri posset contra Lælium, q̄ ex amicitia oriūtur multæ vtilitates. ergo amicitia ab illis trahere vē originem, q̄ res falsa est. [Vt.n.benefici) Probat vtilitates nō esse amicitiæ origines. [Benefici) Vt puta in oibus rebus vt puta i equo donādo. [Liberales) In pecunijs ꝓprie dicim' [Exigamus) Repetamus mercedē gr̄æ tanq̄ fœneratores, hoc est hoies auari & fœneratores. [Neq;.n. bñficiū fœneramur) parēthesis est. Fœnus est aūt fœtus. ergo volumus qđ amicitia nr̄a sine amor gñet fœtū. [Sed natura) Ablatiui casus est.i.natura inclinati sumus ad inseruiendum hoi ēt sine vtilitate nr̄a, nam manus ceteris mēbris hoc a natura hñt vt inseruiant sine remuneratione aliqua si hoies tanq̄ membra ceteris inseruire tenentur. [Ab his) reprehēdit illos Epicureos, q asserebāt amicitiā debere esse ad voluptatē, aliqs.n. solus ꝯuiuiū facere nō possit, ideo vt amicū inueniat necesse est, q secū illis vescat. [Ritu pecudū) ꝯfutatio sil' mista cū obiectione epicureoꝝ. [Nec mihi) Est si ab illis dissentim'. [A tū) Vt virtutē. [Suspicere) In altū aspicere & venerari. Ouid.n. Metam. inqt: Pronaq. cū spectent aialia cetera terrā, Os hoi sublime dedit. [Abiecerūt) Bene qa in rem humilem respiciūt. [Ipsi aūt intel. sensum) Et p ordinem originē amicitiæ disputat. [Sensum diligēdi) Amādi modus a natura gignit, & bñ dixit diligēdi, q a principiū est amoris, vt Cic. quē diligebā nūc amare incipio. [Caritate beneuolētiæ) Gr̄a moris ꝯfirmat, & orit ex ipsa cognitione virtutis quā in illo quē amare incepisti esse vides. Facta significatione. facto signo aliquo ꝓbitatis qđ in aliquo cognoscimus in quo iā amorē ponere cœpimus illud qdem signū virtutis atq; ꝓbitatis amorē illum auget atq; confirmat. [Propius) Prope magis admouēt ad alios, qbus cum amore se applicauerūt cū signō virtutis in eū agnoscant. [Vsu) Cōsuetudine eius fruimur. [Pares) Ad amicitia, quales in moribus, in literis, & i ætate. [Ad bñ merēdū) Ad beneficiū ꝯferēdu vnusqsq; ꝓpensior est magisq. ad repetendū beneficium ab amico, merere alias signat militarē artem exercere. [Sit honesta certatio) Si amicus tibi fecit vnum beneficiū si duo conferre niteris, hæc erit honesta cōcertatio. [Sic & vtilitates) Epilogat qđ dcm̄ est. [Grauior) Venerabilior. [Nā si vtilitas cōglutinaret) Et si amicitiam vtilitates collocarent cōmutatis illis amicitia dissolueretur hoc modo, si ames ꝑtorē hac de causa, q a tibi inseruiat, ꝑterito.n. magistratu beneficiorū collocatione amicitia remouetur. [Natura non pōt mutari) A qua proficiscitur amicitia.i. amicitiæ conglutinatio non disiungitur.

ASCEN.

Quintus Mucius &c.) Cōgtue licet forsan minus aduerso ordine, post offōꝝ libros subiūctus est de amicitia liber. Nā si nulla pars vitæ offō decētee vacet nō est vbi diligētius merito obseruet, quā inter amicos, qppe q maxime rari inuēti sunt, & iucūdissimi, vbi inuēti fuerint. Ideoq. vt egregium ostēdat inter amicos, offm̄ seorsum quasi de grege seductū pertractat. Moris.n. est quē egregiū signare volūt post gregarios nūcupare, vt i. Aen. Troes reliqas Danaū atq; imitis Achilli, vbi Achilles nō negatur Danaus sed signat pcipuus, sicut in euāgelio: Dicite eius discipulis, & Petro, nō q discipulus nō sit, sed q discipulorū princeps. Prudenter aūt & perq̄ cōmode rē hāc tractat auctor noster. Prudenter quidē, ꝙ eō induxit disputantē, vtpote Læliū, q oium ꝯsensu sapiētissime, & prudētissime amicitiaꝝ munere cum viro fortissimo atq; optimo Scipione Afr. functus est. vñ illi plena fides adhibēda cōprobatur, q a experto cuilibet in ea quā poterit scietia credendū aiunt. Cōmode aūt, nō quod nimis argute nec senere more Stoicoꝝ, sed cōiter, & pro cōi hoium captu rē differit. Porro tā anxie obseruat eius quē loq facit decoꝝ, vt nō Cic. sed ipse Lælius loq putari posset. Titulus opis in frōte patet, dictus est hic liber Lælius ab eo q primas partes tractat, sicut Timæus Platonis, & in comœdijs Adel. & Phor. dr̄ ꝑterea Dialogus qđ cōmentariū inter se, sit sermo. Scribitur ad Titū aut Pomp. Atticū viꝝ Cic. amicū. intētio operis est lectorē docere, quo pacto amicitiæ munus expleat, qđ si fecerit non poterit vir bonus nō euadere. nēpe qđ inter solos bonos sit vera amicitia. Diuidit aūt liber hic vnus in duas partes ꝓœmialē, & executiuā, seu tractatiuā. Prior est in principio, posterior incipit i illic, Fan. Sūt ista vero. In priore loquitur tm̄ Cic. in posteriore nusq̄. Nam ēt illa uerba in fine hæc habui &c. Lælij sunt. Veruntñ norit literaꝝ rudis totum opus a Cic cōpositum esse, multa tñ in eo dici quę Ciceroni non conueniunt. Nam neque Cic. Terent. fuit familiaris, quod tamen imperiti e a hoc opere asserunt. Neque Fannius, & Scęuola generi fuerunt, sed Lælio. faciunt autem in proœmio

---

Colūbus suos pullos educat cū tāto amore qđ multas patitur incōmoditates.

mio tria, cū attentos, dociles, & beneuolos lectores reddit. Atte̅ eos q̄dem ex rei precio, & difficultate, dociles, q̄a modum ꝓcedē di pbet, & beneuolos q̄a rem maxime vtilē ꝓmittit. In primis āt verbis inter grāmaticos cōtrouersia est an legi debeat augur Sce. an cōtra Scæuola augur. Multi.n.cōtēdūt posteriore modo scribēdū, & ita fere scriptū reperi. Alij putātes ineptū esse vocaliū eō cursum si post la, sequaē, augu. priorē cōmendans, Sed in oratione soluta mi puto fugiēdū vocaliū hiatū, vt appellatiuum ꝓprijs intermiscere, si qua aūt expositionis egebunt eū ordine patefiunt q̄ talis est. Q. Mutius Scæuola augur.i.q̄ fuit de collegio augurū, sicut & Cic. solebat narrare memoriter, & iucūde.i.cū delectatione multa de C. Lælio socero suo.i.patre vxoris suæ, nec solebat dubitare.i.vt in re dubia solemus vereri, appellare in oī sermone .i.colloqo hoīum illum.s.Lælium sapiētē. Ego aūt inq̄t Cic. erā deductus a patre sup.meo, q̄a patribus bonis est de moribus filiorum summa cura qd̄ de patre suo p̄dicat in Ser. Flaccus ad. Scæ.s. Mutiū, sumpta virili toga.i. statim vt ceperā virilē togam, & ita ex ephebis excesserā, & sine pædadogo ire cœperā. deductus inq̄t erā ita i.eo pacto. Vt quoad.i.q̄tūs possem.i.quantum ad me attineret, & liceret ne molestus esset quātum ad illum ego nunq̄ discederē, à latere senis.s.Scæ. Itaq;.i.& ita, q̄a patri obtēperans ita faciebā, ego mandabā memoriæ.s.meæ multa disputata.i.p modum disputationis discussa ab eo.s.sene Scæ. prudēter, & multa ēt dicta ab eo bn̄, & cōmode, aut ideo cōmode, quia bn̄, vnde Flac. in arte: Quidquid percipies esto breuis, vt cito dicta Percipiant ai dociles, teneantq́. fideles. Aut duo dicit, & bn̄, & cōmode, quia dilucide, euitando q̄ idem Flac. dicit. Breuis esse laboro obscurus fio. Et studebam fieri doctior prudentia.i.per prudētiam non quam prudentia eius. Quo.s.Scæuola mortuo .i. postq̄ mortuus erat ego contuli me ad Scæ.s.alterum pontificē.i. q̄ erat de collagio pōtificum, quē vnom .i. solum ego audeo dicere sup. esse aut fuisse p̄stantissimum nr̄æ ciuitatis.i.in ciuitate Rom. & .i.simul ingenio.i.ingenuitate ai & industria.i.naturali ad grauitatem habilitate. sed alias sup. loquar de hoc.s.Scæ pōtifice, ego redeo nūc ad augur.s.ad narrāda ea quæ ab augure Scæ.acceperā. Cum ipse narraret sæpe multa presertim de socero suo Lælio, tū ego memini ipm̄ sedētem domi in hemicyclo.i.loco semicirculariter tecto vt aeris claritatē sine pluuia, aut solis impetu captaret, sedentē, dicit vt solebat, cū.i.qn̄, &.i.pariter ego essem vna.i.simul cum eo, &.i.simul pauci admodū familiares sup.eius, memini inq̄t, illum.s.Scæ incidere vbi notauimus meministi fere p̄tis tp̄is in sinistrum bre, ut memini videre &c. in eum sermonē q̄ erat tūc fere sup. oībus aut lege fere eūctis, nullo aūt modo, vt recte docet Valla legendū est mulus, q̄a fere nō iungitur signis particularib. in ore.i.de quo tūc fere loquebātur.s.de amicitia. Enim ꝓ q̄a, Attice.s.Pōp. tu meministi ꝑfecto.i.reuera, vt opinor, & eo magis meministi qd̄ vtebar multū Publio Scip.s.minore, meministi inq̄ quāta esset vel admiratio, vel querela hoīum. Cū ia.s.Scipio existēs Trib. pleb. dissideret.s.dissentiret, & aduersaretur odio capitali.i.ad capitis vsq;, hoc est ad vitæ petitionē. Quinto Pomp q̄ erat tū.i.tunc consul.q̄ cum .i. cum quo vixerat.s.prius coniunctissime, & amantissime. Itaq; .i. & ita . q̄a populus murmurabat de dissidio Scip. Scæ. tū.i.tunc cū.i.qn̄ incidisset in eā ipsam mentionē.s.odij, & dissidij, exposuit nobis sermonē, Læl. de amicitia, habitū ab illo.s.Secum.i.cū exponente Scæ. cū alio.i.altero, si nō nisi duos habebat gn̄os, gn̄o sup. suo.s.C. Fan. filio Martij habitū dico post mortē Afri.s.Scip. paucis diebus i.statim post eius disputationis à Scæ. recitare, ego inq̄t Cic. sn̄ias mandaui memoriæ, quas ego exposui in hoc lib.s.de amicitia meo arbitratu.i. ꝑ arbitratu meo. Enim pro q̄a, ego induxi.i.introduxi quasi ipsos.s. socer̄ eum gn̄is suis loquentē, ne inq̄, & inq̄t verba illa à Boet.i. de cōsol. nimis frequēter repetita, interponerētur sæpius.s.quam deceret, atq; ideo feci vt sermo videretur hr̄i coram, tanq̄ a p̄ntibus. Cū.n. ò Attice tu ageres mecū, vt scriberem aliq̄d de amicitias est mihi visa digna, tū.i.pariter cognitione oīum.i.quam oēs cognoscant, tū.i pariter nr̄a familiaritate. Itaq; feci nō inuitus.i. libēter vt prodessem multis tuo rogatu.i.ꝓpea ꝙ rogasti, sed vt in Cato. maiore, q̄.s.liber est scriptus.i inscriptus ad te de senectute. Ego induxi Cato. senē disputātem, q̄a nulla ꝑsona videbatur, aptior q̄ loqueretur de illa ætate.s.senili quā eius sup. persona.s. Catonis q̄ fuisset, &.s.simul diutissime senex, &.i.simul floruisset præ ceteris in ipsa senectutē. sic cū accepimus.i.intelleximus à patribus.i.à maioribus nr̄is familiaritatē.i.familiarē amicitiam & cōsuetudinē C. Lælij, & P. Scipionis.s.minoris sup. esse memorabilē.i.dignā memoria, maxime.i.summopē, aut in primis persona C. Lælij est visa fuisse idonea q̄ dissereret de amicitia, ea ipsa, quæ Scæ. magr̄ meus meminisset.i.recitasset, & memorasset disputata ab eo. Aūt pro sed, hoc genus sermonū.s.dialogor̄ est positū.i.cō stitutū, & corroboratum in auctoritate veter̄ hoīum, & cor̄.i. eorundem non vulgariū sed illustrium, vt Plat. Et ita si q̄s dānare velit hoc genus sermonis, damnet ēt Socr. Plat. & reliquos apud veteres laudatos quos hic auctores habet, quo modo se defendit in ꝓlogo Andriæ Terent. Et nescio, inq̄t Cic. quo pacto hoc genus vr̄ hr̄e plus grauitatis. Itaq; ipse.i.ego q̄ hæc composui, legēs mea.s.dicta aut scripta, afficior interdū supp. ad ea sic, vt existimē Cato. loq̄ nō me, sed vt senex.s.Cic. scripsit, tū.i.tunc.s.in Cat. maiore, hoc est in lib. de Sen. ad senē.s.ad Att. sic in hoc lib. amicissimus.s.Cic. scripsit de amicitia ad amicū.s.eundē Att. tū.i.tunc eū de Sen. scripsit, locutus est.i.loquēs inductus Cato quo nemo ferre senior erat illis tp̄ibus, & sup. nemo prudētior. sed pulchre reticetur particula &, vt ꝓnunciatione adiuuetur sn̄ia. Nunc.i.in hoc opere loq̄tur.i.loqui inducitur de amicitia Læl.i.simul sapiēs. Etenim habitus reputatus sic.i.talis, hoc est sapiēs, & .i.simul excellēs gloria.i. p gloriā amicitiæ. Ego videlicet, vt sup. tu ò Atti ce auertas paruper.i.per paruum tp̄is aium, a me.i.contemplatione mei.i.vt qd̄ audies, & leges nō putes me loqui, sed Læl. ipsum quē inducet loquentem. Vt vero rem similem faciat, fingit ēt modū quasi rei gestæ dicēs, C. Fan. & Q. Mut. gn̄i ipsius Læl. veniūt .i.ponamus veniāt ad Socer. sup.s. & Læliū post mortē Afr.s.Scip. sermo orit̄ ab his & Læl. r̄ndet sup. eis cuius.s.Læl. disputatio est de amicitia, quā s.disputationē tu ipse legēs.i.in hoc lib. cognosces quasi nō a Cic. sed à Læl. & gn̄is eius habitā. Fan. sunt ista &c. Hæc est pars executiua, in qua incipit res tractari p modum dialogi à ꝑsonis à Cic. inductis vnde fingit Læl. in hemicyclo sedere & ad eū venisse gn̄os, quor̄ prior.i.Fan. sic eum alloq̄tur, quasi inter eundem multa de Afr. fuerint collocuti. O Læli ista quę tu cōmemoras de Afr. sunt vera? Nam sup. nec melior quisq̄ vir, nec clarior fuit Afr. sed tu debes existimare .i.iudicare oculos omniū.s.hoīum esse coniectos in te, & ita dissimulare dolorem, quē de eius morte ꝯcepisti, q.d. dolorē nō cadere in vir̄ sapientem, & sup. oēs, &.i.simul appellant, & existimant .i. iudicant ne adulari putētur te vnū.s.solum sapientē. Hoc.s.esse sapientē tribuebatur mō.i.paulo ante Catoni.s.maiori q̄ Censor ius dictus est. Nā minor hoc tp̄e, quo hæc acta finguntur, nondum erat natus. Scimus Lucullū Attiliū esse appellatum sapiētē apud patres.i.maiores nr̄os, sed vterq; erat sup. appellatus sapiēs quodā alio modo, q̄ tu sup. Nā Attilius erat appellatus sapiēs, q̄a putabat esse prudēs in iure ciuili, Cato aūt q̄a hr̄et vsum.i.experientiam multar̄ rer̄, & multa eius, & in senatu, & in foro vel ꝓuisa prudenter .s. priusq̄ euenirent, vel acta constanter cum tp̄s aduenisset, vel r̄nsa acute si de rebus dubijs percontaretur, ferebantur.i.circumferebantur aut efferebantur aut memorabantur, & ꝓpea habebat iam in senectute quasi cognomen sapientis, sicut sapientes Græci prius σοφοὶ & deinde φιλόσοφοι dicti sunt. Adnotabit puer tria fuisse oēm hus loca. Senatū vbi de rep. fere agebat, for̄ iudiciale, vbi de iudicijs, & comitia, atq; ꝯcionē, vbi de populi statu, & rogatione. dn̄t aūt.s.oēs te esse sapientē quodā alio modo, q̄a non. solum natura & moribus ver̄ ēt studio, & doctrina.s.tibi tradita. Nec sup. dn̄t te sapientē sicut vulgus sup. solet appellare sapiētē sed vt eruditi solēt appellare sapiētē. Qualē sup. appellare aut dicere solēt neminē sup. esse in reliqua Græcia.i.extra Italiā, q̄ magna Græcia olim dicta est, vel in reliqua ab Athenis. Nā q̄ q̄runt .i.disquirūt ista.i.huiusmodi disputationē de vero sapiente subtilius.i.argutius nō hn̄t.i.nō existimant in numero sapientū eos septem q̄ appellant.s.vulgo sapientes. nos accepimus.i.intelleximus vnū.s.Socr. iudicatū Athenis sapientissimū, & q̄dem intelleximus cū sic iudicatū esset oraculo Apollinis, vt tangit Maro dicens in opusculo. Vir bonus, & sapiens, qualem vix reperit vllū Millib. è cunctis hoīum cōsultus Apollo, Iudex ipse sui &c. Oēs sup. existimant hāc sapiam esse in te, vt ducas.i.existimes oīa tua.s.vera bona, qd̄ & Bias censuit, esse posita in te, & putes casus humanos .i. q̄ hoī p̄nt accidere esse inferiores virtute.i.minus te posse. Itaq; .i.ideo ipsi quærūt crebro.i.frequenter ex me & item.i.ꝯsimiliter ex hoc.s.cum gn̄o meo Scæ. quonā pacto tu feras.i.patiaris mortē Afri.s.Scip. amici tui, & eo magis sup. quærūt, qd̄.i.q̄a eū nos venissemus his ꝓximis trāsactis nonis in hortos .i. vt dn̄t viridaria Decij Bruti auguris, causa cōmentandi.i.disceptādi & cōsulendi de rebus (vt assolet) sup. à nobis fieri, tu nō affuisti, tu inq̄ cū solitus esses semp obire.i.deplorare diligentissime illum diem .s. nonar̄, & illud munus.i.offm̄ cōmentandi. Scæ. Quærunt. ne ꝓlixitas vnius fastidio sit, inducitur & Scæuola loqui approbans illud quod Fannius dixerat. & ad hoc item Scæuola &c. Dicit ergo: Quærunt quidem.i.certe ò Cai Læli, multi ita, ut est dictum à Fannio. Sed ego respondeo .s. qū quærunt id.s. ꝙ animaduertit

uertit .i. ꝯsideraui te ferre moderate dolorē, quē acceperis morte .i. de morte, aut pp mortem viri. Tum .s. pariter summi, tum .s. pariter amātissimi .s. tui .s. q te maxime amauerat, nec .i. & nō cēdeo te non potuisse non cōmoueri .s. q n cōmouereris, nec id .s. cōmoueri fuisse tuæ humanitatis .i. humanæ elementiæ, qa inhumanus videreris si nō cōmouereris morte tanti viri. Aūt pro sed, ego rñdeo ualetudinē .s. aduersam, & nō mœstitiā fuisse causam qd' nō affuisses in nro collegio ꝓximis nonis. Ad quē L.æl. inqt sed, ut comœdijs solet fieri nō ponitur nisi nota eius, q loquitur. O Scæ. tu qdem recte, & vere sup. rñdisti. Nec .n. debui abduci meo incōmodo .i. pp meū incōmodum, ut est amissio amici ab illo .s. a te cōmemorato offō .s. cōmentandi de utilitate publica. Quod ego vsurpaui .i. exercui sp cū ualerem, nec ego arbitror hoc posse contingere hoi ꝯstanti nullo casu, ut ulla intermissio officij .s. publici fiat .s. ab eo. Aūt pro sed, tu Fāni q dicis tm̄ sup. laudis tribui .i. attribui mihi, quātū ego nec agnosco .s. meū, aut io me esse, nec postulo .s. iure meo, ut mihi tribuaś, facis qdē amice .i. ut amicū decet, sed ut uideris sup. mihi iudicare, tu nō iudicas recte de Catone. Aut .n. nemo .s. unq̄ fuit sapiēs .s. sapiētia cōsummata, & pfecta; qd qdē .i. certe ego credo magis quā .s. ꝯtrarium aut si qsq̄ est .s. dicēdus fuisse sapiēs, ille .s. Cato fuit sapiēs. Eīn pro qa, ut omittā alia, quō tulit mortē filij? q .d. constātissime, & fortissime, memineram (.s. cū Cato fortitudinem uiderē) Pau .s. Æmiliū Macedo. sup. fortiter ferre mortē filioꝝ, immo precatus est, vt qd mali reip. immineret, id deus io suā domum transferret. Itaq; alteꝝ ex filijs paullo ante triūphum, alteꝝ paulopost amisit. & viderā Gallum .i. virꝝ clarissimum, & ꝓ sapienti habitum. (Alij Gracchū, alij Catum legunt) sed hi ne sup. quæso cōparentur .i. censeantur cōparabiles, & ita æqui parandi Catoni vero maximo, & spectato. Alij legunt, sed hi non cōparantur. Quamobrē caue anteponas .i. pferas (vbi scias verbum caueo idē facere cum negatione, & sine ea, vt cauere tristē sentiat, ne te tristem sentiant. Rectius aūt sine negatione cū vim negandi aut ꝓhibendi habeat.) Caue qdem .s. non ēt istum ipsum .s. Socr. quē Apollo (vt ais) iudicauit sapiētissimū. enim pro qa facta huius .s. Cato laudantur, qa laudabilia fuerūt, & dicta illius .s. Socr. laudātur, sed plus est bene facere, quā bene dicere, habetote .i. censetote de me, sic qa oumetū mutauerat, intterpouit vt iā loquar cū vtroq;, si ego negē moueri .i. affici desiderio Scipio .s. Afri. abñtis q a defuncti, desideramus .n. noo hōtes, ende mortuos desideratos dicimus, vt mille viri desiderati sunt in ꝓlio. Quod .i. quantū recte .i. conuenienter naturæ faciam, id viderint .i. cōsiderauerint, & disseruerint sapientes, quoꝝ est videre an eo sapiētem cadat cōmotio. sed certe mentiar .i. contra mentē, & veritatē dicam. Moueor .n. orbatus .i. priuatus tali amico, qualis .s. amicus nemo erit vnq̄, vt arbitror, quod adit, qa de futuris nō est certa diffinitio, & vt possum cōfirmare (qa id certo sit) certe nemo fuit .s. vnq̄ talis, sed ego nō egeo medicina .s. cōsolationis, qa ipse .i. ego cōsolor me, & maxime eo solatio, qd' careo errore, quo solēt pleriq; angi .i. angustiari & cruciari discessu seu decessu .i. morte amicoꝝ putātes eos penitus interire aut malum pati. Nam puto nihil mali accidisse Scip. sed si qd mali accidit, accidit mihi. Aūt pro sed, angi grauiter suis .i. proprijs incōmodis nō est amātis .i. non ptinet ad eum q amat amicum, sed amantis seipm. Vero pro sed, qs neget dictum esse pclare cum illo .s. Scip. nisi .n. vellet optare immortalitatē, quod ille minime putabat .s. velle debere, qd non sit adeptus? q .d. nihil, & ita id totū est adeptus, qd fas esset hoi optare, vtpote q superauit cōtinuo adolescēs .i. vt primū factus est adolescens, incredibili virtute, summa spe ciuium quā habuerunt de eo iam pueco .i. cum adhuc esset puer. Qui nūquam petijt consulatum .i. summum fere magistratū illium, & factus est bis consul, primum ante tps, qa ante 25. an. & nondū sunctus minoribus magistratibus p ordinem, & iteꝝ .s. secūdo factus consul sibi .i. quantu ad ipsum attinebat, q sibi nullum magistratū petijt, suo .i. tēpestiuo satis tpe, sed reip .i. quantum ad vtilitatem reip. spectabat pene .i. quasi sero .i. nimiū tarde. q euersis duabus vrbibus .i. Numantia in Hispania, & Carthag. in Afri. inimicissimis .i. q vrbes erant inimicissimæ huic .i. nro hoc est R. imperio delauit .i. abstulit nō modo .i. non solum ꝓsentia .i. quæ tunc erāt bella, veꝝ .i. sed ēt futura .s. à populis illaꝝ vrbium. Quid dicam. Prosequitur alias Scip. laudes ad amicitiæ mentionē opportune pueturus. Quid dicam de moribus .s. Scip. facillimis .i. qbus se facillimū .i. maxime exorabilem, & beneficum exhibuit. vt de pietate in .i. erga matrē de liberalitate in sorores. quas cū honesta dote locauit, de bonitate .i. benignitate in suos .i. familiares notos necessarios, de iustitia in oēs? q d. frustra loquor, qa hęc sunt nota nobis. Aūt pro sed, iudicatum est .i. manifestatum, & ostensum mœrore .i. luctu publico funeris .s. eius, quam .i. quantum carus

fuerit ciuitati .i. ciuibus vniuersis. Igitur tñ, hęc oia hēt; quid accessio .i. additio paucoꝝ annoꝝ, quos adhuc viuere poterat, potuisset iuuare illum .s. Scip. ad obtinendā beatitudinem? q .d. nihil, Enim pro quia, quis senectus non vt grauis .i. molesta viris fortibus, vt memini Cato. disserere .i. disputare, & disquirere mecum, & cū Scip. vno anno anteq̄ .s. Cato. senex ille mortuus est. Notabis aūt vt dixi meminit fere cum pñns tpis infinitiuo apud eruditos construi, tñ senectus afferat aā veritatē. Florentes vires, in qua .s. viriditates Scip. erat ēt nunc .s. cum moreretur. Quamobrem vita qdem fuit talis .s. Scip. vel .i. ēt fortuna .i. rebus fortunæ vel gloria .s. parata, vt nihil posset accedere .i. addi ad eam. Aūt pro sed, celeritas moriēdi abstulit sensum .i. pceptionem doloꝝ moriendi .i. quos putāt esse in morte, de quo gñe mortis .s. celerrimæ est difficile dictu .i. ad dicendū, aut vt dicatur sicut par est, sed videtis qd suspicentur hoies, qa putāt felicissimum esse. Tñ licet dicere hoc vere illum diē fuisse Pub. Scip & multis diebus quos viderit in vita .s. sua celeberrimos, & lætissimos fuisse, dico illū diem clarissimū, cum vel quo dimisso senatu .i. postq̄ dimiserat senatū .i. seniorum cōcilium & cœtum reductus est domum sup. suā ad vesperā .i. vespertinum tps a patribus conscriptis .i. senatorij ordinis primatibus, a socijs P. R. & Latinis .i. à cūctis ad imperium R. spectātibus pridie .i. pcedente vel priore die quam excessit è vita. vt videatur potius puenisse ad superos quā ad inferos ex tā alto gradu dignitatis .i. dignationis qua eū totus P. R. affecerat. Neq; .n. assentior his q cœperunt nuper .i. oīe paꝝ tpis .s. Epicuri tpe disserere .i. diuersis locis asserere, & disseminare aias vel aios, interire simul cū corporibus, atq; oia .i. tam spiritalia quam corporalia deleri .i. extingui, & annihilari morte .i. per mortē, auctoritas antiquoꝝ .s. phīoꝝ vt Plato. vel .i. ēt nroꝝ maioꝝ .i. Priscoꝝ R. valet plus .s. ad psuadendum apud me .i. quantum ad me, q tribuerunt mortuis iura tā religiosa .i. tam animæ obseruanda. Quod .s. tribuisse iura mortuis, pfecto .i. reuera non fecissent, si arbitrarentur .i. arbitrati fuissent sup. ea nihil ptinere ad eos .s. mortuos, simile est illud 2. Macha. ca. Fortissimus Iudas facta collatione 12. millia drachmas argēti misit Hierosolymā offerre ꝓ peccatis mortuorum sacrificium bene & religiose de resurrectione cogitās, nisi .n. eos q ceciderant resurrecturos speraret, supefluum videretur & vanum orare pro mortuis, vel sup. auctoritas eoꝝ .s. phīorum, qui fuerunt in hac .i. nrā hoc est in Italica terra, & erudierūt institutis .i. moribus & exemplis bene viuendi & pceptis .i. doctrinis suis, Magnā Græciam .i. Italiam quæ & magna Græcia, & magna Hesperia olim dicta est, qa q eam primi habitauerūt fere Græci fuerunt, intelligit aūt Pythagoram & eius sequaces qui Italicam phīam instituerunt, & aiaꝝ immortalitatem firmissime asseruerunt, vel sup. auctoritas eius .s. Socra q pro veritate mori non dubitauit, q iudicatus est sapientissimus oraculo .i. ab oraculo .i. rñso diuino, qd oracibus & vota facietibus dabat Delphis Apollinis .s. Delphici qui .s. Socra. non dicebat, tum .i. aliqñ hoc, tum .i. aliqñ illud, semper idem quod est apostolus de se prædicat, videlicet aios hoium esse diuinos .i. more deorum immortales, vnde de apibus dixit Maro Geor. 4. Esse apibus partem diuinæ mentis, & haustus Aethereos dixere &c. Et reditū ad cœlū patere his .s. aīs, cum .i. postq̄ excessissent corpore & sup. reditū patere optimo iustissimo cuiq; expeditissimum .i. sine vllo impedimento, cū nulli prius concretam labem abolere deberent, aut exui, aut aqua purgari, et Aen. 6. docemur; quam idem .s. aios esse immortales, & optimo cuiq; expeditissimum patere ad cœlos reditum videbatur Scip. q quasi pręsagiret .i. sagacitate quadam puideret idem paucis diebus ante mortem sup. suam. Cum .i. qñ & Philus & Manlius vers illi boni adessent, & alij complures. Et tu ēt ò Scæuola venisses mecum, disseruit .i. disputauit triduum .i. p tres dies de Rep. cuius disputationis extremum fere .i. quasi ultima omnium pars fuit de immortalitate aioꝝ. Quæ .i. quas res dicebat se audiuisse in quiete .i. tpe quo quiesceret per visum .i. apparitionem in somnis ex Africano .s. maiore, cuius hic nepos est de quo somnio inde apud Cic. cum Macr. de somnio Scip. si id ita est, vt aius optimi cuiusq; .i. ois boni euolet facillime .i. expeditissime ad cœlū in morte tanq̄ è custodia & vinculis corporis de quo apud Macr. ibidē multa censemus .i. iudicamus cursum ad eos fuisse faciliorē quā Scipioni? q .d. nulli merito, quo circa ego vereor mœrere .i. mœstitiam ondere hoc .i. tam felici euentu eius .s. Afric. ad cœlū traducti ne .s. de eo mœrere sit magis inuidi quā amici .i. pertineat magis ad inuidū quam ad amicum. Sin autē &c. argō liquido ostendit non dolendum esse de morte Afric. si aīæ nō intereunt cū corporibus quod pene actum sit cum aīatam innocentis viri idem docet, nunc si interire putentur, quia sic nullus in eis maneret sensus, nec qdq̄ lugendum. vnde dicit: Sin aūt

.i. sed

.i.sed si, vereor illa .i. illud videlicet vt idem interitus sit aio℞ &
corpo℞,nec vllus Sensus maneat i mortuis.tūc sup.vt nihil boni
est io morte,qa non consequnotur aliam vitam defuncti , & ita
nec beatitudinē,sic certe nihil est mali,qa neq; tormēta obeunt .
& ita nō est cū eis male actū.Enim pro quia,Sensu amisso.i.postq̄
amisit Sensum sit quasi non esse oino natus.i. ac si nunq̄ fuisset,
quem tñ.s.Africanum non esse natum.i.aliqñ fuisse & nos gaude
mus.s.gaudio modesto & mecu nos & hæc.i.nr̄a ciuitas lætabitur
.i.pfule gaudebit eum fuisse,dum.i.donec sup.ita erit . Quamob
rē (vt supra dixi) actum est qdē.i.certe optimo cum illo.s. amico
meo Scip.Aūt pro sed,actum sup.est mecū incōmodius.i.aliquā-
tulum incōmode,qa.s.me fuit æquis.i. iustius prius exire de vita,
vt introierā prius io vitā.i.prius natus sum,ita prius mori. Sed.i.
q̄uis priuatus sim tali amico,tñ fruor recordatione nr̄æ amicitię
sic.i.talem fructum & voluntatem ex recordatione nr̄ę amicitię
capio,vt videar.s.mihi vixisse beate.i.feliciter,qa vixerim cū Sci.
quocum.i.cū quo fuit mihi coniuncta.i.cōis cura de rep.& de re
priuata,quo cū.i.cum quo domus.i.ocium domi habitum,& mili
tiæ.i.exercitium belli fuit cōe.i.cōe mihi & id sup.fuit cōe i quo
est ois vis amicitiæ.s.ɔsensio voluntatū,studio℞,& snia℞. Itaq; nō
tā ista,q.d.ɔceptibilis fama.i.vulgata opinio sapiæ.s.quā fama est
in me esse psertim falsa.i.cū ea fama falsa sit,quā s.famā Fan. cō-
memorauit mō.i.paulo ante,hoc aūt vr̄ ad Scę.dicere,alr diceret
q̄ modo cōmemorat Fāni.quā.i.quāīñ sup.delectat,ꝙ spero me-
moriā nr̄æ amicitiæ.i.q̄ erit de amicitia nr̄a foce.i.futurā esse sem
piternā.Idq. .i.& mihi magis.i.cordi.i.ad decor & delectationē,
ꝙ ea oibus seculis.i.tpibus trāsactis via tria aut quatuor noianē
paria amico℞.s.insigniū.Numerātur aūt apud Græcos, Theseus
& Pirithous,Pylades & Orestes,Patroclus & Achilles; Damō &
Pythias,in quo℞ amicitiā se Diony. tyrānus ascribi optabat,cū
alter ꝓ altero mori vellet.Apud Iudæos aūt Dauid & Ionathas i
signi amicitia memorant. Apud Troianos ꝓfugos Nisus & Eu-
ryalus,Apud R. Læl.hic & Scip.verissime ait Christus,& aia fide
lis.In quo gñe s.egregiorū amicorū , ego videor sperare .s. posse
amicitiā Sci.& Lælij,q.d.& meā,(sed moris est quoties magnum
aliqd de nobis dicere paramus ad tertiam personā nomenq. ꝓ-
priu confugere,quasi de alio loquamur cum se laudare virio det.
Vt q̄ munera Niso digna dabis)fore nota.i.notamē, seu insigne,
& speculū nobile posteritati.i.posteris nr̄is.Est aūt vt Valla anno
tauit,nota hic nomen,nō participiū,aliter nō dixisset fore. Sub-
tiliter aūt vt dixi induxit Cic.sub noie Læl. mentionē amicitiæ
vñ Fan.infert-Quidē.i.certe ò Læl.istud.s.fieri,ita,vt dicis est ne-
cesse,sed qm̄ fecisti mentionem amicitiæ,& nos somus ociosi .i.
negocio publico vacui,tu feceris ꝑgratum.i.valde gratū mihi,&
spero item.i.quod ɔslr̄ Scæ. si disputaris pro disputaueris sic de
amicitia quēadmodum soles sup. disputare.i.differere de ceteris
rebus cum ea qruntur ex te,disputaris sup.dicendo qd senties de
amicitia,qualē existimes sup.eam,& quæ pcepta des.i.dare velis
de ea.Et qa dixerat spero itē Scæ.approbat id Scæ.dicens.Erit ve
ro.i.ad verū & serio id mihi gratū.atq; eum.i.& molitor, & para
rē agere idipsum.s.quod Fānius egit tecum.Fan.antecuertit.i.pręri
puit,& pꝛoccupauit,vt prior tecum de eo ageret,quāobrem fece-
ris.s.de amicitia disputādo admodum gratū.i.rem admodū gratā
.i.acceptam,& cōmodam vtrique nr̄m. Ad quæ rñdet Læl.Ego ve
ro nō grauarer.i.graue ducerem,aut nō grauate obsequerer si ip
se.i.egomet,cōfiderem mihi.i.scientiæ meæ de amicitia,qs & .i.si
mul res est visa.i.pclara , & sumus ociosi,vt Fan.dixit,sed qs sum
ego ? q.d.Læl.sum nō Socr. aut Pythag. aut q̄ facultas est io me ?
q.d.nō tanta vt ex tpe disputare valeam. Nam ista cōsuetudo est
docto℞ eaq;.i.& ea est docto℞ græco℞,vt proponatur ijs de quo
disputent . quamuis.i.quantūuis subito non tēdeant priusq̄ di-
cenda prouiderint . Opus de amicitiæ legibus est magnū & eget
exercitatione nō parua.i.magna,quamobrem ego censeo sup. vt
petatis ea quæ pñt disputari de amicitiæ ab eis,q profitentur ista
.i.istius modi sciētiam . Ego possum tm̄.i.duntaxat hortari uos,
vt anteponatis amicitiam oibus rebus humanis. Nihil est.o.tam
aptum.i.cōforme ac coniūctum naturæ. Nihil est tam conueniēs
ad res vel secūdas.i.prosperas,vel aduersas.i.incōmodas. Sed hoc
sentio.s.experientia lōga primum hoc, videlicet amicitiam non
posse esse nisi in bonis.i.tanq̄ in subiecto.Neq; reseco.i.rescindo
& discutio id viuum.i.ad intimum sensum . (Et est metaphora à
chirurgicis,q vulnus alicius curantes ipm ad viuū resecant,sicut q
leprā aut scabiem tentant.).i.nolo argutissimo de bonis viris in
qbus amicitia est disputare , vt illi.s.Stoici phi, qui differunt hæc
subtilius.s.qnā nos fortasse vere,sed parū ad vtilitatem cōem, qu
talem diffiniunt sapientiam,& bonitatem expetendam quare in
nullo fere inueniri patest. Negant.n.quenq̄ esse virum bonum,

nisi sapientem . sit ita sane.i.permittamus ēē id,quia nemo slustrā
dixerit bonum,sed interpretātur.i.diffiniunt eā sapientiam , quā
nemo mortalis cōsecutus est adhuc.i.ad hoc vsq; tps.Nos aūt de
bemus sperare ea quæ sunt in vsu,& vita cōi,non ea quæ fingun-
tur aucoptantur.s.& nō sperantur , qa optamus quæ sperare nō
licet,vt siqs immortalitatē optet . Ego nunq̄ dicam C.Fabriciū,
M.Curium, T.Coruncanum, Romanos illos,quos maiores nr̄i iu
dicabant sapientes , ad.i.iuxta normam isto℞.s.Stoico℞ . Quare
ipsi habeant.i.recipiant & reseruent sibi nomen sapientiæ, &.i.si
mul inuidiosum cū nemo assequi possit , & .i.simul obscurū cum
in nemine cōspiciatur,& concedant,vt hi.s.quos dixerat,fuerint
boni viri.Neque id quidē facient,quia negabunt id. s.bonum virū
esse,cōcedi posse nisi sapienti . Agamus igitur qa parum cōducit
argute de bono & sapiente viro disputare, Minerua pingui.i.vul
gari disqsitione,& ingenio naturali non admodum arguto,quia
Horat.in Serm. oia sua præterq̄ ingenium optat pinguia,vt aiūt
.i.vt in prouerbio est quod addit,qa locutio magis poetæ,quam
oratori accōmoda est,per [illegible] & sup putemus hos q ita se
gerunt,ita viuunt,vt fides.i.fidelitas eo℞ probatur, & integritas
& æqualitas.s.aio℞ in oēs, & liberalitas sup. probatur,nec sit in
eis vlla cupiditas,vel libido,vel audacia, & sint magna cōstantia
.i.in bona perseuerantia,& stabilitate,& fuerunt hi quos nomi-
naui modo.i.paulo ante.putemus inq̄ hos ēē sic esse appellandos
viros bonos , vt sunt habiti.i.æstimati à populo q assequuntur.i.
imitantur quantum hoies pñt naturam optimam ducem viuēdi
recte . Nam vt in 1.off.visum est omne honestum proficiscitur à
natura . ego video mihi sic perspicere.i.clare & perfecte cogno-
scere nos esse natos.i.a natura institutos esse, ita ut quidē socie-
tas esset,vt inter oēs.s hoies . Autem pro sed,maior sup. societas
esset,vt quisque accederet proxime.i.per gradum consanguinita
tis,aut affinitatis,aut ēt habitationis. Itaque ciues sunt potiores
.s.in societate cōseruanda quam peregrini,& propinqui.s.sangui
ne quam alieni . Enim pro qa,natura peperit nobis amicitiā his
.s.propinqs nostris.vnde & necessarij dūr, & talis propinqtas ne
cessitudo, sed ea.s.amicitia naturalis non habet satis firmitatis .
Nā amicitia.s.acquisita,aut inita pstat hoc.i.in hoc præferēda est
propinqtati.Quod beneuolentia pōt tolli ex propinquitate,ita
vt sint ꝓpinqui q non sint beneuoli, sed sup. (Veruntñ ubi idem
verbū repetitur exprimētur particulæ,sed,aūt,porro,vero) benē
uolentia non pōt tolli ex amicitia. Nanq; pro q a,nomen amici
tiæ tollit , subtracta beneuolētia.i.postq̄ beneuolētia est subtra-
cta ; sed nomē propinqtatis manet,quāuis fuerit subtracta bene
uolētia-Potest aūt intelligi quāta sit vis.i.virtus & ptās amicitię
ex hoc maxime.i.potissimu,ꝙ res est infinitæ societatis gñis hu-
mani,quam ipsa natura cōciliauit.i.in me cōstituit ita contracta
& adducta in angustum.i.arctum,vt ois caritas.i.grā & amor aut
amicitia in qua est ois caritas iungeretur,aut inter duos sup. tñ
aut iter paucos Agamus igitur pingui Minerua,crasso ingenio ,
rudi quodāmodo,nos appellabimus sapientes,q vt aiunt integri
tatē & bonitatem io se cōtinent. Est aūt.diffinit amicitiam dicēs,
aūt pro sed,amicitia est nihil aliud,nisi consensio re℞ diuina℞ &
humana℞.i.in oibus rebus diuinis & humanis cum beneuolētia
de caritate summa . Qua.s.amicitia quidē.i.certe ego nescio an
quidq̄ melius excepta sapientia sit datum.i.cōcessum aut contri
butum hoi a dijs immortalibus. Alij.s.auari ꝑponunt sup.amici-
tiæ diuitias, alij.s.summū malum dolorem & summū bonum in
dolentiam diffinientes, ꝑponunt bonam ualetudinem.i.sospita-
tē. Alij vtpote imperiosi ꝑponunt potentiam. Alij vtpote ambi-
tiosi ꝑponunt honores,multi ēt pręponunt voluptates,sed quidē
.i.certe . hoc extremum.i.ꝑponere voluptates est belluarum.i. p-
tinet ad bestias. Illa aūt superiora videlicet diuitiæ, bona ualetu-
do,potētia,& honores sunt caduca & incerta posita.i.constituta
non tam.i.non tñ in nr̄a consilijs quam in temeritate fortunæ.
Aūt pro sed,q ponunt summum boni in virtute, vt Stoico℞ qui
dam,illi quidem pclare sup.ponunt ac diffiniunt,sed hæc ipsa uir
tus,quā summum bonū diffiniunt,gignit.i.parit & cōtinet i.con
seruat iam partā amicitiam. Nec.i.qa non,quia amicitia nō pōt
esse vllo pacto.i.modo sine virtute . Interpretemur iam.s pingui
Minerua rē.i.discutiamus virtutē non vt Stoici, sed ex ɔsuetudi-
ne vitæ & sermonis nr̄i,nec metiamur eam vt quidā docti.s.Stoi
ci (vbi nō leges indocti) sup.metiuntur eā magnificentia verbo-
rū,& numeremus eos viros bonos.i.inter viros bonos qui hñr.i.
reputātur boni, vtpote Paulos, Catones,Catos,Scipiones,Phi-
los,qa cōis vita est contēta de his.i.ho℞ factis. Aūt pro sed,omit-
tamus eos.s.bonos & sapiētes à Stoicis pscriptos,qui oino nunq̄
reperiuntur.Igitur amicitia habet inter tales uiros (quales non
nominauit)tātas opportunitates.i.opportunas cōmoditates,q̄-
tas

tas ego vix queo.i.valeo dicere.Principio.i.vt id primo loco dicã
q pôt esse vita is vita.i.hñs lõgam vitam,vt ait Ennius, q non cõ
quiescat.i.mutuam ai tranqllitatem sumat,in mutua beneuolen
ti a amici ? q.d.nemo.Quid dulcius sup.est ? q.d.nihil quã hñe sup.
aliquẽ.vtpote amicũ quicum.i.cũ quo tu audeas oĩa loq sic,vt te
cũ . Quis esset tãtus fructus in rebus ,psperis,nisi hñes sup.aliquẽ
amicu,q gauderet illis æque.i.æqualiter ac .i. sicuti tu ipse ? q. d.
nullus.Vero ,p sed, difficile esses ferre .i. pati res aduersas sine .s.
amico,q ferret illas grauius.i. molestius ẽt quã to . Deniq; .i. vt
summatim dicãtur ceteræ res,q̃ expetũtur, vt vtiles & honestæ ,
sunt opportunæ.i.cõmodę singulæ fere rebus singulis.i.ad res sin
gulas.i.quælibet ad vnã solã.Diuitiæ sup.sunt opportunæ,vt vta-
re sup.eis.Opes.i.facultates,& potẽtiæ magnę,vt colare.i.colaris
à clietibus,& seruis,ac ceteris subditis tuis.honores sup.sunt op
portuni,vt laudere.i.lauderis.Voluptates sup. opportunę sunt vt
gaudeas.valetudo.s.corporis opportuna est vt careas dolore , &
vt fungare munerib⁹.i.offõ corporis.Amicitia cõplu.res.i.ad plu
rimas opportuna est, & est pñto .i. auxilio parata,tibi astãs , quo-
quo.i.quocũq; verteris sup.te,& nullo loco excludit . Nunq̃ est
intẽpestiua,& ouñq̃ est molesta. Itaq; nõ vtimur (vt aiũt) pluri-
bus locis aqua,non igni,nõ aere, quã amicitia,neq; ego loquor
nũc de amicitia sup.vulgari .i. q̃ vulgo ꝯtrahitur,aut de mediocri
quę ipsa tñ delectat,& ,pdest,sed loquor de uera & pfecta sup.ami
citia,qualis fuit sup.amicitia eoꝝ,q pauci noiantur .i. nobiles &
insignes sunt p p amicitiã quos supra noiauimus. Nã amicitia .s.
vera facit res secũdas.i. ,psperas splẽdidiores,& facit aduersas le-
uiores.i.tolerabiliores.partiẽs.i.condiuidẽs & cõicans.i.cões eas
verisq; amicoꝝ faciẽs.Cũq;.i.quod cũ.s.manifestũ sit,& amicitia
cõtineat cõmoditates plurimas & maximas,cũ.i.rũt maxime cõ
stat quod pstat numeꝝ.i.haud dubie oĩbus.s.alijs.illa.i.per illã cõ
moditatem qđ &c.aut tum illa cõmoditas pręstat oĩbus alijs,qd
pręlucet in posteꝝ buns spe.i.per bonam spẽ,hoc est luce sua dãt
spe,vt ẽt postmodum probat,nec .i. qa non patitur aĩos debilitari
aut cadere ẽt si prosperitas debilitetur,aut cadsuerum ẽt.i. insu-
per q iam intuetur amicum , intuetur tanq̃ quoddam exemplar
.i.imaginem te istuam sui.Quocirca &.i.hi amici sup.abũtes ad
sunt.i.coram sunt,q s amicis suis egentes abundant , qa amicoꝝ
oĩa sunt cõia , & imbecilli valent tam aio quam corpore (quod
est difficilius dictu.i.vt dicatur) vel ad dicendum . quia difficilius
est creditu, & ita qa nihil est dicendum quod non sit verum aut
vero simile . ideo quod vero simile non est.difficile dictu est mor
tui viuũt.s.per amicitiã quę est io amicis . Tãtus .i. tam magnus
quãtus.s.ad id satis sit honos.i.honor aut honoratio, memoria ,
& desiderium amicoꝝ viuentium ,psequitur eos.s.amicos defun
ctos,ex quo.i.ea qua re mors illoꝝ .s. defunctorum vr̃ beatæ , &
vita horũ adhuc viuẽtium laudabilis,eo qđ honestum & laudabi
le sit amicos ẽs defunctos honorare.Quod si exemeris.i. sustule-
ris ex natura rerũ.i. è medio viuentium coniunctionem beneuo
lentię.i.quam parit beneuolentia,nec vlla domus,nec vrbs.s.vlla
poterit stare .i. permanere in esse,nec qdem cultus agri qui vr̃ à
cõiunctione beneuolentiæ maxime alienus pmanebit.s.in esse .
Et siqdem quãta uis.i.uirtus & pñãs amicitiæ & concordiæ sit mi
nus.i.non uel non satis intelligitur .i. pôt percipi aut perspici ex
dissensionibus atq; ex discordijs per quas.s.oĩa destruuntur.quia,
ut Sal.attestatur concordia res paruæ crescunt,& discordia maxi
me dilabũtur.unde & Maro.En quo discordia ciues Perduxit mi
seros.Quocirca addit causam dicẽs.Enim pro qa quæ domus est
tã stabilis,& q̃ ciuitas est tã stabilis,quæ nõ possit euerti funditus
.i.ad fundamẽtis odijs.i.p odia,atq; dissidijs .i. dissensionibus p-
tinacibus.Nã cũ sedere sit firmiter placere.vt Æn.2.Et sedet hoc
aio,& eiusdẽ quarto,fixũ,immotumq. sederet. Dissidere est peni
tus dissentire,& ita in diuersis opinionibus sedem.i. firmã sñiam
figere unde sit dissidium, q inq̃ ? q. d.nulla . ex quo pôt indicari
quantũ boni sit amicitiã cũ.s.pateat quantum mali sit in odio &
discordia. Agrigentinum.Auctoritate(vt uolũt)Empedoclis phi
atq; poeta oĩa constare per amicitiam atq; dissolui lite dicens se
ruot.s.hoĩes quendam doctum.i.phum Agrigentinum .i. Siculũ
ea ciuitate Agrigentina,patria Phalaris tyranni , non noiat aũt
eum uel quia cressa Minerua se disputaturum asseruit , & phiæ
minus quam honestorum institutorum studiosum innuit,uel qa
indignum q noietur censuit , quod ob cupiditatem gloriæ se in
Aetnã pcipitem dederat.ut docet Horat. ad finem de arte Poet.
uaticinatũ Græcis carminibus amicitiã cõtrahere.i.qđ amicitia
cõtrahit & corroborat coniunctis viribus & discordiã dissipare
.i.q dissipet & distrahat ea q̃ cõstarent .i. simul extarẽt in natura
rerũ & in toto mundo,quæq;.i. quæ moueretur.s.in mundo,atq;
oẽs quidem mortales.i.hoĩes,& .i. simul intelligunt & probant,

re.i.ipso effectu,hoc.s.quod deñ est ita esse. Itaq;.i.& ideo cũ tan
ta sit vis amicitię.si qñ .i. aliqñ aliquod offm extitit in periculis
amici,aut adeũdis.s. ,p illo,aut cõicandis cum illo q s eñ? q.d.nul-
lus sanę mẽtis,q non efferat.i extollat id maximis laudibus.Qui
.i.quales⁊q d.honorificentissimi clamores.i.applausus fuerũt nu
per.i.nũc parũ est tpis tota cauea.i.per totã cauẽ .i. locũ ꝯcauũ
vbi vulgus in theatro sedet in noua fabula.i.recens edita Tragœ
dia de Oreste M.Pacuuij hospitis & amici mei hoc vero sñr dicit.
Nã cum pia studia maxime amicitiã & cõciliẽt & ꝯseruent, uõ-
re Pacuuiũ poetã fouerit Lę.cũ Enniũ summopere coluerit Sci-
pio.Cũ.i.qñ rege.s.Thoante Tauricę regionis tyrãno ignorãte
vter eorũ esses Orestes,quẽ.s.ex veteri ritu Dianę mactaret. Py-
lades amicus eius diceret se esse Orestẽ,Orestes aũt pseueraret.i.
pseuerãter assereret ita vt erat,se esse Orestẽ.Aũt pro sed,stãtes.s.
circunquaq; , aut pmanẽtes ad finẽ actionis eo qđ fabula place-
ret,plaudebãt.i.applaudebãt in re ficta,qd arbitramur.i. arbitrari
debemus eos facturos sup.fuisse in vera sup.re.i.si re vera id eue-
nire cõperissent,ut alter amicorũ ,p altero mori vellet.Ipsa nã .i.
insita cuiq; uis facile indicabat suã uim .i. uirtutẽ & potẽtiã cum
hoies iudicarẽt id fieri recte in altero,qđ ipsi nõ possent.i.p p im
becillitatẽ ai facere.s ponere aiam suã ,p amico.Quot⁹.n.id qsq.
pter saluatorẽ nrm,& eius imitatores fecit.Ego uideor.s.mihi di
xisse hactenus i.in hũc usq; locũ id qđ sentirẽ potissime aut po-
tissimũ de amicitia,si qua pterea.i.si aliqua alia sunt. Aũt pro sed,
ego credo multa esse.s.nõ dicta.queritote sup.ea si videbitur sup.
uobis cõmodum ab his q disputãt.i.disqrunt & discutiunt ista in.
phis . Fan. rñdet. Nos aũt sup.quærimus potius.s.precio eius q̃ q̃
eqdem.i.ego quidem quæsiui & audiui non inuitus.i.libens sup..
ista ab istis quos dicis.i.à phis,sed nos expetimus quoddam aliud
filum.i.quendam alium cõtextum & orsum filationis tuæ , quod
approbans Scæuola dicit. O Fanni tu diceres magis vt sup.quod
dicis si affuisses nuper in hortis Scipionis : com.i.qñ disputatũ est
sup.illic de rep & sup audiuisses vel vidisses,qualis patronus.i.de
fensor iustitiæ fuit.s.Lælius: tum.i.tunc cõtra accuratam.i.diligẽ
tem & excogitatã orationem fili impugnãtes.i.disputatiue iusti-
tiam.ad qđ Fan.id qdem.i.defendere iustitiã fuit facile viro iustis
simo.s.Lælio.Et Scæ.Quid amicitiam: sup.defendere putas,nõnn
erit facile ei Lælio, q ceperit.i.acqsiuerit maximã gloriam ob id
.i.pp.s.amicitiam seruatam cum Scipione summa fide, cõstantia,
& iustitia.i.p summam fidem,cõstantiam,& iustitiam. Vnde Læ-
lius se victum confitens inquit,O gñi quidem.i.certe hoc.s.quod
in me facitis est afferre vim.Quid.n.refert.i.distat qua rõne.i.via
cogatis me siue laudando siue argumentando per rõnes verisimi
les,certe.i.qa indubitãter cogitis me.Enim pro qa,obsistere.i p-
tinaciter obstare studijs.i.conatibus studiosis gñm.i.gñuꝝ suoꝝ
psertim in re bona.i.honesta est tum.i.simul difficile , & tum.i.si-
mul ne æquum.i.iustum & rõnabile quidem . Sæpissime, princi-
pium disputationis est, ostendens vnde amicitia orta sit & profe
cta.Igitur.i.qa studijs vestris amplius obsistere nolo, & de re dice
re incipiam,Est igitur cõtinuatiua particula.Illud solet videri mi
hi cogitanti sæpissime de amicitia cõsiderandum maxime. Nũ.i.
nunqd amicitia sit desideranda p p imbecillitatem.i.impotẽtiam
atque inopiã,vt.i.vtpote in meritis dandis & recipiẽdis,vt quisq;
acciperet id ab alio.s ab amico,an minus.i.nõ posset p se.i.p pro
priã facultatẽ, & redderet vicissim sup. alteri id qđ minus posset
per se.i.nunqd ex vtilitate sit orta amicitia an quod potius cre-
dit hoc.s.mutuo dare & recipere beneficium, esset quidem pro-
prium amicitiæ.i.proprietas quædã illi annexa,sed esset alia cau
sa.s.amicitiæ antiquior & pulchrior, & profecta magis ab ipsa natu
ra,Enim pro qa,amor.s.gratis adhibitus,ex quo amicitia est no-
minata.Nã vt mulier amatrix,amica dr̃,ita vir amator non ami-
cus, vt inter noscatur honestus amor.vnde amicitia orta ab ama
torio illo vnde amator dictus,est princeps.i.pcipuus,& quasi ca-
put & quod vulgus dicit capitaneus ad coniungendã beneuolen
tiam . Nam vtilitates percipiuntur ẽt sæpe ab his,q coluntur &
obseruãtur causa tpis.i.opportunitatis & cõmodi i p slis,simula-
tione.i.pp simulationem amicitiæ non veræ . Aũt pro sed , nihil
est fictum,nihil est simulatũ in amicitia.s.vera & quidqd est in a-
micitia.i.volũtarium. Quap p amicitia vr̃ mihi potius orta à na
tura, quã ab imbecillitate, vr̃ orta magis applicatione animi cũ
quodã consensu amãdi,quam cognitione.s.prævia.quãtũ vtili-
tatis illa res.s.amicitia esset habitura.Quod qdẽ sup.dictũ,quale
sit an.s.veꝝ an falsum,licet animaduerti.i.cõsiderari . (Est aũt im
personale animaduerti, sicut & licet) in quibusdã bestijs q amãt
ad quoddã.i.certum tps.s.donec fuerint natura educati,natos ex
se , & amãtur ita ab eis,vt sensus eoꝝ.i.quid sentiant faciendum
appareat facile in eis,qđ est euidentius,multo.i.multo magis p-
spicuum

ſpicuum in hoie. Primum ſup. euidentius eſt in hoie ex ea carita te, quæ eſt inter natos & parentes, quæ non pôt dirimi. i. diſſolui niſi ſcelere deteſtabili, deinde cum ſimilis ſenſus amoris. i. ſimilis ſnia de amore. i. ſimilis perceptio amoris exiſtit, ſi nacti ſumus. i. acq̄ſiuimus aliquem, cum cuius moribus congruamus. i. conue niamus & concordes ſimus, quam. i. q̄a nos videamur ꝓſpicere. i. ante nos ꝓcul, & ita maniſeſte inſpicere in eo quaſi lumen. i. clarum iudicium aliquod ꝓbitatis & virtutis. enim pro q̄a, nihil eſt amabilius virtute, & nihil eſt qđ magis alliciat hoies ad diligêdû. ſ. quam virtus, cum in quo ſit, qppe. i. vtpote, cum. ſ. ita ſit q̄ diligamus quodámodo eos, êt eos quos nunq̄ vidimus pp virtutem, & probitatem. ſ. eorum. Quis eſt qui non vſurpet. i. in vſum rapiat memoriam Caij Fabricij, & Marij Curij Romanoꝝ illoꝝ, q ob continentiam & abſtinentiam maxime laudantur cum beneuolentia i. quodam fauore eoꝝ, quos nunq̄ viderit? Quis aût eſt q non oderit Tar. Superbum vltimum Romanoꝝ regem? q. ſ. non oderit Pub. Caium (vbi male Craſſum ſcribunt) q imperiû Romanû inuadere conatus eſt? & ſup. Spurium Meliû q ob largi tioné ſrumentariá tyrannum ſe facere ſperabat? q. d. nemo. Iiê decertatû eſt in Italia, de Imperio cû duobus ducibus. ſ. Pyrrho Epirotaꝝ rege & Annib. Carthag. duce. Et ſup. nos Romani ha bemus aios non alienos. i. nô abhorrêtes ab altero. ſ. Pyrrho. i. â memoria eius pp probitatem nois eius, de qua j. Offic. late dcm̄ eſt. Hæc ciuitas. ſ. Romana oderit. i. odio ꝓſequetur ſp alterum. ſ. Annibalem, pp crudelitaté eius. Quod ſi tâta eſt vis ꝓbitatis, vt diligamus eam ſcl. i. êt in eos quos nunq̄ vidimus, vel. i. êt (quod maius eſt) in hoſte, quod. i. quale miꝝ eſt ſi ai hoium moueatur. i. afficiuntur quodá amore, cum videantur ꝓſpicere virtutem & ꝓbitatem eoꝝ, qbus cum. i. cum qbus poſſint eſſe coniuncti. ſ. vinculo amicitiæ? Quanq̄. ſ. ita nihilominus eſt, quod amor confirmatur, & ſ. ſimul beneficio accepto, & ꝯſuetudine. i. familiaritate conuiuêdi adiuncta, qbus rebus adhibitis ad illum primû motû ai. ſ. quem nã excitat, quædam admirabilis magnitudo beneuolentiæ exardeſcit. i. aperte incenditur in hoie. quam. ſ. magnitudi né ſiq putant proficiſci. i. oriri ab imbecillitate. i. impotêtia & inopia, vt ſi ſup. ea, q̄q̄ quiſque aſſequatur. ſ. obtineat ab amico, qđ deſideret. qui ſup. talia dńt, relinquont ortum amicitiæ, ſane. i. valde humilem. i. abiectum & contemptibilem, vt ita dicam (q a præmittit ne metaphora vitio detur oratori) minime gñoſum, quam. ſ. amicitiam qui talia dńt, volunt naſci ex inopia & in digêtia. Quod. i. quæ res, ſi eſſet ita vt. ſ. ex inopia naſceretur amicitia tunc ſup. vt. i. ſm quod quiſque arbitraretur. i. opinaretur minimum. i. minimam partê valetudinis. i. facultatis & potêtiæ eſſe in ſe. ſ. ipſo. ita. i. in tm̄ eſſet aptiſſimus ad amicitiam, quod eſt lôge ſecus. i. multo aliter. Enim pro q̄a, vt q̄ſq; confidit plurimum ſibi. i. in ſe & viribus ſuis, & vt q̄ſq; munitus eſt maxima virtute & ſapientia, ſic. i. in tm̄ vt nullo egeat, & iudicet oia ſua i. propria bona eſſe poſita in ſeipſo, ita excellit maxime in amicitijs expetêdis & excolendis. Poſſet legi amicis pro amicitijs, ſed ipſæ amicitiæ pro amicitijs ponuntur. Nota eſt aût ſermonis elegantia. Ná q̄ſq; ſuperlatio ſiue nominali ſiue aduerbiali gaudet, vt & ita cô ſimiles gradus exigunt, ſed nunc ſuperlatiuos, qñ in interueniût q̄ſq;. Venuſtius êt vtimur gerundiuis noibus quam gerundiis, vt hoc loco in expetendis & colendis amicitijs potius quam in expetendo & colendo amicitiam. Item expetimus tm̄ honeſta, appetimus êt iucunda, & voluptatis incitamenta. Quid. n. exêplo probat amicitiam non pp inopiam expeti dicens. Enim pro quia, quid ſup. dicam, hoc eſt nunqd Africanus. ſ. Scipio amicus Lælij erat indigens mei? Hercule ſup. teſte. i. per herculem affirmo, quod minime erat indigens mei. At. i. ſed ne quidem. i. ne êt ego erá indigens illius, hoc eſt Scipionis, ſed ego ſup. dilegi eum admiratione. i. pp admirationê quandam virtutis eius, ille. ſ. Scipio dilexit viciſſim. i. econtrario, aut mutuo me fortaſſe quadam opinione ſup. bona, quá habebat de moribus meis, & ꝯſuetudo. ſ. côueniendi & côſeruandi ſimul auxit beneuolentiá ex opinione contractam. Sed q̄q̄ multæ & magnæ vtilitates ſunt conſecutæ amicitiam ſup. noſtram, tñ cauſæ diligendi. ſ. nos mutuo nô ſunt perfectæ. i. ortæ ab ſpe earû. i. vtilitatum ꝯſequendaꝝ. Enim pro q̄a, vt. i. queâdmodû nos ſumus benefici. i. beneficientes & bñficia conferentes, & liberales nô ideo ſup. vt exigamus. i. repetamus grám. i. remunerationem. (Neq; enim. i. nam nô fœneramur. i. ad fœnus accipimus aut fortaſſe damus, q̄a licet Valla doceat fœnerari eſſe ad fœnus accipere, & fœnerare ad fœnus dare, tñ Mancinellus docet in limaValle. fœnerari deponêt aliter êt fœneri, aut ad fœnus ſignâre) ſumus ꝓpêſi. i. ampliter inclinati ad liberalitatê natura. i. per naturá. Sic putamus amicitiam eſſe expetendam nô adducti. i. qđ ſumus adducti ſpe mercedis. i. retributionis, ſed qđ ois fructus. i. fruitio & vtilitas eius, eſt in amore dulciſſimû. i. eſt amari ꝯdignû. Nô diſſentimus lôge ab his. ſ. Epicureis qbuſdá, q referût oia. ſ. bona. i. metiunt ea ad voluptaté. i. ſm voluptaté. i. putâtes tm̄ in eſſe boni quâtû voluptatis ineſt. Ritu. i. more pecudû, q̄ in pratem voluptaté feruntur, & i dié viuût, nec de crastino ꝓſpiciût. Nec miꝝ ſup. eſt qđ diſſentimus. Eñ ꝓ q̄a, tales ſup. nihil nô aliqd nô pñt ſuſpicere. i. ſurſum tanq̄ honorabilius aſpicere & nô legit ſuſcipere) aliqd magnificû ac diuinû. vt pote qui abiecerunt oês cogitationes ſuas. i. in rê tam humilem. i. abiectá (& contêptá, q̄a de rebus terrenis & tranſitorijs, & ita in contêptibilibus orta. Quamobrê remoueamus qdê hos i. hmôi homines) & melius leget ſic, quá os licet ore fiat ſermo) ab hoc ſermone. i. de amicitia. Ipſi aût. i. nos q aliud bonû nouimus ſenſum. i. côſenſum diligêdi gigni a natura, & caritaté beneuolêtiæ gigni facta ſigñatione. i. poſtq̄ facta eſt ſigñatio probitatis. ſ. eius quem eaꝝ habemus, quam. l. probitatem, q appetiuerunt. i. q ea oblectâtur, applicant ſeſe ſup. ad nos, aut ad eos in qbus eam ineſſe putant, & admouent ſeſe. i. ſeipſos ꝓpriùs, vt fruamur, & i. êt moribus eius. quê cœperunt diligere, fruantur dico vſu. i. per vſum & conſuetudinem eius, q̄a conuerſatio inducit conſimiles mores vnde, Cû ſancto ſanctus eris & c. Et vt ſint pares in amore & æquales, & ſint ꝓpêſiores. i. magis proni & inclinati ad bene merendû. i. ad côferendû beneficium q̄ ad repoſcendû ſi contulerint. Atq; hæc. i. hmôi certatio. ſ. benemerendi, ſit inter eos honeſta. decês & modû non excedens, & ſic vtilitates maximæ capientur, & i. ſimul ea amicitia & i. ſiĉ ortus eius. ſ. amicitiæ erit, & i. pariter grauior, & i. pariter verior a natura. ſ. ſi ponatur á natura quá ab imbecillitate. Ná ſi vtilitas côglutinaret. i. côpingeret & colligaret amicitias, eadê. ſ. vtilitas cómutata. i. i côtrariû diſſolueret ſup. amicitias. ſ. q̄a natura nô pôt mutari, vnde dici ſolet, Quod natura dedit tollere nemo pôt. Poteſt tñ q̄s probitaté ad vitia opprimere, ſed nô penitus delere, neq; ea eſt ſm naturá bene inſtituta, ſed ex peccati pœna innêta, iccirco. i. quapp amicitiæ veræ ſût ſempiternæ. Quidê. i. certe vos ô Scæuola & Fanni videtis, oculis mêtis. i. intelligitis ortû. i. originê amicitiæ, & ita facit vobis ſeci, niſi forte vultis adhuc qd. i. aliqd. Ad qđ Scæuola. Tu vero ô Læli pge. i. ꝓſequere reliqua, q̄ de amicitia ſunt dicenda. Ego. n. rñdeo ꝓ hoc. i. ꝓ Fanio q minor natu. i. iunior me eſt, meo iure. i. vtês iure meo, quo ſenioei côuenit prior in loquêdo locus. Rñdeo. i. polliceor, qđ libêter auditurus ſit. Fan. Recte qdê tu ſup. côſes aut facis ac dicis, q̄ iâobrê audiamus. tû Lælius ſi eſt exorſus.

DOCT. interp.

CVm ſæpe multa narrare) Quoties iungunt hæ duæ voces, cû & tû, ſolet côuenire modus verboꝝ, quod miꝝ eſt hic nô fieri. niſi forte pro narraret, legêdû eſt narrare. (P. Sulpicio utebare multû) Pro, multû fuiſti familiaris. Satis noue dcm̄ eſt, nam vſitatius, multus mihi cum illo fuit vſus. (Ne mq̄, & inquit ſæpe interponeretur) Hunc locû ſubtaxat Valla in pfatione dialogi de Libero arbitrio, ſed argute magis, quá grauiter, nam Cic. nô enumerat verba, ſed oñdit genus ſermonis, quod ſubmoleſtum eſſe ſolet iteratione. (Sibi ſuo tpe) Sibi additum eſt, non perinde feſtiuitatis grã, atq; vt rñdeant dandi caſui, q mox ſequitur, reip. (Eam viriditatem) Vigorem appellat viriditatem, nam langueſcit vigor in his, q̄ marceſcunt. (Quaſe in inqeie) Aut ſub audiendû de, quæ de ſe, aut addendû. In nonnullis pro qua, habebat quę. quę lectio mihi magis arridet vt referatur ad verbû diſſerebat, ea, quæ. (Quia cû Scip. vt.) Non inficior, q̄a iungi verbis ſubiunctiuis, ſed haud ſcio, an ſcriptû fuerit q. (Atque Græcoꝝ) Legendum arbitror, eaq̄. Græcoꝝ. vt ſenſum ſit, non doctorum quidem oium hanc eſſe conſuetudinem, ſed tm̄ Græcorum. (Niſi in bonis) In bonis Græco more dixit pro inter bonos. (Qui aſſequuntur, quantum hoies pñt) Aſſequuntur, poſitum vr̄ pro ſequuntur, vt Græci dñt [Greek]. Quanq̄ in alijs legitur, ſequuntur. (Ex infinitate ſocietatis) Rurſus infinitatem dixit, haud ſcio vnde. Nam ab infinito non pôt dici infinitas, ſed infinitio poteſt, quod tñ in vſu non eſt, quemadmodum ab affini dr̄, affinitas. Niſi quod in nonnullis exemplaribus habebatur, ex infinita ſocietate gñis humani. (Nihil aliud niſi) Et nihil aliud, quam vtrûque Latine dr̄. (Præclara illi quidem) Rurſus iunxit, quidem & illi, quod alibi notauimus. (His côis vita contenta.) His contenta eſt, vſitatius dr̄, de his contentus ſum neſcio, an Latine dr̄. Videndum igitur an locus mendo vacet, ac plane non puto. (Vita vitalis) Sic. n. Græci [Greek], quaſi dicas, viuibilis vita. Nã iuxta veterum exemplaria lego, Principio, cui pôt eſſe vita vitalis, non quis pôt, vt in nonnullis ſcriptum vitetur. (Quocum oia) Ego malim, q cum. (Opes vt colare) Hic palam diſtinguit opes à diuitijs. licet alterá res altera ſoleat comitari. Inopia eſt amicoꝝ magis, quam rei familiaris, potentiæ verius, quam egeſtatis.

L Æ L I V S.

AVDITE vero optimi viri ea, quæ sæpissime inter me, & Scipionẽ de amicitia disserebãtur. q̃q̃ ille quidẽ nihil difficilius esse dicebat, q̃ amicitiam vsq; ad extremũ vitæ diem ꝑmanere. nã, vel vt nõ idem expediret vtriq; incidere sæpe, vel vt de rep. nõ idem sentirẽt. mutari ẽt mores hoĩum sępe dicebat, alias aduersis rebus, alias ætate ingrauescente. atq; earũ rerum exẽplum ex similitudine capiebat ineuntis ætatis: ꝙ summi puerorũ amores sæpe vna cum ꝓtexta, sumpta toga, deponerent: sin aũt ad adolescentiã ꝑduxissent, dirimi tñ interdũ, vel luxuriæ contentione, vel cõmodi alicuius, qđ idem adipisci vterq; nõ posset: ꝙ si q lõgius in amicitia ꝓuecti essent, tñ sępe labefactari, si in honoris cõtentionem incidissent: pestem.n. maiorẽ esse nullã in amicitijs, q̃ in plerisq; pecuniæ cupiditatẽ, in optimis quibusq; honoris certamẽ, & glorię: ex quo inimicitias maximas sæpe inter amicissimos extitisse. magna ẽt dissidia, & plerunque iusta nasci, cum aliqd ab amicis, qđ rectum non esset, postularẽt, vt aut libidinis ministri, aut adiutores essent ad iniuriã: quod q recusarent, quãuis honeste id facerent, ius tñ amicitiæ deserere arguerentur ab ijs, qbus obsequi nollẽt: illos aũt, q quiduis ab amico auderent postulare, postulatione ipsa profiteri oĩa se amici caussa esse facturos: eorũ querela inueterata nõ modo familiaritates extingui solere, sed ẽt odia gigni maxima, atque sempiterna: hæc ita multa, quasi fata, impẽdere amicitijs, vt oĩa subterfugere, nõ modo sapientiæ, sed ẽt felicitatis diceret sibi videri. Quãobrem id primum videamus, si placet, quatenus amor in amicitia ꝓgredi debeat. Nũ, si Coriolanus habuit amicos, ferre contra patriam arma illi cum Coriolano debuere? nũ Viscellinum amici regnũ appetẽtem, num Sp. Meliũ iuuare debuerunt? Tiberium qdem Gracchum, remp vexãtem à Q. Tuberone, æqualibusq́. amicis derelictũ videbamus. at C. Blossius Cumanus, hospes familiæ vr̃æ, Scæuola, cũ ad me, q aderam Lenati, & Rutilio cõsulibus in cõsilio, deprecatum venisset, hanc, vt sibi ignoscerem, caussam afferebat, ꝙ tanti Tib. Gracchũ fecisset, vt quidqd ille vellet, sibi faciẽdum putaret. tum ego, ẽt ne, inq̃. si te in Capitolinũ faces ferre vellet? nunq̃, inqt, voluisset id quidẽ: sed, si voluisset, paruissem. videtis, q̃ nefaria vox: & hercle ita fecit, vel plus ẽt, q̃ dixit: nõ.n. paruit ille Tib Gracchi temeritati, sed præfuit; nec se comitẽ illius furori, sed ducem ꝓbuit: itaque hac amentia qõne noua perterritus in Asiã profugit: ad hostes se cõtulit: pœnas reip. graues, iustasq́. ꝑsoluit. nulla est igitur excusatio peccati, si amici caussa peccaueris. nã cum cõciliatrix amicitiæ virtutis opinio fuerit; difficile est amicitiã manere, si à virtute defeceris. ꝙ si rectũ statuerimus, vel cõcedere amicis quidqd velint; vel impetrare ab amicis quidqd velimus: perfecta quidẽ sapiẽtia simus, si nihil habeat res vitij: sed loqmur de ijs amicis, q ante oculos sunt, quos videmus, aut de qbus memoriã accepimus, quos nouit vita cõis. ex hoc numero nobis exẽpla sumenda sunt, & eorũ quidem maxime, q ad sapiẽtiã proxime accedunt. Vidimus Papum Aemilium C. Luscinio familiarẽ fuisse, (sic à patribus accepimus) bis vna cõsules, & collegas in cẽsura. tum ẽt cum ijs, & inter se cõiunctissimos fuisse M. Curium, & T. Coruncaniũ, memoriæ traditũ est. igitur ne suspicari quidẽ possumus, quenq̃ horum ab amico quippiã contendisse, quod cõtra fidem, cõtra iusiurandum, cõtra remp. esset. nã hoc quidem in talibus viris qd attinet dicere? si cõtendisset, scio impetraturũ non fuisse: cum illi sanctissimi viri fuerint; æq; aũt nefas sit, tale aliqd & facere rogatum, & rogare. At vero Tib. Gracchũ sequebantur C. Carbo, C. Cato, & minime tunc quidem C. frater, nunc idem acerrimus hostis.

PETR. MARS.

AVDITE) Hactenus quid de amicitia sentiret allata diffinitione differuit, & qualitates vt par erat recensuit Lælius, deinceps vt propositũ est, quasi vestibulum ꝓceptoꝝ referat & legum, qbus in amicitia seruans in officio claudicabit. [Optimi) Studiosissimi, & moderatissimi, quoꝝ vota honestissima sunt, & parenti naturæ cõsentanea in primis. [Expediret) Vtile esset atque in re. [De rep.) Cõi cõmodo, & administratione ciuitatis. [Alias) Interdũ. [Ineuntis) Incipientis, teneræ, puerilis. At cũ mutatur ætas, inqt Arist alia fiuot & ipsa iucũda, quocirca cito fiunt amici, citoq́. desistunt. nã simul cum eo quod ipsos afficit voluptate, & amicitia ipsa mutatur. Amãt & cito desistunt eodẽ die, propositum sæpe mutantes. [Cõtentione) Cõtrario studio, & cõcertatione de aliqua re. nã diuersa studia, & curæ nõ modo amicos sed & fratres amare põt. vnde Horat. Lollium sic instruit: Nec tua laudabis studia, aut aliena reprendes: Nec cũ venari volet ille, poemata panges. Gratia sic fratrum geminoꝝ Amphionis, atque Zeti dissiluit, donec suspecta seuero Cõticuit lyra fraternis cessisse putatur Moribus Amphion. [Luxuriæ) Libidinis, voluptariæ quẽ vitæ ac liberioris, & solutioris. [Cõditionis) Qualitatis, sortis, dignitatis, gradus. [Cõmodi) Vtilitatis, cõpendij. [Prouecti) Progressi. [Labefactari) Concuti, maculari, pollui. [Honori) Magistratus, q præmium esse vr̃ ciuilis vitæ [Cõtentionem) Obnixã & obstinatam petitionẽ, atque certamẽ. [Pestem) calamitatẽ, perniciem [Plerisque) Multis, qm̃ auaritia patet latissime. [Optimis) Virtute ꝓstantibus. [Gloriæ) Famæ, ac nominis. vnde dicit Martial. Qui velit ingenio cedere carus erit. [Extitisse) Mersisse, enatasse. Arist. agens 9. Moral. de officio boni amici dicit, Atqui veꝝ est illud quod de studioso dr̃, complura inq̃ ipsum agere & amicoꝝ, patriæ gr̃a, & si opus fuerit mortem obire, pecunias.n. & honores abijciet, & ea bona oĩno de quibus hoĩes decertãt, sibi vendicans honestatẽ, eundem & circa magistratus modum seruabit. Nam hæc oĩa amico suo concederet, est.n. hoc honestum ipsi atque laudabile. merito igitur studiosus esse vr̃ anteponens oĩbus honestatem. fit ẽt vt & res agendas cõcedat amico, sitq́. honestius seipsum fuisse causam, ut agat illas amicus, quam si ipsemet agat. [Ad iniuriam) vim alicui inferendã, & damnum aliquod atque malũ. [Honeste) Recte ac laudabiliter. [Ius amicitiæ) Necessitudinem, & offm̃ amico debitum, vt ipsi rentur, q amicitiam nõ honestate, sed suo cõmodo & voluptate dirigunt, metiũtur, expendunt. [Obsequi) Obsecũdare, & votis accedere, indulgereq;. [Quiduis) Quodcũque liberet sine discrimine atq; delectu, qđ est cõtra prudentiã & iustitiã. [Auderẽt) Audacter ꝑsumerent citra pudorem, & modũ in omnĩ re seruandũ. [Profiteri) Palam ostẽdere, polliceri, & quasi decretum quoddã sancire in amicoꝝ obsequijs. [Querela) Expostulatione. [Quasi fa.) Fatalea quasi mortes, & ineuitabiles calamitates. [Impẽdere) Imminere iamiam casura. [Subterfugere) Declinare sagaci cõsilio, & prouida cautione. [Sapiẽtiæ) Perspicacis ingenij. [Felicitatis) Diuinæ cuiusdã sortis, & doni, si ergo ait Aristo. aliquod deoꝝ est munus ad hoĩes, consentaneum est rõni & felicitatẽ à dijs ipsis dari, & eo magis quo ceteris humanis bonis est ꝓstantior. [Quatenus) Quoo(q;.i. quãtũ possit honeste extẽdi, & ad quãtũ, quatenũq́. terminũ. [Num debuere) q.d. minime, qm̃ erant impia, & patrijs legibus seruitutẽ minabãtur atq; interitũ. oppidum Volscoꝝ Corioli captũ est, inqt Liuius, virtute & opa Cn. Martij, q ob hoc Coriolanus vocatus est, q demũ pulsus in exiliũ, & dux Volscoꝝ factus exercitũ hostiũ urbi admouit. missi ad eũ primũ legati, postea sacerdotes frustra deprecati sunt ne bellũ patriæ inferret. Veturia mater, & Volũnia vxor impetrauerũt ab eo vt recederẽt. [Num Vulscellinũ).i. Sp. Cassiũ de quo supra cognomẽto Voiscellinũ auct. Dion. Halicar. lib. 5 Liu. dicit, cõstat Cassium vbi primum magr̃atu abijt dãnatum, necatũ. sunt q patrem auctorem eius supplicij ferant, eum cognita domi causa verberasse, ac necasse, peculiũq́. filij Cereri consecrasse, signumq́. inde factũ, & inscriptũ, ex Cassia familia datũ. [Regnum

Rom.)Diadema,& principatū, de Sp. Melio dcm̄ est de Agrarijs legib.atq; cæde T.Gracchi in officialib cōment.castigatis p auribus in puulgata historia,&breuitati cōmentationis consulo, ne ꝑitaitatis delicatis qbusdam stomachum moueat, qm̄, vt inquit Satyr. poeta occidit miseros crābe repetita magistros, & adagiū celebrat in primis,Brassica bis mors est, crābe recocta, & Iouis Corinthius.[Vexātē) Perturbantē,& cōfundentē publicā disciplinā,& libertatis normā.[Æqualibus) Coætaneis.[Cumanus) è Cumis oppido Cāpaniæ ad mare ꝓpe Puteolos.vnde Cumanū Cic. & Cumana Sibylla,Blosius Cumanus,inqt Plut. Antipatrē Tarsensis phi discipulus ad ꝯsules pductus, cū de rebus gestis interrogaretur,se Tiberij iussu cūcta fecisse tradit,&tunc euadēs in Asiā ad Aristonicū fugit,deinde mortē sibi ꝯsciuit. [Hospes) Diuertēs ad meum hospitium cum Romā peteret, hospitaliq. amicitia mihi cōiunctus.[Aderas in con)In numero eo℞ q ad qōnē Gracchianæ seditionis,veluti quæsitores & iudices electi erāt,cū cōsulibus & deputatis.In orat. pro Sex. Ros. sic iudices alloqitur Cic.è Senatu in hoc consiliū electi estis pp seueritatem. [Deprecatum) Ad deprecandū,remouendumq. a se crimen, & reijciendum in necessitudinem iuris,quo T.Graccho erat deuinctus.deprecari hoc loco signi̇̄ se excusare , ac prece adhibita pœnā a se remouere,abigere,amoliri. & deprecari inuidiā, est illam ꝓpulsare,atq; defendere . Idē Cic.pro A.Licinio: Quid inqt huic hui facias ? nō ne cōcedas interdum,vt excusationē summæ stultitiæ, summæ improbitatis odiū deprecetur? & alibi. quid faciat Hort. auaritiæ ne crimina fragilitatis laude deprecetur ?[Causam) Rōnem.[Tanti fecit) Aestimasset,tantumq. tribuisset Graccho vt q̇cunq; imperasset ille honestū sibi efficere duceret,q opinio corruptissima est,&custodia,vinculisq. fatiganda.[Faces) Incendia. [Nefaria) Impia & abominata nefariū dr quod sacra polluit far re solita celebrari.[Paruit) Obtēperauit. [Temeritati) Violēto ꝓposito sceleratæ mētis & furori.[Præfuit) Dux fuit. [Comitē) socium,& sectatorē.[Furoris) Violētiæ,temeritatis,cæcitatis,vesaniæ.[Ducē) Auctorē,& magrm.[Amentia)ob hūc furorē,&impietatis ꝯsciam.[Qōne noua) Inaudita & acerba inquisitione tahis ꝯiurationis & impietatis.[Ad hostes) Ad Aristonicū Pergami regem Eumenis filium Asiæ occupatorem , q postea bello victus est,& Romam in triumpho doctus . [Graues) Magnas, acerbas, qm̄ se ipm occidit.[Iustas)Meritas,& debitas.[Cōciliatrix) Auctor ꝯciliationis & causa.[Opinio)Existimatio & iudiciū de virtute alterius . [Defeceris) Discesseris,rebellaueris,cū remota sic causa ꝯiūctionis & beneuolētiæ, cum à simulatione qs deceptus fuerit,ait Arist. & deceptorē accusare iustū est, & magisq̄ illos q numos conficiunt adulterinos,quāto maleficium ipsum circa rē præstantiorem accidit . Non oē quod ius amabile est sed bonū . neq; decet prauum hr̄e amicum . non .n. amatorem prauo℞ esse oportet,neq; similem effici prauo, dictū est aūt simile, simile esse amicū,q emendari pñt his magis ferendum est in pecunijs,quāto ꝑstantiores sunt &magis amicitię ꝓprij.Nihil aūt absurdi videbitur facere,q amicitiam dissoluit.non.n.huic,aut tali amicus erat Cū igr̄ mutatum ad priores mores redigere nequeat,sese ab illo seiūgit.[Rectum) Iustum,honestū,laudabile.[Decreuerimus)Iudicauerimus,statuerimus.[Vitij) Turpitudinis,&iniqtatis.[Qui ante oculos sunt)Quos viuētes noscimus,& nō quales ī suis vmbris &Scholis fingūt sapiæ venatores,natoræq. interpretes.[Memoriā)Recordationē a maioribus acceptā [Vita cōis) ciuilis cōsuetudo,& cōes mores,institutaq.,& nō philo℞ decreta.[Ex hoc numero)Socie amico℞,quos nouit cōis ciuilitas, & cōuersatio . [Ad sa.)Humani ingenij & rōnis absolutionem.[A patribus) ab his q ante nos fuerunt.[Collegas)In magistratu socios. de censura dicam in explanatione legū.[Memoriæ)Recordationi è publicis monumētis.[Suspicari)suspicionem hr̄e.i.leuem, aut minimam opinionē.[Contendisse) Efflagitasse.[Fidem) Integritatē , bonitatem,veritatem atq; ꝯstantiam promisso℞.[Iusiurandum) sacri religionē.[Remp.)Cōe bonum,atq; cōpendium . [Contēdissec)Efflagitasset aliqs eo℞ ab amico,nō impetrasset.[Impetratu℞)Per infinitum modū, hoc aliqū nunciatur . vt illud eiusdem actione quinta in Verrē,fore se tutos arbitrantur,sed quocunq; venerint hanc sibi rē sperant præsidio futu℞ . hoc inqt Gell. non refertur ad rem sicut legentibus temere,& incuriose vr̄.neq; pro participio positum est,sed verbū est inde finitū,neq; numeris neque gn̄ibus deseruiens,sed libe℞ vndiq;, & impromiscuū est,quali verbo vsus est C.Gracchus dicēs.credo ego inimicos meos hoc dictu℞,&non dicturos vr̄,nec ea rōne positum est apud Gracchū dictu℞,quæ est apud Cic.futu℞. Quadrigarius dixit Deos bonis benefacturum,& Antias Valerius Haruspices dixerunt oia è sententia processu℞.& Laberius,Non putaui hoc eam facturum. hi oēs inquit infinito modo dixerunt, q modus neq; in numerus , neq; in ꝑsona,neq; in gn̄a distribuitur,sed oia illæc vna eademq. declinatione cōplectitur.Cic igr̄ vsus est verbo ab omni necessitate gn̄m absoluto.[Sanctissimi) Integerrimi,ꝑfectissimi,religiosissimi.[Aequæ)Similiter,pariter.[Nefas) Flagitiū,scelus, impietas.In Bruto sic scribit C.vtinā T.Grac. C.q; Carboni talis mēs ad remp. benegerendā fuisset , quale ingeniū ad bene dicendum fuit,profecto nemo his viris gloria ꝑstitisset,sed eo℞ alter pp turbulētissimum tribunatū, ad quem ex inuidia fœderis Numātini bonis iratis accesserat ab ipsa rep. est interfectus. Alter pp perpetuā in populari rōne leuitatem, volūtaria morte à leuitate iudicū se vendicauit. C.Caro Africa.sororis filius fuit . [Acerrimus) Asperrimus,vehementissimus, qm̄ fraternis vestigijs postea insistēs,meritas luit pœnas C.Gracchus,inqt Liuius,seditioso tribunatu acto cū Auētinū armata quoq; multitudine occupauisset; L.Opimio cōsule ex S.C.vocato arma populo pulsus, interrēptusq. est.Statim,ait Florus,& mortis,& legū fratris sui vindex, nō minore ipeto icaluit C.Grac.q eū pari tumultu,atq; terrore plebē in auitos agros accerseret,& recētē Attali hereditatē in alimēta ppl'o polliceret. Iamq. nimius & potēs altero tribunatu secūda plebe volutaret,fret' comitū manu fatale familiæ suę Capitoliū inuasit.inde depulsus cū se i Auētinū recepisset,inde quoq; obuia senatus manu ab Opimio ꝯsule oppssus est . insultatū quoq; mortui reliqūijs,& illud sacrosctm̄ caput trib.pl.auro pēsatū est .

A Vdire) Nihil difficilius est,quā amicitiā vsq; ad extremū vitæ ꝑmanere.Facit dociles auditores ostendendo se bñ tractatu℞ , qd' amicitia difficile vsq; ad mortē duratura est . [Vt non idē expediret).i.vtile nō esset idē ambobus amicis . vtpura vnus facit ꝯsulatū,& alter eundē desiderat.ideo pp vtilitatē dissoluitur amicitia.[Vel vt de rep.)Amicus vnus fauet Cæs.alter Pōpeo.[Mores.n.)Procedente tpe,mutātur mores. [Aduersis reb.) Qui puenit ad amplissimū statum pauperes amicos sępe contēnit.Alias,aduersis rebus,aliqū pp inopiam cogitur ad mercaturā,alter ad honores & dignitates ꝑuenire nititur.[Alias ingrauescēte ætate) Vnus appetit dignitates,alter voluptates.[Prętexta)Quæ vestis erat pueto℞.[Toga) Aūt erat virilis vestis,quę oblatis in tēplo militibus pueris cū solennitate parentū imponebatur. [Quod si) Enumerat aliquas causas qbus rursus amicitia frāgitur, quāuis illa durauerit aliquo tpe,cū in ea prouecti sunt amici.[Labefactari)Subaudi dicebat Scipio,totæ oēs istæ causę, & rōnes sunt dictæ ex ꝑsona Scipionis plerūque.[Honoris ꝯtētione) Quæ nodū amicitiæ rūpunt,hi.n honores potissimum in magistratibus erāt, in qbus appetēdis plerūq; rixæ inter amicos oriebātur.[Peste.n.maiore)Subaudi dicebat.Nulla.n.est pestilētior res in frāgendo amore,quā pecunia℞ auiditas.[In pecunię) Magnificis viris certatio honoris , & gloriæ adest. Infamis aūt certatio erat pecuniæ [Magna dissidia) Discordias magnas . dissidiū exponitur à dis & sedu.[Vt aut libidinis minoris) q lenones appellant sicut Clodius q amicos multos in domo Cęs.habebat. rogabat.n.eos ut sibi vxorē Cæs.amicā redderent. q quidem hæc denegātes se facturos,inimici ipsius efficiebātur.[Aut adiutores essent ad).i.hoc modo siqs dixisset amicis suis: Volo vt accusetis Socr.q vir improbissimos existit ; & alios deos colere non horretur.amici hoc facere noluerūt,qoare illi inimici facti sunt.igr̄ pp istas quatuor causas amici lōgo tpe in amicitia ꝑuecti inimicissimos fieri reperimus.s.aut pp honores, aut pp pecunia℞ auiditatē,aut libidinis ministeriū,vel pp inferendā alicui iniuriā . [Aeguerētur ab honeste quāuis) Repulsam amicis in his supioribus rebus patiūtur,reprehēdunt illos quod sibi amici nō existiūt , qm̄ suis petitionib' obtēperare nolūt.[Illus) Subaudi semp dicebat Scip. affert.n.aliā causam qua hoies ab amicitia dissolui videm'. Nōnulli quidē ab amicis oia petere audent,quę ipsi pro suis amicis se acturos asserūt, ordo dicebat illos ꝓfiteri in illa postulatione se facturos oia amici causa,q quiduis audent postulare.[Audiēr)Arduum.n.est vt amici inhonesta ab amicis postulent. [Eo℞ querela) q secuti nō sunt quod ab amicis petebāt,super cōqueruntur de hac re,quāobrem non solum dissolutiōes amicitiæ , sed sempiternæ ēt inimicitiæ gerūtur,vt fuit in Cic & Clodio . Clodius.n.volebat vt Cic.testificaret Clodiū illa die,in qua cæremonias polluit,ruri extitisse,quā rē Cic.facere negauit,& ideo hinc inimicitiæ ortæ sunt.[Hæc ita multa).i.tot causæ ministracę cūt, quæ tanq̄ mortes amicitijs impēdēs,quas siqs fugere potuerit,vetus amicus nō modo sapiēs sed ēt amicissimus appellari potuit . [Quasi fata).i.mortes.[Impēdere)Cū ruina minari.Declinatur aūt impēdeo impendes secūdæ cōiugationis . [Num) Memorat exēpla quorundam Romano℞ quo possimus percipere amicitię regulam duraturam, & quanto tpe duratura sit primū quod po

OMNI
BONL

tius

tius frangenda est amicitia quam causa amicoꝶ contra pr̃iam pugnare.[Coriolanus) Marcus qdam clarissimus fuit imperator,& oppidum quoddam Tusciæ Coriolos noie cœpit à quo agnomẽ assumpsit,ideo Marcus Coriolanus dr̃, q in exilium missus amicos plurimos cõgregauit:Volscorum imperator creatus est:Magnũ deinde Romanis exitium tradidit capiendo castella, & vrbẽ obsidendo,huius.n.amici amorẽ quẽ erga ipsum gerebãt, potius frangere debebant quam contra ciuitatẽ suam arma ferre. [Nũ Mel.) Spurium.s.q pp fauorem plebis,quem per frumenta largita sibi adeptus fuerat, imperium Romanoꝶ consequi conabat, isti tales amici ꝯtra ciuitatis statum adiuuandi non erant. [Tyb. Grac.qdẽ rẽp.vexãtẽ) Legis agrariæ causa peremptũ a Senatoribus fuisse accepimus,& eũ ab amico suo Q.Tub.destitutũ fuisse legimus.[Aequalibus) In ætate,& in amore.[At.C.Bloss.) Cumano, interfecto Grac. aliq constituebantur q inqsitionem facerent,si aliq inuenirentur Grac. fautores,qm̃ quidam Cumanus Blossus inuentus est,q cum interrogaretur si Gracchus iussisset eum faces ferre in Capitoliũ,si ille obtẽperasset,dixit sic,si ille voluisset hoc fieri malũ.sed si voluisset, quatuor manus imposuissem si tot habuissem,dũmodo ei in aliqua re obtemperare potuissem.[Cumanos) A Cumis venit Apuliæ ciuitate. Comũ aũt ciuitas supra Bergomũ,suum facit gentile Comensem.[Hospes) Familiæ nr̃æ Scæuola,q qdem Blosios amicitiam Scæuolæ tenuit.Hospes erat externus amicus,ideo hospitũ quondam maxima erat amicitia. quod confirmat Virg.1. Aen. Iuppiter hospitibus,nã te dare iura loquũtur.[Cum ad me) Lælius fuerat electus vna cũ cõsulibus .s. Lenate,& Rutilio,q examinationem amicoꝶ Gracchi facerent, ideo dicit cum Blossus venisset ad me in cõsiliũ.[Deprecatũ) Ad deprecandũ hoc est remouendum à se crimẽ,deprecor hic signat remoueo,alias dr̃ deprecor valde precor.[Quod tãti) Sibi tanta existimatione faciebat de Gracchio vt hac de causa scelus cõtra rẽp.constitutũ sibi ignosci à me petebat.[Fecisset) Existimasset. facere,existimatione h̃re de aliquo,deinde facere agere dicimus. [Vt qdqd ille).i. Gracchus vellet me factuꝶ fuisse fateor.[Tum ego) subaudi interrogare cœpi,ẽt ne si Gracchus vellet eũ ferre facẽ in Capitolium si hoc p̃cepisset. Blossus ille inqt,Nunq voluisset qdem id Gracchus; sed si voluisset obsequens fuissem,& oia ꝓ ipso ꝯtra remp.[Videtis) Prosequitur in reprehensione huius Blossi q post mortem T.Grac.se in Asiã contulit ad quẽdã regem,noie Aristonẽ,q tum contra Romanos bella gerebat,& tandẽ Blossus à Romanis in illis bellis peremptus est. [Nefaria vox) Crudelis vox,vt diceret se factuꝶ fuisse ꝓ Gracchio ẽt contra remp.[Nefaria) Quæ nullo farre,& sacrificio piari posset.[Temeritati) Cõsilio temerario non solũ paruit sed ẽt p̃fuit,& vsus tanq suis fuit illius consilijs.[Comitẽ) Improprie posuit, sociũ dicimus aliquẽ ad aliquod peragendũ coniunctum.[Noua qõne) noua criminis inqsitione,qõ inqsitio dr̃ quæ a quæsitore iudice maleficioꝶ nascitur.[Ius) Iustum est vt hostes suæ ciuitatis malã, & acerbã perficiat mortem. [Nulla est igitur excusatio) Hanc Blossi demẽtiam concludit,qui causa Gracchi amici,sceleris sui excusationẽ affert. Nam cum virtus ipsa ea qua proficiscitur amicitia, vt diximus,amicitia oritur a virtute; quãuis amoris principium habemus à natura,igitur Lælius impresentiaꝶ amicitiam ostendit nõ durare posse sine virtute; neque amicos esse nisi virtute præditi sint. [Cõciliatrix).i.genitrix esse amicitiæ. conciliare dicimus amicum facere,reconciliare de inimicis amicos reddere. [Difficile est) Impossibile est amicitiã stare, vbi deficit virtus. [Quod si rectũ statuerimus) Si firmabimus nos nõ petere,neq; cõcedere amicis nisi rem iustã,in quo sapientes appellabimur.[Sumus) Alias legitur simus.i.debemus sapiẽtia.[Sed loqmur) Non loquimur Stoice,sed de his viris quos vidimus cõi opinione sapientes appellari. [Proxime) Quã magis ꝓpinquant ad sapientiã nobis erunt exẽplo,qũo ab amicis suis semper honesta petebant,& oia cũ virtute suis amicis cõcedebant.[Paullum Aem.) Scipionis minoris genitorẽ.[Sic à patribus accepimus) Parẽthesis est.[Cẽsura) Duplex fuit in vrbe cẽsuræ magistratus.s.vnus plebeius,& alter nobiliũ appellatus est.Censura,qm̃ inuentus fuit ad censum, & ad diuitias iudicãdas,deinde boium mores ad iura sua recepit, & tñ tenuit primam nois impositionem, vt ẽt censura vocaret, quãuis de moribus iudicium proferret.[Memoriæ traditum est) Per scripturas hoc accepimus. [Ne suspicari quidem) More suo semper quidẽ inter ponit quoties non p̃cedit,quod apud Latine loquẽtes obseruandum est.[Cõtendisse) Contendere est cum vehemẽtia petere. Inqt igitur Lælius,non solũ suspicari possumus huius gñis viros aliqd ab amicis petere,seu ipsis amicis cõcedere qd non sit rectũ.[Fidem) Promissio simplex,quę sm̃ Cic à sio,& dico venit,vt quod ꝓmissum sit vel dictũ,fiat. [Iusiurandũ) Hoc est plus quã fides, & simplex promissiũ,sed hoc vltra promissum iuramẽtum accedit contra rẽp.ono crescit.[Quid attinet dicere) qd oportet talia de his viris colloq,ac si dicat virtute p̃diti viri talia non fecissent.[Scio) Nã non dicit puto, sed certe scio quod si aliqs ab his iniusta contẽdisset,non impetrasset. Scire,est aliqua rõne & causa cognoscere.[Sãctissimi) Inuiolatissimi,alias sanctissimi appellantur. [At vero) Oñdit per exẽpla maioꝶ viroꝶ,qũo sit idẽ scelus facere turpia,& eadem interrogare. Præterea ponit quod ꝑ contrarium cognoscere possumus illud quod actum est, videmus inter amicos sapia ornatos, nihil fieri nisi honestũ sit. Nunc oñdit contrarium,ꝙ mali viri adiuuicem cõiuncti sp flagitiosa inter sẽ petũt.[Caius Carb.) q ẽt coniurationem T.Grac. sequebatur.Hæc.n.amicitia quæ est inter tales, nõ amicitia vocãda est,sed conspiratio vel cõiuratio.[C. Cato) Alter de factione Gracchoꝶ,nõ.n.fuit iste de illa familia nobilissima Catonũ. [C. frater) Apparuit T.Grac.in somno fratri suo,C.Grac.nunciãs sibi,vt caueret,ne suam viã de lege agraria sequeretur, qm̃ ipse ẽt vita priuaretur.Ipse aũt C.Grac.ante mortẽ fratris non factione sui fratris aderat,sed post mortẽ aliquot annos creatus est Trib. pl.& eandẽ viam fratris seq voluit,q tandem a nobilibus occisus est. Ait.n.Læl.quod nunq̃, de hac lege mẽtio facta fuit sine magno detrimẽto,& sparsione sanguinis.[Et minime) Tunc q hostis fuit.s.nam hic C.Grac.vt diximus in ꝯiuratione fraterna minime fuit.[Tunc idẽ acer.).s.hostis contra rẽp.vt diuideret agros post fratris mortẽ hanc suscitatus est legem,nõ.n.hoc malũ erat, vt nobiles restituerent plebi agroꝶ partem quam vltra debitum possidebãt,sed erat q̃dã vexatio,& agitatio ciuitatis. Illi.n.agros vendiderãt vel filiabus in dotẽ dederant,ideo magna erat ꝯfusio.

ASCEN. AVdite vero.) In hac parte docet nihil esse difficili᷒ q amicitiã ad extremum vsq, diem vitæ ꝑmanere, & ita ex rei difficultate attẽtos facit.ex vtilitate beneuolos reddit,& hic ex ꝓpositione dicendoꝶ dociles.Ordo est,optimi viri Scæ.& Fanni,audite vero.i.veꝶ,aut non oia, veꝶ ea quæ disserebantur dũ simul viueremus sępissime de amicitia inter me & Scipionẽ, q̃q.i.audite tñ,q̃q ille .s. Scipio qdem .i. certe dicebat nihil esse difficilius quã amicitiam ꝑmanere vsq; ad extremum diem vitæ. Nã sup. dicebat incidere.i.euenire incidẽtaliter sæpe, vt non idẽ expediret.i.vtile esset vtriq;.s.amicoꝶ,vel vt nõ sentire .i. de rep. .i.de administratione reip.& dicebat sup.ẽt mores hoium mutari sæpe,alias.i.alio tpe hoc est interdũ rebus aduersis.i. ꝑ res aduersas,q vt dicit Terent.in Hecy.vt res dant sese.ita magni atq; humiles sumus.Itaq; in reb᷒ lætis beneficẽtissimi, incipiut in aduersis esse tenaciores,alias.i.alio tpe,hoc est interdũ ætate ingrauescẽte.i.grauedinẽ inducente;atq; capiebat exẽplum earũ rerũ ex similitudine ætatis ineũtis.i.infantiæ aut pueritiæ,qd᷑.i. q a summi amores puerorũ.i.quos habebant in pueritia deponeret sępe vna.i.pariter,cum p̃texta.i.veste nobiliũ puerorũ.i. dr̃ posita, anno 14.& toga.i.veste virili assumpta eodẽ die.Sin aũt.i.sed si pueri ꝑduxissent sup.amicitiã ad adolescentiã.s. consummatã, dicebat sup.eã tñ.i.nihilominus dirimi.i.dissolui ꝯtentione.i. æmulatione studiorũ,vel ꝯdõne luxuriæ,vt ꝑꝑ Venerem vel alicuius cõmodi,qđ vterq; non posset adipisci idẽ,vt fit in equo aut cane cõparando.cum vnus tm̃ sit egregius.Quod si essent prouecti in amicitia longius.s.quantũ in adolescẽtiam vsq; dicebat sup. amicitiã tñ.i nihilominus labefactari.i.remitti & dissolui si incidissent in contẽtionem.i.cõpetitionem honoris.i.alicuius magistratus honorifici.Enim pro q a dicebat nullam pestem esse maiorẽ in amicitijs quã cupiditatem pecuniæ in plerisq;.i.q erat in quam plurimis.i.in vulgaribus.Vnde Maro Aen. 6. Aut q diuitijs soli incubuere repertis,Nec partẽ posuere suis,q plurima turba est.(Oẽs .n.student auaritiæ potius q̃ certamini honoris & gloriæ) in quibusq; optimis .i. optimo ingenio p̃ditis,ut postea patuit in Cæs. & Põpeio.vnde & Tacitus,Quinetiam sapiẽtibus cupido gloriæ nouissima exuitur. Optimus ergo qsq; nondum cõsummatæ virtutis a gloria titillatur,& ad amicitiæ violationẽ cupiditate gloriæ inuitat.Ea quo.i.ea qua re nos videm᷒ maximas inimicitias extitisse sępe iter amicissimos.s.prius.Et videmus ẽt magna dissidia,& plerunq;.i.vt plurimum iusta nasci,cum postularetur aliqd ab amicis quod non esset certum (in qua re peccat, q petit,nõ q recusat) vt cũ postularetur,ut essent aut ministri libidinis.s.explẽdæ,aut adiutores ad iniuriam.s.alicui inferẽdam. Quod.i.quã rẽ hi q facerent,q̃uis facerent.i.honeste,arguerentur tñ ab his quibus nollent obsequi.i.morem gerere, deserere ius amicitiæ cum tñ minime desererent. Aũt pro sed,dicebat sup.illos, aut quod videmus illos q auderent postulare ab amicis qduis.i.qdlibet tam licitum q̃ illicitum profiteri ipsa postulatione.i.inter postulãdũ, vel dum postularent se facturos oia tam illicita quã licita,& tam

inhonesta quam honesta causa amici,& ita tales hi peccant,& qđ
inhonesta petant, & quod inhonesta si petantur,se facturos, ꝓbi-
reantur. Et dicebant,aut videmus,non modo.i.non solum fami-
liaritates solere extingui querela per querelam eoꝝ .i. eiusmodi
hoium inueterata.i.in consuetudinem adducta , seu deducta , sed
ēt maxima atq; sempiterna odia sup.solere gigni. Itaq;.i.dicebat
sup.hæc multa,quasi fata.i.exitia impendere amicitijs ita.i.intm̄ ,
vt diceret nia.i.oēs partes non modo sapientiæ, sed ēt felicitatis ,
quæ esset in amicitia videri sibi subterfugere.i.euanescere & cla-
bi.(Quamobrem)Docet qtūs amicitiæ concedendum,quod pul
chre diffinitum legimus apud Aul.Gel. qa vsq; ad Deos.i.sine of-
fensione dei,aut transgressione mandati diuini.Ordo est,quam-
obrem .i. quapp cum tanta odia incidant inter amicos,videamus
si placet vobis primum id,videlicet qtūs.i.quousq; amor in amici
tia.i.q esset debet inter amicos,debeat ꝓgredi.i.extendi,nom .i.
nunqd,q.d.minime . Coriolanus .s. Marcus à deuictis Tuscis sic
dictus,de quo Liuius plurima,& Valerius non pauca differit,si .i.
tametsi habuit amicos.s.Romæ,& extra Romam; illi debuere fer
re cum Coriolano arma contra patriam,q.d.minime,cum ēt ma
trem se illi oñdit inimicam fore dum prīæ reconciliaretur , vnde
ipsa quod neq; pontifices,neq; feciales,neq; primores Romæ po
terant,effecit vt ad obsidione vrbis cederet.Num.i.nunqd amici
debuerunt iuuare Becillimum ciuem illum Romanum appeten
tem regnum.i.dominationem in libera ciuitate ? q.d.minime. Et
num.i.nunqd debuerunt iuuare Sp. Melium ēt appetētem regnū
frumentaria largitione ? q.d.ēt nequaq̄. Quidem.i.certe nos vi-
debimus .s. illa tempestate qua hæc fierent, T. Gracchum vexan-
tem remp.per legem agrariam , quam ferre volebat (sicut & fra-
ter ob eandem rem cęsus.Vnde Iuuen.Quis tulerit Gracchos de
seditione querentes?)derelictum à Q. Tuberone,& ab amicis æ-
qualibus.i.coæuis eius.At.i.sed econtrario:Caius Blossius Cuma
nus ex Cumis ciuitate Italica hospes ò Scæ.nr̄æ familiæ.i.à quo
mutuo hospitio familia nr̄a recipi solebat . Olim.n.non erāt int
diuersoria mercenaria,nec tot cauponæ.ad quas se peregrināies
reciperent,sed viri probi habebant in vrbibus,&pagis magnis ho
spites quos recipiebant gratis,&a qbus dum ad illos se diuertis-
sent gratis recipiebātur.Vnde factum esse reor,vt hosp & or,& ho-
spes cōiter,signēt,qa q recipiebantur tenebantur ēt recipere.Cō
.i. qñ venisset ad me tanq̄ ad hospitem suum,q .s. ego aderam in
consilio cum Lenate .s. Tito,& Rutilio consulibus,venisse dico
deprecatum .i. purgatum culpam suam, aut precatum ne accusat
in culpa,afferebat sibi hanc causam cur.i.ob quam ignoscerem si-
bi quod fecisset.i.existimasset T.Gracchum tanti.s.momenti va-
loris esse,vt putaret sibi faciendum sup.esse.i.à se fieri debere, qd
quid ille vellet. Tum.i.tunc cum id afferret ego inq̄.i.dico ēt ne
sup. putaret faciendum si sup. Gracchus vellet ferre.i.inferre fa-
ces.i.faculas inflāmatas in Capitolium.i.ad incendendum Capi-
tolium . Ipse Blossius inqt.i.r̄ndit,qdem .i. certe Gracchus supp.
nunq̄ voluisset,sed si voluisset.i.iussisset,paruissem.i.obediuissem
ei. Videtis ò qñi mei quam.i.quantum nefaria.i. detestanda sup.
sit hæc vox,& hercle ipse fecit ita sicut dixerat se factuꝝ, vel fecit
ēt plus quam dixit . Non.n.ille paruit solum,sed ēt præfuit.i. ad
executionem præcipuus fuit temeritati Tiberij.s.Gracchi . Nec
præbuit.i.exibuit se comitem.i.adiutorem furoris illius .s. Tibe-
rij,sed ducem.i.vt dñe capitaneum,& principem. Itaq; hac amen-
tia.i.pp hanc amentiam,perterritus noua qōne .i. inquisitione ,
& vt dñe informatione eorum,q consenserant aut complices fue
rant profugit in Asiam ad Aristomachum regem, apud quem sibi
mortem conscivit,& contulit se ad hostes & persoluit reip. gra-
ues,sed iustas.i.meritas pœnas.s.capitis . Igitur nulla est excusa-
tio peccati,si peccaueris causa amici. Nam cum opinio virtutis.i.
de virtute alterius socius cōciliatrix.i.effectrix, & si dicam nutrix
amicitiæ,difficile est tenere.s.te amicitiam , si defeceris à virtute
.i.si dereliqueris virtutem. Quod si statuerimus.i.censuerimus re
ctum sup. esse vel concedere amicitis qdqd velint, vel impetrare
.i.obtinere ab amicis qdqd velimus, nos qui id recte facimus su-
mus,aut simus.i.oportet,vt simus sapientia persecta.i.hātes sapiē
tiam perfectam,si res nihil habeat vitij, qa qui perfecte sapientia
est præditus,neq; rogabit,neq; rogatus faciet qdq̄ inhonestum ,
aut indecens causa amicitiæ,sed nos loqmur de his amicis .s. cōi
& vulgata sapientia præditis, q peccare pñt , q sunt ante oculos
nostros , aut de qbus accepimus memoriam , aut quos cōis vita
nouit,q.d.non de illis quos Stoici sibi fingunt, sed ostendere ne-
queunt,cum nullæ adhuc tales extiterint sm hunc,& reuera nō
nisi vnus Christus Iesus sapientia dei patris . Exempla sunt no-
bis sumenda ex hoc numero .s. sapientum sapientiā cōi,& qdem
eorum,q accedunt proxime ad sapientiam.s.veram,licet non at-
tingant eam . Nos vidimus Paulum Aemilium.s.Macedonicum
familiarem Caio Lus.fuisse,sic accepimus à patribus sup.nostris,
q.d.cum id non viderim affirmare non ausim bis consules,& col
legas in censora vna.i.pariter .i. gessisse bis simul consulatum, &
censuram in qua grauissimi viri mores ciuium censebant,& nota
bant ac mulctabant vitiosos . Et traditum est memoriæ Maniū
(sic melius quam Marcum leges)Curium,& Tib.Coruncanum,
fuisse tum.i.tunc coniunctissimos inter se cum ab ijs .s. duobus ,
Aemilio & Lus.igitur ne suspicari qdem possumus, q.d.tm̄ abest
vt affirmare,aut firmiter credere audeamus,ut ne suspicari qdem
possumus quenq̄ horum contendisse .i. contendendo postulasse
qppiam ab amico,quod esset contra fidem, contra iusiurandum ,
contra remp. Nam qd qdem attinet dicere ? q. d. nihil,si Curius
& Coruncanus contendissent hæc in talibus viris, quales Paul-
lus Aemilius,& C. Luscinus,scio non fuisse impetraturos.s.ab il
lis cum illi fuerint viri sanctissimi.i.incorruptissimi. Aūt pro sed,
æque.i.æqualiter ocsās sit,& rogatum facere aliqd tale, & roga-
re.i.tm̄ peccaret q faceret si rogaretur, quantum q rogaret, cum
tn̄ interdum grauius peccet, q petit , quam q facit , ut in debito
coniugali tempore non debito . Vero pro sed, C. Carbo , & C.
Cato,& Caius frater .s.Tib. Gracchi,tunc quidem.s.cum seque-
retur,fratrem minime inimicus sup. nobis aut reip. Nunc, idem
.i. itidem aut consimiliter acerrimus hostis,quia æque seditiosus
postea inuentus sequebatur Tib. Gracchum supple in factione,
quod facere non debebant,& ita peccauerunt ob amicitiam .

HAEC igitur prima lex in amicitia san
ciatur, vt neq; rogemus res turpes , nec
faciamus rogati . turpis enim excusatio
est,& minime accipiēda , cum in ceteris
peccatis,tum si quis contra remp.se ami
ci caussa fecisse fateatur.etenim eo loco,
Fanni & Scæuola,locati sumus , vt nos longe prospicere
oporteat futuros casus reip.deflexit enim iam aliquantu-
lum de spatio , curriculoq́. consuetudo maiorum . Tib.
Gracchus regnū occupare conatus est, vel regnauit is q-
dem paucos mēses.num quid simile Populus R.audierat
aut viderat? hunc ēt post mortem secuti amici,& propin
qui qd in P.Scipionem effecerint , sine lacrymis nō queo
dicere. nam Carbonē quoq; , quem modo posuimus, pp
recentem pœnā Tib.Gracchi sustinuimus.de C.Gracchi
aūt tribunatu quid expectem, non libet augurari . serpit
enim deinde res,quæ ꝓcliuis ad perniciem, cū semel cœ
pit,labitur . videtis,in tabella iam ante quanta sit facta la-
bes,primo Gabinia lege,biennio aūt post Cassia . videre
iam videor populū R.à senatu disiunctū, multitudinisq́.
arbitrio res maxima agi . plures enim discent, quēadmo-
dum hæc fiāt,q̄ quemadmodum his resistatur.Quorsum
hæc ? qa sine socijs nemo quidq̄ tale conatur. Præcipien
dum est igr̄ bonis,vt, si in eiusmodi amicitias ignari casu
aliquo inciderint,ne existiment ita se alligatos, vt ab ami
cis in magna re aliqua in rep. peccantibus nō discedant .
improbis aūt pœna statuenda est, nec minor vero ijs q se
cuti erunt alterum, q̄ ijs, q ipsi fuerint impietatis duces .
Quis clarior in Gręcia Themistocle? qs potentior? q cū
imperator bello Persico seruitute Græciā liberasset, pro-
pterq́. inuidiā in exilium pulsus esset,ingratæ patriæ in-
iuriam. nō tulit,quam ferre debuit . fecit idem quod xx.
annis ante apud nos fecerat Coriolanus . His adiutor cō-
tra patriā inuentus est nemo. itaq; mortē sibi vterq; cōsci
uit. quare talis improborū consensio nō modo excusatio
ne amicitiæ tegenda nō est, sed potius oī supplicio vindi
canda; vt ne qs concessum putet,amicum,bellum prīę in
ferentem,sequi . Quod qdem,vt res ire cœpit,haud scio,
an aliqñ futurum sit. Mihi aūt non minori curę est,qualis
resp.post mortem meam futura sit,quàm qualis hodie sit.

PETRVS MARS.

LEX) formula seruãda in iure familiaritatis atq; pscriptũ, ad quod viuãt pñtes futuriq. amici. [Sanciatur) Decernat, inuiolabiliter obseruãda firmetur. Sãctæ dñr leges, q̃ oi obseruatione inuiolatæ sunt, ac p hoc firmæ, stabilesq.. [Turpes) Vitiosas, indecoras. [Turpis) pbrosa, culpabilis. Minime accipiẽda) improbãda, & reijciẽda. [Peccatia) delictis, & puaricationib. [Eo loco) Dignitate, gradu, ɔdõne senatoria, sorteq. honoris. [Lõge pspicere) Ante videre, ac futura è pteritis mente cõplecti, qđ prudentiæ munus est. [Oporteat) Necessariũ sit, ne ingrati videamur reip. q̃ Senatoria dignitate nos honestauit. de Senatoris offõ dicã copiosius ĩ explanatione legũ. [Casus) infortunia, varios euentus, & mutationes. [Deflexit) Declinauit, exorbitauit. [De spatio) Stadio, cãpo. trãslatio est à curribus cursum obliquãtibus. [Curriculo) Orbita loco, & interuallo in quo trigæ, quadrigæ currũt. idcirco ponit hęc similitudo, qm̃ talis cursus & ludis honori numinũ, & ppli voto atq; oblectationibus frequẽtabatur apud Romanos. factionibus agitatoꝵ vario studio, certamineq. fauẽtes. [Cõsuetudo maioꝵ) Auitus mos, & vetus moderatissimę reip. disciplina, q̃ iã perturbatur furoribus tribunitijs, atq; cõfunditur. [Regnũ) Monarchiã Romani imperij. [Propinqui) Gñe ɔiũcti, & affinitate. Plutarchus agẽs de Gracchis dicit, sed cũ grauis esset plebi mors T. Gracchi, & iã vindictã, necnõ accusatores ɔtra Scipionẽ Nasicã pararent, anxius de salute ipsius Nasicę Senatus, liberã illi legationẽ in Asiã decreuit. nõ.n. obscura erãt P.R. odia, sed dãnabãt occurrẽtes, maledictisq. incessebãt tyrãnũ cęde tribunitia fœdatũ, pollutumq. inexpiabilẽ vocitãtes. Nasica igr̃ q̃q̃ maximo sacerdotio alligatus, tñ eã ob cãm Italia cessit, & in Asiã transmittens non multo post apud Pergamũ diem supremum obijt. [Sustinuimus) Tolerauimus q̃q̃ seditiosum, ne cędes cędi adderet, & cruor cruori, quo adhuc madebat ciuitas, & Senatorię manus, auctore Nasica q̃uã priuato, vt i officialibus libris dcm̃ est. cum Carbo trib. pl. inqr Liuius, rogationẽ tulisset, vt eundẽ trib. pl. quoties qdẽ vellet creari liceret, rogationẽ eius. P. Africanus grauissima oõne dissuasit. In qua dixit T. Gracchũ iure cęsum videri. C. Gracchus cõtra suasit rogationẽ, sed Scipio censuit seditiones deinde a triũuiris, Fuluio Flac. C. Graccho, & C. Carbone de agro diuidẽdo excitatas, q-bus cũ P. Africanus aduersaret, fortisq. ac validus pridie domũ se recepisset, mortuus in cubiculo inuẽtus est. [Nõ libet augurari) nõ placet diuinare ac psagire, ne meæ reip. ominari videar & odio moueri in C. Gracchũ fratris sui, vt ita dixerim discipulũ, & magistro fortasse deteriorẽ. [Serpit) repit paulatim, mouet, extẽditur. [Deinde) Successiue. [Procliuis) pna & deuergẽs. [Ad pniciẽ) Mortẽ, ruinã, calamitatẽ. [Labitur) Decurrit, viresq. subinde acqrit, & auget. Imbecillis primo ominis affectus ait Sen. in epist. deinde ipse ɔcitat, & vires dũ pcedit parat, excludit facilius quã expellitur. [In tabella) In tabellaria lege q̃ pplo cõcedebat, vt tabella daret in comitijs suffragiũ, quatuor fuerũt leges tabellariæ eodẽ auct. in Leg. prima Gabinia de magr̃atibus mãdãdis. Secũda Cassia de populi iudicia. Tertia Carbonis de iubẽdis legibus ac vetãdis: Cælij quarta de pduellione .i. crimine hostilitatis. Asc. Pæd. dicit, L. Cassius Lõginus trib. pl. C. Mario, C Flacco cos. legẽ tulit, vt populus p tabellã suffragiũ ferret. Altera Cassij lex q̃ populi iudicia firmauit. [Labe) Ruina veteris disciplinæ, & macula iniusta Senatoriæ dignitatis q̃s nõ sentit, ait idẽ, in legib. oẽm auctoritatẽ optimatũ tabellaꝵ legem sustulisse? Quãobrẽ suffragãdi nimia libido in nõ bonis causis eripienda fuit potentibus, nõ latebra dãda populo, in quæ bonis ignorantibus qd q̃sq; sentiret, vitiosum occultaret suffragiũ. [Populũ) Cœtũ oẽm, atq; ordinem abiũctũ à Senatorio, in quo erat summa auctoritas, maximumq. cõsiliũ iure ac merito dicebat Romanæ reip. ordines bini erãt. Senatus, Eqtes, Tribuni ærarij, Scribæ, Ingenui, Libertini, Opifices, Serui. Populus, & plebs inqt Iustin. in institutionibus differunt, quo genus, & species. Nã populi appellatione vniuersi ciues signãtur connumeratis ẽt patricijs. plebis vero noie ceteri ciues notant. hæc ille. sed Cic. populũ p plebe ponit. priscæ inscriptiones erãt Senat⁹, Populusq. R. In 3. de rep. vt refert Lact. agẽs Tull. de lege naturali, ac diuina dicit. Nec aut p Senatũ, aut per populũ solui hac lege possumus. In orat. pro Sex. ait idẽ Cic. Duo gña semper in hac ciuitate fuerũt eoꝵ, q versari in rep. atq; in ea se excellẽtius gerere studuerũt, qbus è gñibus alteri se populares, alteri optimates, & hři & esse voluerũt, q ea quæ faciebãt, quæq; dicebant multitudini iucũda esse volebant populares. q aũt ita se gerebant vt sua cõsilia optimo cuiq; pbarẽtur, optimates habebant. [Multitudinis) Populi & vulgi. [Arbitrio) volũtate, iudicio, libidine. [Res maximas) grauissimas reip. statũ cõtinẽtes, q̃ prius in Senatus auctoritate, atq; cõsilio sitæ erãt. [Agi) tractari, administrari ducib⁹ tribunis in qbus pẽsi est nihil, sed temeritas tñ & audacia. [Resistat) Cõstanter ac fortiter repugnet. [Socijs) Cõspirãtiũ & cõiurantiũ opibus, & auxilijs, & sic naturæ indulgẽtissimæ parẽtibus munera, & dona in humanã pniciẽ cõuertũtur, qđ summum redolet scelus, & impietatẽ, ad bonum nõ ad malum sociati hoies sunt, & cõgregati. Quæcunq; vaga nascebantur, inqt Seneca differẽs de beneficijs, & actura segregẽt vitã armata sunt, hoiem imbecilla vta cingit, non vnguium vis, nõ dẽtiũ terribilẽ ceteris fecit. Nudũ & infirmũ societas munit. Duas res dedit q̃ illũ validissimũ facerẽt, rõnẽ, & societatẽ. Itaq; q par esse nulli posset, si duceretur societas, ille oĩum aĩalium dñm dedit. Hęc fortes nõ facit, qm̃ liceret cõtra fortunam aduocare. [Improbis) Temerarijs, iniq̃s oĩa sibi pmittentibus, nihilq. prohibentibus, vnde ducta improbitas. [Statuẽda) Ponẽda, decernẽda, faciẽda. [Duces) Auctores, capita factionũ, & principes. [Clarior) Illustrior ob Salaminiã victoriã in primis de Xerxe Persaꝵ rege. vetus fuit Atheniensiũ institutũ potentes viros, atq; gloria rerũ gestaꝵ illustres Ostracismo dãnare ad decem annorũ exilium. Themistoclem, inqt Plut. testulaꝵ suffragijs ex vrbe eiecerunt, eiusq̃ dignitatẽ, ac nimias opes depresserũt, vt soliti erãt facere in oẽs quoꝵ potentiam grauem, & minime ferendam existimassent, & popularẽ æquabilitatem, atq; modũ excedere cernerent. Nec eiusmodi exiliũ aĩaduersio erat, sed lenitio, leuatioq. inuidiæ, q̃ claros viros depressos semper & fœdidatos esse cupit, & in huiõi ignominiam ueluti flatu quodam odium oẽ contendit, & acerbitatem. hæc Plut. Themistocles exilio tali multatus Argos in Peloponneso concessit, vbi res nouas moliens, ut inimici criminabantur, suspicionem auxit suis ciuibus. quapp in Asiam ad přiæ suæ hostes confugit. obijt tandem epoto taurino cruore, q vt inqt Plini⁹ celerrime coit, atq; durescit, ideo pestifer potu maxime. [Iniuriã non tulit) Æquo aĩo non tolerauit, ni bonum decuisset ciuẽ q patriæ irasci non debet vnde celebratur à Silio Fabius Maximus æquanimiter ferẽs talẽ notã inuidiæ suæ dignitati iniustã his versibus. Namq̃ hoc ne dubites lõgæui naturæ parẽtis Accipe, & æternũ fixũ sup. pectora serua, Succẽsere nefas patriæ, nec fœdior vlla Culpa sub extremas ferẽ mortalib. vmbras, Sic docuere senes quãtus, q̃lisq̃ fuisti, Cũ pulsus lare, & extorris Capitolia curru Intrares exul ubi corpora cęsa Camille Dãnata quot sũt dextera, pacata fuissẽt. Ni ɔsulta viro, mẽsq̃. Ipenetrabilis iræ Mutassentq̃. solũ sceptris Æneia regna Nullaq̃. nũc stares terraꝵ vertice Roma, Pone iras ò nate meas. Vterq; Plut. & Dionys. interfectũ fuisse Martiũ à Volscis scripserũt. [Cõsciuit) Aduocauit, intulit. [Cõsensio) Cõspiratio, & magis pprie ɔiuratio. [Tegẽda) ptextu quodã velãda. [Vindicãda) Coercẽda, castigãda, puniẽda. [Ire) Serpere, progredi [Aliqñ) Tandẽ. [Curæ) Studio, qđ patriæ debet, cui pro viribus ɔsulendũ est, & securitati nepotũ pspiciendũ, quod studiose illi agũt q futura secula ptinere ad se arbitrãtur, & de humano gñe benemerẽtes de aioꝵ imortalitate recte sentiũt. vnde abominata vox illoꝵ ducẽda est, q negãt se recusare, quominus deflagratio mũdi subsequat ipsis mortuis.

OMNI BONI.

HAec igr̃ sanciat) .i. firmetur, vt neq; turpia rogemus, neque rogati turpia cõcedamus, nã æquali pœna, rogãs, & cõcedẽs puniẽdus est. [In ceteris pec.) Sicut fecisse aliqd cõtra remp. causa amici, hæc esset turpis excusatio, neq; admittẽda. [Etiã san.) Reddit rõnem quare mẽtionẽ fecit, qđ amici non sequãtur viã suoꝵ amicoꝵ cõtra remp. qm̃ iam futuras calamitates reip. prognosticant quo loco locati sunt. s. ne socius sit aliqs cõtra ciuitatẽ suam. [Cõsuetudo maioꝵ) Quæ fuit integra & victrix pdita iã incepit deuiare, vt aliq in orbe mores inuẽti sunt, q illã in rep. obseruatã consuetudinẽ non tenẽt. [Deflexit) Tracta est similitudo ab vno cursu, q deuiat in aliã partẽ. [De sp.) .s. virtutis & integritatis, quã maiores clarissimi viri in sua obseruabãt ciuitate. [Curriculo) Hoc curriculũ dr̃ stadiũ, idem curriculo .s. virtutis, alias curriculũ paruus cursus dr̃, vnde nascit curriculo aduerbiũ .i. cito. [T. Grac.) Ponit exemplũ q̃uo maioꝵ ɔsuetudo deuiare cœpit, nã iste Grac. de quo supius dcm̃ est, fauore populari cœpit eũ illa sua lege agraria ciuitatẽ vexare. [Occupare) Est rẽ alienã possidere. [Vel regnauit) Color Rhetoric⁹ appellatus correctio, nõ solũ voluit regnũ occupare, sed p paucos regnauit mẽses. [Per pau. men.) A. Gel. de noctib. Atticis, inqt, quod nomina tẽps significantia si tẽpis spatium continuatum fuerit semp in accusatiuo absque ppositione ponãtur, si aliqua interfuerit intermissio, ponant in ablatiuo. [Nunqd si.) Certe nõ aliqd simile P.R. [Viderat et.) Gracchus princeps fuit pniciei Romanę, quẽ multi in hoc secuti sunt, vt paulo post demrãbimus. [Securi ami. & pr.) ppinqui magnopere sunt reprehẽdendi, & ẽt puniendi, vt amici

contra statũ ciuitatis mutati sint.[Quod in P. Scipionē) Scipio
buins Lælij familiaris cũ reuerteretur maximo cum triũpho ab
hostib⁹ debellatis rogatus fuit qd sibi de morte Grac. videret,cu
ius rñsum fuit,qđ iure fuisse occisus sibi videbatur,qua ex re ami
ci Gracchi indignatione ducti ipm in sequẽti nocte morti tradi-
derũt,hic aũt notandũ est,qđ superius diximus hũc Sci. fuisse in-
terfectũ,qm̃ agrariã legẽ imitatus fuit,& eã viã Gracchi hr̃e vo-
luit,quã rẽ sic a lectore pcepimus,vel forte ignoramus.[Nã Car
bonẽ sustinuimus)Occurrit tacitæ obiectioni alicui sic obijcienti,
quare Carbonẽ ita familiarẽ Gracchi ɔtra rẽp. ꝓ suo amico. oia
factuꝫ nõ necastis? rñdet Læl.hũc sustinuimus ne maior fieret in
rep.cædes,& rixa inter ciues.[Nõ libet mihi augurari) q. d.non
placet mihi alicui pestẽ ꝓgnosticari.[Serpit deinde res) Latẽter
intrat illa pestis Gracchoꝫ.Iã princeps futuræ pestis Romanæ la
bitur,cũ iã cœpit pestis esse inclinata ad ciuitatis pniciẽ,fluit de-
inde tanq̃ torrẽs qdã. Multi postea inuẽti sunt q istas factiones
imitari voluerũt,sicut Marius,& Sylla. Marius fauebat plebi,vt
fecit Gracchus:Sylla fauẽs sp fuit senatui,& nobilibus.[In tabel
la)ꝓscripti vocabant,q erãt positi in illa tabella sæpenumero vt
diuitias ɔseq possent.diuites bonos viros ꝓscribebãt,q oẽs ꝓscri
pti ab vno quoq; occidi impune poterãt.[Gabinia) Gabinius fe
cit legẽ quæ videbat,vt ꝓscriptoꝫ tabella fieret,post duos annos
surreait Cassius,q aliã ɔdidit legẽ de occidẽdis ꝓscriptis.[Vide-
ee iã vi.)Loq eũ facit Cic.quasi diuinãtẽ futura,q tñ tpe Cic.istę
rixæ fuerũt lactæ.[Populũ a Senatu)Vt diximus de Mario & Syl
la,post illos fuit Pomp.& Cæs.Põpeius fauorẽ Senatus habebat,
Cæs.aũt populari fauore fretus est.Ideo inqt videre videor popu
lũã Senatu disiũctũ,populos sine noiatione;Senatus oẽs in se cõ
prehẽdis.s.plebẽ & Senatũ,sed cũ interpoouitur Senatus intelligi
mus p populũ solã plebẽ.[Arbitrio mul.)Nõ gerĩtur res sm vir
tutẽ,sed ꝓut intelligit votũ multitudinis.[Plures discẽt) plures
sunt illi q discũt istas factiones,quã discãt obsistere ipsis factioni
bus,nõ.n.timẽt pœnas, sed dñt, illi facti sunt magni in ciuitate p
seditiones & factiones,sic ẽt ego intelligo facere,& melius aduer
tã q̃ Gracchus q occisus fuit. [His resistat) Nullus docere uult,
quõ obsistatur istis factionibus.[Quorsum hæc)Ad ꝓpositũ con
cludit qđ istæ factiones & pturbationes nõ fierẽt sine amicoꝫ &
socioꝫ conuentu.[Ignari).i.si boni putauerint aliquẽ esse bonũ
viꝫ & illius amicitiã adepti sint,quẽ postea scioerint flagitiosum,
potissimũ contra remp.illis ꝑcipiendum est,ut illi amicitiam de-
stituant.[Quis clarior)Oñdit exẽplum quod improbi. nil cõtra
pr̃iam statuerent nisi auxilio amicoꝫ,igitur æquali supplicio pu
niẽdi sunt & q eis prosunt.[Themistocles)clarus fuit Imperator
q Atheoas suã ciuitatẽ à seruitute liberauit Xerxis regis Persaꝫ,
deinde in exiliũ missus ad regem illum quẽ cum multis millibus
hoiom profligauerat se intulit, & eum dñm Græciæ Themisto-
cles facere ꝓmisit,hoc.n.nõ promisisset nisi spẽ in amicoꝫ auxi-
lio habuisset,qua ex re ꝓspici põt,qoãts nascũtur mala ex impro
boꝫ amicitia hoinm.[Quam fer.de.)Iniuriã à pr̃ia sibi traditam
æquo aio Themistocles tolerare debebat, qm̃ filius contra ma-
trẽ.i.ciuis ɔtra pr̃iam nunq̃ ius irascendi hẽt.[Coriolanus à 20.
annis)Ante hanc disputationẽ amicitiæ Coriolanus q debellauer
rat Coriolos i exiliũ missus est,q deinde vt tractũ est superius Vol
scorum rex creatus Romam obsedit,de qua qdem obsidione re-
cedere nunq̃ precibus aliquorum nisi fletu matris & vxoris vo-
luit posuit exẽplum vnum externũ & aliud domesticum.[Is ad.)
Themistocles & Coriolan⁹ spe amicorũ cõtra ciuitates suas fue
runt,& tñ nullus est inuentus illis auxiliari. quapp ira & amici
tia ducti se ambos occiderũt.Themistocles de sanguine tauri ma
ctati potauit,quẽ diligere non potuit.& hoc modo cõsumpsit suã
vitã qs spe amicoꝫ Xerxi dominium Græciæ ꝓmiserat, quod tñ
nõ potuit,ideo occidit se:Coriolanus vt dr̃ semet ab amicis desti
tutũ necauit.[Excusatione amicitiæ)Improbi amici q s amico-
rum causa aliqd contra ciuitatẽ fecisse dñt puniẽdi sunt.[Quod
qdẽ vt res ire cœpit)ignoro inqt Læl.si in futuꝫ aliqñ sit sicut iã
incepit.i.si ventura sit calamitas & pnicies ciuitatis,quæ iã ince-
pta est à T.Graccho,q.d puto qđ ueniet,& hæc oia Cic.facit ip-
sum Læ.loq,quæ ipse viderat.hæc.n. pnicies uentura est sicut de
Mario,& Sylla,& bella ciuilia Põp.& Cæs.q̃ tẽpore Læl.nõ fue-
runt,sed postea Cic.uiderat,ideo ipm Læl.diuinantẽ fecit multa
pestes,q̃ a Graccho principiũ habuerunt.[Mihi aũt nõ minori)
tradit qdam ꝑcepta q̃ sunt ad seruandam amicitiam,q̃ frangenda
est,ut diximus in amicis contra patriam conspirantibus,inqt igi
tur non solum ꝑsentia,sed ẽt futura causa reip.prouidenda sunt.

ASCEN. HAec igitur) Quia exẽplis ostendit,q recte q perperã ami
cis vsi sint,infert legẽ dicens.Igr̃ hæc prima lex sanciat.i.
sancte ɔstituat in amicitia,vt neq; rogem⁹ ab amicis sup.
res turpes,nec faciamus res turpes,rogati.i.q̃uis rogati fuerim⁹
ab eis.Enim pro qa,excusatio est turpis, & minime accipienda.i.
admittẽda,cũ.i.ita sit,qđ in ceteris peccatis,tñ sup. maxime verũ
est,siqs fateat se fecisse cõtra remp.causa amici.Etenim ò Fãni,&
Scæ.nos sumus locati.i.cõstituti eo loco,vt oporteat nos ꝓspice
re & cauere ne qs pp amicitiã peccet in remp.Enim pro qa,cõ-
suetudo.i.mos,& institutũ maioꝫ deflcait supp.se.i.declinauit iã
aliqoantulũ de spatio,& curriculo.i.ab instituto cursu,aut ꝓces
su in itinere cœpto,q a instituerũt maiores nihil nisi honestũ ad-
mittere,neq; appetere qdq̃ in pniciem reip. sed T.Gracchus co
oatus est occupare regnũ, vel is qdem regnauit paucos mẽses.s.
post legẽ agrariam latã donec fuit occisus. Nunqd P.R.aud.aut
viderat ante Gracchũ simile,q.d.nõ amici,& ꝓpinqui.vt C.Grac
chus,& quidẽ alij secuti hũc ẽt post mortem imo post necem, qd
effecerunt in.i.cõtra P.Scipionẽ Nasicam iustissimũ virum, q in-
terrogatus qd sibi de morte Gracchi videret iure cæsum ait quã-
obrẽ ab amicis Gracchi sequẽti nocte occisus est,nõ queo.i non
valeo dicere sine lacrymis,qa tam iustũ virum tã turpiter occide
re.Nã nos sustinuimus.i.tolerauimus Carbonẽ,qoaque.i ẽt,quẽ
poluimus modo.i.paolo ante inter amicos & sectatores Grac-
chi,pp recẽtem pœnã T.Gracchi, qa uidebatur satis pœnaꝫ illi⁹
supplicio desumptum.Aũt pro sed,nõ libet.i.nõ oblectat,aut nõ
placet augurari.i.diuinare, quod expectẽ de tribunatu C.Grac-
chi,q.d.nõ dubito ipm idem molituꝫ,quod frater molitos erat,
qđ Cic.bene sciuit,qa cum hæc scriberet ita euenerat,ita Lęlius
quẽ hic loquẽtem inducit,cũ hæc dicere inducitur, nesciũt certo,
sed cõiecturis assequebãtur.Enim pro qa,res.i.amor dominandi:
serpit.i.irrepsit, deinde q labitur ad perniciẽ.i.interitũ reip. ꝓcli
uius.i.pronius & ita celerius,cũ.i.postq̃ cœperit semel. Vos vide
tis quanta labes sit facta iã ante in tabella.i.proscriptoria in qua
ꝓscripti ciues vbicũque repertebãtur occidi,aũt capi impune po
terãt ablatis eoꝫ possessionibus, primo dicto labes facta sit lege
Gabinia.i.quã Gabinius tulit,vt ꝓscriptoꝫ bona publicarentur.
Aũt pro sed,biẽnio post.s.legẽ Gabiniã,lege Cassia q̃ Cassius san
xit vt ꝓscripti occidãtur.Ego videor videre iã.s.a principio P.R.
disiũctũ.s.p seditionẽ à Senatu, & res maximas quæ ad Senatũ
prius ptinebant agi arbitrio multitudinis.Plures.n.dicẽt.aut me
lius plures discẽt quemadmodũ.i.quodãmodo hæc.i.hmõi mala
fiant.i.mala hæc habebũt multoꝫ auctores,quę quẽadmodum.i.
quõ resistatur.i.possit talibus malis resisti,hoc est plures discẽt ea
imitari qoã exterminare. Quorsum.i.quæritis forsan quorsum
.i.quo versum,hoc est ad qđ propositũ dicã hęc,& rñdebo sup.qa
nemo conatur quidq̃ tale.i.talem factionẽ,seditionẽ, aut cõiura
tionẽ sine socijs.i.cõplicibus. Igitur.i.eã ob rem ꝑcipiendum bo
nis, vt si ipsi ignaui inciderint aliquo casu in eiusmodi amicitias
ne.i.vt nõ existimẽt.i.iudicent se alligatos.s.ad amicos tale ita ut
nõ discedant ab amicis peccãtibus in remp.in aliqua re magna.i.
in aliquo isigni facinore,qualis est affectio dominij.Aũt pro sed,
pœna est statuẽda improbis ne sequãtur amicos pniciosos remp.
nec vero minor sup.pœna cõstituenda est ijs, q secuti erãt alteꝫ,
quã ijs,q fuerint duces.i.capita, & principes impietatis.i.impiæ
in patria factionis.Quis sup.fuit in Græcia,ꝑcipue Attica (nã A-
theniẽsis dua fuit) clarior Themistocle,duce illo optimo,qui A-
thenas à Xerxis exercitu liberauit? qs potẽtior sup.eo? q.d.ne-
mo,q tñ cum liberasset Græciã bello Persico.i.quod Xerxes rex
Persaꝫ intulerat seruitute,quã Xerxes inferre minabatur,ꝑpq̃.
.i.pp inuidiã esset missus in exilium, nõ tulit.i.non est perpessus
inuidiã patriæ ingratæ. Quam tñ debuit ferre. Ipse.n.fecit idẽ.i.
oppugnauit patriã.Quod Coriolanus fecerat,apud nos.i.Roma
nos 20.annis ante.s.hanc horã,quæ hæc finguntur disputata.ne-
mo.s.amicoꝫ inuentus est.s.Themistocli & Coriolano, adiutor
cõtra patriam.Itaque.i.& ita vterque cõsciuit.i.ɔcitauit sibi mor
tẽ.Sunt tñ qui putent Coriolanũ in exilio mortuum,alij à socijs
interceptũ cum precibus maternis uictus obsidionem soluisset.
Quare talis cõsensio improboꝫ, non modo.i.nõ solum nõ est te
gẽda.i.protegẽda excusatione amicitiæ.i.excusando amicitiam,
hoc est adducẽdo pro excusatione amicitiã in culpa,sed est uindi
canda.i.puniẽda potius omni supplicio,ut ne qs.i.nemo putet
cõcessum sup.amicitiæ ꝑmissum pp amicitiam sequi amicum in-
ferentẽ patriæ bellum.Quod quidem ut.i.sm quod res cœpit ire
.i.progredi,ego haud.i.nõ scio,an sit aliqñ futuꝫ, euenerat autẽ
cum hæc scriberentur, sed non cum dicta finguntur, hoc est tpe
Ciceronis,non tpe Lælij. Autem pro sed, non minori curæ est
mihi qualis resp. sit futura post mortem meam, quam qualis sit
hodie.Id quoque Cic.inducit dicentem,ut se idem sentire ẽt tuũ ac.

DOCT. interp. AB amico quippiam contendisse)Attende recte dici hoc à me
contendit,pro eo quod erat,hoc à me instanter petijt,

Hæc

HAEC igitur prima lex amicitiæ sanciatur, vt ab amicis honesta petamus, amicorum caussa honesta faciamus; nec expectemus quidem, dum rogemur; sed studium semper adsit, cunctatio absit; consilium libere dare gaudeamus; plurimum in amicitia amicorum bene suadentium valeat auctoritas; eaq. adhibeatur admonendū non modo aperte, sed ēt acriter, si res postulabit, & auctoritati adhibitæ pareatur. Nam quibusdam, quos audio sapientes habitos, in Græcia, placuisse opinor mirabilia quædam. sed nihil est, quod illi non persequantur suis argutijs; partim fugiendas esse nimias amicitias, ne necesse sit, vnum solicitū esse pro pluribus; satis superq. esse sibi suarum cuique rerum curam; alienis nimis implicari molestum esse; cōmodissimum esse, q̄ laxissimas habenas hr̄e amicitię, quas vel adducas, cum velis, vel remittas: caput. n. esse ad beate viuendum securitatem; qua frui non possit aīus, si tanq̄ parturiat vnus pro pluribus. Alios aūt dicere aiunt ēt multo inhumanius; quem locum br̄ perstrinxi paulo ante: p̄sidij, adiumentiq caussa, non beneuolentiæ, neq; caritatis, amicitias esse expetendas. Itaque, vt quisq; minimū firmitatis habeat, minimumq. virū, ita amicitias appetere maxime: ex eo fieri vt mulierculæ magis amicitiarum p̄sidia quærant, q̄ viri; & inopes, q̄ opulenti; & calamitosi, q̄ ij, qui putantur beati. O p̄claram sapientiam. solem. n. è mūdo tollere vīr, qui amicitiam è vita tollunt: qua nihil à dijs īmortalibus melius habemus, nihil iucūdius. Quæ est enim ista securitas? specie quidē blanda, sed reipsa multis locis repudianda est. neque. n. est consentaneum, vllā honestam rem, actionē ue, ne solicitus sis, aut non suscipere, aut susceptā deponere. Quòd si curam fugimus; virtus fugiēda est; quæ, necesse est, vt cum aliqua cura res sibi cōtrarias aspernetur, atque oderit, vt bonitas malitiam, tēperantia libidinem, ignauiā fortitudo. Itaque videas rebus iniustis iustos maxime dolere, imbecillibus fortes, flagitiosis modestos. Ergo hoc propriū est animi bene constituti, & lætari bonis rebus, & dolere cōtrarijs. quamobrē si cadit in sapientem animi dolor, qui profecto cadit, nisi ex eius aīo extirpatam humanitatē arbitremur: quę caussa est, ut amicitiā funditus tollamus è vita, ne aliquas p̄p eam suscipiamus molestias? quid. n. interest, motu animi sublato, non dico inter pecudem, & hoīem, sed inter hominem, & saxū, aut truncum, aut quiduis gn̄is eiusdem? neque. n. sunt isti audiendi, q̄ virtutem duram, & quasi ferream esse volunt: quę quidem est tū multis in rebus, tum in amicitia tenera, atq; tractabilis; vt & bonis amici quasi diffundatur, & incōmodis contrahatur. quamobrē angor iste, qui pro amico sæpe capiēdus est, non tm̄ valet, vt tollat è vita amicitiam; non plus, q̄ vt virtutes, quia nō nullas curas, & molestias afferunt, repudientur. Cum aūt contrahat virtus amicitiam, vt supra dixi, si qua significatio virtutis eluceat, ad quam se similis aīus applicet, & adiungat: id cum cōtingit, amor ibi exoriatur necesse est. quid enim tam absurdum, q̄ delectari multis inanibus rebus, vt honore, vt gloria, vt ædificio, vt vestitu, cultuq. corporis; aīo aūt virtute prædito, eo, qui vel amare, vel (vt ita dicam) redamari possit; non admodum delectari? nihil est. n. remuneratione beneuolentiæ, nihil vicissitudine studiorum, officiorumq. iucundius. q̄ si ēt illud addimus, quod recte addi pōt, nihil esse, quod ad se rem vllam tam alliciat, & tā attrahat, quam ad amicitiā similitudo: cōcedatur profecto verum esse, vt bonos boni diligant, asciscantq. sibi quasi propingtate coniunctos, atque natura. nihil est. n. appetentius similium sui, nihil rapacius, q̄ natura. quāobrem hoc quidem, Fanni, & Scæuola cōstat, vt opinor, bonis inter bonos quasi necessariam beneuolentiā esse: qui est amicitiæ fons, à natura cōstitutus. sed eadem bonitas ēt ad multitudinem pertinet. non est. n. inhumana virtus, neque immunis, neque superba; quę ēt populos vniuersos tueri, eisq. optime cōsulere soleat: quod nō faceret profecto, si à caritate vulgi abhorreret. atq; ēt mihi quidem vīr, qui vtilitatis caussa fingunt amicitias, amabilissimum nodum amicitiæ tollere. nō. n. tam vtilitas parta p̄ amicum, q̄ amici amor ipse delectat: tumq. illud fit, quod ab amico est profectum, iucundū, si cum amore, & studio est profectum: tātumq. abest, vt amicitiæ p̄p indigētiam colantur, vt ij, q̄ opibus, & copijs maximeq. virtute p̄diti, in qua plurimum est p̄sidij, minime alterius indigeant, liberalissimi sint, & beneficētissimi. atq; haud scio, an ne opus sit quidem, nihil vnq̄ oīno deesse amicis: vbi enim studia nr̄a viguissent, si nunq̄ studio, nunq̄ cōsilio, nunq̄ opera nostra nec domi, nec militiæ Scipio eguisset? nō igitur vtilitatem amicitia, sed vtilitas amicitiā secuta est. nō ergo erunt hoīes diuitijs affluentes audiendi, si qn̄ de amicitia, quam nec vsu, nec rōne hn̄t cognitam, disputabunt, nā quis est, proh deum fidem, atq; hoīum, qui velit, vt neq; diligat quenq̄, nec ipse ab vllo diligatur, circūfluere oībus copijs, atq; in omnium rerum abundantia viuere? hęc. n. est tyrānorum vita, nimirum in qua nulla fides, nulla caritas, nulla stabilis beneuolentiæ pōt esse fiducia: oīa semp̄ suspecta, atq; solicita, nullus locus est amicitiæ. quis enim aut eum diligat, quē metuit; aut eum, à quo se metui putat? coluntur tn̄ simulatione amicitiæ dūtaxat ad tp̄s. q̄ si forte (vt fit plerunq;) ceciderint; tum intelligitur, q̄ fuerint inopes amicorum. quod Tarquiniū dixisse ferunt, tum, cum exul esset, se intellexisse, quos fidos amicos habuisset, quosq. infidos, cum iam neutris gratiā referre posset. q̄q̄ miror in illa superbia, & importunitate si quenq̄ hr̄e potuit. atq; vt huius, quem dixi, mores veros amicos parare nō potuere: sic multorum opes prępotentium excludunt amicitias fideles. nō. n. solum ipsa fortuna cæca est, sed eos ēt plerunq; efficit cæcos, quos complexa est. Itaq; illi efferuntur fastidio fere, & cōtumacia: neq; quidq̄ insipiente fortunato intolerabilius fieri pōt. Atque hoc quidē videre licet, eos, qui antea cōmodis fuerunt moribus, imperio, potestate, prosperis rebus īmutari; sperniq. ab ijs veteres amicitias, & indulgeri nouis. Quid aūt stultius, q̄, vt plurimum copijs, facultatibus, opibus possint, cetera parare, quę parāt, pecuniam, equos, famulos, vestes egregias, vasa preciosa; amicos non parare, optimā, & pulcherrimā vitę (vt ita dicā) suppellectilem? etenim cetera cum parāt, cui parent, nesciūt, nec cuius caussa laborent; eius. n. est istorum quodque, q̄ vincit virib⁹: amicitiarum sua cuiq; p̄manet stabilis, & certa possessio; vt, ēt si illa maneant, quæ sunt quasi dona fortunæ, tn̄ vita inculta, & deserta ab amicis, nō possit esse iucūda. sed hęc hactenus. Cōstituendi aūt sunt, qui sint in amicitia fines, & quasi termini diligēdi. de quibus tres video ferri sn̄ias. quarum nullā probo; vnam, vt eodem modo erga amicū

affecti ſimus,quo erga noſmètipſos; Alterã, vt noſtra in
amicos beneuolentia,illorũ erga nos beneuolẽtiæ pariter
ęqualiterq́. rñdeat; tertiam,vt quãti quiſq; ſeipſum facit,
tãti fiat ab amicis. harũ trium ſniarum nulli prorſus aſſen
tior. nec.n.illa prima vera eſt,vt,quẽadmodũ in ſe qſq;,
ſic in amicũ ſit aĩatus. q̃ multa enim,quę nr̃a cauſſa nunq̃
faceremus, facimus cauſſa amicorũ? precari ab indigno,
ſupplicare,tũ acerbius in aliquẽ inuehi, inſectariq́. vehe-
mẽtius: quæ in nr̃is rebus non ſatis honeſte, in amicorum
fiunt honeſtiſſime. multæ quoq; res ſunt,in qbus de ſuis
cõmodis viri boni multa detrahũt,detrahiq́. patiũtur, vt
ijs amici potius,q̃ ipſi,fruantur. Altera ſnĩa eſt,quæ defi-
nit amicitiã paribus officijs,ac volũtatibus.hoc qdem eſt
nimis exigue,& exiliter ad calculos reuocare amicitiã; vt
par ſit rõ acceptorum,& datorum.ditior mihi, & affluen
tior vr̃ eſſe vera amicitia,nec obſeruare ſtricte, ne pl⁹ red
dat q̃ acceperit. neq; enim verendũ eſt,ne qd excidat,aut
ne qd in terram defluat, aut ne plus æquo qd in amicitia
cõgerať. Tertius vero ille finis deterrimus,vt, quãti qſq;
ſe ipſe faciat,tãti fiat ab amicis. Sæpe.n.in qbuſdã aut ani
mus abiectior eſt, aut ſpes amplificãdæ fortunæ fractior.
non eſt igr̃ amici,talẽ eſſe in eũ, qualis ille in ſe eſt ſed po-
tius eniti,& efficere,vt amici iacentem aĩum exciter, indu-
catq́. in ſpem,cogitationemq́ meliorẽ. Alius igitur finis
veræ amicitiæ cõſtituendus eſt,ſi prius,qđ maxime repre-
hẽdere Scipio ſolitus ſit,edixero. Negabat vllã vocem ini
micìorẽ amicitię potuiſſe reperiri,q̃ eius,q dixiſſet,ita a-
mare oportere, aut aliqñ eſſet oſurus: nec vero ſe adduci
poſſe,vt hoc quẽadmodum putareť, à Biante dictum eſſe
crederet, q habitus eſſet vnus è ſeptẽ; ſed impuri cuiuſ-
dã,aut ambitioſi,aut oĩa ad ſuã potentiam reuocãtis, eſſe
ſnĩam. quonã n.modo quiſq̃ amicus eius eſſe poterit,cu-
ius ſe putabit inimicum eſſe poſſe? qn ẽt neceſſe erit cu-
pere,& optare,vt quãſępiſſime peccet amicus,quo plures
det ſibi tanq̃ anſas ad reprehẽdendum. Rurſum aũt re-
cte factis,cõmodiſq́. amicorum neceſſe erit angi, dolere,
inuidere. Quare hoc quidem p̃ceptum,cuiuſcunq; eſt,ad
tollendum amicitiã valet. Illud potius p̃cipiendum fuit,
vt eã diligentiam adhiberemus in amicitijs cõparandis,
vt neqñ amare inciperemus eum,quem aliqñ odiſſe poſſe
mus qn ẽt ſi minus felices in diligendo fuiſſemus; feren-
dum id Scipio potius,q̃ inimicitiarum tp̃s cogitandũ, pu
tabat. His igitur finibus vtendũ arbitror,vt,cum emẽdati
mores amicorum ſint,tum ſit inter eos oĩum rerum, cõſi
liorum, & voluntatũ ſine vlla exceptione cõitas; vt ẽt ſi
qua fortuna acciderit,vt minus iuſtæ amicorum volunta
tes ſint adiuuandæ,in qbus eorum aut de capite agať, aut
de fama,declinãdum ſit de uia,modo ne ſumma turpitu-
do ſequať.eſt n.quatenus amicitiæ dari venia poſſit. Nec
vero negligenda eſt fama: nec mediocre telum ad res ge
rẽdas exiſtimare oportet beneuolẽtiam ciuium,quã blãdi
tijs,& aſſentationibus colligere turpe eſt.virtus,quã ſeq-
tur caritas,minime repudianda eſt. Sed (ſæpe.n.redeo ad
Scipionẽ,cuius oĩs ſermo erat de amicitia) querebatur, q̧
in oĩbus rebus hoĩes diligentiores eſſent: capras, & oues
quot quiſq; hr̃et,dicere poſſe; amicos quot hr̃et,nõ poſſe
dicere: & in illis quidem parãdis adhibere curã,in amicis
eligẽdis negligentes eſſe,nec hr̃e quaſi ſigna quædã,& no
tas,qbus eos,q ad amicitiã eſſent idonei,iudicarent. Sunt
igitur firmi,& ſtabiles, & cõſtãtes eligẽdi: cuius gñis eſt
magna penuria.& iudicare difficile eſt ſane,niſi ex p̃tum:

experiẽdum aũt eſt in ipſa amicitia:ita p̃currit amicitia iu
diciũ,tolliťq́.ex p̃iendi p̃tãtem.eſt igiť prudẽtis ſuſtinere,
vt curſum,ſic impetũ beneuolẽtiæ,quo vtamur,quaſi aqs
tẽtatis,ſic amicitijs,aliq̃ parte p̃iclitatis morib⁹ amicorũ.
Quidã ſępe in parua pecunia p̃ſpiciuntur,q̃ ſint leues.q-
dã aũt,quos parua mouere nõ potuit,cognoſcunť in ma-
gna.ſi vero erunt aliq reperti,q pecuniã p̃ferre amicitiæ,
ſordidũ exiſtimẽt: vbi eos inueniemus,q honores,magr̃a
tus,imp̃ia,p̃tãtes,opes amicitię nõ anteponãt; vt,cum ex
altera parte,p̃poſita hęc ſint,ex altera ius amicitię,nõ mul
to illa malint? Imbecilla n.natura eſt ad cõtemnendã po
tentiã: quam ẽt ſi,neglecta amicitia,cõſecuti ſunt,excuſa
ri ſe arbitrãtur;qa nõ ſine magna cauſſa ſit neglecta amici
tia. Itaq;verę amicitię difficillime reperiunť in ijs,q in ho
norib. req́. publica verſantur. vbi.n.iſtum inuenias,q ho
norem amici anteponant ſuo? quid? (hęc vt omittam)
q̃ graues,q̃ difficiles pleriſque videntur calamitatum ſo-
cietates? ad quas, non eſt facile inuentus, qui deſcendat.
quanquam Ennius recte,

Amicus certus in re incerta cernitur:

tñ hæc duo leuitatis, & infirmitatis pleroſq; cõuincunt;
aut ſi in bonis rebus cõtemnunt;aut ſi in malis deſerũt. q
igr̃ vtraq; in re grauem,cõſtantem,ſtabilemq́. ſe in amici
tia p̃ſtiterit,hunc ex maxime raro hoĩum genere iudicare
debemus,& pene diuino. Firmamentum aũt ſtabilitatis,
cõſtantiæq́. eius,quã in amicitia quærimus,fides eſt:nihil
eñ ſtabile eſt,qđ infidum eſt. ſimplicem p̃terea,& cõem,
& cõſentientem.i.q rebus iſdem moueatur,eligi par eſt:
quæ oĩa pertinent ad fidelitatem. neq;.n.fidum põt eſſe
multiplex ingenium,& tortuoſum.neq; vero, q non iiſ-
dem rebus mouetur,& natura cõſentit,fidus,aut fidus,aut
ſtabilis põt eſſe. Addendũ eodem eſt,vt ne criminib. aut
inferendis delectetur amicus,aut credat illatis. quæ perti
nent oĩa ad eam,quam iãdudum tracto,cõſtantiam.ita ſit
verum illud,quod initio dixi,amicitiã niſi inter bonos eſ
ſe nõ poſſe. eſt.n.boni viri, quem eũdem ſapientem licet
dicere,hæc duo tenere in amicitia; primum,ne quid fictũ
ſit,ne ue ſimulatum, (aperte.n.vel odiſſe, magis ingenuũ
eſt,q̃ fronte occultare ſnĩam) deinde nõ ſolum ab aliquo
oblatas criminationes depellere, ſed ne ip̃m quidẽ eſſe ſu
ſpicioſum ſemper aliqd exiſtimantem ab amico eſſe vio-
latum. Accedat huc ſuauitas quædã oportet,ſermonum,
atq; morum,haudquaq̃ mediocre cõdimentum amicitię.
triſtitia aũt,& in omni re ſeueritas abſit. habet illa qdem
grauitatẽ: ſed amicitia remiſſior eſſe debet,& liberior,&
dulcior,& ad oẽm comitatem,facilitatemq́.p̃cliuior. Exi
ſtit aũt hoc loco quædã quęſtio ſubdifficilis; num qñ a-
mici noui,nõ indigni amicitia,veteribus ſint anteponen-
di,vt eqs vetulis teneros anteponere ſolemus.idigna hoĩe
dubitatio.nõ.n.amicitiarũ eſſe debent,ſicut aliarum rerũ,
ſatietates.veterrimæ quæq; (vt ea vina,q́ vetuſtatẽ ferũt)
eſſe debent ſuauiſſimæ verumq́. illud eſt, qđ vulgo dr̃,
multos modios ſalis ſimul edẽdos eſſe,vt amicitiæ munus
expletũ ſit.nouitates aũt,ſi ſpem afferunt,vt tanq̃ in her-
bis nõ fallacibus fructus appareat, nõ ſunt illæ qdem re-
pudiãdæ:vetuſtas tamen ſuo loco cõſeruãda eſt:maxima
eſt.n.vis vetuſtatis,& cõſuetudinis. atq; in ipſo equo,cu-
ius modo mentionẽ,feci ſi nulla res impediat,nemo eſt,q
nõ eo,quo conſueuit,libentius vtatur,q̃ intrectato, & no
uo.nec modo in hoc,qđ eſt animal,ſed in ijs ẽt,quæ ſunt
inanimata,conſuetudo valet; cum locis ẽt ipſis mõtuoſis
dele-

delectemur,& siluestribus,in quibus diutius cõmorati su mus. Sed maximum est in amicitia, su piorẽ parẽ esse infe riori.sæpe.n.excellẽtiæ qdam sunt; qualis erat Scipionis in nr̃o(vt ita dicã)grege. nunq̃ se ille Philo,nunq̃ R utilio, nunq̃ Mũmio antepoſuit,nunq̃ iferioris ordinis ami cis.Quinctũ vero Maximũ,frẽm,egregium virum,oio ſi bi nequaq̃ parẽ,q̃ is anteibat ætate,tanq̃ ſupiorẽ colebat; ſuosq. oẽs p ſe eſſe poſſe ampliores volebat.qđ faciendũ, imitãdumq. eſt oĩbus; vt,ſi quã pſtantiã virtutis,ingenij, fortunæ cõſecuti ſunt,im ptiant eam ſuis, cõicentq. cũ p ximis; vt,ſi parẽtib⁹ nati ſunt humilibus, ſi ppinquos ha beant imbecilliores vel aio,vel fortuna,eorũ augeãt opes, eisq. honori ſint,& dignitati : ut in fabu lis, q aliquãdiu, p p ignorantiã ſtirpis,& gñs,in famulatu fuerint,cum co gniti ſunt,& aut deorum,aut regum filij inuenti,retinent tñ caritatem in paſtores , quos patres ſuos multos annos eſſe duxerunt.qđ quidẽ eſt multo pfecto magis in veris pr̃ibus,certisq. faciendũ . fructus.n.ingenij,& virtutis, o mnisq. pſtãtiæ tũ maxime capitur,cum in pximum quẽ que confertur. Vt igitur ij,q ſunt in amicitia, coniunctio nisq. neceſſitudine ſupiores, exæquare ſe cũ inferioribus debent : ſic inferiores dolere nõ debẽt,ſe à ſuis amicis aut ingenio,aut fortuna,aut dignitate ſu pari . quorum pleri que aut q̃runtur ſem p aliqđ,aut ẽt exprobrant, eoq. ma gis ſi aliqđ hr̃e ſe putant, qđ officioſe,aut amice,& cũ la bore aliquo ſuo fcm̃ queant dicere . odioſum ſane genus hoim officia exprobrãtium: q̃ meminiſſe debet is, in quẽ collata ſunt,non cõmemorare,qui cõtulit. q̃obrem vt ij, qui ſuperiores ſunt , ſubmittere ſe debent in amicitia , ſic quodã modo inferiores extollere. ſunt.n.quidã,qui mo leſtas amicitias faciunt,cũ ipſi ſe contẽni putant,quod nõ fere conting it niſi ijs,qui ẽt contemnendos ſe arbitrãtur : qui hac opinione non modo verbis , ſed ẽt opere leuandi ſunt. tñ aũt cuique tribuendum eſt,primum, quantũ ipſe efficere poſſis ; deinde ẽt,quantum ille,quẽ diligas, atque adiuues,poſſit ſuſtinere . non .n. tu poſſis,quantũuis licet excellas,oẽs tuos ad honores ampliſſimos pducere: vt Sci pio P. Rutilium potuit conſulẽ efficere,frẽm eius Luciũ non potuit . q̃ ſi ẽt poſſis quiduis deferre ad alterum ; vi dendum eſt tñ, quid ille poſſit ſuſtinere . oino amicitiæ, corroboratis iam,confirmatisq. & ingenijs,& ætatibus iu dicandæ ſunt : nec, ſi qui ineunte ætate venandi, aut pilæ ſtudioſi fuerint,eos hr̃e neceſſarios oportet,quos tũ eodẽ ſtudio pditos dilexerunt. iſto.n.modo nutrices, & pæda gogi iure vetuſtatis plurimum beneuolentię poſtulabũt: qui neq ligendi quidem non ſunt,ſed alio quodam modo colendi.aliter.n amicitiæ ſtabiles pmanere non pñt. diſ pares .n. mores diſparia ſtudia ſequuntur . quorum diſ ſimilitudo diſſociat amicitias . nec ob aliam cãm ullã bo ni improbis,improbi bonis amici eſſe non pñt,niſi q̃ tan ta eſt inter eos,quanta maxima põt eſſe, morum, ſtudio rumq. diſtantia . Recte ẽt pcipi põt in amicitijs,ne q̃s in temperata quadã beneuolentia, qđ perſæpe fit,impediat magnas vtilitates amicorum . nec.n. (vt ad fabulas redeã) Troiã Neoptolemus ca pe potuiſſet,ſi Lycomedẽ , apud quẽ erat educatus,multis cum lacrymis iter ſuũ impediẽ tem audire voluiſſet ; & ſæpe incidunt magnæ res, vt diſ cedendũ ſit ab amicis : quas q impedire vult, q̃ deſideriũ nõ facile ferat ; & infirmus eſt, molliſq. natura,& ob eam ipſam cãm in amicitia parum iuſtus. Atque in oĩ re con ſiderandum eſt , & q̃d poſtules ab amico, & q̃d patiare à te impetrari. Eſt etiam quaſi q̃dam calamitas in amicitijs dimittendis nõ nunq̃ neceſſaria. Iam .n. à ſapientum fa miliaritatibus ad vulgares amicitias oratio noſtra delabi tur . erumpũt ſæpe vitia amicorum tum in ipſos am.cos, tum in alienos, quorum tñ ad amicos redundet infamia . tales igitur amicitiæ ſunt remiſſione vſus eluendæ,&,vt Catonem dicere audiui,diſſuendæ magis, q̃ diſcindendæ ſunt; niſi q̃dam admodum intolerabilis iniuria exarſerit, vt neque rectum,neque honeſtum ſit, neq; fieri poſſit, vt non ſtatim alienatio,diſiunctioq. facienda ſit. Sin aũt mo rum,aut ſtudiorum cõmutatio q̃dam, vt fieri ſolet, facta erit,aut in reip. partibus diſſenſio interceſſerit:(loquor.n. vt paulo ante dixi,non de ſapientum,ſed de cõibus amici tijs)cauendum erit,ne non ſolum amicitiæ depoſitæ, ſed inimicitiæ ẽt ſuſceptæ videantur. nihil.n.turpius, q̃ cum eo bellum gerere , qcum familiariter vixeris . ab amicitia Q.Pompeij meo noie ſe remouerat,vt ſcitis, Scipio : p p diſſenſionem aũt,q̃ erat in rep alienatus eſt à collega nr̃o, Metello. vtrunq; egit grauiter,auctoritate, & offenſione aĩ non acerba. quamobrem primum danda opera eſt , ne qua amicorũ diſſidia fiant : ſin tale aliqđ euenerit, ut ex tinctæ potius amicitiæ, q̃ oppſſæ videantur . Cauendum vero eſt,ne ẽt in graues inimicitias cõuertant ſe amicitiæ: è quibus iurgia,maledicta,contumeliæ gignuntur q̃ tñ ſi tolerabiles erunt,ferendæ ſunt: & hic honos veteri amici tiæ tribuendus eſt,vt is in culpa ſit,qui faciat, nõ q patiaẽ iniuriam. oino oim horum vitiorum,atque incõmodorũ vna cautio eſt,atque vna prouiſio, vt ne nimis cito dilige re incipiamus,ne ue indignos.digni aũt ſunt amicitia,qui bus in ipſis ineſt cauſſa,cur diligantur . rarũ illud genus : & quidem oĩa pclara rara,nec quicquã difficilius , q̃ repe rire,quod ſit oi ex parte in ſuo genere pfectum.ſed pleri que neque in rebus humanis quicquam bonum norunt, niſi quod fructuoſum ſit ; & amicos , tanquã pecudes eos potiſſimum diligunt, ex quibus ſperant ſe maximum fru ctum eſſe capturos : itaque pulcherrima illa, & maxime naturali carent amicitia, p ſe, & p p ſe expetenda. nec ſibi ipſi exemplo ſunt, hæc vis amicitiæ qualis, & quanta ſit, ipſe.n.ſe q̃ſque diligit,non ut aliquam à ſeipſo mercedẽ exigat caritatis ſuæ,ſed q̃ p ſe ſibi quiſque carus eſt . qđ niſi idem in amicitiam transferatur,verus amicus nunquã reperietur. eſt.n.is amicus quidem,q eſt tanquã alter idẽ . q̃ ſi hoc apparet in beſtijs,volucribus,agreſtibus, natanti bus,cicuribus,feris,primum,vt ſe ipſæ diligant ; (id .n.pa riter cum oĩ aĩante naſcitur) deinde,vt requirant, atq; ap petant,ad quas ſe applicent,eiuſdem generis aĩantes; idq. faciunt cum deſiderio,& cum quadam ſimilitudine amo ris humani : quanto id magis in hoĩe fit natura ? qui & ſe ipſe diligit ; & alterum acquirit , cuius aĩum ita cum ſuo cõmiſceat ,vt efficiat pene vnum ex duobus . Sed pleriq; peruerſe,ne dicã impudenter,amicum hr̃e talem uolunt , quales ipſi eſſe non poſſunt : quæq ipſi non tribuũt ami cis,hæc ab ijs deſiderant. pat eſt aũt,primum, ipm eſſe vi rum bonum ; tum,alterum ſimilẽ ſui q̃rere . in talibus ea, quã iam dudum tractamus,ſtabilitas amicitię confirmari põt ; cum hoĩes beneuolentia coniuncti, primum cupidi tatibus iis, q̃bus ceteri ſeruiunt, imperabunt ; deinde æq̃ tate,iuſtitiaq. gaudebunt,oĩaq. alter pro altero ſuſcipiet; neque quicquam vnquã, niſi honeſtum, & rectũ alter ab altero poſtulabit;neq; ſolũ colẽt ſe inter ſe,ac diligẽt,ſed ẽt uerebuntur. nã maximũ ornamentum amicitiæ tollit,

qui

qui ex ea tollit verecundiam.itaque in ijs pniciosus est er ror,q̃ existimant libidinũ,pctõrumq́. oium patere in ami citia licentiam.virtutũ .n. amicitia adiutrix à natura data est,non vitiorum comes: vt,qm̃ solitaria non posset vir tus ad ea,q̃ summa sunt,puenire coniuncta, & sociata cũ altera pueniret.q̃ si quos inter societas aut est,aut fuit,aut futura est; eorũ est hñdus ad summum naturæ bonũ opti mus,beatissimusq́. comitatus. hoc est,inq̃,societas,ĩ qua oĩa insunt,q̃ putant hoĩes expetenda,honestas,gloria,trã quillitas aĩ,atque iucunditas; vt cũ hæc adsint, beata vita sit,& sine his esse non possit. qđ cum optimum, maxi- mumq́. sit; si id volumus adipisci,virtuti opera dãda est: sine qua neque amicitiã, neque vllam rẽ expetendã conse qui possumus. ea vero neglecta,qui se amicos hr̃e arbitrã tur,tũ se denique errasse sentiunt,cũ eos grauis aliquis ca- sus experiri cogit.Quocirca, (dicendum est.n.sæpius) cũ iudicaueris,diligere oportet;nõ,cũ dilexeris,iudicare.sed cum multis in rebus negligentia plectimur,tũ maxime in amicis & deligendis,& colendis. pposteris.n.vtimur con silijs,& acta agimus: qđ vetamur veteri pverbio. nã im plicati vltro & citro vel vsu diuturno,vel et officijs,repẽ te in medio cursu amicitias,exorta aliqua offensione, di- rũpimus. quo ẽt magis vituperanda est rei tam maxime necessariæ tanta incuria. vna est.n amicitia in rebus huma nis,de cuius vtilitate oẽs vno ore cõsentiunt. q̃q̃ à multis ipsa virtus contẽnitur,& venditatio q̃dam, atque ostenta tio esse dr̃: multi diuitias despiciunt,quos paruo conten tos tenuis victus,cultusq́. delectat: honores vero, quorũ cupiditate quidã inflãmantur, q̃ multi ita contẽnunt, vt nihil inanius,nihil esse leuius existiment? itẽ cetera,q̃ qui busdam admirabilia vĩr,pmulti sunt,qui p nihilo putẽt: de amicitia oẽs ad vnum idẽ sentiunt,& ij,qui ad remp.le contulerunt; & ij,qui rerum cognitione,doctrinaq́. dele ctantur; & ij,qui suũ negocium gerunt ociosi; postremo ij,qui se totos tradiderũt voluptatibus; sine amicitia vitã esse nullã; si modo velint aliqua ex parte liberaliter viue re. serpit.n.nescio quo modo p oĩm vitam amicitia; nec vllã ætatis degẽdæ rõnem patitur esse expertẽ sui. Quin etiam,si quis exasperitate est,& immanitate nature,vt cõ gressus,societatem hoĩm fugiat,atque oderit, qualẽ fuisse Athenis Timonẽ nescio quem accepimus, tñ is pati non possit,vt nõ acquirat aliquẽ, apud quẽ euomat virus acer bitatis suæ. atq; hoc maxime iudicaretur,si quid tale pos set contingere, vt aliquis nos deus ex hac hoĩm frequetia tolleret, & in solitudinẽ vspiam collocaret,atque ibi sup- peditãs oĩm rerum,quas natura desiderat,abũdantiam, & copiam, hoĩs oĩno aspiciendi ptãtem eriperet: quis non esset ferreus,qui eã vitam ferre posset? cuique nõ auferret fructum voluptatũ oĩum solitudo? verũ igitur illud est, qđ a Tarẽtino Archyta,vt opinor,dici solitum, nostros senes cõmemorare audiui, ab alijs senibus auditum; si qs cęlum ascẽndisset, naturamq́. mundi, & pulchritudinem siderũ pspexisset,insuauẽ illã admirationem ei fore,q̃ iu- cũdissima fuisset,nisi aliquẽ,cui narraret,habuisset.sic na- tura solitarium nihil amat; semperq́. ad aliq̃d tanq̃ admi niculum annititur: qđ in amicissimo quoque dulcissimũ est.sed cum tot signis eadẽ natura declaret,q̃d velit,ac q̃- rat,quid desideret: obsurdescimus tñ nescio quo modo, nec ea,q̃ ab ea monemur,audimus. est.n.varius,& multi- plex vsus amicitiæ; multæq́. caussæ suspicionũ, offensio numq́. dantur. quas tum euitare,tũ eleuare,tum ferre sa-

pientis est.vna illa subleuãda offensio est, vt & vtilitas in amicitia,& fides retineatur. nam & monendi amici sæpe sunt,& obiurgandi: & hæc accipienda amice,cum bene- uole fiunt.sed nescio quomodo verum est, qđ in Andria familiaris meus Terentius dixit:

Obsequium amicos, veritas odium parit.

molesta veritas est, si quidem ex ea nascitur odium quod est venenum amicitiæ: sed obsequiũ multo molestius,qđ peccatis indulgens,pcipitem amicum ferri sinit.Maxima aũt culpa in eo est,qui & veritatẽ aspernatur, & in fraudẽ obsequio impellitur.Oĩs igitur hac in re hñda rõ,& dili- gentia est: primum,vt monitio acerbitate: deinde,vt ob iurgatio contumelia careat.In obsequio aũt (qm̃ Teren- tiano verbo libenter vtimur)comitas adsit, assentatio ui- tiorum adiutrix procul amoueatur, q̃ non modo amico, sed ne libero quidẽ digna est aliter.n.cum tyranno, aliter cum amico viuitur. Cuius aũt aures clausæ veritati sunt, vt ab amico verum audire nequeat,huius salus desperãda est.Scitum est.n.illud Catonis,multo melius de quibusdã acerbos inimicos mereri,q̃ eos amicos, qui dulces videan tur,illos verũ sæpe dicere,hos nunq̃. Atque illud absur- dum est,quod ij.s. qui monentur,eam molestiam, quã de bent capere,non capiunt: eam capiunt, q̃ debent carere. Peccasse.n.se non angũtur,obiurgari moleste ferunt: qđ contra oportebat delicto dolere, obiurgatione gaudere. Vt igitur & monere, & moneri proprium est veræ amici tiæ: & alterum libere facere,non aspere: alterũ patienter accipere,non repugnanter: sic hñdum est,nullam in ami citijs pestem esse maiorẽ,quam adulationem, blanditias, assentationem: q̃uis .n. multis noĩbus est hoc vitium no tandum,leuium hoĩm, atque fallacium, ad voluptatẽ lo- quentium oĩa,nihil ad veritatem. Cum aũt oĩum rerum simulatio est uitiosa (tollit.n iudicium veri, idq́. adulte- rat) tũ amicitiæ repugnat maxime: delet.n. veritatẽ,sine qua nomen amicitiæ valere nõ põt.Nam cũ amicitiæ vis sit in eo,vt vnus quasi aĩus fiat ex pluribus: qui fieri pote rit,si ne in vno quidẽ vnus aĩus erit,idemq́. semp sed va- rius,cõmutabilis,multiplex? Quid.n. põt esse tã flexibi- le,tam deuium,q̃ aĩus eius,qui ad alterius non modo sen sum,ac voluntatẽ, sed ẽt vultũ atque nutum cõuertitur?

Negat quis, nego: ait, aio.

postremo imperaui egomet mihi,

Omnia assentari:

vt ait idem Terentius: sed ille sub Gnathonis psona: qđ amici genus adhibere, oĩno leuitatis est. multi aũt Gna- thonum similes cum sint,loco,fortuna, fama superiores; horum est assentatio molesta, cum ad vanitatem accessit auctoritas. secerni aũt blandus amicus à vero, & interno- sci tam põt,adhibita diligentia,q̃ oĩa fucata,& simulata à sinceris,atque veris. concio, q̃ ex imperitissimis constat, tñ iudicare solet,quid intersit inter popularem.i.assenta- torem, & leuem ciuem, & inter constantem, seuerum, & grauem.Quibus blanditijs C.Papirius consul nup influe bat in aures concionis,cum ferret legẽ de tribunus pl.refi ciendis? dissuasimus nos. sed nihil de me: de Scipione di cam libentius. quãta illi,dij immortales,fuit grauitas,quã ta in orõne maiestas: vt facile ducem populi R.non co- mitẽ,diceres.sed affuistis: & est in manibus oratio.itaque lex popularis suffragijs populi repudiata est. Atque (vt ad me redeam) meministis,Q.Maximo fratre Scipionis, & L.Mancino cos. q̃ popularis lex de sacerdotijs C.Li-

cinij Crassi videbatur. cooptatio .n. collegiorum ad populi beneficium trāsferebatur. atque is primum instituit in forum versus agere cum populo. tñ illius vendibilem orōnem religio deorum immortalium, nobis defendentibus, facile vincebat. atque id actum est ptore me, quinquennio ante, q̄ consul sum factus. itaque re magis, q̄ auctoritate caussa illa defensa est. quod si in scena .i. in concione, in qua rebus fictis, & adumbratis loci plurimū est, tñ verum valet, si modo id patefactum, & illustratum est: quid in amicitia fieri oportet, q̄ tota veritate perpenditur? in qua nisi (vt dr̃) apertum pectus videas, tuumq́. ostendas; nihil fidum, nihil exploratum habeas; ne amare quidem, aut amari possis, cum, id q̄ vere fiat, ignores. q̄q̄ ista assentatio, quamuis perniciosa sit, nocere tñ nemini pōt, nisi ei: qui eam recipit, atque ea delectatur. ita fit, vt is assentatoribus patefaciat aures suas maxime, qui ipse sibi assentetur, & se maxime ipse delectet. oīno est amans sui virtus: optime .n. seipsa nouit; quamq́. amabilis sit, intelligit. ego aūt non de virtute nunc loquor, sed de virtutis opinione. virtute .n. ipsa non tam multi præditi esse, q̄ videri volunt. hos delectat assentatio, his fictus ad eorum voluntatem sermo cum adhibetur, orationem illam vanā testimonium esse laudum suarum putant. nulla est igitur hæc amicitia, cum alter verum audire non vult, alter ad mentiendum paratus est. nec parasitorū in comœdijs assentatio nobis faceta videretur, nisi essēt milites gloriosi,

Magnas vero agere gratias Thais mihi?

satis erat respondere, Magnas: Ingentes, inquit. semper auget assentatio id, quod is, cuius ad voluntatem dr̃, vult esse magnum. quamobrem q̄q̄ blanda ista vanitas apud eos valet, qui ipsi illam allectant, & inuitant: tamen etiā grauiores, constantioresq́. admonendi sunt, vt aīaduertant, ne callida assentatione capiantur. aperte .n. adulantem nemo non videt, nisi qui admodum est excors: callidus ille, & occultus ne se insinuet, studiose cauendum est. nec .n. facillime agnoscitur, qppe q̄ aduersando sæpe assentetur, & litigare se simulans, blandiatur, atque ad extremū det manus, vinciq́. se patiatur, vt is, qui illusus sit, plus vicisse videatur. quid aūt turpius, quàm illudi? quod ne accidat, magis cauendum est: vt in Epicureo,

Hodie me ante omnes comicos stultos senes

Versaris, atque luseris lautissime:

hæc .n. in fabulis stultissima persona est, improuidorum, & credulorum senum. Sed nescio quo pacto ab amicitijs perfectorum hominum .i. sapientum, (de hac dico sapia, quæ vr̃ in hominem cadere posse) ad leues amicitias defluxit oratio. quamobrem ad illa prima redeamus, eaq́. ipsa concludamus aliquando. Virtus, inquam, C. Fanni, & tu Q. Muci, & conciliat amicitias, & conseruat. in ea est enim conuenientia rerum, in ea constantia: quæ cum se extulit, & ostendit lumen suum, & idem aspexit, agnouitq́. in alio, ad id se admouet, vicissimq́. accipit illud, qd̄ in altero est: ex quo eorum exardescit siue amor, siue amicitia. vtrunque .n. dictum est ab amando: amare aūt nihil aliud est, nisi eum ipsum diligere, quem ames, nulla indigentia, nulla utilitate quæsita: quæ tamen ipsa efflorescit ex amicitia, etiam si tu eam minus secutus sis. hac nos adolescentes beneuolentia senes illos L. Paullum, M. Catonem, C. Gallum, P. Nasicam, T. Gracchum, Scipionis nostri socerum, dileximus. hæc etiam magis elucet inter æquales, vt inter me, & Scipionem, & L. Furiū, P. Rupilium, Sp. Mummium: vicissim autem senes in adolescentium caritate acquiescimus, ut in vestra, & Q. Tuberonis: equidē ēt admodum adolescentis, P. Rutilij & A. Virginij familiaritate delector. Quoniamq́. ita ratio cō parata est vitæ, naturæq́. nostræ, vt alia ætas oriatur ex alia: maxime quidem optandum est, vt cum æqualibus possis, quibuscum tanquam è carceribus emissus sis, isdē ad calcem, vt dicitur, peruenire: sed qm̃ res humanæ fragiles, caducæq́. sunt, semper aliqui acquirendi sunt, quos diligamus, & à quibus diligamur. caritate enim, beneuolentiaq́. sublata, omnis est è vita sublata iucunditas. mihi quidem Scipio, quanquam est subito ereptus, viuit tamē, semperq́. viuet. virtutem .n. semper amaui illius viri; quæ extincta non est; nec mihi soli versatur ante oculos, qui illam semper in manibus habui; sed ēt posteris erit clara, & insignis. nemo vnquam animo, aut spe maiora suscipiet, qui sibi non illius memoriam, atque imaginem proponendam putent. Equidem ex omnibus rebus, quas mihi aut fortuna, aut natura tribuit, nihil habeo, quod cum amicitia Scipionis possim comparare. in hac mihi de rep. consensus, in hac rerum priuatarum consilium, in hac requies plena oblectationis fuit. nunquam illum ne minima quidem re offendi, quod quidem senserim: nihil audiui ex eo ipse, quod nollem. vna domus erat, idem victus, isq́. cōis. neque solum militia, sed etiam peregrinationes, rusticationesq́. cōes. nam quid ego de studijs dicā cognoscendi semper aliquid, atque discendi? in quibus, remoti ab oculis populi, omne ocium, tempusq́. contriuimus. quarum rerum recordatio, & memoria, si vna cum illo occidisset, desiderium coniunctissimi viri, atque amātissimi ferre nullo modo possem: sed nec illa extincta sunt, alunturq́. potius, & augentur cogitatione, & memoria; &, si plane illis orbatus essem, magnum tamen afferret mihi ætas ipsa solatium. diutius .n. iam in hoc desiderio esse non possum: omnia autem breuia, tolerabilia esse debent, etiam si magna sunt. Hæc habui, de amicitia, quæ dicerem. vos autem hortor, vt ita virtutem locetis, sine qua amicitia esse non potest, ut, ea excepta, nihil amicitia præstabilius esse putetis.

PETRVS MARS.

DVAS. Quousque, qm̃ oīs benignitas pperat, inqt Sen. & nō tulit gratias, q cū rogasset accepit. Arist. i 9. Mor. sic pcipit, est amici bñficia pferre, psertim in eos q indigēt, & anteq̄ illi reqrāt. [Studiū) Cura, volūtas. [Cūctatio) Mora. gratissima sunt bñficia, inqt Sen parata, facilia, occurrentia, ubi nulla mora fuit nisi in accipientis verecundia. optimū est antecedere desideriū cuiusque, pximū seq illud, melius occupare anteq̄ rogemur, qm̃ vt maioribus nr̄is grauissimis viris visum est, nulla res carius cōstat, quā q̄ pcibus empta est. Ideo diuināda cuiusque uoluntas, & cū intellecta est necessitate grauissima rogādi liberāda. Illud bñficiū iucundū, victurumq́. in aīo scias, qd̄ rogātis verba intercidamus, ne rogari videamur. [Libere) Solute, apte sine aliqua retractatione. [Auctoritas) Grauitas, æstimatio. [Ea) Auctoritas, & seueritas. [Apte) Libere citra simulationē, & dissimulationē. [Acriter) Aspere. [Pareatur) Obijceretur. [Nā qbusdam) Refellit Lælius Democriti, Stoicorū, & Epicureorū opiniones de amicitia. [Habitos) Existimatos. [Mirabilia qdā) Admirabiles opiniones. [Illi) Democriti & Stoici. [Prosequātur) Tractēt, disputēt. [Argutiꝰ) pressius, subtilius, minutius, enucleatiꝰ. [Nimias) Multas & arctas. [Solicitū) Anxiū. [Curā) Studiū. [Quā laxissimas) Valde remissas. translatio ab eqs quos nūc immittēdos, nūc cōtrahēdo habenas moderat, & regit insessor. & habenas p vinculis amicitiarū ponit & vsibus. [Adducas) cōtrahas. [Remittas) Relaxes. [Caput) Primū, ac maximū. [Securitatē) animi trāqllitatē. Idē Cic. in vlt. de Fin. dicit. Democriti aūt securitas, q̄ est aī tranquillitas eo separanda fuit ab hac disputatione, quia isti aī tranquillitas

quillitas est ipsa beata vita. hæc Cic. Sen. in libello de tranquil. vitæ. Serenū sic alloqtur. qđ desideras magnū. & summū est, deoq. vicinū, nō ↄcuti hāc stabilē ai sedē, græci εὐθυμίαν vocāt, de qua Democriti volumē egregiū est, ego tranqllitatem voco. Nec. n. imitare & trāsferre verba ad illoꝝ formā necesse est, res ipsa de qua agit aliquo signāda noie est, qđ appellationis græcæ vim debet hre nō faciē. ergo quærimus quō aius sp æqualis, secundoq. cursu eat, ppitiusq. sibi sit, & sua lætus. aspiciat, & hoc gaudiū nō interrūpat, sed placido statu maneat, nec extollens se vnq̄ nec deprimēs, id tranqllitas erit. [Parturiat] laboret, doleat, soliciusq. sit, & anxius ritu parturiētis. Arist. differēs an quāplurimi amici, cōparādi sint dicit, forsitā bene est nō quærere multos, sed quot ad cōiuatē vitæ sufficiāt. neq; posse vr multis vehemēter amicū esse, quapp neq; adamare plures. exuperatio. n. qdā amicitiæ est, hoc aūt est ad vnū, & vehemēter, igr amare ad paucos erit. Hesiodus Persen fratrē sic monuit, Hospite ne careas, hospes neq; pluribus esto. [Alios aūt]. i. Epicureos ad pprium cōmodū & voluptatē oia referētes, vt dcm̄ est. in hac parte dicit Seneca. nobis pugna est cū Epicureoꝝ delicata & vmbratica turba in cōuiuio suo pitantium, apud quos virtus voluptatū ministra est illis paret, illis deseruit, illas supra se videt. [Inhumanius] Importunius & ab humana benignitate, & caritate alienius. vñ monet Horat. Surge, & inhumanæ senū depone camœnæ. [Præsidij] Fauoris, cōpēdij, tutelæ. [Caritatis] Naturalis affectionis & amoris. [Firmitatis] Roboris, stabilitatis, sufficiētiæ. [Beati] Felices, qbus deest nihil. [O pclarā] Ironice loqtur Lælius, taxatq. obscurā, mancā & languidā Epicureoꝝ rōnem in lustris natā & ganeis. Amicitia inquit pclaꝝ dei donū est, societati oia bona accepta referēda sunt, illa oos ad oia muniuit, atq; instruxit. Idē Cic. in Orat. pro Sex. dicit, quodam tpe hoies nondum neq; naturali, neq; ciuili iure descripto fusi p agros ac dispersi vagabātur, tantumq. habebāt, quātū manu & viribus p cædē, aut vulnera, aut eripere aut retinere potuissent. q igr primū virtute & cōsilio pstanti extiterunt hi perspecto gñe humanæ docilitatis, atq; ingenij, dissipatos vnum in locū congregarunt, eosq. ea ferocitate illa ad iustitiā atq; mansuetudinem trāstulerunt, tum res ad cōem vtilitatem quas publicas appellamus, tū conuēticula, quæ hoim postea ciuitates noiauerunt, tū domicilia cōiuncta quas vrbes dicimus inuēto & diuino & humano iure mœnibus sepserūt. [Iucūdius] Delectabilius. [Quæ est] q. d. talis ai tranqllitas vituperāda est, qm̄ hō hoim vsibus natus est, & maxime amicoꝝ duo, quoꝝ cōmodis non modo suscipiēda cura est, sed ēt graues labores & solicitudines, q ob ius naturæ & amicitiæ necessitudinē iucūditati ascribendæ sunt. [Specia] Aspectu, & noie ipso. [Blāda] Lenis, iucūda. [Ab se] Sua spōte, ppriaq. natura, vt ita dixerim. [Multis lo.] Necessarijs negocijs, opportunisq. officijs, ac debitis. Is locus offō, inqt Silijs, cū cessant psperā, cumq. Dura ad opē fortuna vocat, nam læta fouere Haudqnaq̄ magni est ai decus. [Consentaneum] Rōni, ac naturæ congruū. [Ne solicitus] Anxius, & curis districtus. vulnera inqt Arist forti viro molesta sunt, fert tñ q a honestum est ferre, & turpe nō ferre. [Curam] Cogitationem, & aliq̄ molestiam & ai cōmotionē. [Bonitas] Simplicitas, & iusta prudētia quæ recta rō agēdi diffinitur. [Malitiam] Fallacē nocendi & circumueniēdi modū & viam. [Tēperantia] Moderatio cupiditatum oium. [Libidinem] Infrenē cupiditatem, & voluptatē. [Ignauiam] Pigritiam, desidiā, torporem. [Fortitudo] Virilitas, & prōptus ardor in laboribus, & periculis. hæc siqdē virtus est quasi fida custodia ipsius officij. [Imbecillibus] Ignauis, abiectis. iccirco Virgilianus Aeneas ignaua morte angit in primis. & Papinianos Hippomedō. [Flagitiosis] Libidinosis, sceleratis, pbrosis. [Modestos] modū vitæ hñtes, & temperantiam atq; decoꝝ in oi re seruantes. [Constituti] subornati natura, & disciplina edocti. [Humanitatē] Naturalem qualitatē, & teneritudinē affectibus peruiā. tenere siqdem est humanus ains ac mollis, recipitq. naturæ motus io vtranq; partem, etenim nō est humanū pectus sed ferreū potius & adamantinū qđ res humanæ nō tangunt. Iccirco celebratur & snia Antonini Cæs. q dixit, Neque imperium neq; phia tollit affectus. [Motu ai] Cura, affectione, cogitatione, reputationeq. reꝝ humanaꝝ. [Sublato] Remoto. [Pecudem,] brutum aial. [Gñis eiusdem:] similis qualitatis & naturæ, nullo sensu pditæ ac motu. [Isti] Stoici asserētes vacare affectibus sapientē, vt dcm̄ est in 3. de Fin. & dicetur suo loco in Tuscul. scholis. [Durā,] Præfractam, inflexibilē. [Ferream] Asperam, immobilē, impalpabilem. Lactantius vrgēs Zenonem Stoicoꝝ principem, & sectarium dicit. Illud satis est ad coercendum furiosi hois errorem, quod inter vitia & morbos misericordiam posuit. Admit nobis affectū, quo rō humanæ vitæ pene ois cōtinetur, cum. n. nā hois imbecillior sit q̄ ceteroꝝ aialium, q̄ vel ad pferendam vim tpm, vel ad incursiones à suis corporibus arcendas nūllibus munimentis prouidentia cœlestis armauerit, hoi aūt q a nihil istoꝝ datum est, accepit pro istis oibus miserationis affectum. nulla esset hoim societas, nulla vrbium cōdendaꝝ vel cura, vel rō, sic neqoe vita quidē satis tuta, cū ceteris aiantibus exposita esset imbecillitas hoim, & ipsi inter semetipsos belluaꝝ more sæuirent. [Tenera,] Mollis, indulgens, compatiens, misericors. [Tractabilis;] Palpabilis. sensus est, virtutis natura facilis hr, & apta recipiēdis affectibus, vt cera varijs formis, qua p arbitrio plastes affingit, diffunditur, inquit Lælius ipsa virtus & contrahitur. i. lætatur & angitur, vt rō humanitatis, & societatis exposcit, nec non offm̄ cuique vt decet pstandum. quapp gaudet cum gaudentibus, & cum plorantibus plorat, qđ & ad apostolicū pceptum est atque consiliū. Sil. Italicus humanitatē Batti regis Cyrenensium laudat his versibus, Battus Cyrenē molli tū forte fouebat Imperio mitis Battus, lacrymasq. dedisse Casibus humanis facilis, q supplice visa Initemuit regū eutneus deatrāq. tetendit. [Diffundantur,] Dilatantur. i gaudeant. [Contrahant.] Tristentur doleant, angantur. est siqdem dolor & mœror, ai contractio, & gaudium atque lætitia diffusio q̇dam & extensio, vt in Tusc. scholis docet, ac diffinit Cic. [Angor] Mœsticia, & solicitudo siue tristicia. [E vita] Ea vsu modoq. viuendi politico & humano, vt est inqnit de virtutibus ita & de amicitia, q iustitię q̇dā pars est, & sine virtute esse non pōt. vñ de similibus idem debet esse iudicium. [Contrahat] Copulet coniungat. [Eluceat,] Appareat. Nunq̄ in obscuro virtus latet, ait Sen. sed mittit sui signa. [Applicet,] Agglutinet pp moꝝ similitudinē Plato in dialogo qui Lysias de amicitia inscribitur dicit, fortasse & sapientū scripta legisti in qbus eadem hæc affirmant, simile simili necessario sp amicum esse, atque hæc est eoꝝ snia qui de natura & vniuerso tractarunt, pterea dñt poete hoies conciliatoris dei ductu amicos fieri, sic. n. aiunt, Deus similē sp ad similē agit, & notū facit. [Amor] Caritas q̇dam quæ voluntas est bñfaciendi, & gratificādi. Caꝝ siqdē, vt alibi dicit Cic. verbum est amoris vñ amicitiæ nomē ductum est. Amare vero nil aliud est quam alicui bonū velle optareque oportere aiunt dicit phs amico bona illius gratia velle. [Inanibus] Vanis, & solidam vtilitatē non hñtibus. [Cultu] Ornatu. [Redamari] Diligi & coli, quapp Arist. dicit amicitiam esse beneuolentiā mutuā nō latentē. [Remuneratione]. i. reciproco amore. [Vicissitudine] Alternatione. [Studioꝝ] Curaꝝ, & volūtatū. [Offoꝝ] Actionum decentiū, amicitiæq. iuri debitaꝝ. [Alliciat,] Innitet. [Adsciscant] Adiongāt, & decreto quodā aduocent. [Natura] Qualitate, ac dote. [Rapacius,] Vehementius ad rapiēdum, & attrahendū, quam similitudo naturę ac moꝝ ad Amic. ait Sen. in epist fert bonum viꝝ & sapientē nulla vtilitas sua, sed naturalis irritatio. nam ut aliaꝝ nobis reꝝ innata dulcedo est, sic & amicitiæ. [Constat,] Cōuenit: iotet uos vt manifestum & veꝝ fons, principiū, & origo. bñuolentia dicit Arist. amicitiæ qdem est similis. non tñ est amicitia fit. n. beneuolentia & ad ignotos & latens. vr principium amicitiæ esse sicut & amandi, voluptas ea q̇ p aspectum efficitur. nemo nanque adamat nisi añ delectatus fuerit forma, qua q gaudet, non cōtinuo amat, sed cum absentē desideat, pñtiam affectat. Sic igitur ēt amicos impossibile est esse nisi beneuoli fuerint, oino bñuolentia ob virtutem fit aliq̄, & bonitatem. [Eadē bonitas] Virtus beneuolentiæ & amicitiæ q̇ bonitatis. i. iustitiæ pars, est tribuens hoibus natura congregatis & sociatis, quod illis debetur lege naturæ, q̄ hoiem hoi cōmendauit. [Inhumana] Aspera, inhospitalis, & fera. [Immunis] Ociosa, nihil pstans. humanitatis in hac signione dr prompta, & benefica in oēs beneuolentia, & caritas. [Supba] Elata, cōtumax, sed facilis, humilis, benigna, comis, affabilis. [Tueri] Protegere. [Cōsulere] Prouidere, ac illoꝝ quieti & securitati pspicere. vñ græcū adagium est, hō hoi deus, & oppositum, hō hoi lupus. [Abhorreret] Aliena esset ab amore oim hoim, quicunque illi sint. Amicitia, dicit phs, non est ad inaiata, nec iustum immo neque ad bouē, uel equū, neque ad seruū ea rōne qua seruus est. non est. n. quidquā cōe. Seruus. n. aiatum est instrm̄, sed qua est hō. Nam oi hoi iustū quoddam est ad oēm hoiem, qui cōitare secum legē, pactumq. potest quare & amicitiam rōne qua hō est. [Fingunt] Simulant. [Nodum] Vinculum, gluten, nexum. [Amor] Studium, uolūtas, affectio. [Cū studio] Volenti aio, & amico. Aius est, inquit Sen. q parua extollit, sordida illustrat, magna & in pcio habita dehonestat ipsa quæ appetuntur neutram naturā hñt, nec boni, nec mali id refert quo illa rectior aiua impellat, à quo forma datur rebus. non est ergo beneficium ipm qđ numeratur aut traditur, sed pia & recta volūtas. [Colātur] Obstruētur, & frequētentur, atq; honorētur rsus gēa & cōpēdij. [Opibus] Potētijs, cliētelis. [Copijs]

Afflu

affluentia reꝝ, quapp maiores nři Iouem optimū primo .i. bene ficentissimū, deinde maximū .i. potētissimū appellauerunt, osten dentes maius esse & gratius benignū esse, ac liberalē quā magnas opes hře. Qui bňficia ꝯfert deū imitatur, inqt Sen. q repperit tēne ratorē. [Præsidij] Opis & tutelæ. [Opus sit] Expediēs ac necessarium. [Viguissent] Prompta fuissent ad releuandā indigentiam, q̇ aperit voluntates amicoꝝ. & ideo interdum necessaria, cum offi cia excitet, & virtuti campū patefaciat, atque argū amoris. Aduer sa siqdem amicos explorant. Amicos, ait Sen. res optimæ parant, aduersæ ꝓbant. In vtraque fortuna, dicit Phs, quæruntur amici. Nam & qui fortunam hñt aduersam indigent ope, & qui sunt in reꝝ prosperitate eoꝝ indigent, quibus cū viuāt, & in quos bene ficia cōferant. Amicos igitur hēe magis necessarium est in diuer sa fortuna, oportet aūt felici tpe amicos prompte accerscere. ho nestum siqdem est beneficū esse, infelici vero pigre, nā participes maloꝝ facere amicos non decet. vñ Orestes apud Eurip. in Electra Pyladi amico dicit. Sat est grauis tristisq. fortuna si me vrget. Maxime tñ vocandi sunt tunc amici, cū parua suscepta mole sua multū ꝓdesse pñt. Contra fortasse congruū est ad calamitosos ire amicū anteq̃ vocetur, est .n. amici beneficia ꝯferre p̄sertim in eos, q indigent, & priusq̃ illi requirant, vtrisque siqdem honestius est atque iucundius. Ad fortunatos prompte accedendū est, ad opus agendū, tarde vero ꝓ ꝯñdis beneficijs, non .n. honestū est vtilitatis suæ grā properare. [Domi] In toga & domestica & ciui li. [Vsu] Experientia. [Rōne] Doctrina, & p̄hico instito. [Proh] In teriectio est admirantis, & quasi implorantis, atque adiurantis h̄ dem .i. opē auxiliumq. numinis, & hois. [Deū] Deoꝝ, antiqua locutio est passim a poetis, & oratoribus vsurpata. [Circunfluere] Vndique redundare. Arbitrantur hoies, inqt Phs, felicem iucūde viuere oportere. Solitario difficilis est vita. Retinendum est, inqt Lact. vinculum societatis humanæ quia hō sine hoie nullo modo pōt viuere. Epicurus, auct. Sen. dicere solebat sine amico visceratio leonis & lupi vita est. vt solitudo inodio est, ait Sen. sic in dul cedine appetitio societatis, quo hoiem hoi na conciliat, sic inest huic quoque rei stimulus, qui nos amicitiaꝝ appetentes faciat. [Fides] Veritas, & securitas. [Fiducia] Spes, bonusq. aius .i. securus. [Coluntur] Honorantur, & frequentantur, ad aliquod tps, vt periculum declinetur simulatione officij. [Ceciderint] Amiserint tyrānidem, qualis est vt plurimum exitus tyrānoꝝ, vt ꝓ cruorem ad manes descendāt. [Tarqnus] Superbus mortuus est, cuius qui se post fractas opes Latinoꝝ ad Aristodemum tyrānum ꝯtulerat. [Gratiam referre] Par pari reddere, benemerētibus videlicet beneficium, & insidis talionē & pœnā [Importunitate] Malignitate tyrānica, & feritate in qua nulla pōt esse quies, nulla cōmoditas. [Præpotentium] Fortunatissimoꝝ, quos aura fortunæ inflat, & alioꝝ contēptores efficit. [Excludunt] Eijciunt. [Fideles] Veras constantes, atque reciprocas. [Cæca] Temeraria, improuida. stolida fortuna, inqt Sen. quem nimium fouet, stultum facit. & fortuna nemini plusq̃ consiliū valet. [Plerunque] Sępius, qm nōnul li fortuna prudenter & moderate vtuntur, seruantq. in magna peccandi licentia modum. cū tibi alludit vitæ ꝓsperitas, ait Sen. tunc te velut in lubrico retinebis, ac sistes, nec tibi dabis impetus liberos, sed circūspicies quo eundū, vel quousque. [Afferuntur] Cristas erigunt more galloꝝ, atque alios contēnunt, & auersant. [Fastidio] Quadā nausea, & contēptu. [Contumacia] Animi tumore, conuicijs, despicientia, supbia. [Insipiente] Nullis disciplinis ex culto, & quasi mitigato. vñ studia humanitatis dicta, quæ sincera mente cupientes humanissimi sunt. [Fortunato] Opulento. [Intolerabilius] Insolentius, & importunius. [Cōmodis] Facilius, aptis, mēsuratis, modumq. hñtibus & seruantibus .i. rōnē hu manitati ꝯsentaneā. [Imperio] Prælatura, exercitus. [Ptāte] Iure aliquo sibi cōcesso. Cū imperio esse dicebatur apud antiquos, cui noiatim à populo dabatur imperium, cum ptāte aūt de eo q a populo p̄ferebatur alicui negocio. [Prosperis] Felicibus, atque secūdis. [Indulgeri] Aium applicari, atque obsequium. [Stultius] Hebetius, imprudētius. [Copijs] Affluētijs reꝝ. [Facultatibus] Diuitijs, opulentijs. vñ difficultas domestica inopia. [Opibus] Potētijs, factionibus, clientelis, fauoribus, affectationibus. [Supellectilem] Instrm ad magna quæque efficacissimum. quapp Stoici appellabant amicum efficiens quoddam bonū, vt in 8. de Fin. dcm est. Supellex ꝓprie vt hr 33. Digestoꝝ ēt domesticum instrm qd neque argento, auro ue factū, vel vestibus adnumeratur. [Cui] Qm subinde alios, atque alios fortiuntur dños cum in arbitrio fortunæ sint. vt recte monet in epist. C. Cæcilius, & Horat. his versib. Nā ꝓpriæ telluris heꝝ nā neque illum, Nec me, nec quenq̃ statuit, nos expulit ille. Illū aut nequities, aut vafri inscitia iuris. Postremo expellet certe viuacior hæres. Nūc ager Vmbreni sub noie dictus Ofelli, Dictus erit nulli ꝓprius, sed cedet in vsum Nunc mihi, nūc alij, quo circa viuite fortes, Fortiaq. aduersis opponite pectora rebus. [Sua] Propria, & nō fortuita. [Certa] Firma, nō vacillans, inuariabilis. [Inculta] Nō frequētata. [Deserta] Destituta. [Iucūda] Suauis, & delectabilis. Absurdū est, inqt phs, felicem hoiem solitarium facere. Nam hō ciuile aial est, & cu alijs aptū viuere, ac verba mentemq. cōicare. sic .n. dr in amicis viuere sič, & nō vt in pecudibus eodē in loco pasci, quo circa alij cōpotiāt, alij taloꝝ ludo simul incūbunt, alij simul sese exercent, & vna venantur, aut p̄hantur singuli totos dies idipsum agentes qd maxime amant, viuere .n. simul cū amicis volentes hæc faciunt, & in ea cum his cōicant, cum qbus viuere expetūt, q̇ maxime ipsos in vita delectant [Constituendi] Ponendi, firmandi, sanciendi. [Fines] Termini & metæ, ut pateat qtūs progrediendū sit cū laude in amicitia. [Ferri] Dici, narrari a p̄hantibus, morumq. magris. [Eo modo] Affectu, & ai dispōne, atque ꝓposito. Arist 9. Moral. dicit, At vero quæ ad amicos attinent, & quibus amicitiæ diffiniūtur, ex his q̄ ad seipsum quisque facit profecta esse vñr, ponunt .n. eū amicum esse, qui vult & agit bona, vel q̇ vñe amici grā. Aut eū qui vult esse, viuereq. amicum gratia ipsius amici, quod matrib ad suos accidit filios. Quidam vero eum esse dñt qui versatur vna cū amico, & eadē expetit. Aut eum qui dolet pariter, atque gaudet cum amico. Maxime aūt, & hoc matribus accidit. Hoꝝ etiā aliqui & amicitiam ipsam diffiniunt. vnumquodque aut boꝝ viro cōpetit erga se bono, reliqs vero ex rōne, qua tales esse se opinantur. vř aūt vt dcm est virtus & studiosus ipse cuique esse mensura. hic .n. sibi consentaneus est, ac eadē cupit aia ois. & vult igē sibi bona, & agit. & quippe boni viri bonum agere, ac sui ipsius gratia, mentis siqdem causa, q̇ quidem vř quisque esse, & vult ēt se viuere, saluumq. esse, atque id maxime quo sapit, atq; talis secum degere vult. Libenter .n. hoc, & cum voluptate facit. nam & actaꝝ reꝝ recordatio periucunda est, & futuraꝝ spes bona. talis artem delectat, & insup contēplationibus abūdat. præterea vna secū maxime dolet, atque lætatur. Idem .n. est ipsi molestū, atque iucundū, & non alias, aliud. est .n. sine pnia prorsus. ex eo igit qa vnumquodque ipsoꝝ ad seipm competit studioso, ad amicū aut sic sese habet vt ad seipsum. amicus .n. est alter ipse, & amicitia vř hoꝝ aliqd esse, & quibus hæc insunt vñr esse amici. Qui multas res perniciosas atque nefandas egerunt, vitam odio hñt ob prauitatem, sibiq. mortē consciscunt. Quærunt p̄terea alios ipsi flagitiosi, quibuscum versentur, seipsos vero fugiunt, nam si sine fecit recordantur multaꝝ, grauiumq. reꝝ, & timent alias tales. Si vero cum alijs sint, obliuiscuntur. Atque cū nihil habeant qd amabile sit, nulla re prorsus afficiuntur ad seipsos, q̇ ad amicitiam ptinet. Neque igitur vna secū gaudent, atque dolent. est .n. eoꝝ aia so seditione, atque interdum ob prauitatē dolet abstinens a quibusdam, interdū lætatur. & hæc qdem psis huc, illa vero illuc trahit vt distrahentes. Quod si fieri nequeat vt doleat, simul atq, lætetur. at paolo post dolet qd lætatus fuit, & nollet sibi fuisse illa voluptati. Improbi nāque pnia referti sunt. Improbus igitur ne erga se qdē amice affectus est, ꝓpea qd nihil habet qd sit amabile. Quod si ita se hēe vehementer est miseꝝ, totis viribus fugienda est prauitas, & enitendū est ad bonitatem. sic .n. & ad ipm habebit amice, & alijs amicus poterit esse. [Affecti] Dispositi, aiati. [Rñdeat] Cōsonet, parq. sit, & simili. [Quanti] Quanto p̄cio, & indicatura [Nulli assentior] Nullā duco ꝓbabilem, qd quibusdam rōnibus ońdit Lælius. [Attēn.] Actius consideranti, rōnes Aristotelicæ nō modo ꝓbabiles videbuntur, sed ēt verissimæ. cō summatæ siqdem virtutis vir phs ille intellexit, cui oia insunt, q̇ amico prēstanda sunt, & maiora nullo modo pñt. quapp si amas amicū sicut seipsum oēs numeros impleuit necessitudinis. Quærit idem phs an deceat quenq̃ amare sese maxime. & decere cōcludit non oi modo, sed quodam, his verbis Bum inquiunt oportere summe amare, q maxime est amicus. Is aūt est talis qui vult, cui vult bona illius grā, si nullus ēt scierit. At hæc ipsi ad seipsum maxime cōpetunt, & cetera oia quibus diffinitur amicus. dictum est .n. ab ipso ea ois, q̇ ad amicitiam attinent & ad ceteros peruenire. eodem accedunt & prouerbia vniuersa, vt aia vna, & amicoꝝ oia sunt cōia, & amicitia est æqualitas, & genu tibiæ ꝓpinquius. hæc .n. vniuersa ipsi ad seipm maxime cōpetunt. Maxime nāque amicus est sibi, & se igř ipm maxime amare oportet. Siqs curet agere iusta maxime, aut moderata, aut queuis alia ꝓfecta à virtutibus honestatemq. oino sibi vendicet, hunc nemo vitupera bit sui amatorē. Magis aūt videbitur talis hō sui amator, cum sibi tribuat quæ pulcherrima sunt bona & maxima. quapp maxime sui est amator, diuersa specie ab eo q reprehenditur. tātumq. differt, quantū vita cū rōne differt a vita cum ꝑturbatione, & appo

titio

titio aut honesti,aut eius qd' vtile esse vr. Qui aût sui amatores vituperant ad eos respiciunt q sibi plus tribuût in pecunijs,& honoribus,& corporeis voluptatib⁹. hæc.n.ipsa multitudo affectat, & ipsis et optimis oi studio incumbit. quapp & pro his digradiá tur. qui igitur in his plus hře pergunt, hi cupiditatibus, & oino affectibus,eiq. parti aiæ quæ rônis est exps gratificâtur. tales aût sunt ipsi multi.idcirco appellatio nata est ea multitudine, q praua est.igitur iuste vituperantur,qui sic se amant. Non est aût obscuro vulgus, eos qui sibi ipsis talia tribuunt sui amatores dicere consueuisse. Quare bonú qdem hoiem amatorem esse sui oportet. nam & sibi pderit,ac ceteris agendo honesta. prauú vero nó oportet. & sibi nanque nocebit,& ppinquis prauos sequendo affectus. ea igitur q vir improbus agit,& ab his discrepant,q agere oportet. At probus quæ oportet agit. mens.n.omnis id expetit, quod sibi est optimum. Vir etenim bonus rôni obtemperat. Atq verũ est illud qd' de studioso dr,complura iniqua ipsum, agere, & amicorũ & patriæ grã,etsi opus fuerit morté obire. pecunias.n.& honores abijciet,& ea bona oino,de quibus certant hoies,sibi védicans honestatem. In vniuersis denique laudabilis ipse vir bonos plus honestatis tribuit sibi. Sic igitur sui amatorem esse oportet,vt ipsi aût multi sunt non oportet. [Aiatus) Affectus,dispoit⁹. [Quam multa) Prima ratio Lælij primá rónem reprobantis q tñ vt dixi recte æstimara,& indicata verissima est. [Precari) pcibus aliquid côtendere ab inertissimo hoie,ac malignissimo. [Supplicare) Quasi adorádo supplices manus tendere,genuaq. ponere. [Acerbius) Asperius impetere conuicijs quempiam p amici negocio & rône. [Honeste) Decore,laudabiliter. [Diffiniri) Terminari. [Paribus offic.) Similibus actionibus,& obsequijs. [Voluptatibus) Delectationibus,& iucunditatibus. [Exigue) Parce. [Tenuiter) Auare. [At calculos) Lapillos .i. supputationé,& rônis æqualitatem ritu mercatorũ,& fœneratorũ. Calculi sunt lapilli quibus vtuntur rôcinatores summam facientes.inde & calculatores dicti,sed elegantius rôcinatores. [Par ratio) Quantitas & qualitas. [Ditior) Copiosior. [Affluentior) Redundantior. [Obseruare) Adnotare. [Restricte) Minute,parce,auare. [Excidat) é memoria labatur. [Aequo) Pari. [Quanti faciat) Aestimet talem qualia à se indicatur. [Abiectior) Timidior,remissior. [Fortunę) Conditionis,status,sortis. [Fractior) Debilior,timidior. [Iacenté) Abiectum,timidum,fractum. [Excitet) Erigat,adiuuet ad melioré fortunam. [Adduci) Trahi ad hanc opinioné. [Impuri) Corruptum hôtis iudicium. Impurus apud antiquos pro improbo ponebat. [Ambitiosi) Ventosi,& magis amari qrentis,quam amare. Pleriq; ait Arist.8.Moral.ob ambitionem magis amari quam amare velle vñr.quapp amant adulatores. Amari aût propinquũ huic esse constat,amici,inq honore,qd quidem plerique affectant.vera aût amicitia magis in exhibendo amore quam recipiendo consistit. Argũ sunt matres amando gaudentes. nonnullæ siquidem nutricibus dant filios,& amant quidé scientes,vt amentur aût ab illis, non qrunt si vtruoque fieri nequeat,sed satis est ipsis si in psperitate vident illos esse ꝯstitutos. [Quo ná modo) q.d.talis opinio excludit amicitiam. vñ Arist. mouet non esse amandum quasi sis osurus,vt aiunt,sed ita exercendum odium tanq aliqñ sit amaturus. [Optare) Votis oibus petere. [Ansas) Causas,& occasiones. [Angi) Cruciari aio,& affligi. [Tps) Opportunitatem aliquam. [Emendati) Emaculati,côpositi moderati,sine menda. [Côitas) Participatio,consociatio. [Fortuna) Casu aliquo. [Minus iuste) Aliquantú a recto exorbitantes. [Aut caput agatur) Tractetur de vita.sitq. in periculo. inde capitale dr crimen,quod pœna capitis luitur. idem Cic.in orat.pro lege Manil.dicit. Agitur salus sociorũ. Aguntur certissima P.R.vectigalia,aguntur bona multorum ciuium. [Aut fama) Nomé ipm & decus,qd' honestis viris oibus fortunis debet esse antiquius, qm turpissima est infamiæ nota,& probrú. Triplex pterea diminutio capitis minima,media,& maxima tractatur à pfessoribus ciuilis iuris. [De via) Recto ordine offióꝝ atque iustitię. [Turpitudo) Dedecus,& vituperatio. [Est .n.quat.) .i.conceditur,vt vsque ad aliqué finem declinet ab honestate amicus in amici periculo,q terminus in singulis actionibus ꝯstitui nequit,aut via ponitur,qm variæ circumstantiæ variát officia,& nullis formulis pñt singula côprehendi, nulla qppe de his scia,sed experientia tm. quapp Gell. hunc Cic.acri iudicio,& anxio pensauit his verbis Chilo præstabilis hó sapiæ quoná vsque debuerit contra legé, contraq. ius p amico progredi dubitauit, eaq. res in fine quoque vitæ ipso aium eius anxit,& alij deinceps multi phiæ sectatores,vt in libris corũ scriptum est satis scite,satisq. solicite qsiuerút,vt verbis q scripta sunt ipsis vtar. Nunquid oporteat contra iustitiá amico subuenire. & quo fini,& in eiusmodi ea verba signant qsisse eos an nónunq côtra ius, contra morem faciendum p amico sit, & in qualibus, & in quibus causis,& quem ná ad vsque modum. Super hac qône cum alijs sicuti dixi multis, tú diligétissime a Theophr. disputatur viro in phia Peripatetica modestissimo,doctissimoq., eaq. disputatio scripta est,si recte meminimus in lib.eius de amic.j.cú lib. M.Cic. vr legisse,cú ipse quoq; de amic.lib.côponeret,& cetera qdem q sumenda a Theoph.existimauit,vt ingeniú facúdiaq. eius fuit,sumpsit, & tráspostuit cômodissime,aptissimeq.. Hunc aût locú de quo satis qsitú esse dixi oium reꝝ aliaꝝ difficillimú strictim,atq; cursim trásgressus est. Neq; ea q a Theophr. péiculate,atque enucleate scripta sunt,executus est. sed anxietate illa, & quasi morositate disputationis ptermissa,genus ipm rei tm paucis verbis notauit, dicens, Est qtús amicitiæ venia dari possit,cú agei aut caput amici,aut fama declinádú est de via. Sed eiusmodi declinatio ista esse debeat,qualisq. ad adiuuádú digressio, in quáta volútatis amici iniqtate nó dicit. Quid aût refert scire me in hmói piculis amicorũ,si nó magna me turpitudo insecutura est de via recta esse declinádú? nisi id quoque me docuerit,quá putet magná turpitudiné,& cú decessero de via,quousq, digredi debeá est .n. inqt, qtús dari amicitiæ venia possit.hoc imo ipm est qd' maxime dilcédum est.quodq. ab his q doceát minime dr,qtús quaq; sini dari amicitiæ venia debeat. Chilo ille sapiés,de quo ándixi,ꝯseruádi amici cá de via declinauit,sed video quousq; pgressus est.falsum.n. pro amici salute ꝯsiliú dedit. Idipm tñ in fine quoq; vitæ an iure posset repħi dic,culpariq. dubitauit. ꝯtra patriam, inqt Cic. p amico sumédа arma nó sunt,hoc pfecto nemo ignorat, sed id qro,id desidero cú p amico ꝯtra ius & ꝯtra quá licet salua tñ libertate,atque pace faciédú est. & cú de via sicut ipse ait declinádú est, qd & quantú,& in quali cá,& quousq vsque id fieri debeat. Pericles ille Athen.egregius vir ingenio bonisq. oibus disciplinis ornatus in vna qdé specie,sed planius tñ qd existimaret pfessus est. Ná cum amic⁹ eú rogaret,vt p se causaq. eius falsum deieraret, his ad eú verbis vsus est: Opus est me amicis cômodare,sed vsque ad aras. Theophr.in eo qué dixi lib. inqsitius qdé sup hac re ipsa & exactius pssius q Cic.disserit. Sed is quoq; in docédo nó de vnoquoque facto singulatim existimat,neque certis tpm docomẽtis, sed gñibus reꝝ summatim,vniuersim vtr ad hūc ferme modú. parua inqt & tenuis,vel turpitudo,vel infamia subeúda est, si ea re magna vtilitas amico qri pôt. Repħédit qppe & côpasat leue dánú delibatæ honestatis maiore alia, grauioreq. in adiuuando amico honestate,minimaq. illa labes, & quasi lacinia famæ imminéntia partaꝝ amico vtilitatum rône solidatur. Neq; oibus inqt moneri nos oportet,quod paria gñe ipso non sunt,honestas meę famę,& res amici vtilitas pôderibus. hęc.n. potestatibusq. pñtibus, nó vocabuloꝝ appellationibus,neq; dignitatibus gñm dijudicáda sunt. Nam cú in rebus aut paribus,aut non lege secus vtilitas amici,& honestas nřa consistit,honestas pculdubio præpôderat. Cú vero amici vtilitas nimio est amplior, honestatis aût nřæ in re nó graui leuis iactura est,túc quod vtile amico est, id prȩmú illo quod honestú nobis est sit plenius sicuti est magnú pondus æris parua lamina auri sit pciosius. post deinde Theophrastus ad hác larma sniam disseruit. Has tñ inqt paruitates reꝝ, & magnitudines,atq; has omneis offióꝝ æstimationes,alia nonnunq momẽta extrinsecus,atq; aliæ quasi appédices psonaꝝ,& causaꝝ, & tpum,& circunstantiæ ipsius necessitates quas includere pcepta difficile est moderant,& regunt, & quasi gubernát & nunc ratas efficiút,nunc irritas. Hæc talia q Theophrastus satis acute & solicite,& religiose causa differédi magis disputádiq. diligentia,quá cú decernendi snis,fiduciaq. disserit. Eius aut Chilonis a quo disputatiúculæ huius initiú fecimus, cú alia quædam sunt cognitu vtilia,atq; prudentia,tú id maxime exploratæ vtilitatis est, quod duas ferocissimas affectiões amoris atq; odij intra modú tm coarcuit. Hac inqt sini ames,tanq forte fortuna osurus,hac itidé tenus oderis tanq fortasse post amaturus. [Fama) Bonú nomé. [Telú) Instrm,& adminiculú. [Colligere) Captare adulationib.& simulatio vultu,verbisq;. [Turpe) Indecorũ. [Virtus) Affabilitas, humanitas,comitas,& liberalitas,q iúcta iustitię amsr in primis. [Caritas) Amor ciuiú. [Côstites) Nô vacillátes in offô. [Præuenit) puenit,anticipat locú. [Tollit) Aufert prátem expleoutæ atq; iudicij. [Sufflinere) Côprimere,coercere,tráslatio ab agitatorib⁹ equoꝝ, côtrahétibus habenas ne ea nimis effuso cursu in pceps ruát eqtes. [Eqs tép.) Moderamine quodá dispositis, & nô pcipitátibus cursum. [Periclitatis) pbatis,tétatis. Opus est,inqt Gel. versari,& exerceri in reb.cominus noscédis & piclitádis. [Leues) vani,futiles incôstátes,vt amicú prodát lucelli cuiusq; grã. & ius necessitudinis violét spe côpendioli. [Sordidú) pbrosum,indecorú dictum iam est de honoribus,magrátibus,potestatibus, opib.

[Via)Natura,robur,efficacia,ius,religio.(Imbecilla)Debilis,impotens.(Potentiam)Opulentiã,clietelas,principatum.(Nõ sine magna causa) Ob potentiam.s.magistratum,regnum,imperium. Quapp Arist.vt dem̃ est,celebrat in 9.Moral. bonum viꝝ honores abijcientem amici causa,cui talia bona concedit, Raꝝ genus hoim,sed oẽ præclaꝝ taꝝ.(Honoribus)Dignitatibus,& prælaturis.(Graues)Onerosæ,molestæ.(Difficiles)Asperæ.(Certus)Fidus.(Non facilis est inuentus) Non facile inuenitur.(Incerta) Dubiã,vacillanteq. causa & negocio.(Cernitur)Perspicitur,iudicatur,exploratur.quapp fidus amicus,vt ait Hom. non est fratre ducendus inferior. vir infidus, ait Plato in 5.de Leg.ab amicitia valde alienus est,& tandẽ cognitus in tã odiosam senectã incidit, vt seu vixerint,seu decesserint amici ac filij,æque orbã vitã acturus sit & miserã.(Leuitatis)Incõstantiæ.(Infirmitatis) Ignauiæ.(Cõuincunt)Arguunt,accusant.(Fides)Veritas dictoꝝ,& conuentoꝝ omnium stabilitas. fides,ait Sen. sanctissimũ humani pectoris bonum est,nulla necessitate ad fallendũ cogitur,nullo corrumpitur pmio,fidem qui pdit nihil põt vltra pdere.fides vnanimis vnde abijt,nunq̃ redit: laudatur,& inter maxima humani generis bona fides colitur.(Simplicẽ)Puꝝ,apertum,non vafrũ, nõ simulatorem,ac dissimulatorẽ,sed simplicis veritatis amicũ.(Cõmunem)ꝯgruentem naturæ cõi,& non suæ heresis atque capitis hoiem,qm̃ contentiosus est, & sæpe, vt ait Flacc. rixatur de lana caprina.(Moueatur)Afficiatur,& capiatur iisdẽ studijs, quoꝝ dissimilitudo distrahit amicitias.(Par est) Decet & est veꝝ prudẽtiæ ꝯsentaneum,q̃ locum pniæ raro relinquit,vel potius nunq̃ si cõsummata est,p captu humani ingenij,atq; solertiæ.(Multiplex) Varium,non vniforme.(Tortuosum)Obliquum,vafrum,fallax, subdolum.(Consentit)ꝯgruit,ꝯuenit. Consentire tuis studijs qui crediderit te,(dicit Horat.) Fautor vtroque tuum laudabit pollice ludũ.(Eodem)Ad id qđ dictum est de nã fidi amici.(Criminibus)Calũnijs.In sola bonoꝝ amicitia dicit Phs 8. Moral. nullũ calumnia locum habet. Non.n.facile alicui q̃spiam de eo credere põt,quem ipse diuturno tpe comprobauit.In his ipsis est,& sibi mutuo credere, & nunq̃ iniuriam facere, ceteraq. oia q̃ veræ amicitiæ censentur inesse.In reliquis vero amicitijs nihil phibet ea,q̃ sunt his contraria fieri.(Dudum)Paulo ante.(Sapientem) ꝯsummatum hoiem.(Ingenuum)Gñosum atque decoꝝ.(Frõte) Simulato vultu,& arridenti,q̃uis cor liuidum sit,& inimicũ.(Suspiciosum)De amico male opinantem.(Violatum) ꝯtaminatũ, atque corruptum iniquo aio,& infida officij claudicatione.(Accedat huc) Aduentat huic pcepto, & adhæreat vt appendix q̃dã.(Suauitas)Lepor,comitas,leuitas.(Condimentum)Gratia.Cõdire est dare saporẽ. vñ ꝯditi sale dñr faceti,& vrbani.(Tristitia) Morositas citra hilaritatem.(Seueritas)Rigiditas moꝝ,atque nimia grauitas,rusticitati ad similis austeritas.(Grauitatem) Pondus,& æstimationẽ.(Remissior)Lætior,hilarior,lepidior.(Liberior)Solutior,facilior,aptior.(Comitatẽ)Affabilitatẽ.(Facilitatem)Benignitatem.(Procliuior)Propensior. Idẽ Cic. in orat. p Corn.Balbo dicit,Comes,benigni,faciles suauesq. hoies esse debent, q erranti comiter monstrant viam benigne, non grauate.(Exsistit)Emergit hac in parte.(Qõ)Dubitabilis,ppõ & inq̃stio. nõnihil hñs difficultatis,& iõ subdifficilem appellat eã Cic.(Nũqñ)An interdum.(Teneros)equulos.(Hoi)Hois pstantia & generositate ipsius naturæ.vetus adagiũ est,Nouos parans amicos, veteꝝ nequaq̃ obliuiscere.(Satietates aliaꝝ reꝝ).i.fastidia q̃dam & repudiationes.Plato dicit in libello de amic. Nisi vterque diligat, neuter alteri dicẽdus est esse amicus. ergo nec amici equoꝝ sunt,quos eq non adamant,neque coturnicũ,neque canũ,neque vini,amant tñ hæc plerique oẽs,sed amica non sunt. quamobrẽ mentitur ille poeta q dicit,Felix ille est cui pueri amici,equi,venatoꝝ canes,& alienigenæ.(Ferũt)Tolerant.vñ dixit Pindarus, Lauda vetustũ vinum, & florentes hymnos recentioꝝ poetaꝝ. Cur apud te,inquit Sen. vinum ætate tua vetustius labitur?(Qđ dicitur)Adagium est,& prouerbialis sñia.(Modios salis)Arist.8. Moral.dicit. Tales amicitiæ raræ sunt.Tpe igitur & consuetudine opus est.Secundũ.n.prouerbium, non sit ut mutuo se cognoscant priusq̃ simul consumant dictam salis mensuram.Nec igitur fit vt prius recipiant se, sintq. amici quam amabilis vtrique videatur esse,atque credatur vterque. Qui vero ea celeriter inter se mutuo faciunt,q̃ ad amicitiã attinẽt,volunt qdem esse amici,sed nõ sunt,nisi sint amabiles,& idipm sciant. Amicitiæ nãque volũtas, non amicitia celeriter fit. Hæc igitur & tpe, & ceteris pfecta est amicitia,& p hæc oia fit. hæc ille. vetus adagium est, salem & mẽsam ne ptereas.i. amicoꝝ ꝯsuetudinem ne neglexeris ne ue violes vim amicitiæ. Pythagoras censet sal in primis in mensa ponendũ,qm̃ æquitatis iustitiæq. nos admonet.Sal etenim id seruat tuetur,qđ occupauerit.(Munus) Offm̃.(Expletum)Cumulatũ.(Fructus)Cõmoditas futuri amici,honestũq. cõpendiũ.(Suo loco)Dignitate,auctoritateq..(Intractato)Insueto,& feroci.(Cõsuetudo)ꝯuersatio.(Parẽ esse)Descẽdere ad sortẽ ipsius amici,vt amicitiæ sit æqualitas,vt Pythagoræ placuit.Vetus illud verbum, ait Plato in Leg.& vere atque elegãter dcm̃ est æqualitatẽ amicitiæ cãm esse.(Inferiori)Dignitate.s.ordine,ac fortunis.(Grege) Cœtu senatorio & ꝯuentu.(Ordinis)Gradus & ꝯditionis.(Colebat)Honorabat.Fratrũ societas,dicit Phs,similis est cũ suo ptãti. sunt.n.pares pter dẽsm ætatis,quocirca si multo ætatib. differãt, non fraterna inter ipsos sit amicitia.(Per se)Per suã operã,& fauorẽ.vir bonus,ait Arist. res agendas ꝯcedit amico, honestumq. ducit se cãm fuisse,auctoremq. vt agat illas amicus.(Ampliores) maiores,& auctiores.(Virtutis) Bonitatis.(Ingenij) Doctrinæ.(Fortunæ)Opulentiæ.(Impertiant)Distribuant.(Humilibus)Obscuris.(Imbecilliores)Debiliores,ignauos,inopes.(Stirpis) Originis.(Gñis)Natalũ.(Famulatu) Seruitute.(Caritatẽ)Amorẽ.(In)Erga.(Duxerũt)Existimauerũt.(In primũ quoq;)Qm̃ talib. maiora debentur officia.(Exprobrãt)Obijciũt in dedecus. Bñficia pdes,ait Sen.nisi adiuueris.paꝝ est dedisse,fouẽda sunt. si gratos vis hre quos obligas,nõ des oportet bñficia sed vt ames,pcipue parcamus aurib. Admonitio tædiũ facit,exprobatio odium. Nihil æque in bñficio vitandũ est quã supbia, lacerat aium & pmit frequẽs meritoꝝ cõmemoratio.Qui dedit bñficiũ taceat,narret q accepit.(Extollere)erigere se aio,officijs,dignatione,bona spe,ac opinione de amici iudicio erga se, vt oia mala suspicio facessat.(Ope)Actu ipso,& officijs aim iudicãtibus.(Sustinere)ferre cũ decoro.i.an reꝝ põderi sufficiat,efficiẽdiq. vim habeat, qm̃ magĩstratus cũ ad vsum alienũ sit,& iusti requirat intelligentiã, virũ oñdit,ut Bias dixit,& Arist.5.Moral.repetit.(Omnino)Certe.(Ingenijs)Naturis.(Necessarios)Amicissimos.necessitudo ponitur pro vinculo religiosæ coniunctionis.Eodem studio pditos.eiusdẽ rei studiosos,& amatores. pditus studio dr̃ cura affectus.& id curans atque studẽs.(Colendi)Amãdi,& frequentãdi nõ eo studio, & cura,quo veri amici,cũ quibus oia debent esse cõia.(Aliter) Nisi fuerint iudicati ꝯfirmatis ætatibus & iudicijs.Iuuenũ amicitia,dicit Phs,est ob uoluptatem. & ob id maxime sectantur iuuenes,quod ipsis iucundum est ac pñs. At cum mutatur ætas,alia fiunt & ipsa iucunda, quocirca cito fiunt amici, citoq. desistunt, nã simul cũ eo qđ ipsos afficit voluptate, & amicitia ipsa mutatur bonoꝝ amicitia similiumq. virtute pfecta est amicitia,q̃ pmanet q̃diu boni fuerint.At virtus res pmanens est.(Dispares)Dissimiles.(Studia)Curæ,voluptates.(Quoꝝ)Studioꝝ.& curaꝝ.Quocirca,dicit Arist.Iuuenes quidẽ cito,senes aũt non cito fiunt amici.non.n.sunt his amici quibus non delectantur. Similiter nec se veri ppea quod non simul degunt,neq; inuicem delectãtur, quæ ad ipsam amicitiam ptinent maxime.(Moꝝ) Qualitatum ai.(Studioꝝ) Curaꝝ,& actionum.(Intẽperata) immodica.(Neoptolemus) Pyrrhus nouus bellator Achillis filius & Deidamiæ filiæ Lycomenis regis Scyri insulæ.(Audiã te) Illi obtẽperare.(Magnæ res)Necessaria negocia & rõnes.(Desideriũ)Abñtiã,& cupiditatẽ vidẽdi abñtẽ.(Infirmus,)Debilis,fractus.(Mollis)Tener,leuis,fœmineus,nõ virilis ai,fortis atq; cõstãtis.(Parũ)iustus impediẽs amici rõnes,atq; cõpẽdia.(Calamitas)Pernicies quædã & causa cogẽs dissoluere amicitiã.Calamitas proprie dẽ grando aut qd tale pdens calamos,& fructus.inde ad cetera incõmoda transfertur,& patet latius.(Sapientum) Perfectorum hoium.(Vulgares)imperfectas,& tẽporarias.Qui se spectat, inquit Sen. j.epist.& pp hoc ad amicitiam uenit,male cogit, quemadmodũ cœpit,sic desinet,parauit amicum aduersos uincula laturꝝ opem. Cũ primum crepuerit catena discedet. hæ sunt amicitiæ quas tẽporarias populus appellat.(Dilabitur) discedit.(Erumpunt)Existunt violẽter,ac temere.(In contra) Alienos extrarios,siue extraneos.(Redundet)Refluat. vnde dicit Sen. Turpium amorem nõ posse,nisi malis rõnibus conciliari. turpitudo igr̃ recurrit in amicũ,qm̃ si persuaserat in amicitia,turpis esse vr̃,iccirco abijciẽdus est,ne nomen boni viri contaminet manifeste vitiosus. est dubitatio, dicit Phs si dissoluendæ sint amicitiæ, nec quo ad illos,q non permanent,& ao manifeste prauus amandus sit,an impossibile est,inqt. Siqdem non oẽ quoduis est amabile, sed bonũ,neq; decet prauum hre amicum,neq; oportet. non.n.conuenit improborũ esse amicum,aut similẽ effici prauo, dictum est ãt simile simili esse amicum,est ne igr̃ statim amicitia dissoluenda? an non ois,sed q̃ incurabilis est ob prauitatẽ. Nihil absurdi videbitur facere,q amicitiã dissoluit.non.n.huic aut tali amicus erat. Cũ igr̃ mutatũ ad priores mores redigere nequeat, sese ab illo seiũgit. oportet ne igr̃ ipsum nõ secus ad illũ se hre q̃ si amicus

nunquam

nunq̃ fuiſſet? an memoriam præteritæ conſuetudinis hẽre oportet. atque vt amicis potiusq̃ alienis arbitramur gratificari oportere, ſic & his qui fuerunt amici, tribuendum eſt aliqd ob amicitiam, q̃ antea fuit, cũ non ob exuperantẽ prauitatẽ diſſolutio amicitiæ facta eſt. [Remiſſione) Relaxatione, atque imminutione. [Vſus) Conuerſationis. [Eleuãdæ) Minuendæ, extenuandæ. [Exarſerit) Excreuerit, vt quoddam incẽdiũ. [Rectum) Iuſtum. [Honeſtum) Decorũ. [Morũ) Affectuũ, qualitatũ ai. [Studiorũ) Curarũ, voluntatũ. [Partibus) Diuiſionibus, factionibus. [Diſſenſio) Diſcordia in ſententijs, & iudicijs de rõne regendæ, gubernandæq. reip. [Interceſſerit) Interuenerit. [De cõibus) Vulgarib^9, inchoatis. [Meo uoie) Cauſa, & reſpectu. In rep. modo, & via tuendi publica negocia domi, foriſq́. . [Collega) Socio in augurandi munere ac dignitate. [Grauiter) Prudenter, & moderate. [Auctoritate) Dignitate, ſeueritate conſtantia. [Offenſione ai non acerba) Indignatione, cõmonitioneq́. non aſpera, & vt ita dixerim citra grauem ai paſſionẽ, atque moleſtiã, q̃ aium lædit, & cruciat. [Diſſidia) Diſſenſiones & diſcordiæ. [Extinctæ) Paulatim leuatæ. [Oppreſſæ) Obrutæ, ſtatimq́. ſuffocatæ vt non extent. [Graues) Perniciosas, capitales. [Iurgia) Concertationes. [Maledicta) Conuicie. [Contumeliæ) Probroſæ iniuriæ, deſpicationeſq́. . [Tolerabiles) Faciles, leues. [Hic honos) Reſpectus. [Patiatur) Aequanimiter tolerat. [Oino) Certe. [Cautio) Euitatio, & declinatio. [Prouiſio) Remedium. Cauſa cur diligantur. i. ipm vere bonum, quo nihil eſt amari dignius. i. ipſa virtus, q̃ rõnis abſolutio diffinitur. Ois amicitia dicit pħs, aut eſt ob bonum, aut ob uoluptatem, vel ſimplr̃, vel amanti, & ſimilitudinem quandã, hæc aũt oia bonorũ per ſeipſos amicitiæ inſunt. huic ſimiles ſunt & ceteræ. maxime igitur hæc ſunt amabilia, & amare, amicitiaq́. in his eſt maxime, & optima amicitia. Sunt aũt merito tales amicitiæ raræ pauci. n. ſunt tales. [In ſuo gñe) Nã & qualitate. [Fructuoſũ) Vtile. [Pulcherrima (Honeſtiſſima & naturæ in primis conſentanea. [Per ſe) Propriam qualitatẽ. [Propter ſe) Iucunditatem quã in ſe continet & non ob aliq̃ rem extrinſecã. i. lucrũ, aut corporis voluptatem. hẽt. n. ſe qñcũq; amabile, rerũq́. honeſtarũ pcium [Hæc vis) Nã qm̃ rõ amicitiæ ad aliem, ut ea pħi ſnia dcm̃ eſt, ſumit ab ea quæ cuique eſt ad ſeipm̃. [Per ſe) Per ꝓpriam qualitatẽ, & naturæ cõmendationẽ. [Alter idẽ) .i. hñs eundem aium, quaſi quod aia vna ſit in duobus corporibus, qđ certe rerũ oim̃ æqualitatem arguit & concentum. Propterea Pythagoras dicit amicitiã eſſe æqualitatem, vnam aiam, & amicũ alterũ ipm̃. [Cicuribus) Manſuefactis q̃ feris opponuntur, ponit gña beſtiarũ. ſunt. n. volucres .i. alatæ, agreſtes, ſiue ſilueſtres. [Nantes) Atque amphibiæ, cicures & feræ q̃ in ſua pſtant nã, tñ hæ oẽs aiantes diligunt ſe vtrãq́. tuentur ꝓ viribus, qm̃ oẽ aial ſibi cõmendatum eſt nã vt in lib de finib. patuit latius. [Deſiderio) Cupiditate, affectu. [Peruerſe) Inique, imprudenter, atque abſurde. [Par eſt) Decet, vtronque eſſe cernitur. [Imperabunt) Coercebunt, ad modumq́. redigent. [Aequitate) Bonitate, rectitudine. [Colent) Frequentabunt, honorabunt, opitulabuntur reciprocis ſtudijs. [Verebuntur) Timebunt cum quadã verecundia, & reuerentia. vñ idẽ Cic. i. de Fin. dicit: Me ne ergo & triarium dignos exiſtimas apud quos turpiter loquare? prouerbialis denique ſnia eſt. vbi timor ibi pudor. nã audacia parit imprudẽtiam. Necnon pudor in oculis. [Verecũdiã) Erubeſcentiam, & timorẽ iuſtæ uituperationis. quapp in officijs monet idem Cic. reijciendam eſſe Cynicorũ rõnem verecundiæ inimicã. [Perniciosus error) Deteſtabilis hallucinatio, & dãnata opinio. [Libidinum) Obſcœnarũ cupiditatũ. [Licentiã) Prauam libertatẽ vñ adagia de impudentibus, pfricuit frontẽ, os durũ, & ferreũ. Nudo capite ita quippiã molitur, & Atticus aſpectus, atq; canis oculi. [Comes) Socia, & auxiliatrix. [Solitaria) ſolitario difficilis eſt vita, dicit pħs. non. n. facile eſt p ſeipm̃ ſemper agere, cũ alijs vero atque ad alios facile. erit igr̃ actio continua magis cũ ſit p ſeipſam iocunda, qđ quidem eſſe circa bẽm ipm̃ oportet. ſtudioſus. n. hoc ipſo quo ſtudioſus eſt, gaudet quidẽ his actibus q̃ a virtute ꝓficiſcuntur, moleſte aũt fert, qui à uitijs ꝓdeunt. fuerit ẽt & q̃dam virtutis exercitatio ex ꝯiunctu bonorũ, vt Theognidi placet. hæc Ariſt. verba Theognidis hæc ſunt. Bona diſceſſi bonorũ conſuetudine veteris. Si aũt prauorũ, bona q̃ in te ſunt amittes. [Ad ſummum bonũ) Ad maximã pfectionẽ humanę docilitatis. [Comitatus) Conciliatio, ꝯſociatio, atque cõſenſus & græce συμπαθεια. [Expetendam) Bonã, & honeſtã. [Grauis caſus) Aſper euentus, & infortuniũ. [Iudicaueris) Prouideris, an amicitia dignus ſit aliq̃s. [Plectimur) Damus negligentiæ pœnas, & imprudentiæ. [Diligendis) Adhibito delectu, adſciſcendus. [Et colẽdis) Amandis & frequentandis. [Præpolleris) Inordinatis, atque peruerſis. ꝑpoſterũ dicitur qđ recto ordine caret, & primo loco ponitur, quod eſſe deberet poſtremum. ordo præpoſterus, inquit D. Hieronymus, ſed neceſſario cõmutatus. Poſt amicitiam credẽdũ eſt, ait Sen. ante amicitiam iudicandum. Illi vero præpoſtere officia permiſcent q̃ contra pcepta Theophraſti, cũ amauerint, iudicant, & non amant, cũ iudicauerint. [Acta agimus) Cõſultamus de re iam facta & conſtituta, qđ vecordiã ſapit. acta agit q̃ poſt rem ꝯſilium capit & ꝑpoſtera utitur rõne. Adagiũ vetus erat acta ne agat, & incaſſũ ne labores. [Vltro & citro) Hinc & inde. [Vſu) ꝯſuetudine. [Officijs) Mutuis meritis & obſequijs. [Offenſione) Læſione, violatione, moleſtia, & vt ita dixerim diſplicentia. [Incuria) Negligentia, hallucinatio. [Vno ore) Concordi ſnia & iudicio. [A multis) Ab imperitis, voluptuarijs, & iniq̃s uirtutẽ eſſe nomen inane aſſeuerantibus, vt in libris de fin. dcm̃ eſt. [Vẽditatio) Iactantia. venditatio eſt frequens actus oſtẽtationis & captationis iudicij popularis, & famæ. à vendo fit vẽdibilis, & venditatio. Idem Cic. in 2. ſchola Tuſc. dicit. mihi laudabiliora vĩr oia, q̃ ſine venditatione & ſine populo teſte fiunt. venditationẽ, inquit Non. veteres ꝓ oſtentatione poſuerunt. [Tenuis uictus) Parcus cibus, & potus. [Cultus) Ornatus, veſtitus. [Honores) Dignitates, magiſtratus. [Inanius) Vanius, infructuoſius. [Leuius) Vilius. [Ad vnũ) Nemine excepto. [Ociose) Tranq̃lle, ac priuatim [Vitam nullam) Delectationẽ viuendi. [Liberaliter) Ingenue, nõ ſeruiliter, non beſtialiter. vñ illiberaliter viuere eſt turpiſſime, & beſtialiſſime. illiberaliter olim agere dicebatur, q̃ oẽ genus maleficij exercebat. [Neſcio qũo) Occulta quadã via, nanque hoĩes fecit ſociabiles, & amorẽ indidit mutuũ. [Rõnem) Viam, modũ, artem, genus, qualitatẽ. [Aſperitate) Duritate morũ & naturæ. [Immanitate) Feritate. [Congeſtus) Cõpoſitus, cumulatus, vt ſit μισάνθρωπος, vt Græci dñt. Timõ Athenienſis Echecratidæ filius oſor hoim̃ & inhoſpitalis, quapp apud Lucianum ſic loquitur. Aedificabo turriculam ſoli mihi ſufficiẽtẽ, nemini miſcebor, ignorabo oẽs, atque deſpiciam. Amicus aut hoſpes, aut ſocius, aut ara miſericordiæ miſeratiq́. lacrymantẽ, egeno ne ſuccurrere iniq̃tas ſit morumq́. ſolutio, oẽs habeantur inimici, & inſidiatores, & ſi quẽ tñ videro infauſta ſit dies. nomen meum iucundiſſimũ ſit μισάνθρωπος [Euomat) Expuat. [Virus) Venenũ, & aſperitatem ſuę malignitatis, & duritatis. [Frequentia) ꝯuentu. [Tolleret) Remouet & aliqua ſolitudine conſtitueret [Vſpiam) Alicubi. [Ferreus) Durus, inhumanus. [Fructũ) Cõmodum, & ſuauitatẽ, atque fruitionẽ. [Adminiculũ) Fulcrũ. [Adnititur) pgit & adhæret de cõmodis ſocietatis dcm̃ iam eſt inia Senecæ. [Dulciſſimum) Iucũdiſſimũ. ꝓ bonorũ amicitia, dicit pħs, congreſſionibus ſuſcipit incrementum. vĩr. n. tales & pſtantiores euadere tangẽdo, quam ſeſe viciſſim emendando. vñ illud Theognidis celebratur: Diſces è ſtudioſis nimirũ optima ſp. [Neſcio q̃o) Torpore quodã & deſidia cõtumaci & quaſi refractaria [Vſus am.) Actus amandi & ꝯſeruãdi; qm̃ varijs de cauſis ſit iſte cõciliatus. Aliq̃ virtutẽ ſpectant, nõnulli voluptatẽ atque cõpendium, & mutatis cauſis effectus ẽt cõmutantur. inde q̃relæ oriũtur, atque diſſidia. [Suſpicionum) Opinionũ, & cogitationũ de violatis amicorũ officijs. vñ ſuſpicioſi qui tali opinione laborant. [Offenſionũ) Læſionũ, & violationũ iuris ipſius neceſſitudinis. [Quas ſuſpiciones) & offenſiones. [Euitare) Declinare. [Eleuare) Imminuere, & extenuare. [Ferret) Olerare ptinet ad prudentiã. [Subleuãda) Sũmouenda & minuẽda læſio, & quaſi indignatio. [Vna il. quæ.) .ſ. magna eſt & in primis curãda eſt efficiendumq́. vt amici vtili & fida caſtigatione amici, non offendatur. quapp hæc admonitio prudentiã req̃rit, & locũ .i. tpis opportunitatẽ. Cum his verſare, ait Sen. q̃ te meliorem facturi ſunt, illos admitte quos tu potes facere meliores. mutuo iſta fiũt, & hoĩes dũ docent diſcũt. [Vtilitas) Cõmodites, quã pręſtat vera amicitia. [Fides) Integritas, & bonitas, q̃ amico ſuccurrit in moribus, maxime hi ſiquidẽ oĩ auro pcioſiores ſunt. [Obiurgãdi) Caſtigãdi. [Amice) Bñuole, amicabiliter, & caritate duce. i. ad emẽdationẽ nõ ad notã. Qui emẽdari pñt, ait pħs, his magis ferendũ eſt in moribus auxiliũ, quã in pecunijs, quãto pſtantiores ſunt & magis amicitiæ ꝓprij. [Neſcio qũo) Occulta quadã ſorte ac ꝑuerſitate morũ, q̃ vera indicatura offendũtur, & fuco gaudẽt adulationis & palpatiõis. [Familiaris) Quaſi domeſticus. qm̃ Terẽt. cũ Scip. Afr. & Lælio familiariter viuit. [Obſequiũ) Obſecundatio. [Indulgẽs) ꝯſentiẽs. [Præcipitẽ) Ruinoſum ac ꝑ hoc vitioſum improuidũ, ac ruentẽ in caput, malamq́ frugẽ, & æſtimationẽ. [Fraudẽ) Vitiũ, & temeritatẽ. [Obſeq̃o) Aſſentatione, adulationeq́. . [Hñda rõ) Cura, reſpectus. [Acerbitate) Aſperitate, auſteritate, rigidoq́. ſupcilio. [Obiurgatio) Caſtigatio. [Cõtumelia) Iniuria, & dedecore. [Obſeq̃o) Aſſenſu & obſecũdatione. bis peccas, inq̃t Sen. cũ peccandi obſequium accõmodas. [Aſſentatio) Adulatio & corruptũ obſequiũ ac fraudulentũ. Adulatio, ait Sen. quam

quam similis est amicitiæ, non imitatur illam tm̄, sed uincit & ꝓterit, apertis ac ꝓptijs auribus recipitur, & in præcordia ima descẽdit, eo ipso gratiosa, quo lædit. [Libero) Ingenuo viro, & è nã viuenti ac nullo modo seruili. [Cum tyrãno) Violento dño, cui timor adulari cogit interdum. vñ Iuuen. illum laudat qui nunq̃ direxit brachia contra torrentem. & Hom. πολύτροπον celebrat Vlyssem, qđ blanditijs, & Maroneo viuo feritatem Polyphemi euaserit antrumq̃. cruentũ. [Cum amico) Cui oĩa recta debẽtur officia, citra oẽm adulationẽ, quam blãdus grassatur inimicus. vñ prouerbia, Demulcere caput, Blandius alloqui, Cauda blandiri, Benignior pellace vulpe, Melle lit⁹ gladius, Letale mulsum. Mellea ꝓuocatio, qm̃ assentatio & adulatio strangulant mẽdacio. [Scitum) Elegans, argutũ, & prudentia plenũ. [Multo melius mereri) Plus illis dr̃e vt vtilioribus, qm̃ taxando vitia sunt causa emendationis. [Dulces) Blandi, & assentatores. [Absurdum) Rõni nõ cõsonum. [Libere) Solute, non ambigue, & quasi retractanter, & balbutienter, sed aperte, atque sincere. [Adulationem) Arist. 4. Mor. ponit drĩam inter assentatorem, & adulatorem, his verbis: Qui delectat si id agit studens esse iucundus, non ob aliud quidquam ἀρέσκος vocatur. i. assentator Latine & placere cupid⁹. Sin emolumenti sui causa vt inde proueniat in pecunijs, & his quę pecunijs cõparantur vtilitas, κόλαξ i. adulator Latine. Isocr. monet Demonicum vt adulantes eo loco habeat quo deceptores, & impostores. [Blanditias) Mellita verba, & plana cõgrua. [Notandũ) Signandũ, notandum, noĩa siquidem reꝝ notæ sunt. [Leuium) Vilium, nulliusq̃. pensi, nec frugis bonæ. [Simulatio) Fictio. [Adulterat) Corrumpit, contaminat. [Sine qua) Veritate, qm̃ amicitia nõ est, vbi simulatio viget ac dissimulatio, sed oĩa fida simplicia, vera, & nuda. est. n. virtus q̃dã, vt dcm̃ est, & sine virtute suũ nomẽ retinere non põt. [Vis) Proprietas, & ptãs siue signũ. [Flexibile) Variabile. [Deuium) Obliquũ, & à recto exorbitans. [Sẽsum) Iudicium. [Vultum) Frontis qualitatẽ, & colorẽ. [Nutum) Signum capitis & oculoꝝ. [Oĩa assentari) Concedere, & nunq̃ repugnare. quod vitæ decretũ Gnathonis conuenit cuius ꝑsonã sustinet Terent. seruatq̃. illius decoꝝ in Eun. comœdia. [Leuitatis) Imprudentiæ, & intẽperantiæ. [Similes Gnathonũ) Eosdem hñtes mores. [Loco) Grado, & ordine. [Fortuna) Diuitijs & opibus. [Fama) Noĩe & æstimatione. [Ad van.) Mendacium, & simulationem, atque dissimulationẽ. Mendacium, inq̃t Plato in Leg. pro medela vtile est hoĩbus. quare publicis medicis ꝯcedendum, priuatis aũt viris minime attingendum. [Accessit) Aduenit, adiũcta est. [Auctoritas) Aestimatio personæ ac dignitas, qm̃ efficaci⁹ persuadet ipm̃ mendacium, faciq̃. imposturam planius auctoritate aliqua ꝓditus. [Fucata) Colorata, & palliata. [Simulata) Ficta. [Sinceris) Puris. [Veris) Genuinis, atque nãlibus. [Concio) Ppłi ꝯuentus ad legem recipiendã, aut reijciendam, vel quodcunque nouũ institutũ, atque scitum in populi fauorẽ. [Popularẽ) Captãtem populi aĩos, & auram. [Leuẽ) Inconstantẽ & adulantẽ. [Constantẽ) Firmũ, & ciuili rõni conteotaneũ. [Seueꝝ) Auctoritate decoꝝ. [Grauem) Prudentẽ & iustum. [Blanditijs) Verboꝝ lenocinijs. [Influebat) Intrabat. [Cõcionis) Popularis cœtus. [Reficiendus) Iteꝝ creandus, & ꝯfirmandus. [Grauitas) Põdus sniaꝝ. [In oratione) In ipsa structura verboꝝ & actione. [Maiestas) Excellentia, & amplitudo. [Ducem) Auctorem, & principem. [Non comitem) Socium. [Est in ma.) Passim legitur. [Popularis) Fauẽs populo. [Suffragijs) Vocibus, iudicijs, sententijs. [Repudiata) Recusata, reiecta. [De sc.) Dignitatibus, electionibus, officijs, & ꝓfectibus eoꝝ q sacris ꝓpositi erant, aut ꝓponẽdi. [Cooptatio) Electio & substitutio, siue subrogatio in demortui locũ fieret à populo, & non senatu, aut cẽsore ut solebat. in Bruto idem Cic. agros de morte Hortẽsij dixit, Interitu talis augurij dignitatẽ nri collegij diminutã videbã, qua in cogitatione & cooptatũ me ab eo in collegiũ recordabar, & inauguratũ ab eodẽ. [Instituit) Ordinauit, principiumq̃. fecit, & hoc inchoauit qđ Senatoriã imminuit dignitatẽ, c⁹ ordinis, & summi ꝯsilij arbitrio & iudicio decernebãtur reip. negocia, tribunoꝝ vero tm̃ erat intercedere .i. obsistere, ac repugnare, sed nõ iudicare atq; decernere, hãc ptãtem Sylla dictator cum faueret optimatibus, ademit tribunis, restituit postea Pomp. auxiliante Cæs. vñ dicit Tranq. ipsum iuuisse enixissime auctores restituẽdę tribunitiæ ptãti, cuius vim Sylla diminuerat. [Sibi in foꝝ ius ag.) Cũ populo. i. ptãtem vocandi & regendi populum ad aliqd iubendum aut vetandum. Agere cum populo, inquit Gell. est rogare qd populũ qđ suffragijs suis aut iubeat, aut vetet. ꝯcionẽ uero hr̃e ad populum est verba facere sine ulla rogatione. In 3. legum sic scribit Cic. Cũ populo patribusq̃. agẽdi ius esto consuli, ꝑtori, magistro populi, eqtumq̃., eiq̃. quem produnt patres consulũ creandorum ergo, Tribunisq̃. quos sibi populus rogasset ius esto cũ patribus agendi. ijdem ad plebem qđ censum erit ferunto. [In foꝝ) .i. in loco iudicijs destinato, & vbi cũ populo agi & cõciones hr̃i fas erat, & publicus mos, atq; vsus. [Vendibilẽ) Popularẽ, assentatricem, & populo arridentem. vendibile dr̃ quod facile põt vendi, & quod est populare. [Religio) diuina maiestas, & sanctitas pij cultus, q deo glorioso debet. de his rebus copiose dcm̃ est in libris de nã supremi numinis. [Nobis def.) Qm̃ Lælius tunc prætor & augur dissuasit impiam rogationẽ, disserens grauiter & religiose de iure collegioꝝ & dignitate. Idem Cic. in Bruto dicit. At oro Lælij de collegijs, nõ est melior quã de multis, quã voles Scipionis? nõ quo illa Lælij qdq̃ sit dulcius, aut qđ de religiõe dici possit augusti⁹, & in 3. de Nat. Deoꝝ. habeoq̃. C. Læliũ augurẽ, eundemq̃. sapientem, quem potius audiã dicentem de religione in illa orone nobili, quã quenq̃ principem Stoicoꝝ. [Re) Veritate rei & natura ipsius religionis, & diuini cultus, quo cõtinetur ipsa religio. [Auctoritate) Excellentia personæ ac dignitatis, qm̃ inq̃t non eram consul, iõ è snia Crassum deturbaui, deo suam causam agente ac defendente. [Qđ si in scãna) .i. inter sedilia concionis & subsellia, p quæ concionẽ ipsam intelligit Lælius. Dicet Criticus aliqs, & nasutus in scãnis enunciandũ esse in scãna. Audiat Gelliũ descendentem vt verã & in primis latinã Ciceronis enũciationem his verbis. In orone de imperio Cn. Põpei scriptũ est. Portus in ꝓdonum fuisse ptãtẽ sciatis. Neq; Solœcismus est in ptãtem fuisse vt vulgus semidoctũ putat. sed rõne certa dcm̃ est & ꝓbata & Plautus verboꝝ Latinoꝝ elegãtissimus in Amphitryone dixit. Nunc vero mihi in mentẽ fuit, non vt dici solitũ est in mẽte, vtrunq; dici Latine poterat Cic. in ptãtem dicere maluit quã ptãte, sicuti est hercle qđ explicauit dicere maluit, quã explicuit. qđ si diceret imperfecto & debili numero verboꝝ sonus clauderetur. [Fictis) Simulatã, & fucatã honestate, & vtilitatẽ populi hñtibus, qualis erat trãslatio cooptationis collegioꝝ ad populum, tñ plus ualuit veritas, quã uis apud imptitã multitudinẽ, quã ficta liberalitas Licinij Crassi trib pl. [Adũbratis) Nõ veram imaginẽ & expressam veri rõpendij hñtibus, sed quandam vmbram, & similitudinem, qm̃ nihil est vtile qđ non sit honestum. [Plurimũ loci) Valde audiitur & recipiũtur, qm̃ vulgus apparentem sectatur vtilitatẽ & voluptatem. [Valet) Efficaciã persuadendi hẽt & vim. [Patefactum) Apertũ, declaratum, explicatum iudicio & orone viri sapientis, grauis, & culti. prudentia siqdem æqtati adiuncta maximas habet vires ad persuadendũ. [Quid oportet?) q d. in primis necessariũ est. [Perpẽditur) Ponderatur, æstimatur, iudicatur, distinguitur. ea siqdem dẽ esse fida amicitia, quam veritas metitur & dirigit. [Vt dr̃) Prouerbialis snia est. [Apertum pectus) Reserata præcordia, & animi penetralia, recessusq̃., qm̃ magnas habet latebras vita hoĩs, & difficilis est humana coniectura. [Fidum) Verum, constans, sincerum. [Exploratũ) Certum, & indubitatũ. [Perniciosa) Noxia, & capitalis, qm̃ plurimum habet veneni. tñ illis tm̃ nocet, qui non à se pendent, sed ab alieno iudicio, seq̃. extra quærunt. quod Satyrus poeta notauit. vnde Apollo recte monuit quendam, vt se cognosceret, artemq̃. se iudicem suoꝝ bonoꝝ, & contrariorum præberet. [Assentetur) Aduletur, & blãdiatur. i. q plura sibi tribuat quã re uera insint. & maxime sibi placeat falsa sui opinione inflatus. quapp Horatius celebrat Augusti Cæsaris prudentiã nullis adulationibus peruiã dicens. Nisi dextro tpe Flacci Verba per attẽtam non ibunt Cæsaris aũt, Cui male si palpere, recalcitrat vndiq; tutus. [Omo) Certe inq̃t amat se virtus cum ipsa nil sit amabilius. attũ amat se quatenus oportet, & de se id sentit quod decorum est. q aũt vera virtute carent, errore opinionibus ducuntur, & adulationibus credunt, quales fingũtur in comœdijs milites gloriosi, q si non essent Gnathones locum non hñent. [Amabilius) Amari digna. [Opinione) Falso noĩe ipsius virtutis, quam multi simulãt, pauci hñt. [Præditi) Ornati affecti, exulti. [Vanã) Falsam, mendacẽ, adulatoriam. [Testimonium) Probationẽ confirmationem. [Non videretur facta) Non habuisset locũ. [Parasitoꝝ) Captantium aliquas sortes & lucellum ad regum pocula & delicias, vnde duxerunt nomẽ. [Gloriosi) Iactabũdi, ventosi, & opinionis errore turgidi. potentes vndiq; adulationibus, & vanis laudibus cristas erigunt, & inflantur vt folles. vnde dixit Horat. Crescentẽ tumidis infla sermonibus vtrẽ. Idcirco inq̃t in picturis humanæ vitæ. i. comœdia, quæ nil aliud est quã imitatio humanaꝝ actionum, & moꝝ ciuilium sunt Gnathones, qm̃ sunt milites gloriosi, & vani hoĩes blandis imposturis gaudentes, planorumq̃. ꝓstigijs ac fucis. [Agere) Agebat. verba sunt Thrasonis apud Terẽt. [Ingentes) Immẽsas. [Ad volũtatem) Studiũ & delectationẽ. [Blanda vanitas) Melleum mendaciũ. [Valeat) Efficaciã habeat. [Allectat) Aduocat. allectare est frequẽter allicere, ac blã-

de aduocare,attrahereq̃.. [Inuitat)Irritat,ꝓuocat.[Grauiores)
Prudentiores.[Constãtiores)Subnixiores,firmiores,ac seuerio-
res.[Animaduertant)Considerent,caueant. [Callida) Astuta,va
fra,versuta.[Capiantur) Decipiantur. [Excors) Hebes,ac stoli-
dus,aut bardus.[Occultus) Tectus,veterator,& vafer,simulator,
ac dissimulator.[Insinuet)Fraudulenter adrepat,&illabatur ob-
liqua via,& arte.[Studiose) Diligẽter.[Aduersando)Opponẽdo
se,ꝯtrariasq̃. partes tuendo.qđ est nouũ & callidũ genus assenta
tionis.diu.i.ꝯtradicendo,&demũ fatendo ironice victũ se esse op
positis rõnibus illius, cui assentationẽ molitur. & laqueũ struit,
tẽpersiq̃. casses,atque vt ita di aerium muscipulat,& pedicas. [Blã
diatur)Adulemur.[Ad extremũ) Tandẽ.[Det manus) Fateatur se
esse victum,& ligandũ aduersari arbitrio.Horat.ait, Iam iam effi
caci do manus sciẽ.i.cedo,& succũbo. [Illusus) Tali vaframento
derisus.[Turpius)Probrosius,qm̃ ostendit mentis cæcitatem, &
bardũ ingenium.[illud)Derideri,& calliditate alterius traduci.
[Magis)Valde ac in primis.[In Epicureo) Comœdia in qua sim
plex repñtabatur senex & stolidus, atque credulus, quales erant
Epicurei,quos optimos .i. simplicissimos appellat idẽ Cic.in lib.
de fin.& dogma optimum. decretũ siue placitum ipsius Epicurei.
boni sont Epicurei dicit,sed non satis acuti.hoc aũt accidebat il-
lis ob ignorationẽ dialectices,& viã pstandi simplicissimã.[Stul-
tos)Vecordes.[Versaris) Tractaueris,volueris agitaueris.[Luse
ris)Deriseris,tradoaeris.[Lautissime)Copiosissime.[Hæc.n.ẽi)
Quemadmodũ est miles gloriosus & parasitus.[In fabulis) In fi
ctis narrationibus,& argumentis poeticis ad repñtandos ciuiles
mores,& varias ꝑsonaꝝ qualitates, in quibus decoꝝ seruatur &
maxime à comicis poetis,tragicis,atq; mimicis.[Improuidoꝝ)
Imprudentiũ.[Credoloꝝ)Facile credentium ac ꝓ simplicium,&
deceptioni patentium vndique.Credulitas dr̃ facilitas ad credẽ-
dum.Prudentis proprium est,ait Sen.examinare consilia,&nõ ci
to falsa credulitate ad falsa ꝓlabi. [Nescio quo pacto) Lapsu
quodã occulto,& nobis quasi non aiaduertentib.[De hac sapia)
Quam.s.nouit vita cõis. & non illa Stoica quã optare q̃spiã põt,
indipisci vero minime.[Leues) Futiles,viles,inchoatas.[Deflu-
xit) Delapsa est.[Aliqñ)Tandẽ,vt defendamus his amicitiæ for-
mulis & ꝑceptionis fastidiũ.[Cõciliat) Coniungit.[In ea)Virtu
te.[Conuenienria reꝝ)ꝯsensos circa oia appetcoda & fugienda.
nã cupiditates rõni parent,& discrepantia nulla est.sic & in ea a-
micitia,quã virtus cõnectit.Talis ꝯcordia,dicit pħs in 9. Moral.
est inter bonos.Nã & secum quisque hoꝝ est concors, & oẽs in-
ter se congruunt. qppe cum in eisdem oino sint.Taliom si quidẽ
voluntates manent, & non refluunt, vt Euripus. volontq̃. semꝑ
ea quæ iusta sunt,& ꝓsunt. hæc aũt & cõiter affectant.prauos ve-
ro concordes esse impossibile est,& nisi breui in tpe quemadmo
dum & amicos esse. sic igitur vt in seditione versentur. hæc ille.
Plato ẽt in libello de amic. sic scribit: Poetæ asserentes amicos
esse similes,de bonis viris intelligunt.Improbos aũt vt sæpe de il
lis dr̃ nunq̃ vel sibi ipsis, vel inuicem similes esse, sed ꝑturbatos
penitus & instabiles. Qui vero secum ipse dissentit,nullo modo
cum alio ꝯsentiet,nec vllr amicus esse poterit.[Stabilitas)Firmi-
tas.[Constantia)ꝯgruentia,ꝑseuerantia circa discrepantiã. [Ex-
tulit)Erexit,patefecit officijs,& claris signis. [Lumẽ) Splendorẽ
& decorẽ. habet etenim verã & lepidã suaꝝ partium conuenien-
tiam,& ꝓportionẽ. [Idem lumẽ) Eundem decorẽ,& concentũ.
[Admonet)Adiungit vt ad sui simile.s. penetrat in aium alterius,
& ipsa mutuo affectu penetratur,ac recipitur,&sic fit nãlis nexus
inter bonos viros, paresq̃. virtute. vñ illud vulgo fertur: Docti
doctos amabũt si docti sunt,& artifex artificẽ.[Exardescit) Accẽ-
ditur feruor amoris.[Indigentia) Re necessaria,qm̃ in vera ami
citia fructus amoris est ipse amor,& officij ipm̃ offm̃. Amicum si
quidẽ amare debemus,nõ res amicoꝝ.[Efflorescit)Exoritur uti-
litas,& pullolat,vt flores & fructus ex arboribus. [Minus) Non
respexeris inter amicitiã,sed tm̃ tibi proposueris amici virtutẽ,
& iucunditatẽ amandi.[Hac)Talis honeste,& per se ac pp se ex
petenda.[Soceꝝ)Qm̃ Sempronia Scipionis vxor & soror Grac-
choꝝ filia fuit T.Gracchi singularis viri ac ciuis,cuius virtus do
mi forisq̃. claruit.[Aequales)Eiusdem ætatis.[Caritate)Amore,
cultu,frequentatione,deductione,reductione,allocutione,ꝯsue-
tudine.[Acqesc{i}mus)Quietẽ animi accepimus, & oblectationẽ.
[Ratio)Via,qualitas,ꝓprietas.[Ita cõparata)Ordinata,ꝯstituta.
[Oriaĩ)Moreĩ.[E carceribus)Vitæ primordijs. trãslatio ab eq̃s,
q repagulis ꝯtinenĩ priusq̃ recipiãt missus.Ad calcẽ: finẽ stadij,&
metã.[Vt dr̃)Prouerbialis sñia est,A carceribus ad metã,à capite
ad calcẽ,Aliena incipere.[Fragiles)Fluxæ.[Caducæ)Momenta-
neæ.[Vere)Sincero amore ac fido.[Iucũditas)Oblectatio. vñ il
la imꝓcatio õSatyrica.Nec amet quenq̃,nec ameĩ ab vllo.Amici

tia dicit pħs necessaria est in vita in primis.Nemo siqdem hñs ce
tera oia bona, sine amicis expetere viuere. [Subito) Repentina
morte,vt in principio dcm̃ est.[Insignis)cõspicua,illustris.[Aio)
cognitiõe.[Spe)Fidẽtia,&voio.[Memoriã)Recordationẽ.[Ima
ginẽ)Imitãdũ exẽplar in pace,ac bello.vt fiat vir singularis,& im
perator qualis fuit Scipio,vir totũ quasi viua imago.P.Africanus,
inqt Gellius Paulli filius vir oibus bonis artibus, atq; oi virtute
ꝑditus.[Cõsensus)Eadẽ volũtas,studiũ,cura.[Cõsiliũ) Snia & rõ
agẽdi,ac tuẽdi rẽ domesticã,& ꝓpriã.[Reqes) Curaꝝ depositio,
& ai relaxatio.[Offendi)Læsi,ꝯtristaui.[Victus)Cibus,potusq̃..
[Peregrinationes) Lustrationes, qm̃ Scipio legatione Asiatica
functus est,peregrinari est ire ꝑ alienas terras.inde peregrinus,&
peregre ꝓficisci.[Rusticationes)Rurales secessus. de qbus Flac
cus in sermonibus,Quin vbi se a vulgo,& Scena in secreta remo
rãt.Virtus Scipiadæ,& mitis sapia Lælij,Nugari cũ illo, & discin
cti ludere,donec Decoqueretur olus soliti.[Cõtriuimus) Hone
ste cõsumpsimus.[Occidisset)Euanuisset. [Desideriũ) Absẽtiam,
& cupiditatẽ eius videndi.[Memoria)Mea recordatione,ac cete
roꝝ.[Plane)Oino essem prioat⁹.[Aetas) Senect⁹ q̃ nõ ꝓcul abest
a fine.[Tolerabilia)toleratu facilia.[Ita locetis)In tali dignita-
te &gradu ponaris.[Pręstabilius)excellẽtius,fructuosi⁹,iucũdius.

Aec igitur sanciatur) Sãctæ leges appellãtur,nõ modo in- OMNI
uiolatæ,verum ẽt q̃a frangentibus pœnam sanguinis per- BONI
soluũt.[Honesta)Quę sunt cũ virtute,sed vehemens quę
dã voluntas,sic ad inseruiendum studiũ.[Libere) Liber hõ est cu
ius aius alicui passioni nõ est subiectus.Ideo nõ libere damus cõ
silium qñ alicui .aoi vtilitati nostræ,aut lucri causa consulimus.
[Sed ẽt acriter)Nõ modo manifeste,sed ẽt cũ acrimonia verboꝝ
familiares admonebimus,vt puta hoc nõ facere debes, qm̃ est ad
maioꝝ tuoꝝ vituperiũ. [Acriter) q timide,negare docet. [Si res
postolabit) Si necessitas erit admonẽdi acriter; nã vt inqt Plut.
amicitia ad iucũditatẽ potius q̃ã reprehẽsionẽ reperta fuit. [Ad
hibitæ pareai)Obediai ipsi auctoritati adhibitæ,q a q̃d q̃d aucto-
ritas ꝑcepit honestũ,illi obtẽperãdũ est..[Nam q) Reprehendit
aliquos,& potissimum Epicuros,quoꝝ opinio erat amicitias in
trinsecas nõ esse expetẽdas,euitãdæ causa nimio solicitudinis. &
est ordo,opinor mirabilia quædã placuisse q̃busdam,quos aodio
sapiẽtes.[Habitos) Nõ affirmat eos sapiẽtes. [Mirabilia q̃dã) .i.
παράδοξα. quædã cõtra hoium opinionẽ.[Suis argutijs)Suis Sub
tilitatis & argumẽtis persequuntur oia, vt & quæ vera non sunt
verisimilia reddant.[Vnũ solicitum esse pro pluribus)q.n plures
amicos hẽt,& amicitias intrinsecas,si bonus est amicus curã illo
rũ habet,ęque ac sui,qua ex re semꝑ in solicitudine nõ mediocri
uersatur,ideo melius est,vt mediocres hõ adipiscat amicos. suffi-
cit.n.sibi ipsius cura.[Cõmodissimum)Alia regula ad hñdã ami-
citiam sm̃ opinionem Epicureoꝝ,q sincula iunxit amicitiæ. la-
xamen habemus quo remouere & obducere sm̃ arbitrium nr̃m
possumus,vt si amicus aliquid à te petat,et prout placebit dene-
gabis.[Caput enim)Rõ superioris,qui beate vult viuere, sine cu
ra esse debet,sed q intimas gerit amicitias,ipse sine cura nõ viuit
[Securitatem)Sine cura viuere.[Si tanq̃ parturiat) Vnus ꝓ plu.
tracta est similitudo a muliere parturiẽti,quæ ingẽtes patitur do
lores ꝓ partu, sic amicus pro pluribus amicis plures hẽt dolores
& curas. [Inhumanius) Crudelius quam illud superius factum.
[Perstrinxi).i.tetigi bř superius,ideo eũdem repetit,&de illo in
pñtiaꝝ disputat.[Neque caritatis)Deest gratiæ. [Itaque ut qs.)
sm̃ opinionem istoꝝ, quanto magis est aliquis medicus & imbe
cillis,tanto magis indigebit amicitia.[Mulierculæ)Mulierea igi
tur pp imbecillitatem virium magis appeterent amicitiam. Xe-
nophon quidem ait, nãm fecisse mulieres imbecilliores hac de
causa,vt bona à viris coquisita maiori cura conseruarent, vnde
videmus mulieres esse minores viris,vt pp timiditatem suam oia
cum diligentia custodiant.[Calamitoꝝ)Calamitas est qñ grãdo
impetu suo stipulas frangit,& est Græcum vocabulũ.[O præcla-
ram)ꝯfutat argumenta superiora quadam irrisione,si quis.n. solẽ
e mundo tolleret æque peccaret, ac ille, q amicitiam auferri dr̃e
ꝑdicat.[Ista securitas)Nõ dicit hæc,&incipit a priori ꝓpõne,qđ
secure non põt viuere,q amicitias intimas expetunt. [Specie q-
dẽ blanda) In primo quidẽ aspectu vr̃ hoc iucundũ, qđ hõ careat
solicitudine,sed in effectu ista securitas repudianda est. Spẽs ori-
tur à specio is,quod non est in vsu.i.inspicio.[Consectaneũ)nõ
ꝯueniens ut hõ aliq̃ rem aot actionem perficiat sine cura & soli-
citudine.[Actionẽ)Fictionem.[Virtus fugienda est)Quæ princi
pales habet quatuor partes,vt inquit Cic.in arte noua,quaꝝ qui
dem partium officia exequi non põt sine animi solicitudine, ut
hic Læl.ait.[Res ꝯtrarias aspernatur)Res aduersas cum ui anxie
tate virt⁹ aspe toleras & eas odit,vt puta bonitas odit malitiã,&
illam

illam spernit.[Flagitiosis) .i.libidinosis,flagitium est scelus in libidine. ergo cum ita sit quod aius non bene constitutus lætatur
fœdis,& duleat rebus contrarijs,proprium hoc est ai virtute pdi-
ti vt passiones habeat. [Animi bñ cõstituti) Per circuitionẽ dicit
aim virtute præditũ.[Extirpatam humanitatem).i.hois proprie-
tatem,proprium.n.hois est,vt human⁹ sit, si dulore non afficitur
in rebus aduersis & lætitia cõmoueatur ad res secundas, is huma
nitate carere dr.[Quid.n.interest)Si amicitia tollitur,hoc sequi
tur inconueniens quod nihil interest inter hoiem & lapidẽ.[Nõ
dico inter hoiem & pecudem) Quia pecus habet aliquẽ sensum
& motum.[Aut quiduis gñis eiusdem) Vt puta inter hoiem &
statuam æreã.[Non sunt audiendi)Sed abominandi sunt,q aspe-
ram & duram volunt virtutẽ. Mordet aũt Stoicos q dicebant sa-
pientem hoiem non moueri dẽe aliqua re,siue dolore, siue læti-
tia.[Vt'ax bonis amici,quasi diffundantur) Hoc amicoꝵ est ut in
lætis rebus simul cum amicis lætentur, & in aduersis tristentur.
[Diffundantur) Per circuitionẽ dicit lætitiam q̃ fit in dilatando
frontem & vultũ.[Et incõmodis contrahatur)Periphrasis est tri
stitiæ,cuius habitus est supercilia contrahere.[Angor) Tædiũ vi-
tæ.[Non plusq̃ virtutes)Similitudo est talis,qđ eodem modo er
rant qui amicitiam auferri volunt gr̃a euitandæ molestiæ, quẽad
modum erraret si quispiam virtutẽ repudiare vallet pp labores,
& solitudines,sine qbus nunq̃ virtus acquiritur,ac si dicat frigo-
ra,famẽ,& alios labores sufferre debemus,vt virtutẽ ꝯsequamur.
[Cum aũt vir) Ostendit vt dcm̃ est superius amicitiam inter aius
bñ constitutos contrahi,& inter simili bonitate præditos.[Elu-
ceat)Trahit similitudinem ab vno porrigenti lucem alicui pgen
ti vel nauiganti. [Similis aius applicet) Aius hñs virtutis habitũ
se alicui simili applicat. [Id cum contingit).s.vt aius bñ ꝯstitutus
sit,ẽt se applicat alicui simili,necessa est aũt amor & amicitia oria
tur. primo.n.oritur amor,q a aius bonitate pditus similẽ sui aspi-
ciens ei ad bene velle inducitur,deinde alter hunc erga se amorẽ
gerere intelligens vahementi studio eum diligit,qua ex re oritur
amicitia. [Tam absurdum) .i. non audiendum qđ hõ delectetur
inanibus rebus & aio virtuoso non,q a est amicitię genitor.[Ina
nibus rebus)Vt vestibus & ædibus,q̃ res caducæ sunt & inanes ap
pellantur,quaꝵ possessio non facit hoiem meliorem,virtus & a-
micitia inanes non sunt,quia possessorẽ meliorẽ efficiunt. [Ho-
nore)Quo hõ meliue efficitur,sed aliqñ pp illum superbit. [Eo
qui vel amare)Diaimus quod aius est ille,quo inducimur ad ami
citiã.[Redamari)Ab alio amari possit.[Aius).s.aius præditus bo-
nitate amat alium,& ipse à simili redamatur, amor componitur
cum re,sed d,interponitur pp beatum sicut redeo. [Nihil remu-
neratione)In amicitia iucundior non inuenitur res quã remune
rata amorem amico,& re cõferre.[Vicissitudine studioꝵ)Mutua
amicoꝵ & innocentium voluntatũ collatione,vt maximã habes
voluntatẽ beneuolendi amico,& illa hæc maxima tibi pfecto est
iucunditas.[Benef.)Offõꝵ,& ordinem fecit nãlem,primo est o-
pus beneuolendi remuneratione,secundo mutua collatione stu-
dioꝵ.i.amicoꝵ & voluntatum,tertio offõꝵ mutua collatio. [Si-
militudo) Si illis rebus adiungatur similitudo amicoꝵ, vt si sint
duo in eadem arte studentes, illa erit firma amicitia, & nihil est
qđ magis alliciat ad amandum quam aioꝵ similitudo. [Qui est
constitutus) Sæpenumero traditum est qđ beneuolentia habet
fontem & principium à nã.[Sed eadem bonitas) Oñdit bonita-
tem non solum ad duos,vel ad paucos ptinere, sed ẽt ad multitu
dinem & pplm,nam virtus cuius est ipsius pars bonitatis,nõ sper
nit aliquem,sed oẽs diligit.[Quæ vniuersos populos)Quę.n.res
P.R. imperantẽ fecit nisi virtus.[Quod nõ faceret).i.si non tue-
retur & ppls consuleret, nisi virtus abhorreret à caritate & ab
amicitia populi.[Abhorreret)Aium remoueret,abhorrere .n.est
aim remouere,q.n.non diligit P.R.& abhorreat à ciuitate Car
thaginensium pp scelera sua boõitas ẽt ad multitudinem ptinet,
vt beneuolos reddat P.R.cuius aius fuit bene ꝯstitut⁹. [Fingũt)
Et bene,quia hæc non est vera amicitia, sed ficta, q̃ oritur vtilita-
tis causa.[Non.n.)Reddit rõnem quare vtilitas non sit causa re-
mouendæ amicitiæ,q a amici magis amore amicitiæ quam vtili-
tate aliqua delectantur.[Tumq́. il.fit quod ab amico) Si vtilitas
est offm̃ ab amico pfectum, aliqñ fit & cum amore & cũ hilarita
te, tñ illud bñficium iucũdissimum est,primũ cũ pcesserit amor,
deinde vtilitas vt in sequentibus demonstratur. [Tm̃q. abest)
Tantumq́. differt indigentia à causa gñandæ amicitiæ, quantum
differunt inter copiosi & opulenti ab indigentia. [In qua plm
est præs.) Virtus pro amicis maximam tutelam habet ẽt sine co-
pijs,vt in orando,in defendẽdo amicũ in iudicio.[Liberalissimi)
Ad opes & copias retulit,nã liberalis pprie est in pecunijs.[Bene
ficentissimi) Aũt referunt ad virtutẽ & bñficium in alijs rebus di-
cimus,vt diximus in orando, oñdit igitur amicitiam nõ oriri ab
indigentia,nã diuites amicitia delectantur.Tm̃ abest opinio illoꝵ
q asserunt pp inopiam amicitiam essa hñdam tm̃ remota est à ve
ritate quantum hoc veꝵ est qđ seq̃tur,videlicet quod hoias opu
lenti & copiosi in dando liberales sint,ac si dicat, si amicitia cau
sa inopiæ fieret,diuitiæ eã contẽnerent,qđ non est veꝵ ergo illo
rum opinio à veritate abest nã officia nõnulla cõferunt, nõ ut ab
amicis aliqd officij consequantur.[Atque haud scio)Occurrit ta
citæ obiectioni,vtrũ opus & necesse sit, vt indigentia oriat inter
amicos cui rñdet qđ sic,qm̃ ex indigentia experimentum amici-
tiæ fit.[Vbi.n.)Subiecit exẽplum sui Lælius,non.n.nr̃æ vehemẽ-
tes voluntates suũ exercuissent offm̃,nisi Scip.aliqñ eguisset ope
ra mea & ꝯsolatione.[Sed amicitiam vtilitas)Post amicitia seq-
tur offm̃ & vtilitas.[Non ergo)Reprehendit illos qui opulẽti sunt,
& abundãtes delicijs indulgent, qbus non alios amare neque ab
alijs se amari nolũt,& ipsi de amicitia disputare cupiunt.[Nec ra
tione).i.regula. nec.n. cognoscunt amicitiam aliqua regula vel
pcepto neque practica aliqoa,q a amicitiam contemnunt.[Proh
deũ fidem,atque hoim)Exclamatio comica ad indignationẽ, q a
inueniatur aliqs q neque alium amare uelit,neque amari ab ali-
quo,sicut sunt isti diuites fientes, quos detestatur Iuuen. neq; a-
ment ipsi neque amentur ab aliquo.[Hæc est tyrannoꝵ vita) Ne-
que amari pprium tyrãni est.[Nulla caritare) Nullus amor,oĩa
sunt suspecta,suspectos hñt viros doctos, ideo Iunius Brutus sub
Tarquinio stultũ se finxit. Sen. enim inqt de tyrãno,oderint dũ
metuant. [Nullus locus amicitiæ) Si amat te hodie,cras deinde
te expellit.[Quis.n.)Ratio quare non amantur tyrãni qs.n.pos
set amare quem timet,ut tyrãnũ? qui est timori uim. [Quis.n.)
Quis posset amare tyrãnum,quem ipse metuit? aut qui tyrãnus
putet eũ se diligere à quo ipse metuit? [At eũ a quo se metui pu
tet)Quis tyrãnus putet eũ sa diligere à quo ipse metuitur? ac si
dicat,neque subditus tyrãnũ diliget quẽ ipse timet,naq; tyrãnus
putet se diligi à subdito,a quo ipse putat metui. [Colũtur) Oc-
currit obiectioni,diceret aliqs uenerãtur tñ tyrãni,cui rñdet qđ
nõ venerãtur,nisi ad tps,& simulãdo.[Ferũt Tarquinium cũ esset)
Tarquinium, inqt, sa cognoscere dixit quos amicos hrẽt & inimi
cos.[Cũ iã neutris grãm)pmium neq; amicis,neq; inimicis refer
re posset,qm̃ neminẽ habeat,inimicis aũt referre nõ poterat pę
miu.i.pœnã & suppliciũ inferre.qm̃ paup erat,& impotens.[Im
portunitate) Importunitas dr̃ ubi nullus est portus, nulla est se-
des.[Huius mores ueros amicos) Iniq mores Tarq. amicos ue-
ros cõparare nõ potuerũt, q ut dcm̃ est bonitas est amicitiæ fun-
damẽtũ,qua Tarq.indigẽs erat. Simul cõparat mores Tarq.i. ma
los mores copijs,& fortunis quorũdã,q opũ causa amicitiã ꝯtẽ-
nunt.[Nõ.n.solũ)Rñ quare amicitia ab istis fortunatis ꝯtẽnitur
fortuna n.q̃ sm̃ antiquos à casu venit cæca est,& possidentes cæ-
cos efficit,Xpiani aũt fortunã non tenent,nam ut inquit B. Hie-
ron.ne minimũ quidem foliũ sine nutu dei ad terrã cadit. Ideo
incertũ aliqd nobis, non euenit nobis aũt fortunæ incertus euẽ
tus reꝵ p ignorantiam. [Contumacia) Cõtumaces sunt q alios
audire nolũt.[Quid stult.)Nihil est insipiẽti⁹ quã parare equos,
uasa pciosa, cũ suis diuitijs & facultatib⁹, qbus qdm hæc inania
parare sp pñt & amicitias ꝯtẽnunt. [Vestes egregias) Vestes non
solũ appellamus, qbus tegit corpus,sed tapetes,alia supellectilia
ad domus ornamẽtũ vestes vocam⁹.[Vt ita dicã)Quare amicitia
nõ est velle supellectilis,tñ ad vsum est oium reꝵ, vt supellectilis,
[Cui parẽt,nesciũt,)Putãt.n.illi diuitias filijs adipisci,quas sępe-
numero tyrãni vt milites auferũt. [Nec c⁹ cã) Sua dare se existi-
mãt cã filioꝵ, sed plerunq; tyrãnoꝵ & incẽdioꝵ grã laborasse re
periunt. [Amicitiaꝵ sua pmanet cuiq; possessio) Igr̃ egregia est
idulgere amicitijs quã diuitijs,vt ẽt ponamus p casum qd diuitiæ
illæ vsq; ad mortẽ stabiles sint, tñ sine amicoꝵ ꝯsuetudine vnam
reddũt vitã modestã. Præterea diuitiæ inanes appellãtur res, sed
amicitia inanis nõ vocat, q a possessorẽ efficit meliorẽ & huma-
niorẽ.[Sed hæc hactenus)Ac si dicat,hæc pcepta sunt ad ꝯfirma-
mẽtũ amicitiæ.[Cõstituẽdi sint fines) Impræsentiũ quousq; dili-
gẽdũ sit amor duraturus atq; pmãsurus sit à Lælio demõstratur,
primo tres opiniones ppoñt quas rõnibus suis diligẽtat ꝯfu-
tat.[Affecti simus)Hæc est prima vt dispositi & ꝯiati simus æqua-
liter erga amicos quẽadmodũ erga nos.[Alterã) Secũda,vt eodẽ
modo amicos diligamus,quo nos diligimur ab ipsis. [Tertia) q̃
est deterior alijs,vt tãti faciamus amicũ quãti ipse se facit, vt pu-
tat sipsum se dignũ existimet nos fauemus ad illã, nec vltra di-
gnũ facere debemus.[Facimus causa amicoꝵ)Hoc modo si ami
cus ob scelera in carceribus esset,supplicamus, illi cũ veneramur
atq; pcamur,vt amicũ à carcere liberet q̃ nr̃a grã non faceremus,
potius succũberemus morti. Ergo maiorem erga amicum amo-

rem gerimus in aliquibus locis quam erga nos. [Tum acerbioa tnoehi)In aliquem,& miserati in aliqoē inuehimur minando si bi pullicendu supplicia quædā,q̄ non faceremus pro nobis. [Nō satis honeste)Non.n.honestū vt supplices & p̄cetis indignō p se. [Suis cōmodis)Viri boni vt succurrant amicis multa patiuntur incūmoda,spoliando se amicoꝶ causa.ideo magnope vehementius diligunt amicos,quam semet. Hoc idē exigit,qđ æquali amore amicus diligamus,ac ipsi diligunt nos. [Ad calculos) Hoꝶ upi oinoi est similis,qoi rōnem p calculos ducunt, calculus est lapillus, quo in rōnibus cūputandis calculatores vti consueuerunt. [Ditior)Affluentior,vera amicitia nō stricte & ad summum obseruat officia sibi collata,sed remuneratione illoꝶ accomulatissime uia conficit,imitatur.n.agros fertiles qui multo plus reddūt quam acceperint. [Neqoe .n. verendum est)Similitudo tracta à mensurāte,q timet ne qd in terrā cadat, dicit ergo qđ beneficia remunreranda sunt cum accumulatione,& timore ne cadat in terram,dū accumulata est. [Nec plos æquo in amicitiam ɔgeratur) Subaudi non verendū est ne dū ɔferimus bñficium plus æquo aliqd in amico ɔferatur,sed vltra beneficiū acceptū aliqd accumulandum est. [Tertius vero)Hæc est alia rō illoꝶ imperitoꝶ. vt tāti faciamus amicū,quanti se facit. [Sæpe.n.) Proponis rō,ɔfutatio. multi sunt qui se ɔtēptibiles putant,& eoꝶ aim abiectū bñt, pp suam humilitatē,q ab amicis eacitādi sunt ad maiora, & virtutē capescendā. sicut traditur de Mario,q dicebat,dignitates & magr̄atus desiderare non audeo,qm̄ agriculturā eaerceo,eius .n. aius ab amicis excitandus erat. [Spes)Eapectatio amplificādi status sui,& eoꝶ gñis, in multis debilis est, ideo amici exhortandi sunt vt superent, vt inquit Læl. de Terentio Varr.qui ɔsul fuit. [Efficere)Cū effectu ut amicoꝶ aius nitatur ad ardua. [Nec vero posse adduci)Subaudi dicebat Scip. nō posse adduci,& applicari, vt crederet huc esse p̄ceptū Biantis quēadmodum putatur. Nam Bias Prienēsis fuit vous de septē qui in Græcia sapientes habiti sunt. [Sed impuri)Subaodi,& dicebant,& est snia cuiusdā impuri reuocantis oīa ad suā potentiam. [Impori) Qui integritatē non hñt. [Ambitiosi) Alicuius erat p̄ceptū,qa oīa p honoris cupiditate faceret,& sic simul præceptū & auctorē illius uitopatur. [Quinetiā necesse erit magr̄u)Hæc optare debemus vt si amicitiā alic⁹ futuri nobis inimici ɔtraximus,qđ ille sæpe flagitia rephēsione digna cōmittat, qou ab illo remouēdi argm̄ habeamus, & nō inimicitiaꝶ tp̄s eapectemus. [Cupe)Ad uerba. [Optare) Ad uota & aim refert. [Plures ansas).i.plores cōmoditates p̄beat vt eū possimus rephēdere. Ausa est vas qđ geminus hēt annolos vel alia instrā ad capiendū, hæc.n. forte minus inepta vr̄ opinio quā sit,vt intēdit p̄ceptū Biātis, ut capiamus amicitiā illios c⁹ inimicitiā sumus ɔsecuturi,hoc necessariū foret,ut optaremus com missionē sceleꝶ ab amico,q̄ nō negaret,causa inimicitiæ futuræ. [Rursum aūt recte factis)Si hoc esset veꝶ ɔsequeremur amicitiā illoꝶ,q nobis inimici futuri sunt, in cōueniētia hæc incideremus, vt amicoꝶ cōmodis doleremus & inuideremus. Nā p̄priū inimicorū est alienis bonis inuidere, & amicoꝶ offm̄ est rebus secundis amici lætari. Ideo si adipiscimur amicitiā hac de cā, ut in discordiam pueniamus tanq̄ futori inimici,bonis amici p̄ntis tristaremur. igitur in amicoꝶ officijs exerceri nō posset. [Illud potius) Suādemr̄at opinionē qđ diligētia in amicitijs cōparandis adhibenda est,ne erga illū geramus amorē q olim est nobis inimicus faciēdus,frustra.n.est facere p plura, qđ pōt fieri p pauciora. [Si minus felices)Dicebat.n.Scipio qđ si fortuna, & ut ita dicā constellatio,impulerit nos ad amicitiā illius quodā casu inimici futuri,eā amicitiam potios tolerare debemus quam aliq̄ inimicitiaꝶ cām eaeogitare. [His igitur finibus utendū)Quousque amicitiam & amores pducere debeamus. hoc in loco Læl. optime declarat ut cum amicitiam alicuius adepti fuerimos, cuios mores integrē sint, & ab oi parte remota macula oim̄ reꝶ nraꝶ cōsilij & uoluntatis cōitas cum illo fiet. solebat dicere Pythagoras, σώματα μὲν δύο ψυχὴ μία, corpora qdem duo aius aūt vnus amicoꝶ esse debet. [Sine vlla exceptione)Non interponatur hic oisi q̄sita,cū & munus dr̄ cōitas, quasi eius oomeris & officij ɔiūctio, & copulatio. [Adiuuādæ sunt)In oibus pfectus esse non pōt. iō si aliq̄s peccauit in leuibus eū adiuuare debemus. [Io qbus eoꝶ de capite agatur) Pooit exemplū in qbus amici adiouandi sunt, hoc mō,si amicus senatui accusatur,ut ipsius maiestatē uitupet, i qua qdem accosatione capitis pœna intercedat, succurrendū tūc est amico,hoc mō: Quod .n. ad uos P. C. delatū est de hoc uiro integerrimo falsum esse ɔstat,vbicunque.n. oomē senatus maaima cū reuerētia memorare audiuit,sp senatoriam dignitatē coluit. hæc qdem amicoꝶ gr̄a facienda suot,q̄uis veꝶ non sit. [Aut fama)Siqs amicus nr̄ in amissionē famæ uenerit, cū p viribus defendere nitemur. [Ne turpitudo summa) non n. p amicis ea facienda sunt,q̄ in maaimā nr̄am turpitudinē descendont. hoc mō adducā nobis testes, quēadmodū iste coluerit dignitatē senatus testificantes,& ipsi qdē in ɔtrariū testificarent, hæc maxima esset infamia,q̄ oino euitanda est. [Qtūs) Quousque venia amicitiæ dari posset amicis succurrendum est. paticitur.n.amicis leuia peccantibus amicoꝶ suoꝶ causa. [Nec vero negligenda est fama).s. mala tradita negligenda non est. [Mediocre telum)Reddit rōnē quare fama,q̄uis falsa sit oegligenda non est,qm̄ ciuium fama bona multū prodest ad res gerendas,mala aūt nocet. [Quam blanditijs) Non n. assentationibus hanc famā adipisci debemus, sed virtute & bonis moribus,assentando .n. facimos stultū insanire. [Sed q̄rebatur) Reprehendit hoies q in emendis eq̄s magnā ponunt diligentiā,& in cōparandis amicis negligentes sunt. [Quare)Scipio lamentabator,qoare hoies essent negligētiores in cōparandis amicis,cetera sunt p parenthesim. [Quod hr̄e) Qđ non posset dicere,qm̄ putat multos hr̄e amicos quos inimicos repit. & hoc accidit pp suam negligentiam,scit.n.qoot habet captas & ignorat amicos. [Nec hr̄e signa)Quædā in emendis eq̄s signa habemus qbus cognoscimus verum sint germani vel alpioi, sed in amicis signa non cognoscere uolumos,sed neglīgētia indocti ducimur ad amandū, signa ad nr̄am, vt puta ad dentes cognoscimus ætatem equoꝶ. [Sunt igitur) Tradit aliquas regulas qbus per signa nr̄am amicoꝶ p̄cipere possumus. [Stabiles) Quantū ad honores & dignitates, q amicum suum in adipisceodis honoribus & magistratibus adiuuant amicitiæ locum tenere vr̄ constanter, quoꝶ opera verbis corrīdebāt,plerique.n.sunt q hñt multa verba,& ea minus in re obseroant, huius gñis amici non sont appellandi. q aūt firmi,stabiles, & constantes erunt boni & iniectiores appellantur amici. [Magna penuria) Pauci reperiūtur,q has hñt virtutes,& hoc mō amicitiā teneant. [Nisi eaptum) Nisi eapimur difficile est iudicare aliquem esse nostrū amicū. [Ipsa amicitia) Ac si dicat ante amicitiā expiendi sunt illi, quos diligere intelligimus. [Ita p̄currit amicitia) Fit isteron proteron,primo iudiciū faciendū est de amicis,anteq̄ amemus. Est igitur prudēs hō q ante iudicium iam inuenerit aliquē amicum, ipm amorem sustinere debet,est .n. gubernare quēadmodū rhedarios suos refrenat equos. [Aqs tēpestatis) Quemadmodū gubernat navē in uētia regēdis legitur ēt eq̄s tēperatis,& erit similitudo ab rhedario tracta, ut diximus. [Periclitatis moribos amicoꝶ) Eaptis in aliqua re amicoꝶ moribus q nobis amicitiæ modū in totū obseruare non vr̄ ab hoc amicoꝶ gñe bñuolentiæ impetus refrenandos est, periculū qđ signat discrimen deriuatur à pereo, si autem signat experimentū venit ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας .i. experientia,& tunc ab eo fit periculū, inde periclitatus.i. expertus. [Quidā in parua pecunia)Hoc mō sunt experiendi amici, penes ipsus aliq̄ deponamus pecuniā, q si nobis fuerint fideles in hac parua re poterim⁹ eis dicere ēt q̄ voluerimus,qm̄ fideles sp inoeoiemus. [Quidā cognuscuntur in magna) Aliud genus amicoꝶ q forte in illa parua pecunia muti non sunt tn̄ mouentur in maiori re, vt puta in honore in magistratibus. [Vbi eos) Sæpenumero illi q eaistimabāt turpe esse pecuniam p̄ferri amicitiæ, inuenimus in magnis rebus eos beneuolētiæ anteponere honores,dignitates,magistratus,cōsulatum,cēsurā,imperia,fieri exercitus auctorem. [Ptās) Magna in factione. [Proposita sint) Mallent diligere illas dignitates quā vim amicitiæ. [Imbecilla.n. nā) Reddit rōnem quare hoies magis appetant opes & honores quam amicitiā,qm̄ nā q est debilis cupit potentiā opum, dignitatū, & aliaꝶ reꝶ, & imbecillis vr̄ ad ɔtēnendas illas res. [Eacusatum est) Impersonale est ēt,ideo iungitur cum plurali & singulari,& cū ui persona,qm̄ infinitum est. [Non sine magna causa) q.d. pp honores & magistratus neglexit amicum,& ideo excusandus est. [Hæc ut omittā) Occupatio color rhetoricus. [Graues,facietates ⁊ calamitatū) Pauci repiunt q descendant ad amicoꝶ calamitates adiuuandū eos & sibi subueniendo. [Quanq̄ Ennius) Subaudi dicat recte. [Tn̄ hæc duo) ɔuenerunt hæc duo .s. q̄ sequuntur, aut in bonis,& est ordo, hæc duo aut in bonis rebus contēmnunt, aut in malis deserunt, vel cōueniunt subaudi crimen leuitatis aut infirmitatis. [Tū hæc duo conuiocūt) Tracta est similitudo ab vno litigante q inducit testes & multa facit vt ɔuincat alterā partē. Ideo inqt illa duo, qa neque pp res secundas ɔtēnere aot aduersas deserere debemos amicos, qa hoc euenit ex leuitate & infirmitate quadā. [Aut si in bonis rebus contēnunt) Si ɔsecuti sunt magnū statū qood dominant,& iō nō p̄nt secū esse. [In malis deserūt) Si amicus pauper factus est eū amplius uidere nō ois. [Qoi igitur) Concludit qđ si aliquē cōstantē oidemus in utraque re in malis amicoꝶ,& in bonis suis hunc veꝶ amicum existimare debemus. [Raro gñe) Qm̄ pauci

pauci reperiuntur, q in istis doabos rebus sint cõstãtes & firmi, & ideo si reperiat, nõ humanus, sed diuinus vr̃. [Firmamentũ aũt cõstãtię) Tradit vltra p̃dicta quasdã regulas q̃ sunt ad stabilitatẽ amicitiæ & ꝯstãtiã amicoꝵ, qoã .s. ꝯstãtiã quærimus in amicitia, primũ.n.firmamẽtũ ꝯstãtiæ est fides, nã infideles ꝯstãtes esse nõ pñt, fideles aũt ꝯstãtiã hñt. [Simplicẽ) Simplices appellanf q lingua loquũtur qđ hñt in corde, simplices igr̃ erga amicos debemus esse oẽs. [Cõsentiẽtẽ) .i. simul sentiẽtẽ, ꝯsentiẽtes dicimus q æquali affectione cũ amicis sentiũt, hoc est si amicus dolet doleas et tu, si lętetur ęquo mõ tu afficieris .i. declaratiue stat q isdẽ reb᷑ mouei, qbus amicus tuus moueaf. motus ai appellãtur a Cic. affectiões .s. dolere, tristari. [Ingeniõ) Multiplex. Ingeniũ, qđ lingua tenet vnum vel p̃fert, & aliud sentiat, illud multiplex dr̃. Tortuosum à torqueo .i. qđ torqueat, falsitates & simulationes fidelitatẽ in se nõ hñt, & est rõ quantũ ad simplicẽ. [Neq; .n.) Reddit rõnẽ quã tum ad ꝯsentientem, q.n. paribus rebus vna cũ amico non afficit, ꝯtra nãm facere vr̃. Ideo inqt rõ naturę ꝯsentit, nã induxit hoiem vt hois misereatur, ergo si amici calamitate nõ mouemur ꝯtra naturã facimus. [Natora ꝯsentit) Subaodi nõ fidus atq; stabilis esse põt. [Addẽdũ est eodẽ) .i. ad eãdẽ regulã & p̃ceptũ ꝯstãtiæ addẽdũ hoc, vt amici nõ delectẽtur suis amicis inferre crimina, neq; oblata suscipere ab alio. q̃ oia p̃tinent ad ꝯstãtiã, de qua nũc Lælius tractabat, sic Plato nõ audebat crimina amicoꝵ oblata, qdam .n. criminãs amicos Platonis putabat qđ illi de Platone male dicebãt, & ille tandẽ illũ criminãtẽ, hoc modo repellit, si amici de me male dixerũt, tũc amicitiæ offm̃ reqrebat, vt de me male dicerẽt. Ita sit .i. seqtue & ꝯcluditur qđ amicitia nõ nascitur nisi inter bonos, q.n. infideles sunt & amicos iniq; criminãtur boni nõ sunt, sed si fideles sunt boni nũcupãtur. [Est.n. boni viri) p̃tinet ad bonũ viꝵ. hæc duo teneãtur i amicitia, primo vt nõ fingat neq; aliud simulet, secũdo vt criminatiões de amicis oblatas repellat. [Quẽ cũ sapiẽtẽ) Bonũ appellamus hoiem q sapiẽs est vt rõne & orõne vtatur, nõ.n. vocamus sapiẽtes istos more vulgari, q sunt inepti, nihil mali faciũt hi q non doctrinã, non regulã alicuius virtutẽ habeot, ideo boni non sunt. [Fictũ) Ad aium, simulatam ad verba, tu dicis vnũ & aliud facis. [Ingenuum est) Ad liberꝵ hoiem pertinet non occultare opinionẽ, sed aperte, vel diligere vel odisse aliquẽ; deinde est sm̃ ne solũ repellamus criminationes oblatas de amico, sed ne putemus qdẽ nõ esse suspiciosas .i. nõ debeamus solũ sospicari de amico neq; existimare nihil esse violatũ qdẽ. [Accedat huc) .i. p̃terea ad hæc accedat, oñdit vt amicitia nõ sit acerba neq; aspera, sed mitis & soauis. [Moꝵ) Vt mores faciles erga amicũ habeamus. [Seueritas absit) Dr̃ seuer᷒ à sequẽs & veꝵ. [Habet illa grauitatẽ) Ac si dicat, p̃tinet ad Catonẽ maiorẽ, nã seueritas est pars virtutis, sed i amicitia seueritas ista repudiãda est. [Liberioe) Vt liber voceris cũ amico sine seueritate. [Exsistit) Hoc loco ponit quãdã q̃õnẽ. si amicitiæ veteres causa nouaꝵ repudiãdæ sint, quã qdẽ q̃õnẽ p̃bat aliqbus exẽplis nõ esse dimittẽdã veterẽ amicitiã. [Q̃ subdifficilis) Paꝵ difficilis ad soluẽdũ, sub in cõpositione sigñat paꝵ vt subrusticus, qõ sic diffinitur à dialecticis, est dubitabilis p̃posito. alias sigñat tortorã. [Nõ indigni) Immo digni sua virtute & moribus. [Indigna dubitatio) Hęc est de qua nõ est dubitãdũ. [Vetertima) Declarat p exẽplũ quod veteres magis sint in precio quã nouæ. [Verumq. illud est) p̃uerbiũ antiquũ est apud Græcos & Latinos, vt comedamus multos modios salis cũ amicis, hoc est vt simul lõgo viuamos tpe, ergo amici veteres repudiãdi nõ sunt. [Munus amicitiæ expletũ) .i. p̃fectum sit munus amicitiæ, qđ expletur multitudine amicoꝵ. [Nouitates aũt) Sic amicitiæ nouæ si disciplinis & bonis moribus futuræ amicitiæ bonæ p se ferãt nõ ꝯtẽnendæ sunt, dũmodo antiqua amicitia in suo loco stabilis sit. [Vt tanq̃ herbis) Similitudo tracta est à rustico, q in herbis seminis sui futuros p̃cipit fructus, sic & nos noua amicitia ꝯtrahẽda futuros fructus cognoscimus. [Cuius mẽtionẽ feci) & est ꝯtra illos q dñt amicitias esse mutãdas sicut renouamus equũ. [Si nulla res impediat) Si morbus vel podagra siue pũctura aliqua nõ impedit equũ veterẽ nobis ꝯsuetũ libẽtius eo vtimur quã aliquo indomito. [Intractato) .s. indomito, loqmur sm̃ viros prudẽtes, qm̃ stulti adolescẽtes magis eqtãt pullũ eqnũ quã veterẽ. [Sed i bis) q̇ s. sunt nõ solũ in aiali, sed ẽt in locis inaiatis, vt putat in siluestribus locis, in qbus nati sumus gerimus amorẽ & magis delectamur quã nouis locis, q̃uis amœnissimis, sic amicitia veteri magis delectãdũ quã noua. [Sed maximũ est i hac amicitia) tradit nõ maximũ p̃ceptũ, videlicet qđ amici p̃stãtiores suis amicis se deprimere debẽt, honorãdo, colẽdo eos q̃uis iferiores sint. [Esse parẽ inferiori) nõ.n. pp fortunã aut virtutẽ aliq̃ nos in amicitia extollere debemus imo nos pares illis efficere debem᷒. [Sæpe.n. qdã excellẽtiæ) Multoties aliqs virtute & ingenio & fortuna nos superat amicos, vt Scipio fuit, q nõ se maiorẽ existimans continue familiaribus, & sibi coniunctis succurrebat, & venerabatur illos. [Inferioris ordinis) Amicis inferioris dignitatis nunquam se anteposuit. [Colebat tanq̃ superiorem) q̃uis Scipio grãdis esset natu, & in oi re prudentior atque excellẽtior fratre suo Q. Maximo tñ est quadã reuerentia colebat cedendo sibi viã, & alia faciendo. [Per se) Pro viribus nitebatur, vt amicos suos oẽsq. ceteris ampliores efficeret. [Præstantiam) Si excellentiam alicui᷒ disciplinæ, seu subtilitatis ingenij à nã datæ, siue status alic᷒ ꝯsecuti fuerimus, amicis impartire dr̃emus. [Impartiant) Impartio & impartioe repetitur. [Siue sint imbecilliores) Exhortãdi aio sunt, si paupetes locupletandi suot. [Vt in fabulis) Sicut Paris qui pp cõiectores insomnioꝵ inter pastores educatus est; illi.n. iusserant vt occideretur, ne Troia sua causa periret, tãdem filius regis cognitus, statumq. amplissimũ adeptus cum iosis pastoribus conuenire conabatur. [Propter ignorantiam stirpis) Igoorabat Paris qs esset eius pr̃, & is tanq̃ famulus viuebat cum pastoribus, sicut de Romulo q ignorans patrẽ, educatus est à Faustulo, erga qoẽ maximum gessit amorem. [Aut regũ filij) Iopiter q inter capras educatus amore nimio, quã habebat in capram, q̃ ipm lactauit, eã in cœlum trãstolit, & Amalthea vocata est. [Duxerunt) .i. existimaoerunt lõgo tpe illos pastores esse p̃res suos. vt diximus de Paride. [Vt hi igitur) Aliud præceptũ p ꝯtrarium tradit, q quemadmodũ supiores amici inferioribus se pares tribuere debent, eodem modo inferiores dolere non debent fortunis amicoꝵ, immo lætentur, vt illos ad maiora p̃uenire cupiant. [Necessitudine) Stricta necessitate uel affinitate, vel alicuius alterius coniunctionis. [Quoꝵ plerique) Aut quaꝵ, multi sunt q lamentantur amicis, qm̃ sibi non subueniunt, qđ quidẽ veꝵ nõ est, sed inuidia quadam q̃runtur, non.n. vellent amicos suos ea dignitate existere. [Magis) Quæ aũt dicere, si aliqoid putant, tãto magis plerią; audent exprobrare bñficia, si putant amicos suos hr̃e aliquid ex ipsis. [Sunt.n. qoidã) Plerique repetiuotur, q amicitijs molesti sunt, qm̃ ipsi putant amicitias contẽni, cum vident amicos suos in ampliore dignitate & reuereotia. hoc mõ sit, si pr̃ q̃spiam filium doctorem hr̃et, filius qdem in conuiuio honestiori loco sedeat quã pr̃, qua ex re oritur h᷒ amicitiæ molestia qđ p̃e potat se esse in contẽptu alioꝵ, qm̃ sit filius in ampliori loco positus, tales.n. amici ab hac opinione, & verbis & opera, atque affectu remouendi sunt. [Tm̃.n.) Cui est tribuendum tanta existimatio de amico est facienda qoantum ipse efficetere possis, hoc est viribus tuis ad oẽm extollas amicũ dignitatẽ, licet tñ illa tribuenda sunt amicis, q̃ viribus ingenij sustinere possint, o.g nõ amicum ꝯsulem faciamus, si ea dignitare dignus non sit, ut habeat lr̃as, & prudentiam, ad ꝯsulatum reqoisitam, tribuere est æstimationem de aliquo facere. [Sustinere) Si amicus sit dignus p̃tura, illo magistrato venerandus est. Et non vltra ad honores p̃ducere pp illoꝵ ignorãtiã, sicut Scipio frẽm suũ pp imbecillitatẽ ingenij cõsulẽ facere nõ potuit, sed Rutilium familiarẽ suũ viꝵ doctissimũ consulari dignitate honorauit. [Oino amicitiæ corroboratis) ad amicitiã corroborãdã hoc in loco declaratur, qđ necesse sit tpia atque moꝵ similitudo intercurrat, longitudo tpis & moꝵ similitudo ad amicitiæ stabilitatẽ requirit. [Nec se. non .n.) Oportet in prouecta ætare amare eos, hoc est hr̃e amicitiam cum illis quos diliximus ineunte ætate. [Eos hr̃e) Hoc est hr̃e amicitiam, qm̃ æqualia exercebant studia in venatione, in ludo pilæ, sed crescente ætate moꝵ similitudo accessit, qua ea re illa frangitur amicitia ideo tp̃s atque moꝵ similitudo ad amicitiã reqritur, ordo est, nec decet eos hr̃e necessarios quos cum eodẽ studio p̃ditos dilexerunt, si q ineunte ætate &c. [Isto.n modo nutrices) Si hoc esset conueniens, vt pp tpis longitudinẽ amaremus amicitiã hac de causa contraheremus, sequeretur q nutrices, & pædagogi nobis essent intimi familiares, qđ non accidit, nam alias adulti inuenimus amicitias relictis puerilibus amoribus pædagogus uocat, q curã habet pueroꝵ, vt c᷒ doctrinam pueri discunt atque maiores colere nõ ignorant, q.n. disciplinã literaꝵ p̃cipit p̃ceptor, siue magister appellatur, dicit aũt pedagogus ἀπὸ τ̃ παιδ.. και ἄγω, quasi agens pueꝵ. [Sed alio quodã modo colẽdi) Nõ n nutrices & pædagogi negligẽdi sunt, sed subuenire atque amare debemus eos alios modo quã amicos. [Aliter amicitiæ) ꝯcludit qđ amicitiæ ꝯstantes esse non põt, si non fuit tp̃s & similitudo moꝵ, sicut per ꝯtrarium demonstratũ est. [Dispares mores) Pares cũ paribus facile ꝯgregantur, si qs malos tenet mores uitia seqtur, ideo amicitia cum morato viro litterarumq. cupido nunq̃ ꝯsequi poteris. [Nec ob aliã cãm) Immo ob istã cãm i. moꝵ dissimilitudinẽ boni malis amici nõ repiuntur. [Nisi qđ tanta est) Hoc impedit amicitiã inter bonos, & iprobos, qđ maxima est inter ipsos moꝵ

atq; studiorum distātia.[Recte ēt pcipi)pceptū tradit amicis ne ali-
qua ,pptia vtilitati moti amicorum vtilitatē impediāt.pleriq;.n.pp
intēperatū amorē amicorum vtilitatē retinēt.[Quod sæpe fit) Hoc
modo si amic⁹ ad dignitatē magistratu vocatus fuerit cū impedis
verbis tuis.Heo mihi iā absētia tua ius maxima vet fabor inopia.
[Nec.n.vt redeā)Ponit exēplū.hæc est historia,sed qa tractatur à
poetis nomē fabulæ cōsecutā est.Lycomedes rex īsulæ si Pyrrhū
Deidamiæ filij pp iucūditatē qua ex eo insante pcipiebat à bello
Troiano remouisset,nō tātā gloriā atq; honorē habuisset.[Nec
potuisset capere Troiā) hoc.n.apd pitos manifestū est,qa.n.igno
rat oraculū à Græcis esse cōsultū Troiā nō posse capi li aliqs de
gñe Æacidarum nō iterfuisset?[Neoptolemus) νέ͂ο nouus, πόλεμος
poetice bellū dr̄. Pyrrhus vocatus est,qm̄ crispos hēbat capillos.
[Et sæpe incidūt magnæ) Res,vt si amicos vocet ad magratū o-
pus esset vt ab amicis discedat.[Desideriū)Absētiā amici moleste
ferūt amici,qm̄ ifirmi & molles sūt.[Infirmus).i.debilis est,vt nō
patiaī amicū discedere,vt ad aliq̄ ,pficiscaī dignitatē.[Parum iusti⁹)
si iustitiā hrēt amici coperet vtilitatē atq; in oi re,vt dixit supios,
hæc lex in amicitia est,vt ab amicis honesta petamus, & amicorum
causa honesta faciamus.[Est ēt)Docet quasdā regulas qbus ami-
citiā dissoluere possumus si opus fuerit.[Nōnunq̄ necessaria)Ac
si dicat necesse est, vt calamitas qdā vitiorum oriaī in amicitia, lo-
quēdo de amicitia vulgari.nō.n.loquiī de amicitia vera,q orīt in
ter bonos.hęc.n.vsq; ad extremitatē vitę pdurat,illa aūt vulgaris
familiaritas vitiorum calamitate ingruēte frāgitur.[Erūpūt sępe vi
tia)Emanāt vitia qbus amicitia frāgiī,& est silitudo tracta a fon
te labēte venis terræ.[Tū in ipsos).s.vitia rūpūt in amicos, vtpu
ta furātur amici vitiosi aliqd alter alteri. [Tū in alienos) Si furā
tur vel adulteriū faciāt in alienos, tū infamia & turpitudo illorum
amicorum ptinet ad te eorum familiarē quæ qdē amicitiæ ex ꝯsuetu
dinis remissione remouēdę sunt.[Et,vt Catone audiui)Cato ma
ior aiebat, tales amicitias paulatim dissuēdas esse magis quā di-
scindēdas,& apte frāgēdas vtputa rñdere faciat qđ domi nō est,
si ab amico nō cupiat.[Nisi qdā)Iniuria exarserit, sed si aliqd in
iuriæ iter amicos ortū fuerit qđ sustinet,neq; rectū neq; iustum
est,vt si amicus ꝯspirat cōtra patriā,tūc clare talē amicitiā corā re
nūciare debemus.[Sin aūt morum vel studiorum)Si ille cuius amici-
tiā ꝯtraximus mutauerit bonos mores,& studia bona i mala, ut
fecit Titius familiaris Horatij,q libros vēdidit, vt artē militarē
exerceret,tūc paulatim illius amicitiā deponemus. sic faciemus,
vt nō solū amicitia deposita sed ōe inimicitia suscepta videaī cū
illo.[In reip.dissensio) Si amicus fauet marianæ parti,& tu reip.
hæc dissensio amicitiā dissoluit.[Ab amicitia Q.Pōpeij)Scip.n.re
motus est ab amicitia Pōpeij verbis meis qm̄ poti⁹ mei amicitiā
quā illius tenere voluit.[A collega nr̄o Metello) Metelli amici
tiā reliqt pp quādā dissensionē reip.qm̄ ille fauebat vni factioni:
& Scip.alteri. [Offensione ai nō acerba) Prudētia sua,& simula-
tione disiūctionē amicitiæ cū istis Scipio fecit,itaq; ab ipsu offen
si nō videbātur,& adhuc illius amicitiā retinere putabāt. [Quā-
obrē)Primū tradit iras qbus elaborādū ne amicitia sic opprima
tur,vt deinde inimicitiæ oriātur.[Opa)Vt sæpenumero diximus,
mr̄,& opos filius.nā opa est labor q pcedit,opus ois opatio quę
fit,ad informādū gladiu vocaī opa,opos aūt gladius ipse nūcupa
tur.[Sin aliqd euenerit tale)Si itercesserit causa aliqua pp quam
amicitia dimittēda sit.[Vt extinctæ) silitudo trahitur ab igne. q
dū p se moritur appellaī extingui,si aūt p vim aquarum quā primu
suffocaī opprimi dr̄,dicit ergo si qd accidit,vt nos pp amicorum vi
tia dissoluamur ab ipsis debem⁹ extinguere paulatim ipsam ami-
citiā hoc modo, nō hr̄e frequētem cōsuetudinē cū illis tūc amici
tia extinguei,nisi esset cōspiratio ꝯtra patriā,qm̄ tūc amicitia il-
la non extinguēda,sed opprimēda est.[Maledicta) Appellare ipm
latronē,pditorē.[Cōtumeliæ)Veniunt aūt à con & tumeo. vt si
diceret hūc hoiem,pessundabo,ꝯtumelia vocabiī. [Quæ tñ) Istæ
ꝯtomeliæ tolerādæ sunt cū maximo vitupio, & maxime ueteris
amicitiæ grā, qm̄ ipse q maledicit magis in culpa existimabitur,
quā ille q eas tolerauit. [Incōmodorum) q̄ amicitiæ dissoluanī pp
amicorum vitia,hæc erit optima cautio.[Vt ne nimis cito aliquē di
ligere incipiamus)Diligere est principiū bñuolentiæ,ut idē Cic.
Quē diligere solebā,nūc amare videor.Digni aūt.s.q virtute mo
rum pbitatē continēt amicitia digni iudicandi sunt oi ex parte.
[In suo gñe perfectū)Homo in suo gñe pfectus non inuenitur.
equus in gñe aliqs non reperitur pfectus,vt bonas vngulas egre
giū caput ceteraq. sibi ad pfectionē habeat necessaria.[Sed pleri-
que) Aliquorum rephendit opinionem eorum.s.qui amicitias appetē-
das esse aiunt non beneuolendi grā,sed vtilitatis ꝯñdæ causa,hu-
ius.n.gñis hoies aliquid humani cognouisse non vnr̄. [Fructuo-
sum)Fructum appellamus quidqd vtile est.[Tanq̄ pecudes) Pa-
stores diligunt pecudes,& armenta pp vtilitatem.[Ipsi sibi exem
plo)Scilicet.i.tales homines non considerant,qd sibi ipsis exēplū
esse pñt,qualis sit huius amicitiæ nālis vis .s.officium membrorum
respiciant,nam vt diximus inter membra se diligunt absque fru-
ctu illius amoris, qua ex re vnusqsque sibi exemplū esse pōt, sed
ipsi tenent ἴσῳ τῷ φιλαυτίᾳ ἑαυτόν.i.amorē propriū,vt amēt nō eā
amicorum,sed ,ppria vtilitate ꝯñda.[Qualis) Quantū,ad illud pul
cherrima.[Qđ)Quantū ad p se,& pp se.[Ipse.n.qisque) Decla-
rat qd sit amor nālis.[Qđ nisi).i.nisi iste amor trāsferaī in amici
tiā,amicus nō reputatur. nā q amat seipm amor hic appellatur.i.
ἑαυτός,sed iste amor tātus in amicis trāsferaī quantū hēt in seip
sum,& ecōuerso,si fiat ab amicis hæc appellatur amicitia, ac si di
ceret amicus æque debet amare amicū ac seipm.[Is tā amicus).i.
amicus est alter ego,vñ dr̄ hō Græce ἄλλος αὐτός,quasi idē alter,
siue alter ego.[Cicuribus)Cicuris dr̄ bestia māsueta,nā cicurare
vocabulū antiquū dicimus māsuefacere.[Feris)ꝯtrariū est cicuri
bus.[Ad quas applicēt amātes)Ad sui amātes applicāt bestiæ,pri-
mū amorē.i.περὶ τῆς ἔρωτος,nā hoc datū à nā,vt vnusqsque se amet,
& tueaī,deinde ad sui similes se adiungūt,& vulpes copulātur cū
vulpibus.[Amantes)Declinaī hic amans,tis, qđ vsurpat sæpenume
ro Lact.[Cū desiderio).i.ita amāt qđ dolent absētia sociorum,ut si
equus videat amicū,& sociū suū.[Pene vnū duobus) Hoc est p-
ceptū Pythagore,σώματα μὲν δύο ψυχὴ δὲ μία.[Sed plerique) Ca
stigat hoies inter quos aliq sunt q volunt ab amicis,qđ ipsi ami-
cis facere nolūt,sicut sunt maiores q sp ab amicis inferiorib⁹ ali-
qd expectāt,& aliqd de suo illis nō tradunt.[Peruerse) Ne dicā
impudēter ac si dicat tā pp imprudētiā quā pp puersitatē.[Qua-
les)Vbi illi esse nō pōt,q volūt esse tales in amicos quales in se
ipsos putāt esse amicos,id nō pñt.[Par est)Iustū est amicū esse bo
nū,deinde sibi similē inuenire.[In talibus) .s.amicis q bonitate,
atque virtute pditi sunt amicitiæ stabilitas inest.[Iustitia)Quæ p
morum est vnicuique sm debitū retributio , oia p altero suscipiet
.s.ꝯsiliū labores,& alia suscipiet p amico.[Sed ēt verebuntur)Nō
solū verebuntur his tales amici,sed ēt verebunī, ac reuerētia qua
dā timebūt facere aliqd corā amicis,qđ nō sit in virtute, qđ qdē
faciēdū est,vt amicis nisi honestū corā amico ꝯficere audeat.[Ve
recūdiā)Vbi.n.deficit verecūdia illic amicitia nō pōt esse,verecū
dia est timor ignominiæ.[Itaque in his error)Rephendit illos q
volūt,vt inter amicos sit licētia peccādi,si.n.amicus alteri inserui
ret,vt libidine potiretur,inter illos amicitia nō hrēt locū.[Soli-
taria) .i.sola nō ad sumitatem honoris & recti venire pōt. sed si
cū alio similiū ꝯiuncta sit,ad summū puenire solet.[Quæ si quos
inter).i. īter quos hæc societas uirtutis fuit,siue est,vel erit illarum
copulatio istius societatis,& virtutis ad summū oim bonorum hñ-
da[Beatissimus)Bonū ad virtutē exterius corrñdeat.[Hæc socie
tas)Hæc.n.copulatio amicitiæ virtuosæ, est illa in qua sunt oēs q
hoies existimāt.[Honestas)Quæ honorē ꝯtinet.[Tranquillitas
ai)Quantū ad rectū & virtutē.[Sine his) Vita.n.q̄ istis rebus bo-
nesto,iusto,& laudabili caret beata esse nō pōt,sic ecōtra ea bea-
tissima vita nūcupaī q̄ his bonis ornata sit,qd cū optimū sit ad vir
tutē,cui opa dāda est,maximu habet cōmercium.[Rectū)Lauda
bile,qbus ex rebus vita ꝯficitur beata,elaborandū est,vt id conse
quamur,qđ nō adipiscemur,si uirtuti indulgebimus,sine qua vir
tute nulla amicitia nasciī.[Tū deniq; se errasse sentiūt) Qui.n.
sine uirtute sunt plerosque hr̄e putāt amicos, quos in expientia
alic⁹ rei in alienos esse repiūt,cū grauis casus eos cogit expiri, si
aliqđ infortuniū cogit illos virtute carentes suos amicos expiri,
vel vt sibi ꝯsulāt,seu illis inseruiāt, vel subueniāt , tūc repiunt se
vehemēter errasse,qm̄ sibi nō sunt amici.sic ecōuerso,si illi petūt
illos,ut aliqua in re succurrāt illis nolūt,qm̄ virtutes in istis ami
citijs nō regnāt.[Dicendū ēt sæpius) pcipiendū est,vt prius iudi-
cemus illū quē volum⁹ amicū, si virtutē habeat ante quā incipia
mus diligere,nō aūt ordinē retrogradū cōmittamus.i.primo dili
gamus,deinde iudiciū faciamus, nam stulti primū emūt librum,
post vero emptionē vtrū sit correctus aspiciunt.[Sed cū multis in
rebus)Oñdit incōueniens qđ sequiur ex hac pcrastinatione , nā ne-
gligētia piudicādi nō solū in amicitia,sed ēt in multis rebus ma-
ximas damus pœnas,in amicitia vero si añ iudiciū alic⁹ amicitiā
adipiscimur , & deinde illū vitiosum cognoscimus magnas pati-
mur pœnas,qa potius illius ꝯsuetudinē retinemus quā frangere
amicitiā,qua ex re mœrore sup afficimur.[Plectimur)Pœnas da
mus pp negligentiā nr̄am.[Quę vetamur veteriq. puerbio)Ma
iores uetabāt aliqd fieri,nisi prius sit iudiciū fcm̄,nō.n domus ę-
dificāda est,postea iudiciū facere de ea,& cū eā volemus hr̄e. p-
uerbiū appellatur pbatū verbū,qđ Græce dr̄ παροιμία. [Vltroq.
citroq.).i.inuicē ꝯiuncti, vel ꝯsuetudine quotidiana,vel bñficijs,
nō cito possumus amicitiā dirūpere q̄uis sit necessaria eā dirūpē-
di.

Errant qui iudicant plerosque sine uirtute esse amicos, quos experientia alic⁹ rei alienos eē repiūt

di. Nam istud ꝯsequtur incōueniens, qm̄ cōsuetodinem habemus. [In medio cursu) ſ pe amicitiæ. [Offensione) Qua rūpēda est amicitia. Tracta est similitudo ab vno eūte, cuius pes in aliquo obiectus læditur, & offenditur. [In cura) Rei maxime necessariæ. Negligēnia istius amicitiæ supra ceteras res vituperāda est, cum tam sit necessaria. [Incuria) Cōponitur ab in, & cura. [Vna est. n.) p cōparationem aliaꝝ reꝝ oñdit in quāto precio sit amicitia, qm̄ multi reperiūtur q spernunt diuitias, & alias res, sed amicitia ſp desideratur. [Vno ore) Nemine ꝯtradicēte, oēs tenent hāc opinionē, amicitiā esse vtilē. [Virtus ꝯtēnitur) Quod sit laboriosa, p quā homines moriūtur. [Vēdicatio) Rapacitas honoris, & alioꝝ à multis despicit. [Ostētatio) Sicut Diogenes q patriā suā hr̄e noluit, sed eā puer abiecit, sicut Fabricius. [Honores) Quoꝝ cupiditate ita inflātur, multi cupiūt honores, ab aliqbus aūt ꝯtēnūtur. [Inanius) Nullos fruct⁹, & vtilitates. hi honores afferūt. [Leoius) nullius grauitatis. [Itemq̇. admirabilia vīr) Sicut lapides p̄ciosi, & aliæ res preciosæ, q̇ aliqbus placēt, ab aliqbus aūt cōtēnunt. [De amicitia oēs ad vnū sentiūt) Oēs de amicitia eandē hn̄t opinionē. [Reꝝ cognitione) .i. q discūt amicos hr̄e volūt vel cognitione reꝝ. i. disciplina historiaꝝ, nā historia nihil aliud est nisi rei cognitio. [Doctrina) Sciētia aliqua, q in Mathematicis, studēt, socios quærunt. [Ociose suū negociū) q à ceteris rebus remoti sunt, & circa suū negociū intēti ēt amicitiā desiderant. [Postremo) Vlterius Epicurei, q voluptatibus dediti sunt in ipsaꝝ voluptatū fructu amicos hr̄e cupiūt. [Si modo velint liberaliter viuere) ac si diceret, si lupi esse nolūt in comedēdo, ſp amicū inueniūt. [Nescio quo modo) Modus dicēdi, qū non pōt reddi rō, dr̄ nescio quo modo. [Degendæ rōnē) Nō dimitit aliq̄ ætatem siue iuuentutē, siue virilitatē cum rōne viuentē esse vacuā, sed in amicitiæ offō. [Ea immanitate) .i. ea crudelitate, bonus, na, num, inde appellātmane primā partē diei. i. bonā, qa in die nulla est pars melior quā in mane, imanis vero dr̄ non bonus crudelis, ideo immanes lupos vocamus. [Cōgressus) Collocutiones. [Nescio quē) Optime dixit nescio, qm̄ memoria dignus nō est. [Aliquē apud quē euomat) hic. n. Timō de oībus bonis suppliciū somebat, vt venenū istius suæ acerbitatis expromere posset necessariū erat inuenire aliquē q eū audiret, ergo q̄uis vnus sit oī immanitate p̄ditus, tn̄ indiget amicitia. Euomere. n. est de pleno stomacho aliq deducere. [Atq; hoc maxime iudicaretur) .s. quāta sit necessaria amicitia, si de⁹ aliquo in loco solitario poneret quēdā nullius rei indigētē hoc modo viuere sine hoim aspectu, talē cernere possumus ſp mœstū. [Vspiā) in aliquo loco. [Veꝝ ergo) Solebat dicere Archytas optimus Mathematicus, qd̄ nullā, iucūditatē in cognoscēdis stellis, & alijs reb. hr̄et, nisi sociū hēet, & ideo ꝓbat superiora p huius exēplū. [Nostros senes) Denotat morē antiquū, nā ante vsum literaꝝ solebāt antiq p memoriā hr̄e historia, pater narrabat filijs, deinde illi filijs suis cōmemorare cōsueuerat. [Tanq̄ adminiculū) Tracta est similitudo à viribus q̇ capreolos hn̄t ad sustentandū. adminiculū appellatur sustētaculū. [Quod in amicissimo dulcissimū) Hæc. s. natura induat cōiunctionem, & cōcitationem reꝝ. quæ si est inter amicos ea dulcissima est, si. n. sustētaculū, & adminiculū oritur inter amicissimos, iucūdissimum erit. [Sed cū) Admonet hoies vt in amicitia acqrenda nō sint negligentes, cum sit tm̄ bonum, vt demōstratū est superius, quæ nunq̄ contēnitur, sicut alia cōtemnuntur à plerisq; [Tot signis) Tot exēplis, & regulis declarat nā quātū bonū sit amicitia. [Quæ ab) .s. desiderer res abn̄tes. [Absurdescimus) Hoc est audire nolumus ea, q̇ monemur à nā, qm̄ in colēdis amicis negligētes sumus. [Varius) Diuersus. [Suspicionū) qbus nō putamus hr̄e pfectū amicū & ecōtra ab amicis nō putamur esse boni amici offensione q̇ frāgit amicitiā. [Tum euitare) hoc modo si vellet cōsulatū appetere cui amicus esset cōpetitor, verbis suis debet remouere ab amico hāc rē, vt euitetur offensio. [Eleuare) Aliqñ ea eleuāda est offensio, salrē si me hūc cōsulatū acqrere velis, & me collegā tuū suscipere tibi cōmodū sit. [Tum ferre) .i. patiētiā hr̄e. Igitur in tā p̄claro munere vestro sicut est amicitia nr̄a, cuius grā tutela offensionū faciēda est, hæc tria tolerāda sunt, vt euitemos offensiones amicoꝝ siue eas alicui debem⁹, sin aūt æquo aio pateremur. [Vt vtilitas retineatur) In leuādis offensionibus adhibēda est vtilitas, nō ne vides qd̄ ad hāc vtilitatē cōsequēdā mihi eris impedimēto. [Fides) Vt i amicū fidē retineamus. his duabus regulis offensio subleuatur, in fide sic, vbi est fides quā in me oñdis qd̄ tui causa cōsularē dignitatē adipisci nō possum. [Monēdi) Sine obiurgatione. [Obiurgādi) Sūt hoc modo, vbi est fides caritasq̇., quā erga me gerere cōsueuerus eras? vel sic: Nō. n. respicis tuoꝝ maioꝝ virtutē, qbus maior erit infamia, si literis operā non dederis, & hæc oia suscipere debent amici. [Familiaris meus) Terent. fuit tpe Lælij. [Obsequiū) Ab obsequēdo dr̄, quod vulgo complacētia appellatur, vt inquit ille, ait qs, aio, negat, nego. Terent. enim de vulgari amic. locutus, nam vulgares hoies, & ignorantes, oderunt veritatem, ideo amant assentationem. [Molesta veritas) ſm Terent. veritas est molesta imperitis, ex qua nascitur odium, qd̄ amicitiæ contrarium est. Odium aūt mali imprecatio dr̄, sed obsequium. i. cōplacentia atque assentatio multo plus molesta, & amicis indulgens delitijs suis, amicus . n. tuū alapā in foro cuidā in facie plantauit, quem summopere bn̄ fecisse laudat. hoc qppe illud faciendo Terentianꝰ facit, & ex stultis insanos faciunt, & eos p̄cipites in scelera duci pmittūt sic assentando. [Impellitur in fraudē obseqo) In infamiā detruditur [Comitas) Additur in obsequēdo amico, nā amicis obsequendū est, si bn̄ fecerunt, & laudandi quadā comitate. [Scitum illud) hæc est sn̄ia, color rhetoricus, q̇ quid sit aut quid esse oporteat br̄ ostēdit. erat. n. dictū Cat. mai. qd̄ melius esset plures inimicos, quā assentatores hr̄e, nam assentatoꝝ causa multa scelera admittimus, sed inimicoꝝ grā, virtuti damus operam, ne de nobis maledicere queant. [Scitum) .i. prudens. & peritū a scio dr̄. alias scitus nūcupatur pulcher, vt scitus puer natus a Pāphilo. [De qbusdam acerbos mereri) Hoc est, inimicos plura beneficia ꝯferre aliqbus quā assentatores, q vīr iucundi amici mereri posse, in actō regit psonam, q̇ bn̄ficium suscepit. [Illos veꝝ sæpe) .i. inimicos aliqñ veꝝ de inimicis suis dicere, vtputa virtutem eis deesse, hoc dixisse constat, assentatores vero nunq̄ veritati adhærent. [Atque illud absurdum) .i. non audiendū, ac si diceret bn̄ stulti q monentur, qm̄ molestiam hn̄t, quam hr̄e non debent. molestie quidā ferūt se ab amicis moueri, & delictoꝝ nullam suscipiunt molestiam. [Non anguntur) Nam angi oportebat eos peccasse, est aūt contrarius color. [Libere facere) Oportet libere, & quodam optimo amore admonere amicū, nō aūt aspere, si amicus ea ęquo aio tolerare debet. [Multis noibus est notandū) .i. signandū sit, multis q dē noib. vitia notanda sunt, quo hoies magis abstineant, atque admoneātur, vt dicere vni ò improbe, scelerate, pfide, inanis, hoc modo sit increpantis vehementer mouetur, ideo Lælius appellauit assentationem adulationem, & blanditias maxime in amicitia nocere, q̇ propriæ hoim leuium est, quoꝝ offm̄ est ad voluntatem audientium, non aūt ad voluntatē loquentium. [Tum aūt oim reꝝ est simulatio) Detestationē simulationis oñdit, q̇ non modo in amicitia, sed ēt in oībus rebus pniciosa est, vtputa in vendendo, in emendo. [Tollit. n.) Et subijcit rōnem quare simulatio est perniciosa, qm̄ veritatem nunq̄ in se retinet. [Adulterat) .i. corrumpit iudicium veꝝ. adulterare est rem fa. sam. pro vera ponere. [Repugnat amicitiæ) Sup. ois simulatio est amicitiæ perniciosa. nā amicitia sine veritate esse non pōt. p̄terea amicoꝝ est idem velle, & idem nolle, & assentator nō vult idē quod amicus, qm̄ non oino sentit, qd̄ lingua exprimit. ait. n. Plut. qd̄ simulatio est contra deū: Deus aūt est ipsa veritas. Ideo quidqd contra veritatē, sit ēt contra deū. [Si ne in vno) .i. assentatore sunt plures ai. i. aīus q diuersus est, & multiplex. [Idemq̇. erit) .i. varius diuersus cōmutabilis ꝯtra ꝯstantiā amicitiæ. [Multiplex) Qui modo penes hoiem militarem laudibus militiā extollit, penes medicum sciam medicinæ laudat, & militiam vituperat. [Flexibile) Mutabile. [Deuiū) Quod recedit a via & rectitudine amicitiæ atq; virtutis. [Ad sensum) Ad illud qd̄ alter sentit. [Ad vultum) Si ille quē amare simulat tristitiam ostendat in facie, assentator, supercilia cōtrahit si lætetur. hic vero hilaritatē facit, oia n. effient ad nutum, & ad vultū alterius. [Assentari) Est alie⁹ opinionē sentire. [Idem) De quo est superius facta mentio: Obsequiū amicos veritas odiū parit. [Sed ille in Gnathonis) Terent. in Eun. quendā introducit noie Gnathonem q ventri & gulæ deditus erat, ideo vnicuique assentator erat, modo cœnā quandā ꝯseq posset. Lael. igitur, inqt, qd̄ Terentij auctoritati fides non est adhibenda, qm̄ ille decoꝝ psonæ seruauit, sicq dein aliqs amatorie loquatur illa præcepta neque capiēda, neque imitāda sunt. [Sed ille Gnathonis psonam) Subaudi descripsit. [Multi aūt Gnathonum) Peryphania atque fortunis excellentiores alijs Gnathonibus similes reperiuntur, q multo peiores sunt, quā Gnathones, qm̄ Gnathones fidē in simulationib⁹ suis nō hn̄t, hi aūt pp auctoritatem familiæ & diuitiaꝝ eoꝝ simulationibus decipiunt hoies. [Fucus) Color sup inductus dr̄ quod Græce φῦκος vocatur, antiq faciem vngebant aliquo colore, qd̄ qdē modernores non faciunt, q vero id faciunt fucati nuncupātur. [Concio) Per exēplum oñdit qd̄ amici cognoscere pn̄t assentatorē à bonis amicis, qm̄ plebs q̇ constat ex hoibus imperitissimis cognoscit aliquem ꝯcionantē, si veꝝ uel falsum dicat, quāto magis amici, qui boni & periti sunt simulatores dignoscere poterunt? Concio est multitudo ad audiēdū ꝯgregata, qñque dr̄ oro q̇ hr̄ ad eā multitudinem, alias vocatur locus in quo hæc ꝯgregat

multitudo.[Inter popularem) .i.assentatorē, declarat quid sit popularis hō.s.imperitus, leuis, atque alias popularis appellabatur ille qui fauet populo.[Constantē) Ad popularem.[Seuerū) Ad assentatorem.[Grauem) Refertur ad leuem.[Quibus blanditijs) Ostēdit qd' plebs.i.hoim imperitoꝝ multitudo cognouit in hoc iudicio quis esset leuis vel grauis hō. Quidam C.Papirius legem attulerat de reficiendis magistratibus, hoc est ut trib.pl.ꝯtinuarent in suo magistratu, quam rem fieri Læl. & Scip. non permiserunt. [Dissuasimus) Aim plebis in cōtrarium ad credendū induximus. [Nihil de me) Vitat arrogantiam.[In manibus est oro) Quā habuit Scipio ad ppl'm.[Maiestas regū atque principū) Ideo subiūxit. [Ducem populi R.) Non.n.Scipio comes, sed princeps illius videbatur ciuitatis. [Diceres) Aliqs diceret more auctoꝝ. [Lex popularis).i.q̄ erat ad populi fauorem, vel popularia.i. hoīs indoctī, q̄ populi suffragio repudiata est, qs esset verus vel falsis amic' reip.cognouit plebs. [Ad me redeam) Quia de seipso mentionē fecit, qdam Licinius fuit qui legem ferre volebat de ꝯfirmandis sacerdotū dignitatibus, q̄ quidē lex Lælio defendente spreta atq; ꝯtēpta fuit.[Videbatur popularis) .i.fauens populo & tñ orone Lælij repudiata est.[Cooptatio) Hæc.n.refectio & iteꝝ cooptatio atque ꝯfirmatio collegioꝝ in vtilitatem populi referebatur. Collegiū est hoim multitudo, vt ꝯgregatio medicoꝝ collegium dr, q̄uis hęc lex ad populi vtilitatē transfertur, tñ defendente me accepta non fuit, nouerat.n.populus qs magis reip.faueret. [Atque is) Ille Licinius primā fecit oronem in versibus, vt magis auditorē leniret.[Vendibilē) Vtilitatis causa oronem habuit.[Religio) Sine arrogātia, sequitur quod deoꝝ cultus, me defendente, illā supauit oronem.[Atque id actū) Nō auctoritate mea debellaui illius oronē, qa erā iunior.[Quod si in Scena) Adaptat ad ꝓpositum, ac si diceret quorsum hæc? qm̄ si in multitudine ita est plurimum auctoritatis & argumenti magis ad credendū res fictas & falsas quā veritatem, & tñ veꝝ creditur, quāto magis in amicitia veꝝ valere debet q̄ sola oritur inter peritos & bonos. [In scena) .i.in ꝯcione, declarat ad audiendas comœdias. [Plurimū loci) In maximum adiumentū est rebus fictis.s.multitudo imperitoꝝ.[Si id patefactum) Sicut patefecit Lęl.[Perpenditur) Liberatur, vt dē qd' re vera apertū pectus videre nō possis, sed sic ꝯsuetudo est loquēdi.[Apertū pectus).i.qd' habes in pectore, oñdas amico.[Cū id) Quā vere fiat ignores id.s.amare vel amari ab alio, nescis quā vere amaris ab amico, nisi voluntatē, & oīa q̄ sunt illius cognoscas.[Quāuis illa) Ostēdit vñ oritur hæc assentatio, q̄ nemini nocitura est, nisi originē suā hoc modo trahat, necesse qdem prius esse, qd' aliqs assentetur sibi, deinde adulatorē reperiat q suæ stultitiæ ꝯfirmator sit.[Patefaciat aures) Excitat auditor studiū, inqt Ouid. hoc siqs se sapientē nobilemq. extimet, huius suæ opinionis adulatorē inueniat, sic inqt nō dicebā ego qd' erā excellētior alijs.[Oino est amās) Apostrophat se virtuti q̄ laudari cupit. nā bonus virtute p̄ditus laudibus extolli cupit, & desiderat, q̄ quidē laus vera est, nō assentatio, q vero scelerati existunt, & oino gloria, & laude delectātur, ipsi sibi assentari solēt, vt aliū assentationis testē adipiscantur, q eos stultos insanire facit.[Sed de virtutis opinione) Ac si dicat, loquor de stultis q virtutē hr̄e putant, & se laudari optāt, virtus.n.esse mauult quā videri, qd' minime q sibi assentantur faciunt.[Multi p̄diti) Vt suaꝝ reꝝ assentatores quos assentatio delectat.[Testimonium laudū) Cū ad illos assentator ꝓficiscatur q laudet, & qdem vane illos tñ existimant illos non fictos sermones esse. [Nec parasitoꝝ) Trahit exemplū ex comœdia Ter. parasiti aūt q sp ad assentandū parati sunt, nec sic blandirentur, si eoꝝ blanditiæ nō viderentur esse gratæ qbusdā. Thraso qdā imperat parasito, vt serua q̄dam verbis ipsius Thrasonis donetur suæ meretrici, cū aūt parasitus ad regē suū Thrasonē quendā hoiem militē gloriosum redisset, interrogat Thraso, si illa gratias ageret, rñdit parasitus, non solū magnas, sed ēt ingentes, magnus est ille q excedit cōem nām, sed ingens dr̄ maior magno. [illegible] signat penes, [illegible] cibū, parasiti sunt illi, q causa cibi pmanent. [Milites gloriosi).i.hoies gloriosi, qui delectantur assentatione. [Magnas vero) Sic inqt Thraso, rñdit parasitus ingētes.[Is c'dr̄) Ad c' voluntatē loqtur, assentator sp auget illud qd' ille vult esse magnū.[Quāobrem) Persuadet hoibus vt sint cauti in cognoscendis assentatoribus, qm̄ plerique graues viri aliqbus artibus p̄diti in assentando, quoꝝ assentatio cognitione difficilis est.[Allectant).i.alliciunt p se & sibi ipsis assentatur.[Nisi q est excors) Quilibet nouit adulatorē aptum, vt sunt parasiti, nisi sit aliqs stultus, & sine corde, q nō modo adulantē, sed ne aliam qdem rē cognoscit.[Callidus ille cauēdus est) Cautio hñda est non ad apte adulātes, sed ad illos q callidi sunt, ne p quosdā sinus insinuationis derideant & assententur cum astutia quadā. [Ne se insinuet) Per insinuationes nobis assentetur. u. g. si venit talis assentator ad sedendū, vbi aliqs vir amplissimus sedere consueuit, audiendæ gr̄a p̄dicationis, q̄ primum assentator ille assurgit huic magnifico viro sic dicens, parcatis mihi, qm̄ ego seruitor vester in sede tāti viri oī virtute p̄diti collocauerim. [Quippe qui aduersando) Quippe sæpenumero assentator simulans litigare deridet aliquē hoc modo, qdā ꝓficiscitur ad aliū q militiā dimiserat, cui assentādo ait: militia est illa q̄ defendit ciuitates amplas, cui ille, ad militiam non vadūt nisi latrones, ille vero assentator multis argumentis factis simulat se esse victum, & dicit, p veꝝ tu dicis veꝝ & nunq̄ audiui meliores rōnes, tu es sapientior oībus ciuibus.[Atque ad extremū det manus).i.tandem dedit se, & oñdit se victum fuisse ab illo bono viro.[Plus vicisse videatur) Facit hoc assentator, vt ille q dederit, putet se uicisse vnam magnam rē, qd' superauit illum callidū simulatorem & assentatorē, & in eo diligentia est adhibenda ne derideamur. vt quidam seruus qui delusit dñm suum inuitatum ad nuptias. dicebat seruus, dñe vade ad nuptias, p̄ñia.n.tua locū illum nuptiaꝝ decorabit. [Sed nescio) Facta digressione ad ostendendā assentationē, operi finē imponit epilogando q̄ dicta sunt. Ordo est, sed nescio q̄uo oro deflaxit ad leues amicitias, ad assentationes, ab amicitia quæ vera sunt. [Quæ vr̄ in hoie) Ac si dicat de sapia diuina, aut Stoica loquor.[Ad illā primam) Hoc est ad amicitiam sapientū q̄ vera est. [Virtus inq̄) Epilogat, quam dictū est, virtus gignit amicitiam, & eā confirmat. [Constantia) Quod illud qd' est in corde rñdeat verbis.i. simul stantia, non aūt vnū fiat & aliud dicatur, oīa hæc in virtute sunt. [Quæ cum se extulit) Quæ.s.virtus.i. cū aliqs suā extulit vir cutē & lumen eius, & eadem in alio pspexerit ad illum amandū mouetur.[Vicissimq. accipit) Splendorē virtutis in alio exñtis suscipit, ex quo nascitur qdam ardor vt ames illum. [Amor) Qui ab vno nascitur.[Eū ipsum) Quasi respectu alicuius vtilitatis.[Quę tñ) Nascitur tñ vtilitas ex amicitia. [Etiam) Si tu.i. q̄uis non sis ꝯsecutus amicitiam pp vtilitatem, tñ dr̄ utilitas in ipsa amicitia. [Hac nos adolescentes) Cic. in arte p̄cepit quod in epilogis sunt adhibenda exēpla, quam rē hic Læl. obseruat, exemplum.n.est, q ipse adolescens exñs amabat seniores, non utilitatis causa, sed amicitiæ. [T. Gracchum) Qui erat Scipionis socer minoris, filiā .n.suā dederat ei in vxorem q̄ appellabatur Semp[r]onia. [Hoc).s. amare sit magis inter æquales ætate. [Vicissim) q̄uis maior sit amicitia inter iuuenes, tñ, & senes delectantur, caritate, & familiaritate iuuenū, & econuerso iuuenes iucunditatem consequūtur ex senū amicitia, & sic amor vicissim oritur. Qm̄ itaque & in amicitia est ꝯuenientia oīm reꝝ, & ratio naturæ exigit & ætates mouentur, ideo acqrendi sunt æquales.i.eiusdē ætatis. [Quibuscū) .i cū quibus possis ad calcem ꝑuenire.s.ad finem. [Tanq̄ è carceribus) Metaphora sumpta ab equis currentibus, qui simul è carceribus.i.repagulis emittuntur, vt æqualiter ad metam ꝑueniant. [Sed qm̄ res) Ratio vitæ nr̄æ ita comparata est ut alia ætas oriatur ex alia, & qa sic sunt fragiles res humanæ, acqrendi sunt qui nos diligant, & quos diligamus, qua beneuolentia oīs iucunditas auffertur. [Equidē) Vere Scipio mihi viuit, qa nihil qd' humani sit, pōt ei cōparari, in hac vere nihil possum cōparare cū amicitia Scipionis, quia oē bonum cum ipso habui. [Nam qd ego) Ista quid memorē maiora q̄ nobis ignota sunt, ēt se promittendo tacere: tunc dicit, & occupatio color rhetoricus. [Oia aūt) Quid ad rē, si diutius non viues dicet aliquis, immo multū ad rem ait, quia oīa breuia tolerari debent. [Hæc habui) Vos rogastis me, vt de amicitia aliqd scriberem, & hæc habui, quæ dicerem, his vobis dixi de amicitia. In fine aūt vos perhortor ut virtutem valde colatis, sine qua amicitia esse nō pōt, vt ea excepta nihil p̄stabili' existimetis.

ASCEN.

HÆc igitur) Quia multa intermiseuerat, priusq̄ primā legē absolueret repetit eā, dicens. Igitur, q.d. vt inceperā dicere hæc sanciat .i. sancte ꝯstituatur prima lex amicitiæ, vt petamus honesta.s.dūtaxat ab amicis, ēt faciamus honesta sup. duntaxat causa amicoꝝ, neque expectemus quidem dum rogemur sup. ab eis. Vñ fm Sen. Qui cito dat, bis dat, nec carius qdq̄ emitur, quā qd' p̄cibus, sed studiū .i. diligentia adsit semp, & cunctatio, immo cunctatio .i.mora absit .s. à nobis. Cūcta dicitur mora. vnde cunctari immorari. Et qa inuestigantes aliquid immorantur, ideo percunctari est ingrere ꝓfunde cogitādo, & in ea re morā faciendo. Cōtus aūt pertica, qua nautæ ꝓfunditatē aquaꝝ pqrunt. Vñ pcunctari pro requirere dr̄. Gaudeamus dare veꝝ consilium libere.i. sine dissimulatione ut liberum decet, quia auctoritas amicoꝝ bene suadentium ualet.i. potest aut prodest plurimum in amicitia. Eaq. .i. & ea auctoritas adhibeatur ad monendum.i.dū admonere uolumus non modo .i. non solū apte .i. manifeste & nude, sed ēt acriter .i. vehementer cum acrimonia,

si res

fi res.i.vtilitas & experientia postulabit.i.exiget,& pareatur.i.o-
bediatur.(Est aũt verbi impersonalis vox) auctoritati adhibitę.s.
ad castigationẽ.Nam ego opinor quædam mirabilia.i.quædã Pa
radoxa placuisse quibusdã.s.Epicureis quos audio fuisse habitos
in Græcia.i.illic existimatos sapientes. Non dicit fuisse sapiẽtes,
nec ẽt eo℞ libros legisse; cum non phice, sed crassa minerua cũ
gñis suis disceptare instituerit diligenter ergo fingit Cic. perso-
nam Lælij seruans deco℞ eius.Sed nihil est qđ illi.s.græci phi nõ
persequãtur suis argotijs.i.subtilibus argumẽtationibus, plscuis
se inq̃ partim amicitias nimias esse fugiendas,vt.i.vtpote cũ ne-
cesse sit enũ esse solicitum pro pluribus,& cuiq; curã sua℞ re℞ es
se sibi satis,& molestũ esse implicari nimis alienis sup.curis,& es
se quam cõmodissimum.i.valde cõmodum hře habenas.i.frena
amicitiæ quã laxissimas.i.maxime laxas & solutas quas.s.habe-
nas vel abducas.i.contrahas cum velis vel remittas.i.laxes. Enim
pro qa, opinor placuisse vt dñt securitatem esse caput ad viuen-
dũ beate,qua.s.securitate aius non possit frui, si tanq̃ parturiat.i.
meditetur aut desideret parere.i.producere aliqd cõmodi, vnus
.i.cũ sit vnus ex pluribus.s.amicis. Aiunt aũt qui.s.phos legunt,
q.d.ego nõ lego.Aiunt alios.s.phos dicere ẽt inhumanius multo
(quem locum ego perstrinxi stricte pertractaui paulo ante bř)
aiunt inq̃ dicere amicitias esse expetendas causa psidij.i.defensio
nis honorifice & adiumenti.i.auxilij, nõ causa beneuolentiæ ne
que caritatis. Itaque aiunt vt quisq; habeat minimum.i.minimã
partem firmitatis.i.roboris aut valetudinis & minimũ virium,ita
appetere maxime amicitias. Et sup.aiũt fieri ex eo.i.ea re vt mu
lierculæ quæ sunt fragiliores quærãt magis psidia.i.iuuamina cũ
honore amicitia℞,quæ proueniunt ex amicitia,quam viri,& in-
opes quærant magis quam opulenti.i.pauperes quam diuites,&
calamitosi.i.calamitatem frequẽter passi, hoc est dissortunati q-
bus oia in peius eueniunt, quærãt magis præsidia amicitia℞ quã
sup.illi q putantur esse beati.i.bene hñtes,hoc est diuites. O præ
claram sapientiam ironia est,q d insanientem.vnde Flac.Insaniẽ
tes dũ sapientiæ Consultus erro.Illi.n.q tollunt amicitiam è vi-
ta,vñr tollere solem è mundo qua.s.amicitia habemus nihil me-
lius,nihil iucundius. Enim pro qa,quæ.i.qualis est ista securitas
blanda quidem specie, sed est repudianda a seipsa multis modis.
Enim pro qa, neque est cõsentaneum.s.veritati vllam.i.quamuis
vnã rem honestam,aut actionem, aut nõ suscipere aut deponere
susceptã.s.prius. quod si nos fugimus curã virtus est fugiẽda sup.
à nobis quæ s.virtus necesse est vt aspernetur,atq; oderit cũ cura
aliquas res cõtrarias sibi,vt quod bonitas oderit malitiam, tẽpe-
rantia libidinẽ & fortitudo ignauiam.i.torporẽ & ad fortiter agẽ
dũ inutilitatem.Itaq;.i.& ita tu videas.i.qlibet videat iustos ma-
xime dolere rebus iniustis.i.de rebus iniuste actis ab alio, & for-
tes dolere maxime rebus imbecillibus.i.nõ fortibus,& modestos
.i.modeste & tẽperate viuentes rebus flagitiosis.i.plenis flagitij.i.
immodestiæ flagitione dignæ. Ergo hoc est propriũ animi instituti
ti bene.i.decenter &.i.simul lætari rebus bonis,&.i.simul dolere
cõtrarijs.Quamobrẽ si dolor amici cadit in sapientem(q.s.dolor
cadit sup. in eũ nisi arbitremur humanitatẽ extirpatam.i.radici-
tus euulsam ex aio eius,videlicet sapiẽtes) quæ causa est vt tolla-
mus amicitiam funditus è vita,ne suscipiamus aliquas molestias
pp eã,q.d.nulla causa est. Quid.n.interest sublato motu animi.i.
postq̃ motus animi est sublatus, nõ dico inter pecudẽ & hoiem,
sed inter hoiem,& saxũ aut truncum aut qduis.i.quẽlibet eiusdẽ
gñis.s.nihil sentiẽtis,q.d.par℞ admodũ.Neq; n.isti.s.viles & abie-
cti sunt audiẽdi.i.probandi (qa quos approbamus libẽter audi-
mus) q volunt virtutẽ esse duram quandã & quasi ferreã,quæ q-
dẽ virtus est tum in multis alijs rebus, tum.i.pcipue in amicitia
tenera atq; tractabilis; vt amici & diffundãtur.i.dilatẽtur quasi
bonis.i.cõmodis amici.s.sui, & contrahantur incõmodis.i.pp in
cõmoda amici.Quãobrem iste angor.i.hæc augustia,q est capien
dus sæpe pro amico nõ valet tñ.i.non habet tñ efficaciæ, vt tol-
las amicitiam e vita hoium, non plus quam sup. valet vt virtutes
repudientur,quia efferunt nõnullas curas & molestias. Cum aũt
cõtrahat virtus &c.(vt dixit supra) virtus cõtrahat.i.cõciliet,qua
si p contractum mutuæ beneuolentię,si qua.i.aliqua sigñatio eit
tutis eluceat.i.emineat ad quam aius similis applicet & adiũgat
se,necesse est et amor exoriatur ibi,cum id contingit. Enim pro
qa,quid est tam absurdũ quam delectari multis rebus inanibus?
.i.nihil ad beatã vitam faciẽtibus? vt honore.i.honoratione: ut
gloria,vt ædificio.s.sumptuoso, vt vestitu & cultu corporis.s.mo
dico. Aut pro sed,nõ delectari admodum.i.nõ valde quasi usq; ad
iustũ modum aio prædito.i.præ ceteris ornato eo inq̃ possit vel
amare vel (vt ita dicam) redamari.i.mutuum amari. nihil est eñ
iucundius.i.quod magis iuuet & delectet, remuneratione be-
neuolentiæ,qua cui eia ẽt tibi bene vult,& nihil est iucundius vi-
cissitudine studio℞ & offõ℞.i.exhibitione eo℞ mutuo,aut per vi
cissitudinem quandam, quod si addimus ẽt illud, quod põt addi
recte,nihil est quod tam.i. intñ alliciat,& attrahat,tam.i. tñ ad
se vllam.i.q̃uis vnam rem.i.quantum similitudo.s.mo℞ & studio-
rum alliciat sup.& attrahat ad amicitiam. profecto id sup.conce
dinut esse verum. Vt boni diligant bonos,& asciscãt.i. associent
& adiungant sibi bonos, quasi coniunctos propinquitate atque
natura.i.propinquitate naturali. Nihil est.n.appetentius.i. ma-
gis appetens similium.i.re℞ similium sui & nihil est rapacius simi
lium sui.i.quod ad se rapiat similia sui quã natura. Quamobrẽ,ò
Fanni & Scæuola,hoc qdẽ constat.i.manifestum est,vt opinor,be
neuolentiam esse quasi necessariã bonis inter bonos, quæ.s.bene
uolẽtia est fons amicitiæ constitutus à natura.Sed ea.ho.pertinet
ẽt ad similitudinem.i.ad multos amandos, licet non multi diligã
tur amici.Enim pro qa,virtus nõ est inhumana.i. sine humanita-
te & clementia,neq; est immunis ab offõ,neq; est superbia.i. fasti
diosa. Quæ.s.virtus soleat tueri.i.protegere ẽt vniuersos, & con
sulere.i. pdesse & pspicere eis.s.vniuersis optime.i.decẽtissime.
Quod.i.quã rem ipsa non faceret pfecto.i. reuera si abhorreret
.i.aliena esset & aium amoueret à caritate vulgi.i. quæ vulgares
prosequtur.Sciemus aũt per virtutem & amicitiam, dum eis attri-
buitur actio significari eum in quo sunt. atq; ẽt qui fingunt ami-
citias causa vtilitatis,vñr qdem.i. certe mihi,q d. vt alij videan-
tur nihil dico tollere.i. amouere quendam amabilissimum nodũ
amicitiæ.s.amorem. Non.n.tam.i.intñ delectet vtilitas parta.i.
acqsita per amicum quam.i.quantum ipse amor amici.i.q est in
amicum. Tum.i.tunc illud quod est profectum ab amico fit iucũ
dũ,si est profectum.i.si venit ab eo cum studio.i.diligendi conatu
eius & aio benefaciendi. Et tñ abest,vt amicitiæ colantur.s.prin
cipaliter pp indigentiam, vt ij q præditi.i.præter ceteros donati
sunt opibus.i.facultatibus & copijs.i.abundantijs seruo℞, clien-
tum,& similium maxime.i.præcipue virtute in qua.s. virtute est
plurimum præsidij.i.honesti adiumenti & tutamenti indigeant
minime salterius.s.præsidij aut facultatis,sint liberalissimi pp o-
pes & beneficentissimi pp virtutem. Vnde tales non colunt ami
cos,et fiant ab eis diuites,sed vt eos diuites faciant. Atque haud
scio.i. nescio an ne opus sit qdem si ad fouendam amicitiam ni-
hil oino deesse vnq̃ amicis.i.an ne expediat amicos nostri egere,
et conseruetur beneficio amicitia,& si ita est, nõ colitur amicus,
et det,sed vt accipiat. Probat exemplo. Enim pro qoia vbi.i. qñ
aut in quo,q.d.nunq̃,& in nullo aut nusq̃ nřa studiosa in alteru
trum officia viguissent,si Scipio nunq̃ eguisset, nec domi tpe pa-
cis,nec militiæ.i. cum esset in militia tpe belli, studio nřo nunq̃
eguisset ꝯsilio nřo, nunq̃ eguisset opera nřa. Studium vř esse in
aio,cum neq̃ tñ corporis cõsilio datur ore,opera,labore. Igi ami
citia non est consecutus vtilitatẽ.i.non est inita pp vtilitatem cõ
sequendam. Sed vtilitas consecuta est amicitiam.i. qa amici era-
mus.ergo ẽt alter alteri vtiles eramus,ergo hoies affluentes diui
tijs non erunt audiendi sup. cum crudelitate,si qñ disputabunt.s.
ex vsu de amicitia,quam nec hñt cognitam vsu.i.experientia,nec
rõne.i.argumentatione & disputatione phica. Nam proh fidem
deum atq; hoium affectuosa exclamatio.qs est q velit eti ea lege?
vt neq; diligat qncuq̃ nec ipse diligatur ab ullo circunfluere cir-
cũcirca, aut vndique affluere oĩbus.i.oĩum rerum copijs atque vi
uere in abundantia oium rerum,q.d.nemo sanæ mentis. hæc est
enim vita tyrannorum,nimirum.i. haud dubie, in qua nulla fi-
des,fidelitas,aut fiducia,nulla caritas.i.verus amor, & nulla fidu-
cia beneuolentiæ stabilis.i.de beneuolentia stabili alicuius erga
se põt esse,& in qua oia sunt semper suspecta atq; solicita.vt nul-
lus locus est amicitiæ. Aũt pro sed,qs diligat aut eum quem me-
tuit,aut à quo putet se metui.i.formari,q.d.nemo.Coluntur tñ.
Per ἀνθυποφορὰν occurrit obiectioni,dicere cũ possent tyrannos
coli & hři in precio à suis sectatoribus,ad quod Lælius, quidem
.i.certe tyranni coluntur. Tñ.i.nihilominus, simulatione.i. per
simulationem amicitiæ.i. per eos qui se simulant esse amicos,sed
duntaxat.i.solummodo ad ipsi.i.pro tpe felicitatis, quod si cecı-
derint forte,vt si plerunque.i. vt plurimum,quia nullam violen-
tum perpetuum immo fere occiduntur.vnde est illud Iuuen.po-
stea dictum. Ad gñm Cereris sine cæde,& sanguine pauci Descen
dunt reges & sicca morte tyrãni. Tum.i.tunc.s.post casum intel-
ligitur.s.ab eis & alijs oĩbus,quam.i.quantum inopes amicorum
fuerit,quod.i. quam rem dicunt Tarquinium.s. Superbum vlti-
mum Romano℞ regem dixisse tum.i. tunc,cum.i. qñ esset exul,
se intellexisse quos amicos habuisset fidos,quosque.i. & quos in
fidos,cum iam neutri.i.non alteri,hoc est neq; fido,neque infido
posset referre grãm.i. retributionum beneficiorum, q̃q̃ miror
fi

si Tarquinius potuit hr̃e queoq̃ sup. amicum in illa .s. notissima superbia,& importunitate.i.iosolẽtia viuendi. Atq; vt.i.quemadmodũ mores.s.praui buiusque diai,hoc est Tarqnij oon potuere parare.i.cõparare veros amicos,sic opes.i.facultates nimiæ multoꝝ potentium excludunt amicitias fideles.i.quæ colantur cũ fiducia.Enim pro qa,noo solum fortuna ipsa.s.ꝓspera est cæca qa sine rõne hos deprimit,& illos exaltat, sed ẽt efficit plerunq; eos cæcos,quos est cõplexa t.quos oimium fouet. Itaque .i. & ita illi .s.quos fortuna cõplectitur ꝓpotentes efferuntur .i. extra metas rõnis & modestiæ feruntur fastidio.i.superbo contẽptu aliorũ cõtumacia.i.cõtumaci arrogantia & æstimatione sui. Nec qdq̃ põt fieri intolerabilius insipiente fortunato , quod ẽt à sapiente dcm̃ est . Et qa fœmina plerunq; minus habet prodẽtiæ, ideo dr̃ Iuuenal.intolerabilius nihil est quam fœmina diues. Atq; licet qdẽ videre hoc,videlicet eos q antea.s.quã diuites essent fuerũt morib. cõmodis.i.opportunis,immutari imperio.i.p imperium acqsitũ, ptãte sup.acquisita,& ꝓsperis rebus obtentis.& veteres amicitias .i.veteres amicos spernit (quod grauius est quã deseri) ab ijs , & sup.eos indulgere.i.nimiã operã dare nouis.s.amicicijs . Aũt pro sed,quid sup.est stultius ? q.d.nihil quã cũ possint parare plurimũ .i. abundãtissime,copijs,facultatibus,& opibus suis,cetera q parãtur.i.solẽt vt pecuniam,& sup.nõ parare amicos,appositorie optimã & pulcberrimã supellectilẽ vitæ,vt ita dicã.i.si liceat vocare amicos supellectilẽ,vnde suppellex soles accipi pro oi re, quasi familiariter vtimur.quo circa dicit Persi. Tecũ habita & oorts quã sit tibi curta supellex.Ideo aũt id stulte dr. Etenim.i.quia certe cum cetera.i.bona parãtur.i acqruntur,nesciunt q eas parant,cui.i.ad coius vtilitatẽ parantur.i.acqrantur,nec ẽt cuius causa laboreot, qa alij non hñt liberos , alij hñt , sed bona non possident exclusi aut expulsi quauis vi,alij hñt quæ possideant,sed breui alioꝝ per diuitias perduntur . Enim pro qa, qdqd est illorum .s. booorum fortunæ.i.sup.est eios q vincit eos.s.q acquirũtur viribus sed possessio amicitiarum permanes cuiq; sua.i.propria & stabilis. Vt ẽt sup.dicatur,si.i.tametsi illa quæ sunt quasi bona fortunæ moueãt rñ vita inculta & deserta ab amicis uon possit esse iucunda , sed hæc hactenus sup dicta sint . Constituendi aũt &c. tractat qui fines seu termioi in amicitia constituendi sint, & primo tres adducit soias,quas confutat, vt ea ordine patebit,qui talis est ; Aũt pro sed,fines & quasi termioi diligendi q sint.i.esse debeans in amicitia,sunt cõstituendi (vulgarius dixisset,Constituendum aũt est sicut in 1.off.in primis cõstituendum est &c.) de quibus.s.finibus & terminis.s.ad quos vsq; video tres snias.i.tres opiniones quas diuersi sentiuot ferri.i.quasi pro lege dari, quaꝝ ego nullã probo.i.approbo.Vnam.s.sniam video ferri,vt simus effecti eodẽ modo erga amicos,quo erga nosmetipsos. Alteram.i.secundam : vt nr̃a beneuolentia in amicos rñdeat pariter.i.pariformiter & æqualiter beneuolentiæ illoꝝ.s.amicoꝝ erga nos . Tertiam ut quãti quisq; facit.i.æstimat aut reputat seipm. fiet.i.æstimetur tãti ab amicis.Ergo nulli.i.noo vlli,non assentior prorsus vlli haꝝ trium sniaꝝ . Nec.n.illa prima est vera,vt videlicet quisque sit sic animatus.i.affectus in amicum, quemadmodum est affectus in so sup.ipium . Enim pro quia ,quam.i. quantum multa, q.d.plurima facimus causa amicoꝝ,quæ nunq̃,faceremus causa oñ̃a,vtpote ꝓcari aliquid ab indigno,supplicare.s.alicui in digno . Tum.i.insuper inuehi acerbius.i.ferri p amaram obiorgationem in aliquẽ qui læserit amicum, in quem non inuehimur hooeste si nos læserit , & iosectari aliquem vehementius quæ.i.quæ res nõ fiunt satis honeste in rebus oĩis, & in amicoꝝ sup.rebus fiunt booestissime . Et multæ res sunt in qbus viri boni detrahunt multa de suis cõmodis.i.de suo iure,& patiuntur detrahi ab alijs,vt amici fruãtur potius ijs.s.cõmodis quam ipsi . Altera sois est,quæ diffinit.i. determinat amicitiam paribus.i.æqualibus officijs ac voluntatibus.i.beneuolentijs seu affectibus,quidem.i.certe hoc.s.facere est vocare amicitiã ad calculos.i.ad supputatiooem seu rõnem , suc vt dũt computum nimis exigoe.i.modice & exiliter.i.tenuiter. qa oihil plus referre fuit quam acceperis.s.vt ratio acceptoꝝ datoꝝ sit par,&.i.æqualis, sed sup.vera amicitia vr̃ mihi ditior & affluentior,nec obseruare restricte,ne reddat plusq̃ acceperit. Neque est verẽdum.i.timendum,ne quid excidat.i.ẽ manibus cadat, dũ gratiam referimus,aot ne quid defluas in terram , aut ne plus ęquo.i.quam ęquum sit congeratur.i.conferatur in amicitia.i.dũ tractatur amicitia,aut in amicitiam.i.in amicũ. Vero pro sed,ille tertius finis est,deterrimus.i.minimũ bonus,vt quãti quisq; facit .i.existimat se,tanti ipse fiat ab amicis.Sæpe.n.est io quibusdã auc aius abiectior.i.humilius & vilior quam par sit,auc spes fortunæ .i.conditionis seu vt dñt status & possessioois. Quinetiam.i.insuper oecesse erit sup.talẽ cupere optare,vt amicus penes quem sæpissime.i.valde sæpe,vt.s.occasiooẽ habeat eius obediendi quo .s. id eo vt ipse det sibi plures ansas.i.opportunitates,& instrã ad reprebendendũ sicut vas elapsum si plures habet ansas reprehenditur per eas. Aũt pro sed,necesse erit rursum.i.cõtrariũ ipsum angi recte factis & cõmodis amici,& dolere & inuidere . Qoare .i. quamobrem hoc qdem ꝓceptum cuiuscunq; est,siue Biantis, siue alterius valet ad tollendã amicitiam . vnde illud fuit potius ꝓcipiendũ vt adhibeamus eã diligentiam in amicitijs ꝓparandis aut potius comparandis,vt oeqñ .i. ne aliqñ,aut qõque inciperemus amare eũ,quem possemus odisse.i.odio prosequi aliqñ.i. quouis tpe. Odisse dicit non odire. qa illud in vsu oon est. Quinetiam.i. insuper Scipio putabat si fuissemus minus fideles in diligendo .s. amico,auc in diligendo.i.dũ deligeremus.i. de multis legeremus amicũ,id ferendũ.i.tolerandum sup.esse potius quam ips inimicitiarum.s.futurarũ cogitandum.s.dũ diligeremus. His igr̃ finibus . nunc qd' constituerat ꝓsequitur,oñdens quousq; amicitiam extendere deberemus ac dicens, Igr̃ vt ad institutum redeã ego arbitror vtendũ esse his finibus .s. amicitiæ . vt cum mores amicoꝝ sint emẽdati.i.mẽdis & vitijs tersi. Tum.i.tunc cõitas .i. cõicatio oium reꝝ,consilioꝝ,& volũtatum sit inter eos sine vlla exceptione,vt ẽt si qua.i.aliqus fortuna acciderit,vt volũtates amicorum minus iustæ sint adiuuandæ . In qbus .i. voluntatibus agatur aut de capite.i.vita,aut de fama eorum declinandum est de via .s. honestatis,noo tñ veritatis aut iustitiæ,qa modo.i.dũmodo sup.caueatur ne summa turpitudo,quæ.s.pctm̃ habeat anneaum sequatur,vnde sciemus duplicia esse honesta,quædam .n. sunt qa recta & iusta,& ob id necessaria vt seruare quæ legis diuinæ sunt. Quędã sunt mediocria seu cõia ea opinione hoium inducta,vt oemini supplicare nullum humile & abiectum oegociũ tractare , decẽtes vestes,nitidas ꝓ strepitu fortunæ villas hr̃e, magnificas ædes, & similia hooesta ducimus,& tũ his contrario sine peccato facere possimus,vnde ẽt duplicia suot iohonesta,quædã sic inhonesta, vt ẽt iniqua,& cootra legem diuinam,vt mentiri,furari, & id genus alia,quę neq; ob amici,neq; ob ꝓpriam salutẽ,qs in se admictet,alia sunt mediocria ea opinione hoium inducta , vt supplicare humilioribus,cõuersari cum abiectoribus, tractare ministeria sordidiora,quæ mœchanica vocãt, vendere aut diminuere patrimoosiũ & similia quæ q uis,qa sine peccato facere põs,pro amico facere nou ꝓhibetur.vnde auctor.isti enim.i. extas constitutũ & ꝓfirmatũ,quateous.i.vnq̃ vsq; venia possit dari amicitiæ .i. siqd fiat ob amicitiã.Nec vero fama.s.honesta est negligẽda immo curanda qa curã habet de noie bono.vnde D.Aug dicit Famã nostram bonã oecessariã esse ꝓximo.nec scãdalisetur,vitã bonã nobis oe polluamur. Nec oportet sup.quenuis existimare.i.iudicare beneuolentiã ciuium esse mediocrẽ , immo ꝓcipuũ aut summum telũ .i.instrm̃ ad res .s. magnas gerẽdas,& ita curaoda est fama, quam .s.beneuolẽtiã ciuiũ turpe est colligere .i. venari,aut aucupari ex diuersis blãditijs,& assentationibus,sed virtus quã caritas.i.dilectio multorũ sequtur,est minime repudianda,immo maxime amplectenda. Sed Scipio sup. sæpe.n.inqt redeo ad Scipio. cuius ois sermo erat de amicitia,querebatur.i.conquerebatur,quod hoies essent diligentiores io oibus rebus sup.quam in amicitia,ita , vt posset q[?]sq; diceret quod hr̃et capras & oues & similia , & oon dicere quia sciret quot amicos haberet, & hoies adhibere quidem curam in parandis.i.cõparandis & acqrendis illis.s capris & ouibus & similibus, & esse negligentes in eligendis amicos nec hr̃e quasi signa & notas.i.iudicia qbus iudicarent, q essent idonei ad amicitiam.Igitur amici sunt eligendi firmi & stabiles & constantes cuius gñis.s.hoium.i.cuiusmodi hoium magna peouria .i. difficultas inueniendi est,quia pauci sunt,& difficile est sane.i.ualde quenq̃ sup.nisi expertum.i.eum q periculum fecerit iudicare an amicus est talis . Aũt pro sed, experiendum est non aũt initia amicitia,sed in ipsa amicitia iam inita,& ita amicitia percurrit.i. pręuenit celeriter ipsum iudicium,& tollit.i.aufert ptãtem iudicandi.Igitur prudentis est.i.ad prudentem pertinet sustinere vt cursum.i.tẽperatum processum,sic impetum.i.vehementem vim beneuolẽtiæ,quo .s. impetu vtamur quasi aqs tempestatis, quas dũ ꝓcipites de mootibus cadunt,sustioemus qdem,qa necesse est , & qa scimus noo duraturas , cursum aũt aquarum fluentium intra ripas suas sine molestia sustinemos, & ita sic vtamur amicitijs ut aqs tẽpestatis morbus amicorũ periclitatis.i.facto periculo,& experimẽto cognitis aliqua parte,hoc est sicut cursum aquæ modeste toleramus,& impetus aquarũ & tẽpestatũ sustioemus, sciẽtes per experiẽtiã similiũ tẽpestatũ tales aquas nõ diu duraturas, ita cursum amicitię,modeste patimur,impetũ aũt sustinemus periclitatis aliqua ex parte moribus amicorum,ex qbus nos speramus propediẽ cogniturus,an sint in numero verorũ amicorum hñdi.

Quidam

quidam.n.perſpiciuntur.i.quaſi per medium eorum inſpiciatur,
cognoſcuntur in parua pecunia .ſ. ipſis credita,aut ab ipſis petitã
quã.i.quantum leues.i.inconſtãtes ſint. qdam aũt quos parua pe
cuoia nõ potuit mouere à fide & ſtabilitate,cognoſcuntur in ma
gna.ſ.pecunia. Vero pro ſed,tametſi aliq erunt reperti, q exiſti-
mẽt.i.iudicent ſordidum ſup. eſſe pferre amicitiæ pecuniam, vbi
inueniemus eos q non anteponant.i.pſerant amicitiæ honores,
magr̃atus.i.gubernationes reip.& officia pub. imperia,ptãtes,o-
pes? q.d.nuſq̃,vt eum hæc.ſ. iam dicta honores, magiſtratus &c.
ſint ꝓpoſita ex altera parte,& vis amicitiæ ſup.ſit ꝓpoſita ex alte
ra parte,nõ malint.i.magis velint ẽt multo illa.ſ.prius dicta. quã
ſup.amicitiã.Enim pro q a,nã humana eſt imbecillia .i. fragilis ad
potentiã contẽnendam,quam.ſ.potentiam ſi hoĩes ſunt conſecu
ti.i.obtinuerũt ẽt amicitia neglecta,ipſi arbitraotur ſup.ſe excu-
ſatũ iri.i.excuſandos eſſe,qa amicitia ſit neglecta, nõ ſine magna
cauſa.Itaq;.i.& ita veræ amicitiæ reperiũtor difficile in his q ver
ſantur in honoribus.ſ.gerẽdis & in rep.adminiſtrãda.Vnde eſt il-
lud Luc.oĩsq. ptãs impatiens cõſortis erit.Enim pro q a,vbi inue
nias iſtum q anteponat.i.pſerat honorẽ amici ſuo.ſ.honori? q. d.
nuſq̃.[Quid?)Affert alias cauſas ob quas amicitiæ diſſolui ſolẽt;
videlicet ob calamitates graues quæ cõ amicis ſunt eũcandæ, di
cẽs.Qoid ſup.de ſequẽtibus dicemus,vt omittã hæc.ſ.iã excepta?
quã.i.quantũ graues,& quã.i.quantũ difficiles?q.d.grauiſſime &
difficillime vñr pleriſq; .i. valde multis ſocietates .i. cõicationes
calamitatũ.i.aduerſitatum fortunæ,p quas vt ruſtici p calamita-
tem.i.p calamoꝝ à grandine proſtrationẽ paupertatem rediguu
tur,ad quas.ſ.ſocietates nõ eſt inuentus facile.i.faciliter. Aũt pro
ſed non eſt facilis inuentu q deſcendat.ſ.tanq̃ in ſtatum humilio
rẽ & deteriorẽ,aut periculoſiorem,ad quẽ verbo deſcendere ſępe
vtimur. Quanq̃ Ennius.ſ.poeta inquit recte,dicens amicus cer-
tus.i.cõſtans & fidelis cernitor .i. perſpicitur & cognoſcitur in re
incerta.i.fracta & inſtabili,tñ hæc duo.ſ.aut ſi contemnunt ami-
cos in rebus ſup.ſuis bonis.i.pſperis,aut ſi deſerunt.i.deſtituũt ami
cos in malis.i.aduerſis rebus contẽnunt.i.condemnant & arguũt
pleroſq; leuitatis,ſi io rebus lætis cõtẽnũt,& infirmitatis, ſi in ad
uerſis deſerunt.Igitur q pſtiterit.i.exhibuerit ſe in vtraq; re gra-
uẽ,conſtantem,ſtabilem in amicitia.ſ.fouenda, nos debemus hũc
.i.talem iudicare eſſe ex gñe hoĩum maxime raro & pene.i.quaſi
diuino. Aũt pro ſed,firmamentum.i.firmitat & ſoliditas ſtabilita
tis & conſtantiæ quam quærimus in amicitia eſt fides.i.fidelitas,
qua ſit,quod dcm̃ & cõueotum eſt.Enim pro quia,nihil eſt ſtabi-
le,quod eſt infidum.i.non fidum. Præterea par .i. æquum & iuſtũ
eſt amicum eligi ſimplicem.i.non fictum,nec fraudulentũ, aliud
in ore,& aliud in corde hñtem,vnde vulgo dr̃ plebeius verſiculus:
Qui mel in ore gerit,& tetro pungere quærit. Eius amicitiã no-
lo mihi ſociam,& cõem.i.cõis vitæ, aut cõem.i.affabilem,& dul-
cem,& conſentientem.i.concordem & idem ſentientem, & qui
moueatur.i.afficiatur iiſdem rebus quibus amicus alter, quæ oĩa
pertinent ad fidelitatem. Neque.n.ingenium multiplex & tor-
tuoſum.i.hñs varios ſinus & reductus vt fluuij,quorum curſus ob
liquos eſt,põt eſſe fidum. Neque vero is q non mouetur.i.affici-
tur iiſdem rebus,qbus alter,& q non conſentit ſup. amico natu-
ra.i.per naturalem inclinatiooem põt eſſe fidus aut ſtabilis. Ad-
dendum eſt eodem.i.ad idem propoſitum vt ne pro non, vt ami-
cus nõ delectetur,aut inferẽdis criminibus .i. aut inferẽdo crimi
nationes amico.aut credat oblatis.i.ab alijs pter ſpem obiectibus
quæ oĩa pertinent ad eam conſtantiam, quam tracto .i. diſcutio
& deſcribo iandudũ.i.iam paulo ante. Ita illud qđ initio dixi ſit
verũ,videlicet in amicitiã.ſ.verã non poſſit eſſe niſi inter bonos.
boni viri.i.pertinet ad bonum virum quem eundem.i. ẽt licet di
cere.i.appellare ſapientem,tenere hæc duo in amicitia. Primum
ne quid ſit fictum .i. compoſitum ita vt aliter ſe vr̃ hr̃e quam ha-
beat,neue.i.vel ne qd ſit ſimulatum.ſ.eſſe quod non ſit. Eſt enim
odiſſe,nedũ non amare alium aperte.i.manifeſte & euidẽter quẽ
occultare ſniam.i.affectionem animi fronte .ſ. ficta,quam magis
ingenuom.i.ingenuo & libero hoĩe dignum,vel.i.ẽt læſam & be
neuolam oſtendat,cui male vult. Deinde eſt ſup.viri boni non ſo
ſolum depellere criminationes oblatas ab aliquo ,ſed ipſum ne
ſuſpicioſum qdem eſſe, vtpote exiſtimantem ſemper aliquid eſſe
violatum ab amico. Oportet ẽt ſup. quædam ſuauitas.i.dulcedo
& comitas atq; affabilitas ſermonũ atq; motuum accedat huic.i.
ad hoc idem propoſitum de amicitia ſuauitas dico haud quaq̃ .i.
nequaq̃ mediocre,ſed vehemens condimentum,& ita conſerua-
tum,ſicut ſal cibos conſeruat,& ẽt effectiuum boni ſaporis amici
tiæ.i.ad amicitiã condiendam ne inſulſa aut inſuauis ſit. Aũt pro
ſed,triſtitia,& pro.i ſeueritas in oĩ re abſit.ſ.hac amicitia.Illa.ſ.ſe
ueritas habet qdẽ grauitatem.i.põdus quoddam, ſed amicitia de

bet eſſe remiſſior.i.laxior & non tã rigida,& liberior,& dulcior,
& ꝓcliuior.i.inclinatior ad oẽm comitatem & facilitatẽ Exiſtit.
Mouet qõnem non inutilem dicens.Aũt pro ſed,quædã quæſtio
ſubdifficilis.i.aliquãtulum difficilis, exiſtit hoc loco.ſ.ad hunc lo
cũ diſſentiendum apta. Num qñ.i.nunquid aliqñ amici noui di-
gni amicitia ſint anteponẽdi veteribus,vt.i.quemadmodum non
ſolemus anteponere eqs vetulis.i.imminutis,& decrepitis & ve-
tuſtatẽ,aut paꝝ adhuc veteribus teneros.ſ.equos dubitatio ſupp.
hæc eſt indigna hoĩe.i.de qua bõ vtens ratione dubitet.Enim ꝑ
q a,ſocietates.i.ſaturitates & repletiones amicitiaꝝ non debent
eſſe ſicut aliaꝝ reꝝ, ſed ſup. veterrima quæq;.i.maxime antiqua
debẽt eſſe ſuauiſſima,vt ea vina ſuauiſſima ſunt,quæ ferũt.i.affe-
rũt vetuſtatem,vt in 1.Æn. Implentur veteris Bacchi. Et iden Sa
lomõ quoque vino nouo amicũ nouum cõparat,& veteri veterẽ.
Et qđ dicit vulgo eſt veꝝ,videlicet multos modios ſalis eſſe edẽ-
dos ſimul.i.in cõi vita & conſuetudine,vt munus.i.offm̃ amicitię
ſit expletum. Aũt pro ſed, nouitates.i.nouæ amicitiæ ſi afferunt
ſpem.ſ.fidelitatis & cõſtantiæ in nouo amico,illæ quidẽ non ſunt
repudiandæ.i.abijciendæ aut repellẽdæ,ſed vetuſtas.i.vetus amici
tia eſt conſeruanda, tñ.i.nihil ominus ſuo loco.i.in ſuo gradu &
ordine. Enim pro q a,vis vetuſtatis & conſuetudinis eſt maxima.
Atqui.i.ſed certe, aut ſed qũo obijcitur.ſ.de equo nouo pſeren-
do cum in equo cuius modo feci mẽtionem, ſed nulla res impe-
diat.ſ.cur vetus in ſuo loco & precio cõſeruetur,nemo eſt,q non
vtatur libentius eo quo conſueuit.ſ.vti,quam intractato.i.quem
nõdum tractauit & nouo.Nec cõſuetudo valet modo.i.ſolumo-
do in hoc quod eſt animal, videlicet in equo ſed ẽt in his q̃ ſunt
inanimata,cum delectemur ẽt ipſis locis mõtuoſis & ſiluestribus
in quibus ſumus cõmorati diutius.Sed ma.eſt in ami.ſ.fouẽda ſu
perior eſſe.i.ſe reputare parẽ inferiore.Excellentiæ.n.quędã ſunt
ſæpe.ſ.io altero amicoꝝ qualis erat ſup.excellentia Scip.qui erat
clariſſimus imperator, in nr̃o (vt ita dicam, q a proprius non eſt
ſermo) grege.i.cœtu & cõuentu.Ille.ſ.Scip.licet excelleret nuq̃
anteponuit ſe Philo amico,illi licet inferiori,nunq̃.ſ.anteponuit
ſe Rutilio, nunq̃ Mũmio, bonis quidem ſed inferiore dignitate
viris,nunq̃ ſup.anteponuit ſe amicis.ſ.ceteris ordinis inferioris,
quam ipſe eſſet aut ẽt illi iam dicit. Vero pro ſed,Scip.colebat tã
quã ſuperiorem,Q. Max.fratrem ſuũ virum egregiũ ſed nequaq̃
.i.oĩno parem ſibi quod is.i.quia ipſe ante ibat.i.pcedebat ætate.
quod.ſ.factũ Scip.eſt faciendum & imitandum oĩbus,qui volunt
cũ amicis decenter viuere,vt ſi ſunt cõſecuti, quam.ſ.aliq̃ præſtã
tiam i.præeminẽtiam virtutis,ingenij,aut fortunæ impartiant.i.
cõdiuidant & impendant eã ſuis.ſ.amicis & familiaribus,& cõi-
cent.i.cõem faciant cũ proximis,vt ſi ſunt nati parẽtibus.i.de in-
fima gñe,& ſi habeant propinquos imbecilliores.i.minus poten
tes vel aĩo,vel fortuna,augeãs opes eoꝝ,& ſint ei honori & digni
tati.i.ad honorẽ & dignitatem. Vt.i.quemadmodũ io fabulis ij,q
fuerint in famulatu.i.famulantes aliquãdiu pp ignorantiam ſtir
pis & gñis,vt de Alexandro, ſeu Paride, de Ro. Cyro, Telepho,
alijsq. multis legimus. Cũ ſuot cogniti & inuenti aliqꝝ filij aut
deoꝝ aut Regum,tñ.i.nihilominus quaſi inuenti alioꝝ filij reti-
nẽt caritatem.i.filialem dilectionem in.i.erga paſtores quos du-
xerunt.reputauerunt multos anoo.i.p ſpatium multoꝝ annoꝝ
patres.ſ.ſuos.Sed ſciemus in cõſanguinitate & affinitate nõ ſole
re addi poſſeſſiua ꝓnomina,eo quod manifeſta ſunt. Cum.n.dr̃,
Miſi filium manifeſte ſubaudiamus meũ. Miſiſti filium,manifeſte
ſubaudiamus tuũ.miſit ille ſup.ſuum &c. Quod.ſ.retinere carita
tẽ eſt faciendum magis multo in ueris, quã in putatiuis patribus
& in ceteris.i.in dubitatis patribus. Enim pro q a,fructus.i.dulce
cõmodum quo fruimur,aut quod vt fructum metimur ingenij.i.
naturalis induſtriæ,& virtutis.ſ.acqſitæ, & oĩs præſtantiæ.i.emi-
nẽtiæ in aliquo officio pſtanda capitur maxime tum.i.tunc, cũ.i.
qñ confertur.i.erogatur,& impartitur in proximum quenque.i.
quẽlibet è proximis. Vt igitur. Præſcribit offm̃ maiorum & potẽ
tiorum in minores & imbecilliores; nõc proſequitur offm̃ mi-
norũ erga maiores dicens,Igitur,vt.i.quẽadmodum hi, q ſunt ſu
periores in neceſſitudine.i.neceſſario vinculo amicitiæ & coniũ
ctionis.ſ.ſocietatis arctiſſimę debẽt æquare ſe.i.æqualea hr̃e ſe ac
gerere cũ inferioribus.ſ.amicis ſuis,ſic inferiores ſup.amici non
debẽt dolere.i.ægre ferre ſe ſupari à ſuis amicis, aut ingenio aut
fortuna aut dignitate. Nõ dicit virtute morali, q a io ea pars eſſe
poſſidẽt. Quoꝝ.ſ.amicoꝝ inferioꝝ preſertim pleriq;.i.plurimi:
queruntur.i.conqueruntur ſemper aliquid, aut ẽt exprobrant.i.
cõtumeliæ dant ſiquid in amicos tanq̃ immemores contulerint,
& eo.i.tanto,aut iccirco magis, ſi putant ſe hr̃e quodque aut di-
cere, factum eſſe officioſe.i.ex officio aut amice.i.vt amicum de-
cet,& cum aliquo labore ſuo.ſ.adiuncto aut comitãte.Genus ho

minum

minum eaprobrantiũ officia.i.obseq a debite collata,est sup.sane
.i.multum odiosum.i.molestum & odio dignũ,quæ.s. officia de-
bet is in quẽ sunt collata.i.q ea accepit,meminisse.i.in memoria
hr̃e,vt gr̃am vbi tẽpus sit,referat,sed sup. is q contulit.i.impendit
non debet cõmemorare.i.recensere pręcipue eaprobrando.Quã
obrem vt.i.qoemadmodum ij q sunt superiores debent submit-
tere se in amicitia.s.souenda,sic inferiores debent eatollere.i.eri
gere & exaltare se quodãmodo.i.modo decenti sine superbia, &
fastu,eo duntaaat aio,vt amicoꝝ similiores fiant.Namq cũ sum-
mis viris conuersantur,eosq. amicos hñt,debent decentius vesti
ri,& honestius conuersari,digniorāq. loq & facere, ut amicitia
illoꝝ non indigni censeantur. Sunt.o.q dam q faciunt.i.arguiit,
aut reddunt amicitias molestas,cum ipsi putant se contemni,qđ
non facerent nisi nimis humiliter de se sentirent, vnde addit qđ
non contingit fere.i quasi nunq̃ contingit nisi his,q arbitrantur
se ẽt contemnendos,q.s.amici sunt leuandi.i.liberandi, & deone
randi (sicut in Buc. Ego hoc te fasce leoabo) hac opinione q se
contemni arbitrantur,non modo.i.non solum(inq̃ leuãdi sunt)
verbis.i.p verba amica & consolatoria,sed ẽt opere. quo superio
res se illis pares gerunt. Aũt pro sed,tribuendum est cuique.i.vni
cuiq; primum.i.primo loco tñ quantum ipse.i.tu q tribuis,pos-
sis efficere.i.exhibere in opere non in conatu tm̃ .i. primum pro
viribus & facultatibus tuis. Deinde ẽt quantum ille,quem dili-
gas atq; adiuues possit sustinere.i.pro statu & idoneitate eius ad
honores,& magistratus gerendos.Enim pro quia,non possit, li-
cet eacellas quantumuis.i.quantumlibet seu quantuncunq; per
ducere oẽs tuos.s.amicos ad honores amplissimos, vt.i.verbi gra
tia: Scipio potuit efficere Rutiliũ amicum suum,coosulẽ non po
tuit (pulchre aũt supprimitur particula,sed aũt vero qa, verbum
reperitur) efficere Lucium fratrem eius.s. Rutilij consulem nam
de Scipionis fratre dixisset suum. Quod .i. posito casu quod si.i.
tametsi possis deferre ad alteꝝ qduis.s. honoris & dignitatis, tñ
videndum est sup.tibi.i.considerandum quod est.s.quod alter pos
sit sustinere.i.decenter gerere & administrare. Oioo ostendit in
q bus veræ amicitiæ esse possint,aut verisimiliter sint dicens. Ami
citiæ sunt oino iudicandæ supp. esse veræ, & ingenijs & ætatibus
corroboratis iam & confirmatis.i.postq̃ inter amicos ingenia &
ætates sunt corroboratæ,& firmatæ. Nec si q fuerint studiosi .i.
multũ dediti studio venandi,aut pilæ.i.ludẽdi pila.nec dico opor
tet.i.non ideo oportet hr̃e eos necessarios .i. inter necessitudine
quadam coniunctor amicos,quos dilexerunt tum .i. tunc p̃ditos
studio eoꝝ Enim pro quia,nutrices & pædadogi.i.pueroꝝ ducto
res ad ludũ literariũ,aut simile & differiores,postulabũt.i. æquo
iure deposcẽt sibi plurimũ beneuolẽtiæ iure vetustatis, qa prima
cũ eis societas est habita,q .s. nutrices & pædadogi ne negligẽdi
qdem sunt,sed colendi alio quodam modo quam.s.amici p̃fecti.
Enim pro qa, amicitiæ non põt permanere aliter.i.nisi iam cor-
roboratis ætatib.& ingenijs,stabiles.i.ꝯstantes.Enim pro q a,mo
res.i.instituta & cõsuetudines viuẽdi dispares sequũtur studia di-
sparia,quoꝝ.s studioꝝ dissimilitudo dissociat amicitias, nec ob
vllã causam boni.i.p̃bi non pñt esse amici improbis,nec impro-
bi bonis nisi qđ tanta distantia moꝝ & studioꝝ est inter eos,quã
ta põt esse maxima. [Recte ẽt) Aliud p̃ceptum vtile p̃ponens, di-
cit. Põt ẽt pręcipi recte in amicitijs,ne qd impediat magnas vtili
tates amicoꝝ quadam beneuolentia intemperata, qood tñ sæpe
fit, hoc est ne qs indulgẽs amicitiæ cooncedat amico, quod illius
cõmoda remouetur,vt p̃bat exẽplis dicens. Nec.n.(vt redeã ad fa
bulas) qa prius fabulaꝝ mentionem fecit,loquẽs de his q e a dijs
aut regibus nati pastoribus famulati fuerãt.Neoptolemus.i.no-
uus miles,Pyrrhus Achillis,& Deidamiæ filius nõ potuisset cape
re Troiã si voluisset audire Lycomedẽ auum suum maternõ re-
gẽ Scyri,& patrẽ Deidamiæ apud quẽ fuerat educatus. Lyc. dicit
impedietẽ iter suũ.s.Pyr.cum multis lacrymis.s.ꝯcomitãtibos.Et
sæpe incidũt.i.casu interueniũt sæpe magnæ res,vt sit discedẽdũ.s.
vt oporteat discedere totaliter ab amicis.quas.s.magnas res, qui
vult impedire,qđ.i.qa non ferat.i.nõ patiatur facile.i. patiẽter &
sine difficultate desideriũ.s.abũtiam amici.Is inq̃ est,& .i.simul in
firmus,& mollis nã.i.p naturam,aut potius molli nã.i.hñs natu-
ram mollẽ.i.imbecillem,& muliebrẽ,& paꝝ istius est in amicitia
ob eã ipsam causam.s.qđ vtilitates amici impediat. Atq; &c. As-
fert rursus aliud p̃ceptum sane vtile dicẽs, Atq; ꝯsiderandum est
in oi re,& .i.simul qd postules ab amico, & qd patiare .i. pati de-
beas impetrari a te.s p amicum.Est ẽt quasi quædã calamitas ne-
cessaria nõnunq̃.i.interdum in amicitijs dimittẽdis .s. dissoluẽdis
aut legamus in amicis dimittendis.Oro.n.nr̃a delabitur.i.descẽ-
dit a familiaritatibus sapientũ,inter quos nõ incidat talis calami
tas,ad amicitias vulgares,hoc aũt per parenthesin dixit,occurrẽs

tacitæ obiectioni.Possent.n.dicere prius dcm̃ esse amicitias indis
solubiles esse,conuenire,cum amicos nunq̃ osuri simus; qũo er
go calamitas talis incidet? Ad hoc r̃ndet q de vulgaribus nunc
loqtur inter quos erumpont.i.vi eaeũt sæpe vitia,tum in amicos
ipsos,tum alienos ab amicitia nr̃a, sed tñ in tales alienos quoꝝ
infamia redũdet .i. torqueatoe ad amicos. Igitur tales amicitiæ
p p quas in infamiã incurras sint leuandæ.i.diminoẽdæ remissio-
ne.i.relaxatione ab intenso amore,& frequẽti consuetodine. Et
(vt audiui Catonẽ dicere) tales amicitiæ sunt magis .i. potios dis
suendæ.i.paulatim dissoluẽdæ sine violentia,vt dũ vestis dissuitur
fila dũtaaat inciduntur pãno illæso,q̃ discindendæ.i.violẽter dis-
rumpendæ,& vnico impetu dissoluẽdæ nisi quædã iniuria intole-
rabilis admodũ.i.valde exarserit.i.ardẽter emerserit,vt neq.sit re
ctum,neq; honestũ,neq; possit fieri,vt non sit faciẽda statim alie-
natio,aut disiũctio,vt si amicus fiat tyrãnus, aut coniuret in priã,
aut ꝯtra ciues bonos,aut fiat enormi crimine infamis.Aũt p̃ sed;
sin.i.sed si quædam cõmutatio.i.variatio moꝝ,aut studioꝝ erit fa
cta amico, vt solet fieri. aut dissensio interfesserit in partib.reip.
Loquor.n.inqt,vt dixi paulo ante,nõ de amicitijs sapiẽtum, sed
de amicitijs cõibus. si igitur intercesserit cõmutatio talis,tũc ca-
uendũ erit,ne solũ amicitiæ videãt depositæ,sed inimicitiæ vide-
tur ẽt susceptæ.Nihil.n.turpius sup.est quã gerere bellũ cum eo,
q cũ.i.cũ quo viaeris familiariter,Scipio(vt scitis õ gñi mei Scæ.
& Fãni) remouerat se ab amicitia Q. Pomp. meo nomine.i pp
nomen meum inuisum forte Pomp aut pp amicitiam quã me-
cum habebat. Aũt pro sed,ipse alienatus est a collega nr̃o Metel
lo,& sop.egit vtrõque.i.vtriusq; amicitiæ dissolutionẽ grauiter,
qa auctoritate,& nõ acerba offensione.i.læsione animi. Offensio
enim fere passiuæ accipitur,offensa actiue. Quãobrem danda est o-
pera i.adhibẽda diligentia primũ, ne qua dissidia amicoꝝ fiant:
sin.i.sed si aliqd tale euenerit,vt amicitiæ videãtur potius extin-
ctæ.s.spõte mortuæ,quã oppressę.i.ui suffocatæ.Vero pro sed,aut
ad reꝝ cauendũ est,ne amicitię cõuertant se in inimicitias ẽt gra
ues.i.multũ molestas,aut difficiles, ẽ qbus.s.inimicitijs iurgia.i.
obiurgationes,maledicta.i.execrationes, & ꝯuitia & cõtumeliæ
.i.diffamationes gignũtur. Quæ tñ contumeliæ aut inimicitiæ si
erũt tolerabiles.i.vt dñt supportabiles,sunt ferẽdę.i.tolerandę &
patiendę. Et hic.i.hmõi honos.i.honor est tribuendus veteri ami
citiæ,vt is sit in culpa.i.culpetur,q faciat iniuriam,non qui patia
tur. Oino.docet qũo euitari possent incõmoda,vtpote si digni dũ
taaat assumantur amici,occasione cuius docet ẽt q sint digni cẽteri
di dicẽt, Vana est cautio atq; vana est p̃uisio oino oium hoꝝ .i.
hmõi vitioꝝ & incõmodoꝝ,vt.i.vtpote ne sup.qs incipiat diliger
nimia cito vnde gallico dr̃ p̃uerbio, Oportet nosse priusq̃ ama-
re.ne ve.i.vel vt non incipiat diligere indignos. Aũt pro sed, illi
sunt digni amicitia, in qbus ipsis inest causa.s.iusta, cur diligant
appositione. Rarũ genus.i.q digni sunt genus hoium rarũ,& qui
dẽ.i.certe oia p̃clara.i.egregia, & valde eacellentia rara sup.sunt
nec est qdq̃ difficilius quam reperire sup.aliqd,quod sit in suo ge
nere perfectum ea oi parte. Solus aũt deus simpliciter,& in oi ge
nere boni perfectus est,at amicus dr̃ perfectus si perfecte colit a-
micitiam,musicus si musicam p̃fecte sciat,ẽt si ceteras artes igno
ret. Sed plerique neq; norunt qdq̃ in gñe humano boni, nisi qđ
sit fructuosum.i quod afferat aliquem fructum & utilitatem. Et
diligunt amicos,tanq̃ pecudes, vtpote eos potissimum ea qbos
sperant se capturos esse maaimum fructum. Itaque .i. & ita ipsi,
carent illa pulcherrima,& maaime naturali amicitia expetenda
per se & pp se,nec ipsi sunt sibi exemplo.i.in exemplum qoo ui-
deant qũo,& quamobrem debeãt amicum colere,& quãta & qua
lis sit hæc vis amicitiæ.Quisq; n diligit ipse se.s.semetipsum, sed
Cic.raro dat ipse apposito reciproco,sed fere suppositos,vt veri-
tas seipsa defendit nõ seipsam dicit.Quisq; inq̃ diligit se,nõ ipse
diligit se, nõ vt eaigat a seipso aliq̃ mercedem caritatis suæ, sed
quod .i. qs qsq; est sibi carus per se.i.sine alterius gr̃a, aut respe-
ctu quod.i.quæ res.s.p p nullam mercedem amare,nisi transfera-
tatur in amicitiam vt amicus ẽt pp ipsum ametur, nunc uerus
amicus reperietur. Quod si hæc apparent in bestijs,vtpote in vo
lucribus agrestibus.i.in agro degẽtibus,natãtibus.i aquatilibus,
suibus.i.porcis,cicurib.i.domesticis,aut mãsuefactis feris adhuc i
syluis degẽtibus primũ,vt ipsæ diligant se. Id enim.s.seipsum dili
gere nascitur pariter cum oi aiante, deinde, ut requirant atque
expetant aiantes eiusdem gñis.i.eiusdẽ speciei, ad qoas applicẽt
se.s.p societatem qoãdam naturalem hoc aũt verbum sic legitur
apud Vallam cap.35. Vnde patet hunc locum fuisse corruptũ. Et
bestiæ faciunt id.i.applicant se ad cõsimiles aiantes cũ desiderio,
& cũ qoadã similitudine amoris humani. Quãto igitur magis id
fit in hoie natura .i. per naturam, q & ipse diligat,se & acquirat
alterum

alterum.f.amicum,cuius aiam .i. voluntatem cōmifceat ita cum suo,vt afficiat pene.i.quasi vnum ea duobus,qa in eis est vnū velle,& vnum nolle.Sed plerīq; volunt (peruerse ne dicam) imprudenter hre amicum talem,quales ipsi non pñt esse .i. perfectissimum,quæq. sunt duæ dictiones.i.& ipsi non tribuunt amicis desiderāt hæc ab his.f.amicis. Aūt pro sed,par.i.æquum,& iustum est ipsum.f.q amicum desideret esse primum viꝝ bonum,tuoꝛ.i.deinde quærere alteꝝ similem sui videlicet,in moribus, vnde & genitiuo vtitur.Ea stabilitas amicitiæ quā tractamus iandudum.(Nō aūt legetur tractabamus) pōt confirmari in tabulis .f. amicis, cū hoies coniuncti beneuolentia primum imperabunt.i.dominabūtur his cupiditatibus,qbus ceteris.i.aiales,& bestiales seruiunt. Deinde deuictis cupiditatibus gaudebūt æqtate,& iustitia.& alter.f.amicoꝝ suscipiet oia pro altero qa inter tales occurrent nisi honesta. Enim pro quia, neque alter postulabat vnq̄ ab altero qdq̄ nisi honestum,neq; solum colent ac diligēt inter se.i.se mutuo.Non aūt legetur se inter se,vt Valla recte notauit.Sed ēt verebuntur.i.obseruabūt quadam reuerentia,& timore amicabili. Nam ia tollit maximum ornamentū.i.dedecus amicitiæ q tollit ea ex uerecundiā.Itaq;.i.& ita error pniciosus.i.vsq. ad necē noxius est in his,q existimant licentiam.i.malam pmissionem libidinum.i.malaꝝ voluntatum,& oium peccatoꝝ, quæ ex libidinis pficiscuntur patere.i.expositam esse in amicitia .i. inter amicos. Enim pro qa,amicitia est data.i.instituta a natura adiutrix uirtutum nō comes.i.socia,& assistrix uirtoꝝ, ut qm uirtus nō posset solitaria.i.sine comite,& adiutrice peruenire ad ea, q̄ sunt summa,ipsa perueniret ad ea existens coniūcta,& sociata cū altera.f. cum amicitia,aut cum altera uirtute.f.amici.Quæ societas si est, aut fuit,aut futura est,quos inter.i.inter aliquos comitatus eoꝝ est hñdus.i.reputandus optimus ac beatissimus ad summū bonū naturæ.i.quod p naturam alleq possent. Hæc est inq̄. Repetit in laudē amicitiæ,quæ beatā vitā perficit dicens. Hæc inq̄ societas .f.bonoꝝ uiroꝝ est,in qua in sunt oia,quæ hoies putant expetenda,utpote honestas,gloria.i.tranqllitas atq; iucunditas animi,ut cum hæc.f.dicta adsunt,uita sit beata, & non possit esse beata sine his,qd'.f.beatam hre uitam,cum sit optimum.i. quod oēs præcipua expetunt,si nos uolumus adipisci id,danda est á nobis opera .i.diligens studiū,& operatio virtuti.i.ad uirtutem obtinendam, sine qua neq; possumus conseq amiciciam, neq; ullam rem sop. aliā expetēdam,& ita honesta qa appetibile qualecunq; est,expetibile semper honestū appetitus.n. ad quæ nos sensus trahit capecimus.i.ex multis petimus quæ rō diligit. Vero pro sed,q arbitrātur se hre amicos,ea.f.uirtute neglecta,ij sup.sentiūt se errasse.Demūq;.i.tandē tum.i.tunc cum.i.qn aliqs casus grauis cogit experiri eos.i.periculū facere de ijs,quos amicos putabāt.Quocirca(dicēdū est.n.sæpius)id interponit qa prius dcm̄ est,ne uideatur antedictoꝝ immemor,oportet diligere cū iudicaueris.i.cēsueris esse dignum,& viꝝ bonum,non iudicare cum.i.postq̄ dileaeris qa tunc seꝝ est.Sed cum.f.qd' nos plectimur.i.punimur, & pœnā damus aut luimus negligentia .i. pp negligentiam in multis rebus sup.alijs cum maxime.f.veꝝ est, quod plectimur negligētia in amicis colendis,& diligendis. Enim pro qa,nos vtimur eis consilijs ppostetis.i.post,quæ priora esse debebunt,& agimus acta quæ vetamur supp. agere veteri prouerbio,vnde comicus, Actum est, aiunt,ne agas. Et est a foro tractum vbi postq̄ snia est data est,& lis transit in rem iudicatam frustra amplius agitur. Nam nos implicati vltro.i.in negocijs amicis quæ vltro á nobis eunt, & citro .i.negocijs nostris cum amico,quæ citro.i.quasi ad nos veniunt, vel vsu diurno dicerē potius diuturno vel ēt officijs, nos exorta aliqua offensione.i.postq̄ exorta est aliqua offensio,dirumpimus amicitias repēte in medio cursu. Quo.i.in quo,vel quāto magis est vituperanda tanta incuria .i. negligentia rei tam maxime necessariæ,vt est amicitia,sine qua nemo beate viuere pōt. Enim p qa,vna.i.sola amicitia est in rebus humanis,de cuius vtilitate oēs consentiunt vno ore.i.confessione,aut pdicatione,quūta ipsa virtus contemnitur á multis,& dr esse quædam vendicatio.i.vsurpatio honoꝝ,& ostentatio.f.ad dignitate,& magistratus obtinendos.Multi decipiunt.i.vilipendunt diuitias, vtpote ij quos contentos paruo,victus & cultus tenuis.i.exilis,& modicus delectat. vero pro sed,quā.i.quantum multi contēnunt honores,quoꝝ cupiditate qdam inflāmantur.i.exardescunt, contēnunt dico ita existimāt nihil esse inanius,& nihil leuius quā honores.Item pmulti.i.valde multi sunt,q putant.i. existimant p nihilo cetera quæ vñt quibusdam admirabilia,vt voluptates,& natales. Oēs aūt ad vnū.i.nullo dēpto sentiunt idem de amicitia. oēs dico, & hi q cōtulerunt se ad remp. .i. administrationem reip.i.quos in vita actiua constituunt,& hi qui delectantur cognitione rerum doctrina vt & phi, hi qui gerunt suum.i.priuatum negocium ociose .i. in ocio,hoc est in vocatione ab reip.administratione, & postremo hi q tradiderunt se totos voluptatibus, sentiunt vitam esse nullā .i.iniucundam ac si nulla sit,hoc est nullius voluptatis sine amicitia, si modo.i.dūmodo velint viuere liberaliter.i.vt liberalē decet.Enim pro quia,amicitia serpit.i.irrepit,nescio qūo per vitam oium.nec patitur vllam rōnem ætatis degendæ.i.deducendæ,esse expertem.i.nō participem sui.f.amicitiæ. Quinetiā.i.insuper: si qs est ea asperitate, & immanitate naturæ.i.habet eā asperitatē, & immanitatē,vt fugiat atq; oderit cōgressus,& societatē hoium qualē nos accepimus.i.intelleximus & audiuimus á narrātibus, nescio quem, q.d.ignobilem vitū Timonem.f.nomine fuisse Athenis. Tū is.i.talis ratio possit pati, vt non acqrat aliquē apud quem euomat.i.expuat virus.i.venenū & terribilitatem suæ acerbitatis.Velit.n.aliquem hre cui narrat,aut in quē exerceat acerbitatē suam. Atq; hoc.f cum necessaria sit hoium societas,& coniunctio quā amicitia conciliat,indicaretur maxime siqd tale posset cōtingere, vt aliqs deus tolleret.i.auferret nos ex hac frequētia hoium, & collocaret nos vspiā in solitudinem, atq; suppeditans.i.sufficiens & ministrans abundantiam, & copia oium reꝝ, quas natura desiderat,eriperet oino potestatem hois aspiciendi. qs posset tam ferreus.i.tam durus,& sine sensu humano q posset ferre.i.tolerare eam ? .i.talem vitā ? q.d.nemo,cuiq;.i.& cui solitudo nō auferret fructum oium voluptatum ? q.d.ēt nemo. Verū ego &c.Probat idem auctoritate Archytæ phi Tarentini dicēs. Ego illius est veꝝ quod solitum dici ab Archyta Tarētino.f.pho vt opinor, q d.id certo non scio, quia Læl.non inducitur hic, ut phs,aut ex præceptis philosophiæ loqui, sed vt is q multa experientia,& vsu rōnem amicitiæ didicisset,vnde protestatus est crassa Minerua se velle agere,ego audiui senes nros cōmemorare auditum ab alijs senibus,qa multa,quæ scripta nō sunt recitatione memoriæ cōmendantur.Si qs ascendisset cœlum, & perspexisset .i.pfecte inspexisset,& ita cognouisset naturam mūdi, & pulchritudinē sideꝝ illam admirationem fore.i.futuram fuisse ei insuauē.i.minime dulcem, qa solus esset quæ fuisset iucūdissima si habuisset aliquē,cui narraret. Sic i.intm amat nā nihil solitarium, & admittitur semper ad aliqd tanq̄ adminiculum.i.sustentaculō, quod.f.adminiculū est dulcissimū in amicissimo quoq;.i.in quolibet amico,vbi quoq; est ablatiuus á quisq;. Sed cum eadē natura declaret tot signis.i.iudicis qd velit,acquirat,quid desideret. Tñ .i.nihilominus nos obsurdescimus.i.surdi simus nescio qūo nec audiuimus ea quæ mouemur.i.abhortamur ab ea Est.n.varius,& multiplex vsus amicitiæ,& multæ causæ suspicionum,& offensionum dantur,quas tum.f.partim euitare,tum.i partim leuare.i.diminuere si euitare non pñt,tum.i.partim,ferre.i tolerare, si neq; euitare, nec diminui possunt, est sapientis.f.officium.i.pertinet ad sapientem. Illa una offensio est subleuanda,sic & utilitas,& fides retinextur in amicitia.i.non sic debet quis subleuare aut euitare offensionem seu offensam ut aut fides, aut vtilitas tollatur. Nā amici sunt sæpe & admonendi, & obiurgandi.& hæc.f.dicta hoc est admonitio & obiurgatio accipiēda sup.sunt amice.i.ut dicūt amicabiliter,dū fiunt beneuole.i.ex bona affectione. Sed nescio qūo verum est,quod Terent.comicus familiaris meus dixit in Andria. priusq̄ cetera construam admonendi sunt imperiti rerum,q legentes hunc locum dñt Terent. fuisse familiarem Cic. cum ante eum mortuus fuerit,multa tñ & libenter Cic. Terēt. dicta citare solet.verum hic non dē Cic.sed Lælij familiaris. Nā Scipio,& Lælius poetas fouebant, vt de Lucilio testatur Horat. qood cum eo nugari essent soliti donec decoqueretur holus.Digit igr in Andria comœdia illa prima, Obsequium parit amicos, & veritas parit odium,veꝝ Terent. aut Sosia ille Terentianus pmisit nanq; hoc tpe,q. d. id fieri non decere, quod & Lælius approbans dixit. Veritas est molesta qdem si odium nascitur ex ea, quod.f.odiū est venenū amicitiæ.i.quo amicitia subito quasi hausto veneno de medio tollitur,sed obsequiū.i.in seruitio & morigeratio,est molestius multo,quod indulgens .i. affectatam veniā concedens & ignoscens peccatis,sinit.i.permittit,& patitur eum ferri.i.ruere præcipitem.i.in præcipitium vitorum. Aūt pro sed, maxima.i.grauissima culpa est in eo,q & aspernantur veritatem dum ab amicis ad eius castigationē vera adducantur, & impelliē in fraudem.i.in fractum turpe,aut stultam credulitatē obseqo .i. per obsequm assentatoribus. Ois igitur ratio.i.consideratio,& diligentia est hñda in hac re. Primum,vt monitio careat acerbitate.deinde vt obiurgatio careat cōtumelia.i. cōuitio diffamatorio. Aūt pro sed,comitas..affabilitas,& facilitas nō grauate faciētis,quæ precamur an sit in obseqo.i.dum obsequium præstamus Et quia obsequium iteꝝ dixit,ne id inopia sermonis repetere videatur,

deatur,addit,q.d.dico ite℞ obsequium(qm̃ vtimur libẽter verbo
.i.vocabulo Terẽtiano) & assentatio adiutrix vicio℞ admoueat
ꝓcul.s.ab obsequio. Quæ assentatio nõ modo.i.non solũ modo
sup.est digna amico,sed ne libero quidem sup.hoie.i.tm̃ abest,vt
amico digna sit,vt ne libero quidẽ cuicunq; is sit,digna sit. Viuiẽ
enim aliter cum tyranno,cui assentandum est,& aliter cũ amico,
cui inimicitiæ,ẽt quę ipsum dedeceant dicenda sunt. Aũt pro sed,
salus huius est desperãda,huius dico, cuius aures sunt clausæ veri
tati,ita vt nequeant audire ab amico ve℞.Scitum.i.elegans dictũ
est illud Catonis.s.maioris, acerbos inimicos mereri multo me
lius de quibusdam,quam eos,q videantur dulces.Nã sup.dicit il
los.i.acerbos inimicos dicere sæpe, ve℞ hos.i.dulces hoc est assen
tatorios amicos nunq̃ sup.ve℞ dicere. Atque illud est absurdũ.i.
nõ audiendum,& non hñs locum,vt audiatur,vnde græce ἄτοπον
dr̃.i.sine loco.s.hi qui mouentur nõ capiunt eam molestiam,quã
debent capere,& capiunt eam,qua debent carere. Enim pro qa,
non angontur.i.nõ moleste ferunt nec animi cruciantur peccas-
se.i.quod peccauerũt,quam tm̃ molestiam capere deberent,& se
runt moleste obiurgari ab amico quam.s.molestiam capere non
deberent. vnde addit quod contra.i.contrariũ oportebat.s.factũ
aut eos facere,vtpote dolere delicto.i.de delicto,aut ꝑꝑ delictũ,
& gaudere obiurgatione.s.amici q a emandantur. Vt igitur,hoc
loco ꝓcipue excludit adulationem dicẽs. Igitur vt.i.quemadmo-
dum proprium veræ amicitiæ est, & monere.s.amicum delinquẽ
tem,& peccantem & moneri.s.ab amico dum q s peccat,& face-
re alte℞.s.monere: libere.i.intrepide,vt libe℞ decet, & non aspe
re.i.nõ minus rigide,vt maleuoli solent,& accipere alie℞.s.mo-
neri patienter,& nõ repugnanter vt faciunt qui peccata sua de-
fendere quam emendare malunt. Sic hñdum est.i.reputandũ, &
censendum nullam pestem.i.infectionem esse maiorem in amici
tijs,quam adulationẽ,blanditias,assentationem,quod multis no
minibus exprimit.Enim pro q a,hoc vitium.s.adulationis est no-
tandũ.i.firmandum, & signandũ nota infamiæ. quamuis.i.quan
tũuis multis nominibus hoc vitium dico hoium leuium.i.futi-
lium,& vano℞,atq; fallacium loquentium oĩa ad voluptatem.s.
audientis,& nihil ad veritatem. Aũt pro sed,tum.i.insuper ois si-
mulatio re℞,qua simulantur esse,quæ nõ sunt, est vitiosa. Enim
pro q a ipsa tollit iudicium veri.& adulterat.i.corrũpit,id,tñ.i.ꝓ-
ter ea repugnat maxime ipsi amicitiæ. Enim pro q a,delet verita
tẽ,sine qua nomen amicitię non põt valere,esse in vigore,aut vti
litate.Nam cum vis.i.virtus & ptãs amicitiæ sit.i.cõsistat in hoc.
vt fiat quasi vnus aius ex pluribus.Qui.i.quare vel quo modo po
terit fieri,sine quidẽ in quoque.i.quouis vno sup.hoie erit vnus,
& idẽ semper aius,sed varius cõmutabilis,& multiplex? q.d.nul-
lo modo.Enim pro q a,quid põt esse tam.i.tm̃ flexibile.i.à firmi-
tate sua mutabile,& tã deuium.i.tam aberrans de via: quam.i.q̃-
tum aius eius qui cõuertitur.i.immutatur nõ modo ad sensum,
& voluntatem alterius,sed ẽt ad vultum atque nutũ? vt assenta-
toris,qualis est Gnatho ille Terent.in Eun. cuius fere frequẽtia
sunt verba,Negat q s sup.aliqd,ego nego ẽt illud,ait sup.quis ali
quid aio.s.ẽt illud,idem Postremo egomet imperaui mihi assen-
tiari.i.p assentationem approbare oĩa,vt idem.s.iam citatus Te-
rent.ait.s.in Eun.sed ille ait in persona Gnathonis.s.parasiti. qđ
genus amici.s.assentatoris adhibere.s.ad societatẽ & amicitiam
est oino leuitatis.i.pertinet oino ad leues hoies. Autem pro sed,
multi sup.sunt siles Gnathonum.i.Parasito℞,& adolato℞ mori-
bus cũ sint superiores loco.s.nascẽdi,hoc est natalibus,fortuna.i.
diuitijs & fama. Assentatio hu℞.s.potẽtium virorum est molesta,
vtpote auctoritas.s.& fama,& diuitijs,aut gñe accessit.i.addita est
ad vanitatem.i.mẽdacij inanitatem Aũt pro sed,amicus blãdus.i.
blandiens p assentationem põt, adhibita.i.si adhibita fuerit dili-
gẽtia tam.i.tm̃ aut tam faciliter secerni & internosci à vero.s.a-
mico,quam.i.quantum oĩa fucata.i.adulterino colore,tincta,&
simulata pñt secerni & internosci à sinceris.i.puris, aut à sin-
ceris.i.integris,& veris.i.nõ simulatis.Cõcilio.i.multitudo popu
li,quæ cõstat ex imperitissimis, q a ea plebeis & mediocribus, tñ
.i.quãuis ea imperitissimis constet, nihilominus solet iudicare
qđ intersit inter assentatorẽ & leuem.i.futilem ciuẽ, & inter ci-
uem cõstantem,seuerũ,& grauem, qñ.s.ad ppl̃m in concione lo-
quitur. Quibus blãditijs,q.d.maximis & aptissimis C.Papyrius
cõsul nuper.i.tunc parũ esse tpis transacti,influebat.i.se abũde in
gerebat in aures cõcionis.i.multitudinis & audiendũ concitæ.i.
conuocatæ,cum ferret legem de trib.pl.reficiendis.i.vt trib.pl.re
ficiantur. Nos.s.priuati & minime adulantes dissuasimus,sed ni-
hil dicam de me,dicam libentius de Scipione. O dij immortales
quãta grauitas fuit.s.Scipioni,& quanta maiestas in oõne? q.d.
maxima, vt diceres.i.q libet dicere posset cũ facile.i.haud dubie
ducem.i. principem & doctorem Populi R. aut Populi R. non
comite.i.simul cum eis ab alio ductum. vnde patet dr̃ia Vallæ in
ter socium & comitem.q a socius fere par est,comes superior est,
hoc est ducem hẽt,sed vos affuistis,q.d.non est opus vt vobis dicã.
& oõ Scip. est in manibus.i.extat scripta & versatur in manibus
multo℞.Itaq;.i. & ita p maiestatem oõnis ipsius Scipionis hæc
popularis.i.lata in fauorẽ & assentationem populi, est repudiata
suffragijs.i.puocita,votis,& vocibus populi. Atq; vt redeã ad me
.i.ad narranda quæ gesserim.vos meministis quam.i. quantũ po-
pularis.i.populo fauẽs videbatur lex C. Licinij Crassi de sacerdo
tis.s.lata,Q. Maximo fratre Scipionis,& L.Mancino sup.existen-
tibus cõsulibus.Videbatur,inq̃ multum popularis. q a cooptatio
.i.electio & refractio collegio℞.s.sacerdotaliũ transferebatur .s.
p eam legem à beneficio patrũ ad beneficiũ populi. Atq; is.s.Li-
cinius instituit primus agere in fo℞.i.concionem versus cũ popu
lo.i.hr̃e in oõnem metro constantem, aut legamus agere in fo-
ro cum populo versu.i.puersum & metricam oõnem, nisi forte
aliud vult vt sic instituit primus agere cũ populo existẽs versus .i.
ꝯuersus in fo℞,cum alij forte in Capitolium versi deos aspicerẽt,
q̃uis aũt hoc posterius forte argutius dicatur, prius tñ tutius di
cetur. Tñ religio deo℞ immortalium,quæ non satis obseruaret,
si ad populũ translata fuisset instituendo℞ sacerdotum ptãs, vin-
cebat facile oõnem illius.s.Licinij vendibilem .i. exornatam &
fucatã,vt facile vendi posse videretur,nobis defendẽtibus sup.eã
videlicet religionẽ. Atq; id factõ est me ꝓtore.i.cum adhuc essem
non,nisi prætor,videlicet quinquennio.i.spacio quinq; anno℞ an-
teq̃ factus sim consul. Itaq;.i. & ita causa illa.s.religionis deo℞
est defensa magis re.i. ea vtilitate & rei veritate (q a ita se res ha
bebant) quã auctoritate .s. defendentis cum nondũ consul essem.
Quod si in Scena. Reducit ante actũ sermonem ad institutũ,argu
mentatuiq. quasi a minore dicens,quod si in scena.i.inq̃t in con
cione quæ quasi scena est,q a ibi populo res exponuntur, in qua
plurimũ loci.i.opportunitatis rebus fictis & adũbratis .i. vmbra
quadã simulationis tectis. Tñ.i.nihilominus, ve℞ quod ve℞ est
aut rei veritas valet.i.plurimum põt,q a vincit,si modo .i. dũmo-
do id patefactũ est atq; illustratũ.s.ab aliquo viro bono, vt à Sci-
pione,& a se prius factũ dicit Lęlius,qđ oportet fieri in amicitia,
quæ ꝑpenditur tota in veritate,q.d. multo magis debet illic ve℞
pollere. In qua.s.amicitia nisi (vt dr̃) tu videas pectus amici.s. a-
pertum,& ostẽdas.i.denudes & aperias tuum, nihil fidum, & nihil
exploratum habeas,nec amare qdam possis,aut amari, cũ igno-
res quã.i.quantum vere fiat id.s.qđ ameris. Quamuis.i.quantũ-
uis,illa assentatio sit perniciosa, tñ nemini potest nocere, nisi ei
q recipit.i.admittit eã,atq; delectatur ea.Itaq;.i.&ita fit vt vis ma
xime.i.potissimũ patefaciat.i.aperiat aures suas assentatoribus,q
ipse assentetur.i.aduletur & complaceat sibi, & qui ipse delectet
maxime se. Virtus est oino amans sui.i.amat seipsum. enim pro
quia,ipsa nouit optime se quamq;.i. & quam,& intelligit quã.i.
quantum amabilis ipsa sit. Aũt pro sed,ego loquor nunc non de
virtute.s.vera & pfecta,sed de opinione virtutis.Enim pro q a,non
tam multi volunt esse præditi .i. præter ceteros dotati & ornati
virtute,quam.i.quantum videri.s.esse præditi,& hos.i.hmõi dele
ctat assentatio. & cum sermo fictus ad voluptatem eorum adhi-
betur his.i.hmõi hoibus,ipsi putant illam oõnem vanam.i. fictã
& mendacem testimonium laudum suarum. Igitur hæc.i. hmõi
amicitia cum alter non vult audire verum & alter est paratus ad
mentiendum est nulla.i.nullius momenti aut valoris. Nec assen
tatio parasito℞.i.eo℞ q assentantur gloriosis causis causa ventris
sui,in comœdijs.i. q introducuntur à comicis videretur nobis
faceta.i.lepida,& partes suas faciens. Nisi essent milites gloriosi
.i.glorię cupidi q eam acceptarẽt.vnde cum miles gloriosus vide
licet Thraso ꝑcunctaretur à Gnathone in Eun. Terent. Magnas
vero agere.i agebat.ne vero.i.ad verum Thais .s. meretrix amica
Thrasonis mihi,q ad eam fidicinam misi. satis erat Gnathonem
rñdere,magnas,sed inq̃t ingentes.i.valde magnas. Ingens .n. est
tã magnum qđ sit sine gente.i.excedat magnitudinẽ gñis sui. As-
sentatio auget semper id qđ is ad cuius voluntatẽ seu voluptatẽ
dr̃ vult esse magnũ.vnde Iuuen.de parasitis & adulatoribus.Qui
de magnis maiora loquuntur.Quapp quamuis ista vanitas blan
da valeat apud eos, q ipsi allectant.i.frequẽter alliciunt illam &
inuitant,tñ ẽt grauiores & constantiores sunt admonendi,vt ani
maduertant.i.attẽte circunspiciant,ne capiẽtur assentatione cal-
lida.i.subtili & astuta. Enim pro q a, nemo non videt.i.vnusq sq;
videt adulantem aperte,nisi q est admodum.i.valde excors.i.sine
corde,aut extra cor.i.prouidentiam,sicut cõtra cordatus dr̃, qui
ꝓuidus & circũspectus,sed sup.cauẽdũ est studiose ne ille callidus
& occultus sup.assentator insinuet.i.p insinuationẽ implicet,aut
ingerat

ingerat se in pectus auditoris. Enim pro quia, ille acc pro non facile.i.difficulter agnoscitur quippe .i. vtpote, qui assentetur sæpe etiam aduersando.i.cum videatur aduersari, & qui blandiatur simulans se litigare.i.obiurgare amicum atque det manus.i.se victum fateatur ad extremum, ibi .s. tñ efficit, vt quem laudare intenderat se defenderit. (Nam fere vsu venit vt in oppositum mittamur, dum.n. laudamur, laudes nostras imminuimus, dum vituperamur, augemus, q̃ scientes callidi adulatores primo ab aliquo facto, quod in vtranque partem interpretari potest amicum obiurgare incipiunt, & dum ille vt fit, se defendit, statim dant manus, fatentes se victos, & nescisse quo animo id ille gesserit) & patiantur se vinci, vt ille qui sit illusus videatur plus vicisse, dum et obiurgatorem refutauerat. Aũt pro sed, qui turpis sup. est quam illud.s. manifeste, vt sæpe fit ab adulatoribus, quod ne accidat est magis cauendum, in Epicureo.i. in fabula illa. senex quidam illuditur cui dr̃ hodie.i. nonne versaris .i. versaueris, & agitaueris te, atque luseris lautissime hodie ante oẽs senes stultos comicos.s. tuos. quod cum ille senex pulchrum putasset & annuisset, ab omnibus est illusus. Et ita hæc persona senum improuidorum & credulorum est callidissima, etiam in fabulis.i. Comœdijs, Tragœdijs, ac Mimis. Sed nescio quo pacto. tediens ad institutum facit dictorum quasi epilogum operi finem imponens ac dicens. Sed nescio quo pacto.i. quo oratio defluxit ab amicitijs perfectorum hominum .i. sapientum (de hac dico sapientia, quæ uř posse cadere in hominem. & quo non tñ est Stoicis excogitata & in nullo adhuc reperta) amicitias leues.i. leuium uirorum. Quamobrem redeamus ad illam primam.s. quæ inter sapientes est. & concludamus aliqñ.i. tandem eam ipsam.i. tractum de ea. C. Fanni, & tu Q. Muci. ego inquam.i. dico uti per epilogum omnia repetã, quod uirtus, &.i. simul conciliat.i. coniungit, & iure facit amicitias, & conseruat sup. eas. Enim pro quia, conuenientia rerum est in ea .s. uirtute, stabilitas rerum est in ea, & constantia est in ea. Quæ.s. uirtus cum extulit se, & ostendit lumen suum, & aspexit & agnouit idem.i. consimile lumen in alio, admouet se ad id, & accepit uicissim.i. econtrario illud.s. lumen quod est in altero, ex quo .i. ex qua re ardescit siue amor, siue amicitia eorum. utrunque .n. tam amicitia quam amor est dictum ab amando. amare .n. nihil est aliud, nisi diligere eum ipsum, quem ames. Nulla indigentia.i. per nullam indigentiam, & nulla utilitate quæsita.s. per te ab illo. Quæ tñ utilitas ipsa,i. sua sponte & efflorescit ex amicitia. etsi tu sis minus.i. non secutus eam.s. utilitatem. Hac .s. grauitate, beneuolentia nos adolescentes.i. cum essemus adolescentes duximus senes illos.s. notissimos L. Paullum .s. Aemilium, Marcum Catonem.s. maiorem, uticensis nondum erat. C. Gallum, Publiũ Nasicam.s. Scipionem. T. Gracchum socerum Scipionis nostri.s. amici. Hæc etiam amicitia elucet etiam magis inter æquales.s. tpe .i. inter coæuos. ut inter me & Scipionem, L. Furium, & P. Rutilium, & Spurium Mummium. Autem pro sed, nos senes.s. effecti acquiescimus in caritate adolescentium, ut in uestra .s. caritate qua vos prosequimur, vt in Q. Tuberonis sup. caritate. Equidem.i. ego quidem delector familiaritate P. Rutilij Virginij admodum.i. valde adolescentis.i. adhuc. qñquidem ratio vitæ & naturæ & nostræ est comparata ita, vt alia ætas oriatur ex alia. optandum est quidem maxime, vt possis viuere.s. familiariter & iucunde cum æqualibus.i. coæuis, aut contemporaneis tuis, cum quibus sis emissus.s. in curriculum vitæ, tanquam è carceribus.i. repagulis materni vteri in quibus vt equi cursuri in carceribus detinentur, donec signum datum est, nos vsque ad maturum partum conclusi sumus. Sunt aũt carceres in hac significatione, ut Seruio placet numero tñ plurali quasi arceres, quibus equi arcẽtur, ne ante signum datum cursum instituant (est ergo metaphora ab eis) peruenire cum ijsdem ad calcem.i. ad finem cursus vt dr̃.s. per metaphoram quandam. Sed qm̃ res humanæ sunt fragiles & caducæ, acquirendi sunt semper aliqui quos diligamus & à quibus diligamur. Enim pro quia, caritate.s. casto amore & beneuolentia sublata.i. postq̃ sublata est omnis iucunditas est sublata è vita q̃q̃ est ereptus è vita subita.i. subitanea morte. tñ viuit, & viuet semper quidem.i. certe si non alijs, saltem mihi. Enim pro quia, ego amaui semper virtutem illius viri quæ.s. virtus nõ est extincta, nec.i. & non, & versatur ante oculos non mihi soli, q. habui illam semper in manibus, sed erit etiã clara & insignis posteris.i. post nos venturis. Nemo suscipiet.i. attẽtabit animo aut spe maiora. qui non putet memoriam atque imaginem illius, videlicet Scipionis præponendam sibi. videlicet tanq̃ speculum, & exemplar. Equidem.i. ego quidem nihil habeo ex omnibus rebus, quas aut fortuna aut natura tribuit mihi. quod possit comparari cum amicitia Scipionis. quia illa & maior & præstantior est. In hac.s. amicitia Scipionis fuit mihi consilium rerum priuatarum.i. ad statum meum pertinentium. In ea fuit mihi requies plena oblectationis. Ego nunq̃ offendi illum, ne quidem.i. non etiam minima re, quod quidem senserim. Et ego nihil audiui ex eo.i. ex eius ore quod nollem. Vna domus.i. domicilium & mansio erat nobis, & idem victus, & is.s. victus cõis.i. vulgaris & non nimis exquisitus aut delicatus. Neque solum militia erat nobis cõis, sed etiam peregrinationes & rusticationes erãt nobis cões. Nam quid dicam ego de studijs cognoscendi & discendi semper aliquid? in quibus non remoti ab oculis populi contriuimus & absumpsimus, omne ocium.i. vacationem à publico munere, & tempus.s. ocij. Quarum rerum recordatio & memoria, si occidisset.i. disperisset vna.i. pariter cum illo.s. Scipione, ego nullo modo possem ferre desiderium.i. absentiam & ablationem viri coniunctissimi atque amantissimi.s. mei, sed nec illa.s. bona extincta sunt.s. in memoria & aluntur potius, & augentur cogitatione & memoria. Et si ego essem orbatus i. viduatus aut spoliatus seu priuatus plane.i. omnino: illis.s. bonis & iucundis rebus. tñ ipsa ætas afferret mihi magnum solatium. Nam ego non possem esse diutius.i. valde diu in hoc desiderio.s. tam vehementi. Autem pro sed, omnia breuia.i. breui tpe durantia debent esse tolerabilia, et si sint magna: quibus dictis ponit clausulam, qua perorantes.i. finem orationis facientes vti solent, dicens. Ego habui hæc quæ dicerem de amicitia: Autem pro sed, ego hortor vos ò Fanni & Scæ. vt ita.i. eo ordine & gradu locetis virtutem, siue qua amicitiæ non possunt esse, vt excepta ea.s. virtute nihil.i. non aliquid non putetis aliquid esse præstabilius amicitia. Hæc quoque habui quæ in huius operis expositionem adducerem.

DOCT. interpr.

Neque immunis, neque superba,) Immunem dixit, quod abhorreat à cõi functione vitæ, quemadmodum olim philosophi, & hodie monachi quidam abhorrentes à functionibus vitæ cõis. [Amabilissimum nodum) Ab huiusmodi nominibus raro videmus superlatiua. Quis.n. legit mirabilissimum? aut quis sic ausit loqui? [Neque diligat) Neque & Nec coniunxit. id annotaui ob quosdam in his nimium superstitiosos. [Intolerabilius fieri potest) Fieri dictum vř, pro esse, Græcorum more [Greek] siue [Greek]. [Quasi termini diligendi) Aut diligendi dixit, pro vndique eligendi, aut dirigendi legendum est. [Quam multa enim) Quanto sanctius h e, quam Theologi quidam, qui docent ordinem caritatis. [Edixero) vř vsurpasse pro dixero. [Est enim quatenus) Græco [Greek] est vsus, est vbi pro alicubi, est quatenus pro aliquo vsque, est qñ, pro aliqñ, est vt vir viro præstet, aliquo modo vir viro præstat. [Mediocre telum) Telum noue dixit iostem. Nam telo assequimur quod ferimus. [Quasi aquis tempestatis) Æque mendose, ni fallor, in alijs scriptum habebatur, equis temperatis, legendum arbitror, equis tentatis. Nam vt modice tentamus equos prius, quam laxemus illis frenos ad cursum, ita non statim recenti amico per omnia fidendum. In vetustioribus exemplaribus habebatur aquis, non equis, & hæc lectio magis etiam arridet mihi. Qñquidem cursus nõ minus nauium di, quam equorũ, & nautæ demissa bolide tentant profunditatẽ aquarum prius, quam passis velis se credant arbitrio ventorum. [Periclitatis moribus) Periclitatis, pro expertis, & experimento probatis, dixit passiue. [In bonis rebus) Noue bonas res dixit fœdas, malas, aduersas. [Sicuti aliarum rerum societates) Licet reclament omnes, quos viderim codices, tñ dubitandum nõ est, quin pro societates legendum sit facietates. [Patres esse duxerunt) [Greek].i. existimarunt. ita plane vsurpauit, licet eos quoque ducimus esse patres, quos patrum habemus loco cum sciamus non esse. [Aliter enim amicitiæ stabiles) Aliter pro alioq; sicut ante cõmonstrauimus. [Quanta maxima potest) Hanc loquendi formam nullus auderet sequi, nisi Cic. auctorem haberemus. [Ad amicos redundet infamia) Ab inundatione, quę ripas egressa, proxima quoque comprehendit, atque inuoluit: vsitatius tñ est, recidit. [Et alterum acquirit) Rursus acquirit dixit, pro adiungit, & lucro apponit. Ibidem. [Quæque ipsi non attribuunt amicis) Aliter tribuimus amicis, quod illis adscribimus, aut etiam concedimus. aliter hic dixit, tribuunt amicis, pro eo quod est, præstat, atque in hoc sensu plane rarum est. [Tum eleuare).i. leuius reddere, vnde eleuatur auctoritas hominis, cui pondus, detrahitur. [Coaptatio) Ita ferme deprauatum est in omnibus libris, cum scribendum sit, cooptatio. [Hodie me ante omnes) Duo senarij timetri sunt ex fabula, cui titulus Epicurus.

MARTINI PHILETICI IN CICERONEM DE SENECTVTE COMMENTARIA.

MARCVS Tullius Cicero linguæ Romanæ decus, & splendor non in eloquentia solum & omni bene dicendi genere magno nostris adiumento fuit,& sempiternæ laudi : verumetiam in omni parte philosophiæ tradendis moribus & doctrinis. Suam autem hoc opere vitam silentio præterire constitui,potius quàm pauca de multis exponere : vel maxime cum eam ipsam pertractare alio loco decreui in Tusculanarum quæstionum libris. Ceterum arbitror in hoc opere exponendo potius aliquid de Attici vita esse dicendum , ad quem hoc ipsum dirigitur de Senectute volumen , & qualis sit huiusce operis titulus aperiendum .

MARCVS Pomponius Atticus præclarus ciuis Romanis fuit, & Romæ perturbationibus multis,ingentibus,Cinneis scilicet atque Syllanis necessitatem in voluntatem vertens Athenas decessit, vbi literis græcis, & bonis artibus inuigilans in eisdem euasit præstantissimus , vnde Atticus cognomen accepit,vt Romam reuersus est. coniunctissimus sane fuit & amantissimus Ciceroni,qui ad eum non modo hoc,sed complurimas scripsit epistolas,quod quidem volumen quidam conferunt , quod ad Atticum appelletur . Sed plura de vita huius non est opus scribere . Extant enim ornata verba Cornelij Nepotis auctoritate dignissima,qui vitã Attici & præclaros mores scripsit ad vnguem,quare ad titulum progrediamur : hic autem talis est : CATO MAIOR, SIVE DE SENECTVTE. *In quo Platonem imitatus est,qui in aliquibus suis codicibus titulum consimilem scripsit . Maiorem Catonem autem dixit,ad differentiam minoris , quia duos constat fuisse Catones fama & gloria celebres,vnde Iuuen. Tertius è cælo cecidit Cato . Minor enim ille maioris nepos fuit,& Vticensis appellatus ab Vtica Africæ ciuitate,vbi vitam cum morte cõmutauit, ne in Cæsaris seruitutem deueniret . Maior vero primum Censorius à censura dictus est , præclarus historiarum scriptor & orator optimus . Vnde ceteri Catones originem duxerunt hoc modo,vt inquit Aulus Gellius de noctibus Atticis.Duos ille Cato,qui & orator & Censor fuit filios habuit ex matribus diuersis, & ætatibus longe dispares . Nam iam adolescente altero,matre eius amissa,ipse quoque multum senex,Solonis clientis sui filiam virginem duxit in matrimonium,ex qua natus est ei M.Cato Solonianus,hoc enim illi cognomentum fuit à Solone patre matris datum . Ex maiore autem Catonis filio,qui prætor designatus patre viuo mortuus est,& egregios de iuris ciuilis disciplina libros reliquit,nascitur hic de quo quæritur , M.Cato M. filius M. Nepos cuius liber ita inscriptus est M C nepotis : is vehemens Orator fuit multasq. orationes ad exemplum aui scriptas reliquit , & consul cum Q . Martio rege fuit,& in eo consulatu in Africam profectus mortem obijt : sed is non,vt dixi,Catonis prætoris viri , qui se Vticæ occidit,& quem Cicero laudauit in librõ qui inscribitur laus Catonis , pater fuit, nec enim quia hic nepos Catonis Censoris, ille Vticensis ac pronepos fuit, propterea necesse est hunc ei patrem fuisse . Hic enim cuius nepos,cuius modo plorata oratio hæc est, filium quidem maiorem Catonem habuit, sed eum qui Vticæ perijt, sed qui cum Aedilis Curulis,& prætor fuisset,in Galliam Narbonẽsem profectus,ibiq́ victus,vita functus est . Ex altero vero Censoris filio longe natu minore,quem Solonianum appellatum dixi,duo nati sunt,L.Cato,& M.Cato . It.M.Cato tribunus plebis fuit,& præturam petens mortem obijt . Ex eoq. natus est M.C.prætorius,qui se bello ciuili Vticæ interemit, de cuius vita laudibusq. , cum M.Tullius scriberet, pronepotẽ Catonis Censoris dixit fuisse,sed tot,duo dicuntur fuisse Catones, maior & minor celeberrimi viri, pro quorum laudibus duo volumina Cicero fecit,hoc quod de senectute ad Catonem maiorem,in quo ipsum de senectute disputantem inducit . Alterum vero : quod de minoris Catonis scilicet Vticensis laudibus extat. Contra Cæsarem ad ipsum Catonem,pro quo quidem C.Cæsar libros duos edidit illius vituperatione plenos,& hos Anticatones appellauit, de quibus Iuuenalis mentionem fecit,Vt duo Cæsaris Anticatones . De titulo satis dictum est . Igitur expositionem aggrediamur, qua prore sciendum est à scriptura sumpsisse principium . Legimus enim in arte cum honestum genus causæ fuerit,posse vel vti, vel non vti principio,hoc est exordio. Si vti principio volemus,à lege,à scriptura,ab aliquo firmissimo nostræ causæ adiumento principium hoc est initium capere oportebit, quod quidem Ciceronem hoc loco fecisse videmus . . A scriptura enim assumpsit initium, siue ab exemplo . Est enim exemplum,vt à Cicerone diffinitum est alicuius dicti, aut facti cum certi auctoris nomine posito. Sumpsit autem hoc ab Ennio,de qua si pauca dicemus ad rem pertinens erit facta digressio . Ennius autem,vt alij volunt Rudijs,vt & alij Tarento ciuitate fuit oriundus,antiquissimus,quidem poeta vir profecto bonus & magnæ fidei, sed paruæ rei id est scientiæ fuit , quod ipse meminit,Haud magna cum re : sed plenus fidei sum . verum illis temporibus sapientissimus est habitus , fuit autem Ennius tanta beneuolentia , Africano coniunctus vt corpus eius in Corneliorum monumento Scipio ipse recondi voluerit , quod meminit Hieron. in libro de temporibus Eusebij . Ennius poeta & septuagenario maior articulari morbo perijt , sepultusq. in Scipionis monumento via Appia,inter primum ab vrbe milliarum . Quidam ossa eius Rudias ex Ianiculo translata affirmant. Ennius ergo hæc tria crimina : quæ sibi pro principio fecit Tullius ad Titum Flaminium scripsit familiarem suum . Hic vero,vt scribit Plutarchus Græcus ille præclarus Traiani magister , cui res Romanæ plurimum debent,ciuis Romanus fuit illis temporibus imperator militiæ,qui ea quidem tempestate magno dolore affectus erat, eo quòd frater eius propter intemperantem vitam senatu à Censorio Catone priuatus fuit,quem postea talibus versiculis consolatur : O Tite &c.*

PETRI MARSI RECOGNITIO, ET INTERPRETATIO DIALOGI M. T. CICERONIS DE SENECTVTE, AD ILLVSTRISSIMVM PRINCIPEM FABRICIVM COLVMNAM.

DIVINAE *legis interpretes magnanime Fabrici, necnon certa vita & ratione humani offi
cij veritatem indagantes magistri vitæ philosophi summum nobilissimi animalis bonum esse
congruenter naturæ viuere perspexerunt, & decreuerunt. Illa siquidem indulgentissima pa
rens virtutum omnium semina humanis animis ingenerauit, et quosdam veluti igniculos in
primigenijs accendit, qui fida doctrina, & solerti vsu tanquam leui flatu adiuti eam excicant
flammam, quæ iter naturæ penitus illustrat, & proprias dotes rationi, ac prudentiæ patefa-
cit. Ad hoc diuini nutus præscriptum, atque exemplar viuentes veram humanitatis induũt
formam, & prudentiam, iustitiam, constantiam, modestiamq. sectantes amicitiam, immo ne-
cessitudinem supremi numinis, virtute illam conciliante, ineunt. Et discipuli atque æmulato
res tanti doctoris constituuntur, & appellantur. Qualem suspexit antiquitas Tusculanum illum Catonem, & vt verio
ribus vtar notis, viam & consummatissimam virtutum omnium imaginem spectatu vndecunque dignissimam. Opti-
mus etenim habitus est, & fuit ætate sua Orator, Optimus Senator, optimus Imperator. Quo nil seuerius Roma vidit
vnquam, nil animosius, nil frugalius, nil iustius, nil denique publici vsus & gloriæ studiosius. Testis quæstura, testis con
sulatus, testis rigidissima censura, testis denique Sena & Metaurus, necnon Thermopylarum angustiæ, atque Callidro-
mos, vbi supra humanas vires depugnans magnanimus heros cum ea fortuna, quæ ignauissimum quemq. auersatur et
reijcit: acri animo, & præfracto vigore compositus, non solum hominibus admirandum, verum & deo optimo, maxi-
moq. gratissimum spectaculum exhibuit. Et quoniam senectutem, vt postremum, ac maximum naturæ munus grato
animo excepit, atque consummatissimi viri officio functus illam in primis honestatem ab omnibus imprudentium ho-
minum calumnijs vindicauit. Iccirco Ciceroni Philosophorum omnium instituta tenenti, & Academica libertate, arbi
trioq. præcepta tractanti Catonis popularis tui persona visa est idonea, quæ prudentissime grauissimeq. de senectute
dissereret, & dialogum tanti viri rationes ac præcepta complexum Catonem maiorem inscriberet. Quod præclarum
Ciceronianæ sapientiæ, ac eloquentiæ monimentum, sed nonnullis quasi neuis, & mendis dehonestatum, & obscuritate
nonnulla inductum emendatoris ac interpretis officio functus, ab informi situ vindicaui, & illustraui. Quæ lucubratio-
nes tibi sacrantur iucundissime, ac moderatissime Princeps Fabrici, qui Porcij Catonis vestigijs insistens, togatus, & ar
matus decorum seruas tuum. Subiectorum commodis, & quieti studiose prospicis: Generosam indolem tuæ sobolis,
qua te nobilissima, & pudicitiæ quoddam sacrarium coniux Lysina singularis, & viri, & Imperatoris Federici Vrbina
tis ducis filia, priscis quibusque heroinis non æquanda solum, sed præponenda honestauit: tuo exemplo instruis, & ad
veram imaginem, vt patrem decet, dies, noctesq. effingis. Ignauum siquidem ocium fugiens, quod viro è natura viuen-
ti, atque industria pœna est: nunc tua oppida inuisendo, nunc venando honestissimis laboribus frueris. Qui generosos
animos nutrire, & ad omnia officia erectiores, & promptiores reddere consueuerunt. Et vt te tanquam alterum Cato
nem fortuna exploraret per aspera quæque adegit, in quibus enituisti in primis, & opima spolia tanquam nouus quidã
Marcellus Ioui Feretrio triumphans retulisti. Maximam etenim gloriam id tantum affert, quod cum ancipiti, & maxi
me arduo periculo tractatur et vincitur. Pacificam Neapolitani regni possessionem maxima ex parte prudentiæ tuæ,
ac bellicis periculis, & sudoribus, necnon magnanimi Prosperi solertiæ, cuius læta grauitas, sublimis spiritus, robur in-
uictum, consultus ad ardua quæque impetus, & prouidæ mentis amabile pondus Brutos, Decios, Torquatos, Coruinos,
Fabios, & Scipiones vndique redolent, acceptam refert grato animo Rex Catholicus. Sed de his alias hoc quantulũcun
que est Petri Marsi clientis tui munusculum innata tibi benignitate suscipere dignum ducas. Nec rem ipsam, sed ani-
mum rebus etiam minimis gratiam & æstimationis nonnihil imponentem expende. Qui te colit, & maximam tibi, ac
tuis optat felicitatem. Vale igitur, ac viue felix, & curis aliquando vacuus, quibus pro communi vsu distringeris cum
tuo Catone te oblecta. Qui rationibus, & exemplis leuem esse, ac iucundam senectutem demonstrabit, & immortalita-
tem animorum asserens, contra vltimum terribile te armabit, & erecto animo te illud excipere docebit, quod omnibus
natura constituit. Cuius institutis, ac legibus æquanimiter parendum esse, sapientiæ professores censuerunt, & parue-
runt. Ius etenim quod quibuslibet latum est, ac latissime patet, æquissimum ducere par est, & decet in primis.*

M. TVLLII CICERONIS
CATO MAIOR, VEL DE SENECTVTE,
AD T. POMPONIVM ATTICVM.

PRAEFATIO.

O TITE, *si quid ego adiuto, curam ue leuasso,*
Quæ nunc te coquit, & versat sub pectore fixa,
Ecquid erit premy?

licet.n. versibus eisdẽ mihi affari te Attice, qbus affatur Flamininũ ille vir, haud magna cũ re, sed fidei plenus. q̃q̃ certo scio, nõ, vt Flamininum, solicitari te, Attice, sic noctesq;, diesq;. noui.n. moderationẽ animi tui, & æqtatem; teq. nõ cognomẽ solum Athenis deportasse: sed humanitatẽ, & prudentiã intelligo. & tñ suspicor ijsdẽ rebus te, qbus me ipm, interdum grauius cõmoueri. quarum consolatio & maior est, & in aliud tps differenda. nunc aũt mihi visum est aliqd ad te de senectute cõscribere. hoc.n. onere, qd mihi tecum cõe est, aut iam vrgẽtis, aut certe aduentãtis senectutis, & te, & me ipm leuari volo. etsi te quidẽ id modice, ac sapiẽter, sicut oia, & ferre, & laturũ esse certo scio. sed mihi, cũ de senectute vellem aliqd scribere, tu occurrebas dignus eo munere, quo vterq; nr̃m cõiter vteretur. mihi quidẽ ita iucunda huius libri cõfectio fuit, vt nõ modo oẽs absterserit senectutis molestias, sed effecerit mollem ẽt, & iucundã senectutem. nunq̃ igitur satis laudari philosophia poterit: cui q pareat, omne tps ætatis sine molestia possit degere. sed de ceteris & diximus aliàs multa, & sæpe dicemus. hũc vero librũ de senectute ad te misimus. oẽm aũt sermonem tribuimus non Tithono, vt Aristo Chius, ne parũ esset auctoritatis in fabula; sed M. Catoni seni, quo maiorẽ auctoritatem hr̃et oratio: apud quẽ Lælium, & Scipionẽ facimus admirantes, q is tã facile senectutẽ ferat, ipsq; eum rñdentem: q si eruditius videbitur disputare, q̃ consueuit ipse in suis libris, attributio græcis litteris, quarum cõstat eum perstudiosum fuisse in senectute. sed quid opus est plura? iam.n. ipsius Catonis sermo explicabit nostram oẽm de senectute sententiam.

PETRVS MARS.

TITE, si qd ego adiuto,) pfatiũcula hæc opi cõsentanea iucũdissime id agit cuius gr̃a inuẽta est & vsurpata. hoc siqdẽ quasi vestibulo, qd artifex designet, aperit, & aĩus lectoris veluti ad opa quædã sacra pnoscẽda inuitat, & instruit. Auspiciũ facit ab Enniana ꝯsolatione ad T. Flaminiũ ægerrime ferentẽ censoriã nucã inultã L. Flaminio fratri è Senatu moto à Catõe, Flaccoq. cẽsoribus. lege hist. apud Liu. lib. 1 1. Decadis bel. Maced. Valer. 2. excẽploꝝ & Plut. in T. Flaminio, & seniore Catone. (Siqd adiuto) Si in aliquo tibi opẽ fero. (Curã) Lãguorẽ animi & ægritudinẽ. (Leuasso) Minuo, & leuẽ facio. verbũ Ennianis tpibus aptũ. vt illud Virgil. Cetera qua iusso mecũ manus inferat arma. (Coqt) Vrẽdo macerat. (Versat) Quatit, solicitat. (Deprimeris) grauaris atq; ꝯterneris. (Ecqd precij) q merces, & cõpensatio erit ope, ac medelæ. (Enim) Certe inqt te Ennianis versibus appellabo, sed è phico quasi narthecio iucundiora, & efficaciora cõpromã medicamenta. (Ille vir) Calaber Ennius Rudiaꝝ alumnus. vnde Silius, Rudiæ genuere vetustæ, Nũc Rudiæ solo memorabile nomẽ alũno. & Ouid. Ennius emeruit Calabris in mõtibus ortus Vicinus poni Scipio magne tibi. (Haud magna cum re) Non subnixus, & subornatus phico instr̃o, & rõnibus ægritudinẽ ꝯuellere, ac eius vel minimas fibras extirpare idoneus. Idem Cic. in prima schola Tusc. sic scribit. Alcidamas qdam Rhetor antiquus, scripsit laudationẽ mortis, quæ ꝯstat ex enumeratione humanoꝝ maloꝝ, cui rõnes hæ quæ exqsitius à phia colliguntur defuerunt, vbertas orõnis non defuit. (Plenus fidei) Puræ simplicitatis & bonitatis. est igr̃ hic hoꝝ verboꝝ sensus Enniana consolatio fidam veram & bonã auctoris affectionem oñdit, q̃uis exqsitis vacet phiæ rõnibus, quæ affectibus medetur & angoribus. Vir magnæ rei dr̃ grauis, frugi, ꝯstans, cõtra nullius rei, leuis, neq̃, erro, nebulo, nauci, nihil. (Solicitari) Vexari, affligi, cruciari. est aũt solicitudo aĩ & corporis conquassatio. (Moderationem) Temperamentũ docto viro, ꝯstanti, forti, & frugi dignum, quẽ videlicet nec secunda extollunt, nec aduersas deprimunt, sed in oĩ ætate ac vita nãm sequitur dñe. hac siqdem repugnante irritus est mortaliũ labor. (Et æqtatem) Parem in oĩ fortuna tenorem, & tranqllitatem, constanti naturæ consentaneã. (Humanitatẽ) Eruditionem atticismo dignã. (Prudentiam) Acre iudicium reꝝ, humanaꝝ, & fortuitaꝝ. (Suspicor) Puto. (Iisdem rebus) Priæ ruinis, interituq. legum, & libertatis. & sic ad intermissam libertatẽ suspirans Cæs. sigillat tyrãnidem. (Grauius) Vehementius & molestius. (Cõmoueri) turbari, & solicitari. (Maior) Maiora fomẽta desiderãs & lenationes, qm̃ talis mœror non facile tollitur. est siqdem ingratissimi ciuis, leuiter ferre priæ interitum. (In aliud tps) Ne in nr̃am perniciem tyrãnum irritemus, nam sapiens q sibi pdesse nescit, nequidq̃ sapit. (Onere) Molestia ingrauescentis ætatis. (Vrgentis) instãtis, & grauãtis. (Aduentãtis) ppinquæ. aduẽtare est veniẽdo pximũ fieri. (Leuari) Exonerari. (Modeste) Tẽperate, æquanimiter. (Sapiẽter) Prudẽti ꝯsilio & acri iudicio, qđ parẽti nãæ semper adhæret. (Iucũda) Suauis & grata. (Confectio) Cõpositio. (Absterserit) Exarserit, expulerit. (Mollẽ) Lenem, facilẽ, & gratam, qm̃ senectus pclaras hẽt dotes, existimationẽ siqdem afferẽ, & auctoritatẽ. (Phia) Quę reꝝ oium veꝝ habet iudicium. falsas aũt & inanes eijcit opiniones, docetq. ea timẽda nõ esse, quæ naturalia sunt, & in se nihil hñt mali, ideoq. laudat tanq̃ vitæ dux atq; magistra. (Degere) Viuere citra pturbationes, q̃ ex opinione bonorũ, & maloꝝ oriuntur. Ois ætas ppria trutinula metiri debet prudẽter, atq; aĩ æqtate lustrare, decorumq. suum tueri p uiribus, & à pscripto naturæ nunq̃ discedere. (De ceteris instituc.) Phicia, & pceptis ad bene, beateq. viuendum spectantibus. & id egerat Cic. cum hæc cõmentaretur in quinq; lib. de Fin. & totidẽ Tusc. scholis. (Tribuimus) Adscripsimus, assignauimus. Tithonus diu vixisse fingitur à poetis & tandẽ in cicadam versus. (Aristo) Hic fuit ex Co insula, inde Cous denominatus est è Peripatetica familia Lyconis siue Lysiæ discipulus, de quo sic scribit Idem Cic. in vlt. de Fin. Concinnus & elegans Aristo, sed ea quæ desideratur à magno pho grauitas in eo non fuit, scripta sane multa & polita, sed nescio quo pacto auctoritatẽ orõ non habet. (Auctoritatis) Existimationis & dignitatis ĩ fabulosa psona. & sic latẽter notat Aristonis iudiciũ in psonis diligendis. (Facile) leniter, iucũde. (In suis libris) Originibus & cõcionibus, necnon de re Rustica Catonẽ græcas literas sero didicisse, dicit Plut. plerią auctorea sunt in summa etenim senectute Græcos libros in manu somẽa breues è Thucydide cõmentariolos, plures aũt è Demosthene confecit quos in causis orandis magna vsui fuisse constat. scripta quoque sua Græcis & sententijs & historijs distincta ẽt atque ẽt exornauit pleraqne grauiter & sapienter dicta ad verbum è Græco in Latinum transtulit. (Sententiam) Opinionem, iudicium. (Grauem) Molestam, onerosam. (Aetna) Mons & vrbs Siciliæ.

MART. PHIL.

O Tite, si quid ego adiuto,) Adiuto frequẽtatiuum à iuuo uas, ab vltimo supino formatũ mutatione u in o. Et sciendũ sane quod oia frequẽtatiua primæ coniugationis sẽ

uant

uāt significationem primitiuo℞, tametsi quædā ex his in alium sensum trāsire videātur, ut trabo tracto, cogo cogito, dico dicto, habeo habito, ut Virg. Atq; humiles habitare casas, & figere ceruos. [Cura) Quasi cor vrens appellatur, quā μελεδῶνα Græci dñt μέλη mēbra ἔδειν, corrodere, qđ corrodat mēbra, qđ vocabulū quasi exponēs inqt ille. [Quæ nūc te coqt) .i. vrit. vnde interdū cura amorē sigñat, vt Virg. in 4. At regina graui iandudum saucia cura. [Leuasso) Antiquū verbū desideratiuū, amasso, capesso. [Deprimeria) Vrgeria, à premo cōpositū. [Ee) Pro ecce apocope est. [Præmij) Legitur & pcij, sed melius pmij, nisi ponat pmiū pro precio. vt Sal. in Iugurtha. Vicit tñ in Senatu pars illa, q vero pciū aut grām ante ferebāt. pciō. o. illud ,ppric est, qđ re empta datur. [Licet.n.) Seqtur Tullius, Licet hoc est possum, interdū Licet significat tametsi. & tūc est ꝯiūctio. [Attice) M. Pōp. (vt diximus) suū cognomē est Atticus, nomē Marcus, cognomē ēt Pōponius. nā sua familia Pōponia vocabat. Dictus.n. est Attic⁹ ab Athenis, q ēt, Attica ab regina quadā Atti vocitata est, sicut Athenæ ἀπὸ τῆς ἀθηνᾶς .i. Minerua, q ei suū imposuit nomē. [Flaminiū) principē Romanum, de quo diximus q viam strauit Romæ, & de suo noīe Flamineā noīauit. de qua Iuuen. Experiar qđ ꝯcedatur in illos, Quo℞ Flaminia tegitur cinis atq; Latina. [Haud m.) Cum re .i. nō magna cū sapia & doctrina. [Plenus fidei) .i. amicitię & bonitatis. Fides.n. vt Cic. in lib. de off. docet, est dicto℞ ꝯuētorumq. ꝯstātia. Dicta aūt est fides, vt Non. ait, qđ fiat qđ dcm̄ est. Plen⁹ ac & cū ablatiuo, & cū genitiuo iūgitur. Iuuen. Plena ipso. Terent. Plenus sum rima℞. [Solicitari) Angi, dolere, vñ solicitudo dicta est .i. anxietas. Afficiebat.n. Atticus magno dolore, tū pp Rēp. occupatā, tum pp perturbationes multas, tum pp fratrem interēptū sorori sui, q Cinneis pturbationibus fuit occisus. qr Cinna socer Cæs. fuit. & cauēdū est ne solicitū p diligēte dicamus, vt pleriq; dñt, cū anxiū sigñet. vt Cic. Solicitus eqdē erā de rebus vrbanis. Ouid. Res est soliciti plena timoris amor. [Noctesq. diesq) .i. sp. & honestius est loq, p accusatiuū, quā p ablatiuū, vt in lib. de off. Annū iā audiētē Cratippū. Facimus & ꝓterea in hoc dñam, qñquidem cū dicimus per accusatiuum, tp̄s integrum & cōtinue significamus, cū vero p ablatiuum tp̄s intermissum. vt in hoc anno studui, & p hūc annū studui. [Moderationē) Quod bene scias moderari in rebus aduersis, & secūdis. & à modo, hoc est, mēsura nomē accepit. vnde captat beneuolētiā ab eo q. captatur, si eos q audiūt laudamus, vt ipse in Rhetoricis docet, si res eo℞ fortiter, māsuete, sapiēter, magnifice iudicatas ꝓferemus. [Aeqtatē) Tolerātiā. sigñat.n. æqtas duo, iustitiā vt seruātissimus æqui. & tolerantiā vt æquo aio tulit .i. forti & patiēti. [Cognomē) ,pprie dicit, quia aliter videatur. nā cognomē agnomē, & nomē i hoc discrepāt, qđ cognomē est à gñatione & à familia, vt Pōp. vt Cor. Agnomē ab euētu rei, vt Scip. Afric. ab Africa superata agnomē est sortitus. & sic Att. esset Agnomē & nō cognomē. Sed Tul. respexit tp̄s futu℞ suæ cognitionis, qđ posteri oēs illius Attici sunt cognominati. sicut Virg. Cui nūc cognomē Iulo additur. itaq; principiū ab Attic. Nomē vero est qđ à partib. imponitur pueris, vt Scip. vt Mac. [Humanitatē) dupliciter intelligit, est.n. primo humanitas mo℞ suauitas, dexteritas, & aptitudo, & ipsa ai mansuetudo, quā φιλανθρωπίαν Græci dñt, secundo sigñat doctrinam, & disciplinam. [Iisdē rebus suspicor) statu reip. & pturbationibus multis in ciuitate. [Grauius) Molestius, aut q ōnnq̄ grauē tibi senectutē esse sensurum. [Cōsolatio) Doloris diminutio, quā Græci dñt παραμυθίαν. [In aliud tp̄s) qa alias rebus illis pditis publicis & priuatis doloribus cōsolationē afferemus. [De senectute) Docilē facit auditorē. qa summā causæ bř exposuit. [Hoc.n. opere,) Attētū reddit auditorē Atticū. qa ōndit se esse dictu℞ de rebus, q ad eū ipsum q audit pertinent. s. qū o leuare possis onera senectutis, & hoc modo subiungit vtilitatē operis. secundo cōmendationes pħiæ, q est. illa q dat medicinā .s. ꝯsolationē senectutis, tertio & vltimo totius operis huius formā & modū, velut maiorē Catonē inducit disputātem de senectute. qa vt ait Nonius Marcel. Senes omnibus sunt tædio & odio, & ab onere dř oneratus, honustus vero ab honore, & in hoc differūt quod oneratus est qualicūque depressus onere inqt Ser. honustus vero cui onus ip̄m honori est. vt si qs spolia hostiū ferat. sed oneratus nō aspiratur, qa ab onere venit: honustus aūt, q a ēt ab honore descēdit retinet aspirationē. [Vrgentis) Tanq̄ ad tp̄s pñs. est.n. vrgere premere. [Aduentātis) Futu℞. qa nō est pñs sed futu℞ illud quod aduētat, quasi pñtis, & futuræ senectutis onere, & vsus est frequētatiuo, vt anni celeritatē ostenderet. cito.n. pede labit ætas, sic Seneca in Hercule furēte. Rota ꝓcipitis vertit anni. Horat. Heu Posthume, Posthume labuntur anni, & nihil est annis velocius. [Et me ip̄m) Addit ip̄m q solet medentur alijs, & dare ꝯsilia & remedia, se ip̄m ēt velit, & sciat curare, ne videatur, sicut inqt Sulpitius, imitari malos medicos q in alienis morbis se ꝓfitētur tenere medicinæ sciētiā, & seipsos curare non pñt. [Modeste) Moderare, quātū ad intolerabilia mala. [Et sapiēter) Quātū ad mala tolerāda, quæ sapienter scit tolerare. Duo.n. sunt gña malo℞. Vnū intolerabile quod tu modice fers. Alte℞ tolerabile, qđ sapiēter toleras. [Certo scio) Liberius Cic. hac vtitur locutione, quam q dicit certe scio. [Vellē) .i. eligerē. nā volūtas est alic⁹ rei faciēdę electio. [Occurrebas) in mēte veniebas, sed occurrere plura sigñat, & iterdū obuiare sonat. Occurrit matrona potēs, q molle calenum. p u. m. s. & est obstare, vt Persius. Venienti occurrere morbo. [Iucūda) Cū voluptate fructuosa, dicta sunt iucūda à iuuādo nō à iocādo, & qa magna erat affinitas inter, u. & , o, dř iucūdus iucūda iucūdū. & iocūdus iocūda iocūdū, & differt ab amœno. qa amœnus est voluptuosus sine fructu, dictus ab à qđ est sine munere. & cū diphthōgo scribit. qa u fit ex œ facit u: & ecōtra œ facit u sicut est apud Græcos, quod œ facit eu. Festus tñ inqt amœna esse loca q ad se amāda alliciāt & trahāt. [Nunq̄ igř) Cōmendatio pħiæ quæ medetur nō modo senectuti, sed oibus dolorib. & morbis, dicta pħia qđ amica sit sapiæ, hāc vero Latini studiū dñt sapiētiæ. Cic. in 4 de off. nihil aliud est pħia, si interpretari volumus, quā studiū sapientiæ. Item in proœmio Tuscul. qōnum. Studio sapiētia, quæ pħia dicit, continetur. Quæ qdem pħia triplex est. Vna quæ facit hoiem doctum quam Græci φυσικὴν, nři nālem appellāt. altera quæ reddit hoiem politū, & bene loquētē, quæ apud Græcos λογικὴ, & apud Latinos rōnalis nuncupatur, q habet grāmaticā, dialecticā, & Rhetoricam. Tertia vero reddit hoiem bonū, & bene operantem, quā Græci ἠθικὴν, moralē, nři vocāt. [Sed de ceteris) Diximus multa & sæpe dicemus. verba dicit Cic. se multa dixisse de ceteris rebus. nā multa extāt ꝓclara & admirāda volumina, quæ multū linguæ Latinę, cūctoq. humano gñi ꝓsunt, in qbus mores hoium, iuuenumq., senumq., ceterumq. re℞ oium doctrina tractatur. [Hunc librū) hoc dicit de ceteris rebus multa diximus, sed ad te hūc librū misimus de senectute. [Oēm aūt sermonem) Beneuolentiā captat ab aduersario, & à rebus ipsis. quod facimus qñ nřam rem laudando extollimus, aduersario℞ p contemptionē deprimimus. [Nō Tithono sed Catoni) Tithonus aūt Laomedōtis filius fuit, q cū magnanimus esset, ne domi torpesceret, ꝓfectus est in Orientē, ubi eius amore capta Aurora eū duxit in maritū, & in cœlū leuauit, cū qua Tithonus lōgo tpe dř vixisse, adeo quod p lōgam ætatē fingūt poetæ in cicadā esse mutatū. Horat. Longa Tithonū minuit senectus, quē Aristo Chius in suo lib. induxit disputantē de senectute. Aristo.n. orator fuit in Chio insula & ciuitate natus. [Ne parū auctoritatis esset in fabula) qa quod de Tithono dř fabulosum est .s. in cicadā esse mutatū, & Aurorā habuisse vxorē. qa Aurora nihil aliud est nisi splēdor solem ꝓcedens, & in cicadā esse mutatū natura nō patitur humana, sed veritas hæc est. Quod Tithonus in Orientē iuit, & ibi splēdidissimā reginā accepit vxorē, cum qua vsq; ad decrepitā vixit ætatē. & qa in senibus nihil aliud nisi verbū remanet, ideo in cicadā dř esse mutatus, quæ cantādo vitā finit. In hoc itaq; quod fabulosum est Arist. Chiū Cic. noluit imitari, sed in ceteris bene secutus est eū. [Maiorē auct.) Est aūt auctoritas snia imitatione digna. & bene disputāte Catone maiorē auctoritatē habet ōrō, cuius verba, vt ait Plin. de naturali hist pro oraculis apud Rom habita sunt, q ēt dř tria in se habuisse ꝓclara. qđ summus orator, summus Senator, summ⁹ imparator fuit, & quartū ēt recte adiungere possumus, qđ summus & optimus paterfamilias fuit. [Læliū & Scipionē) Vnū par amico℞ & singulare. sicut Pylades & Orestes apud Græcos. Læl.n. fuit Romæ adolescēs ꝓclarissimus. Scipio itē Rom. & ille minor ꝓstātissimus, q Carthaginē funditus deleuit. Multi.n. fuerunt Scipiones, sed duo potissimū hisce libris à Cic. memorati. Ille aūt primus Scipio Cor. Afric maior dictus, q Carthaginē P.R. tributariā fecit. Secūdus uero q in hoc opere inducitur ad loquēdū, Scip. Cor. Aemil. Afr. minor est appellatus. [Admirātes) admiramur.n. virtutes, & hoies virtute ꝓditos. Miramur aūt opera & mœnia, arces, domus, tēpla. [Qui si eruditius videbitur disputare) Quasi tacitæ tñ. det qōni. qa auctores oēs suis in operib. deco℞ seruare debēt loquētiū persona℞ hoc est qđ qsq; p sua qualitate loquatur. vnō dicit Horat. in poetica, Intererit multū Dauus ne loquatur, an heros, Maturus ne senex &c. Et qđ Cato loquatur polite, & ornate, & erudite i hoc opere nō ꝯueniret. qa Cato ita doctus qdē est & peritus, q plurima cōposuit volumina, vt de originibus, de agricultura, & alijs rebus, sed nō politus, & ornatus, & nesciebat qdē linguā Græcā. Ve℞ dicit nunc Cic. qđ effectus est politus & eruditus ex literis Græcis, qbus pōt optime tā ornata, & polita vti orone in hoc opere de Senectute. Cōllat .n. Catonē iam senē perstudio

sum fuisse literarum Græcarum. Vel eruditus inquit, vt tacite seipsum cómendaret hac figura dicendi. Scimus.n.non Catoné, sed ipsum Cic. verba factum. (Disputare) Tractum verbum ab arte putationis. qua superflui rami, & sarmẽta amputãtur. sic in sermonibus superflua verba dimittuntur, & bona cum rõne dicta tenentur. vnde dicta est disputatio, q̃ est docta & emendata, & polita & erudita elocutio. (In suis libris) De originib. & agricultura, & alijs in quibus docte dixit, sed nõ polite, & erudite. (Perstudiosum) Valde studiosum, adeo vt in ẽcilio, & in scena Græcas legerit libellos. Studium aũt est quædã voluntas, & ai applicatio ad aliqd peragẽdum. (Sed qd opus est plura) Facit finẽ dicẽdi Cic. sed sermoné cõmittit Catoni de senectute disputãti, & ipse interea dormiet Cic. Sed sane sciendũ hunc librũ a multis dialogũ appellari, vt ait Plut. dictus vero dialogus est ἀπὸ τῶ διαλέγεσθαι quod plurium sit sermo & disputatio, non solum duorum, vt qdam dñt literarum Græcarum imperiti. Valde enim errant, qui à δύο & λόγῳ dictum potant.

ASCEN.

O Tite siqdego adiuto &c. Tãetsi hic liber ante superiorẽ, vt in illius pfatione patet cõpositus est, iuxta tñ sõnem eum sequr in legendo. Nam quemadmodũ post officia vniuerso hoium gñi præscripta bene secutum est opus de amicitia, vt egregiũ in amico colendo significetur offm, ita nunc q a inter amicos ex officio viuentes in extremam vsq; vitam est caritatis cõiunctio, bene sequr de senectutis onere, si quod habe ret consolatio. affatur aũt in præfatione Cic. Titum Pomp. Atticum ijsdem versibus, quibus Ennius T. Flaminium consulseuros eum, qd' frater eius Senatu priuatur fuerat, dico frater L. Flaminios, vt Cato dicet in hoc opere post rubricam, sequr tertia &c. Hic aũt dictus est Marcus Titus Pomponius Atticus, vbi Marcus proprium est nomen à Martia, tñ virtute inditum. Titus pronomen à tuendo dcm, vnde ingentes Titos dicit Persius. Põponius cognomen q a cognationis & familiæ nomen. Atticus agnomen ex euentu impositum, quod Atticam eloquentiã reportauerat, vt hic Cic. innuit. Ceterum q a oia in cõmentarijs graphice declarantur satis instituto meo fecero si ordinem contexuero. Hoc tñ præmittam pp carmen melius legi precij quam præmij. accipiq. precium vt a comico. ego precium ob stulticiam fero. dicit itaq; Ennius. O Tite Flãmini nisi ego adiuto lup. te. qd. i. in aliquo, vt, pro vel leuasso. i. leuem facio & imminuo curam, quæ coqt nunc te & versat te existens fixa sub pectore. i. in pcordijs. Et quã. s. curã tu deprimeris. i. deijceris & deorsum premeris, hoc est demissio sic. ecqd. i. ecce qd precij. s. laboris. i. qd præmij erit mihi? Et si Atticus quærat. At q mihi hæc carmina scribis Cic. Rñdet. Non ab re, licet enim. i. licitum est mihi ò Attice affari. i. alloq te ijsdẽ versibus, qbus ille vir. i. notissimus. s. Ennius, haud cum magna re. i. supellectile rerum & diuitiarum, sed plenus fide. i. fidelitatis. affatur Flaminium. s. Titum à Senatu deiectum, q̃q̃ certe aut certo scio ò Attice non solicitari sic noctes, & dies, vt Flaminium. i. quemadmodum aut quantum audiui Flaminium solicitari. Noui.n. moderationem & æqtatem. i. æquanimitatem ai tui. Et intelligo te deportasse Athenis non solum cognomen, vt Atticus dicaris, sed ẽt humanitatem & prudentiam. Et tñ suspicor te cõmoueri interdum grauius ijsdem rebus, qbus meipsum. s. nunc cõmoueri. i. tyrãnide Cæsaris & desolatione reip. Dico. s. noui. q a non suspicatur sed certo scit, qbus rebus ipse cõmoueatur. Quarum. s. rerum cõsolatio est, & . i. simul maior, quam. s. quæ hoc codice possit explicari, & differenda in aliud tps. Aũt pro sed, visum est mihi. s. velle scribere nunc ad te aliqd de senectute. Enim pro q a. ego volo, & te & meipsum leuari hoc onere senectutis, aut vrgentis iam, aut certe aduentantis. quod. s. onus senectutis est mihi cõe tecum. Et . i. tamen, scio certo te qdem, q. d. vt de me mihi affirmem, & ferre . s. nunc & laturum esse. s. in posterum modeste ac sapiente id. s. onus senectutis. Sed cũ ego vellem scribere aliqd de senectute, tu occurrebas mihi dignus eo munere, quo vterq; nrm vteretur cõiter. i. vt re cõi. Quidem. i. certe confectio huius libri fuit mihi ita iucũda, vt non modo. i. nõ solum absterserit oẽs molestias senectutis, sed ẽt effecerit senectutẽ mollem. i. non duram & facile tolerabilẽ & iucundam, quod adhuc plus est. Nuoq̃ igitur. Quia ex phiæ studio ad senectutis onus leuandũ inuenerat, spe ad eius laudationem pgreditur dicens: Igitur qua ista ex phia discuntur, phia nũquam poterit laudari satis digne, cui. s. phiæ Mortalis q pareat . i. obediat, possit degere. i. de agere, & deplere oẽ. i. totum tps ætatis sine molestia. sed de ceteris. i. cõmodis phiæ, & . i. simul diximus multa, & dicemus sæpe multa. Vero pro sed, nos misimus ad te hũc librum de senecture. Aũt pro sed, tribuimus oẽm sermonem . i. disputationem nõ Tithono (quem fabulæ antiqssimum fuisse fingunt, ita vt in cicadã præ senio verteretur.) Vnde Horat. Lõga Tithonũ minuit senectus. vt. i. quẽadmodum Aristo Chius sup. fecit in eo libro quẽ de senectute scripsit. Ne parum auctoritatis esset in fabula. i. si fabulosa admiscerẽ, vt ille, sed tribuimus sop. sermonẽ Marco Catoni seni. non igẽ Vticẽsi. quo. i. ideo vt orõ hẽet maiorẽ auctoritatẽ. Apud quẽ. i. in cuius colloquio nos fecim' Læliũ, & Scipionẽ amicos illos inter se sapiẽtissimosq. viros admirãtes, qd is. s. Cato ferret tã facile. i. tã patienter senectutẽ. Et fecimus eũ . s. Catoné rñdẽtẽ ijs. s. Scipioni & Lælij Qui. s. Cato si videbit disputare eruditus quã ipse. i. dũ ex pprio ingenio loqueretur in libris suis. attribuito. i. volo attribuas literis Græcis, quarum cõstat eũ fuisse perstudiosum. i. valde studiosum in senectute? q. d. ne putetis qd cõtra decorum psonæ fecerim plus eruditionis illi tribuẽs in disputatione quã apud me habet quã in libris. Sed qd opus est sup. dicere plura? q. d. nihil. Enim pro q a, sermo ipsius Catonis explicabit eem. i. proximo libro oẽm sententiam nostram de senectute.

DOCT. interpr.

TErtios versus ita mutilus est, vt ne consitet qdem ea pars, nisi in deprimeris, elidas vltimã consonãtem. Integer erit, si post hoc verbũ addas, post, aut mox, aut dein, tum in fine adijcias mi. Vtranq; vocẽ addit Theodorus hæc Græce vertens, ἔπειτ' ἂν ἐμοί, siue vetustum aliquod exẽplar secutus, siue vt expleret metrũ. In multis cod. deprauate scriptũ erat, pmij, pro precij. In eodẽ carm. vt elidẽdum, s, in deprimeris. Est aũt versus imperfectus. (Ille vir haud magna cum re.) Quidam deprauarũt, haud magna cum re, nõ agnoscentes Rom. serm. elegantiam, qua vsus est Horat. in epist.

Me libertino natum patre, & in tenui re
Maiores pennas nido extendisse loqueris.

Fortunæ tenuitatem, & rei familiaris angustiam significans: Rursus in Satyris:

Validus male filius in re
Præclara sublatus,

diuitem indicãs. Ad eum modũ Ennios, opinor, describitur, Fortuna qdẽ tenui vir, sed egregiæ fidei, Nam vt & hoc esse fragmentum Enniani carminis, vt finis Heroici carminis sit, ille vir haud magna in re, initium alterius, Sed plenus fidei. Non refellam hic vel Petri Marsi vel aliorum cõmẽta, cum ipse Theodorus videatur non animaduertisse M. Tullij sensum, vt qui verterit, καὶ πράγματι μὲν οὐ πεπλησμένος, quasi Flaminius de re leui sit discruciatus Alioq addidisset articulũ Græcum, ὃ οὐ πεπλησμένος πράγματι. Sed quid hoc ad rem, aut q cohæret, sed plenus fidei? Certe καὶ πράγματι, Græcis ad facultates referri nõ põt. (Quibus meipsum) Nouum sermonis genus neq;.n. hoc sentit se suspicari, iuuenes ijsdẽ rebus cõmoueri, qbus suspicatur seipsum cõmoueri. Quis.n. suspicatur de seipso? (Et si te quidem) Quod hic absolute subijcit, etsi, id vsitatius est tñ q̃q̃, neque tamen verebimur imitari Ciceronem.

Dialogi personæ,

SCIPIO, CATO, LAELIVS.

SAEPENVMERO admirari soleo cũ C. hoc Lælio, cũ ceterarum rerum tuã excellentẽ, M. Cato, pfectamq. sapientiã, tum vel maxime, q nunq̃ grauẽ tibi senectutẽ esse psenserim: quæ plerisq; senibus sic odiosa est, vt onus se Aetna grauius dicãt sustinere. CATO. Rẽ haud sane, Scipio, & Læli, difficilẽ admirari videmini. qbus.n. nihil est in ipsis opis ad bene, beateq. viuẽdum, ijs oĩs ętas grauis est: q aũt oia bona à se ipsis petũt, ijs nihil põt malum videri, quod naturæ necessitas afferat: quo in gñe est in primis senectus: quã vt adipiscantur, oẽs optant; eandẽ accusant adeptã: tãta est incõstantia, stultitia, atq; peruersitas. Obrepere aiunt eã citius, q̃ putassent. primum, qs coẽgit eos falsum putare? qui.n. citius adolescẽtiæ senectus, quã pueritię adolescẽtia, obrepit? deinde, q minus grauis esset ijs senectus, si octingẽtesimũ annum agerent, q̃ si octogesimũ? præterita.n. ætas, quãuis longa, cum effluxisset, nulla cõsolatione permulcere posset stultã senectutem. quocirca, si sapientiam meã admirari soletis, quæ vtinam digna esset opinione vestra, nroq. cognomine; in hoc sumus sapien

tes, q̶ naturã optimam ducem, tanq̃ deum, fequimur, eiq́.
paremus : à qua nõ verisimile est, cum ceteræ partes æta-
tis bene descriptæ sint, extremum actum, tanq̃ ab inerti
poëta, esse neglectum. sed tñ necesse fuit esse aliquod ex-
tremum, & tanq̃ in arborum baccis, terræq́. frugibus, ma
turitate tempestiua quasi vietũ & caducum : quod feren-
dum est molliter sapienti. qd.n.est aliud, gigãtum more
bellare cũ dijs, nisi naturæ repugnare? LAE. Atqui, Cato,
gratissimum nobis, vt ẽt pro Scipione pollicear, feceris, si
qm̃ volumus (speramus quidẽ certe) senes fieri, multo an
te à te didicerimus, qbus facillime rõnibus ingrauescentẽ
ætatem ferre possimus. CA. Faciam vero, Læli, p̃sertim
si vtriq; vrm̃ gratum, vt dicis, futurũ est. LAE. Volumus
sane, nisi molestum est tibi, Cato, tanq̃ longam aliq̃ viam
cõfeceris, qua nobis quoq; ingrediẽdum sit, istuc, quò p-
uenisti, videre quale sit. CA. Faciã, vt potero, Læli : sæpe
enim interfui querelis æqualium meorũ, (pares aũt cum
paribus, veteri ꝓuerbio, facillime congregantur) quas C.
Salinator, quas Sp. Albinus, hoĩes cõsulares, nr̃i fere ęqua
les, deplorare solebãt; tum, q̶ voluptatibus carerent, sine
qbus vitam nullam putarent; tum, q̶ spernerentur ab ijs,
à quibus essent coli soliti. q mihi non id videbantur accu
sare, quod esse accusandum. nã si id culpa senectutis acci
deret, eadem mihi vsu euenirẽt, reliquisq́. oĩbus maiorib[9]
natu; quorum ego multorũ cognoui senectutẽ sine que-
rela; q se, & libidinum vinculis laxatos esse non moleste
ferrent, nec à suis despicerentur. sed oĩum istiusmodi que
relarũ in moribus est culpa, nõ in ætate. moderati.n. & nec
difficiles, nec inhumani senes tolerabilẽ senectutẽ agunt:
importunitas aũt, & inhumanitas omni ętati molesta est.
LAE. Est, vt dicis, Cato. sed fortasse dixerit quispiã, tibi
p p opes, & copias, & dignitatem tuã, tolerabilem senectu
tem videri, id aũt non posse multis cõtingere. CA. Est
istud quidẽ, Læli, aliquid, sed nequaq̃ in isto sunt oĩa. vt
Themistoclem ferunt Seriphio cuidam in iurgio rñdisse,
cum ille dixisset, nõ eum sua, sed patriæ gloria splendore
assecutum. Nec hercule, inqt, si ego Seriphius, nobilis, nec
tu, si Atheniẽsis esses, clarus vnq̃ fuisses. quod eodẽ modo
de senectute dici põt. nec.n. summa inopia leuis esse sene
ctus põt, ne sapiẽti quidem, nec insipienti, ẽt in summa co
pia, nõ grauis. Aptissima oĩno sunt, Scipio, & Læli, arma
senectutis, artes, exercitationesq́ virtutum : quæ in omni
ætate cultæ, cũ diu multumq́. vixeris, mirificos afferunt
fructus; nõ solum, quia nunq̃ deserunt, ne in extremo q-
dem t pe ætatis; (q̃q̃ id maximum est) verum ẽt, quia cõ
scientia bene actæ vitæ, multorumq́. benefactorum recor
datio iucundissima est. Ego Q. Maximum, cum, q Tarẽ
tum recepit, senẽ adolescens ita dilexi, vt æqualem. erat
enim in illo viro comitate cõdita grauitas : nec senectus
mores mutauerat. q̃q̃ eum colere cœpi non admodum
grandem natu, sed tñ iam ætate prouectum. anno.n. post,
q̃ Consul primum fuerat, ego natus sum : cumq́. eo quar
tum consule adolescentulus miles ad Capuam profectus
sum, quintoq́. anno post ad Tarentum q̃stor : deinde ędi
lis, quadriẽnio post factus sum prætor : quem magistratũ
gessi consulibus Tuditano, & Cethego, cum quidem ille
admodum senex suasor legis Cinciæ de donis, & muneri
bus fuit. hic & bella gerebat, vt adolescens cum plane grã
dis esset : & Annibalẽ, iuueniliter exultantem, patiẽtia sua
molliebat : de quo præclare familiaris noster Ennius :

Vnus homo nobis cunctando restituit rem :
Non ponebat enim rumores ante salutem.
Ergo magisq́., magisq́. viri nunc gloria claret.

Tarentum vero qua vigilantia, quo cõsilio recepit? cum
quidem, me audiẽte, Salinatori, qui, amisso oppido, fuge-
rat in arcem, gloriãti, atq; ita dicenti, mea opera, Q. Fabi,
Tarentũ recepisti; certe, inquit, ridens : nã, nisi tu amisis
ses, ego nunq̃ recepissent. Nec vero in armis præstãtior,
q̃ in toga; qui cõsul iterum, Sp. Caruilio collega quiescẽ
te, C. Flaminio tribuno pl quoad potuit, restitit, agrũ Pi
cenum, & Gallicum viritim cõtra senatus auctoritatẽ di-
uidenti : augurq́. cum esset, ausus est dicere, optimis auspi
cijs ea geri, quæ pro reip. salute gererẽt? quæ cõtra remp.
fierent, cõtra auspicia fieri. multa in eo viro p̃clara cogno
ui : sed nihil est admirabilius, q̃ quo modo ille mortẽ M.
filij tulit, clari viri, & cõsularis. est in manibus laudatio :
quam cum legimus, quem philosophum non contemni-
mus? Nec vero ille in luce modo, atq; in oculis ciuiũ ma
gnus, sed intus, domiq́ p̃stantior. qui sermo? quę p̃cepta?
quãta notitia antiquitatis? scientia iuris, augurij? multæ
etiam, vt in hoĩe Romano, litteræ : oĩa memoria tenebat
nõ domestica solum, sed ẽt externa bella. cuius sermone
ita tum cupide fruebar, quasi diuinarem id, quod euenit,
illo extincto fore vnde discerem, neminem. Quorsum igi
tur hæc tã multa de Maximo? qa profecto videtis, nefas
esse dictu, miserã fuisse talem senectutem. nec tñ oẽs pñt
esse Scipiones, aut Maximi, vt vrbium expugnationes, ut
pedestres, nauales ue pugnas, vt bella à se gesta, vt trium-
phos recordentur. est ẽt quiete, & pure, atq; elegãter actæ
ætatis placida, ac lenis senectus : qualem accepimus Plato
nis, qui vno, & octogesimo anno scribens mortuus : qualẽ
Isocratis; qui eum librum, q Panathenaicus inscribitur,
quarto & nonagesimo anno scripsisse dr̃, vixitq́. quinquẽ
nium postea : cuius magister Leõtinus Gorgias, centum,
& septem cõpleuit annos; neq; vnquã in suo studio, atq;
opere cessauit. q, cum ex eo quæreretur, cur tãdiu esse vel
let in vita nihil habeo, inquit, q̶ accusem senectutem. prę
clarum rñsum, & docto homine dignum. sua enim vitia
insipientes, & suam culpam in senectutem conferunt : qd[r]
non faciebat is, cuius modo mentionem feci, Ennius :

Sicut fortis equus, spatio qui sæpe supremo
Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit.

equi fortis, & victoris senectuti cõparat suam : quem qui-
dẽ meminisse probe potestis : anno.n. vndeuigesimo post
eius mortem, hi cõsules, L. Flaminius, & M. Atilius, facti
sunt : ille aũt Cæpione, & Philippo iterũ consulibus mor
tuus est, cum ego, quidem & LX. annos natus, legem Vo-
coniã magna voce, & bonis lateribus suasissent. sed annos
LXX. natus (tot.n. vixit) Ennius ita ferebat duo, quæ ma
xima putantur onera, paupertatem, & senectutem, vt eis
pene delectari videretur. etenim, cum cõplector aĩo, qua
tuor reperio caussas, cur senectus misera videatur; vnam,
q̶ auocet à rebus gerendis; alteram, q̶ corpus faciat infir
mum; tertiam, q̶ priuet oĩbus fere voluptatibus; quar-
tam, q̶ haud procul absit à morte. earum, si placet, caussa
rum quantum quæque valeat, quamq́. sit iusta, videamus.
A rebus gerendis senectus abstrahit : quibus? an ijs, quæ
iuuentute geruntur, & viribus? nullæ ne igitur res sunt
seniles, quæ vel infirmis corporibus, aĩo tñ administrẽt?
nihil ergo agebat Q. Maximus? nihil L. Paullus, pater

tuus, Scipio, socer optimi viri, filij mei? ceteri senes, Fabricij, Curij, Coruncanij, cum remp. consilio, & auctoritate defendebant, nihil agebant? ad Ap. Claudij senectutem accedebat ēt, vt cæcus esset: tñ, cum sententia senatus inclinaret ad pacem cum Pyrrho fœdusq. faciendum, non dubitauit illa dicere, quæ versibus persecutus est Ennius:

Quò vobis mentes, rectæ quæ stare solebant
Antehac, dementi sese flexere ruina?

ceteraq. grauissime. notum.n. vobis carmen est: & tñ ipsius Appij extat oratio. atq; hæc ille egit septem & decem annis post alterum consulatum, cum inter duos cōsulatus anni decem interfluxissent, censorq. ante superiorē consulatum fuisset. ex quo intelligitur; Pyrrhi bello grādem sane fuisse: & tñ sic à patribus accepimus. Nihil igitur afferunt, qui in re gerenda versari senectutem negant: similesq. sunt, vt si quis gubernatorem in nauigando nihil agere dicat, cum alij malos scandant, alij p foros cursent, alij sentinam exhauriant; ille autem clauum tenens, quietus sedeat in puppi nō facit ea, quæ iuuenes. at vero multo maiora, & meliora facit. non.n. viribus, aut velocitatibus, aut celeritate corporis res magnæ geruntur, sed cōsilio, auctoritate, & sñia: quibus non modo non orbari, sed etiam augeri senectus solet. nisi forte ergo vobis, qui & miles, & tribunus, & Legatus, & Consul versatus sum in vario genere bellorum, cessare nunc videor, cum bella non gero: at senatui, quæ sunt gerenda, præscribo; & Carthagini, male iam diu cogitanti, bellum multo ante denuncio. de qua vereri non ante desinam, q̄ illam excisam esse cognouero. quam palmam vtinam dij immortales, Scipio, tibi reseruent, vt aui reliquias persequare: cuius à morte sextus hic, & trigesimus annus est: sed memoriam illius viri oēs excipient anni consequentes. anno ante me censorem mortuus est, nouem annis post meum cōsulatum, cum consul iterum, me cōsule creatus esset. num igitur, si ad centesimū annum vixisset, senectutis eum suę pœniteret? nec n. excursione, nec saltu, nec eminus hastis, aut cōminus gladijs vteretur; sed consilio, rōne, sñia quę nisi essent in senibus, nō summum consilium maiores nr̄i appellassent senatum. Apud Lacedæmonios quidem ij, q amplissimum magistratum gerunt, vt sunt, sic ēt nominātur senes. Quòd si legere, aut audire voletis externa; maximas resp. ab adolescentibus labefactatas, à senibus sustentatas reperietis. Cedo, qui vestram remp. tantam amisistis tam cito? sic enim percunctanti, vt est in Næuij ludo, respondentur & alia, & hæc in primis.

Prouenìebant oratores noui, stulti, adolescentuli.

temeritas est videlicet florentis ætatis, prudentia senectutis. At memoria minuitur. credo, nisi eam exerceas, aut ēt si sis natura tardior. Themistocles oīum ciuium perceperat nomina: num igitur censetis eum, cum ætate processisset, q Aristides esset, Lysimachum salutare solitū? equidem no modo eos, q sunt, noui, sed eorum patres ēt, & auos. nec, sepulcra leges, vereor (quod aiunt) ne memoriā perdā. his.n. ipsis legendis in memoriā redeo mortuorū. Nec vero quenq̄ senum audiui oblitū, quo loco thesaurū obruisset. oīa, quæ curant, meminerunt, vadimonia cōstituta, qui sibi, cui ipsi debeant. quid iurisconsulti, quid pontifices, quid augures, quid philosophi senes? q̄ multa meminerunt? manent ingenia senibus, modo permaneat studium, & industria; nec ea solum in claris, & honoratis viris, sed in vita ēt priuata, & quiéta. Sophoclès ad summā senectutem tragœdias fecit. q pp studium cum rem familiarē negligere videretur, à filijs in iudiciū vocatus est, vt, quemadmodum nr̄o more, male rem gerentibus patribus, bonis interdici solet, sic illū, quasi desipientem, à re familiari remouerent iudices. tum senex dr̄ eam fabulam, quā in manibus habebat, & proxime scripserat, Oedipum Coloneū recitasse iudicibus, quæsisseq;, num illud carmē desipientis videretur. quo recitato, sentētijs iudicium est liberatus. num igitur hunc, nū Hesiodum, Simonidē, Stesichorum, num, quos ante dixi, Isocratem, Gorgiam, num Homerum, nū philosophorum principes, Pythagorā, Democritum, num Platonē, num Xenocratem, nū postea Zenonem, Cleāthem, aut eum, quem vos ēt Romæ vidistis, Diogenē Stoicum coëgit in suis studijs obmutescere senectus? an non in oībus ijs studiorum agitatio vitæ ęqualis fuit? Age, ista diuina studia omittamus, possum nominare ex agro Sabino rusticos Romanos, vicinos, & familiares meos, qbus absentibus nunq̄ fere vlla in agro maiora opa fiunt, nō serendis, nō percipiendis fructib. non condendis. q̄q̄ in his minus hoc mirum. nemo.n. est tā senex, qui se annum nō putet posse viuere. sed ijdem in ijs laborant, quæ sciunt nihil omnino ad se pertinere.

Serunt arbores, quæ alteri sæculo prosint,

vt ait Statius noster in Synephebis nec vero dubitat agricola, quamuis senex, quærenti, cui serat, respondere; dijs immortalibus, qui me non accipere modo hæc à maioribus voluerunt, sed etiam posteris prodere. Melius Cæcilius de sene alteri seculo prospiciente, quàm illud,

** Aepol senectus, si nihil quidquam aliud vitij*
Apportes tecum, cum aduenis; vnum id sat est:
Diu quis viuendo, multa, quæ non volt, videt.

* pro Aedepol. vt sit versus senarij currentes sunt.

et multa fortasse, quæ volt: atq; in ea, quæ nō volt, sæpe ēt adolescētia, incurrit. Illud vero idem Cæcilius, vitiosius:

Tum etiam in senecta hoc deputo miserrimum,
Sentire ea ætate esse odiosum se alteri.

iucundum potius, q̄ odiosum. vt.n. adolescentibus bona indole p̄ditis sapientes senes delectātur: leuiorq. est eorū senectus, q à iuuentute colunt, & diligūtur: sic adolescentes senum p̄ceptis gaudent, qbus ad virtutum studia ducūtur. nec minus intelligo me vobis, q̄ vos mihi esse iucūdos. sed videtis, vt senectus nō modo languida, atq; iners nō sit, verum ēt sit operosa, & semper agens aliqd, & moliens, tale scilicet, quale cuiusq; studium in superiore vita fuit. Quid, q ēt addiscunt aliqd? vt Solonem versibus gloriātem videmus, q se, quotidie aliqd addiscentem, senem fieri dicit: vt ego feci, q græcas lr̄as senex didici: q̄s qdē sic auide arripui, q̄si diuturnā sitim explere cupiēs; vt ea ipsa mihi nota essēt, qb⁹ me nūc exēplis vti videtis. qd' cū fecisse Socratē in fidib. audirē: vellē eqdē & illud: (discebant.n. fidibus antiq) sed in litteris certe elaboraui.

SAEPENVMERO) Incipit dialogus, in quo primum Scipio Catonē alloquitur. Locum aut priorem Scipioni attribuit, velut iuniori, atque ita petulantiori, vel ēt dignitatem potius ac nobilitatē, quam ætatem respiciens. (Cū & tum) Hoc est partim, quæ particulæ ita discrepant, quod cū semper præponitur, & tum, postponitur, & cum gñali causæ iungitur tū vero particulari, vt hoc in loco, cum & tum dicimus qn̄ partes sunt dispares, ut cum lucro, tum uirtute studio operam damus, tunc vero & tum dicimus qn̄ pares sunt partes, ut tum Virgilio

PETRVS MARS.

tum

tum Ciceroni operam demus.[Sapientiam] Est .n. vt à Cic.2. de off. diffinitum est Sapientia diuinarum humanarumq. rerum, quibus hæ res continentur, scientia.[Senectutem] quoniam ois disputatio de senectute futura est, quid senectus est, & vnde dicatur, non debemus ignorare. Est aũt senectus sexta ætas hominum, dicta a senario numero, vel, vt alij volũt, à sentiendo, quod in ea sensus deficiãt, ætas quidem incipit ab infantia, quæ durat vsq; ad 7. an. dicta a non fando, quia homo in ea non fatur, aut si fatur imperfectus est sermo. Secũda est pueritia, cuius pars est pubertas, & durat in masculis ad quartumdecimum annum, fœminis aũt ad tertiumdecimũ, quia fœminæ citius maturescunt, & citius deficiunt, quia vt dicit Donatus, Quæ tardius crescunt diutius durãt. Tertia est adolescentia, ab adulesco dicta id aũt est cresco. iuuenta est quarta. Virilis ætas quinta. Senectus sexta, quæ ẽt senium appellatur. cuius pars est Decrepitas. Aetas vero ab æuitate p sincopam, hoc est concisionẽ dicta est. æuitas aũt ab æuo, quod quidem a Græco venit αἰὼν .i. ætas p diphthongum scribitur. [Grauem] Molestam, vt Nonius Mar. exponit, hũc tex. allegans. Grauis aũt multa habet significationes vt idem inqt. [Plerisque] Multis vel aliquibus. [Odiosa] tædiosa, vnde ẽt Nonius sensum esse tædium, & odium dicit, quod adeo plerisq; senes ita dñt. Filij senectus ipsa morbus est. [Aetnæ] mons in medio Siciliæ. quæ cũ diphthongo, & sine aspiratione scribitur. [Rem haud sane difficilem] Ergo facilem. Catonis rñsio est cuius talis sñia est, quod res quam ipsi difficilem admirantur & putant facilis est veris virtute pditis & obtemperãtibus rationi, & difficilis, & grauis illis qui nulli obtemperantes rõni & hebetes sunt, & stulti, & incõstãtes. [Nihil opis] Auxilij & fulcri. [In ipsis] In proprijs dotibus naturæ videlicet atq; artis, nec non cumulo & summa earum virtutum, quæ sua sponte ingenerãtur. & illarum quæ a voluntate, rõneq. gignuntur. quæ absolutione rationis diffiniuntur, animiq. bona certa & firma hñt. ad quæ fortuna non aspirat. cetera fluxa & momentanea sunt. vir ergo grauis, prudẽs, & constans a se pendet non à sorte quæ cæca est & temeraria, eorumq. aciem pstringit, quos amplectitur. [Bene] Studiose, & honeste, quod non præstat nisi virtus. [Beate] Sufficienter, affluenter, feliciter. is enim beatus dẽ cui nihil deest. [Grauis] Onerosa & molesta, nõ solum senectus verum & ceteri gradus ætatis in quibus non datur quies & tranquillitas nisi per virtutem. [Oia bona] Perfectionem corporis & animi in qua vera consistit laus bonitatis & excellentia. vnde Bias ille Prieneus oim sua bona secum asportare se dixit, cum direptam patriã fugeret. [Necessitas naturæ] Conditio & sors naturalis, quæ lex diuina bõda est, eiq. sine cunctatione parendum sine, natura siquidem aut deus est, aut diuinum instrm & virtutes oẽs è natura sunt, vitia vero contra. [Inconstantia] Leuitas, hallucinatio, fluctuatio votorum, & iudiciorum. [Stultitia] Hebetudo, ignorantia, stoliditas. [Prauitas] puersitas iudicij, atq; corruptio. [Obrepere] Latenter aduenire. [Putare] Aestimare, iudicare, opinari. [Qui] Quõ, q. d. eadem ratio est de ceteris ætatibus quæ inuicem succedunt, & adrepunt. [Permulcere] Lenire, oblectari. [Stultam] Hebetem, ignaram, & delirã. [Nostro cognomine] Catoniana appellatione. Principio inqt Plut. non Cato sed Priscus vocabatur, deinde Cato virtutis ergo cognominatus. nam Romani eum in quo multarum rerum vsus esset Catonem noiant. Catum inqt Varro Sabini appellant acutum, vnde Ennius dixit Egregie cordatus homo Catus Aelius Sextus. [Descriptæ] Designatæ, cõpositæ, trãslatio à comœdijs & tragœdijs, quæ actibus distinguuntur & describuntur. Actus inqt Põpeius in comœdijs & tragœdijs signãt certa spatia canticorum, & motum corporis histrionum, & saltatorum, q actuosi iccirco dñt. [Inerti] Rudi, inepto, imperito. [Extremum] Vltimum. [Tẽpestiua] Opportuna. [Victam] Languidum, naturalibus priuatũ viribus. [Caducum] Momentaneum, & facile ad casum, & Caduca dñt poma per se cadentia. [Molliter] Iucunde, æquanimiter cum sit ex ordine naturæ, cui non est repugnandũ, ne gigantes .i. terrestres quasdam naturas & stolidas imitari videamur. hoc malũ poetæ inuenerunt bellum gigantum cum cælicolis referentes, quapp inter Delphica dicta hoc erat: Deum sequere, Deũ cole, Legi obtemperato, Sapientiam imitare, sapientibus crede, pelle dolores. Sani morum carnifices, opportunitate tpis vtere. [Ingrediẽdum] Ambulandum, eundum. [Quale] Cuius naturæ, ac pprietatis. [Sæpe.n. interfui] è Platonicis vestibulis hanc fabricã desc̃ribit Cic. & ex illis quasi carceribus & repagulis in hæc spacia excurrit, lustrataq. meta tendit ad palmam, siquidem apud Platonem in principio Politiæ inuenis Socrates Cephalum honoratum senẽ sic appellat. Valde delector senilibus verbis, videor .n. ab his audire oportere, qui viam aliquã iam perfecerint, quæ & nobis fortasse peragenda erit, quã aspera & difficilis, vel quam facilis sit & peruia. Cui Cephalus, sæpe coimus pleriq; ferme æquales antiquum illud seruantes prouerbium. plurimi ergo nrm in cœtu querunt voluptatum, quibus in iuuẽtute feoi lieuit, desiderio affecti & rem veneteã & conuiuia ceteraq. id genus recordati grauiter feruot, tanq̃ maximi priuati rebus, & tuc quidem se bene uixisse affirmant, nunc aũt ne viuere quidem. Nonnulli vero domesticorum conuicia, contumeliasq. deplorant, & in hoc senectutẽ maxime accusant, tanq̃ maximorum causam malorum, mihi aũt hmõi hoies iniuria senectutem, vt horum causam culpare vñt. nam si hæc causa esset, & ego eadem essem passus pp senectutem, & reliqui oẽs qui ad id ætatis deuenerunt. [Querelis] Expostulationibus æqualium. [Pares] Ætate similes, moribus atque studijs. Nam similia similibus gaudent, & sĩle ad simile agit deus, vt dicit Plato. prouerbium, ait D. Hieron. in expositione canticorum, dictum est, quoniam aliud palam dicit, & aliud intrinsecus indicat, vnde parabola etiam nominatur. [Facillime] Aptissime, & iucũdissime. [Quas] Querelas. [Voluptatibus] Delectationibus sensuum, in quibus plerique hoies omne bonum ponunt, cum animalia viuant & non hoies. [Coli] Honorari. [Vsu venirent] Accidetent. [Laxatos] liberatos atque resolutos. [Moderati] Temperantes, & modũ seruantes. [Nõ difficiles] Leues, faciles, citra morositatem. [Ne inhumani] Mites atq; tractabiles [Tolerabilem] Facilem, & lenẽ. [Importunitas] Morositas, & morum difficultas. [Inhumanitas] Asperitas. [Opes] Fortunæ auxilia, & cõmoda. [Copias] Rerum necessariarum affluentias. [Dignitatem] Existimationem, auctoritatẽ, nobilitatẽ, celebritatem. [Tolerabilẽ] Facilem & mollẽ. [Istud] hẽ opes, copias, & dignitatem. [Seriphio] E Seripho parua insula vna è Sporadibus exulum quõdam ergastulum & pœna. [Iurgio] Cõuicio, dissensione, altercatione. [Splendorem] Gloriam, & celebritatem nominis. [Inquit] Themistocles, vt est apud Platonem, fatetur patriam cõferre plurimum ad gloriam cõparandã, & opus ad facilem senectutem, sed requiri ẽt industriam, & mores, citra quos nobilis patria ciuẽ non nobilitat. locus aũt obscurus curricula nõ habet ad nominis claritatem atque splẽdorem. verba Themistoclis apud Plat. in 1. de rep. hæc sunt: ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεμιστοκλέους εὖ ἔχει, ὃς τῷ σεριφίῳ λοιδορουμένῳ καὶ λέγοντι, ὅτι οὐ δι' αὑτὸν ἀλλὰ διὰ τὴν πόλιν εὐδοκιμεῖ, ἀπεκρίνατο, ὅτι οὔτ' ἂν αὐτὸς σερίφιος ὢν ὀνομαστὸς ἐγένετο, οὔτ' ἐκεῖνος ἀθηναῖος καὶ τοῖς δὴ μὴ πλουσίοις χαλεπῶς δὲ τὸ γῆρας φέρουσιν εὖ ἔχει ὁ αὐτὸς λόγος, ὅτι οὔτ' ἂν ὁ ἐπιεικὴς πάνυ τι ῥᾳδίως γῆρας μετὰ πενίας ἐνέγκοι οὔθ' ὁ μὴ ἐπιεικὴς πλουτήσας εὔκολός ποτ' ἂν ἑαυτῷ γένοιτο. [Vnq̃] Aliquã. Ordo est. Nec ego fuissem nobilis si essem Seriphius, nec tu clarus si Atheniensis. Attamen ignobilitatem loci nõ impedire claritatem nominis. Liu. 10 Decadis bel. Maced. asseuerat, agẽs etenim de Catone dicit, sed oẽs patricios, plebeiosq. nobilissimarum familiarum. M. Porcius lõge anteibat in hoc viro tãta vis animi ingenijq fuit, vt quocunq; loco natus esse fortunã sibi ipse facturus videretur. [Eodem modo] Pari rõne. [Leuis] Facilis & tolerabilis. [Ne sapienti quidem] ẽt viro cõsummatissimo. [Insipienti] Stolido, bardo, & impfecto. [Grauis] Molesta, intolerabilis. [Aptissima] Cõuenientissima & decẽtissima. [Arma] Tutelæ, initia, & fulcra. [Artes] rões cognitiones, & vsus. cuius gra virtutes comparantur & iccirco actuosæ, dictæ, vis etenim quæ in actum nõ prodit frustra hẽ. Habeo, inqt idem Cic. in 7. epist. ad Lent. duas res quibus me sustentem, optimarum artium & maximarum rerum gloriam, quarum altera mihi viuo nunq̃ eripietur, altera ne mortuo quidẽ. [Cultæ] Exercitæ, ac frequentatæ, ac usurpatæ. [Mirificos] Maximos & honestissimos. [Nunq̃ deferunt] quoniam infixæ sunt ais & radicatæ, nec pendent á fortuna. Habitus siquidem cum sit affectio & dispositio permanens nõ facile conuellitur. [Id] Quod nunq̃ deserant ẽt in senectute. [Conscientia] Notitia honestarum actionum. [Bene] Honeste. [Iucũdissima] Gratissima. Quicũque, dicit Plato, iuste sancteq. vitam exigit, dulcis eũ spes comitatur, cor nutriẽs senectutemq. fouẽs. ponit exẽplum Q. Fabij Maximi, de quo abũde dictum est in Sipontinis eminent. [Recepit] Actu recuperauit. cum Annibal, inquit Liuius, captã vrbem audisset, & Romani dixit suum Annibalem hñt, eadem qua ceperamus arte Tarentũ amisimus. [Vt æqualẽ] Eiusdẽ ætatis. [Grauitas] Seueritas. [Cõdita] Ornata, quasi quodã lepido sapore gustuq. venusto. [Comitate] Affabilitate, benignitate, humanitate. [Colere] Amare, affectari, frequẽtare. [Grãdem ætate prouectũ] Grandis ad ætatem refertur non ad corpus, & in parte ætatis dicitur grãdis non in tota uita, nisi addatur natu vt gerendis natu parens, grandis puer, grãdis ephebus. [Quartum cõsule] Collegam habuit Marcellum tertium cõsulem. lege hist. apud Liu. lib. 4 decadis 3. bel. Pun. [Legis Cinciæ] Muneralis lex inqt Sex. Põpeius vocata est qua Cincius cauit, ne cui liceret munus accipe. Martianus agẽs de verborum signone dicit, dona pro-

proprie sunt, quæ nulla necessitate iuris, sed spôte præstâtur, q̃ si non ptestentur nulla reprehensio est. Munus est quod necessario subimus lege, more, imperioq. eius qui iubendi habet potestaté. Vlpianus dicit inter donum & munus hoc interest, quod inter genus & specié nam genus esse donum Labeo ait, vel a dando dcm. munus specié, nam munus esse donum cum causa, vtputa natalitiú & nuptiale. (Grandis) Annosus. (Exultanté) Vagantem, prouocantem, & armorum annorumq. ardore furentem. (Molliebat) Frágebat, domabat. (Familiaris) Amicus & quasi domesticus. Ná quæstor Cato Romam duxit Ennió è Tarento, vt dicit Eusebius. (Cúctando) tardando, pugnamq. differendo. (Rem) Romanum statú recuperauit, pene amissum, & labentem confirmauit, (Rumores) inuulgatos sermones de sua cúctatione & ignauia. oã ab inuidis, vt pditor taxabatur & cúctator p dictatore appellatus est atque traductus. quam calumniam magno aio & erecto Fabius pro côi vtilitate & salute contempsit. (Saltem) Conseruationem patriæ, quæ tunc in cunctatione côsistebat. vnde Silius de Fabio: Et ni sacra seni vis impressumq́ fuisset, Sistere cúctádo fortuná aduersa fouentem, Vltima Dardanij tráfisset nois ætas. (Ergo magisq. magisq.) .i. in dies fit maior & splendidior, qm̃ vegetas, & solidas habuit radices. vnde dicit alibi Cicero, vera gloria radices agit & propagatur, ficta oia tanq̃ flosculi celeriter decidunt. (Vigilátia) Solertia, diligentia. (Consilio) Prudétia, cósilio. (Opera) Labore, atq; industria. (In toga) .i. ciuibus negocijs. (Viritim) p singulos viros. (Auctoritaté) Voluntatem, atq; decretum. (Ferrentur) pponerentur & decernerentur de augurijs in explanatione diuinationis dcm̃ est. (Quo modo) Qua pstantia, & æquitate ai. (Laudatio) Inqt Seneca, vocem exigit. ideo dicimus funebrem laudationem. Laus aút non ad vocem refertur, sed ad sniam licet. n. vir bonus taceat, sed aliquem iudicet laude dignú esse, laudatus est. Laudat q laudádú esse iudicat Laudatio est oro complexa laudes laudati, & dotes. (Est in manibus) Extat recés; grata est, lectitaturq. . illa dñr esse in manibus quę arrident, & tangi contactu fouentur. idem Cic. 10 j. epist. ad Lent. Sic in manib. habebant, sic fouebant, sic me pñte osculabâtur. (In luce) In aperto & negocijs populo notis, & manifestis. (Intus) In priuata vita domesticaq. . (Iuris) Ciuilis institutionibus, quæ bono cuiq; nota esse debet. (Ex auguri) Artis & disciplinæ auguralis. i. spectandarum auium. & captandi loci ad auspicandum. (In boie R.) cui. s. in proprietate Latini sermonis magister est vsus, & non anxiæ ac scrupulosæ Grâmaticoꝝ græcoꝝ formulæ. Non sunt ociosi, dicit Sen. q in literaꝝ inutilium studijs detinentur, quæ iam apud Romanos quoque magna manus est, Græcoꝝ ille morbus fuit. (Literæ) Peritia Grammatices. i. literariæ scientiæ, puriq. sermonis & elegantiæ. (Domestica) Itala & Romana. (Externa) Peregrina, & barbara. (Miseram) Infelicem & intolerabilem. (Pedestres) Terrestres. (Quiete) Ociose. (Pure) Iuste, caste, innocéter. (Eleganter) Culte, ornate, polite, concinne, citra sordes vitæ, victusq. . (Panathenaicus) Liber Socratis de laudibus p̃riæ recitatus in magnis Panathenæis. i. celebritate palladis quæ ἀθηνᾶ dr̃ à Græcis. (Leótinum) è Leótinis vrbe Sicula. (Cessauit ocios⁹ fuit) cessare est nihil agere. (Supremo) Vltimo curriculo. (Olympia) ludos curules in cápis Eleis, atq; Olympicis. (Confectus) Remouetur, s. in scaosione vt priscus fuit mos. Voconius inqt Asc. Ped. legem tulit, ne quis census .i. pecuniosus heredem relinqueret filiam. Classici, inqt Gellius dicebâtur, non oés qui in classibus erant, sed primæ tm̃ classis hoies, qui centum & 25. milia æris amplius ue censi erant. infra classem aút appellabantur secúdæ classis, ceterumq. oium classium qui minore summa æris quam supradixi censebantur. hoc eo strictum notaui, qm̃ in M. Catonis oꝛone, qua Voconiam legem suasit quæri solet, quid sit classicus, quid infra classem. (Bonis lateribus) Vegeria viribus, & spiritu sonoro ac valido, in lateribus ista sunt quę adducunt & remittút, anhelantes q malis lateribus laborant. (Onera) Pondera difficilis vitæ. Ennius inqt Eusebius in historia epm à Catone Romam translatus, habitauit in Auentino parco admodú sumptu contentus, & vnius ancillæ ministerio. (Enim) Certe, oino. (Complector) Colligo, considero. (Causas) Rónes. (Misera) Calamitosa, intolerabilis, infelix. (Auocet) Abstrahat, auellat, abducat. (Voluptatibus) Corporeis delectationibus, & maxime gustatus, & tactus. (Quanta) Quam magna potens, efficax. (Iusta) Legitima, vera honesta. (Vel) écianguescentibus corporeis viribus, quæ ai robore côpensantur, & prudentia quæ vsu comparatur & augeť iuuenes etenim non temere sunt prudentes, q̃uis & habeantur, & sint sapientes. (Socer) qm̃ Tertia Paulli Aemilij filia, nupsit filio Cat. (Auctoritate) æstimatióe, dignitate, maiestate. (Ad Appij Claudij) Liu. dicit Cyneas legatus a Pyrrho est Senatú missus pe

sij vt componendæ paucis causa, rex in vrbe reciperetur, de qua re cum ad frequentiorem senatum referri placuisset App. Claud. qui pp inualetudinem oculoꝝ iam diu à consilijs publicis abstinuerat, venit in curiam, & sententia sua tenuit vt id Pyrrho negaretur. (Prosecutus est) Complexus est numeris, expressit, tractauit, cecinit. (Recte) Fortes, constantes, intrepide. (Flexere) Curuerunt, & deflexerunt. (Dementi ruina) Vecordi casu, & stolido impetu citra róem & decoꝝ Romani nominis. (Grauissime) Prudentissime ac seuerissime. (Egit) Habuit, pronunciauit. (Alterum) Secundó. (Superiorem) Primum App. Claudius Censor, in quit Liu. aquam perduxit, & viam strauit, quæ Appia vocata est libertinoꝝ filios in senatum legit (Grandem) Annosum. (Accepimus) Audiuimus maioribus natu senem Appium talem dixisse sniam. (Asserunt) Probant, gubernator est rector nauis & moderator. (Malos) Arbores nauium quaꝝ ima pars sentina dr̃. (Foros) Tabulata & spatia p quæ discurrunt nautæ. (Clauum) Temonem, & gubernaculum. (Meliora) Vtiliora. (Tribunus) Cato meruit ad Termopylas sub M. Attilio cos. Tribuni militaris officium erat milites in castris continere, ad exercitationem ducere, delicta castigare, querelas audire, valetudinarios inspicere. legatus est ét in Africam Cato ad discordiam inter Carthaginenses, & Masinissam componendam. In consulatu collegam habuit Val. Flaccum, & citeriorem Hispaniam sortitus est, legatusq. fuit Sempronij consulis. (Cessare) Languere, ociosum esse. (Præscribo) Præfinio, ordino, formulas do. (Male cogitanti) Aemulæ imperij nostri & inimicæ. (Denuncio) Præmoneo, prædico, exhortor. (Palmam) Victoriam, & lauream. (Aui) Per adoptionem Africani qui superato Annibale Carthaginem tributariam effecit. (Persequere) Perseuerando conficias, atque absoluas, quod ille inchoauit. (Memoriam) Exemplarem recordationem. (Consequentes) Futuri. i. ipsa posteritas. (Minus) A longe. (Cominus) ppe. (Róne) Prudentia, consilio. (Amplissimum) Summum Iuriscō 2. digest. dicit magistratus est uel is qui in ptãte aliqua sit, vtputa proconsul, vel prætor, vel alij qui prouincias regunt. Vlp. agens de significatu verboꝝ, inquit, hi magistri appellantur quibus pcipua cura reꝝ incumbit, & qui magisq̃ ceteri diligentiam rebus qbus præsunt hr̃e debent, quinetiam & ipsi magistratus p deriuationé a magistris cognominantur vnde ét cuiuslibet disciplinæ præceptores magistri appellantur a mouendo vel monstrando. (Externa) Peregrinas historias. (Labefactas) Concussas, euersas. (Restitutas) Erectas & recreatas. (Cedo) Dic, expone verba sunt ex Atellana fabula. (Percontantur) Quærunt (vt est in Nouij præcone posteriore) Non. auct. Macr. poeta fuit Atellanaꝝ fabulaꝝ, inter quas erant præco prior, & præco posterior. Nouius Marcellus testem citat Pomponium poetam Atellani cum in præcone posteriore. Nouius, inquit Macrob. pbatissimus Atellanaꝝ scriptor. Mommius quoque qui post Nouium & Pomponium iacétem artem suscitauit. (Oratores) Suasores. (Stulti) Bardi, imprudentes. (Temeritas) Impetus, cæcitas, imprudentia. (Prudentia) Iudicium veꝝ. (Tardior) Hebetior docilitas, & memoria virtutes nâles hór & suot. (Sepulcra) Elogia sepulcroꝝ. (Quod aiunt) Prouerbialiter vsurpatur, memoriam ab his amitti qui talia monimenta legerint ea siquidem refouent memoriam, non debilitant, vt vulgus opinatur. Adagium vetus erat viuoꝝ meminisse oportet, cuius meminit idem Cic. in vlt. de Finib. monimentum, inquit Iurisc. 2j. digest. est quod memoriæ seruandæ causa positum est. & res memoriæ causa in posterum prodita in quam si corpus, vel reliquię inferátur fiet sepulcrum monimentum Gręci μνημεῖον appellant. (Ipsis legendis) Legendo ipsa. (Obruisset) Defodisset. (Vadimonia) Sponsiones in iudicio sistendi quépiam, vel seipsum ad pfinitum dié atque tribunal. vnde vas dicitur sponsor datus in re capitali. differre vadimonia, est tempus sistendi prorogare, quod prætorium est munus. (Debeant obligentue) Debitor, inquit, Iuris consultus de uerboꝝ significatu, is intelligitur à quo inuito exigi pecunia potest. (Iurisconsulti) Peritiam ciuilis iuris hótes. (Pontifices) Qui iura callent pontificia. hi quondam annales conficiebant, qui maxime appellabâtur. (Augures) Ius rite augurandi pñtentes quoꝝ libri augurales. (Manét) Perseuerát, durát. (Ingenia) Naturales dotes, docilitas videlicet atque memoria, q̃ vno ingenij noie appellantur. (Studium) Cura, exercitatio. (Industria) Honestus labor & vigilátia. (Honoratis) Honore functis magistratibus, qui sunt ad cõe bonum. (Quieta) Ociosa, remotaq. à publicis curis. nam publicum & priuatú opponuntur, vt sacrum atque profanum. (Familiarem) Domesticá. (Nostro more) Romano ritu. Iustin. dicit, furiosi, prodigi licet maiores 25. annis tñ in curatione sunt agnatorum ex lege 12. tabulaꝝ. (Patrijs bonis) Bonoꝝ administratione suspendi atq; priuari.

nari.[Despientē)Delirantem,insatientē.[Proxime)Nouissime ac vltima opera & loco.[Coloneū)Tragœdiā de Oedipo q e patrio solo deturbatus Attienū littus incoluit.quem tyrānū idē Sophocles tragico stylo descripserat.Colonos littoralis locus Atticæ regionis Neptuno sacratus vbi Oedip⁹ pēia à sceptro a Creōte pulsus vltimā egit ætatē.cuius vitam & studia ꝓsecutus est Sophocles tragœdia,quā Oedipum Coloneū inscripsit. Antigone quærēti,de patre,vt auctor est Euripides in Phœnissis,qs eum locus excepturus esse rñdit, Sacer colonos domus equestris dei. Cic.in 5.de Fin.dicit,Me huc modo venientem conuertebat ad sese Colonus ille locus cuius incola Sophocles ob oculos versabatur. me qdē ad altiorem memoriā Oedipodis huc venientis & illo mollissimo carmine,quæ nā essent hæc loca requirentis species quædā cōmouit.(Hesiodus) Ascreus fuit,Simonides poeta Lyricus ex Cea insula.Stesichor⁹ Siculus,Pythagoras Samius,Democritus Abderites,Zeno Stoicoꝝ princeps è Citio vrbe Cypri. vñ Citiens dictus.Cleāthes ex Asso vrbe Troadis. [Romæ vidistis) Atheniēses legauerunt ad Senatū Populumq. R. Carneadē Academicū,Diogenem Stoicum,& Critolaum Peripateticū.[Agitatio)Exercitatio,tractatio.[Æqualis) Par & comes.i.eiusdē ætatis,qm̄ senectutem tunq̄ deseruit.[Familiares) Amicos & quasi domesticos.[Maiora opera) Grauiora & pñtiam dñi requirentia, vt est serere,fruges percipere,atq; reponere.(Serendis frugibus) terræ mandando semina. serere aliqd est illud terræ admouere condere proprie,inqt Pompeius,est vnum & interiorem locum dare ad custodiam faciliorem,quod verbum,nunc signat conscribere,nunc facere,nunc instruere. Condus dr is q vitalia recondit,promus q promit,profertq. in vsum.[In illis) Rebus rusticis ad annuas fruges,fructusq. pertinētibus. rō aūt est, qm̄ opinantur se eis posse frui,& adhuc per anno prorogari vitam. [Serūt) plantant. (Alteri seculo) Aetati posteræ,ac nepotibus cum ipse sator fructum sperare non possit,sed posteritati consulit.[Statius noster)Cæcilius comicus amicus & fere æqualis fuit siqdem Cæcilius Mediolanensis Ennij contubernalis.Gell lib.5.sic scribit, Statius seruile nomen fuit,plerique aūt veteres serui eo noīe fuerunt. Cæcilius quoque ille comœdiarum poeta inclytus seruus fuit,& ꝓpea noīatus est Statius. sed postea versum est nomen in cognomen,appellatusq. est Cæcilius Statius.[Synephebis) Comœdia cui appellatio indita est a cōpubescentibus,in ea siqdem de duobus æqualibus ephebis agebatur.[Dijs)Ad honorem deorū,quos vt pñdes frugum, fructuumq; venerabatur Prisca ætas. (Prospiciente) ꝓuidente,& consulente satu arboꝝ alteri seculo ꝓfuturaꝝ.[Quam illud eiusdem) Illa sñia eiusdem Cæcilij quæ talis est.[Aedepol)Aduerbium est iurandi ꝑ numen Pollucis.dixit hoc Cæcilius in sugillatione senectutis hæc secū incōmoda ferentis.[Vitij)Rei vitiosæ ac noxiæ.[Videt)Ipsa senectus & senea cōfectus senio.[Et multa fortassa) Rñsio est Catonis, & Cæcilianæ sñiæ confutatio.idē inqt vsu venit aliqū ēt adolescentiæ.[Vitiosos).i.praue atq; corrupte,citraq. veꝝ rei iudiciū. [Tum ēt) Præterea dixit Cæcilius accumulās miserias senectutis.[Reputo)Existimo,iudico,opinor.[Miserrimū)Infelicissimum.[Sentire)Cognoscere,experiri,sensu percipere.[Odiosum)Iniucundū,illepidū.[Iucundum)Gratū,& lepidum,atq; venustum dicit Cato contra Cæcilium.Indoles dr signum & quasi odor quidā futuræ virtutis,ac uitij.[Leuior)Facilior,& tolerabilior.[Colūtur)Frequētantur,honorantur.[Studia)Exercitationes,curas,& uolūtates rectas,atq; honestas.[Lāguida)debilis.[Iners)Ignaua,pigra, ociosa.[Operosa)Actuosa,solers,opæ indulgens.[Moliēs)Cogitās,tractans.moliri est vel corpore,vel aīo aliqd conari,& moueri ad aliqd agendū.[Studium)Cura,usus & uolūtas.[In uersib⁹) Plato in Timæo agēs de versibus Solonis dicit,Si Solō non tm̄ relaxādi animi grā,sed dedita opera serioq. sicut alij poesim sectat⁹ esset,uel historiā,quam ea Aegypto reuersus instituerat,absoluisset, à qua seditionibus cæterisq. ciuitatis fluctib⁹ deturbatos medio incursu destitit,nec Homero Hesiodoq. inferior extitisset,canebat siqdem bellū Atlanticum gestū à priscis Atheniensibus cū his q Atlantidē insulam incolebāt. Idem in libello de pñia dicebat Solō,senesco semꝑ plurima addiscēs.& mihi quidem vē semꝑ sic oportere aliqd addiscere eum hoīem qui pñs futurus sit, siue iunior fuerit,vt in uita quā plurima addiscat.[Arripui)Apprehēdi,hausi.[In fidib.)In musicis instrūs & concētibus.Cōnas citharœdus erudiuit in fidibus Socratē senescentem, quapꝑ pueri Cōnā ut senum doctorē cauillabantur,vt auct.est Plato in Euthydemo.[Discebant antiqui)poteram,inqt Fabius,uel iudicio veteꝝ esse cōtentus.namqs ignorat musicem tm̄ iam illis antiquis tpibus nō studij modo,uerumetiam uenerationis habuisse,ut ijdem musici & vates & sapientes iudicarent. Sed veteꝝ quoq; Romanoꝝ epulis fides ac tibias adhibere moris fuit.deniq; in ꝓuerbiū usq; græcoꝝ celebratū est,indoctos à musis,atq; græcis abesse.

MART. PHIL.

Nihil opis) Hoc est auxilij. Terent.Iuno Lucina fer opē. in plurali numero diuitias signat, ut Virg. in 8. Tenuinas ut opes,& lamētabile regnum. & in singulari possibilitatem ēt signat ut,non opis est nrę Dido.[In ipsis)Hoc est in aīo suo,& hoc uerbum magnā uim habet, nam hō componitur ex corpore & aīa,& corpus est quędam uagina animi,& cū dicit in ipsis intelligit de aīo,& ipsis hoībus quia homo est aīus,& sensus latēs in corpore,unde dñt græci [illegible]. Sic Cic.in lib.de rep. hoc est de somnio Scipionis, non est hō quod digito monstrari pōt.[Ad bene)Quantum ad virtutem. [Beate) Quantum ad copiam.vnde beatus ab hēdo dictus est. Iuuen.Vetulæ vesica beatæ, vnde dr beatitudo quod magnam copiam habeat. [Naturæ necessitas) Quia a natura necessario sequitur senectus. [Quo in gñe) Quo in malo, quod affertur à natura, si malum dici pōt,est modus loquendi oratorius,& maxime Ciceronianus,& vt plurimum ponitur quo qualitate,vt quatuor sunt gñā causaꝝ. item epistolaꝝ multa gñā esse non ignoras. [Exoptant) Aīo deliberant,& in hoc differt à cupio,quod est verbis,illud aūt aīo. [Eandem accusant adepti).s.senectutem, ad quam cum peruenerint eam accusant,& dñt grauem,& molestam esse, & quendam morbum.[Tanta).s.est eoꝝ inconstantia,quādā animi discordia, quod non stant firmi in proposito quia primo exoptant ipsam senectutem adipisci, quam postq̄ sunt adepti vehementer accusant. [Stultitia) Vt dicit Donat.in Eun.est quatuor modis aut nō venire in mentem quod oportet, aut si veniret nō tenere,aut bonum consilium amittere, ex quo facile intelligere possumus raros esse qui non sint stulti. quod quidem in epistola nostra confirmat Cic.Stultoꝝ plena sunt oia. & stultus dictus est a stultitia,& in hoc differt à fatuo, quod fatuus est ꝓprie inepta loquēs à fando dictus. hinc fatuus dr. & fatuus differt ab insulso qa fatuus est verbis & dictis,Insulsus vero est corde,& aīo,& stolidus ab insano. Terent. Hic ex stultis insanos facit.[Peruersitas) Est ordinis ꝯfusio,& peruersio quod ordinē naturæ tales senectutē accusantes vertunt.[Obrepere aiunt) [illegible] ad aduersarios,quod dñt eam.s.senectutem.[Obrepere)Clanculū subintrare,est aūt proprie serpentum,quę humiliter,& per terram trahūt corpus,vnde appellātur reptilia,primum rñdet [illegible] ab aduersarijs factæ.[Quis coegit eos falsum putare)Quia dñt obrepere senectutem citius quam putassent, q.d.nullus. [Senectus citius obrepit adolescentiæ quam adolescentia pueritiæ)Hoc autem ideo vr̄ hoībus quia oēs vellent in adolescentia permanere, quæ cæteris ætatibus iucundior est. Sed sane sciendum ſm antiquos hoc loco ætatem in tres partes esse diuisam veluti Var.scribit. & ab A. G.noct.Att. lib. 9. excipitur.s.in pueritiam quæ est vsque ad 17. an. & adolescentiam quæ durat vsque ad 46.an.& in senectutem quæ reliquo tpe satisfacit. [Si octingentesimum annum agerent quam octogesimum) Hoc est fecit quod unusquisque longam duceret ætatē,quod maxime cupit, vnde est qd nemo est tam senex,qui se nō putet annum viuere posse. [Quāuis longa) Hoc est quantumuis longa. [Stultam senectutem) .i. quæ est in stultis hominibus, non autem quod sit senectus vituperatio. [Quæ vtinam digna esset opinione vestra) Verecunde loquitur Cato quod utinam essem sapiens ueluti vos existimatis adolescentes. [Nostroq. cognomine) Quia per cognomen sapiens Cato dicebatur,& bene cum summus orator,summus senator,summus imperator vt Plin.inqt,& summus paterfam.legitur. [Et uro cognomine) Et est sensus, ut essem dignus isto uro cognomine.i.appellatione ista qua me nominatis. Veꝝ cognomē ut nunc dicimus proprie loquendo ad familiam spectat. [In hoc sumus sapientes)Ad euitandam arrogantiā usus est numero plurali,quod illis tpibus contrarium est.[Naturam) Rōnem virtutis. Natura.n.est,ut ait Ser.in Georg. mater oium reꝝ dictaq; quod inde nascantur oia,cui qui paret,dr rōni obedire,quam tāquam deum dicit Cato se esse secutum.[Extremum actū) Quod est ipsa senectus. Similitudinem trahit à comicis & tragicis,qui comœdias & tragœdias in actus diuidunt, & eaꝝ nulla est quæ plures quinque,aut pauciores hr̄e possit,ut Horat. Fabula q̄ posci uult,& spectata reponi,Neu minor quīto,neu sit productior actu.[Ab inerti poeta)Sicut fuere illi de qbus in poetica loqtur. Horat.Infelix operis summa,qa ponere totū Nesciet Iners aūt ab in & arte dr̄,quasi sine arte.Poeta uocabulū græcum ποιητής, à ποιῶ fingo uel facio.Quidquid n dñt poetæ, fingunt quidē. [In arboꝝ baccis & terræq. frugib.)Similitudo est tracta a fructibus nā fructus cū sint acerbi, & fruges immaturæ,sunt in aliū erecti cū postea maturescūt incipiunt declinare,sic est in hoībus. Baca

autem

aũt eſt fructus oĩm arboꝝ, & tm̃, ſignat quantum poma, & p vnũ c, ſcribitur. Iuuen. Vſque nihil eſt qđ noſtra infantia cœlum Hauſit Auentini bacca nutrita Sabina. qñ vero puellam bacchantem, tunc p binum c, & cum aſpiratione ſcribitur. [Tẽpeſtiua) Quæ venit in tpe. Vnde dr̃ tempeſtiue veniſti, hoc eſt in ipſo tpe. [Viecum) Curuum, & flexum, a vinco & caducum. [Molliter) Suauiter, æquo aio. [Bellare cum dijs) Et de his nota eſt fabula. nã mõtes montibus impoſuerunt, vt Ioui cœlũ auferrent, vt Virg. Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam. [At qui Cato) Qm̃ tolerabilem eſſe ſenectutem à Cat. p̃monſtratum eſt, quæritur modus ab iſtis adoleſcentibus. [Vt via) Ratio tolerantiæ, qbus ſi forte ad ſenectutem puenerint eã ferre poſſint. [Nobis) Vt humanitatem oñderet adoleſcẽtulus dixit nobis. i. mihi & Scipioni. [Polliceat) Pollicemur ſponte, p̃mittimus rogati. [Si multo ante à te didicerimus) Hoc eſt multos annos anteq̃ ad ſenectutẽ pueniamus. [Quibus rõnibus) .i. quatuor modis & formis. [Ingraueſcentem ætatem) .i. ipſam ſenectutẽ, q̃ graueſcens ætas appellatur, vt Cic. in epiſt. ad Cur. vt ætas nr̃a ingraueſcens in amore atque in adoleſcentia conquieſcat tua. [Qm̃ ſperamus) .i. bonũ futuꝝ expectamus, & p parentheſim hæc dicta ſunt. eſt .n. ſperare bonũ expectare futuꝝ. [Faciam vero Læli) Hoc potiſſimum obſeruate, vt per ſermonem intelligatur qs loquitur, & cui ſermo dirigatur. Sane ſciendum maiorꝭ iſtoꝝ præceptoꝝ partem à Platone cepiſſe Cic. [Niſi moleſtum eſt) Decoꝝ ſeruat vt illis adoleſcentulis humanitas tribuatur. & Cat. humanitas, & venerabilitas, grauitas, & moleſtia a mole dicta eſt [Tanq̃ aliq̃ longam viã) Tanq̃ p oẽs ætates, q̃ quidem comparat viam, p quam itur ad ſenectutem vt catholici faciunt q hoĩes uiatores appellant. [Iſtuc) Pro iſtud vtroque modo facit, & p̃prie loquitur. ſ. quod eſt in re audiente, nam hic & hæc & hoc, rem proximam dicenti ſignat, & iſtam rẽ p̃ximam audienti Cic. in epiſt. Putares ne nunq̃ accidere poſſe, vt mihi verba deeſſent, neque ſolũ iſta noſtra oratoria, ſed hæc ẽt leuia noſtratia? [Quale) Aſpeꝝ aut mite, aut iucundũ. [Vt potero) Pro verbis meis. & captat bñuolentiam arrogantiã euitãdo. [Interfui q̃relis) .i. pñs fui ſæpe, nam pñtiam ſignat qñ iungitur cum datiuo. [Aequalium meoꝝ) Dñr .n. æquales & ætate & amore. [Saluator) Quia .ſ. æquales illi ciues R. fuere, & Cat. familiares, & ferme eiuſdem ætatis vici. Pares aũt, per parentheſim dcm̃ eſt. [Conſulares) Quod olim in conſulatu fuere. [Voluptatibꝰ) .ſ. corporis, alias voluptas eſt iucunditas. Cic. in epiſt. Magnæ mihi fuerunt voluptati literæ tuæ, ſed volũtas p inſcriptũ aluꝰ rei honeſtæ faciendæ deſideriũ & appetitũ ſignat. [Carere) Eſt p̃prie rem deſiderarã non hr̃e. [Ab his) .ſ. filijs, vel amicis, vel clientibus. [Coli) Eſt venerari verbis, geſtu aliquo corporis & multas habet alias ſignões, quas Non. cõplectitur ope ſuo, q rñdet his æqualibus ſuis ita cõquerẽtibus. Quod ẽt eſſet accuſandũ, q a non ſenectus, ſed coꝝ mos malus erat accuſandus, qđ p̃bat dicens. [Nam ſi id) .ſ. qđ voluptatibus carerent, & qđ ſpernerentur. [Vſu ueniret) Illud vſu nihil facit, niſi qđ ꝯtingere ſignat, vt Q. Pædianus ait. Ter in Phor. Mihi vſu venit: hoc ſcio, ſed non ꝯtingũt, ergo nõ culpa ſenectutis, ſed moꝝ maloꝝ id accidit. [Libidinũ vinculis laxatus) Liberatus & elargatus à libidinibus, qbus ſeruiebãt. vñ vr̃ qđ ſenectuti plurimum debeamus, q̃ ex ſeruis nos fecit liberos, cum ea libidinibus & uoluptatibus nos liberet, qbus dum paremus ſerui ſumus. [In moribus) .ſ. malis, mos .n. eſt uiuendi bene & male ꝯſuetudo, & duplex eſt bonus, & malus, vñ moratus & moroſus dr̃. moratus .n. eſt bonis inſtructus moribus, moroſus q nullũ bonum habet morẽ, & nulla re ꝯtentatur, qđ modo ait, modo negat, & modo vult, modo nõ vult. [Nec difficiles) Sed faciles, & manſueti, & benigni. [Importunitas) A portu in qua nullus eſt portus & quies, à quo opportunus, & opportune non aũt ab oportet, ut quidam dñt. [Eſt ut dicis Cato) Obiectio eſt ſumpta ab humanitate, cuius ſnia talis eſt. M. C. verũ eſt quod dicis, ſed aliqs forte diceret qđ non idẽ eſt in oĩbus, id qđ eſt in te, qui diues, q in dignitate politus, q ſapiẽs ea poſſides, qbus facillime ferre potes ſenectutẽ. Nã q pauperes ſunt, & maxime inopia cõſtituti, illis nõ tolerabilis vr̃ eſſe ſenectꝰ. [Opes) Ad magnificẽtiã & vltra vſum ſunt, diuitiæ q̃ ad uſum tm̃, & ad uitã ducendã ſunt, vñ Cic. in lib. de amic. Diuitiæ ut utare, opes ut colare. [Copias) Cuiuſlibet rei facultates a con & opibus dictas, & interdũ copię copiaꝝ populi tm̃ exercitũ ſignat. Ter. in Eun. militem ſecũ ad te quãtas copias adducet. at copia uero aliaꝝ reꝝ in ſingulari. [Et dignitatẽ) Auctoritatẽ cũ honore, eſt & dignitas magiſtratꝰ aliqs. [Eſt illud) Rñdet Cato obiectioni p̃dictæ, cui aliquã ſulũ aſſentit ſed poſtmodũ oſtendit, q̃ vertant tolerantiã faciunt ſenectutis p ſimilitudinẽ & exemplum. [Iſtuc) Priſco more declinauit. nec eſt pronomen ab iſte & hic cõpoſitum vt quidã putant. [In iſto) .ſ. in opibus, copijs, & dignitate, quas tu dicis ſunt oĩa. ſ. q̃ reqrũtur ad ueram ſenectutem tolerantiam. q a ſunt artes & uirtutum actiones ut Themiſtocles Athen præclarus ciuis, & ſummus imperator, q Perſas Xerxemq̃. p̃fligauit, de quo Aemilius Probꝰ multa dicit in uita eius. [Seriphio) Viro cuidam de Seripho. Iuuen. Contingit & paruæ tandẽ paruiſſe Seripho. vnde Seriphius nomen eſt gentile. [Gloria) Ampliſſima fama ex pſectiſſimo hoim ſermone. [Nec hercle) Aduerb. iurãtis p qđ tm̃ mares iurabãt, ut p Caſtorem fœminæ, per Pollucem uero uterque ſexus. [Inquit ille) A. Gell. de noctib. atticis, ordo eſt, inqt ille Themiſt. Hercle ſi ego eſſem Seriphius, nec ignobilis .ſ. fuiſſem, qa ſola virtus me feciſſet nobilem, tametſi natus fuiſſem in Caucaſo & mihi admouiſſent vbera tigres nõ modo in Seripho, & tu nunq̃ fuiſſes nobilis & clarus q̃uis & natus fuiſſes Athenis vel aliquo alio nobiliſſimo loco & celeberrimo, qa in te nulla eſt virtus q̃ feciſſet te nobilem. [Quod eodẽ modo) Aptat cõparationẽ. [Nec .n.) ſubiũgit cõnes q ſapienti ſenectus inopia non põt eſſe non leuis, & inſipienti ſumma copia non põt eſſe non grauis. [Inopia) In qua nihil ſit opis. inops & pauper in hoc differunt qa inops p̃prie dr̃, q nec opem habet. i. auxilium alicunde, uel tm̃ terræ quo poſſit ſepeliri, pauper uero quod non oino caret auxilio, & paruam hñs pecuniam & res vnde viuat. viuit tñ, ſed male. [Aptiſſima ar.) Oſtendit qua arte tolerabiliorem ſenectutem hr̃e poſſimus. Arma .n. q̃libet inſtrũ cuiuſlibet artis appellantur. vnde Virg. de agreſtibus, inquit. Dicendum & quæ ſint duris agreſtibus arma. [Artes, exercitationesq̃.) Bene ſubiungit exercitationes, qua ars ſine exercitatione non multũ p̃deſt. [Cultæ) Ab arte agriculturæ tractũ eſt, cui rñdent ẽt ptes ſequentes, vt mirificos fructus. [Diu multumq̃.) Frequẽtiſſime his duobus aduerbijs utitur Cic. eodẽ modo, vt in ueteri rhetorica, diu multumq̃. [Vixeris) Optimus modus loquẽdi cũ ſecunda p tertia vtimur pſona, vt nũc vixeris, hoc eſt aliqs uixerit. [Non ſolũ) Exponit ipſos mirificos fructus uirtutis, quos dicit eſſe duos. [Verum ẽt) Secundus fructus. [Cõſcientia) Vocabulũ mixtum eſt, ut ualetudo, uenenum, quod dñt græci συνειδησιν. [Iucundiſſima eſt) Voluptuoſiſſima cũ fructu, vñ in contrarium uertẽdo dicimus ꝯſcia malæ actæ uitæ, multorũq; malefactoꝝ recordatio grauiſſima eſt. [Ego Q. Max.) Exẽplum exponit, quo oſtendit ſenectutem eſſe tolerabilem. Q. F. Max. nobiliſſimus ciuis R. fuit & præclariſſimus imperator ex gente Fabia, ex tota hac familia ipſe ſolus euaſit cũ vna uice oẽs Fabij, q erant 306. occiſi fuerunt intenti in campis, idib. Feb. quam rẽ meminit Ouid. de Faſt. Hæc fuit illa dies in qua vehementibus armis Tercentum Fabij, ter cecidere duo. vt hic Fabius euaſit paulo poſt inquit Naſo. Vna dies Fabios ad bellum miſerat oẽs, Ad bellum miſſos abſtulit vna dies. vt tñ Herculeæ ſupereſſent ſemina gentis Credibile eſt ipſos conſuluiſſe deos: Nam puer impubes, & adhuc non vtilis armis, vnus de Fabia gente relictus erat, Scilicet vt poſſes olim tu Maxime naſci, Cui res cunctando reſtituenda foret. [Qui Tarentũ) Calabriæ ciuitas in fine Italiæ Tarentum aũt primo breue oppidum, quod Taras Neptuni filius ædificarat, ſed poſtea Lacones auxerant duce Phalanteo octauo ab Hercule quam rem tetigit Virg. in 3. Herculei ſi vera eſt fama Tarẽti. [Recepit) liberauit ad Annibale. Virg. frugesq̃. receptas. [Comitate) Benignitate, & facilitate, vnde benignus & facilis. [Cõdita) Accentũ habet in penultima. [Tñ iam ætate) p qua poterat hr̃e circiter quinquaginta annos, quam ætatẽ cognoſcere poſſumus ex ſequentibus. [Anno .n.) Ordo eſt .n. primo ꝯſul fuit poſtq̃ ego natus ſum, vnde poſſumus ſcire, qđ Fab. habebat 25. annos anteq̃ Cato fuiſſet natus, q a conſulatus nemini tribuebatur, niſi at. ageret, & per hoc Fab. anno primo conſul fuit poſtq̃ Cato natus fuit. [Quartũ cõſule) Hoc eſt eo iam quartũ conſulatum agente. Vnde notandum eſt quod dria eſt inter quartum cõſul & quarto conſul, quam A. G. de noctib att. ponit. nam quarto conſul ſignat locum conſulum, vel ordinem, hoc modo. Marcus fuit quarto conſul, hoc eſt quod tres conſules ab origine & conſtitutione & ordine conſulatus ante fuere quam fuiſſet M. ꝯſul, qui tenet nunc quartum conſulatum. quartum aũt ꝯſul ſignat perſonam qđ quater fuerit conſul, ut hic, & ſunt aduerbia. [Miles) Arma exercens à milenario numero dictus eſt. [Ad Capuã) Apuliæ ciuitatem, quæ ſe dedit Annibali illuc profecto, & ibi regnum Italiæ hr̃e pollicenti ſi uictoria potiretur, & hoc fuit in 2. bello Pun. qñ Annibal 15 ann. fuit in Italia, & hæc hiſtoria latiſſime patet in Liu. de 2. bel. Pun. Dr̃ vero Capua à Capy quẽ falconem uetuſtiſſimi uocitabant, a pede introrſus curuato appellatã, ſiue, vt alij dñt, à regionis planicie eſt Capua denominata. [Quæſtor) Vice fungens aliqñ imperatoris in exercitu, quem vulgo dñt Seneſcalcum exercitus. ſignat ẽt iudicem maleficiorum

rum. Tertio signat qui vulgo dr camerlengus cõitatis, q est ærarius pecuniæ publicæ, & dicti sunt quæstores, vt ait Varr. à qrẽdo, quia conquirerent publicas pecunias, & maleficia quæ triumuiri capitales tpe Varr. cõquirebant. [Aedilis) Qui rebus publicis, sacris, & priuatis curandis, vendundis, & emundis ædibus præest ædilis dictus, & magistratus ædilitas, q̃ erant summa apud Rom. [Prætor) Qui præerat populo. Non. ait teste Var. qđ præirẽt populo pretores, quod considerent in senatu ꝯsoles [Legis Cynthiæ) Cynthius quidam pclarus ciuis R. qui artem & exercitationem dicendi & orandi non mercede & pcio, sed quadam ai nobilitate fieri voluit. vnde talem legem tulit, vt nemo pcio ad dicendũ reniret, quæ lex Cynthia de donis & muneribus est appellata, quæ quidẽ hic est lata, ne quis ob cãm orandam donum pcium ne recipiat. dona .n. sunt illa quæ alicui donãtur amore & caritate, munera vero cui debẽtur ꝓ aliquo beneficio suscepto & labore. dona deoꝝ, munera hoim. [Bella) Dictũ est .n. bellum à nulla re bella, vt Eumenides vel a belluis qđ eoꝝ dissensio perniciosa sit. & differt a plio, cum illud sit ips ipsum discordiæ vtriusque partis, plium vero pars belli, & ipsa pugna & militum congressio. [Patientia sua molliebat) Quia cum ceteri imperatores Rom. cõtra Annibalem in Italia exultantẽ missi ab eo oẽs fuerant ꝓfligati. hic Q. Fabius post illos creatus imperator cũctando & expectãdo Annibalem molliuit. vñ Annibal dicere solitus fuit, qđ alterũ Annibalem inuenirent Rom. Annibal vt arbitror aspirationem non habet. Græci .n. cum psile scribunt, & geminant n, & sic apud latinos, nisi consuetudo vsurpet aspirationem sicut in alijs nominibus abstulit, vt fama, carta, & caritas cum dñt aspirari, & p consuetudinẽ non aspirantur, sed si aspirantur, doctiores hñt. [Familiaris) Qui Cat. ętate fuit. [Vnus hõ) Solus Q. Fab. [Cunctando) Expectando, lõgam morã ducendo cum irritaretur ab Annibale ad pugnã. [Rẽ) .i. remp. & hoc carmen Virg. 6. posuit. [Rumores) Famam. q̃ per oẽs gentes ibat de ipso Fabio, q longam pugnę ꝓducebat moram. vñ vituperabatur à multis, & qđ erat sapiæ tribuebatur inertiæ, atque timori & ignauiæ. & rumor Latinũ est nomen, fama Græcum. [Salutem) .i. reip. q̃ maxime ei curæ fuit. [Recepit) Recuperauit ab Annibale occupatum. [Cum Salinatori) Sup. loquit. Salinator aũt ciuis R. fuit & illius tpibus a. belli Pun. pręfectus vrbi Tarenti fuit, ad quam cũ iuisset, Annibal cã expugnauit, & Salinator in arcẽ Tarẽti fugit amissa vrbe in qua quidẽ arce se tenuit donec Fab. cũ exercitu venit, cui Salinator ipse in arce dedit ingressum & totã vrbem Tarenti recuperauit deiecto Annibale de ciuitate, q a Salinator gloriabatur & dicebat sua opera Tarentũ a Fabio liberatũ & recuperatũ fuisse, cui Fab. certe, inquit, ridens sub quodam prætextu pudoris. Nã si tu nunq̃ ami. nunq̃ recepissem, veꝝ, inquit, dicis ò Salinator, quia ego nunq̃ potuissem recuperare Tarentum. nisi primo à te amissum fuisset, qđ non egisset recuperatione, & opa mea. [Nec vero) Postq̃ dixit quõ se magnifice habuit circa rẽ militarem, subiũgit quõ se habuit in pace, & in toga, & in ciuitate R. & est color rhetoricus, trãsitio. [In toga) In pace, vt cedant arma togæ, toga .n. erat vestis sine manicis, qua vtebantur tam viri, quã fœminæ à tegendo dicta. [Cõsul iteꝝ) Qui nunc erat in consulatu ipso, nã collegæ sunt socij in quocunque offõ. [C. Flaminio tribuno pl.) Hic ꝯtra volũtatẽ senatus diuidere volebat agrũ Picenũ in pplo, vñ maximũ dãnum, si fiebat, resp patiebatur, sed Fabius tunc ꝯsul ꝯstãter restitit ei, & vetuit hoc fieri. Tribuni aũt fuerũt tres principio, q a in tres partes P. R. fuit diuisus, postea noue fuerũt. hi ãt defendebãt plebẽ cõtra senatũ, & tria sunt gña tribunoꝝ. Tribuni celeres, q regi ꝓximi erãt & trecẽtis militibus ad regis ꝯtinuã custodiã perãt, celeres aũt à celeritate dictũ. Tribuni ã pl. q defensores plebis erãt, ꝯtra senatũ ad ꝯsules, ne uis aliqua in plebẽ, aut fraus afferretur, vt æqtas in ciuitate, & maior libertas esset. Tribuni militũ, q exercitus patroni erãt, quales Tribuni pl. in vrbe ꝓ plebe. [Agrũ Picenũ) Regionẽ, vt ait Festus in qua est Asculũ, dictã q Sabini cũ Asculum ꝓficiscerẽtur, puenerint ubi Picus ꝯsederat, & dr Picens & Picenus. [Galliã) .s. Cisalpinã, in qua est Venetia pars Italiæ. [Viritim) A viro aduerb. p singulos viros. [Augur) Qui habeat ꝓgnosticã, & res futuræ diuinadi sciam, quã gręci μαντικὴν dñt. dictus aũt augur, vt dici Fest. ab auium gestu q a p eũ auiũ gestus edicitur, siue ab auiũ garritu, vnde & augurium. [Ausus) Quasi ꝯtra pcepta diuinationis, nam audere de rebus arduis dicimus, qua de re scire debemus, q erant quidã q Fabiũ vetabãt certis diebus exire ꝯtra Annibalẽ pp auspicia q̃dam mala, quibus ꝯstat Fabium hæc uerba dixisse. [Optimis auspicijs) Est .n. auspicium ab aue spectenda dcm, quo quidem verbo nunc nõ vtimur, nisi in compositione aspicio, respicio, prospicio. [Multa vero) Vult transire ad particulares æque præclaras Fabij laudes.

[Mortem M.) Filij Fabij. Fabius Marcũ filium habuit vnũ oĩ virtute præditũ, quem amisit ꝯsularem. [Est in manibus) Est in prõptu. [Laudatio) Oro continens laudes, & inter laudẽ, & laudationẽ hanc facimus drĩam, q laos est verbũ continẽs bona alic9, laudatio vero est oro ꝯtinens laudes alic9, qua de re debemus scire q Fabius in morte filij sui M. funebrem quandã fecit orõnẽ, in qua filiũ suum cõmendauit, & aliquos pclaros phiæ locos, & admiranda q̃dam inseruit argumenta, de qua nunc dicit. [Quam cũ legimus quem phm non contẽnimus?) Interrogatiue, q. d. oẽs [In lucem) Foris inter ciues, sed intus & est ꝯtrarium color rhetoricus. [Qui sermo) Cũ admiratione leguntur hi loci. i. qualis sermo? est .n. sermo consertio orõnis, & ꝯfabulatio duoꝝ vel plurium. [Iuris augurandi) Distinguendũ est vt quãta scia iuris, quãta scia augurij vt in hoie R. quia sero ad Rom. hæc studia literaꝝ venerunt, & pauci lrãs sciuerunt. [Fruebar) Fructum capiebam. nam frui & vti in doctr. Xpiana dicit Aug. in hoc differunt, quod vtor est ad aliud, fruor ad seipsum. [Fore) Semper de futuro, esse vero de pñti. Cic. ad Treb. scripsit ad me Cæs. perhumaniter non dum se tibi satis esse familiarẽ, & occupationes suas, sed certe fore. [Quorsum) Ad que finẽ & honestius dicimus sine verbo. [Expugnationes) In hoc differunt pugno & expugno, quia pugnare est pugnã inferre, expugnare est pugnãdo vincere. [Vt pedestres) .i. q fiunt in terra non solũ à peditibus, sed ab equitibus. [Triumphos) Qui victoribus debentur honores. Et sciendum sane quod duplex erat triumphus maior & minor proprie erat oro, si qs .n. ouationem merebatur vno duntaxat vtebatur, equo & à plebeia equitibus Rom. in Capitolium ducebatur, & oues sacrificabat. Qui uero maiorem merebatur triumphũ quatuor albis eqs utebatur, & pñte senatu in Capitolio tauros sacrificabat. [Platonis) Qui ciuis Athen. fuit pclarus phs, immo deus quidam phoꝝ, vt in lib. de deoꝝ natura Cic. dicit, & tanta fuit eloquentia pditus, vt aperte veteres illi faterẽtur Iouẽ si de cœlo descendisset in terrã, nulla alia quã Plat. lingua fuisse locutuꝝ, & hic in Italiam venit, postmodũ in Aegyptum ꝓfectus est, vt reꝝ multaꝝ cognitionem hiet. pceptorẽ habuit Socr. cui maximam in suis libris laudẽ attribuit, adeo q in opibus suis eum semp inducit disputantẽ. Socr. aũt nunq̃ scripsit aliquid. [Scribens) Hoc est componens libros, q vero describit aliquẽ librum, librarius dr, scriptor qui libros cõponit, vt Prop. Cedite Romani scriptores, cedite Graij. [Isocrates) Iste præclarus phs, & summus orator suauissimæ linguæ fuit, & ciuis Athen. qui multa composuit, inter quæ, scripsit librum qui inscribitur Panathenaicus, qui laudes Atheniensium oẽs continet, sicut etiam Aristides alium. [Quinquennium postea) Quod ad summum sunt 99. cuius Isocratis magister fuit Gorgias qui Rhetoricam eum docuit. Gorgias aũt Leontinis Siciliæ ciuitate fuit oriundus, q̃ Leontini, orũ, declinatur. de isto ẽt Val. mentionẽ fecit. [Studio) Tũ scribendi, & componendi, tũ aliquid excogitandi. [Quod vituperẽ) q aut esset cæcus, aut surdus, aut aliqd tale patiens. [Præclaꝝ) Insigne & laudabile, cõmendat .n. tale rñsum. [Docto) Quia doctrina est illa, quæ hoies facit claros. [Sua .n. vitia) Quæ in se sunt qđ male vixerunt in iuuenta & pueritia scortãdo. i. & bibẽdo, vñ postea in senectute multi gñant morbi. [Culpã & vitia) Quia ab illis uituperant. [Modo) Paulo añ & nunc est breue cum aduerb. est. Virg. Tu modo posce deos ueniam Cum aũt datiuus est tunc longum. interdum signat. tantũmodo, vt Terẽt. dũmodo possim Daue. [Spacio supremo) Ætatis suæ. interdũ supremus altum signat. Terent. in Phormione, proh supreme Iupiter. [Olympia) ludos factos apud Olympũ, & ipsam ciuitatẽ in Olympia, vnde nota drĩam quod Olympus est mõs, Olympia Olympiæ regio circa Olympũ, Olympia Olympioꝝ ludi, q ibi fiebãt Ioui, Olympias, ados lustrũ. i. spaciũ 5. annoꝝ, vnde annos cõnumerabãt antiqui, Olympias ẽt mater fuit Alexãdri, & Olympus ẽt pro cœlo ponitur. [Confectus) s, abijcitur, & fit dactylus in quinto pede, nã versus hexametri, & vt placet Pris. deponitur s, nã, n, c, q, u, sunt liqdæ sed scãditur sic. Vicit O, lympia nũc seni, o cõfectu q, escit. deposito aũt s quæcunq; vocalis pcedat põt breuiari. [Meminisse) Recordari, & dicimus memini illã rem, & illius rei, sic ẽt recordari, sed hanc hñt differentiam, cum dicimus memini cũ accusatiuo rem certam significamus. Virg. in 4. Aen. hoc meminisse, pigebit Elisæ, & sic recordor. Cic. in epist. ad Cur. vt si qñ quod nolim, displicere tibi tuum cõsilium cœperit, meum possis recordari. [Anno enim) Subiungit rõnem quõ recordari possit. unde nota quod maiores tempora significabant a cõsulibus, sic nũc minores ab incarnatione Christi [Vndeuigesimo) .i. 19. anu. quo ẽt notamus quod solum unum, & duo cum decimo, vigesimo, trigesimo, & quadragesimo reperitur esse cõpositum, vt vndeuigesimũ, & duodeuigesimũ, & vnum numerum

me℞ demit, aut duos, vt vndeuigesimo .i. decimonono, quasi vno dempto de uigesimo vt Iuuen. Vnceolā Proculeis habet, sed Gillo deuncem. & duodeuigesimo .i. 18. quasi demptis duobus de vigesimo. [L. Flaminius) De quo mentionem fecimus. O Tite, siqd ego adiuto &c. [Iter℞ ꝯsulibus) Iter℞ vero qñ adiungitur signat quod bis fuit ꝯsul, mortuus est aūt Enn. istis cōsulibus cons. [Ego quidem) Probat à seipso qđ senectus non spernitur, & de se posuit exemplum vt probabiliorem faceret senectutem. [Voconiā legem) Sciendum est qđ moris erat Romæ, qđ si qs vnicam hñs filiam moriebatur, eam in oībus bonis suis relinquebat heredē, & quia mulier cum nubit alicui viro, in aliam transit familiā iniustam est visum bonis viris. Itaque quidam Rom. ciuis noīe Voconius vir magna auctoritate legem constituit talem, vt nemo mortem vnicam hñs filiam nisi in tertia, aut in quarta parte eam heredem relinquere posset, & reliquum hereditatis in familiam eius gñis distribueretur, vel fm quod lectum est in legibus. hanc Voconius legem tulit, nequis census hoc est pecuniosus heredē vnicam relinqueret filiam. Erat aūt census ille, qui centū millia in professione detulisset, vnde magna fuit contentio, quod iuniores uetabant, viri boni affirmabant, inter quos Cato surrexit, & legem ipsam approbauit. [Magna voce) Hoc est optima contentione. [Et bonis lateribus) Quibus vox confirmatur. vnde Orator bona latera hr̄e dr̄, qñ bonam & firmam vocem habet. [Suasissem) Aium ad credendum induxissem ad illam legē laudandū. [Putantur) Non aut ut sint, sed ut ab insipiētibus putatur. [Paupertatem) A parua pecunia dicta, est qua non solum Ennius, sed oēs ferme sapiētes delectati sunt, adeo quod multi, ut inqt Lact. qui diuitias hr̄e potuissent, aspernabantur. vnde & dixit ille, nisi vos perissetis, ego perissem. [Sed cu. & fa.) Optima sunt paupertatis exempla. differt aūt ab inopia & mēdicitate, quia inopia est quasi sine ope .i. auxilio. Mendicitas vero à manu qđ patet eleemosynam manu. [Quatuor) Repetitio causæ. Diuisio est totius operis in quatuor causis, quibus & absolutis erit absolutum totum opus. [Auocet rebus gerendis) Remouet à rebus q̄ geri debent .i. fieri. Virg. in 9. Nec tecum talia gessi, Magnanimum Aeneam. Interdum vero est hr̄e. Virg 2. Et nos aliquod nomenq. decusq. Gessimus. [Alteram) .i. secundam, alter n & alius in hoc differunt, qđ alter de duobus, alius vero de pluribus dr̄ [Infirmum) Inualidum natura, firmus validum & beneuolentem signat. Si te firmum q̄primum videro. quod componitur cum in, & priuat & aliqñ auget. vt infractus Virg. Turnus, vt infractos aduerso Marte Latinos Defecisse videt. [Omnibus voluptatibus) Corporis .s. & animi. corporis .n. voluptates sunt ad delenimēta q̄dam sensuum, ai aūt ad aliquid bene vel male cogitandū. Epicuri tria aiebant esse voluptatum gña. Aliquas .n. naturales & necessaria, aliquas vero naturales & non necessarias, nonnulla & neutrū esse. [Haud procul) Non nimis longe. nam procul est quasi procul ab oculis dictum. vnde & satis longe signare pōt, & non valde lōge. Cuius rei manifestatur ꝓbus est Virg. in 5. Est procul in pelago saxum. Item in 3. Nec procul hinc Rhœsi niueis tentoria velis Agnoscit lacrymans. [Si placet) Perhumaniter locutus. vnde capiauit beneuolentiam ab eis. [A rebus gerendis) Quia Rhetoricum est eo ordine quo diuisimus, eodem prosequi debemus. ab illo quod primo proposuit, incipit exponere. vnde dicit ꝓpōnē, Senectus abstrahit hoies à rebus gerendis, & postmodum interrogat dicēs. [Quibus) .s. rebus gerēdis abstrahit senectus hoiem. [An his) .s. rebus, q̄ in iuuentute gerūtur, & viribus. quasi velit dicere quod ea q̄ geruntur à iuuentute .i. multitudine iuuenum, & in viribus non pertinent ad senes, & non sunt officia senū, q̄ li à senibus geri non pñt, tñ dicere non possumus senes à rebus gerēdis esse remotos. nā senes hñt res & officia sua & consilia & prudentiam & grauitatem, q̄ ab ipsis geruntur. [Nullę ne igitur sunt res seniles) .i. ad senes pertinentes, q. d. multæ sunt & optimæ, vt consilium & prudentia. [Nihil ergo age. Q. Max.) Post ꝓpōnē subiungit exemplum, probando quod à senibus multa præclara fiunt, & qđ non sunt remoti à rebus gerendis. vnde interrogādo dicit, nihil ergo est? & aūt sine interrogatione, & quod, sic ironia & melius. [L. Paullus, pater tuus, Scipio) Iste qui introducitur in hoc opere Scip. Aemilianus Cor. Africanus minor appellatur, filius .n. naturalis fuit L. Paulli Aemilij. Primus aūt Scipio, vt ait Macr. de Saturn. fuit Corn. qui eo cognomine patrem luminib⁹ carentem probaculo gerebat Scipio cognominatus, nomē & cognomen posteris dedit. [Socer optimi viri, filij mei?) .s. M. Cato. filij mei qui Aemiliam L. Paulli filiam duxit vxorē. hoc .n. pacto se habet Aemiliorū familia. Paullus Aemilius L. Paullū genuit, hic vero Scipionem Afr. minorem Aemiliam filiam procreauit, q̄ nupsit M. Cat. filio censorini. Scip. aūt ita descendunt, P. Scipio Scipionē Afr. maio. q Carthaginem P R. reddidit tributariam genuit, h⁹ filius fuit Scipio Corn. valetudinarius .i. q deficiebat viribus, sed seipm ꝯsilio recuperabat. hic adoptauit Scip. Aemil. Afr. min. Cn. vero Scipio fuit P. Scipionis. de qbus inqt Virg. duo fulmina belli Scipiades. [Fabricij, Curij, Coruncani) Nobiles R. fuerant magis rebus gestis clarissimi, & paupertate gloriosi, quo℞ Fabricius q legatis Samnitibus rñdit au℞ sibi offerentibus, Romanos non au℞ hr̄e velle, sed au℞ hñtib⁹ imperare. M. vero Curius Dentatus primus de Samnitibus, ut inqt Plin. triumphauit, iter℞ de Sabinis, tertio de Lucanis ouans vrbē introiuit. Pyrrhum Epirotam de Italia repulit, quaterna dena agri iugera viritim populo diuisit. Totidem deinde sibi ꝯstituit dicens, neminem esse dr̄e cui non tñ sufficeret. legatis Samnitium au℞ offerentibus eum ipse in foco rapas torreret: Malo hæc, inqt fictilibus meis edere, & au℞ hñtibus imperare. [Nihil agebant?) Ironice, q. d. oia. [Ad Ap. Claudij) Hic ciuis R. insignis fuit. Erat aūt cæcus, quam qdem cæcitatē pp intelligentiā religionis passus fuit, quam rem Valer. in cap. de neglecta religione ponit. Neglexit aūt App. sacra Herculis hoc pacto, vt scr. Plin. duæ familię ad Herculis sacra fuit destinatæ .s. Poticio℞ & Pinario℞, Poticios Herculis sacerdotes ꝑcio corrumpit, vt sacra Herculis seruos publicos edoceret, vnde cæcatus est, genus Poticio℞ funditus perijt. [Ad pacē cū Pyrrho) Cum Romani Italiam debellassent 40. annos cū Tarentinis potissimū difficillima bella gesserunt, in auxiliū, Pyrrhū Epirota℞ regē euocauerunt. quare cū crudelia bella inferrentur Rom. deliberauerunt pacē & fœdus cū Tarētinis inire, quam rē vetuit magna voce & firmis lateribus Appius q̄uis cæcus fuisset, & senex lectica in senatū latus, fuæ tñ oēs orationi Romani assenserūt. quā rem memorat Plin. Cū de pace Pyrrhi ageretur, & gratia potentiū ꝑ legatū Cyneā ꝑcio q̄reretur, senex & cæcus in lectica in senatū latus, turpissimas ꝯdōnes magnifica oratione discussit. a pactione dicta est pax. fœdus siue a fide dctm est, qa in fœdere interponitur fides, siue qđ in paciscendo fœdere hostia mactaretur. Virg. & cæsa iungebant fœdera porca. [Quæ versib⁹ ꝓsecutus est Ennius) Nā Enn poeta illā orōnem, quam App. habuit versibus suis inseruit, quo℞ duos tñmodo posuit, nimis .n. longum fuisset. nāq; centum fortasse versus erant [Quo) In qua dicit persona Appij. [Recta ꝯstātes) Nō flexibiles ad cōponendā pacem cum Pyrrho. [Ante hac) .i. in prō tpe. [Dementi ruina) Stulta & inepta rōne faciendo pacē cū isto Pyrrho. [Cæteraq. grauissime) qa nimis lōga fuisset illa allegatio versuum, dicit cetera q̄ erāt in illa orōne erant grauissima, & ēt carmen ipsius Ennij erat oībus Rom. notū, sicut nunc Virgilij. & notandū qđ dixit carmē in numero singulari, cum plures essent versus. qa carmē non modo vnum versum, sed totā compōnem libro℞ signat, & opus ipm signat. vt carmen Georgicum & Bucolicū Vñ Virg in Buc. dixit de duob⁹ versibus carmē. & tumulo supaddite carmē. [Atque hanc ille egit) .i. Appius recitauit. & cōputat annos, vt diximus antiquo more. & sciendū est qđ nemo poterat esse ꝯsul nisi 55. annū ageret, poterat ergo Appius annos natus esse circiter 60. aut plus eo qñ istā egit orōnē, cū post 55. annū esse poterāt ꝯsules. Et iste duos habuit ꝯsulatus, & inter duos ꝯsulatus istos anni 10. interfuerunt. & post ꝯsulatū an. 16. egit orōnē, & anteq̄ ꝯsul fuit censor. [Alterū) .i. secūdū ꝯsulatu huic, alter℞ partitiuū est de duobus. [Cēsor) Primū cēsus solū, postea lustris ꝯdēdis & moribus ciuitatis ꝑfuerūt cēsores, & erant duo tñ, & a multis magr̄i mo℞ dicti sunt, à censura vero denoiati, ad quo℞ censionē .i. arbitriū cēsebat ppl's. Lustris aūt qbus ꝑerat tota ciuitas sequēte populo tū publica ꝑcatione ambiebat. [Accepimus) Audiuimus esse ve℞. [Nihil agitē afferunt) Dñt. nihil q negant senes rebus gerendis esse remotos. quia per ꝓbōnem iam factam plus faciunt quā iuuenes. [Alij scansq. sunt) Cōparat senes gubernatori nauis, apta qppe similitudo est cui rñdent oēs partes. [Malos) Malus masc. gñis arborem signat. Horat. Nec malus sceleri saucius Africo. dictos à similitudine malo℞, q̄ pēdent in arbore pomifera quia in arbore nauis ēt aliqua sunt suspensa, & alligata ligna rotūda, circa q̄ voluuntur funes, q̄ formā malo℞ imitantur. Malus qñ arborē ipsam pomiferam significat, fœm. gñis est, & ambæ istæ duæ dictiones sunt longę. qñ vero malus improbum signat, tunc habet primam breuē, vt Virg. O socij, neque .n. ignari sumus ante malo℞. [Foros) Fori tñ declinantur in plurali, & mascul. gñis sunt. & signant locum in naui .i. medium nauis per quem currūt exhortatores nautum. vnde dixit, cursitent. [Sentinam) Fundum nauis, quo oēs sordes defluunt. [Sed consilio) Et bene huic uero rei affeotitne Sal. in Cat. Bello nostra omnis vis in animo & corpore sita est, animi imperio, corporis seruitio magis vtimur, alterum nobis cum dijs, alterum cum belluis cōe est. quo mihi rectius esse videtur ingenui, quā

vtrium

virium opibus gloriam quærere, consilium aūt dictum est à con sulēdo vel à silendo, quo tacitus consilium reperitur. [Nisi forte ergo) Post particula exēplū miscet exēplū de seipso. [Legatus) Quē dīt vicarium in exercitu, alias legatus orator, quē vulgo di cūt ambasiatorē. [Carthagini male cogitāri) Sciebat Cato hæc, q a semel ad cōponendas lites conuicinoꝝ à Rom. illuc missus est potentibus Carthaginensibus, ibi aios Carthaginensium animaduertit, & cognouit eos. Domum Romam reuersus inflāmās oium Romanoꝝ aios exposito negocio à Catone tertium bellum Punicum factū est, & funditus deleta est Carthago. Deinde post annos aliquot alia est in Libya ꝯstituta Carthago haud mul tū lōge à prima, q̄ deleta fuit à minore Scipione. [Vtinā dij immortales, Scipio tibi reseruēt) qđ optauit Cato haud multo tpe post euenit, quod iste Scipio eā deleuit. [Aui). s. Scipionis Africani maioris, q fecit eam tributariam, vt diximus supra. [Cuius) Aui. erat. n. auus p adoptionē, cum valetudinarius ille adoptauit in filium huius Scipionis filium. [Excipient) Et ex p̄cedenti dr̄ excipere. dicit ergo, quod semp manebit memoria eius. [Cum consul) Hoc est designatus. nam sp erant quatuor consules, duo designati & duo existentes consules. semper. n p annum antea creabantur, & postea alteꝝ annum in consolato manebant. [Eminus) dictū aduerbium quasi extra manum cominus vero quasi cū manu, à con & manu. [Gladijs) Ensibus. Iuuen. Mittent bracchæ, cultelli, scena flagellū. Idē alibi. [Senatū) q in senibus est, in quibus sunt consilia. quoꝝ arma sunt prudentia, consilium, auctoritas, ratio. nā si à iuuenibus diceretur, iuuentus appellaretur. [Maiores nostri) Maiores & minores quotiescunq; p superioribus & posteris nostri ponuntur, tm̄modo numeri pluralis sunt & tunc utimur maioribus & minoribus, qū non amplius vocabula habemus q b. eos appellemus hoc modo, pater, auus, abauus, tritauus, ꝓauus, attauus & maiores, sic de minoribus dr̄. [Apud Lacedæmones) Instat ēt, vt probet senectutem non esse remotā à rebus gerēdis. [Summū consilium) Appellatur senatus non tm̄ pp ætatem quantum pp dignitatem, nam eum γέροντες sit senes γερουσία ab eis senatus cognominatus. Lacedæmon aūt ciuitatem quam spartam dīt vnde nomen gentile fit Lacedæmonius, vt Lacedæmoniosq̄. hymenæos. & scito quod in tota græcia duæ erant ciuitates excellētiores ceteris. Lacedæmō & Athenæ, duæq. oculi græciæ nūcupātur. [Legere. s.) apud poeticas & auctores historias & res scriptas. [Et audire) Ab aliqbus, q multa sciunt p̄terita, & nouerūt res gestas vel audire ab alijs legētibus. [Reperietis externa) Peregrina. [Cedo), p dic. & est verbū imperatiuum. & cedo & cedite tm̄ inueniuntur, & accentum habet in fine, & exemplū & textus est Neuij poetæ comici, Vitæ mortui, Roma polsi factione nobilium ac p̄cipue Mete. q lib. composuit, quem ludum appellauit, in quo induxit duos adolescentes, quoꝝ vnus alteri obuians, inqt quo resp. Thebanoꝝ eo pacto labefactata esset, cui rñdet à iuuenibus qđ non amplius à senibus regebatur. p quod ꝓbat Cato, qđ senes sunt q resp. gubernāt & quod sunt remoti a rebus gerēdis. vnde dicit vnus eoꝝ adolescentuloꝝ ab Ennio introductus. [Cedo) Dic rēp nr̄am. s. Thebanā. [Sic. n.) verba Catu. exponētis qđ dixit. [Percōctātur) Quærūt? Terent. in Eun. Quē percōter, qua insistā via. [Rñderetur & alia) . s. ab ipso adolestēte interrogato, quo perueniebāt oratores. Noui stultos adolescētes, q suis temerarijs ꝯsilijs rēp. nr̄am pdiderūt. oratores . n. dicit vtm maximā i dicēdo hñtes. vō Quinti. diffinit oratores esse viros bonos dicēdi peritos, sed hoc loco nō cadit diffinitio. orare aūt prisci dicebāt agere. hinc oratores causaꝝ actores sunt appellati, & legati q reip. mādata peragerēt, vt Cētū oratores. [Temeritas videlicet) Certe. [Florētis) Metaphoricū verbū est, qm̄. Licuit semperq̄. licebit Signatū p̄sente nota ꝓducere nomē. Hora. Prudētia bonoꝝ & maloꝝ discreto, & memoria multaꝝ reꝝ. [At memoria minuitur) ἀνθυποφορά est, qoā aliqs Catoni facere potuisset, dicēs senes obliuiosos esse & in eis minui memoriā, aut qđ sit Læl. vel Scipio. est . n. memoria ai reꝝ & verboꝝ dispositionis firma p̄ceptio. At & sed sp significant dr̄iam reꝝ. [Credo) Rñdet Cato obiectioni factæ, & probat quod in senibus memoria non deficit, nisi in illis q eam non exercent, & q à natura sunt obliuiosi. [Tardior) Crassior ingenio. nam tardus duo signat, & crassum ingenio qđ tarde intelligāt. Terent. q tardus es & lentus, & segnem corpore qđ tarde moueatur. [Themistocles) de quo diximus supra mirabilem memoriam habuit adeo vt oium suorum ciuium noia memoriter teneret iam senex. [Lysimachum salutare) Hoc est ut unum hoiem salutaret pro aliquo ipsum honorans, q. d. nō Lysimachus aūt pater fuit Aristidis Atheniēsis, hic vero Aristides tanta virtute & gloria fuit, vt æqualis ꝑpemodū exiterit Themistocli. Itaq;, vt ait Aemilius Probus, cū eo de principatu ꝯtendit, obtrectarunt inter se, & tātæ hic iustitiæ fuit, qđ cognomine iustus est appellatus, ex ea Aristidis iustitia factum est, qđ se oēs quasi græciæ ciuitates ad Atheniensiū societatem applicauerunt. [Eqdem noui) Scio. ēt de seipso loqtur nec mirꝫ, qa senes de seipsis plerunq; laudatores sunt. [Eqdem) ego qdem iungitur. n. prima secūda & tertia ꝑsona, tum in Cic. tum in alijs auctoribus. Persius. Non eqdem hæc dubites amboꝝ fœdere certo Consentire dies. [Qui sunt) Hoc est viuunt. sed patres & auos ipsoꝝ q fuerūt, hoc est mortui sunt. [Auos) Patris matrisq. patres, ex illa voce nuncupato, quam græci ἀυός. ꝓferunt magnum significātem. cū auus magnus fit in familia. [Quod aiunt) Dīt & est in ꝓuerbio, quod q legūt inscripta & epitaphia & epigrāmata mortuoꝝ memoriam perdunt. hoc ego Cato nō timeo. qa in ipsis legēdis magis memoriā exerceo, & ipsam confirmo meā. [Thesauꝝ) Rē cū preciosaꝝ repositionem. græcum qdē nomen θησαυρός, nō aūt ab auro vt dīt multi. nam non solū auri sed oium reꝝ preciosaꝝ repositionē Thesauꝝ dicimus. [Meminerunt, vadimonia) In prōptu hñt. vnde accusatiuū regit. vt diximus memini. vadimonia n. sunt fideiussiones & ꝓmissa, quæ fiunt ꝓ alijs debitis. [Qui sibi ꝯstituta) q debēt sibi, & cui debeāt, hoc est obligati sunt. [Iurisconsulti) Quos dīt doctores legū, & dīr iurisconsulti & iureconsulti. [Pōtifices) q rebus sacris p̄sunt, quos nūc Papas appellamus. dicti vero a posse & facio. Varro tn̄ arbitratur à pōte. nā ab his Sublicius est factus primū & restitutus sæpe. [Augures) hi ꝓdigijs publicis p̄erant, & in istoꝝ collegio erat ordo hoium prudentium. [Ingenia) Quasi innata à nā dīr ingenia. [Studiū) Est q̄dā vehemens. applicatio ai ad aliqd peragendum summa cum voluptate [Industria) Diligētia quædā ardens circa res honestas. [Quieta) sine armis. [Sophocles) Iste fuit p̄clarus & sapiētissimus poeta græcus Atheniēsis qui multas scripsit Tragœdias de quo Virg. Sola Sophocleo tua carmina digno cothurno. vnde iam factus senex scripsit Tragœdiā quā ἐπὶ κολωνῷ appellauit, cū hēret filios, qui gubernationē rei familiaris cupiebāt, accusatūt eū iudicibus qđ iā desipiebat, & rē domesticam nō bene curabat. vnde vocatus in iudiciū, sciens accusationem factam à filijs secum sub pallio Tragœdiā Oedipi colonei addu xerat, quā illis dieb. absoluerat, qua lecta statim fuit absolutus. [Tragœdias fecit). s. Oedipū coloneū. [Familiarē) Domesticū, sed vt plurimū familiaris signat amicū, vt si negocijs familiaribus impediti, hoc est rebus & negocijs, familiaribus, impediti, hoc est rebus & negocijs & causis amicorū nr̄orum occupati, in quo multi erant exponentes familiaribus ꝓ domesticis. [Nostro more) Romano more. est. n mos bene vel male viuēdi consuetudo. & est ἄκλιτον nomen. vt valetudo, venenū. [Interdici) ne ministrare possit amplius & est verbū iurisconsultorum. [Desipientē) A desipio quod est verbum cōpositum à de & sapio. [Eam fabulam). s Oedipum Coloneum, posuit. n. fabulam pro Tragœdia, sicut Terent. fabulam pro comœdia, Oedipus autem rex Thebanoꝝ fuit, qui Laium patrem ignoranter interfecit & matrem Iocastam ignoranter duxit vxorem, à qua 4. suscepit filius Polynicē, Etheoclem, Ismenē, & Antigonem filios, quā rem vt resciuit Oedipus oculus effodit sibi, & Athenas exulauit. vbi magnificentissime susceptus est, & ibi mortuo sepulturā magnificā & eminentē in altū ꝯfecerunt. vnde Coloneus dictus est, qa κολωνὸς est locus eminens in altum & sublimis, quam rem Sophocles stylo tragico scripsit. Item Stat. Item Eurip. Item & Sen. eidem scripsit, & dr̄ Oedipus, quia pedes inflatos habuit. & adustos, cum fuit expositus à parentibus. nā ꝑforarunt et pedes veru ignito ut moreretur, quia p oraculum acceperant scelus, qđ postmodum contingit, q̄uis euitare conati fuerint. inuentus aūt fuit Oedipus ita expositus puer à quodā viro, & illum ad Corinthiū regē detulit, quem libentissime suscepit in filium cū ab vxore ꝓlem hēre non posset. [Illud carmen) Opus illud metricum. vt diximus carmen appellatur. [Nū igitur) Hunc. n. Sophoclē, & ponit nunc cumulum & frequentiam exemploꝝ, quibus sit manifestū à rebus gerendis senectutem non esse remotā. [Hesiodum) Poetam græcum, quē Virg. imitator est in Georg. [Simonidē) Poetā græcum lyricum qui tpe quo Stesichorus poeta mortuus est clarus habebatur, inquit Eus. Præterea Pindarus & Simonides poetæ lyrici vno tpe habiti sunt insignes. [Stesichoꝝ) Alium poetā. [Socratem) Qui Delphici Apollinis oraculo omnium hoim sapientissimus fuit iudicatus, vt diximus primus p̄hiam de cœlo deduxit in terram, & eo tpe dr̄ natus, quo Themistocles hausto tauri sanguine mortuus est. (Gorgiam) Leontinum. s de quo ante diximus, qui tantum docendæ artis oratoriæ quæstum consecutus fuit, vt oim hoim primus ad sui memoriam in Delphis in templo solidam ex auro statuam posuerit. [Homerum num) an philosophorum, an poetarum principem appellemus in dubio est.

est. Omnium bonarum artium peritissimus fuit, vt cæcus tamen, ideo Hom. ionici.n. ὅμηρος cæcum dicunt. Sum.n.proprium Melesigenes erat. [Principem) Antiquitate & virtute Pythagoram principem dicimus, q relicta Samo patria in Aegyptum profectus est, vti variarum rerum intelligentiam assequeretur. Inde ad Persas commigrauit maiorisq. doctrinæ se tradens erudiendum sidereos motus stellarumq. cursus accepit, hinc Cretam Lacedæmoniamq. petens, tandem in Italiam venit, regnante Numa, vbi tanta seueritate vitam duxit, vt Crotoniatæ ad quos primum diuertit, tanti viri auctoritate ad bonus sanctosq. mores breui tempore reducti fuerint, qui magna prius & intemperata luxuria profluebat, seculis postea quam plurimis sic eius Pythagoreorum qd' viguit in Italia nomen vt alius videretur doctus nemo. Adeo vt Platonem relictis Athenis institutionis illorum cognoscendæ gratia in Italiam aduenisse comperio. [Democritum) Abderitam phm. hic vero tantas fuit sortitus opes, vt pater eius Xerxis Persarum regis exercitum dapibus explere sumptuosissimis facile potuerit, eis tamen opibus donauit patriam, reseruatis quibusdam rebus admodum paruis, quod ideo fecit ne suo studio liberiore quidem aio vacare posset, reliquorumq. semper ipse ridebat ambitionem & curas inanes, de quo Iuuen. ait, Iam ne igitur laudes quod de sapientibus alter. Ridebat quoties à limine mouerat vnum. Sustuleratq. pedem, flebat contrarius alter. [Platonem) Qui in Italiam venit, vt ante diximus, Pythagoræ fama permotus, vbi quam plurimos cognouit. Tum maxime Archytam Tarentinum, Timeum, Aronemq. viros certe phos, & rerum naturæ omnium doctos. [Xenocratem, Zenonem, Cleanthem phos in his artibus claros Athen. non.n.est inuentus phs aliquis Cleãs nomine. Sed Zeon ille præclarus phs Zeno Cleanthes est appellatus a familia Xenocrates vero, vt inquit Val. tanta sapia sanctitateq. fuit, quod ingentissimus ei honos exhibebatur Athenis, adeo quod cum testimonium dicere coactus ad aram accessisset, vt more eius iuraret, se omnia vere retulisse, vniuersi iudicei consurrexerunt, conclamaueruntq., ne iusiurandum diceret, quodq. sibimet postmodum dicendæ fuæ loco remissuri non erant, sinceritati eius concedendum existimauerunt. [Eum Diu.) Hic Romã semel legatus ab Athen. missus fuit. ordo ergo est πρεσβευτής. nis igitur senectus coegit hunc, num Hesiodum &c.q d. no. [Agitatio) Frequentatio & exercitatio a frequentatiuo verbo agito. [Age) Exhortantis est græcum quidé, & transitu est qua vtimur, cum de diuersis rebus dicimus & transitum ad aliam ré facimus. [Vicinos & fam. me.) Quis & Cato agros & prædia habebat in Sabino agro. [Quibus absentibus nunq maiora opera fiunt) Vt est arare, seminare, condere, quæ vocantur maiora opera, ergo ipsis semper præsentibus oia opera maiora fiunt. [Condendis) Reponendis in horrea. [Minus mirum) Non mirum quia laborant pro se vt habeant pro annum futuro qd corrodant, cui rei subiungitur rõ. [Viuere) Vitã ducere. Est aũt viuo verbũ mesum, vt valeo. Nã eaopiãtis est & maledicentis. Virg. in 3. Viuite felices, quibus est fortuna peracta Iam sua. Item in Buc. viuite syluæ.i. perite. Sed ijdé in alijs quidem rebus non mirum est si laborant, quia nemo est tam senex. [Statius nr) Aut latinus, aut proximus ætati suæ. vñ notamus duos Statios, vnum maiorem de quo nunc dr, qui Statius Cæcilius dicebatur, alterum minorem Gallicum qui Vespasiani imperatoris tpe & vsque ad Domitiani Titi fratris peruenit imperium, q & Titus iunior dictus. At hic de quo nunc agit Cato scriptor comœdiarum clarus habitus est, natione Insuber Gallus, & Ennij primum contubernalis, quidam Mediolanensem ferunt, mortuus est anno post morté Ennij & iuxta Ianiculũ sepultus, vt inquit Euseb. [In synephebis) In lib. quem synephebos, appellauit. [Agricola) Quod colat agrũ dictus, vñ sciendum est q apud maiores agricultura in magno erat honore, ad quam ét milites emeriti accedebant. [Posteris) Nepotibus. [Melius) .s. dixit de seoe prospiciente, cum dixit. serit arbores. [Cæcilius) Qué diximus Stat. Cæciliũ. [Quam illud idé) Quod.s.tñ alio lib. dixit. [Quid est ædepol) Est aũt ædepol aduerb. iurantis ab æde & templo Pollucis. [Quæ nõ vult vt morbos & alia huiusce. hoc aũt argm est debile & nullius momenti falsum. quia idem in ceteris ætatibus dicimus. & absurde in hoc vituperat senectuté. Vult aũt est antiquum. qa magna erat affinitas inter u & o, vult volt, quoius cuius, quoi cui. [Et multa fortasse q vult) Rñsio Catonis est ad Cæcilium, qa éc senes vident multa fortasse q volunt, vt honores, reuerentiam, auctoritatem, qua boni hoies uenerantur. [Atque sæpe ét adolescentia diffoluit) Vt diximus argm Cæcili simili in florida ætate. [Iam equ.) Alia verba Statij Cæcilij vitiosissima, & idem dicit Nonius Marc. Hunc textum Statij allegans, & senes nibus odio & tædio sunt. Ad qd' rñdet Cato dicés, iucundũ potius quã odiosum, cuius rei subiungit rõnem optimã dicens p cõparationem. [Indules)

Hæc est.n. iudicium futuræ probitatis. Nec minus probat p exemplum in ipsis adolescentibus Scip. & Læl. [Languida) ocio & lentitudini dedita. [Iners) Sine arte & opera, contra illud Horat. Sæpe longus iners auiduiq. futuri. [Moliens) Faciens aliqd cũ grauitate. [Superiore) Præterita. qa sancte uixit. & studiosus fuit in iuuenis ætate, in senectute. Vñ Virg. illud dcm pclarum est, vsqueadeo à teneris psuescere multũ est. [Addiscũt aliqd) .s. in senectute, de quo ponit exemplũ de Solone, qd'.o. accepit Val. hic aũt Athen. fuit vnus de septé sapiétibus legislator, quorum duo fuerũt Solõ & Draco. Solũ aũt suis versibus gloriatur, qd' senescens addiscebat multa dicens, Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος. [Senẽ sic.) Senex didici. vnde non est mirum si eruditius loqtur, ut diximus supra. nam constat in his perstudiosum fuisse, adeo quod in concilium proficiscens sub pallio libros græcos portabat. sic ét posuit arripui verbum violentũ. [Statim) Trãit similitudinem ab hoie sitibundo, uel cane. [Socraté) Hic iam senex pstudiose fidib9 operã dedit, in quibus magna laus & gloria fuit, sicut in literis, vt Probus Aemil. in proœmio dicit. In fidibus: hæc fides est cithara & chorda eius dicta, qd' tñ inter se chordæ eius pcordent soneq. quantum inter homines fides. [Illud) .i. fides pulsare & ipsam musicam sicut Socr. [Discebant ét fidibus antiqui) Hoc p parenthesin dr. nec mirum si antiqui discebant fidibus. summus.n. honor musicæ erat apud antiquos, cuius rei manifestator est Probus. Themistocles, qui cum clarissimarum rerum gestarum excellentissimus esset & militiæ peritissimus, cum in conuiuio lyram recusasset, habitus est indoctior. hic est quod excellentissimi viri fidibus laborauerunt. Epaminundas Græciæ princeps. Chiron medicinæ peritissimus, & hic Socr. sapientissimus, de quo nũc agitur. [Neque ego) Rhetorico ordine utitur. eo.n. ordine quo diuisit, eo pfecto sequitur. Nam & dixit de prima causa quæ auocata rebus gerendis, nunc aggreditur alteram, quod corpus facit infirmus.

ASCEN.

SAepenumero. quemadmodum dixerat Cic. se facturum, loquũtur cum Catone, Scipio, & Lælius de senectute. vnde dicit Scipio. Ego ò Marce Cato soleo mirari sæpenumero cũ hoc .s. præte amico meo C. Lælio, cum .s. ita quod mireri soleam excellentem & perfectam sapiam tuam ceterarum rerum.i. in ceteris rebus. Cum .s. verum est quod mirari soleam vel maxime quod nunq senserim senectuté tuam esse graué tibi.i. qd' senectus tua, vt sensi, nunq fuerit tibi grauis.i. molesta. Quæ.s. senectus est ita odiosa.i. molesta, & odio habita vt dicat se sustinere onus grauius Aetna.i. monte illo Siciliæ, q sm Virg. Aen 3. impositus est Encelado. vnde dicit, Fama est Enceladum semiustum fulmine corpus Mole hac torqueri &c. Ad q Cato rñdet. O Scipio & Læli vos videmini admirari rem. haud.i. non sane.i. valde difficilem. Enim, p qa, nis ætas est grauius.i. molesta ijs sup. duntaxat quibus nihil opus .i. facultatis inest ad viuendum bene & beate. Aũt, pro sed, nihil põt malum videri quod necessitas naturæ afferat. nihil dico põt videri malum ijs qui petunt oia bona à seipsis.i. qui bñt oia q bona putant in seipsis posita, vt Bias ille dicebat, & Plato in viro bono omnis scripsit vnde & illud Nec te quæsiueris extra. in quo gñe .s. necessitatis naturæ est senectus in primis.i. præcipue, q .s. senectutem oés.s. hoies optant, ut adipiscantur, & ués accusant.i. damnant eandé adeptã.i. acqsitam tãta inconstantia, stultitia, atq; puersitas est.s. in hoibus, primum.s. stulti sunt. Nam q s coegit eos putare falsum.s. qd' senectus, non tã cito obreperet? vñ admonet Meuanius poeta dicens, Iam subrepta iners ætas nec amare licebit, Dicere nec cano blanditias capiti. Et Iuuen. Subrepit enim nondũ intellecta iuuentus. Enim, pro qa, qui.i. in quo obrepit .i. tacite interuenit. Senectus citius adolescentiæ.i. ætati qua adulemus & crescimus, nã oino distinguit eã à iuuentis, q adolescentia obrepit pueritiæ, q. d. in nullo. Et ita si non q̃runtur te factos ex pueris adolescétes, nõ debét q̃ri si ex adolescentibus facti sunt senes. Deinde qd' tacito q̃runtur senectuté obrepere, & ita molestiorem esse dñt, errãt. nãque.i. in quo esset senectus minus grauis .i. molesta & importabilis ijs.s. q de ea q̃runt, si agerét annum 800. quã.s. modo vbi agunt 80. q. d. in nullo, immo multo grauior esset, & ita, quanto citius affuenit, tanto minus grauat. Enim, p qa ætas pterita q̃uis.i. quantũuis lõga cum.i. postq̃ effluxisset. s. illis improuidis. nulla.i. nõ ulla non possit pmulcere.i. mitigare & placare senectuté stultã ulla cõsolatione. Quo circa ò Scipio & Læli si soletis admirari meã sapientiã, q .s. sapientia utinã esset digna opinione vestra, & cognomine nostro, q Cato dr quasi Catonia .i. prudés & circũspectus, nos sumus sapiétes in hoc qd' seqmur naturam .s. à deo institutam, optimam ducem tanq̃ deum. quia quæcunq; à deo sunt ordinata sunt sicut cursus naturæ, qué deus dirigit, & paremus ei.s. naturæ à qua cũ ceteræ partes ætatis sint bene descriptæ.i. cõstitutæ, nõ est verisimile extremũ actũ .s. finé

ætatis

ætatis,hoc est senectutem esse neglectam,tanquam ab inerti poe ta. qui cum arte careat & solo impetu ingenij ad carmina ferat, principia interdum bona facit,sed finē ponere nescit.vñ Horat. i de Ar.Poet.Infelix operis summa,quia ponere totū Nescit. Sed tñ quamuis obmurmurāt,necesse fuit,esse aliqd extremum .s. in ætate,quasi vietum.i.incuruatum & flexum & caducum.i.sponte decidentem maturitate tempestiua.i.suo tpe adueniāte, tanq̄ in bacis .i. fructibus minutis sparsim nascentibus arboꝝ,ut oliuaꝝ, coruoꝝ, & similium, in frugibus terræ, vt sunt legumina & frumentum,quod ferendū.i.patiendum est molliter.i.dulciter & patienter sapientis.Enim,pro quia,quid est aliud pugnare cum dijs more gigantum,vt dñt fabulæ,nisi repugnare naturæ? q.d.nihil. Vñ Læl.Ar qui Cato.Conuenienter inducta occasione de senectute disputandi cohortatur Læl.& rogat Cat.vt de ea dicere ꝑgat his verbis.Atqui.i.quinimmo ò Cato tu feceris gratissimum .i.rem gratissimam nobis.(Et quia ad vtrunque Lælium Scipionem complectitur,ideo addit vt ēt polliceat pro Scipione.s. qđ illi ut mihi grauissimum feceris)si qm̄ nos volumus,& quidem idē certe speramus fieri senes,didicerimus multo ante.s. quod senes simus.Quibus rōnibus possimus ferre facillime ætatem ingrauescentem.i.senilem . Rōdet Cato. O Læli ego faciam.s.qđ petis, presertim si dicis futuꝝ esse gratum vtrique vestrum. Id qđ Scipio confirmans,Volumus sane.i.valde omnino (nisi .i. si non est molestum)ò Cato tanq̄ confeceris.i.finieris aliquam viam longam,qua sit ingrediendū quoque.i.ēt nobis videre quale sit illuc .i.terminus iste quo.i.ad quem peruenisti.Cato rūdet ò Lęli,ego faciam vt.i.qualiter potero.Enim,pro quia,ego interfui sępe qrelis meoꝝ æqualium.i.coæuoꝝ.Aūt,pro sed,pares congregātur facillime cum paribus veteri prouerbio .i. iuxta vetus ꝓuerbiū, aut in veteri est prouerbio.q̄.i.qualis putas Caius Salinator,& q̄ .i.qualis Spurius Albinus hoīes consulares.i.qui aliqñ ꝯsulatum gesserunt,fere .i. quasi æquales .i. coæui nři solebant deplorare? q.d.friuola quidē, sed plurima.Tū simul ꝑpea q̄ carent in senio voluptatibus , sine quibus .s. voluptatibus ipsi putant vitam esse nullam.i.nullius vtilitatis aut momenti. Tum.i.simul i. q̄ spernerentur ab ijs,à qbus essent soliti coli.s.dum fortes essent,& cō sulatū gererent.[Q]ui.s.Salinator & Albinus non videbantur mihi accusare,id quod esset accusandum.Nam si id.s.non hře uolu ptatē aut sperni accideret culpa .i. per culpā senectutis, eadē vsu venirent.i. ꝯtingerent mihi & reliqs oībus maioribus natu.i. senioribus,quoꝝ multoꝝ ego senectutem cognoui.s.degi aut duci sine q̄rela,vt poiē qui ferrent non moleste,nō grauate,nec impatienter se laxatos.i.solutos,aut minus ligatos esse vinculis.i.laqueis & irreptionibus libidinum, ne despicerentur .i. ꝯtēnerent à suis , sed culpa oīum q̄relaꝝ illiusmodi est in moribus senum , non in ętate.Enim,pro qa,senes moderati.i.temperati & non difficiles.i.non morosi nec inhumani agunt senectutem tolerabilē & sibi & alijs.Aūt,pro sed,importunitas.i. insolentia & difficultas importuna,& inhumanitas est molesta oī ætati.ad quod Lęl. est inqt,vt dicis ò Cato. sed fortasse quispiam dixerit , senectutē videri tibi tolerabilem ꝑꝑ opes & copias & dignitatem tuā , qa censorius & ꝯsularis erat. Aūt,pro sed,dicere id non esset cōtingere multis,vt.s.ea tria habeant.Ad qđ Cato qdem.i.certe ò Læli.Istud qđ dicis est aliqd.i.ad senectutem patientius ferendum , sed nequaq̄ oīa.s quæ eam tolerabilē faciunt,sunt in isto.s.per te dicto.Vt.i.quemadmodū ferunt.s.historiographi Themist.imperatorem illum Athen.clarissimum rňdisse in iurgio.i.cum eo obiurgaretur & conuicia audiret,cuidam Seriphio.s. ex Seripho insula modica & barbara vico,cum ille.s.Seriphius dixisset eum .s. Themist.non affectū.i.non obtinuisse eum splendorē.i.celebritatem nois & famæ,sua.i. ꝑpria ipsius Themist.gloria,sed gloria patriæ.i.Athenaꝝ. inquit.n. Themist. hercle .i. per herculem si ego essem Seriphius vt tu,non essem ꝑpea ignobilis vt tu, nec si tu esses Athen. ut ego, fuisses vnq̄ clarus .i. illustris & nobilis,ut ego sup.Quod pōt dici eodem modo de seneċt . Non.n.senectus pōt esse leuis.i.facilis toleratu,in summa inopia .i. pauꝑtate & egestate sine ope.i.subsidio.Ne qdem.i non ēt sapienti,cui tñ maxime tolerabilis videretur,nec pōt esse non grauis.i. non molesta insipienti in summa copia.i.abundantia reꝝ . Quocirca oportet vt ei facultas & animus lætus adsit ac sapia , sic facilis erit senectus. Aptissima,prosequitur per q̄ senectus efficiatur minus molesta dicens,O Scipio & ò Læli,arma.i.instrā senectutis aptissima.i. ꝑ quæ facile dici pōt sunt oīno artes. vnde Pers. Miserisq̄. viaticanis,& exercitationes virtutum quæ cultæ.i. exercitæ in oī ætate afferunt fructus mirificos,cum vixeris multum & diu. Nō solum ideo sup.afferunt fructus. quia nunquam deficiunt.s.hoiem, ne quidem.i.non ēt in extremo tpe ætatis,q̄q̄ .i. maximum.s.cō modum est. quia cetera bona nos deficiunt . Verum etiam ideo, quia conscientia vitę bene.i.laudabiliter actæ,& recordatio multoꝝ benefactoꝝ est iucundissima.Vnde est illud Aen 9 Pulcherrima primum Dij moresq̄. dabunt vestri,tū cetera reddet Actutum pius Aeneas. Ego quidē adolescens dilexi Q. Maximum eū .s.qui recepit.i.in ꝑtātem Romanoꝝ Tarentum.i. oppidum Calabriæ ita.i.intantum senem.i.quamuis esset senex,ut .s.diligere deberem æqualem.i.coæuum mihi.Enim,pro quia,grauitas quædam condita a condita q̄uarte .i quasi sale quodam temperata comitate .i. affabilitate & iucunda conuersatione , nec senectus mutauerat mores.q̄q̄ cœpi eum colere non admodum grandem natu.i.priusq̄ valde senex erat.Sed tñ.i.nihilominus prouectum .i.adultum,& matuꝝ in ætate . Enim,pro quia,ego inquit Cato, natus anno.s.vno postq̄ Q.Maximus consul primum.i.ut dicunt prima vice creatus.Cumq̄. duæ sunt voces,q; pro &,ego sum ꝑfectus cum eo consule quartum.i.quarta vice.(Cogor.n.inepti loqui,vt manifestius loquar) ad Capuam.s. vrbem in Campania Italiæ existens miles adolescentulus,& factus sum Quæstor.i.receptor vectigalium publicoꝝ,quinto anno post.i. postquam sub eo militauetam ad Capuam,factus aūt sum dicit ad Tarentum . deinde factus sum ædilis.i. ædium & edendoꝝ ac mensaꝝ censor & prouisor,postq̄ ædilis fueram factus sum quadriennio .i. spacio quatuor annorum prætor,quem magistratum ego gessi Tuditano,& Cethego Romanis illis existentibus consulibus illi.s. Q.Maximus ille existens tum.i.tunc admodum senex fuit suasor .s.in concione legis Cynthiæ.i.cum ferretur lex Cynthia de donis & muneribus.i.quæ uetabat & dona.s.gratuita,& munera .s. merita conferri in precium artis rhetoricæ tradendæ. Hic & bella.Prosequitur narrationem de Q Fabio Maximo,cuius exēplo vult ostendere quantum virtus & sapientia in senili ætate ꝓsint dicens hic.s.de quo loquor,Q Maximus gerebat,vt adolescentulus .s. gereret,uel tanquam adolescentulus esset, bella cum esset grandis.i.annosus admodum.Et molliebat.i.languentem,& mollem reddebat sua patientia.i. cunctatione & dilatatione sua. qa non faciebat ei copiam pugnandi,Annibalem ducem Carthaginensem exultantem iuueniliter .i. petulanter ut iuuenes solent, vnde est illud Aen.5.Si mihi quæ quondam fuerat,quaq̄. improbus iste,Exultat fidens,si nunc foret illa iuuenta.de quo.s.scripsit præclare familiaris noster,quia fuerat in contubernio Lælij Scipionis,Ennius.s.poeta,vnus homo.s.Q Fabius Maximus restituit nobis s.Romanis, rem .i. imperium pene amissum cunctando .i. moram trahendo . Enim, pro quia, non ponebat rumores.i.sermones populi & inimicoꝝ,qui nescirent quo consilio id faceret,arguebant eum timoris & inertiæ,ante salutem.s.suam & patriæ.i.malebat cum nota infamiæ ad tempus duratura saluti quā famæ consulere.Et ergo gloria ipsius postquam consilium est inuentum vtile claret,tunc & post.i.postmodum magis quam fecisset,si gloriæ cupidus esset citius,sed minus prudenter uixisset. vero,pro sed,qua.i.quasi uigilantia & quo consilio recepit. Tarentum,q.d.summo tñ sup.quidem.i.certe.Cum.i.qñ inquit .i. rňdit me audiente Salinatori qui amisso oppido .s. Tarentino fugerat in arcem .i. in castrum,aut ut dicunt fortalitium oppidi,Salinatori inquam glorianti atque dicenti ita .i. in hanc formam , O Quinte Fabi tu recepisti Tarentum mea opera. ipse dico nō inquit ridens certe tua opera cepi. Nam si tu non amisisses Tarentum,ego nunq̄ recepissem,& ita ignauia illius erat occasio recipiendi oppidi.Nec vero ipse Q F. Maximus erat præstātior in armis,in quibus res bellicas gerebat, quam in toga in qua res pacificas domi tractabat . Qui consul iteꝝ.i.cum iteꝝ,hoc est secundo esset consul factus Sp.Caruilio collega.i.cōsule eius.i.qui fuerat cum eo consul eodem anno quiescente .i.nihil pro rep.agente restitit,quod potuit Ca. Flaminio trib.pl.diuidenti viritim .i. per uiros & per singula capita agrum Picenum.i.quidquid terræ utilis ad culturam circum Picenum iaceret , & agrum Gallicum .s.Cisalpinum,aut ubi Veneti,aut ubi Ligures & Pedemontenses modo sunt diuidenti dico contra auctoritatē senatus . Et augur.i.cum ipse augur erat ausus est dicere,ea geri optimis auspicijs.i.acceptionibus auiū inspectione approbatis,q̄ fierent pro salute reip.& quæ ferrentur contra remp.ferri etiā contra auspicia quasi auspicia nihil approbarent,quod contra remp. esset . Ego cognoui in eo uiro multa ꝑclara,sed nihil est admirabilius in eo quam cum ille tulit.i.passus est mortem Marci filij.s.sui viri clari, & consularis.i.q iam consulatum gesserat,aliqñ consularis dr̄ dignus qui gerat.Laudatio.i.orō funebris ipsius patris de laude uiri Marci filij sui est in manibus.i.est scripta. Quam supple orationem cum legimus quem ꝑhium non contemnimus? q. d. nullum non contemnimus , & ita quemlibet contemnimus cum

non

non pertingat ad sapiam ipsius. Nec vero ipse Fabius erat modo .i.solum magnus in luce.i.in aperto, vt in plateis atque in oculis ciuium, sed erat pstantior intus.i.in occulto & domi. q .i. qualis sermo (vbi notabis puer rato sequentes dici quis, sed q, vt me q sim quæris Alexi. Attñ iste Deus qui sit dat Tityre nobis) q agit sermo, q.d. plane diuinus quæ præcepta sunt erant in eo, aut dabantur ab eo, quãta notitia antiquitatis sup.erat in eo. Quæ scia iuris? i. de iure augurandi, q.d. maxima. Multæ.n.literæ.i.peritiæ latini sermonis, vt in hoie Romano.i. sm quod Romani erant literaꝶ studiosi, & tenebat memoria.i.per memoriam oia bella nõ solum domestica.i.Romana, aut à familia sua gesta, sp.n.gens Fabia bellicosa fuit, sed ẽt externa bella, cuius sermone fruebar ita cupide, quasi diuinarem id quod euenit. neminem vnde discerẽ fore.i.futuꝶ esse illo extincto.i.mortuo. Quorsum, quia prolix[9] locutus uideri posset à proposito deuiasse, reducit se in uiam dicens, quorsus.i.ad quem finem igitur sup.dixi tam multa de Maximo.i.de Q Fabio Maximo. Profecto rñdet, ideo quia videtis esse nefas dictu.i.vt dicatur talem senectutẽ, qualis in illo fuit fuisse miseram. Nec tñ oẽs pñt esse Scipiones, aut Maximi.s.Scipionum, & Maximoꝶ similes, quia Scipiones Carthaginem & Numantiam expugnauerunt. Maximus ut dictum est Tarentum, vt .s.ipsi recordentur vrbium expugnationes.i.deuictiones, & capti uitates, vt recordentur pedestres, & nauales pugnas.s. à se exhaustas, & similiter gestas, & vt recordentur bella à se gesta, & triumphos à se ductos. Est n.placida ac leuis senectus ætatis actæ, quiete, & pure.i.sine vitio, & eleganter.i.cum exqsito honore, & cultu, qualem.s.senectutem, nos accipimus.i.audiuimus fuisse Platonis qui mortuus est scribens.i.inter scribendum, vel dum scriberet adhuc anno vno & octogesimo primo. Qualem sup. accepimus, ẽt fuisse senectutem Isocr. qui dr scripsisse anno quarto & nonagesimo ætatis suæ eum librum, qui inscribitur .i. pnotatur quod vulgares minus latine dñt intitulatur Panathenaicus.i.cõtinens Quinquatria Mineruæ festa. Caue aũt lector ne legas Socrates aut Socratis, quia constat Socratem nihil scripsisse. Nec tñ senex mortuus est cum in carcere electus sit. Oẽsq. qui hunc locum recitant, vt nulla de numeris agens, & Ioannes monachus in dictionario græco, vbi exponit vocabulum Panathenea, legũt Isocratis & vixit quinquẽnium.i.spacium quinque annoꝶ postea.i.post eius libri editionem. Sunt tñ qui legant quinquennio, quia post, & ante ablõs excessus regunt. Cuius.s.Isocratis magr̃, .s.Gorgias Leontinus compleuit centum & septem annos. Diligenter obseruat qđ Valla præcepit, vt ante viginti, & post centũ maior numerus præcedat interueniente coniunctione sed inter viginti, & centum minor. neque cessauit vnq̃ in suo studio atqꝫ opere. Qui.s.Gorgias cum qreretur.i. sciscitaretur ex eo cur vellet esse tandiu in vita, inquit.i.rñdit nihil habeo. quod .i. pp qđ aut cur incusem.i.accusem, & dãnem senectutem. Rñsum, inquit Cato præclaꝶ, & dignum homine docto. Si quærat grammaticus cuius casus sit rñsum, hoc locu dici posset fortasse nominatiui, ut intelligatur erat. sed melius dicetur accusatiui, vt itelligatur particula quã non expressit, quia non est vehemens osõ, vt esset si diceret ò præclaꝶ rñsum & cetera dignum inq̃ hoie docto. enim, pro quia, insipientes conferunt.i.detorquent sua.i.propria uitia, & suam.i.propriam culpam in senectutem. quod nõ faciebat is, cuius Ennius fecit modo.i.paulo ante mentionem. videlicet Q. Fabius Maximus. sed melius legitur, fecit Ennius, vt sit, quod nõ faciebat is uidelicet enius ego feci modo mentionem. Nam Ennius comparat suam senectutem senectuti equi fortis, & victoris dicens Sicut fortis equus qui forte vicit supremo spacio vitæ suę Olympia.i.certamen Olympicum quiescit nũc confectus senio. Ideo dixi melius legi feci, q̃ fecit. quia mala esset reciprocatio si diceres Ennius cõparat suam.i.Q.Fabij senectutem dicens ergo cõparat suam.i.propriam senectutẽ &c. Pro cõne aũt metri norũ est antiquis liquefieri penitus ut pronunciaretur cõfectu qescit, & illud u, sicut us, sequẽte vocali corripitur, qa ideo petit s, vt corripiatur. Quem.s.Enn aut potius, quẽ senectutẽ Ennij vos potestis meminisse probe. Enim, pro qa, hi videlicet T. Flaminius, & M Attilius facti sunt coss. anno vndeuigesimo.i.19. post mortẽ .s. Ennij. Ille aũt mortuus est Scipione .s. maiore, & Philippo coss. iteꝶ i.secundario, cum.i.qñ ego quidem natus annos quinque & sexaginta suasissem.s. in concione legem Voconiam, quã Voconius primus tulerat, suasissem dicit voce magna, & bonis laterib[9] .i.instris quibus vox confirmabatur. Ennius itaque 70. annis natus tot.n.vixit.s.annos ita ferebat duo onera q̇ putãtur maxima, videlicet paupertatem & senectutẽ, vt videretur pene.i. quasi delectari eis Etenim &c. Proponit quatuor causas ob quas senect[9] grauis videri soleat, quibus purgatis finem imponet operi. Ordo est. Etenim cum.i.qñ, ego complector aio.i.considero hanc totã disputationem, reperio quatuor causas, cur senectus uideatur misera.i.afflicta & miseratione digna. vna (non dicit primam) quia ordo non est in his attendendus, quod senectus auocet .s. hoiem senem à rebus gerendis, quia non potest res gerere. Alteram.i.secundam quod facit corpus infirmum. Tertiam quod priuet fere omnibus voluptatibus. Quarta quod senectus absit haud pcul.i. longe à morte. Videamus si placet quantum quæque.i.quæuis earum causaꝶ ualeat, & quantum iusta sit vnaquæque, senectus abstrahit.i.putat ne quod ut etsi si dicatur q̇ret, quibus .i. à quibus, an ab his rebus q̇ geruntur iuuentute à viribus, q.d. ad quidem fateat. sed non continuo concedam, nihil senectuti agendũ. Igitur si hoc veꝶ, & nullæ sunt res seniles.i.ad senes ptinentes, quę administrentur, vel ẽt infirmis corporibus tñ animo.s.firmo, q. d. sunt quidem plurimæ. Igitur qa senex erat Q. Maximus nihil agebat, & L.Paullus Aemilius, non Macedonicus quo adopratus es, sed nãlis pater tuus ò Scipio socer filij mei .s. M. Catonis qui vnicã L.Paulli filiam uxorem duxerat, socer dico filij mei exĩtis optimi viri, nihil agebat, & ceteri senes vt Fabricij, Curij, Coruncani cum defendebant remp.consilio & auctoritate, nihil agebãt, q.d. immo plurimum, & plusq̃ adolescentes. Ad senectutem Ap.Claudij accedebat ob neglectam religionem ẽt ut cæcus esset, s ñ cum snia senatus inclinaret sup.se, aut inclinatet.i.tenderet ad faciendum pacem, & fœdus cũ Pyrrho rege Epirotaꝶ, &.s. Appius, licet cæcus, tñ non dubitauit dicere illa, quæ Ennius poeta ille, est pse cutus versibus. O P.C. Quo.i.in quam sniam mentes, q̇ solebant vobis stare certæ, ante hac.i.ante hoc tps, flexere.i. inclinauere se se directo tramite, ruine dementi.i.ad dementiam festinaoti &c. sup.non dubitauit dicere uel dixit grauissime. non aũt decet cetera eius carminis verba pronunciare. Notum.n.est uobis carmen .s.Ennij, qui eoꝶ familiaris fuerat, tñ.i.nihilominus oratio ipsius Appij extat.i.nõdum deperijt, sed conseruata est. Atque ille egit hanc.s.orationem septem & decem annis post alteꝶ.i. secundum consulatum suum, cum decem anni interfluxissent inter vtrũque consulatum. Et fuisset Censor ante consulatum superiorẽ.i. priorem. Ex quo .i. ex qua supputatione intelligitur Appium fuisse grandem.s.ętate.i.annosum. Sane.i.valde bello.i.tpe belli Pyrrhi .s.à Pyrrho illati, & tñ accepimus à patribus .i. a progenitoribus nostris sic.s.eum fuisse & dixisse. Igitur illi qui negant senectutẽ versari .i. occupari in re gerenda .i. in administratione reꝶ, nihil afferunt.s.argumenti solidi, & sunt similes.i.tales vt.i.quales sup. si qui.i.aliqui dicant gubernatorem.s.nauium nihil agere in gubernando, cum alij ex nautis scandant malos i.arbores in nauib[9] erectas. alij cursitent per foros.i.tabulata nauium quę à ferendo dñr. vnde Aen.4. Implessentq. foros. Careat aũt singulari, nec apud latinos repitur forus. licet à canonistis repertum sit capl'm forus. Alij exhauriant.i.euacuent aquis sentinam .i. receptaculũ aquaꝶ in imo nauis. vnde Iuuen. Sat.6. Tum sentina grauis &c. Autem, pro sed, ille.s.gubernator tenens clauum.i.gubernaculũ, vt 5. Aen. Clauumq. affixus & herens nusq̃ amittebat. sedeat quietus in puppi i. summa parte nauis, & non faciat ea quæ iuuenes sup. faciunt. At vero.i.sed certe facit maiora quo ad artem, & meliora quo ad utilitatem. Enim, pro qa, res magni momenti nõ geruntur viribus corpoꝶ aut velocitatibus.i.agilitatibus, aut celeritate corpoꝶ, sed cõsilio, s.dando, & auctoritate.s.qua valet snia, quam pronunciat & dijudicat, quibus.s.consilio auc.& snia senectus solet non modo.i.non solum non orbari .i. priuari, sed etiã augeri.i.auctius donari & prendi. Nisi forte ego q &miles.i.cum essem miles & tribunus & legatus, & consul sum uersatus in vario gñe belloꝶ, videor uobis cessare nunc, cum.i.qñ nõ geru bella, q.d.scio quod putatis me minime cessare, & ita nec senectutẽ debere censeri cessantem quamuis iuuentia nõ tractet. At senatui. docet se non cessare quamuis bella non gerat dicẽs. At.i.sed, nihilominus ego præscribo.i.diffinio & declaro senatui, quæ sunt gerenda & denuncio multo ante.s.quam fiat, quo bellum inferatur.i.inferri possit aut debeat Carthagini.i. ciuibus Carthaginẽsibus. Cogitanti iandiũ male.i.perniciem Rom. imperij. de qua .s.Carthagine, non desinam vereri.i.timere nobis, ante .i. prius q̃ cognouero illam esse excisam.i.funditus euersam. Quam palmã .i.victoriam, utinam ò Scipio dij immortales reseruent tibi, vt psequare reliquias aui.i.Scipionis maioris, qui Carthaginem tributariam fecit, quam hic Scipio postmodum deleuit, quod quia factum nouit Cic.facile induxit Cat.id optantem & quodãmodo præsagientem. A cuius.s.aui tui morte hic.i.pñs annus & tertius & trigesimus, sed utinam oẽs anni pñtes excipiant.i. amplexentur memoriam illius viri, vt.s.eum imitentur. Ipse auus tuus mortuus est anno ante me censorem .i. priusq̃ censor essem no-

uem

nem annis post consulatum meum. Cum esset creatus cōsul iter.
.i. secundo me consule. Num.i.nunquid igitur si vixisset ad annū centesimum, pœniteret eum senectutis suæ: q.d. minime. Nec.n. quia certe non vteretur in tanto senio excursione, vt faciunt milites agiles, & veloces, qui extra ordinem in agrum inimicorum p̄missu Imperatoris excursionem faciunt. nec saltu, vt q p̄iecta se freti aliquem assiliunt. Nec eminus .i. de longe quasi telo manumisso, nec cominus quasi confecta & coniuncta manu gladijs. sed vteretur consilio, rōne, sententia. s. in senatu dicenda. Quæ.s. eria nisi essent in senibus, maiores nostri non appellassent senatū .i. seniorum ordinem summum consilium. Quidem.i. certe ij q gerunt amplissimum .i. maximum, aut summum magistratum apud Lacedæmonios .i. populos Spartanos, vt sunt senes, sic.n. appellātur senes, hoc est presbyteri, quemadmodum & apud Iudæos. Q' si vultis legere & audire externa .i. externarum gentium historias, vos reperietis maximas resp. labefactatas .i. ad labem & ruinam concussas, per adolescentulos. s. earum gubernatores & sustentatas ue casceni à senibus. Cedo .i. dic, qui .i. quō amisistis iam cito vestram remp. Sic.n. percontantur. i. interrogant vt est in lib. Ennij poetæ. Rn̄dentur & alia, & hæc in primis .i. præcipue. Amisimus sup. remp. nostram q̄a p̄ueniebant oratores .i. legati noui, vt pote adolescentuli. Videlicet .i. videre licet cur id dictum sit, quia temeritas est. s. propria ætatis florentis. s. iuuenilis, prudentia est senectutis. Lælius autem obijcit dicens. At .i. nihilominus memoria minuitur sup. senibus, q. d. quō ergo sunt prudentiores? Ad qđ Cato credo quod minuitur, nisi exerceas eam, aut ēt si tu sis natura .i. per naturā tardior. s. quam par sit .i. tardiusculus. Themist. dux ille Athen. perceperat noīa omnium ciuium, quia quēlibet proprio nomine compellere poterat. Num .i. nunquid censetis igitur eum cum præcessisset ætate .i. cum fuisset productus solitū salutare eum Lysimachum .i. nomine Lysimachi, qui esset Aristides? q. d. minime. Equidem .i. ego quidem vt de Themistocle non affirmem, nō modo .i. non solum noui eos qui sunt, sed ēt patres eorum & auos. Nec ego legens sepulcra .i. epitaphia & inscripta sepulcrorum vereor (quod aiunt) .s. superstitiosi dicunt .i. qui talia legunt memoriam amittere, aut quia populares senes & sepulcris vicini talia legunt, aut quia inuiti sepulcra quasi ea legentes inspiciunt, cum sint senio incuruati. Autem qui legunt .i. eligunt sibi sepulcra iam vicini sunt morti, & ita vim memoriæ amittentes dnr diuerbio ex æquiuocatione sumpto sepulcra legere, non inquit vereor, ne perdam memoriam. Enim, pro quia ego redeo in memoriam mortuorum, his ipsis legendis .i. dum hæc ipsa lego. Nec vero audiui quenquam senum .i. seniorum oblitum quo loco obruisset .i. terra operuisset thesaurum, quia senes natura ad rem propensiores sunt, qui .s. senes curant omnia, & meminerunt .i. memoria tenent vadimonia constituta .i. si quando uadem ad diē comparaturi constituerint, & meminerunt qui debebant sibi .s. senibus & quibus ipsi debeant, & meminerunt quid iurisconsulti .s. præcipiant, quid pontifices, quid augures, quid philosophi, quam .i. quantum multa meminerunt senes, q. d. plurima. Manēt ingenia, concludit senibus naturales vices ingenij & memoriæ non tolli dicens. Ingen .i. ingenij capacitas ad res gerendas, aut intelligendas manent, modo .i. dummodo studium & industria .i. naturalis permaneat. Nec ea sup. manent solum in uiris claris .i. conspicuis & honoratis, sed etiam in vita priuata. s. a magistratu, aut negocio publico & quiete, qualem philosophi, ac poetæ gerunt. Sophocles poeta ille tragicus clarissimus fecit .i. effinxit tragœdias ad summam .i. vsque ætatem, qui cum uideretur negligere rem familiarem .i. vtilitatem domesticam vocatus est à filijs in iudicium, ut quemadmodum solet nostro more .i. Romano interdici bonis .i. vsu & cōmutatione bonorum patribus gerentibus .i. administrantibus rem. s. domesticam, male .i. cum damno & iactura rerum, sic iudices remouerunt illum, uidelicet Sophoclem à re familiari .i. vsu & administratione eius, quasi desipientem .i. delirantem. Senex .s. Sophocles dicitur recitasse .i. pronunciasse tum .i. tunc iudicibus eam fabulam .i. tragœdiam quam habebat in manibus .i. tunc scribebat & tractabat videlicet Oedipum Coloneum .i. fabulam sic inscriptam, aut cuius titulus erat Oedipus Coloneus. & dicitur quæsisse .i. interrogasse. Num .i. nunquid illum carmen .i. poema videretur desipientis .i. insani, aut male sapientis, quo. s. carmine recitato liberatus est. s. à petitione filiorum, sententijs iudicum, num .i. nunquid igitur senectus coegit hunc .s. Sophoclem obmutescere in studijs suis? q. d. minime. Num coegit Hesiodum antiquissimum, poetarum quem in Georg imitatus est Maro: num Simonidem poetam lyricum, num Stesichorum ēt lyricum? Num quos ante dixi philosophos uidelicet Isocratem (ergo illic male scribebatur Socrates) Num Gorgiam ēt philosophum? Num Homerum fontēm ingeniorum & poetarum sine controuersia summum? Num Pythagoram principem philosophorum? quia ante eum non p̄hi .i. amatores sapientiæ, sed sophi .i. sapientes dicti sunt. Num Democritum ēt p̄hm. Num Platonem diuinum p̄hm cui proprium nomen Aristocles erat? Num postea Zenonem principem Stoicorum: Num Cleanthem p̄hm? vnde Iuuen. Et iubet archetypos pluteum seruare Cleanthes. aut eum quē vos ò Læli & Scipio vidistis ēt Romæ, videlicet Diogenem Stoicum. Num inq̄ hos coegit Senectus obmutescere in studijs suis? at sup. dicent quod agitatio studiorum non fuit æqualis vitæ in omnibus his. Agoomittamus ista studia diuina ego possum nominare ex agro Sabino rusticos vicinos & familiares meos. Quibus absentibus .i. in quorum absentia nunq̄ fere fiunt in agro .s. villa, opera maiora .i. maioris momenti, non sup. fiunt eis absentibus, serendis. s. fructibus .i. dum fructus aut fruges serūtur, non ēt percipiendis .i. dum percipiuntur & conduntur, non cōdendis .i. dum conduntur in horrea, q̄q̄ minus mirum est in illis. s. rusticis. Nemo .n. est iam senex qui non putet se viuere annum. s. integrum adhuc, sed ijdem. s. senes laborāt in eis. s. operibus, quæ sciūt nihil omnino pertinere ad se .i. è quibus nullum sperant fructū. Nam serunt .i. plantant arbores quæ prosint alteri .i. proxime sequēti seculo. Vnde Varro à Sene. Seculum deducit, alij à secando qđ homines secat & diuidat. Rari .n. vltra centum annos quod seculum est, viuunt, vt Statius .i. Cæcilius poeta noster. non Papinius ille qui longe post Thebaidem condidit, ait in synephebis, in ea fabula sic dicta, quasi compueris, seu compubescentibus, syn .n. dēcon, & ephebus putrescens, seu adolescens. Nec uero agricola, quantumuis senex, dubitet cādere quærenti cui serat, dijs immoe talibus sup. sero, qui voluerunt me non tantūmodo accipere. s. sata & fructus a maioribus .i. vt dnt prædecessoribus meis, sed ēt p̄dere posteris. Melius Cæcilius & c. hoc puto Lælij esse verbū, qui male signatus est illic loqui. Acdepol & c. quod Cæcilij est. Meli' inquit Cic. sup. dixit de sene prospiciente alteri seculo, quā illud idem quod dixit in comœdia. Aedepol .i. per ædem Pollucis senectus si .i. ēt si nihil aliud uitij apportet secum cum aduenerit. tā sup. id vnum. s. uitium est satis, quod senex sup. uidet diu uiuendo multa quæ non vult, &. i. ēt multa sup. uidet fortasse quæ vult, ubi graphice docemur uerbis modo seculo usitatis uti dre. nam Cæcilius more sui seculi uolt dixit. Cato aūt non uult, sed vult uidet. quæ ēt adolescentia incurrit sæpe non iuste. q̄a nullius ēt lege naturæ senes morbum pati, & funera suorumq̄ iuniores. Vetn, p̄ sed, inq̄ Lælius .i. Cæc. scripsit sup. aut dixit illud uitiosius, tum ēt reputo in senectute .i. ætate hoc sup. esse miserrimum. Sed uidetis ut, qualiter senectus non modo .i. non solum non sit languida .i. lenta atque iners .i. sine arte & grauitate. Verum ēt sit operosa agens & moliens .i. mole & conamine attentans semper aliquid. s. tale quale fuit studium cuiusque in uita superiore .i. ante acta. Quid sup. de eo dicendum, quod senes addiscunt ēt semper aliquid, ut uidimus Solonem gloriantē in uersibus .i. carminibus suis, qui dicit se fieri senē addiscentem quotidie aliquid, ut ego .s. Cato feci, qui didici græcas literas senex, quas. s. græcas lr̄as ego arripui sic auide, quasi cupiens .i. ut qui cuperet explere .i. saturare diuturnā sitim, ut ea ipsa essent mihi nota sup. exempla q̄bus uos uidetis me nunc uti (quæ uerba à Cic. decēter huic data sunt ne contra decorum persona loq uideatur. Dandus est .n. personis sermo aptus. vnde nisi Cato græcas literas didicisset non debuisset græcarum historiarum tam peritus induci.) Quod. s. aliqd didicisse cū ego audirem Socr. p̄hm illum Athen. qui primus de moribus disputauit fecisse in fidibus .i. scientia fidium, seu citharæ, quam senex didici. Equidem .i. ego q̄dem aut certe uellem, & illud .i. ēt fidibus scire aut didicisse. Enim p̄ quia, antiq. s. maiores nostri, aut antiquius .i. olim discebant fidibus .i. cithara & plectris canere. Sed certe elaboraui in literis .i. cognitione literarum, non fidiū, de musico aūt studio habetis hic cōmentarios. Nec nunc quidem. Ingreditur ad purgandum secundò obiectum quod dictum est, quod sint imbecilles atque impotentes uirium senes, dicens.

A Deptam) Dixit passiue, quod iā iuuentu rarius est. [Tāquam deum sequimur) Allusit ad p̄prium, ἕπου θεῷ, vñ θεομαχεῖν dnr, qui naturæ repugnant. [Quasi uictum & caducum) Sic hr̄ in plerisque cod. legendum aūt uietum atque caducum. Nam flaccidum, & uigore carens, uietum dr̄. [Speramus quidem senes fieri) Nouum est, speramus fieri. [Propter opes, & copias,) Nouum est copias usurpari, non pro exercitu, sed p̄ diuitijs. Cōstat hunc locum deprauate legi in omnibus vulgatis exēplaribus, excepta proxima editione, quam multo castigatiorem debemus eruditissimo uiro Baptistæ Egnatio. At ut ille legit, ita uertit Theod. Gaza: οὔτε ἂν εἰ ἐγὼ σέριφιος ὢν, ἔνδοξος ἂν ἐγενόμην.

DOCT. interpr.

Ac recte quidem Theod. sed aliquanto cõmodius extulit Plut. in Apoph. [illegible] [Qui Tarẽtum recepit) Recipit, qui promittit. Recipit se, qui redit vnde venerat. Recipit cui redditur aliquid. Recipit vrbem, qui recuperat. [Ad Capuã) Nomini vrbis addidit ꝑpõnem. [Quæ pro resp. salute fierent) Est ab Hectoris apophthegmate profectum. [illegible] [Contra rẽp. ferentur) Ferri dĩ plebiscita, ac leges. Ceteꝝ quod sequitur, contra auspicia ferri, legendum arbitror fieri, nõ ferri. [Ad Ap. Claudij) Vt vsitatum est, accedit ad hoc, ita infrequens est, accidit ad hoc, vnde mendum arbitror. Vt in alijs rectius legi, accedebat. Gaza vertit [illegible] [Hanc ille egit) Nouum est, egit orationem, pro habuit orationem, & mox. [Septem, & decem annos) Opinor legendum, decem annis. Neque .n. dicimus triduum post tuum abitum profectus sum, sed triduo. [Similesq. sunt. vt si qui, &c.) Noue dictum, & hoc Cic. mollius erat, perinde faciunt ac si, &c. Hoc annotandum putaui, ob quorundam in dicendo morositatem, cũ videamus nec Cic. vsque adeo fuisse superstitiosum, ac paulo inferius. [Cedo qui vestram remp.) Apparet carmen esse iamb. tetr. Et constat adita dictione, tantam, quæ in nostris vulgatis exemplaribus hactenus non habebatur, vt legatur ad hunc modũ, Cedo qui vestram remp. tantam amisistis tam cito. Sed aliter versus non perinde constat suis pedibus, nisi legamus, Porro veniebant Rhetores noui, stulti, adolescentuli. Et verisimile est scribam pro Rhetores posuisse oratores, ceu vocem idem pollentem. Ceteꝝ quod in vulgatis codicib. hr̃ scriptum vt est in Ennij poetæ lib. in alijs, vt est in Ennij posteriore lib. haud dubie mendosum est. legendum aũt, vt est in Næuij ludo, siue in Næuij poetę ludo. Nã & Theod. vertit [illegible]. Præterea quod in nostris hr̃, Sic .n. ꝑcontantur, quemadmodum legisse vr̃ Theodorus: alij legũt, Sic .n. percontanti, vt est in Næuij ludo, rñdentur & alia, & hoc in primis. [Cum ætate processisset) Qui prouectæ sit ætatis, cũ dicit in ætate processisset. [Ne perdam memoriam) Vulgo putabatur officere memoriæ si quis legeret inscriptiones sepulcroꝝ. [Omnia quæ curant) Aliter cura, quibus prospicio, aliter ea, quæ mihi curæ sunt. [Ad summam senectutem) Dixit, sicut ad extremũ, pro postremo loco. Et noue dixit facere tragœdias, ꝓ scribere. [Quã illud idem) Fortasse videbor nodum, quod aiunt in scirpo q̃rere. At mihi videtur locus non carere mendo: si quidem hic sermo, Melius Cæcilius de sene &c. vr̃ esse non Catonis probantis q̃dem superiorem Cæcilij sententiam, sed hanc non perinde probantis, quam his verbis complexus sit:

> Aedepol senectus, si nil quidquam aliud vitij
> Apportet secum, cum aduenerit, vnum id est satis,
> Quod diu viuendo, multa, quæ non volt, videt.

Sunt senarij tres comici, & sermo non sapit orationem Rhetoricam vt nihil quidq̃, & apportet secum, & q̃ non volt. Hæc nimiꝝ comicoꝝ veteꝝ sunt. Quanq̃ uero proximum est Lælij personã ab hoc loco submonendam esse, ut accipiamus Cat. ipm̃ diluere, quod sibi è Comico obiecerat. Hic mecum facit Theodori Gazę interpretatio. Nec apud hunc additur idem, q̃ uox mihi vr̃ adiecta abs quopiam uolente explicare, quid demonstraret pronomẽ illud, qui subiecerit. i. ac rursum ex. i. abbreuiatio factum Idem. [Illud vero idem) Rursus hic sermo vr̃ esse Catonis sibi locum alteꝝ obijcientis ex eodem poeta, citantis alios duos è Cæcilio senarios. Tum ẽt in senecta hoc deputo miserrimum, Sentire ea ętate esse odiosum se alteri. Quod si versus duriusculi sunt, nemo miretur, cum alicubi Cic. scriptorem hunc ferreum vocet. Citantur aũt apud Non. Marcellum ex Hephestione in dictione Senium, vbi non additur etiam, & deputo legitur, non, reputo.

NEC nunc quidem vires desidero adolescentis, (is .n. locus erat alter de vitijs senectutis) non plus, q̃ adolescens tauri, aut elephanti desiderabam. quod .n. hoĩ naturaliter insitum est, eo vti decet: & quidquid agas, agere pro viribus. q̃ .n. vox põt esse contemptior, q̃ Milonis Crotoniatæ? q̃ cũ iam senex, athletas se in curriculo exercẽtes videret, aspexisse lacertos suos dicitur, illacrymansq́. dixisse:

> *at hi quidem mortui iam sunt:*

non vero tam isti, quam tu ipse, nugator. neque .n. ex te vnq̃ es nobilitatus, sed ex lateribus, & lacertis tuis. nihil Sex. Aelius tale, nihil multis annis ante T. Coruncanius, nihil modo P. Crassus: à quibus iura ciuibus præscribebantur: quorum vsque ad extremum spiritum est prouecta prudentia. Orator, metuo, ne languescat senectute. est .n. munus eius non ingenij solum, sed laterum ẽt, & viriũ. oĩno canorum illud in uoce splendescit ẽt nescio quo pacto in senectute: quod equidem adhuc non amisi: & videtis annos meos: sed tñ est decorus senis sermo quietus, & remissus; facitq́. persæpe ipsa sibi audientiam diserti senis compta & mitis oratio. qđ si ipse exequi nequeas, possis tñ Scipioni ꝓcipere, & Lælio. quid .n. est iucundius senectute stipata studijs iuuentutis? an ne eas quidem vires senectuti relinq̃mus, vt adolescentes doceat, instituat, ad oẽ officij munus instruat? quo quidem opere quid põt esse præclarius? mihi vero Cn. & P. Scipiones, & aui tui duo, L. Aemilius, & P. Africanus comitatu nobilium iuuenum fortunati uidebantur. nec vlli bonarum artiũ magistri non boni putandi, q̃uis consenuerint vires, atque defecerint, etsi ista ipsa defectio virium, adolescentiæ vitijs efficitur sæpius, q̃ senectutis. libidinosa .n. & intẽperans adolescentia effœtum corpus tradit senectuti. Cyrus quidem apud Xenophontẽ eo sermone, quẽ moriens habuit, cum admodum senex esset, negat se vnq̃ sensisse senectutẽ suã imbecilliorem factam, q̃ adolescentia fuisset. Ego L. Metellum memini puer, qui cum quadriẽnio post alterum consulatum põtifex maximus factus esset, viginti & duos annos ei sacerdotio præfuit, ita bonis esse viribus extremo tp̃e ætatis, vt adolescentiã nõ requireret. Nihil necesse est mihi de me ipso dicere. q̃q̃ est id quidẽ senile, ætatiq. nostræ conceditur. videtis .n. vt apud Homerũ sæpissime Nestor de virtutibus suis prædicet. tertiam .n. iam ætatem hoĩm viuebat: nec erat ei verendum, ne, vera prædicans de se, nimis videretur aut insolens, aut loquax. etenim (vt ait Homerus) ex eius lingua melle dulcior fluebat oratio: quam ad suauitatẽ nullis egebat corporis viribus. & tñ dux ille Græciæ nunq̃ optat, vt Aiacis similes habeat decẽ, at vt Nestoris: quod si acciderit, non dubitat quin breui sit Troia peritura. sed redeo ad me. Quartum ago annum, & octogesimum. vellem id quidem posse, quod Cyrus: sed tñ hoc queo dicere, non me quidem ijs esse viribus, quibus aut miles bello Punico, aut quęstor eodem bello, aut cõsul in Hispania fuerim, aut quadriennio post cum tribunus militum depugnaui apud Thermopylas M. Acilio Glabrione consule: sed tñ (vt videtis) nõ plane me eneruauit, non afflixit senectus: nõ curia vires meas desiderat, nõ rostra, nõ amici, non clientes, nõ hospites. nec .n. vnq̃ sum assensus illi veteri, laudatoq́. ꝓuerbio; qđ monet mature fieri senẽ, si diu velis senex esse. ego vero me minus diu senẽ esse mallẽ, q̃ esse senem ante, q̃ essem: itaque nemo adhuc conuenire me voluit, quin fuerim occupatus. at minus habeo virium, q̃ vestrũ vteruis. nec vos quidẽ T. Pontij cẽturionis vires habetis. num iccirco est ille ꝓstantior? moderatio modo virium adsit, & tm̃, quantum põt, quisque nitatur: næ ille nõ magno desiderio tenebitur viriũ. Olympiæ ꝑ stadiũ ingressus esse Milo dr̃, cum humeris sustineret bouẽ. vtrũ igitur has corporis, an Pythagoræ tibi malis vires ingenij dari? denique isto bono vtare, dũ adsit: cũ absit, ne requiras: nisi forte adolescentes pueritiam, paululũ ætate ꝓgressi adolescentiam debent requirere. cursus est certus ætatis, &

oīa vna naturæ, eaq́. simplex, suaq́. cuique parti ætatis tēpestiuitas est data. vt .n. infirmitas puerorum est, & ferocitas iuuenum, grauitas iam constantis ætatis sic senectutis maturitas naturale quiddam habet, quod suo tpe percipi debeat. arbitror te audire, Scipio, hospes tuus Masinissa q̄ faciat hodie, nonaginta annos natus: cū ingressus iter pedibus sit, in equum oīno non ascendere; cū equo, ex equo non descendere: nullo imbre, nullo frigore adduci, vt capite operto sit: summam in eo esse corporis siccitatem: itaque exequi oīa regis officia, & munera. pōt igitur exercitatio, & temperantia in senectute ēt conseruare aliquid pristini roboris. nō sunt in senectute vires: ne postulantur quidem vires à senectute. ergo, & legibus, & institutis, vacat ætas nostra muneribus ijs, quæ non pn̄t sine viribus sustineri. itaque non modo, qd' non possumus, sed ne quātū possumus quidē, cogimur. At ita multi sunt imbecilli senes, vt nullum officij, aut oīo vitæ munus exequi possint. at id quidem non ꝓprium senectutis est vitium, sed cōe valetudinis. q̄ fuit imbecillis P. Africani filius is, qui te adoptauit? q̄ tenui, aut nulla potius valetudine? ꝙ nisi ita fuisset, alterum ille extitisset lumen ciuitatis. ad paternā .n. magnitudinē animi, doctrina vberior accesserat. quid mirum igitur in senibus si infirmi sunt aliqū, cum ne id quidem adolescentes effugere possint? resistendum Læli, & Scipio, senectuti est, eiusq́. vitia diligētia cōpescenda sunt: pugnandum, tanq̄ contra morbum, sic contra senectutē: hn̄da rō valetudinis: vtendū exercitationibus modicis: tm̄ cibi, & potionis adhibendū, vt reficiantur vires, nō opprimantur. Nec vero corpori soli subueniendum est, sed ēt menti, atque aīo multo magis. nam hæc quoque, nisi tanq̄ lumini oleum instilles, extinguuntur senectute. Et corpora quidē exercitationū defatigatione ingrauescunt: animi aūt se exercendo leuātur: nam, quos ait Cæcilius comicos stultos senes, hos signat credulos, obliuiosos, dissolutos. quę vitia sunt non senectutis, sed inertis, ignauæ, somniculosæ senectutis. vt petulantia, vt libido magis est adolescentum, q̄ senum, nec tn̄ oīum adolescentium, sed non proborum; sic ista senilis stultitia, q̄ deliratio appellari solet, senum leuium est, nō oīum. quatuor robustos filios, quinque filias, tanta domū, tantas clientelas Appius regebat & senex, & cæcus. intentum .n. aīm, tanq̄ arcum habebat: nec languescens succūbebat senectuti: tenebat non modo auctoritatem, sed ēt imperium in suos; metuebant eum serui, verebantur liberi, carum oēs habebāt. vigebat in illa domo mos patrius, & disciplina. ita .n. senect' honesta est, si se ipsa defendit, si ius suum retinet, si nemini mancipata est, si vsque ad vltimum spiritum dn̄atur in suos. vt .n. adolescentem, in quo aliquid senile, sic senem, in quo aliquid est adolescentis, probo. quod qui sequitur, corpore senex esse poterit, aīo nunq̄ erit. septimus mihi liber originum est in manibus: oīa antiquitatis monimenta colligo: causarum illustrium, quascunque defendi, nūc q̄ maxime orationes cōficio: ius augurum, pontificum, ciuile tracto: multum ēt græcis litteris vtor: Pythagoreorumq́. more, exercendæ memoriæ gratia, quid quoq; die dixerim, audiuerim, egerim, cōmemoro vesperi. hæ sunt exercitationes ingenij, hæc curricula mentis: in his desudans, atq; elaborans, corporis vires nō magnopere desidero. adsum amicis, venio in senatū frequens: ultroq́. affero res multum & diu cogitatas, easq. tueor aī, non corporis viribus. q̄ si exequi nequirem, tn̄ me lectulus oblectaret, ea ipsa cogitantē, quæ iam agere non possem: sed, vt possim, facit acta vita. Semper .n. in his studijs, laboribusq́. viuenti non intelligitur, qn̄ obrepat senectus. ita sensim sine sensu ætas senescit, nec subito frangitur, sed diuturnitate extinguitur.

PETRVS MARS.

NEC nunc equidem) Confutat nunc secundam rationem & causam qua senectus misera uidebatur, quod .s. corpus infirmum redderet, concluditq́. omnia bene a natura esse descripta, & eo quemque contentum esse debere quod illa ordinauerit. Nestor Hom. in 4 Il. sic loquitur: Non omnia pariter dij hominibus date consueuerunt, nec mihi uolunt simul adesse senilem prudentiam uiresq́. iuueniles, atque ut tunc iuuenis erā ualens robore, ita nunc senio confectus, nihil tn̄ minus sic quoq; inter equites in ꝑlio uersabor tm̄ instigās, hoc nāque senioꝝ ducum proprium offm̄ est. qui post me nati sunt uiribus uigent, hi bella cōmittant, manusq́. conserant. sed mea tn̄ uoce gubernentur. [Alter locus) Secunda causa miserabilis senectutis. [Insitū) Innatum, proprium, peculiare. [Pro uiribus.) Pro rōne datā à nā uirium & facultate. [Contemptior) Vilior, & insipiētior, qm̄ ignorare vr̄ vim naturæ ordinemq́ diuinum, cui semper est acquiescendum. Croton vrbs Calabrię siue Brutioꝝ patria Milonis robustissimi Athletæ. i. certatoris in prisces conuentibus & spectaculis. [Curriculo) Stadio, circo, cauea, theatro curriculum dr̄ locus & spatium in quo certamina celebrantur, & maxime cursus, Græce dī [illegible]. [Mortui) Lāguidi, affecti. [Nugator) Delirus & vanus. nugæ dn̄r leuia verba & ridicula. hinc nugæ, & nugator q vana loquitur & futila. [Ex te) Ex tui animi dotibus, sed & corporis. [Nobilitatus) Celebratus, nomenq́. adeptus. [Lateribus) Viribus. [Lacertis) Musculis brachioꝝ, & toris. [Tale) Quale tu dixisti de mortuis lacertis. T. Coruncanus primus è plebe factus est pōtifex maximus. [Modo) Paulo ante. [Præscribebātur) dabātur, ordinabantur, ꝓfiniebantur. [Prouecta) Progressa, extensa viris peritia. [Languescat) Flaccescat, debilitetur. [Munus) Offm̄. [Lateꝝ) Spirituum, q bona latera requirūt & ita vt actionibus, & cōtentionibus suppetant oratori. [Canoꝝ) Sonuꝝ & claꝝ in voce, ꝓnunciationeq;. [Nescio quo pacto) Occulto quodā naturæ dono ac munere. [Decorus) Honestus, aptus. [Quietus) Sedatus. [Remissus) Lenis, placidus, grauis citra intentionē & elationē iuuenibus decoram. [Audientiam) Attētionem. [Deserti) Eloquētis & docti. [Compta) Ornata. [Mitis) Lenis, tranqilla, sedata, vt decet senilem prudentiam. [Quod) Facere sibi audientiam. [Exequi) Perficere, ꝓstare. [Præcipere) Præcepta dare iunioriꝰ, & eloquendi & viuendi, si .n. orare causas nequeant senes, alios dicere docent, ꝓcepta ferme auctoritatem non hn̄t, nisi ex ore senis, atq; sagaci, & lōgo reꝝ vsu educto. [Stipata) Circūdata, inde stipatores & latrones. [Studijs iuuentutis) Studiosa pube, ac cœtu honesto, cupidoq́. disciplinæ. [Instituat) Erudiat ad bonas artes. inde institutiones & instituta. Ille ēt reip. prodest, ait Seneca, qui iuuentutē exhortatur, q in tanta bonoꝝ ꝓceptoꝝ inopia virtute instruat aīos, & in priuato publicum negociū egit hoc ab hoīe ratio exigit, vt prosit hoībus si fieri pōt multis, si minus paucis, si minus ꝓximis, si minus sibi. nam cum se vtilem ceteris efficit cōe agit negocium, qm̄ qui se deteriorem facit, non sibi tantūmodo nocet, sed ēt oībus his quibus melior factus prodesse potuisset; sed si qs bene de se meretur, hoc ipso alijs prodest, quod illis ꝓfuturū parat. [Munus officij) Officiosam artem, & actionem priuatā publicamq;. [Instruat) Effingat, omneq́. tribuat instrm̄, quod gerendis rebus necessarium sit. inde instrm̄ Rhetoricum, philosophicum & cetera id genus, & à natura instructus, is dr̄ bene subornatus & cuique negocio idoneus. instrūti nomine, inquit iurisconsultus, ea oīa accipienda sunt, qbus causa instrui pōt. & ideo tam testimonia quam personæ instruꝫ loco hn̄r. Cn. & P. Scipiones, hi fratres bello Pun. 2 claruerunt, pugnandoq́. in Hispania ceciderunt. Publius pater fuit maioris Africani, q per adoptionē auus fuit huius Aemiliani Scipionis. [L. Æmilius) q consul cecidit in Cānensi strage, pater fuit Paulli Æm. q de Macedonia triūphauit, e quo natus est hic Scipio, q in Corneliam trāscriptus est familiā. [Comitatu) Stipatione, assectatione, deductione, reductioneq;. [Magistri) Doctores, & ꝓfessores. [Defectio) Debilitatio. [Vitijs) Intēperantia, nequitia, ignauia. [Libidinosa) Lasciua, ꝓfusa, mollis, & immoderata. [Effoetum) Exhaustum, & languidū. [Cyrus quidē) verba Cyri in extremo octaui Pędiæ hęc sunt, Cū iam ętate ꝓcederē mihi auctas cognoscere visus sum vires meas, itaq; senectutē nunc sensi factam esse iuuēta mea imbecilliorem.

[Ego L. Metellum) Plin. agens de varijs exemplis fortunæ dicit. Metellus in ea oratione, quam habuit in supremis laudibus patris sui. L. Metelli pontificis, bis consulis, dictatoris, magistri equitum xviri agris dandis, qui primus elephantos I. bello Pun. duxit in triumpho, scriptum reliquit decem maximas res consummasse eum. Is Metellus dicit Plin. orbam luminibus exegit senectam, amissis incendio cum Palladium raperet ex æde Vestæ, memorabili causa, sed euentu misero. [Id) De seipso dicere peculiare est, & naturale senibus, si vero senex prius est, inquit Macr. habes occasionem quam plurimum illi cōtulisse videaris, si eum interroges, etiam quæ alium omnino non pertinent, est. n. hæc ætati loquacitas familiaris hæc sciens Homerus quandam congeriem simul interrogationem Nestori fecit offerri. et prurittum senectutis expleret. [Apud Hom.) in 4 & 11. Iliados. [Prædicet) Palam loquatur, & iactanter inuulget. [Insolens) Iactabundus, arrogans. [Vt ait Hom.) Lib. I. Iliados his verbis, surrexit Nestor Pylius & imperio & facundia longe princeps, cuius ex ore dulcior melle fluebat oratio, vir sapientia simul & annis grauis. Siquidem tertiam iam ætatem hominum viuebat, & cum multis qui iam decesserant vna floruerat. [Dux Græciæ) Agamemnon Græcorum imperator cuius verba hæc sunt apud Hom. 2. Iliados: Veneranda senex omnis sine controuersia Græcos senatores vincis in dicenda sententia: Ac vtinam fecisses tu Iuppiter, tuque Minerua, & tu Apollo, vt decem mihi ex omnibus Græcis forent tanto consilio viri, breui profecto Troia nostris manibus capta deleretur. [Thermopylas) Thermopylę sunt angustiæ montis totam Græciam diuidentis ita nominatę ab aquis calidis & portis. Liu. 6. Decadis belli Maced. agens de pugna Attilij. C. Labeonis consulis cum Antiocho rege ad Thermopylas dicit, plures cecidissent, nisi M. Porcius Cato detectis e iugo Aetolis & magna ex parte cæsis supereminentem castris locum aperuisset. [Plane) Omnino ac penitus. [Eneruauit) Debilitauit. [Afflixit) Prostrauit, affligere est prosternere. significat etiam angere, vexare, turbare. fligere id olim significabat quod sternere, profligatus dicitur perditus, prostratus. [Curia) Senatus, & locus vbi publicæ curæ gerebantur. [Rostra) Fora. i. causæ forenses atque iudicia. [Clientes) assectatores, & cultores. quorum sum patronus, & vindex. [Hospites) Externi amici & in primis Rhodienses. Gell. lib. 7. dicit. Tum M. Cato exurgit & optimos fidissimosque socios quorum opibus diripiendis possidendisque non pauci e summatibus viris intenti infensique erant defensum, conseruatum pergit, orationemque inclytam dicit, quæ & seorsum fertur, inscriptaque est pro Rhodiensibus, & in 5. Originum libro scripta. [Laudato) Celebrato communi iudicio. [Mature) Cito ac tempestiue. [Ego vero) Sensus est, nollem diu esse senex quemadmodum senectutem ante tempus nec optaui nec optassem ea sorte contentus, quæ me donatura donasset, e cuius picri pto qui vitam agit nonquam iure queritur. [Conuenire) Repetire. [Quod) Quod non aliquo negocio districtus fuerim, homines nihil agendo dicebat Cato, male agere discunt. [Vteruis) vnus e duobus quiuis. hoc. n. significat vteruis. vter de duobus dicitur, quis de pluribus & quilibet vnus e pluribus quem tibi magis libet. vterlibet vero vnus e duobus quem libeat. [Tritannij Pontij) Lucilius auctore Cic. 2. de Fin. inducit Scæuolam taxantem Albucium his verbis, Græcum te Albuci quam Romanum atque Sabinum Municipem Ponti Tritanni centurionum Præclarorum hominum, ac primorum signiferumque. Maluisti dici. hæc ille Plin. in 7. dicit. Tritanum in gladiatorio ludo Samnitum armatura celebrem, filiumque eius militem magni Pompeij & rectos & transuersos cancellatim toto corpore habuisse neruos, in brachijs etiam manibusque. auctor est Varro in prodigiosa virium relatione. carmen Lucilij foadeet et sic legam potius quam T. Ponti, vt vulgati habent codices. forte hallucinantes critici pro Tritano posuerunt. T. dixeruntque. T. Pontium quem a Ponto reor denominari. Non sum in hoc pertinax, & siue T. Pontium centurionem, siue Tritannum Pontium legas parum refert, vel potius nihil. Lis etenim est de lana caprina, dissimulari iudicij mei, vt Franc. conscius esse non potui. viri maxime valentis exemplum ponitur. adde notam lector quæ tibi magis arriserit. [Moderatio) Temperamentum quoddam & mensura ætati conueniens & necessaria. [Olympiæ) Apud Olympiam regionem Peloponnesi prope Olympum montem, & Olim atque Alpheum, vbi erat lustralis celebritas ludorum. [Stadium) Spatium & curriculum. Crotoniatam Milonem, inquit Plin. in 7. athletam cum constitisset, nemo vestigio educebat malum tenenti, nemo digito corripiebat. [Isto bono) Viribus corporis. [Certus) ratus, firmus, indubitatus quidam, nunquam vacillans. [Vna via) Ratio progressus, & vitæ cursus. [Simplex) Inuariabilis & vniformis, quoniam omnia orta occidunt, & aucta senescunt. [Sua) Propria. [Tempestiuitas) opportunitas temporis. [Infirmitas) Debilitas. [Ferocitas) Animositas. [Grauitas) Seueritas. [Constantis) Firmæ & constitutę. [Maturitas) Lenitas, & mitigatio quædam. Matura ætas dicitur lenitas, mitis, & quasi coacta annis, vt pomum dicitur maturę, mitificatum, & dulce. [Suo) Opportuno. [Percipi) Apprehendi ad vsum, & fruitionem, et maturos fructus decerpimus, & fruges. Hospes tous Corneliæ familiæ amicus. hospites sunt, qui se mutuo in peregrinationibus recipiunt, & hospitalitas est benignitas, & facilitas in recipiendis hospitibus. Masinissa rex Numidarum in amicitiam P. R. receptus fuit a P. Scipione qui primum Africanus appellatus est. [Siccitatem) Optimam corporis habitudinem desiccatis iugi exercitatione humoribus, qui ignauia putrescunt, corpusque corrumpunt. exercitium omne laborque naturaliter siccat corpora & fortia facit, & animæ prodest, sensusque augentur, exercitium leue post cibos, vel deambulatio corpora siccat, & ventrem pinguescere non sinit. Matutinum exercitium vel deambulatio corpora temperat, capiti multum prodest, & oculis exercitium in puluere corpus infrigidat, & tumorem nudis pedibus tollit, exercitium cum oleo calefacit corpus. Cyrus, ut est apud Xenophontem priusquam sudasset nonquam cœnauit. dicebatque primum operando ne esset saturer, deinde per laborem immissa pluma. [Exequi) peragere, obire, perficere actiones regi conuenientes. [Munera) Onera, opera. etenim immunes dicti, & immunitas quæ ad nullum tenetur munus. i. onus & opus. [Temperantia) Sobrietas, & frugalitas in esculentis & poculentis. [Pristini roboris) Iuuenilis vigoris. [Legibus) Formulis vitæ scribendis, atque documentis tradendis. [Institutis) Ciuilibus ordinationibus, & ferendis moribus atque decretis, quibus censeri possit vita communis. [Vacat) Dat operam, incumbit senilis prudentia. [Muneribus his) Hæc per appositionem dicitur. i. his oneribus quæ possunt ingenio portari sine viribus corporis. Munus, inquit Iurisc. de rerb. sig. tribus modis dicitur. vno donum, altero onus, quod cum remittitur, vacationem militiæ munerisque præstat, inde immunitas dicta. tertio officium. vnde munera militaria, & quidam milites munifici vocantur. & municipes dicti sunt, quod munera ciuilia capiant. [Sustineri) Tolerari, & ferri. [Officij) Actionis debitæ amicis patriæque. [Vitæ) Rei pertinentis ad vitæ vsum, qui tali valetudine laborant mortui pene vnt. [Munus) Onus. [Exequi) Exercere, administrare. [Vitium) Incommodum, culpa, malum, moribus [Valetudinis) Infirmitatis, debilitatis, imbecillitatis. [Imbecillis) Debilis, valetudinarius. [Adoptauit) In filium asciuit, atque elegit, inde cooptauit. [Nulla valetudine) Corporis integritate ac robore. valetudo medium vocabulum est bonam siquidem, malumque significat. quapropter adiunctis distinguitur, locisque discernitur. [Alterum lumen) Alter sol & splendor Rom. nominis, qualis fuit pater Africanus maior. [Magnitudinem animi) Militarem & imperatoriam excellentiam in rebus arduis & periculosis. [Vberior) Copiosior, & maior eruditio. [Accesserat) Aduenerat, addita erat, inde accessio adiunctio siue additamentum. [Resistendum) Renitendum, & repugnandum contentione mentis, & gloriosis laboribus. [Vitia) Mala, incommoda morbi. [Diligentia) Vigilantia, industria. [Compensanda) Rependenda, emendanda, superanda, permutanda compensatio inquit Iurisc. debiti & crediti inter se contributio. [Ratio) Cura. [Valetudinis) Sanitatis. [Modicis) Temperatis, suo modum i. mensuram habentibus & rationem. prima corporis curatio, inquit Celsus, exercitatio est, quæ semper antecedere cibum debet, in eo qui minus elaborauit, & bene concoxit, amplior, in eo qui fatigatus est, & minus concoxit remissior. commode autem exercent, clara lectio, arma, pila, cursus, ambulatio, atque hæc non ita plana commodior est. siquidem melius ascensus & descensus cum quadam varietate corpus moueat. nisi tamen id per quam imbecillum est. melior autem est sub diu quam in porticu. melior si caput patitur in sole quam in vmbra. melior in vmbra quam parietes, aut viridaria efficiunt, quam quæ tecto subest. melior recta quam flexuosa. Exercitationis autem plerunque finis debet esse, sudor, aut certe lassitudo, quæ citra fatigationem sit. idque ipsum modo minus, modo magis faciendum est. [Reficiantur) Refocillantur, recuperentur, quoniam laborat semper nostra natura, indigetque fulciri. sed modus tenendus est ne quod infundatur, superfluum sit & noxium. ubi ad cibum ventum est, inquit Celsus, nunquam vtilis est nimia satietas, sæpe inutilis nimia abstinentia, sæpe si qua intemperantia subest tutior est in potione quam in esca. vbi expletus est aliquis facilius concoquit, si quidquid assumpsit potione aquæ frigidę includit, cum paulisper inuigilat, deinde bene dormit. Si quis interdiu se impleuit post cibum, neque frigori, neque æstui, neque labori se debet committere. [Opprimantur) Debilitentur, suffocentur nimia copia & pondere ciborum & potionum, quibus coquendis & conficiendis naturales vires non sufficiunt. [Subueniendum) Succurrendum suis exercitationibus, & commentationibus, ne situ obducatur & languore torpescat. [Grauescunt) Debilitantur, si modum excesserint labores. [Leuantur) Leuiores fiunt, agiliores, & vegetiores. [Stultos) Bardos, insipientes, imprudentes

tes. [Credulos) Leues,futiles,deliros,omnia facillime credẽtes
citra iudicium & prudentiam. prudentis est,inquit Sen.examina
re consilia,& non cito facili credulitate ad falsa prolabi. [Obli-
uiosos)Immemores,& obtusos,citra ingenium.Si prudens est a-
nimus tuus,dicit Sen.tribus tpibus dispensetur. pñtia ordina,fu-
tura prouide,præterita recordare. nam qui nihil de prẽ cogitat
perdet vitam,qui nihil de futuro præmeditatur in omnia incau-
tus incidit. [Dissolutos) Negligentes,incontinentes,hebetes,in-
constantes. [Inertis) Ociosæ,desidiosæ. inertes proprie illi sunt
qui artem non hñt. & artifex atque rudis ignarusq. opponũtur.
[Ignauæ)Pigræ,languescentis. [Somniculosæ) Torpidæ,marce-
scentis,& somno tñ indulgentis,qui est mortis imago. [Petulã-
tia)Lasciuia,procacitas,immoderatio. [Libido)Effrænata cupidĩ
tas voluptatum,& venereaꝝ maxime. [Non proboroꝝ)Impro-
boꝝ, incontinentium, intemperantium, & notam merentium.
[Stultitia)Stoliditas,hebetudo,insipientia,barditas. [Deliratio)
A recte rõnis linea exorbitantes & insanientes. Iactu semine,in-
quit Plin.iteratio sequitur,crate dentata, vel tabula aratro adne
xa,quod vocant lirare,operientes semina. vnde primum appella
ta deliratio est. [Leuium) Vitium,nullo reꝝ pondere subnixoꝝ.
[Tantam domum)Numerosam familiam.familiæ appellatione,
inquit iurisc.a 1.digest.oẽs qui in seruitio sunt continentur, & li
beri hoies qui bona fide seruiunt. [Tanta clientelas) Turbas, &
cœtus clientum,qui patronos adsectantur & colunt. [Regebat)
Prudentia & consilio gubernabat. [Intentum)Paratum,vigilan-
tem,acrem. [Languescens) Torpescens. [Nec succumbat)Nõ ce
debat,vt debilis & victus,sed expugnabat vitijs senectutis, lucta-
baturq. cum illa viribus ingenij,& constanti robore erectæ men
tis,& præfractæ. [Auctoritatem) Aestimationem,dignitatẽ. [Im-
perium)Dñium & principatum. [Verebãtur)Honorabant,cũ ve
recundiam illi reuerentiamq. exhibebant. Vereri est liberi hois,
timere vero serui. hic pœnæ metu tenetur,ille aũt pudoris. [Ca-
rum habebant)Amabant. Caꝝ,inqt alibi Cic.verbũ est amoris.
inde dicta Caritas amor sincerus ἀγάπη dr̃ a Græcis. [Vigebat)flo
rebat,vigorem habebat. [Patrius mos) Auita consuetudo,& re-
ctus ordo vitæ. [Disciplina) Domestica rõ,& honesta eruditio,
normaq. viuendi. [Ius suum) Auctoritatem,imperium,ditionẽ.
[Emancipata)Dedita,& addicta in seruilem morem. Emancipa-
tum,inquit Non.citans hunc Cic.locũ,dr̃ obnoxium,& deditũ.
Ho.in Epod.Romanis(eheu posteri negabitis)Emancipatus fœ-
minæ Fert vallũ & arma miles & spadonibus Seruire rugosis po-
test. [Dñatur)Retinet dñm. [Senile)Graue,matuꝝ. [Aliqd ado-
lescentes)Vegetum,actuosum,celere,promptum. [Animo) Ani-
mi vigilantia,& solerti agitatione. [VII. liber) Cato hic Cen-
sorius in senectute scripsit historias in 7.vol.digestas.primum cõ
tinebat res regum P.R. secundum, & tertium vnde quæque Itali
ca ciuitas orta sit,cui⁹ rei gratia oẽs libros appellauit Origines.
In quarto narrabatur primum bellum Pun. In quinto secudum,
alijs duobus reliqua bella complexus est vsque ad præturã Galbę
qui Lusitanos diripuit. [Est in manibus)Nunc elaboratur & cõ-
ponitur. [Monimẽta)Recordationes,& historias originũ. [Cau
saꝝ)Actionum,& negocioꝝ. [Illustrium)Nobilium, & splendi-
daꝝ. [Conficio)Cõpono,& literis mando,vt prosint posteris,do
ceantq. nepotes,quibus ꝓspiciendum est. [Ius auguꝝ) Auguralẽ
disciplinam,& ptatem, siue auctoritatem quam hñt augures Io-
uis consiliarij diuiniq. nutus p auguria interpretes. [Pontificũ)
Quo pontifices in sacris ceremonijs vtuntur. [Ciuile)Quo ciui
tas gubernatur & regitur.Ius ciuile positum absolute Romanoꝝ
figñat,vt poeta Virg.apud Latinos, & Homeꝝ apud Græcos per
excellentiam. [Exercitationes)Cõmentationes,quibus ingenio
subuenitur,& memoria confirmatur. [Curricula)Spacia per quę
mens exercetur,& rõnis celeritas atque discursus. hæ sunt,inqt,
occupationes q̃ senile ingenium hebescere non sinunt,sed vege-
tum seruant & agile. [In his)Curriculis. [Non desidero) Qm in-
genij viribus exerceutur,magisq. corporis quod ad eum finẽ cu-
randum est,vt aio seruiat. fulcris etenim corporis aius sustentat̃.
[Adsum) Faueo in causis patronus, & aduocatus defendo ami-
cos, eorumq. negocia. adesse amico sigñat aduocatum esse cau-
sam eius defendere,atque id dr̃,inquit Gell.non in compitis tñ,
neque in plebe vulgaria,sed in foro, in comitio apud tribunalia.
[Frequens)Assiduus frequento curiam, in qua publicæ curæ ge-
runtur. frequens dr̃ senator,qui suum frequentat munus, & fre-
quens cura passiue frequentia multoꝝ celebrata.frequens miles
q a signis nõ recedit. [Vltro) Mea sponte,vt gñosam decet nãm.
nõ.n.expectandum est dum rogemur si vero velimus offõ fungi.
non tulit gratis,inquit Sen.q cum rogasset accepit. [Tueor)De-
fenso exerceo,ꝯseruo. [Quæ)Supradicta oia. [Exequi)Exercere,
peragere. [Ante acta)Præterita quæ tales dotes parauit senectuti
atque viaticum. [Studijs) Curis,exercitijs. [Obrepat) Adueniat,
obrepere,adrepere,subrepere ꝓprie est illoꝝ animalium quæ pe
dibus carent.& ob id reptiles dñr.transfertur tñ ad multa.sed ita
vt accessum humilem significet,vt repere per acclinia,angustia,fo
ramina. [Sensum) Paulatim. [Sine sensu) Perceptione & cogni-
tione. sentire proprie est sensuum iudicio aliquid percipere,trã-
fertur & ad animum,inde sensa & sententia. [Frangitur)Debili-
tatur,abrumpitur. [Diuturnitate)Spacio tpis. [Extinguitur)Vi-
talem calorem amittit,& vitam cum morte compensat, & mors
inter naturæ munera reponenda est.

MART. PHIL.

DEsidero) Est proprie de rebus absentibus, vnde ponitur
desiderium pro absentia. [In.n.)Per parenthesim.i. inter
positionem sniæ. [Plus q̃ adolescens) Quia desiderare
vires tauri esset plusq̃ adolescentis vires expetere. [Tauri,aut e-
lephanti) Ista sunt aĩalia miræ fortitudinis. Elephas,tis declinat̃,
& Elephantus,phanti,vt sectoq. Elephanto. Et cum esset adole-
scens ipsoꝝ vires nõ desiderabam qa contra nãm fuisset, nũc aũt
cum senex vires adolescentium non desidero quia esset ꝯtra na-
turam,quod dicit. [Quod est nãliter) A nã datum. [Decet) Deco
rum condecens est, vt cum sis adolescens adolescentium viribus
vtare,cum vero senex senumq. vtare viribus,& sic non sit minu-
ta Minerua. [Pro viribus)Pro aũt multis modis ponitur tam in
appositione,quam in compositione,ut inquit Prisc. nũc vero po
nitur pro ad vel secundum, vt pro viribus.i.ad vel secundũ vires.
[Quæ voa)Vituperat,Milonem Athletam Crotoniatam,qui fa-
ctus senex deplorabat vires suas amissas per senectutem, videns
Athletas,se exercentes & dicebat. [At hi qui.) .s. lacerti mei sunt
mortui,quia amiserant vires suas.Sciendum tñ,quod ille de quo
nunc agitur Milo,fuit quidam Athleta de Crotone Italiæ ciuita
te,vnde est patrium nomen Crotoniata. [Curriculo)Huius uo-
cabuli sigñone non habemus manifestam,sed alia sigñat interdũ
tps & spatium cursus,interdum paruum,currum,& cursum. [La
certos)Latine,brachia Græce dicimus,in Italia.n.erant tres lin-
guæ,Latina,Osca,& Græca. [Non vero)Verba Catonis vitupe-
rantis Milonem. [Isti).s.lacerti tui, vnde nota dñam inter iste &
hic. [Quam tu ipse nugator).s.mortuus es. [Neque.n.)Subiũgit
rõnem,quia nunquam. [Ex te) .i. ex animo tuo,vnde nota illud
quod diximus de Platone,qui dicebat animum esse hominem,&
corpus quidem esse animal, quod est cõe cum bestijs. Sic & Cic.
& in Somnio Scip.Non est homo quem vides,homo autem est à
ratione & sic intelligitur hoc loco, ideo addit contrarium .s.ex
lateribus & lacertis. [Sex.Aelius) P. Crassus, Coruncanus præ-
stantissimi uiri R. fuerunt. [Prudentia) Quæ est præteritarum,
& futurarum,& præsentium reꝝ cognitio. [Orator)Ponit quan
dam obiectionem,quam ei aliquis facere potuisset,pro quo ipse
loquitur,vel quod sint uerba ipsius Lælij. Orator qui est uir bo-
nus dicendi peritus. [Metuo) Sub quodam timore reuerentiæ.
[Munus)Officium,alias donum sigñat. Sed laterum etiam & ui-
rium: ut bonam habeat uocem, & latera fortia & firma, quibus
uox ipsa formatur,& stare possit ad recitandum. [Nescio quo pa
cto)Modus quidam loquendi,cum res ipsa habet nescio quid la-
tentis energiæ,quod uerbis aperire nescimus,quale est illud Iuu.
Hunc qualem nequeo monstrare & sentio tantum. [Quod)Ca
norum. [Non amisi)Probat ea ipso & bene. Nam hoc est decoꝝ
auctoris,ut idem docet Horat. ut seruetur ad imum. Quidquid
ab incepto processerit, & sibi constet. unde etiam debemus scire
illud, quod dixit Plin.de laudibus Cat. quod nullus in vrbe fuit
qui toties fuisset accusatus, & semper absolutus, quadragies .n.
patet accusatus,& gloriose absolutus,quam rem etiam Valer.o-
pere suo complexus est. [Non amisi) Et hoc quod sit uerum Gal
ba probauit Cat. aduersarius. vnde inquit Plin.accusator malo
rum assidu⁹ Galbã octogenarius accusauit. amitto aũt differt ab
admitto.amittere .n. perdere est,admittere uero recipere. Et ui-
detis tñ meos canos, hoc est capillos & hæc dicens demulsit sibi
barbã Græco more. [Sermo) Vox remissa & finitima quotidia-
næ locutioni,est aũt duplex uox vna,q̃ contentio dr̃,altera quam
sermonem appellamus. quam rẽ optime in Rhet. diffiniuit Cic.
[Nequeas)Secunda utitur persona,ut diximus plerunque ꝓ ter
tia,modus quidam loquendi in omni gñe dicendi. Scipioni ꝓci
pere & Læl.docere Scip.& Læl.pro quibus intelligit omnes ado
lescentes. unde probat quod senectus si non habet uocem dicen
di,saltem habet facultatem dicendi,& faciendi bonos uiros. [Sti
pata)Circũdata.Vt magna stipãte caterua. Stipare.n.proprie est
densare.tractũ à stipa,quã interponunt nautæ uasis oibus. [Do-
ceat)Quantum ad literas,& doctrinã. [Instruat)Quantũ ad bo-
nos mores. [Ad omne officij munus) Hoc est ad oẽ officium ho-

nestatis, munus.n.pro officio, officium pro honestate ponitur. officium.n. πολύσημος sermo est, interdum munus, interdum obsequium, interdum debitum, hoc est illud quod debet effici ab efficiendo dictum, non vt quidam dñt ab officiendo. [Cn.& P.Scip.) Isti fuerunt fratres, de quibus inquit Virg Duo fulmina belli Scipiadas, in quo multi errant putantes maiorem & minorem Scip. Africanos, cum isti duo fratres fuissent, qui in Hispania apud nouam Carthaginem insidijs interempti sunt, cum illic fortissime prœliarentur, sed hoc pacto se habet illorum coniunctio Scipionũ. P. Scipio Afr. maior valetudinarium Scipionem genuit ut diximus, qui hunc Scipionem adoptauit minorem Africanum, vnde fit P. Africanus auus huius per adoptionem huius, L. aũt Aemilius est auus eius naturalis, qui P. Aemilium genuit, huius Scip. Afric. patrem. [Comitatu) Est.n.comes proprie in itinere hoc ab omni magistro putandi boni, & beati. magistri aũt dñr non modo artium præceptores, sed quicunque sunt in aliquo magistratu, dicti quidem quod magis ceteris possint. [Etsi ista) Probat qđ si vires defecerunt senibus, euenit ex vitijs & intemperantia, & libidine, & male acta vita iuuentutis. [Effœtum) Debilitatum, tractũ a similitudine puerperæ quæ post debilitatur, vt ab extra, & fœtũ, quasi sine fœtu, nam fœtum dicimus cuiuslibet germen, vel fructum. [Tradit) Quia vna ætas traditur alteri. [Cyrus) Hic de humili statu, & regno ad magnum euenit, de quo Xenophon scripsit lib. quem περὶ παιδείας τοῦ κύρου nominauit, & Iustinus nr̃ eius historias non silentio præteriuit. Xenophon aũt præclarus phs, & orator, & in re militari studiosus fuit. Cyri præterea fuerunt duo, de quo nunc agitur, & minor cum ἀναβάσει Xenophõ meminit. [Imbecilliorem) Debiliorem. nomen quidem dimin. a baculo bacillus, hinc imbecillis debilis ut est senex qui se baculo regit. [Ego L. Metellum) Vt non inferiores externis viderentur latini, de nostris subiungit exemplum, probationis causa. Ordo: Ego puer memini L. Metellum ita bonis viribus extremo tpe ætatis [Viginti & d.) Annos ei sacerdotio præfuit, hoc est per parẽthesim dictum. [Sacerdotio) Hoc est pontificatus, qui omnibus paret sacerdotibus. Erant.n.tria gña sacerdotum, feciales, qui fœderibus faciendis præerant. Salij a saltando dicti a Numa Pomp. instituti qui 12. numero fuerunt quo tpe de cœlo Clypeus cecidit. & Flamines qui a flosculo lanæ quẽ præeminentiæ causa sub apice ferebant denominati sunt. [Alterum) Secundum. [Nihil necesse) Vellet de se dicere Cato, & ne videatur arrogans excusat se & facit quandam digressionem, quam dicit ad rem tñ pertinere causa probationis. [Videtis) Exemplum probationis, & imitationis causa. [Homerum) Patrem omnium bonarum artium. [Nestor de virtutibus suis prædicet) Tertiam hominum viuebat ætatẽ, hoc est quod erat in tertia ætate, hoc est quod habebat circiter octoginta nouẽ annos, quia ætas dicebatur spatium triginta annorum, sed scire debemus quod tribus modis ætas intelligitur, interdũ .n. ponitur pro anno, & tunc vr̃ deriuari ἀπὸ τοῦ ἔτους. s. anno, interdum ordinem ipsum annorum hoium, vt infantiam, pueritiam, interdum vero spacium 30. an. quod appellat Homerus γενεάν, qđ apta sit ad generandum. Hom. autem carmen est huiusmodi:

τῷ δ' ἤδη δύο μὲν γενεαὶ μερόπων ἀνθρώπων
ἐφθίαθ' οἵ οἱ πρόσθεν ἅμα τράφεν ἠδ' ἐγένοντο.

Hoc est, duæ ætates hoim inuicem distantium erant consumptæ Nestori. quod sic Cic. in Latinum conuertit, tertiam hoim viuebat ætatem. Possumus ẽt ætatẽ hoc loco, vt superius diximus tripartitam in hoibus esse dicere, & in ea quidem snia melior est sensus. [Aut insolens) Cum quo nemo solere hoc eo cõuersari possit. [Loquax) De se multa magnifica dicens, & elata verba. Ex eius lingua melle dulcior fluebat oratio. [Dux ille) .s. Agamemnon qui cum Achille contendit, de quorum contentione orationem fecit Nestor apud Hom. eorum tractantem concordiam. Vnde Agamemnon eius cognita sapientia, inquit, quod potius optabat habere quinque Nestores quam decem Aiaces in exercitu, qđ breui superaret Troiam. Aiax aũt fortissim' fuit .s. Telamonius. Nã duo fuerunt, Telamonius & Oileus, & furias Aiacis Oilei. Telamon aũt Aiacis filius duos habuit filios Teucrum ex Hesiona, & Aiacem ex alia vxore. hic cum arma Achillis iam mortui hr̃e non posset, in furorem versus seipsum interemit. [At) Sed supoptabat quinque similes Nestoris habere. Atenim, & sed, semper aduersatiuam significant rerum. [Troia) Prouincia Priami in qua est Ilion ciuitas, quam Græci dicunt τροίην. interdum vero signat ludum equestrem puerorum, & ciuitatem quam primo cõdidit Aeneas, cum in Italiam profectus est, ut nec tentoria capit. [Sed redeo) Facta digressione ne videatur arrogans, seipsum laudare incipit & de seipso dicere, & narrare magistratus quos gesserat. [Cyrus) Persarum rex de quo inquit nunquam imbecilliorem senectutem suam sensisse. [Miles) Nomen est professionis militiæ, & habet duas partes in equo .s. vnde eqtes, & in pede vnde pedites dñr, & vtriq; Milites appellantur, dicti vero a Millenario numero, quo conficiebantur legiones, quos & Græci dñt χιλιάρχας quasi χιλίων ἄρχοντας. Sed hic pprie tribunos militum signat. [Bello Punico) .s. secundo qa tria bella Punica fuerunt. [Quæstor.) Vice fungens imperatoria in exercitu, fuit.n. quæstor fortissimus Scipio. [Eodem bello) .s. Pun. [Cõsul in Hispania) Vbi Celtiberos domuit, & ne rebellare possent ad singulas ciuitates literas misit, vt muros diruerẽt, quod executioni mãdarunt singulæ ciuitates. [Tribunus militaris) q erat ad corrigẽdos, & castigãdos, puniẽdos & soluẽdos milites, ideo dicti qđ ternis tribubus modis, Rhãnensium, Lucerium, Tatiensium ad exercitum mittebantur. fuit aũt tribunus militum Cato Syriaco bello, & occupatus Thermopylarum iugis præsidium hostibus depulit, fuit ẽt tribunus militum in Sicilia, Item ptor & in sua ptura Sardiniam subegit, Item Censor qñ L. Flaminium ꝯsularem in Senatu mouit, quod ille in Gallia ad cuiusdam scorti spectaculũ tectum quẽdam ex carcere iugulari iussisset. [Apud Thermopylas) Mõtes longissimos in occidente incipientes, & in Ægeũ mare finientes, & totam Græciã per mediũ diuidẽtes apud quos Antiochus rex cum Romanis bellũ gessit, in quo bello tribunus militũ fuit Ca. dictæ Thermopylæ portæ, calidarum aquarum qa ibi sunt aquarum calidarum venæ, θερμὸν .n. calidũ, πύλαι vero porta. [Curia) Locus Senatorum, & concilia curia dicta quod ibi curaretur status Rom. [Vires meas desiderat) Hoc est deficio à curia. desiderare.n.est rẽ absentem cupere, non.n.est opus, vt vires meas curia desideret, qm̃ qdem me habet assidue in Senatu, hinc sæpe in historia ponitur desiderare p deficere, vt desiderata sunt decẽ millia hoium. vnde nota qđ vt diximus summus orator fuit, & in curia se exercebat in gñe deliberatiuo, in foro aũt in gñe iudiciali, in amicis & populo in gñe demonstratiuo. Scimus .n. tria esse gña causarum, deliberatiuum, demonstratiuum, & iudiciale. [Rostra) Aũt forum signat, in quo rostra nauium pro insigni laude victoriæ habitæ suspensa fuerant, tanq̃ in loco frequentiori, vt oẽs viderent. [Clientes) Quasi colentes a colo dicti cuius correlatiuum est patronus, q eum in causa defendit, sicut filius & pater. vnde est nomen patrocinium, causarum defensio. Hospites. externi hoiẽs & amici, quorum tanta necessitudo & reuerentia fuit adinuicem suscipiẽdorum, quod & deum ipsi hospitalitati præfecerunt, quem Iouem ξένιον dixerunt. vnde Virg. Iuppiter hospitibus nam te dare iura loquuntur. [Minus mal.) Non magis vellem. [Anteq̃ fuissem) .s. senex nanque dum iuuenis fui iuuenilia tractaui, & sic ceterarum ætatum quæ sua fuerunt officia libenter executus sum, nunc cum sim senex senilia mihi cara sunt officia. [Conuenire) Inuenire alioquin. Inuenire.n. & reperire in hoc differunt, quod inuenire est rem quæsitam offendere, reperire aũt est a casu. Ouid. Tu non inuenta reperta es. [At minus) ἀνθυποφορά [Viribus) Vtriq; dicimus & idem est. [Nec vos quidem) Rñdet τῇ ἀνθυποφορᾷ. [Centuriones) Centum militum præfecti, & decuriones, decem militum, centuria vero dicitur quæ sub vno erat centurione, & cum nunc centurio dr̃ & decurio, centurionus & decurionus & curionus dicebatur. [Quantum põt) .s. vt pro qualitate ætatis vires habeat, ne ille quidem, nunq̃ ponitur ne & quidẽ, nisi interponatur aliquid. [Magno desi.ui.) Qm̃ tm̃ habebit virium, quantum .s. satis erit & quod sibi non deficiẽt vires. Ponitur .n. desiderium pro re deficienti. [Per stadium) Curriculum & locum ipsum vbi currebatur, & ludebatur significat. vocabulum autem est Græcum στάδιον, hoc .n. primum ab Hercule ferunt esse constitutum, & eo quidem spacio quod ipse vno spiritu confecisset, & ex illo stadium appellatum quod in fine respirasset, atque stetisset, significat autem octauam miliari partem. [Milo.) .s. Crotoniata, de quo diximus. [Sustineret bo.) Taurum .n. quendam consueuit Milo a teneris annis sustinere suis humeris, & hoc quidem ad multos annos effecit, & cum iam taurus grandis esset admodum Milo non maiore nisi tantundem agebat & id omnibus stadio Olympiæ spectaculo fuit, sed suis istis confidens viribus non abiuit impunis. Forte .n. fortuna nodosam quandam quercum loco deserto iacentem offendit, & cuneos adhuc in se fixos habentem, quam scindere agricolæ robusti non poterant, & vt illic vires suas ostenderet quercum ipsam aperire manibus conatus est, cunei prosiliere quamprimum, quercus vero manus Milonis illic affixas inclusit, & futura nocte cũ discedere nequisset eum lupi cõmanducauerunt. [Vires iug. Py.) q cum Phliuntem aduenisset nobilissimum Aetoliæ ciuitatẽ: ibi de rerum natura omniũ grauiter & ornate & copiose disseruit, & ibi à Rege interrogatus qua potissimũ arte ualeret, & an sapiẽs esset, rñdit nullam artem scire se. Est autem ingenium subtili-

tas quędā naturæ & sapientia. Salust. in Catilinario, ingeniū nemo sine corpore exercebat. (Illo bono) s. virium. (Paullum ætate pro) Ineunte. s. virili ætate. (Cursus) rō bona quod ætas est eer tus cursus, & vna via, quod prima infantia, postea pueritia, deinde ceteræ ætates, & quælibet habet vires sibi conuenientes & ɔgruas (Tempestiuitas) Conueniens tps, vnde tempestiue dr̄, vt tēpestiue venisti, hoc est in ipso tpe. (Infirmitas) Quod non sunt firmi in proposito. has partes Horat. in poetica tangit optime, vt, Reddere qui vocem iam scit puer, & pede certe Signat humum, gestit paribus colludere, & iram Colligit ac ponit temere, & mutatur in horas. Ferocitas. iuuenum. Ho. Imberbis iuuenis tandem custo de remoto Gaudet equis, canibusq́ & aprici gramine campi. (Cōstantia) ætatis, virilis scilicet. Ho. Conuersis studijs, ætas, animusq́. virilis Quærit opes, & amicitias, inseruit honori, Cōmisisse cauet quod mox mutare laboret. (Maturitas) qa qdq́d agit senex, agit quā mature & sapienter. Sed vt hāc partem Horat. intelligit hoc loco Catonis gratia præbeamus. (Percipi) qa dixit maturitas, tracta similitudo est a frugibus quæ maturantur & pcipiuntur. (Audire te) Bene obseruat pceptum Horat. q dicit, Primo ne medium, medio ne discrepet imum. oīa. n. adducit à principio vsque ad finem ad laudationem senectutis. (Malinissa) Hic rex fuit Mauritaniæ, quæ puincia in Africa est, socius & confœderatus P. R. de quo dicit Liu. in 2. de bello Pun. quod sp fauens fuit P. R. & maxime fuit amicissimus istius Scipio, de quo Valerius ēt ponit exēplum. (Hodie) Aduerbiū tpis dcm̄ ab hoc & die. (Frigore) sic ait de seipso Tibullus, Nō mihi pigra nocēt hybernæ frigora noctis, Non mihi cū multa decidit imber aqua. (Summā siccitatē) soliditatē, quod nullum catarrhum passus est, hoc est defluētiam humorꝫ. Nā καταῤῥέω est defluo. Officia) q̄ debent esset a rege. (Tēperantia) Abstinētia a potatione & luxuria, & alijs hmōi. est. n. tēperantia, vt à Cic. diffinitū est, veteri Rhetorica, rōnis in libidinem, atq; in alios non rectos impetus ai firma & moderata dñatio. eius vero partes sunt tres, continentia, clemētia, modestia. (Nō sunt in senectute vires) ἀνθυποφορὰ est. (Nec postulant) qa esset contra naturam, cum naturaliter senectus sit sine virib⁹. (Ergo legibus) Ita legendū est, ergo ætas nr̄a. s. senilis absoluta est p leges, & instituta ciuitatū ab illis muneribus quæ sustineri non pñt, vt est præliari contra hostes, & arma ferre pro patria, & hmōi officia. Cauendū est sane ne legamus, ergo vacat legibus & institutis, ordo est, ergo vacat his muneribus, quæ non possunt sine viribus sustineri. (Vt ergo va.) Hoc est caret, q. d. infinite, & tūc vacat intendit sigñat. Lex aūt ab instituto & iure differt. Lex. n. est iuris species. Virg. Iura dabunt legesq́. vitit. Iuuen. Quod si vexantur leges ac iura citari. ius aūt est gñale, institutum uero particulare a legibus. Sed nec quantum possumus qdem cogimur, quod si ēt possemus aliquod istoꝝ officiorum præstare non cogimur, qa alienum est ēt à nostra ætate, cum senectutis sit consilium & prudentia. (Et multi) Alia ἀνθυποφορὰ cui respondet dicens. (At id quidem non proprium senectutis vitium) qa id quod est pprium rei semper inhæret ei, sicut caliditas igni, frigiditas aquæ, qd̄ in senectute idem dr̄, cum vires non sint proprie senectutis, ijs ergo non inhærent ipsi. (Valetudines) Naturalis cōplexionis. nam valetudo tria sigñat, sanitatem, infirmitatem, & complexionem. (Quidē fuit) pbat id per exemplum Scipionis valetudinarij, qui filius fuit Pub. Afr. (Is) Scipio valetudinarius, (Qui te) Scipionē. (Adoptauit) Filiū suum adoptatū fecit. est. n. adoptatio in alienam familiam trāsitio alicuius, q viuente patre in eius adhuc ptāte est. Arrogatio est transitiū in alienam familiā alicuius, q mortuo patre in sua ptāte est; & hæc fiebant in concione populi rogati, vt illū rogaret q in suam familiā acceptaret ne videretur aliqua fraude fieri. (Alterum ille lumen) Secundus splēdor Romanæ vrbis respectu patris sui, q primus splendor fuit ciuitatis Romanæ. (Vberior) abūdantior doctrina, qa fuit eruditior patre. Pater n. summus fuit PHs, qui Panætium præceptorem habuit, sed iste filius eum doctrina superauerat, qui viribus æquare non potuit. (Infirmi) Sunt imbecilles, & debiles. Resistendum, documenta dat optima qbus resistere possumus senectuti. (Diligentia) Vt à nimia potione & ciboꝝ superfluitate. (Tanq̄ cōtra morbū) Sicut facit aliqs febricitans, q se abstinet à vino & rebus sibi contrarijs. (Hñda rō valetudinis) Modus loquendi. Consideranda est valetudo, & maxima habenda est consideratio, vt recte valeamus. (Exercitationibus modicis) Cū modo & mensura factis. (Non opprimantur) qa pp nimiam potationem & ciborum abūdantiam vires suffocantur, non reficiuntur. (Nisi tanq̄ oleum) per similitudinem ostendit hoc. qa sicut videmus in lucerna, si nimium olei est, papyrus suffocatur, & non ardet. sic in corpore hominum pp nimiam potionem extinguuntur vires animi & corporis. (Animi vero) Et corpora quidem ingrauescunt exercitationum defatigatione, sed animi multo exercitio magis leuātur, & fiunt subtiliores, per qd̄ pbant & ipsi PHi aim esse immortalē, cum motu & exercitatione leuetur, & corpus esse mortale & caducum, cum ingrauescat exercitationum defatigatione, & faciūt drīam inter aim & aiam. Anima. n. qua viuimus, aius vero quo sapimus. (Nam quos ait) Nunc confutat alias obiectiones. (Cæcilius) De quo supra diximus Stat. Cæcilius. (Comicos) Interest inter comicum & comœdiam, qa comicus ille dr̄ q comœdias cōficit. vt Terent. Plaut. Comœdus vero qui comœdias agit vt Histriones. sic tragicus & tragœdus. Credamus tragicis huic qd de Colchida cœna. Pec. fabula funesto ponatur blanda tragœdo. Hos sigñat. s. esse stultos, & qui creduli & q obliuiosi, qui dissoluti sunt. pars. n. stultitiæ est, cito credere & obliuisci præteritaꝝ rerum & necessariaꝝ & esse intemperantes & dissolutos. (Quæ vitia non sunt senectutis. quæ si essent propria senectutis, essent qdem in oībus senibus, & inhærerent ipsi senectuti, sicut diximus calor igni & frigus aquæ. (Sed inertis) Ignauæ, somniculosæq́. senectutis, senum illoꝝ qui sunt somniculosi, inertes & ignaui. Est. n. ignauus ab in & nauus, n, in g, mutatur, & sigñat hominē sine igne & ardore aliquo rei faciendæ. Nauus aūt sigñat strenuum, & promptum alicuius rei faciendæ, a nauis celeritate dictus, & ignauia est ai, inertia vero corporis. (Petulantia) Sine fræno lasciuiæ, vnde petulci & petulces lasciuientes, & libidinosi, & petulantia ipsa lasciuia à peto petis dicta est. (Magis non prob.) Ergo maloꝝ. Sic appetat comparationē. (Deliratio) A recta uia discessio, & Latinum nomen est, vt dicit Non. dictum à lira, quæ est fossa & sulcus rectus q contra agros & tuendos dr̄, & in quē vligo terræ decurrat. hinc delirare à recto recedere. Plaut. in Amphitr. Delirat vxor, & græcum ēt nomen est. & tunc p e, scribitur, vt de lirazo & tractum a græco pūerbio. (Quatuor R.) Subiungit exēplum de Appio cæco, de quo diximus. (Domum) Familiam oīm domesticoꝝ. (Clientelas) Causaꝝ defensiones cuius correlatiuū est patrocinium. (Nec languens) Bis est intelligendum, nec ut lāguens, nec sane accumbebat senectuti. (Tenebat) Habebat, detinebat, alibi pro dirigere. (Metuebant) Proprie seruoꝝ est. (Verebantur) Cum reuerentia timebant, & est proprie filioꝝ. (Liberi) Filij & tm̄ pluraliter declinatur. Liber vero libri duo designat & corticem & codicem, liber liberi Bacchum notat, & hoiem suo iure viuentem. (Mos patrius) Rom. disciplina, interdum pro doctrina, interdū p bonis moribus, ut hic capitur, vn̄ est disciplinatus. (Honesta) Ab onere dicta, & uūt honoratam sigñat, cuius partes sunt quatuor, prudentia, temperantia, iustitia, & fortitudo. (Mancipata) Est serua à manu & capio qd̄ alios in sua capiat ptāte, vn̄ seruum mancipium dicimus. A iure aūt belli antiquitus tractus sermo, quod cum capitalia essent bella, in qbus oēs hoies occidebātur, accessit postmodum in captiuis quędam humanitas, vt nō interficerentur, sed mancipa rentur, & venderentur, & semper essent serui, vnde serui non a seruiendo, sed à seruando dicti, vnde & mācipati serui, & manumissi, hoc est donati libertate, & extra manū .i. ptātem missi, eus debebant peremptionē. (Senile aliquid quantum ad mores) Vt in eo sit maturitas. Aliqd adolescentis, vt in eo sint vrbanitates, ales, & iucunditates. (Probo) Cōmendo, laudo. (Septimus) Ex seipso probat hoc. (Originum) in quo oium ciuitatum Italicaꝝ ponebat originem, id eo originū libros vocauit. (In manibus) Quē tunc scribebat, & in eo oīa antiquitatis monimenta colligebat. Monimēta. n. sunt historiæ, & alia scripta ac facta memoriæ causa. Monumentum vero quidq́d mortuoꝝ causa ædificatum est, & ad aliquoꝝ memoriam factum, vt Pyramides, tēpla carminaq́. ab admonendo dictū, & ideo fm. s. prope viā hmōi erant aliqua vt prætereuntes admonerentur & se fuisse, & illos esse mortales. (Causaꝝ) Discrepatione dicentium, & contradicētium. (Illustrium) Nobilissimaꝝ non vilium personaꝝ. (Conficio) Perficio & limatas facio. Intelligere possumus, qd̄ orōnea q̄ in publico recitabant, domi elimabant, & dñt qd̄ cū recitabant erant quidam notarij tantę velocitatis manus hñtes, quod ad verbum illas totas scribebant. Cic. ergo post recitationem emendasse nulli dubium est. Sed quam pro Milone habuit totum recitare non potuit pp tumultum Clodianoꝝ. (Ius) Quidem humanum est. Fas vero diuinum. (Pontificium) Est aūt pontificium qd̄ nunc ius canonicum dñt. (Ciuile) Quod leges ciuiles appellant. (Pythagoreoꝝ more) Vt diximus Pythagoras Samius fuit, & in nostram venit Italiam in partes. s. quam magnam Græciā vocāt, vbi PHiam docuit, & suis fuit vsus dicere discipulis, vt q̄ in die didicerant in vespere cōmemorarent, & repeterent memoria, & recordarentur quod omnia memoriter tenerent, & memoriā exercerent, & sic viderentur in vesperi quid boni mali ue in die fe-

tissent, quos ipse Pythagoras versibus cõpleaos est, quos aurea appellauit,& interest multum inter Pythagoricos,Pythagoreos & Pythagoristas. Pythagorici .n. sunt Pythagoræ discipuli, Pythagorei Pythagoricorum discipuli, Pythagoristæ dñr illi qui Pythagorexm sectam & opinionem sunt secuti.(Vesperi)Datiuo ꝓ ablatiuo ponitur.i.in vespere,vel melius,ut sit aduerbium. Nun dubitauerunt .n. maiores nostri propter e,& i, literarum affinitatẽ, & vesperi,& vespere dicere,& inani & inane,& heri & here. Iuu. Res hodie minor est here quam fuit, atque eadem cras Diceret exiguis aliquid.(Curricula) Studia quibus adolescentes currendo,saltandoq. exercitantur.(Adsum amic.)Ad defensionem amicorum venio.Adesse.n.sæpe vtitur pro defendere Tullius & prodesse.(Frequens)Pro frequenter, vt libens pro libenter, recens pro recenter,sole recens orto.(Multum) Quantum ad vehemẽtiam cogitationis,& diu quantum ad tps.(Cogitatas) Et bene & prudẽter fecisti Cato.Parum .n. prudens is existimatus, qui accedit ad orandum,nisi prius domi quæ dicenda sunt excogitauerit. Plut. quod per auctoritatem Demosthenis comprobatum est,ter .n. interrogatus in senatu Atheniensi sniam suam ter rndit. Non.n.ꝓmeditatus sum.(Lectulus meus iucundus)Dimin.dixit,lectus est quod ad sese hoies,fessos alliciat. (Acta) .s. bene,temperanter & moderate,qm reseruauis vires.(Obrepat)Clanculum subintret.(Sensim)Paulatim sine sensu quod homo non sentit.

ASCEN. NEc quidem ego desidero nunc vires adolescentis. Is.n. locus qui vires respicit erat alter .i. secundus supra missus de vitijs senectutis,non plus.s.opto aut desidero quã ego adolescens desiderabam vires tauri aut elephantis. Decet.n. vti eo quod insitum est nãliter homini,& agere pro viribus.i.iuxta mensuram virium quidquid agas.Enim,pro quia,q̃ vox.i.quæ oro põt esse contemptior.i.contemptibilior, qua Milonis illius athletæ insignis Crotoniatæ,sic a patria dicti,qui cum esset senex & videret athletas.i. pugiles & luctatores exercentes se in curriculo.i.spatio ad cursum instituto,aut in ipso cursu,dr aspexisse lacertos.i brachia sua & dixisse illacrymans, At hi quidem.i.vos iuuenes nunc vires vestras exercetis. At.i.sed hi.i.mei lacerti olim tam vegeti & robusti,quidem .i. certe iam sunt mortui, ad quod dictum addit Cato,O nugator.i.futilis locutor, & inanis existimator rerum,vero.i.certe nõ tam illi.s.lacerti tui mortui,sup. sunt, quam tu ipse qui tales seuces,mortuus es(vbi plane ostenditur hi ad primam,& illi ad secundam pertinere. vnde hi.i.mei,illi.s. tui exposuimus.) Neque.n.tu es vnq̃ nobilitatus .i. nobilis effectus ex te.i.ex virtute tua,sed ex lateribus & ex lacertis tuis, q.d. ex viribus corporis non animi, qui debeat non minus roboris in senio hre. Nil tale sup.dixit aut sentit Sex. Aemilius Rom. ille, nihil T.Coruncanum multis annis ante sup.dixit tale. Nihil ẽt P. Crassus sup.dixit modo .i. paulo ante, vel hoc ipe tale a quibus iura præscribebantur ciuibus.s.Rom. & quorum prudentia est prouecta.i.vlterius vecta & aucta vsque ad extremum spiritum.i.extremi spiritus exhalationem. Ego metuo.i.vereor forte, ne orator languescat.i.languidus fiat senectute.Enim,pro quia, munus .s officium & exercitium eius,est non solum ingenij .i. per ingenium exercendum,sed ẽt laterum.i.illorum robustorum,& virium.s. vocis & organorum eius, sed sup. nihil metuendum est.Nam illud canorum .i. concinnum & sonorum in uoce splendescit omnino,nescio quo pacto.i.quo modo ẽt in senectute quod.s.canorum equidẽ .i.ego quidem non amisi adhuc,& tñ uideris canos .i. canescẽtes capillos meos.(dicimus aũt canos substantiue,numero tñ pluralipro capillis ipsis)Credetem non esse additum a Cat.aut a Cic. sed à grãmaticis elegantiam non intelligentibus,illud tñ,satis.n. erat,& videris canos(vt Valla locuples est testis)sed tñ.i.quis minus firmitudinis hñs.Sermo senis est decorus,quietus.i.sedatus,& remissus,& oratio senis diserti compta.i.ornata,& polita, & mitis.i.lenis,& dulcis,facit persæpe ipsa.i.per se audiẽtiam sibi. Qđ .s.bñe audientiam,aut decenter orare,si tu senex qcunque es nequeas,possit tñ præcipere Scipioni,& Lælio .i. iuuenibus quæ & qualiter dñt.Enim,pro quia, quid est iucundius senectute stipata .s.circumsepta & de se comitata studijs.i.studiosis obsequijs iuuẽtutis.i.iuuenum? q. d. nihil. An relinquemus senectuti ne eas quidem res,vt doceat adolescẽtulos,vt instituat,& instruat ad oẽ munus officij? q.d. id quidem deberemus eis,q eis proprium est relinquere. Quo quidem opere,qd põt esse præclarius ?q.d. nihil. Vero,pro sed,C.& P.Scipiones,& duo aut tui .s. L. Aemilius Scipio, & P. Africanus videbantur mihi fortunati.i. felicem sortiti fortunam comitatu.i.pp comitatum iuuenum nobilium. Nec vlli magistri.i.præceptores bonarum artium sup. sunt putandi non beati,quamuis vires eorum consenuerint atque defecerint. Etsi .i.quanquam illa defectio.i.defitio,aut derelictio virium efficitur sæpius vitijs.i.per vitia adolescentiæ, quam senectutis. Enim .i. quia certe adolescentia libidinosa & intemperata.i. incontinens tradit senectuti corpus effœtum.i.exhaustum foetura virium. Cyrus &c. Comprobat exemplis senectutem his non debilitatam quibus temperata fuerat adolescentia dicens,Cyrus aũt rex cum esset admodum senex, negat eo sermone quem moriens habuit apud Xenophontem.i.in pãtia Xenophontis de Cyro cõscripta, negat inq̃ se sensisse vnq̃ senectutem suam factam imbecilliorẽ quam adolescentia.s.sua fuisset. Ego memini puer.i. cum essem adhuc puer L.Metell.,qui cum factus esset quadriennio .i. spacio 4.ann.post alterum.i.secundũ consulatum,Pont.Max.præfuit supp. tamen ei sacerdotio.s.summi pontificatus 22. annos,memini esse inquam in extremo tempore.s.vitæ suæ viribus ita bonis,vt nõ requireret adolescentiam. Notis grãmaticus memini cum pñtis spis infinitiuo fere apud doctos cõstrui,vt memini videre & hoc memini esse,non fuisse. Nihil necesse est mihi dicere de meipso, q̃q̃ & id quidem senile.i.de seipso magnifice sentire, & dicere cõceditur ætati nostræ.i.senili.vnde senex est ſm Horat.in Arte,laudatos spis acti se puero. Videtis ne vt.i.qualiter Nestor prædicet apud Hom. de uirtutibus suis. Enim ꝓ quia,Nestor vixerat iam tertiam ætatem hominum.i.ſm quosdam treis cursus Saturnios, & ita erat nonagenarius.Verum poetæ omnia in admirationem trahunt. vnde Ouid.eum dicentem inducit. vixi annos bis centum iam tertia ducitur ætas. Nec erat verendum ei, ne prædicãs de se vera uideretur nimis aut insolens.i. importunus in sermone,& arrogans,aut loquax.i.dicax & verbosus. Etenim,vt Homerus ait oratio dulcior melle fluebat ex eius lingua,ad quam suauitatem nullis .i.non vllis ipse non egebat vllis viribus corporis. Et tñ quamuis non erat viribus præditus Nestor ille .i. notissimus apud Hom. dux Græciæ.s. Agamemnon optabat vt haberet decẽ similes Aiacis sup.moribus at .i. sed sup.optabat vt Nestoris sup. similes haberet decem. Alij vt Nestori quoque leguntur qđ parui refert licet concinnius dicatur verum quantum ad sniam damnatur Cic.memoria,cum ẽt Aiacis similes optauit Agamemnon, quod in a. epist.vol.apud pñm uidebis. Quod.s.habere decem Nestori similes si acciderit non dubitat.i. Agamẽnon quin Troia.i.tota regio Priami sit peritura breui.quod Virg. in laudẽ Aeneæ transferens facit Diomedem sic dicentem: Si duo præterea talis Idea tulisset Terra viros, vltra Inachias venisset ad vrbes Dardanus,& versis lugeret Græcia fatis. sed redeo ad me .i. ad rationem de me. Ego ago annum quartum & octogesimum,quidem.i.certe vellem posse gloriari idem quod Cyrus .s. apud Xenophontem gloriatur,vt in principio huius partis visum est. Sed tamen licet id gloriari non ausim,ego queo.i. possum dicere hoc me quidem non esse his uiribus quibus fuerim aut miles in bello Punico sub Scipione maiore,aut quæstor.i. publicus receptor in eodem bello,aut consul in Hispania,aut quadriennio.i.spatio quatuor annorum.s.post quæsturam gestam,cum eo essẽ tribunus militaris depugnaui in bello Syriaco. Depugnaui.i.debellaui hostes apud Thermo. montes illos longissimus. ab occidente in mare Argeum eminentes,& totã Græciam intersecantes & hoc M.Attilio & C.Labeone coss.sed tñ.i.nihilominus,vt uos uidetis,senectus non eneruauit.i.debilitauit me plane,& non afflixit me plane. curia .s. senatus,aut forum iudiciale,non desiderat uires meas,quia põtes mihi sunt quæ satis sint. Desideratur aũt quod abest,aut drũcit, rostra .i. loca vnde dabantur edicta: seu, vt dñt, mandata pub. ex Thracensium nauium rostris fabricata,nõ sup. desiderant uires meas. quia sat habeo uirium quibus pro rostris agam. Amici ẽt non desiderant, non clientes, qui in tutela mea sunt,& quibus patrocinium debeo,& hospites.i. iure hospitalitatis a me defendendi,non desiderant uires meas. Nec.n.vnq̃ sum assensus.Arguit dissoluit uetus illud adagium.Mature fias senex, si diu uis esse senex. quo sigñt hoiem dñe sibi parcere, & minus indulgere labori corporali more senum, si uelit diu esse senex .i. diu superstes esse ac uiuere. dicit.n.non optandum,ut quis sit diu senex,sed ut diu sit priusq̃ senex esse uideatur. Ordo est. Nec .n. sum assensus.i.non præbui assensum unq̃ illi prouerbio ueteri & laudato,quod monet sup. te hoc est quemuis fieri senem mature .i.satis tempestiue & cito,si uelis esse,diu.i.per longum tps senex. quia qui nihil sibi parcunt,tantisper dum possunt,semel decidũt. Ego uero dixit Cato,mallem .i.magis uellem me esse minus diu senem,quam esse senem.i.fieri imbecillem more senum, aut me gerere senem anteq̃ essem. itaque.i.& ita,quia nondum senex uideor nemo ualuit me conuenire adhuc, quin fuerim occupatus .s.aliquo negocio. At .i. sed econtrario fateor, quod habeo minus uirium quam uteruis .i. alter uidetur uter is sit siue tu Scipio,siue tu Læli.Nec uos quidem habetis uires T.Põtij cẽturionis

nis hois robustissimi, cuios gentilem putant nonnulli Pilatum fuisse, sub quo Christus dñs noster, licet longo interuallo, crucifixus est. potuit.s. familia Pontiorum vel longius deduci. Num.i. nunquid ille est icсirco præstantior vobis? q. d. nequaq̃. Modo .i. dummodo moderatio.i. moderata commentatio virium ad sit, nitatur quisque supp. aliquid efficere tantum, quantum potest. Nec ille.i. talis tenebitur magno desiderio uirium. Milo .s. Crotoniana ille fortissimus dicitur esse ingressus per stadium Olympiæ.i. vbi Olympica certamina Hercules instituerat, cum.i. qñ sustineret .i. sursum teneret & portaret humeris supp. suis bouem viuum, & ita non exenteratum. Igitur an malis has vires corporis dari tibi, an vires ingenij Pithagoræ.i. quas habuit Pythagoras phs perspicacissimus? q.d. scio quod Pythagoræ. denique .i. vt tandem quid de viribus corporum sentio, dicam, vtare isto bono.s. virium corporis dum adest, & ne requiras cum absit, nisi forte adolescentes debeant requirere pueritiam, & progressi paullũ ætate .i. iam iuuenes habiti debeant requirere adolescentiam. Cursus ætatis est certus. q.a vniformis & certis gradibus procedens, & via naturæ est vna, & ea simplex.i. huiõi & cuique .i. vnicuiq; parti ætatis est data sua.i. propria tempestiuitas. Enim pro quia, vt .i. quemadmodum infirmitas est puerorum, & ferocitas iuuenum. vnde Maro Latinus ad Turnum Æn.1 2. O præstans aĩ iuuenis quantum ipse feroci Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est Consulere. & grauitas ætatis iam constantis .i. virilis habet quiddam naturale, quod debeat percipi suo.i. opportuno & tempestiuo tpe. sic maturitas senectutis habet qddam naturale, quod &c. Ego ô Scipio arbitror te audire ea his q crebro ad te ab eo veniunt, quæ Masinissa rex Mauritiæ hospes tuus facit hodie natus annos nonaginta.i. cum sit nonagenarius. Cum sup. is sit ingressus iter pedibus.i. cœperit ire pedes, dr̃ non ascendere oĩno in equum, & cum.i. qñ equo sup. sit ingressus iter .i. cœperit proficisci eques dr̃ non descendere oĩno ex equo, & nullo.i. non vllo non adduci vllo.i. quouis magno imbre, & similiter nullo frigore adduci.i. ad hoc induci & permolliri, vt sit capite cooperto, & summam siccitatẽ corporis esse in eo, ita vt non habeat noxius humores vt senes solent. Itaq; sup. fertur exequi oĩa munera & officia reg's.i. sua, q rex est, aut quæ ad regem pertinent. Potest igitur &c. Infert exemplis vires competentes in senectute reperiri dicens, Igitur exercitatio & temperantia.i. continentia & abstinentia, & temperatus rerũ vsus põt conseruare aliquid pristini roboris ẽt in senectute. Non sunt (inquit sup.) vires in senectute. Nec vires qdem postulantur a senectute, q.d. senectus viribus excellentibus cõmode carere põt. Ergo.i. nunquid ppea quod vires non habet ætas nostra.i. senilis vacat.i. vacua est & caret, & .s. simul legibus & institutis .i. bonis moribus, & ijs muneribus, quæ non pñt sustineri sine viribus. Itaque.i. & si ita est nos non modo non cogimur sup. facere quod non possumus facere, sed nec quã tum possumus.i. facere. Læl. At .i. sed inqt Læl. multi senes sunt ita imbecilles, vt nullum munus.i. offm vitæ.i. quod pertinet ad vitam possint exequi oĩno. Ad quod Cato. At .i. sed, id qdem non est vitium proprium senectutis, sed cõe virium valetudinis .i. dispositionis corporum, quod ad sanitatem .i. quantum fuit imbecillis filius. Pub. Africani is videlicet q adoptauit te ô Scipio, quã .i. quantum tenuit.i. exili & modica, aut potius nulla valetudine. Quod nisi fuisset ita .i. nisi tam valetudinarius fuisset, ille extitisset alterum.i. sm à Scipione maiore lumen ciuitatis.s. Romanæ. Enim pro qa, vberior doctrina animi accesserat ad paternam magnitudinem.s. animi. Igitur quid mirum sup. est in senibus, si sunt aliqñ infirmi cum ne adolescẽtes quidem possint effugere id.i. infirmitatem? O Læli & Scipio' resistendum est senectuti .i. vitijs senectutis, & vitia eius sunt compescenda.i. arcenda aut comprimenda diligentia.i. diligenti exercitatione. (Sunt qui legunt cõpescendam, sed minus procedit.) Pugnandum est contra senectutem, si tanq̃ sup. pugnetur contra morbum, & ratio .i. consideratio & diligens respectus valetudinis.i. dispositionis quo ad sanitatem est hñda.i. debet hẽri à quolibet. Et vtendum est exercitationibus.s. corporum modicis, & adhibendum est tm̃ cibi & potionis.i. potus. (Nam vt Valla docet potio fere medicinalis est, potus nutrimentalis) vt vires reficiantur.i. refocillentur, & instaurentur, non vt opprimantur, q a crapula & potatione nimia eneruantur vires animi & corporis, quo aius vritur. Nec vero subueniendum est solum corpori, sed ẽt multo magis menti.i. parti rõnali quæ meminit, & meditatur, & aio .i. parti concupiscibili & irascibili. Nanque hæc.s. mens aut vis aiæ extinguitur quoque? q.d. non solus ignis aut lychnus in lampade per infusionem abundantis olei, aut per subtractionem olei, verũ & vis aiæ nisi instilles .i. moderate infundas tanq̃ lumini oleum .i. moderatum nutrimentum corporum & exercitium animi. In senectute repetit quod primo officio. dcm̃ est, senibus diminuendos esse labores corporis, augendos ai, dicens, vires & corpora.i. corporum vires ingrauescunt.i. graues fiunt, quidem in senectute defatigatione.i. qñ nimis fatigantur, & exercitatione frequenti & vehementi exercitatione. Aũt pro sed, animi leuantur.i. leuiores, & lætiores, atque agiliores fiunt exercendo se. Nam Cæcilius .i. Statius comicus poeta significat hos senes credulos.i. nimis cito credentes, obliuiosos i. nimis cito obliuiscentes & dissolutos.i. circa curam corpoꝝ & rerum suaꝝ negligentes, quos ait amicos.i. in comœdia stultos senes.i. delirantes. Quæ vitia non sunt senectutis ignauæ.i. inutilis, aut inidoneæ ad operandum. inertis.i. nullam industriam & artem habentis, & somniculosæ.i. somnolentæ & nimio somno ac corpori indulgentis. Vt .i. quemadmodum petulantia.i. infestatio quæ fit quemlibet petendo & lacessendo, & vt libido est magis vitium adolescentum, quam senum. Nec tñ omnium adolescentum, sed adolescentum non probatorum.i. improbatorum & malorum. Sic illa stulticia senilis.i. quæ in qbusdam senibus est. Quę.s. stulticia solet appellari deliratio (quia senes delira.i. tramite rõnis flectunt & desipere incipiunt) est senũ non quorumlibet, sed leuium .i. futilium & inconstantium, non alioꝝ.s. constantium & grauium. Probat exemplo Appij supradicti, Appius, inquit, Claudium sub quo militauerat Cato, regebat existens & senex, & cæcus quatuor filios, quinq; filias, & tantam domum, & tantas clientelas, quantum & quantas talis vir habebat. Habebat .n. aium intentum tanq̃ arcum, nec ipse aut aius eius succumbebat senectuti.i. vincebatur à senectute, languescẽs .i. torpens, & ipse in suos non modo auctoritatem patrisfamilias tenebat, sed ẽt imperium .i. exercitium, non solum ius imperandi. Serui metuebant eum, liberi & clientes, filij, filię, & reliqui cõserui verebantur & obseruabant eum filiali quodam (vt dñt) amore. oẽsq. habebant eum carum Mos patrius.i. à patribus & maioribus institutus, & disciplina patria vigebat in ea domo .s. Appiana. Ita.n. est senectus honesta si ipsa defendit se & retinet ius suũ. Et si nemini est mancipata.i. addicta in seruitutem, & si dñatur in suos vsque ad extremum spiritum .i. extremi spiritus exhalationem. Enim pro quia, vt.i. quemadmodum nos laudamus adolescentem in quo est aliquid senile.i. maturitatis ad senem pertinẽtis, sic laudamus senem in quo est aliquid adolescentis probi .i. quo ad adolescentem probum pertineat, quod.i. quam rem is q sequtur.i. imitatur vitam adolescentis pbi, poterit esse senex corpore, sed nunq̃ erit senex aio.i. nunq̃ amittet vires animi. Nam senex dici uĩ quasi se necans. Septimus ad probationem doctorum affert se in exemplum dicens. Septimus liber quia iam sex absoluerat, Originum.s. Italiearum est mihi in manibus.i. scribitur a me. & colligo omnia monimenta antiquitatis .i. quę nos antiquitatis moneant scripta & uestigia. & conficio nunc quam maxime.i. diligentissime orationem oium causarum illustrium, quas defendi, scilicet in foro iudiciali. Et tracto nunc ius augurum, ius pontificium, idest ad pontifices pertinẽs, quale est nobis quod canonicum uocant, & ius ciuile. Vtor enim multum literis Gręcis, & commemoro.i. recito, aut ad memoriam reduco uesperi.i. oriente uespero seu hespero, hoc est ad finem diei.i. more .i. ad imitationem Pythagoreoꝝ.i. Pythagoræ imitatoꝝ gratia memoriæ exercendæ.i. vt memoriam exerceam commemoro, inquam, quod dixerim, audiuerim, aut egerim. unde de vero bono & sapiente; Maro,

Nec prius in dulcem declinat lumina somnum,
Omnia quam longi repetauerit acta diei. &c.

Hæ.i. huiusmodi sunt exercitationes ingenij.s. mei, hæc sup. sunt curricula.i agitationes & exercitia quasi in curriculo mẽtis sup. meæ. Ego desudans.i. multum sudans atque elaborans in his, nõ desidero magnopere.i. vehementer vires corporis. Ego adsum.i. auxilio sum amicis, venio frequens.i. frequenter in Senatum, & vltro.i. etiam non accitus, & affero res cogitatas.s. à me domi, multum & diu. & tueor.i. defendo eas non viribus corporis, sed animi. Quæ.s. omnia iam dicta si ego nequirem exequi.i. efficere, tamen.i. nihilominus lectulus meus in quo me continerem, oblectaret me cogitantem ea ipsa, quæ oõ possem agere iam præ senio. Sed vita acta.i. transacta à me facit vt possim.s. ea quæ dicta sunt exequi. Enim pro quia, non intelligitur.i. non percipitur viuenti.i. ab eo qui viuit in illis studijs & laboribus, unde quãdo senectus obrepat, latenter obueniat. Et ita ætas senescit sensim.i. paulatim sine sensu.i. sine sensione, aut perceptione, nec ipsa ætas.s. frangitur subito, sed extinguitur.i. more ignis in lampade seipsum consumentis, absumitur paulatim diuturnitate.i. longa duratione temporis, in qua omnia senescunt & labascunt.

Facit

DOCT. interpr.

FAcit sibi audientiam) Noue dixit,neque non eleganter tñ
pro eo quod erat,reddit attentum auditorem.[Nec erat ei
verecundum) Opinor pro verecundum legendum veren-
dum,nisi forte idem est,verecundum,& verendum. [At multi ita
sunt) Hoc loco quidam admiscuerant rursus personam Lælij.cũ
sit sermo Catonis sibiipsi hæc obijcientis,ac sibi mox rñdẽtis.[Ni
si tanq̃ lumini) Tanq̃,adhibuit ad significandum similitudinem.

SEQVITVR tertia vituperatio sene-
ctutis,quod eam carere dñt uoluptatibus.
ò præclarum munus ætatis: si quidem
id aufert à nobis,quod est in adolescen-
tia vitiosissimum. accipite.n.optimi a-
dolescẽtes,veterem orationem Archy-
tæ Tarentini,magni in primis,& præclari viri: quę mihi
tradita est, cum essem adolescens Tarenticum Q. Maxi-
mo. nullam capitaliorem pestem, q̃ voluptatem corpo-
ris, hominibus dicebat à natura datam: cuius voluptatis
auidæ libidines,temere, & effrenate ad potiundum incita
rentur. hinc patriæ proditiones,hinc rerump.euersiones,
hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci: nullum
denique scelus,nullum malum facinus esse, ad quod su-
scipiendum non libido voluptatis impelleret: stupra ve-
ro,& adulteria, & omne tale flagitiũ nullis alijs illecebris
excitari,nisi voluptatis.cumq́. homini siue natura,siue qs
deus nihil mente præstabilius dedisset,huic diuino mune
ri,ac dono nihil esse tam inimicum, q̃ voluptatem: nec
enim,libidine dominante,temperantiæ locum esse, oĩno
ñec in voluptatis regno virtutem posse consistere. quod
quò magis intelligi posset, fingere aio iubebat tanta inci
tatũ aliquem voluptate corporis,quanta posset maxima,
nemini censebat fore dubium,quin tãdiu, dum ita gaude
ret,nihil agitare mente,nihil rõne, nihil cogitatione cõse
qui posset: quocirca nihil esse tã detestabile, tamq́. pesti
ferum,q̃ voluptatem: si quidẽ ea,cum maior esset,atq; lõ
gingor,oẽ animi lumẽ extingueret. Hęc cum C.Põtio Sã
nite,patre eius, à quo Caudino prœlio Sp. Postumius T.
Veturius,cõsules superati sunt,locutum Archytã,Near-
chus Tarẽtinus,hospes noster,q in amicitia populi R.p-
mãserat, se à maioribus natu accepisse dicebat; cum qui-
dem ei sermoni interfuisset Plato Atheniensis: quem Ta
rentũ venisse L. Camillo, P.Claudio cõsulibus reperio.
Quorsum hęc? vt intelligeretis,si voluptatẽ spernari rõ-
ne,& sapientia nõ possemus, magnam habendã senectuti
grãm, quæ efficeret, vt id nõ liberet,quod nõ oporteret;
impedit.n.cõsilium voluptas,rõni inimica; ac mentis (vt
ita dicã) perstringit oculos; nec habet vllum cũ virtute
cõmercium. Inuitus feci,vt,fortissimi viri, T.Flaminini
fratrem, L.Flamininum è senatu eijcerem septem annis
post,q̃ consul fuisset: sed notandã putaui libidinem. Ille
enim,cum esset consul in Gallia, exoratus in conuiuio à
scorto est, vt securi feriret aliquem eorum, q in vinculis
essent dãnati rei capitalis.hic Tito, fratre suo, censore, q
proximus ante me fuerat,elapsus est.mihi vero,& Flacco
neutiq̃ probari potuit tã flagitiosa,& tã perdita libido,q́
cum ꝓbro priuato coniungeret imperij dedecus. Sępe au
diui à maioribus natu, q se pueros porro à senibus audis-
se dicebant,mirari solitum C.Fabricium, quod,cũ apud Pyr
rhum regem legatus esset,audisset à Thessalo Cinea,esse
quẽdam Athenis,q se sapientem profiteretur,eumq́. dice
re,oĩa,quæ faceremus,ad voluptatem esse referenda:quod
ex eo audientes M.Curiũ,& T.Coruncanum,optare soli
tos,vt id Sãnitibus,ipsiq́. Pyrrho psuaderẽtur; quo faci-
lius vinci possent,cũ se voluptatibus dedidissent. vixerat
Man.Curius cũ P.Decio,q quinquennio ante eum consu
lẽ se pro rep quarto cõsulatu deuouerat. norat eundẽ Fa
bricius,norat Coruncanius: q cum ex sua vita,tũ ex eius,
quẽ dico,P.Decij facto iudicabãt esse profecto aliqd na-
tura pulchrũ,atq, præclarum,quod sua sponte peteretur,
quodq́. spreta,& cõtempta voluptate optimus quisq; se-
queretur.quorsum igr̃ hęc tã multa de voluptate? qa nõ
modo vituperatio nulla, sed ẽt summa laus senectutis est,
quod ea voluptates nullas magno pe desiderat, caret epulis,
extructisq́ mẽsis,& frequentibus poculis: caret ẽt vinolẽ
tia,& cruditate,& insomnijs. sed si aliqd dandũ est volu-
ptati,qm̃ eius blanditijs nõ facile obsistimus.(diuinit⁹.n.
Plato escã malorum appellat voluptatẽ,quod ea videlicet ho
mines capiant, vt pisces) q̃q̃ immoderatis epulis caret se
nectus,modicis tñ delectari põt.C.Duilium,M.filium,q
Pœnos primus classe deuicerat,redeuntẽ à cœna senẽ sæ-
pe videbã puer. delectabatur cereo funali,& tibicine,q́ si-
bi nullo exẽplo priuatus sumpserat: tm̃ licẽtiæ dabat glo
ria. Sed qd ego alios? ad meipsum reuertor. Primũ ha-
bui semper sodales. sodalitates aũt me quæstore cõstitu
tæ sunt,sacris Idæis Magnæ matris acceptis.epulabar igr̃
cũ sodalibus oĩno modice,sed erat qdã feruor ætatis; qua
progrediente,oĩa fiunt in dies mitiora.neq;.n.ipsorũ con
uiuiorũ delectationẽ voluptatibus corporis magis, q̃ cœ
tu amicorũ,& sermonibus metiebar.bene.n.maiores accu
bationẽ epularem amicorũ,quia vitę cõiunctionem hr̃et,
cõuiuium nominarunt,melius,q̃ Gręci,q hoc idem tum
cõpotationem,tum cõcenationem vocãt: vt, quod in eo
gñe minimum est,id maxime probare videãtur. ego vero
pp sermonis delectationẽ tempestiuis quoq; cõuiuijs de
lector,nec cũ æqualibus solũ, q pauci iã admodũ restant,
sed cum vr̃a ẽt ætate, atq; vobiscum: habeoq́. senectuti
magnam grãm,quæ mihi sermonis auiditatẽ auxit,potio
nis,& cibi sustulit.quod si quem ẽt ista delectant,ne oĩno
bellum induxisse videar voluptati,cuius est ẽt fortasse q-
dã naturalis motus: nõ intelligo, ne in istis qdem volu-
ptatibus ipsis carere sensu senectutẽ.me vero & magiste-
ria delectãt à maioribus instituta; & is sermo,q,more ma
iorũ,à summo magr̃o adhibetur in poculo; & pocula,si-
cut in symposio Xenophõtis,minuta,atq; rorãtia; & re-
frigeratio æstate,& vicissim aut sol,aut ignis hibernus: q̃
quidem ẽt in Sabinis psequi soleo i cõuiuiumq́. vicinorũ
quotidie cõpleo; quod ad multã noctem q̃ maxime pos
sumus,vario sermone ꝓducimus. At nõ est voluptatũ tan
ta quasi titillatio in senibus: credo: sed ne desideratio q-
dẽ: nihil aũt molestum,quod nõ desideres. Bene Sopho
cles,cũ ex eo quidã iam affecto ætate quæreret, vteret ne
rebus venereis, Dij meliora,inqt: libẽter vero istinc,sicut
à dño agresti,ac furioso, ꝓfugi. cupidis.n.rerũ talium o-
diosum fortasse,& molestũ est carere: satiatis vero,& ex-
pletis iucũdius est carere,q̃ frui q̃q̃ nõ caret is,q non de-
siderat.hoc ego,nõ desiderare,dico esse iucundius. Quòd
si istis ipsis voluptatibus bona ætas fruitur libẽtius: pri-
mum paruulis fruit̃ rebus,vt diximus; deinde ijs,qbus se
nectus,si nõ abunde potitur,nõ oĩno caret. vt Turpione
Ambiuio magis delectatur,q in prima cauea spectat; de
lectatur tñ ẽt,q in vltima; sic adolescẽtia voluptates ꝓpe
intuẽs magis fortasse lætat̃; sed delectatur ẽt senectus ꝓ-
cul

cul eas ſpectans tm̃, quantum ſat eſt. At illa quanti ſunt,
aĩum,tanq̃ emeritis ſtipendijs libidiois,ambitioni,cõten
tionis, inimicitiarum, cupiditatum oĩum, ſecum eſſe, ſe-
cumq́. (vt dr̃) viuere? ſi vero habet aliquod tanq̃ pabulũ
ſtudij,atq; doctrinæ: nihil eſt ocioſa ſenectute iucũdius.
Mori videbamus in ſtudio dimetieodi pene cœli atq; ter
ræ Gallum,familiarem patris tui,Scipio.quoties illũ lux,
noctu aliqd deſcribere ingreſſum,quoties nox oppreſſit,
cũ mane cœpiſſet? q̃ delectabat eum,defectiones ſolis, &
lunæ multo nobis ante pdicere? Qoid in leuioribus ſtu-
dijs,ſed tñ acutis? q̃ gaudebat bello ſuo Punico Nęuius?
q̃ Truculento Plautus? q̃ Pſeudolo? Vidi ẽt ſenem Li-
uium: q,cum ſeptem annis ante,q̃ ego natus ſum,fabulã
docuiſſet: Cẽthone, Tuditanoq́. cõſulibus,vſq; ad adole
ſcentiã meam pceſſit ætate. Quid de P.Licinij Craſſi,&
põtificij,& ciuilis iuris ſtudio loquar? aut de huius P.Sci
pionis,q his paucis diebus pontifex maximus factus eſt?
atq; eos oẽs,quos cõmemoraui,his ſtudijs flagrantes ſenes
vidimus. M.vero Cethegũ; quem recte Suadæ medullã
dixit Ennius,quanto ſtudio exerceri in dicendo videba-
mus ẽt ſenem? Quæ ſunt igitur epularum,aut ludorum,
aut ſcortorũ voluptates cũ his voluptatibus cõparaodæ?
Atque hæc quidem ſtudia doctrinæ prudẽtibus, & bene
inſtitutis pariter cum ętate creſcũt: vt honeſtum illud So
lonis ſit,quod ait verſiculo quodã,(vt ante dixi) ſeneſce-
re ſe multa in dies diſcentẽ. qua voluptate animi nulla cer
te põt eſſe maior. Venio nunc ad voluptates agricolarũ,
qbus ego incredibiliter delector: quæ nec vlla impediun
tur ſenectute, & mihi ad ſapientis vitam proxime vñr ac
cedere. hñt.n.rõnem cum terra; quæ nunq̃ recuſat impe
rium,nec vnq̃ ſine vſura reddit,quod accepit,ſed alias mi
nore,plerunq; maiore cum fœnore. q̃q̃ me fidem nõ fru
ctus modo,ſed ẽt ipſius terræ vis,ac natura delectat. quæ
cum gremio mollito,ac ſubacto ſparſum ſemen excepit,
primum id occatum cohibet; ex quo occatio,quæ hoc ef
ficit,nominata eſt: deinde tepefactũ vapore, & cõpreſſu
ſuo diffundit,& elicit herbeſcentẽ ex eo viriditatem: quę
nixa fibris ſtirpium ſenſim adoleſcit,culmoq́. erecta geni
culato,vaginis iã quaſi pubeſcens includitur: è qbus cum
emerſit,fundit frugẽ ſpicæ ordine ſtructã, & contra auiũ
mioorũ morſus munitur vallo ariſtarũ. Quid ego vitium
ſatus,ortus,incrementa cõmemorem? ſatiari delectatione
nõ poſſum; vt meæ ſenectutis requietem, oblectamentũq́.
noſcatis. Omitto.n.vim ipſam oĩum,quę gñantur è terra,
quæ ex fici tãtulo grano,aut ex acino vinaceo,aut ex cete
rarũ frugum,aut ſtirpium minutiſſimis ſeminibus tantos
trũcos,ramosq́. pcreat: malleoli,plãtæ,ſarmenta,viuira-
dices,propagines oõ ne ea efficiunt, vt quẽuis cum admi-
ratione delectẽt? vitis quidem quæ natura caduca eſt,niſi
fulta eſt,fertur ad terrã; eadẽ,vt ſe erigat, clauiculis ſuis,
quaſi manibus: quidqd eſt nacta,cõplectitur: quam ſer-
pentẽ multiplici lapſu,& erratico, ferro amputãs coërcet
ars agricolarũ,ne ſilueſcat ſarmẽtis, & io oẽs partes nimia
fundatur. itaq; ineunte vere,in ijs,quæ relicta ſunt,exiſtit
tanq̃ ad articulos ſarmẽtorum ea, quæ gẽma dr̃: à qua
oriẽs vua ſe oſtendit: quæ & ſucco terræ, & calore ſolis
augeſcẽs, primo eſt peracerba guſtatu; deinde maturata
dulceſcit; veſtitaq́. pãpinis nec modico tpe caret, & ni-
mios ſolis defendit ardores: qua qd põt eſſe cũ fructu læ
tius, tũ aſpectu pulchrius? cuius qdem nõ vtilitas me ſo-
lũ,vt ante dixi,ſed & cultura, & natura ipſa delectat; ad-
miniculorũ ordines,capitũ iugatio,religatio,& propaga-
tio vitium,ſarmentorum ea,quã dixi,aliorum amputatio,
aliorum ĩmiſſio. qd ego irrigationes, qd agri foſſiones,
repaſtinationesq́. pferam,qbus fit multo terra fœcũdior?
Quid de vtilitate loquar ſtercorãdi? dixi in eo libro,quẽ
de rebus ruſticis ſcripſi: de qua doctus Heſiodus ne ver-
bũ quidem fecit,cũ de cultura agri ſcriberet. at Homerus,
q multis (vt mihi vr̃) ante ſæculis fuit, Laërtem lenientẽ
deſiderium,qđ capiebat è filio,colẽtem agrum,& eũ ſter
corãtem facit. Nec vero ſegetibus ſolũ,& pratis,& vineis,
& arbuſtis res ruſticæ lætæ ſunt,ſed hortis ẽt, neq; poma
rijs,tũ pecudum paſtu,apũ examinibus, florum oĩum va-
rietate. nec conſitiones modo delectant,ſed ẽt inſitiones:
qbus oihil inuenit agricultura ſolertius. Poſſum perſequi
multa oblectamẽta rerum ruſticarum: ſed ea ipſa,q̃ dixi,
fuiſſe ſentio lõgiora. igooſcetis aũt. nam & ſtudio rerũ ru
ſticarum puectus ſum, & ſenectus eſt natura loquacior:
ne ab oĩbus eam vitijs videar vindicare. Ergo io hac vita
M.Curios cum de Sãnitibus,de Sabinis,de Pyrrho trium
phaſſet, cõſumpſit extremum tp̃s ætatis. cuius ego villã
cõtemplaos, (abeſt.n.non lõge à mea) admirari ſatis nõn
poſſum vel hoĩs continentiam,vel tpum diſciplinã. Cu-
rio ad focum ſedẽti magnum auri põdus Samnites cum
attuliſſent,repudiati ab eo ſunt. noo.n.aurum hr̃e præcla
rum ſibi videri dixit,ſed ijs,q hr̃ent aurum,imperare. Po
terat ne tantus aĩus non efficere iucundã ſenectutem? Sed
venio ad agricolas; ne à me ipſo recedam. In agris erant
tunc ſenatores.i.ſenes; ſiqdem arãti L.Quincio Cincin
nato oũciatum eſt, eum dictatorẽ eſſe dictum: cuius di-
ctatoris iuſſu magr̃ eqtom C. Seruilius Ahala Sp. Meliũ
regnum appetentẽ,occupatum interemit. à villa in ſenatũ
accerſebãtur & Curius,& ceteri ſenes: ex quo, q eos ac-
cerſebãt,viatores nominati ſunt. num igr̃ eorum ſenectus
miſerabilis fuit,q ſe agricultione oblectabãt? mea qdem
ſnĩa,haud ſcio,ao vlla poſſit eſſe beatior vita; neq; ſolum
officio, ꝙ hoĩum gñi vniuerſo cultura agrorum eſt ſalu-
taris; ſed & delectatione, quã dixi, & ſaturitate, copiaq́.
rerum oĩum, quæ ad victum hoĩum, ad cultum ẽt deorũ
pertinent. & qm̃ hæc quidam deſiderant,in gratiam iam
cum voluptate redeamus. ſemper.n.boni,aſſiduiq́. dñi re
ferta cella vinaria,olearia,mellaria, & penaria eſt: villaq́.
tota locuples abũdat porco,hœdo,agno,gallina, lacte,ca
ſeo,melle. iam,hortum ipſi agricolæ Succidiam alterã ap
pellant. conditiora facit hæc ẽt ſuperuacanei operis aucu
pium,atque venatio. Quid de pratorum viriditate,aut ar-
borum ordinibus,aut vinearum, oliuetorum ve ſpecie di
cam? breui pcidam. agro bene culto nil põt eſſe oec vſu
vberius,nec ſpecie ornatius: ad quẽ fruendum nõ modo
non retardat,verum ẽt inuitat, atq; allectat ſenectus. vbi
enim põt illa ętas aut caleſcere vel apricatione melius,vel
igni,aut viciſſim vmbris, aquis ue refrigerari ſalubrius?
Sibi habeant igitur arma,ſibi equos,ſibi haſtas,ſibi clauã,
& pilam,ſibi natationes,atque curſus: nobis ſenibus ex lu
ſionibus multis talos relinquãt,& teſſeras; id ipſum,verũ
lubebit; qm̃ ſine his beata eſſe ſenectus põt. Multas ad res
perutiles Xenophonti libri ſuot, quos legite, quęſo, ſtu-
dioſe,ut facitis. quàm copioſe ab eo agricultura laudatur
in eo libro, qui eſt de tuenda re familiari,qui Oeconomi-
cus inſcribitur? atque,vt intelligatis, nihil ei tã regale vi
deri,

deri,q̄ studium agri colēdi, Socrates in eo libro loqtur cū Critobulo, Cyrū minorem, Persarū regem, pstanti ingenio, atq; imperij gloria, cū Lysander Lacedæmonius, vir summæ virtutis, venisset ad eū Sardis, eiq. dona à socijs attulisset, & ceteris in rebus comē erga Lysandrū, atq; humanū fuisse; & ei quendā conseptum agrum, diligēter cōsitum ostēdisse: cum aūt admiraretur Lysander & proceritates arborū, & directos in quincuncē ordines, & humū subactā, atq; puram, & suauitatē odorum, q afflarent è floribus, tū eum dixisse, mirari se nō modo diligentiā, sed ēt solertiā eius, à quo essent illa dimēsa, atq; descripta: & ei Cyrum rñdisse: atqui ego sum oīa ista dimēsus; mei sunt ordines, mea descriptio: multæ ēt istarum arborum mea manu sunt satæ: tū Lysandrum intuētem purpurā eius, & nitorē corporis, ornatumq. Persicum multo auro, multisq. gēmis, dixisse: recte vero te Cyre beatū ferunt, qm̄ virtuti tuę fortuna cōiuncta est. Hac igr̄ fortuna frui licet senibus: nec ætas impedit, quo minus & ceterarū rerū, & in primis agri colēdi studia teneamus vsq; ad vltimū tp̄s senectutis. M. qdem Valerium Coruinū ad cētesimum annum accepimus vitā pduxisse, cum esset acta iam ętate in agris, eosq. coleret: cuius inter primū, & sextum Cōsulatum, octo & quadraginta anni interfuerūt. ita quātum spatium ętatis maiores nr̄i ad senectutis initiū esse voluerūt, tātus illi cursus honorū fuit. atq; huius extrema ætas hoc beatior, q̄ media, q auctoritatis habebat plus, laboris vero minus. apex aūt senectutis auctoritas. quāta fuit in L. Cæcilio Metello, quāta in Atilio Calatino, in quē illud elogium, Vnicū plurimę cōsentiunt gentes, populi primariū fuisse virū. notum est carmē incisum sepulcro. iure igr̄ grauis, cuius de laudibus oīum esset fama cōsentiens. quē virum nup P. Crassum, pōtificem max. quæ postea M. Lepidum, eodē sacerdotio pditum, vidimus? qd de Paullo, aut Africano loquar? aut iā ante de Maximo? quorum nō in snīa solum, sed ēt in nutu residebat auctoritas. Habet senectus, honorata psertim, tantā auctoritatē, vt ea pluris sit, q̄ oēs adolescentię voluptates. sed in oī oratione memētote eā me laudare senectutē, quæ fundamētis adolescentię cōstituta sit. ex quo efficit id, qd' ego magno quōdam cum assensu oium dixi, miserā esse senectutem, q̄ se orone defenderet. nō cani, nō rugę repente auctoritatē afferre pñt: sed honeste acta superior ætas fructus capit auctoritatis extremos. hæc. n. ipsa sunt honorabilia, quę vñr leuia, atq; cōia, salutari, appeti, decedi, assurgi, deduci, reduci, cōsuli: quæ & apud nos, & in alijs ciuitatibus, vt quæq; optime morata, ita dilīgētissime obseruant. Lysandrum Lacedęmonium, cuius modo mētionem feci, dicere aiunt solitū, Lacedæmone esse honestissimū domicilium senectutis. nusq̄. n. tm̄ tribuit ætati, nusq̄ est senectus honoratior. quin ēt memoriæ pditum est: cum Athenis, ludis, quidā in theatrum grādis natu venisset, magno consessu locū ei nusq̄ datum à suis ciuibus: cum aūt ad Lacedęmonios accessisset, q. legati cum essent, certo in loco cōsederant, cōsurrexisse oēs, & senem sessum recepisse: qbus cum à cuncto cōsessu plausus esset multiplex dat⁹, dixisse ex ijs quēdā, Athenięses scire, q̄ recta essent, sed facere nolle. Multa in nr̄o collegio pclara, sed hoc, de quo agimus, in primis, q, vt quisq; ætate antecedit, ita snīæ principatum tenet: neq; solum honore añtibus, sed ijs ēt, q cum im pio sunt, maiores natu augures anteponuntur. Quæ sunt igitur voluptates corporis cum auctoritatis pmijs cōparandæ? qbus q splendide vsi sunt, ij mihi vñr fabulam ætatis peregisse, nec tanq̄ inexercitati histriones in extremo actu corruisse. At sunt morosi, & anxij, & iracundi, & difficiles senes: si quęrimus, ēt auari: sed hęc morum vitia sunt, nō senectutis. at morositas tm̄, & ea vitia, quæ dixi, hñt aliqd excusationis, nō illius quidem iustæ, sed quæ pbari posse videatur. cōtemni se putāt, despici, illudi: pterea in fragili corpore odiosa oīs offensio est. quæ tm̄ oia dulciora fiunt & moribus bonis, & artibus: idq. cum in vita, tū in sena intelligi pōt ex ijs fratribus, q in Adelphis sunt. quāta in altero duritas, in altero comitas? sic se res habet. vt enim nō omne vinum, sic non oīs natum vetustate coacescit. seueritatē in senectute probo, sed eam, sicut alia, modicā; acerbitatem nullo modo. auaritia vero senilis qd sibi velit, non intelligo. potest enim quidquam esse absurdius, q̄, quo minus viæ restat, eo plus viatici quærere?

PETRVS MARS.

MVNVS) Donum quod senilis ætas affert secū. [Vitiosissimum) Turpissimum, qm̄ voluptas corporis cōis est hominum cum ceteris animalibus & voluptarijs, vt inquit Arist. bruta viuunt animalia non hoies, qui rōnem sequuntur ducem, & in niente bonorū suorū reponunt summam. [Accipite) Audite. [Enim certe) Profecto. [Magni) Docti inter primos. [Pręclari) Nobilis, & illustris. [Quę mihi tradita est à Nearcho) .i. Pythagoreo philosopho, & hospite Catonis, vt auctor est Plut. in Catone. [Capitaliorē pestem) Perniciosiorem morbū, & nocumentum, capitale crimen dr̄ quod capitis pœna luitur. [Corporis voluptatem) Sensibilem delectationem gustatus & tactus. Cōis est is sensus dicit philosophus, circa quem in temperantia versatur, ppea turpe vituperanda est, q hoibus non rōne qua homines sunt accidit, sed animalia, talib' igitur gaudere, maximeq. talia cōsectari ferinum est, præterea voluptates impedimēto prudentiæ sunt, atque quo magis his quispiam gaudet eo magis impeditur, vt in venerea fit delectatione. nemo siquidem dū in illa est mente quidq̄ perspicere pōt. Tm̄ ad virtutem adijcies, ait Seneca, quantum ex voluptate abstraxeris. [Auidæ libidines) Ardētes cupiditates, rōni non obtemperantes. [Temere) Imprudenter, inconsiderate, violenter. [Effrenate) Immoderate, profuse. [Incitarentur) Cōmouerentur, & efferuescerent. [Hinc) Ex talibus libidinibus cupiditatibusq. imodicis. [Clandestina) occulta, ac p hoc fraudulenta. [Magnū facinus) Nefarium flagitiū. [Libido) Appetitus alicuius culpabilis delectationis circa honores, pecunias, opes dominatus, imperia &c. id genus ad quæ plerīq; cupiditate inflāmati rapiuntur. [Stupra) Raptus Virginū Stuprum inqt iurisconsultus, in virginem viduamq. cōmittitur. Adulteriū in nuptam pp partum ex altero conceptum cōpositu nomine. Stuprum cum incesto cōmittitur veluti cum priuigna, nuru, nouerca. [Flagitium) Scelus ad venereum actum pertinens, & cum vestali sacrilegiū. [Illecebris) Blanditijs titillatione, atq; prurituu. [Voluptate) Iucundo motu sensus. [Dominante) Tyrannidē obtinente in regno aiæ. [Temperantiæ) Moderationi circa gustatū & venerem. [Regno) Dominio & imperio, qm̄ nullum seruat modū, quo virtus ipsa terminetur, cum sit inter duo extrema mediocritas, quā effrænata libido seruare nō nouit, sed p extrema quęque debacchatur. [Ludebat) Hortabatur. [Cēsebat) Existimabat, iudicabat. [Quin) Quod. [Dū) Quandiu, & quoad. [Agitare) tractare, meditari. [Mente) Aio. [Rōne) Intellectu, cōmentatione, discursu. [Cōsequi) Attingere, atq; pcipere. [Detestabile) Abominabile ac fugiendū. [Pestifer) Noxium, & venenosum. [Maior) Contra pscriptum naturæ incitatine, & plus æquo ardētior. [Lōgior) Prolixior, & diutius occupās sensus. [Animi lumen) Rōnis iudicium, & cōsilij aciem oculosq. mentis, q voluptate immodica hebetātur & caligine obducūtur, vt verū bonum nō discernāt, & iccirco tēperantia dr̄ à græcis σωφροσύνη, quasi cōseruatrix mētis & iudicij, de rebus ipsis, atque fine, ad quē recta tendit ratio. [Caudino plio) Ad furcas Caudinas in Sānio. Saltus duo inquit Liui, alti, angusti, siluosiq. sunt mōtibus circa se perpetuis inter se iuncti iacet inter eos satis patēs in medio cāpus herbidus aquosusq;, per quē medium iter est, sed anteq̄ venias in eum intrādæ primæ angustiæ sunt. hæc Liu. Caudiū oppidum à quo Caudinæ furcæ dictæ

ctæ prœliumq; Caudinū.[Hospes) Amicus.[Rōne consilio.[Sapientia) Firmo iudicio,& vsu atq; doctrina subnixo.[Liberet) placeret. [Nō oporteret) Necessarium non esset aut opportunū,ac per hoc honestū. nam oportet, vt in orarōn a libris dicit Cic. necessitatē importat officij,quo vtendū est oibus,& semper. [Consiliū) Mentem,rōnem,& rectam viā [Aciem) Acumen.[Præstringit) Hebetat,& retundit.[Vetta dicam) Per quandam trāslatione & similitudinem loquar. nam præstigiatores & ꝑstigiæ illusores & deceptiones.[Cōmercium) Societatem & conuenientiam, qm̄ est vt meretrix,& virtus matronali pudore censetur.[Notandam) Censoria nota,& ignominia puniendā.[Libidinem) Nefariā cupiditatem,voto meretricio emancipatam.[Feriret securi) truncaret.[Rei capitalis) Criminis morte digni.[Proximus) Vltimus post quē alius nō fuerat.[Neutriq;) Nequaq̄,nullo modo.[Probati) Tolerat.[Flagitiosa) Scelerata.[Perdita) Dissoluta,intolerabilis.inde pditi mores,quasi mortui, irrecuperabiles, irreparabiles,& audacia pdita quæ frōtis pudorē penitus amisit.[Proprio) Priuato domestica,& sua turpitudine.[Imperij dedecus) ꝯsulatus infamiā,& publice dignitatis notā.[Porro) Certe.[Legatus destinatū ad eū à senatu, vt de redimēdis captiuis ageret,quos sine pcio Pyrrhus remisit.[Thessalo) Cyneas,inqt Suidas,fuit vnus pfectoꝝ a Philippo Thessalis negocijs.Cyneas dicit Plin.Pyrrhi regis legatus senatui & equestri ordini Romæ postero die quā aduenerat oia reddidit.[Quendā) Epicuꝝ.q ad voluptatē oia retulit,& ante ipm Aristippus.[Profiteretur) Affirmaret se esse phm, & qdem sua opinione summū, cū in vitæ ꝓposito atq; ordine hallucinaretur ac deliraret.[Referēda) Et reducenda, & dirigenda.i.voluptatē esse finem ad quem natura contēderet, qđ est absurdissimū & non viri decretum,sed meretricis.[Sānitibus) De qbus Curius triūphauit.[Deuouerat) Morti se addixerat pro Romanis legionibus ad Viserim Cāpaniæ, vt diffuse narrat Liu. lib. 8. Coruncanus primus è plebe factus est pontifex maximus.[Ex sua vita) Graui ac seuero vitæ suæ tenore.fuit.n. moderatissimus.[Facto) Constanti deuotione ac morte,qppe q nun ad voluptatē respexit,sed honestatē,gloriam,dignitatem, & compendiū,cui vel atroci morte consulendū duxit.[Natura) naturali quadam ꝓprietate,ac dote semota, penitus voluptate corporis.[Pulchrū) Honestū,& decoꝝ,quod est maxime à natura.[Præclarū) Illustre,excelsum.[Sua sponte) Propria nā & qualitate circa quampiā voluptatis illecebrā.[Sequeret) Appeteret,respiceret, & ꝯsequi tueretur,vt bonum summum vel potius solum. Idem Cic.in vlt.de Fin.agens de innata cupiditate sciēdi dicit.Atq; hoc loco q pp aī voluptates debent coli ea studia,q̄ dixi,nō intelligūt iccirco ea esse pp se expetēda,qđ nulla vtilitate obiecta delectentur aī,atq; ipsa sciā ēt si incōmoda datura sit gaudeāt.[Epulis) publicis ꝯuiuijs frequētib.[Extructis mēsis) Lōgo ac multiplici ordine ꝯcinnatis,aq; magnificis.[Frequētibus) Dēsis & crebris,vt in magnis celebritatibus fieri solet, cū se ꝯinuæ ꝓuocāt vicissim ad bibēdū. hæc dicta sunt p quādā obiectionē,qua potuisset is vti,q senectutem ob id taxat,qm̄ talibus careat voluptatibus. Cato autem id ūē in laudem torquet senectutis. careat inqt his malis q bus hi laborāt,q tales epulas mēsasq. sectātur.[Vinolēta) Ebrietate,spiritus fœditate.[Cruditate) Nausea,idigestione marcescētiq. stomacho.cruditatis signa sunt ructus graues,virus aīæ,ventris sonitus ciborumq. fastidia,crudi dn̄r qui male ciboa digerūe [In somnijs) Visis nocturnis,& varijs imaginationibus, quas vinolētia excitat.vnde idem Cic.in 1.de Diuin.dicit,cum dormientibus ea pars animi quæ mentis & rōnis sit particeps sopita langueat,illa aūt in qua feritas quædā atq; agrestis immanitas, cum sit imoderato obstupefacta potu atq; exalcate eam in somno immoderateq. iactari, itaq; huic oia visa obiiciuntur rōne vacua.[Dandū) Tribuendum dūmodo seruetur modus.[Blanditijs) Illecebris & suauitatibus,quas ab infantia eū lacte gustauimus, & aliis innatus,nobis affectus nō facile extrudit.[Obsistimus) repugnamus.[Diuine) pclare.Plato in Timæo sic scribit, Rōnalis aīa grauibus perturbationibus quatitur, quarū prima est voluptas esca maxima mali.[Escā) Illiciū quoddam,& quasi cibū quo pisces decipiuntur & aues.[Maloꝝ) Vitioꝝ quæ per se non appeterentur,cum mala sint,quæ oia fugiunt, vt contra bonum ipsum appetunt oia vt veteres phi determinarunt,sed voluptas ipsa cōcitat humanæ imprudentiæ,quæ scabie quadam & prurite vitiorum capitur.[Capiantur) Attrahantur, & decipiantur, vt pisces unco,quē c sra tetigit.[Immoderatis) nimiis,superfluis, luxuriosis.[Caret) Vacat.[Modicis) Mensuratis & tēperamento quodā moderatis.Modicū,inqt Nonius,moderatum & cum modo dixerūt veteres,& modice,moderate,tēperate,modeste.[Funali) cereo lumine, funalia dn̄r a fune quem cera tegit.[Nullo exem.) nemine ante ipm vsurpāte.[Priuatus) Sine magistratu.[Sumpserat) ppria auctoritate susceperat.Liuius dicit Cn.Duilius ꝯsul aduersus classem Pœnorum prospere pugnauit,primusq. oium R. ducum naualis victoriæ duxit triumphum, ob quam causam ei ppetuus honor habitus est,vt reuertēti a cœna Tibicines canerēt & funale pferretur.[Crebro funali) frequēti,multiplici. funalia elata (inqt Silius) facetq. post epulas tibicen adest.[Gloria) naualis ille triūphus.[Sodales) Inqt iurisconsultus 47.dig.dn̄r,q eiusdem collegij sunt,quos græci [illegible] vocant.Sodalitates dn̄r aliter collegia,& corpora,vnde titulus est in pādectis de collegijs & corporibus.[Sacris Idæis) Phrygijs,Cybelis ab Ida Phrygia. qm̄ è Pessinunte loco Phrygiæ aduectum est Romā simulacrum Magnæ matris in 2.bello Pun.& sodalitas instituta, ludiq. Megalenses.Phryges sub hoc noie Tellurē cōem colebant matrē.vnde Lucr.lib.2.Hanc variæ gētes antiquo more sacroꝝ Idęā vocitant matrē Phrygiasq. catervas Dant comites, qa primū ex illis finibus edūt Per terraꝝ orbē fruges cœpisse creari Gallos attribuunt,qa numen q violarint Matris,& ingrati genitoribus inuenti sunt. Signare volūt indignos esse putādos, Viuā progeniē q in oras luminis edāt.[In qbus) Sacris solēnibus,& sodalitijs ludis.[Mutitare) Gell.in 2.agēs de Priscoꝝ Parsimonia dicit. Parsimonia apud veteres Rom.& victus atq; cœnaꝝ tenuitas nō domestica solū obseruatione ac disciplina, sed publ. quoq; aiaduersione legumq. cōplurium sanctionibus custodita est. legi adeo nuper in Capitonis Atteij cōmentarijs senatus decretū vetus C. Fānio & M. Valerio Coss.factū in quo iubētur principes ciuitatis q ludis Megalēsibus antiquo ritu mutitarēt.i.mutua inter se ꝯuiuia agitarēt,iurare apud cos verba ꝯceptis non amplius in singulas Cœnas sumptus esse facturos,quā centenos vicenosq. æris, pret olus,far,& vinū,neq; vino alienigena,sed patrio vsuros, neq; argēti in ꝯuiuio plus pondo,quā libras centum illaturos.[Epulabar) ꝯuiuia celebrabā,frequentabā epulas.[Oino) Certe.[Modice) Tēperate,modeste,frugaliter,cūta luxū,& inanes delicias, q ad veram & genuinam voluptatem nihil oino faciunt.[Feruor) calor iuuenilis,& studiū circa talia prōptum & ardēs.[Progrediēte) Tendente ad ipsam maturitatem,ēt ipsa studia mitescunt trāquillaq. fiunt,& ponit paulatim,residetq ille flatus qui præcedētem inflabat ætatem.[Mitiora) Maturiora,leniora,tranquilliora.[In dies) Quotidie magis,magisq.. Neque.n.rō quo fiunt,oia, cum ætate mitiora,qm̄ maturum iudicium non considerat voluptatem ciborum,sed honesti conuentus & consuetudinis.[Metiebar) æstimabā,mensurabā,& in ipsis epulis repositā esse arbitrabar,sed in ipso cœtu,& conuentu claroꝝ viroꝝ.[Sermonibus) collocutione ac dissertationibus conuiuio aptis,qm̄ seuerissima phia conuiuium non ingreditur, sed illa quæ rōnes epularum scrutatur,atque venatur,vt in Macr.Saturn.legere licet.[Accubationem) sessionem ad mensam,quæ lectus discubitorius dr̄, accūbere proprie est adiacere. vnde accubitor,& accubitus.[Epulaaem) Conniuialem.[Coniunctionem) Cōicationem humanitati vel maxime conuenientem. Sunt etenim hoies natura coniuncti adbibereq. debent studiose congregandi diligentiam,quę vel maxime relucet in conuiuijs caritate celebritatis. vnde dixit Virg. Qui non risere parentes,Nec deus hūc mēsa,dea nec dignata cubili est.[Quod) compotare,& concœnare, qm̄ hia maiora qoxrunt in conuiuio cōicantes uidelicet consiliorum & rōnum ad vsum vitæ cōis & honestæ pertinentium. combibones autem & deoorones talia non considerant, gulæ tm̄ nati ac ventri cui plerique hoies viuunt.[In eo gn̄e) Tali accubatione, atque conuictu.[Tempestiuis) Opportunis,& tpi,loco personisq. conuenientibus.[Aequalibus) Eiusdem ætatis,qm̄ tales facillime conueniunt pp morum,ac studiorum similitudinem.[Restant) supersunt,remanēt.[Ista) Potio.& cibus.[Indixisse) Quasi solēni ritu denūciasse & classicū cecinisse in voluptatē.[Naturalis modꝰ) mediocritas quædā naturæ humanæ ꝯsentanea.hæc siqdē humanæ vitæ ꝓspiciens in cibo,potu,& venere decentē posuit delectationē,qua vitę opera cōpensantur.itaq; in naturalibus & necessarijs voluptatib.nō peccat,nisi q modū excedit.Alimēti cupiditas naturalis est,inqt Arist.oēs .n. cum indigent nutrimento,siccum aut humidum alimentum.& nonnunq̄ vtrunque cupiunt.Cubile ēt cupit,vt inquit Homerus,iuuenis atq; vegetus. habet aliqd naturale,alios.n.alia delectant. & quædam quibusdam magisq. alia cupiditatibus pauci peccāt,& ad vnum ad ipsum inq̄ plus.cū .n.quispiā quæuis comedit aut bibit,donec superfluo impleatur,fit rei naturalis exuperatio multitudine ipsa,namq. naturalis cupiditas indigētiæ repletio est.Cupiditates,inquit Seneca in lōginquū mittēdæ nō sunt,sed in vicinū illis egredi permittamus,quoniam includi ex toto non patiuntur.[In illis ad voluptatem

sensibilem

sensibilem spectantibus epulis,& potionibus.(Sensu) pceptione sensuum,gustus.s.ac tactus,qui tō a naturæ necessitate,ac præsertim non recedat.(Magisteria) Conuiuioꝝ regna, & moderationes. Magisteria,inquit Pompeius dñr in oibus rebus,quæ magis ceteris pñt. hæc ille. quapp Rex conuiuij apud priscos.& Horatius dicit. Nec regna vini sortiere talis. Nullus,inqr Macrobius, qui se dignum hoc conuentu meminerit, sodalitatem hanc vel ipsum conuentus regem repudiabit. Magistri sunt, inquit Vlpianus de verboꝝ significatione,qbus præcipua cura rerum incumbit,et q magisq̃ ceteri diligentiam rebus debent,quibus præsunt, quinetiam & ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominantur. vnde et cuiuslibet disciplinæ præceptores, magistri appellātur,à monendo,vel monstrādo.(Instituta) Ordinata. (More maioꝝ) Prisco ritu, q à Romulo & Seruio Tullo sumpsit originem in sacrificijs,& sodalitatibus institutis auctore Macrobio (Sermo) Confabulatio,& cōtatio rerum honestarum, qualis est in Macrobianis conuiuijs.(A summo mag.) Rege,ac moderatore conuiuijs. Tp̃s solenniter celebratum,dicit Macrobius de putant nobilitatis Romanæ proceres colloqo liberali,conuiuia quoq; sibi mutua comitate pbentes,nec discedentes a se nisi ad nocturnam qetem.nam per oē spatium feriarum meliorē diei partem seriis disputationibus occupantes cœnæ tpe conuiuiales sermones agitant,estq; immensa sermo iucundior, ut habeat voluptatis amplius, seueritatis minus.(In poculis) In ipsis cōpotationibus in qbus fit ppinatio amicabilis,& inuitatio. Theramenes,inquit idem in 1. Tusc. dixit arridens, propino hoc pulchro Critiæ. Græci.n.in conuiuijs solent noiare cui poculū tradituri sunt. hæc Cic. Virgiliana insuper Dido pateram Butæ propinauit,q pleno se pluit auro.(Symposio) libro quē de inter compotationes cōposuit ad Platonis æmulationē.(Minuta) Breuia. exigua,vt suspicio tollatur ebriositatis. (Rorantia) Humoꝝ de mittentia roris instar. Rorare est rorem demittere Irrorare,pfundere,& aspergere. roscidæ herbæ dñr matutino rore perfusæ, & roculentum rore plenum. (Persequi) Captare,quærere,sectari. (Cōpleo) Frequento,vndiq; impleo. (Producimus) Extēdimus. (Quasi titillatio) Delectatio,pruritus,& sensilis quędā suauitas, & motus. Titillare est voluptatē mouere tactu qbusdā partibus corporis.(Bene Sophocles) Hoc est ex Platone apud quem in 3. de Rep. sic loqtur Cephalus,cum Sophocle nonnunq̃ iui poeta, qui cum à quodam quonam pacto in venereis se hrēt interrogaretur,& an posset mulieribus cōmisceri,rñdit, bona verba queso,amice, libentissime talia tanq̃ furiosum agrestem dñm aufugi. perbelle igr̃,& tunc illi rñdisse visus est,& nunc nō minus oino.n. ab huiuscemodi rebus in senectute multa pax toest,& libertas,qm etenim refrixerunt libidines,certe hoc Sophoclē accidit. nam a multis dñs,& his insanientibus liberamur.(Confecta) pfecta,matura.(Dño) Tyrāno.(Agresti) Duro aspero. (Furioso) insano.vnde Setuius queritur apud Aristophanē,in se factū esse seruum dñi insanientis.est aūt furor cæcitas mentis ad oia.(Qui nūq̃ nō caret) Exprimit Cic. vim hui⁹ verbi de quo sic scribit in 1.scholā Tusc. An pōt is q non est,re vlla carere? triste.n est nomen ipsum carendi,q a subijcitur hæc vis,habuit qs, non habet, desiderat,reqrit,indiget opinor hęc incōmoda sont carentis,caret oculis odiosa cæcitas,liberis orbitas.(Bona ætas) Vegeta, & iuuenilis.(Ambiuio Turpione) Nobili comœdo ætate Catonis. (Prima cauea) Primo ordine theatrali,& pximiore. Cauea pinanitate theatri ponitur,& cauū inqt Pompeius dcm̃ est ab eius inanitate,& caulæ à cauo dictæ. antiqtus.n.ante vsum tectoꝝ oues in atrijs claudebātur.(Quāti sunt) Quāto digna precio,& indicatura.(Emeritis stipēdijs) Defita iā militia,& soluto auctoramēto, quod obligat ad præstandam operam in oibus artibus,quæ mercede,ac stipēdio exercentur,& q seruit affectibus durissima laborat seruiture,militatq. in cupidineis castris.vñ asseuerabāt Stoici solum sapientem esse liberꝝ.atq; solutum. Seneca in libello de beata vita dicit, deinde, vt possit hoc aliqs emeritis iā stipendijs proltigatæ ætatis iure optimo facere. emeriti dñr,qui suo munere iā defuncti sunt,& res ipsæ emeritæ q̃ cessant,& uacatione donātur,& stipendia emerita tam finita,parta,& cōparata. Mereo, dicimus,emereo demereo,emereor.(Libidinis) Venereæ cupiditatis.(Ambitio.) honoris,magr̃atus,principatus quem iuuenilis appetit ætas.(Cōtētiosa) Certaminis in quocunq; gñe causarū & negocioꝝ,inimicitiaꝝ,odiorumq. varia,& dissimilia pariunt vota,& studia.est aūt inimicitia ira vlciscendi tp̃s obseruans. (Cupiditatem oium) Et omnia spectantium. quæ in vita appetuntur tanq̃ bona,& iucunda.(Secum esse) In sua ptāte ac libertate,nec alicui domino emancipatum,cupidinisq. additum. (Vt dicitur) prouerbialis sententia est in eos, qui nobilissima parte fruūtur & secum habitant,& nunq̃ minus soli sunt,quam cum soli primū argm̃ compositæ mentis est,ait Seneca,posse consistere, & secum morari.(Secū viuere) Sua libertate frui,& arbitratu,& nō viuere ad alterius nutū,seruireq. affectibus,quo nihil est turpius,in Paradoxis dicit idem Cicero. Libertas est potestas viuendi,vt velis. qs igitur viuit vt vult? nisi q recta sequitur,qui gaudet officio, cui viuendi via cōsiderata,atq; prouisa est,q legibus quidem non pp metum paret,sed eas seqtur,atque colit,q nihil dicit nihil facit,nil cogitat deniq; nisi libēter ac libere.cuius oia cōsilia, resq. oēs quas gerit ab ipso pficiscuntur.eodemq. referūtur.nec est vlla res,quæ apud eū plus polleat,quam ipsius volūtas, atque iudicium,igitur oēs improbi,serui,sicut est obediētia fracti animi, & abiecti,& arbitrio carētis suo.qs neget leues oēs cupidos,oēs denique improbos esse seruos. (Tanq̃ pabulum) Cibum,& nutrimētum.i.studiosum laborem q gn̄osos aios nutrit,estq. honestæ mētis obsonium,& cōditæ deliciæ.(Studij) Curæ honestioris circa disciplinas,& ingenioꝝ cultus.(Ociosa) Cessant,atque stagnata.(Mori) Vsque ad vltimā lassationem incūbere.(In studio) Cura mēsurandi cœlum, & terram p Mathematicam disciplinam.i. Geometriam, Arithmeticam,& Astronomiam.(Familiarē) Amicū,atque domesticum Paulli Aemilij, q Persen Macedoniæ regē expugnauit pater huius Scipionis, q minor Africanus appellat⁹ est. Fabius agēs de Geometria dicit. Quid quod se eadē Geometria tollit ad rōnem vsque mundi,in qua cū siderum certos cōstitutosq. cursus numeris docet dicimus nihil esse inordinatū, atq; fortuitum, quod ipm nonnunq̃ pertinere ad oratorem pōt. An vero cū Pericles Athenienses Solis obscoratione territos redditis eius rei causis metu liberauit. aut cū Sulpicius ille Gallus in exercitu L.Paulli de lunæ defectione disseruit,ne velut prodigio diuinitus facto militū animi terrerentur, non vñt esse visus oratoris officio? (Ingressum) Incipientę. (Oppressit) Nō sentientem occupauit,& quasi improuidū,& studio abalienatum inuasit.(Leuioribus) Minoribus,& poeticis occupationibus.(Acutis) Ingeniosis,& pspicacibus.(Bello punico) Nonius Marcellus citat sæpe auctoritatē Neuij in bello punico, & in primis exprimens qd sit cōcinnare dicit. Neuius belli Pun.lib.3. Transit melitā Romanus exercitus insulā,integram vrit,popolatur, vastat, rem hostiū cōcinnat. Idem Cic.in Bruto agens de Neuio,& Ennio dicit. Sit Ennius sane,vt est certe,profectior,q si illum,vt simulat,contēneret,non oia bella persequens,primū illud Punicum acerrimum bellū reliqsset,sed ipse dicit cur id facit.scripsere Inqt alij rē versibus,& luculente qdem scripserunt,ēt si minus quam tu polite. (Liuius) Andronicus auct Eus.tragœdiaꝝ scriptor ob ingenij meritū à Liuio Salinatore donat⁹ est libertate. Valerius primo exēploꝝ agens de institutione ludorū dicit,paulatim deinde ludrica ars ad Satyrarū modos perrexit, qbus primus oium poeta Liu. ad fabularū argumenta spectantium oculos,& aios trāstulit, isq. sui operis actor cū sæpius à popolo reuocatus vocem obtudisset, adhibito puero,& tibicinis pcento gesticulatione tacitus plegit. idem Cic.in præfat. Tusc.dicit. Annis fere 410.post Romam cōditam Liuius fabulā,dedit,Appio Claudio Cæci filio. M.Tuditano Coss.anno ante natū Enniū, q fuit natu maior quā Plautus, & Neuius.(Fabulā docuisset) Recitasset,publice,atq; demōstrasses primus. (P.) Licinius Crassus,pōtifex maximus collega fuit in consulatu P.Cornelij Scip.q primū Africanus appellatus est. (Flagrātes) Accensos,inflāmatos.(Suadæ medullā) Suada,& suadela est persuasio,à Græcis πειθὼ dr̃. ille est medulla suadæ, q ad præcordia penetrat suadendo, flectitq. aios. vnde flexanima oratio talis appellatur. Cic.in Bruto agens de Cornelio Cethego,& Ennio dicit.est igitur apud illum in nono,vt opinor Annali. Additur orator Cornelius suauiloquēti Ore Cethegus Veturio collega Philoni & oratorē appellat,& suauiloquentiam tribuit. Is dictus est flos delibatus populi,& suade medulla,πειθὼ quā uocant Græci,cuius effector est orator,hanc suadā appellauit Ennius.eius autem Cethegū medullam fuisse vult,vt quam deam in Periclis labris scripsit Eupolis sessitauisse,huius hic medullam nr̃am oratorem fuisse dixerit.hæc Cicero πειθὼ Græce,dr̃ Latine Suada,suadela,lepor,& gr̃a.(In dicendo) In hctis causis,& declamationib⁹. (Scortorū) Prostitutarum scorta,inqt Pōpeius,appellantur meretrices,quia vt pelliculæ subigantur. oīa nanque ex pellibus facta scortea appellantur.(Prudentibus) Verū,& sanum iudicium habentibus.(Institutis) Educatis ingenue,atque instructis. (Vt) Quantū laudabilis est illa Solonis sententia.(In dies) Quotidianis magis.(Voluptate) Honestissima,& gn̄osissima delectatione. quæ pclarum quodcunq; opus comitatur,perficit, & exornat, & verius delectatio dr̃,quam voluptas,qua sensus quasi perfunduntur,& titillantur. vnde Arist. in vltimo Moralium dicit. Siue igitur

tur vna sit, siue plures pfecti viri actiones, hæ voluptates quę has perficiunt, proprie dicendæ sunt hoīs voluptates, ceteræ vero secundæ, & parum q admodum, & actiones. Ad voluptates, varias oblectationes eo℞ qui rem rusticam curāt, cuius tres partes sunt cultus agro℞, & vinea℞, pecuaria, & villatica pastio. delibat oia Ciceronianus Cato. cuius deco℞ vbiq. seruatur, arte siqdem & vsu callebat hæc oia, quæ apud Xenophontē in Oeconomico Socrates, Critobulus, & Ischomachus explicant. [Ad vitā sapientis] Ad eā delectationem quam consummatissimi viri è rebus honestis, sublimibus, & ad bene, beateq. viuendū spectantibus abunde percipiunt. [Rōnem] Negocium, calculum, cōmercium, & quasi quandā societatem negociationis, & mercaturæ. inde rationarij libri dicti, quibus rōnes continentur societatū. [Imperium] Præceptū agricolæ, ac votum. Virg. Vt quāntis auido parerent arua colono. [Vsura] Augmēto quod vsu acqritur. [Alias] Aliqñ interdū. [Plerunque] Sæpius. [Fœnore] Multiplicatione ipsius sortis, & rei datæ. fœnus dr̄ à fœtu pecuniæ increscētis τόκος dr̄ à Græcis, & τοκιστὴς fœnerator, & iccirco fœnus contra naturam dr̄, qm nummus parit nummū. [Fructus] Vtilitas ipsa rei rusticæ. [Vis] Potētia, efficacia, ingeniū. [Natura] Dos, & proprietas. nā dī à nascendo, a Græcis φύσις. [Gremio] Sinu, & sulco. [Molliro] Bene macerato, resoluto, & fermētato. Colere terram, inqt Columella, est resoluere ipsam, & fermētare. [Subacto] Arato, prosecto, mangonizato, & cōcinnato ad semen opportune recipiendū. [Id occacū] Occatione, & cōminutione glebaℓ opertum, occator, inquit Pōpeius, ab occidendo dictus, qđ grandea terræ cædat globos. Aratione, inqt Plin. p transuersum iterata occatio seqtur, vbi res poscit Crate, vel rastro vineæ occādæ sunt inqt Varro, ne sit gleba dura, qđ ita occidant, occare dñt. [Cohibet] Cōtinet, tegit. [Vapore] Tepore [Cōplexu] Fotu, & quasi quodā incubitu. [Diffundit] Inflat, extendit, alterat, mutat. vnde vinū diffusum mutatū. corrūpitur semen vi callidi, & humidi, mutatorq. in id, cuius seminalē vim habet. [Elicit] Euocat, emittit, extrahit. [Viridē her.] Assurgentē in dies in caulem, culmū, spicam aristas, & frugē. [Nixa] Fūdata, & solidata. [Fibris] Radiculis, & ramulis maiorū stirpium. i. radicum. [Culmo] Stipula siue calamo. [Geniculato] Internodijs distincto, quæ genua, p quandam silitudinem dñt. [Frugem] Granum, fructū. [Structam] Ordinatam, & cōpositam. [Munitur] Sepitur. [Vallo] Sepimento. Aristæ ab ariditate dictę sunt, vt spica a spe. [Satus] Plātationes. [Requiem] Curarū dispositionem, solatium, & delectatiunē. [Vim] Naturam, efficaciam, proprietatem. [Tātulo] Minimo. [Acini] Bacæ, vinaceo, semine vuarū. hic acinus dr̄, & hoc acinū. Semina eligito, inqt Columella, grādi acino, tenui folliculo, paucis minutisq. vinaceis. [Trūcos] Stipites. Malleoli, dicit Columella, sunt palmites innati prioris anni, flagello, cognominatiq. à similitudine rei. quod in ea parte, q̄ deciditur prominētes vtrinque malleoli speciem pbent. [Sarmēta] Palmites citra malleoli effigiem. [Viui radices] Palmites radicem hītes dñt & plantaria. vnde Virg. & viua sua plātaria terra. [Propagines] Dñt uites defossæ, vt plures emergāt, dictę, qm porro panguntur. i. lōge figantur. inde propagare, diffundere, atque extēdere. fit ēt propago è palmitibus defossis stāte matre, & post annū resectia ne illam grauent. [Caduca] Debilis, & facile cadēs. [Fulta] Sustentata pedamentis, ridicis, vinculis. Clauiculæ dñt, à claudendo, & cōtinendo clauiculæ, inqt Plinius, qbus repunt uites tritæ, & aqua, potæ sitiunt vomitionum cōsuetudinem. dñt & capreoli à capiēdo. capreolus dictus, inqt Varro, & vitis caprea, qđ parit capreolum. [Serpentē] Excrescentem, & reptantem plurima sobole, ac fruticatione. [Erratico] Vago. [Coercet] Cōprimit, restringit putādo, & purgando. [Nimia] Immodica, & supra vires. [Ineunte] Incipiēte. [Existit] Emergit, apparet. [Articulos] nodos, & genua. vt sunt articuli digitorum, qbus gēmæ portant in annulis, ideo dixit ad tanq ad articulos. [Gēma] Oculus instar gēmæ, & margaritæ, siue vnionis. [Defendit] Repellit, excludit. vñ illud Quadrigarii, hostes à pinnis defendebāt facillime. [Qua] .i. vite, de qua loquor. [Fructu] Vuis aspectū exhilarātibus. [Lætius] Hilarius, qm vuæ succo ēt durissima corda mitescunt, & hilarescūt. vnde Plato in 2. de Legib. dicit; Ad sacra seniorū, & ludos uocandū esse Liberum, qui hoibus vinum quasi remediū aduersus senectutis duritiē largitus est, vt reiuuenescere videamur, & mœstitiæ nos obliuio capiat. [Aspectu] Visu. [Cultura] Exornatio, cōcinnatio, & amputatio cū fossionibus, ablaqueationibus, pāpinationibus, vt sua sole flauescat, & decoquatur. quod poetæ signarunt Bacchū ad Nysam Aethiopię transmissum fabulantes. [Natura] Vis & pprietas. [Adminiculorū] Pedamentorū, & fulcrorū è palis, & arūdinib. vt ioci fert nā [Ordines] Versus. [Cōiugatio] Cōnexio. multæ sunt species vinearum, inqt Varro. aliq. humiles, & sine ridicis, aliæ sublimes, & iugatæ, quarum noia duo pedamenta, & iuga, quibus stat recta vinea. dnr pedamenta, quæ transuersa iunguntur, iuga ab eo quoque iugatæ vineæ. [Immissio] Extensio, & diffusio per iuga, & tabulata. [Repastinationes] renouationes. Pastinum, dicit Columella, est ferreū siue ligneum instrm bifurcum, quo uites, panguntur. i. figuntur, inde pastinata vinea dicta, & repastinata, quæ iam exhausta iterū foditur, & pangitur. [Bœotius] Ex Ascra vico ad Heliconem Bœotiæ montem. scripsit Hesiodus ad Persen fratrem de Agricultura libros duos, & Opera inscripsit, & dies. [Vt mihi vr̄] Hesiodus in scribit se trāsisse in Euboicam insulam ad poeticum certamē eo tpe, quo classis Græco℞ in Aulide ad bellum Troianum pfectura cōuenerat, ergo multo ante Home℞ fuit, q bellum Troianum postea cecinit. [Lenientē] Consolantē, & mitigantem, de Vlysse filio cupiditatem. [Segetibus] Frugibus. [Arbustis] Maritatis vineis. est aūe arbustum ordo arbo℞ ad maritandas vites, & arbustare agrum est illum cōserere arboribus. Arboreta, inqt Gellius, ignobilius verbum est, arbusta celebratius. [Lætæ] Abundantes, & fertiles. [Pomarijs] Arboreis fructibus. pomaria dñt loca pomiferis arboribus distincta, necnon pomo℞ repositoria. [Pastu] Cibatione in his locis, quæ aratro nō tanguntur. & sic tangit ois rei rusticæ partes. habet illa siqdem cultum agro℞, & vinea℞, pecuariam, & villaticas pastiones, inter quas apes, gallinæ, cetera id genus aialia. [Examinibus] Cœtibus, & sobole. Consitiones, cōplantationes, & seminationes, à ɔsero. i. terræ mādo, & semino. [Solertius] Ingeniosus, acutius. Insitionem, inqt Plinius, casus docuit ad hunc modū. Agricola sedulus casam sepis monimēto cingens, quo minus putrescerēt sudes, limen subdidit ex hedera. at illę viuaci moe su apprehenso suā ex alieno fecere vitam, apparuitq. truncū esse p terra. [Persequi] Narrare. [Studio] Amore, & cura. [Prouectus] Extēsus, & elatus. [Natura] Sua spōte, & peculiari quadā forte. [Vitijs] Mēdis, & malis qualitatib. [Vindicare] Liberare, atq; asserere. [De Sānitibus] Populis incolētibus Samnium. Curius Dentatus ɔsul, auctore Liuio, Sānitibus cæsis, & Sabinis q rebellauerāt victis, & in deditionē acceptis bis in eodē magistratu triūphauit, q cum delectum hrēt eius q citatus non rñderat, bona vēdidit. Pyrrhumq. vicit, & Italia expulit. [Villā] Ruralem domū, q̄ fundo rñdere debebat. modus hic probatur, inqt Plinius, vt neq; fundus villā quærat, neq; villa fundum. quo in gñe censoria castigatio erat, minus arare quā verrere. [Contēplans] Conspiciens, considerans [Cōtinentiam] Frugalitatem, & temperantiā. Manij qdem Curij, dicit Plinius, post triūphos nota concio est, pniciosum intelligi ciuē, cui septem iugera non essent satis. [Disciplinā] Moderationē illius ætatis, & vitæ normam. [Cōcinnato] sic cognominato à forma capillo℞, atq; cincinnis. lege historiam apud Liu. lib. 4 [Occupantem] Inuadentem. [Accersebant] Aduocabant. [Miserabilis] Infelix, & digna miseratione, q d. minime. [Cultione] Exornatione, atque cultura. [Officio] Honesta actione necessaria in primis vitæ. [Saturitate] Abundantia. [Et cultū] venerationem diuini Numinis. Xenophon in Oeconomico agēs de rei rusticæ dotibus dicit. Et fructibus ipsius partim viuimus partim deo℞ aras extruimus. [Hæc] Quæ ad victū, ad delectationē pertinent hi cupiunt, q genium non defraudant suū, & naturali, atq; honesta voluptate tenētur, & ducūtur. [Redeamus in grām] Amorem, & reconciliationem, ne bellū ei à nobis penitus in dictum videatur. tribuamus igitur illi aliquid, seruetur tñ modus fruēdæ voluptatis. [Boni] Iusti, & studiosi. [Assidui] Diligētia, atq; solertis. est siqdem summum, vel optimū fundi, pes ipsius dñi, & oculus. [Cella prnaria ea pars villæ, quæ res cælat, & custodit ad annuū usum. & dī promptuarium, conditoriumq.. vnde promus, & condus dicti. Penus, inquit Gellius, varijs gñibus dictum, & varie declinatū est. nam, & hoc penus, & hæc penus & huius peni, & penitis. & penoris veteres dictitauerūt. quæ ad edendū bibendumq. in dies singulos prandij, aut cœnæ causæ parātur penus non sunt, sed ea potius quæ huiusce gñis longe vsionis grā contrahuntur, & recondantur, ea eo quod non in prōptu sint, sed intus, & penitus habeātur, penus dicta sunt. [Locuples] opulēta copiosa. [Succidiam] .i. rem quotidianis vsibus in primis necessariam, qualis est succidia .i. caro suilla sale condita ad uictum, ne nō semper eundem sit ad lenienam mensam, sed ad carnariū, succidia, inqt Varro, à suibus cædendis. nam id pecus primum occidere cœperūt domi. [Cōditiora] Sapidiora, & gratiora. [Superuacanei] Abūdantis, & superflui laboris, & industriæ cum .s. necessarijs rebus rusticis factū est satis. [Ordinibus] Distinctionib. oculos pascētibus, & oblectātib. [Specie] Forma, decore. [Vsu] Vtilitate, ac fructu. [Allectat] Trahit, allicit. [Atque] S ī, & pariter. [Apricatione] Tempore loci aprici, & solibus. aprica dñr tepi-

da

da loca soli exposita, & vento non obnoxia, & apricari est talia in ea ꝓspectari, & aprici senes his locis gaudentes, & sinentes. [Vicissim) Mutato tpe.i.æstiuis caloribus. (Salubrius) Tutius, citra periculũ valetudinis. [Talos) Talarium ludũ. Talus est os in pedis articulũ quadratum forma, sed altera parte concauũ, altera uero planum, ad cuius similitudinem dñr tali quibus in alueolo ludebantur olim. nunc rarus est eorom vsus, & rari eos nouerũt. quatuor tñ habet latera talus. puncta vero hæc sunt unum, tria quatuor, & sex. duo & quinque deficiũt. [Tessera) ē κύβος dr a Græcis, nři quadrantalia nominauerunt tales figuras, qm ex oi parte quadrata sunt, qualia sunt, inqt Gel. quadrata vndique q̃ κύβος illi, nos quadrantalia dicimus. imperitũ uulgus talos non discernit à tesseris, latera sex hñtibus. sed mirum non est qñ & eruditorũ cateruæ hallucinatæ sunt interdũ. [Vtrum ait) Et si placuerit relinquere talarium ludũ senioribus, q.d. nil refert vtrum concedant an non, qm grauis & honesta senectus tali oblectatione caret facillime. (Beata) Felix, & in nullo immiouta, aut mãca. [Tuenda) Custodienda, & augenda. (Familiari) Domestica ptinente ad familiam. Regale dignũ rege, ac per hoc honestissimũ, & magnificentissimum. [Cyrum minorem) Ad drñam alterius Cyri, cuius Pædiam octo uoluminibus scripsit idem Xenophon, q̃ sub minore Cyro militauit. (Studium) Cura & diligentia. [Summæ uirtutis) Eximiæ fortitudinis, & bellicæ laudis, de qua dictum est a me alim. in cõment. Offic. [Sardeis) In numero multitudinis, urbs fuit Lydiæ, unde Sardiani dicti. accipiens Lysander, inqt Plutarchus, Cyrum sardeis venisse, ut in eius colloquium ueniret eo ꝓfectus est. (A socijs) Lacedæmonijs q̃bus fauebat Cyrus ꝯtra Athenienses in eo bello, quod Peloponesiacum dcm est. (Comem) benignum. [Humanũ) Facilem, beneuolum, & prõptum. humanitas dr amor erga hoies, & studium, φιλανθρωπίαν appellãt Græci. sed miror Ciceronem appellasse hunc Cyrum regem Persarum, & præstantem imperij gloria, cum legimus Persarum rex non fuerit, sed Darij regis filius, & Artaxerxis frater, q̃ hereditario iure soliũ obtinuit regium. Cyrus aũt uiuo patre Lydiæ præfuit, & patre uita defuncto regnũ occupare conatus, ope Parysatidis matris fretus & socijs Lacedæmonijs in ꝓlio cecidit. & temerarij impetus pœnas luit. opinor Ciceronem secutum esse assentationẽ Xenophontis, q̃ bello interfuit & Cyri ἀνάβασιν. i. ascensum ad deturbandum regno fratrem descripsit. lege hist. apud Plut. in Artaxerxe Xenophon in Oeconomico celebrans in omni gñe virtutis, & laudis Cyrum, dicit ad eundem dr̃ quondam Lysander cum donis missus à socijs belli, ut ipse postea cuidã hospiti suo apud Megaram narrauit. deductusq. ab eo in pomarium qđ Sardibus habebat, cum vidisset ordinem arboꝝ in quincuncem dispositarum, & reliqua. [Conseptũ) Conclusum Xenophõ paradisum dixit. latine pomariũ vel viridarium appellatur. [Consitũ) plantis distinctum. (Diligenter) Eleganter, & artificiose. [In quincuncem) Distantiam quinque vnciarum siue pedum. πεντάς dñt Græci. In disponendis arboribus, inquit Plin. arbustisq. ac vineis quincuncialis ordinum ratio vulgata, & necessaria non perflatu modo vtilis, verũ & aspectu grata, quoquo modo intueare in ordinem se porrigente versu. Colum. lib. 4. sic scribit: Minimum est quinque pedũ interordinium, septem maximum. nonnulli tñ oẽm vitem per denos pedes in quincuncem disponunt, ut more noualium terra transuersis aduersisq. sulcis proscindatur. Fab. Quintil. in 5. sic scribit. Quid illo quincunce speciosius, qui in quancũque partem spectaueris rectus est, sed protinus in id quoque prodest, ut terræ sucum æqualiter trahant. [Subactam) Mollitam, maceratam, resolutam ligionibus. (Puram) Mundam, nitidã squalore omni abacto. [Afflarentur) Aspirarent, exirent. [Solertiam) Acumen ingenij, & peritiam in tali cultu, & arte. [Dimẽsa) Ad numerũ & modum posita. (Descripta) Designata, & diffinita suis. [Satæ) Plãtatæ. [Nitorem) Splendorẽ. [Virtuti) Naturali excellẽtiæ, & peculiaribus ingenij dotibus. (Fortuna) Bonorum externorũ affluentia, & regum gẽma. [Hac fortuna) Tali felicitate rerumq. copia honestissimarũ. [Studia) Curas, & exercitationes. [Coruini) Ope auxiliaris corui sic cognominatũ. lege apud Liu lib 12. (Exacta) Prouecta, & senili. M. Valerium Coruinum, inquit Liu. id. nulli deinde cognominis fuit summo fauore populi, tres & viginti natũ annos consulem renũciauit dictator. T. Mãlius Torquatus, collega Coruino de plebe, M. Popilius Lenas datus est. [Cursus honorũ) Magistratuũ, & ciuilium dignitatũ. [Auctoritatis) Æstimationis, & dignitatis. [Apex) Sũmitas, cumulus, fastigiũ. Apex, inqt Pompeius, qui est sacerdotũ insigne, dictus ab eo quod cõprehendere vinculo antiqui apere dicebãt. [Auctoritas) Aestimatio de L. Cæcilio Metello, lege apud Plin. lib. 7. [Elogiũ) Est testificatio meritorum, & sententiæ, atq; iudicij rõ, & causa. [Vno ore) concordi iudicio & opinione. lege hoc elogium apud eundem in 2. de fin. prouerbium esse ostendit Sen. 21. Epist. his verbis. In tanta iudicioꝝ diuersitate referendã benemerentibus grãm, oẽs nbi vno, qđ aiunt, ore affirmabunt, in hoc tã discors turba cõsentiet. [Primariũ) Quasi principẽ ciuẽ & nobilis Romanoꝝ virtute fm. tales viri dicebãtur & optimates & principes. [Grauis) Honestus, auctoritate plenus, nobilis, gloriosus, & inclytus. [Cõsentiẽs) Concors & eadẽ. [Fama) Cõis opinio & testificatio. (Quem viꝝ) .i. in vita priuata publicaq. excellẽtissimũ. [Paullo) Patre Africani minoris. [Africano) qui superato Annibale Carthaginẽ redegit ad tributũ. [Maximũ) Q. Fabiũ qui Annibalẽ cunctãdo fregit, & summã auctoritatẽ consecutus est. [In sñia) ꝓlatione opinionis & iudicij tam in priuatis negocijs quã publicis. (Nutu) Signo capitis & oculoꝝ. vnde nuere dicimus signo aliquo voluntatẽ ostẽdere & abnuere, atq; renuere nec tiõ nutus & renut⁹. [Auctoritas) æstimatio, grauitas. (Honorata) honoribus functa & honesta. [Pluris) Maioris momẽti, & æstimationis. Voluptates, oblectationes, & cõmode iuuenilis ætatis iucũditate sensuum lætę. (Fundamentis) Initijs grauibus & composita ineũtis ætatis via & rõne. [Constituta) Fundata, inchoata, & roborata vnde dixit Vir. Adeo à teneris consuescere multum est, nam frequẽs vsus quasi callũ ducit, & alteram efficit naturam. quapp ipsæ uirtutes dñr habitus. i. dispositiones & qualitates nõ facile mutationem admittentes. [Efficitur) Concluditur, & euenit. [Assensu) Applausu & approbatione. [Miseram) Infelicem, dãnabilem. (Oratione) Verbis causantibus vitia senectutis. cũ illius mores notandi sint qui languidam & importunã effecerũt senectutẽ eamq. penitus labefactarũt. [Auctoritatem) æstimationẽ & dignitatẽ. (Supior) Vegeta & iuuenilis. (Fructus auctoritatis) .i. ipsam auctoritatem & apicem senectutis, quæ honore quouis digna est & cultu, est siquidẽ grauis & honestus sena quasi oraculũ ciuitatis. (Honorabilia) Honorem præ se ferentia. i. præmium senilis maiestatis. Lenia atq; cõia, vilia & uulgaria cum sint maxima. cõsummatæ siquidẽ virtuti præmiũ honore maius dari non põt. vnde Aristoteles agens de magni ai viro dicit, Maximum id asseruerint oẽs esse quod dijs ipsis tribuimus, & quod maxime hoies qui sunt in dignitate affectant, quodq; dari præmiũ ob res pulcherrimas solet, talis aũt est ipse honor, hoc est .n. bonorum maximum externorum. [Salutari) Honorari salutationib. [Appeti) Desiderari. [Decedi) Honorari cessione loci & viæ. [Assurgi) Honestari nudatione capitis, et assurgẽtis corporis flexu. [Deduci) cingi comitatu & affectatione honestoꝝ iuuenum, cum inuisitur curia, tẽplum, & cetera id genus loca; ad quæ deducuntur senes graues, domumq. honestissime reducũtur. (Cõsuli) Interrogari de rebus dubijs, qđ prudentiam arguit senilẽ. hæc est nim virtus vsum reqrit, & ideo rara est in iuuenibus. [Optime morata) optimis moribus & institutis ornata & cõformata. (Honestissimum) Honorificentissimum. [Tñ tribuitur) Tñ honoratur ipsa ætas. (Ludis) Panathenæis in q̃bus olea coronabãtur victores. Iunonij ludi celebrabantur Argis, ꝓmium erat myrtea corona & aheneũ scutum. Lycei in Arcadia in honorem Iouis, ꝓmium vas aheneũ. Herculei & Iolai Thebis ꝓmium tripes ex ære. [Certo) constituto & assignato honoris grã. siquidem sedebant distincte non ꝓmiscue. (Nostro collegio) Auguꝝ cœtu & corpore, cuius magna erat in oi re agenda auctoritas, habebanturq. augures Iouis interpretes. [Primatis) Principatum & primũ locum in dicenda sñia. [Honore) Dignitate aliquo & magistratu. (Antecedẽtibus) Maioribus & superioribus, & taler ꝑtorij aut consulares appellabãtur, appellationemq. sortiebãtur ab honore quẽ habuerat, & imperio, vt Tribunitij, Quęstorij, Ædilitij, Dictatorij: Censorij. [Cũ imperio essent) Ipso magistratu fungerẽtur. sed ꝓprie cũ imperio esse is dicebatur apud antiquos, cui nominatim a populo dabatur imperium. Cum ꝑtãte esse is qui à populo alicui negocio preponebatur. Merum imperium is habebat, qui ad animaduertendũ in facinorosos hoies gladio vtebatur. Mistum uero imperium cui esset iurisdictio in danda bonoꝝ possessione. Magistratus est in ꝑtãte aliqua sit. (Maiores natu) ætate superiores. [Auctoritatis) æstimationis & dignitatis. (Splendide) Magnifice & honestissime functi sunt talibus ꝓmijs & fructibus. [Fabulam ætatis) rectũ cursum vitæ degendæ, vt histriones in fabolaꝝ partibus, nitũtur seruare decoꝝ, & maxime in extremo actu, et plausum referant, commendationem. Seneca in epistolis dicit, Vides aliquem gloriari senectute longa. quis illam ferre potuisset, si cõtigisset centesimum implere? Quomodo fabula, sic uita non quã diu, sed quam bene acta sit, refert. Nihil ad rem pertinet quo loco desinas, quocunque uoles desine, tñ bonam clausulam impone. Si mors vocat licet immatura sit, licet mediam præcidat ætatem

tum, perceptus longissime fructus est. Nam, vt Possidonius ait, vnus dies eruditorum plus patet, quam imperitorum longissima ętas.(Inexercitati)Rudes,& sine vsu histrionicæ artis,quæ humanos actus imitatur,& refert.[Corruisse)Cecidisse,amisisseq. nomen veri histrionis,& mimi . cũ in quinto actu fabulæ aberrauit, q cura vel maxima tractandus est,& industria . vnde celebratur illud Diogenis,cui cum dicerent senex iam effectus qesce a laboribus, rñdit . quid si stadio currerem? oporteret ne prope metá cursum remittere,an magis intendere? quapp idem Cic. præcipit in Offic.ve languorem fugiant,senes atque desidiam. [Morosi)Difficiles in modo viuendi,nec facile contenti sorte præsenti. Morosi dñr qui rectum,& decentem non hñt in moribus modũ, eorumq. mores multi sunt,& varij,sic & verbosi appellantur,quorum verba nimia sunt,& obtundentia . Anxij,queruli,mœsti, solicitudine varia laborantes,& corporis,atque animi cruciatu.Difficiles,asperi,intractabiles.[Morum vitia)Errata quæ parit mõs, varius,& prauum vitæ institutum,nec non ignorantia decori.qđ qui seruat his vacat vitijs,quibus imperitorum vita labneat.[Probari) Probabilis videri, ac per hoc laudari potiusq̃ vitio uerti. (Contemni)Sperni,negligi. [Fragili)Debili, & affecto . [Offensio) Læsio,nocumentum,violatio. [Dulciora)Minora & tolerabiliora.[Bonis moribus)Emẽdatiori,vitæ instituto,& arte,qua mores ad rectum diriguntur, & corriguntur . hæc ars prudentia dr̃, forma videlicet ipsius honesti,& custodia decori . Considerare oportet,inquit Phs, ad quæ nos propensiores sumus . namq. alij ad alia sumus natura procliues,& ad ↄtrarium oportet nos retrahere.longe siqde a delicto abeuntes ad ipsam demum perueniemus mediocritatem.vt hi facere cõsueuerunt q obliqua ligna dirigunt ad normam . Cum .n. virtus inter duo vitia collocata sit, idem est vitium,ad vtrum te contuleris.[Idque).i fieri mutationem morum,& institutorum.[In vita)In cõi modo viuendi. [In scena)Re ficta . vt comœdia quæ mores humanos imitatur,& citulem refert vitam , necnon per se fert theatralem Philosophiã, & vulgarem eruditionem . [Ex his fratribus) Exemplo eoꝝ fratrum,quos Terent.inducit in Adel.quorum nomina diuersos ostendunt mores , qui tñ mutati sunt . nam Demeas lenita asperitate,atque importunitate factus est Mitio . virtute certe, ac vitia in nr̃o locantur arbitrio,&libi quisque dat mores natura ipsa nos inchoat,sed prudentia,& vsus absoluunt.quod nisi ita se hr̃e, dicit Arist. non esset opus docente,sed oẽs boni fierent, aut mali oẽs habitus ex actibus similibus fiunt , quorum dr̃ias habitus ipsi sequuntur.Non dat natura virtutem,ait Sen.ars est bonum fieri, virtus non contingit aio nisi instituto,&edocto.[In altero.) Demea.[Duritas)Asperitas,rigor vitæ seuerioris. Comitas affabilitas,benignitas,indulgentia,qua præditus erat Mitio. [Non ois ætas)Non ois qualitas,& natura bois sit aspera, & morosa in senectute,sed illa tñ,cuius praua fuerunt studia,& mores. [Coacescit) Amara fit, & aspera, vt acetum in quod degenerat aliqñ vinũ.[Seueritatem)Grauitatem prudenti senectute dignam. [Probo) Laudo,& probabilem assero . [Modicam) Temperatam, vt modum non excedat.[Acerbitatem)Duritatem,moram,& asperitatem.[Absurdius)Alienus a præscripto rõnis,atque prudentiæ . [Viatici auxilij ad conficiendum iter)Viaticum id dr̃,quod viatoribus necessarium est . prosecutus eram,inquit Plinius in epistolis,viatico secedentem. [Restat) Superest reliqua est remanet.

MART. PHIL. SEquitur tertia vituperatio senectutis)Reddit docilẽ,& attẽtum,& pusum auditorem transeundo ad tertiam partem superioris diuisionis.[O pclarum) Incipit confutare opinionem illoꝝ,qui senectutem vituperãt,quod voluptatibus careat . [O præclarum admirantis est)Virg.O quante me.[Accipite) Andite vt Virg. Accipite nunc Danaum insidias , & crimine ab vno Disce oẽs.[Veterem oronem)Vetus n.interdum ad vituperationem . Terent.Veteris poëtæ maledictis respondeam. [Archytæ) Hic fuit Tarentinus summus Philosophus ætate Plat.qui Græce vnam egregiam oronem contra voluptatem composuit , quam Catoni illuc profecto cum Q. Fabio , vt vidimus supra quidam suus hospes attulit , & eam ipse traduxit in Latinum , & in hoc suo inserit sermone . [Magni) Quantum ad scientiam quæ facit hoiem,& est cõmendatio testimonij, vt faciat fidem quod genus intercurrens appellatur. [Præclari) Quantum ad famam,& nomen.[Tradita)A quodam hospite suo.[Nullam)Hęc est illa ofo Archytæ,in qua ordinem Rhetoricum seruauit . Primo .n. facit propositionem. Secundo rõnem. Tertio rõnis confirmationem. Quarto exhortationem,postmodum conclusionem . dicit ergo. [Dicebat) .s. Archytas,bene inquit,vt oratoris est apte distincte, & ornate dicere. [Capitaliorem) Mortaliorem à capite denominamus totum quod maximum est in homine.[Cuius ratio est)Regit artem,quod est maxime faciẽdum.[Voluptatis) Est.n. voluptas vocabulum μέσον sicut valetudo,euentum,facinus. Voluptas quidem est delinimentum quoddã sensuum,& sic nunc capitur. Et voluptas ẽt est quædam animi iucunditas, & delectatio qua sæpe vtitur Cic.in epist.& quia ista vocabula μέσα sola per se posita,vt plurimum in malam partem sumuntur,vt hic,qñ in bonã partem accipimus aliquod addimus ἐπίθετον,vt bene vale,bona valetudo,bonum facinus.[Effrenate)Intemperanter.[Ad potiundũ)In sua potestate habendum. & bene elegit verbum aptũ, quod proprie est in voluptatibus. [Hinc)Ex ista voluptate,& est rõnis confirmatio.[Patriæ)Pro qua mortem adire debemus,vt, Dulcis amor patriæ . Item,Vicit amor patriæ, laudumq. immẽsa cupido,& pro voluptate pecuniarum,aut alicuius alterius rei pdimus ipsam.[Cum hostibus) Sunt.n.ab honestamento.i.æquamento dicti,& adeunt.n prœlium ex æqua causa,& indicta,& hostes,& inimici in hoc differunt, quod hostes sunt publici inimici vero priuati,vt nihil est tam inimicum,quam voluptas. [Magnũ facinus) Quia,& bonum,vt diximus . [Ad suscipiendum).i.capere ad perficiendum . [Stupra) In virgines . [Adulteria) In vxores . [Flagitium) Omne magnum scelus,& potissimum in libidinibus,a flagitando dictum,quod est cum quodam ardore,& igne petere. [Illecebris)Attractationibus ab alliciendo.[Quis deus) Aut Prometheus,qui hominem ex limo fecit,& post modum solis calores fudit , aut ipse deus, qui regit oia . [Dono) Quod fit nullo merito intercedente . [Donum) Inquit Donat.dijs datur. Munus, & præmium hoibus, sed donum, & munus tam ante factum , quam post factum datur, Præmium vero non nisi post factum . [Nihil) Dictum quidem a nec,& hilo,quod nec hili sit . Hilum enim est medulla sambuci,siue cannæ . In Tuscul. Saxum sudans nitendo, nec proficit hilum . [Virtutem)Virtus cum uoluptate,& libidine esse non potest . Et virtus, inquit Cic.in veteri Rhet.est habitus animi in naturæ modum rõni consentaneus. [Iubebat)Pro decernere etiam ponebant antiqui,nunc pro velle,& præcipere,& nota quod nẽs istæ sunt exornationes,quæ collocantur in medium orationis . [Quanta percipi)Vt oẽs habeat voluptates ad oẽs sensus delinimenta sũr visum, auditum,gustũ , odoratum,& tactum . [Consequi posset) Quia voluptates ipsæ impediunt oẽm cogitationem,mentem,& rõnem. [Pestiferum) Bene complexus est,quia in propositione dixit capitaliorem pestem . [Longior) Quantum ad tempus . [Hæc cum C.Pontio) Nunc ponit qñ,& cum quo habita fuerit illa oratio , & quis ei tradidit,ordo est,Nearchus Tarentinus hospes noster dicebat se accepisse à maioribus natu Archytam locutum hic cum C.Pontio, & cetera, pro cuius notitia hæc legimus in Liu.lib.8.Ruptis inter Romanos,& Samnites fœderibus , & eodem tpe T.Veturio, Sp Postumio coss. Et Samnites eo tpe Heren. Postumium, & C.Pontium eius filium regem habebant,hic enim C.Pontius ad Rom.legationem misit,& infecta pace legati reuersi sunt, vnde suo,& suorum consilio usus decreuit bellum Romanis inferre . Itaque Rom. exercitum in aliquas angustias engere cogitauit . Simulauit enim Luceriam Apuliæ ciuitatem Rom. Coloniæ obsidere, & illuc dum iret exercitus aggrederetur , quod fecit . Nam quamprimum Romani exercitum Apulis miserunt ad Luceriæ auxilium,ad quam adeundam duæ erant viæ,vna præter oram superi montis quæ tutior,sed longior erat. Altera uero per furcas Caudinas breuior, quam non vlterius considerantes,ut citius irent,elegere . Verum locus est iste,ut scribit Liuius hoc modo angustus erat . Saltus duo alti angusti siluosiq. sunt montibus,monies circa perpleaus inter se iuncti,iacet inter eos satis patens,clausus in medio,campus herbidus aquosusque,per quem medium iter est . Sed antequam uenias ad eum , intrandæ primo angustiæ sunt , & aut eadem qua insinuaueris uia retro repetenda,aut si ire porro perges per alium saltum altiorem impeditioremq. euadendum in eum campum uia alia per cauam rupem Romani remisso agmine , dum ad alias angustias protinus pergerent,septem deiectam arborum saxorumq. iacentium adiacentem molem inuenere, quo protinus captos se esse intellexerunt . C. Pontius uero postq̃ id explorauit Rom. teneri exercitum custodiens exitum , legatos quam primum misit ad patrem quid faciendum esset de capto exercitu Romano.Respondit oẽs liberaliter citissime dimittendos intactos,quod C.Pontius stolidum esse existimauit,& patrem delirare , & iterum misit ad eum Legatos,quibus respondit iterum oẽs simul, & ad vnum esse interficiendos de integro. & tertiam patri misit legationem , ut ad concionem suam veniret . qui statim plaustrum conscendit, & ad filium uectus est , & sua responsa ualidis rõnibus corroborauit,& inter alia uerba hæc dixit. Est ea Rom. gens,quæ uicta qe-

scere nescit, & his dictis patriam remeauit C. Pontius postea vsus consilio fecit furcas fieri humiles, & sub ipsas oēs Rom. spoliatos præterire iussit, & primi quidem consules inclinatis capitibus fuerunt sub iugulo, cum vt quisque gradu primus erat dignitatis, ad hanc ignominiam primus fuit. [Maioribus natu) qa per successionem res gestæ, & historiæ habebantur. Rarus.n. erat vsus literarum apud antiquos, quamuis oēs scirent loqui Latine. Plato, qui sciendi gra ferme terrarum orbem peragrauit, & Pythagorei nois gra in Italiam venit, & Tarenti Archytam, Timæū, Arionemq̧. magna sapientia viros agnouit. [Sapientia) Quia, vt ait Vale. Blandum malum luxuria, quod reprehenditur facilius quam vitatur. [Hndam gram) Hre.n. gram est aio, referre munere, agere verbis Cic. in epistul. ad Varr. Nec enim tu mihi modo gram habuisti. sed accumulatissime retulisti. [Vt id). s. voluptas. [Impedit) A ligatis pedibus, sicut a solutis expedit tractum est. [Consilium) Declaratio rerum faciendarum. [Vt ita dicam) Modus loquendi quo vtimur, qn aliquid improprie dicimus. Vt nunc oculos mentis, cum proprie oculi sint capitis. [Præstringit) præoccupat. inde præstigiatores dnt isti, qui faciunt videre res, q non sunt in esse. [Cum virtute cōmercium) Cōicationem, & consuetudinem uirtus spernit dulcia, & voluptas amat, ea quæ sunt suauia, & virtuti quidem labores, & sudores multi sunt dulcia, ut Lu. ix. Serpens est sitis ardor arenæ. Dulcia virtuti sunt, & sunt quidem verba alterius Catonis. [Inuitus feci) Ponit quid mali consecutum est ea voluptate, & quid ipse fecit contra Lucl. Flaminium voluptuosum. L. Flam. frater T. Flaminij, de quo diximus in principio, fuit consul in Gallia Cisalpina apud Placentiā, & cum ibi suum ageret consulatum cuiusdam meretricis amore inductus, quendam hoiem interfecit quem in carcere detinebat, cum illa dixisset nunq̄ vidisse mortem hois, & cupidam esse videre. quod contra legem, & iustitiam fecit pro voluptate, quia ipsum interfecit non debito loco, & tpe determinato, sed in quadam porticu, sine officio debito, quamuis ille mortem meritus esset, & quia eo tpe frater suus T. Flaminius erat censor non fuit illis annis reprehensus, sed postmodum finita fratris censura, quę durabat per quinque annos, Cato factus est censor, qui Lucium Flaminium pro illo scelere puniuit, quod eum de senatoria dignitate deiecit. [A Senatu eijcerem) Senatoria dignitate eum priuarem. [Notandam) Infamia dandam. Nam nota est infamia. [Ille enim). s. L. Flaminius. [In Gallia). s. Cisalpina apud Placentiam, duæ enim sunt Galliæ, Cisalpina, & Trāsalpina. [A scorto) Meretricio, hoc scortum, scorti, & vtriusque gnis est. [Fratre suo) Dictus enim frater quasi fere alter. [Elapsus est) Euasit pœnam, & nullum de eo verbum factum est. [Mihi & Flacco) Qui Censores fuerunt post Censuram T. Flaminij. [Imperij dedecus) Quia imperio Romano magnum dedecus erat, vt qui erant cum magistratu, talia voluptuosa facerent. [Maioribus natu) Quia, vt diximus rarus erat literarum vsus. [Apud Pyrrhum legatus esset) Qn. s. Pyrrhus erat Imperator Tarentinorum. i. ductor eorum exercitus contra Rom. vt diximus. [Cynea Thessalo) De Thessalia, iste aūt Cyneas præceptor fuit Pyrrhi, & præclarus philosopus cum recitasset aliquas philosophorum opiniones, & Stoicorum summum bonum in virtute ponentium inter eas quinque referebat opinionem Epicuri cuiusdam Atheniensis eo tempore viuentis, per quod profitebatur se esse sapientem, summum bonū in voluptate ponebat, & talia dicenti affuit C. Fabricius legatus Romano. quem solitum mirari de hac re dicebat, quod oia. s. quæ faceremus ad voluptatem esse referenda illius Epicuri opinione. [Optare solitos) Ita quod vtinam diceret, vt Samnites, & ipse Pyrrhus hæc crederent omnia. s. esse referenda ad uoluptatem, quia facilius ipsos vincerent, si voluptatibus se darent, quæ sunt contra oēm virtutem. [Publio Decio) Duo fuerunt Decij, pater, & filius, qui ambo se pro rep. deuouerunt. Decius autem pater in bello Latino, vt inquit Plin. positis apud Viserim fluuiū castris, cum sibi & Manlio Torquato collegæ somnio obuenisset eos fore victores, quorum dux in prœlio decidisset, cum collato cum collega somnio conuenisset, vt cuius cornu acies laboraret, dijs se manibus voueret, inclinante sua parte se cum hostiū exercitu per Valerium Pontificem dijs Manibus deuouit impetu in hostes facto victoriam suis reliquit. P. vero Decius Decij filius, de quo nunc agitur consul cum Fab. Maximo cum Galli, Samnites, Vmbri, Tusci contra Romanos conspirarent, ibi exercitio in acie ducto, cornu inclinante, exemplum patris imitatus adunca-so Mar. Liuio pontifice haste insistens in solennia verba respondens, se & hostes dijs Manibus deuouit, impetu in hostes facto victoriam reliquit suis, corpus à collega laudatum, magnifice sepultum est. hoc aūt non fiebat pro voluptate, sed pro virtute, ergo qui dicebant virtutem esse per voluptatem, errant, quod si virtus per voluptatem esset, virtus quidem esset serua voluptatis, qd est falsum. [Quod sua sponte) Vt fecit ipse Decius, non per voluptatem, sed sponte, & tunc est nomen, quia, & genus, & casum habet, sicut sorte, & mane, vt, Dum mane nouum, dum gramina canent. Pers. Nempe hoc assidue iam claro mane fenestras Intrat. [Spreta) Et contempta. quod spernere est eijcere, & despicere. Contemnere est de aliquo nullam existimationem hre. [Quorsum) Hæc concludit quod male sentiunt, qui senectutem vituperant, quod careat voluptate, cum magis in eo sit laudanda, quam vituperanda, & ei hndæ gratiæ immortales. [Caret epulis) ἀνθυποφορὰ ab aduersarijs facta, quod senectus nō pōsse implere epulis pp debilitatem stomachi, & caret istis sumptuosis conuiuijs, q dnr opipara, bene inquit epulis. Sunt.n. epulæ hoium, dapes deorum. [Caret etiam) Rndet obiectioni factæ, tu dicis quod senectus caret epulis, extructis mensis & poculis, ergo caret vinolentia, & ebrietate, & indigestione, & ineptitudine somnorum, quod est laudabile, & non vituperabile. [Violentia) A vino, & lento. Lentus aūt in compositione significat plenum, vt temulentus, uinolentus, plenus vino. [Cruditate) Indigestione. Iuuen. Et crudum pauonem in balnea portas, hoc est indigestum. [Sed si aliquid) Ordo est, si aliquid est dandum voluptati, q̄q̄ immoderatis, & cetera. Cetera dicta sunt per parenthesim. [Diuinus) Et bene, quia iste Plato, diuino quodam spiritu erat inflammatus, quem Cic. de nat. Deor. tanq̄ quendam philosophorum Deum dicit. præceptor enim Socr. & Arist. fuit, & multorum aliorum sapientum. [C. Duillium) Post regulas ponit exempla. Iste enim Duillius filius fuit M Duillij, ciuis R. præclarissimus in 1. bello Pun. primus ex nauali prœlio profligatis Carthaginensibus Romam victoriam deportauit, qui postea factus senex tali voluptate delectabatur, quod suis cum familiaribus frequentissime cœnitabat, & nocte domum reuertebatur cum multis funalibus accensis, & eum vno tibicine, qui ante ipsum, sonabat. [Redeuntem è cœna) Quæ dr cibus cōis, qui semel in die fiebat. Antiqui enim solum semel in die cœnitabant, & illud cœnam nuncupabāt. Quod autem nos dicimus prandium, erat illis inordinatus cibus, quod dabatur militibus ne penitus ieiuni irent in prœlium. [Crebro) Aut aduerbium, aut nomen. & vsus est numero singulari pro plurali, vt hostis habet muros. [Funalia autem à funere) Quia nōdum erat vsus bombycis cerei. [Tibicine) A tibia, & cano, quod, & facit tibicen, quod per synæresim dicimus tibicen, hic est quod illud bi est longum. Aliud tubicen a tuba, & cano, quia illud bi est breue, quia nulla synæresis fit. Tibia autem dicta est, quod tibijs crurum animalium fiebat, nunc maxime ex buxo. [Gloria) Est fama magna rerum. fama vero est communis ad omnes, & iam ficti prauiq. tenax, quam nuncia veri. [Sodales) Dicti, quasi simul edales, quod in vna mensa edant. [Sodalitates) Sodalitio. [Me quæstore) Præfecto ærario reipublicæ. [Constitutæ) Ab illis temporibus sodalitates sunt constitutæ, quibus statua Cybeles de Phrygia Rōmam portata fuit, de qua ponit Valerius in titu de religione in libro octauo, capitulo octauo. Hanc vero tanta veneratione Romani susceperunt, quod vnusquisque uolebat eam ad domum suam portare, & cum iam ita ferebant ceremonijs, & plurimis conuiuijs, & quam sumptuosis utebantur, & multæ tunc sodalitates fiebant, unde ipsa sodalitia nata sunt, cum antea nulla essent. Cum igitur Romam portata est plaustro, & in porta est inuecta Capena, à Scipione Nasica fuit accepta. Iuuen. Da testem Romæ tam sanctum, quam fuit hospes Numinis Idæi. [Idæis) Quæ fiebant in Ida silua Troiana. Duæ enim sunt Idæ. vna in Phrygia, altera in Creta. [Aetatis) Fortasse uirilis tunc. [Qua progrediente) Grauescente. [Mitiora) A fructibus tractus sermo, ut sunt mihi mitia poma. [Qui hoc idem). s. conniuium. [In eo genere). s. ciborum. [Minimum). s. potu, & cœnatio, & bene. Ca. enim nunc Græcos accusat, quia semper debemus denominare à præstantiori, ut cum sint tria genera uitæ in homine. s. uegetatiua, quæ est in plantis, sensitiua, quæ est in animalibus brutis, rationalis, quæ est in homine, ab hac præstantiori uita hominum denominabatur, & dicitur uita rationalis. [Tempestiuis) Quæ in suo tempore proprio sunt. [Cum æqualibus). s. similibus ætatis vestræ. [Sermonis auiditatem) Quia senes semper sunt loquaces. [Sustulit). s. auiditatem remouit. [Ista) Quæ non sunt in me, sed in alijs, scilicet uoluptatis blandimenta, nam iste ab hoc differt, ut diximus. Vult enim probare, quod senes habēt etiam aliquam uoluptatem, moderatam tamen. [Carere sen.) quia etiam senes sentiunt uoluptates. [Magisteria) Magister dr quidem superior alijs, & hoc quidem in omni arte, cuius officium vocatur magisterium. unde nunc debemus

scire,

scire, quod apud antiquos erat hoc institutum in conuiuijs sodalium, quod præeligebant vnum de ipsis dñm, & principem, & magistrum, qui imperaret in illis conuiuijs. Iste aũt assumpto magisterio habebat imperare illis sodalibus, & inter cetera proponebat aliquas conclusiones, & disputationes, vt mensis remotis illæ disputarentur, vt vtrum elegantior poeta sit, Virgilius, an Homerus, & Xenophon, q inducit vnam disputationem, Amor vtrũ spontanea voluntate, an coacta proueniat. [Is sermo) .s. tales disputationes delectant me. (A summo magistro) Ab illo .s. quem præelegerant, dñt enim magistri non solum doctores artium, sed aliarum rerum, quia magis ceteris põt, & hinc magistratus dicebant, & magistrare antiqui pro moderari, vnde arbitror esse dictos magistros. [In poc.) .i. post cibum, poculum aũt est mẽsura quo bibitur. (Sympósio) Comparatione, ita ipsum appellat. (Minuta) In quibus oia quasi funt degustata, vt est illud Virgilij. Primaq; libato summo tenus attigit ore. (Rorantia) Iam quã rore aspersa, non inundantia. (Refrigeratio æsta.) Ex quæ etiam senes hñt voluptatem. [In locis Sab.) Vbi Ca. habebat prædia. (Compleo) Perfectum numerum facio, vt ex sua prudentia, & sapientia. quia vbi Ca. ibi omnis bene viuendi doctrina, & diuina quædam sapientia. (At non) ἐναντιωσις ab aduersarijs facta. (Titillatio) Irritatio voluptatis. [Sed ne) Desideratio quidem quod est multum laudabile in senectute, non hẽc irritationem voluptatum, & desiderationem reŗ absentium, quod illi vituperant, desiderium aũt semper est de re absente, & qui desiderat est subiectus, & seruus illius rei desideratæ, & eum senes nihil desiderent sunt liberi, & illius rei hñt voluptatem. (Nihil aũt est molestum) Quod non desideres, quia quicquid desideratur est molestum, & graue non hñtibus, v g. aliquis desiderat hẽre alas, quas cum non habeat molestia afficitur, sed multa sunt gña molestiæ. (Sophocles) pclarus poeta Athenienſis de quo diximus. (Rebus venereis) Honesto vocabulo vsus est in re inhonesta. (Meliora) .i. dent, & istam bestialem libidinem auertant a me. [Illinc) A rebus ipsis venereis, quæ non fuerunt in. (Aut furiosa) A quo furore nunq recedit, furiatus vero, qui furit ea causa, vt Chorœbus Virgilianus, furiata mente Chorœbus. (Agresti) Duro, & incorabili. (Cupidis) Hoibus exoptantibus talium reŗ venereatum, ipsis carere molestum est, sed mihi non exoptanti non est graue. (Satiatis) Et expletis, in hoc differunt, quod expleti est tantũmodo plenũ esse, satiati vero vltra modum. hominibus aũt qui sunt satiati, & expleti istis rebus est iucundius carere quam frui, quod est in senibus. (Non care) Ergo habet qui non desiderat, qui a desiderare est de re absenti, & eum non desideramus aliq tem ipsa non caremus, vnde sequitur, quod non desiderare est iucundius, quã desiderare, quod dicit ergo, & cetera. (Bona ætas) Ipsa iuuenta, siue adolescẽtia. (Paruulis rebus) Et pede certo signat bumũ. (Deinde his etiam) .s. voluptatibus, quæ hñt in senectute, non omnino caret, quia si non potest ita bene comedere sicut iuuenis, tñ tantum quantum satis est sumit cibum, & ea eo fruitur voluptate. (Vt Turpione Ambiuio) Nomine proprio mimi, & ponit similitudinem de illis, q sunt ad aspectandum in theatro, qd' appellat caueam, sicut Virg. in 5. Caueæ consessum ingentis. & Horat. dr ẽt Cauea, spectaculum, arena, theatrum, quo conueniebat populus ad spectandum aliquas comœdias recitandas, vbi erant tres gradus consessus, primus, medius, & extremus, mimi etiã in medio Theatro, vnde dr sicut prima cauea .i. in primo gradu Theatri. (Sic adaptat) Comparationem. (Spectant) Venatur vocabula rudentia similitudini. (At illa) Nunc ponit quoddam singulare donum, quod est in senectute non in iuuenibus. (Quãti) .i. precij, & honestius est quam si addamus precij. (Animum secum) Hoc est cum virtute, & rõne coniuncti. (Emeritis) Sepositis à militia, quos dñt essatos quasi extra militiam. mereo .n. milito significat, vt Luc. Aere merent paruo. (Stipendijs) Salarijs militaribus, a stipe hoc est numo. (Ambitionis) Cupiditatis honoris, quæ omnia sunt in iuuenibus, & remota a senibus. (Secumq;) Vt dr viuere, & est in prouerbio Latino, tecum habita, quod Persius inseruit carmini. Tecum habita, vt noris quam sit tibi curta supellex. quod Græci dicunt μετὰ σοῦ κατοίκει. (Tanq pabulum) Quia studium, & doctrina est in senibus quoddã pabulum, & sustentamentum. (Ociosa) Quod dimissis oibus alijs rebus vacet doctrinæ duplex. n. est ocium, iners, & industriosum. (Mori) Dimissis cõmoditatibus vtar vehementer intenium esse alicui rei, vt dicimus emoriebatur risu. (Dimetiendi cœli, atque terræ) Latine dicit, quod Græce Geometriam, & Astrologiam, quibus dies noctesq; inuigilat iste Gallus, adeo quod iam cibũ dimittebat, vt obseruaret cursus stellaŗ, & ea eo magnam voluptatem capiebat. Iste aũt præclarus fuit, & familiaris Paulli Aemilij patris istius Scip. q cum contra Persen apud Lacedæmonios bellũ gessit, quod dictum est bellũ Macedonicum, de quo scripsit Liu. hunc Gallum secum duxit, & ibi cum eclipsis facta esset solis oẽs obstupuerunt, credentes malum prodigum belli futuri, quos ipse Gallus aiauit, & oẽm timorem ademit eis rõnem eclipsis oñdens. hæc aũt fit per interpositionem Lunæ. Lunarijs aũt Eclipsis fit interpositione terræ inter Lunam, & Solem, qdqd luminis luna baber recipit à sole, per se .n. est corpus obscurum, vnde luna quasi lux aliena dicta est. huiusce vero rei rõnem Cic. de Nat. Deorum graphice scribit. (Lua) .s. oppressit, bis .n. est repentendum oppressit. (Noctu) Obseruando sidera, quo studio nunq diuertebat, dimittens ẽt cibum. (Defectiones) Latine dicit, quod Græci ἐκλείψεις dñt. (Multo ante) Quasi per vnum annum (Prædicere) Ante dicere. (Quid in leuioribus studijs) Quia respectu Astrologiæ, & Geometriæ sunt leuiora studia ista humanitatis, vult ergo per exempla probare ẽt in ceteris literarijs studijs magnam esse voluptatem. (Actis) Quia ea subtili, & acuto ingenio bello punico. Neuius hic comicus fuit tertius numero qui vt dicit Hieron. Vticæ mortuus est, pulsus Roma factione nobilium, ac præcipue Metelli, & quandam comœdiam fecit quam bellum Pun. appellauit. (Liuium) Qui Liuius Andronicus dicebatur. Liuius aũt à dño suo Liuio Salinatore, de quo supra diximus, denominatus, & quia erat doctissimus poeta tragœdiarum scriptor ob ingenij meritum, & quia liberos eius erudiebat, ab ipso Salinatore donatus est libertate, & multas fabulas fecit. (Elicuisset) .i. emisisset in pronunciationem. (P. Licinij Crassi) Hic doctissimus homo iurisconsultus fuit, qui multa cõmentaria in iure ciuili, & in iure pontificio fecit. (De huius P. Scip.) Qui sua ætate primus erat, ideo dicit huius. (Flagrantes) Ardentes senes, contra dicimus ignauos, & differt a fragrans, id .n. est redolens. Virg. Redolentq; thymo fragrantia mella. (M. Vero Cethegum) Hic præclarus vir fuit, qui vim eloquentiæ indagauit, quod est vocabulorum proprietatem, quem suadam medullam Ennius appellauit, & recte quia aliud ore loqui, aliud summo pectore, & medullitus est; nam loqui, & ore, & summis labris est inepte, & inconsiderate, & temere. Suadam aũt dicit, quia suasio, & persuasio est finis oratoris, qua inducitur aius auditorum ad credendum. vnde Virgilius Malesuada fames. (Quæ voluptates sunt comparandæ) q. d. nullæ. (Scortorum) Scorta .n. sunt corta, quæ trabuntur, & detrahuntur, hincinde a coriarijs, vt mollita cædantur. hinc à similitudine dicimus in vtroque gñe (Crescunt cum ætate) Et oñquam deficiunt senescere. (Venio nunc ad voluptates agricolarum) Vult ostendere quod in agricultura senes maximas habent voluptates. vnde nota quod apud maiores nostros maximi precij, & singularis honoris erat agricultura. vnde emeriti milites illi vacabant. præterea ea aratro ad magistratus Senatorios creabantur, vt Cincinnatus. (Delector) Et delecto in via, & eadem significatione, sed delector deponens, delecto neutrum. (Hñt.n.) Rõnem cum terra, probat quod vt vĩ accedere ad vitam sapientis viri. nam vt vidimus in Geor. & Astrologiæ, & aliaŗ rerum multarum scientia agricola debet esse peritus. vnde dicit, Hñt rõnem cum terra. & duplex est sensus, aut computationem, aut quã tum expendat in arando, & in alijs officijs, & quantum lucretur, aut rõnem .i. causam, vt pro qualitate terræ cõmittat semina. Plerunque .n. vt in Ægypto pro vno centum, & ducentum reddunt in Lib. (Cum fœnore) A fœtu dicto quod credita pecunia altam gignat. (Ipsius terræ) Dicta est aũt à terendo, eo quod teritur. (Natura) Huius vero duo sunt potissimum loca, vt inquit Var. Terra, & cœlum, deinde particulatim vtriusque multa. (Quæ gremio) Trahit similitudinem a mulieribus, & describit oẽs ferme agriculturæ particulas, quibus ostendit illis delectari multum, & scire debemus quadripartitam esse rõnem agrorum, quam Virg. complexus est in Geor. 4. libris. est .n. primus saturalis ad seminandum, & iste proprie vocatur aruum. est alter consitus, ad plantandum, tertius pascuus ad pascua, quartus florẽs ad olera, ad flores, & apes. (Subacto) .s. aratione, & occatione domito. (Excepit) Quasi tem cadentem accepit. Est ẽt excipere aliquem honorifice domi suscipere. (Occatum) Per syncopem quod occæcatum dicimus i. occultatum, & opertum. ab ob & cæco cæcas, ea quo nominata est occatio, quæ aũt sic se habet quod primo iacimus semina, & illud satum, & illa semina, eum occamus. Operiamus, & tegimus aratione, vocatur occatio. (Vapore) Calore, & humore, quibus oia oriuntur. (Nixa) Firmata. (Fibris) Radicibus. (Stirpium) In arboribus, & plantis masculum gñis, in prosapia vero fœminium. (Culmo geniculato) Est enim culmus à radicibus, vsque ad aristas, quo ante vsum tegulæ coopertiebamur domus, vnde culmina dicebantur, vnde adhuc nomen seruatur. Virg. Hor

rebant culmina tegum.Geniculatus aũt dr̃,quod habet genua .i.
nodos ad similitudinem genuum.[Vaginis) Illis leuibus spolijs,
quas Seruius dixit stipulas.[Pubescens)A similitudine herbescẽs
[Frugem) Fruges à struendo,aut à frumine .i. palatu,vt dicit Ser.
[Spicæ)Hæ a spe dictæ sunt,& vt ait Seruius,& spicus, & spicum
dr̃ . Cic.in Arat.Spicum illustre ferens insigni corpore virgo . sed
a neutro tm̃ singularem numerum inuenimus, spicos aũt de ma-
turis abusiue dicimus , nam proprie spicus est cum aristæ adhuc
tenues in modum spiculi eminent.[Munitur) A similitudine ca-
strorum,quæ dñr muniri vallo.[Aristatum) Ne aues ipsas come-
dant,hic vallus est palus,hoc vallum est ipsum repagulum ex val-
lis factum . Arista aũt dicta est ab areo , quod sit arida. [Vitium)
Hæ enim vt ait Varro, à vino dictæ sunt, id aũt à vi , hinc vinde-
mia quasi vindemia .[Requiem) Hunc textum allegat Priscia-
nus,& dicit declinari posse tam tertiæ, quam quintæ declinatio-
nis, & hæc requies, tis , & a quies compositum . [Omitto enim
vim ipsam)Perstat in contemplatione naturæ ipsius terræ,vt ostẽ
dat magnam,& singularem in ea esse voluptatem . & facit vnam
occupationem,colorem rhetoricum.[Vim) Potentiam . vt Lon
gam multam vi muniet Albam.[Ex fici)Ficus fici,& ficus ficus se
cũdæ,& quartæ declinationis pro arbore,& fructu dicimus.sic fre
quẽtissime vtitur Tullius,& Plinius dicti,hic ficus pro vitio cor-
poris secundæ declinationis.[Ex acino) Vinaceo ex grano,quod
est in vua.[Malle.)Rami vitis,q abscinduntur ex ea,vt plantentur
alibi . dicti malleoli,quia formam malleoli hñt, cum eis abscissio
modico trunco vitis veteris,q a aliter plantati non tinerent.[Plã
tæ)Quę fiunt ex ipsis malleolis. [Sarmenta) Purgamenta ipsaꝝ,
à Serpo serpis,quod est purgo,aut serpus,serpa,serpum, quod est
purus,pura,purum,vnde serpe vinea putata,hoc est pura facta dr̃.
[Propagines)Quæ fiunt cum rustici vitem supprimunt,vt ex vna
plures faciant in similitudinem arcus,& tunc habet primam lon-
gam . Virg. in 2. Georg. Siluarumq́. aliæ flexo propaginis arcu,
qñ vero habet primam breuem , tunc progeniem significat . vt
Virg. gñosa propago,& dicta est a propagando,vt rustici faciunt
in vitibus.[Caduca) Quæ cadit ad terram,ni sustentetur furcis ,
& vitilis. [Etenim.f.) .i. sustentata à fulcio fulcis,quod est susten-
to,& sursum erigo,vnde furcæ dictæ sunt,quæ sustentant aliq̃ ar-
borem cadẽtem,vel aliquid aliud.[Claiculis).f hos dñt capreo-
los,qui tanq̃ manus complectuntur arborem,vel ramos, vel val-
los aliquos. [Quidquid est enim).i.inuenit . sunt aliqua verba ,
quæ aliud in præsenti,aliud in præterito perfecto significant , vt
nanciscor acquiro,nactus sum,inueni,vt fruor .i. vtor,fretus sum
.i.confisus. [Quam).f.vitem extendentem,& explicantem se per
ramos multiplici,& vario lapsu. [Amputans) Superflua demens,
& puta reddens. Vnde dñt purum aurum.i.putum.[In oẽs actus)
Quod est pluralis numeri. [Partis) Est & alia regula, quod oĩa
in his,noĩatiuo potius in is,quam in es,faciunt accusatiuum plu
ralem . Vel oĩa noĩa,quæ in genitiuo plurali in ium faciunt. [In
eunte) Incipiente, hoc nouo vere, quia dr̃ nouum, adultum, &
præceps.[Existit)Eminet,ab extra,& sisto. [Articulos) Digitos ,
qui sicut digiti flectuntur. [Gemma) Quam oculos ramorum,di-
cunt,qñ in vere incipiunt apparere,vt Virgil. in Georg. 2. Nam
quæ de medio trudunt se cortice gemmæ.[Succo terræ)De calo
& solis,quia ab his oriuntur cũcta duobus,vt inquit Ouid.[Per
acerba)Immatura. Vnde vocantur omphaces vuæ,quæ nondum
maturæ sunt,& vinum omphacium.[Pampinis) Palmitibus.Fru-
ctu lætius)Aspectu pulchrius bene maritauit hæc verba,quia fru-
ctus lætificat hoĩes,pulchritudo mouet, vt pulchra mouent ocu-
los.[Cultu)Ars ipsa colendi.[Adminiculorum)Vallorum,& can
narum,quæ sustentant vites per ordinem positas, & ex ad,& ma-
nus dñt adminicula.[Coniugatio)Quasi in iugum positæ.[Reli
gatio) Cum religantur stipis vallo.[Irrigationes) Quas faciunt
agricolæ per riuos,vt irrigent plantas. [Fossiones) Quas,aut ad
irrigandum, aut ad plantandum faciunt . [Repastinationes) Per
remotionẽ terræ à radicibus vitium,& per adiunctionẽ,sicut res
ipsa postulat. [Stercorandi) Quod fit per stercus sparsum supra.
[Quem de rebus rusticis scripsi.) Cato.n. librum vnum de agri-
cul. scripsit,q adhuc inuenitur,& in eo tractauit de vi agricultu-
ræ,vtilitate stercorandi. Vnde accusat Hesiod.poetã Græcum , q
de agricultura ad fratrẽ Perseo scripsit librum,quem ἔργα καὶ ἡμέ-
ρας inscripsit,quod in carmine Georg.Virg.inseruit.Quid faciat
lætas segetes,hoc est quo sidere terram.in quo nullam fecit men
tionem de stercorandis agris,qđ est in arte agriculturæ potissi-
mum.[Doctus)In eo quod dixit doctum momordit eũ. [Ne ver
bum qdem)Notanda est hæc locutio.quod cum ponitur ne sem
per qdem est tertium,vt nunc ne verbum qdem . [At Homerus)
adhuc ne diceret aliquis pro Hesiod. quod ad illud tempus non

erat vsus stercorationis , & ideo de eo non dixit , commemorat
Hom.de ea re mentionem fecisse in Odyssea, vt patet de Laerte
Vlyssis patre.Sed in magna dubitatione fuit,& est tam apud Lati
nos,quam apud Græcos quis fuerit ante Hom.an Hesiod. & id-
eo nunc dicit Cato,vt mihi vr̃,vt inquit Euseb. quidam Hom. &
Hesiod.tpibus fuisse aiunt, quibus Vlyssis patrem Laertem desi-
derare absentiã ante diximus . [Nec vero) Nunc tangit illa qua
tuor gña agroꝝ,quæ diximus . [Segetibus) Terris à ferendo vel
à semine , vt inquit Virg. Maro. Quid faciat lætas segetes . [Et
pratis)Quæ dicta sunt quasi parata,quod sine opere parata sunt,
quibus nihil põt nocere,& sunt sine labore agricolaꝝ. [Vineis)
Vineæ a vite dictæ sunt, sicut & vinea. [Pecudum pastu) Inquit
Var.de lingua Lat.ad Cic.& standi fundamentum parens, à quo
dr̃ in ædificijs area parens magnus, & qui negocium instituit pe-
dem posuisse à pede pecudem appellarunt.[Examinibus) Apum
collectionibus,& significat ẽt linguam illam mediam bilancis,&
subtile iudicium alicuius rei.Apes dictæ sunt à pedibus, quod si-
ne pedibus nascantur,vel quod admutem teneant se pedibus,ad
similitudinem racemi vuarum.[Consitiones) Ordines plantaꝝ,
quos faciũt semper ad imitationem alicuius literæ. [Insitiones)
Impositiones surculoꝝ de vna arbore in aliam. [Et senectus est
natura loquacior) Re vera senes pp experientiam multaꝝ reꝝ,
& copiã. [Eam)Senectutem. [Vindicare)Liberare . [M.Curius)
Subijcit exemplum p̃clarum, vt probet maximam in agricultura
esse voluptatem. Curius.n.præstantissimus ciuis Rom.pręclaris-
simus fuit imperator , q paruo contentus erat . Triumphauit de
Sãnitibus,Sabinisq́;, & Pyrrho,& postea in villa sua cõtemnens
diuitias maxima cum paupertate viuere voluit,adeo quod semel
est inuentus in foco apud ignem coquens rapas, quæ res Samni-
tum peruenit ad aures , & ad ipsum quamprimum magnũ pon-
dus auri miserũt quod negleait,vt patet in textu.[De Pyrrho) q
pro Tarentinis multauit,vt diximus.[Triũphallet)Est.n.trium-
phus honor victoriæ habitæ,q fiebat cum curru,& equis albis cũ
maxima laude,& cũ clangentibus tubis,& omni gñe musicoꝝ vi
ctori Romã reuertenti,quem duplicẽ esse diximus.[Curios)Cu-
rij.[Villam)Domũ,& habitationem rusticamã dictam à uehẽdo,
quod illuc vehitur quidqd in toto rure colligitur,aut dictã a val
libus,qbus circundatur,& differt à rure. quia rus est ipse ager,in
quo est villa.[Cõtemplans) Quasi quandã religionem, qa nihil
in eo erat splendidi,cũ magnificæ villæ antea fuissent.[A me).i.à
rure,& villa mea qa erant vicini p̃dijs,& villæ,& est modus loquẽ
di,quo multũ vtitur.[Admirari)Cum laude virtutis. [Cõtinen-
tiam)Qui paruo cõtentus,& diuitias vilipendebat.Est aũt contĩ
nentia,p quam cupiditas consilij rõne regitur,vt inqt Cic. & est
species temperantiæ.[Tpum)Cum antea multæ magnifice villæ
factæ essent,quasi theatra.[Ad focum)Ecce quod diximus supra.
focus.n dr̃ vbi fouetur ignis . Ignis aũt est ipsum elementum, vt
fer sine igne focum. [Non enim) Præclarum tõsum.[Tãtus ani
mus) qui multa cõtemnebat,pauca vero desiderabat.quod idem
legitur de Fabricio,vt paruoq́. potentem Fabricium. & bene,tã
tus aius,quis.n.est, qui auri auiditatem non habeat ? Virg. Quid
non mortalia pectora cogis Auri sacra fames ? [Acie) Pugna, si-
gnificat aũt tria,& oculi visionem,& culteri acumẽ,& structos mi
lites ad pugnam . [Pecunia) Est.n.à pecoribus dicta pecunia, eo
quod antiquoꝝ vniuersa substantia in pecoribus constabat . [A
me ipso) Hoc est ab oratione mea agri colendi,quia iam ingres-
sus erat in cõtemptionem diuitiaꝝ.Dicit ne recedam a meipso ,
& subiungit nobilitatem agriculturæ,in qua præclaros homines
fuisse cõmemorat,& vocatos ad senatoriam dignitatem,& subiũ
git exemplum de L.Q. Cincinnato, hic aũt agriculturæ inuigi-
labat,& cum Romani maxima annonæ caritate laborarent,erat
quidam Romanus clarissimus frumenti eo tpe maximam hñs
copiam,& ipsam vulgo distribuens cogitauit patriam occupare ,
& fieri dñs Romæ,alliciendo aĩos illoꝝ dono frumenti,quod vt
cognitum est a Senatoribus , quamprimum L.Q.Cincinnatum
Dictatorem creauerunt,qui tunc erat ruri, & qñ fuit ei nuncia-
tum,arabat,& dimisso aratro venit Romam,& Dictatoriam acce
pit dignitatem,& illum quem diximus diuitem.f.Sp.Melium re-
gnum affectantem per magistrum equitum C. Seruilium ad se
vocare fecit, & si ire negasset ipsum traheret vi,vel interimeret ,
vnde cum ad eum venit fugere cœpit , quem persecutus interfe-
cit , & domum eius, vt inquit Plin. solo æquauit.vnde locus ille
æquimelium dr̃,& hoc fecit in secunda Dictatura.[Magister eq-
tum)Quem vulgo dñt,el senescalco de campo, hic vero proxi-
mus erat dictatori,& præfectus erat regendis equitibus.[Occu-
patum) Præuentum, antequam fuga euaderet . [Et ceteri senes)
Vt L. Q. Cincinnatus. [Officio) Beneficio , & honestate . [Sa-
lutaris)

lutaris) Quia inde viuunt hoies. [Ad cultum deo℞) pp sacrificia vitulo℞, & agno℞, & alia℞ terũ, quæ dijs hunt. [Qm̃ hæc) Instat contra gulosos, & probat quod in senibus est volupeas sensuũ, vt in gustu, & visu. [In grãm redeamus) Pacem faciamus cum volu ptate, de qua male diximus, & litem cũ ea habuimus. redire.n. in grãm est contrarium illius, quod diximus indicere bellõ. [Assiduiq.) .i. diuites. Nam assiduus diuitem sigñat, & diligentẽ, & attentum, & tunc dr̃ ab assideo, quod est intẽto alicui rei. Id aũt ex ad, & sedeo, & diuitem sigñat, & tunc ex asse, & do das componiẽ quasi quod assem det. [Refert) A farcio, cis, qđ est impleo. [Cella) Gũsle nomen, vnde addidit vinaria.i. cella, vbi stat vinum, qđ vulgo dr̃ cellarium. [Olearia) Vbi oleum. Penaria vero vbi sunt oia necessaria ad victum, vt panis, caseus, carnea salitæ, candelæ. [Locuples) Oibus bonis plena, sed proprie locuples dr̃, q multa prædia possidet, & possidet locoa, & possessiones, dictus à loco, & plenus, quasi loco℞ plenus. [Porco) Honestius p singularem auait, & est intellectio. vt, hostis habet muros. & est alius color, q dr̃ articulus [Caseo) Qui à coacto lacte dictus est. [Hortum appellant alteram succidiam) .i. pernam, quis debent hĩc duas pernas.i. succidias agricolæ viuam in carnibus salitis porcinis, & potissimum in lumbis porco℞ quos pernas dñt. Alteram in hortis, & in oleribus, quibus maxime viuunt, dicta aũt est succidia, qđ paulatim succiduntur.i. inciduns, hanc vero Nonius successionem necessariam appellauit, & tam fœmineo quã, neutro declinauit, & dixit lardum sigñare. [Conditiora) Saporem meliorem babẽtia, à condio, condiui, conditum. [Superuacanei) qa qñ est opus laborandi, tunc non debent venari, & aucupari, sed qñ cessant ab opere. [Nec vsu) Ad vsum, & vtilitatem. [Vbertus) Bene mutatauit hæc verba. Vber aũt, & substantiuum est, & mammam significat, & adiectiuum, vt hic, & hæc, & hoc Vber, vt, atq; vbere glebæ. [Specie) Aspectu, aspicio, cis, antiquo verbo, quo nunc per compositionem vtimur. vnde inspicio, a quo ẽt auspicium dcm ab aue spicienda. [Allectat) Attrahit, frequentatiuum est ab allicio. [Apricatione) Ipsa statione loci aprici. Est.n. locus apricus sine frigore, & gaudens sole. [Salubrius) Quod magis sanitati conducat. [Arma) .i. homeris dependentia dicta sunt, itue ab arcẽdo, vt inqt Varro, qa his arcemus hostes, & est repetitio. Tale, & illud est Plauti in Curcul. Sibi sua habeant arma reges, sibi diuitias, sibi honores, sibi virtutes, sibi pugnas, sibi p̃lia, dum mihi abstineãt inuidere. [Talos) Taxillos. [Tesseras) Genus est ludi cum lapillis quadratis intinctis aliqbus maculis aureis. hinc ẽt dñt ipsum ludum alearum, & schacorũ tesseras. Vnde ẽt aliqua edificia cum istis lapillis quadratis ornata, & insignita appellantur Tessellata. [Ad multas res) Quia quasi ad oẽm institutionem humanæ vitæ scripsit volumina. Iste aũt Atheniensis fuit Socratis discipulus, q inter alia de Cyris scripsit, de maiore, & minore. [Oeconomic°) .i. de re familiari οἶκος domus νέμω distribuo. [Inscribitur) Intitulatur. [In eo libro) .s. Oeconomico. [Critobulo) Nomine proprio, quod boni sit consilij dicto, βουλὴ enim est consilium. [Præstanti ingenio) Et ablatiuo, & genitiuo in locutione vti possumus, vt summa virtute, & summæ virtutis. Virg. & talem ablatiuum Ser. appellat septimũ casum, vt, Et pulchra faciat te prole parentẽ. [Lysander) Iste venit legatus ad Cyrum noie Lacedæmoniorum q tunc erat Sardibus ciuitate p̃clara Asiæ, quæ hæ sardes. plur. declinatur. [Vir summæ uirtutis) Atqui, inqt Aemilius Probus, quod magnã reliquit sui famam magis felicitate quã uirtute partã. [A socijs) Lacedæmonijs cõfœderatis. [Comem) .i. benignum, & suauem. vt hic & hæc comis, & hoc come, inde comes comitis. [Proceritates) Eminẽtias. [In quin) Hoc est in spatium quinque vnciarum, & p separationem unius arboris ad alteram in ordinem positæ. unde nota quod uncia tam ponderandarum, quã mensurandarum rerum est terminus. [Humũ sub. & pu.) hoc est exaratã. [Dixisse) Sup. loqtur So. [Solertiam) Acutam, & subtilem artem, & subtilitatẽ ingenij. [Dimensus) Passiuæ sigñonis est nunc, & actiuæ paulo post. ut, Atqui ego illa oia sum dimensus. metior, tiris. [Ornatũ persicum) Vno verbo expressit quidqd dixit Xenophon in eo lib. [Gẽmis) Hoc interest inter gẽmas, & margaritas, quod margaritæ sunt pertusæ, & albæ, gẽmæ uero diuersi coloris, & integræ. [Ceterarũ rerum) Et rei familiaris, & militaris. [Marcũ quidem Valerium Coruinum) Ponit exempla de Latinis, ne minoris existimationis videantur Latini quã Græci: Coruinus.n. præclara familia Romanorum, quæ Coruina dicta est, appellatur, quæ miraculo quodam est nata. Nam olim cũ quidam Romanus cum uno Gallo pugnasset, Coruus quidã auxilio fuit Romano, & illi Gallo maximo impedimento cũ alijs, & unguibus, adeo ut Rom. ille Gallũ superarit unde Coruinus ille dictus Roman° est, à quo familia Coruina est cognominata. [Eosq. colerent) Arando, lingonizando, vt de Cincinnato diximus. [Cuius) M. Valerij, ne paruæ auctoritatis vir videretur, laudat ipsum à dignitate, & est genus intercurrens. [Quintũ spatium. s.) Quadraginta sex anni. qa ab hoc spacio annorum 46. nostri maiores voluerunt esse principium senectutis. [Fuit in cursu hono℞) & in hac senectute maximæ habitus est auctoritatis, in qua ẽt beatior fuit, quod dicit. Atque huius. s. M. Valerij. [Media) s. ætas. [Plua laboris) Labor.n. differt a dolore, vt nr̃ inqt Cic. Tuscul. qõnum, Labor est quædam functio ai, vel corporis grauioris operis uel muneris. Dolor aũt motus asper in corpore alienus à sensibus. [In quẽ) .i. Attilium Calatinum. [Eulogium) Benedictum εὖ bene, λέγω dico, quod. s. dicebat Populo R. primarium fuisse. [Virũ) certe maxima laus, q primarius Populus R. diceretur consensu oium ciuium. hic vero est ille de quo inqt Plin. & dux aduersum Carthaginẽses missus, maximis, & munitissimis ciuitatibus, Aetna, Drepano, Lilybeo hostilia p̃lia deiecit, Pachynum cepit, totamq. Siciliã peruagauit, paucis nauibus magna hostiũ classem duce Amilcare superauit [Carmen) Epitaphiũ quod erat tale. Atilius Cala. vir primarius Populus R. oibus consentiẽtibus. [Grauis) Venerabilis. [Pontificẽ) vel à ponte sublicio ligneo, q est vbi sacra fiebant, vt diximus, vel à ponte q fit q dam potus ad diuina [Paulio Æmil.) patre tuo. [Africano) Auo tuo. [De maximo. Q. Fa) Maximo, de qbus supra diximus. [In snia) .i. in explicatione mentis suæ in concilio qd faciendum, & qd non faciendum esset, cum habebant aliqd in Senatu deliberare, & oẽs Senatores suam sniam dicebant. [Nutu) Signo capitis annuentis alicuius faciendæ, vel nõ faciendæ rei. Id aũt differe ab annuo, & nuto. nã nutare est capite annuere Nuere vero labro vel uare, nictare oculis. [Honorata) Non aũt contempta, quæ oino grauis est. [Sed in oi orone) .i. in oi meo sermone. vnde nota quod ponit modum comparandæ auctoritatis, quæ quidem auctoritas, vt diximus, est snia imitatione digna sine rõne, hoc est ratio.i. causa non quæritur in ea, vt solebant de Pythagora dicere. [Efficitur) Concluditur. [Oratione) .i. verbis laudatione, & iactatione de seipso cũ non veneretur pp ignauiam suam, & postulat venerari per canos, & rugas. [Quia non cani) Capilli albi. [Rugæ) Cõtractæ cutes. [Sed honesta) Hoc est cũ virtute, & continentia. [Superiore) .i. præterita. [Vñr) Cum non sint leuia atq; cõta, sed singula atque præcipua. s. & salutari, vt summo mane ire salutatum senes domum suam, si aliquid velint, habeantq.. de quo Iuuen. fecit mentionem, ut Me ne salutatum, & cetera. [Appeti) Adiri, dare locũ ipsis in oibus locis. [Assurgi) Cum prætereunt. ipsi iuuenes assurgere, & debitam reuerentiam, & voris, & gestu persoluere festinent. [Deduci) De domo ad tẽpliũ comitari. [Cõsuli) Peti ab eis consilium. [Quæ) Oia hæc prædicta Lysandrum, de quo diximus. [Tributus) Expectationis & existimationis datur. [Nusq̃) quam Lacedæmone. [Memoriæ proditũ est) Scriptum, & manifestum, & mandatum memoriæ. [Ludis) Tpe ludorum. [Ad Lacedæmonios) Legatos .s. qui eodem spectaculo erant apud Athenas. [A cuncto) Vniuerso coniuncto. quasi coniunctus dictus cũctus est, totus vero à tot q̃uis habet primam longam, & vnius corporis plenitudinem significat. Ois vero vñem, sed ista sæpissime confunduntur. Virgil. Omnemq. reuerti per Troiam. Stati. Et toto imponam ordine nepotes. [Consessu) Atheniensium. [Plausus) Signum approbationis, & cõmendationis, cum percussionibus manuum datum Lacedæmonios bene fecisse, & ipsi tñ nõ facrebant, & laudãdo Lacedæmonios vituperabãt seipsos. [In nostro) Romano. semper.n. cum Græcis latina coniungit, ne Latini qdem Græcis viderentur esse minores. [In primis) Ante omnia. [Sniæ) Explicationis mentis suæ in consilio. [Honore) aliqua dignitate præcedentibus. [Sed ijs q cum imperio) .i q pñt imperare in ciuitate, vt Senatores, & consules, & dictatores, non autem quod hoc loco intelligatur pro officio militari, imperatores enim appellabantur, quos dñt capitaneos, & exercitui præerant, & singuli ab aliqua re gesta, vel ab exercitu, vel a Senatu hoc nomine nũcupãtur. [Maiores natu) Seniores augures. [Voluptates corporis) Vt cibi, & potionis. [Fabulã) .i. comœdiam. per similitudinem loqtur, qa sicut comœdia in actus est diuisa, ita ætas nostra in actu tũ pueritiæ, tum adolescentię, & cetera. [In exercitati) qa nullas exercitiones habuerunt in recitandis comœdijs. vnde in fine.i. in vltimo actu. [Corruerint) .i. defecerint nimium defatigati. Exercitatus aũt ab exercito differt in hoc, quod exercitatus q est expertus, & exercitationẽ, & peritiam habuit alicuius rei dicitur. Exercitus est defatigatus. vt Virgilius, Nate ilia eis exercite fatis. [Histriones) Enim sunt actores comœdiarum, dicti ab Histro quodam, q primo cœpit recitare. & de Tuscia Romam ductus fuit. [At sunt morosi) ἀνθυποφορὰ facta a Catone. ex p̃sona il

loꝝ adolescentuloꝝ qui audiebant. morosus aũt dr̃, quod varijs moribus cõtrarijs, & peruersis instructus est, & fastidiosus, & nulla re contentatur, & modo ait, modo negat. (Anxij) Molesti ab angore. (Iracundi) In oĩbus indignationem hñtes. (Difficiles) Queruli, cum quibus nemo viuere põt, cuius contrarium est faciles. (Etiã auari) Ab aueo, & ære, quod auidus sit æris. Vñ Terent. Quãto seniores sunt, tanto auidiores. Et Ho. Et inuẽtis miser abstinet, ac timet vti, Vel quod res oẽs timide gelideq. ministrat, Dilator, spe lõgius, iners, auidusq. futuri, Difficilis, querulus laudator tp̃is acti. (Non senectutis) Quia si senectutis essent, in oĩ quidem senectute essent, quod non est in oĩ senectute, vt patet in exẽplis. (At morositas) Et adhuc vult excusare illa vitia, quæ dñr esse in senectute, quãuis non sint senectutis, sed moꝝ sint. & subiungit aliquas excusationes debiles. Est.n. excusatio reprehensionis, & culpæ diminutio, sed quæ excusatio. (Contẽni) In contemptu filioꝝ esse, qm̃ non sit quod iubeat. (Despici) Non venerari a filijs, cuius cõtrarium est suspici, hẽri in honore. (Illudi) Quoꝝ illusio grauissima est senibus. (In fragili corpore) In vulnerato digito, si qs tangeret. (Moribus bonis) Et bonis addidit. q̃a mos est verbum μέσον, & bonus, & malus, sicut nobilis, & illustris. (Artibus).i. disciplinis virtuosis. (In Adelphis) In comœdia Terent. quæ Adelphi dr̃ i. fratres. quia duo fratres in ea diuersis moribus inducuntur. Demea durus, & Mitio benignus, & comis. (In altero). s. Demea. (Duritas) Ita legunt multi, sed Nonius Mar. diritas legit, hũc textum allegans, & dr̃ diritas à deoꝝ ira missa. (Comitas) Benignitas. (Sic se) Conclusio ætatis senilis. (Coacescit) Acetum fit, quod ὄξος dñr. (Seueritatem) Veritatem sequentem. (Seuerus) Grauis, maturus, quasi sequens verum dictus. (Absurdius) Inaudibilius, sine loco. (Quo minus viæ) Ad fossam mortis, p̃ similitudinem viatoꝝ dicit, quod si lõgius ab vrbe irent, & magnũ viaticum ferrent, esset quid absurdum, & vituperabile, sic senes q̃ non multum distant a morte, est absurdum hr̃e, & plus quærere quam oportet, & sufficiens sit ad paruum sui tp̃is spatium, peragendum, sed illud verum est Terent. dictum. Id n. vitium cõe omnium est, quod nimium ad rem in senectam intenti sumus.

ASCEN. SEquitur tertia, &c.) Accedit ad purgationẽ tertij obiecti, dicẽs, Tertia vituperatio senectutis sequitur. s. purganda. Vituperatur ẽt tertio, quod dñr eam carere voluptatibus. O p̃clarum munus. i. donum ætatis. s. senilis, aut longæuæ Quidẽ .i. certe id sup. dicerem, si aufert à nobis id, quod est vitiosissimũ in adolescentia, videlicet indulgere voluptati, & libidini. Enim pro quia, ò primi adolescentes Scipio, & Læli accipite. i. audite, & intelligite veterem orationem Archytæ. s. philosophi, Tarentini. i. à Tarento oriundi viri magni, in primis. i. inter primos, & præclari. i. præter ceteros clari in philosophia, quæ oratio est tradita mihi cum ego adolescens essem Tarenti cum Quinto. s. Fabio Maximo. Archytas sup. dicebat nullam pestem. i. perniciem, & labem capitaliorem. s. magis perniciosam esse datam homini à natura quam voluptatem corporis, cuius voluptatis libidines auidæ. i. cupidę excitarentur temere. i. temerarię, & inconsiderate, aut fere semper, & effrænate. i. sine fræno, & moderatione ad potiundum. i. vt ea patiantur. Hinc. i. ex hac voluptatis potione dicebat proditiones patriæ, hinc dicebat euersiones reꝝ pub. i. imperiorum, & ciuitatum, hinc dicebat colloquia clandestina. i. occulta cum hostibus nasci. i. proficisci. Et dicebat nullum denique scelus, & nullum facinus magnum esse ad quod suscipiendum. i. in se admittendũ, & faciendum, libido. i. mala appetitio voluptatis nõ impelleret. s. eum in quo esset. Vero pro sed, dicebat stupra .i. violationes, & oppressiones nõ coniugatorum, & adulteria. i. coniugatorum fornicationes, & oẽ flagitium sup. aliud. i. scelus flagitione, & increpatione vehemẽti dignum exercitari. i. prouocari nullis alijs illecebris. i. allectionibus nisi voluptate. Cumq;. i. & cum sine natura. i. naturalis vis cœlorum, vt volebant Epicurei, siue quis. i. aliquis deus. vt volebant Stoici, dedisset hoĩ nihil præstabilius mente, dicebat sup. nihil esse tam inimicum. i. aduersum, & contrarium huic diuino muneri ac dono, quam voluptatem. Enim pro quia, nec. i. & non, & dicebat locum nõ esse omnino. Temperantiæ dominante libidine, ubi vel qñ dominetur libido, nec virtutem posse consistere in regno voluptatis. i. vbi dominaretur, & regnaret voluptas. Quod. i. quæ res, aut quod dictum, quo. i. ut posset intelligi magis. i. euidentius. Ipse iubebat fingere animo. i. per imaginationem constituere aliquem incitatum tanta uoluptate corporis, quanta maxima posset percipi. s. ab aliquo & censebat fore dubium nemini quin talis tandiu. i. tantisper dũ gauderet ita, id est sic immoderate nihil posset agitare mente. Et nihil posset consequi. i. complecti, & comprehendere ratione, & nihil cogitatione. Quocirca censebat nihil tam detestabile, & tam pestiferum quam voluptatem. Siquidem. i. qñquidem ea cum esset maior. i. intensior, & longior. i. diuturnior extingueret oẽ lumen animi. i. intellectus, & rõnis. Hæc cum, &c. Prosequitur narrationem suam, qua probat quam execranda sit voluptas beluina, quæ à senectute minus percipiatur, dicens, Nearchus quidẽ noster princeps, hospes noster. Tarentinus. i. à quo cum Tarẽti essem hospitio accipiebar dicebat se accepisse. i. audiuisse, à maioribus natu. i. à senioribus Archytam locutum sup. esse hęc, cum Caio Pontio Samnite patre eius. s. Samnitis, à quo Publius Posthumius, & Titus Veturius consules Romani sunt superati. Tunc sup. cum quidem. i. certe, Plato, Atheniensis. s. ph̃s interfuisset ei sermoni, quem. s. Platonem, ego reperio. s. in monumentis librorum venisse Tarentum Lucio Æmilio, & Appio Claudio consulibus. Sed sup. quæretis forsan quorsum hæc sup. tendant, & respondent, vt intelligatis si non possumus aspernari. s. contemnere voluptatem rõne, & sapientia, magnam gratiam esse habendam senectuti, quæ efficeret, vt supp. id non liberet (media longa ẽ libet). i. non inepte placeret nobis. s. indulgere voluptati, quod non oportet. i. non deceret. Enim pro quia, voluptas inimica rationi impedit consilium. i. consultationem, & perstringit. i. fascinat quodam modo, quasi arte præstigiatoria oculos, vt ita dicam mentis, nec habet vllum cõmercium. i. rationem, & societatem, vt hñt cõmercantes inter se cum virtute. Quidem. i. certe, ego feci inuitus, vt eijcerem. i. (vt Valla adnotauit) inuitus eieci Senatu Lucium Flaminium fratrem Titi Flaminij viri fortissimi, cuius mentio facta est in principio huius operis, septem annis post quam. s. Lucius fuisset consul, sed putaui libidinem eius notandam. i. nota infamiæ, & eiectionis e Senatu taxandam. Enim pro quia ille. s. Luc. frater Titi cum esset consul in Gallia. s. Cisalpina apud Placentiam exoratus est. s. precibus inductus. (Non aũt legitur exhortatus est) in conuiuio a scorto. i. meretricula, aut puero exoleto, quo ætas illa abutebatur, vt feriret. s. percuteret securi aliquem. i. quemlibet. i. quemuis vnum eorum qui essent in vinculis damnati rei capitalis. i. ad capitis amputationẽ pertinentis. Hic. s. Luc. est elapsus. s. a nota infamiæ, Tito. s. Flaminio fratre suo Censore, qui fuerat. s. censor proximus ante me. Vero pro sed, libido tam flagitiosa, & tam perdita, quæ coniungeret dedecus imperij, quod tunc gerebat cum probro. i. turpi facinore, & ignominioso vituperio priuato. i. proprio, & hoĩs ornati, neutiq. . i. ex nulla parte potuit probari. i. approbari mihi, & Flacco, quibus promissa data est censura. Sæpe &c. Confirmat aliorum quoque auctoritate quam detestanda sit voluptas, dicens, Ego audiui sæpe a maioribus natu. s. à senioribus, quia pauca erant à Romanis tunc scripta. qui dicebant se porro. i. processu uel longe ante, fuisse pueros audiuisse a senibus Caium Fabricium Imperatorem illum Romanum à continentia, & abstinentia laudatissimum, solitum mirari quod cum esset legatus apud Pyrrhum regem. s. Epirotarum audisset, a Cynea ph̃o, & præceptore Pyrri Thessalo. i. in Thessalia nato esse quendam. s. Epicurum, quem vt literarum imperitior, aut vt se ie indignum non nominat Athenis, qui profiteretur se sapientem, & eum dicere oĩa quæ faceremus esse referenda. i. dirigenda tanq̃ ad finem summum bonum ad voluptatem. Non iõ voluptatem corporis amplexus est. Quod. i. quam rem. s. talem ph̃um esse Athenis dicebant Manium Curium, & Titum Coruncanum, quorum in libro de Amicitia mentio facta est, audientes ex eo. s. Fabricio, solitos optare, vt. i. ad voluptatem oĩa referenda esse persuaderetur Samnitibus, tunc hostibus Romano Imperio, & Pyrrho ipsi, apud quem talia dicebantur, quo. i. ideo, vt possent facilius vinci, cum dedidissent se voluptatibus. Manius Curius vixerat cum Publio Decio, qui deuouerat se. i. morti addixerat, & ex voto mortem obierat pro rep quarto consulatu quinquennio. i. per spatium quinque annorum ante eum consulem. i. anteq̃ ipse Manius esset consul. Fabricius norat eundem. s. Curium, & Coruncanus norat eundem, qui iudicabant. tum. i. partim, & sua. i. propria vita, tum. i. partim, aut simul ex facto eius Decij, quem dico. i. se deuouisse, esse aliquid pulchrum natura, atque præclarum quod peteretur. i. expeti deberet sua sponte. i. pp̃ se, & ex sua natura, & quod optimus quisque. i. oĩs vir bonus sequeretur spreta, & contempta voluptate. Id aũt est bonum honestum, de quo in officijs late disputatum est. Igitur quæres forsan, quorsum. i. ad quam rationem, cur multa diximus de voluptate, & tendet Cato, quia non modo. i. non solum nulla vituperatio, sed ẽt summa laus est senectutis, quod ea. s. senectus nulla voluptates desiderat magnopere. Caret. n. epulis, & mensis extructis. s. opipare, & poculis frequentibus, & ergo caret vinolentia. i. ebrietate, & cruditate. i. indigestione, quæ prouenit ex nimia ingurgitatione ciborum, & in-

somnijs

somnijs.i.phantasmaticis visionibus his,q crebro laborant apparere solitæ. Sed si dandum .i. concedendum est aliquid voluptati (qm non facile.i.difficulter obsistimus blanditijs eius. Enim pro quia: Plato diuinus .s. Philosophus appellabat voluptatem escá ,i.inescationem malorum, quod.i.quia videlicet hoies capiantur ea.s.voluptate, vt pisces sup.capiantur hamo.i.ferro adunco, aut simili instrõ.) concedendum est inq aliquid voluptati. vnde qq̃ senectus careat.i.carere debet epulis.i. cibis immoderatis.i. immoderate sumptis, tñ potest delectari conuiuijs modicis. quod probat exemplo dicens. Ego puer videbam sępe Caium Duilium filium Marci, qui deuicerat primus Pœnos.i.Carthag classe.i.nauali prælio. videbam dicit puer ipsum senem redeuntem à cœna. Conuenit aũt personæ, vt permittat conuiuium, quæ ipse Ca. vique ad ebrietatẽ interdum cum amicis celebrasse legitur. Delectabatur.s. Duilius funali.i.lampade ex fune picato, unde Maro, & noctem funalia uincunt. & tibicines, qui ad hilaranda conuiuia adhibebantur, quæ.s.funalia, & tibicines ipse priuatus .i. cum esset magistratus sumpserat sibi nullo exemplo.i. neminem imitatus, nec à quouis tradita. quia quæ non scimus per nos accipimus à tradente gloria, quam ex nauali victoria pepererat, dabat sop. ẽt tm̃ licentiæ.i.permissionis ea libito. Sed quod ego alios sop.lector, aut tandem reuertar iam ad meipsum. Primum supp. fateor, quod habui semper sodales.i.socios meos, quasi socios ad dapes. Aũt pro sed, sodalitates.i.socialia conuiuia sunt constitutæ me quæstore.i.cum essem quæstor, & hoc sacris idæis .i. Troianis, Magnæ matris sup.deorum, uidelicet Cybelis acceptis.i.Romanis. Epulabar igitur, &c. Ne suo exemplo ad comessationes inducere uideretur, modestiam, & temperantiam suam in conuiuijs recitat forte maiorem quam habuerat, sed conuenit magistro morum nihil turpe de se fateri. dicit ergo. Ego igitur, quia sodalitates institueram, epulabar cum sodalibus, sed oino modice.i.sobrie, & modeste, sed erat.s.in me quidam feruor ætatis.s. iuuenilis. Qua.s.ætate progrediente.i.ad maturitatem tendente, oia quæ in adolescentia sunt cruda, & indigesta, hoc est instituta adhuc & rudia, fiunt ẽt in dies.s.singulos mitiora? q.d. decoctiora, & maturiora. ut poma matura mitiora sunt quam cruda, & viridia. Neque.n.metiebar.i.compensabam delectationem ipsorum conuiuiorum magis uoluptatibus corporis, quam cœna .i. concione, & conuictu amicorum. Enim pro quia, maiores.i.prisci Romani, aut Latini noiarunt accubationem epularem .i. pp epulas amicorum.s.simul accubantium. Quia hæc coniunctionem vitæ vocarunt, dicit, conuiuium, & id melius quam Græci, q uocant hoc idem quod.s.nos conuiuiũ, tum.s.aliqñ compotationem, vt συμπόσιον, tum t. σύνδειπνον cõcœnationem, seu comessationem, ita vt videantur probare.i.approbare maxime id.s. refectionem corporis, quod est minimum.i.minimi faciũdum, in eo gñe.s.honorum, aut solatiorum. Ego vero delector conuiuijs tẽpestiuis.i.suo tpe habitis pp delectationem sermonis, nec solum cum æqualibus.i.coæuis meis, q pauci admodum restant.i.reliq, & superstites sunt, sed ẽt cum ætate vestra.i.iuuenili, in qua uos estis Scip. & Læl. & vobiscũ & habeo.s.io aio magnam grãm senectuti, quę auxit mihi auiditatẽ sermonis. & sustulit auiditatem potus, & cibi. Quod si ẽt ista videlicet potus, & cibus delectãt quem .i.aliquẽ senem (ne videat oino induxisse voluptati bellũ cuius .s. uoluptatis est sueuisse, ẽt quidam modus naturalis) non intelligo senectutem carere sensu.i.perceptione. Ne quidem .i. non ẽt in illis ipsis uoluptatibus, quæ ex cibo, & potu nascuntur. Vero pro sed, & magistri conuiuiorum, sicut ministeria pro ministris, & seruitia pro seruis vulgo accipimus instituta à maioribus sup.nr̃is delectant me. Et.i.similis sermo maiorum qui adhibetur à summo magistro.i.principe conuiuij, aut architriclino, aut a rege cõuiuarum in populo.i.inter potandum proponens qõnem festiuam, & conuiuijs congruam. Et pocula minuta, atq; rorantia .i. guttulis aquæ recẽtis, qua abluta sunt respersa, sicut in symposio.i.cõpotatione Xenophõtis.i.quam Xenophon inducit in Pædia Cyri. Et refrigeratio, aut potus per aq̃ recens haustã, aut corporis spiritus lenis aura delectat sup.me in æstate, & vicissim .i. e cõuerso facta uicissitudinẽ, aut sol.i.incũbẽs in locis apricis e aduerso boreæ, aut ignis hybernos.i.tpe hyberno repente delectat me. Quæ.i. quas res ego qdem soleo perseq ẽt in Sabinis, & compleo quotidie cõuiuium.i.numeꝝ conuiuaꝝ. Quod.s.conuiuium nos pducimus vario sermone ad multã noctem, immo interdũ ultra medium noctis, quã.i. quantum possumus maxime. Quia ergo uinosus fuisse legitur, id quodãmodo nũc purgat. At nõ est ponit ultã obiectionem dicẽtium senibus imminui voluptatem venereorum. quod quidem fatetur, sed nõ desiderari, cum tñ libido iucundius desit quã adsit. Ordo est, at.i.sed tanta quasi titillatio.i.irritatio, & prurigo libidinis, quanta est in iuuentute voluptatum psertim venereaꝝ non est in senibus. Credo, inqt Cato quod non sit. sed nec desideratio quidẽ talium voluptatum. Sophocles grauissim° Tragœdiæ scriptor, inqt bene.i.conuenienter, apte cum quidam quæreret ex eo iam cõfecta ætate.i.hõiem iam ætatem confectã, nisi sit ex eo cõfecto ætate. Ne.i.an vteretur rebus venereis.i.an ne coiret adhuc, inquit dico dij meliora sup.dent. Vero pro sed, ego profugi libenter illinc.i.ab hac libidine venerea, tanq̃ à dño agresti.i.rustico, & duro, & ita imani ac furioso. qa amor furor est, vt Georg.4. In furias ignemq. ruunt, amor oibus idem. Odio sum, & pro.i.molestum est fortasse cupiditas talium reꝝ carere sup.talibus rebus.i.non hr̃e, vbi libidinẽ expleant. Vero pro sed, iocundius est satiatis.i.exsaturatis.i.quos satietas coitus cepit, & expletis.i.quoꝝ ætas veneri apta expleta est. Nam, ut dicit.s.ibidem Maro, Frigidus in venerem senior est. carere.s.tali libidine, & tetigine, quam frui.i.voluptatem ex eo capere. Quanq̃ qui nõ desiderat sup.hæc non caret his, carere.n.est non hr̃e rem, qua indigeas. vnde absunt multa qbus proprie non caremus. Ergo dico non desiderare sup.talia esse iucundius quam frui. Quod si bona .i.fortior ætas fruitur istis ipsis voluptatibus, ipsa fruitur primũ libentius rebus paruulis.i.parui emolumenti, vt ipsa parua est, & parum sapit, vt.i.quemadmodum diximus, & deinde si.i.tametsi non potitur ẽt abunde ijs, sup.rebus qbus senectus potitur, sñ non caret eis oino. Vt.i.quemadmodum is, qui spectat.s.fabularum actiones, seu actus in prima.i.proxima ad postremum cauea.i.cano consessu populi, per modum coronæ circunfusi, delectatur magis quam qui in vltima, quia melius intelligitur, rem tñ qui spectat in vltima cauea ẽt delectatur. Sic adolescentia intuens prope.i.è propinquo volupeates, delectatur sup. et magis quam senectus. sed senectus spectans, eas procul, delectatur ẽt, & tm̃ quantum sat.i.satis est. At id ecquod tanto quanti.s.momenti, aut commodi sunt illa, quæ senibus contingunt, uidelicet uiuum esse secũ, vt dr̃ viuere secum (vnde Persius. Tecum habita) tanq̃ stipendijs.i.salarijs, & militationibus, seu auctoramentis, & lucris libidinis, ambitionis, contentionis, inimicitiarum, & cupiditatum omnium, quæ sunt in adolescentia tanq̃ emeritis.i.sepositis, & à militia tali, vt minus idoneis absolutis. Vero sed, si senectus habet aliquid tanq̃ pabolum.i.nutrimentum studij, atque doctrinæ .i.se exercet se in studio, & doctrina, & ita comparatur miseris viatica canis. nihil est iucundius senectute ociosa.i.à publico negocio libera. O Scip. Nos uidebamus Gallum familiarem patris tui.s.Paulli Aemilij, aut Publij Scipionis mori.i.emori, & enecari in studio dimetiendi pene.i.quasi cœli, & terræ sup.dimetiẽdæ. Quoties lux.s.postera.i.claritas sequẽtis diei oppressit.i.obruit, & deprehendit in labore illum ingressum scribere aliquid noctu .i.tpe nocturno? q.d.frequentissime, & ita in studio scribendi pnoctauerat. Quoties oppressit.i.anteuenit, & obruit, vt diai com cœpisset aliquid scribere mane? q.d.ẽt frequentissime. Quam.i. quantum puras delectabatur cum prædiceret nobis multo ante.s. quam contingerent defectiones, quæ Græce ἐκλείψεις vocitur solis, & lunæ, q.d.plurimum quod sup.faciebat in studijs leuioribus .i.rerum minus grauium minusq. necessarium. Sed tñ acutis.i. subtilibus, & argutis, quam.i.quantum gaudebat Neuius suo bello Punico.i.comœdia sic inscripta? q.d.plurimum. quam.i.quãtum Plaut. Truculento.i.illa comœdia, quam.i.quantum Pseudulo.i.alia dicta comœdia? q.d.etiam plurimum. Ego uidi etiam Liuium.s.Andronicum qui primus fabulam Romæ edidisse dr̃, senem.i.iam annosum, qui cum elicuisset.i.emisisset, & quasi è tenebris ignorationis in lucem agnitionis euocasset septem antequam ego natus sum (non staret grãmatica si dicatur septem annos. quia anteq̃, & postq̃ mensuram tpis in solo ablatiuo regunt) elicuisset dico Cethego, & Tuditano consulibus.i.cum illi essent cõsules processit sup.ad id ætatis, uidelicet usque ad adolescentiam meam, & ita plurimos annos ei studio impartinit. Quid loquar de studio Publij Licinij. Crassi &.i.simul iuris pontificij.i.quod nunc canonicum dñe, & ciuilis.i.quo Crassus studuit, & pontificio iuri, & ciuili. unde, vt annotauit Valla hic vni dictioni, vt pote studio attribuuntur duo genitiui, quoꝝ alter actiue, alter passiue sigñat. studiũ.n. Publij Crassi est quo Crassus studuit, studium iuris, quo iuris studium est à Crasso, aut sit ita dictũ quo ius studium est à Crasso, &c. Aut qd dicam sup. de studio huius.i.nr̃i tpis. P.Scip.ut pote qui factus est pontifex max. his diebus. Atqui.i.sed certe nescio quo non uidimus eos oẽs, quos cõmemoraui senes flagrantes.i.ardentes his supradictis studijs. Vero pro sed, quãto studio uidebamus M.Cethegum ẽt senem, quẽ Ennius poeta ille recte dixit medullam.i.penitissimam, & ita potissimã partem, seu virtutẽ Suadæ.s. deæ leporis, eloquẽtiæ, quę

ab Horat.suadela, à Græcis dr̃ πειθὼ. vnde, vt recitat Angelus Po
lit. Miscell. cap 91. Cic. in Br. hoc dictum Ennij sic interpretatur:
Suadæ medulla, inqt πειθὼ quam vocant Græci, cuius effector est
orator, hanc suadam appellauit Ennius, eius aũt Cethegum me
dullam fuisse vult, vt quam deam in Periclis labris scripsit Eupo
lis sessitauisse, huius hic medullam nẽm oratorem fuisse dixerit.
hactenus in Bruto. Cic. & paulo post Polit. Quam aũt vocauit
Ennius suadã, puto eãdem suadelam. Horat. inqt. n. Sed bene nũ-
matum decorat suadela venusq;. dr̃ ẽt Latine lepos. quanto inq̃
studio videmus Cethegum exercere in dicẽdo. i. arte dicẽdi? q. d.
in maximo. Quę sunt igitur, &c. Docuit turpẽ, aut pecuniam, seu
bellninam voluptatem esse in sene, non deesse tñ delectationem
naturalem in cõuiuio licet venerea tentigine non rũpatur. nunc
docet veram, atque honestã, quæ animi est voluptatem, plus ẽt in
senibus, quam in alijs esse dicens, Quę igitur voluptates epularũ,
aut scortorũ sunt comparandæ. i. dignæ quæ cõparentur cum his
.s. honestis voluptatibus, & studijs senum? q. d. nullæ. Atque hæc
antedicta studia sunt sup. studia doctrinæ, quæ crescunt quidẽ. i.
certe licet non oĩbus, saltem prudentibus, & bene institutis. s. ab
ineunte ætate crescunt, dico pariter cũ ætate. Vt. i. quemadmodũ
honestum illud est Solonis, quod ait quodã versiculo, vt dixi an-
te. i. prius, aut supra se senescere. i. fieri senẽ addiscentem indies
.i. quotidie multa, vbi notabitur indies sine incremẽto poni, quã
voluptate animi certe nulla sup. voluptas alia potest esse maior.
Ego venio nũc ad voluptates agricolarũ. i. quas hñt agricolæ, qui
bus. s. voluptatibus ego delector incredibiliter, quæ nec impediũ
tur vlla senectute, & vĩe mihi accedere ꝓxime ad vitam sapiẽtis.
Habent. n. agricolæ rõnem. i. cõmercium cum terra. i. elemẽto in
fimo, quæ terra nunq̃ recusat imperium. s. agricolæ. vnde Maro
Vt quamuis auido parerent arua colono, &c. nec reddit vnq̃ sine
vsura. i. sine fœnore, & excremento dato, quasi ob vsum seminũ,
aut laborũ, quod accepit. s. semen ab agricola. Sed alias. i. alio tpe,
aut aliqñ reddit sup. cum minore fœnore, sed plerũque. i. vt plurimum
cũ maiore fœnore, q̃q̃ non modo fructus. i. terræ. i. fruges,
quæ colliguntur, sed ẽt vis, ac natura ipsius terræ delectat me, q. s.
terra, cum. i. postq̃ excepit gremio. i. receptaculo seminis, cũ gre-
mium mulieris est inter femora, cum sinus sit fere inter brachia
ad pectora, mollito. i. mollificato, & subacto. i. domito p aratio-
nem, & culturas alias: semen sparsum. i. disseminatum, ipsa cohĩ
bet. i. cõtinet in se primum illud. s. semen occatum, quasi occæca-
tum, obstrusum, seu occultatũ, & opertum: ex quo. s. facto, occa-
tio quæ hoc efficit, est nominata. s. sumpsit nominis originẽ. De-
inde ipsa terra diffundit sup. semẽ tepefactum vapore, & cõplexu
suo. i. forma sua, & elicit ex eo viriditatẽ herbescẽtem. i. herbas
virides nixa. i. suffulta fibris. i. venulis stirpium. i. radicũ, adolescit
.i. fit adulta sensim. i. paulatim, & culmo. i. sarmẽto, quod inter ra-
dices, & spicã, est erecto, & geniculato. i. quasi genibus, hoc est in-
ternodijs sustentato, includitur iam quasi pubescẽs. i. fructificans
vaginis. i. folliculis quibusdã, aut siliqs, quas stipulas Seruius vo-
cat. E qbus. s. vaginis, & folliculis cũ. i. postq̃ emerserit. i. caput ex-
tulẽrit, fundit frugẽ structam ordine. i. p ordinem spicæ, & munit
vallo. i. munimento aristarũ. i. aridarũ, quasi herbarũ, vt in hordeo,
& tritico apparet, ad morsum minorũ auium, & passerũ, & tortu-
rũ. Quid ego, qa Catonem constat rei rusticæ, de qua eius extãt
libri studiosum fuisse, cõuenienter inducitur auide ꝓsequi volu-
ptates, & studia agricolarũ, & qa de frumento dixit, prosequitur de
vitibus hoc ordine. Quid. i. ad qd cõmemorem ego satus. i. insi-
tiones, & plãtationes vitium, & ortus, & incremẽta. ego non pos-
sum satiari delectatione, & vt noscatis requiem, & oblectamentum
meæ senectutis. Ego. n. omitto ipsam vim oium quæ generantur
à terra, quæ terra ꝓcreet ex tantulo. i. tã paruo grano fici, aut ex
acino vinaceo. i. grano vnius vuæ, aut ex minutissimis seminibus
ceterarũ aut stirpiũ tantos. i. tam magnos trũcos, & ramos, mal-
leoli. i. palmites, & rami vitis q̃ exciduntur, vt alibi plantentur, aut
interdũ aut siccent, vt sarmenta plãtæ, quæ cũ radicibus euellunt
sarmẽta. i. purgamẽta, & putamina vitiũ, quæ resecãtur à vitibus,
& colligũtur ad cõbustionem, vites quæ vuas ferũt, radices vnde
vites exeũt. Propagines. i. propagationes, & quasi surculi pullulã
tes à radice. nõne ea oĩa quæ sunt in vite efficiunt, vt delectent
quẽuis admiratione? Vitis quæ est nã caduca. i. ad cadendũ pro-
na, & fertur ad terrã nisi sit fulta. s. palis, aut stipitibus, aut furcis,
seu arboribus. eadẽ vitis, vt erigat se cõplectitur suis clauiculis. i.
capreolis, hoc est minutis, quasi fibris, & cordulis quasi manib⁹. i.
q̃bus vtit loco manuum, quidqd est racta. i. quidqd attingere po
test. Quã. s. vitem, serpẽtem. i. cõpresse se extendentem, vt faciunt
serpẽtes. (Est aũt hic serpentem participium) lapsu multiplici. i. in
varias partes, & erratico. i. incerto, & vagabundo. ars agricolarũ
amputans. i. resecans ferro coercet. i. ꝯstringit, & cohibet ne luxu-
riet, & ne sarmentũ. i. palmes ipse siluescat. i. fiat siluestre, aut sil-
uester, & ne fundatur nimia in oẽs partes. Itaque ineunte vere. i.
qñ est principium veris, extitis. i. superstes eminent in ijs quæ sunt
relicta tanq̃ ad articulos sarmẽtorũ. i. quasi ad digitos palmitum,
ea quæ dr̃ gẽma, ad similitudinem gẽmarũ, quæ prominent in digi
tis hoium, a qua gẽma vua. i. botrus, seu racemus oriens ostẽdit se
se. i. seipsam, q;, vua augescens, & succo. i. bono, & naturali humo
re terræ, & calore solis est primo peracerba. i. valde acerba gustu,
aut in gustu si est nomen, aut dum gustatur, si supinũ est, deinde ip
sa vua dulcescit maturata. i. postq̃ est matura effecta, & vestita. i.
cooperta pampinis. i. frondibus vitium, nec caret tpe modico. i.
temperato calore, & defendit per pampinos. i. à se arcet nimios
calores solis. Qua. s. vinea sic disposita, quid põt esse, tum. i. simul
lætius fructu. i. ꝑ fructum. tum. i. simul pulchrius aspectu? q. d.
nihil, vt puta, cuius non solum vtilitas, vt dixi ante, sed ẽt cultu-
ra, & ipsa nã quæ sponte quædam producit, & delectat me. Ordi-
nes adminiculorũ. i. vallorũ, aut perticarũ, qbus sustentatur, coniu
gatio capitum. s. duarũ vitium, inter quas medius est hoi trãsitus,
religatio sup. vitium, propagatio. i. extensio procreationis, & ex
quam dixi, amputatio aliorũ. i. aliquorũ sarmentorũ. i. purgamen-
torũ vitium aliorũ immissio. i. incalmatio. Quid ergo proferam ir-
rigationes per immissas aquas in ꝑdia, aut prata, aut similia loca?
qd sup. ꝓferam fossiones agri, & repastinationes. i. radicum aptio
nes ad repastinationẽ quodam modo futuram, qbus. s. rebus ter-
ra fit multo fœcundior, Quid loquar de vtilitate stercorãdi. i. mit
tẽdi ad ramos nudatas humum. Ego dixi in eo lib. quẽ scripsi de re
bus rusticis, de qua Hesiod doctus. s. poeta, ne verbum qdẽ vnum
fecitcũ scriberet de cultura agri, cuius opus latine dici põt opera
& dies. At Hom. qui fuit multis seculis ante. i. Hesiodum, ut nr̃ mi
hi, quod bene additur, qa sunt q aliter sentiant. vnde. A. G. lib. 16.
de Hom. & Hesiod. inter oẽs fere scriptores constitit ætatẽ eos
eg sse, vel ijsdem fere tpibus, vel Homerũ aliquanto meiorẽ, vtrũ-
que tñ ante Romam conditam vixisse. facit Laertẽ patrem Vlys
sis lenientẽ. i. mitigantẽ desideriũ quod capiebat è filio. s. suo Vlys
se, q post bellum Troianũ quod decem annos durauerat alterum
decẽ in errore viarũ fuit, colentem agrum, & stercorantẽ. i. fimo. &
stercore pinguiorẽ facientem eum. s. agrum. Neq; res rusticæ sunt so-
lum lætæ segetib. i. frugibus adhuc in herbis, & vineis, & arbustis,
quibus ad hærent vites, sed ẽt pomarijs. i. in quibus poma cre-
scunt, q poma ferunt, & hortis. s. arboribus ad voluptatẽ consitis.
Tum. i. insuper pastu. i. pascuis, aut pastione pecudum. Et examĩ-
nibus apum. i. nouis fœturis in morem vuarum dependentium,
aut euolantium apum, varietate oium florum. Nec modo. i. &
non solum consitiones. i. in ordinem, & sationes multarum arbo
rum simul delectant. s. rusticum senem, sed ẽt insitiones. i. imposi
tiones surculorũ in alienam arborẽ, qbus agricola nihil inuenit
solertius. i. solidius, & plenius in arte, & industria. Possum ꝓsequi,
quia mos est senum qui garruli sunt preferetim in his rebus, quibus
oblectatur pluculis verbis Cato de rusticorum voluptate egit,
ideo prolixitate veniam precatur, dicens ego passum persequi
multa oblectamenta rerum rusticarum, sed sentio ea ipsa, quæ di
xi fuisse lõgiora. i. prolixiora, & diutius quã par erat dixisse. Aõt
pro sed. ignoscetis. i. veniam dabitis. nam ego sum. i. simul pro-
uectus. i. ad senium productus, aut in loquendo vltra quam con-
stitueram, uectus studio rerum rusticarum, & senectus est loqua-
cior. s. aliquanto quam par est natura. i. per naturam ubi abiati-
uus natura, non regitur ui excessus. quia non est sensus quam na
tura, sed ui causæ efficientis. quia natura loquacem facit, ne vi-
dear vindicare. i. immunem prædicare eam. i. senectutem ab om-
nibus vitijs. Ergo, quia tam delectabilis est agricultura, M. Cu-
rius cum. i. postq̃ triumphasset de Samnitibus, & de Pyrrho rege
Epirotarum consumpsit extremum tps ætatis in hac vita. s. rusti-
cana, cuius. s. M. Curij ego cõtemplans uillam. i. domum in agro.
(Non enim est villa vrbs, aut oppidum, aut castrum, sed domus
rustica.) Enim pro quia, villa Marci Curij non abest longe à me,
id est à domo mea, non possum satis admirari, uel continentiam
ipsius hominis, vel disciplinam, id ast instituta, & mores temporis,
scilicet illius cum Samnites, scilicet legati attulissent Curio
sedenti ad focum, & vt volunt rapam coquendi magnum pon-
dus auri, ipsi sunt repudiati. i. non recepti cum eorum pudore.
Dixit enim non videri sibi præclarum supp. esse habere aurum,
sed imperare eis qui haberent aurum. Poterat ne tantus animus
habere senectutem non iucundam? q. d. minime, immo iocun-
dissimam habere oportuit. Sed venio. i. redeo ad agricolas, ne re
cedam à meipso, Senatores. i. senes, & maiores natu, qui ad Sena
tum Romanum spectabant, & erant patres conscripti erant tñ. i.

eo tpe in agris. Si qdem nunciatum est L. Q. Cincinnato arāti in agro eum esse factum dictatorem, cuius dictatoris .i. cū dictator esset (qui summus erat magistratus, ita vt ea dictamine arbitrij sui faceret quæ bona viderētur, sine alterius ꝯsilio aut ꝓuocatione) iussu .i. manu dato. C. Ser. Hala magister eqtum q ab eo dictus, interemit Sp. Melium appetentem & volentem occupare regnum .s. in Romanos post exactos reges iam liberos. Curius & ceteri senes quos senatores vocamus, accersebantur .i. aduocabantur, tūc a villa .i. ædibus rusticanis in senatum .i. locū senatoꝝ, ex quo .i. ex qua causa, ministri publici q accersebant eos, sunt noīati viatores, à via .s. media quam peragebant. Num .n. nunqd igitur senectus eoꝝ, q oblectabant se cultione agri .i. agricolatione seu agricultura fuit miserabilis .i. afflicta, ita ut sit miserāda? q.d. minime, sed potius beata. vnde addit qdem .i. certe mea snia .i. quātum ego sentio qualitercunq; alij sentiant haud scio, an vlla .s. vita possit esse beatior. Neq; solū sup. beata est nrō .i. pp offm tam salutare, q .i. qa cultura agroꝝ est salutaris vniuerso gñi hoium, oēs .n. ex ea viuimus sed ēt delectatione .i. pp delectationem quam dixi, & saturitate & copia .i. abundantia oium reꝝ, quæ pertinent ad victum hoium, & ad cultum deorum. Et qm̄ prosequitur reliqua agroꝝ bona his iucundissima, qui frugali oblectantur vita dicēs. Et qm̄ quidem .s. senum desiderant hæc .i. hmōi oblectamenta, redeamus iam cum voluptate in grām .i. non repellamus eum, sed suscipiamus dūmodo talis est. Enim pro quia, cella vinaria .i. vbi vina celantur, & pennaria sup. cella, vbi penus .i. prouisio vnius anni in vsum priuatum reponitur dñi .i. heri, aut patris familiaris. boni .i. prouidi & assidui .i. diuitijs aut potius continuo illic residentis est semper referta .i. oppleta gaza agresti, & tota villa .i. domus rusticana est locuplex .i. opulenta. Nam abundat porco, hœdo, agno, gallina, lacte, caseo, melle. Iam .i. insuper ipsi agricolę appellant hortum .s. holeꝝ. (Nam voluptatis gratia cōparatos hortus pluraliter tm̄ dicimus) alteram succidiam .s. pernam q̄ succiditur à porco cum parte cruris, hoc est holeribus, ita vt ex parua succidia viuant. quia lardum, seu laridum holeribus adhibitum epulas hñt. Tum .i. insuper aucupium .i. captura auium, & venatio .i. sectatio feraꝝ operis ēt supervacanei .i. non pertinentis ad offm rusticanum, quia poterit esse bonus agricola, ēt si nō sit auceps, vel venator, facit hoc modo dicta conditiora .i. sapidiora, qa non est pstantius condimentū quā fames. Quid dicam de viriditate pratoꝝ, aut ordinibus arboꝝ, aut specie .i. specimine, aut aspectu decoro vineaꝝ & oliuetoꝝ, ego expediam .i. absoluam breui .s. oratione. Nihil pōt esse nec vberius .i. fœcundius vsu .i. quātum ad vtilitatem, nec ornatius specie .i. quantū ad aspectum agro bñ culto, ad quē fruendum .i. ad cu[?] fruitionem senectus non retarda, veruntetiam inuitat, allectat sup. quēlibet senē. Enim, pro qa, vbi pōt illa ætas senecta calescere aut coalescere melius, sup. quā in agro vel apricatione .s. expositione sui ad solē incūbentē, vel igni .s. dū frīdum non est, vel vicissim .i. econtrario p vicissitudinem tpm, vtpote dū calores vigent coalescere (vnde ꝓcederet si legatur coalescere, nā non calescimus vmbris) .i. foueri, & corroborare, vmbris vel aquis salubribus .i. salutem afferentibus. Igitur alij .i. iuniores habeant sibi arma, habeāt sibi equos, hastas, clauam, & pilam, habeāt sibi natationes & cursus, relinquāt ex multis lusionibus .i. lusibus voluptatis gratia cōparatis nobis senib' talos & tesseras .i. ludum taloꝝ & tesseraꝝ, qui sine defatigatione exerceri pōt. Sed ad ipm .i. ludere taxillis & tesseris vtrū lubebit .i. delectabit senes aut plane senibus? q.d. dubito. qm̄ senectus pōt plane esse beata sine his. Et ita ne grauis auctor leuia approbare videatur, hoc additū est. Multas ad res: continuo ꝓsequitur laudes agriculturæ ēt alioꝝ testimonio dicens. libri Xenophōtis pstr perutiles .i. valde vtiles ad multas res, referti sunt sup. laude agriculturæ, quos libros q̄so legite studiose ut facitis. Quam .i. ò quantò copiose .i. abunde laudatur ab eo agricultura in eo libro, qui est de tuenda .i. iure gubernāda re familiari .i. domestica, q inscribitur .i. cuius titulus in fronte scriptus est Oeconomicus, q.d. copiosissime. Atque vt intelligatis nihil uideri ei tam regale .i. tā pertinere ad regalē maiestatē quam studium agri colendi Socr. ille princeps phoꝝ Moraliū loqtur .i. loqui inducitur in eo lib. cū Critobulo .i. cū eo viro cui à bono consilio nomen est inditū, loquitur dico Cyꝝ minorem .i. iuniorem aut posteriorem regem Persaꝝ pstantem ingenio atque gloria imperij, cū Lysander Lacedæmonius .i. Lacedæmonioꝝ imperator vir summæ virtutis .i. in quo erat summa virtus venisset ad eum Sardeis .i. ad eā ciuitatē, vbi Crœsi regia fuit. est aūt Sardeis accusatiuus pluralis, & attulisset ei dona à socijs, loqtur inq̄ Cyꝝ fuisse comē .i. amicabilē & benignū atque humanū erga Lysandrū & .i. pariter & in ceteris rebus & .i. insuper ostendisse ei quendā agrum conseptū .i. circunseptum, vt dñt circūmuratum, & consitum sup. arboribus diligenter. Autem pro sed, cum Lysander admiraretur proceritates arborum .i. qd' essent proceræ .i. altæ & rectæ, & ordinem arboꝝ directos, in quincuncē .i. spatiū quinqꝫ vnciaꝝ non ponderis, sed mēsuræ, & humum .i. terrā in qua consitæ erant subactam .i. laboratā & puram .i. mundā & miraretur suauitatem odoꝝ, qui odores efflarentur .i. p modum flatus emitterentur è floribus, loquitur inquam cū .s. Lysandrum dixisse, tum .i. tunc ad Cyꝝ se imitari non modo diligētiam .s. in colendo, sed ēt solertiam eius a quo essent illa dimensa & descripta, & loqtur Cyꝝ rńdisse ei. At qui sup. miraris, ego dimensus sum ista q̄ miraris, ordines arboꝝ sunt mei .i. à me inuenti & excogitati descriptio .i. in ordinem hūc dispositio est mea .i. a me facta, & multæ ēt istaꝝ arboꝝ quas tu admiraris sunt satæ mea manu. Tum sup. loqtur, aut dicit Lysandrū intuētem purpurā & nitorem corporis Cyri & ornatū Persicum .i. quē Persaꝝ reges sibi adhibēt videlicet multo auro, & multis gēmis .i. lapillis pciosis, dixisse vero .i. ad veritatē & non falso sup. oēs homines ferunt .i. prædicant te beātū Qm̄ fo .s. beatæ vitæ (dicerem de regno obtento nisi Cicero aliter interpretaretur) est coniuncta virtuti tuæ. Igitur quia ob id fortunatum censuit Cyꝝ quod voluptate illa rusticana frueretur, licet senibus frui hac fortuna, nec ætas impēdit .s. nos quo minus .i. vt non teneamus vsque ad vltimum tps senectutis studia & ceteraꝝ reꝝ, & in primis .i. præcipue agricolendi. Nos qdem accepimus M. Coruinum præclaꝝ illum Rom. pduxisse vitam ad annum centesimum. Enim pro qa, cū esset ætate iam exacta .i. ad finem vsque acta in agris, & coleret eos, inter cuius consulatum primū & sextum interfuerunt sex & 40. anni. Itaque .i. & ita quantū spatium ætatis .s. 46. annoꝝ maiores nostri .i. progenitores & prisci Rom. voluerunt esse ad initiū senectutis, tantus cursus honoꝝ fuit illi, aut ut alij legunt tā in ene su honoꝝ ille fuit. Atque ætas eius .i. Coruini extrema .i. vltima fuit beatior quam media, in hoc q habebat plus auctoritatis. vero, pro sed, minus laboris. Aūt, pro sed, apex .i. summitas aut summus titulus senectutis est auctoritas. quanta .i. ò quanta auctoritas fuit in L. Cęcilio Metello, quanta in Attilio Calatino in quē plurimæ gentes consentiunt .i. cōsensu approbant. illud elogiū .i. bene dictum & pdicamentū laudis vnicū .i. singulare videlicet ipsum fuisse primarium viꝝ populi. Notū est carmen .i. epitaphiū eius incisum in sepulcro, igitur iure dictus est in eo carmine grauis, de cuius laudibus esset fama omnium consentiens. Quem .i. qualem viꝝ vidimus P. Crassum nuper pontificem max. quem .i. qualē viꝝ vidimus postea M. Lepidum pdictū eodem hoc est maximo sacerdotio, q.d. præstantissimū. Quid loquar de Paullo, aut Africano, aut de maximo .s. Q. Fabio, iam ante .s. memorato? Quorum auctoritas residebat non solum in snia quam ꝓnunciabant, sed ēt in nutu, quo innuebant quæ facta vellent. Senectus si non omnis psertim honorata habet tantam auctoritatē vt ea .s. auctoritas sit pluris .i. maioris vtilitatis, & pluris æstimanda quam oēs voluptates adolescentiæ. Honorata, non aūt contempta q̄ oīno grauis est. Sed in omni orone, quia senectutem laudat, ne q̄libet laudare putetur, restringit laudationes suas ad bonoꝝ duntaxat senectutem dicens, Sed ò Scipio. & Læli (ad eos .n. loquitur) mementote me laudare in omni .i. tota oratione mea eam senectutem, q̄ sit constituta .i. confirmata fondamentis adolescētiæ .i. quæ ab adolescētia cœpit constitui. Ex quo .i. ex qua causa efficitur id, qd' ego dixi cum magno assensu oim, videlicet senectutē esse miserā, q̄ defenderet se orone .i. verbis & nō factis. Cani .s. capilli nō pnt afferre repente auctoritatem, non ēt rugæ, sed ætas superior .i. iuuenilis & virilis acta honeste pbet extremos .i. summos fructus auctoritatis. Hæc .n. ipsa q̄ vīr leuia .s. parui momēti, velut salutari a multis, appetiri in societatē multoꝝ, decedi .i. de via cedi & locū concedi, assurgi a sedentibus dum peransijus, deduci à domo in foꝝ, reduci foro in domum, consuli, .i. consilium peti, sunt honorabiliora, q̄ apud nos & in alijs ciuitatibus, ut quæque .s. ciuitas est morata .i. moribus instituta optime, ita obseruātur diligētissime. Aiūt .s. fere oēs Lysandrū illū Lacedæmoniū c' feci mō .i. paulo añ mentionē solitū dicere honestissimū domicilium senectutis esse Lacedęmone .i. Sparta ciuitate (vrbs .n. Lacedęmō dī, & ciues eius Lacedæmonij, seu Spartiatæ:) Eñ, pro qa, nuꝗ̄ sup. alibi tribuitur tm̄ quantū in Lacedæmonioꝝ vrbe ætati .s. grādiori, & nusq̄ est senectus honoratioꝛ. Quinetiā ꝓditum est porro datū est, vt in longū ꝯseruetur memoriæ, eum qdam grādis natu .i. senior uenisset Athenis .i. apud Athenas ludis .i. in ipsis spectaculis aut tpe lodoꝝ, locum ei nusq̄ datum in magno consessu .i. vbi plurimi simul sedebant, à suis ciuibus .i. conciuibus, hoc est Athenies. Cum .n. ipse non esset princeps non poterat Athen. dicere suos ciues, sed conciues. Ideoq. credam hoc mendum, ut sit ciuibus

bus pro concinibus scriptum. Cum aût senior ille accessisset ad Lacedæmonios, q cum forte legati illic agebant. Vnde dicit, qui cû essent legati ɔsederât.i.simul sederant in certo.i.illis assignato & deputato loco oês illi.s. legati Athenienses dicût côsurrexisse.i.simul surrexisse & recepisse illum senem sessum.i.ad sedendû vt sit supinum à sedeo, nisi sit legendum in consessu Quibus.s. Lacedæmonijs cum plausus.i.applausus in signum cômendationis multiplex.i.copiosus esset datus à cuncto.i.simul oi, quasi coniûcto consessu.i.multitudine considentium, aiunt sup.quempiam.i.quemuis vnû ex his.s. Lacedæmonijs dixisse Athenienses scire q̃ essent recta.i.decentia, vtpote sciebant honestum & decoꝝ esse assurgere, & locû cedere grandioribus, sed nolle facere. quæ res apud Val. Max. & in apophthegmatibus Plutarchi latius hr̃. Multa sup. sunt, aut sunt pclara in ord Romano, aut senatorio collegio .s. hæc de quo agimus .s. senectuti assurgere est sup. pclaꝝ in primis, quod vt qsq; antecellit ætate, ita teneat principatû snīæ.i.dicendæ, hoc est cum rogatur senatores, antiqssimum qsq; primus snīam dicit. Neque.n. solû anteponuntur augures maiores natu .s. seniores, antecedentibus honore.i.hisq in aliquo maiore sunt honore, sed ẽt iis q sunt in imperio.i.q hñt auctoritatem imperandi, vt ɔsules, & dictatores. Igr̃ quæ voluptates corpoꝝ sunt cõparandæ, cum pmijs auctoritatis quã senectus affert? q.d. nullæ. & ita vult dicere, beatiorẽ senectutem quã adolescentiã, q̃a tametsi nõ magnopere delectatur voluptatibus, habet tñ auctoritatẽ qua illis lõge pstet. Quibus.s. pmijs auctoritatis, q sunt vñ splẽdide.i.pclare aut gloriose, ij vr̃r mihi pegisse.i.ad finem vsq; egisse, & ita feliciter vixisse, ut qui comœdiam aut tragœdiam peregerû: oẽs partes earum feliciter egisse, & in agendo perplacuisse vr̃r peregisse dico, fabulã.i.tanq̃ fabulam, vt comœdiã seu tragœdiã aliq̃ ætatis, nec corruisse.i.displicuisse. (Sicut stare dñr dum placent,) aut collapsi esse ab arte, qua in principio vsi fuerant, in extremo actu vbi summum periculum, quia tunc fatigati sunt actores & populus satiatus aut nodum fabulæ intelligent aufugit tanq̃ histriones.i.actores q psonati agunt inexercitati.i.minus experti. At sunt morosi, & cetera. Objicit vt purget ea q senibus obijci solent vitia dicẽs, At sup. dicetur qđ senes sunt morosi.i. nimis exactoꝝ & difficilium moꝝ, & anxij.i.soliciti aut molesti & iracundi.i.ad irã pclíues & difficiles.i.queruli, aut inexorabiles & nulli concedentes, etsi quærimus .i. profundius rimamur, sunt ẽt auari sed inqt Cato hæc vitia sunt morum .s. eorum q tales mores hñt non senectutis, quia pñt esse senes & talia non hr̃e vitia. Attñ morositas & ea vitia.s. reliqua quæ dixi hñt aliquid excusationis, nõ quidem illius excusationis iustæ.i.exactæ & iustificantis, sed quæ videatur posse probari.i.approbari, & recipi quia senes putant se contemni.i.negligi, & despici.i.vilipendi, & illudi.i. ludibrio hr̃i. Est ergo auxesis quia plus est despici quã contemni, & plus illudi quam despici. Præter ea oĩs offensio est odiosa.i.molesta, vt interpretatur Valla, in corpore fragili quale est senilibus. Quæ tñ oĩa fiunt dulciora.i.mitiora in bonis moribus, & bonis artibus, & id potest intelligi tum.i.simul in vita.s. cõi hoĩ, & tum.i simul in scena.i.in actu comœdiarum, ex his fratribus .s. Demea & Mitione, qui sunt in Adelphis comœdia illa Terentiana, ab Adelphis.i.fratribus denominata, quanta duritas sup. sit in altero, videlicet Demea, & quanta comitas .i. facilitas & benignitas atq; affabilitas sit in altero videlicet Mitione. Res hñt se sic.i. tale discrimẽ in eis. Enim pro quia, est quemadmodum non oẽ vinum coacescit.i. fit acetum & acre vetustate.i.per vetustatem, sic non oĩs ætas coacescit.i. fit acris, acerbe, & rigida vetustate. Ego pbo.i. approbo seueritatem.i. prosecutionem veritatis in senectute, & eã.s. senectutẽ probo modicam.i. si sit modica, vt alia.s. pbo si sint modica, q̃a apprime vtile est in vita, vt neqđ nimis. Acerbitatem supp. probo nullo modo. Vero pro sed, nõ intelligo, qđ sibi velit auaritia senilis. Enim pro q̃a, quæro sup. an quidq̃ potest esse absurdius.i. audisu indignius, quam quærere eo.i. tãto plus viatici.i. sustentamenti vitæ, aut ad onera viaꝝ portanda adminiculi presertim numarij quo.i. quanto minus vitæ restat.i. reliquum est peragendum.

DOCT. interpr. Quanta percipi pôt maxima.) Hâc sermonis figuram & ante notauimus. (In Gallia exhortatus est à socero.) Si locus mẽdo vácat, exhortatus est, dixit passiue. (Damnati rei capitalis) Dãnati capitis vsitatius est Damnati rei capitalis, hoc vetustius, quo rarius. (Crebro funali.) Funale dixit tædã, aut facem ex unctis funibus contextam. (Tum compotationem) Græci Latine non loquunt, sed Cic. interpretat̃, qđ Græci dñt συμπόσιον, & σύνδειπνον. (Emeritis stipẽdijs) Emeritos milites vsitate dicim᷒. Emerita stipendia rarius est. (Secumq., vt dr̃, viuere.) Apparet idẽ esse cû illo, secû habita. (Fabulam ehecutsset) Vide nũ locus mẽdo vacet, & num legendũ, edidisset. (Versiculo quodã) Versus adhuc extat.

Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος. Id est,
Assidue discens plurima, fio senex.

QVARTA restat caussa, quæ maxime angere, atque solicitam habere nostram ętatem videtur; appropinquatio mortis, quæ certe à senectute non potest longe abesse. ò miserum senem, qui mortem contemnendam esse in tam longa ętate non viderit? quæ aut plane negligenda est, si oĩno extinguit animum; aut etiam optanda, si aliquò eum deducit, vbi sit futurus æternus. atqui tertium certe nihil inueniri potest. quid igitur timeam, si aut non miser post mortem, aut beatus ẽt futurus sum? q̃q̃ quis est tam stultus, quamuis sit adolescens, cui sit exploratum, se ad vesperũ esse victurum? quin etiã ætas illa multo plures, q̃ nostra, mortis casus habet: facilius in morbos incidunt adolescẽtes: grauius ægrotant: tristius curantur: itaque pauci veniunt ad senectutem. quod ni ita accideret, melius, & prudentius viueretur. mens.n. & ratio, consilium in senibus est. qui si nulli fuissent, nullæ oĩno ciuitates fuissent. sed redeo ad mortem impendentem. Quod illud est crimen senectutis, cum illud uideatis cum adolescentia esse cõe? sensi ego tum in optimo filio meo, tum in expectatis ad amplissimam dignitatem fratribus tuis, Scipio, oĩ ætati mortem esse cõem. At sperat adolescens, diu se esse victurum; quod sperare idem senex non potest. insipiẽter sperat. quid.n. stultius, q̃ incerta pro certis habere, falsa pro veris? at senex nec quod speret, quidem habet. & est eo meliore conditione, q̃ adolescens; cum id, quod sperat ille, hic iam consecutus est. ille vult diu viuere: hic diu uixit. q̃q̃, ò dij boni, quid est in hoĩs vita diu? da.n. supremum tp̃s: expectemus Tartessiorũ regis ætatem. fuit.n. vt scriptum uideo, Arganthonius quidam Gadibus, qui octoginta regnauit annos, centũ & uiginti uixit. Sed mihi ne diuturnum quidem quicq̃ vr̃, in quo est aliquid extremum. cum.n. id aduenerit, tunc illud, quod præterijt, effluxit: tñ: manet, quod virtute, & recte factis sis cõsecutus: horæ quidẽ cedunt, & dies, & menses, & anni; nec prm̃ tp̃s vnq̃ reuertitur; nec, quid sequatur, sciri potest. quod cuique tp̃is ad uiuendum datur, eo debet esse contẽtus. Neque.n. histrioni, vt placeat, peragenda fabula est; modo, in quocunque fuerit actu, probetur: nec sapienti vsque ad, Plaudite, veniendum. breue.n. tp̃s ætatis satis est longum ad bene, honesteq. viuendum. sin processeris longius, non magis dolendum est, q̃ agricolæ dolent, præterita verni tp̃is suauitate, æstate, autumnumq. uenisse. Ver enim, tanquam adolescentia, significat, ostenditq. fructus futuros: reliqua tempora demetendis fructibus, & percipiendis accõmodata sunt. fructus aût senectutis, est, vt sæpe dixi, ante partorum bonorum memoria, & copia. omnia uero, quæ secundum naturam fiunt, sunt habenda in bonis. quid est autem tam secundum naturam, quàm senibus emori? quod idem contingit adolescentibus, aduersante, & repugnante natura. itaque adolescentes sic mihi mori uidentur, & cum aquæ multitudine flãmæ uis opprimitur: senes autem, sicut cum sua spõte nulla adhibita ui consumptus ignis extinguitur. & quasi poma ex arboribus, si cruda sunt, ui auelluntur; si matura, & cocta, decidunt: sic uitã adolescentibus uis aufert, senibus maturitas: q̃ mihi quidẽ tam iucũda est, vt, quo pro-

pius

pius ad mortē accedā,quasi terrā videre videar, aliqñq. in portū ex lōga nauigatione esse vēturus. senectutis aūt nullus certus est terminus : recteq. in ea viuitur, quoad munus officij exequi,& tueri possis,& tñ mortem contēnere. ex quo fit, vt animosior ēt senectus sit, q̄ adolescentia, & fortior. hoc illud est, quod Pisistrato tyranno à Solone rñsum est, cum illi quærenti, qua tandem spe fretus, sibi tam audacter obsisteret, rñdisse dr̄, Senectute. Sed viuendi finis est optimus, cum, integra mente, certisq. sensibus, opus ipsa suum, eadem, quæ coagmētauit, natura dissoluit. vt nauem, vt ædificium idem destruit facillimè, qui construxit : sic hominem eadem optime quæ conglutinauit natura, dissoluit. nam omnis conglutinatio recens, ægre; inueterata, facile diuellitur. ita fit, vt illud breue vitæ reliquum nec auide appetendum senibus, nec sine caussa deserendum sit. Vetat Pythagoras, iniussu imperatoris .i. dei, de præsidio, & statione vitæ decedere. Solonis quidē sapientis elogium est, quo se negat velle suam mortē dolore amicorum, & lamentis, vacare. vult credo se esse carum suis. sed haud scio, an melius Ennius :

Nemo me lacrymis decoret, neque funera fletu **Faxit.**

Non censet lugendam esse mortem, quam immortalitas cōsequatur. Iam, sensus moriendi, si quis potest esse, is ad exiguum tp̄s durat, p̄sertim seni : post mortem quidem sensus aut optandus, aut nullus est. sed hoc meditatū ab adolescentia debet esse, mortem vt negligamus : sine qua meditatione tranquillo esse animo nemo potest. moriendum.n. certe est; & id, incertum, an eo ipso die. mortem igitur oībus horis impendentem timens, qui poterit animo consistere? de qua non ita longa disputatione opus esse vr̄, cum recorder non L. Brutum, qui in liberanda patria est interfectus; non duos Decios, qui ad voluntariam mortem cursum equorum incitauerunt; non M. Attiliū, qui ad supplicium est profectus, vt fidem hosti datam cōseruaret; non duos Scipiones, qui iter Pœnis vel corporibus suis obstruere voluerunt; non auum tuum L. Paullū, qui morte sua luit collegæ in Cannensi ignominia temeritatem; non M. Marcellum, cuius interitum ne crudelissimus quidem hostis honore sepulturæ carere passus est; sed legiones nostras, quod scripsi in Originibus, in eū sæpe locum profectas alacri aīo, & erecto, vnde se nunq̄ redituras arbitrarentur. quod igitur adolescentes, & ij quidem non solum indocti, sed ēt rustici contemnunt, id docti senes extimescent? oīno, vt mihi quidem vr̄, rerū oīm satietas, vitæ facit satietatem. sunt pueritiæ certa studia : num igitur ea desiderant adolescentes? sunt & ineuntis adolescentiæ : num ea iam constans requirit ætas, quæ media dr̄? sunt etiā eius ætatis : ne ea quidem à senectute quæruntur. sunt extrema quædam studia senectutis. ergo, vt superiorum ætatum studia occidunt, sic occidunt ēt senectutis. quod cum euenit, satietas vitæ tempus maturum mortis affert. Equidem non video, cur, quid ipse sentiam de morte, non audeam dicere. quod eo melius mihi cernere videor, quo ab ea propius absum. Ego vestros patres, Pub. Scipio, tuq. C. Læli, viros clarissimos, mihi amicissimos, viuere arbitror, & eam quidem vitam, quæ est sola vita numeranda. nam, dum sumus in his inclusi compagibus corporis, munere quodam necessitatis, & graui opere perfungimur. est.n. cęlestis animus ex altissimo domicilio depressus, & quasi demersus in terram, locum diuinæ naturæ, æternitatiq. contrarium. sed credo deos immortales sparsisse aīos in corpora humana, vt essent, q terras tuerentur quiq. cælestium ordinem contēplantes, imitarentur eum vitæ modo, atque constantia. nec me solum rō, ac disputatio impulit, vt ita crederē, sed nobilitas ēt summorum philosophorum, & auctoritas. Audiebam Pythagorā, Pythagoreosq., incolas pene nostros, qui essent Italici philosophi quondam noīati, nunq̄ dubitasse, quin ex vniuersa mente diuina delibatos aīos hr̄emus. Demonstrabantur mihi p̄terea, q̄ Socrates supremo vitæ die de immortalitate aīorum disseruisset, is, qui esset sapientissimus oraculo Apollinis iudicatus. Quid multa? sic mihi persuasi, sic sentio, cū tanta celeritas sit aīorū, tāta memoria p̄tōrum, futurorumq. prudentia, tot artes, tot sciẽ, tot inuenta, non posse eam naturam, q̄ res eas contineat, esse mortalē : cumq. aīus semper agitetur, nec principium motus habeat, quia ipse se moueat, nec finem quidē habiturū esse motus, quia nunq̄ se ipse sit relicturus : &, cum simplex animi sit natura, neque habeat in se quidq̄ admixtum, dispar sui, atque dissimile, non posse eū diuidi : qđ si non possit, non posse interire : magnoq. esse argō, hoīes scire pleraque antea q̄ nati sint, q̄ iam pueri, cū artes difficiles discant, ita celeriter res innumerabiles arripiant, vt eas non tum primum accipere videantur, sed reminisci, & recordari. Hæc Platonis fere. Apud Xenophontem autem moriens Cyrus maior hæc dicit : Nolite arbitrari, ò mihi carissimi filij, me, cū à vobis discessero, nusq̄, aut nullum fore. nec.n. dum eram vobiscum, aīum meum videbatis; sed, eū esse in hoc corpore, ex ijs rebus, quas gerebā, intelligebatis. eundem igitur esse creditote, ēt si nullū videbitis. Nec vero clarorū virorū post mortē honores p̄manerēt, si nihil eorū ipsorū aī efficerent, quo diutius memoriā sui teneremꝰ. mihi q̄dē nunq̄ p̄suaderi potuit, animos, dum in corporibus essent mortalibus, viuere; cū exissent ex ijs, emori : nec vero tum aīum esse insipientē, cum ex insipiēti corpore euasisset; sed, cum oī admixione corporis liberatus, purus, & integer esse cœpisset, tum esse sapientē. atq; ēt, cum hoīs natura morte dissoluitur, ceterarum rerum, perspicuum est, quo quæq; discedat : abeūt.n. illuc oīa, vnde orta sunt : aīus aūt solus, nec cum adest, nec cum discedit, apparet. Iam vero, videtis nihil morti tam esse simile, q̄ somnum. Atqui dormientium animi maxime declarant diuinitatem suam. multa enim, cum remissi & liberi sunt, futura prospiciūt. ex quo intelligitur, quales futuri sint, cum se plane corporis vinculis relaxarint. Quare, si hæc ita sunt, sic me colitote, inquit, vt deū. sin interiturus vna est aīus cum corpore; vos tñ deos verētes, qui hanc oēm pulchritudinem tuentur, & regunt, memoriam nostri pie, inuiolateq. seruabitis. Cyrus q̄dem hæc moriens : nos, si placet, nr̄a videamus. nemo vnq̄ mihi, Scipio, persuadebit, aut patrem tuum Paullū, aut duos auos, Paullū, & Africanum, aut Africani patrem, aut patruum, aut multos præstantes viros, quos enumerare non est necesse, tanta esse conatos, quæ ad posteritatis memoriā pertinerent; nisi aīo cernerent, posteritatem ad se pertinere. An censes (vt de me ipso aliquid more senum glorier) me tantos labores, diurnos, nocturnosque domi, militiæ suscepturū fuisse, si ijsdem finibus gloriā meā, q̄bus vitā, essem terminaturus? nō ne meliꝰ multo fuisset, ociosam ætatē, & q̄etā, sine vllo labore, aut contētione, traducere? sed nescio quo modo aīus erigēs se, posteritatē semper ita p̄spiciebat, quasi, cum excessisset è vita, tū deniq; victurus esset.

esset. quod quidem ni ita se haberet, vt animi immortales essent: haud optimi cuiusque animus maxime ad immortalitatis gloriã niteretur. quid, q sapiẽtissimus quisque æquissimo animo moritur, stultissimus iniquissimo? non ne vobis videtur animus, is qui plus cernat, & longius, videre se ad meliora proficisci; ille autem, cuius obtusior sit acies, non videre? equidem efferor studio patres vestros, quos colui, & dilexi, videndi. neque vero eos solum cõuenire aueo, quos ipse cognoui, sed illos etiam, de quibus audiui, & legi, & ipse conscripsi. quò quidem me proficiscentem haud sane quis facile retraxerit, nec tanquam Peliam recoxerit. q si quis deus mihi largiatur, vt ex hac ætate repuerascam, & in cunis vagiam: valde recusem. nec vero velim, quasi de curso spatio, ad carceres à calce reuocari. quid.n. habet vita commodi? quid non potius laboris? sed habeat sane: habet certe tamen aut satietatem, aut modum. non libet.n. mihi deplorare vitam; quod multi, & ij docti, sæpe fecerunt. nec me vixisse pœnitet: quoniam ita vixi, vt non frustra me natum non existimem. & ex vita ista discedo, tanquam ex hospitio, nõ tanquam ex domo. commorandi.n. natura diuersorium nobis dedit, non habitandi locum. ò præclarum diem, cũ ad illud diuinorum animorum concilium, cœtumq. proficiscar; cumq. ex hac turba, & colluuione discedam. proficiscar enim non ad eos solum viros, de quibus ante dixi; verum etiam ad Catonem meum: quo nemo vir melior natus est, nemo pietate præstantior: cuius à me corpus crematum est: quod contra decuit ab illo meum: animus vero, non deserens, sed respectans, in ea profecto loca discessit, quò mihi ipsi cernebat esse veniendum. quẽ ego meum casum fortiter ferre visus sum; nõ quo æquo animo ferrem; sed me ipse consolabar, existimans non longinquum inter nos digressum, & discessum fore. His mihi rebus, Scipio, (id.n. te cum Lælio admirari solere dixisti) leuis est senectus, nec solum non molesta, sed ẽt iucunda. q si in hoc erro, animos hominum immortales esse credam: libenter erro; nec mihi hunc errorẽ, quo delector, dum viuo, extorqueri volo. sin mortuus, vt quidã minuti philosophi censent, nihil sentiam: non vereor, ne hunc errorem meum philosophi mortui irrideant. q si non sumus immortales futuri: tamen, extingui homini suo tempore, optabile est. nam habet natura, vt aliarum omnium rerum, sic viuẽdi modum: senectus autem peractio ætatis est, tanquam fabulæ: cuius defatigationem fugere debemus, presertim adiuncta satietate. Hæc habui de senectute quæ dicerem: ad quam vtinam perueniatis; vt ea, quæ ex me audistis, re experti probare possitis.

PETRVS MARS. CAVSA) Ratio. [Angere) Cruciare. [Solicitam) Perturbatam, & quassatam. [O miserũ) Stolidum, bardum, & lata culpa, crassaq. ignorantia laborãtem, ea siquidẽ ignorat, q cuique vel habetu, & tacendo nota esse pôt experientia subinde demonstrãte veritatem. [Plane) Certe. [Oino) Penitus. [Extinguit) Delet, euertat, redigitq. in nihilum, ex hallucinãti & plũbeo Epicuri ingenio. [Appetenda) Votis oibus optanda cum rẽ optimam polliceatur, æternitatẽ.s. aiorũ & iucundissimam libertatem corporeæ custodiæ fractis vinculis. [Deducit,) Emittit, & comitem se præbet ad gloriam. [Aeternus) Perpetua quiete prędit͏us, & delectatione, si corporea contagione vacauerit, hæc vera snia est, & catholica. [Atqui) Profecto. [Non miser) .i. nullũ sentiens malum si penitus morte extinguimur, q vanissimum est, & absurdissimum. hac hæresi quis dogmati Stoico addictus laborauit aliqñ Sen. sic.n. scribit in consolatione ad Martiam: Mors omnium dolorũ & solutio est, & finis, vltra quem mala nostra non exeunt, quæ nos in illam tranquillitatem in qua antequã nasceremur, iacuimus, reponit. mors nec bonum, nec malum est. hæc ille. quid aũt de statu animorũ recte & christiane phãntibus tenẽdum sit, sacræ literæ præscribunt, quibus tota mente inhærendum est. [Beatus) Felix, & æterna tranquillitate, ac diuina fruitione donatus. [Stultus) Imprudens & inani opinione corruptus. [Exploratum) Certum, firmum, indubitatum. [Casus) Infortunia, & nodos calamitatis & ruinæ. [Facilius &c.) Et vitæ intemperantiam. [Grauius) Asperius & periculosius pp inobedientiam, & effrenes cupiditates, & æstus libidinum. [Tristius) Difficilius, laboriosius. [Ita accideret) Paucos videlicet venire ad senectutem. [Melius) Honestius, & iustius. [Prudentius) Circunspectius, & rõnabilius. prudentia siqdem vitæ magistra, & bonorũ, atque malorũ delectum hñs, est virtus seniorũ. quos longus edocuit vsus, quapp iuuenes facile scientiam sibi parant, sed non prudentiam. [Mẽs) Prudentia, rerũ humanarũ cognitio. [Ratio) Discursus meorts, ptorũ cum futuris cõnexiu. [Consilium) Exacta consultatiu, deliberatiu, & electiu. [Nullæ ciuitates) Ciuiles cœtus, ordinem vitæ seruantes, & sanctis legibus obtẽperantes q nil aliud sunt quã sermones ab aliqua graui mente prouidaq. prolati. vnde νόμοι appellabantur a græcis, appellatione deducta à mente, & apud latinos à lego deligo & delectum habeo. etenim lex non appellatur, sed deprauatio, q delectu caret, & rõne non constat. [Impendentem) Imminentem, propinq̃. [Quod) Mortem.s. impendere, [Crimen) Vitium, & malam sortẽ. [Sensi) Expertus sum, cognoui. [Optimo) Iustissimo, & consummatissimo. [Fratribus tuis) q pareis Aemilij Pauli triumphalẽ gloriam sua morte sẽperarunt. erant Aemilio, inqt Plut. quatuor filij, duo in optionẽ aliarũ familiarũ dati, Scipio videlicet, ac Fab. duo ẽt in prãte retenti quos ex alia vxore susceperat. horũ alter qnque diebus ante triũphum est mortuus sexdecim annos natus, alter duodecim, tertia die à triompho. [Dignitatẽ) Amplitudinem virtutis, & gloriæ. [Insipiẽter) Sine rõne consilioq., incerta siquidem p certis hẽre stultitia est & imprudentia. [Stultius) Imprudentius, qm vana opinione ducitur & fallitur. [Eo) Tanto. [Condõne) Sorte, statuq. [Sperat) Optat senectutẽ veluti ppositum signũ, & metam. [Assecutus) Adeptus. [Quid est diu) q.d. nihil, qm vita q̃q̃ longissima ppetuitati cõparata, & æternitati veluti dies vnus & hr, & est. [Supremum) Vltimũ ad qđ humana vita in quibusdam pgressa est. Tarthessus Hispaniæ vrbs ad fretũ Gaditanũ, de qua & Arganthonio dem est apud Sil. huius Arganthonij fabulosæ ætatis meminit & Lucianus in Macrobijs. [Vt scriptũ video) Apud Anacreontẽ.s. & Herodotũ, Gades insula in freto qđ Hispanos à Mauris discriminat. [Extremũ) Vltimũ & finis. [Id) Extremum. [Effluxit) Transiuit, euanuit, cucurrit. [Quod) .i. remanet tm̃ nomen & fama virtutis, & rerũ virtute gestarum. [Cedunt abeunt) Inuigilate viri, monet Colum. tacito nam tpa gressu Diffugiunt, nulloq. sono conuertitur annus. [Peragẽda) Absoluẽda, & pficiẽda, placere in quacũque actu .i. parte fabulæ satis ad cõmendationem, & plausum. [Modo) Dũmodo laudetur eum agit primas, aut secundas, non expectato sine io quo spectatorũ plausus excitatur. [Sapiens) Virtute pditu, ẽ qua viuit quocunque tpe gloriose. nam qui ad virtutem etiam in iuuenta peruenit, in eaq. defungitur vita, ad vltimam senectutem peruenisse putandus est. [Ad, Plaudite) ad vltimũ finem fabulæ.i. vitæ pstat in translatione fabulari & histrionica. [Bñ) Studiose. [Honeste) Laudabiliter, & plausibiliter. [Quã agricolę) q nõ dolẽt sed lętãtur potius aduenisse ęstatẽ, & autũnũ quo fructus pcipiũt laborũ, sic seniores auctoritatẽ nãciscuntor quasi apicẽ.i. insigne & honestamẽtũ senectutis quapp talis ætas accusanda nõ est, sed celebrãda potius. [Fructus senectutis) Lucrũ qđ affert ipsa senilis ętas. [Partorũ) Cõparatorũ, & acqsitorũ [Memoria) Recordatione studiosarũ actionum & rerũ pręclare gestarũ, frequẽtia & abũdãtia hęc sunt, ai gñoli pclara & summa bona cetera cũ multis cõia. [Secũdũ nãm) Nãtem ordinẽ ab intelligẽti nã .i. deo sublimi & glorioso dispositõ. [In bonis) In numero bonorũ, diuina siqdem opa suum põdus hñt, ordinẽ, atq mensuram. [Aduersante) Qm talis mors immatura vr̃, & quasi violenta, & ideo vocatur à qbusdam ante diẽ. [Vis) Potentia, impetus. [Opprimitur) Suffocatur, & violẽter extinguitur. [Sua sponte) Suapte nã, & quasi volũtate. [Vi) Conatu & extrinseco impetu. [Cõsumptus) Debilitatus, extenuatus & diminutus. [Cruda) acerba, imatura. [Vi) Conatu violẽto. [Matura) pfecta, & mitia. [Coacta) sole macerata. [Vis) Violẽtus impetus morbi, & casus. [Maturitas) Naturę opportunitas, & sors ętatis à fine nõ abhorrẽs. [Aliqñ) Tandẽ superatis & finitis laboribus. translatio à nauigãtibus q ad portũ dies noctesq suspirãt. [Certus) Dffinitus, &

consti

cōstitutus.[Recte)Honeste.(Munus officij) Onus decoræ actionis,q̄ p̄riæ debetur necessarijs,& amicis.[Exeq.)Sustinēdo pagere atque subire.[Tueri)Seruare atque tractādo custodire. ne cōtra offm̄ fecisse,aut ab offō cessasse ob inertiā, lāguorē atque inopiā dicatur senex, ob idq. traducatur torpida senectus, atq; inutilis. [Fortior)Erectior & constantior in omni periculo,& casu. (Optimus)In primis optandus cum optimas habeant ꝯdōnes. [Integra)Sanaritione ac in nullo labefactata, necnō sensibus incorruptis qui propriorꝫ obiectorꝫ sunt iudices.[Coagmentauit)Cōglutinauit,composuit,cōiunxit,ꝯstrinxit. (Aegre) Difficulter,& laboriose.[Nec sine causa)Legitima rōne moriendi,ex Stoicorꝫ snia seuerissimus Cato loquitur.Stoici siquidem prǣsentium incommodorꝫ, vel impendentium leuationem in morte ponebant. vñ Laert.in Zenone Citieo Stoicorꝫ principe dicit: Rōnabiliter aiunt sapientem seipm̄ eductuꝫ è vita, & patriæ & amicorꝫ causa siue inter acerrimos dolores,aut membrorꝫ mutilationes, incurabilesq́. morbos illi occumbendum sit,hæc Laert. Idem Cic.agens de dogmate Stoico in 3.de Fin.inquit, In quo aut sunt plura contraria,aut fore vñr. huius offm̄ est è vita excedere,ex quo apparet & sapientis esse aliqñ offm̄ excedere è vita cum beatus sit, & stulti manere in vita cum sit miser. hæc Cic.Academica libertate Stoicam personam referens pro tpe asseruit. Sed qui recte p̄hantur,& sp̄ianæ veritatis præscripta seruant,oēm causam inferendi sibi mortem penitus excludunt,& Arist. p̄hoꝝ facile princeps eos qui sua sponte morte incurrunt ignauos appellat & iniustos. dictum est de his in cōmentarijs offōꝝ. Socr. apud Plat. in Phæd. sic loquitur: Dij curant nos, qui quædam illorꝫ possessio sumus. Siquis è mancipijs nostris seipsum perimeret ægre id ferremus,pari rōne non licet alicui iniussu dñantis in nos dei uitam deponere. hæc ille. Sed Cic.Samij Pythagoræ tm̄ meminit, vt personæ seruet decorꝫ,ætate siquidem Censorij Catonis Italica p̄stria cui Pythagoras dedit auspicium vigebat in primis. Vnde in 4. lib.Tusc. quōnam dicit: Pythagoræ aūt doctrina cum longe lateq. flueret,permanauisse mihi vr in hanc ciuitatem. [Imperatoris)Exercitus ducis qui milites in præsidijs collocat, & stationes ordinat,& custodiat. ita deus gloriosus nē verus & summus Imperatoe ad tutelam nostri corporis posuit. locum ab imperatore dissiotū.i.corporis custodiam deserere, aim̄ à deo infusum nō debet declarat,igitur Cato vim suæ translationis,q̄ vt dixi à Plat. sumpta est.[Præsidio)Propugnaculo & munimento. noīe ēt p̄sidij milites dñr ad custodiam castellorꝫ & munitionum positi. nomine vero subsidij milites subinde missi ut præsidiorꝫ refoueant vires,sintq. auxilio laborantibus.ponit hic præsidium pro nāli tutela,& corporis custodia.[Statione)Loco ad tp̄s assignato militibus ab imperatore. hic ponitur ꝑ humano corpore quod aius tutatur,& seruat è summi imperatoris p̄scripto. [Elogium)Orō sepulcralis,& testificatio vltimæ voluntatis, q̄ in p̄sonā defunctorꝫ inscribitur monumentis. Idem Cic.in 1. Tusc.de mortis qualitate disputans dicit. si supremus dies perimit ac delet omnino, qd meliusq̄ in medijs vitæ laboribus obdormiscere? & ita conuenientem somno consopiti sempiterno, qđ si fiat, melior Ennij quam Solonis orō. hic.n.oīt,Nemo me lacrymis decoret inqt, nec funera Faxit. At vero ille sapiēs. Mors mea nec careat lacrymis,linquamus amicis Mœrorem vt celebrent funera cum gemitu. [Carum)Desiderabilem,p̄ciosum & amabilē.(Decoret)Exornet,honestet lamentationibus meam mortem,qm̄ qui semp viuit nō est veluti mortuus deplorandus. mors, inquit, cōmutatio quædam est loci, & transitus ad emeritam sortē citra viaticum. (Censet) Putat,statuit,indicat tali elogio. (Immortalitas) ꝑpetuitas qua fruitur ais corporeis uinculis & corruptione carceris liberata. (Iam sensus)Perceptio,morsus & dolor mortis. (Optandus) Si aius est immortalis vt est. (Aut nullus)Si moritur, quod absurdū est,viuit etenim semꝑ aius. licet pro meritis gratiā sortiatur aut pœnam.[Tranquillo)Securo,pacato quieto.ponit Cic.exempla eorꝫ,q ad voluntariam mortem alacri aio cucurrerunt. [Nō ita) Non multū L.Brutus, & Sex.Tarquinius mutuis vulneribus ꝯciderunt.[Hosti)Punico senatui.[Scipiones)P.& Cn.in Hispania occumbentes, vt Carthaginensibus ad Italiam clauderent iter. [Luit)Soluit deditq́ pœnam,quā eius collega M.Terent.Varro temerarius merebat.[Ignominia)Dedecore & calamitate.[Hostis)Ferus Annibal qui apud Sil. 15. sic loquitur: Ipse satem subdens,laus,inquit,parta perēnis Marcel. abstulimus latio vos ita superbæ Exequias animæ & cinerem decorate supremi Muneris offō,nunq̄ hoc tibi Rom. negabo.[Alacri)Læto,prompto. [Erecto)Constāti,fortiq.. (Omnino)Certe,p̄fecto [Satietas)Expletio,saturatio,& quasi fastidiū.[Certa studia)q̄dā peculiares curæ, cogitationes,exercitationes. [Ineūtis) Incipientis,& iuuenilis.

[Cōstans)Firma,& iam ꝯstituta integraq́.. [Occidunt) Euanescūt,& cedūt alijs subinde succedētibus.[Maturꝫ) Aptū,opportunū.[Cōpagibus)Coagmētationibus, & cōmissuris corporeæ custodiæ.[Munere)Onere offōq. tuēdis corporibus necessario.[Graui)Laborioso,& aię uim deprimēte,quā nō nulli putauerūt particulā esse diuini spūs. vñ dicit Horat. Atque affigit humi diuinæ particulā auræ: sed vana est hæc opinio de⁹ aiam ex nihilo creat, corporiq. organico adiūgit.Laudādi eñ sunt illius opinionis auctores,qđ aiam asserūt imortalē, licet in mō lōge aberrauerint. [Tuerētur)ꝯseruarēt,excolerēt.[Ordinē) Ratas,firmasq́. cōpositiones,atq; ꝑgressus,modū æquabilē nunq̄ excedētes. [Vitæ modo)Mēsura uiuēdi decora,& iusta.quapp Euripidea locasta filiū Etheoclē erga frēm inique affectū monet, ut cœlestiū ordinē suscipiāt atq; iustitiā,oīa qppe sua statione seruant,atq; momentū, nec in iura alterius sedesq́. inuadūt.[Cōstātia) ꝑpetuo tenore absque grau,citra leuitatē,& flusū,uitæ.[Disputatio)Exqsita rōnis & causæ indagatio & inuestigatio ꝑ collationem rōnum, & ex vtraque parte ꝯtētionē. sic etenim veritas magis apparet,& quasi tāgitur manu [Nobilitas)Famæ celebritas,auctoritas, & dignitas,vñ dicit alibi Cic.si nullas rōnes Plato afferret, tñ ipsa auctoritate me frāgeret.[Auctoritas)Aestimatio,& excellētia.[Incolas nēos)Quasi suburbanos habitatores.Fuit.n.ut dixi,Sami⁹ Pythagoras,& in magnā Græciā q̄ nūc Calabria dr̄, domicilium suum ꝯtulit. Vñ incola Italiæ dictus,& quasi suburban⁹habitator.Suburbana dñr loca ꝑpe vrbē ~~~ Græci vocant. [Pene) Quasi, qm̄ nō ita distat ab vrbe Calabria,cū sit Italiæ pars,& ipse Pythagoras iā nō ꝑuincialis,sed Italus dici poterat.[Vniuersa)Gñali, & oēm naturam aiante atq; regente. Diuinum siqdem aiam esse mūdi putauit antiqtas,quam opinionem in Georgicis, & Aeneide Virg.tenuit,& aiantes inde vitam sibi decerpere. Vanus est hic sermo,qm̄ si aia humana diua esset,aut pars dei,nec in peius nec melius uerti posset,oppositum patet,& quasi tangitur manu. [Delibatos)Haustos,acceptos,& quasi epotos.[Demonstrabatur) Ondebatur à monimentis Platonis q in Phædone Socratem de aiorum immortalitate disputantem in custodia induxit. [Supremo vltimo quo cicutæ haustu vitam finiuit.[Oraculo)Rñso,sorte,vaticinio.Socrates apud Platonē in Apologia sic loquitur,Chęrephōtem certe nouistis q Delphos ꝑfectus id vaticiniū experiri ausus est.Interrogauit certe an esset vllus me sapientior,rñdit Pythias sapientiorem esse neminem [Celeritas) Agitatio,solertia,& quasi quidam discursus ad multa ēt simul consideranda celeritas. Innata est,inqt Fabius,humanis aia agitatio & solertia.[Memoria) cōprehensio rerꝫ & recordatio quasi qdam Thesaurus.[Prudentia) Anticipatio,& cognitio quasi diuinans atq; p̄sagiēs.à ꝑuidendo est appellata prudentia,quā aliq diuinationē quandā esse dixerāt.[Artes)Formulas rerꝫ effingendarꝫ quas eas mens ꝯtinet, quæ rerꝫ efficiendarꝫ principiū est, & oēs artifices tali more censentur.[Tantæ) Tā illustres & excellētes,nō minus circa diuina quā humana [Inuenta)Excogitata à summis viris,& summo ingenio p̄ditis,exqsitaq́. doctrina nobilib.[Eā oīa in) .i.aiam vi naturali honestatā [Cōtineret) Cōprehēderet,ꝯseruaret, amplecteret,& in se hēret.[Cūq. aius sp agitetur) Demonstratio Platonis hæc est de imortalitate aiorꝫ a motu ipsius aiæ, quē & in se hēt, vt sibi ꝑprium,& corpori p̄bet,quod aiat, posita in eo dialogo q Phædrus inscribitur,& repetita est à Cic.hoc loco,& in prima disputat. Tusc. & in 6 de rep.oīs motus,inquit Plato in 10 de Leg. aut se mouet,& alia,aut ab alio mouetur & alia mouet, prior ad aiam alter ad corpora refertur & sic statuit Plato essentiam ipsi⁹ aiæ esse motum,id aūt cui est idem esse ac moueri nunq̄ cessat à motu,qm̄ citra suam essentia esse non pōt. Aia ex se moueri dicitur,quia,sine alio mouente se mouet. verba Socr. apud Platonē in Phædro hæc sunt. Demonstratio hæc nonnullis qdem erit incredibilis,prudentibus vero contra. oportet aūt nos,prius aiæ humanæ atque diuinæ affectus & opera intuentes vera nouisse, huius aūt demonstrationis hoc sit auspicium. Aia ois immortalis. quod n.semper mouetur,& reliqua quæ sequuntur. Aristo. p̄horꝫ facile princeps negans primam Platonis propositionem, acutissimis medijs labefactat eius rōnem in primo de aia dicens, considerandum est primum de motu. Nam fortasse non solum falsum est essentiam aiæ talem esse, qualem hi dñt, qui asserunt aiam esse id, quod seipsum mouet aut mouere pōt, sed ēt unum quid eorum esse videatur,quæ fieri non possunt,motum ipsi inesse. oē quod mouetur ab alio mouetur. quod igitur primū mouet,aut stat,aut ab alio & ipsum mouetur,sed si ab alio,iam non pōt hoc primum vocari. & semper quod primum moueat requiremus,testat ut stare dicatur. stat ergo quod primum mouet.hec Aristoteles concludit contra Platonem asserentem animam esse

perm

principium motus. Anima, inquit Phs ille summus, est p se principium motus. principium aut motus non mouetur. probat idē in 8. Phys. esse quoddam mouēs immobile. At dnt Platonici motus aiæ sunt cupiditas, voluntas, intelligentia, & cetera id genus. Rñdet Arist. hos non esse motus aiæ, sed actus rei imperfectę. Operatio aūt perfectæ. & cum dnt Platonici, idcirco aiam esse immortalem, qm à sua mouetur essentia. rñdet, si ita est, corrumpitur, qm per illum motum suam deseret substantiam, & sic motus erit causa corruptionis eius. operatio, inquit, perficit operantē. motus aūt distare facit. hæc Arist. Platonica igitur ratio vacillat. laudandus tñ in primis, quod animā afferunt diuinam & immortalem, q̃uis hallucinetur in modo attributionis, ut fere ceteri phantes, vt dictum est. [Et cum simplex) Aliud argm ab aiæ simplicitate ductū in 1. qōne Tusc. dicit. Animorum nulla in terris origo inueniri pōt. nihil.n. est in animis mistum, vel concretum, aut quod terra natum, atque fictum esse videatur. singularis est igitē quædam nã atque vis animæ seiuncta ab his vsitatis notisq. naturis. ita quidqd est illud quod sapit, quod vult quod viget, cœleste, & diuinum est, ob eamq. rem æternum sit necesse est. [Dispar) diuersum, alteriusq. qualitatis. [Argō) Demonstrationi & signo. Plato quem Cic. sequitur in Menone & in Phædone dicit, sciam humanam esse quandam reminiscentiam. Humanasq. aias fuisse ab initio creatas ad numerum stellarum. Vnde dixit Virg. Nec morti esse locum sed viua volare Siderit ad numerum, atque alto succedere cœlo. q̃ opinio vanissima est. quapp Arist. dixit aiam esse quasi tabulam rasam in qua nihil pictū est, sed oīa pōst depingi. [Pleraque) Multa. [Arripient) Apprehendant. [Filij) Cyrus auct. Xenophonte duos reliquit filios Cambysem, & Tanaozarem, Trogus aliud ponit nomen. [Nusquam) Nullo vbi. [Aut nullum) In nihilum redactum. [Remissi) Laxati, & soluti. [Relaxauerunt) Resoluerint, & liberauerint. [Colite) Honorate ut numen. [Tuētur) Conseruant. [Paullū) Qui consul cecidit in Cānensi pugna. [Africanum) Qui superato Annibale ad Zamam redegit Carthaginem ad tributū. [Fratrem) L. Scipionem Asiaticum. [Patruū) Cn. Scipionem qui vna cum fratre P. Cornelio Scipione in Hispania occubuit. [Posteritatem) Successionem tpm & hoim. [Pertinere) Attinere, atque competere, vitam hēre posse post mortem corporis. [Finibus) Terminis. [Ociosam) Tranquillam. [Cōtentione) Certamine honoris & gloriæ. [Erigens) Attollens se magna spe. [Prospiciebat) Considerabat, & quasi præsagiens futurā semp animi vitam sibi repromittebat. [Niteretur) Conatū faceret. [Æquissimo) Pacatissimo. [Iniquissimo) Turbatissimo. [Obtusior) Hebetior, crassior visus, ac per hoc mens stolida, & nullom ingenij acumen. [Efferor) Erigor in spem. [Studio) Cura & volūtate. [Colui) Honorani. [Habeto conuenire) .i. conueniendi sunt mihi, vt dicimus habeo videre. [Conscripsi) In meis videlicet Originib⁹. [Decurso spatio) Finito curso ac stadio. iterum à fine ad cur sus principium, redire vbi sūnt carceres, & repagula è quibus dātur missus. [Modum) Finem, terminum. [Ex hospitio) Temporario diuersorio. Vir sapiens ait Sen. scit in hoc natum hoiem, vt vita defungeretur nec domum esse hoc corpus, sed hospitium & quidem breue hospitium, qd relinqnendū est, vbi te granem esse hospiti videas. [Cōmorandi) Moram aliq̃ faciendi ad tps. [Concilium) Honestissimum cœtum, & quasi senatum. [Turba) Confusa multitudine. [Colluuione) .i. hoim sordidissimorum fece. colluuin dr immundities in vnum collecta [Pietate) Obseruantia diuini numinis & parentū. [Contra decuit) Qm vt, inquit Sen. nullum funus non est acerbum, quod parens sequitur. [Aequo) Trāquillo & sedato. [Leuis) Facilis & tolerabilis. [Extorqueri) Abstrahi, & eripi. [Minuti) Indocti Epicurei nihil amplum, aut magnificum redolentes, sed hallucinantes in rebus maximis. [Suo) Opportuno. [Modum) Terminum mensurā. [Peractio) Absolutio & terminatio vitę, vt vltimus actus terminat fabulā. [Coītus) Aetatis vltimā delassationem defugere par est, & maxime cū processerit rerum oium satietas, & quasi fastidium. [Re) Ipso facto & experientia possitis ea, quæ de senectute dicta sunt cōprobare.

MART.
PHIL.

Q[Varta restat causa) Ordinem sequitur, quo diuisit in quo præuisum, docilem & attentum reddit auditorem. [Augere) Tædio & molestia afficere. [Quæ certe) Cōfitetur ita esse, sed postmodum rñdet dicēs. [O miserum senē) Deinde subijcit argm, hoc modo quod mors aut est negligenda, aut optāda, quia vt aia viuit, aut moritur, si viuit, mors est optanda nam certum est transire ad meliorem locum, & ad æternitatem, & felicitatem, quantū est ex cōdōne, & essentia, & natura aiæ, & cum deus sit iustus vnicuique animæ, dat qd suum est. Animæ vero ēt æternitas, ergo dat rei æternitatem, & locum vbi æuo fruatur sempiterno, aliter non esset iustus. Iustitia.n. est vnicuique tribuere qd suum est, & vt ait Iust. Iustitia est constans & perpetua voluntas ius suum vnicuique tribuens. Si vero moritur aia, mors est oino negligenda quia nō sentit amplius aliquem dolorem, morbum, aut molestiam. Ex quo vult concludere quod mors non est timēda, nec malum quidem est, sed optanda & bonum, q̃a post mortē nemo sit miser, aut oino btūs, & æternus est futuros. [At qui tertium) Hoc est quod non capit aliquod mediū hoc pacto, aut uiuit, aut moritur, quia necesse est, quod aut uiuat, aut moriatur. [Quid igitur?) Concludit qd diximus. [Quid igitur timeā?) q.d. nihil est quod timere possim. si ans non miser quia si omnino interit aia nihil sentit, & non sentiēdo non pōt esse miser quia nullam pōt sentire miseriam, hūc vero partem optime exponit Cic. in lib. Tusc. qōnum. [Aut btūs ēt futurus sum) q.d. si viuit anima illuc post mortem pficiscitur, vbi æuo fruatur sempiterno & felicitatem adipiscitur. quod aūt mors optanda sit & nihil sit ea præstantius, miraculosa mors duorum filiorum sacerdotis Argiuæ Iunonis apud Argos exponit. mos aūt erat Argiui sacerdotis ad Iunonis templa proficisci quotannis iunctis bobus, & forte fortuna cum pestilentia illic maxima per aliquod tps antea fuisset, & oia pecora consumpsisset, boues non reperiebātur solēnitati, ita Acdilis & Biton sacerdotis filij sub matre euntes iugum ad Iunonis templa duxerunt, tunc Iuno religionem probans, & mirificā eorum fidem, detulit matri, ut quid vellet audacter posceret, quod nullam pateretur ab ipsa repulsam, inquit illa, vt quid sciret dea vtile mortalibus, ipsa præberet. Die vero secunda sacerdotes illi iuuenes comperti sunt mortui. qua pro re probatū est nihil morte pstantius, qd Herod. inqt in 1. hist. [Sit exploratum) Pro certo habet. est modus loquendi apud Cic. frequentissimus in hūc modum. [Spero) Confido, & exploratū habeo. nā semp crescit oro. [Aetas illa) .s. adolescentiæ quam nra senilis. [Facilius) Quia hūt maiorē mām ad morbus, ut sanguinem, vt humorem qbus morbi nutriuntur, & in senibus non ita feruor sanguinis, ut in adolescentibus est. nam sicut ignis multis lignis melius ardet, ita morbus multo humore & sanguine. [Melius & prudentius) Quā senes cum melius viuerent, in qbus est mens, ratio, & consilium, & p cōns melius viueretur. [Rō) Cognitio discretionis. [Consiliū) Deliberatio. [Nullæ ciuitates) Vt superius dcm est. [Sed redeo) Quia p transgressionē accessit ad laudē senectutis, redit vnde digressum est. [Impendentē) Quasi instantē ad ruinā. nam impēdo secundæ coniugationis est. [Minari ruinā) Tractū ab aliquo ædificio ruinā minanti, impēdere vero tertiæ coniugationis est cōsiderare. ut Luc. Animum impendite vestrum. [Sensi ego) Probat p exemplum ppinquum filij sui. M. C. [Fratribus tuis) O Scip. Paul. Aem. huius Scipio pater post triumphum belli Mac. septem post diebus duos filios amisit. [At sperat) Anthypophora, q rñdet dicens. [Insipienter sp.) Quia sperare est expectare bonum futurum incertum, qd ducit. Quid .n. stultius? dementius? [Senex) Anthypophora, quod senes nō hēt qd plus vitę speret. [Cū id.s.) Possit curare. [Diu uixit) Ad illud refertur, hic ɔsecutus est. [O dij boni) Admiratiōe. [Quid est?) q.d. nihil est in vita humanius. [Da diu) .i. cōcede. [Expectemus) Probat per exēplum qd in uita nihil sit diu sempiternu, q ad plus viaerit. viait qdem 120. annis. [Thartesiorum) Populi sunt in Hispania, q̃ est in occidentē, vbi est situs qd Tartbesium dr. [Vt scriptū) Est à scriptoribus q de lōgeuis scripserūt, veluti Lucianus q de lōgęuis scripsit. [Argatonius) Gaditanus, a Gadibus nomē pptum, q qdem Gades in occidētē sunt vltra pmontoriū Calpē. vñ ēt mare Gaditanū. [Diuturnū) Diu viuere & sempiternū. est.n cū extremū, ut u. g. vltimus dies, 120 ann. [Illud qd præterijt .s.) Elapsi, & 120. ann. [Effluxit) Euanuit, quia non vr uixisse. [Tm remanet) Solum illud remanet & sempiternum est quod cum uirtute factum, & conscientia bene actæ vitæ. [Horæ) Ordo naturalis. Ex huius quidā fiunt dies, ex his aūt menses, ex mensibus aūt anni. hora uero græcum est & non solum partem diei sigñat, sed partes anni, ut ver, æstatem, & pulchritudinē. vnde ὡραῖον, & aspiratur, qñ aūt regionem sigñat caret aspiratione. [Dies) Qui duplex est, naturalis & artificialis, vt ante diximus. [Menses) Quidem dicti ab eo quo est μήνη, qd sigñat lunam, vel ab eo qd est μήν, quod græce idem est qd mensis latine, qui est lunæ cursus. est ēt annus. annorum tria sunt gña, lunaris annus, solstitius, & magnus. [Quid cuique) Optimū documentum q & sancto Franc. dignum esset, & omni sanctissimo viro. [Neque .n.) Probat per similitudinem. [Peragenda) Ad finem perducēda. [Fabula) Comœdia, uel tragœdia est diuisa in 5. actus. Horat. Neu maior qnto, neu sit pductior actu Fabula, q̃ posci vult & spectata reponi. [Probet) Laudetur à spectatoribus. q̃a non satis erit, si in quocunque actu aliquem egregium gestū fecerit, siue in primo, siue in secundo actu ex quo laudetur, sed requiritur

ritur quod in omni actu à primo vsq; ad quintum sit idē bonus,
sic & uita nostra in quacunque ætate fuerit, satis erit bene viaus-
se in ea. [Applaudite) Ad finem, quia illud est vltimum verbum in
comœdijs, ut Terent. Vos valete & plaudite Calliopius recēsui.
vñ Horat. Donec, vos plaudite dicat. [Bñ) Quantū ad copiā. [Ho
nesteq.) Quantum ad virtutē. [Sin pteſſeris) Pulchrā similitudi-
nem dicit, non esse dolendū de pterita ætate, & cōparat ætatē no
stram quatuor tpibus anni. [Quam agricolæ dolent) Quia non
dolent, immo gaudent, ut ex floribus q sunt in vere ad fructus &
maturitatem eoꝝ perueniant, quod dicit. [Ver) Quo nascuntur
flores. [Ostendit) Per flores. [Partoꝝ) Bonoꝝ memoria & copia,
hoc est ꝯscia bñ actæ vitæ. Est.n. memoria, vt inquit Cic. p quam
aius repetit ea quæ fuerunt. [Omnia vero) Concludit qđ mori
est hñdum in bonis. omnia quæ fiunt sm nām sunt hñda in bo-
nis. [Emori) Est n. sm nām. ergo mori est hñdum in bonis. [Qđ
idem) .f. mori. [Aduersante) Et repugnante nā. Non quidem, vt
mori, vt contra nām adolescentibus, sed cum in eis sit calor & hu
mor, quibus cuncta sustentantur & oriuntur, ut ab eis oriuntur
cuncta duobus. vř difficilius mori, & ipsa nā repugnante, quod p
similitudinem ostendit dicens, ut cum vis flāmæ magnus ignis ac
census, cum magna materia lignoꝝ. [Aquæ multitudine) Magna
effusione aquæ, sic moriuntur adolescentes in violētia aquæ. [Cō
sumpti) Deficientibus lignis, & combusta materia lignoꝝ. [Et
quasi poma) Alia egregia similitudo est. [Sic uitam) Adaptat cō-
parationem. [Quæ) .f. maturitas & ostendit benignitatē morien
di. [Iucunda) Amœna & delectabilis cum fructu. [Vt quo) Per si-
militudinem nauigantium loquitur, cum ex longa nauigatione
iam incipiunt terram videre, in portum venire magnopere lætā-
tur, vt optata potiantur arena, sic nos ea longa uita incipimus ui
dere mortem. i. quietem & portum mortalitatis. Omnium æta-
tum certus est terminus, ut infantiæ usque ad 7. annos, pueritiæ
vsque ad 12 & sic per ceteras præter senectutem q non habet cer
tum terminum vitæ, sed omnis hora, ois dies, ois mensis pōt esse
terminus uitæ suæ, q quidem senectus incipit in 46. ann. [Recte)
Cum virtute & iucunditate. [Viuitur) Impersonale est, & in se
habet quandam gñalitatem. vt itur in antiquam siluam. [Officij)
Honestatis, & rei illius quam debet effici. [Et mortē contēnere)
Non timendo ipsam. & plus est ꝯtēnere, quam uituperare, ut ait
Don. [Animosior) Quia cum cogitat paruum tpis uiuendi spa-
cium, nihil timet mori aius senum, & oē subintrat periculū, sicut
est illud Virg. Vna salus uictis nullā sperare salutem. [Et fortior)
Quia fortitudo est aggressio periculoꝝ. [Hoc illud est) Quod di
xit probat p exemplum. fuit quidam Atheniensis uir præclarus
noie Pisistratus, qui lingua & eloquentia sua & opibus oēs sibi
fauentes fecerat Athenienses, adeo quod tñ tendebat ad impe-
rium, quod sentiens Solon in omnibus rebus ei contrarius erat,
& obsidebat audacter. vnde Pisistratus ab eo quæsiuit, qua spe fre
tus id diceret, cui rñdit Solon. senectute fretus obsisto tibi auda-
cter. quasi uoluisset dicere, tu me tuis militibus vis superare. &
ego te multitudine annoꝝ, qua fretus neque te, neque milites
tuos timeo. qa oino debeo mori cito, & tu si me interficis, parū
adimes viuēdi tpis spaciū. [Illi qrēti) Pisistrato. [Spe) Boni futuri
expectatione. [Rñdit) Solō. [Senectute) .f. fretus. [Ceteris sen.)
Vt auditu, gustu, odoratu, tactu, & visu. [Ipsa ea) Nā dissol. corpꝰ
suū, corpus ipm hois, qđ eum augmentauit & fecit dissoluere po
test. [Vt na.) Oñdit p exēplum comparationē. [Conglutinauit)
Cōposuit, ꝯsolidauit, à glutino dcm est, qđ est colla. hoc.n. græcū
est, illud vero latinū. vnde dř lingua græca notior quā latina. [Re
cens) Quæ nup est facta cū maximo labore diuellitur. [Inuetera
ta) .f. ꝯglutinatio, q iam diu est facta, vt in senectute. hæc oia stant
in similitudine. [Illud breue vitæ reliquū) Qđ est .f. in senectute
nec sine causa deserendū, vt aliqs se occidat, vt multi inuenti sunt
pserum apud antiquos, quoꝝ multi ne uenirēt in manus hostiū
gerētes uenenū in annulis obibant mortē. ut Annibal, qđ dein-
de (ut est apud Hom. & apud Virg. in 6.) inferis dabāt pœnas. Nā
sciendū est qđ deus postq̄ corpus in utero matris format, in ipm
mittit aiam, tanq̄ in quoddā castellū gubernandū, & iubet ut re-
cte custodiat, donec ipse reuocat. Vñ si datū custodiæ castellū p-
deret, sequemet ipm interficeret, rebellis esset dei pditor. itaque
non sine causa est ipm castellū deserēdū, hoc est sine mandato im
peratoris .i. dei, quā rē tangit Pythagoras. de quo nunc ait Cato
sic hic. [Pythagoras) q Samius fuit, ut diximus, & phiam docuit
in magna Græcia, q est pars Italiæ, & eius tāta fuit existimatio, vt
eius domū ceteri ꝯsecrauerint, quasi cēserent satis dignū posse re
periri neminē, q in illud domiciliū succederet. [Iniussu) Sine mā
dato & nō inuenitur in alijs casibus. [Præsidiō) Custodia militū
in ciuitate à psidendo dcm. [Statione) Vbi stāt milites: vt, Lōga
statione tenebat. dř & statiua. ut legitur in Liuio, & Statio, vbi
stant naues ad ips. Virg. & Statio male fida carinis. [Solonis) Po-
nit duas sniās, quæ discordes vr̄, Solonis & Ennij, ut patet. [Sa-
pientis) Et bene non phi, quia usque ad Pythagoræ Samij tpa sa
pientes consequebantur noia. Cum aūt Pythagoras Polycratis
tyrānidem effugeret, & Phliuntem peruenisset. Ibique cum esset
interrogatus sapiens esset, inquit se non σοφὸν, ἀλλὰ φιλόσοφον es
se. Itaque à Pythagora phi sunt dicti, cum antea sapientes nomi
narentur. [Elogium) Bene dictum, & sapienter. [Negat uel.) Di-
cit nō uelle. [Dolore) Quantū ad aim. [Lamentis) Quantum ad
gestum deplorationis, quare hoc. [Quia uult se cr.) Esse carꝰ suis, vt
per cōmemorationem sui p lacrymas, per funera, per exequias ob-
liuiscatur eius, & in caritate suoꝝ remaneat. [Ennius noster) La
tinus. vult præponere ipm Soloni qui dixit. [Nemo lacr. me dec.)
Nemo ploret in morte mea. Decoro, à decus decoris, & tunc hēc
accentum in prima, decoro aūt à decore habet accentum in pen.
[Nec fun fletu) Medios uersus, reliquum habet in Tusc. Voluor
viuus in ora u rum, nec funera fletu faxit. i. faciat. [Immortalitas
per nomen) Fama, & gloria, & multa egregia opera, quæ facta
sunt in uita. [Post mortem quidem sensus) Atque optandus, aut
nullus est, vt diximus supra. quia aut viuit, aut oino moritur. si vi-
uit optādus est, qa locum proficiscitur vbi quo fruatur sempiter
no, si moritur non miser qa miseriam sentire nō pōt, cum careat
sensu &c. [Moriendum) Hoc gerundium importat necessitatem
[Quis) q.d. nullus. [De qua) pbat per exempla, quod mors, contē
nenda sit oibus. Non Iun. Brutum, ordo est Iun. Brutum. sed no
stras legiones &c. & est color rhetoricus occupatio, cū dicimus
nos pterire & nescire, aut nolle dicere id quod tunc maxime dici
mus. vt nunc dicit se nolle recordari. Iun. Brut. & ceteros quos re
cordatur, sed legiones & hoies imperitos, & rusticos, & hoc ideo
quia diceret aliquis non esse mirum in hoibus clarissimis pp do-
ctrinam & virtutem spretam esse mortem, ideo dicit ab indoctis
& rusticis spretā esse mortē. Iun. Brutus, de quo nūc agitur ex so
rore Tarqnij Superbi fuit genitus, q ne ab auunculo occideretur
vt frater, stultitiā finxit. quam rem meminit Ouid. de fast. Brutus
erat stulti sapiēs imitator, vt esset Tutus ab insidijs dare Superbe
tuis. Vnde Brutus est appellatus Iuuenibus regis Delphos eūtib.
ridiculi causa comes accitus baculo sambuceo auꝛ infusum deo
domū tulit, vnde responsum est eū Romæ summam ptātem habi
tuꝝ, q primus matrem oscularetur, ipse casum simulans terram
osculatus est. Deinde pp Lucretiæ stuprum cum Tricipitino &
Colatino in exitiū regium coniurauit, qbus in exilium actis pri
mus ꝯsul creatus fuit. [Filios) q cum Aqlijs & Rutilijs ad recipiē
dum in vrbē Tarquios coniurauerant, virgis cæsos securi pcuti
iussit. Deinde imperio quod aduersus eos gerebat cum Arunte fi
lio Tarqnij congressus ambo mutuis vulneribus ceciderūt, cuiꝰ
corpus in foro positū à collega laudatū, Matronæ anno luxerūt.
[Duos Decios) Patrem & filium, sed non eodem tpe, sed vnus La
tino alter Gallico bello pro patria liberando se deuouit ad mor
tē, vt diximus. [Equoꝝ cursum) qa in hostes facta deuotione quā
primum cucurrerunt, & interfecti fuere. [M. Attilium) Hic est il
le imperator militiæ Rom. in 1. Bel. Pun. M. Attilius, cui nomen
per auctores ferme oēs longe lateq. diffusum est. Fusis in primo
Salentinis triumphasse cōmemorant, & primum Romanoꝝ du-
cum classem in Africā traiecisse quassatas de Amilcare naues lō-
gas tris & sexaginta, oppida 200. accepisse, & hoium ducenta mi-
lia cepisse, & absente qdem ipso datos esse coniungi & filijs ob
paupertatē publice sumptus. Mox arte Xātippi Lacedæmonij mer
cenarij militis captū fuisse, & j carcerē missum dato iureiurādo, vt
si non impetrasset domū ita rediret, in senatu ꝯdonem dissuasis-
se, & reiectis à se ꝯiuge & liberis Carthaginē ingressum ibi in ar-
cā ligneā ꝯtectū clauis itrorsum adactis, vigilijs & dolore punitū
esse. palpebras.n. oculoꝝ, vt dormire nō posset, inciderunt, & isto
crudelissimo supplicij gñe mortē obiuit. [Nō duo Scip.) P. Scipio
nē & Cn. Scipionē fratres pstātissimos viros, de qbus Virg. inqt,
Duo fulmina belli Scipiadas. Isti aūt negligētes in 2. Bel. Pun. ob
uiauerūt Asdrubali Annibalis fratri, ad ipm Annibalē in Italiam
uenienti auxilio, cui de pprijs corporibus iter claudere voluerūt,
ne in Italia veniret. [Obstruere) claudere. Paullū, de quo dximꝰ
huius Scipionis auū naturalem. [In Cānensi ignominia) Cannæ
Cānaꝝ in Apulia vicus est, vbi tāta Clades Romanoꝝ ab Anni-
bale facta est, quāta nusq̄ fuit. in quam L. Paul. Aemilius fuit in-
terēptus pro patria liberāda, mori potius volens quā fugere. pro
qua re sciendū est, quod in bello consules erant Luc. Paul. & Te
rent. Varro plebeius hō & nullius prudentię, & boni consilij pu-
gnare voluit, & conserto plio fugit, vnde. L. Paul. cum ceteris fu-
gere nolētibus interēpti sunt, & ipse collegæ sui temeritatē luit.

[Mat.

[M.Marc.) Nobilissimum,& præstantissimum ciuem R. qui eo plio Cannensi Annibali congressus occisus est, vnde post cladem Annibal corpus eius inter tot cadauera fecit inuenire,& honorē ficentissime sepelire.[Interitum) Mortem,dictum ab inter & ita quia mors est solutio corporis & animæ,vt loqr Plato . [Legiones) In quibus erant inducti tyrones & rustici, qui nullam habebant doctrinam , quā cognoscentes mortē contēnerent . Itaque mortē ipsam docti & indocti contēnebant.Dicta aūt legio ab eligendo,fit.n.electio personaꝝ in ea, & non habet certū numerū . Est interdum quatuor millia,interdū quinque millia personarū. Liu.tn̄ in lib 9.de 2.bello Pun. maiore numero accepit legionē, suppleuitq. ita legiones,vt singula sena millia & ducentos pedites,trecentos aūt haberent equites.[In eum locum).s.in mortē. [Alacri)Strenuo,prompto,festinanti.[Quid igitur) .s.mortem ? & est conclusio,id.s.mortem interrogatiue , & est color rhetoricus,contentio,q̄ contrarijs rebus conficitur. [Indocti) Nomē est & non participium . transit .o. participium in vim nominis quatuor modis.[Omnino)Probat contemnendam esse mortem pp satietatem uitæ,q̄ nunc,ut ait Cato,fecit satietatem, quaꝝ nulla est,ut loquit Iuuen. Crescit amor numi, quantum ipsa pecunia crescit.[Sunt)Probat p exemplū ætatum,q satietas fit nim eoꝝ, studia aūt sunt pueritię,ut ait Horat.Et pede certo Pulsat humū, gestit paribus colludere,& irā Colligit ac ponit temere & mutatur in horas.[Num in ea).s.studia pueritię,q.d.non.[Sunt stu.).s. ineuntis adolescentiæ incipientis.[Adolescentia)Enim habet ex se studia,vt Horat.Gaudet equis,canibusq., & aprici gramine campi,Cereus in vitium flecti,monitoribus asper,Vtilium tardus prouisor,prodigus æris,Sublimis cupidusq., & amata relinquere pernix.[Aetas)Quæ dr̄ media.s.virilis,q̄ qrit opes,& amicitias,inseruit honori,Cōmisisse cauet qd̄ mox mutare laboret . [Sut eius æt.)Mediæ.s & subaudi studia senectutis,ut est illud Horat. Quærit,& inuentis miser abstinet ac timet uti.Quod eo.i.cāto meli⁹. [Quod ad eā pr. adsum) Propinquus & uicinus sic de Sen. ut de nauigātibus dicere possumus,q cū lōgius in mari nauigent min⁹ videre pōt portum,q̄ illi qui non lōgius absunt à terra .[Ego ve. pa.)maiores uestros,Romane.n.& Pythagorice,&Socratice vult probare aium esse immortalem , pp quod exoptanda est mors, ex quo poterimus notare , q eum nā nihil frustra fecerit, nec qs desiderat quod nāliter assequi non possit,ut alas hr̄e,& ueluti aues volare, hoies aūt cum desiderant quietem & summam felicitatem,& æternitatem illam assequi posse,certum est quia nāliter desiderant ipsam.[Clarissimos)Ex splendore uirtutis. & plus est q̄ nobilis·qa id ... est.[Eam qui.ui.).s.immortalem & æternā. [Quæ est so.ui.nom.) Quia est uera uita,& immortalis. [Nam) Hæc oīa uita humana si uita dici pōt,nō est uera uita,sed falsa & mortalis,q̄ quidē opinio concordat cū fide christiana. [In his cō pag.) Coniuncturis mēbroꝝ,q̄ faciunt carcerē quendam aiæ sic appellat Virg.ut,clausa tenebris & carcere cæco.ideo cōpagibus facit,qa usurpatum est cōpago.Antiqui.n.compages & ambages dicebant,quoꝝ gtūs est compagis & ambagis . Vū declinatio nō mutatur,q̄uis uarius est ntūs,hinc in datiuo & ablō cōpagibus . Virg.Laxis lateꝝ compagibus oēs Accipiunt inimicum imbrē. [Munere quodam necessitatis)q̄ necesse sunt fieri in uita humana ut dormire,comedere,bibere &c.hmōi,q ad uictum & ad uitā humanam necessaria sunt.[Graui opere)Quod molestiam hoib⁹ affert &.i.quidq d fit in uita humana.[Est.n.aius)Et aius sit æternus,& eius sola uita sit noianda,ponit rōnem. [Cœlestis)In cœlo formatus.Dicebāt.n.antiqui ph̄i,q aius erat formatus in cœlo, quem deus postea in corpus in utero matris formatū infundebat . Moderniores aūt ph̄i dn̄t quod cum corpus est in utero matris formatum,quam primum in eo gn̄atur anima . quod aūt aius formetur in cœlo patet nunc ex snia Cat.[Ex altissimo domicilio)Ex habitaculo cœlesti.[In terram)Exponit seipm dicēs. [In locū contrarium diuinæ naturæ)Quę est immortalis & inuisibilis,& hæc terrena est mortalis & uisibilis . [Sed credo) Ponit opinionem suā quare diu fecerunt hæc , qd̄ diuinos aios in corpora caduca infudissent.[Vt essent)Ecce causam.Nam id fecerūt dij,ut habitarent,& tuerentur terram, & imitarentur cœlestium ordinem,unde originem habebant,& mererentur p actiones bonas in terra cœleste domicilium.[Terram tuer.)Quam constat à deo factā anteq̄ hoiem,immo oia fecit deus anteq̄ formaret hominem ad hęc,ut oia parata inueniret,& oia ei seruirent. [Cœlestium ord.)Vt planetaꝝ,stellaꝝ,&ceteraꝝ reꝝ cœlestium.[Cōtemplantes)Sub subtili quodā intellectu considerantes. [Imitarentur eum).i.ordinē. Vō Ouid.Pronaq. cum spectent aīalia cetera terram, Os hoī sublime dedit,cœlumq. uidere Iussit,& erectos ad sidera tollere vultus . Iuuen. Sensum a cœlesti demissum

traximus arce. sic & modum & constantiam.[Modo) Ordine & mensura.[Constantia)Quæ & cōstet & concors sit. [Nec me solum) Idem probat Pythagorice,rōne,aium .s. esse immortalem. [Pythagoricos)Discipulos Pythagoræ & eius sectæ.Incolas habitatores.[Pene no.) q haud nimis lōge à Romanis nā in magna græcia sunt,q̄ Calabria dr̄. Venit.n.Pythagoras in Italiam , vt ante diximus,siue Tarquin Superbo rege,siue Numa , & in extremis Italiæ partibus,quam magnam græciā vocitauerunt, ph̄iam docuit,cuius nomen inuenerat,cū ante Sophia noiaretur. [Italici ph̄i noiati) Magnis.n.disciplinis,quas è gręcis secū adduxerat plurimos ibi viros Pythagoras,edocuit,effecitq., vt qui sub eius doctrinā operam dedissent,Pythagorei & ph̄i Italici noiarētur . [Deliberatos)Formatos. [Demōstrabatur) Tertia rō Socratica est,q aius sit immortalis,hic aūt Socrates magister Platonis , cū inuenisset nouam religionem,& vnum deū colendū esse disputaret,fuit accusatus ab Anyto & Melito, qd̄ malos mores doceret Athenienses,& nouos deos esse colēdos persuaderet . vnde ductus ad iudicium dānatus , & cum discipuli sui ad eum consolandum irēt,vt æquo aio mortem ferret, aiebat nihil aliud se magis exoptare quam mori,quia ad immortalitatē proficiscebatur,& ad veram vitam. & quandiu esset in hac uita humana,esset in maximo supplicio & probat immortalitatem aiæ,quam disputationē Pla. scripsit in lib.qui φαίδων appellatur.[Supremo die)Vltimo quo dānatus est,sumpto cicutæ succo diem obijt supremū. Sapientissimus oraculo Apollinis,interrogatus Apollo, qui oim esset sapiētissimus,rn̄dit Socr. quod cum Socrati renunciatum esset , inqt non veꝝ Apollinem dicere,si eum sapientissimum oium iudicasset,quia nemo est oium sapientissimus,& nemo est qui omnium humanaꝝ diuinarumq. cognitionem habeat, immo tantaꝝ cōparatione reꝝ sciendaꝝ omnium est ignorātissimus.Sed si Apollo dixisset Socr. hoiem esse sapientissimum,id veꝝ esse fateretur, hac rōne quia nemo erat,qui illud verbum Socr.diceret. Hoc.n. scio,qd̄ nihil scio.Nā nihil scire Socr. videbatur q̄uis ui oi re peritissimus fuisset,ceteris aūt multa scire,cum nihil aut paꝝ scirēt. Sic mihi persuasi verba Socr.a Plat.scripta eodem lib.[Celeritas aioꝝ)Quia paulo ante dixit,momento huc illuc transit, & vadit in cognitionem multaꝝ,& longissimaꝝ reꝝ, vt is qui Romæ est paruo momento transit Venetias, & quæ in eis fiunt videt, & sic de ceteris rebus maxime notis. [Inuenta) Excogitata in uita videmus in diuersitate opeꝝ.[Cumq. aius agitetur)Exercetur mouendo,cogitando,sciendo,considerando,deliberando &c.Est animus & corpus,ut ait Macr.in Som.Scip.ut ignis & ferrum, ignis .n. ex se semper est calidus.Ferrum aūt est calidum ex igne,& tm̄ retinet illam caliditatem , quantum sua nā patitur, sic est aius & corpus. [Principium motus est)Quia semp fuit in motu,& est æternus in motu.n.agendi,deliberādi, hmōi aliqd excogitandi, & qd̄ non habeat principium motus rō est qa ex se non ab alio mouetur,vt q seipsum moueat.[Nec habituꝝ esse finem motus)qa semp mouebitur,& æternus erit,& rō est quia non habebit finē, quia nunq̄ relicturus sit seipm,sed semper erit . [Et cum simplex animi natura . Alia ratio est quæ probat aium esse immortalem quia animi natura est simplex,& cœlestis,cum nulla re mista,nec aliquid dissimile & dispar habeat, ex quo seqtur q sit indiuisibilis,& diuidi non possit econtra est corpus, qd̄ est multiplex eius natura . Nam ex quatuor elementis compositū est quod habet , est mistum,& dispar,& dissimile,& per pūs est diuisibile, & diuidi pōt,& mortale est qd̄ si non posset diuidi natura animi,seqtur non posse mori. [Interire) Oim finē reꝝ hr̄e,vnde leuior res est perijsse quam interire.quam rē manifestat Plaut.in Capt. Qui p virtutē perit at non interit.[Argō)Causæ probationi,vult dicere qd̄ oēs animi tanq̄ inclusi in corpore sunt peritissimi,& oim rerum sciam tenentes,sed cum intrant corpus oino retinent illam diuinitatē veluti q est in carcere,& videre non pōt,& qd̄ hoc sit veꝝ aios esse peritos anteq̄ infundantur in corpore , probat per hoc dicēs.[Quod iam pueri &c.) Scire est,ut ait Arist.rē p causas cognoscere. [Reminisci)Quantū ad ordinē. [Recordari)Quātū ad sciam præteritaꝝ rerū.[Hæc) s.quæ dicta sunt per Socr.[Apud Xenophontem)Idem probat per hunc ph̄m,qui & Socr. discipulus fuit, & inter hunc & Plat.magna fuit æmulatio,vnde dū Plato librum de immortalitate animorū composuisset. Xenophon pædiam Cyri fecit,cuius nunc meminit. [Cyrus maior) Hic præclarissimus fuit,& rex Persarum de quo ante diximus. [Discessero)Obiuero mortem.[Nusq̄)Quia in loco felicitatis & beatitu ditus.[Nullum)Nihil futur nessis me . [Nec.n. post ppōnem posuit rōnem) Et quia posset dicere cū.s. discesseris a nobis nusquā eris,& non uidebimus te,& nullus futurus es rn̄dit.[Nec videbatis aium meum) Quia aīus est inuisibilis & immortalis . [Quas

gerebam)

gerebam) Magnifice tractabam, multas.n.res præclaras fecit, & aio & virtute multum valuit. totum sibi Orientem obedientem habuit, sed ipsemet eius imperium exoptauit. [Honorea) vt puta epigrãmata siue titulos, præclara monumẽta, qm memoriam seruant mortuo℞, quæ si animi mortuo℞ & sensus non sentirent, & talibus honoribus delectarentur, non permanerent tales honores, nec fierent. [Persuaderi) Aium ad credendum induci. [Aius) .s.moei cũ ex corpore discederent, & viuerent cum essent in corpore, nec hoc sit verisimile, qđ in hac vita viuant animi, post mortem aũt moriantur. [Insipientem) Stolidum & non scientẽ. Sed cum liberatus omni admistione corporis, quod cõpositum est ex cõmistione quatuor elemento℞, & est quidam carcer animi. Vt Virg. Nec auras Prospiciunt clausę tenebris, & carcere cęco. Dissoluitur, quia ut diximus mors est solutio corporis & aiæ. [Quo discedebãt) Ad quem locum. oia nanque reuertuntur illuc, vnde orta sunt, corpus aũt ex quatuor elementis formatum est, & cũ moritur in ipsa morte dissoluitur, aius aũt è mente diuina delibatus, necesse est illuc reuertatur. [Morti tam simile) Quam somnum, vt Virg. Consanguineus leti sopor. [Multa enim) quod animi declarent suam diuinitatem probat, & est argm̃ à minori ad maius. [Remissi & liberi sunt) Ab agitatione corporis, & sunt in q̃ete. [Futura prospiciunt) Longe vident, & cognoscũt quæ futura sunt & multa sunt exempla in libello Cic. de Diu. & in Val. cap. de Sõnio quã exitu sensit. [Corporis vinculis relaxauerint) Cũ mortui erunt, & bene vinculis, q a vt diximus in carcere esse vñt. [Quare) ꝯcludit vt dcm̃ est. nam in terra dij esse dñr pp aliquas excellentes virtutes, vt inquit Hieron. Cœlestem vitam agere in terris. [Vna) Simul cum corpore morituris, vt dicebant aliqui stulti pħi blanientes suæ malæ actæ vitæ, qui cum cognoscebant se male vixisse & viuere, dicebant aium cum corpore interire, est.n. interitus quasi interitus quia inter corpus & aiam, vnde mors diffinitur esse solutio corporis & aiæ. [Hanc pulchritudinem) Hunc mundũ, ita bñ ornatum & pulchrum, quẽ κόσμον dñt. [Nos si placet) Quod p transitionẽ colorẽ Rhetoricum venit ad Rom. exẽpla, vt diximus de externis, dicamus nũc de nr̃is, & facit ipsos attentos. [Paullum Aemiliũ) Paullũ auum nãlem L. Paullũ Aemilium. [Africanum) Adoptiuũ. Scipio maiorem Africanũ Africani frẽm. P. Scipio, q in princ. 1. belli Pun. cum Annibale dimicauit. [Ad patruũ) Cn. Scipio frẽm Scip. qui in Hispania cõtra Annibalis frẽm missus fuit eodem bello Pun. Patruus aũt ab auunculo in hoc differt, qđ patruus est à p̃re, auunculus aũt a matre. [Aio cernerent) Vt acutiorẽ & capaciorem eem facerẽ, inq̃t, cernerent quasi ante oculus hẽnt, cũ cernere est oculo℞, videre ai, Cic. in ep. ad Pl. Sic.n. videu, quasi ea quæ oculis cernuntur me à te amari. [Mute fe.) Vt hõ laudator tpis acti. [Domi) Romæ, & in Senatu. [Quibus vitã) .s. finib⁹ sum terminaturus. [Nõ ne m.) Si ita esset, vt cũ uita essem terminaturus gloriam, nõ ne melius fuisset me ætatẽ, inertẽ & ociosam dixisse? q d sic. [Cõtentione) Visu, conatu, tria signat ꝯtendo, conari, vehementer petere, & litigare. [Sed nescio) Nolebat.n. dicere p doctrinã & sapiam, ne arrogans videretur, in quo captauit beneuolentiã. [Erigere) Tractus sermo est ab illis, q longius & altius videre volũt, vt in digitis, se erigunt. [Prospiciebat) Antecedebat sicut frequẽter ponit Tull. & illud ꝓ est Græcum & signat ante. Aliter ꝓspicio est ꝓcul aspicio vt Virg. in 1 Æn. Prospicit errantes, hos tota armenta sequuntur. [Tũ denique) Cũ principio haud minus niteretur. [Quid) .s. dices. [Quod sapientissimus q̃sque æquo aio moritur) Oẽs sapiẽtes æquo aio & sapienter & læte moriuntur qa intelligunt se ad meliorem vitã, vbi summa est felicitas ꝑuenturos, & p̃mium bñ actæ uitæ habituros. vt in hac vita videre possumus, cũ quisque laborat, vt p̃ter mudum ex suo labore suscipiat p̃mium, & cũ ita videmus q̃ tanta est stulticia hoim, vt credant virtutem sua p̃mia & merita non habiturã à Deo, cũ ipse iustissimus sit? vnde stultissimus iniq̃ssimo .s. moritur aio non intelligens beatitudinẽ & summam felicitatem alterius vitæ, sicut sapientissimus qui p sapiam videt, & cognoscit ipsam. [Quid) Non ne aius .s. sapientissimus, [Quid plus acutius) .s. p sapiam. [Ad meliora loca) Vbi felicitas est æterna. [Illud aũt) .s. aius stultissimus. [Efferor studio videndi) Ducor uehementi quadã uoluptate. [Colui) Ad gustus, p exhibitionẽ reuerentiæ ꝓpriæ uenerari. Virg. in 11. Sũmæ deu sanctiq. custos Soractis Apollo, Quem colimus. [Dilexi) Ad bñuolentiã & diligimus leuius, & amamus vehementius. Cic. in ep. ad Dolab. Nunc amare videar antea dilexisse. [Conuenire) Alioq & inuenire vtrũque.n. sign̄at. [Audiui) Per historias, & ab alijs. [Legi) p scripturas. est.n. proprie legere. [Conscripsi) Vt in lib. de Orig. in quo Italica℞ vrbium originẽ scripsit, & multo℞ viro℞. [Quo) Aduerb. & accentum hẽt in fine. [Pilã) Ludũ pilæ, ut indoctus uel pilæ, quo & viri clarissimi delectabantur admodũ, ut Alexãder & proprie exercitatio est nobilium viro℞. [Largiatur) Largiri.n. ꝓprie est cum quadam prodigalitate. [Repuerascam) In pueritiam redeam. Est.n. puer quasi purus a puritate. [Vagiam) A voce quã emittunt infantes. vacca dr̃ vagire. [Ad car.) Ad principium curriculi & cursus. [A calce) A fine. Quantus esse cursoribus potissimum victori, si breui adepto & decurso semel spacio, ite℞ currere ad idem oporteret sic p similitudinem vita nostra. Carceres.n. in plurali dñt repagula & fines illi, qui ante pectura equo℞ sunt, cum volunt currere. Virg. in 1. Georg. Vt cum carceribus sese effudere quadrigæ. Carcer aũt locus est noxio℞. Calces .n. dñt fines, vt Hieron. In calce tua℞ litera℞ vidi. [Quid.n.) Adducit rõnes, p quas cognoscimus non dolendum, sed gaudendum esse morte, cũ de malo ad bonum transeamus, & de mortalitate ad immortalitatẽ. [Sed ha. sa.) .s. aliquid cõmodi ipsa uita. [Habet tñ) .s. ad commodi satietatem & modũ .i. finem. [Non libet) Erant quidã stulti, indocti, & imperiti, qui cum ad senectutem venerant, dolebãt & deplurabant dulcedinem vitæ actæ, dicebant nolle vixisse. multi hñt contentionem, vt vulgus ignobile. [Hi docti) Derogat auctoritatem testibus. [Pœnitet) Pœnam capio, & doleo à pœna dcm̃ pœnitere, & illud aũt. [Non natum frustra) Et bene summus orator, summus imperator, & summus Senator fuit, ut diximus. [Cõmorandi.n.) Exponit qd sit hospicium. Est.n. in quo ad tps q̃escimus, aut pp cibum, aut pp pluuias, aut alias huiũ res, quod diuersorium dicimus. Id.n à diuertendo dcm̃, in quo diuertimus causa cibi aut pluuia℞ & cetera, aut qđ ad ipsum diuersi hoies vertant. Domos aũt proprium est habitaculum hois. vñ dicit, quod nã nobis dedit, non domum sed diuersorium in hac vita, quo per aliquot dies essemus. [Cœtum) Multitudinẽ diuinã. [Colluuione) Quadã sordium aggregatione. [Catonẽ meum) Filiũ de quo ante diximus. [Melior) Quantũ ad uirtutẽ. [Pietate) Est.n. pietas erga parentes & Deos. [Præstantior) Quantũ ad beneuolentiam, & claritatẽ, & grãm patris. [Cuius) Filij. [Crematũ) Cõbustum. quod ꝓprium est Romano℞. Nã ab ipsis est inceptũ apud Latinos, ut corpora cõburerentur mortua, vnde s̃m ritum Rom. inquit Terent. ad sepulcrum venimus, in igne posita est. Cum.n. in bello tot occidebantur, insepulta dimittebantur, & canibus & auibus cibus erant. Quare Rom. cœperunt ipsa corpora cremare, & genus sepulturæ erat iniectio pulueris. Fuit aũt filij Cat. corpus a patre cumbustum, & s̃m ordinem naturæ debebat prius corpus patris comburi, quod dicit, quod contra debuit &c. [Ab illo) .s. Cat. filio. [Meum) Corpus. [Animus) Filij Cat. [Respectans) Vehementi & sequenti quodam studio & auiditate. [In ea loca) .s. ad campos Elysius, quo aiæ bto℞ ire putantur. [Quo) Ad q̃ loca. [Quem meũ casum) .s. mortem filij. [Visus sum) Vt euitaret arrogantiam, inq̃t visus æquo aio .i. libenter. [Digressum & discessum: in quo differunt. quia digressus est de loco à quo, discessus vero ad locum ad quem. [His mihi, rebus) Rõnibus & doctrinis, & uiro℞ clarissimorum exemplis. & est conclusio ad oia quæ dixit. tripartita.n. est cõclusio, quam ἐπίλογον Græci noiant. Fit nanque, vt inquit Cic. ex enomeratione, amplificatione, & cõmiseratione. Genus aũt bonus conclusionis est p enumerationẽ. [Admirari solere) Vt in princ. admirari soleo, cũ hoc C. Læl. &c. [Quod) Miscet hic quandam antypophoran, quia erant qdam pħi, q dicebant aium esse mortalem. [Libenter erro) Quia sciebat se non errare, sed uidebatur illis p̃bis errare. ideo ait libẽter. [Hunc errorem) .s. vt eredã aius immortales, quia certe nõ est error, sed summa sapia. [Extorqueri) Per vim auferri. [Minuti) Quasi nullius p̃cij. vnde derogat auctoritati ipsius. [Pħi mortui irrideant) Quia cũ sint mortui, & s̃m eo℞ opinionẽ vna cum eis aius & sensus est mortuus, non poterunt me irridere. quia nihil sunt, & nihil sentiunt. [Extingui) Mori. [Hoi) Qui, ut ait Lact. natus est, ut deum cognoscat, cognitũ amet, amato fruatur. [Optabile) Eligibile. nã optare est eligere. Virg. in 1. Aen. Pars optare locũ & ꝯcludere fines. [Suo tpe) Quod iam uenerit ad summũ ætatis. [Modũ) Finẽ & mensurã alia℞ re℞, vt videmus in tpibus anno℞ q̃ sunt quatuor. Ver, Aestas, Autũnus, & Hyems q̃ oia modum hñt. [Peractio) Cõplementum. Per.n. plerũque in cõpõne ꝑfectionem sign̄at, ut pago, ꝑficio, poro. [Tanq̃ fabulæ) Comœdiæ, siue tragœdiæ, q̃ p actus quinque sunt diuisæ, & in fine ipso℞ vos plaudite dñt, ego Calliopius recensui. q̃ recitata semel si qs ite℞ a principio recitare inciperet, defatigationẽ afferret, & nemo aio libenti audiret, sic est in uita nr̃a. [Adiuncta satietate) .s. audiendi & spectandi. [Hæc) Quæ diximus. [Vt) Adiunctiua est q̃ subiunctiuis verbis adiungitur, interdũ vero causalis, plerũque aũt aduerb. similitudinis ex quo componitur venam. vnde vt, ẽt ꝓ utinã ponit Horat. in 2. O pr̃ ò rex Iuppiter, vt pereat positum

rubigine ferrum. Nam fuisse erga me miti ingenio expertus sum. Et est etiam experiri tentare. Iuuen. Experiar quid concedatur in illos, Quorum flaminea tegitur cinis atque Latina. Terent. Omnia prius experiri consilio, quam armis sapientem decet.

ASCEN. QVarta) Purgat quartum obiectum dicens. Quarta causa vel augere .i. comprimere sollicitudine, atque .i. hic nostram .i. senilem ætatem sollicitam, restat sup. purganda aut refutanda, videlicet appropinquatio mortis, quæ .s. mors non potest certe abesse longe a senectute, vbi notabit puer oia à sum composita datiuo gaudere præter absum, cui frequentius ablatiuum damus. O miserum senem qui non viderit in tam longa ætate, quantam dicit mortem esse contemnendam .i. non formidandam, quæ .s. mors aut est plane .i. omnino contemnenda tanquam nihil habens in nos potentis, si extinguit oio animum, aut etiam est appetenda si deducit eum .i. animum aliquo .i. in aliquem locum, vbi aius sit futurus æternus. Quod si Ethnico est persuasum quanto magis christiano debet mors esse in desiderio? & ita in patientia, vt dicat cum Apostolo, Desiderium habeo dissolui, & esse cum Christo. Atqui .i. enim nihil certe potest inueniri tertium .i. medium. Nam aut extinguitur, aut non extinguitur quilibet in morte aius, si non extinguitur æternus est, si extinguitur nihil illi formidandum. verum non recte concludit Cato, quia non sequitur æternus est futurus, ergo beatus, & ita mors peccatorum pessima. Igitur quid timeam? si aut non sum futurus miser, quia nullus futurus sum post mortem, aut etiam futurus beatus, quanquam quis est tam stultus quamuis sit adolescens, cui sit exploratum .i. pro certo cognitum se esse victurum ad vesperum .i. donec vesperus, aut hesperus oriatur, iuxta illud, Nemo tam diuos habuit fauentes crastinum, vt posset sibi polliceri. & illud, Quis scit an adijciant hodiernæ crastina summæ Tempora dij superi. Et si ad tempora respicere volumus etiam illud, Vigilate quia nescitis diem, neque horam. Quinetiam illa ætas .s. adolescentiæ habet multo plures casus mortis, quibus in mortem incidat quam nostra .i. senilis probet sic. Adolescentes incidunt facilius in morbos, & ægrotant grauius, & curantur tristius .i. difficilius. & ita pauci veniunt ad senectutem, quod nisi accideret .i. nisi pauci ad senium peruenirent, hoc est si multi fierent senes uiueretur .s. ab oibus melius, & prudentius quam vbi tam pauci sunt senes, viuitur. Enim, pro quia, mens, ratio, & consilium est in senibus, qui .s. senes si nulli .i. omnino visi, si non fuissent ulli etiam nullæ omnino ciuitates fuissent. Sed redeo ad mortem impendentem .i. ad narrationem de morte impendente senibus. Quid .i. quale crimen .i. malum est illud senectutis cum id earis esse commune cum adolescentia, q. d. nullum. Ego sensi mortem esse communem omni ætati .i. similiter in optimo filio meo M. C. tum .i. simul in fratribus tuis ô Scipio expectatis .s. à P. R. ad amplissimam dignitatem, sed ambo Pauli Aemilij patris adoptati ipsius Scipionis filij mortui sunt immaturi, alter paulo ante triumphum Macedonicum, alter paulo post. At .i. sed dicitur sup. quod adolescens sperat se victurum diu quod idem .i. se victurum esse diu senex non potest sperare. Ad quod Cato. Insipienter sperat sup. id adolescens. Quid n. est stultius quam habere incerta pro certis? & habere falsa pro veris? q. d. omnino nihil. Senex ne habet quidem quod speret, q. d. aduersarius scio quod non. Ad quod Cato. At .i. sed, senex est eo .i. tanto, vel iccirco meliore conditione .i. qualitate & fortuna vitæ constitutus, quam adolescens, cum .i. quoniam assecutus est id .s. senium, quod ille .i. adolescens sperat se assecuturum. Sunt enim qui vitæ cupidi dicant optabilius esse diu uixisse, quam vixisse. sicut gulæ proceres dicunt plantius laute cœnaturum esse quam cœnasse. Ille .s. adolescens vult viuere diu hic .i. senex uixit diu, quanquam ô dij boni quid est diu .s. durans in vita hominis? q. d. nihil, vnde est Mezentij. Rhebe diu res, si qua diu mortalibus ulla est, Viximus &c. Et illud Iob. Homo natus de muliere breui viuens tempore &c. Da .i. concede nobis supremum .i. maximum tempus vitæ. Expectemus ætatem regis Tarthesiorum .i. illorum populorum Hispaniæ. Fuit enim, vt video scriptum, quidam .s. rex Arganthonius .s. noie Gadibus .i. apud Gades in ultimis locis Hispaniæ, qui regnauit annos 80. vixit annos 120. Sed nihil videtur mihi ne quidem diuturnum in quo est aliquid extremum .i. vltimum. Cum enim .s. extremum aduenerit, tum illud quod præterijt .i. subito elapsum est. Et quidem .i. certe illud sup. manet tantum, quod sis consecutus .i. quod obtinueris recte factis .i. bonis operibus. vnde est illud Maronianum, Stat sua cuique dies, breue, & irreuocabile tempus Oibus est vitæ, sed famam extendere factis hoc virtutis opus. Horæ, vel dicere, quod à D. Augustino dictum habemus, non referre quamdiu, sed qualiter quisque vixerit, cum incerta sit ratio temporis. Horæ quidem cedunt .i. recedunt a nobis, aut succedunt & dies ex horis, & menses ex diebus, & anni ex mensibus, nec tempus præteritum reuertitur vnquam, nec potest sciri sup. à nobis quid .s. temporis aut rerum contentus eo .i. ea parte temporis, quod .i. quæ pars temporis datur .s. a deo & natura, & casu cuique .i. cuilibet. Neque .n. fabula .i. comœdia aut tragœdia est data Histrioni .i. actori peragenda solummodo in fine .i. suprema parte, vt placeat .s. populo spectanti, sed sup. probetur .i. approbetur in quocunque actu .s. comœdia fuerit .i. etiam si non nisi in primo actu spectetur. Nec viuendum est sapienti ad ipsius Histrionis approbationem vsque ad plaudite .i. finem fabulæ. Aut legamus potius viuendum vt sic, nec viuendum est sapienti vsque ad plaudite .i. vsque ad finem vitæ sup. vt probetur, sic ut non est agendum Histrioni vsque ad finem fabulæ priusquam probetur. Enim, pro quia tempus vitæ breue .i. quamuis breue, est satis longum ad viuendum bene & honeste. Sin .i. sed si processeris longius .i. vltra florem ætatis non magis dolendum est tibi, quam agricolæ dolent æstatem, que pro &, autumnum venisse. & hoc suauitate .i. amœnitate temporis verni .i. quod in vere est, præterita .i. transacta. Enim, pro quia, ver signat tanquam adolescentiam, & ostendit floribus fore fructus futuros, reliqua tempora sunt accommodata fructibus demetendis .i. decidendis, aut percipiendis .i. vtendis, seu fruendis. Autem pro sed, fructus senectutis est, vt sæpe dixi memoria & copia .i. affluentia bonorum .s. verorum, quæ sunt recte facta partorum ante .i. in florenti ætate. Vero, pro sed, uia quæ fiunt secundum naturam .s. non deprauatam, ea sunt habenda in bonis .i. inter bona. Autem, pro sed, quid est tam .i. ita secundum naturam, quam .i. quantum mori est senibus? q. d. nihil quod idem .s. mori contingit adolescentibus natura aduersante & repugnante. Itaque .i. ita adolescentes videntur mori sic, vt sup. moritur, aut extinguitur vis flammæ .i. ignis tenuis, cum .i. quando opprimitur, obruitur multitudine aquæ. Senes autem, sup. videntur mihi mori sic, vt ignis consumptus deficientes combustibilibus extinguitur sua sponte, & hoc nulla ui adhibita .s. extrinsecus. Et quasi .i. fere quemadmodum poma si sunt cruda .i. viridia & immatura auelluntur, vt .i. violentia quadam ex arboribus in quibus nascuntur & decidunt .i. deorsum cadunt sponte sua, si sup. sunt matura & cocta. Si uis .i. uiolentia aufert adolescentibus vitam, & maturitas aufert senibus vitam, quæ .s. maturitas vitæ est quidem mihi? q. d. ut nihil de alijs dicam, tam iucunda, vt quod .i. quanto propius accedam ad mortem eo sup. magis videar uidere terram .s. a turbulento mari, & uidear esse venturus aliquando .i. tandem ex longa nauigatione in portum .s. quietis æternæ, vt præmissum est. Senectutis autem &c. Cum senectutis nullus sit terminus expectandus. demonstrat eam animosiorem esse quam adolescentiam, cum semper parata sit obire mortem dicens. Autem, pro sed, cum ceteræ ætates, certo clauduntur termino, infantiæ terminus est pueritia, pueritiæ adolescentia, &c. senectutis nullus est terminus certus, & viuitur in ea recte quoad .i. quandiu possis .i. quamuis possis exequi & tueri .i. defendere munus .i. debitum officij .i. senilis, tamen .i. nihilominus quamuis exequaris officium, possis contemnere .i. nihil pendere, nec timere mortem. Ex quo fit, vt senectus sit etiam animosior & fortior quam adolescentia. Hoc est illud quod responsum est a Solone philosopho & legislatore Athen. Pisistrato tyranno .i. occupatori imperij Athen. cum dicitur respondisse illi quærenti .i. interroganti, qua tandem spe .i. fiducia fretus .i. confisus adiutus obsisteret sibi .s. tyranno, id quærenti tam audacter. dicitur dico respondisse, senectute .i. quod senectute fretus id faceret, sed optimus finis viuendi est cum ipsa natura eadem quæ coagmentauit .i. perduxit vsque ad consummationem opus suum .i. statum hominis dissoluit ipsum mente integra sup. adhuc, & in ceteris sensibus .s. exterioribus sup. integris. Vt .i. quemadmodum, idem construxit, destruxit facillime nauem, aut ædificium .i. structuram ædium, sic eadem natura quæ conglutinauit .i. compegit & consolidauit hominem, dissoluit hominem optime .i. conuenientissime. Nam uis conglutinatio recens diuellitur ægre .i. difficulter, & inueterata .i. tempore labefactata, & pene excessa diuellitur .i. disrumpitur facile .i. faciliter. Ita fit, vt illud breue reliquum .s. tempus aut reliqua pars uitæ, quæ breuis est senibus, nec sit appetendum senibus auide, nec sit deserendum senibus sine causa, quæ Catoni minori non fuit satis æqua secundum D. Augustinum in De ciu. dei. immo nulla sufficiens est, vt quis tædio uitæ sibi mortem consciscat. vnde recte dicitur a Marone Aen. 6. Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi letum Insontes peperere manu, lucemque perosi Proiecere animas, quam vellent æthere in alto Nunc & pauperiem, & duros perferre labores, Fata obstant. Ecclesia tamen celebrat sanctissimas mulieres, quæ ad seruandam pudicitiam & fidei firmitatem ostendendam, semper subuersionem, finem uitæ inuenerunt, sed ad auctorem. Et Pythagoras uetat supp. quenquam decedere de præsidio .i. custodia corporis, quod aius tueatur, ut præsidium vrbem, cui impositum est & de statione .i. loco assignato, vt datur militibus in castris, aut muris, aut acie aperta, sed ut metaphoram aperiat, addit vitæ .s. tuendæ, iniussu .i. sine iussu Imperatoris .i. dei qui tale munus consignauit. Quidem .i. certe eulogium, ut apud Vallam legimus eulogium .i. dictum expressum & prouerbiale Solonis sapientis est, quo negat se uelle .i. dicit se non uelle mortem suam vacare .i. vacuam esse, & immunem dolore, lamentis oculorum, vult, vt di-

cit Cato, ut credo, se esse carū suis. s. amicis & necessarijs. Bene di-
cit credo, quia pōt ēt alia eius dicti rō assignari, ut videlicet ideo
velit dolorem afferre, quod uita fuerit ei grata & iucunda, & ita
moriatur priusq̄ illis molestus esse cœpit. Sed haud scio an Enn.
nr. i. Latinus poeta aut nobis familiaris, melius censet mortē nō
esse lugendam dicens. Nemo &c. Ordo est. Nemo decoret. i. oe
net me lacrymis, neque supp. quisq̄ faxit. i. faciat, instruat funera
.i. pompā funebrem fletu. i. luctu. censet dico non esse lugendā, vt
pote quam immortalitas cōsequatur. Iam. i. deinceps loquar (est
sensus moriendi) esse aliqñ quia sunt qui dicant nullum esse, &
mortem esse quasi æternum somnum, is. i. sensus durat ad tp̄s exi
guum. i. modicum p̄sertim seni. Aūt pro sed, sensus. i. sensio aut p-
ceptio rerū, est quidem post mortem aut optandus, quia vt pleri-
que uolebant esse oibus aius æternus & btūs, aut nullus sit, vt E-
picurei dicebant aius nobis, vt aia brutorū cum vita corporali ex
tingueretur. Sed hoc. Reducit ad mores bonos quorū maximus
institutor erat mortis contemplationē dicens. Sed hoc debet esse
meditatum. i. exercitatum ab adolescentia, ut negligamus mortē
sine qua meditatione nemo pōt esse aio tranquillo, quia anaio
de morte. Enim, pro quia, moriendum est. s. oibus certe. i. indubi-
tanter, quia nil certius morte, & nihil incertum, ipso die, quia nil
incertius hora mortis. Igitur quis timens mortem impendentem
oibus horis possit consistere aio tranquillo? q. d. nullus, de qua. s.
morte vr̄ non esse opus disputatione ita. i. valde longa cum recor
der non solum Iun. Brutum primum consulem Rom. qui inter-
fectus est in conflictu cum hoste, quem ipse interemit in patria li
beranda. i. dum patriam liberet à seruitute Tarquinij Superbi, &
sup. non solum duos Decios. s. patrem & filium, qui incitauerunt
cursum equorū ad mortem uoluntariam. quia sese deuouerunt
inferis pro salute patriæ & exercitus. Non ēt solum M. Regulū
Attilium, de cuius facto in 3. Off. late disputatum est. Qui est p̄fe
ctus Carthaginem ad supplicium. i. cruciatum exquisitum, vt sec
naret fidem datam. i. promissionem iure firmatam hosti. s. Carth.
populo. Non solum duos Scipiones. i. Publium & Cneum frēs, q
voluerunt obstruere. i. occludere Pœnis. i. Punico exercitui iter,
vel. i. ēt suis corporibus, quia forte pro patria oppetierunt mor-
tem. Non sup. solum L. Paullum. s. Scipionem auum tuum ò Sci-
pio qui luit. i. psoluit, & tulit sua morte temeritatem collegæ. i.
consulis sui Terentij Varronis in ignominia. i. ignominiosa cla-
de Cannensi. i. apud Cannas ab Annibale Romanis illata nō sup.
solum M. Marcellum cuius interitum ne quidem. i. non ēt crude
lissimus hostis. s. Annibal passus est carere honore sepulturæ, sed
scripsi in Originibus. i. in libro de Originib. legiones quidem. i.
certe nostras. i. Rom. populi profectas sæpe aio alacri & erecto in
locum, vnde arbitrarentur se nonq̄ redituras. Igitur quod adole-
scentes & ij quidem non solum indocti, sed ēt rustici. i. agrestes cō
temnunt, id extimescent senes docti? q. d. id absurdissimum esse,
sed inualidum esset argm̄, nisi probasset alijs rōnibus mortem nō
contēnendam, ab rusticis n. & indoctis, non est sumendum exem
plum uitæ aut mortis. Omnino, probat ēt vitæ satietatem esse de
bere dicens, Satietas vitæ facit oino (vt quidem vr̄ mihi) satietatē
oim rerū s. ad istam vitam ptinentium. Certa. i. fixa & propria &
determinata studia. i. exercitia cum studio sunt pueritiæ. igitur
num. i. nunquid adolescentes desiderant ea? q. d. minime. Et sunt
ēt certa studia adolescentiæ ineuntis. i. incipientis, num. i. nunqd
ætas iam constans, videlicet virilis, quæ dr̄ media. s. totius uitę re-
quirit. i. etiā quærit, ea. s. q̄ dereliquerit adulescentiæ studia? q. d.
etiam minime. Sunt ēt, sup. certa studia eius ætatis. s. constantis &
mediæ. de quibus Horat. in Arte late differit, num. i. nunquid ea
quidem q̄runtur in senectute? q. d. ēt nequaq̄. Sunt aūt quidem
studia extrema, aut extremæ senectutis. Ergo ut studia ætatum su
periorū occidunt, sic studia senectutis occidunt. i. finiuntur etiam.
Quod. s. studia senectutis occidere cum euenit satietas uitę, affert
tp̄s maturū mortis. Equidem. i. ego certe non video cur non au-
deam dicere vobis, quid ipse sentiam de morte, quod. s. quod sen-
tio ego videor mihi uidere eo. i. idcirco melius, quod ad eum p-
pius. i. propinquius ad eam. s. mortem. Ego ò P. Scipio, tuq. C. Lę
li. arbitror patres vestros viros clarissimos & amicissimos mihi
viuere, & ea qdem uita, q̄ est sola uita noianda. s. uita æterna. Nā
dum. i. donec sumus inclusi in his compagibus. i. compactionibus
corporis perfungimur quodam munere necessitatis, & graui. i. du
ro opere. Enim, pro qa, aius cœlestis. i. cuius est cœlestis origo ex
domicilio altissimo. i. patria cœlesti, est depressus quasi demersus
in terram, appositorie locum contrarium diuinæ naturæ, cuius
aius humanus particeps, quia Igneus est ollis uigor & cœlestis
origo. Item, Esse apibus partem diuinæ mentis, & haustus Aethe
reos dixere &c. & æternitati, cum citra Lunam sit regio transmu
tabilium. Sed credo deos immortales sparsisse aios (D. tn̄ Aug di
cit quod aia se infundendo creatur, & creando infunditur in cor
pora humana, ut essent q̄ tuerentur terram) terrā aūt dedit filijs
hoim, qui dicis dñamini piscibus maris &c. quæ tango, ut genti-
lia q̄ per se parū hñt auctoritatis comprobentur, quique. i. quidē.
(Sunt. n. duæ partes) contēplantes ordinem, cœlestium. s. corporū
imitarentur eum. s. ordinem modo vitæ. i. viuendi atque constan
tia. Nec solum ratio. i. argumentatio ac disputatio impulit me, ut
crederem ita. s. ut dictum est, sed ēt nobilitas & auctoritas sum-
morū philorū. Nam audiebam Pythagoram & Pythagoricos. i. se-
ctatores Pythagoræ pene. i. quasi oēs incolas nostros. i. Italicos,
qui essent noiati quondam phi Italici nunq̄ dubitasse, quin ha-
beremus animos delibatos. i. formatos, aut potius tenui gustami
ne haustos ex vniuersa mente diuina. Præterea. i. insuper demon-
strabatur mihi quod Socr. disseruisset supremo die uitæ. s. suæ de
immortalitate aiorū. is dico Socr. qui esset iudicatus oraculo. i. re
sponso Apollinis, qđ non dabatur nisi orantibus, aut quod ore sa
cerdotis enunciabatur. vnde 6. Aen. Cessas in uota p̄cesq. Tros
ait, Aenea cessas, neque. n. ante dehiscent Attonitæ magna ora do
mus &c. qui inq̄ esset iudicatus sapientissimus sup. omnium mor
talium aut primum sapiens. Quid multa sup. dicam ego persuasi
mihi sic, & ego sentio sic sup. esse, uidelicet aios immortales & di
uinos, hue est cum tanta celeritas aiorū sit, & tanta memoria præ
teritorū, & tanta prudentia, quasi prouidentia futurorū, & tot ar-
tes, & tantæ scientiæ, tot inuenta. sentio, inq̄, eam naturam q̄ cō
tinet eas res. s. dictas, hoc est animum hois, non posse esse morta-
lem. Cumq. i. & cum animus agitetur semp, nec habeat princi-
pium motus. quia ipse moueat se nec habiturū quidem esse finem
motus. i. semp motum esse, quia ipse nunq̄ sit relicturus se. Et cū,
natura animi sit simplex, neque hēret in se quidq̄ admistū dispar
atque dissimile sui, sentio sup. eum non posse diuidi, quod. s. diui-
di in partes si non possit, sentio non posse interire. & esse magnō
argō. i. approbationi hoies scire pleraque. i. plurima anteq̄ sunt
nati, id quidem erroneum. quia aiæ non fuerunt creatæ anteqā
infunderentur. Verum tn̄ hūt in se principia quædam sciarū, p q̄
eñr res quas addiscunt quodam modo reminisci. Quo inquam
argō quod pueri iam cum discant artes difficiles, ita celeriter ar-
ripiant innumerabiles. s. scientias, ut uideantur non accipe eas.
Tum. i. tunc primum, sed reminisci. i. reducere in memoriam
& recordari. i. ad cor reducere & versare. hæc sunt fere Platonis
sup argumenta ad aiorū immortalitatē probādā. Aūt pro sed, Cy
rus maior. i. senior moriens apud Xenophontē. i. in lib. quē de eo
scripsit Xenophō, dicit hæc. ò filij carissimi, nolite arbitrari me cū
discessero a uobis, fore. i. futurū esse, aut nusq̄. i. in nullo loco, aut
nullū. i. rem nullam. Nec. n. videbatis aium meū dum erā. i. cōuer
sabar vobiscū, sed essem aut esset i hoc corpe, uos intelligatis eū
ex his rebus quas gerebā. Credito te igitur eūdē. s. aium esse, ēt si
nullū videbitis. s. opus aut iudiciū ai. Nec uero honores clarorū
virorū pmanerēt post mortem si ai eorum ipsorum nihil effice-
cēt. Quo. i. p quod teneremus diutius memoriam sui, quidē. i. cer-
te nunq̄ potuit persuaderi mihi aios, dum. i. donec aut quanto
essent in corporibus mortalib' viuere & mori. cū existent ex his
. s. corporibus mortalib. Nec uero potuit mihi persuaderi aium
esse insipientē, tum cum euasisset ex corpore insipienti. i. stolido
& mortali. sed sup. persuasum est aium, tum. i. tunc esse sapientē
cum liberatus oī admistione. i. contagione corporis, cœpisset esse
purus & integer. Atque ēt, cum ois natura dissoluitur morte per-
spicuum. i. clarum & euidens est, quo. i. in quem locum. Quæque
. i. quæcunque ceterarum rerum discedant. Enim pro quia, ab es
sent super eo, unde sunt orta. Aūt pro sed, solus aius non appa-
ret nec cum adest. s. in corpore nec cum abest, post sperat idem.
Iam vero, affertur id quod prius dixit parū sentius esse in morte
cum sit simillima somno; vnde & mortuam Creusam illi compa-
rat Maro Æn. 2. dicens. Par leuibus ventis volucriq. simillima
somno. Ordo aūt est: Vos filij mei videtis tam nihil esse tam simi
le morti quam somnum. Atqui. i. sed certe aiæ dormientium de-
clarant maxime suum diuinitatem. enim pro quia, cum ipsi ani-
mi sunt remissi s. à curis inuictis & liberi, ipsi prospiciunt. i. prouti-
dent futura multa. Ex quo. i. quare intelligitur quales sup. animi
sint futuri, cum relaxauerint se plane. i. omnino uinculis corpo-
ris. Quare si hæc sunt ita quem. s. animum docuerint uere immor
talem, colite me pp animū participem diuinæ naturæ sicut deū.
Sin. i. sed si animus est interitus una cum corpore, vos tamen ue
rentes deos qui tuentur. i. protegunt & regunt omnem hanc pul
chritudinem, id est hunc ornatum totius mundi, qui Græce κόσ
μος. i. mundus & ornatus dicitur. unde & mundus muliebris dr̄
quidquid ad ornatum mulieris attinet, seruabitis pie & inuio-

late memoriam nostri .s. patris vestri, qui tale munus nos à deo
accepisse fatemur, ut aios immortales & semp cum deo futuros
fortissimos. Cyrus quidē moriens sup. dixit hæc, quod Cato be-
ne addit, ne videatur a Scipione & Lælio postulare, ut se pro deo
colant. Nos si placet videamus nostra .i. Romana, aus à nobis seu
a nostris excogitata. Nemo aūt Scipio persuadebit mihi, aut pa-
trem tuum Paullum .i. Aemilium, aut duos auos Paullum & Afri
canum .s. maiorem, aut Afric. fratrem .i. P. Scip. aut patruum .i. pa
tris tui frēm, aut multos præstantes uiros quos non est necesse e-
numerare, esse conatos .i. adorsos & molitos tanta, quæ ptinerēt
ad memoriam posteritatis, nisi cernerent .i. uiderent aio posterita
tem posse pertinere ad se. An censes, ut glorier .i. pmittatur mihi
gloriari aliqd de me ipso more senū, me fuisse susceptur .i. uolu-
isse suscepisse tantos labores diurnos & nocturnos, domi .i. tpe
pacis. Cum domi, & in ciuitate essem. & militiæ .i. tpe belli, cum
foris agerem si essem .i. mihi persuasissem quam essem terminatu
rus ijsdem finibus .i. terminis essem gloriam meam, est termina-
turus oram .s. tpalem, q. d. nequaquam. Et tñ si ita esset adhuc vir-
tus pp se esset amplexanda, vnde pulcherrime dr̄ apud Maronē
Aen. 9. Pulcherrima primum Dij moresq. dabunt vestri. Nonne
fuisset multo melius. diceret Sen. quam non traducere ætatem
ociosam & quietam sine ullo labore, aut contentione, q. d. vr̄ sa-
ne quod sic. Sed vr̄ quo aius erigens se prospiciebat porro .i. lōge
aus inspiciebat posteritatem semp ita, quasi cum excessisset è vi-
ta .s. pñti, esset denique .i. demum victurus tunc, quod in De Som.
Scip. latius dr̄. Quod ni, nisi hēret se ita, vt animi essent immorta-
les, aius optimi cuiusque haud .i. non niteretur .i. man quodā mo
liretur maxime ad gloriam immortalē. Quid, sup. dicetur de hoc
quod sapientissimus quisque moritur aio æquissimo .i. libentissi-
mo, & stultissimus quisque iniquissimo .i. immitissimo, nonne vr̄
vobis is aius .s. sapientissimi viri qui plus cernat & longius, vide-
rē se proficisci ad meliora. ille aut aius .i. stulti hois, cuius acies .s.
oculorum sit obtusior .i. hebetior non videre se .s. proficisci ad me-
liora. Equidem .i. qñquidem aut certe efferor .i. extra me feror &
trahor studio videndi, in alia vita patres nostros, quos colui & di
lexi .s. in hac uita. Neque vero habeo solum conuenire .i. con-
gredi ad eos quos ipse cognoui, sed ēt illus de quibus audiui &
legi & ipse scripsi .s. in lib. Orig. Quu quidem, graphice demon-
strat auiditatem suam hinc ad maiores suos proficiscendi, vt quā
prius cōmendauit maturitatem & satietatem uitæ sibi non deesse
innueret, vnde dicit. Quo .i. ad quos quidem .i. certe quis .i. aliquis
retraxerit haud sane .i. non multum facile .i. faciliter me profici-
scentem .i. per gētem, nec retorserit .i. vi retrocedere coegerit tā-
quam pilam, quæ impulsa à cōtra ludente retorqueretur. Quod
si quis deus largiatur mihi, vt repuerascā .i. iterum puer fiam, ex hac
.s. senili ætate, & vagiam sicut infans feceram in cunis .i. cunabi-
lis, ego recusem .i. renuam illud donum recipere valde .i. multū.
Nec vero velim decurso iam quasi spacio constituto ad metā vi-
tæ percurrendæ reuocari à calce .i. meta & fine, sicut cals, seu calx
est finis pedum ad carceres .i. principia cursus, vnde equi cursuri
emittebantur, & priusquam currerent arcebantur, vnde dicti sunt
carceres, quasi coarceres. Enim, pro quia, quid cōmodi habet vi-
ta sup. ista? q. d. nihil quid potius non laboris habet? q. d. nihil:
etsi nihil non habet ergo oēm laborē habet, sed habeat sane sup.
cōmodi. Tñ nihilominus habet certe .i. indubitate, aut satietatē
.s. vitæ & cōmodorum eius, aut modestiam .i. temperantiam. Enim,
pro quia, non libet mihi deplorare vitam, quod .s. quam rem mul
ti, & ij .s. multi docti fecerunt sæpe, nec pœnitet me uixisse, qm̄
vixi ita, vt non existimem .i. iudicem aut censeam me natum fru-
stra .i. nequidquam, hoc est ad nullam vtilitatem. Et ego discedo
ex hac uita tanquā ex hospitio, non tāquam ex domo .s. propria,
Enim, pro quia, natura dedit nobis in hoc mundo diuersoriū cō-
morandi .i. ad tps morādi, ut in ædibus alienis, & in caupona mer
cēnaria, ad quam diuertimur è via, vnde diuersorium dr̄, non ha-
bitandi .s. tanq̄ propriam mansionem possidendi. O diem pclarum,
hoc dicto significat se mortem hr̄e in desiderio, cum proficiscar ad il
lud .s. nobilissimum consilium .i. ordinem simul conuocatorum, &
ad illud cœtum qui simul conuenerunt, & discedam ex hac turba
& colluuione .i. contaminatione rerum. Proficiscar .n. non solū ad
eos meos, de quibus dixi ante, sed ēt ad Catonem meum .s. filium
cuius ēt prius memini, quo .s. Catone nemo est natus vir melior,
& nemo præstantior pietate .i. per pietatem. Cuius corpus iam
exangue est crematum à me .s. pre. quod decuit sup. fieri contra .i.
econtrario, ut corpus meum ab illo sup. crematetur, aut meū sup.
corpus cremari ab illo. Animus uero Catonis filij huius non de-
serens .i. penitus derelinquens me, sed respectans .i. frequenter re
spiciens atque expectans discessit pfecto in ea loca, quo, .i. à quo
ipse cernebat .i. uidebat esse veniendū mihi .i. in quo debeā venire
pro meritis meis. Quem casum meū .s. quod filium sic pmiserim
visus sum ferre fortiter .i. forti animo, non quod ferrū .i. paterer
aio æquo .i. placido, ut mare dū æquum est quod æquor dr̄, placi-
dum est aut æquo .i. indifferenti aio, & non magis cōmoto, sicut
dr̄ ab Horat. Aequam memento rebus in arduis Seruare mentē,
non secus in bonis &c. sed ipse consolabar me existimans nō lō
ginquum digressum, atque discessum fore .i. futurum esse inter nos.
His mihi rebus. Tacitum facit epilogum, nam ad antedictorum me
moriam hitdam inuois conclusurus, vnde rata clausula opus illic
habuit. hæc dicit ego. O Scipio senectus est mihi leuis .i. facilis
toleratur his rebus .i. rōnibus, doctrinis, & illustrium virorum testi-
monijs, & pscia bñ actæ uitæ, te aūt Scipio compello & alloquor,
qa tu dixisti cum Lælio te solere id admirari cum Lælio. Nec so
lum est senectus mihi non molesta, sed ēt iucunda .i. delectabilis.
Quod si ego erro in hoc q; credam aios hoim esse immortales,
ego erro libenter quia iucundius est talem errorem mihi persua
sum esse quā ueritatē oppositā, si oppositum .s. aios vna cū corpo-
ribus perire, verum esset, nec uolo hunc errorē quo delector extor-
queri .i. ui adimi mihi, dū .i. tantisper donec viuo sin .i. sed si ego, vt
quidam phi minuti .i. minus celebrati ac authētici, censent .s. exi
stimant nihil sentiā .i. nullum sensum habeo mortuus .i. ubi mor-
tuus ero, non uereor, ne phi mortui irrideant hunc errorē meū,
cum nec ipsi sensum habeant, qđ si nō sumus futuri immortales,
tñ .i. nihilominus optabile est hoi cadere suo .i. maturo & oppor
tuno tpe. Nam nā habet modum .i. mensuram, & certum finē vi-
uendi, vt sup. habet modum oim aliarum rerum. Senectus aūt est per-
actio .i. ultima & consummata actio ætatis, tanq̄ .i. perinde atque
esset pactio fabulæ .i. comœdiæ aut tragœdiæ, cuius .s. ætatis con-
summatæ & pactæ defatigationē .i. extremā lassitudinē, ita ut pe-
nitus defessi nihil amplius possumus, nos debemus fugere .i. non
optare, psertim satietate .s. uitæ adiuncta .i. vbi illa accesserit. Per-
oratio. Habui ò Scipio & Læli, hæc quę dicerem de senectute, ad
quam vtinam nos peruenietis, ut experti re .i. per rem ipsam pos
sitis probare .i. approbare ea quæ audistis ex me .s. satietatem uitæ
esse senibus, & requiem in ante acta vita, si præclara & honesta
est, & id genus alia quæ non facile inexpertis persuaderi possunt.

Quod cuique tpis) Quod tpis, pro quod tps, siue quantum tē
poris. (Coagmentauit) Pro coniunxit, siue conglutinauit. — DOCT. interp.

(Neque funera fletu faxit) Nouum est, facere funus, pro agere
exequias. (Quod ad eam propius adsum.) Nouum est, adsum ad
eam, eoq. usum est annotare. (Vitā essem terminaturos) Vt nau
fragium facit, cui nauis frangitur, ita terminat uitam aut gloriā,
cui finitur gloria aut uita. (A calce ad carceres) Mire coniunxit
diuersas metaphoras. Si quidem a calce, sumptum est à corpore
humano, ad carceres, sumptum est à spatio ludorum equestrium.

FRANCISCI MATVRANTII.

TITVLVS huius opusculi est, M. Tullij Cic.
Paradoxorum liber. Paradoxa a dñr præcepta ad
mirabilia, q̄ sunt pter opinionem hominum,
qua ex re in hoc solo uerbo facit auditores
dociles & attentos. Dociles .n. auditores ha
bebimus, si summam br̄e exponemus, breui q
dem exponit se tractaturum admirabilia. Audi-
tores attentos habere poterimus, si pollicebimur nos dr rebus
nouis & magnis, Cic. enim inositata & noua in hoc opere dictu
rus est. uidens autem Græcos in sententijs præuidere, has admi-
rabiles sententias: Socr. in Latinum conuertere uoluit sermo-
nem, ad hoc ut Latini tanto non essent uacui bono. Absoluimus
bene iuuante deo Cic. Officia, opus mea quidem snia pulcherri-
mum atque vtilissimum oium, quæ ille edidit, non minus grauis
& diligens philosophus quam vehemens & consummatus ora-
tor. Et qm̄ Stoicorū ille præcipue laudat & sequitur opiniones.
(De honesto .n. rectius, quā ceteri senserūt ac dixerūt) haud ab re
visum est id nūc opusculū interpretādū assumere & officijs adiū-
gere, qđ in ijsdē ferme versatur pceptis. Cōtinet .n. παράδοξα,
hoc est maxime ratas Stoicorum snias. quæ qm̄ multitudini incredi
biles videbātur & pbari nō facile poterāt, παράδοξα, hoc est præ-
ter volgi opinionem snia noiabantur. Et certe cū hæc mihi adie
cta sit cōditio, & veluti lex pposita, vt semper aliquod Ciceronis
opus, sed quodcunq; deligere ipse voluerim, publice pfitear, ex tā
varia librorum copia, quos diuina illa ingenij vbertas peperit, hoc
vs admodū pusillum, sic instar gēmarum quæ breuissimi corporis
preciosissimæ habentur, optimum & vtilissimum visum est. Nā
vitia acerrime insectatur, & in sola virtute beatitudinē consistere,
mani

manifestissimis argumentationibus colligit. Quo fit ut officiorum præceptis instructos si hunc ueluti compendium recte uiuendi attente legere & perdiscere uolueritis, uos ex bonis meliores euasuros mihi facile persuadeam. M. Broto hoc opusculum dedicauit Cic. quod ex ipsa inscriptione cognoscitur, quæ talis est, M. Tull. Cic. ad M. Brutum Paradoxa. Fuit is Seruiliæ quæ soror Catonis ex matre erat filius. Et quoniam ardentissime illam dilexit Cæs. quo tpe Brutus natus est, plures eum Cæs. existimauerũt filium, patrem habuit Brutum, eum qui Cisalpinam Galliam defuncto Sylla pro Lepido occupauit, sed à Pompeio Mutinæ obsessus, se illi dedit, cumq. is ad quoddam castellum iuxta Padum discessisset, occisus est. Cædis causa in Põpeium ipsum relata est. fuit itẽ Catoni gener, cuius filiam Porciam vxorem duxit. Grecos phos ferme oẽs attigit, nec ullius disciplinæ ignarus fuit. Platonicos tñ & ueterem Academiam enixe coluit. Antiochum Ascalonitã Academicum ingenti admiratione obseruauit. Quanti eum fecerit Cic. ex multis cognoscitur operibus, quæ illius iudicio subiecit, & nomini consecrauit. Cur uero Paradoxa susceperit Cic. ex hac præfatione cognoscitur. æmulari .n. Catonem voluit, ut tentare posset ne quemadmodum ille snias graues phorũ alienas a fori & curiæ consuetudine, ita tractare & excolere orone, vt à populo intelligerentur & probabiles uiderentur. Eliq. argm à minori ad maius. Nam si, inquit Cato, qui nulla pene dicendi copia utebatur, id tñ dicendo consecutus est, ut quę proferret populo probabilia uiderentur. Quanto nos magis consecuturi idẽ sumus, qui non breui & concisa, sed copiosa & perpetua utimur oratione? Paradoxa cur uocentur, mox declarat, quoniam pter hoim sunt opinionem, ut si qs dixerit diuitias non esse bonas appellandas, neque appetendas. Cum eñ ferme oẽs appetant. Si qs itẽ Curium aut Fabricium, qui pauperes fuerunt, & diuitias contẽpserunt, ditissimos omnium fuisse assereret, nemo non ex multitudine admiraretur. huiusmodi Paradoxa sunt. Cum quidpiam pponitur, quod præter hoim fuerit opinionem, & tñ ita esse uerissimis rationibus colligitur. Beneuolum & attentum hac præfatione auditorem fecit, cum se cõmodius quam Cato hæc Paradoxa pbaturum populo ostendit, quoniam orationis utatur copia. Attentus auditor magis haberi non potuit, quam si ea promitteret multitudini se probaturum, quæ incredibilia uiderentur.

M. TVLLII CICERONIS
PARADOXA SEX,
AD M. BRVTVM.

ANIMADVERTI, Brute, sæpe Catonem, auunculũ tuũ, cum in senatu sententiam diceret, locos graues ex philosophia tractare, abhorrentes ab hoc vsu forẽsi, & publico; sed dicendo consequi tamen, vt illa etiam populo probabilia uiderentur. quod eo maius est illi, q̃ aut tibi, aut nobis; quia nos ea philosophia plus utimur, quæ peperit dicendi copiam, & in qua dñr ea, q̃ non multum discrepant ab opinione populari; Cato autem, perfectus, mea sententia, Stoicus, & ea sentit, quæ non sane probantur in vulgus; & in ea hæresi est, quæ nullum sequitur florem orationis, neque dilatat argm. sed minutis interrogatiuoculis, quasi punctis, quod proposuit, efficit, sed nihil est tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile: nihil tam horridum, tam incultũ, quod non splendescat oratione, & tanquam excolatur. quod cum ita putarem, feci etiam audacius, q̃ ille ipse, de quo loquor. Cato .n. duntaxat de magnitudine animi, de continentia, de morte, de omni laude uirtutis, de dijs immortalibus, de caritate patriæ, Stoice solet, oratorijs ornamentis adhibitis, dicere. ego vero tibi illa ipsa, quæ uix in gymnasijs, & in ocio Stoici probant, ludens conieci in cões locos, q̃ quia sunt admirabilia, contraq́ opinionẽ omnium, ab ipsis ẽt παράδοξα appellantur: tentare volui, possent ne proferri in lucem i. in forum, & ita dici, vt probarentur; an alia quædam esset erudita, alia popularis oratio. eoq. scripsi libentius, quod mihi ista παράδοξα quæ appellãtur, maxime videntur esse Socratica, longeq. uerissima. Accipies igitur hoc paruum opusculum, lucubratum his iam contractioribus noctibus: quoniam illud maiorum vigiliarum munus in tuo nomine apparuit. & degustabis genus hoc exercitationum mearum, quibus uti consueui, cum ea, quæ dicuntur in scholis θετικά, ad nostrum hoc oratorium transfero dicendi genus. hoc tamen opusculo apertum ut referas, nihil postulo. non .o. est tale, ut in arce poni possit, quasi illa Minerua Phidiæ: tale tamen est, vt ex eadem officina exisse videatur.

ANIMADVERTI,) Cato auunculus tuus ò Brute, quod ego sępe animaduerti, cũ in senatu sniam diceret, locos & snias difficiles ex phia tractabat, easq. sic dicendo aperiebat ut auditoribus psuaderet. Idẽ mihi pręstare multo erit facilius. utor .o. maiore dicendi copia, quam Cato. Fuit is Cato Censorini pnepos. Ex altero, ij illius filio q Salonianus cognominatus est, nati sunt L. Cato, & M. Cato. Is trib. pl. fuerat, & pturam petens mortuus est. Ex eo aũt natus est hic M. Cato, de quo Cic. loquitur, vir prætorius q se Vticæ occidit. Sermo eius nihil iuuenile aut compertũ habuit, sed erat rectus, plenus & durus, q̃uis lib. de Orat. cl. eloquentiã se in eo nõ desiderare Br. dicat. Etsi Stoici Architecti pene uerborũ in dicẽdo inopes reperiũtur. Gr̃a vero q̃dã, & attẽtio inerat breuitate sniaꝝ. Vox illi fuit multa, & abũdans sono infracto, atque inexhausto. Audiuit Antipatrũ Tyriũ, Stoicæ disciplinæ hoiem, Athenodorũ cognomine Chordylionẽ Pergami commorantẽ adiuit. Tribunus mil. cum esset sub Gel. ptore bello seruili, effecitq., ut se in castra sequeretur, cũ tñ ille iam senex regũ ac principũ familiaritates amicitiasq. refugeret. In senatum primus ueniebat, ultimus abibat. Nõnunq̃ uero dũ ceteri cogerentur ipse sedens toga circa librũ obducta legebat. [Animaduerti) Aoti que dixit, ut dij bene uortãt, nũc magis aiaduerti dicimus. [Auũculũ tuũ,) Fuit Cato socer & auũculus Br. Auũculus uero mr̃is frẽ est, patruus fr̃is. inde aũt appellationẽ traxit qđ æque tertius à me, ut auus est, sed nõ eiusdẽ iuris, ideoq. facta uocabuli diminutio est, vel auũculus appellatur qđ aui locũ obtineat, & pximitate tueatur sororis filiũ, auct. Põp. Fest. [Sniam diceret,) Qđ sibi uideret aperiret, cũ de aliqua re in senatu relatum esset, hoc .n. est sniam dicere. [Locos graues) Est locus sedes argumẽti, vel vñ ad propositã q̃ōnem cõuenientes trahit argm̃, est & mã. uel membrũ ac pars siue snia alic⁹ rei, ut hic & lib. off. 3. ubi ait Cic. psertim cũ scribat nullũ esse locũ in tota phia tã necessariũ. (Graues) Difficiles. (Ex phia) Morali p excellentiã intelligitur sicuti in lib. Of. & in Rhet. ad Herenn. cũ dr̃. Et idipm qđ datur ocij, libentius in phia consumere cõsueuimus. [Abhorrentes) Alienos, & maxime remotos, magis .n. in schola, & inter phos quã inter senatores, q

FRAN. MAT.

plerunque phiæ ignari solent esse, tractari cōueniebat. [Ab hoc usu for.) Hoc est fori consuetudine. In foro .n. causæ iudiciales ab oratoribus agebātur. Iudiciale ergo genus tāgit. [Publico) In curia, vel ad Quirites, & deliberatiuum genus signat. [Cōsequi) Efficere siue obtinere. [Vt illa) Hoc est loci illi graues ex phia. [Etiam populo) ἔνδοξον est. Nam populus cōsueuit plerunq; esse indoctus, cū inter iudices, & Senatores sæpe docti inueniant. [Efficiebat igitur dicēdo) Vt indoctis ēt credibilia quæ dicebat, viderētur. [Quod) Vt populo eiusmodi res pbabiles videāt. [Eo) Tāto. [Maius) Difficilius. [Tibi nobis) Qui maiore copia dicendi vtimur. [Ea phia) Nouimus phiam oēm a Zenone Cittico primū trifariam fuisse diuisam, in Physicā, Ethicam, Logicā, hoc est differēdi rōnem, hæc in Rhetoricā sciodit ur, & dialecticā. Rhetorica quæ est ars bene dicēdi circa orationē versatur ad persuadendū idoneam. Dialectica vero circa orōnem quæ interrogatione & rñsione ɔsistit. Quocirca idē Zeno oēm vim loquendi in duas partes distributā esse ostendēs, Rhetoricā palmę, Dialecticam pugno similē esse dicebat, quod latius loquerētur Rhetores, dialectici vero cōpressius. Cū ergo dixit, ea phia vtimur, quæ parit copiā dicendi, logices, hoc est differtiuæ, partem signauit Rhetoricā .s. quæ oratorū est, q perpetua orōne vtuntur, quod ēt phis frequēter facit. [Plus) qm ea quoque vtimur oratione interdū, quæ posita est in dialogis, in qbus sermo oīa in interrogatione, & rñsione versatur. [Quæ pe.) Dico Rhetoricam signat, quæ est dicēdi copia. [Et in qua dñr ea.) In hoc differe a phō orator, quod ille demōstrationibus vtitur, & nō nisi vera probare cōtendit, cum orator probabilia, & verisimilia psuadere satis habeat. est aūt credibile quod sine vllo teste, auditoris opinione ɔfirmatur hoc modo, nemo est q non liberos suos incolumes, & beatos esse cupiat. pbabile vero est, quod fere solet fieri, aut quod in opinione est, aut quod habet in se ad hoc quādam similitudinem, siue illud falsum est, siue verū, vt si mater est diligit filiū. si auarus est negligit iusiurandū. probabilia hæc sunt, qbus populus facile assentitur. pñt tñ falsa esse, nam & multæ matres oderūt filios, & plures auari inuēti sunt, q perfecte custodierūt iusiurandū. [Cato aūt &c.) Stoicā sectam & amplexus est ab ineūte ætate Cato, & cōstantissime semp fouit oīa Stoicorū dogmata asserēs, nec loquebat tñ, sed ēt viuebat, vt Stoicus. Quod apud Plut. in eius vita, & apud ceteros historicos discimus, q de eo loquuntur. Idē exitus quoque eius ostēdit. Nam se Vticæ occidit, & mori maluit quā turpiter, & in seruitute vitā ducere. Stoici aūt prius vocati sunt Zenonij, deinde ex portico Pisianacta quæ & Pœcile, hoc est uaria noiata est Stoici sunt appellati. In eam .n. se recipiēs Zeno docere solebat, στοὰ vero Græce, Latine dr̄ porticus. [Non plane probantur in vulgus) Hoc est incredibilia vīr multitudini. Non .n. assentiri facile pōt imperiti, cum audiunt, paruā esse, vt magnā culpam, & oēs sapiētes liberos esse, ēt si in cōpedibus & carcere detineātur, quæ .n. vera libertas, & quæ vera seruitus sit nō cognoscūt. [In ea hæresi) Licet nr̄i Theologi malā opinionē hæresim accipiāt, & hęreticū vocent. q ɔtra dogma christianū sentiat prinaxq. admodū sit i sua opiniōe, ppriē tñ electio est, vel secta aut optio, αἱροῦμαι .n. eligo est, seu volo, αἱρεσιάρχης princeps sectæ, eā vero sectā dici aiūt, vt Laertius scribit, quæ rōne aliq iuxta id qd̄ apparet, & in prōptu est sequitur, aut seq vr̄. Nouem aūt phorū sectas fuisse idem auctor ondit. [Quæ nullū seqtur florē orōnis) Stoici & si de Rhetorica multa dixerūt, & architecti pene fuerūt verborū, vt ait Brutus libro de claris oratoribus, traducti tñ à disputādo ad dicendū inopes reperiebantur. Copiosam .n. orōnem, quod ēt Laertius scribit, aspernati sunt, dialecticā vero tāti fecerūt, vt dialecticum solū esse sapientē dicerent, & dialecticæ expertē in orōne sine lapso esse nō posse. Oratione aūt vtebātur concisa, quā constare dicebāt ex maxima assumptione, & cōclusione hoc modo. dies est, lux est. Dies aūt est assumptio, ɔclusio, lux ergo est. erāt aūt hmōi orationū aliæ veræ, aliæ falsæ, & ueræ quidē quæ ex veris colligūtur, vt si virtus pdest, vitiū nocet. falsæ aūt quæ falsum aliqd ɔcludūt, ut si dies est, lux est. dies aūt est, viuit ergo Dion. erāt & aliæ Stoicorū orōnes, ut possibiles & impossibiles, necessariæ & nō necessariæ, de qbus Dialectici loquunt Cic. lib. 4. de finib. bonorū, & malorū ad Cato. Stoicū loquens. Peripatetici inqt, & Academici ipsa illa q subtiliter disserēda erāt, polite apteq. dixerunt, tñ diffiniētes eum partiētes, vt uīr ēt, sed vos squalidius. illorū oīdes quā niteat oratio. [Neq;) Dilatat argm̄, quod orator facit. Nam cum tripartitus sit syllogismus, ut dictū est Rhetor. quinq; partita utitur argumētatione, quæ cōstat propositione, rōne, rōnis cōfirmatione, exornatione, cōplexione, quod apud Rhetores discimus. [Minoris interrogatiūculis) Hoc est breuius enunciatis. Quāuis interrogatio differat ab enūciato, quod Gręci ἀξίωμα appellāt, & aut negans est, aut affirmans, aut verū, aut falsum, ut dies est, dies non est homo est substantia, hō est asinus. Interrogatio uero rñsionem requirit. ve si dicam putas dies est. Interrogatiunculis autem dixit Stoicos uti. Nam sic differentes ab aduersario quęrere solebant. putas quod honestum sit id solum bonum esse? putas in quo virtus sit, ei nihil ad bñ beateq. viuendū deesse? Qd̄ si negatū fuisset ɔtra negātes disputabāt. [Quasi punctis) Adeo .n. breuis, & ɔcisa est dialecticorū oratio, vt quasi pūctus qdem esse videatur, q a Stoicis diffinitur lineæ, finis, notaq. minima. [Quod proposuit) Pro maximā, & assumptū, vt si dies est, lux est. [Efficit) Cōcludit, lux ergo est, ɔclō aūt est qua maxima, & assumptū pbant, paucissimis ergo verbis quasi punctis efficiebāt qd̄ intendebant. Nā diuidi eiusmodi argumenta uix poterāt, sicuti & pūctus, qm res minima est, insecabilis est. [Sed nihil) Cōtra accidit oratoribus, q & dilatant argm̄, & similitudinibus atque exemplis vtunt, efficiuntq. copia orōnis, vt quæ p se incredibilia sunt, credibilia uideantur, credibile & probabile pro eodē accipit Cic. differunt tñ, ut supra diximus. [Horridum) Asperū, difficile. [Incultū) Inornatum p se. [Splendescat) Ad horridū respicit. [Excolatur) Ad incultū. [Orōne) Est .n. vt Academici dicebant, dña rerū eloquendi vis, q efficit, vt ea q ignoramus addiscere, & q scimus alios docere possimus. [Quod cum ita putarē) Nihil .s. esse tā horridū, & tā incultum qd̄ non splendescat, & excolatur orōne. [Audacius) & cur audacius fecerit, statim subiūgit, qm difficiliora, & minus credibilia attigerit, & probabilia populo efficere tentauerit, eloquētiam extollens. [Duntaxat) Solūmodo. Horat. simplex duntaxat, & vnū. hæc particula idē signat qd̄ solum; oēt recipit post se sed vt solum. Cic. pro Deiot. qd̄ ipm, & si non iniquū est in tuo duntaxat periculo. [De magnitudine animi) De fortitudine, q est pars honesti, & cōsiderata periculorū susceptio ac laborū ppessio, cuius partes sunt magnificentia, patientia, perseuerantia. [De continētia) Quam Stoici dicebāt esse affectionē inuiolabilē rectæ rōnis, siue habitū voluptatibus insuperabilē, est pars tēperātiæ. Quæ sic diffinitur, Tēperantia est rōnis in libidinē atque in alios non rectos impetus aī firma, & moderata dñatio. [De morte) Quæ pro salute patriæ, & pro honestate contēnenda est, quam qui non timet uere fortis hr̄. Na fortitudo circa terribilia uersatur, mors aūt ultimum est terribilium, quod ait Arist. [De dijs immortalibus) Dicebant Stoici duo rerū oim principia esse, faciens uidelicet ac patiens, & qd̄ patitur sine qualitate esse substātiæ mām, qd̄ aūt faciat deū esse qd̄ in ipsa sit. hunc .n. sempiternum p ipm singula creare, vnumquodque deū esse, ipmq. & mentē, & fatū, & Iouem multisq. alias appellari noibus, idem deū esse dixerunt aīal immortale rōnale pfectū, siue intellectuale btm̄, à malo oī remotissimū, prouidentia sua mundū, & q sunt in mūdo dispoēs oīa, non tñ inesse illi humanæ formæ lineamenta, ceterū esse qdem opificem immensi huius operis, & ueluti prem oim, q hoim uitæ cōsuleret, ac prouideret, à quo fruges, & reliqua, q terra parit tēpestates, tpmq. uarietates humano gnī tribuerentur, auct. Laert. & Cic. lib. de Deorū nat. ex quo ad dei cultum hortabātur, quos secutus Virg. terræ cultorē sic adhortatus est. In primis uenerare deos, Pythagorā secutus, qui ait, ἀθανάτους μὲν πρῶτα θεούς, νόμῳ ὡς διάκειται τίμα. [De oī laude uirtutis) Quā Stoici dicebant affectionē esse consentientē, & ipsam pp seipsam esse uirtutem, non ob metū aliquē, aut spem, aut aliqd eorū quæ sunt exterius, inq. ipsa constitutā esse beatā uitam, & uirtutē aliam qdem cōiter oibus perfectionē quandam esse veluti statuæ. Aliam inuisibilem ueluti sanitatē, aliam speculatiuā. & intelligibilem, ut est prudentiā, docibilē pterea esse uirtutē, idq. eo constare qd̄ boni ex malis fiant. Panæt. duas posuit uirtutes, contēplatiuā, & actiuā, alij tres, rōnalem, nālem, moralē. Quatuor Possidonius, prudentiam, iustitiā, magnanimitatē, continentiā, & has primas esse, reliquas uero his subiectas. Prudentiā diffiniebant sciam malorū, ac mediorū. Iustitiam sciam eorū q eligenda sunt, quæq. fugienda, quæq. sunt media. Magnanimitatem sciam quæ aīum faciat celsiorem oibus quā contingere possint æqualiter bonorū ac malorum. Cōtinentiā uero affectionē inuiolabilē rectæ rōnis, siue habitum voluptatibus insuperabilem. [De caritate patriæ) Quæ qa vna mens oim caritates complexa est carissima esse debet, quam non tueri pter offm̄ esse dicebant Stoici. Idem accessurū ad remp. sapientem affirmabant nisi qd impediret, & uitia propulsaturū, & ad uirtutē excitaturū ciues suos, oīa denique facturū quæ fieri pro patria honestas postularet, & ipse Cato urbi pater erat urbisque maritus, ut ait Lucan. Iustitiæ cultor rigidi seruator honesti in cōe bonum. [Stoice) Breui, & inculta oratione. [Ego uero) Contra se fecisse dicit, & quæ difficillima erant ita excoluisse orōne, vt cōia, & pene vulgaria uiderentur. [Quæ in gymnasijs) Hoc est

in

in schola, & inter phos in loco priuato non publico, & apud mul
titudinem, cui qm imperita plerunq; est difficilius aliqd pbatur
quam illis q totos dies in gymnasijs, & schola pterut. Et est argm
a difficiliori. Nam si vix pbatur in gymnasijs, multo minus in pu
blico posse probari vnr. Gymnasia aut proprie loca sunt in qbus
nudi, vt in palæstra exerceri solebant, ponuntur tn pro oi loco in
quo vel corpus laboribus, vel aium studijs qspiam exerceat, & Pla
tonis Academia, & Arist. lyceu, gymnasia sunt vocata γυμνάζω est
exerceo & γυμνασία exercitatio, & γυμνάδας pueros exercens. [Et in
ocio) ἐν τῇ σχολῇ hoc est in schola, quæ ociu Latine dr, & vacatio
σχολάζω. n. vnde schola uaco, & ociosus sum signat. Nouimus aut
ocium literas esse, cu a labore corporis cessantes studijs tm inte-
ti sumus. [Ludes) Veluti per ludu scribens, vnde ludum maiores
nri appellauerunt locu vbi pueri erudiutur, qm cum studia discen-
di voluntate constent, vt ait Quin. veluti ludus qdam & delecta-
tio susceptus in studijs laboe esse debet, & Virg. ait ludere q velle
calamo pmisit agresti. [Conieci in coes locos) Hoc est coniuli in
snias, & materiam pene coem, & vulgarem, cum difficilis prius es
set, & via a phis inter phos probaretur. Apud rhetorem loci co
munes aliud signant. [Quæ quia) Interpretatur quid Paradoxa
significent. Nam sic dnr quod sint præter opinionem hoim, παρὰ
enim præter, & δόξα opinio est. [In lucem præferri) Hoc est in
apertum, in coem oium vtilitatem. [An alia quædam erudita)
Oino est, quæ non nisi a doctis percipitur. At vero popularis est,
quam et populus comprehendit & idem pene dicit quod paullo
ante tentare se uoluisse, possent, ne quæ inter eruditos disputare-
tur, et populo, & multitudini persuaderi. Erudita ergo oro pho
rum est, quæ inter eruditos tm hr, & non verisimilia, sed uera co-
plectitur. At vero popularis, qm ad rudes hr, credibilia plerunq;
& probabilia sequitur. [Boq.) Ideo. [Hos lo.) Has snias. [Socra-
tica) Hoc est Socratis & a Socrate manantia. Socrates Sophroni-
sci lapidarij, & Pharnactæ obstetricis filius Atheniensis, primus
oratoriæ capos aperuit. Et aiaduertens nalis speculationis fru-
ctu nullum esse, eamq. ad offm vitæ minime necessaria Ethicem
primus inuexit, deq. illa in officinis & in publico cotinue dispu-
tas, ea potius inqrenda hortabatur, quæ mores instruerent, & quo
ru vsus domi essent necessarius. vbi Homeri testimonio bonu bo
nis malumq. nascitur, hunc Socratici reliq sed in primis Plato se-
cutus est. q multiplicem illius disputadi ronem rerumq. varieta
te, & ingenij magnitudine, memoriæ & literis consecrauit. ipse. n.
Socr. nihil scripsit. Idem dicebat solam virtutem bonum esse. Ce-
teræ vero minime bona appellada, vt diuitias. qm no minus no-
ceat quam prosint. oes præterea bonos beatos esse, & e hmoi de
qbus Cic. multa lib. 5. Tusc. quæst. Stoici q a Zenone Citieo flu
xerut Socratici pene fuerut, & in disputatione de morib. Socrate
secuti sunt. Cuius in oibus operibus fuit, quæ ad phiam ptinet,
sed pcipue in Off. & Tusc. quæst. sniam sp pratuli Cic. [Lucubra
tum) Ad lucerna eloboratum noctu i pe, qn pinguiore, vt sic di-
xerim, fuerimus ocio. & Iuuen. ait, Venusina digna lucerna. [Co
tractionibus noctibus) Signat appetente vere vel in exacto hæc
se scripsisse, qn noctes breuiores esse incipiunt, & dies longiores.
Cotra accidit in hieme. interdu vacuus esse Cic non poterat, de-
fendendis. n amicis occupabatur. Na ipse ad Q. fratrem sic scri-
bit. nullus est pene dies, quo non dica pro reo. [Qm illud maio-
rum vigiliaru) Quasi excusat breuitatem, & non posse ob eam co
queri Brutu innuit. Quippe prolixum opus ante acceperat. Tu-
sculanas. s. quæstiones, aut librum de Finib. malorum & bonorum.
[Maioru) Vigiliaru. Nam in scribendis illis voluminibus, & vigi-
lijs opus fuit, & labore non modico. [In tuo noie) Tuo n. noie
susceptu est, & tibi dedicatu. [Degustabis) qa breue est opus. velu
ti ad gustu accedat non ad satietatem. [Mearum exercitationu)
Ad phiam. n. me refero. Cum aliquid datur ocij, vt ea quæ phi
propria sui officij esse dnt, ad oratorium munus transferam. scri-
bit hoc multis in locis Cic. a phis accipere se mltm, qua ea quæ
in foro tentantur dicebantur locupletiora redderet, & quodamo-
do illustraret. & idem in lib. de orat. præcipue phos legendos fu
turo oratori persuadet. [Quæ dnr in scholis κτητικά) Hoc est pos-
sessiua propria. s. & priuata ipsorum phorum, sicuti ipsi dnt. Exempli
gratia propria est & priuata opinio Stoicorum, virtus est summum
bonum diuitiæ vero bona sunt neutra. Item parua, ut magna cul
pam propria Epicureorum opinio fuit voluptatem esse summum
bonum, dolorem summum malum, & Peripatetici triplice, Pla-
tonem secuti, faciebant bonorum diuisionem, ut essent bona animi
summe, sed non sola, bona corporis, & bona externa hmoi opi-
niones, quas κτητικά, hoc est possessiua, seu possessas, & κυρίας δό-
ξας i. proprias & maxime caras appellant Græci in vsu forensi, &
oratoria consuetudine solitum se vsurpare scribit Cic. cum pro-
prias phorum snias suis orationibus inscribebat, & quæ illi subob
scure disserebant adhibito dicendi nitore populariter tractabat.
[In apertum) Vt ab omnibus spectari, & legi possit, quasi in loco
aliquo eminentiore positum. [Non. n. tale est) Ronem subiugit,
cur non magnopere cupiat hoc opus in publicum referri, qa no
eiusmodi sit, ut spectandu oibus proponi possit, sicut egregia o-
pera in locis eminentioribus poni cosueuerunt, vt ab oibus spe
ctentur, & Minerua Phidiæ miro artificio perfecta in arce collo-
cata est Athen. illic. n. teplu erat Palladis. & Virg. ait Pallas quas
condidit arces Ipsa colat. Fuit Phidias Athen. qui ante oes scul-
ptores floruit Olympiade 83. circiter 300. vrbis anno, Iouem
Olympium ex ebore & auro fecit, que nemo æmulatus est, fecit
& Athenis Mineruam ex ebore, quæ fuit ἐν τῷ παρθενῶνι posita, &
eam q in arce collocata est. Tenes altera manu lancea, altera scu-
tum, in quo adeo artificiose nomen suum inscripsit, ut deleri no
posset qn totum opus deleretur. [Non) Eiusmodi, inqt, nem op'
est in Phidiæ, quod pp egregiam pulchritudine in arce locari me
ruit. [Illa) Emphasim habet, tam pfecte absoluta, & tantæ apud
oes celebritatis. [Ex eadem officina) Ea qua cetera opera tibi de
dicata manarut, hoc est ab vno eodemq. ingenio nro perfecta, &
qa de opere statuarij locutus erat, vocabulum tenuit similitudi
nis, officina locus est vbi fabri opera sua conficiunt, & ab efficien
do dicta, operibus aut suis signum imprimere solent opifices, ut
cognoscatur ex qua officina sunt profecta, taberna non idem est
qd officina nanque in officina fiunt opera, in taberna uenduntur.
Quæ sic a tabulis appellatur, ea tabulis. n conficiebatur. Et Iuu.
ait, postqua omnis vbique Fixa catenatæ siluit copago tabernæ.

OMNI BONI.

ANimaduerti, Brute,) Scribit aut hoc opusculu ad Bru-
tum inter Rom. virum clarissimum, & omni virtute p-
ditum. de quo dicebat Cæs. quod dignus erat qui post
ipsum succederet imperio, tn causa fuit, & auctor mortis ipsius,
sensus. n. est. O Brute consideraui Cat. auunculum tuum dicere
sniam in Senatu, qui aliqua Paradoxa, & admirabilia persuade-
bat populo, qm in elegantia ornatus no esset, quanto magis nos
qui sumus eloquentes Paradoxa plebi psuadere poterimus, & ad
mirabilia facere credibilia cum nra copia dicendi? [Cato) Que
post mortem Vticensem appellauerunt. [Auunculum tuum) Br.
erat natus ex Seruilia sorore Cat. [Sniam diceret) Opinionem
suam de rebus gerendis diceret. [Grauis) Magnæ auctoritatis.
[Vsu forensi) Consuetudine dicendi q versatur in foro iudiciali,
& tangit genus iudiciale qd tractabatur in foro. [Et pub.) .i. Se-
natorio. in Senatu. n. deliberabatur de rebus faciendis, ideo tagit
genus deliberatiuum. Demonstratiuu non erat in tanto precio,
sicuti sunt alia duo. Inquit igitur Cic. qd Cato proponebat ali-
qua Stoica, & phica in Senatu qd abhorrebat a cosuetudine ora
di, & tn probabilia faciebat populo. [Quod eo maius est illi) Ta
to difficilius Cat. suas opiniones pbabiles efficere qd dicedi ar
te carebat quam tibi. s. Bruto, qui eloquentissimus fuit, de quo
Cæs. dicebat oraret Brutus, qd ipse vult nimium. i. orando vult
Brutus. [Dicendi copia) Diffinit qd sit Rhetorica. s. copia dicedi.
[Mea snia) Vr cape ipm, q bon' phs est, sed arte dicedi no habet.
[Quæ no recte pbatur in vulgus) Sola virtus apud Stoic. appella
bat, diuitiæ no sunt bona quas bonu vulgares vocitat. [In ea hæ-
resi) .i. secta αἱρέω eligo. [Seqtur flore oronis) Nulla het argume-
ta dicedi. [Neq; dilatat argm) Erat de secta Zenonis, qui dicebat
qd pugno clausus erat similis dialecticæ, & Rhetoricæ manus ap
ea contendebat. [Interrogatiunculis) Dimin. eligit, ut bn ptenat
argumeta illa, qua ex re beneuolentia ab aduersariorum psuna ca-
piat, ducendo eos in ptemptione, suasq. snias extollendo. [Effi-
cit) .i. pcludit, pficit, quod pposuit minutis interrogatiunculis.
[Punctus) Siue punctu, na vtrunque dr qa est rotundus, eode mo
do pclones Cat. & aliorum dialecticorum diuidi no pnt pp breuitate
sua, sed oratores dilatant argumenta sua, & quis sint incredibi-
lia, tn multis ornamentis, similitudinibus, & exemplis faciunt p
babilia. [Probabile) .i. incredibile, & est vocabulum Rhetoricu.
[Splendescat) Ad illud horridum est relatu. [Purgat & colorat)
Refertur ad illud incultum. [Quod) s. eloquentia facit oia obscu
ra lucida, hic fecit argumenta audacios ipso Catone. [De magni-
tudine animi) Quæ est piculorum aggressio. [De ptinetia) q est fre-
nu ptra libidinem. [De morte contenenda) Pro patria. [De dijs
immortalibus) Quæ religio dijs hnda sit. [Stoice) Ac si dicat se-
uere, ac tetrice. sola. n. virtus bonu esse appellandu ab ipsis Stoic.
putabatur, & si qs esset in tormento bonum hre diceretur dumo
do eam virtutem hre videretur. Ideo dum Cic. Murænam defen-
deret deridebat Cat. dicendo, iudices audite hunc hoiem, qui di-
cebat qd æque peccat, q occidit patrem, & Gallum gallinaceu:
hæc erat opinio Stoica, ergo vero ondit qd tetare vult describe-

te,& sua eloquentia aperta & probabilia argumenta efficere q̃ à Stoicis vix probari possunt. [Ludens) Leuiter describens.non.n. magna diligentia scribens. [In cões locos).i.snias gñales. Nam præcepta q̃ tractantur hic pertinent ad oẽs, primo erant priuata .i.solum Stoicoꝝ sniæ. Sed copia dicendi mea fuit publica, & ad oẽs pertinent, loci cões dñr, vt si dicerẽ, Socrati est adhibenda fides. [Quæ uix) Cũ magno labore, probat hic, qs arte dicendi carent. [Gymnasio).i.studio, Gymnasium duplex .s. corporis & ai. [Ocio).i.literario ceteris remotis rebus. [Admirabilis) Declarat qd sint paradoxa, auditorem attentũ reddens. [Ab ipsis).s.Stoicis & grandibus p̃hits. [Tentare volui) Quasi rem nouã. Expertus.n. est, q̃ solis in scholis disputabantur in aptũ, & lucẽ educere. [Possent ne pferri) Diximus añ expõnẽ qd duplex fuit intẽtio Cic. priuata, & publica, hic vero publicã tangit, uoluit hæc paradoxa transferre causa hoim hoc audientium. [Vel foꝝ) Vbi causæ forẽses tractantur. Vult igitur tentare si hæ gñales sniæ, in foro pbari possent. [Probarentur) Crederentur. [Alia quædã esset erudita alia pop.) Popolaris nr̃o debet esse clara & aperta, vt à quocũque intelligatur. [Erudita) Pertinet ad hoies doctos, ac si tã apte dicam, vt qlibet intelligatur. [Hos locos).s.snias gñales. [Esse Socratica) Socr.n. primus fuit, qui p̃hiam moralem inuenit, de quo dicit Cic. traxisse p̃hiam de cœlo. [Lucubratum) Ad lucernã confectum, & vigilatũ. [Contractioribus) Breuioribus, ideo opus cõnenit tpi, breues sunt noctes ad studia, breuis & libellus. [Illud mu.ma.) vi. opus Tuscul.qõnum ad hunc Brutum directum fuit qd in longioribus noctibus, & studio maiori Tullius lucubrauit. [In tuo no.) Quia descriptio ad Brutũ est ipm. [Exercitationũ meaꝝ) Tãgit priuatã coiã Cic. ut suo pdesset ingeniose exercebat. [Quibus vti ↄsueui) Semp vigilabat in ↄficiendo, & nouã do aliqd, ut trãsferret. Trãstulit.n. œconomica Xenoph. ĩõ dicit: Quibus vti consueui. [Cum ea quę dñr in scholis) Quę tractãtur ab ipsis sectis p̃hoꝝ sunt propria. & priuata ipsorum p̃hoꝝ hoc modo. Virtus est summum bonum, hæc est possessiua ppria Stoicoꝝ opinio, quod aũt diuitiæ sint cõmoda virtutis, hæc fuit Peripateticoꝝ cõmoda sola. Epicurei vero in voluptate corporis summũ bonũ esse affirmabãt. & hæc erat ipsoꝝ possessiua opinio. Dicit igr̃ Cic. ea tractãtur in scholis Stoicoꝝ p̃hoꝝ priuata, & possessa ab ipsis scholis mea dicẽdi copia ad nr̃am ↄsuetudinẽ oratoriã, & forẽsem inducere nitor. [In scholis) Cũ aspiratione scribit, quæ Latine dr̃ ludus.i. pprie possessa & possessiua ipsoꝝ Stoicorũ. κτάομαι possideo κτῆμα vel κτῆσις possessio. [In apertũ).i.manifestũ. [Vt in arce).i. in loco eminẽti ex quo oẽs spectare possint ne faciãt illud Hor. Spectatũ admissi risum teneatis amici. [Quasi illã) Phidiæ, Phidias statuarius optimus Palladis statuã Athenis elaborauit quæ insignia erat, & lanceã ad scutum tenebat, in quo qdem scuto suum scripsit tam artificiose nomẽ, vt nullo modo remoueri posset, nisi frangerent scuta q̃ erant in eminenti loco, & hoc fecit, vt suaderat fama pp illius nominis inscriptionem quousq; duraret statua igr̃ Cic. nouit quod hoc opus esset ponendũ in alto loco. vt spectari possit. [Et eadẽ officina exisse) Ac si dicat tñ vr̃ esse ea taberna.i. ex ingenio, a quo illa maiora opera nata sunt, quæ ad te dedi. Nam faber signum quod facit gladijs, facit & in cultellis paruis, sic inquit Tul. Hoc meum opusculum habet tamen aliquid nostrorum voluminum, quæ à te scripta sunt.

ASCEN. Animaduerti,) Brut. in hac p̃fatione reddit Cic. auditores seu potius lectores attẽtos ea difficultate reꝝ tractandarũ. Nã Paradoxa.i.admirabilia & inopinabilia hic ptractat, nõ qualiacunq;, sed q̃ Stoici i scholis disputare ausi sint, neq; id volgari more, sed oratorio. Vñ & Br. quẽ affatur, & cui opus dicat, beneuolum; reddit attentos aũt oẽs efficit ea manifesta reꝝ dicẽdaꝝ apertione. Ceteꝝ, qa sub ordine q̃ elucidanda occurrerint explanare ↄstitui. Ordo est, O Brute ego animaduerti.i.attẽdi, & ↄsideraui. Cat.s.minorẽ auunculũ.i.frẽm matris tuæ Seruilia tractare sæpe sup. tũc cũ diceret sniam.i.de re pposita afferret qd sentiret in Senatu.i.in ↄspectu Senatoꝝ, & patrũ cõscriptoꝝ locos graues.i.materias & (vt dñt) passus difficiles ex p̃hia.i.de quibus p̃hi iter se cõtẽdũt, abhorrẽtes.i.alienos, & lõge diuersos ab hoc .s. nr̃o oratorio vsu forẽsi.i.quo vtimur in foro iudiciali, & publico.i.quo tractaĩ resp. & ad ea spectãtia. Sed tñ.i.nihilominus q̃uis ea q̃ dicebat essent ab horrẽtia, animaduerti tñ tũ cõseq.i. obtinere dicẽdo.i.partẽ dicẽdi, vt illa viderent ẽt populo pbabilia. Quod.s. id cõsequi dicẽdo est maius.i.maioris põderis & momẽti illi.s. Catoni minus in oratoria perito, quã aut tibi aut nobis.s.ambobus (aut nobis modeste p mihi posuit) eo.i. pp ea, qa nos vtimur pl' ea p̃hia.i.ea parte p̃hiæ .s. Rhetorica quę peperit copiam.i.abundantiam dicendi, & in qua dñr ex quæ non discrepant .i. dissonant, & discordia sunt multum ab opinione populari .i. in qua dñr ea quæ sunt verisimilia, & populo probabilia. Aũt, p sed, Cato pfectus Stoic.i.in secta Stoic. rigidus p̃hs, mea snia.i. sm quod sentio, & .i. simul sentit ea q̃ non pbantur sane.i.multũ in vulgus, .i.cum disperguntur in vulgus, & est in ea hæresi.i.electione, & secta p̃hoꝝ, videlicet Stoicoꝝ, q̃ nullum florem.i.ornatum, & cultum orõnis sequitur, sicut nec Theologi fere xp̃iani, neque dilatat.i.extendit varietate sermonis, q̃ dilucidius afferre solet argũ .i.rem propositã, de qua est disputatio, sed efficit .i. efficaciter qd proposuit.i.propositum suum interrogatiunculis minutis.i.breuibus vim vrget ad rñsionem intentũ hñtibus, & quasi punctis .i. clausulis tangentibus rẽ non in circũferentia, sed in ipso puncto. Sed nihil est tam incredibile qd non fiat probabile .i. verisimile, ita ut probari possit dicendo.i.p artem dicendi, & nihil est tã horridum.i.tam aspeꝝ (hoc est qd addit) tam incultum qd non splẽdescat.i.niteat, & tanq̃ excolatur dicendo.i.arte dicendi. Quod cum putarẽ.i. cum animaduerterẽ nobis facilius esse Paradoxa persuadere quam Catonẽ, cum tñ ille psuaserit q̃ uoluerit, feci ẽt audacius quam ille ipse ualet Cat. de quo loquor. Cato.n. solet dicere Stoice.i.seuere & p̃hice, iuxta sectam Stoicoꝝ, nullis ornamentis orõnis.i.nullis coloribus Rhetoricis & ornationibus dicendi adhibitis.i.applicatis ad rem dicendam. Duntaxat.i.solummodo de magnitudine animi, de cõtinentia, de morte, de oĩ laude virtutis, de dijs imortalibus, de caritate patriæ.i.de rebus quas vulgus si non intelligit facile tũ credit ex religione, & antiqua psuasione, & ita facilis erat psuasu. Ego aũt ludens.i. leuiter describens quasi ingenij mei p̃ludia faciens, conieci in cões locos.i. in snias gñales, vel in eas pbõnes. qbus res vulgares, & uerisimiles pbari solent, conieci dicit illa ipsa.s. Paradoxa q̃ Stoici vix pbant.i.pmittunt in Gymnasijs.i.in scholis exercitioꝝ & disputationum, & in ocio.i.studio priuato à rep. vbi circa dãnum reip. variæ opiniones teneri possent. Quæ.s. à me coniecta & disputata qa sunt admirabilia & contra opinionem oĩm .s. vulgariũ, appellantur ẽt ab ipsis.s.Stoicis, q ea cum fortitudine tenent Paradoxa.i.admirabilia, & uia opinabilia. Volui tentare.i.experiri & facere periculũ, ne pro an possent proferri in lucẽ.s.foꝝ.i.iudiciale, ubi causæ tractantur, & an possent dici ita.i.tam ornate & persuasibiliter, ut pbarentur.i.reciperentur, ut pbabilitas esset potius q̃dam alia orõ erudita .i. q̃ habeatur tm̃ inter eruditos & in scholis, & alia popularis.i.q̃ reciperetur à populo & esset pmulganda, qd Arist. sentire vr̃ dicens, quod loquendũ est, vt plures, de rebus aut sciendũ, ut pauci. Et ego scripsi eo.i. ppea libentius, qd ista q̃ appellantur Paradoxa.i.admirabilia vñr esse Socratica.i.doctrinæ Socratis prudentissimi p̃hoꝝ moralium consentanea, q; pro &, aut.i.longe.i.multo oĩm verissima. Igitur ò Brute, qa ita facere ↄstitui, tu accipies.s.gratanter hoc opusculum paruũ.i.exiguum, vbi ostenditur argũ valde inualidũ, quo p̃iendit uerba nõ signare inchoationẽ, qa eis additur incipio, aut inchoo, nam sic quoque opusculũ nõ esset dimin. cum ei additur paruum, qd diminutionem importat. Lucubratũ, vigilia, & diligentia quasi ad lucernas elaboratũ, his.n. proximis noctibus iam cõtractioribus .i.breuioribus, aut potius, qa uigilando ad lucernam illis partem magnã deplerat, qm illud munus maioꝝ vigiliaꝝ.s. opes Tuscul. qõnum apparuit.i.editum est in tuo noie.i.sub tui nois auspicio, & dexteritate. Tum degustabis genus exercitationum meaꝝ.i.earum reꝝ, quas exercitandi ingenij mei causa descripsi, quibus .s. exercitationibus ego cũ ueni uti cum.i.qõ ego transfero ad hoc nr̃m oratorium genus dicendi, ea q̃ dñr in scholis ethica.i.possessiua à Stoicis, vt propria passioni peculari recepta, seu reseruata. Enim, pro qa ego nihil.i.nequaq̃ postulo .i. expeto à te, vt refecas hoc opus, diuulges. Non.n. est tale.i.tam artificio factũ, vt possit poni in arce.i.Capitolina Romæ, quasi Minerua .i. statua illa Mineruæ Phidiæ.i. quam Phidias statuarius optimus in arce sculpserat, & nomen suum inscripserat, sed supp. postulo tm̃, vt videas exisse ex ea officina, ea qua pfectum est illud maius opus, & appareat exisse in eadẽ figura.i.in eodẽ artificio dicẽdi in quo illud.

DOCT. interp. Sed dicendo consequi tñ) Conduplicauit coniunctionem, sed tñ, sicut fit in attamen. [Quæ non sane probãtur in vulgus) Noue dictum in vulgus, pro vulgo. [Quasi punctis qd proposuit, efficit) Rursum efficit positũ est, pro colligit. [Ludens conieci) Conieci, pro collegi positum, sed tumultuarie. [In tuo noie apparuit) Noue dictum vr̃ in tuo noie. Et apparuit dixit, pro in apertum prodijt, ἰδέαν subindicans, hoc opus non esse hmõi, vt debeat in lucem, & in publicum exire. [Quæ dñt in scholis ἀτοπά) ἀτοπα positiones sunt, & argumenta disputantium. In nonnullis cod. falso scriptum erat, κτητικά, & adiectum possessiua, quãquam & in ceteris, positiua, non à Tullio additum, sed à lectore reor adiectum fuisse.

ὅτι μόνον ἀγαθὸν, τὸ καλὸν:
quòd solum bonum, honestum.

VEREOR, ne cui vestrum ex Stoicorũ hoĩum disputationibus, non ex meo sensu,deprõpta hæc videatur oratio: dicam tñ,quod sentio; & dicam breuius, q̃ res tanta dici posſit. Nunq̃ mehercule ego neque pecunias iſtorum, neq; tecta magnifica,neq; opes,neque imperia,neq; eas,qbus maxime aſtricti ſunt, voluptates in bonis rebus aut expetendis,eſſe numerandas duxi; qppe cum viderem, hoĩes his rebus circunfluentes ea tñ deſiderare maxime,qbus abundarent.neque.n.vnq̃ expletur,nec ſatiaĩ cupiditatis ſitis: neque ea ſolũ,quę hñt,libidine augendi cruciantur,ſed ẽt amittẽdi metu. in quo equidem cõtinentiſſimorũ hoĩum maiorum nrorum ſæpe requiro prudentiam, q̃ hæc imbecilla,& cõmutabilia, pecuniæ mẽbra ſolo verbo bona putauerunt appellãda,cum re,ac factis lõge aliter iudicauiſſent. põt.n.bonum cuiq̃ malo eſſe? aut põt quiſq̃ in abundãtia bonorum ipſe eſſe nõ bonus? atqui iſta oĩa talia videmus,vt ẽt improbi habeãt,& obſint probis. Quãobrem (licet irrideat, ſi qs vult) plus apud me tñ vera ratio valebit,q̃ vulgi opinio.neque ego vnq̃ bona pdidiſſe dicam,ſi qs pecus,aut ſupellectilem amiſerit. nec nõ ſæpe laudabo ſapientẽ illum Biantem,vt opinor, q̃ numeratur inter ſeptem: cuius cũ patriam Prienem cepiſſet hoſtis; ceteriq. ita fugerẽt,vt multa de ſuis rebus ſecũ aſportarent; cum eſſet admonitus à quodã, vt idem ipſe faceret,ego vero,inqt,facio: nam oĩa mea mecum porto. Ille hæc ludibria fortunę ne ſua quidẽ putauit,quæ nos appellamus ẽt bona. Quid eſt igitur,quæret aliqs, bonũ? ſi qd recte fit, & honeſtũ,& cum virtute id bene fieri vere dr, &,quod rectũ,& honeſtum,& cũ virtute eſt, id ſolũ opinor bonum.ſed hæc videri pñt obſcuriora, cum ſine appoſitione exemplorum lẽtius diſputantur: vita,atque factis illuſtrãda ſunt ſummorum virorum hæc, quæ verbis ſubtilius,q̃ ſatis eſt,diſputari vñr. quæro.n.à vobis, nũ vllã cogitationem habuiſſe videantur ij, q hanc remp. tam præclare fundatã nobis reliquerunt, aut auri atq; argenti ad auaritiã,aut amœnitatum ad delectationẽ, aut ſupellectilis ad delicias, aut epularũ ad voluptates. Ponite ante oculos vnũquenq; regum.vultis,incipiã à Romulo? vultis,poſt liberã ciuitatem,ab ijs ipſis, q liberauerunt eam? Quibus tandẽ Romulus gradibus aſcendit in cœlum? ijs ne,quæ iſti bona appellãt? an rebus geſtis, atque virtutibus? quid aũt Numa Pompilius? minus ne gratas dijs immortalibus capides,ac fictiles vrnulas fuiſſe,q̃ filicatas aliorum pateras,arbitramur? omitto reliquos. ſunt.n.oẽs pares inter ſe,ꝑter Superbum. Brutum vero ſi quis roget, qd egerit in patria liberanda; ſi quis reliquos iti eiuſdem cõſilij ſocios,quid ſpectarint, quid ſecuti ſint: num quis exiſtat,cui voluptas,cui diuitiæ,cui denique,præter officiũ fortis,& magni viri quidq̃ aliud propoſitum fuiſſe videatur? Quæ res ad necẽ Porſenæ Q. Mucium impulit, ſine vlla ſpe ſalutis ſuæ? Quæ vis Horatium Coclitem cõtra oẽs hoſtium copias tenuit in põte ſolum? quæ patrẽ Decium,quæ filium deuouit,ac immiſit in armatas hoſtium copias? quid cõtinentia C. Fabricij, quid tenuitas victus M. Curij ſequebatur? Quid duo propugnacula belli Punici C.& P. Scipiones, q̃ Carthaginenſium aduentũ corporibus ſuis intercludendũ putauerunt? quid Africanus maior? qd minor? qd inter horum ętates interiectus Cato? qd innumerabiles alij? nã domeſticis exemplis abundamus. an putamus quenq̃ horum cogitaſſe quidq̃ in vita ſibi expetendũ,niſi quod laudabile eſſe,& pclarum videret? veniant igr̃ irriſores huius orationis,ac ſniæ; & iã vel ipſi iudicent,vtrũ ſe horum alicuius,q̃ marmoreis tectis,ebore,& auro fulgẽtibus,qui ſignis,qui tabulis,q̃ cælato auro,& argẽto,qui Corinthijs operibus abundãt; an C. Fabricij,qui nihil eorum habuit,nihil hr̃e voluit,ſimiles eſſe malint. Atq; hæc quidem,quæ modo huc, modo illuc transferũtur,facile adduci ſolent,vt in rebus bonis eſſe negent: illud tñ arcte tenent,accurateq. defendunt, voluptatẽ eſſe ſummum bonũ.quæ quidem mihi vox pecudum vr̃ eſſe,non hoĩum.tu,cum tibi ſiue deus, ſiue mater (vt ita dicã) rerum oĩum natura dederit aĩum, quo nihil eſt pſtantius,neq; diuinius; ſic te ipſe abijcies,atq; ꝓſternes,vt nihil inter te, & quadrupedem aliqd putes intereſſe? quidq̃ ne bonum eſt,quod nõ eum,q̃ poſſidet,meliorẽ faciat? vt.n.quiſq; eſt maxime boni particeps,ita & laudabilis maxime: neq; eſt vllum bonũ,de quo nõ is,qui id habeat,poſſit honeſte gloriari. quid aũt eſt horũ in voluptate? meliorẽ ne efficit,aut laudabiliorẽ virum? an qſq̃ in potiũdis voluptatibus gloria ſeſe,& pdicatione effert? atqui ſi voluptas,quæ ſe plurimorum patrocinijs defenditur,in rebus bonis hñda nõ eſt,eaq;,quo eſt maior, eo magis mentẽ ex ſua ſede, & ſtatu dimouet: ꝓfecto nihil eſt aliud bene,& beate viuere,niſi honeſte, & recte viuere.

FRAN. MAT.

QVO'D ſolum bonũ,honeſtum) In emendatis codicibus græce ſcribebãtur hæ Stoicæ propoſitiones,quas Latinis nũc verbis ſcriptas cõſpicimus. & hæc quidẽ græce ſic habet, *ὅτι μόνον ἀγαθὸν τὸ καλόν*: Quod honeſtum ſit, id ſolum bonũ eſſe.ſ. dicimus vel aſſentimus, eſt Stoica propoſitio ſimul,& Paradoxũ,quod ita diſputat Cic.& multis varijsq. rõnibus cõprobat, vt credibile multitudini faciat videri, non.n.bñ & ieiune,vt Stoici,ſed copioſe & aperte diſſerit,vt oratores ſolẽt & ppea dicit hanc orationem nõ à Stoicis, ſed ex eo quod ipſe ſentiat proficiſci; vt aũt melius ſequens diſputatio percipiatur, ſciendum eſt primũ Platonem non oĩno id ſecutum,quod Socrates volebat,q ſolam virtutem bonũ eſſe pdicabat tripartitam bonoꝝ diuiſionem excogitaſſe vt eſſent bona animi, bona corporis,bona externa Plat.opinionẽ Ariſt.& ceteri Peripatetici complexi ſunt,& ſic cõtra Stoicos argumentari ſolebant,hoiem non ex aio tm̃,ſed ex aio ſimul & corpore ꝯſtare,& iccirco bonis corporis & externis indigere.immo Ariſt.bonum eſſe,inquit philoſophari,ſed nõ indigentibus. Idem ait impoſſibile eſſe,aut certe nõ facile,ꝓclara ab eo agi cui deſunt facultates. Panætius quoq; & Poſidonius virtutem minime ſufficere dicebant, ſed opus eſſe bona valetudine,& affluẽtia reꝝ,& robore. huius vero propoſitionis quod honeſtũ ſit id ſolum bonũ eſſe. Zeno Stoicoꝝ princeps,& Chryſ.lib.de virtutibus auctores fuerũt,& ferme oẽs Stoici hoc ſenſerunt,quod antea ſenſerat Soc. id aũt eſſe virtutẽ aſſerebant,& quod ẽt virtutis particeps,cui æquale illud eſt bonum, oẽ,quod ſit id honeſtũ eſſe, honeſtumq. ac bonum tantundẽ valere. Nam qa bonum eſt,honeſtum eſt,eſt aũt honeſtum, bonũ ergo eſt.putabant ꝑterea oĩa bona paria eſſe,bonumq. eſſe ſummopere eſſe appetendũ,ſicq. neq; augmentum,neq; detrimentũ pati.Oĩum aũt quæ ſunt,alia bona,alia mala, alia neutra eſſe dicebant,& bona qdem virtutes,vt prudentiam,iuſtitiam, fortitudinẽ,tẽperantiã. Mala vero his oppoſita vitia,neutra quæ nec proſunt,nec obſunt vt ſunt vita,ſanitas,pulchritudo,voluptas,& quę his ꝯtraria ſunt,vt mors ægritudo, dolor, turpitudo, infirmitas, inopia,ignobilitas,& his ſimilia. Sicut.n.caloris ꝓprium eſt calefacere nõ refrigerare,ita,& boni ꝓprium eſt ꝓdeſſe, & nõ nocere,nõ magis aũt proſunt,quã noceãt diuitiæ,& ſanitas. Quo aũt bene vti,& male poſſumus,id bonum non eſt,diuitijs aũt,& ſanitate bene,& mala uti poſſumus,non ſunt igitur bonum diuitiæ,

&

& sanitas.voluptatem penitus repudiarũt,quia fœda est,nihil ve
ro fœdum bonum est. Sed vt ad rem ipsam redeamus, cõtra eos
disputat Cic.qui ingentes pecunias possidere,magistratus,& im
peria gerere in bonis numerant.hęc.n.& hmõi non esse bona o-
stendit,qm̃ neque meliorem reddant hoiem,& sępius obsint,quã
prosint. diluit in principio suspicionem,quod facere Rhetoricũ
est,potuissent.n.dubitare auditores hanc disputationem, & Stoi
co more introduci,& quia illi incredibilia afferentes obscurius,
quam vt intelligi a multitudine posset disputabant,minus fortas
se libenter audituri erant,loquitur aũt veluti in concione ad astan
tem multitudinem Cic. [Deprompta) Deducta,& sumpta. [Bre
uitus) Attentos reddit,nam attentius habebitur auditor,si summa
causæ brẽ exponatur. [Tanta res) Quid.n.maius esse possit, quã
quid verum bonum sit ostendere,quo dignoscendo plerique fal
luntur, cum id bonum esse existiment,quod speciem quidẽ habet
honestatis,vere aũt honestum non est,& id ẽr vtile quod quia ho
nestate caret vtile dici,& brĩ non potest, quibus de rebus lib.of-
ficiorũ disputat Cic.Nunq̃ hercule propositionem suam varijs ra
tionibus probare aggreditur. Sed contrario prius sensu. Dicit
enim se in bonis non hr̃e,quæ alij bona existiment. [Pecunias)
Quas appellamus omnia,quorũ æstimatio mensuratur à Numo,
vt ait Aristo.[Istorũ)Vt Crassi Luculli,& ceterorũ einsmodi,quo
rum ingentes diuitias vulgus bona appellabat. Cum aũt bona
appellari nec possent,nec deberent. Qm̃ ad veram libertatem cõ
ferrebant,neque his quæ possidebant contenti erãt,sed plura sem
per anxie,& solicite quærebãt,vt aũt dici non potest pauper, cui
rerũ suppetit vsus quod ait Horat. Et qui his,quæ habet conten-
tus est ita diues non est, qui quanto plura habet tanto plura hr̃e
concupiscet. Inquit enim Claudia. semper inops quicunque cu
pit. [Tecta magnifica) Ædes magnifice structæ,villæ,insulæ qua-
les Luculli fuisse legimus, quas, & Rom. & circa Neapolim in
maritimis locis ędificauit,qbus discursus maris,piscososq̃. eurpa
circũduxit. [Neq; opes) Diuitiæ ampliores priuatis ad magnifi-
centiam cõparatæ. [Imperiũ) Magistratus,& exercituũ guberna-
tio. [Voluptates) Corporis nõ animi,voluptatem oino repudia
rũt Stoici,& Cic.lib.3 de Off.voluptatem oino honestati dicit es
se cõtrariam: Dinomachumq;, ac Callipontem reprehendit.qui
voluptatem honestati dixerunt esse coniunctam,tanq̃ cum hoie
pecudem copularent. Et certe voluptas corporis beluarũ est, ani
mi vero nihil aliud est,vt phi volunt quam rõnis operatio. [Ex-
petendis) Expetimus aũt non nisi bona,& honesta. [Quippe cũ
viderem) Rõnis est confirmatio,vel alia ratio. arguit aũt à con-
trario sensu. Nam cũ virtus satis sit ad bene viuendũ neq; extra
se aliud reqrat, hæc quæ imperiti bona appellant ex eo minime
bona esse cognoscuntur, quod quanto plura quispiam possidet,
tanto plura possidere contendit recteq̃. Hydropico auarus com
paratur,q quanto plus bibit,tãto magis sitit,vnde ait Horat. Cre
scit indulgẽs sibi dirus hydrops Nec sitim pellit nisi causa morbi,
Fugerit venis,& aquosus albo Corpore languor. & Ouid. Quo
plus sunt potæ,plus sitiunt aquæ. Aristoph.quoq; in Pluto sic ait,

χρυσὸν ἀγγέλλεις ἐμοί πῶς φῄς, φράσον μοι.

[illegible]

[Circũfluentes) Abundantes. [Libidine augendi) Ex quo semp
egere videat,vnde Horat.ait semp auarus eget,certũ voto pete fi
nẽ,& Claudianos,semp inopi quicunq; cupit. [Amittẽdi metu)
Semper.n.vehemẽter timet auarus,ne bona quæ possidet sibi eri
piãtur,vnde ad eum sic inquit Horat.vigilare metu exanimẽ,no-
ctesq̃. diesq̃. formidare malos fures,incẽdia,seruos. Nec te cõpi
lẽt fugientes hoc iuuat bonũ Semper ego optarim pauperrimus
esse bonorũ. Virtus stabilis est,& firma possessio, quæ amitti non
põt,quamuis amitti posse Chrysippus diceret p ebrietatem,& a-
trã bilem. [In quo eqdem) Locus est ab auctoritate maiorũ, qui
quidqd pecuniæ appellatione continerũt nomine,nõ re bonum
appellari voluerunt,cũ non minus noceant quã prosint. [Nrõrũ)
Non Stoicorũ,sed Romanorũ hoium. [Imbecilla) Debilia. [Cõ-
mutabilia) Quæ facile dari,& auferri quærũt. [Pecuniæ mẽbra)
Pecuniæ nomine oia,quę possidemus cõtineri veteres uoluerũt.
[Re) Hoc statim declarat subdens factis,hoc est vi,atque affectu.
[Potest n bonũ) Arguit a cõtrarijs contraria sunt,quæ in eodem
posita gñr longissime à se discrepant,vt album,atq; nigrũ,malũ,
ac bonum,quod bonum est,cuiq̃ malo herere non põt.diuitiæ à
malis plerunq; possidẽtur,bona ergo esse non pñt.Crassus ingẽ
tissima possidebat diuitias. idẽ qa auarissimus,malus erat, malo
bonũ herere non poterat,nõ ergo bonæ erãt diuitiæ,quas possi-
debat. [Aut quisq̃ in abundantia bonorum) Argm̃ est à contra-
rio sensu. bonum malo herere non potest,in bonis vero qui est,
non potest non esse bonus,præditus ergo virtute,& abundantia
bonorũ,quæ vera bona sunt,bonus sit necesse est. cũ vere bonum
nõ nisi bono hereat. [Atqui oĩa ista) Hoc ad illud respicit põt ne
bonũ cuipiam malo esse. [Et obsint probis) Ad illud refertur,aut
põt quispiam in abundantia bonorũ non esse bonus. Quod aũt
noceant bonis,vel vno exemplo cognosci põt. Nam cum tabulã
illa ingentẽ proscriptionis proposuisset Sylla, & multos (vt ipsi
dicebãt) interfectores domus amplissima,multo horti,nõnullos
aquæ calidæ interimerẽt; Q. Aurelius nulli se prorsus negocijs
implicari passus, forum ingressus proscriptorum noia perlege-
bat in qbus cum seipsum comperisset,ue mihi misero inqt,Alba
na me villa persequtur,paulumq̃. procedens a persecutore iugula
tus est. Iuuen. quoque inania,& nocitura hoium vota reprehen-
dens,Sed plures,inqt,nimia congesta pecunia cura strangulat, &
aucta exuperans patrimonia census obsunt ergo probis,quos ad
exitium perducunt. Quorũ mentes peruertunt, vt ex bonis ma-
los plerunq; efficiat. Nã Isocr. inqt, [illegible] . hoc est pueritatis potius, quã probitatis
diuitiæ ministræ sunt. [Quãobrem) Cõclusio est a consequenti.
Nã rhetores,aut more dialecticorũ conclusionem eliciunt ex p̃-
missis hoc modo: Quæ hoiem non meliorem efficiunt bona nõ
sunt. Diuitiæ hoiem meliorem non efficiunt. non igitur bona
sunt diuitiæ,aut à sequentibus, cũ ex his quæ dicta sunt infertur,
quid euenturũ sit. vt si dicas: Non sunt diuitiæ bona,qm̃ eas im-
probi possidẽt,& ꝓbis nocent, igẽ irrideat hanc meam opinionẽ
si qs vult. cognoscebat ergo Cic. re uera, ꝗ non probarentur ab
oibus hæ snię,quæ ꝓpea Paradoxæ vocantur. Et ideo sic ait irri
deat me si qs vult,cui.s.bona esse diuitiæ creduntur. [Vera ratio)
Vt illud appellatur bonum,ꝗ tm̃ prodesse potest,ꝗ soli boni pos
sideant,quod hoiem efficiat meliorem. cum idem bona quę ap-
pellantur corporis,& externa non efficiant. [Vulgi opinio) Quæ
quia imperitum est, verum iudicium ferre de rebus non potest.
[Neque ego, &c.) Rõ est,vel confirmatio per exemplum, quod
particulare ꝓpositum,aliqd contendit oñdere hoc modo, opor-
tet à Tullio consule necari Catilinã, cum à Scipione Gracchus
fuerit interẽptus. Approbatum est .n. Catilinam a Cic.debere in
terimi,ꝗ à Scipione Gracchus fuerit occisus. vtraq; particularia
esse singularũ designat interpositio personarũ. eodem modo hic.
Non dẽ perdere bona,qui perdit pecus, aut supellectilem. Nam
Bias vnus ex septẽ sapientibus Prieneus,patria ab hostibus capta
cum a quodam admoneretur, vt quẽadmodum ceteri faciebant,
sic & ipse aliqd bonorum suorum asportaret, ego inquit facio,
Qm̃ bona mea oia mecum porto. Quibus verbis hæc quæ nos ap
pellamus bona,non esse bona significauit,qa sunt subiecta fortu-
næ,& facile auferri pñt,cum virtus quæ verum est bonum, adimi
non possit. Approbatur ergo hoc particulare,si quis.s.pecus,aut
supellectilem perdiderit,qm̃ Biantis sniam oẽs laudant. [Pecus)
significat hoc oẽ aial, ꝗ sub hoium imperio ex pabulo terræ pa-
scitur,vt bos,equus,mulus,camelus. Supellectilis noie contine-
tur quidquid est ad vsum domus,& familiæ,& supellectilia quidẽ
notiore vocabulo vtensilia appellamus. Bias vnus fuit ex septem
sapientibus Teutami filius. hoc quod Cic. scribit,patria eius ab
Alyatte rege Lydorũ capta contigit. Priene vrbs est Lydiæ, qua
Mæãder fluuius p̃ter labitur,olim maritima,postea limi aggestio
ne mediterranea effecta. [Vt opinor) More imperitorũ loquitur.
Quasi dubitans vnus ne fuerit ex septem sapientibus Bias,ne for
te exemplis sapientum q rarissimi sunt, hanc opinionem suam
probare videatur magisq̃ rei veritate,vel sic dixit,qm̃ alij in alios
referunt hoc dictum,vt in Stilbonem Megarensem. Quem ferũt
capta patria ab hostibus cum admoneretur, vt aliquid suarum re
rum asportaret dixisse,facio,nam oia bona mecum porto, bellũ
enim nulla ex virtute spolia trahit. [Hæc diuitias,&c.) hmõi. [Lu
dibria fortunæ) Quibus in rebus fortuna ludum exercet. Nam
ꝓ arbitrio suo dat,atq; adimit cui vult. Fortunę vero ludus est ex
paupere diuitẽ,& rursus ex diuite pauperẽ facere. Vnde Iuuen.
ait. Quales ex humili magna ad fastidia rerũ extollit,quoties vo
luit fortuna iocari. Et Sen.inqt: Leuius est fortuna: Quæ cito re
poscit,quod dedit. [Nõ sua) Cũ adimi possent. Sen.nihil propriũ
dicas,ꝗ mutari põt. [Appellamus bona) Cũ minime sint,vt supra
est ostensum, qm̃ neq; stabilia sunt, neq; meliorem possidentem
faciunt. [Quid est igitur,&c.) Qñ quidem bona corporis,& exter
na bona non sunt.quid est bonum dicere quispiam potuisset,id-
eoq̃. obiectioni rñdet Cic.& quid sit bonum describit. [Si quid
recte sit) Rectum,& honestum conuertuntur. Quidquid aũt re-
ctum,seu honestum est,virtus est,vel s̃m virtutem. Nam virtus re
cta,& honesta sectatur,turpia repolit,sic .n. diffinitur à Cic. Vir-
tus est animi habitus in naturæ modum rõni consentaneus. In
naturæ modum dixit,vt naturam sequamur ducem, nam uiuen-
tes

tes fm nřm oĩumq. nřm, nihil eoℝ faciemus quæ à cõi lege pro
hibentur. Est aũt cois lex recta tõ in oẽs permanens, eademq. in
Ioue principe gnationis oium quæcunq, sunt exillente, vt Stoici
dicebant. [Recte) Vt à medio non recedas, nã virtus in mediocri-
tate psistit, & excessu, defectuq. corrũpitur qđ ait Arist. [Vel re.)
vt ẽt si nullus laudet rectũ sit. [Honeste) Vt ab oibus laudet. [Cũ
virtute) Quæ est ipsa rectitudo nõ excedẽs, neq; deficiẽs. [Id solũ
bonũ est) Bonus syllogismus, qđ est rectũ, & honestũ, & cũ virtu-
te, id solum bonum est. [Diuitiæ, &c.) Hmõi talia non sunt, non
igitur sunt bonum. [Sed hæc videri pñt) Cum diuitias bonas nõ
esse dico, & quod honestum est, ac cum uirtute id solum bonum
esse, obscurum cuipiam videri põt, & ppea hæc præpositio exem-
plis illustrãda, ac xperiẽda est. [Lentius) Quasi tardius, & sine viri
bus. cum vehementer, & copiose agendum sit. [Subtilius, &c.)
Hoc est, quæ ab ipsis phis eruditius disputantur, quam vt percipe
re vulgus possit, idem sensus in præfatione est, cum ait tentare se
voluisse an alia esset erudita, alia popularis orõ. [Quæro.n.a vo-
bis) Disputationem sub interrogatione intendit, & veluti ad pñ-
tem populum loquens peto, inqt, a vobis fuer.t ne hæc cogitatio
ijs, q hanc rem publicam fundarunt, atq; instituerunt, vt tot labo
res sustinerent tot sese periculis obijcerent gr̃a diuitiarum com-
parandarum, aut uoluptatis pñdæ. q. d. hanc cogitationem nun
quam habuere, sed uirtutis, & gloriæ gratia oia fecerunt. [Tam
pclare fundatam) Tam sanctis legibus, & tam pbatis moribus in
stitutam. [Argenti ad auaritiã) Quę pecuniæ studiũ habet, quam
nemo sapiẽs concupiuit, vt in Sal. [Amœnitatum, &c.) Dicta sunt
amœna loca quod ad se amandum alliciant, vt horti, uillæ, ther-
mæ, viuaria, quæ leporaria Var. appellauit, sunt aũt loca lecta, in
qbus feræ pascuntur, auctore Var. [Ad delicias) Vt non solum ad
vsum sint, sed ẽt ad luxum. [Epularum) terra mariq. quæsitaℝ.
[Ponite ante oculos) Considerare diligenter. [Vrbis a Romu-
lo) s.incipere, is primus Romano rex fuit, & vrbis ipsius cõditor,
a cuius ẽt noie appellata est. Vnde ait Virgil. Romulus excipiet
gentem, & mauortia condet Mœnia, Romanosq. suo de noie di
cet. [Post liberã ciuitatẽ) Exactis regibus, & creatis cõsulib'. Qui
legibus non arbitratu suo sicuti reges rempub. gubernarent, fue
runt aũt primi consules Iun. Brutus, & Tarquinius Collatinus.
Quo pulso Val. Publicola suffectus est. [Quibus gradi. qua nia.)
q.d. nõ diuitijs, non amœnitatibus, aut voluptatibus, quæ uulgus
bona appellat, sed rebus gestis, & virtutibus. [Quid Numa Põp.
& hic virtute non opibus ascendit in cœlum, populũ.n. assuetum
bellis sub Romulo ad pacis studia religioniq. traduxit. Curibus
aũt ascitus est oppido Sabinoℝ à patribus, qui bonitate, & inte-
gritate eius pellecti sunt, vt eũ vltro vocarent in regnum. [Mi-
nus gratæ) q.d. lõge gratiores. [Capides) Genus poculi est capis à
capiẽdo dcm̃, quo in sacris vtebatur Numa, qui se occultus con-
gressus cũ Aegeria nympha in nemore Aricino hr̃e populo psua
debat, & ab ea perdiscere, quæ de religione, & cæremonijs deoℝ
immortalium tradebat. [Fictiles vrnulas) Vasa è terra ficta, a fin-
gendo .n. dr̃ fictilis, & similem participio unde nascitur habet
significationem, nihil.n. aliud fictilis est, quã fictus. Vrna vero sic
appellatur quod sub aqua vrinat, hoc est mergitur. Vrinari.n. est
sub aqua natare, & iureconsulti de vrinatoribus loquuntur, qui
sub aqua natant ad inueniendas res per naufragium, vel iacturã
effusas. [Alioℝ pateras) Ex auro.s. & argento, qbus postea vsi sunt
in sacris, vñ in Romanos pontifices sic inuehitur Persius, Dicite
pontifices in tẽplo quid facit aurum? vetustiores .n. vnde Numæ
paupertate delectabãtur. [Omitto reliquos) .s. reges Ancũ. M. Tul
liũ Hostiliũ. Tarqui. Priscum, Seruium Tullium, hos oẽs pares di
cit esse virtute, & bonitate. Tarq. cognomẽto Superbũ excipit, q
ob multa vitia, sed pcipue superbia a qua illi cognomẽ fuit, pul-
sus est. [Brutũ si qs rogat) Huius opera eiecti sunt reges, qđ non
voluptatis, aut diuitiaℝ gr̃a fecit, sed virtutis. [Reliquos) Eiusdẽ
consilij socios. Sgñat Collatinum, & Horatiũ Publicolam aliosq
que nonnullos, quos L. noiat. qui in expellendis regibus præci-
pue Bruto adiutores fuerunt. [Eiusdẽ consilij) Vt patriã libera-
rẽt. [Quæ res no. est hist.) Nam cum Porsena e a Etruscoℝ Iani-
culũ ingentibus copijs occupasset, & pulsos reges restituere in re
gnum vellet, Mut. Scæuola impetrata prius à senatu abeundi ve-
nia, Rege in ipsius castris p insidias aggressus est, cumq. frustrato
circa purpuratum eius ictu teneretur, ardẽtibus focis magnũ in-
iecit terroremq. dolo geminauit, & trecenti, inqt, sunt ò rex
hac grassaturi in te vix. Quo factũ est, vt rex admiratione simul, &
timore compulsus, & Mutium dimiserit, & vrbem obsidione sol-
uerit, fœdusq. cũ Romanis firmauerit. hic Mutius postea Scæuola
a clade dextræ cognominatus est. [Quæ vis Coclitẽ) Hic ingruẽ
tibus Etruscis, & põtẽ occupare volẽtibus diu restitit. Cumq. eu-
diq. instãtes submouere solus non posset, põte reciso Tyberim
trãsnatauit, nec arma dimisit. Vulnus i crure accepit ex quo clau
dus factus est, qđ vitium cum ei obijceretur, singuli, inquit, passus
pclaræ victoriæ meæ de Etruscis me admonent. alij dñt oculum
amisisse. [Quæ patrẽ Deciũ) Decij Muræna cõsul cũ Manlio Tor
quato bello Latino se deuouit. Nam cum r̃nsum esset illos ui-
ctoriam reportaturos, quoℝ imperatores morerentur, uelato ca
pite in confertissimã hostium aciẽ sese coniecit, & occisus est. De
uotionis verba, & ritũ Liu. tradit. [Quæ filium) Hic bello Etru-
sco, Samnitico, & Gallico Cõsul cum Fab. Max. exemplum pa-
tris secutus deuotũ dijs manibus obiulit caput. [Quid cõtinẽtia
C. Fabricij) Hic bello Tarẽtino cõsul cõtra Pyrrhũ Tarẽtinoℝ
regẽ oblatã sibi ab illo imperij partẽ repudiauit. Vnde ait Virg.
Paruo potẽtẽ Fabricium. [Tenuitas victus M. Curij) Is eodem
tpe fuit quo Fabricius, & fictilia sua Samnitico auro ptulit. [Quid
duo ppugnacula belli pun.) Ij fratres fuerũt, & ij belli Punici tẽ
pore cõtra in Asdrubalẽ in Hispania militarũt. Cumq. ad debel
landum Rom. imperiũ transiret in Italiã, & se fratri Annibali cõ
iungere Asdrubal vellet, corporibus suis transitũ illius occluse-
rũt & mortui sunt, de his ait Virg. duo fulmina belli Scipiadas.
[Propugnacula) Sunt muri, & ædificia ante vrbẽ, seu castra ad de-
fensionẽ structa, προμαχῶνα Græci vocãt. [Africanus maior) Hic
Carthaginẽ tributariã fecit. [Quid) minor Scipio Aemilianus
Pub. Aemilij filius Scipionis supioris adoptione nepos. Nã ab
eius valetudinario filio adoptat' est. Numãtiã, prius, deinde Car
thaginẽ deleuit. [Quid inter hoℝ ætates interiectus Cato) Hic co
gnomẽto dictus est Cẽsorius, gñe Tusculanus, primus Porciæ gẽ
tis tres summas in hoie res præstitisse existimatus est. Fuit enim
optimus orator, optimus imperator, optimus senator, eadem, &
iex Scipione Aemiliano fuere, sed plurimorum odio laborauit.
Cato quater, & quadragies causam dixit, nec quisq̃ sæpius postu
latus est, sed absolutus semper fuit. [Interiectus) Interpositus sua
sor fuit tertij belli Punici suscipiendi, sed ante deletã Carthagi-
nem raptus est. [Domesticis exemplis) Romanis non peregrinis.
[Laudabile) Et ppea honestum. Nam cedunt sibi inuicem, hone
stum, & laudabile. [Veniant igitur;) Concludit interrogatus. Sic
ne aliquis ẽt eorum, qui sñiam suam irrident, & veluti incredibi-
lem admirantur, & contemnunt, qui maluit abundantibus pecu
nia & rebus externis similes esse. an nihil tale possidentibus, sed
virtute præstantibus quales ij fuere, quos cõmemorauit. Et nemi
nẽ futuℝ esse dicit, q non potius optet Cato Fabricio similis es-
se, quã cuius ditissimo. Sed tñ voluptatem obstinate asserere. q̃q̃
recte faciant, ostendit penitus repudiandam dicens esse. Huius
sñiæ meæ. Qui hanc meam sñiam de vero bono non probant,
& irrident. [Horum alicuius) Vt Crassi, Luculli. [Marmoreis te
ctis) De marmorum luxuria Plin. loquitur lib. 36. Nat. hist. Et
pcipuam morum isaniam appellat, C. Crassus orator primus, pe-
regrini marmoris habuit colũnas in atrio Hymettias, nec iñ plu-
res sex, aut lõgiores 12. pedibus. Tñ ob id M. Brutus in iurgijs eũ
venerem palatinã appellauit. Ars aũt sculpendi marmora uetu-
stior fuit pictura, ac statuaria. Quarũ vtraque cum Phidia cœpit.
L. Lucullus marmore delectatus est nigro, quod in Melo insula
nascebatur, & ab eo Luculleũ uocatum est. [Ebore) Quo lectos,
& mẽsas ornabant. Soli dẽtes elephãtũ ebur sunt. ut Plin. scribit.
Quos deciduos casu, uel senecta ipsi defodiunt elephãtes, nõ igna
ri, q̃ in ipsis præda expetatũ. Cœperunt tñ Plinij tpe ẽt ossa in lami
nas penuria secari. Ipsi elephãtes cum à venatoribus inuadũtur,
fessi impactos arbori dẽtes frangunt, pdaq. se redimunt. [Signis)
Statuis, & simulacris. à pstantissimis artificibus cõfectis, ut Praxi
tele, Myrone, Scopa. [Tabulis pictis) Vt ab Apelle. Nã pictores,
aut in tabellis, aut in parietibus pingũt. Et Propert. ait, In vene-
ris tabula sibi palmã ponit Apelles. [Corinthijs opibus) vasa Co
rinthia sigñat ex ære Corinthio. quod cõfusum ære, auro, argen-
toq fuit, casus autẽ miscuit. Cum urbs caperetur Olympiade 156.
anno 3. urbis Romæ 608. Quia incendio permistis plurimis sta-
tuis, atq; simulacris æris auri argentiq. uenæ in cõe fluxerunt. Et
Corinthij quidem æris gña tria fuisse traduntur. Candidum ar-
gento nitore ad argentum maxime accedens, & quo alia mistura
præualuit. Alterum in quo auri fulua natura. Tertium in quo æ-
qualis oium temperies, fuerunt auctores. Plin. & Florus æris Co
rinthij preciosior nota fuit, & toto orbe laus. [Atque hæc quidẽ)
Hæc inquit, quæ facile mutantur, & in potestate sunt fortunæ, q̃
uni dat, alteri adimit, confiteor ne aduersari bona non esse. [Illud
tñ arcte) Vnum inquit est à quo abduci nullo pacto possunt, qui
uoluptatem esse summum bonum defendunt. Quam eorum o-
pinionem improbat Cic. Eudoxus, ut ait Arist. lib. ultimo. Eth.
uoluptatem censuit esse summum bonum, propterea, quòd cun-
cta

cta rōnalia,& irrationalia illam appetere eernebant. In cunctis aūt esse id,qđ eapetitur probum,ac maxime optimum volebat. Cuncta vero in idē ferri optimum esse signāre. Et singula quæ bonum sibi sit reperire a Quemadmodum escam. Quod aūt oibus bonum sit, & quod oia appetunt id esse summum bonum. Nec minus putabat id ex contiario parere,quia dolor per se ipsum fugiendus sit. Idem,& Epicurus sensit,& alij nonnulli quos ceteri improbant phi. Cumq. multiplex sit uolnptas, quæ corporis est penitus repudiatur,& belluarum non hoiuin iudicatur. (Summum bonum) Vt oia faciant gratia voluptatis, ut dolure animi & corporis vacent. Illud.n.est summum bonum pp quod cetera oia fiunt,& ad quod ueluti terminum oia referuntur. (Pecudū) Quæ sensu duntaxat vtuntur, rōne earent quæ præcipites ad id, quod adest feruntur. (Animum) Hoc est rōnem. Nam cetera aialia aiam tm̄ hn̄t,qua viuunt,hoies animum quoq; hoc est rōnem quo sapiunt. Vnde ait Satyricus,Principio indulsit cōis cōditoc illis. Tm̄ animas nobis,aium quoque. (Natura) ſm quam viuere nihil est aliud,quam secundum virtutem viuere, ad quā natura nos ducimur hanc aūt nām Chrysippus cōem intelligebat,& propriam humanitatis. Est uero natura vis, quæ cerni oculis nō potest. Cogitatione aūt comprehenditur,corporibus a deo intita, principium motus & quietis. Ipsa.n.est quæ mouet nālia corpo sa,& quiescere rursus facit,oia nanq; corpora,sicut elemēta,& q̄ ex his cōposita sunt,& si à deo motu,& quietē hn̄t,continue tn̄ a natura mouentur,multa.n. sunt quæ corpora mouent, primum deus deinde mens,postea aia,vltimo natura,quę veloti instrm̄ dei est; hoiem enim,& bruta aia,& natura mouet. Corpora uero, & simplicia,& composita sola mouet natura, & quiescere à motu facit. (Diuinins) Aio⁊ originem manare de cœlo inter recte phantes indubitate constat esse snia, inquit Macro. & aia dum corpore vtitur hanc esse perfectam sapieotiam, vt vnde orta sit, de quo fonte venerit recognoscat.hinc a Iuuen.serio vsurpatum est,e cœlo descendit γνῶθι σεαυτόν. Et delphici voa hæc refertur oraculi consulentis ad beatitudinē quo itioere pueniretur: Si te. inquit cognoueris.Sed,& in ipsius tēpli frōte hæc inscripta snia fuit,hoi ergo uoa est cognitio sui,si originis principij sui naturalis eaordia prima respexerit,nec se quæsierit extra. Sed vt intelligatur aiam nostram partem esse diuinæ mentis,sicut ueteres phi. voluere,& in primis Plato.Deus qui prima causa est mentē creauit ea superabundanti maiestatis suæ fœcunditate, hæc mens oibus humanis corporibus infusa est, in quibus cum purissima sit degenerat,hoc tn̄ falsum est. Nam si pars sequitur naturā totius vnde est,sequeretur aoimas oostras,quæ à deo sunt,deos esse,qđ dicere absurdum esset. Deum uero mentem esse oibus elemētia infusam, qua oia uegetentur, ēt vir. Platonem secutus sentit his versibus. Principio cœlum,&c. (An quidquam,&c.) Validissimū est argm̄,& quod uix possit infringi. Quo voluptas non esse bonum colcatur hoc modo. Bonum.i.quod possessorem efficit meliorem. Voluptas aūt non bonum,sed pessimum efficit possessorem,non igitur voluptas bonum. Boni est semper prodesse,nunqoam obesse.Sed hoc non prætter uolnptas,noo est itaque bonū iudicanda. (Vt enim) Aliud argm̄. Si hominem uirtus meliorē, & laodabiliorem efficit semper, non in iniuria gloriari quis de ea potest.Sed volnptas eiusmodi non est, oon igitur gloriari de ea quispiam potest.ergo malum est,noo bonum. (Prædicatione) Vt voluptate glorietur. (Atqui) Conclusio est totius superiora disputationis,sed p̄cipue eius,quod contra voluptatis assertorea dixit. (Patrocinijs) Defensionibus. (Quo maior est) Quāto magis q̄spiam voluptate abūdat,tanto magis insanit,vt in Cat.maiore Cic.ait,Cū uero tres fint vitę,voluptuosa,ciuilis,ɔtēplatiua. vulgus oino seruile,uitā deco⁊ degit. Sustētarat aūt ob id,quod pleriq; in potestatibus constituti instar Sardanapali uitā agunt. (Profecto) Cōcludit hoc Paradoxū p propositionis iterationē.

OMNI BONI.

QVod honestū sit,id solum bonum esse) In hoc paradoxo. mōstratur, q̄ illud solum appellatur bonum cū honestate hoc pacto. Catilina ciuis sceleratus in remp. conspirans uos alloqtur socios,multa uobis polliceor, bona enim senato⁊,& alio⁊ clarissimo⁊ viro⁊,& ciuium ipsis interfectis surripiemus,& his locopletiores efficiemur, cui alter rñdit. Hæc bona nō esse uidelicet,qm̄ maiestatis locum nō tenēt. Turpe est senatores occidere,hoc vero exēplo hoc paradoxi sensu intelligitur,quod honestū sit,id solum bonum esse, subaudi dicunt Stoici,est ꝓpositio,facit aūt syllogismum rhetoricum subiungēdo huic multas rōnes. (Vereor tn̄) Dubitationem remouet auditoribus oe pereant hæc præcepta ēt ſm disputationem Stoico⁊, qm̄ ſm Cic.sensum,& opinioonem dn̄t,quare attentiores facit auditores. Dicerent fortasse,tu uis probare ista per argumēta Stoica,ideo dicit hæc mea oratio oō est deducta ex disputatione Stoico⁊,sed ex ueritate, & mea snia perfecta. (Tanta) Quæ maxima est. Quid.n.reperire maius possit,quam dignoscere quid bonum,quidue malum sit uitæ humanæ. (Nunq̄ hercule) Subijcit rōnem propositionis hæc oratio superius quasi una parenthesis. (Pecunias) Quidquid possidetur, pecunia nuncupatur. (Impēria) Dominationes,magistratus. (Voluptates) Corporis quibus hoies astricti sunt,& tangit duo gn̄a bono⁊ externa uidelicet, q̄ sunt opes,& imperia,& res,& corporis bona.s.uoluptates ut ostendimus in proœmio à Stoicis bona oon uocantur,sed solū virtutem animi bonum appellant de gn̄e bono⁊ hic intelligitur esse Cic.disputatio. (Quippe cum uiderentur homines) Adiungit cōfirmationem rōnis,sed aliam rōnem arguit à contrario,quod hæc bona non sunt, qm̄ his operibus quanto magis sunt repleti hoies,tanto magis eas desiderant. (Neque expletur) Quantū ad aium. (Satiatur) ad sufficientiā. Hydropicus quanto magis bibit, tanto magis auidus bibendi,& auiditas ei crescit. (Neq; solū) adiungit aliam rōnem. Bona.n.uirtutis non cruciant hoies,sicut diuitiæ,qua⁊ auiditas non solum augendi cupiditate,sed ēt timore perdendi aios angit hoium. (In quo) Locus est ab auctoritate maio⁊,qui diuitias bona appellauerunt, nisi simplici uocabulo,sed in effectu bona,ut nominarētur,permiserunt. (Nostro⁊) & bene ne videatur hæc trahere ab argumētis,Stoi.vnde ioqt nostri R.non dico Stoicos,has diuitias non vocarunt bona. (Membra) Diuitias,opes,recta. (Cū re) In effectu,sed solo vocabulo vulgari noiauerunt bona. (Potest ne) Ab effectu trahit argm̄,que bonū non pōt adhærere alicui malo,sed diuitiæ possidētur a malis, ideo bona nō sunt, breuibus.n. interrogatiunculis, vt ir. virtute bonus efficiatur ideo quāto magis quis in abundantia diuitia⁊ versaretur,tāto magis efficeretur bonus,si essēnt bonæ diuitię,ergo non sunt bonæ,qa hoiem faciūt peiorem,& obsunt probis,hę quidē diuitiæ sic a vulgaribus oūcupatæ sunt, nocēt sæpe numero bonis hi libidinosi,scelerati,superbi plerunq; pp diuitias acquisitas facti requirūtur,ergo bona nō sunt,inquit Socr. (Sed ēt improbi) Quātum ad illud,potest ne bonū esse cuiq̄ malo. (Obsint ꝓbis) Quātū ad illud,pōt quisq̄ in abundantia. Diuitiæ aūt malegnitatis magis,quā bonitatis sunt. (Quamobrē licet irrideat) aliquæ sunt ɔclusiones per verba p̄dicta,vt si dicā. Diuitiæ possessorē non afficiunt bonū,ecce conclusio,ergo nō sunt bona quædā, aliæ sūt p sequētia verba,hoc modo possidētes bonū nō reddar, ideo irrideat me siquis vult quod dicā,si non ɔcluditur p sequentia. (Neq; ego vnq̄) Similitudinē fecit. (Laudabo) ꝓbat exēplum Biātis. Exēplū est cū recitatur dcm̄,aut factū,aut certi auctoris nomine ꝓposito,vt si dicas. Socr.sic inquit. Similitudo est sine certi auctoris noie,vt ipse inquit. (Sapiētē) Attribuit fidē testi. (Vt opinor) Loquitur more vulgariū ignorantiū sapientea, qui uolētes dicere phos,fuerunt nescio quis phs dixerit, & bene facit Cic. dubitare,utrum Bias fuerit denominatus inter septem sapiētes, ne uideator has snias probare per exēpla sapientum, & non ſm veritatem rei. (Cœpisset hostis) Persæ cœperunt Prienem ciuitatem Biantis,qui cum exiret vna cū multitudine per vnam,portā, hostibus vero per aliam ingredientibus dr̄ rn̄disse cuidam interroganti,quia oon ferebat aliquid de suis rebus. (Oia mea mecū porto) Intelligendo uirtutem,quæ auferri non pōt. (Ludibria) fortunæ. Fortuna.n.in his rebus ludit cum hoibus, modo extollēdo,deprimendo,aliqñ alium in dignitatem subrogādo. (Ne sua) Quid quod auferri pōt suum non dr̄, sicut diuitiæ non sunt sua, quę auferuntur,nec bona nuncupantur, qm̄ bonum hoiem non efficiunt, verte per cootrarium. Virtus propria est, quia non aufertur violentia aliqua,virtus est bonum, quia bonos reddit possessores. (Quæret igitur aliquis) Probat per diffinitionem boni, q̄ bona cōia externa sunt oon bona,igitur aliquis videns, q̄ istæ diuitiæ,& voluptates,sunt oon bona,quæreret a me quid bonū. (Si quid recte,& cum vir.) Quæ rectitudo est inter duo extrema, vt puta liberalitas virtus est,quæ circundatur ab auaritia, & prodigalitate. (Cum uirtute) Quæ est habitus mentis bene constitutæ,sed illud quod fit ad libidinem,& ornamentum corporis non est cū virtute,ergo bonū non appellatur. (Lentius).i. tardius hæc p̄cepta iotrant nisi exempla apponantur. Qoam factis.s.ad declarationē vulgarium. (Illustrāda) Ad illud obscura refertur. (Subtilius diu.) In disputatione subtiliora vñr. ideo per subiectionem exēplo⁊ illuminanda sunt dixit in proœmio alia erudita,alia popularis oro.ergo quad vulgaris oro. hoc paradoxum efficiendū est facilius. (Quæro à vobis) Loquitur ad populum. (Cogitationem).s.istarum diuitiarum,vt periculis malis sæpenumero, se, & morti opposuissent maiores non gratia voluptatis acquirendæ, sed virtutis amore. (Præclare fundatā) disciplinis,& moribus tn̄,

stitotam

institutã.[Aori,& argẽti).f.cogitationẽ habuisse.[Aut amœnitatum ad delectationẽ)Hoc est mori voluerunt,vt amœnitatẽ aliq̃ coosequerentur. Amœnam rem dicimus, quæ caret munere. [Qoibus gradibus Romulus ascẽdit in cœlum)qbus vijs deificati synt reges Rom.& alij clarissimi viri. Non.n. abondantiam pecuniaꝝ,ut amœnitate aliqua deificati,sed pp eorum virtutem,ergo virtus est summum bonum,antiqui solebant per istam diuinatiouem remunerare virtutem claroꝝ viroꝝ. [Numa Pomp.) q duxit populum bellicis armis assuetum ad summam religionem. Prius.n.populus timebatur per arma, sed gratia religionis inueneratione habebatur.[Capedines)Vasa qbus Numa vtebatur in sacris,quæ dicebatur hr̃e colloquium cum nympha Egeric.[Vrnulas)Calices. sed talia dñr oino vasa terrea. [Qoam alio).i.illa Numæ Pomp.virtuti præditi non fuerant.vt inq̃t Persius. Dicite pótifices in tẽplo quid facit auꝝ.[Omitto reliquos) Primo Romulus fuit,deinde Numa,Tol. Hostil. Tarquinius Priscus, Seruius,& vltimus fuit Tarq.Superbus,sic nũcupatur, quis ceteris abũdaret vitijs,qm̃ superbia alia solet excedere vitia. [Pares virtute)Scia militari,& castitate.[Brutũ)Qui expulit Tarq. non gr̃a vestimentoꝝ,aut voluptatum, sed virtutis caosa. [Reliquos sic Val.Publicola.primus cõsul Brutus fuit.[Quid assecuti)nõ diuitias,neq; voluptatẽ,sed virtutem consequi voluerũt. [Porsenę qui Etrurię rex fuit,ad cuius auxiliũ Tarq.Superbus ꝓfectus est, persuadens,illi,q̃ quemadmodò ipse expulsus est, ipse populi sui sic sibi Porsenæ facere pñt,quia sibi auxiliũ traderet. [Quæ uis) Horat.iste quidem gr̃a virtutis non cupiditate diuitiarum motus contra Tarquinios io ponte sublicio.i.ligneo se solum collocauit donec à tergo põs ille fractus est,deinde in Tiberim decidit, & armatus ad ciuitatẽ trãsnatauit,qui Cocles appellatus, qm̃ oculò suũ hic amiserat cocles appellaretur,vnde factus est,vt coclites appellarẽtur monoculi,et ait Plaut. De coclitum familia es. [Quæ uis)Vt oñdat illud esse summũ bonũ quod rectũ, & cũ honore factũ sit,inducit historias quibus hoc esse ꝓbatur, plerią;.n. non alia causa vitam cum morte cõmutare apperiuerunt,nisi honestatis,& virtutis causa,ergo virtus ipsum bonũ appellatur.[Patrẽ Decium) Cũ Romani contra Latinos bellom gererent. Decius cõsul vna cũ collega somniauit,q̃ exercitus ille, cuius imperator pro patria diẽ suum obire vellet, victoriã contra hostes cõsequeretur,quo Decius amore patriæ instructus cõuocato sacerdote solennitatibus factis oia mala in P.R.ventura in suũ caput vertere optauit,moriturus in hostiũ copias, prosternitur,qđ idẽ filius alio tpe fecit,quæ actio ab antiquis,deuotio appellata est. [Copias)Copiæ militũ,sunt multitudines militũ. [Quid cõtineutia C.Fa.)Qui auꝝ Pyrrhi Tarẽtinoꝝ imperatoris amore reip.spreuit,de quo ait Virg.[Paruoq. potentẽ Fabriciũ.[Qoid renuitas in curijs)Curius Sãnites populos Italiæ debellauerat. quoꝝ in rep.mos erat,qđ imperatores essent patroni gẽtiũ,quaꝝ victoria potiti fuerant.Sãnites aũt cum petijssent Curij domum, eum insigne rapas voluentẽ inuenerunt,putãtes patronum suũ renuitate coactũ hoc facere.magnum põdus auri et attulerunt,quod Curius accipere noluit,quod Romanorũ mos erat nõ aurum possidere,sed hõibus aurũ imperare. [Duo propugnacula) Cnei,& Pub. Scipionis cum Asdrubal vellet p Hispaniam trãsmigrare in Italiã,vt ferret auxilium fratri Annibali, se opposuerunt illi ne trãsiret,& illic mortui sunt,& hoc fuit in 2.Bello Pun de quibus inq̃t Virg.Duo fulmina belli Scipiadas.[Propognacula)Ac si diceret duo castella.[Africanus maior) Qui erat de familia Corneliorum,q Carthaginẽ tributariam fecit. [Quid minor)Qoi euertit Carthaginẽ in 3.Bel.Pun.Inter borũ ætates interfectus Cato Cẽsorius,q vixit tpe Africani maioris,& ẽt post eius mortẽ,deinde mortuus est tpe Africani minoris.Cato igr̃,& isti clarissimi viri nõ cupiditate diuitiarum,nõ ornamento corporis, nõ voluptate corporis se periculis sobiecerũt,nisi pp virtutẽ, vt diximus de Catone lib.de senectute,qui maximos erat senator,orator,& imperator.[Præclarũ)Ad rectum dr̃.[Veniant igitur) Per cõparationẽ istorum bonorũ externorum, & horum clarissimorũ uirorum ostẽdit uirtutem esse summum bonũ. Interrogat.n.illos, qui delectãtur his bonis vanis dicẽs.Est oe aliquis vestrũ,qui mallet similis istoꝝ alicuius quos diximus superios. An veller potius diuitijs abũdare Rñdit,qđ potius vellet istoꝝ virtutem,quã diuitias,sed hãc vnã relinqount,qđ voluptate corporis potiri sp volũt,quã rẽ suo loco cõfutabit,ordo est. Tũ dicet vtrum mallet aliquis esse similis alicuius hoꝝ,qui marmoreis tectis vtitur,an similis Fabricij,qui nihil hoꝝ habuit,nihil hr̃e voluit. [Fulgentibus auro)Auratis.[Signis)Statuis æreis,ournerat diuitias,qb° antiq delectati sunt.[Corinthijs optb.)i loco,vt inq̃t Virg.& viuos ducẽdo marmore vultus.[Facile adduci solẽt) Facile ꝓbatur,& adducimus istos,cõ consitentur ista,quæ hoc,& illuc transferri possunt minime bona esse. [Illud aũt stricte te.) Vt voluptas sit summum bonum.Summum illud dr̃,gratia cuius cetera fiunt,& id aliud cuius causa non sit boc modo ipsi lucrantur, laborãt vt voluptate corporis potiantur hæc voluptas ab ipsis summum bonũ vocatur. [Qoæ vox pecudũ) Remouet auctoritatem illius falsæ sniæ pecudes iandudum hñt aium in patinis. [Nihil est præstantius) Et io aiatis sicut tabulis, & aiatis sicut brutis aius præstat. Sutlocatis aũt tanq̃ vna belua in bis uoluntatibus diuinis in mundo, neque in corpore humano nihil est diuttus aio.[Quidq̃ ne) Argumentum indissolubile,& facit syllogismum, bonum est, quod possessorem efficit bonum,quod meliorem hoc est maius,sed uolupias efficit libidinosum posiessorem, ergo oon est bonum, & hæc est minor.[Honeste gloriari)Nemo gloriari põt, qđ comederit quatuor anseres in cœna,dico hooeste.[Quid aũt boꝝ est i voluptate)Hæc est alia minor pars syllogismi. [Prædicatione) q̃ est virtutis cõmemoratio.[Patrocinijs)Defensionibus. Patron° dr̃,q seruum manumisit. Patronos ẽt appellatur defensor ex usarum,cuius relatiuum est cliens. Horum aũt patrooorum officiorum patrocinium ouncupabatur. Baq. quo maior,vt diximus,vt Catone maiore, quanto magis aliquis in abundantia voluptatũ est tanto magis perdidit aium, & mentem, qm̃ sensus corporis pp illam voluptatem stuprati sunt. [Nihil est aliud) Concludit hoc paradoxum reuertendo ad eius titulum,& inscriptionem.

ASCEN.

QVòd solũ boonum,honestum.) Primum Parad.in 3 off.latius disputatũ,ita Grece sonat, ὅτι μόνον ἀγαθόν,τὸ καλόν.i.quod solũ bonum,honestum. ὅτι enim dr̃ quod μόνον.i.solũ,ἀγαθόν.i.booom,τὸ est atticulus,καλόν.i.honestum, & pulchrum. Vereor.n.facit qood pollicitus est,sic.n.disputat quasi in senatu,aut foro dicẽs modo patres cõscripti,seu iudices,seu qrites, vereor ne hæc oratio quã proposui videatur cui.i.alicui vr̃m.deprõpta ex disputatiooibus hoium Stoicorum,& nõ ex sensu.i.inuẽtione, & ingenio meo.Et ita dicam,tm̃ quid sentio,ne si copiose disputem philosophorũ sensu recitare putẽ. Vnde Flac. in Serm.1.fine,Ne me Crispini scrinia lippi Cõpilasse putes,verbũ nõ amplius addam.Et dicã breuius,quã res tanta põt dici.s.cõmode,aut plus. Ego mebercule.s.iudicante si mentiar nunq̃ duxi.i.extimaui,neque pecunias istorũ.s.contemptibilium hoium terrenis insudantium,q tñ se primos oium arbitrantur,dicẽte Flac. in Epist.Hos solos aio sapere,& bene viuere,quorũ Conspicitur nitidis fondata pecunia villis. Neque tecta magnifica.i.ædificia splendida,& magnifice extructa in altũ,neq; opes.i.facultates,& potẽtias,neq; imperia,neque eas voluptates, qbus ipsi sunt maxime astricti.i.deuicti,& icerti esse numerãdas io rebus boois.i.inter res,quæ uere bonæ sunt.Quippe.i.vtpote,aut q̃s ipsi confluẽtes.i.simul affluentes,& abundantes his rebus,uiderentur tñ desirare maxime ea qbus abundarent? & ita qa non satiãt oon sunt in bonis numerãda. Pecunia non satiat,qa auarus non implebitur pecunia,& vt Iuuen.dicit,Crescit amor numi,quantũ ipsa pecunia crescit.vnde addit auctor noster.Enim pro qa,neque sitis.i.auiditas cupiditatis explet,nec satiatur vnq̃. neque tales cruciantur.i.torquẽtur anguntur solum libidioe.i.mala cupiditate augendi ea quæ hñt,sed ẽt metu amittendi ea quæ hñt. Diuitiæ.n.acquiruntur cum periculo,& labore,possidentur cum anxietate,& timore,amittuntur,seu deseruntur,cum suspirio,& dolore.In quo .i.qua in re eqmdem.i.ego certe requiro,id est repeto, & desidero sæpe prudentiam hoium continentissimoꝝ.i.sua bona maxime in se continentium,& ita sua sorte contentoꝝ,nec aliud concupiscentium,tpore maiorum nostroꝝ.i.priscorom Romanoꝝ, qui maxime auari fuisse leguntur,ut attestatur in præfatione Liuius, qui putauerunt hæc membra, pecuniæ .i. peculi, seu rerum possidendaꝝ imbecillia,quia cito auferibilia,& fluxa ac fragilia,& cõmutabilia,quia corruptibilia,vt suot auꝝ,& argentum,& preciosa supellex q̃ suor ad ceteros qooq; transmutabilia putauerũt inq̃ appellanda esse bona.solo verbo.i.solo vocabulo,& nõ re ipsa,nisi quis bene vtatur,atq; bonitas non in rebus, sed in vsu eaꝝ consistat. Cum.i.qñquidem ipsi iudicassent de his, quæ isti bona vocant, longe aliter re ac factis. Põt ne. Probat quod proxime proposuerat,idq. est optimum filom orationis, quo sequẽs reddit rõnem ꝑcedentis,sic.n.verba aptissime contexuotur. Probat in qua ea quæ vocãtur bona nõ esse bona, eo qđ neminẽ bonum faciant,dicens. Põt ne bonum .s. simpliciter,& non noie tm̃ esse cuiq̃ malo? q.d.minime,aut põt quispiam in abundantia,bonoꝝ .s.cũ abundet bonis ipse.i.ipsemet esse non bonus? q.d.minime. Atqoi.i.attñ,aut atq; .i. & nihilominus nos uidemus oia ista talia,ut ẽt improbi habeãt.s.talia bona,vt aut improbi, aut potius talia bona absint.i.officiant,& noceãt bonis.Vnde in euangelio, diuitiæ

diuitiæ cōparantur spinis,& difficile est diuitē.saluum fieri. Quā-
obrem licet irrideat siquis vult.s.arridere tñ .i. nihilominus vera
sū valebit plus apud me,quam opinio vulgi iniqua. Quātūcunq;
sua numoꝝ spectat in arca,Tm habet,& fidei , auctore Iuuen. &
auctore Ouid.dat census honores,Cēsus amicitias, pauper vbiq;
iacet.& Horat.Et genus,& mores regina pecunia donat.Et bene
numatum decorant suadela, venusq. . Neq; siqs amiserit pecus
aut suppellectilem.i.ornamentum lecti,aut aliud vtensile, dicam
vnq́ sup. eum perdidisse . bona.i.q̇ vere sint bona dicēda Neenon
.i.insuper,laudabo sæpe illum sapientem.i.vnum ex septē sapien-
tibus Græciæ Biantem.s.Prieneum.Vt opinor hoc addit ne phi-
ce disputare putetur,aut ne græcanicæ historiæ fidem adhiberet ,
quia plurima Græcia mendax audet in historia qui.s.Bias enume
ratur inter septem sapientes , quorum noia in officijs inuenies .
Cuius.s.Biantis,cum qdem hostis cœpisset pŕiam.i.vrbem,in qua
natus fuerat.i.Prienē,& ceteri.s.ciues,ita fugerent, vt asportarēt
secū multa ex suis rebus.s.melioribus,cū esset admonitus à quo-
dā,vt ipse faceret idem .i. vt asportaret sua inqt,ego facio uero
.i.certe,& veraciter quod admones,nam porto mecum oia mea.i.
quæ vera mea sunt.s.virtutes,& scientias . Ille.s.nobilis phs Bias
(declinatur aūt Bias Biantis,sicut Abas Abantis, & Calchas Cal
chantis .) Putauit hæc ludibria fortuitu.i.quæ pro ludibrio sunt
fortunæ,quæ ea dare,& auferre posse vī,ne quidem.i.non ēt sua,
q.d. tm̄ absuit,vt ea asportanda secum putaret , vt ne sua quidem
esse cēseret,quæ nos appellamus ēt bona,qua indicat nedum no-
stra . Quid est ? Infert quæstiunculam,quam dissoluet dicens,Igi
tur q a,ó Cic.vt dicis hæc non sunt bona,aliqs quæret,qd est bo-
num?Rñdet si id,quod fit recte,& honeste,& cum virtute dr vere
fieri.Bene ergo opinor solum id bonū,quod est,& rectū,& hone
stū,& cum virtute . Sed hæc .i. hmôi dicta pŕt videri obscuriora ,
quā.s.vt quiuis intelligantur cum disputātur lētius.i.solis verbis,
quæ minus mouent,& ꝓbant quam exēpla.Et ita sunt illustrāda
.i.elucidanda,& nobilitanda vita,atq; factis summoꝝ viroꝝ, hæc
dico,q̇ vr̄ disputare subtilius verbis qoam factis, licet reuera nō
disputentur subtilius,q a facta plus afficiunt.Quæro.n. à vobis,ò
qrites , aut populares qbus persuasum est diuitias pro bonis esse
hñdas.Num .i.nunquid id qui reliquerūt nobis ante.i. prios Rēp.
fundatam tā præclare,videantur habuisse illā cogitationem , aut
auri,aut argēti ad auaritiam.i.cogitasse,& aio versasse auꝝ,& ar-
gentū ad auaritiam,aot cogitationē amœnitatum ad delectatio-
nē,aut supellectilis.i.ornamenti lectoꝝ , ad delicias .s. exquisitas
munditias aot epulaꝝ ad voluptates.s.pecunias,q d.nequaq̄.vn-
de addit,Ponite ante oculos.i.ꝯsiderate vnomquenq; regū.s.Ro-
manoꝝ,qui septem fuerunt . Vultis incipere à Romulo, qui pri-
mus regum ꝓhibetur . Vultis incipere post ciuitatem liberam .i.
libertatem à dñatione regis superbi , & filiorum , videlicet Tar-
quinij,ab his ipsis.s.Iun.Bruto,& L.Tarquinio Collatino,Lucre
tio,& Valerio,qui liberauerunt eam.s.ciuitatē. Quibus gradib.i.
scalis,& initiis ascendendi tñ.i.vt paucis absoluam , Romulus a-
scendit in cœlum .i. translatus dr̄ in cœlum, & annumeratur dijs
Indigenibus . Ne pro an ijs .s. gradibus, qui bona isti appellant ,
q. d. nequaq̄ . Vbi aduerte puer,vt non legas is neque , sed is ne,
quæ,& est venustus sermo,in quo relatiuū sequenti ꝯformatur ,
non.n.dicit quos,vt referatur ad gradus,sed q̇,vt referatur ad bo-
na.isti aūt per contēptum dixit,an sup. ascendit potius rebus ge-
stis,an virtutibus,q.d.multo. aūt pro sed,quid sup.egit aut sentit
Numa Pompilius secundus rex Romanorum a curibus oppido
lo Sabinorum missus in imperium magnum?arbitramur ne.s.de-
bemus ne arbitrari cognita religione Numæ,& eius gratia corā
dijs capedines.i.vasa capacia fictilia,& urnulas.i.vasa minora figli
nas.i.a figulo e terra fictas , & formatas,fuisse minus gratas dijs ,
imortalibus,quam delicatas pateras alioꝝ.s.qui postera dijs auꝝ
immolare cœperunt,inducti auaritia pontificū.in quos dicit Per
sius,Dicite pōtifices i sacris quid facit auꝝ, &c. Omitto reliquos
.s.reges Romanorum . sunt ēt oēs pares.i.continentes,& diuitia
eum contēptores inter se. præter Superbum s. Tarquiniū.Siquis
roget.i.interroget Brutū quid egerit in liberanda patria.i.vt pa-
triā liberaret,vel dum patriā liberauit,& si quis roget item.i.con
similiter reliquos socios eiusdē consilij .s. Collatinū Lucrenum
Valeriū,&c.quid expetiuerint in patriæ liberatione, & quid sint
secuti.i.quā mercedē sibi proposuerint,nonquis.i.nō aliquis eo-
rū extitit,cui voluptas videatur ꝓposita, cui diuitiæ videātor ꝓ-
positæ,& deniq; cui videatur qdq̄ aliud propositum fuisse.i. pro
præmio intentum præter offm̄ .i.præter quam vt faceret offm̄ .i.
debitū exercitiū viri fortis,& magni ? q d. nequaq̄ . Quæ res,pro
bat idem alijs exemplis,quæ in Liuio,& Valerio recitantur , di-
cens: Quæ res impulit Quintum Mutium iuuenem illum Roma

nū,Scæuolam deinde agnominatum ad necem.i.occisionē Porse
næ regis Etruriæ Romā obsidentis siue vlla spe salutis suæ.q s nō
sperauit munus sibi,sed patriç,& ita nō poposcit sibi diuitias,aut
honores in terris.vt aūt in Liu.lib.2.legimus, Tarquinius post Lu
cretiæ violationē à filio eius illatā,& superbiam exactus cōfugit
ad Porsenā regem Etruriæ,petens ab eo suppetias, q similes fu e
tonas sibi timēs, constituit Romanos ad recipiendū regem coge
re,cumq. diu Romā obsedisset , & Romani ꝓximi ad deditionē
essent ; Q . Murios accessit ad patres,petens veniam exeundi in
exercitū hostilem ad ꝑpetrandum facinus memorabile ad salutē
patriæ,qua obtēta cum in exercitu videret scribā regis splendide
vestitū,& regalia fere munera tractare,eū occidit.Captusq;,& ad
regē adductus,interrogatus quisnā esset,& cur id fecisset,dixit se
Romanū esse,& constituisse regem interficere,sed manū errasse,
quocirca ignē petijt,quo ex ara ablato dexterā in faculam conie
cit,eamq. fere exussit sine gemitu,aot vultus imutatione,quo vi
so iussit Rex ignē amoueri,& iuuenē abire, parcēs quod in se sæ
uierat,cū à seipso nō abstineret. vnde quod læuus in volam.i.ma
nū fuerat Scæuola agnominatus est . Veꝝ simulans se gratam regi
velle ferre,dixit trecētos esse iuuenes Romanos cōiuratos simi-
li via in regē grassari,donec obsidionē dissoluerent, sibiq. primū
locum sorte datū,alios fore minus erraturos. Quo itellecto rex
acceptis obsidibus,obsidionē dissoluit, & Mutiom ad ciuitatē li-
beratā liberꝝ remisit.Cetera historia recitatur, licet succincte in
superioribus cōmentarijs . vnde ad ordinem reuertar , sed norit
poet Porsena media breui,& vnico n,à Martiale,& alijs pronū-
ciari,à Marone tñ Porsenna media lōga, & n,duplicato scriptū .
Quis inq̄ impulit Q . Mutium sine vlla spe, non tñ sine re . quia
aliter euenit,salutis suæ.i.saluationis vitç.decreuerat.n.oino pro
patria mori, aliter temerarie cōcepisset in medio exercitus regē
occidere . Quæ vis.i.virtus & potestas tenuit Coclitem.s.Hora-
tium,postea Coclitem ob captū oculum,quem in casu de Ponte
amisit agnomina tū,solum in pōte.s.sublicio.i.ex sublicis,hoc est
lignis ꝑ transuersum dispositis cōstructo, contra oēs copias ho-
stium.s.exercitus Porsenæ,donec pōtem securi intercisum deie-
cisset . Quæ vis deuouit.i.voto morti volūtariæ, & dijs manibus
oblatæ adduxit Deci.patrē,& qui deuouit Deci.filium ac immisit
in copias armatoꝝ hostium,vbi.s.cōfertissimi erant hostes, illuc
se immiserūt,& sibi necem,exercitoi aūt salutem inuenerūt,sine
deoꝝ fraude,vt deuouēdi se exemplum sequerentur alij,sine mi-
seratione dei ēt errantia deuotionē suscipientis . Quid sequeba-
tur.i.ꝓtendebat continentia.s.ab auo C. Fabricij , q spreuit aurū
Pyrrhi, & cū esset clarissimus impator collectis populi sepultus
est.Quid sequebatur tenuitas.i.exiguitas victus M.Curij, qui in
catino ligneo rapulas in foco tostas comedebat, dū legati Sānī-
tū,vim auri illi afferrent,quā reijciens ait, se malle imperare ha-
bētibus auꝝ,quā auro, nihilq. tali victu contēpto opus esse aua-
ro. Quid sup.sequebātur duo ꝓpugnacula.i.vt dñr fortalitia bel
li Punici,videlicet Cneus,& P.Scip q pro muro se Carthaginēsi
bus opposuerunt,vt q potauerunt aduentū Carthaginensium in
tercludēdum.i.impediendū,& obstruendum suis corporibus. qa
fortiter repugnādo,& cadendo pro patria corporibus suis obsta
culū exhibuerunt,vt recitat cōmentarios . Quid sup.sequebatur
Africa.s.Scip.minor.i.posterior,q Carthaginem deleuit, quod se
quebatur maior.s. Africanus,hoc est Scipio prior , q Carthaginē
tributariā Romano impio fecerat. Quid sup.sequebatur Cat.s.
maior interiectus inter ætates hoꝝ .s.duorum Scip. q a minor erat
maiori,& maior minore,vt in de senectute visum est,q d innume
rabiles alij.s.Romani sup.sequebātur,dico inqt.innumerabiles .
Nā nos abondamus exēplis domesticis.i.ciuitatis nrę an putam⁹
eos cogitasse quidq̄ esse expetendum sibi in vita, nisi quod vide-
retur esse laudabile,& ꝑclarum ? q.d.minime, quia aliter nō obti
nuisset placitis.Vexiāt igitur ex superioribus exēplis, & suo cu-
iusq; aio constituent solā virtutem,& ita solū quod honestum in-
ter bona hñdum dicens . Veniāt igitor irrisores huius orationis,
ac sniæ,qua dico nihil ꝑter honestum esse bonum,ēt iudicent,vel
ipsi q.s.irrident , vtrum malint.i.magis velint se esse similes alic⁹
horum.s.diuitum huios seculi (notum est,qđ sępe dixi similis,qū
ad substantiā spectat genitioo gaodere) q abundat tectis i.ædi-fi
cijs marmoreis fulgentibos ebore,& auro, q abundat signis.i.si-
mulacris,& effigiebus preciosis.q i artificiose factis,ut plurimum
ex ære Corinthio,q abundat auro,& argēto cælato.i.sculpto. &
q abundant opibus Corinthijs.i.quales Corinthij olim possidē-
bant,q̇ erat vrbs opulētissima in Achaia inter duo maria sita. vn
de Flac t Cat.Bimarisq. Corinthi Mœnia. An sup.malint esse si-
miles Q. Fabricij , qui nihil horum.i.harum diuitiarum habuit,
& nihil uoluit habere , q.d. nemo est tam prauo iudicio , si mo-

do

do mentiri nolit,q̃ñ se Fabricij similem malit. Atq; tales solẽt ad duci facile,vt negãt esse in rebus bonis.hæc quidẽ quę trãsferun tur modo huc,modo illuc.i.diuitiæ mobiles. Tñ tenent Epicurei arcte.i.stricte,& defendunt accurate.i.adhibita cura voluptatẽ es se summũ bonum, quæ quidem vox vr̃ mihi esse pecudum oẽ bo minum, Tu,ò hõ,cum siue deus,siue nã mater oium re℞,vt ita di cam,dederit tibi aium quo nihil est præstantius,neque diuinius, sic ipse.i.tu te abijcies.i.abiectum,& cõtemptibilem facies,atque posternes te,vt nihil putes,interesse inter te,& inter quadrupedẽ .s.pecudem,& bouem,aut asinũ,aut porcum,q d.si quæ porcis, & bobus summũ bonum est voluptas,ẽt tibi sit summum bonũ,nul lum fuerit discrimen. Præterea addit,Et nequidq̃ bonum, quod non faciat eum, qui possidet meliorem, q.d.minime. Enim pro qa,vt quisque est maxime particeps boni ita est, &.i.ẽt maxime laudabilis. Neque est vllum bonum,de quo is qui habeat.s.illud non possit gloriari honeste. Quid aũt bo℞.s qui laudabilem fa ciunt,aut de quibus gloriari possis honeste est in voluptate, q d. nihil. vnde addit,ne pro an,voluptas,sup. efficit virum meliorẽ, aut laudabiliorem? q.d.minime. An quisquam excellit se glo riando,& prædicatione.i.apta cõmendatione in potiendis volu ptatibus.i.in hoc,quod voluptatibus potitus sit? q.d.nequaquã. Atqui.i.sed certe,vel atque si voluptas, quæ defenditur patroci nijs.i.aduocationibus,& defensionibus plurimo℞, quia plurimi voluptati indulgent, non est habenda.i.repudianda in rebus bo nis.i.numero rerum bonarum, & ea quo.i.quanto est maior eo .i.tanto magis dimouet mentem sua sede.i firmitate, & statu.i. trãquillitate. Profecto.i.reuera nihil aliud est viuere bene,& bea te,nisi viuere recte,& honeste,& ita nihil est bonum beatificum, nisi rectũ,& honestum,quod erat huius orationis propositum.

Ὅτι αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν,
quòd se ipsa contenta virtus ad beate viuendum.

NEc vero ego M.Regulum ærumno- sum,nec infelicẽ,nec miserum vnq̃ pu- taui. non.n.magnitudo animi eius cru- ciabatur à Pœnis,nõ grauitas,nõ fides, nõ constantia,non vlla virtus, nõ deni- que aĩus ipse; qui tot virtutum p̃sidio munitus,tantoq́. comitatu circunseptus,cum corpus eius caperetur,capi certe ipse non potuit. C.vero Marium vi dimus: qui mihi secundis in rebus vnus ex fortunatis ho minibus,in aduersis vnus ex summis viris videbatur: quo beatius esse mortali nihil põt. Nescis,insane,nescis,quan tas vires virtus habeat,nomen tñ virtutis vsurpas: q̃d ip sa valeat,ignoras. nemo põt non beatissimus esse,q est to tus aptus ex sese, quiq́. in se vno sua ponit oĩa. cuius aũt spes oĩs,& ratio, & cogitatio pendet ex fortuna; huic ni- hil põt esse certi; nihilq́. quod exploratum habeat per- mansurum sibi ne vnum quidem diem. cum tu hoĩem ter reto,si quem eris nactus istiusmodi,mortis,aut exilij mi- nis.mihi vero quidquid acciderit in tam ingrata ciuitate, ne recusanti quidem euenerit, modo non repugnanti. quid.n.ego laboraui,aut quid egi,aut in quo euigilauerũt curæ,& cogitationes meæ? si quidem nihil peperi tale,ni hil consecutus sum,vt in eo statu essem,quem neque for- tunæ temeritas, neq; inimicorũ labefactare iniuria? Mor tem ne mihi minitaris, vt oĩno ab oĩbus, an exilium, vt ab improbis demigrandũ sit? mors terribilis est ijs,quorũ cum vita oĩa extinguntur,non ijs,quorum laus emori nõ potest: exilium aũt terribile illis, quibus quasi circunscri ptus est habitandi locus; non ijs, qui oẽm orbem terra- rum vnam vrbem esse ducunt. te miseriæ,te ærumnæ p̃- munt oẽs,qui te beatum,qui te florentem putas: tuæ libi dines te torquent: tu dies,noctesq́. cruciaris; cui nec sa- tis est quod est,& id ip̃m quod habes,ne non diuturnũ sit futurum,times. te cõscientiæ stimulant maleficiorũ tuo- rum: te metus examinant iudiciorũ, atque legum: quo- cũque aspexisti,vt furiæ,sic tuæ tibi occurrunt iniuriæ,q̃ te respirare non sinunt. quãobrem vt improbo,& stulto, & inerti nemini bene esse põt: sic bonus vir, & fortis, & sapiens,miser esse nemo põt. nec vero,cuius virtus, mo- resq́. laudandi sunt, eius non laudanda vita est: neq; por ro fugienda vita,quæ laudanda est: esset aũt fugienda, si esset misera. quamobrem,quidquid est laudabile,idem & beatum,& florens,& expetendum videri debet.

QVOD se ipsa ꝯtenta virtus ad bene viuendum.) Græca ꝓpositio est, ὅτι αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν. Sensum Cic.trãstulit potius quã ver.Sic n. melius exprimi,& elegãtius videbatur quã si d ce retur,sufficere virtutẽ ad felicitatẽ.hoc Paradoxo ostensurus est solã virtutẽ ad beatã vitam ꝯñdam sa tis esse. Est aũt Zenonis,& Chrysippi ꝓpositio libro de virtutib. Stoici virtutẽ diffiniebãt esse affectione ꝯsentiẽtẽ,& ipsam p̃p se- ipsam esse virtutẽ,nõ ob metũ aliquẽ,aut spẽ,aut aliqd eo℞, quæ sunt exterius,inq́. ipsa ꝯstitutã esse beatã vitã. Cum aũt proba- uerit Cic. nihil bonum esse, nisi quod honestum esset, ꝯñs fuit ostendere beatã vitã sola virtute esse contentam. Beatos aũt inqt Cic.hos existimo,q sunt in bonis nullo adiuncto malo. Neq; vl- la alia huic verbo,cũ beatũ dicimus,subiecta ratio est,nisi secre- tis malis oibus cumulata bono℞ cõplexio,oẽs aũt boni,& sapiẽ- tes beati sunt,vt dicebat Socrates,mali vero miseri. Inuehi aũt in M.Antonium vr̃. q etsi opibus abondabat, & multis varijsq́. for tunæ p̃sidijs fultus erat,dici tñ beatus non poterat, cũ virtute ca- reret,& tã flagitiosam vitã duceret.sunt in eundem orõnes, quas Philippicas appellat,in qbus, vir corruptissimus reprehenditur. (Quòd se ipsa ꝯtenta virtus) Dicimus.s. (Nec vero ego,&c.) Pro positionem suam Cic.exẽplo M.Reguli ꝓbat. Nota est historia, quã multi scribunt,vt ipse Cic.lib. 3 Off. Vbi Regulũ contra im- pugnãtes defendit,& mirifice laudat. (Aerumnosum) Calamito- sum. Aerumnæ labores onerosos sigñant,vnde Herculis Aerũnæ vocatæ sunt. (Infelicẽ) Cuius vitæ exitus infelix fuerit. Nã iuxta Solonẽ,spectare finẽ oportet.diciq́. beatus Ante obitũ nemo, su- premaq́. funera debet. (Nõ grauitas) Aliquot Reguli enumerat virtutes,quæ expertes erant oĩs cruciatus,cũ Regulus ipse à Pœ nis cruciaret. (Grauitas) Quæ opponitur leuitati. (Fides) Quæ est fundamẽtũ iustitiæ. (Cõstãtia) Quæ subijcitur fortitudini, est aũt p̃seuerantia in re bona. (Præsidio) Veluti militibus circunual lantibus. (Nam p̃sidium illos sigñat milites,q extra castra sede- bãt in loco aliquo,quo tutior esset regio, à militari ergo custo- dia tracta est similitudo. (Caium Marium) Huius vitã scri. Plut. Cic.ẽt in Tusc.qõnibus Marij laudat patientiã h's verbis. At ve- ro C.Marius rusticanus vir,sed plane vir cũ secaretur, principio vetuit se alligari,nec qsq̃ añ Marius solutus dr̃ esse secatus. (Vn⁹ ex fortunatis) Hoc est vnus ex his,q ꝓpria viuunt fortuna. Quę vt Cic.ait in orõne pro.M.Marcello,quasi dña est re℞ humana- rum,ei.n.fœlicitas,& successus bonum ascribitur. vnde,& Luc.in quit,Quidquid laudamus in vllo Maiorum fortuna fuit. Pompe ium item laudans Cic.inter cetera eximia ei fœlicitatem tribuit. (Vnus ex sum.) q paucissimi sunt,in virtutibus vero ai nullam si- bi partẽ fortuna vendicat, si veris magna pariatur fama bonis. Et si successu pura remoto Inspiciẽ virtus,vt ait Luc. (Quo) Quã te,vt & in p̃speris,& in aduersis rebus moderatus sis. (Nescis in sane. (Nũc in M.Ant.) Plane inuehitur,q faciebat quod hypocri tæ solent. Nam de virtute loquebatur,& disputabat,male aũt & flagitiose viuebat. Non .n. in verbis,sed in actione virtus consi- stit. In hmõi hoĩes & Iuuen.inuectus est,cum inquit,Vltra Sau- romatas fugere hinc libet,& glacialem Oceanum. quoties ali- qd de moribus audẽt.Qui Curios simulãt,& bacchanalia viuũt. (Vsurpas) Inculcas,in freqũẽti vsu habes. (Quid valeat) Quantã vim habeat, nã ex seipsa pendet Fortunaq́. perdit Opposita vir- tute minas,laudandaq́. velle Est satis,& nunq̃ successu crescit ho nestum. (Quod Luc. scr. (Nemo põt non,&c.) Qui oia sua in se posita existimat. Qui ex seipso nõ aliunde pẽdet, is beatus vo- cari põt. Talis aũt est vir vere bonus & sapiens,qui vtranque for tunam decenter perfert,ac semper pro qualitate rerum optime agit. Nemo aũt beatus fieri miser põt. Etiam si oia aduersa acci dant violari enim beatitudo quæ nascitur ex virtutibus animi non põt. (Ex sese) Ex aĩo suo bene constituto,non ex cõmodis corporis,aut rerum externarum, & re vera, quod Græcorum in prouerbio

FRAN. MAT.

prouerbio est οὐκ ἄνθρωπός ἐστι τὸ ὁρώμενον, hoc est non est homo quod cernitur, sed aius hois.s. Cic. quoq; ait non esse hoiem qd digito monstratur, sed aium hois. (In se vno) Vnde & Persius ait. Nec te quæsiueris extra. (Cui spes, &c.) Non pōt esse beatus nisi q firma, & stabilia possidet bona, diuitiæ, imperia, &c. eiusmodi stabilia non sunt, qm̄ facile mutantur, & auferri pñt, nō est igitur beatus, q hæc possidet. (Ex fortuna) Ex his quæ bona vocantur fortunæ. Ex qbus M. Antonius pendebat. (Nihil certi) Sicut is, q virtute est pditus, quæ possessio certa est, auferri.n. & mutari non pōt. (Vnum diem) ē breuissimū tps. Sæpe.n. accidit, vt quē mane potētē, & diuitē vidimus, eundem abiectum, & pauperē vespere videmus. (Eum tu, &c.) Hmōi inqt hoīem Antoni, q totus ex sese pendeat, q oia sua in seipso posita habeat, terreto quātūlibet minis mortis, & exilij. Quia nihil pficies, non.n. cōmouetur, & hæc oia virtute inferiora iudicat, ille cōmoueri poterit, cuius spes omnis, & cogitatio pendet ex fortuna. (Mihi vero, &c.) Qui ex fortunæ pendet terreri pōt, ergo tm̄ abest, vt verear quidquid mihi accidat inter ingratos ciues, vt ne recusaturus qdem sim, siquid acciderit, aut repugnaturus. (Nā libenter suscipiā) Et occasionē mihi pbitam existimabo periculū mea virtute faciendi, frustra ergo exilium mihi, aut mortem minaris, cum in aio meo mihi oia mea positæ sint, & in ɔscia bene actæ vitæ, cum libenter exiturus sim tam ingratam ciuitatem, quæ liberata olim, & defensa à cæde, & incēdijs per me fuit, cum perniciosissimam coniurationem extinxi, & coniuratos comprehendi, & tn̄ tot me iniurijs affici, tot periculi obijci patitur. (Non repugnanti) Sicut Clodio non repugnauit electus ab illo in exilium, cum posset quod ipse scribit multis in locis, noluit.n. ciues suos, & de se optime meritos, & de certare ꝑ se paratos obijcere seruis armatis, & gladiatorib. (Quid .n. &c.) Frustra, inquit tot labores sustinuissem, tot vigilias, & solicitudines in pdiscēdis bonis, & honestis artibus ɔsumpsissem, si ea hoc statu in quo sum dimoueri possem. (Peperi) quā cū ad opera quæ fecit, nā libros suos, & res gestas partus suos uocāt poetę, & oratores. (Cōsecutus sum) ad honores spectat, & magistratus quos gradatim gessit. (Temeritas) Gaudet.n. oia fortunæ cōmiscere, quam cæcam, & temerariam vocant. (Mortē ne mihi, &c.) Cōfirmat quod dixit, ex se peperisse, & ɔsecutū esse, quæ labefactari non pōt. & stultus, inquit, es. si mortem mihi minitaris, aut auxiliū hæc.n. quę veluti grauia, & terribilia proponis grata mihi hoc tpe accidere acciderent. nam per mortem abirem à mortalitate ad immortalitatē. liberarer tot periculis, quot mihi quotidie instāt. nō essem diutius inter improbos, & sceleratos, abirē in cœlum, & pmia bene actæ vitæ acciperem, per exiliū uero a malis ciuibus, & ingrata ciuitate ad bonos, & gratos hoies me cōferrem, neque angerer, quod patria carerem. nam viris fortibus, & probis, totus orbis patria est. (Ab hoibus) .s. migrandum sit ad deos ad verā æternamq. beatitudinem, quam illi cōsequontur, qui recte vixerūt. (Mors terribilis est ijs) Qui voluptatib. dediti sunt, & ois virtutis expertes, ijs molestum est mori. (Cum vita) nā morientes nullam sui memoriā posteris relinquūt. (His quorum, &c.) Cic. in Tusculanis, q.d. Sed pfecto mors cū æquissimo aio appetitur, cum suis se laudibus vita occidens consulari pōt. Nemo parū diu vixit, qui virtutis perfectæ perfecto functus est munere. Multa mihi ipsi ad mortē tēpestiua fuerant, quæ utinam potuissem obire. nihil.n. acquirebatur, cumulata erāt officia uitę, cum fortuna bella restabant. Quare si ipsa rō minus faciet, & mortē negligere possimus, à vita acta perficiat, vt satis superq. vixisse videamur. (Mori non pōt) Sicut mea cum tot res gestæ meę extent, tot monimenta ingenij relicturus sim. (Exilium) Illis timent exilium, qui quasi quibusdam includuntur habitaculis, quę egredi nō liceat, extra quæ viuere nec pñt, nec sciunt. nam probis, & fortibus viris totus orbis patria est. Socrates quidē cum interrogaretur ex qua ciuitate se esse diceret, sed mundanū inquit. Totius oi mundo se incolam, & ciuem esse arbitrabatur. Aristophanes quoq; ait, πατρὶς γάρ ἐστι πᾶσ᾽ ἵν᾽ ἂν πράττῃ τις εὖ, quē versum ēt Teucer apud Sophoclem usurpauit. (Te miseriæ) Miserum fortasse me existimas, cū hæc mihi minitaris, sed tu mihi habendus es, qui libidinibus, & cupiditatibus plurs possidēdi dies, & noctes cruciaris. disputaturus est illud Paradoxum Cic. oēs stultos insanire perturbationibus .s. animi, quas oēs phi morbos appellant qui sunt in morbo sunt, ij crucientur assidue necesse est. Contra sanitas aioꝶ in tranquillitate quadam constantiaq. posita est: Recte ergo Antonium cruciari ait Cic. cuius aius multis perturbationum morbis circunseptus erat, nec officio suo utebatur, quod est rōne bene uti quod sapiens facit, qui nunq̄ perturbatur. (Nec satis est, &c.) Quæ nunquam, ut supra ait expletur, aut satiatur cupiditatis sitis. (Ne diuturnum sit) Quia fortunæ bona transferri possunt, & mutari. ideo diuturna non sunt. (Conscientiæ) [illegible] conscientia, ideo semper aliquid additur; ex quo intelligitur inquam partem accipiatur. Virg. Et mens sibi conscia recti. Papini. Trepidis circunuolat alis Sæua dies animi. Nullum aūt tormentū grauius conscientia peracti sceleris. Quod Iuuen. ait, Pœnæ aūt vehemēs, ac multo sæuior illis. Quos, & cædis sues grauis inuenit, & Rhadamantus, Nocte dieq. suum gestare in pectore testem. (Iudicioꝶ, atque, &c.) Iudicia ex legibus nascunt. Illæ.n. pœnam proponunt sceleribus. (Vt furiæ) Sicut.n. furię cruciare, & vexare sceleratos dñr, ita iniuriarum quibus multos affecisti conscientia te exagitat. Quid n. aliud sibi volunt poetæ cū à furijs matris agitatum scribunt Orestem, quam illum conscientia sceleris peracti vexatum? (Quamobrem) Concludit hoc Paradoxum per cōtrarium colorem Rhetoricum. (Sapiēs.n. stulto) Fortis inerti opponitur. (Miser esse, &c.) si stulto, hoc est morbis animi oppresso, & rōne non utenti, bene esse non pōt, & qui rōne utitur, & omni morbo, hoc est perturbatione caret, q est uere sapiens miser esse non pōt, ē si cruciatur, & in compedibus, atq; carcere sit. (Si esset misera.) Qualis tua est. qui cum tot perturbationibus occuperis, insanus es & semper cruciaris. Vita sapiētis misera esse non potest, quidquid ei accidat aduersi. (Quāobrem, &c.) Probat vitam sapientis laudabilem, & per ɔñs beatam, quidquid beatum est, idem, & laudabile est, & beatum.

OMNI BONL.

IN quo virtus sit ei nihil deesse ad bene beateq. viuendum) Videns Cic. ꝙ Titu. male sonaret in Latinum, si de verbo ad verbū tractaret idem per alia verba dixit ὅτι αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν, quod ꝑ se sufficiens est virtus ad felicitatē hac quidem admirabili scientia demōstratur virtus solam hr̄e beatitudinem, sicut in paradoxo demōstratur, quod solum bonum appellatur, quod sit cū honestate, & bona externa, atque corporis bona vocitanda non sunt, beatitudo aūt in se comprehendit oia bona, quæ facile bonæ vnusquisq; virtute pditus consequitur. Invehitur aūt Tullius contra M. Antonium, quamuis non nomine eum ostendendo, quāuis abundans maximis copijs fortunæ non tn̄ est, beatus, quia virtute caret. (In quo virtus sit nihil ei deesse) Bene subaudi dñr Stoici. (Neque) Subijcit exemplū de M Regulo, q cum cruciaretur à Carthaginensibus non miseriam sentiebat, imo tunc erat in maxima beatitudine, qa offm̄ virtutis exercebat, historiæ.n. supsedendum, qm̄ superius tetigimus. (Aerūnosum) Ærūna.n. est labor corporis. (A Pœnis) A Carthaginēsibus, Pœni sunt Carthaginenses, q.d. non est ille q digito mostrari potest. Animus, q est ipse hō non cruciabatur. (Grauitas) Numerat aliquas partes virtutis, quas exercebat M. Attilius Regulus. (Fides) Quam pcipue habuit in obseruando iuramēto Pœnis. (Cōstantia) Virtutis pseuerantia in vita. (Præsidio) Tutela alicuius loci. (Corpus eius cū caperetur) Quamuis corpore esset captiuus in libero aio erat, nunq̄ emisit vnum verbum turpe, sed oia tolerabilia pro virtute, quēadmodum fecerunt nrī maiores à tyrannis cruciati. Caius Marius Arpinas, q fuit Cic. coætaneus in sciētia militari ceteros pualebat, fuit aūt in rebus secundis fortunatissimus, in aduersis fortissimus Cū discordias cum Syllæ hēret depulsus est ex vrbe, & latuit in Pōtinis paludibus, postea in vrbē reuocatus Syllanos expulit. (Quo nihil beatius reperiri pōt) Sūmus inter virtute pditos, & virtutis tutela munitos. quæ corporis crimina sentire nō permittit. (Nescis) Dirigit sermonem ad M. Antonium, q solum nomen virtutis habebat non actionem, nā virtutis ois laus in actione cōsistit, Immutabat ēt dictū Iuuen. Et de virtute locuti clunē agitant. M. Ant. quotidie de virtute disputabat, & aius eius tot vitijs, & scelerib. implicitus erat. (Quid ipsa valeat) Quæ nullis pœnis, & tormētis cruciari pōt. (Nemo) .i. ois beatus est ex se. i. ex aio, qui.n. ornatus est virtute, ille dr̄ esse beatus, & oia in se hr̄e bona. (In se vno) .i. aio bene cōstituto, q.d. nō est ille, q digito monstrari pōt. (Ex fortuna) Non in uirtute, ut, M. Antonius nihil certū, & exploratum in se habeat, eū Marcum. i. talem hoiem oia sese recipientem nō minus mortis, nō pœna exilij, non alia signatione malo interire aliquo. (Illius modi) .i. q sit constans in virtute, vt M. Antonio nihil certum exploratū fuit. M. Regulus. (Mihi) Vel Cic. vel Caton, siue alicui si mali cōtingeret aliqd mali illud non timebā, & modo susciperē libenter, qa virtutis meæ experimentū faciam. (Ingrata ciu) Ingrata dr̄, qm̄ Cic. eam defendit à cōspirationibus Catilinæ. Nūc aūt M. Antonius illi minat mortem vel exilium. (Non repugnāti) Quod idē fecit cū à scelerato Clodio in exiliū missus fuit. nō repugnauit recedere, cū potuisset suscipe arma, ut ostendit in oibus orationibus, quas habuit ꝑ reditu suo. (Quid.n.) Vt eo statu essem, quē nō misericordiæ, nō fortunæ, nō exilia præterire facerēt. (Mortē ne mihi) ostēdit istius stultitiam, q putauit Cic. male tradere

dere illi bonum hoc affert, hoc modo, si mortem mihi pbebis ibo de mortalitate ad immortalitatẽ, vlterius Sylla passus infinitos labores virtutis amore ab hmôi pœnis ad beatoꝝ loca demigrãs, ꝑterea si mihi exiliũ minaris, hoc eris mihi iucũdissimũ, ab ibo.n. ab improbis, qualis es, tu ad ꝓbos, & ad bonos hoies. [Ab hoib.) subaudi demigrandũ, ac si diceret ad immortales deos ꝓficiscar, ab improbis ad ꝓbos. [Mors) Terribilis, reddit rõnem ad mortẽ. [Exilium) Reddit rõnem cur exilium sibi non sit terribile. [Circunscriptus).i. illis.q non sciunt habitare, videlicet viuere, nisi in sua officina, & domũcula, non aũt terribile exiliũ sapientibus. ut docebat Socrates, quoꝝ locus habitandi est totus orbis. [Qui te florentẽ) Maximũ.n. erat in remp. M. Ant. [Cui nec satis) Quod est pp auaritiam non sufficiunt sibi diuitiæ quas habet, ideo beatus esse non põt. [Nec diuturnum) Vt descripsimus in superiori paradoxo, hęc quæ modo huc & illuc transferri põt non sunt diuturna. [Te ꝯsciæ) ꝯscia est vocabulum mesum, nam & bona & mala dr̃ ꝯscia, vt plurimum capitur in malum, ideo sp addendum est, vt ille, & sibi mens ꝯscia recti. Quintil. ait. Conscientia mille testes. [Exanimat) Occidit ne capiatur pp scelere atque adulteria sua. [Vt furiæ) Tantæ sunt iniuria quas fecit, vt furiæ sibi ante oculos versari videantur. quæ non permittunt te libere suspirare. Bonus improbo, fortis stulto, sapiens inerti correspondeot. [Nec vero) .i. vita illius laudanda esset si esset misera, vita virtute bene instituta expetenda est, q a misera esse non põt, quis multæ calamitates tribuant sapienti, tñ in ea beatitudo consistit cum ea virtus perdurat, quod sap enti vni sm Stoicos accidere non põt, sm vero Peripateticos calamitas bois quamuis peritissimo euenire põt. [Laudabile) Quidquid laudabiliter agitur bonum nuncupatur, sed in Ant. pp scelere sua nihil est laude dignum, ergo in seipso beatitudo consistit, quamuis externis bonis ebundans sit.

ASCEN. QVòd se ipsa cõtẽta virtus ad beate viuẽdũ) Hoc .i. Parad. sic Græce sonat. ὅτι αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν .i. q sufficiẽs virtus est ad felicitatem. ὅτι .n. dr̃ quod autarkes (profertur aũt Græce αὐτάρκης).s. multe, & sufficiẽs (ἡ est articul9) ἀρετὴ .i. virtus est πρὸς .i. ad εὐδαιμονίαν .i. felicitatẽ. Quã sciam vĩ cõtra Antoniũ induxisse, vt superiorẽ contra Catilinã, & cõiuratos reliquos. Probat aũt potissimũ exẽplo M. Reguli Attilij, de quo in 3. Off. late risum est. Ordo est, vt ꝓponatur thema. Nihil dees secũ quo sit virtus ad viuendum beete? q. d. qdẽ assero, nec vero ego putaui nunq̃ M. Regulum Attiliũ, q vt fidem hosti seruaret, & Reip. cõsuleret ad diritissimũ redijt suppliciũ in carcerẽ Carthaginẽsem, nec ærũnosum .i. ærũnis ac calamitatibus pleoũ, nec infelicẽ, nec miseꝝ. Enim pro qa, magnitudo ai eius non cruciabatur à Pœnis .i. populis Carthag. vnde Æn. 1. Pun. regna vides, & c. Et iõ bella Carthaginẽsia, bella punica dñr. œ .n. diphthõgus sæpe in u mutatur, vt à pœna fit punio, & pœnus punicus, à mœnia munio, & c. nõ grauitas, nõ fides, nõ cõstãtia, nõ vlla virtus sup. alia, nõ deniq; ipse aius repẽte cruciabatur à Pœnis, qui.s. aius munitus præsidio .i. defensione, & custodia, quod gallice garnison dr̃, tot virtutũ, & septus .i. circunstipatus tãto comitatu virtutis. Cũ .i. qñ, aut q̃ois corpus caperetur, ipse.s. aius non potuit certe capi. vero pro sed, nos vidimus C. Mariũ Arpinatẽ conterraneũ Cic. & itẽ nouũ hoiem, vt ipse erat, de quo in Iugurtha Sal. plurima, q videbãtur mihi in rebus secundis .i. ꝓsperis, vnus ex hoibus fortunatis .i. felicibus, qbus bona fortuna plurimũ fauet. q a nimia dexteritate in bello vsus erat, & videbatur aduersis sup. reb9 vnus ex summis viris, q a rea aduersas fortissimo aio tulit. Quod.s. hoie qui vnus ea felicibus, aut ee summis sit viris, nihil põt esse .i. contingere mortali .s. hoi beatius .i. fortunatius, & felicius. O insane qsqs virtutẽ paruipendis, vt tu M. Ant. tu nescis inq̃ quãtas vires habeat virtus, tu vsurpas tm̃ nomen virtutis sine re, & ita ignoras qd.s. vera virtus valeat. Nemo põt esse nõ beatissimus, q est totus epeus .i. constans, & quadrans ee sese .i. ee seipso, quique .i. & q ponit oia sua in se vno .i. solo. vnde Persius, Nec te quæsiueris extra. & Maro de viro bono: Quid ꝓceres, veniq. leuis quid opinio vulgi Securus, mũdi instar hñs teres, atq; rotundus. Externæ ne qd labis per leuia sidat. Aũt pro sed, nihil certe, & nihil quod habeat exploratũ .i. satis scrutatũ, & cognitũ permansuꝝ sibi .i. ipsum hñti qdem .i. certe voũ diem, põt esse huic ois spes, & rõ, & cognitio, pendet ea fortuna terreto eõ .i. eiusmodi hoiem cui in fortuna sit ois spes si nectus eris .i. inueneris, quẽ .i. aliquẽ sup. talẽ terreto inq̃ iuiosmodi minis mortis, aut exilij. Vero pro sed, qd qd mihi acciderit .i. cuiuis viro forti, & cõstanti (vĩ tñ de se loq, cui iã extremũ suppliciũ minatus ẽt, postmodũ intulit) in ciuitate tñ ingrata, vt q Camillũ, Scip. aliosq. ꝓstãtissimos viros in exiliũ miserat, & nũc pati videret, vt Cic. primus parẽs ꝑriæ appellatus, & q e Catilinæ faucibus rẽp. eripuerat in exiliũ mittatur, id suppliciũ ob factionẽ Amposcatur, euenerit supp. mihi, ne qdẽ .i. nõ ẽr recusant .i. .i. vltro ferre parato, nõ modo .i. nedũ nõ repugnãti .i. tm̃ abfuerit, vt repugnẽ, vt ne recusem qdã pro p̃ria mori. Enĩ pro qe qd i. ad qd ego laboraui, aut qd egi, aut in quo euigilauerũt curæ, & cogitationes meæ .i qd mihi ꝓfuerunt? Quidẽ .i. certe, vnde .i. siqdem, hic sont duæ partes si ergo nihil tale cœpi, & nihil ꝯsecutus sum tale, vt essem eo statu .i. in ea q̃litate ꝯdõne vitæ. Quẽ .s. statũ, neq; temeritas fortunæ, neq; iniuria inimicoꝝ labefactaret .i. deijceret, & cõcuteret? q. d. nihil mihi ꝓfuerit ante acta vita. vnde & Seneca iussum mori risisse aiunt, in vanum se ꝑstarũ, si mortẽ patienter ferre modũ dedicisset. Mortẽ ne, & cetera. Docet viro forti ne mortẽ qdem timendam cũ melũ non sit. vnde, & Horat. de viro bono in Epist. dicit. quod decet minitãti mortem moriatur, mors vltima linee reꝝ est? q. d. nihil amplius in me potes. Et ideo saluator docet non timendo eq corpus tm̃ occidere pñt, & q a mors netoralis est, nihil mali saltem culpæ in ee esse voluit. vnde illud est Moronis: Vsque adeo ne mori miseꝝ est, & c. & illud Iouen. Magnũ crede nefas aiam præferre pudori, Et pp vitã viuendi perdere causas. dicit ergo: Ne, pro an, ò Antoni, aut qsqs es tyrãnum agens, minaris mihi mortem, vt sit mihi demigrandũ .i. discedendum oino eh hoibus .i. ee hoc mundo, an minaris mihi exilium .s. in aliquas soles terras, aut in alienã prouinciam? vt si mihi demigrandũ ab improbis, q in ciuitate tali sub tyranno viuunt. Mors est terribilis ijs .s. pctõribus. q a mors pctõꝝ pessima, quoꝝ oia .s. bona, & fama, & vitia, & merita extinguũtur cum vita. qe perijt memoria eoꝝ cum sonitu. Iustus aũt, vt palma florebit. Et in memorie æterna erunt iusti, & ideo mors non sop. est timenda ijs, quoꝝ laus non põt emori. Aũt pro sed, exiliũ est terribile ijs qbus, quasi circũoscriptus est locus habitãdi, nõ ijs qui ducũt .i. reputant oẽm orbem .i. totum orbẽ terreꝝ esse vnam vrbem. Vnde Socrates interrogatus cuius esset, mundanũ se esse rñdit. significans totum mundum sibi p̃riam esse. Miseriæ, & ærũnæ .i. miseri cruciatus consciæ tantoꝝ sceleꝝ premunt te, q putas te beatũ, & qui putas te florẽtẽ. libidines .i. malæ & libidinosæ voluptates torquẽt te ẽi furuæ qe vermis eoꝝ nõ extinguet .s. tu cruciaris .s. a ꝯscia, vt dicit Iuuen. Iudice quo se nemo nocẽs absoluitur. dies, & noctes .i. p totum tp̃s vitæ tuæ. Nec id, quod est sup. tibi .i. qd habes est satis sup. tibi, & times ne ipsum quod habes .s. per iniustã occupationem sit non diuturnũ .i. breuis possessionis futurum. Consciæ maleficioꝝ tuoꝝ stimulant .i. pungunt te metus .i. formido iudicioꝝ, atq; legum exaiat .i. emori facit sine aio, ac animam reddit te, & iniuriæ tuæ .i. quas alijs facis, occurrunt sic tibi quocunq; aspexisti .i. oculos direxisti, vt furiæ .s. infernales dr̃ occurrere parricidis, vt Oresti, & alijs nefandi sceleris auctorib. Quę .s. iniuriæ, aut furiæ nõ sinunt te suspirare libere .i. sine pressure, & anxietate ai. Quamobrem, vt .i. quẽadmodum nemini .i. non põt esse bene, non alicui improbo, & stulto, & inerti .i. qui neq; vult, neq; scit, neq; valet bene operari. Improbus .n. non vult, stultus nõ valet, & iners q sine arte est, nescit. pessimus. aũt est, q nõ vult, ita improbus .i. improbãdus summopere. Stulto eñr ignoscendũ est. vnde Iuuen. Hunc ego fatis imputo. Inerti aũt qui didicisse noluerit, venia est neganda. vnde q a hic ẽt stultos tacet, sciemus proprie stultum non esse foriosum, aut p naturam desipientem, sed q alicui rei vitiosæ studet, atq; ita in vitio est, vt stultus in meretricibus, aut mercatibus. Sic .i. ẽ conuerso vir bonus cõtra improbum, & sapiens contra stultũ, & fortis contra inertem, & ignauum non põt esse miser. Nec vero uita eius, cuius uirtus, & mores sunt laudandi, est non laudanda, immo est laudanda, neq; porro uita est fugienda, quæ est laudanda. Aũt pro sed, talis uita esset fugienda si esset misera. Quamobrem, concludit, quidquid est laudabile idem debet uideri, & beatum, & florens, & expetendum.

NOn modo non repugnanti.) Non modo posuit in posteriore sermonis parte, præter morem uulgatum. DOCT. interpr.

Ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα :
quòd æqualia peccata.

PARVA, inquis, res est, atqui magna culpa. Nec enim peccata rerum euẽtu, sed vitijs hominum metienda sunt. in quo peccat, id põt aliud alio maius esse, aut minus: ipsum quidem illud, peccare, quoquò te verteris, vnum est. auri nauẽ euertat gubernator an paleæ, in re aliquantum, in guber-

natoris inſcitia nihil intereſt. Lapſa eſt libido in muliere ignota : dolor ad pauciores pertinet, q̃ ſi petulans fuiſſet in aliqua gn̄oſa, ac nobili virgine ; peccauit vero nihilo minus : ſiqdem eſt peccare, tanq̃ tranſilire lineas : quod cū feceris, culpa cōmiſſa eſt : q̃ longe ꝑgrediare, cū ſemel trāſieris, ad augēdam tranſeundi culpā nihil ꝑtinet. peccare certe licet nemini. quod aūt nō licet, id hoc vno tenet̃, ſi arguitur nō licere. id ſi nec maius, nec minus vnq̃ fieri pōt : (qm̄ in eo eſt pc̄tm̄, ſi non licuit : quod ſem p vnū, & idē eſt) quę ex eo peccata naſcant̃, ęqualia ſint oportet. ꝙ ſi virtutes pares ſunt inter ſe: paria eſſe ēt vitia neceſſe eſt. atqui pares eſſe virtutes, nec bono viro meliorē, nec tēperāte temperatiorē, nec forti fortiorē, nec ſapienti ſapiētiorem poſſe fieri, facile pōt perſpici. An virum bonū dices, q depoſitum nullo teſte, cū lucrari impune poſſet, auri pōdo decem, reddiderit : ſi idē in decem millibus nō idem fecerit ? aut temperātem eum, q ſe in aliqua libidine cōtinuerit, in aliqua effuderit ? vna virtus eſt, cōſentiens cum rōne, & perpetua cōſtantia. nihil huic addi pōt, quo magis virtus ſit ; nihil demi, vt virtutis nomē relinquat̃. Etenim ſi bene facta recte facta ſunt, & nihil recto rectius : certe nec bono quidē melius quidq̃ inueniri pōt. ſeqtur igitur, vt ēt vitia ſint paria : ſiqdem prauitates animi recte vitia dn̄r. atqui, qm̄ pares virtutes ſunt : recte ēt facta, qm̄ à virtutibus ꝓficiſcuntur, paria eſſe debēt : itemq́. peccata, qm̄ ex vitijs manant, ſint ęqualia neceſſe eſt. A philoſophis, inqs, iſta ſumis. metuebā, ne à lenonibus, diceres. Socrates diſputabat iſto modo. bene hercule narras. nam, iſtū doctum, & ſapientē virum fuiſſe, memoriæ traditum eſt. ſed tn̄ quæro ex te, (qm̄ verbis inter nos contēdimus, nō pugnis) vtrum potius de bonis eſt quęrendum, qd baiuli, atq; operarij, an qd hoīes doctiſſimi ſenſerit ; pſertim cum hac ſn̄ia non modo verior, ſed ne vtilior quidē hoīnm vitæ reperiri vlla poſſit. quæ vis eſt. n. quæ magis arceat hoīes ab improbitate omni, q̃ ſi ſenſerint, nullū in delictis eſſe diſcrimen; aque peccare ſe, ſi priuatis, ac ſi magiſtratibus manus inferāt ? quamcunq; in domū ſtuprū intulerint, eandē eſſe labem libidinis? Nihil ne igitur intereſt, (nam hoc dicet aliqs) patrem qs necet, an ſeruū? Nuda iſta ſi ponas, iudicari, qualia ſint, non facile pn̄t. patrem vita priuare, ſi ꝑ ſe ſcelus eſt; Saguntini, q parentes ſuos liberos emori, q̃ ſeruos viuere, maluerunt, parricidę fuerūt. ergo, & parēti nonnunq̃ adimi vita ſine ſcelere pōt; & ſeruo ſæpe ſine iniuria, non pōt. cauſſa igitur hæc, nō natura, diſtinguit : quæ qm̄ alteri acceſſit, id fit ꝓpēſius : ſi vtrò que coniūcta ſit, paria fiāt neceſſe eſt. illud tn̄ intereſt, ꝙ in ſeruo necādo, ſi adſit iniuria, ſemel peccatur : in patris vita violāda, multa peccantur: violatur is, q procreauit is, q aluit ; is, q erudiuit ; is, q in ſede, ac domo, atq; in rep. collocauit : multitudine pc̄tōrum pſtat, eoq́. pœna maiore dignus eſt. ſed nos in vita, nō quę cuiq; pc̄tō pœna, ſed, quantū cuiq; liceat, ſpectare debemus. Quidqd nō oportet, ſcelus eſſe, quidqd nō licet, nefas putare debemus. ēt ne in minimis rebus ? Etiā : ſiqdem rerum modum fingere non poſſumus, aīorum tenere poſſumus. Hiſtrio ſi paulo ſe mouit extra numerū, aut ſi verſus pronunciatus eſt ſyllaba vna breuior, aut lōgior, exibilatur, & exploditur : in vita, quæ omni geſtu moderatior, omni verſu aptior eſſe debet, vt in ſyllaba te peccare dices ? poëtam nō audio in nugis ; in vitæ ſocietate audiā ciuem, digitis peccata dimetientē ſua? quæ ſi viſa ſint breuiora, leuiora q poſſunt videri ? cum, quidqd peccatur, pertubatione peccetur rōnis, atq; ordinis ; perturbata aūt rōne ſemel, & ordine, nihil poſſit addi, quo magis peccari poſſe videatur.

PARVA, inqs, res eſt &c.) Gręcus titulus eſt, ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα, tertium eſt Paradoxum, in quo paria eſſe peccata oſtēdere conatur Cic. ca Stoicoꝝ ſn̄ia. hoc. n. ipſi ex iſtimabant, & ſic argumentabātur. Si verū vero maius non eſt, nec falſum falſo maius erit, ita nec fraus fraude, nec peccato peccatum. nam, & q centum ſtadijs abeſt à Canopo, & qui vno, æque in Canopo non ſunt, ita qui minus peccat, & qui amplius æque in recto opere nō ſunt. Erant enim exempli gratia, Athenis in templo Palladis ſtatuæ duæ, aurea altera, altera vero plumbea. Duo fures ingreſſi diripiunt alter auream, alter plumbeam, cōprehenduntur, & ad Areopagitas deducuntur. At ſunt Draco, & Solon legum latores. Iudicant pari pœna puniendos, quod æquale pc̄tm̄, & idem vterque furatus erat ſtatuam. ſ. Palladis, licet non ex eadem materia, hic non res conſideratur, ſed cauſa, & furis aīus, atque intentio. Ex quo ſcire oportet dupliciter conſiderari peccatum, ab intentione, & à re, quātum ad cauſam attinet. quod Cicero docet euidentiſſime, idem pc̄tm̄ eſt obolum furari, quod aureos centum. In oratione iā pro Muræna, hanc Stoicoꝝ opinionem cōtra Catonem diſputans irridet Cicero. [Parua, inquit, &c.) Propoſitio eſt quam probaturus eſt, aliquid aūt ſuppleas oportet Zeno uel Stoicus. [Ne. n. peccata &c.) Ratio eſt, qm̄ peccata non rerum eventu, hoc eſt eo quod hoīes effecerint. [Sed vitijs hoium) Hoc eſt animo & intentione, Stoici non conſiderabant quid factū eſſet, ſed quo animo factum eſſet. [Metienda) Expendenda, menſuranda. [In quo) Res in qua quiſpiam peccat. [Aliud alio maius) Plus furatur qui ſubripit viginti, quam qui ſubripit decem. eſt aūt confirmatio rationis. [Peccatum) Quo ſit vnum paulo poſt oſtenſurus eſt. [Quoquo verteris) Aut ad maius, aut ad minus. [An auri nauem) Ponit exemplum, vt res facilius ab imperitis percipiatur. Et tam inquit peccat, quantum ad eius attinet inſcitiam, gubernator qui auro onuſtam nauim euertit, quam q onuſtam paleis ſinit mergi, res quidem eſt diuerſa quæ perditur, ſed eodem occidit inſcitiæ vitio. quia nauem regere neſciunt. [Lapſa eſt) Aliud exemplum, ſi quis cum ignobili muliere communicet, tantūdem eſſet ac ſi virginem violaret, quantū attinet ad peccatum, cum peccare nihil aliud ſit quam à recto recedere, & veluti rectitudinis terminos tranſire. Si quis vero rem expendat, differentia eſt Grauius enim lędit qui virginem violat, quam qui cum ignota coit. [Muliere ignota) Vt ancilla. [Ad paucio res) Nam quia ignota pauci doleant eam attractari. [Petulans) Laſciuus, libidinoſus. [Generoſa & nobili) Et ex familia illuſtri, & nota. nam ex quo ad plures dolor pertinet, & grauius pc̄tm̄ eſt, ſi quis rem ſolam conſideret. [Peccauit vero) Vnde & Horat. ait, quid intereſt in matrona, ancilla, pecces ne togata? quaſi aūt diffinit quid ſit peccare cum dicit eſſe tanq̃ tranſire lineas, hoc eſt virtutis, & rectitudinis metas, & propoſitos terminos egredi, ſicuti & delinquere. vt Feſto placet, & prætermittere quod non oportet præterire. Linea eſt quantitas longa ſine latitudine, & ꝓfunditate, cuius extrema duo ſunt puncta, ſic rōnabiliter aūt comparari virtuti pōt, quæ recta, & æquabilis. hanc virtutis lineam qui vno ſemipede prætergit, non aliter peccat, quam is qui decem pedibus pteriat. Nam quantum vis minimum egrediaris, ab ea diſcedis. [Quā longe) Siue paꝝ, ſiue multum, nihil refert. pc̄tm̄ eſt in reliquendo. Exempli cauſa, edicit Senatus ne quis portam ciuitatis egrediatur, quod ſi egreſſus quiſpiā fuerit exul habeat̃. tres egrediuntur, hic tribus paſſibus, ille mille, tertius decem milib⁹ oēs exules hn̄t, & eadem pœna exilij digni iudicantur, qm̄ contra Senatus edictum fecerunt. [Ad augendam, &c.) Qm̄ in tranſeūdo metas pc̄tm̄ eſt, non in quantitate exceſſus, aut qualitate rei. [Peccare certe, &c.) Si uirtus iubet quæ faciēda ſunt, & prohibet contraria, pc̄tm̄ autem omne contra virtutem eſt, ſequitur nemini conceſſum peccare. qui ergo peccat, quia egreditur lineas uirtutis ēt ſi parum peccat, tm̄ peccare iudicatur, quantum is q multum peccat. [In hoc vno tenetur) In hoc uno quod. ſ. fecerit tenetur. i. conſiſtit, & poſitum eſt, quod. ſ. non licet, quod ſi quis eſt qui fecerit, quod non licet peccat. Quidquid illud eſt, quod fecerit. [Si arguitur) Si probatur. ſ. non licere. Id argumētatio eſt hoc modo, ſi quod non licet, neq; maius, neque minus fieri vnq̃ pōt : cum pc̄tm̄ ſit in eo, quod non licet, quod ſemper vnū, & idē eſt, & peccata quæ naſcūtur ex eo, quod nō licet paria ſint oportet, qui

FRAN. MAT.

eem

rē habet cum ignota facit, quod non licet, non minus quā q virginē violat, vtrunq; pctm̄ ea eo nascitur, quod non licet, paria igr̄ sunt. [Quod si virtutes) ratio est a simili, sicut virtutes pares sunt inter se, sic & vitia, quę sunt opposita virtuti paria sunt. Stoici oīa bona paria esse putabāt, bonumq. oē summopere esse appetendū, idq. neq; augmētum suscipere, nec decremētū exempli grā. tā implet officiū liberalis viri, q largitur aureum, cum plura largiri nō possit, quam q decem aureos erogat, cum possit, nec cōsiderabant illi bonū, vt maius vel minus est, sed vt quippiam suscipiebat. [Pares) Quia virtus maior alia virtute nō est. Est aūt bonus syllogismus, conclusionem relinqt more oratoris, facile.n. elici pōt positis p̄missis. [Nec bono, &c.) Nō recipiebant comparationis grados Stoici, cū bonum neminem intelligerent, q non esset perfecte vereq. bonus. Quicūque implet officiū virtutis, is virtute p̄ditus bonusq. dr̄. Cui vero quippiam defuerit bonus esse non pōt. Tā ergo liberalis est, q pauca largitur cum plura nō possit, quam q multa cū possit. [Bono viro) Iusto. Nā ex iustitia boni viri nominātur, vt ait Cic. in off. Tangit aūt hic quatuor virtutes principales. [Sapiēti) Prudenti non tn̄ idem sunt prudētia, & sapientia. Nā prudentia est habitus verus cum rōne, q in his agēdis versatur, quæ sunt hoi bona, & mala. Sapiētia est sciētia & intellectus preciosissimorū natura. Sapiētes plerūque rebus admirabilibus, & diuinis intēti propria cōmoda ignorant. At vero prudens circa illa versatur, in qbus cōsilium locum habebat, cū bene ꝯsulere ad eū præcipere spectet. [An viꝝ bonū, &c.) Exemplo ostēdit verū esse quod dixit, bono meliorem fieri nō posse. Quia iā bonus est q deposita apud se auri pōdo decem reddit, cū lucrari impune possit. Quia nullus testis fuit cū deponerentur, quam q reddit decē millia. Hoc ex cōtrario veꝝ esse cognoscitur. Quia iā peccet q nō reddit decem pōdo apud se deposita, quam q decem millia. Iustum.n. nō intelligit, s̄m rei qualitatē circa quam iustus est, sed circa aiom, & intētionem iustitiā exercentis. [Pōdo) Gn̄s est neutri, & pluratiui numeri, ac ἀκλίτον. Significat aūt libellam, vnū pōdo non dicimus, sed duo tria pondo, & deinceps obseruamus. [Aut tēperantem) Qui semel intemperās fuerit, ēt si se, & prius, & posterius semper continuerit, dici temperās amplius non pōt, cū semel recti terminos egressus sit. vt virgo quæ semel tm̄ se uiolari siuerit, virgo amplius appellari nō meretur. [In aliqua) Vt in virgine. [In aliqua) Vt in ancilla. [Vna virtus &c.) Probat veꝝ esse, qđ dixit ex descriptione virtutū, quæ est habitus animi in naturæ modum rōni consentaneus. hæc virtus cōsistit in faciēdis, & nō faciendis. Nunq̄ aūt appetitui seruit, immo illi semper dn̄atur, & perpetuo cum rōne consentit, per quam hoi prima cum Deo cognatio est. Cū vero Deus homini rōni dedit, & rectā rōnem dedit, quæ est naturalis lex, imperās nobis quæ faciēda sunt, & prohibens cōtraria. Est aūt bonus syllogismus, quo vnam esse virtutē, & augeri, vel minui non posse ostendit, hoc modo. si vna est uirtus consentiens cum rōne, & perpetua cōstātia, nihil huic addi pōt, relinquitur ꝯclo, ergo neque bono uiro melior, neque forti fortior, neq; tēperato temperatior esse pōt. [Deum) Quidqd enim demereī, uirtutis nomē tolleretur. [Et enim) Bonū & rectū cōuertuntur, quidqd aūt rectum est, rectius esse non pōt. ut linea quæ si recta est, rectior fieri non pōt, & si hæc illa rectior duceret, sequeretur illā rectam nō fuisse eodem modo cū rectum, & bonū sint idem, quidqd bonum est, esse melius non pōt, qm̄ si bono melior esset, sequeretur cum q bonus est, bonū non esset, cum bonitas augeri, aut minui nō possit. [Atqui, &c.) Si pares sunt virtutes, ut dictū est, & q̄ ex uirtutibus opa oriunt paria sint necesse est. Sēper.n. pars sequtur totum. Si aūt uenientia à uirtutibus paria sunt, & peccata quæ ueniunt à uitijs necessario sunt æqualia. [A ph̄is) Quod probauit rōnibus, id auctoritate cōfirmat. oia.s. peccata paria esse, ut sicut ois cædes par est, ita libido oīs par sit. Facit aūt quempiā sibi occurrere, quæ differis de paritate pctōꝝ à ph̄is somnias Cic. q.d. admittēda ppea nō sunt, quod incredibilia, dīnt ph̄i, cui irridens r̄ndet Cic. Timebam ne peteres à me, acciperem ne hæc à lenonibus, q.d. a quibus cōmodius, & melius hæc accipere possum quam a ph̄is, qui hæc sciunt, & quotidie disputant bīttibus aūt peritiam rei credendum est. [Socrates primus is fuit) Qui dixit pares esse uirtutes, & paria uitia, & sunt aduersarij uerba. [Bene hercle) Ciceronis rōsio. [Istum) Socratem. [Doctum) Quantum ad sciētiam. [Sapientem) Quātum ad mores, de qbus ut supra diximus primus disputare incipit. [Quid baiuli,) q.d. quærendum est, qđ docti senserint, non qđ indocti. Baiulos auctore Pōpeio dicebant antiqui, quos nūc operarios uocamus. unde adhuc opari Baiulari dr̄, sed nos eos Baiulos intelligimus, quos gerulos noiauit antiqtas, quod onera gerūt, Græce ἀχθοφόρους dīnt, operarij uero ἐργάται, qui diuersa exercent opera. [An quid hoies) Quam quisq; nouit artem in hac se exerceat, inqt Cic. in Tusc. quæst. [Hac snia) Hoc Paradoxo, quod peccata oia paria sint in suo gn̄e non ad diuersa gn̄a comparata. [Nec vtilior) Et quod vtilior opn̄ sit mox ostendit. [Quę ois) Quæ potentia. [Arcet) Prohibet. Trahitur aūt a Græcoꝝ magistratu hoc verbum, quem illi ἀρχὴν vocant. in cuius ptāte est, vel cogere, vel prohibere. [Discrimen) Dr̄iam. vt idem sit paruum pctm̄, & magnum rōne, quam supra diximus. qui.n. hoc intelligit, & credit, is, ab oī abstinet peccato. quod si persuasum fuerit pctm̄ aliud alio magis esse, a maioribus tm̄ fortasse abstinebunt non nulli, minora licentius quotidie perpetrabunt. qđ non facient si hāc admiserint ꝑpositionem æqualia.s. esse peccata. [Si priuatis, &c.) Multi abstinent ab iniuria magistratibus inferenda, iidem vero priuatos passim lædūt, quod illud grauius, hoc leuius credunt pctm̄. Sed cum intelligent paria esse delicta, non minus priuatis parcent quā magistratibus, priuatos, & magistratus contraria sunt. [Quamcunq; domū) Siue diuitis, siue pauperis, siue nobilis, siue ignobilis. [Nihil oe, &c.) Obiectionem contra se format. dicere.o. potuisset quispiam. ergo snia tua tantundem est patrem, ac seruum occidere, non est tantundem, vt inqt, qm̄ accidit, vt & parentem occidere sine scelere liceat, & seruum nō liceat. [Nuda) Ista est Ciceronis rōsio, qui dicit æquale esse pctm̄ prēm, ac seruum occidere, si eadē causa vterq; occiditur per iram. Nuda ergo non adiecta causa, q̄ efficere pōt, vt patrem necare scelus non sit, seruum vero occidere scelus. [Patrē vita, &c.) Si inqt Cic. occidere prēm nulla adiecta causa scelus est, dic mihi, scelus ne fuit Saguntinis parentes occidere, ne in seruitute viuerent? q.d. scelus non fuit, neq; sunt parricidæ noiandi. Causa.n. qua impulsi sunt honesta fuit. satius.n. mori est quam libertatē amittere, & turpiter viuere. [Saguntini) Hispaniæ ciuitas est Sagūtus à Zacinthijs ꝯdita est, ad Hiberi amnis exitū sita, quam Annibal cōtra fœdera Populi R. diruens secundi belli Punici suscitauit incendiū. Nouem aūt mensibus fessi Sagūtini fame, machinis, ferro, versa deniq; in rabiem fide immanem in foro excitarunt rogū, tum desuper se suosq. cum oibus opibus ferro, & igni consumpserunt. scribit hanc Hist. Liu. lib. 21. ab vrbe condita. [Parricidæ fuerunt) q.d. minime fuerunt parricidæ, ergo &c. Sicut & Saguntini sine scelere vitam parentibus ademerunt, ne fidem datam Romanis fallerent, & illi in seruitute viuerent. [Causa igitur) Peccata inquit causa distinguit non natura. Idem.n. sunt natura peccata eiusdem gn̄is causa separantur, qm̄ non est scelus patrem occidere, si iusta causa est, & scelus est occidere si iniusta causa est. Saguntinis non fuit scelus parentes occidere. Causa.n. qua moti sunt iusta extitit.s. ne in seruitute illi viuerent. Vr̄ aūt Cic. velle facta non euentu, sed voluntate metienda esse. Quod Demosthenes in Philippicis confirmat, & Ouidius non minus eleganter in Heroidibus, ubi ait, Exitus acta ꝓbat, &c. [Quæ) Causa. [Vltro) Nō accersita à nobis. multi.n. vltro causas malefici quęrere solēt, ne uideant sponte peccasse, qđ Seneca ait, Vt facta cernantur, aius non uideatur. Vel ultro, hoc est causa rōcinatiua non impulsiua. Est.n. ratiocinatiua causa cū diligens, & considerata faciendi aliquid, & non faciendi cogitatio præcedit. Impulsiua uero quæ sine cogitatione per quandā affectionem animi facere aliqd hortatur, ut amor, iracundia. [Propensius) Prōpeius, facilius. [Si utroq;, &c.) Si pater, & seruus eadem causa necantur, ut ita par, scelus dr̄ esse, quantum ad causam spectat, & quemadmodum pater, ut dictum est, sine scelere occidi pōt. Sic, & seruus sine scelere necari potest, ut si qs seruum occidat conscium coniurationis in tyrannum, ne eam detegat, si detectum forte minetur. Satius est.n. unum perire quam multos, quot tyrannus occideret coniuratione intellecta. [Illud tn̄ interest) inter cædem patris, & serui, q̄ ex eadem causa ꝑfecta sit, multum differt, non quantum attinet ad causam, sed quantum ad euentū spectat, ut ostendit. [Semel peccatur) Vna.n. duntaxat persona necatur. [Iniuria) Iniuste, & aduerbiū est. [Multa) Quatuor ipse dicit peccata. [Qui ꝓcreauit) Filius nō debet illud patri eripere, quod ab eo ipse accipit, uidelicet uitā. [Qui erudiuit) erudire pater filios dr̄, siue ipse laborem erudiendi sustineat, siue impensam, & alij curam mandet, eaq. in re diligens sit. Cato Censorinus filium suum ipse erudiuit. Philippus Alexandrum filium ab Aristotele Ph̄orum principe erudiri uoluit. Quantum uero iis, à quibus eruditi fuerimus obligati esse debeamus Alexander docuit, qui dicere solebat se non minus Aristotelem amare, quam patrē, quod ab hoc uiuendi, ab illo bene uiuendi rōnem, & causam assecutus esset. [Pœna maiore) apud ueteres grauiores pœnę parricidis propositæ erant quam ceteris homicidis. lege Pōpeia, parricidæ nō gladio, neq; igni, neq; ulli solēni alij pœnæ subijciebantur, sed insuti culeo, cum cane, gallo gallinaceo, & uipera, ac simia in

vicinum mare,vel fluuium proijciebãtur,vt oium elementoꝝ vſu
viui carere inciperent,& ipſis cœlum ſuperſtitibus,terra mortuis
anferreretur,at vero homicidas lex Cornelia vltore ferro tm̃ pro-
ſeqtur. (Sed nos) Licet plus peccare videatur,q patrem occidit,
quam q ſeruum,ẽt ſi eadem cauſa ſit peccari,nos tñ inquit, non
pœnã delictis propoſitã intueri par eſt . Sed quantum cuique li-
ceat,nemini licet occipere . Si hoc ita eſt nulla cædes alia maior
eſt,& quicunq; occidit tantũdem peccat.Quia legem honeſtatis
tráſgreditur,quantũcunque tranſgrediatur,vt ſupra eſt oſtẽſum.
(Quidqd non oportet) Non cõuenit facere quod nõ neceſſe eſt
facere,multi cũ faciant quod oportet,non peccant, vt ſi qs oe fa
me moriatur triticũ illi furetur, qui abundat, & quantũ ſatis eſt
ad depellendam famẽ , idem facere non indigenti minime licet .
oportet ergo facere eõ neceſſe eſt,licet cum poſſumus quidẽ fa-
cere,ſi volumus.(Etiã ne in minimis rebus)Verba ſunt aduerſa-
rij quærentis nõ idem intelligitur.ſ.ſcelus eſſe,quidqd non opor
tet, & nefas putandum quidquid non licet ẽt in minimis rebus .
(Etiam)Eſt rñſio Ciceronis,dicentis idẽ intelligi ẽt in minimis.
(Si quidem reꝝ modum)Ratio eſt cur idẽ intelligatur,& in ma-
ximis,& in minimis rebus. Qm̃ cum peccauimus afferre modum
peccatis nõ poſſumus,vt ea corrigamus.Nam quæ facta ſunt re-
prehẽdi pñt.At vero aium tenere poſſumus,& frenare anteq̃ pec
cemus.ergo imaginari,& cõcipere aio non poſſumus,quẽadmo
dum modũ rebus afferamus . hoc eſt quo pacto res cõſtituamus ,
& corrigamus,vel certe hoc ait, quia ſunt multi qui ſciunt aium
ſuũ perturbatione aliqua inuadi,& occupari , ac nullum deinde
in rebus modum ſeruare pñt.(Aioꝝ modum)Vt nunq̃ iraſcant,
nunq̃ alia perturbatione occupentur.(Hiſtrio,&c.) Si hiſtrio,in
quit,dũ alicuius perſonam,& vocem exprimit,vel in geſtu,vel in
ꝓnunciãdo,vel paulum errauerit,aut ab oibus deridetur, aut eij
citetur.quãto minus qui errauerit in vita, & ẽt in minimis rebus
peccauerit ferendus eſt Hiſtrio dictus quod primũ ex Hiſtria ve-
nerit,vel quod is,q è Tuſcia miſſus eſt,Hiſtrio appellaretur.Lu-
dionem veteres dixerunt,μῖμον ἀπὸ τοῦ μιμεῖσθαι,hoc eſt ab imitãdo
Græci vocant.(Extra numeꝝ)Hoc eſt ordinem,vel legẽ ſibi im-
poſitã, atque perfectionem quam ſeruare ei cõuenit numerus.n.
pro perfectione rei accipitur,& aliqd ſuis numeris conſtare dr̃.i.
perfectum abſolutumq̃. eſſe. (Lõgior,aut breuior) Barbariſmũ
fecerit,& ex breui lõgam,contraq̃. ex longa breuem pronũcian
do reddiderit. Exibilatur,deridetur. Id.n.exibilo ſignificat tranſi
tiue poſitũ.Intranſitiue vero ſibilum facio . (Vt in ſyllaba,) q.d.
non debes dicere ſi in re parua peccaueris tuũ paruifaciendũ eſſe
pctm̃,vt Hiſtrionis . Si forte in ſyllaba ꝓnuncianda aberrauerit .
(Poetã non audio,&c.)Argm̃ eſt à maiori ad minus. Si poetã fer
re nõ poſſum errantem in Poematibus ſuis,& ſabuloſis rebus, q̃
nugæ ſunt,& fere nullius ponderis,multo minus ciuem feram in
cõione vitæ peccantem.(Digitis dimetientem)Expendentem,&
cõnumerantem digitis,vt fieri ſolet,ſua peccata hoc modo.ſemel
vitium intuli Pamphilæ,ſemel illum verberaui, illud grauius eſt,
hoc leuius hoc.n.facere ſolemus,vt in digitis peccata nr̃a connu
meremus,& ponderemus . (Breuiora,&c.)Verba retinuit ſimili
tudinis,de poeta.n.locutus eſt,qui longioribus, aut breuioribus
peccat ſyllabis . (Cum quidquid) Non eſt dr̃ia in peccatis cum
ex eodem, quaſi fonte oia manant , videlicet ex perturbatione .
Quæ ſm̃ Zenonem eſt irrationalis ac præter naturam animi mo
tus,ſiue appetitio abundant . cuius genera ſunt Dolor , Metus ,
Cõcupiſcentia,Voluptas, ſub ſingulis aũt generibus multæ ſunt
ſpecies.Quoties ratio perturbatur,& ab aliquo affectu vincitur,
peccat homo,& tranſgreditur lineas honeſtatis. Eſt aũt optima
concluſio.Quoties aliquid peccatur, perturbatione rõnis pecca
tur . pctm̃ autem quod proficiſcitur a perturbatione rõnis æqua
le eſt.vera eſt ergo propoſito,paruam eſſe,ut magnam culpam .

OMNI BONI.

PArua,inqt,res eſt,atq; magna culpa,) Hęc ꝓpoſitio Stoica,
quod æqualia ſunt peccata,vt idem dicit titulus Græce ὅτι
ἴσα τὰ ἁμαρτήματα,q̃ æqualia peccata.quod aũt ſit veꝝ pro-
batur per ſimilitudines, & pleraque rõnes à Cic. hoc modo, qd'
exẽplum in principio ſumendum eſt Athenis tp̃e Areopagitaꝝ
quidã ſtatuam plumbeam,& alter aureã Mineruæ eripuit hi am-
bo ad Dracoñe legum latorem deducti ſunt , quos Draco morti
tradẽdos eſſe iudicauit. (Nec.n.peccata reꝝ euentu ſed vitijs ho
minũ metienda ſunt) Nã Stoici hanc ſniam Draconis offenden
tis ad exteriores euẽtus non ꝯſiderant,ſed mẽtem, & vitiũ peccã
tis accuſant,& à qbus pctõribus.(In quo peccatur) Maius eſt oc
cidere patrẽ quam gallũ,ſed quantũ ad mentẽ ſceleratã idẽ eſt, ſi
ue occidas hoiem,ſiue beluam.(In re aliquantum)Quantum ad
amiſſionem rei,magna eſt dr̃ia inter auꝝ,& paleas.(Inſcitia)Ad
ignorantiã gubernationis idem eſt,illius.n.æqualem eſſe ignorã

tiam non iudicare qs,q fregit nauem auream, & illius qui fregie
nauem paleã emerſit . (Dolor ad pa.) ſi ſtuprat ancilla hoc ſtuprũ
ad pauciores ptinet,quam ſi ſtupraretur gñoſa mulier quantum
ad ſtuprum idem,ſed ſi referre volumus ad actionem ſceleris dr̃ia
eſt.(Petulans)Appellatur qui ſm̃ appetitum viuit, vel à peto di-
ctum.(Tanq̃ tranſilire lineas)Per lineam rectam virtutem intel
ligimus,quæ ſtat ſic,ſi qs aõt tranſit lineam per vnum digitũ æque
peccat,vt ille,q per vnam tranſiuit palmam,quamprimum.n.à vir
tute receſſiſti,non amplius aliqd illius rectitudinis uirtuoſæ reti
nes.(Ad augendã) Tranſeundi culpam,hoc modo , ſi quærat qs à
duobus bis ter quantum faciunt , rñdeat unus octo , alter dicat
bis ter faciunt ſeptẽ æquali numero ambo peccauerint,quod Par
meno dicat faciũt ſeptem,& Soſias octo,Parmeno fuit ꝓpior ue
ritati quam Soſias,ſed tñ ambo ignorantes ſunt.non.n. aiaduerti
qt dixerit ſeptem,uel octo,ſed amboꝝ ignorantiam fuiſſe dico .
Peccare certe licet nemini, alia rõ principis mandato edictũ ſit ,
ne aliqs triticum de ſuo principatu aſportare audeat , repertiũtur
vnus tres modios,alter vero duos ſacculos tritici aſportauit, quĩ
æque peccauit,ac ille q centũ modios.(In hoc tenetur)Hoc ſolo
obligatur,qd' ſi non licuit aſportare triticũ,& hoc licere nõ põt .
minui,nec augeri,q̃uis modus peccandi augeatur , & minuatur .
Quãti id eo peccandi.ſ.hoc licere ſolum admittitur. (Si nõ licuit)
non aſportare triticũ licuit,& hoc ſemper vnum, & idem erit,qua
ex re peccata quæ ex illo licere naſcuntur ęqualia ſunt,quantum
ad illud nõ licere.(Qd' ſi virtutes)Virtutes inter ſe ſunt pares,ut ſi
dono alicui pecunias,alteri triticum, hæ oẽs virtutes ſunt æqua-
les.(Atq virtutes inter ſe pares exiſtũt) Quod tãta eſt liberalitas
in donãdo tibi triticum,quãta eſt in largiẽdo pecunias, ergo poſ
ſeſſiua cõparari non pñt, qm̃ ſi vnus eſt iuſtus , integer eſſe debet
iuſtos,& eſſe non põt iuſtior,qa ſequeretur quod iuſtus non hr̃et
iuſtitiam,diximus.n.quod cũ deſcendit a linea virtutis ſceleratus
eſt . Ordo aũt qui facillime percipi põt,pares eſſe virtutes . (Nec
bono meliorem)Aliquo modo cõparatiua apud Stoicos non re-
periuntur.Bonus,vt ẽt dicit Cic.in lib.off pro iuſto capitur.(Nec
tẽperantie) Tangit quatuor pares virtutes.(An viꝝ bonum) Si qs
.n.depoſitũ triginta aureoꝝ acceperit,& illud poſtea integrũ red
diderit,poſtea decem pondo auri penes ſe depoſitũ ſuſcepit in re-
ſtitutione duos teneat aureos iuſtus non appellatur homo , qm̃
totũ depoſitum integrum nõ reſtituit.(Non idẽ effecerit) qa for
te temperatur vocabulũ,ſi virgo ꝑdidit virginitatem,cum multis
annis ꝯtinens fuerit,nõ amplius nomẽ virginitatis retinet. (Vna
virtus ꝯſennẽs)Virtus.n.ſe ſp ſibi ꝯſulit,hoc eſt nunq̃ aſſentit vi-
tio neq; alteri,ſed ſp ſibi ꝯſentit cum rõne,atq; ꝯſtans eſt. (Perpe
tua) Aut quãuis aliqs tp̃e ſteterit caſtus,poſtea in aliqua peccet li
bidine,nõ dr̃ temperatꝰ, qm̃ caſtus non eſt.(Nihil addi põt)Ergo
comparatiua non ſunt,& ſicut aliquid addi non põt,ſic ẽt aliquid
non diminui,qm̃ ſi a uirtute deſiſtit,deſinit eſſe bonus hoc modo
ad liberalitatem quam oportet . Sunt aũt duo,qui pane indigẽt ,
famelicus vnus,alter vero non,ſi illi , q non eſt famelicus panem
do,nõ appellor liberalis. Nam q̃uis dederim cui oportet indigẽ-
ti,& quantum oportet . non aũt dedi qñ oportebat,deſino ab il-
la,& illiberalitate & virtute.(Nihil recto rectius) ſi .n. aliqua li-
nea ſit quæ non minus recta ſit.ſed alia rectior, illa deſinit eſſe re
cta,qm̃ aliq̃ habet in ſe iniquitatem, quia linea recta alia rectior
fieri non põt,quia prior recta non eſſet . ſic ẽt aliquis melior non
reperitur bono.ſequeretur aũt,qd' ille qui bonus dr̃ ab aliqua bo
nitate deſiſteret,ergo bonus non eſſet,igitur melior aliquis bo-
no eſſe non põt,quia virtutes pares ſunt,ergo facta quæ profici-
ſcuntur ab ipſis debẽt eſſe paria,& vitia quæ ſunt ꝯtra virtutes pa
ria neceſſe eſt vt ſint,& eſt concluſio.(A pĥis inquit) Probat per
auctoritatem philoſophoꝝ,quod peccata ſunt paria intelligamꝰ
.n.eſſe paria ad ſimilitudinem peccatorum , hoc eſt cædes oĩs æ-
qualis eſt,ſic oĩs libido æqualis eſt.(Inqt) aduerſarius hæc ſumit
à philoſophis precepta. (Ne à lenonibus) Cõputat hoc dictũ ac
ſi dicat,hoc.n.volo,vt dicat.(Socrates diſp.)iſto modo,verba ſunt
aduerſarij quẽ ſic Cic.introducit,vt auditoribꝰ oſtendat hanc rõ-
nem non fuiſſe ſumptam niſi à doctiſſimo viro.(Doctũ)Ad ſentẽ
tiam.(Sapientem)Oi uirtute præditum,qui Græce σοφὸς dr̃.(An
quid hoies doctiſſimi)q.d.vnuſquiſq; ſuæ artis diſputator eſt opti
mus.(Non modo vereor)Hæc ſnia non ſolum vera,ſed ẽt vtilis ,
quod vtile hoibus,vt parua ſana ſcelera , & magna eſſe exiſtima-
ret.(Si priuatis)Ac ſi in magiſtratibus manus inferant,ſi quis du-
bitauit eſſe in hoie nullum diſcrimen in verberando hoiem pri-
uatum,& ſe magnopere à peccatis abſtinet,magiſtratus aũt eſt of
ficiũ,quod appellatur Græce ἀρχή,& perſonã gerentem offm̃ quã
Gręci vocãt ἄρχοντα,eãdẽ eſſe labẽ,ſiue matrona nobiliſſima,ſiue
ancilla fecerit ſtuprum oino erit æqualis libido. (Nihil ne igr̃)
diſtin

distinguit, quod aliqñ sit honestum extinguere patrem, & hoc si-
ne scelere posse fieri, & aliqñ scelus est necare seruū. [Nuda ista)
Rñsum, quod sit iuste occidere patrē & seruum, si.n. occidit seruū
p furiam, & patrem æquale pctm est, quantum ad necem, inqt igi
tur nuda sunt ista interrogata, quæ facile nō iudicare pñt verum
sunt parua, nisi distinguam qño hæc cædes fieri pōt. [Patrem pri
uare vita scelus p se) Bene dicit, quod aliqñ licet occidere patrē
sine pctō. [Saguntini) Populi Hispaniæ videntes se venturos in ma
nus barbarorum, & Carthaginensium, quorum tunc imperator Anni
bal erat piram grandē in foro instruebant, vbi se morti tradebāt,
seniores vero filios suos explorabāt, vt eos vita priuarent. Sagū-
tini vero sine culpa patres occiderunt, hoc aūt fm Gentilium fi-
dem licebat, quod minime Christianis licitū est. [Parricidæ soe-
re) Interrogatiue. [Sine iniuria non pōt) Aliqñ accidit, quod ser
uus occidi non pōt nisi cum scelere, vt per furiam seruum necare
nefas est. [Causa igitur nō natura distinguit scelus) Quia occide
re patrē, & seruum per furiam idem est, sed ipsa causa distinguit,
quod aliqñ licet occidere patrem sine scelere, sic ēt seruum, & alī
qñ seruus non pōt necari nisi colpa cōmissa, vt demonstrauimus,
quo facto, qa sponte sua accidit, tu inclinatis illud facere; possu-
mus.s. morti patrē tradere, vt fecere superius nominati Sagūtini,
q suos necauerunt patres scelere pp causam seruitutis futuræ in
manus hostium. [Si in vtroq; causa cōiuncta) Si vero necatur pa
ter, & seruus, eadē de causa vel per indignationem, tunc illud par
dr esse scelus, notando tñ, quod quemadmodum interuenit occi
dendo patrem sine scelere, sic ēt contingit posse perire seruū pec
cato non cōmisso. quidam amore libertatis tyrāno parabat insi
dias, cuius cōsilij seruus conscios erat, tyrannus intelligēs hoc to
tis viribus inquirebat, ille aūt ne sua conspiratio gr̄a libertatis
contracta in publicum deduceretur seruū mori fecit, quæ occi-
sio fm moralem opinionem delicto caruit. [Illud) Inquantū ad
occisionem serui, & patris nihil interest, sed ad personam in qua
est dña, in seruo.n. vna sola moritur psona, sed in patre quatuor
necantur personæ.s. creator, alūnus, præceptor, & honorator. [Is
qui erudiuit) Cato Censorius voluit suos docere filios, quo ma-
iorem erga ipm amorē gererent, solebant.n. Alexander Magnus
dicere. quod nō minus Arist præceptorem, quā Philippum patrē
diligeret. [Multitudinē pctōrum) Multa peccata cōmittuntur in p-
sona paterna, quæ in seruo fieri non pñt. [Eaq maiore) Antiqui
maiore supplicio parricidas afficiebant, quā alios homicidas, qd
parricida in aculeo, vna cū simia, & serpente proijciebantur in pō
tum. [Sed nos) Non.n. specto pœnā, quæ datur peccantibus, quia
enim ignorat, quod maior attribuitur pœna parricidæ, quam ho
micidæ? sed cædis nomē, quam animaduertere soleo, quod quā-
tū cuique animaduertere debemus, quantū euique sit est nemini
licitū occidere, ratio, quisqz siue magnus, siue paruus necatus idē
erit, qm̄ sit contra licitū, non specto pœnā, qua pctōres afficiūtur.
[Quidqd non oportet scelus esse) dñt inter se licere oportere:
minus est.n. oportere quā licere hoc modo si qs furatur triticum
indigētia, hoc dr non oportere, nō sane oportet, licebat tñ fura-
ri, vt viueret. Lacedæmonij dicebāt liberos depredari, vt callidio
res efficerentur. [Quidqd non licet) Si fit aliqd contra licitū ne-
fas est.i. cōmittitur contra legem diuinā hoc modo Christianorum
lux est, vt nullus occidatur, accidis vt seruū, vel minimam perso-
nā interficiat, idē nefas est, ac si principem occidisset. [Ne in mi-
nimis rebus) Verba sunt ēt Cic. confirmantis, quod ēt in mini-
mis rebus nefas cōmittitur, sicut in magnis, vt dictū est de seruo,
& principe. [Siquidē modum rerum) Reddit rōnem, sit idem nefas
in minimis rebus, sicut in maximis, qñ non possumus fingere mē
suram rerum, in quibus peccamus si seruum, & vnū principem occi
dissem aio meo fingere non possem, utrum illorum dederit maiorē
mortem, sicut si occiderem seruum, & regem, eos amplius in ui-
tā reuocare non possim, at bene furium, & motū animi mei tene
re possum, hoc vero nō serie minus inepta uidebitur ratio, quod
qui à nobis perempti nō amplius fingi pñt, & formari pñt, vt ui-
uant, sed bene qm̄ eos occidimus, & qua furia interfecti sunt me
moria tenere poterimus, ergo animi furor respuēdus est, histrio
q solet imitari verba recitantis, si in gestibus paululum errauerit
in faciendo gestū, aut in pronunciando vnā syllabam breuē pro
lōga, continue deridetur à scena, quāto magis hoies in vita pec-
cāt, & in minimis expellēdo, Histriones appellati ab histrio Tu-
sco, q dñr ēt ludiones, quos Greci vocāt μίμους. [Mouit) Extra nu
merum faciēdi gestus. [Exsibilatur) Cū sibilis expellitur. [Explodiē)
Depellit. [In vita) Adaptat similitudinē. [Omni versu aptior).i.
quacūq; in re debes esse moderatior in uita, quā in syllabis, vt in
syllaba si peccaueris nō debes paruifacere, vt dicas peccaui riden
do, vidēdo, tanq̄ peccasse i minima syllaba. [Poetā nō a.) fictiōis

malam congruitatem nō audit, quanto minus in vita sociali, qui
mensurāt peccata sua digitis, ac si scanderent versu, dicendo. Ego
solum cum Ancilla stuprum feci, paruū est hoc scelus, & memorāt
quod peccata facta sunt, quæ grauia, & quæ leuia, aut inter se mu
tati solent perturbationem reis cum peccatur, aliqua rō proba-
tur, quæ est malorum, & bonorum discretio. [Rōne) Quia efficiē
homo. [Ordine) Qui facit hoīem differre à belluis. [Nihil possit
addi) Hæc est formosa conclusio, quod peccator aliquis peccat
cum perturbatione rōnis, & ordinis. Illud aūt peccatum quod
perficitur à perturbatione rationis æquale est, qm̄ quidquid per-
turbata mente efficitur par est scelus, cum scelus aliquod fieri
non potest, nisi cum perturbatione rationis. ut dictum est.

Parua, inqt, &c.) Paradoxū sic ꝓponit ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα ASCEN.
.i. quod æqualia peccata. Nam ὅτι dr quod, ἴσα .i. æqualia,
τὰ est articulus, ἁμαρτήματα .i. peccata subaudi sunt. quod Pa
radoxum est ex Stoicorum disciplina profectū, Horat. in 1. Serm.
recte improbat, dicens. Queis paria esse fere placuit peccata labo
rant, Cum ventum ad verum est. neque satis firma sunt auctoris
ad ipsius probationem argumenta. Quocirca nos credimus, vt
hic peccatorum, ita apud inferos suppliciorum gradus, vt qui deliquit
grauius, grauioribus illis subiaceat pœnis Verum ordo est. vt q stuprū
ancillæ, aut paupereulæ intulerit dicat Parua inqt.s. q ipsā est res
.s. ancillæ vitiū offerre, aut plumbeā statuam furari. Atq;, vel atq
.i. nihilominus culpa est magna. Neq;.n. peccata sunt metuenda
euentu rerum, sed vitijs hoium, quod verissimum est. Vnde q cōe u-
ptæ vitiū obtulerit p vim, & integrū putatis stupratoris incorru
ptæ crimē hēt. vnde Iuuen. Intra se tacitū qui cōspicit vllū, facti
crimē habet. Id in quo pecat.i. obiectū, aut res circa quā versatur
pctm̄ pōt esse aliud maius, aliud minus alio, & id quoque uerum
est. Quidem certe illud ipsum peccare quoquo.i. quorunq; verte
ris te est unū.i. vniforme, & æquale, id aūt iniurias. itē si aius fuerit
dispar. Nam qui cum soluta peccat, non peccaturus si coniugem
notit minus peccat, quā qui coniugē, & q rem nō sacram de non
sacro furatur nō furaturus eā, si aut sacra esset, aut in loco sacro
minus peccat sacrilego, & ita in cōsimilibus. Vnde in exēplo addu
cto ab auctore si par est negligētia par videri posset culpa, nisi qd
maior cura rei maior debeat. Dic ergo an gubernator euertat
nauē auri.i. refertā auro, an paleæ.i. opletā palea interest.i. discrimē
est aliquātū in re.s. effusa. Sed sup. nihil interest inscitia gubernato
ris, libido ipsius s. gubernatoris, aut alterius est lapsa.i. euacuata,
aut expleta i muliere ignota. Dolor ptinet ad pauciores quam si
fuisset petulās.i. lasciue ipetuosus i aliqua virgine gnosa ac nobi
li. Vero ꝓ sed, ipse nihilominus peccauit, qd verum esset si aius idē
illi esset, ut si ignobilē stuprās ēt nobilissimā quamq. (si voti cō-
pos esset) stuprare velit, cū oi iniuria, aio qdē tantūdē peccat, nō
re, ac si q a paucis iniuriā inferre ignotā corrūpit, nō corrupturus
nobilē, ne pluribus iniurius fiat, minus peccat, & re, & aio, q̄q̄ in
nobili corrupta, aut cōsentiēte, minus posset esse peccati, quā in
ignota uirgine, & refragāte. Peccauit, inqt nihilominus, quidem
certe si peccare est tanq̄ transilire lineas, qa utrobiq. transiliuit.
Quod.i. trāsilire lineas cū feceris, culpa est cōmissa? q.d. ut primū
trāsgressus es. Et nihil ptinet ad augendā culpā transeundi, quē.i.
quātū longe ꝓgrediare cū trāsieris semel, q a certe nemini licet
peccare, qd qdr uerissimū. sed nō ꝓbat intentū unde nō ꝓcedit
qd infert. Aūt pro sed, id qd non licet tenetur hoc uno si arguitur
nō licere, siqdē id s. licere nec potest unq̄ fieri, nec maius, nec id
uerum non est, q a minus licet, habet religiosa coitus cum libero ab
oi uoto, & ita illa grauius quam hic peccet, qm̄ (inquit) pctm̄ est
in eo si non licuit, quod s. non licuisse est semper unum, & idem.
hoc, ut dixi uerum non est & ideo oportet ut sup. ea peccata, quę
nascuntur ex eo.s. non licuisse sint æqualia. Bona est sequela, sed
assumptū improbandū, si.n. æqualiter non liceret, æqualiter trās-
grediens, æqualiter peccaret sed pōt fieri, ut inæqualiter nō lice-
ret, & quod æqualiter non licet inæqualiter fiat, q a diuerso aio,
& diuersis incitamentis. Vnde senex iā frigidus per prouocatam
libidinē cum eadem, cum qua iuuenis ardens grauius peccat. Qd
si uirtutes sunt pares inter se, necesse est uitia ēt esse paria. conse
quentia rursus bona, quia oppositorum eadem est disciplina, sed ꝓ-
suppositum minus uerum, & ꝓbatio eius inualida, cum addit. Atqui
.i. sed certe pōt perspici.i. ꝑfecte uideri facillime uirtutes esse pa-
res, nec meliorē esse uiro bono.i. quam sit is qui uir bonus est di-
cens. quod non est dicendum nisi Stoice dicamus neminē esse ui-
rum bonum, nisi oēs numeros habeat bonitatis. qualem Sto. ne-
minem reperies, nos tñ unum saluatorem nrm, quia, non est q
faciat bonum non est usque ad unū. Et unus est bonus Deus no
ster. Sed esto nemo sit bonus ꝑter Deum, id nihil faciat ad institu
tum, eo autē modo quo homines dñr boni, est alius alio melior,

& ita virtutes non sunt pares, alioquin hmôi adiectiua non reci-
perent cõparationem. Et reuera multæ sunt, quæ si proprie acci-
piantur augeri non possint, & tñ in proprietate comparationem
hñt, vt iustus sit is, cui penitus desit, aut supersit ad iustitiã, sed ad
ordinem, & põt perspici nec temperantiorem esse temperante.i.
eo q vere est temperans. Quia sm Stoi. si in aliquo minus tempe
rans fuerit nõ sit dicendus temperans, si in illo non temperãs, er
go temperatissimus nec fortiorem forti, nec sapientiorẽ sapien-
te. Vel in his dicemus, quod si virtute prædictus tm̃ sit dicendus,
cui numeri eiusdem cõueniunt neminem esse talem, nec tñ con-
tinuo sequi virtutes esse pares qa quicũque habet virtutem aliq̃
sm oẽs numeros, is dicendus erit prædicut, & bonus & studiosus,
quia in nullo vitiosus, aliter non hñet oẽs numeros, & tñ põt fie
ri, vt alius habeat eosdẽ numeros magis intensos, q melior erit
dicẽdus, & ita virtutes nõ erunt pares. vnde sicut lignum calefa-
ctum non põt non dici calidum, & tñ minus calidum est quã fer
rũ candens, ita hñs fortitudinem in primo gradu nõ est non for
tis, & tñ est non fortissimus. Auctor m̃ uitetur probare oẽs nume
ros bonitatis esse in quolibet qui merito dicendus sit bonus, sed
non ppea probat quin auctiores numeros vnus habeat, quam
alius, vt u.g. In cœlo nemo est qui quidq̃ habeat virtũ, tñ nec uir-
tutes nec virtutum pmia in eodem obtinent gradu. Dicit aũt sic.
Et põt facillime perspici, nec sapientem esse sapientem, quæ oia
probantur sic. An dicis virum bonum q cum posset lucrari s.deti
nendo impune.i.sine punitione & pœna ab iudice infligẽda de-
positum.i.rẽ depositã domi suæ nullo teste.i.clam oibus præterq̃
se & deponente reddiderit decem põdo.i.libras auri, si idẽ.s.depo
sitarius nõ fecerit idem.s.eandem rẽ, hoc est restitutionem in de-
cem millibus põdo.i.q.d.minime dicendũ bonum.i.iustum, quod
verissime dicat non, tñ continuo pariter bonos arguit. Nã fieri
põt, vt qui decem põdo amore dei, & iustitiæ reddiderit, plus me
reatur quam q mille, sicut vidua quæ duo minuta in gazophyla-
cium misit, qa effectus nõ affectus remunerat â Deo. deinde bo-
ni viri non dñr tm̃, qui declinant â malo, sed qui faciunt bonum.
Quocirca ẽt, si oẽs iusti indifferenter declinent â malo, ita ut pe-
nitus nihil iniusti admittere velint, tñ non statim erunt æque bo
ni q a alius alio poterit plus boni, aut cũ maiori caritate & grã fa
cere. Aut an dicis eum temperantem, q continuerit in aliqua li-
bidine, & effuderit.i.penitus exposuerit in aliqua.s.alia, vtpote ve
hemẽtior, quasi diceret minime, & id vere sed vt prius. Vna.i.vna
quæq; virtus est cõsentiens cum omni rõne & perpetua constan
tia, ita ut is in quo uirtus dicatur, nihil unq̃ faciet, aut saltẽ face-
re pponit contra rõnem, & id quoque verũ, sed in proposito, &
in facto sunt gradus, quibus disparia sũt merita. Nihil põt addi,
huic.s.alicui virtuti, quo.i.vt vel p quod sit magis virtus. potest tñ
addi, ut sit maior uirtus, & denique.i.ẽt si ad vltimum penseretur
nihil põt demi hinc.i.ab hac, hoc est quãuis virtute, vt nomẽ uir-
tutis relinquatur.i.aut maneat tñ virtus, imo põt intentio & fer
uor, ita & virtus maneat nõ minus proprie quã prius, sed tñ mi-
nor. Verũ hæc Theologi nr̃i argutius disputabũt. Etenim si bene
facta &c. Hoc argm̃ in eodem hesitat luto. Nam esto rectũ & æ-
quum nõ suscipiant magis & minus, ita vt linea pedalis si modo
sit uere recta, nõ sit minus recta quã linea quadrupedalis. Nõ tñ
continuo erũt pares, aut paria recta, sed pariter aut æquæ. Sic vir
tus quæ recta est, nõ minus est recta in Marta quã in Maria, est tñ
minor, sed hoc saxũ satis voluimus. ordo est. Etenim.i.certe si be
ne facta sunt recte facta, qa nihil est rectius recto, certo nec qui-
dem.i.nec ẽt quidq̃ põt inueniri melius bono, immo põt si meli⁹
sit nomen pierium. Igitur sequr, vt ẽt vitia sint paria, qa ut dixi
ex Aristo. Oppositoꝝ est eadem disciplina. sed qa idem 3. Ethic.
dicit, quod tãta est offensa, quantus q offenditur, q s neget contu
meliosum in deũ, aut parentes maius hrẽ uitium, quam q in vilis
simum quenque hoiem? Atqui.i.sed certe, qm̃ uirtutes sunt pa-
res, recte facta qñ.i.qñquidem proficiscuntur â uirtutibus, debẽt
esse paria. vr̃ sequela satis probanda, sed assumptum, ut dixi, inua
lidum est, & non continuo bonitas facta, & uirtute naturali, sed
â grã dei ipsius acceptandis dependet. Itemq̃.i.& cõsimiliter pec
cata, qm̃ manant.i.profluunt ex uitijs, necesse, ut sup. sint æqua-
lia. Inquis.s.tu qui es plebeius, aut inuidulus, ô Cicero tu sumis
illa â ph̃is, ui pote Stoicis, ad quod Cicero per irrisionẽ, Metue-
bã ne diceres, quod sumerem â lenonibus. Et si dicis, quod Socr.
disputabat isto modo. hercle tu narras bene.i.cõuenienter mihi.
Nã traditum est memoriæ, istum.s.quẽ mihi obijcis Soc. fuisse ui
rum doctũ, & sapientem. Sed tñ quæro ex te qñ.i.qñquidem nos
contendimus inter nos uerbis, non pugnis. utrum de bonis.i.qñ
quæritur de bonis, quærendũ est potius quid senserint baiuli.i.vi
lissimi, & rudissimi homines, qui baiulandis.i.portãdis mercibus
sarcinulis victum tenuẽ vix vnciatim lucrantur, vnde vulgo lucra
tores denariuꝝ (gaigne deniers) dñr, atque qui operarij mecha-
nici vulgo dñr senserint, an supp. quærendum est, quid hoies do-
ctissimi? q.d. nimiꝝ, quod doctissimi, presertim cum hæc snia non
modo verior sup. sit, sed legendum credo hac, vt sit ordo. Prefer-
tim cum non modo ulla snia verior hac snia.i.q̃ sit hæc snia, cen-
ses oia vitia esse paria, & ob id pariformiter punienda. Sed ne q-
dem.i.non ẽt (q̃uis id potius videatur) vtilior possit reperiri. Pro
bat vtilitatem, qa ab oi scelere indifferenter arcet dicens. Etenim
pro qa, quæ vis.i. potestas, aut auctoritas arceat magis hoies ab
oi improbitate, quã si senserint nullũ discrimen.i. nullã dñam es
se in delictis? q.d. nulla, & quã si senserint æquæ.i.æqualiter. vnde
scribendũ est æque nõ atq; peccare si manus inferantur priuati
s. magrãtu, ac si inferãtur magrãtib.i.in officio publico existenti
bus, vt consulibus, ptoribus, ædilibus, &c. Et quã si senserint eãdẽ
labẽ libidinis esse in quãcunq; domũ.s. nobilẽ, siue ignobilẽ, seu
pauperem, seu diuitem intulerit stuprum? q.d. nulla. Veꝝ qa, ne-
mo sine crimine viuit, si hoc esset pluasum male ageretur cũ mul
tis a qbus nũc abstinetur. Præterea multi de uenia desperantes
dãnarentur, cum Cayn & Iuda, q nunc veniam exorant cũ Petro,
& Paullo. Nihil ne igr̃. In solutione huius obiectionis multo san
ctius loqtur, quã in superiorib. Vult .n. facta, q̃ in se essent paria
ex diuersis causis, & volũtatibus fieri imparia, qđ qdem verissimũ
est, sed ex eo arguũtur vitia non esse paria. q a q ex leuiori atten-
tione peccat, minus peccat. Vnde maius erit pc̃tm̃ Iudæoꝝ ex ma
litia, & inuidia peccantium, quã & Pilati principis ex ambitione,
& timore. Sed ad ordinẽ igr̃ nihil interest. (Nam aliquis hæc di-
cit, aut dicet.i. obijciet mihi) an q s necet patrẽ, an seruũ. rñdet, si
tu potes ista.s. occidere patrẽ, & seruum nuda.i. sine additione cau
sę, & intentionis occidentium, ipsa non põt facile iudiciari qua-
lia sint.s. an uitiosa, an non qa vtrunq; vitiose, & vtrunq; citra vi-
tiũ fieri posse arbitratur. vnde addit: Si priuare patrẽ vita est scel⁹
per se.i. a toto gñe, & simpliciter quacunq; occasione adiecta. Sa-
guntini populi illi in Hispania Romanis ɔfœderati, q maluerũt
parẽtes suos emori immo cõburi liberos.i. tantisper dũ essent li-
beri, quã viuere seruos.i. in seruitute sub Annibale, fuerũt parrici
dæ.i. dicendi occisores patrum, & tñ laudantur ab hoibus, tanquã
bene fecerint, ac fortiter. Ergo vita põt adimi.i. demi, & auferri,
&.i. ẽt parenti sine scelere, & si uita non potest sæpe adimi seruo
sine iniuria, utpote qũ nihil peccauit, aut ẽt bonum opus fecerit.
ut si tyrannum qui amicus erat domini occiderit, aut bonum ci-
uem, qui inimicus est dñi seruauerit. Igitur causa, quare quis oc
cidatur, distinguitur ista, & non natura, q.d. ex causa adiecta pñt,
quædam uitiosa esse, quod quidem verum de his, quæ non vitiosa
a toto gñe. Quod.s. causa qũ accesserit vltra.i. extra uoluntatẽ
facientis, id quod sit propensius.i. intensius. Si.s. eadem causa est
adiecta in vtroque, aut vtrique necesse est, ut ipsa facit supp. siant
paria. id negaret Peripateticus. q a grauius peccaret q ex eadem
libidine adulterium cõmitteret, quam qui simplicem fornicatio
nem, dummodo in fornicatione non poter adulterium. Tñ, inqt
illud interest, quod in seruo necando.i. dum seruus necatur. si id
sit iniuria.i. per iniuriã, peccatur semel, quia in vnum tm̃. Et in vi
ta patris violanda peccantur multa. Qui is.i. pater, q procreatur
occisorem, violatur ab eo, & is q aluit, is q erudiuit, & is q collo-
cauit eum in sede, ac domo, in rep. & ita præstat.i. exhibet multi-
tudinem peccatorum, & eo .i. ppea, aut tanto maiore pœna di-
gnus est. Sed nos debemus spectare in vita. nõ quę pœna sit cuiq;
peccato, sed quãtum cuiq; liceat. Id quoq; veꝝ, quia licet fur gra-
uius puniatur quam adulter, latius tñ esse furtum quam adulte-
rium cõmittere coram deo. Et nos putare debemus, quidqd non
oportet sup. fieri esse scelus, & quidquid non licet esse nefas, etiã
quidquid non licet quidem.i. non ẽt in minimis rebus. Siquidem
.i. quia certe nos non possumus fugere modum.i. mensuram reꝝ,
quæ ex natura est, sed possumus tenere modum aioꝝ.i. intentio-
num, & voluntatum nr̃aꝝ, quibus aliquid facimus. Si histrio.i. mi
mus, aut auctur fabularum, & qui gestu corporis uictum quærit,
si mouit se paulo, aut paululum extra numeꝝ.i. rhithmum, & mo
dulos tibiæ, aut si versus est pronunciatus breuior, aut lõgior vna
syllaba sup. quã sit, ipse exibilatur.i. cum sibilo, & risu eijcitur, &
exploditur.i. concussis manibus in delectationem eius exigitur.
Explodere est contrariũ eius, qđ est applaudere. Applaudimus .n.
cui erectis manibus assensum, & laudam damus. explodimus quẽ
concussis manibus eijciemus. vnde cõponitur ab extra, & plaudo,
mutando au in o. Et tu dices te peccare in vita, q̃ debet esse mode
ratio gestu.i. agitatione corporis, & aptior oi vsu peccare. ut in
illa syllaba, ita vt si minimo deliqueris explodẽdus sis. Ego nõ au
diam poetam.i. versificatorem, demẽtientẽ peccata.i. errata sua di
gitis

gitis.i.ad scansionē factam in digitis qa digitis callemus, & arte, in nugis.i.in rebus friuolis nihil ad sanctitatē vitæ facientibus, vt pote in fabulis, hoc est si nō recipio excusationē poetæ sibi se parū peccasse dicit. Audiā.i.audire ne debeā ciuem dimetientē digitis peccata sua in societate vitæ.i.pōderantem quantū quodlibet sit pctm cōmissum in societate vitæ? q.d.minime, sed statim explodit, & paria eius vitia cēsebo. Quæ.i.vitia si cisa sunt breuiora.i. minus durasse, qui.i.quō possint uideri leuiora. Cū.i.qm̄ quidqd peccatur pturbatione rōnis, atq; ordinis, quē Deus in vniuerso cōstituit, vt pulcherrime in libello de ordine differit D.Aug. Aūt pro sed, rōne semel pturbata, & ordine sup. semel pturbato, nihil possit addi quo videat posse peccari magis.i.iotensius, sed possit, qm̄ ēt in pturbatione est gradus, qa minus pturbatur, q non nisi cum prostituta velit peccare, quam qui etiam cū sancta moniali.

Ὅτι πάντες οἱ μωροὶ μαίνονται:
quòd omnes stulti insaniunt.

EGo vero te non stultum, vt sæpe, non improbam, vt semper, sed dementem, & insanum rebus addicam necessarijs. Sapientis aīus magnitudine consilij, tolerantia rerum humanarum, contēptione fortunæ, virtutibus deniq; oībus, vt mœnibus, septus, vincetur, & expugnabitur? q nec ciuitate qdem pelli pōt. quę est.n.ciuitas? oīs ne conuentus ferorū, & immanium? oīs ne ēt fugitiuorum, ac latronum cōgregata vnū in locum multitudo? certe negabis. non igitur erat illa tū ciuitas, cum leges in ea nihil valebāt; cum iudicia iacebāt; cum mos patrius occiderat; cum, ferro pulsis magistratibus, senatus nomē in rep non erat. pdonum ille cōcursus, & te duce latrocinium in foro constitutū, & reliqæ coniurationis à Catilinæ furijs ad tuum scelus, furoremq. cōuersæ, non ciuitas erat. itaq; pulsus ego ciuitate nō sum, quę tum nulla erat: accersitus in ciuitatē sum, cum esset in re p. cōsul, qui tum nullus fuerat; esset senatus, q tum occiderat; esset cōsensus populi liberi; cum esset iuris, & æquitatis, quæ vincula sunt ciuitatis, repetita memoria. At vide, q̄ ista tui latrocinij tela cōtēpserim. iactam, & immissam à te nefariam in me iniuriam sēp du xi, peruenisse tn̄ ad me nunq̄ putaui. nisi forte, cū parietes disturbabas, aut cum tectis sceleratas faces inferebas, tūc meorū aliqd ruere, aut deflagrare arbitrabare. nihil neque meū est, neque cuiusq̄, quod auferri, quod eripi, quòd amitti pōt. si mihi eripuisses diuinā animi mei constantiam, meas curas, vigilias, cōsilia, quibus resp. inuicta stat; si huius æterni beneficij immortalem memoriā deleuisses; multo ēt magis, si illam mentē, vnde hæc cōsilia manarunt, mihi eripuisses: tum ego accepisse me confiterer iniuriam. sed si hæc nec fecisti, nec facere potuisti, reditū mihi gloriosum tua dedit iniuria, non exitum calamitosum. ergo ego semper ciuis erā, & tum maxime, cum meā salutem senatus exteris nationib. vt ciuis optimi, cōmendabat: tu ne nunc quidem es ciuis nisi forte idem hostis, & ciuis esse potes. an tu ciuem ab hoste natura, ac loco, nō aīo, factisq. distinguis? cædem in foro fecisti: armatis latronibus templa tenuisti: priuatorum domos, ædesq. sacras incendisti. cur hostis Spartacus, si tu ciuis? potes aūt esse tu ciuis, p p quem aliqn̄ ciuitas non fuit? Et me exulem, tuo nomine, appellas? cum oēs meo discessu exulasse remp. putent. nunq̄ ne hō amentissime, te circunspicies? nunq̄ ne, quid facias, considerabis, nec quid loquate? nescis, exilium scelerum esse pœnā, meum illud iter ob pclarissimas res à me ante gestas, esse susceptum? oēs sceleratī, atque impij, quorum tu te ducem esse pfiteris, quos leges exilio affici volunt, exules sunt, ēt si solum non mutarunt. an, cum oēs leges te exulem esse iubeant, non eris tu exul? non appellatur inimicus, quī cum telo fuerit? ante senatum tua sica deprehensa: est qui hoīum occiderit? tu plurimos occidisti: qui incendium fecerit? ædes Nympharum manu tua deflagrarunt: qui templa deorum occupauerit? in foro ēt castra posuisti. sed qd ego cōes leges pfero, quibus oībus es exul? familiarissimus tuus de te priuilegiū tulit, vt, si in opertum Bonæ deæ accessisses, exulares. at, te id fecisse, etiam gloriari soles. quo modo igitur, tot legibus eiectus in exiliū, nomen exulis non perhorrescis? Romæ sum, inquis: & tu quidem in operto fuisti. non igitur, ubi quisque erit, eius loci ius tenebit, si ibi cum legibus esse non oportebit.

FRANMAT. QVOD oēs stulti insaniunt.) Græcus titulus est, ὅτι πάντες οἱ μωροὶ μαίνονται, hoc a Socrate acceptū diligenter Stoici retinuerūt. Qui est.n. aīus aliquo morbo, hoc est in motu pturbato, nō magis est sanus quā id corpus, qđ in morbo est. Ita fit, vt sapiētia sanitas sit ai, insipientia quasi insanitas quædā. Vnde exisse ē ptāte, dōr, q effrenati feruntur, aut libidine, aut iracūdia. insaniæ nomē mētis signare ægrotationē, & morboꝶ, & ægritudinem ai, quam veteres appellauerunt insaniā, hic aūt locus egregie à Cic lib.3. Tuscul. quæst. tractatus est, cum ait, Oēs aūt perturbationes ai morbos à phis appellat, negareq. illos quenq̄ his morbis vacare, q aūt in morbo sunt, sanos nō esse, & oium insipientium aios in morbo esse. Oēs igr̄ insipientes insanire. sanitatem.n.aioꝶ positam in tranqllitate quadā constātiaq. censebat, & his rebus mentē vacuam appellarūt insanam. ppterea quod in perturbato aio, sicut in corpore sanitas esse nō posset. Quemadmodum aūt superiore Paradoxo in M. Antoniū inuectus est, ita hoc in P. Clodiū inuehitur q Ciceroni acerrimus hostis fuit, sic aūt immoderate vixit, vt sæpe remp. perturbauerit. & qđ Cic. lo. q. 10 epistolis, non pluris fecerit Bonam deā, quam tres sorores quot violauit. vt aūt Ciceronem opprimeret Frōtio auidā, & plebio, & minori natu ptra leges sese adoptandum præbuit. Tribunus aūt plebis factus, & Gabiniū, ac Pisonē consules nactꝰ hoīes nefarios, & Ciceronis inimicos eū ex vrbe eiecit. Sed hæc sic nota sunt, vt recitari à nobis opus minime sit. Clodius igr̄ reprehenditur, & stultissimus esse ostenditur. Qm̄ in morbis esse plurimis, hoc est ai perturbatis morbus, & affectibus, quos morbos dñāl phi, vt supra ostensum est. (Oēs stultos insanire) .s. dūt Stoici. (Addicam) Coniunicam. vnde addictus quispiam dr̄, hoc est obnoxius, & adstrictus alicui. Horat. Nullus addictus iurare in verba magistri. Stultus est, hēs ingenio, & obtuso. Idē est stolidus vocatur, fatuus vero est, q inepta loqtur, insulsus est corde, & aio, insanus est q mentis, & rōnis perturbatione labitur in furorem, Demens integrā mentem, & rōnem non retinat. Amens vero penitus à mēte, & rōne excidit. Et stultitia qdem modis quatuor cognoscitur. Aut cū non venerit in mentem, quod oportet aut si venerit non tenere, aut bonum consiliū dimittere, aut malū admittere. (Rebus necessarijs) Veris, & indubitatis, argumētis. (Sapientis aius, &c.) Alibi inqt Cic. Sapiētis est.n. proprium, nihil cuius pœnitere possit facere, nihil inuite, splēdide, pstāter, honeste oia, Nihil expectare, quasi certo futuꝶ, nihil cum acciderit admirari, vt inopinatū, ac nouum accidisse videator. oia ad suum arbitriū referre, suis stare iudicijs. Quo qd sit beatior mihi certe venire in mentē non pōt (Magnitudine consilij) Tangit prudentiam. nam prudētis maxime opus est. vt ait Arist. bene consulere. Bene psulere aūt is dr̄, qui quod optimum est hoi in rebus, id ratiocinando coniectura assequtur. (Tolerantia, &c.) Fortitudinem tangit, quæ est considerata periculoꝶ susceptio, & laboꝶ perpessio. eius partes sunt, Magnificentia, Fidentia, Patientia, Perseuerantia. (Rerū humanaꝶ) Casuum qui accidere hoi pñt, plorimi aūt sunt. (Fortune) Quæ mutabilis est, & varia, modo dat, modo adimit. (Vt mœnibus) Vt bene munitus locus haud facile expugnari pōt. Sic multis comitatus, & quasi cinctus virtutibus lædi non pōt. (Expugnabitur?) q.d. minime. (Qui ne ciuitate, &c.) Paradoxum est cum dr̄ sapientem ciuitate pelli non posse, & tn̄ facile ita esse ostenditur. Nā si lędenter bonum viꝶ, & sapientē improbi sunt, & locus tn̄ vt bonus pellitur, is est, in quo improbi dñantur. certe videcun

que vir bonus pellatur, locus ille ciuitas nõ erit. Eſt.n.ciuiũ multitudo recte, & ſub eiſdẽ legibus viuentiũ. improboꝝ nullæ ſunt leges, ſed cõiurationes potius. Ex quo non fuiſſe ciuitatẽ Romam oſtẽdit Cicero, cũ Piſo, & Gabinius cõſules, cum Clodius Trib. pl. oĩa pro libidine ſua agerent, cũ eoꝝ furore leges ſilerẽt, iudicia eſſent ſublata. [Quæ eſt ciuitas) Si furum, & immanium congregatio non eſt ciuitas, ſequitur proboꝝ, & virtute præditoꝝ iiſdẽ legibus ſociatam multitudinẽ ciuitatem dici debere. [Furũ) Qualis tu es Clodi, & operæ tuæ. [Immaniũ) Qui humanam cõſuetudinẽ peccando excepit, is immanis vocatur, q eſt extra oẽm humanitatẽ. [Latronum) Fur occulte ſubripit, latro tranſeuntes ex inſidijs inuadẽs ſpoliat, & plerũque occidit. [Certe negabis) Tu quoq; hmõi hoium conuentum nõ eſſe ciuitatẽ cõtiteberis. [Non igr, &c.) Qñ me in exiliũ pepuliſti ciuitas nõ erat Roma, ſi improbi, & ſcelerati dñabantur. [Leges) Quæ ſunt ſcriptæ. [Iudicia) Quæ ſm leges cõſtituuntur. [Mos patrius) Qui potius eſt in cõſuetudine. Nã quod Vlp. ait de quibus cauſis ſcriptis legib⁹ nõ vtimur, id cuſtodiri oportet, quod de moribus, & ꝯſuetudine introductũ, & inueterata cõſuetudo pro lege non immerito cuſtodietur. Tria aũt tangit, qbus ciuitas cõſtituitur, atq; firmatur, leges, iudicia, mores. Quibus ſublatis eſſe non põt. [Cum leges, &c.) Vt Fuſia, & Helia. Quæ ꝓhibebant quidq̃ cum populo agi, niſi prius da cœlo ſeruatu eſſet, quas leges Cic. in orat. contra L. Piſonẽ propugnacula, muroſq;, tranqllitatem, atque ociũ appellat. P. Clodius Trib. pl. quattuor leges ꝑnicioſos P.R. tulit. Annonam quæ fuit ſumme popularis, vt frumẽtum, quod antea populo ſemiſſibus, ac trientibus in ſingulos modios dabatur, gratis daretur. Alteram neq; per eos dies, qbus cũ populo agi liceret de cœlo ſeruaret, & ſic leges Fuſiã, & Heliam ſuſtulit. Tertiã de collegijs reſtituẽdis, nouiſq. inſtituẽdis, quã Cic. inqt ex Seruilioꝝ fæce conſtitutã. Quartam ne quẽ cenſores in Senatu legendo ꝑterirent, neue qua ignominia afficerent, niſi q apud ipſos accuſatus, & vtriſq; cenſoris ſnia damnatus eſſet, qua lege cẽſura magiſtra pudoris, & modeſtiæ ſublata eſt. [Cũ ferro) Cic. in orat. ꝯtra Piſonẽ. Cum equites Rom. necarentur, viri boni lapidibus è foro pellerẽtur. De Clodij aũt furore loqtur. [Magiſtratibus) Vt præ ſoribus. ſæpe cũ extrudere Cicer. vellet Clodius, res ferro, & lapidibus acta eſt. Et Q. Fr. in Senatu ictus eſt. [Senatus nomen) Oĩa.n. vnius arbitrio, vel paucoꝝ, vt Piſonis, Gabinij, Clodij gerebãtur. [Prædonum cõcurſus) Qui huc ad cædes rapinaſq. diſcurrebãt. [Latrocinium) Latronũ multitudo. [Et reliquiæ, &c.) Quidqd ſuperfuerit ex neſaria coniuratione Catilinæ, quã Cic. extinxerat, ad Clodiũ confluxerat dignũ Catilinæ ſucceſſorem. [A Catilinæ furijs) Semp ſic de Catilina loqtur Cic. vt furore agitatũ dicat, quippe q perniciẽ patriæ machinari potuerit, & in oratione contra eum ad Quirites ſic inqt, Tandem aliqñ, Quirites, Catilinã furentem audacia, ſcelus anhelantẽ, peſtem patriæ neſarie molientẽ, vobis atque huic vrbi ferrum, flãmamq. minitãtem, ex vrbe, vel eiecimus vel emiſimus, vel ipm egredientẽ ꝓſecuti ſumus. [Nõ igitur, &c.) Cõcludit non me ciuitate eiectũ, ſicut gloriaris, nã ciuitas non erat, cũ leges nihil in ea valerent, cũ iudicia iacerent, cũ pulſis magiſtratibus foꝝ ꝑdones, & reliquæ Catilinæ te duce occuparẽt. [Sed accerſitus in ciuitatẽ) pulſus ex ciuitate minime. Sed reuocatus ſum ab exilio in ciuitatẽ. cœperat.n. ciuitas eſſe reiectis improbis, & in ſuũ locum reſtitutis bonis. Pulſo Cicerone tñ uiolentia, & armis Clodius valebat, ut oẽs haud mediocriter terrerẽtur. ex quo afficiebatur, ut non mediocre eſſet Ciceronis deſideriũ. Vniuerſa igitur ciuitas hoc unũ ſtudebat, vt Cicero reſtitueretur. Põpeius itaq; bonoꝝ multitudine tãdem collecta, coactis ẽt ex ultimis Italiæ locis non paruis auxilijs Clodiũ foro expulit, ciues ad ferendã legem de Cicer. reditu cõuocauit. Tulit T. Annius Milo. Nunq̃ fertur tantus cõſenſus P.R. de aliqua re fuiſſe, neq; tñ ſtudium totius Italię, quæ ob hoc ipm Romam ꝯfluxerat. [Conſul) Bonus, & integer Lẽtulus Spinther. Qui in reuocãdo Cicer. ꝑcipuam nauauit operam. [Nullus erat) Nulli erãt conſules Romæ. Nã Piſo, & Gabinius ſcelerati hoies, & improbi non erãt ꝯſules hñdi, non.n. conſulebant reip. quã diripiebant, & labefactabant. [Ceciderat) nã furore Tribunitio territi boni aufugerũt. [Liber) Qui prius timore aſtringebatur. [Iuris) Quod ſcriptũ eſt, & multifariã diuiditur, ac boni, & æqui ars à Celſo diffinitur. [Aequitatis) Bonũ, & æquum ſunt emendatio legis, qua aliquid omiſſum erat, pp vl'e. lex.n. vniuerſaliter dicens, & quod plurimum eſt complectens emendatione aliqñ indiget, quæ non ex ſcripto, ſed ex ſapientis interpretatione proficiſcitur. Recte itaque, inqt, ius, & æquitatem vincula eſſe ciuitatis. His enim ſublatis ſtare ciuitas non poteſt. [At vide tu latrocinij) Tui tribunatus, q latrocinium potius appellandus eſt. [Iactam) Senſus eſt, exiſtimaui voluiſſe qdem te, & cogitaſſe me iniuria afficere, & tela in me ꝯtorſiſſe, ſed corpus meũ nõ attigerunt. Qm quidqnid in me egiſti contempſi. Virtus.n. mea lædi non potuit. Biantis ſeqtur ſniam, qui bona ſua oĩa in ſeipſo poſita exiſtimabat. Et Diogenes, qui admonitus à quodam, quod à Corinthijs iuuenibus derideretur, ſic rñdit, [illegible]. Ipſi derident me, ſed nõ derideor. [Parietes) Domus meæ, quã incendit, & demolitus eſt Clodius cũ prius direpta eſſet. Quo aũt ſolum quoq; auferet, & in templum libertatis in area dedicauit, bona oĩa, quæ, aut in domo, aut in villis fuerunt, publicata ſunt. [Auferri) Fraude. [Eripi) Vi. [Amitti) Negligentia. [Meoꝝ) Nihil.n. meum erat, quod auferri poterat. [Si mihi hæc eripuiſſes) Hæc mea ſunt, & auferri mihi non põt. Quæ ſi tñ eripi a te potuiſſent, iniuriam mihi à te factam conſiterer. Sed eripi neq; a te, neq; à quoq̃ põt, non igitur facta mihi iniuria eſt. [Curam) Seruandæ, & illuſtrandæ reip. [Vigilias) Aliqd excunẽdi quod, & viuis, & poſteris vtilitati ſit. [Huius æterni, &c.) Quod in rep. conſulis, cum neſariam coniurationem extinxit. [Reditũ glorioſum) Vt optabile fuerit pelli, quo ſuis humeris Italia me ab exilio reportaret, quod de ſe ſcribit Cic. Eſt aũt contrariũ colloc. contraria.n. ſunt reditus, & exitus. [Ergo ego, &c.) Et anteq̃ pellerer, & poſtq̃ pulſus ſui, non.n. qdq̃ meum amiſi. [Exteris nationibus) Ad quoſcunq; veniebas, vt Epiroticis, Macedonib. [Tu ne nunc qdem) Clodium non fuiſſe ciuem, ſed hoſtem probat. nã ciuis defendit patriam, hoſtis offendit, vt Clodius faciebat, hoſtis ergo erat. [Natura, & loco) Quod ciuis natus ſit in eadẽ ciuitate, hoſtis vero in externa, & quod in ciuia ſit intra muros, hoſtis contra extra. [Aio inqt, & factis) Hoſtis, & ciuis differunt. Nam ciuis aius eſt lauandi Remp. hoſtis cõtra lædendi. [Cædẽ in foro, &c.) Cum T. Annius Milo legẽ ferre vellet de Cic. reducendo, Clodius cum ſuoꝝ manu reſtitit, eo res deducta eſt, vt vnus ex tribunis ipſis vulneraretur, alij multi necarẽtur. Q. Cic. frater nõ alia via euaſit, quam quod ſe mortuum finxit, & inter cadauera p foꝝ iacentia delituit. [Templa) Vt Caſtoris, Telluris, in qbus haberi Senatus ſolebat. [Priuatoꝝ domus) Vt Cic. & Q. fratris. [Cum hoſtis Spartacus) Si tu non minus quã Spartacus patriæ nocuiſti, ciuis appellandus minime es. Nam ſi hoc noie dignus iudicareris, nunq̃ hoſtis Spartacus diceretur. Sed ille hoſtis dr̃, quia nocuit, & tu hoſtis dicendus, qa nocuiſti. Abſurdum qdem eſſet Spartacum hoſtem non notare, & te ciuem notare non minus abſurdũ putaretur. Spartacus, Chryſus, Oenomaus gladiatores fuere, q effracto Lentuli ludo cum 30. aut amplius eiuſdẽ fortunæ viris erupere Capua, ſeruiſq. ad vexilla vocatis exercitum cõtraxerũt decem milium, & varijs damnis afficere Cãpanos primum cœperunt. Vario cum illis euentu à Romanis ducibus pugnatum eſt, tandẽ a M Licinio Craſſo circa Brutium angulũ in extrema Italiæ ora clanſi eruptione facta dignam viris obiere mortẽ. Spartacus, ut Imperator fortiſſime dimicans occiſus eſt. [Per quã ciuitas non fuit) Sublatis legibus, & iudicijs, pulſis bonis, erepta populo libertate. [Tuo noie) Quod te decet, quod ꝓbat ex vocabuli diffinitione dicẽs, non eſſe exules illos duntaxat, q ſolum mutauerint, ſed qui pp ſcelera pœna exilij digni ſint, ẽt ſi non pellantur. Ex quo non fuit exul Cic. qui pp ſcelera pulſus non eſt. nihil.n. mali cõmiſerat, & Clodius exul erat cum pp inauditam improbitatem exilio dignus eſſet. [Exulaſſe remp.) Nam me diſcedente oĩa publica iura à ſceleratis oppreſſa ſunt. [Circũſpicies) Vt qualis, & quam amens ſis tandem intelligas, & ſi fieri poteſt reſpicies. [Scelerum eſſe pœnam) Qui ergo bonus eſt, & oi caret improbitate exul qui põt? [Illud iter) Quod tu exilium uocas. [Ob præclariſſimas res) Qm ciuitatem ab incendijs, & rapinis liberaui, pernicioſiſſimam coniurationem ſopiui. [Et ſi ſolũ, &c.) Etymologiam tangit nois. Nam exul eſt extra ſolum terræ patriæ pulſus. [Tua ſica) Lex erat ne qs cum telo Senatum ingrederetur. Clodius cum ſica inuentus eſt, qua Põpeium uolebat occidere. quare Pompeius domi ſe continuit, donec Clodius Trib. pleb. fuit. hiſtoria hoc habet, pulſo Cicerone Clodius vexare Põpeium non deſtitit, eius primũ acta reſcindere conatus eſt & verbis turpibus inuectus. Quidam aũt ex domeſticis Clodij cum ſe ad Põpeium in foro tuliſſet, gladium à circũſtantibus inferre cognitus eſt, & ſubmotus. Quare territus Pompeius venire in foꝝ Clodio tribuno poſtea auſus non eſt. legitur apud Aſconiũ. Piſone, & Gabinio conſu. pulſo in exiliũ Cicerone cum tertio Idus ſeptem. Põpeius in Senatum veniſſet. Seruo Publij Clodij ſicam excidiſſet, eamq. ad Gabinium conſulem delatẽ, dictum à ſeruo imperatum ſibi a P. Clodio, vt Pompeius occideretur. Põpeium domum rediſſe, & ex eo domi tenus obſeſſum. [Qui hoiem occiderit) Suppleto non ne, & is appellatur inimicus? [Aedes nymphatum)

rum)Aedes dictæ à nymphis.[Templa deorum occupauerit)Vt Ca
storis, Telluris.[Sed quid ergo?)Hæ leges oẽs contra quas fecisti
cões tibi cum alijs sceleratis,qa similia scelera cõmittut. Vna est
lex in te solum lata.Qm̃ tu solus inuẽtus es,qui cõtra eã feceris.
P.Lentulus familiarissimus Clodio legẽ tulit, ut qcunque vir in
tectis Bonæ Deæ deprehenderetur,exul esset. Clodius ueste mu-
liebri indutus in sacris Bonæ Deæ,dum domi Cæs.Pont. celebra
rentur deprehensus est.Quare Cæs.cum Pompeia vxore Q. Pom
peij filia diuortium fecit,adulteratam à P.Clodio opinatus. Se-
natus aũt de pollutis sacris,qõnem decreuit.De Bona Dea mul-
ta scribuntur,i.act.lib.2.diuin.instit.Macr.lib.1.Saturn.& Ouid.6.
Fast. compluresq. alij viri in opertum eius ingredi fas non erat.
(Gloriari solet)Ex quo ingens esse temeritas &dementia tua co
gnoscitur.(Quis.n.) Nisi stultissimus de turpitudine gloriatur?
(Qũo igitur)ꝯclo est,qua insanire Clod.ostenditur tot legibus.
multæ.n.leges,vt dcm̃ est,te exulem faciunt.[Non perhorrescis)
Cum alijs obijcias [Romæ sum inquis) Obiectio est Clodij quã
diluit statim Cic.dices fortasse non esse te exulem,vt ego sentio;
qa Romæ es,sed .n. qcunque in aliquo loco est,eius loci ꝯtinuo
ẽus ac ptãtem habet. (In portu fuisti) Qua rõne Romæ es,nõ vt
hic pmaneas,sed ut his legibus pellaris,quibus exul factus es. &
quemadmodũ nautæ,cũ in portu sunt eius loci iura non tenent,
sic nec tu vrbis ptãtem habes,qm̃ nã,aut loco quis ptãtem loci te
net,sed aio & factis. (In operto) In sacris Bonæ Deæ, & iũ tibi
non licebat.[Non igitur &c.) Claudit hanc ultimã argumenta-
tionem, vbi inqt oportebit esse cũ legibus, ius illius loci in quo
erit quispiam non tenebit,ut si qs ciuitatem quampiam ingredia
tur,qm̃ cum illius legibus consentire & viuere et non oportet,
illius ciuis non erit,nec tu Clodi ciuis R. es,licet Romæ sis, qm̃
cum Romanis legibus,ut te facere oporret non consentis.

OMNI BONI.

QVòd oẽs stulti insaniunt.) Præposuit titulum more suo, qui
græce sic resona. ὅτι πάντες οἱ μωροὶ μαίνονται: ideo vero de
patre suo Claudio sic dicere solebat. pater meus incipit morari
inter hoies, prima producta iosanire signat moror, latine primã
corripit,sed aliam habet primam longam,ad huius aũt paradoxi
sniam quorundam uocabulorum dr̃æ notandæ sunt. Stultus appel
latur ille q habet hebetem & obtusum ingenium.Stolidus dr̃ il-
le q nec fatur,nec qd alij fantur intelligit.Insanus aũt est ille qui
in furias incidit.Demens uocatur,q totam mentẽ integrã nõ re-
tinet.Amens aũt plus q̃ demens,qm̃ amens est sine mẽte. Vult ãt
Cic.probare,stultũ esse insanũ,ad quã qdem approbationẽ exẽ-
plum Clod.inducit,contra quẽ hoc paradoxũ excogitatum fuit.
Clodius ciuis gñnsus de gente patricia natus oi flagitiorum gñe p-
ditus,volens Cic.de vrbe R expellere se vni plebeio minori natu
adoptauit,quo trib.pl.crearet. Lex.n.erat qd̃ nemo nisi plebeius
tribunus pcreari posset.Cũ esset tribunus,ꝯsulibus duobus scele
ratis hoibus Pisone & Gabinio,Tulliũ de vrbe recedere coegit.
Cic.in pñti sula pniciosi Clodij ostendit insaniam,ut p sequen-
tia declarabitur.(Oẽs stultos insanire).i.Stoici dñt.(Ego uero)
Ordo: adiungã te nõ modo stultũ.i.obtusum.(Vt sæpe) Quia sæ
pe Clod.stultus erat.(Improbũ) Probum dicimus absque vitio,
improbũ vero q vitia amplectitur.[Dementẽ:)Ac si dicat deorsũ
à mente. (Rebus necessarijs) Argumentis vetis probo te demen
tẽ & insanũ. [Sapientis) Tullius se laudibus extollit ad ꝯtẽtionẽ
Clodij,tradit aũt similitudinẽ talem,si qs paruis militũ copijs bñ
munitũ oppidum expugnarẽ,vellet,stultus esset.& insanus, eodẽ
modo Clod. stultus uocandus est, qui aim Cic. virtutibus oĩbus
septũ debellasse putat,potiq̃ eũ vrbs extrusit.[Rerum humanarum)Si
ue bonæ, siue malæ à sapiente tolerãdæ sunt virtutibus oĩb⁹ pru
dẽtia,tẽperantia.[Expugnabitur)Pugnãdo supabitur,ac si di.nõ.
[Quæ est)Diffinit qd sit ciuitas,p quam diffõnem probat sapien
tem non posse de ciuitate expelli,facit.n. syllogismum,proponit
maiorem,deinde minorẽ postea subijcit. (Ois ne.) Diffinit ciui-
tatis nomen à cõtrario, congregatio latronum aut furũ ciuitas
non appellatur. (Immanium) Immanẽ appellamus q est contra
humanitatem,vt occidere parentes. (Fugitiuorum) Fugitiui serui,
transfogæ vero milites dñr.(Latronum) Qui spoliant hoies,at-
que pnecant. (Certe negabis) Dices hanc multitudinẽ scelera-
torum nõ esse ciuitatem. hæc est maior, subijcit deinde minorem.
(Non erat igitur)Tunc illa ciuitas,Roma non erat tpe tuo,quã
do me exilij pœna affecisti. [Cũ leges) Quæ sunt scriptæ,iudicia
ꝯplationes,amores sine scriptis,eligit tria q̃ faciunt ciuitatem. Ci
uitas.n.est multitudo ciuium tore viuentium,sed vrbs sunt fossę,
mœnia,muri,turres. (Cum ferro) Tpe Clodij iudicabatur p arma
adeo,vt cum contra opinionem aliqd ferretur.ferro vindictã su-
mebat,ideo Q. F. Tullij pcussus fuit in senatu. (Senatus nomẽ)
Nõ erant senatores.[Et latrocinium)Multitudo latronum.[Et re

liquiæ)Clodij erant de conspirantibus cum Catilina. ideo reli-
quiæ illius ad Clodium reuersæ sunt.(Itaque) Hæc ꝯclu syllogis
mi,quod cum multitudine latronum expulsus sit. Non de ciuita
te eiectus fuit.[Accersitus)Ostendit insaniam & stultitiam huius
hois,qui putans præbere malum Cic.bonum illi tradidit. Cic.n.
reuersus est Romam cum magna gloria Metello cõsule adeo qd̃
ad illius aduentum tota concurrit Italia,tunc oĩa & iura,&boni
reuocati sunt q ciuitatẽ esse ciuitatem fecerunt. (Qui tum) Tpe
tuo illi erant hoies vitiosi quos diximus. (Cõsensus populi esset
liber)Qua ex re in vrbẽ Tullius accersitus est, quia populus Clo
dianæ pniciei subiectus erat & libertatem priscam non tenebat.
(Iuris)Ordo de memoria iuris & æquitatis,q̃ uincula sunt ciui-
tatis repetita est memoria. Ius est in scriptis & sine scriptis,æqui-
tas iuris mitigatio. (Tu latrocinij)Voluit dicere tribuni tui, sed
pp scelera,inqt,latrocinij.(Nefariam)Quæ sunt cõtra fas.(Per-
uenisse) Ad me nunq̃ puenit,cogitabã iniuriam iactã a te in me.
sed. nunq̃ vt ad me peruenerit existimabã,ac si dicat non curabã
de tuis viris,qd̃ idem dixit Diog. cum esset monitus à quodã q
iuuenes Corinthij deriderent eum. dixit sic,isti derident,qa suas
derisiones contẽno & sperno.(Nisi forte) Ironice concessio fa-
cta,ut declaret stultitiam ipsius,& mala q̃ Cic.fecit Clod.vastans
vestes,domos,& pdia Cic.cum tunc quasi pugnis & verberibus af
ficere putabat.(Ruere)Ad illud parietes perturbabas. (Deflagra
re)Quãtũ ad sceleratas faces. (Nihil.n.meum)Gñalis snia,quã
Biantem cõmemorasse in primo paradoxo confessus est. Neque
cuiusq̃ quod auferri,p fraudes,eripi p uim amitti negligentiam.
Bias.n.rñdit cuidã admonenti ut aliqd de suis rebus asportaret.
Oĩa mea mecum porto. (Si mihi eripuisses) Ostendit stultitiam
Clodij,q putans bona diripere. Cic. testabat ad incendendas æ-
des,q̃ bona non sunt,bona qdem animi, q̃ proprie nuncupantur
bona,a Clodio eripi non poterãt.(Constantiã).i.virtutẽ.(Meas
curas)Quas habui ne in seruitutẽ resp.veniret.(Vñ).i.qua mẽte
& aio pficiscimur.(Nec facere potuisse)Nõ.n.bñficia diuina &c.
verti pñt.(Iniuria)Vituperium numerat.Cic.cuius fuit virtus,&
in illo exitu atque reditu magnã adeptus est gloriam, ergo q̃uia
me de vrbe expulisti tũ semp fui ciuis, sed cũ potissimum me cõ-
mendabat cæteris. (Tu ne)Demõstratur q sit ciuis. (Non es nisi
forte,ironica cõcessio.i.q̃ p contrarium exponitur,q iniuria ciui
tatẽ suffocat illius hostis appellatur,ergo Clodius nõ est ciuis, ut
si idem sit ciuis,qd̃ hostis,ac si dicat,non hostis,sed inimicus, ho-
stis est inimicus publicus,inimicus priuatus, e⁹ offm̃ est ciuitatis
leges imitari.(Non aio).s.sceleratu.(Factis)Quibus resp.in ma-
xima detrimẽta agitabat (Tẽpla tenuisti)Diripiendi causa.(Cur
hostis Spartacus) Per exẽplum pbat Clod.esse inimicũ publicũ,
quodã tpe seruorum multitudo spirabat cõtra patriam, quorum dux
Spartacus fuit, cõtra inqt Clodi non appellaris hostis, cut cõtra
offm̃ facis,scis q a Spartacus sit appellatus hostis. (Aliqñ ciuitas
nõ fuit,sicut traditũ est superius,qa pp Clodiũ in vrbe Rom. le-
ges,mores,iudicia iacebant,sine quibus ciuitas esse nõ põt.(Tuo
noie).i.noie cõueniente tibi,& declarat qd sit exul,non dñr so-
lũ q sunt extra solũ,quia sunt ẽt multi rusticantes, sed illi exules
appellantur,qui pp scelera sua pœna exilij afficiũtur, igitur Cic.
exul non erat qm̃ aliquid non admisit.Clodius aũt nomen exilij
merito consequebatur,cum oi flagitiorum gñe præditus. (Exulasse
temp.)Me abeunte oĩa de vrbe recesserunt.(Amentissime)O si-
ne mente caput non respicis te. (Nec qd loquare?) Quia fatuus
es. (Exilium scelerum esse pœnam)Ergo ego sceleribus carens exi-
lium passus nõ sum, sed tu illis pditus q̃uis in vrbe sis exiliũ hẽs.
(Ad pclarissimas)Clodius accusauit Tullium occidisse plures ci
ues contra legẽ Porciam,q̃ fuit,ut aliqs ciues Rom. mori non fa
ceret.Sed Tull.truncari cõstituit conspiratores Catilinę,quo q-
dem beneficio illi scelerati iudices Cic.exulare pmiserũt. Etiã si
solũ nõ mutauerint.etymologia exulis,q dr̃ extra solũ, dicit igr̃,
tui socij scelerati,& in vrbe exñtes exules noiantur.(Qui cũ te-
lo fuerit ante sen.)Facit multos syllogismos. Lex erat,vt aliqs in
senatu arma nõ ferret.Clodius corã senatu tulit,ergo est inimic⁹
ciuitatis. (Tua vero sica)Paruus gladius ad insidias,qui dr̃ à seco
secas,nã secari dñr.(Deprehensa)Deprehendere est in aliquo vi-
tio reperire.(Occiderit)Huius maior & multi alij sunt syllogis-
mi: subaudi,& exul esse debet inimicus priæ, sed tu occidisti ho
mines,ergo tu hostis & exul,& est minor. (Qui incẽdiũ fecerit)
Subaudi ciuis nõ est,sed tu icẽdisti,ergo ciuis nõ appellaris.(Qui
tẽpla deorum occupauerit) Armis & incẽdio,sed nõ solũ tẽpla occu
pasti,sed ẽt castra in foro locasti,nõ inimicus & publicus exul, &
erit minor. (Sed qd cões leges pfero) Oẽs istæ leges erãt bonæ.
Erat vna lex, vt aliquis non incenderet tẽpla, quæ oĩa sunt supe-
riora,cõmisit Cl.ideo merito exul nũcupatur.(Familiarissimus)

Qui-

quidam fuit familiarissimus Clodij, qui fecit vnā priuatam legē, vt si Clodius ad sacrificia Bonæ deæ accessisset exul esset. Tangit sic p transitū quō Clod. deprehensus fuit in sacrificijs Bonæ deæ. Aurelia mr̄ Cæs. fecit ɔuocare matronas Romanas ad ædes suas, inter quas ꝓfectus est Clod. in habitu mulieris, & ibi ad vocis sonitum est cognitus masculus, & latuit sub lectica cuiusdā ancillę, q̄ vocabatur proprio noīe Aura. Erat aūt Clodius captus amore Pōpeiæ vxoris Cæs. qui accusatus est de pollutis ceremonijs. [At te id fecisse) Clod solebat gloriari polluisse sacrificia. [Tot legibus). i. cū tot leges iubeant exulē esse non times. s. nomen exulis, ac si dicat solum in audiendo exules timere dr̄es. [Romæ sum inquis) Inquit Clod. ego sum Romæ quō sum eiectus in exilium? [Et qdem fuisti in portu) Similitudo tracta à nauigantibus, qui ingrediuntur vrbē aliq̄, vt sient in portu, tñ illius loci sibi sunt iura nec leges tenēt, sic ēt tu es Romæ tanq̄ in portu, nō tñ pp scelera tua illius iura obserues. [Si ibi) Vbi nō oportet esse cū legibus, ius illius loci nō teneo, quia me leges illas hēe nō oportet.

ASCEN. QVòd omnes stulti insaniunt.) Paradoxon hoc sic græce ꝓponitur. ὅτι πάντες οἱ μωροὶ μαίνονται : proferuntur aūt quia n, ante t, facit ipm̄ sonare. vt d, qa οι, vt ι, & αι, vt e, sonant. sic, ὅτι πάντες οἱ μωροὶ ἀπονόονται. i. q̄ oēs stulti insaniunt, aut imprudētes sunt. Nam ὅτι, idem est q̄, πάντες i. oēs, οἱ, articulus est, μωροὶ i. fatui, scribitur aūt, μωρὸς, pro fatuo p α, nam p ο, mors est, ἀπονόονται. i. sine prudentia sunt. Nā α, priuatiua est particula, νόησις, prudentia, & νοῶν prudens, vñ ἀπονόω, sine prudentia sum, & insanio. voluot aūt in Clodiū, m, dictum esse quem Milo a Cic. defensus occidit. Iuuen. tñ eum, si principem homicidarū taxat, dicens Sat. 2. Si fur displiceat Verri, aut homicida Miloni. sed ne ꝓlixior sim. Ordo est. Præponunt Stoici sup. aut dūt pro themate. Oēs stultos insanire. i. imprudentes, & insanæ mentis esse. Ego vero ò Clodi dico sup. te nunc non modo stultum. i. insipientē vni rei inhærentē hebetē & obtusum, vt sæpe sup. fuisti, & non modo improbū vt semp sup. fuisti, sed quoque. i. ēt, dementē. i. peruersæ mentis, & insanū. i. vt non sanum furentem, q̄ me ant quēuis aliū sapiæ præditum stultitia tua expugnare conaris. Nā putes tu qd' animus sapientis septus. i. munitus & circundatus rebus necessarijs ad victum. s. animi, hoc est magnitudine ɔsilij, tolerantia rerū humanarū, contemptione. i. aspernatione fortunæ, & denique ut semel oīa dicam. septus oibus virtutibus, vt veluti mœnibus quibusdā vincetur sup. à te, & expugnabitur. i. per pugnā excipietur, qui nec ciuitate pōt pelli, quod multo minus est quā capi. Et si dicat Clodius Cic. ciuitate expulsum. Negat id dicens. Quæ est. n. ciuitas. s. vere dicenda, ant q̄ mereatur vere dici ciuitas. Ne. i. an ne ois conuentus. i. conuentio & cōcio, ēt feroꝝ & immanium qualis tu es, & tui similes. Ne. i. an ne ois multitudo fugitiuoꝝ ac latronum congregata in vnū locum, certe tu negabis. s. qd' talis mereatur dici ciuitas. Igitur illa cōgregatio Romanoꝝ in vrbē Romanam, non erat tñ ciuitas. s. vere dicenda, cum. i. qñ leges nihil volebant in ea, cum iudicia. s. recta, aut exercitia fori iudicialis iacebant. i. non exercebantur, cū mos patrius. i. vetus institutum in patria seruari solitum, aut à patribus traditū, sed uerius à patria patrius dr̄. nam à patre potius dr̄ paternus. Maro tñ dicit Aen. 3. Neque. n. patriam consistere mentē Passus amor. cum nomen Senatus non erat in rep. & hoc patribus. i. senatoribus pulsis ferro. i. ui armoꝝ. ille qui tunc erat concursus ꝑdonum, & latrocimiū constitutū in foro te duce. i principe & capite, & reliquię q̄ remā serant à furijs coniurationis Catilinę, de quo in bello Catil. Sal. abunde tractat. Itaque. i. & ita, quia tunc nō erat ciuitas, ego nō sum pulsus ciuitate, vtpote quæ nulla erat & sum accersitus. i. aduocatus in ciuitatem. i. a bonis ciuibus, qui iam ciuitatem constituerant, vt essem. s. verus consul in ciuitate. Qui tum. s. dum tu consul fueras nullus fuerat, & nt esset in ciuitate. Senatus qui occiderat. i. interfectus & extinctus erat, tum. i. tunc, & vt consensu populi. s. R. esset liber. s. in suffragijs non coactus te tyranno & occupatore dñationis vt memoria iuris & æquitatis, q̄ sunt vincula. i. nerui & colligationes ciuitatis essent reperta, q̄ tunc in obliuione erat. At vide. insultat in Clodium quem conatibus suis, vt quēlibet stultum & impium frustratum asserit dicens. At. i. sed, vide. i. considera, quam. i. quantū ego contēpserim. i. vilipenderim illa tela. i. iacula & arma inuasiua, eminus vim inferentia tui latrocinij. s. qbus latrocinium exercebas in ciuitate capta. Ego semp duxi. i. captus sum iniuriam nefariam, & factā, & missam a te in me, tñ ego nunq̄ putaui iniuriam tuā peruenisse ad me, quasi quidq̄ ptātis in me hēret nisi forte cum. i. qñ tu distribuebas parietes. i. ædium meaꝝ, aut cum inferebas tectis. s. meis, faces sceleratas. i. scelere iniquitatis illatas arbitrabare aliquid meoꝝ. i. quæ vere mea essent, ruere. Aut deflagrare. i. ardere & igne absumi in vrbe. s. Roma, q. d. qa id arbitrabare stultus eras. Nihil. n. est meū neque cuiusq̄. s. alterius qd' pōt auferri, quod eripi, quod pōt amitti. Si tu eripuisses mihi diuinā. i. à dijs datam, aut diuinæ ponæ similē. Cōstanciam animi, & meas curas, & consilia mea, etsi eriperes modo temp. cum resp. stat meis curis & uigilijs. etsi deleuisses immortalitatē. i. semp duraturam memoriam huius æterni. s. sp ꝓfuturi beneficij. s. mei in liberāda patria, & multo magis si eripuisses mihi illam. i. tā nobilem mentem. vñ hæc consilia manarunt. s. orta sunt. Tum. i. tunc ego cōfiterer me accepisse iniuriam abs te. Sed si nec fecisti hæc, nec potuisti facere tua iniuria, quam inferre moliebaris, sed nec quidq̄ dedit mihi reditum in patriam gloriosum & non exitū calamitosum, qui tñ ipm̄ iuxe manebat, quo minus gloriandū est nobis, nisi cū Paullo in cruce dñi. Quia nescia mēs hoim fati sortisq̄. futuræ, ut auct. est Maro. Ergo quia me expellere ex bona ciuitate nequisti, ego erā sup. sp vbicunque erā ciuis. s. Rom. qa in numero bonoꝝ ciuium, & maxime. i. potissime, tū. i. tunc, cum. i. qñ senatus cōmendabat exteris nationibus. i. ꝓuincijs salutē meā, vt sup. cōmendaret salutē optimi ciuis. Tu, ò Clodi ne nūc qdem cū in ciuitate versaris, es ciuis, nisi idem pōt esse hostis, & ciuis. An tu distinguis ciuē ab hoste nā. i. per natiuitatē, ac loco. i. p loci distantiā, & non aio, & factis? q. d. potius aio, & factis distingui dēe. Tu fecisti cædē. i. occisionē, & stragē in foro. s. Rom. & tenuisti. i. occupasti templa. i. ædes deoꝝ ad contēplationē extructas latronibus. i. satellitibus tuis à latere, quasi lateratio nibus dictis, & ad latrocinia instructis armatis, & ita vim inferentibus, & incēdisti domos priuatoꝝ, & ædes sacras. i. diu ɔsecratas. Cur hostis. Conatur argo conuincere Clod. potius hostem declarandū, quā Spartacus olim fuerat, cum id in ciuitate faceret, qd' ille foris fecerat. De Spartaco sūt sic hēex Liuio, & Appiano. Quatuor, & septuaginta gladiatores Capuæ ex ludo Lentuli ꝓfugerunt, & ɔgregata seruoꝝ ergastulorumq̄. multitudine Cryso & Spartaco ducibus bello excitato Clod Pulchrū legatū & P. Varenom ꝑtorem ꝑlio vicerunt, auct. Liu. lib. 95. Marcus aūt ꝑtor Chrysum fugitiuoꝝ ducem cū 20. millibus hoim cecidit. Cn. Lētulus ɔsul male aduersum Spartacū pugnauit, ab eodem L. & B. Q. Arius ꝑtor acie victi sunt. Item C. Crassus ꝓconsul, Cn. Manlius ꝑtor male aduersus Spartacū pugnauerunt, vt ait idē lib 96. M. Crassus deinde cum Spartaco pugnauit exsis cū ipso Spartaco millibus quadraginta, ac ait idem lib. 97. Meminit ēt Florus. Sed latius App. lib. 1. de bel. ciuil. inter quæ dicit Spartacum Thracem fuisse, & gladiatorem, qui aliqñ cum Romanis meruerat, & in custodia, ac gladiatorijs spectaculis asseruabatur, tantumq̄. animi assumpsit, ut 72. viris comitatus, pro libertate potius illos certare ꝑsuaserit, quam in spectaculis pericula subire. Itaque p vim repulsis his, qui custodi æperant fuga abijt &c. Huius meminit ēt Hor. in 3. Carm dicens, Spartacū si qua potuit vagantē Fallere testa. Sed ordo est. Cur Spartacus sup. est declaratus hostis siu ciuis. Aūt, pro sed. potes tu pp quem ciuitas aliqñ non fuit. i. extincta fuerat, & esse desijt, esse ciuis, q d. minime. &. i. & nihilominus appellas me exulē. Nomine tuo. i. re digno, & ibi uere conueniente, cum omnes putent remp. exulasse meo discessu. i cum ego discederem, quasi secum dicat remp. profectam. Ne, pro an, ò homo amantissime. i. maxime amēs nunq̄ considerabis qd facias, qd loquar. Nescis exiliū esse ponā sceleꝝ, & ita cū scelestus nō fuerim nō passus sum exiliū, sed illud iter meū esse susceptum ꝑ me ad res ꝑclarissimas gestas ante à me. Oēs scelerati, atq; impij quoꝝ tu ꝓfiteris te ducē, & quos leges volūt affici exilio sunt exules, ēt si nō mutauerint solū. i. extra solum suo ierint, cum exulo sit extra solū eo, & exul extorris extra solū degens. An cum oēs leges iubeāt te esse exulē, tu non eris exul. Nō appellatur, q. d. id merito fieret inimicus, is q fuerit cum telo ante senatū, q. d. maxime, & ita ò Clodi inimicus reip. es appellādus, qa tua sica. i. pugio tuus est deprebēsa. s. in manu tua, aut sub ueste tua. Qui occiderit hoiem, est oe appellādus? q. d. maxime, & tu plurimos occidisti. [Et q incēdiū in vrbe fecerit? q. d. certissime, & manus tua deflagrauit. i. penitus cōbussit ædes nymphaꝝ. Et nō ne dicendus est inimicus, qui occupauerit tēpla deoꝝ? q. d. haud dubie, & tu posuisti castra ēe in foro. s. Romano, quo ciues pro libertate tuenda cōuenire solēt. Sed quid. i. ad quid ego profero leges cōes? quibus oibus tu es exul tuus familiarissimus. i. maxime familiaris. s. Cæsar (vt qddā volunt) qui legem de adulterijs tulerat. quæ lex Italia dr̄, tulit ēt legem ne quis virorum templum Bonæ Deæ ingrederetur, vnde est illud Ouidianum. Templa bonæ maribus non adeunda Deæ. Eam aūt in Clodium sibi susceptum tulisse volunt, sed frustra. Nā P. Clodius Pompeiam C. Cęsaris vxorem adamās, dum sacra Bonæ Deæ per noctē fierent in Cæsaris domo qui pōtifex maximus erat muliebri veste illuc ingressus, & deprehensus est, sed tñ corruptela

ruptela iudicũ absolutus euasit. de quo plurima in Cæs. Plut. vñ & illud Iuuen. Clodius accuset mœchos &c. Tulit de te priuilegium. i. priuatã & specialẽ legẽ, vt exulares. i. ad exiliũ mittereris, si accessisses in optũ. i. sub tectũ Bonæ Deæ. At tu soles ẽt gloriari. i. iactãter recitare te fecisse id. i. ingressum optũ & secretũ Bonæ Deæ. Igr̃ quo tu erectus in exiliũ tot legib' nõ pħorrescis nomẽ exulis, qđ ciui obijcis. Tu inqs. Ego sum Roma, & ita nõ exulo, & tu qdẽ fuisti in portu. i. vt is q in portũ applicuit nauẽ, ius loci nõ obtinet, ita nec tu Romæ exñs ius ciuis, cũ merito exules. vnde infert. Igr̃ qnq; nõ tenebit ius ciuis loci vbi erit, si nõ oportebit, cũ sibi esse subiectum legibus q a q parere legibus ciuitatia recusat, priuilegijs gaudere nõ debet, & tu aut si legibus pareres, iampridẽ exulares, & hæc potius in Clod. quam ad rẽ dicta sunt.

Ὅτι οἱ σοφοὶ ἐλεύθεροι, καὶ οἱ μωροὶ δοῦλοι.
quòd sapientes liberi, & stulti serui.

LAVDETVR vero hic imperator, aut etiã appelletur, aut hoc nomine dignus putetur: quo modo? aut cui tandẽ hic libero imperabit, qui non potest cupiditatibus suis imperare? refrænet prius libidines, spernat voluptates, iracundiam teneat, coerceat auaritiam, ceteras animi labes repellat: tum incipiat alijs imperare, cum ipse improbissimis dñis dedecori, ac turpitudini parere desierit: dum quidem his obediet, non modo imperator, sed liber habendus omnino nõ erit. præclare .n. est hoc vsurpatum à doctissimis; quorum auctoritate nõ vterer, si mihi apud aliquos agrestes hæc habenda esset oratio: cum vero apud prudentissimos loquar, quibus hæc inaudita non sunt; cur ego simulem me, si quid in his studijs operæ posuerim, perdidisse? dictum est igitur ab eruditissimis viris; nisi sapientẽ liberum esse neminem. quid est .n. libertas? potestas uiuẽdi, vt velis. quis igitur viuit, vt vult? nisi profecto, qui recta sequitur; qui gaudet officio; cui viuendi via considerata, atque prouisa est; qui legibus quidem non pp metum paret, sed eas sequitur, atque colit, quia id salutare maxime esse iudicat; qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique nisi libenter, ac libere; cuius omnia consilia, resq́, omnes, quas gerit, ab ipso proficiscuntur, eodemq́, referũtur; nec est ulla res, quæ plus apud eum polleat, q̃ ipsius voluntas, atque iudicium? cui quidem etiam, quæ vim habere maximam dicitur, fortuna ipsa cedit: quæ, sicut sapiens poeta dixit, suis cuique fingitur moribus. soli igitur hoc contingit sapienti, ut nihil faciat inuitus, nihil dolens, nihil coactus. quod etsi, ita esse, pluribus verbis disserendum est: illud tñ breui conficiendum est, nisi qui ita sit affectus, esse liberum neminem. igitur omnes improbi serui: nec hoc tam re est, q̃ dictu, inopinatum, atque mirabile. non .n. ita dicunt eos esse seruos, vt mancipia, quę sunt dominorum facta nexu, aut aliquo iure ciuili: sed, si seruitus sit, sicut est, obedientia fracti animi, & abiecti, & arbitrio carentis suo; quis neget omnes leues, omnes cupidos, omnes denique improbos esse seruos? An ille mihi liber videatur, cui mulier imperat? cui leges imponit, præscribit, iubet, vetat, quod videtur? qui nihil imperanti negare potest, nihil audet? poscit, dandum est; vocat, veniendum; eijcit, abeundum, minatur, extimescendum. ego vero istum non modo seruum, sed nequissimum seruum, etiam si in amplissima familia natus sit, appellandũ puto. atque, vt in magna familia stultorum, sunt alij lautiores, vt sibi vñr, serui, sed tamen serui, atrienses, ac topiarij, stultitiæ suæ; quos signa, quos tabulæ, quos cælatũ argentum, quos Corinthia opera, quos ædificia magnifica nimio opere delectant. At sumus, inquiunt, ciuitatis principes. vos vero nec seruorum quidem vestrorum principes estis. sed, vt in familia, qui tractant ista, qui tergunt, qui vngunt, qui verrunt, qui spargunt, non honestissimũ locum seruitutis tenent: sic in ciuitate, qui se istarum rerum cupiditatibus dediderunt, ipsius ciuitatis locum pene infimum tenent. Magna, inquit, bella gessi: magnis imperijs, & prouincijs præfui. gere igitur animum laude dignum. Actæonis tabula te stupidum detinet, aut signum aliquod Polycleti. omitto, vnde sustuleris, & quo modo habeas. intuentem te, admirantem, clamores tollentem cum video, seruum te esse ineptiarum omnium iudicio. Nõ ne igitur sunt illa festiua? sunt: nam nos quoque oculos eruditos habemus: sed, obsecro te, ita venusta habeantur ista, non vt vincula virorum sint, sed vt oblectamenta puerorum. quid .n. censes? si L. Mummius aliquem istorum videret matellionem Corinthium cupidissime tractantem, cum ipse totam Corinthium contempsisset, vtrum illum ciuem excellentem, an atriensem seruum diligentem putaret? reuiuiscat M. Curius, aut eorum aliquis, quorum in villa, ac domo nihil splendidum, nihil ornatum fuit, præter ipsos; & videat aliquem, summis populi beneficijs vsum, barbatulos mullos exceptantem de piscina, & pertractantem, & murænarum copia gloriantem: non ne hunc hoiem ita seruum iudicet, vt ne in familia quidem dignum maiore aliquo negocio putet? An eorum seruitus dubia est, qui cupiditate peculij? nullam cõditionẽ recusant durissimæ seruitutis hereditatis spes, quid iniquitatis in seruiendo non suscipit? quem nutum locupletis orbi senis non obseruat? loquitur ad voluntatem: quidquid denunciatum sit, facit, assentatur, assidet, miratur. quid horum est liber? quid denique non serui inertis? Quid iam illa cupiditas, quæ vr̃ esse liberior, honoris, imperij, prouinciarũ, q̃ dura est domina, quàm imperiosa, quàm vehemens? Cethego, homini non probatissimo, seruire res coegit eos, qui sibi esse amplissimi videbantur, mittere munera, noctu venire domum ad eum, pcari, denique supplicare. quæ seruitus est, si hæc libertas existimari potest? Quid? cum cupiditatũ dominatus excessit, & alius est dominus exortus, ex conscientia peccatorum, timor? quàm est illa misera, quàm dura seruitus? adolescentibus paulo loquacioribus est seruiendum: omnes, qui aliquid scire vñr, tanquam domini timentur: iudex vero quantum habet dominatum? quo timore nocẽtes afficit? an non est omnis metus seruitus? quid valet igitur illa, eloquentissimi viri, L. Crassi copiosa magis, q̃ sapiens oratio? ERIPITE NOS EX SERVITVTE. quæ est ista seruitus, tam claro homini, tamq́. nobili? omnis .n animi debilitati, & humilis, & fracti timiditas, seruitus est. NOLITE SINERE CVIQVAM SERVIRE. in libertatem vindicari vult? minime: quid .n. adiungit? NISI VOBIS VNIVERSIS. dñm mutare, non liber esse, vult. QVIBVS ET POSSVMVS, ET DEBEMVS. nos vero, si quidem animo excelso, & alto, & virtutibus exaggerato sumus, nec debemus, nec possumus. tu posse te dicito; quandoquidem potes: debere ne dixeris: quoniam nihil quisquam debet, nisi qđ est turpe non reddere. Sed hæc hactenus. Ille videat, quo modo imperator esse possit, cum, eum nec liberum quidẽ esse, ratio, & veritas ipsa conuincat.

Quòd

FRAN. MAT.

QVOD sapientes liberi, & stulti serui :) Græcus
titulus est. ὅτι οἱ σοφοὶ ἐλεύθεροι, καὶ οἱ μωροὶ δοῦ-
λοι. Est aũt Stoica propositio. Stoici .n. solum
sapientẽ liberũ esse dicebant, malos aũt seruos
esse, vero libertatem ptãtem, operãdi, qua stul-
ti & mali oino careant, seruitutem aũt aliam q̃
in subiectione consistit aliam quę in ꝯdõne ac
subiectione sit. Cui opponitur dñatio, & ipsa mala. Non aũt libe
ros esse sapientes, verũ & reges, cũ sit regnũ imperium nemini ob
noxium, quod de sapientibus solis asseritur. Illud igitur sciẽdum
est libertatem nãlem, facultatem nãlem esse eius, quod cuique fa
cere libet, nisi quod vi, aut iure prohibetur. Sed duplex est liber-
tas, ciuilis, cum in nostra ptãte existimus, & nemini subiecti su-
mus, phica cum vitijs non paremus, & nulli succumbimus animi
pturbationi, ẽt si victi in compedibus detineamur, & cuiuis pessi
mo tyranno pareamus. Seruitus est constitutio iurisgentium,
qua qs dñio alieno contra nãm subijcitur, & ipsa vt libertas bifa
riam diuisa est. altera qua cuipiam subiecti sumus, & eius volun-
tati paremus : altera, qua vitijs dediti sumus, & hæc pessima est, &
hr, & quantum ad ciuilem attinet libertatem, ac seruitutem, iure
nãli oẽs liberi nascebantur, sed cum bella orta sunt, & captiuita-
tes secutæ sunt, & seruitutes quæ sunt iuri nãli contrariæ. [Oẽs)
Contrariæ. [Oẽs sapientes &c.) Supple to Stoici dñt, & hic in M.
Ant. inuehitur Cic. qui se esse imperatorem iactabat, cũ pesset e-
xercitui. ostendit aũt imperatorẽ neque esse, neque esse posse, cũ
seruus sit & uitijs pareat. Non aũt põt alijs imperare, qui sibi ipsi
& cupiditatibus suis non imperat. [Laudetur vero &c.) Ironicus
sermo est, q. d. laudẽ nõ meretur. Est .n. laudatio oro ex virtutibus
alicuius cõtexta, & laudata virtute pficiscitur, sicut à vitijs vitu-
peratio. [Appelletur) Non .n. dignus est, q imperator appelletur.
[Hoc noie dignus) Cõuenit .n. bonis, integris, fortibus : non aũt
improbis, sceleratis, mollibus qualis tu es Antoni. [Q̃uo ãi &c.)
Rõ est eius qď dixit, q. d. qui vitijs seruit, vt tu, is imperare libe-
ris non põt, qbus ille recte imperat, qui aio liber est, & virtute p-
stat. Diog. Cynicus cũ in seruitutem cõcidisset, ac venundaretur
à Xenade Corinthio quodam, q emere eũ volebat interrogatus
quid artificij nouisset, noui, inqt, liberis hoibus imperare. quare
ille eius admiratus rñsionem, emit, & manumisit. Filiosq. suos ei
cõmittens. Accipe, inqt, liberos meos quibus imperes. Idem &
in Aesopum Phrygium fabulatorem refertur. [Libidines) Appe-
titio q̃ aduersus rõnem incitata est vehementius, libido appella-
tur, q̃ in oibus stultis inuenitur. [Voluptates) Quæ sunt inhone-
stæ & ea appetunt q̃ quinque corporis sensus nõ delectãt tñ, sed
expleot. nã nihil est aliud voluptas, quã nimia repletio, vt Arist.
ait. & quidẽ gulosus, qď idem auct. scr. lib. 3. Eth. qm̃ gustu gau-
debat, precatus est longius sibi guttur, quam ciconiæ fieri. [Iracũ
diam) Quã lib. 1. Off. repudiandã oibus in rebus dicit Cic optan-
dumq., vt q reip. psunt, legum similes sint, q̃ ad puniendum non
iracundia, sed æqitate ducuntur. Differt ab ira q̃ pturbatio est su-
bito exoriens, neque psistens. cũ iracundia psistat, & hoi ingeni
ta pene sit. vñ iracundum hoiem dicimus, qui secũ iram semp ge
rit. Iratũ q pro tpe excandescit. Quod lib. 3. Tusc. quæst. ostẽdit
Cic. & iracundia quidem est quam μῆνιν à permanendo græci vo
cãt Peripatetici & Arist. in Eth. iracundiã laudãt, quam ẽt cotem
fortitudinis dñt esse, & ira quidẽ diffinitur libido puniendi eius,
q læsisse vř iniuria. Iracundia vero ira inueterata, & plena odij, vl
ciscendi tpt obseruans. [Auaritiam) Hæc nimiũ pecuniæ studium
hẽt, quam nemo sapiens ꝯcupiuit. Quod, inqt historicus. Vñ &
sic diffinitur à Cic. Auaritia est opinatio vehemens de pecunia,
quasi valde expetenda sit, inhærens & penitus insita. [Ceteras ai
labes) Perturbationes & vitia q̃ græci πάθη. Nam aium fœdant, q
virtute pditus esse debet. [Tũ incipiet) Purgato aio p uirtutẽ, &
repulsis uitijs. [Improbissimis dñis) Qui sint ipse subdit. s. dedec⁹
& turpitudo. [Desierit) Destiterit. [His) Vitijs. [Nos modicis) Si
nõ erit liber, multo minus impator. [Præclare &c.) Locus est ab
auctoritate maioꝝ, q non frustra, inqt, dixerunt neminem esse sa
pientẽ nisi liberũ. Libertatẽ aũt intellexerunt ptãtem operandi q̃
velis, citra turpitudinẽ tñ. [Vsurpatũ) In frequenti vsu habitum.
[Apud agrestes) Locus est beneuolẽtiæ, quã à psona auditorẽ col
ligit. Laudat .n. cũ nõ esse rudes & agrestes dicit, & apud doctos q
dem. Doctoꝝ ẽt pstantium phoꝝ vtimur auctoritate, apud impe
ritum vero vulgus notos quosdam multitudini noiamus aucto-
res, & hoc rhetoricum pceptũ est. [Cur ego simulem?) q d. simu-
lare debeo minime. [Operæ) Laboris, & studij. [Perdidisse) Vile
.n. latens virtus. Quid .n. submersa latebris Proderit obscuro vel-
uti sub remige Puppis, vel lyra, q̃ reticet, vel q non tẽditur ? vt ait
Claud. [Dictũ est igitur) Repetit qď dixerat. hoc vsurpatum est
à doctissimis. qď facimus quoties ab eo qď pponimus aberrã-
tes in lõgum producimus orõnem. Nam aut eadem verba, aut si-
milem sensum hñtia repetimus. vt lib. 1. ad Heren. si persuasus fue
rit auditor. i. si oro aduersariorum fecerit fidem auditoribus, neq;
enim non facile scire poterimus, qm̃ non sumus nescij quibus re
bus fides fieri soleat. ergo si fidem factam putabimus. [Quid .n.
est libertas) Si libertas vt phi volunt est ptãs viuendi, vt velis & il
le tñ viuit, vt vult, qui recta sequitur, non potes hodie liber, qm̃
nõ viuis vt vis, cum turpia & nefaria fecteris. [Vt velis) Velle aũt
est aliquid cum rõne appetere. [Qui recta sequitur) Quæ recta
sunt honesta sunt. Nam rectũ & honestum sibi inuicẽ cedũt. Quæ
aũt honesta sunt, laudabilia quoq; existunt. non .n. põt esse quidq̃,
quod quidẽ cõtinuo laudabile quoq; nõ sit. [Offõ) Actione virtu
tis. Est aũt offm̃ qď cur factũ sit rõ probabilis reddi põt, κατόρθωμα
à græcis appellatur, de quo apud Cic. in Off. multa a nobis dicta
sunt. [Viuendi via) Qui nõ viuit temere, sed & vitæ genus delegit
& finẽ sibi proposuit, vt Hercules qui viã virtutis ingredi maluit,
quam voluptatis, cum vtraque ostenderetur. quod de eo Prodi-
cus phs scripsit. vnde Hercules Prodicius appellatur. [Qui ne le
gibus) Boni aũt sunt sponte, haud metu legum & iudicioꝝ. vnde
ait Horatius, Oderunt peccare mali formidine pœnæ, Oderunt
peccare boni virtutis amore. Sed sicuti nõ peccat qui minus pec
cat, ita nõ bene facit qui inuitus bene facit. opera .n. rectitudinis
sponte suscipienda sunt, non aũt pp aliq̃ causam extraneam, ut
spẽ, & timorem, quod alias diximus. Et Seneca inquit, plerique
metu peccare cessant, non innocentia, pfecto tales timidi, nõ in-
nocentes dicẽdi sunt. [Sequitur) Sua spõte. [Colit) Veneratur vel
exercet. [Facit) Operatur. [Libenter) qa sponte. [Liber) Nõ me
tu aut spe. [Ab ipsius) Aio & voluntate, nõ ab aliqua vi extrinse-
ca. [Eodẽ) Ad eundem aium & voluntatẽ. Nam quidquid inest p-
pria voluntate cõmotus facit, quidquid uẽ facit ea grã facit, vt vo
lũtati suæ satisfaciat. ergo principiũ operationis a ppria volũta
te pẽdet, & finis ad eandem fertur, & hoc pprium est libere viuen
tiũ. [Polleat) Possit. [Voluntas) Quæ quid cum rõne desiderat &
βούλησις à græcis appellatur, estq. in solo sapiẽte, huic opposita
est, q̃ libido vocatur, vel effrenata cupiditas aduersus rõnem inci-
tata vehemẽtius, & hæc in oibus stultis inuenitur. [Atq; iudiciũ)
tria sunt in aio quæ rei gerẽdæ veritatiq. dñt, vt ait Arist. lib.
6 Eth. Sensus, intellectus, appetitus. Sensus nullius rei agẽdæ prin
cipium est, id ex eo patet, quod bestiæ sensum quidem hñt, reꝝ ve
ro agendaꝝ participes non sunt. Quod vero est in mente assenti
re & dissentire. i. in appetitu sequi & vitare, & hoc dř electio siue
iudiciũ, qď est principium rei agendæ. Mẽs ergo siue intellectus,
qui principia apprehẽdit mouet appetitũ. Appetitus per electio-
nẽ iudicat de rebus quales sint, & aut sequit aut vitat. Ex quibus
dictis facile intelligitur, quid sibi voluerit Cic. cũ ait, volũtas & iu
diciũ. Nam intellectum siue appetitum per voluntatem, p iudi-
ciũ vero electionem intellexit. [Cui quidem) Si sapiẽs in bonis
ai quæ non sunt subiecta fortunæ oẽ præsidium suum collatũ ha
bet, sequitur, vt fortunã minime timeat. vnde & Cato ait apud
Lucanũ. An noceat vis vlla bono, fortunaq. perdat Opposita vir
tute minas. [Quæ vim dñi hẽt maximam) Quam rerum huma-
narum dñam Cic. vocat in Orat. pro Marco Marcello De qua Iu
uen. ait. Sed te Nos facimus fortuna deam cœloq. locamus. Et est
fortuna in incertis rebus. vñ & Plin. inqt lib. 2. nat. hist. de dijs lo
quens. Inuenit tñ interhas vtrasque snias medium sibi ipsa mor
talitas innata. Quo minus plana de deo coniectatio esset. Toto
qppe mũdo & locis oibus, oibusq. horis oium vocibus Fortuna
inuocatur, & vna noiatur, vna accusatur, vna agitur rea, cogitatur
sola, sola laudatur, sola arguitur. & cum conuitijs colitur, volubi
lisq., à plerisque vero & cæca ẽt existimata, vaga, inconstans, in-
certa, varia, indignorumq. fautria. huic oia expensa, huic oia fe-
rũtur accepta, & in tota rõne mortaliũ sola vtrãque paginã facit.
[Cedit) Vincitur. sic & Marc. exponit Liu. cui nri exercitus sępe
cesserunt. [Sapiens pue.) Quẽ non noiat, fortasse Ennij est. [Suis
q̃sque fungitur motibus) Boni ij sunt dũtaxat, q suis vtuntur mo
ribus, non aũt alienis cũ nõ timore, aut spe aliqd faciant, sed qd
quid faciunt, sua spõte faciant. [Inuitus) Quidqd est honestũ spõ
te facit bonus, turpitudinẽ, semp refugit, nihil ergo facit inuit⁹.
[Nihil dolẽt) quis grauis sit labor quẽ sustinet p re honesta affi-
cienda, nihil dolet, cũ nulla pturbatio in sapientẽ cadat. [Nihil
coactus) Nõ .n. q̃ facit timore legũ aut iudicioꝝ, sed sponte facit.
[Quod & si ita esse.) Indigeret, inqt, res longiore orone, vt meli⁹
cõprobaretur, sed ex his q̃ dicta sunt illud elici põt, cũ qui hmõi
non fuerit, liberũ non esse. Nã si libertas uoluntas est operandi q̃
velis, seruitus uero ei contraria, qua quis operari non põt qď ve-
lis. Sequitur oẽs malos qui in morbis sunt, & pturbationibus q-
bus

bus parent liberoe nõ esse, & pessimis tyrãnis seruire.[Breue) Bř. [Ita affectus).i.dispositus. [Serui &c.) Si nemo liber nisi q nihil inuitus, facit nihil dolens, nihil coactus. Ois q aliqd inuitus, dolẽs, aut coactus facit, seruus est. [Serui ne ?) Aduersarij verba irridentis, vel non credentia, q.d. seruos esse oẽs improbos affirmas. cum tñ non serui esse non videantur. Quippe qui empti à quodã non sunt, aut iure aliquo dñis adstricti tareor, inquit Cic. non esse vt mancipia, quæ vel nexu, vel ciuili iure fiunt, sed tñ qm aio sunt fracto, & arbitrio suo non viuunt, ideo serui sunt hõdi. [Nec hoc tã re &c.) Hæc inqt incredibilia, & admirabilia vñr, cum dñr, sed re ipsa siqs consideret, neq; incredibilia, neq; admirabilia existunt, cũ sit seruitus duplex, vt ante est dcm, ciuilis qua iure ciuili alicui subijcitur, & a ltera qua nos vitijs submittimus, & alienæ paremus volũtati. qđ ex ai nři procedit imbecillitate, & obiectione. [Re) Affectu, si qs rem expendat. [Dictu) Nisi pluribus ꝓbet. [Inopinatum &c.) Descriptio est Paradoxi. [Nõ.n.dñt) Sapiẽtes non intelligunt, ita seruos esse improbos, vt mancipia sunt quæ nexu fiunt, aut iure ciuili. [Mancipia) Serui sunt ꝓprie in bello capti. græci Ανδραπόδους vocãt. hoc est hasta captos. serui ex eo appellati sunt, hoc imperatores captiuos vẽdi volebant, & ppea captos seruari, non occidi iubebant, vt antea nascũtur, aut fiunt serui. Nascebantur iam ea ancillis, fiebant captiuitate, aut iure ciuili, cum hõ liber maior viginti annis ad precium participandũ sese venundari passus esset. Qua rõne & nunc quotidie serui fiunt. [Nexu) Vt locus hic intelligitur sciendũ est, oẽs res q̃ abalienari põt .i. a nostro ad alterius transire dñium, aut mancipi esse, aut ne mancipi. Mancipi res veteres appellabantur q̃ ita abalienabãtur, vt illa abalienatio per quandam nexus fieret solennitatem. Nexus vero est quædã viris solẽnitas, quæ fiebat eo modo quo in institutionibus Caius exposuit. Eiusdem aũt Cic. lib. 4. institutionum de nexu faciendo hæc verba sunt. Est aũt mancipatio, vt supra quoque iudicauimus, imaginaria quædam venditio, quod ipsum ius ꝓprium est Romanoꝝ ciuium, esq. res ita agitur, adhibitis non minus quinque testibus ciuibus R. puberibus. Et prꝫterea alio eiusdem ꝯdõnis, qui libram æneã teneat, qui appellatur libripens. Is q mancipiũ accipit, & æs tenet ita dicit. Hunc ego hoiem ex iure Quiritũ meum esse aio, isq. emptus est hoc ære, æneaq. libra. Deinde ære percutit librã, idq. æs dat ei a quo mancipium accipit, quasi p̃cij loco Quæcunque igitur res lege 12. tabulaꝝ nisi p hanc solennitatem abalienari non poterant. Sin aũt iuris cetere, ne mancipi vocabantur. [Aut aliquo ciuili iure) Decessionẽ q̃ fiebat iure ciuili, hoc modo, vt idem Caius exposuit, apud magistratum populi R. vel apud p̃torem, vel apud p̃sidem prouinciæ, is cui res in iure ceditur rẽ tenens, ita vendicat, Hũc ego hoiem ex iure Quiritũ meũ esse aio. Deinde postq̃ hunc vendicauerit, Prætor interrogat eum q cedit, an contra vendicet, quo negante, aut tacente ei q vendicauerit, eam rẽ adijcit, idq. legis actio vocatur. Res igitur q̃ mancipi sunt, aut nexu abaliena͂tur, aut iuris cessione, inter quos iure ciuili fieri põt. At si ea res q̃ mancipi est nulla solẽnitate traditur, abalienari nõ poterit, nisi ab eo cui traditur, vsu capiatur. [Vel aliquo ciuili iure) Vel quis maior 20. annos quẽadmodum dcm est, se ad p̃cium participandũ venũdari passus est. [Sed si seruitus) Si, inqt, non illi tm dr seruitus, q̃ nexu fit, aut aliquo ciuili iure, & ois obedientia animi arbitrio suo non vtentis seruitus est, certe oẽs q alicui pturbationi seruiũt, serui sunt. [Fracti animi) Mollia, & effœminati, nec munere suo, hoc est ratione fungẽtis. [Abiecti) Vilia. [Arbitrio suo q nihil quod velit ipse facio) Optimus aũt hinc elicitur syllis, hoc modo. ois fracto aio, & abiecto, & arbitrio suo carens seruus est. oẽs leues, cupidi, improbi sunt fracto aio, & abiecto, & arbitrio suo carent. igitur oẽs hmõi serui sunt. [Quis neget) Cũ seruitus nihil aliud sit, quã obedientia q̇dã, cũ qs fracto aio, & abiecto alicui se subijcit. [An liber &c.) Ostendit qualis ista seruitus sit fracti animi &c. de aliquo vxorio loquens q ad arbitrium viuit vxoris, & qdqd illa iubet facit. Quicũque aũt hmõi est, is appellari liber nõ põt. Iuuen. Sat 6. de vxoris in viꝝ imperio sic ait: Nil vnq̃ inuita donabis cõiuge, vendes Ac obstante nihil, nihil hæc si nolet emetur, Hæc dabit affectus &c. [Imperat) Veluti mancipio. Imperiũ est liberi in seruũ & maioris in minorẽ. [Leges) Cõtra quas si fecerit ois quietis abijcienda spes est. [Præscribit) Quod in futuꝝ seruandum sit p̃scriptio veluti regula est res agendæ. [Iubet) Quæ in p̃stta vult fieri. [Vetat) Quæ contra non vult fieri. [Quod vř) Quidqd fit. Dicit.n. Sic volo, sic iubeo, sit pro rõne voluntas. [Qui nihil negare põt) Si amat. [Recusare audet) Si timet. Poscit annulũ, vestem. [Dandum est) Velis nolis. necessitatem dñt hmõi gerundia. [Vocat) Absentem. [Eijcit) Excludit vi, vt per contemptum. [Minatur) Aut abituram se, aut mali aliquid facturã. [Neq̃ssimũ) Pessimum, vel potius vilissimum. Neq̃ n.est, vt Festo placet, q ne tanti qdem est, quanti qui hř minimi. [Amplissima) Maxima, & nobilissima, vt Corneliōꝝ. Fabioꝝ, Metelloꝝ. [Atque vt in maxima familia) Ordo est, atque appellandum puto lautiorem, & in maxima familia alij serui lautiores suos, vt sibi vñr. [In magna familia) In magno numero, & multitudine. [Stultoꝝ) Eoꝝ q turpitudini parent. Sensus aũt est. quemadmodum in magna multitudine seruoꝝ, alij serui sunt, alijs seruis lautiores, hoc est maiores & superiores, & tñ oẽs serui sunt, ita in magna multitudine, eoꝝ, qui uitijs dediti sunt alij alijs sunt nobiliores, oẽs tñ serui sunt vitioꝝ, qm oẽs pariter vitijs seruiunt. [Lautiores) Delicatiores, & alijs superiores, honoratioresq̃. apud antiquos elegantiæ q̃ nunc sunt, nõ fuerunt, raroq. aliqs laubatur, vnde lautus & lautitia epulaꝝ magnificentia, a laustione dici putantur. Auct. est Festus. [Vt sibi vñr) Cum lauti re uera non sint. Nam etsi honoratiores sunt, seruiunt tñ quemadmodum reliq serui minus honorati. Eodem modo in numero stultoꝝ, hoc est vitijs parentũ, q sibi splendidiores alijs vñr pares illis sint, sunt.n. in eadem seruitute. [Sed tñ sunt serui atrienses) Atrium genus est ædificij, auct. Pomp. ante ædes cõtinens mediam aream, in qua collecta ex oi recto pluuia descendit. Dictum est aũt atrium vel q ad genus ædificij ab atriẽsibus Etruriæ sit primum institutum, vel quia a terra oriatur. In atrio vasa aurea & argentea seruabantur, aulæa, statuæ, tabellæ, stẽmata prꝫterea cum imaginibus familiæ. Vnde ait Ouid. p lege dispositas gñosa p atria ceras. Et Iuuen. Tota licet veteres exornent vndique ceræ Atria, nobilitas prima est atque vnica virtus. Atrium.n. primũ vestibulũ transeũtibus occurrebat, ideoq. illud p̃cipue ornatum esse maiores voluerũt. Et qui curã atrij gerebat atriensis vocabatur. Plaut. in Asin. de atriensi loquitur: Laurea, quem inter ceteros eiusdem familiæ seruos fuisse honoratiorem constat. Dicit aũt viros opulẽtos qui cupiditatibus parent, à seruis atriensibus non differre. Nam sicut ij supellectilis curam hñt, quæ in atrio custoditur, ita illi admirãtur ea, quæ exornare atriũ solent, & illic reponi ac custodiri, ergo diuites stultos, hoc est vitijs parentes, qui se lautiores putant esse, Seruis comparat atriẽsibus. Nã sicut ij honoratiores sunt reliqs seruis, & tñ serui sunt, ita illi lautiores qdem sunt reliqs ciuibus, vt sibi vñr, serui tñ sunt vitijs, vt illi ipsi quibus se lautiores esse existimant. [Pari actu) Pari re, p̃tatione atque exercitatione stultitiæ. Nam sic ceteris se lautiores existimant, quod signa, quod tabulas, quod cælatum argentum, quod cetera eiusmodi possideant, qbus delectantur, quẽadmodum serui atrienses, alijs seruis se lautiores credunt esse, qđ præfecti atrio à dñis diuersa opera illis imperant. Cum tñ & ipsi non minus quam illi serui sint, & arbitrio suo non viuant. [Signa) Statuæ, imagines p̃stantissimoꝝ artificum manufactæ. [Tabulæ) Ab egregijs pictoribus depictæ. [Cælatũ argentum) Pocula anaglypha. quibus ars precium auget. Virg. Ingens argentum mensis, cælataq. in auro Fortia facta patrũ, series lõgissima reꝝ. [Corinthia opa) Ex ære Corinthio ꝯfecta, cᵒ nota fuit p̃ciosior, vel signa accipiamus q̃ prisci Corinthia vocauere, qbus pleriq;, vt ait Plin. in tm capiebant vt secũ circũferrent, ut Hortẽsius orator Sphyngẽ Verri reo ablatũ, & Nero princeps Amazonẽ. [Aedificis magnifica) Vt porticus, thermæ, cœnacula, insulæ. [Nimio ope) Magno & diuturno labore ꝯfecta. [Et summus inqunt &c.) Dicis nos seruos esse. sed cũ è summis ciuitatis principibᵒ sumᵒ, serui esse q possumus? [Vos vero) Rñdet Cic. Ex principibᵒ ciuitatis vos esse dicitis, sed ne seruis qdẽ vẽis p̃ferẽdi estis. [Sed vt in familia) In magno numero seruoꝝ alij alio funguntur ministerio, & tñ serui sunt oẽs. Sic q meliora exercẽt ministeria illi minus honestũ locũ tenẽt, eodẽ mõ in ciuitate, alij alijs nobilitate & amplitudine familiæ maiores & honoratiores sunt, & tñ q rebus supra dictis delectant, & res imoderate ꝯcupiscũt, vt serui vilior es inter alios seruos, sic ipsi in ciuitate infimũ locum tenent, cũ magis cupiditatibus pareãt, qbus ceteri ciues nõ vsq; adeo parẽt. [Tractãt) cõtingũt, & curæ hñt. [Illa) Superius dicta. [Tergunt) Statuas, & tabellas repugnãtes. [Verrũt) Mundant, vt pauimẽta scopis. [Vngũt) vt vasa ne rubigo innascatur, vel vngunt condiunt intelligas epulas, vt sapidiores sint. [Spargũt) vt flores, crocos, odoresq. alios, vel est effundũt siqđ est mali liquoris. [Non honestissimũ) hoc est vilissimũ Ser. Sulp. 10 epist. Cic Et si scio nõ iucũdissimũ, nũciũ me nobis allatuꝝ. [Sed magnis imperijs) Verba sunt aduersarij, vt M. Antonij q Cic. obijcieri qđ infimũ locũ ciuitatis teneret sic rñdere potuisset, quo infimum locum teneo. qui sæpe cum hostibus congressus sum, & magna bella gessi, sæpe prouincijs præfui. rñdet non esse magnum, qui magnas res gerit, & magnis rebus præest, nisi aio fuerit laude digno. qui cupiditatibus & vitijs nõ pareat, q rebus vanis spectandis nõ obstupescat.

vince-

vincebant quidē hostes Romani, sed vincere seipsos nun poterāt, nā cupiditate trahebantur, signa, & tabulas reportandi pstantium artificum, effugere aūt cupiditatem, vt Sen. ait regnum est vincere, quare Iuuen. Sat 8. quid sit vera nobilitas disputans, sic Ponti cum admonet Expectata, diu tandē prouincia, cum te Rectorem accipiet, pone iræ frena, modumq. Pone, & auaritię miserere inopū socio℞. quos spoliabāt signis oībus & tabellis egregijs, tāio eiusmodi re℞ studio tenebātur. Cic. Verri teo obijcit quod nullū signum, nullā tabulam, nihil quod eius oculos aiumq. accéderit vsquā reliquerit, vbi magistratum gessit. Quanta aūt libidine opera egregiu℞ artificū comparandi incenderētur apud Plin. licet cognoscere. & apud Iuuen. in eadē Sat. [Echionis) Fuit is pictor insignis. Plin. lib. 35. Clarus Echiū 107. Olympiade eantit, huius nobilis picturæ. Liber pater. Tragœdia, Comœdia, Semiramis ea ancilla adipiscēs regnum, Ante lāpadat pferens. Noua nupta verecūdia notabilis. [Signū aliquod Polycleti) hic statuarius fuit Ageladis discipulus Sicyonius q floruit Olympiade 87. multa eios & pclara opera Plin. cōmemorat. [Omitto vnde sub.) pōt huc in M. Ant. triūuirum dictum putari, nā multa loca spoliauit hmōi rebus vt Sami, vnde tria opera colossica super vna basi posita sustulit. Aug. vero Cæs. duo in eandē basim reposuit Palladē & Her. Iouem aūt transtulit in Capitolium & sacellum ei pstruxit. Auct. Strab. apud Iuuen. cum ait. Inde Dolabella atque hinc Antonius, illinc Sacrilegus Verres referebāt puppibus altis Occulta spolia, & plures de pace triūphos. de C. Ant. potius intelligis quem cēsures senatu mouerunt, causam subscribentes qđ socios diripuisset. Idē & in exilium missus est, auctores Pędian. & Strab. [Quomodo habeas) Per scelus. s. & fraudē. [Intuentem) immoderate aspicientē. [Clamorem tollentē) Præ nimia admiratione exclamārem [Nūnc igitur) Obiectio est aduersarij, ineptias hęc nō recte appellas. Cū festiua sint & delectēt plurimum, fateor ita quit festiua esse, & admirabilia, sed non rō eiusmodi sunt, vt viros affixos, & quodāmodo alligatos tenere debeāt, sed pueros q talibus oblectamētis facile capiuntur, vt picturis. [Nā nos quoque) Nō. n. ita rudis ego sum, qn iudicare possim qualia sint. [Eruditos) Iudicare quę cernūt aptos. [Vincula) vt veluti ligatos teneāt hoīes nimis admirātes, & pene stupidos. [Quid. n. esset) Ve℞ esse quod dr ait. s. eiusmodi res, nō vincula esse viro℞, sed oblectamēta puero℞, auctoritate cōprobat clarissimi viri L. Mumij, qui vt ait Cic. lib. 2. off cum copiosissimā vrbem funditus sustulisset. Italiā ornare quā domum suam maluit, Et, vt inqr Plin. repleuit vrbem non relicturus filiæ dotem. Corinthus olim minutissima ciuitas Achaiæ caput fuit, & Græciæ decus, inter duo maria Ionium, & Aegeū, quasi spectaculo posita. [Matelliunē Corinthium) Matula vas est vrinę sic dictū, quod manu tenetur. De quo Martial. Cū poscor crepitu digito℞, & verna moratur, O quoties pellea culcitra facta mihi est. Matulę diminutiuū est matella. Matellio quoque a matula est sic vocatus, postq̄ largius a figura matulæ discessit, sed matellio aqualis dr, qm, & ipse vrinę est, auctor Varro. [Tractātem) Dum admiratur. [Totam Corinthum) Oia ornamenta Corinthi, qbus Italiam, vt dictū est, ornauit, cum in domū suam nihil attulerit. [An atriensem) q. d. atriensem seruū putaret, q curam signo℞, tabula℞, & vaso℞ habebat. [Reuiuiscat. M. Curius) Hunc Sānitum legati agresti in scāno sedentem, foco rapas torrētem, ac ligneo catino cœnantē, offenderunt reuersi sunt domū, eius paupertatē sulis retulerunt, rēdierunt magnum auri pondus publice missum afferentes, & benignis verbis Curium inuitarūt, ut eo vti vellet, q vultum risu soluit. protinus superuacue, inqt, ne dicā inepte legationis ministri, Narrate Sānitibus M. Curiū malle locupletibus imperare, quā ipsum fieri locupletem. atque istud, vt pciolum, ita malo huium excogitatum munus referrote, & memetote me nec astutia vinci, nec pecunia corrumpi posse. Idē cum interceptæ pecuniæ argueretur, cadū ligneū quo vti ad sacrificia psueuerat in medium ptulit, iurauitq. se nihil amplius de pda hostium in domū suam conuertisse. [Eo℞ aliqs) Vt Fabricios, Cincinnatus. [Villa) Rure. [Domo) In vrbe. [Prærer ipsus) Qui soli pro ornamēto domo sufficiebant, cū adeo cōtinētes essent, & tot egregijs virtutibus prædite. [Sūmis popul℞ beneficijs vsum) Hic est maximis honorib⁹ functus, & magistratibus, quos fauor populi & suffragia deseruit. Vnde Horat. ait. Hūc si nobiliū turba quiritū Certet ter geminis tollere honoribus. & Virg. Nō illū populi fasces, nō purpura regū Repleuit. fasces populi dixit, hoc est qa populo pstantur. [Barbatulos mullulos,) hoc est pciosis & optimis piscibus gaudentē, eosq. in viuarijs seruantē Quod prisci Rom. fecere, in quo℞ luxuriā Plin. inuehit. Asin. Celer uir psularis mullū octo millib. nūmis mercatus est. auct. Plin. ex quo luxuria seculi illius existimari pōt. qđ idē Plin. negat mullū cęptum qui duas libras ponderis exuperet, & neque in piscinis, neq; in viuarijs crescere asserit, a colore mulleo℞ calciamento℞ sic dicti sunt mulli, erant mulli calcei regū albano℞, & post patricio℞ fuere a mullando .i. sumendo uocati, vt Pomp. scr. Mullo℞ gnā sunt plura, barba gemina insigniuntur, vt Plin. tradit in inferiori labio, vn̄ barbatulus dicit Cic. Var. de piscinis loquens lib. de Re rust. Celerius inquit, voluntate Hortensij ex æquali educeres chelatros, vt tibi hēre mullos, quam è piscina barbatum mullum. At inquit ille, non minor cura eius de ægrotis piscibus, quam de minus valentibus seruis. [Excepiantem) Quasi ludentem eum piscibus & excipere tentantē, minus. n. est exceptare, licet frequentatiuū sit quā excipere, sicut captare, dormitare, qritare minus sunt, quam capere, dormire, qrere. [De piscina) De viuario in quo pisces conclusos habet, quos saginat. [Murena℞ copia.) Anguillas marinas, vulgus appellat, quas in siccum litus elapsas, vulgus coitu serpentum impleri putat. Mas ab Arist. Zmurus vocatur, dignoscitur a fœmina, quod illa varia & infirma est, is uero vnicolor & robustus dentesq. extra os habet. Inuenit in hoc aīali documēta seruitiæ. Vedius Pollio eques R. ex amici diui Augusti viuarijs ea℞ immergens dānata mancipia, non tanq̄ ad hoc feris terra℞ non sufficientibus, sed quia in alio gn̄e totum pariter hoīem distrahi spectare nun poterat. Tenuissimo murenis tergus, cōtra anguillis crassus, & murena℞ quidē viuarium priuatim excogitauit ante alios Curtius, q cœnis triūphalibus Cæs. dictatoris sex millia numero murena℞ mutuo appendit. Nā pmutare quidē pcio noluit alia ue merce. Piscinam habuit Hortensius orator in qua murenā adeo dilexit, vt exanimatā flesse credatur. Antonia Drusi murenam quam diligebat in aures addidit. auct. Plin. [Aliquo maiore negocio) Quam piscibus delectari, & eo℞ curam gerere. [An eo℞) Alia est spēs seruitutis eo℞ qui augere patrimonium & diuitias student, & nullos labores, nullam deuitant turpitudinem, dū id efficiant. De quibus ait Iuuen. Viuant Arcturius illic. Et Catullus maneant q Nigrū in cādida vertunt, Quis facile est ędē cōducere, flumina, portus Siccandam eluuiem portandum ad busta cadauer. [Peculij) Dissentiunt ipsi inter se iurisconsulti de peculij pprietate, nec grāmatici idē dūt. Constat tn̄ peculiter esse in quacunque persona quidqd labore nr̄o partum est. & cū inquit Celsus iurisconsultus audisse se rusticos senes, ita dicentes. pecuniā sine peculio fragilē esse, lucrū industria partum p peculium intelleait in quam sigūnem hic accipere debemus. accipitur & pro eo quod seruus dn̄i permissu separatim à rōnibus dn̄i habet, est & peculium castrense qđ a parentibus & cognatis in militia degenti donatū est. [Hereditatis spes) Nihil adeo durū & difficile est, qđ quispiam recuset, si pndæ alicuius hereditatis spes proposita fuerit. [Iniquitatis) Iniusti laboris & oneris. Quē nutum, q. d. ne annuit quidem diues & orbus quin pareāt. Quos aūt labores experirentur quas subirent difficultates, qui diuitum orbo℞ captabant hereditates, & q̇ & quanta afferrent munera, Iuu. docet. [Nutum) Non tm̄ verba, & nutus est nuta q̇ capite fit. [Locupletis) Multa possidentis. [Orbi) Filij carentis. [Senis) Iamiam moriturι. [Orbi) Dn̄r priuati aliqua psona cara, & qui filius quasi lumē amiserunt. Filij quoque priuati parentibus orbi appellātur [Non obseruat) Non diligenter custudit & exequtur. [Loquitur ad uoluntatē) Quidqd placere diuiti verbo intelligit. & ut Gnato ille Terentianus si ait ille & ipse ait, si negat & ipse negat. [Assentatur) Laudat, est assentari pprie insidiose, & conciliādæ alic⁹ vtilitatis grā effusius & plerunque fallo quēpiam laudare. Adulari vero inseruire & captare, vt fauorē emereamur. [Assideri) Languenti & ægrotāti. id. n. assidere proprie signat. Mart. Te mœste decet assidere mr̄i. Lugentiq. vir℞, ipmq. frēm. [Muneratur) Munera afferre. Dicimus aūt muneror te, hoc est munus tibi affero. Sed p munero ponitur, sicuti nōnulla verba patiendi p agētibus ponuntur elegantiæ grā, qđ scr. A. G. vt muneror te, pro munero & significor p significo, assentior pro assentio, fœneror p fœnero, pigneror p pignero. [Non inertis) Strenui & diligētis qui ēt ex nutu, quid dn̄s uelit intelligat. [Quid illa cupiditas &c.) Tangit illam seruitutis spēm q̇ nascitur ex nimia cupiditate honorum quam nos ambitionē uocamus. Quid aūt non faciunt plerique, cui se nō subijciunt, ut magr̄atum cōsequantur, pessima pfecto dn̄a est hęc cupiditas, quę tn̄ liberior alijs cupiditatibus hr̄i solet, ea. n. appetit quæ honesta vr̄r, hanc tn̄ cupiditatem quod Cic. tradit in Tusc. ad summam utilitatem à natura datam esse dicebant Stoici, & quenq̄, nisi quod libeat, præclare facere posses, sed cauenda est, vt idem inquit in Officijs gloriæ cupiditas. Eripit. n. libertatem pro qua magnanimus vir oīs debet esse contentio. Nec vero imperia ex petenda ac potius, aut non accipienda interdū, aut etiam deponenda nonnunq̄. [Honoris) Magistratus vrbani. [Im

petij

petij)Vt præsis exercitui. [Prouinciaꝝ)Vt prouincias gubernes. (Dura)Pene intolerabilis. [Imperiosa) Sæua, exercens imperia. (Vehemens)Vrgens & assidua. [Cethego hoi &c.)Quanta sit hꝰ honoꝝ cupiditatis vis exemplo ostẽdit Cethegi viri improbissimi, cui tñ multi & amplissimi viri se subiecerunt, & humiliter nimium submiserunt, vt fauore eius, qui temp. pro libidine sua administrabat, quos optabant honores & magistratus ꝯsequerent. hic Cethegus Romanæ libertatis dignitate prope extincta, oia ad gratiam obeunda princeps in rep. videbatur. Erat aũt Lucullo infensus qđ is obscœnã illius vitã libidinum, flagitioꝝ, erroꝝ, sceleꝝ plenam fastidiebat. Fuit eodem tpe mulier in vrbe Precia noie, nulli vetustate formæ, & verboꝝ lepore ac comitate concedens, nulli tñ vita impurissimo quopiam scorto pstabat, hæc Cethegum, q summis florebat gloria vrbemq. suo nutu ductitabat, insano amore sibi deuinxit. Effecitq. vt Lucullo Ciliciam ꝓuinciam postulanti, & faueret Cethegus & primus suffragium ferret. auct. Plut. in vita Luculli. [Non probatissimo) Minime ꝓbato. (Eos)Vt Lucullum, & ceteros, q tunc erant principes ciuitatis. [Videbantur) Non tñ re vera erant, cum liberi non essent, & cupiditatis gr̃a hoi improbatissimo ipsi subijcerent. Nam vt ait Cic. in Antonium Phil. 3. cum oĩs oĩs seruitus misera, tum vero intollerabile esse seruire impuro, impuro deo, effœminato, nunq̃ ne in metu quidem sobrio. (Munera mittere) Vt promptius fauerer. Nã Ouid. ait, Munera crede mihi placant hoiesq. deosq., Placatur donis Iupiter ipse datis. [Noctu)Quo tpe conquiescere eos conueniebat. [Precari) Precibus ut solent q impetrare à quopiam aliqd volunt. [Supplicare)Sese penitus submittere. vñ & supplicare dijs ꝓprie dicimur. est ergo supplicare ambitiosius, & submissius rogare. [Quæ seruitus)q. d. nulla seruitus est appellanda seruitus, si hæc facere & pati seruitus non est. [Quid cum dñatus cupiditatum) Aliam tangit seruitutem quam timor efficit, qui ex ꝯscia nascitur pctõꝝ, quo tormẽto nullum est grauius. Nã Iuuen. inqt. Pœna sũt vehemens & multo, sæuior illis, Quas & Ceditius grauis inuenit, & Rhadamanthus, Nocte dieq. suum gestare in pectore testam. est aũt timor metus mali appropinquãtis. [Misera) Ab effectu. [Dura)Difficilis, & pene intollerabilis. nunq̃.n. timor ex conscientia sceleris vel paulũ remittitur. (Adolescentibus paulo loquacioribus) Ne forte accusarent in foro. Nam qđ Cic. scribit lib. 2. off. Sæpe adolescentes illis tpibus ex accusationibus improboꝝ laudem q̃rebant, & gloriũ comparabant. Quod fecisse idem tradit M. Antonium P. Sulpicium, & alios pmultos. [Loquacioribus) Si loquaces timendi erãt multo magis eloquentes cum loquacitas vitium sit, eloquentia vero virtus, nã cum sapĩa coniuncta est. (Qui aliqd scire vñr) Etiã si nesciũt, mõ opinio sit eos posse dicere. [Iudex vero &c.) Cuius est damnare & punire. hunc ergo vehemẽter timẽt, ne scelera sua rescis cat. [At vero est &c.)obiectio est aduersarij, qui dicit nõ oẽm metum seruitutẽ esse, quã exemplo Lucij Crassi dissoluit, probãs oẽm metum seruitutem hr̃i. Nã si ois metus seruitus nõ esset, nũquam dixisset L. Crassus orator eripite nos à seruitute. Fuit hic L. Crassus orator isignis. q apud Cic. de oratore disputat, de quo multa idẽ lib. de clar. orat. hanc vero orõnem vel tũc habuit Crassus, cum Apuleius Saturninus Gracchianas leges assererevoluit, quę maxime populares erãt vel tũc cũ postea Liu. Drusus senatꝰ cãm suscepisset, & vt viuere acqreret perniciosa largitione plebẽ excitasset, cui cum resisteret L. Philippus consul, qui non esse ex dignitate senatus rem ipsam videbat, & senatui segnitiẽ exprobans, alio senatu sibi opus esse dixisset. id permoleste vir summus, & eloquentissimus Crassus tulit ad quẽ cõprehendendũ cum lictorẽ Philippus misisset, non ea, inqt Crassus, mihi Philippe ꝯsul, qñ ego tibi senator non sum. potuit ergo eo tpe hanc orõnem hr̃e & conuersus ad nobilitatem ac senatũ inter cetera. eripite nos à seruitute dixit, q̃ orõ magis, ut ait Cic. copiosa fuit quã sapiens. nã sapienti nulla seruitus preponi põt, q aut timet quidẽ aliquid, aut sperat qđ sæpe dictũ est. (Quæ seruitus) Interrogat Cic. & rñdet, vere seruitus fuit in Crasso hoie nobili & claro, qm̃ timuit. Nam expers timoris esse debuisset, & tunc demum eius orõ sapiens non minus, quam copiosa fuisset. [Debilitas) Quoties timore debilitatur, & pene deficit. [Humilis)Quia magna & hoie desint appetere. [Nolite sinere)Rursus Crassi verba sunt sic loquentes quasi seruiret. [In libertatẽ) Interrogat qd sibi his verbis Crassus vellet, & asseri inqt, in libertatẽ nolebat vt libere viueret, & nemini pareret. nõ ita est, rñdet. immo dñm mutare vult, vt oĩbus senatoribꝰ, nõ vni Philippo subesset. [Quid.n.) Adiũgit illis verbis, nolite sinere nos cuiq̃ seruire, adiũxit Crassus, sed vobis vniuersis. s. sinite seruire. [Dñm mutare) Vt ne seruiat vni, multis seruiat. [Quibus, & debemus)Et hæc Crassi verba sunt adnexi superioribus. Nã tota est vna orõ. Eripite nos seruitute, nolite sinere nos cuiq̃ seruire, nisi vobis vniuersis, quibus, & debemus, & possumus. [Nos vero) Rñdet his verbis Crassi possumus & debemus, & nos, inqt, q sapientes dici, & hr̃i volumus, q recto ai. & vero munere fungimur seruire cuiq̃ nec possumus, nec debemus. virtus.n. nemini subesse vult & liberꝝ possessorẽ efficit. Dicis o, inquit, te Crasse posse. Nã quod potes ex aĩ tui imbecillitate ꝓficiscitur. Sed debere minime dixeris. nemo.n. debet seruire cuiq̃, cũ ea debeamus tñ quæ honesta sunt, & quæ efficere nos necessario ꝯuenit, vt iuuare pr̃iam, parentes. dissoluere æs alienũ, & cetera hmõi, possumus aũt implere, & efficere quod in nr̃a positũ est voluntate. Nec qđ possumus, debere nos dicere possumus. [Qm̃ nihil) Interpretatur qđ dixit, & nihil inqt qspiam debet, nisi qđ turpe est non reddere. i. efficere. qdqd ex debito efficere tenemur, id cũ implemus reddere dicimur, vt Deo cultũm, parẽtibus nutricationẽ, benemerenti beneficium tũ conferimus reddere dicimur, debebamus.n. & tenebamur. si qd turpe est, id reddere non debemus. [Ille vidd at.) ꝯcludit hoc Paradoxũ illud more suo repetẽs, qđ in principio dixit non esse imperatorẽ, qui sibipsi & cupiditatibus nõ imperet. [Ille) Antonius. [Rõ) Quæ posita est in argumẽtationibus. [Veritas) Quæ in exẽplis cõsistit, vt supra patuit.

OMNI BONI

Quòd sapientes liberi, & stolti serui.) Hic est titulus latinus ad cuius mirabilis sniæ declarationem memoriæ tradendum est, quod duplex est seruitus & libertas. Primo oẽs oriebantur liberi, sed iure gentium & pp bellorum occasionem serui reperti sunt, ne oẽs vita priuarentur in bello, hoc remedium inuentum est, vt captiui serui fierent. & ideo est vna seruitus ciuilis, & altera seruiens pħica, cum aliquis vitijs paret seruus apud pħos nuncupatur. Libertas quædam est sm iura, vt nulli hoi seruiat & altera est pħica, qñ nulli vitiorum turpitudini subiectus sit. Cic. narrauit hoc paradoxum contra M. Ant. in quo declarat ipsum seruum esse, quamuis imperator & splendidus homo sit, dicit ergo per ironiam. [Laudetur hic imperator). i. laudibus extollatur. [Aut ẽt appelletur) Dicatur salue imperator, hoc noie dignus sit pp magnificentiam & opes, æstimetur dignus nomine imperatorio, hic.n. Tul. non posuit verba, non dixit hic est verus imperator, sed minime hac appellatione dignus est, qui nõ potest, q. d. qui seruus est scelerum. [Libero)Quod imperator nõ debet. [Iracundiam) Quæ est longa quædam cupiditas vindictæ quasi vna cum hoie genita. Ira breuior iracundia. [Tum incipiss imperare) Tunc seruus turpitudinis existens imperator non debet, sed flagitijs remotis tunc imperator diceretur. [Dedecori)cõtra decus & famã virtutis turpitudini, quæ est cõtra ipsam virtutẽ [Diserit)Peccata minuerit. [Præclare) Locus est ab auctoritate maioꝝ. [A doctissimis viris) Fides illis sp danda apud aliquos agrestes est, apud imperitos nunq̃ eligendi sunt auctores & pħi antiqui, quorum ignorant non solum noia, sed minime proferri sciunt, ideo consueuerunt viri docti qñ loquũtur apud indoctos noiare quosdam notos hoies, cum tñ ipsi suias maiorum dicunt. [Apud prudentissimos) Captat beneuolentiam ab auditoribus. [Cur ego simulem) qa debeo fingere non scire apud doctos & eruditos viros, postq̃ in his studijs operã dedi. [Me pdidisse)Quasi ignorasse. [Ptãs viuendi vt velis)Velle dicimus aliquid cum rõne appetere, non fur qui capit alienas diuitias velle dr̃, qui igitur viuit cum rõne & virtute vitæ vocatur viuere vt vult. [Officio)officium est illud quod faciendum est sm virtutem, ideo Tullium de officijs appellamus. [Non propter me)Duo sunt genera bonorum hominum. Aliqui.n. reperiuntur boni propter timorem supplicij. Aliqui boni exñt amore virtutis, unde versus: Oderũt peccare boni virtutis amore. Oderũt peccare mali formidine pœnæ. [Et colit)Veneratur leges pp virtutem. [Id salutare) Ad salutem hoim leges putant esse colendas, pp virtutem solum. [Nihil facit, nihil cogitat) Nisi libenter hoc illi quodlibet quantum ad velle dr̃, qui igitur viuit cum rõne & virtute viuit libere. [Ac libere)Nemini vitioꝝ subiectus sit. [Ab ipso). i. ab animo, vt dñt græci. [Eodem) Ad eundẽ aĩm virtute præditum oia referẽda sunt, à quo proficiscuntur. [Polleat)Possit, alias pollere splendere dñt. [Ipsius voluntas)Vt dictum est, appetitus est honestus. [Iudiciũ) Bene iudicium & voluntas ad iudicem applicantur. Iudicium est discernendi ratio boni & mali. [Cui fortuna ipsa cedit). i. vincitur fortuna tali viro qui voluntatem, & iudicium reꝝ faciendaꝝ retinet. Cedere, Non. Marcellus exponit vincere, qm̃ maximum apud ignorantes fortuna locũ obtinet, vnde solebant dicere antiqui. Te facimus fortuna deam, sed periti sperñut ipsam, & ideo pp fortunas, & opes aliquem peritum vocamus. [Sapiens poeta) Cuius ignoratur nomẽ. [Quisque iungitur suis moribus) Boni semper vtũtur moribus. [Inuitus) Libẽs obseruat virtutẽ. [Nihil dolens)

dolens)Et si fortuna sit aduersa non debet.[Nihil coactus)Non
cogitur iura legum obseruare,sed libens virtutis amore leges ti
met. [Quod & ii) Postq̃ demonstrauit libertatem esse voluntatẽ
.i.appetitum animi cum rõne,& virtute,per contrarium ostendit
quid sit seruitus,& neminem esse libe॰ nisi qui affectus sit illa vo
luntate cuius tractatio facta.s.soli huic igitur contingit. [Nisi q
ita sit affectus)Vt dictum qui est,vitio nulli subiectus est, sed vo-
luntati atque iudicio præditus existat.[Improbi)Qui flagitijs de
diti sunt,serui nuncupantur.[Hoc vero non tam re est)Illud non
tam admirabile in effectu,sed in verbis,audire.n.hoiem imperan
tem esse seruũ,hoc admiratione dignum est,sed in effectu,hoc est
consideremus illius vitia, seruitutis appellatione afficiendus est.
[Inopinatũ atque mirabile) Diffinitio paradoxi. [Dñi sapiẽtes)
Non appellant eos seruos.[Vt mancipia) Quæ sunt dño॰ sm le
gem 12.tab.quas ab Atheniensibus Romani acceperũt.Mancipiũ
dr̃ ipse seruus,& seruitus.i.offm̃ ad seruũ pertinens.[Nexu) Fie-
bant mancipia dño॰ p hunc modum.Erat quidam magr̃atus p̃fe
ctus mancipijs ɔficiendis corã quo & aderant vendentes, & emẽ
tes.Dicebat magistratus ille,Vis vti iure mancipij,& ille dicebat.
Suscipio hoc pacto eo quadã solẽnitate magistratus hñs aliqd æ-
ris.i.quandã campanellam pulsabat,& aderant 12. testes põtes q
quidem erat modus faciendi mancipia. Perneaus igitur,inqt,sa-
pientes appellant istos seruos scele॰ mancipia per nexũ, aut ali-
quod ius confectu. [Iure ciuili aliquo) Vel p aliud ius poterant
fieri mancipia,nunc ad Xp̃ianũ seruũ efficiendũ quinque serui lege
tegrẽdi sunt.[Sed si seruitus)Diffõ seruitutis q̃ carere arbitrio suo
[Quis neget)Cõ seruitus sit q̃dam obedientia animi fracti,&nõ
humana continentis. qs negabit oẽs cupidos,& improbos nõ esse
seruos? [An ille)Similitudo vnde bene qđ propositum est in pœ
mio obseruat,qm̃ hoc paradoxo longiori probat.[Cui leges im
ponit)Nisi ita facias domũ patris mei petã,illi vocantur vxorij,q
ita vxoribus dediti sunt.[Præscribit)Quod faciẽdum sit.[Iubet)
Vt eapellat seruos. [Vetat) Ne ducat amicos ad cœnã,qua de re
Iuuen.vnã mediam satyrã facit.[Poscit)Vestem. [Dandũ est)De
necessitate hæc gerundia necessitatẽ important . [Vocat ip.) De
magr̃atu abeundũ est . [Nequissimũ) Qđ vulgo dici solet bone da
nulla,neque facit vxoit nequissimum.[Atque vt in ma.fa.) Aliã po
nit similitudinẽ principes,hoc est primi ciues ɔsueuerũt in atrijs
seu sallibus hr̃e vasa argentea,& aurea ad ornamentũ domus,qb᷒
rebus plerique p̃sunt serui,alij domũ verrebant,alij tergebant, q
bus qdem alij serui erant p̃fecti, q appellabantur serui atrienses .
[Familia)In magna gentis multitudine.[Stulto॰) Stultos appel
lamus istos q in illis delitijs cupiunt viuere,vñ cœns lautica noia
ri solet.[Alij lautiores)Delicatiores alijs seruis,q sciunt incidere
carnes,q quidẽ serui vñr esse inferiores atriensibus,& atriẽsis ser
ui sunt.[Si tñ serui atrienses actu)Pares stultitiæ suæ,q̃uis atrien
ses sunt, honoratiores tñ , quantum ad istius actum seruitutis &
illius curæ, quam hñt in tergendis vasis, tñ serui sunt ac vocant .
[Stultitiæ suæ)Stultitiã appellant curam, quam hñt dñi in perfi-
ciendis seruis istis rebus,q virtutis partem hñt,aliq̃ non retinẽt .
[Quos signa)Qui statuis,& alijs magnis rebus delectantur serui
appellãtur.Apostrophat ad istos magnos ciues, q principes sunt,
tunc veniunt q dñt.[Sumus principes in hac ciuitate)Ideo his de
lectari rebus magnis possumus.[Vos) Rñsum qdem minime ser
uo॰ suo॰ principes sunt,cum his curã habeant .[Sed vt in fami-
lia) Adaptat similitudinẽ quẽadmodũ diximus superius.[Seruo॰
off.)ꝙ aliq tergunt,& aliqui verrunt, sic eodẽ modo sunt isti pri-
marij ciues,quo॰ aliq suoi maiores,aliq minores in ciuitate, tñ
oĩno serui sunt.[Qui tractãt)Corrñdet singula singolis q tractãt
referẽdo,ad aliquos.[Signa alicuius serui)Qui portãt statuas de
loco ad locũ.[Qui tergunt) Ad tabulas refertur,aliq tergũt pul-
uerem.[Qui vngunt) Vasa cælata. in qbus insculpitur, vel aliqd
aliud,q̃ sculptiones vocant emblemata.[Qui verrunt ædes)Spar
gunt flores & rosas mihi non vr̃ esse adaptatio similitudinis,sed
potius q̃lã est de p se acta similitudo , illa sũt superior rõ q̃ inqt .
Quos si non ad seruos ptinere vr̃,sed ad dños rebus delectari,iõ
serui apud maiores appellantur . hæc vero seruo॰ similitudo est
ad dños.[Magna iniquus) Ite॰ apostrophat . [Certe igitur aium
laude dignium) Rñdet Cic. ꝙ sicut magnas gerunt dignitates id
aium eo॰ cum virtute illis dignitatibus dignum gerant.[Auctio
nis tabula) Et probat p inductionem ꝙ multi suos serui virtute
p̃hicam,defendit qđ multi sunt q delectantur tabulis & picturis
& cupidi fiunt,q̃ seruitutis spẽs.[Polycleti)Fuerũt optimi picto-
res.[Miror)Vnde loquitur ad M.Ant.qui fuerat in magistratu,&q
tutari debeat ab his,has dispuit tabulas.[Intuentẽ)Declarat istu
stolidum.[Ineptia॰ oium)Istæ quidem tabulę mundıtiæ appellã
tur. sed Cic. eos modo seruos ineptia॰ non munditia॰ nuncu-
pat. q delectãtur ineptijs q̃ fiunt præter tp̃s,ut plorare in nuptijs.
[Nõ ne) Anthypophorã facit Ant.Nõ ne ista festiua sunt oculos
eruditos,& me ista delectant . sed me non detinet stuprũ cũ virtu
te operam non dantẽ.[Venusta hñt) Cum honore & honestate
ista festiua,non aũt vincula tecũ carent. [Oblectamẽta puero॰)
Pueri his picturis delectari solent.[Mumius) Per auctoritatẽ h᷒
clarissimi viri demr̃at has res esse contẽnendas. Corinthij veri su
perbia quadam agitati Romano॰ legatos asperserunt vrina,qua
ex re multæ Corinthiæ Romã ductę sunt,has oẽs Mumius nõ so
lum picturas & matelliones ea॰ videre noluit,sed totã ɔsumpsit
Corinthũ,de quo ait Virg. Ille triumphata capitolia ad alta Co
rintho.[Tractantẽ)Manibus voluentẽ.[Vtrum ciuem an atrien
sem) q.d.Mumius si aliquẽ in ista tabulis stupidum aspexisset,nõ
ciuem,sed atriensem seruũ iudicaret.[Aut eo॰ aliquis)Qui non
has cupiebãt mũditia,nec in villa,nec in ciuitate, villa domus ru
stica vocatur à vehendo dicta,vel a vallis. [In domo) Vrbano
domicilio .[Videat aliquẽ) Ista spẽs seruitutis, qđ si L. Mumius
aliquẽ vidisset gloriantẽ copia piscium ẽt hñtem , piscinam non
modo cum ciuẽ excellentẽ appellasset, sed potius miserrimum .
[Visum)Bene q fuerat honoratus magr̃atu. [Barbatulos mullu-
los) Mulli pisces,quo॰ ea ore q̃dam pendet barba.[Exceptantẽ)
Visus est frequentatioo,quo magis illius seruitutẽ ostendat. [Mu
cena॰)Murenę maris anguillæ dñr.[Vt ne in familia qdẽ dignũ)
Qui piscium delectatione hñt , hi non modo nõ in familia sunt,
sed aliquo maiore negocio vel magr̃atu minime digni putãtur ,
nisi ptractare pisciculos . [Qui cupiditate peculij) Solebãt antiq
serui,vt inqt Iuuen.in ep.Crepusculis adire domu alic᷒ diuitis le
nis orbi vel debilis in seruiẽdo sibi adulando, & oĩa sent assen-
tiendo,vt pecunias cõsequerentur,peculiũ est ppriæ pecunia, vñ
fit peculiaris,hoc aũt peculium q̃ritur vel in castris, seu aliqua li-
berali arte acqri põt.[Quid 101.) Nõ modo uerba,sed meritũ se
nis cognoscit,vt si nõ placet illi gallina turdos emit.[Locupleti)
Sine diuitijs hanc nõ faceret seruitutẽ.[Orbi) Si filijs nõ carerẽt
sibi non seruitẽt.[Senis)Qui pauco est duraturus tpe,& hæc tria
conueniũt ad hanc seruitutẽ tolerandã.[Denunciatũ)Si oportet
ius petere paratus est. [Assentatur) Si senex se laudibus extollat
ille easdẽ nõ confirmat,sed auget.[Assidet)Penes illũ sedet.[Mu
neratur)Senes donãtur pane,caseo,& alijs rebus ab illo proprio
seruo.[Serui iner.)Nõ liberi,sed serui astuti & diligentes.[Quid
tam il.cu.).s.libertatis hr̃e vr̃,q.d.vel ẽt aliud genus seruitutis ple
rique supplicant,donãt,& multa patiuntur causa cuiusdã dignita
tis acqrendæ.[Quæ vr̃ esse li.)Hæc seruitus, qm̃ fit io ɔñtibus li-
beralior esse vr̃ . qm̃ non auaritiæ causa gignitur,sed pp honorẽ,
& tñ oĩno seruitus est. [Honoris) Alicuius magistratus. [Impe-
rij)Fieri imperator. [Domina) Tyrannis est. [Imperiosa) Quæ
imperat hoibus omnia mala pati . vt imperiũ adipiscantur. [Ve-
hemens) Trahit oẽs ad supplicandũ,vel ad alia indigna se facien-
dũ [Cethego)Fuit quidã Cethegus , ante Cethegũ Catilina q
ciuitati Romanæ vir primarius, cũ esset captus amore cuiusdam
Prec æ se creari imperatorẽ contra Mithridatẽ vellet , q Preciæ
Cethegi amicæ supplicabat eiq̃ donabat . qua ea re gratia illius
Cethegum imperatorẽ Lucullum orauit, q̃.n.maior seruitus in-
ueniretur quã Luculli seruitus mulieri supplicans.[Non pbatis
simo)Ac si diceret improbatissimo. [Seruire coegit) .s.cupiditas
honoris cogebat nõnullos seruire Cethego , q̃uis respondet sibi
esse probatissimi,tñ serui erant.[Munera)Qui illum Cethegum
multis donabant rebus.[Noctu uenire domum)In die negocio
si sunt principes , ideo de nocte domum illius proficiscebantur ,
[Supplicare)Subiacendo.[Quæ seruitus est) Ac dicat si supplica-
rem,& talia tolerarẽ causa dignitatis hãdæ libertas existimetur,
non illa põt esse seruitus, sed aliæ sunt seruitutes, sicut hæc uoci-
tanda est . [Quid ? cũ cupiditatum exercitit dñarus) Transitio,co
lor cõmouere facit auditores,de qbus locutus est, & item osten-
dit qd cõsequitur sensus,qd præterea seruitus cupiditatis bono॰
alia exoritur seruitus uidelicet timor quẽ adipiscitor ea coõsciẽ
tia pctõ॰ & per inductionem hanc ostendit seruitutem p̃hicam.
[Conscientia) Est vocabulum mesum , quod tñ ut plurimum in
malam partem capitur sicut voluntas,dr̃ autem conscientia pro-
prie examinatio . [Quam dura seruitus) Peior hæc est q̃ ciuilis
seruitus , quocunque.n.uadis hæc te p̃hica seruitus persequitur
die noctuq . [Adolescentibus) Cum Rom.imperium adiunge-
rent,magna in eloquentia maxime vim inesse cognouerunt.

QVòd sapientes liberi,& stulti serui:) Thema græcum est . ὅτι οἱ σοφοὶ ἐλεύθεροι, καὶ οἱ μωροὶ δοῦλοι .i. ꝙ sapientes liberi, & stulti serui. ὅτι .i. ꝙ, μόνος .i. solus,hoc est articulus, vt gallicis le flandrinis, ὁ σοφὸς .i. sapiens, ἐλεύθερος .i. liber,& ingenuus, καὶ .i. &, πάντες .i. omnes, οἱ, articulus pluralis, μωροὶ .i. stulti, δοῦλοι .i. serui

ASCEN.

tii sunt, inde dulia cultus seruilis. Hoc Paradoxum veritati euan
gelicæ consonum est. quia solus peccator stultus, stultorum aut
infinitus est numerus. qui vero facit peccatum seruus est peccati.
itaque cuius animus liber est à vitijs, quia potiorem partem sui
liberam habet, seruus non est. De hac re etiam Persius pulchre
scripsit. Sed nos ordinem prosequamur, qui talis est. Sed sciamus
hoc secundum quosdam dici in M. Antonium, qui libidinibus exarsit, &
cum Cleopatra regina Aegypti turpissime vixit, verum id post
mortem Cicer. fecit, sed obfuit antea etiam alias amasse, sed &
Clodio congruit. vnde proposito Themate, q.d. dicunt; aut di-
co oēs sapientes esse liberos, & oēs stultos esse seruos. Vero pro
sed, hic imperator videlicet M. Antonius triumuir, refrenet ipse
primum libidines suas, spernat voluptates, teneat .i. contineat, &
refrenet iracundiam, coerceat auaritiam, & repellat a se ceteras
labes .i. corruptiones, quæ eum labi faciunt, animi .s. sui, & inci-
piat tum .i. tunc imperare alijs cum ipse desierit parere turpissi-
mis dñis, videlicet dedecori .i. infamiæ & turpitudini vitæ. Qui-
dem .i. certe, dum .i. donec ipse obediet his .s. dominis dictis, non
modo .i. non solum non erit habendus .i. reputandus Imperator,
sed erit habendus omnino non liber .i. seruus. Hoc enim est vsur
patum .i. in vsum & prouerbium acceptum preclare à doctissimis
.s. philosophis, quorum auctoritate ego non vterer, si hæc oratio
esset mihi habenda apud agrestes philosophiæ ignaros, cum ue-
ro loquor apud prudentissimos .i. patres conscriptos in Senatu
contra Antonium, quibus hæc non sunt inaudita, immo maxi-
me cognita. Cur ego simulem .i. falso fingam me perdidisse .i. in
vanum assumpsisse operam, quidquid operæ .i. studij & laboris po
suerim .i. locauerim in his studijs .s. philosophicis. Et quia non di
xerat, quid esset præclare dictum, nunc repetit dicens. Igitur .i. vt
ad propositum redeam. dictum est à viris eruditissimis, neminē
esse liberum nisi sapientem. Enim pro quia, quid est libertas.
Respondet, potestas viuendi, vt velis. Igitur quis viuit vt vult ni-
si qui sequitur recta? q.d. nullus, & vere, quia desiderium peccato
rum perimit. Et qui gaudet officio .i. debito, cui via viuendi est
considerata atque prouisa, quæ paret quidem legibus, sed nō pro
pter metum .i. timorem seruilem. quia Horat. dicit, Oderunt pec
care boni virtutis amore, Oderunt peccare mali formidine pœ-
næ. sed qui sequitur atque colit eas .s. leges, quia iudicat id esse
maxime salutare, qui nihil dicit, facit nihil, nihil denique cogi-
tat, nisi libenter .i. cum approbatione conscientiæ non refragan-
tis ac liberæ. Cuius omnia consilia, & omnes res quas gerit pro-
ficiscuntur .i. oriuntur ab ipso ipsius imperio & voluntate, & fe-
runtur .i. diriguntur eodem .i. ad eum ipsum. quia amore dei quē
secum habet, & sui omnia facit, nec est vlla res quæ polleat .i. pos
sit & valeat plus apud eum quam voluntas, atq; iudicium ipsius.
Nihil enim vult, nisi quod iudicat faciendum aut volendum, ni-
hil autem iudicat faciendum, & volendum, nisi quod licitum ac
honestum, & facile factu. quo circa solus sapiens quidquid vult
facit. Cui .s. sapienti & libero etiam ipsa fortuna, quæ dicitur ha
bere maximam vim, (Vnde Maro. Fortuna omnipotens &c. &
Salust. in Catil. Sed profecto fortuna in omni re dominatur.)
cedit .i. locum dat. vnde Iuuen. Nullum numen habes si sit pru-
dentia, sed te Nos facimus fortuna deam cœloq. locamus. Vnde
idem Salust. in Iugurt. Sed dux atque Imperator vitæ mortaliū
animus est, quippe fortuna probitatem, industriam, aliasq. bo-
nas artes, neque dare, neque eripere cuiquam potest. Senec. epist.
99. Errant qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant tribue-
re fortunam. Valentior enim omni fortuna animus est, & in
vtranque partem ipse res suas ducit, beatæq. ac miseræ vitæ sibi
causa est, &c. Sicut sapiens poeta dixit, quisque fingitur suis mo
ribus .i. cuique secundum mores suos euenit. Vnde Salust. in Catil. Aut
fortuna simul cum moribus immutatur. sed ad ordinem reuerta
mur. Soli igitur, concludit quod proposuerat dicens. Igitur hoc
contingit sapienti, vt nihil faciat inuitus, nihil dolens, & nihil
coactus. Quod .i. quam rem ita esse .i. ita se habere, & si .i. quan-
quam est differendum .i. probandum diserte pluribus verbis, illud
tamen est & breue & confitendum, neminem esse liberum, nisi
qui sit affectus .i. animatus & dispositus, ita vt dictum est. Igitur
à contrario sensu omnes improbi sup. sunt serui, nec hoc est tam
inopinatum atque mirabile, neque dicto .i. dum dicitur. Enim
pro quia, homines, aut philosophi non dicunt eos .i. tales videli-
cet improbos ita esse seruos, vt mancipia .i. manucapta seruitia, &
ita seruata vt seruiant, & serui sint, quæ sunt facta dominorum .i.
in potestate eorum. Nexu .i. obligatione, vt vinculo, aut aliquo
iure ciuili. sed si seruitus sit sicut reuera est obedientia animi fra
cti, & abiecti, & carentis suo arbitrio, quis neget omnes leues, o-
mnes cupidos, omnes denique improbos, esse seruos? q.d. nemo.

An ille videtur mihi liber cui mulier imperat? vt. Antonio Cleo
patra, sed tamen de ea non intelligit, quia post mortem Cicero-
nis id contigit. Cui mulier imponit leges, & præscribit, iubet,
& vetat, quod videtur .i. quidquid iubet, qui nihil potest negare
mulieri imperanti, & negat, audet recusare? q. d. minime om-
nium. Si mulier poscit sup. aliquid dandum est, si vocat ipsum, ve
niendum est .i. oportet ad eam venire, si mulier eijcit eum abeun-
dum est ei .i. oportet eum abire, si minatur extimescendum est ei.
Ego vero puto illum .i. huiusmodi virum qualis erat Antonius
saltem, postea vel etiam tunc libidinis ardens, vt idem Clodius, q
pro principe mœchorum taxatur à Iuuenale, appellandum non
modo .i. non solum seruum, sed nequissimum .i. maxime nequam,
te nihil queuntem seruum, etiam si sit natus in familia amplissi-
ma, vt Antonius, & Clodius. Atque vt in magna familia alij stul-
torum .i. aliqui stulti sunt lautiores .i. mundiores serui, vt sibi ui-
dentur. vtpote qui escarijs, & poculentis vasis preciosis presunt,
& atrium obseruant, si tamen inquit atrienses serui sunt istis pa
res, aut pari actu suæ stultitiæ .i. inutilis curæ. Illi quos signa .i. si-
mulacra, ac vinum efficta. & quos tabulæ .s. eburneæ, aut e ligno
precioso, quos argentum cælatum .i. esculptum, quos opera Co-
rinthia .i. ex ære Corinthio. quos ædificia magnifica delectant ni
mio opere .i. nimio studio, &c. .i. attamē tales inquiunt nos sumus
principes ciuitatis, vos vero seruorum quidem vestrorum princi
pes estis, sed vt .i. quemadmodum, qui tractant ista .s. vasa, & supel
lectilia in magna familia, qui tergunt, qui vngunt contra rubigi-
nem. Qui verrunt .i. mundant scopis, qui spargunt, vt non attu-
mantur a tineis, tenent locum seruitutis non honestissimi, & sic
in ciuitate, qui dederunt se cupiditatibus istarum rerum obtinēt
penè infimum locum seruitutis. Magna inquis. Docet ambitio
sos esse stultos, sicut docuit libidinosos, mulierosos, & rebus fri-
uolis intentos insanire dicens: Tu gloriose inquis, gessi magna
bella, & præfui magnis imperijs, & prouincijs. Igitur si tu illis
laudari vis, gere animum dignum laude. Tabula actionis qua bo
na ciuium, aut prędæ venduntur in foro à præcone, quasi sub asta
augendo precio detinet te stupidum .i. hyantem ad lucra, & am-
bitionem, sicut Syllam detinuit. Aut aliquod signum Polycleti .i.
à Polycleto statuario optimo factum. Ego mitto, vnde sustule-
ris .i. subtraxeris te, & quomodo habeas .i. geras te admirantem
& tollentem .i. extollentem clamores, cum ego video te, iudico
te esse seruum omnium ineptiarum, igitur quærit ambitiosus:
Nonne illa signa sunt festiua .i. lepida, & festa congruentia? sint,
inquit Cic. Nam nos quoque habemus oculos eruditos, vt scia-
mus quid artificiose factum sit, sed ego obsecro te, vt ista habean-
tur .i. reputentur à te ita venusta .i. pulchra, & speciosa, vt non sint
vincula virorum .i. quibus irretiantur, & in seruitutem redigan-
tur viri .i. qui se viros censent, sed sint oblectamenta puerorum.
Quid enim censes. Lucius Mumius qui Corinthum incendit, &
diruit ne Romano imperio officeret, videret aliquem qui se prin
cipes ciuitatis factitat Matellionem Corinthium .i. admirantem
signa e a metallo, seu ære Corinthio. Tractantem, sup. ista cupi-
dissime. Cum ipse contempsisset totam Corinthum, q.d. cum to
to metallo, diceret stultum si in metallo Corinthio non Matel
lionem, &c. Vtrum putaret illum .i. talem Matellionem ciuem
excellentem, an seruum atriensem diligentem, q.d. certe scio, qd
potius seruum, quia eius similior est. Reuiuiscat, taxat nunc gu-
losos dicens. Reuiuiscat M. Curius, qui de Sabinis triumphauit,
& rapas in catino ligneo edit, vt prius dixi. Reuiuiscat .i. redeat
in vitam, aut aliquis eorum, in quorum villa .i. domo rustica, &
domo .i. in ciuitate nihil fuit splendidum, & nihil ornatum præ-
ter ipsos; quales erant, Fabricius, Cato maior, Quintus Cincin
natus, & similes. Et videat melius quam videant, quia dixit reui
uiscat, & dicet, iudicet aliquem vsum summis beneficijs populi .i.
summo magistratu. Excerptantem .i. cum delectu extrahentem.
De piscina .i. conseruatorio piscium. Barbatulos .i. pisces tales à
barba dictos. Et mullulos .i. mullos teneriores, qui in summo p̄-
cio erant. vnde Iuuen. Mullum sex millibus emit Aequantem
sanè paribus sestertia libris .i. mullum sex librarum sex millibus
sestertium, & pertractantem tales pisces, & gloriantem. Copia
Murenarum, quas Lampredas uocant nonne iudicet hunc .i. talē
hoiem ita seruum, vt ne quidem putet. Cum aliquo maiore nego
cio in familia. An eorum seruitus. inuehitur in auaros dicens, An
seruitus eorum nullas conditiones durissimæ seruitutis recusant, cupi
ditates Peculij .i. vt augeant peculium .i. rem sibi propriam est du
bia .i. incerta, q.d. minime, cum sit manifestissima spes hereditatis
.s. qua quis sperat heres à diuite institui. Quid iniquitatis .i. ini-
quæ seruitutis nō suscipit .i. non libenter subit in seruiendo, q. d.
nihil, & ita maxime serui sunt heredipedes. De quibus Flac. 2. serm.

Sat.scr. hoc quoque &c. Qui nutū suis locupletis & orbi .i. non hntes liberos, non obseruat vt obsequatur, & inseruit, q. d. nullū non, & ita quemlibet obseruat. Quidquid denunciarum sit ipse loquitur, totum ad voluntatem illius senis, & facit, & assentatur, & assidet, & muneratur. Qui bonꝝ est liberꝝ .i. pertinet ad liberum hoiem, q.d. nihil, quid denique huiꝰ est nisi serui non inertis .i. seduli & strenui, q.d. ēt nihil, & ita totum, hoc est serui non inertis. Quid iam, inuehitur rursus, sed manifestius in ambitiosos dicens. Quid iam illa cupiditas honoris, imperij, prouinciarꝫ, quę vř esse liberalior, quam .i. quantū dura, & imperiosa, & quam vehemens est dña Res .i. cupiditas honoris, aut rei familiaris coegit seruire Cethego, qui erat in coniuratione Catilinæ homini. Non probatissimo, immo minime probato, eos qui videbātur sibi esse amplissime, & coegit eos mittere ad eum munera, venire noctu ad eum, domum .i. domum eius, precari eum, & denique .i. quod vilissimum est supplicare .i. se plicare & genua flectere coram eo. Quæ est seruitus, si hæc .i. hmōi vita pōt existimari libertas? q. d. nulla. Quid sup dicemus dum dñatus cupiditatum .i. quem cupiditates in hoie ambitiuso, aut auaro habebat, excessit .i. egressus est & alius dñt, videlicet timor est exortus ex ꝯscia pctōꝝ. Quam .i. ô quantum misera, & quam .i. ô quantum dura est illa seruitus, q.d. durissima, quia seruiendū est adolescentibus loquacioribus paulo .s. hñtibus aliqd facundiæ & eloquentiæ. qbus seruiendum est ne vocentur ab illis in ius & accusentur ab illis, quod iuuentuti Rumanæ licebat, oēs qui vnt aliquid scire .s. de sceleribꝰ eorꝫ timentur tanq̄ dñi, & ita timore seruiū. Vero, pro sed, quantum dñatum habet iudex in eos, qui peccatis inseruiunt, quo timore afficit nocentem? q. d. maximum & maximo. An non ois metus est seruitus? q.d. maxime. Igitur qd valet illa oratio L. Crassi eloquentissimi exñs magis copiosa .i. abundans verbis, quam sapiēs .i. sapia sniaꝝ condita, cum diceret, aut P. C. aut quirites eripite nos ex seruitute. Quæ est illa seruitus hoi, tam claro & tā nobili? q.d. talis non debebat iugum dñoꝝ externoꝝ timere, consuerat seruitutem si modo aium liberꝫ hret. Ois.n. timiditas ai debilitata. Et humilis, & fracta est seruitus. Nolite sinere .i. pmittere nos seruire cuiq̄, vult ipse in tali orone vindicare .i. morte vindici sibi acquirere, quasi vindicta prætoria libertatem. Minime, inqt Cic. Enim, pro q̄a, quid .i. ad quid adiungit nisi vobis vniuersis qbus & possumus & debemus seruire, sic.n. vult mutare dūm, & non vult esse simpliciter, quod tum velle debebat Crasso. hic aūt locus corruptus est, & ob id à cōmentario ptermissus. nos vero siquidem .i. certe si sumus aio excelso & alto & exaggerato .i. accumulato virtutibus, nec debemus nec possumus sup. seruire. Tu Crasse dicitote posse, qm̄ quidem potes, & ne dixeris dīe quō quisq̄ nihil debet, nisi qdꝰ est turpe nō reddere, sed hæc hactenus in Crassum dicta sile in quē cœpta est orō, videat quō possit esse impator. cū rō & veritas ꝯuincat ipm, ne liberꝝ qdē esse, qdꝰ multo minus est, quā in liberos hre imperiū. & hæc in Cic. Parad. nā in vltimū in quod nihil inuenimus scriptum sequens est nostra explanatio.

DOCT. interpr. SVis qsque fungitur moribus) In alijs scriptū cōperi, fingit, & rectius sane. Neque.n. dubiū qn retulerit ad ꝓuerbiale dcm̄, cuius meminit Corn. Nepos in vita Pōponij: Suā cuiq; mores fingūt fortunā. Proinde & hic legendū arbitror, Suis cuique moribus, fingitur, aut certe, vt minimū demutemus, Suis cuiusq; moribus fingitur. [Matellionē) Arbitror dici signū repñtans seruū porrigentē matulam. [In libertatē vindicari vult? Minime.) Hic in nonullis cod. adduntur ea, q̄ paulo inferius adijciuntur, qbus & possumus, & debemus. Rursus q̄ sequuntur, qbus & possumus, & debemus, vōr à contextu reuulsa Sic.o. apparet legendū. Quid.n. adiungitur, nisi vobis vniuersis, qbus & possumus debemus? Dñm mutare, non liber esse vult. Nos vero si quidem &c.

ὅτι μόνος ὁ σοφὸς πλούσιος:
quòd solus sapiens diues.

QVAE est ista in cōmemoranda pecunia tua tam insolens ostentatio? solus ne tu diues? pro dij immortales, ego ne me audisse aliquid, & didicisse non gaudeā? solus ne tu diues? quid, si ne diues quidem? quid, si pauper etiam? quem.n intelligimus diuitem? aut hoc verbum in quo homine ponimus? opinor in eo, cui tanta possessio est, vt ad liberaliter viuendum facile contentus sit; qui nihil quærat, nihil appetat, nihil optet amplius. animus oportet tuus se iudicet diuitem, non hoīm sermo, neque possessiones tuę. qui si sibi nihil deesse putat, nihil curat amplius, satiatus est, aut contentus ēt pecunia: concedo, diues est. sin autē pp auiditatem pecuniæ nullum quæstum turpem putas, cum isti ordini ne honestus quidem esse possit vllus; si quotidie fraudas, decipis, poscis, pacisceris, aufers, eripis; si socios spolias, ærarium expilas; si testamenta amicorum expectas, aut ne expectas quidem, at ipse supponis: hæc vtrum abundantis, an egentis signa sunt? animus hoīs diues, non arca appellari solet. quamuis illa sit plena; dum te inanem videbo, diuitem nō putabo. etenim ex eo, quātum cuique satis est, metiuntur hoīes diuitiarum modū. filiam quis habet; pecunia est opus: duas; maiore: plures; etiam maior. si (vt aiunt) Danai quinquaginta sunt filiæ; tot dotes magnam quærunt pecuniam. quātum .n. cuique satis est, ad id accōmodatur, vt ante dixi, diuitiarū modus. qui igitur non filias plures, sed innumerabiles cupiditates hēt, q̄ breui tpe maximas copias exhaurire possint; hunc quo modo ego appellabo diuitē, cum ipse egere se sentiat? multi ex te audierunt, cum diceres neminem esse diuitem, nisi qui exercitū alere posset suis fructibus: quod populus R. ex tantis vectigalibus iam pridem vix potest. ergo, hoc proposito, nunq̄ eris diues ante, q̄ tibi ex tuis possessionibus tm̄ reficiatur, vt eo tueri sex legiones, & magna equitum, ac peditum auxilia possis. Iam fateris igitur non esse te diuitem, cui tm̄ desit, vt expleas id, quod exoptas. itaque istā paupertatem, vel potius egestatem, ac mendicitatē tuam nunq̄ obscure tulisti. nam, vt ijs, qui honeste rem quærunt mercaturis faciendis, operis dandis, publicis sumēdis, intelligimus opus esse quæsito: sic qui videt domi tuæ pariter accusatorum, atque iudicū consociatos greges; qui nocentes, & pecuniosos reos eodem te auctore corruptelam iudicij molientes; qui tuas mercedum pactiones in patrocinijs intercisas, pecuniarū in coitionibus candidatorū, dimissiones libertorū ad fœnerandas, diripiendasq. prouincias? qui expulsiones vicinorū, qui latrocinia in agris, qui cū seruis, cum libertis, cū clientibus societates, qui possessiones vacuas, qui proscriptiones locupletum, qui cædes municipiorū, qui illā Syllani tpis messem recordetur; qui testamenta subiecta, q̄ sublatos tot hoīes, qui denique omnia venalia, delectū, decretum; alienā, suam sniam; forū, domum; vocem, silentium; quis hunc nō putet cōfiteri sibi quæsito opus esse? cui aūt quæsito opus sit, quis vnq̄ hunc vere dixerit diuitem? est.n diuitiarum fructus in copia: copiam aūt declarat satietas rerum, atque abundantia: quam tu qm̄ nūquam assequere, nunq̄ oio es futurus diues. Meam aūt qm̄ pecuniam contemnis, & recte: est .n. ad vulgi opinionē mediocris, ad tuam nulla, ad meam modica: de me silebo; de te loquar. Si censenda nobis, atque æstimanda res sit; vtrum tādē pluris æstimabimus pecuniā Pyrrhi, quā Fabricio dabat, an cōtinentiā Fabricij, qui illam pecuniā repudiabat? vtrum aurum Sānitum, an rūsum M'. Curij? hereditatē L. Paulli, an liberalitatē Africani, qui eius hereditatis Q. Maximo fratri partē suā concessit? t hæc ꝑfecto, q̄ sunt summarū virtutū, pluris æstimanda sunt q̄ illa, q̄ sunt pecuniæ. Quis igitur (si quidem, vt quisque, qdꝰ plurimi sit, possideat, ita ditissimus habendus sit) dubitet, quin in virtute diuitiæ positæ sint; qm̄ nulla possessio, nulla vis auri, & argēti pluris, q̄ virtus æstimanda est?

O dij immortales, non intelligunt hoïes, q̃ magnum vectigal sit parsimonia. venio enim ad sumptuosus, relinquo istum quæstuosum. Capit ille ex suis prædijs sexcenta sestertia: ego centena ex meis. illi aurata tecta in villis, & sola marmorea facienti, & signa, tabulas, suppellectilem, et vestem infinite concupiscenti, non modo ad sumptũ ille fructus est, sed ẽt ad fœnus, exiguus. ex meo tenui vectigali, detractis sumptibus cupiditatis, aliquid etiã redundabit. vter igitur est ditior, cui deest, an cui superat? qui eget, an qui abũdat: cuius possessio quo est maior, eo plus requirit ad se tuendam; an quæ suis se viribus sustinet? Sed quid ego de me loquor, qui, morum, ac t̃pm vitio, aliquantum ẽt ip se fortasse in huius seculi errore versẽr? M. Manilius patrum nr̃orum memoria (ne semper Curios, & Luscinos loquamur) pauper tandem fuit: habuit enim ædiculas in Carinis, & fundum in Labicano. nos igitur ditiores, qui plura habemus? vtinam quidem essemus: sed non æstimatione census, verum victu, atque cultu terminatur pecuniæ modus. non esse cupidum, pecunia est: nõ esse emacem, vectigal est: contentũ vero suis rebus esse, maximæ sunt, certissimæq. diuitiæ. etenim, si isti callidi rerum æstimatores prata, & areas quasdã magni æstimant, q͂ ei gñi possessionum minime quasi noceri potest: quanti est æstimanda virtus, quæ nec eripi, nec subripi potest vnq̃; neq, naufragio, neque incendio amittitur; nec tempestatum, nec t̃pum permutatione mutatur? qua qui præditi sunt, soli sunt diuites; soli enim possident res, & fructuosas, & sempiternas, soliq., quod est proprium diuitiarum, contenti sunt rebus suis; satis esse putant, quod est; nihil appetunt, nulla re egent, nihil sibi deesse sentiũt, nihil requirunt, improbi autem, & auari, quoniam incertas, atque in casu positas possessiones habent, & plus semper appetunt, nec eorum quisquam adhuc inuentus est, cui, quod haberet, esset satis; non modo, non copiosi, ac diuites, sed etiam inopes, ac pauperes existimandi sunt.

FRAN. MAT.

QVO'D solus sapiens diues) Græcus titulus est, ὅτι μόνος ὁ σοφὸς πλούσιος: & hæc Stoica est ꝓpositio, qua ostenditur solum sapiẽtem diuitem esse, eos vero q diuitijs abundãt, & illis cumulãdis intenti sunt, diuites nõ esse, ex quo fit, vt Paradoxum sit, sed solum sapientem vere diuitem esse facile probatur, qm̃ aio est bene instituto, & virtute prædito, in quo aũt virtus est, ei nihil deesse põt ad bene viuendum, quod supra disputatũ est. Et satis quidem sapiens habet, si necessaria non defuerint, & ea sine qbus vita esse oino non põt. Vlterius nihil concupiscet, dicetq. vt Socrates solebat, nõ se viuere vt edat, sed edere vt viuat. (Et q diuites hñr) Qm̃ plura quotidie possidere studẽt, diuites re uera nõ sunt, nam diues aius hois est, qui sibi vr̃ diues, qui paucis minimisq. pro naturæ indigentia contentus est, at quod supra quoque diximus, semper inops quicunq; cupit. Vt.n. si diues quispiam quærendi finem faciet necesse est. Vr̃ aũt hoc Paradoxum in M. Crassum illum diuitem dicere, in quo plurimas virtutes vnius auaritiæ sordibus obscuratas fuisse legimus. Neminẽ aũt diuitem aut appellari aut existimari debere aiebat, q proprijs facultatibus alere exercitum non posset. Cum bellico℞ sumptuum nullus sit modus, nullaq. mẽsura bellum nutritur, vt inqt Archidamus. Diues ergo auarus non esse, vere diues ostenditur. (Quod solus sapiens &c.) s. dñt vel afferunt Stoici. (Quæ est ista) Statim in aduersarium oronem conuertit, cuius insolentiam & stultitiã arguit, quod se solum diuitem existimet. (Ostentatio) Iactatio est ostentare sæpe ostendere gloriandi causa. (Pecunia tua) Diuitijs pecuniæ.n. noie, quod supra diximus oia, continentur, quæ possidemus, quamuis, & pro signatis numis accipere possumus, quorum ingentem numerum Crassus possidebat. (Insolens) Superba, nam insolens & arrogans intelligitur, qui præter legem agit humanam, & naturalem, Cic. pro M. Marc. presertim uictoria quæ nã insolens, & superba est. (Pro dij immortales) Exclamatio est ex nimia indignatione. (Ego ne me) Lætari, inquit, debeo quod aliquid a p̃ceptoribus meis audierim aut didicerim, & ostendere possim, tm̃ abesse, ut diues sis, vt ẽt pauper dici & hr̃i merearis. (Audiuisse) Et quia non satis est audire nisi ẽt discas, iõ subdidit didicisse. (Quid si pauper ẽt) In hoc est Paradoxum, cum pauperem esse dicimus illum quem vulgus diuitẽ existimat. Quẽ .n. more suo uocabulum diffinit, & ad ter diffõnem accedit: ois aũt quæ de aliqua re suscipitur disputatio, debet à diffõne proficisci, vt intelligatur quid sit id, de quo disputatur. Hoc verbum, qđ est diues. (Opinor in eo) Sniam suam dicit Cic & quis vere diues sit declarat, & is diues est, inquit, qui tm̃ possidet, quantum satis est ad liberaliter viuendũ, hoc est, ut liberis decet, vel vt ẽt benefacere alijs indigentibus possit. Laudantur.n. diuitiæ si ad liberalitatem conferuntur, modo ea liberalitas modũ non excedat, aut non merentibus conferatur. (Nihil quærat) Nam diues non est, q augere patrimonium studet, ẽt si plurima possideat, tũc demum diues quispiam intelligitur, cum his quæ habet contentus est. (Quærat) Labore corporis. (Appetat) Animo. (Optet) Plus est optare, quam appetere. Nam optamus plerunque quæ eis cõsequi possumus. (Animus oportet tuus) Qui si fuerit uirtute præditus, nihil optabit, & his contentus erit, sine quibus uita esse nõ potest. (Pecunia) Quam habet. (Sin aũt) Ostendit à contrario diuitem non esse. (Turpem) Vt fœnerari, conducere, ut ait Iuuen. Siccandam eluuiẽ, portandũ ad busta cadauer. (Isto ordini) Senatorio, non.n. decet senatorem artem aliq̃ exercere non honestã. Cumq oĩs ordo abesse ab auaritia lõgissime debeat senatorius p̃cipue abesse debet in Crassum pñt hæc dicta videri. (Fraudas) Aliqd capiam p fraudem, detrahis. Decipias nõ reddendo depositum. (Poscis) Cũ poscere te nõ deceat, vt ꝓ agẽda causa, vel poscis, vt egeni solent. (Pacisceris) Pactũ facis, & cõuenis cũ aliquo quantũ tibi dare debeat, si hoc vel illud ꝓ eo feceris. (Aufers) Occulte. (Eripis) Vi. (Socios) Quos tueri dñes, & illæsos cõseruare, at potius augere. (Expilas) Aera. Quod crimen peculatus vocat. Expilare est paulatim detrahere, Aerarium aũt locus est vbi publicæ seruantur pecuniæ. Fuit aũt Romano℞ Aerarium in æde Saturni, qđ t̃pe quo is Italiam incoluit fertur in eius finibus nullũ esse furtum cõmissum, aut q a sub illo nihil erat cuiusq̃ priuatũ. Nec signare solitum aut partiri limite campum. Fas erat, in medium quærebant. (Si testamenta) Alicuius senis orbi quẽ captas. (Supponis) Falsa ꝓ veris subijcis. vnde extat lex testamentaria, q̃ & de falsis dr̃, pœnam irrogans ei qui testm̃ vel aliud instrm̃ falsum scripserit, signauerit, & recitauerit, subiecerit, qui ue signum adulterinũ fecerit, sculpserit, expresserit, sciens dolo malo, eiusq. legis pœna in seruos vltimũ suppliciũ est, in liberos uero deportatio. Supponere est falsum ꝓ vero subijcere, vnde pueri suppositi dñr, quos Græci ὑποβολιμαίους .i. suppositos pueros vocant, ὑποβάλλειν .n. subijcere & supponere est. (Aim hois) Pulchra snia, non ille vere diues est, qui arcam numis plenam habet, sed qui his q̃ sufficiunt contentus est, ut ait Sen. qui cum paupertate bene conuenit diues est. (Inanem) Vacuũ virtute, q̃ est verus ai thesaurus. (Ex eo quantum quisque possidet) Sed ex eo quantũ cuique sufficit. non etenim est pauper cui re℞ suppetit vsus. (Filiam qs habet) Exemplum subijcit, quo ostendit diuitem esse eum qui pro indigentia quærit, quæ maior est sui quam alijs, qm̃ mensura diuitia℞ colligitur ex indigentia cuiusque. Sed qui habet innumerabiles, dum singulas explere cupit, diuitias consumit, diues autẽ non est, quia semp quærit, ut semper consumat, iuxta illud Nasonis, Quærere vt absumant, absumpta requirere certant, Atque ipsæ uitijs sunt alimenta uices. (Quantum.n. &c.) Modus ergo diuitia℞ est pro cuiusque indigentia. (Vt aiunt) .s. fabulæ vel poetę (Danai &c.) Nota est fabula. Danao Regi Argiuo℞ 50. filiæ, Aegypto fratri eius 50. filij fuerunt. Cum ergo Aegyptus filias à Danao filijs suis locari postularet, primo negauit Danaus, quia audierat ab oraculo fore, vt ab vno filio℞ Aegypti, si gener suus esset occideretur. Coactus tñ dare filias fratris filijs, dedit illis occulto ferrum, & iussit prima nocte maritos occidere, quod oẽs fecerunt præter Hypermnæstram, quæ Lyno viro suo pepercit, à quo Danaus postea est occisus. (Exhaurire) Euacuare, ꝯsumere. (Multi ex te) Hoc idẽ scribit Plut. & Cic. in Of. (Ex suis fructib.) Quos percipit & colligit ex prædijs suis, & possessionibus. (Qđ populo R.) .s. alere exercitum. (Ex vectigalibus) Tributis. vectigal dr̃ quidquid penditur nobis tributi, ex aliqua re à nobis locata. Et ager vectigalis uocatur pro quo aliqd nobis penditur ab eo, cuius vsus fructus est, cũ ꝓprietas nr̃a sit, Græci ἐμφύτευσιν uocant, vectigal & agrũ ἐμφυτευτικόν. (Exercitũ) Non vnã cohortẽ, neque vnã alam dicimus, inquit Vlp. sed numeros multos militũ.

[Ergo hoc proposito) Nullum esse diuitem nisi qui exercitũ alere possit fructibus suis. Nam si populo R. tot vectigalibus vix poteſt contingere, multo minus tu poteris Craſſe. Cupiens aũt esse diues nunq̃ eris. [Sex legiones) Ex tot .n. conſtat exercitus. Et legio quidem, pᵉditum ſex millia, equites ſexcentos continebat, ſine auxilijs, q̃ ſic ab auctu ſunt vocata, quod his exercitus Rom. augeretur cum acceſſerant, q̃ adiumento eſſent alienigenæ. Varro. [Iam fateris) Diues eſt cui nihil deeſt, & qui ꝑpea nihil optat. Tu cum ex fructibus tuis exercitum alere cupias, & cum id non poſſis, diues certe non es. [Itaque &c.) Cum fatearis nõ eſſe tm̃ fructum tibi, vt alere exercitum poſſis, idem non eſſe te diuitem fateri videris, & cum tanta ſit cupiditas tua, oẽs te eſſe pauperem intelligunt. [Paupertatem) Pauper dr̃ a paruo ære, qui.ſ. pecunijs non abundat. [Egeſtatem) Plus eſt egeſtas quam paupertas. egenus .n. eſt, cui deſunt neceſſaria. [Mendicitatem) Mendicus eſt, qui cum ipſe non habeat hoſtiatim quærat, vel ſedens in aliquo loco a tranſeuntibus petit. Vnde mendicũ dici Feſtus exiſtimat, quod quęque ꝑcatur, vt vitæ ſuæ medeatur cibo, vel is eſt mendicus, qui minus habet quam dicit. [Nunq̃ obſcure tuliſti) Semper paraſeciſti. [Nam, vt his, &c.) Probat Craſſum ꝑ ſimilitudinẽ diuitem non eſſe, & eſt argm̃ à minori ad maius. ſi his, qui honeſte lucrari q̃runt, opus eſt iam partis, quanto magis tibi parto opus eſt, qui non honeſtas artes exerces, vt lucreris, ſed omnia flagitia moliris, oia tentas, vt diuitias comparare poſſis, ex quo diues nõ es. [Rem) Subſtantiam, bona. Horat. Rem poteris ſeruare tuam. [Mercaturis faciendis) Emendis, vendendisq. rebus, terra mariq. conuectis. Mercatura aũt honeſta vit, ſi ſordida non eſt. Quod in officijs dicit Cic. [Operis dandis) Locandis operibus ſeruoꝝ, qđ Craſſus faciebat, qui ſeruos circiter quingentos emit, fabrilis artis, & architecturæ peritos, quibus non ad propriæ domus extructionem tm̃ vtebatur, ſed ciuibus ædificare volentibus eoꝝ operas locabat mercede. auct. Plut. [Publicis ſumendis) Vt conducẽdis vectigalibus, portubus, & ceteris eiuſmodi. [Sic qui vidis) Sic tibi opus eſt quærere, & multo magis. [Accuſatoꝝ iudicum, &c.) Fuit Craſſus Rhetoricæ facultatis admodum ſtudioſus. circaq. illa vehementer elaborauit. Cumq. ad dicendum non ſatis idoneus natura eſſet, ſtudio ac diligẽtia tm̃ profecit, vt eos qui natura aptiſſimi in ea re eſſent, facile vinceret. Nullam autem cauſam quis tenuem, & contemnendam ſic ſuſcepit, vt ad eam agendam impremeditatus accederet. cumq. Pompeius, Cæſ. ac Cic. nonnullis cauſas, quaſi ſa parum dignas reijcerent, ipſe eaꝝ patrocinium ſuſcipiabat. quare maximam apud populum gratiam adeptus eſt, cum eſſet accuſatus, & diligens, faciliſq., ad opem indigentibus ferendam, Auct. Plut. Cic. qui parum amicus erat Craſſo, ditari ſolitum dicit ex defenſionibus diuitum ſceleratoꝝ, & innocentum accuſationibus. [Accuſatoꝝ) Qui veniunt ad te, ut te cauſam agentem, quempiam accuſant, magnam mercedẽ pollicentes. [Iudicum) Qui à te corrupti pro libidine tua iudicant, & hunc dãnant, illum abſoluunt. [Qui inn.) Suppleto ne dum ot det. [Molientes) Fabricantes, & parantes quo iudicia, te auctore corrumpant. [Reos) is dr̃ reus, de cuius re agitur, ſiue ſit in culpa, ſiue non, & ꝑpea inquit reos innocentes. [Pactiones) Paciſceris.n. cum ijs, qui à te defendi volunt, nec niſi certa mercede conſtituta ad dicendum accedis. Ordo aũ: qui videt tuas pactiones mercedũ intercisas, & interpoſitas patrocinijs, & qui videt pactiones pecuniaꝝ interciſas in concionibus candidatoꝝ. [Concionibus) Conuentibus. [Interciſas) Pecunijs in concionibus, & qui videt pecunias interpoſitas, aut interceptas in multitudine candidatoꝝ. pecunia.n. ab ijs intercipiebatur, qui ſuffragium eius petebant in magiſtratuum petitione. [In concionibus) Comitijs. [Candidatoꝝ) Qui in alicuius magiſtratus petitione verſantur candidati a toga candida, quam per id tp̃s induebant ſunt dicti. Cic. pro Mur. ſolitus ſum dicere magis te fortem ſenatorem mihi videri, quam ſapientẽ candidatum. toga candida induti in campũ Martium ad petendos magiſtratus deſcendebant. [Dimiſſiones libertoꝝ) Quos ad diuerſa loca mittis lucri cauſa. [Fœnerandas) Fœnore alligandas. ꝑpea.n. mittis, vt fœnerationem exerceant, qua via nulla facilior ad comparãdas pecunias. vnde fœnus dr̃ a fœtu parientis, atque increſcentis pecuniæ. [Diripiẽdas) Hoc.n. pacto ſic ſpoliare, vt diripere hoſtiliter videantur. [Expulſiones) Vicinoꝝ, ex ſuis.n. ædibus, villis, & prædijs vicinos extrudis, ſi quæ poſſident tibi placuerint. [Latrocinia) Spoliando, atq; occidendo quoſcunque, ex quibus ſpes lucri tibi arriſerit. [Qui cum ſeruis) Cum his hoĩbus ſocietatem lucri cauſa contrahebat. nam dãni, & lucri in iure ciuili ſocietas eſt. [Qui poſſeſſiones vacuas) Craſſus trecenta tm̃ talenta ex paterna hereditate accepit, prius tñ quam aduerſus Parthos exercitum duceret, ſeptem millium, & centum talentoꝝ ſummam coegit. Cum tñ decimam facultatis partem Herculi conſecraſſet, & publice epulum dediſſet populo, ac tres numos in ſingula ciuium capita contuliſſet. Maximam aũt diuitiaꝝ partem ex ciuilibus bellis, atque incẽdijs cõparauit, calamitatibus publicis ad priuatas vtilitates abutens. Cũ .n. Sylla victor vrbe potitus interfectoꝝ a ſe ciuium bona, quaſi prædam iuſto bello ex hoſtibus captam venderet, cuperetq. quã plures, ex potentioribus ciuibus illaꝝ, quaſi contagione inquinari, nihil vnquam Craſſus vel largitionis, vel emptionis nomine accipere recuſauit. Multas præterea ciuitatis partes incendio conſumptas, & deformes tm̃ parietes, quaſi domoꝝ cadauera derelicta, cum vidiſſet, quotquot eaꝝ potuit, paruo admodum ꝑcio mercatus eſt, cum illaꝝ dñi, partim metu, partim egeſtate cõpulſi, nihil petenti negare auderent, hoc itaque pacto magnam vrbis partem iuris eius fieri contigit. Auct. Plut. his dictis quæ de Craſſo ſcribit Cic. facilius intelligentur. [Vacuas) Pulſis veris poſſeſſoribus, & dñis. [Proſcriptiones locupletum) Quoꝝ noĩa refers in tabellã, & in publico proponis, vt impune occidi poſſint. dioꝝ tum noĩs proſcribebat Craſſus, vt eoꝝ bona inuaderet, atque nucuparet. [Qui cædes municipioꝝ) Hoc eſt cædes in municipijs factæ. Multa aũt municipia L. Sylla cœpit, & diripuit, in quibus opera Craſſi voluntate, multi occiſi. Nã Syllanus fuit. [Meſſem) Sylla quoties promptiorem ad obſequia militem reddere volebat, aliq̃ ei diripiendam vrbem concedebat, & hoc meſſem ſuam vocabat, quaſi hac via, & rõne fructus ſuos colligeret, qui ad tp̃s ſufficerent, ſicut ex agris fructus colligunt agricolæ, qui ad annũ ſufficiant. [Meſſem) Ergõ prædam veluti fructus, quos ex agris colligunt agricolæ. [Teſtamẽta ſubiacta) Illis quoꝝ ea eſſent ꝑ arbitrio ſuo dictata, qđ factitare ſolitum M. Regulum cauſidicũ Plin. iunior ſcribit his verbis. Aſpice Regulum, qui ex paupere & tenui ad tantas opes per flagitia ꝑceſſit, ut ipſe mihi dixerit cum conſuleret quam cito ſextertium ſexcenties impleturus eſſet, inueniſſe ſe exta duplicata, quibus portendi millies, & ducenties habituꝝ, & habebit, ſi modo, vt cœpit aliena teſtamenta, quod eſt improbatiſſimũ genus falſi ipſis quoꝝ ſunt illa, dictauerit. [Toc qui ſublatos hoĩes) De ciuitate pulſos, aut occiſos. [Venalia) q̃ oia venalia apud te videat, & exponit q̃ venderet Craſſus, cum delectum habebat, hoc eſt milites, & pedeſtres copias diligebat, neminem aſſumebat a quo ꝑcium non accepiſſet. [Decretum) Senatus quod pro aliquo fiebat non prius ab illo obtinebatur, quã aliq̃d Craſſo perſoluiſſet. [Alienam) Non ſuas tm̃, ſed & alioꝝ vendebat ſniãs, quas pro aliquo, aut in iudicijs, aut in ſnia dicebat, vel dici faciebat. [Foꝝ) Iudiciales cauſas, & forenſes, quas vẽdebat. [Deoꝝ) Quæ nemini patebat, niſi aliquid afferenti. iuxta illud Prop. Ianitor ad dantem vigilet, ſi pulſet inanis, Surdus in obductam ſomniet vſque ſeram. [Vocem) Non .n. gratis ſalutabat. [Silentium) Etiam ab his accipiebat quos ſalutare, aut reſalutare non dignabatur. Iuuen. Quid das, ut Coſſum aliqñ ſalutes, vt te reſpiciat clauſo vegento libello. Quanq̃ legimus apud Plutarch. ſummam Craſſo in appellandis ciuibus, ſalutãdisq. humanitatem fuiſſe. accipere igitur, & ſic poſſumus vocem, vt pro aliquo dicere, ſilentium vt tacere, & non accuſare. [Hunc) Hmõi hoĩes qualis tu es Craſſe. [Cui aũt) Hinc elicitur ſyllogiſmus, ille non eſt diues cui opus eſt q̃ſito, hoc eſt quærere, & lucrari, tibi opus eſt q̃ſito Craſſe, non igitur tu diues. [In copia) Vt adſit tibi copia pro indigentia. [Fructus) Vſus. [Nunq̃ diues) Quia ſemꝑ inops quicunque cupit. Diuitẽ non eſſe, Craſſum per definitionẽ partium diuitiarum probat, quæ diuitiæ copia ſunt ad vſum; hæc vero copia per ſacietatem rerum, atque abũdantiam acquiritur, qui hac ſaturitate caret, diues non eſt diffinitio quidem bona eſt, ſi diffinitum in gñe conſideres, ſed in ſpecie. [Meam aũt) Non loquar, inq̃t de pecunia mea, & cur non loquatur rõnem ſubijcit à [Modica) Moderata. [De mã ſilebo) Animi mei virtutem retinebo, de qua ſi loquerer me copioſiorẽ te eſſe oſtenderẽ, & ego arrogans viderer. [Si cenſenda) Et exemplis probat diuitijs vinci Craſſum à multis ẽt pauperibus. Fabricium, vt ait Valer. locupletem faciebat non multa poſſidere, ſed modica deſiderare. [Pyrrhi) Regia Epirotarum. [An cẽſum) De quo ſuperius. [Hereditatem L. Paulli) L. Aemilius Paullus filius eius fuit, q̃ apud Cãnas cecidit, de Liguribus triumphauit. Perſen Philippi filium Macedonum regem cœpit, & in triumphũ duxit, in qua lætitia duos filios amiſit, & ꝑgreſſus ad populum gr̃as fortunæ egit, qđ ſi quid aduerſi reip. imminebat ſua eſſet calamitate deciſum, ob hæc oia .n. à populo, & ſenatu conceſſum eſt, ut ludis Circenſibus triumphali veſte vteretur. Tantæ aũt fuit paupertatis, vt poſt mortem eius dos vxori niſi venditis poſſeſſionibus ſolui non potuerit. [Ad libertatẽ Africani) His eſt Scipio Aemilianus, Paulli Aemi-

lij Macedonici filius, à Scipioois superioris filio valetudinario adoptatus, q parté hereditatis nãlis patris, quę sibi iure debebat, Q. Maximo fratri vltro pcessit. [Hæc profecto) Vt spernere aut largiri parte hereditatis fratri,&c. [Qui igr) Concludit. Cõ virtutes multo pluris faciédæ sint, quã diuitiæ, sequitur, vt quanto qs virtutibus magis abundet, tãto magis diues sit. [Nulla vis) Copia,& abundantia. luuen. Verbo tanto cadit vis. [O dij immortales) laudat Parsimoniã, vt ostendat veæ esse, quod dixit in virtute diuitias esse,& magnũ esse vectigal dicit, hoc est fructum, atq; prouentum. Ex quo cõqueritur de sumptuosis hoibus, qui oia temere effundunt. Est aũt Parsimonia frugalis,& moderatus victus. qui sumit necessaria, non aũt effondit,& dissipat. parcere, conseruare est. Virg. lib. 10. Argenti q., atq; auri memoras quæ multa talẽta, Natis parce tuis pteritũ facit peperci,& parsi. Vnde Parsimonia, & parce agere, inqt Donatus, laudis est nimiũ peccati. Virg. parcas apes vocauit, hoa est seruatrices, neq; parcus dr ab arca, neq; ab arcẽdo, sed à paruo, sel pa vt Gell. placet. [Quæstuosum) q̃stus,& locri cupidũ. Vectigal, veluti vectigal, hoe est fructos,& prouentus. [Sumptuosissimos) Vt Lucullũ,& Hortẽsium, quo vtrũque immoderato sumptu in rebus inanibus vsum legimus. Cõparat aũt sumptuosissimos parcis, & ondit pauperiores esse. [Capit illr) Sumptuosus qcunq; sit. [Sexcenta sextertia) Di sextertius, & sextertium. Numus aũt est duas semis librar. notatur aũt p duo. II,& S. à quo incipit semis, vnde sextertius dr semis tertius, de quo Arũtius hæc ait: Sextertius olim dupondius, & semis .i. duæ libræ,& semis, quasi semis tertius quo tpe denarius decussis valebat. hoc est post duos, sequẽs tertio loco est semis, veteris aũt cõsuetudinis fuit tertio æra dicere ita, vt sit mus quintus, semis quartus, semis tertius anũciatẽ, sensus vero est, aliqs sumptuosus sexcenta pcipit sextertia ea pdijs suis, alius parcus,& frugi centum. il le oia absumit, huic qm modeste viuit, aliqd in fine anni superest ea cẽtũ sextertijs ergo hic illo ditior est. [In vrbs) multo magis in vrbe. [Sola marmorea) Sola legendũ est, quæ sunt sedilia in qbus singuli tm̃ pñt sedere, ideoq; solare sternere dr, quo solisternium hñt,& solaria vocãtur Babylonica, qa eadem sternũtur. auctor Põpeius. solariũ vero dictum, in quo horæ in sole inspiciuntur. [Vestes) Stragulas,& ad cultũ corporis. [Non modo ad sumptus fructũ est, sed et ad fœnus exiguus. Sic legendũ est,& sic hõc amendati cod. nam si legas non modo ad fructũ est sumptus, sed aũt ad fœnus exiguus, sensus verus elici nõ põt. Qui est tot hmõi hoiem sumptus facere, vt fructus ei non sufficiant et ad persolnẽ das vsuras. Nam, vt cupiditatibus satisfaciat et mutuas cum fœnore accipit pecunias. [Ex meo tenui vectigali.) Ex meo paruo prouentu. [Detractis sumptibus cupiditatis) Quos aliqua cupiditate impulsus facio. [Redundabit) Aliquid supabundabit, nõ.n. omnia absumam. [Vt igitur) Probat diuitiorẽ sic esse, cui supest in fine anni. [Cui deest) Vt sumptuoso. [Cui superat) Vt parco. [En plus requirit ad se tuendam) Vnde ait Col. qđ sapiens vnus de septem in perpetuum posteritati pronunciauit, ad hñdum modum, mensuramq. rebus tẽ noo solum aliud acturus, sed & agrũ paraturis dictum intelligi, ne maiorẽ quam rõ calculo partitue emere quisq velit. Et huc spectat pclara Virg. snia, Laudato ingẽtia Iura, exiguum colito. Pœnos item acutissimam gentem dixisse conuenit imbecilliorẽ agrum quã agricolam esse dẽe, qm cum sit colluctãdũ cum eo, si fundus pualeat dñs allidıtur. Cato quoque sic pcipit agrum empturis, sumptuosus ager ne fiet, scito idẽ agrum, quod hoiem quis quæstuosus fiet, si sumptuosus fiet, relin quere non multũ. [Suis viribus) Nulli alio indigens auxilio. Virtus.n. sola sufficit ad bene viuendum. vbicunque fumus pest, se tuetur. [Sed quid ego?) Non vult de se loqui, sicut posset. qa non oino ab alio abest errore, vitio tñ tpis, quo oẽs auari etãt, & parandis diuitijs illudebant. [M. Manlius) Hoc exemplo ondit, in quo hoie veræ sunt diuitiæ. hic M. Manlius fuit vir continentissimus, cuius parentes Cic.& Crassi meminerant, vixit semper moderatissime parua domo, q fuit in Carinis,& fundo, q fuit in Labicano contentus. nim ppea ditissimis iudicandus, quod sibi esse diues videbatur,& nihil cupiebat. [Curios,& Lucinios) De qbus sæpe superius locutus est. p Lucinium aũt Fabricium aũt intelligit. Nam Fabricius Lucin. dictus est, de quo Val. Max. idẽ sensit. Fabricius Lucinus honoribus,& auctoritate oi ciue tpib⁹ suis maior, censu par vnicuique pauperrimo. [Aediculas) Paruas ædes. [In Carinis) Regio Rom. carinæ fuit monti Cœlio pxima, & caput sacræ viæ. auct. Varro, Virg. Romanoq. foro,& lautis mugire Carinis. Sic dictæ sunt, qm in ea regione ædificia essent i Carinaæ modum, quod traditur. [In Labica.) In via Latina, Labicũ oppidum fuit à quo via ipsa Labicana, vetustum,& in sublimi loco positum procul a Tusculo. auct. Str. [Census) Diuitiaæ,& p uentus. Nam censor erat, vt ait Varro, ad cuius censionem .i. arbitrium populus censeretur. vnde census proprie est, quam vulgus dicit æstimationem bono quæ quisque possidet. [Victu) Vt im habes, quantum satis est ad victum,& cultum corporis. [Modus) A mensura. hic est.n. modus,& finis pecuniæ, vt sufficiat ad victum,& cultum necessarium. [Cupidum pecuniæ) Græci dicunt φιλοχρήματος. [Emacem) Nimis intentum emendis vectigalibus. Cato admonet agricolam ne cupide emat. [Etenim si illi) Argũ est à minori ad maius, si auari, inquit, magnifaciunt areas,& prata, qood quasi noceri illis nũ põt, quanti virtus facienda est, quæ violari non põt? certe maximi. [Prata) Hoc, vt Plin. ait facillima agricolis cura, ac minimi impendij. vnde,& prata dici existimantur, qđ sint ad ferendum fructum sine labore nostro parata. [Areas quaſdam) Area proprie, ut ait Fest. dr locus, uacuus, quasi exaurierit,& non possit quidq gerere. Areas aũt locare solebat veteres, aliquid operis illic facere volentibus. [Minime noceri posse) Nam neque pluuiæ, neque grando, aut venti alia ue tẽpestas nocer. & Cato inquit, Iupiter nocere non pusset. [Quod) Addit, qa tanta vis posset esse tempestatis, aut diluuij, vt auellera posset. [Eripi) Per sim. [Surripi) Per fraudem. [Tempestatũ) Aẽris mutationum. [Tpm mut.) Vt si paci succedat tps belli. [Sempiternas) Sola .n. stetus, vt ait Sal. stabilis æternaq. hr. [Improbi aũt) Demonstrat à contrario sensu solos sapientes diuites esse. [Incertas) Fortunæ subiectas. [Inopes) Qui sunt sine ope. [Pauperes) Quibus est modica pecunia.

Q Vòd solus sapiens diues.) Titulus hic Græcus, ὅτι μόνος ὁ σοφὸς πλούσιος.i.q solus sapiens diues. Nam ὅτι, di q, μόνος, solus, ὁ, articulos est, σοφὸς, sapiens,& πλούσιος, diuus. Proposito aũt titulo rem disquirit dicens, Quæ .i. qualis est ista.i. tua,& vilis, tam insolens.i. importuna,& immodesta ostentatio.i. ostendendo iactatio, in pecunia cõmemoranda. Ne.i. oũquid tu solus diues supple es. Pro dij immortales, exclamatio est indignantibus congrua, qui deo fidẽ implotamus, cũ in hoibus desit, quasi sit plenus ordo. Proh.i. profecto. O dij imortales, ego vestram fidem imploro cũ mortalibus nulla sit. scribitur aũt etiã pro interiectio sine h, ego ne.i. putas ne, aut vis ue, ò pecuniole: qđ ego nõ gaudrã me audiuisse,& didicisse aliqđ. Solus (ne inq̃) tu diues qđ sup. dicas, si probẽ qđ ne diues quidẽ sup. sis, cũ te solum diuitem arbitreris. Quid si et.i. insuper paupet sup. sis. Enim, pro quia, quẽ intelligimus diuitẽ, aut in quo hoie ponimus hoc verbum.s. esse diuitem. Ego opinor, quod sup. possimus in eo, cui est tanta possessio, vt viuendo liberaliter, sit facile contentus, qui nihil qtat, nihil appetat, nihil optet amplius. Oportet .n. vt sup. aius tuus iudicet te diuitem non sermo hoiem, neque possessiones tuæ sup. te diuitem faciant. Et qui nihil putat deesse, nihil cui erat amplius,& q satiatus est, aut contẽtus et pecunia, cõcedo, qđ diues est. Si aũt.i. si nullum q̃lum putas turpem pp auiditatẽ peauniæ.i. ppea qđ tam auidus est pecuniæ, cum.i. quis tum sup. talis ne honestus quidem esse possit.i. decorus.& congtuus isti ordini diuitum,& si tu fraudas quotidie illius sup. tei possessiones, tum quẽ tu decipis, & si tu possis paciscens.i. pacta fraudulentia facis, i eripis, auters, si spolias socios, si capilas.i. furaris,& immunis ærarium .i. reip. thesaur, si exaperis testamenta amico, aut sup. demus ne.i. quod non expetas quidem, atque ipse .i. tu tion expetendo sup. ponis.i. false te loco veri heredis ponis, & inscribi curas, dic sop. quidem.i. certe verum hæc sunt signa abũdantis, an egentis? q. d. nimis agentis, quia aius hois non erca solet appellari diues, putabo id putas, neq ego putabo te diuitem quãuis illa. arca sit plena. Dum.i. quandiu, ego videbo te inanem a. insatiatum, quia tam deest auaro quod habet, quam quod non habet, vt dicit Sen. q. d. minime. Etenim.i. quia certe hoies metiuntur ex eo. Laio modum.i. mensuram diuitiaæ. Quantũ cuique satis sup. putant. Si quis habet filiam opus est sup. ei pecunia pro dote. Si quis sup. habet duas, opus est ei maiore sup. pecunia,& si sup. haber adbuc plures, opus sup. habet adhuc maiore sup. pecunia, et si quinquaginta sont filiæ, vt aiunt sup. fuisse Danai, quæ patruelea suos quos maritos habebant, et 50. vna nocte interemisse dñt, pter Hypermnæstram, quæ suo pepercit, si ergo 50. sunt filiæ, tot dotes quærunt, magnam pecuniam. Accõmodatur anim, vt dixit, modus diuitiaæ quantum opus est cuique ad id. Igitur qui habet plures.i. valde multas filias, sed habet innumerabilias cupiditates, quæ possunt exhaurire breui tpe maximas copias .s. diuitiarum, qñ appellabo ego hunc.i. talem diuitem, cum ipse sentiar se egere, q. d. nunquam multi audierunt ex se, alludit ad aum quem in officijs id dixisse testatur, cum diceret neminem esse diuitem, nisi sup. eum, qui posset alere exercitum suis fructibus.i. prouentibus quod vix potest contingere iampridem.i. post toc victorias P.R. M.T.C. Offic.

ASCEN.

ea tantis vectigalibus.i.publicis redditibus.Igitur tu nunq̃ eris diues hoc proposito supp.stante,anteq̃ tm̃ sup.pecuniæ reficietur.i. coaceruabitur ex tuis possessionibus,vt possis tueri .s. à fame, & frigore,eo .s. pecuniarum cumulo,sex legiones,& magna auxilia equitum,& peditum. Cum igitur fatearis te iam non esse diuitẽ, cui desit tm̃ priusq̃ peruenias .s. ad hoc,vt expleas id, quod exoptas. Itaque tu nunq̃ tulisti obscure,sed in propatulo istam.s tuã vilem paupertatem,vel potius egestatem,ac mendicitatem. Nam vt nos intelligimus opus esse quæsito.i.acquisito his, qui quærũt honeste rem .i. diuitias faciendas mercaturis .i. faciendo mercaturas honeste,& operis dandis.i.dando operas, & sumandis.i.operis,aut rebus publicis,sic qui vidit domi tuæ greges accusatorũ, & iudicum consociatos,pariter qui vidit innocentes,& pecuniosos reos .i. accusatos in iudicio,molientes te eodem auctore corruptelam iudicij.qui vidit tuas pactiones mercedũ,pecuniarum intercisas.i.imminutas in patrocinijs,qui non iustum patrocinium præbes per pactiones mercedum.qui vidit in concionibus candidatorum.i.competitorum dignitatum. qui candidati in vestibus albis ambiebant. Dimissionis libertorum ad fœnerandas, & diripiendas prouincias. qui vidit expulsiones vicinorũ,q vidit latrocinia in agris,q vidit societates cum seruis,cum liberis,cũ clientibus .i.consusas.qui vidit possessiones vacuas.qui vidit proscriptiones locupletum (sed & locupletium dr̃) qui vidit cædes.i.occisiones municipiorum.i.municipium)hoc est eorum,q in municipijs degunt,sed accepit locum pro locatis, q recordetur illam messem, .i.calamitatem,ac vastationem tp̃is Syllani,quo L. Sylla proscripsit tot bonos ciues,& tot interemit, q recordetur tot testaméta subiecta.i.falso adiecta q recordetur tot hoies sublatos.i.occisos. qui deniq; recordetur oia venalia,delectum,& decretum alienũ, & suam sniam,forũ,domum,vocem.Silentium sup. qualia fuerint recordetur qs non putet hunc.i.talem,ac talia molientem, nó cófiteri opus est quæsito.i.vt acq̃rat,& acq̃situm habeat.q s aũt dicet vnq̃ hunc cui opus sit quæsito vere diuitem?q.d.nemo.etenim fructus diuitiarũ est in copia.Aũt pro sed,satietas rerũ,atque abũdantia declarat copiam quam satietatem,& copiam, qm̃ nunq̃ assequere.i.assequeris,hoc est impetrabis,tu nunq̃ oino es futurus diues.Aũt pro sed,qm̃ tu contemnis meam pecuniã,& recte,est.n. mediocris. At.i.sm̃ opinionem vulgi,& est nulla.i.vt quasi nulla ad opinioné tuam,& est modica ad opinionem meam,ego silebo de me,& loquar de te.Si res est nobis censenda,atque æstimãda, verum.i.quod duorum nos æstimabimus.i.appreciabimus pluris, iudicabimus plus valere,an pecunia Pyrrhi,quã dabat.i.dare volebat Fabricio illi Romano continentissimo, an continentiã Fabricij,q repudiabat illam pecuniam? Verum sup.æstimabimus,an aurũ Samnitum.i.quod Samnites obtulerunt M.Curio?an rñsum M.Cur.q rñdit Romanos potius velle imperare hñtibus aurũ, q̃ auro An ẽt hereditatem L.Paolli Aemilij,qui Persas expugnauit, an libertatẽ Africani.s.Scipionis qui concessit Q. Maximo fratri suo suam partem eius hereditatis. Profecto hæc quæ sunt potiora.s.mẽbra summarũ virtutum sunt æstimanda pluris, quam illa q̃ sunt mẽbra pecuniæ.Quia igitur ita dictissimus hõdus est,si quidẽ sup.demus,vt quisque possideat quod sit plurimi sup. faciẽdum,si dubitet quin in virtute diuitiæ sint? qũo nulla possessio, & nulla vis auri,& argenti est æstimãda pluris quã virtus. O dij immortales,hoies non intelligunt,q̃ i quantum magnum vectigal.i.redditus,& ꝓuentus rerum sit Parsimonia.Ego .n. venio iam ad sumptuosos.i.qui multa expẽdũt,& relinquo istinc q̃stuosum.i.multa quærẽtem. Ille capit ex suis prædijs.i.ponatur quod capiat.Sexcenta .i. valde multa (eum.n.numerum pro incerta multitudine moris est ponere) sextertia,ego sup.capio ex meis sup.prædijs cẽtum sup.sextertia sumptus .i. expensa est illi facienti in villis suis aurea tecta.Et sola.i.pauimẽta marmorea,& concupiscenti signa, tabulas,supellectilem & vesti infinite.i.insatiabiliter est dico sumptus ille exiguus illi non modo ad fructũ,sed ẽt ad fœnua .i. ad lucrum vsuræ.Sumptibus more cupiditatis .i. quod cupiditas non egestas,aut vtilitas faceret,detractis .i. si velim eos detrahere aliquid ẽt venundabit .i. superetit, ex meo tenui vectigali. Igitur vter sup.nostrum est ditior,an cui deest,an cui superat,id eum supra quã satis est is q eget,an qui abundat,an supp. is, cui quo .i. quanto maior est possessio,eo .i.tanto plus requirit ad tuendum se,an sup.is cui est possessio,quæ sustinet se suis viribus. Sed quid ego loquor de me? q versor in errore huius seculi,fortasse ẽt aliquantum sæpe vitio .i. per vitium morum, ac tp̃m. M. Manlius fuit,memoria patrum nr̃orũ.i.vt patres nr̃i memorant pauper tãdem.i.vt aliqñ de eo loquamur,& non loquamur .i. in ore habemus semper Curios,& Lucinios quoties paupertatem, aut continentiam laudamus.Habuit.n.videlicet Manlius ædiculas .i. paruas ædes in Carinis .i. Vico Romano,vbi ædes erant in modum Carinarũ extructæ,& habebat fundũ in Labicano.i.loco vili sic dicto.Igitur nos q plura habemus sumus ditiores. qdem.i.certe vtinam essemus,sed modus.i.mensura pecuniæ terminatur.i.perficitur,nõ æstimatione censas,verũ.i.sed victu,atque cultu. i.vsu eius; non esse cupidũ,est pecunia,non esse emacem.i.assidue emere volentẽ est vectigal.i.ꝓuẽtus.Vero sed veræ,& maximæ diuitiæ sunt, esse contentus sum.Etenim si isti callidi æstimatores.i.appretiatores rerũ æstimant magno.s.precio prata,& quasdã areas, qd'.i. qui quasi minime noceri põt et gñi possessionum,quanti est virtus æstimãda,q.d.infinito pluris,quæ nec eripi.i.violẽter rapi,nec surripi.i.clam rapi põt,neq; amitti naufragio,neq; incendio,nec mutatur perturbatione tempestatum,nec tp̃m, quia q virtute prædisi sunt,soli sunt diuites.Ipsi.o.soli possident res,& fructuosas,& sempiternas,& ipsi soli contenti sunt suis rebus quod est propriũ diuinarũ.Ipsi putant satis esse,quod est.i.quod hñt nihil appetunt, nulla re egẽt.Nihil sentiunt sibi deesse,nihil requirunt. Aũt pro sed,improbi,& auariquam.i.quantum incertas possessiones,& in casu positas hñt,q.d.incertissimas,& appetunt,nec quisq̃ eorum est inuentus,cui satis esset,quod hr̃et.Et ideo existimandi sunt nõ modo,non copiosi ac diuites,sed etiam inopes,ac pauperes,quãtum quidem ad animum,etiam si possideant quamplurima,

MARII NIZOLII BRIXELLENsis defensiones aliquot locorum Ciceronis in libro de Officijs, contra Disquisitiones Cœlij Calcagnini Ferrariensis.

COELIVS Calcagninus Ferrariensis vir fuit ętate sua a multis quidem valde doctus existimatus. Sed postea quam mortuus est, res ipsa docuit eum fuisse non dico indoctum nec cum laruia luctari videar, sed certe parũ consideratum,quippe qui reliquerit cum multa alia opera iudicio multorũ non optima,tũ ẽt libellum quendã aduersus Cic. in quo 25. loca officiorũ illius in disquisitionem vocauit, & ea oia vel refutare, tanq̃ falsa, vel explanare,tanq̃ nimium obscura conatus est.Qua quidem in re vsque adeo indocte, atque imperite iudicio meo se gessit, vt valde mirer qũo vir ille alioqui non vulgariter doctus in tot,ac tantos inciderit errores. Aduersus hunc aũt M.Antonius Maioragius Mediolanẽsis suscepto Cic.patrocinio scripsit totidem rñsiones, hoc est 25.Decisiones,in quibus,totis viribus pugnat,vt Cic. ab ineptis Calcagnini ineptijs liberet, & recte quidem ille talem ꝓuinciã suscepisse videri posset, si in rectam defendendi rõnem esset ingressus,& si cõpluribus in locis Cic.non peius ab eo defensus, quã a Calcagnino oppugnatus esse videretur. Quamobrem ego quoque nũc tanq̃ nouus qdam patronus accedo ad Cic. vt spero rectius tuẽdum,atque ad ostendendũ eũ, nõ solũ à Calcagnino nõ iure rephẽsum, sed ẽt à Maioragio magna ex parte nõ vere,neque recte defensum fuisse. Quod tñ q̃breuissime potero sum facturus,ne in refutandis imperitorũ nugis nimis multa verba incassum ꝓdigã,& studiosos a melioribus, & vtilioribꝰ veterũ scriptis lectitãdis ambitiose,ac prorsus inutiliter auertã. Quare iam omisso lõgiore proœmio ad propositũ negociũ ueniamus.

In prima Disquisitione sua Calcagninus in summa non ꝓbat titulũ libri de Officijs,plenius.n.inquit, & vberius de officio existimassem,sicut & Panæt.inscripsit. περὶ τοῦ καθήκοντος,eademq. ratione dãnat inscriptionem libri de Finibus bonorũ & mal.cõmodius.n.Zenonem περὶ τέλους librum suum inscripsisse ait. Hæc in somma sunt quæ Calcagninus in prima Disquisitione sua Cic. obijcit,nam oẽs illius nugas,quæ multæ sunt nec referre, nec refutare in aio est. ijs.n.quæ retulimus refutatis cetera, p se ip sa facile inania & puerilia apparebunt. Calcagnino aũt Maioragius ita rñdet,vt contendat Cic.recte de officijs inscripsisse,& si de officio inscripsisset, vt Calcagninus vult,inscriptionem illã nec rectam nec latinam futurã fuisse.At ego aduersus vtrunque dico librũ illum à Cicer.vtroq; modo,hoc est & de officijs & de officio recte iscribi potuisse. sed inscriptionẽ de officijs esse pleniorem, idq. affirmo adductus non solum auctoritate Cicer. q id dicit in quadã ad Att.epist.sed ẽt rõne valida atq; firma, quam neq; Calcagninus neq; Maioragius intellexerũt, atq; hinc oĩs eorũ error

Cõtra 1. disquisit.

&

& offensio emanauit. Quod vt clarius & apertius oēs percipere possint, paullo altius huiusce probationis initium mihi repetendum vr̃. Dico igitur & in cōi oium consuetudine loquendi & in scriptis magnorum virorum tam Græcorum quam Latinorum, sæpe vsu venire, vt numerus singularis p̃ plurali, & vnum pro pluribus vel oibus, & deniq; vt pars pro toto ponatur, idq. p̃ figuram illam, quā Grāmatici synecdochen appellāt, vt apud Liuium, Romanus pugnando victor, pro eo quod est, Romani pugnando victores, & apud Virg. Hostis habet muros, hoc est, Hostes hn̄t muros. Qua loquendi figura passim vtuntur oēs cōiter loquentes, & scribentes, cum in multis alijs sermonum gn̄ibus, tum maxime in exemplis afferendis, in legibus sanciendis, in definitionibus reddēdis, in scientijs tradendis & denique quod ad propositum oīm pertinet, in faciendis inscriptionibus librorum. sed anteq̃ de hoc loquamur, br̃ exemplis probemus ea quæ supra dicta sunt. In exēplis afferendis vt Aristot. cum multis alijs in locis, tum maxime in 1. de hist. animaliū, inter cuius initia, dum variorum animalium exempla profert, quinquagies & amplius vt opinor ita loquitur, vt nihil interesse putet, siue dicat exempli gr̃a, vt piscis siue vt pisces, siue vt genus piscium, item in alio gn̄e, siue vt apis, siue vt apes, siue vt genus apū, his.n. tribus afferendorum exemplorum modis idē planè significatur, nisi quod exēpli positio in singulari numero figurata est, ponitur.n. vnus piscis pro oibus piscibus, & vna apis pro oibus apibus. cū vero vel in plurali numero vel cum adiūctione gn̄is effertur, tunc non figurata est sed propria locutio, in qua nomen plurale vel collectiuū, quod tantundem valet, pro pluribus vel oibus vsurpatur. Eodemq. modo apud Latinos intelligēdus est M. Tullius in 1. de Inuent. lib. cum ait, Genus est quod plures amplectitur partes vt animal ibi.n. Cic. cum dixit, vt animal, si l'e atque Aristot. dicere poterat, vt animalia, siue vt genus animaliū, idem.n plane significasset hoc est vniuersam animalium multitudinem, quæ proprie & vere est genus. Atque ita in exemplis proferendis perspicuum est nihil differre siue ea singulariter siue pluraliter, siue cum nomine gn̄is siue sine eo proferamus, nisi quod exempla in singulari numero figurate & συνεκδοχικῶς pro plurali ponuntur, in plurali vero & cum nomine gn̄is coniuncta propriam referunt sign̄ationem. In legibus sanciendis, vt lex 2. tabularum cum ait, Tutor cum pupillorum matre ne habitato. nemini.n. dubium est, Tutorem ibi pro oibus tutoribus & matrem pro oibus matribus pupillorum esse positam vt perinde sit ac si ita sanxisset in plurali numero, Tutores cum pupillorum matribus ne habitanto. id quod ostenditur ex sequenti lege quæ in plurali numero lata est hoc modo, Agnati aut substituti, qui successionem sperāt, tutores sunto, quo in loco legislator si voluisset, dicere poterat in singulari numero sic, Agnatus aut substitutus q successionē sperat, Tutor esto. Sed cur legislator in superiori lege singulari in posteriore aūt plurali numero vsus est? Quia leges in singulari p eam quam diximus figurā, in plurali aūt proprie & recte sanciri pn̄t. In definitionibus reddendis vt cum dicimus, hoiem esse animal rōnale mortale. Sic.n. cōparatum est, & consuetudine linguarum oium & usu probatissimorum scriptorum, ut unus homo exempli gr̃a pro oibus hoibus definiatur, ut si perinde ac si ita definiremus, hoies sunt aialia rōne rōnalia mortalia, ergo ēt in definitionibus singularis numerus pro plurali usurpatur, idq. duabus potissimum rōnibus, primo qa concessum est per eam, quam iam toties diximus figuram quam & cōis oium loquendi consuetudo & doctissimi quique hoies identidem usurpant. Deinde ēt per illam Aristotelis regulā in Topicis, ut se habet in uno similiū sic & in reliqs. definito.n. uno hoie, reliqui oēs, quia similes sunt, eodem modo definiti esse intelliguntur. Quod dixi de hoie idem intelligi nolo de oibus quæ definitionem recipere pn̄t. In scientijs tradendis, ut cum Euclides probat triangulum hr̃e tres angulos æquales duobus rectis, de uno quidem triangulo fit probatio, & de uno tm̃ triangulo scientia traditur. sed de oibus tn̄ triangulis tradita figurate intelligi debet. ut non sit necesse nec pp definitiones reddendas, nec pp scientias tradendas, nec pp ullum aliud eorum quæ diximus, ponere atque introducere illa, quæ Dialectici & Phi appellant uniuersalia, de quibus aiunt & definitiones reddi & scientias tradi & demonstrationes, quas ipsi potissimas vocant, fieri solere, cum tn̄ nemo eorum unq̃ nec ipse intelligere nec alios docere potuerit, quid est; qualia sint ista uſ'ia nec mirum, cum non ex ipsa rerum natura, in qua prorsus non reperiuntur, sed ex falsis & inanibus ipsorum imaginationibus deprompta fuerint. Satis.n. & definitionum redditio & scientiarum traditio & demonstrationum confectio seruatur duobus illis, quos dixi modis, hoc est per usitatam illam cōis sermonis & doctorum oium loquendi figuram, & per regulam illam Aristotelis, quam mirum est ab eis nunq̃ satis fuisse aiaduersam. nec ppea tn̄ hoc dico, quod prorsus negem uſ'ia esse, sunt.n. sed non eo modo nec ad eos usus, ut Dialectici & Phi arbitrantur sed de his alio loco multa diximus, & multa ēt posthac si ōtia suppeditabit, dicturi sumus. Nunc ut redeam unde discessi, & ad id oentiā, de quo agitur, dico ēt in inscriptionibus librorum faciendis maximos quosq; scriptores hac figura potissimū uti solere, ut in hac ipsa de officijs Cicero, si uoluisset ēt de offō singulariter inscribere potuisset librū suū, nec min' tn̄ ppea Latine & usitate locutus esset, sed non propria, uerum figurata usus fuisset locutione, unum.n. offm̄ pro multis uel oibus συνεκδοχικῶς posuisset. Cū vero dixit de officijs iam nō figurate sed ppie locutus fuit, atq; ideirco in illa ad Att. epist. scripsit pleniorē sibi videri eam inscriptionem, nempe qm̄ propria locutio semper plenius exprimit sign̄ationem suam, quam figurata. Quis enim audita voce plurali non plenius intelligit plura, quam si eadem singulari & figurata voce sign̄arentur? profecto nemo. Hoc igitur est illud quod dixit Cic. sed plenior inscriptio de officijs, & qđ supra dixi nec à Calcagnino nec à Maioragio fuisse intellectū. Huius.n. figuræ ignoratione vel certe non aiaduersione ambo vehemēter errauerunt, dum alter de officijs alter de officio inscriptionē improbat, nō.n. verum est Cicer. de officijs potius quā de officio inscripsisse, quod aut à Panætio euariare cuperet, vt calumniatur Calcagninus, aut minus Latinā inscriptionem de officio putaret, vt arbitratur Maioragius sed qđ reuera plenior, hoc est, vt ita dicam sign̄antior est inscriptio de officijs, quā de officio, ob eā quam dixi rōnem. Atq; vt appareat verissimū esse id qđ dixi de inscriptionibus librorum in vtroq; numero recte faciēdis aliquot exēpla scriptorum veterum tā Græcorum quā Latinorum pferre uolo. Primū igitur Plato apud Græcos libros suos de rep. inscripsit περὶ πολιτειῶν ἢ περὶ δικαίου, partim i singulari numero partim in plurali, & si voluisset æque recte περὶ πολιτείας inscribere potuisset, qđ patet primo ex Diogene Laertio, q in descriptione librorū Platonis, cū ad hos libros venisset, ita scripsit, πολιτεία ἢ περὶ δικαίου, deinde ex Proclo sup eisdē libris, cum centū, opinor locis ita loqtur, vt dicat, ἐν τῷ πρώτῳ τῆς πολιτείας, ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς πολιτείας, ἐν τῷ δεκάτῳ τῆς πολιτείας, & i summa nunq̃ eos libros, qđ ego sciā, nisi in singulari numero citat, ex quo pspicuū est nihil differre siue περὶ πολιτειῶν siue περὶ πολιτείας iscribamus. Cic. vero Latine hos eosdē libros nō de reb. publicis vt Plato sed de rep. inscripsit, nō quod non posset ēr in plurali, sed qđ singularis inscriptio mitior & suauior aurib. accidere vr̃. Præterea Hermogenes partē libri sui inscribit περὶ ἰδεῶν in numero plurali & idē tn̄ in pœmio opis quasi citās seipm, ita Græce inqt ἐπεὶ δὲ ὁ αὐτὸς σχεδὸν τῷ περὶ ἰδέας, πλὴν ὅσον οὐ μετὰ ἴχει τὰ περὶ ἰδέας, & alibi, & ἐν τῷ περὶ εὑρέσεως, quo i loco Hermogenes aperte docet, nihil differre, qđ ad recte loquēdum ptinet, siue περὶ ἰδεῶν siue περὶ ἰδέας in lingua Græca inscribat, qđ idē quoque in lingua Latina non aliter verum existimandum est, nec.n. Cicero librum suum ideirco de inuentione inscripsit quod non posset ēt de inuentionibus inscribere, sed quod aut ita voluit, aut leniorē secutus est inscriptionis appellationem, nam in inscribendis libris cū multa alia tum maxima tria mihi ꝯsideranda vr̃, primum vt non nimis dura videatur inscriptio, vt si Cicero Latine librū suum inscripsisset de rebus publicis, deinde vt res ipsa inscriptioni non repugnet, vt si q's inscriberet de mundis, cum vnus tm̄ sit mundus, postremo vt titulus quam maxime fieri pōt plenam habeat significationem, vt de officijs potius, quam de officio, quod tn̄ totum plerunq; positum est in arbitrio scribentis, cum si aliter faciat tn̄ defendi possit auctoritate magnorum hoium, vt Panætij qui maluit περὶ τοῦ καθήκοντος quam περὶ τῶν καθηκόντων, & Zenonis q nō περὶ τελῶν sed περὶ τέλους inscripsit, si tn̄ verum est quod dicit Calcagninus, Zenonem ita inscripsisse librū suum, quod ego nusq̃ me legere memini, & denique ēt Ciceronis qui finem tū vltimum tū extremū in numero singulari profert. Quinetiam hac in re illud attendēdum est, inscriptiones gn̄ales frequētius in plurali numero efferri solere vt apud iurisconsultos, de bonorum possessionib', speciales aūt in singulari, vt apud eosdē de bonorum possessione sm̄ tabulas, de bonorum possessione contra tabulas, eodemq. modo vt ad offm̄ reuertar, Cicero de officijs gn̄aliter tractatur' inscriptione gn̄ali vsus est, quod si de officijs tm̄ unius ordinis uel gn̄is psonarum scribere uoluisset, usitatius fortassis inscripsisset exēpli gr̃a, de offō patris, de offō principis, sic.n. Iurisconsulti de offō consulis, de offō prætoris, de officio præsidis inscribunt, q̃q̃ hæc differentia nec apud Iurisconsultos perpetuo seruata reperitur, extat enim in libris Digestorum Titulus gn̄alis de donationibus, & alter specialis in eodē numero de donationibus causa mortis. Qđ si ppetua esset illa dr̃ia de donatione causa mortis potius dicendum

dum fuisset. Item de pactis gñalr sine vlla adiectione, & de pactis dotalibus cum adiectione plurali. Ex q̃bus oĩbus concludo inscriptiones librorũ & operũ tam in singulari quam in plurali numero recte fieri posse, cõsiderationibus tñ ijs, quas supra dixi, nõ neglectis atq; hoc pro perpetuo hñdum est, nihil in hac re perpetuum pcipi posse, vt constet Calcagninũ prorsus deridendũ esse, cũ titulum de finibus bonorũ & malorũ cõmodius de fine enunciari potuisse asserit, eo qđ Zeno περὶ τέλους inscripserat, in quo dupliciter peccauit, primũ quia pluris fecit Zenonẽ, cuius nec librũ nec inscriptionẽ vnq̃ viderat, quam Cicer. cuius diuina scripta quotidie habebat in manibus. Deinde q͂a non intelleait, quã ob causam Cic. inscriptionẽ de officijs pleniorẽ esse dixerit, nec minori reprehẽsione dignus est Maioragius, q̃ ait Titulũ illũ Panætij περὶ τοῦ καθήκοντος, si mutet, ita vt dicat περὶ τῶν καθηκόντων, priorẽ illam vetustatẽ amisisse, cum id ipse nec sensu vllo nec rõne possit iodicare. Immo ego cõtra περὶ τῶν καθηκόντων dico esse rectius & plenius apud Græcos, sicut de officijs apud Latinos, pp eãdem quã supra dixi, rõnem, sed ad primã disq̃sitionẽ hactenus.

Cõtra 2. & 21. disquisit. Cicero inter initia primi libri de officijs pollicetur se definiturum esse qđ sit offm̃, quod à Panætio prætermissum esse miratur & causam quãobrem ita polliceatur statim exponit, vt. s. intelligatur quid sit id de quo disputetur. Id aũt de quo disputatur est offm̃ medium, vt ipsemet duobus in locis testatur in 3. de off. lib. Deinde paulo post ea snĩa Stoicorũ non solũ officij medij sed ẽt officij pfecti definitionem affert cũ dicit, Atque ea sic definiunt, vt rectum quod sit, id perfectum offm̃ esse definiant. Medium aũt offm̃ id esse dñt, quod cur factum sit, ratio probabilis reddi possit. Atqoe ita Cicero cumulate persoluit, id quod pollicitus est, fidemq. suam optime liberat. Quod cum ita sit, valde mirum est. qõn Calcagninus in hac disq̃sitione scribere ausus sit, definitionem officij, quam Cicero promiserat, ab eo nõ fuisse præstitam. Sed qm̃ ipsemet, ita vt sunt, sic ẽt videbat oĩa quæ hoc in loco dixerat esse falsa & aduersus Ciceronẽ iniquissime effutita, iccirco in 21. Disquisitione rursus redit ad hunc locũ, & persnaderẽ conatur Ciceronẽ non medij neq; pcefecti sed gñalis officij definitionẽ promisse, & ea persoluere debuisse, quod nõ fecerit, atque ideo fidẽ eum suam nõ liberasse. Quę rursus oĩa non minus falsa sunt, quã illa superiora, nullo. n. loco Cicero promisit definitionẽ officij cuiuspiã nisi eius de quo erat disputaturus, hoc est medij, quã cumulate psoluit, vt dixi, cum nõ solum qđ medium sed ẽt quid perfectum offm̃ sit egregie definierit ex snĩa Stoicorum, Quare Calcagninus in hac altera disquisitione nihil aliud mihi vr̃ facere voluisse, nisi mendacia dicere atque mentiri, nec his cõtentus ẽt, si Dijs placet, nitetur labefactare definitionẽ vtriusque officij à Cicerone traditã. Primum. n. ait eas non esse aptas, nec Idoneas, à q̃bus natura officij substantia declaretur, qppe cum in eis genus, hoc est caput ipsum definiẽdi desit. deinde pfecti officij definitionẽ medio offõ, & contra medij definitionẽ perfecto bellissime accõmodari posse. quæ ille clamat esse duo maxima definiẽdi vitia, atq; hoc modo medij & perfecti officij definitionẽ Ciceronis prorsus euertisse se putat. Cui bř rñdeo primũ definitiones illas, ea snĩa Stoicorũ vt supra dixi fuisse traditas, vt si qđ errati in eis est, id totũ nõ Ciceroni sed Stoicis ascribendũ esse videatur. Deinde ẽt si maxime concedatur Cicero ea snĩa sna definiuisse, non ppea tñ recte definitiones eius reprehẽduntr à Calcagnino, nã quod ad pternmissionem gñis attinet, tm̃ abest, vt ea in definiẽdo vitiosa sit, vt sæpenumero genus si opponatur, insulsam & garrulã faciat definitionẽ. quod potissimum accidit in definiendis iis speciebus, quæ gñis sui nomen sibi vendicãt, vt phlegmone apud Medicos. nã Galenus in 2. Therapeuticon ad Gauconem ait, phlegmonen tum cõe oĩum abscessuum nomen esse, tum proprium illis tm̃ qui è sanguine gignitur. Itaque siquis definiens phlegmonen quæ species est ita dicat, phlegmone est phlegmone, &c. quamuis proprium genus apponat, tñ insulse & loquaciter definire videatur. Item Adoptio apud Iuriscõsultos, Adoptionis. n. nomen vt Modestinus inquit gñale est, idq. in duas species diuiditur, quarum altera adoptio similiter atque genus dř, altera arrogatio, atque adoptio ad filios familias pertinet, arrogatio ad eos qui sui iuris sunt. Hinc siquis definire volẽs adoptionem specialem dicat, adoptionem esse adoptionem &c. tametsi speciem in suum genus referas, tñ vix effugiat loquacitatis suspicionem. Item Qualitas apud oratores. Nam vt testatur Quintil. in 7. in cap. de qualitate, Qualitas alia est de summo gñe, alia de succedẽtibus, & idem infra eodem capite ita scribit, nã Gręci & ποιότητα & ποιότης dñt, nos vtrunque eadem qualitatis appellatione complectimur. ex quibus verbis in summa colligitur qualitatem quãdoq. accipi vt genus, & hoc modo non solum de qualitate speciali sed ẽt de quãtitate multisq. alijs dř, quandoq. aũt vt species, & hoc altero modo qualitati gñali subijcitur, quantitati tanq̃ species diuersa è regione opponitur. Quamobrem siquis hanc specialem qualitatem ita definiat vt dicat qualitatem esse qualitatẽ, recte is q̃dem in genus, vt pħi dñt, ponat, sed superuacaneam & nugatoriam efficiat definitionem. ex quibus oĩbus satis constare arbitror, non solum non esse vitiosum in definiendo non nunq̃ genus omittere, sed ẽt persæpe errari & loquaciter fieri si opponatur, atque ideo scriptores in eiusmodi speciebus, quales dixi, definiendis non gñm noĩa sed pronomina loco gñm ponere consueuerunt, eoq. modo & garrulitatem effugiunt & opportunitatem definitionis consequuntur. facile. n. pronomine loco gñis posito genus ipsum intelligitur, vt siquis eas quas supra dixi species definiens dicat exempli gr̃a, phlegmonen esse illam, quę ex sanguine gignitur, adoptionem esse illam qua filius familias in filium asciscitur, qualitatem esse illam, qua q̃s proprie qualis esse dř, vt bonus vel malus albus vel niger, vel aliqua huiõi propria qualitate præditus. In his. n. oĩbus auditor cum pronomen, illã, loco gñis positam audit, in prima definitione facile subintelligit phlegmonen, in secunda, adoptionem, in tertia, qualitatẽ, & ita gñis prætermisso in definitionibus aliq̃n non solum non vitiat definitionem, sed eam a vitio ꝯseruat intemeratam. Quã rem iccirco paulo altius repetiui & pluribus verbis egi vt ostenderem in officij definitionem eadem rõne omissum fuisse genus à Cicerone neq̃ tñ vitium vllum ab eo fuisse admissum, nã offm̃ & vt genus & vt species accipi põt. quod si genus capiatur, de medio & de pfecto offõ tanq̃ de speciebus suis, dř, sin accipiatur vt species, nõ dubiũ est, quin subijciatur offõ cõi, & eius nomen retineat, appellatur. n. tum offm̃ medium tum offm̃ perfectum, atque ideo in vtriusque definitione non necesse est apponere nomen gñis, sed satis est dicere, vt dicit Cicero, perfectum offm̃ id esse quod rectum sit, medium aũt offm̃, quod cur factum sit, probabilis rõ reddi possit. subintelligitur. n. in vtraque definitione offm̃, quod est suum & proximum genus, atque ita nullum est hactenus in definitionibus illis vitium, siue illæ Ciceronis propriæ sint, siue Stoicorũ. Omitto hic, ne sim lõgior, multos & doctissimos viros, q̃ in definitionibus reddẽdis sæpenumero genus ptermiserunt, vt Aristoteles in Topicis, & Porphyrius in Isagoge cũ dicerunt genus esse id qđ de pluribus diceretur, &c. nullum. n. apposuerunt gñis genus, & Euclides in primo elementorũ cum dicit punctum id esse, cuius pars nõ esset, & figuram esse eã, quæ termino vel terminis contineretur, in quarũ definitionum neutra genus positum vidimus, sed tm̃ per pronomen significatũ vt supra diximus. Quare Cicero ẽt si nullam eius tuendi rõnem habuissemus, tñ auctoritate & exẽplo maximorũ virorũ recte definiuisse & nihil errasse defendi poterat. Quod aũt secundo loco Calcagninus ait vtrãq; officij definitionẽ alteri posse accõmodari, hoc est, illam medij officij perfecto, & pfecti medio, prorsus falsum est & ab omni veritate alienũ, ad cuius rei intelligẽtiam sciendum est, offm̃ gñale nihil aliud esse nisi functionẽ, & actionem quãdam. & qm̃ actionũ, siue functionũ quædam sunt, quarũ perfecta ratio reddi põt, quædam vero quæ tantũmodo probabilem hñt rõnem, iccirco duæ sunt ẽt gñalis officij species, quarũ vna perfectum offm̃, altera medium offm̃ dř, ac perfectum quidem officium est illud, cuius perfecta ratio, medium aũt officium cuius probabilis tm̃ ratio reddi põt, nam quod Cicero non ijsdem, sed alijs quibusdam verbis officium perfectũ definit, nihil refert eadem. n. est snĩa, siquidem cũ ait quod rectum sit id perfectum offm̃ esse definiunt, per rectum nihil aliud intelligit nisi actionem rectam, & citra nẽm dubitationem cum virtute coniunctam, rectum. n. & virtus idem sunt, nisi quod rectum magis ad actionẽ, quæ ex virtute oritur, virtus aũt ad habitum magis actionis productiuum pertinere vř, eodemq. modo fere differunt virtus, & officium, virtus. n. magis in habitu, officium aũt magis in actione consistit, itaque siquis virtutem, & officium ita definiret, vt diceret, virtutem esse officium in habitu. officium aũt esse virtutem in actione positam non oĩno male diffiniuisse videretur. sic. n. Cicero dixit oẽm virtutis laudem consistere in actione, hoc est in officio, quod à virtute, siue perfecta, siue apparente oritur. hæc dixi paulo diffusius, ut clarius intelligeretur, quæ dr̃ia sit, inter uirtutem, & officium, & in officijs, q̃o medium a perfecto distinguatur, quæ qm̃ omnia à Calcagnino ignorata fuerunt, iccirco non mirum est si dicat definitionem perfecti officij quam Cicero attulit, cõuenire medio, & medij perfecto. quod si intellexisset vel tantillum q̃o illa inter se differrent. nunquam profecto ita dixisset, nec in tantũ vitium tam pueriliter declamasset, nam quod ait neminem tam contumacem esse qui contendat, aut sine probabili ratione perfectum

officium

officium geri, aut medium offm̃ esse id, quod rectum non sit, etiã dico me vtrunq; negare, neq; tñ ppea contumacem esse. nam in definitione officij medij cum dr̃ ; cuius pbabilis rõ reddi põt, ita intelligi debet rõ probabilis quasi dixisset quæ probari qdem, & defendi põt, sed tñ non nihil habet dubitationis, & quod ex contraria parte dici possit, atq; hoc modo intelligendo pbabilia rõ nequaq̃ conuenit offõ perfecto officij .n. perfecti rõ perfecta est, nec vllam prorsus admittit dubitationem, item medium offm̃ est, & tñ rectum non est, eo.s.modo quo Stoici rectum intelligunt, rectum .n. à perfecta virtute nihil differt nisi vt supra dixi, qđ rectũ ad actionem magis, & ad offm̃, virtus aũa magis ad habitũ referĩ, atq; ideo rectum cum offõ medio nequaq̃ recte coniungi põt, neque valet illa conclusio ridicula, si offm̃ medium non est rectum; ergo peruersum, non.n.nunc est sermo de lineis, aut de baculis quibusdam, quæ si recta non sint, necesse sit esse peruersa, & contorta; sed de virtute, & offõ, atque id non ex sñia oiam, sed ex opinione Stoicorum, nam Cicero in deffinitione vtriusque officij sequitur Stoicos, vt Calcagninus non solum errauerit, qa putauit vtranq; definitionem alteri posse accõmodari, quod falsissimum est, sed et quia non vidit definitiones illas ex sñia Stoicorum esse traditas, & ad Stoicorum morem, ac consuetudinem loquendi esse intelligendas. Sed quid multa? paucis concludo Calcagninum in illo Ciceronis loco oia perperam accepisse, ac peruerse intellexisse; Itaq; in eo refutando non mihi vĩr plura esse prodigenda. Sic responsum sit ad 2.& 3. Calcagnini Disquisitionem. Quod ait M. Antonius Maioragius Calcagnino rñdens, & ostendere volens Ciceronem præstitisse eam officij definitionem quam initio pollicitus fuerat, conatur rñdere, ac probare diuisionem illam, quã primo proponit Cicero esse diffinitionem, & ppea Ciceronem id, quod promiserat pstitisse, & fidem suam liberasse, nimis crassa & rudis defensio est, nã fateor illam diuisionem, & esse, & recte appellari posse definitionẽ, qđ nec Calcagninus opinor negaret, sed quid Ciceroni prodest diuisionẽ illam vocari posse definitionẽ nam diceret Calcagninus, vel aliquispiã Calcagnini defensor, Ciceronem promisisse non qualecunq; definitionem, sed eã, ex qua intelligeretur, quid esset id, de quo disputaretur. sic .n. Cicero dicit. nũc ea ex diuisione, siue ea diuisio siue definitio appellanda est, id non intelligo, nam quemadmodum ex sola aialia diuisione nemo cognoscit quid sit homo, aut brutũ, sic ex diuisione officiorũ gñalia nemo percipit quid sit officium medium, aut perfectum, atq; ideo fidem Ciceronis ea diuisione, ẽt si definitio sit, non esse liberatam, non magis quam siqs cuipiam polliceretur equum bene saltantẽ, deinde persolueret talem, q pedes à terra vix tollere posset. Sic inq̃ vel Calcagninus vel aliquis Calcagnini defensor rñdere posset Maioragio, & q̃q̃ concederet quidquid ille diceret, non ppea tñ fateretur Ciceronem recte esse defensum & fidem eius esse liberatam. Quare quidquid hac in parte à Maioragio dictum fuit, id totum prorsus est supervacaneum, & Ciceroni nulla ex parte prodest. Deinde cum rñdet ad Calumniam Calcagnini de inscriptione officij, & ait diffinitionem esse singularium rursus vehementer errat, nisi ita intelligat, singularium, non singulariter sed pluraliter acceptorũ per figuram synecdochen, vt nos supra diximus. nam cum dicimus hoiem vẽe aial rõnale, quid aliud intelligimus nisi oẽs hoies esse aialia rõnalia? aut esse singularium reuera, sed ita, vt quod de singulis dictum sit, de vniuersis dictum esse intelligatur, quibus duobus modis seruantur definitiones in singulari & de vno factæ, cum tñ non ad singulos nec ad vnum sed ad oẽs & vniuersos pertineant. postremo vero cum dãnat definitionem officij gñalis, quam Calcagninus attulit, Dij boni quam est ridiculus, putat .n. eum male dixisse, officium esse actionem in oi vita, eo quod ẽt esset officium in pecudibus quæ habent vitam. Papæ quam acutus Dialecticus, eqdem non arbitror Carneadem illum tam subtilem disputatorem cum isto esse comparandum, sed tñ nos aliquid ei rñdeamus. Dico igitur ò bone vir, cum quis dicit officium esse actionem in oi vita, de vita hoĩs per excellentiam esse intelligendum, & de partibus eius, hoc est de vita tam non sapientium quam sapiẽtium, quod ille cum tibi diserte expresserit, mirum est quo modo non aiaduerteris, presertim cum sit verum. Atq; ita quod verum erat, improbasti, quod autem falso dictum ab eo fuerat, concessisti, hoc est, quidquid a virtute absit ab offõ longe abesse, cum multa sint à virtute lõge remota, quæ tñ inter officia numerantur, vt siqs forte quidpiam agat officiose ac pie, qui tñ habitum virtutis nondum sit consecutus, sine habitu .n. virtus esse non põt, at offm̃ aliquod extra habitum esse nihil impedit ac prohibet, præterea cum tu rectius offm̃ definire uolens, ais, offm̃ esse actionem in oi vita hoium, cuius probabilia rõ reddi põt, prorsus indicat te nec scire quid sit offm̃, nec quid Cicero sibi voluerit, nec quõ distinguatur offm̃ gñale ab offõ medio & ab offõ perfecto, nam cum dicis actionem in oi vita hoim, fateor recte additum esse in oi vita hoium, tametsi intelligeretur ẽt si non esset appositum, nam cum dicimus officium esse actionem in oi vita, de vita hoium necessario est intelligendum, in nulla .n. vita officij actio est nisi in humana, sed quæro a te cur addidisti, cuius probabilis rõ reddi possit? nam si rõ probabilis ponitur in officio gñali tanq̃ eius dr̃ia, quõ eadem in officij medij definitione tanq̃ dr̃ia poni potest? aut quõ officium medium differet ab officio perfecto? profecto ego nec video nec intelligo quid tu tibi tua illa additione volueris, vel potius & video & intelligo te non satis aiaduertisse quid diceres, ego .n. si mihi definiendum esset officium gñale, ita me longe melius definiturum arbitrarer, si dicerem, offm̃ esse actionem, cuius aliqua rõ reddi possit, nam cũ dico actionem non cuiuscunque intelligo, sed solummodo hominis per excellentiam, & quia officium in nullo esse potest præterq̃ in hoie, cum vero addo cuius aliqua ratio reddi possit, appono differentiam indeterminatam, quæ postea determinatur in speciebus, nam ratio probabilis alteri speciei tributa medium officium perficit, ratio autem perfecta perfectum complet officium atque ita nihil absurdum dicitur, nec vllũ sequitur inconueniens, sed ad Maioragij defensionem quoque hactenus satis.

Cõtra 3. disquisit.

Cum tertiam hanc Calcagnini Disquisitionem primum legi, valde mecum dubitaui, verum is imperitior homo an obliuiosior an vero malignior fuerit, nam cum reprehendit Ciceronem qđ à Panætio & a Stoicis in aliqbus dissentiat, vĩ aut nunq̃ legisse procemium libri de officijs. vel si legit, oblitus esse qđ ibi scribit Cicero, cum pfitetur se qdem in ea qõne potissimũ imitari Stoicos, veþ inq̃t, non vt interpres, sed vt solemus è fontibus eoþ iudicio arbitrioq. nro quantum quoq; modo videbitur, haurientes. vel si nihil hoþ fuit, certe id egisse, vt oẽs ẽt si verum non esset tñ putarent Ciceronem sese alligasse atq; addixisse præceptis Stoicoþ sequendis. Deinde per leuitatẽ & inconstantiam aut certe pimprudentiam ab eis descinisse eo quod non sustulerit, quemadmodum illi, discrimen & dr̃iam oium offõþ, nec oẽs virtutes omniaq. peccata more illoþ æqualia & paria esse dixerit. Sed cũ non alligarit nec addixerit se Cicero præceptionibus Stoicoþ imitãdis nisi quantum ipsi videretur, vt ex verbis eius apparet, qd erat obsecro cur Calcagninus miraretur Ciceronem dixisse duo mẽbra diuisionis illius à Panætio nõ recte pretermissa? hoc est duobus ppositis honestis vtrũ honestius, & duobus propositis vtilibus vtrũ vtilius? in ea.n. parte Stoicos seq non vult, qa eos errare putat, q nec honestũ honestius, nec vtile vtilius fieri posse existimãt, atq; ideo Calcagninus hoc in loco condẽnandus est, vel imperitiæ, quia non legit, vel obliuionis, qa lectoþ non recordatur, vel denique malignitatis, qa prudens & sciens falso caluniatur, nam quod nõnulla exẽpla & similia profert, qbus probare contendit, contra Ciceronẽ non solum de duobus honestis vtrũ honestius, & de duobus vtilibus vtrũ vtilius, sed ẽt de pluribus quã duobus honestis & vtilibus nõnunq̃ deliberari solere, ea sunt exẽpla & similia prorsus cõmẽtitia &, vt ita dicã, imaginatia, q̃ nunq̃ simul acciderunt, nec anq̃ fortassis accident, atq; ideo non refutãda tãquam seria sed deridenda tanq̃ inania & vana mihi vĩr, nec recte Maioragiũ fecisse arbitror, cum in eis refellendis tm̃ verboþ & nugaþ prodigit, & interim veram Ciceronis defensionem, quam nos supra posuimus, omittit, hoc est Ciceronem non iure reprehendi posse, quod a Stoicis in aliqbus dissentiat, cum se non in oibus eorum dogmata sequi velle in principio fuerit testatus.

Cõtra 4. disquisit.

Hæc quoque disquisitio similis est superiori, hoc est frigida & inepta, nescit.n. Calcagninus in ea quid disquirat, nec quid sibi velit. Plato in 7. de rep. damnat phõs, qui suis studijs deditis remp. cura cam abijciant, nec nisi coacti ad eam administrãdam accedere volunt, itaq; dicit eos iure cogi posse, quã Platonis sñiam hoc in loco probat Cicero. Ipse.n. quoque vituperat phõs, q non potius sponte sua remp. capessant, sed expectant dum cogantur, æquius enim inquit erat, id voluntate fieri. At Calcagninus vsque adeo delirat, & Ciceronem non intelligit, vt putet Platonem dicere, phos ad remp. accedere non debere nisi coactus, & ppea iure optimo a Cicerone reprehendi, quod æquius sit eos id voluntate sua facere, sed hoc prorsus falsum est. Cicero .n. non Platonem sed phõs damnat, atque ad probandam eorum iniustitiam Platonis testimonio vtitur. Quõ.n. Cicero reprehendit Platonẽ cum ipsemet Plato quoq; in eo quẽ supra dixi loco, redarguat philosophos & dicat eos iure cogi posse vt remp administrent? Sed Calcagninus verboþ Ciceronis sñiam non recte percipit. Nam cum ais, Itaque eos ad rempub. ne quidem decessuros putat Plato, nisi coactos, non id significat, Platonem approbare factum phõþ,

sed

sed Platonem eius phorum facti testem esse. Deinde cū dicit, æquus erat id volūtate fieri, non contra Plato. sed contra phos ea uerba profert, ex quo patet Calcagninū nihil prorsus eorum verborum intellexisse, & toto, vt dr, cœlo errasse. Itaq; nihil ridendum est ad cetera quæ multa, & ridicula nugatur. Quinetiā Maioragius ipse quoq; in eodē versatur errore, nec attendit non Platonē ibi sed, phos a Cicerone dānari, quod illi eo turpius est quā Calcagnino, quod eius quē tuendum suscepit, nec verba, nec sniam percipere vī, & ppea quæcunq; aduersus Calcagninum hoc loco scripsit, talia sunt, vt nec Calcagnino quidq̄ obsint, nec Ciceroni ulla ex parte opituletur, prius enim sum, ut dicitur [illegible].

Cōtra 5. disquisit.

In hac Disquisitione Calcagninus dū Ciceronis diuisionē reprehēdere vult, suam ipsius pdit inscitiam, & ignorantiam: putat. n. multa in diuidēdo à Cicerone pretermissa, nec intelligit eā quam, vt diuisionē reprehendit, nō reuera diuisionem esse, sed quādam exēplorum plationem, qua id, qd' antecessit clarius explicat, & explanat. in qua qdem, vt ita dicā exemplificatione nullū uitiū est omittere partem aliq̄ aut ēt multas partes. Sic. n. factitatū uidemus apud scriptores idoneos, tā Græcos, q̄ Latinos, Horatius. n. ad Florum scribens sic inqt, Tanq̄, Sit proprium cuiq̄ puncto quod mobilis horæ, Nūc prece, nunc pcio, nunc vi, nūc sorte suprema Permutet dños, & cedat in altera iura. Qua in numeratione partium cōplures partes omittuntur, sunt. n. multi alij modi quibus quod pprium unius est, dñm mutare, & proprium alterius fieri pōt. Quare quēadmodum Horat. nō necesse habuit oēs eos modos enumerare, sic ēt Cicero nō necessarium sibi putauit esse ad vnum psequi oēs modos, quibus aliqua cōia fiant priuata. Sicq. illa enumeratio Ciceronis nō diuisio est reuera, ut Calcagninus putauit, sed quædā exemplorum prolatio, in qua aliqd omittere uitiosum nō est, nec si reuera esset diuisio, tn continuo Cicero errasset, non. n. in omni diuisione necesse est enumerare oēs partes, sed tm, cum uel à partibus argumentamur ad totum probādum, uel de plurimis rebus dicturi eas proponimus p enumerationē, at extra hos duos casus nemo iure reprehenditur, quod unā, uel duas, uel ēt plures partes omiserit psertim in exemplis afferēdis, ut hoc in loco facit Cicero. Quare constat eum à Calcagnino iniquissime taxatum fuisse. Quam solutionem Maioragius ipse quoque nō ignorauit, sed in eo peccauit, quod nimis multa uerba insumpsit in ostendendo edictum pretoris, & alia multa nomine legis intelligi solere. nam etsi ita sit, tn ea proprie non sunt leges. Cicero aūt ibi proprie de lege loquitur, ut uere dicit Calcagninus, alioqui superuacua essent illa quæ addidit, aut pactione, conditione, sorte, nam si legis nomine hæc omnia intelliguntur, ut Maioragius dicat, cur Cicero post nomen legis expressum ea oia putauit esse addenda? Itaque uera Ciceronis defensio est ea quam diximus, non necesse est. s. in exemplorum positione oēs partes persequi, & si illa esset diuisio, quæ non est, tamen non oporteret in omni diuisione omnes semper numerare partes.

Cōtra 6. disquisit.

Verba Ciceronis sunt, Qui non defendit nec obsistit, si pōt iniuriæ, tam est in uitio, quā si parentes, aut ptiam deserat. Quę verba Calcagnino nimis Stoice dicta vīs, nec mirum cum multa superius dicta, quę leuiora sunt prorsus non intellexerit, & pessime fuerit interpretatus, putat. n. Calcagninus Ciceronem dicere, tm esse scelus non obsistere ēt alienorum iniurijs cū possumus, quā si patriam desereremus, aut parentes, sed non ita est. Cicero. n. hoc sentit, eum qui non defendit, si potest hoīem ēt alienum, tam esse in gñe iniustorum quam is qui patriam, aut parentes deserit, & hoc uerum est, nec. n. fit ibi comparatio magnitudinis peccati, sed gēis peccati sicut cum dicimus, tam esse aial formicam, sicut elephantum, nam tametsi elephantus multo maius sit animal quam formica, non tñ est magis animal quam formica, hoc est, non est magis in gñe aialium quam formica. Quare deridendus est Calcagninus, qui quæ non intelligit ea oia falsa esse putat, atque ideo ea euertere, & labefactare conatur. Maioragius aduersus hanc Disquisitionem omnia recte dixit, nisi quod in refutandis meris Calcagnini nugis nimis longam insumpsit orationem.

Cōtra 7. disquisit.

Calcagninus in hac Disquisitione ait Cic. confundere liberalitatem cum iustitia, quod primum non facit Cic. cum liberalitatem aperte à iustitia distinguat eo loco, cum ita dicit. De iustitia satis dictum est, deinceps vt erat propositum de liberalitate, & beneficentia dicatur. Deinde si id faceret Cic. non ppea tñ errare putandus esset. Est. n. liberalitas iustitiæ species, siue pars quędā iustitiæ, ut docet ipse in 5. de Fin. uerbis. Quæ animi affectio suum cuiq; tribuens, atq; hanc quam dico societatē coniunctionis humanæ munifice & æque tuēs iustitia dē, cui adiunctæ sunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, & q̄ sunt gñis eiusdem. Quod idem confirmat ēt Thomas Aquinas in secunda secundæ, vt uocās, capite de iustitia. Quare nihil erat quod Calcagninus miraretur, aut damnaret Ciceronē hoc loco, qd' liberalitatē iustitiæ cōiunctā esse dixisset, cū id verum sit ēt si Arist. aliter sentiat, non. n. semper Arist. meliora dicit quā Cicero, nisi forte apud eos, qui illi ita sunt addicti, ut eum nunq̄ errasse putent, quo in numero fere sunt oēs qui ætate nostra philosophantur, quam recte aūt id faciant, ipsi viderint. Ego certe, quod ad me attinet, Aristotelem, & errare potuisse, & sæpe ēt errasse arbitror.

Cōtra 8. disquisit.

Cur iustitia, & liberalitas pter ceteras virtutes nos ad sese alliciant, faciantq. vt eos diligamus, in qbus inesse uīr, Calcagninus causam a Cic. pretermissam putauit, sed falso. multis. n. in locis Cic. id significat, quod quoniam oībus qui Cic. lib. de off. legunt facile notum esse arbitror, nō ultra de hac re uerba faciam.

Cōtra 9. disquisit.

Et Themistocles quidem nihil dixit, in quo ipse Areopagum adiuuerit. Hæc sunt uerba Cic. quæ à Calcagnino carpuntur his verbis. An parum inquit adiouit Themistocles Areopagum, cū exposuit oraculum illud de muris ligneis faciendis? & de nauibus conscendendis? cui rñdeo Themistoclem patriæ quidem, & ciuibus suis magno adiumento fuisse explanatione illa, sed non ppterea tñ Areopagum adiuuisse. Adiuuare. n. Areopagum, est esse auctorem, & suasorem Areopago ferendæ alicuius legis, aut senatus consulti, aūt instituti, aut alicuius rei similis, quorum nihil vnq̄ Themistocles fecisse legitur, atque ideo Cic. affirmat eum nihil adiuuisse Areopagum, nec ppea tamen negat ullam sententiam curati uelem à Themistocle vnquā fuisse dictam, quod de tanto viro valde absurdum dictum esse videretur.

Cōtra 10 & 11. disquisit.

Calcagninus, qm̄ in decima, & vndecima Disquisitione nihil contra Cic. aperte dicit, sed tm in illa superiore prudētiam apud Arist. inter virtutes architectonicas, locum obtinere ait. in posteriore aūt opinionē Cic. & Horatij de iocis Plautinis ita recitat, vt tñ magis approbet illam Cic. quam Horatij, iccirco nihil est, quod hoc in loco multum immoremur, cum nihil sit, quod contra Cic. uideamus esse dictum.

Cōtra 12 disquisit.

Neque in hac Disquisitione uideo quid Calcagninus sibi uoluerit. Differentiam inter continentem, & incontinentem, temperantem, & intemperantem ex Arist. sententia commemorat, nec tamen Cic. quidquam errasse dicit, nisi forte tam est stultus, vt putet Cic. vitio dandum esse, quod non omnia dixerit, quę ab Aristotele traduntur.

F I N I S.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z;
AA BB CC DD EE.

Quaterniones omnes, excepto *, qui est duernio, & E E, ternio.

VENETIIS,

APVD IOANNEM MARIAM

BONELLVM.

M. D. LXIII.